

ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ

Том 1

ЗБІРНИК РІШЕНЬ

**у справах про заборону катувань чи нелюдського
або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання
(стаття 3 Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод)**

*Жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни,
внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан
не можуть бути виправданням катувань*

*(частина 2 статті 2 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських
або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання)*

*Вибрані рішення набули статусу остаточного
відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції*

Харків
«Право»
2020

Серія заснована в 2020 р.

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
(постанова № 6/4 від 27 листопада 2019 р.)*

Упорядники:

О. С. Бакумов, кандидат юридичних наук, доцент, народний депутат України, доцент кафедри конституційного і міжнародного права Харківського національного університету внутрішніх справ;

В. С. Батиргарєєва, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;

О. М. Резнік, доктор юридичних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Навчально-наукового інституту Сумського державного університету;

М. О. Соколенко, молодший науковий співробітник лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, адвокат;

О. О. Хань, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи Харківського національного університету внутрішніх справ, старший викладач кафедри правоохоронної діяльності та поліцейської факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

В. В. Чумак, доктор юридичних наук, доцент, т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Харківського національного університету внутрішніх справ

Збірник рішень у справах про заборону катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження чи покарання (стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) / [упоряд.: В. С. Батиргарєєва, М. О. Соколенко, О. О. Хань та ін.]. – Харків : Право, 2020. – 982 с. – (Практика Європейського суду з прав людини щодо України ; т. 1).

ISBN 978-966-937-868-2

Збірник рішень у справах про заборону катувань чи нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження чи покарання (стаття 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) є першим із серії «Практика Європейського суду з прав людини щодо України». У ньому представлений комплекс рішень Суду, в яких розглядаються випадки порушень Україною як договірною стороною ст. 3 Конвенції.

Зміст збірника структурований та поділений за категоріями справ: 1) про надмірне застосування сили під час затримання, побиття затриманих осіб працівниками міліції (поліції) з метою отримання визнавальних свідчень, застосування неналежних умов тримання під вартою у відділах міліції (поліції) та ізоляторах тимчасового тримання; 2) про застосування неналежних умов тримання, побиття осіб, ненадання їм медичної допомоги при етапуванні, в «коридорах смерті», слідчих ізоляторах та установах виконання покарань; 3) про заподіяння психологічних страждань як вид поведження, що принижує гідність; 4) про медичне втручання щодо особи проти її волі; 5) про жорстоке поведження з боку представників інших державних органів, крім правоохоронних; 6) про заборону екстрадиції особи у випадку загрози протиправного поведження з нею з боку державних органів приймаючої країни; 7) про неналежне розслідування державою випадків катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання (процесуальний аспект порушень ст. 3 Конвенції).

УДК 341.64:061.1ЄС(0837)

ЗМІСТ

Від укладачів	17
---------------------	----

Розділ I

Рішення у справах про надмірне застосування сили під час затримання, побиття затриманих осіб працівниками міліції (поліції) з метою отримання визнавальних свідчень, застосування неналежних умов тримання під вартою у відділах міліції (поліції) та ізоляторах тимчасового тримання

СПРАВА «А.В. ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF A.V. v. UKRAINE)	18
--	-----------

У цій справі заявник стверджував, що 29 грудня 2006 року працівники міліції побили його з метою примусити надати визнавальні покази. Проте стверджуваний заявником факт побиття 29 грудня 2006 року не підтверджується жодними доказами. Лікування заявника у зв'язку з нирковою інфекцією та радикулітом після його звільнення 5 січня 2007 року не підтверджує скарги на побиття.

СПРАВА «АДНАРАЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ADNARALOV v. UKRAINE)	28
--	-----------

Під час судово-медичного обстеження, яке відбулось через кілька годин після затримання заявника у січні 2005 року, у нього було виявлено кілька синців, походження яких ніколи належним чином встановлено не було. За цих обставин та з огляду на зобов'язання держави надати правдоподібні пояснення тілесних ушкоджень, зазначених особою у той час, коли вона перебувала під контролем міліції, Суд доходить висновку, що було порушення статті 3 Конвенції.

СПРАВА «АФНАСЬЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF AFANASYEV v. UKRAINE)	36
---	-----------

Суд вважає, що у сукупності медичні докази, свідчення заявника, факт його перебування у районному відділі міліції протягом трьох днів та відсутність будь-якого іншого вірогідного пояснення щодо походження ушкоджень заявника викликають розумну підозру, що ці ушкодження могли завдати працівники міліції.

СПРАВА «АЛЕКСАХІН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ALEKSAXHIN v. UKRAINE)	43
---	-----------

Суд зазначає, що у цій справі національні суди встановили, що заявник зазнав тяжких тілесних ушкоджень, що загрожували його життю під час їх заподіяння. Жорстоке поводження полягало у застосуванні сльозогінного газу, ударі ногою та низці ударів. У результаті такого поводження заявник зазнав сильного болю та став інвалідом.

СПРАВА «БЕЛЕЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BELEY v. UKRAINE)	50
--	-----------

Суд дійшов висновку, що проведена національними органами влади перевірка тверджень заявника про жорстоке поводження виявилася неефективною. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту та постановляє, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

СПРАВА «БСЛОУСОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BELOUSOV v. UKRAINE)	62
--	-----------

Суд зазначає, що хоча тілесні ушкодження заявника (набряки м'яких тканин, численні синці та подряпини різних частин його тіла, зокрема, обличчя та області паху) було кваліфіковано національним судово-медичним експертом як «легкі», вони свідчать про жорстокість поводження, якого заявник зазнав.

СПРАВА «БІЛИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BILYY v. UKRAINE)	75
--	-----------

Суд нагадує, що коли особа затримується міліцією здоровою, але при звільненні з-під варти виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення цих ушкоджень та, якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції.

СПРАВА «БОЧАРОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BOCHAROV v. UKRAINE)	85
---	-----------

Суд відзначає, що заявника було госпіталізовано через кілька годин після його звільнення з-під варти і він проходив лікування в стаціонарі тривалістю більше двадцяти днів. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, встановлених медичною експертизою

заявника, проведеною незабаром після його звільнення, вказує на те, що ушкодження заявника були достатньо серйозними для того, щоб становити нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, заборонене статтею 3 Конвенції.

СПРАВА «БУГЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BUGLOV v. UKRAINE) 92

З урахуванням того, що на державу покладається тягар доведення, згідно з яким вона має надати правдоподібне пояснення тілесних ушкоджень, яких зазнала особа під час перебування під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд не встановив належним чином, що застосування до заявника сили було законним та абсолютно необхідним, а також що тілесні ушкодження заявника жодним чином не були наслідком жорстокого поводження під час його перебування під вартою у міліції.

**СПРАВА «ВАСИЛЬ ІВАЩЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VASILIIY IVASHCHENKO v. UKRAINE)..... 106**

З огляду на відповідні медичні документи та доводи сторін у цій справі Суд доходить висновку, що у день затримання заявник був підданий жорстокому поводженню працівниками міліції. Хоча Уряд доводив, що заявник зазнав тілесних ушкоджень внаслідок законного застосування фізичної сили при його затриманні, заявник стверджував, що працівники міліції катували його свідомо

СПРАВА «ВОЛОШИН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF VOLOSHYN v. UKRAINE) 118

Уряд не обґрунтував необхідності проведення регулярних особистих обшуків двічі на день протягом усього періоду тримання заявника у ІТТ, включаючи ті дні, коли він навіть не залишав приміщення і не отримував передач з-за меж установи. Немає ознак того, що така повсякденна практика була достатньо виправданою у конкретному випадку заявника. Вищенаведених міркувань Суду достатньо для висновку про те, що умови тримання заявника в ІТТ становлять таке, що принижує гідність, поводження в порушення статті 3 Конвенції.

СПРАВА «ДАНИЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF DANILOV v. UKRAINE)..... 126

Розслідування на національному рівні не досліджувало питання походження тяжких ушкоджень зап'ястків заявника, наслідком яких, як вбачається, стало тривале неврологічне порушення функцій його рук. За відсутності будь-якої правдоподібно альтернативної версії щодо тілесних ушкоджень зап'ястків заявника та з огляду на той факт, що його колінні суглоби також були травмовані, Суд вважає, що версія заявника може бути прийнятною.

СПРАВА «ДУДКА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF DUDKA v. UKRAINE)..... 138

Суд зауважує, що у матеріалах справи ніщо не вказує на наявність у заявниці будь-яких тілесних ушкоджень до її контакту з міліцією. Суд також зазначає, що у перші три дні після затримання заявниці не було проведено її медичне обстеження. За таких обставин та з огляду на обов'язок держави надати правдоподібне пояснення щодо тілесних ушкоджень, отриманих особою, яка знаходиться під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд належним чином не встановив, що тілесні ушкодження заявниці виникли за обставин, що виключають жорстоке поводження під час тримання під вартою у міліції 14 листопада 2004 року, про яке стверджувала заявниця.

СПРАВА «ДЖУЛАЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF DZHULAY v. UKRAINE)..... 151

Суд вважає, що розслідування скарг заявника було неефективним з огляду на те, що розслідування тривало два роки, відзначалося численними недоліками, визнаними національними органами влади, та не призвело до правдоподібного пояснення обставин затримання заявника та його початкового тримання під вартою, що мало ключове значення у зв'язку з його скаргами про жорстоке поводження; а також, що воно не призвело до переконливого пояснення завдання заявникові тілесних ушкоджень.

СПРАВА «ГЕРАЩЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GERASHCHENKO v. UKRAINE)..... 163

Фактами справи встановлено, що 2 липня 2004 року заявника було затримано, а 7 липня 2004 року йому було діагностовано забиття правої нирки. Впродовж усього

часу не було зроблено жодного припущення про те, що до затримання із заявником трапився який-небудь випадок фізичного насильства, наслідком якого могло стати таке тілесне ушкодження. Отже, можна припустити, що заявникові було завдано тілесних ушкоджень під час або після його затримання міліцією.

СПРАВА «ГОРДІЄНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GORDIYENKO v. UKRAINE)..... 177

Суд доходить висновку про недоведеність необхідності застосування до заявника сили. Органи влади не надали конкретних пояснень щодо значної частини ушкоджень заявника, а наявне пояснення черепно-мозкових травм не є задовільним. За цих підстав Суд вирішує, що держава відповідальна за стверджуване жорстоке поводження, яке має кваліфікуватися як нелюдське та таке, що принижує гідність.

СПРАВА «КАПУСТЯК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KAPUSTYAK v. UKRAINE)..... 187

Суд не вбачає підстав для висновку, що у застосуванні працівниками міліції фізичної сили не було явної необхідності у зв'язку з поведінкою самого заявника. Отже, воно відповідає вимогам статті 3 Конвенції. Суд доходить висновку, що національні органи влади не забезпечили проведення ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження.

СПРАВА «КІН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KIN v. UKRAINE)..... 198

Суд зазначає, що національні суди встановили, що під час події 29 травня 2000 року заявниця зазнала жорстокого поводження працівників правоохоронних органів та була незаконно доставлена зі свого дому до кабінету слідчого. Національні суди визнали, що органи влади діяли незаконно та порушили право заявниці на повагу до людської гідності, право на свободу та право на недоторканість її житла. Суд не вбачає підстав відходити від цих висновків національних судів.

СПРАВА «КИРПИЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KIRPICHENKO v. UKRAINE)..... 204

Пояснення походження ушкодження носа заявника, надане національними органами влади, ґрунтувалося на припущеннях і домислах, а не на встановлених фактах. Суд доходить висновку, що це пояснення не є переконливим. Отже, органи державної влади несуть відповідальність за травму, яку, як стверджується, заявнику було завдано 6 травня 2003 року. За відсутності будь-якого переконливого пояснення походження тілесних ушкоджень Суд доходить висновку, що відповідальність за них несе держава.

СПРАВА «КУЛІК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KULIK v. UKRAINE)..... 214

Суд доходить висновку, що провадження на національному рівні не відповідало основним вимогам щодо «ефективності», які випливають зі статті 3 Конвенції. Суд зазначає, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг на жорстоке поводження з підозрюваними у вчиненні кримінальних злочинів становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції.

СПРАВА «КУЩ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KUSHCH v. UKRAINE)..... 221

Суд вважає достатньою мірою встановленим факт застосування наручників до заявника впродовж його лікування у Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги. За відсутності чітко визначених безпекових або інших міркувань, які б виправдовували цей обмежувальний та принизливий захід, а також з огляду на крихке здоров'я заявника, Суд вважає, що застосування до нього у лікарні наручників становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження.

СПРАВА «ЛОПАТІН І МЕДВЕДСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF LOPATIN AND MEDVEDSKIY v. UKRAINE)..... 236

Суд зазначає, що держава відповідальна за добробут затриманих осіб та що органи влади зобов'язані захищати цих осіб. Беручи до уваги обов'язок органів влади нести відповідальність за тілесні ушкодження, заподіяні особам, що перебувають під їхнім контролем, Суд вважає, що нездатність виявити та переслідувати осіб, винних у насильницькому злочині щодо особи, яка перебуває під вартою, як у цій справі, не звільняє державу від її відповідальності за Конвенцією.

СПРАВА «ЧМІЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF CHMIL v. UKRAINE)	246
<i>Для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, жорстоке поводження має досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого.</i>	
СПРАВА «ПАНЬКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF PANKIV v. UKRAINE)	255
<i>Згідно з наданим заявником детальним та послідовним описом поводження, який був підтверджений першим висновком експертів у частині щодо ударів по його нозі, це поводження здійснювалося за зачиненими дверима у відділі міліції, де заявник не мав засобів для захисту. Крім того, після завдання заявнику тілесного ушкодження у виді перелому ноги йому не надали жодної медичної допомоги, а натомість ще раз допитали, цього разу у присутності слідчого.</i>	
СПРАВА «ПОМІЛЯЙКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF POMILYAYKO v. UKRAINE)	265
<i>Суд неодноразово вказував на те, що стосовно особи, яка позбавлена свободи, або взагалі, якій протистоять працівники правоохоронних органів, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність та є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «СЕРІКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SERIKOV v. UKRAINE)	271
<i>Суд вважає встановленим, що гематоми на шиї та плечі заявника, а також синець на його зап'ястку було завдано після його зустрічі з працівниками міліції 16 травня 2008 року та до моменту, коли він того дня залишив відділ міліції. За цих обставин тягар доведення покладається на Уряд, який має надати задовільне та переконливе пояснення походження тілесних ушкоджень заявника.</i>	
СПРАВА «ЩЕРБАКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SHCHERBAKOV v. UKRAINE)	280
<i>За обставин цієї справи присутність захисника під час фактичного надання заявником зізнавальних показань 22 липня 2010 року сама по собі не виключає можливості, що заявник був підданий жорстокому поводженню до його зустрічі із захисником та залишався наляканим міліцією під час допиту, оскільки перебував під її контролем</i>	
СПРАВА «ЖИЗИЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ZHYZITSKYU v. UKRAINE)	288
<i>Суд зазначає, що у своїй практиці він вже встановлював, що застосування до особи електроструму є особливо тяжкою формою жорстокого поводження, здатною викликати сильний біль і нестерпні страждання, а отже має вважатися катуванням, навіть якщо воно не призводить до жодних тривалих розладів здоров'я.</i>	
СПРАВА «ЗЯКУН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ZYAKUN v. UKRAINE)	296
<i>Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що його зізнавальні показання, отримані під примусом, були використані для його засудження. Суд вважає достатньо встановленим факт, що заявник зазнав тілесних ушкоджень внаслідок жорстокого поводження, за яке Уряд має нести відповідальність відповідно до Конвенції, та яке слід кваліфікувати як нелюдське та таке, що принижує гідність.</i>	

РОЗДІЛ II

Випадки застосування неналежних умов тримання, побиття осіб, ненадання їм медичної допомоги при етапуванні, в «коридорах смерті», слідчих ізоляторах та установах виконання покарань

СПРАВА «АЛІЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ALIEV V. UKRAINE)	303
<i>Суд з особливим занепокоєнням відзначає, що до травня 1998 року заявник разом з іншими ув'язненими, яких було засуджено до смертної кари, цілодобово перебував у надзвичайно тісній камері, вікна якої були закриті ставнями, внаслідок чого не було</i>	

доступу природного освітлення, що не було жодної можливості для прогулянки на свіжому повітрі та що було мало або зовсім не було можливостей для будь-якої активності або людських контактів. Суд вважає, що тримання заявника в таких неприйнятних умовах, як ці, становить поводження, що принижує людську гідність, у супереч статті 3 Конвенції.

**СПРАВА «АНДРІЙ ЯКОВЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ANDREY YAKOVENKO v. UKRAINE) 323**

Санвузли у камерах, у яких знаходився заявник, не було відокремлено перегородкою від житлового приміщення, а твердження Уряду щодо адекватності інших умов (таких як вентиляція, освітлення та санітарно-профілактичні заходи) в Одеському та Київському СІЗО було сформульовано у загальних рисах і не підкріплено доказами. Тому Суд готовий дійти висновку про те, що страждання заявника у зв'язку з браком особистого простору були принаймні певною мірою посилені іншими чинниками, про які йдеться.

СПРАВА «БАКЧИЖОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BAKCHIZHOV v. UKRAINE) 340

Суд визнає, що протягом чотирьох років позбавлення волі заявник тримався у камерах, у яких йому відводилося менше мінімальної стандартної житлової площі у 3 квадратні метри у густозаселеній тюремній камері. З огляду на наведені міркування Суд доходить висновку, що умови тримання заявника під вартою становили таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

**СПРАВА «БЄЛЯЄВ ТА ДІГТЯР ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BELYAEV AND DIGTYAR v. UKRAINE) 347**

У цій справі заявники стверджували, що вони тримались у камері площею 4,5 кв. м, санітарний вузол в якій займав 1,2 кв. м. Отже, загального житлового простору в ній залишалось тільки 3,3 кв. м або 1,65 кв. м житлового простору на заявника. Суд, беручи до уваги вищезазначені міркування, а також з урахуванням своєї обширної практики з цього питання, доходить висновку, що тримання заявників під вартою у Сумському СІЗО становило поводження, що принижує гідність, та є порушенням положень статті 3 Конвенції.

**СПРАВА «БІЛОЗОР ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BILOZOR AND OTHERS v. UKRAINE) 355**

Суд зазначає, що заявники тримались під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявників під вартою наведені у доданій таблиці. Суд також зазначає, що заявники не мали ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

СПРАВА «ЧУПРИНА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF CHUPRYNA v. UKRAINE) 359

Суд вважає, що необгрунтовані затримки у наданні державними органами заявнику медичної допомоги одразу після встановлення його діагнозу, незабезпечення його госпіталізації до лікарні для проведення операції та подальше погіршення стану його здоров'я є достатніми свідченнями серйозного порушення державою-відповідачем свого обов'язку щодо надання йому належної медичної допомоги під час тримання під вартою, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

СПРАВА «Д.С. ПРОТИ УКРАЇНИ»(CASE OF D.S. v. UKRAINE) 363

Суд зазначає, що заявник тримався під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявника наведені у таблиці в додатку. Суд також зазначає, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

СПРАВА «ДАНКЕВИЧ ПРОТИ УКРАЇНИ» 366

Суд взяв до уваги, що в Україні існували серйозні соціально-економічні проблеми перехідного періоду і що до літа 1998 року адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте Суд зауважує, що брак коштів не може в принципі виправдати умови, які були настільки погані, що перевищили рівень поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції.

СПРАВА «ГАРМАШ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GARMASH v. UKRAINE)	384
<i>Суд зазначає, що заявник тримався під вартою у неналежних умовах: відсутність свіжого повітря, відсутність або неадекватність гігієнічних умов, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, низька якість продуктів харчування, переповненість камери, відсутність туалетних засобів.</i>	
СПРАВА «ГАРУМОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GARUMOV v. UKRAINE)	387
<i>Суд вважає, що невинуваті затримки у наданні органами влади заявнику медичної допомоги після встановлення його захворювання, незабезпечення його поміщення до лікарні для додаткового обстеження і стаціонарного лікування та подальше погіршення стану його здоров'я є достатніми ознаками серйозної неспроможності держави-відповідача надати йому належну медичну допомогу під час тримання під вартою. Це становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «ГОРБАТЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GORBATENKO v. UKRAINE)	393
<i>Суд зазначає, що проблема надмірного переповнення в СІЗО була виявлена КЗК при відвіданні Харківського СІЗО у листопаді та грудні 2011 року, тобто під час тримання там заявника. Крім того, висновки доповіді КЗК узгоджуються з твердженнями заявника стосовно загалом незадовільних умов тримання, поганого стану будівель та обмеженого доступу природного світла. Отже, у зв'язку з цим також було порушення статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «ГРАБОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GRABOVSKIY v. UKRAINE)	405
<i>Суд нагадує, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у тюремній камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками.</i>	
СПРАВА «ІВАНОВ І КАШУБА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF IVANOV AND KASHUBA v. UKRAINE)	414
<i>Суд вважає, що надана заявникам медична допомога була неналежною. У результаті надання їм неналежної медичного допомоги, вони зазнали душевного страждання та труднощів, які перевищували невідворотний рівень страждання, притаманного триманню під вартою, а їхня гідність була принижена.</i>	
СПРАВА «КАРПИЛЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» CASE OF KARPYLENKO v. UKRAINE	423
<i>Заявниця скаржилась на те, що її син під час перебування під вартою у СІЗО зазнав тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до госпіталізації та хірургічного втручання. Факт завдання синові заявниці тяжких тілесних ушкоджень під час перебування його під вартою є встановленим у цій справі. Відсутність будь-якого пояснення Уряду щодо цих ушкоджень дає Суду достатні підстави для висновку, що вони виникли внаслідок жорстокого поводження, якого заявник зазнав під час перебування під вартою.</i>	
СПРАВА «КОНДРАТЬЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KONDRATYEV v. UKRAINE)	436
<i>Суд дійшов висновку, що ненадання заявникові належної медичної допомоги у зв'язку з його захворюванням на ТБ в період з 28 липня 2007 року по 21 жовтня 2010 року пріривнюється до поводження, яке заборонено статтею 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «КОРНЕЙКОВА ТА КОРНЕЙКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KORNEYKOVA AND KORNEYKOV v. UKRAINE)	452
<i>Суд неодноразово постановляв, що застосування до хворої або слабкої особи наручників або приковування її, не відповідає вимогам безпеки та означає невинуваті приниження незалежно від того, чи є воно умисним, чи ні. Суд вважає, що за обставин цієї справи, у випадку, коли оскаржуваний засіб було застосовано до жінки під час переходу та одразу після пологів, він становив нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження.</i>	

СПРАВА «КОРОЛЬ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» CASE OF KOROL AND OTHERS v. UKRAINE	468
<i>Суд підкреслює, що медична допомога, яка надається в установах виконання покарань, має бути відповідною рівню допомоги, яку державні органи зобов'язалися надавати для всього населення. Проте це не означає, що кожному затриманому має гарантуватись медичне лікування на тому самому рівні, що й у найкращих медичних закладах поза межами установ виконання покарань.</i>	
СПРАВА «КУШНІР ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF KUSHNIR v. UKRAINE)	473
<i>Згідно з даними, наданими Урядом, заявника утримували у чотирнадцяти різних камерах, у яких житлова площа на одну особу становила від 1 до 10 кв. м. Суд зазначає, що переповненість та погана вентиляція у СІЗО є достатніми для висновку, що побутові умови тримання заявника у СІЗО становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, всупереч вимогам статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «ЛАДА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF LADA v. UKRAINE)	486
<i>Суд зазначає, що Уряд не надав коментарів щодо інших детальних та конкретних елементів, які є суттєвими для оцінки умов тримання заявника під вартою. Отже, Суд бере до уваги виклад фактів заявника. Суд доходить висновку, що навіть припустивши, що заявник мав у своєму розпорядженні 3 кв.м особистого простору, як це стверджувалось Урядом, були й інші обтяжуючі елементи його ув'язнення, які зробили умови його тримання під вартою неналежними.</i>	
СПРАВА «ЛАВРИНЮК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF LAVRINYUK v. UKRAINE)	493
<i>Суд не може не приділити уваги доводам заявника та не діяти висновку, що більшу частину строку тримання його під вартою у виправній колонії, він утримувався у приміщенні, в якому йому відводилося менше 2 кв. м особистого простору, що значно менше за мінімальний стандарт у 3 кв. м у густозаселеній тюремній камері.</i>	
СПРАВА «ЛОГВИНЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF LOGVINENKO v. UKRAINE)	500
<i>Судом було встановлено такі порушення умов тримання заявника у Дніпропетровській виправній колонії як: неналежна температура повітря у камері, відсутність свіжого повітря, відсутність доступу або обмежений доступ до душі, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність належної медичної допомоги.</i>	
СПРАВА «ЛУНЬОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF LUNEV v. UKRAINE)	504
<i>Суд зазначає, що у цій справі у заявника по прибутті до установи тримання під вартою було діагностовано низку серйозних захворювань. Зокрема, у заявника було діагностовано III клінічну стадію ВІЛ-інфекції, хронічний бронхіт, токсичну енцефалопатію та невротію, спричинену тривалим вживанням наркотичних речовин, та залишкові зміни після перенесеного туберкульозу. Суд також зазначає, що незважаючи на діагностування у заявника низки серйозних захворювань та ВІЛ-інфекції, протягом більш ніж року йому не надавалося жодного лікування.</i>	
СПРАВА «ЛУЦЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ (№ 2)» (CASE OF LUTSENKO v. UKRAINE (No. 2))	514
<i>Суд доходить висновку, що недостатність особистого простору, доступного заявникові під час тримання під вартою впродовж відповідного періоду, сама по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції. З огляду на зазначені вище обставини Суд вважає, що умови тримання заявника під вартою у камері № 158 у Київському СІЗО впродовж періоду з 28 грудня 2010 року до 28 квітня 2011 року були такими, що принижують гідність.</i>	
РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЛЬЧЕНКО ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MALCHENKO AND OTHERS v. UKRAINE)	538
<i>Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками. Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявників під вартою були неналежними.</i>	

СПРАВА «МАТУШЕВСЬКИЙ І МАТУШЕВСЬКА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MATUSHEVSKYY AND MATUSHEVSKA v. UKRAINE)	543
<i>Суд вже констатував, що Уряд не надав будь-якого правдоподібного пояснення щодо тілесних ушкоджень на тілі І. М. Суд вважає, що ці тілесні ушкодження були достатньо серйозними, щоб вказувати на жорстоке поводження, що виходить за межі максимального рівня жорстокості, встановленого статтею 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «МАЙСТРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MAYSTRENKO v. UKRAINE)	553
<i>Суд зазначає, що заявник тримався під вартою у неналежних умовах. Деталі щодо тримання заявника під вартою наведені у переліку в додатку. Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками.</i>	
СПРАВА «МЕДЯНИКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MEDYANIKOV v. UKRAINE)	556
<i>У світлі викладеного Суд доходить висновку, що надана заявнику медична допомога була неналежною. У результаті неналежності наданої йому медичної допомоги заявник зазнав страждань або труднощів, які перевищують невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, а його гідність була принижена.</i>	
СПРАВА «МИХАЛКОВА ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»	561
<i>Суд вже встановив, що Уряд не надав правдоподібного пояснення виникненню смертельної травми живота та інших ушкоджень, виявлених на тілі Василя Михалкова, або принаймні будь-яких документів, які спростовували б версію подій, викладену заявниками. Згідно з цією версією такі ушкодження свідчили про нелюдське поводження, яке за рівнем жорстокості виходило за межі допустимого за статтею 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «НЕВМЕРЖИЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF NEVMERZHITSKY v. UKRAINE)	568
<i>5 серпня 1998 року по 10 січня 2000 року заявник не обстежувався лікарем і не отримував медичної допомоги лікаря (пункт 50 вище). На думку Суду, це не може розглядатися як належна та обґрунтована увага медичного персоналу, враховуючи голодування та ті хвороби, на які страждав заявник. Крім того, Уряд не надав жодних письмових документів щодо примусового годування під час голодування виду харчування, яке використовувалося, чи медичної допомоги, наданої заявнику в зв'язку з цим. За цих обставин Суд вважає, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з недостатністю належного медичного лікування та допомоги, наданих заявнику під час перебування під вартою, що становить таке, що принижує гідність, поводження.</i>	
СПРАВА «ОСИПЕНКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF OSIPENKOV v. UKRAINE)	593
<i>Суд, насамперед, зазначає, що суть скарги заявника у цій справі стосується проведення із запізненням обстеження його хвороби серця у закладі охорони здоров'я МОЗ. Він також зазначає, що хвороба, на яку страждав заявник, була достатньо серйозною, щоб вплинути на його повсякденну діяльність. Суд зазначає, що державні органи визнали недостатнім оснащення та забезпечення працівниками медичної частини СІЗО для лікування хвороби серця заявника. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що держава не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 3 Конвенції. Отже, було порушено це положення.</i>	
СПРАВА «ПЕТРОВ І КОРОСТИЛЬОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF PETROV AND KOROSTYLYOV v. UKRAINE)	597
<i>Суд визнав порушенням ст. 3 Конвенції такі умови тримання засудженого: камера заражена паразитами/гризунами, відсутність свіжого повітря, відсутність або неналежна якість засобів гігієни, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність приватності для туалету, відсутність туалетних засобів, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, цвіль або бруд у камері, відсутність або обмежений доступ до душу, переповненість, пасивне куріння, відсутність або обмежений доступ до теплої води.</i>	

СПРАВА «ПЕТУХОВ ПРОТИ УКРАЇНИ (№ 2)» (CASE OF PETUKHOV v. UKRAINE (No. 2))	600
<i>Суд не може не дійти висновку, що існуючий в Україні режим для засуджених до довічного позбавлення волі є несумісним з метою реабілітації. Судом встановлено, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі неможливо скоротити.</i>	
СПРАВА «ПИВОВАРНИК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF PIVOVARNIK v. UKRAINE)	641
<i>Суд доходить висновку, що адміністрація СІЗО не забезпечила регулярного та систематичного медичного нагляду за станом здоров'я заявника та не розробила план терапевтичних заходів з метою лікування його гепатиту. Цих міркувань достатньо для Суду, щоб встановити, що було порушено статтю 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «РАДЮКІН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF RADYUKIN v. UKRAINE)	648
<i>У цій справі суд визнав порушенням наступні неналежні умови тримання засудженого як: переповненість камери, відсутність свіжого повітря, відсутність або недостатнє електричне освітлення, цвіль або бруд у камері, низька якість продуктів харчування, неналежна температура.</i>	
СПРАВА «РОДЗЕВІЛЛО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF RODZEVILLO v. UKRAINE)	651
<i>Суд також зазначає, що він розглядав подібні твердження щодо умов тримання під вартою у СІЗО № 3 за статтею 3 Конвенції і встановив її порушення у яких заявники перебували там приблизно у той самий час, що й заявник у цій справі. Суд зазначає, що висновки, яких він дійшов у згаданих справах, рівною мірою доречні і у цій справі. Суд доходить висновку, що умови тримання заявника під вартою у СІЗО № 3 були нелюдськими та такими, що принижують гідність.</i>	
СПРАВА «САВІНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SAVINOV v. UKRAINE)	662
<i>З огляду на ненадання адміністрацією СІЗО оперативного та належного лікування заявнику у зв'язку з його ВІЛ-інфекцією, Суд доходить висновку, що у період з листопада 2011 року до березня 2013 року заявнику під час ув'язнення належної медичної допомоги не надавалося, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження в порушення статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «СЕРГІЙ АНТОНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SERGEY ANTONOV v. UKRAINE)	669
<i>Несвоєчасне діагностування працівниками СІЗО захворювань заявника та ненадання йому під час тримання його під вартою швидкої і комплексної медичної допомоги становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «СЕРЖАНТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SERZHANTOV v. UKRAINE)	685
<i>Суд зазначає, що заявник страждав на серйозні захворювання, зазначені у таблиці в додатку, що впливало на його повсякденну діяльність. Суд повторює, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення. У цьому контексті зрозуміло, що органи влади повинні забезпечити оперативність і точність постановки діагнозу та лікування а у випадку, коли це викликано медичним станом, – регулярність і систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою ефективного лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню</i>	
СПРАВА «СОКІЛ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SOKIL v. UKRAINE)	688
<i>Зважаючи, зокрема, на ненадання адміністрацією СІЗО своєчасного та відповідного лікування від ВІЛ-інфекції, Суд доходить висновку, що під час тримання під вартою заявникові не було надано належної медичної допомоги, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «СОКОЛОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SOKOLOVSKYY v. UKRAINE)	694
<i>Суд, перш за все, зазначає, що хвороба, на яку страждає заявник, була достатньо серйозною, щоб впливати на його повсякденну діяльність та навіть загрожувати його життю. Суд зазначає, що органи влади визнали, що медична частина СІЗО не</i>	

була належним чином обладнана та укомплектована працівниками для лікування хвороби серця заявника. Це вказує на те, що заявник отримував лише симптоматичне лікування у зв'язку з його проблемами зі здоров'ям.

СПРАВА «СОЛОПОВА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SOLOPOVA v. UKRAINE)..... 701

У цій справі Суд встановив такі недоліки у лікуванні засудженої хворої на рак як: відсутність/затримка медичного огляду, недостатність/затримка медикаментозного лікування у лікарні при «Дніпровській установі виконання покарань (№ 4)» та «Клінічному онкологічному диспансері» Дніпропетровської обласної ради».

СПРАВА «СОСНОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SOSNOVSKIY v. UKRAINE)..... 704

На підставі наявних доказів та з огляду на те, що Уряд не оскаржив твердження заявника щодо кількості ув'язнених, з якими він тримався у камерах, Суд доходить висновку, що під час його тримання у Феодосійському ІТТ та Сімферопольському СІЗО заявнику бракувало особистого простору, що в обох установах заявник не користувався свободою пересування та був замкнений у своїй камері більшу частину дня, також питання відсутності доступу до природного світла та свіжого повітря у Феодосійському ІТТ ускладнювалися тим, що в камері цієї установи не було вікон, як це зазначалось Урядом.

РІШЕННЯ У СПРАВІ «СТАРЕНЬКИЙ ТА РУДИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF STARENKIY AND RUDOY v. UKRAINE)..... 712

У цій справі Суд встановив такі порушення умов тримання заявника у СІЗО як: переповнення (20 ув'язнених в камері на 30.2 м²); відсутність опалення в камері; відсутність гарячої води в камері; відсутність вентиляції; інші ув'язнені палили в камері; відсутність питної води в камері; відсутність денного світла в камері; висока вологість, пліснява на стінах камери; освітлення в камері увімкнено протягом 24 годин; душ лише раз на тиждень; погане харчування.

СПРАВА «ТКАЧОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF TKACHEV v. UKRAINE)..... 715

У цій справі Суд бере до уваги твердження заявника, що протягом трьох років тримання його під вартою у Сокальській колонії він перебував в одній камері з трьома або чотирма іншими ув'язненими, у тому числі з паном Гуком. Суд також зазначає, що у справі пана Гука ним було встановлено порушення статті 3 у зв'язку з тим, що він та його співкамерник явно мали менше, ніж 3 кв.м. площі, та що вони знаходилися у своїх камерах більшу частину дня у той самий період часу, що й у цій справі.

РІШЕННЯ «УРЖАНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF URZHANOV v. UKRAINE)..... 720

Суд встановив такі порушення умов тримання особи під вартою в Одеському СІЗО як: неналежна температура, бруд та пліснява в камері, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність свіжого повітря, постійне електричне освітлення, відсутність або недостатня кількість їжі, перебування в камері разом з ув'язненими, хворими на інфекційну хворобу, неналежна якість їжі, відсутність або неналежні гігієнічні умови приміщення, відсутність або неналежна якість місця для сну та постільної білизни, немає або обмежений доступ до душу.

СПРАВА «ВІСЛОГУЗОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF VISLOGUZOV v. UKRAINE)..... 723

У справі, що розглядається, Суд вважає, що у зв'язку з проблемами зі здоров'ям, пов'язаними, зокрема, з туберкульозом, втратою ваги і хронічним гепатитом, заявник потребував спеціального медичного догляду на регулярній, систематичній і комплексній основі.

СПРАВА «ВІТКОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF VITKOVSKIY v. UKRAINE)..... 734

Суд також вважає, що умови тримання, щодо яких подавалися скарги, а саме: незадовільний гігієнічний стан постільної білизни та зараження паразитами, виходять за рамки, що допускаються за статтею 3 Конвенції. Суд вважає, що заявник не отримав адекватного медичного обслуговування під час його тримання під вартою.

СПРАВА «ЯРОШОВЕЦЬ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF YAROSHOVETS AND OTHERS v. UKRAINE)	747
---	-----

Суд доходить висновку, що скарги заявників щодо умов тримання їх у транзитних камерах у СІЗО та їхнього перевезення у спеціальних автомобілях до суду для участі у засіданнях та з нього є докладними та послідовними. З огляду на розміри відділень для тримання ув'язнених осіб у спеціальних автомобілях та транзитних камерах, велику кількість здійснених заявниками поїздок, а також час, проведений ними або у спеціальних автомобілях, або у транзитних камерах СІЗО, ці скарги викликають серйозне занепокоєння відповідно до статті 3 Конвенції.

СПРАВА «ЄРЕМЕНКО ТА КОЧЕТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF YEREMENKO AND KOCHETOV v. UKRAINE)	771
---	-----

У цій справі Суд встановив такі порушення умов тримання осіб у слідчому ізоляторі як: переповненість камери, недостатня кількість ліжок для всіх ув'язнених у камері, сон по черзі, туалет не відділений від житлової площі, відсутність місця для зберігання особистих речей, прання та сушіння одягу в камері, висока вологість у камері, пліснява на стінах, комахи в камері, відсутність свіжого повітря, анти-санітарні умови у камері.

СПРАВА «ЮРІЙ ІЛЛАРІОНОВИЧ ЩОКІН ПРОТИ УКРАЇНИ» (AFFAIRE YURIY ILLARIONOVICH SHCHOKIN c. UKRAINE)	775
---	-----

Суд зазначає, зокрема, що згідно з висновками національних судів Ш.О. зазнав численних побоїв руками та ногами, а також кийком по багатьох частинах тіла. Вони викликали серйозні травми та внутрішні кровотечі, а також численні забої, синці та переломи ребер, що призвело до його смерті. Крім того, вони наносилися протягом тривалого часу та набули характеру катування. Також було встановлено, що Ш.О. було двічі звільнено. Відповідно Суд вважає, що було порушення статті 3 Конвенції в її матеріальному аспекті у зв'язку з катуванням, якого зазнав Ш.О. під час перебування під вартою.

РОЗДІЛ III

Інші види порушень статті 3 Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини

Параграф 1

Заподіяння психологічних страждань як вид поведження, що принижує гідність

СПРАВА «БУРЛЯ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BURLYA AND OTHERS v. UKRAINE)	782
--	-----

Стаття 3 Конвенції не може обмежуватися лише фізичним жорстоким поведженням; вона також стосується і заподіяння психологічних страждань. Суд вважає встановленим, що: (i) напад на будинки заявників був умотивований антиромськими настроями; (ii) працівники міліції не вжили жодних заходів для захисту будинків заявників від нападу і жодної об'єктивної причини їхньої бездіяльності наведено не було; (iii) рішення селищної ради та, зокрема, присутність та пасивність працівників міліції на місці нападу виглядали, як офіційне схвалення нападу; та (iv) напад становив таке, що принижує гідність поведження, зокрема, з огляду на ставлення державних органів.

СПРАВА «ГОНГАДЗЕ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GONGADZE v. UKRAINE)	804
--	-----

Суд вважає, що ставлення слідчих органів до заявниці та її сім'ї дійсно завдало серйозних страждань, які прирівнюються до принижуючого гідність поведження всупереч статті 3. Суд доходить висновку, що у цій справі положення статті 3 Конвенції було порушено.

СПРАВА «МАЛИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MALYY v. UKRAINE)	820
--	-----

Суд постановив, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з триманням заявника у металевій клітці під час судових засідань у Верховному Суді України.

СПРАВА «МАСНЕВА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MASNEVA v. UKRAINE)	833
--	-----

Суд погоджується, що тривалість слідства та ставлення слідчих органів до заявниці разом із оприлюдненням висновку про самогубство, коли, беручи до уваги неналежність слідства, такий висновок був невідповідним, могли завдати заявниці болю і значних страждань. Проте він не може дійти висновку, що вони досягли рівня «такого, що принижує гідність, поводження» у розумінні статті 3 Конвенції. Отже, порушення цього положення не було.

Параграф 2

Медичне втручання щодо особи проти її волі

СПРАВА «АКОПЯН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF AKOPYAN v. UKRAINE)	843
---	-----

Суд дійшов висновку, що медичне втручання, якому піддають особу проти її волі, включаючи втручання з метою надання психіатричної допомоги, може вважатися поводженням, забороненим статтею 3 Конвенції.

Параграф 3

Жорстоке поводження з боку представників інших державних органів, крім правоохоронних

СПРАВА «БАСЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF BASENKO v. UKRAINE)	855
--	-----

Заявник доводив, що С. завдав йому тілесних ушкоджень під час виконання службових обов'язків як працівник комунального підприємства, що перебуває під контролем держави. Суд зауважує, що взаємодія заявника з С. виникла у зв'язку з виконанням останнім своїх обов'язків на посаді контролера. Усі згадані події цієї справи мали місце в робочі години С. при виконанні ним своїх обов'язків на робочому місці. Суд доходить висновку, що відповідальність за оскаржувані дії С. можна покласти на державу.

Параграф 4

Заборона екстрадиції особи у випадку загрози протиправного поводження з нею з боку державних органів приймаючої країни

СПРАВА «КАБУЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE KABOULOV V. UKRAINE)	866
--	-----

Суд проаналізував доповіді різноманітних міжнародних і національних організацій про стан дотримання Казахстаном прав людини, в яких описані численні випадки катування, протиправного поводження з особами, які утримуються під вартою. Тому Суд вирішив, що якби державними органами України п. Кабулов був виданий Казахстану, це призвело би до порушення ст. 3 Конвенції.

СПРАВА «КОКТИШ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE KOKTYSH V. UKRAINE)	869
--	-----

Міжнародні організації доповідали про численні порушення прав людини у Білорусі, зокрема про катування чи інші форми неналежного поводження, а також про істотні проблеми у співпраці національних органів з міжнародними структурами по правах людини. Самі білоруські суди визнавали, що п. Коктиш зазнав неналежного поводження, перебуваючи у попередньому ув'язненні у Білорусі. Тому Суд одностайно постановив, що Україна порушить свої зобов'язання згідно зі ст. 3 Конвенції, якщо передасть заявника компетентним органам Білорусі.

Параграф 5

Неналежне розслідування державою випадків катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (процесуальний аспект порушень ст. 3 Конвенції)

СПРАВА «ГОРКОВЛЮК ТА КАГАНОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF GORKOVLYUK AND KAGANOVSKIY v. UKRAINE)	871
---	-----

Суд доходить висновку, що на національному рівні не було проведено ефективного розслідування скарги першої заявниці на жорстоке поводження працівників міліції

СПРАВА «ЧОРНА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF CHERNAYA v. UKRAINE)	882
<i>09 червня 2004 року заявниця, якій на той час було 69 років, прогулювалась у центрі м. Харків та отримала поранення обличчя металевою кулею з пневматичної зброї. Суд зазначає, що згідно з висновками прокурорів та судів повного та об'єктивного розслідування обставин справи проведено не було. Більше того, зрештою органи влади втратили матеріали справи, що розглядалась на національному рівні, та не зробили жодної спроби розслідувати подію 09 червня 2004 року.</i>	
СПРАВА «ІГНАТКІНА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF IGNATKINA v. UKRAINE)	886
<i>Суд зазначає, що хоча заявниця подала скаргу про її побиття до міліції наступного дня після події, кримінальну справу за фактом побиття було порушено лише приблизно через три місяці. Суд також зазначає, що у 2001-2003 роках райвідділом міліції винесено кілька постанов про зупинення розслідування, що були скасовані як безпідставні. Зважаючи на вищезазначене, Суд вважає, що розслідування було не-ефективним, а його тривалість – невиправдано довгою.</i>	
СПРАВА «ІРИНА СМІРНОВА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF IRINA SMIRNOVA v. UKRAINE)	892
<i>Суд встановив, що держава-відповідач не виконала свого позитивного обов'язку за статтею 3 Конвенції щодо захисту заявниці від повторюваного словесного приниження та фізичного насилля двох співвласників її квартири та їхніх знайомих у зв'язку з надзвичайними затримками під час порушення та проведення публічного розслідування в кримінальному провадженні, ініційованому державою проти співвласників квартири заявниці.</i>	
СПРАВА «КОБЕЦЬ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE KOBETS V. UKRAINE)	906
<i>Суд зазначив, що уповноважені органи дізналися про скарги заявника 9 липня 2003 року, тобто тоді, коли черговий лікар швидкої медичної допомоги повідомив про них. Однак перше рішення по цих скаргах було прийняте сімома місяцями пізніше – у лютому 2004 року, а для того, щоб порушити кримінальну справу, було витрачено більше року. Розслідування у цій справі тривали близько чотирьох років та кілька разів відкладались.</i>	
СПРАВА «МУТА ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF MUTA v. UKRAINE)	908
<i>У світлі викладеного Суд доходить висновку, що у цій справі органи влади не провели ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження, що призвело до закінчення відповідного строку і неможливості подальшого притягнення до кримінальної відповідальності. Отже, було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.</i>	
СПРАВА «ОРЛІК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ORLIK v. UKRAINE)	914
<i>Суд доходить висновку, що у цій справі органи влади не провели оперативного розслідування тверджень заявниці про жорстоке поводження, що призвело до закінчення відповідного строку давності і унеможливило подальше кримінальне переслідування одного з ймовірних правопорушників.</i>	
СПРАВА «ПЕЛЕШОК ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF PELESHOK v. UKRAINE)	918
<i>Суд відхиляє заперечення Уряду та з огляду на спосіб, в який здійснювалося слідство, багаторазове винесення постанов про закриття і відновлення слідства та загальну тривалість розслідування, яке тривало й через чотирнадцять років після оскаржуваних подій і не змогло в результаті встановити факти справи, вважає, що державні органи не виконали свого зобов'язання провести у цій справі ефективне розслідування тверджень про жорстоке поводження.</i>	
СПРАВА «СИЛЕНОК І «ТЕХНОСЕРВІС-ПЛЮС» ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF SYLENOK AND TEKHNOSERVIS-PLUS v. UKRAINE)	925
<i>Суд зазначає, що у цій конкретній справі, незважаючи на завдання тілесних ушкоджень заявникові працівниками міліції, органами державної влади за власною ініціативою не було порушено кримінальну справу. Державні органи влади провели до-</i>	

слідчу перевірку лише після того, як заявник подав скаргу на працівників міліції. Суд вважає, що національні органи влади не виконали свого обов'язку щодо розслідування скарги заявника на жорстоке поводження.

СПРАВА «ТИМЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF TYMCHENKO v. UKRAINE)..... 933

Суд зазначає, що, коли зрештою було розпочато розслідування, воно переважно обмежувалося допитами працівників міліції, які заперечували достовірність тверджень заявника. Крім того, хоча існував беззаперечний медичний доказ того, що заявник отримав деякі з його тілесних ушкоджень, перебуваючи під контролем працівників міліції, прокурор вирішив не аналізувати це питання та обмежився загальним зауваженням, що на момент затримання заявник вже мав тілесні ушкодження.

**СПРАВА «УШАКОВ ТА УШАКОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF USHAKOV AND USHAKOVA v. UKRAINE)..... 944**

Суд зауважує, що за результатами судово-медичної експертизи щодо неї від 2 липня 2008 року фактично не було досліджено скарги заявниці на головний біль, що були тісно пов'язані зі скаргами на жорстоке поводження. Під час розслідування також не було досліджено висновок лікаря від 5 липня 2008 року, згідно з яким на голові заявниці були синці. Отже, щодо заявника та заявниці також було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

**СПРАВА «ВОЙКІН ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VOYKIN AND OTHERS v. UKRAINE)..... 955**

Суд зазначає, що, як стверджувала друга заявниця, прокуратура розглянула її скарги на жорстоке поводження шляхом проведення неодноразових дослідчих перевірок; повноцінного розслідування у кримінальній справі ініційовано не було. Раніше Суд у різних контекстах встановлював, що ця слідча процедура не відповідає принципам ефективного засобу юридичного захисту зокрема тому, що слідчий, у провадженні якого знаходиться справа, може здійснювати лише обмежений перелік процесуальних дій у рамках такої процедури, а процесуальний статус потерпілого не визначений належним чином.

**СПРАВА «ЄВГЕН ПЕТРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF YEVGENIY PETRENKO v. UKRAINE)..... 972**

Варто зазначити, що суд першої інстанції під час судового розгляду питання про прийнятність відповідних доказів (визнавальних показів заявника) дійсно вжив певних заходів для розгляду скарг на жорстоке поводження. Проте ці заходи були обмеженими і не забезпечили ефективності розгляду на національному рівні.

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Кожен має право на повагу до його гідності. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Зазначені положення закріплені у Конституції України та є конституційною гарантією захисту прав і свобод людини, у тому числі й від неналежного поводження. Статтею 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод встановлено, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (далі – неналежне поводження). Визначення терміна «катування» наводиться у статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, згідно з якою катування означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. Згідно зі статтею 2 вказаної Конвенції кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією. Жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань.

На превеликий жаль, попри низку міжнародних та національних стандартів у сфері протидії катуванням, це ганебне явище продовжує існувати у всьому світі, й Україна не є винятком. На широке поширення катувань та жорстокого поводження в нашій країні неодноразово звертали увагу у своїх доповідях такі провідні міжнародні організації, як Європейський комітет з питань запобігання катуванням, Комітет ООН проти катувань та Підкомітет ООН з питань попередження катувань. 2012 року Європейський суд з прав людини виніс пілотне рішення «Каверзін проти України», яким фактично визнав значну поширеність практики катувань в Україні та відсутність системи ефективного розслідування за цими фактами Низка національних правозахисних інституцій, включаючи й Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у своїх щорічних доповідях присвячують окремі розділи цій проблематиці. Щорічно видається й спеціальна доповідь за результатами реалізації національного превентивного механізму, в якій відображається актуальна практика застосування катувань та жорстокого поводження у місцях несвободи.

Видання представленого збірника практики Європейського Суду з прав людини спрямовано на підвищення освіченості працівників правозастосовних органів: суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих, працівників поліції та інших правоохоронців щодо уникнення в їх практичній діяльності порушень заборони катувань та неналежного поводження з затриманими або позбавленими волі особами.

РОЗДІЛ І
РІШЕННЯ У СПРАВАХ ПРО НАДМІРНЕ
ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ
(МІЛІЦІЇ) ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСІБ, ЇХ ПОБИТТЯ
З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ВИЗНАВАЛЬНИХ СВІДЧЕНЬ,
НЕНАЛЕЖНІ УМОВИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ
У ВІДДІЛАХ ПОЛІЦІЇ (МІЛІЦІЇ) ТА ІЗОЛЯТОРАХ
ТИМЧАСОВОГО ТРИМАННЯ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «А.В. ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF A.V. V. UKRAINE)

(Заява № 65032/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

29/04/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «А.В. проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Župančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiel*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 16 грудня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 65032/09), яку 30 листопада 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан А.В. (далі – заявник). Голова секції задовольнив клопотання заявника про нерозголошення відомостей про його особу (пункт 4 Правила 47 Регламенту Суду).

2. Інтереси заявника представляла пані І.Бойкова, юрист, що практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н.Кульчицький.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції (стаття 3 Конвенції), не мав доступу до захисника на початковому етапі розслідування (пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції) та що докази, отримані внаслідок жорстокого поводження, було використано судами для його засудження (пункт 1 статті 6 Конвенції).

4. 22 жовтня 2012 року про наведені вище скарги було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1982 році та проживає у м. Київ.

A. Затримання заявника

6. Увечері 29 грудня 2006 року заявника було затримано на вулиці у місті Києві та доправлено до Шевченківського РУ ГУМВС України в місті Києві (далі – районне управління міліції), де у присутності двох понятих йому було запропоновано показати вміст його кишень. Понятими були двоє безробітних чоловіків. Заявник виклав маленькі пакетики з кокаїном.

7. Згідно з твердженнями заявника під час його затримання на вулиці декілька працівників міліції повалили його на землю, вдягли на нього наручники та повели його до свого автомобіля, де вони, як стверджувалось, підкинули йому наркотики (маленькі пакетики з кокаїном) та продовжили його бити. Побиття супроводжувалось погрозами застосування насильницьких дій сексуального характеру і продовжувалось до прибуття у районне управління міліції.

B. Адміністративне затримання заявника

8. О 22 год. 29 грудня 2006 року працівники міліції затримали заявника відповідно до статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення за порушення правил обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, що згідно зі статтею 44 зазначеного Кодексу є адміністративним правопорушенням.

9. Потім у заявника відібрали пояснення. Він письмово зізнався у тому, що незаконно придбав кокаїн для особистого вжитку. Відповідно до тверджень заявника він написав зізнання, продиктоване йому працівником міліції, під примусом.

10. Після того, як заявник зізнався, його було поміщено до камери.

11. За твердженнями заявника під час його перебування у районному управлінні міліції йому не давали достатньо їжі та води. Він утримувався в незадовільних санітарно-гігієнічних умовах. Як він стверджує, на одну ніч його було зачинено у туалеті районного управління міліції, де було брудно та неприємно пахло. Він погано почувався і відчував гострий біль у попереку.

C. Кримінальне провадження щодо заявника та пов'язані з цим питання

12. 2 січня 2007 року міліція отримала висновок експерта, в якому зазначалося, що вилучена у заявника речовина містила кокаїн вагою 1,18 г.

13. Того ж дня слідчий міліції порушив щодо заявника кримінальну справу за фактом незаконного придбання та зберігання наркотичних засобів у великих розмірах за ознаками злочину, передбаченого частиною 2 статті 309 Кримінального кодексу України.

14. О 17 год. 25 хв. на підставі статей 106 і 115 Кримінально-процесуального кодексу України слідчий затримав заявника за підозрою у вчиненні зазначеного вище злочину. Відповідний протокол передбачав короткочасне затримання заявника на сімдесят дві години.

15. Того ж дня заявника було допитано, і він повідомив обставини, за яких придбав наркотичні засоби. Заявник стверджував, що його адвокат, найнятий його батьками, був допущений до нього, коли допит вже тривав впродовж значного проміжку часу. У присутності адвоката заявник поскаржився на поганий стан здоров'я та додав, що один з його знайомих підбурив його на придбання наркотичних засобів.

16. Згідно з зауваженнями Уряду 2 січня 2007 року заявник пройшов медичний огляд і йому було діагностовано міжреберну невралгію. Стан його здоров'я визнано задовільним.

17. 5 січня 2007 року прокурор відмовив у погодженні подання слідчого про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. Після цього слідчий виніс постанову про звільнення заявника під підписку про невиїзд.

18. У другій половині дня 5 січня 2007 року після звільнення заявника його оглянули лікарі бригади швидкої медичної допомоги, які зазначили, що він страждає на гострий пієлонефрит (важку форму ниркової інфекції) та на попереково-крижовий радикуліт (запалення сідничного нерва).

19. 6 і 8 січня 2007 року заявника знову оглянули лікарі бригади швидкої медичної допомоги, які діагностували у нього гострий радикуліт та підозру на гострий пієлонефрит.

20. У період з 9 до 19 січня 2007 року заявник проходив стаціонарне лікування у неврологічному відділенні Київської міської клінічної лікарні № 1. У нього було діагностовано остеохондроз поперекового відділу хребта, вертеброгенну ломбаргію і больовий та м'язово-тонічний синдром.

21. 16 січня 2007 року заявника оглянув психіатр, який відмітив у нього ознаки посттравматичного стресового розладу.

22. 22 січня 2007 року Шевченківський районний суд м. Києва (далі – районний суд) розглянув скаргу заявника щодо незаконності його затримання за статтею 106 Кримінально-процесуального кодексу України. Районний суд дійшов висновку, що протокол слідчого про затримання заявника за підозрою у вчиненні злочину від 2 січня 2007 був незаконним в частині підстав затримання, які фактично існували ще з 29 грудня 2006 року.

23. 6 лютого 2007 року заявник у присутності свого адвоката заперечив висунуті проти нього обвинувачення та на будь-які запитання слідчого відповідати відмовився.

24. 9 лютого 2007 року прокуратура Шевченківського району міста Києва відмовила в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за скаргами заявника про порушення його прав під час затримання та тримання під вартою. Відповідно до постанови прокуратури у діях працівників міліції не було виявлено складу злочину. У цій постанові прокуратура посилялась на пояснення слідчого, у провадженні якого знаходилась кримінальна справа щодо заявника, та на записи стосовно затримання заявника у книзі обліку затриманих і доставлених осіб.

25. 1 березня 2007 року батько заявника звернувся до слідчого зі скаргою на численні порушення прав свого сина, включаючи примусове отримання від нього зізнань та незаконне затримання і тримання під вартою.

26. 7 березня 2007 року заявник у присутності свого адвоката заперечив висунуті проти нього обвинувачення та відмовився відповідати на будь-які запитання слідчого.

27. 16 березня 2007 року з приводу неналежного дослідження слідчими органами обставин його затримання та допиту на початковому етапі розслідування заявник звернувся зі скаргою до прокуратури.

28. 4 квітня 2007 року прокуратура відповіла, що кримінальну справу щодо заявника передано до районного суду, і він зможе подати відповідні скарги під час судового розгляду.

29. 15 червня 2007 року за клопотанням заявника спеціаліст-авторознавець склав висновок, в якому зазначалося, що письмове зізнання заявника від 29 грудня 2007 року написано ним під примусом іншої особи, яка диктувала текст.

30. Під час судового засідання 18 червня 2007 року заявник заявив клопотання про долучення висновку спеціаліста-авторознавця до матеріалів справи. Він також клопотав про вилучення пояснень, які він надав 29 грудня 2006 року і 2 січня 2007 року, оскільки їх було отримано з порушенням його прав. Суд відмовив у задоволенні його клопотань.

31. Впродовж судового розгляду заявник заперечував пред'явлені йому обвинувачення. Він наполягав на тому, що наркотики йому підкинули, та що він зазнав психологічного тиску і фізичного жорстокого поводження працівників міліції. Після цього районний суд допитав причетних до справи працівників міліції і слідчих, які заперечили твердження заявника. Районний суд також допитав двох понятих, які були присутні, коли заявник дістав наркотики зі своєї кишені. Вони засвідчили, що коли заявник дістав у їхній присутності маленькі пакетики, він сказав, що в них – кокаїн; вони не помітили на заявникові жодних видимих тілесних ушкоджень.

32. 8 липня 2008 року районний суд визнав заявника винним у незаконному придбанні та зберіганні наркотичних засобів у великих розмірах та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки. Заявника було звільнено від відбування покарання з іспитовим строком на два роки. Свої висновки районний суд обґрунтував показами свідків, речовими та документальними доказами і висновками експертів. Районний суд встановив відсутність ознак жорстокого поводження із заявником або порушення його процесуальних прав під час надання ним первинних визнавальних показань.

33. Заявник оскаржив вирок, стверджуючи, що ключовий доказ було отримано під час його незаконного затримання та внаслідок жорстокого з ним поводження, та що після затримання йому не було надано доступу до адвоката.

34. 7 листопада 2008 року апеляційний суд міста Києва залишив вирок суду першої інстанції без змін. Суд зазначив, що у своїх визнавальних показах від 29 грудня 2006 року заявник докладно пояснив, як вчинив злочин. Апеляційний суд також зазначив, що 2 січня 2007 року заявник також визнав себе винним у вчиненні злочину.

35. 22 травня 2009 року суддя Верховного Суду України, одноосібно розглянувши справу, відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника з огляду на те, що його вина була переконливо доведена на основі доказів у матеріалах справи, включаючи первинні визнавальні покази заявника. 2 червня 2009 року його захисник отримав копію зазначеного рішення.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

A. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року

29. Статтею 309 Кодексу передбачено:

«1. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту караються... позбавленням волі...

2. Ті самі дії, ... якщо предметом таких дій були наркотичні засоби ... у великих розмірах, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років...»

B. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (у редакції, чинній на час подій)

36. Відповідні положення Кодексу наведено у рішенні у справі «Осипенко проти України» (*Osyenko v. Ukraine*), заява № 4634/04, п. 33, від 9 листопада 2010 року).

C. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (у редакції, чинній на час подій)

37. Статтею 44 Кодексу заборонено виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. За порушення згаданого положення передбачено покарання у вигляді накладення штрафу до сорока трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб.

38. Стаття 263 передбачає, серед іншого, що осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу про адміністративне правопорушення. Проте в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження, попереднє затримання може бути продовжено до трьох діб. У таких випадках протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання про це має бути письмово повідомлено прокурора

39. Статтею 268 передбачено, що особа, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, впродовж провадження має право користуватися юридичною допомогою адвоката.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що 29 грудня 2006 року він зазнав тиску з боку працівників міліції та був ними побитий.

41. Статтею 3 Конвенції передбачено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

42. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною

B. Суть

1. Доводи сторін

43. Уряд стверджував, що порушення статті 3 Конвенції не було. Уряд наголошував на тому, що 29 грудня 2006 року поняті, присутні у районному управлінні міліції при вилученні наркотичних засобів, не бачили у заявника жодних тілесних ушкоджень. 2 січня 2007 року він пройшов медичний огляд і стан його здоров'я було визнано задовільним. У зв'язку з цим Уряд надав витяг з журналу медичного обліку затриманих, який ведеться у районному управлінні міліції. Уряд також наполягав на тому, що заявник не вимагав проведення медичного огляду для фіксації тілесних ушкоджень, завданих йому внаслідок побиття. Що стосується хвороб, діагностованих у заявника після його звільнення, Уряд стверджував про відсутність будь-яких медичних доказів на підтвердження того, що заявник захворів на них під час перебування під вартою.

44. Уряд також запевняв, що скаргу заявника на жорстоке поведження було розглянуто національними органами влади і відхилено як безпідставну. Уряд посилався, зокрема, на постанову прокуратури Шевченківського району міста Києва від 9 лютого 2007 року.

45. Заявник наполягав, що він зазнав тиску та був побитий працівниками міліції. Щодо понятих, про яких зазначав Уряд, вони не могли бачити його тілесних ушкоджень, оскільки під час вилучення наркотичних засобів він був повністю одягнений. Він також стверджував, що 2 січня 2007 року не проходив медичного огляду. Витяг з медичних записів, наданий Урядом, не містив жодних відомостей про особу, яка проходила огляд і діагностування.

46. Заявник наголошував на тому, що як тільки його було звільнено 5 січня 2007 року, лікарі бригади швидкої медичної допомоги надали йому невідкладну медичну допомогу у зв'язку із болем у попереку.

2. Оцінка Суду

47. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. Жорстоке поводження має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Будь-яке застосування фізичної сили щодо особи, позбавленої свободи, якщо воно не було обумовлене суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки, принижує людську гідність та в принципі є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 119-20, ECHR 2000-IV).

48. Оцінюючи докази, Суд зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи подібних неспростованих презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати достатні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, Series A № 336, та «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

49. У цій справі заявник стверджував, що 29 грудня 2006 року працівники міліції побили його з метою примусити надати визнавальні покази. Уряд стверджував, що двоє понятих, присутніх 29 грудня 2006 року при вилученні у заявника наркотиків, не бачили у нього жодних тілесних ушкоджень. Суд погоджується з доводом заявника, що ці поняті могли не бачити ушкоджень на тілі, оскільки під час вилучення наркотиків він був повністю одягнений. Більше того, поняті не були медиками, і до їхніх завдань не належало здійснення оцінки стану здоров'я заявника. Уряд також стверджував, що заявник 2 січня 2007 року пройшов медичний огляд, за результатами якого у нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень. Суд зазначає, що витяг з медичних записів, наданих Урядом на підтвердження своїх доводів, не містить ані прізвища заявника, ані будь-якого іншого свідчення того, що медичні висновки, внесені 2 січня 2007 року у журнал обліку, стосувалися саме його. Відповідно, не було обґрунтовано доведено, що 2 січня 2007 року заявник пройшов медичний огляд.

50. Проте стверджуваний заявником факт побиття 29 грудня 2006 року не підтверджується жодними доказами. Лікування заявника у зв'язку з нирковою інфекцією та радикулітом після його звільнення 5 січня 2007 року не підтверджує скарги на побиття. Варто зазначити, що з 2 січня 2007 року і надалі заявник спілкувався зі своїм захисником, але немає жодного документу, який би свідчив про те, що вони зверталися з клопотаннями про проведення медичного обстеження заявника. Після його звільнення заявник мав безперешкодний доступ до лікарів, які не виявили у нього жодних тілесних ушкоджень.

51. Заявник також стверджував, що зазнав психологічного тиску працівників міліції. За певних обставин такий вид психологічного впливу на особу може становити жорстоке поводження, заборонене Конвенцією (див. рішення у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, пп. 91 і 108, ECHR 2010). Суд зазначає, що 16 січня 2007 року психіатр виявив у заявника ознаки посттравматичного стресового розладу. Проте цей загальний діагноз не містив жодних деталей і не може вважатися підставою для висновку про те, що психологічний стан заявника був спричинений подіями 29 грудня 2006 року.

52. Заявник також посилався на висновок спеціаліста-авторознавця, в якому зазначалося, що текст визнавальних показів заявника від 29 грудня 2007 року було написано під впливом іншої особи. Для Суду цього єдиного доказу недостатньо для висновку про те, що заявник зазнав психологічного впливу або що цей психологічний вплив був достатньо серйозним, щоб досягти мінімального рівня, визначеного статтею 3 Конвенції (див. для порівняння рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Замфереско проти України» (*Zamferesko v. Ukraine*), заява № 30075/06, п. 48). У цій справі даний аспект скарги стосується більше питання забезпечення заявнику на час подій доступу до захисника, який, серед іншого, міг ефективно запобігти стверджуваному психологічному впливу працівників міліції. Проте питання доступу до захисника розглядатиметься нижче за статтею 6 Конвенції.

53. За цих підстав Суд не встановлює порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням 29 грудня 2006 року.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

54. Заявник скаржився, що він не мав доступу до захисника на початковому етапі провадження. Він посилався на пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідними положеннями яких передбачено таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...
(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

Прийнятність

55. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

56. Уряд стверджував, що право заявника мати захисника було забезпечено належним чином, та що у зв'язку з цим порушення Конвенції не було. Той факт, що захисник був відсутній під час допиту 29 грудня 2006 року, не вплинув на подальше розслідування та розгляд справи судами. Уряд також доводив, що суд першої інстанції не використав визнавальні покази заявника для обґрунтування своїх висновків.

57. Заявник не погодився та наполягав на тому, що у нього не було доступу до захисника у потрібний час і що відсутність захисника вплинула на його засудження.

2. Оцінка Суду

58. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Та навіть якщо вагомі підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно незаконно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист як таке буде непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Спосіб, в який пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції мають бути застосовані під час досудового розслідування, залежить від особливостей провадження, про яке йдеться, та від обставин справи. З метою встановлення того, чи було досягнуто мети статті 6 Конвенції – справедливого судового розгляду – необхідно враховувати всю повноту національного провадження у справі (див. рішення від 11 грудня 2008 року у справі «Пановітс проти Кіпру» (*Panovits v. Cyprus*), заява № 4268/04, п. 64).

(а) Чи було обмежено право на доступ до захисника

59. З матеріалів справи випливає, і сторони цього не заперечують, що 29 грудня 2006 року працівники міліції доправили заявника до районного управління міліції за підозрою у вчиненні правопорушення, пов'язаного з порушенням правил обігу наркотичних засобів. Дії заявника спочатку було кваліфіковано як адміністративне правопорушення. Незважаючи на те, чи була така початкова кваліфікація виправданою, чи ні, Суд зазначає, що провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачало в якості можливого покарання адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. З огляду на характер та тяжкість покарання Суд вважає, що дане провадження підпадає під сферу застосування статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, пп. 58-60, 15 листопада 2007 року, та «Лучанінова проти України» (*Luchaninova v. Ukraine*), заява № 16347/02, п. 39, від 9 червня 2011 року). Крім того, ніщо не вказує на те, що за обставин цієї справи мають застосовуватися будь-які винятки з конкретної вимоги статті 6 Конвенції щодо забезпечення доступу до захисника, починаючи з першого допиту. Процесуальні заходи, вжиті на початку провадження у справі про адміністративне правопорушення, спричинили серйозні наслідки для заявника, особливо з огляду на покарання за адміністративне правопорушення, передбачене у вигляді адміністративного арешту. Крім того, з огляду на конкретний зв'язок між двома провадженнями на національному рівні важливість первинних слідчих дій неможна недооцінювати. Відмінність між початковими обвинуваченнями у вчиненні адміністративного правопорушення та подальшими обвинуваченнями у вчиненні злочину по суті полягала у кількості наркотичних засобів, яка спочатку могла бути неочевидною, а визнавальні покази заявника, отримані для пред'явлення обвинувачення у вчиненні адміністративного правопорушення, могли бути і фактично були повністю застосованими для подальшого притягнення до кримінальної відповідальності, яка передбачала більш серйозне покарання.

60. Відповідно, заявник мав право на доступ до захисника під час допиту 29 грудня 2006 року з приводу обставин придбання ним наркотичних засобів. Існування цього права, встановленого Конвенцією, не залежало від того, чи подав заявник клопотання про надання йому юридичної допомоги. Проте заявник міг відмовитися від зазначеного права, оскільки стаття 6 Конвенції не забороняє особі за власним бажанням відмовитися від права на гарантію справедливого суду (див. рішення від 9 червня 2009 року у справі «Стжалковський проти Польщі» (*Strzalkowski v. Poland*), заява № 31509/02, п. 42). Проте відмова від цього права повинна, серед іншого, надаватися

у недвозначний спосіб та супроводжується мінімальними гарантіями, співмірними з її важливістю (див. рішення у справі «Сейдович проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], заява № 56581/00, п. 86, ЕСЧР 2006-II). Необхідні гарантії права на юридичну допомогу, окрім іншого, опосередковано закріплюють обов'язок органів влади встановити, що особа не бажала скористатися цим правом у конкретний проміжок часу (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 68).

61. З фактів випливає, і сторони погоджуються, що 29 грудня 2006 року, коли заявник вперше надав визнавальні покази, він не мав доступу до захисника. Немає жодних свідчень того, що заявник відмовився від свого права на захисника, і питання щодо можливої відмови не було предметом розгляду Суду.

(b) Виправдання обмеження

62. Отже, питання полягає у тому, чи була відсутність захисника виправданою. З огляду на факти, Суд не вбачає жодної вагомої підстави обмеження права заявника на захисника на час подій.

63. Крім того, Суд вважає, що таке обмеження порушило право заявника на захист. Суд першої інстанції залишив без задоволення клопотання заявника про вилучення його визнавальних показів з матеріалів справи (див. пункт 30). Той факт, що суд згодом при обґрунтуванні вини заявника не зробив прямого посилання на ці визнавальні покази, не є вирішальним (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 78). Так, апеляційний суд пізніше, залишаючи вирок суду першої інстанції без змін, прямо послався на визнавальні покази заявника від 29 грудня 2006 року. Верховний Суд України, відхиляючи касаційну скаргу заявника, також посилався на його первинні визнавальні покази.

64. Отже, було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник, крім того, скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що його право на справедливий суд було порушено, оскільки суди визнали його винним на підставі визнавальних показів, які було отримано внаслідок жорстокого поводження.

66. Суд відхилив скарги заявника за статтею 3 Конвенції щодо жорстокого поводження. Тому, згідно зі статтею 6 Конвенції, жодного питання у зв'язку з твердженням заявника про визнання його винним на основі доказів, отриманих внаслідок жорстокого поводження, не виникає (див. рішення у справах «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 77, від 15 листопада 2012 року, та «Ніколаєнко проти України» (*Nikolayenko v. Ukraine*), заява № 39994/06, п. 71, від 15 листопада 2012 року).

67. Отже, ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена як неприйнятна відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

68. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що з 29 грудня 2006 року до 5 січня 2007 року його тримали у неналежних умовах, що призвело до погіршення стану його здоров'я.

69. Суд зазначає, що скарга заявника на неналежні умови тримання стосувалась відносно короткого проміжку часу. Заявник ані подав до Суду заяву протягом передбачених шести місяців після завершення оскаржуваної ситуації, ані звернувся в межах відповідного строку до суду з позовом з метою виправдання затримки (див. рішення від 10 жовтня 2013 року у справі «Волошин проти України» (*Voloshyn v. Ukraine*), заява № 15853/08, п. 42). Крім того, його твердження у зв'язку з цим не є достатньо докладними та обґрунтованими. З цього випливає, що дана скарга має бути відхилена як неприйнятна відповідно до пункту 1, підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

70. Заявник також скаржився на інші порушення його прав, передбачених Конвенцією.

71. Суд розглянув ці скарги та вважає, що з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно, Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

72. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

73. Заявник вимагав 18 000 євро відшкодування моральної шкоди.

74. Уряд заперечив проти зазначеної вимоги і зазначив, що вона є необґрунтованою.

75. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав страждань і болю у зв'язку із фактами, які призвели до встановлення порушення у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 2 400 євро

відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

76. Заявник також вимагав 716.61 євро компенсації судових та інших витрат, понесених у зв'язку із розглядом справи.

77. Уряд доводив, що вимога була недостатньо обґрунтованою та надмірною.

78. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, враховуючи наявні документи та з урахуванням зазначених критеріїв, Суд вважає за належне присудити суму, що вимагається, у повному обсязі.

С. Пеня

79. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно скаргу щодо жорстокого поведіння 29 грудня 2006 року (стаття 3 Конвенції) і скаргу щодо доступу до захисника (пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції) прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє* одноголосно, що не було порушення статті 3 Конвенції з огляду на стверджуване жорстоке поведіння 29 грудня 2006 року;
3. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю юридичної допомоги з часу першого допиту;
4. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові такі суми, що мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 2400 (дві тисячі чотириста) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
    - (ii) 716,61 (сімсот шістнадцять євро та шістдесят один цент) компенсації судових та інших витрат і додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься пеня у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, та до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* одноголосно решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до рішення додається окрема думка судді Г. Юдківської.

М.В.
К.В.

ЧАСТКОВО ВІДМІННА ДУМКА СУДДІ ЮДКІВСЬКОЇ

Я з усією повагою не погоджуюся зі своїми колегами, що пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції було порушено за обставин даної справи. На мою думку, підхід більшості демонструє автоматичне застосування практики, встановленої рішенням у справі *Сальдуз*, що не було метою Великої палати при розгляді зазначеної справи.

Справа «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*, [ВП], заява № 36391/02, ECHR 2008) стосувалася *доступу* до захисника. Суд постановив, що, як правило, *доступ до захисника* має бути забезпечений з першого допиту підозрюваного працівниками правоохоронних органів. Право на захист «буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами *без доступу до захисника*, використовуватимуться з метою її засудження» (виділення додано).

Справжню сутність цього ключового принципу справедливого судового розгляду бездоганно розтлумачено у справі «Даянан проти Туреччини» (*Dayanan v. Turkey*):

«...справедливість провадження вимагає надання обвинуваченому можливості отримати весь ряд послуг, безпосередньо пов'язаних з юридичною допомогою. У зв'язку з цим представник захисту має бути в змозі без обмежень забезпечити основоположні аспекти захисту особи: обговорення справи, організацію захисту, збір доказів на користь обвинуваченого, підготовку до допиту, підтримку обвинуваченого у його важкому становищі та перевірку умов тримання під вартою.»

Усі ці аспекти є надзвичайно важливими для будь-якої особи, обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, та якій може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі. У таких випадках інтереси правосуддя чітко вимагають суворих гарантій права на юридичну допомогу захисника «на підставі одного лише факту важливості питання, що є предметом спору»¹. Як Суд зазначив у своєму рішенні у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), «на цьому етапі провадження обвинувачений часто опиняється в особливо вразливому становищі, наслідки якого погіршуються ускладненням кримінального процесуального законодавства. У більшості випадків подібна вразливість може бути належним чином компенсована лише допомогою захисника...»

Варто зазначити, що згадане вище було зазначено у контексті справи щодо неповнолітньої особи, обвинуваченої у вчиненні злочину, пов'язаного з тероризмом.

Питання щодо того, чи *повинен* обвинувачений мати захисника з першого допиту, чи ні, пов'язане з поняттям «інтереси правосуддя», розробленим Судом у контексті обов'язку держави надавати безоплатну юридичну допомогу особам, які не мають достатніх коштів. Суд постановив, що коли особі загрожує позбавлення свободи, ці інтереси у принципі вимагають юридичної допомоги².

Юний вік особи також може бути підставою для того, щоб вважати її особливо вразливою (див. рішення у справі «Гювеч проти Туреччини» (*Güveç v. Turkey*), заява № 70337/01, п. 131, ECHR 2009 (витяги)), так само, як і особливий стан здоров'я (див. рішення від 16 грудня 2010 року у справі «Боротюк проти України» (*Borotjuk v. Ukraine*), заява № 33579/04, п. 82).

Таким чином, у випадку будь-якої індивідуальної вразливості вимога щодо доступу до захисника неминуче покладає на органи влади обов'язок забезпечити надання юридичної допомоги. Проте, як видається, Суд не готовий погодитись, що будь-хто, кого переслідують в рамках системи кримінального судочинства, як такий є вразливим.

Тому необхідно розмежовувати поняття «доступу до захисника», або, іншими словами, право вимагати юридичної допомоги, з одного боку, та *обов'язкову участь захисника* у кожному випадку допиту особи працівниками органів внутрішніх справ, з іншого боку.

У цій справі йдеться не про *доступ до захисника*, оскільки заявнику не було відмовлено у представництві його законних інтересів. Також, на відміну від справи «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), відповідні положення законодавства не передбачали присутність захисника під час першого допиту. Заявник при затриманні просто не заявив клопотання про надання йому юридичної допомоги.

У зв'язку з цим ця справа значною мірою відрізняється від справи «Піщальніков проти Росії» (*Pishchalnikov v. Russia*), в якій пряме клопотання заявника про надання йому юридичної допомоги було залишено без відповіді. У тій справі Суд зазначив: «... Суд вважає, що обвинувачений, як і заявник у цій справі, який висловив свій намір брати участь у слідчих діях тільки в присутності захисника, не повинен бути допитаним органами влади, поки йому не буде надано захисника, якщо тільки сам обвинувачений не виступить з ініціативою подальшого спілкування, співбесід з поліцією або прокуратурою».

У цій справі відсутні докази того, що 29 грудня 2006 року заявникові не було роз'яснено його права в якості обвинуваченого, гарантовані Кодексом України про адміністративні правопорушення, і сам заявник цього не заперечує. Більше того, заявник не стверджував, що працівники міліції умисно перешкождали доступу до захисника до тих пір, поки він не надасть визнавальних показів.

Насамкінець, не видається, що заявник надав свої свідчення під примусом: Суд дійшов висновку, що скарга заявника у зв'язку з цим не підтверджена жодними доказами (див. пункти 48–52).

Неможна сказати, що заявник перебував у вразливому становищі. Максимальним покаранням, яке йому загрозувало відповідно до статті 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення, був адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. З огляду на малозначимість зазначеного правопорушення та м'якість передбаченого законом покарання затриману особу неможна вважати безпомічною або незахищеною від інших ризиків, згаданих вище.

Як зазначав у своїй доповіді КЗК «особи, які підозрюються у вчиненні особливо тяжких злочинів, можуть бути серед тих, кому найбільше загрожує жорстоке поводження, а тому найбільше потребують доступу до захисника». Проте КЗК піддав критиці ситуацію у низці країн, де «особи можуть бути позбавлені свободи на строк кількох тижнів за вчинення так званих «адміністративних» правопорушень. ... Комітет також часто звертав увагу на практику поводження з особами, яких насправді підозрюють у вчиненні кримінальних злочинів, але формально затри-

¹ Див. рішення від 24 травня 1991 року у справі «Каранта проти Швейцарії» (*Quaranta v. Switzerland*), п. 33, Series A № 205

² Див. рішення від 10 червня 1996 року у справі «Бенем проти Сполученого Королівства» (*Benham v. the United Kingdom*), п. 61, *Reports of Judgments and Decisions 1996-III*, а також нещодавнє рішення у справі «Шабельник проти України» (*Shabelnik v. Ukraine*), заява № 16404/03, п. 58, 19 лютого 2009 року.

мують у зв'язку зі вчиненням адміністративного правопорушення, щоб уникнути застосування гарантій, передбачених для підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів»¹.

Проте така практика не стосується цієї справи. На відміну від інших справ проти України, докази того, що органи влади використали адміністративне правопорушення як привід для забезпечення присутності заявника для допиту в якості підозрюваного у вчиненні злочину у цій справі відсутні². До отримання висновку експерта, не знаючи про кількість вилученого кокаїну, вони помилково вважали, що ця кількість була занадто малою для порушення кримінальної справи. Як тільки висновок експерта показав, що було вилучено кокаїн у великих розмірах, було порушено кримінальну справу, і захисник був присутнім на першому допиті заявника в якості підозрюваного. Показовим є те, що під час допиту у присутності захисника 2 січня 2007 року заявник надав такі ж визнавальні покази, що і 29 грудня 2006 року.

Заявник на жодному з етапів провадження не стверджував, що він клопотав про надання йому юридичної допомоги, але отримав відмову.

З огляду на зазначені міркування я не можу погодитися з тим, що справа заявника вимагала обов'язкової участі захисника. Як Суд постановив у рішенні у справі «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*): «... зазначаючи, що заявник обвинувачувався у вчиненні малозначного правопорушення, і максимальне покарання, яке йому могло бути призначено, не перевищувало 15 днів затримання, Суд у цій справі не вбачає будь-яких інтересів правосуддя, які б вимагали обов'язкового представництва законних інтересів»³.

Так само не можна стверджувати, що у кожній справі, незважаючи на її малозначність, обов'язок доведення того, що обвинувачений не подавав клопотання про надання юридичної допомоги або відмовився від права на захисника, має покладатися на органи влади. Мають бути враховані обставини кожної конкретної справи, а також має бути приділено певну увагу реаліям роботи правоохоронних органів, аби не позбавити вимоги справи Сальдуз їхнього практичного значення.

У своєму висновку стосовно «Пропозиції щодо Директиви Європейського Парламенту і Ради про право доступу до захисника у кримінальному провадженні та право на спілкування після затримання» Європейський соціально-економічний комітет зазначив, що «надмірний формалізм у кримінальному провадженні може поставити під загрозу ефективність розслідування, ... необхідно забезпечити кожній державі-члену можливість запроваджувати процедури, що відступають від певних усталених принципів як протягом досудового розслідування, так і судового провадження, особливо якщо відносно малозначні діяння, що становлять найбільш поширені правопорушення, не оскаржуються і не ставляться під сумнів»⁴.

¹ Див. пункти 20–21 21-ї Загальної доповіді КЗК, СРТ/Inf (2011) 28.

² Ця систематична практика призвела до окремого висновку Суду з цього приводу за статтею 46 Конвенції у рішенні від 3 листопада 2011 року у справі «Балицький проти України» (*Balitskiy v. Ukraine*), заява № 12793/03.

³ Див. рішення у справі «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, п. 91, від 15 листопада 2007 року.

⁴ 2012/C 43/11 Висновок Європейського соціально-економічного комітету щодо «Пропозиції щодо Директиви Європейського Парламенту і Ради про право доступу до захисника у кримінальному провадженні та право на спілкування після затримання» COM(2011) 326 final.

**СПРАВА «АДНАРАЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ADNARALOV V. UKRAINE)**

(Заява № 10493/12)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

27 листопада 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

27/02/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Аднаралов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Стівен Філіпс (*Stephen Phillips*), Секретар секції

після обговорення за зачиненими дверима 4 листопада 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10493/12), яку 8 лютого 2012 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олексій Іванович Аднаралов (далі – заявник).

2. Інтереси заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляла пані Н.Охотнікова, юрист, що практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, Наталія Севостьянова, з Міністерства юстиції України.

3. 27 листопада 2013 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1955 році і проживає у м. Харків.

5. 5 травня 2004 року чотири працівники міліції затримали заявника за підозрою в отриманні хабара. Працівники міліції доправили його до Дзержинського районного відділу Харківського міського управління ГУМВС

України в Харківській області, де його тримали всю ніч. За твердженнями заявника, працівники міліції били його протягом декількох годин та примушували надати визнавальні покази.

6. 6 травня 2004 року заявника було доставлено до прокуратури міста Харкова. Він поскаржився на жорстоке поводження старшому слідчому зазначеної прокуратури. Прокуратура направила заявника на судово-медичне обстеження.

7. 7 травня 2004 року заявнику було діагностовано струс мозку і госпіталізовано до лікарні.

8. 8 травня 2004 року заявник пройшов судово-медичне обстеження, за результатами якого у нього було виявлено численні синці на обличчі, грудях, ногах та руках, а також пошкоджений зуб.

9. 11 травня 2004 року щодо заявника було порушено кримінальну справу за обвинуваченнями у вимаганні та одержанні хабара. У підсумку 27 квітня 2007 року справу було закрито з огляду на відсутність складу злочину.

10. 2 червня 2004 року заявник подав до прокуратури міста Харкова ще одну скаргу на жорстоке поводження.

11. 23 червня 2004 року заявник подав скаргу до прокуратури Харківської області у зв'язку з нерозглядом його скарги від 2 червня 2004 року.

12. 12 серпня 2004 року прокуратура Дзержинського району м. Харкова відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. 7 жовтня 2004 року цю постанову було скасовано вищестоящою прокуратурою, яка призначила проведення додаткової перевірки.

13. 28 жовтня 2004 року прокуратурою Дзержинського району м. Харкова було призначено судово-медичну експертизу заявника, яку було проведено у період з 28 грудня 2004 року до 13 січня 2005 року. Експерти дійшли висновку, який підтверджував попередні медичні висновки (див. пункти 7 і 8) і відповідно до якого тілесні ушкодження утворились внаслідок нанесення ударів тупими предметами у проміжок часу, вказаний заявником. Експерти також висловили думку, що не можна виключати завдання тілесних ушкоджень за обставин, вказаних заявником, оскільки всі вони могли бути заподіяні в результаті ударів кулаками.

14. 23 вересня 2005 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження. 31 травня 2006 року цю постанову було скасовано прокуратурою Харківської області.

15. 15 червня 2006 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова знову відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження. Листом від 10 серпня 2008 року прокуратура Харківської області повідомила заявника, що постанову від 15 червня 2006 року було скасовано та що за неналежне виконання службових обов'язків на прокурора, який проводив перевірку, буде накладено дисциплінарне стягнення.

16. 29 березня 2007 року прокуратура міста Харкова видала постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника. Згодом зазначену постанову було скасовано.

17. 8 січня 2008 року прокуратура міста Харкова знову відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження. Зазначену постанову 17 жовтня 2011 року було скасовано Київським районним судом м. Харкова, а справу повернуто на додаткову перевірку.

18. 17 лютого 2012 року прокуратура міста Харкова знову відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження.

19. 19 червня 2012 року Київський районний суд м. Харкова скасував вищезазначену постанову та повернув справу на додаткову перевірку до прокуратури. Суд зазначив, серед іншого, що він вже повертав справу на додаткову перевірку, але його вказівки не було виконано. Крім того, не було допитано заявника і не було проведено оцінку медичних доказів. 9 липня 2012 року апеляційний суд Харківської області залишив постанову суду першої інстанції без змін.

20. 31 серпня 2012 року прокуратура міста Харкова відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження. 20 вересня 2012 року заявник оскаржив зазначену постанову до Київського районного суду м. Харкова.

21. 19 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України. 12 грудня 2012 року згідно з положеннями нового Кодексу прокуратура Дзержинського району м. Харкова внесла відповідні відомості до новоствореного Єдиного реєстру досудових розслідувань та порушила кримінальну справу за скаргами заявника на жорстоке поводження.

22. 6 лютого 2013 року слідчий прокуратури видав постанову про закриття вищезазначеної кримінальної справи.

23. 4 березня 2013 року Дзержинський районний суд м. Харкова відмовив у задоволенні скарги заявника на постанову від 6 лютого 2013 року.

24. 4 квітня 2013 року апеляційний суд Харківської області скасував постанову прокурора від 6 лютого 2013 року.

25. 7 червня 2013 року заявник звернувся до прокуратури Харківської області з проханням здійснити нагляд за перевіркою його скарг на жорстоке поводження.

26. 14 липня 2013 року прокуратура Дзержинського району м. Харкова видала постанову про закриття кримінальної справи у зв'язку з відсутністю у діях працівників міліції складу злочину.

27. 30 вересня 2013 року прокуратура Харківської області повідомила заявника про постанову від 14 липня 2013 року.

28. 8 жовтня і 3 грудня 2013 року заявник звертався до прокуратури Дзержинського району м. Харкова з проханням надіслати йому копію постанови від 14 липня 2013 року.

29. 12 лютого 2014 року прокурор надіслав заявникові копію постанови від 14 липня 2013 року.

30. 21 лютого 2014 року заявник оскаржив постанову від 14 липня 2013 року до слідчого судді Дзержинського районного суду м. Харкова.

31. 15 квітня 2014 року Дзержинський районний суд м. Харкова скасував постанову від 14 липня 2013 року та повернув справу прокурору на додаткове розслідування. Суд дійшов висновку, що слідчим вказівки апеляційного суду, що містилися у його ухвалі від 4 квітня 2013 року, фактично не виконувалися, без проведення досудового розслідування та перевірки усіх обставин справи винесено постанову про закриття кримінального провадження.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України 1996 року

32. Відповідними положеннями Конституції передбачено таке:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню...»

B. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

33. Відповідними положеннями Кримінально-процесуального кодексу України, чинними до 19 листопада 2012 року, передбачалося:

Стаття 4

Обов'язок порушити кримінальну справу і розкрити злочин

«Суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання.»

Стаття 94

Приводи і підстави до порушення кримінальної справи

Приводами до порушення кримінальної справи є:

1) заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян;

2) повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним;

3) явка з повинною;

4) повідомлення, опубліковані в пресі;

5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину.»

Стаття 95

Заяви і повідомлення про злочин

«Заяви або повідомлення ... про злочин можуть бути усними або письмовими...»

Стаття 97

Обов'язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду

«Прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлені злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень:

1) порушити кримінальну справу;

2) відмовити в порушенні кримінальної справи;

3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Одночасно вживається всіх можливих заходів, щоб запобігти злочині або припинити його...

Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності...»

Стаття 99¹

Оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи

«Постанову слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено відповідному прокуророві, а якщо таку постанову винесено прокурором – вищестоящому прокуророві. Скарга подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником протягом семи днів з дня одержання копії постанови.

У разі відмови прокурора скасувати постанову... скарга на цю постанову подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до суду в порядку, передбаченому статтею 236¹ цього Кодексу...»

Стаття 236¹

Оскарження до суду постанови про відмову в порушенні справи

«Скарга на постанову... органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до [відповідного] суду... протягом семи днів з дня отримання... повідомлення прокурора ...»

Стаття 236²

Розгляд суддею скарги на постанову про відмову в порушенні справи

«Скарга на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи розглядається [відповідним] суддею... одноособово не пізніше десяти днів з дня її надходження до суду.

Суддя витребує матеріали, на підставі яких було відмовлено в порушенні справи, знайомиться з ними і повідомляє прокурора та особу, яка подала скаргу, про час її розгляду. В разі необхідності суддя заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу.

Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при відмові у порушенні справи виконані вимоги статті 99 цього Кодексу, приймає одне з таких рішень:

- 1) скасовує постанову про відмову в порушенні справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки;
- 2) залишає скаргу без задоволення.

Постанова судді оскарженню в касаційному порядку не підлягає. ...»

С. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року

34. 19 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс. У відповідних положеннях Кодексу зазначено таке:

Стаття 214

Початок досудового розслідування

«1. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування...

2. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань...»

Стаття 284

Закриття кримінального провадження

«... 3. Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому цим Кодексом.

...

5. Копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику.

...

8. Ухвала суду про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку»

Стаття 303

Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження

«1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, ... а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, – за-

явником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником...

...

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником...»

Стаття 305

Правові наслідки подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування

«1. Подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування не зупиняє виконання рішення чи дію слідчого, прокурора.

2. Слідчий чи прокурор можуть самостійно скасувати рішення, передбачені пунктами 1, 2, 5 і 6 частини першої статті 303 цього Кодексу, припинити дію чи бездіяльність, які оскаржуються, що тягне за собою закриття провадження за скаргою.

Прокурор може самостійно скасувати рішення, що передбачене пунктом 3 частини першої статті 303 цього Кодексу і оскаржується в порядку, передбаченому частиною п'ятою статті 284 цього Кодексу, що тягне за собою закриття провадження за скаргою.»

Стаття 306

Порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування

«1. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду...

2. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги.

3. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.»

Стаття 307

Рішення слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування

«...2. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування може бути про:

- 1) скасування рішення слідчого чи прокурора;
- 2) зобов'язання припинити дію;
- 3) зобов'язання вчинити певну дію;
- 4) відмову у задоволенні скарги.

3. Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження.»

Стаття 309

Ухвали слідчого судді, які підлягають оскарженню під час досудового розслідування

«...2. Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження...»

Стаття 310

Порядок оскарження ухвал слідчого судді

«1. Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції. Він також скаржився, що національні органи влади не провели належне розслідування його скарг на жорстоке поводження. Він посилався на статті 3 і 13 Конвенції.

36. Суд, якому належить провідна роль у здійсненні юридичної кваліфікації фактів справи, доходить висновку, що вищезазначені скарги слід розглядати лише за матеріальним та процесуальним аспектами статті 3 Конвенції

(див. рішення від 19 липня 2012 року у справі «Алексахін проти України» (*Aleksakhin v. Ukraine*), заява № 31939/06, п. 41), в якій зазначено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

37. Уряд заявляв, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту, оскільки не оскаржив постанову від 14 липня 2013 року прокурору або до суду. Уряд стверджував, що таку можливість було чітко передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року.

38. Заявник доводив, що успішно оскаржив постанову від 14 липня 2013 року та стверджував, що вичерпав усі ефективні національні засоби юридичного захисту.

39. Суд зауважує, що у цій справі заявник кілька разів успішно оскаржував постанови про закриття кримінальної справи, а отже можна вважати, що перед тим, як подати свою скаргу на відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку з його скаргами на жорстоке поведіння до Суду, він вжив достатніх заходів на національному рівні. Органи влади мали належні можливості розглянути питання стверджуваного жорсткого поведіння на національному рівні. Суд вже встановлював у справах щодо України, що порядок оскарження до вищестоящих органів прокуратури та судів виявився неспроможним забезпечити адекватне виправлення ситуації у зв'язку зі скаргами на жорстоке поведіння працівників міліції та неефективне розслідування (див. вищенаведене рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*, п. 97). Зокрема, Суд зазначив, що хоча органи прокуратури і суди, які розглядали скарги щодо проведеної перевірки, давали (у багатьох випадках — неодноразові) вказівки щодо необхідності вжиття певних заходів під час нової (або триваючої) перевірки, такі вказівки належним чином не виконувались або цілком ігнорувались. Це часто призводило до тривалого і повторюваного розгляду таких скарг органами прокуратури і судами, але без будь-якого суттєвого результату (там само. п. 94). Дійсно, на відміну від попередніх справ, частина кримінального провадження здійснювалася вже за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Проте до того часу провадження тривало вже понад вісім років, а Уряд не довів, що застосовані засоби юридичного захисту, чимось відрізнялись від засобів юридичного захисту, що передбачалися старим Кодексом. Більше того, заявник двічі скористався цими новими засобами юридичного захисту, але безуспішно. Передбачені новим Кодексом рішення про повернення справи на додаткову перевірку ґрунтувалися на тих самих підставах, що й раніше: нездійснення усіх необхідних слідчих дій та невиконання вказівок контролюючого органу, який повернув справу на додаткову перевірку або розслідування (див. пункт 31).

Отже, ця заява не може бути відхилена на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту, а отже Суд відхиляє заперечення Уряду.

40. Суд також зазначає, що заява не є ані явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, ані неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поведіння працівників міліції

41. Заявник неодноразово стверджував, що впродовж ночі з 5 до 6 травня 2004 року його били працівники міліції та що тілесні ушкодження, яких він зазнав внаслідок цього, були підтверджені судово-медичними експертизами.

42. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті. Проте у своїх подальших зауваженнях Уряд стверджував, не надавши при цьому жодних деталей, що гарантовані Конвенцією права заявника не порушувалися.

43. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з найосновних цінностей демократичних суспільств. Навіть за найважчих обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поведіння або покарання (див. рішення у справах «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999-V, та «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 93, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

44. Суд при оцінці доказів загалом керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може випливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

45. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що заявник зазнав численних тілесних ушкоджень. Як впливає з матеріалів справи, під час судово-медичного обстеження, яке відбулось через кілька годин після затримання заявника та результати якого згодом були підтверджені ще одним судово-медичним обстеженням у січні 2005 року, у нього було виявлено кілька синців, походження яких ніколи належним чином встановлено не було. За цих обставин та з огляду на зобов'язання держави надати правдоподібні пояснення тілесних ушкоджень, зазначених особою у той час, коли вона перебувала під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд не встановив

належним чином, що тілесні ушкодження заявникові вцілому було завдано не внаслідок жорстокого поводження з ним під час перебування під вартою в міліції. Відповідно було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що заявник зазнав нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження.

2. Стверджуване непроведення ефективного розслідування

46. Заявник стверджував, що розслідування його скарг на жорстоке поводження було неефективним. Згідно зі старим Кримінально-процесуальним кодексом України розслідування обмежувалося дослідними перевірками, оскільки кримінальна справа офіційно не порушувалась. Проте такі перевірки не передбачали важливих слідчих дій, таких як огляд місця події. Згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України кримінальну справу було порушено, але невдовзі після цього закрито, хоча національні суди незабаром скасували постанову про закриття кримінальної справи. Заявник дійшов висновку, що засоби юридичного захисту як за старим, так і за новим Кримінальним процесуальним кодексом виявились однаково неефективними. Відповідно, він також не міг вимагати відшкодування шкоди.

47. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті. У своїх подальших зауваженнях Уряд стверджував, не надавши при цьому жодних деталей, що гарантовані Конвенцією права заявника не порушувалися.

48. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Як і у випадку з розслідуванням згідно зі статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути здатним призвести до встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

49. Розслідування серйозних скарг на жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, і не покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. вищезазначене рішення у справі «*Ассенов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, серед іншого, покази свідків та висновки судових експертів (див. рішення у справах «*Танрікулу проти Туреччини*» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 et seq., ECHR 1999-IV, та «*Гюль проти Туреччини*» (*Gul v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року). Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді встановленню причин тілесних ушкоджень та винних осіб, є загрозою недотримання цього стандарту.

50. Враховуючи обставини цієї справи, Суд зазначає, що розслідування за скаргами заявника на жорстоке поводження тривало понад десять років. Неналежа якість розслідування неодноразово визнавалася самими національними органами влади, і наслідком цього було повернення справи на додаткові перевірки та розслідування. З останнього відомого рішення (ухвали від 15 квітня 2014 року) випливає, що всебічного розслідування тверджень заявника здійснено не було (див. пункт 31).

51. З огляду на ці серйозні недоліки та загальну тривалість розслідування Суд вважає, що національні органи влади не виконали свій обов'язок щодо ефективного розслідування скарг заявника на жорстоке поводження. Відповідно, за цим пунктом також було порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

52. Статтею 41 передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

53. Заявник вимагав 100 000 євро відшкодування моральної шкоди.

54. Уряд стверджував, що немає жодного причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями і сумою, що вимагається. Більше того, Уряд вважав, що сума, що вимагається, є надмірною.

55. Суд, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

56. Заявник також вимагав 850 євро компенсації за юридичну допомогу.

57. Уряд не надав зауважень з цього приводу.

58. Суд зазначає, що в той час, коли заявникові було надано юридичну допомогу у сумі, що відповідає вищезазначеній, її було сплачено на рахунок його адвоката. Відповідно, Суд вважає, що немає потреби присуджувати йому будь-яку іншу пов'язану з цим суму.

С. Пеня

59. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; цю суму має бути конвертовано у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 27 листопада 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Стівен Філліпс
(*Stephen Phillips*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

ДРУГА СЕКЦІЯ

РІШЕННЯ

СПРАВА «АФНАСЬЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 38722/02)

Страсбург, 5 квітня 2005 року

Переклад неофіційний.

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у статті 44 § 2 Конвенції. Воно може бути відредаговано.

У справі «Афанасьєв проти України»

Європейський суд з прав людини, на засіданні Палати у складі:

п. ДЖ.-П. КОСТА, Голова,

п. А. Б. БАКА,

п. І. КАБРАЛ БАРЕТТО

п. К. ЮНГВІРТ,

п. В. БУТКЕВИЧ,

пані А. МУЛАРОНІ,

пані Д. ЙОЧЕНЕ, судді,

і пані С. ДОЛЛІЄ, секретар Секції,

провівши обговорення конфіденційно 8 червня 2004 року та 15 березня 2005 року, прийняли наступне рішення, яке було ухвалене у останній із згаданих днів:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була порушена за заявою (N 38722/02) проти України, поданою до Суду згідно зі статтею 34 Конвенції про захист прав і основних свобод людини («Конвенція») громадянином України паном Олексієм Володимировичем Афанасьєвим («заявник») 14 вересня 2002 року.

2. Заявника, якому була надана правова допомога, представляв пан А. П. Бущенко - адвокат, який практикує у Харкові. Український Уряд («Уряд») представляли його уповноважені - пані В. Лутковська та пані З. Бортновська.

3. Заявник стверджував, що його піддали поганому поводженню під час перебування під вартою міліції на порушення статті 3 Конвенції та що він не мав ефективних засобів правового захисту щодо цієї скарги, як того вимагає стаття 13 Конвенції.

4. Заява була спрямована до Другої Секції Суду (Правило 52 § 1 Регламенту Суду). Серед цієї Секції згідно з Правилем 26 § 1 була сформована Палата для розгляду цієї справи (Стаття 27 § 1 Конвенції).

5. Рішенням від 8 червня 2004 року Суд оголосив заяву прийнятною.

6. Уряд, але не заявник, надав зауваження щодо суті справи (Правило 59 § 1).

7. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад своєї Секції (Правило 25 § 1). Ця справа була доручена новому складу Другої Секції (Правило 52 § 1).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Заявник народився у 1964 р. і мешкає у місті Харкові, Україна.

9. 1 березня 2000 року заявник був затриманий за підозрою у шахрайстві та доставлений до Київського районного відділу міліції міста Харкова.

10. Заявник стверджує, що у районному відділі міліції йому наділи наручники і міліціонери вимагали, щоб він зізнався у злочині. Коли він відмовився, його декілька разів сильно побили. Кожного разу після побиття йому казали, що якщо він не зізнається, його битимуть і далі. Коли його били останній раз, один з міліціонерів – Г. – вдарив заявника в ліве вухо, наслідком чого стали пухлина і часткова глухота. Після побиття працівники міліції попередили заявника, щоб він «все обдумав» протягом ночі, а в іншому випадку його битимуть знову наступного дня.

11. Заявник стверджує, що на його тілі були численні подряпини та синці. 02.03.2000, коли міліціонери збиралися доставити його до ізолятора тимчасового тримання, то в ізоляторі відмовилися прийняти його через наявність численних тілесних ушкоджень.

12. 03.03.2000 заявника супроводили до лікарні, де він був оглянутий лікарем.
13. Того самого дня заявника перевели в ізолятор тимчасового тримання.
14. 4 березня 2000 року проти заявника висунули обвинувачення, але відпустили під підписку про невіїзд згідно з рішенням прокурора Київського району міста Харкова.
15. З 5 березня до 7 квітня 2000 року заявник проходив медичне обстеження у відділі судово-медичної експертизи. Судово-медичний експерт зафіксував різноманітні ушкодження на тілі заявника. Серед ушкоджень були пошкодження лівого вуха, а також синці на тулубі, обличчі, лівій руці та лівій нозі (які Урядом кваліфіковані як легкі тілесні ушкодження). Експерт також зазначив приблизну дату, коли заявник отримав ці ушкодження: від 5 до 7 днів до 7 березня 2000 року. Ці дати збігалися з періодом тримання заявника в Київському районному відділі міліції.
16. 13 квітня 2000 року заявник звернувся до прокурора Харківської області з проханням порушити кримінальну справу проти міліціонерів щодо застосування до нього тортур. Заяву направили на розгляд до прокуратури Київського району міста Харкова.
17. 24 квітня та 18 травня 2000 року заявник звернувся до прокуратури Київського району з проханням інформувати його щодо результатів розгляду своєї заяви.
18. 24 квітня 2000 року помічник прокурора Київського району міста Харкова прийняв постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за відсутністю складу злочину. У своїй постанові помічник прокурора зазначав, що 10 лютого 2000 року проти заявника була порушена кримінальна справа. Заявник добровільно зізнався у вчиненні ним злочинів, за якими йому було висунуто обвинувачення, коли дізнався, що його спільники вже зізналися. До того ж міліціонери були опитані щодо скарг заявника і повністю заперечували звинувачення проти них. Помічник прокурора зробив такий висновок:
- «(...) незважаючи на те, що з акта судово-медичного обстеження N 747/с від 5 квітня 2000 року [впливає, що заявник отримав] легкі тілесні ушкодження, що потягли за собою короточасний розлад здоров'я, жодних доказів завдання йому згаданих у акті тілесних ушкоджень працівниками міліції Київського районного відділу міліції м. Харкова не знайдено. Доводи [заявника], викладені у його заяві, слід вважати вигаданими. У цей час йому достовірно відомо про те, що стосовно нього слідством знайдено достатньо доказів щодо вчинення ним злочинів, у яких він звинувачується. Він переслідує мету уникнути покарання, на яке заслуговує».
19. 3 червня 2000 року заявник подав скаргу на цю постанову до Київського районного суду та оскаржив її до прокуратури міста Харкова. (Уряд вважає, що до прокуратури Харківської області заявник подав скаргу 3 липня 2000 року, а до суду - 14 вересня 2000 року, див. параграф 21 нижче.)
20. 20 червня 2000 року прокуратура міста Харкова повідомила заявника про те, що вона відхилила його скаргу щодо скасування постанови від 24 квітня 2000 року.
21. 14 вересня 2000 року заявник подав скаргу до Київського районного суду міста Харкова на постанову від 24 квітня 2000 року.
22. 19 жовтня 2000 року Київський районний суд міста Харкова скасував постанову прокурора від 24 квітня 2000 року і порушив кримінальну справу щодо вказаних заявником працівників міліції за частиною 2 статті 166 Кримінального кодексу України (перевищення влади). Суд вирішив, що прокурор не розслідував причини, з яких утворилися ушкодження в заявника, а також що відмова прокурора порушити кримінальну справу щодо згаданих працівників міліції була необгрунтованою.
23. Кримінальна справа була направлена до прокуратури Київського району. 10 листопада 2000 року ця прокуратура звернулася до прокуратури Харківської області з проханням опротестувати постанову Київського районного суду від 19 жовтня 2000 року до Президії Харківського обласного суду у порядку нагляду. Заявника повідомили про це 26 січня 2001 року.
24. 25 квітня 2001 року прокуратура Харківської області відхилила це прохання за відсутністю підстав для такого протесту і повернула справу до прокуратури району. Заявник був повідомлений про це листом від 27 квітня 2001 року.
25. Кримінальне розслідування було розпочате 28 квітня 2001 року прокурором Київського району, але було припинене постановою від 3 вересня 2001 року за відсутністю складу злочину. Тим не менше, як стверджував Уряд, між травнем та листопадом 2001 року слідчий допитав кілька свідків, у тому числі працівників міліції та родичів заявника.
26. За скаргою заявника 29 жовтня 2001 року прокуратура Харківської області скасувала постанову прокуратури Київського району і передала справу до прокуратури міста Харкова. Остання, в свою чергу, 7 листопада 2001 року передала справу до прокуратури Жовтневого району для подальшого попереднього розслідування.
27. 13 листопада 2001 року прокуратура Жовтневого району розпочала розслідування.
28. У листопаді та грудні 2001 року були допитані ще кілька свідків та проведені очні ставки.
29. 20 листопада 2001 року у ході розслідування була призначена судово-медична експертиза.
30. 4 грудня 2001 року експерт зробила висновок, що в заявника виявлені тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості, що могли виникнути при обставинах, вказаних заявником.

31. 12 грудня 2001 року була призначена додаткова судово-медична експертиза через неповноту першої.

32. Згідно з позицією Уряду, 25 лютого 2002 року другий висновок експертів підтвердив, що заявник зазнав легких тілесних ушкоджень до його тримання у Київському районному відділі міліції.

33. За клопотанням адвоката заявника один з медичних експертів був допитаний у присутності адвоката 21 травня 2002 року. Того ж дня адвокат звернувся з клопотанням здійснити повторну судово-медичну експертизу, оскільки, на його погляд, другому висновку бракувало будь-якого наукового обґрунтування, а крім того, він суперечив іншим доказам у справі. І хоча прокурор одержав клопотання адвоката, тим не менше відповіді на нього адвокат так і не отримав.

34. 28 березня 2002 року після закінчення додаткового слідства прокуратура Жовтневого району прийняла постанову про закриття кримінальної справи за відсутністю складу злочину. (Заявника повідомили про це 16 квітня 2002 року.) Прокурор стверджував, між іншим, що працівники міліції на допитах заперечували звинувачення щодо них та пояснювали скарги заявника тим, що проти нього здійснювалось кримінальне розслідування. Прокурор далі стверджував, що свідчення Т. та О., що підтверджували скарги заявника, не можна брати до уваги, оскільки вони спільно із заявником звинувачувались у злочині. Прокурор також посилався на те, що за висновком судово-медичної експертизи ушкодження могли бути завдані заявнику до того, як він потрапив до районного відділу міліції.

35. 16 квітня та 31 травня 2002 року заявник та його адвокат запросили у прокурора району надати їм доступ до матеріалів справи. Листом від 10 червня 2002 року прокурор відповів, що матеріали справи були спрямовані до прокуратури області на перевірку.

36. Після кількох скарг заявника та його адвоката до районної, обласної та Генеральної прокуратур прокуратура Харківської області 9 жовтня 2002 року повідомила заявника, що кримінальна справа стосовно стверджуваного перевищення влади працівниками міліції припинена, але справа щодо завдання легких тілесних ушкоджень передана для подальшого розслідування.

37. Того ж дня, 9 жовтня 2002 року, прокуратура міста Харкова скасувала постанову від 28 березня 2002 року та надіслала кримінальну справу до прокуратури Жовтневого району для подальшого розслідування, яка 23 серпня 2002 року поновила слідство.

38. Через суперечності у висновках попередніх судово-медичних експертиз проведення повторної експертизи було доручене Головному бюро судово-медичних експертиз у місті Києві.

39. 2 червня 2003 року прокуратура Жовтневого району одержала висновок експерта від 3 лютого 2003 року, в якому зазначалося, що заявник отримав тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості, які могли бути отримані за обставин, на які посилається заявник.

40. 25 червня 2003 року прокуратура Харківської області наказала прокуратурі Жовтневого району завершити слідство якомога раніше.

41. 9 липня 2003 року прокуратура Жовтневого району своєю постановою припинила кримінальне розслідування за відсутністю у діях працівників міліції складу злочину. Вона перекваліфікувала склад злочину на завдання середньої тяжкості тілесних ушкоджень нестановленими особами та передала кримінальну справу для розслідування до Київського районного відділу міліції.

42. Заявник оскаржив цю постанову до Жовтневого районного суду.

43. 15 листопада 2003 року кримінальне розслідування було зупинене і було вирішено продовжити оперативні заходи з метою встановити винних осіб.

44. 31 грудня 2003 року Жовтневий районний суд скасував постанову від 9 липня 2003 року та передав справу для додаткового розслідування. Суд відзначив, зокрема, що органи розслідування не здійснили необхідних заходів, щоб встановити та допитати незалежних свідків, враховуючи те, що свідчення заявника та працівників міліції суперечать одне одному.

45. 30 березня 2004 року прокуратура Жовтневого району ухвалила постанову про припинення кримінальної справи проти працівників міліції, зазначених заявником, та вирішила, що обставини завдання середньої тяжкості тілесних ушкоджень потребують додаткового розслідування.

46. Розслідування продовжується до цього часу, оскільки винні ще не встановлені.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1. Конституція України

47. Відповідне положення з Конституції України передбачає:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому чи такому, що принижує його гідність, поведженню чи покаранню...»

2. Кримінально-процесуальний кодекс

48. Стаття 4 Кодексу передбачає, що суд, прокурор або слідчий зобов'язані у межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання.

49. Стаття 22 Кодексу забороняє домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів.

50. Особа, що зазнала матеріальної шкоди від злочину, має право заявити до обвинуваченого позов або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого.

3. Цивільний процесуальний кодекс

51. Стаття 221 Цивільного процесуального кодексу передбачає обов'язок суду зупинити провадження у справі в тому випадку, якщо її розгляд не може відбутися до розгляду іншої справи у цивільному, кримінальному чи адміністративному судочинстві.

4. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року

52. Відповідний уривок із Закону передбачає:

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

- постановлення виправдувального вироку суду;
- закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;
- відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;
- закриття справи про адміністративне правопорушення».

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ УРЯДУ

53. Уряд стверджував, що скарги заявника мають бути визнані неприйнятними, оскільки кримінальна справа, порушена на їх підставі, ще не завершена. У зв'язку з цим Уряд зазначив, що заявник і його адвокат беруть активну участь у цьому провадженні. Тож заява є передчасною, і заявник має дочекатися остаточного рішення на національному рівні, перш ніж звертатися з заявою до Суду.

54. Заявник заперечував аргументи Уряду. Він стверджував, що на Україні всі заяви про катування зобов'язують прокурора провести кримінальне розслідування обставин. Тим не менше в даному випадку розслідування тривало занадто довго, а самому заявнику та його адвокату перешкоджали ефективно брати участь в розслідуванні. Більше того, слідчі виявили своє небажання проводити належне та безсторонне розслідування його скарг.

55. Суд зазначає, що заперечення Уряду тісно пов'язані зі скаргами заявника за статтями 3 та 13 Конвенції. За таких обставин Суд приєднує попередні зауваження до суті скарг заявника.

II. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

56. Заявник скаржився на те, що зазнав поганого поводження під час затримання і органи державної влади не здійснили ретельного та ефективного розслідування. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню».

A. Заявлене погане поводження під час затримання у міліції

1. Доводи сторін

57. Уряд заявляв, що не існувало жодних доказів, які б свідчили, що заявник зазнав будь-яких ушкоджень у районному відділі міліції, перебуваючи у руках працівників міліції. Уряд посилався на суперечливі свідчення заявника стосовно подробиць побиття, про яке заявляв.

58. Заявник стверджував, що, окрім його свідчень щодо часу та характеру його ушкоджень, було достатньо доказів, у тому числі медичні висновки, щоб підтвердити його скаргу про те, що ці ушкодження могли бути спричинені лише під час його затримання у районному відділі. Також декілька свідків дали свідчення щодо стану його здоров'я до затримання. Заявник заперечував доводи Уряду про те, що він давав суперечливі свідчення щодо подробиць побиття. Єдина суперечність, якої він припустився, стосувалася прізвища одного з можливих винуватців, і це сталося через непорозуміння.

2. Оцінка Суду

59. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції втілює одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Вона безумовно забороняє тортури або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання. Зобов'язання Високих Договірних Сторін за статтею 1 Конвенції забезпечити кожному у межах своєї юрисдикції

права та свободи, визначені у Конвенції, якщо розглядати його у сукупності зі статтею 3, вимагає, щоб держави вжили заходів, які забезпечать, аби особи у межах їх юрисдикції не зазнавали тортур або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження (див., *mutatis mutandis*, рішення «Е. та інші проти Великої Британії» (*E. and Others v. the United Kingdom*), N 33218/96, § 88, 26 листопада 2002 року).

60. Суд також нагадує, що погане поводження має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб потрапити у сферу дії статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімуму є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та/або психологічні наслідки і, у певних випадках, стать, вік та стан здоров'я потерпілого. Щодо особи, позбавленої свободи, застосування фізичної сили, яке не було вкрай необхідним через її власну поведінку, принижує людську гідність і є, за загальним правилом, порушенням права, передбаченого у статті 3 (див. рішення «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenovand Others v. Bulgaria*) від 28 жовтня 1998 року, звіти про рішення та постанови 1998-VIII, § 94).

61. Суд вважає, що у цій справі ступінь тяжкості ушкоджень, які встановлені судово-медичною експертизою на тілі заявника незабаром після його звільнення (див. параграф 15 вище), вказує, що ушкодження заявника були достатньо суттєвими, щоб утворити нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у значенні статті 3 (див., наприклад, процитоване рішення «Ассенов та інші проти Болгарії», § 95). Залишається лише вирішити, чи має держава бути визнана відповідальною за статтею 3 щодо цих ушкоджень.

62. Суд відзначає, що матеріали справи підтверджують, що заявник зазнав насильства під час свого затримання. Але заявник не надав жодних незалежних доказів, здатних підтвердити його заяви, ніби ушкодження були завдані працівниками міліції. Не було жодного свідка події. За відсутності будь-яких незалежних свідків, які були присутні під час побиття, Суд вважає неможливим встановити, чи були ушкодження заявникові завдані працівниками міліції, як це стверджується.

63. Однак Суд вважає, що у сукупності медичні докази, свідчення заявника, факт його перебування у районному відділі міліції протягом трьох днів та відсутність будь-якого іншого вірогідного пояснення щодо походження ушкоджень заявника викликають розумну підозру, що ці ушкодження могли завдати працівники міліції.

64. Суд нагадує, що держава відповідає за благополуччя осіб, взятих під варту, і органи влади зобов'язані захищати таких осіб. Пам'ятаючи про обов'язок органів влади звітувати щодо ушкоджень, завданих особам, що перебувають під їхнім контролем, Суд вважає, що нездатність встановити державних службовців, винних у злочинному насильстві щодо затриманої особи, як у цьому випадку, не може звільнити державу від відповідальності за Конвенцією (див., *mutatis mutandis*, «Есен проти Туреччини», N 29484/95, § 28; «Яз проти Туреччини», N 29485/95, § 30; «Айше Тепе проти Туреччини», N 29422/95, 22 липня 2003 року).

65. У світлі вищезазначеного та за відсутності жодного вірогідного пояснення Уряду щодо походження ушкоджень заявника слід вважати, що заявник отримав ушкодження внаслідок нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, за яке Уряд має нести відповідальність.

66. Суд робить висновок, що тут було порушення статті 3 Конвенції у цьому відношенні.

В. Відповідність розслідування

1. Доводи сторін

67. Уряд доводив, розслідування стосовно тверджень заявника було розпочате негайно після подання ним скарги. На думку Уряду, під час розслідування було здійснено багато заходів, а повернення справи для додаткового розслідування прокурорами вищого рівня та судами свідчило про намір державних органів провести всебічне і об'єктивне розслідування.

68. Заявник стверджував, що, попри обов'язок, покладений на них законом, слідчий і прокурор, які бачили заявника після побиття, виявили абсолютну байдужість стосовно його ушкоджень. Далі заявник стверджував, що розслідування проводилося неквапливо і тривало надто довго. Заявник також доводив, що затримка з допитом свідків мала згубні наслідки для розслідування, оскільки деякі з них вже не могли чітко згадати події. Заявник зауважив, що йому заважали активно брати участь у розслідуванні, якщо зважити на затримки з повідомленням йому про ухвалені процесуальні рішення та відмову надати йому повний доступ до матеріалів справи.

2. Оцінка Суду

69. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції створює позитивний обов'язок ефективно розслідувати заяви про погане поводження (процитоване вище рішення «Ассенов та інші проти Болгарії», § 101–106). Однак питання, чи буде відповідним та необхідним встановлювати процесуальне порушення статті 3, коли заявник також спирається на статтю 13 Конвенції, залежатиме від обставин кожної справи.

70. У цій справі Суд встановив, що заявник зазнав нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, перебуваючи під вартою міліції, за яке Уряд має нести відповідальність за Конвенцією. За таких обставин Суд вважає, що його скаргу щодо відсутності ефективного розслідування органами влади щодо причин його ушкоджень більш доречно розглядати за статтею 13 Конвенції (порівняй, «Ільхан проти Туреччини», N 22277/93, §§ 89–92, ECHR 2000-VII).

III. ЗАЯВЛЕНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявник скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективного засобу правового захисту щодо статті 3 Конвенції.

72. Стаття 13 Конвенції передбачає:

«Кожен, чії права і свободи, викладені в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи».

1. Доводи сторін

73. Уряд стверджував, що розслідування за скаргами заявника було правовим засобом захисту, який заявник використав ефективно.

74. Заявник стверджував, що стаття 13 Конвенції була порушена, оскільки органи державної влади не змогли провести ефективне розслідування у його справі. Він посилався на свої доводи, згадані у параграфі 68 вище. Він також доводив, що національне законодавство не передбачає відшкодування за обставин його справи, оскільки його визнали винним у вчиненні злочину (див. параграф 52 вище). Заявник стверджував, що розгляд цивільної справи щодо відшкодування компенсації за спричинену шкоду в будь-якому разі залежав би від результату кримінального розслідування, яке досі триває.

2. Оцінка Суду

75. Суд нагадує, що стаття 13 Конвенції гарантує доступність на національному рівні засобу захисту, здатного втілити в життя сутність прав та свобод за Конвенцією, у якому б вигляді вони не забезпечувались у національній правовій системі. Таким чином, стаття 13 вимагає, щоб норми національного правового засобу стосувалися сутності «небезпідставної заяви» за Конвенцією та надавали відповідне відшкодування, хоча Держави-учасниці мають певну свободу розсуду щодо способу, у який вони виконують свої зобов'язання за цим положенням Конвенції. Зміст зобов'язань за статтею 13 також залежить від характеру скарги заявника за Конвенцією. Тим не менше, засіб захисту, що вимагається статтею 13, має бути «ефективним» як у законі, так і на практиці, зокрема у тому сенсі, щоб його використання не було ускладнене діями або недоглядом органів влади відповідної держави (рішення «Айдин проти Туреччини» від 22 вересня 1997 року, Звіти 1997-VI, сс. 1895-96, § 103 та «Кайя проти Туреччини» від 19 лютого 1998 року, звіти 1998-I, сс. 329-30, § 106). Суд також нагадує: коли особа робить небезпідставну заяву, що вона зазнала тортур або істотно поганого поведження з боку держави, поняття «ефективного засобу захисту» передбачає, між іншим, ретельне та ефективне розслідування, яке здатне призвести до встановлення та покарання відповідальних осіб і включає ефективний доступ скаржника до процедури розслідування (див. рішення «Текін проти Туреччини» від 9 липня 1998 року, звіти 1998-IV, с/ 1517, § 52).

76. Суд відзначає, що за скаргою заявника державні органи провели поверхове розслідування і лише допитали можливих порушників. Вони прийняли заперечення працівників міліції за чисту монету та відмовили у порушенні кримінальної справи щодо них попри свідчення заявника та незаперечні тілесні ушкодження в нього. Кримінальне розслідування скарги заявника почалося лише через більш ніж рік після подій. Суд згоден із заявником у тому, що недоліки на початковій стадії розгляду його заяви суттєво вплинули на подальший хід розслідування загалом. Багато свідків були допитані лише через значний час (травень - листопад 2001 року) та не могли чітко свідчити щодо подій у березні 2000 року. Суд також відзначає, що у двох випадках національні суди визначали суттєві недоліки у розслідуванні: більшість свідків були допитані лише після тривалої затримки, у той час як декілька інших свідків не були допитані взагалі. На думку Суду, ці недоліки самі собою дають достатні підстави для висновку, що органи влади не виконали своїх зобов'язань за статтею 13 Конвенції.

77. Щодо процедури відшкодування шкоди Суд не вважає, що національне право щодо компенсації за незаконні слідчі дії (параграф 52 вище) стосується цієї справи, оскільки позов про відшкодування за шкоду, завдану злочином, може подаватися як за Цивільним процесуальним, так і за Кримінально-процесуальним кодексом (див. параграфи 49 - 51 вище). Але такий позов має подаватися проти певної особи або осіб. Цей засіб захисту стає марним, якщо винна особа не встановлена і не звинувачена. Тож відсутність жодного результату у головному кримінальному процесі також заважала заявнику ефективно звернутися до цього засобу захисту, оскільки на практиці цивільний позов про компенсацію не міг бути розглянутий до остаточного встановлення фактів у триваючому кримінальному процесі.

78. Зважаючи на ці міркування, Суд відхиляє попередні зауваження Уряду щодо необхідності для заявника дочекатися остаточного результату розслідування його заяв та визнає, що було порушення статті 13 Конвенції у цьому відношенні.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

79. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає порушення Конвенції або її Протоколів та якщо національне право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, якщо необхідно, призначає справедливе відшкодування потерпілій стороні».

А. Шкода

80. Суд підкреслює, що за Правилем 60 Регламенту Суду будь-яка вимога щодо справедливого відшкодування має бути класифікована та надана у письмовому вигляді, разом з відповідними підтверджуючими документами, без чого Суд може відхилити вимогу загалом або частково.

(a) *майнова шкода*

81. Заявник не заявив жодних вимог за цим пунктом протягом встановленого строку; тож Суд не призначає відшкодування.

(b) *немайнова шкода*

82. Заявник вимагав 50000 євро на відшкодування немайнової шкоди.

83. Уряд доводив, що вимога необгрунтована та непомірна. Уряд просив Суд присудити відшкодування немайнової шкоди на справедливій основі з урахування попередньої практики.

84. Суд, зважаючи на свій висновок щодо скарг заявника, вважає, що він напевно зазнав певної немайнової шкоди через погане поводження під час затримання у міліції. Оцінюючи обставини на справедливій основі, Суд призначає відшкодування заявнику 6500 євро.

В. Витрати

85. Заявник вимагав 10100 доларів США (7720 євро) на відшкодування витрат, що він поніс під час національних та конвенційних процедур.

86. Уряд доводив, що вимоги щодо кількості годин, витрачених адвокатом заявника на підготовку заяви, як і на подальші письмові звернення до Суду, перебільшені. Крім того, немає доказів того, що ці кошти дійсно були витрачені.

87. Суд нагадує, що для того, щоб витрати були включені до відшкодування за статтею 41, слід встановити, що вони дійсно та необхідно були витрачені, щоб запобігти виникненню або виправити становище, яке було визнано порушенням Конвенції, та були обгрунтовані за розміром (див. «Нільсен та Йонсен проти Норвегії», N 23118/93, § 62, ECHR 1999-VIII).

Суд вважає, що ці вимоги не були виконані у цій справі. Він вважає, що адвокат заявника перебільшив час, витрачений на підготовку справи. Він не впевнений, що витрати, що ніби відбивають більш ніж двісті годин ефективної роботи та складають 10100 доларів США, були усі витрачені або обгрунтовано витрачені, у зв'язку із скаргою, поданою до Суду. Але очевидно, що заявник мав певні витрати на правову допомогу, враховуючи заходи, здійснені його адвокатом на національному рівні, а також зауваження та інші подання, підготовлені адвокатом для Суду.

88. Враховуючи усі доречні фактори, Суд призначає 1500 євро, які після відрахування 890 євро, які заявник отримав у якості правової допомоги від Ради Європи, дорівнюють 610 євро щодо витрат, плюс будь-які податки, якими може оподатковуватись ця сума.

С. Пеня

89. Суд вважає відповідним, що пеня має базуватися на процентній ставці Європейського Центрального Банку, до якої слід додати три проценти.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОСТАЙНО

- 1.** *Відхиляє* попереднє заперечення Уряду;
- 2.** *Визнає*, що було порушення статті 3 Конвенції;
- 3.** *Визнає*, що було порушення статті 13 Конвенції;
- 4.** *Визнає*,
  - (a) що держава-відповідач має сплатити заявнику протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до статті 44 § 2 Конвенції, наступні суми:
    - (i) 6500 євро (шість тисяч п'ятсот євро) стосовно немайнової шкоди
    - (ii) 610 євро (шістсот десять євро) стосовно витрат;
    - (iii) будь-які податки, якими можуть оподатковуватись ці суми;
  - (b) що згадані суми мають бути конвертовані у національну валюту відповідної держави за ставкою, що діє на день виплати;
  - (c) що після перебігу згаданих вище трьох місяців і до виплати має сплачуватись простий процент на згадані суми за ставкою, що дорівнює процентній ставці Європейського Центрального Банку протягом строку невиплати плюс три проценти;
- 5.** *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливого відшкодування.

Зроблено англійською та проголошено письмово 5 квітня 2005 року відповідно до правила 77 §§ 2 та 3 Регламенту Суду.

**Голова Секції
Секретар Секції**

**Дж.-П. Коста
С. Долле**

**СПРАВА «АЛЕКСАХІН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ALEKSAKHIN V. UKRAINE)**

(Заява № 31939/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 липня 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

19/10/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Алексахін проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),

Андре Потоцький (*Andre Potocki*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 19 червня 2012 року
постановляє таке рішення, що було ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Ця справа була розпочата за заявою (№ 31939/06), яку 11 липня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України пан Сергій Вікторович Алексахін (далі – заявник).

2. Заявника представляла пані Ірина Блага та пан Геннадій Токарев – юристи, які практикують у м. Харкові, Україна. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений – пан Н. Кульчицький з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, що він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції та що не було ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з таким жорстоким поводженням. Він також стверджував, що провадження у його справі, в основному те, що стосувалося працівників міліції, було надто тривалим.

4. 3 січня 2011 року заяву було комуніковано Уряду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1970 році та проживає у м. Харкові, Україна.

А. Події 14 квітня 1998 року

6. О 18 год. 14 квітня 1998 року заявник та К. були затримані працівниками міліції Х., Ко. та Л. на тролейбусній зупинці та доставлені до відділу міліції. Х. пізніше показав, що заявник та К. були затримані через те, що вони билися з іншими чоловіками, які втекли.

7. У відділі міліції Х. наказав заявникові сісти. Потім він пристебнув заявника наручниками до металевого кільця у стіні та бризнув йому в обличчя сльозогінним газом. Потім пан Х. ударив заявника ногою у груди і наніс кілька ударів по голові, шиї та спині. Пізніше пан Х. склав письмові пояснення, як стверджувалося, від імені приватних осіб Б. та Кл., у яких зазначалося, що заявник поведився агресивно і це стало причиною його затримання. Наступного ранку заявника відпустили.

8. З 16 квітня по 19 травня 1998 року заявник лікувався у стаціонарі. Йому було діагностовано струс мозку, забої тулубу та грудної клітини, а також переломи кісток шиї.

9. 9 січня 2002 року у зв'язку з отриманими травмами заявника було визнано інвалідом третьої групи (найлегшої).

В. Кримінальне провадження щодо працівника міліції

10. У квітні 1998 року заявник подав скаргу про порушення кримінальної справи щодо Х.

11. 3 квітня по грудень 1998 року працівниками прокуратури були допитані різні особи. Тим часом, 5 червня 1998 року працівники міліції офіційно повідомили заявнику, що його було затримано за те, що він перебував у нетверезому стані та чіплявся до перехожих. У невизначену дату йому було також повідомлено про те, що дії працівників міліції були правомірними. У серпні 1998 року працівниками міліції була видана довідка, в якій зазначалося, що до заявника не застосовувалися заходи фізичного впливу.

12. 29 жовтня 1998 року за результатами судово-медичної експертизи було зроблено висновок, що заявник отримав травматичні набряки м'яких тканин на шиї, грудній клітині, руках, а також синці на одній руці та грудній клітині, закриту черепно-мозкову травму, струс мозку та переломи кісток в області шиї. Ушкодження були кваліфіковані як тяжкі тілесні ушкодження, що загрожували життю під час їх заподіяння. Вони могли бути завдані за обставин, наведених заявником.

13. 8 грудня 1998 року прокуратурою Дзержинського району м. Харкова було порушено кримінальну справу за фактом заподіяння заявнику тяжких тілесних ушкоджень.

14. 14 грудня 1998 року заявника було визнано потерпілим.

15. Судово-медична експертиза, проведена у січні 1999 року, дійшла такого ж висновку, що й експертиза від 29 жовтня 1998 року.

16. 30 березня 1999 року було порушено кримінальну справу проти Х. та об'єднано її з кримінальною справою, порушеною 8 грудня 1998 року. Х. обвинувачувався у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, перевищенні службових повноважень, що спричинило тяжкі наслідки, та підробці документів. Як стверджує Уряд, того ж дня заявник подав у рамках кримінального провадження цивільний позов до Х.

17. У ту ж дату було вирішено не порушувати кримінальної справи щодо Ко. та Л. Також було вирішено, що не було доказів того, що заявник та К. у якийсь спосіб чинили опір працівникам міліції.

18. У квітні 1999 року кримінальну справу щодо Х. було направлено до Дзержинського районного суду м. Харкова.

19. 3 травня 1999 року по вересень 2000 року було заплановано сім судових засідань, але всі вони були відкладені з різних причин (заплановане засідання припадало на державне свято, суддя брав у часті у розгляді іншої справи, «з технічних причин», подвійною неявкою Х. у засідання, неявкою потерпілого та свідків у засідання).

20. 3 вересня 2000 року по серпень 2001 року відбулося одинадцять судових засідань, а два були відкладені через хворобу судді.

21. 23 серпня 2001 року суд призначив Х. покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років, яке слід вважати умовним із випробувальним строком на три роки, за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, перевищення службових повноважень та підробку документів. Х. також заборонили протягом п'яти років обіймати «певні посади» в органах Міністерства внутрішніх справ України і він мав сплатити штраф у розмірі 300 грн. Заявнику присудили 12 261,43 грн (на час події це становило приблизно 2526 євро) відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

22. У ту саму дату суд прийняв окрему ухвалу, якою звернув увагу прокурора Дзержинського району м. Харкова на те, що Управління МВС України у Харківській області не розглянуло скарги заявника належним чином і свідки, Хо., Ко. та Ч. (працівники міліції) дали неправдиві свідчення у суді. Зокрема, ці свідки показали, що заявник сам бився головою об стіну, а газ і наручники застосовувалися для того, щоб приборкати його. Суд визнав ці твердження такими, що не відповідають дійсності, оскільки вони суперечили іншим доказам у справі.

23. 3 грудня 2001 року апеляційний суд Харківської області скасував вирок від 23 серпня 2001 року, встановивши, що вирок був занадто м'яким, та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

24. 25 грудня 2001 року Дзержинський районний суд м. Харкова отримав справу, а на 16 квітня 2002 року було заплановано судові засідання.

25. 16 квітня 2002 року засідання не відбулося через «неявку захисника у судові засідання».

26. 3 квітня 2002 року по жовтень 2003 року ще шість судових засідань були відкладені, оскільки суддя або брав участь у розгляді іншої справи, або був у відпустці, або на лікарняному. Один раз судові засідання було відкладене тому, що захисник Х. не з'явився у судове засідання.

27. 15 жовтня 2003 року було підтверджено висновок попередньої судово-медичної експертизи.

28. 3 жовтня 2003 року по травень 2005 року відбулося сім судових засідань, чотири були відкладені через неявку свідків у судове засідання або хворобу судді чи його відпустку, а чотири засідання були відкладені за клопотанням заявника або через його неявку.

29. 10 травня 2005 року Дзержинський районний суд м. Харкова визнав Х. винним у перевищенні службових повноважень та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки, але звільнив його від відбування покарання.

30. 18 жовтня 2005 року апеляційний суд Харківської області скасував це рішення та направив справу на новий розгляд до Київського районного суду м. Харкова. Апеляційний суд також прийняв три окремі ухвали. Він повідомив Раді суддів Харківської області про те, що судді Дзержинського районного суду м. Харкова затягували розгляд справи та не врахували того, що Х. також обвинувачувався у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень. Зокрема апеляційний суд зазначив, що з 14 квітня 1999 року змінилось шість суддів і протягом періоду загальною тривалістю 4 роки у справі не проводилося жодних дій. Апеляційний суд також зазначив, що прокурор не відреагував на окрему ухвалу суду від 23 серпня 2001 року.

31. 3 липня 2006 року Київський районний суд м. Харкова призначив Х. покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі з випробуванням строком на три роки за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що загрожували життю під час їх заподіяння, та перевищення службових повноважень. Х. також було заборонено протягом трьох років обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій представника влади. Від відповідальності за обвинуваченням у підробці документів заявника було звільнено у зв'язку зі спливом строку давності. Суд зазначив, що Х. частково відшкодував завдану ним шкоду і не вчинив нових злочинів. В якості додаткової пом'якшуючої обставини суд зазначив, що Х. виховував неповнолітнього сина свого напарника та мав на утриманні матір похилого віку. Позовні вимоги заявника щодо відшкодування шкоди було залишено без розгляду, оскільки «остаточні позовні вимоги заявника будуть уточнюватись». Заявник не оскаржив цей вирок.

С. Цивільне провадження

32. У березні 2007 року заявник подав до Головного Управління Міністерства внутрішніх справ України в Харківській області та Державного казначейства України цивільний позов, вимагаючи виплати 121 599 грн відшкодування моральної шкоди та 1052,87 грн відшкодування матеріальної шкоди.

33. 2 квітня 2008 року Київський районний суд м. Харкова відмовив заявнику у задоволенні позову.

34. 24 червня 2008 року апеляційний суд Харківської області скасував це рішення та направив справу на новий розгляд.

35. 25 березня 2009 року Верховний Суд скасував рішення від 24 червня 2008 року та направив справу на новий розгляд до апеляційного суду.

36. 11 червня 2009 року апеляційний суд Харківської області скасував рішення від 2 квітня 2008 року та призначив заявнику 80 000 грн (на час події це становило приблизно 7600 євро) відшкодування моральної шкоди та 1052,87 грн відшкодування матеріальної шкоди.

37. 16 серпня 2010 року Верховний Суд України відхилив касаційні скарги сторін провадження.

38. До 28 січня 2011 року рішення від 11 червня 2009 року було виконано у повному обсязі.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

39. У статті 101 Кримінального кодексу України, у редакції, чинній на час подій, передбачається таке:

Стаття 101. Умисне тяжке тілесне ушкодження

«1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, або таке, що спричинило втрату будь-якого органу або втрату його функцій, душевну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний з стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або перервання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, карається позбавленням волі на строк від двох до восьми років...

2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер мучення або мордування, ... карається позбавленням волі на строк від трьох до десяти років».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявник скаржився на те, що його було піддано невинуватому застосуванню сили, що прирівнювалося до катувань, а також принизливому поведженню, що суперечить статті 3 Конвенції, оскільки працівник міліції

знущався з нього та вимагав, щоб той визнав себе винним. Він також посилався на статтю 13 Конвенції, стверджуючи, що державні органи понад сім років не робили нічого для захисту його прав.

41. Суд, будучи головним у наданні юридичної кваліфікації фактам справи, вирішує, що вищезазначені скарги мають розглядатися виключно за статтею 3 Конвенції у її матеріальному та процесуальному аспектах (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Полонський проти Росії» (*Polonskiy v. Russia*), заява № 30033/05, пп. 126–127, від 19 березня 2009 року, та «Ілхан проти Туреччини» (*Ilhan v. Turkey*) [ВП], заява № 22277/93, пп. 89–93, ECHR 2000-VII), яка передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

А. Прийнятність

42. Уряд стверджував, що заявник більше не може вимагати визнання свого статусу потерпілого від порушення статті 3 Конвенції, оскільки працівник міліції, який жорстоко поводився з ним, був покараний, а заявник не оскаржив вирок від 3 липня 2006 року. Заявник також отримав належне відшкодування.

43. Заявник стверджував, що м'який вирок щодо Х. та мала сума присудженого відшкодування не були належною реакцією на негативні наслідки, яких він зазнав в результаті жорстокого поводження.

44. Відповідні принципи щодо того, чи може заявник продовжувати вимагати визнання його статусу потерпілого від стверджуваного порушення статті 3 Конвенції, викладені в рішенні у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gafgen v. Germany*, [ВП], заява № 22978/05, пп. 115–119, ECHR 2010).

45. Суд вважає, що заперечення Уряду тісно пов'язані зі скаргою заявника на неадекватність відшкодування, яке він отримав за порушення його конвенційних прав. За цих обставин він об'єднує розгляд заперечення із розглядом скарги заявника по суті (див. рішення від 24 липня 2008 року у справі «Володимир Романов проти Росії» (*Vladimir Romanov v. Russia*), заява № 41461/02, п. 53).

46. Суд також зазначає, що скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятним з будь-яких інших підстав. Тому вони повинні бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

47. Заявник зазначив, що Уряд визнав факт жорстокого поводження з ним. Він стверджував, що не втратив статусу потерпілого, та повторив свої доводи про те, що не було ефективного розслідування за його скаргами.

48. Уряд стверджував, що факт побиття заявника було визнано на національному рівні і що він отримав належне відшкодування.

2. Юридична кваліфікація поведження

49. Як Суд вже неодноразово постановляв, стаття 3 Конвенції є втіленням основних цінностей демократичного суспільства. Вона категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведження або покарання. При визначенні того, чи певна форма жорстокого поводження має кваліфікуватися як катування, слід брати до уваги розрізнення, що міститься у статті 3, між цим поняттям та нелюдським або таким, що принижує людську гідність, поведженням. Вважається, що завданням Конвенції є те, щоб за допомогою такого розрізнення надати особливої ганебності умисному нелюдському поведженню, що спричиняє дуже тяжкі та жорстокі страждання (див. рішення у справах «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 167, Series A № 25, «Аксой проти Туреччини» (*Aksoy v. Turkey*), від 18 грудня 1996 року, п. 63, Reports of Judgments and Decisions 1996-VI, та «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 96, ECHR 1999-V).

50. Окрім жорстокості поведження ознакою катування є також наявність мети такого поведження, як це встановлено у Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання. Так стаття 1 цієї Конвенції визначає катування як умисне заподіяння сильного болю або страждання, щоб *inter alia* отримати відомості, покарати або залякати (див. рішення у справі «Аккоч проти Туреччини» (*Akkoç v. Turkey*), заяви №№ 22947/93 та 22948/93, п. 115, ECHR 2000?X).

51. Суд зазначає, що у цій справі національні суди встановили, що заявник зазнав тяжких тілесних ушкоджень, що загрожували його життю під час їх заподіяння. Жорстоке поведження полягало у застосуванні сльозогінного газу, ударі ногою та низці ударів. У результаті такого поведження заявник зазнав сильного болю та став інвалідом.

52. Суд також зазначає, що немає доказів того, що поведінка заявника вимагала застосування сили, не кажучи вже про настільки жорстокі дії. За таких обставин це дуже жорстоке поведження беззаперечно було націлене на залякування та приниження заявника, та, можливо, сприяння отриманню зізнання, оскільки згідно з поясненнями Х. він вважав, що заявник брав участь у бійці, а отже, міг вчинити злочин.

53. Ці елементи є достатніми для Суду, щоб дійти висновку про те, що заявника було піддано катуванню всупереч статті 3 Конвенції (див. рішення від 16 лютого 2012 року у справі «Савін проти України» (*Savin v. Ukraine*), заява № 34725/08, пп. 59–63).

3. Ефективність провадження

54. Відповідно до усталеної практики Суду у випадках, коли особа висуває безспідставну скаргу на жорстоке поведіння з боку представників держави, що порушує статтю 3 Конвенції, обов'язком національних органів є проведення «ефективного офіційного розслідування», спроможного встановити факти та виявити і покарати винних. В іншому випадку загальна юридична заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння та покарання була б, незважаючи на основоположну важливість, неефективною на практиці, та у деяких випадках представникам держави було б можливо фактично безкарно порушувати права тих, хто знаходиться під їхнім контролем (див. рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 102, Reports 1998-VIII, та «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

55. Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають в себе вимоги того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом уваги з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю (див., наприклад, рішення у справі «Менешева проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява № 59261/00, п. 67, ECHR 2006-III).

56. Процесуальні вимоги статті 3 Конвенції не обмежуються етапом попереднього розслідування, коли, як у цій справі, розслідування веде до розгляду справи в національних судах. Провадження в цілому, включаючи етап судового розгляду, має відповідати вимогам щодо заборони певного поведіння, закріпленим у статті 3 Конвенції. Це означає, що національні органи судової влади у жодному разі не повинні допускати, щоб заповідання фізичних або психічних страждань лишалося непокараним. Це є надзвичайно важливим для підтримання громадської впевненості в дотриманні принципу верховенства права та попередженні будь-яких ознак змови або поблажливості до незаконних дій (див. рішення у справі «Оккалі проти Туреччини» (*Okkal? v. Turkey*), заява № 52067/99, п. 65, ECHR 2006-XII (витяги)).

57. Суд відзначає, що кримінальну справу щодо працівника міліції було порушено через рік після того, як відбулися події, про які йдеться. Це провадження тривало понад сім років і його тривалість була істотно подовжена, як про це окремо зазначали національні суди (див. пункт 30). Хоча воно закінчилося засудженням працівника міліції, Суд зазначає, що вирок від 3 липня 2006 року є майже ідентичним вироку від 23 серпня 2001 року, який було скасовано судом вищої інстанції як надто м'який. За таких обставин Суд не впевнений у тому, що після понад семи років судового розгляду та двох повернень справи на новий розгляд заявник знов мав би оскаржувати вирок від 3 липня 2006 року, як стверджував Уряд.

58. Суд також повторює, що, коли представник держави обвинувачується у вчиненні злочину, пов'язаного з катуванням або жорстоким поведінням, кримінальне провадження та винесення вироку не повинні здійснюватися поза межами строку давності, а амністія чи помилування при цьому не допускаються (див. рішення від 2 листопада 2004 року у справі «Абдьюльсамет Яман проти Туреччини» (*Abdulsamet Yaman v. Turkey*), заява № 32446/96, п. 55). Хоча у цій справі працівника міліції було засуджено, Суд знову зазначає, що остаточний вирок від 3 липня 2006 року є майже ідентичним вироку від 23 серпня 2001 року (яким Х. було засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років, яке слід вважати умовним з випробувальним строком), скасованому судом вищої інстанції як надто м'який. Покаравши працівника міліції за допомогою м'якого вироку, що не передбачає покарання у вигляді позбавлення волі, більш ніж через вісім років після вчинення ним протиправного діяння, насправді держава сприяла виникненню у працівника міліції «відчуття безкарності», замість того, щоб продемонструвати йому, як вона мала б це зробити, що таким діям у жодному випадку не потуратимуть (див. подібне обґрунтування у вищенаведених рішеннях у справах «Гэфген проти Німеччини» (*Gafgen v. Germany*), пп. 123 та 124, та «Оккалі проти Туреччини» (*Okkal? c. Turkey*), пп. 73–75). За таких обставин Суд не впевнений у тому, що покарання працівника міліції було адекватним.

59. Беручи до уваги вищевикладене, Суд вважає, що державні органи не провели ефективного розслідування у кримінальній справі за скаргами заявника щодо жорстокого поведіння.

4. Адекватність відшкодування

60. Суд повторює, що у випадку порушення статті 2 або 3 Конвенції відшкодування матеріальної та моральної шкоди, що випливає з порушення, має бути в принципі доступним як один із засобів юридичного захисту (див. рішення у справі «З та інші проти Сполученого Королівства» (*Z and Others v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 29392/95, п. 109, ECHR 2001-V), хоча у випадках навмисного жорстокого поведіння порушення статті 2 або 3 не може бути виправлене самим лише присудженням потерпілому відшкодування. У цій справі заявнику було присуджено приблизно 7600 євро відшкодування моральної шкоди, які мала сплатити держава. Суд зазначає, що ця сума є значно нижчою, ніж сума, які зазвичай присуджується у подібних справах, порушених проти України (див. рішення від

21 липня 2011 року у справі «Коробов проти України» (*Korobov v. Ukraine*), заява № 39598/03, п. 99, та вищенаведене рішення у справі «Савін проти України» (*Savin v. Ukraine*), п. 90).

5. Висновки

61. Попередніх міркувань достатньо для того, щоб дозволити Суду дійти висновку про те, що заявник досі може вимагати визнання його статусу потерпілого від порушення статті 3 Конвенції. Тому він відхиляє попереднє заперечення Уряду з цього питання.

62. З огляду на викладене вище Суд вважає, що було порушення статті 3 Конвенції у її матеріальному та процесуальному аспектах.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

63. Заявник скаржився на тривалість провадження у його справі. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, у відповідній частині якого зазначається таке:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...».

64. Суд зазначає, що ця скарга пов'язана з тією, що розглядалася вище, і тому повинна бути так само визнана прийнятною.

65. Беручи до уваги висновки за статтею 3 Конвенції (див. пункти 57 та 62 вище), Суд вважає, що немає необхідності розглядати, чи було у цій справі порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

66. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

67. Заявник вимагав 40 000 євро відшкодування моральної шкоди.

68. Уряд вважав цю суму надмірною.

69. Суд, враховуючи суми, присуджені заявнику національними судами, та здійснюючи оцінку на засадах справедливості, присуджує заявнику 20 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

70. Заявник також вимагав 4144 євро компенсації судових та інших витрат, понесених у ході провадження у Суді. До цієї суми включено 3850 євро на оплату послуг адвоката заявника, 206 євро — на «адміністративні витрати» та 88 євро — на поштові витрати, понесені у 2006–2011 рр.

71. Уряд зазначив, що ця справа не є складною і не потребує обсягів адвокатської роботи, про які заявив заявник. Більш того, Уряд вважав, що компенсація «адміністративних витрат» та поштових витрат, що вимагалася заявником, була надмірною.

72. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір — обґрунтованим. У цій справі, враховуючи усі наявні у нього документи та вищезазначені критерії, Суд вважає за належне присудити 4144 євро компенсації витрат, понесених у ході провадження у Суді.

C. Пеня

73. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* приєднати до розгляду заяви по суті питання статусу потерпілого заявника щодо стверджуваного порушення статті 3 Конвенції та постановляє, що він все ще може претендувати на статус потерпілого за статтею 34 Конвенції.
2. *Оголошує* заяву прийнятною.
3. *Постановляє*, що заявника було піддано катуванню на порушення статті 3 Конвенції.
4. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування скарг заявника про катування його працівниками міліції.
5. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції.

6. *Постановляє, що:*

(a) протягом трьох місяців від дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявнику наступні суми, що мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу, разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись:

(i) 20 000 євро (двадцять тисяч євро) відшкодування моральної шкоди;

(ii) 4144 євро (чотири тисячі сто сорок чотири євро) компенсації судових витрат;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 липня 2012 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова

**СПРАВА «БЕЛЕЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BELEY V. UKRAINE)**

(Заява № 34199/09)

РІШЕННЯ

*У текст рішення 05 липня 2019 року було внесено зміни
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду*

СТРАСБУРГ

20 червня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Белей проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 28 травня 2019 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 34199/09), яку 21 серпня 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Віталій Миколайович Белей (далі – заявник).

2. Спочатку заявника представляв пан М. Чернобай, юрист, який практикує у м. Донецьк, який від імені заявника надав зауваження щодо прийнятності та суті справи, а також вимоги щодо справедливої сатисфакції. 04 березня 2017 року заявник звернувся до Суду з проханням продовжити листування з ним, оскільки він втратив зв'язок із паном Чернобаєм. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. Заявник скаржився за статтями 3 і 13 Конвенції на катування під час тримання у відділі міліції та непроведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, а також за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції на незаконне тримання його під вартою у період з 27 до 28 травня 2008 року.

4. 10 березня 2010 року про скарги заявника за статтею 3 Конвенції та підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції було повідомлено Уряд.

5. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом, але не навів жодних підстав. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1977 році та проживає у Полтавській області.

A. Стверджуване тримання заявника під вартою, жорстоке поводження та подальша перевірка

7. Згідно з твердженнями заявника, який на момент подій проживав у м. Донецьк, 27 травня 2008 року йому зателефонував працівник міліції та попросив його з'явитися до Головного управління міліції в Донецькій області для обговорення його попередньої служби в міліції. Після прибуття заявника до міліції о 10 год. 00 хв. йому сказали, що він не зможе піти, оскільки його мають затримати. У нього відібрали мобільний телефон та вимкнули його. Через дві години прибули працівники міліції м. Волноваха та доставили заявника до Волноваського районного відділу міліції, де приблизно о 14 год. 00 хв. працівники міліції Г, П. і С. почали погрожувати йому та вимагати зізнатися у вчиненні вбивства А. Він відмовився, тому приблизно о 21 год. 00 хв. вони надягнули йому на зап'ястя наручники у положенні із заведеними за спину руками, штовхнули на підлогу, наділи йому на голову поліетиленовий пакет, перекривши йому доступ кисню, підключили та увімкнули електрошоковий пристрій, приєднаний до його правого зап'ястя, і почали бити по голові й тілу. Через півгодини жорстокого поводження заявник знепритомнів. Коли він прийшов до тями, Г. знову надяг йому на голову поліетиленовий пакет. Боячись подальшого жорстокого поводження, заявник погодився дати письмові показання, датовані 28 травня 2008 року, щодо вбивства А. Один з працівників міліції змусив його розписатися у порожній графі книги обліку відвідувачів відділу міліції. Його тримали у відділі міліції до наступного вечора, коли о 19 год. 52 хв. його доставили до слідчого Ш. Коли останній почав складати протокол затримання відповідно до статті 115 Кримінально-процесуального кодексу України Т., захисник із м. Донецьк, яку найняв батько заявника, зайшла до кабінету Ш. та поінформувала його, що надаватиме заявнику юридичну допомогу.

8. Згідно з твердженнями Уряду 27 травня 2008 року о 19 год. 10 хв. заявник прийшов до Волноваського районного відділу міліції для «надання пояснень» та пішов о 21 год. 10 хв. того вечора. 28 травня 2008 року о 09 год. 10 хв. він повторно прийшов до відділу міліції для «надання пояснень» та пішов об 11 год. 40 хв. О 19 год. 52 хв. заявника затримали у присутності його захисника Т.

9. Згідно із записами у книзі обліку відвідувачів відділу міліції 27 травня 2008 року заявник прибув до відділу міліції о 19 год. 10 хв. та пішов о 21 год. 10 хв. 28 травня 2008 року він прибув до відділу міліції о 09 год. 10 хв. та пішов об 11 год. 40 хв., тоді як Т. прийшла до відділу міліції о 19 год. 10 хв. 28 травня 2008 року було зроблено лише два зазначені записи. У наданій Урядом копії книги обліку відвідувачів колонки із підписами відвідувачів немає.

10. Згідно з книгою обліку доставлених до відділу міліції 28 травня 2008 року о 19 год. 52 хв. заявника доставили до відділу міліції за підозрою у вчиненні умисного вбивства при обтяжуючих обставинах.

11. У протоколі затримання, складеному Ш. 28 травня 2008 року з 19 год. 52 хв. до 20 год. 12 хв., містилася скарга заявника на побиття працівниками міліції 27 травня 2008 року о 21 год. 00 хв. У ньому також було зазначено про прохання заявника доставити його до лікарні для проведення медичного огляду. У протоколі зазначалося, що батька заявника повідомили про його затримання.

12. З матеріалів справи вбачається, що увечері 28 травня 2008 року Ш. дозволив Т. коротку розмову із заявником. Під час їхньої розмови Г., як стверджувалося, наблизився до них, накричав на Т. та погрожував їй. Пізніше Т. написала на Г. скаргу у книзі обліку відвідувачів відділу міліції.

13. У протоколі обшуку, складеному 28 травня 2008 року та засвідченому свідками К. і Б., було зазначено, що під час обшуку у заявника нічого вилучено не було.

14. Того вечора приблизно о 21 год. 00 хв. заявника оглянули у місцевій лікарні. У медичній довідці лікарі зазначили, що заявник повідомив їм, що 27 травня 2008 року о 21 год. 00 хв. його побили працівники міліції. Вони зафіксували численні крововиливи, синці та садна на його обличчі, голові, зап'ястях і плечах.

15. Того вечора о 21 год. 45 хв. заявника помістили до Волноваського ізолятору тимчасового тримання (далі – ІТТ). Працівники ІТТ зафіксували численні тілесні ушкодження на обличчі, лобі, зап'ясткових суглобах, плечових суглобах і правому стегні заявника. Згодом черговий працівник ІТТ повідомив про ці тілесні ушкодження начальнику Волноваського відділу міліції.

16. 29 травня 2008 року заявник звернувся до прокурора міста зі скаргою на стверджуване жорстоке поводження з ним у Волноваському відділі міліції ввечері 27 травня та незаконне тримання його під вартою з 27 до 28 травня 2008 року. Зокрема, він детально описав стверджуване жорстоке поводження (як зазначено у пункті 7). Він також стверджував, що тримання його під вартою у цьому відділі міліції не було задокументовано, та лише після прибуття Т. черговий працівник міліції зробив запис у книзі обліку відвідувачів відділу міліції про його стверджуване відвідування відділу міліції 28 травня 2008 року о 09 год. 10 хв.

17. Того дня Т. поскаржилася прокурору, що під час її розмови із заявником у коридорі відділу міліції увечері 28 травня 2008 року їй погрожував Г., який днем раніше піддав заявника жорстокому поводженню.

18. Того дня заявника допитали. Окрім наведених у його скарзі прокурору тверджень, він зазначив, що один

зі стверджуваних винуватців змусив його розписатися у порожній графі книги обліку відвідувачів відділу міліції.

19. Відповідно до постанови Ш. того дня П. провів судово-медичну експертизу заявника. Згідно з його експертним висновком, складеним 02 липня 2008 року, у заявника були численні крововиливи, синці та садна, кваліфіковані як легкі тілесні ушкодження. Вони утворилися від дії тупих предметів або ударів об них. Деякі з них (садна на правому передпліччі та лівому зап'ясті) були отримані не раніше ніж за добу до проведення експертизи, тоді як решта – від трьох до чотирьох днів (деякі крововиливи на обличчі, правому плечовому суглобі та правому плечі) або від п'яти до семи днів (синці на правій частині пахової області та лівому плечовому суглобі) до проведення експертизи. Низка інших (синці на голові, шиї, обличчі, лівому стегні та передпліччі, лівому зап'ясті та коліні, садна на правому передпліччі та лівій гомілці та подряпини на правій гомілці) могли бути заподіяні упродовж зазначеного заявником періоду. Ознак катування електричним струмом не було.

20. 12 листопада 2008 року заявник ознайомився із зазначеним висновком. Він вказав про свою незгоду з ним, оскільки в нього все ще були сліди від катування електричним струмом, не було оглянуто тілесні ушкодження на його зап'ясткових суглобах та не встановлено механізм їх спричинення. Він додав, що всі тілесні ушкодження були отримані у відділі міліції.

21. 03 червня 2008 року прокурор допитав заявника як підозрюваного у вчиненні вбивства А. Згідно з протоколом допиту перше питання прокурора стосувалося транспортних засобів, якими користувався заявник з 01 січня 2008 року «до моменту [його] затримання 27 травня 2008 року».

22. Після проведення дослідчих перевірок 07 червня, 07 серпня і 28 листопада 2008 року, 21 січня і 10 квітня 2009 року прокурор міста або його заступник відмовляли у порушенні кримінальної справи за скаргою заявника від 29 травня 2008 року. Зазначивши пояснення заявника про його побиття у відділі міліції 27 травня 2008 року та висновок експерта від 02 липня 2008 року, яким було встановлено можливість отримання заявником низки тілесних ушкоджень упродовж зазначеного ним періоду, прокурор встановив відсутність доказів спричинення йому цих тілесних ушкоджень саме у відділі міліції, а не в іншому місці, оскільки 27 і 28 травня 2008 року заявник не перебував у відділі міліції увесь час. Прокурор посилався на показання стверджуваних винуватців, слідчого Ш. та працівника міліції К., який був на чергуванні 28 травня 2008 року. Згідно з їхніми показаннями 27 травня 2008 року Г. зателефонували з Головного управління міліції в Донецькій області та поінформували про перебування у них заявника, який підозрювався у вчиненні злочину на території Волноваського району. Г. з іншим працівником міліції поїхали на автомобілі до м. Донецьк, куди прибули о 17 год. 00 хв. Вони забрали заявника та приблизно о 19 год. 00 хв. повернулися до Волноваського районного відділу міліції. Заявника не допитали того дня, оскільки він плутався у своїх відповідях на їхні запитання та просив дати йому певний час подумати. Він пішов з відділу міліції приблизно о 21 год. 00 хв. та поставив свій підпис у книзі обліку відвідувачів відділу міліції. Наступного дня він повернувся приблизно о 09 год. 00 хв. та дав письмові показання щодо вбивства А. Потім його попросили почекати, щоб його допитав Ш., проте він сказав, що чекатиме на нього на вулиці, та приблизно об 11 год. 00 хв. вийшов з приміщення відділу міліції, поставивши свій підпис у книзі обліку відвідувачів. О 19 год. 52 хв. Г. і С. доставили заявника до відділу міліції, а потім до Ш. Тілесних ушкоджень на ньому ніхто не бачив і наручники до нього не застосовувалися. Коли Ш. почав складати протоком затримання, до його кабінету увійшла Т. та повідомила, що її було призначено захисником заявника.

23. Заявник оскаржив постанови прокурора. У своїх апеляційних скаргах він повторно детально описав стверджуване жорстоке поводження з ним (як зазначено у пункті 7). Крім того, він зазначив, що його підписи у книзі обліку відвідувачів відділу міліції було підроблено, а коли він попросив дати йому книгу, щоб записати свої скарги, її від нього сховали. Написати у ній свою скаргу на Г. змогла лише Т.

24. 21 липня і 04 листопада 2008 року, 18 січня, 30 березня і 21 вересня 2009 року вищестоящий прокурор та Волноваський районний суд скасовували зазначені постанови, оскільки перевірки були поверхневими, та не було розглянуто всі зазначені заявником обставини. Постановами від 30 березня та 21 вересня 2009 року останній суд також дав прокурору вказівку призначити почеркознавчу експертизу підписів заявника у книзі обліку відвідувачів відділу міліції.

25. 14 січня 2010 року прокурор міста призначив почеркознавчу експертизу двох підписів, нібито поставлених заявником у книзі обліку відвідувачів 27 і 28 травня 2008 року. Проте того дня прокурор знову відмовив у порушенні кримінальної справи здебільшого з тих самих підстав, що і раніше.

26. 27 квітня 2010 року спеціаліст С. дійшов висновку, що підписи були справжніми. У поданих до Волноваського районного суду скаргах заявник стверджував, що був поінформований про результати зазначеної експертизи лише листом прокурора, проте документів із цими результатами йому надано не було.

27. 30 квітня 2010 року прокурор призначив додаткову судово-медичну експертизу заявника за вказівкою суду від 22 жовтня 2009 року (див. пункт 34). 06 травня 2010 року П. доповнив свій висновок від 02 липня 2008 року, додавши, що серед тілесних ушкоджень, які могли утворитися упродовж зазначеного заявником періоду, були також синці на спині.

28. 01 червня 2010 року заявник звернувся до Волноваського районного суду зі скаргою на постанову від 14 січня 2010 року. Він стверджував, *inter alia*, що якщо прокурор встановив, що 28 травня 2008 року приблизно о 20 год. 00 хв. заявника доставили до відділу міліції без видимих тілесних ушкоджень, а за результатами прове-

деного о 22 год. 00 хв. медичного огляду в нього було виявлено численні тілесні ушкодження, це означало, що він отримав їх 28 травня 2008 року у період з 20 год. 00 хв. до 22 год. 00 хв. Заявник також скаржився на невстановлення осіб, присутніх у відділі міліції 27 і 28 травня 2008 року, які могли бути свідками подій цих днів.

29. 08 жовтня 2010 року за клопотанням батька заявника, який діяв як його представник, двоє експертів з Харківської медичної академії післядипломної освіти, Г. і К., склали висновок судово-медичної експертизи. Цим висновком, який ґрунтувався на матеріалах судово-медичної експертизи від 29 травня 2008 року, було встановлено, що тілесні ушкодження заявника були спричинені тертям, здавлюванням і розтягуванням шкіри, а також ударами. Він зазнав щонайменше двадцяти двох ударів тупими твердими предметами. «Не виключалося», що синці на шії та задній частині голови утворилися внаслідок здавлювання поліетиленового пакету. Синці та садна на передпліччях були «типовими» для ушкоджень від наручників; «не виключалося», що вони могли утворитися в результаті різкого підняття заведених за спину рук заявника іншою особою. Синець на лівому коліні заявника міг утворитися від удару по цій зоні тупим предметом; це могло статися в результаті його падіння. Синці на правій ділянці голови та щоках могли бути завдані ударами кулаком.

30. 27 квітня 2011 року Волноваський районний суд скасував постанову від 14 січня 2010 року у зв'язку з неповнотою та однобічністю перевірки. Зокрема, прокурор не виконав постанови суду, якою його було зобов'язано провести почеркознавчу експертизу. Він не розглянув той факт, що згідно з висновком експерта від 02 липня 2008 року деякі тілесні ушкодження заявника утворилися упродовж зазначеного заявником періоду. Він також не допитав працівника міліції, який був черговим 27 травня 2008 року, та лікаря, який оглядав заявника 28 травня 2008 року.

31. 06 липня 2011 року прокурор знов відмовив у порушенні кримінальної справи. Батько заявника звернувся зі скаргою до вищестоящого прокурора, вказавши на неузгодженість між постановами прокурора, якими було встановлено, що працівники міліції не бачили в заявника жодних тілесних ушкоджень на момент його прибуття до відділу міліції 28 травня 2008 року, та висновком експерта від 02 липня 2008 року, яким було встановлено, що численні тілесні ушкодження могли бути завдані заявнику 27 травня 2008 року. Таким чином, ці працівники міліції мали бачити тілесні ушкодження й, отже, дали неправдиві показання.

32. 18 липня 2011 року М. і Г., які певний час перебували із заявником в одній камері під час досудового тримання його під вартою, надіслали прокурору листи, стверджуючи, що 14 липня 2011 року С., одного зі стверджуваних винуватців, якого згодом затримали за обвинуваченням у хабарництві, на тридцять хвилин помістили до їхньої камери. М. і Г. запитали його, чи був він причетним до жорстокого поводження із заявником. Він відповів ствердно, додавши, що якби він не взяв участі у жорсткому поводженні, його б звільнили.

33. 25 липня 2011 року вищестоящий прокурор скасував постанову від 06 липня 2011 року. Сторони не поінформували Суд щодо подальших подій.

В. Кримінальна справа щодо заявника

34. Заявник також висував скарги на жорстоке поводження в рамках кримінальної справи щодо нього. 22 жовтня 2009 року Апеляційний суд Донецької області направив його кримінальну справу на додаткове розслідування, *inter alia*, у зв'язку з неповнотою прокурорської перевірки за його скаргами. Зокрема, у висновку експерта від 02 липня 2008 року не було зазначено про тілесні ушкодження заявника на спині, а експерт мав встановити механізм спричинення тілесних ушкоджень і можливість їхнього утворення за обставин, про які стверджував заявник.

35. Сторони не поінформували Суд про подальші події. Із публічно доступних матеріалів вбачається, що 03 квітня 2014 року Докучаєвський міський суд виправдав заявника у зв'язку з відсутністю доказів проти нього. Розглянувши різні докази, він також посилався на надані заявником під час судового розгляду показання, що, *inter alia*, 27 травня 2008 року він зазнав жорстокого поводження у Волноваському відділі міліції.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

36. Відповідні положення чинного на момент подій Кримінально-процесуального кодексу 1960 року наведені в рішеннях у справах «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пункт 45, від 15 травня 2012 року) щодо проведення дослідчих перевірок та «Строган проти України» (*Strogan v. Ukraine*), заява № 30198/11, пункт 45, від 06 жовтня 2016 року) щодо затримання підозрюваних органом дізнання відповідно до статті 115 кодексу.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявник скаржився за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, що тримання його під вартою у Волноваському відділі міліції з приблизно 14 год. 00 хв. 27 травня до 28 травня 2008 року було незадокументованим, а тому незаконним. Відповідне положення передбачає:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обгрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обгрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...»

А. Прийнятність

38. У своїх зауваженнях Уряд доводив, що на тримання під вартою заявник скаржився у своїй скарзі щодо жорстокого поводження, а оскільки перевірка цієї скарги тривала, він не вичерпав усіх національних засобів юридичного захисту.

39. Заявник не погодився з цим аргументом.

40. Суд зазначає, що заявник висунув своє твердження про незаконне тримання під вартою у Волноваському відділі міліції у своїй скарзі від 29 травня 2008 року щодо стверджуваного жорстокого з ним поводження (див. пункт 16). Питання незаконного тримання під вартою було тісно пов'язано зі стверджуваним жорстоким поводженням, і немає жодних підстав вважати, що заявник повинен був вжити які-небудь інші заходи для вичерпання засобів юридичного захисту у зв'язку з цією скаргою (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, пункт 69, від 15 листопада 2012 року), крім того, Уряд не стверджував протилежного. Суд також посилається на свої висновки у пунктах 72 – 77, що згадана Урядом перевірка була не ефективною для цілей розслідування скарги заявника на жорстоке поводження. Він вважає, що ті самі аргументи рівною мірою актуальні й для цього аспекту справи, та вважає, що заявника слід звільнити від очікування результатів зазначеної перевірки. Насамкінець, Суд зазначає, що за відсутності будь-яких доводів Уряду щодо наявності якого-небудь іншого національного засобу юридичного захисту (такого, як цивільний або адміністративний позов) слід вважати, що заявник вичерпав усі доступні йому засоби юридичного захисту у зв'язку зі своєю скаргою (див., аналогічний підхід у рішенні у справі «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пункт 73, від 07 листопада 2013 року).

41. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявник

42. Заявник стверджував, що після жорстокого поводження з ним у Волноваському відділі міліції 27 травня 2008 року його змусили розписатися у порожній графі книги обліку відвідувачів. Проведену С. почеркознавчу експертизу не можна брати до уваги, оскільки це була не судова експертиза, яка могла бути призначена лише в рамках кримінальної справи, а С. не було попереджено про кримінальну відповідальність за неправдиві висновки. До того ж, як стверджувалося, С. дослідив лише один підпис. Крім того, згідно з твердженнями заявника відвідувачі повинні були розписуватися у книзі обліку відвідувачів як при вході, так і при виході. Якби він дійсно прийшов до відділу міліції, як стверджував Уряд, то мали бути досліджені два підписи за 27 травня 2008 року і два – за 28 травня. Крім того, якби він, як стверджувалося, знову прийшов до відділу міліції 28 травня 2008 року о 19 год. 52 хв., то у книзі обліку відвідувачів мав би бути його п'ятий підпис, якого не було. Інші його підписи у книзі обліку відвідувачів було підроблено, оскільки 28 травня 2008 року в ній було зроблено лише два записи (щодо його відвідування та відвідування Т.), так нібито того дня до відділу міліції приходили лише двоє відвідувачів. Засвідченим К. і Б. протоколом обшуку від 28 травня 2008 року (див. пункт 13) підтверджувалась підробка записів у книзі обліку відвідувачів, оскільки 28 травня 2008 року свідків в ній зареєстровано не було.

43. Тримання його під вартою 27 травня 2008 року також підтверджувалося, *inter alia*, посиланням прокурора на його затримання 27 травня 2008 року (див. пункт 21). Заявника не могли затримати 28 травня 2008 року о 19 год. 52 хв. у присутності Т., як стверджував Уряд (див. пункт 45), оскільки з 27 до 28 травня 2008 року він не залишав відділу міліції, не мав можливості зробити телефонний дзвінок, а його родина не знала про його місцезнаходження. Т. запросив батько заявника після того, як йому повідомили про затримання заявника. У книзі обліку відвідувачів містився лише один запис про візит Т. увечері, але не про його власний. До того ж, якби він дійсно пішов з відділу міліції 28 травня об 11 год. 40 хв., у нього не було б підстав повертатися ввечері після закінчення робочого дня, а не наступного ранку. Якби його не тримали під вартою 27 і 28 травня 2008 року, він міг би вільно пересуватися до вечора 28 травня 2008 року та мав би можливість заздалегідь поговорити з Т. Вони б разом прийшли до відділу міліції, обидва були б зареєстровані у книзі обліку відвідувачів, і Т. не мала б просити Ш. дозволити їй поговорити із заявником перед допитом.

(б) Уряд

44. Уряд доводив, що почеркознавча експертиза підтвердила, що два підписи у книзі обліку відвідувачів відділу міліції належали заявнику. Під час допиту 29 травня 2008 року заявник не заперечив справжність свого підпису, проте зазначив, що його змусили розписатись. Твердження про підроблення були висунуті лише у його по-

дальших скаргах. Отже, його підписи у книзі обліку відвідувачів підтверджували, що між 27 і 28 травня він двічі приходив та виходив з відділу міліції. Факт його добровільного перебування у відділі міліції у ці два періоди підтверджувався тим, що ані він, ані Т. не внесли у книгу обліку відвідувачів жодних скарг.

45. Крім того, у складеному 28 травня 2008 року о 19 год. 52 хв. протоколі затримання (див. пункт 11) ані заявник, ані Т. не висловили заперечень проти зазначеної дати та години його затримання. У своїй скарзі від 29 травня 2008 року (див. пункт 16) заявник також не стверджував про незаконність тримання його під вартою у відділі міліції 27 і 28 травня 2008 року. Крім того, його затримали у присутності Т., яку найняли він або його родичі, що суперечило його твердженням про відсутність в нього можливості залишити відділ міліції або телефонувати 27 і 28 травня 2008 року та про необізнаність родичів про його місцезнаходження. Зрештою, у своїй скарзі від 29 травня 2008 року (див. пункт 17) Т. зазначила про свою розмову із заявником у коридорі відділу міліції, що поставило під сумнів його твердження про позбавлення свободи на той момент. Отже, заявника не тримали під вартою 27 і 28 травня 2008 року, оскільки затримали його лише 28 травня 2008 року о 19 год. 52 хв.

2. Оцінка Суду

46. Насамперед, Суд повторює, що у справах щодо стверджуваного позбавлення свободи заявник повинен надати беззаперечні узгоджені докази, здатні довести, що він дійсно перебував під виключним контролем органів влади у день подій, тобто був офіційно викликаний органами влади та увійшов до приміщення, яке знаходилося під їхнім контролем. Якщо цю умову буде виконано, то Суд зможе вважати, що заявник не міг вільно піти, зокрема, під час проведення слідчих дій. Отже, це може вимагати надання Урядом детального погодинного звіту про події, які відбувалися у зазначеній будівлі, з урахуванням часу, проведеного там заявником. Потім Уряд повинен надати задовільні та переконливі документальні докази у підтвердження своєї версії фактів. Ненадання таких доказів дозволить зробити висновок щодо суті тверджень заявника (див. рішення у справі «Креанге проти Румунії» [ВП] (*Creangă v. Romania*) [GC], заява № 29226/03, пункти 89 - 90, від 23 лютого 2012 року).

47. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що версії сторін щодо подій 27 і 28 травня 2008 року значно відрізняються. Згідно з твердженнями заявника він тримався під вартою у Волноваському відділі міліції приблизно з 14 год. 00 хв. 27 травня 2008 року до 19 год. 52 хв. 28 травня 2008 року. Згідно з твердженнями Уряду заявник був присутнім у відділі міліції з 19 год. 10 хв. до 21 год. 10 хв. 27 травня та з 09 год. 10 хв. до 11 год. 40 хв. 28 травня, і його не затримували до 19 год. 52 хв. 28 травня 2008 року. Отже, Суд має встановити, чи тримали заявника під вартою упродовж зазначеного ним періоду незадокументовано.

48. Суд зазначає, що прокурор встановив (див. пункт 22), що 27 травня 2008 року Г. зателефонували з Головного управління міліції в Донецькій області та повідомили про перебування в них заявника, якого підозрювали у вчиненні злочину. Г. та ще один працівник міліції поїхали до м. Донецьк, куди прибули о 17 год. 00 хв. Вони забрали заявника та повернулися до Волноваського відділу міліції приблизно о 19 год. 00 хв. Хоча заявник стверджував, що перебував у відділі міліції з 14 год. 00 хв., Суд не знаходить підтвердження цьому конкретному твердженню в наявних матеріалах справи. Отже, він вважатиме встановленим, що до відділу міліції заявника доставили щонайменше приблизно о 19 год. 00 хв. Оскільки заявник скаржився лише на незаконне тримання під вартою у цьому відділі міліції, Суд розгляне лише питання законності тримання його там з 19 год. 00 хв. 27 травня до 19 год. 52 хв. 28 травня 2008 року.

49. Розглянувши наявні докази, Суд, перш за все, зазначає, що 27 квітня 2010 року С. дослідив два підписи у книзі обліку відвідувачів відділу міліції (а не лише одного, як стверджував заявник) і дійшов висновку, що обидва належали заявнику. Немає жодних доказів наявності в книзі обліку відвідувачів інших підписів заявника, як він стверджував, що також слід розглянути. Зокрема, немає доказів того, що відвідувачі мали розписуватися як при вході, так і виході з відділу міліції. Щодо досліджених С. підписів Суд зазначає, що заявник не заперечував, що один з них належав йому: згідно з твердженнями заявника його змусили розписатися у порожній графі після жорстокого поводження з ним. Щодо другого підпису Суд зазначає, що хоча в нього немає підстав сумніватися в його справжності, як було встановлено С., він зазначає, що заявник не знав про результати експертизи і був поінформований про них листом прокурора (див. пункт 26). Крім того, не вбачається, що заявник, який не мав офіційного статусу в розслідуванні, міг оскаржити ці результати. Зрештою, Уряд надав копію книги обліку відвідувачів без колонки з підписами відвідувачів (у тому числі тих, що були досліджені С.), що не дає Суду можливості навіть порівняти відповідні підписи у книзі з тими, що були досліджені С. За таких обставин не можна дійти висновку, що результати почеркознавчої експертизи були достатньо вирішальними для підтвердження викладу подій Урядом.

50. Стосовно аргументу Уряду, що заявник не виклав свої скарги у книзі обліку відвідувачів відділу міліції, Суд бере до уваги пояснення заявника, яке Уряд не оскаржив, що йому не надали книгу обліку відвідувачів. Щодо Т., то вона не була свідком оскаржуваних заявником подій, щоб мати можливість викласти відповідні скарги у книзі обліку відвідувачів. У будь-якому разі та всупереч доводам Уряду заявник висунув скарги на стверджувані події 27 травня 2008 року як у протоколі затримання від 28 травня 2008 року, так і у своїй скарзі від 29 травня 2008 року (див. пункти 11 і 16 відповідно).

51. По-друге, Суд зауважує, що Уряд зазначив лише про відвідування заявником Волноваського відділу міліції 27 травня 2008 року о 19 год. 10 хв., не гадавши про подальші події. Проте згідно з результатами перевірки (див.

пункт 22) того дня приблизно о 19 год. 00 хв. працівники згаданого відділу міліції забрали заявника з Головного управління міліції в Донецькій області, де він тримався певний час до 17 год. 00 хв. поки його і не забрали ці працівники міліції. У зв'язку з цим із матеріалів справи не вбачається, що заявник міг піти з Головного управління міліції в Донецькій області або відмовитися їхати до Волноваського відділу міліції. Тобто, коли його відвезли до остатнього відділу міліції, він вже перебував під контролем працівників міліції (див. аналогічний підхід у згаданих рішеннях у справах «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), пункт 75 та «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), пункт 83).

52. Згідно з твердженнями прокурора 27 травня 2008 року заявника не допитували, та приблизно о 21 год. 00 хв. він пішов з відділу міліції; наступного дня він повернувся приблизно о 09 год. 00 хв. і пішов об 11 год. 00 хв.; о 19 год. 52 хв. Г. і С. доставили його до відділу міліції, а Ш. затримав його. Суд вважає таку версію подій дуже неправдоподібною. Окрім того, що заявник вже перебував під контролем міліції на момент його доставлення до Волноваського відділу міліції 27 травня 2008 року, до заявника *de facto* ставилися як до підозрюваного у вчиненні тяжкого злочину. На думку Суду, було би нереалістично вважати, що на той момент або після нього заявник міг безперешкодно покинути відділ міліції за власним бажанням (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «І.І. проти Болгарії» (*I.I. v. Bulgaria*), заява № 44082/98, пункт 87, від 09 червня 2005 року; «Осипенко проти України» (*Osypenko v. Ukraine*), заява № 4634/04, пункт 49, від 09 листопада 2010 року та «Макаренко проти України» (*Makarenko v. Ukraine*), заява № 622/11, пункт 62, від 30 січня 2018 року).

53. У зв'язку з останнім Суд також зазначає, що прокурор не намагався підтвердити свою версію подій шляхом встановлення, наприклад, того, де заявник, житель м. Донецьк (приблизно 65 км від м. Волноваха), перебував у ніч 27 травня 2008 року та чи контактував, відвідував, телефонував або отримував дзвінки від когось, хто міг підтвердити, що він не знаходився у відділі міліції упродовж усього цього періоду, 27 і 28 травня. Прокурор не намагався встановити відвідувачів відділу міліції 27 травня 2008 року та допитати їх як можливих свідків стверджуваної попередньої присутності заявника у відділі міліції або навіть встановити та допитати працівника міліції, який був на чергуванні 27 травня 2008 року. Через відсутність такої інформації та спроб зібрати її офіційну версію подій було істотно підірвано. Уряд також не надав інформації про можливе місцезнаходження заявника та його дії у вказаний період часу.

54. По-третє, хоча Уряд стверджував, що 28 травня 2008 року о 19 год. 52 хв. заявник добровільно прийшов до відділу міліції та був затриманий у приступності свого захисника, ця версія суперечить висновкам прокурора та записам у книзі обліку затриманих, в якій зазначено, що на той момент Г. і С. доставили заявника до відділу міліції за підозрою у вчиненні вбивства. До того ж у книзі обліку відвідувачів відділу міліції немає жодних записів, які б вказували, що на той момент заявник прибув до відділу міліції як відвідувач. Отже, аргумент Уряду, що у певний момент заявник мав можливість поговорити з Т. у коридорі відділу міліції, є несуттєвим. Крім того, ані перевірка, ані Уряд не намагалися встановити або пояснити, звідки привезли заявника та чому факт його прибуття, якщо воно було добровільним, було зафіксовано у книзі обліку затриманих, а не відвідувачів.

55. По-четверте, Суд зазначає, що 28 травня 2008 року Т. прийшла до відділу міліції о 19 год. 00 хв. (див. пункт 9), тоді як заявника, як стверджувалося, доставили туди о 19 год. 52 хв. (див. пункт 10). Не було надано жодного пояснення, чому Т. прибула до відділу міліції за сорок дві хвилини до того, як туди, як стверджується, доставили заявника. Крім того, згідно з протоколом затримання, який Ш. почав складати о 19 год. 52 хв. (див. пункт 11), батька заявника було повідомлено про затримання. Суд вважає, що такий сценарій, коли Т. могла приїхати з м. Донецька до м. Волноваха о 19 год. 00 хв. після того, як її найняв батько заявника, якому повідомили про затримання сина не раніше 19 год. 52 хв., був нелогічним. На думку Суду, єдиним поясненням такого сценарію може бути те, що батька заявника поінформували про фактичне затримання заявника значно раніше, аніж в момент його офіційного затримання о 19 год. 52 хв.

56. Суд також вважає на неточності у книзі обліку відвідувачів відділу міліції за 28 травня 2008 року. Згідно із записами у книзі того дня у відділі міліції було лише двоє відвідувачів (заявник о 09 год. 00 хв. та Т. о 19 год. 10 хв.). Проте згідно з протоколом обшуку від 28 травня 2008 року (див. пункт 13) проведення обшуку засвідчили К. і Б., але у книзі обліку відвідувачів того дня вони зареєстровані не були.

57. Суд також вважає логічним аргумент заявника, що якби 28 травня 2008 року він дійсно перебував на свободі, він би прийшов до відділу міліції із захисником, а не сам. Він міг зробити це упродовж робочого дня 28 або 29 травня, а не ввечері 28 травня. Заявник мав би можливість поговорити з Т. заздалегідь, а не у відділі міліції. До того ж Суд не вбачає у заявника мотиву добровільно неодноразово приходити до відділу міліції та, як стверджується, давати письмові показання щодо тяжкого злочину, якого, як зрештою виявилось, він не вчиняв (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Осаковський проти України» (*Osakovskiy v. Ukraine*), заява № 13406/06, пункт 73, від 17 липня 2014 року).

58. Насамкінець, Суд не залишає поза увагою те, що у поставленому заявнику запитанні під час допиту 03 червня 2008 року прокурор посилався на 27 травня 2008 року як на дату затримання заявника (див. пункт 21).

59. Беручи до уваги всі наведені елементи, Суд вважає версію подій заявника більш правдоподібною, узгодженою та логічною, ніж версію проведеної на національному рівні перевірки та Уряду, причому останній не надав задовільних і переконливих доказів у підтвердження своєї версії (див. згадане рішення у справі «Креанге проти

Румунії» (*Creangă v. Romania*), пункт 90). Отже, Суд вважає, що щонайменше з 19 год. 00 хв. 27 травня заявника незадокументовано тримали під вартою у Волноваському відділі міліції, а офіційно затримання оформили лише о 19 год. 52 хв. 28 травня 2008 року.

60. Суд повторює, що невизнане тримання особи під вартою є абсолютним запереченням фундаментально важливих гарантій, закріплених статтею 5 Конвенції, та вказує на найбільш серйозне порушення цього положення. Відсутність фіксації такої інформації, як дата, час, місце та підстави для затримання, імені затриманого та особи, яка здійснила затримання, є несумісною з вимогою щодо законності та самою метою статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Лопатін і Медведський проти України» (*Lopatın and Medvedskiy v. Ukraine*), заяви № 2278/03 та № 6222/03, пункт 84, від 20 травня 2010 року з подальшими посиланнями).

61. З огляду на наведені висновки Суд вважає, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявник також скаржився за статтями 3 та 13 Конвенції на катування у Волноваському відділі міліції 27 травня 2008 року та непроведення органами влади розслідування у зв'язку з цим. Суд вважає за доцільне розглядати цю скаргу виключно за статтею 3 Конвенції (див. наприклад, рішення у справі «Войкін та інші проти України» (*Voykin and Others v. Ukraine*), заява № 47889/08, пункт 84, від 27 березня 2018 року), яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

63. Уряд вважав скаргу непринятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту, оскільки прокурорська перевірка скарги заявника на жорстоке поведження ще тривала.

64. Заявник зазначив, що вжив усіх необхідних заходів для захисту своїх прав на національному рівні, але вони виявилися неефективними. Тому він вважав, що вичерпав національні засоби юридичного захисту.

65. Суд вважає, що заперечення Уряду тісно пов'язане зі скаргою заявника на неефективність у проведенні перевірки його скарги на жорстоке поведження. За цих обставин він вважає, що це заперечення слід долучити до суті скарги заявника (див., наприклад, рішення у справі «Лотарев проти України» (*Lotarev v. Ukraine*), заява № 29447/04, пункт 74, від 08 квітня 2010 року).

66. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявник

67. Заявник стверджував, що під час медичного огляду 28 травня 2008 року (див. пункт 14) в нього було виявлено низку тілесних ушкоджень. Ані прокурор, ані Уряд не довели іншого їхнього походження, окрім того, що вони були отримані у відділі міліції. Допитані працівники міліції, у тому числі К. і Ш., стверджували, що не бачили в заявника жодних видимих тілесних ушкоджень на момент, коли його нібито доставили до відділу міліції увечері 28 травня 2008 року. Якщо це було так, то вони були завдані у період між його стверджуваним прибуттям до відділу міліції та медичним оглядом. Проте згідно з висновком експерта від 02 липня 2008 року (див. пункт 19) низка його тілесних ушкоджень могла утворитися упродовж зазначеного заявником періоду (о 21 год. 00 хв. 27 травня 2008 року), що означало, що ці працівники міліції дали неправдиві показання.

68. Висновками експерта від 02 липня 2008 року та 06 травня 2010 року¹ не було встановлено механізм спричинення тілесних ушкоджень заявника та чи утворилися вони за обставин, описаних заявником. Його клопотання про проведення додаткової судово-медичної експертизи було залишено без задоволення. Щодо стверджуваної відсутності на ньому слідів застосування електричного струму, то експерт П. провів лише візуальний огляд, хоча встановити їх могла лише біологічна експертиза. Опік від електричного струму, який заявник показав П., він описав як «садно». До того ж П. не був незалежним, оскільки перебував у робочих відносинах з працівниками міліції та прокурором. Лише у висновку від 08 жовтня 2010 року (див. пункт 29) було встановлено механізм та обставини, за яких утворилися тілесні ушкодження заявника, та повністю підтверджено його показання.

69. Щодо перевірки скарги заявника, то вона була тривалою та неефективною. Вона не була спрямована на встановлення того, що дійсно сталося. Не було порушено кримінальне провадження. Прокурор не виконав постанови суду, якими його постанови неодноразового скасовувалися. Жодне з тверджень заявника не було розглянуто під час подальших перевірок. Не було встановлено механізм спричинення йому тілесних ушкоджень. Почеркознавча експертиза не проводилася до 27 квітня 2010 року. Перевірка не була незалежною, оскільки прокурор та винуватці перебували у робочих відносинах один з одним.

¹ Виправлено 05 липня 2019 року: у попередній редакції текст був: «Висновками експерта від 02 липня 2008 року та 05 травня 2010 року (...)»

(b) Уряд

70. Уряд доводив, що садна на правому передпліччі та лівому зап'ясті заявника, описані у висновку експерта від 02 липня 2008 року, могли ймовірно утворитися внаслідок застосування до нього наручників під час затримання 28 травня 2008 року. Проте він не скаржився, що застосування до нього наручників під час затримання порушило його права за статтею 3 Конвенції. Щодо тілесних ушкоджень, які могли утворитися упродовж зазначеного заявником періоду, то 27 травня 2008 року він перебував у відділі міліції лише дві години. Інші тілесні ушкодження утворилися до стверджуваних подій, а тому не могли братися до уваги. У зазначеному висновку не було встановлено, що яке-небудь тілесне ушкодження утворилося внаслідок застосування електричного струму. Ані заявник, ані Т. не написали жодних скарг у книзі обліку відвідувачів відділу міліції. До того ж у своїй скарзі від 01 червня 2010 року (див. пункт 28) заявник зазначив, що тілесні ушкодження були завдані йому 28 травня 2008 року після його затримання о 19 год. 52 хв. З огляду на ці факти та протиріччя у його показаннях немає підстав вважати, що 27 травня 2008 року він зазнав жорстокого поводження у відділі міліції.

71. Щодо розслідування за скаргою заявника прокурор розглянув усі обставини справи. Він відібрав пояснення у заявника та його захисника, допитав свідків (у тому числі працівників міліції) та призначив необхідні експертизи. Ці дії не підтвердили твердження заявника про жорстоке поводження у відділі міліції 27 травня 2008 року. Почеркознавча експертиза не проводилася протягом тривалого часу, оскільки у своїх початкових поясненнях заявник не заперечував належності йому підписів у книзі обліку відвідувачів відділу міліції. Отже, національні органи влади провели повну перевірку тверджень заявника про жорстоке поводження.

2. Оцінка Суду

(a) Процесуальний аспект статті 3 Конвенції

72. Суд повторює, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею представників держави у порушення статті 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своєю суттю вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування вважалося «ефективним», воно, в принципі, має бути здатним призвести до встановлення походження тілесних ушкоджень, а також до встановлення і покарання винних осіб. Це не є обов'язком досягнення результатів, а обов'язком вжиття заходів. Органи влади повинні вживати всіх розумних і доступних їм заходів для збирання доказів, які стосуються події, у тому числі, *inter alia*, показання свідків, висновки судово-медичних експертиз тощо. Будь-який недолік у розслідуванні, який перешкоджає встановленню походження тілесних ушкоджень або винних осіб, може призвести до порушення цього стандарту, також у зв'язку з тим існує вимога оперативності та розумної швидкості (див., наприклад, рішення у справах «Міхеєв проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, пункти 107–110, від 26 січня 2006 року та «Буїд проти Бельгії» [ВП] (*Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункти 114–123, ЄСПЛ 2015).

73. У цій справі з огляду на висновки експертів від 02 липня 2008 року та 06 травня 2010 року (див. пункт 19 і 27) Суд вважає, що тілесні ушкодження заявника були достатньо серйозними, а його скарга на жорстоке поводження до національних органів влади була небезпідставною (див. також пункт 81). Отже, органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування.

74. Суд зазначає, що зазначена скарга розглядалася у рамках дослідчої перевірки без порушення повноцінної кримінальної справи. Суд неодноразово встановлював, що у багатьох випадках ця процедура накладає неприйнятні обмеження на розслідування, зокрема, оскільки в її рамках органи влади можуть здійснювати лише обмежений перелік процесуальних дій, а потерпілі не мають у ній офіційного статусу (див. наприклад, рішення у справах «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, пункт 105, від 26 липня 2012 року та «Григорян та Сергієва проти України» (*Grigoryan and Sergeeva v. Ukraine*), заява № 63409/11, пункти 61 і 62, від 28 березня 2017 року). У цій справі така перевірка також не забезпечила ретельного та оперативного розслідування обставин справи, за яких заявник отримав тілесні ушкодження. Зокрема, сім постанов про відмову у порушенні кримінальної справи скасовувались вісім разів. Повторне винесення таких постанов свідчить про наявність серйозних недоліків у провадженні (див., наприклад, рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, пункт 66, від 30 липня 2009 року). Дійсно, скасовуючи ці постанови, суди зазначали, що перевірка була поверхневою, неповною та односторонньою, а прокурор не дотримався наданих судом вказівок і не розглянув усі обставини справи, вказані заявником (див. пункти 24, 30 і 34).

75. Суд також зазначає, що у своїх постановках про відмову у порушенні кримінальної справи прокурор беззастережно прийняв показання працівників міліції, у тому числі стверджуваних винуватців, та дійшов висновку про відсутність доказів того, що тілесні ушкодження, про які зазначалось у висновках експерта від 02 липня 2008 року та 06 травня 2010 року, було завдано у відділі міліції (див. пункти 22 і 25), не навівши жодного правдоподібного пояснення їхньому утворенню. Крім того, під час перевірки тверджень заявника щодо подій 27 травня 2008 року прокурор навіть не намагався встановити інформацію про місцезнаходження заявника, телефонні дзвінки або зустрічі чи осіб, з якими він контактував 27 і 28 травня 2008 року (див. пункт 53), якщо він дійсно не перебував у відділі міліції увесь цей період, та допитати їх. Не було допитано ані працівника міліції, який чергував 27 травня

2008 року, ані лікаря, який оглядав заявника 28 травня 2008 року. Крім того, суперечності між версіями подій заявника та працівників міліції можна було вирішити, наприклад, шляхом проведення очної ставки між ними або відтворення обстановки та обставин подій. Проте ці слідчі дії могли бути проведені лише в рамках кримінальної справи (див. рішення у справі «Серіков проти України» (*Serikov v. Ukraine*), заява № 42164/09, пункт 83, від 23 липня 2015 року), якої у цьому випадку порушено не було.

76. Суд також вказує на затримки з боку органів влади при проведенні перевірки. Так, незважаючи на вказівки суду від 30 березня 2009 року (див. пункт 24), прокурор не призначав почеркознавчу експертизу до 14 січня 2010 року (див. пункт 25). Проте одного дня з незрозумілих підстав він вирішив не чекати на результати та поспішно виніс постанову про відмову у порушенні кримінальної справи (див., аналогічний підхід у згаданому рішенні у справі «Серіков проти України» (*Serikov v. Ukraine*), пункт 86). Незважаючи на вказівки суду від 22 жовтня 2009 року (див. пункт 34), прокурор не призначав додаткову судово-медичну експертизу до 30 квітня 2010 року (див. пункт 27). Проте висновки експертизи здебільшого повторили висновки експерта від 02 липня 2008 року та, як вбачається, не встановили зазначеної судом інформації (там само). Насамкінець, Волноваському районному суду без видимих на те причин знадобилося майже одинадцять місяців, щоб розглянути одну зі скарг заявника (див. пункти 28 і 30).

77. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що проведена національними органами влади перевірка тверджень заявника про жорстоке поводження виявилася неефективною. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту та постановляє, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

(b) Матеріальний аспект статті 3 Конвенції

78. Суд нагадує, що при оцінці доказів за скаргою на порушення статті 3 Конвенції він керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом», проте зазначає, що така доведеність може також впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту. Коли відповідні події повністю або значною мірою відомі виключно органам влади, як це має місце у випадку ув'язнених осіб, які перебувають під вартою під їхнім контролем, і коли в таких осіб під час такого ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. За такої умови тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення. За відсутності такого пояснення Суд може дійти несприятливих для Уряду висновків (див. згадане рішення у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*), пункти 82 і 83).

79. Як встановив Суд із щонайменше 19 год. 00 хв. 27 травня 2008 року до 19 год. 52 хв. наступного дня заявник тримався під вартою у Волноваському відділі міліції та це не було задокументовано (див. пункти 47–61). Під час такого тримання під вартою він цілком опинився під владою тих, хто його тримав, поставивши під загрозу його особисту безпеку та зробивши його вразливим до жорстокого поводження працівників міліції. Саме цей факт є серйозним доводом на користь версії подій заявника (див. аналогічний підхід у рішенні у справі «Олісов та інші проти Росії» (*Olisov and Others v. Russia*), заява № 10825/09 та 2 інші, пункт 79, від 02 травня 2017 року).

80. Суд зазначає, що відповідно до висновків експерта від 02 липня 2008 року та 06 травня 2010 року (див. пункти 19 і 27) деяких тілесних ушкоджень заявник зазнав за три-сім днів до його судово-медичної експертизи 29 травня 2008 року – тобто, до його затримання 27 травня 2008 року. Отже, вони не можуть враховуватися під час розгляду скарги заявника. Проте низка інших тілесних ушкоджень утворилася чи могла утворитися у період незадокументованого тримання його під вартою. Отже, Уряд мав надати задовільні та переконливі пояснення щодо них.

81. Перш за все, Суд відзначає аргумент Уряду про невстановлення у висновку експерта від 02 липня 2008 року того, що деякі тілесні ушкодження заявника могли утворитися внаслідок застосування електричного струму. Хоча дійсно, фактом залишається те, що незалежно від їхнього можливого походження, низку тілесних ушкоджень у цьому висновку та висновку від 06 травня 2010 року було описано як такі, що були заподіяні чи могли бути заподіяні заявнику у період, упродовж якого, як встановив Суд, він незадокументовано тримався під вартою. У зв'язку з цим Суд також вважає, а Уряд не стверджував протилежного, що ці тілесні ушкодження були достатньо серйозними, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції.

82. Щодо доводу Уряду про неузгодженості у скарзі заявника від 01 червня 2010 року (див. пункт 28) Суд вважає, що заявник скоріше відреагував на позицію розслідування, стверджуючи, що якщо певні події відбувалися у прийнятій розслідуванням спосіб, то існували явні суперечності з іншими доказами.

83. Дійсно, Суду доволі складно погодитися з версією, що працівники міліції могли не побачити тілесних ушкоджень заявника ввечері 28 травня 2008 року, оскільки працівники ІТТ побачили ці тілесні ушкодження декількома годинами пізніше (див. пункт 15). Замість спроб пояснити тілесні ушкодження заявника, які згідно з його твердженнями були заподіяні йому у Волноваському відділі міліції, прокурор, як вбачається, проігнорував висновки експерта від 02 липня 2008 року і 06 травня 2010 року щодо кількості цих тілесних ушкоджень і послався виключно на показання працівників міліції та записи у книзі обліку відвідувачів відділу міліції. Як було зазначено, не було жодних спроб встановити, де заявник міг знаходитися 27 і 28 травня 2008 року, а також обставин, за яких він зазнав або міг зазнати тілесних ушкоджень упродовж цього періоду, згідно зі згаданими висновками експерта.

84. Уряд теж обмежився твердженням, що увечері 27 травня 2008 року заявник перебував у відділі міліції лише дві години. Проте Суд встановив, що 27 і 28 травня заявника незадокументовано тримали під вартою у відділі міліції. Крім того, версія Уряду, що певні тілесні ушкодження на зап'ястях заявника могли утворитися внаслідок застосування до нього наручників під час його затримання ввечері 28 травня 2008 року, не підтверджується висновками прокурора (див. пункт 22).

85. Насамкінець, Суд зазначає, що Уряд не оскаржив письмові показання співкамерників заявника (див. пункт 32).

86. За відсутності будь-якого правдоподібного пояснення Урядом тілесних ушкоджень, отриманих заявником під час незадокументованого тримання його під вартою у Волноваському відділі міліції, Суд вважає достатньо встановленим, що заявник отримав їх в результаті жорстокого поводження, у зв'язку з чим держава-відповідач має нести відповідальність відповідно до Конвенції.

87. Суд також вважає, що наведений заявником опис поводження з ним є достовірним, і тому приймає його. Дійсно, показання заявника про жорстоке поводження з ним були детальними, послідовними та незмінними, як під час провадження на національному рівні, так і у Суді (див. пункти 7, 16 і 23). Механізм спричинення тілесних ушкоджень заявника значною мірою підтверджується висновком експерта від 08 жовтня 2010 року, який Уряд не оскаржив. Зокрема, у цьому висновку не виключалася ймовірність утворення низки синців та саден у заявника внаслідок здавлювання поліетиленового пакету, різкого підняття іншою особою його заведених за спину рук та в результаті ударів (див. пункт 29). Хоча у висновках судово-медичної експертизи не було встановлено, що деякі тілесні ушкодження утворилися внаслідок застосування електричного струму, а всі його тілесні ушкодження утворилися під час його незадокументованого тримання під вартою, вони все ж таки підтвердили, що численні тілесні ушкодження утворилися упродовж цього тримання під вартою. Ці тілесні ушкодження, хоча і були кваліфіковані у цих висновках як «легкі», підтверджують суворість жорстокого поводження, якого зазнав заявник. Це поводження здійснювалося за зачиненими дверима у відділі міліції, де заявник не мав засобів для захисту. За цих обставин фізичний біль через ці тілесні ушкодження мав посилюватися відчуттями безпомічності, гострого стресу та тривоги. До того ж жорстоке поводження із заявником було навмисним та спрямованим на отримання від нього показань щодо злочину, у вчиненні якого він підозрювався (див. аналогічний підхід, у згаданому рішенні у справі «Белουσів проти України» (*Belousov v. Ukraine*), пункт 67). За цих обставин Суд доходить висновку, що відповідне жорстоке поводження у цілому та з урахуванням його мети і суворості становило катування у розумінні статті 3 Конвенції.

88. Отже, було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

89. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

90. Заявник вимагав 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

91. Уряд вважав цю вимогу надмірною та зазначив про відсутність причинно-наслідкового зв'язку між відшкодуванням, яке вимагалось, та стверджуваними порушеннями. Тому він закликав Суд відхилити її.

92. Суд присуджує заявнику 25 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

93. Заявник не подав жодних вимог щодо компенсації судових та інших витрат.

94. Отже, немає підстав присуджувати щось за цим пунктом.

C. Пеня

95. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Долучає до суті зауваження Уряду щодо прийнятності скарги заявника на жорстоке поводження працівників міліції та відхиляє його після розгляду по суті;
2. Оголошує заяву прийнятною;
3. Постановляє, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції;
4. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з непровадженням ефективного розслідування твердження заявника про катування працівниками міліції;

5. *Постановляє*, що заявника було піддано катуванню, що порушило статтю 3 Конвенції;
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 25 000 (двадцять п'ять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 червня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БЕЛОУСОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BELOUSOV V. UKRAINE)**

(Заява № 4494/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

7 листопада 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

07/02/2014

Рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Белоусов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),

Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Пауль Лемменс (*Paul Lemmens*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

Станіслав Шевчук (*Stanislav Shevchuk*), суддя ad hoc,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 15 жовтня 2013 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 4494/07), яку 7 грудня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан В'ячеслав Миколайович Белоусов (далі – заявник).

2. Інтереси заявника представляв пан Бущенко А.П., юрист, який практикує у м. Харків. Інтереси Уряду України (далі – Уряд) послідовно представляли його Уповноважені, пані В. Лутковська та пан Н. Кульчицький.

3. Заявник стверджував, що працівники міліції незаконно затримали його, катували його, здійснили обшук його житла, а також що він не постав негайно перед суддею для розгляду питання щодо законності його затримання, та що слідство за його скаргою про катування було неефективним.

4. 21 березня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд.

5. Пані Г. Юджівська, суддя, обрана від України, не могла брати участь у справі (правило 28 Регламенту Суду). Голова Палати вирішив призначити пана С. Шевчука в якості судді *ad hoc* (підпункт «б» пункту 1 правила 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1979 році і проживає у м. Харків.

A. Кримінальне провадження щодо заявника, його затримання та тримання під вартою

7. Близько 11 год ранку 18 липня 2005 року кілька працівників міліції у цивільному прийшли до гуртожитку, в якому мешкав заявник, та запросили його пройти з ними до відділу. Заявник пішов із працівниками міліції до Комінтернівського РВ ХМУ ГУ МВС України в Харківській області (далі – відділ міліції).

8. У відділі міліції заявника повідомили про те, що міліцією були отримані заяви від двох матерів, які обвинувачували його у скоєнні розпусних дій відносно їхніх малолітніх доньок, і його допитали з цього приводу.

9. Близько 17 год того ж дня заявник зізнався у вчиненні цього злочину та підписав дозвіл на проведення міліцією огляду його житла.

10. Близько 18 год семеро або восьмеро працівників міліції, включаючи тих, хто допитував заявника, разом з ним повернулись до гуртожитку, оглянули його кімнату та вилучили ковдру, килим та деякі з особистих речей заявника і доправили заявника назад до відділу міліції. На цій стадії його затримання документально зафіксовано не було.

11. Близько 19 год 19 липня 2005 року заявник, який все ще перебував у відділі міліції, мав перше побачення із захисником, найнятим його родичами.

12. Близько 20 год 40 хв того ж дня слідчий міліції Б. склав протокол затримання, в якому зазначалося, що заявника у зазначений час було затримано в якості підозрюваного у вчиненні злочину на підставі статті 115 Кримінально-процесуального кодексу України.

13. 22 липня 2005 року заявник постав перед суддею Комінтернівського районного суду м. Харкова (далі – районний суд), який обрав йому в якості запобіжного заходу тримання під вартою строком на десять днів для збору додаткових відомостей щодо нього з метою визначення доцільності подальшого тримання його під вартою.

14. 29 липня 2005 року заявник був звільнений з-під варти під підписку про невиїзд.

15. У вересні 2005 року одна з двох матерів, які подали заяви про скоєння заявником розпусних дій відносно їхніх доньок, забрала свою заяву щодо заявника, заявивши, що вона подала її під тиском з боку міліції.

16. Сторони не повідомили Суд про будь-які результати кримінального провадження щодо заявника.

B. Перевірка скарг заявника стосовно тримання його під вартою, обшуку його житла та катувань

17. Протягом вечора 18 липня 2005 року консьерж гуртожитку заявника та троє його сусідів повідомили Харківську правозахисну групу (некомерційна організація), що вони бачили, як близько 11 години того дня заявник у супроводі працівників міліції залишав гуртожиток. Вони зазначили, що на той час заявник був тверезий, акуратно одягнений та здоровий. Вони також бачили його кілька годин потому, коли міліція привезла його для обшуку його кімнати, вони помітили, що заявник кульгає, сутулиться; його обличчя набрякло, і на ньому були синці, а його одяг був брудний та зім'ятий. Дехто із сусідів також зазначив, що заявник повернувся в наручниках, та що працівники міліції не дали йому можливості пояснити сусідам, що відбувається.

18. Близько 22 год того ж дня невідома особа зателефонувала на гарячу лінію міліції, вимагаючи перевірки законності затримання заявника та тримання його під вартою.

19. Близько 22 год 30 хв того ж дня для перевірки скарги, отриманої на гарячу лінію, прибув М.К., заступник начальника Комінтернівського РВ, та відібрав пояснення заявника, який поскаржився на жорстоке поводження з боку міліції. Заступник начальника також відібрав пояснення у працівників міліції, які стверджували, що заявник сам завдав собі тілесних ушкоджень.

20. Близько 10 год ранку 19 липня 2005 року заявника оглянув судово-медичний експерт, який засвідчив, що заявник зазнав легких тілесних ушкоджень, включаючи набряки м'яких тканин, численні синці та подряпини на різних частинах тіла, зокрема на обличчі та в області паху. Судово-медичний експерт також дійшов висновку, що тілесних ушкоджень було завдано тупими предметами від одного до трьох днів тому, та зазначив, що згідно з твердженнями заявника, цих тілесних ушкоджень було завдано працівниками міліції, хоча, за твердженнями працівників міліції, заявник завдав їх собі сам.

21. 20 липня 2005 року заявник, якого представляв захисник, подав до прокуратури Комінтернівського району м. Харкова офіційну скаргу із клопотанням до прокурора Комінтернівського району (далі – районний прокурор) порушити кримінальну справу за фактом незадокументованого тримання заявника під вартою до 20 год 40 хв 19 липня 2005 року та жорстокого поводження з ним. Заявник стверджував, що його катували декілька працівників міліції, включаючи С.Б., А.О. та В.М., а також зазначив, що може впізнати інших працівників міліції, якщо їх по-

бачить. Згодом заявник доповнив свої первісні скарги, стверджуючи додатково, що 18 липня 2005 року в його помешканні було проведено незаконний обшук.

22. 1 серпня 2005 року районна прокуратура за скаргами заявника порушила кримінальну справу.

23. 6 серпня 2005 року в рамках вищезазначеної справи заявника було допитано в якості свідка. Він стверджував, що по його прибутті до відділу міліції близько опівдня 18 липня 2005 року троє працівників міліції, С.Б., А.О. і В.М., примушували його зізнатися у вчиненні злочину, в якому він підозрювався, погрожуючи катуваннями. Оскільки заявник наполягав на своїй невинуватості, працівники міліції прибрали зі столу всі предмети, накрили його ковдрою та поклали заявника на нього з руками в наручниках за спиною. Потім вони боляче викрутили йому руки і стали бити його в різні частини тіла та стискувати його геніталії. Згодом до них приєдналися ще троє працівників міліції, чії імена заявникові не було повідомлено, і стали по черзі за допомогою різних методів завдавати заявникові болю, бити та душити його. Нездатний більше витримувати катування, близько 17 год того ж дня заявник зізнався у вчиненні злочину, якого ніколи не вчиняв.

24. У різні дати прокуратура викликала працівників міліції С.Б., А.О. і В.М. для допитів в якості свідків у зв'язку з вищезазначеною справою. Згідно із твердженнями заявника перший такий допит відбувся 9 серпня 2005 року. Працівники міліції стверджували, що заявник добровільно надав визнавальні свідчення, а потім став дуже збудженим. Він почав битися головою об стіл та стіну, спробував без дозволу вийти з кімнати та зазнав кількох тілесних ушкоджень, коли працівники міліції намагалися його зупинити. У зв'язку з такою неналежною поведінкою працівники міліції були змушені вдягнути на нього наручники, щоб заспокоїти його. Версії подій у викладі різних працівників міліції різнилися, зокрема щодо послідовності подій та їхньої особистої ролі в інциденті.

25. 6 вересня 2005 року заявник подав районному прокурору скаргу, стверджуючи, що розслідування його скарг не просувається. Він зазначив, зокрема, що слідчий повинен був викликати трьох працівників міліції, яких заявник впізнав, в якості підозрюваних, а не свідків, а також, що необхідно було вжити заходів, щоб дозволити йому впізнати інших працівників міліції, які жорстоко поводитися з ним.

26. 7 листопада 2005 року заявника знову було допитано в якості свідка у вищезазначеній справі.

27. 11 листопада 2005 року заявникові було надано статус потерпілого у вищезазначеній справі.

28. 13 січня 2006 року заявник взяв участь у відтворенні обстановки і обставин події.

29. У лютому 2006 року було проведено очні ставки заявника з працівниками міліції, яких він обвинувачував у жорстокому поводженні.

30. Двічі (3 травня 2006 року і 15 серпня 2007 року) провадження у справі зупинялося на тій підставі, що особу, що вчинила злочин, неможливо було встановити. 10 липня 2006 року і 19 жовтня 2007 року відповідно провадження у справі поновлювалося після висновків вищестоящої прокуратури про необхідність проведення додаткових слідчих дій.

31. 26 грудня 2007 року районна прокуратура закрила справу за відсутністю в діянні складу злочину.

32. 6 лютого 2008 року прокуратура Харківської області скасувала зазначену постанову як недостатньо обґрунтовану та направила справу для проведення додаткового розслідування.

33. Кілька разів після цієї дати провадження у справі знову зупинялось (19 березня 2008 року і 21 травня 2009 року) та поновлювалося (4 червня 2008 року і 10 серпня 2009 року).

34. 28 грудня 2009 року районна прокуратура закрила справу. Прокуратура встановила, що 18 липня 2005 року заявника було доправлено до відділу міліції у зв'язку з поданою щодо нього заявою про вчинення злочину. Тобто *de facto* він був затриманий того дня як підозрюваний у вчиненні злочину, передбаченого статтею 115 Кримінально-процесуального кодексу України. Тим не менш, затримання заявника було зафіксовано тільки ввечері 19 липня 2005 року. Така адміністративна затримка з підготовкою офіційних документів щодо затримання заявника, можливо, могла б мати наслідком накладення дисциплінарного стягнення, але її не можна кваліфікувати як злочин. Районна прокуратура також дійшла висновку про недостатність доказів, що заявника було піддано катуванням. Найважливішим доказом прокуратурою зазначалося, що візит працівників міліції до помешкання заявника кваліфікується не як обшук, а як огляд місця події, який проводився на законних підставах, оскільки заявник надав свою згоду на проведення такого огляду.

35. 7 квітня 2010 року районний суд скасував вищезазначену постанову та повернув справу на додаткове розслідування.

36. Слідчим було допитано кілька свідків, які засвідчили, що вже не пам'ятають деталей подій 18-19 липня 2005 року.

37. 15 липня 2010 року районна прокуратура закрила справу за відсутністю ознак складу злочину в діях працівників міліції.

38. 30 листопада 2010 року районний суд скасував цю постанову та повернув справу на додаткове розслідування.

39. 18 травня 2011 року провадження у справі було зупинено у зв'язку з тим, що особу, що вчинила злочин, не було встановлено.

40. Згідно з відомостями, наданими сторонами у справі, 21 листопада 2011 року цю постанову було скасовано, а слідство поновлено. Сторони не повідомили Суд про будь-які подальші заходи в межах цього провадження.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України 1996 року

41. Статтею 29 Конституції України передбачено таке:

Стаття 29

«Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.»

B. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (скасований і втратив чинність 19 листопада 2012 року)

42. Відповідними положеннями Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, чинними на час подій, передбачалося таке:

Стаття 106. Затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину

«Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

- 1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;
- 2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
- 3) коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного.

Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному в порядку, передбаченому частиною другою статті 21 цього Кодексу, права мати побачення із захисником з моменту затримання. Протокол підписується особою, яка його склала, і затриманим.

Копія протоколу з переліком прав та обов'язків негайно вручається затриманому і направляється прокурору. На вимогу прокурора йому також надсилаються матеріали, що стали підставою для затримання. ...

Протягом сімдесяти двох годин після затримання орган дізнання:

- 1) звільняє затриманого - якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті;
- 2) звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не зв'язаний з триманням під вартою;
- 3) доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. ...

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин. ...»

Стаття 115. Затримання слідчим підозрюваного у вчиненні злочину

«Слідчий вправі затримати і допитати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за підставами і в порядку, передбаченими статтями 106, 106¹ і 107 цього Кодексу.»

Стаття 190. Проведення огляду

«...Огляд житла чи іншого володіння особи проводиться лише за вмотивованою постановою судді...»

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також за письмовою згодою володільця огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено без постанови судді.»

43. Інші відповідні положення національного законодавства та міжнародні документи наведено у тексті рішення Суду від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*, заява № 3893/03, пп. 44–45, 49–50, 55–64, 67 і 69–79).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 І 13 КОНВЕНЦІЇ

44. Заявник скаржився, що під час його тримання під вартою його у порушення статті 3 Конвенції катували працівники міліції. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції, що його скарги про катування не були належним чином розглянуті.

45. Суд вважає, що скаргу заявника про неадекватне розслідування його тверджень про катування доцільно розглянути за статтею 3 Конвенції (див. рішення від 6 грудня 2007 року у справі «Козинець проти України» (*Kozinets v. Ukraine*, заява № 75520/01, п. 44). Зазначеним положенням передбачено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

46. Уряд стверджував, що скарга заявника про те, що його було піддано катуванню, є передчасною, оскільки розслідування на національному рівні ще триває.

47. Заявник стверджував, що розслідування, на яке послався Уряд, було неефективним, а тому він, таким чином, не повинен очікувати його результатів. Він просив Суд розглянути заперечення Уряду разом із суттю відповідної скарги.

48. Суд вважає, що до розгляду скарги заявника стосовно стверджуваної неефективності розслідування, про яке йдеться, у цій справі неможливо встановити, чи був заявник зобов'язаний очікувати на результати розслідування за його скаргами про катування, чи ні.

49. Отже, Суд долучає заперечення Уряду до суті скарги заявника за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції (див. в якості нещодавнього прикладу рішення від 16 лютого 2012 року у справі «Савін проти України» (*Savin v. Ukraine*), заява № 34725/08, п. 57).

50. Суд також зазначає, що інші аспекти вищезазначеної скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

B. Суть

1. Доводи сторін

51. Заявник стверджував, що його тілесні ушкодження, підтвержені його сусідами та зафіксовані судово-медичним експертом 19 липня 2005 року, виникли внаслідок катування його працівниками міліції. Він зазначив, що цих тілесних ушкоджень йому було завдано під час перебування під вартою в міліції без будь-яких процесуальних гарантій, та що під час його тримання під вартою він надав визнавальні показання, від яких незабаром відмовився. Ці факти узгоджувалися з його твердженнями про те, що його було піддано незаконному тиску. На відміну альтернативна версія, згідно з якою заявник добровільно зізнався у вчиненні злочину і сам завдав собі тілесних ушкоджень після цього, була неправдивою. У версіях подій у викладі працівників міліції існували фактологічні неузгодженості. Крім того, якщо, як стверджували працівники міліції, до заявника з метою запобігання його самоушкодження було застосовано наручники, працівники міліції відповідно до законодавства повинні були скласти щодо цього акт. Вони цього не зробили.

52. Заявник також стверджував, що розслідування його скарг про жорстоке поведження не відповідало мінімальним стандартам ефективності. Слідство не було достатньою мірою незалежним, його зусилля радше були спрямовані на виправдання працівників міліції, а не на встановлення фактів, і воно відзначалося численними затримками. Наприклад, хоча державні органи було повідомлено про тілесні ушкодження заявника протягом двадцяти чотирьох годин з часу їхнього завдання, офіційно кримінальну справу було порушено через десять днів (1 серпня 2005 року), а ще за десять днів було допитано працівників міліції, причетних до жорстокого поведження, про яке йшлося (9 серпня 2005 року). Ця затримка могла бути використана працівниками міліції для узгодження своїх свідчень та знищення доказів. Крім того, тільки у листопаді 2005 року (приблизно через чотири місяці після подій, щодо яких надійшли скарги) заявникові було надано статус потерпілого у кримінальній справі за його скаргою про жорстоке поведження. Першу спробу провести відтворення обстановки і обставин подій, що призвели до завдання заявникові тілесних ушкоджень, було здійснено тільки у січні 2006 року (приблизно через шість місяців після подій, щодо яких надійшли скарги), а першу очну ставку між заявником та працівниками міліції було проведено тільки у лютому 2006 року (через сім місяців після зазначених подій). Незважаючи на існування достатніх доказів для обґрунтованої підозри у тому, що встановлені працівники міліції вчинили насильницький злочин, їх викликали на допит не в якості обвинувачених або хоча б в якості підозрюваних, а тільки як свідків. Не було вжито жодних заходів для забезпечення пред'явлення для впізнання заявником інших причетних до події працівників міліції, чиїх імен він не знав.

53. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті цих скарг.

2. Оцінка Суду

54. Суд з огляду на своє рішення долучити заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту до суті скарги заявника про те, що розслідування його тверджень про катування було неефективним (див. пункт 49), вважає за доцільне розпочати розгляд справи з розгляду цієї скарги.

а. Стверджувана неефективність розслідування

55. Відповідно до усталеної практики Суду, коли особа висуває небезпідставну скаргу на таке, що порушує статтю 3 Конвенції, поведження з нею з боку представників держави, обов'язком органів влади є проведення «ефективного офіційного розслідування», здатного призвести до встановлення фактів справи та, якщо скарги виявляються правдивими, до встановлення та покарання винних осіб (див. серед інших джерел рішення у справі «Дедовський та інші проти Росії» (*Dedovskiy and Others v. Russia*), заява № 7178/03, п. 87, ECHR 2008 (витяги)). Мінімальні стандарти ефективності, визначені практикою Суду, включають в себе вимоги, що розслідування має бути ретельним, незалежним, безстороннім та підконтрольним громадськості, а також що компетентні органи влади повинні діяти зі зразковою ретельністю і оперативністю (див., наприклад, рішення від 19 липня 2012 року у справі «Алексахін проти України» (*Aleksakhin v. Ukraine*), заява № 31939/06, п. 55).

56. Звертаючись до фактів цієї справи, Суд звертає увагу на численні затримки, періоди бездіяльності, зупинення провадження у справі та закриття справи, а також на численні повернення справи на додаткове розслідування. Суд також зауважує, що з часу подій, що стали підставою для цієї скарги, минуло більше ніж вісім років. Неминуче із плином часу речові та інші докази дедалі важче – а то й зовсім неможливо – зібрати, а свідки вже не пам'ятають усіх деталей (див., зокрема, пункт 36 вище). Хоча згідно з матеріалами справи слідство ще триває, Суд не бачить причин вважати, що ще одне додаткове розслідування після скасування останньої постанови про закриття справи виправить попередні недоліки та зробить розслідування ефективним.

57. Суд також посилається на своє рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), в якому він констатував повторюваність в Україні схожих моделей проведення розслідування, що вони є результатом проблем системного характеру на національному рівні, що дозволяє представникам держави, які піддають підозрюваних у вчиненні злочину жорстокому поведженню для отримання визнавальних показань, залишатися безкарними (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пп. 172-182). З огляду на обставини цієї справи та свою попередню практику, Суд доходить висновку, що й у цій справі також не було докладено справжніх зусиль для розслідування тверджень заявника про жорстоке поведження.

58. Отже, із цього випливає, що заперечення Уряду (див. пункт 46) має бути відхилено, та що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

б. Стверджуване катування працівниками міліції

59. Суд нагадує, що коли здоровою міліція затримує здорову особу, але при звільненні з-під варти виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, а якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про явне порушення статті 3 Конвенції (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 87, ECHR 1999-V).

60. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, Series A № 25). Проте таке доведення може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Коли вся чи значна частина інформації стосовно подій, про які йдеться, відома винятково органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обгрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

61. На основі матеріалів справи, включаючи медичні докази та свідчення сусідів заявника, Суд вважає встановленим факт, що заявник отримав під час допиту у відділі міліції 18 липня 2005 року синці, садна, набряки м'яких тканин та інші тілесні ушкодження.

62. Суду було повідомлено дві альтернативні версії щодо того, яким чином заявникові було завдано цих тілесних ушкоджень. Згідно з першою версією, запропонованою заявником, працівники міліції застосували до нього наручники, били його у різні частини тіла, душили його, стискували його геніталії та боляче виламували йому руки, примушуючи зізнатися у скоєнні розпусних дій відносно двох малолітніх. Він стверджує, що це поведження тривало кілька годин – пір доти - доки він не підписав визнавальні свідчення. Згідно з другою версією, якої дотримуються працівники міліції, заявник, викликаний для допиту до відділу міліції, добровільно надав визнавальні свідчення про те, що він вчинив злочин. Після цього він став поводитися у такий спосіб, яким завдавав собі шкоду, поки працівники міліції не приборкали його.

63. На думку Суду, версія заявника є достатньою мірою узгодженою та докладною. Сам лише факт, що він зізнався у вчиненні злочину під час документально незафіксованого тримання під вартою без відповідних процесуальних гарантій – таких як доступ до захисника – та незабаром після цього відмовився від своїх показань, створює враження, що заявник міг надавати визнавальні свідчення не добровільно. Цей факт, підтверджений медичними та іншими доказами щодо тілесних ушкоджень, породжує вагоме припущення, що працівники міліції застосували фізичне жорстоке поводження, щоб зламати психологічний опір заявника та скористатися його вразливим становищем для отримання визнавальних свідчень. За допомогою альтернативної версії працівники міліції надали кілька пояснень, в яких суперечливо описуються послідовність подій, що призвели до завдання заявникові тілесних ушкоджень, та особисті ролі в них працівників міліції (див. пункт 24). Наприклад, із цих викладів подій незрозуміло, чому заявник почав завдавати собі тілесних ушкоджень після того, як надав визнавальні свідчення, або чому працівники міліції повинні були силоміць утримувати його, щоб не дати йому можливості залишити відділ міліції, з огляду на те, що згідно з їхніми твердженнями заявник не перебував під вартою. Уряд у своїх зауваженнях також не надав жодного правдоподібного альтернативного пояснення щодо того, як заявникові було завдано тілесних ушкоджень.

64. У світлі вищезазначених тверджень Суд вважає, що тілесних ушкоджень, про які йдеться, було завдано внаслідок жорстокого поводження з боку працівників міліції. Цього висновку достатньо для Суду, щоб констатувати порушення статті 3 Конвенції.

65. Проте з огляду на твердження заявника, Суд повинен додатково розглянути, чи є ознаками катувань тілесні ушкодження, щодо яких надійшли скарги.

66. При визначенні того, чи можна кваліфікувати певну форму жорстокого поводження як катування, слід враховувати закріплену в статті 3 Конвенції відмінність між цим поняттям та поняттям «нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження». Через розрізнення цих понять Конвенція наділяє умисне нелюдське поводження, яке спричиняє дуже тяжкі й жорстокі страждання, особливим тавром (див. вищезазначені рішення у справах «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 167, та «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*), п. 96). На додаток до жорстокості поводження ознакою катування є також наявність мети такого поводження, як це визнано в Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Так, у статті 1 цієї Конвенції катування визначено як навмисне заподіяння сильного болю або страждань, серед іншого, для отримання відомостей, покарання або залякування (див. рішення у справі «Аккос проти Туреччини» (*Akkoç v. Turkey*), заяви №№ 22947/93 і 22948/93, п. 115, ECHR 2000-X, та вищезазначене рішення у справі «Алексахін проти України» (*Aleksakhin v. Ukraine*), п. 50). У вищезазначеній справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) Суд висловив думку, що у зв'язку зі зростанням високих стандартів у сфері захисту прав людини та основоположних свобод відповідно й неминуче вимагається більша рішучість при оцінці порушень основоположних цінностей демократичного суспільства (п. 101). З огляду на такий підхід Суд постановив, що певні дії, які раніше кваліфікувалися як «нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження» на відміну від «катувань», можуть у майбутньому кваліфікуватися по-іншому (там само).

67. Суд також зазначає, що хоча тілесні ушкодження заявника (набряки м'яких тканин, численні синці та подряпини різних частин його тіла, зокрема, обличчя та області паху) було кваліфіковано національним судово-медичним експертом як «легкі», вони свідчать про жорстокість поводження, якого заявник зазнав (див. для порівняння рішення від 20 грудня 2011 року у справі «Тесленко проти України» (*Teslenko v. Ukraine*), заява № 55528/08, п. 101). Це поводження здійснювалось за зачиненими дверима кількома працівниками міліції, чиему насильству заявник не міг опиратися. За цих обставин фізичний біль заявника від цих ушкоджень безсумнівно було посилено відчуттям безпорадності, напруження та страху. Для оцінки серйозності жорстокого поводження, якого зазнав заявник, також важливо те, що це поводження було умисним, тривало кілька годин поспіль та мало за мету отримання від заявника визнавальних показів про вчинення ним злочину, в якому його підозрювали.

68. За цих обставин Суд доходить висновку, що жорстоке поводження, про яке йдеться, взяте в цілому та з урахуванням його мети, тривалості та жорстокості, у розумінні статті 3 Конвенції становило катування.

69. Отже, було порушення матеріально-правового аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

70. Заявник скаржився, що його документально не зафіксоване тримання під вартою з 18 до 19 липня 2005 року не мало законних підстав. Він також скаржився, що його затримання ввечері 19 липня 2005 року, здійснене без судового рішення, порушувало чинне національне законодавство. У зв'язку з цими скаргами він посилався, зокрема, на підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції, відповідні положення якого передбачають таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: ...

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; ...»

А. Прийнятність

71. Уряд стверджував, що перший аспект вищезазначеної скарги, а саме стверджуване тримання заявника під вартою 18-19 липня 2005 року, як і скарга про катування, був передчасним, оскільки відповідне провадження на національному рівні ще триває. Уряд не висунув жодних заперечень щодо прийнятності другого аспекту скарги заявника, який стосувався законності його затримання 19 липня 2005 року без судового рішення.

72. Заявник заперечив зауваження Уряду. Він повторив, що розслідування, на яке посилався Уряд, було неефективним, а отже, він не був зобов'язаний очікувати на його результати.

73. Суд посилається на свої висновки в пунктах 56-58, в яких він констатував, що слідство, на яке посилався Уряд, було неефективним у цілях розслідування скарги заявника про катування. Суд вважає, що такі самі аргументи рівною мірою актуальні для цього аспекту справи та доходять висновку, що заявник може бути звільнений від зобов'язання очікувати на результати розслідування, про яке йдеться. Суд також зазначає, що за відсутності будь-яких зауважень Уряду щодо наявності будь-якого іншого національного засобу юридичного захисту (такого, як цивільний або адміністративний позов), Суд має вважати, що заявник вичерпав засоби юридичного захисту, що були в його розпорядженні, стосовно обох аспектів його скарги.

74. Суд зазначає, що скарга заявника не є явно необґрунтованою в розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

75. Заявник стверджував, що хоча його затримання було зафіксовано тільки о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, він фактично був позбавлений свободи, починаючи приблизно з 11 год ранку 18 липня 2005 року. Хоча офіційно він тоді був «запрошений» працівниками міліції пройти з ними до відділу міліції, а не «викликаний», сам спосіб такого «запрошення» та факт, що до цього було залучено кілька працівників міліції, чітко вказував на те, що від такого «запрошення» відмовитися неможна. Крім того, як тільки заявник з'явився у відділі міліції, працівники міліції розпочали його допит та одразу поводитися з ним як з підозрюваним. Потім до заявника застосували наручники. Він залишався в наручниках і був в супроводі декількох працівників міліції, коли його привезли назад до гуртожитку для огляду його кімнати. Також заявника перевозили у «відділенні для затриманих» автомобіля міліції до гуртожитку та назад.

76. Що стосується законності тримання його під вартою з 19 до 22 липня 2005 року на підставі протоколу затримання, складеного міліцією о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, заявник стверджував, що воно суперечило статті 29 Конституції України. Зокрема, згідно із зазначеним положенням, у будь-якому випадку, за винятком нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити, для затримання необхідне судове рішення. Це положення було більш детально розтлумачено статтями 106 і 115 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, які містили вичерпний перелік повноважень міліції щодо затримання особи. Жодне з цих положень у випадку заявника не було застосоване.

77. Уряд стверджував, що за відсутності остаточних результатів відповідного розслідування на національному рівні неможливо дійти висновку, чи можуть події за участю заявника і працівників міліції 18 липня та до 20 год 40 хв 19 липня 2005 року кваліфікуватися як позбавлення свободи. Тому Уряд не мав можливості надати зауваження стосовно відповідного аспекту скарги заявника.

78. Уряд також стверджував, що тримання заявника під вартою з 20 год 40 хв 19 липня 2005 року до 22 липня 2005 року (коли судом було винесено рішення про тримання його під вартою) було законним. Зокрема, затримання здійснювалось на підставі обґрунтованої підозри заявника у вчиненні злочину та було здійснене з метою попередження його можливого переховування від слідства. Затримання здійснювалось на підставі статей 106 і 115 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, оскільки очевидці вказали на заявника як на особу, що вчинила злочин.

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи

79. Згідно з практикою Суду для визначення того, чи мало місце позбавлення свободи, потрібно спочатку оцінити конкретну ситуацію особи, про яку йдеться, та взяти до уваги сукупність усіх обставин конкретної справи, а саме – вид, тривалість, наслідки та спосіб застосування заходу, про який йдеться (див. рішення від 6 листопада 1980 року у справі «Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*), Series A, № 39, с. 33, п. 92). Суд має брати до уваги не лише зовнішні ознаки, але повинен зосередитися на реальній ситуації, про яку йдеться у скарзі (див. рішення від 24 червня 1982 року у справі «Ван Дроогенбрук проти Бельгії» (*Van Droogenbroeck v. Belgium*), Series A, № 50, с. 20, п. 38). Суд вже неодноразово вказував на те, що право на свободу є надто важливим для особи в демократичному суспільстві, щоб втрачати право на захист Конвенції лише тому, що особа являється з повинною для взяття під варту. Тримання під вартою може порушувати статтю 5, навіть якщо зазначена особа погодилась на це (див.

рішення у справах: «Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*), від 18 червня 1971 року, п. 65, Series A № 12, та «Осипенко проти України» (*Osyenko v. Ukraine*), заява № 4634/04, п. 49, від 9 листопада 2010 року).

80. Суд також нагадує, що невизнане тримання особи під вартою є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться в статті 5 Конвенції, та являє собою найбільш серйозне порушення зазначеного положення. Відсутність фіксації таких речей, як дата, час та місце затримання, ім'я затриманого, підстави для затримання та ім'я особи, яка здійснила затримання, повинні розглядатися як недотримання вимоги щодо законності та невідповідність самій меті статті 5 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Менешева проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява № 59261/00, п. 87, ECHR 2006-III, з подальшими посиланнями).

81. Суд у багатьох справах вже констатував, що, коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливо, щоб було дотримано загального принципу юридичної визначеності. Отже, важливо, щоб умови, за яких відповідно до національного законодавства здійснюється позбавлення свободи, були чітко сформульовані та щоб застосування цього законодавства було передбачуваним тією мірою, щоб воно відповідало стандарту «законності», передбаченому Конвенцією стандарту, що вимагає, щоб усе законодавство було сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати особі можливість за потреби, за відповідної консультації передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, до яких може призвести її дія (див. рішення у справі «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), заява № 28358/95, п. 52, ECHR 2000-III).

82. Термін «законний» у підпункті «с» пункту 1 статті 5 Конвенції по суті стосується національного законодавства та закладає обов'язок відповідати його матеріальним та процесуальним нормам. Суд може розглянути, чи було дотримано національного законодавства в цілях цього положення Конвенції, але в першу чергу національні органи, а саме - суди, повинні тлумачити та застосовувати національне право (див. рішення від 24 червня 2010 року у справі «Олексій Михайлович Захаркін проти України» (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine*), заява № 1727/04, п. 84). «Законність» тримання під вартою за національним законом є першорядним, але не завжди вирішальним чинником. На додаток до цього Суду належить переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи (див. рішення у справах: «Слоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), заява № 17283/02, пп. 41–42, від 6 листопада 2008 року, та «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), заява № 39884/05, п. 33, від 19 січня 2012 року).

в. Застосування вищезазначених принципів до цієї справи

83. У тій частині скарг заявника, яка стосується позбавлення його свободи з 18 липня 2005 року до 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, Суд зазначає, що, як вбачається зі свідчень працівників міліції, висновків прокуратури та інших матеріалів справи (див. пункти 17, 24 і 34), заявника було доправлено до відділу міліції вранці 18 липня 2005 року у зв'язку зі скаргами на вчинення ним кримінального злочину. З цього моменту з ним поводитися як з підозрюваним і він перебував під ефективним контролем працівників міліції у відділі міліції, а також під час нетривалих візитів до гуртожитку та до судово-медичного експерта, та йому не дозволялося безперешкодно залишити приміщення відділу міліції. Суд вважає, що вищезазначених матеріалів достатньо, щоб дійти висновку, що впродовж періоду, що розглядається, заявник був позбавлений свободи, а саме був затриманий у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. для порівняння вищезазначене рішення у справі «Осипенко проти України» (*Osyenko v. Ukraine*), пп. 46–49 та рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, п. 75).

84. Суд також зазначає, що, як вбачається з матеріалів справи, 18 липня 2005 року органами міліції не було документально зафіксовано затримання заявника, а протокол затримання було складено тільки приблизно о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року.

85. Суд вже встановлював порушення у справах, в яких формальне визнання заявника затриманим за підозрою у вчиненні злочину відкладалося без будь-якого розумного пояснення (див., наприклад, рішення від 19 січня 2012 року у справі «Смолик проти України» (*Smolik v. Ukraine*), заява № 11778/05, пп. 46–48, та вищезазначене рішення у справі «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), пп. 77–78). Суд констатує, що ця справа являє собою ще один прикрий приклад цієї адміністративної практики.

86. Що стосується скарги заявника на те, що незважаючи на складання 19 липня 2005 року протоколу затримання, тримання його під вартою в міліції залишалося незаконним до винесення судом 22 липня 2005 року рішення про взяття його під варту, Суд зазначає, що йому не було надано копії відповідного протоколу затримання. Отже, Суд не може розглянути доводи заявника щодо законності тримання його під вартою протягом цього періоду на основі підстав, наведених у протоколі (див. для порівняння вищезазначені рішення у справах: «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), п. 34, та «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), пп. 83–84). Проте Суд вважає, що у цій справі він може і повинен розглянути скаргу заявника щодо цього періоду тримання під вартою у контексті обставин тримання його під вартою протягом попереднього періоду документально не зафіксованого позбавлення свободи.

87. Як вбачається з відомостей, наданих сторонами, в оскаржуваному протоколі затримання зазначалось, що заявника було затримано о 20 год 40 хв 19 липня 2005 року. У ньому жодним чином не згадувався той факт, що заявник вже тримався під вартою у відділенні міліції більше тридцяти годин до моменту, коли було складено протокол. Перш за все цей факт вплинув на відлік встановленого законом семидесятидвогодичного строку, зі спливом якого міліція була зобов'язана звільнити заявника з-під варти, якщо не буде отримано судового рішення про тримання його під вартою (див. пункти 41-42). Як зазначалось вище, рішення суду було отримано тільки 22 липня 2005 року – тобто після залучення вищезазначеного строку тримання під вартою. Отже, тримання заявника під вартою впродовж періоду, що розглядається, було незаконним.

88. Відповідно було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою в міліції з 18 до 22 липня 2005 року.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

89. Заявник також скаржився, що він не постав негайно після свого затримання перед суддею. У зв'язку з цим він посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції, у відповідних частинах якого передбачено таке:

«3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу...»

A. Прийнятність

90. Уряд стверджував, що ця скарга була передчасною. Зокрема, оскільки розслідування скарги заявника про незаконне позбавлення свободи на національному рівні ще не було завершено, встановити, чи був заявник позбавлений волі до 20 год 40 хв 19 липня 2005 року, неможливо. Отже, Уряд був позбавлений можливості надати свої зауваження щодо того, чи негайно постав заявник перед суддею.

91. Заявник стверджував, що перебіг строку тримання його під вартою розпочався приблизно з 11 год ранку 18 липня 2005 року.

92. Суд нагадує про свій висновок у пункті 83 про те, що заявник був позбавлений свободи, починаючи з ранку 18 липня 2005 року. Суд також вважає, що ця скарга не є явно необгрунтованою в розумінні підпункту «а» пункту 3 статті Конвенції та що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

93. Сторони не надали жодних зауважень по суті цього аспекту справи.

94. Суд повторює, що негайний судовий контроль є вагомим аспектом гарантії, закріпленої в пункті 3 статті 5 Конвенції, яка покликана зводити до мінімуму ризик свавілля і забезпечувати верховенство права – один з основоположних принципів демократичного суспільства (див. рішення від 29 листопада 1988 року у справі «Броган та інші проти Сполученого Королівства» (*Brogan and Others v. the United Kingdom*), п. 58, Series A № 145-B). Хоча негайність має оцінюватися в кожній справі залежно від її особливостей (див., серед інших джерел, рішення у справі «Аквіліна проти Мальти» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], заява № 25642/94, п. 48, ECHR 1999-III), вимогу про суворі часові рамки, закріплену пунктом 3 статті 5 Конвенції, не можна тлумачити надто гнучко, оскільки таке тлумачення серйозно послабило б процесуальну гарантію на шкоду особі і загрожувало б підірвати саму суть права, захищеного цим положенням (див., наприклад, рішення у справі, «Маккей проти Сполученого Королівства» (*McKay v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 543/03, п. 33, ECHR 2006-X, та «Нечипорук і Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 214, від 21 квітня 2011 року).

95. У цій справі Суд, з урахуванням висновків у пункті 83, вважає, що тримання заявника під вартою у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції почалось вранці 18 липня 2005 року. До 22 липня 2005 року воно не було об'єктом судового контролю. Суд вважає, що такий чотириденний строк неявки до судді не відповідає вимозі негайності, що міститься у пункті 3 статті 5 Конвенції. Суд нагадує, що впродовж вищезазначеного строку заявник тримався під вартою у незаконний і свавільний спосіб та зазнав серйозного жорстокого поводження з боку працівників міліції. Негайний судовий контроль міг би запобігти всім цим подіям.

96. Отже, Суд констатує порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у зв'язку з правом заявника «негайно постати перед суддею».

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

97. Насамкінець заявник скаржився, що 18 липня 2005 року працівники міліції незаконно обшукали його житло. У зв'язку з цим він посилався на статтю 8 Конвенції, якою передбачено таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

98. Сторони не надали своїх зауважень з приводу прийнятності цього аспекту справи.

99. Суд також вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою в розумінні підпункту «а» пункту 3 статті Конвенції та що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

100. Заявник стверджував, що 18 липня 2005 року працівники міліції здійснили в його помешканні незаконний обшук, не отримавши попередньо для цього відповідне рішення суду. Він стверджував, що відповідним положенням національного законодавства бракувало чіткості та передбачуваності стосовно значення терміна «обшук» порівняно з терміном «огляд». Законодавство також не визначало чітко межі повноважень міліції щодо огляду житла на підставі згоди особи, що в ньому проживає.

101. В якості альтернативи, заявник стверджував, що законодавчі положення, якими дозволявся огляд житла на підставі згоди особи, що в ньому проживає (тобто без постанови суду) в його випадку були застосовані свавільно, оскільки під час катування його примусили підписати документ, який надавав міліції право оглянути його помешкання.

102. Уряд стверджував, що у помешканні заявника було проведено «огляд», а не «обшук». Ця дія регулювалася статтею 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, якою працівникам міліції дозволялося заходити до житла та оглядати його за згодою володільця. Огляд у цій справі був законним, оскільки від заявника було отримано письмову згоду, а сам огляд переслідував законну мету розслідування злочину. З огляду на підозру у тому, що заявник вступав до статевих зносин з неповнолітніми у місці, про яке йдеться, цей огляд був виправданий інтересами громадської безпеки та не становив непропорційного втручання у права заявника.

103. Суд зауважує, що сторони погоджуються з тим, що огляд житла заявника, незалежно від його кваліфікації згідно з національним законодавством, становив втручання у права заявника, гарантовані статтею 8 Конвенції.

104. Суд нагадує, що будь-яке втручання згідно з пунктом 1 статті 8 Конвенції повинно бути виправданим у розумінні пункту 2 як таке, що здійснюється «згідно із законом» і є «необхідним у демократичному суспільстві» задля досягнення однієї або більше законних цілей, що в ньому наводяться (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*), від 25 березня 1983 року, Series A № 61, с. 32, п. 84, та «Савіні проти України» (*Saviny v. Ukraine*), заява № 39948/06, п. 47, від 18 грудня 2008 року). Формулювання «згідно із законом» вимагає від оскаржуваного заходу як підґрунтя в національному законодавстві, так і його відповідності принципів верховенства права (див. С. і Марпер проти Сполученого Королівства (*S. and Marper v. the United Kingdom*) [ВП], заяви №№ 30562/04 і 30566/04, п. 95, ECHR 2008). Головною метою статті 8 Конвенції є захист особи від свавільного втручання державних органів (див. серед багатьох інших джерел рішення від 27 жовтня 1994 року у справі «Кроон та інші проти Нідерландів» (*Kroon and Others v. the Netherlands*), п. 31, Series A № 297-C).

105. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд звертає увагу на аргумент Уряду про те, що втручання, щодо якого надійшла скарга, було здійснено «згідно із законом», оскільки ґрунтувалось на статті 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, чинного на час подій, якою регулювалася, зокрема, процедура, за допомогою якої державні органи, що розслідують кримінальні злочини, можуть оглядати житлові приміщення. Суд також зазначає, що це положення, за винятком обмеженої кількості невідкладних випадків, коли ці вимоги не діють, зобов'язувало державні органи отримати або постанову суду, або письмову згоду володільця в якості передумови для огляду житлових приміщень (див. відповідні положення статті 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року у пункті 42). У контексті цієї справи огляд здійснювався на підставі письмової згоди, наданої заявником працівникам міліції.

106. Суд також зауважує, що згідно з наявними документами вищезазначений дозвіл був підписаний заявником у другій половині дня 18 липня 2005 року. Як встановлено вище, впродовж цього строку заявник тримався під вартою у відділенні міліції, що не підтверджено документально, та був підданий жорстокому поведженню з боку міліції. Також вбачається, що заявника було доправлено для участі в огляді під щільним наглядом кількох працівників міліції, яких заявник вважав винними у жорстокому поведженні з ним, та що впродовж усієї процедури він залишався в наручниках (див. пункти 9–10, 17, 75 і 83). Отже, працівники міліції отримали дозвіл заявника на огляд його житла за обставин, в яких були відсутні процесуальні гарантії, що захищають його здатність висловлювати свою справжню думку. За цих обставин Суд вважає правдоподібним, що заявник відчував, що його примушують надати дозвіл, про який йдеться. Отже, цей оскаржуваний огляд не здійснювався на підставі справжнього дозволу заявника, а отже, умов для застосування статті 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року явно не було дотримано.

107. Цього висновку достатньо, щоб дійти висновку, що огляд працівниками міліції житла заявника 18 липня 2005 року не проводився згідно із законом.

108. Отже, було порушення статті 8 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

109. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

110. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

111. Уряд стверджував, що ця сума є надмірною та необґрунтованою.

112. Суд вважає, що заявник зазнав значного болю та страждань у зв'язку з обставинами, що призвели до встановлення порушень Конвенції у цій справі. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 25 000 євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись на зазначену суму.

B. Судові та інші витрати

113. Заявник також вимагав 6 048 євро компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які б мали бути перераховані безпосередньо на рахунок його представника. На підтвердження цієї вимоги він надав копію підписаного 4 вересня 2005 року між ним та паном А.П. Бущенком договору щодо представництва його інтересів у провадженні у Суді. Договором передбачалось, що після завершення провадження заявник має сплатити панові Бущенку 100 євро за годину роботи та додатково суми у розмірі 8 % і 4 % за адміністративні та поштові витрати відповідно, від сукупної суми, яка, тим не менш не має перевищувати присудженої Судом щодо судових та інших витрат. Заявник надав чотири таблиці обліку робочого часу, складені паном Бущенком у зв'язку з роботою, проведеною за період з 2005 до 2011 року. Згідно з ними, пан Бущенко працював над справою сорок чотири години, з яких шістнадцять годин він консультував заявника та В.Ш., представника заявника у національному провадженні стосовно процедур щодо вичерпання та практики Суду.

114. Уряд вважав, що сума, яка вимагається, є надмірною та що вимога має бути частково відхилена.

115. Суд зазначає, що хоча заявник ще не сплатив адвокатський гонорар, він має сплатити його згідно із договірними зобов'язаннями. Як видно з матеріалів справи, пан Бущенко представляв заявника протягом провадження у Суді, а, отже, має право висувати вимоги щодо сплати гонорару згідно з договором. Відповідно, Суд вважає витрати за цим гонораром «фактично понесеними» (див. вищезазначене рішення у справі «Савін проти України» (*Savin v. Ukraine*), п. 97).

116. Суд зазначає, що вже постановляв у деяких справах, що суми відшкодування судових та інших витрат можуть бути сплачені безпосередньо на рахунки представників заявників (див., наприклад, рішення у справах: «Тогджу проти Туреччини» (*Toğcu v. Turkey*), заява № 27601/95, п. 158, від 31 травня 2005 року; «Начова та інші проти Болгарії» (*Nachova and Others v. Bulgaria*) [ВП], заяви №№ 43577/98 і 43579/98, п. 175, ECHR 2005-VII; «Імакаєва проти Росії» (*Imakayeva v. Russia*), заява № 7615/02, ECHR 2006-XIII (витяги) та «Карабуля проти Румунії» (*Carabulea v. Romania*), заява № 45661/99, п. 180, від 13 липня 2010 року).

117. Проте Суд вважає, що вимога є надмірною, та присуджує заявникові суму 3 500 євро разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись. Загальну присуджену суму коштів на прохання заявника необхідно перерахувати на рахунок адвоката заявника, пана Бущенка.

C. Пеня

118. Суд вважає за потрібне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейсько-го центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту за скаргою заявника, що розслідування його тверджень про жорстоке поводження з боку працівників міліції було неефективним, до розгляду питання по суті та *відхиляє* його.
2. *Оголошує* заяву прийнятною.
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження з боку працівників міліції.
4. *Постановляє*, що заявника було піддано катуванню у порушення статті 3 Конвенції.
5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.
6. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.
7. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції.

8. *Постановляє*, що:

(a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникові нижченаведені суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 25 000 (двадцять п'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись;

(ii) 3 500 (три тисячі п'ятсот) євро компенсації судових та інших витрат разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись, які мають бути перераховані безпосередньо на рахунок адвоката заявника, пана А.П. Буценка;

(b) зі спливанням зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

9. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 7 листопада 2013 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БІЛИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BILYY V. UKRAINE)**

(Заява № 14475/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

21 жовтня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

21/01/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Білий проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,

Рената Ягер (*Renate Jaeger*),

Райт Маруст (*Rait Maruste*),

Ізабель Берро-Лефевр (*Isabelle Berro-Lefevre*),

Мириана Лазарова-Трайковська (*Mirjana Lazarova Trajkovska*),

Здравка Калайджиєва (*Zdravka Kalaydjieva*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 28 вересня 2010 року

виносить таке рішення, що було ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 14475/03), яку 29 серпня 2001 року подав до Суду проти України громадянин України Валентин Валентинович Білий (далі – заявник) на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений – пан Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. 22 травня 2007 року Суд визнав заяву частково неприйнятною і вирішив комунікувати Уряду скарги заявника на жорстоке поводження з ним з боку працівників міліції та відсутність у цьому зв'язку ефективного засобу юридичного захисту (статті 3 і 13 Конвенції), умови тримання в Миколаївському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО) (стаття 3 Конвенції), стверджувану незаконність тримання його під вартою з 25 червня до 26 грудня 2000 року та з 22 червня до 28 грудня 2001 року (підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції), строк тримання його під вартою (пункт 3 статті 5 Конвенції) та тривалість розгляду порушеної щодо нього кримінальної справи, які не відповідали

вимозі розумності (пункт 1 статті 6 Конвенції). Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (стаття 29 Конвенції).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1977 році.

A. Жорстоке поводження із заявником і кримінальне провадження щодо нього

5. Заявник є колишнім працівником міліції, який звільнився з органів внутрішніх справ у травні 2000 року. Оскільки він підтримував добрі стосунки з колишніми колегами, 21 червня він взяв участь у вечірці у відділі міліції. Через кілька годин після цього, знову проходячи повз відділ міліції, він побачив С., який заступив у нічну зміну, і запропонував йому випити на двох пляшку коньяку. С. погодився. Невдовзі після цього заявник і С. почали відпрацьовувати прийоми обеззброювання з пістолетом, який був табельною зброєю С. Саме тоді з пістолета було випадково здійснено смертельний постріл. Заявник вважав, що пістолет був незаряджений, однак С. залишив у ньому один патрон. Згідно з висновком судово-медичного експерта, який робив розтин тіла, на момент смерті С. був у стані сильного алкогольного сп'яніння (вміст алкоголю в крові становив 4,59 проміле). Передбачаючи, що його звинуватять у вбивстві, заявник вирішив зімітувати напад на відділ міліції. Для цього він виламав двері в кабінет начальника відділу міліції та забрав пістолет, гаманець і сумку, які належали С. У сумці були, зокрема, офіційна печатка відділу міліції та службове посвідчення загиблого. Заявник сховав пістолет у замиському будинку свого батька та знищив печатку і посвідчення.

6. Вранці наступного дня заявника затримали. Після доставлення заявника до відділу міліції його побили, ймовірно щоб домогтися від нього зізнання у вчиненні вбивства С. У якийсь момент один із працівників міліції так сильно вдарив заявника, що той головою розбив віконне скло.

7. Захисник, якого органи слідства запросили для надання заявникові юридичної допомоги під час першого допиту, бачив, як заявника били, і повідомив його батька про його затримання та жорстоке поводження.

8. Зранку 23 червня 2000 року заявника доправили до Миколаївського ізолятора тимчасового тримання (далі – ІТТ). Як свідчить лист Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області від 26 січня 2001 року, через відсутність фельдшера при прийомі до ІТТ заявника оглядали чергові працівники. У листі повідомлялося, що працівники міліції не можуть підтвердити, чи мав заявник якісь тілесні ушкодження на той час.

9. Пізніше того самого дня, 23 червня 2000 року, на підставі направлення начальника відділу міліції заявника оглянув експерт Миколаївського обласного бюро судово-медичних експертиз. Експерт виявив у заявника на лобі рану завдовжки 1 см зі свіжою кров'ю, садна (0,5 см у діаметрі) округлої форми на долоні та два синці (2 × 1,5 см і 0,7 × 0,5 см) на лівому передпліччі. За твердженнями експерта, ці тілесні ушкодження було завдано 21–22 червня 2000 року. Зокрема, травму голови було завдано не раніше ніж опівдні 22 червня 2000 року.

10. 25 червня 2000 року прокурор Ленінського району м. Миколаєва виніс постанову про застосування до заявника запобіжного заходу у виді взяття під варту.

11. 26 червня 2000 року заявник, як стверджується, знову зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції, які били його і до болю стискали руки наручниками. У зв'язку зі скаргою заявника, слідчий прокуратури Ленінського району Миколаєва, в провадженні якого перебувала справа, виніс постанову про проведення додаткової судово-медичної експертизи. 28 червня 2000 року експерт Миколаївського обласного бюро судово-медичних експертиз склав висновок, у якому зазначалося, що заявник мав садно 1,5 × 1 см на скроні, два садна по 0,2 см завширшки на зап'ястках, садно 1,5 × 1 см біля правої пахви та рану 5 × 3,5 см на лівому стегні. За твердженнями експерта, ці ушкодження було завдано за два – два з половиною дні до експертизи, а деякі – не раніше ніж за два дні до неї.

12. 30 червня 2000 року прокурор і кілька працівників міліції в присутності заявника та двох понятих провели обшук у замиському будинку батька заявника, де було знайдено пістолет, з якого було вбито працівника міліції. Спочатку заявник стверджував, що викинув пістолет у річку, але після того, як група водолазів нічого не знайшла в річці, він повідомив, що заховав його в будинку батька. За твердженням заявника обшук проводився з численними процесуальними порушеннями. Зокрема, особи, які проводили обшук, не мали офіційного доручення займатися його справою, обшук проводився за відсутності батька заявника, який, як стверджувалося, був власником цього будинку, а виявлення пістолета на задньому дворі будинку відбулося за відсутності як заявника, так і понятих.

13. 1 липня 2000 року захиснику, якого сім'я заявника запросила для представництва його інтересів у справі, вперше було надано дозвіл на побачення із заявником. Захисник повідомив батька заявника про те, що він бачив на обличчі та тілі заявника сліди жорстокого поводження.

14. 4 липня 2000 року заявника перевели з ІТТ до СІЗО.

15. 5 липня 2000 року заявникові було пред'явлено обвинувачення у вбивстві, незаконному зберіганні та крадіжці вогнепальної зброї, крадіжці документів і офіційної печатки. Версія обвинувачення полягала в тому, що

21 червня 2000 року з метою заволодіння пістолетом для злочинних цілей заявник, колишній працівник міліції, прийшов у відділ міліції до свого знайомого, працівника міліції С. У відділі міліції, після вживання алкогольних напоїв, заявник нібито здійснив напад на С., заволодів його табельною зброєю і вбив його, щоб приховати злочин. Потім, згідно з версією обвинувачення, заявник викрав документи й особисті речі потерпілого, деякі з яких він знищив перед затриманням.

16. Заявник не визнав себе винним у вчиненні вбивства. Він стверджував – і в цьому полягала основна лінія його захисту протягом усього провадження у справі, — що 21 червня 2000 року фатальний постріл було здійснено випадково та що, передбачаючи звинувачення у вбивстві, він вирішив зімітувати напад на відділ міліції.

17. 27 липня і 2 серпня 2000 року слідчим було проведено відтворення обстановки і обставин та подій. Під час цього заходу заявник у присутності свого захисника намагався відтворити перебіг подій, які, за його словами, відбулися у відділі міліції вночі 21 червня 2000 року. Проведення зазначеної слідчої дії фіксувалося за допомогою відеозйомки.

18. 8 серпня 2000 року заявника оглянув лікар СІЗО, що діагностував наявність у нього постконтузійних симптомів (один з яких – сильний головний біль) внаслідок черепно-мозкової травми.

19. Строк тримання заявника під вартою неодноразово подовжувався – 15 серпня, 20 вересня і 25 жовтня 2000 року.

20. 16 жовтня 2000 року Ленінський районний суд м. Миколаєва залишив без задоволення клопотання заявника про звільнення з-під варти.

21. 6 листопада 2000 року слідчий оголосив про закінчення досудового слідства. Починаючи від зазначеної дати і до 15 грудня 2000 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи.

22. 26 грудня 2000 року прокурор направив обвинувальний висновок разом з матеріалами справи на розгляд до Миколаївського обласного суду.

23. 11 січня 2001 року суддею Миколаївського обласного суду було проведено розпорядче засідання, за результатами якого було постановлено продовжити строк тримання заявника під вартою на час судового розгляду справи.

24. У своєму вирокі від 1 березня 2001 року Миколаївський обласний суд визнав, що обвинувачення у вбивстві, яке висунула прокуратура, ґрунтувалося на припущеннях і, отже, не могло бути підставою для визнання заявника винним. Дослідивши показання заявника та наявні докази, суд визнав заявника винним у вчиненні вбивства з необережності, крадіжки особистих речей С., незаконному зберіганні вогнепальної зброї, викраденні вогнепальної зброї та викраденні офіційної печатки й особистих документів. Заявнику було призначено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі, строк якого починався з 22 червня 2000 року. Миколаївський обласний суд також постановив залишити заявника під вартою до набрання вироком законної сили.

25. Крім того, суд встановив, що скарги заявника про жорстоке поводження були перевірені прокуратурою та визнані необґрунтованими. Зокрема, 14 лютого 2001 року заступник прокурора Миколаївської області відмовив у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника.

26. Заявник і прокуратура оскаржили цей вирок у касаційному порядку. 17 травня 2001 року Верховний Суд України встановив, що Миколаївський обласний суд не дослідив суперечливі докази як на користь заявника, так і проти нього. Верховний Суд також зазначив, що висунуті прокуратурою обвинувачення ґрунтуються на доказах, зібраних на початкових етапах розслідування, коли заявник був позбавлений права на захист і зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції. Зокрема, суд зазначив, що заявника було піддано психологічному тиску та фізичному насильству «такому, що скло заграбованого вікна розбили». Суд призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на півтора року за крадіжку офіційної печатки та особистих документів (частини 1 і 3 статті 193 Кримінального кодексу України 1961 року) і повернув решту справи на додаткове розслідування.

27. 9 липня 2001 року матеріали справи заявника надійшли з Верховного Суду до прокуратури Миколаївської області.

28. 8 серпня 2001 року додаткове розслідування було завершено та заявникові було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

29. 12 вересня 2001 року Верховний Суд, розглянувши подану заявником скаргу, переглянув винесений щодо нього вирок і визнав, що він допустив помилку в застосуванні норм кримінального права. Зокрема, стаття 42 Кримінального кодексу 1961 року передбачала, що в разі, якщо особу визнано винною у вчиненні кількох злочинів, остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається у межах, встановлених статтею закону, яка передбачає більш суворе покарання. Оскільки максимальний строк позбавлення волі, який передбачали обидва пункти (1 і 3) статті 193 Кримінального кодексу 1961 року, становив один рік, призначений заявникові строк покарання не міг перевищувати один рік. Верховний Суд ухвалив вважати заявника засудженим до позбавлення волі на загальний строк в один рік за крадіжку офіційної печатки та особистих документів. Хоча призначений заявникові строк закінчився 22 червня 2001 року, питання про тримання його під вартою цією ухвалою не вирішувалося.

30. Листом від 25 жовтня 2001 року, направленим заявникові у відповідь на його скаргу, прокуратура Миколаївської області повідомила, що триваюче тримання його під вартою здійснюється на підставі рішення суду (якого саме, не зазначено) про продовження строку тримання його під вартою протягом додаткового розслідування.

31. 31 жовтня 2001 року Голова апеляційного суду звернувся до начальника СІЗО з проханням вказати юридичні підстави для тримання заявника під вартою. Голова суду повідомив, що згідно з ухвалою Верховного Суду від 12 вересня 2001 року призначений заявникові строк покарання мав закінчитися 22 червня 2001 року та що тримання його під вартою після зазначеної дати не має юридичних підстав. Результати цього запиту невідомі.

32. 2 листопада 2001 року прокуратура Миколаївської області у відповідь на подану заявником скаргу знову надіслала йому листа, в якому повідомила:

«Білий В. В. утримується в слідчому ізоляторі з тих підстав, що ч. 6 статті 156 Кримінально-процесуального кодексу України при поверненні судом справи на додаткове розслідування встановлено 2-місячний строк тримання обвинуваченого під вартою».

33. 30 листопада 2001 року прокурор Миколаївської області пред'явив заявникові обвинувачення у вбивстві, крадіжці, а також крадіжці та незаконному зберіганні вогнепальної зброї та направив справу на розгляд до апеляційного суду.

34. 28 грудня 2001 року суддею апеляційного суду Миколаївської області було проведено попередній розгляд справи. Суддя вирішив, що справа готова до розгляду по суті, а заявника слід залишити під вартою.

35. 1 березня 2002 року за результатами змагального судового процесу апеляційний суд визнав заявника винним за пред'явленими йому обвинуваченнями та призначив йому покарання у виді чотирнадцяти років позбавлення волі. Обвинувальний вирок у справі заявника ґрунтувався на показаннях великої кількості свідків і на висновках експертиз, включно з висновком медичної та балістичної експертизи, згідно з якою вогнестрільне поранення, яке отримав С., не могло бути спричинене за обставин, описаних заявником, і що, найімовірніше, у момент фатального пострілу потерпілий сидів. Суд також посилався на відеозапис відтворення обстановки та обставин події, яке проводилося 27 липня та 2 серпня 2000 року та під час якого заявник безуспішно намагався продемонструвати прийом обеззброювання, який він нібито відпрацьовував разом з потерпілим, коли було зроблено зазначений постріл. Апеляційний суд також посилався на результати обшуку будинку батька заявника. Будь-які показання, які заявник міг давати у відділі міліції 22–25 червня 2000 року, у вирок не згадувалися.

36. Заявник оскаржив вирок у касаційному порядку. 4 липня 2002 року Верховний Суд України провів слухання у справі в присутності представника заявника. Касаційну скаргу заявника було залишено без задоволення.

37. 15 жовтня 2002 року начальник СІЗО повідомив захисника заявника про те, що заявник хворіє на туберкульоз.

38. 25 червня 2004 року Верховний Суд України скасував попередні рішення і повернув справу на новий розгляд. Копії цієї ухвали не було надано для ознайомлення.

39. 10 грудня 2004 року апеляційний суд Миколаївської області призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на десять років.

40. 14 квітня 2005 року Верховний Суд України скасував це рішення і повернув справу на додаткове розслідування.

41. 23 листопада 2005 року апеляційний суд Миколаївської області призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років, визнавши його винним у вчиненні вбивства через необережність, крадіжки та незаконного зберігання вогнепальної зброї. Оскільки заявник уже відбув своє покарання, суд постановив про його звільнення, і заявника було звільнено.

42. 6 лютого 2006 року Верховний Суд України скасував це рішення та повернув справу на новий розгляд.

43. 11 липня 2006 року справа була повернута судом на додаткове розслідування.

44. 5 листопада 2006 року Верховний Суд України скасував це рішення та повернув справу на новий розгляд до суду.

45. 19 червня 2007 року апеляційний суд Херсонської області призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років за вчинення вбивства з необережності, крадіжку та незаконне зберігання вогнепальної зброї. Суд також зазначив, що скарги заявника про жорстоке поводження були перевірені прокурором, який визнав їх недостовірними.

46. 2 жовтня 2007 року Верховний Суд України змінив вирок від 19 червня 2007 року і, визнавши заявника винним у крадіжці вогнепальної зброї, призначив йому покарання у виді позбавлення волі строком на чотири з половиною роки та визнав його таким, що вже відбув покарання. Суд звільнив заявника від відповідальності за решту злочинів у зв'язку із закінченням строків давності.

В. Провадження за скаргами заявника про стверджуване жорстоке поводження

1. Кримінальні розслідування

47. 31 серпня 2000 року клопотання заявника про порушення кримінальної справи у зв'язку з жорстоким поводженням були відхилені.

48. 18 жовтня 2000 року заступник прокурора Миколаївської області, допитавши заявника та відповідних працівників міліції, знову відмовив у порушенні кримінальної справи.

49. 31 січня 2001 року Миколаївський обласний суд скасував постанову від 18 жовтня 2000 року, визнавши, що слідчі органи не допитали прокурора та призначеного заявнику захисника, які, як стверджувалося, бачили, як заявника били, а також не з'ясували, за яких обставин заявник зазнав тілесних ушкоджень.

50. 14 лютого 2001 року заступник прокурора області, допитавши призначеного заявнику захисника, знову відмовив у порушенні кримінальної справи за скаргами про жорстоке поводження. Копії цієї постанови не було надано для ознайомлення.

51. 4 травня 2001 року, розглянувши апеляцію заявника, Миколаївський обласний суд переглянув цю постанову і залишив її без змін. Суд встановив, що довід заявника про те, що факт жорстокого з ним поводження підтверджується двома медичними висновками, є «безпідставним, оскільки суперечить дійсним обставинам». Суд зазначив, що працівників міліції, прокурорів та захисників заявника було допитано та що походження його тілесних ушкоджень було встановлено. Суд не навів жодних додаткових підстав в обґрунтування своїх висновків.

2. Адміністративне провадження

52. 8 вересня 2000 року захисник заявника звернувся до начальника Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області аби дізнатись, чи мав заявник якісь тілесні ушкодження на час прибуття до ІТТ. Листом від 19 вересня 2000 року заступник начальника Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області повідомив захисника, що за час тримання заявника в ІТТ у нього не було зафіксовано жодних тілесних ушкоджень.

53. 15 листопада 2000 року заявник та його батько оскаржили цей лист в адміністративному порядку, передбаченому главою 31-А Цивільного процесуального кодексу України. Вони зазначили, що лист містить неточну та таку, що не відповідає дійсності, інформацію.

54. 19 грудня 2000 року Центральний районний суд м. Миколаєва (далі – районний суд) задовольнив позов заявника та зобов'язав відповідача надіслати нового листа. Зокрема, суд посилався на висновки судових експертів про те, що на час перебування в ІТТ заявник мав тілесні ушкодження (див. пункт 11). Інформації про результат цього провадження немає.

С. Проведення за скаргою заявника про незаконне тримання під вартою

55. У невизначену дату у жовтні 2001 року заявник звернувся з адміністративною скаргою щодо нібито незаконної бездіяльності начальника СІЗО. Заявник стверджував, що тримання його під вартою після 22 червня 2001 року було незаконним і що начальник СІЗО повинен був звільнити його.

56. 17 жовтня 2001 року районний суд залишив цю скаргу без руху, пославшись на те, що заявник не вказав, який закон було порушено та за якою процедурою вона мала розглядатися: як адміністративний позов чи як скарга про порушення його конституційних прав. Районний суд також зазначив, що стаття 415 Кримінально-процесуального кодексу покладає на відповідну прокуратуру завдання нагляду за діяльністю таких пенітенціарних установ, як СІЗО. Заявникові надали дев'ять днів для виправлення цих недоліків.

57. 29 жовтня 2001 року районний суд встановив, що заявник не виправив процесуальні недоліки, на які було вказано в ухвалі від 17 жовтня 2001 року, та ухвалив вважати скаргу неподаною.

58. 1 листопада 2001 року заявник знову подав свою адміністративну скаргу. 25 квітня 2002 року, розглянувши скаргу по суті, районний суд залишив її без задоволення. Суд зазначив, зокрема, що заявник відбув своє покарання 22 червня 2001 року та що Верховний Суд, повертаючи справу на додаткове розслідування, одночасно постановив тримати його під вартою протягом двох місяців. Цей строк почав спливати 9 липня 2001 року, коли матеріали справи заявника надійшли з Верховного Суду до прокуратури Миколаївської області. Оскільки при обчисленні загального строку тримання під вартою час, протягом якого заявник ознайомлювався з матеріалами справи (з 8 серпня до 29 листопада 2001 року), не враховувався, строк тримання його під вартою, який Верховний Суд подовжив на два місяці, закінчувався 2 січня 2002 року. Однак 28 грудня 2001 року цей строк було перервано рішенням судді про продовження тримання заявника під вартою на час розгляду справи в суді.

59. Заявник оскаржив це рішення. 16 жовтня 2002 року апеляційний суд залишив його без змін. Касаційна скарга заявника перебувала на розгляді у Вищому адміністративному суді, але сторонами не було надано жодної додаткової інформації з цього приводу.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Кримінально-процесуальний кодекс

60. Положення Кодексу, які стосуються застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту, викладено в рішеннях у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 54, ECHR 2005-II (витяги), та «Соловей і Зогуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 і 4048/03, п. 43, від 27 листопада 2008 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 І 13 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився, що під час тримання його під вартою у відділі міліції та ІТТ він зазнав жорстокого поводження та що державні органи не провели ретельного й ефективного розслідування за його скаргами. Він також скаржився на незадовільні санітарні умови тримання в СІЗО. Заявник посилався на статті 3 і 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

62. Сторони не подали жодних зауважень щодо прийнятності та суті цих скарг.

А. Стверджуване жорстоке поводження з боку працівників міліції та неадекватність розслідування

1. Прийнятність

63. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

а) Стверджуване жорстоке поводження

64. Суд нагадує викладені в його практиці загальні принципи щодо жорстокого поводження за статтею 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Кобець проти України» (*Kobets v. Ukraine*), заява № 16437/04, пп. 40–43, від 14 лютого 2008 року, з подальшими посиланнями).

65. Суд також нагадує, що «коли особа затримується міліцією здоровою, але при звільненні з-під варту виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення цих ушкоджень та, якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції» (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*) від 4 грудня 1995 року, Series A, № 336, п. 34, «Аксой проти Туреччини» (*Aksoy v. Turkey*) від 18 грудня 1996 року, Reports 1996-VI, п. 61, та «Бекос і Кутропулос проти Греції» (*Bekos and Koutropoulos v. Greece*), заява № 15250/02, п. 47, ECHR 2005).

66. У справі, що розглядається, судовий експерт двічі встановлював наявність у заявника тілесних ушкоджень, завданих йому тоді, коли він тримався під вартою в міліції. Надалі це також було підтверджено районним судом (див. пункт 54) та Верховним Судом в його ухвалі від 17 травня 2001 року, який встановив, що одного разу заявникові завдали настільки сильного удару, що той вдарився об вікно та розбив скло.

67. За відсутності зауважень Уряду наявні в справі матеріали не містять жодного іншого пояснення щодо можливого походження тілесних ушкоджень заявника, окрім жорстокого з ним поводження з боку працівників міліції. Хоча в постанові суду від 4 травня 2001 року зазначалося, що подана заявником версія подій «суперечить дійсним обставинам», жодного подальшого роз'яснення наведено не було.

68. За таких обставин Суд вважає, що в цій справі мало місце порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції (див. рішення від 5 квітня 2005 року у справі «Афанасьєв проти України» (*Afanasyev v. Ukraine*), заява № 38722/02, пп. 61–66).

б) Стверджуване непроведення ефективного розслідування

69. Суд також зазначає, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке з нею поводження, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, спроможного забезпечити встановлення та покарання винних осіб (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Менешева проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява № 59261/00, пп. 64 і 71–73, ECHR 2006).

70. Звертаючись до викладених вище висновків щодо матеріального аспекту статті 3 Конвенції, Суд зазначає, що твердження заявника є добре обґрунтованими. Проте, скарги заявника про порушення щодо працівників міліції кримінальної справи неодноразово відхилялися, доки своєю остаточною постановою від 4 травня 2001 року національний суд не залишив без змін останню постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника, зазначивши, що його версія подій «суперечить дійсним обставинам», та не навівши при цьому подальших роз'яснень. Враховуючи те, що скарги заявника були обґрунтованими, з наявних матеріалів не вбачається, чи здійснювався коли-небудь їх належний розгляд. Зокрема, незрозуміло, які слідчі дії було проведено та на підставі яких висновків стверджувані заявником факти було спростовано.

71. Отже, у цій справі мало місце порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

72. Суд також вважає, що за таких обставин жодного окремого питання за статтею 13 Конвенції не постає (див. рішення у справі «Тімур проти Туреччини» (*Timur v. Turkey*), заява № 29100/03, пп. 35–40, від 26 червня 2007 року).

В. Умови тримання під вартою

73. Заявник скаржився, що він заразився туберкульозом через незадовільні санітарні умови в СІЗО.

74. Суд зазначає, що окрім листа від 15 жовтня 2002 року, яким захисника заявника було повідомлено про наявність у заявника туберкульозу, більше немає інформації про умови тримання заявника під вартою або обставини, за яких він заразився туберкульозом.

75. Відповідно ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТИВ 1 І 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

76. Заявник скаржився, що тримання його під вартою було надмірно тривалим. Крім того, тримання його під вартою у певні періоди, а саме – з 25 червня до 26 грудня 2000 року та з 22 червня до 28 грудня 2001 року,— було незаконним, оскільки не було належним чином санкціоноване.

77. Він посилався на пункти 1 і 3 статті 5 Конвенції, які передбачають таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, ... [і йому має бути забезпечено] розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

78. Сторони не подали жодних зауважень щодо прийнятності та суті цих скарг.

А. Прийнятність

79. Суд вважає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

80. Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5 Конвенції за своєю суттю відсилають до національного законодавства та встановлюють зобов'язання забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства. Хоча саме національні органи, передовсім суди, повинні тлумачити і застосовувати національний закон, Суд може та повинен перевірити, чи було дотримано національний закон для цілей цього положення Конвенції (див., зокрема, рішення у справі «Асанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], № 71503/01, п. 171, ECHR 2004-II).

81. Хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є важливою, вона не завжди є вирішальним чинником. Окрім того Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього (див. рішення від 24 жовтня 1979 року у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), Series A, № 33, сс. 19–20, п. 45).

а) Законність тримання заявника під вартою з 25 червня до 26 грудня 2000 року

82. Суд зазначає, що первісно тримання заявника під вартою здійснювалося на підставі постанови прокурора від 25 червня 2000 року. Така процедура тримання під вартою обумовлювалась застереженням, яке Україна зробила до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції згідно зі статтею 57 Конвенції з метою залишити незмінною до 29 червня 2001 року процедуру затримання і взяття під варту, яка була чинною на той час. Суд посилається на свої висновки в рішенні у справі «Невмержицький проти України», згідно з якими за умовами зазначеного застереження Україна не мала конвенційного обов'язку гарантувати, що первісний дозвіл на затримання та тримання під вартою таких осіб, як заявник, надавався суддею. Проте, у тій же справі Суд також встановив, що зазначене вище застереження не поширюється на питання продовження тримання під вартою (див. згадане вище рішення у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), пункти 112–114, ECHR 2005?II).

83. Суд зазначає, що йому не було надано копій рішень, якими санкціонувалося тримання заявника під вартою протягом зазначеного вище строку, але, як свідчать наявні матеріали, протягом тримання заявника під вартою з 15 серпня до 26 грудня 2000 року строк застосування цього запобіжного заходу тричі подовжувався прокурорами, які у відповідний час мали такі повноваження.

84. Суд нагадує висновок, якого він дійшов у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*) і «Єлоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), а саме – що рішення про подовження строку тримання під вартою приймали прокурори, які були стороною в провадженні та які в принципі не можуть вважатися «незалежними посадовими особами, яким закон надає право здійснювати судову владу», а тому ці рішення не були законними у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), пп. 115–118, і рішення у справі «Єлоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), заява № 17283/02, пункти 45–47, від 6 листопада 2008 року).

85. Не вбачаючи підстав відхилитися від цього висновку у справі, що розглядається, Суд вважає, що тримання заявника під вартою у період із 15 серпня до 26 грудня 2000 року не було законним у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

б) Законність тримання заявника під вартою з 26 грудня 2000 року до 11 січня 2001 року

86. Щодо періоду з 26 грудня 2000 року до 11 січня 2001 року Суд зазначає, що, коли справу заявника було передано на розгляд до суду, рішення про тримання заявника під вартою не виносилося. У зв'язку з цим можна було б порушити питання за пунктом 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), заява № 16505/02, пункт 58, від 19 лютого 2009 року), але заявник прямо не скаржився на незаконність тримання його під вартою протягом зазначеного періоду, і Суд не розглядатиме це питання.

с) Законність тримання заявника під вартою з 22 червня до 28 грудня 2001 року

87. Суд зазначає, що 17 травня 2001 року Верховний Суд України залишив без змін вирок у частині призначення заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на півтора року за крадіжку офіційної печатки та особистих документів і повернув решту справи на додаткове розслідування. Однак 12 вересня 2001 року Верховний Суд України привів своє рішення у відповідність із положеннями Кримінального кодексу України та зменшив строк призначеного заявникові покарання до одного року позбавлення волі. Строк тримання заявника під вартою мав обчислюватися з дня його затримання, тобто з 22 червня 2000 року і, відповідно, закінчився він 22 червня 2001 року. Тому після цієї дати тримання під вартою уже не підпадало під дію підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції.

88. Хоча національні органи вважали, що строк подальшого позбавлення заявника свободи було продовжено до двох місяців лише з огляду на факт повернення справи на додаткове розслідування (див. пункт 58), немає жодних доказів постановлення будь-яких судових рішень щодо тримання заявника під вартою після 22 червня 2001 року.

89. Навіть припускаючи, що щодо певних проміжків часу у період з 22 червня до 28 грудня 2001 року національний закон не вимагав наявності окремого рішення (час, протягом якого обвинувачений ознайомлювався з матеріалами справи, та час передання матеріалів справи слідчими органами до суду та судом до слідчих органів), Суд зазначає, що він вже неодноразово визнавав таку практику несумісною з вимогами пункту 1 статті 5 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Єлоєв проти України», пп. 48–51, і рішення у справі «Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), заява № 16505/02, п. 58, від 19 лютого 2009 року).

90. Отже, Суд вважає, що у справі, яка розглядається, мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 22 червня до 28 грудня 2001 року.

2. Пункт 3 статті 5 Конвенції

91. Суд повторює, що подальше існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є *sine qua non* умовою законності її продовжуваного тримання під вартою. Але зі спливом певного часу така підозра перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи. У таких випадках Суд має встановити, чи інші підстави, надані судовими органами, досі виправдовують позбавлення свободи. У випадку, коли такі підстави є «відповідними» і «достатніми», Суд повинен також з'ясувати, чи виявили відповідні національні органи «особливу ретельність» при здійсненні провадження (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 152–153, ЕCHR 2000-IV).

а) Період, який має бути взято до уваги

92. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою розпочалося 22 червня 2000 року та закінчилося 1 березня 2001 року його першим засудженням.

93. 17 травня 2001 року Верховний Суд України залишив частину вироку у справі заявника без змін, а решту справи повернув на додаткове розслідування. Отже, з 17 травня 2001 року до 22 червня 2001 року позбавлення заявника свободи підпадало під дію підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Хоча можна стверджувати, що протягом цього строку позбавлення заявника свободи підпадало під дію як підпункту «а», так і підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення від 19 березня 2009 року у справі «Полонський проти Росії» (*Polonskiy v. Russia*), заява № 30033/05, пп. 141–144), оскільки слідство у більшій частині його кримінальної справи тривало і далі, а окремого рішення про тримання заявника під вартою на час розгляду справи у період із 17 травня до 22 червня 2001 року не існувало. Національні органи також вважали заявника таким, що відбуває покарання, а не тримається

ся під вартою (див. пункти 31 і 58). Таким чином, Суд вважає, що за обставин цієї справи – і заявник цього не оспорує – тримання його під вартою з 17 травня до 22 червня 2001 року було правомірним лише з точки зору підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції.

94. Суд зазначає, що наступний період, який має бути взятий до уваги, складається з кількох проміжків, включаючи: період між закінченням строку покарання та другим засудженням (22 червня 2001 року – 1 березня 2002 року); період між скасуванням рішень у справі заявника в порядку виключного провадження та наступним його засудженням (25 червня 2004 року – 10 грудня 2004 року); і ще один період між поверненням справи на додаткове розслідування та наступним засудженням і звільненням заявника (14 квітня 2005 року – 23 листопада 2005 року).

95. Таким чином, загальний строк, який має бути взято до уваги, становить два роки та чотири місяці.

б) Розумність тривалості тримання заявника під вартою

96. Суд зазначає, що сторони не надали копій відповідних рішень про продовження строків тримання заявника під вартою, у зв'язку з чим підстави для застосування такого запобіжного заходу залишаються незрозумілими. Але, враховуючи загальну тривалість тримання під вартою, яка не була короткою в абсолютному значенні, а також те, що впродовж деяких періодів (наприклад, з 22 червня 2001 року до 1 березня 2002 року) таких рішень прийнято не було, Суд вважає, що в цій справі мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

97. Насамкінець, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що провадження в порушеній щодо нього кримінальній справі було надмірно тривалим. У відповідній частині цієї статті зазначено:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

98. Сторони не подали жодних зауважень щодо прийнятності та суті цієї скарги.

А. Прийнятність

99. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

100. Суд зазначає, що відповідний строк розпочався 22 червня 2000 року, коли заявника було затримано, і закінчився 2 вересня 2007 року. При цьому періоди, протягом яких у національних судах вирішувалося питання про необхідність відновлення справи, слід виключити, оскільки стаття 6 Конвенції не застосовується до таких проваджень (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «*Рудан проти Хорватії*» (*Rudan v. Croatia*), заява № 45943/99, від 13 вересня 2001 року, і рішення Комісії від 16 квітня 1998 року у справі «*Петерсен проти Данії*» (*Petersen v. Denmark*), заява № 28288/95). Таким чином, у справі, що розглядається, Суд не враховуватиме період з 4 липня 2002 року (коли було винесено остаточний вирок) до 25 червня 2004 року (коли Верховний Суд України задовольнив скаргу про перегляд вироку в порядку виключного провадження) (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «*Ярославцев проти Росії*» (*Yaroslavtsev v. Russia*), заява № 42138/02, п. 22, від 2 грудня 2004 року, і «*Кляхін проти Росії*» (*Klyakhin v. Russia*), № 46082/99, п. 91, від 30 листопада 2004 року). Отже, тривалість провадження у справі, що розглядається, становить п'ять років і три місяці.

101. Суд повторює, що розумність тривалості провадження слід оцінювати в контексті обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи і поведінка заявника та відповідних органів (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «*Пелісьє і Сассі проти Франції*» (*Pelissier and Sassi v. France*), [ВП], заява № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II). Також слід враховувати важливість предмета спору для заявника.

102. Суд зазначає, що справа заявника не була особливо складною ані щодо питань права, ані щодо питань фактів, і що не було тривалих періодів бездіяльності, відповідальність за які покладалася б на державні органи. Отже, тривалість провадження в цій справі могла вважатися розумною. Однак причиною його надмірної тривалості були виключно численні повернення справи на новий розгляд або додаткове розслідування. З наявних документів випливає, що позиції різних судів і слідчих органів розходилися, головним чином, щодо одного окремого аспекту справи, а саме – умисного чи необережного характеру дій заявника. Через ці розбіжності справу принаймні шість разів повертали на додаткове розслідування або розгляд по суті. Як наслідок, справа заявника чотири рази перебувала на досудовому слідстві, шість разів – на розгляді в суді першої інстанції і шість разів – у Верховному Суді України.

103. Хоча Суд не є повноважним аналізувати якість практики національних судових органів, він зауважує, що, оскільки повернення справи на новий розгляд має місце, як правило, у зв'язку з помилками, яких припускаються суди нижчого рівня, повторне винесення відповідних рішень у рамках провадження в тій самій справі свідчить про існування серйозного недоліку судової системи (див. «*Айбабін проти України*» (*Ayubalin v. Ukraine*), № 23194/42, п. 42, від 18 грудня 2008 року). До того ж організація провадження таким чином, щоб воно було швидким та ефективним, є завданням саме національних судів (див. рішення у справі «*Скордіно проти Італії*» (№ 1) (*Scordino v. Italy*) (no. 1) [ВП], заява № 36813/97, пункт 183, ECHR 2006-...).

104. Суд також зауважує, що заявник тримався під вартою, а це вимагало від органів влади і судів, які розглядали цю справу, особливої ретельності у тому, що стосується швидкого здійснення правосуддя (див. рішення у справі «Абдуелла проти Нідерландів» (*Abdoella v. the Netherlands*) від 25 листопада 1992 року, п. 24, Series A, № 248А).

105. За таких обставин Суд вважає, що у справі, яка розглядається, тривалість провадження не може бути виправдана великою кількістю проведених судових засідань та не відповідає вимозі «розумного строку».

Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

106. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода, судові та інші витрати

107. Заявник вимагав 16 493,22 євро відшкодування матеріальної шкоди, включно із судовими та іншими витратами, і 596 000 євро відшкодування моральної шкоди.

108. Уряд стверджував, що вимоги заявника слід відхилити як з огляду на неприйнятність його скарг, так і у зв'язку з відсутністю в них ознак порушення положень Конвенції. Уряд також зазначив, що заявлені суми компенсації судових та інших витрат не пов'язані зі скаргами, які є предметом розгляду Суду.

109. Суд не бачить жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і стверджуваною матеріальною шкодою; тому він відхиляє цю вимогу. Водночас Суд присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

110. Суд також зазначає, що відповідно до його практики заявник має право на компенсацію судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за належне присудити заявникові 150 євро компенсації судових витрат, пов'язаних із розглядом справи в Суді.

С. Пеня

111. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якого має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника щодо стверджуваного жорстокого поведіння з боку працівників міліції та відсутності у зв'язку з цим ефективного засобу юридичного захисту (статті 3 і 13 Конвенції); стверджуваної незаконності тримання його під вартою з 25 червня до 26 грудня 2000 року та з 22 червня до 28 грудня 2001 року (пункт 1 статті 5 Конвенції); стверджуваної надмірної тривалості тримання його під вартою (пункт 3 статті 5 Конвенції) та стверджуваної надмірної тривалості кримінального провадження щодо нього (пункт 1 статті 6 Конвенції), а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати цю скаргу за статтею 13 Конвенції.

5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

6. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

7. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

8. *Постановляє*, що:

а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та 150 євро (сто п'ятдесят євро) компенсації судових витрат з урахуванням будь-якого податку, який може нараховуватись; ці суми мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

9. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 21 жовтня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
(Peer Lorenzen)
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БОЧАРОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BOCHAROV V. UKRAINE)**

(Заява № 21037/05)

РІШЕННЯ

*4 червня 2011 року до рішення були внесені зміни
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду*

СТРАСБУРГ

17 березня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

17/06/2011

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Бочаров проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Боштьян М. Зупанчіч (*Bostjan M. Zupancic*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), судді,

та Стівен Філліпс (*Stephen Phillips*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 22 лютого 2011 року

постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 21037/05), яку 18 квітня 2005 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України пан Євген Юрійович Бочаров (далі – заявник).

2. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв в Суді пан А. П. Бущенко – юрист, який практикує у м. Харкові. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений – пан Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. 14 грудня 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1970 році та проживає у м. Харкові.

А. Версія заявника щодо перебігу подій 11 та 12 квітня 2002 року

5. 11 квітня 2002 року після 8 години ранку заявника було заарештовано у нього вдома працівниками Харківського міського управління ГУ МВС у Харківській області (далі – Харківське міське управління)¹. Потім працівники міліції відвезли його до лісу, де жорстоко побили, примушуючи зізнатися в тому, що він зберігав зброю та боєприпаси. Згодом працівники міліції доправили заявника до Харківського міського управління², де знову били його, надягали на нього протигаз з метою спричинення удушення. Після цього заявник зізнався у зберіганні зброї та торгівлі нею.

6. Заявника відвезли додому після 14:00, і міліція провела обшук та вилучення зброї та боєприпасів у його будинку і гаражі.

7. Того самого дня заявника було доправлено до Московського РВ Харківського міського управління ГУ МВС у Харківській області (далі – Московський районний відділ), де його попросили підписати декілька документів, включаючи документ, який зазначав, що він не має жодних скарг на працівників міліції.

8. 12 квітня 2002 року о 18:00 заявника було звільнено.

В. Версія Уряду щодо перебігу подій 11 та 12 квітня 2002 року

9. 11 квітня 2002 року працівники Управління карного розшуку Харківського міського управління³ викликали заявника для допиту. Заявник прибув до Харківського міського управління⁴ і його було допитано. Того ж дня працівники міліції провели вилучення боєприпасів у місці проживання заявника та у його гаражі. Після вилучення працівники міліції доправили заявника до Московського районного відділу. Того ж дня його було звільнено, а ввечері затримано за підозрою у зберіганні наркотичних засобів та доправлено до районного відділу міліції. Стосовно заявника було складено протокол про адміністративне правопорушення.

10. 12 квітня 2002 року працівники Московського районного відділу⁵ вивезли заявника за межі міста і там заявник вказав місце, де зберігалась решта боєприпасів. У той же день о 17:00 заявника звільнили. Щодо нього було порушено кримінальну справу за обвинуваченням у зберіганні боєприпасів.

С. Подальші події

11. Після звільнення заявник пішов додому, де відчув себе зле. Приблизно о 20:00 того ж дня швидка допомога відвезла його до лікарні. Заявник сказав лікарям, що зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції. При госпіталізації йому було діагностовано закриту травму голови, ушкодження грудної клітини, переломи ребер, синці на задній частині голови, струс мозку, ушкодження нирок та посттравматичну пневмонію. За твердженнями заявника, лікарі не повідомили про усі його ушкодження, а лише про найбільш серйозні.

12. 18 квітня 2002 року заявник подав до прокуратури Харківської області (далі – обласна прокуратура) належним чином оформлену скаргу на жорстоке поводження з боку трьох працівників Харківського міського управління⁶ – панів О. В. С., Д. М. С. та Д. Н. С.

13. 23 квітня 2002 року скарга заявника була перенаправлена до прокуратури Московського району (далі – районна прокуратура).

14. 4 травня 2002 заявника було виписано з лікарні, після чого він звернувся із клопотанням про огляд судово-медичним експертом і отримав направлення від прокурора, що здійснював перевірку.

15. 7 травня 2002 року після запиту заявника районна прокуратура повідомила йому про те, що нею перевіряється законність його затримання у Московському районному відділі і про те, що його скаргу було надіслано до прокуратури міста Харкова⁷ (далі – міська прокуратура) для розслідування дій Харківського міського управління⁸.

16. 17 червня 2002 року міська прокуратура⁹ відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції Харківського міського управління¹⁰, обґрунтовуючи таку відмову відсутністю доказів вчинення злочину.

17. 15 серпня 2002 року судово-медичний експерт надав свій висновок про те, що заявник зазнав тілесних ушкоджень легкого та середнього ступеня тяжкості, включаючи струс мозку та ушкодження грудної клітки та нирок.

¹ 14 червня 2011 року було внесено зміни: в дужках українською мовою зазначено «Харківське міське управління Головного Управління Міністерства внутрішніх справ в Харківській області».

² 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

³ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁴ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁵ 14 червня 2011 року було внесено зміни: в дужках українською мовою зазначено «Московський районний відділ Харківського міського управління Головного Управління Міністерства внутрішніх справ в Харківській області».

⁶ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁷ 14 червня 2011 року було внесено зміни: фраза «прокуратура Харківської області (обласна прокуратура)» замінена.

⁸ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁹ 14 червня 2011 року було внесено зміни: фраза «обласна прокуратура» замінена.

¹⁰ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

18. 20 серпня 2002 року міська прокуратура¹ порушила кримінальну справу за фактом завдання заявникові тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості. Міська прокуратура² відзначила, що незважаючи на відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції Харківського міського управління³, результати судово-медичної експертизи вимагають проведення перевірки щодо завдання заявникові тілесних ушкоджень.

19. У жовтні 2002 року було допитано двох працівників Московського районного відділу міліції та двох по-нятих, які були присутніми при вилученні боєприпасів 11 квітня 2002 року. Вони усі заперечували, що бачили будь-яке насильство щодо заявника або що він зазнав будь-яких ушкоджень.

20. 2 грудня 2002 року обласна прокуратура скасувала постанову від 17 червня 2002 року та наказала провести додаткову перевірку скарг заявника. Обласна прокуратура зауважила, що заявник неодноразово зазначав, що ушкодження були завдані йому працівниками Харківського міського управління⁴ О. В. С., Д. М. С. та Д. Н. С., а не працівниками Московського районного відділу міліції. Також було зазначено про отримання інформації про можливу причетність Харківського міського управління⁵ до злочину та про те, що у справі було проведено не всі необхідні слідчі дії.

21. За скаргою заявника Харківське міське управління⁶ також провело внутрішню перевірку і в січні 2003 року заявника було повідомлено, що двох працівників міліції звільнено, а до одного працівника застосовано дисциплінарне стягнення. Пізніше звільнених працівників міліції було поновлено на посадах згідно з рішенням суду.

22. 4 та 10 січня 2003 року слідчий допитав двох працівників Харківського міського управління⁷, О. В. С. та Д. М. С., які заперечили твердження заявника щодо жорстокого поводження.

23. 27 січня 2003 року за клопотанням заявника слідчий призначив судово-медичну експертизу, яку було проведено 4 березня 2003 року. Згідно з її висновком попередній діагноз було поставлено на основі скарг заявника і він не підкріплювався жодними доказами. Тому єдиним ушкодженням, яке не піддавалося сумніву, був синець на грудній клітині заявника, що міг кваліфікуватися як легке тілесне ушкодження.

24. 7, 16 та 28 травня 2003 року працівників Харківського міського управління⁸ О. В. С., Д. М. С. та Д. Н. С. було допитано, а 21 та 28 травня 2003 року проведено очну ставку між цими працівниками та заявником. Вони заперечували факт будь-якого жорстокого поводження із заявником.

25. 23, 26 та 27 травня 2003 року було допитано трьох інших осіб, що були присутні 11 квітня 2002 року під час вилучення у заявника боєприпасів. Вони засвідчили, що не бачили, щоб заявникові завдавалися будь-які тілесні ушкодження і що не чули від нього жодних скарг.

26. 2 червня 2003 року слідчий закриття кримінальну справу у зв'язку з відсутністю події злочину. 25 червня 2003 року рішення було скасовано обласною прокуратурою.

27. 4 вересня 2003 року слідчий допитав пані Ч., сусідку заявника, яка 11 квітня 2002 року бачила його разом з працівниками міліції біля входу до його будинку. Вона не бачила на заявникові жодних слідів тілесних ушкоджень.

28. 26 вересня 2003 року слідчий призначив нову судово-медичну експертизу, яку було проведено між 9 жовтня 2003 року та 20 лютого 2004 року групою фахівців Головного бюро судово-медичної експертизи. Експерти дійшли висновку, що медичний діагноз ґрунтувався на скаргах заявника та не підкріплювався іншими медичними доказами, а тому мав бути виключений як недостовірний. Крім того, симптоми, прийняті як прояв стресу мозку, могли мати інше пояснення. Вони дійшли висновку, що заявник не отримав тілесних ушкоджень середнього ступеню тяжкості, як вказувалося у зазначеному першому акті, а, швидше, легких тілесних ушкоджень, а саме – синець на грудній клітині.

29. 11 травня 2004 року слідчий виніс постанову про закриття кримінальної справи у зв'язку з відсутністю доказів вчинення злочину, відсутністю події та складу злочину. Постанова ґрунтувалась як на показаннях свідків, які бачили заявника 11 квітня 2002 року та не помітили у заявника будь-яких ушкоджень, так і на результатах судово-медичних експертиз від 4 березня 2003 року та 20 лютого 2004 року, які спростовували попередні медичні висновки стосовно існування у заявника ушкоджень після подій 11 квітня 2002 року.

30. 14 липня 2004 року заявник оскаржив постанову від 11 травня 2004 року до Московського районного суду м. Харкова.

31. За словами заявника, суд отримав від районної прокуратури матеріали справи лише у лютому 2005 року. Це був перший раз, коли він мав змогу ознайомитися з ними, оскільки усі його попередні клопотання з цього питання було відхилено.

32. 8 квітня 2005 року Московський районний суд скасував постанову від 11 травня 2004 року та надав прокуратурі вказівку відновити досудове слідство. Серед іншого суд встановив, що версія заявника щодо перебігу

¹ 14 червня 2011 року було внесено зміни: фраза «обласна прокуратура» замінена.

² 14 червня 2011 року було внесено зміни: фраза «обласна прокуратура» замінена.

³ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁴ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁵ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁶ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁷ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

⁸ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

подій не була розглянута і що не була встановлена хронологія подій 11 квітня 2002 року, незважаючи на розбіжності між свідченнями заявника та працівників міліції.

33. 13 вересня 2007 року прокуратура вирішила передати справу до органів міліції для подальшого розслідування, беручи до уваги те, що справи про нанесення тілесних ушкоджень входять до їхньої підслідності.

34. 30 листопада 2007 року слідчий Московського районного відділу міліції виніс постанову про закриття кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину. Він зауважив, що жоден зі свідків не підтвердив існування у заявника ушкоджень 11 та 12 квітня 2002 року і що судово-медична експертиза від 20 лютого 2004 року не підтвердила попередніх висновків щодо ушкоджень заявника за винятком синця на грудях, який може кваліфікуватися лише як легке тілесне ушкодження.

35. За твердженнями Уряду постанову від 30 листопада 2007 року була надіслана заявникові того ж дня і заявник не оскаржував її. Заявник заперечив, що він отримав копію зазначеної вище постанови.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

36. Відповідне національне законодавство наведене у рішенні від 24 червня 2010 року у справі «*Олексій Михайлович Захаркін проти України*» (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine*, заява № 1727/04, пункти 38–41 та 45–46).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявник скаржився на жорстоке поводження з боку працівників міліції і на те, що таке жорстоке поводження не було розслідувано належним чином. Він посилався на статі 3 та 13 Конвенції. Суд, будучи головним у наданні юридичної кваліфікації фактам справи, вирішив розглянути ці скарги за статтею 3 Конвенції, яка є відповідним положенням і передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

38. Уряд стверджував, що заявник не використав усі національні засоби юридичного захисту. Він стверджував, що заявник міг оскаржити постанову слідчого Московської районної міліції від 30 листопада 2007 року згідно з частиною 5 статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України, але він цього не зробив.

39. Заявник стверджував, що його не було повідомлено про постанову від 30 листопада 2007 року, а тому він не міг оскаржити її.

40. Суд відзначає, що заперечення Уряду тісно пов'язане з суттю скарги заявника за статтею 3 Конвенції, тому він приєднує його розгляд до розгляду суті справи.

41. Суд відзначає, що заява не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження з боку працівників міліції

42. Заявник стверджував, що після перебування під вартою в міліції він потрапив до лікарні із тілесними ушкодженнями, які були настільки серйозними, що призвели до лікування його в стаціонарі протягом тривалого часу. Заявник також доводив, що його твердження про погане поводження підтверджувалося іншими доказами, зокрема: (i) непоясненим проміжком часу у шість годин між його затриманням працівниками міліції і обшуком його власності; та (ii) підозрілим адміністративним затриманням того ж дня у зв'язку з незаконним зберіганням наркотичних засобів.

43. Уряд зазначив, що не було жодних доказів того, що заявник взагалі зазнав жорстокого поводження, більш того, що він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції. Уряд зазначив, що призначена слідчим судово-медична експертиза не підтвердила первісні висновки стосовно ступеня тяжкості та обсягів ушкоджень заявника. Також особи, які або брали участь у слідчих діях або були їх свідками, не підтвердили того, що 11 та 12 квітня 2002 року заявник зазнав будь-яких ушкоджень.

44. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції втілює в собі одну з найбільш основоположних цінностей демократичного суспільства. Навіть за найскладніших обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське поводження чи таке, що принижує людську гідність, поводження або покарання (див. рішення у справах «*Сельмуні проти Франції*» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999?V, та «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Assenov and Others v. Bulgaria*) від 28 жовтня 1998 року, п. 93, Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII).

45. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), Series A № 25, сс. 64–65, п. 161). Проте таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростованих презумпцій щодо фактів (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

46. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд відзначає, що заявника було госпіталізовано через кілька годин після його звільнення з-під варту у Московському районному відділі міліції і він проходив лікування в стаціонарі тривалістю більше двадцяти днів. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, встановлених медичною експертизою заявника, проведеною незабаром після його звільнення (див. пункт 11 вище), вказує на те, що ушкодження заявника були достатньо серйозними для того, щоб становити нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження, заборонене статтею 3 Конвенції.

47. Стосовно аргументу Уряду про те, що жоден зі свідків не підтвердив наявність у заявника ушкоджень, Суд не вбачає підстав для надання такої великої ваги цьому доказові, виходячи з того, що для нефахівців, які перебували там з іншою метою, було б важко побачити ушкодження, характер та розташування яких робили їх чи то візуально непомітними ззовні, чи то закритими одягом відповідно до погоди середини квітня. Що стосується додаткової судово-медичної експертизи, що ставила під сумнів значну частину висновків первісних медичних оглядів (див. пункти 23 та 28 вище), слід відзначити те, що деякі з ушкоджень залишилися непооясненими. Крім того, додаткова експертиза була проведена набагато пізніше і не заперечила попередні результати, а, швидше, піддала сумніву їхню достовірність, виходячи з можливих альтернативних пояснень скаргам заявника щодо стану здоров'я, зробленим безпосередньо після його звільнення. Тим не менш, первісні результати, окрім того, що вони ґрунтувалися на безпосередньому огляді заявника, на протипагу пізнішій експертизі, що ґрунтувалася на документах, підтверджувалися відповідними твердженнями заявника про жорстоке поводження та підозрілими обставинами його затримання міліцією та взяття під варту 11 та 12 квітня 2002 року. Більш того, з тверджень сторін та наданих документів не вбачається, що слідчим було допитано хоча б когось з медичних працівників, які оглядали заявника 12 квітня 2002 року.

48. Суд нагадує, що держава несе відповідальність за благополуччя осіб, що тримаються під вартою, і що державні органи зобов'язані захищати таких осіб. З огляду на обов'язок державних органів нести відповідальність за ушкодження, спричинені особам, що перебувають під контролем держави, Суд вважає, що неспроможність встановити та покарати осіб, винних у насильницькому злочині щодо затриманих, як у цій справі, не звільняє державу від її обов'язку згідно з Конвенцією (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Есен проти Туреччини» (*Esen v. Turkey*), заява № 29484/95, п. 28, від 22 липня 2003 року; «Яз проти Туреччини», (*Yaz v. Turkey*) заява № 29485/95, п. 30, від 22 липня 2003 року, та «Айше Тене проти Туреччини» (*Ayşe Tepe v. Turkey*), заява № 29422/95, від 22 липня 2003 року).

49. У світлі викладеного вище, слід вважати, що заявник зазнав ушкоджень внаслідок нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження згідно з Конвенцією, відповідальність за що має нести Уряд.

50. Суд доходить висновку, що у цьому відношенні було порушення статті 3 Конвенції.

2. Стверджуване непроведення ефективного розслідування

51. Заявник стверджував, що розслідування не було незалежним. Він також скаржився на те, що не було вжито жодних невідкладних заходів для перевірки його тверджень, хоча він повідомив медичних працівників про причини ушкоджень одразу після його госпіталізації до лікарні 12 квітня 2002 року, і, незважаючи на те, що 18 квітня 2002 року він подав до прокуратури Харківської області скаргу жорстоке поводження з боку працівників міліції, жодних конструктивних слідчих заходів, принаймні до 10 травня 2002 року, коли його уперше було допитано слідчим, вжито не було. Важливо зазначити, що слідчий не проявив ініціативи та не призначив судово-медичну експертизу заявника. Державні органи обмежилися наданням йому листа-направлення для проходження судово-медичної експертизи, а заявник, перебуваючи в лікарні до 14 травня 2002 року, не міг пройти таку експертизу.

52. Заявник також зазначив, що до 2 грудня 2002 року слідчий перевіряв можливе жорстоке поводження з ним з боку працівників Московського районного відділу, хоча у своїй скарзі від 12 квітня 2002 року він чітко вказав, що зазнав жорстокого поводження з боку працівників Харківського міського управління¹. Лише 2 грудня, після спливу більш ніж семи місяців слідчий погодився з тим, що потрібно розслідувати причетність працівників міського управління.

53. Заявник також зазначав, що його не було належним чином поінформовано про хід слідства і що недоліки його були підтверджені на національному рівні, з огляду на неодноразове призначення додаткового розслідування.

54. Уряд стверджував, що не було встановлено отримання заявником тілесних ушкоджень, про які він стверджував, і що його твердження про жорстоке поводження було належним чином розслідувано відповідними національними органами.

¹ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «обласне» замінено на «міське».

55. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею з боку працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Що стосується розслідування згідно зі статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути спроможним привести до встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представникам держави було б можливо фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див., серед інших джерел, рішення у справі «*Labita проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

56. Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, і не покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. вищезазначене рішення у справі «*Асьонов та інші проти Болгарії*» (*Asenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, *inter alia*, показання свідків та висновки судових експертів (див. рішення у справах «*Танрікулу проти Туреччини*» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 et seq., ECHR 1999-IV, та «*Гюль проти Туреччини*» (*Gul v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року). Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді встановленню причин тілесних ушкоджень та винних осіб, є загрозою недотримання цього стандарту.

57. За обставин цієї справи Суд зазначає, що затримки забезпечення медичних доказів та просування розслідування, на які було вказано заявником, вплинули на ефективність розслідування. Зокрема, незважаючи на чітко сформульовані скарги заявника, розслідування здійснювалось щодо іншого підрозділу міліції, працівники, вказані заявником як особи, що вчинили злочин, були допитані майже через дев'ять місяців після ствердженого побиття, а очна ставка між ними та заявником була проведена більш ніж через рік після подій. Суд також зазначає, що, незважаючи на точність діагнозів заявника, що мали відігравати ключову роль у процесі розслідування, із матеріалів справи не вбачається, що будь-хто з медичних працівників, які оглядали заявника незабаром після звільнення, був допитаний. Більш того, деякі з недоліків розслідування були підтверджені національними органами влади, які повертали справу для додаткового розслідування (див. пункти 20 та 32 вище).

58. Суд також зазначає, що кримінальну справу було передано для здійснення подальшого розслідування до районного відділу міліції, який, на думку Суду, не міг провести незалежне розслідування щодо дій його безпосередніх керівників з обласного управління.

59. Стосовно заперечення Уряду Суд вважає, що його слід відхилити, оскільки заявник вжив належних кроків на національному рівні для того, щоб довести свої скарги до уваги національних органів влади.

60. У світлі зазначених вище серйозних недоліків, Суд вважає, що національні органи не виконали свого зобов'язання щодо розслідування скарги заявника на жорстоке поводження. Відповідно за цим пунктом також було порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

61. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

62. Заявник вимагав 30 000 євро відшкодування моральної шкоди.

63. Уряд вважав суму необгрунтованою та надмірною.

64. Суд, здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як це вимагається статтею 41 Конвенції, присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

65. Заявник також вимагав 7952 євро компенсації судових витрат, понесених у національних судах та у Суді.

66. Уряд зауважив, що заявник отримав від Суду юридичну допомогу та заявив, що вимога компенсації судових витрат через це має бути відхилена.

67. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір – обгрунтованим. У даній справі з огляду на наявні документи Суд вважає за належне присудити 5000 євро компенсації витрат за усіма пунктами.

C. Пеня

68. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Приєднує* попереднє заперечення Уряду до розгляду по суті та відхиляє його після розгляду по суті.
2. *Оголошує* заяву прийнятною.
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поведженням із заявником.
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування за твердженнями заявника про жорстоке поведження.
5. *Постановляє*, що:
  - (а) протягом трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникові 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись¹, та 5000 (п'ять тисяч) євро компенсації судових витрат разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись заявнику²; ці суми мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткових пункти.
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 17 березня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Стівен ФІЛЛІПС
(Stephen Phillips)
Заступник Секретаря

Дін ШПІЛЬМАНН
(Dean Spielmann)
Голова

¹ 14 червня 2011 року було внесено зміни: слово «заявнику» видалено.

² 14 червня 2011 року було внесено зміни: додано фразу «разом з будь-якими податками, які можуть стягуватись із заявника».

**СПРАВА «БУГЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BUGLOV V. UKRAINE)**

(Заява № 28825/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 липня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

15/12/2014

Це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Буглов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 17 червня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 28825/02), яку 10 липня 2001 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олександр Сергійович Буглов.

2. Заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляла пані І.А. Бойкова, юрист, що практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н. Кульчицький з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що він зазнав жорстокого поводження працівників міліції, що умови тримання його під вартою були неналежними, тривалість його досудового тримання під вартою – надмірною, а адміністрація установи виконання покарання втручалася у його кореспонденцію.

4. 15 березня 2005 року про заяву було повідомлено Уряд.
5. 25 жовтня 2012 року Голова секції вирішив згідно з підпунктом «с» пункту 2 Правила 54 Регламенту Суду, що сторонам слід запропонувати надати додаткові письмові зауваження щодо прийнятності та суті заяви.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1968 році та наразі відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

7. 22 жовтня 1999 року прокуратура Куйбишевського району м. Донецька порушила кримінальну справу за фактом серії вбивств, що супроводжувалися грабежами. У невизначену дату було встановлено, що заявник та пан Л. правопорушниками могли бути причетними до вчинення цих злочинів і їх оголошено у розшук. Міліцією також було видано відповідне орієнтування, в якому заявника описано як небезпечного злочинця. За твердженнями заявника, у листопаді 1999 року його фото було показано по телебаченню як фото раніше судимої особи, яку розшукує міліція у зв'язку з численними розбійними нападами.

8. 31 січня 2000 року заявника та пана Л. було затримано.

9. 1 лютого 2000 року заявника було допитано як підозрюваного, і він відмовився надавати покази. За твердженнями Уряду, заявнику було роз'яснено його процесуальні права.

10. 4 лютого 2000 року слідчим прокуратури Київського району м. Донецька заявникові було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту за підозрою у вчиненні низки тяжких злочинів.

11. 9 лютого 2000 року заявника допитали як обвинуваченого і він відмовився давати покази. За твердженнями Уряду, заявнику було роз'яснено його процесуальні права. За словами заявника, працівник міліції склав від його імені письмову явку з повинною, але він відмовився її підписувати.

12. Під час допитів 4, 5, 7, 17 та 23 лютого, а також 15 березня 2000 року пан Л. зізнався у причетності до восьми вбивств, у вчиненні яких він підозрювався. Він також вказав певні місця біля замиського будинку заявника, де було сховано тіла кількох жертв та знаряддя вбивства. Пан Л. стверджував, що заявник брав участь у вчиненні цих злочинів, зокрема, що п'ять з восьми жертв були вбиті ним.

13. 14 лютого 2000 року пана К. було допущено до участі у справі в якості захисника заявника. Того ж дня заявника допитано у присутності захисника. Починаючи з цієї дати, усі важливі процесуальні дії проводилися у присутності захисника заявника.

14. 18 лютого 2000 року слідчий у справі заявника провів очну ставку між паном Л. та заявником у присутності їхніх захисників. Під час цієї очної ставки заявнику та його захиснику було надано можливість ставити питання пану Л., який повторив свої попередні покази щодо заявника.

15. 23 березня 2000 року прокурором Донецької області було продовжено досудове тримання заявника під вартою до 1 червня 2000 року з огляду на серйозність обвинувачень та потребу у зборі додаткових доказів.

16. 29 травня 2000 року слідчий оголосив про закінчення досудового слідства. Починаючи з цієї дати і до 26 жовтня 2000 року заявник та його захисник мали доступ до матеріалів справи.

17. 27 жовтня 2000 року прокурор Донецької області направив обвинувальний висновок з матеріалами справи на розгляд до Донецького обласного суду.

18. 6 грудня 2000 року прокурор Донецької області витребував матеріали справи з Донецького обласного суду та постановив відновити досудове слідство.

19. 8 грудня 2000 року прокурор Донецької області продовжив досудове тримання заявника під вартою на максимально дозволений строк до п'яти місяців з огляду на серйозність висунутих заявникові обвинувачень та необхідність проведення додаткових слідчих дій.

20. 28 грудня 2000 року додаткове розслідування було закінчено і заявник та його захисник отримали доступ до матеріалів справи.

21. 15 березня 2001 року новий обвинувальний висновок та матеріали справи були направлені до Донецького обласного суду.

22. 23 березня 2001 року у Донецькому обласному суді було проведено попереднє судове засідання. Суд розпочав розгляд справи щодо заявника та пана Л. за обвинуваченнями в умисному вбивстві за обтяжуючих обставин, бандитизмі, розбій та умисному заподіянні працівникові правоохоронного органу тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків.

23. У листі від виконуючого обов'язки Голови Донецького обласного суду 21 травня 2001 року, адресованого заявникові, зазначалося, що від початку провадження він подав понад тридцять заяв, включаючи кілька клопотань про звільнення з-під варту, і усі вони додавалися до матеріалів його справи.

24. Під час судового засідання заявник, інтереси якого представляв захисник, стверджував, що 18 жовтня 1999 року – у день, коли було вчинено одне з вбивств, що розслідувалось, – він перебував у Києві, а отже, не міг

брати участь у вчиненні злочину. Заявник заявляв в суді клопотання про допит пана П. та свідчення витребування відповідних показів з державної автомобільної інспекції, працівники якої зупинили його машину у цей день неподалік Києва.

25. Суд першої інстанції заслухав свідчення пана П., який підтвердив, що у зазначену дату він та заявник виїжджали до Києва. Проте суд відхилив ці свідчення через значні розбіжності між свідченнями пана П. та заявника щодо стверджуваної подорожі. Більше того, Управління державної автомобільної інспекції Київської області повідомило суд, що не має жодних наявних записів, які б свідчили про зупинку машини заявника того дня.

26. Донецький обласний суд також відхилив клопотання захисника заявника щодо виклику до суду свідків, які, як стверджувалося, могли підтвердити жорстоке поводження працівників міліції із заявником, визнавши такі докази неналежними.

27. 16 грудня 2002 року апеляційний суд Донецької області (Донецький обласний суд перейменовано 29 червня 2001 року, далі – апеляційний суд), засідаючи в якості суду першої інстанції, визнав заявника винним за всіма пунктами обвинувачення та обрав йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Визнання заявника винним за кількома епізодами вбивства та розбою в основному ґрунтувалося на свідченнях пана Л., наданих під час досудового слідства. Під час власне судового розгляду пан Л. стверджував, що надав ці свідчення під примусом. Суд не виявив жодних ознак неправомірного тиску на пана Л. Поняті, які були присутні, коли пан Л. показував міліції місця, де було сховано тіла та знаряддя вбивства, стверджували, що він робив це без жодного примусу. Більше того, його свідчення, надані під час досудового слідства, вважалися послідовними та такими, що відповідають висновкам судово-медичних експертиз щодо ушкоджень та причин смерті жертв.

28. Заявник оскаржив це рішення. Він стверджував, зокрема, що його право на захист було порушено, тому що суд першої інстанції відхилив кілька клопотань, поданих його захисником. Він також скаржився на жорстоке поводження з ним працівників міліції під час безуспішних намагань примусити його дати визнавальні покази.

29. 29 травня 2003 року Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника, а вирок від 16 грудня 2002 року – без змін. Суд зазначив, серед іншого, що права заявника на захист не були порушені, а його твердження щодо жорстокого поводження належним чином розглянуто та визнано безпідставними.

В. Стверджуване жорстоке поводження

30. О 23 год 31 січня 2000 року заявника та пана Л. було затримано працівниками міліції, які упізнали їх як осіб, що перебувають у розшуку. Заявник та пан Л. спробували втекти і під час їхнього затримання чинили опір працівникам міліції. Після цього заявника та пана Л. доправлено до Куйбишевського районного відділу Управління Міністерства внутрішніх справ України у м. Донецьк (далі – відділ міліції). За твердженнями заявника, працівники міліції його катували.

31. 1 лютого 2000 року під час його допиту слідчим заявник поскаржився на жорстоке поводження кількох працівників міліції. Слідчий призначив судово-медичну експертизу заявника. У висновку судово-медичної експертизи, складеному того ж дня, зазначалося, що у нього були численні синці та садна на голові, обличчі, губах, лівому вусі, зап'ястках, грудях та правому стегні. Ці ушкодження могли бути завдані у проміжок часу, вказаний заявником.

32. 4 лютого 2000 року заявнику викликали швидку допомогу. За його словами, причиною цього була тяжкість ушкоджень, яких він зазнав внаслідок жорстокого поводження. Уряд стверджував, що швидку допомогу було викликано для лікування ушкодження ший заявника, яке він завдав собі сам.

33. Того ж дня заявника доправили до лікарні, де йому було надано медичну допомогу щодо ушкодження його ший. Під його перебування у лікарні заявник розбив головою скляну шафу, чим спричинив травмування свого носа.

34. Після виписки з лікарні 4 лютого 2000 року заявника було доправлено до Донецького міського ізолятора тимчасового тримання (далі – Донецький ІТУ). За твердженнями заявника, жорстоке поводження з ним продовжувалося і там. 15 лютого 2000 року слідчий призначив ще одну судово-медичну експертизу заявника. В акті від 18 лютого 2000 року судово-медичний експерт зафіксував синці на повіках заявника, у правій підключичній області, на животі, нижній частині живота, обох ліктях, обох гомілкях та обох передпліччях. Експерт також зафіксував рани на ший та носі заявника. Експерт, зважаючи на скаргу заявника про побиття працівниками міліції, встановив, що ці ушкодження могли бути завдані у період часу та за обставин, вказаних заявником.

35. 22 травня 2000 року прокурор прокуратури Донецької області (далі – обласна прокуратура), допитавши заявника та відповідних працівників міліції, видав постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо останніх за відсутністю в їх діях складу злочину. За клопотанням заявника цю постанову було скасовано заступником прокурора Донецької області.

36. 5 жовтня 2000 року після додаткової перевірки заступник прокурора видав постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції на підставі відсутності складу злочину. Цю постанову була пізніше скасовано органами прокуратури.

37. Додаткова судово-медична експертиза ушкоджень заявника від 22 грудня 2000 року, підтвердила висновки експертизи від 18 лютого 2000 року. Експерт зазначив, що не можна цілком виключати, що ушкодження заявника

з'явилися за описаних ним обставин. У той же час малоюмовірним було виникнення ушкоджень за обставин, описаних працівниками міліції, які затримали заявника.

38. 1 березня 2001 року слідчий обласної прокуратури знову видав постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за твердженнями заявника про жорстоке поводження, обґрунтувавши таке рішення тими ж підставами, про які було зазначено у попередніх постановках з цього питання.

С. Умови тримання заявника під вартою

1. Тримання у камері відділенні міліції та ІТУ

39. Після його затримання 31 січня 2000 року заявника було поміщено до камери у відділенні міліції, де він перебував до 4 лютого 2000 року. Цього дня його перевели до Донецького ІТУ, і він перебував там до 12 квітня 2000 року. За твердженнями заявника, умови тримання його під вартою в обох місцях були поганими.

2. Тримання під вартою у СІЗО

40. 12 квітня 2000 року заявника було переведено до слідчого ізолятора № 5 м. Донецьк (далі – Донецький СІЗО).

41. За твердженнями заявника, які він намагався підтвердити низкою наданих Суду фотографій, він перебував у маленькій, брудній та переповненій камері, в якій разом з ним у різний час перебувало сім чи вісім інших осіб. Унітаз у кутку камери було відділено від умивальника, але не від житлового простору. Перегородка знаходилась за півметра від підлоги та була заввишки близько одного метра. Таким чином, осіб, які користувалися туалетом, було повністю видно як співкамерникам, так і охоронцям, які могли спостерігати за особами у камері крізь оглядовий отвір у дверях.

42. Уряд стверджував, що під час тримання у Донецькому СІЗО заявник знаходився у камері № 474 з 5–6 іншими особами. Камера має площу 15,73 кв. м. Уряд стверджував, що камера була оснащена необхідною кількістю ліжок, туалетів, столів та стільців та мала електричне освітлення і вікно, що пропускало денне світло. Камера була оснащена належною системою водопостачання, каналізацією, вентиляцією та опаленням. Загалом, умови тримання заявника під вартою відповідали відповідним санітарно-гігієнічним стандартам. Заявника було забезпечено достатнім харчуванням. Він міг виходити на одногодинні щоденні прогулянки на відкритому повітрі і мав восьмигодинний безперервний сон.

43. Уряд надав фотографії декількох камер, стверджуючи, що знімки були зроблені у Донецькому СІЗО у 2004 році. Уряд стверджував, що він не може прокоментувати фотографії, надані заявником, оскільки на них не було зазначено, коли та де їх було зроблено.

Д. Листування

44. Під час тримання під вартою заявник писав листи різним посадовим особам, у яких скаржився на умови його тримання під вартою. Відповідно до встановленого порядку, ці листи надсилалися через адміністрацію установи тримання під вартою, яка відправляла їх адресатам. Кореспонденція заявника підлягала автоматичному перегляду за винятком листів, адресованих прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, які згідно із застосовними правилами їх перегляду не підлягали.

45. 10 липня 2001 року заявник надіслав свого першого листа до Суду. Секретаріат Суду надіслав заявнику два листи від 4 вересня та 14 листопада 2001 року. Обидва ці листи були передані заявнику після їх перегляду адміністрацією Донецького СІЗО.

46. Заявник неодноразово оскаржував перегляд його кореспонденції, зокрема, його листування з Судом, адміністрацією установи тримання під вартою. 7 січня 2002 року Державний департамент України з питань виконання покарань (далі – Департамент з питань виконання покарань) залишив його скарги без задоволення. Заявника було повідомлено про те, що хоча стаття 8 Європейської Конвенції захищає його право на конфіденційність листування, відповідно до статті 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року та внутрішніх правил Департаменту з питань виконання покарань уся кореспонденція особи, яка знаходиться у місцях попереднього ув'язнення, підлягає перегляду. Таким чином, листи з європейських установ було переглянуто та зареєстровано перед їх врученням заявнику.

47. 4 квітня 2002 року начальник Донецького СІЗО наклав на заявника стягнення у вигляді поміщення до карцера строком на десять діб за надсилання листа, у якому він скаржився на умови тримання його під вартою, до центрального апарату Департаменту з питань виконання покарань у Києві через канали в обхід адміністрації СІЗО, у порушення статті 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Стягнення було застосовано негайно.

48. 17 вересня 2002 року обласна прокуратура відмовила у задоволенні скарги заявника щодо його покарання як безпідставної.

Е. Цивільне провадження щодо демонстрації фото заявника по телебаченню

49. У 2001 році заявник звернувся до Ленінського районного суду м. Донецьк з позовом до Донецької державної обласної телерадіокомпанії про спростування недостовірної інформації у зв'язку з трансляцією його фотографії

у листопаді 1999 року як фото раніше судимої особи, що перебуває у розшуку через численні розбійні напади (див. пункт 7). Заявник стверджував, що ця інформація була недостовірною та образливою, оскільки, коли фото транслювали по телебаченню, він вже відбув покарання за попередньою судимістю і не обвинувачувався у вчиненні жодного іншого злочину.

50. 26 листопада 2001 року провадження було зупинено до закінчення кримінального провадження щодо заявника. Після ухвалення вироку заявникові провадження було відновлено.

51. 5 листопада 2003 року суд відмовив у задоволенні позову заявника як безпідставного. Суд встановив, що заявник не надав переконливих доказів того, що події відбувалися саме так, як він про це стверджував, і вважав, що у будь-якому випадку опублікування фотографій підозрюваних, які переховуються під час слідства, є нормальною практикою правоохоронних органів. Оскільки заявник підозрювався у вчиненні тяжких злочинів, життя такого заходу було виправданим.

52. Заявник не оскаржував це рішення.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

53. Статтею 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» передбачено, що за письмовою згодою слідчих органів, в провадженні яких знаходиться справа, особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами, іншими особами та організаціями. За винятком конфіденційного листування, що надсилається без перегляду, усе листування підлягає автоматичній перевірці та цензурі адміністрацією відповідного місця попереднього ув'язнення. На час події лише листування з прокуратурою та уповноваженим Верховної Ради України з питань прав людини вважалося конфіденційним, а отже не підлягало перегляду.

54. У будь-якому випадку, якщо така кореспонденція стосується питань, пов'язаних з кримінальним провадженням щодо особи, яка перебуває під вартою, така кореспонденція надсилається відповідному слідчому органу. Листи, що містять інформацію, розголошення якої може перешкоджати кримінальному провадженню, за належністю не надсилаються, а особа, що перебуває під вартою, має бути сповіщена про це.

55. Відповідно до статті 15 Закону за вмотивованою постановою начальника місця попереднього ув'язнення взятих під варту осіб, які злісно порушують вимоги режиму, може бути поміщено до карцера на строк до десяти діб. Це стягнення може бути застосовано негайно або протягом місяця з часу його накладення.

B. Правила поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених (затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 20 вересня 2000 року № 192)

56. Згідно з пунктом 17 цих Правил до осіб, які тримаються під вартою та порушують вимоги режиму, можуть застосовуватися такі заходи стягнення, як, серед іншого, поміщення до карцера на строк до десяти діб (до п'яти діб – для неповнолітніх). Вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей, поміщенню до карцера не підлягають.

57. Пунктом 20 передбачено, що постанова про накладення стягнення у вигляді поміщення до карцера оголошується покараній особі начальником слідчого ізолятора. Перед поміщенням до карцера особи обшукуються та перевдягаються в одяг, закріплений за карцером (зазвичай, у СІЗО особи носять звичайний одяг). Особи, поміщені до карцера, тримаються в ньому окремо від інших осіб. Під час тримання у карцері особам не дозволяється відправляти листи, придбавати продукти харчування, користуватись настільними іграми і курити. Їм не дозволяються побачення з родичами, окрім виняткових обставин. Особи, поміщені до карцера, забезпечуються індивідуальним спальним місцем та постільними речами лише на ніч.

C. Інше відповідне національне законодавство

58. Інше відповідне національне законодавство щодо скарг за статтями 3 та 5 Конвенції наведено у рішеннях у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, пп. 53-61, ЕЧПР 2005-II (витяги), та «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пп. 44-45, від 15 травня 2012 року).

D. Доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК)

59. У доповіді за результатами візиту КЗК до України у 2000 році, під час якого делегація вивчала умови тримання під вартою осіб, які відбувають покарання у вигляді довічного ув'язнення у Донецькому СІЗО, зазначено:

«Незадовго до візиту делегації розпочались ремонтні роботи згідно з інструкцією від 6 травня 2000 щодо обладнання камер.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

60. Заявник скаржився, що зазнав жорстокого поводження під час тримання його під вартою в міліції. Він також скаржився, що умови його досудового тримання під вартою становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження. Він посилався на статтю 3 Конвенції, якою передбачається таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Стверджуване жорстоке поведження

1. Прийнятність

61. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, оскільки не оскаржив постанов прокуратури до національного суду. З іншого боку, Уряд зазначав, що заяву було подано із запізненням. Якщо ефективного засобу юридичного захисту не існувало, то заявник був зобов'язаний подати скаргу впродовж шести місяців після стверджуваного порушення, тобто у першій половині лютого 2000 року. Якщо заявник тільки згодом усвідомив неефективність засобів юридичного захисту, він мав тоді подати свою скаргу впродовж шести місяців після постанови прокуратури від 22 травня 2000 року про відмову у порушенні кримінальної справи за його твердженнями про жорстоке поведження.

62. Заявник не погодився, вважаючи зазначений засіб юридичного захисту неефективним та зазначаючи, що він звертався зі скаргами до вищестоящих органів прокуратури, які двічі скасовували постанови про відмову у порушенні кримінальної справи.

63. Суд зауважує, що у цій справі заявник кілька разів успішно оскаржував постанови про закриття кримінальної справи, а отже можна сказати, що він вжив на національному рівні достатніх заходів до того, як подати свою скаргу на відмову у порушенні кримінальної справи у зв'язку з його твердженнями про жорстоке поведження до Суду. У органів влади було достатньо можливостей вирішити питання щодо стверджуваного жорстокого поведження на національному рівні. Суд вже раніше встановлював у справах щодо України, що порядок подання скарг до вищестоящих прокурорів та до судів не виявився спроможним забезпечити належне відшкодування стосовно скарг на жорстоке поведження працівників міліції та неефективне розслідування (див. вищезазначене рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), п. 97). Отже, скаргу не можна відхилити на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту. Також заявнику не слід дорікати у пропущенні шестимісячного строку, оскільки можна висунути довід, що він небезпідставно очікував вирішення цих питань в межах кримінального провадження у його справі (там само, п. 99).

64. За цих підстав заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту та недотримання вимог стосовно шестимісячного строку подання заяви, мають бути відхилені.

65. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

66. Заявник доводив, що він зазнав жорстокого поведження працівників міліції.

67. Уряд стверджував, що судово-медичні експерти кваліфікували тілесні ушкодження заявника як легкі та дійшли висновку, що вони могли бути наслідком законного та обґрунтованого застосування фізичної сили під час затримання заявника у зв'язку з його фізичним опором та погрозами. Крім того, національними органами влади було встановлено, що деякі з тілесних ушкоджень заявник завдав собі сам. Уряд зазначив, що судово-медичну експертизу заявника було призначено для того, щоб зафіксувати його тілесні ушкодження, встановити їхній характер, спосіб, в який їх було завдано, та ступінь тяжкості. Уряд також стверджував, що експерти не доходили висновку, що тілесні ушкодження заявника є наслідком жорстокого поведження, а просто зазначили, що тілесні ушкодження могли бути завдані за обставин, описаних заявником. Насамкінець Уряд зазначив, що немає доказів жорстокого поведження із заявником працівниками міліції, та навіть якщо припустити, що таке жорстоке поведження мало місце, воно не досягло рівня жорстокості, необхідного для застосування статті 3 Конвенції, з огляду на те, що заявник зазнав тільки легких тілесних ушкоджень, які, як було встановлено, частково виникли внаслідок дій самого заявника, а частково – внаслідок застосування фізичної сили під час його затримання. Отже, Уряд дійшов висновку, що неможливо поза розумним сумнівом встановити факт жорстокого поведження із заявником, а тим більше – встановити, що подібне поведження досягло необхідного рівня жорстокості.

68. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції втілює одну з найбільш основоположних цінностей демократичних суспільств. Навіть за найважчих обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поведження або покарання (див. рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999-V, та «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 93, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

69. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між

собою, чи подібних до них неспростованих презумпцій (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

70. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що заявник зазнав численних тілесних ушкоджень. Як випливає з матеріалів справи, під час медичного огляду, проведеного через кілька годин після затримання заявника, у нього були виявлені численні синці, походження яких належним чином ніколи не було встановлено. Доводи Уряду щодо незначності тілесних ушкоджень та щодо їхнього виникнення внаслідок законного застосування сили під час затримання заявника спростовуються результатами медичних оглядів, обидва з яких встановили значну кількість тілесних ушкоджень незалежно від кваліфікації цих ушкоджень експертами (див. пункти 31, 34 та 37), а також висновком про малоймовірність їхнього завдання за обставин, описаних працівниками міліції (див. пункт 37). У той же час окрім законного застосування фізичної сили національними органами влади не було висунуто жодного іншого пояснення, а пропорційність та законність такого застосування сили національними органами влади також, як видається, докладно не розглядалася (див. рішення від 9 грудня 2010 року у справі «Силенок та «Техносервіс-плюс» проти України» (*Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine*), заява № 20988/02, пп. 69–70).

71. За цих обставин та з урахуванням того, що на державу покладається тягар доведення, згідно з яким вона має надати правдоподібне пояснення тілесних ушкоджень, яких зазнала особа під час перебування під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд не встановив належним чином, що застосування до заявника сили було законним та абсолютно необхідним, а також що тілесні ушкодження заявника жодним чином не були наслідком жорстокого поводження під час його перебування під вартою у міліції. Відповідно, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що заявник зазнав нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження.

В. Умови тримання під вартою

1. Прийнятність

72. Уряд вважав, що перед тим, як подати цю заяву до Суду, заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту, доступні йому за законодавством України, оскільки він не оскаржив до національних судів умов тримання його під вартою та не подав позов щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди. З іншого боку, як доводив Уряд, скаргу заявника на умови тримання його під вартою до його переведення до СІЗО було подано з порушенням строку. Отже, Уряд пропонував визнати цю частину заяви непринятною.

73. Заявник не погодився.

74. Суд нагадує, що у кількох попередніх справах він відхилив подібні аргументи стосовно невичерпання, дійшовши висновку про неефективність засобу юридичного захисту, на який посилався Уряд, на тій підставі, що Уряд не довів, яким чином застосування такого засобу юридичного захисту могло б призвести до покращення умов тримання заявника під вартою (див., наприклад, рішення у справах: «Хохліч проти України» (*Khokhlich v. Ukraine*), заява № 41707/98, п. 153, від 29 квітня 2003 року; «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 70-71, від 28 березня 2006 року, та «Двойних проти України» (*Dvoynukh v. Ukraine*), заява № 72277/01, п. 50, від 12 жовтня 2006 року). Суд не вбачає підстав для іншого висновку у цій справі. З іншого боку, Суд нагадує, що у справах, в яких певна ситуація є тривалою і з самого початку ясно, що у заявника немає ефективного засобу юридичного захисту, шестимісячний строк починає свій відлік з моменту припинення ситуації (див. рішення від 22 листопада 2005 року у справі «Антоненков та інші проти України» (*Antonenkov and Others v. Ukraine*), заява № 14183/02, п. 32, та ухвалу щодо прийнятності від 30 березня 2004 року у справі «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01).

75. Суд зауважує, що тримання заявника у камері відділу міліції та у Донецькому ІТУ закінчилося 4 лютого та 12 квітня 2000 року відповідно, тобто більш ніж за шість місяців до дати подання до Суду заяви (10 липня 2001 року). Суд також зазначає, що, як видається, у заявника не було доступу до будь-яких ефективних засобів юридичного захисту стосовно його скарг. У будь-якому разі, у випадку заявника його скарги до обласної прокуратури на тримання його під вартою у камері відділу міліції та у Донецькому ІТУ скоріше стосувалися стверджуваної незаконності вищезазначеного тримання під вартою, а не умов тримання.

76. Відповідно, скарги заявника на умови тримання його під вартою у камері відділу міліції та у Донецькому ІТУ були подані з порушенням строку та мають бути відхилені відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

77. Суд також з огляду на доводи сторін вважає, що скарга на умови тримання заявника у Донецькому СІЗО порушує серйозні питання фактів та права за Конвенцією, вирішення яких вимагає розгляду по суті. Отже, Суд доходить висновку, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Не встановлено також жодних інших підстав для визнання її непринятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

78. Заявник заявляв, що він у СІЗО перебував у маленькій переповненій камері, в якій був тільки один туалет з низькою перегородкою, яка не надавала можливості усамітнитися.

79. Уряд стверджував, що умови тримання заявника там не були ані образливими, ані такими, що принижують людську гідність.

(b) Оцінка Суду

80. Суд нагадує про загальні принципи, встановлені його практикою за статтею 3 Конвенції стосовно умов тримання під вартою (див., наприклад, вищезазначене рішення у справі «Двойних проти України» (*Dvoynykh v. Ukraine*), пп. 62-63 з подальшими посиланнями).

81. Звертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що заявник тримався у Донецькому СІЗО більше трьох років та трьох місяців. Площа його камери становила 15,73 кв. м.

82. Сторони не погоджуються щодо деяких фактів. І заявник, і Уряд надали низку фотографій, на яких, як стверджувалося, було зображено приміщення камер, в яких тримався заявник. Уряд пропонував Суду не брати до уваги фотографії, надані заявником, зазначаючи, що невідомо, де і коли їх було зроблено.

83. Суд, тим не менш, зауважує, що фотографії, надані Урядом, також не мають будь-яких позначень, які б дозволили Судові встановити час та місце зйомки.

84. Крім того, на обох серіях фотографій зображено маленькі приміщення, обладнані унітазами, відокремленими від решти приміщення та від розташованих поруч умивальників низькими перегородками. Єдиними явними відмінностями є нещодавно пофарбовані стіни та нові унітази на фотографіях, наданих Урядом. На цих фотографіях також видно акуратно розкладені одяг та особисті речі ув'язнених. На фотографіях, наданих Урядом, також не видно мотузок для сушки випраної білизни, розтягнутих через камери, які можна побачити на фотографіях, наданих заявником.

85. Суд зазначає, що у доповіді КЗК за результатами візиту до України у вересні 2000 року зазначалося, що незадовго до візиту делегації у Донецькому СІЗО було розпочато ремонт камер. Схожим чином у доповіді Європейської комісії з прав людини щодо її візиту до Івано-Франківського слідчого ізолятора було зазначено, що незадовго до її візиту камери установи було пофарбовано (див. рішення у справах: «Полторацький проти України» (*Poltoratskiy v. Ukraine*), заява № 38812/97, п. 71, ECHR 2003-V, і «Кузнецов проти України» (*Kuznetsov v. Ukraine*), заява № 39042/97, п. 53, від 29 квітня 2003 року).

86. З огляду на те, що заявник спочатку перебував у Донецькому СІЗО у квітні 2000 року, а КЗК зауважив про початок ремонту у ньому незадовго до його візиту у вересні 2000 року, Суд доходить висновку, що серії фотографій, надані сторонами, необов'язково суперечать одна одній або, у будь-якому випадку, не суперечать такою мірою, що не можуть бути використані для встановлення відповідних фактів разом.

87. Хоча сторони не погодилися щодо точної кількості співкамерників у камері заявника, Суд не вважає за необхідне усунути цю розбіжність. Виходячи з припущення на користь Уряду, що жодного разу така кількість не перевищувала семи осіб, Суд зауважує, що на особу у камері заявника припадало не більше ніж 2,25 кв. м. Таким чином, на думку Суду, камера була постійно надмірно переповненою. Такий стан справ сам по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, п. 97, ECHR 2002-VI, та вищезазначене рішення у справі «Двойних проти України» (*Dvoynykh v. Ukraine*), п. 66).

88. Ситуація ускладнювалась тим фактом, що санвузол у переповненій камері заявника майже не забезпечував усамітнення. Як видно з фотографій, наданих сторонами, перегородка заввишки один метр відокремлювала унітаз у кутку камери від умивальника, але не від її житлової зони. На вході до туалету не було жодної ширми. Таким чином, заявник був змушений користуватися туалетом у присутності та на очах інших співкамерників і знаходиться у камері, коли туалетом користувалися вони.

89. У світлі вищезазначеного Суд доходить висновку, що умови тримання заявника, зокрема, надмірна переповненість камери і відповідний негативний вплив на самопочуття заявника у поєднанні з тривалістю строку, впродовж якого заявник тримався під вартою у таких умовах, становили таке, що принижує гідність, поводження (див. вищезазначене рішення у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), п. 99).

90. Відповідно, було порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

91. Заявник скаржився, що його досудове тримання під вартою було надмірно тривалим. Він посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції, який передбачає:

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед судьєю чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.»

A. Прийнятність

92. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, оскільки він не оскаржив до компетентного суду постанову прокуратури про взяття під варту. Згідно з твердженнями Уряду, про-

тягом розгляду справи судом першої інстанції заявник також не подавав будь-яких клопотань про звільнення з-під варти.

93. Заявник не погодився.

94. Що стосується можливості оскаржити до суду постанову прокуратури про взяття під варту, необхідно зауважити, що в ухвалі щодо прийнятності від 25 листопада 2003 року у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhtsky v. Ukraine*, заява № 54825/00) Суд постановив, що цей засіб юридичного захисту є неефективним стосовно скарг за пунктом 3 статті 5 Конвенції на тривалість досудового тримання під вартою. Уряд не висунув жодного аргументу, здатного переконати Суд дійти іншого висновку у цій справі.

95. Що стосується неподання заявником до суду першої інстанції клопотання про звільнення з-під варти, Суд зазначає, що згідно з листом виконуючого обов'язки Голови Донецького обласного суду від 21 травня 2001 року (див. пункт 18), до цієї дати, тобто лише впродовж перших двох місяців провадження у суді першої інстанції, заявник вже подав кілька клопотань про звільнення його з-під варти. Отже, Суд відхиляє це заперечення.

96. Суд зазначає, що скарга заявника за пунктом 3 статті 5 Конвенції не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав.

В. Суть

1. Доводи сторін

97. Заявник вважав, що його тривале тримання його під вартою не було виправдане будь-якими розумними підставами.

98. Уряд стверджував, що тримання заявника під вартою було необхідним, оскільки він підозрювався у вчиненні низки вбивств. На думку Уряду, звільнення його з-під варти могло спричинити порушення громадського порядку. Крім того, попередня судимість заявника доводила, що тримання його під вартою було необхідним для запобігання вчинення ним подальших злочинів. Насамкінець, тяжкість покарання, яке загрожувало заявникові, та той факт, що один з його спілльників на той час знаходився на волі, означали, що існує небезпека втечі заявника.

2. Оцінка Суду

(а) Строк, що має враховуватися

99. Сторони погодилися, що строк, який має враховуватися, почався 31 січня 2000 року, коли заявника було взято під варту.

100. Що стосується кінця відповідного періоду, то Суд нагадує, що за загальним правилом перебіг строку, що має розглядатися за пунктом 3 статті 5 Конвенції, закінчується в момент ухвалення судом вироку, і починаючи з цієї дати, тримання особи під вартою охоплюється дією підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення від 28 березня 1990 року у справі «Б. проти Австрії» (*B. v. Austria*), п. 36, Series A no. 175). Відповідно, досудове тримання заявника під вартою у значенні пункту 3 статті 5 Конвенції закінчилось 16 грудня 2002 року.

101. Отже, період, що має враховуватися, тривав два роки, десять місяців і шістнадцять днів.

(б) Обґрунтованість продовжуваного тримання під вартою

102. Суд нагадує про загальні принципи оцінки розумності строку тримання під вартою (див. рішення у справі «Маккей проти Сполученого Королівства» (*McKay v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 543/03, пп. 30–31 і 41–47, ECHR 2006, з подальшими посиланнями).

103. У цій справі питання попереднього ув'язнення заявника розглядалось органами прокуратури різних рівнів 4 лютого, 23 березня і 8 грудня 2000 року, а також Донецьким обласним судом 23 березня 2001 року. У своїх постановках прокурори посилалися на тяжкість злочинів, у вчиненні яких заявник обвинувачувався. У своєму рішенні про продовження строку досудового тримання заявника під вартою Донецький обласний суд послався на правильність застосування слідчими органами цього запобіжного заходу на досудовій стадії. Хоча впродовж судового провадження заявник подав низку клопотань про звільнення з-під варти, немає доказів того, що органи судової влади України ухвалювали ще якісь рішення стосовно законності та обґрунтованості продовжуваного тримання його під вартою.

104. Суд вважає, що підстави, наведені Урядом у його зауваженнях (див. пункт 98), могли б виправдати продовжуване тримання заявника під вартою. Проте ці підстави було вперше наведено під час провадження у Суді. На жодну з них при постановленні рішень про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строку тримання його під вартою національні органи влади в дійсності не посилались. Отже, Суд не може розглянути їхню доречність та достатність (див., наприклад, рішення від 30 січня 2003 року у справі «Ніколов проти Болгарії» (*Nikolov v. Bulgaria*), заява № 38884/97, п. 74).

105. Суд доходить висновку, що оскільки національний суд не вказав будь-яких причин для продовження тримання заявника під вартою, Суд не може перевірити, чи було це тримання під вартою обґрунтованим, іншими словами, чи здійснювалось воно на доречних та достатніх підставах відповідно до пункту 3 статті 5 Конвенції.

106. Таким чином, було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТИВ 1 ТА 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

107. Заявник стверджував, що кримінальне провадження у його справі було несправедливим. Зокрема, він скаржився на порушення його права на захист, що за його клопотанням йому не було надано захисника і не викликано до суду певних свідків. Він посилався на пункт 1 та підпункти «b» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції. Суд вважає, що цим скаргам відповідають положення пункту 1 і підпунктів «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, які передбачають таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.»

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення...»

A. Право на захист

108. Заявник скаржився, що ненадання йому захисника у відповідь на його клопотання порушило його право на захист. Він зазначив, що подав скаргу на порушення його права на захист і що це підтверджувалось ухвалою Верховного Суду України від 29 травня 2003 року, в якій, серед іншого, вказувалося, що заявник скаржився на таке порушення.

109. Уряд вважав, що ця скарга є неприйнятною у зв'язку з тим, що заявник не подав її до національних судів. Уряд зазначив, що недостатньо лише поскаржитись на порушення права на захист: заявник мав деталізувати, в який спосіб його право було порушено. У зв'язку з цим Уряд вказав, що заявник не скаржився про відсутність захисника на початкових етапах слідства ані до суду першої інстанції, ані у своїй касаційній скарзі.

110. Суд не переконаний доводами заявника і робить висновок, що той у своїй касаційній скарзі не вказав на відсутність доступу до захисника на початкових етапах слідства. Дійсно, що у своїй касаційній скарзі заявник стверджував, що його право на захист було порушено, але касаційна скарга насправді була дуже конкретною (див. пункт 28) та не пов'язаною з цією скаргою, яку заявник вперше подав тільки до Суду. З цього випливає, що ця скарга має бути відхилена за пунктами 1 і 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

B. Право на виклик свідків

111. Згідно з доводами заявника, при визнанні його винним та призначенні йому покарання національні суди відмовилися заслухати свідків, які могли б довести його невинуватість. Згідно з твердженнями заявника, суди несправедливо не взяли до уваги докази на його користь та надавали надмірної ваги свідченням інших обвинувачених у справі, які вони надали на етапі досудового слідства і від яких пізніше, під час судового провадження, відмовились.

112. Уряд стверджував, що за клопотанням заявника Донецький обласний суд допитав пана П., який підтвердив алібі заявника стосовно одного з вбивств. Суд правомірно відмовив у заслуховуванні показів свідків, які ймовірно могли надавати докази жорстокого поведіння із заявником під час тримання його під вартою в міліції. Уряд вважав, що національні суди не порушили правил доказування, а у кримінальному провадженні у справі заявника не було жодної несправедливості.

113. Оскільки гарантії підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, закладеного у вищенаведеному пункті 1 цієї статті, Суд розгляне скаргу на відмову заслухати у суді свідка Л. за двома положеннями, взятими у сукупності (див. рішення від 26 квітня 1991 року у справі «Аш проти Австрії» (*Asch v. Austria*), Series A no. 203, п. 25).

114. Суд повторює, що допустимість доказів регулюється перш за все національним законодавством і, як правило, саме національні судові органи здійснюють оцінку доказів у справі. Завдання конвенційних органів полягає не у вирішенні питання, чи належним чином покази свідків було долучено як доказ у справі, а у встановленні того, наскільки провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, було справедливим (див. вищенаведене рішення у справі «Аш проти Австрії» (*Asch v. Austria*), с. 10, п. 26).

115. Суд також нагадує, що використання в якості доказів показів, отриманих на стадіях розслідування правоохоронними органами та судового слідства саме по собі не є несумісним з пунктом 1 і підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції за умови, що дотримано права на захист. Як правило, ці права передбачають надання підсудному відповідної і належної можливості викликати та допитувати свідка обвинувачення, як коли такий свідок дає покази, так і на пізніших стадіях провадження (див. рішення від 15 червня 1992 року у справі «Люді проти Швейцарії» (*Lüdi v. Switzerland*), п. 49, Series A no. 238).

116. Насамкінець Суд нагадує, що стаття 6 Конвенції не надає обвинуваченому необмеженого права на забезпечення явки свідків до суду. Зазвичай національні судові органи вирішують питання про необхідність або доцільність заслуховування певного свідка (див. рішення у справі «С.Н. проти Швеції» (*S.N. v. Sweden*), заява № 34209/96, п. 44, ECHR 2002-V).

117. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що апеляційний суд у змагальному провадженні, під час якого суд розглянув велику кількість доказів, визнав заявника винним.

118. Суд зауважує, що апеляційний суд обґрунтував обвинувальний вирок заявникові головним чином наданими під час попереднього слідства показами пана Л., який стверджував про вину заявника. Суд першої інстанції не знайшов будь-яких ознак того, що цей доказ отримано під примусом, та постановив, що він узгоджується з іншими доказами в матеріалах справи, зокрема, з актами судово-медичних експертиз щодо тілесних ушкоджень потерпілих та причин їх смерті (див. пункт 22).

119. З огляду на те, що під час очних ставок на стадії досудового слідства та судового розгляду стороні захисту було надано відповідну можливість ставити питання панові Л., Суд не може дійти висновку, що стосовно показів, наданих цією особою, права заявника на захист за статтею 6 Конвенції були недостатньою мірою дотримані або не були дотримані взагалі.

120. Суд також зазначає, що клопотання заявника щодо заслуховування показів свідка, який міг би підтвердити його алібі, було задоволено. Той факт, що суд першої інстанції у своєму вмотивованому рішенні вирішив не враховувати покази пана П. на тій підставі, що вони суперечили показам заявника та іншим наявним доказам, не виявляє будь-яких ознак несправедливості.

121. Що стосується відмови апеляційного суду Донецької області заслухати свідків стверджуваного жорстокого поводження із заявником, Суд вважає, що зазначене рішення не може вважатися необґрунтованим, зокрема, з огляду на той факт, що встановлення вини заявника не ґрунтувалось на його визнавальних показах, і, отже, у суду першої інстанції не було потреби оцінювати достовірність показів цих свідків (див., *mutatis mutandis*, рішення від 31 жовтня 2013 року у справі «Тарасов проти України» (*Tarasov v. Ukraine*), заява № 17416/03, п. 105).

122. Відтак, ця частина заяви є очевидно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

123. Заявник скаржився, що перегляд його кореспонденції до Суду та поміщення його до карцеру за надсилання листа без відома адміністрації становили порушення статті 8 Конвенції, відповідні частини якої передбачають:

«1. Кожен має право на повагу до... [своєї] кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

124. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав.

В. Суть

1. Доводи сторін

125. Заявник скаржився, що його кореспонденція до Суду та листи Секретаріату у відповідь переглядалися адміністрацією Донецького СІЗО. Він також скаржився, що поміщення його до карцеру в якості покарання за надсилання листів до вищестоящих органів державної пенітенціарної служби без відома адміністрації СІЗО, становило свавільне втручання адміністрації установи у здійснення його права на повагу до його кореспонденції.

126. Уряд погодився з тим, що кореспонденція заявника до Суду переглядалася, що становило втручання у його право на листування. Проте Уряд доводив, що втручання відповідало відповідним положенням Закону України «Про попереднє ув'язнення», переслідувало законну мету запобігання перешкоджанню підозрюваними, які тримались під вартою, здійсненню правосуддя та з огляду на те, що третій учасник банди на час подій перебував на свободі, було за конкретних обставин цієї справи пропорційним. Уряд також стверджував, що застосовне на час подій національне законодавство не перешкодило заявникові писати листи до Суду.

127. Уряд не надав зауважень щодо дисциплінарного стягнення, призначеного заявникові за те, що той надіслав листа без відома адміністрації.

2. Оцінка Суду

(а) Кореспонденція з Судом

128. Суд в першу чергу зазначає, що сторони погодились з тим, що перегляд кореспонденції ув'язнених з органами у Страсбурзі, який існував на час подій та мав місце у випадку заявника, становив втручання у права, за-

кріплені статтею 8 Конвенції. Таке втручання суперечитиме статті 8 Конвенції, якщо воно не здійснюється «відповідно до закону», не переслідує одну або більше легітимних цілей, зазначених у пункті 2, і, крім того, не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей.

129. У цій справі втручання мало під собою законні підстави, а саме статтю 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», і Суд погоджується, що воно переслідувало законну мету «запобігання заворушенням чи злочинам» (див. рішення у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, п. 83, ECHR 2001-III).

130. Що стосується необхідності втручання, то Суд з огляду на принципи, які встановлені його попередньою практикою з цього питання (див. рішення від 28 листопада 2006 року у справі «Олекси проти Польщі» (*Oleksy v. Poland*), заява № 64284/01, п. 43-45), не вбачає вагомих підстав для перегляду відповідної кореспонденції, конфіденційності якої було важливо дотримуватися (див. рішення від 25 березня 1992 року у справах: «Кемпбелл проти Сполученого Королівства» (*Campbell v. the United Kingdom*), п. 62, Series A no. 233, та «Валашинас проти Литви» (*Valašinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 129, ECHR 2001-VIII). Зокрема, Суд не уявляє собі, яким чином потреба запобігти перешкоджанню заявником здійсненню правосуддя і той факт, що третій учасник банди все ще перебував на свободі, можуть виправдати перегляд кореспонденції заявника до Суду (див., *mutatis mutandis*, вищенаведене рішення у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), п. 84). Відтак, це втручання не було необхідним у демократичному суспільстві у розумінні пункту 3 статті 8 Конвенції.

131. Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

(б) Стягнення за надсилання листа спосіб без відому адміністрації СІЗО

132. Суд зауважує, що 4 квітня 2002 року до заявника було застосовано стягнення у вигляді тримання у карцері строком на десять діб за те, що він відіслав до вищестоящих органів державної пенітенціарної служби письмову скаргу на умови тримання його під вартою, скориставшись каналами в обхід адміністрації СІЗО, у порушення статті 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення».

133. Суд доходить висновку, що це стягнення становило втручання у право заявника на повагу до його кореспонденції у розумінні пункту 1 статті 8 Конвенції. Хоча покарання прямо не впливало на надсилання та доставку цього листа, воно мало на меті вплинути на вибір заявником способу надсилання листів такого характеру у майбутньому (див. рішення від 9 січня 2007 року у справі «Пузінас (№2) проти Литви» (*Puzinas (no. 2) v. Lithuania*), заява № 63767/00, п. 30).

134. Суд зазначає, що вимога щодо надання заявником усіх листів адміністрації СІЗО перед їх відправленням та накладене на нього стягнення за те, що він так не вчинив, ґрунтувались на національному законодавстві (див. пункти 57-59) та були необхідні для «запобігання заворушенням чи злочинам».

135. Що стосується необхідності втручання, тут мають враховуватись звичайні та обґрунтовані вимоги тримання під вартою. Так, певні заходи контролю за кореспонденцією осіб, що тримаються під вартою, потрібні, і самі по собі не є несумісними з Конвенцією (див. рішення від 25 березня 1983 року у справі «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*), п. 98, Series A no. 61). Проте такий захід не повинен бути непропорційним цілям, що переслідуються. Зокрема, характер та суворість стягнень, накладених на заявника, також є чинниками, які мають враховуватись при оцінці пропорційності втручання (див., *mutatis mutandis*, рішення від 27 травня 2003 року у справі «Скалка проти Польщі» (*Skalka v. Poland*), заява № 43425/98, п. 38).

136. У вищенаведеній справі «Пузінас (№2) проти Литви» (*Puzinas (no. 2) v. Lithuania*), Суд не встановив порушення у застосуванні до ув'язненої особи незначного дисциплінарного стягнення за надсилання у заборонений спосіб листа посадовим особам державних органів та представникам приватних ЗМІ. Суд дійшов висновку, що позбавлення права на отримання передачі під час наступного особистого побачення, яке можна було оскаржити до суду, не може вважатися невідповідним цілям, що переслідувались.

137. Суд зауважує, що ця справа у кількох аспектах відрізняється від справи «Пузінас (№2) проти Литви» (*Puzinas (no. 2) v. Lithuania*). По-перше, Суд зазначає, що поміщення пана Буглова до карцеру строком на десять діб було набагато суворішим стягненням (пункти 60-61). По-друге, не існувало порядку перегляду зазначеного стягнення судом або вищестоящим адміністративним органом (див. для порівняння та протилежного вищенаведеному рішенню у справі «Пузінас (№2) проти Литви» (*Puzinas (no. 2) v. Lithuania*), п. 34, та в якості прикладу див. рішення у справі «Янков проти Болгарії» (*Yankov v. Bulgaria*), заява № 39084/97, п. 91, ECHR 2003-XII (втяги)). Насамкінець, лист заявника було адресовано до центрального апарату Департаменту з питань виконання покарань у Києві і тому жодним чином не могло становити будь-який ризик перешкоджання процесу здійснення правосуддя, що, за твердженнями Уряду, було головною причиною перегляду кореспонденції осіб, що тримаються під вартою.

138. З огляду на вищенаведені міркування Суд вважає, що за обставин цієї справи застосування стягнення у вигляді тримання у карцері строком десять діб було непропорційно суворим заходом.

139. Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

V. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

140. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 5 Конвенції, що його затримання 31 січня 2000 року не ґрунтувалося на розумних підозрах у тому, що він вчинив злочин. Він також посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції у зв'язку з ненаданням національним судом відповіді на його скарги щодо незаконності його затримання. Заявник стверджував за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що провадження у його справі було невинувато довшим і він не міг домогтися притягнення до відповідальності представників відповідних органів влади за це, як стверджувалося, його незаконне кримінальне переслідування та засудження. Заявник також наводив пункт 2 статті 6 Конвенції, стверджуючи, що факт трансляції його фото по телебаченню під час досудового слідства як особи, «яку розшукує міліція», суперечив презумпції невинуватості. Заявник стверджував, що втручання у його листування, а також ненадання йому органами влади певних документів порушили його право на отримання інформації, гарантованого статтею 10 Конвенції. Насамкінець, заявник скаржився за статтею 13 Конвенції, що його численні скарги до Президента України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України та національних судів були безуспішними.

141. Розглянувши ці скарги заявника, з урахуванням усіх наявних у нього документів та тією мірою, якою вони охоплюються його компетенцією, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

142. Відповідно, Суд відхиляє решту скарг у заяві відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтовані.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

143. Статтею 41 передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

144. Заявник вимагав 320 000 євро відшкодування моральної шкоди.

145. Уряд вважав цю суму надмірною та необґрунтованою.

146. Суд, вирішуючи на засадах справедливості, присуджує заявнику 12 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

147. Заявник також вимагав 1200 грн (що дорівнює 101 євро) компенсації судових та інших витрат, понесених у ході провадження у Суді.

148. Уряд вважав, що заявник не обґрунтував витрати, компенсації яких він вимагав та не підтвердив доказами їхній зв'язок з провадженням у Суді.

149. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, враховуючи наявні у нього документи та з урахуванням вищезазначених критеріїв, Суд вважає за належне присудити суму, що вимагалася, у повному обсязі.

C. Пеня

150. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги щодо жорстокого поведіння працівників міліції із заявником, умов його тримання під вартою, тривалості досудового тримання його під вартою та втручання адміністрацій установ тримання під вартою у його листування прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції щодо жорстокого поведіння із заявником;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції щодо умов тримання заявника під вартою у Донецькому СІЗО;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції;
6. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові нижченаведені суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

- (i) 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
- (ii) 101 (сто один) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 липня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ВАСИЛЬ ІВАЩЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VASILIIY IVASHCHENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 760/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

26 липня 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

26/10/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Василь Іващенко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), *Голова*,

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Боштьян М. Зупанчіч (Bostjan M. Zupancic),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),

Ангеліка Нусбергер (Angelika Nußberger),

Андре Потоцький (Andre Potocki), *судді*,

та Стівен Філліпс (Stephen Phillips), *заступник Секретаря секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 3 липня 2012 року

вносить таке рішення, яке було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була розпочата за заявою (№ 760/03), яку 23 листопада 2002 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України пан Василь Миколайович Іващенко (далі – заявник).

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений – пан Назар Кульчицький з Міністерства юстиції України.

3. 10 січня 2007 року Голова секції вирішив повідомити про заяву Уряд. 12 грудня 2007 року Голова секції також вирішив комунікувати Уряду скарги заявника за статтею 34 Конвенції на те, що його листи до Суду не відправлялись.

4. Розглянувши клопотання заявника про проведення усних слухань, на підставі пункту 3 правила 54 Регламенту Суду палата вирішила, що у цій справі усні слухання не вимагаються.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1961 році. Наразі він відбуває покарання у місті Ізяслав Хмельницької області.

A. Затримання заявника

6. 12 квітня 1998 року одного працівника міліції було вбито, а іншого важко поранено групою людей з використанням вогнепальної зброї. У той же день працівники міліції зупинили машину, водій якої стверджував, що за кількесот метрів у полі він висадив трьох людей, які, ймовірно, вчинили вищезазначений злочин. На підставі цього чотири працівники міліції відправилися на пошуки підозрюваних. Вони побачили трьох людей, включаючи заявника, які переходили поле. Працівники міліції кілька разів вистрілили у повітря та наказали людям лягти на землю.

7. Як стверджує заявник, вони усі підкорилися наказам працівників міліції. Потім працівники міліції підійшли до них і почали бити заявника та двох інших осіб. Заявника били руками та ногами по голові, у груди, по нирках та в область паху, в результаті чого він втратив свідомість. Заявник стверджував, що працівники міліції проколювали йому щоку голкою та використовували запальничку, щоб обпекти йому праву руку, і висловив припущення, що вони робили це для того, щоб він прийшов до тями.

8. Згідно з письмовими показаннями працівників міліції, наданими Урядом, заявник та інші підозрювані, відкинувши зброю, відмовилися підкоритися наказам працівників міліції та чинили фізичний опір затриманню. Через це працівники міліції застосували прийоми рукопашного бою, силоміць поклали підозрюваних на землю та надягли на них наручники.

9. Кілька годин по тому заявника було доправлено до медичної частини слідчого ізолятора (далі – СІЗО) у місті Черкаси, де він прийшов до тями.

10. Заявника оглянув лікар, який зафіксував на голові та тілі низку ушкоджень і синців, включаючи розсічену рану та гематому на лобі, а також гематоми на лівому плечі, грудях і правому стегні. У медичному висновку, складеному цим лікарем, також зазначалося, що у заявника було кілька пухирів на пальцях, які, як стверджував заявник, були результатами опіків. Лікар зашив рану на лобі заявника, призначив знеболювальне та рекомендував заявнику відвідати невропатолога. Згідно з висновком рентгенограма грудної клітини не виявила наявності у заявника переломів ребер.

11. Як стверджує заявник, лікар не зафіксував усіх його ушкоджень. Наприклад, переломи ребер та двох пальців на правій руці не були виявлені, оскільки рентгенограму не робили.

12. Наступного дня медичний експерт оглянув заявника та встановив, що його ушкодження були легкими.

13. У ході розслідування кримінальної справи щодо нього заявник скаржився до різних державних органів, включаючи прокуратуру, на жорстоке поводження з ним з боку працівників міліції.

14. Постановами від 21 серпня 1998 року та 25 січня 1999 року прокуратура відмовляла у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, встановивши, що під час затримання вони діяли у рамках закону. Цей висновок ґрунтувався на показаннях працівників міліції та медичних документах заявника (див. пункти 8, 10 та 11 вище). Заявник не оскаржував постанови прокуратури до суду.

15. Він знову звертався зі скаргами на жорстоке поводження у ході провадження в апеляційному суді Черкаської області (далі – апеляційний суд) та Верховному Суді, які відхили ці скарги як необґрунтовані (див. пункти 30 та 39 нижче).

B. Розслідування та судовий розгляд кримінальної справи щодо заявника

16. 13 квітня 1998 року слідчий відвідав СІЗО, щоб зустрітися із заявником для проведення допиту. Він повідомив заявникові про те, що той підозрюється у вчиненні 12 квітня 1998 року розбійного нападу за обтяжуючих обставин та вбивства, і роз'яснив заявникові його основні процесуальні права та гарантії, включаючи право на юридичну допомогу та право не свідчити проти себе. Відповідні протоколи були підписані заявником, слідчим та захисником, паном Б., який, як стверджував Уряд, також був присутнім під час допиту заявника. Захисник був призначений слідчим для представництва інтересів заявника у ході провадження.

17. Протоколи також містять заяву заявника, про те, що він бажає, щоб його представляв інший захисник, пан Т., але якщо той відмовиться брати участь у справі, то заявник погоджується, щоб його представляв пан Б. У протоколах заявник також зазначив, що ця заява була зроблена у присутності пана Б. Відповідно заявник відмовився від допиту того дня. Під час його подальших допитів, включаючи ті, що відбувалися на стадії судового розгляду, заявник заперечував свою відповідальність за злочини, у вчиненні яких він підозрювався.

18. У своїй заяві до Суду заявник стверджував, що пан Б. брав участь у провадженні на прохання його дружини, яка оплачувала послуги захисника. Заявник також стверджував, що захисник не був присутнім в СІЗО 13 квітня 1998 року та що він підписав протоколи пізніше. Заявник надав листи адміністрації СІЗО від 16 червня 2004 року, згідно з якими під час досудового слідства захисники не відвідували заявника у СІЗО, а заявник залишав СІЗО лише один раз – 12 серпня 1998 року для проходження психіатричного обстеження.

19. 14 квітня 1998 року працівники прокуратури запросили пана Т. захищати заявника. Оскільки він відмовився від участі у провадженні, пан Б. продовжив представляти заявника протягом провадження.

20. Згідно з документами, наданими Урядом, пан Б. брав участь у слідчих діях, включаючи допити заявника, що проводилися у СІЗО 21 квітня 1998 року та 10 січня 1999 року, ознайомлювався з матеріалами справи, брав участь у судових засіданнях, робив письмові та усні заяви в суді та готував касаційну скаргу на вирок, яким заявника було визнано винним. Судові засідання, в яких захисник не був присутнім, були відкладені.

21. Заявник стверджував, що протягом усього періоду слідства він не спілкувався з паном Б. та йому не дозволялося листуватися із будь-ким поза межами СІЗО. Як стверджував заявник, слідчі казали йому, що зустрітися із захисником до суду неможливо. Вперше заявник зустрівся з захисником, коли розпочався судовий розгляд його справи.

22. 21 квітня 1998 року заявнику було пред'явлено обвинувачення за кількома епізодами розбійних нападів за обтяжуючих обставин, у вбивстві та завданні тілесних ушкоджень.

23. У березні 1999 року слідство було закінчено. Заявнику та пану Б. було надано матеріали справи для ознайомлення. Заявник висловив бажання ознайомлюватися з матеріалами без захисника, що було нібито зроблено на прохання слідчого, який пообіцяв заявнику, що йому дозволять зустрітися з братом.

24. У січні 2000 року заявник закінчив ознайомлюватись з матеріалами справи та у березні 2000 року апеляційний суд, діючи як суд першої інстанції, розпочав розгляд справи.

25. У ході судового провадження заявник подавав кілька клопотань про відвід пана Б., ствержуючи, що йому взагалі не був потрібен захисник. Хоча суд кілька разів звертався до місцевого адвокатського об'єднання з проханням надати заявнику іншого захисника, жодної заміни так і не було запропоновано. Суд також пропонував заявникові самому найняти собі захисника, чого заявник не зробив. Листом від 13 вересня 2000 року Голова апеляційного суду повідомив заступнику Міністра юстиції про те, що відмова заявника та інших обвинувачених від юридичного представництва призвела до тримісячної затримки судового провадження, яке не могло продовжуватися без участі захисника з огляду на серйозність обвинувачень. У листі також зазначалося, що обвинувачені подавали численні процесуальні клопотання, включаючи клопотання про представництво їхніх інтересів Міністром юстиції та передання справи на розгляд Верховного Суду, що свідчило про те, що насправді вони намагалися затягнути провадження.

26. У суді першої інстанції заявник заперечував проти висунутих йому обвинувачень та стверджував, що показання співобвинувачених, що підтверджували його та їхню власну участь у кримінальних діяннях, про які йшлося, були отримані внаслідок фізичного та психологічного тиску з боку працівників міліції. Заявник також подав клопотання до суду про здійснення відео- та аудіозапису провадження, але суд відмовив у його задоволенні.

27. Співобвинувачені заявника подали до суду аналогічні скарги та заперечували свої показання, надані в ході досудового слідства.

28. 28 січня 2002 року апеляційний суд визнав заявника винним за кількома епізодами розбійного нападу за обтяжуючих обставин, у завданні тяжких тілесних ушкоджень та вбивстві. Він призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Суд ґрунтував своє рішення на показаннях близько тридцяти свідків і потерпілих від злочинів, частково на показаннях співобвинувачених заявника, наданих під час слідства, а також на висновках кількох судово-медичних, балістичних та інших експертиз. Суд також взяв до уваги той факт, що у ході обшуків у помешканнях обвинувачених працівниками міліції було виявлено велику кількість предметів, що належали потерпілим від злочинів.

29. Суд також розглянув твердження обвинувачених про те, що у ході досудового слідства працівники міліції катували їх з метою отримання від них зізнання. Суд допитав слідчих та працівників міліції і дійшов висновку, що ці твердження були безпідставними. Суд також зазначив, що обвинувачені, за виключенням заявника, надавали свої показання слідчому у присутності своїх захисників. Співобвинувачені заявника не скаржилися на жорстоке поводження до правоохоронних органів. Тому суд не встановив жодних підстав, що могли б завадити йому посилатися на ці показання у його рішенні.

30. Щодо заявника суд зауважив, що він не визнавав своєї вини на всіх етапах провадження і не було доказів того, що його примушували до цього. Допитавши працівників міліції, які затримували заявника 12 квітня 1998 року, та одного з працівників Черкаського СІЗО, суд зазначив, що заявник отримав ушкодження під час затримання, але не було жодних доказів того, що з ним жорстоко поводитися під час його подальшого тримання під вартою.

31. 12 та 27 лютого 2002 року відповідно заявник та пан Б. подали окремі касаційні скарги, оскаржуючи висновки суду першої інстанції щодо фактів. Заявник також скаржився, що суд першої інстанції не взяв до уваги твердження обвинувачених про «позбавлення можливості мати захисника та побачення з ним до першого допиту» і що суд першої інстанції не дозволив захисникам обвинувачених відвідувати останніх під час тримання під вартою. Заявник також посилався на жорстоке поводження з ним 12 квітня 1998 року та стверджував, що показання його співобвинувачених були отримані внаслідок фізичного та психологічного тиску з боку працівників міліції.

32. Тим часом, 7 лютого 2002 року заявник та один із його співобвинувачених уклали з паном Бр. угоду, відповідно до якої останній зобов'язувався захищати їх у ході провадження.

33. 10 лютого 2002 року заявник звернувся до апеляційного суду з проханням дозволити пану Бр. брати участь у провадженні як його захиснику.

34. 20 лютого 2002 року апеляційний суд повідомив заявнику, що вирішення цього питання не належить до його компетенції.

35. 11 березня 2002 року пан Бр. поскаржився Голові Верховного Суду на відмову апеляційного суду надати йому дозвіл діяти як захиснику заявника та його співобвинуваченого. Пан Бр. також клопотав про надання доступу до матеріалів кримінальної справи, щоб мати змогу підготувати касаційну скаргу від імені заявника та його співобвинуваченого, та дозволу відвідувати їх у СІЗО. Жодної відповіді на клопотання пана Бр. Верховним Судом надано не було.

36. 21 травня 2002 року заявник надіслав до Верховного Суду змінену касаційну скаргу, в якій скаржився на відмову апеляційного суду надати дозвіл пану Бр. діяти як його захиснику.

37. Листом від 4 червня 2002 року апеляційний суд повідомив заявнику, його співобвинуваченому та панові Бр., що останній не може представляти двох обвинувачених водночас, оскільки вони давали суперечливі показання щодо обставин справи. Зокрема у той час як заявник стверджував, що його не було на місці вчинення одного зі злочинів, його співобвинувачений показав, що заявник був там.

38. Суд також зазначив, що пан Бр. не мав свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю та що він не довів, що відповідно до національного законодавства він міг брати участь у кримінальному провадженні як захисник. Суд також повторив, що пан Бр. мав звернутися до Верховного Суду щодо надання йому дозволу брати участь у касаційному провадженні, оскільки суд першої інстанції, який вже виніс рішення у цій справі, не мав повноважень вирішувати це питання.

39. 9 липня 2002 року Верховний Суд розглянув касаційні скарги. Як стверджує заявник, пану Бр. було дозволено брати участь у засіданні від його імені. Заявник, його співобвинувачені та їхні захисники також були присутніми у засіданні. Верховний Суд залишив без задоволення касаційні скарги, подані заявником та паном Б. Верховний Суд також підтримав висновки апеляційного суду щодо тверджень обвинувачених про жорстоке поводження на етапі досудового розслідування.

40. Як стверджує заявник, пану Бр. не було надано можливості ознайомитись з матеріалами справи або зустрітись із заявником до проведення засідання Верховного Суду.

С. Заява до Суду

41. 23 листопада 2002 року заявник подав свою заяву до Суду.

42. 22 квітня 2004 року заявник звернувся до апеляційного суду з проханням надати йому копії медичних висновків, складених після його огляду в СІЗО, та процесуального рішення щодо його клопотання про здійснення відео- та аудіозапису судових засідань, які він мав намір подати до Суду на підтримку своєї заяви.

43. Листом від 28 травня 2004 року заступник Голови апеляційного суду повідомив заявникові, що йому було відмовлено у задоволенні його клопотань, оскільки копіювання документів для заявника не належало до функцій цього суду. Суд також зазначив, що бюджет суду не передбачав коштів для таких цілей.

44. 21 червня 2004 року заявник подав до Придніпровського районного суду міста Черкаси (далі – Придніпровський суд) скаргу на дії заступника Голови апеляційного суду у зв'язку з ненаданням йому копій документів з матеріалів його справи. У своїй скарзі заявник стверджував, що копії цих документів були потрібні йому для того, щоб надати їх Судові. Він також вимагав відшкодування шкоди, яка, як стверджувалось, була завдана відмовою у наданні йому документів.

45. 25 червня 2004 року Придніпровський суд відмовив у прийнятті скарги заявника до розгляду. Суд зазначив, що згідно з законодавством України судді, які діють як офіційні посадові особи, користуються імунітетом від їх переслідування в судовому порядку.

46. 8 липня 2004 року заявник оскаржив ухвалу від 25 червня 2004 року.

47. 15 липня 2004 року той самий суд надав заявнику час для виправлення певних недоліків його апеляційної скарги. Суд постановив, що апеляційна скарга мала бути надрукована та повинна була містити інформацію щодо сторін провадження, зокрема, їхні імена та адреси.

48. 26 липня 2004 року заявник подав нову апеляційну скаргу. Заявник також додав до неї довідку, видану адміністрацією СІЗО, в якій зазначалося, що відповідно до законодавства засуджені не мають можливості друкувати свої документи.

49. У той же день Придніпровський суд відмовив у прийнятті апеляційної скарги заявника через невиконання ухвали від 15 липня 2004 року. Як стверджує заявник, він оскаржив ухвалу від 26 липня 2004 року. Інформація щодо результатів розгляду цієї скарги відсутня.

50. Листом від 28 червня 2004 року Суд просив заявника надати копії його касаційної скарги на вирок від 28 січня 2002 року та клопотань про надання юридичної допомоги.

51. 19 липня 2004 року заявник звернувся до Голови апеляційного суду з проханням надати копію своєї касаційної скарги, а також копії документів, які він уже запитував листом від 22 квітня 2004 року. Заявник посилався на лист Суду, але не надав його копію.

52. 4 серпня 2004 року виконуючий обов'язки Голови апеляційного суду відмовив у задоволенні клопотання заявника з тих же підстав, що були наведені у листі від 28 травня 2004 року. Виконуючий обов'язки Голови апеляційного суду також зазначив, що у разі необхідності Суд може звернутися до державних органів щодо надання йому копій цих документів.

53. Подальші клопотання заявника щодо надання йому копій документів з матеріалів справи також були залишені без задоволення апеляційним судом.

54. У квітні 2007 року на запит Суду Уряд надав копії різних документів із матеріалів кримінальної справи заявника, включаючи його касаційну скаргу та документи щодо юридичної допомоги під час провадження в національних судах.

55. У липні та жовтні 2007 року Суд отримав кілька листів, надісланих з адреси брата заявника. У цих листах заявник стверджував, що Уряд перешкоджав його листуванню із Судом. Зокрема заявник стверджував, що 10, 14, 17 та 23 травня, а також 9 та 15 липня 2007 року він подавав свої зауваження щодо прийнятності та суті заяви, вимог щодо справедливої сатисфакції, пропозиції дружнього врегулювання, а також деяку додаткову інформацію працівникам колонії, до якої заявника було переведено із СІЗО у 2005 році, для того, щоб їх відправили до Суду. Заявник надав копію документа від 4 жовтня 2007 року, в якому державні органи підтвердили відправлення адресованих Суду листів заявника у вказані дати. Проте Суд не отримав зауважень заявника.

56. Як стверджує Уряд, листи, про які йдеться, були одразу ж відправлені до Суду. Працівники колонії не несуть відповідальності за те, що листи не надійшли до Суду.

57. У грудні 2007 року заявник подав скаргу до Генерального прокурора та до Ізяславського районного суду Хмельницької області, стверджуючи, що мало місце втручання у його кореспонденцію. Скарги були розглянуті прокуратурою та установою пошти. Прокуратура відповіла заявникові, що його листи були належним чином відправлені працівниками колонії. Прокуратура також зазначила, що неможливо було перевірити, чи отримала та відправила пошта листи заявника, які не були рекомендованими. Це було підтверджено установою пошти.

58. Листом від 1 липня 2009 року заступник Голови апеляційного суду відмовив у задоволенні іншого клопотання заявника щодо надання копій документів із матеріалів його справи. У листі також зазначалося, що відповідно до частини 2 статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу заявник має право запросити захисника або обрати представника з-поміж своїх близьких родичів. Заявнику було повідомлено, що такому представнику буде надана можливість ознайомитись з матеріалами справи та зробити записи.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

59. Відповідні положення національного законодавства та відповідні положення Рекомендації Rec(2006)2 Комітету міністрів державам – учасницям Європейських пенітенціарних правил наведені у рішенні від 14 жовтня 2010 року у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) заява № 16474/03, пп. 35–38 та 41–42), яка головним чином стосувалася ненадання заявникові державними органами можливості отримати копії документів, необхідних для його заяви до Суду.

60. У контексті виконання рішення Суду у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) у вересні 2011 року Уряд України надіслав Комітетові міністрів план дій щодо виконання вищезазначеного рішення. Витяг з плану дій в частині загальних заходів передбачає таке:

«1. Публікація рішення та його розповсюдження

Стислий виклад рішення було опубліковано в газеті центрального органу виконавчої влади «Урядовий кур'єр», № 28, від 15 лютого 2011 року.

Листами від 22 березня 2011 року до Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, апеляційного суду Донецької області, Генеральної прокуратури України та Державної пенітенціарної служби України були надіслані повідомлення про рішення, які містили виклад висновків Суду.

Крім того, висновки Суду у вищезазначеному рішенні були включені до Подання до Кабінету Міністрів України про виконання рішень Європейського суду з прав людини, які набули статусу остаточного (березень 2011 року). Кабінет Міністрів України доручив відповідним органам вжити заходів для виправлення констатованого порушення, уникнення подібних порушень та приведення своєї практики у відповідність вимогам Конвенції.

2. Законодавчі заходи

Для визначення того, чи вимагаються будь-які зміни до законодавства, державні органи наразі проводять багатосторонні консультації. Як тільки це питання буде вирішено на національному рівні, Комітет міністрів буде повідомлено про це».

61. На своєму 1120-му засіданні 13–14 вересня 2011 року Комітет міністрів прийняв план дій до уваги та закликав Україну здійснювати інформування про подальші заходи щодо його виконання. Наразі Комітет міністрів ще не завершив здійснення нагляду за виконанням рішення відповідно до пункту 2 статті 46 Конвенції.

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

62. Суд зазначає, що після комунікування справи Урядові держави-відповідача заявник подав ще декілька нових скарг.

63. Зокрема у своїх листах від 12 березня 2007 року заявник скаржився за статтею 7 Конвенції на те, що він був незаконно засуджений до довічного позбавлення волі, стверджуючи, що таке покарання не могло бути застосоване у його справі.

64. У квітні 2008 року заявник подав скаргу за статтею 34 Конвенції на те, що у виправній колонії йому не дозволялося зберігати оригінали листів, що надсилалися йому Судом. Коли вони надходили, заявникові надавалося дуже мало часу (до десяти хвилин) для того, щоб прочитати їх у присутності працівників колонії. Згодом він за клопотанням міг отримати їхні копії, але часто із затримкою строком до 1 місяця. Якщо такі листи були англійською мовою, якою заявник не володів, ані перекладу, ані пояснення його змісту працівники виправної колонії йому не надавали.

65. У 2011 році заявник також поскаржився на те, що з 12 по 21 серпня 2011 року він тимчасово був переведений до пенітенціарної установи у м. Вінниця, побутові умови тримання в якій були принижуючими. Зокрема заявник тримався у темній, сирій та холодній камері та йому не дозволялися щоденні прогулянки.

66. На думку Суду, нові твердження заявника не є доповненням його первісних скарг, щодо яких сторони надали свої зауваження. Таким чином, Суд вважає недоречним розглядати ці питання у контексті цієї справи (див. рішення від 19 квітня 2005 року у справі «*Пуряник проти України*» (*Puryanik v. Ukraine*), заява № 75788/01, п. 20).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

67. Заявник скаржився на те, що під час затримання він зазнав катування з боку працівників міліції. Він також скаржився на те, що у ході досудового слідства у справі його співбвинувачені зазнали катувань з боку працівників міліції. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

A. Прийнятність

68. Суд зазначає, що скарга заявника про жорстоке поведження стосовно його співбвинувачених має бути відхилена у зв'язку з відсутністю у нього статусу потерпілого відповідно до статті 34 Конвенції.

69. Щодо скарги заявника на те, що 12 квітня 1998 року працівники міліції катували його, Суд зазначає, що заявник вжив заходів на національному рівні, аби довести свої скарги до відома національних органів. Заявник підіймав це питання протягом судового розгляду його справи, та той факт, що його скарга відхилялася прокурорами 21 серпня 1998 року та 25 січня 1999 року, не завадив національним судам розглянути її по суті під час судового розгляду справи щодо заявника (див. пункти 30 та 39 вище). За цих обставин заявник мав підстави очікувати завершення судового розгляду, щоб подати скаргу до Суду та, таким чином, ним було дотримано вимоги шестимісячного строку, встановленої пунктом 1 статті 35 Конвенції (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «*Каверзін проти України*» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 99 (ще не набуло статусу остаточного)).

70. Суд також зазначає, що скарга заявника на те, що 12 квітня 1998 року він зазнав катування з боку працівників міліції, не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що ця скарга не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

71. Заявник скаржився на те, що під час затримання його було побито працівниками міліції. Заявник запевняв, що при затриманні він не чинив опору та не намагався втекти. Заявник зазначив, що жорстоке поведження з ним продовжувалося після того, як він втратив свідомість (див. пункт 7 вище), та наслідком цього стали серйозні тілесні ушкодження.

72. Уряд стверджував, що 12 квітня 1998 року до заявника було застосовано фізичну силу, оскільки він відмовився підкоритися наказам працівників міліції. Зокрема працівники міліції застосували до заявника прийом рукопашного бою, а потім надягли на нього наручники.

73. Згідно з твердженнями Уряду, заявник не довів, що застосування фізичної сили працівниками міліції було незаконним або надмірним. Уряд також стверджував, що не існує доказів того, що заявника було піддано катуванню або нелюдському поведженню.

74. Уряд стверджував, що використання фізичної сили працівниками міліції не досягло мінімального рівня жорстокості, щоб вважатися нелюдським або таким, що принижує гідність, поведженням у розумінні статті 3 Конвенції.

75. Уряд також зазначав, що скарга заявника про катування була належним чином розглянута прокуратурами та судами, які не виявили в діях працівників міліції будь-яких порушень.

2. Оцінка Суду

76. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує людську гідність, поведження або покарання. Жорстоке поведження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції

лише у разі досягнення певного мінімального рівня жорстокості, оцінка якого залежить від усіх обставин справи, зокрема, таких як тривалість поведження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших прикладів, рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 162, Series A № 25).

77. Суд також повторює, що при оцінці доказів за скаргою на порушення статті 3 Конвенції має застосовуватися критерій доведення «поза розумним сумнівом» (див. наведене вище рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, та рішення у справі «Авишар проти Туреччини» (*Avsar v. Turkey*), заява № 25657/94, п. 282, ECHR 2001-VII (витяги)). Проте такий доказ може впливати зі співіснування неспростовних презумпцій факту, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 121, ECHR 2000-IV). Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо затриманих осіб, що перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього затримання з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, Series A № 336, та «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

78. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що, хоча медичних доказів на підтримку твердження заявника про те, що його шока була проколота або що його ребра були зламані, немає, заявник отримав низку інших тілесних ушкоджень, які були зазначені в акті медичного огляду, складеному в день його затримання (див. пункт 10 вище). Зазначені тілесні ушкодження були достатньо серйозними щоб становити жорстоке поведження у розумінні статті 3 Конвенції (див., наприклад, рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Спінов проти України» (*Spinov v. Ukraine*), заява № 34331/03, п. 46).

79. Суд також зазначає, що сторони погоджуються з тим, що тілесні ушкодження були завдані під час сутички заявника з міліцією. Проте, хоча Уряд доводив, що заявник зазнав тілесних ушкоджень внаслідок законного застосування фізичної сили при його затриманні, заявник стверджував, що працівники міліції катували його свідомо.

80. У цьому контексті Суд зауважує, що доводи Уряду ґрунтуються на висновках державних органів, які перевіряли скаргу заявника про жорстоке поведження (див. пункти 14, 15, 30 та 39 вище). Проте зазначеним висновкам бракує важливих деталей та відповідного обґрунтування. Зокрема, вони не містять переконливих пояснень щодо конкретного характеру та ступеня фізичної сили, застосованої до заявника. Письмові показання працівників міліції, на яких працівники прокуратури та суди ґрунтували свої висновки, також не надають таких пояснень. Вони надавалися у формі дуже розпливчастих та заплутаних посилань на те, що при затриманні заявник чинив фізичний опір та працівники міліції застосували прийоми рукопашного бою (див. пункт 8 вище). Відповідно Суд відхиляє як необґрунтовані доводи Уряду про те, що застосування фізичної сили працівниками міліції було зумовлено власною поведінкою заявника.

81. Суд також зазначає, що ані державні органи, ані Уряд не зробили спроби розглянути або обґрунтовано спростувати докладні твердження заявника щодо жорстокого з ним поведження з боку працівників міліції. У цьому зв'язку Суд надає особливої важливості тому факту, що твердження заявника про походження декількох опіків на його пальцях були повністю проігноровані (див. пункти 7 та 10 вище).

82. З огляду на відповідні медичні документи та доводи сторін у цій справі Суд доходить висновку, що у день затримання заявник був підданий жорстокому поведженню працівниками міліції.

Проте Суд не вважає, що жорстоке поведження, про яке йдеться, становило катування. Хоча при затриманні працівники міліції застосували до заявника непропорційну фізичну силу, не було встановлено або переконливо доведено, що вони мали намір покарати або залякати заявника.

83. У світлі наведеного вище Суд вважає, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням працівниками міліції до заявника нелюдського або такого, що принижує гідність, поведження.

III. СТВЕРДЖУВАНА НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАЯВНИКА

84. Заявник стверджував, що він був невинуватим та що його засудження ґрунтувалось на неправильній оцінці фактів та доказів. Зокрема заявник заявляв, що суди не повинні були брати до уваги показання, надані його співобвинуваченими протягом досудового слідства, стверджуючи, що зазначені показання були отримані внаслідок фізичного та психологічного тиску з боку працівників міліції.

85. Заявник також стверджував, що він не знав про характер та підстави обвинувачення, висунутого проти нього, а також що протягом досудового слідства державні органи відмовили йому у наданні юридичної допомоги. Він також скаржився на те, що вони не дозволили панові Бр. ознайомитися з матеріалами справи або побачитися із заявником для того, щоб скласти від його імені касаційну скаргу.

86. Заявник посилався на пункт 1 та підпункти «а»–«д» пункту 3 статті 6, на статті 13 та 17 Конвенції та на статтю 2 Протоколу № 7 до Конвенції. Суд вважає, що скарга заявника має бути розглянута за пунктом 1 та підпунктами «а»–«с» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідні положення яких передбачають таке:

«1. 1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

(а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

(б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

...»

87. Уряд заперечував доводи заявника, зокрема, стверджуючи, що право заявника на захист гарантувалося на національному рівні.

88. Спершу Суд зауважує, що деякі зі скарг заявника за статтею 6 Конвенції не порушувались на національному рівні у чіткий та обґрунтований спосіб. Зокрема це стосується стверджуваного неповідомлення слідчими заявника про характер та підстави обвинувачення, висунутого проти нього, та їхньої стверджуваної відмови надати йому на стадії досудового слідства доступ до юридичної допомоги. Твердження заявника у касаційній скарзі про те, що суд першої інстанції не розглянув заяви про те, що «позбавлення можливості мати захисника та побачення з ним до першого допиту», не підтримувалося будь-якими деталями або доказами, а тому не є серйозним доводом, на який Верховний Суд України мав звернути особливу увагу. За цих обставин Суд не може розглядати ці скарги, перебираючи по суті на себе роль національного суду.

89. У будь-якому випадку, Суд вважає, що зазначені скарги є необґрунтованими. Зокрема заявник був належним чином повідомлений про висунуті проти нього обвинувачення (див. пункт 16 вище). Хоча заявник стверджував, що пан Бр. не був присутній під час допиту заявника в СІЗО (див. пункт 18 вище), Суд зазначає, що Уряд надав достатні докази на спростування твердження заявника (див. пункти 16, 17 та 20 вище). Суд також зазначає, що заявник не довів, що відповідальність за будь-які труднощі, з якими він міг стикнутися при спілкуванні із захисником протягом слідства, може бути покладена на державні органи, а не на самого заявника або його захисника.

90. Суд також зазначає, що твердження заявника про те, що він не міг спілкуватися ні з ким поза межами СІЗО, взагалі не підтверджуються будь-якими доказами. Також не існує жодного доказу того, що зазначене питання було доведено до відома державних органів.

91. Що стосується скарги заявника про відмову судів дозволити панові Бр. ознайомитися з матеріалами справи та побачитися із заявником для того, щоб скласти від його імені касаційну скаргу, Суд зазначає, що це питання було ретельно розглянуто апеляційним судом. Мотивуючи свою позицію з цього питання, суд послався на конкретні обставини, які не дали змогу панові Бр. взяти участь у провадженні, та полягали у тому, що він бажав представляти двох підсудних, які надавали суперечливі показання щодо фактів. З огляду на те, що заявник не заперечив достовірності цієї інформації, Суд не вважає, що обмеження його права на вибір захисника на цій підставі було непропорційним або суперечило гарантіям підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

92. Той факт, що Верховний Суд України згодом дозволив панові Бр. взяти участь у провадженні, представляючи інтереси заявника (але не інтереси іншого співобвинуваченого), не піддає сумніву позицію апеляційного суду з цього питання (див. пункт 91 вище). Заявник не вказав, коли було ухвалено рішення, яке надавало панові Бр. право взяти участь у провадженні, або якими були підстави для такого рішення. У будь-якому разі Суд зазначає, що це не завадило заявникові отримати юридичну допомогу від пана Б. – юриста, який був його захисником протягом слідства та розгляду справи судом першої інстанції та мав повний доступ до матеріалів його справи, до засідання Верховного Суду України.

93. В цілому Суд доходить висновку, що заявникові була надана достатня можливість підготувати та навести доводи на свій захист протягом провадження у судах першої та касаційної інстанцій, за допомогою юридичної консультації пана Б. Заявник не довів, що його аргументи не були належним чином розглянуті або що будь-яке стверджуване порушення його процесуальних прав або стверджувані помилки в оцінці судами питань права або фактів були такими, що зашкодили загальній справедливості провадження, гарантованій статтею 6 Конвенції. У матеріалах справи не міститься нічого, що дозволило б Судові не погодитись з висновками судів про те, що твердження співобвинувачених заявника про жорстоке поводження протягом досудового слідства були необґрунтованими.

94. У світлі зазначеного вище Суд доходить висновку, що ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ВТРУЧАННЯ У ПРАВО ЗАЯВНИКА НА ІНДИВІДУАЛЬНУ ЗАЯВУ

95. Заявник скаржився на те, що державні органи не надали йому копій документів з матеріалів справи, які він бажав подати до Суду на обґрунтування своєї заяви. Заявник також скаржився на те, що державні органи перешкоджали його листуванню із Судом. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

96. Суд зазначає, що скарга заявника за статтею 34 Конвенції по суті стосується двох окремих питань, а саме: стверджуваної відмови надати заявникові копії документів для його заяви до Суду та стверджуваного невідправлення його листів до Суду. Суд розгляне ці питання окремо.

А. Відмова надати заявникові копії документів для його заяви до Суду

1. Доводи сторін

97. Уряд стверджував, що скарга заявника стосувалася відмови державних органів зробити ксерокопії певних документів для нього за їхній кошт, а не відмови допустити заявника до цих документів. У цьому контексті Уряд зауважив, що національні нормативні акти не вимагають від державних органів безоплатно забезпечувати позбавлених волі осіб ксерокопіями документів з матеріалів їхніх справ. На думку Уряду, таке зобов'язання поклало б на державні органи невиправдано важкий тягар, особливо з огляду на те, що обсяги матеріалів справи можуть бути дуже великими. Уряд також стверджував, що зазначене обмеження становило елемент неминучого страждання, властивий законному позбавленню волі.

98. Уряд також зауважив, що заявник та захисник, який представляв його у національному провадженні, протягом зазначеного провадження мали повний доступ до матеріалів справи та що вони могли зробити копії відповідних документів для заяви заявника до Суду за власний кошт. Після завершення національного провадження заявник міг попросити свого захисника або своїх родичів отримати копії документів, необхідних для заяви.

99. Уряд також зауважив, що працівники виправної колонії, в якій тримався заявник, надали йому копії певних документів.

100. Відповідно до тверджень Уряду той факт, що заявник все-таки подав до Суду заяву, підтверджує, що державні органи не перешкоджали його праву на індивідуальну заяву.

101. Заявник заперечив проти аргументів Уряду та наполягав на тому, що його було позбавлено доступу до матеріалів справи. Хоча працівники виправної колонії допомогли йому в отриманні ксерокопій листів Суду, вони не допомогли йому отримати документи з матеріалів його справи. Заявник також стверджував, що, незважаючи на той факт, що він просив державні органи дозволити йому зробити копії документів за власний кошт, йому було відмовлено у задоволенні його клопотань. Заявник вважав, що ця відмова була пов'язана з тим фактом, що в камері йому дозволялося тримати тільки копії вироку та ухвали суду касаційної інстанції (див. пункт 59 вище).

102. Заявник також стверджував, що при ознайомленні з матеріалами справи під час кримінального провадження він не вважав за необхідне робити копії документів, тому що він вважав, що суди не визнають його винним.

2. Оцінка Суду

103. Суд зазначає, що ця частина справи стосується питання втручання у право заявника на індивідуальну заяву, щодо якого в декількох справах щодо України він уже постановив рішення. Наприклад, у зазначеній вище справі «Найден проти України» (пп. 64–69) Суд констатував порушення статті 34 Конвенції через те, що державні органи не забезпечили заявникові, який залежав від них (він був ув'язнений та не мав захисника), можливості отримати копії документів, яких він потребував для обґрунтування своєї заяви до Суду.

104. Принципова відмінність між становищем заявника у цій справі і становищем заявника у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) полягає у тому, що перший підтримує стосунки з родичем, своїм братом, який залишається на волі та іноді допомагає заявникові листуватися з Судом (див. пункт 55 вище та рішення у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), зазначене вище). Проте Суд не вважає, що цей елемент може дати підстави для досягнення іншого висновку щодо дотримання Україною положень статті 34 Конвенції.

105. Хоча Уряд стверджував, що родичі заявника могли допомогти йому отримати копії документів, які були йому потрібні, він не пояснив процедури, згідно з якою мали діяти заявник та, наприклад, його брат, щоб останній міг отримати доступ до матеріалів справи заявника. У цьому зв'язку Суд бере до уваги обставини іншої справи щодо України, в якій матері ув'язненого не було надано дозволу робити копії документів з матеріалів його справи, що зберігалися у місцевому суді (див. рішення від 29 вересня 2011 року у справі «Третьяков проти України» (*Tretyakov v. Ukraine*), заява № 16698/05, п. 84).

106. Слід визнати, що у справі «Третьяков проти України» (*Tretyakov v. Ukraine*) Суд постановив, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції, зокрема у тому, що стосується надання заявникові можливості отримати копії документів, які були йому потрібні для підтримки його заяви. Проте у вищезазначеній справі після того, як заявник подав свою заяву до Суду, він мав повний доступ до матеріалів справи, оскільки у той час кримінальне провадження тривало, і ніщо йому не заважало переписувати документи від руки, та він зміг надіслати до Суду усі документи, які, на його думку, мали значення для розгляду справи. Його скарга головним чином стосувалася відмови суду першої інстанції дозволити йому ксерокопіювати їх (див. вищезазначене рішення у справі «Третьяков проти України» (*Tretyakov v. Ukraine*), п. 85).

107. У справі, що розглядається, заявник подав заяву після завершення провадження у його справі. Як і заявник у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), він був позбавлений доступу до матеріалів своєї справи та не міг робити копій документів ані вручну, ані будь-яким іншим чином (див. рішення у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), п. 65). За цих обставин та з огляду на доводи заявника Суд не погоджується з Урядом щодо того, що його скарга стосувалася виключно відмови державних органів безоплатно надати йому ксерокопії певних документів.

108. Що стосується аргументу Уряду про те, що заявник міг зробити копії документів до завершення національного провадження, Суд зазначає, що він вже відхилив подібний аргумент у справі «Найден проти України» (див. вищезазначене рішення у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), пп. 59 та 67) та що у цій справі немає підстав відходити від зазначеного висновку.

109. Всупереч твердженню Уряду (див. пункт 100 вище), той факт, що ця заява була подана до Суду, не виключає можливості втручання у право заявника на індивідуальну заяву (див. вищезазначене рішення у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), п. 68).

110. У світлі зазначеного вище Суд доходить висновку, що Україна не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції щодо надання заявникові усіх необхідних можливостей для забезпечення належного та ефективного розгляду його заяви Судом.

В. Стверджуване втручання у кореспонденцію заявника до Суду

111. Уряд стверджував, що заявник не подав прокуророві з нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах скаргу щодо втручання у його право на кореспонденцію до Суду. Отже, заявник не може вважатися таким, що вичерпав національні засоби юридичного захисту у зв'язку з цією частиною заяви.

112. Уряд також заперечував будь-яке втручання у кореспонденцію заявника до Суду.

113. Заявник не погодився.

114. Що стосується доводу Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту, Суд повторює, що скарга за статтею 34 Конвенції має процесуальний характер і тому не порушує питання щодо прийнятності за Конвенцією (див., *mutatis mutandis*, рішення від 18 лютого 2010 року у справі «Пузан проти України» (*Puzan v. Ukraine*), заява № 51243/08, п. 49).

115. Звертаючись до суті скарги заявника, Суд зазначає, що можливість втрати листів, які заявник відсилав до Суду у травні та липні 2007 року, внаслідок технічної помилки на певному етапі їхнього відправлення або доставки не повинна виключатися. У будь-якому разі Суд констатує, що немає достатніх фактичних підстав, аби дійти висновку щодо того, що державні органи України умисно не відправляли листи заявника або не забезпечили їхню належну доставку (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Юхас Дуріч проти Сербії» (*Juhas Duric v. Serbia*), заява № 48155/06, пп. 75–76, від 7 червня 2011 року (ще не набуло статусу остаточного), «Орлов проти Росії» (*Orlov v. Russia*), заява № 29652/04, пп. 120–121, від 21 червня 2011 року; та для порівняння, наприклад, рішення у справах «Нурмагомедов проти Росії» (*Nurmagomedov v. Russia*), заява № 30138/02, пп. 57–62, від 7 червня 2007 року, та «Булдаков проти Росії» (*Buldakov v. Russia*), заява № 23294/05, пп. 48–50, від 19 липня 2011 року).

116. Відповідно Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції щодо відправки листів заявника, адресованих Суду.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

117. Стаття 46 Конвенції передбачає таке:

«1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є Сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням».

118. Суд повторює, що стаття 46 Конвенції у світлі її тлумачення в контексті статті 1 покладає на державу-відповідача юридичний обов'язок вжити під наглядом Комітету міністрів відповідних заходів загального та/або індивідуального характеру для забезпечення права заявника, порушення якого було констатоване Судом. Таких заходів держава-відповідач повинна вжити і стосовно інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника, а саме – усунути проблеми, які призвели до таких висновків Суду (див. рішення у справі «Скоццарі та Джунта проти Італії» (*Scozzari ma Giunta v. Italy*) [ВП], заяви № 39221/98 та № 41963/98, п. 249, ECHR 2000-VIII).

119. Для сприяння швидкому та ефективному виконанню його рішень, якими встановлюється порушення Конвенції, та для того, щоб допомогти державі-відповідачу виконати свої обов'язки згідно зі статтею 46 Конвенції, Суд повинен якомога чіткіше визначити, що він вважає проблемою, яка призвела до такого висновку. Якщо проблема виявляється системною та наслідком її є або, скоріш за все, будуть численні заяви, від Суду може вимагатися встановити першопричину зазначеної проблеми (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Броньовський проти Польщі»

(*Broniowski v. Poland*) [ВП], заява № 31443/96, пп. 189–194, ECHR 2004-V; «*Гуттен-Чапська проти Польщі*» (*Hutten-Czapska v. Poland*) [ВП], заява № 35014/97, п. 232, ECHR 2006-VIII; «*Грінз та М.Т. проти Сполученого Королівства*» (*Greens ta M.T. v. the United Kingdom*), заяви №№ 60041/08 та 60054/08, п. 107, ECHR 2010 (витяги); та рішення у справі проти України «*Юрій Миколайович Іванов проти України*» (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*), заява № 40450/04, п. 80, від 15 жовтня 2009 року; «*Харченко проти України*» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, п. 101, від 10 лютого 2011 року; «*Балицький проти України*» (*Balitskiy v. Ukraine*), заява № 12793/03, п. 54, від 3 листопада 2011 року).

120. Суд зазначає, що частина цієї справи стосується системних проблем, існування яких вимагає вжиття заходів загального характеру.

121. Зокрема це вже друга справа після зазначеної вище справи «*Найден проти України*» (*Naydyon v. Ukraine*), в якій Суд встановлює порушення статті 34 Конвенції у зв'язку з тим, що заявникові, ув'язненій особі, залежній від державних органів, не був наданий ефективний доступ до документів, які були потрібні йому для обґрунтування своєї заяви до Суду. Подібні скарги про втручання у право на індивідуальну заяву були подані у низці інших справ щодо України, які наразі знаходяться на розгляді Суду. З їхнього числа на цей момент двадцять три справи були коментовані Урядом.

122. Отже, Суд доходить висновку, що ця проблема не є поодиноким випадком чи особливим поворотом подій у певній справі (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «*Броньовський проти Польщі*» (*Broniowski v. Poland*) [ВП], заява № 31443/96, п. 189, ECHR 2004-V).

123. З огляду на свої висновки за статтею 34 Конвенції у цій справі, а також у справі «*Найден проти України*» (див. пункти 110 вище та вищезазначене рішення у справі «*Найден проти України*» (*Naydyon v. Ukraine*)), Суд вважає, що ця проблема виникла внаслідок відсутності чіткої та конкретної процедури, яка давала б ув'язненим особам можливість отримувати копії документів з матеріалів справи або переписуючи їх власноруч або за допомогою відповідного обладнання, або шляхом покладання на державні органи обов'язку робити такі копії. Хоча існували національні нормативні акти, які передбачали допуск громадян до документів, що зберігаються державними органами, включаючи матеріали судових справ, національні судові органи не вважали себе зобов'язаними допомагати ув'язненим особам, враховуючи їхнє особливе становище, отримувати такі копії. Немає також інформації про те, що пенітенціарні установи, на які згідно з правилами виконання покарань покладалось таке завдання, дотримувались цих вимог.

124. Суд також зазначає, що Комітет міністрів ще не завершив процес нагляду за виконанням рішення у справі «*Найден проти України*» (*Naydyon v. Ukraine*) за пунктом 2 статті 46 Конвенції (див. пункт 61 вище). Отже, він констатує, що ця проблема досі залишається нерозв'язаною.

125. Пам'ятаючи про величезну важливість права на індивідуальну заяву, закріпленого статтею 34 Конвенції, для ефективного функціонування системи нагляду, створеної Конвенцією, Суд вважає, що державою-відповідачем мають бути терміново вжиті адекватні законодавчі та адміністративні заходи для надання особам, позбавленим свободи, можливості отримати ефективний доступ до документів, необхідних для обґрунтування їхніх скарг до Суду.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

126. Стаття 41 Конвенції передбачає таке:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

127. Заявник вимагав 2 000 000 євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

128. Уряд не надав своїх зауважень.

129. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою, тому він відхиляє цю вимогу. З іншого боку, він присуджує заявникові 12 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

130. Заявник не подав жодних вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Відповідно Суд нічого не присуджує.

C. Пеня

131. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одногосно скаргу заявника на те, що 12 квітня 1998 року він був підданий катуванню з боку працівників міліції, прийнятною, а скарги щодо жорстокого поводження з іншими затриманими – неприйнятними.
2. *Оголошує* більшістю голосів скаргу заявника на несправедливість провадження щодо нього неприйнятною.
3. *Постановляє* одногосно, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що заявника було піддано нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню з боку працівників міліції.
4. *Постановляє* одногосно, що Україна не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з відмовою державних органів надати заявнику копії документів для його заяви до Суду.
5. *Постановляє* одногосно, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції щодо відправлення листів заявника, адресованих Суду.
6. *Постановляє* одногосно, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дня, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявнику 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись;
  - (b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* одногосно решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 26 липня 2012 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Стівен ФІЛЛІПС
(Stephen Phillips)
Заступник Секретаря

Дін ШПІЛЬМАНН
(Dean Spielmann)
Голова

**СПРАВА «ВОЛОШИН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VOLOSHYN V. UKRAINE)**

(Заява № 15853/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 жовтня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

10/01/2014

Це рішення стало остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Волошин проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юджівська (*Ganna Yudkivska*),
Хелена Єдерблом (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 17 вересня 2013 року
постановляє таке рішення, яке було ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була розпочата за заявою (№ 15853/08), яку 10 березня 2008 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Валентин Олексійович Волошин (далі – заявник).

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Н. Кульчицький.

3. Заявник стверджував, що умови його тримання в ізоляторі тимчасового тримання Полтавського міського управління УМВС в Полтавській області (далі – ІТТ) не відповідали статті 3 Конвенції. Він також скаржився за статтею 6 Конвенції на те, що суди не зібрали докази, пов'язані з його цивільним позовом, та не надали достатнього обґрунтування своїм висновкам.

4. 2 січня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1952 році та проживає у м. Полтава.

6. 9 червня 2004 року заявника було затримано у зв'язку з кримінальним провадженням щодо нього та двох жінок, пані Д. та О. У жовтні 2004 року заявника звільнили під підписку про невиїзд. Провадження в кримінальній справі було закрито у 2008 році через відсутність складу злочину (*corpus delicti*) у діях заявника та інших обвинувачених.

7. Як було встановлено національними судами, з 10 до 18 червня 2004 року заявника тримали в ІТТ. Вранці 11 червня 2004 року заявника було доправлено до місцевого суду для участі у засіданні щодо застосування до нього запобіжного заходу. Він повернувся до ІТТ у другій половині того ж дня.

8. У січні 2007 року заявник звернувся до Октябрського районного суду м. Полтава (далі – районний суд) із цивільним позовом до ІТТ та інших органів влади, вимагаючи відшкодування моральної шкоди, завданої неналежними умовами його тримання у ІТТ.

9. Заявник скаржився на те, що протягом усього періоду його тримання у різних камерах ІТТ умови його тримання суперечили нормам національного законодавства та статті 3 Конвенції. Він стверджував, що: йому не було надано жодної можливості помитися або почистити зуби, оскільки його не забезпечили предметами особистої гігієни; він був змушений спати на дерев'яних або залізних ліжках без матраца або постільної білизни; кожної ночі його кусали комахи, наражаючи на ризик інфікування ВІЛ або іншими хворобами від співкамерників; замість ложки йому видали маленьку посудину, що унеможливлювало прийом їжі; йому не дозволяли виходити на прогулянки і він не мав доступу до свіжого повітря; туалети в камерах не дозволяли усамітнитися, оскільки не були належним чином відділені; і щоранку та щовечора проводився особистий обшук заявника та інших затриманих із роздяганням у присутності інших. Зокрема, заявнику та іншим затриманим наказували роздягтися, вийти з камери до коридору та увійти до металевої клітки. Під час особистого обшуку заявника його штовхали кийками та вимагали стати обличчям до стіни і розсунути сідниці.

10. За клопотанням заявника районний суд допитав двох жінок, пані Д. та О., яких тримали в ІТТ протягом того ж періоду часу. Через зміну затриманих в камерах пані Д. тримали у тих же камерах (№ 3 та № 5), що й заявника, але у інші дні.

11. Під час допиту в суді пані Д. показала, що її та інших затриманих не забезпечили постільною білизною; камери були заповнені комахами, що робило сон неможливим; щодо неї регулярно проводився особистий обшук з роздяганням (окремо від заявника); її не забезпечили предметами особистої гігієни; її не випускали на прогулянки; посуд для їжі був надто малим, що призводило до того, що особи, які ним користувалися, не могли уникнути контакту їхніх пальців з їжею; і туалети не були належним чином відгородженими.

12. Під час допиту у суді пані О. пояснила, що її не забезпечили постільною білизною, належним посудом для їжі та предметами особистої гігієни; у неї не було прогулянок на свіжому повітрі; її кусали комахи; не проводилося жодних заходів дезінфекції.

13. За клопотанням заявника районний суд також допитав дружину заявника та інших осіб, які бачили його та розмовляли з ним в оскаржуваний період його тримання в ІТТ або після того. Усіх свідків було допитано у присутності заявника.

14. Заявник також заявляв, що його слова можуть бути підтверджені затриманими, яких тримали у тих самих камерах одночасно з ним. Він вимагав у суду зобов'язати ІТТ надати відповідні витяги з «Журналу реєстрації осіб», щоб встановити, хто був його співкамерниками, та викликати їх до суду в якості свідків. Районний суд витребував витяги у ІТТ. ІТТ надав витяги з «Журналу реєстрації осіб», але у цих витягах не містилось персональних даних, необхідних для встановлення осіб співкамерників заявника та виклику їх до суду. Заявник також вимагав, щоб суд оглянув камери, у яких його тримали, щоб перевірити факти, що були предметом спору. Клопотання було відхилено, а районний суд вивчив фотографії ІТТ, надані відповідачами.

15. У ході слухання справи відповідачі стверджували, що твердження заявника були безпідставними. Вони стверджували, що, зокрема, особисті обшуки з роздяганням проводилися відповідно до національного законодавства, заявник мав можливість отримувати необхідні продукти від своїх родичів, заходи з дезінфекції проводилися двічі на місяць, що підтверджується відповідними записами, а фізичні умови тримання були належними, що підтверджується фотографіями, зробленими в ІТТ.

16. 7 червня 2007 року районний суд відмовив у позові у зв'язку з його необґрунтованістю. Суд зазначив, що не було доказів на підтвердження того, що заявникові було завдано будь-якої моральної шкоди, що з боку відповідачів мали місце якісь неправомірні дії або бездіяльність, або що вони були винні у вчиненні яких-небудь правопорушень цивільного характеру. Він вказав, що твердження заявника підтверджувалися показами свідків, які не знали безпосередньо про особисте становище заявника в ІТТ. З іншого боку, він зазначив, що записи про проведені у ІТТ заходи з дезінфекції спростовували твердження заявника щодо неналежних санітарних умов. Він також

взяв до уваги норми національного законодавства щодо особистого обшуку осіб, що тримаються в ізоляторах тимчасового тримання.

17. Заявник оскаржив це рішення, стверджуючи, що районний суд не вжив належних заходів для встановлення та допиту його співкамерників; він безпідставно знехтував показами пані Д. та О., яких тримали у ІТТ у той же період часу, та чий безпосередній досвід мав відношення до фактів справи. Зокрема, свідка Д. тримали у тих же камерах, хоч і у інші дні у той же період, що розглядався, і її твердження щодо фізичних умов тримання були ідентичними твердженням заявника. Суд не оглянув приміщення ІТТ. Заявник також наголосив на тому, що практика особистих обшуків із роздяганням суперечила статті 3 Конвенції. Він посилався на рішення Суду у справах «Іванчук проти Польщі» (*Iwańczuk v. Poland*), (заява № 25196/94, від 15 листопада 2001 року) та «Ван дер Вен проти Нідерландів» (*Van der Ven v. the Netherlands*) (заява № 50901/99, ЕCHR 2003-II). Він наполягав на тому, що для проведення особистого обшуку з роздяганням двічі на день не було підстав, хоча районний суд вирішив, що ця практика була виправданою. Заявник стверджував, що ігноруючи вимоги Конвенції з цього питання, районний суд не дотримався Конституції, згідно з якою Конвенція є частиною національного законодавства.

18. 31 липня 2007 року апеляційний суд Полтавської області за участю заявника залишив рішення районного суду без змін. Він зазначив, що згідно з офіційними звітами, наданими відповідачами, протягом періоду, про який йдеться, заходи з дезінфекції проводились у камерах ІТТ двічі на місяць; заявника відвідував його захисник; 13 та 15 червня 2004 року його дружина передавала йому передачі, у яких був туалетний папір, зубна паста, зубна щітка та мило. Особисті обшуки з роздяганням проводилися відповідно до правил внутрішнього розпорядку, затверджених Міністерством внутрішніх справ України. Фотографії, надані відповідачами, продемонстрували, що туалети в камерах були належним чином відгородженими, і були в наявності майданчик для прогулянок та вентиляційна система. З іншого боку, заявник не надав жодних доказів на підтвердження своєї скарги про те, що він зазнав моральної шкоди, що відповідачі вчинили які-небудь незаконні дії або допустили бездіяльність, або що вони були винними у вчиненні яких-небудь правопорушень цивільного характеру. Твердження заявника були суперечливими та не могли бути підтвержені показами свідків, оскільки ті не знали безпосередньо про умови тримання заявника під вартою.

19. Заявник оскаржив цю ухвалу як таку, що не відповідає вимогам матеріального права, повторюючи доводи, які він вже наводив у апеляційному суді. Зокрема, він наполягав на тому, що суди не вжили заходів для встановлення та допиту його співкамерників. Суди не навели вагомих підстав для неврахування свідчень пані Д. та О., яких тримали у ІТТ протягом того ж періоду часу. Практика особистого обшуку з роздяганням суперечила статті 3 Конвенції, як тлумачиться практикою Суду, і суди не розглянули справу заявника з цієї точки зору.

20. 28 січня 2008 року Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу заявника, вказавши, що рішення судів нижчих інстанцій були законними та обґрунтованими.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

21. Стаття 9 Конституції передбачає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

B. Цивільно-процесуальний кодекс від 18 березня 2004 року

22. Статтею 137 Кодексу передбачено, що у випадках, якщо у сторін, які беруть участь у справі, є складнощі щодо отримання доказів, суд за їх клопотанням зобов'язаний витребувати такі докази.

23. Статтею 140 Кодексу передбачено, що речові та письмові докази, які не можна доставити в суд, оглядаються за їх місцезнаходженням.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

24. Заявник скаржився на те, що суд не забезпечив його право на справедливий розгляд справи. Зокрема, суди не обґрунтували належним чином свої висновки та не вжили необхідних кроків для витребування та оцінки доказу, який мав відношення до цивільного позову. Він посилався на статтю 6 Конвенції, у відповідній частині якої зазначається таке:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру ...»

A. Прийнятність

25. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

26. Заявник підтримував свою скаргу.

27. Посилаючись на практику Суду, Уряд наполягав на тому, що тлумачення та застосування відповідних норм процесуального та матеріального права, а також оцінка наданих доказів належать до компетенції національних судів. Він також зазначав, що справа заявника розглядалася судами трьох інстанцій і усі наведені сторонами доречні аргументи були розглянуті належним чином.

28. Уряд у подальшому стверджував, що заявнику було надано достатні можливості для представлення своєї справи, яка розглядалася за його присутності, та що його клопотання щодо допиту свідків та вивчення інших доказів були належним чином розглянуті.

2. Оцінка Суду

29. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, проте цей пункт не можна розуміти як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Межі, в яких застосовується обов'язок надавати обґрунтування, можуть змінюватися залежно від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, *inter alia*, різноманітність аргументів, які позивач може подати до суду, та існуючі у Договірних державах відмінності між нормами законодавства, звичаєвого права, правовими позиціями та оголошенням і підготовкою судових рішень. Саме тому питання про те, чи виконав суд обов'язок надавати обґрунтування, що походить зі статті 6 Конвенції, можна з'ясувати лише у світлі обставин справи (рішення у справі «Руїс Торіха проти Іспанії» (*Ruiz Torija v. Spain*) від 9 грудня 1994 року, Серії А №. 303-А, п. 29).

30. До функцій Суду не належить розгляд помилок щодо фактів або права, що, як стверджується, були допущені національним судом, за винятком випадків та міри порушення прав та свобод, що гарантуються Конвенцією (див. рішення у справі «Гарсія Руїс проти Іспанії» (*García Ruiz v. Spain*) [ВП], заява № 30544/96, п. 28, ECHR 1999-I). Прийнятність доказів є у першу чергу питанням, що регулюється національним законодавством, та, за загальним правилом, саме національні суди оцінюють надані їм докази. Згідно з Конвенцією завдання Суду радше полягає у встановленні того, чи процес в цілому, включаючи спосіб прийняття доказів, був справедливим (див. рішення у справі «Ельзхольц проти Німеччини» (*Elsholz v. Germany*) [ВП], заява № 25735/94, п. 66, ECHR 2000-VIII).

31. Ключовим для концепції справедливого розгляду справи як у цивільному, так і кримінальному провадженні є те, щоб скаргник не був позбавлений можливості ефективно представляти свою справу в суді та мав змогу нарівні з протилежною стороною користуватися правами, передбаченими принципом рівності сторін (див. рішення у справі «Стіл та Морріс проти Сполученого Королівства» (*Steel and Morris v. the United Kingdom*), заява № 68416/01, п. 59, ECHR 2005-II). Принцип рівності сторін вимагає «справедливого балансу між сторонами», і кожній стороні має бути надано відповідну можливість для представлення своєї справи в умовах, що не ставлять її у суттєво невігідне становище порівняно з її опонентом (див. рішення від 26 травня 2009 року у справі «Бацаніна проти Росії» (*Batsanina v. Russia*), заява № 3932/02, § 22).

32. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заявник вимагав відшкодування за неналежні умови тримання під вартою та наводив низку конкретних скарг з цього приводу. Суди відхилили позов після того, як постановили, що заявник не довів завдання йому хоч якоїсь моральної шкоди, що мали місце якісь неправомірні дії або бездіяльність з боку відповідачів або вони були винними у якихось правопорушеннях цивільного характеру.

33. Проте навіть якщо національні суди відхилили позов заявника через брак доказів, вони, тим не менше, визнали складнощі, з якими заявник зіткнувся при зборі доказів, що мали значення для справи. А саме: за клопотанням заявника районний суд зобов'язав ІТТ надати витяги з «Журналу реєстрації осіб» щодо співкамерників заявника. Ймовірно, ці особи могли підтвердити або спростувати твердження заявника щодо його особистого становища у конкретній камері у відповідний час та надати свідчення щодо проведення особистого обшуку. Проте, отримавши неповну інформацію, районний суд не вжив подальших заходів для встановлення цих осіб та їх допиту. Незважаючи на той факт, що заявник конкретно стверджував у судах вищих інстанцій, що районний суд не вжив заходів для забезпечення доказів, немає жодних підстав вважати, що суди вищих інстанцій розглядали це питання та належним чином оцінили питання щодо того, чи був заявник у змозі ефективно представляти свою справу.

34. Суд також зазначає, що під час розгляду скарг заявника щодо неналежних умов тримання під вартою національні суди не взяли до уваги показання свідків на тих підставах, що ці свідки не мали безпосередніх знань про обставини, які мали бути встановлені. Крім того, суди не надали чіткої оцінки твердженням заявника про те, що пані О. та Д. тримали у ІТТ протягом того ж періоду, і що пані Д. тримали у тих же камерах, що й заявника, хоча й у інші дні в межах періоду, що розглядався.

35. На думку Суду, національні суди, проігнорувавши вищезазначені питання, хоча вони і були доречними для належного розгляду справи, не виконали свої зобов'язання за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо забезпечення рівності сторін та надання належного обґрунтування їхніх рішень. Таким чином, було порушення цього положення Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 8 КОНВЕНЦІЇ

36. Заявник скаржився на те, що умови його тримання у ІТТ були неналежними.

37. Суд вважає, що питання, порушені заявником у цій скарзі, підпадають під дію статей 3 та 8 Конвенції, що передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Стаття 3 Конвенції

1. Прийнятність

38. Сторони не коментували питання щодо прийнятності цієї скарги. Суд вважає за належне розглянути, чи є скарга сумісною з правилом шестимісячного строку, передбаченим пунктом 1 статті 35 Конвенції, оскільки навіть відсутність відповідного заперечення з боку Уряду не дозволяє Суду нехтувати застосуванням цього правила (див. рішення від 27 листопада 2008 у справі «Мірошник проти України» (*Miroshnik v. Ukraine*), заява № 75804/01, п. 55).

39. Згідно з ustalеною практикою Суду у випадку відсутності національного засобу юридичного захисту перебіг шестимісячного строку розпочинається з дії, що, як стверджується, становила порушення Конвенції; проте, коли це стосується триваючої ситуації, його перебіг розпочинається із закінчення цієї ситуації (див., наприклад, рішення від 6 вересня 2007 року у справі «Кучерук проти України» (*Kucheruk v. Ukraine*), заява № 2570/04, п. 171).

40. У низці справ проти України щодо скарг на неналежні умови тримання Суд відхилив аргументи Уряду про те, що заявники мали вичерпати національні засоби юридичного захисту шляхом звернення до прокуратури або судів із вимогою захистити їхні права. Відхиляючи заперечення Уряду, Суд вирішував, що не було жодних підстав припускати, що використання цих засобів юридичного захисту могло ефективно врегулювати питання, з якими заявники звертались (див., наприклад, рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69-71, від 28 березня 2006 року; «Знайкін проти України» (*Znaykin v. Ukraine*), заява № 37538/05, пп. 42-44, від 7 жовтня 2010 року, та «Беляєв та Дигтяр проти України» (*Belyaev and Digtyar v. Ukraine*), заяви № 16984/04 та № 9947/05, пп. 30 та 31, від 16 лютого 2012 року). Відповідно, якщо заявники не подавали заяв протягом шестимісячного строку після закінчення триваючої ситуації, Суд відхилив такі заяви за правилом шестимісячного строку (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 64, з подальшими посиланнями).

41. У той же час Суд має юрисдикцію оцінювати у кожній справі з урахуванням конкретних обставин те, чи забезпечить який-небудь наявний засіб юридичного захисту можливість для ефективного та достатнього відшкодування у розумінні загальноновизнаних норм міжнародного права щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту (див. ухвалу щодо прийнятності від 6 травня 2004 року у справі «Денисов проти Росії» (*Denisov v. Russia*), заява № 33408/03). Таким чином, без шкоди висновкам Суду у попередніх аналогічних справах Суд розгляне питання про те, чи можна, враховуючи конкретні обставини цієї справи, вважати позов про відшкодування шкоди ефективним засобом юридичного захисту у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції (див. рішення від 27 травня 2010 року у справі «Артьомов проти Росії» (*Artyomov v. Russia*), заява № 14146/02, п. 110) або чи мало використання цього засобу юридичного захисту зупинити перебіг шестимісячного строку (див. *mutatis mutandis* рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 99).

42. Суд зазначає, що скарга заявника стосувалася відносно короткого періоду тримання під вартою (з 10 до 18 червня 2004 року) і ретроспективні цивільні засоби юридичного захисту, що передбачають матеріальне відшкодування шкоди, можуть бути доцільними для вирішення питань, порушених заявником у його цивільному позові, після його звільнення. Більше того, цивільний позов заявника порушив низку питань, що могли не бути в основному результатом структурних проблем, що існують у національній пенітенціарній системі, але могли походити зі стверджуваних конкретних порушень, недоліків або бездіяльності з боку сторони-відповідача. Цивільні суди взяли до уваги позов заявника та після розгляду по суті відхилили його як необгрунтований. Тому Суд вважає, що за обставин цієї справи намагання заявника вирішити проблему за допомогою компенсаційного цивільного засобу юридичного захисту не може ставитись йому у провину. З огляду на те, що заявник звернувся до Суду протягом шести місяців з моменту завершення цивільного провадження, його заяву не можна відхилити як таку, що була подана з недотриманням строку.

43. Суд також зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 1 статті 35 Конвенції. Він зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

44. Заявник підтримував свою скаргу.

45. Уряд стверджував, що період тримання заявника у ІТТ був коротким і з огляду на те, що він не пояснив, в чому полягали негативні фізичні або психологічні наслідки цього тримання, не було підстав вважати, що заявник зазнав поведження, забороненого статтею 3 Конвенції.

46. Уряд надав звіти ІТТ щодо заходів з дезінфекції та стверджував, що такі заходи проводилися двічі на місяць. На думку Уряду, це спростовувало твердження заявника про те, що він страждав від численних укусів комах. Більше того, відповідно до медичних записів співкамерників заявника, наданих ІТТ, вони не були ВІЛ-інфікованими. Щодо гігієнічних умов, заявник отримав необхідні предмети особистої гігієни від своєї дружини. Уряд стверджував, що ІТТ надавав належне столове приладдя. Туалети у камерах були відгороджені, вентиляційна система та спальні місця були у задовільному стані і був у наявності майданчик для прогулянок. На підтвердження своїх висновків Уряд надав фотографії ІТТ.

47. Що стосується особистих обшуків, Уряд надав відповідні пояснення працівників ІТТ, в яких зазначалося, що згідно з правилами внутрішнього розпорядку обшуки проводяться двічі на день, коли змінюються працівники ІТТ ранкової та вечірньої зміни. Уряд також зазначив, що обшуки проводилися у присутності осіб тієї ж статі. Метою обшуків було забезпечення безпеки, виявлення заборонених предметів та виявлення будь-якої підготовки до можливої втечі або нападів на працівників ІТТ. Під час проведення обшуків затримані були у спідній білизні. Не було жодних доказів того, що заявника примушували знімати його спідню білизну або що до нього застосовували фізичну силу; що під час обшуків його або інших затриманих поміщали до металевих кліток, штовхали кийками або наказували ставати обличчям до стіни та розсувати сідниці. Уряд дійшов висновку, що частота та спосіб проведення обшуків відповідали вимогам національного законодавства та не вказували на порушення Конвенції.

(b) Оцінка Суду

48. Суд нагадує, що жорстоке поведження повинно досягати мінімального рівня жорстокості для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Згідно з цим положенням держава повинна забезпечити тримання особи в умовах, сумісних з повагою до її людської гідності, щоб спосіб та методи виконання покарання не спричиняли страждань або такого рівня труднощів, що перевищує невідворотній рівень страждання, якого зазнають при триманні під вартою, та щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, його здоров'я та добробут були належним чином захищені (див. рішення від 20 травня 2010 року у справі «Вислогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, п. 56 та п. 57, з подальшими посиланнями).

49. Якщо лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, здатної надійно підтвердити або спростувати скарги за статтею 3 Конвенції, ненадання Урядом такої інформації без належного пояснення може призвести до висновків про обґрунтований характер тверджень заявника. У таких випадках Суд зосереджується на аналізі повідомлених йому фактів, з якими Уряд-відповідач або погодився, або які не спростував, не встановлюючи достовірність всіх та кожного твердження (див. вищенаведене рішення у справі «Беляєв та Дигтяр проти України» (*Belyaev and Digtyar v. Ukraine*), п. 36).

50. Суд зазначає, що, як було встановлено національними судами, заявника тримали в ІТТ з 10 до 18 червня 2004 року. Тривалість періоду тримання під вартою може бути важливим фактором для визначення ступеня страждань або приниження, спричинених затриманому неналежними умовами його тримання. Проте відносно коротка тривалість такого періоду автоматично не виключає поведження, на яке скаржаться, зі сфери застосування статті 3 Конвенції, якщо усі інші складові є достатніми для того, щоб воно підпадало під дію цього положення (див. рішення від 2 грудня 2008 року у справі «Мхитарян проти Вірменії» (*Mkhitaryan v. Armenia*), заява № 22390/05, п. 55).

51. Суд зазначає, що Уряд надав доволі загальні твердження з цього питання, але не надав деталей щодо умов, у яких тримали заявника. Він вважає, що твердження Уряду не спростовують переконливо твердження заявника про те, що його не забезпечили постільною білизною або матрацом, що він страждав від комах, що його не забезпечили належним столовим приладдям, що йому не дозволяли прогулянки надворі і він не мав доступу до свіжого повітря або що туалети у камерах не були належним чином відгороджені і не забезпечували усамітнення. Оцінюючи гігієнічні умови тримання під вартою, Суд бере до уваги те, що заявникові довелося отримати туалетний папір, зубну пасту, зубну щітку та мило від своєї дружини. Щодо звітів ІТТ стосовно заходів з дезінфекції, залишається незрозумілим, чи такі заходи, якщо вони дійсно проводилися, були достатніми для забезпечення належних санітарних умов.

52. Крім того, Суд не може не звернути увагу на твердження двох свідків, яких тримали у ІТТ у той самий час. Під час розгляду справи в національних судах ці свідки надали низку пояснень, схожих на твердження заявника щодо умов тримання у ІТТ. Дійсно, їхні твердження передусім стосувалися їхнього власного становища у ІТТ. Проте Суд вважає, що значна частина цих тверджень також стосувалася становища заявника, особливо покази свідка Д., яку в результаті ротації затриманих тримали у тих же камерах, але у інші дні в межах періоду, що розглядався.

53. Щодо особистих обшуків Суд постановив, що умови тримання, включаючи процедуру, за якою осіб, що тримаються під вартою, піддають обшукам, можуть порушувати заборону жорстокого поводження, закріплену статтею 3 (див. рішення від 12 червня 2007 року у справі «Фреро проти Франції» (*Frérot v. France*), заява № 70204/01, п. 36). Хоча особисті обшуки можуть бути необхідними час від часу для забезпечення безпеки в установах позбавлення волі або запобігання заворушенням чи злочинам, вони повинні проводитися у належний спосіб та повинні бути виправданими (див. рішення у справі «Валашинас проти Литви» (*Valašinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 117, ЕCHR 2001-VIII; вищенаведені рішення у справах «Іванчук проти Польщі» (*Iwańczuk v. Poland*), п. 59; та «Ван дер Вен проти Нідерландів» (*Van der Ven v. the Netherlands*), п. 61 та п. 62). Якщо поводження, про яке йдеться, не досягає мінімального рівня жорстокості, забороненого статтею 3, воно може, тим не менше, порушувати вимоги пункту 2 статті 8 Конвенції (див. рішення від 20 серпня 2006 року у справі «Уейнрайт проти Сполученого Королівства» (*Wainwright v. the United Kingdom*), заява № 12350/04, п. 43 та п.46).

54. У цій справі сторони, здається, не оспорювали той факт, що заявник двічі на день піддавався обшуку, коли змінювалися працівники ІТТ ранкової та вечірньої зміни. Проте сторони не погоджувалися щодо способу, у який обшуки здійснювалися. Зокрема, Уряд стверджував, що заявнику дозволяли залишатися вдягненим у спідню білизну. Уряд стверджував, що не було доказів, які б вказували на те, що заявникові наказували повністю роздягатися, що його поміщували до металевої клітки, штовхали кийками та вимагали ставати обличчям до стіни та розсувати сідниці. Все ж Суд вважає, що твердженням заявника не вистачає доказової бази саме через невжиття державними органами влади заходів для належного вивчення цього питання. Показів працівників міліції, наданих Урядом, явно недостатньо для спростування цих тверджень (для порівняння див. вищенаведені рішення у справі «Іванчук проти Польщі» (*Iwańczuk v. Poland*), п. 57). Тому Суд не може надати значної ваги аргументові Уряду з цього приводу. У будь-якому випадку, Уряд не обґрунтував необхідності проведення регулярних особистих обшуків двічі на день протягом усього періоду тримання заявника у ІТТ, включаючи ті дні, коли він навіть не залишав приміщення і не отримував передач з-за меж установи. Немає ознак того, що така повсякденна практика була достатньо виправданою у конкретному випадку заявника.

55. Вищенаведених міркувань Суду достатньо для висновку про те, що умови тримання заявника в ІТТ становлять таке, що принижує гідність, поводження в порушення статті 3 Конвенції.

В. Стаття 8 Конвенції

56. Суд зазначає, що скарга за статтею 8 тісно пов'язана з тією, що розглядалася вище, і тому повинна бути аналогічним чином визнана прийнятною. Проте, з огляду на висновки Суду за статтею 3 Конвенції, він вважає, що окремого питання про порушення статті 8 Конвенції не виникає. Тому Суд постановляє, що немає необхідності в окремому розгляді скарги за статтею 8 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

57. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

58. Заявник вимагав 100 000 євро відшкодування моральної шкоди.

59. Уряд стверджував, що ця вимога була необґрунтованою.

60. Суд вважає, що заявник мав зазнати стресу та розчарування у зв'язку зі встановленими порушеннями. Ухвалюючи рішення на основі принципу співрозмірності, відповідно до статті 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 2 000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

61. Заявник не висував жодних вимог за цим пунктом. Тому Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

62. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати скаргу за статтею 8 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 2 000 (дві тисячі) євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, що може нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) зі спливом зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 жовтня 2013 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ДАНІЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF DANILOV V. UKRAINE)**

(Заява № 2585/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

13 березня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

13/06/2014

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Данілов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 18 лютого 2014 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 2585/06), яку 30 грудня 2005 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин Росії, пан Ігор Володимирович Данілов.

2. Заявника представляли пан В. Черніков та пан В. Комаров, юристи, що практикують у м. Москва. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Н. Кульчицький.

3. Заявник стверджував, зокрема, що він зазнав жорстокого поводження з боку правоохоронних органів, та що не було проведено ефективного розслідування відповідних скарг.

4. 6 лютого 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

5. Урядові Росії було запропоновано надати письмові зауваження згідно з пунктом 1 статті 36 Конвенції, але він відмовився це зробити.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1967 році в Російській Федерації та наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі в Україні.

7. У грудні 2002 року група працівників Служби безпеки України (далі – СБУ) та спецпідрозділ «Беркут» отримали наказ затримати кількох осіб, серед яких був заявник, причетних до вчинення у складі злочинної групи, пов'язаної з одеською комсомольською організацією (Комуністичний союз молоді), низки злочинів, включно з незаконним обігом зброї, тероризмом, збройними нападами та грабежем, з метою підготовки комуністичної революції.

8. Приблизно о 17 год 13 грудня 2002 року шість озброєних працівників СБУ та два бійця підрозділу «Беркут» увійшли до квартири у м. Миколаїв, яку на той час займали заявник та троє його знайомих, та наказали їм лягти на підлогу. Двоє зі знайомих заявника виконали наказ, проте заявник та інший його спілльник почали стріляти у правоохоронців з вогнепальної зброї. Внаслідок стрілянини кільком правоохоронцям було завдано тілесних ушкоджень та ушкоджень захисних обладунків. Коли закінчились набої, заявник спробував підірвати вибухівку, але правоохоронці збили його з ніг, знерухомили його та вдягнули на нього наручники.

9. Приблизно о 23 год того ж дня слідчий прокуратури Миколаївської області склав протокол затримання, зазначивши, що заявник підозрювався, зокрема, у замаху на вбивство працівників правоохоронних органів, що йому були роз'яснені його процесуальні права, включаючи право не свідчити проти себе та право на юридичну допомогу, а також що він попросив надати йому захисника.

10. У невизначений час того ж дня заявника було доправлено до судово-медичного експерта для встановлення тяжкості його тілесних ушкоджень. Згідно із твердженнями заявника огляд експертом відбувся 13 грудня 2002 року. Згідно з відомостями Уряду такий огляд було проведено наступного дня (14 грудня 2002 року). У ході огляду були виявлені численні синці та садна на обличчі, кінцівках, грудях та колінах, набряклість губ, та рана на лобі. Експерт класифікував тілесні ушкодження як «легкі» та зробив запис, що заявник скаржився на головний біль, болі в кінцівках і ребрах та пояснював, що зазнав тілесних ушкоджень, коли чинив опір при затриманні. Зокрема, він упав та був побитий бійцями «Беркуту», до нього також були застосовані прийоми рукопашного бою.

11. У невизначений час 13 грудня 2002 року заявника та інших затриманих було поміщено під варту до Ленінського районного відділу Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області (далі – Ленінський райвідділ міліції).

12. Згідно з твердженнями заявника ввечері 13 та вранці 14 грудня 2002 року його били працівники міліції – можливо за те, що раніше цього року він поранив двох працівників їхнього підрозділу (22 листопада 2002 року). Після цього працівники міліції допитали його щодо злочинів, в яких він підозрювався, та вимагали викривальних показань щодо кількох інших осіб, причетних до революційної комуністичної діяльності. Оскільки заявник відмовився від співпраці, працівники міліції вдалися до різних способів катування. Зокрема, вони підвісили його на залізній перекладині головою донизу так, щоб його руки в наручниках були під колінами; били його гумовими кийками; встромляли йому голки під нігті; одягали протигаз на нього та перекривали доступ повітря; били його об стіну головою та стрибали на його грудній клітці.

13. Згідно з твердженнями Уряду перший допит заявника проводився у другій половині дня 14 грудня 2002 року. Допит було проведено у присутності пана Ч., якого було допущено до провадження в якості призначеного державою захисника заявника. Уряд надав протокол допиту, складений у ту дату. Згідно із зазначеним протоколом, який був підписаний заявником та паном Ч., під час допиту заявник повідомив слідчі органи про те, що він приїхав до України восени 2002 року, щоб активізувати революційну боротьбу робочого класу проти капіталістичної експлуатації, зокрема шляхом розповсюдження газети та організацією профспілок та страйкових комітетів. Заявник також визнав, що володіє без відповідного дозволу різною зброєю та що 22 листопада 2002 року поранив двох працівників Ленінського райвідділу міліції, коли вони зупинили його на вулиці та наказали показати вміст його кишень. На запитання про походження ушкоджень на його обличчі заявник відповів, що їх було завдано під час його затримання.

14. 20 грудня 2002 року пан Ч. поскаржився слідчому СБУ на те, що стан здоров'я заявника погіршується, та вимагав проведення медичного огляду.

15. Того ж дня заявника доправили до лікаря-терапевта та невропатолога у поліклініці СБУ. Лікарі виявили, зокрема, що при дотику до ребер заявник відчував біль, що його зап'ястки були набряклі. Заявникові було діагностовано забиття грудної клітки, обличчя та колін та призначено проходження рентгенографії. Було також рекомендовано обмеження застосування наручників та призначено різні ліки.

16. 26 грудня 2002 року заявника знову оглянув невропатолог із поліклініки СБУ, який підтвердив вищезазначені висновки і призначив додаткові ліки.

17. 29 грудня 2002 року пані С., яка замінила пана Ч. в якості захисника заявника, подала до прокуратури скаргу, в якій вона стверджувала, що працівники Ленінського райвідділу міліції били та катували заявника, і вимагала порушення кримінальної справи за фактом завдання заявникові тілесних ушкоджень.

18. У січні 2003 року Ленінським райвідділом міліції в рамках службового розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження було відібрано письмові пояснення восьми працівників міліції, які 13 грудня 2002 року виконували свої службові обов'язки. На підставі цих пояснень, в яких працівники міліції заперечували, що були свідками або учасниками будь-якого жорстокого поводження, було зроблено висновок, що жорстокого поводження не було. Згідно з твердженнями заявника ані його, ані його адвоката не повідомили про зазначене розслідування та про його висновки.

19. 3 січня 2003 року заявника оглянули лікарі медичної частини Миколаївського слідчого ізолятору (далі – СІЗО) та призначили йому курс стаціонарного лікування від запалення легень.

20. 13 січня 2003 року прокуратурою було винесено постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника про жорстоке поводження. У постанові зазначалося, що заявник чинив активний спротив затриманню, зокрема шляхом застосування вогнепальної зброї, спроби підірвати вибухівку та завдання поранень кільком працівникам правоохоронних органів. Оскільки працівники правоохоронних органів були змушені подолати опір заявника, не було підстав підозрювати, що легких тілесних ушкоджень, зафіксованих судово-медичними експертами, було завдано внаслідок непропорційного застосування працівниками міліції фізичної сили або жорстокого поводження з заявником. Згідно з твердженнями заявника ані його, ані його захисника не було повідомлено про вищезазначену постанову.

21. 14 січня 2003 року заявник пройшов судово-медичну експертизу, метою якої було визначити, чи мав він все ще тілесні ушкодження, а якщо так – то встановити їхнє походження та час, коли їх було завдано. Експерт дійшла висновку, що кілька ран та низка саден на різних частинах тіла заявника утворились внаслідок ударів тупими предметами. Проте вона не могла встановити точний час завдання зазначених тілесних ушкоджень.

22. 15 січня 2003 року заявника оглянув лікар, який діагностував йому підозру на накопичення крові у плевральній порожнині (гемоторакс), дистрофію та посттравматичну невротичну зап'ястків і призначив лікування.

23. 24 січня 2003 року рентгенографія підтвердила діагноз – гемоторакс, заявник пройшов біопсію, після якої стан його здоров'я почав поволи покращуватися. Згодом заявника неодноразово – у січні та у лютому 2003 року – оглядали лікарі, йому призначили лікування зап'ястка, дистрофії та проблем із легенями.

24. У лютому 2003 року заявника було етаповано до Одеського СІЗО № 21 та згодом поміщено до медичної частини для стаціонарного лікування запалення легень. Згідно із твердженнями заявника його лікування було неналежним. Зокрема, в медичній частині були відсутні необхідні антибіотики, йому відмовили в проведенні хірургічної операції з видалення фрагмента ребра, який, як стверджувалося, відколовся і проткнув легеню.

25. У квітні 2003 року у зв'язку з покращенням стану здоров'я заявника виписали з медчастини та помістили до звичайної камери СІЗО. Згідно з його твердженнями СІЗО був переповнений, а санітарні умови – поганими.

26. У квітні 2003 року захисника заявника, пані С., було замінено на пана Т., який подав до прокуратури нову скаргу з вимогами розслідування стверджуваного жорстокого поводження із заявником у грудні 2002 року. Він стверджував, що заявник не зазнав будь-яких серйозних тілесних ушкоджень під час затримання, оскільки одразу після того, як в нього закінчилися набойки, треновані правоохоронці, які чисельно переважали двох підозрюваних, що чинили опір, швидко знерухомили його. З іншого боку, заявник, перебуваючи під вартою, зазнав жорстокого побиття та катувань з боку працівників міліції. Внаслідок цього він зазнав серйозних тілесних ушкоджень, зокрема тривалого погіршення функції зап'ястного нерва та перелому семи ребер.

27. 24 квітня 2003 року заявник пройшов додаткове комісійне судово-медичне обстеження, за результатами якого комісія експертів мала встановити, чи страждав на той час заявник на будь-які захворювання, та чи міг він перебувати під вартою. Експертна комісія встановила, що у заявника були консолідовані переломи семи ребер та залишкові сліди лівосторонньої пневмонії. Комісія також встановила, що стан здоров'я заявника на той час загалом був стабільний, та він не потребував будь-якого медичного втручання.

28. 7 травня 2003 року прокуратура знову винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника про жорстоке поводження, дійшовши висновку, що немає підстав вважати його тілесні ушкодження свідченням жорстокого поводження або застосування непропорційної фізичної сили з боку правоохоронців, які здійснювали затримання. У постанові містилися посилання на результати службового розслідування, проведеного у січні 2003 року у Ленінському райвідділі міліції; на висновки судово-медичних експертів, які класифікували тілесні ушкодження заявника як легкі; а також на пояснення правоохоронців, які здійснювали затримання, щодо характеру спротиву, який чинив заявник під час затримання. У постанові також зазначалося, що заявник поскаржився на стверджуване жорстоке поводження тільки через два тижні.

29. 27 травня 2003 року заявник разом з іншими десятьма особами, підозрюваними в злочинній діяльності в якості членів комсомольської організації, постав перед апеляційним судом Одеської області (далі – обласний суд), який розглядав справу в якості суду першої інстанції.

30. Згідно із твердженнями заявника у дні судових засідань його часто рано вранці викликали до переповненого приміщення для очікування, в якому він іноді повинен був чекати по кілька годин, поки його перевезуть до суду. Аналогічні, затримки були при переведенні його із приміщення для очікування до камери після повернення. У дні судових засідань позбавлених свободи осіб рідко забезпечували їжею. Внаслідок у дні судових засідань за-

явник завжди був виснаженим, що негативно впливало на його здатність зосереджуватися під час розгляду справи судом.

31. Згідно із твердженнями Уряду, відповідно до діючих нормативних актів, у дні судових засідань особи, що тримаються під вартою, або забезпечуються сухим пайком, або гарячі обіди для них доставляються до суду. Затримок у перевезенні та інших незручностей, які б могли вплинути на зосередженість заявника у спосіб, несумісний з його ефективною участю у судовому розгляді, не було.

32. Під час судового розгляду заявник визнав, що він дотримувався революційних комуністичних поглядів та брав участь у кількох акціях, які помилково було кваліфіковано як розбій, оскільки вони фактично були «експропріаціями» майна, отриманого капіталістами шляхом експлуатації робітничого класу, і яке мало бути використано у цілях революції. Він також визнав, що без відповідного дозволу зберігав вогнепальну зброю та вибухівку, що 22 листопада 2002 року завдав вогнепальних поранень двом працівникам міліції та чинив опір при затриманні. Заявник відмовився свідчити щодо подробиць розбійних нападів та інших злочинів, в яких його обвинувачували, оскільки вони були вчинені разом з іншими підсудними. Він також заявив, що у грудні 2002 року зазнав побиття та катувань з боку працівників міліції, але це жорстоке поводження не вплинуло на його свідчення або стратегію захисту.

33. У листопаді 2003 року Б., один із підсудних, помер у СІЗО. Після його смерті деякі з підсудних заявили, що Б. було закатовано до смерті, та вимагали від слідчих органів розслідування стверджуваного жорстокого поводження з ним та іншими особами.

34. Суд доручив прокуратурі здійснити розслідування цих тверджень. Після завершення розслідування прокуратура повідомила, що немає підстав для порушення кримінальної справи. Зокрема, Б. помер від раку, а заявникові було завдано тілесних ушкоджень внаслідок застосування розумно обґрунтованої фізичної сили під час його затримання.

35. 19 липня 2004 року обласний суд визнав заявника винним у розповсюдженні матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу, участі в озброєній банді, кількох епізодах розбійних нападів, замаху на вбивство двох працівників міліції, контрабанді, а також у незаконному поводженні зі зброєю та вибуховими речовинами. Суд призначив заявникові покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Суд відхилив його твердження про жорстоке поводження як необґрунтовані, погодившись із висновками прокуратури, що тілесних ушкоджень заявникові було завдано під час його затримання.

36. Заявник, інтереси якого захищав пан Т., оскаржив цей вирок. Згідно з незавіреною та невідписаною копією зазначеної скарги, наданою Судові заявником, у цій скарзі до Верховного Суду України він доводив, що його необґрунтовано визнали винним у вчиненні розбійних нападів на підставі суперечливих свідчень інших підсудних. Він також стверджував, що в нього не було наміру вбивати правоохоронців, яких він поранив, та що мотиви його участі у революційному комуністичному русі були доброзичливі та мали на меті звільнення людей від деспотичного політичного режиму. Він повторно скаржився на жорстоке поводження з боку працівників міліції та вимагав порушення кримінальної справи.

37. 29 вересня 2004 року заявник підписав письмову заяву про відсутність скарг проти адміністрації Одеського СІЗО та жодного зі своїх співкамерників.

38. 26 липня 2005 року Верховний Суд України загалом залишив вирок заявнику та призначене йому покарання без змін, змінивши лише певною мірою текст. Суд зазначив, зокрема, що засудження заявника ґрунтувалось на достатніх доказах, зокрема свідченнях деяких з інших підсудних та потерпілих від його злочинів, а також що немає підстав для порушення кримінальної справи у зв'язку з його твердженнями про жорстоке поводження. Визнання заявника винним у розповсюдженні пропагандистських матеріалів не оскаржувалося та не розглядалося.

39. У листопаді 2005 року заявника етапували для відбування покарання з Одеського СІЗО до виправної колонії № 56 у с. Перехрестівка Сумської області.

40. У жовтні 2006 року заявника знову етапували до Криворізької виправної колонії № 80 у Дніпропетровській області з менш суворим режимом.

41. 30 жовтня 2006 року адміністрація Дніпропетровського СІЗО, до якого етапом прибув заявник на шляху до місця призначення, зареєструвала намір заявника оголосити голодування.

42. Після акта, наданого медичною комісією Дніпропетровського СІЗО, згідно з висновками якої стан здоров'я заявника погіршувався, його примусово годували 8, 11, 12 та 14 листопада 2006 року.

43. 16 листопада 2006 року заявник прибув до Криворізької виправної колонії.

44. 17 листопада 2006 року заявник пройшов медичний огляд, і було встановлено, що заявник страждав від дистрофії. Йому також було діагностовано панкреатит та серцеву і печінкову недостатність, призначено стаціонарне лікування. Того ж дня заявник припинив голодування та продовжував стаціонарне лікування панкреатиту протягом більшої частини грудня 2006 року.

45. У грудні 2006 року та у січні 2007 року органи влади України одержали кілька заяв від російських груп захисту громадських інтересів щодо стверджуваного жорстокого поводження із заявником з боку адміністрації колонії у день його прибуття до Криворізької виправної колонії. В них зазначалося, зокрема, що згідно з їхніми відомостями адміністрація установ Державної пенітенціарної служби України свавільно відмовлялись відправля-

ти кореспонденцію заявника під час його етапування. Також зазначалося, що на знак протесту проти цієї відмови 24 жовтня 2006 року заявник розпочав голодування, яке не було зареєстроване, та за яким не наглядали лікарі до 30 жовтня 2006 року, що призвело до погіршення стану його здоров'я. Згодом заявника почали годувати примусово, і ця процедура була принизливою. Крім того, після прибуття заявника до Криворізької виправної колонії наглядачі наказали йому витирати шваброю підлогу на знак його підлеглості та покори, незважаючи на його надзвичайно виснажений стан. Оскільки заявник відмовився виконати цей наказ, наглядачі побили його, а належної медичної допомоги він не отримав.

46. 20 лютого та 6 квітня 2007 року заявник під час допитів працівником прокуратури у зв'язку з вищезазначеними заявами письмово засвідчив, що в нього немає скарг на адміністрацію колонії, та що він задоволений якістю медичного нагляду та допомоги, якими його забезпечували.

47. 18 квітня 2007 року прокуратура повідомила консульство Російської Федерації про те, що заявник не має скарг на умови тримання під вартою та надану йому медичну допомогу. Зокрема, він пройшов курси лікування від різних хвороб, зокрема дистрофії, його вага збільшилася з 44 до 53 кг.

48. У серпні 2007 року кілька російських груп захисту громадських інтересів поскаржилися до органів влади України на те, що адміністрація колонії несправедливо поводитися із заявником. Зокрема кореспонденцію, що зберігалася в його тумбочці, було свавільно вилучено.

49. 8 листопада 2007 року прокуратура заперечила будь-які порушення адміністрацією колонії прав заявника. Прокуратура визнала, що твердження про те, що кілька листів зі справи заявника зникли, були правдою. Проте вони не були вилучені адміністрацією, а помилково використані іншим засудженим, який прибирав у приміщенні. Сам заявник відмовився від будь-яких претензій до адміністрації.

50. 3 жовтня 2007 року до вересня 2008 року заявник лікувався від туберкульозу, який згодом, як вважалося, було виліковано.

51. 22 вересня 2008 року Управління державного департаменту України з питань виконання покарань у Дніпропетровській області повідомило захисника заявника про те, що заявник отримав все необхідне лікування та на зазначений час стан його здоров'я є задовільним.

52. 13 травня 2009 року обласний суд відмовився надіслати захисникові заявника в Росії копії різних документів з матеріалів його справи, посилаючись на відсутність необхідних ресурсів для копіювання та поштових відправлень. Суд також повідомив захисника, що він за бажанням може ознайомитися з матеріалами справи у суді та робити будь-які витяги, які вважатиме за потрібне.

53. У серпні 2010 року заявника етапували до Петрівської виправної колонії № 24.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

54. Відповідні положення національного законодавства та міжнародні документи наведені у тексті рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*, заява № 3893/03, пп. 44–45, 49–50, 55–64, 67 та 69–79).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ ІЗ ЗАЯВНИКОМ У ГРУДНІ 2002 РОКУ ТА РОЗСЛІДУВАННЯМ ВІДПОВІДНИХ ТВЕРДЖЕНЬ

55. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що 13 та 14 грудня 2002 року його били та катували працівники міліції. Він також скаржився за статтями 3, 6 і 13 Конвенції на те, що його відповідні скарги не були належним чином розслідувані.

56. Суд, який практикує надання юридичної кваліфікації фактам справи (див., наприклад, рішення від 30 липня 2009 року у справі «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, п. 49), доходить висновку, що ці скарги мають бути розглянуті за статтею 3 Конвенції. У цьому положенні зазначається таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

57. Уряд не надав жодних заперечень щодо прийнятності цього аспекту справи.

58. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

59. Заявник стверджував, що внаслідок жорсткого поведження з боку працівників Ленінського райвідділу міліції йому було завдано серйозних тілесних ушкоджень. Після побиття численними працівниками міліції, які

також стрибали на його грудній клітці, він зазнав переломів кількох ребер та травми легені, яка загрожувала його життю та зумовила його тривалу госпіталізацію. Внаслідок того, що його протягом тривалого часу тримали підвишеним за руки на залізній перекладині так, що його руки в наручниках знаходились під його колінами, йому було завдано тривалого ушкодження нерва, що значною мірою погіршило його здатність користуватись руками, наприклад, для писання. Заявник стверджував, що ці травми не могли бути наслідком його затримання. Під час затримання, як тільки в нього закінчилися набіи, треновані правоохоронці вмить звалили його на підлогу та вдягнули на нього наручники, аби запобігти підривання ним вибухівки. Починаючи з того моменту, він був повністю знерухомлений, і правоохоронці більше не застосовували до нього фізичну силу.

60. Заявник також стверджував, що він не міг негайно скаржитись про жорстоке поводження з ним, оскільки на той час він був надзвичайно вразливим, а призначений йому захисник був позаштатним працівником міліції. Скаргу заявника про жорстоке поводження було подано у той самий день, коли було замінено захисника, що відбулося не пізніше, ніж через два тижні після жорстокого поводження, що було предметом спору. Після цього органи влади не доклали жодних цілеспрямованих зусиль для збирання доказів та залучення заявника та його захисників до розслідування. Вони обґрунтовували свої висновки суперечливими та поверховими висновками лікарів, які не були незалежними, поясненнями правоохоронців, які здійснювали затримання заявника. Крім того, органи прокуратури у належний час не повідомляли заявника про свої висновки, що не дало йому змоги своєчасно оскаржити їх. Суди так само не доклали цілеспрямованих зусиль для встановлення відповідних фактів, незважаючи на те, що заявник неодноразово під час судового розгляду та у касаційній скарзі заявляв свої скарги.

61. Уряд заперечив твердження заявника. Посилаючись на висновки національних органів прокуратури, Уряд доводив, що більшість тілесних ушкоджень, про які йшлося, було завдано заявникові внаслідок пропорційного застосування фізичної сили з метою його приборкання під час затримання. Що стосується травм ребер, про які вперше було згадано в акті судово-медичної експертизи як про консолідовані переломи через чотири місяці після затримання заявника, час їхнього завдання не було встановлено, можливо їх було завдано ще до затримання заявника. Уряд також доводив, що твердження про жорстоке поводження були частиною стратегії захисту заявника. Зокрема, він не висував їх, поки з часу затримання не минуло кілька тижнів. Уряд також стверджував, що незважаючи на затримку у поданні заявником відповідної скарги, органи прокуратури здійснили ефективне розслідування, яке призвело до встановлення походження тілесних ушкоджень заявника. Заявник не оскаржив ці постанови. Відтак відповідні матеріали перевірки було передано до архіву, а згодом знищено. Оскільки заявник повторно поскаржився під час розгляду справи в судах, суди двох інстанцій ретельно розглянули їх та відхилили їх як необґрунтовані.

2. Оцінка Суду

(а) Стверджуване жорстоке поводження

62. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

63. У разі якщо національні органи влади не провели ретельного та незалежного медичного огляду заявника до взяття його під варту, Уряд не може посилатись на це у своєму захисті та стверджувати, що ушкоджень, про які йдеться, було завдано до взяття заявника міліцією під варту (див. серед інших джерел рішення від 21 липня 2011 року у справі «Коробов проти України» (*Korobov v. Ukraine*), заява № 39598/03, п. 68). Медичний огляд разом з правом доступу до адвоката та правом повідомити третю сторону про затримання є основоположними запобіжними механізмами проти жорстокого поводження із затриманими особами і повинні застосовуватися із самого початку позбавлення свободи. Такі заходи не тільки гарантуватимуть права заявника, але також нададуть змогу Урядові держави-відповідача зняти з себе тягар надання правдоподібного пояснення цих тілесних ушкоджень (там само, п. 70). Суд також зазначає, що стаття 3 Конвенції не забороняє застосування фізичної сили з метою затримання. Проте така сила може застосовуватися тільки за необхідності та не повинна бути надмірною (див. серед інших джерел рішення від 9 жовтня 2012 року у справі «Мікіашвілі проти Грузії» (*Mikashvili v. Georgia*), заява № 18996/06, п. 70). Застосування до особи, позбавленої волі, заходів фізичного впливу, які не були зумовлені її власною поведінкою, є приниженням її гідності та є в принципі порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення від 4 грудня 1995 року у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), п. 38, Series A № 336).

64. Звертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що деякі з тверджень заявника щодо тілесних ушкоджень, завданих працівниками міліції (такі, як введення голок під нігті та перекриття кисню), не підтверджуються доку-

ментальними доказами. У той же час з матеріалів справи чітко випливає, що заявникові було завдано численних тілесних ушкоджень в результаті його сутички з правоохоронцями у грудні 2002 року. Зокрема, згідно з лікарськими висновками за результатами оглядів заявника в нього була щонайменше одна рана та низка саден та синців на різних частинах тіла. Йому також було завдано ушкодження зап'ястків, наслідком чого стало тривале неврологічне порушення функцій рук, а також травми грудної клітки, зокрема сім зламаних ребер. Суд не може прийняти як переконливе твердження Уряду про те, що ребра заявника були зламані ще до його затримання. Суд у зв'язку з цим зазначає, що на підтвердження цієї версії не було надано жодних матеріалів і сама версія ніколи не розглядалася національними слідчими органами (див. рішення від 2 липня 2013 року у справі «Холоденко проти Латвії» (*Holodenko v. Latvia*), заява № 17215/07, п. 67, та в якості протилежного прикладу ухвалу щодо прийнятності від 28 вересня 2010 року у справі «Лобановс проти Латвії» (*Lobanovs v. Latvia*), заява 16987/02). Ці тілесні ушкодження є достатньо серйозними для розгляду скарги заявника за статтею 3 Конвенції.

65. При визначенні того, чи несуть державні органи влади відповідальність за тілесні ушкодження заявника за статтею 3 Конвенції, Суд погоджується, що заявник міг зазнати низки ушкоджень – таких, як садна та синці – внаслідок застосування фізичної сили для подолання його запеклого спротиву затриманню. У той же час з огляду на характер, ступінь тяжкості та різне розташування цих ушкоджень, а також матеріали справи стосовно проведення операції із затримання, Суд не переконаний, що всі вони могли бути спричинені застосуванням пропорційної фізичної сили, необхідної для приборкання заявника. Суд зазначає, зокрема, що виклад операції із затримання, наданий Урядом, який ґрунтувався на висновках розслідування на національному рівні, є дуже загальним. У ньому не визначені послідовність подій, спосіб, в який було завдано тілесних ушкоджень, та характер особистої участі конкретних правоохоронців у приборканні заявника. Також в ньому не пояснюється, які саме методи були застосовані та як вони співвідносилися з конкретними діями заявника (див., наприклад, рішення у справах «Василь Івашенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), заява № 760/03, пп. 80-82, від 26 липня 2012 року, «Клаас проти Німеччини» (*Klaas v. Germany*), від 22 вересня 1993 року, пп. 13, 17 та 30-31, Series A № 269). Згідно із твердженнями заявника, після того, як в нього закінчились набойі, правоохоронці швидко повалили його на підлогу та знерухомили його практично без будь-якої боротьби. З огляду на цей виклад подій та на той факт, що у приборканні двох підозрюваних, які чинили опір, брало участь вісім тренуваних і добре озброєних правоохоронців, Суд не переконаний, що такі серйозні тілесні ушкодження, як сім зламаних ребер, які призвели до накопичення крові у плевральній порожнині заявника, були наслідком застосування пропорційної фізичної сили під час його затримання. Отже, не можна відкидати версію заявника, згідно з якою йому зламали ребра внаслідок побиття після застосування наручників.

66. Проте головним є те, що застосування пропорційної фізичної сили не може пояснити тяжкі ушкодження зап'ястків заявника, наслідком яких, як вбачається, стало тривале неврологічне порушення функцій його рук. Розслідування на національному рівні не досліджувало питання їхнього походження. Згідно з твердженнями заявника, після доправлення його до райвідділу міліції працівники міліції підвісили його на металевій перекладині так, що його руки в наручниках були під колінами. За відсутності будь-якої правдоподібної альтернативної версії щодо тілесних ушкоджень зап'ястків заявника та з огляду на той факт, що його колінні суглоби також були травмовані, Суд вважає, що версія заявника може бути прийнятною.

67. Загалом, хоча Суд не має можливості встановити точний час, місце або спосіб завдання заявникові тілесних ушкоджень з огляду на їхній характер, ступінь тяжкості та розсіяне розташування, а також на ненадання Урядом ретельного та докладного пояснення їхнього походження, Суд вважає, що держава несе відповідальність за людське та таке, що принижує гідність, поводження із заявником.

68. Отже, було порушення статті 3 Конвенції.

(b) Стверджувана неефективність розслідування

69. Суд підкреслює, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею з боку державних органів, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування могло вважатися «ефективним», воно має в принципі вести до встановлення фактів у справі та встановлення і покарання винних осіб. Органи державної влади повинні вживати всіх заходів для збереження всіх наявних доказів, які мають відношення до події, зокрема, показань очевидців, експертних висновків тощо. Будь-які недоліки розслідування, які підривають можливість встановлення причини заподіяння ушкоджень або винних осіб, ставлять під сумнів дотримання цього стандарту та вимог оперативності й розумної швидкості, які також передбачаються у цьому контексті (див. серед інших джерел рішення у справах «Асенов та інші проти Болгарії» (*Asenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, Reports 1998-VIII, пп. 102 et seq., та «Савицький проти України» (*Savitskiy v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 99, від 26 липня 2012 року). Для того, щоб розслідування було ефективним, особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежними як за законом, так і на практиці. Мається на увазі не тільки відсутність ієрархічного або інституційного зв'язку з особами, щодо дій яких було подано скаргу, але й також незалежність на практиці (див. рішення від 5 листопада 2009 року у справі «Колеви проти Болгарії» (*Kolevi v. Bulgaria*), заява №1108/02, п. 193). Більш того, поняття ефективного

засобу юридичного захисту щодо тверджень про жорстоке поводження також включає в себе ефективний доступ заявника до процесу розслідування (див. вищенаведене рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 117).

70. Уважно дослідивши матеріали справи з урахуванням зауважень, наданих сторонами, Суд доходить висновку, що розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження не відповідає мінімальним стандартам ефективності. По-перше, органи прокуратури обґрунтовували свої висновки здебільшого на поясненнях правоохоронців, на дії яких заявник скаржився, не піддаючи їх жодному сумніву. З матеріалів справ випливає, що органи прокуратури зі свого боку не доклали жодних цілеспрямованих зусиль для того, щоб підтвердити або спростувати версію подій заявника, зокрема шляхом ретельного допиту заявника, проведення очних ставок або постановки конкретних запитань судово-медичним експертам. По-друге, розслідування не було незалежним, оскільки відхиляючи твердження заявника про те, що він зазнав жорстокого поводження з боку працівників Ленінського райвідділу міліції, прокуратура здебільшого ґрунтувалась на висновках внутрішнього розслідування, проведеного самим Ленінським райвідділом міліції. По-третє, розслідування відзначалося численними затримками у повідомленні заявника та його захисників про винесені постанови, що значною мірою перешкоджало їм брати участь у розслідуванні, про яке йдеться, та вчасно оскаржувати винесені постанови. Так само затримки відбувалися й при збиранні доказів. Наприклад, той факт, що у заявника зламано сім ребер, був встановлений лише через чотири місяці після його затримання, хоча він скаржився на болі в області ребер вже під час першого медичного обстеження, яке відбулося протягом двадцяти чотирьох годин після затримання. На думку Суду, незабезпечення державними органами влади всебічного та ретельного обстеження тілесних ушкоджень заявника негайно після його затримання, а згодом – негайно після його скарг на жорстоке поводження з боку працівників міліції, а також непроведення вчасно допитів усіх учасників провадження, нанесло не виправдану шкоду їхній здатності встановити відповідні факти.

71. Загалом видається, що підхід, застосований органами влади до розслідування скарг заявника, мав на меті виправдання підозрюваних правоохоронців, а не встановлення справжніх обставин, за яких йому було завдано тілесних ушкоджень.

72. У низці інших справ щодо України Суд вже засудив моделі проведення розслідування, подібні до тієї, що розглядається у цій справі (див. серед іншого, рішення у справах «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, пп. 68-71, від 30 липня 2009 року; «Савицький проти України» (*Savitskyi v. Ukraine*), заява № 38773/05, пп. 121-22, від 26 липня 2012 року та «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, п. 62, від 15 листопада 2012 року). У справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пп. 173-80, від 15 травня 2012 року) Суд нещодавно констатував, що небажання органів влади забезпечити проведення швидкого та ретельного розслідування скарг про жорстоке поводження, які подаються особами, підозрюваними у вчиненні кримінальних злочинів, становить проблему системного характеру у розумінні статті 46 Конвенції. З огляду на обставини цієї справи та попередню практику Суд доходить висновку, що у цій справі також не було докладено серйозних зусиль для розслідування тверджень про жорстоке поводження, висунутих заявником.

73. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі скаргами заявника стосовно стверджуваного жорстокого поводження з ним у грудні 2002 року.

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ТА ВІДСУТНІСТЮ ЕФЕКТИВНИХ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ ЩОДО ВІДПОВІДНИХ СКАРГ

74. Заявник також посилався на статтю 3 Конвенції у зв'язку з умовами його тримання під вартою, зокрема брак особистого простору, погані санітарні умови, медичну допомогу, а також на різні дії державних органів влади під час тримання його в Одеському СІЗО, при етапуванні його до Криворізької виправної колонії та після прибуття його до цієї колонії. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції на те, що не мав ефективних засобів юридичного захисту щодо вищезазначених скарг. Положення статті 13 Конвенції передбачають:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

75. Уряд стверджував, що заявник не подав безпідставної скарги щодо невідповідності умов його тримання під вартою положенням статті 3 Конвенції. Отже, його скарги за статтею 13 Конвенції так само були необґрунтовані. Уряд зазначив, зокрема, що скарга заявника стосовно умов тримання під вартою в Одеському СІЗО була дуже загальною. Він докладно не описав ані умови, в яких він тримався, ані характер та ступінь страждань, яких зазнав. Він так само не конкретизував умови тримання під час етапування його до Криворізької виправної колонії. Уряд також заперечив твердження заявника щодо того, що адміністрація колонії відмовила у відправленні його листів, та стверджував, що заявник вперше оголосив голодування 30 жовтня 2006 року. З цієї дати він перебував під медичним наглядом. Після медичного висновку щодо погіршення стану здоров'я заявника його примусово годували з 8 до 15 листопада 2006 року. Він не скаржився на спосіб примусового годування. Насамкінець, що стосується умов його тримання у Криворізькій виправній колонії, заявник не звертався з жодними відповідними скаргами ані

до національних органів влади, ані до Суду. Отже, ця частина заяви була несумісна *ratione personae* з положеннями Конвенції.

76. Заявник не погодився з цим. Він стверджував, що поведження, якого він зазнав в Одеському СІЗО, під час його етапування до Криворізької виправної колонії та після прибуття до неї, було несумісним з положеннями статті 3 Конвенції та що він не мав ефективних засобів юридичного захисту щодо своїх скарг у розумінні статті 13 Конвенції. Він посилався на численні джерела в Інтернеті та інші загальнодоступні джерела, які описували умови тримання та етапування в Україні осіб, що знаходяться під вартою, та засуджених та доводив, що цієї інформації достатньо для висновку, що зазначені умови не відповідають вимогам статті 3 Конвенції і свідчать про існування проблем системного характеру. Він також зазначив, що хоча сам він вже не може пригадати всі деталі свого перебування в Одеському СІЗО, камери, тим не менш, були переповнені, а санітарні умови та медична допомога були поганими. Відповідні описи мали бути надані ким-небудь з інших підсудних у тій самій кримінальній справі, які також скаржилися до Суду на умови їхнього тримання у зазначеній установі.

77. Суд зазначає, по-перше, що скарги заявника про стверджуване жорстоке поведження у Криворізькій виправній колонії були чітко сформульовані у його листах до Суду. Тому вони не можуть бути відхилені як такі, що не відповідають *ratione personae*.

78. Суд також нагадує, що для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, жорстоке поведження має досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімуму є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поведження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. рішення у справі «Валашінас проти Литви» (*Valašinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, пп. 100-101, ECHR 2001-VIII). Справи щодо скарг на неадекватні умови тримання під вартою не зводяться до неухильного застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження), оскільки у таких випадках лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні твердження (див., наприклад, рішення від 23 липня 2013 року у справі «Аден Ахмед проти Мальти» (*Aden Ahmed v. Malta*), заява № 55352/12, п. 89). Отже, Суд бере до уваги, що заявник може мати певні труднощі в отриманні доказів на підтвердження своїх скарг з цього приводу. Однак у таких справах розумно очікувати від заявників подання принаймні детального викладу оскаржуваних фактів та надання – максимально можливою мірою – певних доказів на підтвердження своїх скарг (див. рішення у справах: «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, п. 45, від 20 травня 2010 року та «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, п. 64, від 18 грудня 2008 року).

79. На думку Суду, цієї вимоги у цій справі не було дотримано, оскільки скарги заявника обмежувалися нечіткими та загальними твердженнями, що не дає Судові змоги дійти висновку, що його страждання досягли межі жорстокості, що вимагається статтею 3 Конвенції.

80. Зокрема, що стосується перебування заявника в Одеському СІЗО, хоча він скаржився на переповнення та погані санітарні умови, проте не уточнив, в яких камерах він тримався, скільки співкамерників трималося разом з ним у конкретні періоди часу. Він також не описав санітарні умови у зазначених камерах та яким чином вони впливали на нього особисто. Крім того, з матеріалів справи випливає, що заявник проходив у СІЗО лікування захворювань легень, внаслідок чого стан його здоров'я покращився. В його історії хвороби не зазначається про жодні тривалі наслідки гемотораксу та запалення легень, які лікувалися в Одеському СІЗО. Що стосується інших захворювань, то заявник не надав жодних конкретних відомостей стосовно наданої медичної допомоги або відмови в її наданні. З огляду на загальне покращення стану здоров'я заявника протягом його перебування в Одеському СІЗО та на відсутність деталей в його описі курсів лікування залишається незрозумілим, яким чином медична допомога, надана заявникові в Одеському СІЗО, не відповідала вимогам статті 3 Конвенції.

81. Що стосується стверджуваного жорстокого поведження під час етапування заявника до Криворізької виправної колонії, скарга в цій частині здебільшого обмежується твердженням, що адміністрація колонії відмовилась відправити його листи та із запізненням зареєструвала його голодування. Ці твердження заперечуються Урядом та не підтверджені жодним доказом. При цьому, коли групи захисту інтересів громадськості від імені заявника подали скаргу до національних органів прокуратури, він відмовився підтримати їх (див. пункт 46). Заявник також зазначив, що до нього була застосована процедура примусового годування, але не надав опису цієї процедури або своїх особистих страждань у зв'язку із способом, у який його примусово годували (див. для порівняння протилежний приклад у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 78, ECHR 2005-II (витяги)).

82. Що стосується стверджуваного жорстокого поведження у Криворізькій виправній колонії, виклад заявником фактів обмежується твердженням щодо принизливого примусу витерти шваброю підлогу у день його прибуття, стверджуваним побиттям його охоронцями після відмови, одноденна затримка у проведенні його медичного огляду після прибуття до колонії та один випадок зникнення його листів, які згідно з висновками органів влади були помилково використані іншим засудженим (див. пункт 49). Слід зазначити, що з матеріалів справи вбачається, що заявник не подавав цих скарг до компетентних національних органів влади. Хоча від його імені громадськими активістами було подано низку скарг, сам заявник на допиті, проведеному працівниками прокуратури, відмовився підтримати їх від свого імені.

83. З огляду на відсутність деталей у викладі заявником фактів, надані докази та поведінку заявника у провадженнях на національному рівні, Суд не може дійти висновку, що оскаржуване поведіння завдало йому страждань такого рівня жорстокості, щоб таке поведіння підпадало під сферу застосування статті 3 Конвенції (див., наприклад, рішення від 25 липня 2013 року у справі «Коберник проти України» (*Kobernik v. Ukraine*), заява № 45947/06, п. 37, та вищезазначене рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пп. 65–66).

84. Отже, Суд констатує, що заявник не висунув небезпідставної скарги щодо стверджуваного жорстокого поведіння з ним в Одеському СІЗО, під час його етапування до Криворізької виправної колонії та після прибуття до неї.

85. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як неприйнятна відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

86. З огляду на вищезазначені висновки скарга заявника за статтею 13 Конвенції на відсутність національних засобів юридичного захисту щодо вищезазначених тверджень має так само бути відхилена як неприйнятна відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції (див. рішення від 14 жовтня 2010 року у справі «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, п. 82).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

87. Заявник скаржився на те, що його право на захист було порушене у зв'язку з тим, що негайно після його затримання він не мав доступу до адвоката за власним вибором. Крім того, його здатність брати участь у розгляді справи судом ускладнювалася умовами тримання його під вартою, організацією його перевезення та харчування у дні судових засідань, а також тим фактом, що він не мав достатньо часу для ознайомлення з матеріалами справи та консультацій із захисником. Він посилався на пункт 1 та підпункти «b» і «c» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідні положення яких передбачають таке:

“1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

88. Уряд заперечив ці твердження. Уряд зазначив, зокрема, що заявник не порушував вищезазначених питань у своїй касаційній скарзі до Верховного Суду України, а тому не вичерпав національні засоби захисту. Уряд також зазначив, що скарга у будь-якому разі була явно необґрунтованою, оскільки з моменту першого допиту заявника його інтереси представляв захисник і заявник мав усі можливості консультуватися з ним та ознайомлюватися з матеріалами справи протягом провадження. Уряд також доводив, що скарги заявника стосовно впливу умов тримання під вартою та перевезення на його здатність брати ефективну участь у суді були нечіткими, загальними та не підтверджувалися жодними доказами. Насправді, як це впливає з протоколів судових засідань, протягом розгляду справи судом заявник дуже активно допитував свідків та заявляв процесуальні клопотання. Також протягом судового розгляду його справи він не заявив жодних скарг.

89. Заявник не погодився із цим. Він доводив, що він та інші підсудні активно скаржилися на порушення їхніх процесуальних прав як протягом слухання справи судом першої інстанції, так і у своїх скаргах до Верховного Суду України. Проте їхні зусилля були марними, оскільки їхні процесуальні скарги ігнорували.

90. Суд не вважає за потрібне розглядати заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, оскільки він вважає, що ця частина заяви є у будь-якому разі непринятною за таких причин. Як випливає з матеріалів справи, заявника не допитували одразу після його затримання підвечір 13 грудня 2002 року, та немає жодних свідчень того, що будь-який допит мав місце до другої половини дня 14 грудня 2002 року. Зазначений допит, згідно з твердженнями Уряду, проводився у присутності призначеного захисника, а після цього захисник брав участь у всіх процесуальних діях, які проводилися із заявником. Отже, заявник не надав достатнього обґрунтування своїх скарг за цим пунктом.

91. З огляду на ненадання заявником деталей та документальних доказів на підтвердження своїх тверджень ця частина заяви є необґрунтованою та має бути визнана непринятною відповідно до пункту 1, підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

92. Суд зазначає, що у різні дати заявник подав низку інших скарг за статтями 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 14 і 34 Конвенції у зв'язку з фактами цієї справи.

93. Розглянувши ці скарги з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів, Суд констатує, що тією мірою, якою оскаржувані питання охоплюються його компетенцією, вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

94. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

95. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

96. Заявник вимагав 25 000 євро відшкодування моральної шкоди.

97. Уряд стверджував, що ця вимога є надмірною та необґрунтованою.

98. Суд вважає, що заявник зазнав значних страждань та стресу у зв'язку з фактами, які призвели до встановлення порушень статті 3 Конвенції у цій справі. Вирішуючи на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 12 000 євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватися.

B. Судові та інші витрати

99. Заявник також вимагав від свого імені та від імені інших трьох підсудних у тій же кримінальній справі (панів А. Яковенка, І. Романова та Б. Зінченка) 4 045,60 російських рублів в якості компенсації поштових витрат та 33 000 російських рублів за представництво їхніх інтересів паном В. Черніковим, а згодом – паном В. Комаровим, юристами, що практикують у м. Москва. На підтвердження поштових витрат заявник надав поштові квитанції. В одній з квитанцій зазначалось, що сплату було здійснено паном Г. Журавльовим, в кількох інших зазначалося, що сплата здійснювалась паном В. Комаровим, в решті квитанцій імені платника не зазначалось.

100. На підтвердження суми адвокатського гонорару заявник надав копію першої сторінки договору про надання юридичних послуг від 20 січня 2009 року, укладеного між адвокатом В. Комаровим та фізичною особою пані Г., з метою представництва інтересів заявника та інших підсудних, зазначених вище, за винагороду у розмірі 30 000 рублів без урахування витрат, що також мали бути сплачені пані Г. Одночасно заявник стверджував, що 3 000 рублів були сплачені адвокату, пану Журавльову, за збирання доказів щодо стану його здоров'я.

101. Уряд зауважив, що він залишає питання компенсації поштових витрат на розсуд Суду. Що стосується адвокатських гонорарів, то Уряд оскаржив дійсність договору, укладеного пані Г. від імені заявника та інших підсудних. Зокрема, Уряд зазначив, що було надано лише першу сторінку договору, на якій не було підписів. Крім того, не було надано ані довіреності, ані жодного іншого документу, який надавав би пані Г. право укласти договори про надання юридичних послуг заявникові та іншим підсудним. Уряд також зазначив, що відповідні документи не були достатньою мірою конкретизовані та, що стосується оплати послуг пана Журавльова, то не було надано ані квитанції, ані будь-якого договору.

102. Суд зауважує, що з огляду на надані документи не видається, що заявник поніс якісь витрати, пов'язані з адвокатським гонораром, поштовими витратами або будь-якими іншими витратами у зв'язку із цією заявою, або що він має непогашені зобов'язання у зв'язку із цим перед паном Комаровим, пані Г. або будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою. Суд також зазначає, що згідно з його практикою заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, беручи до уваги наявні документи та вищенаведені критерії, Суд не в змозі визначити розмір судових та інших витрат, сплачених або непогашених заявником, а тому не присуджує нічого.

C. Пеня

103. Суд вважає за належне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. *Оголошує* скарги щодо жорстокого поводження із заявником у грудні 2002 року та неефективного розслідування відповідних скарг прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятною.
2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.
4. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування мораль-

ної шкоди, разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 13 березня 2014 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ДУДКА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF DUDKA V. UKRAINE)**

(Заява № 55912/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

04 грудня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Дудка проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*), Голова,

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 13 листопада 2018 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 55912/09), яку 08 жовтня 2009 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Валентина Олександрівна Дудка (далі – заявниця).

2. Заявницю, якій була надана правова допомога, представляв пан В.О. Верпета, юрист, який практикує у м. Оржиця. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції України.

3. 07 грудня 2016 року про скарги на стверджуване жорстоке поводження із заявницею під час тримання її під вартою у відділі міліції та непроведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, а також на стверджувані порушення її прав на правову допомогу та не свідчити проти себе було повідомлено Уряд, а решта скарг у заяві були визнані неприйнятними відповідно до пункту 3 Правил 54 Регламенту Суду.

4. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

А. Кримінальне провадження щодо заявниці

5. Заявниця народилася у 1966 році та проживає у с. Чевельча.

6. У період з жовтня 2003 року до листопада 2004 року було вчинено низку крадіжок худоби з різних сільсько-господарських підприємств, у зв'язку з чим було порушено кримінальну справу.

7. Уранці 02 листопада 2004 року з сільськогосподарського підприємства у селищі поряд з тим, у якому проживала заявниця, були викрадені телиця та бик.

8. 12 листопада 2004 року було порушено кримінальну справу за фактом крадіжки 02 листопада 2004 року.
9. 14 листопада 2004 року, згідно з твердженнями заявниці о 08 год. 30 хв., працівники міліції доставили її з дому до Оржицького відділу міліції (далі – відділ міліції) для перевірки її можливої причетності до зазначених злочинів.
10. Згідно з твердженнями заявниці у відділі міліції вона зазнала побиття та психологічного тиску з метою отримання її зізнавальних показань щодо крадіжок худоби. Працівники міліції били її в обличчя, поклали її на підлогу обличчям униз, наступили їй на ноги та викрутили руки за спину. Її також змусили розставити ноги якомога ширше, погрожуючи побиттям, якщо вона впаде. Її клопотання про надання захисника були, як стверджувалося, залишені без задоволення.
11. Уряд стверджував, що заявниця не зазнала жорстокого поводження.
12. У той самий день, перебуваючи під вартою у відділі міліції, заявниця написала «явку з повинною», у якій зізналася у вчиненні декількох крадіжок худоби, та дала «пояснення», у яких, згідно з твердженнями Уряду, вона зазначила, що вчинила злочини у складі групи осіб. Суду не були надані копії цих показань та «пояснень». Як вбачається з наявних скарг, поданих захисником заявниці до національних органів влади, заявниця написала окремих документів щодо кожного зі своїх зізнавальних показань.
13. У той самий день о 18 год. 10 хв. слідчий Оржицького відділу міліції, у провадженні якого знаходилася справа про крадіжку худоби (далі – слідчий), склав протокол про затримання заявниці, підозрюваної у вчиненні злочину. Заявниця підписала протокол про роз'яснення їй її процесуальних прав. У цьому протоколі вона зазначила, що не потребувала послуг захисника на цій стадії провадження. Тому слідчий виніс постанову про проведення без участі захисника досудового слідства у кримінальній справі щодо вчинених у 2003–2004 роках крадіжок.
14. Після цього заявниця була допитана як підозрювана за відсутності захисника. У протоколі допиту зазначено, що її право на захисника та на побачення з ним до першого допиту (як і право не давати показання щодо себе) були роз'яснені заявниці до початку допиту. Згідно з протоколом заявниця зізналася у низці крадіжок худоби у 2003 та 2004 роках, вчинених у складі групи осіб, та надала деякі подробиці щодо цього. Слідчий не поставив жодних запитань і не зробив жодних зауважень.
15. 16 листопада 2004 року мати заявниці підписала договір про надання заявниці правової допомоги захисником В. Тричі у той самий день та двічі 17 листопада 2004 року (уранці та у другій половині дня) він намагався побачитися із заявницею, проте з різних причин чергові працівники міліції відмовлялися йому у доступі до відділу міліції. Після кожної спроби 17 листопада 2004 року він подавав до прокуратури скаргу на незаконне перешкоджання працівниками міліції його побаченню із заявницею та стверджував, що всі слідчі дії, проведені за участю заявниці, але за його відсутності, мали вважатися такими, що проведені у порушення прав заявниці на захист.
16. 17 листопада 2004 року, вочевидь під час обідньої перерви, В. вдалося побачитися зі слідчим та заявити клопотання про допущення його до участі у провадженні в якості захисника заявниці на підставі укладеної з матір'ю заявниці угоди. З матеріалів справи вбачається, що того самого дня слідчий допустив В. до провадження щодо вчиненої 02 листопада 2004 року крадіжки та надав йому дозвіл зустрітися із заявницею.
17. У той самий день – згідно з офіційними документами з 08 год. 15 хв. до 11 год. 30 хв., згідно з твердженнями заявниці у другій половині дня, – було проведено відтворення обстановки та обставин події за присутності слідчого, двох понятих та експерта-криміналіста. У відповідному протоколі, підписаному заявницею без жодних зауважень, зазначено, що перед початком відтворення обстановки та обставин події заявниці були роз'яснені її конституційні права не давати показання щодо себе та її право відмовитися від участі у відтворенні обстановки і обставин події або наполягати на проведенні слідчої дії за присутності захисника. Заявниця відмовилася (згідно з протоколом «за присутності захисника») від здійснення цих прав та висловила бажання провести відтворення обстановки та обставин події без участі захисника.
18. Під час відтворення обстановки та обставин події заявниця надала детальну інформацію щодо вчиненої уранці 02 листопада 2004 року крадіжки та вказала місце, де нею були забиті вкрадені тварини. При безпосередньому огляді місця події були виявлені дві відрізані голови худоби та дві відповідні бирки.
19. За результатами судового засідання щодо застосування до заявниці запобіжного заходу, яке відбувалося того самого дня з 17 год. 00 хв. до 18 год. 15 хв., тримання заявниці під вартою було продовжено до десяти діб. Як зазначено у протоколі судового засідання на початку засідання заявниця висловила бажання, щоб її представляв В. і її клопотання було задоволене судом. Після прибуття В. заявниця заявила клопотання про побачення із В. наодинці. Заслухавши В., який стверджував, що був уповноважений представляти інтереси заявниці з 09 год. 00 хв. 16 листопада 2004 року, але з того часу йому незаконно перешкоджали бачитися з нею, суд оголосив перерву до 18 год. 10 хв., щоб дозволити заявниці побачитися із захисником наодинці.
20. Згідно з твердженнями заявниці жодного такого побачення забезпечено не було та фактично В. не був допущений у судові засідання. У протоколі судового засідання нічого не зазначено про участь В. після закінчення перерви.
21. 17 листопада 2004 року заявниця була переміщена до ізолятора тимчасового тримання Лубенського міськвідділу міліції (далі – ІТТ). У журналі доставлених осіб ізолятора зазначено, що після доставлення заявниці в неї були виявлені садна на підборідді, лівому лікті та стегні, крововилив на правому стегні та подряпина на лівому

коліні. Крім того, у журналі зазначалося, що тілесні ушкодження заявниці були отримані за три дні до її поміщення до ізолятора та що вона не висунула скарг працівникам ІТТ.

22. 18 листопада 2004 року В. безуспішно намагався побачитися із заявницею у Оржицькому ІТТ, оскільки він не був поінформований про її переміщення до Лубенського ІТТ. У той самий день він звернувся зі скаргою до прокуратури, стверджуючи, що він не мав можливості побачитися із заявницею та не був поінформований про її переміщення до Лубенського ІТТ.

23. 19 листопада 2004 року заступник начальника Лубенського ІТТ відмовив у наданні дозволу на побачення В. із заявницею, оскільки кабінет слідчого, нібито, був зайнятий, а іншого способу задовольнити його клопотання не було. У той самий день В. поскаржився на цей факт прокурору. Зокрема, він зазначив, що чекав біля Лубенського ІТТ до закінчення робочого дня та не побачив нікого, хто б виходив з будівлі, окрім працівників Оржицького відділу міліції. На його думку це становило доказ того, що вони «проводили роботу із заявницею» за відсутності захисника.

24. 23 листопада 2004 року В. знову поскаржився до прокуратури Оржицького району, що він досі не мав можливості побачитися із заявницею та на ненадання прокурором відповіді на його чотири попередні скарги про порушення прав заявниці на захист та його прав, як її захисника.

25. У той самий день з 12 год. 29 хв. до 16 год. 14 хв. за присутності слідчого, двох понятих та експерта-криміналіста було проведено ще одне відтворення обстановки та обставин події. У відповідному протоколі, підписаному заявницею без зауважень, зазначалось, що вона була поінформована про свої процесуальні права, але заявниця відмовилася від допомоги захисника під час цієї слідчої дії.

26. Під час відтворення обстановки та обставин події заявниця надала детальну інформацію щодо дев'яти епізодів крадіжок худоби, які вона, як стверджувалося, вчинила у складі групи осіб у 2003 та 2004 роках, та вказала напрямки, з яких її співучасники привозили їй вкрадених тварин, і місця, де вона забивала худобу. У протоколі відтворення обстановки та обставин події також зазначено, що після закінчення відтворення обстановки та обставин події заявниця засвідчила, що давала показання добровільно без будь-якого фізичного чи психологічного впливу працівників міліції.

27. 24 листопада 2004 року після роз'яснення заявниці її процесуальних прав як підозрюваної вона висловила бажання, щоб її представляв В. У той самий день останній був допущений до участі у провадженні щодо крадіжок, вчинених у 2003-2004 роках.

28. У той самий день у присутності В. заявниці було пред'явлено обвинувачення у вчиненні 02 листопада 2004 року крадіжки у складі групи осіб. Вона була допитана як обвинувачена у зв'язку з цим. Заявниця заперечила свою вину у вчиненні крадіжки та стверджувала, що дала свої попередні показання після того, як їй сказали, що інші особи звинуватили її у вчиненні крадіжки та не було сенсу заперечувати свою вину. Коли у неї запитали, як сталося, що вона знала та показала місце, де були заховані голови забитих тварин, вона заявила, що про це місце їй розповіли поняті.

29. 03 грудня 2004 року у кримінальній справі щодо заявниці був призначений новий слідчий.

30. 09 грудня 2004 року прокурор Оржицького району видав припис, яким зобов'язав начальника Оржицького відділу міліції усунути порушення прав заявниці на захист та забезпечити їй можливість бачитися зі своїм захисником В. без будь-яких обмежень у кількості та тривалості таких побачень.

31. 17 грудня 2004 року В. було відмовлено у побаченні з заявницею, оскільки він не отримав дозволу на це у новопризначеного слідчого у справі. У той самий день В. поскаржився на цей факт прокурору, посилаючись на невиконання працівниками міліції припису прокурора від 09 грудня 2004 року (див. пункт 30).

32. 22 грудня 2004 року після роз'яснення заявниці її процесуальних прав у справі щодо вчиненої уранці 02 листопада 2004 року крадіжки вона висловила бажання, щоб її представляв В. У той самий день слідчий допустив В. до участі у цьому провадженні.

33. 23 грудня 2004 року В. знову було відмовлено у побаченні із заявницею, оскільки «інформація, яка б підтверджувала його допуск до участі у провадженні була відсутня». Наступного дня заявниця подала до прокуратури скаргу на ненадання їй дозволу на побачення зі своїм захисником. Останній також стверджував, що 22 грудня 2004 року їхнє побачення із заявницею було перерване і її вивели з кімнати для побачень.

34. У той самий день, 23 грудня 2004 року, під час судового засідання щодо застосування до заявниці запобіжного заходу, яке проводилося з 10 год. 00 хв. до 12 год. 00 хв. у присутності В., заявниця стверджувала, *inter alia*, що уранці 14 листопада 2004 року у відділі міліції вона заперечила участь у вчиненні крадіжок та безуспішно клопотала про надання їй допомоги захисника. Крім того, вона скаржилася на жорстоке поводження з нею працівників міліції та що вони змусили її написати продиктовані ними зізнавальні показання щодо низки крадіжок. Вона надала детальний опис жорстокого поводження з нею 14 листопада 2004 року, наведений вище (див. пункт 10), та стверджувала, що боялася висувати будь-які скарги під час її обстеження судово-медичним експертом 22 листопада 2004 року.

35. У незазначену дату кримінальні провадження щодо всіх епізодів крадіжок були об'єднані в одну справу.

36. 19 лютого 2005 року після роз'яснення заявниці її процесуальних прав як обвинуваченої вона висловила бажання, щоб її представляв В. У його присутності їй було пред'явлене обвинувачення в організації у 2003 році злочинної групи та вчиненні у 2003 та 2004 роках низки крадіжок худоби.

37. 02 березня 2005 року, підписуючи протокол про ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, заявниця заперечила свою вину та зазначила, не надавши жодних деталей, що всі слідчі дії проводилися у порушення її прав на захист. В. стверджував про відсутність доказів вини заявниці та, відповідно, клопотав про закінчення кримінального провадження щодо неї. У той самий день слідчий відмовив у задоволенні клопотання захисника, оскільки воно було необґрунтованим та викладене лише у загальних формулюваннях.

38. 22 березня 2005 року справа щодо заявниці та її ймовірних співучасників була направлена на розгляд до Чорнухинського районного суду Полтавської області (далі – районний суд).

39. 19 квітня 2005 року районний суд провів попередній розгляд справи у присутності усіх обвинувачених та В. Під час цього розгляду жодних скарг висунуто не було.

40. Під час розгляду справи судом першої інстанції заявниця не визнала себе винною та стверджувала, *inter alia*, що її зізнавальні показання були отримані працівниками міліції у результаті жорстокого поводження та за відсутності захисника. Співобвинувачені заявниці надали аналогічні показання.

41. 15 вересня 2005 року районний суд визнав заявницю винною у вчиненні низки епізодів крадіжок та обрав їй покарання у виді позбавлення волі на строк п'ять років. При цьому він посилався, головним чином, на зізнавальні показання, надані заявницею 14, 17 та 23 листопада 2004 року (див. пункти 12, 14, 18 та 26) та зізнавальні показання, надані її співучасниками під час досудового слідства. Відхиляючи твердження заявниці про жорстоке поводження працівників міліції, районний суд посилався на показання понятих, присутніх під час відтворення обстановки та обставин події 17 та 23 листопада 2004 року (див. пункти 17 та 25). Згідно з твердженнями цих свідків заявниця та інші обвинувачені добровільно давали показання під час відтворень обстановки і обставин події. Крім того, суд посилався на показання, надані причетними працівниками міліції (кожен з яких заперечив проти всіх тверджень про жорстоке поводження), та на те, що під час судово-медичних обстежень заявниці 22 та 25 листопада 2004 року на її тілі не було виявлено жодних тілесних ушкоджень (див. пункт 52 та 55). Суд також зазначив, що протягом усього досудового слідства обвинувачені визнавали свою вину та ніколи не скаржилися на будь-яке жорстоке поводження, а від своїх показань відмовилися лише під час розгляду справи судом першої інстанції (суд вважав, що вони зробили це лише у межах своєї стратегії захисту).

42. 15 березня 2006 року за апеляційною скаргою заявниці Апеляційний суд Полтавської області (далі – апеляційний суд) скасував зазначений вирок та направив справу на новий розгляд. Він звернув увагу, *inter alia*, на вибірковий підхід суду першої інстанції при оцінці доказів у справі, у тому числі доказів щодо стверджуваного жорстокого поводження та порушення прав заявниці на захист.

43. 20 березня 2007 року прокурор виключив з обсягу обвинувачення заявниці чотири епізоди крадіжок у зв'язку з відсутністю доказів.

44. 18 квітня 2007 року районний суд визнав заявницю та її співобвинувачених винними за всіма пунктами обвинувачення та обрав їм покарання у виді позбавлення волі на різні строки. Заявниці було призначено покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки зі звільненням від відбування покарання. Вирок суду щодо заявниці ґрунтувався на: її явці з повинною та наданих нею 14, 17, 23 листопада 2004 року зізнавальних показаннях (див. пункти 12, 14, 18 та 26); зізнавальних показаннях, наданих її співучасниками під час досудового слідства, протоколах огляду місця події; показаннях потерпілих (тобто власників сільськогосподарських підприємств) та свідків, які підтверджували факт викрадення тварин з сільськогосподарських підприємств.

45. Районний суд відхилив твердження обвинувачених про жорстоке поводження працівників міліції у зв'язку з необґрунтованістю. У зв'язку з цим він зазначив, що причетні працівники міліції заперечили всі твердження про жорстоке поводження; хірург Н., який оглядав заявницю 25 листопада 2004 року (див. пункт 55) зазначив, що він не вияв жодних тілесних ушкоджень при її огляді; судово-медичний експерт, який оглядав заявницю 22 листопада 2004 року, також підтвердив, що ним не було виявлено жодних тілесних ушкоджень на тілі заявниці (див. пункт 52); а поняті, які були присутні під час відтворень обстановки та обставин події (в яких брали участь обвинувачені), зазначили, що заявниця та інші обвинувачені давали показання добровільно.

46. Заявниця подала апеляційну скаргу, стверджуючи, що районний суд не дотримався вказівок апеляційного суду та не розглянув належним чином її твердження та твердження її співобвинувачених про жорстоке поводження працівників міліції. Вона зазначила, *inter alia*, що районний суд свідомо проігнорував докази, які доводили наявність у неї тілесних ушкоджень. Вона посилалася на, *inter alia*, відповідні відомості із журналу доставлених осіб Лубенського ІТТ (див. пункт 21) та показання прокурора, який бачив тілесні ушкодження заявниці. Заявниця також оскаржувала правдивість показань працівників міліції з огляду на той факт, що вони були безпосередніми винуватцями. Вона також зазначила, що двоє понятих не могли бути об'єктивними, оскільки на час відповідних подій один із них перебував під слідством, а інший сам був колишнім працівником міліції, який мав тісні зв'язки з міліцією. Заявниця також стверджувала, що районний суд сфальсифікував надані під час судового засідання показання хірурга Н. щодо результатів обстеження заявниці 25 листопада 2004 року (див. пункт 55). У зв'язку з цим вона зазначила, що Н. фактично підтвердив наявність у неї тілесних ушкоджень, які він записав в амбулаторну картку заявниці. Зрештою заявниця стверджувала, що з 14 до 24 листопада 2004 року вона була незаконно позбавлена правової допомоги та що всі докази, на яких ґрунтувався її вирок, зокрема, її зізнавальні показання, були отримані

протягом цього періоду. У зв'язку з цим вона також посилалася на безуспішні спроби свого захисника побачитись із нею протягом зазначеного періоду та на безуспішно подані ним до прокуратури скарги з цього приводу.

47. 02 липня 2008 року апеляційний суд залишив без змін вирок районного суду. При цьому суд посилався на (і) явку заявниці з повинною та подальші зізнавальні показання, надані нею під час її допиту, які підтверджувалися показаннями її ймовірних співучасників, та тим, що (ii) останки тварин були виявлені у вказаному заявницею під час відтворення обстановки та обставин події місці. Суд також зазначив, що твердження заявниці про жорстоке поводження були правомірно відхилені судом першої інстанції у зв'язку з необґрунтованістю, оскільки працівники міліції заперечили будь-яке жорстоке поводження, а під час медичних обстежень заявниці 22 та 25 листопада 2004 року або при її подальших медичних обстеженнях під час тримання під вартою у зв'язку з погіршенням стану її здоров'я з огляду на хронічні захворювання жодних тілесних ушкоджень виявлено не було.

48. Заявниця подала касаційну скаргу, підтримавши, *inter alia*, свої скарги на стверджуване психологічне та фізичне жорстоке поводження під час тримання її під вартою у відділі міліції та відсутність доступу до захисника з 14 до 24 листопада 2004 року. У зв'язку з цим вона доводила, що суди свідомо проігнорували докази, які доводили наявність у неї тілесних ушкоджень невдовзі після її затримання.

49. 26 березня 2009 року Верховний Суд України залишив без змін вирок заявниці. Він зазначив, що її вина була доведена її власними показаннями, наданими нею як підозрюваною, у яких вона зізналася у вчиненні крадіжок та які вона згодом підтвердила під час відтворення обстановки та обставин події. Верховний Суд України також встановив, що показання заявниці підтверджувались зізнавальними показаннями її співобвинувачених. Він зазначив, що її скарга на жорстоке поводження була ретельно перевірена судами нижчих інстанцій та законно відхилена у зв'язку з необґрунтованістю. Верховний Суд України також зазначив, що твердження заявниці були спростовані показаннями хірурга Н. та судово-медичного експерта, а також показаннями працівників міліції. Щодо стверджуваного порушення прав заявниці на захист Верховний Суд України зазначив, що під час досудового слідства заявниця була поінформована про її право на захисника та що захисник, обраний на її власний розсуд, був допущений до участі у провадженні. Ухвала Верховного Суду України була надіслана заявниці 08 квітня 2009 року.

В. Розслідування тверджень про жорстоке поводження

50. Неодноразово у період з 16 до 21 листопада 2004 року захисник В. скаржився до прокуратури Оржицького району на жорстоке поводження із заявницею під час тримання її під вартою у відділі міліції та з метою отримання доказів цього жорстокого поводження клопотав про проведення судово-медичного обстеження заявниці за його присутності.

51. 18 та 19 листопада 2004 року мати заявниці подала аналогічні скарги.

52. 22 листопада 2004 року заявницю оглянув судово-медичний експерт. Відповідний документ вказує, що у заявниці не було тілесних ушкоджень і вона не висувала жодних скарг. Згідно з твердженнями заявниці вона вчинила так, оскільки боялася подальшого побиття працівниками міліції.

53. 23 листопада 2004 року прокуратура Оржицького району відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами захисника заявниці на жорстоке поводження із нею та порушення її прав на захист. Копії цієї постанови Суду надано не було. Згідно з твердженнями Уряду постанову ґрунтувалося на результатах судово-медичного обстеження заявниці 22 листопада 2004 року (див. пункт 52), запереченнях жорстокого поводження працівниками міліції та тому факті, що під час судового засідання щодо обрання запобіжного заходу заявниця не висувала жодних скарг на жорстоке поводження. Стосовно прав на захист прокуратура також зазначила, що згідно з постановою Оржицького районного суду від 17 листопада 2004 року захиснику В. був наданий дозвіл на побачення із заявницею (див. пункт 19).

54. 25 листопада 2004 року заявниця через свого захисника заявила клопотання про побачення з прокурором з метою надання показань щодо того «що з нею робили у відділі міліції» та «як з'явилася її явка з повинною». Вона також заперечила свою вину у вчиненні будь-якого злочину, просила провести її судово-медичне обстеження з метою встановлення та лікування тілесних ушкоджень, яких вона зазнала у результаті жорстокого поводження з нею працівників міліції, а також захистити її від нових побиттів.

55. Згідно з витягами з амбулаторної картки заявниці, яка була надана Суду останньою, того самого дня, 25 листопада 2004 року, заявниця поскаржилася на поганий стан здоров'я, у тому числі біль у лівому лікті. Вона була оглянута Н., хірургом місцевої лікарні, який виявив «квітучі пятна жовтуватого кольору» від 0,5 до 1 см у діаметрі на передпліччі заявниці, стегнах та правій частині грудної клітки. Після огляду Н. встановив, що стан здоров'я заявниці не вимагав будь-якого медичного втручання.

56. 26 листопада 2004 року, побачившись із заявницею та отримавши результати зазначеного медичного обстеження, захисник В. знову поскаржився до прокуратури на жорстоке поводження із заявницею працівників міліції та вимагав, *inter alia*, проведення повторного судово-медичного обстеження заявниці в його присутності.

57. 29 листопада 2004 року заявницю було переміщено до Полтавського слідчого ізолятора (далі – Полтавське СІЗО). Як вбачається з наданої начальником СІЗО довідки, після прибуття заявниця пройшла медичне обстеження, яким в неї було виявлено крововиливи на лівому стегні розміром 5 см на 3 см та запалення лівого передпліччя.

58. 17 грудня 2004 року захисник В. поскаржився до прокуратури на ненадання відповіді на скарги заявниці на жорстоке поводження.

59. У той самий день заявниця відмовилася проходити медичне обстеження, якщо не буде присутній її захисник.

60. 21 грудня 2004 року захисник В. поскаржився до прокуратури Полтавської області на ненадання відповіді на скарги щодо жорстокого поводження із заявницею; на непроведення її медичного обстеження за відсутності працівників міліції та за присутності її захисника; та порушення її прав на захист. Він також звернув увагу прокурора на твердження про жорстоке поводження ймовірних співучасників заявниці, один з яких, як стверджувалося, був госпіталізований після побиття працівниками міліції.

61. 10 січня 2005 року прокуратура Полтавської області скасувала постанову прокурора від 23 листопада 2004 року (див. пункт 53) у зв'язку з необґрунтованістю та постановила провести додаткову перевірку тверджень В. Прокуратура зазначила, *inter alia*, що у матеріалах справи були відсутні пояснення працівників міліції Оржицького та Лубенського ІТТ та інформація про те, чи була надана заявниці медична допомога у Полтавському СІЗО та чи пройшла вона медичне обстеження з метою встановлення наявності у неї тілесних ушкоджень. Крім того, прокуратура зазначила, що М.М., ймовірний співучасник заявниці, також подав скаргу на фізичне та психологічне жорстоке поводження працівників Оржицького відділу міліції.

62. Згідно з твердженнями Уряду 20 січня 2005 року прокуратура Оржицького району відмовила у порушенні кримінальної справи, а заявниця не оскаржила цю постанову. Копія цієї постанови Суду надана не була.

63. Заявниця також подала скаргу на жорстоке поводження з нею працівників міліції до національних судів, проте безуспішно (див. пункти 40–49).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

64. Заявниця скаржилася на жорстоке поводження з нею працівників міліції 14 листопада 2004 року з метою отримання від неї зізнавальних показань та непроведення державними органами ефективного розслідування стверджуваного жорстокого поводження. Вона посилалася на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Доводи сторін

1. Заявниця

65. Заявниця стверджувала, що всі зізнавальні показання, надані нею під час тримання її під вартою у відділі міліції, були результатом жорстокого поводження з нею за відсутності захисника. Вона також зазначила, що після жорстокого поводження було задокументовано низку її тілесних ушкоджень, походження яких органами влади пояснено не було. До того ж її постійні посилання на відповідні докази свідомо ігнорувалися як прокурором, так і судами. У зв'язку з цим вона стверджувала про неналежне розслідування тверджень про жорстоке поводження з нею.

2. Уряд

66. Уряд доводив, що твердження заявниці про жорстоке поводження з нею працівників міліції з метою отримання її зізнавальних показань були необґрунтованими. По-перше, згідно з висновком експерта від 22 листопада 2004 року (див. пункт 52) жодних тілесних ушкоджень на тілі заявниці виявлено не було і вона не висувала скарг судово-медичному експерту або на висновок судово-медичного експерта. По-друге, поняті, присутні при відтворенні обстановки та обставин події 17 та 23 листопада 2004 року, не згадували про будь-які тілесні ушкодження заявниці. По-третє, під час обстеження заявниці хірургом Н. 25 листопада 2004 року (див. пункт 55) жодних тілесних ушкоджень на її тілі виявлено не було. Крім того, при відмові від своїх зізнавальних показань 24 листопада 2004 року, заявниця не висувала жодних скарг на будь-яке жорстоке поводження працівників міліції (див. пункт 28).

67. Крім того, Уряд доводив, що національні органи влади розслідували твердження заявниці під час перевірки та кримінального провадження щодо неї та відхилили їх у зв'язку з необґрунтованістю. У зв'язку з цим Уряд стверджував, що в ході прокурорської перевірки було проведено судово-медичне обстеження заявниці та допитано працівників міліції. Суди також допитали працівників міліції і судово-медичного експерта та Н., які оглядали заявницю 22 листопада 2004 року та 25 листопада 2004 року відповідно. Уряд зазначив, що ані заявниця, ані її захисник ніколи не оскаржували постанову прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи за їхніми твердженнями.

68. Тому Уряд закликав Суд відхилити скаргу заявниці на жорстоке поводження з нею під час тримання її під вартою у відділі міліції як необґрунтовану. Він також стверджував, що не було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

69. По-перше, Суд зазначає, що хоча постанова про відмову у порушенні кримінальної справи, вочевидь, була винесена прокуратурою Оржицького району 20 січня 2005 року (див. пункт 62), заявниця вжила на національному рівні інших достатніх заходів, аби довести до відома національних органів влади свої скарги на жорстоке поводження працівників міліції. Суд також зазначає, що відхилення скарг прокурором 20 січня 2005 року не перешкоджало національним судам розглянути їх по суті під час розгляду справи заявниці (див. пункти 40–49 та 63). За цих обставин заявниці не можна дорікати за очікування завершення судового розгляду перед поданням скарг до Суду та, таким чином, нею було дотримано правило шестимісячного строку, встановлене пунктом 1 статті 35 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пункт 99, від 15 травня 2012 року).

70. Суд доходить висновку, що скарги за матеріальним та процесуальним аспектами статті 3 Конвенції не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Стверджуване жорстоке поводження із заявницею

71. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції втілює одну з основоположних цінностей демократичних суспільств. Вона категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин та поведінки потерпілого (див., серед багатьох інших посилань, рішення у справі «Селмуні проти Франції» [ВП] (*Selmouni v. France*) [GC], заява № 25803/94, пункт 95, ЄСПЛ 1999-V).

72. Суд усвідомлює субсидіарний характер своєї ролі та визнає, що він має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини конкретної справи. Тим не менш, коли висуваються твердження за статтею 3 Конвенції, Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усієї доказової бази, наданої сторонами (див., *inter alia*, рішення у справах «Кулик проти України» (*Kulyk v. Ukraine*), заява № 30760/06, пункт 75, від 30 січня 2017 року з додатковими посиланнями, та «Матьяр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, пункт 109, від 21 лютого 2002 року).

73. При оцінці доказів Суд керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Відповідно до установленої практики Суду, така доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту. Крім того, слід нагадати, що під час провадження на підставі Конвенції не у всіх справах неухильно застосовується принцип *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження). У випадках, коли інформація щодо відповідних подій відома виключно органам влади, як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» [ВП] (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [GC], заява № 39630/09, пункти 151 та 152, ЄСПЛ 2012, з подальшими посиланнями на практику Суду), а будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, у принципі є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Буїд проти Бельгії» [ВП] (*Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункт 88, від 28 вересня 2015 року).

74. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що Уряд не заперечував, що 17 листопада 2004 року на момент прибуття заявниці до Лубенського ІТТ на ній були виявлені деякі тілесні ушкодження та що згідно з журналом доставлених осіб вона зазнала цих ушкоджень трьома днями раніше (див. пункт 21) – тобто у день затримання заявниці (14 листопада 2004 року о 08 год. 30 хв. вона була доставлена працівниками міліції до відділу міліції, див. пункт 9). Проте походження цих тілесних ушкоджень ніколи не встановлювалося органами влади, незважаючи на повторювані скарги заявниці та її захисника на жорстоке поводження після її затримання та під час перебування під вартою у відділі міліції.

75. Аналогічно під час провадження у цьому Суді Уряд також не прокоментував це питання та не надав будь-якого альтернативного пояснення щодо походження тілесних ушкоджень, зазначених заявницею. Скоріше він обмежився твердженням, що під час медичних обстежень заявниці 22 та 25 листопада 2004 року жодних тілесних ушкоджень заявниці задокументовано не було (див. пункт 66).

76. Крім того, Суд зауважує, що у матеріалах справи ніщо не вказує на наявність у заявниці будь-яких тілесних ушкоджень до її контакту з міліцією. Суд також зазначає, що у перші три дні після затримання заявниці не було проведено її медичне обстеження.

77. За таких обставин та з огляду на обов'язок держави надати правдоподібне пояснення щодо тілесних ушкоджень, отриманих особою, яка знаходиться під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд належним чином

не встановив, що тілесні ушкодження заявниці виникли за обставин, що виключають жорстоке поводження під час тримання під вартою у міліції 14 листопада 2004 року, про яке стверджувала заявниця (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Аднаралов проти України» (*Adnaralov v. Ukraine*), заява № 10493/12, пункт 45, від 27 листопада 2014 року).

78. Отже, було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції.

(b) Ефективність розслідування

79. Суд повторює свою усталену практику, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своєю суттю вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Зобов'язання провести розслідування «не є обов'язком досягнення результатів, а обов'язком вжиття заходів»: не кожне розслідування обов'язково має бути успішним або дійти висновку, який співпадає із викладом подій скаржника; проте воно, у принципі, має бути здатним призвести до встановлення фактів справи, а якщо твердження виявляться правдивими, до встановлення та покарання винних осіб (див. рішення у справі «Міхеєв проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, пункт 107, від 26 січня 2006 року).

80. Розслідування небезпідставних скарг на жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що органи влади повинні завжди докладати значних зусиль для з'ясування того, що сталося, і не покладатися на поспішні або необгрунтовані висновки для закінчення свого розслідування або використовувати їх для обгрунтування своїх рішень. Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, у тому числі детальні показання тверджень ймовірних потерпілих, показання свідків та висновки судово-медичних експертиз і, за необхідності, додаткові медичні довідки, здатні надати повний та точний опис тілесних ушкоджень та об'єктивний аналіз медичних висновків, зокрема щодо походження тілесних ушкоджень. Будь-який недолік у розслідуванні, який перешкоджає встановленню походження тілесних ушкоджень або винних осіб, може призвести до порушення цього стандарту. Розслідування тверджень про жорстоке поводження має бути оперативним. Зрештою має бути суттєвий елемент громадського контролю над розслідуванням та його результатами, зокрема, у всіх справах скаржникові має забезпечуватися ефективний доступ до слідчої процедури (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Міхеєв проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), пункти 108 та 109, та рішення у справі «Петропулу-Цакіріс проти Греції» (*Petropoulou-Tsakiris v. Greece*), заява № 44803/04, пункт 50, від 06 грудня 2007 року).

81. У цій справі Суд вважає, що скарга заявниці на жорстоке поводження була небезпідставною для цілі статті 3 Конвенції. Отже, органи влади були зобов'язані провести її розслідування відповідно до зазначених стандартів ефективності.

82. Захисник заявниці неодноразово з 16 листопада 2004 року скаржився до прокуратури на жорстоке поводження із заявницею (див. пункти 50, 58 та 60).

83. Як вбачається з матеріалів справи, прокурором розслідування здійснювалося у рамках дослідчих перевірок, які зрештою закінчилися постановою про відмову у порушенні кримінальної справи від 20 січня 2005 року (див. пункт 62). Ані ця постанова, ані зібрані у рамках перевірки матеріали (за винятком копії висновку судово-медичного експерта від 22 листопада 2004 року – див. пункт 52) Суду надані не були. Отже, незрозуміло, коли перевірка розпочалася та які слідчі дії вживалися прокурором, окрім призначення через шість та дев'ять днів після подання захисником першої скарги судово-медичних обстежень (див. пункти 52 та 55). Підстави ненадання Урядом відповідних документів незрозумілі. У будь-якому разі таке ненадання матеріалів позбавило Суд повної можливості проаналізувати заходи, вжиті органами влади для розслідування тверджень заявниці (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*), заяви № 17674/02 та № 39081/02, пункт 281, від 01 липня 2010 року).

84. Проте, як вбачається з постанови прокуратури Полтавської області від 10 січня 2005 року, у проведеній прокурором перевірки була низка недоліків, які підірвали достовірність висновків прокурора (див. пункт 61). Уряд не надав жодних доказів виправлення встановлених у зазначеній постанові від 10 січня 2005 року недоліків або, зокрема, проведення прокурором будь-якої оцінки результатів судово-медичного обстеження заявниці після її поміщення до Лубенського ІТТ 17 листопада 2004 року (див. пункт 21).

85. Крім того, Суд зазначає, що твердження заявниці про жорстоке поводження також було відхилене судами при розгляді ними кримінальної справи заявниці по суті. У зв'язку з цим він зазначає, що національні суди також не прокоментували постійні посилення заявниці на задокументовані у Лубенському СІЗО тілесні ушкодження. Замість цього вони посилалися на показання працівників міліції, у тому числі стверджуваних винуватців, та результати судово-медичних обстежень заявниці, проведених через вісім та десять днів після стверджуваного жорстокого поводження. Такий вибірковий підхід до оцінки доказів був підданий критиці апеляційним судом у його ухвалі, якою він скасував первинний вирок заявниці та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції (див. пункт 42). Проте, незважаючи на вказівки апеляційного суду, підстави, наведені судом першої інстанції у його новому вирокі щодо заявниці, залишалися приблизно такими самими (див. пункт 45 та 47).

86. Крім того, вбачається, що суд першої інстанції не здійснив оцінки інших відповідних аргументів заявниці, у тому числі щодо об'єктивності двох понять, на показання яких також посилалися суди, відхиляючи скаргу заявниці (див. пункт 46).

87. За цих обставин Суд не може не дійти висновку, що розслідування органами влади тверджень про жорстоке поводження не було ретельним і, таким чином, не відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

88. Отже, було порушено процесуальний аспект зазначеного положення.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «с» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

89. Заявниця скаржилася за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції на використання для її засудження зізнавальних показань, отриманих від неї під тиском та за відсутності захисника. Положення, на які вона посилалася, у відповідних частинах передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.»

A. Доводи сторін

90. Заявниця доводила, що провадження було несправедливим. Вона стверджувала, що її первинні зізнавальні показання від 14 листопада 2004 року були отримані у результаті жорстокого поводження з нею працівників міліції у період, коли вона не мала доступу до захисника. Вона також стверджувала, що підтримувала свої зізнавальні показання протягом подальших слідчих дій, у тому числі відтворень обстановки та обставин події 17 та 23 листопада 2004 року, оскільки психологічно залишалась під впливом жорстокого поводження з нею та страхом його повторення. Крім того, вона доводила, що її захиснику було навмисно відмовлено у побаченнях із нею, доки не були зібрані всі докази обвинувачення.

91. Заявниця зазначила, що національні суди посилалися на ці зізнавальні показання для її засудження без належної перевірки її тверджень про жорстоке поводження та порушення її прав на захист.

92. Уряд доводив, що 14, 17 та 23 листопада 2004 року заявниця добровільно зізналась у вчиненні низки крадіжок, а давати показання за відсутності захисника було її власним вибором; відповідальність за це не могла бути покладена на органи влади.

93. Уряд також зазначив, що 17 листопада 2004 року найнятий матір'ю заявниці захисник був допущений до участі у провадженні та отримав дозвіл на побачення із заявницею. У зв'язку з цим Уряд стверджував, що органи влади не можуть нести відповідальність за неспроможність захисника побачитись із заявницею.

94. Уряд також звернув увагу Суду на той факт, що 24 листопада 2004 року, відмовляючись від своїх зізнавальних показань, заявниця не висунула скаргу на будь-яке жорстоке поводження працівників міліції.

95. Зрештою, він доводив, що твердження заявниці про надання нею показань під тиском працівників міліції та з порушенням її прав на захист були належним чином розглянуті національними судами та відхилені у зв'язку з необґрунтованістю.

96. Уряд дійшов висновку, що скарга заявниці на відсутність правової допомоги на початковій стадії мала бути відхилена як явно необґрунтована та що не було порушено Конвенцію у зв'язку з її скаргою про надання зізнавальних показань під тиском.

B. Оцінка Суду

1. Прийнятність

97. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Загальні принципи

98. Суд послідовно розглядав забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах як процесуальну гарантію права не давати показання щодо себе та як основоположну гарантію недопущення жорстокого поводження, відзначаючи особливу уразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він стикається як зі стресовою ситуацією, так і все більш складними положеннями кримінального законодавства. Будь-який виняток щодо реалізації цього права має бути чітко визначеним, а його застосування має бути суворо обмеженим у часі. Ці принципи є особливо актуальними у справах з обвинуваченнями у вчиненні тяжких злочинів, бо саме у випадку,

коли особі загрожує найсуворіше покарання, демократичні суспільства мають максимально можливою мірою забезпечувати її право на справедливий судовий розгляд (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» [ВП] (*Salduz v. Turkey*) [GC], заява № 36391/02, пункт 54, ЄСПЛ 2008).

99. Як правило, доступ до захисника має надаватись з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права. Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо зізнавальні показання були отримані від особи під час допиту правоохоронними органами (див. згадане рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), пункт 55).

100. Як було роз'яснено Судом у рішенні у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC] (заяви № 50541/08, № 50571/08, № 50573/08 та № 40351/09, пункт 257, ЄСПЛ 2016), застосовуючи метод оцінки, викладений у рішенні у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), на першому етапі Суд має оцінити існування вагомих підстав обмеження доступу до захисника. На другому етапі, він має оцінити розмір шкоди, яку було завдано праву на захист обмеженням у відповідній справі. Якщо наявність вагомих підстав встановлено, необхідно провести комплексну оцінку провадження з метою визначення, чи було воно «справедливим» відповідно до цілей пункту 1 статті 6 Конвенції (там само, пункт 264). Якщо вагомих підстав для обмеження доступу до правової допомоги немає, Суд повинен з особливою ретельністю оцінити його справедливість, при цьому тягар доведення переходить до Уряду, який зобов'язаний переконливо продемонструвати, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість судового розгляду не було непоправно порушено обмеженням доступу до правової допомоги (там само, пункт 265).

101. Під час комплексного дослідження провадження з метою оцінки впливу процесуальних недоліків на справедливість кримінального провадження в цілому необхідно брати до уваги такий невичерпний перелік критеріїв з практики Суду:

- (a) Чи перебував заявник у особливо вразливому становищі, наприклад, через його вік або психічний стан.
- (b) Нормативно-правові акти, якими регулюється порядок здійснення досудового розслідування та допустимість доказів під час їх оцінки судом, а також їх дотримання; у випадку застосування правила про недопустимість доказів, малоймовірно, що провадження буде несправедливим у цілому.
- (c) Чи мав заявник можливість оскаржити допустимість доказу або заперечити його використання.
- (d) Якість доказу, та чи не викликали обставини, за яких його було отримано, сумнівів у його достовірності та точності, з урахуванням ступеню та характеру будь-якого примусу.
- (e) Якщо доказ було отримано незаконним шляхом, відповідна незаконність, а у випадку, якщо вона спричинена порушенням іншої статті Конвенції, характер констатованого порушення.
- (f) Якщо йдеться про показання, суть показань, та чи відмовився від них заявник або змінив їх у найкоротший строк.
- (g) Спосіб використання доказу, а також, зокрема, чи став доказ невід'ємною або значною частиною доказової бази, на якій ґрунтувався обвинувальний вирок, а також сила інших доказів у справі.
- (h) Чи була вина визнана професійними суддями або присяжними засідателями, а в останньому випадку – зміст будь-яких настанов присяжним засідателям.
- (i) Ступінь суспільного інтересу у розслідуванні та покаранні конкретного правопорушення, що розглядається.
- (j) Інші відповідні процесуальні гарантії, передбачені національним законодавством та практикою (див. згадане рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 274).

102. Ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Це також стосується права на правову допомогу. Проте для того, щоб бути ефективною для цілей Конвенції така відмова повинна бути однозначно встановлена та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними її значущості. Така відмова не обов'язково має бути висловлена вголос, але вона повинна бути добровільною та становити свідому та розумну відмову від права. Для того, щоб можна було вважати, що обвинувачений опосередковано, через свою поведінку відмовився від важливого права, гарантованого статтею 6 Конвенції, має бути доведено, що він міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки. Більше того, відмова не повинна суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу (див. рішення у справі «Сімеонови проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява № 21980/04, пункт 115, ЄСПЛ 2017 (витяги), із подальшими посиланнями).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

103. Суд зазначає, що, як вбачається із наявних документів, 14 листопада 2004 року міліція отримала інформацію про причетність заявниці до крадіжки. У той самий день для перевірки цієї інформації вони затримали заявницю та доставили її до відділу міліції (див. пункти 6–9). Таким чином, відповідно до принципів практики Суду заявниця мала право на допомогу захисника з моменту, коли її вперше було допитано працівниками міліції. Проте немає жодних ознак того, що до її допиту слідчим увечері того самого дня вона у будь-якій формі або способом була

поінформована про свої права на правову допомогу. Тим часом у міліції вона написала «явку з повинною» (у якій вона зізналася у вчиненні низки епізодів крадіжок), а також в неї були відібрані деякі «пояснення» щодо цих показань (див. пункт 12).

104. Суд бере до уваги аргумент Уряду, що заявниця, відмовившись від свого права на захисника, підтримала свої зізнавальні показання під час першого офіційного допиту як підозрюваної 14 листопада 2004 року (див. пункт 14) та під час відтворень обстановки та обставин події 17 та 23 листопада 2004 року (див. пункти 18 та 26). Проте слід зазначити, що її первинні зізнавальні показання становили частину матеріалів справи. Отже, вони вплинули на стратегію слідства та встановили межі, у яких мала будуватися подальша стратегія захисту заявниці.

105. Крім того, Суд не готовий встановити поза розумним сумнівом на підставі матеріалів справи, що відмови заявниці від її права на правову допомогу були добровільними та справжніми.

106. Так, з огляду на те, що вперше заявниця була офіційно допитана слідчим незабаром після стверджуваного жорстокого поводження з нею працівників міліції, Суд вважає правдоподібним твердження заявниці, що вона все ще перебувала під впливом цього жорстокого поводження. Це може пояснити її відмову від права на захисника та підтримку своїх зізнавальних показань у той день.

107. Щодо відмови заявниці від права на захисника перед відтворенням обстановки та обставин події 17 листопада 2004 року Суд зауважує, що хоча у протоколі відтворення обстановки та обставин події зазначено, що заявниця відмовилася від свого права на правову допомогу у присутності захисника (див. пункт 17), немає жодних доказів, що це дійсно було так і що взагалі який-небудь захисник був присутній, коли заявниця відмовлялася від цього права.

108. Іншим відповідним та важливим фактором за цих обставин є затримка у наданні заявниці доступу до В., захисника, найнятого матір'ю заявниці для представництва її інтересів. Наскільки можна зрозуміти Уряд, як такий, що звинувачує В. у тому, що він не побачився із заявницею (див. пункт 93), докази у матеріалах справи чітко вказують, що з 16 листопада 2004 року захисник щоденно намагався отримати доступ до заявниці. Проте органи влади перешкоджали йому у зустрічах із заявницею до проведення основних слідчих дій (з її участю) та надання нею зізнавальних показань (див. пункти 15, 20 та 22 – 24). З дня його призначення В. подав низку скарг до прокуратури на порушення прав заявниці на захист у зв'язку з цим. Відповідь прокуратури на його скарги, хоча і була позитивною, але була надана не раніше 09 грудня 2004 року (див. пункт 30), більш ніж через двадцять днів після першого допиту заявниці у якості підозрюваної. Більше того, навіть після цієї постанови 17 та 23 листопада 2004 року В. було відмовлено у побаченнях із заявницею (див. пункти 31 та 33).

109. З огляду на зазначене Суд доходить висновку, що у цій справі право заявниці на захист було обмежене. Суд не вбачає з документів у матеріалах справи, що існували які-небудь вагомі підстави для такого обмеження.

110. Суду залишається з'ясувати, чи було порушено загальну справедливість провадження внаслідок відсутності захисника на початковому етапі розслідування.

111. При здійсненні такої оцінки Суд керується критеріями, встановленими у рішенні у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) (див. пункт 101), тією мірою, якою це є доцільним, враховуючи обставини цієї справи. У зв'язку з відсутністю вагомих підстав для обмеження права заявниці на захисника Суд проведе особливо ретельну оцінку, враховуючи, що на Уряд покладається обов'язок переконливо продемонструвати, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість судового розгляду не було непоправно порушено обмеженням доступу до правової допомоги (див. пункт 100).

112. Повертаючись до цих критеріїв, Суд перш за все наводить перелік аргументів на користь справедливості провадження: (i) становище заявниці не було особливо вразливим; (ii) заявниця мала можливість оскаржити допустимість доказу або заперечити його використання; та (iii) докази у справі оцінювалися професійними суддями (див. підпункти «а», «с» та «h» пункту 101).

113. Проте інші фактори свідчать на користь висновку, що справедливість провадження було непоправно порушено.

114. У зв'язку з цим Суд зазначає, що визнаючи заявницю винною та засуджуючи її, суд першої інстанції, головним чином, посилався на її «явку з повинною», зізнавальні показання, надані нею під час допиту як підозрюваної 14 листопада 2004 року та під час відтворення обстановки та обставин події, а також речові докази, отримані в результаті відтворення обстановки та обставин події 17 листопада 2004 року (див. пункти 44 та 47). Дійсно, суди розглядали її показання з урахуванням інших доказів, які були у їхньому розпорядженні. Проте жоден з цих доказів, у тому числі зізнавальні показання співобвинувачених заявниці, надані на стадії слідства, не був прямим доказом.

115. Суд нагадує свій висновок про порушення статті 3 Конвенції щодо скарги заявниці на жорстоке поводження (див. пункти 77 та 78). Отже, він доходить висновку, що первинні зізнавальні показання, надані заявницею працівникам міліції 14 листопада 2004 року за відсутності захисника, не можуть вважатися такими, що надані свідомо та добровільно.

116. Крім того, під час відтворення обстановки та обставин події 17 листопада 2004 року за відсутності захисника заявниця не тільки підтвердила свою участь у крадіжці худоби, але і показала працівникам міліції місце зло-

чину – зокрема, місце, де вона забивала вкрадених тварин. Під час безпосереднього огляду місця було знайдено дві відрізані голови худоби та дві відповідні бирки, які були використані в якості доказів у справі (див. пункти 17 та 18). Суд визнає, що після залучення захисника заявниці у принципі могла стверджувати і вона зробила це, що вона не вчиняла злочину; проте важко зрозуміти, яким чином можна було б ефективно відмовитися від показань щодо місця злочину після того, як там фактично були знайдені останки тварин та воно було оглянуто міліцією. Отже, Суд вважає, що показання, надані заявницею за відсутності захисника під час відтворення обстановки та обставин події 17 листопада 2004 року, вплинули на всі показання, які вона могла дати пізніше щодо цього епізоду крадіжки.

117. У світлі зазначених висновків Суд вважає, що докази, зібрані тоді, коли заявниці не надавалася допомога захисника, були не тільки отримані протягом періоду, коли підозрювана зазнавала порушення абсолютного права, гарантованого статтею 3 Конвенції, але і становили невід'ємну частину доказової бази, на якій ґрунтувався вирок. Більше того, враховуючи зазначений заявницею ступінь та характер примусу працівників міліції, обставини, за яких були отримані докази, викликають сумніви у їхній достовірності та точності (див. підпункти «d», «e» та «g» пункту 101).

118. Суд також зазначає, що незабаром після надання заявниці доступу до захисника В., вона відмовилася від своїх зізнавальних показань та виступила проти їхнього використання у якості доказів під час судового розгляду, стверджуючи, що вони були отримані під тиском та у порушення її прав на захист (див. пункти 34 та підпункт «f» пункту 101). Проте національні суди відхилили аргументи заявниці, не довівши переконливим чином, чому її твердження були необґрунтованими.

119. Аналогічно Верховний Суд України лише формально розглянув скарги заявниці (див. пункт 49).

120. На думку Суду наведені аргументи переважають над тими, що наведені у пункті 112, які б могли свідчити на користь визнання провадження справедливим.

121. Отже, Суд доходить висновку, що Уряд не зміг переконливо довести, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість судового розгляду справи заявниці не було непоправно порушено у зв'язку з обмеженням доступу заявниці до правової допомоги під час початкового етапу кримінального провадження щодо неї за відсутності вагомих підстав.

122. З цього випливає, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

123. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

124. Заявниця вимагала 500 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

125. Уряд заперечив проти цієї вимоги як необґрунтованої та надмірної.

126. Суд зазначає, що у цій справі він встановив порушення статті 3 та пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Щодо порушення останнього положення Суд не може робити припущення щодо результату провадження у справі заявниці. Встановлення порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у цій справі не означає, що заявницю було засуджено помилково. Суд зазначає, що стаття 445 КПК та стаття 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачають можливість відновлення провадження у справі, та вважає, що встановлення порушення само по собі становить справедливу сатисфакцію (див. рішення у справі «Закшевський проти України» (*Zakhshevskiy v. Ukraine*), заява № 7193/04, пункти 50, 51 та 133, від 17 березня 2016 року). Щодо порушення статті 3 Конвенції, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 4 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

127. Заявниця не подала вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Отже, Суд не присуджує нічого.

C. Пеня

128. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено матеріальний та процесуальний аспекти статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції;

4. *Постановляє, що:*
- (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці 4 500 (чотири тисячі п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Постановляє, що* встановлення порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції само по собі становить справедливу сатисфакцію будь-якої моральної шкоди, якої зазнала заявниця;
6. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 04 грудня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Фаріс Вегабовіч
(*Faris Vehabović*)
Голова

**СПРАВА «ДЖУЛАЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF DZHULAY V. UKRAINE)**

(Заява № 24439/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

3 квітня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

3 липня 2014 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Джулай проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Хелена Єдерблом (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 4 березня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою № 24439/06, яку 5 червня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Євген Валентинович Джулай (далі – заявник).

2. Заявника представляла його мати, пані А. Джулай Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження це був пан Н. Кульчицький, з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що у порушення статті 3 Конвенції зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції і розслідування його скарг було неефективним. Заявник також скаржився на те, що всупереч вимогам підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції його захисник був відсутній під час проведення пред'явлення для впізнання в межах досудового слідства у кримінальній справі щодо заявника.

4. 6 жовтня 2010 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1979 році та проживає у м. Київ.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

6. О 4 год ранку 3 березня 2003 року на будинок пана М. у м. Пирятин (Полтавська область) групою із кількох осіб було вчинено розбійний напад. На той час у будинку перебували: М., його мати (М.С.), його дружина (М.Л.) та М.Г. (племінниця М.Л.). М. та М.С. було завдано тілесних ушкоджень. Було викрадено різні речі, в тому числі ювелірні вироби. Того ж дня міліцією було порушено кримінальну справу.

7. 24 квітня 2003 року в Києві було затримано заявника. Згідно з твердженнями заявника його було затримано у нього вдома. Згідно з процесуальними документами заявника було затримано о 18 год 20 хв за лайку в публічному місці та за зухвалу поведінку.

8. 25 квітня 2003 року Голосіївський районний суд м. Києва за дрібне хуліганство призначив заявникові покарання у вигляді п'ятнадцяти діб адміністративного арешту.

9. 7 травня 2003 року заявника було етаповано з Києва до Пирятин (близько 150 кілометрів). 8 травня 2003 року він зізнався у вчиненні вищезазначеного розбійного нападу.

10. 9 травня 2003 року заявника було офіційно затримано за підозрою у вчиненні злочину.

11. 11 травня 2003 року адвокат, пан Ма., ймовірно найнятий сім'єю заявника, подав слідчому клопотання про допуск його до кримінальної справи в якості захисника заявника. Адвокат також зазначив, що, оскільки заплановані на той день слідчі дії не було проведено, він повернувся до Києва. Того ж дня пана Ма. було допущено до справи в якості захисника заявника.

12. 12 травня 2003 року в присутності двох понятих було проведено пред'явлення заявника до впізнання. Потерпілі, М., М.Л. та М.Г. ідентифікували заявника як особу, яка була в їхньому будинку вночі 3 березня 2003 року. У пред'явленні для впізнання брали участь ще двоє осіб. Їхній опис, згідно з процесуальними документами, був таким: особа № 1, зростом 1,81 м, з темним волоссям, карими очима, одягнутий в темно-сині джинси, сіру футболку та кросівки; особа № 2: зростом 1,76 м, з русим волоссям, зеленими очима, одягнутий у сірі брюки, сіру футболку та кросівки; особа № 3 (заявник): зростом 1,89 м, з русим волоссям, сірими очима, одягнутий у темно-сині спортивні брюки, футболку та кросівки.

13. М.Г. зазначила, що впізнала заявника по голосу, зросту та статурі. М. засвідчив, що впізнав заявника по голосу, а М.Л. – що впізнала заявника по голосу і статурі.

14. Пред'явлення для впізнання проводилося за відсутності захисника заявника. Працівник міліції, який проводив пред'явлення для впізнання, повідомив свого начальника, що захисник заявника не міг з'явитися, оскільки був зайнятий іншою кримінальною справою. Заявникові було запропоновано іншого адвоката, але він відмовився. Протокол пред'явлення для впізнання було підписано усіма присутніми і на ньому було помічено, що особи, пред'явлені для впізнання, не мали «жодних скарг».

15. 14 травня 2003 року адвокат С. була допущена до справи в якості захисника заявника. Вона представляла його інтереси принаймні до 18 серпня 2005 року.

16. 9 листопада 2004 року Пирятинським районним судом було призначено заявникові покарання у вигляді дев'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна, а двом його співучасникам (Д. та Ж.) – різні строки позбавлення волі з конфіскацією майна за вчинення розбійного нападу на будинок М. і завдання легких тілесних ушкоджень М. та М.С. Двох інших осіб, причетних до вчинення злочину (П. і Л.), знайдено не було. Судом також було задоволено цивільні позови потерпілих.

17. Під час судового провадження заявник заявляв про свою невинуватість. Його свідчення у суді можуть бути стисло викладені таким чином. У березні 2003 року його за плату попросили підвезти на автомобілі Д. З ними також були Ж. та Ми. Вони зупинились біля будинку. Усі, окрім заявника, вийшли з автомобіля. Заявник стверджував, що проспав в автомобілі ніч та день. Потім Д., Ж. та дві незнайомі особи поїхали до «гаражів». Усі вийшли, а він залишився в автомобілі. Заявник не знав, куди вони пішли, іншими словами – він не знав про розбійний напад. Заявник також заявив, що він зізнався у вчиненні злочину, тому що його було побито працівниками міліції.

18. У судовому засіданні Ж. частково визнав свою вину та засвідчив, що заявник залишався в автомобілі, поки відбувався розбійний напад на будинок М. Д. частково визнав свою вину, але нічого не сказав про причетність заявника до злочину.

19. М. та М.Л. засвідчили, що вони бачили чотирьох або п'ятьох осіб, які тієї ночі проникнули до будинку. Вони зв'язали М.Л. та забрали гроші. Д. жорстоко побив М. Останній впізнав заявника, оскільки заявник був дуже наляканий, і він запам'ятав його очі. У протоколі судового засідання було зазначено, що М. сказав: «Я бачив [заявника], він увесь тремтів, він був дуже знервованим, я бачив його очі. Я не можу помилятися». На нападах були маски, але згодом вони зняли їх. Усі вони були нижче зростом за Д. та заявника, які були найвищими. М.Л. засвідчила, що бачила чотирьох осіб та що М.С. бачила п'ятого у коридорі.

20. М.Г. засвідчила, що заявник був дуже наляканий та увесь тремтів. Він також був дуже наляканий під час пред'явлення його для впізнання. Вона також впізнала його по зросту та голосу. Вона пам'ятає, що він запитав про її вік та чи була вона заміжня. Під час пред'явлення для впізнання усі три особи промовили одне і те саме речення, і вона впізнала заявника.

21. Суд встановив, що 3 березня 2003 року заявник, Д., Ж., П. та Л. за попередньою змовою проникли до будинку М., завдали тілесних ушкоджень М. та М.С. та пограбували членів сім'ї М. Свій висновок суд обґрунтував різними доказами, зокрема протоколом відтворення обстановки і обставин події, в якому закріплено пояснення Ж. щодо того, як він, Д., П., Л. та заявник вчинили розбійний напад; протоколом пред'явлення для впізнання, в якому було зафіксовано впізнання заявника з боку М., М.Г. та М.Л.; а також висновком судової експертизи відбитків шин, виявлених біля будинку М., які відповідали автомобілю заявника.

22. Що стосувалося покарання заявника, суд зазначив, що заявник був молодим, характеризувався з позитивної сторони, злочин вчинив вперше, проте його вина обтяжувалась тим фактом, що він перевозив злочинців на місце злочину та з нього.

23. Захисник заявника оскаржила вирок. У апеляції вона зазначила, що заявник зазнав жорстокого поводження та визнав свою вину під фізичним тиском. Д. заплатив заявнику, щоб той підвіз його та інших осіб. Оскільки заявник знаходився у стані алкогольного сп'яніння, Д. сам керував автомобілем. Заявник знаходився увесь час в автомобілі. Собака заявника також знаходилась в автомобілі, оскільки заявник з самого початку віз його на паркування. Вже там його попросили підвезти Д. Захисник заявника також зазначила, що під час розслідування потерпілі давали суперечливі покази щодо того, чи бачили вони нападників. Крім того, пред'явлення для впізнання проводилось за відсутності захисника.

24. 18 серпня 2005 року Апеляційним судом Полтавської області апеляційну скаргу було залишено без задоволення. Суд постановив, що вина заявника підтверджувалась показами Д. та Ж., наданими під час досудового слідства у присутності їхніх захисників. Суд також зазначив, що скарги заявника щодо жорстокого поводження були необґрунтованими, а окрему ухвалу, постановлену 9 листопада 2004 року (див. пункт 36), було скасовано.

25. 23 лютого 2006 року Верховним Судом України було відмовлено у задоволенні касаційної скарги заявника. Суд зазначив, що скарги заявника щодо жорстокого поводження було належним чином перевірено та відхилено як необґрунтовані.

В. Жорстоке поводження та подальше розслідування

26. Заявник заявляв, що працівниками міліції його було побито у Києві, а 7 травня 2003 року – у Пирятині. Вони били його книжкою по голові, кулаками, погрожували йому вбивством та зґвалтуванням, а також надягали йому на обличчя протигаз та задували всередину цигарковий дим. Після жорстокого побиття його примусили надати визнавальні покази.

27. У невстановлену дату заявник подав скаргу щодо жорстокого поводження.

28. У матеріалах справи містяться посилання на висновок судово-медичної експертизи, проведеної 12 вересня 2003 року (заявник стверджував, що її було проведено 12 травня 2003 року після його скарги, поданої 9 травня 2003 року). Відповідно до цих посилань експерт дійшов висновку, що заявник мав легкі тілесні ушкодження, які могли бути спричинені «предметами оточуючої обстановки». Проте заявник стверджував, що експерт дійшов висновку, що тілесні ушкодження не могли бути спричинені «предметами оточуючої обстановки». Жодна зі сторін не надала копії зазначеного акта.

29. 29 жовтня 2003 року слідчий прокуратури Пирятинського району виніс постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргою заявника щодо жорстокого поводження. Було допитано кількох працівників міліції. Вони засвідчили, що заявник визнав свою вину та що його не було піддано жорстокому поводженню. Слідчий прокуратури також послався на акт судово-медичної експертизи від 12 вересня 2003 року.

30. 2 квітня 2004 року вищезазначену постанову було скасовано іншим прокурором цієї ж прокуратури. Прокурором було зазначено, що не було перевірено всі обставини, зазначені у скарзі заявника. Зокрема, не було встановлено, чому заявника затримано в Києві та за яких обставин він зазнав тілесних ушкоджень; потрібно було вивчити медичну картку заявника, а його скарги – уважно розглянути.

31. 29 квітня 2004 року прокуратурою Пирятинського району було винесено постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Постанова була подібною до постанови від 29 жовтня 2003 року.

32. 10 червня 2004 року Пирятинський районний суд скасував вищезазначену постанову та повернув справу на додаткове розслідування. Суд зазначив, що перевіркою має бути встановлено причину тілесних ушкоджень заявника, чи мав він ці ушкодження при прибутті до Пирятинського райвідділу міліції, та які працівники міліції з ним контактували.

33. 16 липня 2004 року прокуратурою Пирятинського району знову було відмовлено в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника. У постанові прокуратури зазначалося, що заявника було затримано в Києві 9 травня 2003 року. Після його затримання та перевезення до ІТТ Пирятинського РВ УМВС України в Полтавській області заявник не скаржився на жорстоке поводження. Решта тексту постанови була подібною до тексту постанови від 29 жовтня 2003 року.

34. 10 вересня 2004 року суд скасував цю постанову та повернув справу на додаткову перевірку. Судом було порушено ті ж питання, що й у постанові від 10 червня 2004 року.

35. 9 листопада 2004 року прокуратурою Пирятинського району було винесено ще одну постанову про відмову у порушенні кримінальної справи, яка була ідентичною з попередніми постановами. Зокрема, в ній зазначалося, що заявника було затримано у Києві 9 травня 2003 року.

36. Того ж дня Пирятинський районний суд постановив окрему ухвалу, якою вимагав у прокуратури Полтавської області розглянути скарги заявника щодо жорстокого поводження. Суд зазначав, що заявника було незаконно перевезено з Києва до Пирятина та що згідно з актом судово-медичної експертизи він мав на грудях три синці від ударів кулаком.

37. 20 травня 2005 року Апеляційний суд Полтавської області постановив ще одну окрему ухвалу, якою вимагав у прокуратури Полтавської області розглянути скарги заявника щодо жорстокого поводження. Судом було зазначено, що відповідно до висновків судово-медичних експертиз засуджених осіб вони мали тілесні ушкодження, яких могли зазнати в день та за обставин, описаних ними. Проте суд не вказав, чи входив заявник в число зазначених осіб. Суд також зазначив, що заявник зробив на постанові про застосування до нього запобіжного заходу у вигляді взяття під варту від 9 травня 2003 року примітку про те, що 7 травня 2003 року він зазнав жорстокого поводження. Суд також зазначив, що 11 червня 2003 року заявник подав скаргу щодо жорстокого поводження, але в матеріалах справи не містилося жодної відповіді на цю скаргу.

38. 31 травня 2005 року прокуратура Полтавської області скасувала постанову від 9 листопада 2004 року про відмову у порушенні кримінальної справи та повернула матеріали справи на додаткову перевірку. Того ж дня прокуратурою було надіслано запит до прокуратури м. Києва з проханням дати відповіді на такі питання:

- хто з працівників міліції здійснював затримання засуджених осіб та на яких підставах;
- хто проводив «дослідчі дії» стосовно заявника та готував відповідні процесуальні документи;
- хто забирав та конвоював засуджених осіб з Голосіївського РУ ГУ МВС України в м. Києві до Пирятинського РВ УМВС України в Полтавській області;
- чи мали засуджені особи при прибутті до Пирятинського РВ УМВС України в Полтавській області тілесні ушкодження.

Прокуратура також клопотала про проведення працівниками прокуратури м. Києва допиту працівників Голосіївського РУ ГУ МВС України в м. Києві.

39. 15 червня 2005 року було винесено постанову про відмову у порушенні кримінальної справи. Текст її був подібним до тексту постанови від 29 жовтня 2003 року. В ній зазначалося, що заявника було затримано у Києві 9 травня 2003 року. Працівники Пирятинського райвідділу міліції засвідчили, що заявника не було піддано жорстокому поводженню, і він добровільно надав визнавальні покази. Відповідно до висновку судово-медичної експертизи від 12 вересня 2003 року у заявника було виявлено легкі тілесні ушкодження, які могли бути спричинені «предметами оточуючої обстановки». Подряпини на його зап'ястках були наслідком застосування наручників.

40. 18 серпня 2005 року Апеляційний суд Полтавської області скасував окрему ухвалу від 9 листопада 2004 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

41. Згідно зі статтею 174 Кримінально-процесуального кодексу України в редакції на час подій особа, що підлягає впізнанню, пред'являється впізнаючому разом з іншими особами тієї ж статі у кількості не менше трьох, які не мають різких відмін у зовнішності та одягу. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються. Впізнаючому пропонується вказати особу, яку він має впізнати, і пояснити, за якими ознаками він її впізнав. Пред'явлення особи для впізнання проводиться в присутності не менше двох понять.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

42. Заявник скаржився на жорстоке поводження з боку працівників міліції та на те, що розслідування його скарг було неефективним. Він посилався на статті 3 та 13 Конвенції.

43. Суд, якому належить провідна роль у здійсненні юридичної кваліфікації фактів справи, доходить висновку, що ці скарги мають бути розглянуті тільки за статтею 3 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення від 26 червня 2007 року у справі «Тимур проти Туреччини» (*Timur v. Turkey*), заява № 29100/03, пп. 35-40).

44. Статтею 3 Конвенції передбачено таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

45. Уряд стверджував, що заява є частково неприйнятною, оскільки заявник не вичерпав ефективні національні засоби юридичного захисту, оскільки він не оскаржив постанову від 15 червня 2005 року про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Навіть якщо припустити, що це була остаточна постанова у справі заявника, то заявник пропустив шестимісячний строк подання заяви, оскільки він подав її тільки 5 червня 2006 року.

46. Зауваження, надані заявником у відповідь, нечітко окреслювали його позицію щодо прийнятності цих скарг.

47. Суд зазначає, що заперечення Уряду тісно пов'язані зі скаргою заявника за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції. За цих обставин він приєднує заперечення щодо прийнятності до суті цієї скарги (див. рішення від 8 квітня 2010 року у справі «Лотарев проти України» (*Lotarev v. Ukraine*), заява № 29447/04, п. 74).

48. Суд зазначає, що скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Належність розслідування

49. Заявник повторно скаржився, що розслідування його скарг щодо жорстокого поводження було неефективним.

50. Уряд посилався на постанови про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника та доводив, що твердження заявника були належним чином перевірені відповідно до вимог процесуального аспекту статті 3 Конвенції. Той факт, що твердження заявника не знайшли свого підтвердження, не означав неефективності розслідування.

51. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею в порушення статті 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути спроможним забезпечити встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження та покарання, незважаючи на її основоположну важливість, була б неефективною на практиці, а в деяких випадках представники держави мали б змогу безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див. рішення у справах: «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 102, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII, та «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy* [ВП]), заява № 26772/95, п. 131, ЄСПЛ 2000-IV).

52. Розслідування небезпідставних скарг про жорстоке поводження має також бути ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. вищезгадане рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others*, пп. 103 тощо). Вони повинні вживати всіх необхідних заходів для отримання доказів щодо події, зокрема показів очевидців та експертних висновків (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 тощо, ЄСПЛ 1999-IV, і «Гюль проти Туреччини» (*Gül v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року).

53. У цій справі заявник скаржився на те, що зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції (див. пункт 26), які, як стверджувалося, примусили його зізнатися у вчиненні розбійного нападу. Згідно з матеріалами справи у заявника виявлено кілька синців, які було оцінено як легкі тілесні ушкодження. Суд вважає, що за таких обставин розслідування скарг заявника було необхідним.

54. Суд зазначає, що відповідне розслідування тривало два роки. Упродовж цього періоду клопотання заявника про порушення кримінальної справи відносно працівників міліції були відхилені п'ять разів. Чотири з п'яти постанов про відмову у порушенні кримінальної справи згодом скасовувалися судом або вищестоящим прокурором у зв'язку з різними недоліками, а справа поверталася на додаткову перевірку. Крім того, під час розгляду кримінальної справи щодо заявника по суті національні суди також доручали прокуратурі провести розслідування скарг заявника про жорстоке поводження.

55. Проте Суд зауважує, що хоча кілька разів суд або вищестоящий орган прокуратури повертали справу на додаткову перевірку, більшість постанов, винесених протягом дворічного періоду розслідування справи, були ідентичними. Зокрема, в останній постанові від 15 червня 2005 року прокуратура відхилила клопотання заявника про порушення кримінальної справи, посилаючись на свідчення працівників міліції та висновок судово-медичної експертизи, подібно до постанови від 29 жовтня 2003 року. Таким чином, з постанов про відмову у порушенні кримінальної справи не вбачається, що попередньо вказані органами прокуратури та судами недоліки було насправді виправлено, або що обставини затримання та взяття під варту заявника, що мали ключове значення для розгляду його скарги про жорстоке поводження, були достатньою мірою з'ясовані.

55. Суд також зазначає, що постанови про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника ґрунтувались, зокрема, на висновку експерта про те, що синці заявника були спричинені ударами об предмети

оточуючої обстановки. Проте заявник оскаржив цей висновок, а районний суд в одному зі своїх рішень зазначив, що на грудях заявника було три синці від ударів (див. пункт 36).

56. Суд зазначає, що сторони без вагомих на те причин не надали копії висновку судово-медичної експертизи. Крім того, невизначеною залишається дата складення висновку судово-медичної експертизи (див. пункт 28). І хоча цілком зрозуміло, що заявник міг мати труднощі з доступом до матеріалів справи, ненадання Урядом доказів на підтримку твердження, яке оспорується іншою стороною, серйозно підриває довіру до зазначеного твердження (див., *mutatis mutandis*, рішення від 6 квітня 2004 року у справі «Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» (*Ahmet Özkan and Others v. Turkey*), заява № 21689/93, п. 426).

57. Насамкінець Суд зауважує, що факти, на які посилалась прокуратура у постанові від 15 червня 2005 року, не підтверджуються наявними матеріалами справи. Наприклад, зазначалося, що заявника було затримано 9 травня 2003 року у Києві. Працівники Пирятинського райвідділу міліції засвідчили, що він зізнався у вчиненні злочину добровільно. Визнавальні покази заявника датовано 8 травня 2003 року. Отже, залишається незрозумілим, як міг заявник бути затриманим у Києві, якщо напередодні він зізнався у вчиненні злочину у Пирятині. Навіть якщо припустити, що це була просто друкарська помилка, подібні висновки також з'являються в деяких інших постановках про відмову у порушенні кримінальної справи. Така повторювана недбалість неминуче призводить до виникнення сумнівів щодо ретельності розслідування.

58. Таким чином, Суд вважає, що за відсутності чіткої картини подій, підтвердженої доказами, здатної підтвердити або спростувати твердження заявника, постанова від 15 червня 2005 року не була належною відповіддю на скарги заявника.

59. З огляду на те, що розслідування тривало два роки, відзначалося численними недоліками, визнаними національними органами влади, та не призвело до правдоподібного пояснення обставин затримання заявника та його початкового тримання під вартою, що мало ключове значення у зв'язку з його скаргами про жорстоке поводження; а також, що воно не призвело до переконливого пояснення завдання заявникові тілесних ушкоджень, Суд вважає, що розслідування скарг заявника було неефективним.

60. Тепер Суд розгляне заперечення Уряду, попередньо приєднане до суті скарг заявника (див. пункт 45). Що стосується заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту, Суд нагадує, що після двох років розслідувань, які зрештою виявилися неефективними, постанова від 15 червня 2005 року була практично ідентичною постанові від 29 жовтня 2003 року. За таких обставин Суд вважає, що заявнику неможна дорікати за те, що він знову не домагався повторної перевірки, яка виявилася неефективною (див. вищезазначене рішення у справі «Лотарев проти України» (*Lotarev v. Ukraine*, п. 93).

61. Щодо аргументу Уряду про те, що скарга заявника була подана з пропуском шестимісячного строку, Суд зазначає, що факт відмови прокуратури у порушенні кримінальної справи 15 червня 2005 року не завадив національним судам розглянути скарги заявника по суті під час судового розгляду справи заявника (див. пункт 25). За цих обставин для заявника було доцільно очікувати завершення судового розгляду перед тим, як звернутися зі своїми скаргами до Суду, а отже він дотримався шестимісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 35 Конвенції (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 99). Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду.

62. Насамкінець Суд констатує, що у цій справі було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

2. Стверджуване жорстоке поводження з боку працівників міліції

63. Заявник повторив свою скаргу про те, що він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції.

64. Уряд зазначив, що згідно з практикою Суду, скарга про жорстоке поводження має підтверджуватися відповідними доказами. Уряд зазначив, що Суд при оцінці таких доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» та що така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення від 29 квітня 2003 року у справі «Алієв проти України» (*Aliev v. Ukraine*), заява № 41220/98, п. 154).

65. Уряд стверджував, що заявник не зазнавав жорстокого поводження. Прокуратура розглянула скаргу заявника та у своїй постанові від 15 червня 2005 року дійшла висновку, що до нього не було застосовано силу. Зокрема, працівників міліції, вказаних заявником, було допитано і вони заперечили застосування до заявника якої-небудь сили. Заявник не заявляв жодних скарг про жорстоке поводження під час судових засідань національного суду 12 та 19 травня 2003 року щодо попереднього ув'язнення заявника. Він також не висував жодних скарг при прибутті до Полтавського СІЗО28 жовтня 2003 року. Крім того, постанова прокуратури від 15 червня 2005 року ґрунтувалася на висновку судово-медичної експертизи від 12 вересня 2003 року, згідно з яким заявник мав легкі тілесні ушкодження, яких міг зазнати від предметів оточуючої обстановки.

66. З огляду на вищенаведене Уряд вважав, що у справі заявника не було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

67. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції втілює одну з основних цінностей демократичного суспільства. Вона категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводжен-

ня, незважаючи на обставини поведінки потерпілого (див. серед інших джерел вищезазначене рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], п. 119).

68. Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер своєї ролі та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це не вимагається неминуче з огляду на обставини конкретної справи (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності від 4 квітня 2000 року у справі «МакКер проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява № 28883/95). Тим не менш, у разі подання скарг за статтею 3 Конвенції Суд повинен з особливою ретельністю вивчити факти – навіть якщо на національному рівні мали місце відповідні провадження та розслідування (див., *mutatis mutandis*, рішення від 4 грудня 1995 року у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), п. 32, Series A № 336, та «Авшар проти Туреччини» (*Avsar v. Turkey*), заява № 25657/94, п. 283, ECHR 2001-VII (витяги)).

69. Суд також нагадує, що при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) [ВП], заява № 5826/03, п. 95, від 22 травня 2012 року). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.

70. Звертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що згідно із твердженнями заявника його було побито працівниками міліції в Києві, а також після його перевезення – в Пирятині. Хоча заявник не надав медичних доказів на підтримку своїх тверджень, сторони погоджуються, і це підтверджується наявними доказами (див. пункти 28 і 36), що в якийсь проміжок часу заявникові було завдано тілесних ушкоджень (синців). Припускаючи, що ці тілесні ушкодження були достатньо серйозними для того, щоб становити жорстоке поводження у значенні статті 3 Конвенції, Судові належить встановити, чи мають органи влади нести відповідальність за їхнє завдання відповідно до статті 3 Конвенції.

71. Суд зазначає, що пояснення сторін щодо причини виникнення тілесних ушкоджень заявника значною мірою різняться між собою. У той час, коли заявник стверджував, що його було побито працівниками міліції, за офіційною версією, яка, як стверджувалося, ґрунтувалась на висновку судово-медичної експертизи, і якій відповідали усі постанови, винесені за наслідками розгляду скарг заявника, синці були спричинені «предметами оточуючої обстановки». Хоча районний суд в одному з рішень зазначив, що заявника побили, наявні докази не вказують на точний час завдання тілесних ушкоджень.

72. Суд нагадує, що коли міліцією затримано особу здоровою, а при звільненні з-під варті виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, саме на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення цих ушкоджень, відсутність якого свідчитиме про порушення питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення від 27 серпня 1992 року у справі «Томасі проти Франції» (*Tomasi v. France*), пп. 108-111, Series A № 241-A, та вищезазначене рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), п. 34, с. 26). Проте у цій справі Суд, за відсутності будь-якого беззаперечного доказу щодо точного характеру тілесних ушкоджень, про які йдеться, часу їх завдання та їхньої можливої причини, не може дійти висновку, що у заявника при доправленні до райвідділу міліції не було тілесних ушкоджень. Отже, Суд не може встановити «поза розумним сумнівом», що саме працівники міліції завдали заявникові цих тілесних ушкоджень.

73. Проте Суд хотів би підкреслити, що незважаючи на необґрунтування заявником своєї скарги, що може пояснюватися труднощами доступу до матеріалів справи, саме непроведення органами влади ефективного розслідування за скаргою заявника залишило нез'ясованими найважливіші питання справи.

74. За таких обставин Суд не може не дійти іншого висновку, окрім того, що не було порушення матеріально-го аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «с» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

75. Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції на те, що судовий розгляд його справи та його засудження були незаконними. Зокрема, він скаржився на те, що під час проведення пред'явлення для впізнання його захисник був відсутній.

76. Відповідними положеннями статті 6 Конвенції передбачено таке:

Стаття 6

“1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом,... який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя...»

A. Прийнятність

77. Уряд не надав жодних зауважень щодо прийнятності цієї скарги.

78. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

79. Заявник повторив свої скарги.

80. Уряд зазначив, що захисника заявника було повідомлено про проведення пред'явлення для впізнання 12 травня 2003 року, проте він не з'явився. Заявника та членів його сім'ї було повідомлено про можливість признати іншого захисника, але вони відмовились. Пред'явлення для впізнання було проведено відповідно до норм законодавства, і заявник не висунув жодних скарг.

81. Уряд також стверджував, що суд при встановленні вини заявника ґрунтувався на таких доказах: М., М.Л. та М.Г. впізнали заявника під час пред'явлення для впізнання, оскільки він тремтів так само, як і зловмисник під час нападу. Вони також впізнали його за зростом і голосом. Грабіжники перебували у будинку потерпілих близько двох годин, а тому потерпілі мали достатньо часу для того, щоб запам'ятати їхні прикмети.

82. Отже, як доводив Уряд, докази, вивчені національними судами у справі заявника, були законними та відповідними, а заявник погодився з проведенням пред'явлення для впізнання за відсутності захисника. Уряд стверджував, що у цій справі не було порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

83. Суд нагадує, що навіть якщо першочерговою метою статті 6 Конвенції щодо кримінального провадження є забезпечення справедливого розгляду «судом», уповноваженим встановлювати обґрунтованість «будь-якого висунутого кримінального обвинувачення», це не означає незастосовності цієї статті до досудового провадження. Так, стаття 6 Конвенції – особливо її пункт 3 – може бути актуальною ще до того, як справу передано до суду, якщо та настільки, наскільки справедливості судового розгляду може бути завдано серйозної шкоди первісним недотриманням її положень (див. рішення у справах: «Імбріосія проти Швейцарії» (*Imbrioscia v. Switzerland*), від 24 листопада 1993 року, п. 36, Series A № 275; «Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) [ВП], заява № 46221/99, п. 131, ECHR 2005-IV; «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 50, ECHR 2008). Суд також нагадує, що гарантії підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції є конкретними аспектами права на справедливий судовий розгляд, закріпленого у пункті 1 цього положення, яке повинно враховуватися під час будь-якої оцінки справедливості провадження (див. рішення від 30 травня 2013 року у справі «Мартін проти Естонії» (*Martin v. Estonia*), заява № 35985/09, п. 94). Крім того, першочерговим завданням Суду за пунктом 1 статті 6 Конвенції є оцінка загальної справедливості кримінального провадження (див. в якості нещодавніх прикладів рішення у справах: «Таске проти Бельгії» (*Taxquet v. Belgium*) [ВП], заява № 926/05, п. 84, ECHR 2010 з подальшими посиланнями; «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) [ВП], заяви №№ 26766/05 та 22228/06, ECHR 2011; «Мартін проти Естонії» (*Martin v. Estonia*), там само).

84. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що заявник скаржився на відсутність свого захисника під час проведення пред'явлення для впізнання (див. пункт 12).

85. Суд зауважує, що інтереси заявника з 11 травня 2003 року представляв захисник Ма. З матеріалів справи не зрозуміло, чи захисник заявника був повідомлений про те, що пред'явлення для впізнання заявника відбудеться 12 травня 2003 року. З наявних документів вбачається, що Ма. приїхав до Пірятина з Києва 11 травня 2003 року для участі у невизначених слідчих діях. Оскільки того дня таких дій проведено не було, Ма. повернувся до Києва.

86. Наступного дня пред'явлення для впізнання було проведено за відсутності захисника. Уряд не надав жодних зауважень з приводу того, чи можна було відкласти зазначену слідчу дію. Заявник, з іншого боку, відмовившись від іншого адвоката, не подав клопотання про відкладення пред'явлення для впізнання та не скаржився на відсутність свого захисника (див. пункт 14) (див. в якості протилежного прикладу рішення від 20 квітня 2010 року у справі «Ласка і Ліка проти Албанії» (*Laska and Lika v. Albania*), заяви № 12315/04 та №17605/04).

87. Суд також зазначає, що хоча різниця зросту заявника та інших двох осіб, що брали участь у пред'явленні для впізнання, становила 8 і 13 сантиметрів, видається, що зріст був не єдиною прикметою, за якою заявника було впізнано. Зокрема, потерпілі чітко зазначали, як під час пред'явлення для впізнання, так і в судовому засіданні, що впізнали заявника за голосом та загалом за зовнішнім виглядом.

88. Насамкінець, Суд зазначає, що з наявних документів, що стосуються кримінального провадження у справі щодо заявника, вбачається, що захисник Ма. представляв інтереси заявника тільки три дні. З 14 травня 2003 року інтереси заявника представляв інший захисник. Новий захисник заявника була присутня на судовому засіданні, коли допитували потерпілих, і мала можливість ставити їм запитання стосовно впізнання заявника. Суд також зазначає, що впізнання заявника під час пред'явлення для впізнання не було ані єдиним, ані вирішальним доказом, на якому ґрунтувалось визнання його винним (див. в якості протилежного прикладу вищезазначене рішення у справі «Ласка і Ліка проти Албанії» (*Laska and Lika v. Albania*)).

89. Вищезазначених міркувань достатньо для висновку Суду, що у цій справі не було порушення підпункту «с» пункту 3 статті 6 у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

90. Насамкінець, заявник скаржився за статтею 5 Конвенції на те, що його затримання було незаконним. Він також скаржився за підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції на те, що понятих, які були присутні під час пред'явлення для впізнання, не було допитано судом. Заявник також посилався на пункт 2 та підпункт «b» пункту 3 статті 6 Конвенції. Він також скаржився за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про те, що шини, вилучені органами влади, належали його батькові. Також заявник посилався на статті 4 і 5 Протоколу № 7 до Конвенції.

91. Розглянувши доводи заявника з урахуванням усіх наявних у нього документів тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

92. Отже, ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «a» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

93. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

94. Заявник вимагав 66 000 євро відшкодування моральної шкоди та 36 553,51 євро відшкодування матеріальної шкоди (витрати на поїздки його родичів на побачення з ним під час тримання заявника під вартою, витрати на харчування та втрачений внаслідок тримання його під вартою прибуток).

95. Уряд вважав, що сума, яку вимагав заявник, була надмірною, та що між стверджуваними порушеннями і заявленим відшкодуванням не існувало причинно-наслідкового зв'язку.

96. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою, а отже, відхиляє цю вимогу. З іншого боку, він присуджує заявникові 7 500 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

97. Заявник також вимагав 303,21 євро судових та інших витрат, яких він зазнав під час провадження у національних судах, а також відшкодування поштових витрат (не вказавши точну суму), яких він зазнав у ході провадження в Суді.

98. Уряд стверджував, що заявник не обґрунтував витрати, відшкодування яких вимагав у зв'язку з провадженнями на національному рівні. Вимоги щодо поштових витрат Урядом не заперечувались.

99. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні документи та вищенаведені критерії Суд вважає за належне присудити суму у розмірі 100 євро компенсації витрат, понесених у ході провадження у Суді.

С. Пеня

100. Суд вважає за належне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД:

1. *Вирішує* одноголосно приєднати заперечення Уряду (невичерпання національних засобів юридичного захисту та недотримання шестимісячного строку) до суті скарг заявника за статтею 3 Конвенції та відхиляє їх після розгляду по суті;
2. *Оголошує* одноголосно скарги за статтею 3 і пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції прийнятними, а решту скарг в заяві – неприйнятними;
3. *Постановляє* одноголосно, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що не було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
5. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції;
6. *Постановляє* одноголосно, що
  - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникові нижченаведені суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (і) 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро та суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;

(ii) 100 (сто) євро та суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування судових та інших витрат;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

7. Відхиляє одногосно решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 3 квітня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

Згідно з пунктом 2 статті 45 Конвенції та пунктом 2 Правила 74 Регламенту Суду до рішення додається окрема думка судді Е. Пауер-Форд.

М.В.
К.В.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ Е. ПАУЕР-ФОРД

На відміну від більшості я дотримуюсь думки, що стосовно заявника мало місце порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції. Я також вважаю, що всупереч положенням статті 6 Конвенції було порушено його право на справедливий судовий розгляд.

Стаття 3

Ця конкретна справа відзначається непроведенням державою-відповідачем належного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження, ненаданням нею доказів, здатних продемонструвати дотримання державою свого обов'язку здійснити медичний огляд заявника при поміщенні його під варту, а також ненаданням нею Суду відповідних документів, зокрема власне висновку судово-медичної експертизи за наслідками такого медичного огляду чи то у травні, чи то у вересні 2003 року.

На додаток до цього довгого переліку серйозних порушень обов'язків зі сторони держави ті докази, які є в розпорядженні Суду, підтверджують, що заявник неодноразово скаржився на жорстоке поводження з боку міліції 7 травня 2003 року. Як він стверджує, його били по голові, били кулаками, погрожували вбивством та згвалтуванням, змушували перебувати в наповненому димом протигазі, а також жорстоко били, після чого він зізнався у вчиненні злочину. Докази також свідчать про те, що на його тілі були помітні синці, які співпадали у часі із періодом тримання заявника під вартою. Також встановлено, що судово-медичний експерт дійшов висновку, що синці на його грудях були спричинені «ударами кулаком», та що цей висновок було взято до уваги національним судом (п. 36).

Незважаючи на вищенаведене, більшість суддів відмовляється зробити юридичний висновок щодо відповідальності стосовно суті скарг заявника та відмовляється констатувати, що жорстоке поводження насправді мало місце. У пункті 73 більшість суддів наводять *принцип Томасі*, який наголошує, що коли особа затримується міліцією здоровою, але при звільненні з-під варту у неї виявляють тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, а якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про порушення питання за статтею 3 Конвенції.¹ Але одразу після цього більшість відмовляється від своїх слів та звинувачує заявника у тому, що він не переконав нас, що не мав тілесних ушкоджень, коли його було поміщено під варту, та за невстановлення «поза розумним сумнівом», що насправді саме працівниками міліції заявнику було завдано виявлених у нього тілесних ушкоджень.

Важко передбачити, яких саме додаткових доказів могла очікувати від заявника більшість. Чи міг він передбачити, що він буде втягнутий в переховування на час його транспортування з Києва 7 травня 2003 року? Чи мав він тоді попросити працівників міліції відхилитися від маршруту його конвоювання до Пирятин, аби його міг оглянути лікар? Чи міг він знати, що йому потрібна буде медична довідка про відсутність тілесних ушкоджень станом на ту дату, аби він згодом міг довести, що саме у відділенні міліції йому завдали тілесних ушкоджень? Чи повинен був він знати, що Європейський суд з прав людини очікуватиме від нього такого рівня доказування, одночасно констатуючи при цьому очевидну нездатність органів влади провести розслідування його серйозних скарг своєчасно та належним чином?

¹ Рішення від 27 серпня 1992 року у справі «Томасі проти Франції» (*Tomasi v. France*), Series A № 241-A.

Якщо Суд вимагає від заявника надати додаткові докази своїх тверджень, він покладає на нього тягар, «який виконати так само неможливо, як і несправедливо цього вимагати»¹. Якщо особа, що знаходиться під вартою, висуває безспідставну скаргу про жорстоке поводження з боку міліції у порушення статті 3 Конвенції, саме органам влади належить розслідувати цю скаргу². Це включає надання *контрдоказів* того, що будь-яких тілесних ушкоджень було завдано до поміщення під варту, або вони були наслідком законних дій, зафіксованих документально. Органи влади зобов'язані вести належні записи стосовно тримання особи під вартою та завжди бути готовими переконливо прозвітувати про будь-які тілесні ушкодження. У цій справі не було надано жодних контрдоказів і не було запропоновано жодного «переконливого пояснення». «Предмети оточуючої обстановки» є причиною тілесних ушкоджень, які власне державний судово-медичний експерт описав як «синці на грудях від ударів кулаком». Таке запропоноване Урядом пояснення є просто непереконливим.

За обставин, коли держава-відповідач не надала жодних медичних документів, які б підтверджували, що при поміщенні під варту заявник перебував у доброму здоров'ї, якщо її власні суди беруть до уваги судово-медичні докази, які підтверджують, що тілесні ушкодження, виявлені під час тримання під вартою, були спричинені «ударами кулаком», та коли не було проведено належного та ефективного розслідування скарг про жорстоке поводження – я не можу не дійти думки, що має бути зроблений відповідний висновок щодо вини держави. Якщо правила доведення вимагають іншого висновку, то за обставин цієї справи вони становлять собою, як це охарактеризував суддя Бонелло, «згубну втечу від реальності»³. Отже, я констатую порушення матеріально-правового аспекту статті 3 Конвенції.

Стаття 6

Що стосується скарг за статтею 6 Конвенції, заявник загалом скаржиться на те, що визнання його вини та судовий розгляд його справи були незаконними (п. 76), зокрема – на відсутність його захисника під час проведення пред'явлення для впізнання. Мою увагу привертає його скарга загалом. Хоча я маю значний сумнів щодо способу, в який проводилося пред'явлення для впізнання, головною причиною констатації мною порушення статті 6 у поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції є той факт, що заявник не мав захисника з часу поміщення його під варту 24 квітня 2003 року до 11 травня 2003 року. Відсутність його доступу до адвоката впродовж цього критичного періоду порушує серйозне питання про загальну справедливість судового розгляду його кримінальної справи.

Хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який у разі потреби признається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду⁴. Суд неодноразово повторював, що для встановлення того, чи мета статті 6 Конвенції – справедливий судовий розгляд – була досягнута, провадження у справі має враховуватися у всій своїй повноті, включаючи досудове слідство⁵.

Право на доступ до адвоката виникає з моменту першого допиту особи в якості підозрюваного працівниками міліції, що також чітко встановлено практикою Суду⁶. Дійсно, концепція справедливого суду, закріплена у статті 6 Конвенції, «вимагає надання обвинуваченому права на отримання допомоги захисника вже на початкових етапах допиту працівниками міліції»⁷. Цей принцип відображає визнання Судом того факту, що докази, отримані під час слідства, включаючи визнавальні показання, можуть визначити межі, в яких суд буде розглядати обвинувачення у вчиненні злочину⁸. З моменту затримання до винесення вироку кримінальне провадження являє собою одне єдине органічне, взаємопов'язане ціле, і подія, яка відбувається на одній його стадії, може вплинути на перебіг провадження на іншій стадії, а іноді визначити його. Такий комплексний підхід до кримінального провадження відображено у висновку Великої Палати у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) стосовно того, що ані надана пізніше допомога захисника, ані змагальний характер провадження надалі не можуть виправити недоліки, які мали місце під час тримання під вартою⁹. Відтак Суд у тій справі констатував порушення статті 6 Конвенції.

¹ Див. частково відмінну думку судді Дж. Бонелло у рішенні від 11 квітня 2000 року у справі «Везнедароглу проти Туреччини» (*Veznedaroglu v. Turkey*), заява № 32357/96.

² Рішення від 28 жовтня 1998 року у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 102, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII.

³ Див. особливу думку Бонелло Дж. у рішенні у справі «Ангелова проти Болгарії» (*Anguelova v. Bulgaria*), заява № 38361/97, ECHR 2002-IV.

⁴ Див. рішення у справах: «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), [ВП] заява № 36391/02, п. 54, від 27 листопада 2008 року, п. 51; «Пуатрімоль проти Франції» (*Poitrimol v. France*), від 23 листопада 1993 року, п. 34, Series A № 277-A, та «Дембуков проти Болгарії» (*Demebukov v. Bulgaria*), заява № 68020/01, п. 50, від 28 лютого 2008 року.

⁵ Див. рішення у справах: «Пановітс проти Кіпру» (*Panovits v. Cyprus*), п. 64, та «Імбріюшіа проти Швейцарії» (*Imbrioscia v. Switzerland*), заява № 13972/88, п. 38, від 24 листопада 1993 року.

⁶ Рішення у справах: «Пановітс проти Кіпру» (*Panovits v. Cyprus*), п. 66, та «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 55.

⁷ Рішення у справі «Пановітс проти Кіпру» (*Panovits v. Cyprus*), п. 66.

⁸ Рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 54.

⁹ Рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 58.

У цій справі, перебуваючи з 24 квітня 2003 року під адміністративним арештом за стверджуване «дрібне хуліганство», заявник 7 травня 2003 року був перевезений з Києва до місця за 150 кілометрів. Там, за його словами, він був жорстоко побитий та зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції. Безперечним є те, що наступного дня він зізнався у вчиненні розбійного нападу (п. 9). Вперше він отримав доступ до адвоката 11 травня 2003 року.

На мою думку, пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права.¹ У цій справі жодних таких причин наведено не було.

Моє припущення є таким: судовий розгляд завжди буде несправедливим, якщо підозрюваному з моменту першого його допиту працівниками міліції не надається захисник. Юридична допомога включає цілу низку послуг, які надаються у розпорядження обвинуваченого, щоб він міг ефективно себе захищати під час судового розгляду його кримінальної справи. Як зазначив Суд у справі «Даянан проти Туреччини» (*Dayanan v. Turkey*):

Справедливість провадження насправді вимагає надання обвинуваченому можливості отримати весь інструментарій послуг, безпосередньо пов'язаних з юридичною допомогою. У зв'язку з цим захисник має бути в змозі без обмежень забезпечити основоположні аспекти захисту особи: обговорення справи, організацію захисту, збирання доказів на користь обвинуваченого, підготовку допиту, підтримку обвинуваченого у його становищі та перевірку умов тримання під вартою.²

До 11 травня 2003 року ніщо з вищезазначеного не було доступно заявникові, незважаючи на те, що він тримався під вартою впродовж 18 діб. На мою думку, він довів, що протягом цього проміжку часу він зазнав жорстокого поводження з боку міліції та зізнався у вчиненні злочину. Відсутність юридичної допомоги протягом цього критично важливого проміжку часу не може бути виправлена наступними подіями. Я не переконана, що судовий розгляд кримінальної справи заявника був «справедливим» у значенні статті 6 Конвенції.

---

¹ Рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п.55.

² Рішення від 13 жовтня 2009 року у справі «Даянан проти Туреччини» (*Dayanan v Turkey*), заява № 7377/03.

**СПРАВА «ГЕРАЩЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GERASHCHENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 20602/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

7 листопада 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

7 лютого 2014 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Геращенко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,

Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Поль Лемменс (*Paul Lemmens*),

Хелена Єдерблом (*Helena Jäderblom*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

Станіслав Шевчук (*Stanislav Shevchuk*), суддя *ad hoc*,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 15 жовтня 2013 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була розпочата за заявою (№ 20602/05), яку 19 липня 2006 року (див. пункти 71–74) подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Анатолій Сергійович Геращенко (далі – заявник).

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, яким на останніх етапах провадження був пан Назар Кульчицький.

3. Заявник, зокрема, стверджував, що він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції, що обшук в його помешканні був незаконним та свавільним, що його досудове ув'язнення було незаконним та надмірно тривалим та що не було забезпечено відповідного судового перегляду законності досудового ув'язнення. Він також скаржився, що дав визнавальні показання щодо себе під примусом та не маючи юридичної допомоги захисника.

4. 16 грудня 2009 року скарги стосовно досудового ув'язнення заявника та обшуку його помешкання міліцією було комуніковано Уряду. Суд також порушив *ex officio* та комунікував питання про дотримання Україною статей 8 і 34 Конвенції у зв'язку з можливим переглядом листування заявника із Судом.

5. 15 березня 2012 року Голова секції згідно з підпунктом «с» пункту 2 Правил 54 Регламенту Суду вирішив запропонувати сторонам надати у письмовій формі додаткові зауваження щодо прийнятності та суті скарг заявни-

ка про жорстоке поводження з ним з боку працівників міліції та порушення його права на юридичну допомогу, а також права не свідчити проти себе.

6. Пані Г. Юджівська, суддя, обрана від України, не могла брати участь у справі (Правило 28 Регламенту Суду). Голова Палати вирішив призначити пана С. Шевчука в якості судді *ad hoc* (підпункт «b» пункту 1 Правила 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявник народився у 1958 році і наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі в м. Одеса за вироком суду у кримінальній справі, наступній після та не пов'язаній зі справою, що розглядається.

A. Обставини, що передували справі

8. 4 грудня 2003 року заявник був визнаний винним у незаконному зберіганні наркотичних засобів та йому було призначено покарання у вигляді трьох років позбавлення волі. Проте його було звільнено від відбування покарання з випробуванням. Це була його третя судимість, пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів.

9. 12 травня 2004 року Хаджибейським ВМ Суворовського РВ ОМУ УМВС України в Одеській області (далі – Хаджибейський ВМ) було порушено кримінальну справу щодо пана Б. за підозрою у незаконному зберіганні наркотичних засобів. Під час слідства пан Б. заявив, що придбав наркотики у заявника.

10. 18 травня 2004 року слідчий звернувся до *Суворовського районного суду* м. Одеси (далі – Суворовський суд) з поданням щодо надання дозволу на проведення обшуку у помешканні заявника з метою перевірки свідчень пана Б.

11. 19 травня 2004 року Суворовський суд надав міліції дозвіл на проведення обшуку, погодившись, що це необхідно для продовження розслідування.

B. Події 2 липня 2004 року

12. За твердженнями органів державної влади 2 липня 2004 року працівник міліції під прикриттям придбав у заявника 1,9 мілілітрів розчину опіуму, заплативши йому 30 грн купюрами, попередньо поміченими люмінесцентною речовиною. Після оперативної закупівлі було проведено обшук, під час якого міліцією було вилучено у заявника вищезазначені купюри та обладнання для виробництва наркотичних засобів, що було знайдено у нього вдома. Вони також виявили в його кишені наповнений розчином опіуму презерватив.

13. Згідно з твердженнями заявника 2 липня 2004 року, коли він ремонтував свій автомобіль у дворі, до нього увірвалася група працівників міліції у цивільному одязі, які не показали посвідчень та не пояснили причин свого вторгнення і почали його бити. Один з працівників міліції схопив заявника за волосся та потягнув його у дім, де побиття продовжилось. Потім на заявника вдягли наручники, після чого працівники міліції підкинули йому розчин опіуму та попередньо помічені грошові купюри. Заявник також стверджував, що обшук його помешкання проводився хаотично та грубо. Під час цього обшуку він в наручниках лежав на підлозі в одній з кімнат. Час від часу до нього підходило по кілька працівників міліції, які лялися та били його.

14. Батьки заявника і його дружина, а також його знайомий, пан Ж., якому трапилося перебувати в будинку заявника в цей час, були очевидцями обшуку.

15. Заявник надав міліції письмове пояснення, в якому він зазначав, що є наркоманом та що виробляє опіум для власного споживання. Хоча заявник визнав, що міліцією були знайдені певна кількість опіуму та макової соломки, а також певна сума грошей в його брюках, він заперечував продаж наркотиків.

16. Згідно з протоколом обшуку, підписаним працівниками міліції, які брали у ньому участь, двома понятими та заявником, обшук тривав з 16 год. до 19 год. 30 хв.

17. Працівник міліції, який проводив оперативну закупівлю, того ж дня подав своєму начальнику рапорт про те, що отримав попередньо позначені грошові купюри о 17 год. та купив у заявника розчин опіуму о 18 год.

18. Після закінчення обшуку працівники міліції затримали заявника та доправили його до Хаджибейського ВМ «для подальшого з'ясування».

C. Досудове слідство та пов'язані факти

19. 3 липня 2004 року заявника у міській лікарні оглянув нейрохірург (див. також пункт 30). У медичній довідці, виданій лікарем, зазначалося таке:

«Втрату свідомості, нудоту, блювання заперечує. Патологічна неврологічна симптоматика відсутня. Rg черепу – без патології. Rg шийного відділу – без патології. Гострої нейрохірургічної патології не виявлено, нейрохірургічного лікування на момент огляду не потребує.»

20. У матеріалах справи не міститься будь-яких інших відомостей щодо обставин цього огляду заявника.

21. 5 липня 2004 року щодо заявника було порушено кримінальну справу за підозрою у незаконному виготовленні та збуті наркотичних засобів та було затримано як підозрюваного у вчиненні злочину.

22. 7 липня 2004 року щодо заявника було порушено ще одну кримінальну справу за підозрою у зберіганні наркотичних засобів для власного споживання.
23. Того ж дня вищезазначені кримінальні справи були об'єднані в одне провадження.
24. Згідно з твердженнями Уряду заявнику неодноразово роз'яснювали його право на захист, але він відмовлявся від використання цього права. У матеріалах справи немає копій документів, які б підтверджували відмову заявника від цього права.
25. Як вбачається з історії хвороби заявника, копія якої була надана Суду Урядом, 7 липня 2004 року заявникові була викликана швидка допомога у зв'язку з його скаргами на біль у нижній правій частині спини. Заявник пояснив, що під час його затримання 2 липня 2004 року він був побитий. Його доправили до Одеської обласної клінічної лікарні, де його оглянув уролог та була зроблена рентгеноскопія. Йому було діагностовано забиття правої нирки без порушення її функцій. Заявникові було також рекомендовано пройти ультразвукове дослідження.
26. Того ж дня черговий лікар повідомив цю інформацію Хаджибейському ВМ, де черговий зареєстрував її в журналі.
27. 8 липня 2004 року слідчий звернувся до Суворовського суду з поданням про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.
28. Того ж дня Суворовський суд постановив, що для винесення рішення щодо застосування запобіжного заходу необхідна додаткова інформація про заявника. Як наслідок - суд подовжив тримання заявника під вартою на десять днів (з відліком строку з 5 липня 2004 року). Як вбачається з постанови суду, заявника на цьому етапі представляв захисник.
29. 14 липня 2004 року заявнику було пред'явлене офіційне обвинувачення у зберіганні, виготовленні та збуті наркотичних речовин.
30. Того ж дня заявник був допитаний в якості обвинуваченого. Слідчий вказав на твердження заявника про його побиття працівниками міліції та запитав, чи звертався він по медичну допомогу. Згідно з протоколом допиту, заявник відповів так:
- «Так, після доправлення до Хаджибєєвського ВМ мене хотіли відправити до спецприймальниці, але, оскільки на моєму тілі були помітні тілесні ушкодження, черговим нарядом я був доправлений до МКЛ № 11, де мене оглянув черговий нейрохірург та зробив флюорографію голови. Знаходячись в лікарні, я був збентежений та не сказав лікарю, що ще є біль у спині та в області попереку. Наступного дня мене все ж таки повезли до спецприймальниці, на прохання конвою я нічого при прийманні не сказав про завдані мені тілесні ушкодження. До сьогоднішнього дня при сечовипусканні в мене йде кров та сильно болять нирки.»
31. 15 липня 2004 року адвокат (очевидно, найнятий родичами заявника) був допущений до участі у справі в якості його захисника.
32. Того ж дня Суворовський суд обрав для заявника запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на початковий строк два місяці (до 5 вересня 2004 року). Суд вказав на серйозність обвинувачень щодо заявника та на його попередні судимості. Суд вважав, що заявник може переховуватися від суду та слідства та/або вчинити повторний злочин, якщо знаходитиметься на свободі.
33. 3 вересня 2004 року Суворовський суд за поданням слідчого продовжив строк тримання заявника під вартою до трьох місяців (до 5 жовтня 2004 року). Суд пояснив це рішення необхідністю здійснення таких заходів: огляду заявника з метою встановлення того, чи є він наркоманом; завершення слідства; надання заявникові можливості ознайомитися з матеріалами справи та затвердження обвинувального висновку.
34. 9 вересня 2004 року заявник був оглянутий психіатром-наркологом, який дійшов висновку, що заявник є опійним наркоманом у стадії часткової ремісії.
35. 21 вересня 2004 року заявник подав слідчому клопотання про призначення йому судово-медичного огляду, посилаючись на забиття правої нирки, якого, згідно з його твердженнями, він зазнав внаслідок побиття працівниками міліції 2 липня 2004 року. Він зазначив, що неодноразово клопотав про призначення йому експертизи.
36. 30 вересня 2004 року слідчий відхилив вищезазначене клопотання, посилаючись на висновки прокуратури Суворовського району м. Одеси, зроблені у невизначену дату, згідно з якими заявник обмовляв працівників міліції з метою уникнення кримінальної відповідальності.
37. 5 жовтня 2004 року заявникові було пред'явлено обвинувальний висновок. Як зазначалося в обвинувальному висновку, слідчим була проведена очна ставка між заявником та працівниками міліції, які брали участь в його затриманні, під час якої не було висунуто жодних тверджень щодо жорстокого поводження. В обвинувальному висновку також містилися посилання на свідчення знайомого заявника, пана Ж., який під час обшуку перебував у домі заявника (див. пункт 14). Згідно зі свідченнями пана Ж. поведінка працівників міліції 2 липня 2004 року була належною, він не бачив будь-яких проявів насильства до заявника або до будь-кого з членів його родини.

Д. Судовий розгляд

38. 28 жовтня 2004 року Суворовський суд провів попереднє засідання у справі, під час якого було вирішено подовжити запобіжний захід у вигляді тримання заявника під вартою до оголошення вироку.

39. Вироком від 14 березня 2005 року Суворовський суд визнав заявника винним у незаконному зберіганні, виготовленні та збуті наркотичних засобів та призначив йому покарання у вигляді п'яти років та двох місяців позбавлення волі (яке включало невідбуту частину покарання згідно з вироким заявникові від 4 грудня 2003 року – див. пункт 8) з конфіскацією всього особистого майна. Суд здебільшого ґрунтувався на доказах, отриманих в ході оперативної закупівлі, обшуку помешкання заявника та його особистого обшуку, проведених 2 липня 2004 року. Суд заслухав покази залучених працівників міліції, понятих та трьох сусідів заявника. Під час судового розгляду пан Ж. відмовився від своїх свідчень, наданих під час досудового слідства (див. пункти 14 і 37), стверджуючи, що вони були отримані від нього під примусом, та зазначаючи, що він нічого не знав про виробництво та збут заявником наркотичних речовин. Він також стверджував, що бачив, як 2 липня 2004 року працівники міліції били заявника. Суд відхилив ці свідчення як неправдиві. Суд також визнав неправдивими свідчення батька заявника про те, що він бачив, як працівники міліції підкинули заявникові наркотики.

40. Того ж дня Суворовський суд виніс окрему ухвалу, в якій зазначалося, що профілактична робота місцевого відділу міліції із заявником протягом його випробувального строку була неналежною.

41. 20 грудня 2005 року апеляційний суд Одеської області (далі – апеляційний суд), розглянувши апеляційну скаргу заявника, скасував вищезазначений вирок та повернув справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Суд посилався, зокрема, на низку фактичних невідповідностей, які мали бути узгоджені. Так, згідно з протоколом обшуку, обшук помешкання заявника 2 липня 2004 року тривав з 16 год. до 19 год. 30 хв. У той же час у рапорті працівника міліції, який здійснював оперативну закупівлю, зазначалося, що він отримав попередньо помічені грошові купюри для проведення операції приблизно о 17 год., а розчин опіуму він купив у заявника приблизно о 18 год. Іншими словами, видається, що обшук розпочався на дві години раніше, ніж відбулась оперативна закупівля наркотиків. Були також невідповідності у свідченнях понятих, один з яких засвідчив, що особистий обшук заявника було проведено у домі, у той час як інший зазначив, що особистий обшук заявника було проведено поза межами дому, недалеко від автомобіля міліції. Апеляційний суд також зазначив, що твердження заявника про фальсифікацію доказів та його побиття не були ретельно досліджені.

42. Крім того, апеляційний суд піддав критиці суд першої інстанції за те, що той не «оцінив належним чином той факт, що обшук проводився на підставі постанови про обшук від 19 травня 2004 року, яка була винесена за поданням слідчого в рамках іншої кримінальної справи, порушеної задовго до порушення цієї кримінальної справи [щодо заявника]».

43. 3 квітня 2006 року заявник подав до Суворовського суду клопотання про його звільнення під підписку про невиїзд.

44. 19 квітня 2006 року суд відмовив у задоволенні цього клопотання, зазначивши, що заявник підозрюється у вчиненні злочину, покарання за який становить більше трьох років позбавлення волі, та що він вже мав до цього три судимості, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів.

45. 6 листопада 2006 року заявник знову подав клопотання про його звільнення.

46. 15 листопада 2006 року Суворовський суд відповів йому листом, в якому зазначав про таке:

«Ваше клопотання про зміну запобіжного заходу від 06.11.2006 розглянуте. Доводжу до Вашого відома, що Вами раніше було заявлено клопотання про заміну Вам запобіжного заходу і постановою [цього суду] від 19 квітня 2006 року Вам було відмовлено у задоволенні заявленого клопотання.

На заяви аналогічного змісту Вам були надані відповіді, тому дані заяви ... списані в наряд суду.»

47. 6 червня 2007 року Суворовський суд виніс новий вирок, в якому дійшов таких самих висновків, що і раніше. Як зазначалося у вирокі, двоє свідків засвідчили, що особистий обшук заявника проводився поза межами будинку. Що стосується рапорту працівника міліції, який здійснював оперативну закупівлю, то він не є процесуальним документом, а тому не може братися до уваги. У вирокі нічого не говорилося про те, чому обшук помешкання заявника проводився на підставі постанови про обшук, виданої двома місяцями раніше в рамках іншої кримінальної справи.

48. У резолютивній частині вироку Суворовський суд також постановив:

«Запобіжний захід щодо [заявника] до набрання вироким законної сили залишити таким, як і був – тримання під вартою.

Строк покарання [заявника] обчислювати з 02 липня 2004 року, тобто з моменту фактичного затримання.»

49. Заявник та захисник, що діяв від його імені, оскаржили вирок від 6 червня 2007 року. Захисник заявляв, зокрема, що твердження заявника про його побиття працівниками міліції 2 липня 2004 року належним чином розглянуто не було.

50. 4 грудня 2007 року апеляційний суд залишив вирок заявникові без змін. Судом було зазначено, що заявник обрав тактику «заперечення подій, підміни та підтасовування встановлених обставин» шляхом заперечення законності дій працівників міліції при його затриманні. Так само, як і суд першої інстанції, апеляційний суд не розглянув питання часу та контексту винесення постанови про обшук, на підставі якої 2 липня 2004 року було проведено обшук помешкання заявника.

51. 22 березня, 28 травня, 11 червня та 9 липня 2008 року заявник подавав до Верховного Суду України касаційні скарги. Усі вони були йому повернуті у зв'язку з недотриманням процесуальних вимог – таких як необхідність вказати дату під касаційною скаргою, підписати її або додати до неї належним чином засвідчені копії оскаржуваних судових рішень. Заявникові тричі пропонувалось виправити вказані недоліки. Оскільки він цього не зробив, 7 серпня 2008 року Верховний Суд України залишив його касаційну скаргу без розгляду по суті.

Е. Листування заявника із Судом

52. 13 травня 2005 року заявник написав до Суду свого першого листа, в якому цікавився процедурою подання заяви до Суду.

53. 15 липня 2005 року заявник також написав до Суду, що тоді, як він вважав, його заява була б передчасною, однак у майбутньому він планував подати скарги за пунктом 3 статті 5 та підпунктами «с» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

54. 3 серпня 2005 року Секретаріат Суду попередив заявника, що його справу буде знищено, якщо він не подасть заяву протягом одного року.

55. 19 липня 2006 року заявник надав заповнену форму заяви, до якої він згодом неодноразово робив доповнення.

56. На перших сторінках листів заявника до Суду, надісланих зі слідчого ізолятора (далі – СІЗО) 13 травня та 15 липня 2005 року, 19 липня 2006 року, а також 7 травня, 18 липня та 30 листопада 2007 року, стояла печатка СІЗО з написаною від руки датою. На перших сторінках його листів, надісланих до Суду з виправної колонії 4 червня 2008 року і 20 січня 2009 року, стояла печатка колонії.

57. 22 січня, 27 липня та 12 вересня 2007 року Секретаріат Суду просив заявника надати копії низки документів.

58. У своїй наступній кореспонденції заявник підтвердив отримання листів Секретаріату від 22 січня та 27 липня, але ніколи не згадував про лист від 12 вересня 2007 року та не виконав запити, що містився у ньому.

59. Згідно з відомостями, наданими Урядом, у період з 10 серпня до 10 листопада 2007 року в СІЗО не було зареєстровано адресованої заявнику вхідної кореспонденції.

60. 20 січня 2009 року заявник повідомив Секретаріат, що 21 жовтня 2008 року він надіслав до Суду листа, вказавши номер, за яким лист був зареєстрований адміністрацією колонії. Він також зазначив, що адміністрація стягує плату за відправлення кореспонденції до Суду, яку він не може собі дозволити. Отже, заявник заявив, що змушений був надіслати свого листа від 20 січня 2009 року через свою матір. Проте зазначений лист надійшов до Суду безпосередньо з колонії із супровідним листом та печаткою колонії на першій сторінці.

61. Суд не отримав листа заявника від 21 жовтня 2008 року. Згідно з твердженнями Уряду його було відправлено адміністрацією колонії того самого дня, коли заявник передав його для відправлення.

Ф. Інші факти, що стосуються справи

62. 4 серпня 2009 року заявник був умовно-достроково звільнений.

63. У незазначену дату (очевидно після того, як справу було комуніковано Уряду і Уряд почав збирати відповідну інформацію) адміністрація СІЗО видала довідку, в якій зазначалося, що журнали обліку скарг і заяв ув'язнених за 2004 і 2005 роки були знищені 29 січня 2009 року.

64. 14 листопада 2011 року прокуратурою Суворовського району м. Одеси було видано довідку, в якій зазначалось, що матеріали перевірки скарг заявника про жорстоке поводження (2005 р.) були знищені 20 січня 2010 року після закінчення п'ятирічного строку зберігання згідно з Інструкцією з діловодства в органах прокуратури України, затвердженою Генеральною прокуратурою України 28 грудня 2002 року.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОВА ПРАКТИКА

А. Обшук житла та іншої власності

65. Стаття 30 Конституції України 1996 року гарантує недоторканість житла. Вона забороняє проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

66. Стаття 311 Цивільного кодексу України 2003 року повторює вищезазначені конституційні принципи.

67. Стаття 177 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року для проведення обшуку житла або іншої власності вимагає наявності достатніх підстав вважати, що розшукувані предмети знаходяться там, та вмотивованої постанови суду на проведення такого обшуку. Така постанова суду оскарженню не підлягає. Стаття 183 Кримінально-процесуального кодексу України вимагає від слідчого, який проводить обшук, вручити постанову суду про обшук особі або особам, які займають відповідне приміщення. У разі відмови добровільно видати розшукувані предмети слідчий проводить обшук або виїмку в примусовому порядку.

68. Відповідні положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року наведені у рішенні від 2 листопада 2006 року у справі «Волохи проти України» (*Volokhy v. Ukraine*), заява № 23543/02, п. 27).

В. Досудове ув'язнення

69. Стаття 29 Конституції України наводиться у рішенні від 27 листопада 2008 року у справі «Свершов проти України» (*Svershov v. Ukraine*), заява № 35231/02, п. 39).

70. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПК) наведені у рішеннях у таких справах: «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, пп. 53-54, ECHR 2005-II (витяги); «Кучерук проти України» (*Kucheruk v. Ukraine*), заява № 2570/04, пп. 67-69, від 6 вересня 2007 року та «Сергій Волосюк проти України» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*), заява № 1291/03, пп. 24-25, від 12 березня 2009 року.

ПРАВО

I. ДАТА ПОДАННЯ ЗАЯВИ

71. Суд зазначає, що згідно з його ustalеною практикою та пунктом 5 Правила 47 Регламенту Суду зазвичай датою подання заяви він вважає дату першого повідомлення про намір подати заяву з певними вказівками щодо характеру заяви (див. ухвалу щодо прийнятності від 1 червня 2010 року у справі «Кемевуако проти Нідерландів» (*Kemevuako v. the Netherlands*), заява № 65938/09, пп. 17 і 19).

72. Суд зазначає, що у цій справі перше повідомлення від заявника до Суду від 13 травня 2005 року обмежувалося запитом про процедуру подання заяви до Суду. Що стосується його наступного листа до Суду від 15 липня 2005 року, заявник просто повідомив про свій намір подати скарги в майбутньому, вважаючи на той час свою справу передчасною (див. пункти 52-53).

73. Суд зауважує, що тільки 19 липня 2006 року заявник подав заповнену форму заяви (див. пункт 55).

74. Отже, саме її Суд вважає датою подання цієї заяви.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

75. Заявник стверджував, що 2 липня 2004 року його було побито працівниками міліції. Він послався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

76. Суд зазначає, що ця заява не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

77. Заявник скаржився, що 2 липня 2004 року його побили працівники міліції, внаслідок чого він зазнав забиття правої нирки. На обгрунтування своїх тверджень він послався на медичну довідку від 7 липня 2004 року (див. пункт 25).

78. Уряд заперечив це твердження. Уряд зазначив, що 3 та 7 липня 2004 року заявник проходив медичні огляди у лікарнях поза межами установ тримання під вартою, але в нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень. Уряд також вказував на те, що хоча заявник повідомив 7 липня 2004 року лікарю, що 2 липня 2004 року він зазнав жорстокого поводження, він не уточнив «за яких обставин це жорстоке поводження відбулось». Насамкінець, Уряд зазначив, що матеріали перевірки були знищені після закінчення строку їхнього зберігання (див. пункт 60). Загалом Уряд стверджував, що скарга заявника має бути відхилена як необгрунтована.

79. Суд нагадує, що твердження про жорстоке поводження повинні бути підкріплені належними доказами. За загальним правилом Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, Series A № 25). Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у випадках щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – це породжуватиме обгрунтовані презумпції щодо факту завдання тілесних ушкоджень під час такого ув'язнення. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, які мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, Series A № 336 та «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

80. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зауважує, що він комунікував заяву Уряду держави-відповідача 16 грудня 2009 року, хоча не включив у це повідомлення скаргу заявника за статтею 3 Конвенції – про цю скаргу було повідомлено пізніше (див. пункти 4 та 5). Суд зазначає, що 20 січня 2010 року державні органи знищили матеріали перевірки скарг заявника про жорстоке поводження з боку працівників міліції (див. пункт 64). Суд вважає

неприйнятним те, щоб державні органи знищували будь-які документи, що мають відношення до подій, які відбувалися під час тримання заявника під вартою, після повідомлення Уряду держави-відповідача про скарги на вищезазначене тримання під вартою та до того, як будь-яка частина скарг заявника буде визнана неприйнятною.

81. Суд також наголошує на тому, що обов'язок органів державної влади розслідувати правдоподібні скарги щодо жорстокого поводження з боку працівників міліції не пов'язаний з поведінкою ймовірного потерпілого, але має проводитися на підставі статті 3 Конвенції (див. рішення у справах: «Арат проти Туреччини» (*Arat v. Turkey*), заява № 10309/03, п. 43, від 10 листопада 2009 року та «Тесленко проти України» (*Teslenko v. Ukraine*), заява № 55528/08, п. 117, від 20 грудня 2011 року). За обставин, коли очевидно, що матеріали перевірки скарг заявника про жорстоке поводження були знищені, Суд не має можливості оцінити ступінь дотримання або недотримання органами державної влади своїх процесуальних зобов'язань за статтею 3 Конвенції. Враховуючи все вищесказане, ніщо не вказує на те, що органи державної влади дотримались цих зобов'язань.

82. У цій справі внаслідок знищення матеріалів перевірки Суд також не має можливості використати документи, що містилися в матеріалах справи, для оцінки основних скарг заявника про жорстоке поводження. Залишається з'ясувати, якою мірою це може перешкодити розгляду основної скарги заявника.

83. Суд зауважує, що сторони не погоджуються з приводу того, чи зазнав заявник будь-яких тілесних ушкоджень, до яких можуть бути причетні працівники міліції.

84. Суд зазначає, що Уряд посилався, зокрема, на медичну довідку, видану нейрохірургом 3 липня 2004 року, в якій зазначалася відсутність у заявника будь-яких тілесних ушкоджень, які б належали до сфери його компетенції (див. пункт 19). Суд не вбачає підстав ставити під сумнів цей висновок, але зазначає, що межі цього огляду були доволі обмежені, оскільки лікаря не запрошували оцінити загальний стан здоров'я заявника або встановити наявність або відсутність в нього тілесних ушкоджень, окрім ушкоджень неврологічного походження. Підстави проведення саме цього медичного огляду наступного дня після фактичного, але вочевидь не задокументованого, затримання заявника (див., зокрема, пункти 18, 27-28 і 48), залишаються невідомими.

85. Суд також зазначає, що на підтвердження своїх доводів обидві сторони посилалися на медичну довідку від 7 липня 2004 року. З огляду на однозначно діагностоване забиття правої нирки заявника, зафіксоване цією довідкою, Суд не поділяє думку Уряду про те, що ця довідка спростовує твердження заявника про жорстоке поводження. Крім того, Суд не випускає з поля зору, що лікар, який поставив цей діагноз, повідомив про нього міліції (див. пункт 26). Це вказує на те, що він вважав скарги заявника небезпідставними.

86. Фактами справи встановлено, що 2 липня 2004 року заявника було затримано, а 7 липня 2004 року йому було діагностовано забиття правої нирки (див. пункти 18 і 25). Впродовж усього часу не було зроблено жодного припущення про те, що до затримання із заявником трапився який-небудь випадок фізичного насильства, наслідком якого могло стати таке тілесне ушкодження. Суд також зазначає, що на жодному етапі національними органами не було висунуто жодної переконливої альтернативної версії, яка б могла пояснити причину тілесного ушкодження заявника. Отже, можна припустити, що заявникові було завдано тілесних ушкоджень під час або після його затримання міліцією (див. для порівняння рішення від 21 червня 2012 року у справі «Куліш проти України» (*Kulich v. Ukraine*), заява № 35093/07, п. 49).

87. З матеріалів справи Суд робить висновок, що вперше заявник подав скаргу про жорстоке поводження з ним десь через п'ять днів після нападу – коли його оглядав лікар. За тих обставин заявник цілком міг втратити бажання скаржитись через сам факт його перебування під контролем осіб, яких він обвинувачував у жорстокому поводженні (див. рішення у справах «Надросов проти Росії» (*Nadrosov v. Russia*), заява № 9297/02, п. 33, від 31 липня 2008 року та «Двалішвілі проти Грузії» (*Dvalishvili v. Georgia*), заява № 19634/07, п. 44, від 18 грудня 2012 року).

88. Підбиваючи підсумок, Суд вважає, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поводженням із заявником працівниками міліції.

III. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

89. Заявник скаржився за підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції про те, що тримання його під вартою з 20 грудня 2005 року до 6 червня 2007 року було незаконним. Він також скаржився за пунктом 3 статті 5 Конвенції про те, що сукупна тривалість його досудового ув'язнення була надмірною. Насамкінець, заявник скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції про те, що його було позбавлено можливості адекватного судового перегляду законності застосування тримання під вартою. Зазначені положення передбачають таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

... с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; ...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.»

А. Прийнятність

90. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

91. Заявник у встановлені строки не надав будь-яких зауважень щодо суті цих скарг.

92. Уряд зазначив, що тримання заявника під вартою з 20 грудня 2005 року до 6 червня 2007 року здійснювалося згідно з чинним національним законодавством. Що стосується тривалості його досудового тримання під вартою, яка за підрахунками Уряду становила два роки, один місяць і двадцять шість днів, то Уряд вважав її розумною. Уряд привернув увагу Суду до серйозності обвинувачень щодо заявника та до його попередніх судимостей. На думку Уряду, для національних судів існували достатні та вагомні підстави взяти заявника під варту і продовжувати строк тримання його під вартою. Насамкінець, Уряд доводив, що заявник мав можливість добиватися судового перегляду законності взяття його під варту шляхом подання клопотання про звільнення з-під варти, і неодноразово користувався такою можливістю. На думку Уряду, клопотання заявника про звільнення з-під варти були належним чином розглянуті.

2. Оцінка Суду

(а) Підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції

93. Суд зазначає, що 20 грудня 2005 року апеляційний суд скасував вирок заявникові, повернув справу до суду на новий розгляд та подовжив тримання заявника під вартою, при цьому не наводячи підстав для такого тримання під вартою та не встановивши його строку. Тримання заявника під вартою тривало до винесення йому судом першої інстанції нового вироку 6 червня 2007 року.

94. Суд вже розглядав подібні ситуації в інших справах проти України та констатував їхню невідповідність вимогам законності за пунктом 1 статті 5 Конвенції (див. рішення від 15 грудня 2011 року у справі «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), заява № 5203/09, пп. 109-112 в якості нещодавнього джерела, яке містить стислий огляд відповідних справ щодо України).

95. У цій справі немає доводів, здатних переконати Суд дійти іншого висновку.

96. Отже, у зв'язку з цим було порушено підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

(б) Пункт 3 статті 5 Конвенції

97. Суд зазначає, що після його затримання 2 липня 2004 року заявник увесь час перебував під вартою. За умови вирахування із сукупного строку позбавлення заявника свободи проміжків часу, коли він був ув'язнений після винесення йому обвинувального вироку, для цілей підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції загальний строк, який має розглядатись у цій справі, становить два роки, два місяці та вісім днів (з 2 липня 2004 року до 14 березня 2005 року та з 20 грудня 2005 року до 6 червня 2007 року).

98. Суд нагадує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою розумною, не можна вирішувати абстрактно. Наявність підстав для тримання обвинуваченого під вартою слід оцінювати в кожній справі з урахуванням її особливостей. Продовжуване тримання під вартою може бути виправданим заходом у тій чи іншій справі лише за наявності справжніх ознак того, що цього дійсно вимагає інтерес суспільства, який не зважаючи на існування презумпції невинуватості переважає правило про забезпечення права на свободу, закріпленого в статті 5 Конвенції (див. серед інших джерел рішення у справах: «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, пп. 110 et seq., ECHR 2000-XI та «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) [ВП], заява № 5826/03, п. 140, від 22 травня 2012 року).

99. Тривале існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є обов'язковою і невідмінною умовою (*sine qua non*) законності її продовжуваного тримання під вартою. Але із закінченням певного періоду часу такої підозри вже недостатньо. У таких випадках Суд має встановити, чи продовжують виправдовувати позбавлення свободи особи інші підстави, наведені судовими органами. Якщо такі підстави є «відповідними» і «достатніми», Суд має також з'ясувати, чи виявили відповідні органи державної влади «особливу старанність» під час цього провадження (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 152 та 153, ECHR 2000-IV та вищезазначене рішення у справі «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*), п. 140). Обґрунтування будь-якого строку тримання під вартою – незалежно від того, наскільки коротким він є, – має бути переконливо доведено органами державної влади (див. рішення у справі «Шишков проти Болгарії» (*Shishkov v. Bulgaria*), заява № 38822/97, п. 66, ECHR 2003-I). Визначаючи доцільність звільнення або подальшого тримання

особи під вартою, відповідні органи державної влади зобов'язані розглянути також альтернативні заходи забезпечення її явки до суду (див. рішення від 21 грудня 2000 року у справі «Яблонський проти Польщі» (*Jabłoński v. Poland*), заява № 33492/96, п. 83).

100. Відповідальність покладається у першу чергу на національні судові органи, щоб у кожному конкретному випадку гарантувати, що тримання під вартою не перевищуватиме розумного часу. З цією метою вони повинні, належним чином враховуючи принцип презумпції невинуватості, розглянути усі факти, які свідчать «за» і «проти» існування публічного інтересу, який виправдовує відступ від норми статті 5 Конвенції, та повинні навести їх у своїх рішеннях щодо клопотань про звільнення з-під варті. По суті, саме на основі наведених в таких рішеннях підстав та встановлених фактів, на які посилався заявник у своїх скаргах, Судові належить вирішити, чи було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції (див. вищезазначене рішення у справі «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*), п. 141, в якому в якості прикладу міститься посилання на рішення у справі «Маккей проти Сполученого Королівства» (*McKay v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 543/03, п. 43, ECHR 2006-X).

101. Це означає, що кожного разу, коли суд має винести рішення щодо доцільності продовження досудового тримання під вартою, він має заново оцінити підстави для подовження такого запобіжного заходу. У разі, коли суд продовжує тримання під вартою, кожного разу використовуючи схожі, не кажучи вже про шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинові часу, вимоги пункту 3 статті 5 Конвенції не дотримуються (див. рішення у справах: «Мансар проти Туреччини» (*Mansur v. Turkey*, від 8 червня 1995 року, п. 55, Series A № 319 B; «Свіпста проти Латвії» (*Svipsta v. Latvia*), заява № 66820/01, п. 109, від 9 березня 2006 року та «Тірон проти Румунії» (*Tiron v. Romania*), заява № 17689/03, п. 39, від 7 липня 2009 року).

102. Суд часто констатує порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у справах щодо України у зв'язку з тим, що навіть коли йдеться про тривалі строки тримання під вартою, національні суди часто обгрунтовують продовження строку тримання заявника під вартою однаковими підставами протягом всього періоду ув'язнення, якщо взагалі роблять це (див., наприклад, рішення у справах: «Слоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), заява № 17283/02, пп. 59-61, від 6 листопада 2008 року та «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, пп. 80–81 і 99, від 10 лютого 2011 року).

103. У цій справі серйозність обвинувачень щодо заявника та ризик його втечі або вчинення нового злочину були висунуті у першій постанові про взяття його під варту. Це мотивування з плином часу не змінилося. Національні суди також на жодній стадії провадження не розглядали будь-які альтернативні запобіжні заходи замість тримання під вартою.

104. Вищенаведених міркувань достатньо для Суду, щоб дійти висновку, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

(е) Пункт 4 статті 5 Конвенції

105. Суд нагадує, що пункт 4 статті 5 Конвенції забезпечує заарештованим чи затриманим особам право на перегляд матеріально-правових і процесуальних умов, які з точки зору Конвенції є суттєвими для забезпечення «законності» позбавлення свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обгрунтованість підозри, яка стала підставою для затримання, а також мети, з якою застосовувалися затримання та подальше тримання під вартою (див. рішення у справі «Буткевічюс проти Литви» (*Butkevičius v. Lithuania*), заява № 48297/99, п. 43, ECHR 2002-II (витяги)).

106. Суд зауважує, що національний суд відмовився знову розглянути розумність тримання заявника під вартою на тій підставі, що він раніше вже виніс рішення щодо законності тримання його під вартою (див. пункт 46 вище), позбавляючи таким чином заявника права на перегляд законності тримання його під вартою, гарантованого пунктом 4 статті 5 Конвенції (див. вищезазначене рішення у справі «Слоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), п. 65). Крім того, Суд у своєму вищезазначеному рішенні у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*) констатував, що ця проблема носить системний характер, який витікає з існування прогалін (*lacunae*) в законодавстві та неналежної адміністративної практики (пп. 100 і 101).

107. Суд вважає, що такі самі висновки застосовні у цій справі.

108. Отже, було також порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

109. Заявник подав низку скарг за пунктом 1, підпунктами «b», «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції про стверджені несправедливість та тривалість судового розгляду його справи. Положення, на які він посилався, передбачають таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом..., який... встановить обгрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

(b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; ...»

А. Скарги щодо справедливості судового розгляду справи заявника

110. Скарги заявника за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції стосовно стверджуваного порушення його права не свідчити проти себе та на допомогу захисника на початкових етапах провадження було комуніковано Уряду.

111. Уряд зауважив, що заявник належним чином не порушив ці питання у своїй касаційній скарзі а, отже, не може вважатися таким, що вичерпав національні засоби юридичного захисту.

112. Заявник не погодився. Він визнав, що його касаційна скарга була залишена Верховним Судом України без розгляду на тій підставі, що він не дотримався різних формальних вимог (див. пункт 51). Проте заявник висловив підозру, що листи Верховного Суду України, в яких вказувалося на певні недоліки його касаційної скарги, насправді були підроблені суддею суду першої інстанції, який розглядав його справу та який, за його словами, мав намір перешкодити йому звернутись до Верховного Суду України.

113. Суд нагадує, що мета статті 35 Конвенції полягає в наданні Високим Договірним Сторонам можливості запобігти порушенню, у зв'язку з чим проти них подаються скарги, чи виправити такі порушення ще до того, як ці скарги буде подано до Конвенційних інституцій (див., наприклад, рішення від 22 вересня 1994 року у справі «Антріш проти Франції» (*Hentrich v. France*), п. 33, Series A № 296-A). Таким чином, скарга, яка згодом може бути подана до Суду, спочатку подається, принаймні по суті, до відповідного національного органу з дотриманням формальних вимог і строків, встановлених національним законодавством (див. рішення від 19 березня 1991 року у справі «Кардо проти Франції» (*Cardot v. France*), п. 34, Series A № 200). Недотримання цих вимог може призвести до висновку про невичерпання національних засобів юридичного захисту (див. серед інших джерел ухвалу щодо прийнятності «МПП «Голуб» проти України» (*MPP Golub v. Ukraine*), заява № 6778/05, ECHR 2005-XI).

114. У той же час Суд зазначає, що вимагається вичерпання тільки ефективних засобів юридичного захисту (див. рішення у справі «Паксас проти Литви» (*Paksas v. Lithuania*) [ВП], заява № 34932/04, п. 75, ECHR 2011 (вицяги)).

115. Суд вже встановив, що касаційна скарга до Верховного Суду України (за кримінально-процесуальним законодавством, чинним на час подій) вважається ефективним засобом юридичного захисту щодо скарг про несправедливий судовий розгляд (див., *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності від 18 травня 2004 року у справі «Архіпов проти України» (*Arkipov v. Ukraine*), заява № 25660/02 та рішення від 16 грудня 2010 року у справі «Боротюк проти України» (*Borotyuk v. Ukraine*), заява № 33579/04, п. 73). Заявник міг обґрунтовано очікувати, що національні суди розглянуть його скаргу та виправлять будь-яке порушення, зокрема, порушення його права на захист, якщо воно буде встановлене (див. рішення від 4 березня 2010 року у справі «Шалімов проти України» (*Shalimov v. Ukraine*), заява № 20808/02, п. 62 та вищезазначене рішення у справі «Боротюк проти України» (*Borotyuk v. Ukraine*), п. 73).

116. Отже, у цій справі для дотримання вимоги щодо вичерпання засобів юридичного захисту заявник мав подати до Верховного Суду України касаційну скаргу про стверджувану несправедливість судового розгляду у його справі.

117. Проте Суд зазначає, що заявник при поданні касаційної скарги не дотримався формальних вимог національного законодавства. Єдине пояснення, надане ним, полягало у тому, що він підозрював суддю суду першої інстанції у підробці документів (див. пункт 112). За відсутності будь-яких прямих або непрямих доказів на підтримку цього твердження Суд не може погодитися з правдоподібністю цього пояснення. Суд звернув увагу на відсутність з боку заявника будь-яких доводів про те, що вказівки, що надавалися йому з приводу недоліків в його касаційних скаргах, та способи, в які йому пропонувалися виправити їх, були нерозумними або їх неможливо було виконати, або що він не мав змоги виконати їх через відсутність юридичної допомоги або через інші конкретні обставини.

118. У підсумку Суд вважає, що скарги заявника за цим пунктом – як ті, про які було повідомлено Уряд держави-відповідача, так і ті, про які Уряд повідомлено не було (див. пункти 109 і 110), – мають бути відхилені за пунктами 1 і 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

В. Скарга щодо тривалості судового провадження

119. Суд нагадує, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись в світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, встановлених практикою Суду, як складність справи, поведінка заявника та відповідних органів (див. рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» (*Pelissier and Sassi v. France*) [ВП], заява № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II).

120. Суд зазначає, що кримінальне провадження щодо заявника у цій справі тривало менше чотирьох років включно з досудовим слідством, судовим провадженням в судах трьох інстанцій та поверненням справи апеляційним судом на новий розгляд до суду першої інстанції. Суд не вважає тривалість цього провадження надмірною.

121. Отже Суд відхиляє цю скаргу як явно необґрунтовану за підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ СТОСОВНО ПРАВА ЗАЯВНИКА НА ПОВАГУ ДО ЙОГО ЖИТЛА

122. Заявник скаржився, що обшук міліцією його помешкання 2 липня 2004 року порушив його право на повагу до його житла за статтею 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу... до свого житла...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Прийнятність

123. Суд зазначає, що ця заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

124. Заявник у загальному підтримав свою скаргу.

125. Уряд визнав, що було втручання у право заявника на повагу до його житла. Проте Уряд вважав, що воно відповідало вимогам пункту 2 статті 8 Конвенції. Уряд зауважив, що обшук помешкання заявника ґрунтувався на постанові суду від 19 травня 2004 року і що він був необхідний для запобігання злочину. І хоча вищезазначена постанова була винесена в рамках кримінальної справи щодо іншої особи, пана Б., слідчому стало відомо, що заявник може бути причетний до незаконного виготовлення та збуту наркотичних засобів. Отже, перевірка цієї інформації за допомогою обшуку була правомірною. Насамкінець, Уряд наголошував на тому, що законність обшуку, про який йшлося, була підтверджена судами трьох інстанцій протягом провадження в судах першої та апеляційної інстанцій.

126. Суд констатує, що сторонами не заперечується, що обшук, про який йдеться у скарзі, становив втручання у право заявника на повагу до його житла.

127. Суд також зауважує, що обшук, про який йдеться, проводився на підставі національного законодавства, а саме – статті 177 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункт 67).

128. Більш того, він був санкціонований в рамках розслідування справи щодо незаконного зберігання наркотичних засобів (див. пункт 11). Отже, він слугував законній цілі, а саме – запобігання вчинення злочину. Залишається розглянути, чи було втручання «необхідним в демократичному суспільстві».

129. Суд нагадує, що коли держави вважають за потрібне вдаватися до таких заходів, як обшуки житлових приміщень, з метою отримання доказів вчинення протиправних діянь, Суд оцінюватиме, чи були підстави, наведені для виправдання таких заходів, відповідними та достатніми, і чи було дотримано принцип пропорційності. Суд також вивчить наявність у національному законодавстві ефективних гарантій від зловживань та свавілля та перевірить, як ці гарантії працюють у відповідній справі, що розглядається. Критерії, які враховуватимуться в цьому контексті, перелік яких не є вичерпним, – це спосіб та обставини, за яких було винесено постанову про проведення обшуку, зокрема, чи були у справі також інші докази на той час, а також зміст та обсяг постанови. При цьому особлива увага має приділятися гарантіям, застосованим з метою обмежити розумними рамками вплив цього заходу (див. рішення у справі «Бук проти Німеччини» (*Buck v. Germany*), заява № 41604/98, пп. 44–45, ECHR 2005-IV).

130. Суд зазначає, що у цій справі обшук помешкання заявника проводився на підставі постанови, винесеної Суворовським судом та, отже, підлягав судовому контролю. Проте лише цей факт сам по собі не є достатньою гарантією проти зловживань (див. ухвалу щодо прийнятності від 6 січня 2004 року у справі «Кронін проти Сполученого Королівства» (*Cronin v. the United Kingdom*), заява № 15848/03). При оцінці пропорційності втручання держави Суд має розглянути конкретні обставини кожної справи (див., наприклад, рішення від 16 грудня 1997 року у справі «Каменцинд проти Швейцарії» (*Camenzind v. Switzerland*), п. 45, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VIII).

131. Обшук, щодо якого подано скаргу, проводився в рамках кримінальної справи щодо певного пана Б., який підозрювався у незаконному зберіганні наркотичних засобів, після того, як він заявив, що придбав наркотичні засоби у заявника (див. пункт 9). На той час кримінальну справу за підозрою заявника у незаконному зберіганні або збуті наркотичних засобів порушено не було. Суд погоджується з тим, що необхідність виявлення доказів злочину може обумовити обшук приміщення третьої особи (див. для порівняння вищезазначене рішення у справі «Бук проти Німеччини» (*Buck v. Germany*), п. 48). Однак цей фактор слід враховувати при застосуванні оцінки пропорційності (див. також рішення від 2 грудня 2010 року у справі «Ратушна проти України» (*Ratushna v. Ukraine*), заява № 17318/06, п. 74).

132. Суд зазначає, що для винесення постанови про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи суди в Україні відповідно до законодавства повинні переконатися в тому, що існують достатні підстави вважати, що розшукувані предмети знаходяться там (див. пункт 67).

133. Суд не має підстав сумніватися у тому, що при винесенні 19 травня 2004 року постанови про проведення обшуку Суворовський суд мав певні докази того, що заявник міг мати наркотичні засоби і намір їхнього збуту. А саме стверджувалося, що заявник збуває наркотичні засоби. Це слугувало підставою для проведення розслідування, в тому числі шляхом здійснення обшуку його помешкання.

134. Проте Суд зауважує, що міліція здійснила обшук помешкання заявника на підставі вищезазначеної постанови тільки через півтора місяці. Як відомо, жодного пояснення цієї затримки надано не було. Крім того, хоча апеляційний суд при скасуванні вироку від 14 травня 2005 року піддав явній критиці нездійснення судом першої інстанції оцінки строків та контексту винесення постанови про проведення обшуку, про яку йдеться (див. пункт 42), це питання було повністю залишено без уваги у наступних судових рішеннях, винесених у кримінальній справі щодо заявника (див. пункти 47 і 50).

135. Суд звертає увагу на той факт, що обшук, щодо якого подано скаргу, відбувся майже негайно після оперативної закупівлі (навіть не зважаючи на те, що точний час подій є предметом спору – див. пункт 41). Його проведення, ймовірно, було обумовлено певною невідкладністю з метою гарантувати збереження доказів злочину (див. для порівняння рішення від 14 січня 2010 року у справі «Мастепан проти Росії» (*Mastepan v. Russia*), заява № 3708/03, пп. 41 і 44). Проте у цій справі той факт, що підставою для проведення обшуку слідчими органами була постанова від 19 травня 2004 року, не вказує на таку невідкладність.

136. Насамкінець, Суд не може залишити поза увагою певні фактологічні протиріччя стосовно проведення обшуку, які не були пояснені у переконливий спосіб (див. пункти 16–17, 41 і 47).

137. З огляду на вищезазначене Суд не вважає, що втручання у право заявника на повагу до його житла було пропорційним законній цілі, що переслідувалась.

138. Отже, у зв'язку з цим було порушення статті 8 Конвенції.

VI. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ СТОСОВНО ПРАВА ЗАЯВНИКА НА ПОВАГУ ДО ЙОГО КОРЕСПОНДЕНЦІЇ

139. З огляду на той факт, що низка листів від заявника до Суду мала на перших сторінках печатки установ виконання покарань, Суд вирішив за належне за власною ініціативою порушити питання дотримання Україною статті 8 Конвенції у зв'язку з переглядом кореспонденції заявника із Судом (див. рішення від 19 листопада 2009 року у справі «Глінов проти України» (*Glinov v. Ukraine*), заява № 13693/05, п. 42). Відповідні частини цієї статті передбачають таке:

«1. 1. Кожен має право на повагу до [своєї]... кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

140. Уряд стверджував, що ця частина заяви має бути відхилена через недотримання заявником шестимісячного строку подання заяви в частині скарг на стверджуване втручання адміністрації установ виконання покарань у його кореспонденцію до 21 грудня 2005 року (набрання чинності змінами до законодавства, що забороняли перегляд кореспонденції ув'язнених із Судом), а також у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту щодо стверджуваного перегляду його кореспонденції із Судом після цього.

141. Уряд також стверджував, що заявник надавав адміністрації для відправлення свої листи, адресовані Суду, без будь-яких конвертів та що його кореспонденція відправлялась за рахунок адміністрації. Відповідно, відповідальні працівники установи не мали іншого вибору, аніж ставити печатку на першій сторінці кожного листа. Проте це не означало, що вони читали листи, оскільки сам заявник негайно запечатував конверти.

142. Заявник не надав своїх зауважень щодо цього.

143. Суд не вважає за належне виносити рішення щодо заперечень Уряду, оскільки ця скарга у будь-якому випадку є неприйнятною.

144. Суд зазначає, що шість листів заявника, надісланих з СІЗО на його адресу, та два листи, надісланих з виправної колонії, мали печатку СІЗО або колонії на перших сторінках (див. пункт 56). Проте на відміну від вищезазначеної справи «Глінов проти України» (*Glinov v. Ukraine*), в якій адміністрація установ виконання покарань разом з листами заявника до Суду надіслала супровідні листи зі стислим викладом їхнього змісту (пп. 27, 28 і 55), у цій справі таких стислих викладів до листів заявника не додавалося. Заявник також не посилався на будь-які факти, які б свідчили про те, що адміністрація насправді читала його листи.

145. Суд не вважає неправдоподібним доводи Уряду про те, що заявник надавав адміністрації свої листи без конвертів. Отже, один лише факт, що на перших сторінках його листів стояли печатки, не означає автоматично, що його кореспонденція переглядалася.

146. У підсумку, з огляду на всі обставини цієї справи Суд не переконаний у тому, що у цій справі було будь-яке втручання у право заявника за статтею 8 Конвенції на повагу до його кореспонденції.

147. Отже, Суд вважає, що ця частина заяви не виявляє ознак порушення цього положення та відхиляє її як явно необґрунтовану за підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

VII. СТВЕРДЖУВАНЕ ВТРУЧАННЯ У ПРАВО ЗАЯВНИКА НА ІНДИВІДУАЛЬНУ ЗАЯВУ ЗА СТАТТЕЮ 34 КОНВЕНЦІЇ

148. Насамкінець, заявник скаржився, що адміністрація виправної колонії перешкоджала його спілкуванню з Судом, беручи з нього плату за надсилання листів, та що внаслідок цього він був змушений відсилати до Суду листи, а саме – лист від 20 січня 2009 року, через свою матір. Він також скаржився, що не отримав від Суду листа від 12 вересня 2007 року та що його лист від 21 жовтня 2008 року не дійшов до Суду.

Суд вважає за належне розглянути вищезазначену скаргу за статтею 34 Конвенції, яка передбачає таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

149. Уряд доводив, що адміністрація установ виконання покарань жодним чином не перешкоджала спілкуванню заявника із Судом, невідкладно відсилаючи його листи до Суду та передаючи йому листи від Суду. Крім того, Уряд вказував на те, що саме адміністрації цих установ несли витрати за поштові відправлення.

150. Суд нагадує, що стаття 34 Конвенції покладає на Високу Договірну Сторону обов'язок не перешкоджати здійсненню права на подання індивідуальної заяви. Хоча зазначений обов'язок має процесуальний характер і відрізняється від матеріально-правових гарантій, викладених у Конвенції та протоколах до неї, із самої суті відповідного процесуального права випливає, що особи можуть скаржитися на такі порушення під час розгляду їхніх скарг відповідно до Конвенції (див. ухвалу щодо прийнятності від 9 липня 2002 року у справі «Мануссос проти Чеської Республіки і Німеччини» (*Manoussos v. the Czech Republic and Germany*), заява № 46468/99). Суд також наголошує, що зобов'язання не перешкоджати ефективному здійсненню права на подання індивідуальної заяви не допускає будь-якого втручання у право особи ефективно подавати і підтримувати свою скаргу в Суді (див., серед інших джерел та *mutatis mutandis*, рішення у справах «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*), від 16 вересня 1996 року, п. 105, *Reports* 1996-IV; «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*), від 25 травня 1998 року, п. 159, *Reports* 1998-III; «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, ЕЧПР 1999-IV; «Шарлі проти Туреччини» (*Şarli v. Turkey*), заява № 24490/94, пп. 85-86, від 22 травня 2001 року та «Орхан проти Туреччини» (*Orhan v. Turkey*), заява № 25656/94, від 18 червня 2002 року).

151. Звертаючись до суті скарги заявника, Суд зазначає, що один з листів, які заявник відсилав до Суду, та один з листів, адресованих йому Судом, не дійшли. Можливо це сталося внаслідок технічної помилки на певному етапі їхнього відправлення або доставки. У будь-якому разі тільки на цій підставі Суд не може дійти висновку, що державні органи України умисно не відправляли листи заявника або не забезпечили їхню належну доставку, або що вони умисно не передали йому листа від Суду (див. рішення від 26 липня 2012 року у справі «Василь Івашченко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), заява № 760/03, п. 115 з подальшими посиланнями).

152. Що стосується доводу заявника про те, що він був змушений переслати свого листа від 20 січня 2009 року через свою матір, то як видається, він щодо цього припустився помилки, оскільки є доказ того, що цей лист був переданий для поштового відправлення безпосередньо з колонії (див. пункт 60).

153. Насамкінець, що стосується скарги заявника про те, що він не міг дозволити собі сплачувати за поштові відправлення, Суд зазначає, що така скарга не підтримується жодними фактичними свідченнями – такими як, наприклад, відомості про фінансове становище заявника або вартість відповідного поштового відправлення.

154. У підсумку Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

VIII. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

155. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 5 Конвенції, що на додаток до проміжку часу з 20 грудня 2005 року до 6 червня 2007 року увесь строк тримання його під вартою був незаконним (див. пункт 89). Він також скаржився за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на те, що працівники міліції під час обшуку 2 липня 2004 року пошкодили певне майно. Заявник також у загальному та без посилання на будь-яке положення Конвенції скаржився на неналежну медичну допомогу у виправній колонії. Насамкінець, він наводив статті 7 та 17 Конвенції, а також статтю 3 Протоколу № 7 до Конвенції, не надавши додаткових конкретних відомостей.

156. Враховуючи всі наявні у нього матеріали та тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, Суд доходить висновку про відсутність обґрунтування цих скарг, а тому вважає, що вони не виявляють будь-яких ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Отже, ця частина заяви має бути відхилена згідно з підпунктом «а» пункту 3 і пунктом 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтована.

IX. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

157. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

158. Заявник вимагав 2 000 000 євро в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди.

159. Уряд заперечив цю вимогу як надмірну та недоречну.

160. Суд не вбачає будь-якого причинно-наслідкового зв'язку між встановленими порушеннями та стверджуваною матеріальною шкодою; а тому відхиляє цю вимогу. З іншого боку, враховуючи характер констатованих порушень та здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 9 000 євро відшкодування моральної шкоди, плюс будь-який податок, що може нараховуватись на зазначену суму.

В. Судові та інші витрати

161. Заявник не подав будь-яких вимог за цим пунктом. Отже, Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

162. Суд вважає за належне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги заявника щодо стверджуваного жорстокого поводження з ним з боку працівників міліції, законності тримання його під вартою з 20 грудня 2005 року до 6 червня 2007 року, тривалості усього строку досудового тримання під вартою та стверджуваної відсутності належного судового перегляду його законності, а також щодо стверджуваного порушення його права на повагу до його житла прийнятними, а решту скарг в заяві – неприйнятними.
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поводженням із заявником з боку працівників міліції.
3. *Постановляє*, що було порушення підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 20 грудня 2005 року до 6 червня 2007 року.
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.
5. *Постановляє*, що було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.
6. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з обшуком помешкання заявника працівниками міліції 2 липня 2004 року.
7. *Постановляє*, що держава-відповідач дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.
8. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 9 000 (дев'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, плюс будь-який податок, що може нараховуватись; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
9. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 7 листопада 2013 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ГОРДІЄНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GORDIYENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 27620/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

16 жовтня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

16/01/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Гордієнко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар Секції,
після обговорення за зачиненими дверима 23 вересня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Цю справу було розпочато за заявою (№ 27620/09), яку 8 травня 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан В'ячеслав Олександрович Гордієнко (далі – заявник).
2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н.Кульчицький.
3. Заявник стверджував, що він кілька разів зазнавав жорстокого поводження та що не було ефективного розслідування цих подій.
4. 8 жовтня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1957 році та проживає у м. Херсон.
6. У 1980 році заявник зазнав черепно-мозкової травми, і йому було зроблено хірургічну операцію по видаленню гематоми головного мозку.

7. У 1993 році заявник зазнав ще одної черепно-мозкової травми, після якої у нього почалися епілептичні напади. За твердженнями заявника, з того часу напади зазвичай траплялися двічі на тиждень.

8. У зв'язку з поганим станом здоров'я заявник отримав другу (середню) групу інвалідності.

А. Подія 24 березня 2006 року

9. Приблизно о 9 год 30 хв 24 березня 2006 року заявник стояв на тролейбусній зупинці, коли Т., як стверджувалося, злегка зачепив його автомобілем, намагаючись припаркуватись. Між ними виник конфлікт, в ході якого Т. вдарив заявника кулаком в обличчя, а потім завдав заявнику ще кілька ударів.

10. Того ж дня заявник поскаржився на Т. до Суворовського відділу міліції Херсонського міського Управління Міністерства внутрішніх справ України в Херсонській області (далі – відділ міліції). У міліції зареєстрували заяву та направили заявника для проходження судово-медичної експертизи.

11. 27 березня 2006 року судово-медичний експерт склав акт, у якому зазначалося, що на правій стороні нижньої щелепи у заявника був синець розміром 3 x 1,5 см. В акті було вказано, що ушкодження є легким, могло бути нанесено заявнику 24 березня 2006 року та було спричинено тупим предметом.

12. 15 травня 2006 року відділ міліції відмовив у порушенні кримінальної справи щодо Т., зазначивши, що ушкодження заявника було легким і він міг звернутися до суду у порядку приватного обвинувачення.

13. 19 травня 2006 року прокуратура Суворовського району м. Херсона (далі – районна прокуратура) скасувала цю постанову та порушила кримінальну справу щодо Т. за частиною 1 статті 296 Кримінального кодексу України («хуліганство»). Справу було передано до відділу міліції для проведення досудового розслідування.

14. 9 червня 2006 року судово-медичний експерт склав висновок, у якому зазначалося, що заявник має синець на обличчі, який було спричинено тупим предметом. Судово-медичний експерт вважав, що ушкодження було легким і його могли завдати 24 травня 2006 року, за обставин, вказаних заявником.

15. 22 липня 2006 року було складено ще один висновок судово-медичного експерта. У ньому зазначалося, що після події 24 березня 2006 року у заявника не було загострень хронічних захворювань.

16. Після його скарг на зростання у нього кількості епілептичних нападів з 24 липня до 3 серпня 2006 року заявник проходив неврологічне лікування у місцевій лікарні. Протягом цього періоду у заявника був один епілептичний напад. З 25 січня до 3 лютого 2007 року заявник проходив ще один курс неврологічного лікування. Протягом цього часу у нього було два епілептичні напади. З 19 до 31 грудня 2007 року заявника було знову госпіталізовано з метою проведення неврологічного лікування і протягом цього періоду у нього епілептичних нападів не було.

17. 24 липня та 19 серпня 2006 року, 22 січня та 11 квітня 2007 року відділ міліції закривав кримінальну справу за відсутністю доказів вчинення Т. злочину, передбаченого частиною 1 статті 296 Кримінального кодексу України. Усі ці постанови вищестоящими органами прокуратури було скасовано як необгрунтовані, і у справі признавалося додаткове розслідування.

18. 9 липня 2007 року відділ міліції знову закрив справу, по суті, на тих самих підставах.

19. 14 листопада 2007 року прокуратура Херсонської області скасувала цю постанову та призначила подальше розслідування. Того ж дня вона порушила кримінальну справу за частиною 1 статті 125 Кримінального кодексу України за фактом завдання заявнику легкого тілесного ушкодження.

20. 6 грудня 2007 року відділ міліції закрив справу за частиною 1 статті 296 Кримінального кодексу України, зазначивши, що дії Т. не містили складу злочину – хуліганства.

21. 17 березня 2008 року розслідування злочину, передбаченого частиною 1 статті 125 Кримінального кодексу України, було закінчено і справу передано на розгляд Суворівського районного суду м. Херсона (далі – районний суд).

22. 3 квітня 2008 року районний суд закрив справу щодо Т. у зв'язку з закінченням строків притягнення його до кримінальної відповідальності. Заявник оскаржив цю постанову, зокрема стверджуючи, що Т. мав бути обвинуваченим у вчиненні більш тяжкого злочину.

23. 27 травня 2008 року апеляційний суд Херсонської області залишив рішення від 3 квітня 2008 року без змін. Заявник оскаржив цю постанову до Верховного Суду України.

24. 1 грудня 2008 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника у зв'язку з її безпідставністю.

25. 12 лютого 2009 року заявник подав цивільний позов до Т., вимагаючи відшкодування шкоди у зв'язку з подіями 24 березня 2006 року.

26. Районний суд призначив проведення судово-медичної експертизи.

27. 14 вересня 2009 року судово-медичний експерт дійшов висновку, що синець на обличчі, виявлений у заявника 24 березня 2006 року, не спричинив жодних погіршень стану його здоров'я та що ушкодження не вплинули на мозок заявника.

28. 16 жовтня 2009 року районний суд присудив заявнику 2000 грн відшкодування моральної шкоди у зв'язку протиправними діями Т. 24 березня 2006 року. Рішення набрало законної сили, але не було виконано у повному обсязі.

В. Подія 18 квітня 2008 року

29. Близько 11 год 30 хв 18 квітня 2008 року заявник йшов по вулиці біля свого дому. Як він стверджував, на нього раптово напав чоловік з ножом; заявник намагався захищатися, але йому було завдано сильний удар в голову і він отримав поріз голови, ймовірно від ножа.

30. Того ж дня заявник поскаржився до відділу міліції. Під час допиту працівником міліції заявник розповів, що нападник вдарив його по голові якимось предметом.

31. Того ж дня заявника оглянув лікар і йому діагностували струс мозку та забиття м'яких тканин голови. Його госпіталізували і з 18 до 29 квітня 2008 року він проходив стаціонарне лікування.

32. 25 квітня 2008 року відділ міліції відмовив заявнику у порушенні кримінальної справи тому що, незважаючи на вжиті міліцією заходи, особу нападника не було встановлено. Більше того, неможливо було встановити тяжкість ушкоджень заявника, оскільки за результатами медичного огляду жодного акт не складався.

33. 8 травня 2008 року заявник подав до відділу міліції ще одну скаргу, стверджуючи, що нападник був з маленьким ножом.

34. 28 серпня 2008 року прокуратура Херсонської області скасувала постанову від 25 квітня 2008 року та призначила подальшу дослідчу перевірку. Вишестоящий прокурор вказав на необхідність більш детального допиту заявника, проведення судово-медичної експертизи, а також встановлення особи і допиту можливих свідків цієї події та лікарів, які його лікували.

35. 13 вересня 2008 року заявника ще раз допитали працівники міліції. Він стверджував, що нападник був з металічним предметом. Того ж дня відділ міліції відмовив у порушенні кримінальної справи, тому що, незважаючи на вжиті заходи, не було інформації, необхідної для встановлення особи нападника; більше того, неможливо було встановити тяжкість ушкоджень заявника, оскільки за результатами медичного огляду акту складено не було.

36. 29 вересня 2008 року судово-медичний експерт провів огляд заявника та дійшов висновку, що струс мозку та забій на голові останнього були спричинені тупими предметами; ці ушкодження були легкими і могли бути завдані заявнику 18 квітня 2008 року.

37. 8 жовтня 2008 року районна прокуратура скасувала постанову від 13 вересня 2008 року та доручила відділу міліції провести додаткову дослідчу перевірку.

38. 10 жовтня 2008 року відділ міліції відмовив у порушенні кримінальної справи, зазначивши, що не було встановлено особу нападника, а ушкодження заявника були легкими.

39. 13 жовтня 2008 року районна прокуратура скасувала цю постанову та доручила провести допити лікаря заявника та судово-медичного експерта, а також отримати відомості про психічний стан заявника.

40. 21 жовтня 2008 року відділ міліції, вживши подальших заходів, знову відмовив у порушенні кримінальної справи на тій підставі, що не було встановлено особу нападника і заявник зазнав лише легких ушкоджень. У постанові також містилося посилання на свідчення лікаря про те, що забиття на голові заявника мало розмір 6 x 7 см.

41. 13 листопада 2008 року прокуратура Херсонської області скасувала цю постанову, стверджуючи, що вона не була належним чином вмотивована і обґрунтована.

42. Після цієї постанови міліція встановила особи продавців сонячних окулярів та citrusових фруктів біля місця події 18 квітня 2008 року. На допиті вуличні продавці засвідчили, що того дня біля їхнього місця роботи вони не бачили жодного інциденту.

43. 1 грудня 2008 року відділ міліції, посилаючись на зібрані документи, відмовив у порушенні кримінальної справи, знову стверджуючи, що, незважаючи на вжиті заходи, не вдалося встановити особу нападника, а завдані ушкодження були легкими.

С. Подія 20 вересня 2010 року

1. Версія заявника щодо перебігу події

44. Вранці 20 вересня 2010 року заявник зайшов до приміщення районного суду для отримання копії рішення суду у його справі. Коли підійшла його черга, заявник пред'явив своє пенсійне посвідчення та попросив копію рішення. Працівник секретаріату суду відмовив йому у видачі копії документа та почав сперечатися з заявником у присутності інших відвідувачів. Оскільки суперечка продовжувалася, працівник суду звернувся по допомогу до двох працівників спеціального батальйону судової міліції «Грифон». Працівники спецбатальйону судової міліції підійшли до заявника та звернулися до нього із вимогою залишити приміщення суду. Заявник відмовився це зробити. Тоді працівники спецбатальйону судової міліції викрутили йому руки за спину, вдягли на нього наручники та витягли його з холу, б'ючи його руками по голові та ногами – по ногах заявника. Заявник втратив свідомість. Коли він прийшов до тями, працівники міліції все ще були на місці. Люди, які спостерігали за подією, викликали швидку допомогу. Приблизно через двадцять хвилин прибула швидка допомога, і з заявника зняли наручники. Одна з присутніх, пані Г., підійшла до заявника та дала йому свої контактні дані, на випадок якщо йому знадобляться її свідчення.

45. Поза межами приміщення суду заявника помістили у карету швидкої допомоги. Лікарі та працівники міліції деякий час вирішували, везти заявника до лікарні, чи до відділу міліції. Коли заявник намагався втрутитися

у розмову, працівники міліції штовхнули його на землю та наступили йому на руки, щоб той не міг підвестися. Врешті-решт, заявника забрали до лікарні.

2. Версія Уряду щодо перебігу подій

46. Вранці 20 вересня 2010 року заявник зайшов у приміщення районного суду, щоб отримати копію судового рішення у його справі. Між ним та працівником секретаріату суду виникла сварка, оскільки заявник відмовився показати свої документи, що посвідчують особу. Заявник поведився неналежним чином, висловлювався нецензурною лайкою та не звертав уваги на зауваження працівника суду. Тому працівник суду попросив про допомогу двох працівників спецбатальйону судової міліції «Грифон» (який забезпечує порядок у приміщеннях суду). Вони підійшли до заявника, представилися та звернулися до нього з вимогою не порушувати громадський порядок. Проте заявник продовжував нецензурно лягтися. Невдовзі прибули два працівники міліції. Вони представилися, звернулися з вимогою, щоб заявник припинив протиправну поведінку та попередили його про можливе застосування до нього заходів фізичного впливу та спеціальних засобів. Заявник не зважав на законні вимоги працівників міліції, а тому до нього застосували наручники. Коли його примусово виводили до виходу з приміщення суду, заявник втратив свідомість та впав на підлогу. Наручники одразу зняли і йому надали першу допомогу та викликали швидку допомогу.

47. Коли прибула карета швидкої допомоги, заявника винесли з приміщення суду та продовжили надавати першу допомогу. На той час до заявника не застосовували силу. Проте кожного разу, коли працівники міліції наближались до заявника, той падав на землю та бився своїм тілом об карету швидкої допомоги, щоб завдати собі тілесні ушкодження. Тому заявнику зробили укол заспокійливого та доправили у кареті швидкої допомоги до лікарні.

3. Подальші події

48. Того ж дня заявника госпіталізували для проведення стаціонарного лікування. Його виписали з лікарні 28 вересня 2009 року.

49. 20 жовтня 2010 року судово-медичний експерт за результатами огляду склав висновок, у якому було вказано, що на правій руці заявника був синець розміром 9,8 x 3,8 см; синець розміром 5,8 x 3,9 см – на лівому передпліччі; а також синець розміром 6,2 x 4,3 см – на його правому передпліччі. У тім'яній та потиличній області голови був набряк діаметром 2,4 см, і заявник страждав на струс мозку та крововилив у м'які тканини голови. Експерт висловив думку, що ці ушкодження були спричинені тупими предметами; а що стосується дати, то їх ймовірно було завдано 20 вересня 2010 року. Ушкодження було кваліфіковано як легкі.

50. 11 жовтня 2010 року міліцією було складено протокол, у якому зазначалося, що 20 вересня 2010 року у приміщенні суду заявник порушив громадський порядок, що становило адміністративне правопорушення.

51. 25 жовтня 2010 року заявник подав до районної прокуратури скаргу на жорстоке поводження працівників спецбатальйону судової міліції та працівників міліції.

52. 14 листопада 2010 року Управління по боротьбі з організованою злочинністю Управління Міністерства внутрішніх справ України в Херсонській області завершило свою службову перевірку та встановило, що у ході події заявник зазнав ушкоджень; проте, оскільки зібрані докази були суперечливими, будь-які подальші рішення щодо подій має приймати районна прокуратура. У звіті про службову перевірку наголошувалося на тому, що свідчення заявника та пані Г. суперечать свідченням працівників секретаріату суду, працівників спецбатальйону судової міліції та працівників міліції.

53. 12 січня 2011 року районний суд заклав адміністративну справу щодо заявника за фактом стверджуваного порушення громадського порядку у приміщенні суду у зв'язку із закінченням строків притягнення його до адміністративної відповідальності.

54. 7 квітня 2011 року судово-медичний експерт повідомив, що завдані заявнику ушкодження могли бути нанесені у спосіб, наведений заявником у його версії щодо перебігу подій.

55. 14 листопада 2011 року слідчий допитав судово-медичного експерта, який зазначив, що струс мозку та ушкодження голови заявника також могли бути завдані, коли заявник, як стверджувалося, бився головою об карету швидкої допомоги.

56. Тим часом, 6 грудня 2010 року, 11 квітня, 3 жовтня та 14 листопада 2011 року районна прокуратура, гнучуючи свої постанови на дослідчих перевірках, що проводилися у відповідні періоди, відмовляла у порушенні кримінальної справи у зв'язку з твердженнями заявника про жорстоке поводження через відсутність складу злочину у діях працівників спецбатальйону судової міліції та працівників міліції. Районна прокуратура дійшла висновку, що під час подій заявник відмовився виконувати законні вимоги працівників міліції і до нього правомірно застосували наручники; щодо тілесних ушкоджень зазначалося, що заявник міг зазнати їх, коли падав на підлогу у приміщенні суду, а також пізніше, коли бився головою об карету швидкої.

57. Вищезазначені постанови було скасовано вищестоящими органами прокуратури як необґрунтовані і у справі призначено подальші дослідчі перевірки. Зокрема 28 листопада 2011 року Генеральна прокуратура України

скасувала постанову від 14 листопада 2011 року, зазначивши, що ані версія заявника щодо перебігу подій, ані версія працівників міліції не були ретельно відпрацьовані. Генеральна прокуратура України наголошувала, що за подіями у приміщенні суду спостерігали багато відвідувачів. Проте, незважаючи на їхню важливість, слідчий не вжив належних заходів для встановлення осіб можливих свідків. Більше того, слідчим прокуратури не було допитано навіть пані Г., – свідка, особу якої було встановлено. Щодо подій, які трапилися за межами суду, то версію про те, що заявник навмисно бився головою об карету швидкої допомоги, не було належним чином обґрунтовано.

58. 13 грудня 2011 року пані Г. зателефонувала з прокуратури Херсонської області і викликали її на допит. Пані Г. відмовилася, зазначивши, що вона не хоче спілкуватися з відповідним працівником прокуратури Херсонської області; потім вона сказала, що вона перебуває за межами Херсонської області та повернеться 17 грудня 2011 року.

59. Того ж дня, 13 грудня 2011 року, прокуратура Херсонської області відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі ствердженням жорстоким поводженням із заявником через відсутність складу злочину. Постанова ґрунтувалася на медичних документах та свідченнях працівників секретаріату суду, працівників спецбатальйону судової міліції, працівників міліції, водія карети швидкої допомоги, лікаря швидкої допомоги та фельдшера, а також судово-медичного експерта. Щодо пані Г., то її не змогли допитати, оскільки її не було у Херсонській області. Згідно з цією постановою, у приміщенні суду заявник поведився неналежним чином. Він порушував громадський порядок та не виконував законні вимоги працівників міліції. Тому працівники спецбатальйону судової міліції застосували до нього наручники та намагалися вивести з суду. Коли заявник втратив свідомість (або прикинувся, що втратив свідомість) та впав на підлогу, з нього зняли наручники і надали першу допомогу. У постанові було також посилення на свідчення бригади швидкої допомоги та одного з працівників міліції, які вказували, що за межами приміщення суду заявник перебував у збудженому стані, падав на землю і бився головою об кузов карети швидкої допомоги. У постанові також було посилення на висновок судово-медичного експерта, у якому описувалися ушкодження заявника; у ньому наводилася думка експерта про те, що черепно-мозкові травми заявника могли бути спричинені, коли він, як стверджувалося, бився головою об карету швидкої допомоги.

60. 19 грудня 2011 року працівник прокуратури Херсонської області допитав пані Г. Пані Г. стверджувала, що під час сварки працівник секретаріату суду поведився зухвало, тоді як заявник залишався спокійним; працівники спецбатальйону судової міліції вдягли на заявника наручники та потягли його до виходу, б'ючи ногами по ногах заявника, а коли той впав на підлогу, вони продовжили бити його ногами по інших частинах тіла. Пані Г. продовжила спостерігати за подією за межами приміщення суду та зазначила, що працівники міліції били заявника ногами, коли він лежав на землі. Вона наголосила на тому, що не бачила як заявник бився головою об карету швидкої допомоги або міліцейську машину.

61. 4 січня 2012 року прокуратура Херсонської області розглянула ще одну скаргу заявника та підтвердила, що її попередня постанова від 13 грудня 2011 року щодо зазначених подій була законною та обґрунтованою. Прокуратурою було зазначено, що свідчення пані Г. не підтверджувались документами перевірок.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року

62. Статтею 125 Кодексу передбачено:

«1. Умисне легке тілесне ушкодження карається ...

2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я ... , карається ...»

63. Частиною 1 статті 296 Кодексу передбачено таке:

«1. Хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, карається ...»

В. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (чинний станом на час подій)

64. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України наведено у рішенні від 1 липня 2010 року у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*) (заяви № 17674/02 та № 39081/02, п. 112).

С. Закон України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року

65. Статтею 13 Закону, серед іншого, передбачено, що працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу для припинення правопорушень та подолання протидії законним вимогам міліції, якщо така чиниться із застосуванням сили до працівників міліції або інших осіб, якщо інші застосовані засоби не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків.

66. Статтею 14 Закону, серед іншого, передбачено, що працівники міліції мають право застосовувати наручники для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їхньому життю або здоров'ю; для затримання правопорушників, якщо такі чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що правопорушники можуть втекти або завдати шкоди оточуючим або собі; для припинення опору працівникові міліції.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

67. Заявник скаржився за статтями 3, 6 та 13 Конвенції, що держава не забезпечила ефективного кримінального переслідування Т. за насильницьку поведінку останнього стосовно заявника 24 березня 2006 року. Він також скаржився, що не було ефективного розслідування події 18 квітня 2008 року. Насамкінець він скаржився, що 20 вересня 2010 року з ним жорстоко поводитися працівники спецбатальйону судової міліції та працівники міліції, що призвело до тяжких фізичних ушкоджень, а також що не було ефективного розслідування цієї події.

68. Суд вважає, що скарги мають розглядатися виключно за статтею 3 Конвенції, у якій зазначено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Подія 24 березня 2006 року

69. Заявник наполягав на тому, що він зазнав серйозного жорстокого поводження з боку Т. і стан його здоров'я після цієї події погіршився. Він також наполягав на тому, що державні органи не провели ефективного розслідування події та не покарали Т. за його поведінку.

70. Уряд заперечував проти цих аргументів та стверджував, що національні органи влади виконали свої процесуальні обов'язки за статтею 3 Конвенції.

71. Відповідно до практики Суду стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення ефективного офіційного розслідування тверджень про жорстоке поводження, навіть якщо таке поводження мало місце з боку фізичних осіб (див. рішення у справах «Денис Васильєв проти Росії» (*Denis Vasilyev v. Russia*), заява 32704/04, п. 99, від 17 грудня 2009 року; «Бісер Костов проти Болгарії» (*Biser Kostov v. Bulgaria*), заява № 32662/06, п. 77, від 10 січня 2012 року та «Скороходов проти України» (*Skorokhodov v. Ukraine*), заява 56697/09, п. 32, від 14 листопада 2013 року).

72. Проте жорстоке поводження має досягнути певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 119-20, ECHR 2000-IV).

73. 24 березня 2006 року внаслідок сварки з Т. заявник отримав синець розміром 3 x 1,5 см на правій стороні нижньої щелепи. Суд вважає, що це ушкодження як таке не є достатньо тяжким у розумінні статті 3 Конвенції. Він зазначає, що завдання навіть більш серйозних фізичних ушкоджень було визнано таким, що не становить жорстокого поводження у розумінні статті 3 Конвенції (див. рішення від 19 листопада 2009 року у справі «Тончев проти Болгарії» (*Tonchev v. Bulgaria*), заява № 18527/02, п. 39 та п. 42, та ухвали щодо прийнятності у справах «Кулаков проти України» (*Kulakov v. Ukraine*), заява № 12944/02, від 16 листопада 2010 року та «Ілієва та Георгієва проти Болгарії» (*Ilieva and Georgieva v. Bulgaria*), заява № 9548/07, від 17 квітня 2012 року).

74. Суд також зазначає, що у заявника тривала історія неврологічних захворювань і у його випадку удар в обличчя міг спричинити тяжкі ускладнення. Проте за результатами судово-медичних експертиз зазначене ушкодження не загострило хронічні захворювання заявника (див. пункти 15 та 27). Наступні випадки госпіталізації заявника не дають підстав вважати інакше (див. пункт 16). Суд не вбачає жодних підстав для того, щоб ставити під сумнів ці медичні висновки. У той самий час твердження заявника не вказують на жодні інші особливі чинники, які могли б змусити Суд вважати, що дії Т. призвели до серйозних страждань заявника.

75. Тому Суд вважає, що поводження із заявником 24 березня 2006 року з боку фізичної особи не досягло мінімального рівня жорстокості, що підпадає під дію статті 3 Конвенції. Відповідно, воно не породжувало процесуальних обов'язків держави за цим положенням Конвенції.

76. З огляду на вищезазначені міркування Суд вважає, що скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

B. Подія 18 квітня 2008 року

77. Заявник наполягав, що не було ефективного розслідування події 18 квітня 2008 року, під час якої на нього напала невідома особа.

78. Уряд стверджував, що органами влади було вжито усіх можливих заходів для виконання свого процесуального обов'язку згідно з Конвенцією.

79. Суд зазначає, що заявник у своєму описі стверджуваного нападу 18 квітня 2008 року не завжди був точним щодо предмету, який під час нападу був у зловмисника. Його твердження про те, що його поранили ножом, не підтверджуються медичним висновком, у якому припускається, що струс мозку та забій були спричинені тупими предметами (див. пункт 36). Однак, зважаючи на поганий стан здоров'я заявника та його ушкодження, діагностовані після подій (струс мозку та садно розміром 6 x 7 см), Суд може припустити, що заявник подав небезпідставну

скаргу щодо жорстокого поводження, а отже, держава була зобов'язана згідно зі статтею 3 Конвенції провести ефективне розслідування події.

80. Проте зобов'язання щодо розслідування не є зобов'язанням результату, а зобов'язанням засобів: не кожне розслідування обов'язково закінчується успішно або доходить висновку, який співпадає з викладом подій позивача (див. рішення від 26 січня 2006 року у справі «Міхеев проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, п. 107). Згідно з мінімальними критеріями ефективності, які Суд визначив у своїй практиці, таке розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (див. рішення від 14 листопада 2013 року у справі «Олександр Ніконенко проти України» (*Aleksandr Nikonenko v. Ukraine*), заява № 54755/08, п. 44 з подальшими змінами).

81. Втім скарга заявника, як видається, обмежується його незадоволенням результатами розслідування та не вказує при цьому на жодні конкретні недоліки.

82. Суд зауважує, що проведення дослідчих перевірок на національному рівні доручалось місцевому підрозділу міліції, а також перебували під наглядом та контролем з боку вищестоящих прокуратур; заявник також міг вимагати перегляду постанов в судовому порядку. Не існує підстав вважати, що провадженню на національному рівні бракувало незалежності та неупередженості.

83. В ході провадження на національному рівні недоліки перевірок, допущені які здійснювалися органами міліції, органами нагляду швидко встановлювалися та для забезпечення ретельності перевірки подій надавалися необхідні вказівки. Насамкінець працівники міліції допитали відповідних осіб, зібрали докази, включаючи медичні висновки, а також вжили інших заходів для того, щоб пролити світло на обставини стверджуваної події. При цьому, з боку органів влади не вбачається жодних серйозних затримок. За таких обставин лише той факт, що події розслідувалися шляхом неодноразових дослідчих перевірок, а не у ході повномасштабного кримінального розслідування, не є достатнім для того, щоб вважати, що твердження про жорстоке поводження досліджувались з порушенням статті 3 Конвенції (див. ухвалу щодо прийнятності від 27 квітня 2010 року у справі «Супрун проти України» (*Suprun v. Ukraine*), заява № 7529/07, та, в якості протилежного прикладу, рішення від 24 жовтня 2013 року у справі «Сергій Савенко проти України» (*Sergey Savenko v. Ukraine*), заява № 59731/09, пп. 28-31).

84. Відповідно, цю скаргу слід відхилити як явно необґрунтовану за підпунктом «а» пункту 3 та підпунктом 4 статті 35 Конвенції.

С. Подія 20 вересня 2010 року

1. Прийнятність

85. Уряд стверджував, що заявник зазнав ушкоджень 20 вересня 2010 року внаслідок власної поведінки. У зв'язку з цим Уряд посилався на свою версію перебігу подій та наполягав на тому, що ця версія є добре підкріпленою зібраними доказами. Уряд стверджував, що за тих обставин застосування наручників та сили були законними та необхідними. На думку Уряду, скарга є явно необґрунтованою.

86. Заявник наполягав на тому, що його скарга є прийнятною.

87. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

88. Щодо процесуального аспекту статті 3 Конвенції Уряд стверджував, що твердження заявника про жорстоке поводження розслідувались ефективно. Органи влади вжили усіх необхідних заходів, щоб зібрати докази та встановити обставини, за яких заявник зазнав ушкоджень. Тому вимог за статтею 3 Конвенції було дотримано.

89. Щодо матеріального аспекту статті 3 Конвенції Уряд не надав жодних конкретних аргументів, підтримуючи свою попередню позицію про те, що скарга була явно необґрунтованою.

90. Заявник скаржився, що розслідування щодо його тверджень про жорстоке поводження були несумісними з процесуальним аспектом статті 3 Конвенції. На його думку, слідчі органи не розглянули справу ретельно.

91. Заявник також наполягав на своїй версії перебігу подій та стверджував, що національні органи влади неправильно встановили факти, пов'язані з відповідними подіями. Тому він запевняв, що поводження з ним суперечило статті 3 Конвенції.

(b) Оцінка Суду

(i) Процесуальний аспект статті 3 Конвенції

92. Стаття 3 Конвенції вимагає, щоб розслідування небезпідставних тверджень про жорстоке поводження було ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень. Вони повинні вживати всіх заходів для отримання всіх наявних доказів, які

мають відношення до події, зокрема, показань очевидців та експертних висновків (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 108, з подальшими посиланнями).

93. Суд вважає, що ушкодження заявника були достатньо тяжкими (див. пункт 49) і його скарга на жорстоке поводження була небезпідставною у розумінні статті 3 Конвенції, і, таким чином, вимагає, щоб національні органи влади провели ефективне розслідування.

94. Суд зазначає, що справу розслідували шляхом проведення дослідчих перевірок, що закінчилися п'ятьма постановами про відмову у порушенні кримінальної справи. Перші чотири постанови було скасовано як необґрунтовані вищестоящою прокуратурою, і у справі призначено подальші перевірки. Зокрема, при скасуванні четвертої постанови про закінчення дослідчої перевірки Генеральна прокуратура України вирішила, що факти було встановлено непереконливо, а докази були недостатніми; прокуратура також вказала, що слідчий не вжив необхідних заходів для встановлення осіб можливих свідків подій і навіть не допитав свідка, особу якого було встановлено – пані Г. (див. пункт 57). Суд зазначає, що під час наступної серії перевірок, які закінчилися постановою від 13 грудня 2011 року, пані Г. також не допитували (див. пункти 58 та 59). Дійсно, її допитали пізніше і її свідчення, які підтверджували твердження заявника, було відхилено як суперечливі. Проте не вбачається, що при розгляді версії заявника щодо перебігу подій було продемонстровано особливу старанність.

95. У зв'язку з цим Суд також вважає, що органи влади мали вжити додаткових заходів для внесення ясності щодо медичних висновків щодо причини ушкоджень заявника, оскільки судово-медичний експерт спершу вважав, що ушкодження могли бути нанесені у вказаний заявником спосіб. Пізніше він висловив думку, що деякі ушкодження, зокрема, черепно-мозкові травми заявника, також могли бути нанесені у спосіб, вказаний працівниками правоохоронних органів. Однак в останньому випадку він не навів жодних припущень щодо походження решти ушкоджень, особливо тих, що були на руках заявника (див. пункти 54 та 55). Проте у своїх постановках про закінчення дослідчих перевірок органи влади посилалися на цей частковий висновок.

96. Зважаючи на ці факти та міркування, Суд вважає, що у своїх постановках національні органи влади посилалися на поспішні висновки та не робили адекватних спроб ретельно з'ясувати обставини справи. Суд вважає, що держава не вжила усіх необхідних заходів, спрямованих на забезпечення проведення ефективного розслідування тверджень про жорстоке поводження.

97. Тому було процесуальне порушення статті 3 Конвенції.

(ii) Матеріальний аспект статті 3 Конвенції

(α) Відповідні принципи

98. Відповідно до практики Суду стаття 3 Конвенції не забороняє застосування фізичної сили з метою затримання. Проте така сила може застосовуватися тільки за необхідності та не повинна бути надмірною (див. серед іншого рішення у справах «Ребок проти Словенії» (*Rehbock v. Slovenia*), заява № 29462/95, пп. 68-78, ECHR 2000-XII; «Іван Васілев проти Болгарії» (*Ivan Vasilev v. Bulgaria*), заява № 48130/99, п. 63, від 12 квітня 2007 року, та «Спінов проти України» (*Spinov v. Ukraine*), заява № 34331/03, п. 51, від 27 листопада 2008 року).

99. При оцінці доказів Суд зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Проте доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. серед багатьох інших джерел рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 52 з подальшими посиланнями).

100. Що стосується тягара доведення у справах про стверджуване жорстоке поводження під час затримання, то на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення тілесних ушкоджень та довести, що застосування сили не було надмірним, а якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції (див. вищенаведене рішення у справі «Ребок проти Словенії» (*Rehbock v. Slovenia*); рішення у справах «Зелілоф проти Греції» (*Zelilof v. Greece*), заява № 17060/03, п. 47, від 24 травня 2007 року; «Левандовський та Левандовська проти Польщі» (*Lewandowski and Lewandowska v. Poland*), заява № 15562/02, п. 58, від 13 січня 2009 року; «Сташевська проти Польщі» (*Staszewska v. Poland*), заява № 10049/04, п. 52, від 3 листопада 2009 року та «Мікіашвілі проти Грузії» (*Mikiashvili v. Georgia*), заява № 18996/06, п. 69, від 9 жовтня 2012 року).

101. При оцінці того, чи було надано правдоподібне пояснення щодо застосування сили та ушкоджень, отриманих в результаті цього, увага має приділятися адекватності розслідувань, які проводилися на національному рівні щодо тверджень про жорстоке поводження (див. рішення від 27 вересня 2011 року у справі «Карбовнічек проти Польщі» (*Karbowniczek v. Poland*), заява № 22339/08, п. 58).

(β) Застосування вищезазначених принципів

– Щодо критерію та тягара доведення

102. Сторони погоджуються з тим, що заявник отримав ушкодження під час подій за участю працівників спецбатальйону судової міліції та працівників міліції. Ці факти підтверджуються наявними у матеріалах справи доказами. За таких обставин на Уряд покладено тягар надання правдоподібного пояснення щодо застосування сили під час події та походження тілесних ушкоджень.

– Пояснення застосування сили та ушкоджень

103. Згідно з постановою прокуратури Херсонської області від 13 грудня 2011 року після того, як заявник відмовився виконувати вимоги працівників міліції, вони застосували до нього силу; коли працівники спецбатальйону судової міліції застосували до заявника наручники та намагалися вивести його за межі приміщення суду, заявник падав на підлогу; пізніше за межами приміщення суду заявник падав на землю та бився головою об автомобіль швидкої допомоги.

104. На цьому фактологічному тлі вважалося, що черепно-мозкові травми, яких зазнав заявник, було пояснено висновком судово-медичного експерта про те, що цих ушкоджень могло бути завдано, коли заявник бився головою об карету швидкої допомоги. Щодо інших ушкоджень, а саме синців на обох руках, органами влади не було надано жодних конкретних пояснень, хоча судово-медичний експерт визнав, що вони могли бути завдані у вказаний заявником спосіб.

– Чи правдоподібні наявні пояснення?

105. З огляду на ушкодження заявника, зокрема черепно-мозкові травми, щодо яких національні органи надали конкретні пояснення, Суд, посилаючись на свої вищенаведені висновки за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, зазначає, що версію заявника щодо походження цих ушкоджень не було розслідувано належним чином. Варто відзначити, що судово-медичний експерт не виключав жодну з версій нанесення ушкоджень; проте без жодних серйозних спроб оцінити версію заявника перевагу було віддано версії працівників міліції. Тому Суд вважає, що офіційне пояснення походження черепно-мозкових травм заявника не є переконливим.

106. Загалом Суд не переконаний у тому, що застосування сили до заявника було необхідним, як і застосування до нього наручників. Суд зазначає, що сварка між заявником та працівниками міліції виникла спонтанно, порівняно із запланованими операціями по затриманню. Проте ця ситуація не видається невідкладною та була доволі керованою з огляду на характер стверджуваного порушення, вчиненого заявником, на відсутність ознак небезпечної поведінки з його боку, його явно слабкий фізичний стан, а також той факт, що він зіткнувся загалом з чотирма працівниками правоохоронних органів. Ніщо не вказує на те, що до нього було необхідно застосовувати наручники у приміщенні суду та робити це на очах інших присутніх.

– Висновок

107. З огляду на вищенаведені міркування Суд доходить висновку про недоведеність необхідності застосування до заявника сили. Органи влади не надали конкретних пояснень щодо значної частини ушкоджень заявника, а наявне пояснення черепно-мозкових травм не є задовільним. За цих підстав Суд вирішує, що держава відповідальна за стверджуване жорстоке поводження, яке має кваліфікуватися як нелюдське та таке, що принижує гідність.

108. Із цього випливає, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

109. Заявник скаржився на інші порушення його прав за Конвенцією.

110. Суд розглянув ці скарги та з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів і тією мірою, якою оскаржувані питання охоплюються його компетенцією, вирішує, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно, Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

111. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

112. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

113. Уряд стверджував, що вимога є безпідставною.

114. Суд вважає, що заявник зазнав болю та страждань у зв'язку з фактами, що призвели до встановлення порушень. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 5000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

115. Заявник не висував жодних вимог щодо компенсації за цим пунктом. Тому суд нічого не присуджує.

C. Пеня

116. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги за статтею 3 Конвенції щодо подій 20 вересня 2010 року прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції щодо розслідування подій 20 вересня 2010 року;
3. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції щодо подій 20 вересня 2010 року;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 5000 (п'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення розрахунку;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 16 жовтня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Прравила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «КАПУСТЯК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KAPUSTYAK V. UKRAINE)**

(Заява № 26230/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

3 березня 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

3/06/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Капустяк проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),

Мартінш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 9 лютого 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 26230/11), яку 20 квітня 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Петро Петрович Капустяк (далі – заявник).

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції, щодо його скарг у цьому зв'язку не було проведено належного розслідування, та що він не мав справедливого судового розгляду його справи, оскільки національні суди не викликали для допиту низку свідків.

4. 1 грудня 2014 року про зазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду було визнано неприйнятними.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1982 році та наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі у Городищенській виправній колонії.

A. Події 30 листопада 2008 року та їхні наслідки

6. 30 листопада 2008 року заявник, пан А.Ш. та пан В.Щ. увірвалися до будинку місцевого бізнесмена, пана Н., розташованого у Пустомитівському районі. Заявник раніше був судимий за крадіжку, крадіжку зі зломом, розбій та незаконне заволодіння транспортним засобом. Згідно з висновками національного суду, який згодом визнав заявника винним, пан Н. чинив опір особам, які напали на нього, увірвавшись додому, та будучи нездатними в інший спосіб подолати його опір, вони нанесли ножові поранення, що призвели до його смерті. Унаслідок нападу пані П., дружина Н., зазнала тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Були викрадені численні коштовні речі та документи, зокрема, ювелірні вироби, посвідчення офіцера запасу, яке належало Н., а також грамоти за досягнення у спорті.

7. 1 грудня 2008 року Пустомитівським районним відділом ГУМВС України у Львівській області (далі – Пустомитівський райвідділ міліції) за фактом події було порушено кримінальну справу

8. 5 грудня 2008 року В.Щ. затримали та допитали. Він стверджував, що під час розбійного нападу, заявник наніс Н. ножові поранення. В.Щ. вдарив пані П., яка намагалася допомогти Н.

B. Затримання заявника та досудове розслідування

9. 5 грудня 2008 року близько 21 год. працівники УКР ГУМВС України у Львівській області (далі – слідчі) І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.Д., встановили місцезнаходження заявника у м. Червоноград та затримали його на вулиці. Згідно з подальшими поясненнями, наданими заявником та слідчими національних органів влади, заявник намагався втекти; для того, щоб зупинити його, один зі слідчих збив його з ніг, заявник впав на асфальтовану дорогу та до нього застосували наручники. Згідно з твердженнями заявника після того, як працівники міліції застосували до нього наручники, вони продовжували бити його руками та ногами.

10. Заявник також скаржився, що після затримання він зазнав жорстокого поводження працівників міліції з метою отримання його зізнавальних показань.

11. О 10 год. 30 хв. 6 грудня 2008 року у Пустомитівському райвідділі міліції було складено протокол затримання. Згідно з інформацією, наданою Урядом, у той же час заявника було поміщено до Львівського ізолятора тимчасового тримання (далі – ІТТ).

12. Того ж дня слідчий К. доручив судово-медичному експерту зафіксувати ушкодження на тілі заявника та надати судово-медичний висновок щодо часу їх отримання та походження.

13. Того ж дня судово-медичний експерт, пані Г. (яку Уряд називає паном Х.) склала висновок, в якому зазначалось, що заявник мав такі тілесні ушкодження: садно на чолі, через яке проходили чотири довгі, глибокі, вертикальні паралельні подряпини; садна на переніссі, підборідді, зап'ястках та шиї; дев'ять маленьких синців на пальцях правої руки та набряк правої кисті. Садна на його зап'ястках м'які та рожевого кольору. Інші садна вкриті сухими кірками. Експерт класифікувала тілесні ушкодження як легкі та висловила думку, що їх могли завдати 30 листопада 2008 року. Згідно з висновком судово-медичної експертизи заявник надав пояснення експертові, що він поранив свої обличчя та руки, коли впав, намагаючись втекти від міліції.

14. О 14 год. 30 хв. того ж дня К., слідчий Пустомитівського райвідділу міліції, допитав заявника як підозрюваного. У своїх показаннях заявник зазначив, що 29 листопада 2008 року він погодився на пропозицію В.Щ. пограбувати будинок Н. Заявник не брав із собою ножа та не бачив, щоб В.Щ. та А.Ш. зробили те саме. Як тільки вони увірвалися до будинку, заявник виключив телевізор, який дивився Н., а В.Щ. та А.Ш. тим часом почали його бити. Почувши крики Н., П. спробувала увійти до кімнати, але заявник почав бити її руками і ногами. Після цього заявник вдарив Н. ногою три або чотири рази. Поки інші продовжували бити Н., заявник почав шукати гроші, потім узяв у В.Щ. ножа та вирізав з рам деякі картини. Також він забрав й інші коштовні речі з будинку.

15. О 21 год. 22 хв. того ж дня за скаргою заявника на стан здоров'я, йому до ІТТ викликали карету швидкої медичної допомоги. Бригада швидкої медичної допомоги зафіксувала наявність у заявника саден на обличчі та правій руці, а також діагностувала у нього струс мозку, гіпертензію та набряк.

16. 8 грудня 2008 року заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні розбійного нападу з проникненням у житло і заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. Того ж дня заявник, допитаний у якості обвинуваченого, підтвердив свої показання щодо подій, надані ним 6 грудня 2008 року, та додав, що бачив, як В.Щ. бив Н., але не ножем. Заявник повторив, що не бив Н. ножем та не мав наміру вбивати його. Він скористався ножом для того, щоб вирізати картини з рам. Перед здійсненням розбійного нападу В.Щ. обіцяв, що сам примусить Н. віддати гроші.

17. 9 грудня 2008 року під час поміщення до Львівського слідчого ізолятора (далі – СІЗО) заявник був оглянутий лікарями медичної частини цієї установи. Згідно з довідкою, виданою СІЗО 20 січня 2015 року, під час зазначеного огляду заявник не висловлював жодних скарг.

18. У період з 5 лютого до 8 липня 2009 року працівники міліції щонайменше вісім разів забирали заявника з СІЗО для проведення слідчих дій.

19. 6 лютого 2009 року захисником заявника було призначено пана Ч. Того ж дня заявника допитали в присутності Ч. Заявник повторив свій виклад подій, який викладав 6 та 8 грудня 2008 року, зокрема, твердження, що у будинку Н. він використав ніж для того, щоб вирізати картини з рам, та додав, що наміру вбити Н. не було, а лише пограбувати його житло. Коли він та інші обвинувачені дізналися, що Н. вдома, вони вирішили просто зв'язати його.

20. Згідно з твердженнями Уряду, 6 лютого 2009 року заявник ознайомився з висновком судово-медичної експертизи від 6 грудня 2008 року і не висловив жодних зауважень або клопотань.

21. 18 березня 2009 року після стаціонарного обстеження заявника комісія лікарів-психіатрів склала акт, в якому зазначалось, що на психічну хворобу заявник не страждав. Під час обговорення історії психічного захворювання заявника експерти зазначили, що у жовтні 2008 року він був задіяний у бійці, в якій отримав травму голови та внаслідок цього амбулаторно лікувався. 17 квітня 2009 року заявник та його захисник підписали протокол ознайомлення з актом судово-психіатричної експертизи та написали, що вони не мають зауважень або клопотань.

22. 7 травня 2009 року заявника знову допитали в присутності його захисника. Він повторив свої попередні показання. Під час допиту слідчий запитав у заявника, чому той одразу не приєднався до інших обвинувачених у нападі на Н. Заявник відмовився відповідати.

23. Протягом дослідчої перевірки А.Ш. стверджував, що саме заявник вдарив Н. ножом. На очній ставці між заявником та А.Ш. останній підтвердив свої показання. Заявник заперечив твердження А.Ш., але відмовився свідчити проти нього.

24. Пані П. зазначила, що саме В.Щ. напав на неї та вдарив, а не заявник.

25. Пані І.М. стверджувала, що 1 грудня 2008 року заявник дав їй мобільний телефон та срібний ланцюжок, які він вкрав у Н. та П.

С. Судовий розгляд

26. 30 липня 2009 року матеріали кримінальної справи щодо заявника, А.Ш. та В.Щ. були передані до апеляційного суду Львівської області (далі – апеляційний суд) як суду першої інстанції.

27. 16 листопада 2009 року суд повідомив заявника, що питання про необхідність призначення додаткової судово-психіатричної експертизи розглядатиметься в ході судового розгляду.

28. Заявник визнав себе винним за обвинуваченням у викраденні документів, частково винним за обвинуваченням у розбійному нападі з обтяжуючими обставинами та невинним – за обвинуваченням у вбивстві. Він відмовився надавати більш детальні показання, але, відповідаючи на запитання, зазначив, що використав ніж для того, щоб вирізати з рам картини в будинку потерпілих. В.Щ. визнав свою вину за обвинуваченням у розбійному нападі з обтяжуючими обставинами, а А.Ш. за цим обвинуваченням визнав себе винним частково. Вони здебільшого повторювали показання, які надали під час досудового слідства щодо ролі заявника у вчиненні злочину, зокрема, стверджуючи, що вони не наносили ножових поранень Н., та бачили як заявник з ножом у руці, вкритий кров'ю, веде Н., який також був у крові, до сейфу для того, щоб забрати гроші Н. В.Щ. також стверджував, що заявник сказав йому, що він вдарив Н. ножом.

29. Пані М.М. та пані А.В. свідчили, що пізно ввечері, коли було вчинено вбивство, підсудні залишили будинок, в якому вони перебували разом. А.Ш. взяв з собою ножа. Пізніше підсудні повернулися з різним речами, зокрема, картинами та документами. М.М. свідчила, що вона бачила кров на одязі заявника, коли він повернувся того вечора. А.В. також надала свідчення, що після повернення заявник віддав їй свій одяг та наказав спалити його. Проте вона залишила одяг у будинку.

30. Два інших свідки надали показання, що 5 грудня 2008 року вони бачили, як власниця зазначеного будинку передає міліції пакет з одягом, залишеним у цьому будинку підсудними. Згідно з висновками експертизи ДНК волосся та сліди крові, що були виявлені на одязі заявника в пакеті, можливо належали потерпілим.

31. 11 березня 2010 року заявник подав до суду першої інстанції клопотання про виклик та допит у якості свідка медичного експерта Г., оскільки у своєму висновку від 6 грудня 2008 року вона не встановила точного часу, коли заявникові було завдано тілесних ушкоджень. Аргументуючи своє клопотання, заявник вказав, що зазнав жорстокого поводження під час затримання та після нього. Заявник також клопотав про виклик у якості свідка І.Ку., слідчого Пустомитівського райвідділу міліції, доводячи, що його показання під час досудового слідства не відповідали дійсності, були йому продиктовані та надані під тиском. Він також клопотав про виклик в якості свідків слідчих І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.М., доводячи, що під час затримання та первинного допиту вони піддали його жорсткому поводженню, завдавши тілесних ушкоджень, зафіксованих у висновку судово-медичного експерта від 6 грудня 2008 року. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні цих клопотань. Згідно з твердженнями Уряду підставами для відмови було те, що в розпорядженні суду знаходились протоколи допитів зазначених працівників міліції, які вони надали під час досудового слідства. Більше того, суд першої інстанції вважав, що скарги заявника на жорстоке поводження вже були перевірені у рамках дослідчої перевірки, в результаті якої вони не знайшли свого підтвердження.

32. 25 березня 2010 року суд першої інстанції визнав усіх трьох підсудних винними у вчиненні вбивства, розбою з обтяжуючими обставинами та крадіжці документів. За обвинуваченням у вбивстві заявникові було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією усього належного йому майна, В.Щ. – до тринадцяти років та А.Ш. – до дванадцяти років позбавлення волі. Додаткові строки позбавлення волі було призначено за іншими пунктами обвинувачення, однак за правилами призначення покарання, остаточні строки покарання за вироком суду дорівнювали строкам покарання за вбивство.

33. Суд вважав встановленим фактом те, що заявник та інші співучасники злочину, А.Ш. та В.Щ., вчинили розбій з обтяжуючими обставинами щодо пана Н. та пані П. Хоча саме заявник вдарив Н. ножем, усі підсудні застосували до Н. насильство, щоб подолати його опір, а тому були винні у його вбивстві. У якості доказу вини заявника суд послався на показання підсудних: пані П., пані І.М., пані М.М., пані А.В. (див. пункти 24, 25 та 29), а також показання низки інших свідків, які описали як підсудні позбулися свого одягу та викрадених з будинку потерпілих речей. Суд також посилався на речові докази та експертні висновки. Доходячи висновку про те, що саме заявник вдарив Н. ножем, суд посилався на показання інших підсудних, зазначивши, що вони узгоджувалися з показаннями П. тією мірою, що усі троє, на відміну від заявника, свідчили, що саме В.Щ., а не заявник, напав на П. Суд також посилався на висновок експертизи ДНК, в якому зазначалося, що кров, сліди якої було виявлено на штанах, в які заявник був одягнений того вечора та які були вилучені міліцією з будинку, в якому він їх залишив, можливо належала Н. Суд також посилався на факт визнання заявником під час досудового слідства того, що він використав ніж, який був знятий вбивства, щоб вирізати з рам картини.

34. 18 січня 2011 року Верховний Суд України змінив вирок щодо заявника, пом'якшивши покарання до п'ятнадцяти років позбавлення волі.

Д. Розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження

1. Дослідчі перевірки за Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року

35. 12 липня 2009 року заявник написав листа начальнику Управління Служби безпеки України у Львівській області, в якому скаржився на жорстоке поводження з ним міліції під час затримання та після нього. Зокрема, він стверджував, що у день його затримання він йшов на зустріч з певною пані З., коли до нього підійшов незнайомий чоловік, який, як виявилось, був працівником міліції. Вирішивши, що незнайомиць намагався вкрати його телефон, заявник спробував втекти. Проте інші працівники міліції збили його з ніг. Він впав, а працівники міліції почали бити його руками та ногами. Працівники міліції продовжували бити його ногами, коли він вже був у їхньому автомобілі, а потім – у приміщенні, куди його відвезли після затримання.

36. 24 липня 2009 року Червоноградська місцева прокуратура (далі – Червоноградська прокуратура) а 27 серпня 2009 року прокуратура Пустомитівського району Львівської області (далі – Пустомитівська прокуратура), винесли постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою заявника.

37. 26 лютого 2010 року прокуратурою Львівської області (далі – обласна прокуратура) були скасовані постанови від 24 липня та 27 серпня 2009 року, а матеріали справи повернули до Червоноградської прокуратури та Пустомитівської прокуратури для проведення додаткової перевірки. Обласна прокуратура дійшла висновку, що дослідчі перевірки були неповними. Обласна прокуратура вказала на те, що Червоноградська прокуратура має вжити додаткових заходів для встановлення обставин події, а саме: (i) допитати пані З., на зустріч з якою йшов заявник, коли його було затримано; (ii) встановити лікарів бригади швидкої медичної допомоги, які приїхали на виклик до заявника 6 грудня 2008 року та допитати їх; (iii) допитати судово-медичного експерта з метою з'ясування питання, чи відповідали тілесні ушкодження, які виявила експерт на заявникові 6 грудня 2008 року, твердженням заявника про жорстоке поводження.

38. 26 березня 2010 року Червоноградською прокуратурою знову було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо слідчих – І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.М. Постанова ґрунтувалась на поясненнях слідчих та висновку судово-медичної експертизи від 6 грудня 2010 року. Слідчі надали показання, що вони збили заявника з ніг, коли той спробував втекти. Прокуратура дійшла висновку, що це падіння пояснює походження тілесних ушкоджень заявника. 28 березня 2012 року Червоноградський міський суд Львівської області (далі – Червоноградський міський суд) залишив зазначену постанову без змін, відхиливши як необґрунтовані доводи заявника про те, що його тілесні ушкодження є наслідком жорстокого з ним поводження.

39. 31 березня 2010 року Пустомитівська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо слідчого І.Ку. та двох інших працівників Пустомитівського райвідділу міліції. Постанова ґрунтувалась на поясненнях, наданих працівниками міліції під час допитів. Прокуратура також посилалася на довідки з ІТТ та неідентифікований висновок судово-медичної експертизи, відповідно до якого на той час у заявника не було тілесних ушкоджень. Заявника було повідомлено про цю постанову 5 травня 2011 року.

40. У невказану дату постанову від 31 березня 2010 року було скасовано.

41. 18 травня 2012 року Пустомитівською прокуратурою знову було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників Пустомитівського райвідділу міліції та слідчих управління карного розшуку у зв'язку з відсутністю в їх діях складу злочину. Постанова ґрунтувалась на поясненнях вказаних працівників, які заперечили твердження заявника.

42. 20 червня 2013 року Пустомитівський районний суд Львівської області скасував постанову від 18 травня 2012 року. Суд виявив численні недоліки дослідчої перевірки, зокрема, те, що органи влади не провели розслідування, за яких обставин заявникові викликали карету швидкої медичної допомоги, коли він перебував в ІТТ; також вони не перевірили звітні матеріали з установ, в яких заявник тримався під вартою.

2. Розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року

43. 19 листопада 2012 року набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК). Згідно з новим КПК досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) (див. пункт 51).

44. 15 березня 2013 Червоноградський міський суд задовольнив скаргу заявника та надав Червоноградській прокуратурі вказівку внести відомості про скаргу до ЄРДР для проведення розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження.

45. 20 березня 2013 року ці відомості було внесено.

46. 21 березня 2013 року Червоноградська прокуратура винесла постанову про закриття кримінального провадження. У невказану дату Червоноградський міський суд скасував цю постанову.

47. 2 липня 2013 року Червоноградська прокуратура відновила кримінальне провадження, а заявника було допитано. Він наполягав на тому, що під час його затримання та на шляху до Пустомитівського райвідділу міліції, де було складено протокол його затримання, він зазнав жорстокого поводження від працівників карного розшуку І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.М. Працівників карного розшуку було допитано, але вони заперечували будь-яке жорстоке поводження, наполягаючи на тому, що заявник зазнав тілесних ушкоджень, коли впав при спробі втекти.

48. 24 вересня 2013 року Червоноградська прокуратура винесла постанову про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю в діях слідчих управління карного розшуку І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.М. складу злочину. У постанові було зроблено посилання на попередню постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, винесену у червні 2009 року, згідно з якою заявник впав, намагаючись втекти від міліції. Унаслідок цього він зазнав струсу мозку та синців. У постанові також були посилання на низку доказів щодо підтвердження такої версії подій та, у першу чергу, на показання працівників міліції та висновок судово-медичної експертизи від 6 грудня 2008 року.

49. 7 лютого 2014 року постанову від 24 вересня 2013 року було залишено без змін Червоноградським міським судом, а 11 березня 2014 року – апеляційним судом.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

50. Положення Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року наведено в рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, п. 45, від 15 травня 2012 року).

51. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року втратив чинність 19 листопада 2012 року з набранням чинності нового КПК 2012 року. Новим КПК була виключена стадія дослідчої перевірки. Відповідні положення нового КПК наведено в ухвалі щодо прийнятності у справі «Нагорський проти України» (*Nagorskiy v. Ukraine*) (заява № 37794/14, п. 38, від 4 лютого 2016 року).

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ

52. У своїй відповіді на зауваження Уряду заявник подав нові скарги. Він стверджував, що умови його тримання під вартою в установах, в яких він перебував після постановлення вироку та до перегляду цього вироку Верховним Судом України, а також у 2012 році, були неприйнятними. Він також скаржився, що під час досудового розслідування справи національні суди ухвалювали рішення про продовження строків тримання під вартою за його відсутності, а копії відповідних рішень йому не надавалися. Він також стверджував, що у 2010 році адміністрація установи попереднього ув'язнення втручалась у його листування із захисником щодо його скарги на дії працівників міліції. Суд зазначає, що ці нові пізніші скарги не є уточненням первинних скарг заявника, щодо яких сторони надали свої зауваження. У зв'язку з цим, Суд вважає розгляд цих питань у контексті цієї справи недоцільним (див. рішення у справі «Хомулло проти України» (*Khomullo v. Ukraine*), заява № 47593/10, п. 40, від 27 листопада 2014 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

53. Заявник скаржився, що зазнав жорстокого поводження від міліції, та що у зв'язку з цим не було проведено ефективного розслідування його скарги. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Доводи сторін

54. Уряд доводив, що заявник намагався втекти від міліції та впав на асфальтовану дорогу. У зв'язку з його поведінкою до заявника було застосовано наручники. Заявник не подавав жодних скарг ані медичному персоналу в ПТТ, ані судово-медичному експерту, яка оглядала його 6 грудня 2008 року. Він також не подавав скарг до медичного персоналу СІЗО під час поміщення його до тієї установи 9 грудня 2008 року, хоча з того часу і надалі він вже не перебував під контролем міліції та не мав підстав боятися розправи. Судово-медичний експерт зазначила, що тілесні ушкодження, які вона зафіксувала у заявника 6 грудня 2008 року, могли бути спричинені 30 листопада 2008 року. Більше того, зважаючи на результати судово-психіатричної експертизи, яку пройшов заявник під час досудового слідства, до затримання він міг зазнати струсу мозку. Заявник та його захисник, ознайомившись з висновком судово-медичного експерта від 6 грудня 2008 року та висновком судово-психіатричної експертизи від 18 березня 2009 року, не надали жодних заперечень. Уряд також поставив під сумнів твердження заявника про те, що ймовірною причиною стверджуваного жорстокого поводження було отримання від нього визнавальних показів. Уряд доводив, що впродовж судового розгляду заявник ніколи не змінював своєї версії подій будинку потерпілих, яку він виклав міліції 6 грудня 2008 року. З огляду на ці міркування Уряд стверджував, що скарга заявника за матеріально-правовим аспектом статті 3 Конвенції є явно необґрунтованою.

55. Щодо процесуального аспекту статті 3 Конвенції Уряд доводив, що розслідування було ефективним, а порушення цього аспекту статті 3 Конвенції не було. Уряд доводив, зокрема, що органи прокуратури провели перевірки тверджень заявника, під час яких вони врахували результати судово-медичної експертизи від 6 грудня 2008 року та допитали відповідних працівників міліції та заявника. Працівники міліції не заперечували того факту, що вони збили заявника з ніг, внаслідок чого він впав на асфальт, та що вони застосували наручники, аби запобігти втечі. Уряд доводив, що скасування постанов про відмову в порушенні кримінальної справи та той факт, що справу повертали для проведення додаткової перевірки, свідчив про намір органів влади ефективно розслідувати подію.

56. Заявник наполягав на своїй скарзі. Він наголошував на тому, що між його затриманням та складанням протоколу про затримання був певний проміжок часу, який не було враховано. Саме протягом цього проміжку часу він зазнав жорстокого поводження. Щодо затримки з поданням скарги він доводив, що навіть після переведення його з-під варти у міліції до СІЗО він продовжував боятися розправи від працівників міліції, оскільки вони часто забирали його з СІЗО і він міг зазнати від них жорстокого поводження. У зв'язку з цим він не подавав скарги на жорстоке поводження до закінчення досудового слідства. Він доводив, що оскаржив результати судово-медичної і судово-психіатричної експертизи до апеляційного суду, але безуспішно.

В. Оцінка Суду

1. Стверджуване жорстоке поводження

(а) Прийнятність

57. Суд зазначає, що скарга на жорстоке поводження порушує серйозні питання, які вимагають перевірки щодо суті. Отже, всупереч доводам Уряду, скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції (див. для порівняння рішення у справі «Серіков проти України» (*Serikov v. Ukraine*), заява № 42164/09, п. 53, від 23 липня 2015 року). Вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

(b) Суть

(i) Загальні принципи

58. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичного суспільства. Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незважаючи на обставини чи поведінку потерпілого (див., наприклад, рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 90, ECHR 2000-XI).

59. Коли міліція або інші представники держави, при протистоянні кому-небудь, вдаються до застосування фізичної сили, яка не була абсолютно необхідною внаслідок власних дій такої особи, це принижує людську гідність та є порушенням права, захищеного статтею 3 Конвенції (див. рішення у справах «Коп проти Туреччини» (*Kop v. Turkey*), заява № 12728/05, п. 27, від 20 жовтня 2009 року, та «Тімітк проти Туреччини» (*Timtik v. Turkey*), заява № 12503/06, п. 47, від 9 листопада 2010 року).

60. При оцінці доказів Суд керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Відповідно до установленої практики, така доведеність може впливати із сукупності ознак чи схожих неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Більше того, слід нагадати, що під час провадження на підставі Конвенції не у всіх справах неухильно застосовується принцип *affirmanti incumbit probatio*. Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження або настає їхня смерть, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо

фактів. У такому випадку тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Ель Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, пп. 151 та 152, ЕCHR 2012, з подальшими посиланнями на практику Суду).

(ii) Застосування наведених вище принципів у цій справі

61. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд вважає, що існують достатні докази того (див. пункти 13 та 15), що заявник зазнав тілесних ушкоджень, які були достатньо серйозними, аби підпадати під дію статті 3 Конвенції. Залишається з'ясувати, чи має держава нести відповідальність за статтею 3 Конвенції за завдання цих тілесних ушкоджень.

62. Суд зауважує, що сторонами не заперечується той факт застосування для затримання заявника фізичної сили. Проте сторони не погоджуються з тим, що застосування фізичної сили під час затримання становило порушення статті 3 Конвенції, та з тим, що після затримання його було піддано жорсткому поводженню всупереч статті 3 Конвенції. Відповідно, Суд розгляне два питання:

- (i) чи відповідало застосування фізичної сили щодо заявника під час його затримання вимогам статті 3 Конвенції;
  - (ii) чи було заявника піддано жорсткому поводженню після його затримання, коли він перебував під контролем працівників міліції.
- (а) чи відповідала фізична сила, застосована щодо заявника під час затримання, вимогам статті 3 Конвенції

63. Заявник, за його власним визнанням, намагався втекти від міліції, хоча він намагався пояснити свою спробу втечі непорозумінням (див. пункт 35). Ця обставина свідчить не на користь заявника, в результаті чого покладений на Уряд тягар доведення того, що застосування фізичної сили не було надмірним, є менш суворим (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Спінов проти України» (*Spinov v. Ukraine*, заява № 34331/03, п. 49, від 27 листопада 2008 року, та «Берлінський проти Польщі» (*Berliński v. Poland*), заяви №№ 27715/95 та 30209/96, п. 62, від 20 червня 2002 року).

64. У той час як заявника було затримано чотирма працівниками міліції, Суд не вважає, що кількість залучених до затримання працівників міліції була надмірною. Необхідно враховувати той факт, що при плануванні затримання заявника, на міліцію було покладено завдання затримати особу, яка перебувала у розшуку за розбійний напад з обтяжуючими обставинами та вбивство (див. для порівняння рішення у справі «Залевський проти України» (*Zalevskiy v. Ukraine*), заява № 3466/09, п. 67, від 16 жовтня 2014 року).

65. За таких обставин Суд також зазначає, що пояснення національних органів влади щодо тілесних ушкоджень заявника було правдоподібним. Вони дійшли висновку, що тілесні ушкодження виникли під час бійки заявника з потерпілим 30 листопада 2008 року та внаслідок падіння заявника при спробі втекти, коли він був затриманий та до нього застосували наручники. Зважаючи на те, що заявник визнав, що намагався втекти від працівників міліції та в результаті впав, цілком можливо, що деякі з цих тілесних ушкоджень могли бути отримані у зв'язку з цим. Зокрема, заявник міг отримати синці на обличчі, тілі та струс мозку, коли його збили з ніг, щоб перешкодити його втечі, він впав на асфальт, а після цього був затриманий працівниками міліції. Садна на зап'ястках могли виникнути внаслідок застосування наручників (див. для порівняння згадане рішення у справі «Спінов проти України» (*Spinov v. Ukraine*), п. 50).

66. Більше того, згідно з медичними висновками деякі тілесні ушкодження, зафіксовані у заявника 6 грудня 2008 року, могли бути завдані потерпілим, паном Н., який відповідно до інформації, наданої національними органами влади, чинив своїм нападникам рішучий опір (див. пункти 6 та 33). Важливою обставиною є також те, що 6 грудня 2008 року судово-медичний експерт зафіксувала струпи на синцях заявника та зазначила, що вони могли бути отримані 30 листопада 2008 року. Здавалося, що зважаючи на стан струпів, експерт дійшла висновку, що принаймні деякі з тілесних ушкоджень у заявника були порівняно старими та передували його затриманню (див. для порівняння рішення у справі «Гючмен проти Туреччини» (*Göçmen v. Turkey*), заява № 72000/01, пп. 10, 11, 56, від 17 жовтня 2006 року).

67. Суд також бере до уваги доводи Уряду про те, що деякі з тілесних ушкоджень у заявника можна пояснити травмою голови, якої заявник зазнав у жовтні 2008 року та яку було зафіксовано у висновку судово-психіатричної експертизи (див. пункт 21). Проте з огляду на те, що ця можливість явно не була розглянута під час розслідування на національному рівні, Суд не вважає за доцільне розглядати її. У будь-якому разі згідно із зазначеним вище висновком Суду тілесні ушкодження заявника можна достатньою мірою пояснити навіть без урахування такої можливості.

68. З огляду на ці обставини Суд не вбачає підстав для висновку, що у застосуванні працівниками міліції фізичної сили не було явної необхідності у зв'язку з поведінкою самого заявника. Отже, воно відповідає вимогам статті 3 Конвенції.

(β) Чи зазнав заявник жорстокого поводження після свого затримання, коли перебував в руках працівників міліції.

69. Суд не залишає поза увагою відсутність обґрунтування проміжку часу близько тринадцяти годин у період з фактичного затримання заявника 5 грудня 2008 року до складення протоколу його затримання 6 грудня 2008. Безсумнівно, знадобився певний час для доправлення заявника з місця його затримання у м. Червоноград до м. Пустомити, що розташовані на відстані близько 109 км. Суд вважає, що у цій справі лише факту не запроголового перебування під вартою недостатньо для підтвердження висновку про те, що заявника було піддано жорстокому поводженню.

70. Жоден з наданих Суду документів не містить достовірної інформації про те, що тілесні ушкодження, зафіксовані у заявника 6 грудня 2008 року, були завдані йому під час його перебування під контролем працівників міліції після затримання. Суд також повторює свій висновок, що існує правдоподібне пояснення цим ушкодженням.

71. Отже, з огляду на наявну інформацію, Суд доходить висновку, що неможливо встановити «поза розумним сумнівом», що заявник, як він стверджував, зазнав жорстокого поводження під час його перебування під контролем працівників міліції після затримання.

(γ) Висновок

72. Отже, не було порушення матеріально-правового аспекту статті 3 Конвенції.

2. Ефективність розслідування

(а) Прийнятність

73. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

(b) Суть

(i) Загальні принципи

74. Суд повторює, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції» за своєю суттю вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування повинно бути здатним призвести до встановлення і покарання винних осіб (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

75. Будь-яке розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження повинно бути як оперативним, так і ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати їх як підставу для своїх рішень. Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, зокрема, показання очевидців та висновки судових експертів. Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді з'ясуванню причин тілесних ушкоджень або встановленню винних осіб, ставитиме під загрозу дотримання цього стандарту (див., наприклад, згадане рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), п. 183).

(ii) Застосування наведених вище принципів у цій справі

76. Суд зазначає, що 6 грудня 2008 року, невдовзі після затримання заявника, у нього були виявлені значні тілесні ушкодження. Заявник дійсно чекав до 12 липня 2009 року, тобто більше семи місяців після події, щоб подати скаргу на те, що зазначені тілесні ушкодження було завдано йому під час перебування у відділі міліції. У цьому контексті Суд нагадує, що згідно з його практикою межі вимоги оперативного подання скарги до національних органів влади, що є частиною обов'язку заявників проявляти старанність, повинні оцінюватися з огляду на обставини справи (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*) [ВП], заяви №№ 10865/09, 45886/07 та 32431/08, п. 265, ECHR 2014 (витяги)). У зв'язку з цим Суд зауважує, що до 8 липня 2009 року працівники міліції часто забирали заявника з СІЗО для участі у різних слідчих діях (див. пункт 18). Зважаючи на це, Суд схильний певною мірою повірити поясненню заявника, що він боявся застосування каральних заходів зі сторони міліції, якби він подав свою скаргу раніше.

77. За таких обставин Суд вважає, що після того, як заявник подав свою скаргу на жорстоке поводження разом з медичними висновками на підтвердження тілесних ушкоджень, органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування наведених заявником фактів. Хоча недостатньо оперативне подання скарги заявником безсумнівно робить завдання органів влади складнішим, сама по собі скарга не може пояснити недоліків проведеного розслідування (див. для порівняння рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozdz v. Ukraine*), заява № 12174/03, п. 65, від 30 липня 2009 року).

78. Суд зауважує, що після того як заявник подав свою скаргу, органи влади винесли п'ять постанов про відмову в порушенні кримінальної справи, чотири з яких були скасовані як передчасні. Суд неодноразово раніше постановляв, що повторення таких постанов зазвичай свідчить про серйозні недоліки провадження (див. у тій же справі, п. 66).

79. Більше того, скасовуючи 26 лютого 2010 року постанову про відмову в порушенні кримінальної справи, обласна прокуратура вказала на низку дій, які необхідно було провести в рамках додаткового розслідування, та, у першу чергу, на необхідність допиту судово-медичного експерта та лікарів бригади швидкої медичної допомоги, які оглядали заявника 6 грудня 2008 року (див. пункт 37).

80. Однак не видається, що слідчі органи виконали ці вказівки, оскільки наступні постанови від 31 березня 2010 року та 18 травня 2012 року ґрунтувалися виключно на показаннях працівників міліції. Версія подій у викладі працівників міліції мала перевагу, а жодних спроб її перевірити за допомогою інших методів розслідування здійснено не було (див. для порівняння згадане рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), п. 175). Як видається, заявника не допитували, доки 20 березня 2013 року не розпочалося повне кримінальне розслідування справи за його обвинуваченням, тобто більше п'яти років після стверджуваних подій (див. для порівняння рішення у справі «Олександр Смирнов проти України» (*Aleksandr Smirnov v. Ukraine*), заява № 38683/06, п. 60, від 15 липня 2010 року). Більш того, видається, що судово-медичного експерта та лікарів бригади швидкої медичної допомоги ніколи не допитували, навіть після того, як 20 березня 2013 року нарешті була порушена кримінальна справа.

81. Більше того, очевидним є те, що заявнику чинилися перешкоди в отриманні інформації про хід розслідування. Зокрема, його не повідомляли про постанову від 31 березня 2010 року про відмову в порушенні кримінальної справи до 5 травня 2011 року, тобто близько тринадцяти місяців. Жодних пояснень такої затримки надано не було.

82. За зазначених обставин Суд доходить висновку, що національні органи влади не забезпечили проведення ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження.

83. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

84. Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції, що незважаючи на його клопотання, під час судового розгляду не було викликано для допиту як свідків судово-медичного експерта Г., слідчого Пустомитівського райвідділу міліції І.Ку. та слідчих управління карного розшуку І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.М.

85. Оскільки вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції розглядаються як конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, гарантований пунктом 1 статті 6 Конвенції (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» (*Van Mechelen and Others v. the Netherlands*), від 23 квітня 1997 року, п. 49, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-III), Суд розгляне цю скаргу за цими двома положеннями одночасно. У відповідних частинах зазначено таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом, ... який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків заохочує на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; ...»

А. Прийнятність

86. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

87. Заявник наполягав на своїй скарзі. Він доводив, що висновок експерта Г. не відображав повною мірою наявних у нього тілесних ушкоджень; що слідчий І.Ку. та слідчі карного розшуку – І.Кот., В.Є., І.Г. та Р.М., піддали його жорстокому поводженню з метою примушення його зізнатися у вчиненні злочину; та що слідчий І.Ку. «сфальсифікував» протокол його допиту від 6 грудня 2008 року.

88. Уряд доводив, що судово-медичний експерт Г., про виклик якої як свідка клопотав заявник, відповіла на усі запитання, поставлені їй слідчим. Заявник ознайомився з її висновком під час досудового слідства, але ні він, ні його захисник не подали жодних заперечень. Уряд доводив, що експерт не була би в змозі дійти висновку щодо точного часу завдання тілесних ушкоджень під час судового засідання, оскільки минуло більше року та трьох місяців після проведеного обстеження. Щодо клопотання заявника про виклик працівників міліції як свідків, Уряд

доводив, що твердження заявника вже були перевірені в рамках дослідчої перевірки. Під час досудового слідства працівники міліції також були також допитані і суд мав у своєму розпорядженні протоколи цих допитів, які були зачитані під час судового засідання. Проведення власного розслідування тверджень про жорстоке поводження не належало до компетенції суду, але суд міг не брати до уваги будь-які докази, які він вважав неприйнятними. Отже, відмова суду викликати вказаних заявником свідків не вплинула на справедливість судового розгляду. Відповідно, Уряд наполягав, що не було порушення пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

89. Суд нагадує, що право на виклик свідка не є абсолютним та може бути обмежене в інтересах належного відправлення правосуддя. Підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не вимагає присутності та розгляду кожного свідчення на користь підсудного; його основною метою, як це зазначається у фразі «на тих самих умовах», є повна рівність сторін відповідного провадження. Завдання Європейського суду полягає у тому, щоб упевнитися, що зазначене провадження в цілому було справедливим (див. рішення у справі «Відаль проти Бельгії» (*Vidal v. Belgium*), від 25 березня 1992 року, п. 33, Series A № 235-B). Заявник, який скаржиться на порушення його права вимагати присутності та допиту свідка захисту, має довести, що допит цієї особи є необхідним для встановлення істини, а у зв'язку з відмовою викликати цього свідка порушувалося його право на захист (див. рішення у справі «Гіллурі проти Франції» (*Guilloury v. France*), заява № 62236/00, п. 55, від 22 червня 2006 року). Хоча для національних судів є звичайною практика щодо оцінки отриманих ними доказів у тій самій мірі, що й доказів, які підсудні прагнуть долучити до справи, у будь-якому випадку мають існувати виключні обставини, які б могли переконати Суд, що відмова заслухати особу як свідка, не відповідає статті 6 Конвенції (див. рішення у справах «Брікмон проти Бельгії» (*Bricmont v. Belgium*), від 7 липня 1989 року, п. 89, Series A № 158, та «Дестрегем проти Франції» (*Destrehem v. France*), заява № 56651/00, п. 41, від 18 травня 2004 року).

(б) Застосування наведених вище принципів у цій справі

90. Суд зазначає, що заявник клопотав про допит низки свідків, явно намагаючись підтвердити свої твердження, що він зазнав жорстокого поводження працівників міліції з метою отримання його зізнавальних показань. Хоча показання свідків, про виклик яких клопотав заявник, могли прояснити питання можливого жорстокого з ним поводження, ці показання були б доречними для розгляду справи заявника по суті, якби він надав зізнавальні показання в міліції і національні суди посилалися б на них під час винесення обвинувального вироку (див. для порівняння рішення у справі «Тарасов проти України» (*Tarasov v. Ukraine*), заява № 17416/03, п. 105, від 31 жовтня 2013 року), або якщо ці показання свідків мали б інше важливе значення для його засудження (див., наприклад, рішення у справі «Перна проти Італії» (*Perna v. Italy*) [ВП], заява № 48898/99, пп. 28 та 29, ECHR 2003-V). Проте, враховуючи вищезазначене Суд доходить висновку, що у цій справі мали місце інші обставини.

91. Суд із самого початку зазначає, що протягом усього провадження жодний з підсудних не заперечував свою причетність до розбійного нападу на житло, усі вони визнали себе винними за обвинуваченням у цьому розбійному нападі. Розбіжності між підсудними та обвинуваченням, а також із заявником стосувалися виключно ролі, яку він відігравав в насильницьких діях, які призвели до смерті пана Н. З самого першого допиту у міліції заявник послідовно заперечував свою причетність до цих дій. Інші підсудні навпаки свідчили про те, що саме заявник вдарив ножом пана Н.

92. Єдиним елементом показань заявника, які він надав під час досудового слідства, що торкався питання, хто саме вдарив пана Н. ножом, було визнання ним 6 грудня 2008 року, яке він згодом повторив на суді, того факту, що він використав ніж, щоб вирізати з рам належні потерпілим картини з метою їхнього викрадення. При цьому, визнаючи зазначений факт, заявник завжди наполягав на тому, що він не бив пана Н. ножом, а насправді відігравав у нападі на пана Н. значно меншу від інших підсудних роль. Заявник ніколи не відмовлявся від цього, зробленого ним на самому початку, зізнання та повторив його під час судового розгляду. Його зізнання не розходилося з його позицією впродовж усього провадження.

93. Отже, Суд доходить висновку, що заявник не надав міліції зізнавальних показань щодо своєї причетності в нанесенні панові Н. ножового поранення. Більше того, як видається, визнання заявника винним ґрунтувалося на достатній доказовій базі без урахування власних тверджень заявника, та, перш за все, на показаннях інших підсудних; на тому факті, що показання інших підсудних узгоджувалися з показаннями потерпілої, яка вижила, а не з версією заявника, а також з висновком ДНК експертизи, в якому зазначалося, що на одязі заявника були виявлені сліди крові, що можливо належала панові Н. (див. пункт 33).

94. За цих обставин, Суд встановлює, що будь-які можливі показання свідків, про виклик яких клопотав заявник, не могли вплинути на результат цього судового розгляду (див. для порівняння рішення у справі «Дорохов проти Росії» (*Dorokhov v. Russia*), заява № 66802/01, п. 74, від 14 лютого 2008 року).

95. Отже, Суд вважає, що заявник не довів того, що національний суд не допитав будь-кого зі свідків, чії показання могли б вплинути на справедливість провадження його справи в цілому.

96. Таким чином, не було порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

97. Статтею 41 Конвенції передбачається:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

98. Заявник не подав жодних вимог щодо справедливої сатисфакції. Відповідно, Суд вважає, що підстави для присудження йому будь-яких сум у цьому зв'язку відсутні.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що не було порушення матеріально-правового аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 3 березня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

**СПРАВА «КІН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KIN V. UKRAINE)**

(Заява № 46990/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

18 грудня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Кін проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*), Голова,

Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),

Юлія Антоанелла Моток (*Iulia Antoanella Motoc*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 27 листопада 2018 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 46990/07), яку 17 жовтня 2007 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Віра Максимівна Кін (далі – заявниця).

2. Заявницю, якій була надана правова допомога, представляли пан М. Тарахкало та пані А. Салюк, юристи, які практикують у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. 23 серпня 2016 року про скарги за статтею 3, пунктом 1 статті 5 та статтею 8 Конвенції (щодо подій 29 травня 2000 року) та про скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції (на тривалість кримінального провадження щодо заявниці) було повідомлено Уряд. Решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правил 54 Регламенту Суду.

4. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом, але не навів жодних підстав. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його (див. аналогічний підхід у рішеннях у справах «Неділенко та інші проти України» [Комітет] (*Nedilenko and Others v. Ukraine*) [Committee], заява № 43104/04, пункт 5, від 18 січня 2018 року, «Лада проти України» [Комітет] (*Lada v. Ukraine*) [Committee], заява № 32392/07, пункт 4, від 06 лютого 2018 року, та «Гелетей проти України» [Комітет] (*Gelety v. Ukraine*) [Committee], заява № 23040/07, пункт 4, від 24 квітня 2018 року).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця народилася у 1956 році та проживає у м. Дубно.

6. Заявниця обіймала посаду директора приватної школи у м. Дубно Рівненської області.

А. Кримінальне провадження щодо заявниці та події 29 травня 2000 року

7. 30 березня 2000 року щодо заявниці було порушено кримінальне провадження у зв'язку з невиконанням рішення суду щодо поновлення на посаді вчителя у приватній школі.

8. Згідно з твердженнями заявниці 29 травня 2000 року приблизно о 09 год. 00 хв. працівники Дубенського міськрайвідділу міліції зірвали вхідні двері її будинку. Усередині будинку слідчий Дубенської міжрайонної прокуратури наказав заявниці проїхати до прокуратури на допит. Коли заявниця відмовилася, слідчий наказав працівникам міліції забезпечити її обов'язкову присутність на допиті. Працівники міліції, як стверджувалося, побили заявницю, завели руки за спину та силоміць вивели її з будинку босоніж. Вони посадили її до міліцейського автомобіля та доставили до кабінету слідчого. 29 травня 2000 року приблизно о 13 год. 00 хв. заявницю відпустили.

9. Наступного дня, 30 травня 2000 року, заявницю оглянув лікар, який встановив наявність тілесних ушкоджень на її плечах.

10. 09 квітня 2001 року Дубенська міжрайонна прокуратура закрила кримінальну справу щодо заявниці з огляду на малозначність скоєного нею злочину.

11. 02 серпня 2001 року Дубенський міськрайонний суд скасував постанову від 09 квітня 2001 року у зв'язку з необґрунтованістю та постановив поновити слідство.

12. 14 серпня 2001 року слідство було закінчене та матеріали справи були направлені на розгляд до Дубенського міського суду.

13. 30 січня 2004 року та 13 березня 2006 року Дубенський міськрайонний суд ухвалив вироки у справі заявниці, які були скасовані Апеляційним судом Рівненської області у зв'язку з необґрунтованістю.

14. 30 січня 2007 року Дубенський міськрайонний суд визнав заявницю винною у невиконанні судового рішення та вирішив за належне призначити їй покарання у виді штрафу. Проте зрештою він звільнив заявницю від покарання у зв'язку із закінченням встановленого законом строку давності.

15. 17 квітня 2007 року Апеляційний суд Рівненської області відмовив у задоволенні апеляційної скарги заявниці та залишив без змін вирок від 30 січня 2007 року.

16. 13 листопада 2007 року Верховний Суд України відмовив у розгляді касаційної скарги заявниці у зв'язку з недотриманням нею процесуальних норм при її поданні.

В. Проведення на національному рівні щодо стверджуваного жорстокого поводження із заявницею та пов'язані з цим питання

1. Заява про порушення кримінальної справи щодо події 29 травня 2000 року

17. 02 червня 2000 року заявниця звернулася зі скаргою до Рівненської обласної прокуратури щодо події 29 травня 2000 року (див. пункт 8). Вона була оглянута судово-медичним експертом, який встановив, що у неї було п'ять синців на плечах та ушкодження лівого плечового суглобу. Судово-медичний експерт зазначив, що тілесні ушкодження утворились від дії твердих тупих предметів; вони могли бути отримані за обставин, описаних заявницею.

18. 30 червня 2000 року за результатами дослідчої перевірки прокуратура Рівненської області відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції у зв'язку з відсутністю складу злочину.

19. 20 березня 2001 року за скаргою заявниці Генеральна прокуратура України скасувала постанову від 30 червня 2000 року у зв'язку з необґрунтованістю та надала вказівку провести додаткову перевірку. Заявниця не була поінформована про ухвалені у рамках додаткової перевірки рішення. У 2016 році Секретаріат Урядового уповноваженого було проінформовано, що матеріали цих перевірок були знищені разом з іншими матеріалами стосовно того самого періоду після закінчення встановленого законом періоду зберігання таких документів.

2. Позов про відшкодування шкоди у зв'язку з подіями 29 травня 2000 року

20. 29 травня 2003 року заявниця подала до Дубенського міськрайонного суду цивільний позов, вимагаючи відшкодування шкоди у зв'язку з порушенням недоторканості її житла, її незаконним затриманням та жорстоким поводженням з нею 29 травня 2000 року.

21. 09 липня 2007 року Дубенський міськрайонний суд встановив, що 29 травня 2000 року заявниця зазнала жорстокого поводження та її незаконно доставили з дому до кабінету слідчого. Суд встановив, що органи влади діяли неправомірно та що вони порушили її право на недоторканність житла, право на свободу та право на повагу до людської гідності. Суд присудив заявниці 500 українських гривень (далі – грн., близько 73 євро на час подій) у якості відшкодування моральної шкоди.

22. 26 травня 2008 року Львівський апеляційний адміністративний суд залишив без змін постанову від 09 липня 2007 року.

23. Заявниця подала касаційну скаргу, оскаржуючи розмір присудженого відшкодування шкоди.

24. 08 травня 2009 року Вищий адміністративний суд України встановив, що касаційна скарга не була оформлена належним чином. Суд встановив строк, протягом якого заявниця могла усунути недоліки у своїй касаційній скарзі.

25. 13 липня 2009 року Вищий адміністративний суд України повернув касаційну скаргу заявниці без розгляду її по суті, встановивши, що вона не дотрималася процесуальних вимог щодо подання скарг.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

26. Відповідні положення національного законодавства наведені у рішенні у справі «Осипенко проти України» (*Osypenko v. Ukraine*, заява № 4634/04, пункти 33 – 36, від 09 листопада 2010 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3, ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 ТА СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

27. Заявниця скаржилася, що під час подій 29 травня 2000 року: (i) вона зазнала жорстокого поведження та приниження працівників міліції у порушення статті 3 Конвенції; (ii) у цей день вона була незаконно позбавлена свободи з 09 год. 00 хв. до 13 год. 00 хв., що становило порушення пункту 1 статті 5 Конвенції; та (iii) було порушене її право на повагу до житла за статтею 8 Конвенції.

28. Наведенні статті Конвенції у відповідних частинах передбачають:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 5

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

(c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...»

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Прийнятність

1. Доводи сторін

29. Уряд доводив, що заявниця втратила свій статус потерпілої стосовно наведених скарг, оскільки національні суди у повному обсязі та чітко визнали порушення її прав та присудили їй достатнє відшкодування. Уряд також стверджував, що якщо заявниця вважала, що відшкодування шкоди було недостатнім, вона мала належним чином порушити це питання у Вищому адміністративному суді України. Проте вона цього не зробила, враховуючи, що її касаційна скарга не була розглянута по суті у зв'язку з недотриманням нею процесуальних формальностей (див. пункт 25). За цих обставин заявниця не вичерпала національні засоби юридичного захисту.

30. Заявниця стверджувала, що вона зберегла статус потерпілої стосовно зазначених скарг, оскільки окрім визнання порушень, їй не було надано адекватного відшкодування. Зокрема, не було проведено ефективного розслідування її тверджень про жорстоке поведження, а присуджене відшкодування шкоди було занадто малим, щоб компенсувати її страждання. Заявниця також стверджувала, що вона не могла бути звинувачена у невичерпанні національних засобів юридичного захисту щодо її тверджень про недостатність присудженого відшкодування шкоди: незважаючи на недотримання нею процесуальних формальностей, Вищий адміністративний суд України мав надати заявниці додатковий час, щоб дозволити їй усунути всі процесуальні недоліки в її касаційній скарзі.

2. Оцінка Суду

31. Суд нагадує, що у першу чергу саме національні органи влади мають надати відшкодування за будь-яке порушення Конвенції (див., *inter alia*, рішення у справі «Сільядін проти Франції» (*Siliadin v. France*), заява № 73316/01, пункт 61, ЄСПЛ 2005-VII). Прийняття рішення або вжиття заходів на користь заявника у принципі недостатньо для того, щоб позбавити його статусу «потерпілого» для цілей статті 34 Конвенції, якщо національні органи не визнали, явно або по суті, порушення Конвенції та не надали відшкодування за таке порушення (див.,

inter alia, рішення у справі «Далбан проти Румунії» [ВП] (*Dalban v. Romania*) [GC], заява № 28114/95, пункт 44, ЄСПЛ 1999-VI, та згадане рішення у справі «Сільядін проти Франції» (*Siliadin v. France*), пункт 62).

32. Суд погоджується з твердженням Уряду, що національні суди визнали по суті стверджувані порушення Конвенції (див. пункт 21). Проте залишається питання, чи надали органи влади заявниці відшкодування з метою виправлення цих порушень.

33. Згідно з практикою Суду відшкодування має бути належним та достатнім для виправлення порушення конвенційного права на національному рівні. Загалом Суд вважає, що це залежить від обставин справи, і має враховуватися, зокрема, характер порушення Конвенції, про яке йдеться (див. рішення у справі «Куріч та інші проти Словенії» [ВП] (*Kuric and Others v. Slovenia*) [GC], заява № 26828/06, пункт 260, ЄСПЛ 2012 (витяги). У справах про умисне жорстоке поведіння порушення статті 3 Конвенції не може бути виправлене лише шляхом присудження відшкодування шкоди потерпілому. Якби органи влади реагували на випадки умисного жорстокого поведіння, які сталися з вини представників держави, лише шляхом виплати компенсації, не вживаючи при цьому достатніх заходів для кримінального переслідування та покарання винних осіб, тоді у деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем, а загальна юридична заборона катування і нелюдського та такого, що принижує гідність, поведіння, незважаючи на її основоположну важливість, була би неефективною на практиці (див. рішення у справі Єронович проти Латвії» [ВП] (*Jeronovičs v. Latvia*) [GC], заява № 44898/10, пункт 105, ЄСПЛ 2016).

34. Суд зазначає, що спочатку заявниця порушила це питання у рамках кримінального провадження. У матеріалах справи вказано, що у 2000 та 2001 роках її твердження розглядалися у рамках дослідчих перевірок без проведення повного розслідування (див. пункти 18 та 19). Суд встановив, що ця попередня слідча процедура не відповідає принципам ефективного засобу юридичного захисту, оскільки слідчий може здійснювати лише обмежений перелік процесуальних дій у рамках такої процедури, а потерпілі не мають офіційного статусу і, таким чином, позбавляються можливості брати ефективну участь у процедурі (див. рішення у справі «Скороходов проти України» (*Skorokhodov v. Ukraine*), заява № 56697/09, пункт 34, від 14 листопада 2013 року, з подальшими посиланнями). Дійсно, ніщо не вказує на те, що такі перевірки були ефективними у цій справі. Заявниця навіть не була поінформована про результати цих перевірок, тоді як Уряд відповів, що не міг надати жодної інформації щодо цих перевірок, оскільки відповідні документи були знищені після закінчення встановленого законом строку зберігання таких документів (див. пункт 19). Уряд не поінформував Суд про будь-які подальші слідчі дії, вжиті національними органами влади з метою перевірки тверджень заявниці. У зв'язку з цим варто зазначити, що розглядаючи у подальшому цивільний позов заявниці, національні суди, (див. пункти 20 – 25) не згадували жодних результатів перевірок чи розслідування у кримінальній справі. Загалом надані Суду матеріали справи не дозволяють йому дійти висновку, що було проведено ефективне розслідування стверджуваних фактів та що держава вжила достатніх заходів для кримінального переслідування і покарання винних осіб.

35. Щодо цивільного провадження національні суди присудили заявниці відшкодування шкоди за встановлені порушення (див. пункт 21). Заявниця не порушила у Вищому адміністративному суді України питання щодо достатності присудженого відшкодування шкоди (див. пункт 25). Ніщо не вказує на те, що заявниця була необгрунтовано обмежена у доступі до цього органу судової влади. Отже, заявниця не може висувати на міжнародному рівні скаргу щодо достатності відшкодування шкоди, присудженого у рамках цивільного провадження (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Акопян проти України» (*Akopyan v. Ukraine*), заява № 12317/06, пункт 93, від 05 червня 2014 року). Проте навіть якщо припустити, що сума була достатньою, залишається питання, чи було присуджене у цивільному провадженні відшкодування надане заявниці ефективним чином. Згідно з практикою Суду відшкодування за порушення Конвенції має надаватися за допомогою застосування засобу юридичного захисту, який сам по собі є ефективним, адекватним та доступним. Зокрема, надмірні затримки у провадженні за позовом про відшкодування шкоди можуть зробити такий засіб неефективним, унаслідок чого заявник збереже статус потерпілого (див., наприклад, «Гефген проти Німеччини» [ВП] (*Gäfgen v. Germany*) [GC], заява № 22978/05, пункт 127, ЄСПЛ 2010, у контексті статті 3 Конвенції, та згадане рішення у справі «Акопян проти України» (*Akopyan v. Ukraine*), пункти 97 та 101, у контексті статті 3, пункту 1 статті 5 та статті 8 Конвенції).

36. У цій справі заявниця подала свій позов про відшкодування шкоди 29 травня 2003 року (див. пункт 20), а провадження тривало до 13 липня 2009 року (див. пункт 25), тобто понад шість років. Ніщо у матеріалах справи не вказує на те, що такий довгий період часу був виправданим обставинами справи. Тому Суд вважає, що затримки були надмірними, внаслідок чого відшкодування шкоди за цивільним позовом не було надано ефективним чином.

37. З огляду на наведені міркування, зокрема, відсутність будь-якого ефективного розслідування тверджень заявниці та нездатність органів влади вчасно надати відшкодування шкоди за цивільним позовом, Суд вважає, що заявниці не було надане адекватне відшкодування у зв'язку з її скаргами за статтею 3, пунктом 1 статті 5 та статтею 8 Конвенції та що вона все ще може стверджувати, що вона є потерпілою у зв'язку з цим.

38. Крім того, висунувши свої скарги спочатку у рамках кримінального провадження, яке виявилось неефективним, а згодом шляхом подання позову про відшкодування шкоди, який розглядався національними судами надмірно довго, заявниця достатньою мірою висунула свої скарги в органах влади і більше не була зобов'язана ви-

користувати інші національні засоби юридичного захисту (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Акопян проти України» (*Akopyan v. Ukraine*), пункт 98). За цих обставин Суд вважає, що заявниця виконала зобов'язання щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, передбачене пунктом 1 статті 35 Конвенції.

39. Отже, відповідні зауваження Уряду відхиляються.

40. Суд зазначає, що скарги заявниці не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

41. Заявниця наполягала, що було порушено її права за статтею 3, пунктом 1 статті 5 та статтею 8 Конвенції.

42. Уряд не надав коментарів щодо суті.

43. Суд зазначає, що національні суди встановили, що під час подій 29 травня 2000 року заявниця зазнала жорстокого поводження працівників правоохоронних органів та була незаконно доставлена зі свого дому до кабінету слідчого. Національні суди визнали, що органи влади діяли незаконно та порушили право заявниці на повагу до людської гідності, право на свободу та право на недоторканість її житла (див. пункт 21). Суд не вбачає підстав відходити від цих висновків національних судів.

44. Отже, було порушено статтю 3, пункт 1 статті 5 та статтю 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

45. Заявниця скаржилася за пунктом 1 статті 6 Конвенції на надмірну тривалість кримінального провадження щодо неї.

46. Пункт 1 статті 6 Конвенції у відповідній частині передбачає:

Пункт 1 статті 6 Конвенції

«1. Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

А. Прийнятність

47. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

48. Заявниця стверджувала, що її справа не була особливо складною і відповідальність за затримки мали нести державні органи.

49. Уряд доводив, що заявниця сама впливала на загальну тривалість провадження.

50. Суд зазначає, що відповідне провадження почалося 30 березня 2000 року (див. пункт 7) та закінчилося 13 листопада 2007 року (див. пункт 16), коли Верховний Суд України відмовив у розгляді касаційної скарги заявниці. Отже, воно тривало понад сім років та сім місяців у трьох інстанціях.

51. Суд повторює, що розумність тривалості провадження має оцінюватися у світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також важливість предмету спору для заявника (див. серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Фрідлендер проти Франції» [ВП] (*Frydlander v. France*) [GC], заява № 30979/96, пункт 43, ЄСПЛ 2000-VII).

52. У справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*, заява № 66561/01, від 30 березня 2004 року) Суд встановив порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

53. Розглянувши всі надані матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо суті цієї скарги. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі тривалість провадження була надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку».

54. Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

55. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода, судові та інші витрати

56. Заявниця вимагала 11 114,96 українських гривень (далі – грн, близько 380 євро на час подій) в якості відшкодування матеріальної шкоди та 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди, а також 3 750 євро компенсації витрат на правову допомогу.

57. Уряд доводив, що вимога щодо відшкодування матеріальної шкоди була необґрунтованою, окрім частини вимоги щодо компенсації поштових витрат, понесених під час провадження у Суді. Ці витрати підтверджувалися доказами лише щодо суми у розмірі 1 412,09 грн (близько 48 євро на час подій). Уряд залишив цю частину вимоги на розсуд Суду. Він також стверджував, що вимога щодо відшкодування моральної шкоди була надмірною та безпідставною. Вимога щодо компенсації витрат на правову допомогу була аналогічно необґрунтованою та мала бути відхилена.

58. Суд зазначає, що жодного підтвердження матеріальної шкоди, зазначеної у результаті встановлених порушень, немає тому він нічого не присуджує за цим пунктом.

59. Щодо вимоги відшкодування моральної шкоди Суд вважає, що заявниця мала зазнати болю та страждань у зв'язку із встановленим у цій справі порушенням. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявницю 11 700 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

60. Зрештою, щодо вимоги компенсації витрат на правову допомогу Суд повторює, що відповідно до його практики заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні у нього документи та зазначені критерії Суд вважає за розумне присудити 1 000 євро компенсації витрат на правову допомогу пана М. Тарахкала, додатково до вже наданої правової допомоги (див. пункт 2). Крім того, заявниця мала право на отримання 48 євро компенсації поштових витрат. Ця сума має бути сплачена безпосередньо на банківський рахунок захисника заявниці, пана М. Тарахкала, як зазначено заявницею (див., наприклад, рішення у справі «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288, від 15 грудня 2016 року).

В. Пеня

61. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3, пункт 1 статті 5 та статтю 8 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 11 700 (одинадцять тисяч сімсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 1 048 (одна тисяча сорок вісім) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявниці, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені на банківський рахунок її представника, пана М. Тарахкала;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 18 грудня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Провила 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Пауло Пінто де Альбукерке
(*Paulo Pinto de Albuquerque*)
Голова

**СПРАВА «КИРПИЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KIRPICHENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 38833/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

2 квітня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

02/07/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням

У справі «Кирпиченко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*)
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 10 березня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 38833/03), яку 24 жовтня 2003 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Анатолійович Кирпиченко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв пан Бущенко А.П., юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляли його Уповноважені, на той час – пан Ю. Зайцев і пан Н. Кульчицький.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження під час перебування під вартою та що розслідування за його скаргами було неефективним.

4. 2 жовтня 2006 року про заяву було повідомлено Уряд.
5. Заявник помер 29 жовтня 2012 року, і його матір, пані Світлана Семенівна Савич, повідомила Суд про своє бажання підтримати заяву.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1963 році і проживав у м. Донецьк.
7. 28 січня 2003 року заявнику було завдано два ножових поранення. За його твердженнями, їх завдали двоє незнайомих осіб, які напали на нього на безлюдній вулиці.
8. Близько 14 год 29 січня 2003 року троє працівників міліції затримали заявника у нього вдома та доправили до Пролетарського РВ Донецького міського управління ГУМВС України Донецької області (далі – райвідділ міліції) для допиту у зв'язку з вбивством Л.С., дівчини підліткового віку. Пізніше того ж дня заявника було доправлено до прокуратури Пролетарського району м. Донецька (далі – районна прокуратура) для допиту.
9. Того ж дня в рамках надання безоплатної правової допомоги заявникові було призначено захисника О. За твердженнями заявника, захисник мала з ним коротке побачення, порадила йому не надавати показів, а під час проведення допиту залишила його одного.
10. Як випливає з протоколу допиту заявника від 29 січня 2003 року, підписаного заявником та його захисником, він надав докладну інформацію про своє життя, а також особисті відомості, але відмовився надавати будь-які пояснення щодо злочину, у вчиненні якого підозрювався.
11. Увечері 29 січня 2003 року для надання заявнику медичної допомоги у зв'язку із завданими йому ножовими пораненнями було викликано бригаду швидкої допомоги. По прибутті о 19 год 30 хв бригада зафіксувала у заявника дві ножові рани і гіперемію шкіри обличчя (*лицо гіпереміровано*), а також що він був притомний, мав нормальний кров'яний тиск (120/80), вільно дихав та що загальний стан його здоров'я був задовільним. Після надання заявникові першої медичної допомоги у зв'язку з його ранами бригада швидкої медичної допомоги поїхала о 19 год 55 хв.
12. 30 січня 2003 року заявник подав до районної прокуратури скаргу на те, що працівники міліції катували його перед тим, як доправити до райвідділу міліції, та після цього. Він зазначив, зокрема, що троє працівників міліції, які затримали його, жорстоко били його по всіх частинах тіла, включаючи область паху, незважаючи на те, що він у будь-якому разі не міг чинити опір при його затриманні, оскільки мав дві ножові рани, завдані йому днем раніше. Після його прибуття до райвідділу міліції близько 15 год кілька працівників міліції з метою примусового отримання визнавальних показів почали його катувати. Зокрема, вони надягали йому на голову пластикові пакети, наповнені цигарковим димом, викручували йому пальці, ставали ногами на його руки, били його, наносили удари кулаками, притискаючи книгу до його тіла, та підвішували його в наручниках долілиць між двома столами. Внаслідок цього він почав втрачати свідомість та відчував себе настільки погано, що знадобилося викликати швидку медичну допомогу. Проте, як стверджує заявник, бригада швидкої медичної допомоги не поставилася серйозно до його скарги та не зафіксувала низку тілесних ушкоджень. Після від'їзду бригади швидкої медичної допомоги жорстоке поводження із заявником, за його словами, продовжувалось до ранку 30 січня 2003 року.
13. Близько 15 год 30 хв 30 січня 2003 року заявника оглянув судово-медичний експерт, якого запросили оцінити його тілесні ушкодження, пояснити час та спосіб їх завдання, а також визначити, чи могли вони бути завдані самим заявником. У своєму висновку експерт зазначив, що заявник мав дві ножові рани та близько дванадцяти поверхових тілесних ушкоджень (подряпини, садна, синці тощо) на обличчі та інших частинах тіла. Він також зазначив, що тілесні ушкодження заявника сукупно можна класифікувати як «легкі», що їх було завдано дією тупих і загострених предметів за день-два до проведення огляду, а місце їх розташування свідчить, що заявник міг завдати їх собі сам.
14. 31 січня 2003 року Пролетарський районний суд м. Донецька (далі – районний суд) обрав заявнику запобіжний захід у вигляді взяття під варту строком на десять днів до закінчення досудового слідства у його справі. Заявник не оскаржив це рішення.
15. 3 лютого 2003 року районна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження працівників міліції. Прокуратура зазначила, що відповідно до пояснень працівників міліції, які здійснювали його затримання, та слідчого міліції, у кабінеті якого заявника допитували, ані вони, ані будь-хто інший в їх присутності не бив заявника та не повадився з ним жорстоко у будь-який інший спосіб.
16. 7 лютого 2003 року захисника О., призначеного заявнику в рамках надання безоплатної правової допомоги, замінив безоплатний захисник К.
17. 7 лютого 2003 року районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою. Заявник, інтереси якого представляв захисник К., не оскаржив це рішення.
18. 8 лютого 2003 року заявника було поміщено до Донецького слідчого ізолятора (СІЗО).
19. Заявник неодноразово подавав до різних органів влади скарги на те, що впродовж кількох днів до його

переведення до СІЗО він перебував у камері з особою, хворою на туберкульоз, та що постанова від 3 лютого 2003 року про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку з жорстоким поведженням 29 січня 2003 року була несправедливою. Він також стверджував, що не всі тілесні ушкодження були зафіксовані під час його огляду експертом 30 січня 2003 року, та що вартовий конвою безпідставно побив його 4 березня 2003 року.

20. У березні 2003 року слідчий районної прокуратури А.Д., який розслідував вбивство Л.С. та крадіжку з її квартири, провів очні ставки між заявником та кількома працівниками міліції, яких він звинувачував у жорсткому поведженні. Під час цих очних ставок працівники міліції заперечували факт будь-якого жорсткого поведження. Заявник відмовився надати пояснення, заявляючи, що А.Д. поведився грубо, упереджено та ображав його.

21. 18 березня 2003 року районна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргами заявника на жорстоке поведження у січні 2003 року. Прокуратура зазначила, що під час допитів відповідних працівників міліції та очних ставок між сторонами жодних доказів жорсткого поведження виявлено не було. Прокуратура також зазначила, що згідно з журналом покамерного розміщення заявник перебував у камері один, а не з хворою особою, як він стверджував.

22. Заявник оскаржив вищезазначену постанову до прокуратури Донецької області (далі – обласна прокуратура) та до інших органів влади, зазначаючи, зокрема, що очні ставки було організовано з метою отримання від нього визнавальних показів, а не для перевірки його тверджень про жорстоке поведження. Він також скаржився, що внаслідок побиття працівниками міліції він більше не міг належним чином рухати лівою ногою.

23. У березні 2003 року А.Д. призначив додаткову судово-медичну експертизу тілесних ушкоджень заявника, поставивши експерту, серед іншого, запитання щодо того, чи могли зазначені тілесні ушкодження бути завдані Л.С. під час самозахисту, та чи є будь-яке з тілесних ушкоджень заявника характерним для спроби удушити його у будь-який спосіб. Згідно з висновками цієї експертизи, проведеної 15 і 16 квітня 2003 року, можливість завдання Л.С. зафіксованих 30 січня 2003 року тілесних ушкоджень під час самозахисту не виключалась. Тілесних ушкоджень, характерних для удушення, встановлено не було.

24. 4 квітня 2003 року невролог СІЗО діагностував у заявника посттравматичний неврит малого гомілкового нерва.

25. У квітні 2003 року А.Д. призначив ще одну судово-медичну експертизу з метою встановлення, чи дійсно заявник страждає на посттравматичний неврит малого гомілкового нерва, і якщо так, то коли і внаслідок якої травми це захворювання виникло. Зокрема, експерт мав відповісти на запитання, чи може це захворювання бути пов'язаним з тілесними ушкодженнями, зафіксованими 30 січня 2003 року.

26. 22 квітня 2003 року той самий експерт, який провів попередні експертизи, підтвердив, що заявник страждає на неврит малого гомілкового нерва, але встановити, коли та як це захворювання виникло, було неможливо.

27. Того ж дня районна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргою заявника на жорстоке поведження працівників міліції. Прокуратура посилалась на ті ж аргументи, що й у попередніх постановках про відмову в порушенні кримінальної справи, а також на висновки експерта, відповідно до яких встановити імовірний зв'язок між посттравматичним невритом малого гомілкового нерва у заявника і стверджуваним жорстким поведженням з ним у січні 2003 року було неможливо.

28. Заявник оскаржив цю постанову до районного суду та до інших органів влади, стверджуючи, що розслідування за його скаргами було формальним і поверхневим, що йому було заборонено ставити запитання експерту та що сам експерт був упередженим.

29. 29 квітня 2003 року районний суд відмовив у задоволенні скарги заявника. Згодом (8 серпня 2003 року) апеляційний суд Донецької області (далі – апеляційний суд) переглянув це рішення і постановив долучити скаргу заявника до кримінальної справи щодо нього. Подальша касаційна скарга заявника на це рішення була залишена без розгляду на тій підставі, що він не виправив її процесуальні недоліки. Згідно з твердженнями заявника, його не було повідомлено про це рішення.

30. Згідно з твердженнями заявника, 6 травня 2003 року, коли він ознайомлювався з матеріалами кримінальної справи щодо нього у приміщенні прокуратури, А.Д. безпідставно вдарив його в обличчя. Внаслідок завданих ударів з носа заявника потекла кров і залишила плями на його светрі, оточуючих меблях та сторінках матеріалів справи.

31. 7 травня 2003 року заявник подав до обласної прокуратури скаргу на те, що А.Д. його вдарив, але відповіді не отримав.

32. 16 травня 2003 року заявника доставили з СІЗО до райвідділу міліції для допиту та тимчасово поміщено під варту до ізолятора тимчасового тримання органів внутрішніх справ (далі – ІТТ). За його словами, працівник міліції В.Д., який того дня чергував, образив його, а також двічі вдарив кулаком в обличчя та ногою у спину.

33. Того ж дня після повернення заявника медичний персонал СІЗО зафіксував у нього забій на губі, крововилив у м'які тканини обличчя, а також садно на його спині, і передав скарги заявника на дії В.Д. до районної прокуратури для перевірки.

34. 27 травня 2003 року районна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку з подією 16 травня 2003 року. Прокуратура зазначила, що згідно з поясненнями В.Д. та його колеги А.П., який також чергував того дня, В.Д. ніколи не бив та не ображав заявника. Обидва працівники міліції зазначили, що при вибутті за-

явника з ІТТ у нього вже були ушкодження на обличчі. Вони вважали, що ці ушкодження ймовірно були завдані самим заявником, коли той перебував у камері, з метою завдання шкоди репутації чергових працівників міліції. Як стверджує заявник, його не було повідомлено про цю постанову і він продовжував подавати скарги до різних органів влади на непроведення розслідування за його скаргами на жорстоке поводження.

35. Восени 2003 року апеляційний суд розпочав розгляд справи щодо заявника за обвинуваченням у вчиненні вбивства Л.С. та крадіжки цінних речей з її квартири.

36. У листопаді 2003 року матір заявника було допущено до участі у провадженні в якості його захисника.

37. У невизначену дату І. замінив К. в якості безоплатного захисника.

38. 17 грудня 2003 року апеляційний суд допитав слідчого А.Д. щодо обставин, за яких на матеріалах справи заявника з'явилися плями крові. Під час судового засідання А.Д. визнав, що він не впевнений у походженні плям крові. Він припустив, що у січні 2003 року на матеріалах справи могли з'явитися плями крові Л.С. або впродовж періоду, коли заявник ознайомлювався з матеріалами справи, йому могло стати зле і у нього могла статися кровотеча з носу.

39. 26 січня 2004 року апеляційний суд повернув справу щодо заявника на додаткове розслідування. Суд, зокрема, зобов'язав органи досудового слідства провести додаткову перевірку за скаргами заявника на жорстоке поводження та встановити походження плям крові на матеріалах справи.

40. 9 липня 2004 року обласна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи щодо А.Д., дійшовши висновку, що скарги заявника на побиття його зазначеною особою 6 травня 2003 року були необґрунтованими. Прокуратура зазначила, що згідно з власними поясненнями А.Д., наданими у 2004 році та підтвердженими його колегою А.К., 6 травня 2003 року заявник дряпав свій ніс до тих пір, поки з нього не пішла кров, щоб завдати шкоди репутації А.Д. Як стверджує заявник, про цю постанову його було повідомлено лише у жовтні 2004 року.

41. У невизначену дату справу щодо вбивства Л.С. та крадіжки з її квартири було передано до апеляційного суду для розгляду по суті.

42. 28 жовтня 2004 року заявник оскаржив до апеляційного суду, який розглядав його кримінальну справу, постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою на подію 6 травня 2003 року. Він зазначив, серед іншого, що для збирання об'єктивних доказів або дослідження плям крові не докладалося жодних зусиль. Він також зазначив, що пояснення А.Д., надані прокуратурі, суперечили його показам, наданим суду шістьма місяцями раніше, та що малоімовірним є те, що, надаючи нові покази, він міг краще пригадати відповідні деталі.

43. Під час судового розгляду апеляційний суд допитав велику кількість свідків, включаючи кількох працівників міліції, яких заявник обвинувачував у жорстокому з ним поводженні, та дослідив різні джерела доказів, включаючи рапорти працівників міліції щодо виявлення відбитків пальців заявника на меблях у квартирі Л.С. та сумки з речами Л.С. у будинку, в якому жив заявник. Заявник стверджував, що свідки вступили у колективну змову проти нього, та що працівники міліції підкинули йому та сфальсифікували справжні докази, а також знищили докази, які свідчили про його невинуватість. Він також скаржився на порушення його права на захист, зокрема у зв'язку з тим, що його перший допит відбувся без захисника, і низку документів у матеріалах справи, включаючи протокол його допиту від 29 січня 2003 року, було підроблено.

44. 9 листопада 2004 року апеляційний суд визнав заявника винним у вбивстві Л.С. і крадіжці цінних речей з її квартири та призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Суд також встановив, що твердження заявника про порушення його права на захист та інші його процесуальні скарги були необґрунтованими і що органи прокуратури надали переконливі пояснення у зв'язку з відмовами у порушенні кримінальної справи за його скаргами на жорстоке поводження. Щодо тілесних ушкоджень заявника, зафіксованих 30 січня 2003 року, то вони ймовірно були завдані під час спроб Л.С. захиститися від нападу заявника.

45. Заявник та його безоплатний захисник І. оскаржили вирок від 9 листопада 2004 року у касаційному порядку, стверджуючи, зокрема, що ані апеляційний суд, ані прокуратура належним чином не розслідували твердження про жорстоке поводження із заявником, що його засудження ґрунтувалось на припущеннях та сфальсифікованих доказах, та що його процесуальні права, включаючи право на захист, було порушено.

46. 18 і 30 травня 2005 року обласна прокуратура у своєму листі повідомила заявника про відсутність підстав для порушення кримінальної справи за його скаргами на жорстоке поводження, оскільки зазначені скарги вже були розглянуті та відхилені як необґрунтовані.

47. 10 травня 2005 року заявник пройшов рентгенологічне обстеження, і у нього було виявлено туберкульоз.

48. 17 листопада 2005 року Верховний Суд України залишив вирок заявникові без змін. Суд дійшов висновку, що скарги заявника на жорстоке поводження було ретельно розглянуто правоохоронними органами і апеляційним судом, та що ці скарги були правомірно залишені без задоволення як необґрунтовані. Суд також встановив відсутність ознак порушень процесуальних прав заявника, які могли призвести до несправедливого провадження в цілому та що могли стати підставою для скасування вироку.

49. У лютому 2007 року заявника доставили з Донецького СІЗО до Ладжинської виправної колонії для відбування покарання. За твердженнями заявника, його конвоювали для того, щоб ускладнити його спілкування з матір'ю та листування із захисником. Більше того, адміністрація Ладжинської виправної колонії регулярно пере-

глядала, затримувала вручення та втрачала його кореспонденцію, а також з метою перешкодити поданню ним заяви про порушення його конвенційних прав приховала від нього посилку з канцелярським приладдям та продовольством, яку йому надіслали його прибічники.

50. 22 березня 2007 року заявник подав до Верховного Суду України клопотання щодо надання йому копій різних документів з матеріалів його справи, включаючи протоколи і аудіозаписи судових засідань у справі, для надання їх Суду у рамках цієї заяви.

51. 24 травня 2007 року клопотання заявника було залишено без задоволення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

52. Відповідні національні та міжнародні документи наведено у тексті рішення Суду у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 3893/03, пп. 44–45, 49–50, 55–64, 67 і 69–79, від 15 травня 2012 року).

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНЄ ЗАУВАЖЕННЯ

53. Заявник помер у жовтні 2012 року, коли справа перебувала на розгляді Суду, і його матір, пані Світлана Семенівна Савич, повідомила Суд про своє бажання підтримати заяву (див. пункт 5).

54. Уряд не надав жодних зауважень щодо її права підтримувати заяву.

55. Суд доходить висновку, що хоча порушення Конвенції, на які скаржився заявник, безпосередньо не вплинули на його матір, після його смерті вона має право підтримувати заяву від його імені (див. рішення у справах «Тотева проти Болгарії» (*Toteva v. Bulgaria*), заява № 42027/98, п. 45, від 19 травня 2004 року, і «Душка проти України» (*Dushka v. Ukraine*), заява № 29175/04, п. 39, від 3 лютого 2011 року).

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ 29-30 СІЧНЯ, 6 ТА 16 ТРАВНЯ 2003 РОКУ

56. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що 29–30 січня і 16 травня 2003 року він зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що 6 травня 2003 року його безпідставно образив та вдарив слідчий прокуратури А.Д.

57. Він також скаржився за статтями 3 та 13 Конвенції, що за вищезазначеними скаргами не було проведено ефективного розслідування. У відповідних положеннях Конвенції зазначено таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

58. Уряд стверджував, що вищезазначені скарги були неприйнятними у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Зокрема, заявник не подав належну касаційну скаргу на судові рішення від 29 квітня і 8 серпня 2003 року, які стосувалися постанов про відмову в порушенні кримінальної справи за його скаргами на жорстоке поводження у січні 2003 року. Що стосується двох інших випадків стверджуваного жорстокого поводження, заявник ніколи не ініціював окремих судових проваджень з метою оскарження постанов прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи, винесених 9 липня 2004 року і 27 травня 2003 року відповідно.

59. Уряд також доводив, що скарги заявника на жорстоке поводження було ретельно розглянуто під час судового провадження у кримінальній справі щодо заявника, і вмотивованими рішеннями судів їх залишено без задоволення як безпідставні. Оскільки цю заяву до Суду подано у жовтні 2003 року, коли зазначений вище судовий розгляд кримінальної справи все ще тривав, відповідні скарги було подано передчасно.

60. Заявник не погодився. Він доводив, що аргументи Уряду були суперечливими. Зокрема, оскільки Уряд заявляв, що скарги заявника було ретельно розглянуто у рамках судового розгляду кримінальної справи, у нього не було підстав одночасно стверджувати, що заявник не вичерпав національні засоби правового захисту. Він також стверджував, що подав до Суду свої скарги лише після того, як зробив на національному рівні все від нього залежне та переконався, що будь-які подальші зусилля з його боку виявляться марними.

61. Суд повторює, що Уряд, який заявляє про невичерпання національних засобів правового захисту, повинен переконати Суд у тому, що у відповідний час такий засіб захисту був ефективним і існував не тільки в теорії, а й на практиці, тобто що він був доступним, міг забезпечити задоволення скарг заявника і мав достатні шанси на успіх (див., наприклад, рішення у справі «Сейдовіч проти Італії» (*Sejdovic v. Italy*) [ВП], заява № 56581/00, п. 46,

ЕCHR 2006-II). Після того, як було використано один з кількох засобів правового захисту, використання іншого засобу правового захисту, який по суті має таке ж завдання, не є обов'язковим (див., наприклад, рішення у справі «Аквіліна проти Мальти» (*Aquilina v. Malta*) [ВП], заява № 25642/94, п. 39, ЕCHR 1999-III, і «Мікаллеф проти Мальти» (*Micallef v. Malta*) [ВП], заява № 17056/06, п. 58, ЕCHR 2009).

62. Суд також нагадує, що у своєму рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), наведено вище, пп. 93-98) він відхилив заперечення, аналогічне запереченню Уряду у цій справі, стосовно того, що заявник в окремому провадженні не оскаржив до суду постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами на жорстоке поводження, дійшовши висновку, що цей засіб юридичного захисту був на практиці неефективним. Суд вважає, що у нього немає підстав для іншого висновку у цій справі. Суд зазначає, зокрема, що скарги заявника на жорстоке поводження були долучені до суті кримінальної справи щодо нього, ретельно розглянуті та відхилені національними судами двох інстанцій. З огляду на природу висновків цих судів Суд не має підстав для висновку, що окреме оскарження тих самих постанов про відмову в порушенні кримінальної справи було необхідне для вичерпання засобів правового захисту у цій справі. Отже, перше заперечення Уряду має бути відхилене.

63. Що стосується другого заперечення, відповідно до якого заявник подав свої скарги до Суду передчасно, Суд нагадує, що заявник, як правило, перед зверненням до конвенційних установ зобов'язаний скористатися національними засобами правового захисту. Проте останньої інстанції таких засобів правового захисту можна досягти вже після подання заяви, за умови, що зазначений засіб буде вичерпано до розгляду прийнятності заяви (в якості усталеного джерела див. рішення у справах «Рінгайзен проти Австрії» (*Ringeisen v. Austria*), від 16 липня 1971 року, пп. 89–93, Series A № 13; і «Vgt Verein gegen Tierfabriken» проти Швейцарії» (*Vgt Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland*), заява № 24699/94, п. 33, ЕCHR 2001-VI). Станом на цей час відповідне національне провадження, в межах якого розглядалися скарги заявника на жорстоке з ним поводження, закінчено. Отже, заперечення Уряду має бути відхилене.

64. Суд також зазначає, що вищезазначені скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження

(а) Доводи сторін

(i) Стверджуване жорстоке поводження 29 і 30 січня 2003 року

65. Заявник стверджував, що працівники міліції жорстоко і безпідставно побили його під час затримання приблизно о 14 год 29 січня 2003 року. Невдовзі після його прибуття до райвідділу міліції його катували з метою отримання визнавальних показів, і йому стало настільки погано, що довелося викликати швидку медичну допомогу. Після від'їзду бригади швидкої медичної допомоги катування заявника продовжились до ранку 30 січня 2003 року. Призначена заявнику за рахунок держави захисник О. відмовилась підтримати його скарги на жорстоке поводження та не брала участі у його початкових допитах. У висновку судово-медичної експертизи від 30 січня 2003 року зазначалося, що у той день на тілі заявника мали місце численні тілесні ушкодження, які не були зафіксовані у висновку бригади швидкої медичної допомоги, складеному днем раніше, що доводило, що заявник зазнав жорстокого поводження після від'їзду бригади швидкої медичної допомоги, тобто під час тримання під вартою у міліції. Заявник також стверджував, що жорстоке поводження, на яке він скаржився, має бути кваліфіковано як катування, оскільки воно було дуже жорстоким і його наслідком став посттравматичний неврит, який впродовж значного періоду обмежував рухливість його лівої ноги.

66. Уряд не погодився. Уряд посилався на висновки національних органів прокуратури і судів, згідно з якими тілесні ушкодження, зазначені у висновку експерта від 30 січня 2003 року, ймовірно були завдані самим заявником, коли Л.С. намагалася захиститися від його нападу.

(ii) Стверджуване жорстоке поводження 6 травня 2003 року

67. Заявник стверджував, що 6 травня 2003 року слідчий А.Д. безпідставно вдарив його в обличчя, коли він ознайомлювався з матеріалами справи. Внаслідок цього на кількох сторінках матеріалів справи залишилися плями його крові. Офіційна версія події, згідно з якою заявник, як стверджувалося, навмисно ушкодив свій ніс, спричинивши кровотечу, ґрунтувалася на гіпотетичних та непослідовних доводах А.Д., які не підтверджувалися жодними об'єктивними доказами.

68. Уряд не погодився. Уряд зазначив про відсутність відповідних медичних документів або будь-яких інших доказів жорстокого поводження із заявником 6 травня 2003 року, а також що національні суди двох інстанцій, ретельно допитавши причетні до цього сторони та оцінивши відповідні докази, правомірно відхилили твердження заявника про жорстоке з ним поводження.

(iii) *Стверджуване жорстоке поводження 16 травня 2003 року*

69. Заявник вказував на те, що завдані йому 16 травня 2003 року тілесні ушкодження були негайно зафіксовані в його медичній картці. Органи досудового слідства не надали переконливого пояснення, яке могло б виключити відповідальність держави за завдання йому цих тілесних ушкоджень під час тримання під вартою в міліції.

70. Уряд зазначив, що, як було встановлено протягом наступної перевірки, 16 травня 2003 року заявник, перебуваючи під вартою в міліції, навмисно завдав собі тілесних ушкоджень. Отже, держава не несе відповідальності за ці тілесні ушкодження.

(b) Оцінка Суду

(i) *Стислий виклад відповідних принципів, встановлених практикою Суду*

71. Суд нагадує, що при оцінці доказів жорстокого поводження Суд загалом керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою, чи подібних до них неспростовних презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. Дійсно, тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII). Коли міліція затримує особу здоровою, але при звільненні з-під варти виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, і якщо цього зроблено не буде, це свідчатиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 87, ECHR 1999-V).

(ii) *Стверджуване жорстоке поводження 29 і 30 січня 2003 року*

72. Суд зазначає, що, як впливає з наявних у матеріалах справи медичних документів, 30 січня 2003 року заявник мав низку тілесних ушкоджень, включаючи синці, садна і подряпини. Як стверджує заявник, ці тілесні ушкодження були завдані 29 і 30 січня 2003 року працівниками міліції при його затриманні та наступному допиті. За твердженнями Уряду, зазначені тілесні ушкодження були завдані до затримання заявника, під час його сутички з Л.С., яку він згодом вбив.

73. Суд зазначає, що, виходячи з матеріалів справи, неможливо встановити час завдання тілесних ушкоджень, щодо яких заявник скаржиться. Сторони не заперечують, що за день до затримання заявнику було завдано два ножових поранення. Незважаючи на їх походження, очевидним є те, що до затримання заявник мав серйозну сутичку і не був затриманий «здоровим». Доводячи, що зазначені подряпини, синці та інші ушкодження м'яких тканин були завдані працівниками міліції, заявник стверджував, що 30 січня 2003 року судово-медичний експерт зафіксував численні тілесні ушкодження, які не були задокументовані у висновку бригади швидкої медичної допомоги, складеному 29 січня 2003 року. У той же час, він також стверджував, що швидку допомогу було викликано саме тому, що він більше не міг витримати катування, і що бригада швидкої медичної допомоги відмовилась належним чином фіксувати усі тілесні ушкодження. Він також доводив, що під час затримання його було жорстоко побито. Суд зазначає, що ці доводи не відповідають твердженням про те, що тілесні ушкодження, не зафіксовані бригадою швидкої допомоги, були завдані після її від'їзду, та що доводам заявника щодо часу завдання тілесних ушкоджень загалом бракує послідовності. Суд також зауважує, що, як впливає з протоколу допиту від 29 січня 2003 року, заявник, якому у той день було призначено за рахунок держави захисника, не заявив слідчому прокуратури, який допитував його, жодних скарг на жорстоке поводження та не надав визнавальних показів. На противагу доводам заявника, немає жодних доказів відсутності захисника під час його допиту. Більше того, позиція захисту заявника, обрана у день його затримання, залишалась незмінною впродовж усього провадження. Зокрема, заявник постійно стверджував про свою невинуватість у вчиненні злочинів, які йому інкримінувалися. Суд не знаходить підстав для опосередкованого висновку про те, що заявник міг зазнати фізичного або психологічного тиску органів влади з метою зламати його психологічний супротив (для порівняння та співставлення див. рішення у справах «Ковальчук проти України» (*Kovalchuk v. Ukraine*), заява № 21958/05, п. 60, від 4 листопада 2010 року, і «Душка проти України» (*Dushka v. Ukraine*), заява № 29175/04, п. 52, від 3 лютого 2011 року).

74. Оцінюючи доводи заявника з урахуванням матеріалів справи, Суд не знаходить підстав для висновку «поза розумним сумнівом» про те, що тілесних ушкоджень, про які заявник скаржився, було завдано під час його тримання у відділі міліції або що він зазнав катування чи будь-якого іншого виду жорстокого поводження як 29, так і 30 січня 2003 року.

75. Отже, у зв'язку з цим не було порушення статті 3 Конвенції.

(iii) Стверджуване жорстоке поводження 6 травня 2003 року

76. Суд зазначає, що, як випливає з висновків національних органів влади, 6 травня 2003 року на сторінках матеріалів кримінальної справи щодо заявника, з якою він того дня ознайомлювався, з'явилися плями його крові (див. пункти 40 і 44). За словами заявника, кровотечу з його носа спричинили удари, завдані слідчим прокуратури А.Д. За цих обставин та з огляду на те, що на час події заявник перебував під вартою, саме на Уряд покладається обов'язок надати переконливе пояснення, що кровотеча з носа, стосовно якої заявник скаржився, не була спричинена травмою, за яку мають нести відповідальність представники держави.

77. На думку Суду, Уряд не надав жодного такого пояснення. Як випливає з матеріалів справи, 9 липня 2004 року органи прокуратури дійшли висновку, що носова кровотеча заявника сталася внаслідок того, що він умисно пошкодив свій ніс. Цей висновок ґрунтувався на поясненнях слідчого А.Д., що не підтверджувалися ані медичними документами, ані іншими об'єктивними доказами. Більше того, це пояснення, надане більше ніж через рік після події, суперечило попереднім показанням А.Д., наданим у суді, згідно з якими носова кровотеча у заявника могла статися внаслідок погіршення стану його здоров'я або що на сторінках матеріалів справи могли бути плями крові Л.С. (див. пункт 38).

78. Отже, пояснення походження ушкодження носа заявника, надане національними органами влади, ґрунтувалося на припущеннях і домислах, а не на встановлених фактах. Суд доходить висновку, що це пояснення не є переконливим. Отже, органи державної влади несуть відповідальність за травму, яку, як стверджується, заявнику було завдано 6 травня 2003 року.

79. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням із заявником 6 травня 2003 року.

(iv) Стверджуване жорстоке поводження 16 травня 2003 року

80. Суд зазначає, що сторони не заперечують, що 16 травня 2003 року під час перебування заявника під вартою в міліції йому було завдано кількох тілесних ушкоджень обличчя та спини. 27 травня 2003 року органи влади відмовили у порушенні кримінальної справи за цим фактом, дійшовши висновку, що вказані тілесні ушкодження були завдані самим заявником. Як і у випадку щодо пояснення ушкодження носа заявника, отриманого 6 травня 2003 року, Суд подібним чином доходить висновку, що пояснення держави стосовно тілесних ушкоджень, завданих 16 травня 2003 року, є непереконливими. Це пояснення здебільшого ґрунтується на показаннях працівника міліції В.Д., якого заявник звинувачував у жорстокому з ним поводженні, а також на подібних показаннях колеги цього працівника міліції, на підтвердження яких немає жодних доказів, як і немає жодного пояснення, чому перевагу було надано саме версії працівників міліції, а не версії заявника. За відсутності будь-якого переконливого пояснення походження зазначених тілесних ушкоджень Суд доходить висновку, що відповідальність за них несе держава.

81. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тілесними ушкодженнями, завданими заявнику 16 травня 2003 року.

2. Стверджувана неефективність розслідування

82. Заявник стверджував, що органи прокуратури, які проводили перевірку за його скаргами на жорстоке поводження, не були ані незалежними, ані безсторонніми. Власне сама дослідча перевірка була формальною, поверхневою та характеризувалася численними затримками. Заявнику не було надано можливості ефективно брати участь у перевірках і усі його клопотання про виклик свідків та проведення різних слідчих дій ігнорувалися або відхилялися. Висновки національних органів влади ґрунтувалися виключно на неправдивих поясненнях працівників міліції, причетних до жорстокого з ним поводження, які приймалися беззастережно.

83. Уряд не погодився. Уряд доводив, що усі скарги заявника стосовно жорстокого з ним поводження ретельно перевірялися органами прокуратури та відхилялися їхніми вмотивованими постановами. Відповідні висновки згодом було переглянуто судами, які допитали заявника та працівників міліції, яких він звинувачував, а також ретельно оцінили відповідні документи, що є джерелами доказів.

84. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування вважалось «ефективним», воно має в принципі призвести до встановлення фактів у справі та встановлення і покарання винних осіб. Державні органи повинні вживати всіх можливих заходів для отримання доказів стосовно події, зокрема, показань очевидців, експертних висновків тощо. Будь-який недолік розслідування, який підриває його здатність до встановлення походження тілесних ушкоджень або винних осіб, створюватиме небезпеку недотримання цього стандарту, а вимога щодо оперативності та розумної швидкості є безумовною у цьому контексті (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Ассенов проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, пп. 102 et seq., Reports of Judgments and Decisions 1998-VIII, та «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 99, від 26 липня 2012 року). Для того, щоб розслідування було ефективним, особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні і безсторонні як за законом, так і на прак-

тиці. Мається на увазі не тільки відсутність ієрархічного або інституційного зв'язку з особами, що причетні до подій, а також незалежність на практиці (див., наприклад, рішення у справі «Колеви проти Болгарії» (*Kolevi v. Bulgaria*), заява № 1108/02, п. 193, від 5 листопада 2009 року). Більше того, поняття ефективного засобу правового захисту щодо тверджень про жорстоке поводження також включає в себе ефективний доступ заявника до процесу розслідування (див. вищенаведене рішення у справі «Асенов та інші проти Болгарії» (*Asenov and Others v. Bulgaria*), п. 117).

85. Уважно вивчивши матеріали справи з урахуванням зауважень, наданих сторонами, Суд доходить висновку, що перевірки усіх трьох випадків стверджуваного жорстокого поводження із заявником не відповідали мінімальним стандартам ефективності. В усіх трьох випадках висновки національних органів влади ґрунтувалися перш за все на поясненнях працівників міліції, які звинувачувалися у жорстокому поводженні. Незважаючи на те, що в усіх трьох випадках заявник подав скарги невдовзі після стверджуваних подій, жодних оперативних та ретельних зусиль для збирання об'єктивних доказів або перевірки правдоподібності його тверджень докладено не було.

86. Суд також зазначає, що у зв'язку з твердженнями про катування у січні 2003 року було призначено кілька судово-медичних експертиз. Проте видається, що самому заявнику не було надано можливості поставити експертам запитання. Запитання, поставлені органом досудового слідства, здебільшого були спрямовані на встановлення того, чи могли тілесні ушкодження, щодо яких заявник скаржився, бути завдані під час самозахисту Л.С. Суд зауважує, що заявник надав дуже докладний опис способів, у які працівники міліції ймовірно катували його (а саме викручували йому пальці та ставали на них ногами; надягали йому на голову пластикові пакети, наповненні цигарковим димом; били його кулаками, притискаючи книгу до його тіла тощо). Єдине питання, яке могло бути пов'язане з перевіркою версії заявника щодо перебігу подій, стосувалось наявності слідів удушення у будь-який спосіб, і було розглянуте судово-медичним експертом лише у квітні 2003 року, більше ніж через два місяці після події. На думку Суду, ця незрозуміла затримка невиправно вплинула на здатність органів влади зібрати важливі докази. Жодних запитань щодо інших видів жорстокого поводження, про які стверджував заявник, взагалі не було поставлено. Що стосується перевірок подій 6 і 16 травня 2003 року, то, як випливає з наявних у Суду документів, вони обмежувалися лише відбиранням пояснень у працівників міліції, яких заявник звинувачував у його побитті, та у їх колег.

87. Суд також зауважує відсутність незалежності та безсторонності працівників правоохоронних органів, які перевіряли скарги заявника. Зокрема, події 29–30 січня і 16 травня 2003 року розслідувала та ж районна прокуратура, яка розслідувала кримінальну справу щодо заявника. Подію 29–30 січня 2003 року розслідував особисто А.Д., який розслідував кримінальну справу щодо заявника і якого заявник згодом звинуватив з огляду на подію 6 травня 2003 року. Цю останню подію розслідували колеги А.Д. з обласної прокуратури.

88. В усіх трьох випадках розслідування у справі характеризувалося різними затримками – не тільки при збиранні доказів, але й при повідомленні заявника про винесені постанови, що значною мірою перешкоджало йому брати участь у зазначених перевірках і оскаржувати їх результати. Загалом видається, що підхід органів влади до перевірки скарг заявника здебільшого мав на меті виправдання підозрюваних працівників міліції, а не встановлення справжніх обставин, за яких було завдано тілесних ушкоджень.

89. Суд зазначає, що у низці інших справ проти України він вже засудив подібні методи проведення розслідувань, які мали місце і у цій справі (див., серед іншого, рішення у справах «Дрозд проти України» (*Drozdz v. Ukraine*), заява № 12174/03, пп. 68–71, від 30 липня 2009 року; «Савіцький проти України» (*Savitskiy v. Ukraine*), заява № 38773/05, пп. 121–122, від 26 липня 2012 року, і «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, п. 62, від 15 листопада 2012 року). У рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), наведене вище пп. 173–180) Суд дійшов висновку, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні злочинів на жорстоке з ними поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З огляду на обставини цієї справи та свою попередню практику Суд доходить висновку, що у цій справі також не було докладено жодних вагомих зусиль для розслідування скарг заявника на жорстоке поводження.

90. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з розслідуванням скарг заявника щодо стверджуваного жорстокого поводження з ним 29–30 січня, 6 і 16 травня 2003 року.

91. З огляду на свої висновки за статтею 3 Конвенції Суд вважає, що немає необхідності розглядати питання про наявність у цій справі порушення статті 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

92. Суд зазначає, що у різні дати заявник доповнював свою первинну заяву низкою інших скарг, зокрема за статтями 3, 5, 6, 13 і 34 Конвенції.

93. Суд розглянув ці скарги та вважає, що з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

94. Отже, ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

95. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

96. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

97. Уряд стверджував, що ця вимога має бути відхилена як надмірна і необґрунтована.

98. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав болю, страждань і тривоги у зв'язку з встановленими у цій справі порушеннями статті 3 Конвенції. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 15 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ці суми мають бути виплачені спадкоємцям заявника.

В. Судові та інші витрати

99. Заявник також вимагав 2000 євро компенсації витрат на представництво його інтересів під час провадження у Суді.

100. Уряд вказував на те, що на підтвердження цієї вимоги не було надано жодних документів.

101. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на те, що заявнику було надано юридичну допомогу, та той факт, що він не надав жодних доказів на підтвердження своєї вимоги, Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

С. Пеня

102. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє*, що матір заявника, пані Світлана Семенівна Савич, має право брати участь у цій справі замість заявника;
2. *Оголошує* скарги на жорстоке поведіння із заявником 29-30 січня, 6 і 16 травня 2003 року, а також на відсутність ефективного розслідування та засобів правового захисту у зв'язку з цими скаргами прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поведінням 29 і 30 січня 2003 року;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поведінням 6 і 16 травня 2003 року;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування за скаргами на жорстоке поведіння 29 і 30 січня, 6 і 16 травня 2003 року;
6. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скаргу на неефективне розслідування за статтею 13 Конвенції;
7. *Постановляє*, що
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити спадкоємцям заявника 15 000 (п'ятнадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
8. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 2 квітня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КУЛІК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KULIK V. UKRAINE)**

(Заява № 10397/10)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 березня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

19/06/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Кулік проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*)
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 17 лютого 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10397/10), яку 8 лютого 2010 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Віталій Володимирович Кулік (далі – заявник).

2. Інтереси заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв пан А. Бущенко, юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н. Кульчицький.

3. Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявник стверджував, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції і що не було проведено ефективного розслідування цієї події. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність цивільно-правового засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргами на жорстоке поводження.

4. 19 березня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1977 році у проживає у с. Буди Харківської області.
6. 4 травня 2003 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні крадіжки огірків з теплиці на овочівницькій фермі, а також за вчинення адміністративного правопорушення (злісна непокора та опір працівникам міліції). У протоколі про адміністративне затримання заявника зазначалося, що у нього немає тілесних ушкоджень.
7. За твердженнями Уряду, заявника було звільнено з-під варті 4 травня 2003 року.
8. За твердженнями заявника, того дня працівники міліції побили його у приміщенні Червонозаводського РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській області (далі – райвідділ міліції), примушуючи його зізнатися у вчиненні крадіжки. Заявник надав визнавальні покази. Його було звільнено з-під варті 5 травня 2003 року після того, як суд наклав на нього стягнення у вигляді штрафу за вчинення адміністративного правопорушення.
9. 5 травня 2003 року слідчий райвідділу міліції порушив кримінальну справу щодо заявника та ще однієї особи (П.) за фактом крадіжки огірків. До заявника було застосовано запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд.
10. 5 травня 2003 року заявник звернувся до лікарні по медичну допомогу. Лікар травматологічного відділення лікарні зафіксував наявність на тілі заявника численних забоїв та діагностував у нього струс мозку і можливий перелом носу.
11. 8 травня 2003 року заявника оглянув хірург, який виявив у нього синці на носі, на правому боці попереку та у надлобковій області.
12. 12 травня 2003 року заявника було госпіталізовано до лікарні для проходження курсу стаціонарного лікування у зв'язку з отриманими тілесними ушкодженнями.
13. 20 травня 2003 року П., інший підозрюваний у кримінальній справі, під час допиту поскаржився слідчому міліції на жорстоке поводження та зазначив, що 4 травня 2003 року він також перебував у райвідділі міліції і чув галас та крики заявника.
14. 13 червня 2003 року заявника було виписано з лікарні.
15. 25 червня 2003 року заявник заперечив будь-яку причетність до крадіжки та вказав, що його попередні визнавальні покази були надані внаслідок жорстокого поводження працівників міліції.
16. 26 червня 2003 року судово-медичний експерт завершив судово-медичне обстеження (яке розпочалося 8 травня 2003 року) та склав висновок, в якому зазначалося, що у заявник одужував від черепно-мозкової травми у поєднанні з астенічним синдромом, що у нього наявні забої на правій нозі та тулубі, набряклі пальці лівої та правої рук і ніс. На думку експерта, ушкодження були завдані тупими твердими предметами та могли утворитися 4 травня 2003 року. Експерт також процитував твердження заявника, що тілесні ушкодження були завдані 4 травня 2003 року на вулиці невідомими особами.
17. 27 червня 2003 року під час допиту П. ще раз зазначив, що 4 травня 2003 року він також перебував у райвідділі міліції і чув галас та крики заявника.
18. 8 липня 2003 року заявника оглянув психіатр, який діагностував у нього посткомоційний тривожно-депресивний синдром.
19. 10 липня 2003 року заявник звернувся до прокуратури Червонозаводського району міста Харкова (далі – районна прокуратура), вимагаючи притягнення працівників міліції до кримінальної відповідальності за жорстоке поводження.
20. 19 липня 2003 року прокурор, провівши дослідчу перевірку, виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за твердженнями заявника про жорстоке поводження працівників міліції у зв'язку з відсутністю у їх діях складу злочину.
21. 31 липня 2003 року заявника оглянув психіатр, який дійшов висновку, що струс мозку мав для заявника негативні психологічні наслідки та що заявник виявляє ознаки психоорганічного тривожно-депресивного синдрому у поєднанні з амнестичним розладом.
22. 12 серпня 2003 року судово-медичний експерт склав ще один висновок, зазначивши, що заявник отримав струс мозку, який спричинив психоорганічний тривожно-депресивний синдром у поєднанні з амнестичним розладом; що у нього наявні синці на правій руці та тулубі, набряки на лівій та правій руці та на обличчі; що зазначені тілесні ушкодження є ушкодженнями середньої тяжкості та були спричинені тупими твердими предметами. Експерт вважав, що ці тілесні ушкодження могли бути завдані 4 травня 2003 року. Експерт знову процитував твердження заявника про те, що тілесні ушкодження були завдані 4 травня 2003 року на вулиці невідомими особами.
23. 7 жовтня 2003 року прокуратура Харківської області скасувала постанову від 19 липня 2003 року як безпідставну та призначила додаткову перевірку.
24. 17 жовтня 2003 року районна прокуратура порушила кримінальну справу у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням із заявником.
25. 31 березня 2004 року судово-медичний експерт склав додатковий висновок, в якому зазначалося, що черепно-мозкова травма заявника, яка супроводжувалась психоорганічними наслідками, має кваліфікуватися як ті-

лесне ушкодження середньої тяжкості; інші ушкодження (забої і набряки) мають кваліфікуватися як легкі тілесні ушкодження. У висновку зазначалося, що заявник стверджував, що 4 травня 2003 року його побили працівники міліції. На думку експерта, ці тілесні ушкодження були нанесені тупими твердими предметами та могли бути завдані 4 травня 2003 року за обставин, вказаних заявником. Проте експерт не виключав, що зазначені тілесні ушкодження могли бути спричинені падінням заявника.

26. 7 квітня 2004 року прокуратура Харківської області повідомила батька заявника, що кримінальну справу щодо жорстокого поводження із заявником не було розслідувано всебічно та що слідчому у справі було надано вказівки стосовно подальших заходів, яких він має вжити.

27. 8 червня 2004 року лікар діагностував у заявника посткомоційний тривожно-депресивний синдром.

28. 17 листопада 2004 року слідство у вищезазначеній справі було зупинено у зв'язку з тим, що осіб, які вчинили злочин щодо заявника, встановлено не було.

29. 30 березня 2005 року слідство було відновлено.

30. 11 квітня 2005 року слідство знову було зупинено у зв'язку з тим, що осіб, які вчинили злочин щодо заявника, встановлено не було.

31. 1 серпня 2005 року кримінальну справу щодо заявника за фактом крадіжки огірків було закрито у зв'язку з відсутністю складу злочину.

32. 27 січня 2006 року прокуратура Харківської області повідомила заявника, що постанову від 11 квітня 2005 року було скасовано як безпідставну та надано відповідні вказівки з метою належного розслідування стверджуваного жорстокого поводження.

33. 13 березня 2006 року слідчий районної прокуратури виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо конкретних працівників райвідділу міліції у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням із заявником. Слідчий зазначив, що працівники міліції заперечили твердження заявника, а заявник спочатку сам не подавав скаргу на жорстоке поводження; наявні докази не вказували на те, що тілесні ушкодження заявнику було завдано працівниками міліції.

34. 14 березня 2006 року районна прокуратура вирішила повернути справу до слідчого відділу райвідділу міліції для проведення додаткового розслідування.

35. 20 серпня 2008 року слідство було зупинено у зв'язку з тим, що не було встановлено осіб, які вчинили злочин щодо заявника.

36. 31 жовтня 2008 року вищестояща прокуратура скасувала зазначену постанову як безпідставну та надала вказівки щодо подальшого розслідування. Листом від тієї ж дати прокурор повідомив заявника про винесену постанову. У цьому листі прокурор також повідомив заявника про раніше винесену постанову від 13 березня 2006 року, якою слідчий відмовив у порушенні кримінальної справи щодо конкретних працівників міліції.

37. 3 серпня 2009 року місцева прокуратура повідомила заявника про порушення дисциплінарного провадження щодо слідчих за неналежне розслідування справи за фактом жорстокого поводження із заявником.

38. Станом на 20 вересня 2012 року розслідування ще тривало.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

39. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (у редакції, чинній на час подій) наведено у рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 45, від 15 травня 2012 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що він зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що ефективного розслідування цієї події проведено не було.

41. Статтею 3 Конвенції передбачено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

42. Уряд доводив, що скарга є неприйнятною з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту. Уряд доводив, що заявник не оскаржив постанову від 13 березня 2006 року, якою слідчий відмовив у порушенні кримінальної справи щодо конкретних працівників міліції. В якості альтернативи Уряд стверджував, що скарга має бути відхилена у зв'язку з недотриманням заявником шестимісячного строку, який має обчислюватися з дати, коли заявник дізнався про постанову від 13 березня 2006 року. У зв'язку з цим Уряд доводив, що заявник дізнався про постанову щонайпізніше у день, яким датовано лист прокурора – 31 жовтня 2008 року, в той час як заяву було подано у 2010 році.

43. Уряд також стверджував, що скарга заявника є явно необґрунтованою. Посилаючись на висновки судово-медичних експертиз, Уряд наголошував на тому, що заявник повідомляв медичним експертам різні версії обставин жорстокого з ним поводження. Крім того, Уряд зазначив, що в останньому висновку судово-медичної експертизи від 31 березня 2004 року експерт дійшов висновку, що тілесні ушкодження могли бути завдані 4 травня 2003 року у райвідділі міліції, хоча й не виключав можливості того, що зазначені тілесні ушкодження були спричинені падінням заявника. Отже, медичні докази не були однозначними в частині підтвердження скарг на жорстоке поводження. Що стосується заяв іншого підозрюваного, П., вони були нечіткими та не свідчили про те, що у заявника на той час були тілесні ушкодження. Щодо процесуального аспекту статті 3 Конвенції, Уряд доводив, що заявник звернувся зі скаргою на працівників міліції із запізненням, але слідство, тим не менш, було ефективним і у діях національних органів влади не було недоліків.

44. Заявник не погодився та наполягав на прийнятності своєї заяви.

45. Суд вважає, що заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту та недотримання шестимісячного строку тісно пов'язані із суттю скарги заявника. За цих обставин Суд долучає ці заперечення до суті справи. Суд також вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, а також що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, скарга має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

46. Уряд не надав конкретних зауважень щодо суті справи.

47. Щодо процесуального аспекту статті 3 Конвенції заявник пояснив, що він подав до національних органів влади скаргу на жорстоке поводження з певною затримкою оскільки після свого звільнення з-під варті він проходив стаціонарне лікування у лікарні та впродовж тривалого часу після звільнення перебував під впливом негативних фізичних і психологічних наслідків жорстокого поводження. Заявник також стверджував, що кримінальне провадження не відповідало вимогам ефективного розслідування. Стосовно запропонованого Урядом засобу юридичного захисту він доводив, що дізнався про постанову від 13 березня 2006 року із запізненням, а копію зазначеної постанови отримав лише разом із зауваженнями Уряду у цій справі. Національні органи влади ніколи не надавали йому такої копії. Крім того, провадження на національному рівні так і не було закінчено прийняттям зазначеної постанови, і органи влади мали продовжувати розслідування, яке все ще тривало на час подання заяви до Суду.

48. Що стосується матеріального аспекту статті 3 Конвенції, заявник доводив, що він не надавав правдивих свідчень щодо обставин жорстокого з ним поводження на початковому етапі провадження у зв'язку з негативними психологічними наслідками жорстоких дій працівників міліції. Заявник наполягав на тому, що його скарга була належним чином підтверджена наявними доказами та що Уряд не надав правдоподібного пояснення щодо його тілесних ушкоджень.

2. Оцінка Суду

(а) Процесуальний аспект статті 3 Конвенції

49. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування могло вважатися «ефективним», воно має в принципі призвести до встановлення фактів справи та встановлення і покарання винних осіб. Це не є обов'язком досягнення результату, але обов'язком вжиття заходів. Органи державної влади повинні вживати всіх заходів для отримання усіх наявних доказів, які мають стосунок до події, зокрема показів очевидців та експертних висновків тощо. Будь-які недоліки розслідування, які підривають можливість встановлення походження тілесних ушкоджень або винних осіб, ставлять під сумнів дотримання цього стандарту, а вимоги щодо оперативності та розумної швидкості є також безумовними у цьому контексті (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Міхеєв проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, п. 107 et seq., від 26 січня 2006 року, і «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, *Reports* 1998-VIII, пп. 102 et seq.). Для того, щоб розслідування було ефективним, особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежними і безсторонніми як за законом, так і на практиці. Мається на увазі не тільки відсутність ієрархічного або інституційного зв'язку з особами, причетними до подій, а також незалежність на практиці (див., наприклад, рішення у справі «Колєви проти Болгарії» (*Kolevi v. Bulgaria*), заява № 1108/02, п. 193, від 5 листопада 2009 року).

50. Суд доходить висновку, що тілесні ушкодження заявника були достатньо серйозними (див. пункти 10, 11, 16, 22, 25) та що його скарга на жорстоке поводження, незважаючи на подання її з певною затримкою, була небезпідставною у розумінні статті 3 Конвенції, а отже вимагала проведення національними органами влади ефективного розслідування.

51. Суд також зазначає, що кримінальну справу було порушено більш ніж через три місяці після того, як заявник подав свою скаргу до прокуратури. До цього справа розслідувалась тільки шляхом проведення дослідчих

перевірок. У зв'язку з цим Суд вже раніше встановлював, що дослідчі перевірки не відповідають принципам ефективного засобу юридичного захисту з таких причин: слідчий у рамках цієї процедури може вдаватися лише до обмеженої кількості процесуальних дій, а потерпілі не отримують офіційного статусу, внаслідок чого їх ефективна участь у провадженні унеможливується (див. вищенаведене рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others*), пп. 310-312, та рішення у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 105, від 26 липня 2012 року).

52. Щодо кримінальної справи, порушеної 17 жовтня 2003 року, не видається, що слідчі органи доклали серйозних зусиль для перевірки версії заявника щодо перебігу подій, незважаючи на те, що вона підтверджувалася висновками судово-медичних експертів та іншими доказами. У зв'язку з цим не було доведено, що постанови про зупинення досудового слідства у 2004 і 2005 роках були виправданими. Також неможливо дійти висновку, що постанови від 13 березня 2006 року, якою слідчий відмовив у порушенні кримінальної справи щодо конкретних працівників міліції, ґрунтувалася на ретельному вивченні тверджень заявника. Варто зазначити, що у 2004 і у 2009 роках вищестоящі органи прокуратури визнавали, що розслідування не було всебічним і належним (див. пункти 26 і 37).

53. Суд також зазначає, що постановою від 14 березня 2006 року справу було передано для проведення слідства до відділу міліції, у штаті якого перебували працівники, які, як стверджувалося, піддали заявника жорстокому поводженню. Суд не вважає, що зазначене розслідування супроводжувалося гарантіями незалежності і безсторонності (див. вищезазначене рішення у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), п. 103). Щодо заперечення Уряду стосовно неоскарження заявником постанови від 13 березня 2006 року, Суд звертає увагу на твердження заявника, що національні органи влади повідомили його про зазначену постанову із запізненням. Також видається, що національні органи влади не надали заявникові копію зазначеної постанови, і він міг ознайомитися з нею тільки разом із зауваженнями Уряду у 2012 році. Це означає, що до цієї дати він не знав чітких підстав для винесення цієї постанови, а отже, не міг ефективно її оскаржити (див. рішення у справі «Акулінін і Бабіч проти Росії» (*Akulinin and Babich v. Russia*), заява № 5742/02, п. 29, від 2 жовтня 2008 року, та вищезазначене рішення у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), п. 120). При цьому після постанови від 13 березня 2006 року кримінальну справу закрито не було, і органи влади все ще були зобов'язані розслідувати скарги на жорстоке поводження. Отже, ця постанова не звільняла від обов'язку кримінального переслідування працівників міліції з огляду на додаткові матеріали, які могли бути отримані під час подальшого розслідування.

54. Насамкінець, Суд зазначає, що розслідування на національному рівні все ще тривало, коли сторони надали свої зауваження, і Суд не вважає, що загальна тривалість розслідування, яка становила майже дев'ять років, була виправданою.

55. З огляду на вищезазначені міркування Суд доходить висновку, що провадження на національному рівні не відповідало основним вимогам щодо «ефективності», які випливають зі статті 3 Конвенції. Суд зазначає, що у зазначеній вище справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), пп. 173–180) він дійшов висновку, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг на жорстоке поводження з підозрюваними у вчиненні кримінальних злочинів становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції.

56. Відповідно, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту. Оскільки на дату подання заяви до Суду розслідування все ще тривало, жодного питання не виникає також і за правилом щодо шестимісячного строку подання заяв, а тому відповідне заперечення Уряду теж має бути відхилене. Суд також постановляє, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

(b) Матеріальний аспект статті 3 Конвенції

57. Суд, згідно з усталеним принципом щодо статті 3 Конвенції, при оцінці доказів, як правило, керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи подібних неспростованих презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. Дійсно, тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, Series A № 336, п. 34, і «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

58. Суд вважає, що наявних у матеріалах справи медичних доказів достатньо, щоб дійти висновку, що 4 травня 2003 року, у дату, в яку заявника було затримано та він знаходився у відділі міліції, він зазнав струсу мозку та численних тілесних ушкоджень. Медичні докази також свідчать про те, що починаючи з тієї дати, у нього виникли психологічні проблеми (див. пункти 18, 21 і 27). У той же час, при складанні процесуальних документів про затримання заявника 4 травня 2003 року органи влади зазначили, що він не мав тілесних ушкоджень. Таким чином, можна припустити, що заявнику не було завдано тілесних ушкоджень до його поміщення під контроль органів влади. Що стосується часу звільнення з-під варті, то не існує жодних доказів на підтвердження аргументу Уряду,

що заявника було звільнено 4 травня 2003 року, а не 5 травня 2003 року після судового засідання у справі про адміністративне правопорушення, як стверджував сам заявник. Відповідно, Суд доходить висновку, що саме держава має надати задовільне та переконливе пояснення щодо обставин, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень. Невиконання державою цього зобов'язання може спонукати Суд прийняти версію заявника щодо перебігу подій.

59. Здійснений вище аналіз щодо процесуального аспекту статті 3 Конвенції показав, що внаслідок недоліків національного провадження факти жорстокого поводження не були ефективно розслідувані, а докази на підтримку версії заявника щодо перебігу подій не були належним чином зібрані. Уряд стверджував, що згідно з останнім висновком судово-медичного експерта не виключалася можливість того, що тілесні ушкодження утворились внаслідок падіння заявника. Але, як і версія заявника, ця версія також не була належним чином розглянута національними органами влади. Крім того, варто зазначити, що у тому ж висновку експерт також вказував, що тілесні ушкодження могли бути завдані за обставин, наведених заявником. Отже, Суд не приймає доводи Уряду в якості правдоподібного пояснення. При цьому жодного іншого пояснення тілесних ушкоджень заявника надано не було. За цих обставин Суд постановляє, що держава має нести відповідальність за жорстоке поводження, яке повинно кваліфікуватися як нелюдське та таке, що принижує гідність.

60. Отже, було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився за статтею 13 Конвенції, що у нього не було цивільно-правового засобу юридичного захисту у зв'язку з його твердженнями про жорстоке поводження.

62. Статтею 13 передбачено таке:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

63. Уряд стверджував, що скарга є неприйнятною, оскільки заявник не подав небезпідставну скаргу у розумінні статті 13 Конвенції.

64. Суд вважає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

65. Суд зазначає, що кримінальне провадження щодо жорстокого поводження із заявником було вирішальним для здійснення цивільного права заявника вимагати відшкодування за тілесні ушкодження, яких він зазнав внаслідок злочинних дій: без встановлення особи злочинця цивільний позов був би безуспішним (див. рішення у справі «Афанасьєв проти України» (*Afanasyev v. Ukraine*), заява № 38722/02, п. 77, від 5 квітня 2005 року). Суд доходить висновку, що недоліки зазначеного кримінального провадження по суті позбавили заявника можливості подати цивільний позов і отримати відшкодування.

66. Отже, було порушення статті 13 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

67. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

68. Заявник вимагав 35 000 євро відшкодування моральної шкоди.

69. Уряд стверджував, що ця вимога є безпідставною.

70. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав болю і страждань у зв'язку з фактами, що призвели до встановлення порушень у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

71. Заявник також вимагав 3 584 євро компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді.

72. Уряд доводив, що ця вимога є необгрунтованою і надмірною.

73. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обгрунтованим. У цій справі, зважаючи

на наявні у нього документи та з урахуванням вищезазначених критеріїв, Суд вважає за належне присудити додатково до наданої юридичної допомоги суму 1 500 євро компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді. Суму слід перерахувати безпосередньо на банківський рахунок адвоката заявника, пана Аркадія Буценка (див., наприклад, рішення у справах «Хрїстови проти Болгарії» (*Hristovi v. Bulgaria*), заява № 42697/05, п. 109, від 11 жовтня 2011 року, і «Сінгартійський та інші проти Болгарії» (*Singartiyski and Others v. Bulgaria*), заява № 48284/07, п. 54, від 18 жовтня 2011 року).

С. Пеня

74. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Долучає до суті* заперечення Уряду щодо прийнятності скарги заявника на жорстоке поведіння працівників міліції (на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту та недотримання шестимісячного строку) та відхиляє ці заперечення після їх розгляду по суті;
2. *Оголошує* заяву прийнятною;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції;
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові нижчезазначені суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
    - (ii) 1500 (тисячу п'ятсот) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися, що мають бути сплачені на банківський рахунок адвоката заявника, пана А. Буценка;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 березня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «КУЩ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KUSHCH V. UKRAINE)**

(Заява № 53865/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

3 грудня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

03/03/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Кущ проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ерік Мьосе (*Erik Møse*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 10 листопада 2015 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 53865/11), яку 17 серпня 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Вікторович Кущ (далі – заявник).

2. Заявника представляв пан А.П. Бущенко, юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. Заявник скаржився, зокрема, на медичну допомогу, що надавалася йому під час тримання під вартою, та на застосування до нього наручників у лікарні, а також на законність і тривалість його досудового тримання під вартою, судовий перегляд законності цих дій та на відсутність відповідного юридично закріпленого права на відшкодування шкоди.

4. 3 вересня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1969 році і проживає у м. Київ.

6. До затримання він обіймав посаду в.о. генерального директора акціонерного товариства, яке здійснювало реконструкцію лінії швидкісного трамваю у м. Київ за рахунок коштів місцевого бюджету.

A. Кримінальне провадження щодо заявника та тримання його під вартою

7. 20 липня 2010 року щодо заявника та двох інших осіб було порушено кримінальну справу за підозрою у розтраті коштів місцевого бюджету в особливо великих розмірах у зв'язку з роботами з реконструкції трамвайної лінії. Так, заявник підозрювався у штучному завищенні цін на щебінь, який його товариство закуповувало.

8. 21 липня 2010 року слідчий в особливо важливих справах слідчого відділу Управління по боротьбі з організованою злочинністю ГУМВС України в м. Києві (далі – УБОЗ) зателефонувала заявникові та запросила його з'явитися для надання деяких пояснень. Заявник з'явився до слідчого і був затриманий. Слідчий посилалась на статтю 115 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункт 71) та обґрунтувала затримання заявника таким:

«очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вказали, що ця особа вчинила злочин.»

9. Крім того, було вказано, що затримання заявника було необхідним для:

«Попередження можливості ухиляння від слідства і суду та забезпечення виконання вироку.

Попередження можливості перешкодити встановленню істини в кримінальній справі.»

10. У протоколі затримання також зазначалося, що заявник підозрюється у вчиненні злочину за частиною 5 статті 191 Кримінального кодексу України (привласнення, розтрата майна, вчинені в особливо великих розмірах), а також що йому було роз'яснено кваліфікацію злочину та підстави його затримання. Заявник письмово підтвердив, що його права йому були роз'яснені у повному обсязі, та висловив бажання, щоб його представляв обраний ним захисник. Його клопотання було задоволено.

11. 22 липня 2010 року захисник заявника оскаржив незаконне затримання його клієнта до Голосіївського районного суду м. Києва (далі – Голосіївський суд).

12. Того ж дня слідчий звернулася до суду з поданням про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту. У поданні повторювалися підстави порушення щодо заявника кримінальної справи (див. пункт 7). У поданні також зазначалося, що за злочин, про який йде мова, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років, що означає, що заявник, перебуваючи на волі, може ухилитись від слідства та суду.

13. 23 липня 2010 року суддя Голосіївського суду постановив продовжити строк затримання заявника до десяти діб. Обґрунтування було таким:

«Дослідивши матеріали кримінальної справи, вислухавши пояснення підозрюваного, думку прокурора, який підтримав подання [слідчого] та просив його задовольнити, думку захисника, який заперечив проти задоволення подання, враховуючи особу підозрюваного, що підозрюється у вчиненні особливо тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі до дванадцяти років, а також зважаючи на те, що органами досудового слідства не було зібрано достатньо характеризуючих даних про особу підозрюваного та не пред'явлено йому обвинувачення, вважаю необхідним продовжити затримання [заявника] до десяти діб для збору достатніх даних для розгляду подання по суті.

Крім того, дослідивши матеріали скарги заявника щодо його незаконного затримання, встановлено, що органом дізнання його було затримано відповідно до вимог ст. 106 КПК України, а тому підстави для задоволення скарги відсутні.

Враховуючи наведене, з метою запобігти спробам підозрюваного ухилитись від слідства та суду, перешкоджати встановленню істини у кримінальній справі, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень, керуючись ст. 165² КПК України, суд –

ПОСТАНОВИВ:

Продовжити строк затримання [заявника] до десяти діб...

Визнати [його] затримання законним та відмовити у задоволенні скарги [захисника] [у зв'язку з цим] ...»

14. 28 липня 2010 року заявникові було пред'явлено обвинувачення в розтраті чужого майна в особливо великих розмірах.

15. 29 липня 2010 року Голосіївський суд обрав заявникові запобіжний захід у вигляді взяття під варту (на строк до двох місяців). Суд зазначив, що заявник обвинувачується у вчиненні особливо тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до дванадцяти років. Крім того, суд врахував його «ставлення до вчиненого злочину» (заявник не визнав свою вину). Насамкінець, суд вказав на відсутність у нього будь-якої інформації про те, що заявник за станом здоров'я не може утримуватись в умовах слідчого ізолятора.

16. 30 липня 2010 року заявник оскаржив цю постанову. Він стверджував, зокрема, що суд першої інстанції не пояснив, чому він дійшов висновку, що заявник може ухилитись від слідства і суду або перешкоджати встановленню істини у справі. Заявник також доводив, що обраний йому запобіжний захід не ґрунтувався на належній оцінці конкретних обставин його справи.

17. 5 серпня 2010 року апеляційний суд м. Києва (далі – апеляційний суд) відмовив у задоволенні скарги заявника. Суд зазначив, що Голосіївський суд ретельно розглянув його доводи та відхилив їх.

18. 16 вересня 2010 року Голосіївський суд продовжив тримання заявника під вартою до чотирьох місяців. Суд навів аргументи, вказані у його попередньому рішенні, та додав, що у справі ще необхідно провести значну кількість слідчих дій.

19. 17 вересня 2010 року заявник оскаржив цю постанову, стверджуючи, що тримання під вартою є найсуворішим запобіжним заходом, який у його випадку є невинуватим. Він зазначив, що суд першої інстанції обрав формалістичний підхід та не врахував конкретних обставин справи.

20. 23 вересня 2010 року апеляційний суд залишив постанову суду першої інстанції від 16 вересня 2010 року і її обґрунтування без змін.

21. 19 листопада 2010 року апеляційний суд, діючи як суд першої інстанції, задовольнив ще одне подання слідчого про продовження тримання заявника під вартою – цього разу до п'яти місяців. Суд мотивував своє рішення необхідністю проведення додаткових слідчих дій. Що стосується клопотання заявника про звільнення з-під варти, суд зазначив таке:

«Що стосується заявленого [заявником] клопотання про зміну міри запобіжного заходу з взяття під варту на підписку про невиїзд, то воно не підлягає задоволенню, оскільки зазначені в клопотанні обставини були перевірені судом при обранні [заявнику] запобіжного заходу, а підстави для його обрання не відпали.»

22. 26 листопада 2010 року щодо заявника було порушено ще одну кримінальну справу за іншим епізодом розтрати чужого майна. Її було об'єднано в одне провадження з першою справою.

23. 3 грудня 2010 року слідчий звернувся до апеляційного суду з поданням про продовження строку тримання заявника під вартою до семи місяців, пояснюючи це необхідністю проведення подальших слідчих дій.

24. Заявник подав заперечення, стверджуючи, зокрема, що слідчі дії за його участю обмежувались тільки отриманням зразків його підпису та почерку а також ознайомленням з висновками попередніх експертиз. Крім того, він зазначив, що стан його здоров'я за час тримання під вартою значно погіршився.

25. 21 грудня 2010 року апеляційний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до семи місяців. Суд також відмовив у задоволенні його клопотання про звільнення з-під варти під підписку про невиїзд, мотивуючи своє рішення так само, як і попередні рішення.

26. 4 січня 2011 року щодо заявника та кількох інших осіб було порушено ще одну кримінальну справу за підозрою у створенні злочинної організації з метою розтрати коштів місцевого бюджету. Її було об'єднано в одне провадження з кримінальними справами, порушеними раніше.

27. 17 лютого 2011 року апеляційний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до восьми місяців та відмовив у задоволенні клопотання про звільнення з-під варти з тих самих підстав, що й раніше.

28. 5 березня 2011 року справу було передано до Подільського районного суду м. Києва (далі – Подільський суд) для розгляду по суті.

29. 21 березня 2011 року строк тримання заявника під вартою закінчився.

30. 24 березня 2011 року Подільський суд провів попередній розгляд справи, під час якого постановив продовжити тримання заявника під вартою. Суд вказав на відсутність підстав для зміни запобіжного заходу.

31. 20 квітня 2011 року заявник подав клопотання про звільнення з-під варти, доводячи, що стан його здоров'я погіршується та ніщо не свідчить про те, що, перебуваючи на свободі, він переховуватиметься від слідства та суду або перешкоджатиме встановленню істини у справі.

32. Того ж дня Подільський суд відмовив у задоволенні його клопотання. Суд зазначив, що згідно з інформацією, наданою адміністрацією СІЗО, стан здоров'я заявника не перешкоджає триманню його під вартою. Крім того, суд зазначив, що у випадку звільнення заявник ухилитиметься від слідства, перешкоджатиме встановленню істини у справі або продовжить злочинну діяльність.

33. 3 серпня, 7 вересня, 19 жовтня і 21 грудня 2011 року, а також 24 січня 2012 року Подільський суд відмовляв у задоволенні подальших клопотань заявника про звільнення з-під варти з підстав, схожих на ті, що наводилися ним у постанові від 20 квітня 2011 року.

34. 6 березня 2012 року Подільський суд задовольнив клопотання заявника про звільнення під підписку про невиїзд у зв'язку з погіршенням стану його здоров'я та необхідністю надання спеціалізованого лікування.

35. У матеріалах справи немає інформації щодо подальшого перебігу кримінального провадження щодо заявника.

В. Лікування і медична допомога, що надавались заявникові під час тримання під вартою

36. Заявник впродовж тривалого часу страждає на низку захворювань. До затримання, з 14 до 25 червня 2010 року, він знаходився на стаціонарному лікуванні, зокрема, у зв'язку з гіпертонічною хворобою, міжхребцевим

остеохондрозом, спондиліозом шийного відділу хребта, хронічною цервікалгією, хронічним простатитом та дифузним зобом.

37. 21 липня 2010 року заявника було затримано (див. пункт 8). Невідомо, де він перебував під вартою після затримання.

38. 15 серпня 2010 року заявника було поміщено до Київського слідчого ізолятора (далі – СІЗО). По прибутті до СІЗО заявника оглянув терапевт, він також здав кров на РВ – реакцію Вассермана та пройшов рентгенографію органів грудної клітини. У заявника було діагностовано ішемічну хворобу серця, атеросклероз аорти та вінцевих судин, гіпертонічну хворобу II стадії, хронічний холецистит в стадії ремісії, остеохондроз, хронічний гайморит в стані нестійкої ремісії і хронічний простатит. Йому було призначено певні ліки.

39. 4 листопада 2010 року, 18 березня та 24 травня 2011 року терапевт медичної частини СІЗО оглядав заявника. Згідно з твердженнями Уряду кожного разу заявникові призначалися і надавалися відповідні ліки. Проте, згідно з твердженнями заявника, він не отримував жодного лікування.

40. Листом від 8 липня 2011 року адміністрація СІЗО повідомила захисника заявника, що заявник перебуває під наглядом лікарів медичної частини установи та отримує постійне лікування у зв'язку з гіпертонічною хворобою. У листі зазначалося, що, з огляду на його стан здоров'я, заявник потребує додаткового обстеження у закладах охорони здоров'я МОЗ України та, можливо, подальшого стаціонарного лікування. Проте таке обстеження можливе лише з письмового дозволу органу, у провадженні якого знаходиться кримінальна справа, а також за умови вжиття заходів для забезпечення його транспортування.

41. 3 серпня 2011 року Подільський суд, хоча й відмовив у задоволенні клопотання заявника про звільнення з-під варту (див. пункти 31 і 32), однак надав адміністрації СІЗО письмовий дозвіл на обстеження і лікування заявника у закладі охорони здоров'я МОЗ.

42. 16 серпня 2011 року адміністрація СІЗО надіслала захиснику заявника лист, стверджуючи про неможливість організувати перевезення його клієнта.

43. 23 вересня 2011 року заявник звернувся до Суду з проханням застосувати у його справі Правило 39 Регламенту Суду та вказати Уряду на необхідність його термінового обстеження та лікування у закладі охорони здоров'я МОЗ України.

44. Того ж дня Суд повідомив Уряд про це клопотання та запропонував йому до 7 жовтня 2011 року надати інформацію щодо стану здоров'я заявника, лікування, яке він отримує, та адекватність такого лікування з огляду на висновок адміністрації СІЗО про необхідність додаткового обстеження та лікування заявника в закладі охорони здоров'я МОЗ України.

45. 29 вересня 2011 року лікарі медичної частини СІЗО обстежили заявника та підтвердили попередні діагнози. Вони призначили йому ліки і дійшли висновку, що він не потребує стаціонарного лікування у медичній частині СІЗО або термінової госпіталізації до медичного закладу охорони здоров'я МОЗ України.

46. Того ж дня заявника також було обстежено головним лікарем-невропатологом місцевого закладу охорони здоров'я МОЗ України, який діагностував у нього наявність певних проблем з хребтом та призначив ліки, не надавши рекомендацій щодо госпіталізації.

47. 3 жовтня 2011 року заявник пройшов ультразвукове дослідження, яке підтвердило наявність діагностованого хронічного простатиту.

48. 4 жовтня 2011 року він отримав від своєї дружини посилку з медикаментами.

49. 5 жовтня 2011 року заявника оглянув лікар-кардіолог закладу охорони здоров'я МОЗ України, який діагностував гіпертонічну хворобу II стадії з високим ризиком, порушення толерантності до глюкози та ішемічну хворобу серця (під питанням). З метою підтвердження діагнозу було рекомендовано провести низку досліджень і аналізів.

50. Того ж дня заявника оглянув лікар-отоларинголог, який діагностував у нього риніт та тонзиліт і призначив йому лікування.

51. 7 жовтня 2011 року Уряд надав відповідь на запит Суду від 23 вересня 2011 року (див. пункт 44). Згідно з твердженнями Уряду деякі з рекомендованих заявникові 5 жовтня 2011 року досліджень та аналізів (а саме: аналіз крові на вміст глюкози, загальні аналізи крові та сечі, УЗД нирок) невдовзі мали бути проведені у медичній частині СІЗО. Стосовно решти досліджень, Уряд зазначив, що вони будуть проводитись «у плановому порядку в медичних закладах МОЗ за попередньою домовленістю з фахівцями». Насамкінець, призначене заявникові невропатологом, кардіологом та отоларингологом лікування можна було розпочинати після отримання медичних препаратів від родичів заявника.

52. 25 жовтня 2011 року заявник надіслав до Суду свої коментарі до відповідей Уряду. Він стверджував, що Уряд не надав жодних документів, які б спростовували його твердження про відсутність оперативного та адекватного лікування. Він також наполягав на своєму клопотанні про застосування тимчасового заходу за Правилем 39 Регламенту Суду.

53. 27 жовтня 2011 року виконуючий обов'язки Голови секції, якій було передано справу, в інтересах сторін та належного здійснення провадження у Суді вирішив надати Уряду України вказівку відповідно до Правил 39 Регламенту Суду про проведення обстежень заявника, необхідність яких вже було встановлено, та невідкладне виконання рекомендацій, підготовлених за результатами таких обстежень.

54. 11 листопада 2011 року у Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги було проведено ультразвукове дослідження органів черевної порожнини, нирок і простати заявника. За результатами дослідження у заявника було діагностовано дифузні зміни печінки, хронічні холецистит та панкреатит.

55. 17 листопада 2011 року заявника в Інституті кардіології ім. академіка М.Д. Стражеска оглянув кардіолог і він пройшов низку досліджень та аналізів. У нього було діагностовано, зокрема, гіпертонічну хворобу II стадії, гіперхолестеринемію (анамнестично), мікронефролітаз, хронічний холецистит, хронічний панкреатит та остеохондроз хребта.

56. 22 листопада 2011 року під час судового засідання стан здоров'я заявника різко погіршився, і йому було викликано карету швидкої медичної допомоги. Його було доправлено до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги, де він пройшов стаціонарне лікування.

57. 5 грудня 2011 року заявника було виписано з лікарні та доправлено до СІЗО. Згідно з його твердженнями, призначене при виписці лікування йому не надавалось, як і необхідна медична допомога у СІЗО.

58. 12 і 19 грудня 2011 року заявника оглядав лікар медичної частини СІЗО, який зазначив, що його діагнози залишаються незмінними та будь-яких позитивних або негативних змін не спостерігається. Згідно з твердженнями Уряду, який посилався на витяги з медичної картки заявника, заявник у СІЗО продовжував отримувати амбулаторне лікування.

59. З 7 до 30 грудня 2011 на основі медичної картки заявника проводилася судово-медична експертиза стану його здоров'я. Проведеним дослідженням було встановлено наявність у заявника ішемічної хвороби серця і серцевої недостатності, гіпертонічної хвороби II стадії з високим ступенем ризику, дисциркуляторну енцефалопатію та остеохондроз хребта в стані нестійкої ремісії. Експерти також дійшли висновку про необхідність стаціонарного лікування заявника у спеціалізованому кардіологічному або неврологічному закладі протягом десяти-чотирнадцяти днів.

60. 26 січня 2012 року заявник знову звернувся до Суду з проханням надати Уряду вказівку за Правилем 39 Регламенту Суду щодо необхідності забезпечення його стаціонарного лікування у спеціалізованому кардіологічному закладі відповідно до останніх медичних рекомендацій.

61. Того ж дня Суд повідомив про це клопотання Уряд та запросив його до 12 лютого 2012 року надати коментарі щодо виконання заходів, на які Уряду вже було вказано за Правилем 39 Регламенту Суду.

62. 8 лютого 2012 року заявника було направлено до Інституту кардіології ім. академіка М.Д. Стражеска, де його оглянула комісія лікарів і де було проведено електрокардіографію. У нього було діагностовано, зокрема, гіпертонічну хворобу II стадії у стані кризового перебігу. Крім того, після стабілізації кров'яного тиску заявника було рекомендовано провести спеціалізований тест (велоергометрію) для уточнення діагнозу «ішемічна хвороба серця». Комісія не виявила підстав для госпіталізації заявника.

63. 10 лютого 2012 року Уряд повідомив Суд про зазначені вище події.

64. 15 лютого 2012 року Подільський суд, посилаючись на висновки судово-медичної експертизи від 30 грудня 2011 року (див. пункт 59), постановив невідкладно госпіталізувати заявника.

65. Того ж дня заявника було поміщено до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги.

66. Заявник стверджував, що впродовж перебування у лікарні він був прикутий наручниками до ліжка. Уряд заперечив правдоподібність його тверджень. У невказану дату начальник відділу режиму і охорони СІЗО склав довідку, згідно з якою до заявника під час його перебування на лікуванні в закладі охорони здоров'я МОЗ наручники не застосовувались.

67. 26 лютого 2012 року у палату до заявника, як стверджувалося, помістили ув'язненого, який страждав на відкриту форму туберкульозу.

68. 5 березня 2012 року захисник, який представляв інтереси заявника у національному провадженні, написав на адресу пана Буценка (адвоката, який представляв інтереси заявника у Суді) лист, у якому стверджував, що з 21 лютого до 5 березня 2012 року заявник був постійно прикутий до свого ліжка. Вартові конвою, як стверджувалося, відмовилися виконати вимогу захисника і зняти наручники, посилаючись на певні внутрішні інструкції.

69. 6 березня 2012 року заявника було звільнено з-під варти (див. пункт 34). Невідомо, чи отримував заявник лікування після цього, та яке саме.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

70. У відповідній частині статті 29 Конституції України зазначено:

«... У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. ...»

71. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (у редакції, чинній на час подій) передбачали:

Стаття 106

Затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину

«Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

1. коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;
2. коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
3. коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли її місце проживання чи перебування не зареєстровано, або коли не встановлено особи підозрюваного. ...

Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному в порядку, передбаченому частиною другою статті 21 цього Кодексу, права мати побачення із захисником з моменту затримання. Протокол затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. ...

Протягом сімдесяти двох годин після затримання орган дізнання:

- 1) звільняє затриманого – якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті;
- 2) звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не зв'язаний з триманням під вартою;
- 3) доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У разі оскарження затримання до суду, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення сімдесятидвогодичного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження.

Скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених статтею 165² цього Кодексу. За результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним.

На постанову судді протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, або її захисником чи законним представником. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови суду.

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин.

...»

Стаття 106¹

Порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину

«Порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, визначається [відповідним] Положенням...»

Стаття 115. Затримання слідчим підозрюваного у вчиненні злочину

«Слідчий вправі затримати і допитати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за підставами і в порядку, передбаченими статтями 106, 106¹ і 107 цього Кодексу. ...»

Стаття 148

Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкодити встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується.»

Стаття 149. Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:

- 1) підписка про невіїзд;
- 2) особиста порука;
- 3) порука громадської організації або трудового колективу;
- 3¹) застава;
- 4) взяття під варту;
- 5) нагляд командування військової частини.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165² цього Кодексу.»

Стаття 150

Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу

«При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім обставин, зазначених у статті 148 цього Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.»

Стаття 155

Взяття під варту

«Взяття під варту як запобіжний захід застосовується

в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше трьох років. ...»

Стаття 165

Загальні положення щодо порядку застосування, скасування і зміни запобіжного заходу

«Запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду...

Заміна одного запобіжного заходу іншим або його скасування здійснюється органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом з додержанням вимог, передбачених частиною першою цієї статті.

Запобіжний захід скасовується або змінюється, коли відпаде необхідність у його застосуванні. ...»

Стаття 165². Порядок обрання запобіжного заходу

«На стадії досудового слідства запобіжний захід, за винятком запобіжних заходів у вигляді застави або взяття під варту, обирає орган дізнання, слідчий, прокурор.

Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. ...

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого. ...

Після одержання подання суддя... вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і вносить постанову:

- 1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав;
- 2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого – до п'ятнадцяти діб. ...»

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

72. 14 листопада 2012 року Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) оприлюднив Доповідь [СРТ/Inf (2012) 30] Українському Уряду за результатами візиту до України у період з 29 листопада до 6 грудня 2011 року, який включав візит до в'язничного відділення Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги, де на той час перебував заявник (див. пункти 56 і 57). У відповідних витягах з цієї Доповіді зазначається таке:

«8. Найбільш серйозну проблему щодо співпраці було виявлено під час візиту до в'язничного відділення Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги. Доступ делегації до відділення було затримано приблизно на десять хвилин. Працівники правоохоронних органів, які були присутні у відділенні, згодом повідомили делегацію, що пацієнтів ніколи не приковують наручниками до ліжок, проте, коли делегація перевірила записи відеоспостереження у відділенні, стало очевидно, що впродовж десяти хвилин, поки представники делегації очікували за межами відділення, правоохоронці поспіхом знімали наручники з усіх пацієнтів, що перебували у відділенні. З одного лише факту, що самі пацієнти з самого початку категорично спростували застосування наручників, КЗК може лише зробити висновок, що правоохоронці чинили на них тиск, примушуючи їх приховувати правду від представників делегації.

Комітет дуже стурбований тим фактом, що практика приковування пацієнтів наручниками до ліжок з часу візиту у 2009 році не припинилася, незважаючи на запевнення органів влади України у протилежному у їхній відповіді на доповідь про результати того візиту...

53. [Як] вже зазначено у пункті 8, з часу візиту у 2009 році пацієнтів продовжують систематично приковувати наручниками до ліжок. Кілька пацієнтів, як стверджувалося, залишалися прикутими (однією рукою) до ліжок, навіть коли приймали їжу, а один – під час внутрішньовенних вливань.

Під час завершальних дискусій наприкінці візиту делегація зробила негайне зауваження за пунктом 5 статті 8 Конвенції та закликала органи влади України негайно покласти цій практиці край.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З НАДАННЯМ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ЗАЯВНИКУ ПІД ЧАС ЙОГО ПЕРЕБУВАННЯ ПІД ВАРТОЮ

73. Заявник скаржився на стверджувану відсутність оперативної та належної медичної допомоги під час перебування під вартою. Суд вважає, що цю скаргу слід розглядати за статтею 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

74. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

75. Заявник доводив, що у СІЗО, в якому він перебував під вартою, не було відповідних фахівців або належних засобів для надання йому необхідної медичної допомоги. Він зазначив, що стан його здоров'я за час тримання під вартою серйозно погіршився, і звинуватив у цьому органи влади. Заявник звернув увагу Суду, зокрема, на затримки у його обстеженні і лікуванні в закладах охорони здоров'я МОЗ після того, як необхідність їхнього проведення була визнана самими органами пенітенціарної служби. У зв'язку з цим він вказував на обтяжливу та тривалу процедуру доведення ув'язненими особами потреби у конкретному лікуванні та отриманні відповідних дозволів від слідчого або суду. Насамкінець, заявник стверджував, що насправді він ніколи не отримував ліки, які йому призначалися.

76. Уряд стверджував, що під час перебування під вартою заявник перебував під постійним наглядом лікарів. Уряд зауважив, що впродовж тривалого часу до затримання заявник страждав від низки хронічних захворювань. Відповідно, як доводив Уряд, будь-яке погіршення стану його здоров'я могло бути наслідком природного перебігу наявних у нього захворювань, а не недоліків наданої йому медичної допомоги. Уряд також наполягав на тому, що заявник отримував усі ліки, які йому призначалися.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи практики Суду

77. Суд неодноразово наголошував на тому, що охорона здоров'я ув'язнених осіб повинна забезпечуватися належним чином (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ЕCHR 2000-XI). Відсутність належної медичної допомоги може становити поводження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Ільхан проти Туреччини» (*İlhan v. Turkey*) [ВП], заява № 22277/93, п. 87, ЕCHR 2000-VII, і «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 90, від 4 жовтня 2005 року).

78. Суд також встановлював, що сам факт огляду ув'язненого та призначення йому певного виду лікування автоматично не може призвести до висновку, що медична допомога була достатньою (див. рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви № 9852/03 та № 13413/04, п. 116, від 29 листопада 2007 року). Органи влади повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та її лікування протягом ув'язнення (див. рішення у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява № 59696/00, п. 83, від 26 жовтня 2006 року), оперативність та точність діагнозу і лікування (див. згадане рішення

у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 115) та рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 104-106, від 28 березня 2006 року); а за умови, коли це викликано медичним станом, – регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів, метою якого є максимальне лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (див. згадані рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), пп. 109 і 114; «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), п. 79; і рішення у справі «Попов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява № 26853/04, п. 211, від 13 липня 2006 року).

79. Загалом Суд залишає за собою достатню гнучкість при визначенні необхідного рівня охорони здоров'я в контексті конкретних обставин справи. Зазначений стандарт має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненого, але також повинен враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

(b) Застосування наведених вище принципів у цій справі

80. Суд зазначає, що суть скарги заявника у цій справі полягає у затримках в його обстеженні та лікуванні у закладі охорони здоров'я МОЗ. Суд має розглянути питання про те, чи такі затримки мали місце, та якщо так, то чи їхнім наслідком були біль та страждання, які досягли «мінімального рівня жорстокості» для того, щоб можна було застосувати статтю 3 Конвенції.

81. У цій справі Суд зауважує, що 8 липня 2011 року адміністрація СІЗО визнала необхідність обстеження та лікування заявника у закладі охорони здоров'я МОЗ. Після цього Подільському суду знадобилось близько місяця, щоб надати дозвіл на його госпіталізацію. Проте через два тижні адміністрація СІЗО визнала існування труднощів з організацією перевезення заявника. Пройшов ще місяць, і 29 вересня 2011 року лікарі СІЗО змінили свою думку щодо необхідності госпіталізації заявника.

82. З цього випливає, що на захворювання заявника з боку національних органів влади не було належної і вчасної реакції впродовж майже трьох місяців, головним чином у зв'язку з бюрократичними та логістичними недоліками. Не видається, що для подолання цих перепон було докладено достатніх зусиль. Натомість було змінено попередній висновок про необхідність госпіталізації заявника.

83. Суд також зазначає, що приблизно через тиждень, 5 жовтня 2011 року, лікар-кардіолог із закладу охорони здоров'я МОЗ обстежив заявника у СІЗО та рекомендував проведення низки аналізів та досліджень. Проте з виконанням цих рекомендацій виникла затримка.

84. За відсутності будь-яких практичних заходів з боку органів влади, 27 жовтня 2011 року Суд за клопотанням заявника застосував Правило 39 Регламенту Суду. Суд надав Урядові вказівку про «проведення обстежень заявника, необхідність яких вже було встановлено, і невідкладне виконання рекомендацій, підготовлених за результатами таких обстежень».

85. Суд зауважує, що заявник пройшов обстеження у спеціалізованому кардіологічному відділенні лікарні лише 17 листопада 2011 року.

86. Іншими словами, зазначене обстеження відбулося через півтора місяця після того, як його проведення було рекомендовано лікарем (5 жовтня 2011 року – див. пункт 49) та через двадцять один день після вказівки Уряду Судом про застосування тимчасового заходу (27 жовтня 2011 року – див. пункт 53). Органи влади не надали жодних пояснень цієї затримки.

87. Суд також зауважує, що кардіологи з Інституту кардіології ім. академіка М.Д. Стражеска 17 листопада 2011 року та 8 лютого 2012 року дійшли висновку про відсутність необхідності у госпіталізації. Проте у той же час стан здоров'я заявника погіршився настільки, що це вимагало госпіталізації до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги та лікування там протягом тижня. Крім того, у період між двома зазначеними висновками комісія судово-медичних експертів 30 грудня 2011 року дійшла протилежного висновку – що заявник насправді потребує стаціонарного лікування у спеціалізованому закладі охорони здоров'я. Згодом таке лікування було розпочате 15 лютого 2012 року.

88. Суд вважає, що невиправдані з боку органів влади затримки у виконанні власних рішень щодо переведення заявника до закладу охорони здоров'я МОЗ, суперечності у висновках лікарів стосовно необхідності його госпіталізації і, більше того, нездатність діяти відповідно до них разом з наступним погіршенням стану здоров'я заявника є достатніми свідченнями серйозного порушення державою-відповідачем свого обов'язку щодо надання йому належної медичної допомоги під час тримання під вартою, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

89. Отже, у зв'язку з цим було порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДО ЗАЯВНИКА НАРУЧНИКІВ У ЛІКАРНІ

90. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що у лікарні його тримали прикутим наручниками до ліжка.

А. Прийнятність

91. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

92. Заявник доводив, що впродовж його перебування у лікарні його приковували наручниками до ліжка. На обґрунтування цієї скарги він посилався, зокрема, на заяву його захисника від 5 березня 2012 року та на Доповідь КЗК від 14 листопада 2012 року (див. пункти 68 і 72). Заявник стверджував, що застосування до ув'язнених наручників в лікарнях є поширеною практикою в Україні. У зв'язку з цим він привертав увагу Суду на відсутність будь-якої офіційної статистики щодо застосування спеціальних засобів у лікарнях.

93. Уряд доводив, що у лікарні до заявника ніколи не застосовувалися наручники. Уряд посилався на відповідну довідку адміністрації СІЗО та зауважив про відсутність будь-яких документів, які б свідчили про протилежне. Крім того, Уряд зазначив, що заявник не скаржився до органів прокуратури та судів про застосування до нього наручників.

94. Суд нагадує, що застосування наручників, як правило, не порушує питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід вживається у зв'язку із законним позбавленням свободи і не має на меті застосування сили або публічну демонстрацію, які б перевищували межі, що обґрунтовано вважаються необхідними. У зв'язку з цим важливо розглянути, наприклад, ризик втечі особи або заподіяння тілесних ушкоджень чи матеріальної шкоди (див. рішення у справах «Ранінен проти Фінляндії» (*Raninen v. Finland*), від 16 грудня 1997 року, п. 56, *Reports* 1997-VIII, та «Енаф проти Франції» (*Hénaf v. France*), заява № 65436/01, пп. 50-53, ECHR 2003-XI).

95. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що сторони не дійшли згоди стосовно того, чи було до заявника застосовано наручники у лікарні. Суд зазначає, що заявник перебував на лікуванні у Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги впродовж таких періодів: з 22 листопада до 5 грудня 2011 року та з 15 лютого до 6 березня 2012 року (див. пункти 56-57 і 65-69). Його твердження про застосування наручників у лікарні підтверджуються, зокрема, висновками КЗК за результатами візиту до вказаної лікарні у відповідний час (див. пункт 72; та для порівняння з практикою Суду див. рішення у справі «Йовчев проти Болгарії» (*Iovchev v. Bulgaria*), заява № 41211/98, п. 130, від 2 лютого 2006 року). У своїй доповіді КЗК зазначив, що практика приковування пацієнтів до лікарняних ліжок продовжується впродовж багатьох років. Більше того, КЗК у своїй доповіді зауважив, що під час візиту в 2011 році органи влади намагались приховати факт застосування цієї практики та, як видається, чинили тиск на пацієнтів з метою замовчування правди.

96. За цих обставин Суд вважає достатньою мірою встановленим факт застосування наручників до заявника впродовж його лікування у Київській міській клінічній лікарні швидкої медичної допомоги.

97. За відсутності чітко визначених безпекових або інших міркувань, які б виправдовували цей обмежувальний та принизливий захід, а також з огляду на крихке здоров'я заявника, Суд вважає, що застосування до нього у лікарні наручників становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження (див. рішення у справі «Охріменко проти України» (*Okhrimenko v. Ukraine*), заява № 53896/07, п. 98, від 15 жовтня 2009 року).

98. Відповідно, у зв'язку з цим також було порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

99. Посилаючись на підпункт «с» пункту 1 та пункт 3 статті 5 Конвенції, заявник скаржився, що кілька періодів тримання його під вартою (з 21 до 23 липня та з 23 до 29 липня 2010 року, з 21 до 23 березня 2011 року, а також з 24 березня 2011 року до 6 березня 2012 року) були незаконними та що загальна тривалість періоду тримання під вартою була надмірною. Він також скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції на відсутність належного судового перегляду. Насамкінець, він скаржився за пунктом 5 статті 5 Конвенції на те, що не мав юридично закріпленого права на отримання відшкодування за зазначені порушення. У відповідних положеннях статті 5 Конвенції зазначається таке:

Стаття 5

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.»

Прийнятність

100. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

(а) Доводи сторін

101. Заявник доводив, що його затримання було незаконним і невиправданим. Він також скаржився, що тримання його під вартою після закінчення досудового слідства та до попереднього розгляду справи судом не охоплювалося жодним судовим рішенням. Насамкінець, заявник скаржився, що на стадії судового розгляду справи суди не обґрунтовували продовжуване тримання його під вартою та не встановлювали його строків.

102. Уряд заперечив аргументи заявника. Уряд зауважив, зокрема, що за день до затримання заявника – 20 липня 2010 року – щодо нього було порушено кримінальну справу за підозрою у розтраті коштів місцевого бюджету в особливо великих розмірах. Відповідно, Уряд стверджував, що його затримання здійснювалось на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину. Уряд також стверджував, що наступне тримання його під вартою також відповідало національному законодавству і не може вважатися незаконним або свавільним.

103. Суд зазначає, що скарги заявника стосуються кількох окремих періодів тримання під вартою. Отже, Суд розглядатиме кожен з них окремо.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи практики Суду

104. Суд нагадує, що згідно з підпунктом «с» пункту 1 статті 5 Конвенції у контексті кримінального провадження особу може бути затримано лише з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення. Термін «обґрунтована підозра» у вчиненні злочину означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (див. рішення у справі «Влох проти Польщі» (*Wloch v. Poland*), заява № 27785/95, п. 108, ECHR 2000-XI).

105. Вирази «законний» і «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5 Конвенції фактично посилаються на національне законодавство та встановлюють зобов'язання забезпечувати дотримання його матеріальних і процесуальних норм. Хоча саме національні органи, насамперед суди, повинні тлумачити та застосовувати національне законодавство, відповідно до пункту 1 статті 5 Конвенції недотримання національного законодавства призводить до порушення Конвенції, і Суд може та повинен перевірити, чи було дотримано вимог цього законодавства (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Ассанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], заява № 71503/01, п. 171, ECHR 2004-II).

106. «Законність» тримання під вартою за національним законом є важливим, але не завжди вирішальним чинником. Суд також має переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи (див. рішення у справі «Олексій Михайлович Захаркін проти України» (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine*), заява № 1727/04, п. 84, від 24 червня 2010 року). Для того, щоб позбавлення свободи можна було вважати несвавільним, відповідності цього заходу вимогам національного законодавства недостатньо; застосування такого заходу має також бути необхідним за конкретних обставин (див. рішення у справах «Нештяк проти Словаччини» (*Nešťák v. Slovakia*), заява № 65559/01, п. 74, від 27 лютого 2007 року, «Хайредінов проти України» (*Khayredinov v. Ukraine*), заява № 38717/04, п. 27, від 14 жовтня 2010 року і «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), заява № 39884/05, п. 34, від 19 січня 2012 року).

(ii) Застосування наведених вище принципів у цій справі

(а) Законність тримання заявника під вартою у період з 21 до 23 липня 2010 року

107. Суд зазначає, що відповідні положення Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України чітко передбачають, що максимальний строк затримання без рішення суду становить сімдесят дві години, і впродовж цього строку відповідні органи влади повинні забезпечити, щоб затримана особа постала перед суддею (див. пункти 70 і 71). Сторони не заперечують, що у цій справі зазначений передбачений законодавством 72-годинний строк затримання не було перевищено (див. в якості протилежного прикладу рішення у справі «Галь проти України» (*Gal v. Ukraine*), заява № 6759/11, п. 28, від 16 квітня 2015 року).

108. Суд також зауважує, що в якості законної підстави затримання заявника у протоколі затримання було вказано статтю 115 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункти 8 і 71). Суд вже встановлював в іншій справі проти України, що простого посилання на це положення без надання конкретних відомостей недостатньо для дотримання вимоги «законності» (див. згадане рішення у справі «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), п. 34).

109. У цій справі слідчий обґрунтувала рішення про затримання заявника на сімдесят дві години тим фактом, що «очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вказали, що ця особа вчинила злочин» (див. пункт 8). Хоча це обґрунтування, як видається, є доволі стислим, Суд не залишає поза увагою письмове підтвердження заявником у протоколі затримання того, що кваліфікацію злочину, у вчиненні якого він підозрювався, підстави затримання та його права були роз'яснені йому у повному обсязі (див. пункт 10).

110. Суд погоджується з тим, що обґрунтована підозра у вчиненні заявником тяжкого злочину, а також необхідність забезпечення належного здійснення провадження, зокрема процесу збирання доказів, є переконливими підставами для первинного затримання заявника (див. рішення у справі «Слюсарчик проти Польщі» (*Ślusarczyk v. Poland*), заява № 23463/04, п. 156, від 28 жовтня 2014 року).

111. Відповідно, з огляду на усі обставини цієї справи Суд не бачає жодних ознак незаконності або свавільності у зв'язку із затриманням заявника з 21 до 23 липня 2010 року.

112. Отже, у зв'язку з цим порушення пункту 1 статті 5 Конвенції не було.

(β) Законність тримання заявника під вартою у період з 23 до 29 липня 2010 року

113. Суд зазначає, що коли заявник постав перед судом, суд не обрав йому запобіжного заходу, а продовжив затримання заявника до десяти діб для того, щоб зібрати незазначену додаткову інформацію про його особу для розгляду питання щодо застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту у його випадку. Суд не навіть жодних конкретних відомостей щодо того, що саме необхідно було перевірити та чому впродовж цього часу заявника необхідно було тримати під вартою (див. пункт 13).

114. Суд також зазначає, що за таких обставин подання органів слідства про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту видається недостатньо обґрунтованим. Отже, можна дійти висновку, що суд продовжив затримання заявника ще на десять діб для того, аби дати органам слідства додатковий час для обґрунтування їхнього подання, хоча будь-які докази існування обставин, які завадили їм зробити це ще до звернення з поданням про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, відсутні. Більше того, з документів, наданих сторонами, не випливає, що для продовжуваного тримання заявника під вартою існували вагомі підстави (див. для порівняння рішення у справі «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, п. 97, від 16 травня 2013 року).

115. Таким чином, Суд доходить висновку, що впродовж зазначеного періоду тримання заявника під вартою відбувалося у порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

(γ) Законність тримання заявника під вартою у період з 21 до 23 березня 2011 року

116. Суд зауважує, що строк тримання заявника під вартою на підставі постанови від 17 лютого 2011 року закінчився 21 березня 2011 року. Тим часом, 5 березня 2011 року справу було передано на розгляд до суду першої інстанції. 23 березня 2011 року Подільський суд провів попередній розгляд справи, на якому продовжив дію запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. З цього випливає, що тримання заявника під вартою з 21 до 23 березня 2011 року не охоплювалося жодним рішенням суду.

117. Суд зазначає, що постійно встановлює порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у справах проти України щодо періодів, протягом яких тримання під вартою здійснюється без відповідного судового рішення, особливо у період після закінчення слідства та до початку судового розгляду. Суд також дійшов висновку, що ця проблема, як здається, походить з прогалини у законодавстві (див. рішення у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, пп. 70–72 і 98, від 10 лютого 2011 року).

(δ) Законність тримання заявника під вартою у період з 24 березня 2011 року до 6 березня 2012 року

118. Суд зауважує, що хоча 24 березня 2011 року Подільський суд залишив обраний заявникові запобіжний захід без змін, він не встановив строку продовжуваного тримання його під вартою та не навіть жодного обґрунтування такого рішення. Це призвело до того, що з вказаної дати заявник перебував у стані невизначеності щодо підстав його тримання під вартою.

119. Суд вже встановлював в інших справах, що така повторювана в Україні практика, за якої судові рішення, ухвалені під час судового розгляду, не встановлюють строків подальшого тримання під вартою, і скоріше залишають без змін обраний запобіжний захід, а не розглядають питання про продовження його застосування, суперечить вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції (див., наприклад, згадане рішення у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), пп. 76 і 98).

120. Отже, було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

2. Пункт 3 статті 5 Конвенції

121. Заявник скаржився, що продовжуване тримання його під вартою було надмірно тривалим та не виправданим.

122. Уряд вважав тривалість тримання заявника під вартою розумною. Уряд стверджував, що національні суди наводили «відповідні» і «достатні» підстави для тримання його під вартою. Крім того, Уряд звертав увагу Суду на той факт, що зазначене кримінальне провадження стосувалося складних фактологічних та правових питань, та що національні органи продемонстрували належну старанність у розслідуванні.

123. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою у цій справі тривало з 21 липня 2010 року до 6 березня 2012 року, тобто один рік, сім місяців та чотирнадцять днів.

124. Суд нагадує, що питання стосовно розумності строку тримання під вартою не може оцінюватися абстрактно. Це питання має вирішуватися в кожній справі з урахуванням її конкретних обставин, підстав, якими національні органи мотивували свої рішення, та належно задокументованих фактів, на які посилався заявник у своїх клопотаннях про звільнення з-під варти. Продовжуване тримання під вартою може бути виправданим у тій чи іншій справі лише за наявності чітких ознак наявності справжнього публічного інтересу, який, незважаючи на презумпцію невинуватості, переважає над вимогою щодо поваги до особистої свободи (див., серед інших, рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 153, ECHR 2000-IV).

125. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що, продовжуючи тримання заявника під вартою та відмовляючи у задоволенні його клопотань про звільнення, національні суди здебільшого посилались на підстави, наведені при його затриманні, та не додавали жодних нових деталей. Крім того, на жодному етапі впродовж періоду, що розглядається, національні суди не розглядали можливості застосування альтернативних запобіжних заходів, та, посилаючись головним чином на тяжкість обвинувачень та гіпотетичний ризик переховування заявника, національні органи залишали тримання заявника під вартою без змін на підставах, які, з огляду на його тривалість, не можуть вважатися «достатніми» (див. згадане рішення у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), пп. 80–81 та 99).

126. Наведених вище міркувань для Суду достатньо, аби дійти висновку, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

3. Пункт 4 статті 5 Конвенції

127. Заявник також скаржився на відсутність належного судового перегляду як під час досудового слідства, так і під час розгляду справи судом.

128. Уряд стверджував, що заявник мав у своєму розпорядженні та застосував ефективну процедуру оскарження тримання його під вартою.

129. Суд зазначає, що законність тримання заявника під вартою неодноразово розглядалась судами як під час досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Проте ці рішення не можуть вважатися такими, що відповідають вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції, оскільки вони просто повторно наводили стандартний набір підстав для тримання заявника під вартою і не розглядали правдоподібності таких підстав за конкретних обставин становища заявника. Крім того, що стосується стадії судового розгляду справи, Суд вже встановив, що законодавство України не передбачає порядку перегляду законності продовжуваного тримання під вартою після закінчення досудового слідства, який відповідав би вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), пп. 85 і 100).

130. Відповідно, у цій справі було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.

4. Пункт 5 статті 5 Конвенції

131. Заявник також скаржився за пунктом 5 статті 5 Конвенції на те, що не мав юридично закріпленого права на отримання відшкодування за порушення інших пунктів статті 5 Конвенції

132. Уряд доводив, що законодавство України передбачає можливість вимагати відшкодування за незаконне тримання під вартою на підставі рішення суду, яким визнано незаконність такого тримання. Проте вказана процедура є незастосовною до обставин цієї справи, оскільки тримання заявника під вартою було законним.

133. Суд повторює, що пункт 5 статті 5 гарантує юридично закріплене право на відшкодування особам, які є потерпілими від затримання або тримання під вартою всупереч іншим положенням статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Steel and Others v. the United Kingdom*), від 23 вересня 1998 року, п. 81, Reports 1998-VII).

134. У цій справі суд встановив кілька порушень пунктів 1, 3 і 4 статті 5 Конвенції, у поєднанні з якими має розглядатися ця скарга (див. пункти 115, 117, 120, 126 і 130). Відповідно, пункт 5 статті 5 Конвенції є застосовним. Отже, Суд має встановити, чи законодавство України забезпечувало чи зараз забезпечує заявникові юридично закріплене право на відшкодування за порушення у його справі пунктів 1, 3 і 4 статті 5 Конвенції.

135. Суд зазначає, що питання відшкодування шкоди, завданої незаконним триманням під вартою, регулюються Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» (далі – Закон про відшкодування шкоди). Право на відшкодування виникає, зокрема, коли незаконність тримання під вартою було встановлено рішенням суду.

136. Суд зазначає, що впродовж усього часу, поки тримання заявника під вартою формально відповідає національному законодавству, він не може вимагати відшкодування на національному рівні у зв'язку з цим. Крім того, законодавство України не передбачає будь-якого порядку відшкодування шкоди, завданої позбавленням свободи, яке Страсбурзький Суд визнав таким, що порушує одне з положень (див. рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 233, від 21 квітня 2011 року).

137. Це означає, що один з принципів пункту 5 статті 5 Конвенції, а саме ефективне здійснення з достатнім рівнем впевненості права на відшкодування, гарантоване цим пунктом, (див. рішення у справі «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) [ВП], заява № 36760/06, п. 182, від 17 січня 2012 року, з подальшими посиланнями), не було дотримано у цій справі.

138. Отже, було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

139. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що наражався на ризик інфікування туберкульозом, коли 26 лютого 2012 року змушений був ділити лікарняну палату з іншим ув'язненим, який страждав від відкритої форми туберкульозу.

140. Крім того, заявник скаржився за статтею 18 Конвенції на те, що справжньою метою позбавлення його свободи було примусити його зізнатися у вчиненні злочинів, в яких він обвинувачувався.

141. З урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно, ця частина заяви має бути відхилена як явно необгрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

142. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

143. Заявник вимагав 15 000 євро відшкодування моральної шкоди.

144. Уряд заперечив цю вимогу як необгрунтовану і надмірну.

145. Суд вважає, що заявник зазнав фізичного болю та душевних страждань внаслідок встановлених порушень. З огляду на характер зазначених порушень, Суд присуджує заявникові 12 000 євро відшкодування моральної шкоди, а також додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися.

B. Судові та інші витрати

146. Заявник також вимагав 9 072 євро компенсації витрат на правову допомогу, що надавалась у провадженні у Суді. Ця сума включала в себе: 8 100 євро за 64 години правової роботи з погодинним тарифом 150 євро; 648 євро адміністративних витрат (у розрахунок 8% від суми правової допомоги); та 324 євро вартості поштових відправлень. На обгрунтування цієї суми заявник надав договір з паном Бущенком про надання правової допомоги, а також низку актів виконаних робіт.

147. Уряд заперечив зазначену вимогу.

148. Суд перш за все має встановити, чи заявник фактично поніс судові та інші витрати, і, по-друге, чи вони були необхідними (див. рішення у справі «Макканн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), від 27 вересня 1995 року, п. 220, Series A № 324).

149. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за належне присудити заявникові суму у розмірі 3 000 євро компенсації витрат за усіма пунктами.

C. Пеня

150. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника за статтею 3 Конвенції стосовно медичної допомоги, що надавалась йому під час тримання під вартою, та застосування до нього у лікарні наручників, а також його скарги за пунктами 1, 3, 4 і 5 статті 5 Конвенції, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з медичною допомогою, що надавалась заявникові під час тримання під вартою;

3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням до заявника у лікарні наручників;
4. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції стосовно затримання заявника з 21 до 23 липня 2010 року;
5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 23 до 29 липня 2010 року; з 21 до 23 березня 2011 року та з 24 березня 2011 року до 6 березня 2012 року;
6. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції;
7. *Постановляє*, що було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції;
8. *Постановляє*, що було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції;
9. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись;
    - (ii) 3 000 (три тисячі) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявникові;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
10. *Відхиляє* рещту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 3 грудня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiik*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЛОПАТІН І МЕДВЕДСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF LOPATIN AND MEDVEDSKIY V. UKRAINE)**

(Заяви №№ 2278/03 та 6222/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 травня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

04/10/2010

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Лопатін і Медведський проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Райт Марусте (*Rait Maruste*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Ізабель Берро-Лефевр (*Isabelle Berro-Lefèvre*),

Мір'яна ЛазароваТрайковска (*Mirjana LazarovaTrajkovska*), судді,

Михайло Буроменський (*Mykhaylo Buromenskiy*), суддя *ad hoc*,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), секретар секції,

після обговорення в закритому судовому засіданні 27 квітня 2010 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявами (№№ 2278/03 та 6222/03) проти України, поданими відповідно 21 грудня 2002 року і 3 лютого 2003 року до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) громадянами України паном Сергієм Юрієвичем Лопатиним та паном Олександром Георгієвичем Медведським (надалі – заявники).

2. Пана Лопатіна, якому було надано юридичну допомогу, представляв пан М.К. Козирев. Уряд України (надалі – Уряд) представляв його уповноважений – пан Ю. Зайцев з Міністерства юстиції.

3. 17 лютого 2009 року Суд оголосив заяви частково неприйнятними і вирішив довести до відома Уряду скаргу щодо незадокументованого тримання під вартою, жорстокого поводження з боку працівників міліції та відсутності ефективного розслідування на підставі цих скарг, а також скаргу щодо тривалості кримінального провадження у їх справі. Він також вирішив об'єднати заяви і розглядати питання щодо суті та прийнятності заяв одночасно (пункт 3 статті 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявники народилися у 1975 році та 1976 році відповідно.
5. 10 липня 1999 року заявники були затримані міліцією і доставлені до Торезького міського відділку міліції. За словами заявників, у відділку працівники міліції жорстоко з ними поводитися, щоб домогтися від них визнання вини у замаху на розбій та умисне вбивство pana Л.
6. 12 липня 1999 року заявники були впізнані свідками С. та Гн., а також потерпілим Л.
7. Тримання заявників під вартою у відділку міліції документально не фіксувалося до 13 липня 1999 року, коли їх було формально заарештовано. Відповідно до тверджень Уряду цього дня пан Лопатін чинив опір під час поміщення його в камеру і відмовився віддати свій пасок і шнурки, що є забороненими предметами в місцях тримання під вартою. Пан Лопатін заперечив останнє твердження, зазначивши, що на той час він уже три дні перебував під вартою і не міг мати при собі жодних заборонених предметів.
8. 15 липня 1999 року обох заявників оглянув судово-медичний експерт, який того самого дня склав висновки. Експерт виявив у pana Медведського синці та подряпини на обличчі, зап'ястках, лівому лікті, ногах, сідницях, стегнах та спині. Експерт дійшов висновку, що синці могли утворитися від ударів твердими предметами і могли бути класифіковані як легкі тілесні ушкодження. Зокрема, синці на сідницях і стегнах могли бути спричинені в період між 10 та 12 липня 1999 року внаслідок ударів кийком. Крім того, він дійшов висновку, що подряпини на зап'ястках заявника могли бути отримані в період між 10 та 12 липня 1999 року внаслідок застосування наручників. Що стосується pana Лопатіна, експерт виявив у нього синці та подряпини на лобі, шиї, зап'ястках, плечах, спині, ногах та стегнах. Експерт дійшов висновку, що синці могли утворитися від ударів твердими предметами і могли бути класифіковані як легкі тілесні ушкодження. Крім того, він дійшов висновку, що подряпини на зап'ястках заявника могли бути отримані в період між 10 та 12 липня 1999 року внаслідок застосування наручників.
9. 6 серпня 1999 року прокуратура м. Тореза відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргами заявників щодо жорстокого поводження з боку працівників міліції. У рішенні було зазначено, що хоча заявники і були впізнані свідками 12 липня 1999 року, вони були заарештовані лише 13 липня 1999 року. Слідчий також зазначив, що, за словами працівників міліції, пан Лопатін чинив опір під час його поміщення в камеру та що до нього була застосована сила в межах, передбачених законом. Що стосується pana Медведського, слідчий зазначив, що, за словами працівників міліції, він побився зі своїм співкамерником Г. Слідчий дійшов висновку, що немає жодних доказів спричинення працівниками міліції будь-яких тілесних ушкоджень.
10. Листом від 24 листопада 1999 року начальник Торезького міського відділу міліції повідомив прокурора м. Торез про те, що заявників було доставлено до відділку міліції 10 липня 1999 року. Оскільки вони давали суперечливі показання та посилалися на свідків, які могли підтвердити їхні алібі, їхні заяви мали бути перевірені працівниками міліції, і ця перевірка тривала до 13 липня 1999 року.
11. 7 грудня 1999 року прокурор відокремив матеріали, які стосувалися тримання заявників під вартою в період з 10 по 13 липня 1999 року, від матеріалів кримінальної справи для проведення додаткового розслідування стосовно стверджуваного незаконного тримання їх під вартою.
12. Розслідування у кримінальній справі щодо заявників було завершено 9 лютого 2000 року. Того самого дня справу було передано на розгляд до Донецького обласного суду.
13. 17 березня 2000 року кримінальну справу було направлено до прокуратури Донецької області на додаткове розслідування.
14. 4 травня 2000 року кримінальну справу щодо заявників було направлено до суду.
15. Чотири судових засідання у справі заявників відбулися в період з травня по вересень 2000 року.
16. Уряд стверджував, що відкладення засідань, що були заплановані на період з 14 вересня по 10 грудня 2001 року, пояснюється тим, що захворів адвокат pana Лопатіна. За словами pana Лопатіна, його адвокат просив відкласти засідання у зв'язку з його хворобою лише на один місяць – лютий 2001 року.
17. У період з грудня 2001 року по червень 2002 року відбулося п'ять судових засідань, і було проведено одну судово-медичну експертизу.
18. 7 червня 2002 року апеляційний суд Донецької області, який діяв як суд першої інстанції, засудив pana Лопатіна до дев'яти років позбавлення волі за розбій, а pana Медведського – до п'ятнадцяти років позбавлення волі за розбій та замах на вбивство. Окремою ухвалою суд зобов'язав прокуратуру м. Торез перевірити законність тримання заявників під вартою в Торезькому міському відділі міліції між 10 та 13 липня 1999 року, а також їхню скаргу на жорстоке з ними поводження.
19. 14 листопада 2002 року Верховний Суд України залишив у силі рішення апеляційного суду Донецької області.
20. 23 вересня 2003 року прокурор допитав відповідних працівників міліції.
21. 25 вересня 2003 року суд м. Торез скасував рішення про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку з твердженнями про жорстоке поводження від 6 серпня 1999 року стосовно обох заявників і направив матеріали

справи на додаткове розслідування. Суд зазначив, що існували документи, які підтверджували тримання заявників під вартою та заподіяння тілесних ушкоджень, та що висновок слідчого суперечив встановленим фактам.

22. 3 жовтня 2003 року прокуратура м. Торез, допитавши судово-медичного експерта щодо того, чи могли травми заявників бути отримані ними 13 або 14 липня 1999 року, та отримавши ствердну відповідь, відмовилася порушувати кримінальну справу. У своєму рішенні вона зазначила, що заявники були доставлені до відділку міліції 10 липня та що слідчі до 13 липня перевіряли їхні свідчення та проводили їхній допит, але не було виявлено жодних даних, які б свідчили про незаконне тримання заявників під вартою у Торезькому міському відділі міліції.

23. 15 березня 2004 року суд м. Торез відмовив у задоволенні скарги пана Лопатіна на постанову прокурора від 3 жовтня 2003 року.

24. 27 липня 2004 року апеляційний суд Донецької області скасував постанову від 15 березня 2004 року і направив справу на новий розгляд.

25. 20 вересня 2004 року суд м. Торез скасував рішення від 3 жовтня 2003 року стосовно пана Лопатіна у зв'язку з неповнотою додаткового розслідування і направив справу для подальшого розслідування. Зокрема, суд доручив слідчому додатково опитати свідків, які вступали в контакт з паном Лопатіним на момент стверджуваного вчинення злочину.

26. 15 жовтня 2004 року після допиту працівників міліції прокурор відмовився порушувати кримінальну справу в зв'язку з твердженнями пана Лопатіна про жорстоке з ним поводження. Він дійшов висновку, що працівники міліції завдали тілесних ушкоджень заявникові на законних підставах, оскільки він відмовлявся під час арешту віддати заборонені предмети.

27. 15 грудня 2004 року суд м. Торез скасував рішення від 3 жовтня 2003 року стосовно пана Медведського у зв'язку з неповнотою додаткового розслідування і направив справу для подальшого розслідування. Зокрема, суд доручив слідчому додатково опитати свідків, які вступали в контакт з паном Медведським на момент стверджуваного вчинення злочину.

28. 2 лютого 2005 року прокурор допитав конкретних працівників міліції.

29. 4 лютого 2005 року прокуратура м. Торез відмовила у порушенні кримінальної справи в зв'язку з твердженнями заявника. У своєму рішенні слідчий опирався на раніше отримані матеріали та на свідчення працівників міліції, які не могли пригадати деталі справи заявників.

30. 17 лютого 2005 року прокуратура Донецької області скасувала рішення від 4 лютого 2005 року в зв'язку з неповнотою розслідування. Прокурор зазначив, зокрема, що слідчий не допитав лікарів, які оглядали заявників, працівників відділку міліції, де заявники перебували під вартою, співкамерника Г., який, як стверджувалося, заподіяв тілесні ушкодження пану Медведському.

31. 18 березня 2005 року прокурор допитав лікаря, який оглядав заявників.

32. 20 березня 2005 року прокуратура м. Торез відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявників. 31 березня 2005 року це рішення було скасовано прокуратурою Донецької області у зв'язку з незавершеністю розслідування.

33. 14 квітня 2005 року прокуратура м. Торез доручила Торезькому міському відділу міліції провести внутрішнє розслідування у зв'язку з твердженнями заявників про жорстоке з ними поводження та незаконне тримання під вартою в період з 10 по 13 липня 1999 року.

34. 15 квітня 2005 року виконуючий обов'язки начальника Торезького міського відділу міліції відповів, що провести таке розслідування неможливо, оскільки всі записи за період, коли сталися стверджувані порушення, були знищені після закінчення встановленого трирічного строку зберігання.

35. 15 квітня 2005 року прокуратура м. Торез відмовила у порушенні кримінальної справи. Було вирішено, що тілесні ушкодження були заподіяні пану Лопатіну внаслідок правомірного застосування сили з боку працівників міліції та що тілесні ушкодження, заподіяні пану Медведському, є результатом бійки з його співкамерником. Крім того, було встановлено, що заявників незаконно тримали в Торезькому міському відділі міліції з 10 по 13 липня 2005 року, але посадові особи зазначеного відділу міліції не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за зловживання владою у зв'язку із закінченням строку давності. Заявники не оскаржували це рішення.

36. Листом від 29 грудня 2005 року прокурор Донецької області повідомив матір пана Медведського, що він більше не реагуватиме на її скарги щодо відмови в порушенні кримінальної справи у зв'язку з твердженнями про незаконне тримання під вартою та жорстоке поводження.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

37. Відповідні положення Конституції передбачають таке:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню...».

Стаття 29

«Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочині чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого».

В. Кримінально-процесуальний кодекс у редакції 1960 року

38. Статтею 4 Кодексу передбачено, що суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і покарати їх.

39. Статтею 22 Кодексу заборонено вимагати зізнання обвинуваченого або будь-яких інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів.

40. Статтею 28 Кодексу передбачено, що особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом з кримінальною справою.

С. Цивільний кодекс у редакції 2003 року

41. Відповідні положення Кодексу передбачають таке:

Стаття 1167

Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду

«...2. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала:

...

2) якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її ... незаконного затримання...».

Д. Закон «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року (зі змінами)

42. Відповідні положення цього Закону передбачають таке:

Стаття 1

«Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

1) постановлення виправдувального вироку суду;

2) закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;

3) відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;

4) закриття справи про адміністративне правопорушення.

Право на відшкодування шкоди, завданої зазначеними у статті 1 цього Закону оперативно-розшуковими заходами до порушення кримінальної справи, виникає у випадках, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, або за умови, що протягом шести місяців після проведення таких заходів не було прийнято рішення про порушення за результатами цих заходів кримінальної справи або таке рішення було скасовано».

Стаття 3

«У наведених в статті 1 цього Закону випадках громадянину відшкодовуються (повертаються)...

5) моральна шкода».

Стаття 4

«... Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянину, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру».

43. У грудні 2005 року стаття 2 Закону була доповнена новим пунктом, який передбачає таке:

«1-1) визнання в обвинувальному вирокі суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд) факту незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують чи порушують права та свободи громадян, незаконного проведення оперативно-розшукових заходів».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

44. Заявники скаржилися на жорстоке поводження з боку працівників міліції та на неефективне розслідування цих тверджень. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

45. Уряд вважав, що заявники не вичерпали всі доступні їм національні засоби юридичного захисту, оскільки вони не оскаржили рішення від 15 квітня 2005 року до вищестоящего прокурора або суду.

46. Пан Лопатін заявив, що за шість років було направлено понад тридцять скарг до різних державних органів влади, у тому числі до прокуратури та судів, але безрезультатно.

47. Пан Медведський не надав жодних додаткових коментарів.

48. Суд вважає, що аргументи Уряду стосовно невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту настільки тісно пов'язані із суттю скарг заявників за статтями 3 та 13 Конвенції, що їх слід об'єднати і розглядати разом.

49. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зауважує, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав.

Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження з боку працівників міліції

50. Пан Лопатін стверджував, що національні органи влади не змогли надати правдоподібні пояснення причин отримання ним тілесних ушкоджень. Він вважав, що версія подій, прийнята слідством, має серйозні недоліки. Зокрема, заявник не міг бути взятий під варту чи мати при собі заборонені предмети 13 липня 1999 року, оскільки на той момент він уже три дні провів під вартою і будь-які заборонені предмети були б у нього вилучені ще в день його фактичного затримання, тобто 10 липня 1999 року. Більш того, через деякий час, що минув, слідство не змогло знайти жодних документів, які б стосувалися обставин тримання заявника під вартою в період з 10 по 13 липня 1999 року, оскільки вони були знищені після спливу трьох років.

51. Пан Медведський не надав жодних подальших коментарів.

52. Уряд стверджував, що заявники не піддавалися жорстокому поводженню з боку працівників міліції. Він посилався на висновки слідства: що пан Лопатін отримав тілесні ушкодження в результаті законного застосування сили працівниками міліції, а пан Медведський – у результаті бійки зі співкамерником Г.

53. Суд знову повторює, що «якщо особа була взята під варту міліцією, маючи задовільний стан здоров'я, але в неї виявлено ушкодження в момент її звільнення, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне по-

яснення того, яким чином ці тілесні ушкодження були спричинені, а якщо цього не зроблено, виникає чітко визначена проблема з точки зору статті 3 Конвенції» (див. рішення у справах «Томасі проти Франції» (Tomasi v. France), пп. 108-11, серія А № 241-А, рішення від 27 серпня 1992 року та «Селмуні проти Франції» (Selmouni v. France) [Велика Палата], № 25803/94, п. 87, ECHR 1999-V).

54. При оцінці доказів Суд зазвичай застосовує стандарт оцінки доказів «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. The United Kingdom), п. 161, серія А № 25, рішення від 18 січня 1978 року). Такі докази можуть впливати з співіснування достатньо сильних, чітких і послідовних умовиводів або схожих неспростовних припущень стосовно фактів. Коли [інформація про] події, що розглядаються, повністю або значною мірою знаходяться тільки у віданні органів влади, як у випадку осіб, що перебувають під вартою під контролем органів влади, це породжує виникнення серйозних припущень щодо фактів виникнення тілесних ушкоджень під час перебування під вартою. Дійсно, тягар доведення покладається на органи влади, адже саме вони мають надати задовільне та переконливе пояснення (див. рішення у справах «Рибіч проти Австрії» (Ribitsch v. Austria), п. 34, серія А № 336, рішення від 4 грудня 1995 року, та «Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey) [Велика Палата], № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

55. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що сторони не оспорюють, що тілесні ушкодження, зафіксовані судово-медичним експертом 15 липня 1999 року (див. пункт 8 вище), були отримані заявниками в той час, коли вони перебували під вартою. Слід також зазначити, що національні органи влади таки надали пояснення стосовно причин отримання фізичних ушкоджень заявниками. Однак, на думку Суду, таке пояснення не може вважатися задовільним та переконливим з причин, зазначених нижче.

56. Уряд, спираючись на результати розслідування, стверджує, що пан Лопатін отримав тілесні ушкодження (синці та подряпини на лобі, шиї, зап'ястках, плечах, спині, ногах та стегнах) у результаті законного застосування сили працівниками міліції 13 липня 1999 року, коли він вчинив опір під час поміщення його в камеру і відмовився віддати свій пасок і шнурки, що є предметами, забороненими в місцях тримання під вартою (див. пункт 7 вище). Суд повторно зазначає, що застосування фізичної сили до особи, що не є абсолютно необхідним з огляду на власну поведінку такої особи, принижує людську гідність і в принципі вважається порушенням права, закріпленого в статті 3. Цей підхід «суворої пропорційності (співмірності)» також використовувався Судом у ситуаціях, коли людина перебуває під повним контролем поліції (див. серед інших джерел рішення у справах «Клаас проти Німеччини» (Klaas v. Germany), п. 30, серія А № 269, рішення від 22 вересня 1993 року,; «Рехбок проти Словенії» (Rehbock v. Slovenia), № 29462/95, пп. 68-78, ECHR 2000-XII; «Мілан проти Франції» (Milan c. France), № 7549/03, п. 68, рішення від 24

січня 2008 року). У зв'язку з цим, Суд зазначає, що відповідно до матеріалів справи версія подій, запропонована міліцією, не була ретельно перевірена з точки зору пропорційності та абсолютної необхідності застосування сили. До того ж, за твердженням заявника, така версія подій не відповідала остаточним висновкам національних органів влади щодо дати його арешту. Погоджуючись із тим, що заявника було заарештовано 10 липня 1999 року, національні органи влади не змогли пояснити, чому вилучення предметів, заборонених у місцях тримання під вартою, що, як правило, відбувається одразу після прибуття затриманого, було здійснене щодо пана Лопатіна тільки через три дні.

57. Щодо версії подій органів влади стосовно тілесних ушкоджень пана Медведського (синці та подряпини на його обличчі, зап'ястях, лівому лікті, ногах, сідницях, стегнах та спині) Суд зазначає, що ця версія, не кажучи про те, що її заперечував сам заявник, спирається лише на свідчення працівників міліції. Слідство не допитало Г., який, за словами працівників міліції, побився із заявником. Також слідство не змогло пояснити походження ушкоджень на зап'ястках та стегнах заявника, які згідно з висновком судово-медичної експертизи могли бути отримані внаслідок застосування, відповідно, наручників та кийка, що навряд чи узгоджується з поясненнями, що вони виникли внаслідок бійки між співкамерниками.

58. Суд зазначає, що матеріали справи дозволяють дійти висновку, що заявники зазнали насильства під час їх тримання під вартою. Хоча заявники не надали і були не в змозі надати жодних прямих незалежних свідчень, здатних підтвердити їхні твердження щодо того, що тілесні ушкодження їм були завдані працівниками міліції, Суд вважає, що висновки лікарів, свідчення заявників, факт їх тримання під вартою у відділку міліції та відсутність будь-якого правдоподібного альтернативного пояснення походження ушкоджень на тілі заявників у сукупності породжують обґрунтовану підозру, що ці тілесні ушкодження могли бути заподіяні працівниками міліції.

59. Суд повторно зазначає, що держава відповідальна за добробут затриманих осіб та що органи влади зобов'язані захищати цих осіб. Беручи до уваги обов'язок органів влади нести відповідальність за тілесні ушкодження, заподіяні особам, що перебувають під їхнім контролем, Суд вважає, що нездатність виявити та переслідувати осіб, винних у насильницькому злочині щодо особи, яка перебуває під вартою, як у цій справі, не звільняє державу від її відповідальності за Конвенцією (див. з відповідними відмінностями рішення у справах «Есен проти Туреччини» (Esen v. Turkey), № 29484/95, п. 28; «Яз проти Туреччини» (Yaz v. Turkey), № 29485/95, п. 30; «Айше Тепе проти Туреччини» (Ayşe Tere v. Turkey), № 29422/95, рішення від 22 липня 2003 року).

60. У зв'язку з вищенаведеним та з огляду на відсутність будь-якого правдоподібного пояснення з боку Уряду щодо походження тілесних ушкоджень на тілі заявників є

підстави вважати, що заявники отримали тілесні ушкодження в результаті нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, за яке Уряд повинен нести відповідальність згідно з Конвенцією.

61. Таким чином, Суд доходить висновку, що в цьому відношенні було допущено порушення статті 3 Конвенції.

2. Стверджувана неспроможність проведення ефективного розслідування

62. Пан Лопатін вважав, що, незважаючи на вказівки судів, прокуратура взагалі не проводила ретельного розслідування його скарг та не вжила всіх необхідних заходів розслідування.

63. Пан Медведський не надав жодних додаткових коментарів.

64. Уряд стверджував, що розслідування у зв'язку із скаргами заявників про жорстоке поводження було ефективним. Він зазначив, що слідчий кілька разів допитував працівників міліції, судово-медичного експерта та лікаря. Уряд дійшов висновку, що прокурор вжив усіх необхідних заходів для розслідування тверджень заявників.

65. Суд вважає, по-перше, що медичні висновки, скарги та свідчення заявників у сукупності породжують обґрунтовану підозру, що отримані ними тілесні ушкодження могли бути заподіяні працівниками міліції.

66. Якщо особа висуває аргументовану претензію щодо того, що вона зазнала надмірно жорстокого поводження з боку працівників міліції у порушення статті 3, тоді це положення разом із загальним обов'язком держави за статтею 1 «гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... цієї Конвенції», по суті вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має привести до встановлення і покарання винних (див. рішення у справах «Ассенов та інші проти Болгарії» (Assenov and Others v. Bulgaria), п. 102, Reports 1998-VIII, рішення від 28 жовтня 1998 року та «Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy) [Велика Палата], № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV). Мінімальні стандарти ефективності, які Суд визначив у своїй практиці, також включають вимоги, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та підлягати контролю з боку громадськості та що компетентні органи влади повинні діяти з надзвичайною ретельністю та оперативністю (див., наприклад, рішення у справі «Ісаєва та інші проти Росії» (Isayeva and Others v. Russia), №№ 57947/00, 57948/00 та 57949/00, пп. 208-13, рішення від 24 лютого 2005 року).

67. Суд зазначає на підставі скарг заявників, що державні органи влади провели поверхове розслідування і лише допитали стверджуваних правопорушників (див. пункт 9 вище). Вони задовольнилися запереченням з боку працівників міліції, прийняли версію подій, запроповану міліцією, і відмовили в порушенні кримінальної справи, незважаючи на твердження заявників та їх незаперечні тілесні ушкодження. Наступне розслідування в основному обмежалося допитом тих самих працівників міліції, які вже не могли згадати обставини справи заявників (див. пункт 29 вище).

68. Що стосується допиту медичних експертів, згаданого Урядом, слідчий обмежився питанням про те, чи могли тілесні ушкодження бути отримані заявниками не в період їх документально незафіксованого тримання під вартою з 10 по 12 липня 1999 року, як зазначено в початковому висновку судово-медичної експертизи, а пізніше. Такий допит, здається, скоріше був призначений для підтримки версії подій, запропованої міліцією, аніж для розслідування тверджень заявників (див. пункт 22 вище).

69. Крім того, незважаючи на численні скарги заявників та вказівки національних судів, слідство не допитало співкамерника Г. та інших осіб, які контактували з заявниками у відповідний період часу, зокрема свідків, які впізнали заявників 12 липня 1999 року (див. пункт 6 вище). Суд також посилається на свої висновки щодо суперечливості версій, висунутих слідством (див. пункти 56–57 вище), та нездатності слідства усунути її.

70. З огляду на ці міркування Суд вважає, що заявники вжили достатніх заходів для доведення своїх тверджень про жорстоке поводження з ними до відома національних органів влади і що, зрештою, подальша неефективність розслідування змусила їх відмовитися від подання нових апеляційних скарг на національному рівні (див. пункти 9, 21, 23, 24, 25, 27, 30 вище). Тому Суд відхиляє заперечення Уряду щодо прийнятності цієї скарги і вважає, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування тверджень заявників про жорстоке поводження.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявники скаржилися, що їх незаконно тримали під вартою в період з 10 по 13 липня 1999 року та що національні органи влади не провели ефективного розслідування стверджуваного незаконного позбавлення їх свободи в порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, яким передбачено таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

(б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення...».

А. Прийнятність

72. Уряд стверджував, що національні органи влади визнали незаконність тримання заявників під вартою у відділку міліції в період з 10 по 13 липня 1999 року. Таким чином, заявники більше не можуть вважати себе жертвами. До того ж таке визнання давало заявникам можливість вимагати компенсації за заподіяну їм шкоду, чим вони не скористалися. На думку Уряду, саме заявники повинні були довести, що доступні їм засоби юридичного захисту не могли бути ефективними в їхньому випадку.

73. Пан Лопатін стверджував, що спеціальний Закон «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» вимагає рішення суду. Він висловив сумнів щодо достовірності рішення від 15 квітня 2005 року та його доказової сили при заявленні вимог щодо відшкодування шкоди у зв'язку з незаконним триманням під вартою. Він стверджував, що якби він подав позов про відшкодування шкоди до національного суду, вірогідність визнання факту його незаконного тримання під вартою національним судом була б незначною.

74. Пан Медведський не надав коментарів.

75. Що стосується аргументу Уряду про те, що заявники втратили статус жертви після визнання незаконного тримання їх під вартою, міліція визнала факт тримання заявників під вартою в період з 10 по 12 липня 1999 року ще в листопаді 1999 року (див. пункт 10), але слідчому знадобилося майже чотири роки, щоб визнати факт тримання під вартою, та ще півтора року, щоб визнати його незаконність. Уряд не зміг пояснити причин такої затримки, що в кінцевому підсумку унеможливило судове переслідування осіб, відповідальних за незаконне тримання заявників під вартою (див. пункт 35 вище), та призвело до втрати реєстрів тримання під вартою, які стосувалися періоду, про який ідеться (див. пункт 34 вище). Нагадуючи, що відкладене правосуддя часто прирівнюється до відмови в правосудді, Суд вважає, що таке запізніле визнання порушення не позбавляє заявників їх статусу жертви. До того ж самого визнання порушення недостатньо, оскільки заявники повинні були мати можливість отримати відшкодування на національному рівні.

76. Уряд вважав, що положення Цивільного кодексу від 2003 року надавали заявникам таку можливість, але вони нею не скористалися.

77. Суд зазначає, що заперечення Уряду мають загальний характер та ігнорують кілька важливих питань. Уряд не заперечує і не підтверджує того, що положення Кодексу можуть застосовуватися зі зворотною дією в часі стосовно подій, які відбулися за чотири роки до набрання чинності цим Кодексом. Уряд також не пояснює, чому в цій справі повинен застосовуватися Цивільний кодекс, а не спеціальний Закон про відшкодування, на який посилався пан Лопатін. Насамкінець, в грудні 2005 року до вищезазначеного Закону були внесені зміни, якими передбачено право на відшкодування за незаконне тримання під вартою незалежно від того, чи була відповідна особа виправдана, чи ні. За цих обставин Суд не переконали доводи Уряду про те, що зазначені засоби юридичного захисту були ефективними і мали бути вичерпані заявниками.

78. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

79. Крім того, Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

80. Пан Лопатін стверджував, що тримання його під вартою в період з 10 по 13 липня 1999 року було незаконним.

81. Пан Медведський не надав жодних подальших коментарів.

82. Уряд зазначив, що незаконність початкового тримання заявників під вартою була визнана на національному рівні.

83. Суд повторює, що перелік винятків з права на свободу, закріпленого пунктом 1 статті 5, є вичерпним, і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає меті цього положення, а саме: гарантувати, щоб ніхто не був свавільно позбавлений свободи (див. серед інших джерел рішення у справ «Джулія Манцоні проти Італії» (*Giulia Manzoni v. Italy*), п. 25, Reports 1997-IV, рішення від 1 липня 1997 року).

84. У зв'язку із цим, Суд зауважує, що факт відсутності протокола арешту сам по собі має вважатися серйозним недоліком, оскільки, на думку Суду, документально не зафіксоване тримання особи під вартою є цілковитим запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться в статті 5 Конвенції, і грубим порушенням цього положення. Відсутність документального фіксування таких елементів, як дата, час та місце затримання, ім'я затриманого, причини затримання та ім'я особи, яка здійснила затримання, є несумісною з вимогою законності та з основною метою статті 5 Конвенції (див. рішення у справах «Федотов проти Росії» (*Fedotov v. Russia*), № 5140/02, п. 78, рішення від 25 жовтня 2005 року; «Менешева проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), № 59261/00, п. 87, ECHR 2006; та «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*), п. 125, Reports 1998-III, рішення від 25 травня 1998 року).

85. У справі, що розглядається, більше не оспорується, що заявники впродовж трьох днів знаходилися під вартою без будь-яких записів, а незаконність тримання їх під вартою була підтверджена національними органами влади (див. пункт 35 вище). Ці органи влади, однак, не провели розслідування цього порушення з достатньою

ефективністю (див. пункт 75 вище). Таким чином, Суд вважає, що було допущено порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

86. Пан Лопатін далі скаржився, що він був позбавлений ефективного засобу юридичного захисту в зв'язку з його скаргами на жорстоке поводження та незаконне позбавлення свободи. Він посилався на статтю 13 Конвенції:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

А. Прийнятність

87. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

88. Заявник стверджував, що він був позбавлений ефективних засобів юридичного захисту в зв'язку з його скаргами за статтями 3 та 5 Конвенції.

89. Уряд вважав, що заявнику були доступні ефективні засоби юридичного захисту. Він повторно заявив про свою позицію щодо ефективності розслідування стосовно стверджуваного жорстокого поводження та стверджуваного документально не зафіксованого тримання під вартою. Він також стверджував, що заявник мав додаткові національні засоби юридичного захисту в зв'язку з його скаргами за статтею 5, якими він не скористався.

90. Враховуючи зазначені вище висновки Суду за статтями 3 і 5 Конвенції щодо недоліків розслідування, Суд вважає, що немає необхідності вивчати питання про те, чи мало місце в цій справі порушення статті 13 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

91. Заявники скаржилися на надмірну тривалість кримінального провадження щодо них. Вони посилалися на пункт 1 статті 6 Конвенції, відповідне положення якої передбачає таке:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

92. Уряд не погодився з цим доводом. Він стверджував, що це провадження було відносно складним. До того ж у ході провадження у суді першої інстанції значна затримка була зумовлена неявкою адвоката пана Лопатіна.

93. Пан Лопатін заперечував. Він стверджував, що затримка, спричинена хворобою його адвоката, тривала лише один місяць. Він також стверджував, що у відповідь на його запити органи влади повідомили його, що затримка була спричинена великою кількістю справ і незадовільною роботою підрозділів, які відповідали за конвоювання обвинувачених до судів.

94. Пан Медведський не надав жодних подальших коментарів.

95. Період, що має бути взятий до уваги, розпочався 4 липня 1999 року і закінчився 14 листопада 2002 року. Таким чином, він тривав три роки, чотири місяці і дванадцять днів та охоплював розгляд справи у судах двох інстанцій.

96. Суд повторно зазначає, що, оцінюючи розумність тривалості провадження, що розглядається, необхідно враховувати обставини конкретної справи та критерії, вироблені практикою Суду, такі як складність справи, поведінка заявників та відповідних органів влади, а також важливість предмета розгляду для заявників (див., наприклад, рішення у справі «Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland) [Велика Палата], № 30210/96, п. 124, ECHR 2000-XI).

97. Суд зазначає, що, незважаючи на те, що загальна тривалість судового провадження може вважатися виправданою з огляду на складність справи, мав місце період бездіяльності тривалістю більше року з вересня 2000 року по грудень 2001 року (див. пункт 16 вище), коли справа перебувала на розгляді в суді першої інстанції. Суд зазначає, що Уряд не зміг документально обґрунтувати свої доводи щодо того, що ця затримка виникла з вини заявника і його адвоката, і в матеріалах справи немає жодного іншого правдоподібного пояснення. На думку Суду, факту такого тривалого періоду бездіяльності за обставин, коли необхідна була особлива ретельність у зв'язку з перебуванням заявників під вартою, достатньо для того, щоб визнати порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

V. ЗАСТОСОВУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

98. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

99. Пан Лопатін вимагав 30 000 євро на відшкодування моральної шкоди. Він також стверджував, що зазнав матеріальної шкоди, але не надав жодних уточнень чи підтверджуючих документів.

100. Пан Медведський не заявив жодних вимог.

101. Уряд вважає вимогу пана Лопатіна необґрунтованою та безпідставною. Крім того, він стверджував, що захисник заявника не був уповноважений заявляти таку вимогу.

102. Суд зазначає, що заявник уповноважив пана Козирєва представляти його інтереси в Суді та що Уряд був належним чином поінформований про це листом від 30 квітня 2009 року. Тому Суд вважає, що пан Козирєв мав повноваження заявляти від імені заявника вимоги щодо справедливої сатисфакції. Крім того, Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між визнаним порушенням та стверджуваною матеріальною шкодою; тому Суд відхиляє цю вимогу. З іншого боку, здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує пану Лопатіну 8 000 євро на відшкодування моральної шкоди.

В. Судові витрати

103. Заявники не заявили жодних вимог щодо вищезазначеного. Суд, таким чином, не постановляє рішення стосовно відшкодування.

С. Пеня

104. Суд вважає за доцільне нараховувати пеню, виходячи з розміру граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. *Долучає* до суті справи аргументи Уряду стосовно вичерпання національних засобів юридичного захисту в зв'язку зі скаргами заявників за статтями 3 та 13 Конвенції; та відхиляє їх після розгляду по суті.
2. *Визнає* решту скарг у заявах прийнятними.
3. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поведінням із заявниками.
4. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування тверджень заявників щодо жорстокого поведіння з ними.
5. *Постановляє*, що було допущено порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з документально не зафіксованим триманням заявників під вартою в період з 10 по 13 липня 1999 року.
6. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скарги за статтею 13 Конвенції.
7. *Постановляє*, що було допущено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції стосовно тривалості кримінального провадження щодо заявників.
8. *Постановляє*
  - (а) що впродовж трьох місяців від дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити пану Лопатіну 8 000 євро (вісім тисяч євро) на відшкодування моральної шкоди разом із будь-якими податками, що можуть нараховуватись на цю суму; ця сума має бути конвертована в національну валюту України за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) що зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.
9. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 20 травня 2010 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Пер Лоренцен
(*PeerLorenzen*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЧМІЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF CHMIL V. UKRAINE)**

(Заява № 20806/10)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 жовтня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

29/01/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Чміль проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жузеп Касадеваль (*Josep Casadevall*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 6 жовтня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 20806/10), яку 18 березня 2010 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Анатолій Васильович Чміль (далі – заявник).

2. Інтереси заявника представляв пан А. А. Крістенко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що стосовно його скарг не було проведено ефективного розслідування.

4. 26 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1936 році та проживає у м. Ананьїв, Україна. На час подій заявник був головою територіальної виборчої комісії.

6. Близько 6 год. 30 хв. 31 жовтня 2004 року – у день першого етапу президентських виборів – на шляху до приміщення територіальної виборчої комісії заявник зустрів чотирьох незнайомих йому працівників міліції (пізніше було встановлено, що це працівники міліції К., Л., П. і Д.), які йшли у тому ж напрямку, що й він. Заявник розпочав з ними розмову, яка, вочевидь, переросла у сварку.

7. Згідно з твердженнями заявника, коли вони дійшли до Ананьївського РВ УМВС України в Одеській області (далі – райвідділ міліції), працівники міліції заштовхнули його всередину та напали на нього.

8. Згідно з твердженнями Уряду, коли група дійшла до відділу міліції, заявник раптом однією рукою схопився за форму Л., а іншою – за ґрати внутрішніх дверей та почав кричати, що його б'ють. Після цього заявник переговорив з начальником райвідділу та пішов.

9. Того ж дня заявник зателефонував до прокуратури та поскаржився на зазначені вище події. Заявник стверджував, що о 6 год. 30 хв. працівники міліції, яких він не знав, заштовхали його до коридору райвідділу міліції, збили його з ніг та почали бити ногами. Працівник міліції, який у той час чергував, все бачив. Заявнику завдали ударів по голові, у пах та по хребту. Оскільки під час інциденту він кричав, з'явився начальник райвідділу міліції та наказав працівникам міліції залишити заявника у спокої. Свідком цих подій був дехто С.

10. Пізніше заявник також показав, що по дорозі на роботу він побачив п'ятьох незнайомих працівників міліції. Він запитав у них, звідки вони, і сказав, що цього дня вони працюватимуть разом. Вони відповіли, що вони з Ананьїва. Коли всі підійшли до райвідділу міліції, заявника заштовхали усередину райвідділу. Він схопився за ґрати та закричав. Працівники міліції продовжували бити його та затягнули його всередину райвідділу. Там вони повалили його на підлогу і продовжували бити, навіть коли він лежав на підлозі.

11. Близько 13 год. 31 жовтня 2004 року заявника оглянув судово-медичний експерт Б. На додаток до болю під правою лопаткою, у поперековому відділі хребта, у ногах та у паху, заявник скаржився на нудоту та головний біль. У заявника була подрипина на лівій щоці та набряк правої ноги. Йому було порекомендовано звернутися до хірурга та невропатолога. Заявник мав знову прийти до судово-медичного експерта наступного дня, але він цього не зробив.

12. Того ж дня було допитано причетних до події працівників міліції К., Л., Д. і П. Працівник міліції К. у рапорті начальникові райвідділу міліції зазначив, що коли він з трьома своїми колегами йшов по вулиці, до них підійшов незнайомий чоловік, який почав задавати їм провокаційні запитання, такі як: «Ви що, прийшли сюди вбивати та вшати людей?», «Що ви тут робите?», «Що ви тут підслуховуєте?». Працівники міліції відповіли, що вони милуються красвидами і що містечко дуже гарне. У відповідь чоловік сказав, що вони вже побачили достатньо і нехай їдуть до міста Рені, «там є стовп з гніздом лелеки, і на ньому повинен сидіти працівник міліції П.». Група зупинилася біля райвідділу міліції, і тоді чоловік однією рукою схопив Л. за плече, а іншою – ґрати дверей, та почав кричати, що його побили. Після цього чоловік увійшов до райвідділу міліції.

13. Уряд також надав пояснення зазначених працівників міліції, датовані 31 жовтня 2004 року та сформульовані за допомогою майже ідентичних висловів. Відповідно до цих пояснень вранці 31 жовтня 2004 року працівники міліції, які приїхали до Ананьїва для надання допомоги у підтриманні громадського порядку у день виборів, йшли з місця свого проживання до райвідділу міліції. До них наблизився незнайомий чоловік та вигукнув: «Фашисти йдуть!» і продовжував слідувати за ними до райвідділу міліції, вигукуючи образи. Коли Л. спробував увійти до райвідділу міліції, чоловік схопив ґрати біля входних дверей та лівий погон Л., і почав кричати, що його б'ють. Втрутився начальник райвідділу міліції. Ніхто чоловіка не бив.

14. Того ж дня вхід до райвідділу міліції було оглянуто та не виявлено жодних слідів боротьби. Було також оглянуто форму Л. та встановлено, що одна зі стрічок, до якої кріпився погон, відірвана.

15. Працівників міліції К., Л., Д. і П. було оглянуто судово-медичним експертом та лікарем з лікарні. Було підтверджено, що вони не зазнали жодних тілесних ушкоджень та у відповідний час не були у стані сп'яніння.

16. 31 жовтня 2004 року було опитано потенційних свідків.

17. Пояснення працівників міліції, які були присутні у райвідділі міліції під час інциденту, були такі:

- працівник міліції Са. бачив, як заявник схопився за ґрати біля входних дверей та вигукнув, наче хтось його б'є;
- працівник міліції Бо. бачив, як заявник схопився за ґрати біля входних дверей та істерично кричав. Заявник двічі намагався вдарити ногою працівника міліції, але кожного разу промахувався;
- працівник міліції Н. бачив заявника у райвідділі міліції. Заявник кричав на працівників міліції, погрожуючи їм звільненням та ображаючи їх;
- працівник міліції Г. бачив чотирьох незнайомих працівників міліції, Бо., Да. і Са. у приміщенні перед черговою частиною райвідділу міліції. Заявник кричав, що його було побито;
- начальник райвідділу міліції Ле. та працівник міліції Кл. бачили, як заявник звертається до Л. із запитанням: «Хто тобі дозволив мене бити?».

18. Судово-медичний експерт Б. показав, що він оглянув заявника приблизно о 13 год. 31 жовтня 2004 року. На додаток до болю у спині, паху та правій нозі заявник скаржився на нудоту та головний біль. У заявника на лівій щоці була подряпина, яка могла виникнути внаслідок тертя шкіри об тупий предмет з нерівною поверхнею. У заявника також був набряк на правій нозі. Йому було рекомендовано звернутися до хірурга та невропатолога. Заявник сказав, що він має того дня працювати, а тому звернеться до лікаря наступного дня. На думку Б., виклад подій заявника, зокрема те, що його було сильно побито п'ятьма працівниками міліції, був сумнівним, оскільки суперечив результатам медичного огляду.

19. Журналіст С. показав, що бачив групу працівників міліції, які йшли по вулиці, оточивши заявника з усіх боків. Коли ця група наблизилася до райвідділу міліції, працівники міліції заштовхнули заявника усередину. Заявник опирався, і працівники міліції завдали йому ударів по ногах, у живіт, пах, та, можливо, по спині. С. побіг до райвідділу міліції. Він чув, як заявник кричить на працівника міліції: «Нащо ви мене б'єте?». Начальник райвідділу міліції стояв поруч.

20. На час подій через дорогу від райвідділу міліції стояло кілька людей, які, як стверджувалося, були очевидцями інциденту. Вони надали такі покази:

– Миський голова Сє. показав: «...працівники міліції та А.В. Чміль спокійно йшли по вулиці. Я продовжував спілкуватися з людьми, коли несподівано А.В. Чміль почав кричати: «Залиш мене!». А.В. Чміль хапав міліціонерів за одяг та намагався зірвати погони. Міліціонери не застосували до нього будь-якої сили. Вони зайшли до райвідділу міліції. Приблизно через три-чотири хвилини А.В. Чміль вийшов із будівлі райвідділу міліції».

– Член дільничної виборчої комісії Ко. показав: «... чоловік йшов слідом за трьома або чотирма працівниками міліції. Коли перший працівник міліції заходив до будівлі райвідділу міліції, чоловік протиснувся між ними. Це супроводжувалося криками та штовханиною біля дверей. Чоловік штовхав працівників міліції та вигукував «Допоможіть!», «Відпустіть!»;

– Ку. показав: «...чоловік йшов слідом за чотирма незнайомими працівниками міліції. Коли один з міліціонерів входив до райвідділу міліції, чоловік почав штовхати інших працівників міліції та кричати, щоб вони не чіпали його та не били. Я не бачив, щоб будь-хто бив його»;

– Працівник міліції Тк. показав: «...чоловік йшов за працівниками міліції. Коли один з них входив до райвідділу, чоловік штовхнув його. Чоловік також кричав, щоб вони не торкалися його. Через одну хвилину чоловік вийшов з райвідділу міліції»;

– Працівник міліції Ц. показав: «А.В. Чміль йшов слідом за чотирма працівниками міліції. Коли один із міліціонерів заходив до райвідділу міліції, А.В. Чміль проштовхнувся між іншими трьома міліціонерами та почав кричати, що його б'ють. Він заштовхав першого працівника міліції до приміщення райвідділу міліції, а потім зайшов сам. А.В. Чміль вийшов з будівлі райвідділу міліції через одну або дві хвилини».

21. З 2 до 19 листопада 2004 року заявник перебував у лікарні. В лікарні він скаржився на те, що 31 жовтня 2004 року на нього було вчинено напад, і у нього було діагностовано струс мозку.

22. 10 листопада 2004 року прокуратурою Ананьївського району Одеської області (далі – прокуратура Ананьївського району) було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Наявні докази було стисло викладено таким чином. П'ятеро свідків (включаючи двох працівників міліції) показали, що вранці 31 жовтня 2004 року вони бачили, як заявник йде до райвідділу міліції разом з чотирма працівниками міліції. Як тільки один з працівників міліції зайшов до райвідділу міліції, заявник втиснувся між іншими працівниками міліції та почав штовхатися, хапаючи їх за форму та викрикуючи, щоб вони припинили бити його та залишили у спокої. Свідки не бачили, щоб до заявника застосовувалась фізична сила. Причетні до події працівники міліції показали, що вони його не били. Шість інших працівників міліції, які перебували у райвідділі міліції, також показали, що ніхто заявника не бив. Судово-медичний експерт Б. показав, що він оглянув заявника о 13 год. 31 жовтня 2004 року. У заявника були подряпини на лівій щоці та на правій нозі. Судячи з ушкоджень заявника, експерт піддав сумніву факт побиття заявника п'ятьма працівниками міліції в описаний ним спосіб. Прокуратурою Ананьївського району було також зазначено, що оскільки на той час заявник перебував у лікарні, було неможливо встановити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, яких він зазнав. З огляду на наведені вище свідчення, прокурор дійшов висновку, що твердження заявника були необґрунтовані та що докази вчинення злочину відсутні.

23. 22 листопада 2004 року у відповідь на запит прокуратури Ананьївського району судово-медичний експерт склав висновок експертизи, згідно з яким заявник зазнав легких тілесних ушкоджень.

24. 30 грудня 2004 року прокуратура Одеської області скасувала постанову від 10 листопада 2004 року та повернула матеріали справи на додаткову перевірку. Серед іншого було зазначено, що з огляду на перебування заявника у лікарні слід було провести судово-медичну експертизу, а також, окрім працівників міліції, мали бути опитані інші свідки, такі як родичі заявника.

25. У січні 2005 року під час додаткової перевірки лікар лікарні показав, що після госпіталізації заявник поскаржився на те, що до нього було застосовано фізичну силу, і у нього були синці на правій нозі.

26. Секретар територіальної виборчої комісії показала, що 31 жовтня 2004 року вона приїхала на роботу о 8 год. Заявник вже був на робочому місці і сказав їй, що його побили. Видимих ушкоджень у нього не було.

27. 16 лютого 2005 року прокуратурою Ананьївського району було порушено кримінальну справу щодо працівників міліції за підозрою у зловживанні службовим становищем.

28. У матеріалах справи містяться протоколи допитів свідків, сформульовані за допомогою майже ідентичних виразів, які ґрунтуються на поясненнях, наданих чотирма причетними до події працівниками міліції 19 березня 2005 року. Ці свідчення практично ідентичні показанням, які працівники міліції надали 31 жовтня 2004 року за винятком того, що у пізніших показаннях усі працівники міліції додавали, що вони пройшли підготовку та що якби вони насправді були заявника, він зазнав би більш серйозних тілесних ушкоджень.

29. 19 березня 2005 року було також офіційно проведено чотири очні ставки між працівниками міліції та заявником. Учасникам було поставлено такі запитання:

- Чи ви знаєте один одного, і, якщо так, то де і коли познайомились, у яких стосунках перебуваєте?
- Чи є у вас причини обмовляти один одного?
- Що ви робили, коли зустрілись по дорозі до Ананьївського РВ УМВС України в Одеській області?
- Як ви увійшли до будівлі Ананьївського РВ УМВС України в Одеській області?
- (Працівникам міліції) Коли вам стало відомо, що Чміля А.В. є головою територіальної виборчої комісії?
- Чи здійснювався фізичний або моральний тиск на Чміля А.В. 31 жовтня 2004 року?
- Чи склались у приміщенні Ананьївського РВ УМВС України в Одеській області будь-які процесуальні документи відносно Чміля А.В.?

30. Відповіді в усіх чотирьох протоколах очної ставки є ідентичними та сформульовані за допомогою майже однакових виразів.

31. Відповідаючи на третє запитання, працівники міліції вказали, що заявник запитав їх, хто вони і що вони роблять у місті. Працівник міліції К. відповів заявнику, що вони – працівники міліції та прогулюються по місту. Заявник почав вигукувати образи на їх адресу.

32. У протоколі очної ставки між заявником і Л. міститься такий фрагмент:

«Як ви опинилися у будівлі Ананьївського РВ УМВС України в Одеській області?

...

Л.: До райвідділу міліції заходили через двері один за одним. Першим у двері зайшов Л., за ним почав заходити я, у цей момент пан Чміля А.В. встав між мною та П. у дверях до райвідділу. При цьому однією рукою схопився за ґрати дверей, іншою – за моє плече.»

33. 12 квітня 2005 року на підставі постанови прокуратури Ананьївського району від 20 березня 2005 року про проведення судово-медичної експертизи комісією судово-медичних експертів було складено висновок, у якому встановлено, що заявник зазнав стусу мозку, мав подряпину на лівій щоці, синці на лівій половині обличчя, лівому стегні та на правій гомілці. Ці тілесні ушкодження було класифіковано як легкі.

34. У період з квітня до травня 2005 року було знову опитано деяких із зазначених вище свідків (див. пункти 17–20). Вони надали свідчення, подібні до тих, що були надані у жовтні 2004 року.

35. 14 липня 2005 року на підставі постанови прокуратури Ананьївського району від 10 травня 2005 року про проведення судово-медичної експертизи комісія судово-медичних експертів, вивчивши відповідні матеріали, склала висновок, у якому зазначено, що заявник зазнав стусу мозку та мав подряпину на лівій щоці. Він також мав синці на лівій частині обличчя, лівому стегні та на правій гомілці. Синці було зафіксовано у медичній картці заявника 2 листопада 2004 року. При первинному огляді 31 жовтня 2004 року експерт їх не зафіксував, оскільки на той час вони були невидимі. Судово-медичні експерти дійшли висновку, що струс мозку, подряпина та синці на лівій щоці і правій гомілці заявника були завдані за кілька годин до первинного огляду заявника о 13 год. 31 жовтня 2004 року. Точний час завдання заявнику тілесних ушкоджень встановити було неможливо. Вони могли бути завдані у проміжок часу з 7 до 8 год. або навіть пізніше чи раніше вказаного проміжку часу. Усі тілесні ушкодження було завдано дією тупого предмету. Не виключалася можливість того, що цих ушкоджень заявникові було завдано при падінні.

36. 8 вересня 2005 року прокуратура Ананьївського району закрила справу за відсутністю складу злочину. Слідчий прокуратури дійшов висновку, що заявник зазнав згаданих тілесних ушкоджень, коли схопився за форму Л. всередині райвідділу міліції, не встояв на ногах і впав.

37. 12 вересня 2005 року прокуратура Одеської області скасувала цю постанову та повернула матеріали справи на додаткове розслідування. При цьому було зазначено, що у справі не допитано усіх свідків.

38. 10 жовтня 2005 року справу знову було закрито. У постанові зазначалося, що свідки Кол. та Сам. не бачили, щоб заявника було піддано жорстокому поводженню. Кол. показав, що працівники міліції «супроводжували» заявника до райвідділу міліції, але він не бачив, щоб заявника били. Сам. бачила заявника після події.

39. 19 грудня 2005 року прокуратура Одеської області скасувала зазначену постанову та повернула матеріали справи на додаткове розслідування.

40. 8 серпня 2006 року після скарги, поданої працівниками міліції К. і П., постанову про порушення кримінальної справи від 16 лютого 2005 року (див. пункт 27) було скасовано Ананьївським районним судом Одеської області як необґрунтовану, а матеріали справи направлено до районної прокуратури для прийняття рішення.

41. 13 серпня 2006 року комісією експертів було підготовлено висновок у справі заявника. Їм було поставлене запитання про те, чи існував, на їх думку, зв'язок між отриманням заявником другої групи інвалідності та отриманими ним 31 жовтня 2004 року ушкодженнями. Уряд надав неповну копію висновку експертизи (сім сторінок з десяти).

42. 27 листопада 2006 року прокуратурою Ананьївського району було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Прокуратура дійшла висновку, що заявник спровокував конфліктну ситуацію та зазнав тілесних ушкоджень внаслідок падіння.

43. 7 березня 2008 року апеляційний суд Одеської області скасував постанову від 8 серпня 2006 року. Працівники міліції знову зробили спробу оскаржити постанову від 16 лютого 2005 року до суду, але безуспішно.

44. 5 травня 2008 року прокуратура Ананьївського району скасувала постанову від 27 листопада 2006 року та повернула матеріали справи на додаткову перевірку.

45. Впродовж подальшого розслідування було знову опитано свідків (працівників міліції, присутніх у райвідділі міліції під час інциденту, та людей, які спостерігали за подіями з протилежного боку вулиці навпроти райвідділу міліції), а також заявника і працівників міліції К., Л., П. і Д. Усі вони підтвердили свої попередні показання. Було проведено очну ставку між заявником та К., Л., П. і Д., а також відтворення обстановки і обставин події.

46. 27 лютого 2009 року на підставі постанови прокуратури Ананьївського району було складено ще один висновок судово-медичної експертизи. У висновку зазначалося, що заявник зазнав стусу мозку, мав подряпину на лівій щоці, синці на лівій частині обличчя, лівому стегні та правій гомілці. Цих тілесних ушкоджень було завдано 31 жовтня 2004 року у проміжок часу з 7 до 8 год. або пізніше. Усі тілесні ушкодження було завдано дією тупого предмету – внаслідок ударів тупими предметами або внаслідок падіння на тверду поверхню, таку як підлога.

47. 2 квітня 2009 року кримінальну справу було закрито у зв'язку з відсутністю складу злочину. Було встановлено, що 31 жовтня 2004 року близько 6 год. 30 хв. ранку заявник наздогнав чотирьох працівників міліції – Д., К., П. і Л., які виконували службовий обов'язок з підтримки громадського порядку у день виборів. Заявник почав їх ображати. Коли працівники міліції спробували увійти до приміщення райвідділу, заявник втиснувся між ними, схопився за залізні ґрати дверей однією рукою, а іншою схопив Л. за формену куртку та почав кричати, що його б'ють, намагаючись привернути до себе увагу. Працівники міліції та заявник зрештою увійшли до приміщення райвідділу міліції, при цьому у працівника міліції Л. було відірвано погон. Сім працівників міліції показали, що у райвідділі міліції ніхто заявника не бив. Інші свідки показали, що вони не бачили, щоб до заявника застосовувалась фізична сила. Згідно з висновком судово-медичної експертизи тілесні ушкодження заявника могли бути завдані 31 жовтня 2004 року у проміжок часу з 7 до 8 год. ранку або пізніше. 17 лютого 2009 року судово-медичний експерт Б. під час відтворення обстановки і обставин події показав, що якби версія заявника була правдивою, тоді він би зазнав більш серйозних тілесних ушкоджень. Тому слідчий дійшов висновку про відсутність у діях працівників міліції складу злочину.

48. Заявник оскаржив цю постанову до вищестоящих органів прокуратури, але безрезультатно. Листом від 11 грудня 2009 року Генеральна прокуратура України повідомила заявника, що за результатами розслідування було встановлено, що 31 жовтня 2004 року заявник підійшов до чотирьох працівників міліції, почав їх ображати і називати «чорнопогонниками». Він також відірвав погон у працівника міліції Л. Більше того, було встановлено, що працівники міліції не застосовували фізичної сили до заявника та що, навпаки, саме заявник у приміщенні райвідділу міліції намагався вдарити ногою одного з працівників міліції у пах. Відповідно, для скасування постанови від 2 квітня 2009 року не було підстав.

49. Заявник також звернувся з позовом до прокуратури Ананьївського району про відшкодування шкоди, але безрезультатно, оскільки його позов було відхилено у зв'язку з недотриманням процесуальних вимог.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

50. Заявник скаржився, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що не було ефективного розслідування його скарги. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

51. Сторони не надали жодних зауважень з приводу прийнятності цих скарг.

52. Суд зазначає, що постанову від 2 квітня 2009 року про закриття кримінального провадження у справі заявника було винесено більше ніж за шість місяців до подання цієї заяви.

53. Суд також зауважує, що Уряд не подав зауважень щодо питання шестимісячного строку. Проте Суд повторює, що правило шестимісячного строку, відображаючи бажання Договірних Сторін запобігти тому, щоб зі впливом невизначеного періоду часу прийняті у минулому рішення ставилися під сумнів, слугує інтересам не лише

Уряду держави-відповідача, але й інтересам юридичної визначеності, яка сама по собі є цінністю. Воно окреслює кінцеві строки нагляду, що здійснюється конвенційними органами, та вказує особам і державним органам про строк, зі спливом якого такий нагляд вже є неможливим. Таким чином, у Суду немає підстав не застосовувати правило шестимісячного строку виключно тому, що Уряд не надав заперечень за цим правилом (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Уокер проти Сполученого Королівства» (*Walker v. the United Kingdom*), заява № 34979/97, ECHR 2000-I).

54. Суд зауважує, що заявник оскаржив постанову, про яку йдеться, до вищестоящих органів прокуратури, але безрезультатно. За його скаргами не було прийнято жодного офіційного рішення, і його було просто повідомлено листом про відсутність підстав для скасування постанови від 2 квітня 2009 року. Отже, необхідно точно встановити, коли шестимісячний строк у цій справі почав свій відлік.

55. Суд нагадує, що відповідно до його висновків у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, п. 97, від 15 травня 2012 року) не було доведено, що подання скарги до вищестоящих органів прокуратури та до судів є адекватним способом захисту як щодо скарг на жорстоке поводження міліції, так й щодо скарг на неефективне розслідування.

56. У цій справі Суд, тим не менш, зазначає, що постанови про закриття кримінальної справи неодноразово скасовувалися вищестоящими прокуратурами та матеріали справи поверталися на додаткове розслідування. Суд вважає, що за таких обставин заявнику неможна дорікнути за спроби використання засобів правового захисту, які, як було підтверджено у його справі кілька разів, давали певні результати. Більше того, хоча до часу винесення постанови від 2 квітня 2009 року провадження у справі заявника тривало впродовж більше чотирьох років, неможна дійти висновку про те, що заявник подав свою скаргу до Суду із неналежною затримкою (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Варнава та інші проти Туреччини» (*Varnava and Others v. Turkey*) [GC], пп. 161–66).

57. Отже, Суд вважає, що у цій справі заявник дотримався шестимісячного строку подання заяви.

58. Суд також зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження

(а) Доводи сторін

59. Уряд не погодився з існуванням у цій справі порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

60. Уряд не заперечував, що 31 жовтня 2004 року заявник зазнав тілесних ушкоджень. Було проведено п'ять судово-медичних експертиз, і всі вони встановили, що заявник зазнав легких тілесних ушкоджень. Проте експерти дійшли висновку, що заявник так само міг зазнати цих тілесних ушкоджень до або після оскаржуваних подій.

61. Уряд також доводив, що працівники міліції не несуть відповідальності за тілесні ушкодження заявника. Усі свідки показали, що ситуація була спровокована самим заявником. Більше того, один зі свідків показав, що 31 жовтня 2004 року заявник не мав видимих тілесних ушкоджень (див. пункт 26). Судово-медичний експерт Б. також показав, що тілесні ушкодження заявника не узгоджувалися з його версією подій.

62. Насамкінець Уряд стверджував, що «в працівників міліції не було фактично підстав для побиття заявника, адже одразу після стверджуваних заявником подій його було звільнено».

63. Заявник не погодився та стверджував, що працівниками міліції його було піддано жорстокому поводженню у порушення статті 3 Конвенції.

64. Заявник зазначав, що він є особою похилого віку невеликого зросту. Він ніколи не вчиняв насильницьких дій і не мав наміру завдати будь-кому шкоди. Проте працівники міліції незаконно застосували до нього фізичну силу та продовжували бити його, навіть коли він лежав на підлозі.

65. Заявник доводив, що його версія стосовно жорстокого поводження, якого він зазнав, підтверджується численними судово-медичними експертизами. Що жорстоке поводження сталося, коли заявник перебував під контролем працівників міліції. Проте Уряд не надав задовільного та переконливого пояснення походження його тілесних ушкоджень.

66. Заявник також зазначив, що хоча було «щонайменше два очевидця побиття», їхні покази було проігноровано.

67. Заявник зазначав, що з огляду на зазначене вище, існує достатньо доказів для висновку про порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції у його справі.

(б) Оцінка Суду

68. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з найбільш основоположних цінностей демократичного суспільства. Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незважаючи на обставини чи поведінку потерпілого (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV).

69. Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Маккерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява № 28883/95, від 4 квітня 2000 року). Тим не менш, коли висуваються твердження за статтею 3 Конвенції, Суд повинен здійснити особливо ретельний аналіз навіть тоді, коли провадження і розслідування на національному рівні вже відбулись (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 32, Series A № 336, та «Авшар проти Туреччини» (*Avşar v. Turkey*), заява № 25657/94, п. 283, ECHR 2001-VII (витяги)).

70. Суд нагадує про свою практику, згідно з якою при оцінці доказів він застосовує стандарт «поза розумним сумнівом» (див. згадане рішення у справі «Авшар проти Туреччини» (*Avşar v. Turkey*), п. 282). Такі докази можуть впливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.

71. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що згідно з твердженнями заявника працівники міліції, затягуючи його до райвідділу міліції, штовхали та били його ногами, потім збили з ніг та били ногами по різним частинам тіла. Внаслідок цього заявник зазнав струсу мозку та синців, а також отримав подряпину на обличчі.

72. Для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, жорстоке поведження має досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поведження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. рішення у справі «Валашинас проти Литви» (*Valašinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 101, ECHR 2001-VIII). Суд вважав «нелюдським» поведження, яке, зокрема, було умисним, тривало кілька годин поспіль та спричинило або власне тілесні ушкодження, або сильні фізичні та душевні страждання. Поведження вважалось «принизливим», якщо воно було таким, що викликало у потерпілих відчуття страху, страждання та неповноцінності, здатних образити та принизити (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 92, ECHR 2000-XI).

73. Тілесні ушкодження заявника (наведені вище) неодноразово підтверджувалися висновками судово-медичних експертів. Уряд не заперечує, що поведження, описане заявником, досягло рівня, необхідного для того, щоб зазначені події охоплювалися сферою застосування статті 3 Конвенції. Залишається встановити, чи поводитися державні органи із заявником так, як він описує, а отже, чи мають вони нести відповідальність за статтею 3 Конвенції.

74. У зв'язку з цим Суд зазначає, що кілька разів судово-медичних експертів запрошували встановити час завдання зазначених тілесних ушкоджень. Хоча експерти не спромоглися встановити точний час, вони дійшли висновку (див. пункти 35 і 46), що зазначені тілесні ушкодження були завдані за кілька годин до первинного огляду заявника судово-медичним експертом о 13 год. 31 жовтня 2004 року.

75. Розслідування на національному рівні дійсно було обмежене питанням перевірки того, чи зазнав заявник жорстокого поведження працівників міліції. Проте, незважаючи на вказівки вищестоячого прокурора (див. пункт 24), не було вжито жодних заходів для перевірки, чи мали місце будь-які інциденти із заявником до або після оскаржуваних подій, які могли б підтвердити або спростувати твердження сторін щодо часу та походження тілесних ушкоджень у заявника.

76. Суд зазначає, що інцидент з працівниками міліції відбувся рано вранці, коли заявник вочевидь йшов з дому на роботу, та, як видається, після інциденту заявник пішов на роботу, де він негайно повідомив своїх колег, що його було побито. Доказів того, що заявник зазнав тілесних ушкоджень до або після зазначеного інциденту, немає.

77. Суд також вважає, що результати розслідування, зважаючи на його численні недоліки (див. нижче), не спростували твердження заявника про те, що його заштовхнули до райвідділу міліції, а потім побили.

78. Суд також зазначає, що у будь-якому разі численні свідки бачили «штовханину» біля дверей до райвідділу міліції. Навіть якщо прийняти надану Урядом версію подій, видається, що до заявника було застосовано певну фізичну силу. З огляду на його вік, застосована фізична сила могла сприйматися заявником як дуже сильна. Враховуючи обставини справи у викладі Уряду (заявник заблокував двері до райвідділу міліції та схопив одного з працівників міліції за формену куртку), підготовку, яку, як стверджувалось, працівники міліції отримали для того, щоб вміти поводити себе у подібних ситуаціях, вік заявника та стан його здоров'я, видається, що застосована до нього фізична сила була надмірною, зважаючи на те, що внаслідок цього у заявника було діагностовано струс мозку і він перебував у лікарні протягом сімнадцяти днів.

79. Отже, Суд доходить висновку, що, зважаючи на виклади подій обох сторін, у цій справі достатньо доказів, щоб «поза розумним сумнівом» дійти висновку, що заявник зазнав жорстокого поведження міліції у порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

2. Належність розслідування

(а) Доводи сторін

80. Уряд доводив, що у цій справі було проведено усі слідчі дії, необхідні для встановлення обставин справи. Низку таких дій було проведено того ж дня. Було проведено п'ять судово-медичних експертиз, але відповідей на запитання стосовно точного часу та способу завдання тілесних ушкоджень отримано не було. Заявник не скаржив-

ся на жодні конкретні недоліки розслідування та не оскаржував постанову від 2 квітня 2009 року. Уряд дійшов висновку, що у цій справі не було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

81. У відповідь на ці зауваження заявник зазначив, що хоча він подав скаргу на жорстоке поводження у день події, розслідування тривало більше п'яти років та не призвело до покарання осіб, винних у завданні йому тілесних ушкоджень.

82. Органи влади не встановили, на яких законних підставах заявника було доправлено до райвідділу міліції. Розслідування було необґрунтовано тривалим та його висновки значною мірою ґрунтувалися на однаково сформульованих показаннях працівників міліції.

83. Заявник також підкреслював, що постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції неодноразово скасовувалися та що слідчим органам надавалися чіткі вказівки, однак ці вказівки були проігноровані.

84. Насамкінець заявник стверджував, що неефективне розслідування його справи є типовою проблемою правоохоронної системи України (див. згадане рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*)), та що у його справі було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

(b) Оцінка Суду

85. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке поводження з нею з боку державних органів, яке порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути спроможним призвести до встановлення та покарання винних осіб. Інакше загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження та покарання, незважаючи на свою фундаментальну важливість, була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див. рішення у справі «Ассенов проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 102, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII, і згадане рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], п. 131).

86. Розслідування небезпідставних тверджень про жорстоке поводження також має бути ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. рішення у справі «Ассенов проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для отримання доказів, що стосуються події, включаючи, зокрема, показання свідків та висновки судових експертиз (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 et seq., ECHR 1999-IV, та «Гюль проти Туреччини» (*Guil v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року).

87. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що стаття 3 Конвенції вимагає, щоб розслідування починалось, як тільки заявник подає небезпідставну скаргу (див. рішення у справі «Везнедароглу проти Туреччини» (*Veznedaroglu v. Turkey*), заява № 32357/96, п. 34, від 11 квітня 2000 року). У цій справі розслідування почалося негайно після того, як заявник подав свою скаргу, і того ж дня було проведено низку слідчих дій: опитано потерпілого, ймовірних правопорушників та численних свідків, оглянуто місце події. Проте через десять днів прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Виносячи цю постанову, прокуратура посилалась на свідчення, зібрані невдовзі після інциденту, чого явно було недостатньо для прийняття обґрунтованого рішення, і це підтверджується тим фактом, що вищестоящий прокурор скасував первинну постанову про відмову в порушенні кримінальної справи (див. пункт 24).

88. Суд також зауважує, що у певний момент часу щодо працівників міліції було порушено кримінальну справу за підозрою у перевищенні службових повноважень. Проте трьома постановами прокуратури (від 8 вересня 2005 року, 10 жовтня 2005 року і 27 листопада 2006 року) ця справа закривалась у зв'язку з відсутністю складу злочину. Ці постанови згодом скасовувалися вищестоящими органами прокуратури через недоліки, а матеріали справи поверталися на додаткове розслідування.

89. Суд зазначає, що впродовж цього часу було проведено різні слідчі дії: чотири судово-медичні експертизи, очні ставки між заявником та працівниками міліції, а також відтворення обстановки і обставин події. Проте, як видається, усі ці дії були достатньо поверхневими. Зокрема, пояснення та відповіді, надані працівниками міліції під час очних ставок із заявником, були ідентичними, а з неузгодженого формулювання показів Л. випливає, що ці документи іноді складались шляхом копіювання фрагментів тексту в одному документі і вставлення їх в інший (див. пункт 32).

90. Що стосується судово-медичних експертиз, Суд зазначає, що експертам ніколи не ставились питання про те, чи міг заявник зазнати тілесних ушкоджень за описаних ним обставин або за обставин, описаних працівниками міліції.

91. Отже, Суд вважає, що розслідування скарг заявника було необґрунтовано тривалим та характеризувалося недоліками, визнаними національними органами влади, а висновки згаданого розслідування не ґрунтувались на наявних доказах. Зокрема, 8 вересня 2005 року слідчий прокуратури відзначив, що заявник зазнав тілесних ушкоджень внаслідок падіння, хоча ніхто, включаючи працівників міліції, ніколи не стверджували, що вони бачили, щоб

заявник падав. Те ж стосується і постанови від 2 квітня 2009 року про закриття кримінальної справи у зв'язку з відсутністю будь-яких відомостей щодо того, чи могли тілесні ушкодження утворитися у заявника за вказаних ним обставин чи за обставин, вказаних працівниками міліції.

92. Відповідно, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

93. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливий сатисфакцію.»

A. Шкода

94. Заявник вимагав 40 000 євро відшкодування моральної шкоди.

95. Уряд наполягав на тому, що у цій справі порушення прав заявника не було та що сума відшкодування, яка вимагалася, у будь-якому разі була надмірною. Більше того, згідно з твердженнями Уряду заявник не довів причинно-наслідковий зв'язок між стверджуваними порушеннями та сумою відшкодування, що вимагалася.

96. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявнику 7 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

97. Заявник також вимагав 34 291 грн (на час подій близько 3 000 євро) компенсації на правову допомогу у цьому Суді та 131,90 грн (близько 12 євро) компенсації витрат на поштові відправлення, понесені під час провадження у Суді. Заявник надав табель обліку робочого часу, складений паном Крістенком, стосовно роботи, виконаної у жовтні 2013 року. Згідно з цим табелем пан Крістенко працював над справою чотирнадцять годин.

98. Уряд доводив, що погодинна плата за послуги адвоката заявника була надто високою. Посилаючись на практику Суду (див. рішення у справі «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пп. 113–117, від 7 листопада 2013 року), Уряд стверджував, що сума, що вимагається, є надмірною.

99. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за належне присудити суму у розмірі 1000 євро компенсації на правову допомогу під час провадження у Суді та 12 євро компенсації витрат на поштові відправлення.

C. Пеня

100. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) 7 000 (сім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково будь-який податок, що має нараховуватись;
    - (ii) 1012 (одну тисячу дванадцять) євро компенсації судових та інших витрат та додатково будь-який податок, що має нараховуватись заявникові;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 жовтня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Жузеп Касадеваль
(*Josep Casadevall*)
Голова

**СПРАВА «ПАНЬКІВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF PANKIV V. UKRAINE)**

(Заява № 37882/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

28 лютого 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням. У справі «Паньків проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:
Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,
Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),
Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,
та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 05 лютого 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 37882/08), яку 28 липня 2008 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Роман Сергійович Паньків (далі – заявник).

2. Заявника, якому була надана правова допомога, представляв пан М.О. Тарахало, юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. 12 квітня 2015 року Уряд було повідомлено про скарги заявника на стверджуване жорстоке поведження з ним під час тримання під вартою у відділі міліції та непроведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, ненадання своєчасної медичної допомоги, використання для його засудження показань, отриманих під тиском, а також про його скарги на перешкоджання його контактам з родиною та відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Частина заяви було визнано неприйнятною відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

4. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхилив його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1987 році та тримається під вартою у м. Дрогобич.

A. Відбування заявником адміністративного арешту та стверджуване жорстоке поведження

6. 06 вересня 2007 року група у масках пограбувала будинок родини Б. у с. Сіде. У незазначені дати в області було вчинено низку аналогічних грабежів.

7. Наприкінці жовтня 2007 року М., родич родини Б., зізнався їм, що брав участь у пограбуванні, оскільки К. та Я., які також брали участь у вчиненні злочину, змусили його це зробити. Він доводив, що не знав інших учасників.

8. 04 грудня 2007 року було порушено кримінальну справу за фактом грабежу.

9. У незазначені дати К. та Я. – а згодом ще три інші особи, – були затримані як підозрювані у справі. До затримання за кримінальними обвинуваченнями до всіх було застосовано адміністративний арешт у зв'язку зі ствердженням чиненням опору працівникам міліції, під час відбування якого вони зізналися у вчиненні розбійного нападу. Один із затриманих Ш. нібито вказав на заявника як на співучасника.

10. 06 лютого 2008 року для перевірки можливої причетності заявника до цього злочину працівники міліції прийшли до нього, коли він знаходився на задньому подвір'ї свого будинку, та наказали йому пройти з ними до відділу міліції. Заявник відмовився та згідно зі складеним працівниками міліції протоколом намагався втекти. У супроводі батька заявника доставили до Самбірського відділу міліції, де він провів наступну ніч під вартою. Його батька відправили додому.

11. 07 лютого 2008 року приблизно о 10 год. 00 хв. заявника доставили до Дрогобицького відділу міліції, де працівники міліції склали протокол, в якому зазначалося, що заявник вчинив адміністративне правопорушення у зв'язку зі злісною непокорю законному розпорядженню працівників міліції. Вони також склали протокол про адміністративний арешт заявника, в якому зазначалося, що під час його затримання на ньому не було виявлено жодних тілесних ушкоджень. Заявник відмовився підписувати обидва протоколи. Після цього його доставили до Дрогобицького міськрайонного суду, який наклав на нього стягнення у вигляді адміністративного арешту на строк дванадцять днів за злісну непокору законним розпорядженням працівників міліції.

12. Згідно з відповідним протоколом того дня у Самбірському відділі міліції заявник зробив «явку з повинною», в якій зізнався у вчиненні двох розбійних нападів, у тому числі на будинок родини Б. Згідно з цією явкою заявник взяв участь у вчиненні злочину через постійне залякування стверджуваного організатора розбійного нападу К., якому він був винен гроші, та П., друга К., який також брав участь у розбійному нападі. Заявник також зазначив, що не мав жодних скарг до працівників міліції та до нього не застосовувався фізичний або психологічний тиск. Згідно з відповідним протоколом того дня у заявника відібрали пояснення, в яких він підтвердив свою участь у розбійному нападі та надав відповідні деталі щодо обставин злочину.

13. Згідно з твердженнями заявника працівники міліції жорстоко поводитися з ним з метою отримання його зізнавальних показань. Зокрема, після судового засідання Дрогобицького міськрайонного суду 07 лютого 2008 року (див. пункт 11) заявника доставили назад до Дрогобицького відділу міліції. Приблизно о 15 год. 00 хв. працівники цього відділу міліції у присутності їхніх колег з Самбірського відділу міліції надягнули на нього наручники у положенні із заведеними за спину руками, штовхали його та били спинкою стільця; коли він попросив про надання захисника, зайшов працівник міліції Ю., який тримав у руках білу ніжку від табуретки. Він поклав заявника на стіл лицем донизу, засунув йому в рот в'язану шапку та почав бити його ніжкою від табурета по голим п'ятам, спричинивши перелом ноги. Щоб зупинити побиття, заявник погодився надати зізнавальні показання та підписав явку з повинною працівникам міліції. Згодом його доставили для допиту до слідчого, у провадженні якого перебувала справа щодо вчинення розбійного нападу. Він ще раз підтвердив свої зізнавальні показання, оскільки боявся подальшого жорстокого поводження працівників міліції. Перед тим, як його доставили до слідчого, ввечері 07 лютого 2008 року заявника повернули до Самбірського відділу міліції. Звіди його доставили до ізолятора тимчасового тримання Самбірського відділу міліції (далі – Самбірський ІТТ), де він написав розписку, що працівники міліції його не били, а біль у носі був спричинений випадковим вивертанням ноги на сходах. Згідно з твердженнями заявника такі показання його примусив дати начальник відділу міліції. Він також доводив, що незважаючи на його скарги на сильний біль у носі, протягом наступних п'яти днів йому не надавалася жодна медична допомога.

14. Згідно з твердженнями Уряду заявник не зазнав жорстокого поводження та добровільно зізнався у вчиненні розбійного нападу на будинок родини Б.

15. Згідно з твердженнями заявника вранці 08 лютого 2008 року його змусили написати ще один документ, який називався «пояснення», продиктований працівниками міліції. У цьому документі він підтвердив свої зізнавальні показання у вчиненні розбійного нападу.

16. 12 лютого 2008 року заявника доставили до Самбірської центральної районної лікарні, де йому діагностували перелом правої ноги та надали необхідну медичну допомогу.

17. Того дня, коли його відпустили з Самбірського ІТТ, заявник написав розписку, що не мав жодних скарг до працівників Самбірського відділу міліції у зв'язку з триманням його під вартою у цій установі.

18. Неодноразово під час адміністративного арешту заявника, зокрема 09, 11 та 12 лютого 2008 року, найнятий родиною заявника 07 лютого 2008 року захисник пані І., безуспішно намагалася побачитися із заявником. Пізно ввечері 12 лютого 2008 року їй вперше вдалося домогтися «короткочасної зустрічі» з ним.

В. Кримінальне провадження щодо заявника

19. 18 лютого 2008 року після закінчення строку адміністративного арешту щодо заявника було порушено кримінальну справу у зв'язку з вчиненням розбійного нападу на будинок родини Б. та, не покинувши приміщення

міліції, він був повторно затриманий як підозрюваний у справі. Згідно з протоколом затримання заявника затримали на підставі того, що на нього вказав свідок. Відповідний запис у протоколі свідчить, що заявник виявив бажання побачитися із захисником до першого допиту.

20. Згідно з доводами Уряду того дня заявника допитали як підозрюваного. Він визнав свою вину щодо вчинення розбійного нападу та надав відповідні деталі. Перед допитом заявнику були роз'ясненні його процесуальні права, проте він відмовився від свого права на правову допомогу. На наданих Урядом Суду копіях протоколу допиту, відмови від права на правову допомогу та протоколу роз'яснення процесуальних прав є видимі ознаки вправлення дат від руки: з нерозбірливо надрукованої на написану від руки «18» лютого 2008 року.

21. Заявник доводив, що його не допитували 18 лютого 2008 року та він не відмовлявся від свого права на правову допомогу. Він стверджував, що державні органи підробили документи, а задокументований допит, на який вони посилалися, насправді був проведений 07 лютого 2018 року у кабінеті слідчого під час відбуванням ним адміністративного арешту (див. пункт 13).

22. 19 лютого 2008 року за клопотанням заявника пані І. була допущена до провадження як його захисник. Згодом під час провадження заявнику надавали правову допомогу або вона, або ще один захисник, пан М., найнятий батьком заявника.

23. 20 та 25 лютого 2008 року заявника допитали у присутності його захисника. Він заперечив свою вину у вчиненні розбійного нападу та відмовився давати будь-які подальші показання щодо цього.

24. 21 лютого 2008 року Самбірський міськрайонний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді взяття під варту до розгляду справи судом.

25. Того дня експерт Самбірського районного відділення судово-медичної експертизи за вказівкою слідчого оглянув заявника з метою встановлення наявності в нього яких-небудь тілесних ушкоджень та, якщо такі були, встановлення їхньої локалізації та механізму утворення, та чи могли вони бути заподіяні внаслідок вільного падіння з висоти його зросту чи падіння на певні предмети. Заявник сказав експерту, що 07 лютого 2008 року його побили у Дрогобицькому відділі міліції, у тому числі ніжкою від табурета. 04 березня 2008 року був складений акт судово-медичної експертизи. У ньому було задокументовано наявність осадження шкіри в ділянках основи перших пальців на обох руках, яке могло бути спричинено дією твердих тупих предметів, можливо, у дату та за обставин, описаних заявником. Тілесне ушкодження було кваліфіковано як легке та нетипове для вільного падіння з висоти зросту людини. Крім того, експерт зазначив, що під час огляду права стопа заявника була у гіпсовій пов'язці, а 04 березня 2008 року рентгенолог Львівського обласного клінічного діагностичного центру дослідив рентгеновський знімок від 12 лютого 2008 року та «не встановив ознак травматичного пошкодження» кісток правої стопи.

26. 31 березня 2008 року заявник відмовився від своїх попередніх зізнавальних показань та заявив, що він обмовив себе у результаті жорстокого поводження працівників міліції та не вчиняв інкримінований йому злочин.

27. 24 квітня 2008 року під час пред'явлення осіб для впізнання потерпіла Б. вказала на заявника як на учасника розбійного нападу на її будинок. Вона стверджувала, що впізнала його по руках та надала відповідні деталі.

28. 04 червня 2008 року заявник повторно заперечив свою участь у розбійному нападі.

29. 06 червня 2008 року досудове слідство було закінчено та справа щодо заявника і його п'яти стверджуваних співучасників була передана на розгляд до Самбірського міськрайонного суду Львівської області (далі – Самбірський міськрайонний суд). Під час судового розгляду заявник та його стверджувані співучасники свою вину не визнавали та стверджували, що їхні зізнавальні показання про вчинення розбійного нападу були отримані від них працівниками міліції у результаті жорстокого поводження. Вони посилалися на свої тілесні ушкодження, які були виявлені в них невдовзі після їхнього затримання, та кримінальне провадження щодо працівників міліції, яке на той час тривало.

30. 28 грудня 2010 року Самбірський міськрайонний суд визнав заявника та його п'ять співучасників винними у вчиненні розбійного нападу за обтяжуючих обставин та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк дев'ять років з конфіскацією усього належного йому майна. Суд посилався, серед іншого, на зізнавальні показання заявника, надані ним під час досудового слідства, зокрема 07 лютого 2008 року та «під час допиту як підозрюваного», – хоча він відмовлявся від них під час слідства та судового розгляду. Суд відхилив аргумент заявника, що його явка з повинною та надані працівникам міліції зізнавальні показання були отримані у результаті жорстокого поводження. Він зазначив, що згідно з твердженнями заявника після затримання 06 лютого 2008 року його спочатку доставили до Самбірського відділу міліції, а згодом 07 лютого 2008 року до Дрогобицького відділу міліції, де відбулося стверджуване жорстоке поводження. Таким чином, суд дійшов висновку, що «явка з повинною була написана заявником 07 лютого 2008 року у Самбірському відділі міліції до заподіяння йому тілесних ушкоджень». Суд першої інстанції також відхилив твердження співобвинувачених заявника щодо жорстокого поводження з ними працівників міліції. Строк позбавлення волі заявника мав обчислюватися з 06 лютого 2008 року.

31. Заявник подав апеляційну скаргу до Апеляційного суду Львівської області (далі – Львівський обласний суд). Він стверджував, серед іншого, що його вирок ґрунтувався, головним чином, на зізнавальних показаннях, отриманих від нього під тиском, а також показаннях його співобвинувачених, отриманих тим самим способом.

32. 23 листопада 2011 року Львівський обласний суд залишив без змін вирок суду першої інстанції. Стосовно твердження заявника про жорстоке поводження та його заперечення проти використання його зізнавальних пока-

зань, отриманих під тиском, суд дійшов висновку, що суд першої інстанції встановив, що заявник надав свої зізнавальні показання у Самбірському відділі міліції до переведення до Дрогобицького відділу міліції, де сталося стверджуване жорстоке поводження. Він також посилався на висновки прокурора Самбірської міжрайонної прокуратури, викладені у його постанові від 07 березня 2008 року, яка не оскаржувалася заявником, та згідно з якою 07 та 12 лютого 2008 року заявник сам заявляв, що підвернув ногу на сходах і не мав жодних скарг до працівників Самбірського відділу міліції (див. пункт 37).

33. Як особисто, так і через свого захисника М., заявник подав касаційні скарги. У своїй касаційній скарзі заявник, головним чином, підтримав аргументи, наведені у його попередній скарзі. У зв'язку з цим він наголосив, що Львівський обласний суд посилався на результати слідства щодо його тверджень про жорстоке поводження, проведеного Самбірською міжрайонною прокуратурою, як остаточні та вирішальні, хоча кримінальне провадження за його скаргою на жорстоке поводження все ще тривало. Захисник М. здебільшого оскаржував стверджуваний вибірковий підхід при оцінці доказів та встановленні фактів.

34. 22 січня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) залишив без змін рішення судів нижчих інстанцій. Він дійшов висновку, що вина заявника була достатньо доведена доказами, у тому числі його власними зізнавальними показаннями. Щодо твердження про жорстоке поводження ВССУ посилався на обґрунтування Львівського обласного суду та встановив, що той правильно відхилив твердження у зв'язку з необґрунтованістю. ВССУ аналогічно залишив без задоволення скарги співобвинувачених заявника на жорстоке поводження з ними під час тримання їх під вартою у відділі міліції з метою отримання їхніх зізнавальних показань у вчиненні розбійного нападу на будинок родини Б.

С. Розслідування скарг заявника на жорстоке поводження

35. 14 лютого 2008 року захисник І., діючи за вказівкою родичів заявника, звернулася до Самбірської міжрайонної прокуратури зі скаргою на жорстоке поводження із заявником та клопотала про призначення судово-медичної експертизи. Вона також скаржилася на незаконне перешкоджання начальником Самбірського відділу міліції її побаченням із заявником 09, 11 та 12 лютого 2008 року та надання їй неправдивої інформації щодо його місцезнаходження.

36. 27 лютого та 20 березня 2008 року мати та батько заявника звернулися до Самбірської міжрайонної прокуратури та Генеральної прокуратури України відповідно зі скаргами на жорстоке поводження із заявником під час тримання його від вартою у відділі міліції та ненадання йому працівниками міліції своєчасної медичної допомоги у зв'язку з травмою його ноги. Батько клопотав про призначення судово-медичної експертизи заявника.

37. 07 березня 2008 року у відповідь на скарги захисника І. та матері заявника заступник Самбірського міжрайонного прокурора відмовив у порушенні кримінальної справи щодо начальників Самбірського відділу міліції, Самбірського ПТТ і працівника міліції К. у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину. Він посилався на надані 07 та 12 лютого 2008 року показання заявника, згідно з якими ніхто жорстоко з ним не поводився, а травма його ноги була спричинена випадковим вивертанням її на сходах (див. пункти 13 та 17). Він зазначив, що заявник не скаржився йому на жорстоке поводження одразу після його затримання. Прокурор передав скаргу на жорстоке поводження до Дрогобицької міжрайонної прокуратури для подальшої перевірки. Тією самою постановою прокурор відхилив як необґрунтовані скарги на відсутність медичної допомоги у зв'язку з травмою ноги заявника та твердження про ненадання дозволу його родичам та захиснику на побачення із ним.

38. 26 березня, 09 квітня та 04 червня 2008 року прокурори відмовляли у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження. Вони допитали заявника, який підтвердив, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та надав детальний виклад подій 07 лютого 2008 року, як наведено у пункті 13, та працівників міліції, які заперечили будь-яке застосування фізичної сили та психологічного тиску до заявника. Прокурори посилалися на показання працівників міліції та показання заявника від 07 та 12 лютого 2008 року. Вони також зазначили, що заявник не висував жодних скарг під час судового засідання щодо обрання йому запобіжного заходу.

39. 01 квітня 2008 року, 10 травня та 10 липня 2008 року зазначені постанови прокурорів від 26 березня, 09 квітня та 04 червня 2008 року відповідно були скасовані вищестоящими прокурорами як необґрунтовані та передчасні. Прокурори встановили, що проведені перевірки були неповними і низького професійного рівня, та постановили здійснити додаткові слідчі дії.

40. 07 та 23 квітня 2008 року за клопотанням батька заявник пройшов ще одне рентгенологічне обстеження правої ноги. Воно підтвердило наявність у заявника перелому п'ятої плеснової кістки правої ноги.

41. З липня 2008 року до серпня 2010 року у рамках незазначеної кримінальної справи щодо працівників Самбірського відділу міліції було вжито низку слідчих дій для перевірки тверджень заявника про жорстоке поводження. Зокрема, неодноразово допитувались заявник та вказані ним працівники міліції, були проведені відтворення обстановки та обставин події (29 липня та 16 серпня 2008 року) та пред'явлення осіб для впізнання (16 серпня та 17 вересня 2008 року). Заявник детально повторив свій виклад подій та вказав на осіб, які нібито жорстоко поводилися з ним. 17, 18 та 30 вересня 2008 року між заявником та працівниками міліції були проведені очні ставки. Працівники міліції заперечили будь-яке жорстоке поводження.

42. 12 серпня 2008 року допитали травматолога, який оглядав заявника 12 лютого 2008 року. Він підтвердив, що у заявника був перелом ноги, коли його доставили до лікарні, та зазначив, що заявник не відповів на його запитання щодо походження травми.

43. У незазначену дату ще один свідок зазначив, що бачив як працівники міліції тримали заявника під руки, оскільки у нього була травма ноги. Коли свідок запитав заявника, що сталося з його ногою, заявник нібито відповів: «Я не знаю».

44. 17 вересня 2008 року за розпорядженням прокурора були зроблені контрольні рентгенівські знімки ніг заявника.

45. 21 жовтня 2008 року прокурор постановив експертній комісії Львівської обласного бюро судово-медичних експертиз провести судово-медичну експертизу з метою отримання відповідей на такі питання: Чи зазнав заявник травматичних ушкоджень правої стопи та, якщо так, якого ступеня тяжкості були ушкодження і чи могли вони утворитися за обставин, вказаних заявником під час допиту як свідка і відтворення обстановки та обставин події з його участю? Чи могли тілесні ушкодження утворитися за обставин, вказаних заявником у написаній ним розписці від 07 лютого 2008 року, а саме при вивертанні ноги на сходах? Чи могли тілесні ушкодження бути заподіяні самостійно (умисно чи з необережності) без застосування зовнішньої сили, наприклад, при підвертанні ноги при ходьбі чи бігу? Якими були характерні особливості предмету, який міг бути використаний для спричинення тілесних ушкоджень, та чи могла це бути дерев'яна ніжка від табурета, як стверджував заявник? Чи могли ці тілесні ушкодження бути заподіяні 07 лютого 2008 року (у період з 06 до 12 лютого 2008 року) та, якщо так, в який конкретний день вони були заподіяні? Насамкінець, чи було можливо встановити кількість заподіяних заявнику ударів та їхню послідовність?

46. 28 жовтня 2008 року у висновку експертів було надано такі відповіді на ці запитання: у заявника був перелом п'ятої плеснової кістки правої стопи; тілесне ушкодження могло бути заподіяно на початку лютого 2008 року, як стверджував заявник, проте встановити конкретну дату його заподіяння було неможливо; тілесне ушкодження утворилося від дії тупого предмету та могло бути кваліфіковано за ступенем тяжкості як «легке»; як правило такий перелом міг бути спричинений в результаті безпосередньої дії на кістку, такої як удар тупим предметом або при падінні на стопу з висоти, проте у випадку заявника, ймовірніше, він утворився від удару по його стопі тупим предметом, таким як дерев'яна ніжка від табурета чи дерев'яний брусок; особливості тілесного ушкодження заявника, які можна було побачити на рентгенівському знімку, не є характерними для випадкового підвертання ноги; надання відповіді на останнє питання було неможливим.

47. 03 серпня 2010 року Дрогобицька міжрайонна прокуратура порушила окреме кримінальне провадження щодо працівників Дрогобицького відділу міліції, на яких вказав заявник, за фактом перевищення службових повноважень у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поведінням із заявником. 24 грудня 2010 року після допиту заявника та працівників міліції кримінальну справу було закрито у зв'язку з відсутністю у діях працівників міліції складу злочину.

48. 19 січня 2011 року прокуратура Львівської області скасувала постанову від 24 грудня 2010 року, зазначивши, що необхідно було здійснити ще низку слідчих дій з метою встановлення істини у справі.

49. 21 березня 2011 року слідчий призначив ще одну судово-медичну експертизу заявника комісією експертів з метою отримання відповідей на ті самі запитання, відповіді на які судово-медичні експерти надали 28 жовтня 2008 року (див. пункт 45). На думку прокурора, висновки експертів від 04 березня 2008 року та 28 жовтня 2008 року викликали сумніви щодо їхньої правильності та суперечили документам у матеріалах справи.

50. 23 січня 2012 року комісія експертів Головного бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України надала висновок додаткової судово-медичної експертизи. Згідно з висновком у заявника був перелом п'ятої плеснової кістки правої стопи, який з огляду на відсутність зовнішніх ушкоджень в області перелому міг утворитися без застосування зовнішньої сили до заявника, наприклад, при підвертанні ноги при ходьбі чи бігу. Експерти встановили, що тілесне ушкодження не могло утворитися за обставин, описаних заявником, або при падінні з висоти. Вони також зазначили, що садна на обох його руках утворилися від дії тупого предмету, проте у матеріалах справи було недостатньо інформації для визначення характерних особливостей предмета. Експерти дійшли висновку, що обидва тілесні ушкодження могли утворитися у період з 06 до 12 лютого 2008 року, та зазначили, що встановити точну дату було неможливо. Так само неможливо було встановити «кількість ударів та ... їхню послідовність».

51. 20 березня 2012 року Дрогобицький міжрайонний прокурор заклав кримінальну справу щодо працівників Дрогобицького відділу міліції. Він посилався на заперечення працівниками міліції будь-якого жорстокого поведіння, що підтверджувалося показаннями їхніх колег, показаннями заявника від 07 лютого 2008 року, що він випадково підвернув ногу на сходах, та результатами судово-медичної експертизи від 23 січня 2012 року, які, на думку прокурора, були єдиними достовірними. Заявник не оскаржив цю постанову. Натомість він скаржився на жорстоке поведіння під час розгляду кримінальної справи щодо нього (див. пункт 29).

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

52. Відповідні положення Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України наведені, зокрема, в рішенні Суду у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk*

and Yonkalo v. Ukraine) (заява № 42310/04, пункти 121 – 123, 131, 134 та 138, з подальшими посиланнями, від 21 квітня 2011 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ

53. Заявник скаржився на жорстоке поводження працівників міліції, якого він зазнав 07 лютого 2008 року, та непроведення ефективного розслідування на національному рівні у зв'язку з цим. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

54. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона також не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження працівників міліції із заявником

(a) Доводи сторін

55. Заявник наполягав, що зазнав жорстокого поводження під час тримання його під вартою у відділі міліції та був змушений підписати «явку з повинною», в якій зізнався у вчиненні розбійного нападу на будинок родини Б. Його також змусили написати розписку, що фізичної сили до нього застосовано не було.

56. Посилаючись на медичні докази, заявник зазначив, що отримання тілесних ушкоджень під час перебування під контролем працівників міліції було встановленим фактом. Він також стверджував, що хоча державні органи заперечили застосування до нього сили, вони не навели жодного правдоподібного пояснення щодо походження його тілесних ушкоджень. Вони вибірково посилалися на висновок судово-медичної експертизи від 23 січня 2012 року, не надавши задовільного пояснення щодо результатів попередньої судово-медичної експертизи, яка підтвердила його твердження.

57. Уряд заперечив будь-який зв'язок між жорстоким поводженням із заявником під час тримання його під вартою у відділі міліції та його переломом ноги, пояснивши появу тілесного ушкодження тим, що він випадково підвернув ногу на сходах. При цьому Уряд посилався на розписку заявника, написану у день стверджуваного жорстокого поводження з ним, що він не зазнав жорстокого поводження працівників міліції та підвернув ногу на сходах (див. пункт 13). Уряд також посилався на результати судово-медичної експертизи від 23 січня 2012 року (див. пункт 50).

(b) Оцінка Суду

58. Відповідні принципи практики наведені, зокрема в рішенні Суду у справі «Буїд проти Бельгії» [ВП] (*Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункти 81–83, 85 та 88–90, від 28 вересня 2015 року з подальшими посиланнями).

59. У цій справі надані сторонами медичні докази переконливо доводять наявність у заявника невдовзі після його поміщення під адміністративний арешт перелому ноги та саден. Уряд не стверджував і з наявних у Суду документів не вбачається, що заявник міг зазнати цих тілесних ушкоджень до його затримання 06 лютого 2008 року. У протоколи про адміністративний арешт чітко зазначено, що на момент затримання заявника жодних тілесних ушкоджень в нього не було виявлено (див. пункт 11). Тому Суд доходить висновку, що заявник зазнав ці тілесні ушкодження під час перебування під вартою у відділі міліції. Отже, держава повинна була надати переконливе пояснення щодо його тілесних ушкоджень.

60. Суд не переконаний аргументами Уряду (див. пункт 57). Перш за все, він зазначає, що як під час медичного обстеження заявника судово-медичним експертом 21 лютого 2008 року, так і під час розслідування його скарги на жорстоке поводження, поданої після написання розписки, на яку посилався Уряд, заявник стверджував, що йому зламали ногу в результаті жорстокого поводження працівників міліції та надав детальний та послідовний виклад обставин, пов'язаних зі стверджуваним жорстоким поводженням (див. пункти 25, 38 та 41), і упродовж усього провадження його виклад подій був послідовним (див. рішення у справах «Михайлов проти Естонії» (*Mihhailov v. Estonia*), заява № 64418/10, пункт 123, від 30 серпня 2016 року; «Белозоров проти Росії та України» (*Belozorov v. Russia and Ukraine*), заява № 43611/02, пункт 107, від 15 жовтня 2015 року та «Налбандян проти Вірменії» (*Nalbandyan v. Armenia*), заява № 9935/06, пункт 107, від 31 березня 2015 року).

61. Стосовно медичних доказів Суд не може не зазначити, перш за все, що з матеріалів справи вбачається, що слідчі органи уникали висновку судово-медичного експерта, закривши вперше справу без проведення експертизи (див. пункт 38). Через понад сім місяців після подання родинною заявника та його захисником скарги на жорстоке поводження із заявником прокурор звернувся за висновком експертів (див. пункт 45). Не навівши будь-яких переконливих причин, прокурор поставив під сумнів чіткий та обґрунтований висновок цієї експертизи та призначив нову судово-медичну експертизу (див. пункт 49). Нова судово-медична експертиза, проведена через роки після оскаржуваних подій, призвела до іншого висновку, який був прийнятий прокурором знову без будь-якого обґрунтування такого рішення (див. пункт 51). Уряд також жодним чином не пояснив таке надання прокурором переваги цьому висновку. Суд також зазначає, що другий висновок судово-медичної експертизи ґрунтувався на тому, що з огляду на відсутність зовнішніх тілесних ушкоджень, пов'язаних з переломом, він, можливо, утворився внаслідок підвертання заявником ноги. Проте наявність у заявника такого зовнішнього тілесного ушкодження на нозі не встановлювалася, оскільки під час медичного обстеження заявника 21 лютого 2008 року було лише зазначено, що його нога була у гіпсовій пов'язці (див. пункт 25). За цих обставин Суд не може прийняти висновок експертів, на який посилався Уряд, як доказ, який би переконливо свідчив, що заявник підвернув ногу.

62. У будь-якому разі, крім посилання на коротко написану у загальних формулюваннях розписку заявника Уряд не надав жодної інформації чи доказів для підтвердження його версії походження тілесного ушкодження заявника, зокрема коли і де (на яких сходах) заявник підвернув ногу. Суд зазначає, що коли заявник зламав ногу, він вже був затриманий і перебував під контролем міліції, тому не міг вільно пересуватися без супроводу працівників міліції. Отже, державні органи повинні були володіти інформацією про те, що з ним сталося під час його перебування під їхнім контролем.

63. До того ж Уряд не надав жодного пояснення походження саден заявника, які згідно з усіма судово-медичними експертизами були спричинені тупим предметом та могли бути заподіяні у зазначений заявником час.

64. За цих обставин Суд доходить висновку, що Уряд належним чином не встановив, що тілесні ушкодження заявника були завдані будь-яким іншим чином, а не в результаті жорстокого поводження під час перебування під вартою у відділі міліції 07 лютого 2008 року, як він стверджував (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Аднаралов проти України» (*Adnaralov v. Ukraine*), заява № 10493/12, пункт 45, від 27 листопада 2014 року).

65. Стосовно серйозності відповідного жорстокого поводження Суд зазначає, що тілесні ушкодження яких зазнав заявник, зокрема перелом ноги, хоча й були кваліфіковані у висновках судово-медичних експертиз як «легкі», підтверджують певний рівень суворості жорстокого поводження, якого зазнав заявник. Згідно з наданим заявником детальним та послідовним описом поводження, який був підтверджений першим висновком експертів у частині щодо ударів по його нозі, це поводження здійснювалося за зачиненими дверима у відділі міліції, де заявник не мав засобів для захисту. Крім того, після завдання заявнику тілесного ушкодження у виді перелому ноги йому не надали жодної медичної допомоги, а натомість ще раз допитали, цього разу у присутності слідчого (див. пункти 13 та 15). За цих обставин фізичний біль у зв'язку із зазначеним тілесним ушкодженням мав загострюватися відчуттями безпомічності, гострого стресу та тривоги. Крім того, жорстоке подовження із заявником було навмисним та спрямованим на отримання від нього показань щодо злочину, у вчиненні якого він підозрювався (див., аналогічний підхід в рішенні у справі «Белουσів проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пункт 67, від 07 листопада 2013 року).

66. За цих обставин Суд доходить висновку, що відповідне жорстоке поводження у цілому та з урахуванням його мети і суворості становило катування у розумінні статті 3 Конвенції.

67. Отже, було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції.

2. Ефективність розслідування

(a) Доводи сторін

68. Заявник стверджував, що незважаючи на наявність об'єктивних доказів того, що він зазнав тілесних ушкоджень під час тримання під вартою у відділі міліції, слідчі органи неодноразово відмовляли у порушенні кримінального провадження щодо причетних працівників міліції, головним чином, на підставі показань працівників міліції. Він також стверджував, що тривалість слідства була надмірною, а державні органи не намагалися встановити істину у справі та притягнути до кримінальної відповідальності працівників міліції, які жорстоко з ним поводитися.

69. Уряд доводив, що скарга заявника на жорстоке поводження була належним чином розслідувана. Прокурор неодноразово допитував заявника та працівників міліції, які, як стверджувалося, були причетні до жорстокого із ним поводження. У справі було проведено низку судово-медичних експертиз, а їхні результати були досліджені прокурором. На думку Уряду те, що слідчі органи неодноразово відмовляли у порушенні кримінального провадження щодо працівників міліції та подальше скасування цих постанов, доводить, що державні органи намагалися встановити істину та належним чином розглядали твердження заявника.

(b) Оцінка Суду

70. Відповідні принципи практики наведені, зокрема в рішенні Суду у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*) (заява № 38773/05, пункти 99 - 101, від 26 липня 2012 року).

71. У цій справі Суд встановив, що держава-відповідач несе відповідальність за статтею 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поведженням із заявником (див. пункт 67). Отже, скарга заявника щодо цього є «небезпідставною», і це означає, що державні органи були зобов'язані розслідувати її відповідно до згаданих стандартів ефективності. Проте Суд не може дійти висновку, що у цій справі державні органи дотрималися свого зобов'язання з таких причин.

72. Насамперед, Суд зазначає, що вперше твердження про жорстоке поведження із заявником висунув захисник заявника 14 лютого 2008 року та після цього у національних слідчих органах підтримав сам заявник. Тоді як ці твердження частково були підтвержені висновком судово-медичної експертизи ще 04 березня 2008 року, відповідне кримінальне провадження не порушувалося аж до 03 серпня 2010 року, тобто протягом більше двох років після стверджуваного жорстокого поведження. До цієї дати постанови про відмову у порушенні кримінальної справи виносилися чотири рази. Суд бере до уваги, що згодом ці постанови були скасовані вищестоящими прокурорами у зв'язку з неякісним розслідуванням, як постанова від 24 грудня 2010 року про закриття кримінальної справи щодо працівників міліції.

73. По-друге, у наступній постанові прокурора про закриття провадження щодо працівників міліції не було надано пояснення щодо походження саден на руках заявника, які згідно з результатами судово-медичних експертиз утворилися від дії тупого предмета можливо у день, зазначений заявником.

74. Аналогічно ніщо в наявних у Суду документах не вказує, що слідчі органи вживали будь-які спроби встановити обставини стверджуваної події на сходах, на яку вони посилалися, пояснюючи механізм утворення перелому ноги заявника, та надати деталі тієї події. Проте це не розглядалось, як перешкода для відхилення твердження заявника про жорстоке поведження у зв'язку з необґрунтованістю.

75. Суд вважає ці міркування достатніми для висновку, що національні органи влади не відреагували на скаргу заявника на жорстоке поведження з належним рівнем старанності, який вимагається статтею 3 Конвенції. При цьому Суд не вважає за необхідне розглядати далі інші недоліки розслідування.

76. Отже, було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ПРАВА ЗАЯВНИКА НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ СЕБЕ

77. Заявник скаржився на порушення його права на справедливий суд у зв'язку з використанням його зізнавальних показань, отриманих у результаті жорстокого поведження у відділі міліції під час відбування ним адміністративного арешту. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.»

78. Уряд не погодився. Він стверджував, що заявник добровільно зробив явку з повинною, надав зізнавальні показання та підтвердив свої показання під час допиту як підозрюваного 18 лютого 2008 року. Він також доводив, що його зізнавальні показання не були єдиним доказом, на якому ґрунтувалося його засудження, та його вина була достатньо підтверджена іншими доказами у справі, такими як показання його співників, протоколи пред'явлення осіб для впізнання та результати судового-медичних обстежень.

A. Прийнятність

79. Суд зазначає, що ця скарга є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

80. Суд зазначає, що хоча вирішення питання про допустимість доказів за загальним правилом є прерогативою національних судів, а роль Суду обмежується оцінкою загальної справедливості провадження, особливі критерії застосовуються щодо доказів, отриманих способом, який визнано таким, що порушує статтю 3 Конвенції. Використання в якості доказів показань, отриманих шляхом катувань або іншого жорстокого поведження, що порушує статтю 3 Конвенції, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від їх доказової сили і того, чи мало їхнє використання вирішальне значення для засудження обвинуваченого (див., наприклад, рішення у справі «Гефген проти Німеччини» [ВП] (*Gäfgen v. Germany*) [GC], заява № 22978/05, пункт 166, ЄСПЛ 2010, з подальшими посиланнями).

81. У цій справі Суд зазначає, що зізнавальні показання, надані заявником після його адміністративного арешту та під час тримання його під вартою у відділі міліції, становили частину доказів, представлених проти нього у кримінальному провадженні. Суд першої інстанції та апеляційний суд не визнали ці показання неприйнятними та посилалися на них при визнанні заявника винним та його засудженні (див. пункти 30, 32 та 34).

82. Суд також зазначає, що він уже встановлював порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з обставинами, за яких заявник зізнався у вчиненні злочину (див. пункт 67).

83. За таких обставин Суд не переконаний аргументом Уряду, що зізнавальні показання заявника повинні вважатися добровільно наданими. Крім того, на підставі наявних у нього доказів Суд не може вважати встановленим, що заявник підтвердив свої зізнавальні показання під час допиту як підозрюваного, як це стверджував Уряд. У будь-якому разі незалежно від впливу зізнавальних показань заявника від 07 лютого 2008 року на результат кримінального провадження щодо нього та незалежно від того, чи підтвердив заявник пізніше ці зізнавальні показання, Суд доходить висновку, що ці докази призвели до несправедливості кримінального провадження (див., наприклад, згадане рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), пункти 258–261, від 21 квітня 2011 року та рішення у справі «Жизіцький проти України» (*Zhyzitskiy v. Ukraine*), заява № 57980/11, пункти 64–66, від 19 лютого 2015 року).

84. Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

85. Заявник також скаржився на ненадання йому своєчасної медичної допомоги у зв'язку з травмою ноги (стаття 3 Конвенції); незаконність тримання його під вартою з 06 до 21 лютого 2008 року (підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції); відмову у справедливому судовому розгляді в адміністративному провадженні щодо нього (пункт 1 статті 6 Конвенції); порушення його прав на правову допомогу та допит свідків, а також його засудження за злочин, який він не вчиняв (пункт 1 та підпункти «с» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції); незаконне перешкодження його контактам з родиною та відсутність у його розпорядженні ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим (статті 8 та 13 Конвенції).

86. З огляду на факти справи, доводи сторін та наведені висновки за статтями 3 та 6 Конвенції Суд вважає, що основні юридичні питання у цій заяві були вирішені. Отже, Суд доходить висновку, що немає необхідності у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначених у попередньому пункті скарг (див. аналогічний підхід в рішеннях у справах «Варнава та інші проти Туреччини» [ВП] (*Varnava and Others v. Turkey*) [GC], заява № 16064/90 та 8 інших заяв, пункти 210 та 211, ЄСПЛ 2009; «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява № 47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014, з подальшими посиланнями; і «Мокану та інші проти Республіки Молдова» (*Mocanu and Others v. The Republic of Moldova*), заява № 8141/07, пункт 37, від 26 червня 2018 року).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

87. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

88. Заявник вимагав 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

89. Уряд заперечив проти цієї вимоги як необґрунтованої та надмірної.

90. Суд зазначає, що у цій справі він встановив порушення статті 3 та пункту 1 статті 6 Конвенції. Стосовно порушення останнього положення Суд не може робити припущення щодо результату провадження у справі заявника. Встановлення порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у цій справі не означає, що заявник був помилково засуджений. Суд зазначає, що стаття 445 КПК України та стаття 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачають можливість відновлення провадження у справі, та вважає, що встановлення порушення само по собі становить справедливую сатисфакцію (див. рішення у справі «Закшевський проти України» (*Zakhshevskiy v. Ukraine*), заява № 7193/04, пункти 50 і 51 та 133, від 17 березня 2016 року). Щодо порушення статті 3 Конвенції, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд призначає заявнику 16 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

91. Заявник вимагав 15 000 український гривень (далі – грн; близько 470 євро) компенсації витрат на правову допомогу захисника М. під час провадження на національному рівні. Він також вимагав 7 030 євро за представництво його інтересів у Суді, які мали бути сплачені на банківський рахунок пана Тарахкала, а також 562,40 євро і 281,20 євро в якості компенсації адміністративних та поштових витрат відповідно. У зв'язку з цим він надав договір про надання правової допомоги від 06 жовтня 2015 року, у якому передбачалася погодинна ставка у розмірі 95 євро, та копію рахунку від пана Тарахкала, датованого 08 грудня 2015 року, за сорок чотири години роботи без надання будь-яких деталей.

92. Уряд доводив, що вимоги були надмірними та недостатньо обґрунтованими. Зокрема, він зазначив, що сума компенсації витрат на правову допомогу під час провадження у Суді, яку вимагав заявник, була надмірно високою.

93. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду

на наявні у нього документи та зазначені критерії Суд вважає за розумне присудити заявнику 470 євро компенсації за представництво його інтересів у провадженні на національному рівні та додатково до наданої правової допомоги (див. пункт 2) суму у розмірі 2 200 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді. Остання сума має бути сплачена на банківський рахунок захисника заявника, пана Тарахкала, як зазначено заявником (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288 та підпункт «а» пункту 12 резолютивної частини, ЄСПЛ 2016 (витяги). Суд відхиляє решту вимог заявника щодо компенсації судових та інших витрат.

С. Пеня

94. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на стверджуване жорстоке поведіння під час тримання під вартою у відділі міліції та непроведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, а також використання отриманих під тиском показань для забезпечення засудження заявника;
2. *Постановляє*, що було порушено матеріальний та процесуальний аспекти статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*, що немає потреби розглядати питання прийнятності та суті решти скарг заявника за статтями 3 та 6 Конвенції, а також скарг за пунктом 1 статті 5 та статтями 8 та 13 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 16 000 (шістнадцять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди, якої заявник зазнав у зв'язку з порушенням статті 3 Конвенції, які мають бути сплачені заявнику;
    - (ii) 470 (чотириста сімдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження на національному рівні;
    - (iii) 2 200 (дві тисячі двісті) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які мають бути сплачені на банківський рахунок представника заявника, пана Михайла Тарахкала;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Постановляє*, що встановлення порушення пункту 1 статті 6 Конвенції саме по собі становить справедливую сатисфакцію моральної шкоди, якої заявник зазнав у зв'язку з цим;
Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 28 лютого 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ПОМІЛЯЙКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF POMILYAYKO V. UKRAINE)**

(Заява № 60426/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 лютого 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

11/05/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Поміляйко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ерік Мьосе (*Erik Møse*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*),

Сіфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 19 січня 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 60426/11), яку 13 липня 2011 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Світлана Миколаївна Поміляйко (далі – заявниця).

2. Заявницю представляла пані Н.Г. Охотнікова, юрист, яка практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. Заявниця стверджувала, що під час перебування під вартою в міліції її було піддано серйозному жорстокому поводженню, яке становило катування, та що органи влади не розслідували належним чином її скарги у зв'язку з цим.

4. 3 грудня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця народилася у 1968 році і проживає у м. Харків.
6. На початку листопада 2008 року з підприємства, на якому працювала заявниця, було викрадено обладнання.
7. У зв'язку з крадіжкою Орджонікідзевський РВ ХМУ ГУМВС України в Харківській області викликав заявницю та одну з її співробітниць на допит.
8. 8 листопада 2008 року о 11 год 15 хв заявниця прийшла до районного відділу міліції.

A. Виклад подій 8 листопада 2008 року заявницею (Уряд коментарів у зв'язку з цим не надав)

9. Приблизно об 11 год 35 хв 8 листопада 2008 року оперуповноважений Т. провів заявницю на четвертий поверх районного відділу міліції. Він попросив її зачекати у коридорі та увійшов до кабінету № 56. Через п'ять хвилин заявниця почула жіночий крик, який долинав з того кабінету. Т. відкрив двері та наказав працівникові міліції, який проходив по коридору, завести заявницю до його кабінету. Там її змусили очікувати близько двадцяти хвилин. Потім Т. провів її до кабінету № 56. Він заштовхнув її всередину, завів руки за спину та застосував до неї наручники, навіть незважаючи на те, що вона не чинила опору.

10. Т. та його колега С., який також був присутній у кабінеті, залякували заявницю з метою примусити її зізнатися у вчиненні крадіжки. Вони сказали їй, що її співробітниця, пані Л., вже почала «колотися». Заявниця помітила на підлозі речі пані Л. Вона вирішила, що вона чула саме її крик.

11. Не отримавши від заявниці визнавальні покази, Т. та С. примусили її сісти на стілець, одягли на голову поліетиленовий пакет та почали її душити. У той самий час вони били її по голові, обличчю, губам, для того щоб вона не прокусила пакет. Заявниця кілька разів втрачала свідомість. Коли вона сказала працівникам міліції, що їй потрібно відвідати туалет, С. вдарив її у живіт та по голові. Вона знову знепритомніла та мимоволі обмочилася. Через деякий час заявниця помітила, що у кабінеті присутній ще один працівник міліції – П.

12. Після кількох годин жорстокого поводження заявницю відвели до іншого кабінету, в якому вона залишалась близько двадцяти хвилин. Після цього заявницю доставили до жінки – працівника міліції, яка її офіційно допитала.

13. Приблизно о 18 год заявниця підписала протокол допиту. Її доставили до кабінету начальника слідчого відділу, який заявив, що вона є головним підозрюваним у справі про крадіжку та, що її колеги вказали на неї як на ймовірного крадія. Заявниця поскаржилася на жорстоке поводження. Її скаргу було проігноровано.

14. Її знову відвели до кабінету № 56, в якому працівники міліції погрожували їй та намагалися чинити на неї тиск, для того, щоб змусити її зізнатися. Вона неодноразово відмовлялася та заявляла про свою невинуватість. Заявницю примусили написати розписку, що вона не має претензій до поводження працівників міліції з нею.

15. Приблизно о 20 год 8 листопада 2008 року її було звільнено.

16. Заявниця надала Судові п'ять кольорових фотографій зі своїм зображенням, на яких видно численні синці на її руках та передпліччях.

B. Розслідування скарг заявниці на жорстоке поводження

17. 9 листопада 2008 року (наступного дня після її звільнення) заявниця погано себе почувала і викликала швидку медичну допомогу.

18. З 9 до 27 листопада 2008 року вона перебувала на стаціонарному лікуванні у зв'язку із закритою черепно-мозковою травмою, струсом мозку, забоями м'яких тканин голови, верхньої та нижньої кінцівок, забоями передньої черевної стінки, остеохондрозом поперекового відділу хребта та астеничним синдромом.

19. 9 листопада 2008 року адміністрація лікарні повідомила Орджонікідзевський РВ ХМУ ГУМВС України у Харківській області про травми заявниці, які їй, як стверджувалося, було завдано працівниками міліції.

20. 10 листопада 2008 року заявниця подала скаргу на жорстоке з нею поводження до прокуратури Орджонікідзевського району м. Харкова (далі – районна прокуратура). Пані Л. подала подібну скаргу.

21. 18 листопада 2008 року райвідділ міліції відмовився порушувати кримінальну справу на підставі відомостей, наданих адміністрацією лікарні.

22. 12 грудня 2008 року районна прокуратура порушила кримінальну справу щодо працівників міліції за підозрою у перевищенні службових повноважень, яке супроводжувалося насильством, болісними і такими, що ображають особистість потерпілого, діями. Внаслідок цього 16 грудня 2008 року прокурор також скасував постанову від 18 листопада 2008 року.

23. Після виписки з лікарні заявниця залишалася на лікарняному до 19 грудня 2008 року.

24. 15 січня 2009 року слідчий вилучив штани, в які заявниця була одягнена 8 листопада 2008 року. Судово-імунологічна експертиза виявила на них сліди її сечі.

25. З 27 листопада 2008 року до 26 січня 2009 року проводилася судово-медична експертиза з метою встановлення ушкоджень заявниці та їхнього характеру. Зазначена експертиза ґрунтувалась на записах з медичної картки заявниці, а також на результатах її обстеження. Експерт вважав встановленим, що на час її госпіталізації заявниця мала синці на обох руках, які було завдано тупими предметами за день чи три дні до того. Експерт за-

значив, що більш точно встановити час завдання цих тілесних ушкоджень було неможливо. Що стосується заб'яких тканин, експерт не вважав за необхідне врахувати цей діагноз як такий, що ґрунтувався лише на особистій думці лікаря, який обстежив заявницю. Діагностовані тим самим лікарем закрита черепно-мозкова травма та струс мозку вважалися експертом такими, що не підтверджуються достатньою мірою «клінічними даними». Насамкінець експерт зазначив, що заявниця страждає від астеноневротичного синдрому, але встановити його походження неможливо.

26. 9 лютого 2009 року було проведено судово-почеркознавчу експертизу розписки заявниці на офіційному протоколі допиту від 8 листопада 2008 року. Експерт дійшов висновку, що при написанні цієї розписки заявниця перебувала у «незвичайному стані».

27. Того ж дня працівник міліції Т. оскаржив постанову від 12 грудня 2008 року до Орджонікідзевського районного суду м. Харкова (далі – районний суд).

28. 24 лютого 2009 року районний суд залишив скаргу без задоволення.

29. Проте 19 березня 2009 року апеляційний суд Харківської області (далі – апеляційний суд) скасував зазначене рішення та повернув справу до суду першої інстанції на новий розгляд.

30. З 3 березня до 2 квітня 2009 року проводилася ще одна судово-медична експертиза тілесних ушкоджень заявниці. Згідно з висновком експертизи у заявниці були виявлені численні крововиливи на руках, плечах та стегнах. Ці тілесні ушкодження могли бути завдані у час та за обставин, описаних нею. Через затримку перед проведенням першої судово-медичної експертизи видавалося неможливим дійти більш точних висновків.

31. 22 квітня 2009 року районний суд скасував постанову слідчого прокуратури від 12 грудня 2008 року. 7 травня 2009 року це рішення було скасовано апеляційним судом.

32. 5 червня 2009 року районний суд знову скасував постанову слідчого прокуратури від 12 грудня 2008 року. 25 червня 2009 року це рішення також було скасовано апеляційним судом.

33. 18 листопада 2009 року заявниця та пані Л. з фотографій, пред'явлених їм для впізнання упізнали працівників міліції, які піддали їх жорстокому поводженню.

34. Проте 4 лютого 2010 року слідчий закрити кримінальну справу щодо працівників міліції, посилаючись на відсутність складу злочину в їхніх діях.

35. 30 вересня 2010 року районний суд залишив скаргу заявниці на постанову старшого слідчого прокуратури без задоволення.

36. 15 листопада 2010 року апеляційний суд скасував постанову суду першої інстанції та повернув справу на новий розгляд.

37. 21 грудня 2010 року районний суд задовольнив скаргу заявниці та скасував постанову слідчого від 4 лютого 2010 року.

38. 13 січня 2011 року апеляційний суд залишив це рішення без змін.

39. У березні та у травні 2011 року заявниця подавала клопотання про надання їй відомостей про хід справи. Її клопотання було залишено без відповіді.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

40. Відповідні положення Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України (1960 року) наведено у рішенні у справі «Аднаралов проти України» (*Adnaralov v. Ukraine*) (заява № 10493/12, пп. 32 та 33, від 27 листопада 2014 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

41. Заявниця скаржилась, що вона зазнала катування з боку працівників міліції, та що на національному рівні з цього приводу не було проведено ефективного розслідування її скарг. Хоча заявниця посилалась на статті 3 та 13 Конвенції, Суд вважає за належне розглянути цю скаргу лише за статтею 3 Конвенції, в якій зазначено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

42. Суд зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження із заявницею

43. Заявниця наполягала на своїх скаргах.

44. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті заяви.

45. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичних суспільств (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999-V). У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усієї доказової бази, наданої сторонами (див. рішення у справах «Матьяр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, від 21 лютого 2002 року, та «Улькю Екінджи проти Туреччини» (*Ülkü Ekinci v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136, від 16 липня 2002 року).

46. При оцінюванні доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 161, серія А, № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи схожих неспростовних презумпцій. Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади, – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, серія А № 336, та «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

47. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що наступного дня після стверджуваного жорстокого поводження заявниці було діагностовано численні тілесні ушкодження, у зв'язку з якими вона впродовж вісімнадцяти днів проходила стаціонарне лікування у лікарні, а потім перебувала на лікарняному впродовж ще трьох тижнів. Лікарі у лікарні, в якій вона перебувала, вважали за необхідне негайно повідомити міліцію про її тілесні ушкодження (див. пункти 18 та 19). Ці лікарі вважали твердження про жорстоке поводження правдоподібними. Крім того, дві судово-медичні експертизи в цілому підтвердили ці твердження (див. пункти 25 та 30). У висновку експертизи також було зазначено, що заявниця підписала протокол її офіційного допиту від 8 листопада 2008 року «у незвичайному стані» (див. пункт 26). Насамкінець, Суд не забуває про пізніший висновок експертизи, в якому було зафіксовано, що на штанах, у які заявниця була одягнена у день допиту, були виявлені сліди сечі (див. пункт 24).

48. Суд також зазначає, що органи влади не надали жодного альтернативного пояснення походження тілесних ушкоджень у заявниці.

49. Врахувавши усі вищенаведені міркування та беручи до уваги мовчання Уряду з цього питання, Суд вважає достатньо встановленим той факт, що заявниця зазнала жорстокого поводження, на яке вона скаржилася.

50. У своїй практиці Суд неодноразово вказував на те, що стосовно особи, яка позбавлена свободи, або взагалі, якій протистоять працівники правоохоронних органів, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність та є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. серед інших джерел згадане рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), п. 38; рішення у справах «Мете та інші проти Туреччини» (*Metem and Others v. Turkey*), заява № 294/08, п. 106, від 4 жовтня 2011 року; «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, п. 207, ECHR 2012; та «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*) [ВП], заява № 23380/09, п. 101, від 28 вересня 2015 року).

51. Суд у цій справі вважає, що заявниця постраждала від серйозного порушення її фізичної недоторканості та гідності. При оцінюванні тяжкості жорстокого поводження, про яке йдеться, Суд надає ваги: статі заявниці та тій непереборній силі, яку являли собою троє тренуваних чоловіків, якими були працівники міліції, що піддали її насильству; меті жорстокого поводження, якою було отримання визнання у вчиненні злочину; характеру жорстокого поводження, яке включало одягнений на голову заявниці поліетиленовий пакет та спробу або симуляцію удушення; ступінь тілесних ушкоджень заявниці, зафіксованих у лікарні після її виписки; психологічному тиску на заявницю, який виник внаслідок одночасного допиту (а, можливо й жорстокого поводження) її співробітниці, та, насамкінець, приниженню гідності заявниці у зв'язку з її мимовільним сечовипусканням у становищі повної безпорадності. Суд вважає ці міркування достатніми для того, аби дійти висновку, що заявниця зазнала жорстокого поводження серйозного настільки, щоб становити катування (див. пункт 1 статті 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, у згаданому рішенні у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*), п. 97, та у рішенні у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 157 *in fine*, від 21 квітня 2011 року).

52. Відповідно, було порушення матеріально-правового аспекту статті 3 Конвенції.

2. Ефективність розслідування

53. Суд наголошує на тому, що коли особа висуває безспідставну скаргу на жорстоке з нею поводження, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції гарантувати «кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені у ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування (див. серед інших джерел рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 131, ECHR 2000-IV). Таким

чином, органи влади завжди повинні сумлінно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 103 et seq., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

54. У цій справі заявниця подала небезпідставну скаргу на те, що її було піддано жорстокому поведженню, забороненому статтею 3 Конвенції. Отже, органи влади були зобов'язані розслідувати цей факт відповідно до зазначених вище стандартів ефективності.

55. Суд зазначає, що органи прокуратури було повідомлено про жорстоке поведження із заявницею негайно після її звільнення. Спочатку слідство проводилося відділом міліції, в якому працювали працівники міліції які, як стверджувалося, жорстоко поводитися із заявницею. Таким чином, неможна вважати, що таке слідство супроводжувалося гарантіями незалежності та безсторонності (див. рішення у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 103, від 26 липня 2012 року).

56. Суд також зауважує, що подальше розслідування кримінальної справи, порушеної органами прокуратури щодо причетних працівників міліції, неодноразово закривалось та відновлювалось. У той час як усі докази у матеріалах справи підтверджували твердження заявниці про жорстоке поведження, органи прокуратури дійшли висновку про відсутність складу злочину у діях працівників міліції, не обґрунтувавши цей висновок жодними доказами. Не було здійснено жодних спроб пояснити походження тілесних ушкоджень у заявниці. Загалом видається, що підхід органів влади до розслідування скарг заявниці здебільшого мав на меті виправдання підозрюваних працівників міліції, а не встановлення фактичних обставин, за яких було завдано тілесних ушкоджень.

57. Суд зазначає, що у низці інших справ проти України він вже засуджував методи розслідування, схожі на методи розслідування у цій справі (див., наприклад, рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, пп. 68–71, від 30 липня 2009 року; згадане рішення у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*, пп. 121–122; рішення у справах «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, п. 62, від 15 листопада 2012 року, та «Жизіцький проти України» (*Zhyzitskyu v. Ukraine*), заява № 57980/11, пп. 49–53, від 19 лютого 2015 року). Більше того, у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пп. 173–180, від 15 травня 2012 року) Суд встановив, що небажання органів влади провести оперативне та ретельне розслідування скарг підозрюваних у вчиненні злочинів на жорстоке з ними поведження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З огляду на обставини цієї справи та свою попередню практику, Суд доходить висновку, що у цій справі також не було здійснено серйозної спроби розслідування тверджень заявниці на жорстоке з нею поведження.

58. Відповідно, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції у зв'язку з розслідуванням скарг заявниці на її катування в міліції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

59. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

60. Заявниця вимагала 70 000 євро відшкодування моральної шкоди.

61. Уряд заперечив цю вимогу як надмірну.

62. Суд вважає, що заявниця зазнала моральної шкоди, яку не може бути компенсовано самою лише констатацією порушення конвенційних прав. Зважаючи на обставини справи та постановляючи рішення на засадах справедливості, як це вимагається статтею 41 Конвенції, Суд присуджує заявниці 20 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись.

B. Судові та інші витрати

63. Заявниця також вимагала 850 євро компенсації судових та інших витрат, яких вона зазнала під час провадження у Суді.

64. Уряд не прокоментував цю вимогу.

65. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявні в нього документи та зазначені вище критерії, вважає за належне задовольнити вимогу заявниці щодо компенсації судових та інших витрат і присудити їй суму у розмірі 850 євро.

C. Пеня

66. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що заявницю було піддано катуванню у порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування тверджень заявниці щодо катування її працівниками міліції;
4. *Постановляє*, що
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) 20 000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись;
    - (ii) 850 (вісімсот п'ятдесят) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 лютого 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

**СПРАВА «СЕРІКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SERIKOV V. UKRAINE)**

(Заява № 42164/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

23 липня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

23/10/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Серіков проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*)
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 30 червня 2015 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 42164/09), яку 29 липня 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Сергійович Серіков (далі – заявник).
2. Інтереси заявника представляв пан А.А. Крістенко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н. Кульчицький.
3. Заявник стверджував, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції, а також, що у зв'язку з цим не було проведено ефективного розслідування.
4. 6 лютого 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1991 році та проживає у м. Харків.

А. Затримання заявника і подальші події

6. 16 травня 2008 року заявника було затримано працівниками відділу по боротьбі з незаконним обігом наркотиків Г. і Б. та доправлено до Харківського міського управління ГУМВС України в Харківській області (далі – відділ міліції).

7. Після проведення обшуку особистих речей заявника працівник міліції Г. склав протокол, згідно з яким у заявника виявлено пакунок з речовиною, якою, як пізніше було встановлено, виявилась марихуана. Протокол, в якому було зазначено, що його складено 16 травня 2008 року о 18 год 25 хв, підписав заявник та поняті Л. і Т.

8. Згідно з твердженнями Уряду, коли працівники міліції Г. і Б. почали складати зазначений вище протокол на місці затримання заявника, заявник намагався втекти. Тоді працівники міліції застосували до нього наручники. Після цього заявника було доправлено до відділу міліції, де його та понятіх було допитано. О 22 год 05 хв заявника було звільнено після того, як він розписався в Журналі обліку доставлених, відвідувачів та запрошених до відділу міліції, що не має претензій до працівників міліції.

9. Згідно з твердженнями заявника у відділі міліції до нього було застосовано жорстоке поводження з метою примусити його надати визнавальні покази. Зокрема, він стверджував, що йому погрожували згвалтуванням, били ногами і руками по голові та всьому тілу, а також погрожували зброєю. До нього застосовували «палестинське підвішування»; з руками, закутими у наручники у положенні «за спиною», його підіймали на висоту одного або півтора метри, а потім кидали на підлогу обличчям долілиць. Декілька разів він втрачав свідомість. По прибутті до відділу міліції матір заявника виявила у нього синці на обличчі, набрякле підборіддя та сліди від наручників на зап'ястках.

10. У відділі міліції заявник написав дві заяви, адресовані начальнику відділу міліції та датовані 16 травня 2008 року. У «поясненні» заявник зазначив, що придбав марихуану для власного вживання і мав її при собі, коли був затриманий працівниками міліції. Заявник також зазначив, що жодного фізичного чи психологічного тиску на нього не чинили. В окремій розписці він зазначив, що не має скарг на дії працівників міліції та зобов'язався з'явитися за викликом.

11. О 23 год 10 хв 16 травня 2008 року до відділу міліції прибула карета швидкої допомоги, і заявника оглянула фельдшер Ф. У карті виїзду швидкої допомоги фельдшер зазначила, що огляд було закінчено о 23 год 40 хв. Згідно з картою заявник не мав скарг, і видимих тілесних ушкоджень виявлено не було. За словами заявника, начальник відділу по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, О.Д., був присутній під час огляду та після нього розмовляв з фельдшером.

12. Після огляду заявника у відділі міліції він та його матір поїхали до Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Харківській області (далі – Головне управління МВС), куди прибули приблизно о 23 год 45 хв 16 травня 2008 року, і де заявник подав скаргу на жорстоке поводження працівників міліції.

13. Працівник міліції О.Д. поїхав слідом за заявником до Головного управління МВС та організував його огляд черговим судово-медичним експертом.

14. О 00 год 47 хв 17 травня 2008 року судово-медичний експерт А.П. оглянув заявника у Головному управлінні МВС. Згідно зі складеним експертом актом судово-медичного дослідження від 29 травня 2008 року експерт повинен був встановити наявність та ступінь тяжкості тілесних ушкоджень. Заявник повідомив експерту, що під час затримання працівники міліції схопили його за шию та руки та застосували до нього наручники. Він скаржився на головний біль та біль у плечах. У висновку було зазначено про наявність на шії заявника синця шириною 1,5 см, синця розміром 2 x 1,5 см на внутрішньому боці його плеча та про два смугоподібні синці на його лівому зап'ястку. Експерт висловив думку, що тілесні ушкодження могли утворитися у дату та за обставин, описаних заявником, та що садна на його зап'ястку могли бути спричинені наручниками.

15. О 3 год 46 хв 17 травня 2008 року заявник звернувся по медичну допомогу до Харківської міської клінічної лікарні швидкої допомоги (далі – лікарня), де у нього діагностували струс мозку, забій м'яких тканин голови та грудної клітини. Було рекомендовано госпіталізацію, але заявник від неї відмовився.

16. 19 травня 2008 року в Інституті неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України заявника оглянув лікар М. У нього було діагностовано струс мозку середнього ступеню тяжкості та численні синці на руках, лопатках та хребті.

Б. Розслідування тверджень про жорстоке поводження

17. 17 травня 2008 року матір заявника подала до прокуратури Харківської області (далі – обласна прокуратура) скаргу на дії працівників міліції. Вона стверджувала, що при затриманні її сина було застосовано надмірну фізичну силу та що згодом у відділі міліції він був підданий катуванню, приниженню, а також, що йому погрожували згвалтуванням.

18. 21 травня 2008 року обласна прокуратура призначила судово-медичну експертизу заявника та його медичної документації. 29 травня 2008 року судово-медичні експерти І.Д. та І.П. оглянули заявника та ознайомилися з його медичними документами.

19. У межах дослідчої перевірки тверджень про жорстоке поводження обласна прокуратура відібрала у низки осіб письмові пояснення. Зокрема, у своєму письмовому поясненні пан С.Д., який був свідком затримання заявни-

ка, зазначив, що 16 травня 2008 року близько 18 год 15 хв незнайомий чоловік, який себе не назвав, схопив заявника за потилицю або за комір сорочки та, погрожуючи йому пістолетом, потягнув його до автомобіля. Після цього він та інший незнайомиць схопили заявника за руки, обшукали його та посадили в автомобіль. Працівники міліції Г. і Б. зазначили, що під час затримання заявник намагався втекти і до нього було застосовано наручники. Вони разом з працівником міліції О.Д. наполягали на тому, що до заявника не було застосовано жодного жорстокого поведження. Поняті Л. і Т. підтвердили покази працівників міліції та зазначили, що під час складення протоколу огляду особистих речей заявник намагався втекти. Його упіймали та застосували до нього наручники.

20. У своєму письмовому поясненні, наданому обласній прокуратурі 28 травня 2008 року, заявник, серед іншого, стверджував, що одразу після його затримання працівник міліції почав бити його рукояткою та стволом пістолета по голові, у живіт та по ребрах. Після цього його потягнули за руки до міліцейського автомобіля. У відділі міліції працівники міліції зняли з нього брюки, погрожували йому звалтуванням і, застосувавши до нього «палестинське підвішування», кинули його на підлогу, від чого він втратив свідомість. Коли до відділу міліції прибула його матір, вона побачила у нього синці, набрякле підборіддя, гематоми та синці на голові, руках та решті тіла.

21. 6 червня 2008 року обласна прокуратура на підставі зазначених вище доказів винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції у зв'язку з відсутністю в їх діях складу злочину. Обласна прокуратура дійшла висновку, що застосування до заявника наручників було єдиним випадком застосування до нього фізичної сили та що воно було правомірним згідно із Законом України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року (далі – Закон про міліцію). Тілесні ушкодження заявника, зафіксовані о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, відповідали твердженням працівників міліції про затримання заявника та застосування до нього наручників. Обласна прокуратура також зазначила, що твердження заявника та його матері не підтверджуються жодними об'єктивними даними, крім їх власних свідчень. Мати заявника оскаржила цю постанову.

22. 24 червня 2008 року заявник у письмовому поясненні, адресованому прокуратурі Московського району міста Харкова (далі – районна прокуратура), здебільшого підтвердив свої попередні покази та додав, що на шляху до відділу міліції працівники міліції в автомобілі неодноразово били його по голові та тулубу.

23. 4 липня 2008 року судово-медичні експерти склали акт експертизи, призначеної обласною прокуратурою 21 травня 2008 року, що ґрунтувався на обстеженні заявника 29 травня 2008 року. Експерти зазначили, що заявник скаржився їм на те, що під час його затримання його били пістолетом по голові і тулубу, а згодом піддали жорсткому поведженню у відділі міліції. Експерти наголосили на тому, що під час попередніх медичних оглядів у заявника було діагностовано струс мозку та виявлено гематоми на шиї, лівому плечі і синці на його лівому зап'ястку. На їх думку, тілесні ушкодження узгоджувались з твердженнями заявника про їх походження.

24. 12 серпня 2008 року Червонозаводський районний суд м. Харкова скасував постанову обласної прокуратури від 6 червня 2008 року та повернув матеріали справи на додаткову перевірку. Суд постановив, зокрема, що під час дослідчої перевірки обласна прокуратура не встановила походження тілесних ушкоджень заявника, зафіксованих о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року.

25. 19 січня 2009 року Московський районний суд м. Харкова (далі – районний суд) під час розгляду кримінальної справи за обвинуваченням заявника у зберіганні наркотичних речовин доручив районній прокуратурі провести до 19 лютого 2009 року перевірку тверджень заявника про жорстоке поведження.

26. 16 лютого 2009 року (очевидно, внаслідок технічної помилки у тексті постанови зазначено дату 16 лютого 2008 року) районна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції на підставах, схожих на ті, що були наведені у постанові обласної прокуратури. Матір заявника оскаржила цю постанову.

27. 30 березня 2009 року районний суд скасував постанову від 16 лютого 2009 року та повернув матеріали справи на додаткову перевірку. Суд встановив, зокрема, що постановою районної прокуратури повністю копіювала постанову обласної прокуратури від 6 червня 2008 року, у ній не пояснювалися причини, з яких районна прокуратура прийняла версію подій працівників міліції та не пояснювалося, яким чином застосування до заявника наручників могло пояснити усі зафіксовані у нього тілесні ушкодження.

28. 22 жовтня 2009 року районна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи на підставах, аналогічних до тих, що наведені у попередніх постановою. Прокуратура повідомила районний суд, що цією постановою вона виконала вказівки, зазначені у постанові суду від 19 січня 2009 року. Матір заявника оскаржила цю постанову.

29. 27 листопада 2009 року районний суд скасував постанову від 22 жовтня 2009 року та повернув матеріали справи на додаткову перевірку. Суд постановив, зокрема, що під час дослідчої перевірки було зібрано достатньо матеріалів, які вказують на наявність ознак злочину. Подальше розслідування походження тілесних ушкоджень заявника вимагало проведення таких слідчих дій, як очна ставка заявника і працівників міліції, а також відтворення обстановки і обставин події, які неможливо провести у рамках дослідчої перевірки без порушення кримінальної справи.

30. Впродовж додаткової дослідчої перевірки районна прокуратура знову відібрала письмові пояснення у працівників міліції та понять, які здебільшого повторили свої попередні покази.

31. 12 травня 2010 року районна прокуратура на підставі зібраних доказів винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи на підставах, схожих на ті, що були наведені у попередніх постановках. Матір заявника оскаржила цю постанову.

32. 14 червня 2010 року районний суд скасував постанову від 12 травня 2010 року та повернув матеріали справи на додаткову перевірку, зазначивши, що районна прокуратура не виконала попередні вказівки суду.

33. Впродовж наступного етапу дослідчої перевірки районна прокуратура відібрала письмові пояснення у декількох осіб. Лікар М. зазначила, зокрема, що тілесні ушкодження заявника, які вона зафіксувала 19 травня 2008 року, могли бути завдані у період з 16 до 18 травня 2008 року. Матір заявника загалом повторила свої твердження та зазначила, що вони із заявником поїхали з відділу міліції до Головного управління МВС в автомобілі сусіда, за яким слідував автомобіль працівника міліції О.Д.

34. 25 червня 2010 року районна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції на підставах, схожих на ті, що були наведені у попередніх постановках, додатково посилаючись на пояснення, відібрані під час проведення останньої дослідчої перевірки. Районна прокуратура зазначила, що постанови районного суду від 27 листопада 2009 року і 14 червня 2010 року виконати неможливо, оскільки вказані судом слідчі дії можна було провести лише після порушення кримінальної справи, а не на етапі проведення дослідчої перевірки. Матір заявника оскаржила цю постанову.

35. 27 серпня 2010 року районний суд скасував постанову від 25 червня 2010 року та повернув матеріали справи на додаткову перевірку. Суд постановив, зокрема, що районна прокуратура не усунула суперечностей у медичних доказах. Районна прокуратура також не усунула суперечності між викладами подій заявника, свідка С.Д. та працівників міліції щодо застосування фізичної сили під час затримання заявника, що, на думку суду, могло пояснити зафіксовані тілесні ушкодження.

36. Під час проведення чергової дослідчої перевірки районна прокуратура відібрала письмові пояснення у фельдшера Ф. Вона зазначила, що 16 травня 2008 року не бачила у заявника жодних ознак тілесних ушкоджень. Міліція на неї тиску не чинила. Сам заявник не заявив жодних скарг, але його матір стверджувала, що її сина побили. Вона також зазначила, що не є фахівцем у галузі судової медицини, а тому не може робити припущень щодо походження тілесних ушкоджень, які пізніше було зафіксовано.

37. 18 жовтня 2010 року районна прокуратура призначила проведення судово-медичної експертизи для надання відповідей на низку запитань стосовно тілесних ушкоджень заявника, зафіксованих у наявних медичних документах, зокрема чи могли вони бути завдані у період між 23 год 50 хв 16 травня 2008 року та 00 год 47 хв 17 травня 2008 року.

38. 25 жовтня 2010 року районна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи. Районна прокуратура зазначила, зокрема, що районний суд в постановках від 27 листопада 2009 року, 14 червня і 27 серпня 2010 року вказав на необхідність проведення певних слідчих дій, а саме очної ставки між заявником і працівниками міліції та відтворення обстановки і обставин події за участю заявника і судово-медичних експертів. Районна прокуратура зазначила, що ці вказівки виконати неможливо, оскільки такі слідчі дії можна провести лише після порушення кримінальної справи, а не на стадії дослідчої перевірки. Районна прокуратура також зазначила, що тілесні ушкодження заявника, зафіксовані о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, узгоджувалися з поясненнями працівників міліції щодо затримання заявника та застосування до нього наручників.

39. 15 лютого 2011 року обласна прокуратура повідомила районну прокуратуру, що її постановка від 25 жовтня 2010 року була «лише копією» постанови від 25 червня 2010 року та, що вона не відповідає постанові районного суду від 27 серпня 2010 року. Обласна прокуратура дала вказівку районній прокуратурі повністю виконати вказівки районного суду. Згідно з твердженнями Уряду, районна прокуратура ще раз провела дослідчу перевірку, а винесену за її результатами постанову від 25 жовтня 2010 року було залишено без змін.

40. 28 лютого 2011 року судово-медичний експерт у відповідь на направлення районної прокуратури від 18 жовтня 2010 року склав висновок, який ґрунтувався на наявних у матеріалах справи медичних документах. Експерт зазначив, зокрема, що неможна виключати ймовірності завдання зафіксованих у заявника тілесних ушкоджень у проміжок часу між 23 год 50 хв 16 травня 2008 року і 00 год 47 хв 17 травня 2008 року. Експерт також висловив думку, що забій м'яких тканин голови та грудної клітини, численні синці на руках, лопатках та спині, про які було зазначено медичними працівниками лікарні 17 травня 2008 року та лікарем М. 19 травня 2008 року, не підтверджувалися будь-якими об'єктивними медичними даними або результатами аналізів, а тому не можуть бути враховані у судово-медичному обстеженні.

41. За словами заявника, вперше він дізнався про постанову районної прокуратури від 25 жовтня 2010 року із зауважень Уряду у цій справі.

42. 23 липня 2012 року матір заявника оскаржила до районного суду постанову від 25 жовтня 2010 року.

43. На час останніх повідомлень від заявника провадження у районному суді ще тривало.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

44. Стаття 97 та відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 року стосовно дослідчих перевірок наведено у рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява

№ 23893/03, п. 45, від 15 травня 2012 року). Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 був чинним на час подій і втратив чинність з 19 листопада 2012 року.

45. Відповідні положення Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року стосовно застосування працівниками міліції фізичної сили і наручників наведено у рішенні у справі «Гордієнко проти України» (*Gordiyenko v. Ukraine*, заява № 27620/09, пп. 65 і 66, від 16 жовтня 2014 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

46. Заявник скаржився, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції. Він також скаржився, що національні органи влади не провели ефективного розслідування його тверджень про жорстоке поводження. Він посилався на статті 3 і 13 Конвенції.

47. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, вважає що зазначені вище скарги мають розглядатися виключно за матеріальним і процесуальним аспектами статті 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Аднаралов проти України» (*Adnaralov v. Ukraine*), заява № 10493/12, п. 36, від 27 листопада 2014 року), якою передбачено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Стверджуване жорстоке поводження із заявником

1. Прийнятність

48. Уряд доводив, що твердження заявника про його побиття 16 травня 2008 року було необґрунтованим, а його версія подій не підтверджувалася жодними доказами. Уряд заперечив твердження заявника про жорстоке поводження, доводячи, що вони були непослідовними.

49. Уряд наголошував, що під час огляду заявника у відділі міліції 16 травня 2008 року фельдшер Ф. не виявила у нього видимих тілесних ушкоджень. Матір заявника, яка при цьому була присутня, не подавала жодних скарг на якість цього обстеження. Ані фельдшер Ф., ані судово-медичний експерт А.П., який проводив обстеження пізніше тієї ночі, не зафіксували значних ушкоджень, зокрема на обличчі заявника та його руках, які в нього, як стверджувалося, були, коли він зустрівся з матір'ю у відділі міліції.

50. Що стосується синця на зап'ястку заявника, він міг бути пояснений застосуванням до заявника наручників, що згідно із Законом про міліцію було законним. Що стосується інших тілесних ушкоджень, зафіксованих судово-медичним експертом А.П., вони могли бути завдані у проміжок часу з 23 год 40 хв 16 травня 2008 року, тобто з моменту огляду заявника фельдшером Ф., та до 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, коли заявника оглянув експерт А.П. Жоден з медиків не встановив часу, коли утворились гематоми, зафіксовані А.П., а тому вони могли виникнути ще до затримання заявника. Що стосується тілесних ушкоджень, зафіксованих у лікарні 17 травня 2008 року, про які також зазначено у подальших медичних документах, вони не можуть бути доказом того, що заявник зазнав травм під час перебування під контролем працівників міліції.

51. Уряд наполягав на тому, що у матеріалах цієї справи відсутня доказова база, достатня для того, щоб дати Суду можливість встановити «поза розумним сумнівом», що заявника було піддано жорстокому поводженню.

52. Заявник наполягав на прийнятності своєї заяви.

53. Суд зазначає, що скарга про жорстоке поводження порушує серйозні питання, що вимагають розгляду по суті. Отже, незважаючи на доводи Уряду, ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

54. Заявник доводив, що факт жорстокого з ним поводження достатньою мірою підтверджувався наявними доказами, зокрема медичними документами, в яких після звільнення заявника з відділу міліції було зафіксовано тілесні ушкодження. Національні органи не надали вірогідних пояснень походження його тілесних ушкоджень. Заявник також доводив, що жорстоке поводження, якого він зазнав, становило катування, зокрема зважаючи на його юний вік на час подій, на тривалість та умисний характер жорстокого поводження, а також на той факт, що він став об'єктом принизливих дій та «палестинського підвішування».

55. Уряд не надав будь-яких зауважень щодо суті цієї скарги.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи

56. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичного суспільства. Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження

або покарання, незважаючи на обставини чи поведінку потерпілого (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 90, ЕСЧР 2000-ХІ).

57. Відповідно до практики Суду стаття 3 Конвенції не забороняє застосування фізичної сили з метою затримання. Проте така сила може застосовуватися тільки за необхідності та не повинна бути надмірною (див., наприклад, рішення у справі «Іван Васильєв проти Болгарії» (*Ivan Vasilev v. Bulgaria*, заява № 48130/99, п. 63, від 12 квітня 2007 року).

58. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Згідно з його усталеною практикою така доведеність може впливати із сукупності ознак, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою, чи подібних до них неспростовних презумпцій факту. Більше того, слід нагадати, що конвенційне провадження не у всіх випадках передбачає неухильне застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* – покладання тягара доведення на скаржника. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, пп. 151 та 152, ЕСЧР 2012, з подальшими посиланнями на практику Суду).

59. Що стосується тягара доведення у справах про стверджуване жорстоке поводження під час затримання, то саме на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення тілесних ушкоджень та довести, що застосування сили не було надмірним; в іншому випадку безсумнівно виникає питання за статтею 3 Конвенції. При оцінці того, чи було надано правдоподібне пояснення застосування сили та отриманих в результаті ушкоджень, слід приділити увагу адекватності розслідувань на національному рівні щодо тверджень про жорстоке поводження (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Гордієнко проти України» (*Gordiyenko v. Ukraine*), пп. 100 і 101).

(ii) Застосування наведених вище принципів до цієї справи

(α) Чи зазнав заявник тілесних ушкоджень під час перебування в міліції

60. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує про відсутність відомостей про стан здоров'я заявника до його зустрічі з працівниками міліції. Зокрема, в матеріалах справи не міститься жодних відомостей про те, що у заявника до зазначеної події були будь-які ушкодження. Суд також зазначає, що по прибутті заявника до відділу міліції його медичний огляд не проводився. Проте судово-медичний експерт зафіксував наявність певних ушкоджень на тілі заявника о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року – приблизно через годину після того, як його звільнили з міліції.

61. Намагаючись довести відсутність у заявника тілесних ушкоджень на момент звільнення його з міліції, Уряд покладался, зокрема, на висновок фельдшера швидкої медичної допомоги, яка оглянула заявника безпосередньо перед його звільненням з відділу міліції. Фельдшер не зафіксувала жодних ушкоджень на тілі заявника та зазначила відсутність у заявника ознак гострого невідкладного стану.

62. Проте Суд зазначає, що у згаданому випадку медичний огляд був доволі обмежений. Його метою було не документування тілесних ушкоджень заявника, а скоріше надання йому невідкладної медичної допомоги. Оскільки такої необхідності могло не бути у той момент, межі огляду фельдшером, а також її висновок ймовірно були обмежені медичними питаннями, які належали до сфери її компетенції, а не фіксацією усіх тілесних ушкоджень заявника. Загальна формула, яку фельдшер використала у своєму висновку (див. пункт 11), як видається, підтверджує, що її огляд було обмежено питанням необхідності надання заявникові термінової медичної допомоги (див. для порівняння рішення у справах «Герашченко проти України» (*Gerashchenko v. Ukraine*), заява № 20602/05, п. 84, від 7 листопада 2013 року; «Карабет та інші проти України» (*Karabet and Others v. Ukraine*), заяви №№ 38906/07 і 52025/07, п. 266, від 17 січня 2013 року, та «Кобець проти України» (*Kobets v. Ukraine*), заява № 16437/04, п. 47, від 14 лютого 2008 року).

63. Крім того, Суд зауважує, що тієї ж ночі, приблизно через годину після того, як заявник поїхав з відділу міліції, судово-медичний експерт, який оглянув заявника з конкретною метою фіксації будь-яких можливих тілесних ушкоджень, виявив певні ушкодження на шиї, плечі та зап'ястку заявника. За тих обставин заявник зазначив про застосування працівниками міліції фізичної сили під час його затримання, і експерт дійшов висновку, що зафіксовані тілесні ушкодження могли виникнути за обставин, описаних заявником. Жодна зі сторін не навела жодних будь-яких причин для того, щоб поставити зазначений висновок під сумнів.

64. Уряд висловив припущення, що тілесні ушкодження, зафіксовані експертом о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, могли бути завдані до затримання заявника. Проте ніхто зі свідків затримання заявника, включаючи працівників міліції, не вказав, що у заявника до зустрічі з міліцією були тілесні ушкодження. Крім того, під час розслідування на національному рівні органи влади навпаки наполягали на тому, що тілесні ушкодження, зафіксовані о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, узгоджувалися з версією працівників міліції щодо затримання заявника та застосування до нього наручників (див. пункти 21 і 38). Відповідно, Суд не може прийняти твердження Уряду як правдоподібне (див. рішення у справі «Данілов проти України» (*Danilov v. Ukraine*), заява № 2585/06, п. 64, від 13 березня 2014 року).

65. Суд також звертає увагу на аргумент Уряду, що тілесні ушкодження заявника, окрім синця на зап'ястку, могли утворитися у проміжок часу з приблизно 23 год 40 хв 16 травня 2008 року до приблизно 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, тобто у період, коли заявник перебував на волі. Проте Суд зауважує, що Уряд не пояснив, як це могло статися. За відсутності такого пояснення та будь-яких доказів на підтвердження аргументу Уряду Суд не вважає цей аргумент правдоподібним з таких причин: згідно з незаперечними висновками національних органів влади заявник поїхав з відділу міліції безпосередньо до Головного управління МВС, куди прибув приблизно через годину, і жодних припущень про відхилення від цього маршруту зроблено не було; більше того, працівник міліції О.Д. слідував за автомобілем, у якому тоді їхав заявник, і міг спостерігати за заявником як у відділі міліції, так і в Головному управлінні МВС, проте не повідомив про жодні зміни у зовнішньому вигляді заявника або про появу у нього нових тілесних ушкоджень.

66. З огляду на усі наявні матеріали Суд вважає встановленим, що гематоми на шиї та плечі заявника, а також синець на його зап'ястку було завдано після його зустрічі з працівниками міліції 16 травня 2008 року та до моменту, коли він того дня залишив відділ міліції.

(β) Пояснення тілесних ушкоджень заявника

67. За цих обставин тягар доведення покладається на Уряд, який має надати задовільне та переконливе пояснення походження тілесних ушкоджень заявника.

68. Згідно з твердженнями Уряду заявник спробував втекти після того, як працівники міліції почали складати протокол огляду особистих речей. Після цього до заявника застосували наручники.

69. Проте Суд зауважує, що застосуванням до заявника наручників можна пояснити лише синець на зап'ястку заявника. Щодо інших тілесних ушкоджень, а саме гематом на шиї та плечі заявника, органи влади не надали жодних чітких пояснень.

70. За цих обставин, зважаючи на те, що тягар доведення покладено на державу, яка має надати правдоподібне пояснення походження тілесних ушкоджень, яких особа зазнала, перебуваючи під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд належним чином не довів, що тілесні ушкодження заявнику було завдано в інший спосіб, а не внаслідок жорстокого поводження працівників міліції.

71. Суд зауважує, що у цій справі немає переконливих доказів щодо обставин, за яких заявникові було завдано ушкоджень, зокрема щодо точного характеру та ступеню фізичної сили, застосованої до заявника. Тим не менш, Суд з огляду на зазначені вище міркування вважає встановленим той факт, що відповідальність за тілесні ушкодження заявника несуть працівники міліції. Цього висновку самого по собі достатньо для встановлення Судом порушення статті 3 Конвенції, незважаючи на те, чи були тілесні ушкодження завдані заявнику під час його затримання, чи під час наступного його допиту у відділі міліції (див. згадане рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), п. 120, і рішення у справі «Силенок і «Техсервіс-плюс» проти України» (*Sylenok and Tekhnoservis-Plus v. Ukraine*), заява № 20988/02, пп. 69 та 70, від 9 грудня 2010 року). Проте в матеріалах справи немає жодних ознак, які б могли дати Судові змогу встановити «поза розумним сумнівом», що поводження, якого зазнав заявник, досягло рівня «катування».

72. За цих підстав Суд вважає встановленим, що заявника було піддано жорстокому поводженню, відповідальність за яке повинна нести держава та яке слід кваліфікувати як нелюдське та таке, що принижує гідність.

73. Отже, було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

Б. Ефективність розслідування

1. Прийнятність

74. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

75. Заявник наполягав на тому, що розслідування його тверджень про жорстоке поводження на національному рівні було неефективним і посилався у зв'язку з цим на неодноразові постанови органів прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи та на відмову у виправленні встановлених національними судами недоліків.

76. Уряд доводив, що розслідування на національному рівні відповідало вимогам статті 3. Органи прокуратури, які розглядали скаргу заявника, були незалежними від міліції. Органи влади вжили усіх необхідних заходів для встановлення точного часу завдання заявникові тілесних ушкоджень, допиту низки свідків, включаючи заявника, працівників міліції, свідків його затримання та медичних працівників, які оглядали заявника. Уряд доводив, що неодноразові рішення національних судів про повернення матеріалів на додаткову перевірку демонстрували бажання органів влади провести повне і ретельне розслідування.

(b) Оцінка Суду

77. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Як і у випадку з розслідуванням за статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути здатним призвести до встановлення та покарання винних осіб (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

78. Будь-яке розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути швидким і ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатися з'ясувати, що трапилося, і не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки для обґрунтування своїх рішень. Вони повинні вживати усіх доступних їм розумних заходів для забезпечення зберігання доказів, що стосуються події, включаючи, зокрема, покази очевидців та висновки судових експертів. Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді встановленню причин тілесних ушкоджень та винних осіб, є загрозою недотримання цього стандарту (див., наприклад, згадане рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), п. 183).

79. Щодо цієї справи Суд зазначає, що заявник та його матір подали скарги про стверджуване жорстоке поводження із заявником через кілька годин після відповідних подій. Більше того, незабаром після звільнення заявника з-під варті у нього було виявлено кілька ушкоджень. Суд вважає, що за таких обставин національні органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування фактів, про які стверджували заявник і його матір.

80. Національні органи влади одразу вжили заходів для перевірки тверджень заявника про жорстоке поводження та з цією метою зібрали значну кількість доказів. Тим не менше, клопотання заявника про порушення кримінальної справи щодо працівників міліції відхилялися шість разів. П'ять з цих відмов згодом скасовувалися національними судами на тій підставі, що органи прокуратури не встановили походження тілесних ушкоджень заявника, зафіксованих о 00 год 47 хв 17 травня 2008 року, і також не усунули суперечності у доказах, виявлені під час дослідчої перевірки.

81. У зв'язку з цим Суд зазначає, що органи прокуратури розглядали скарги заявника на жорстоке поводження в межах неодноразових дослідчих перевірок, при цьому кримінальна справа так і не була порушена. Це рівною мірою стосується як скарги, поданої матір'ю заявника до прокуратури, так і його скарги, заявленої у суді першої інстанції, який розглядав кримінальну справу щодо нього.

82. Проте раніше Суд у різних контекстах вже встановлював, що ця слідча процедура не відповідає принципам ефективного засобу юридичного захисту, зокрема тому, що слідчий, у провадженні якого знаходиться справа, може провести лише обмежене коло слідчих дій в межах дослідчої перевірки (див., наприклад, рішення у справах «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*), заяви №№ 17674/02 і 39081/02, пп. 310-12, від 1 липня 2010 року; Савіцький проти України» (*Savitskiy v. Ukraine*), заява № 38773/05, п. 105, від 26 липня 2012 року, і «Євген Петренко проти України» (*Yevgeniy Petrenko v. Ukraine*), заява № 55749/08, п. 67, від 29 січня 2015 року).

83. Суд зауважує, що недоліки дослідчої перевірки проявили себе за конкретних обставинах цієї справи і насправді були очевидними для національного суду. Неодноразові постанови, які районний суд постановляв з 27 листопада 2009 року, вимагали від прокуратури усунути суперечності у зібраних доказах. Зокрема, у своїй постанові від 27 листопада 2009 року районний суд зазначив, що суперечності можна усунути шляхом проведення очної ставки між працівниками міліції і заявником та за допомогою відтворення обстановки і обставин події – слідчих дій, які неможливо було провести без порушення кримінальної справи. Проте прокуратура не вжила заходів, на які вказував національний суд. У зв'язку з цим особливу увагу слід звернути на те, що у своїх постановках про відмову в порушенні кримінальної справи прокуратура чітко визнавала, що такі слідчі дії не було вжито, оскільки обрана нею слідча процедура – дослідча перевірка – цього не дозволяє (див. пункти 38 і 34).

84. Внаслідок цього після неодноразових дослідчих перевірок суперечності між версіями подій у викладах заявника і працівників міліції усунуто не було, незважаючи навіть на те, що національні суди визначили конкретні слідчі дії, проведення яких могло їх усунути.

85. Більше того, як видається, у проміжки часу з 12 серпня 2008 року до 16 лютого 2009 року та з 30 березня 2009 року до 22 жовтня 2009 року, коли прокуратура неодноразово виносила постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції після того, як попередні такі постанови скасовувалися національним судом, національні органи влади взагалі не проводили жодних слідчих дій. Тим самим національні органи влади не вжили жодних заходів для виконання вказівок національних судів.

86. Насамкінець, слід також зазначити, що 21 травня 2008 року і 18 жовтня 2010 року районна прокуратура призначила судово-медичну експертизу для надання відповіді на запитання, пов'язані з тілесними ушкодженнями заявника, але потім – 6 червня 2008 року і 25 жовтня 2010 року – відмовляла в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, не очікуючи висновків призначених експертів. Не було надано жодних пояснень, чому органи влади, вважаючи, що висновки експертів є важливими для дослідчих перевірок, не чекали на їх складання перед тим, як винести постанови про відмову в порушенні кримінальної справи. Немає жодних свідчень того, що

винесення органами влади зазначених постанов було обумовлене неочікуваними затримками у складанні висновків або будь-якими іншими відповідними міркуваннями. Для Суду це означає, що при винесенні постанов про відмову в порушенні справи органи влади поклалися на поспішні висновки (див. для порівняння рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozdz v. Ukraine*), заява № 12174/03, п. 67, від 30 липня 2009 року; згадане рішення у справі «Гордієнко проти України» (*Gordiyenko v. Ukraine*), пп. 95–96; рішення у справі «А.Н. проти України» (*A.N. v. Ukraine*), заява № 13837/09, п. 68, від 29 січня 2015 року).

87. За зазначених обставин Суд доходить висновку, що національні органи влади не забезпечили проведення ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження.

88. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

89. Статтею 41 передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

90. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

91. Уряд вважав цю вимогу надмірною.

92. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав страждань і тривоги у зв'язку зі встановленим порушенням. Поставляючи рішення на засадах справедливості, як того вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 8 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

93. Заявник також вимагав 70 306,40 грн компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які мали бути сплачені на банківський рахунок його представника.

94. Уряд доводив, що заявник не обґрунтував усі заявлені витрати та що заявлена сума була надмірною.

95. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, враховуючи наявні документи та з урахуванням зазначених критеріїв, Суд вважає за належне присудити суму у розмірі 5 200 євро відшкодування усіх витрат, понесених під час провадження у Суді. Цю суму має бути переказано на банківський рахунок представника заявника.

C. Пеня

96. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові такі суми, що мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) EUR 8 000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
    - (ii) EUR 5 200 (п'ять тисяч двісті) євро компенсації судових та інших витрат і додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути перерахована безпосередньо на банківський рахунок представника заявника;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься пеня у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, та до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 23 липня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ЩЕРБАКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SHCHERBAKOV V. UKRAINE)**

(Заява № 39708/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 вересня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Щербаков проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 28 серпня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 39708/13), яку 11 червня 2013 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олег Євгенійович Щербаков (далі – заявник).

2. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляла пані Н.Г. Охотнікова, юрист, яка практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на катування його працівниками міліції та непроведення ефективного розслідування у зв'язку з цим, за пунктом 1 статті 6 Конвенції на визнання національними судами допустимими доказами його зізнавальних показань та показань третьої сторони, отриманих, як стверджувалось, під тиском під час досудового слідства. 29 травня 2015 року про ці скарги було повідомлено Уряд, а решта скарг у заяві були визнані неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

4. Уряд заперечив проти розгляду цієї заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхилив їх.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1964 році та утримується в установі виконання покарань у м. Городище Рівненської області.

6. Пізно ввечері 11 липня 2010 року заявник розбив вікно будинку пана та пані Ма. (далі – потерпілі) та кинув у кімнату, де спала пані Ма., банку із запальною сумішшю з підпаленим гнотом. У результаті вона отримала серйозні опіки.

7. 19 липня 2010 року заявник був затриманий.
8. Згідно з твердженнями заявника після його затримання з 19 до 22 липня 2010 року працівники міліції жорстоко з ним поводитись, щоб змусити його зізнатись у замаху на вбивство потерпілих. Зокрема, він стверджував, що працівники міліції били його, надыгали на голову поліетиленовий пакет, перекиваючи йому доступ кисню, та застосовували до нього електрошокер. Він також стверджував, що протягом цього періоду його утримували без їжі та води в туго затягнутих наручниках та не дозволяли користуватись туалетом.
9. 21 липня 2010 року заявник надав міліції показання, зізнавшись, що він кинув банку із запальною сумішшю у вікно будинку потерпілих, оскільки вважав, що там жила особа, з якою в нього був конфлікт, пан Ма.
10. 22 липня 2010 року був складений протокол затримання, яким було задокументовано затримання заявника за підозрою у вчиненні замаху на вбивство. Заявнику був призначений безоплатний захисник О. Заявник підписав документ, яким йому були роз'яснені його права як підозрюваного, у тому числі право відмовитися давати показання та право на побачення із захисником до його першого допиту.
11. Пізніше того ж дня у присутності захисника О. заявника було допитано як підозрюваного. Він повторив надані ним зізнавальні показання по суті у такому ж формулюванні. Слідчий запитав його, яким чином він обрав вікно, в яке кинути банку із запальною сумішшю. Він відповів, що обрав вікно, в якому було світло від комп'ютера, що вказувало на те, що там жили люди. Наприкінці допиту захисник запитав заявника, чи давав він свої показання добровільно і заявник відповів ствердно.
12. 24 липня 2010 року заявник відмовився від послуг захисника О. та натомість заявив клопотання про призначення його захисником С. Того ж дня слідчий призначив С. захисником заявника.
13. 26 липня 2010 року захисник заявника звернувся з клопотанням про направлення заявника на судово-медичне обстеження з метою встановити, чи мав він які-небудь тілесні ушкодження, і якщо так, то яким чином вони були завдані.
14. У складеному судово-медичним експертом акті обстеження від 29 липня 2010 року було зазначено, що крім саден на зап'ястях, які можна пояснити застосуванням наручників, у заявника були виявлені гематома на спині та рожеві плями на задній поверхні стегон. Заявник пояснив ці тілесні ушкодження зазначивши, що він зазнав жорстокого поводження у відділі міліції після його затримання 19 липня 2010 року, а саме: працівники міліції били його у груди та по спині, скручували йому руки, надыгали на голову поліетиленовий пакет, перекиваючи доступ кисню та використовуючи електрошокер, завдавали йому електричних ударів по спині та ногам. Експерт дійшов висновку, що плями були результатом загоєння саден, які могли утворитись від дії тупих предметів або електрошокера, та що всі задокументовані тілесні ушкодження могли бути завдані у вказаний заявником період.
15. 29 липня 2010 року заявнику були пред'явлені обвинувачення у замаху на вбивство і слідчий намагався допитати його. Він відмовився давати показання.
16. 03 вересня 2010 року під час допиту заявник заявив, що він мав намір підпалити будівлю, яку вважав порожньою літньою дачею, не ставлячи під загрозу чиясь життя.
17. 19 жовтня 2010 року слідчий у присутності захисника заявника намагався допитати заявника щодо пошкодження його тілесних ушкоджень, встановлених судово-медичною експертизою. Заявник відмовився давати показання та наголосив, що дасть показання з цього приводу під час розгляду справи судом.
18. Також 19 жовтня 2010 року слідчий, звернувши увагу на результати судово-медичного обстеження, зазначив, що у випадку підтвердження заяв заявника, зроблених експерту, вони свідчитимуть про вчинення службового злочину. Тому він направив результати обстеження Слов'янському міжрайонному прокурору, вимагаючи проведення перевірки. Прокурор відібрав пояснення у декількох працівників міліції, які заперечили будь-яке жорстоке поводження. Двоє працівників міліції зазначили, що 19 липня 2010 року заявник був затриманий, але відмовився йти до відділу міліції з працівниками, які здійснили затримання, тому до нього були застосовані наручники. Потім його звільнили і він добровільно повернувся до відділу міліції, коли 22 липня 2010 року його викликали.
19. 03 листопада 2010 року слідчий прокуратури відмовив у порушенні кримінального провадження щодо працівників міліції за твердженнями заявника про жорстоке поводження за відсутністю у їхніх діях складу злочину. Він послався на пояснення працівників міліції та відмову заявника дати показання з цього приводу, а також зазначив, що до заявника були законно застосовані наручники та що жодних доказів того, що його тілесні ушкодження були завдані працівниками міліції, не було.
20. Під час досудового слідства щодо заявника був допитаний свідок Мі. Він показав, що у ніч вчинення злочину він на своїй машині відвіз заявника до будинку потерпілих. У своїй сумці заявник мав банку з запальною сумішшю, до якої у присутності Мі. приєднав гніт. Потім він пішов у напрямку до будинку потерпілих і швидко повернувся.
21. 21 жовтня 2010 року, після завершення слідства, заявник та його захисник ознайомились з матеріалами справи та зазначили, що не мають жодних заяв або клопотань.
22. У направленому до суду обвинувальному акті було зазначено, зокрема, що хоча заявник не визнав себе винуватим у висунутих проти нього обвинуваченнях, його вина була підтверджена доказами, у тому числі його власними показаннями, наданими на початкових стадіях слідства.

23. Під час розгляду його справи судом заявник показав, що він мав намір підпалити будівлю, яку вважав по-рожньою літньою дачею, не ставлячи під загрозу життя потерпілих. Свідок Мі. показав, що у ніч вчинення злочину він на своїй машині відвіз заявника до будинку потерпілих і у заявника була з собою сумка. Проте на відміну від його показань, наданих під час досудового слідства, у судовому засіданні Мі. показав, що не бачив вмісту сумки. Він зазначив, що заявник пішов у сторону будинку потерпілих і швидко повернувся. На питання щодо розбіжності між його показаннями, наданими під час досудового слідства та судового розгляду, Мі. зазначив, що під час досудового слідства він був підданий «психологічному та фізичному впливу» працівників міліції.

24. 23 лютого 2012 року Слов'янський міськрайонний суд визнав заявника винним у замаху на вбивство, умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень та підпалі, що спричинив тяжкі наслідки. Суд обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років. При визнанні заявника винним суд посилався, зокрема, на надані заявником під час досудового слідства показання, які суд першої інстанції розтлумачив як усвідомлення заявником, що підпалений ним будинок належав потерпілим і в той час вони могли знаходитись усередині, а саме його твердження, що він бачив світло в будинку. Суд першої інстанції також посилався на надані під час досудового слідства показання Мі., визнавши їх більш достовірними, ніж ті, що він надав під час судового розгляду, зокрема через те, що вони були повторені під час очної ставки із заявником. Його твердження про чинення на нього тиску були перевірені прокуратурою, проте доказів на їх підтвердження виявлено не було.

25. Заявник подав апеляційну скаргу, в першу чергу стверджуючи, що він не мав наміру вбивати потерпілих і підпалив їхній будинок лише після спроби перевірити, що всередині нікого не було. Він наполягав на тому, що зазнав жорстокого поводження з метою відібрання в нього зізнавальних показань.

26. 29 травня 2012 року Апеляційний суд Донецької області (далі – апеляційний суд) виніс ухвалу, якою зобов'язав Слов'янського міжрайонного прокурора провести перевірку тверджень заявника про жорстоке поводження.

27. 05 червня 2012 року Слов'янський міжрайонний прокурор скасував постанову слідчого від 03 листопада 2010 року та провів нову дослідчу перевірку. Під час перевірки прокуратура відібрала пояснення у заявника, працівників міліції, захисника О. та судово-медичного експерта, який склав акт обстеження від 29 липня 2010 року, а також оглянула приміщення відділу міліції, де відбулось стверджуване жорстоке поводження, перевірила книгу обліку доставлених осіб.

28. Працівники міліції пояснили, що 19 липня 2010 року заявник був затриманий та до нього були застосовані наручники, але пізніше був звільнений і знов викликаний на допит 21 або 22 липня 2010 року. Працівник міліції Ф. заявив, що не міг пояснити невідповідність між датою первинних зізнавальних показань заявника від 21 липня 2010 року та датою його затримання 22 липня 2010 року, наполягаючи, що заявник був переданий слідчому, який після надання заявником зізнавальних показань одразу його затримав.

29. Звіт про опитування судово-медичного експерта викладений на одній сторінці. Перед експертом було поставлено два питання. Спершу його запитали з яких підстав він дійшов висновку, що тілесні ушкодження заявника могли бути завдані електрошоком. Експерт відповів, що його висновок ґрунтувався на твердженнях заявника та результатах обстеження. По-друге його запитали, чи могли зазначені в акті обстеження тілесні ушкодження бути заподіяні різними тупими предметами та за інших обставин. Експерт відповів, що могли.

30. Захисник О. зазначив, що заявник не скаржився йому на жорстоке поводження.

31. 15 липня 2012 року прокурор відмовив у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за відсутністю в їхніх діях складу злочину. В якості обґрунтування прокурор зазначив, зокрема, що з книги обліку осіб, доставлених до відділу міліції, де заявник нібито зазнав жорстокого поводження, не вбачалось, що він був доставлений до відділу протягом відповідного періоду. Прокурор посилався на пояснення працівників міліції, захисника О. та судово-медичного експерта. Прокурор дійшов висновку, що опис подій заявника про жорстоке поводження не відповідав його тілесним ушкодженням.

32. 12 липня 2012 року Апеляційний суд Донецької області залишив вирок щодо заявника без змін. Апеляційний суд також зазначив, що згідно з висновками прокуратури 19 липня 2010 року до заявника були застосовані наручники і жодних доказів того, що після цього він був звільнений, не було. З огляду на це апеляційний суд дійшов висновку, що твердження заявника, що він утримувався під вартою з 19 до 22 липня 2010 року були достовірними і цей період тримання під вартою мав бути вирахований зі строку його покарання. Проте апеляційний суд не встановив жодного причинно-наслідкового зв'язку між цим незаконним затриманням та його зізнавальними показаннями. Апеляційний суд також встановив, що суд першої інстанції не припустився помилки, приймаючи в якості доказів надані заявником під час досудового слідства зізнавальні показання, оскільки до проведення допиту заявнику були роз'яснені його права, захисник був присутнім і заявник не казав йому про яке-небудь жорстоке поводження.

33. Заявник подав касаційну скаргу, наводячи ті ж аргументи, що й апеляційному суду, а також стверджуючи, що розбіжності між його заявами під час досудового слідства та показаннями, наданими під час судового розгляду, пояснювались жорстоким поводженням, якого він зазнав.

34. 19 березня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив без змін вирок суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

35. Відповідне національне законодавство наведено в рішеннях у справах «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*) (заява № 32092/02, пункти 45 – 47, від 12 червня 2008 року) та «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пункт 45, від 15 травня 2012 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

36. Заявник скаржився на жорстоке поводження працівників міліції з метою отримати його зізнавальні показання та непроведення на національному рівні ефективного розслідування у зв'язку з цим. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Доводи сторін

37. Заявник стверджував, що його тримання під вартою з 19 до 22 липня 2010 не було задокументовано та з ним жорстоко поводились, що призвело до утворення тілесних ушкоджень, зафіксованих в акті судово-медичного обстеження від 29 липня 2010 року. Згідно з практикою Суду такі тілесні ушкодження створили презумпцію жорстокого поводження, якщо тільки вони не були належним чином пояснені, чого Урядом не було зроблено. З метою пояснення затримки в поданні своєї скарги на жорстоке поводження заявник зазначив, що вважав безоплатного захисника О. «частиною системи», тому не довірив йому подати скаргу. Як тільки йому був призначений новий захисник, він поскаржився на жорстоке поводження та вжив заходів, щоб задокументувати свої тілесні ушкодження за допомогою судово-медичної експертизи.

38. Заявник також стверджував, що перевірка його скарги була однобічною, її результати ґрунтувались на прийнятті заперечень працівників міліції. Також вона була проведена у формі дослідчої перевірки, що дозволило провести лише обмежене коло слідчих дій.

39. Уряд стверджував, що скарга заявника на жорстоке поводження не викликала довіри. Зокрема, Уряд наголосив, що заявник, незважаючи на наявність в нього захисника, відмовився дати пояснення щодо походження своїх тілесних ушкоджень під час досудового слідства, а також, що ані він, ані його захисник не висували жодних конкретних скарг з цього приводу до судового розгляду. Крім того, хоча спочатку він стверджував, що зазнав жорстокого поводження 19 липня 2010 року, згодом він змінив це твердження, заявивши, що жорстоке поводження продовжувалось з 19 до 22 липня. Розслідування на національному рівні визнали твердження заявника необґрунтованими.

40. Щодо розслідування Уряд також зазначив, що воно відповідало вимогам статті 3 Конвенції. Незважаючи на затримку у поданні заявником скарги на жорстоке поводження до судового розгляду, розслідування було розпочато *ex officio* за його заявами, які він подав судово-медичному експерту. Працівники міліції були допитані та вже 03 листопада 2010 року було вирішено не порушувати кримінальну справу, оскільки твердження заявника не були підкріплені доказами. Пізніше цей висновок був підтверджений перевіркою, проведеною за ухвалою апеляційного суду.

B. Оцінка суду

1. Прийнятність

41. Суд зазначає, що ця скарга порушує серйозні питання фактів і права, які вимагають розгляду по суті. Отже, ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Відповідні принципи

42. Суд нагадує, що твердження про жорстоке поводження, що суперечить статті 3 Конвенції, мають підтримуватись відповідними доказами. Для оцінки цих доказів Суд керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом», але додає, що така доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростованих презумпцій факту (див. рішення у справі «Буїд проти Бельгії» [ВП] (*Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункт 82, ЄСПЛ 2015). Щодо останнього Суд пояснив, коли відповідні події, повністю або значною мірою відомі виключно органам влади, як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, і коли в таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. Тягар доведення при цьому по-

кладається на Уряд, який має надати задовільні та переконливі пояснення, представивши докази, якими встановлені факти, що ставлять під сумнів наведений потерпілою особою виклад подій. За відсутності такого пояснення Суд може дійти несприятливих для Уряду висновків (там само, пункт 83).

43. Згідно з ustalеною практикою Суду, коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своєю суттю вимагають проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути здатним призвести до встановлення і покарання винних осіб (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» [ВП] (*Labita v. Italy*) [GC], заява № 26772/95, пункт 131, ЄСПЛ 2000-IV).

44. Будь-яке розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження повинно бути як оперативним, так і ретельним. Це означає, що органи влади повинні завжди докладати значних зусиль для з'ясування того, що сталося, і не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закінчення свого розслідування або використовувати їх для обґрунтування своїх рішень. Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, *inter alia*, показання свідків та висновки судово-медичних експертиз. Будь-який недолік у розслідуванні, який перешкоджає встановленню походження тілесних ушкоджень або винних осіб, може призвести до порушення цього стандарту (див., наприклад, рішення у справі «Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонії» [ВП] (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [GC], заява № 39630/09, пункт 183, ЄСПЛ 2012).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

(i) Процесуальний аспект

45. Ключовий аргумент Уряду, який ставив під сумнів достовірність тверджень заявника про жорстоке поводження, полягав у затримці в офіційному поданні ним цієї скарги. При оцінці цього аргументу Суд спершу нагадає, що згідно з його практикою межі вимоги оперативного звернення до національних органів влади із твердженнями про жорстоке поводження, яке є частиною обов'язку заявників проявляти старанність, повинні оцінюватися з огляду на обставини справи. У зв'язку з цим Суд доходив висновку, що затримка з боку заявника у поданні скарги не є вирішальною, коли органи влади повинні були знати, що особа могла бути піддана жорстокому поводженню, оскільки обов'язок органів влади провести розслідування виникає навіть за відсутності безпосередньої скарги (див. рішення у справі «Мокану та інші проти Румунії» [ВП] (*Mocanu and Others v. Romania*) [GC], заяви № 10865/09, № 45886/07 та № 32431/08, пункт 265, ЄСПЛ 2014 (витяги)).

46. У цій справі заявник вперше заявив, що був підданий жорстокому поводженню працівників міліції, коли 29 липня 2010 року був опитаний судово-медичним експертом незабаром після стверджуваних подій. Слідчий, у провадженні якого перебувала справа заявника, безсумнівно знав про зміст акту судово-медичного експерта, в якому містились ці заяви, оскільки обстеження було постановлено провести в рамках провадження щодо заявника. Іншими словами органам влади було відомо про твердження заявника і, отже, їхній обов'язок провести перевірку виник через кілька днів після стверджуваних подій.

47. Безсумнівно певною мірою початковому розслідуванню під час досудового слідства на національному рівні завадило те, що протягом усього періоду досудового слідства заявник відмовлявся повідомити про походження його тілесних ушкоджень (див. пункт 17). Проте сам по собі це факт не може пояснити недоліки розслідування, розпочатого після того, як заявник почав співпрацювати зі слідством (див. для порівняння рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, пункт 65, від 30 липня 2009 року, та «Капустяк проти України» (*Kapustyak v. Ukraine*), заява № 26230/11, пункт 77, від 03 березня 2016 року).

48. Суд зазначає, що в розслідуванні на національному рівні було кілька недоліків, які жодним чином не були пов'язані з поведінкою заявника.

49. Зокрема, при винесенні 15 червня 2012 року постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, прокурор дійшов висновку, що версія подій заявника про жорстоке поводження не узгоджувалась з його тілесними ушкодженнями (див. пункт 31). Вбачається, що в обґрунтування цього висновку не було наведено жодних спеціальних доказів. Дійсно, сама форма розслідування на національному рівні, а саме «дослідча перевірка», не дозволила прокурору призначити проведення офіційної експертної оцінки з цього приводу (див. рішення у справах «Євген Петренко проти України» (*Yevgeniy Petrenko v. Ukraine*), заява № 55749/08, пункти 67 та 68, від 29 січня 2015 року, та «Григорян і Сергієва проти України» (*Grigoryan and Sergeyeva v. Ukraine*), заява № 63409/11, пункт 61 – 63, від 28 березня 2017 року). Незрозуміло чому прокурор навіть не намагався поставити це питання судово-медичному експерту під час опитування (див. пункт 29). Більше того, у своїй постанові прокурор визнав, що заявник був звільнений 19 липня, а 22 липня 2010 року знов затриманий, що є малоімовірним висновком з огляду на наведені апеляційним судом підстави (див. пункт 32). Той факт, що прокурор був готовий без заперечень прийняти суперечливі пояснення працівників міліції щодо цього, свідчить про недостатню ретельність у його підході до розслідування в цілому (див. рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пункт 175, від 15 травня 2012 року).

50. Наведених міркувань для Суду достатньо, щоб дійти висновку, що розслідування тверджень заявника на національному рівні було неефективним.

51. Отже, було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

(ii) Матеріальний аспект

52. Суд не знаходить підстав, щоб ставити під сумнів висновок апеляційного суду, що заявник був затриманий 19 липня 2010 року, до 22 липня 2010 року тримався під вартою і це не було документально зафіксовано.

53. Суд зазначає, що в матеріалах справи ніщо не вказує на наявність у заявника яких-небудь тілесних ушкоджень до його контакту з міліцією. Суд також зазначає, що відразу після затримання заявника не було проведено судово-медичне обстеження.

54. За таких обставин Суд вважає встановленим, що заявник зазнав тілесних ушкоджень під час перебування під контролем органів влади.

55. Суд нагадує, що саме держава має надати правдоподібне пояснення щодо тілесних ушкоджень, отриманих особою, яка перебуває під її контролем. Походження інших тілесних ушкоджень заявника, крім тих, що були на його зап'ястях, органами влади встановлено не було.

56. Більше того, надання заявником зізнавальних показань після документально незафіксованого тримання під вартою протягом кількох днів у поєднанні з медичним доказами існування непояснених тілесних ушкоджень, створює враження, що заявник міг надати зізнавальні показання недобровільно (див. для порівняння рішення у справах «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пункт 63, від 07 листопада 2013 року та «Зякун проти України» (*Zyakun v. Ukraine*), заява № 34006/06, пункт 52, від 25 лютого 2016 року).

57. За обставин цієї справи присутність захисника під час фактичного надання заявником зізнавальних показань 22 липня 2010 року сама по собі не виключає можливості, що заявник був підданий жорстокому поводженню до його зустрічі із захисником та залишався наляканим міліцією під час допиту, оскільки перебував під її контролем (див. для порівняння рішення у справі «Ушаков та Ушакова проти України» (*Ushakov and Ushakova v. Ukraine*), заява № 10705/12, пункт 107, від 18 червня 2015 року, та згадане рішення у справі «Зякун проти України» (*Zyakun v. Ukraine*), пункт 53).

58. Суд бере до уваги особливу жорстокість поводження, якого зазнав заявник відповідно до його версії подій (див. пункт 8). Безсумнівно, як би воно було достатньо встановленим, то кваліфікувалося б як тортури (див., наприклад, рішення у справі «Жизіцький проти України» (*Zhyzitskiy v. Ukraine*), заява № 57980/11, пункт 43, від 19 лютого 2015 року, з подальшими посиланнями, зокрема, щодо застосування електрошока). Проте в розпорядженні Суду немає доказів, які б дозволили йому встановити згідно з критерієм «поза розумним сумнівом», що поводження, якого зазнав заявник, досягло рівня «катування».

59. З огляду на це Суд вважає встановленим, що заявник зазнав тілесних ушкоджень в результаті жорстокого поводження, відповідальність за яке має нести Уряд відповідно до Конвенції та має бути кваліфіковане як нелюдське та таке, що принижує гідність.

60. Отже, було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на несправедливість кримінального провадження щодо нього, оскільки його засудження ґрунтувалось на показаннях свідка Мі. та його показаннях, наданих, як стверджується, під тиском. Відповідна частина цього положення передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.»

A. Визнання допустимими доказами обвинувальних показань Мі.

62. Заявник стверджував, що під час досудового слідства Мі. був підданий жорстокому поводженню, а його показання, отримані під примусом, були використані в якості доказів проти заявника.

63. Уряд заперечив проти цього аргументу.

64. Суд зазначає, що твердження заявника є повністю необґрунтованими. Немає жодних висновків національних органів або висновків цього Суду, якими було б встановлено, що Мі. зазнав жорстокого поводження (див. для порівняння відповідно рішення у справах «Харутунян проти Вірменії» (*Harutyunyan v. Armenia*), заява № 36549/03, пункти 29 та 58, ЄСПЛ 2007-III, та «Качіу та Которрі проти Албанії» (*Kaçiu and Kotorri v. Albania*), заяви № 33192/07 та № 33194/07, пункти 99 та 129, від 25 червня 2013 року), та доказів жорстокого поводження.

65. Відповідно, ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

B. Визнання допустимими доказами зізнавальних показань заявника

1. Доводи сторін

66. Заявник стверджував, що надані ним у липні 2010 року показання були не єдиним доказом проти нього, але відіграли роль у його засудженні, оскільки суди послались на них. Незалежно від значущості цих зізнавальних

показань, згідно з практикою Суду це звело нанівець саму суть його права не свідчити проти себе. До надання ним зізнавальних показань не було жодного незалежного доказу, який би вказував на його присутність на місці злочину. Національні суди не розглянули належним чином скаргу заявника, що його зізнавальні показання були надані під тиском.

67. Уряд стверджував, що до допиту заявника 22 липня 2010 року йому були роз'ясненні його права, у тому числі право не свідчити проти себе. Він мав захисника з моменту його затримання 22 липня 2010 року. Він не змінив своїх показань одразу після того, як безоплатного захисника О. замінив обраний заявником захисник, а зробив це набагато пізніше. Заявник ніколи не висував скарг, що його захисник неналежним чином здійснював захист його інтересів. Окрім показань заявника було достатньо інших доказів його вини, зокрема показання свідків та результати очних ставок і протоколи відтворення обстановки та обставин події. З цих причин національні суди не мали жодних підстав для сумніву у добровільному наданні заявником показань і в будь-якому випадку саме вони оцінювали достовірність його показань, наданих під час досудового слідства, *vis-à-vis* наданим під час судового розгляду.

2. Оцінка Суду

(а) Прийнятність

68. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

(b) Суть

69. Суд нагадує, що визнання допустимими доказами показань, отриманих в результаті катування або жорстокого поводження в порушення статті 3 Конвенції з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні, призводить до несправедливості провадження в цілому. Цей висновок застосовується незалежно від доказової сили показань, а також від того, чи було їх використання вирішальним для засудження обвинуваченого (див. рішення у справі «Гефген проти Німеччини» [ВП] (*Gäfgen v. Germany*) [GC], заява № 22978/05, пункт 166, ЄСПЛ 2010, з подальшими посиланнями).

70. У цій справі вбачається, що заявник ніколи не заперечував вчинення ним підпалу. У наданих ним під час досудового слідства та судового розгляду показаннях не має суттєвих розбіжностей з цього приводу. Вбачається, що основним суперечливим пунктом, в якому відрізняються його показання, надані під час досудового слідства та у суді, є питання *mens rea*, необхідного для обвинувачень у замаху на вбивство та умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень. Починаючи з 03 вересня 2010 року (див. пункт 16) та надалі протягом провадження заявник стверджував, що мав намір підпалити порожню літню дачу, що виключало засудження за вчинення вбивства. Проте, визнаючи заявника винним, суди посилались на надані ним на початковій стадії слідства показання в частині того, що він знав, що будинок, а точніше кімната, в яку він кинув запальну суміш, не була порожньою. Твердження заявника від 22 липня 2010 року, що він обрав кімнату, куди кинути запальну суміш, оскільки здавалось, що там хтось був (див. пункт 11), мали особливе значення у зв'язку з цим.

71. Суд посилається на свої висновки (див. пункт 57 та 59), що у період з 19 до 22 липня 2010 року заявник зазнав жорстокого поводження і, незважаючи на присутність захисника на допиті, проведеному в останню дату, не можна виключати, що заявник залишався заляканим міліцією. Отже, Суд доходить висновку, що надані заявником у той період зізнавальні показання були отримані в результаті жорстокого поводження в порушення статті 3 Конвенції. Незважаючи на це, національні суди, як вбачається, посилались на показання від 22 липня і не виключили повністю з доказової бази принаймні його показання від 21 липня 2010 року (див. для порівняння згадане рішення у справі «Зякун проти України» (*Zyakun v. Ukraine*), пункт 63).

72. Звичайно були інші докази вини заявника і національні суди могли дійти висновку щодо необхідного *mens rea* з інших доказів у справі, таких як абсолютна необачність та небезпечність його поведінки. Проте Суд не може робити припущень щодо можливого результату провадження у випадку виключення викривлених тверджень заявника. У світлі своєї усталеної практики з цього питання для Суду достатньо повторити, що яку б роль не відіграли у засудженні такі показання, надані в результаті жорстокого поводження, вони непоправно порушують справедливість провадження у цілому.

73. З огляду на наведені міркування Суд доходить висновку, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

74. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

75. Заявник вимагав 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

76. Уряд стверджував, що немає жодного причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями та сумою, яка вимагалась, та у будь-якому випадку сума, яка вимагалась, була надмірною.

77. Суд, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявнику 12 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

78. Заявник не подав вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Отже, Суд не присуджує нічого за цим пунктом.

С. Пеня

79. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги за статтею 3 Конвенції та пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо визнання допустимими доказами показань заявника, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 12 000 (дванадцять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 вересня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

**СПРАВА «ЖИЗІЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ZHYZITSKYU V. UKRAINE)**

(Заява № 57980/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 лютого 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

19/05/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням. У справі «Жизіцький проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),

Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*)

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiék*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 20 січня 2015 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 57980/11), яку 8 вересня 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Валентин Цезарович Жизіцький (далі – заявник).

2. Інтереси заявника представляла пані М. Чухась, юрист, що практикує у м. Городок Хмельницької області. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Назар Кульчицький.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що на національному рівні не було проведено ефективного розслідування стосовно цього питання. Він також скаржився, що його було несправедливо засуджено на підставі визнавальних показів, отриманих під примусом і за відсутності захисника.

4. 28 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1971 році і наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.
6. 1 травня 2007 року близько 1 год ранку тіло пані Х., дружини заявника, з якою він жив окремо, було виявлено з численними ножовими пораненнями.
7. Пізніше 1 травня 2007 року близько 3 год ночі заявника було затримано та допитано міліцією. Його допит було задокументовано як допит в якості свідка. Заявник зізнався у вчиненні вбивства пані Х.
8. Заявник виклав обставини, за яких надав визнавальні покази, таким чином. Його було доправлено до Городоцького районного відділу УМВС України в Хмельницькій області, де працівники міліції погрожували йому з метою отримання від нього визнавальних показів. Оскільки заявник відмовився зізнаватися, вони застосували до нього наручники у положенні «за спиною», вдягли йому на голову чорну шапку так, що вона закривала очі, та повели його кудись сходами вниз. Заявника посадили на стілець і прив'язали його ноги до ніжок стільця. Заявник відчув, як щось торкнулося його голови позаду вух і як щось притиснуло йому до скронь, а коли його тіло почало труситися і здригатися, він усвідомив, що до нього застосовують електричний струм. Це повторювалось декілька разів. Заявник впав зі стільця. Після цього працівник міліції розстібнув брюки заявника та прикріпив електричні дроти до його геніталій. Після ще кількох ударів електричним струмом по його геніталіям заявник погодився зізнатися у вчиненні вбивства, інкримінованого йому. Після того, як він сказав, що не може пригадати деякі деталі, до нього знову застосували електричний струм. Один з працівників міліції, які брали участь у жорстокому поводженні, поскаржився заявникові, що той зіпсував йому святкування дня народження, та висловив свою рішучість щодо отримання його визнавальних показів.
9. Згідно з перебігом подій, викладеним Урядом, заявник не зазнавав будь-якого жорстокого поводження та добровільно зізнався у вчиненні вбивства.
10. Увечері 1 травня 2007 року було зафіксовано «явку заявника з повинною», і його допитали ще раз – цього разу в якості підозрюваного. Він підписав протокол, у якому було вказано, що заявникові роз'яснено його право на правову допомогу. Як було зазначено у протоколі допиту, спочатку заявник висловив бажання, щоб його інтереси представляв адвокат, але пізніше вирішив відмовитися від свого права на правову допомогу. Під час допиту він зазначив, що його відмова не є наслідком будь-якого жорстокого поводження.
11. Того ж дня на підставі постанови слідчого експерт з Ярмолинецького міжрайонного відділення судово-медичної експертизи оглянув заявника на предмет наявності тілесних ушкоджень. У разі виявлення таких ушкоджень експерт мав встановити їхнє розташування та характер і, насамкінець, відповісти на запитання, чи могли такі тілесні ушкодження бути завдані в результаті боротьби з потерпілою.
12. Починаючи з 2 травня 2007 року, інтереси заявника представляв захисник Б., якого найняла сестра заявника. Заявника у присутності захисника було допитано в якості підозрюваного і він підтвердив свої визнавальні покази. Він також підтвердив їх під час відтворення обстановки і обставин події, проведеної того ж дня за участі його захисника.
13. 3 травня 2007 року експерт, який оглядав заявника 1 травня 2007 року, склав висновок експертизи. У висновку зазначалось про такі виявлені ушкодження: синець на лівій лопатці, синець з лівого боку тулубу, синець під правою лопаткою, синець на лівому плечі і ще один синець на верхній частині лівого передпліччя, синець на лівому зап'ясті, синці на тильному боці долоні та на правому зап'ясті, а також садно та синець на лівому вусі. Відповідно до експертного висновку зазначені тілесні ушкодження могли бути завдані за один-два дні до обстеження шляхом ударів тупими предметами з обмеженою контактуючою поверхнею або шляхом падіння на плоску поверхню. Вони були оцінені як легкі. На додаток, експерт вказав на два садна за правим вухом заявника, які могли утворитися від дії твердих тупих предметів з обмеженою площею поверхні та трохи загостреним краєм (таких, як нігті). За оцінкою, ці ушкодження утворилися за день до обстеження. Було також виявлено давніші синці, які утворилися за три-п'ять днів до обстеження.
14. 4 травня 2007 року заявника було знову допитано у присутності захисника. Він підтвердив свої визнавальні покази. Стосовно своїх ушкоджень він пояснив, що зазнав їх на будівництві та під час бійки з пані Х. Заявник заявив, що не зазнавав жорстокого поводження працівників міліції.
15. Того ж дня Городоцький районний суд Хмельницької області обрав заявникові запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Під час судового засідання він повторив свої визнавальні покази та не заявляв жодних скарг.
16. Того ж дня, 4 травня 2007 року, у Городоцькій центральній районній лікарні заявника обстежила комісія лікарів. Вони оцінили стан його здоров'я як задовільний.
17. Починаючи з 8 травня 2007 року, замість захисника Б. інтереси заявника почав представляти захисник Т. Заявник одразу ж відмовився від своїх визнавальних показів та подав до прокуратури Городоцького району Хмельницької області скаргу на жорстоке поводження. Заявник стверджував, що обмовив себе внаслідок застосування до нього примусу та що він не вчиняв зазначеного злочину. Він стверджував, що працівники міліції застосовували до нього електричний струм, та зазначав, що інших видів жорстокого поводження до нього не застосовувалося. Щодо наявних у нього синців, заявник зазначив, що вони могли утворитися внаслідок падіння на підлогу, коли він

був прив'язаний до стільця. Він також пояснив, що, навіть коли його інтереси представляв захисник Б., він боявся сказати правду і повторив свої визнавальні покази, оскільки йому так порадив захисник.

18. 10 травня 2007 року заявника було допитано у присутності його захисника Т. Підтвердивши свою скаргу на жорстоке поводження, заявник повідомив, що його вухо було ушкоджено раніше – до подій у міліції.

19. 7 червня 2007 року стосовно заявника було складено ще один висновок судово-медичної експертизи. Експерту було поставлено запитання, чи були у заявника будь-які ушкодження, які б свідчили, що 1 травня 2007 року до нього застосовувався електричний струм. Згідно з висновком у заявника було три поверхневі рани на геніталіях, які утворилися щонайменше за два тижні до обстеження. Експерт вважав за неможливе встановити, чи утворилися ці рани внаслідок ударів електричним струмом. Проте експерт зазначила, що виключити таку можливість теж неможна.

20. 14 листопада 2007 року прокурор допитав судово-медичного експерта, яка обстежувала заявника 1 травня та 7 червня 2007 року (див. пункти 11, 13 і 19). Вона зазначила, зокрема, що синці, виявлені на його зап'ястях 1 травня 2007 року, могли бути спричинені наручниками. Експерт також зазначила, що до 7 червня 2007 року заявник не звертався зі скаргами на застосування до нього електричного струму. Час утворення ран на геніталіях точно встановити було неможливо. Час їх загоєння значною мірою залежав від індивідуальних особливостей. Загалом експерт вважала малоімовірним, що ці ушкодження були завдані заявникові 1 травня 2007 року за описаних ним обставин.

21. Того ж дня прокурор також допитав дерматолога, який брав участь в обстеженні заявника 4 травня 2007 року (див. пункт 16). Лікар зазначила, що вона оглянула геніталії заявника та не виявила ані ран, ані інших слідів жорстокого поводження. Вона також зазначила, що заявник не подавав жодних скарг.

22. Впродовж періоду з травня 2007 року до січня 2008 року органи прокуратури шість разів виносили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, причетних до стверджуваного жорстокого поводження із заявником. П'ять з цих постанов було скасовано на підставі неповноти та поверховості розслідування. Що стосується шостої постанови (від 29 січня 2008 року), то залишається нез'ясованим, чи було її зрештою скасовано. Висновок від 7 червня 2007 року згадувався тільки в одній постанові – від 16 листопада 2007 року. Проте прокуратура дійшла висновку, що його не можна вважати достатнім доказом застосування до заявника електричного струму.

23. 27 лютого 2008 року Дунаєвецький районний суд Хмельницької області (далі – Дунаєвецький суд) визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства пані Х. та призначив йому покарання у вигляді тринадцяти років позбавлення волі. Суд ґрунтувався, зокрема, на «явці заявника з повинною» та інших визнавальних показах. Що стосується його скарг на жорстоке поводження, то суд відхилив їх як такі, що спростовуються матеріалами справи.

24. Заявник оскаржив вирок. Він доводив, що обмовив себе під примусом, та вказав на певні суперечності у доказах.

25. 14 травня 2008 року апеляційний суд Хмельницької області (далі – апеляційний суд) залишив вирок суду першої інстанції без змін.

26. Заявник оскаржив це рішення у касаційному порядку. У касаційній скарзі він повторював доводи, які раніше наводив у своїй апеляційній скарзі.

27. 14 квітня 2009 року Верховний Суд України скасував ухвалу від 14 травня 2008 року та направив справу на новий розгляд до апеляційного суду. Суд зазначив, що апеляційний суд недостатньо ретельно розглянув доводи заявника. Верховний Суд України також піддав суди нижчих інстанції критиці за формальний підхід при розгляді тверджень заявника про жорстоке поводження. Суд зазначив, що не було здійснено оцінку наявних у матеріалах справи медичних документів, згідно з якими не можна було виключити, що заявник міг зазнати тілесних ушкоджень за вказаних ним обставин.

28. 27 липня 2009 року апеляційний суд скасував вирок від 27 лютого 2008 року та направив справу до прокуратури Городоцького району на додаткове розслідування. Суд послався на питання, про які зазначив Верховний Суд України.

29. 17 березня 2010 року Дунаєвецький районний суд оголосив новий вирок, резолютивна частина якого була ідентичною резолютивній частині вироку від 27 лютого 2008 року. Як і раніше, суд ґрунтувався на первинних визнавальних показах заявника, включаючи покази від 1 травня 2007 року, які були зафіксовані як його «явка з повинною». Суд відхилив усі доводи захисту, вважаючи їх нічим іншим як спробою заявника уникнути кримінальної відповідальності. Щодо його мотивів вбивства, суд вважав, що це були ревнощі та бажання возз'єднання з пані Х. Твердження про агресивну поведінку заявника щодо потерпілої у минулому були підтвержені декількома свідками. Насамкінець, твердження заявника щодо застосування до нього електричного струму було відхилене як таке, що спростовується матеріалами справи. У зв'язку з цим суд зазначив, що заявник дав визнавальні покази у присутності свого захисника Б.

30. Заявник подав апеляційну скаргу на вирок, а пізніше – касаційну скаргу, в яких повторив свою попередню аргументацію.

31. 26 травня 2010 року і 24 березня 2011 року апеляційний суд Хмельницької області і Верховний Суд України відповідно залишили вирок від 17 березня 2010 року без змін.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

32. Відповідні положення Конституції України, Кримінального кодексу України і Кримінально-процесуального кодексу України наведено, зокрема, у рішенні від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*, заява № 42310/04, пп. 121-123, 131, 134 і 138 з подальшими посиланнями).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

33. Заявник скаржився, що після затримання 1 травня 2007 року він зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що у зв'язку з цим не було проведено ефективного розслідування на національному рівні. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

34. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

Б. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження із заявником

(а) Доводи сторін

35. Заявник стверджував, що під час перебування в міліції його було піддано катуванню за допомогою електричного струму. Посилаючись зокрема на висновок судово-медичного експерта від 7 червня 2007 року, він наголошував, що факт завдання йому тілесних ушкоджень під час перебування в міліції є встановленим. Заявник також доводив, що хоча органи влади заперечували факт застосування до нього електричного струму, вони не надали жодного правдоподібного пояснення щодо походження його ушкоджень.

36. Уряд стверджував, що заявник не довів поза розумним сумнівом достовірність своїх тверджень про жорстоке з ним поводження. Уряд зазначив, що він зазнав деяких тілесних ушкоджень до його затримання працівниками міліції та що держава за них відповідальності не несе.

37. Уряд також зауважив, що під час його допиту 4 травня 2007 року у присутності захисника заявник чітко зазначив, що не зазнавав жорстокого поводження працівників міліції.

(b) Оцінка Суду

38. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичних суспільств (див. серед багатьох інших посилань рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999-V). У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усіх наданих сторонами документів (див. рішення у справах «Мат'яр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, від 21 лютого 2002 року, і «Улькю Екінджи проти Туреччини» (*Ülkü Ekinci v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136, від 16 липня 2002 року).

39. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи подібних неспростованих презумпцій факту (див. в якості класичного прикладу рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161, Series A №. 25). Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

40. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що дві судово-медичні експертизи, від 1 травня (відповідний висновок було датовано 3 травня 2007 року) і 7 червня 2007 року, виявили на тілі заявника тілесні ушкодження.

41. Суд зазначає, що тілесні ушкодження, зафіксовані в ході першого обстеження, становили собою низку синців та саден і могли бути завдані як до затримання заявника, так і під час тримання під вартою (див. пункт 13).

42. Суд також зазначає, що друга судово-медична експертиза заявника, яку було проведено 7 червня 2007 року, виявила на його геніталіях три рани, які за оцінкою виникли за два-чотири тижні до цього обстеження (див.

пункти 19 і 20). З огляду на те, що заявника було затримано 1 травня 2007 року, це означає, що він вочевидь зазнав вищезазначених ушкоджень під час перебування у міліції. Його версію щодо їх виникнення внаслідок застосування до нього електричного струму висновками експертів спростовано не було. Так, експерт спочатку зазначила, що ця можливість неможна виключати, а потім висловила свою думку, що це було мало ймовірно. Проте жодного альтернативного пояснення походження зазначених тілесних ушкоджень так і не було наведено. За цих обставин Суд вважає, що твердження заявника про застосування до нього електричного струму має достатню доказову базу.

43. Щодо тяжкості зазначеного жорстокого поводження Суд зазначає, що у своїй практиці він вже встановлював, що застосування до особи електроструму є особливо тяжкою формою жорстокого поводження, здатною викликати сильний біль і нестерпні страждання, а отже має вважатися катуванням, навіть якщо воно не призводить до жодних тривалих розладів здоров'я (див. рішення у справах «Полонський проти Росії» (*Polonskiy v. Russia*), заява № 30033/05, п. 124, від 19 березня 2009 року; «Бузілов проти Молдови» (*Buzilov v. Moldova*), заява № 28653/05, п. 32, від 23 червня 2009 року, і вищенаведене рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), пп. 157 і 159). Більше того, видається, що застосування до заявника сили у цій справі мало на меті його приниження, підкорення та примушення його до надання визнавальних показів щодо вчинення тяжкого злочину.

44. Отже, Суд доходить висновку, що заявник зазнав поводження, достатньо жорстокого, щоб вважатися катуванням.

45. Відповідно, було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

2. Ефективність розслідування

(а) Доводи сторін

46. Заявник стверджував, що на національному рівні не було проведено ефективного розслідування у зв'язку з його скаргами на катування працівниками міліції. Він зазначив, що органи прокуратури неодноразово виносили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо причетних працівників міліції та що більшість цих постанов згодом було скасовано у зв'язку з невідповідністю проведеного розслідування. Заявник також зауважив, що він вказував прокуратурі на те, що на 1 травня припадав день народження одного з працівників міліції, який застосовував до нього жорстоке поводження, але цю інформацію не було перевірено.

47. Уряд доводив, що скарга заявника про жорстоке поводження була належним чином перевірена національними органами влади та правомірно залишена без задоволення як безпідставна.

(б) Оцінка Суду

48. Суд наголошує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування (див. серед інших джерел рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV). Таким чином, органи влади завжди повинні сумлінно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. рішення від 28 жовтня 1998 року у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), п. 103 et seq., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

49. У цій справі Суд встановив відповідальність держави-відповідача за статтею 3 Конвенції у зв'язку з катуванням заявника (див. пункти 44 і 45). Отже, органи влади були зобов'язані провести розслідування відповідно до зазначених вище стандартів ефективності.

50. Суд зазначає, що 8 травня 2007 року заявник поскаржився до прокуратури на жорстоке поводження. Його твердження частково підтверджувалися висновком судово-медичної експертизи від 7 червня 2007 року. Проте органи прокуратури шість разів виносили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи з цього питання. Хоча п'ять зазначених постанов було скасовано у зв'язку з непроведенням належної перевірки, після них було винесено ще одну таку ж постанову (див. пункт 22). Як видається, національні органи влади не вжили жодних переконливих заходів для встановлення походження тілесних ушкоджень на геніталіях заявника, яких той зазнав під час його перебування в міліції. Більше того, заявникові так і не було надано статусу потерпілого і його не було допитано у такому статусі.

51. Суд вже встановлював, що небажання органів влади забезпечити оперативне та ретельне розслідування скарг підозрюваних у вчиненні кримінального злочину на жорстоке поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пп. 173-180).

52. Суд вважає, що обставини цієї справи знову вказують на вищезазначену проблему.

53. Отже, також було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

54. Заявник також скаржився, що судовий розгляд його справи не був справедливим у зв'язку з отриманням його визнавальних показів під примусом та за відсутності юридичної допомоги. Він посилався на пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідних частинах яких зазначено таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

... с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;...»

A. Прийнятність

1. Відсутність юридичної допомоги на початковому етапі провадження

55. Уряд зазначив, що ані в апеляційній, ані в касаційній скаргах заявник не скаржився на обмеження доступу до захисника на початковому етапі провадження. Таким чином, Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту, як це вимагається пунктом 1 статті 35 Конвенції.

56. Заявник не надав своїх зауважень щодо цих аргументів, але наполягав на тому, що скаржився на жорстоке поведіння під час судового розгляду своєї справи.

57. Суд повторює, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції Суд може розглядати заяву лише після вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту. Мета статті 35 Конвенції полягає в наданні Договірним Сторонам можливості запобігти порушенню, у зв'язку з яким проти них подано скаргу, чи виправити такі порушення ще до того, як скарги буде подано до Суду (див., наприклад, рішення у справі «Сіве проти Франції» (*Civet v. France*) [ВП], заява № 29340/95, п. 41, ECHR 1999-VI). Таким чином, скарги, подані до Суду, мають спочатку подаватися до національних судів, принаймні по суті та відповідно до формальних вимог і строків, встановлених національним законодавством (див. серед інших джерел рішення у справах «Кардо проти Франції» (*Cardot v. France*), від 19 березня 1991 року, п. 34, Series A № 200, і «Ельчі та інші проти Туреччини» (*Elçi and Others v. Turkey*), заяви №№ 23145/93 і 25091/94, пп. 604 та 605, від 13 листопада 2003 року). Проте обов'язок вичерпання національних засобів юридичного захисту вимагає лише, щоб у зв'язку зі своїми конвенційними скаргами заявник належним чином користувався засобами юридичного захисту, які є ефективними, достатніми та доступними (див. рішення від 20 липня 2004 року у справі «Балог проти Угорщини» (*Balogh v. Hungary*), заява № 47940/99, п. 30).

58. Суд встановив, що касаційна скарга до Верховного Суду України вважається ефективним засобом юридичного захисту щодо скарг, пов'язаних з різними аспектами справедливого судового розгляду кримінальної справи, гарантованого пунктами 1 і 3 статті 6 Конвенції (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності від 18 травня 2004 року у справі «Архіпов проти України» (*Arkipov v. Ukraine*), заява № 25660/02, та рішення від 19 листопада 2009 року у справі «Олег Колесник проти України» (*Oleg Kolesnik v. Ukraine*), заява № 17551/02, п. 28). Те саме стосується звичайної апеляційної скарги до вищестоящого суду.

59. Суд також зазначає, що у своєму рішенні у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*) він встановив, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту у зв'язку зі своєю скаргою на обмеження його права на доступ до захисника на початковому етапі провадження, оскільки його скарги до національних судів стосовно порушення його права на захист ґрунтувалися на доводах, відмінних від доводів, наведених у його заяві до Суду (заява № 28825/02, п. 110, від 10 липня 2014 року).

60. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що ані у своїх апеляційних, ані в касаційних скаргах заявник не згадував про відсутність юридичної допомоги на початковому етапі провадження. Отже, Суд вважає, що ця частина заяви має бути відхилена відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням заявником національних засобів юридичного захисту.

2. Стверджуване надання свідчень проти себе під примусом

61. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

Б. Суть

1. Доводи сторін

62. Заявник стверджував, що він надав визнавальні покази щодо вбивства своєї дружини під примусом та що суди при визнанні його винним посилались на зазначені визнавальні покази, не зважаючи на наявні у матеріалах справи докази жорстокого з ним поведіння працівників міліції.

63. Уряд доводив, що у судів не було підстав вилучати первинні визнавальні покази заявника з доказів, оскільки його скаргу на жорстоке поводження було залишено як необґрунтовану. Уряд також зауважив, що вину заявника підтверджували інші докази у матеріалах справи. Уряд також зазначив, що заявник повторив свої визнавальні покази, коли його інтереси вже представляв захисник Б.

2. Оцінка Суду

64. Суд зазначає, що хоча вирішення питання про допустимість доказів є за загальним правилом прерогативою національних судів, а роль Суду обмежується оцінкою загальної справедливості провадження, особливі критерії застосовуються щодо доказів, отриманих способом, який визнано таким, що порушує статтю 3 Конвенції. Так, згідно з практикою Суду використання в якості доказів свідчень, отриманих шляхом катувань, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких показів і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного (див. рішення у справі «Гейфген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, п. 166, ЕCHR 2010, з подальшими посиланнями).

65. Суд у цій справі вже встановив, що первинні визнавальні покази заявника було отримано шляхом жорстокого з ним поводження, що становило катування у розумінні статті 3 Конвенції (див. пункти 44 і 45). Суд також зазначає, що національні суди прийняли ці визнавальні покази в якості доказів у судовому провадженні (див. пункт 29). З огляду на вищенаведені принципи, встановлені його практикою, Суд вважає, що це звело нанівець саму суть права заявника не свідчити проти себе, незалежно від того, яку вагу зазначені зізнання мали у доказовій базі для його засудження, і незалежно від того, що він неодноразово підтверджував ці визнавальні покази протягом слідства.

66. Цих міркувань достатньо для встановлення Судом порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з порушенням права заявника не свідчити проти себе.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

67. Заявник також скаржився, що його було визнано винним у вчиненні злочину, якого він не вчиняв, що було порушено його право на презумпцію невинуватості, що він не мав достатньо часу та засобів для підготовки свого захисту та що кримінальне провадження у його справі було надто тривалим.

68. Враховуючи всі наявні у нього документи та тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції та не дублюють питання, що вже були розглянуті вище, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

69. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

70. Заявник вимагав 500 000 євро відшкодування моральної шкоди.

71. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

72. Суд не має сумніву, що у зв'язку з жорстоким поводженням працівників міліції заявник зазнав болю і страждань. З огляду на тяжкість встановлених порушень та ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 20 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися.

73. Суд зазначає, що у випадку, коли особу, як це мало місце у цій справі, було засуджено за результатами судового розгляду, який не відповідав вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення може в принципі бути новий розгляд, перегляд або відновлення провадження за вимогою заявника (див., наприклад, рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*), заява № 30663/04, п. 60).

Б. Судові та інші витрати

74. Заявник також вимагав 400 євро компенсації витрат на юридичну допомогу під час провадження у Суді. Для обґрунтування такої вимоги він надав платіжну квитанцію на цю суму від 21 травня 2013 року, підписану ним та пані Чухась. Крім того, заявник вимагав 212,45 грн і 78 доларів США компенсації поштових витрат. На підтвердження цієї вимоги він надав поштові квитанції.

75. Уряд заперечив проти вищенаведених вимог, за винятком вимоги щодо компенсації 212,45 грн, як надмірних і необґрунтованих.

76. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, враховуючи

наявні у нього документи та з урахуванням вищезазначених критеріїв, Суд вважає за належне присудити заявникові 400 євро компенсації витрат на юридичну допомогу під час провадження у Суді та 80 євро компенсації поштових витрат.

С. Пеня

77. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на жорстоке поведження із заявником працівників міліції і непроведення ефективного розслідування таких скарг, а також його скаргу на порушення права не свідчити проти себе, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що заявника було піддано катуванню у порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування за скаргами заявника на катування працівниками міліції;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з наданням заявником визнавальних показів під примусом;
5. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові нижченаведені суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 20 000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
    - (ii) 480 (чотириста вісімдесят) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ЗЯКУН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ZYAKUN V. UKRAINE)**

(Заява № 34006/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

25 лютого 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

25/05/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням. У справі «Зякун проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ханлар Гаджієв (*Khanlar Hajiyev*),

Ерік Мьосе (*Erik Møse*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Сіофра О'Лірі (*Siofra O'Leary*),

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 2 лютого 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 34006/06), яку 5 серпня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Володимир Олександрович Зякун (далі – заявник).

2. Заявника представляв пан П. Сушко, юрист, що практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що його зізнавальні показання, отримані під примусом, були використані для його засудження.

4. 30 березня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1961 році та наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

6. У ніч з 12 на 13 червня 2003 року в Іванівському районі Одеської області було пограбовано будинок та вбито три особи. 13 червня 2003 року за цим фактом було порушено кримінальну справу.

7. Згідно з твердженнями заявника 27 червня 2003 року його було затримано у м. Суми; підстави затримання роз'яснені йому не були, протоколу затримання складено не було та обвинувачення йому пред'явили із затримкою. Після цього його залишили під вартою. Того ж дня заявника було доправлено до Головного управління МВС України у Сумській області, де його, як стверджується, побили працівники міліції. Згідно з твердженнями заявника до нього застосували наручники, в яких його й залишали впродовж ночі.

8. 28 червня 2003 року в м. Суми заявника допитав працівник Головного управління МВС України в Одеській області щодо обставин його відрядження до Одеської області з 10 до 18 червня 2003 року. Згідно з письмовим поясненням, підписаним заявником, він заперечив будь-яку причетність до вбивства.

9. Згідно з твердженнями заявника того ж дня його було перевезено до Іванівського РВ ГУМВС України в Одеській області (далі – Іванівський райвідділ), де, як стверджувалося, працівники міліції били його та піддавали психологічному тиску з метою отримання зізнавальних показань.

10. Згідно з протоколом затримання, складеним паном І.Г., слідчим прокуратури Одеської області, заявника було затримано 30 червня 2003 року як підозрюваного у кримінальній справі. Заявник відмовився підписати протокол. Того ж дня І.Г. ознайомив заявника з його правом на захист та правом не свідчити проти себе. Згідно з постановою, винесеною паном І.Г. того ж дня, заявник висловив бажання, щоб його інтереси представляв пан П., якого було офіційно призначено його захисником. Після цього І.Г. допитав заявника у присутності його захисника, заявник зізнався у вчиненні пограбування та вбивстві трьох осіб. Згідно з твердженнями заявника, фактично його допитали 3 липня 2003 року, а протокол його допиту було датовано заднім числом, а саме 30 червня 2003 року. Заявник також стверджував, що його захисник залишив допит на знак протесту проти поганого стану здоров'я заявника, але згодом підпис захисника було додано до протоколу допиту.

11. 2 липня 2003 року в Іванівському райвідділі заявник за відсутності захисника написав явку з повинною.

12. 3 липня 2003 року черговим Іванівського райвідділу було складено ще один протокол затримання. У протоколі було зазначено, що заявника було поміщено під варту за підозрою у вчиненні вбивства. Того ж дня Іванівський районний суд Одеської області обрав заявникові запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Його захисник був відсутній.

13. Згідно з твердженням дружини заявника 8 липня 2003 року їй зателефонував адвокат П. та повідомив, що її чоловік, затриманий у м. Суми 27 червня 2003 року, перебуває в смт Іванівка.

14. 8 липня 2003 року заявника було переведено до Одеського ізолятора тимчасового тримання (далі – ІТТ). Згідно з твердженнями заявника в ІТТ спочатку відмовилися прийняти його у зв'язку з тілесними ушкодженнями, медичний працівник установи вжила заходів для його медичного обстеження у місцевій лікарні. У лікарні заявника оглянули хірург і нейрохірург та склали довідку, в якій зазначалося про наявність у заявника синців на плечах та стегнах, обширної гематоми на голові та обличчі, але ніщо не вказувало на наявність ушкоджень головного мозку. Згодом заявника було знову доправлено до ІТТ, але медичний працівник повернула його до лікарні на додаткове обстеження, оскільки не всі тілесні ушкодження на його тілі були зафіксовані. Проте лікарі місцевої лікарні відмовили у складанні нової довідки.

15. У невстановлену дату заявника було переведено з ІТТ до Одеського слідчого ізолятора (далі – СІЗО).

16. 9 липня 2003 року слідчий пред'явив заявнику та пану Є.Г. обвинувачення у вчиненні розбою та вбивстві трьох осіб.

17. Того ж дня за клопотанням заявника захисника П. було замінено на захисника К.

18. 5 вересня 2003 року заявник поскаржився слідчому І.Г., що з метою змусити його зізнатися у вчиненні злочину працівники міліції побили його та чинили на нього психологічний тиск.

19. У відповідь на запит слідчого І.Г. 23 жовтня 2003 року працівники ІТТ надали йому інформацію щодо тілесних ушкоджень, виявлених у заявника 8 липня 2003 року, та стосовно розбіжностей щодо повноти їх фіксації, які виникли того ж дня.

20. 19 грудня 2003 слідчий І.Г. виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку зі згаданою скаргою на підставі відсутності складу злочину у діях працівників міліції. Відповідно до постанови слідчого встановити обставини, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень, було неможливо. Слідчий посилався на довідку СІЗО, згідно з якою на момент поміщення заявника до СІЗО, у нього не було виявлено тілесних ушкоджень, та на довідку ІТТ від 8 липня 2003 року, в якій зазначалося про наявність у заявника тілесних ушкоджень. Слідчий стверджував, що незважаючи на отриману від ІТТ інформацію, під час допиту в ІТТ заявник не подавав жодних скарг. Постанову було долучено до матеріалів кримінальної справи щодо заявника.

21. 30 грудня 2003 року заявник та його представник повністю ознайомилися з матеріалами кримінальної справи.

22. 16 лютого 2004 року заявник відмовився від послуг захисника К., та йому було надано час на пошук нового захисника.

23. 18 лютого 2004 року заявник подав клопотання заступнику прокурора Одеської області, заявляючи, що постанова від 19 грудня 2003 року ґрунтувалась на помилці, та звернувся з проханням неупереджено та ретельно

розглянути його справу. Заявник стверджував, що йому спочатку відмовили у поміщенні в ІТТ у зв'язку з наявністю у нього тілесних ушкоджень, та погодилися прийняти лише після того, як він написав пояснення медичному працівнику ІТТ щодо цих тілесних ушкоджень.

24. 4 травня 2004 року заявник уклав договір з паном П. Сушком, який надалі представляв його інтереси.

25. Після повернення кримінальної справи заявника на додаткове розслідування 2 жовтня 2004 року її було передано до апеляційного суду Одеської області для розгляду по суті. Згідно з твердженнями заявника йому дозволили ознайомитися лише з частиною матеріалів справи.

26. Під час судового розгляду заявник та пан Є.Г. відмовились від усіх своїх зізнавальних показань, які, за їхніми словами, від них було отримано під примусом, та заявили про свою невинуватість. Заявник подав скаргу на те, що зазнав жорстокого поводження. Під час провадження в апеляційному суді було допитано слідчого І.Г., який стверджував, що тілесні ушкодження, зафіксовані в ІТТ, могли бути отримані заявником під час його затримання.

27. 1 серпня 2005 року апеляційний суд визнав заявника та іншого підсудного Є.Г. винними у вчиненні розбою та вбивства і призначив покарання у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією усього належного їм майна. Вирок суду ґрунтувався, серед іншого, на: показаннях пані В., яка бачила заявника та Є.Г. до та після вчинення вбивства; виявленні на місці вчинення злочину відбитків пальців Є.Г.; зізнавальних показаннях заявника та Є.Г., наданих у присутності їхніх захисників, та на явці з повинною від 2 липня 2003 року, написаною заявником за відсутності захисника. У своїй аргументації з приводу скарги заявника на жорстоке поводження суд також звернув увагу на постанову слідчого від 19 грудня 2003 року. Таким чином, суд встановив відсутність доказів того, що зізнавальні показання заявника було отримано під примусом, та відмовив у задоволенні скарги у зв'язку з необґрунтованістю.

28. Заявник та його захисник оскаржили вирок суду у касаційному порядку, скаржачись, зокрема, на стверджуване заявником жорстоке поводження під час його тримання під вартою в міліції, внаслідок чого він надав зізнавальні показання.

29. 11 квітня 2006 року Верховний Суд України залишив вирок щодо заявника без змін. Суд зазначив, що скаргу заявника на жорстоке поводження було ретельно розглянуто апеляційним судом та на законних підставах відхилено як необґрунтовану. Суд також зазначив, що вину заявника було доведено, зокрема, його явкою з повинною.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

30. Відповідне національне законодавство наведено в рішеннях у справах «Яременко проти України» (*Yaremenko v. Ukraine*), заява № 32092/02, пп. 45–47, від 12 червня 2008 року) та «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 45, від 15 травня 2012 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

31. Заявник скаржився на те, що з метою отримання від нього зізнавальних показань, працівники міліції жорстоко з ним поводитись. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

32. Уряд зазначив, що 5 вересня 2003 року заявник скаржився подав скаргу до прокуратури Одеської області на жорстоке поводження працівників міліції, та, що слідчий виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за відсутністю в діянні складу злочину. Постанову про відмову в порушенні кримінальної справи було винесено 19 грудня 2003 року та додано до матеріалів справи заявника, таким чином, заявник мав дізнатися про неї того ж місяця з огляду на те, що 30 грудня 2003 року він та його захисник ознайомились з усіма матеріалами вказаної справи. Уряд також зазначив, що заявник та його представники не оскаржували постанову слідчого прокуратури від 19 грудня 2003 року до вищестоящої прокуратури або до суду. Отже, Уряд вважав, що заявник не вичерпав належних національних засобів юридичного захисту. Уряд також зазначив, що скарги заявника на жорстоке поводження, подані під час судового розгляду та вказані у касаційній скарзі до Верховного Суду України, не означали, що він вичерпав національні засоби юридичного захисту.

33. В якості альтернативи, Уряд стверджував, що якщо заявник вважав, що належні засоби юридичного захисту для оскарження постанови слідчого прокуратури від 19 грудня 2003 року відсутні, він мав, у такому випадку, подати заяву до Суду впродовж шести місяців з моменту винесення постанови або щонайпізніше – з дати, коли він повинен був дізнатися про цю постанову, тобто з 30 грудня 2003 року. Проте заявник подав свою заяву набагато пізніше – 6 серпня 2006 року.

34. Заявник не погодився. Він стверджував, що зазнав жорстокого поводження, та, що його захисники бачили ушкодження, які утворилися в нього внаслідок цього, але жодним чином не відреагували. Він вважав твердження Уряду необґрунтованими.

35. Суд зазначає, що він раніше вже відхилив подібні заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту у контексті тверджень про жорстоке поводження, наприклад, у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (наведена вище, пп. з 84 до 99). У згаданій справі за схожих фактичних обставин Суд дійшов висновку, що заявник вжив достатніх заходів на національному рівні для того, щоб довести свої скарги про жорстоке поводження працівників міліції до відомих національних органів влади, зазначивши, що той факт, що скарги були відхилені прокуратурою, не завадив їхньому розгляду по суті національними судами під час судового провадження у справі заявника. Суд також дійшов висновку, що за таких обставин для заявника було розумним зачекати закінчення судового провадження перед тим як подавати скарги до Суду, а отже, він дотримався вимоги шестимісячного строку, передбаченої пунктом 1 статті 35 Конвенції (там само, п. 99) Суд не вбачає підстав відходити від зазначених висновків у цій справі, а отже, вважає, що ця скарга не може бути відхилена у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту або пропуском шестимісячного строку.

36. Отже, Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

37. Заявник наполягав на тому, що факт жорстокого з ним поводження під час тримання під вартою в міліції підтверджувався документально та, що держава не забезпечила його фізичну недоторканість. Незважаючи на те, що захисники П. та К. бачили його тілесні ушкодження, вони не подали клопотання про медичне обстеження та відповідні офіційні скарги. У зв'язку з цим заявник згодом залучив пана Сушко в якості свого захисника.

38. Уряд не надав зауважень по суті, вважаючи цю скаргу неприйнятною.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

39. Суд неодноразово зазначав, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичного суспільства. Навіть за найважчих обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання (див. рішення у справах «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999-V, та «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 93, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

40. При оцінюванні доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 161, серія А, № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

41. Крім того, згідно з усталеною практикою Суду, коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в... Конвенції» за своєю суттю вимагають проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути здатним призвести до встановлення і покарання винних осіб (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

42. Будь-яке розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути як оперативним, так і ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень. Вони мають вживати усіх розумних та доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, зокрема, показання очевидців та висновки судових експертів. Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді встановленню причин тілесних ушкоджень або винних осіб, ставить під загрозу дотримання цього стандарту (див., наприклад, рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, п. 183, ECHR 2012).

(б) Застосування наведених вище принципів у цій справі

43. Суд з самого початку зазначає, що безсумнівним є той факт, що заявник отримав низку тілесних ушкоджень, включаючи синці на плечах, стегнах, голові та обличчі. Ці зафіксовані тілесні ушкодження були достатньо серйозними, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Заявник поскаржився до слідчого, в провадженні якого знаходи-

лася його справа, на жорстоке з ним поводження. За таких обставин національні органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування тверджень заявника.

44. Проте розслідування скарги заявника, було проведено І.Г., тим самим слідчим, у провадженні якого перебувала кримінальна справа заявника. Фактично, саме І.Г. помістив заявника під варту та відібрав у нього показання, які, як стверджував заявник, були отримані у нього в результаті жорстокого поводження (див. для порівняння рішення у справі «Бойченко проти Молдови» (*Boicenco v. Moldova*), заява № 41088/05, п. 124, від 11 липня 2006 року).

45. Крім того, видається, що І.Г. обмежив своє розслідування скарги заявника лише надсиланням запитів до ІТТ та СІЗО. Навіть незважаючи на те, що відомості, надані ІТТ, свідчили про те, що заявник на час прибуття до ІТТ мав досить значні ушкодження, в них також містилися відомості про те, що не усі з цих ушкоджень було зафіксовано (див. пункт 19), І.Г., як видається, не вжив жодних зусиль для встановлення походження цих ушкоджень. Надані ІТТ відомості свідчили про те, що медичний працівник ІТТ доклала значних зусиль для того, щоб зафіксувати кількість та походження тілесних ушкоджень, двічі направляючи заявника до закладу охорони здоров'я МОЗ. Більше того, заявник наполягав на тому, що він надав медичному працівнику, який проводив обстеження, письмове пояснення щодо походження своїх тілесних ушкоджень. Проте, видається, що ані заявник з медичним працівником ІТТ, ані лікарі закладу охорони здоров'я МОЗ не поставили жодних питань щодо обставин отримання цих ушкоджень.

46. Незважаючи на зроблений у постанові від 19 грудня 2003 року висновок про неможливість встановити обставини, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень, у ході подальшого судового розгляду справи І.Г. висловив припущення, що тілесні ушкодження могли бути завдані під час його затримання. Залишається нез'ясованим, на яких матеріалах І.Г. ґрунтував своє припущення, та чому він не скористався нагодою більш ретельно розглянути цю можливість, особливо з огляду на те, що як посадова особа, яка запровадила затримання заявника, він перебував в унікальному становищі для того, щоб зафіксувати будь-які ушкодження, завдані під час затримання.

47. З огляду на ці обставини Суд доходить висновку, що національні органи влади не виконали свого обов'язку провести ефективне розслідування скарги заявника на жорстоке поводження.

48. Щодо суті тверджень заявника незаперечним є те, що 8 липня 2003 року у заявника було зафіксовано наявність низки тілесних ушкоджень. До зазначеної дати він тримався під вартою в органах влади безперервно впродовж значного проміжку часу. Протокол його затримання було складено 30 червня 2003 року. Проте органи влади не пояснили, чому заявник, який заперечував будь-яку причетність до злочину 28 червня 2003 року у м. Суми (див. пункт 8), добровільно поїхав до смт Іванівка, розташованого на відстані більше ніж 700 км, лише для того, щоб через два дні бути тут затриманим (див. для порівняння рішення у справі «Джулай проти України» (*Dzhulay v. Ukraine*), заява № 24439/06, п. 58, від 3 квітня 2014 року). За відсутності будь-якої альтернативної послідовної версії подій Суд вважає встановленим, що заявник фактично тримався під вартою у міліції принаймні з 28 до 30 червня 2003 року, коли було складено протокол його затримання, та він зізнався у вчиненні злочину.

49. Суд зауважує, що у матеріалах справи ніщо не свідчить, що до контакту з міліцією заявник мав які-небудь тілесні ушкодження. Суд також зазначає, що одразу після його затримання не було проведено жодного медичного огляду.

50. За таких обставин Суд вважає встановленим факт, що заявник зазнав тілесних ушкоджень, перебуваючи під контролем органів влади.

51. Суд нагадує, що саме держава повинна надати правдоподібне пояснення тілесних ушкоджень, отриманих особою, яка знаходиться під її контролем. Походження тілесних ушкоджень заявника органами влади встановлено не було. Суд зазначає, що у своїй постанові від 19 грудня 2003 року слідчий визнав неможливість встановити обставини, за яких заявник зазнав тілесних ушкоджень (див. пункт 20).

52. Проте зізнання заявника у вчиненні злочину під час документально незафіксованого тримання під вартою щонайменше дві доби у поєднанні з медичними доказами існування нез'ясованих тілесних ушкоджень, створює враження, що заявник міг надавати зізнавальні свідчення недобровільно (див. для порівняння рішення у справі «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, п. 63, від 7 листопада 2013 року).

53. За обставин справи присутність захисника під час фактичного надання заявником зізнавальних показань 30 червня 2003 року сама по собі не виключає можливості, що заявника було піддано жорстокому поводженню до зустрічі із захисником, та він був наляканий міліцією з огляду на те, що залишався під її контролем (див. для порівняння справу «Ушаков та Ушакова проти України» (*Ushakov and Ushakova v. Ukraine*), заява № 10705/12, п. 107, від 18 червня 2015 року). Це особливо важливо, враховуючи, що контакт П. із заявником та ступінь його залучення до справи заявника, як видається, були дуже обмеженими. Наприклад, захисник був відсутній, коли заявник писав свою явку з повинною 2 липня 2003 року, а також на судовому засіданні 3 липня 2003 року.

54. Враховуючи це, Суд вважає достатньо встановленим факт, що заявник зазнав тілесних ушкоджень внаслідок жорстокого поводження, за яке Уряд має нести відповідальність відповідно до Конвенції, та яке слід кваліфікувати як нелюдське та таке, що принижує гідність.

55. Проте ані опис жорстокого поводження, наданий заявником, який сформульовано у достатньо загальних виразах, ані будь-який інший документ з матеріалів справи не дають Судові змогу встановити згідно зі стандартом «поза розумним сумнівом», що поводження, якого зазнав заявник, досягло рівня «катування».

56. Відповідно у цій справі було порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

57. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що кримінальне провадження у його справі було несправедливим, та, що його засудження ґрунтувалось на зізнавальних показаннях, отриманих під примусом. У відповідних частинах зазначеного положення зазначається таке:

«Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом, ... який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

A. Прийнятність

58. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

59. Заявник наполягав на тому, що провадження було несправедливим.

60. Уряд зазначив, що у день його затримання заявникові було надано захисника за власним вибором та допитували його у присутності зазначеного захисника. Перед допитом його було ознайомлено з його правами, зокрема, з правом не свідчити проти себе. Заявник зізнався у вчиненні розбою та вбивства. Уряд також зазначив, що 2 липня 2003 року заявник написав явку з повинною, в якій зізнавався у вчиненні зазначених злочинів та хоча немає свідчень того, що цю явку з повинною було написано у присутності захисника, на той час заявник вже користувався правовою допомогою захисника, а його письмова явка з повинною від 2 липня за своїм змістом була ідентичною до усних зізнавальних показань, наданих 30 червня 2003 у присутності захисника. Отже, на думку Уряду, заявник зізнався у вчиненні злочинів у той час, коли його інтереси вже представляв захисник, що виключало будь-яку можливість стверджуваного фізичного та психологічного тиску. Його пізніші твердження про невинуватість та відмова від попередньо наданих зізнавальних показань мають вважатися просто зміною стратегії захисту.

61. Уряд також зазначив, що зізнавальні показання заявника не були вирішальними для його засудження, оскільки його вину було доведено показаннями свідків та висновками судово-медичних експертиз. Уряд наполягав на тому, що твердження заявника про жорстоке поводження та тиск, що чинився на нього працівниками міліції, були розглянуті національними органами влади та визнані необґрунтованими.

2. Оцінка Суду

62. Суд нагадує, що допустимість в якості доказів показань, отриманих в результаті катування або інших видів жорстокого поводження у порушення статті 3 Конвенції, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому. Цей висновок застосовується незалежно від доказової цінності відповідних тверджень і від того, чи мало їх використання вирішальним для засудження підсудного судом (див. рішення у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, п. 166, ECHR 2010 з подальшими посиланнями).

63. У цій справі заявник надав зізнавальні показання під час тримання його під вартою, офіційно датовані 30 червня та 2 липня 2003 року. Під час розгляду справи по суті суд посилався на ці зізнавальні показання, а також і на низку інших доказів, що доводили вину заявника. З огляду на зазначені вище висновки щодо жорстокого поводження із заявником Суд вважає, що той факт, що національні суди у цій справі не вилучили з доказової бази зізнавальні показання заявника від 30 червня та 2 липня 2003 року, зробило провадження в цілому несправедливим.

64. З огляду на наведені вище міркування Суд доходить висновку, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник також скаржився за підпунктом «с» пункту 1, пунктами 2 та 3 статті 5 Конвенції на те, що його було незаконно затримано, що не було складено протоколу його затримання, що мала місце затримка з пред'явленням йому обвинувачення, та, що його тримання під вартою під час досудового розслідування справи було надмірно тривалим. За пунктом 1 та підпунктами «b» та «d» пункту 3 статті 6 і за статтею 13 Конвенції він також скаржився на тривалість провадження та стверджував, що слідчий не дозволив йому ознайомитися з усіма матеріалами справи, що суди були упереджені та що вони відмовилися прийняти в якості доказів показання відповідних свідків захисту. Заявник також скаржився за статтею 2 Протоколу № 7, що його справу було розглянуто судами лише двох інстанцій, що розгляд справи Верховним Судом України був коротким, та, що ані йому, ані його захиснику не було надано право робити усні заяви. Насамкінець, він скаржився на порушення статті 1, підпункту «а» пункту 1 статті 5, підпункту «а» пункту 3 статті 6, статей 8 та 17 Конвенції, не надавши жодних додаткових деталей.

66. Уважно розглянувши твердження заявника з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушень прав

і свобод, гарантованих Конвенцією. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

67. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

68. Заявник вимагав 30 000 євро відшкодування моральної шкоди.

69. Уряд вважав цю вимогу необґрунтованою та надмірною.

70. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявнику 12 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

71. Заявник також вимагав 4 328 гривень (близько 400 євро) компенсації вартості послуг захисника К. під час провадження на національному рівні.

72. Уряд зауважив, що заявник не підтвердив свою вимогу документально.

73. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, зважаючи на наявні документи та зазначені критерії, Суд відхиляє вимогу щодо компенсації судових та інших витрат.

C. Пеня

74. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скаргу за статтею 3 Конвенції та скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що зізнавальні показання заявника, отримані в результаті жорстокого поводження, не були вилучені з доказової бази у його справі, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*, що
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 25 лютого 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*ClaudiaWesterdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

РОЗДІЛ II

ВИПАДКИ ЗАСТОСУВАННЯ НЕНАЛЕЖНИХ УМОВ ТРИМАННЯ, ПОБИТТЯ ОСІБ, НЕНАДАННЯ ЇМ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ЕТАПУВАННІ, В «КОРИДОРАХ СМЕРТІ», СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ ТА УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

РІШЕННЯ

СПРАВА «АЛІЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF ALIEV V. UKRAINE)

(Заява № 41220/98)

Страсбург, 29 квітня 2003 року

*Це рішення стане остаточним відповідно до умов пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може зазна-
ти редакційної правки.*

У справі «Алієв проти України»

Європейський Суд з прав людини (четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

сер Ніколас Братца, голова

п. М. Пеллонпя

пані Е. Палм

п. Є. Макарчик

пані В. Стражницька

п. В. Буткевич

п. Р. Марусте

та п. М. О'Бойл, секретар секції,

після наради за зачиненими дверима 25 березня 2003 року

постановляє таке рішення, ухвалене того дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 41220/98) проти України, поданою до Європейської комісії з прав людини (Комісія) на підставі колишньої статті 25 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) громадянином Росії Пахрудіном Мухтаровичем Алієвим (заявник) 31 березня 1998 року.

2. Інтереси заявника представляла пані С. Сайпудінова, юрист, що практикує в Сімферополі. Вона також є його дружиною. Уряд України (Уряд) представляла його уповноважена особа, пані В. Лутковська, Міністерство юстиції України.

3. Заявник скаржився, зокрема, що умови, в яких він перебував у «коридорі смерті», та поводження з ним у слідчому ізоляторі м. Сімферополя призвели до нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження.

4. Заяву передано до Суду 1 листопада 1998 року, коли набрав чинності Протокол № 11 до Конвенції (пункт 2 статті 5 Протоколу № 11).

5. Розгляд заяви було доручено четвертій секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). Зі складу цієї секції, відповідно до пункту 1 правила 26 Регламенту Суду, було сформовано палату для розгляду справи (пункт 1 статті 27 Конвенції).

6. Порадившись зі сторонами, голова палати вирішив, що в інтересах належного судочинства провадження у справі має відбуватися одночасно з провадженням у справах «Назаренко проти України», «Данкевич проти України», «Хохліч проти України», «Полторацький проти України» та «Кузнецов проти України» (заяви № 39483/98, 40679/98, 41707/98, 38812/97 та 39042/97) (пункт 2 правила 43).

7. Ухвалою від 25 травня 1999 року палата визнала заяву частково прийнятною. 4 жовтня 1999 року Суд організував поїздку до СІЗО м. Сімферополя з метою встановлення фактів.

8. 1 листопада 2001 року Суд змінив склад секцій (пункт 1 правила 25). Справу було передано на розгляд четвертій секції в новому складі.

9. Заявник та Уряд подали зауваження щодо суті (пункт 1 правила 59).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Загальний виклад подій

10. 5 березня 1996 року заявника заарештувала міліція Росії і до нього було застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою в Краснодарі (Росія). 7 березня 1996 року його було перевезено до Сімферополя (Україна), де він продовжував перебувати під вартою.

11. 10 лютого 1997 року судова колегія з кримінальних справ Верховного суду Автономної Республіки Крим засудила заявника за бандитизм, співучасть у вбивстві та замах на умисне вбивство за обтяжувальних обставин до смертної кари з конфіскацією майна.

12. Того самого дня адміністрація слідчого ізолятора Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим помістила заявника до однієї з камер, призначеної для осіб, які очікують виконання смертного вироку.

13. 15 травня 1997 року судова колегія з кримінальних справ Верховного Суду України залишила рішення суду першої інстанції без зміни.

14. 11 березня 1997 року Президент України оголосив мораторій на виконання смертної кари. Рішенням № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав неконституційними положення Кримінального кодексу стосовно смертної кари. Таким чином, покарання у вигляді смертної кари було замінено довічним ув'язненням, відповідно до Закону № 1483-III від 22 лютого 2000 року.

15. 8 червня 2000 року Верховний суд Автономної Республіки Крим змінив заявникові покарання у вигляді смертної кари на довічне ув'язнення.

B. Усні свідчення представникам Суду

16. Представники Суду заслухали свідчення заявника 4 жовтня 1999 року в слідчому ізоляторі м. Сімферополя. До складу делегації увійшли судді М. Пеллонпя, С. Макарик і Р. Марусте. Свідчення можна підсумувати таким чином:

1. Заявник

а) Загальні умови тримання заявника в «коридорі смерті»

17. Як стверджував заявник, його не було поінформовано, що за загальними правилами він мав право на одно- чи двогодинні побачення з родичами. Зазвичай йому дозволяли зустрічатися з ними один раз на місяць протягом 15 - 20 хвилин або щонайбільше півгодини. Він зазначав, що до дня відвідин представників Суду він не отримував документа, який передбачає його права та обов'язки згідно з тюремним режимом. Він також зауважив, що того дня його перевели до щойно відремонтованої камери, де «щось подібне» висіло на стіні. Він стверджував, що адміністрація слідчого ізолятора звернулася до нього з проханням підписати цей документ, але він відмовився і сказав, що спочатку хоче ознайомитися зі своїми правами та обов'язками. За його словами, у попередній камері документа з переліком його прав та обов'язків не було. З дня ув'язнення він постійно звертався з проханням показати йому цей документ. Проте йому говорили, що цей документ таємний.

18. Одного разу, як покарання, його було позбавлено щоденних прогулянок на 10 днів, поміщено в карцер і заборонено купувати продукти у крамниці слідчого ізолятора. Уперше його було покарано, коли він перебував у камері з іншим ув'язненим; охоронець слідчого ізолятора знайшов «щось схоже на ніж» у його співкамерника, а заявник втрутився. Вдруге охоронець знайшов у камері брусок високоякісного мила і, запитавши, звідки він у заявника, вилучив його. Заявника покарали, відмовивши у побаченнях з двома дітьми.

19. За твердженнями заявника, санітарні умови у слідчому ізоляторі були незадовільними, його не забезпечували належним доглядом, як того вимагало його здоров'я. Його ніколи ретельно не обстежували, незважаючи на те, що, відповідно до правил, ув'язнені мають проходити повний медичний огляд двічі на рік. Заявник скаржився на їжу, яка спричиняла пронос та шлункові болі, але йому відповідали, що такі проблеми незначні. Він також скаржився на серцеві напади, головний і зубний біль і особливо на проблеми із зубними коронками.

20. За його словами, ув'язнених не забезпечували милом, коли вони приймали душ. Втім, їм дозволялося мати своє власне мило.

21. На запитання представника Суду: «Ви скаржитеся на їжу. Я розумію, що, на вашу думку, їжа, якою тут забезпечують, провокує пронос та шлункові болі. Ви також скаржитеся, що вам не дозволяють отримувати бандеролі з їжею, вітамінами, книжками та одягом. Нам відомо, що ситуація недавно змінилася, з травня. Тепер ви можете отримувати бандеролі та купувати більше товарів у магазині слідчого ізолятора. Ви підтверджуєте це?» – заявник відповів: «Так, більш-менш. Однак того, що ми можемо отримувати, недостатньо». Фактично заявник підтвердив, що йому дозволялось отримувати одну посилку та дві бандеролі кожні два місяці.

22. Заявник не мав жодних контактів з іншими засудженими, крім періоду, коли він перебував у камері з іншим ув'язненим.

23. На запитання представників Суду: «Чи ви колись відчували, що були якісь реальні спроби Уряду перешкодити вашим зверненням до Страсбурзьких органів?» – представник заявника, водночас і його дружина, відповіла: «Так, з боку Верховного Суду. Поки я опікувалася п. Алієвим, вони завжди допомагали мені з великим небажанням. Фактично його заарештували в Росії, у Краснодарі, проте начальник VI відділу (м. Сімферополь) п. Зверєв особисто поїхав туди і привіз його без будь-яких документів. Заявника били і залякували. Пізніше було заявлено, що його заарештували в Сімферополі».

б) Практика слідчого ізолятора стосовно побачень заявника з родичами та адвокатом

24. Під час побачень із дружиною заявник перебував у наручниках. При цьому був постійно присутній охоронець, слухаючи розмову. Він міг перервати побачення. Одного разу заявникові дозволили розмовляти лише три хвилини. Йому забороняли говорити аварською, що є його рідною мовою. Охоронець переривав його, коли він розмовляв цією мовою. Заявник не відповів на запитання представників Суду, чи скаржився він на те, що побачення перериваються. У день відвідання представників він зазначив, що мовних заборон під час побачень більше не було. Проте у відповідь на запитання представника Уряду: «З якого часу? Уряд має вашого листа, у якому ви говорите, що проблем зі спілкуванням вашою рідною мовою немає», – заявник відповів: «Зараз немає проблем, бо ми нею не розмовляємо».

25. У відповідь на запитання представника Уряду: «Чи мали місце випадки, коли адміністрація в'язниці відхилила ваші клопотання про побачення з адвокатом?» – заявник сказав: «Так, таке траплялося. Мені навіть казали, що була якась інформація з Києва стосовно цього». На запитання: «Коли ви востаннє зустрічалися з вашим представником?» – він відповів: «Два тижні тому». Коли уповноважена особа Уряду сказала: «Отже, два тижні тому ви зустрічалися зі своїм захисником. Раніше ви говорили, що бачилися зі своїми родичами у травні 1999 року, а це означає, що ви не бачили їх чотири місяці. Але ж фактично адвокат є вашою дружиною», – захисник заявника відповіла: «Я його адвокат. Я член Російської регіональної спілки адвокатів. Відповідно до міжнародних правових норм, я можу представляти інтереси свого чоловіка за кордоном, а отже, й в Україні. Проте, коли я приходила в Департамент з питань виконання покарань, я завжди боялася, що моя заява про побачення з ним буде відхилена. Сьогодні я знайшла листа Кримської спілки адвокатів, у якому сказано, що, відповідно до постанови Спілки адвокатів, інтереси Алієва може представляти лише громадянин України, тому я більше не можу представляти його. Внаслідок правових обмежень я не могла мати ніяких інтимних контактів зі своїм чоловіком за останні три з половиною роки. У мене двоє дітей; моя п'ятирічна дитина усвідомлює, що її батько перебуває у в'язниці».

26. На запитання уповноваженої особи Уряду: «Чи підтверджуєте ви, що за останні чотири місяці ви не мали побачень зі своїми родичами, беручи до уваги той факт, що два тижні тому ви зустрічалися зі своєю дружиною?» – заявник відповів: «У мене не було побачення з дружиною; була офіційна зустріч з адвокатом. Це різні речі».

в) Практика слідчого ізолятора стосовно щоденних прогулянок на свіжому повітрі

27. Заявникові дозволялися прогулянки на свіжому повітрі з 24 травня 1998 року. Він зазначав, що йому дозволяли ходити на прогулянку за винятком днів, коли він приймав душ, тобто один раз на десять днів. Пізніше він повідомив, що у вересні 1999 року адміністрація слідчого ізолятора влаштувала душ кожні сім днів, і в ті дні в'язні не ходили на прогулянку. Він стверджував, що під час прогулянок в'язні були в наручниках, тримаючи руки за спиною. 31 серпня 1999 року їм дозволили вийти на прогулянку без наручників. За його словами, взимку вони не ходили на прогулянки.

г) Практика слідчого ізолятора щодо отримання кореспонденції

28. Із травня 1998 року заявникові дозволили писати одного листа на місяць. Його пошта перевірялася, а одного листа від дружини йому не передали, про що він дізнався від неї під час побачення.

е) Стверджуване жорстоке поводження із заявником у слідчому ізоляторі

29. У своїй початковій заяві заявник стверджував, що в січні 1998 року його побили якісь люди в масках, увій-

шовши до його камери, і що при цьому був також присутній начальник слідчого ізолятора. Представникам Суду він повідомив, що лише капітан Дорошенко був без маски. На запитання представників Суду: «Що, на вашу думку, було мотивом для цих дій?» – заявник відповів: «У в'язниці все тримається під страхом; ніхто не намагається навчати чи реабілітувати людину, лише застосовується сила». На наступне запитання представників Суду: «Але чому це трапилося лише з вами? У нас немає інших скарг. Чому для застосування «політики страху» вони вибрали саме вас?» – заявник відповів: «Багато людей скаржаться. Проте їхні скарги не доходять до відповідних органів. Того, хто боїться, легше контролювати».

30. Уперше заявник побачив начальника слідчого ізолятора 20 серпня 1999 року, після того як його побили за те, що він не хотів зняти шорти, у які був одягнений під час спеки. За його словами, побиття часто траплялися й раніше. Він не впізнав людей, які його били, окрім п. Дорошенка, який був без маски і віддавав накази. Вони били його по спині і на шматки розідрали його шорти. Заявник не скаржився начальникові слідчого ізолятора і не звертався по медичну допомогу, вирішивши, що це буде «марним».

31. Він також звертався зі скаргою до Генеральної прокуратури, проте лист, за його словами, не дійшов до адресата, оскільки адміністрація слідчого ізолятора затримала його. Він сказав, що Генеральний прокурор був у в'язниці в середині вересня 1999 року, проте заявника не повідомили про результати відвідин. Генеральний прокурор у присутності полковника Землянського з Кримського управління внутрішніх справ запитував заявника про його звернення до Суду. Заявник підтвердив, що на нього чинився тиск, щоб він не скаржився до Страсбурга. Він висловив побоювання щодо наслідків відвідання його представниками Суду.

32. Заявник стверджував, що охорона слідчого ізолятора організовувала своєрідні навчання три – чотири рази на рік або коли в'язні серйозно порушували правила режиму. Він описував навчання таким чином: «Приходили люди в масках і кидали в камери розривні пакунки з горіхами, створюючи шум, схожий на вибух гранати. Вони також стріляли гумовими кулями. В'язнів примушували лягати на підлогу, а охорона ходила навкруги, б'ючи їх і виштовхуючи декого з них ногами в коридор». Одного разу заявника обпалило. За його твердженнями, останні «навчальні збори» відбулися в лютому 1999 року.

2. Пан В. М. Єлізар'єв

33. Свідок був начальником слідчого ізолятора м. Сімферополя. Він працював на цій посаді два з половиною роки.

а) Загальні умови тримання заявника в «коридорі смерті»

34. Свідок повідомив, що близько 3000 в'язнів відбували покарання, 30 з них перебували в «коридорі смерті». За його словами, усіх в'язнів було ознайомлено з правами та обов'язками. Примірники документа з переліком прав та обов'язків були в кожній камері. Він стверджував про відсутність будь-якої таємності щодо прав та обов'язків ув'язнених і що після опублікування положення про такі права та обов'язки усіх в'язнів було з ними ознайомлено.

35. Свідок зазначав, що він регулярно, один раз на тиждень, відвідував усіх в'язнів, які перебували в «коридорі смерті».

36. Умови опалювання свідок вважає достатніми. У слідчому ізоляторі є власна бойлерна, у камерах – система вентиляції повітря. За словами свідка, в'язні один раз на тиждень відвідують лазню, тоді ж міняється й постільна білизна. Він спростував твердження заявника стосовно того, що всі засуджені до смертної кари користуються одним станком для гоління, що може призвести до проблем зі здоров'ям з огляду на ризик інфекцій. Він заявив, що в'язні голяться окремо лезами, які видаються адміністрацією слідчого ізолятора.

37. Він стверджує, що вдень у камерах світяться дві лампи і з вікон проникає природне освітлення, яке він вважає достатнім. Уночі в камері ввімкнена лише одна лампа. Він заявив, що кожного засудженого до смертної кари поміщено в камеру розміром не менше 12 квадратних метрів. Є можливість читати книжки та літературу, використовуючи природне і штучне освітлення.

38. Свідок заявив, що двічі на рік усі в'язні проходять рентгенівське обстеження. Раз на тиждень їх оглядає начальник медичної частини, фельдшер здійснює щоденну перевірку.

б) Практика слідчого ізолятора стосовно кореспонденції

39. Свідок зазначив, що засуджені до смертної кари мають право контактувати із зовнішнім світом без будь-яких обмежень, надсилаючи та отримуючи листи. Він також сказав, що такий порядок було запроваджено з травня 1999 року. Він визнав, що, згідно з існуючою процедурою, кореспонденція в'язнів переглядається, але не згадав жодного випадку, коли вхідні листи були притримані й не передані адресатові, включаючи й листи Європейської комісії з прав людини. Він підтвердив, що кореспонденція заявника реєструвалась у журналі. Крім того, на будь-які порушення права на листування кожний засуджений до смертної кари може поскаржитись начальникові слідчого ізолятора, прокуророві, що здійснює нагляд за слідчим ізолятором, та будь-якій іншій посадовій особі департаменту.

с) Практика слідчого ізолятора стосовно отримання посилок і бандеролей

40. За словами свідка, можливість отримання посилок запроваджено з травня 1999 року. Відтоді в'язневі дозволено одержувати шість посилок (передач) з їжею та дві бандеролі на рік. Раніше їм не дозволялося отримувати жодної посилки доти, доки рішення суду в їхній справі не стане остаточним. Більше того, в'язні можуть витратити

55 гривень на місяць, купуючи їжу в магазині слідчого ізолятора за тими самими цінами, за якими слідчий ізолятор купує продукти в державних магазинах.

d) Щоденна прогулянка

41. За словами свідка, до травня 1998 року в'язням не дозволялося виходити на щоденну прогулянку. Відтоді їм надається одностороння прогулянка без наручників.

с) Стверджуване жорстоке поводження із заявником у слідчому ізоляторі

42. Свідок заперечив, що деякі «навчання», описані заявником, справді мали місце. Він повідомив, що Державний департамент з питань виконання покарань видав наказ, щоб такі навчання проводилися без використання вибухівки і масок.

3. Пан Володимир Г. Бабчинський

43. Свідок був лікарем у слідчому ізоляторі м. Сімферополя, де працював з 1992 року.

44. Він заявив, що медичний персонал слідчого ізолятора м. Сімферополя складається з шести лікарів (чотирьох терапевтів, один психіатр та один рентгенолог), фельдшерів, одного асистента рентгеновської лабораторії, фармаколога та санітара. За словами свідка, медична допомога надається цілодобово. Кожний в'язень може в будь-який час звернутися по термінову медичну допомогу та отримати її. Фельдшер оглядає засуджених до смертної кари щодня під час прогулянки. В'язні можуть звернутися до нього по будь-яку медичну допомогу, а якщо його допомоги недостатньо, вони можуть звернутися до лікаря. Крім того, вони можуть звернутися безпосередньо до лікаря. Кожний в'язень має медичну книжку, яка заводиться з його прибуттям і в якій записуються всі деталі та результати медичних оглядів. Ця книжка зберігається протягом усього періоду позбавлення волі.

45. Свідок не отримував скарг на санітарні умови у слідчому ізоляторі. Він вважав, що зміни в режимі для засуджених, які перебували в «коридорі смерті», особливо можливість виходити на прогулянки на свіжому повітрі та природне освітлення в камерах, поліпшили стан їхнього здоров'я.

46. Він також зазначив, що тестування на ВІЛ для в'язнів не було обов'язковим і проводилось тільки на особисте прохання. Тест проводився конфіденційно, під час розмови між лікарем та ув'язненим. Свідок не підтвердив, що в слідчому ізоляторі є ув'язнені, інфіковані ВІЛ, заявивши, що це конфіденційна інформація. Єдиною особою, якій відомі в'язні, інфіковані ВІЛ, є лікар, що відповідає за тестування та подальші консультації.

47. Свідок підтвердив, що заявник ніколи не звертався по медичну допомогу. Так само він ніколи не звертався й по допомогу у зв'язку з побиттям; втім, якби він робив це, результат медичного обстеження мав бути занесений до медичної картки.

4. Пан Ю. Говорун

48. Свідок працював фельдшером у слідчому ізоляторі м. Сімферополя протягом двох з половиною років. Він відповідав за щоденний контроль стану здоров'я в'язнів, тимчасом як лікар відвідував хворих і надавав швидку допомогу. Він підтвердив, що були специфічні проблеми із засудженими до смертної кари і він фактично працював переважно з ними. Він супроводжував цих ув'язнених під час щоденних прогулянок.

49. Він підтвердив, що поліпшення побутових умов у камерах засуджених до смертної кари мало позитивний вплив на їхнє здоров'я. Відтоді він не отримував від них скарг стосовно здоров'я та гігієни.

50. Свідок зазначив, що ніколи не бачив жодних виявів жорстокості охоронців щодо засуджених до смертної кари чи будь-яких слідів тілесних ушкоджень. Він ніколи не чув про такі скарги від інших працівників слідчого ізолятора. Він оглядав в'язнів щотижня і звітував керівництву. За словами свідка, заявник не скаржився більше, ніж інші в'язні.

51. Він також зазначав, що в останні півтора місяця у госпіталі був стоматолог і що інші лікарі мали можливість надати допомогу. За його словами, заявник не звертався по допомогу стоматолога.

5. Пан А. М. Погребицький

52. Свідок був контролером слідчого ізолятора м. Сімферополя. Його обов'язки склалися з нагляду за ув'язненими, забезпечення дотримання ними встановленого розпорядку, отримання від них заяв і скарг та супровід ув'язнених на прогулянки чи будь-які зустрічі.

53. Уперше він зустрівся із заявником півтора роки тому. Він зауважив, що заявник поводить так само, як і інші, нічим не вирізняючись. Він ніколи не звертався до свідка зі скаргами, і свідок ніколи не чув про скарги заявника, надіслані до інших органів. Він бачив його щонайменше тричі на день під час перерв для харчування, а іноді в інший час дня.

54. Свідок не чув про якісь серйозні скарги від інших в'язнів або скарги про жорстоке поводження з ув'язненим. Він не зміг пригадати, чи був заявник коли-небудь покараний за порушення розпорядку, встановленого у слідчому ізоляторі. Особисто він не мав права карати в'язнів. Якщо в'язень поведився неналежним чином, свідок писав рапорт своєму начальникові, який приймав рішення. Свідок ніколи нічого не писав про заявника.

С. Інспекція слідчого ізолятора м. Сімферополя

55. Делегація відвідала слідчий ізолятор, у якому перебував заявник. Розмір камери заявника становив близько 12 квадратних метрів. У камері був порядок і чистота. Тут був відкритий туалет, умивальник з краном тільки з хо-

лодною водою, два ліжка, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. Було кілька книжок, газети, брусок мила і туалетний папір. Камера була достатньо тепла і провітрена.

56. Делегації показали душову, яка була достатньо чиста. Представники Суду відвідали також двір для прогулянок.

D. Документальні свідчення

57. Медичну картку заявника заведено 20 березня 1996 року. Вона містить перелік щеплень, зроблених заявникові 21 березня та 19 вересня 1997 року, 20 березня та 28 серпня 1998 року. Крім того, він пройшов тестування на виявлення туберкульозу 20 березня та 22 вересня 1996 року, 11 лютого та 12 серпня 1999 року. 29 квітня 1998 року він пройшов повне медичне обстеження. Він скаржився на біль у руці. Йому було зроблено аналіз крові. Лікар за нотував, що стан здоров'я заявника задовільний, і порадив приймати більше вітамінів.

58. 3 документів, поданих до Суду, впливає, що дружина заявника, яка виступає в ролі його юридичного представника, подавала кілька заяв про відвідання чоловіка. Вона отримала відмови на побачення з ним 7, 14 та 21 вересня 1999 року. Крім того, 21 серпня 1999 року їй було відмовлено у відвідуванні її клієнта кожного вівторка.

59. Відповідно до записів, зроблених у слідчому ізоляторі, заявник отримував гроші на свій в'язничний банківський рахунок 22 травня (50 гривень), 25 липня (15 гривень), 15 серпня (20 гривень), 5 вересня 1997 року (27 гривень) і 20 березня (30 гривень), 24 квітня (50 гривень) і 4 серпня 1998 року (50 гривень).

60. Записи, зроблені в магазині слідчого ізолятора, показують, що він витрачав гроші, купуючи різні речі у такі дні: 4, 8 і 23 липня (14,45; 7,20 і 8,67 грн., відповідно), 8 серпня (7,77 грн.), 2 (8,91 грн.) і 24 вересня (6,67 грн.), 6 і 22 жовтня (6,66 і 8,18 грн., відповідно), 5 і 20 листопада (6,13 і 7,64 грн., відповідно), 3 і 18 грудня 1997 року (7,87 і 7,15 грн., відповідно), 9 січня (7,48 грн.), 23 лютого (14,97 грн.), 5 і 20 березня (8,00 і 6,99 грн., відповідно), 9 і 21 квітня (12,08 та 2,91 грн., відповідно), 22 травня (14,99 грн.), 9 і 17 червня (8,94 і 5,90 грн., відповідно), 7 і 21 липня (7,54 і 7,18 грн., відповідно), 6 і 26 серпня (6,80 і 8,33 грн., відповідно) та 11 вересня 1998 року (9,22 грн.).

8 серпня і 22 жовтня 1997 року та 11 вересня 1998 року заявник придбав кілька книжок.

1 грудня 1997 року і 27 січня 1998 року він заплатив 26 і 52 копійки, відповідно, за відправлення двох листів.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

61. Відповідно до частин другої та третьої статті 8, норми Конституції є нормами прямої дії. Гарантується право на звернення до суду для захисту конституційних прав людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

62. Частина перша статті 9 проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

63. Частина третя статті 15 забороняє цензуру.

64. Згідно зі статтею 19, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

65. Стаття 22 проголошує, що права та свободи людини і громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних законів.

66. Згідно з частинами другою і четвертою статті 29, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто і користуватися правовою допомогою захисника.

67. Відповідно до частин другої та четвертої статті 55, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

68. За статтею 59, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

69. Частина третя статті 63 проголошує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

70. Відповідно до статті 64, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В. Законодавчі положення, що регулюють умови тримання в «коридорі смерті»

71. Умови тримання в «коридорі смерті» у пенітенціарній системі України були послідовно врегульовані Інструкцією від 20 квітня 1998 року щодо умов тримання під вартою осіб, засуджених до виняткової міри покарання (Інструкція), та Тимчасовим положенням від 25 червня 1999 року щодо умов тримання осіб, засуджених до виняткової міри покарання, у слідчих ізоляторах (Тимчасове положення).

72. Інструкція передбачає, що після винесення остаточного вироку, особи, засуджені до виняткової міри покарання, тримаються ізольовано від інших засуджених у спеціально обладнаних камерах. У виняткових випадках в одній камері може перебувати не більше двох таких засуджених. Площа камери на одного засудженого при одиночному триманні має бути не меншою за 4 квадратні метри, при триманні двох засуджених – не меншою за 3 квадратні метри. Засудженим надається особисте спальне місце і видаються постільні речі. Вони носять одяг спеціального зразка, встановленого для особливо небезпечних рецидивістів. Визначаються їхній правовий статус та обов'язки. Встановлюється кількість побачень із родичами та кількість листів, які в'язні можуть надсилати й отримувати: вони можуть мати одне побачення на місяць і надсилати одного листа на місяць. На отримання пошти обмежень немає. В'язні можуть одержувати дві бандеролі на рік. Вони мають право на щоденні прогулянки тривалістю одна година. За межами камер в'язні перебувають у наручниках. Їм не дозволяється працювати.

Засуджені можуть також читати книжки, журнали та газети, взяті в бібліотеці слідчого ізолятора та/або куплені через в'язничну торговельну мережу; вони можуть одержувати грошові перекази; зберігати в камерах особисті речі та продукти харчування, купувати в магазині слідчого ізолятора двічі на місяць продукти харчування і предмети першої потреби (на суму в розмірі однієї мінімальної заробітної плати) та користуватися настільними іграми. Вони можуть зустрічатися з адвокатами. Медичне обслуговування здійснюється відповідно до національного законодавства.

Засуджені можуть звертатися зі скаргами до державних органів. Такі скарги відправляються упродовж трьох діб. Скарги, адресовані прокуророві, перегляду не підлягають.

73. Тимчасове положення порівняно з Інструкцією розширювало права осіб, засуджених до виняткової міри покарання. Зокрема, засуджені мали право на восьмигодинний сон у нічний час; вони могли отримувати шість посилок чи передач і три бандеролі на рік, купувати продукти харчування та предмети першої потреби в магазині слідчого ізолятора (на суму не більше 70 % мінімального розміру заробітної плати); молитися і читати релігійну літературу та зустрічатися зі священнослужителем, а також звертатися зі скаргами до органів державної влади. Їм дозволялося надсилати й отримувати листи без будь-яких обмежень і мати один раз на місяць побачення з родичами у присутності представника адміністрації тривалістю до 2 годин. Побачення з адвокатами, відповідно до закріпленого права в'язнів на правову допомогу, здійснювалися згідно з виправно-трудовим законодавством.

С. Закон «Про попереднє ув'язнення» 1993 року (Закон)

74. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу, попереднє ув'язнення є запобіжним заходом, який застосовується до підсудного, обвинуваченого чи особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального діяння, що карається позбавленням волі, або до засудженої особи, щодо якої вирок ще не виконаний.

75. Відповідно до частини четвертої статті 8, особи, засуджені до смертної кари, вирок щодо яких не став остаточним, тримаються ізольовано від інших осіб, які перебувають під вартою.

76. Частина перша статті 9 Закону проголошує, серед іншого, що затримані мають право: а) на захист відповідно до норм кримінально-процесуального права; б) ознайомлюватися з правилами тримання під вартою; в) на щоденну прогулянку тривалістю одна година; г) одержувати двічі на місяць передачі вагою до восьми кілограмів та без обмежень грошові перекази і передачі; д) купувати протягом місяця за безготівковим розрахунком продукти харчування та предмети першої необхідності на суму до одного мінімального розміру заробітної плати та без обмежень письмове приладдя, газети, книжки через торговельну мережу; е) користуватися власним одягом і взуттям та мати при собі документи і записи, що стосуються кримінальної справи; є) користуватися телевізорами, одержаними від родичів або інших осіб, настільними іграми, газетами і книжками з бібліотеки місць попереднього ув'язнення та придбаними через торговельну мережу; ж) відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та властивими їх віруванню предметами релігійного культу, виготовленими з малоцінних матеріалів, якщо при цьому не порушується встановлений у місцях попереднього ув'язнення порядок, а також обмежуються права інших осіб; з) на восьмигодинний сон у нічний час, під час якого не допускається залучення до участі в процесуальних чи інших діях, за винятком невідкладних випадків; та і) звертатися зі скаргами, заявами та листами до державних органів і службових осіб у порядку, встановленому статтею 13 Закону.

77. Відповідно до статті 11, особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Площа в камері для однієї особи не може бути меншою за 2,5 квадратного метра. Особам, взятим під варту, надаються безплатно за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів, індивідуальне спальне місце, постільні речі та інші види матеріально-побутового забезпечення. В необхідних випадках їм видається одяг і взуття встановленого зразка.

78. Відповідно до частини першої статті 12, побачення з родичами або іншими особами може надавати взятим під варту адміністрація місця попереднього ув'язнення лише з письмового дозволу слідчого, органу дізнання або суду, в провадженні яких перебуває справа. Згідно з частиною четвертою, особа, взята під варту, має право на побачення

із захисником наодинці, без обмеження кількості побачень та їх тривалості, з моменту допуску захисника до участі у справі, підтвердженого письмовим повідомленням особи або органу, у провадженні якого перебуває справа.

79. Відповідно до частини першої статті 13, особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а також підприємствами, установами, організаціями з письмового дозволу особи або органу, у провадженні якого перебуває справа. Після набрання вироком законної сили листування здійснюється без обмежень.

D. Виправно-трудоий кодекс (Кодекс)

80. Відповідно до статті 28 Кодексу (Основні вимоги режиму в місцях позбавлення волі), основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі є: обов'язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість учинення ними нових злочинів чи інших антигромадських вчинків; точне і неухильне виконання ними своїх обов'язків; різні умови тримання, залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи і поведінки засудженого.

Засуджені носять одяг єдиного зразка, їх піддають обшукові; особистий обшук провадиться особами однієї статі з обшукуванням. Кореспонденція засуджених, а також посилки, передачі і бандеролі, що надходять на їх ім'я, підлягають перегляду.

У виправно-трудоих установах встановлюється суворо регламентований внутрішній розпорядок.

Зберігання засудженими при собі грошей та цінних речей, а також предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, не допускається. Виявлені у засуджених гроші та цінні речі вилучаються і, як правило, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника виправно-трудої установи, санкціонованою прокурором.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, а також порядок вилучення предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудоих установ.

У порядку, встановленому цим Кодексом, засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби, мати побачення, одержувати посилки, передачі, бандеролі, грошові перекази, листуватися, відправляти грошові перекази родичам.

81. Частина перша статті 37 (Придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої потреби) передбачає, що засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на кошти, одержані за переказами.

82. У статті 40, серед іншого, передбачено, що побачення надається після пред'явлення адвокатом ордера юридичної консультації і документа, що посвідчує його особу. Кількість і тривалість побачень не обмежуються; за заявою адвоката ці побачення можуть проводитися віч-на-віч, без присутності охорони.

83. Відповідно до статті 41 (Одержання засудженими до позбавлення волі посилок, передач і бандеролей), засудженим, яких тримають у виправно-трудоих колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму – сім посилок (передач), посиленого режиму – шість посилок (передач), суворого і особливого режиму – п'ять посилок (передач). Засудженим, яких тримають у виховно-трудоих колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму – десять посилок (передач), посиленого режиму – дев'ять посилок (передач).

Засудженим, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в тюрмах, не дозволяється одержувати посилки (передачі).

Засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік, а також придбання без обмеження літератури через книготорговельну мережу.

У виправно-трудоих колоніях-поселеннях усіх видів кількість посилок, передач і бандеролей, одержуваних засудженими, не обмежується.

Перелік продуктів харчування і предметів першої потреби, які дозволяється одержувати засудженим у посилках, передачах і бандеролях, а також порядок приймання та вручення засудженим посилок, передач і бандеролей встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудоих установ.

84. Відповідно до статті 42 (Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів), засудженим дозволяється одержувати без обмеження грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації виправно-трудої установи і іншим особам. Одержані по переказах гроші зраховуються на особовий рахунок засудженого.

85. Частина друга статті 43 (Листування осіб, засуджених до позбавлення волі) передбачає, що в тюрмах засуджені можуть одержувати листи без обмеження їх кількості, а відправляти листи за такими нормами: на загальному режимі – один лист на місяць, на суворому режимі – один лист на два місяці.

E. Закон «Про прокуратуру»

86. Відповідно до частини першої статті 12, прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян і юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Частина четверта передбачає, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено вищестоящому прокурору, а в передбачених законом випадках – до суду. У частині п'ятій передбачено, що рішення Генерального прокурора є остаточним.

87. Відповідно до статті 38, прокурор, його заступник мають право в межах своєї компетенції витребувати із суду будь-яку справу або категорію справ, по яких вирок, рішення, ухвали або постанови набрали законної сили. За наявності підстав для перегляду справи в порядку судового нагляду прокурор приносить протест на вирок, рішення, ухвалу або постанову суду.

88. Відповідно до частини першої статті 44, предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудових, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Прокурор, який здійснює нагляд, має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання, опитувати осіб, що там перебувають, знайомитися з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень.

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

Резолюція № 1097 (1996) Парламентської асамблеї про скасування смертної кари в Європі

89. У цій Резолюції Асамблея висловила жаль з приводу виконання смертних вироків, яке, як повідомлялося, незадовго до того мало місце в Латвії, Литві та Україні. Зокрема, вона засудила Україну за очевидне порушення її зобов'язань ввести мораторій на виконання вироків щодо смертної кари, взятих під час вступу до Ради Європи. Вона закликала цю країну поважати свої зобов'язання стосовно введення мораторію на виконання вироків і негайного скасування смертної кари, застерігши її, що подальше порушення зобов'язань, особливо виконання вироків щодо смертної кари, призведе до наслідків за Директивою № 508 (1995).

Резолюція № 1112 (1997) щодо дотримання Україною зобов'язань, взятих на себе при вступі до Ради Європи, стосовно введення мораторію на виконання смертних вироків

90. У цій Резолюції Асамблея підтвердила отримання нею офіційної інформації про те, що в першій половині 1996 року в Україні було виконано вісімдесят дев'ять смертних вироків, і висловила жаль, що органи влади України не повідомили її про кількість вироків, виконаних у другій половині цього року. Асамблею особливо вразило, коли вона дізналася, що страги в Україні перебувають під завісою таємності і навіть родини засуджених не сповіщають про них; згідно з повідомленнями, страчених ховали в непозначених могилах. Асамблея засудила Україну за порушення зобов'язання ввести мораторій на виконання смертної кари, висловила жаль з приводу страт, які вже мали місце, і висунула вимогу щодо негайного дотримання Україною своїх зобов'язань і зупинення виконання вироків стосовно смертної кари, які чекають виконання.

Резолюція № 1179 (1999) та Рекомендація № 1395 (1999) щодо виконання Україною обов'язків та зобов'язань

91. У цих документах Асамблея зазначила, що Україна не виконала своїх зобов'язань (згідно з офіційними джерелами, 212 осіб було страчено з 9 листопада 1995 року до 11 березня 1997 року). Водночас вона відзначила, що з 11 березня 1997 року в Україні *de facto* діє мораторій на виконання вироків щодо смертної кари. Асамблея наполягала, щоб мораторій було підтверджено *de jure* і щоб Верховна Рада ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції. Вона наголосила на важливості фактичного мораторію на страги і твердо заявила, що за наявності подальшого виконання смертних вироків вірчі грамоти парламентської делегації України буде анульовано на наступній сесії Асамблеї, відповідно до правила 6 Регламенту.

IV. ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЮ І НЕЛЮДСЬКОМУ ТА ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ І ПОКАРАННЮ (CPT)

92. Представники CPT відвідали місця позбавлення волі в Україні у 1998, 1999 та 2000 роках. Звіти про кожний візит було опубліковано 9 жовтня 2002 року разом з відповідями Українського Уряду.

Звіт 1998 року

93. Візит делегації, що відбувся 8 – 24 лютого 1998 року, був першим періодичним візитом в Україну. Під час відвідин делегація оглянула, серед іншого, слідчий ізолятор № 313/203 у Харкові. На першому поверсі блоку № 2 СІЗО № 203 на той час перебувало п'ятнадцять ув'язнених, засуджених до смертної кари, хоча, як зазначалося у примітці до звіту, делегацію запевнили, що з 11 березня 1997 року фактичний мораторій на виконання смертної кари дотримувався.

94. У своєму звіті (пункт 131) CPT насамперед висловив значне занепокоєння щодо умов тримання ув'язнених і щодо режиму, який до них застосовувався. Зазначалося, що засуджених до смертної кари зазвичай тримали по двоє в камерах 6,5–7 м². У камерах не було доступу природного освітлення, оскільки вікна затемнені металевими

ставнями. Штучне освітлення, що було постійно ввімкнене, не завжди достатньо яскраве, внаслідок чого деякі камери були напівтемні. Для провітрювання камер ув'язнені могли за допомогою шнурка відкрити ставні; незважаючи на це, камери були дуже вологими і доволі холодними (пункт 132).

Обладнання камер описане у звіті як елементарне, яке складалося з металевого ліжка та/або відкидної платформи (з тонким матрацом, простирадлами сумнівної чистоти і ковдри, яка вочевидь була недостатньою, щоб захистити від холоду), полиці і двох вузьких табуретів. Передбачалося, що ув'язнені можуть слухати радіопрограми через приймач, вмонтований у стіну камери, але делегацію повідомили, що радіо працювало спорадично (там само).

Усі камери мали неізольовані унітази, які добре проглядалися з житлової частини; як наслідок, ув'язнений, користуючись туалетом, повинен був робити це на виду свого співкамерника. Що стосується предметів першої необхідності, засуджені до смертної кари перебували в такій самій складній ситуації, як і інші ув'язнені; такі предмети, як мило і зубна паста, були рідкістю (там само).

Крім того, було записано, що засуджені до смертної кари не мали жодної можливості зайнятися чимось за межами камери, навіть прогулятися протягом однієї години. У найкращому випадку, вони могли виходити з камери один раз на тиждень, щоб сходити в душ у блоці, і один раз на місяць, якщо вони мали право на побачення з рідними. Заняття в камері зводилися до читання і прослуховування радіопередач, якщо працював приймач. Крім щомісячних побачень з рідними, що дозволялися декому з ув'язнених, контакт із людьми обмежувався головним чином випадковими відвідинами православного священика чи медичного персоналу, які розмовляли з ув'язненими через ґрати у дверях камери (пункт 133).

95. *CPT* підсумував свої висновки з цього питання таким чином:

«Коротко кажучи, засуджені до смертної кари протягом 24 годин на добу були замкнені в камерах з дуже обмеженим життєвим простором, без доступу природного освітлення і часом з дуже бідним штучним освітленням; їм фактично бракувало можливостей зайняти свій час і контактувати з людьми. Більшість із них перебувала в таких шкідливих умовах значний період часу (від 10 місяців до більш як два роки). Така ситуація може повністю відповідати чинним в Україні законодавчим положенням стосовно поводження із засудженими до смертної кари, проте це не змінює того факту, що, на думку *CPT*, вона становить нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження» (пункт 134).

Крім того, зазначалося, що делегація одержала від ув'язнених, засуджених до смертної кари, численні скарги на те, що їм бракувало інформації про їхню правову ситуацію, розвиток справ, наслідки звернень про перегляд справ, розгляд скарг тощо (пункт 138).

96. У своїй відповіді на звіт 1998 року Український Уряд зазначив, що для вирішення проблем, визначених *CPT*, було вжито ряд організаційних і практичних заходів. Зокрема, було введено в дію Тимчасове положення, щоб гарантувати засудженим до смертної кари право на щомісячне побачення з рідними, на побачення з адвокатом для отримання правової допомоги, зі священиком і право отримувати і надсилати листи без обмежень. Крім того, було зазначено:

(i) що засуджені до смертної кари матимуть щоденні прогулянки на відкритому повітрі і що з цією метою буде перебудовано й переоснащено 196 ярдів у слідчих ізоляторах;

(ii) що з метою вдосконалення природного освітлення і доступу повітря в камери ставні та металеві козирки над вікнами камер було знято;

(iii) що з метою інформування засуджених до смертної кари про їхні права і правовий статус витяг із Тимчасового положення було прикріплено на стіні кожної камери.

Звіт 1999 року

97. Делегація *CPT* відвідала Україну 15–23 липня 1999 року. Під час візиту вона знову оглянула СІЗО № 313/203 у Харкові, де на той час утримувалося 23 засуджених до смертної кари. У звіті відзначалося, що з часу попереднього візиту сталися певні зміни. Зокрема, камери мали природне освітлення і були краще обладнані, ув'язнені виходили на щоденну прогулянку на відкритому повітрі тривалістю одна година, хоча зауважувалося, що було недостатньо місця для справжніх фізичних вправ (пункти 34–35). Крім того, було зазначено про важливий прогрес, досягнутий у забезпеченні права ув'язнених на побачення з рідними та листування (пункт 36). Проте *CPT* відзначив певні неприйнятні умови тримання, включно з фактом, що ув'язнені й далі перебували в камерах 23 години на добу і що можливість контакту з людьми залишалася дуже обмеженою (пункт 37).

Звіт 2000 року

98. Третій візит в Україну відбувся з 10 по 21 вересня 2000 року. Під час відвідин делегація оглянула, зокрема, СІЗО № 15 у Сімферополі. *CPT* привітав рішення органів влади України скасувати смертну кару і взяв до уваги, що вирoki стосовно більшості з майже 500 засуджених до смертної кари були замінені довічним ув'язненням.

99. Незважаючи на ці позитивні зрушення, *CPT* констатував, що поводження з цією категорією ув'язнених було основним джерелом занепокоєння для Комітету (пункт 67). Зазначалося, що, на додаток до попередньої Інструкції, виданої в липні 2000 року, і до впровадження двох установ із посиленням режимом, спеціально призначених для осіб, засуджених на довічне ув'язнення, до таких ув'язнених застосовувався режим суворих обмежень (пункт 68).

Тоді як життєвий простір у камерах загалом був задовільним і розпочалися роботи з оновлення камер в установах, які відвідувала делегація, основні проблеми стосовно доступу природного освітлення, якості штучного освітлення та вентиляції залишалися (пункт 69). Крім того, засуджені на довічне ув'язнення перебували в камерах 23 години на добу без організованої діяльності у будь-якій формі, а що стосується діяльності за межами камери, то вони мали право на півгодинну прогулянку, яка проходила в неприйнятних умовах. Ця категорія засуджених майже не мала контакту з людьми: з часу набуття чинності Інструкцією в липні 2000 року побачення з рідними було заборонено й ув'язнені мали право надсилати одного листа на два місяці, хоча обмеження щодо отримання листів не було (пункт 70).

100. У своїй відповіді на звіт Український Уряд зазначив про подальші зміни в законодавстві, які забезпечили право засуджених до довічного ув'язнення на щоденну прогулянку тривалістю одна година і два побачення з рідними на місяць тривалістю до чотирьох годин. Крім того, для забезпечення належного доступу світла металеві ставні було знято з вікон у всіх камерах.

ЩОДО ПРАВА

I. ПОПЕРЕДНІ ЗАПЕРЕЧЕННЯ УРЯДУ

101. Уряд повторив заперечення, зроблені на етапі розгляду питання прийнятності. На його думку, заявник, який перебував у «коридорі смерті» протягом чотирьох років, ніколи не звертався до органів виконавчої або судової влади будь-якого рівня із твердженнями про порушення його прав. Тим самим він не дав Урядові можливості належно відреагувати на заявлені порушення і забезпечити його засобами правового захисту, передбаченими національною системою захисту за наявності стверджуваного порушення прав.

102. Уряд підкреслив, що існуюча правова система (насамперед Конституція та інші правові акти) надають реальну можливість ефективного правового захисту прав людини. Він посилався на частину першу статті 55 Конституції України, згідно з якою «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». У зв'язку з цим Уряд звертався до Рішення Конституційного Суду від 25 грудня 1997 року, в якому було зазначено: «Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод».

103. Уряд далі повторив, що, відповідно до статті 248¹ Цивільного процесуального кодексу, «Громадянин має право звернутися до суду..., якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи. ...До суб'єктів, зазначених у частині першій цієї статті..., рішення, дії або бездіяльність яких може бути оскаржено до суду, належать органи державної виконавчої влади та їх службові особи».

104. Заявник заперечив подання Уряду, стверджуючи, що він вичерпав усі національні засоби правового захисту, які були в його розпорядженні.

105. Суд нагадує, що, відповідно до усталеної практики, метою принципу вичерпання національних засобів правового захисту, згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції, є надання Договірним державам можливості запобігти порушенню прав, допущених ними, чи виправити ці порушення перед тим, як заява подається до Суду. Проте використані можуть бути лише ті засоби правового захисту, що є ефективними. Стверджуване невичерпання цих засобів покладає на Уряд обов'язок довести Суду, що засіб правового захисту був ефективним як з практичного, так і з теоретичного погляду в даний час.

У разі якщо вимогу тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що засіб правового захисту, на який посилається Уряд, був фактично вичерпаний або – у зв'язку з певними обставинами справи – був неефективним чи неадекватним. Однією з таких обставин може бути те, що органи державної влади залишались абсолютно пасивними щодо серйозних заяв про невиконання своїх обов'язків або спричинення страждань службовими особами, наприклад, коли вони не виконали рішення суду. За таких обставин тягар доведення виникає знову і покладається на Уряд-відповідач, який має показати, що він зробив у відповідь на оскарження таких значних і серйозних питань (див., наприклад, рішення Суду від 28 липня 1999 року у справі «Селмуні проти Франції» (заява № 25803/94, п. 74–77, ECHR 1999-V).

106. Суд наголошує, що при застосуванні цього правила необхідно брати до уваги контекст. Відповідно, було визнано, що статтю 35 слід застосовувати з певною гнучкістю і без надмірного формалізму. Суд визнав, що правило вичерпання національних засобів правового захисту не є абсолютним чи вирішальним для того, щоб його застосовувати автоматично; зважаючи, чи було дотримано цього правила, важливо враховувати конкретні обставини окремого випадку. Це, зокрема, означає, що Суд повинен реально брати до уваги не тільки наявність формальних засобів захисту в правовій системі Договірної держави, а й загальний правовий і політичний контекст, у якому вони застосовуються, так само як і особисті обставини заявника (див. «Акдівар та інші проти Туреччини», рішення від 16 вересня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, с. 1211, п. 69).

107. У цій справі Суд, беручи до уваги усні показання свідків, надані представникам Суду, та документи, подані сторонами, зауважив, що заявник не скористався можливістю подати будь-яку скаргу щодо умов тримання під вартою – усну чи письмову – начальникові слідчого ізолятора, його заступникові, контролерові або прокуророві. Суд вважає такими, що заслуговують на довіру, твердження начальника слідчого ізолятора, що він регулярно, один раз на тиждень відвідував засуджених до смертної кари (див. пункт 35 вище).

108. З іншого боку, відзначає Суд, хоча начальник слідчого ізолятора і заявив, що кожного засудженого до смертної кари було ознайомлено з правами та обов'язками і всі вони підписали відповідний документ, заявник скаржився, що не отримував такого документа до дня візиту представників Суду, але тоді відмовився підписати його (див. пункт 17 вище). Отже, він нічого не знав про належні йому права та обов'язки.

Уряд не навів доказів того, що заявник якимось іншим способом був поінформований про свої права чи відповідні можливості, завдяки яким могли бути задоволені його скарги. За цих обставин той факт, що він не звернувся з офіційною скаргою стосовно умов тримання в ув'язненні належним чином, не може бути використаний проти заявника.

109. Суд також має розглянути той факт, що заявник регулярно зустрічався зі своїм адвокатом, з яким могли обговорюватися правові аспекти, зокрема й умови тримання під вартою. Однак не заперечується, що адміністрація слідчого ізолятора наполягала на присутності охоронця під час побачень заявника з адвокатом та родичами (див. пункт 24 вище). Заявникові, який не міг у цих умовах вільно спілкуватися з адвокатом чи родичами, не можна ставити за вину неподання жодної скарги стосовно умов тримання його під вартою, зокрема і скарги щодо адміністрації слідчого ізолятора.

Що стосується можливості вчинення цивільного позову в суді, то Суд повторює, що пункт 1 статті 35 вимагає, щоб національні засоби правового захисту були не тільки доступними, а й могли ефективно виправити стверджені порушення прав людини, гарантовані Конвенцією. Оскільки заявник фактично не розпочав цивільного провадження, щоб оскаржити умови тримання під вартою. Суд зауважує, що Уряд не продемонстрував, яким чином таке провадження могло привести до поліпшення умов. Він також не навів жодного прикладу з національної судової практики, щоб показати, що таке провадження, ініційоване засудженим, могло бути перспективним.

110. За цих обставин Суд доходить висновку, що не доведено з достатньою певністю, що завдяки засобам правового захисту, запропонованим Урядом, було б задоволено скарги заявника щодо умов тримання під вартою. Відповідно, Суд вирішив, що заперечення Уряду стосовно невичерпання національних засобів правового захисту не можуть бути взяті до уваги.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

111. Заявник скаржиться на умови, в яких його тримали в «коридорі смерті» у слідчому ізоляторі м. Сімферополя, стверджуючи, що ці умови спричинили поведження, що підпадає під дію статті 3 Конвенції, в якій сказано: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

А. Умови тримання заявника в «коридорі смерті»

1. Подання сторін

112. Заявник стверджував, що його право бачитися із сім'єю було обмежено до одного побачення на місяць по 10–20 хвилин, що йому не дозволялося ходити на прогулянки, що в його камері була тільки одна маленька лампа, не було вікон, дзеркала та гир і що йому не дозволялося отримувати посилки з їжею, вітамінами, книжками та одягом. Він стверджував, що якість харчів у слідчому ізоляторі була незадовільна і це викликало у нього пронос та болі в шлунку, зовсім не було м'яса, овочів чи білого хліба. Крім того, під час візитів дружини йому не дозволяли розмовляти з нею рідною мовою. Він також зазначав, що його було позбавлено предметів першої необхідності, таких, як зубна паста, мило та шампунь, не було гарячої води, а холодна вода була вкрай рідко: він приймав душ лише один раз на десять днів по 5 хвилин і без мила. Він повідомляв, що всі засуджені, дехто з них хворий на СНІД, голилися однією бритвою. Насамкінець він стверджує, що був позбавлений будь-якої кваліфікованої медичної допомоги і що в слідчому ізоляторі не було ні телевізора, ні радіо, ні іншої можливості спілкуватися із зовнішнім світом.

113. У своїх письмових зауваженнях, які Суд отримав 17 березня 1999 року, заявник повідомив, що з 10 лютого по 10 жовтня 1997 року він перебував у камері разом з іншими засудженими. Через три місяці до його камери перевели третього в'язня, хворого на рак і туберкульоз, який згодом помер від дистрофії.

114. За словами заявника, радіо в камері працювало рідко, а умивальник було встановлено лише в січні 1999 року. У камері не було гарячої води. Він стверджував, що в їжі часто траплялися таргани і блощиці. Йому дозволялося отримувати посилки з їжею до 8 кілограмів двічі на місяць. Проте були обмеження на певні види продуктів: сир і риба, наприклад, були заборонені як швидкопсувні.

115. Далі заявник зазначив, що побачення з дружиною тривали не більше тридцяти хвилин, їх відокремлювали ґрати і скло. Він також скаржився, що бритва, яку йому видавали, уже була у використанні, постільна білизна не була належним чином випрана, а приймати душ йому дозволялося лише один раз на дванадцять або чотирнадцять днів. Він також стверджував, що його ніколи не оглядав лікар. Коли в лютому 1999 року він звернувся по медичну

допомогу, лікар прийшов наступного дня і пішов, не оглянувши його, лише сказав: «Неможливо лікувати печію, якщо вона спричинена поганим харчуванням».

116. Заявник повідомив, що до січня 1998 року він міг витратити у крамниці слідчого ізолятора лише 15 гривень. У магазині не було нічого, крім книжок, які коштували удвічі дорожче, ніж за межами слідчого ізолятора. Його не забезпечували ніякими газетами і не дозволяли отримувати їх від родичів. До травня 1998 року йому не дозволяли ходити на щоденні погулянки, а коли пізніше дозволили, вони тривали не більше 15–30 хвилин. Він зазначав, що дозвіл писати листи йому було надано 3 травня 1998 року.

117. 5 серпня 1999 року у своїх письмових зауваженнях щодо суті справи заявник повторював, що його камера не провітрювалася до 24 травня 1998 року. Пізніше він дістав змогу ходити на прогулянки на свіжому повітрі, які тривали 20–30 хвилин, але, крім прогулянок у наручниках по 15-метровому майданчику, у нього не було можливості займатися ніякими фізичними вправами. Наприкінці грудня 1998 року одну частину вікна в його камері відкрили, і почало циркулювати свіже повітря.

118. Заявник також зазначав, що харчування було дуже недоброякісне і зовсім не містило м'яса. Він часто знаходив у їжі тарганів, черв'яків, мух та інших комах. За його словами, хліб також був неякісним. Більше того, засуджені до смертної кари отримували тільки 15 грамів цукру на день, кількість якого він вважав недостатньою. За останні шість місяців вони взагалі не отримували цукру. Оскільки йшлося про питання гігієни, заявник казав, що йому дозволялося приймати душ лише один раз на десять чи навіть дванадцять днів у дуже брудній душовій. Душ приймали 5–10 хвилин. Більше того, засуджені користувалися одноразовими бритвами, які використовувалися кілька разів. Їх не забезпечували милом і зубною пастою, і вони не могли отримувати ці речі від родичів. Заявник також стверджував, що медичне обслуговування у слідчому ізоляторі було недостатнім, а адміністрація не забезпечувала стоматологічного обслуговування; зуби ніколи не лікували, лише виривали. Він зазначав, що не міг спати чи відпочивати через галас біля камери і через лампу, яка була увімкнена 24 години на добу.

119. Заявника двічі карали, замикаючи на десять днів у камері, з якої все було винесено. Причиною другого покарання було те, що охоронець знайшов у камері мило високої якості, а заявник відмовився пояснити, де він його взяв.

120. Заявник знову нагадав, що йому дозволяли раз на місяць бачитися з родичами і що протягом трьох з половиною років він не мав ніяких інтимних стосунків зі своєю дружиною. Під час візитів йому не дозволяли розмовляти рідною мовою, тому він зазнав дискримінації з огляду на дагестанське походження.

121. За його словами, засудженим не дозволялось отримувати ніяких щоденних газет, дивитися телевізор або слухати радіо, до того ж радіо часто ламалося. Заявникові було дозволено письмово контактувати із зовнішнім світом з травня 1998 року. Проте листи кілька разів губилися. Листи підлягали цензурі. Його камера була обладнана надзвичайно убого. До грудня 1998 року у нього не було умивальника.

122. Уряд стверджував, що було дотримано всіх чинних правил, які застосовувалися до заявника, зокрема щодо обладнання камери, медичного обслуговування, побачень і кореспонденції, як це передбачено Законом, Виправно-трудовим кодексом, Інструкцією та Тимчасовим положенням. Відповідно до частини четвертої статті 8 Закону, особи, засуджені до смертної кари, тримаються ізольовано від інших засуджених. Він зазначав, що обладнання в камері заявника відповідало санітарно-гігієнічним нормам: площа камери становила 12 квадратних, чи 48 кубічних метрів, в камері були радіо, ліжко, стіл, необхідне природне та електричне освітлення, холодна водопровідна вода і туалет. Будівля слідчого ізолятора мала центральну опалювальну систему, яка функціонувала восени та в зимовий період. Заявника було забезпечено триразовим харчуванням, одягом, взуттям та постільною білизною, як передбачено в частині третій статті 13 Закону.

123. Далі Уряд зазначав, що медична допомога, лікування, профілактичні антиепідемічні заходи щодо осіб, засуджених до смертної кари, організовувалися та здійснювалися відповідно до законодавства про охорону здоров'я. За твердженнями Уряду, заявник не звертався по медичну допомогу, і стан його здоров'я був задовільним. Він зазначав, що твердження заявника про незадовільні гігієнічні умови, чистоту постільної білизни та відсутність прогулянок на свіжому повітрі були безпідставними.

124. Уряд наголошував, що, відповідно до розпорядку, встановленого у слідчому ізоляторі, засуджені милися не рідше ніж один раз на десять днів під наглядом лікаря. Вони забезпечувалися 50 грамами мила та голилися звичайними або електричними бритвами. Щоразу після душу вони отримували чисту постільну білизну. Більше того, засуджені могли купувати у крамниці мило, зубну пасту, зубні щітки та інші речі. Один раз на місяць вони могли також купувати продукти харчування. Розмір коштів, які могли бути витрачені засудженими в магазині, становив 50 гривень (45 гривень до 3 липня 1998 року). Заявник купував у крамниці продукти харчування щомісяця.

125. Уряд стверджував, що з травня 1998 року заявникові були дозволені прогулянки у дворі, де він міг також займатися фізичними вправами. Більше того, коли засуджені до смертної кари проходили медичний огляд, використовувались наручники, відповідно до законодавства. За твердженнями Уряду, заявник ніколи не скаржився на спосіб, яким йому сковували руки.

126. Він також зазначав, що, відповідно до частини першої статті 12 Закону, після того як справа заявника була розглянута судом другої інстанції, дозволи на побачення з адвокатом на прохання заявника чи з родичами надава-

лися йому начальником Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим або його заступником, відповідальним за установи з питань виконання покарань. Частина четверта статті 12 Закону передбачає, що побачення з адвокатами та захисниками не обмежуються ні щодо їх кількості, ні стосовно тривалості.

127. Нарешті, Уряд зауважив, що з лютого 1997 року заявник не звертався зі скаргами щодо листування з родичами. Він не писав їм листів, а вони не писали йому. Обмеження кількості листів, які заявник мав право отримувати, не було.

128. У своїх подальших зауваженнях Уряд стверджував, що його уповноважена особа відвідувала місце ув'язнення заявника в липні 1999 року. Вона заявила, що умови тримання засуджених до смертної кари відповідають чинному законодавству, зокрема Інструкції від 20 квітня 1998 року. Уряд підкреслив, що було вжито всіх необхідних заходів для поліпшення правового статусу осіб, засуджених до смертної кари, в очікуванні законодавчих обговорень стосовно скасування смертної кари. З цією метою 25 червня 1999 року було прийнято Тимчасове положення, яке набрало чинності 11 липня 1999 року.

2. Оцінка Суду

129. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції передбачає одну з найголовніших цінностей демократичного суспільства. Вона абсолютно чітко забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» [GC], заява № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV).

130. Відповідно до прецедентної практики Суду, погане поводження має досягати певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка мінімального рівня жорстокості є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких, як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив, а в деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу і чи його наслідки вплинули несприятливо на особистість людини у спосіб, який не відповідає статті 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення (див. рішення у справі «Пірс проти Греції», заява № 28524/95, п. 67–68 і 74, ECHR 2001-III; і рішення у справі «Валашинас проти Литви», заява № 44558/98, п. 101, ECHR 2001-VIII).

131. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження мають у будь-якому випадку виходити за межі неминучого елемента страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поводження або покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції, держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципам поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які перевищували б неминучий рівень страждання, властивого триманню під вартою, і щоб, з огляду на практичні вимоги ув'язнення, її здоров'я і добробут були належним чином забезпечені (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [GC], заява № 30210/96, п. 92–94, ECHR 2000-XI).

132. На додаток, як підкреслював Суд в рішенні у справі «Сорінг проти Сполученого Королівства», сучасні підходи в державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи було перевищено допустимий поріг страждання або приниження (див. рішення у справі «Сорінг проти Сполученого Королівства» від 7 липня 1989 року, серія А, № 161, с. 41, п. 104). У випадку засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови і тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які можуть підвести поводження або покарання стосовно засудженого під дію заборони статті 3 (там само). Оцінюючи умови тримання під вартою, слід взяти до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні скарги заявника (див. рішення у справі «Дугоз проти Греції», заява № 40907/98, п. 46, ECHR 2001-III; та рішення у справі «Калашников проти Росії», заява № 47095/99, п. 95, ECHR 2002-VI).

133. Суд відзначає, що заявник скаржився на певні аспекти умов тримання його під вартою у слідчому ізоляторі м. Сімферополя. У зв'язку з цим Суд іще раз наголошує, що для кожної Договірної держави Конвенція діє лише щодо фактів, які мали місце після набрання Конвенцією чинності для цієї держави. Таким чином, юрисдикція Суду поширюється на скарги заявника лише стосовно періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України. Проте, оцінюючи наслідки для заявника умов тримання під вартою, Суд може також взяти до уваги увесь період, протягом якого він перебував під вартою як ув'язнений, включно з періодом до 11 вересня 1997 року, а також умови тримання протягом цього періоду (див. рішення у справі «Калашников проти Росії», згадуване вище, п. 96).

134. Крім того, Суд зауважує, що заявник перебував під вартою як засуджений до смертної кари до моменту, коли у червні 2000 року йому було замінено смертну кару довічним ув'язненням. Як зазначалося вище (див. пункти 89–91), застосування смертної кари в Україні було предметом суворої і неодноразової критики в резолюціях Парламентської асамблеї Ради Європи, в яких задокументовано, що з 9 листопада 1995 року до 11 березня 1997 року в цій державі виконано 212 смертних вироків. Проте пізніше Президент України ввів фактичний мораторій на виконання смертної кари; 29 грудня 1999 року Конституційний Суд визнав положення Кримінального кодексу, які

регулювали застосування смертної кари, неконституційними, а 22 лютого 2000 року смертна кара була скасована законом і замінена довічним ув'язненням (див. пункт 14 вище). Заявника було засуджено до смертної кари в лютому 1997 року, незадовго до введення мораторію. Суд погоджується з тим, що до офіційного скасування смертної кари та пом'якшення вироку заявник, напевне, перебував у стані деякої невизначеності, страху і побоювань щодо свого майбутнього. Проте він вважає, що ризик виконання вироку та супровідні почуття страху й побоювань з боку засуджених до смертної кари з часом мають зменшуватися через фактичне введення мораторію.

135. На момент засудження заявникові було 29 років. Його було поміщено до слідчого ізолятора м. Сімферополя 7 березня 1996 року. Він залишався там після того, як 10 лютого 1997 року Верховний суд Автономної Республіки Крим засудив його до смертної кари, а 15 травня 1997 року Верховний Суд України залишив це рішення без зміни (див. пункти 11 і 13 вище).

136. Суд бере до уваги свідчення заявника про те, що спочатку його не було поінформовано про правила слідчого ізолятора і про його права та обов'язки. На день приїзду делегації Суду його перевели до іншої камери і попросили підписати документ, який містив перелік його прав та обов'язків, не давши ніяких пояснень щодо змісту цього документа (див. пункт 17 вище). Інший документ, який містив ту саму інформацію, було прикріплено на стіні в камері. Свідчення, які він дав делегації, в цьому аспекті були переконливими, і Уряд не надав будь-яких доказів, які вказали б якусь попередню дату, коли заявника було поінформовано про його права та обов'язки.

137. Суд зауважує, що на день відвідин делегації Суду тридцять в'язнів, включно із заявником, перебували в слідчому ізоляторі м. Сімферополя в одиночних або двомісних камерах без можливості спілкування з іншими в'язнями (див. пункт 22 вище). Світло в камері заявника було ввімкнене цілодобово, проте вночі світилася тільки одна лампочка (див. пункт 37 вище).

138. Сторони не заперечували, що вперше заявникові дозволили вийти на одногодинну прогулянку 24 травня 1998 року. Крім того, Суд взяв до уваги твердження заявника, що вперше він вийшов на прогулянку без наручників 31 серпня 1999 року. Це збіглося із свідченнями п. Назаренка, який перебував у цьому самому слідчому ізоляторі (заява № 39483/98). Суд зазначав, що Уряд не підтримував свідчення, надані начальником слідчого ізолятора, про те, що в'язні були без наручників під час щоденних прогулянок з травня 1998 року (див. пункт 41 вище). Отже, Суд дійшов висновку, що до травня 1998 року заявник не мав можливості ходити на щоденні прогулянки, а до 31 серпня 1999 року під час прогулянок він перебував у наручниках (див. пункт 27 вище).

139. Суд взяв до уваги свідчення заявника про те, що в'язням дозволялися щоденні прогулянки, крім тих днів, коли вони приймали душ, а це було кожні сім або десять днів. У зв'язку з цим Суд визнає, що заявник мав можливість приймати гарячий душ кожні сім, а раніше кожні десять днів. Однак неможливо встановити точну дату, коли такий порядок було змінено. Хоча заявника не завжди забезпечували милом, він міг користуватися своїм (див. пункт 20 вище).

140. Камера, до якої заявника перевели на день візиту делегації Суду, була прибрана і чиста (див. пункт 55 вище), її площа приблизно відповідала даним, наведеним у письмових зауваженнях Уряду (див. пункт 122 вище). Тут був відкритий туалет, умивальник із краном холодної води, два ліжка, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. Було кілька книжок, газети, брусок мила і туалетний папір. Під час візиту делегації 4 жовтня 1999 року камера була занадто нагріта. Суд звертає увагу на те, що делегація відвідувала слідчий ізолятор м. Сімферополя у такий час, коли температура сягала 20 градусів. Суд взяв до уваги свідчення заявника про те, що колишня камера була в гіршому стані, ніж теперішня.

141. Суд зазначив, що заявникові дозволялося писати одного листа на місяць із 3 травня 1998 року і що його кореспонденція підлягала цензурі (див. пункти 28 і 121 вище). Ця інформація була підтверджена начальником слідчого ізолятора, який зазначив, що засуджені могли отримувати необмежену кількість листів (див. пункт 39 вище). Суд взяв до уваги свідчення заявника про те, що він не отримав одного з листів своєї дружини (див. пункт 28 вище). Ситуація стосовно відправлення та отримання листів поліпшилася після 11 липня 1999 року, коли набрало чинності Тимчасове положення (див. пункти 39 і 73 вище).

142. Суд не зміг достеменно встановити, чи були обґрунтованими скарги заявника про стан здоров'я, оскільки під час візиту делегації до слідчого ізолятора м. Сімферополя її не супроводжував незалежний лікар. За словами лікаря слідчого ізолятора, заявник ніколи не звертався по медичну допомогу (див. пункт 47 вище). Фельдшер стверджував, що заявник не просив надати йому стоматологічні послуги (див. пункт 51 вище). З медичної картки заявника, заведеної 20 березня 1996 року, випливало, що заявникові було зроблено щеплення 21 березня і 19 вересня 1997 року, 20 березня і 28 серпня 1998 року; крім того, він пройшов тестування на виявлення туберкульозу (включаючи флюорографію) 20 березня і 22 вересня 1996 року, 11 лютого та 12 серпня 1999 року. 29 квітня 1998 року він пройшов повне медичне обстеження, а також зробив аналіз крові у зв'язку зі скаргами на біль у руці. Лікар дійшов висновку, що стан його здоров'я задовільний, і порадив йому вживати більше вітамінів (див. пункт 57 вище).

143. Отже, Суд вважає, що медичні висновки та показання свідків, узяті делегацією 4 жовтня 1999 року і частково підтверджені свідченнями заявника, доводять про наявність у заявника постійного доступу до медичної допомоги. Більше того, зазначені вище свідчення підтверджують аргументи Уряду, що заявник отримував медичну допомогу, коли скаржився на проблеми із здоров'ям. Згідно з цими доказами, медичне обстеження здійснювали кваліфіковані і компетентні спеціалісти. Скарги та свідчення заявника про те, що допомога надавалася непрофе-

сійно або що вона спричиняла тілесний біль, не пов'язаний із терапевтичними заходами, не підтверджуються ні прямо, ні опосередковано.

144. Скарги заявника спрямовані проти відносно низького рівня медичної допомоги, яка надається у слідчому ізоляторі. Проте Суд не отримав доказів на підтвердження можливої професійної невідповідності або того факту, що медична допомога, яку надають медичні працівники слідчого ізолятора, не відповідає належним вимогам компетентної та професійної допомоги. У світлі цих обставин Суд не може стверджувати, що умови медичного обслуговування в слідчому ізоляторі м. Сімферополя порушували медичні та професійні стандарти.

145. Далі Суд зазначає, що дружина заявника як його законний представник зверталася по дозвіл відвідувати свого чоловіка. Вона отримала дозвіл на відвідання його 7, 14 та 21 вересня 1999 року. Більше того, 21 серпня 1999 року їй було дозволено відвідувати свого клієнта щовівторка. Під час цих побачень був присутній охоронець, який міг перервати розмову чи закінчити побачення (див. пункт 24 вище). Проте Суд не зміг достеменно встановити, чи бувало так, коли дружина заявника відвідувала його як член його сім'ї, чи як його законний представник. Загалом відвідини дружини заявника тривали 15–20 або щонайбільше 30 хвилин. Заявник бачився зі своєю дружиною за два тижні до візиту делегації до слідчого ізолятора м. Сімферополя, коли вона приходила як його захисник. Крім того, заявник свідчив, що останній візит його дружини як члена сім'ї відбувся у травні 1999 року. Документа на підтвердження того, що пізніше дружина заявника зверталася по дозвіл на побачення зі своїм чоловіком як член його сім'ї, не було.

146. Суд також визнає прийнятними скарги заявника про те, що під час побачень із дружиною йому не дозволяли розмовляти аварською мовою (див. пункт 24 вище) і що під час цих побачень він перебував у наручниках. Його твердження видавались достовірними, проте Уряд не надав жодних доказів для їх спростування. Втім, Суд зазначає, що в день візиту делегації заявник не стверджував, що йому й далі забороняли спілкуватися рідною мовою під час побачень із дружиною.

147. Суд з'ясував, що у травні 1999 року заявникові було надано дозвіл на отримання посилок і відтоді він міг купувати у крамниці слідчого ізолятора більше речей (див. пункт 21 вище). Цей факт підтвердив і начальник слідчого ізолятора (див. пункт 40 вище). Однак, хоча начальник слідчого ізолятора і сказав, що засуджені могли отримувати 6 посилок з продуктами харчування та дві бандеролі на рік, заявник стверджував, що йому дозволяли одержувати одну посылку та дві бандеролі кожні два місяці.

148. Суд загалом перевірів умови, в які заявника було поміщено під час ув'язнення в слідчому ізоляторі м. Сімферополя. Хоча умови тримання під вартою, в яких заявник перебував до візиту делегації Суду, неможливо встановити з цілковитою точністю, деякі факти є незаперечними й чітко встановленими. Суд з особливим занепокоєнням відзначає, що до травня 1998 року заявник разом з іншими ув'язненими, яких було засуджено до смертної кари, цілодобово перебував у надзвичайно тісній камері, вікна якої були закриті ставнями, внаслідок чого не було доступу природного освітлення, що не було жодної можливості для прогулянки на свіжому повітрі та що було мало або зовсім не було можливостей для будь-якої активності або людських контактів. Разом із зауваженнями *CPT* стосовно засуджених до смертної кари в Україні, які перебувають у таких самих умовах, Суд вважає, що тримання заявника в таких неприйнятних умовах, як ці, становить поведження, що принижує людську гідність, усупереч статті 3 Конвенції. Суд далі доходить висновку, що ситуацію заявника погіршував той факт, що увесь цей час він був засудженим до смертної кари, хоча, як зазначено в пунктах 14 і 134 вище, з березня 1997 року діяв мораторій.

149. Суд вважає, що у цій справі немає доказів існування реального наміру принизити чи зневажити заявника. Однак, незважаючи на те, що фактором, який слід брати до уваги, є питання про те, чи метою поведження було прагнення принизити або зневажити потерпілого, відсутність такої мети не виключає можливості визнання порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «V. проти Сполученого Королівства» [*GC*], № 24888/94, п. 71, ЕСЧР 1999-IX; та рішення у справі «Калашников проти Росії», згадуване вище, п. 101). Суд вважає, що умови тримання заявника під вартою, зокрема до травня 1998 року, мали завдати йому значного психологічного страждання і принижувати його людську гідність.

150. Суд підтверджує, що з травня 1998 року до дня візиту делегації Суду в жовтні 1999 року загальні умови тримання заявника під вартою, а також режим, що застосовувався у слідчому ізоляторі, значно поліпшилися. Зокрема, в камерах були зняті ставні з вікон, проводилися щоденні прогулянки, а ув'язненим було надано право на побачення та листування. Проте Суд зауважує, що до дня, коли з'явилися ці поліпшення, заявник перебував під вартою в цих шкідливих умовах уже 12 місяців, включаючи й 8 місяців після того, як Конвенція набрала для України чинності.

151. Розглядаючи суттєві умови тримання заявника під вартою та заняття, які йому пропонувалися, Суд також взяв до уваги, що в Україні існували серйозні соціально-економічні проблеми перехідного періоду і що до літа 1998 року адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте Суд зауважує, що брак коштів не може в принципі виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили рівень поведження, який суперечить статті 3 Конвенції. Крім того, економічні проблеми України жодним чином не можуть пояснити або виправдати окремі умови тримання під вартою, які у пункті 148 було визнано неприйнятними у цій справі.

152. Відповідно, в цій частині було порушення статті 3 Конвенції.

В. Стверджуване жорстоке поведження із заявником з боку службових осіб слідчого ізолятора в січні 1998 року та серпні 1999 року

153. Заявник доводив делегації Суду, що в січні 1998 року та 20 серпня 1999 року його було побито (див. пункти 29 і 30 вище). Він заявив, що кілька осіб у масках з'явилися до нього в камеру, при цьому їх супроводжував начальник слідчого ізолятора (див. пункт 30). Він також згадував капітана Дорошенка, що єдиний був без маски. Другий інцидент, за словами заявника, трапився, коли він уперше побачив начальника слідчого ізолятора в 1999 році. Він стверджував, що його було побито через відмову зняти шорти, в які він був одягнений у спекотну погоду.

154. Суд повторює, що заявлене жорстоке поведження мають підтверджувати відповідні докази (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Клаас проти Німеччини» від 22 вересня 1993 року, серія А, № 269, с. 17–18, п. 30). Оцінюючи ці докази, Суд послуговується критерієм доведення «поза розумним сумнівом», але додає, що таке доведення може впливати зі співіснування достатньо переконливих, чітких і послідовних висновків чи подібних неспростовних презумпцій факту (див. «Ірландія проти Сполученого Королівства», рішення від 18 січня 1978 року, серія А, № 25, с. 64–65, п. 161 в кінці; та «Лабіта проти Італії», заява № 26772/95, п. 121, ECHR 2000-IV).

155. У цій справі Суд зауважує, що у своїх усних свідченнях, які заявник дав делегації, він стверджував, що побиття траплялися досить часто, навіть перед зазначеними подіями. Він не впізнав людей, які били його, окрім п. Дорошенка, який був без маски і віддавав накази. Вони били його по спині і на шматки розідрали його шорти. Заявник не скаржився керівництву слідчого ізолятора і не звертався по медичну допомогу. Він скаржився Генеральному прокуророві (див. пункт 31 вище).

156. Суд вважає, що твердження заявника містять певну кількість деталей та елементів, які навряд чи знайдеш у вигаданій історії. Однак він бере до уваги факт відсутності будь-яких записів про жорстоке поведження, описане заявником. Більше того, твердження заявника містять деякі плутані посилання: попри його твердження про те, що в січні 1998 року до його камери зайшло кілька осіб у масках, яких супроводжував начальник СІЗО, і що капітан Дорошенко також був присутній, заявник стверджував, що другий інцидент відбувся, коли він уперше побачив начальника СІЗО.

157. У зв'язку з другим інцидентом, який мав місце 20 серпня 1999 року, заявник також згадує капітана Дорошенка. Суд зазначає, що пан В. М. Єлізар'єв повідомив під час візиту делегації, що він працював начальником слідчого ізолятора два з половиною роки, тобто з лютого 1997 року, а отже, неправда, що заявник уперше бачив його 20 серпня 1999 року (див. пункт 30 вище).

158. Суд висловлює жаль, що під час візиту до СІЗО м. Сімферополя делегація не провела бесіду з капітаном Дорошенком. Однак він бере до уваги, що заявник не подавав жодної скарги начальника СІЗО, його заступникові або старшому охоронцеві, який також був уповноважений отримувати скарги та заяви (див. пункти 30 і 54 вище). За його свідченнями, лікареві СІЗО він також не подав жодної скарги (див. пункт 47 вище). Втім, фельдшер стверджував, що заявник скаржився не більше, ніж інші в'язні (див. пункт 50 вище).

159. Суду відомо про побоювання заявника щодо наслідків його бесіди з делегацією (див. пункт 31 вище). Однак ці побоювання не пояснюють відсутності будь-якої скарги про жорстоке поведження з боку службовців СІЗО. Його подальші пояснення, що «марно» було подавати скаргу начальникові (див. пункт 30 вище), також не переконують Суд.

160. Заявник говорить, що вперше бачив начальника СІЗО 20 серпня 1999 року (див. пункт 30 вище). Це твердження прямо суперечить свідченням начальника, який стверджував, що він регулярно щотижня відвідував засуджених (див. пункт 35 вище). Суд зауважує, що свідчення начальника СІЗО були підтвержені в заяві № 39483/98 «Назаренко проти України»; фігурант цієї справи перебував у тому самому СІЗО і був заслуханий делегацією того самого дня, що й цей заявник. Він свідчив, що комендант відвідував в'язнів щовівторка (див. пункт 28 рішення у справі Назаренка). Суд не вважає вірогідним, що адміністрація СІЗО застосовувала б різні процедури до в'язнів, беручи до уваги, що в СІЗО м. Сімферополя перебувало лише тридцять осіб, засуджених до смертної кари (див. пункт 34 вище). У світлі цих обставин Суд не визнає це твердження заявника як доказ, на який можна покластися.

161. Зважаючи, чи є достатньо доказів для підтвердження скарг заявника «поза розумним сумнівом», Суд бере до уваги відсутність медичних чи інших речових доказів, які встановлюють, що заявник зазнав, як він стверджує, ушкоджень внаслідок жорстокого поведження з боку працівників СІЗО м. Сімферополя. Факт незастосування сили службовцями СІЗО підтверджують усні заяви свідків, заслуханих делегацією. Тому Суд вважає неможливим встановити «поза розумним сумнівом», що заявник зазнав жорстокого поведження в СІЗО, як він це стверджує.

162. Отже, порушення статті 3 Конвенції в цій частині не було.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

163. У своїй заяві до Комісії заявник стверджував, що його право бачитися з дружиною було обмежене одним побаченням на місяць по 10 – 20 хвилин, а під час побачень йому не дозволяли розмовляти з нею рідною мовою. Він також зазначав, що йому не дозволяли отримувати посилки з продуктами харчування, вітамінами, книжками та одягом. Нарешті, він заявляв, що не мав можливості дивитися телевізор або слухати радіо та не мав жодної змоги контактувати із зовнішнім світом. У його письмових зауваженнях щодо прийнятності та суті справи заявник також стверджує, що його було позбавлено будь-яких інтимних контактів з дружиною.

164. Суд вважає, що скарги заявника мають бути розглянуті відповідно до статті 8 Конвенції, яка передбачає: «1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

165. Насамперед Суд повторює, що Конвенція діє для всіх Договірних сторін виключно стосовно тих фактів, які мали місце після набрання Конвенцією чинності для цієї сторони. Отже, Суд має юрисдикцію розглядати скарги заявника, які стосуються періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України.

А. Можливість для заявника отримувати посилки і бандеролі та листуватися з рідними

166. Під час візиту делегації Суду до слідчого ізолятора м. Сімферополя було встановлено, що з травня 1998 року заявникові було дозволено писати одного листа на місяць (див. пункт 28 вище). Проте Суд не може точно з'ясувати, чи використовував заявник це право, та встановити кількість листів, які він отримав і які надіслав родині. У зв'язку з цим Суд наголошує, що, відповідно до Інструкції, заявник мав право надсилати одного листа на місяць і отримувати листи без обмежень (див. пункт 72 вище). Крім того, Суд уже зазначав, що заявник не отримав одного листа від дружини. Однак заявник не указував точну дату, коли цей лист йому було надіслано. Згідно із заявами свідків, заслуханих делегацією, ситуація з відправленням та отриманням пошти значно покращилася (див. пункти 39 і 73 вище) після введення в дію Тимчасового положення 11 липня 1999 року.

167. Суд також зазначає, що з травня 1999 року заявник почав отримувати посилки і мав можливість купувати більше речей у крамниці СІЗО. Заявник підтверджував, що йому було дозволено отримувати одну посилку та дві бандеролі кожні два місяці (див. пункт 21 вище).

168. Суд вважає, що згадані вище обмеження з боку державної влади є втручанням у право заявника на повагу до його кореспонденції, яке гарантує пункт 1 статті 8 Конвенції, і що ці обмеження можуть бути виправдані, тільки якщо було виконано умови пункту 2 цієї статті.

169. Зокрема, щоб не суперечити статті 8, втручання має бути здійснене «згідно із законом», мати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі «Сілвер та інші проти Сполученого Королівства» від 25 березня 1993 року, серія А, № 61, с. 32, п. 84; і рішення у справі «Петра проти Румунії» від 23 вересня 1998 року, *Reports* 1998-VII, с. 2853, п. 36).

170. Насамперед Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене «згідно із законом». Цей вираз передовсім вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, зокрема, має бути здатною передбачити його наслідки для себе, а крім того, це законодавство має відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах «Круслен проти Франції» та «Ювіг проти Франції» від 24 квітня 1990 року, серія А, № 176-А, с. 20, п. 27, і серія А, № 176-В, с. 52, п. 26, відповідно).

171. Уряд у своїх письмових зауваженнях посилається на Закон. У додаткових зауваженнях Уряд посилається на Виправно-трудоий кодекс (Кодекс), Інструкцію та Тимчасове положення (див. пункт 122 вище).

1. Період з 11 вересня 1997 року по 11 липня 1999 року

172. Суд зауважує, що Закон регулює умови тримання під вартою до набрання вироком законної сили (див. пункт 74 вище). Із заяв свідків, заслуханих делегацією, та з документів, наданих Урядом, видно, що після набрання вироком законної сили умови тримання під вартою засуджених до смертної кари головним чином регулювались Інструкцією, виданою Міністерством юстиції, Генеральною прокуратурою та Верховним Судом (див. пункти 71–73 вище). Проте Кодекс встановлює основну правову базу стосовно умов тримання під вартою (див. пункти 80–85 вище).

а) Виправно-трудоий кодекс

173. Суд зауважує, що, хоча Кодекс відповідає другій вимозі, яка впливає з виразу «згідно із законом», а саме – що закон має бути доступний, він не відповідає третій вимозі, тобто що закон має бути передбачуваний стосовно змісту й характеру оскаржуваних заходів.

174. Суд зазначає, що Уряд посилається на частину третю статті 41 Кодексу, згідно з якою «засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік» (див. пункт 83 вище). Однак це положення є частиною статті 41, яка встановлює правила стосовно отримання посилок і бандеролей особами, засудженими до позбавлення волі. Суд вважає, що було б незрозуміло, якби особи, засуджені до смертної кари, включались до осіб, засуджених до позбавлення волі, у розумінні Кодексу, оскільки смертна кара застосовується до злочинців, перевиховання яких шляхом позбавлення волі вважається неможливим. Суд зауважує, що частина друга статті 41 Кодексу робить юридичну ситуацію більш непевною, оскільки вона передбачає, що «засудженим, які відбувають покарання в тюрмах, одержання посилок і передач не дозволяється» (там само). У даному випадку заявник перебував у постійному ув'язненні в слідчому ізоляторі м. Сімферополя, а не у виправно-трудоий колонії, не у виховно-трудоий колонії чи у виправно-трудоий колонії-поселенні, як зазначено в частинах першій та четвертій цієї статті (там само).

175. У світлі цих обставин Суд доходить висновку, що обмеження, встановлені Кодексом, згідно із зауваженнями Уряду, не були передбачуваними, щоб відповідати вимогам пункту 2 статті 8 Конвенції, оскільки заявник не міг знати напевно, чи застосовуються до нього обмеження, встановлені Кодексом, щодо кількості посилок і бандеролей, які ув'язненим було дозволено отримувати від родичів.

б) Інструкція

176. Суд зауважує, що Інструкція – це внутрішній документ, не доступний для громадськості: Уряд надіслав Суду лише її частину.

177. Суд зазначає, що за цих обставин не можна говорити, що втручання у право заявника стосовно його кореспонденції здійснювалося «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції. Справді, Інструкцію замінило Тимчасове положення, затверджене наказом № 72 Державного департаменту України з питань виконання покарань 25 червня 1999 року та зареєстроване 1 липня 1999 року під № 426/3719 Міністерством юстиції України. Це Положення набрало чинності 11 липня 1999 року і було оприлюднене. Однак Тимчасове положення не застосовується до фактів, які мали місце до 11 липня 1999 року.

178. Таким чином, у період з 11 вересня 1997 року по 11 липня 1999 року статтю 8 Конвенції було порушено.

2. Період після 11 липня 1999 року

179. Суд зауважує, що заявник не скаржився на те, що його листи чи листи його родичів, включаючи дружину, яка виступає його адвокатом, відкривалися і перевірялися адміністрацією СІЗО, навіть якщо це й мало місце.

180. Що стосується обмежень, встановлених Тимчасовим положенням, згідно з яким заявникові було дозволено отримувати шість посилок і три бандеролі на рік, Суд визнає, що таке обмеження становить втручання у право заявника на повагу до кореспонденції. Таке втручання здійснене «згідно із законом», тобто Тимчасовим положенням, і може бути розцінене як таке, що має законну мету – «запобігання заворушенням чи злочинам», якщо брати до уваги заінтересованість адміністрації слідчого ізолятора в забезпеченні того, щоб до слідчого ізолятора не потрапляли шкідливі речі.

181. У зв'язку з необхідністю такого втручання Суд має взяти до уваги проблему, яка логічно впливає з обробки необмеженої кількості посилок, що прибуватимуть до великої пенітенціарної установи, – у даному випадку в установі перебувало більше трьох тисяч ув'язнів (див. пункт 34 вище). Надання дозволу ув'язненим на отримання необмеженої кількості посилок чи бандеролей спричинить значне збільшення роботи в частини персоналу слідчого ізолятора при контролюванні кожної посилки з погляду забезпечення слідчого ізолятора. Режим внутрішньої безпеки слідчого ізолятора має на меті захист громадськості від небезпечних злочинців, а також захист самих ув'язнених. У зв'язку з цим адміністрація слідчого ізолятора законно заінтересована в захисті безпеки засобами, які б зменшили або обмежили ризик небезпеки. Разом з тим має бути дотриманий необхідний баланс між інтересами безпеки і повагою до права ув'язненого на підтримання контактів із зовнішнім світом.

182. У цій справі Суд вважає, що можливість отримувати посилки чи бандеролі кожні шість тижнів можна розцінювати як такий баланс, з огляду на те, що адміністрація слідчого ізолятора забезпечує одяг, їжу та медикаменти для всіх ув'язнених на період їхнього перебування під вартою. Додатково Суд посилається на свідчення Уряду про відсутність обмежень для родичів надсилати ув'язненим гроші на придбання продуктів у магазині слідчого ізолятора.

183. На цих підставах та з огляду на право розсуду, яке належить Урядові при врегулюванні в'язничного життя, Суд вважає, що заходи були пропорційні меті запобігання заворушенням та злочинам.

184. Таким чином, порушення статті 8 Конвенції стосовно періоду після 11 липня 1999 року не було.

В. Щодо неможливості інтимних стосунків заявника з дружиною

185. У своїх письмових зауваженнях заявник стверджував, що йому було відмовлено в будь-яких інтимних стосунках з дружиною. Вона висловила таку саму скаргу під час візиту делегації до слідчого ізолятора м. Сімферополя (див. пункти 25 і 115 вище).

186. Суд зауважує, що сторони не дискутували з приводу того, що адміністрація СІЗО відмовила в можливості статевого стосунку між заявником та його дружиною під час побачень.

187. Суд вважає, що, оскільки ув'язнення за самою своєю природою є обмеженням приватного і сімейного життя, сприяння з боку в'язничної адміністрації в підтриманні ефективних контактів з близькими членами родини є суттєвим аспектом права ув'язнених на повагу до сімейного життя (див., наприклад, рішення у справі «Мессіна проти Італії» (N 2), заява № 25498/94, п. 61, ECHR 2000-X). Водночас Суд визнає, що деякі заходи контролю за контактами ув'язнених із зовнішнім світом вимагаються Конвенцією і самі по собі не суперечать їй (див., наприклад, *mutatis mutandis*, справу Сілвера та інших, згадувану вище, с. 38, п. 98).

188. Схвалюючи розвиток реформ у деяких країнах Європи на вдосконалення умов тримання у місцях позбавлення волі, що сприяє побаченням між подружжям, Суд вважає, що відмову в наданні таких побачень у даний час можна вважати виправданою, якщо це робиться з метою запобігання заворушенням чи злочинам, у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції (див., наприклад, «E.L.H. і P.B.H. проти Сполученого Королівства», № 32094/96 і 32568/96, рішення Комісії від 22 жовтня 1997 року, *Decisions and Reports* 91, с. 61; та «Калашников проти Росії» (ухв.), № 47095/99, ECHR 2001-XI).

189. Отже, виходячи з обставин цієї справи, Суд доходить висновку, що обмеження побачень заявника з дружиною було пропорційним поставленій законній меті.

190. Відповідно, порушення статті 8 Конвенції не було.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

191. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

192. Заявник вимагав 5000000 доларів США за завдану йому матеріальну і моральну шкоду. Він стверджував, що його засудили незаконно і що порушення Конвенції в його справі, які завдали йому тяжкої фізичної і психічної шкоди і становили втручання в його сімейне життя, спричинили до значних хвилювань і переживання. Він також сподівався на виправдання, скасування покарання і зняття судимості.

Що стосується матеріальної шкоди, заявник стверджував, що, крім 35 доларів США, які його дружина платила двічі на місяць за різні речі, куплені в СІЗО м. Сімферополя протягом одного року, та витрат на поїздки до Страсбурга (2000 доларів США) з метою представлення інтересів заявника в установах Конвенції, він не мав змоги підрахувати її витрати.

193. Уряд спочатку доводив, що немає причинного зв'язку між фактами, які розглядає Суд, і нематеріальною шкодою, компенсувати яку вимагає заявник з огляду на страждання, яких зазнала його дружина і двоє синів внаслідок засудження та ув'язнення заявника. Уряд також стверджував, що витрати представника заявника частково пов'язані з провадженням у кримінальній справі, а не із заявою, поданою до Суду. Більше того, реальність, необхідність і розумність розміру цих витрат лише частково підтвержені документально.

Що стосується вимог заявника про відшкодування моральної шкоди, пов'язаної з моральними стражданнями внаслідок його засудження та ув'язнення, то Уряд доводив, що ці вимоги не мають жодного відношення до справи. Нарешті, що стосується вимог про відшкодування моральної шкоди, пов'язаної з принизливими умовами тримання під вартою, то Уряд звертався до Суду з проханням визначити розмір компенсації на справедливій основі, беручи до уваги відповідну практику Суду та економічну ситуацію України.

194. Беручи до уваги свої висновки стосовно скарг заявника за статтями 3 і 8 Конвенції, Суд вважає, що він зазнав певної моральної шкоди у зв'язку із загальними умовами тримання його під вартою та обмеженнями з боку органів влади його права на повагу до кореспонденції (див. пункти 152 і 178 вище). Керуючись принципом справедливості, Суд присуджує заявникові 2000 євро за нематеріальну шкоду плюс будь-який податок, який може бути накладений на цю суму.

Відсотки у разі несвоєчасної сплати

195. Суд вважає, що відсоток, який нараховуватиметься у разі несвоєчасної сплати, має спиратися на розмір річної відсоткової ставки, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти (див. рішення у справі «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» від 3 липня 2002 року, заява № 28957/95, п. 124, що має бути опубліковане в ECHR 2002).

На цих підставах Суд одногласно

1. *Відхиляє* попередні зауваження Уряду.

2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції щодо умов тримання заявника в «коридорі смерті».

3. *Постановляє*, що порушення статті 3 Конвенції щодо стверджуваного жорстокого поведіння із заявником з боку адміністрації слідчого ізолятора м. Сімферополя в січні 1998 року та серпні 1999 року не було.

4. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції стосовно права заявника на повагу до його кореспонденції у період з 11 вересня 1997 року до 11 липня 1999 року.

5. *Постановляє*, що порушення статті 8 Конвенції стосовно права заявника на повагу до його кореспонденції у період після 11 липня 1999 року не було.

6. *Постановляє*, що порушення статті 8 Конвенції стосовно права заявника на повагу до приватного і сімейного життя не було.

7. *Постановляє*:

a) що протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним, згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 2000 (дві тисячі) євро як компенсацію за моральну шкоду в українських гривнях за курсом на день розрахунку, плюс будь-який податок, який може справлятися із зазначеної суми.

b) що зіпливом зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на названу суму нараховуватиметься відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.

8. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 29 квітня 2003 року, відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Голова
Секретар

Ніколас Братца
Майкл О'Бойл

**СПРАВА «АНДРІЙ ЯКОВЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF ANDREY YAKOVENKO V. UKRAINE**

(Заява № 63727/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

13 березня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

13/06/2014

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Андрій Яковенко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 18 лютого 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 2585/06, у подальшому – № 63727/11), яку 15 грудня 2005 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Андрій Олегович Яковенко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника спочатку представляв пан В. Черніков, а потім пан В. Комаров, обидва юристи практикують у м. Москва. Інтереси Уряду України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Н. Кульчицький.

3. Заявник, зокрема, стверджував, що матеріальні умови його тримання у Одеському та Київському СІЗО та під час його перевезення з Сокирянської до Торезької виправних колоній були нестерпними і у нього не було ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку з цими скаргами.

4. 9 лютого 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1969 році та проживав у м. Одеса. Наразі він відбуває в Україні покарання у вигляді позбавлення волі.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

6. Улітку 2002 року заявник, який станом на час подій був головою Одеської комсомольської організації (Союз комуністичної молоді), безуспішно висував свою кандидатуру на виборах до Одеської обласної ради. Як він стверджував, після виборчої кампанії Служба безпеки України (далі – СБУ) таємно встановила за ним стеження.

7. 15 грудня 2002 року СБУ затримала заявника у м. Одеса за підозрою в організації терористичної групи, створеної з числа членів Ленінської комуністичної спілки молоді України, та плануванні і організації кількох насильницьких злочинів, вчинених її членами.

8. 16 грудня 2002 року для проведення допиту заявника перевезли до м. Миколаїв, де за деякий час до того було затримано та взято під варту інших осіб, які належали до тієї ж групи.

9. У другій половині дня 16 грудня 2002 року заявником було підписано документ, у якому йому були роз'яснені його права як підозрюваного, та висловив бажання скористатися послугами адвоката. У той же день заявнику у межах надання правової допомоги призначили захисника А.С. У його присутності заявник відмовився від призначеного захисника та заявив, що згоден на допит без участі захисника, поки його дружина не найме захисника у приватному порядку.

10. Того ж дня заявника допитали і він визнав свій зв'язок з комуністичною партією та комсомольською організацією, багатьох з активістів яких, названих слідчим, він знав особисто. У той же час заявник заперечував свою участь у будь-якій злочинній діяльності цих осіб або обізнаність щодо неї. Протокол допиту заявника містив його підпис, розміщений під переліком його прав як підозрюваного, в якому також зазначалося, що він погодився на допит без участі захисника.

11. Того ж дня заявника помістили до ІТТ м. Миколаєва, у якому, як стверджував заявник, були погані побутові умови. У подальшому заявнику продовжили строк тримання під вартою та перевели до Миколаївського СІЗО.

12. 17 грудня 2002 року було проведено очну ставку заявника з А., однією з осіб, причетних до членства у злочинній групі заявника. У протоколі очної ставки зазначається, що перед допитом слідчий повідомив сторони про їхні процесуальні права та запитав заявника, чи згоден він, з огляду на те, що він не має захисника, брати участь в очній ставці. Заявник висловив своє бажання взяти участь в очній ставці, зазначивши, що на цьому етапі він здатен представляти свої інтереси самостійно. Після цього А., інтереси якого представляв захисник, свідчив, що заявник спланував та організував кілька розбійних нападів, до яких були причетні А. та деякі інші особи з комсомольської організації. Почувши покази А., заявник відмовився від подальшої участі у очній ставці без захисника, і очну ставку було закінчено.

13. 21 грудня 2002 року адвоката А.А., найнятого дружиною заявника, було допущено до участі у справі в якості захисника заявника.

14. 25 грудня 2002 року заявнику було пред'явлено низку обвинувачень, включаючи організацію та керування терористичною групою з метою відновлення комуністичного ладу у насильницький спосіб та головування у кількох розбійних нападах («експропріаціях»), вчинених з метою заволодіння коштами для групи. Після пред'явлення обвинувачень заявника допитали у присутності А.А. Під час допиту заявник повторив свої попередні свідчення та заперечив участь у будь-якій злочинній діяльності. На запитання, чи піддавали його якому-небудь психологічному або фізичному жорстокому поводженню з боку органів слідства, заявник зазначив, що його не піддавали жодному жорстокому поводженню.

15. 21 лютого 2003 року заявник відмовився від послуг А.А., оскільки подальше розслідування його справи було передано до Управління СБУ в Одеській області, а А.А. практикував у м. Миколаїв.

16. 3 березня 2003 року заявника перевезли до Одеського слідчого ізолятора № 21 (надалі – Одеське СІЗО), де його тримали під вартою до листопада 2005 року.

17. 19 березня 2003 року заявника знову допитували як обвинуваченого у кримінальній справі. Перед початком допиту він підписав відмову від свого права на захист, зазначивши, що він може самостійно захищати власні інтереси. Під час допиту заявник відмовився відповідати на будь-які запитання, посилаючись на своє конституційне право не свідчити проти себе. Під час кількох допитів навесні 2003 року заявник вирішив не свідчити проти себе та підписав подальші відмови від свого права на захист.

18. 18 квітня 2003 року, посилаючись на свою змугу представляти власні інтереси, заявник відмовився від призначених йому у рамках надання правової допомоги захисників Д. та Р., обраних органами слідства, та вимагав, щоб на стадії слідства йому більше не призначали захисників у рамках надання правової допомоги.

19. 21 травня 2003 року захисника А. К., залучену дружиною заявника, було допущено до участі у справі як нового захисника заявника. Заявник, якого допитували у її присутності, відмовився давати свідчення та вирішив не свідчити проти себе.

20. 27 травня 2003 року слідство було завершено і заявник разом з десятьма іншими особами, підозрюваними в участі у тій самій злочинній групі, постав перед апеляційним судом Одеської області (далі – обласний суд), який розглядав справу в якості суду першої інстанції.

21. 24 липня 2003 року заявник та його захисник А.К. підписали протокол про те, що вони ознайомилися з рока чотирма томами матеріалів справи.

22. На початку вересня 2003 року обласний суд провів попереднє засідання у справі заявника та задовольнив клопотання інших підсудних Р., С. та Д. щодо надання їм додаткового часу для ознайомлення з матеріалами справи.

23. 3 вересня 2003 року дружина заявника відмовилася від послуг А. К., посилаючись на фінансові труднощі, і заявник звернувся до суду з проханням призначити йому захисника для представництва його інтересів.

24. На наступному засіданні (24 вересня 2003 року) обласний суд призначив О.К. новим захисником заявника та надав їй час для ознайомлення з матеріалами справи. Того ж дня суд відхилив клопотання заявника щодо надання йому додаткового часу для ознайомлення з матеріалами справи, зокрема, посилаючись на протокол, підписаний заявником, про те, що він повністю ознайомився з матеріалами справи, та те, що він не подав таке клопотання до початку судового розгляду, а також на той факт, що заявник міг вимагати повного або часткового зачитування судом документів з матеріалів справи, що розглядатимуться на конкретному засіданні, перед їхнім розглядом.

25. У невизначену дату обласний суд відмовив у задоволенні клопотання заявника про призначення його батька, який не був юристом, його захисником, посилаючись на конфлікт інтересів, що міг виникнути у випадку задоволення цього клопотання. Зокрема, батька заявника було викликано для допиту в якості свідка у справі. За словами заявника, його батька зрештою ніколи не допитували і він навіть ніколи не отримував офіційної повістки.

26. 17 листопада 2003 року захисник заявника О.К. не з'явилася в судові засідання.

27. 24, 25 та 26 листопада 2003 року заявник звертався з клопотанням про відсторонення О.К. від участі у провадженні, стверджуючи, що представляючи його інтереси, вона поводитися пасивно, не підтримувала обрану ним стратегію захисту, і він волів би, щоб його інтереси представляв захисник, діяльність якого фінансується у приватному порядку. 26 листопада 2003 року клопотання заявника задовольнили і йому надали час до 1 грудня 2003 року для укладення договору із захисником у приватному порядку.

28. 1 грудня 2003 року суд у рамках надання правової допомоги призначив заявнику, який все ще не зміг укласти договір з адвокатом у приватному порядку, нового захисника А.Б.

29. 26 січня 2004 року заявник подав клопотання про заміну призначеного йому судом у рамках надання правової допомоги захисника А.Б. на О.К., яка перед тим представляла його інтереси як захисник, призначений судом, але з якою тепер дружина заявника уклала договір у приватному порядку. Це клопотання було задоволено, і О.К. представляла інтереси заявника до кінця судового розгляду.

30. Під час судового розгляду заявник визнав, що він підтримує комуністичні ідеї та брав участь у публікації та розповсюдженні пропаганди. Проте він заперечував участь у будь-яких насильницьких злочинах. Заявник також скаржився на те, що органи слідства піддавали його та інших підсудних жорстокому поводженню з метою подолання їхнього психологічного опору. Зокрема, після затримання заявника у грудні 2002 року працівники правоохоронних органів погрожували йому фізичним жорстоким поводженням та робили некоректні зауваження щодо його дружини та сімейного життя. Також його перевозили до м. Миколаїв вдягненим у наручники, лежачи на підлозі автозаку з чорною в'язаною шапкою на голові та обличчі, що утруднювало дихання і спричинило серцевий напад.

31. Після смерті під час судового провадження Б., одного з інших підсудних, заявник та інші підсудні вимагали розслідування обставин його смерті, стверджуючи, що вона настала через катування і що вони на стадії слідства теж зазнали жорстокого поводження. Після проведеного розслідування прокуратура повідомила обласний суд про те, що Б. помер від раку і не було жодних доказів жорстокого поводження з іншими підсудними.

32. Як стверджував заявник, йому було дуже важко зосередитися під час судового розгляду. Зокрема, на стан його здоров'я негативно вплинули умови його тримання під вартою та ненадання йому медичної допомоги у Одеському СІЗО за його скаргами щодо хвороби серця.

33. Він зазначав, зокрема, що з березня до листопада 2003 року його тримали під вартою у камері № 187 другого корпусу Одеського СІЗО площею приблизно вісім квадратних метрів, з чотирма ліжками, і в ній на час його прибуття трималися п'ять осіб. Санвузли не були відокремлені перегородкою від житлового приміщення. Нагляді заважали будь-яким спробам затриманих усамітнитися, відділяли себе занавіскою. Співкамерники заявника були рецидивістами. Деякі з них страждали на інфекційні хвороби, такі як ВІЛ та туберкульоз. Адміністрація ігнорувала вимоги заявника як здорової особи, яка не має судимостей, про його переведення до іншої камери. У листопаді 2003 року заявника перевели до іншої камери, яка за матеріально-побутовими та санітарними умовами була дуже схожою. Крім того, доступ до банних приміщень був нерегулярним. Більше того, затриманих неодноразово свавільно та брутально обшукували і били представники загонів спеціального призначення.

34. Заявник також зазначив, що страждав на гіпертензивний синдром, нейроциркуляторну дистонію, ішемічну хворобу серця та аритмію, і у Одеському СІЗО не отримував жодної належної допомоги. Родина заявника надсилала йому ліки, які у деяких випадках безпідставно вилучали.

35. Заявник також стверджував, що у дні судових засідань його та інших підсудних зазвичай виводили з камер приблизно о 6 год ранку та розміщували разом з 20-30 іншими засудженими, яких мали перевозити у цей день,

у спеціальній кімнаті для очікування площею 15-20 квадратних метрів, без вікон та опалення. У таких умовах заявник та інші підсудні мали очікувати на прибуття автозаку по кілька годин. Після їхнього повернення з суду вони також зазвичай мали чекати по кілька годин у тій же кімнаті для очікування перед тим, як їх супроводжували до їхніх звичайних камер. У результаті вони пропускали час прийому їжі і часто залишалися голодними. «Сухі пайки», які їм видавалися, склалися з самого хліба. Інколи гарячі обіди надавалися в суді, але забезпечення ними було нерегулярним.

36. Заявник також стверджував, що скаржився щодо цих питань до суду, але безуспішно. Заявник надав неофіційні копії протоколів судових засідань, згідно з якими 22 грудня 2003 року заявник звернувся з клопотанням про відкладення судового засідання, оскільки він погано себе почував. 9 січня 2004 року заявник клопотав про направлення на прийом до лікаря кардіологічної лікарні. 10 січня 2004 року він поскаржився в суді на те, що у той день працівники конвойної служби примусили підсудних бігти, зігнувшись із вдягненими за спиною наручниками, до розташованої на шостому поверсі зали судових засідань та били іншого підсудного П., який перечебився та впав. 3 лютого 2004 року заявник поскаржився на те, що йому дозволяли лише годинну щоденну прогулянку, тоді як стан його серця вимагав, щоб він гуляв по дві години на добу. 12 лютого 2004 року заявник попросив суд перевірити умови тримання у Одеському СІЗО, стверджуючи, що стан його здоров'я та здоров'я інших підсудних погіршувався. 15 квітня 2004 року заявник скаржився до обласного суду на те, що 14 квітня 2004 року його та інших підсудних було виведено з їхніх камер о 8 год ранку і тримали до 14 год без обіду в кімнаті для очікування, де було холодно. Насамкінець, 16 квітня 2004 року заявник підтримав скаргу, подану іншим підсудним С., за твердженнями якого у день перед тим він та інші підсудні були змушені провести п'ять годин у холодній кімнаті для очікування. Як можна побачити у тому ж протоколі судового засідання, головуєчий суддя порадив заявнику та С. направити свої скарги начальнику СІЗО, проте вони цією порадою не скористалися, вважаючи її безуспішною.

37. Як стверджує Уряд, умови тримання заявника під вартою були достатніми для задоволення основних потреб заявника та відповідали станові його здоров'я. Хоча записи, які б дозволили ідентифікувати особи співкамерників заявника та відомості про стан їхнього здоров'я, не збереглися, але співкамерників, які страждали на інфекційні хвороби, було ізольовано від інших затриманих відповідно до чинного законодавства. Уряд надав номери різних камер, у яких заявника тримали протягом всього часу його перебування в Одеському СІЗО, та вказав, що ці камери мали площу від 7,6 до 8,5 квадратних метрів та були обладнані для розміщення у кожній з них чотирьох затриманих і не були переповненими. У камерах були вікна, що забезпечували достатній доступ природного світла, робочі санвузли, водопровід, опалення, електричне освітлення та вентиляція. Затримані щоденно забезпечувалися триразовим харчуванням, годинною щоденною прогулянкою та щотижневим доступом до банних приміщень.

38. Уряд також стверджував, що за станом здоров'я заявника регулярно наглядав медичний персонал СІЗО у зв'язку з його хронічними захворюваннями (гіпертензійний синдром, нейроциркуляторна дистонія, ішемічна хвороба серця та аритмія). У грудні 2003 року заявник пройшов у медичній частині СІЗО стаціонарне лікування Синдрому передчасного збудження шлуночків (аритмії). Крім того, заявник також неодноразово консультувався з цивільними лікарями-спеціалістами. Зокрема, 15 січня 2004 року за клопотанням заявника про проведення консультацій з цивільним кардіологом його оглянув кардіолог Одеської міської станції швидкої медичної допомоги, який підтвердив його попередні діагнози та надав рекомендації щодо подальшого амбулаторного лікування в СІЗО. У березні 2004 року заявник пройшов медичний огляд комісією цивільних лікарів, яка підтвердила задовільний стан його здоров'я та придатність для тримання під вартою та участі у суді. Уряд надав копію медичної довідки, згідно з якою 12 березня 2004 року заявника оглянули офтальмолог, уролог, терапевт, пульмонолог, кардіолог та невролог Одеської обласної клінічної лікарні.

39. Уряд також стверджував, що заявника та інших підсудних завжди швидко перевозили до суду та назад і в СІЗО вони отримували сніданки та обіди. Їх також забезпечували або сухим пайком, або гарячим обідом, що доставлявся до суду у дні проведення судових засідань. Харчування було організовано працівником К., і хоча копії доступних на той час меню не збереглися, не було жодних записів про які-небудь порушення організації харчування, що регулюється законом.

40. Уряд також стверджував, що не було жодних записів про будь-які скарги заявника або інших підсудних до адміністрації СІЗО, чи то до прокуратури м. Одеси на умови їх тримання під вартою, харчування або лікування. Уряд надав з цього приводу довідки від начальника Одеського СІЗО та прокуратури м. Одеси.

41. 19 липня 2004 року обласний суд засудив заявника за пропаганду насильницького повалення існуючого конституційного ладу та посягання на територіальну цілісність України; організацію озброєної банди та керівництво її діяльністю; участь у терористичному акті (підриві вибухівки в смітнику біля будинку СБУ у м. Київ); контрабанду товарів через російський кордон; незаконне поводження з вогнепальною зброєю та вибухівкою; неодноразові розбійні напади та втягнення неповнолітньої у злочинну діяльність. Заявнику обрали покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Суд також відхилив висунуті твердження про жорстоке поводження з заявником та деякими іншими підсудними як необґрунтовані. Насамкінець, Уряд зазначив щодо скарг на неадекватну медичну допомогу в Одеському СІЗО, що у березні 2004 року заявника оглянули цивільні лікарі та визнали стан його здоров'я задовільним, а заявника – таким, що може брати участь у судовому провадженні.

42. 18 серпня 2004 року заявник подав касаційну скаргу на цей вирок. У своїй скарзі, як і під час судового розгляду, заявник повторно стверджував про свою невинуватість та скаржився на жорстоке поводження. Він також повторив, що у Одеському СІЗО його не було забезпечено необхідною у зв'язку з його хронічними захворюваннями медичною допомогою, і що умови перевезення його та інших підсудних до приміщень суду були нелюдськими. У зв'язку з цим він зазначав, що 10 січня 2004 року працівники конвойної служби примусили його та інших підсудних бігти до зали суду на шостий поверх із вдягненими за спиною наручниками, і що 10 березня 2004 року на зворотному шляху до СІЗО затриманих свавільно тримали у автозаку додаткові дві години. У своїй касаційній скарзі заявник також скаржився на порушення його права на захист. У зв'язку з цим він зазначав, що після його затримання йому не надали захисника; його клопотання про призначення захисником його батька, який не є юристом, було відхилено; і його захисник О.К. не з'явилася у судові засідання 17 листопада 2003 року. Насамкінець, заявник скаржився, що було порушено його право на достатній час та можливості для підготовки свого захисту, оскільки обласний суд відхилив його клопотання про надання додаткового часу для ознайомлення з матеріалами справи для підготовки до суду. Заявник також стверджував, що він мав намір доповнити свою касаційну скаргу. Суду не надали копій таких доповнень.

43. 26 липня 2005 року Верховний Суд України перекваліфікував дії заявника з контрабанди на сприяння контрабанді, а в іншій частині залишив вирок суду першої інстанції без змін. Обвинувачення за розповсюдження пропаганди та посягання на територіальну цілісність України не переглядалося, оскільки заявник їх не оскаржував. У своїй ухвалі Верховний Суд України, зокрема, зазначив, що докази вини заявника включали в себе показання інших підсудних та потерпілих від його злочинів, надані під час судового розгляду, і що не було доказів того, що якісь свідчення, отримані під час досудового слідства, було відібрано із застосуванням жорстокого поводження у порушення прав заявника та інших підсудних на захист. Насамкінець, Верховний Суд України зазначив, що обласний суд обґрунтовано відхилив клопотання заявника про надання додаткового часу для ознайомлення з матеріалами справи, оскільки воно було необґрунтованим.

44. У листопаді 2005 року заявника для відбування покарання перевели до Сокирянської виправної колонії № 67 (далі – Сокирянська колонія).

45. У лютому 2009 року захисник заявника, який знаходиться у м. Москва, звернувся до обласного суду з клопотанням надіслати йому поштою низку документів з матеріалів справи заявника.

46. 25 червня 2009 року суд відмовив у задоволенні цього клопотання, зазначивши, зокрема, що у нього немає можливостей виготовити та надіслати копії і що захисник може ознайомитися з матеріалами у приміщенні суду.

В. Ув'язнення заявника після засудження

1. Тримання у Київському СІЗО

47. З 17 червня до 2 серпня 2005 року заявник перебував у слідчому ізоляторі м. Києва (далі – Київський СІЗО), очікуючи на перегляд його вироку у порядку касаційного провадження.

48. Як стверджував заявник, умови його тримання під вартою були згубними для його здоров'я та такими, що принижують гідність. Зокрема, приміщення було надзвичайно переповненим. У камері, в якій було одинадцять спальних місць, було розміщено двадцять дві особи. Вікно було закрито металевими ставнями, що ледве пропускали повітря та світло. Електричне освітлення, що включалося увечері, було таким тьмяним, що читання чи писання при ньому могло завдати шкоди очам. Санвузли не були відокремлені перегородкою від житлового приміщення. Камера не провітрювалася, металеві ставні перегрівалися і температура часто досягала сорока градусів. Повітря, матраци та подушки були дуже вогкими. Видача та зміна постільної білизни була нерегулярною. Протягом півтора місяця перебування в СІЗО заявник лише один раз отримав доступ до банних приміщень. Він також не отримав медичної допомоги у зв'язку з проблемами серця, що турбували його через невідповідні умови його тримання під вартою.

49. Як стверджував Уряд, умови тримання заявника під вартою були належною мірою пристосовані до його потреб. Заявника було поміщено до камер №№ 101, 103 та 110 площею 60,9 квадратних метрів, 31,4 квадратних метрів та 9,7 квадратних метрів відповідно. На час подій у камері № 101, призначеній для розміщення тридцяти восьми засуджених, знаходилось тридцять чотири засуджених; у камері № 103, призначеній для розміщення двадцяти засуджених, знаходилось чотирнадцять; і камера № 110, призначена для розміщення чотирьох засуджених, була заповнена за її місткістю. У всіх камерах були вікна, що пропускали природне світло та свіже повітря, санвузли, раковини, штучна вентиляція, холодильники та телевізори. Середня температура у камерах становила 20–23 градусів за Цельсієм. Засуджених забезпечували милом та постільною білизною, яка регулярно змінювалася, і вони, якщо хотіли, також могли придбати туалетне приладдя у магазині СІЗО. Їх також щоденно забезпечували триразовим харчуванням та дозволяли щоденні одногодні прогулянки, і щотижня вони отримували допуск до банних приміщень.

2. Тримання у Сокирянській колонії

50. 7 листопада 2005 року заявника перевели до Сокирянської колонії, де він відбував покарання до липня 2006 року.

51. Як стверджував заявник, після його прибуття 7 листопада 2005 року та до 15 листопада 2005 року його тримали у карантинній камері, яка була дуже вогкою та не опалювалась. Його теплий цивільний одяг було вилучено і йому надали в'язничну форму надто малого розміру. Це не було виправлено до грудня 2005 року, коли його мати привезла теплий одяг, який йому дозволили залишити собі. Під час побачення зі своєю матір'ю заявнику дозволили залишитися з нею у приміщенні колонії для тривалих побачень, що також погано опалювалися. Адміністрація неодноразово перешкоджала або затримувала пошту заявника, а також доставку комуністичних газет, на які він підписався. Заявника не забезпечували належним медичним наглядом та лікуванням. Крім того, адміністрація колонії свавільно чинила психологічний тиск на нього, піддаючи його спеціальному нагляду (наприклад, адміністрація розмістила його ліжко біля вхідних дверей камери для того, щоб мати можливість більш ефективно спостерігати за ним).

52. Як стверджував заявник, він та його мати (від його імені) доводили зазначене до відома адміністрації колонії та прокуратури. Проте їхні скарги або не відправляли, або ігнорували, або погано перевірjali.

53. Як впливає з матеріалів справи, у 2006 році мати заявника подала до різних державних органів кілька скарг, у яких вона стверджувала про допущені поштовим відділенням колонії порушення до кореспонденції заявника та його підписки на періодичні видання, заборону засудженим зберігати у камерах цукор, погане опалення приміщень колонії для тривалих побачень та зникнення 200 гривень, перерахованих нею на рахунок заявника.

54. 31 березня та 25 травня 2006 року прокуратура Чернівецької області у своїх відповідях матері заявника визнала певні порушення у роботі поштового відділення та повідомила їй, що відносно відповідального працівника було порушено дисциплінарне провадження, а начальнику колонії було надано припис щодо вдосконалення нагляду за роботою поштового відділення. Прокуратурою було також зазначено, що засудженим забороняли зберігати цукор у камерах з метою запобігання самогоноварінню і що взимку 2006 року приміщення для побачень було облаштовано електричними обігрівачами. Насамкінець, прокуратура запевнила матір заявника в тому, що загублені, як стверджувалося, гроші було належним чином зараховано на рахунок заявника.

55. 6 червня 2006 року мати заявника написала листа до прокуратури Чернівецької області, у якому визнала покращення у доставці кореспонденції заявника та дякувала за втручання.

56. У червні 2006 року мати заявника скаржилася від імені заявника на погіршення стану його здоров'я.

57. 11 липня 2006 року заявник подав заяву начальнику колонії, в якій зазначав, що навесні 2006 року у нього загострилися захворювання шкіри та печінки, але стверджував, що тепер він задоволений наданим йому лікуванням і не має інших вимог з цього приводу або скарг на медичний персонал колонії.

3. Етапування із Сокирянської до Торезької колонії

58. Улітку 2006 року заявника для продовження відбування покарання перевезли до Торезької виправної колонії № 28 у Донецькій області (далі – Торезька колонія) із нижчим рівнем безпеки.

59. Залишивши Сокирянську колонію 18 липня, заявник прибув до Торезької колонії у вересні 2006 року.

60. Як стверджував заявник, умови його етапування були несумісними зі станом його здоров'я та людською гідністю. На довгі відстані заявника перевозили в тюремних потягах, а на коротші – в автозаках. Етапування тривало кілька місяців, тому що його приєднували до різних груп засуджених, яких перевозили на коротші відстані. Вагони тюремного потягу мали відділення, призначені для чотирьох-шести пасажирів, у яких знаходилося по одинадцять та більше засуджених та їхні речі. Переповнені відділення не провітрювалися, а в літню спеку (понад 30 градусів за Цельсієм) металеві вагони перегрівалися, через що було важко дихати. Поїздка до місця призначення забирала дуже багато часу, оскільки на проміжних зупинках вагони часто чекали годинами, щоб на станцію привели інших засуджених, або щоб до потягу під'єднали новий локомотив. Відстань, що долалася звичайним потягом за чотири години, могла забрати двадцять чотири години або більше. Охорона супроводжувала засуджених до туалету лише один раз кожні чотири години і потрапити туди в інший спосіб не було жодної можливості. Умови перевезення у автозаках також були дуже незручними. Автозаки не мали вікон та у більшості з них не було вентиляції. Вони також неодноразово робили тривалі зупинки та перегрівалися на літньому сонці, загострюючи симптоми судинного та серцевого захворювань заявника та завдаючи йому нестерпних страждань.

61. Заявник також стверджував, що матеріальні умови тримання в установах позбавлення волі, до яких його поміщали як засудженого під час етапування між численними переїздами потягом та автозаком, були також неналежними. Наприклад, в камері Львівського СІЗО не було доступу до природного світла, оскільки вікно камери виходило у внутрішній коридор. Камера № 1607 у Донецькому СІЗО була розташована у підвалі. Вона була вогка, з її стелі крапала вода, а стіни були вкриті пліснявою. Обидва приміщення були сильно переповненими, засуджені спали в них по черзі, в камерах були погані освітлення, вентиляція, і вони були повні комах. Санвузли у них не були відокремлені від житлових приміщень.

62. Додатково до поганих матеріальних умов тримання під вартою та перевезення засуджених під час етапування також піддавали жорстокому та свавільному поведженню з боку працівників конвойної служби та охорони в'язниць. Зокрема, після прибуття та перед відбуттям вони часто повинні були проводити близько години у переповнених кімнатах для очікування, сидячи навприсядки. Охоронці також часто примушували засуджених сидати навприсядки або приймати інші неприродні позиції під час їх переміщення кудись, кричали, ображали, штовхали

та били засуджених, а також проводили непотрібні та принизливі обшуки. Статус засудженого під час етапування не було належним чином врегульовано законом та підзаконними актами, на практиці їм не видавали постіль, не відокремлювали засуджених, хворих на інфекційні захворювання, та відмовляли у належній медичній допомозі або будь-якому зв'язку із зовнішнім світом, зокрема листуванні та побаченнях.

63. Як стверджував Уряд, дорожні журнали, що містять дані про умови транспортування заявника, було знищено. Проте Уряд запевнив, що умови етапування заявника та тримання його під вартою під час етапування були достатньою мірою пристосованими для задоволення його потреб. Вагони тюремного потягу були призначені для розміщення до восьмидесяти осіб. У них були великі камери площею три з половиною квадратних метри, призначені для розміщення дванадцяти осіб, та менші камери площею два з половиною квадратних метри, призначені для розміщення п'яти осіб. Під час поїздок тривалістю не більше чотирьох годин допускалося розміщення шістнадцяти та шести осіб у великих та менших камерах відповідно. Усі вагони потяга були обладнані примусовою вентиляцією, а також можна було відкривати вікно. Автозаки мають внутрішню площу кузова вісім квадратних метрів та призначені для розміщення двадцяти двох осіб у трьох відділеннях (двох великих, призначених для десяти пасажирів в кожній, та одній малій – для двох пасажирів). У автозаках не було вікон, але вони обладнані вентиляційними отворами та лавками для сидіння.

64. Після прибуття заявника до Торезької колонії у вересні 2006 року його медична картка зникла.

65. 29 вересня 2006 року мати заявника поскаржилася до прокуратури Сокирянського району на рішення адміністрації Сокирянської колонії про надання дозволу на переведення заявника під час літньої спеки та невключення його медичної картки до дорожніх документів.

66. 1 листопада 2006 року прокуратура повідомила матір заявника про те, що відповідно до записів Сокирянської колонії медична картка заявника була належним чином передана працівникам конвойної служби, що супроводжували його з колонії.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

67. Відповідні положення статей 59 та 63 Конституції України 1996 року щодо права на правову допомогу та права не свідчити проти себе наведені у рішенні від 19 лютого 2009 року у справі «Шабельник проти України» (*Shabelnik v. Ukraine*) (заява № 16404/03, п. 25).

68. Відповідні положення Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року щодо умов тримання осіб під вартою наведено у рішенні Суду від 30 квітня 2013 року у справі «Тимошенко проти України» (*Tymoshenko v. Ukraine*) (заява № 49872/11, пп. 179–180).

69. У відповідних положеннях наказу Державного департаменту України з питань виконання покарань від 20 вересня 2000 року № 192 «Про затвердження нормативно-правових актів з питань тримання і поведінки осіб, узятих під варту, і засуджених у слідчих ізоляторах Державного департаменту України з питань виконання покарань» (скасовано 18 березня 2013 року) у редакції, чинній станом на час подій, зазначено таке:

1.3. Наповнення слідчих ізоляторів

«...»

1.3.2. Фактична чисельність узятих під варту і засуджених осіб не може перевищувати наявну кількість індивідуальних спальних місць згідно з установленими чинним законодавством санітарними нормами.»

8.2. Харчування осіб, взятих під варту, і засуджених

«...особи, узяті під варту, і засуджені щоденно забезпечуються триразовим харчуванням за встановленими нормами і приймають їжу, як правило, в камерах. ...»

Харчування ув'язнених під час перебування в судах забезпечується адміністрацією слідчого ізолятора в такому порядку:

8.2.1. При тривалості судового процесу до трьох днів замість обіду видається сухий пайок.

8.2.2. При тривалості процесу більше трьох днів без перерви надається триразове харчування з доставкою обіду в суд. Якщо судовий процес переривався більше ніж на 1 добу, то відлік тривалості судового процесу поновлюється.»

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

A. Умови тримання під вартою

70. У відповідних витягах з Доповіді Уряду України за наслідками візиту до України Європейського комітету з питань запобігання катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК) з 9 до 21 жовтня 2005 року зазначається таке:

«110. ... КЗК повторює коментарі... а саме:

...

– усі санвузли у камерах мають бути повністю відокремленими перегородкою;

...»

«рекомендації»:

Норми, закріплені у законодавстві щодо житлової площі на одного засудженого, мають бути якнайскоріше переглянуті для забезпечення того, щоб вона в усіх підпорядкованих Державному департаменту України з питань виконання покарань установах (включаючи СІЗО) було принаймні 4 м² (пункт 94);

...»

В. Умови перевезення засуджених

71. У відповідних витягах з Доповіді Уряду України за наслідками візиту до України КЗК з 8 до 24 лютого 1998 року зазначено таке (витяги з оригіналу):

«189. Під час візиту до Київського СІЗО Служби безпеки України делегація також мала можливість побачити вагон для перевезення в'язнів та затриманих. Цей транспортний засіб мав 3 відділення з лавками. Електричне освітлення було дуже слабим та вентиляція була відсутня. Крім цього, одне з відділень було занадто мале (0.50 м²). Відповідно до інформативної, наданої персоналом, який відповідав за транспортний засіб, цей транспортний засіб використовувався лише для перевезення по місту. Однак делегація чула заяви від в'язнів, що ці транспортні засоби використовували для перевезення на більш довгі дистанції.

Комітет хотів би отримати копії будь-яких інструкцій щодо характеристики транспортних засобів, які використовуються для перевезення в'язнів. Крім того, Комітет рекомендує, щоб українські органи змінили освітлення та вентиляцію у вагонах для перевезення ув'язнених та припинили розміщувати в'язнів в приміщеннях, площа яких менше 0,5 м².»

72. Доповідь 2000 року також містить висновки КЗК щодо умов, у яких засуджених перевозили на короткі та довгі відстані (витяги з оригіналу):

«129. Стосовно автодорожнього транспортування ув'язнених делегація перевірила два вагони Міністерства внутрішніх справ у Сімферопольському СІЗО. Кожний транспортний засіб має колективні та індивідуальні відділення. Індивідуальне відділення було площею 0,5 м²; у параграфі 189 доповіді 1998 року КЗК вже рекомендував припинити практику поміщення ув'язнених у відділення такого розміру. Умови цих транспортних засобів схожі на ті, що були описані у вищезгаданому параграфі доповіді 1998 року (погане штучне освітлення, недостатня вентиляція).

130. Стосовно залізничного транспортування делегація перевірила умови одного зі спеціальних вагонів для перевезення ув'язнених. У вагоні були відділення площею 2 і 3,5 м² з відкидними лавками. Кількість людей у менших відділеннях – шість осіб при тривалості перевезення не більше чотирьох годин, і чотири особи для триваліших перевезень. У більших (3,5 м²) відділеннях – до 16 осіб у разі короткотривалих перевезень та 12 осіб – на далекі відстані. Відділення мали деякий доступ денного світла; проте вентиляція була недостатньою. Туалети були в огидному стані, заповнені екскрементами, незважаючи на те, що засуджені мали від'їздити за декілька хвилин.

Під час перевезення, навіть на далекі відстані, ув'язнені не забезпечувались їжею, питної води було також недостатньо.

131. Спосіб перевезення ув'язнених, зокрема, залізницею є неприйнятним, беручи до уваги зокрема матеріальні умови та можливу тривалість подорожі.

КЗК рекомендує переглянути умови транспортування засуджених по Україні у світлі таких зауважень. Комітет рекомендує українській владі негайно вжити заходів для:

- значного зменшення максимальної кількості засуджених у відділеннях спеціального вагону: у відділенні 3,5 м² може знаходитись не більше шести осіб, а у відділенні 2 м² – не більше трьох осіб;
- забезпечення засуджених під час перевезення питною водою та у разі довготривалого перевезення – їжею;
- невикористання відділень площею 0,5 м² у вагонах для перевезення засуджених.»

73. У своїй доповіді Уряду України за наслідками візиту до України з 24 листопада до 6 грудня 2002 року КЗК зазначав таке (витяги з оригіналу):

«142. У доповіді за результатами візиту 2000 року (пункт 131), КЗК виклав низку рекомендацій щодо автомобільного та залізничного перевезення ув'язнених. Питання було знову порушено у 2002 році державними органами України, які стверджували, що була створена робоча група для передачі відповідальності за супровід ув'язнених Міністерством внутрішніх справ України Державному департаменту України з питань виконання покарань. З огляду на повторні критичні висновки делегації, яка проводила візит 2002 року, щодо автозаків **КЗК рекомендує, щоб органи влади України надали високої пріоритетності вирішенню питання щодо умов перевезення ув'язнених, врахувавши належним чином рекомендації пункту 131 доповіді за результатами візиту 2000 року.»**

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

74. Заявник скаржився на те, що умови його тримання у Одеському та Київському СІЗО, Сокирянській колонії та умови етапування з неї до Торезької колонії, включаючи матеріальні, санітарні умови та заходи з охорони здоров'я, не відповідали людській гідності і що органи пенітенціарної служби та конвойні служби поводитися із засудженими у нелюдський та такий, що принижує гідність, спосіб. У зв'язку з цим він посилався на статтю 3 Конвенції, у якій зазначено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, повожденню або покаранню.»

А. Прийнятність

1. Скарги, пов'язані з медичною допомогою у Одеському та Київському СІЗО

75. Уряд стверджував, що скарга на якість медичної допомоги, доступної для заявника у Київському СІЗО, не відповідає *ratione personae* Конвенції, оскільки заявник раніше не подавав її. Що стосується скарги заявника на якість доступної йому медичної допомоги в Одеському СІЗО, то вона була дуже загальною. Він не вказав жодних конкретних випадків, коли він звертався за певним лікуванням, якого вимагав стан його здоров'я, і йому в такому лікуванні було відмовлено. Також не існувало доказів, що стан здоров'я заявника погіршився за час тримання його під вартою у цій установі. Навпаки, за наявними матеріалами справи, за станом здоров'я заявника регулярно наглядав медичний персонал СІЗО. У нього також був доступ до цивільних лікарів, які давали рекомендації щодо його амбулаторного лікування. Тому цей аспект справи був явно необґрунтованим.

76. Заявник заперечив проти цього. Він стверджував, що якість медичної допомоги, доступної йому в Одеському СІЗО, була недостатньою з огляду на стан його здоров'я, а у Київському СІЗО він взагалі не мав доступу до жодної медичної допомоги.

77. Суд повторює, що надання необхідної медичної допомоги особам у місцях тримання під вартою є обов'язком держави (див., наприклад, рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, пп. 72-74, з подальшими посиланнями). Встановлюючи те, чи виконали державні органи свої обов'язки з надання медичної допомоги особі, яка перебуває під вартою і під їхнім контролем, Суд має оцінити якість медичних послуг, наданих такій особі з урахуванням стану її здоров'я та «практичних вимог ув'язнення», та визначити, чи відповідали, за обставин конкретної справи, застосовані стандарти охорони здоров'я людській гідності засудженого (див. рішення від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 138, з подальшими посиланнями).

78. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд, по-перше, зазначає, що заявник у своїй первинній заяві до Суду, а також у своїй відповіді на зауваження Уряду скаржився на відсутність у Київському СІЗО медичної допомоги стосовно його серцевих захворювань. Тому ця скарга не може бути відхилена як несумісна *ratione personae*.

79. У той же час Суд вважає, що заявник не виконав обов'язок щодо обґрунтування своїх скарг на неадекватність медичної допомоги, доступної для нього у Одеському та Київському СІЗО. У зв'язку з цим Суд зазначає, що відповідно до наявних матеріалів справи заявник отримував певне лікування в Одеському СІЗО у зв'язку з його захворюванням серця. Він кілька разів консультувався з цивільними лікарями, які надали низку рекомендацій. Із заяв заявника як до Суду, так і до національних державних органів не зрозуміло, який саме курс лікування був потрібний заявникові у зв'язку з його захворюванням і був недоступний йому у СІЗО (див. в якості прикладу протилежного рішення у справах «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пп. 68-69, від 14 жовтня 2010 року, та «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, пп. 69-71, від 16 травня 2013 року). Стосовно Київського СІЗО немає жодних матеріалів про які-небудь скарги на національному рівні. Щодо обох установ заявник не проілюстрував, що йому безпідставно відмовили у певній медичній процедурі, якої він потребував або про надання якої просив, або що стан його здоров'я погіршився в той час, коли він знаходився під вартою у Одеському або Київському СІЗО.

80. Зважаючи на документи, які містяться у матеріалах справи, Суд вважає, що заявник не сформулював несподівану скаргу на те, що медична допомога, доступна йому в Одеському або Київському СІЗО, була несумісною з його людською гідністю у розумінні статті 3 Конвенції.

81. Тому цей аспект справи має бути відхилений як явно необґрунтований у розмінні підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

2. Скарги, пов'язані з триманням заявника у Сокирянській колонії

82. Уряд стверджував, що скарги заявника на незабезпечення його належним одягом та іншими речами, необхідними у зв'язку з його триманням у Сокирянській колонії, неможливо перевірити, оскільки не збереглося жодних відповідних відомостей. Уряд також зазначив, що якби заявник колись подавав які-небудь пов'язані з цим скарги, збереглися б протоколи перевірок, як це було зі скаргами матері заявника щодо втручання у листування заявника та стосовно інших питань. Тому скарги заявника були необґрунтовані та у будь-якому разі мали бути відхилені через невичерпання національних засобів юридичного захисту.

83. Заявник стверджував, що оскаржувані питання мають структурний характер і не вимагають від нього вичерпання національних засобів юридичного захисту. У будь-якому випадку він належним чином подав відповідні скарги, але вони не призвели до позитивного результату. Крім того, його мати подала численні скарги від його імені, але їхня перевірка була поверховою.

84. Суд зауважує, що питання, щодо яких скаржився заявник у зв'язку з його ув'язненням у Сокирянській колонії, стосувалися саме недостатнього опалення у деяких приміщеннях, неналежного забезпечення одягом, особливого нагляду, порушень щодо доставки кореспонденції та газет, а також недостатньої медичної допомоги (див.

пункти 51 та 56). Як впливає із матеріалів справи, деякі з цих скарг мати заявника подавала до національних державних органів від імені заявника (а саме щодо кореспонденції, опалення та медичної допомоги), і після цих скарг відбулися деякі покращення (див. пункти 55 та 57). Грунтуючись на матеріалах справи, не вбачається, що страждання заявника у зв'язку з питаннями, описаними у скаргах його матері, досягли крайньої межі, передбаченої статтею 3 Конвенції.

85. Що стосується інших його скарг (зокрема, неналежного одягу та особливого нагляду), немає доказів, що вони будь-коли у будь-якій формі подавалися до національних державних органів. Суд вважає, що питання, що стали підставою цих скарг, були конкретними для заявника. За відсутності будь-яких доказів того, що вони подавалися до національних державних органів, та не маючи змоги скористатися висновками перевірок щодо них, Суд, пам'ятаючи про свою субсидіарну роль згідно з Конвенцією, не може визначати достовірність тверджень заявника (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Вінокуров проти України та Росії» (*Vinokurov v. Ukraine and Russia*), заява № 2937/04, від 16 жовтня 2007 року).

86. Із чого випливає, що цей аспект справи є явно необґрунтованим та має бути відхилений як неприйнятний відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

3. *Інші скарги, пов'язані з триманням заявника під вартою в Одеському та Київському СІЗО, а також етапуванням до Торезької колонії*

87. Уряд не надав жодних заперечень щодо прийнятності решти скарг заявника на умови його тримання під вартою та поведінку працівників пенітенціарних установ і конвойної служби.

88. Суд вважає, що оскільки скарги заявника пов'язані з певними діями працівників пенітенціарної служби та інших працівників щодо засуджених (обшуки, побиття, грубі зауваження тощо), його доводи є загальними та не містять посилань і конкретних деталей подій, на які заявник скаржиться. З матеріалів справи не випливає, що проблемами, на які заявник скаржиться, носять системний характер, а відповідна практика у системі державної пенітенціарної служби схвалюється або свідомо допускається компетентними органами влади. Тому Суд вважає, що через відсутність більш конкретної інформації щодо цих подій та спроб заявника довести питання до відома національних державних органів він не може встановити відповідні факти та розглядати достовірність тверджень заявника. Тому ці твердження мають бути відхилені як явно необґрунтовані у розумінні підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

89. Щодо скарг заявника на матеріальні умови його тримання в Одеському і Київському СІЗО та умови етапування із Сокирянської до Торезької колонії Суд вважає, що ці твердження є достатньо конкретними та деталізованими. Відповідні скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони повинні бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Матеріальні умови тримання в Одеському та Київському СІЗО

90. Заявник посилався на свої доводи щодо фактів (див. пункти 33–35 та 48) та стверджував, що матеріальні умови його тримання в Одеському та Київському СІЗО не відповідали статті 3 Конвенції. Обидві будівлі були побудовані у дев'ятнадцятому столітті і потребували повного оновлення. Обидві установи були сильно переповнені, погано освітлені та вентилязовані, без належних санітарно-гігієнічних умов.

91. Уряд посилався на свої доводи щодо фактів (див. пункти 37–38 та 49) та стверджував, що у обох СІЗО забезпечувалися умови, достатньо пристосовані до основних потреб заявника.

92. Суд нагадує, що відповідно до статті 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, і щоб спосіб і метод виконання покарання не завдавали засудженому душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманного ув'язненню (див., наприклад, рішення від 20 травня 2010 року у справі «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, пп. 56 та 57, з подальшими посиланнями). У разі якщо питання, щодо якого чітко та послідовно скаржиться заявник, має такий характер, що лише Уряд-відповідач має доступ до документів, що можуть підтвердити або спростувати відповідні твердження, наслідком ненадання ним переконливих та точних доказів можуть стати висновки щодо обґрунтованості тверджень заявника (див. рішення у справах «Губін проти Росії» (*Gubin v. Russia*), заява № 8217/04, п. 56, від 17 червня 2010 року; «Худойоров проти Росії» (*Khudoyorov v. Russia*), заява № 6847/02, п. 113, ECHR 2005-X (витяги)) та вищенаведене рішення у справі «Титаренко проти України» (*Titarenko v. Ukraine*), п. 55).

93. Суд також зазначає, що версії сторін відрізняються щодо кількох деталей стосовно умов тримання заявника в Одеському та Київському СІЗО (а саме щодо особистого простору, що припадає на одного засудженого, кількості та стану здоров'я засуджених у різних камерах, якості вентиляції, освітлення та санітарно-профілактичних заходів тощо), і жодна позиція не підтверджена достатніми доказами. Тому відповідні факти не можуть бути доведені «поза розумним сумнівом», що є стандартом доведення, який зазвичай застосовується Судом (див. рішення від 31 липня 2008 року у справі «Старокадомський проти Росії» (*Starokadomskiy v. Russia*), заява № 42239/02, п. 39).

Проте у цій справі Суд не вважає за потрібне встановлювати правдивість усіх без виключення тверджень, наведених заявником.

94. Суд зазначає, що навіть якщо він обмежить свій аналіз даними, наданими Урядом, стає очевидним, що під час тримання заявника як в Одеському, так і у Київському СІЗО його особистий простір було надто обмежено (див., наприклад, рішення у справах «Орховський проти Польщі» (*Orchowski v. Poland*), заява № 17885/04, пп. 131 та 134, від 22 жовтня 2009 року, та «Знайкін проти України» (*Znaykin v. Ukraine*), заява № 37538/05, пп. 49 та 50, від 7 жовтня 2010 року). Зокрема, зважаючи на надану Урядом інформацію (див. пункти 37 та 49) та умовно допускаючи, що всупереч твердженням заявника камери не були переповненими, в обох установах у камерах припадало приблизно два квадратних метри площі на одного засудженого. Така площа є набагато меншою від мінімального стандарту (чотири квадратні метри на одного засудженого), рекомендованого для багатомісних камер Європейським Комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (див. пункт 70).

95. Більше того, Суд зважає на той факт, що у камерах також були санвузли, меблі та обладнання, які також зменшували площу доступного для заявника особистого простору. Суд також зазначає, що виходячи з документів щодо режиму СІЗО, які містяться в матеріалах справи, заявник та його співкамерники не мали свободи руху і протягом більшої частини дня трималися у їхніх камерах. Суд надалі зазначає, що заявника тримали під вартою у таких умовах протягом тривалого періоду часу, зокрема з березня 2003 року до листопада 2005 року (близько двох з половиною років в Одеському СІЗО та півтора місяця у Київському СІЗО). З огляду на свою практику (див., наприклад, вищенаведене рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), п. 103, та рішення від 12 січня 2012 року у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, пп. 51–52) Суд вважає, що брак особистого простору, доступного заявнику в Одеському та Київському СІЗО, сам по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції.

96. Суд надалі зазначає, що Уряд не заперечував, що санвузли у камерах, у яких знаходився заявник, не було відокремлено перегородкою від житлового приміщення, а твердження Уряду щодо адекватності інших умов (таких як вентиляція, освітлення та санітарно-профілактичні заходи) в Одеському та Київському СІЗО було сформульовано у загальних рисах і не підкріплено доказами. Тому Суд готовий дійти висновку про те, що страждання заявника у зв'язку з браком особистого простору були принаймні певною мірою посилені іншими чинниками, про які йдеться. Тому Суд вважає, що умови тримання заявника в Одеському та Київському СІЗО характеризуються як «нелюдські або такі, що принижують гідність» у значенні статті 3 Конвенції.

97. Отже, у зв'язку з цим було порушення статті 3 Конвенції.

2. Умови етапування заявника із Сокирянської до Торезької колонії

98. Заявник посилався на свої зауваження щодо фактів (див. пункти 60–62) та стверджував, що умови його перевезення та тримання під вартою з липня до вересня 2006 року під час його етапування із Сокирянської до Торезької колонії не відповідали статті 3 Конвенції.

99. Уряд посилався на свої зауваження щодо фактів (див. пункт 63) та стверджував, що умови етапування заявника були адекватними.

100. Стосовно скарг заявника щодо умов його перевезення залізницею та автозаками Суд зазначає, що заявник не вказав точні дати та тривалість перевезення його між різними транзитними пунктами. У той же час, виходячи із матеріалів справи, оскаржувані заявником умови видаються схожими на ті, що жорстко критикувалися Комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню за результатами його візитів до України (див. пункти 71–73). Схожі фактологічні скарги також призвели до встановлення порушення статті 3 Конвенції у рішенні Суду від 25 жовтня 2007 року у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*) (заява № 15825/06, пп. 105–113). Суд не вбачає жодних підстав для застосування іншого підходу у цій справі та вважає, що умови етапування заявника порушували статтю 3 Конвенції.

101. Що стосується матеріальних умов тримання в транзитних пунктах, Суд зазначає, що заявник надав лише опис таких умов щодо Львівського та Донецького СІЗО. Він не вказав періоду його тримання у цих установах або назви інших установ та періоду його тримання в них, якщо такі були. У той же час його твердження щодо матеріальних умов тримання у Львівському та Донецькому СІЗО (а саме щодо браку особистого простору, поганих вентиляції, освітлення, санітарно-профілактичних заходів тощо) є достатньо детальними та конкретними. Не отримавши від Уряду доказів протилежного, Суд вважає, що незалежно від тривалості тримання заявника у цих установах, умови його тримання завдали йому страждань, що досягли мінімального рівня, передбаченого статтею 3 Конвенції.

102. Суд також зауважує, що заявника етапували із Сокирянської до Торезької колонії з липня до вересня 2006 року (іншими словами близько двох місяців). Враховуючи загальну тривалість цього періоду, проведеного чи то в автозаках, потягах, чи то у транзитних пунктах, у принаймні двох з яких умови тримання під вартою суперечили положенням статті 3 Конвенції, Суд вважає, що умови етапування заявника становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження.

103. Отже, у зв'язку з цим було порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

104. Заявник також скаржився на те, що розгляд його справи судом був несправедливим, зокрема з огляду на недостатній час, який він мав для ознайомлення з матеріалами справи, те, що він був психологічно та фізично виснаженим під час судових засідань, і що не було належного представництва його інтересів. Він посилався на підпункт 1 та підпункти «b» та «c» пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідних частинах яких зазначено таке:

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

105. Суд повторює, що вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції слід розглядати як особливі аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 цієї статті, а отже, вони мають розглядатися разом (див. рішення у справі «Ван Гейсхем проти Бельгії» (*Van Geyseghem v. Belgium*) [ВП], заява № 26103/95, п. 27, ЕCHR 1999I). Загалом Суд повинен розглянути, чи було провадження справедливим в цілому (див. рішення від 16 червня 2005 року у справі «Балліу проти Албанії» (*Balliu v. Albania*), заява № 74727/01, п. 25).

А. Скарги на недостатній час для ознайомлення з матеріалами справи

106. Уряд стверджував, що скарга заявника на недостатній час для ознайомлення з матеріалами справи була явно необґрунтованою. Зокрема, до 24 липня 2003 року заявник ознайомився з усіма матеріалами справи, про що свідчить протокол, підписаний ним та А. К., його захисником. Ані він, ані його захисник до початку судового розгляду не подавали жодних клопотань про надання додаткового часу. Клопотання трьох інших підсудних із цього приводу було задоволено. Відмова суду першої інстанції у задоволенні клопотання, яке було подане після спливу тривалого часу, та необґрунтованого клопотання заявника щодо перегляду матеріалів справи була обґрунтована потребою поважати право інших сторін провадження на швидкий суд. Більше того, заявнику було надано час для ознайомлення з матеріалами справи та протоколами судових засідань під час підготовки його касаційної скарги.

107. Заявник із цим не погодився. Він зазначив, що часу, наданого йому для ознайомлення з матеріалами справи перед початком судового розгляду, було вкрай недостатньо, оскільки матеріали справи склалися із сорока чотирьох томів, близько 200 сторінок кожний. Його клопотання про надання додаткового часу для ознайомлення з матеріалами справи було свавільно відхилено, особливо з урахуванням того, що його новому захиснику, О. К., такий час надали того ж дня.

108. Суд повторює, що відповідно до підпункту «b» пункту 3 статті 6 Конвенції обвинувачений повинен мати змогу організувати свій захист належним чином і без обмеження можливості надати суду, який розглядає справу, всі необхідні аргументи щодо захисту і таким чином вплинути на результат провадження (див., наприклад, рішення від 20 січня 2005 року у справі «Майзіт проти Росії» (*Mayzit v. Russia*), заява № 63378/00, п. 78). Цей обов'язок включає в себе надання можливості обвинуваченому ознайомитися з результатами розслідування, проведеного протягом провадження, з метою підготовки свого захисту (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності від 15 січня 1997 року у справі «С. Г. Р. проти Нідерландів» (*C. G. P. v. the Netherlands*), заява № 29835/96; рішення від 18 березня 1997 року у справі «Фуше проти Франції» (*Foucher v. France*), пп. 26–38, *Reports* 1997-II; та вищенаведене рішення у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), п. 65). У той же час Договірні держави користуються значною свободою вибору засобів для забезпечення відповідності їхніх судових систем вимогам Конвенції. Завданням Суду є не підміна собою національних органів влади при здійсненні ними провадження, а розгляд того, чи призвів обраний ними у цій справі метод до результатів, що відповідають Конвенції (див. в якості прикладу рішення від 16 грудня 1992 року у справі «Хаджіанастасіу проти Греції» (*Hadjianastassiou v. Greece*), п. 33, *Series A* № 252).

109. У той же час Суд зауважує, що згідно з протоколом, підписаним заявником 24 липня 2003 року, він закінчив ознайомлення з матеріалами справи до того ж дня. Також видається, що заявник, інтереси якого станом на час подій представляв обраний ним юрист А. К., мав достатньо можливостей вимагати додатковий час – як до початку судового розгляду, так і на підготовчому засіданні. Аналогічні клопотання інших підсудних, подані у той час, було задоволено. Також слід зазначити, що ані у своїй заяві до обласного суду, ані у своїй касаційній скарзі, поданій до Верховного Суду України, заявник не вказав, які документи з матеріалів справи стосовно різних епізодів кримінальної діяльності одинадцяти підсудних йому потрібно було переглянути, та у який спосіб його неспроможність отримати додатковий час для перегляду оригіналів цих документів вплинула на його можливість себе захищати. Аналогічним чином заявник не роз'яснив це питання і у своїй заяві до Суду, а посилався виключно на те, що матеріали справи склалися з багатьох томів. За цих обставин Суд не вирішує *in abstracto*, скільки часу необхідно для ознайомлення з матеріалами справи такого обсягу.

110. З огляду на вищенаведені твердження та враховуючи рівень деталізації доводів заявника, Суд вважає, що вони не становлять небезпідставної скарги щодо порушення права заявника на адекватний час для підготовки його захисту.

111. Тому ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована у розумінні підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

В. Твердження щодо психологічного та фізичного виснаження під час судових засідань

112. Уряд стверджував, що скарги заявника щодо його психологічного та фізичного виснаження під час судового провадження, спричинені умовами його тримання під вартою, і перевезення та пов'язаними із цим заходами з організації харчування, також є явно необґрунтованими. Уряд посилався на свою версію перебігу подій (див. пункт 39) та зазначав, що медичних або інших доказів, які б вказували, що заявник не мав психологічних або фізичних можливостей для участі в судовому розгляді не було. Навпаки, як випливає із протоколів судових засідань, заявник, інтереси якого під час розгляду справи судом представляв захисник, також брав дуже активну особисту участь у засіданнях. Зокрема він заявляв численні процесуальні клопотання, висловлював свою думку та активно ставив питання іншим підсудним та свідкам.

113. Заявник це заперечив. Він посилався на власний виклад фактів (див. пункт 35) та стверджував, що його здатність брати ефективну участь у розгляді його справи судом була дуже послаблена умовами тримання під вартою, включаючи неадекватну медичну допомогу у зв'язку із серцевим захворюванням, тривалими періодами очікування перед та після перевезення до приміщень суду та нерегулярністю організації харчування у дні судових засідань.

114. Суд повторює, що обов'язок держави за підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо забезпечення права обвинуваченого на захист у кримінальній справі включає в себе обов'язок щодо організації провадження у такий спосіб, щоб не перешкоджати його здатності зосереджуватися та застосовувати розумові здібності для захисту своєї точки зору (див. рішення від 19 жовтня 2004 року у справі «Макфі проти Франції» (*Makhfi v. France*), заява № 59335/00, пп. 40–41). Якщо підсудних затримано, умови їхнього тримання під вартою, перевезення, харчування та інші подібні організаційні заходи є важливими чинниками, що мають у зв'язку з цим враховуватися (див., наприклад, рішення від 6 грудня 1988 року у справі «Барбера, Мессегве та Хабардо проти Іспанії» (*Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*), пп. 71 та 89, Series A № 146; вищенаведене рішення у справі «Майзіт проти Росії» (*Mayzit v. Russia*), п. 81, та рішення від 9 жовтня 2008 року у справі «Моїсєєв проти Росії» (*Moiseyev v. Russia*), заява № 62936/00, п. 222).

115. Розглядаючи обставини цієї справи з урахуванням принципів, встановлених практикою Суду, Суд зазначає, що, як випливає з наявних документів, заявник у своїх заявах до судів першої та касаційної інстанцій повідомляв про кілька скарг щодо його перевезення до суду та назад (див. пункти 36 та 42), проте його доводи стосувалися не системної проблеми, а радше конкретних подій, які ймовірно відбувалися у певні дати. Більше того, скарги заявника щодо цього питання до обласного суду відрізнялися від відповідних скарг, поданих до Верховного Суду України, і скарг щодо фактів, поданих в межах конвенційного провадження. Наприклад, у своїй заяві до Суду заявник стверджував, що його зазвичай забирали до кімнати для очікування приблизно о 6 год (див. пункт 35). Тим часом, як випливає з неофіційного протоколу судових засідань у матеріалах справи, під час провадження на національному рівні він згадав єдиний випадок завчасного переведення до кімнати для очікування о 8 год (див. пункт 36). Як видно з тексту касаційної скарги з матеріалів справи, це питання у касаційному провадженні взагалі не порушувалося (див. пункт 42).

116. Суд також зазначає, що немає медичних або інших доказів того, що здатність заявника зосереджуватися на своєму захисті під час судового розгляду було послаблено матеріальними умовами тримання або заходами щодо охорони здоров'я в Одеському СІЗО. Навпаки, у березні 2004 року заявника оглянула медична комісія спеціалістів, незалежних від пенітенціарної системи, та чітко підтвердила, що стан його здоров'я не був несумісним із триманням під вартою або участю в судовому розгляді. Насамкінець, хоча Суд раніше встановив, що умови тримання заявника під вартою станом на час подій були такими, що принижують гідність, передусім у зв'язку з браком особистого простору, не було доведено, також і не стверджувалося під час провадження на національному рівні, що перед судовими засіданнями заявника позбавляли сну, або що побутові умови його тримання психологічно виснажували його до такої міри, що він не міг зосередитись на своєму захисті під час судових засідань.

117. Суд повторює, що для порушення питання скарга щодо невідповідності умов тримання під вартою або інших організаційних заходів здатності заявника ефективно захищати себе у суді, як і будь-яка інша конвенційна скарга, має бути чітко сформульована, якнайкраще обґрунтована фактологічними доказами та належним чином доведена до відома компетентних національних органів влади перед зверненням до конвенційного провадження (див. вищенаведене рішення у справі «Майзіт проти Росії» (*Mayzit v. Russia*), п. 82). Враховуючи субсидіарну роль Суду, він не може діяти як суд першої інстанції при встановленні відповідних обставин (див. рішення від 26 липня 2012 року у справі «Василь Івашченко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), заява № 760/03, п. 88).

118. Зважаючи на документи з матеріалів справи та вищезазначені твердження, Суд вважає, що скарги заявника не є ані достатньо детальними, ані підкріпленими необхідними фактологічними доказами, зокрема висновками відповідних державних органів, для подання небезпідставної скарги за статтею 6 Конвенції.

119. Із цього випливає, що цей аспект справи має бути відхилено як явно необґрунтований відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

С. Твердження щодо порушення права на захист

120. Уряд стверджував, що скарга заявника щодо порушення його права на захист була явно необґрунтованою. Зокрема, на початкових стадіях розслідування заявника було належним чином поінформовано про його процесуальні права та призначено йому захисника у рамках надання правової допомоги, від послуг якого він свідомо та недвозначно відмовився. Більш того, протягом усього провадження клопотання заявника про допуск до провадження захисника, діяльність якого фінансується у приватному порядку, або призначення захисника у рамках надання правової допомоги завжди оперативно розглядалися. Впродовж всього судового розгляду інтереси заявника представляли захисники. Що ж стосується відсутності захисника заявника під час деяких слідчих дій на стадії досудового слідства, то це був його свідомий вибір. Більш того, у ті періоди не було отримано жодних доказів на підтвердження вини заявника. Стратегія його захисту залишалася однаковою, незалежно від того, чи мав він захист на певному етапі провадження, чи ні. Оскільки батько заявника не був юристом, відмова обласного суду призначити його захисником заявника не підпадає під дію підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. У будь-якому разі ця відмова була виправдана інтересами правосуддя, оскільки батька заявника було викликано в якості свідка у тому ж провадженні, і його призначення захисником заявника створило б конфлікт інтересів.

121. Заявник заперечував проти цієї точки зору. Він стверджував, що зважаючи на складність цієї справи та серйозність обвинувачень проти нього, держава була зобов'язана в інтересах правосуддя призначити йому захисника одразу після його затримання, попри його власну позицію з цього приводу. У будь-якому разі його відмова від права на правову допомогу, надана перед першим допитом, не була ані широю, ані однозначною, оскільки була результатом жорстокого поводження та примусу. Більше того, не існувало прозорої процедури відбору та призначення слідчим органом захисників у рамках надання правової допомоги, тому заявник мав обґрунтовані підозри, що будь-який призначений на цьому етапі захисник діятиме всупереч його інтересам. Заявник також стверджував, що відмова обласного суду призначити його батька його захисником, який не є юристом, була свавільною та несправедливою, особливо з огляду на те, що О. К., його захисник, погано виконувала свої обов'язки та пропустила деякі судові засідання. Оскільки родина заявника зіткнулася із фінансовими труднощами і не могла дозволити собі дорогого захисника, призначення батька заявника його представником допомогло б виправити недоліки щодо представництва його інтересів. Виклик батька заявника як свідка не був необхідним, це було зроблено навмисно, щоб перешкодити йому у представництві інтересів заявника.

122. Суд наголошує, що хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який у разі необхідності призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції» (*Krombach v. France*), заява № 29731/96, п. 89, ECHR 2001II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомні підстави для обмеження такого права (див. рішення від 27 листопада 2008 року у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55). Сам факт не виправданого обмеження доступу підозрюваного, якого тримають під вартою, до захисника може порушити право на захист, навіть якщо у результаті не було отримано жодних визнавальних показів (див., наприклад, рішення від 13 жовтня 2009 року у справі «Даянан проти Туреччини» (*Dayanan v. Turkey*), заява № 7377/03, пп. 32-33). У той же час ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не заважають особі добровільно відмовитися – або вголос, або за мовчазною згодою – від права отримати гарантії на справедливий розгляд справи, якщо відмова від цього права здійснюється у недвозначний спосіб та супроводжується хоча б мінімальними запобіжними механізмами, співмірними з її значущістю (див. вищенаведене рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 59, та рішення від 15 вересня 2011 року у справі «Паскал проти України» (*Paskal v. Ukraine*), заява № 24652/04, п. 76).

123. Суд також зазначає, що при призначенні захисника національні державні органи мають зважати на побажання захисника. Проте вони можуть не брати до уваги ці побажання, коли існують відповідні та достатні підстави вважати, що того вимагають інтереси правосуддя (див. рішення від 25 вересня 1992 року у справі «Круассан проти Німеччини» (*Croissant v. Germany*), п. 29, Series A № 237-B, та вищенаведене рішення у справі «Майзіт проти Росії» (*Mayzit v. Russia*), п. 66). Саме лише призначення захисника у рамках надання правової допомоги не означає виконання вимог підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, а національні державні органи повинні відповідно до підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції втрутитися, якщо нездійснення захисником, призначеним у рамках надання правової допомоги, ефективного представництва інтересів є явним або належним чином було доведено до їхнього відома у якийсь інший спосіб (див. рішення у справах «Камазінський проти Австрії» (*Kamasinski v. Austria*), від 19 грудня 1989 року, п. 65, Series A № 168; «Дауд проти Португалії» (*Daud v. Portugal*), від 21 квітня 1998 року, п. 38, Reports 1998-II, та вищенаведене рішення у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), п. 67). В інших випадках, зважаючи на незалежність адвокатської діяльності від держави, здійснення захисту є по суті питанням підсудного та його захисника, незалежно від того, чи цей захисник був призначений у рамках надання правової допомоги, чи він фінансується у приватному порядку (див. рішення від 24 вересня 2002 року у справі

«Каскені проти Сполученого Королівства» (*Cuscani v. the United Kingdom*), заява № 32771/96, п. 39, та вищенаведене рішення у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*, там же).

124. Звертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, як вбачається з документів матеріалів справи, заявникові перед першим допитом було призначено захисника у рамках надання правової допомоги, і його подальші клопотання про призначення захисників у рамках надання правової допомоги, або діяльність яких фінансується у приватному порядку, завжди розглядалися без затримок. Дійсно, під час певних допитів та очних ставок на стадії досудового слідства, включаючи перший допит 16 грудня 2002 року, у заявника не було представника. Розглядаючи питання, чи відповідала відсутність представництва інтересів заявника під час цих слідчих дій статті 6 Конвенції, Суд зазначає, що перед кожним таким допитом або очною ставкою заявника письмово повідомляли про його право на правову допомогу, він відмовлявся від свого права та висловлював згоду на участь у відповідному заході. У матеріалах справи немає нічого, що б наводило на думку, що відмова заявника від правової допомоги у цей період часу була зумовлена його непоінформованістю або жорстоким поведінням чи примусом. Навпаки, як випливає із протоколу допиту заявника 25 грудня 2002 року, заявник під час допиту у присутності А. А., його захисника, діяльність якого фінансувалася у приватному порядку, чітко заперечив жорстоке поведіння з ним після затримання. Також слід зазначити, що під час допитів та очних ставок, що відбувалися без захисника, заявник або відмовлявся давати будь-які свідчення, або заперечував пред'явлені йому обвинувачення. Із цього випливає, що за відсутності захисника від заявника не було отримано жодних доказів на підтвердження його вини. Суд далі зауважує, що протягом проміжків часу, коли заявник користувався правовою допомогою на власний вибір, він аналогічним чином або зберігав мовчання, або наполягав на своїй невинуватості.

125. Суд також зауважує, що заявник ніколи не стверджував на національному рівні, що захисники, обрані державними органами для представництва його інтересів та призначені у рамках надання правової допомоги, мали до нього упереджене ставлення. Тому Суд не повинен розглядати ці скарги, подані вперше в межах конвенційного провадження, або розглядати *in abstracto* національну систему призначення захисників у рамках надання правової допомоги. Насамкінець Суд зауважує, що після скарг заявника на роботу призначеного судом захисника, О. К., її замінили іншим, призначеним у рамках надання правової допомоги захисником, якого пізніше заявник вирішив замінити на О. К., послуги якої надавалися у приватному порядку.

126. Зважаючи на процесуальні дії заявника та гнучкість органів влади у врегулюванні його клопотань щодо призначення, заміни або відмови від послуг захисників, Суд вважає, що у цій справі немає підстав для того, щоб покласти на державу відповідальність за стверджувані недоліки щодо представництва інтересів заявника.

127. Що стосується скарги заявника на відмову обласного суду призначити його батька, який не є юристом, його захисником, Суд зазначає, що у рішенні від 19 лютого 2009 року у справі «Шабельник проти України» (*Shabelnik v. Ukraine* (заява № 16404/03, п. 39) він вже встановив, що передбачена національним законодавством можливість представництва інтересів родичами є додатковою до права на правову допомогу і як така не захищається повною мірою підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Розглядаючи цю скаргу у контексті більш загального права на захист, Суд зазначає, що заявник мав багато альтернативних можливостей. За цих обставин не видається, що відмова обласного суду у призначенні батька заявника його захисником у зв'язку з його викликом в якості свідка у цій справі унеможливила підготовку свого захисту заявником.

128. Зважаючи на усі вищезазначені твердження, видається, що твердження заявника щодо порушення його права на захист не становлять небезпідставної скарги у розумінні пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 Конвенції.

129. Тому цей аспект справи повинен бути відхилений як явно необгрунтований у розумінні підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

130. Заявник також стверджував, що у нього не було ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами за статтею 3 Конвенції на умови тримання під вартою та якість медичної допомоги, доступної для нього в Одеському та Київському СІЗО, Сокирянській колонії та під час етапування до Торезької колонії, як цього вимагає стаття 13 Конвенції. У цьому положенні зазначено таке:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

А. Прийнятність

131. Уряд стверджував, що доводи заявника не є небезпідставною скаргою.

132. Заявник не погодився із цим.

133. Суд посилається на свої висновки у пункті 89 та зауважує, що заявник подав небезпідставну скаргу за статтею 3 Конвенції щодо адекватності матеріальних умов його тримання в Одеському і Київському СІЗО та під час етапування до Торезької колонії. Тому Суд вважає, що скарга за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з вищезазначеними скаргами має бути визнана прийнятною.

134. Що стосується решти скарг у заяві, їх має бути відхилено як явно необгрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

В. Суть

135. Суд вказує на те, що стаття 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу юридичного захисту для реалізації суті конвенційних прав і свобод у будь-якій формі, у якій вони можуть забезпечуватися у національному законодавстві. Посилаючись на свою попередню практику (див. серед багатьох інших джерел вищевказані рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 113–116, та «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пп. 91–92) та обставини цієї справи, Суд вважає, що Уряд не довів, що заявник на практиці міг скористатись ефективними засобами юридичного захисту у зв'язку зі своїми скаргами, тобто засоби юридичного захисту, які могли запобігти виникненню або продовженню порушення чи могли забезпечити заявнику будь-яке належне відшкодування.

136. Тому Суд доходить висновку, що було порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 через відсутність у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами заявника щодо умов його тримання в Одеському і Київському СІЗО та під час етапування до Торезької колонії.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

137. Суд зазначає, що у різні дати заявник подав низку інших скарг за статтями 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 14 та 34 Конвенції у зв'язку з обставинами цієї справи.

138. Розглянувши ці скарги з урахуванням усіх наявних у нього документів та тією мірою, якою вони охоплюються його компетенцією, Суд визнає, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

139. Із цього випливає, що цю частину заяви слід визнати непринятною як явно необгрунтовану відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

140. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

141. Заявник вимагав 20 000 євро відшкодування моральної шкоди.

142. Уряд стверджував, що ця вимога є надмірною та необгрунтованою.

143. Суд нагадує, що ним встановлено порушення Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника в Одеському та Київському СІЗО, під час етапування до Торезької колонії та через відсутність національних засобів юридичного захисту щодо вищезазначених скарг. Виносячи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 7 500 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

144. Заявник також вимагав 4 045,60 російських рублів в якості компенсації поштових витрат та 33 000 російських рублів на відшкодування витрат на юридичну допомогу від свого імені та імені трьох інших підсудних у кримінальній справі (панів Б. Зінченка, І. Романова та І. Данілова), які також подали заяви до Суду, і їхні інтереси спочатку представляв пан В. Черніков, а надалі пан В. Комаров, юристи, які практикують у м. Москва. На обгрунтування поштових витрат заявник надав поштові квитанції. В одній із квитанцій зазначалося, що оплата здійснювалася паном Г. Журавльовим, у кількох інших – що оплата здійснювалася паном В. Комаровим, а у решті квитанцій платник не був вказаний.

145. На обгрунтування витрат на юридичну допомогу заявник надав копію першого аркуша договору про надання юридичних послуг від 20 січня 2009 року, укладеного між фізичною особою, пані Г., та адвокатом, паном В. Комаровим, з метою представництва інтересів заявника та вищезазначених інших підсудних за винагороду в сумі 30 000 російських рублів, без врахування витрат, що мали сплачуватися пані Г. Крім того, заявник також стверджував, що 3 000 російських рублів було сплачено панові Г. Журавльову у зв'язку зі збором доказів щодо стану здоров'я пана І. Данілова.

146. Уряд стверджував, що залишить на розсуд Суду вирішення питання щодо компенсації поштових витрат. Що стосується витрат на юридичну допомогу, Уряд заперечував дійсність контракту, укладеного пані Г. від імені заявника та інших підсудних. Зокрема Уряд зазначав, що було надано лише перший аркуш договору, на якому не було підписів. Більше того, не було надано жодної довіреності або іншого документа, яким би пані Г. уповноважувалася укладати договір про представництво інтересів заявника та інших підсудних. Уряд також зазначив, що відповідні документи не були достатньо деталізовані, а щодо виплат панові Г. Журавльову не було надано ані рахунку-фактури, ані будь-якого договору.

147. Грунтуючись на наданих документах, Суд зауважує, що із цієї заяви не вбачається, що заявник поніс будь-які витрати на юридичну допомогу, на листування тощо, або що він мав у зв'язку із цим непогашені зобов'язання

перед паном Комаровим, пані Г. або іншими фізичними чи юридичними особами. Суд також зазначає, що згідно з його практикою заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, беручи до уваги наявні у нього документи та вищезазначені критерії, Суд не може визначити суму сплачених або заборгованих заявником судових та інших витрат. Тому Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

144. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги щодо умов тримання в Одеському і Київському СІЗО та етапування із Сокирянської до Торезької колонії, а також відсутності ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з вищезазначеними скаргами, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника в Одеському і Київському СІЗО та під час етапування із Сокирянської до Торезької колонії;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-які податки, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 березня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БАКЧИЖОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BAKCHIZHOV V. UKRAINE)**

(Заява № 24874/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

30 жовтня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Бакчижов проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*), Голова,

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 09 жовтня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

145. Справу було розпочато за заявою (№ 24874/08), яку 07 травня 2008 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олександр Вікторович Бакчижов (далі – заявник).

146. Заявника, якому була надана правова допомога, представляв пан М. О. Тарахало, юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

147. 11 січня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд. 09 жовтня 2013 року Уряду було запропоновано надати зауваження щодо скарг заявника на стверджуване жорстоке поводження у виправній колонії, неналежні умови тримання його під вартою, ненадання йому належної медичної допомоги та відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим, а також його скарг на примусову працю у виправній колонії, перегляд його кореспонденції адміністрацією виправної колонії та перешкоджання здійсненню його права на подання індивідуальної заяви. Решта скарг у заяві були визнані неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

148. Уряд заперечив проти розгляду заяв комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

149. Заявник народився у 1969 році та проживає у м. Київ.

150. 22 січня 2007 року суд першої інстанції визнав заявника винним у заподіянні тілесних ушкоджень іншій особі та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк п'ять років.

151. 28 березня 2007 року та 23 жовтня 2007 року Апеляційний суд Київської області та Верховний Суд України відповідно залишили вирок щодо заявника без змін.

152. З 13 квітня 2007 року до 17 червня 2011 року заявник відбував своє покарання у Бориспільській виправній колонії (далі – виправна колонія).

153. 17 червня 2011 року він був умовно-достроково звільнений.

А. Тримання під вартою у виправній колонії

1. Виклад подій заявника

154. У своїх первинних доводах заявник зазначив, що він утримувався у брудних камерах з поганою вентиляцією та недостатнім опалюванням взимку. Ув'язнені, які страждали на ВІЛ та туберкульоз, трималися разом зі здоровими засудженими. Харчування та вода, які надавалися йому та іншим ув'язненим, були неналежними та небезпечними для їхнього здоров'я.

155. У своїй відповіді на зауваження Уряду заявник також стверджував, що камери були переповненими. Не зазначивши періоди тримання його під вартою у конкретних камерах, він стверджував, що він утримувався у чотирьох камерах з такими характеристиками:

- 1 камера розміром близько 70 квадратних метрів, у якій утримувалося 50 ув'язнених;
- 2 камера розміром близько 100–120 квадратних метрів, у якій утримувалося 85 ув'язнених;
- 3 камера розміром близько 120–130 квадратних метрів, у якій утримувалося 110 ув'язнених;
- 4 камера розміром близько 45 квадратних метрів, у якій утримувалося 35 ув'язнених.

156. Засуджені часто зазнавали жорстокого поводження охоронців, у тому числі незаконного поміщення в одинокі камери у штрафному ізоляторі, словесного та фізичного насильства і погроз. Неодноразово у денний час, коли ув'язнені були відсутні, у камері заявника здійснювалися обшуки, внаслідок яких у камері залишався безлад, а деякі особисті речі та документи з матеріалів справи заявника зникли. Деякі обшуки здійснювалися вночі. У результаті заявник зазнавав страху та стресу.

157. Під час тримання заявника під вартою йому не надавалась належна медична допомога. Зокрема, він не пройшов ретельне медичне обстеження, а також не було розроблено довгострокової стратегії його лікування. Він отримував лише періодичне та симптоматичне лікування.

158. Під загрозою дисциплінарного покарання заявник був змушений працювати понаднормово, часто від дванадцяти до чотирнадцяти годин на день, сім днів на тиждень. Він не отримував належної винагороди за виконану роботу.

159. Адміністрація виправної колонії переглядала всю кореспонденцію заявника, у тому числі листи до та від Суду, вибірково не надсилала листи або надсилала чи доставляла їх із затримкою. Наприклад, його лист до Суду від 23 лютого 2009 року (який Суд фактично отримав вчасно) не був надісланий адміністрацією виправної колонії, а лист Суду від 21 січня 2011 року був отриманий ним через місяць після його відправки Судом. Тому він був змушений надсилати деякі листи до Суду через друзів, які були на свободі. Заявник також надав Суду копії листів, які він від нього отримав, перебуваючи у виправній колонії, на одному з яких була печатка виправної колонії.

160. Згідно з твердженнями заявника, він доводив зазначені питання до відома різних органів влади, у тому числі прокуратури. Проте його скарги або не відправлялися або були проігноровані.

2. Виклад подій Уряду

(а) Побутові умови тримання під вартою

161. Уряд оскаржив достовірність частини доводів заявника щодо умов тримання його під вартою, зокрема його тверджень про тримання у камерах з неналежними санітарними та гігієнічними умовами разом із засудженими, які страждали на туберкульоз. У зв'язку з цим Уряд зауважив, що заявник не підтвердив ці твердження жодними доказами.

162. Уряд стверджував, що відповідно до національного законодавства хворі на туберкульоз засуджені утримувалися окремо від інших засуджених. З метою виявлення тих, хто страждав на це захворювання, один раз на рік проводилися відповідні медичні обстеження.

163. Їжа та вода регулярно перевірялися та були належної якості. Опалювання функціонувало належним чином, а зимою температура у камері коливалась від 18°C до 20°C. Санітарні умови були відповідними. На підтримку свого викладу фактів Уряд надав видані начальником виправної колонії у відповідь на запит Уряду довідки щодо житлових умов у виправній колонії, витяг з особової картки заявника про забезпечення постільною білизною та акти про проведені у липні та жовтні 2011 року дезінфекції.

(б) Медична допомога

164. Уряд стверджував, що протягом усього періоду тримання заявника під вартою у виправній колонії йому надавалося належне лікування у зв'язку з різними хворобами, на які він скаржився, і стан його здоров'я загалом залишався стабільним.

165. Відповідно до наданої Урядом узагальненої інформації з медичної картки заявника, після прибуття до виправної колонії у квітні 2007 року заявник пройшов медичне обстеження і був визнаний здоровим; він не звертався за медичною допомогою до березня 2009 року.

166. 02 березня 2009 року заявнику було діагностовано загострення хронічного бронхіту і надано відповідне лікування.

167. 05 березня та 05 квітня 2009 року заявнику було діагностовано поперековий радикулоневрит та призначене відповідне лікування (диклофенак та меновазин).

168. 23 вересня 2008 року та 29 квітня 2009 року було встановлено, що заявник страждав на дерматит та йому було призначене відповідне лікування.

169. 12 травня 2010 року заявнику було діагностовано можливу гіпертонічну хворобу та призначене лікування.

(с) Інші питання, пов'язані з триманням заявника під вартою

170. Уряд не зміг надати жодної фактичної інформації про те, чи застосовувалася охоронцями виправної колонії до заявника будь-яка сила або про здійснені у його камері обшуки, оскільки строк давності зберігання відповідних документів закінчився і записи були знищені. Уряд також зазначив, що скарга заявника на жорстоке поводження була викладена у надто загальних формулюваннях та не підтверджувалася доказами.

171. Уряд оскаржив достовірність доводів заявника щодо його примусової праці. Він доводив, що заявник виконував роботу, яку зазвичай ув'язнені зобов'язані виконувати згідно з відповідним національним законодавством, та отримував відповідну винагороду. Зазвичай він виконував завдання господарчої обслуги. Коли він відмовився від запропонованих робіт, він безоплатно залучався до різних видів робіт з благоустрою виправної колонії на час не більше двох годин на день.

172. Уряд не надавав жодної інформації щодо твердження заявника про перегляд його кореспонденції адміністрацією виправної колонії. Щодо листування заявника з Судом Уряд заперечив, що всі надіслані йому листи відкривалися. Згідно з виданою начальником виправної колонії довідкою, на яку посилався Уряд, заявник відправив лише одного листа до Суду 03 грудня 2008 року та не отримав відповіді.

173. Зрештою, Уряд стверджував, що заявник не подавав до національних органів влади жодних скарг на побутові умови тримання його під вартою, стверджуване жорстоке з ним поводження та неналежність наданої йому медичної допомоги.

В. Стверджувана відсутність доступу до матеріалів справи

174. 07 травня 2008 року заявник подав цю заяву до Суду.

175. Неодноразово до і після подання його заяви до Суду заявнику за його клопотаннями надавалися копії різних документів з матеріалів його справи, у тому числі вирок від 22 січня 2007 року та ухвала від 28 березня 2007 року у його кримінальній справі, обвинувальний висновок щодо нього та скарги на вирок.

176. Листами від 08 та 15 вересня 2008 року Броварський міськрайонний суд, де зберігалися матеріали його справи, поінформував заявника, *inter alia*, що в матеріалах справи були відсутні його касаційні скарги або будь-які відповіді чи ухвали Верховного Суду України. Броварський міськрайонний суд залишив без задоволення клопотання заявника про надання йому копії всіх матеріалів кримінальної справи у зв'язку з відсутністю для цього законодавчих підстав.

177. Листом від 14 січня 2009 року Суд запропонував заявнику надати копію постанови Верховного Суду України від 23 жовтня 2007 року. Після отримання цього листа 07 лютого 2009 року заявник звернувся до Броварського міськрайонного суду та Верховного Суду України з проханням надати копії їхніх відмов у наданні йому необхідної постанови чи копії його клопотання з відміткою про його отримання.

178. 17 лютого 2009 року Броварський міськрайонний суд поінформував заявника, що будь-які листи чи ухвали Верховного Суду України в матеріалах справи були відсутні.

179. 09 квітня 2009 року заявнику була надана копія постанови Верховного Суду України у його кримінальній справі, а 13 квітня 2009 року він надіслав її до Суду.

180. 12 вересня 2009 року за клопотанням заявника його було ознайомлено з документами щодо його тримання під вартою у виправній колонії.

181. 17 червня 2011 року, після його звільнення з виправної колонії, заявнику був наданий повний доступ до матеріалів його кримінальної справи.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

182. Заявник скаржився, що він тримався під вартою у нелюдських умовах, не отримував належну медичну допомогу та зазнавав жорстокого поводження охоронців виправної колонії.

Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

1. Стверджуване жорстоке поводження у виправній колонії

183. Насамперед Суд вважає скаргу заявника на те, що він зазнавав жорстокого поводження у виправній колонії нечіткою та недостатньо деталізованою. Тією мірою, якою скарга стосується певних випадків фізичного насильства охоронців виправної колонії, заявник не надав жодних деталей щодо відповідних подій, а в матеріалах справи немає жодних доказів, що до нього застосовувалася яка-небудь сила.

184. Наскільки можна зрозуміти заявника, як такого, що скаржиться за цим пунктом на стрес, якого він зазнав внаслідок обшуків охоронцями виправної колонії (див. пункт 12), Суд вважає, що страждання заявника у результаті обшуків не досягнули необхідного ступеня суворості, який би становив нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження.

185. Крім того, немає доказів зникнення якихось документів заявника після обшуків, як він стверджував, та не вбачається, що у зв'язку з цим він скаржився до національних органів влади. Зрештою твердження заявника про загальне негативне ставлення до засуджених з боку адміністрації виправної колонії є розпливчастим та не підтвержене доказами.

186. Отже, Суд доходить висновку, що заявник не висунув небезпідставну скаргу щодо наведених випадків. Він відхиляє цю частину заяви як явно необґрунтовану відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

2. Медична допомога

187. Суд зазначає, що скарга заявника на неналежну медичну допомогу у виправній колонії також обмежується загальними формулюваннями, що він не пройшов ретельне медичне обстеження, що не було розроблено довготривалу стратегію його медичного лікування та що йому надавалося лише періодичне і симптоматичне лікування (див. пункт 13). Жодне твердження не є достатнім *per se* для того, щоб Суд дійшов висновку, що було порушено статтю 3 Конвенції. Зокрема, не було надано жодних доказів і не було висунуто жодних тверджень, що заявник потребував конкретного виду лікування, а органи влади відмовилися вжити необхідні заходи у зв'язку з цим або що стан його здоров'я значно погіршився під час тримання під вартою (див. для порівняння рішення у справах «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пункти 68 та 69, від 14 жовтня 2010 року, та «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, пункти 69–71, від 16 травня 2013 року).

188. Навпаки, з наданих Урядом документів, які заявник не оспорував, вбачається, що під час медичного огляду заявника після його прибуття до виправної колонії в нього не було виявлено жодних особливих проблем зі здоров'ям. Також вбачається, що заявник декілька разів звертався до медичної частини з конкретними проблемами зі здоров'ям, у тому числі, болем у спині. Ці скарги були розглянуті органами влади (див. пункти 21–25). Загалом ніщо не вказує на те, що вони розглянули їх неналежним чином.

189. Крім того, немає жодної згадки про які-небудь скарги з цього питання на національному рівні.

190. За відсутності будь-яких конкретних фактів та відомостей на підтримку тверджень заявника, Суд вважає, що він недостатньо обґрунтував свої скарги за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваної неналежності наданої у виправній колонії медичної допомоги (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Устьянцев проти України» (*Ustyantsev v. Ukraine*), заява № 3299/05, пункти 63–65, від 12 січня 2012 року).

191. З цього випливає, що ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

3. Побутові умови тримання під вартою

192. Уряд стверджував, що ця частина скарги заявника була неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Він доводив, що заявник міг звернутися зі своєю скаргою до прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань. Будь-яка винесена прокурором постанова також могла бути оскаржена до національних судів.

193. Суд зазначає, що він вже неодноразово відхилив заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту, встановлюючи, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, був неефективним у зв'язку з недоведеністю того, що використання такого засобу юридичного захисту змогло б забезпечити покращення умов тримання заявника під вартою (див., серед нещодавніх джерел, рішення у справі «Закшевський проти України» (*Zakshewskiy v. Ukraine*), заява № 7193/04, пункти 57 та 59, від 17 березня 2016 року). Суд не вбачає підстав відходити від цього висновку у цій справі, а тому вважає, що ця частина скарг заявника не може бути відхилена через невичерпання національних засобів юридичного захисту.

194. Суд також зазначає, що скарга заявника на побутові умови тримання його під вартою не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

195. Уряд доводив, що побутові умови тримання заявника під вартою у виправній колонії були сумісними зі статтею 3 Конвенції.

196. Доводи заявника щодо умов тримання його під вартою у виправній колонії викладені у пунктах 10 та 11.

197. Передусім Суд зазначає, що сторони надали різні описи умов тримання заявника під вартою.

198. Проте він зазначає, що Уряд не оспорив та не прокоментував будь-яким чином твердження заявника щодо переповнення камер виправної колонії.

199. У зв'язку з цим Суд повторює, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах чи переповненість вважається впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див. рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункт 104, від 20 жовтня 2016 року). Зокрема, коли особистий простір ув'язненого складає менше 3 кв. м житлової площі у густозаселеній тюремній камері, відсутність особистого простору вважається настільки гострою, що виникає обґрунтована презумпція порушення статті 3 Конвенції. Тягар доведення покладається на Уряд держави-відповідача, який, однак, може спростувати цю презумпцію, продемонструвавши існування факторів, здатних належним чином компенсувати надзвичайний брак відведеного особистого простору (там само, пункти 126–128 та 137).

200. За відсутності будь-яких коментарів Уряду з цього питання Суд схильний віддати перевагу фактичним доводам заявника з цього питання. Таким чином, Суд визнає, що протягом чотирьох років позбавлення волі заявник тримався у камерах, у яких йому відводилося менше мінімальної стандартної житлової площі у 3 квадратні метри у густозаселеній тюремній камері (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункт 110). Більше того, Уряд не навів документів чи аргументів, здатних спростувати обґрунтовану презумпцію порушення статті 3 Конвенції, що виникає у цій справі. Зокрема, він не продемонстрував існування факторів, здатних належним чином компенсувати такий надзвичайний брак відведеного особистого простору, якщо це було якимось чином можливо.

201. З огляду на наведені міркування Суд доходить висновку, що умови тримання заявника під вартою становили таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

202. З огляду на ці висновки Суд не вважає за необхідне розглядати твердження заявника щодо інших аспектів побутових умов тримання його під вартою, окрім пов'язаних з переповненням.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

203. Заявник скаржився на неможливість отримати копії документів для обґрунтування своєї заяви. Він також стверджував, що органи влади перешкоджали його листуванню з Судом.

Заявник посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

A. Доводи сторін

204. Уряд заперечив проти тверджень заявника, стверджуючи по суті про відсутність втручання у його кореспонденцію, оскільки заявник надіслав до Суду лише один лист, на він який не отримав відповіді.

205. Уряд також стверджував, що національне законодавство в принципі не вимагало від органів влади безкоштовного надання ув'язненим копій документів з матеріалів їхніх справ. Незважаючи на це заявник зрештою отримав копії документів, за якими він звертався до органів влади. За його клопотанням йому також був наданий доступ до документів щодо його тримання під вартою.

206. Зрештою Уряд доводив, що доступ заявника до таких документів ніколи не обмежувався, оскільки копії всіх документів, які він хотів отримати, могли бути зроблені на його прохання родичами, з якими він підтримував зв'язок.

207. У своїх первинних доводах заявник стверджував про існування затримок у відправленні/отриманні кореспонденції з та до Суду. Зокрема, він стверджував, що його лист до Суду від 23 лютого 2009 року не був відправлений адміністрацією виправної колонії та що лист Суду від 21 січня 2011 року був отриманий ним через місяць після його відправки Судом (див. пункт 15).

208. У відповідь на зауваження Уряду заявник оскаржив правдивість тверджень Уряду про відсутність листування між ним та Судом, надавши копії листів, отриманих ним від Суду під час його перебування у виправній колонії. Він також стверджував, що мав обґрунтовані підстави побоюватися переслідування через свої скарги до Суду, оскільки його кореспонденція переглядалась адміністрацією виправної колонії. У зв'язку з цим він був змушений надіслати декілька листів через своїх друзів, які перебували на свободі.

209. Він також стверджував, що його клопотання, надіслані до Верховного Суду України та Броварського міськрайонного суду 07 лютого 2009 року, в яких він просив надати копію постанови Верховного Суду України у кримінальному провадженні щодо нього (див. пункт 33), залишилися без відповіді.

B. Оцінка Суду

210. Суд наголошує, що у низці його попередніх рішень вже зазначались загальні принципи, які стосуються зобов'язання Договірної Держави не перешкоджати здійсненню права на подання індивідуальної заяви, гаранто-

ваного статтею 34 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Чайковський проти України» (*Chaykovskiy v. Ukraine*), заява №2295/06, пункти 84–88, від 15 жовтня 2009 року).

211. Щодо скарги заявника у цій справі стосовно стверджуваної неможливості отримати копії документів для його заяви Суд, перш за все, зазначає, що з його доводів не зрозуміло копії яких документів він безуспішно намагався отримати, та чи повідомив він органам влади, що ці документи були необхідні йому для провадження у Суді. При цьому з матеріалів справи вбачається, що зрештою йому були надані копії процесуальних рішень у його кримінальній справі, у тому числі постанова Верховного Суду України від 23 жовтня 2007 року, копію якої просив Суд (див. пункт 35). Згодом зазначена постанова була надіслана заявником до Суду. Заявнику також був наданий доступ до його особової справи щодо тримання його під вартою (див. пункт 36). Після його звільнення з виправної колонії у 2011 році йому був наданий повний доступ до матеріалів його кримінальної справи (див. пункт 37).

212. Щодо тверджень заявника про перешкоджання його листуванню із Судом Суд зазначає, що з власних доводів заявника вбачається, що листи Суду до нього у виправну колонію доходили. Навіть якщо припустити, що лист Суду від 21 січня 2011 року був переданий заявнику із затримкою (див. пункт 63), Суд доходить висновку, що сам по собі цей факт є недостатньою фактичною підставою для висновку, що українські органи влади свідомо перешкоджали листуванню заявника з конвенційними органами. Суд також зазначає, що насправді лист заявника від 23 лютого 2009 року був отриманий Судом вчасно (див. пункт 15).

213. Проте Суд не може не зазначити, що він вважає дивним, що, як вбачається, адміністрація виправної колонії не зберігала належних записів про листування заявника.

214. Щодо тверджень заявника, що його листи до Суду відкривалися та це породжувало потенційний ризик його переслідування адміністрацією виправної колонії, Суд зазначає, що він не виклав ці твердження детально та обґрунтовано і не надав жодних доказів того, що він насправді яким-небудь чином переслідувався через листування з Судом.

215. Отже, на підставі наявних в нього доказів Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТЕЙ 4, 8 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

216. Заявник також посилався на статті 4 (заборона рабства і примусової праці), 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) та 13 Конвенції (право на ефективний засіб юридичного захисту).

217. З огляду на факти справи, доводи сторін та наведені висновки за статтями 3 та 34 Конвенції Суд вважає, що основні юридичні питання у цій заяві були вирішені. Отже, Суд постановляє, що немає необхідності у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначених у попередньому пункті скарг (див. аналогічний підхід у рішеннях у справах «Варнава та інші проти Туреччини» [ВП] (*Varnava and Others v. Turkey*) [GC], заява №16064/90 та 8 інших заяв, пункти 210–211, ЄСПЛ 2009; «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява №47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014, з подальшими посиланнями; та «Мокану та інші проти Республіки Молдова» (*Mocanu and Others v. The Republic of Moldova*), заява №8141/07, пункт 37, від 26 червня 2018 року).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

218. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

219. Заявник вимагав 40 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

220. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

221. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 9 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди, якої він зазнав у результаті встановленого Судом порушення статті 3 Конвенції.

В. Судові та інші витрати

222. Заявник також вимагав 5 250 євро в якості компенсації судових витрат, понесених під час провадження у Суді, а також 420 євро та 210 євро в якості компенсації адміністративних та поштових витрат відповідно.

223. Уряд доводив, що розмір суми компенсації судових витрат, яку вимагав заявник, була надмірно високою, а решта вимог не підтверджувалася доказами.

224. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії, Суд вважає за розумне присудити 4 400 євро (що відповідає 5 250 євро з вирахуванням 850 євро – суми, отриманої в рамках правової допомоги) компенсації витрат, понесених під час провадження в Суді. Присуджена сума має бути сплачена на банківський рахунок захисника заявника, пана

Тарахкала, як зазначено заявником (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288 та підпункт «а» пункту 12 резолютивної частини, ЄСПЛ 2016 (витяги). Суд відхиляє решту вимог заявника щодо компенсації судових та інших витрат.

С. Пеня

225. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятною скаргу за статтею 3 Конвенції на умови тримання заявника під вартою, а решту скарг за цією статтею – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою;
3. *Постановляє*, що Україна дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції;
4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати питання прийнятності та суть скарг за статтями 4, 8 та 13 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 9 000 (дев'ять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди, які мають бути сплачені заявнику;
    - (ii) 4 400 (чотири тисячі чотириста) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені на банківський рахунок представника заявника, пана Михайла Тарахкала;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 30 жовтня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Фаріс Вегабовіч
(*Faris Vehabović*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БЄЛЯЄВ ТА ДІГТЯР ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BELYAEV AND DIGTYAR V. UKRAINE)**

(Заяви №№ 16984/04 та 9947/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

16 лютого 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

16/05/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Бєляєв та Дігтяр проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*Andre Potocki*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 24 січня 2012 року постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за двома заявами (№№ 16984/04 та 9947/05), які 20 квітня 2004 року та 20 серпня 2004 року відповідно подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) два громадяни України – пан Михайло Ігорович Бєляєв (далі – перший заявник) та пан Олександр Володимирович Дігтяр (далі – другий заявник).

2. Заявників, яким було надано юридичну допомогу, представляла пані Р. Овчиннікова – юрист, що практикує у м. Конотопі. Уряд України (далі – Уряд) представляли його Уповноважені – пан Ю. Зайцев та пані В. Лутковська.

3. Заявники стверджували, зокрема, що умови їхнього попереднього ув'язнення не відповідали статті 3 Конвенції, що їхнє право на кореспонденцію було порушено всупереч статті 8 Конвенції та що всупереч статті 34 Конвенції їм перешкоджали листуватись із Судом.

4. 12 січня 2010 року Суд оголосив заяви частково неприйнятними та вирішив повідомити про них Уряд. Було також вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 1 статті 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники народилися у 1981 та 1979 роках відповідно та у цей час відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

A. Попереднє ув'язнення заявників

6. Другий заявник тримався у Сумському слідчому ізоляторі №25 (далі – Сумський СІЗО) з 6 лютого 2001 року до 28 серпня 2004 року, за винятком періоду між 24 липня 2002 року та 12 серпня 2002 року, коли його було переведено в іншу установу попереднього ув'язнення.

7. Перший заявник тримався у Сумському СІЗО з 4 квітня 2002 року до 28 серпня 2004 року, за винятком періоду між 30 серпня 2003 року та 17 вересня 2003 року, коли його було переведено в іншу установу попереднього ув'язнення.

8. 28 серпня 2004 року обидва заявники були переведені до Роменської виправної колонії №65 для відбування покарання.

1. Листування заявників під час їхнього попереднього ув'язнення

9. 29 січня та 1 липня 2003 року, а також 27 січня 2004 року другий заявник намагався відіслати листи до Суду через канцелярію Сумського СІЗО.

10. 26 листопада 2003 року, а також 2 та 9 лютого 2004 року перший заявник намагався відіслати листи до Суду через канцелярію Сумського СІЗО.

11. Згідно з твердженнями заявників, зазначені листи були прочитані працівниками Сумського СІЗО та до Суду надіслані не були.

12. У той самий спосіб заявники намагалися відіслати листи до інших міжнародних організацій – таких як Комісар Ради Європи з прав людини, Управління Верховного комісара з прав людини, Комітет ООН з прав людини, Комісія ООН з прав людини та Комітет ООН проти катувань.

13. Зазначені листи, як стверджувалося, також перевірялися працівниками Сумського СІЗО та не були відіслані адресатам.

2. Умови попереднього ув'язнення заявників

14. Згідно з твердженнями заявників, умови тримання їх під вартою у Сумському СІЗО були незадовільними. Заявники трималися разом в різних камерах площею 4,5 кв. м з урахуванням санітарного вузла, який займав площу 1,2 кв. м. Отже, житлова площа камери на обох заявників складала тільки 3,3 кв. м, тобто 1,65 кв. м на заявника.

15. Камери були темні, брудні, холодні взимку та спекотні влітку, наслідком чого були різні захворювання. Протягом щонайменше двох років було відсутнє постачання гарячої води. Зимове взуття не надавалося, хоча ув'язненим не дозволялося носити своє власне взуття. Внаслідок цього взимку заявники не могли скористатися своїм правом на прогулянку на свіжому повітрі. Їхня постільна білизна складалася тільки з простирадла. Заявникам не надавалося жодної медичної допомоги у зв'язку з їхніми захворюваннями серця, при цьому зберігання та вживання ліків у камері було заборонено.

16. Заявники скаржилися до національних органів на побутові умови їхнього тримання у Сумському СІЗО. Зокрема, 16 січня, 14 червня та 25 липня 2004 року відповідні скарги передавалися працівникам Сумського СІЗО для подальшого направлення їх до державних органів.

17. Згідно з твердженнями Уряду, камери, в яких трималися заявники, мали площу 5 кв. м та були обладнані необхідними меблями. В кожній камері було вікно, санітарний вузол та вмивальник. Взимку температура була щонайменше 18 С. Водопостачання, система освітлення та санітарні умови також були належними. Душ можна було приймати раз на тиждень. Одяг осіб, що трималися під вартою, та постільна білизна регулярно мінялися. На підтвердження свого викладу фактів Уряд надіслав звіти, складені у 2010 році особами, відповідальними за експлуатацію вищезазначеної установи.

18. Щодо медичного обслуговування Уряд стверджував, що протягом тримання у Сумському СІЗО перший заявник проходив медичний огляд тридцять один раз, а другий заявник – сорок шість разів. Заявникам регулярно робилася флюорографія для встановлення наявності будь-яких захворювань легень, та надавалося відповідне лікування. Вони також проходили психіатричні огляди. Протягом тримання другого заявника у Сумському СІЗО йому було діагностовано гастрит та надано відповідне лікування. Заявники не подавали жодних скарг щодо стану здоров'я або щодо недостатності медичної допомоги, яка надавалась медико-санітарною частиною вищезазначеної установи. На підтвердження своїх тверджень Уряд надав копії історій хвороб заявників та звіт начальника Сумського СІЗО щодо режиму надання медичної допомоги особам, що тримаються у вищезазначеній установі.

B. Листування другого заявника протягом його ув'язнення в Роменській виправній колонії

19. Під час свого перебування в Роменській виправній колонії другий заявник намагався переслати низку листів, у тому числі таким адресатам:

- (i) Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини (листи від 20 грудня 2004 року, 5 січня та 14 лютого 2005 року);
- (ii) Генеральній прокуратурі України (листи від 25 жовтня 2004 року, 14 лютого та 14 липня 2005 року);
- (iii) Координаційному комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України (листи від 25 жовтня 2004 року та 4 січня 2005 року);
- (iv) Європейському суду з прав людини (лист від 26 липня 2005 року); та
- (v) Комісару Ради Європи з прав людини (лист від 26 липня 2005 року).

Згідно з твердженнями другого заявника, вищезазначені листи були прочитані працівниками Роменської виправної колонії та повернуті йому.

С. Спроба першого заявника відкликати свою заяву

20. Листом від 12 серпня 2009 року заявник повідомив Суд про те, що він бажає, щоб розгляд його заяви був припинений, стверджуючи, що кошти, які він мав сплатити потерпілим від вчинених ним злочинів, були сплачені державою.

21. Листом від 14 вересня 2009 року заявник повідомив Суд про те, що питання його заборгованості потерпілим від злочинів не було вирішено державою, та коли він просив Суд припинити розгляд його заяви, він був введений в оману державними органами. Отже, він просив Суд не брати до уваги лист від 12 серпня 2009 року та наполягав на продовженні провадження.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року (у редакції станом на час подій)

22. Статтею 13 Закону, *inter alia*, передбачалося, що особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами, іншими громадянами та юридичними особами з письмового дозволу органу, в провадженні якого знаходиться їхня кримінальна справа.

Від адміністрації місця попереднього ув'язнення вимагалось переглядати всю кореспонденцію осіб, взятих під варту, за винятком листів до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або прокуратури.

Якщо лист стосувався провадження у кримінальній справі цієї особи, що тримається під вартою, його потрібно було переслати органу, в провадженні якого знаходиться справа. Листи, в яких містилися відомості, розголошення яких могло перешкодити встановленню істини в кримінальній справі, не повинні були надсилатися за належністю, а передаватися на розгляд органу, в провадженні якого знаходиться справа. Про це повинні були сповіщатися особа, яка перебуває під вартою, та прокурор.

Якщо лист не був пов'язаний з провадженням у кримінальній справі особи, взятої під варту, адміністрація місця попереднього ув'язнення повинна була розглянути його або надіслати за належністю.

B. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року (у формулюванні на час подій)

23. Статтею 113 вищезазначеного Кодексу передбачалося, *inter alia*, що кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені, підлягає перегляду. Листи на адресу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або прокуратури перегляду не підлягають.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

24. Заявники скаржилися на побутові умови їхнього попереднього ув'язнення та на ненадання медичної допомоги у Сумському СІЗО. Вони посилались на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

1. Доводи сторін

25. Уряд стверджував, що заявники не вичерпали національні засоби юридичного захисту щодо своїх скарг за статтею 3 Конвенції. Зокрема, вони повинні були подати ці скарги прокурору та до суду.

26. Щодо стверджуваного ненадання медичної допомоги Уряд заявляв, що заявники ніколи не скаржилися до медико-санітарної частини СІЗО на неадекватність їхнього медичного лікування. Крім того, матеріали справи свідчать, що вони регулярно та відповідним чином оглядалися лікарями та, коли це було необхідно, їм надавали потрібну медичну допомогу. Отже, Уряд вважав, що цей аспект скарг заявників є явно необґрунтованим.

27. Заявники стверджували, що вони достатньо зверталися до державних органів та що їхні скарги належним чином обґрунтовані.

2. Оцінка Суду

28. Що стосується стверджуваного ненадання медичної допомоги, Суд зазначає, що немає підстав вважати, що заявники будь-коли скаржилися медичному персоналу установи попереднього ув'язнення та просили надати їм медичну допомогу. Твердження заявників про те, що їхнє медичне обслуговування було неналежним, не підтверджується будь-якою фактичною інформацією. У той же час матеріали, надані Урядом, свідчать, що заявники проходили регулярні медичні огляди та немає будь-яких ознак недоліків у роботі медико-санітарної частини СІЗО, які б дали підстави для порушення питання за статтею 3 Конвенції (див. також рішення у справах «*Вергельський проти України*» (*Vergelskyu v. Ukraine*), заява №19312/06, пп. 89–91, від 12 березня 2009 року, та «*Знайкін проти України*» (*Znaykin v. Ukraine*), заява №37538/05, п. 41, від 7 жовтня 2010 року). Отже, Суд відхиляє цей аспект справи як явно необґрунтований згідно з підпунктом «а» пункту 3 і пунктом 4 статті 35 Конвенції.

29. Суд також зазначає, що скарги заявників щодо побутових умов попереднього ув'язнення у Сумському СІЗО стосуються періодів, які переривалися періодами їхнього тримання в іншій установі. Отже, Суд вважає, що період тримання під вартою першого заявника до 17 вересня 2003 року та період тримання під вартою другого заявника до 12 серпня 2002 року виходять за межі шестимісячного строку, протягом якого заявник повинен подати скаргу (див., наприклад, рішення від 19 лютого 2009 року у справі «*Маленко проти України*» (*Malenko v. Ukraine*), заява №18660/03, п. 40).

30. Що стосується аргументу Уряду щодо невичерпання засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на побутові умови тримання заявника під вартою, Суд зазначає, що подібні заперечення були відхилені Судом у низці випадків, коли він встановлював, що такі скарги вказують на існування у національній пенітенціарній системі проблем системного характеру (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності від 18 вересня 2001 року у справі «*Калашніков проти Росії*» (*Kalashnikov v. Russia*), заява №47095/99; рішення у справах «*Мельник проти України*» (*Melnik v. Ukraine*), заява №72286/01, пп. 69–71, від 28 березня 2006 року; «*Коктыш проти України*» (*Koktysh v. Ukraine*), заява №43707/07, п. 86, від 10 грудня 2009 року, та вищезазначене рішення у справі «*Знайкін проти України*» (*Znaykin v. Ukraine*), п. 43).

31. У цій справі Суд вважає, що питання, порушені заявниками у цьому контексті, також мають системний характер. Суд зауважує, що державним органам було добре відомо про становище заявників, зокрема, враховуючи той факт, що вони вже зверталися зі скаргою до них з цього приводу (див. пункт 16). Відповідно Суд не може дорікати заявникам за те, що вони не скористалися національними засобами юридичного захисту, про які згадував Уряд, та відхиляє його заперечення у цьому відношенні.

32. Суд також зазначає, що скарги стосовно неналежних побутових умов тримання під вартою не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

33. Заявники стверджували, що побутові умови їхнього тримання під вартою у Сумському СІЗО були неадекватними. Вони ставили під сумнів документи, надані Урядом на спростування їхніх тверджень, зазначаючи, що вони були складені працівниками, відповідальними за експлуатацію вищезазначеної установи.

34. Уряд стверджував, що побутові умови тримання заявників під вартою у вищезазначеній установі були адекватними, ґрунтуючись при цьому на своєму викладі фактів.

35. Суд повторює, що жорстоке поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції лише у разі, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Страждання і приниження у будь-якому випадку мають перевищити той рівень страждань і приниження, який є невід'ємним складником певної форми легітимного поводження чи покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити такий складник. Згідно із зазначеним положенням держава повинна забезпечувати відповідність умов тримання особи під вартою принципів поваги до людської гідності, з тим, щоб характер і спосіб застосування такого заходу не піддавали її стресу чи випробуванням, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємним складником тримання під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя (див. рішення від 20 травня 2010 року у справі «*Вислогузов проти України*» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява №32362/02, пп. 56 та 57 з подальшими посиланнями).

36. У випадках, коли тільки Уряд держави-відповідача має доступ до інформації, яка здатна чітко підтвердити або спростувати твердження, висунуті за статтею 3 Конвенції, ненадання Урядом такої інформації без задовільного пояснення може призвести до висновку щодо обґрунтованості тверджень заявника (див. рішення від 6 квітня 2004 року у справі «*Ахмет Озкан та інші проти Туреччини*» (*Ahmet Ozkan and Others v. Turkey*), заява №21689/93, п. 426). У таких випадках Суд зосереджується на оцінці наданих йому фактів, які Уряд держави-відповідача або визнав, або не спростував, не намагаючись при цьому встановити достовірність всіх тверджень без винятку.

37. У цій справі заявники стверджували, що вони трималися у камері площею 4,5 кв. м, санітарний вузол в якій займав 1,2 кв. м. Отже, загального житлового простору в ній залишалось тільки 3,3 кв. м або 1,65 кв. м житлового простору на заявника. Уряд стверджував, що заявники трималися у камерах площею 5 кв. м, не вказуючи при цьому, окремо або разом. За відсутності більш точних відомостей з боку Уряду Суд схильний віддати перевагу поясненням

заявників з цього питання та доходить висновку, що навіть якщо припустити, що камери мали площу 5 кв. м, як стверджувалося Урядом, житловий простір, частину якого займав санітарний вузол, був надто малим у перерахунку на одного заявника, щоб відповідати стандартам, що визнаються Судом (див., наприклад, рішення у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява №47095/99, п. 97, *ECtHR* 2002-VI, та зазначене вище рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), п. 47, від 28 березня 2006 року).

38. Суд також зазначає, що документи, надані Урядом, що описують інші побутові умови тримання заявників під вартою, були складені працівниками, відповідальними за утримання зазначеної установи попереднього ув'язнення, отже, могли необ'єктивно відображати дійсний стан справ у вищезазначеній установі. Крім того, зазначені документи були складені у 2010 році, в той час як період, якого стосуються скарги, припадає на 2002–2004 роки. Отже, Суд не може виключати, що твердження заявників щодо неадекватності систем освітлення, опалення та водопостачання, незадовільного забезпечення одягом та постільною білизною, а також невідповідних санітарних умов ґрунтувалися на дійсних обставинах їхнього тримання під вартою. Ці твердження узгоджуються з цілою низкою справ проти України, в яких порушуються питання умов тримання під вартою в українських установах попереднього ув'язнення (див., наприклад, рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява №54825/00, пп. 86–88, *ECtHR* 2005-II (витяги); «Двойних проти України» (*Dvoynukh v. Ukraine*), заява №72277/01, пп. 64–69, від 12 жовтня 2006 року; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява №15825/06, пп. 84–89, від 25 жовтня 2007 року; вищезазначені рішення у справах «Маленко проти України» (*Malenko v. Ukraine*), п. 52; «Коктыш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), пп. 98–100; «Вислогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), пп. 58–61; рішення від 20 травня 2010 року у справі «Похлебін проти України» (*Pokhlebnin v. Ukraine*), заява №35581/06, пп. 48–52, та вищезазначене рішення у справі «Знайкін проти України» (*Znaykin v. Ukraine*), пп. 49–53).

39. В цілому Суд, беручи до уваги вищезазначені міркування, а також з урахуванням своєї обширної практики з цього питання, доходить висновку, що тримання заявників під вартою у Сумському СІЗО становило поведження, що принижує гідність, та є порушенням положень статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 8 ТА 34 КОНВЕНЦІЇ

40. Заявники скаржилися на те, що працівники Сумського СІЗО переглядали їхні листи до різних міжнародних установ, включаючи Суд, та відмовлялися пересилати їх за належністю. Другий заявник також скаржився на те, що працівники Роменської виправної колонії схожим чином втручалися у його право на листування. Заявники посилалися на статті 8, 10 та 34 Конвенції.

41. Суд вирішив розглянути ці питання за статтями 8 та 34 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя)

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Стаття 34 (Індивідуальні заяви)

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

А. Стаття 8 Конвенції

1. Прийнятність

42. Уряд зазначав, що у зв'язку зі стверджуваними порушеннями права на листування заявники повинні були подати скарги прокуророві або до суду. Уряд також доводив, що відповіді, отримані заявниками, свідчили про те, що їхні листи були належним чином відправлені за адресатами.

43. Заявники не погоджувалися та стверджували, що засоби юридичного захисту, на які посилався Уряд, були неефективними.

44. Щодо періоду попереднього ув'язнення Суд зазначає, що заявники скаржилися на перегляд їхніх листів, адресованих різним міжнародним установам, включаючи Суд. На час подій національне законодавство не робило будь-яких винятків щодо перегляду цього виду листування (див. пункт 22). Відповідно зазначені засоби юридичного захисту не мали жодного шансу на успіх (див. рішення від 12 березня 2009 року у справі «Сергій Волосюк проти України» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*), заява №1291/03, пп. 75 та 76).

45. Що стосується періоду відбування покарання, то перегляд листів другого заявника, за винятком листів до прокурора або Уповноваженого Верховної Ради України з питань людини, здійснювався на підставі Кримінально-виконавчого кодексу України (див. пункт 23). Відповідно до огляду на те, що перегляд ґрунтувався на положеннях вищезазначеного кодексу, використання засобів юридичного захисту, на які посилався Уряд, не мало жодного шансу на успіх. Стосовно стверджуваного перегляду листів прокуророві або Уповноваженому Верховної Ради України з питань людини, ці дії суперечили національному законодавству. Проте, на час подій (період між груднем

2004 року та липнем 2005 року) Кодекс адміністративного судочинства України, передбачаючи *prima facie* ефективний засіб юридичного захисту у зв'язку з такими твердженнями, ще не був застосовним (див., для порівняння, рішення від 15 жовтня 2009 року у справі «*Чайковський проти України*» (*Chaykovskiy v. Ukraine*), заява № 2295/06, пп. 44–45 та 72–75). Уряд не пояснив, яких процесуальних заходів мав вжити другий заявник. Більш того, Уряд не навів жодних прикладів з національної судової практики, які б свідчили, що засоби юридичного захисту, на які вони посилалися, не були суто теоретичними, а практичними, ефективними та пропонували відповідне відшкодування.

46. З огляду на викладене вище, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту.

47. Суд також зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Доводи сторін

48. Заявники стверджували, що втручання в їхнє право на листування не було законним і виправданим.

49. Уряд стверджував, що перегляд листів заявників здійснювався згідно із законодавством та переслідував легітимну мету запобігання втечі з установи попереднього ув'язнення та заворушень у ній. Уряд також стверджував, що зазначене втручання було необхідним в демократичному суспільстві для досягнення зазначених цілей. Уряд заперечував твердження заявників про те, що деякі з їхніх листів не були відправлені за належністю.

(b) Оцінка Суду

(i) Листування заявників під час попереднього ув'язнення

50. Суд зазначає, що він розглядав подібну скаргу щодо перегляду кореспонденції під час попереднього ув'язнення та констатував порушення статті 8 Конвенції через те, що національне законодавство з цього питання не відповідало стандарту якості для такого закону (див. вищезазначене рішення у справі «*Сергій Волосюк проти України*» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*), пп. 84–86). Суд не вбачає причини для того, щоб відійти від цієї практики. Суд також зазначає, що відсутність достатніх гарантій у цій сфері могла мати наслідком свавільні відмови відсилати деякі листи заявників, як вони стверджували.

51. Отже, Суд констатує, що мало місце порушення статті 8 Конвенції щодо обох заявників стосовно їхнього права на кореспонденцію протягом попереднього ув'язнення.

(ii) Листування другого заявника під час відбування покарання

52. Другий заявник також скаржився на втручання у його право на кореспонденцію під час відбування ним покарання.

53. У цьому зв'язку Суд, з огляду на свою відповідну практику (див., наприклад, рішення у справах «*Енеа проти Італії*» (*Enea v. Italy*) [ВП], заява № 74912/01, п. 143, ECHR2009, та «*Онофріу проти Кіпру*» (*Onoufriou v. Cyprus*), заява № 24407/04, пп. 109–114, від 7 січня 2010 року з подальшими посиланнями), зазначає, що згідно із застосовним на момент подій законодавством, яке регулює відбування покарань, працівники установ виконання покарань переглядали усі листи, що відсилалися ув'язненими особами за винятком листів Уповноваженому Верховній Раді з прав людини або прокурору (див. пункт 23). Законодавство не проводило будь-якого розмежування щодо інших категорій осіб, з якими могли листуватися ув'язнені – такими як, наприклад, правоохоронні та інші державні органи, конвенційні та інші міжнародні органи, родичі, захисник та ін. Законодавство не конкретизувало спосіб здійснення перегляду кореспонденції. Зокрема, воно не передбачало будь-якої участі ув'язнених осіб на будь-якій стадії процесу перегляду листів або їхнього залучення до нього. Воно також не визначало, чи мала ув'язнена особа право на інформування її про будь-які зміни, внесені у зміст її вихідної кореспонденції. Більш того, перегляд був автоматичним, не був обмежений у строках та не вимагав будь-якого вмотивованого рішення, яке б надавало підстави для заходів з перегляду кореспонденції та/або встановлювало строки їхнього виконання. Насамкінець, не існувало конкретного засобу юридичного захисту, який надавав би ув'язненій особі змогу оскаржити вищезазначений захід та отримати адекватне відшкодування.

54. Отже, Суд доходить висновку, що застосовне національне законодавство не надавало відповідного рівня захисту від свавільного втручання у право ув'язненої особи на листування. Тобто оскаржуване втручання здійснювалося не «згідно із законом».

55. За відсутності вищезазначених базових гарантій, які б захищали право на листування, Суд не виключає, що другий заявник міг стикнутися зі свавільними відмовами адміністрації установи виконання покарань відсилати його листи, як він стверджував.

56. Вищевикладених міркувань Суду достатньо, щоб дійти висновку, що мало місце порушення статті 8 Конвенції стосовно другого заявника щодо його права на листування під час відбування ним покарання.

В. Стаття 34 Конвенції

57. Заявники також скаржилися, що втручання в їхнє право на кореспонденцію, розглянуте вище, також порушило їхнє право на листування із Судом та суперечило статті 34 Конвенції.

58. Уряд стверджував, що при листуванні із Судом заявникам не чинилося перешкод.

59. Суд повторює, що скарга за статтею 34 Конвенції має процесуальний характер та не порушує будь-якого питання щодо прийнятності за Конвенцією (див. рішення у справах «Кук проти Австрії» (*Cooke v. Austria*), заява №25878/94, п. 46, від 8 лютого 2000 року, та «Ергі проти Туреччини» (*Ergi v. Turkey*), від 28 липня 1998 року, п. 105, *Reports of Judgments and Decisions*, 1998-IV).

60. Суд також повторює, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування механізму подання індивідуальних заяв, передбаченого статтею 34 Конвенції, є забезпечення для заявників чи потенційних заявників можливості вільно спілкуватися із Судом, не зазнаючи тиску в будь-якій формі з боку органів влади, спрямованого на те, щоб змусити їх відкликати або змінити свої скарги. У цьому контексті термін «тиск» означає не лише акти прямого примусу та відвертого залякування, а й будь-які інші неправомірні опосередковані дії чи контакти, спрямовані на позбавлення заявників наміру чи бажання звертатися зі скаргами на підставі Конвенції (див. вищезазначене рішення у справі «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), п. 105).

61. Суд приділяє особливу увагу питанню ефективного використання ув'язненими права на індивідуальну заяву. Він зазначає, що ув'язнені перебувають в особливо вразливому становищі, оскільки їхнє листування із Судом і з рештою зовнішнього світу залежить від адміністрації установ виконання покарань (див., наприклад, рішення від 3 червня 2003 року у справі «Котлець проти Румунії» (*Cotleț v. Romania*), заява №38565/97, п. 71). Суд завжди наголошував на важливості дотримання конфіденційності кореспонденції Суду із заявниками, оскільки вона може містити заяви щодо дій адміністрації пенітенціарних установ або їхніх працівників. Унаслідок розкриття листів, які надійшли із Суду чи адресовані йому, виникає можливість того, що вони будуть прочитані, що, як легко можна уявити, породжує ризик виникнення потенційно можливої ситуації, коли при нагоді працівники пенітенціарної установи можуть вирішити помститися засудженому скаргнику (див. рішення у справах «Кляхін проти Росії» (*Klyakhin v. Russia*), заява №46082/99, п. 118, від 30 листопада 2004 року; «Меченков проти Росії» (*Mechenkov v. Russia*), заява №35421/05, п. 123, від 7 лютого 2008 року, та «Понушков проти Росії» (*Ponushkov v. Russia*), заява №30209/04, п. 80, від 6 листопада 2008 року).

62. Звертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що згідно з чинним на час подій законодавством листування заявників із Судом підлягало перегляду працівниками Сумського СІЗО та Роменської виправної колонії. Суд вважає, що узвичаєна практика перегляду всієї кореспонденції ув'язненого із Судом сама по собі несумісна з принципами, закладеними у статті 34 Конвенції, оскільки вона означає відсутність конфіденційності такого листування та ризик застосування різних форм прямого або опосередкованого впливу на ув'язненого, який перешкоджатиме його можливості листуватися із Судом.

63. За цих обставин Суд доходить висновку, що Україна не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з переглядом органами влади кореспонденції заявників із Судом.

III. СПОНУКАННЯ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ПЕРШОГО ЗАЯВНИКА ДО ВІДКЛИКАННЯ ЗАЯВИ

64. Перший заявник також скаржився за статтею 34 Конвенції на те, що його спроба 12 серпня 2009 року відкликати заяву з Суду була спровокована національними органами.

65. Уряд стверджував, що заява першого заявника від 12 серпня 2009 року про його бажання припинити провадження та його наступний лист від 14 вересня 2009 року, в якому він просив Суд не звертати увагу на ту заяву, були скоріш наслідком неправильного розуміння заявником відповідних національних та міжнародних процедур, за що він сам несе відповідальність. Доказів того, що державні органи могли спонукати першого заявника до відкликання заяви, не існує.

66. Суд зазначає, що протягом короткого проміжку часу перший заявник вимагав припинення провадження у Суді, а потім наполягав на продовженні провадження, просячи Суд не приймати до уваги його попередній лист. Пояснюючи, що спонукало його до написання першого та другого листів, перший заявник не вдавався в деталі та у своїй подальшій кореспонденції не надав більш докладних пояснень з цього приводу. Він також не звернувся до цього питання, коли Суд звернув на нього особливу увагу під час комунікування справи сторонам. Суд, зі свого боку, не вбачає жодних доказів будь-якого тиску, який міг би чинитися на першого заявника всупереч положенням статті 34 Конвенції, коли він писав листа від 12 серпня 2009 року.

67. Відповідно Суд постановляє, що державні органи дотрималися своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції щодо цієї скарги.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

68. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

69. Кожен із заявників вимагав по 7000 євро відшкодування моральної шкоди.

70. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими та надмірними.

71. Суд вважає, що заявники вочевидь зазнали біль та відчай у зв'язку зі встановленими порушеннями. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд повністю задовольняє вимоги заявників і присуджує кожному по 7000 євро.

В. Судові та інші витрати

72. Заявники не надали жодних вимог щодо цього. Отже, Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

73. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними наступні скарги:
  - (а) скаргу першого заявника за статтею 3 Конвенції щодо побутових умов тримання його під вартою в період з 17 вересня 2003 року до 28 серпня 2004 року;
  - (б) скаргу другого заявника за статтею 3 Конвенції щодо побутових умов тримання його під вартою в період з 12 серпня 2002 року до 28 серпня 2004 року; та
  - (с) скарги обох заявників за статтею 8 Конвенції.
2. *Оголошує* решту скарг у заявах неприйнятними.
3. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 3 Конвенції щодо обох заявників.
4. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 8 Конвенції щодо обох заявників стосовно їхнього права на повагу до кореспонденції під час попереднього ув'язнення.
5. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 8 Конвенції щодо другого заявника стосовно його права на повагу до кореспонденції під час тримання його під вартою після засудження.
6. *Постановляє*, що Україна не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з переглядом національними органами влади листів заявників до Суду.
7. *Постановляє*, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним спонуканням органами влади першого заявника відкликати його заяву.
8. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити кожному заявнику по 7000 (сім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, які можуть нараховуватись; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 16 лютого 2012 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**РІШЕННЯ У СПРАВІ «БІЛОЗОР ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BILOZOR AND OTHERS V. UKRAINE)**

*(Заява № 9207/09 та 5 інших -
див. перелік у додатку)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 липня 2017 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Білозор та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Нона Цоцорія (*Nona Tsotsoria*), Голова

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 29 червня 2017 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявами, поданими у різні дати, зазначені у доданій таблиці, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Про заяви було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Перелік заявників та відповідні деталі заяв наведені у таблиці в додатку.
4. Заявники скаржилися на неналежні умови тримання їх під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту. У заявах № 65001/09, № 29199/13 та № 40579/15 заявники подали також інші скарги за Конвенцією.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

5. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх одночасно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявники скаржилися, головним чином, на неналежні умови тримання під вартою та на відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Вони посилались на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі...»

7. Суд зазначає, що заявники тримались під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявників під вартою наведені у доданій таблиці. Суд посилається на принципи, встановлені його усталеною практикою щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], заява № 7334/13, пп. 96-101, ECHR 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić*), пп. 122 141, та «Ананьев та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 та 60800/08, пп. 149159, від 10 січня 2012 року).

8. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*, заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі наявні матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявників під вартою були неналежними.

10. Суд також зазначає, що заявники не мали ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

11. Таким чином, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ

12. У заяві № 65001/09 заявник подав скаргу за пунктом 3 статті 5 Конвенції, яка також порушує питання щодо Конвенції відповідно до усталеної практики Суду (див. додаток). Ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, а також вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною. Розглянувши всі наявні матеріали, та з огляду на його висновки в рішенні у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*, заява № 40107/02, від 10 лютого 2011 року), Суд вирішує, що вона також вказує на порушення Конвенції.

IV. ІНШІ СКАРГИ

13. У заявах № 65001/09, № 29199/13 та № 40579/15 заявники також скаржилися за різними статтями Конвенції.

14. Суд розглянув заяви, наведені у додатку, та вважає, що з огляду на всі наявні в нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, ці скарги не відповідають критеріям прийнятності, викладеним у статтях 34 і 35 Конвенції, та не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

Отже, ця частина заяв має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

15. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

16. Зважаючи на наявні документи та свою практику, Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені у таблиці в додатку.

17. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* прийнятними скарги щодо неналежних умов тримання під вартою та відсутності у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту, а також інші скарги відповідно до усталеної практики Суду, як вказано у таблиці в додатку, а решту скарг у заявах № 65001/09, № 29199/13 та № 40579/15 – неприйнятними;

3. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
4. *Постановляє*, що було порушення щодо інших скарг відповідно до усталеної практики Суду (див. таблицю у додатку);
5. *Постановляє*, що
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявникам суми, зазначені у таблиці в додатку; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача, крім за заявою №44670/11, за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 липня 2017 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігершtedт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Нона Цоцорія
(*Nona Tsotsoria*)
Голова

ДОДАТОК

*Перелік заяв зі скаргами за статтями 3 та 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту)*

№	№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа виконання покарань, дата початку та кінця строку, тривалість	Площа (м ²) на одного ув'язненого	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро)
1	9207/09 21/01/2009	Володимир Володимирович Білосор 18/02/1968	Миколаївське СІЗО з 24/07/2007 до 23/12/2010 3 роки та 5 місяців	2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: обмежений доступ до душу; відсутність приватності у користуванні туалетом		7 400
2	65001/09 02/12/2009	Ілля Пантелійович Хачик 15/04/1933	Київське СІЗО №13 з 31/08/2007 до 24/02/2011 3 роки, 5 місяців та 25 днів		Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність спальних місць для всіх ув'язнених в камері; відсутність приватності у користуванні туалетом; відсутність свіжого повітря та вентиляції	пункт 3 статті 5 Конвенції – надмірна тривалість досудового тримання під вартою	9 800
3	44670/11 07/06/2011	Олександр Володимирович Смірнов 07/12/1981	Харківське СІЗО з 02/12/2010 до 18/04/2012 1 рік, 4 місяці та 17 днів		Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність спальних місць для всіх ув'язнених в камері; постійне паління сигарет (заявник не палить)		3 800

№	№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа виконання покарань, дата початку та кінця строку, тривалість	Площа (м ²) на одного ув'язненого	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в Євро)
4	29199/13 22/04/2013	Сергій Дмитрович Павліченко 07/10/1992	Київське СІЗО № 13 з 18/04/2011 до 27/09/2013 2 роки, 5 місяців та 10 днів Київське СІЗО № 13 з 18/11/2013 до 27/01/2014 2 місяці та 10 днів	2.5 м ² 2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність спальних місць для всіх ув'язнених в камері; постійне паління сигарет (заявник не палить); щоденна прогулянка тривалістю лише одну годину		6 000
5	29204/13 22/04/2013	Дмитро Олександрович Павліченко 17/12/1963	Київське СІЗО № 13 з 18/04/2011 до 27/09/2013 2 роки, 5 місяців та 10 днів Київське СІЗО № 13 з 18/11/2013 до 27/01/2014 2 місяці та 10 днів	2.5 м ² 2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність або неналежність гігієнічних засобів; відсутність або погана якість постільного приладдя та постільної білизни; відсутність гарячої води		6 000
6	40579/15 25/07/2015	Олександр Анатолійович Ігнатов 29/04/1989	Дніпропетровське СІЗО № 3 з 10/06/2013 до 25/03/2015 1 рік, 9 місяців та 16 днів		Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність свіжого повітря та вентиляції; курці у камері (пасивне паління), неналежні санітарні умови в камері (цвіль на стінах, комахи, миші в камері); несправний туалет; туалет не відокремлено від житлової зони, дуже близько розташований до столу та ліжок; відсутність гарячої води у камерах, брудна постільна білизна, яку не міняли на чисту; старі матраци; погане харчування		4 500

**СПРАВА «ЧУПРИНА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF CHUPRYNA V. UKRAINE)**

(Заява № 876/16)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Чуприна проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,

Марко Бошняк (*Marko Bošnjak*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 08 січня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

226. Справу було розпочато за заявою (№ 876/16), яку 30 грудня 2015 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадян України, пан Павло Володимирович Чуприна (далі – заявник).

227. Заявника представляв пан А. В. Лещенко, юрист, який практикує у м. Одеса. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений пан І. Ліщина з Міністерства юстиції України.

228. 07 вересня 2016 року про скарги за статтями 3 та 13 Конвенції щодо стверджуваної відсутності доступу до належної медичної допомоги під час тримання під вартою, умов тримання заявника під вартою у дисциплінарному ізоляторі з жовтня 2015 року до січня 2016 року та відсутності ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з наведеними скаргами було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду. Заява була розглянута у першочерговому порядку відповідно до Правила 41 Регламенту Суду. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

229. Заявник народився у 1978 році. Згідно з останньою наявною інформацією на час подій у червні 2016 року заявник тримався у Кіровоградському слідчому ізоляторі № 14 (далі – СІЗО).

230. У січні 2013 року заявник почав відбувати покарання у виді позбавлення волі строком десять років за вчинення умисного вбивства. У лютому 2013 року він був поміщений до Кіровоградської виправної колонії № 6 (далі – виправна колонія).

231. У квітні 2014 року стан здоров'я заявника погіршився. Він скаржився на жар, біль у животі та нудоту. Після огляду у Кіровоградській обласній лікарні заявнику було діагностовано хронічний калькульозний холецистит (камні у жовчному міхурі) та хронічний гастродуоденіт у стадії загострення.

232. 11 квітня 2014 року заявник звернувся до медичної частини виправної колонії зі скаргою на погане самопочуття. Він був негайно оглянутий та йому було діагностовано гастродуоденіт у стадії загострення та хронічний калькульозний холецистит. Згідно з матеріалами справи лікування йому призначено не було.

233. 22 серпня 2014 року заявник знову звернувся до медичної частини виправної колонії зі скаргою на погане самопочуття. Йому було діагностовано хронічний гастродуоденіт у стадії загострення та призначено дієтичне харчування на три дні.

234. 06, 08 і 13 жовтня, 05 листопада 2014 року і 06 березня 2015 року у відповідь на подальші скарги заявника йому було призначено амбулаторне лікування. Згідно з твердженнями Уряду амбулаторне лікування складалося з прийому медичних препаратів, які надавалися заявнику у різному поєднанні, зокрема, папаверину, ко-тримоксазолу, азітроміцину та бромгексину.

235. Після ще однієї такої скарги 16 квітня 2015 року лікар виправної колонії діагностував заявнику хронічний гастродуоденіт у стадії загострення та рекомендував йому пройти обстеження у спеціалізованому медичному закладі, щоб вирішити, чи потребував він хірургічного втручання. Сторони не поінформували Суд, чи пройшов заявник рекомендоване обстеження.

236. З 02 до 29 травня та з 03 до 11 червня 2015 року заявник проходив стаціонарне лікування хронічного гастродуоденіту у стадії загострення у медичній частині виправної колонії. Згідно з твердженнями Уряду йому надавалися призначені медичні препарати і стан його здоров'я покращився.

237. 10 липня 2015 року його оглянув лікар-терапевт Центральної міської лікарні м. Кіровограда, який підтвердив раніше встановлені діагнози та рекомендував стаціонарне лікування і дієтичне харчування.

238. З 28 липня до 10 вересня 2015 року заявник проходив стаціонарне лікування калькульозного холециститу у стадії нестійкої ремісії у лікарні при Бучанській виправній колонії №85. Заявник стверджував, що отримуване ним лікування було неналежним та призвело до погіршення стану його здоров'я. Він також стверджував, що операція у зв'язку з його калькульозним холециститом була призначена, проте через відсутність коштів проведена не була.

239. 21 вересня 2015 року він був переведений назад до виправної колонії. Тим часом він тримався у Київському та Одеському СІЗО. Під час тримання його під вартою з 14 до 21 вересня 2015 року він скаржився адміністрації СІЗО на біль у животі та нудоту, але, як стверджувалося, безрезультатно.

240. 08 жовтня 2015 року заявник на три місяці був поміщений до дисциплінарного ізолятора виправної колонії в якості покарання за вживання спиртних напоїв. Згідно з твердженнями заявника умови тримання його під вартою в ізоляторі були дуже поганими: він страждав через відсутність свіжого повітря, низьку температуру, антисанітарні умови та високу вологість. Крім того, він нібито не мав матрацу для сну.

241. Згідно з твердженнями Уряду 08 жовтня 2015 року начальник виправної колонії виніс постанову про поміщення заявника до дисциплінарного ізолятора через вживання спиртних напоїв. 30 грудня 2015 року він був достроково звільнений з дисциплінарного ізолятора.

242. 12 жовтня 2015 року захисник заявника звернувся до прокуратури Кіровоградської області зі скаргою на неотримання заявником необхідної медичної допомоги під час тримання його під вартою. Зокрема, він стверджував, що необхідна заявнику операція була відкладена через відсутність коштів.

243. 23 жовтня 2015 року лікар виправної колонії повторно оглянув заявника та діагностував йому хронічний калькульозний холецистит у стадії нестійкої ремісії. Він призначив заявнику медичні препарати та рекомендував оперативне лікування у плановому порядку.

244. 09 листопада 2015 року управління Державної пенітенціарної служби України в Кіровоградській області звернулося до лікарні при Бучанській виправній колонії №85 із запитом на госпіталізацію заявника. 09 грудня 2015 року у задоволенні запиту було відмовлено через відсутність вільних місць у лікарні.

245. 11 грудня 2015 року та 16 січня 2016 року управління Державної пенітенціарної служби України повторно направило запити на госпіталізацію заявника до лікарні при Дніпропетровській установі виконання покарань №4. 27 січня 2016 року управління Державної пенітенціарної служби України прийняло рішення про переведення заявника до лікарні для проведення необхідної операції.

246. 12 лютого 2016 року заявник поінформував начальника виправної колонії, що він відмовився від запропонованого йому лікування у лікарнях при Дніпропетровському та Харківському СІЗО через недовіру до лікарів цих установ. У той самий день заявник погодився на проходження лікування у будь-якій іншій медичній установі.

247. 22 квітня 2016 року внаслідок погіршення стану його здоров'я заявника перевезли каретою швидкої допомоги до Кіровоградської обласної лікарні, де його оглянув хірург і діагностував калькульозний холецистит, хронічний панкреатит та дифузні зміни печінки.

248. Згідно з твердженнями Уряду стан здоров'я заявника станом на листопад 2016 року був задовільним. Жодного документального доказу цього твердження Уряд не надав.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

249. Заявник скаржився на неналежні умови тримання його під вартою у дисциплінарному ізоляторі з 07 жовтня до 30 грудня 2015 року та на неотримання ним належного медичної допомоги під час тримання під вартою. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

250. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту щодо його скарги на умови тримання під вартою у дисциплінарному ізоляторі з 07 жовтня до 30 грудня 2015 року, оскільки він не звертався зі скаргою до прокурора. На думку Уряду така скарга могла бути ефективною та становити доступний засіб юридичного захисту у ситуації заявника.

251. Заявник не прокоментував заперечення Уряду.

252. Суд не вважає за необхідне розглядати заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, оскільки він вважає, що ця частина заяви у будь-якому разі є неприйнятною з таких причин.

253. Суд повторює, що хоча у справах щодо побутових умов тримання заявника під вартою він не завжди вимагає від заявника документального підтвердження всіх та кожного твердження, визнаючи, що відповідна інформація та можливість перевірити факти у таких справах, перш за все, знаходиться в руках державних органів, для того щоб Суд переклав тягар доведення та розглянув скарги по суті, ці скарги мають щонайменше бути чіткими та належним чином сформульованими (див., наприклад, рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява №30628/02, пункт 64, від 18 грудня 2008 року).

254. Суд зазначає, що на відміну від доволі детальних скарг щодо ненадання медичної допомоги, більшість доводів заявника щодо цієї частини заяви обмежувалася нечіткими та загальними формулюваннями. Вони стосувалися стверджуваної відсутності свіжого повітря, низької температури, антисанітарних умов, високої вологості та відсутності матрацу для сну. Заявник не надав детальної інформації чи доказів. Він також не зазначив характер, рівень та тривалість страждань, спричинених оскаржуваними обмеженнями, та не довів, що його страждання досягнули рівня суворості, який підпадає під дію статті 3 Конвенції. Заявник не прокоментував заперечення Уряду та не конкретизував свої аргументи шляхом надання більш детальної інформації щодо цієї скарги. Зрештою Суд не може не зауважити, що у своїй скарзі до прокуратури Кіровоградської області від 12 жовтня 2015 року на ненадання медичної допомоги під час тримання його під вартою захисник заявника не згадував про належність умов тримання заявника під вартою у дисциплінарному ізоляторі (див. пункт 17).

255. Загалом Суд доходить висновку, що порушені заявником у цій частині заяви питання не виявляють жодних ознак порушення прав та свобод, встановлених у Конвенції та протоколах до неї.

256. З цього випливає, що ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

257. Скарга на ненадання належної медичної допомоги під час тримання під вартою навпаки не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Зазначаючи також, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав, Суд оголошує її прийнятною.

В. Суть

258. Уряд доводив, що стан здоров'я заявника під час тримання його під вартою в установах виконання покарань перебував під ретельним медичним наглядом, йому надавалася належна та адекватна медична допомога як в установах виконання покарань, так і у закладах охорони здоров'я МОЗ України. Він також наголосив, що затримки у наданні заявнику медичної допомоги були спричинені його відмовою від переведення до лікарні 12 лютого 2016 року.

259. Суд неодноразово наголошував, що відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заява №9852/03 та №13413/04, пункти 112–122, від 29 листопада 2007 року; згадане рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пункти 77–83, та рішення у справі «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява №43374/02, пункти 91–98, від 21 жовтня 2010 року).

260. Інші відповідні принципи, встановлені Судом у його практиці щодо статті 3 Конвенції та надання медичної допомоги під час тримання під вартою, наведені в рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява №40512/13, пункти 70–75, від 22 жовтня 2015 року).

261. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд, перш за все, зазначає, що хвороба, на яку страждав заявник (див. пункт 6), була достатньо серйозною, щоб вплинути на його повсякденну діяльність. Отже, він міг зазнати значного занепокоєння щодо того, чи була належною надана йому медична допомога.

262. Суд зазначає, що державним органам знадобилося чотири місяці для призначення заявнику дієтичного харчування (див. пункт 8). Потім їм знадобилося ще півтора місяці для призначення йому амбулаторного лікування, яке складалося з прийому медичних препаратів (див. пункт 9).

263. У світлі зазначеного Суд доходить висновку, що понад п'ять місяців державні органи не реагували вчасно та належним чином на хворобу заявника. З наявних матеріалів не вбачається, що упродовж цього часу вживалися розумні заходи для лікування зазначеного захворювання.

264. Суд також зазначає, що у жовтні 2015 року заявнику було рекомендоване планове оперативне лікування його хронічного калькульозного холециститу (див. пункт 18). Проте операція, вочевидь, проведена не була, тоді як Уряд не надав жодного пояснення щодо цього. Аналогічно Уряд не надав жодного пояснення щодо непроведення обстеження заявника у зв'язку з його хронічним гастродуоденітом (див. пункт 10).

265. Суд пам'ятає, що управління Державної пенітенціарної служби України зверталось із запитом на госпіталізацію заявника для проведення операції у листопаді 2015 року, але через відсутність вільних місць у лікарні у грудні 2015 року запит був залишений без задоволення (див. пункт 19). Також, дійсно, у лютому 2016 року управління Державної пенітенціарної служби України повторно намагалося організувати госпіталізацію заявника до лікарень СІЗО, від якої заявник відмовився. Проте ця відмова супроводжувалася наданою у той самий день згодою заявника на госпіталізацію до будь-якої іншої медичної установи для проведення операції (див. пункт 21). З доводів Уряду вбачається, що жодних подальших спроб для організації операції вжито не було.

266. Суд також зазначає, що у квітні 2016 року стан здоров'я заявника знову погіршився (див. пункт 22). Однак залишається невідомим, які заходи, якщо такі були, були вжиті державними органами у зв'язку з цим.

267. У світлі зазначеного Суд вважає, що необґрунтовані затримки у наданні державними органами заявнику медичної допомоги одразу після встановлення його діагнозу, незабезпечення його госпіталізації до лікарні для проведення операції та подальше погіршення стану його здоров'я є достатніми свідченнями серйозного порушення державою-відповідачем свого обов'язку щодо надання йому належної медичної допомоги під час тримання під вартою, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

268. Заявник скаржився на відсутність у його розпорядження ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргами за статтею 3 Конвенції на стверджуване ненадання належної медичної допомоги. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

А. Прийнятність

269. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції або дійсно непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

270. Без надання додаткових коментарів Уряд стверджував, що заявник мав ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку зі стверджуваною неналежністю медичної допомоги.

271. Суд повторює, що він уже встановлював порушення статті 13 Конвенції у справах щодо України через відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на ненадання медичної допомоги (див. серед інших джерел, згадане рішення у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), пункт 96 з подальшими посиланнями). Суд не вбачає підстав для іншого висновку у цій справі.

272. Тому Суд доходить висновку, що було порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту щодо скарги заявника за статтею 3 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

273. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

274. Заявник не подав вимог щодо справедливої сатисфакції. Отже, Суд вважає, що у зв'язку з цим немає підстав присуджувати йому якусь суму.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скаргу за статтею 3 Конвенції на стверджувану відсутність доступу до неналежної медичної допомоги під час тримання під вартою та скаргу за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з цією скаргою;
2. *Оголошує* решту скарг у заяві непринятними;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушено статтю 13 Конвенції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова

**РІШЕННЯ «Д. С. ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF D. S. V. UKRAINE)**

(Заява № 24107/13)

СТРАСБУРГ

09 листопада 2017 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Д. С. проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Нона Цоцорія (*Nona Tsotsoria*), Голова,

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*), судді,

а також Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 19 жовтня 2017 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою, поданою у дату, зазначену в таблиці в додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Заявника представляв пан А. А. Крістенко, адвокат, який практикує у м. Харків.
3. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

4. Відповідні деталі заяви наведені у таблиці в додатку.
5. Заявник скаржився на неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявник скаржився на неналежні умови тримання під вартою та на відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Заявник посилався на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі...»

7. Суд зазначає, що заявник тримався під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявника наведені у таблиці в додатку. Суд посилається на принципи, встановлені його усталеною практикою щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], заява № 7334/13, пп. 96–101, ЕСЧР 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić*), пп. 122–141, та «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 та 60800/08, пп. 149–159, від 10 січня 2012 року).

8. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*, заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі наявні матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявника під вартою були неналежними.

10. Суд також зазначає, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

11. Таким чином, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

12. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

13. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*, заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року), Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену в таблиці у додатку.

14. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу прийнятною;
2. *Постановляє*, що ця скарга свідчить про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену в таблиці у додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 09 листопада 2017 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Нона Цоцорія
(*Nona Tsotsoria*)
Голова

ДОДАТОК

*Заява зі скаргами за статтями 3 та 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві
ефективного засобу юридичного захисту)*

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника	Установа виконання покарань, дати початку та кінця строку, тривалість	Площа (м ²) на одного ув'яз- неного	Конкретні скарги	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро)
24107/13 13/03/2013	Д. С.	Харківське СІЗО №27 з 03/02/2012 до 14/08/2015 3 роки, 6 місяців та 12 днів	1 м ²	<p>Основні скарги заявника щодо умов тримання під вартою у Харківському СІЗО №27:</p> <ul style="list-style-type: none"> – надмірно переповнена камера (на 17,4 кв.м 9–15 ув'язнених); – недостатня вентиляція та неналежне джерело свіжого повітря; – вузькі вікна (ширина – 2 м, висота – 16 см), закриті металевими пластинами з невеликими отворами; – антисанітарні умови (приготування їжі, купання, миття і сушка постільної білизни в одній камері, що призвело до сильного запаху та високої вологості повітря); – відсутність гарячої води; – лише одна миска для приготування їжі, миття та прибирання; – відсутність місця для сушки одягу та постільної білизни; – неприйнятне місце для сну (через переповнення камери заявник користувався ліжком разом з іншими ув'язненими по черзі); – недостатня кількість постільного приладдя (матраців), відсутність постільної білизни; – відсутність природного освітлення, що спричинило погіршення зору заявника; – камера, заражена паразитами (жуки, таргани); – недостатня кількість і якість їжі (лише хліб та цукор були харчовими продуктами належної якості, інші харчові продукти були зіпсовані та з паразитами, таке харчування погіршувало стан здоров'я заявника (проблеми зі шлунком та дефіцит вітамінів). 	7 700

РІШЕННЯ

СПРАВА «ДАНКЕВИЧ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 40679/98)

Страсбург, 29 квітня 2003 року

*Це рішення стане остаточним відповідно до умов пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може зазна-
ти редакційної правки.*

У справі «Данкевич проти України»

Європейський суд з прав людини (четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

Сер Ніколас Братца, голова

п. **М. Пеллонпя**

пані **Е. Палм**

п. **С. Макарчик**

пані **В. Стражницька**

п. **В. Буткевич**

п. **Р. Марусте**

та п. **М. О'Бойл, секретар секції,**

після наради за зачиненими дверима 25 березня 2003 року

постановляє таке рішення, ухвалене того дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (N 40679/98) проти України, поданою до Європейської комісії з прав людини (Комісія) на підставі колишньої статті 25 Конвенції про захист прав людини та основних свобод (Конвенція) громадянином України Юрієм Олександровичем Данкевичем (заявник) 20 лютого 1998 року.

2. У Суді заявника представляла його дружина, пані Н. О. Данкевич. Український уряд (Уряд) представляла пані В. Лутковська, уповноважена особа, Міністерство юстиції.

3. Заявник скаржився, зокрема, що умови тримання його в «коридорі смерті» у слідчому ізоляторі № 2 Запорізької області становили нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження.

4. Заяву було передано до Суду 1 листопада 1998 року, після набрання чинності Протоколом № 11 до Конвенції (пункт 2 статті 5 Протоколу № 11).

5. Розгляд заяви було доручено четвертій секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). Зі складу цієї секції, відповідно до пункту 1 правила 26 Регламенту, було сформовано палату для розгляду справи (пункт 1 статті 27 Конвенції).

6. Порадившись зі сторонами, голова палати вирішив, що в інтересах належного судочинства провадження у справі має відбуватися одночасно з провадженням у справах «Назаренко проти України», «Алієв проти України», «Хохліч проти України», «Полторацький проти України», «Кузнецов проти України» (заяви № 39483/98, 41220/98, 41707/98, 38812/97 та 39042/97 (пункт 2 правила 43)).

7. Ухвалою від 25 травня 1999 року палата визнала заяву частково прийнятною. 6 жовтня 1999 року Суд організував поїздку до СІЗО № 1 і N 2 Запорізької області з метою встановлення фактів.

8. 1 листопада 2001 року Суд змінив склад секцій (пункт 1 правила 25). Справу було передано на розгляд четвертій секції у новому складі.

9. Уряд, на відміну від заявника, подав свої зауваження щодо суті заяви (пункт 1 правила 59).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Загальний виклад подій

10. 3 квітня 1997 року Запорізький обласний суд визнав заявника винним у вбивстві трьох осіб та у спробі вбивства однієї особи і засудив його до смертної кари.

11. Того самого дня адміністрація слідчого ізолятора Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Запорізькій області вирішила перевести заявника в окрему камеру на період очікування виконання вироку, відповідно до Закону «Про попереднє ув'язнення» 1993 року (Закон).

12. 24 липня 1997 року Верховний Суд України залишив рішення суду першої інстанції без зміни.

13. 15 серпня 1997 року, після поданого матір'ю заявника клопотання, Генеральний прокурор визнав, що суди належним чином проаналізували всі наявні докази і зробили правильні юридичні висновки. Він визнав клопотання явно необґрунтованим.

14. 27 серпня 1997 року заявник подав Президентові України клопотання про помилування.

15. 19 вересня і 15 грудня 1997 року заступник Голови Верховного Суду України відхилив два наступні клопотання, подані дружиною та матір'ю заявника.

16. 11 березня 1997 року Президент України оголосив мораторій на виконання таких вироків. Рішенням № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав неконституційними положення Кримінального кодексу стосовно смертної кари. Таким чином, покарання у вигляді смертної кари було замінено довічним ув'язненням, відповідно до Закону № 1483-III від 22 лютого 2000 року.

17. 14 червня 2000 року Запорізький обласний суд змінив заявникові покарання у вигляді смертної кари на довічне ув'язнення.

B. Усні свідчення представникам Суду

18. Свідчення заявника були надані делегатам Суду 6 жовтня 1999 року в Запорізькому слідчому ізоляторі № 1. До складу делегації Суду увійшли судді М. Пеллонпя, Є. Макарчик і Р. Марусте. Свідчення можна підсумувати таким чином:

1. Заявник

а) Загальні умови тримання заявника в «коридорі смерті»

19. Заявника поміщено в Запорізький слідчий ізолятор № 1 за два тижні до приїзду делегації Суду. Раніше протягом трьох років він перебував у Запорізькому слідчому ізоляторі № 2. Під час візиту делегації Суду він підтвердив, що його ознайомили з його правами та обов'язками. Однак умови в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2 відрізнялися. Він описав їх таким чином: «Щоразу, коли приїжджала комісія з Києва, адміністрація слідчого ізолятора, яку не дуже турбували відвідини місцевої комісії з прокуратури, роздавала документ із правилами, вивішувала його на стіні, а наступного дня знімала. Хоча цей документ не висів на стінах у камерах, нас повідомляли про нього».

20. У Запорізькому слідчому ізоляторі № 2 заявникові щотижня міняли камери, а пізніше – щомісяця, тримаючи, як правило, одного. Це практикувалося протягом шести місяців. За словами заявника, вікна в його камері були затулені й не було умивальника. Розмір двомісної камери був такий самий, що й у Запорізькому слідчому ізоляторі № 1, але одиночні камери були значно меншими, майже удвічі меншими, ніж та, в якій він перебував на день візиту делегації. Заявник повідомив, що він перебував один на особисте прохання. Проте, коли адміністрація Запорізького слідчого ізолятора № 2 наполягала, щоб до нього в камеру когось підселили, він погоджувався.

21. Офіційно заявника не було повідомлено про мораторій на виконання смертних вироків, він дізнався про це по радіо та від інших в'язнів.

22. Коли його перевели в «коридор смерті», двох в'язнів забрали для виконання вироку. Виконання вироків здійснювалось у Дніпропетровському слідчому ізоляторі. Хоча в'язні рідко знали, що йдеться про виконання вироку, вони бачили, як в'язнів виводять у наручниках і без особистих речей, які згодом забирали працівники слідчого ізолятора.

23. За словами заявника, в камерах Запорізького слідчого ізолятора № 2 взимку до увімкнення опалення було дуже холодно, а влітку жарко.

24. Заявник неодноразово скаржився на умови тримання під вартою в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, але йому завжди казали, що немає коштів для їх поліпшення. Він стверджував, що деякі письмові скарги не доходили до адресатів.

25. У нього були шлункові болі і підвищена кислотність, але медичний персонал не давав йому необхідних ліків, оскільки їх не було, а призначав препарати, які йому не допомагали. Зазвичай фельдшер оглядав в'язнів один-два рази на тиждень, записуючи тих, хто хоче відвідати лікаря. Однак відвідати лікаря можна було за заявою, поданою начальникові слідчого ізолятора. За час перебування в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2 заявник відвідав

лікаря один чи два рази. Він повідомив, що звертався з проханням про зустріч з лікарем, можливо, один раз, оскільки спершу його оглядав не терапевт, а психіатр, який сказав, що зі шлунком у нього все гаразд, хоча під час огляду він відчував біль у животі. Згодом заявникові дозволили дієтичне харчування протягом одного місяця.

26. Заявник стверджував, що зуби йому не лікували, а тільки виривали. Родичі запропонували принести всі необхідні стоматологічні препарати, але адміністрація слідчого ізолятора відмовила. Він повідомив, що, згідно з режимом, у Запорізькому слідчому ізоляторі № 2 стоматологічне лікування не передбачалося.

27. Заявникові не дозволялося дивитись телевізор, але родичі приносили йому книжки та газети. У Запорізькому слідчому ізоляторі № 1 він відчував людське ставлення з боку персоналу, на відміну від Запорізького слідчого ізолятора № 2, де на нього чинився психологічний тиск. Там, за його словами, до родичів ув'язнених також ставилися неналежним чином.

28. У камері Запорізького слідчого ізолятора № 1, де заявник перебував на момент візиту делегації, була постійно ввімкнена лампа, а через вікно потрапляло природне світло. В Запорізькому слідчому ізоляторі № 2 лампа в його камері була набагато потужнішою.

б) Практика слідчого ізолятора стосовно прогулянок та побачень заявника із родичами

29. Заявник почав виходити на прогулянки за півтора року до візиту делегації. Йому дозволяли гуляти 20–30 хвилин, інколи 50 хвилин, без наручників. Адміністрація слідчого ізолятора не повідомляла його про те, якою має бути тривалість прогулянки відповідно до національного законодавства. Його дружина принесла копію в'язничних правил, які визначали, що прогулянка має тривати від однієї до двох годин. На запитання делегації: «Коли дружина повідомила вас про ці правила, чи скаржилися ви на те, що вам не дозволяли зустрічатися з дружиною протягом однієї години чи мати прогулянки згідно з правилами?» – заявник відповів: «Ми подавали скарги. Стосовно побачень нам сказали, що в'язнів дуже багато, особливо тих, хто перебуває під слідством, і що у слідчому ізоляторі немає достатніх можливостей, щоб забезпечити усім в'язням тривалі побачення». На наступне запитання делегації: «Чи означає це, що така практика триває увесь час?» – заявник відповів: «Завдяки моїй дружині ми довідалися, що правила тримання під вартою, прийняті в 1993 році, дозволяли нам мати зустрічі протягом години».

30. Коли заявник дізнався, що прогулянки мають тривати одну годину, адміністрація слідчого ізолятора не дозволяла йому їх. Фактично, коли інші в'язні йшли на прогулянку, його викликали на зустріч. Як тільки побачення закінчувалося, час прогулянки також минав. Це тривало доти, доки дружина і мати заявника не повідомили, що вони скаржитимуться до Суду, і припинилося приблизно за один чи два місяці до приїзду делегації.

с) Практика слідчого ізолятора стосовно отримання посилок чи передач, бандеролей та кореспонденції

31. Після набрання смертним вироком стосовно заявника законної сили він міг отримувати одну посылку на два місяці. Йому було надано дозвіл виходити на прогулянку, листування обмежувалося одним листом на місяць та однією бандероллю вагою до двох кілограмів кожні шість місяців, включаючи продукти харчування, предмети першої потреби та одяг. За його словами, ці норми були недостатніми, зважаючи на низьку якість харчування у слідчому ізоляторі і те, що в той час він не мав змоги купувати товари в магазині слідчого ізолятора. Він стверджував, що за шість місяців до відвідин делегації за новими правилами йому було дозволено купувати товари на суму 70 – 75 % від розміру встановленої мінімальної заробітної плати. Заявник підтвердив, що у нього завжди було достатньо грошей на рахунку для придбання товарів у магазині слідчого ізолятора.

32. Стосовно листування з родичами, заявник повідомив, що на час прибуття делегації він міг надсилати й отримувати необмежену кількість листів. Він також підтвердив, що мав право одержувати одну посылку вагою 8 кілограмів і три бандеролі кожні два місяці.

2. Віктор Володимирович Лаврик

33. Свідок був начальником Запорізького слідчого ізолятора № 1. Штат у його підпорядкуванні становив 129 осіб.

а) Загальні умови тримання заявника в «коридорі смерті»

34. Свідок повідомив, що у слідчому ізоляторі перебувало 836 ув'язнених, 176 із яких були засуджені до тюремного ув'язнення, включаючи 18 засуджених до смертної кари. Він також повідомив, що заявника було переведено до Запорізького слідчого ізолятора № 1 нещодавно.

35. Він підтвердив, що документ із переліком прав та обов'язків ув'язнених було вивішено в камерах. Ув'язнені мали змогу ознайомитися з положеннями цього документа. Він повідомив, що з моменту введення мораторію на виконання смертних вироків відбулися деякі зміни стосовно осіб, засуджених до смертної кари: раніше їм не дозволялося виходити на прогулянки і вони могли отримувати лише дві бандеролі на рік та одного листа на місяць. Він стверджував, що адміністрація слідчого ізолятора повідомляла засуджених до смертної кари про мораторій.

36. Згідно із законодавством адміністрація слідчого ізолятора не могла поміщати в камеру більше двох в'язнів. Адміністрація брала до уваги прохання ув'язнених перебувати в одиночній камері. Взимку повітря в камерах нагрівалося до 22 – 25° С.

37. Ув'язнені могли звертатися зі скаргами до нього або до прокурора, але свідок не отримував ніяких скарг. Він повідомив, що кожного місяця працівник Департаменту з питань виконання покарань та заступник прокурора області обходили камери і збирали скарги. Ув'язнені скаржилися на засудження, а не на умови тримання їх під вартою.

38. Свідок відвідував засуджених до смертної кари принаймні щотижня. Кілька разів він зустрічався із заявником, у якого не було скарг на умови тримання.

39. Він стверджував, що працівник медичної частини слідчого ізолятора відвідує камери щоденно. У разі потреби ув'язненого переводять до медичної частини для лікування, а в разі необхідності – до лікарні.

б) Практика слідчого ізолятора стосовно щоденних прогулянок, отримання посилок чи передач, бандеролей, кореспонденції та побачень із родичами

40. Засуджені до смертної кари почали виходити на щоденні прогулянки в березні 1998 року. Зміни щодо посилок та кореспонденції було запроваджено 25 червня 1999 року. Під час прогулянок засуджені були без наручників. Більше того, вони мали право на щомісячну зустріч із родичами протягом двох годин і могли отримувати шість посилок чи передач і три бандеролі на рік.

41. Він повідомив, що вихідна кореспонденція не підлягала цензурі, хоча її відкривали й переглядали. Вхідна кореспонденція із Суду та Генеральної прокуратури ніколи не відкривалася, згідно із Законом «Про попереднє ув'язнення». Листи родичам ув'язнених та від них, посилки реєструвалися у спеціальному журналі. Свідок сказав, що ув'язнені не скаржилися на відсутність можливості відправити чи отримати листи. Що стосується листів офіційним представникам, то ув'язнені зазвичай просили про зустріч з юристом. Також свідок повідомив, що процедуру, згідно з якою листи не реєструвалися, було запроваджено 25 червня 1999 року.

3. Лариса Михайлівна Лазечна

42. Свідок була лікарем слідчого ізолятора № 1, яка працювала там чотири роки. Заявника вона знала особисто. Вона повідомила, що адміністрація могла забезпечити все необхідне стоматологічне лікування у слідчому ізоляторі. За її словами, різниці в медичному обслуговуванні для засуджених до смертної кари та інших ув'язнених не було.

4. Сергій Аркадійович Олейник

43. Свідок був начальником Запорізького слідчого ізолятора № 2. Він приступив до виконання своїх обов'язків 4 вересня 1998 року.

а) Загальні умови тримання заявника в «коридорі смерті»

44. Він повідомив, що на день приїзду делегації у слідчому ізоляторі перебувало 1735 осіб, усі в попередньому ув'язненні. Він підтвердив, що недавно заявника було переведено до Запорізького слідчого ізолятора № 1.

45. Свідок особисто знав заявника, який не скаржився на умови тримання під вартою, хоча на початку липня 1999 року він критично висловлювався про тривалість його зустрічей з родичами, стверджуючи, що побачення мають тривати дві години. Голова департаменту і перший заступник обласного прокурора розслідували факти й дійшли висновку, що скарги заявника були обґрунтованими. Проте керівництво слідчого ізолятора не могло надавати триваліші побачення у зв'язку з великою кількістю ув'язнених, які очікували таких зустрічей. Загалом звернення ув'язнених реєструвалися в журналі та в їхніх особових справах. Відповідь ув'язненому надавалася для ознайомлення та підпису.

46. Свідок підтверджував, що до набрання вироком законної сили засуджені до смертної кари не могли надсилати чи отримувати кореспонденцію, проте їм дозволялось отримувати дві бандеролі. Після набрання вироком законної сили режим змінювався.

47. Свідок заявив, що, згідно з правилами, заявника переводили з однієї камери в іншу кожні десять днів і на його прохання він перебував сам у двомісній камері. Свідок стверджував, що всі чотири камери для засуджених до виняткової міри покарання були двомісні й однакового розміру. На день відвідин делегації дві з них були порожніми.

48. Він підтверджував, що зустрічався з дружиною заявника, коли вона зверталася з проханням про побачення з чоловіком, але ніколи не чув від неї жодних скарг на умови тримання заявника під вартою.

5. Лариса Петрівна Пономарчук

49. Свідок була лікарем Запорізького слідчого ізолятора № 2, де вона працювала з червня 1999 року. Вона чула про заявника, проте він ніколи не звертався до неї по будь-яку допомогу.

50. Вона підтверджувала, що фельдшер щодня обходив камери та реєстрував скарги і прохання про зустріч із лікарем. Вона ніколи не чула про проблеми заявника зі шлунком та скарги на відмову в наданні допомоги стоматолога. За її словами, адміністрація слідчого ізолятора мала кваліфікованого професійного стоматолога і всі в'язні мали право на його допомогу.

51. Медична частина слідчого ізолятора складалася з 15 осіб, включаючи рентгенолога, дерматолога, психіатра, стоматолога, терапевта і фельдшерів. У медчастині було все необхідне обладнання та медикаменти для забезпечення кваліфікованої медичної допомоги. Якщо родичі в'язнів приносили ліки чи вітаміни, в'язні отримували їх через медичну частину. Свідок підтверджувала, що для проведення ВІЛ-тесту необхідна була згода ув'язненого. За її словами, неможливо, щоб в'язня, хворого на туберкульоз, тримали разом з іншими ув'язненими: під час прибуття до слідчого ізолятора вони проходили флюорографію, результати якої були готові того самого дня. Якби ув'язнений був хворий на туберкульоз, його тримали б окремо. Якщо він прибував з попереднього ув'язнення, при ньому була медична картка.

С. Інспекція Запорізького слідчого ізолятора № 1

52. Делегація відвідала камеру, в якій перебував заявник. Розмір камери становив близько 10 м². Вона була оновлена, прибрана і чиста. Тут був відкритий туалет, умивальник з підведеною холодною водою, два ліжка та стіл, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. Було кілька книжок, газета, а також брусок мила і туалетний папір. Камера була достатньо провітрена.

53. Делегація оглянула душову, яка була відремонтована та чиста. Делегати також побували у дворі для прогулянок.

Д. Інспекція Запорізького слідчого ізолятора № 2

54. Делегація відвідала дві камери для засуджених до смертної кари, які на день візиту були порожні. Розмір камер становив близько 12 м². Тут був відкритий туалет, умивальник з підведеною холодною водою, два ліжка, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. Камери були достатньо провітрені.

55. Делегація оглянула душову одразу після того, як група затриманих жінок прийняла душ. Душова складалася з двох кімнат без вікон. Вони були вологі та брудні.

56. Делегації не дозволили відвідати камери, в яких тримали засуджених до смертної кари.

Е. Документальні свідчення

57. Відповідно до записів, зроблених у слідчому ізоляторі, дружина та мати заявника зверталися з проханням відвідати його 21 серпня, 23 вересня, 23 жовтня, 21 листопада і 23 грудня 1997 року, 18 і 25 лютого, 25 березня, 18 квітня і 21 травня 1998 року. Вони відвідали заявника 23 вересня, 23 жовтня, 21 листопада і 23 грудня 1997 року, 23 січня, 25 лютого, 25 березня, 24 квітня, 26 травня, 25 вересня і 27 жовтня 1998 року. Мати також відвідала його 26 січня 1999 року, а дружина – 25 грудня 1998 року і 26 лютого 1999 року.

58. 26 серпня, 27 жовтня і 26 грудня 1997 року, 27 лютого, 24 квітня і 27 жовтня 1998 року заявник отримав передачі від дружини та матері. Звичайно в них були продукти, речі першої потреби, а також одяг.

59. Заявник регулярно купував речі в магазині слідчого ізолятора. Згідно із записами магазину слідчого ізолятора в жовтні та грудні 1997 року він витратив 16,30 грн. і 10,40 грн. У лютому й березні 1998 року він купив різні речі на 10,25 грн. і 17,50 грн. 23 червня (45,20 грн.), 18 серпня (64,66 грн.), 10 вересня (16,40 грн.), 19 жовтня (18 грн.) і 12 листопада 1998 року (6,20 грн.) він придбав продукти й речі першої потреби. В січні й лютому 1999 року він витратив 38,94 грн. та 8,70 грн.

60. Згідно із записами, зробленими у слідчому ізоляторі, заявник отримував гроші на свій в'язничний рахунок: 3 липня (40 грн.), 26 червня (100 грн.), 8 вересня (30 грн.) і 27 жовтня 1998 року (50 грн.).

61. Відповідно до записів слідчого ізолятора заявник відправляв листи 18 травня, 15 червня, 19 серпня, 28 вересня і 29 жовтня 1998 року. Однак у документі, наданому Суду, не були вказані адресати.

62. 12 листопада 1998 року прокурор Запорізької області повідомив пані Белову, що за її скаргю прокуратура здійснила перевірку Запорізького слідчого ізолятора № 2. Вона з'ясувала, що ніхто із засуджених до смертної кари не скаржився на будь-які порушення Конвенції. Стосовно режиму та умов тримання під вартою, адміністрація слідчого ізолятора додержувала положень Інструкції від 20 квітня 1998 року (див. нижче пункт 73). Прокурор також зазначив, що підозри пані Белової з приводу поширення туберкульозу в камерах засуджених до смертної кари були необґрунтовані. Він повідомив, що в березні 1998 року один засуджений помер, але його та сусідні камери було помито й дезінфіковано. Більше того, засуджені регулярно проходили флюорографію, і ніхто з них не захворів на туберкульоз.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

63. Відповідно до частин другої та третьої статті 8 норми Конституції є нормами прямої дії. Гарантується право на звернення до суду для захисту конституційних прав людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

64. Частина перша статті 9 проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

65. Частина третя статті 15 забороняє цензуру.

66. Згідно зі статтею 19 правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

67. Стаття 22 проголошує, що права та свободи людини і громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних законів.

68. Згідно з частинами другою і четвертою статті 29 ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання,

роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто і користуватися правовою допомогою захисника.

69. Відповідно до частин другої та четвертої статті 55 кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

70. За статтею 59, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

71. Частина третя статті 63 проголошує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

72. Відповідно до статті 64 конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В. Законодавчі положення, що регулюють умови тримання в «коридорі смерті»

73. Умови тримання в «коридорі смерті» у пенітенціарній системі України були послідовно врегульовані Інструкцією від 20 квітня 1998 року щодо умов тримання під вартою осіб, засуджених до виняткової міри покарання (Інструкція), та Тимчасовим положенням від 25 червня 1999 року щодо умов тримання осіб, засуджених до виняткової міри покарання, у слідчих ізоляторах (Тимчасове положення).

74. Інструкція передбачає, що після винесення остаточного вироку особи, засуджені до виняткової міри покарання, тримаються ізольовано від інших засуджених у спеціально обладнаних камерах. У виняткових випадках в одній камері може перебувати не більше двох таких засуджених. Площа камери на одного засудженого при одиночному триманні має бути не меншою за 4 квадратні метри, при триманні двох засуджених – не меншою за 3 квадратні метри. Засудженим надається особисте спальне місце і видаються постільні речі. Вони носять одяг спеціального зразка, встановленого для особливо небезпечних рецидивістів. Визначаються їхній правовий статус та обов'язки. Встановлюється кількість побачень із родичами та кількість листів, які в'язні можуть надсилати й отримувати: вони можуть мати одне побачення на місяць і надсилати одного листа на місяць. На отримання пошти обмежень немає. В'язні можуть одержувати дві бандеролі на рік. Вони мають право на щоденні прогулянки тривалістю одна година. За межами камер в'язні перебувають у наручниках. Їм не дозволяється працювати.

Засуджені можуть також читати книжки, журнали та газети, взяті в бібліотеці слідчого ізолятора та/або куплені через в'язничну торговельну мережу; вони можуть одержувати грошові перекази; зберігати в камерах особисті речі та продукти харчування, купувати в магазині слідчого ізолятора двічі на місяць продукти харчування і предмети першої потреби (на суму в розмірі однієї мінімальної заробітної плати) та користуватися настільними іграми. Вони можуть зустрічатися з адвокатами. Медичне обслуговування здійснюється відповідно до національного законодавства.

Засуджені можуть звертатися зі скаргами до державних органів. Такі скарги відправляються упродовж трьох діб. Скарги, адресовані прокуророві, перегляду не підлягають.

75. Тимчасове положення порівняно з Інструкцією розширювало права осіб, засуджених до виняткової міри покарання. Зокрема, засуджені мали право на восьмигодинний сон у нічний час; вони могли отримувати шість посилок чи передач і три бандеролі на рік, купувати продукти харчування та предмети першої потреби в магазині слідчого ізолятора (на суму не більше 70 % мінімального розміру заробітної плати); молитися і читати релігійну літературу та зустрічатися зі священнослужителем, а також звертатися зі скаргами до органів державної влади. Їм дозволялося надсилати й отримувати листи без будь-яких обмежень і мати один раз на місяць побачення з родичами у присутності представника адміністрації тривалістю до 2 годин. Побачення з адвокатами, відповідно до закріпленого права в'язнів на правову допомогу, здійснювалися згідно з виправно-трудовим законодавством.

С. Закон «Про попереднє ув'язнення» 1993 року (Закон)

76. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу попереднє ув'язнення є запобіжним заходом, який застосовується до підсудного, обвинуваченого чи особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального діяння, що карається позбавленням волі, або до засудженої особи, щодо якої вирок ще не виконаний.

77. Відповідно до частини четвертої статті 8 особи, засуджені до смертної кари, вирок щодо яких не став остаточною, тримаються ізольовано від інших осіб, які перебувають під вартою.

78. Частина перша статті 9 Закону проголошує, серед іншого, що затримані мають право: а) на захист відповідно до норм кримінально-процесуального права; б) ознайомлюватися з правилами тримання під вартою; в) на щоденну прогулянку тривалістю одна година; г) одержувати двічі на місяць передачі вагою до восьми кілограмів та без обмежень грошові перекази і передачі; д) купувати протягом місяця за безготівковим розрахунком продукти харчування та предмети першої необхідності на суму до одного мінімального розміру заробітної плати та без обмежень письмове приладдя, газети, книжки через торговельну мережу; е) користуватися власним одягом і взуттям

та мати при собі документи і записи, що стосуються кримінальної справи; є) користуватися телевізорами, одержаними від родичів або інших осіб, настільними іграми, газетами і книжками з бібліотеки місць попереднього ув'язнення та придбаними через торговельну мережу; ж) відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою та властивими їм віруванню предметами релігійного культу, виготовленими з малоцінних матеріалів, якщо при цьому не порушується встановлений у місцях попереднього ув'язнення порядок, а також обмежуються права інших осіб; з) на восьмигодинний сон у нічний час, під час якого не допускається залучення до участі в процесуальних чи інших діях, за винятком невідкладних випадків; та і) звертатися зі скаргами, заявами та листами до державних органів і службових осіб у порядку, встановленому статтею 13 Закону.

79. Відповідно до статті 11 особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Площа в камері для однієї особи не може бути меншою за 2,5 квадратного метра. Особам, взятим під варту, надаються безплатно за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів, індивідуальне спальне місце, постільні речі та інші види матеріально-побутового забезпечення. В необхідних випадках їм видається одяг і взуття встановленого зразка.

80. Відповідно до частини першої статті 12 побачення з родичами або іншими особами може надавати взятим під варту адміністрація місця попереднього ув'язнення лише з письмового дозволу слідчого, органу дізнання або суду, в провадженні яких перебуває справа. Згідно з частиною четвертою особа, взята під варту, має право на побачення із захисником наодинці, без обмеження кількості побачень та їх тривалості, з моменту допуску захисника до участі у справі, підтвердженого письмовим повідомленням особи або органу, у провадженні якого перебуває справа.

81. Відповідно до частини першої статті 13 особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а також підприємствами, установами, організаціями з письмового дозволу особи або органу, у провадженні якого перебуває справа. Після набрання вироком законної сили листування здійснюється без обмежень.

D. Виправно-трудоий кодекс (Кодекс)

82. Відповідно до статті 28 Кодексу (Основні вимоги режиму в місцях позбавлення волі) основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі є: обов'язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість учинення ними нових злочинів чи інших антигромадських вчинків; точне і неухильне виконання ними своїх обов'язків; різні умови тримання, залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи і поведінки засудженого.

Засуджені носять одяг єдиного зразка, їх піддають обшукові; особистий обшук провадиться особами однієї статі з обшукуваним. Кореспонденція засуджених, а також посилки, передачі і бандеролі, що надходять на їх ім'я, підлягають перегляду.

У виправно-трудоих установах встановлюється суворо регламентований внутрішній розпорядок.

Зберігання засудженими при собі грошей та цінних речей, а також предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, не допускається. Виявлені у засуджених гроші та цінні речі вилучаються і, як правило, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника виправно-трудої установи, санкціонованою прокурором.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, а також порядок вилучення предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудоих установ.

У порядку, встановленому цим Кодексом, засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби, мати побачення, одержувати посилки, передачі, бандеролі, грошові перекази, листуватися, відправляти грошові перекази родичам.

83. Частина перша статті 37 (Придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої потреби) передбачає, що засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на кошти, одержані за переказами.

84. У статті 40, серед іншого, передбачено, що побачення надається після пред'явлення адвокатом ордера юридичної консультації і документа, що посвідчує його особу. Кількість і тривалість побачень не обмежуються; за заявою адвоката ці побачення можуть проводитися віч-на-віч, без присутності охорони.

85. Відповідно до статті 41 (Одержання засудженими до позбавлення волі посилок, передач і бандеролей) засудженим, яких тримають у виправно-трудоих колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму – сім посилок (передач), посиленого режиму – шість посилок (передач), суворого і особливого режиму – п'ять посилок (передач). Засудженим, яких тримають у виховно-трудоих колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму – десять посилок (передач), посиленого режиму – дев'ять посилок (передач).

Засудженим, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в тюрмах, не дозволяється одержувати посилки (передачі).

Засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік, а також придбання без обмеження літератури через книготорговельну мережу.

У виправно-трудових колоніях-поселеннях усіх видів кількість посилок, передач і бандеролей, одержуваних засудженими, не обмежується.

Перелік продуктів харчування і предметів першої потреби, які дозволяється одержувати засудженим у посылках, передачах і бандеролях, а також порядок приймання та вручення засудженим посилок, передач і бандеролей встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудових установ.

86. Відповідно до статті 42 (Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів) засудженим дозволяється одержувати без обмеження грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації виправно-трудової установи і іншим особам. Одержані по переказах гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого.

87. Частина друга статті 43 (Листування осіб, засуджених до позбавлення волі) передбачає, що в тюрмах засуджені можуть одержувати листи без обмеження їх кількості, а відправляти листи за такими нормами: на загальному режимі – один лист на місяць, на суворому режимі – один лист на два місяці.

Е. Закон «Про прокуратуру»

88. Відповідно до частини першої статті 12 прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян і юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Частина четверта передбачає, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено вищестоящому прокурору, а в передбачених законом випадках – до суду. У частині п'ятій передбачено, що рішення Генерального прокурора є остаточним.

89. Відповідно до статті 38 прокурор, його заступник мають право в межах своєї компетенції витребувати із суду будь-яку справу або категорію справ, по яких вироки, рішення, ухвали або постанови набрали законної сили. За наявності підстав для перегляду справи в порядку судового нагляду прокурор приносить протест на вирок, рішення, ухвалу або постанову суду.

90. Відповідно до частини першої статті 44 предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудових, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Прокурор, який здійснює нагляд, має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання, опитувати осіб, що там перебувають, знайомитися з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень.

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

Резолюція № 1097 (1996) Парламентської асамблеї про скасування смертної кари в Європі

91. У цій Резолюції Асамблея висловила жаль з приводу виконання смертних вироків, яке, як повідомлялося, незадовго до того мало місце в Латвії, Литві та Україні. Зокрема, вона засудила Україну за очевидне порушення її зобов'язань ввести мораторій на виконання вироків щодо смертної кари, взятих під час вступу до Ради Європи. Вона закликала цю країну поважати свої зобов'язання стосовно введення мораторію на виконання вироків і негайного скасування смертної кари, застерігши її, що подальше порушення зобов'язань, особливо виконання вироків щодо смертної кари, призведе до наслідків за Директивою № 508 (1995).

Резолюція № 1112 (1997) щодо дотримання Україною зобов'язань, взятих на себе при вступі до Ради Європи, стосовно введення мораторію на виконання смертних вироків

92. У цій Резолюції Асамблея підтвердила отримання нею офіційної інформації про те, що в першій половині 1996 року в Україні було виконано вісімдесят дев'ять смертних вироків, і висловила жаль, що органи влади України не повідомили її про кількість вироків, виконаних у другій половині цього року. Асамблеєю особливо вразило, коли вона дізналася, що страти в Україні перебувають під завісою таємності і навіть родини засуджених не сповіщають про них; згідно з повідомленнями, страчених ховали в непозначених могилах. Асамблея засудила Україну за порушення зобов'язання ввести мораторій на виконання смертної кари, висловила жаль з приводу страт, які вже мали місце, і висунула вимогу щодо негайного дотримання Україною своїх зобов'язань і зупинення виконання вироків стосовно смертної кари, які чекають виконання.

Резолюція № 1179 (1999) та Рекомендація № 1395 (1999) щодо виконання Україною обов'язків та зобов'язань

93. У цих документах Асамблея зазначила, що Україна не виконала своїх зобов'язань (згідно з офіційними джерелами 212 осіб було страчено з 9 листопада 1995 року до 11 березня 1997 року). Водночас вона відзначила, що з 11 березня 1997 року в Україні *de facto* діє мораторій на виконання вироків щодо смертної кари. Асамблея наполягала, щоб мораторій було підтверджено *de jure* і щоб Верховна Рада ратифікувала Протокол № 6 до Конвен-

ції. Вона наголосила на важливості фактичного мораторію на страти і твердо заявила, що за наявності подальшого виконання смертних вироків вірчі грамоти парламентської делегації України буде анульовано на наступній сесії Асамблеї, відповідно до правила 6 Регламенту.

IV. ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КАТУВАННЮ І НЕЛЮДСЬКОМУ ТА ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ І ПОКАРАННЮ (СРТ)

94. Представники СРТ відвідали місця позбавлення волі в Україні у 1998, 1999 та 2000 роках. Звіти про кожний візит було опубліковано 9 жовтня 2002 року разом з відповідями Українського уряду.

Звіт 1998 року

95. Візит делегації, що відбувся 8 – 24 лютого 1998 року, був першим періодичним візитом в Україну. Під час відвідин делегація оглянула, серед іншого, слідчий ізолятор № 313/203 у Харкові. На першому поверсі блоку № 2 СІЗО № 203 на той час перебувало п'ятнадцять ув'язнених, засуджених до смертної кари, хоча, як зазначалося у примітці до звіту, делегацію запевнили, що з 11 березня 1997 року фактичний мораторій на виконання смертної кари дотримувався.

96. У своєму звіті (пункт 131) СРТ насамперед висловив значне занепокоєння щодо умов тримання ув'язнених і щодо режиму, який до них застосовувався. Зазначалося, що засуджених до смертної кари зазвичай тримали по двоє в камерах розміром 6,5–7 м². У камерах не було доступу природного освітлення, оскільки вікна затемнені металевими ставнями. Штучне освітлення, що було постійно ввімкнене, не завжди достатньо яскраве, внаслідок чого деякі камери були напівтемні. Для провітрювання камер ув'язнені могли за допомогою шнурка відкрити ставні; незважаючи на це, камери були дуже вологими і доволі холодними (пункт 132).

Обладнання камер описане у звіті як елементарне, яке складалося з металевого ліжка та/або відкидної платформи (з тонким матрацом, простирадлами сумнівної чистоти і ковдри, яка вочевидь була недостатньою, щоб захистити від холоду), полиці і двох вузьких табуретів. Передбачалося, що ув'язнені можуть слухати радіопрограми через приймач, вмонтований у стіну камери, але делегацію повідомили, що радіо працювало спорадично (там само).

Усі камери мали неізольовані унітази, які добре проглядалися з житлової частини; як наслідок, ув'язнений, користуючись туалетом, повинен був робити це на виду свого співкамерника. Що стосується предметів першої необхідності, засуджені до смертної кари перебували в такій самій складній ситуації, як і інші ув'язнені; такі предмети, як мило і зубна паста, були рідкістю (там само).

Крім того, було записано, що засуджені до смертної кари не мали жодної можливості зайнятися чимось за межами камери, навіть прогулятися протягом однієї години. У найкращому випадку, вони могли виходити з камери один раз на тиждень, щоб сходити в душ у блоці, і один раз на місяць, якщо вони мали право на побачення з рідними. Заняття в камері зводилися до читання і прослуховування радіопередач, якщо працював приймач. Крім щомісячних побачень з рідними, що дозволялися декому з ув'язнених, контакт із людьми обмежувався головним чином випадковими відвідинами православного священика чи медичного персоналу, які розмовляли з ув'язненими через ґрати у дверях камери (пункт 133).

97. СРТ підсумував свої висновки з цього питання таким чином:

«Коротко кажучи, засуджені до смертної кари протягом 24 годин на добу були замкнені в камерах з дуже обмеженим життєвим простором, без доступу природного освітлення і часом з дуже бідним штучним освітленням; їм фактично бракувало можливостей зайняти свій час і контактувати з людьми. Більшість із них перебувала в таких шкідливих умовах значний період часу (від 10 місяців до більш як два роки). Така ситуація може повністю відповідати чинним в Україні законодавчим положенням стосовно поведження із засудженими до смертної кари, проте це не змінює того факту, що, на думку СРТ, вона становить нелюдське і таке, що принижує гідність, поведження» (пункт 134).

Крім того, зазначалося, що делегація одержала від ув'язнених, засуджених до смертної кари, численні скарги на те, що їм бракувало інформації про їхню правову ситуацію, розвиток справ, наслідки звернень про перегляд справ, розгляд скарг тощо (пункт 138).

98. У своїй відповіді на звіт 1998 року Український уряд зазначив, що для вирішення проблем, визначених СРТ, було вжито ряд організаційних і практичних заходів. Зокрема, було введено в дію Тимчасове положення, щоб гарантувати засудженим до смертної кари право на щомісячне побачення з рідними, на побачення з адвокатом для отримання правової допомоги, зі священником і право отримувати і надсилати листи без обмежень. Крім того, було зазначено:

(i) що засуджені до смертної кари матимуть щоденні прогулянки на відкритому повітрі і що з цією метою буде перебудовано й переоснащено 196 ярдів у слідчих ізоляторах;

(ii) що з метою вдосконалення природного освітлення і доступу повітря в камери ставні та металеві козири над вікнами камер було знято;

(iii) що з метою інформування засуджених до смертної кари про їхні права і правовий статус витяг із Тимчасового положення було прикріплено на стіні кожної камери.

Звіт 1999 року

99. Делегація *CPT* відвідала Україну 15 – 23 липня 1999 року. Під час візиту вона знову оглянула СІЗО № 313/203 у Харкові, де на той час утримувалося 23 засуджених до смертної кари. У звіті відзначалося, що з часу попереднього візиту сталися певні зміни. Зокрема, камери мали природне освітлення і були краще обладнані, ув'язнені виходили на щоденну прогулянку на відкритому повітрі тривалістю одна година, хоча зауважувалося, що було недостатньо місця для справжніх фізичних вправ (пункти 34 – 35). Крім того, було зазначено про важливий прогрес, досягнутий у забезпеченні права ув'язнених на побачення з рідними та листування (пункт 36). Проте *CPT* відзначив певні неприйнятні умови тримання, включно з фактом, що ув'язнені й далі перебували в камерах 23 години на добу і що можливість контакту з людьми залишалася дуже обмеженою (пункт 37).

Звіт 2000 року

100. Третій візит в Україну відбувся з 10 по 21 вересня 2000 року. Під час відвідин делегація оглянула, зокрема, СІЗО № 15 у Сімферополі. *CPT* привітав рішення органів влади України скасувати смертну кару і взяв до уваги, що вироки стосовно більшості з майже 500 засуджених до смертної кари були замінені довічним ув'язненням.

101. Незважаючи на ці позитивні зрушення, *CPT* констатував, що поводження з цією категорією ув'язнених було основним джерелом занепокоєння для Комітету (пункт 67). Зазначалося, що, на додаток до попередньої Інструкції, виданої в липні 2000 року, і до впровадження двох установ із посиленням режимом, спеціально призначених для осіб, засуджених на довічне ув'язнення, до таких ув'язнених застосовувався режим суворих обмежень (пункт 68). Тоді як життєвий простір у камерах загалом був задовільним і розпочалися роботи з оновлення камер в установах, які відвідувала делегація, основні проблеми стосовно доступу природного освітлення, якості штучного освітлення та вентиляції залишалися (пункт 69). Крім того, засуджені на довічне ув'язнення перебували в камерах 23 з половиною години на добу без організованої діяльності у будь-якій формі, а що стосується діяльності за межами камери, то вони мали право на півгодинну прогулянку, яка проходила в неприйнятних умовах. Ця категорія засуджених майже не мала контакту з людьми: з часу набуття чинності Інструкцією в липні 2000 року побачення з рідними було заборонено й ув'язнені мали право надсилати одного листа на два місяці, хоча обмеження щодо отримання листів не було (пункт 70).

102. У своїй відповіді на звіт Український уряд зазначив про подальші зміни в законодавстві, які забезпечили право засуджених до довічного ув'язнення на щоденну прогулянку тривалістю одна година і два побачення з рідними на місяць тривалістю до чотирьох годин. Крім того, для забезпечення належного доступу світла металеві ставні було знято з вікон у всіх камерах.

ЩОДО ПРАВА

I. ПОПЕРЕДНІ ЗАПЕРЕЧЕННЯ УРЯДУ

103. Уряд повторив заперечення, зроблені на етапі розгляду питання прийнятності. На його думку, заявник, який перебував у «коридорі смерті» протягом чотирьох років, ніколи не звертався до органів виконавчої або судової влади будь-якого рівня із твердженнями про порушення його прав. Тим самим він не дав Урядові можливості належно відреагувати на заявлені порушення і забезпечити його засобами правового захисту, передбаченими національною системою захисту за наявності стверджуваного порушення прав.

104. Уряд підкреслив, що існуюча правова система (насамперед Конституція та інші правові акти) надає реальну можливість ефективного правового захисту прав людини. Він посилався на частину першу статті 55 Конституції України, згідно з якою «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». У зв'язку з цим Уряд звертався до Рішення Конституційного Суду від 25 грудня 1997 року, в якому було зазначено: «Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод».

105. Уряд далі повторив, що відповідно до статті 248¹ Цивільного процесуального кодексу «Громадянин має право звернутися до суду..., якщо вважає, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу, юридичної або службової особи під час здійснення ними управлінських функцій порушено його права чи свободи. ...До суб'єктів, зазначених у частині першій цієї статті..., рішення, дії або бездіяльність яких може бути оскаржено до суду, належать органи державної виконавчої влади та їх службові особи».

106. Заявник заперечив подання Уряду, стверджуючи, що він вичерпав усі національні засоби правового захисту, які були в його розпорядженні. Зокрема, він стверджував, що дружина та мати подавали скарги про умови його тримання під вартою до прокурора Запорізької області (15 серпня 1997 року), до Президента України (15 грудня 1998 року і 19 лютого 1999 року) та до Уповноваженого з прав людини (9 жовтня 1998 року). Крім того, його

дружина зверталася зі скаргами до адміністрації слідчого ізолятора щодо умов тримання, у тому числі й щодо відсутності побачень і прогулянок.

107. Суд нагадує, що відповідно до усталеної практики метою принципу вичерпання національних засобів правового захисту, згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції, є надання Договірним державам можливості запобігти порушенню прав, допущених ними, чи виправити ці порушення перед тим, як заява подається до Суду. Проте використані можуть бути лише ті засоби правового захисту, що є ефективними. Стверджуване невичерпання цих засобів покладає на Уряд обов'язок довести Суду, що засіб правового захисту був ефективним як з практичного, так і з теоретичного погляду в даний час.

У разі якщо вимогу тягара доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що засіб правового захисту, на який посилається Уряд, був фактично вичерпаний або – у зв'язку з певними обставинами справи – був неефективним чи неадекватним. Однією з таких обставин може бути те, що органи державної влади залишались абсолютно пасивними щодо серйозних заяв про невиконання ними своїх обов'язків або спричинення страждань службовими особами, наприклад, коли вони не виконали рішення суду. За таких обставин тягар доведення виникає знову і покладається на Уряд-відповідач, який має показати, що він зробив у відповідь на оскарження таких значних і серйозних питань (див., наприклад, рішення Суду від 28 липня 1999 року у справі «Селмуні проти Франції» (заява №25803/94, п. 74–77. *ECHR* 1999-V).

108. Суд наголошує, що при застосуванні цього правила необхідно брати до уваги контекст. Відповідно, було визнано, що статтю 35 слід застосовувати з певною гнучкістю і без надмірного формалізму. Суд визнав, що правило вичерпання національних засобів правового захисту не є абсолютним чи вирішальним для того, щоб його застосовувати автоматично; зважаючи, чи було дотримано цього правила, важливо враховувати конкретні обставини окремого випадку. Це, зокрема, означає, що Суд повинен реально брати до уваги не тільки наявність формальних засобів захисту в правовій системі Договірної держави, а й загальний правовий і політичний контекст, у якому вони застосовуються, так само як і особисті обставини заявника (див. «Акдівар та інші проти Туреччини», рішення від 16 вересня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, с. 1211, п. 69).

109. Спираючись на докази, Суд у цій справі з'ясував, що заявник скаржився адміністрації слідчого ізолятора про певні аспекти тримання його під вартою, зокрема про побачення з родичами та прогулянки на свіжому повітрі (див. пункти 24, 29 і 45 вище). Проте він завжди отримував відповідь, що ситуацію неможливо поліпшити, оскільки вона прямо залежить від фінансових та матеріальних можливостей слідчого ізолятора, які були недостатніми (див. пункти 24 і 45 вище). У зв'язку з цим Суд не вважає достовірними свідчення начальника Запорізького слідчого ізолятора №2 про те, що він зустрічався з дружиною заявника, коли вона зверталася з проханням про побачення з чоловіком, але ніколи не чув від неї жодних скарг стосовно умов тримання заявника під вартою (див. пункт 48 вище).

110. Виходячи з припущення, що заявник не зміг подати офіційну скаргу адміністрації слідчого ізолятора стосовно умов тримання його під вартою, Суд приймає свідчення заявника про те, що, хоча він загалом і знав про свої права та обов'язки як ув'язненого, документ, який містив тюремні правила, було вивішено в його камері в Запорізькому слідчому ізоляторі №2 лише з певної нагоди (див. пункт 19 вище). Уряд не навів доказів того, що заявник якимось іншим способом був поінформований про свої права чи відповідні можливості, завдяки яким могли бути задоволені його скарги. За цих обставин той факт, що він не звернувся з офіційною скаргою стосовно умов тримання в ув'язненні належним чином, не може бути використаний проти заявника.

111. Що стосується можливості вчинення цивільного позову в суді, то Суд повторює, що пункт 1 статті 35 вимагає, щоб національні засоби правового захисту не тільки були доступними, а й могли ефективно виправити стверджувані порушення прав людини, гарантовані Конвенцією. Оскільки заявник фактично не розпочав цивільного провадження, щоб оскаржити умови тримання під вартою, Суд зауважує, що Уряд не продемонстрував, яким чином таке провадження могло привести до поліпшення умов. Він також не навів жодного прикладу з національної судової практики, щоб показати, що таке провадження, ініційоване засудженим, могло бути перспективним.

112. За цих обставин Суд доходить висновку, що не доведено з достатньою певністю, що завдяки засобам правового захисту, запропонованим Урядом, було б задоволено скарги заявника про умови тримання під вартою. Відповідно, Суд вирішив, що заперечення Уряду стосовно невичерпання національних засобів правового захисту не можуть бути взяті до уваги.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

113. Заявник скаржився на умови, в яких його тримали в «коридорі смерті» в Запорізькому слідчому ізоляторі №2, стверджуючи, що ці умови спричинили поведження, що підпадає під дію статті 3 Конвенції, в якій сказано: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

Він скаржився, що його тримали в одиночній камері, забороняли прогулянки на свіжому повітрі і дозволяли отримувати бандероль з продуктами та предметами першої потреби лише один раз на два місяці. Він також скаржився, що йому було заборонено отримувати від родичів посилки чи передачі з теплим одягом, незважаючи на той факт, що у нього був тільки легкий одяг при температурі -20° С.

1. Подання сторін

114. Уряд стверджував, що було дотримано всіх чинних правил, які застосовувалися до заявника, зокрема щодо обладнання камери, медичного обслуговування, побачень і кореспонденції, як це передбачено у статтях 1, 8, 9, 11, 12 і 13 Закону, у відповідних положеннях Кримінально-процесуального кодексу, в статтях 28, 37, 40, 41, 42 та 43 Виправно-трудоного кодексу, в Інструкції від 20 квітня 1998 року і Тимчасовому положенні від 25 червня 1999 року. Відповідно до частини четвертої статті 8 Закону особи, засуджені до смертної кари, тримаються ізольовано від інших засуджених. Заявник перебував у камері з іншим ув'язненим. Обладнання в його камері відповідало встановленим санітарно-гігієнічним нормам: її площа становила 7,1 квадратного метра, в камері були радіо, ліжко, стіл, необхідне природне та електричне освітлення, опалення, проточна вода й туалет, як передбачено в частині другій статті 11 Закону. Заявника було забезпечено триразовим харчуванням, одягом, взуттям та постільною білизною.

115. Далі Уряд зазначав, що медична допомога, лікування, профілактичні антиепідемічні заходи щодо осіб, засуджених до смертної кари, організовувалися та здійснювалися відповідно до законодавства про охорону здоров'я. Більше того, заявник мав змогу купувати продукти в магазині слідчого ізолятора.

116. Уряд зазначав, що після того, як Верховний Суд залишив рішення суду першої інстанції без зміни, родичі заявника зверталися з проханням відвідати його 19 серпня, 23 вересня, 7 жовтня, 6 листопада і 6 грудня 1997 року, 20 січня, 18 лютого, 19 березня, 14 квітня і 21 травня 1998 року. Вони відвідали заявника 23 вересня, 23 жовтня, 21 листопада, 23 грудня 1997 року і 23 січня, 25 лютого, 25 березня, 24 квітня, 26 травня, 25 вересня, 27 жовтня і 25 грудня 1998 року, а також 26 січня та 26 лютого 1999 року. У листопаді 1998 року родичі заявника не зверталися з проханням про побачення.

117. Уряд також зауважив, що з 11 квітня 1997 року по 24 квітня 1998 року заявник отримав 14 посилок від родичів, а 28 листопада 1998 року – передачу від матері. 18 травня, 15 червня, 19 серпня, 28 вересня і 29 жовтня 1998 року заявник відправляв листи. Йому також було надано право на щоденну прогулянку упродовж однієї години, коли він міг робити фізичні вправи на свіжому повітрі.

118. У своїх додаткових зауваженнях Уряд наголошував, що відповідно до Інструкції заявник мав право отримувати бандеролі двічі на рік та грошові перекази. Він міг читати книжки, журнали, газети, взяті в бібліотеці Запорізького слідчого ізолятора №2. В його розпорядженні були особисті речі та продукти, двічі на місяць він міг купувати предмети першої потреби та продукти в магазині слідчого ізолятора на суму в розмірі однієї мінімальної заробітної плати, грати в настільні ігри, мати годинну прогулянку, надсилати 20 листів на рік та отримувати листи без обмежень, зустрічатися з адвокатом без будь-яких обмежень.

119. Заявник заперечував твердження Уряду. Він заявляв, що площа його камери становила не 7,1 квадратного метра, як зазначав Уряд, а лише 3 квадратні метри, а вікно було закрито ставнями. Більше того, хоча з 1 квітня по 11 серпня 1997 року він двічі на місяць отримував передачі вагою до восьми кілограмів, з 26 серпня 1997 року він отримував лише передачу вагою два кілограми, яку приносили йому родичі один раз на два місяці, а з 24 квітня 1998 року він одержував бандеролі вагою два кілограми один раз на шість місяців. Його щоденні прогулянки зводилися до 30 хвилин. Адміністрація слідчого ізолятора повідомила його, що не може забезпечити його належним медичним обслуговуванням за браком спеціального обладнання. Він також стверджував, що побачення з родичами обмежувалися 20 хвилинами, протягом яких він був у наручниках. Він міг надсилати 12 листів на рік. У нього не було можливості дивитися телевізор або грати в настільні ігри. Він підтвердив, що в жовтні 1998 року одержав від родичів теплу куртку та взуття.

120. У своїх подальших зауваженнях, зроблених у січні 1999 року, заявник стверджував, що відбулися певні зміни, проте побачення з родичами й далі тривають 20–30 хвилин щонайбільше. Він також відзначав, що з 3 квітня 1997 року по 18 травня 1998 року був позбавлений щоденних прогулянок. Він додав, що 1 березня 1999 року начальник Запорізького слідчого ізолятора №2 подовжив тривалість побачень із родичами до однієї години. Він дійшов висновку, що умови, в яких він перебував у той час, можна вважати задовільними і такими, що відповідають національному законодавству.

2. Оцінка Суду

121. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції передбачає одну з найголовніших цінностей демократичного суспільства. У формі абсолютного твердження вона забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*[GC]*, заява №26772/95, п. 119, *ECHR* 2000-IV).

122. Відповідно до прецедентної практики Суду погане поводження має досягати певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка мінімального рівня жорстокості є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких, як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив, а в деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» від 18 січня 1978 року, серія А, №25, с. 65. п. 162). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу і чи його наслідки вплинули несприятливо на особистість людини у спосіб, який не відповідає статті 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію по-

рушення цього положення (див. рішення у справі «Пірс проти Греції», заява № 28524/95, п. 67–68 і 74, *ECHR* 2001-III; і рішення у справі «Валашинас проти Литви», заява № 22558/98, п. 101, *ECHR* 2001-VIII).

123. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження мають у будь-якому випадку виходити за межі неминучого елементу страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поведіння або покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципів поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які перевищували б неминучий рівень страждання, властивого триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і добробут були належним чином забезпечені (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [*GC*], заява № 30210/96, п. 92–94, *ECHR* 2000-XI).

124. На додаток, як підкреслював Суд в рішенні у справі «Сорінг проти Сполученого Королівства», сучасні підходи в державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи було перевищено прийнятний поріг страждання або приниження (див. рішення у справі «Сорінг проти Сполученого Королівства» від 7 липня 1989 року, серія А, № 161, с. 41, п. 104). У випадку засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови і тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які здатні підвести поведіння або покарання, отримане засудженим, під дію заборони статті 3 (там само). Оцінюючи умови тримання під вартою, слід взяти до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні скарги заявника (див. рішення у справі «Дугоз проти Греції», заява № 40907/98, п. 46, *ECHR* 2001-II; та рішення у справі «Калашников проти Росії», заява № 47095/99, п. 95, *ECHR* 2002-VI).

125. Суд відзначає, що заявник скаржився на певні аспекти умов, у яких він перебував у Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, де його тримали під вартою до середини вересня 1999 року. У зв'язку з цим Суд іще раз наголошує, що для кожної держави-учасниці Конвенція діє лише щодо фактів, які мали місце після набрання чинності Конвенцією для цієї держави. Таким чином, юрисдикція Суду поширюється на скарги заявника лише стосовно періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України. Проте, оцінюючи наслідки для заявника умов тримання під вартою, Суд може також взяти до уваги увесь період, протягом якого він перебував під вартою як ув'язнений, включно з періодом до 11 вересня 1997 року, а також умови тримання протягом цього періоду (див. рішення у справі «Калашников проти Росії», згадуване вище, п. 96).

126. Крім того, Суд зауважує, що заявник перебував під вартою як засуджений до смертної кари до моменту, коли у червні 2000 року йому було замінено смертну кару довічним ув'язненням. Як зазначалося вище (див. пункти 91–93), застосування смертної кари в Україні було предметом суворої і неодноразової критики в резолюціях Парламентської асамблеї Ради Європи, в яких задокументовано, що з 9 листопада 1995 року до 11 березня 1997 року в цій державі виконано 212 смертних вироків. Проте пізніше Президент України ввів фактичний мораторій на виконання смертної кари; 29 грудня 1999 року Конституційний Суд визнав положення Кримінального кодексу, які регулювали застосування смертної кари, неконституційними, а 22 лютого 2000 року смертна кара була скасована законом і замінена довічним ув'язненням (див. пункт 16 вище). Заявника було засуджено до смертної кари у квітні 1997 року, тобто після введення мораторію. Суд погоджується з тим, що до офіційного скасування смертної кари та пом'якшення вироку заявник, напевне, перебував у стані деякої невизначеності, страху і побоювань щодо свого майбутнього. Проте Суд вважає, що ризик виконання вироку та супровідні почуття страху й побоювань з боку засуджених до смертної кари з часом мають зменшуватися через фактичне введення мораторію.

127. Початкова скарга заявника, подана до колишньої Комісії, стосується умов тримання в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2. Суд, відповідно, зосередить увагу на вивченні умов тримання в цьому слідчому ізоляторі, порівнюючи їх із ситуацією в Запорізькому слідчому ізоляторі № 1, у якому на час візиту делегації Суду 5 і 6 жовтня 1999 року заявник перебував кілька днів. Суд братиме до уваги висновки делегації, письмові зауваження сторін і подані ними документи, а також звіти *CPT*, які стосуються відповідного періоду.

128. На момент засудження заявникові було 29 чи 30 років. Його було поміщено до Запорізького слідчого ізолятора № 2 у невстановлену дату наприкінці 1996 року чи на початку 1997 року (див. пункт 19 вище). У цьому слідчому ізоляторі він залишався до середини вересня 1999 року, коли його перевели до Запорізького слідчого ізолятора № 1 (див. пункт 44 вище).

129. Суд бере до уваги твердження заявника, що його було поінформовано про його права та обов'язки в Запорізькому слідчому ізоляторі № 1 за допомогою документа, який він читав у себе в камері. Його свідчення підтвердив начальник слідчого ізолятора (див. пункт 35 вище). Це також говорить про достовірність його тверджень, що в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, де він раніше перебував, документ із переліком прав та обов'язків було вивішено в камері, коли ізолятор відвідала комісія з Києва, і було знято після від'їзду комісії. Отже, Суд вважає, що заявник мав загальне уявлення про свої права та обов'язки (див. пункт 19 вище).

130. Суд зазначає, що в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2 заявник переходив з однієї камери в іншу щотижня, а потім щомісяця. Його свідчення стосовно цього частково підтверджував начальник слідчого ізолятора, який повідомив, що заявника переміщали з однієї камери до іншої кожні десять днів (див. пункт 47 вище). Вікна в камерах, які він займав, були закриті ставнями, потужна електрична лампа була постійно ввімкнена (див. пункт 28 вище). У камері не було водопровідного крана. Площа одиночної камери в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2

була, за твердженнями заявника, щонайменше удвічі меншою за розмір камери в Запорізькому слідчому ізоляторі № 1, у якій він перебував на день візиту делегації Суду (див. пункт 20 вище). У своїх письмових зауваженнях він стверджував, що площа камери становила три квадратні метри (див. пункт 119 вище). Суд зазначає, що твердження заявника суперечили твердженням Уряду, який повідомляв у своїх письмових зауваженнях, що розмір камери становив 7,1 квадратного метра (див. пункт 114 вище), а також свідченням начальника Запорізького слідчого ізолятора № 2, який стверджував, що для осіб, засуджених до смертної кари, слідчий ізолятор має чотири двомісні камери однакового розміру (див. пункт 47 вище). Беручи до уваги, що в цьому слідчому ізоляторі делегації було дозволено відвідати лише дві порожні камери, нібито призначені для засуджених до смертної кари (див. пункти 47, 54, 56 вище), Суд вважає свідчення заявника достовірними і доходить висновку, що одномісні камери, в яких він перебував у Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, були значно меншими, ніж ті, в яких його тримали у Запорізькому слідчому ізоляторі № 1.

131. Суд зауважує, що спочатку заявник скаржився на те, що його тримали в одиночній камері. Під час розмови з делегатами він сказав, що здебільшого був один на його власне прохання (див. пункт 20 вище) і погодився перебувати в камері з іншим ув'язненим тоді, коли про це попросила адміністрація слідчого ізолятора (там само).

132. Стосовно обладнання камери заявника Суд зауважив, що, як встановили делегати під час візиту, камера заявника в Запорізькому слідчому ізоляторі № 1 була відремонтована, прибрана і чиста. Тут був відкритий туалет, умивальник із краном холодної води, два ліжка, прикріплені до підлоги, центральне опалення та вікно з ґратами. Було кілька книжок, газета, брусок мила і туалетний папір. Камера була достатньо провітрена.

Делегати також встановили, що дві камери, які вони бачили в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, були оснащені відкритим туалетом, умивальником з краном холодної води, двома ліжками, прикріпленими до підлоги, центральним опаленням та вікном із ґратами. Вони були достатньо провітрені.

133. Душова кімната в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, що складалася з двох кімнат без вікон, була дуже брудна і волога, на відміну від душових у Запорізькому слідчому ізоляторі № 1 (див. пункт 55 вище).

134. Суд приймає свідчення заявника про те, що йому не дозволялося дивитися телевізор, але родичі приносили йому книжки й газети.

135. Суд зазначає, що заявник страждав від зубного болю та високого тиску, проте на підставі свідчень, які дав лікар слідчого ізолятора, Суд вважає, що медична та стоматологічна допомога, яка надавалася у слідчому ізоляторі, була належною, хоч, звісно, й не такого рівня, який забезпечується поза тюремним середовищем. Суд посилається на свідчення, надані лікарем слідчого ізолятора делегатам, відповідно до яких після червня 1999 року, коли вона почала працювати у Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, заявник не звертався до неї по медичну допомогу (див. пункти 49 – 51 вище). З іншого боку, неможливо з'ясувати достеменно, якою була ситуація до червня 1999 року.

136. Спочатку заявник скаржився, що йому дозволялось отримувати лише одну передачу з продуктами і предметами першої потреби кожні два місяці і що в передачу не можна було вкладати теплий одяг, попри те, що у нього був тільки легкий одяг при температурі -20°C . У своїх письмових зауваженнях він додавав, що з 24 квітня 1998 року він отримував передачі вагою два кілограми один раз на шість місяців. Суд зауважує, що це загалом відповідає записам, зробленим у слідчому ізоляторі (див. пункт 59 вище), та інформації, наданій Урядом у його зауваженнях (див. пункт 118 вище). Суд зазначає, що така практика мала місце відповідно до Інструкції (див. пункт 75 вище). Суд також відзначає, що заявника було забезпечено триразовим харчуванням і що, навіть припускаючи незадовільну якість їжі, яка забезпечувалася кухнею слідчого ізолятора, заявник міг купувати і регулярно купував продукти в магазині слідчого ізолятора (див. пункти 59 і 24 вище). Крім того, з 11 червня 1999 року, коли Тимчасове положення набрало чинності, заявник міг отримувати шість посилок чи передач і три бандеролі на рік (див. пункт 75 вище), згідно з правилами, яких дотримувався Запорізький слідчий ізолятор № 1 (див. пункт 40 вище). За словами заявника, він міг отримувати одну посылку вагою вісім кілограмів і три бандеролі кожні два місяці (див. пункт 32 вище).

137. Заявник початково скаржився, що родичам не дозволялось надсилати йому посилки з теплим одягом. Проте, зазначає Суд, із письмових зауважень заявника випливає, що в жовтні 1998 року він отримав теплу куртку та взуття (див. пункт 119 вище).

138. Далі Суд зауважує, що заявник не скаржився на кількість листів, які він міг надсилати або одержувати. Практика Запорізького слідчого ізолятора № 2, яка дозволяла йому відправляти одного листа на місяць, відповідає вимогам Інструкції (див. пункт 74 вище). Більше того, під час візиту делегації він підтвердив, що мав право отримувати необмежену кількість листів.

139. Стосовно побачень із родичами заявника, Суд зазначає, що сторони оспорювали не кількість побачень, а лише їхню тривалість (див. пункти 116–119 вище). Суд бере до уваги свідчення заявника щодо обмеження тривалості його побачень з родичами (див. пункт 29 вище). Це підтверджував і начальник слідчого ізолятора, який зазначав, що в липні 1999 року заявник критично висловлювався про тривалість побачень, стверджуючи, що вони мають тривати одну-дві години, але адміністрація слідчого ізолятора не могла надавати йому триваліші побачення, пояснюючи це великою кількістю ув'язнених, що перебували у слідчому ізоляторі (див. пункт 45 вище). Зрештою, 1 березня 1999 року начальник Запорізького слідчого ізолятора № 2 надав йому право на побачення протягом години (див. пункт 120 вище).

140. Щодо прогулянок на свіжому повітрі, Суд зазначає, що заявник почав ходити на прогулянки без наручників 18 травня 1998 року; за словами заявника, прогулянки, як правило, тривали 20 – 30 хвилин, іноді 50 хвилин (див. пункти 29, 119, 120 вище). Уряд не оспорував дату надання прогулянок на свіжому повітрі, але доводив, що вони тривали одну годину (див. пункти 117 – 118 вище). Проте Суд вважає достовірною версію заявника стосовно цих подій, згідно з якою адміністрація слідчого ізолятора не інформувала його про те, якою має бути тривалість прогулянок відповідно до національного законодавства, і коли він дізнався з тюремних правил, які принесла йому його дружина, що прогулянки мають тривати одну годину, адміністрація слідчого ізолятора перешкоджала йому в цьому, організовуючи у цей самий час побачення (див. пункт 30 вище). Суд бере до уваги свідчення заявника, що таку практику було припинено в серпні чи вересні 1999 року. Він зазначає, що Уряд не надав жодних доказів, які б доводили, що прогулянки заявника тривали одну годину, як це передбачено Інструкцією чи Тимчасовим положенням.

У Запорізькому слідчому ізоляторі № 1 ув'язненим дозволялося ходити на прогулянки без наручників із березня 1998 року (див. пункт 40 вище).

141. Суд загалом перевірів умови, в які заявника було поміщено під час ув'язнення в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2. Хоча умови тримання під вартою, в яких заявник перебував до візиту делегації Суду, неможливо встановити з цілковитою точністю, деякі факти є незаперечними й чітко встановленими. Суд з особливим занепокоєнням відзначає, що до початку травня 1998 року заявник разом з іншими ув'язненими, яких було засуджено до смертної кари, цілодобово перебував у надзвичайно тісній камері, вікна якої були закриті ставнями, внаслідок чого не було доступу природного освітлення, що не було жодної можливості для прогулянки на свіжому повітрі та що було мало або зовсім не було можливостей для будь-якої активності або людських контактів. Разом із зауваженнями *CPT* стосовно засуджених до смертної кари в Україні, які перебувають у таких самих умовах, Суд вважає, що тримання заявника в таких неприйнятних умовах, як ці, становить поведження, що принижує людську гідність, у супереччя статті 3 Конвенції. Суд далі доходить висновку, що ситуацію заявника погіршував той факт, що увесь цей час він був засудженим до смертної кари, хоча, як зазначено в пунктах 16 і 126 вище, на час засудження та покарання заявника мораторій уже діяв.

142. Суд вважає, що у цій справі немає доказів існування реального наміру принизити чи зневажити заявника. Однак, незважаючи на те, що фактором, який слід брати до уваги, є питання про те, чи метою поведження було прагнення принизити або зневажити потерпілого, відсутність такої мети не виключає можливості визнання порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «V. проти Сполученого Королівства» [GC], № 24888/94, п. 71, *ECHR* 1999-IX; та рішення у справі «Калашников проти Росії», згадуване вище, п. 101). Суд вважає, що умови тримання заявника під вартою, зокрема до травня 1998 року, мали завдати йому значного психологічного страждання і припинити його людську гідність.

143. Суд підтверджує, що з травня 1998 року до дня візиту делегації Суду в жовтні 1999 року загальні умови тримання заявника під вартою, а також режим, що застосовувався у слідчому ізоляторі, значно поліпшилися. Зокрема, в камерах були зняті ставні з вікон, проводилися щоденні прогулянки, а ув'язненим було надано право на побачення та листування. Проте Суд зауважує, що до дня, коли з'явилися ці поліпшення, заявник перебував під вартою в цих шкідливих умовах уже 12 місяців, включаючи й 8 місяців після того, як Конвенція набрала для України чинності.

144. Розглядаючи суттєві умови тримання заявника під вартою та заняття, які йому пропонувалися, Суд також взяв до уваги, що в Україні існували серйозні соціально-економічні проблеми перехідного періоду і що до літа 1998 року адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте Суд зауважує, що брак коштів не може в принципі виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили рівень поведження, яке суперечить статті 3 Конвенції. Крім того, економічні проблеми України жодним чином не можуть пояснити або виправдати окремі умови тримання під вартою, які у пункті 141 було визнано неприйнятними у цій справі.

145. Відповідно, в цій частині було порушення статті 3 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

146. Заявник скаржився на те, що йому було дозволено отримувати посилку з продуктами і предметами першої потреби лише один раз на два місяці.

147. Суд вважає, що скарга заявника має бути розглянута відповідно до статті 8 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, житла і до таємниці кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб».

148. Насамперед Суд повторює, що Конвенція діє для всіх Договірних сторін виключно стосовно тих фактів, які мали місце після набрання Конвенцією чинності для цієї сторони. Отже, Суд має юрисдикцію розглядати скарги заявника, які стосуються періоду після 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України.

149. Із записів, зроблених у слідчому ізоляторі, випливає, що заявник отримував передачі від дружини та/або матері, головним чином із продуктами і предметами першої потреби, 26 серпня, 27 жовтня, 26 грудня 1997 року та 27 лютого, 24 квітня і 27 жовтня 1998 року (див. пункт 58 вище). Цим правом він не скористався у червні 1998 року. Заявник не заперечував змісту записів, зроблених у слідчому ізоляторі.

150. Суд вважає, що, обмежуючи кількість бандеролей і посилок, які заявник мав право отримувати, органи державної влади втручались у право заявника на повагу до його кореспонденції, яке гарантує пункт 1 статті 8 Конвенції, і що ці обмеження можуть бути виправдані, тільки якщо було виконано умови пункту 2 цієї статті.

151. Зокрема, щоб не суперечити статті 8, втручання має бути здійснене «згідно із законом», мати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі «Сілвер та інші проти Сполученого Королівства» від 25 березня 1993 року, серія А, № 61, с. 32, п. 84; і рішення у справі «Петра проти Румунії» від 23 вересня 1998 року, *Reports* 1998-VII, с. 2853, п. 36).

152. Насамперед Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене «згідно із законом». Цей вираз передовсім вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, зокрема, має бути здатною передбачити його наслідки для себе, а крім того, це законодавство має відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах «Круслен проти Франції» та «Ювіг проти Франції» від 24 квітня 1990 року, серія А, № 176-А, с. 20, п. 27, і серія А, № 176-В, с. 52, п. 26, відповідно).

153. Уряд у своїх письмових зауваженнях посилається на Закон. У додаткових зауваженнях Уряд посилається на Виправно-трудоий кодекс (Кодекс), Інструкцію та Тимчасове положення (див. пункт 114 вище).

1. Період з 11 вересня 1997 року по 11 липня 1999 року

154. Суд зауважує, що Закон регулює умови тримання під вартою до набрання вироком законної сили. Із заяв свідків, заслуханих делегацією, та з документів, наданих Урядом, видно, що після набрання вироком законної сили умови тримання під вартою засуджених до смертної кари головним чином регулювались Інструкцією, виданою Міністерством юстиції, Генеральною прокуратурою та Верховним Судом (див. пункти 73 – 75 вище). Проте Кодекс встановлює основну правову базу стосовно умов тримання під вартою (див. пункти 82 – 87 вище).

а) Виправно-трудоий кодекс

155. Суд зауважує, що, хоча Кодекс відповідає другій вимозі, яка випливає з виразу «згідно із законом», а саме – що закон має бути доступний, він не відповідає третій вимозі, тобто що закон має бути передбачуваний стосовно змісту й характеру оскаржуваних заходів.

156. Суд зазначає, що Уряд посилається на частину третю статті 41 Кодексу, згідно з якою «засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік» (див. пункт 85 вище). Однак це положення є частиною статті 41, яка встановлює правила стосовно отримання посилок і бандеролей особами, засудженими до позбавлення волі. Суд вважає, що було б незрозуміло, якби особи, засуджені до смертної кари, включались до осіб, засуджених до позбавлення волі, у розумінні Кодексу, оскільки смертна кара застосовується до злочинців, перевиховання яких шляхом позбавлення волі вважається неможливим. Суд зауважує, що частина друга статті 41 Кодексу робить юридичну ситуацію більш непевною, оскільки вона передбачає, що «засудженим, які відбувають покарання в тюрмах, одержання посилок і передач не дозволяється». У даному випадку заявник перебував у постійному ув'язненні в Запорізькому слідчому ізоляторі № 2, а згодом № 1, а не у виправно-трудоий колонії, виховно-трудоий колонії чи виправно-трудоий колонії-поселенні, як зазначено в частинах першій та четвертій цієї статті (див. пункт 85 вище).

157. У світлі цих обставин Суд доходить висновку, що обмеження, встановлені Кодексом, згідно із зауваженнями Уряду, не були передбачуваними, щоб відповідати вимогам пункту 2 статті 8 Конвенції, оскільки заявник не міг знати напевно, чи застосовуються до нього обмеження, встановлені Кодексом, щодо кількості посилок і бандеролей, які ув'язненим було дозволено отримувати від родичів.

б) Інструкція

158. Суд зауважує, що Інструкція – це внутрішній документ, не доступний для громадськості: Уряд надіслав Суду лише її частину.

159. Суд зазначає, що за цих обставин не можна говорити, що втручання у право заявника стосовно його кореспонденції здійснювалося «згідно із законом», як того вимагає пункт 2 статті 8 Конвенції. Справді, Інструкцію замінило Тимчасове положення, затверджене наказом № 72 Державного департаменту України з питань виконання покарань 25 червня 1999 року та зареєстроване 1 липня 1999 року під № 426/3719 Міністерством юстиції України. Це положення набрало чинності 11 липня 1999 року і було оприлюднене. Однак Тимчасове положення не застосовується до фактів, які мали місце до 11 липня 1999 року.

160. Таким чином, у період з 11 вересня 1997 року по 11 липня 1999 року статтю 8 Конвенції було порушено.

2. Період після 11 липня 1999 року

161. Суд зауважує, що скарга заявника стосувалася періоду до 11 липня 1999 року, коли він мав право отримувати дві бандеролі на рік (див. пункт 74 вище), і що він не скаржився на контроль за його кореспонденцією після цієї дати.

162. Однак Суд вважає за потрібне розглянути також обмеження, викладені у Тимчасовому положенні, якими заявникові дозволялось отримувати шість посилок чи передач і три бандеролі на рік.

Суд визнає, що таке обмеження становить втручання у право заявника на повагу до кореспонденції. Таке втручання здійснене «згідно із законом», тобто Тимчасовим положенням, і може бути розцінене як таке, що має законну мету – «запобігання заворушенням чи злочинам», якщо брати до уваги заінтересованість адміністрації слідчого ізолятора в забезпеченні того, щоб до слідчого ізолятора не потрапляли шкідливі речі.

163. У зв'язку з необхідністю такого втручання Суд має взяти до уваги проблему, яка логічно впливає з обробки необмеженої кількості посилок, що прибуватимуть до великої пенітенціарної установи, – у даному випадку в установі перебувало 1735 в'язнів (див. пункт 44 вище). Надання дозволу ув'язненим на отримання необмеженої кількості посилок чи бандеролей спричинить значне збільшення роботи в частині персоналу слідчого ізолятора при контролюванні кожної посилки з погляду убезпечення слідчого ізолятора. Режим внутрішньої безпеки слідчого ізолятора має на меті захист громадськості від небезпечних злочинців, а також захист самих ув'язнених. У зв'язку з цим адміністрація слідчого ізолятора законно заінтересована в захисті безпеки засобами, які б зменшили чи обмежили ризик небезпеки. Разом з тим має бути дотриманий необхідний баланс між інтересами безпеки і повагою до права ув'язненого на підтримання контактів із зовнішнім світом.

164. У цій справі Суд вважає, що можливість отримувати посилки чи бандеролі кожні шість тижнів можна розцінювати як такий баланс, з огляду на те, що адміністрація слідчого ізолятора забезпечує одяг, їжу та медикаменти для всіх ув'язнених на період їхнього перебування під вартою. Додатково Суд посилається на свідчення Уряду про відсутність обмежень для родичів надсилати ув'язненим гроші на придбання продуктів у магазині слідчого ізолятора.

165. На цих підставах та з огляду на право розсуду, яке належить Урядові при врегулюванні в'язничного життя, Суд вважає, що заходи були пропорційні меті запобігання заворушенням та злочинам.

166. Таким чином, порушення статті 8 Конвенції стосовно періоду після 11 липня 1999 року не було.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

167. Заявник стверджував, що у нього не було жодного ефективного засобу правового захисту в розумінні статті 13 Конвенції стосовно умов тримання його під вартою чи втручання в його кореспонденцію.

У статті 13 Конвенції сказано:

«Кожен, чії права та свободи, викладені в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи».

168. Суд нагадує, що це положення гарантує засоби правового захисту на національному рівні для закріплення суті конвенційних прав і свобод у будь-якій формі у внутрішньодержавному правопорядку. Ця гарантія вимагає забезпечення національних засобів правового захисту по відношенню до «обґрунтованої скарги» за Конвенцією та надання відповідної допомоги, хоча Договірні Сторони наділені дискреційним правом щодо способу такого забезпечення і надання – відповідно до взятих ними зобов'язань за Конвенцією. Рамки зобов'язань за статтею 13 варіюються залежно від характеру скарги заявника за Конвенцією. Однак засоби правового захисту, яких вимагає стаття 13, мають бути «ефективними» як практично, так і законодавчо. Зокрема, їх реалізація не повинна невинправдано ускладнюватись діями чи бездіяльністю органів влади держави-відповідача (див. рішення у справі «Ільхан проти Туреччини» [GC], №22277/93, ECHR 2000-VII, п. 97).

169. Суд вважає, що заявник подав обґрунтовану скаргу стосовно його прав за статтями 3 і 8 Конвенції.

170. Нагадуючи свій висновок стосовно попередніх заперечень Уряду, Суд вважає, що у заявника не було ефективного засобу правового захисту щодо його скарг за Конвенцією.

171. Отже, було допущено порушення статті 13 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

172. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

173. Заявник не висунув жодної конкретної вимоги щодо матеріальної шкоди чи судових витрат. Проте він вимагав 50000 американських доларів (50778 євро) як компенсацію за нематеріальну шкоду.

174. Уряд не коментував цю вимогу.

175. З огляду на свої висновки стосовно скарг заявника за статтями 3, 8 і 13 Конвенції, Суд вважає, що він знав певних моральних страждань у зв'язку із загальними умовами тримання його під вартою та обмеженнями з боку державних органів влади його прав на повагу до кореспонденції. Керуючись принципом справедливості, Суд присуджує заявникові 2000 євро за нематеріальну шкоду плюс будь-який податок, який може бути накладений на цю суму.

Відсотки у разі несвочасної сплати

176. Суд вважає, що відсоток, який нараховуватиметься у разі несвочасної сплати, має спиратися на розмір річної відсоткової ставки, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти (див. рішення у справі «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» від 3 липня 2002 року, заява №28957/95, п. 124, що мало бути опубліковане в *ECHR* 2002).

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. *Відхиляє* попередні зауваження Уряду.
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції стосовно умов тримання заявника в «коридорі смерті».
3. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції стосовно періоду з 11 вересня 1997 року до 11 липня 1999 року.
4. *Постановляє*, що порушення статті 8 Конвенції стосовно періоду після 11 липня 1999 року не було.
5. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтями 3 і 8 Конвенції.
6. *Постановляє*:
  - a) що протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним, згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 2000 (дві тисячі) євро, як компенсацію за моральну шкоду, в українських гривнях за курсом на день розрахунку, плюс будь-який податок, який може справлятися із зазначеної суми.
  - b) що зі впливом зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на названу суму нараховуватиметься відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 29 квітня 2003 року, відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

**Голова
Секретар**

**Ніколас Братца
Майкл О'Бойл**

**СПРАВА «ГАРМАШ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GARMASH V. UKRAINE)**

(Заява № 74163/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

08 листопада 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Гармаш проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*), судді,

та Лів Тігершtedт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 11 жовтня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою поданою до Суду проти України 12 листопада 2013 року, на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Відповідні деталі заяви наведені у таблиці в додатку.
4. Заявник скаржився на неналежні умови тримання його під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту. Він також висував інші скарги за положеннями Конвенції.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

5. Заявник скаржився здебільшого на неналежні умови тримання його під вартою та на відсутність у нього ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Він посилався на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

6. Суд зазначає, що заявник тримався під вартою у неналежних умовах. Деталі щодо тримання заявника під вартою наведені у таблиці в додатку. Суд посилається на принципи, встановлені у його практиці щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 9–101, ЄСПЛ 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункти 122–141, та рішення у справі «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пункти 149–159, від 10 січня 2012 року).

7. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд уже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

8. Розглянувши всі подані матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявника під вартою були неналежними.

9. Суд також зазначає, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

10. Отже, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ

11. Заявник також висував інші скарги, які порушували питання за Конвенцією, з огляду на відповідну установлену практику Суду (див. таблицю у додатку). Ці скарги не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними. Розглянувши всі наявні у нього матеріали, Суд доходить висновку, що вони також свідчать про порушення Конвенції у світлі його висновків, викладених у рішеннях у справах «Ігнатів проти України» (*Ignatov v. Ukraine*) (заява № 40583/15, від 15 грудня 2016 року), «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*) (заява № 40107/02, від 10 лютого 2011 року) та «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*) (заява № 66561/01, від 30 березня 2004 року).

III. ІНШІ СКАРГИ

12. Заявник також висував інші скарги за статтями 3 та 13 Конвенції щодо умов тримання його під вартою у Маріупольському СІЗО у період з 17 квітня 2012 року до 25 вересня 2012 року, а також у Донецькому СІЗО.

13. Суд розглянув заяву та вважає, що з огляду на всі наявні у нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, ці скарги не відповідають критеріям прийнятності, встановленим у статтях 34 та 35 Конвенції, та не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

Отже, ця частина заяви має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

14. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

15. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року), Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені у таблиці в додатку.

16. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги щодо неналежних умов тримання заявника під вартою з 13 грудня 2012 року, відсутності ефективного засобу юридичного захисту в національному законодавстві та інші скарги відповідно до ustalenoї практики Суду, як зазначено у таблиці в додатку, а решту скарг у заяві неприйнятними;
2. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що було порушення Конвенції стосовно інших скарг, висунутих відповідно до ustalenoї практики Суду (див. таблицю у додатку);
4. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену у таблиці в додатку

ку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 08 листопада 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

Заява зі скаргами за статтею 3 та статтею 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту)

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа, дата початку та закінчення строку, тривалість	Площа (кв. м) на кожного ув'язненого	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
74163/13 12/11/2013	Олексій Олексійович Гармаш 08/11/1951	Маріупольський слідчий ізолятор Донецької області, з 03/12/2012 до 25/02/2013 2 місяці та 23 дні Маріупольський слідчий ізолятор Донецької області, з 15/03/2013 до 15/05/2013 2 місяці та 1 день	4 ув'язнених 1,9 кв. м 4 ув'язнених 1,9 кв. м	відсутність свіжого повітря, відсутність або неадекватність гігієнічних умов, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, низька якість продуктів харчування, переповненість камери, відсутність туалетних засобів	Пункт 1 статті 5 – незаконне позбавлення свободи, у тому числі документально незафіксоване затримання та тримання під вартою за відсутності судового рішення та будь-якої іншої юридичної підстави: недостатні підстави для тримання заявника під вартою за рішенням Мар'їнського районного суду Донецької області від 12/04/2012; Пункт 3 статті 5 – надмірна тривалість тримання під вартою: тримання під вартою з 12/02/2012 до 12/11/2013 1 рік, 7 місяців; Пункт 1 статті 6 – надмірна тривалість кримінального провадження: з 27/02/2009 – триває, більше 9 років, 5 місяців та 20 днів 2 інстанції	5 900

¹ Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявнику.

**СПРАВА «ГАРУМОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GARUMOV V. UKRAINE)**

(Заява № 70043/17)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

06 червня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Гарумов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,
Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),
Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 07 травня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 70043/17), яку 26 вересня 2017 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин Російської Федерації, пан Магомедганипа Гаджієвич Гарумов (далі – заявник).

2. Заявника представляли пан В. В. Раков та пан Р. Н. Розметов, юристи, які практикують у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений пан І. Ліщина.

3. Заявник скаржився, *inter alia*, на відсутність медичної допомоги під час тримання під вартою та ненадання органами влади відповідних та достатніх підстав для обґрунтування його досудового тримання під вартою.

4. 26 вересня 2017 року заявник звернувся до Суду з проханням про застосування тимчасового заходу відповідно до Правил 39 Регламенту Суду, щоб його могли перевести до спеціалізованого медичного закладу для подальшого неврологічного лікування. 19 березня 2018 року Суд відхилив це клопотання. Заяву було розглянуто у першочерговому порядку відповідно до Правил 41 Регламенту Суду.

5. Того дня про зазначені скарги (див. пункт 3) було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правил 54 Регламенту Суду. У відповідь на повідомлення відповідно до пункту 1 статті 36 Конвенції Уряд Російської Федерації поінформував Суд про небажання використовувати своє право брати участь у справі.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1967 році та наразі тримається під вартою у Київському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО).

A. Затримання та тримання заявника під вартою

7. 01 червня 2017 року заявника затримали за підозрою у викраденні людини.

8. 02 червня 2017 року Печерський районний суд міста Києва (далі – районний суд) обрав заявнику запобіжний захід у вигляді взяття під варту. Суд погодився з наведеними слідчим підставами для тримання заявника під вартою, проте не зазначив їх у своїй ухвалі. В ухвалі лише зазначалося, що наведених слідчим підстав було достатньо для висновку суду, що заявник міг спробувати ухилитися від слідства і суду, перешкоджати слідству та впливати на інших підозрюваних або свідків у провадженні. Інших деталей суд не зазначив. 03 серпня 2017 року апеляційний суд залишив цю ухвалу без змін.

9. 06 червня 2017 року заявника помістили до Київського СІЗО.

10. Під час досудового слідства строк тримання заявника під вартою неодноразово продовжували, у тому числі 27 липня, 22 і 28 вересня, та 15 і 29 листопада 2017 року. Підставами для продовження строку тримання його під вартою були тяжкість можливого покарання, необхідність проведення додаткових слідчих і процесуальних дій та той факт, що існуючі ризики [ухилення та перешкоджання заявником слідству] були досі актуальними. Інших деталей суд не зазначив. В останню із зазначених дат суд обрав двом співобвинуваченим заявника запобіжний захід, не пов'язаний із позбавленням волі.

11. 13 грудня 2017 року Кагарлицький районний суд Київської області (далі – суд першої інстанції) провів підготовче засідання у справі заявника. Суд першої інстанції залишив без змін обраний заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, повторивши без надання деталей ті самі підстави, що й на стадії досудового слідства, зокрема, що існувала обґрунтована підозра у вчиненні заявником зазначеного злочину; у випадку звільнення він міг спробувати ухилитися від слідства та суду; встановленим законодавством покаранням за вчинений злочин було позбавлення волі на строк до десяти років з конфіскацією всього майна; і що як іноземний громадянин він не мав постійного місця проживання в Україні та був безробітним.

12. Під час розгляду справи судом першої інстанції строк тримання заявника під вартою знов неодноразово продовжувався, у тому числі 09 лютого, 28 березня, 24 квітня, 13 червня, 11 вересня, 07 листопада 2018 року та 11 лютого 2019 року. Підстави для продовження строку тримання його під вартою були аналогічні підставам, зазначеним у пунктах 8, 10 і 11. Суди не навели жодних додаткових деталей.

13. У своїх ухвалях від 22 вересня і 13 грудня 2017 року, 28 березня, 13 червня і 11 вересня 2018 року та 07 листопада і 11 лютого 2019 року суди також посилалися на те, що заявник був громадянином Російської Федерації та міг ухилитися від слідства та суду закордоном, оскільки не віддав свій паспорт, він не мав постійного місця проживання, соціальних зв'язків та роботи в Україні. Жодних додаткових деталей або підстав для відповідних ухвал з цього питання суди не наводили.

14. Під час розгляду питання щодо продовження строку тримання його під вартою 28 вересня і 13 грудня 2017 року, 28 березня, 24 квітня, 13 червня, 11 вересня, 07 листопада 2018 року та 11 лютого 2019 року заявник висував заперечення. Він стверджував, *inter alia*, про незадовільний стан його здоров'я, оскільки нещодавно він переніс інсульт, що він мав стабільні сімейні стосунки та не намагався ухилитися від слідства і суду.

15. Зокрема, 13 грудня 2017 року, 07 лютого, 21 березня та 23 квітня 2018 року заявник звертався до суду з клопотанням про зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту. Він зазначив, що мав серцеві та неврологічні захворювання, а стан його здоров'я вимагав лікування в спеціалізованому медичному закладі поза межами СІЗО; що він мав видану українськими органами влади посвідку на постійне проживання, цивільну дружину та двох народжених в Україні дітей. Він також зазначив, що на час досудового слідства двом його співобвинуваченим було обрано не пов'язаний з позбавленням волі запобіжний захід і те, що вони перебували на свободі, не перешкоджало слідству. З відповідних ухвал вбачається, що суди не розглянули зазначені аргументи.

16. Згідно з наявною інформацією з вересня до листопада 2017 року для надання невідкладної медичної допомоги або для перевезення заявника із СІЗО швидка допомога викликалася десять разів. Крім того, у дні проведення засідань, а саме: 13 грудня 2017 року, 16 січня, 09 лютого, 24 квітня і 08 травня 2018 року через поганий стан здоров'я заявника до суду першої інстанції його привозила карета швидкої допомоги.

17. Згідно з наявною інформацією наразі заявник тримається під вартою у Київському СІЗО до розгляду його справи судом першої інстанції.

В. Надана заявнику медична допомога під час тримання під вартою

18. Згідно з твердженнями Уряду, коли заявника помістили до СІЗО (див. пункт 9), він не висував жодних скарг щодо стану здоров'я.

19. З 06 липня 2017 року заявника лікували у медичній частині СІЗО у зв'язку з, *inter alia*, ішемічною хворобою серця та гіпертонією другого ступеня.

20. 03 вересня 2017 року карета швидкої допомоги відвезла заявника до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги (далі – лікарня швидкої медичної допомоги), де йому діагностували геморагічний інсульт та гіпертонію третього ступеня. Йому надали невідкладну медичну допомогу.

21. 08 вересня 2017 року заявника виписали з лікарні та повернули до СІЗО з медичними призначеннями та рекомендаціями щодо подальшого лікування. Стан його здоров'я оцінили як середньої тяжкості.

22. 13 вересня 2017 року заявника проконсультували невролог та кардіолог, які з огляду на його діагноз (див. пункт 20) призначили медикаментозне лікування та рекомендували подальше стаціонарне лікування в медичному закладі неврологічного профілю. Йому також рекомендувалося проходження магнітно-резонансної томографії (далі – МРТ), масаж та лікувальна фізкультура. У подальших рекомендаціях від 02 жовтня 2017 року невролог зазначив, що відсутність належної медичної допомоги могла призвести до ще однієї внутрішньо-мозкової кровотечі та інвалідності. Невролог також зазначив, що станом на 13 вересня 2017 року заявник потребував додаткового обстеження та лікування у медичному закладі неврологічного профілю для уточнення подальшого лікування.

23. Під час судового засідання 21 вересня 2017 року заявнику стало зле. Карета швидкої допомоги доставила його до лікарні швидкої медичної допомоги, де його оглянули невролог та терапевт і він пройшов спіральну комп'ютерну томографію (СКТ) головного мозку. Йому рекомендували подальший нагляд невролога та повернули до СІЗО.

24. Того дня районний суд зобов'язав адміністрацію Київського СІЗО забезпечити термінове проведення судово-медичного обстеження заявника. Сторони не поінформували Суд щодо виконання цієї вказівки.

25. 29 вересня та 10 жовтня 2017 року заявник консультувався з неврологом, який призначив йому медичні препарати та масаж лівих кінцівок.

26. 29 грудня 2017 року адміністрація СІЗО поінформувала захисника заявника про відсутність серед персоналу СІЗО кардіолога або реабілітолога. Обладнання для проведення МРТ також не було. Тим, хто мав серцеві захворювання, медична допомога надавалася терапевтом. Згідно з матеріалами справи МРТ було, зрештою, проведено 15 січня 2018 року в установі за межами СІЗО, як стверджується, за кошти дружини заявника.

27. 03 січня 2018 року захисник заявника звернувся до Київського обласного бюро судово-медичної експертизи з клопотанням про проведення судово-медичного обстеження з метою встановлення, *inter alia*, хвороб заявника та чи потребував він лікування.

28. Під час проведення зазначеного обстеження судово-медичні експерти ознайомилися з медичною картою заявника та оглянули його особисто. У своєму висновку від 02 лютого 2018 року судово-медичні експерти зазначили, що заявник мав цереброваскулярне захворювання, дисциркуляторну енцефалопатію та гіпертонію третього ступеня, також він переніс інсульт (03 вересня 2017 року). З наявних на момент проведення обстеження симптомів було зрозуміло, що він переніс повторний інсульт, необхідно було провести додаткове обстеження, а також пройти стаціонарне лікування в медичному закладі неврологічного профілю.

29. 09 лютого і 06 березня 2018 року адміністрація СІЗО відповіла на клопотання захисника заявника щодо переведення заявника до спеціалізованого медичного закладу, що таке переведення буде можливим за умови надання відповідних документів, що підтвердять готовність зазначеного медичного закладу прийняти заявника на лікування.

30. 08 травня 2018 року захисник заявника звернувся до суду першої інстанції з проханням перевести заявника до медичного закладу неврологічного профілю для проведення додаткового обстеження та проходження стаціонарного лікування. Того дня суд першої інстанції задовольнив клопотання та постановив перевести заявника до відповідного медичного закладу на його вибір та за рахунок заявника або його родичів.

31. 11 травня 2018 року адміністрація СІЗО поінформувала захисника заявника, що переведення його клієнта для лікування буде можливим за умови надання ним відповідних документів, що підтвердять готовність зазначеного медичного закладу прийняти заявника на лікування. Захисника також поінформували, що у СІЗО заявнику надавалося симптоматичне лікування.

32. 04 червня 2018 року заявника перевели на лікування до Київської міської клінічної лікарні №4. Було проведено низку аналізів і обстежень та призначено медикаментозне лікування. 22 червня 2018 року заявника виписали та повернули до СІЗО з незначним поліпшенням стану його здоров'я.

33. 05 липня 2018 року заявника визнали інвалідом другої групи. Друга група інвалідності проміжна між першою, яка становить найвищий рівень інвалідності, та третьою – найменш тяжкою. Заявнику також рекомендували реабілітаційне лікування.

34. Сторони не поінформували Суд щодо медичної допомоги, наданої заявнику з липня 2018 року.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

35. Заявник скаржився на ненадання йому належної медичної допомоги під час тримання його під вартою. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

36. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

37. Заявник скаржився на відсутність доступу до належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Уряд стверджував, що вжив усіх можливих заходів для надання заявнику належної медичної допомоги та лікування у повній відповідності з вимогами статті 3 Конвенції.

38. Застосовні загальні принципи щодо медичної допомоги під час тримання під вартою наведені в рішеннях у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №9852/03 та №13413/04, пункти 112–122, від 29 листопада 2007 року), «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява №30628/02, пункти 77–83, від 18 грудня 2008 року), «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява №43374/02, пункти 91–98, від 21 жовтня 2010 року) та «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), заява №40512/13, пункти 70–75, від 22 жовтня 2015 року).

39. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд, перш за все, зазначає, що хвороба заявника (див. пункт 20) була достатньо серйозною, щоб впливати на його повсякденну діяльність та навіть загрожувати його життю. Отже, він міг відчувати значне занепокоєння щодо того, чи була належною надана йому медична допомога.

40. Суд також зазначає, що одразу після інсульту заявнику рекомендували стаціонарне лікування у медичному закладі неврологічного профілю. Його поміщення до такого закладу рекомендувалося у зв'язку з необхідністю проведення додаткових обстежень та проходження лікування (див. пункт 22). Вбачається, що СІЗО цю рекомендацію не виконало.

41. Суд зазначає, що рекомендація про проходження заявником МРТ та реабілітаційного лікування (див. пункт 22) не була виконана вчасно. У зв'язку з цим Суд зазначає, що органи влади не пояснили таку затримку в проведенні МРТ, визнавши, що медична частина СІЗО не була належним чином обладнана та укомплектована персоналом для лікування неврологічного захворювання заявника (див. пункт 26). Зрештою, МРТ було проведено через чотири місяці після його призначення (див. там само).

42. Крім того, Суд не може не зазначити, що після того, як судово-медичні експерти дійшли висновку, що заявник переніс ще один тяжкий інсульт (див. пункт 28), органи влади не взяли до уваги повторну рекомендацію щодо проходження заявником додаткового обстеження та стаціонарного лікування у медичному закладі неврологічного профілю. Вбачається, що вони просто переклали свій обов'язок помістити заявника до спеціалізованого медичного закладу на самого заявника та його родичів (див. пункти 29–31). Натомість вони продовжували надавати заявнику симптоматичне лікування в СІЗО.

43. Зрештою, заявнику знадобилося чотири місяці для організації такого переведення (див. пункт 32). У цьому контексті Суд не може виключити, що інвалідність заявника (див. пункт 33) могла стати наслідком небажання органів влади вжити всіх кроків, які обгрунтовано від них очікувалися.

44. Однак Суд зазначає, що під час тримання під вартою заявник не залишився повністю без медичної допомоги. Він отримав певні лікарські засоби та пройшов низку обстежень. Проте Суд не може погодитися з аргументом Уряду, що рівень наданої заявнику медичної допомоги був достатнім. Хоча Уряд надав значний обсяг задокументованої інформації щодо наданого заявнику лікування, в ній не було доказів, які б доводили, що упродовж тримання під вартою призначені лікарські засоби йому дійсно надавалися. З декількох дуже нерозбірливих документів у матеріалах справи вбачається, що деякі лікарські засоби надавалися заявнику з 06 липня до 10 жовтня 2017 року.

45. У зв'язку з цим Суд повторює, що саме Уряд повинен надати достовірні та переконливі докази того, що заявник отримав вичерпну та належну медичну допомогу під час тримання під вартою (див., серед інших, рішення у справі «Савінов проти України» (*Savinov v. Ukraine*), заява №5212/13, пункт 50, від 22 жовтня 2015 року).

46. У контексті зазначеного Суд вважає, що невинуватені затримки у наданні органами влади заявнику медичної допомоги після встановлення його захворювання, незабезпечення його поміщення до лікарні для додаткового обстеження і стаціонарного лікування та подальше погіршення стану його здоров'я є достатніми ознаками серйозної неспроможності держави-відповідача надати йому належну медичну допомогу під час тримання під вартою. Це становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження у порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

47. Заявник скаржився на свавільність та безпідставність рішень національних судів щодо тримання його під вартою. Він посилався на підпункт «с» пункту 1 та пункти 3 і 4 статті 5 Конвенції.

48. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи (див. рішення у справі «Радомілья та інші проти Хорватії» [ВП] (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], заяви №37685/10 та №22768/12, пункти 114 і 126, від 20 березня 2018 року), з огляду на суть скарг заявника вирішує розглянути їх за пунктом 3 статті 5 Конвенції.

49. Відповідна частина статті 5 Конвенції передбачає:

«...3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання...»

А. Прийнятність

50. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

51. Заявник стверджував про незаконність та необґрунтованість тримання його під вартою, оскільки суди не надали відповідних та достатніх підстав для нього. Він також зазначив, що мав посвідку на постійне проживання, стабільні сімейні стосунки та двох народжених в Україні дітей. Зрештою, він наголосив на відсутності ризику його ухилення від слідства та суду і тому, що органи влади ніколи не вимагали у нього віддати паспорт.

52. Уряд стверджував, що тримання заявника під вартою було законним у розумінні національного законодавства та виправданим обґрунтованою підозрою вчинення ним злочину. Він додав, що існували «належні» та «достатні» підстави для тривалого тримання заявника під вартою. Отже, Уряд вважав, що тримання його під вартою відповідало статті 5 Конвенції.

53. Застосовні загальні принципи наведені в рішенні у справі «Бузаджі проти Республіки Молдова» [ВП] (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [GC], заява №23755/07, пункти 84–91 і 102, від 05 липня 2016 року).

54. Суд зазначає, що всупереч аргументу Уряду ухвала районного суду від 02 червня 2017 року не містила чітких та конкретних підстав для тримання заявника під вартою, крім простого посилання на доводи слідчого, без будь-якого розгляду правдоподібності підстав, на які посилався останній (див. пункт 8).

55. Суд також зазначає, що про тяжкість інкримінованих заявнику обвинувачень та ризик ухилення чи перешкоджання слідству було зазначено у першій ухвалі про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (див. там само). Проте з часом це обґрунтування не змінилося. До того ж, розглядаючи справу заявника приблизно через шість місяців після цього, національний суд повторив ті самі підстави, що наводилися на стадії досудового слідства, без надання будь-яких деталей (див. пункт 11).

56. Суд також зазначає, що національні суди систематично не розглядали та не коментували аргументи заявника про погіршення стану його здоров'я та потребу у спеціальному лікуванні, що він мав стабільні сімейні стосунки та не ухилявся від слідства та суду (див. пункти 14 і 15). Наприклад, суди жодним чином не пояснили, як звільнення заявника могло перешкодити слідству чи розгляду справи, враховуючи (а) стан його здоров'я та (б) той факт, що двом його співобвинуваченим ще 29 листопада 2017 року було обрано запобіжний захід, не пов'язаний із позбавленням волі (див. пункт 10).

57. Суд також зазначає, що органи влади не прокоментували аргумент заявника, що в нього ніколи не вимагали віддати паспорт.

58. Суд часто встановлював порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у справах проти України у зв'язку з тим, що національні суди посилалися на однакові підстави, якщо вони були, упродовж усього періоду тримання заявника під вартою (див., наприклад, рішення у справах «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява №40107/02, пункти 80, 81 і 99, від 10 лютого 2011 року та «Ігнатов проти України» (*Ignatov v. Ukraine*), заява №40583/15, пункт 41, від 15 грудня 2016 року).

59. З огляду на зазначене Суд вважає, що не розглянувши конкретні факти ситуації заявника та по суті посиляючись постійно на тяжкість інкримінованих йому обвинувачень, органи влади продовжували строк тримання заявника під вартою до розгляду його справи судом на підставах, які не можуть вважатися «достатніми» та «відповідними».

60. Отже, було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

61. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

62. Заявник вимагав 874 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди, якої він зазнав у зв'язку з придбанням медичних препаратів та проходженням судово-медичного обстеження. Він також вимагав 70 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

63. Уряд вважав цю вимогу необґрунтованою та надмірною.

64. Вимоги заявника щодо матеріальної шкоди Суд вважає необґрунтованими і тому відхиляє їх. З іншого боку, він присуджує заявнику 10 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись.

65. Заявник не вимагав жодної суми в якості компенсації судових та інших витрат. Отже, Суд не зобов'язаний щось присуджувати за цим пунктом.

66. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника за статтею 3 Конвенції на відсутність доступу до належної медичної допомоги під час тримання під вартою та скарги за пунктом 3 статті 5 Конвенції;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 10 000 (десять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 06 червня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

**СПРАВА «ГОРБАТЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GORBATENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 25209/06)

*У текст цього рішення було внесено виправлення 4 березня 2014 року
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

28 листопада 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

28/02/2014

Рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Горбатенко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Поль Лемменс (*Paul Lemmens*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiel*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 5 листопада 2013 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалене в той день:

ПРОЦЕДУРА

275. Справу була розпочато за заявою № 25209/06, яку 9 червня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, Павло Володимирович Горбатенко (далі – заявник).

276. Заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляла пані Ащенко О. М., юрист, що практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) на останніх етапах провадження представляв його Уповноважений, пан Н. Кульчицький.

277. Заявник скаржився, зокрема, на умови тримання його під вартою у Севастопольському ІТТ, Дніпропетровському СІЗО та Харківському СІЗО. Він також скаржився на тривалість першого кримінального провадження щодо нього.

278. 1 серпня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

279. Заявник народився у 1978 році, наразі він відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі і знаходиться в Харківському СІЗО.

280. У листопаді 2003 року заявник познайомився і почав проживати разом із пані Т.

A. Перше кримінальне провадження щодо заявника

281. 2 червня 2004 року пан Д., родич пані Т., подав до міліції скаргу про те, що заявник пограбував його на 1 100 грн (еквівалент приблизно 165 євро).

282. Наприкінці липня 2004 року (точна дата невідома) з помешкання пані Г., знайомої пані Т., були викрадені телевізор, праска та радіоприймач. Пані Г. у той час була у від'їзді та виявила крадіжку тільки після повернення додому через кілька днів. Як було пізніше встановлено слідством, крадіжку було вчинено заявником та пані Т.

283. 8 серпня 2004 року пан Д. подав до міліції ще одну скаргу – цього разу про те, що заявник та пані Т. пограбували його на 2 700 грн (еквівалент приблизно 400 євро) та два електричні чайники.

284. Ці три події мали місце у Харківській області. Кримінальні справи за фактами цих подій були об'єднані в одне провадження щодо заявника і пані Т. за підозрою у вчиненні крадіжки та грабежу. Спочатку місце перебування підозрюваних встановлене не було.

285. У серпні 2004 року заявник був затриманий харківською міліцією. Точна дата його затримання нез'ясована. Згідно із твердженнями заявника це сталося 10 серпня 2004 року. Проте він не уточнив ні час, ні обставини свого затримання. Як зазначалося слідчим у поданні про взяття заявника під варту (див. пункт 13 нижче), це сталося 11 серпня 2004 року. Ця дата була також датою, з якої відліковувався строк позбавлення заявника волі згідно з вироком від 13 квітня 2005 року (див. пункт 59 нижче). Проте згідно з поясненнями працівників Харківського РВ УМВС України в Харківській області, це сталося 12 серпня 2004 року приблизно о 2 год ночі (див. пункт 67 нижче). Також, як зазначалося у вирокі від 9 листопада 2011 року, заявника було затримано 12 серпня (див. пункт 29 нижче). У матеріалах справи, що знаходяться в розпорядженні Суду, немає копії протоколу затримання.

286. Згідно із твердженнями заявника працівники харківської міліції жорстоко поводитися з ним в ІТТ м. Мерефа, щоб змусити його зізнатися у вчиненні стверджуваних грабежу та крадіжки (див. більш докладний виклад у пункті 63 нижче). Внаслідок цього заявник надав визнавальні показання, як він стверджував, під диктовку слідчого.

287. 13 серпня 2004 року Харківський районний суд Харківської області під час судового засідання, на якому був присутній заявник, задовольнивши подання слідчого, обрав заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до суду.

288. Того ж дня заявникові було роз'яснено його процесуальні права і він підписав відмову від надання юридичної допомоги.

289. 17 серпня 2004 року було також затримано пані Т. Згідно з її свідченнями вона і заявник вчинили крадіжку в квартирі пані Г. та вдруге пограбували пана Д. Що стосується першого грабежу, то пані Т. стверджувала, що, наскільки їй відомо, заявник просто позичив 2 червня 2004 року у пана Д. гроші.

290. 31 серпня 2004 року заявникові було пред'явлено обвинувачення.

291. 9 вересня 2004 року справу було передано на розгляд до Харківського районного суду.

292. 20 вересня 2004 року підсудних було етаповано до Севастополя для участі у другому провадженні (див. пункти 40-62 нижче), але до 11 липня 2005 року судових засідань не проводилось.

293. 11 липня 2005 року судові засідання було відкладено до 8 вересня 2005 року, оскільки суд задовольнив клопотання пані Т. про призначення захисника.

294. Після цього судові засідання відкладались ще двічі, друге з них було відкладено до 19 грудня 2005 року у зв'язку з неявкою потерпілих та свідків, щодо забезпечення примусового приводу яких міліції були надані вказівки.

295. У матеріалах справи немає відомостей про будь-який прогрес щодо першого провадження до липня 2009 року.

296. 24 липня 2009 року суддя, який розглядав справу, заявив про самовідвід, вочевидь у зв'язку з тим, що заявник у серпні 2008 року подав проти нього позов про відшкодування шкоди. Позов заявника згодом було відхилено 7 грудня 2009 року.

297. 9 березня 2011 року справу було передано іншому судді.

298. 26 травня 2011 року заявника було переведено до Харківського СІЗО.

299. 3, 5, 9 і 12 серпня 2011 року йому було дозволено ознайомитися з матеріалами справи. Він клопотав про надання йому більше часу, але суд відмовив у задоволенні його клопотання як безпідставного. Суд зазначив, що заявник ознайомлювався зі справою надто повільно, читаючи близько двадцяти сторінок за день, та що строк ознайомлення йому вже одного разу продовжували.

300. 2 вересня 2011 року заявник клопотав про заміну призначеного йому захисника (невідомо, коли заявника у цьому провадженні почав представляти захисник). Його клопотання було задоволено.

301. Також 2 вересня 2011 року заявник заявив у судовому засіданні, що після затримання 10 серпня 2004 року він зазнав жорстокого поводження. Прокурор, який брав участь у судовому засіданні, вважав, що це була серйозна заява, яку треба належним чином розслідувати. Отже, він запропонував судові надати вказівки органам прокуратури щодо розслідування цього питання.

302. Того ж дня Харківський районний суд доручив Харківській міжрайонній прокуратурі перевірити твердження заявника про жорстоке поводження (більш докладний виклад див. у пункті 70 нижче).

303. 9 листопада 2011 року Харківський районний суд визнав заявника винним у вчиненні крадіжки та двох епізодів грабежу та призначив йому покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі, відлік якого мав починатись з 12 серпня 2004 року – дати, вказаної у протоколі затримання. Це покарання було поглинуто покаранням у вигляді довічного позбавлення волі, призначеного вироком від 13 квітня 2005 року (див. пункт 59 нижче).

304. На підставі постанови Харківської міжрайонної прокуратури від 24 вересня 2011 року (див. пункт 71 нижче), суд першої інстанції відхилив скаргу заявника про жорстоке поводження під час тримання його під вартою в міліції.

305. Заявник оскаржив вирок. Він скаржився на те, що не мав достатньо часу для ознайомлення з матеріалами справи, що призначений судом захисник належним чином не виконував своїх обов'язків, що його батько не був допущений до участі в провадженні як його представник та що він був позбавлений права на останнє слово, оскільки не знав дати засідання та не підготувався. Він також скаржився про те, що був затриманий 10 серпня 2004 року, хоча офіційно його затримання було зафіксовано 12 серпня 2004 року. Заявник продовжував стверджувати, що після затримання зазнав жорстокого поводження з боку працівників харківської міліції.

306. Прокурор також оскаржив вищезазначений вирок. Він стверджував, що заявника фактично було позбавлено останнього слова, а це є підставою для повторного судового розгляду.

307. 11, 13, 17 і 19 січня 2012 року заявникові надавалися для ознайомлення матеріали справи.

308. 19 червня 2012 року апеляційний суд Харківської області скасував вирок від 9 листопада 2011 року та повернув справу на новий розгляд до суду першої інстанції, дійшовши висновку, що заявникові дійсно не було надано останнього слова.

309. 7 серпня 2012 року під час засідання Харківського районного суду заявник подав клопотання щодо проведення додаткового розслідування його скарги про жорстоке поводження. Він зазначив, що надав визнавальні показання про крадіжку та два епізоди грабежу, а також про вбивство водія таксі під примусом. Проте пізніше слідчий примусив його видалити з визнавальних показань епізод щодо водія таксі.

310. Того ж дня суд доручив Харківській міжрайонній прокуратурі знову перевірити твердження заявника про жорстоке поводження. Результати розслідування стисло наведені у пунктах 73–77 нижче.

311. 16 серпня 2012 року судові засідання було відкладено у зв'язку з неявкою потерпілих та свідків.

312. 22 серпня 2012 року розгляд справи було знову відкладено до 27 вересня 2012 року.

313. Сторони не повідомили Суд про подальший перебіг цього провадження.

В. Друге кримінальне провадження щодо заявника

314. Протягом невизначеного проміжку часу наприкінці липня – початку серпня 2004 року заявник і пані Т. перебували у м. Севастополь на відпочинку біля моря.

315. Ввечері 2 серпня 2004 року у невеличкому літньому будиночку (незаконна забудова без електропостачання) у селищі Кача в передмісті Севастополя сталася пожежа. На стежці, що вела до будиночка, було виявлене тіло власника, пана П. Поруч з його тілом була знайдена його співмешканка, пані С., ще жива. Вона померла у кареті швидкої допомоги на шляху до лікарні (див. більш докладний виклад у пункті 59 нижче).

316. 3 серпня 2004 року за цим фактом слідчими органами МВС у м. Севастополь було порушено кримінальну справу.

317. Невідомо, коли та чому міліція стала підозрювати заявника.

318. Згідно із твердженнями заявника 15 серпня 2004 року працівники севастопольської міліції допитали його в ІТТ у м. Мерефа. Він, як стверджується, зізнався у завданні смертельних поранень панові П. і пані С. та підпалі їхньої власності. У наявних матеріалах справи немає посилок на свідчення заявника від цієї дати або на той факт, що він взагалі надавав такі свідчення.

319. 17 серпня 2004 року пані Т. під час її допиту працівниками харківської міліції у зв'язку з крадіжкою та пограбуваннями засвідчила (див. пункт 15 вище), що вони із заявником були у літньому будиночку пана П. в Севастополі. Пан П. попросив їх залишити дім, що вони й зробили. Проте не знаючи, куди піти, заявник і пані Т. повернулися до будиночка пана П. за його відсутності. Пізно ввечері він і пані С. знайшли їх там і пан П. напав на заявника з палицею. Заявник захищався сокирою, що трапилася під рукою. Згідно із твердженнями пані Т., вона чула звуки бійки, але не бачила, що потім трапилося. Залишаючи будиночок, вона, як стверджувалося, ненавмисно впустила керосинову лампу.

320. Згідно з інформаційною довідкою щодо хронології провадження у справі, складеною апеляційним судом м. Севастополя 5 жовтня 2012 року, протягом слідства відбулися такі події:

- 18 серпня 2004 року заявник написав на ім'я начальника *Нахімовського РВ УМВС* України в м. Севастополі явку з повинною та надав пояснення щодо обставин вбивства;
- 30 серпня 2004 року заявника було допитано в якості свідка у зв'язку з умисним вбивством пана П. та пані С.;
- 31 серпня 2004 року щодо заявника було порушено кримінальну справу за підозрою у вчиненні умисного вбивства двох осіб та умисного знищення майна.

У матеріалах справи відсутні документи або подальші відомості щодо вищезазначених слідчих дій та подій.

321. 31 серпня 2004 року прокуратурою м. Севастополя заявникові було призначено захисника, пана К.

322. Того ж дня заявникові було офіційно пред'явлено обвинувачення у вчиненні подвійного вбивства та знищенні майна, йому були роз'яснені його процесуальні права та він був допитаний в якості обвинуваченого у присутності призначеного захисника. Заявник зізнався у завданні потерпілим поранень та підпалі їхнього майна, але наполягав на тому, що діяв в межах самозахисту та не мав наміру їх вбивати.

323. 15 вересня 2004 року Ленінський районний суд м. Севастополя (далі – Ленінський суд) обрав заявникові в якості запобіжного заходу тримання під вартою на строк сімдесят дві години для забезпечення його присутності при проведенні слідчих дій в рамках цієї кримінальної справи.

324. 19 жовтня 2004 року Ленінський суд, на засіданні якого був присутній заявник, залишив заявника під вартою в якості запобіжного заходу тримання під вартою до суду. 29 жовтня 2004 року апеляційний суд м. Севастополя залишив цю постанову без змін.

325. 26 жовтня 2004 року замість захисника, що представляв заявника раніше, йому було призначено нового захисника, пана Ду.

326. Того ж дня слідчим було проведено відтворення обстановки і обставин події за участю заявника, його захисника, двох понятих та судово-медичного експерта.

327. 30 листопада 2004 року було оголошено про завершення досудового слідства і заявникові було надано доступ до матеріалів справи для ознайомлення.

328. 17 січня 2005 року апеляційний суд м. Севастополя розпочав розгляд справи як суд першої інстанції. Заявник був присутній на засіданні.

329. 21 січня 2005 року було проведене ще одне засідання, на якому заявник заявив такі клопотання: вести аудіозапис засідання, допустити його батька до провадження в якості його представника; та об'єднати перше і друге провадження в одне. Суд задовольнив тільки перше клопотання.

330. 9 лютого 2005 року під час судового засідання заявник подав скаргу про жорстоке поводження з ним з боку працівників харківської міліції після його затримання 10 серпня 2004 року.

331. Того ж дня суд доручив прокуратурі м. Севастополя провести розслідування цього питання.

332. 25 лютого 2005 року прокуратура м. Севастополя передала це доручення Харківській міжрайонній прокуратурі.

333. 13 квітня 2005 року апеляційний суд м. Севастополя визнав заявника винним у вчиненні подвійного вбивства і знищенні майна та призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі, відлік якого мав починатись з 11 серпня 2004 року. Суд посилався, зокрема, на показання свідка, який бачив заявника і пані Т. у селищі Кача ввечері 2 серпня 2004 року; на показання свідка, який побачив пожежу та знайшов потерпілих, які лежали на стежці поблизу будиночка, що горів; а також на показання пожежників. Суд також врахував акт судово-медичної експертизи, згідно з яким слина на кількох недопалках від цигарок, знайдених поблизу місця події, могла належати заявникові, а також судово-медичні обстеження потерпілих. Як виявилось, обидва потерпілих зазнали численних смертельних ударів, нанесених із значною силою. Під час судового засідання заявник клопотав про допит в якості свідка лікаря швидкої допомоги, який міг підтвердити, що пані С., коли її знайшли, все ще була жива, але згодом заявник відмовився від цього клопотання. Заявник визнав, що наніс потерпілим ушкодження тупим кінцем сокири, але стверджував, що не мав наміру вбивати їх та діяв в межах самооборони. Він також визнав, що підпалив будинок, але заявляв, що його наміром було привернути увагу до потерпілих, аби хтось зміг допомогти їм. У той самий час заявник скаржився на те, що він зізнався у вчиненні злочину через страх перед помстою міліції. Суд зазначив, що заявника було допитано прокурором у присутності захисника, що означало, що на нього не чинився тиск. Суд також посилався на постанову прокуратури м. Севастополя від 15 березня 2005 року (див. пункт 68 нижче).

334. Згідно із твердженнями заявника призначений йому захисник припинив допомагати йому після оголошення вироку. Проте в матеріалах справи міститься копія касаційної скарги, поданої від імені заявника призначеним йому захисником. У касаційній скарзі стверджувалося про спотворення фактів справи. Крім того, захисник доводив, що розслідування скарги заявника про жорстоке поводження не було достатньо ретельним.

335. Прокурор також оскаржив вирок, вимагаючи пом'якшення покарання для заявника. Він стверджував, що вбивство, про яке йшлося, не було умисним, а трапилось у розпалі сварки. Крім того, заявник добровільно зізнався в його вчиненні, що мало пом'якшити його покарання.

336. 14 липня 2005 року Верховний Суд України залишив вирок від 13 квітня 2005 року без змін. 3 березня 2006 року ухвала Верховного Суду була вручена заявникові.

С. Стверджуване жорстоке поводження із заявником та його розслідування

337. Згідно із твердженнями заявника після його затримання 10 серпня 2004 року від зазнав жорстокого поводження з боку працівників харківської міліції. Заявник не уточнив час та обставини його затримання. Згідно з його твердженнями його було доправлено до ІТТ у м. Мерефа, де кілька працівників міліції били його гумовими кийками по ногах та руках, виламували руки в наручниках за спиною та підвішували на залізну перекладину. Вони також, як стверджувалося, викручували його геніталії. Як зазначав заявник, він відчував такий біль, що кілька разів непритомнів. Він описав свої тілесні ушкодження так: синці та рани на лобі, потилиці та навколо очей, розбита губа і синці на спині та плечах. Його клопотання про проведення медичного огляду ніби-то ігнорувалися.

338. Заявник також стверджував, що до часу його переведення з ІТТ у м. Мерефа до Харківського СІЗО його синці і рани загоїлись.

339. 21 серпня 2004 року після прибуття до Харківського СІЗО заявник пройшов медичний огляд, який не виявив тілесних ушкоджень. Під час вищезазначеного огляду він скаржився на періодичний головний біль.

340. Згідно з матеріалами справи заявник вперше подав скаргу про жорстоке поводження під час судового засідання 9 лютого 2005 року (див. пункт 56 вище).

341. 9 березня 2005 року Харківська міжрайонна прокуратура винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргою заявника про жорстоке поводження, яку вона вважала необґрунтованою.

342. Як вбачається з протоколу засідання апеляційного суду м. Севастополя (суд першої інстанції у другому провадженні щодо заявника) від 24 березня 2005 року, 15 березня 2005 року прокуратурою м. Севастополя було винесено ще одну постанову про відмову у порушенні кримінальної справи у зв'язку із твердженням заявника про жорстоке поводження. Як зазначається в протоколі, постанову від 15 березня 2005 року було зачитано під час цього засідання, але заявник та його захисник ніяк її не прокоментували.

343. За дорученням Харківського районного суду від 2 вересня 2011 року, яке було видано в контексті першого кримінального провадження щодо заявника (див. пункти 26 та 27 вище), Харківська міжрайонна прокуратура провела додаткове розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження та 24 вересня 2011 року винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи. Прокуратурою, зокрема, зазначалося, що на час подій заявником не було подано жодної скарги до органів прокуратури у зв'язку із цим.

344. Заявник заперечив проти вищезазначеної постанови та був повідомлений, що він має право оскаржити постанову до прокуратури вищого рівня або до суду. Заявник цього не зробив.

345. 7 серпня 2012 року Харківський районний суд знову доручив Харківській міжрайонній прокуратурі провести розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження (див. також пункти 35 і 36 вище).

346. 28 серпня 2012 року прокурор звернувся до суду за дозволом допитати заявника, який на той час тримався у Харківському СІЗО. Цю заяву було задоволено.

347. 3 вересня 2012 року заявника було допитано у зв'язку з його твердженнями про жорстоке поводження, але він відмовився робити будь-які заяви.

348. 6 вересня 2012 року Харківська міжрайонна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргою заявника про жорстоке поводження.

349. 20 вересня 2012 року прокуратура Харківської області скасувала постанови від 24 вересня 2011 року і 6 вересня 2012 року.

350. 25 вересня 2012 року заявника було допитано. Він стверджував, що після його затримання 10 серпня 2004 року його було поміщено у підвальну камеру ІТТ у м. Мерефа. 11 серпня 2004 року його вивели з цієї камери до кімнати зі столом та двома стільцями, де його били троє чоловіків – один у формі міліції, а двоє у цивільному одязі. Заявник докладно описав їхній зовнішній вигляд, способи жорстокого поводження з ним та тілесні ушкодження, яких він зазнав (див. пункт 63 вище). Він зазначив, що слідчий не застосовував до нього жорстокого поводження, але погрожував, що його побиття повториться, якщо він не стане співпрацювати.

351. Також 25 вересня 2012 року Харківська міжрайонна прокуратура направила до Харківського СІЗО запит щодо того, чи мав заявник будь-які тілесні ушкодження, коли прибув до СІЗО у серпні 2004 року, та чи була йому надана будь-яка медична допомога.

352. 27 вересня 2012 року начальник медичної частини СІЗО відповів, що після прибуття заявника 21 серпня 2004 року його оглянув лікар. Заявник не мав жодних тілесних ушкоджень, був здоровий та не заявляв будь-яких скарг.

353. 27 вересня 2012 року Харківська міжрайонна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників харківської міліції за твердженнями заявника про жорстоке поводження, дійшовши висновку про відсутність в їхніх діях складу злочину.

354. Того ж дня заявника повідомили про вищезазначену постанову. Його також було повідомлено, що він може оскаржити її до прокуратури вищого рівня або до суду, але він цього не зробив.

D. Умови тримання заявника

1. У Севастопольському ІТТ

355. Заявник повідомив, що він тримався у Севастопольському ІТТ з 18 жовтня до 2 листопада 2004 року, з 10 листопада 2004 року до 22 січня 2005 року, з 2 до 10 лютого 2005 року та з 18 березня до 13 квітня 2005 року.

356. Згідно з його твердженнями його камера була дуже переповнена (близько тридцяти осіб замість офіційної максимальної кількості вісім осіб), в ній було відсутнє природне освітлення та було повно комах. Постачання гарячої води було відсутнє. Особам, що тримались в ІТТ, дозволялось приймати душ тільки раз на три тижні. Прогулянки надворі тривали двадцять хвилин, але відбувалися не щодня. Крім того, для всіх не вистачало спальних місць, і, отже, люди спали по черзі. Туалет не був відокремлений від житлової зони. У камері не було столу.

357. 19 червня 2009 року, 10 травня 2011 року і 25 січня 2012 року після спливу відповідних строків зберігання були знищені різні документи Севастопольського ІТТ за 2004-2005 роки.

358. Посилаючись на відсутність документів, Уряд дійшов висновку про неможливість надати будь-які фактологічні подробиці щодо тримання заявника у Севастопольському ІТТ.

2. У Харківському СІЗО

359. Заявник тримався в Харківському СІЗО з 21 серпня до 25 вересня 2004 року, з 25 травня 2005 року до 14 лютого 2006 року та з 26 травня 2011 року і надалі (згідно з найпізнішими відомостями станом на листопад 2012 року).

(а) Виклад заявника

360. Камера була розташована у напівпідвальному приміщенні, переповненому гризунами. Вона була надзвичайно маленькою, темною та вогкою, з бетонною підлогою; вентиляція та радіо були відсутні. Туалет не був відокремлений від житлової зони. У камері не було доступу до питної води та гігієнічних засобів першої необхідності. Щоденні прогулянки тривали сорок хвилин замість години.

(b) Виклад Уряду

361. Камера заявника, як будь-які інші камери для осіб, що відбувають довічне ув'язнення, була розташована на першому поверсі. Усі камери були обладнані системами штучної вентиляції. Винищення щурів здійснювалося, за потреби, двічі на рік. Зокрема, винищення щурів було проведено у листопаді 2011 року. Що стосується наявності питної води, то окрім забезпечення централізованого постачання води до рукомильників, додатково, в кожній камері встановлено питні бачки об'ємом 10 літрів для кип'яченої води, що подавалася з міських мереж. Усі засуджені до довічного позбавлення волі забезпечувалися милом. Щоденні прогулянки тривали одну годину.

362. Уряд посилався, зокрема, на акт санітарно-епідеміологічного обстеження СІЗО від 2 лютого 2012 року. На додаток до вищезазначених відомостей в акті також зазначалося, що кількість осіб, що трималися в СІЗО, становила 3 230, хоча його місткість фактично становила 2 930 осіб. Площа на особу становила 2,1 кв. м.

363. Інший акт, на який посилався Уряд, стосувався хімічного аналізу водопровідної води, проведеного 29 травня 2012 року. У висновку зазначалося, що водопровідна вода в СІЗО є повністю придатною для пиття.

3. У Дніпропетровському СІЗО

364. Заявник тримався в Дніпропетровському СІЗО з 14 лютого до 1 березня 2006 року, з 5 до 24 лютого 2007 року та з 12 до 26 травня 2011 року.

(а) Виклад заявника

365. Камера була розташована у напівпідвальному приміщенні та мала бетонну підлогу. Камера була надзвичайно маленька, темна та вогка, в ній не було належної вентиляції та доступу денного світла. Туалет не був відокремлений від житлової зони та був розташований поблизу столу. Ув'язнені особи під час щоденних прогулянок та обшуків в камері перебували в наручниках. Харчування було погане та одноманітне.

(b) Виклад Уряду

366. Заявник тримався в кількох різних камерах нульового поверху, а саме:

- камера № 3 к – 6,3 м кв. (2 спальних місця);
- камера № 03 – 6,3 м кв. (2 спальних місця);
- камера № 05 – 6,3 м кв. (2 спальних місця);
- камера № 02 – 6,3 м кв. (2 спальних місця);
- камера № 4 к – 6,4 м кв. (2 спальних місця);
- камера № 14 к – 6,0 м кв. (карцер для тримання однієї особи);
- камера № 11 к – 6,1 м кв. (2 спальних місця).

367. У камерах для засуджених до довічного ув'язнення була пофарбована бетонна підлога. Якщо засуджені не мали кімнатного взуття, установа забезпечувала їх таким. Кожна камера, в якій тримався заявник, була обладнана штучною системою вентиляції, а вологість у камерах відповідала нормам. Камери були з вікнами, також вони були обладнані електричними світильниками. Санітарні вузли в кожній камері були відокремлені від основної житлової зони суцільною перегородкою. Засуджені забезпечувалися продуктами харчування в повному обсязі

згідно із встановленими нормами. Наручники застосовуються до засуджених до довічного позбавлення волі і у всіх випадках їх конвоювання.

368. Свій виклад Уряд ґрунтував на довідці, складеній адміністрацією СІЗО 20 вересня 2012 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

369. Відповідний витяг із Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань від 25 грудня 2003 року щодо застосування наручників до засуджених до довічного позбавлення волі, зокрема, наводиться у рішенні від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*, заява № 23893/03, п. 51).

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

370. Відповідні матеріали Ради Європи та інші матеріали, якими встановлюються норми тримання під вартою, наведені у рішенні від 1 липня 2010 року у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*, заяви №№ 17674/02 і 39081/02, пп. 101-103).

371. Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) під час свого візиту до України з 9 до 21 вересня 2009 року відвідав Дніпропетровський СІЗО.

372. Відповідні частини доповіді КЗК від 23 листопада 2011 року (СРТ/Іnf (2011) 29) містять такі відомості:

«109. На момент відвідання делегацією в СІЗО у м. Дніпропетровську трималось 2 900 осіб (включаючи 220 жінок та 63 неповнолітніх) при офіційній місткості 3 456 осіб. Ця кількість включає 26 засуджених до довічного позбавлення волі. СІЗО слугувало транзитним пунктом для засуджених, яких переводять з однієї до іншої установи виконання покарань та щомісячно через нього проходило близько 5 000 осіб.

Особи, що тут трималися, були розміщені у 10 будівлях різного віку та конфігурації. З огляду на те, що відвідання установи носило цільовий характер, зосереджуючись на новоприбулих в'язнях та засуджених до довічного позбавлення волі, у делегації склалася думка про побутові умови тримання тільки стосовно кількох будівель.

110. У нещодавно відремонтованому блоці (ділянки 6 і 7) у камерах площею близько 7 кв. м, в яких зазвичай трималося по 2 особи, а іноді – 3. У камерах було достатньо природного світла, яке надходило через великі вікна, а доступ до електричного освітлення та вентиляції також був адекватним. Кожна камера була обладнана окремим санітарним вузлом та умивальником. Цей блок, так званий блок «євро-стандарту», вважався адміністрацією моделлю.

У чотириповерховій будівлі, в якій трималися жінки (ділянка 10), і деякі із чоловіків під вартою (ділянка 9), як відзначила делегація, камери були менш переповнені, ніж в Київському СІЗО (наприклад, в камері площею близько 15 кв. м трималося 6 жінок, або 13 ув'язнених трималося у камері розміром 33 кв. м). Обладнання камер (подвійні двоярусні ліжка, шафи, окремий санітарний вузол) не викликають якихось конкретних зауважень. Проте предметом стурбованості делегації стало те, що вікна всіх камер були обладнані міцними металевими ставнями, що значно обмежувало доступ природного світла. КЗК вітає негайні кроки, зроблені керівництвом СІЗО для демонтажу металевих ставень з усіх вікон у камерах на ділянках 9 і 10 після зауважень делегації після закінчення відвідин СІЗО в Дніпропетровську.

КЗК рекомендує Дніпропетровському СІЗО докласти зусилля з метою зменшення переповненості, аби забезпечити не менше 4 кв. м житлової площі на одного ув'язненого в багатомісних камерах.»

373. Під час візиту до України з 29 листопада до 6 грудня 2011 року делегація КЗК також відвідала Харківський СІЗО.

374. Відповідні частини доповіді КЗК від 14 листопада 2012 року (СРТ/Іnf (2012) 30) містять такі відомості:

«... у багатьох ділянках [Харківського СІЗО] умови тримання були просто жахливими. Велика кількість камер були у поганому стані та мали тільки дуже обмежений доступ до природного освітлення. Крім того, КЗК стурбований надзвичайною переповненістю, яка спостерігалася у великій кількості ділянок [установи]. На час відвідин, ... в Харківському СІЗО трималися 3 415 осіб (офіційна місткість: 2 808 місць).

Комітет визнає зусилля, докладені органами влади України для зменшення переповненості у відвіданому [СІЗО]. Проте, незважаючи на той факт, що з Харківського СІЗО до інших установ було нещодавно переведено більш ніж 1 000 осіб, ситуація залишається дуже проблематичною... (зокрема, у ділянках, в яких тримаються дорослі чоловіки).

Наприклад, в Харківському СІЗО делегація виявила камеру площею близько 45 кв. м, в якій трималося 44 дорослі чоловіки (та згідно з деякими відомостями, іноді навіть більше). У камері було тільки 28 ліжок, що означало, що ув'язнені були змушені спати по черзі. Вони також були змушені зберігати свої особисті речі, прати та сушити свій одяг всередині камери. Деякі ув'язнені трималися в таких умовах кілька років.

КЗК повинен ще раз рекомендувати вжиття заходів у... Харківському СІЗО та у необхідних випадках в інших установах тримання і виконання покарань, для того, щоб гарантувати:

- забезпечення кожної ув'язненої особи власним ліжком (та чистою постільною білизною);
- докладання всебічних зусиль для зменшення переповненості та більш рівномірного розподілення ув'язнених осіб по місцях тримання з метою забезпечити не менше 4 кв.м житлової площі на одного ув'язненого;
- забезпечення ув'язнених адекватним доступом до природного освітлення та належною вентиляцією в камерах.»

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВЕРДЖУВАНИМ ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ ІЗ ЗАЯВНИКОМ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЙОГО СКАРГ

375. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що після його затримання 10 серпня 2004 року він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції, та що не було проведено ефективного розслідування його скарг. Зазначене положення передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

376. Заявник підтримував свій виклад подій, стисло наведений у пункті 63 вище. Він стверджував, що наслідком жорстокого поводження з ним з боку працівників міліції стали численні синці та рани. У своїй відповіді на зауваження Уряду він також доводив, що жорстоке поводження спричинило періодичні головні болі. Заявник також стверджував, що не було докладено жодних серйозних зусиль для того, щоб встановити істину або притягнути до відповідальності винних осіб.

377. Уряд не погодився. Уряд доводив, що твердження заявника не підтверджувалися жодними доказами та що вони були належним чином розслідувані державними органами. Крім того, Уряд наголошував, що хоча інтереси заявника представляв захисник, заявник не подавав скарги про стверджуване побиття міліцією до 9 лютого 2005 року під час судового розгляду в межах другого кримінального провадження щодо нього, тобто приблизно через шість місяців після стверджуваного жорстокого поводження.

378. У відповідь на цей останній аргумент Уряду заявник зазначив, що хоча захисника було призначено йому 31 серпня 2004 року, спілкування з ним мало місце тільки під час проведення слідчих дій у присутності слідчого. Отже, як доводив заявник, він не відчував себе у повній безпеці, щоб заявити скаргу про жорстоке поводження до судового засідання 9 лютого 2005 року.

379. Суд неодноразово зазначав, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основних цінностей демократичного суспільства. Навіть за найбільш важких обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, незважаючи на обставини поведінки потерпілого (серед інших прикладів, рішення у справах: «*Labita проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява №26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV і «*Сельмуні проти Франції*» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява №25803/94, п. 95, ECHR 1999-V).

380. Щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, жорстоке поводження має досягти мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімуму є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. вищезазначене рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 120).

381. У цій справі заявник подав досить докладні відомості щодо методів жорстокого поводження, застосованих до нього працівниками міліції. Він, як стверджувалося, зазнав численних ударів гумовими кийками по ногах та руках, йому виламували руки в наручниках за спиною та підвішували його на залізну перекладину. Стверджуване жорстоке поводження з ним також включало викручування його геніталій (див. пункт 63 вище).

382. Суд вважає, що якщо стверджуване поводження із заявником мало місце, як він описував, то воно становитиме жорстоке поводження у порушення статті 3 Конвенції. Проте питання в тому, чи є у Суду достатньо відомостей про те, що таке фізичне жорстоке поводження мало місце.

383. Суд повторює, що твердження про жорстоке поводження повинні підкріплюватися відповідними доказами (див. вищезазначене рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*), п. 121). Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом», (див. рішення від 18 січня 1978 року у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161 Series A №25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах: «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*) від 4 грудня 1995 року, п. 34, Series A №336 та «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява №21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

384. Проте певні докази існування тілесних ушкоджень є незамінними (див., наприклад, рішення від 11 жовтня 2011 року у справі «Хрїстови проти Болгарії» (*Hristovi v. Bulgaria*), заява №42697/05, пп. 73–78 та ухвалу щодо прийнятності від 5 лютого 2013 року у справі «Ігарс проти Латвії» (*Igars v. Latvia*), заява №11682/03, п. 67).

385. Більш того, у контексті тверджень про жорстоке поводження сама лише чіткість та послідовність такого твердження не може довести достовірність слів заявника, а особа з багатою уявою, гарною пам'яттю та здатністю до логіки може вигадати майже досконалу історію про те, чого ніколи не було (див. рішення від 5 червня 2012 року у справі «Бунтов проти Росії» (*Buntov v. Russia*), заява №27026/10, п. 153).

386. Суд зазначає, що у цій справі немає безпосереднього свідчення того, що заявникові було завдано будь-яких тілесних ушкоджень під час тримання його під вартою в міліції зазнав.

387. Неможна виключити, що деякі синці зникли, а рани загоїлись за проміжок часу з 10 до 21 серпня 2004 року, коли заявник залишався в ІТТ у м. Мерефа, ймовірно без проведення будь-якого медичного огляду. Що стосується періодичного головного болю, про який він скаржився лікарям в СІЗО 21 серпня 2004 року, то Суд зазначає, що заявник ніколи не вказував на зв'язок між зазначеним болем та стверджуваним жорстоким поводженням з ним. Перший і єдиний раз він натякнув на це у своїй відповіді на зауваження Уряду у провадженні в Суді (див. пункт 102 вище).

388. Отже, Суд не може приписати відсутність будь-якого доказу на підтвердження тверджень заявника про жорстоке поводження тільки органам влади.

389. Суд також у зв'язку з цим зазначає, що заявник ніколи не вимагав огляду його судово-медичним експертом. Крім того, він чекав шість місяців, перш ніж озвучив свою скаргу на національному рівні, хоча більш ніж п'ять місяців цього часу він мав юридичну допомогу захисника (див. пункти 47, 56 і 66 вище).

390. Отже, згідно з твердженнями заявника, він не міг поскаржитись своєму захисникові, тому що спілкування між ними відбувалося тільки у присутності слідчого (див. пункт 104 вище). Проте Суд зазначає, що заявник ніколи не заявляв скаргу – ані протягом національного провадження, ані у Суді – про будь-які обмеження його спілкування із захисником.

391. Суд погоджується, що заявник міг бути знеохочений озвучувати свої твердження через сам факт перебування під контролем осіб, яких він обвинувачував у жорсткому поводженні (див. рішення у від 31 липня 2008 року у справі «Надросов проти Росії» (*Nadrosov v. Russia*), заява № 9297/02, п. 33). Проте у цій справі заявник не залишався увесь час під контролем харківської міліції або органів прокуратури, оскільки він кілька разів переводився до м. Севастополь, де велося слідство у другій справі щодо нього. Суд зазначає, що заявник ніколи не заявляв скаргу про будь-яке жорстоке поводження або тиск з боку севастопольського слідчого. Отже, залишається незрозумілим, що заважало заявникові подати скарги про жорстоке поводження до органів прокуратури м. Севастополь у той час, коли він брав участь у слідчих діях у м. Севастополь (щонайменше трічі до 9 лютого 2005 року – див. пункт 84 вище).

392. Насамкінець, навіть якщо заявник відчував себе в безпеці тільки на судових засіданнях, як він стверджував, залишається незрозумілим, чому він не поскаржився про жорстоке поводження з ним під час засідання у Ленінському суді 19 жовтня 2004 року (див. пункт 50 вище) або під час засідань апеляційного суду м. Севастополя 17 і 21 січня 2005 року (див. пункти 54 та 55 вище). Суд зазначає, що на останньому з вищезазначених засідань (21 січня 2005 року) заявник заявив низку клопотань. Проте він чекав ще дев'ятнадцять днів, перш ніж заявити скаргу про жорстоке поводження з ним (див. пункти 55 і 56 вище).

393. Підсумовуючи все вищезазначене, Суд вважає, що немає розумного пояснення того, що заявникові знадобилося так багато часу для подання скарги (див. для порівняння рішення у справах: «Хайров проти України» (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 55, від 15 листопада 2012 року та «Гавула проти України» (*Gavula v. Ukraine*), заява № 52652/07, п. 60, від 16 травня 2013 року).

394. Суд також зазначає, що заявник не надав будь-якого непрямого свідчення на підтримку своїх скарг, такою як показання свідків (див. для порівняння, наприклад, рішення від 2 квітня 2009 року у справі «Мурадова проти Азербайджану» (*Muradova v. Azerbaijan*), заява № 22684/05, пп. 51-52 і 108), або будь-яких документів, які б свідчували, що він увійшов до приміщень міліції, будучи здоровим, а залишав їх, зазнавши тілесних ушкоджень (див. вищезазначене рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*), п. 87 з подальшими посиланнями).

395. З огляду на вищенаведені міркування Суд доходить висновку, що заявник не довів свою скаргу про стверджуване ним жорстоке поводження ані до національних органів, ані до Суду. Отже, його скарги за статтею 3 Конвенції явно необґрунтовані та мають бути відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ТРИМАННЯМ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ

396. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції про умови його тримання у Севастопольському ІТТ, Дніпропетровському і Харківському СІЗО.

А. Прийнятність

397. Уряд доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту щодо своїх скарг про умови тримання його в Дніпропетровському та Харківському СІЗО. Уряд зазначив, що він міг подати свою скаргу до прокурора, відповідального за нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, але він цього не зробив. Будь-яке рішення, винесене прокурором, могло бути також оскаржене у національних судах.

398. Заявник заперечив ефективність наведеного засобу юридичного захисту, посилаючись на практику Суду.

399. Суд зазначає, що він вже відхилив подібні заперечення Уряду у ряді випадків, оскільки проблеми, що виникають у зв'язку з умовами тримання в місцях тримання під вартою в Україні, носять структурний характер, та у зв'язку з цим немає наявних ефективних засобів юридичного захисту (див. в якості нещодавнього посилання на практику Суду рішення від 16 травня 2013 року у справі «Комарова проти України» (*Komarova v. Ukraine*), заява № 13371/06, п. 50). Суд не вбачає підстав відходити від такого висновку у цій справі, а отже, вважає, що ця скарга не може бути відхилена у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

400. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, Суд визнає її прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

401. Заявник підтримав свій опис умов його тримання, стисло викладений у пунктах 84-85, 89 і 94 вище.

402. Уряд заперечив його твердження щодо умов тримання у Харківському та Дніпропетровському СІЗО як неточні, посилаючись замість них на власні відомості (див. пункти 90-92 і 95-97 вище). Що стосується тримання в Севастопольському ІТТ, Уряд доводив, що не в змозі робити зауваження щодо суті цієї скарги з огляду на те, що не мав у своєму розпорядженні відповідних документів (див. пункти 86 і 87 вище).

2. Оцінка Суду

403. Суд нагадує, що за статтею 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання покарання не завдають їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ECHR 2000XI).

(а) Умови тримання заявника в Севастопольському ІТТ

404. За відсутності доказів на підтвердження протилежного Суд вважає встановленим, що заявник тримався в Севастопольському ІТТ загалом дев'яносто шість днів протягом трьох проміжків часу у 2004 та 2005 роках, як він сам вказував (див. пункти 84, 86 і 87 вище).

405. Суд зазначає, що у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*) він вже розглядав скаргу про умови тримання в Севастопольському ІТТ приблизно у той же період часу, якого стосується скарга у цій справі (рішення від 25 жовтня 2007 року, заява № 15825/06, п. 89). У вищезазначеній справі Суд констатував порушення статті 3 Конвенції у зв'язку, зокрема, з переповненням, позбавленням сну та браком природного освітлення та свіжого повітря.

406. Суд зауважує, що схожі скарги було порушено й у цій справі. Суд вважає їх достатньою мірою обгрунтованими та достовірними.

407. Отже, Суд доходить висновку, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з триманням заявника у Севастопольському ІТТ.

(б) Умови тримання заявника у Харківському СІЗО

408. Суд зазначає, що проблема надмірного переповнення в СІЗО була виявлена КЗК при відвіданні Харківського СІЗО у листопаді та грудні 2011 року, тобто під час тримання там заявника (див. пункти 97 та 98 вище).

409. Суд також зауважує, що у лютому 2012 року, коли заявник перебував у СІЗО, державні органи влади також визнавали існування цієї проблеми (див. пункт 91 вище).

410. Крім того, висновки доповіді КЗК узгоджуються з твердженнями заявника стосовно загалом незадовільних умов тримання, поганого стану будівель та обмеженого доступу природного світла (див. пункт 98 вище).

411. Сукупність вищезазначених чинників, під впливом яких перебував заявник протягом значного проміжку часу (щонайменше два роки та чотири місяці тримання його у Харківському СІЗО, якщо вважати, що заявник там тримався до листопада 2012 року, або ще більше, якщо він залишався там після цього – див. пункт 88 вище), є достатньою для висновку Суду про те, що умови його тримання у Харківському СІЗО становили нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження всупереч вимогам статті 3 Конвенції. Отже, у зв'язку з цим також було порушення зазначеної статті.

(с) Умови тримання заявника у Дніпропетровському СІЗО

412. Суд зазначає, що заявник тричі тримався у Дніпропетровському СІЗО у 2006, 2007 і 2011 роках у сукупності сорок вісім днів.

413. Сторони не заперечують, що заявник більшість часу провів у камері, яку ділив з іншим ув'язненим, розмір якої становив шість квадратних метрів. Отже, на кожного ув'язненого припадало близько трьох квадратних метрів особистого простору, що є менше за мінімальну норму, рекомендовану КЗК для України (див. вищезазначене рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*), п. 107). З огляду на свою практику (див., наприклад, рішення від 19 липня 2007 року у справі «Трепашкін проти Росії» (*Trepashkin v. Russia*), заява № 36898/03, п. 92; вищезазначене рішення «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), п. 103, та рішення

від 20 травня 2010 року у справі «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, п. 46) Суд вважає брак наданого заявникові при триманні під вартою особистого простору сам по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції, особливо з огляду на значні обмеження свободи пересування та прогулянок.

414. Суд також зазначає, що твердження Уряду про те, що вентиляція, освітлення та санітарні умови в СІЗО були належними (див. пункт 96 вище) не підтверджуються достатніми доказами та сформульовані у загальних виразах. У них не міститься відповідей на конкретні та узгоджені твердження заявника щодо протилежного.

415. Крім того, скарги заявника підтверджуються висновками КЗК, чия делегація відвідала Дніпропетровський СІЗО у вересні 2009 року (див. пункти 97 і 98 вище).

416. Насамкінець Суд зазначає, що він розглянув подібні скарги щодо умов тримання у зазначеному СІЗО у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), в якій заявник тримався приблизно у той самий час, що й заявник у цій справі, та встановив в ній порушення статті 3 Конвенції (заява № 39908/05, пп. 51–56, рішення від 12 січня 2012 року).

417. Відтак Суд доходить висновку, що умови тримання заявника у Дніпропетровському СІЗО були нелюдськими та такими, що принижують гідність. Отже, у зв'язку з цим також було порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРШИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОВАДЖЕННЯМ ЩОДО ЗАЯВНИКА

418. Заявник також скаржився на те, що тривалість першого кримінального провадження щодо нього була надмірною. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, відповідна частина якої передбачає таке:

«Кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, ... який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.»

А. Прийнятність

419. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

420. Заявник доводив, що тривалість першого кримінального провадження щодо нього є невинуватою. Він порівнював його з другим провадженням, яке стосувалося вбивства та знищення майна та тривало менше двох років. Заявник зауважив, що провадження у першій справі щодо епізоду крадіжки та двох епізодів грабежу, коли, як заявляли органи влади, проти нього існувала достатня кількість прямих доказів, включаючи показання потерпілого, тривало майже в чотири рази довше.

421. Заявник також вказував на те, що перше провадження було повністю зупинено приблизно на шість років – з травня 2005 року до березня 2011 року. Він доводив, що ця затримка залишається непоясненою органами влади. Його участь у другому провадженні пояснити її не може, оскільки вирок у другій справі було оголошено 13 квітня 2005 року і він набрав законної сили 14 липня 2005 року.

422. Уряд стверджував, що тривалість першого провадження була розумною.

423. Уряд зазначив, що справа була складною, оскільки вона стосувалась трьох різних епізодів крадіжки та грабежу та стосувалась двох обвинувачених. Крім того, участь заявника у другому провадженні, яке тривало одночасно з першим, також спричинило певні затримки.

424. Уряд також доводив, що деякі затримки були спричинені поведінкою сторін, а саме: неявкою потерпілих та свідків, а також тривалим ознайомленням заявника з матеріалами справи.

425. Суд нагадує, що розумність тривалості провадження повинна оцінюватись у світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів (див. серед інших джерел рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» (*Pelissier and Sassi v. France*) [ВП], заява № 25444/94, п. 67, ЕСЧР 1999II).

426. Суд зазначає, що перше провадження щодо заявника у цій справі тривало більш ніж дев'ять років і ще не завершено.

427. Хоча справа стосувалась трьох епізодів та двох обвинувачених, вона не видається особливо складною. Як вбачається, в ній не було значних затримок, спричинених поведінкою заявника. Водночас Суд пам'ятає про непояснену зупинку провадження з грудня 2005 року до липня 2009 року (див. пункт 21 вище), яку можна приписати тільки органам влади.

428. Суд часто констатував порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у справах, які порушували питання, подібні тим, що розглядаються у цій справі (див., наприклад, рішення у справах «Слоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), заява № 17283/02, від 6 листопада 2008 року, та «Наконечний проти України» (*Nakonechnyy v. Ukraine*), заява № 17262/07, від 26 січня 2012 року).

429. Розглянувши усі надані йому матеріали, Суд вважає, що Уряд не висунув будь-якого аргументу або факту, здатного перекопати його діяти іншого висновку. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі тривалість провадження була надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку».

430. Відтак було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

431. Заявник також подав інші скарги за статтями 5, 6, 8, 10, 13 і 14 Конвенції.

432. З урахуванням усіх матеріалів, що знаходяться в його розпорядженні, та тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють будь-яких ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Відтак ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

433. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

434. Заявник вимагав 30 000 євро відшкодування моральної шкоди.

435. Уряд заперечив цю вимогу.

436. Суд вважає, що заявник зазнав моральної шкоди, яка не може бути компенсована самою лише констатацією порушення його прав згідно з Конвенцією. З огляду на обставини справи та ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує йому 8 000 євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може нараховуватися на цю суму.

B. Судові та інші витрати

437. Заявник також вимагав 800 євро компенсації судових та інших витрат за провадження у Суді.

438. Уряд заперечив цю вимогу, оскільки вона не підтверджувалась документами.

439. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, з огляду на той факт, що заявникові було надано юридичну допомогу та що він не надав будь-яких доказів на підтримку своєї вимоги, Суд не присуджує нічого.

C. Пеня

440. Суд вважає за потрібне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги за статтею 3 (стосовно умов тримання заявника) та статтею 6 Конвенції (стосовно тривалості першого провадження) прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника у Севастопольському ІТТ;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника у Харківському СІЗО;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника у Дніпропетровському СІЗО;
5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тривалістю першого кримінального провадження щодо заявника;
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 8 000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, що може нараховуватись;
  - (b) зі закінченням зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 28 листопада 2013 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ГРАБОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GRABOVSKIY V. UKRAINE)**

(Заява № 4442/07)

РІШЕННЯ

У текст рішення 08 січня 2019 року було внесено зміни
відповідно до *Правила 81 Регламенту Суду*

СТРАСБУРГ
29 листопада 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Грабовський проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 06 листопада 2018 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

441. Справу було розпочато за заявою (№ 4442/07), яку 18 грудня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Микола Олександрович Грабовський (далі – заявник).

442. Заявнику було надано право самостійно представляти свою справу відповідно до пункту 2 *Правила 36 in fine* Регламенту Суду. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

443. Заявник скаржився, зокрема, на ненадання йому правової допомоги під час кримінального провадження щодо нього, тримання його під вартою в умовах, що принижують гідність, та ненадання йому національними органами влади копій деяких документів для його заяви до Суду.

444. 11 січня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд. На цій стадії провадження Уряду не було запропоновано надати зауваження по справі. 22 липня 2011 року Суд запропонував Уряду надати зауваження щодо прийнятності та суті цієї заяви. 12 вересня 2012 року Уряду було запропоновано надати подальші зауваження.

445. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

446. Заявник народився у 1969 році та тримається під вартою у м. Верона, Італія, у зв'язку з кримінальними обвинуваченнями, не пов'язаними з цією справою.

А. Кримінальне провадження щодо заявника

447. Уранці 22 липня 2005 року на продавця Г. напали у кіоску в м. Харків, в якому вона працювала. Їй було заподіяно численних колото-різаних ран, у тому числі проникаючу рану грудної клітки, яка призвела до пневмотораксу. Її госпіталізували до відділення інтенсивної терапії.

448. Згідно з подальшими висновками національного суду, який визнав заявника винним у вчиненні розбою за обтяжуючих обставин (див. пункт 18), заявник напав на раніше знайому йому Г. та заволодів певною сумою грошових коштів, які належали її роботодавцю, компанії, яка керувала кіоском.

449. Згідно з викладом подій заявника, якого він притримувався протягом усього провадження у національних судах та у цьому Суді, Г. заборгувала йому грошей і він прийшов до кіоску, щоб забрати борг. Однак Г. напала на нього з ножицями і він, намагаючись захиститися, вдарив її у спину, відібрав у неї ножиці та вдарив її ними. Коли спрацювала сигналізація кіоску, він взяв гроші та втік.

450. Згідно з твердженнями заявника пізніше 22 липня 2005 року його затримали працівники міліції та доставили до відділу міліції, де його допитали у зв'язку з подією. Як стверджувалося, його прохання про надання допомоги захисника було проігнороване.

451. У відібраному 22 липня 2005 року працівником міліції поясненні заявник описав події так, як це наведено у пункті 9.

452. 23 липня 2005 року було складено низку процесуальних документів: (i) протокол затримання, згідно з яким заявник був затриманий за підозрою у вчиненні розбою; (ii) протокол роз'яснення заявнику його процесуальних прав як підозрюваного, у тому числі право відмовитися давати показання, право на призначення безоплатного захисника та побачення із ним до першого допиту; (iii) постанова про відмову заявника від права на правову допомогу після роз'яснення йому цього права; (iv) протокол допиту заявника в якості підозрюваного: наведений заявником виклад подій був аналогічний, зазначеному у пункті 9.

453. 25 липня 2005 року заявник був оглянутий судово-медичним експертом. Він повторив свій опис бійки з потерпілою (див. пункт 9), додавши, що під час бійки потерпіла вдарила його у підборіддя кухлем. Він зазначив, що не зазнав жорстокого поведіння працівників міліції. Експерт зазначив, що у заявника була гематома на підборідді та низка різаних ран на правій руці і дійшов висновку, що тілесні ушкодження відповідали викладу подій заявника.

454. Згідно з твердженнями заявника після закінчення досудового слідства та згодом, під час підготовки ним апеляційної скарги, йому не було надано достатньо часу для ознайомлення з матеріалами справи.

455. 17 жовтня 2005 року під час відкриття судового засідання Київського районного суду м. Харкова (далі – суд першої інстанції) заявник висловив бажання самостійно захищати себе та відмовився від свого права на правову допомогу. Згодом він стверджував, що його змусили зробити це присутні у залі суду працівники міліцейського конвою.

456. Під час розгляду справи судом заявник повторив наведений у пункті 9 виклад подій.

457. Також під час розгляду справи судом заявник звернувся до суду першої інстанції з клопотанням про виклик деяких свідків, чітко не вказавши їх. Він стверджував, що вони могли підтвердити існування у потерпілої боргу перед ним та його гарну характеристику. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні клопотань заявника з цього питання (див. пункт 19).

458. 18 жовтня 2005 року суд першої інстанції визнав заявника винним у вчиненні розбою за обтяжуючих обставин та обрав йому покарання у виді восьми років позбавлення волі. Суд посилався, *inter alia*, на:

(i) показання заявника, надані під час судового розгляду;

(ii) показання потерпілої, надані у судовому засіданні, в яких вона, зокрема, заперечувала запозичення будь-яких грошей у заявника, а також її показання, надані під час відтворення обстановки та обставин подій та очної ставки із заявником, якими вона обвинувачувала його;

(iii) вилучені 22 липня 2005 року¹ у заявника гроші та одяг з коричневими плямами;

(iv) показання, надані дівчиною заявника Д., яка стверджувала, що їй не було відомо про те, що заявник позичив гроші, і навпаки заявила, що він сам позичав у неї гроші;

(v) показання сестри та сина потерпілої, які обидва заперечували, що їм було відомо про будь-який борг. Сестра зазначила, що 22 липня 2005 року о 19 год. 00 хв. у лікарні потерпіла сказала їй, що вона знала нападника;

(vi) показання продавця сусіднього кіоску М., надані під час досудового слідства, який зазначив під час досудового слідства, що він бачив, як хтось схожий на заявника увійшов до кіоску потерпілої, а потім вибіг з нього після спрацювання сигналізації; згодом він виявив потерпілу пораненою.

459. Щодо клопотань заявника про виклик додаткових свідків суд першої інстанції зазначив, що він не вказав імен та адрес осіб, яким він нібито розповів про борг та які могли би почути його телефонну розмову з цього приводу із сином потерпілої. Суд першої інстанції вважав ці твердження тактикою заявника введення в оману та вказав, що його дівчині, з якою він проживав два роки, нічого не було відомо про борг. Навпаки, вона показала, що він не мав грошей, щоб позичити їх.

¹ Виправлено 08 січня 2019 року: попередній текст був таким: «вилучені 22 серпня 2010 року у заявника (...)»

460. 14 листопада 2005 року заявник подав апеляційну скаргу до Апеляційного суду Харківської області (далі – апеляційний суд). Зокрема, він порушив різні питання щодо оцінки доказів. Він просив апеляційний суд призначити йому захисника.

461. 06 січня 2006 року заявник повторно звернувся з останнім клопотанням.

462. 02 лютого 2006 року заступник голови апеляційного суду звернувся до обласної колегії адвокатів з проханням призначити заявнику захисника. Інформації щодо вжиття будь-яких подальших заходів немає.

463. 20 липня 2006 року апеляційний суд провів засідання за присутності заявника і прокурора та залишив вирок заявника без змін.

464. 21 липня 2006 року заявник звернувся до суду першої інстанції з клопотанням про призначення йому захисника для підготовки касаційної скарги до Верховного Суду України. 28 серпня 2006 року суд першої інстанції відповів, що оскільки його вирок був залишений без змін апеляційною інстанцією, законні підстави для призначення йому безоплатного захисника були відсутні. Заявник міг самостійно найняти такого захисника.

465. 04 грудня 2006 року заявник подав до Верховного Суду України написану від руки касаційну скаргу. Він порушив різні питання фактів, не погоджуючись з оцінкою доказів судами нижчих інстанцій. Він також скаржився, що 22 липня 2005 року, перед першим допитом працівниками міліції, йому не надали захисника, 17 жовтня 2005 року під тиском працівників міліції примусили відмовитися від свого права на правову допомогу (див. пункти 10 та 15) та що апеляційний суд не призначив йому захисника.

466. 28 лютого 2007 року Верховний Суд України, провівши закрите судове засідання, відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника. Суддя дійшов висновку, що скарга заявника стосувалася лише питань фактів та оцінки доказів, що не було підставою для відкриття провадження.

В. Тримання заявника під вартою

467. Після затримання у липні та серпні 2005 року заявник, як стверджується, утримувався у відділі міліції, лікарні та ізоляторі тимчасового тримання.

468. 17 серпня 2005 року заявник етапували до Харківського слідчого ізолятора (далі – СІЗО). Згідно з його твердженнями він утримувався у камері, в якій було двадцять чотири спальних місця, разом з більше ніж п'ятдесятьма іншими ув'язненими.

469. Згідно з твердженнями Уряду у СІЗО заявник утримувався у таких камерах:

Камера №	Дати	Площа камери, у квадратних метрах	Кількість спальних місць	Кількість квадратних метрів на одне спальне місце
657	17/08/05-18/08/05	15,4	9	1,71
144	19/08/05-26/12/05	71,1	34	2,09
276	27/12/05-06/06/06	56,3	42	1,34
250	07/06/06-16/07/06	Інформація відсутня, оскільки на момент подання Урядом своїх зауважень ця камера вже не існувала		
276	17/07/06-28/08/06 05/10/06-14/12/06	56,3	42	1,34

470. 28 серпня 2006 року заявник був етапований з СІЗО до виправної колонії № 18 у м. Харків, де він відбував решту строку свого покарання до звільнення 03 жовтня 2012 року. З 05 жовтня до 14 грудня 2006 року його повернули до СІЗО для надання йому можливості ознайомитися з матеріалами справи для підготовки його касаційної скарги.

471. Після прибуття до СІЗО заявник був оглянутий лікарем, який зазначив, що на той момент у нього не було проблем зі здоров'ям. Однак лікар зазначив, що у 1999 році заявник проходив лікування туберкульозу, який на той час був у неактивній фазі. Заявнику було рекомендовано проходження періодичних протирецидивних курсів лікування для запобігання реактивації в нього туберкульозу, які він згодом пройшов під час тримання його під вартою. У вересні 2011 року йому було діагностовано перші ознаки катаракти лівого ока. Йому були прописані та видані окуляри. Один раз у жовтні 2011 року в нього був діагностований високий артеріальний тиск та було надане відповідне лікування. Жодних інших скарг у зв'язку з цим задокументовано не було. Декілька разів під час тримання під вартою заявник лікувався від сезонного грипу, болю у спині та головного болю.

С. Спроби заявника отримати деякі документи для його заяви до Суду

472. 28 січня 2008 року представник заявника доручив юристу, який практикував у м. Харків, відвідати заявника у виправній колонії та проконсультувати його з правових питань. З 06 до 18 лютого 2008 року юрист ознайомлювався з матеріалами кримінальної справи заявника.

473. У листі до Суду від 12 грудня 2008 року заявник стверджував, що національні органи влади відмовили йому у наданні деяких документів для заяви до Суду, які могли довести його невинуватість, зокрема:

- (i) показання М. та документи, пов'язані зі спробами суду викликати цього свідка (див. пункт 18 (vi));
- (ii) показання потерпілої;
- (iii) документи щодо цивільного позову про відшкодування шкоди, заподіяних пограбованому кіоску;
- (iv) протокол конкретного засідання суду першої інстанції;
- (v) показання, надані заявником під час слідства 22 та 23 липня 2005 року;
- (vi) протоколи обшуку та виїмки від 22 липня 2005 року.

Заявник зазначив, що мав копії документів з матеріалів кримінальної справи, але вони були поганої якості, що не дозволило йому надіслати їх до Суду.

474. 23 серпня 2010 року Секретаріат вказав заявнику, що його заява була неповною та попросив його надати копії:

- (i) його першої апеляційної скарги;
- (ii) його клопотань про призначення йому безоплатного захисника;
- (iii) його касаційної скарги.

475. 04 вересня 2010 року заявник відповів, надавши копії своєї першої апеляційної скарги та свого клопотання до апеляційного суду про призначення йому захисника від 06 січня 2006 року (див. пункт 22). Він додав, що суд першої інстанції та Верховний Суд України не надали йому решту запитуваних ним документів.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

476. Відповідні положення національного законодавства наведені у таких рішеннях:

(i) призначення захисників – у рішенні у справі «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*) (заява № 36650/03, пункти 31 та 32, від 12 січня 2012 року);

(ii) апеляційне провадження – у рішенні у справі «Карпюк та інші проти України» (*Karpyuk and Others v. Ukraine*) (заява № 30582/04 та № 32152/04, пункти 82 та 83, від 06 жовтня 2015 року). Відповідно до наведених у цьому рішенні положень національного законодавства апеляційні суди мали юрисдикцію щодо перегляду справ з питань фактів, права та призначення покарання;

(iii) відновлення провадження за рішенням Суду – у рішенні у справі «Ростовцев проти України» (*Rostovtsev v. Ukraine*) (заява № 2728/16, пункти 16, 19–21, від 25 липня 2017 року). Згідно з наведеними у цьому рішенні положеннями національного законодавства рішення Європейського суду з прав людини, яким встановлюється порушення Конвенції, становить підставу для перегляду Верховним Судом України остаточних рішень у кримінальних справах.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

477. Заявник скаржився, що у Харківському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО) умови тримання його під вартою суперечили статті 3 Конвенції, насамперед у зв'язку з переповненістю, а також із неналежними побутовими умовами. Це положення передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

478. Суд зазначає, що скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

479. Відповідні положення доводів сторін викладені у пунктах 28 та 29. Крім того, заявник скаржився на неналежні побутові умови тримання його під вартою, оскільки камери були заражені жуками, а харчування було «огидним». Уряд заперечив проти цих тверджень.

480. Суд нагадує, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у тюремній камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 96–101 та 136–141, ЄСПЛ 2016).

481. У рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, пункти 102, 103 та 112, від 28 березня 2006 року) Суд встановив порушення стосовно питань переповненості камер, аналогічним тим, що розглядаються у цій справі. Також нещодавно у рішенні у справі «Закшевський проти України» (*Zakshevskiy v. Ukraine*) (заява № 7193/04, пункти 64–69, від 17 березня 2016 року) було встановлено порушення

у зв'язку з переповненням Харківського СІЗО. Як і в останній справі (див., там само, пункт 64), у цій справі Уряд не вказав кількості ув'язнених, які фактично утримувалися у камерах разом із заявником (див., в якості іншого прикладу, рішення у справі «Олександр Володимирович Смірнов проти України» (*Aleksandr Vladimirovich Smirnov v. Ukraine*), заява № 69250/11, пункт 60, від 13 березня 2014 року). Уряд також не спростував твердження заявника, що він тримався в умовах надмірного переповнення. Фактично доводи Уряду скоріше підтверджують твердження заявника щодо цього.

482. Таким чином, виникає обґрунтована презумпція порушення статті 3 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункт 137), а Уряд не спростував цю презумпцію, продемонструвавши існування факторів, здатних належним чином компенсувати надзвичайний брак відведеного особистого простору.

483. Отже, було порушено статтю 3 Конвенції.

484. Наведений висновок виключає необхідність окремого розгляду Судом інших тверджень заявника щодо побутових умов тримання його під вартою (див., наприклад, рішення у справах «Езе проти Румунії» (*Eze v. Romania*), заява № 80529/13, пункт 61, від 21 червня 2016 року, та «Ігбо та інші проти Греції» (*Igbo and Others v. Greece*), заява № 60042/13, пункт 46, від 09 лютого 2017 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

485. Заявник скаржився на низку порушень статті 6 Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

(b) мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту;

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

...»

А. Прийнятність

486. Суд також зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

487. За підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції заявник скаржився на недостатність наданого йому часу для ознайомлення з матеріалами справи під час провадження. За підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції заявник скаржився, що незважаючи на його клопотання, перед допитом працівниками міліції 22 липня 2005 року йому не був наданий захисник, що він відмовився від свого права на захисника під час судового розгляду через залякування працівниками міліції та що йому не був наданий захисник для підготовки його апеляційної скарги, незважаючи на його клопотання.

488. Уряд доводив, що заявник мав достатньо часу для ознайомлення з матеріалами справи. Щодо права на правову допомогу заявник ніколи не заперечував свого нападу на потерпілу. Національні суди посилалися на різні докази при визнанні його винним, проте наданих ним під час досудового слідства показань серед цих доказів не було. Відсутність у заявника захисника під час провадження у суді не перешкодила йому подати його першу апеляційну скаргу, яка була розглянута по суті. Отже, відсутність захисника не вплинула на його ситуацію.

2. Оцінка Суду

(а) Відповідні загальні принципи

489. Суд повторює, що право обвинуваченого на безоплатну правову допомогу, встановлене підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, є одним з елементів, притаманних поняттю справедливого судового розгляду. Це положення закріплює дві умови для цього права. Перша – «брак достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника», друга – «інтереси правосуддя», які можуть вимагати надання такої допомоги безоплатно (див. рішення у справі «Р. Д. проти Польщі» (*R. D. v. Poland*), заяви № 29692/96 та № 34612/97, пункт 43, від 18 грудня 2001 року, з подальшими посиланням).

490. Хоча спосіб застосування статті 6 Конвенції до судів апеляційної та касаційної інстанцій залежить від конкретних особливостей відповідного провадження, не може бути сумнівів, що держава, яка створила такі суди, повинна забезпечити, щоб особи, які відповідають перед законом, користувалися в цих судах основоположними гарантіями справедливого суду, які містяться у цій статті, у тому числі правом на безоплатну правову допомогу.

Більше того, для виконання цього обов'язку держава має продемонструвати достатню старанність у забезпеченні цих осіб реальною та ефективною можливістю використання прав, гарантованих статтею 6 Конвенції (див., там само, пункт 44).

491. Ані буква, ані дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб бути ефективною для цілей Конвенції така відмова повинна бути однозначно встановлена та супроводжуватися хоча б мінімальними гарантіями, співмірними її значущості. Така відмова не обов'язково має бути висловлена вголос, але вона повинна бути добровільною та становити свідому та розумну відмову від права. Для того, щоб можна було вважати, що обвинувачений опосередковано, через свою поведінку відмовився від значущого права, гарантованого статтею 6 Конвенції, має бути доведено, що він міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки. Крім того, відмова не повинна суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу (див. рішення у справі «Сімеонови проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява №21980/04, пункт 115, від 12 травня 2017 року, з подальшими посиланнями).

492. Невід'ємною частиною права не свідчити проти себе, права зберігати мовчання та права на правову допомогу є те, що для цілей статті 6 Конвенції особа «обвинувачена у вчиненні кримінального правопорушення» має право бути повідомленою про ці права (див. рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC], заяви № 50541/08, № 50571/08, № 50573/08 та № 40351/09, пункт 272, ЄСПЛ 2016).

493. Суд повторює, що гарантії пункту 3 статті 6 Конвенції становлять конкретні аспекти загальної концепції справедливого судового розгляду, закріпленого у пункті 1. Тому Суд розгляне скарги заявника за обома положеннями у поєднанні (див. рішення у справі «Корреа де Матос проти Португалії» [ВП] (*Correia de Matos v. Portugal*) [GC], заява № 56402/12, пункт 119, від 04 квітня 2018 року).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

494. Немає підстав ставити під сумнів дійсність відмов заявника від права на правову допомогу після надання йому 23 липня 2005 року офіційного статусу підозрюваного та під час судового розгляду (див. пункти 12 та 15).

495. Однак не виникало питання щодо відмови на стадії апеляційного провадження: заявник неодноразово клопотав про призначення захисника (див. пункт 20 та 21).

496. Той факт, що апеляційний суд звернувся до колегії адвокатів з проханням призначити заявнику захисника (див. пункт 22) свідчить, що він не мав сумнівів щодо наявності у заявника права на безоплатну правову допомогу та вважав, що заявник не міг самостійно представляти свою справу в апеляційній інстанції. Тому, незважаючи на відносну простоту справи (див., для порівняння, рішення у справах «Максвелл проти Сполученого Королівства» (*Maxwell v. the United Kingdom*), від 28 жовтня 1994 року, пункт 38, Серія А № 300-С, та «Шехов проти Росії» (*Shekhov v. Russia*), заява № 12440/04, пункт 45, від 19 червня 2014 року), Суд немає підстав для сумніву у неспроможності заявника належним чином представляти себе в апеляційній інстанції. Це доводить, що «інтереси правосуддя» вимагали надання йому безоплатного захисника (див. згадане рішення у справі «Р. Д. проти Польщі» (*R. D. v. Poland*), пункт 49).

497. Однак немає жодних ознак будь-яких подальших дій апеляційного суду. Усталеним принципом практики Суду є те, що Конвенція покликана гарантувати права, які є практичними та ефективними, а не теоретичними та ілюзорними (див. рішення у справі «Артико проти Італії» (*Artico v. Italy*), від 13 травня 1980 року, пункт 33, Серія А № 37, та згадане рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 272). Надсилання листа без вжиття будь-яких спроб перевірити, чи був насправді заявнику наданий захисник, не відповідало цій вимозі.

498. Заявник був засуджений до восьми років позбавлення волі і апеляційний суд мав широкі повноваження для розгляду його апеляційної скарги (див. пункт 36 (ii) та для порівняння рішення у справах «Шулепов проти Росії» (*Shulepov v. Russia*), заява № 15435/03, пункт 34, від 26 червня 2008 року, та «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*), заява № 36650/03, пункт 64, від 12 січня 2012 року). Тому для заявника це питання було важливим (див. згадане рішення у справі «Максвелл проти Сполученого Королівства» (*Maxwell v. the United Kingdom*), пункт 38, у якому позбавлення волі на строк п'ять років було визнане таким, що порушувало дуже важливе питання).

499. Дійсно, на відміну від деяких інших справ, у яких Суд встановлював порушення права на правову допомогу в апеляційній інстанції, ухвала апеляційного суду у цій справі не була остаточною (див., там само, пункт 38). Однак ситуація не змінилася на стадії касаційного провадження у Верховному Суді України, у якому заявник знову безуспішно клопотав про призначення захисника (див. пункт 24). Верховний Суд України не розглянув касаційну скаргу заявника по суті, вважачи, що він порушив лише питання фактів та оцінки доказів, хоча насправді він висунув низку процесуальних питань, у тому числі щодо неспроможності апеляційного суду забезпечити призначення йому захисника (див. пункт 25).

500. Суд вже встановлював порушення пункту 1 та підпункту «є» пункту 3 статті 6 Конвенції у подібних ситуаціях щодо права на правову допомогу на стадії апеляційного провадження в Україні (див. рішення у справі

«Максименко проти України» (*Maksimenko v. Ukraine*), заява № 39488/07, пункти 26–32, від 20 грудня 2011 року; згадані рішення у справах «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*), пункти 62–65; «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), пункти 70–73; та рішення у справі «Ніколаєнко проти України» (*Nikolayenko v. Ukraine*), заява № 39994/06, пункти 64–67, від 15 листопада 2012 року).

501. У цій справі заявник зрештою не був представлений захисником на жодній стадії провадження. Дійсно, як Суд дійшов висновку у пункті 54, з 23 липня 2005 року, початку офіційного кримінального провадження щодо заявника, до визнання його винним судом першої інстанції відсутність представника ґрунтувалася на дійсних відмовах.

502. Однак цього не можна сказати щодо часу, коли заявник вперше був допитаний працівниками міліції 22 липня 2005 року. З документів у матеріалах справи вбачається, що хоча до наступного дня, 23 липня, заявник не мав офіційного статусу підозрюваного, до закінчення допиту працівниками міліції 22 липня органи влади, вочевидь, вже мали достатні підстави підозрювати його у нападі на потерпілу (див., зокрема, відповідні частини вироку суду першої інстанції у пункті 18 (iii) та (v)). Тим не менш, працівники міліції продовжували допитувати його, не роз'яснивши йому його право на побачення із захисником. Суд усвідомлює, що надані тоді заявником показання не відіграли ролі у його засудженні та, незважаючи на надання їх на початковій стадії провадження, не вбачається, що вони надали органам влади опис того, що сталося, або визначили межі збирання доказів (див. рішення у справі «Артур Пархоменко проти України» (*Artur Parkhomenko v. Ukraine*), заява № 40464/05, пункт 87, від 16 лютого 2017 року, та для порівняння згадане рішення у справі «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*), пункт 309). Більше того, заявник ніколи не відмовлявся від цього первинного викладу подій (див. для порівняння рішення у справі «Бандалетов проти України» (*Bandaletov v. Ukraine*), заява № 23180/06, пункт 67, від 31 жовтня 2013 року), а навпаки підтримував його протягом усього провадження (див. для порівняння рішення у справі «Жердев проти України» (*Zherdev v. Ukraine*), заява № 34015/07, пункт 167, від 27 квітня 2017 року). У будь-якому випадку, Суд не вважає за необхідне детально розглядати окремих вплив цих показань на загальну справедливість провадження. Цього для Суду достатнього, щоб зауважити, що це обмеження права заявника на правову допомогу на початковій стадії провадження має розглядатись у поєднанні з обмеженням того самого права на стадії апеляційного провадження. У жодній інстанції національні органи влади не вказали яких-небудь причин для таких обмежень.

503. З огляду на наведені причини Суд доходить висновку, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

504. У світлі зазначених висновків Суд вважає, що не виникає окремого питання щодо стверджуваного браку часу для ознайомлення з матеріалами справи (див. згадане рішення у справі «Довженко проти України» (*Dovzhenko v. Ukraine*), пункти 69 та 70).

III. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

505. Заявник скаржився на ненадання йому органами влади деяких документів для його заяви до Суду та переслідування його адміністрацією установи виконання покарань через подання заяви до Суду. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

506. Уряд стверджував, що найнятий за договором від 28 січня 2008 року захисник заявника (див. пункт 32) ознайомився з матеріалами справи та міг надати заявнику та Суду копії всіх необхідних документів.

507. У своїх зауваженнях у відповідь на доводи Уряду заявник не посилався на документи, які за його твердженнями він не міг отримати (див. пункти 33 та 35). Натомість він стверджував, що не міг отримати від органів влади копій низки поданих ним у 2010 та 2011 роках скарг до різних державних органів, у тому числі Президенту України, Службі безпеки України та НУО із захисту прав людини, а також прийнятих у відповідь на деякі з них рішень.

508. Заявник не вказав предмету цих скарг (див. для порівняння рішення у справі «Корнаковс проти Латвії» (*Kornakovs v. Latvia*), заява № 61005/00, пункт 173, від 15 червня 2006 року). Вбачається, що більшість з них стосувалася його спроб довести свою невинуватість після закінчення кримінального провадження щодо нього. Вони були подані після подання заяви до Суду та, частково, після повідомлення Уряду про цю заяву. Незрозуміло, чому за таких обставин заявник не міг зберегти копії цих скарг та надати їх Суду самостійно (див. рішення у справі «Садков проти України» (*Sadkov v. Ukraine*), заява № 21987/05, пункт 143, від 06 липня 2017 року).

509. Незважаючи на те, що заявник, як вбачається, не підтримав свої первинні твердження, Суд вважає за доцільне прокоментувати їх, оскільки повага до статті 34 Конвенції стосується міркувань, які виходять за межі індивідуальних заяв та зосереджується на необхідності забезпечення належного функціонування конвенційної системи.

510. На відміну від рішень у справах «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) (заява № 16474/03, пункт 64, від 14 жовтня 2010 року) та «Василь Івашченко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*) (заява № 760/03, пункт 107, від 26 липня 2012 року), у яких затримані заявники без захисника подали свої заяви після закінчення

кримінального провадження щодо них, заявник подав свою заяву, коли розгляд його справи тривав. Більше того, він подав свою заяву 18 грудня 2006 року, всього лише через два тижні після подання касаційної скарги 04 грудня 2006 року (див. пункт 25).

511. Це відрізняє цю справу від справи «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), у якій Суд встановив, що заявник не міг передбачити під час провадження у національних судах, коли він ще мав доступ до матеріалів справи, що пізніше після його закінчення він звернеться до Європейського суду з прав людини, коли вже не матиме такого доступу (див. пункт 67, та в якості протилежного прикладу рішення у справі «Умніков проти України» (*Umnikov v. Ukraine*), заява № 42684/06, пункт 69, від 19 травня 2016 року, в якій провадження на національному рівні тривало після подання заяви і частково на підставі цього було встановлено відсутність порушення статті 34 Конвенції).

512. Крім того, заявник не пояснив, чому він не міг отримати документи з матеріалів кримінальної справи через найнятого ним у 2008 році захисника (див. пункт 32 та, *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пальчик проти України» (*Palchik v. Ukraine*), заява № 16980/06, пункт 60, від 02 березня 2017 року). Той факт, що у відповідний момент, тобто у період між закінченням провадження щодо заявника та наймом захисника, заявник міг мати деякі труднощі з отриманням документів не є вирішальним для загальної оцінки (див. рішення у справі «Третяков проти України» (*Tretyakov v. Ukraine*), заява № 16698/05, пункт 84, від 29 вересня 2011 року).

513. Щодо твердження заявника про переслідування його адміністрацією установи виконання покарань у зв'язку з поданням ним заяви до Суду, то вони є неконкретними та цілком необґрунтованими.

514. Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

515. Заявник подав різні скарги за статтями 2, 3, 4, 5, пунктом 1 та підпунктами «а», «d» та «е» пункту 3 статті 6 та статтями 7, 8, 13 і 14 Конвенції.

516. Суд розглянув ці скарги та вважає, що у світлі всіх наявних в нього документів та з огляду на належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

517. З цього випливає, що ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

518. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

519. Заявник вимагав різні суми в якості відшкодування матеріальної та моральної шкоди, чітко не розділяючи їх, на загальну суму 801 867 євро. Він також вимагав позитивну пенсію.

520. Уряд заперечив проти цих вимог.

521. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та стверджуваною матеріальною шкодою; отже, він відхиляє цю вимогу. З іншого боку, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявник 4 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

522. Суд зауважує, що у цій справі він встановив порушення статті 3 та пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Щодо порушення положень статті 6 Конвенції Суд не може робити припущень щодо результату провадження у справі заявника. Встановлення порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції не означає, що заявник був засуджений помилково. При цьому Суд зазначає, що національне законодавство передбачає можливість відновлення провадження у справі (див. пункт 36 (iii) та згадане рішення у справі «Закшевський проти України» (*Zakhshevskiy v. Ukraine*), пункт 133).

B. Судові та інші витрати

523. Заявник також вимагав 2 200 євро в якості компенсації судових витрат, понесених під час провадження у національних судах та Суді.

524. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

525. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. З огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії, Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

C. Пеня

526. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги за статтею 3 Конвенції на умови тримання заявника під вартою у Харківському слідчому ізоляторі, а також пунктом 1 та підпунктами «b» і «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання під вартою у Харківському слідчому ізоляторі;
3. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*, що не виникає окремого питання щодо стверджуваного браку часу для ознайомлення з матеріалами справи;
5. *Постановляє*, що держава дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції;
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 4 500 (чотири тисячі п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 листопада 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ІВАНОВ І КАШУБА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF IVANOV AND KASHUBA V. UKRAINE)**

(Заяви № 12258/09 та № 54754/10)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Іванов і Кашуба проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,

Марко Бошняк (*Marko Bošnjak*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 08 січня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

527. Справу було розпочато за двома заявами (№ 12258/09 та № 54754/10), які 20 лютого 2009 року та 10 вересня 2010 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) двоє громадян України, пан Олександр Вікторович Іванов (далі – перший заявник) та пан Володимир Михайлович Кашуба (далі – другий заявник) відповідно.

528. Першого заявника, якому була надана правова допомога, представляв пан Ігор Караман, який на той час був юристом, практикуючим у м. Київ. У 2017 році пан Караман поінформував Суд, що більше не може представляти заявника. Другого заявника, якому була надана правова допомога, представляв пан Тарас Калмиков, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан Іван Ліщина з Міністерства юстиції України.

529. Заявники скаржилися за статтею 3 Конвенції на ненадання їм належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Другий заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції на неналежні умови тримання його під вартою у Ладизинській виправній колонії № 39 та за статтею 13 Конвенції на відсутність у його розпорядженні ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргами за статтею 3 Конвенції.

530. 02 січня 2012 року про заяву № 12258/09 було повідомлено Уряд. 02 липня 2015 року та 18 лютого 2017 року про скарги у заяві № 54754/10 було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

531. Уряд заперечив проти розгляду заяв комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

532. 08 січня 2018 року другий заявник помер. 25 січня 2018 року його син, пан Павло Володимирович Кашуба, висловив бажання взяти участь у провадженні Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Заява № 12258/09 «Іванов проти України»

533. Перший заявник, пан Олександр Вікторович Іванов, є громадянином України, який народився у 1956 році. Наразі він відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у Житомирській виправній колонії № 8 (далі – Житомирська виправна колонія).

1. Події, що передували справі

534. 17 березня 1996 року заявник був затриманий за підозрою у вчиненні умисного вбивства та інших злочинів. 23 березня 1996 року він був поміщений до Одеського слідчого ізолятора (далі – СІЗО).

535. 19 лютого 1997 року Одеський обласний суд визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства при обтяжуючих обставинах та інших злочинів і обрав йому покарання у виді смертної кари. 10 липня 1997 року Верховний Суд України залишив без змін цей вирок і він набрав законної сили.

536. Після визнання у грудні 1999 року Рішенням Конституційного Суду України смертної кари неконституційною та внесення у лютому 2000 року змін до Кримінального кодексу України 04 жовтня 2000 року Одеський обласний суд замінив покарання заявника у виді смертної кари на довічне позбавлення волі.

537. 29 травня 1999 року заявника перевели до Житомирської виправної колонії.

2. Медична допомога

538. 27 березня 1996 року під час тримання під вартою в Одеському СІЗО у заявника були виявлені антитіла до ВІЛ. Згідно з його медичною картою цей результат був підтверджений додатковими тестами 29 березня та 01 квітня 1996 року. Заявнику було рекомендовано пройти клінічне імунологічне обстеження.

539. Згідно з твердженнями заявника після зазначеного тесту жодних подальших обстежень не проводилось і медична допомога не надавалась.

540. У медичній картці заявника є запис лікаря-дерматовенеролога від 19 квітня 1996 року, що він був ВІЛ-інфікованим. Відповідно до іншого запису від 31 серпня 1998 року він отримав медичну консультацію щодо «питань про ВІЛ-інфекцію». Пізніше у жовтні 2008 року у медичній картці заявника було зроблено запис, що він страждає на ВІЛ упродовж десяти років та мав гепатит В.

541. Згідно з твердженнями Уряду 20 лютого, 27 березня, 17 квітня, 03 червня, 11 червня, 09 вересня та 05 листопада 1997 року та 23 січня, 05 березня, 17 березня, 04 червня, 07 липня, 19 вересня та 10 грудня 1998 року заявник проходив планові медичні огляди у СІЗО. Під час цих оглядів він не висував жодних скарг щодо стану здоров'я. Тест на ВІЛ-інфекцію від 11 січня 1999 року не виявив ВІЛ-інфекцію у крові заявника. У матеріалах справи наявна медична довідка від 14 січня 1999 року, згідно з якою за результатами тесту на ВІЛ-інфекцію у заявника були виявлені антитіла до ВІЛ. Йому було рекомендовано пройти розширене клінічне імунологічне обстеження. У матеріалах справи немає інформації, чи була виконана ця рекомендація.

542. 31 травня 1999 року після переведення заявника до Житомирської виправної колонії його оглянула комісія лікарів медичної частини виправної колонії. Огляд показав, що заявник, вочевидь, був здоровим.

543. 25 грудня 2007 року за результатами аналізу крові у заявника були виявлені антитіла до вірусу гепатиту С.

544. 06 травня 2008 року заявник здав аналіз на визначення кількості клітин CD-4 (білі кров'яні тільця), результат якого становив 175 клітин на мм³.

545. 25 червня 2008 року після планового медичного огляду лікарем-інфекціоністом заявнику було діагностовано другу стадію ВІЛ-інфекції (кількість клітин CD-4 становила 176). Йому було призначено курс антиретровірусної терапії (далі – АРТ).

546. 13 липня 2008 року заявник здав ще один аналіз на визначення кількості клітин CD-4, результат якого становив 296 клітин на мм³.

547. Згідно з наданою Урядом медичною картою заявника у листопаді 2008 року його оглянув лікар з Житомирського обласного центру профілактики та боротьби зі СНІДом (далі – центр боротьби зі СНІДом). Заявнику було діагностовано ВІЛ-інфекцію (друга клінічна стадія) та гепатит С у стадії ремісії.

548. Згідно з твердженнями Уряду 01 березня 2009 року виправна колонія отримала відповідні медичні препарати від Державного департаменту з питань виконання покарань, і заявник почав курс АРТ.

549. 07 жовтня 2009 року заявник був оглянутий медичною комісією та йому було діагностовано ВІЛ-інфекцію (друга клінічна стадія), хронічний гепатит (тип захворювання вказано не було), хронічний гастрит, холецистит, ішемічну хворобу серця та гіпертонію другого ступеня.

550. 27 серпня 2010 року заявник пройшов плановий огляд лікарем-інфекціоністом, який діагностував у нього ВІЛ-інфекцію (друга клінічна стадія) та хронічний гепатит С з мінімальною активністю.

551. 19 грудня 2011 року заявник пройшов плановий щоквартальний медичний огляд лікарями центру боротьби зі СНІДом. Йому було діагностовано ВІЛ-інфекцію (друга клінічна стадія, кількість CD-4 – 437 клітин) та

хронічний гепатит С з мінімальною активністю. Йому було рекомендовано продовження курсу АРТ та лікування гепатопротекторами протягом двадцяти днів двічі на рік.

552. Сторони не повідомили Суд про лікування, яке надавалося заявнику після грудня 2011 року.

В. Заява № 54754/10 «Кашуба проти України»

553. Другий заявник, пан Володимир Михайлович Кашуба, був громадянином України, який народився у 1958 році. Станом на момент його смерті (08 січня 2018 року – див. пункт 6) він відбував покарання у виді довічного позбавлення волі у Ладизинській виправній колонії № 39 (далі – Ладизинська виправна колонія).

1. Події, що передували справі

554. 07 вересня 2000 року другий заявник був затриманий за підозрою у вчиненні розбою при обтяжуючих обставин та умисного вбивства. 14 вересня 2000 року він був поміщений до Луцького СІЗО.

555. 04 січня 2001 року Волинський обласний суд визнав заявника винним у вчиненні розбою при обтяжуючих обставин і умисного вбивства та обрав йому покарання у виді довічного позбавлення волі. Тим самими вироком заявника визнали особливо небезпечним для суспільства. 24 травня 2002 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника.

556. 08 вересня 2001 року заявник був переведений до Вінницького СІЗО.

557. 22 лютого 2007 року він був переведений до Ладизинської виправної колонії.

2. Медична допомога

558. Після прибуття до Луцького СІЗО у вересні 2000 року другий заявник був оглянутий працівниками медичної частини СІЗО та взятий на диспансерний облік як особа, яка перенесла туберкульоз (далі – ТБ).

559. Після прибуття до Вінницького СІЗО у вересні 2001 року заявника оглянули працівники медичної частини СІЗО та взяли на диспансерний облік як особу, яка перенесла ТБ.

560. Згідно з твердженнями заявника у березні 2003 року він пройшов медичний огляд і йому було діагностовано ТБ.

561. Заявник стверджував, що у травні 2003 року він отримував певне лікування ТБ. З червня до серпня 2003 року він не отримував жодного лікування. У вересні 2003 року його лікування було відновлено та йому було призначено спеціальну дієту. Сторони не уточнили характер цього лікування.

562. 18 листопада 2003 року заявник був оглянутий лікарем-фтизіатром та йому було діагностовано клінічно вилікуваний туберкульоз. 30 березня 2004 року його оглянув ще один лікар-фтизіатр та діагностував спонтанно вилікуваний ТБ та туберкулому верхньої частки лівої легені. Сторони не зазначили, чи було заявнику призначено лікування та чи отримував він його упродовж зазначеного періоду часу.

563. Згідно з твердженнями заявника з березня 2004 року до листопада 2006 року лікар-фтизіатр оглядав його вісім разів. Упродовж цього періоду йому діагностували туберкулому верхньої частки лівої легені, а пізніше залишкові зміни ТБ верхньої частки лівої легені (категорія 5.1). Йому призначили певне лікування, характер якого сторонами зазначений не був.

564. 22 лютого 2007 року після прибуття до Ладизинської виправної колонії заявника оглянули працівники медичної частини колонії та взяли його на диспансерний облік як особу, яка мала залишкові зміни верхньої частки лівої легені у вигляді щільних вогнищевих тіней, категорія 5.1.

565. Згідно з твердженнями заявника з 27 лютого 2007 року йому надавалося лікування та спеціальне дієтичне харчування у зв'язку з ТБ. Сторони не зазначили характер та тривалість цього лікування.

566. 03 вересня 2007 року, 29 лютого та 01 вересня 2008 року, 01 березня та 01 вересня 2009 року і 26 лютого 2010 року заявнику призначалися сезонні курси протирецидивного лікування та спеціальна дієта. Сторони не зазначили характер цього лікування.

567. Згідно з твердженнями Уряду з квітня 2008 року до квітня 2014 року заявника понад п'ятнадцять разів оглядав лікар виправної колонії у зв'язку з ТБ. Йому діагностували залишкові зміни ТБ верхньої частки лівої легені у вигляді щільних вогнищевих тіней (категорія 5.1) та хронічний бронхіт у стадії нестійкої ремісії. Йому призначили лікування. Сторони не зазначили характер цього лікування.

3. Умови тримання другого заявника під вартою

568. Другий заявник зазначав, що під час проведення регулярних обшуків його камери, прогулянок та по до розі до душових кімнат його змушували перебувати у зігнутому положенні із заведеними за спину руками у наручниках. Він надав такий опис зазначених подій.

569. Перед тим, як відчинити двері камери, заявника просили зігнутися, завести руки за спину та просунути їх у маленький отвір у дверях камери, щоб одягти на них наручники. Потім охоронці відчиняли двері, виводили засуджених з камери та проводили обшук ув'язнених та камер. Під час обшуку заявник та інші ув'язнені стояли у зігнутому положенні. Після закінчення обшуку заявника заводили назад до камери, знімали наручники та дозволяли розігнутися лише після зачинення дверей камери.

570. Для прогулянки заявника виводили з камери у зігнутому положенні із заведеними за спину руками у наручниках. Його та інших ув'язнених примушували перебувати у цьому положенні по дорозі до майданчика для прогулянок та назад. Ув'язнених супроводжувала група охоронців виправної колонії з собаками. Інколи ця процедура супроводжувалася побиттям гумовими кийками.

571. Згідно з розпорядком дня виправної колонії заявнику дозволялося приймати душ один раз на тиждень. Дорогою до душових кімнат та назад його змушували йти у зігнутому положенні із заведеними за спину руками у наручниках. Вода у душовій кімнаті інколи була холодною, а саме прийняття душу тривало п'ять хвилин. Душова кімната була неосвітленою, у ній було лише маленьке вікно, а електричного освітлення всередині не було. Опалення у душовій кімнаті не було, і зимою температура була близько 7–8°C.

572. Заявнику видавали 100 грам мила на місяць на гігієнічні потреби. Решту необхідних йому засобів гігієни він отримував від своєї матері.

573. Заявнику доводилося прати та сушити свій одяг у камері, яка внаслідок цього була вогкою. Відчинити вікно та провітрити камеру зимою було неможливо, оскільки опалення було занадто слабким і в камері одразу ставало холодно.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

574. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні (пункт 1 Правил 42 Регламенту Суду).

II. ПОПЕРЕДНЄ ПИТАННЯ (ЗАЯВА № 54754/10 – «КАШУБА ПРОТИ УКРАЇНИ»)

575. Перш за все, Суд зазначає, що другий заявник помер під час розгляду його заяви Судом. Уряд стверджував, що син заявника не мав *locus standi*, щоб підтримати заяву з огляду на те, що права, закріплені статтею 3 Конвенції, були суто особистими та не могли бути передані іншій особі.

576. Суд визнав, що у випадках коли заявник помирав після подання заяви, його близькі родичі чи спадкоємці фактично могли підтримати заяву, за умови наявності в них достатнього інтересу у справі (див. рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява № 47848/08, пункт 97, ЄСПЛ 2014 та наведені у ньому посилання).

577. З огляду на зазначене Суд визнає, що син другого заявника, пан Павло Володимирович Кашуба (див. пункт 6), має законний інтерес підтримати заяву від імені померлого заявника. Тому за його клопотанням Суд продовжить розгляд справи. Проте для зручності Суд посилатиметься у цьому рішенні на пана Володимира Михайловича Кашубу як на заявника або другого заявника.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

578. Перший заявник скаржився на ненадання йому до березня 2009 року жодного лікування ВІЛ, гепатиту С та інших захворювань. Другий заявник скаржився, що захворів на ТБ під час перебування у слідчому ізоляторі та на ненадання йому належної медичної допомоги. Він також скаржився на неналежні умови тримання його під вартою у Ладжинській виправній колонії.

Заявники посилалися на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Стверджуване порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з наданою заявникам медичною допомогою під час тримання під вартою

1. Прийнятність

(а) Заява № 12258/09 «Іванов проти України»

i. Відповідність критерію *ratione temporis*

579. Перш за все, Суд зазначає, що ця скарга стосується лікування першого заявника в Одеському СІЗО з 27 березня 1996 року. Проте Конвенція набрала чинності для України 11 вересня 1997 року. Отже, події, які передували цій даті, не підпадають під юрисдикцію *ratione temporis* Суду, внаслідок чого відповідна частина заяви має бути визнана непринятною відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції. Тим не менш, для оцінки контексту та оскаржуваної ситуації в цілому Суд врахує відповідні факти, які передували даті набрання чинності Конвенції для України (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Мілановіч проти Сербії» (*Milanović v. Serbia*), заява № 44614/07, пункт 78, від 14 грудня 2010 року).

ii. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

580. Уряд доводив, що перший заявник не вичерпав ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку з його скаргою на ненадання йому медичної допомоги. Уряд вважав, що він повинен був звертатися зі скаргами на стан свого здоров'я до прокуратури.

581. Перший заявник доводив, що він постійно скаржився на проблеми зі здоров'ям лікарям та до Державного департаменту з питань виконання покарань, але безрезультатно.

582. Суд зазначає, що він уже розглянув та відхилив подібні заперечення, визнавши неефективним наведений Урядом засіб юридичного захисту (див., наприклад, рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункт 69, від 28 березня 2006 року; «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*), заява № 28825/02, пункт 74, від 10 липня 2014 року та «Сокіл проти України» (*Sokol v. Ukraine*), заява № 9414/13, пункт 38, від 22 жовтня 2015 року). Суд не вбачає підстав відходити від зазначеного висновку у цій справі і тому вважає, що ця скарга не може бути відхилена через невичерпання національних засобів юридичного захисту.

iii. Інші підстави для неприйнятності

583. Суд зазначає, що частина цієї скарги щодо періоду після 11 вересня 1997 року не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

(b) Заява № 54754/10 «Кашуба проти України»

584. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(a) Доводи сторін

i. Заява № 12258/09 «Іванов проти України»

585. Заявник доводив, що він почав проходити курс АРТ зі значною затримкою, що завдало йому психологічного стресу, оскільки його життя перебувало під загрозою з 1996 до 2009 року. Уряд не надав будь-якого переконливого пояснення цієї затримки. Заявник також доводив, що під час тримання його під вартою в Одеському СІЗО планові огляди не проводились. Він також стверджував, що не отримував жодного лікування гепатиту С, а Уряд не надав чіткого документального підтвердження, що він такого лікування не потребував.

586. Уряд стверджував, що заявник знаходився під постійним наглядом лікарів, йому своєчасно та правильно встановлювались діагнози і надавалось лікування у зв'язку з ВІЛ-інфекцією та гепатитом С.

ii. Заява № 54754/10 «Кашуба проти України»

587. Заявник скаржився на неотримання під час відбування свого покарання належної медичної допомоги у зв'язку з туберкульозом. Він також доводив, що з червня до серпня 2003 року він взагалі не отримував жодного лікування.

588. Уряд доводив, що у період тримання заявника під вартою з вересня 2000 року йому було діагностовано залишкові зміни ТБ, які доводили, що він не страждав на серйозну форму хвороби та одужав. Він також стверджував, що заявник регулярно проходив огляди, отримував протирецидивне лікування та перебував під постійним наглядом працівників медичної частини виправної колонії.

(b) Оцінка Суду

589. Суд неодноразово наголошував, що відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви № 9852/03 та № 13413/04, пункти 112–122, від 29 листопада 2007 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, пункти 77–83, від 18 грудня 2008 року, та «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, пункти 91–98, від 21 жовтня 2010 року).

590. Інші відповідні принципи, встановлені Судом у його практиці щодо статті 3 Конвенції та надання медичної допомоги під час тримання під вартою, наведені в рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява № 40512/13, пункти 70–75, від 22 жовтня 2015 року).

591. У низці справ Суд розглядав питання надання неналежної медичної допомоги особам з ВІЛ та туберкульозом в установах виконання покарань України (див., наприклад, рішення у справах «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява № 29971/04, пункти 106–109, від 18 грудня 2008 року; «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, пункти 63–67, від 20 травня 2010 року; «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява № 28005/08, пункти 134–138 та 145, від 14 березня 2013 року; згадані рішення у справах «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), пункти 76–90; «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 104–106; рішення у справах «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*),

заява № 15825/06, пункти 97–102, від 25 жовтня 2007 року; «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), заява № 5203/09, пункт 72, від 15 грудня 2011 року; та «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява № 42184/09, пункти 142–149, від 11 грудня 2014 року).

592. У цих справах головними підставами для висновку Суду про ненадання заявникам належної медичної допомоги були відсутність оперативності або необґрунтовані затримки в організації медичних оглядів, діагностики та початку лікування (див. усі згадані рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 104 та 105; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), пункти 92 та 93 та 98–100; «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), пункти 144 та 145; та «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), пункт 87), відсутність кваліфікованих працівників або обладнання (див. згадане рішення у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), пункти 96 та 97, і рішення у справі «Темченко проти України» (*Temchenko v. Ukraine*), заява № 30579/10, пункт 89, від 16 липня 2015 року) та визнання державними органами несвоєчасного та неналежного надання медичної допомоги (див. згадане рішення у справі «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), пункт 145).

593. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд, по-перше, зазначає, що характер захворювань заявника безсумнівно загрожував його життю.

594. Щодо заяви № 12258/09 «Іванов проти України» Суд зазначає, що у 1996 році після проведення низки аналізів крові під час тримання заявника під вартою в Одеському СІЗО (див. пункт 12) було встановлено наявність у нього антитіл до ВІЛ. Це також підтверджувалося записами у його медичній картці (див. пункт 14). У зв'язку з цим вбачається, що державні органи не відреагували належним чином на захворювання заявника.

595. До того ж після повторного підтвердження ВІЛ-позитивного статусу у червні 2008 року під час тримання під вартою у Житомирській виправній колонії, заявник не отримував курс АРТ до березня 2009 року (див. пункти 19 та 22). З огляду на серйозність ВІЛ-інфекції вкрай важливо було розпочати курс АРТ без затримки. Уряд не навів жодних переконливих аргументів для виправдання цієї затримки. Крім того, він не заперечив проти підтвердженого матеріалами справи аргументу заявника, що він не проходив планових оглядів або тести на ВІЛ-інфекцію (див. пункт 59).

596. Щодо лікування першого заявника від гепатиту С не оскаржувалося, що у грудні 2007 року у нього були виявлені антитіла до гепатиту С (див. пункт 17). Проте Уряд не надав документального підтвердження належного реагування державних органів на зазначене захворювання, наприклад, у формі проведення подальших тестів, встановлення діагнозу та надання відповідного лікування.

597. Суд також зазначає, що у серпні 2010 року у заявника було загострення гепатиту С і він став хронічним (див. пункт 24). Уряд знову не надав жодної інформації, чи надавалося заявнику яке-небудь лікування після цього.

598. Щодо заяви № 54754/10 «Кашуба проти України» Суд зазначає, що після прибуття у вересні 2000 року до Луцького СІЗО та потім у вересні 2001 до Вінницького СІЗО другий заявник був визнаний особою, яка раніше вже перенесла ТБ (див. пункти 32 та 33). Проте Уряд не заперечував, що після медичного огляду у березні 2003 року йому діагностували ТБ (див. пункт 34). Він десять разів оглядався лікарями установи виконання покарань та, вочевидь, отримував певне лікування. Проте цих обставин не достатньо, щоб переконати Суд, що лікування включало в себе комплексну терапевтичну стратегію, а все надане йому лікування та догляд відповідали вимогам статті 3 Конвенції.

599. Зокрема, Суд зазначає, що з червня до серпня 2003 року другий заявник не отримував жодного лікування ТБ (див. пункт 35) та з лютого 2007 року до квітня 2014 року йому неодноразово було діагностовано залишкові зміни після ТБ верхньої частки лівої легені (див. пункти 38 та 41). Уряд також наголосив, що заявник мав доступ до належної медичної допомоги. Проте він не уточнив характер лікування, яке другий заявник отримував у зазначений період. Він також не надав жодного документального підтвердження, такого як копія медичної картки заявника або перелік медичних призначень.

600. У світлі зазначеного Суд вважає, що надана заявникам медична допомога була неналежною. У результаті надання їм неналежної медичної допомоги, вони зазнали душевного страждання та труднощів, які перевищували невідворотний рівень страждання, притаманного триманню під вартою, а їхня гідність була принижена.

601. Отже, було порушено статтю 3 Конвенції щодо обох заявників.

В. Стверджуване порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання другого заявника під вартою (заява № 54754/10 – «Кашуба проти України»)

602. Другий заявник скаржився на жакливі побутові умови тримання його під вартою у Ладижинській виправній колонії. Він також скаржився, що поводження, якого він зазнавав у цій установі виконання покарань з 21 лютого 2007 року, було несумісним з вимогами статті 3 Конвенції.

1. Прийнятність

603. Суд зазначає, що скарга другого заявника стосовно тримання його під вартою містить два аспекти: (а) побутові умови тримання його під вартою та (б) застосування наручників щоразу при виведенні його з камери.

604. Суд зазначає, що на відміну від доволі детальних скарг щодо застосування наручників, більшість доводів другого заявника щодо зазначеного у підпункті (а) попереднього пункту обмежувалися нечіткими та загальними

формулюваннями. Вони стосувалися тверджень про обмежене користування душем (один раз на тиждень), відсутність світла та опалення у душових кімнатах, обмежені можливості прати та сушити свій одяг, а також про відсутність вентиляції у його камері. Заявник не навів необхідних деталей або обґрунтування (див. пункти 45–47). Він також не зазначив характер та рівень страждань, яких він зазнав через оскаржувані обмеження, та не довів, що його страждання досягнули рівня суворості, який підпадає під дію статті 3 Конвенції. До того ж він не конкретизував цю скаргу у своїй відповіді на зауваження Уряду.

605. Загалом Суд доходить висновку, що порушені другим заявником у цій частині заяви питання не виявляють жодних ознак порушення прав та свобод, встановлених у Конвенції або протоколах до неї (див., наприклад та *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пункти 64–66).

606. З цього випливає, що скарга другого заявника на побутові умови тримання його під вартою є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

607. Скарга щодо застосування до другого заявника наручників щоразу при виведенні його з камери навпаки не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Зазначаючи також, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав, Суд оголошує її прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

608. Другий заявник повторив свою первинну скаргу про застосування до нього наручників щоразу при виведенні його з камери та конвоюванні групою охоронців виправної колонії з собаками.

609. Уряд доводив, що поведження, якого зазнав другий заявник як засуджений до довічного позбавлення волі, відповідає нормам національного законодавства.

(b) Оцінка Суду

610. У справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява №23893/03, пункти 153–163, від 15 травня 2012 року) Суд дійшов висновку, що питання застосування наручників до всіх засуджених до довічного позбавлення волі осіб чоловічої статі відповідно до національного законодавства, яке дозволяло державним органам застосовувати наручники як засіб стримування без урахування їхнього особистого становища та конкретної небезпеки, яку вони могли чи не могли становити, порушувало статтю 3 Конвенції.

611. Крім того, про практику систематичного застосування наручників до усіх засуджених до довічного позбавлення волі щоразу при виведенні їх з камери також свідчать висновки КЗК за результатами візиту до України у жовтні 2005 року.

612. З огляду на зазначене Суд доходить висновку, що обставини цієї справи є аналогічними обставинам справи «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*). У цій справі, так само як і у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), Уряд не надав жодного пояснення щодо того, чи враховували державні органи особисте становище заявника та конкретну небезпеку, яку він міг чи не міг становити. За відсутності будь-яких фактів або аргументів Уряду, здатних переконати Суд дійти іншого висновку у цій справі, він доходить висновку, що застосування наручників до другого заявника у Ладижинській виправній колонії становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження та у зв'язку з цим було порушено статтю 3 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ (ЗАЯВА № 54754/10 – «КАШУБА ПРОТИ УКРАЇНИ»)

613. Другий заявник скаржився на відсутність у його розпорядженні ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргами за статтею 3 Конвенції на стверджуване надання неналежної медичної допомоги. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

А. Прийнятність

614. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

615. Уряд заперечив проти доводів заявника та стверджував про відсутність порушення статті 13 Конвенції.

616. Суд повторює, що він уже встановлював порушення статті 13 Конвенції у справах проти України через відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на умови тримання під вартою та ненадання медичної допомоги (див, серед інших джерел, згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 113–116; «Двойних проти України» (*Dvoynykh v. Ukraine*), заява № 72277/01, пункт 72, від 12 жовтня 2006 року; згадане рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пункти 91 та 92; рішення у справах «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, пункт 77, від 12 січня 2012 року

та «Барило проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, пункти 104 та 105, від 16 травня 2013 року). Посилаючись також на свої наведені висновки щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргою першого заявника на ненадання медичної допомоги (див. пункт 56), Суд не вбачає підстав для іншого висновку у цій справі.

617. Отже, Суд доходить висновку, що було порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту щодо скарг другого заявника за статтею 3 Конвенції.

V. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ (ЗАЯВА № 12258/09 – «ІВАНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»)

618. Насамкінець, перший заявник скаржився за статтею 6 Конвенції на несправедливість судового розгляду, який закінчився у липні 1997 року, за статтею 7 Конвенції на неправомірну заміну його покарання у вигляді смертної кари на довічне позбавлення волі та без надання будь-якої інформації на порушення його прав за статтями 17, 34 та 53 Конвенції.

619. Розглянувши доводи заявника у світлі усіх наявних у нього матеріалів, Суд доходить висновку, що скарга заявника за статтею 6 Конвенції не відповідає за критерієм *ratione temporis* положенням Конвенції, яка набрала чинності для України 11 вересня 1997 року. Крім того, скарга була подана до Суду більш ніж через шість місяців з дати винесення остаточного рішення. Щодо скарги заявника за статтею 7 Конвенції Суд зауважує, що заявник не стверджував про суворість покарання у виді довічного позбавлення волі як такого; його скарга обмежувалася твердженням, що його покарання у виді смертної кари мало бути замінене на покарання у виді позбавлення волі на визначений строк. У зв'язку з цим Суд зазначає, що аналогічна скарга уже була розглянута та визнана явно необґрунтованою у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) (заява № 16474/03, пункт 49, від 14 жовтня 2010 року). Щодо скарг заявника за статтями 17, 34 та 53 Конвенції Суд доходить висновку, що наявні у нього матеріали не виявляють жодних ознак порушення цих положень. З цього випливає, що ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

620. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

1. Заява № 12258/09 «Іванов проти України»

621. Перший заявник вимагав відшкодування матеріальної шкоди, понесеної ним у зв'язку з придбанням медичних препаратів. Розмір витраченої суми він не зазначив. Щодо моральної шкоди, то він залишив питання визначення розміру відшкодування шкоди на розсуд Суду.

622. Уряд не надав коментарів щодо вимог заявника.

623. Оскільки доводи заявника щодо матеріальної шкоди не підтверджені жодними документальними доказами, які б дозволили встановити її відповідний розмір, Суд не присуджує нічого за цим пунктом. З іншого боку, здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 7 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

2. Заява № 54754/10 «Кашуба проти України»

624. Другий заявник вимагав 20 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

625. Уряд вважав цю вимогу надмірною.

626. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 9 800 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Ця сума має бути сплачена його сину, пану Павлу Володимировичу Кашубі.

B. Судові та інші витрати

1. Заява № 12258/09 «Іванов проти України»

627. Перший заявник вимагав 3 000 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді. Він просив, щоб кошти були сплачені безпосередньо на банківський рахунок його колишнього представника. Він також вимагав 50 євро в якості компенсації адміністративних витрат.

628. Уряд не надав коментарів щодо вимог заявника.

629. З огляду на наявні у нього документи та надану першому заявнику правову допомогу (див. пункт 2) Суд присуджує 650 євро за цим пунктом. Ця сума має бути сплачена на банківський рахунок колишнього представника заявника, як вказано заявником (див., наприклад, рішення у справі «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пункти 116 та 117, від 07 листопада 2013 року та «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and*

Others v. Italy) [GC], заява № 16483/12, пункт 288, ЄСПЛ 2016 (витяги).

2. Заява № 54754/10 «Кашуба проти України»

630. Другий заявник вимагав 1 500 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді, та 50 євро компенсації адміністративних витрат.

631. Уряд вважав суму, яка вимагалася, необґрунтованою.

632. З огляду на наявні у нього документи, надану другому заявнику правову допомогу (див. пункт 2) та те, що його представник вступив у провадження лише на стадії комунікації, Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

С. Пеня

633. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Вирішує об'єднати заяви;
2. Оголошує, що син другого заявника, пан Павло Володимирович Кашуба, має право брати участь у цьому провадженні від імені другого заявника;
3. Оголошує прийнятною скаргу першого заявника за статтею 3 Конвенції щодо відсутності доступу до належної медичної допомоги після 11 вересня 1997 року;
4. Оголошує прийнятною скаргу другого заявника за статтею 3 Конвенції щодо відсутності доступу до належної медичної допомоги;
5. Оголошує прийнятною скаргу другого заявника за статтею 3 Конвенції щодо застосування наручників у Ладижинській виправній колонії;
6. Оголошує прийнятими скарги другого заявника за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргами на ненадання належної медичної допомоги під час тримання під вартою;
7. Оголошує решту скарг у заявах неприйнятними;
8. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції щодо обох заявників у зв'язку з відсутністю доступу до належної медичної допомоги під час тримання під вартою;
9. Постановляє, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням до другого заявника наручників у Ладижинській виправній колонії;
10. Постановляє, що було порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту щодо скарг другого заявника на відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою;
11. Постановляє, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро першому заявнику, пану Олександру Вікторовичу Іванову, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 9 800 (дев'ять тисяч вісімсот) євро сину другого заявника, пану Павлу Володимировичу Кашубі, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (iii) 650 (шістсот п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись першому заявнику, в якості відшкодування судових та інших витрат, які мають бути сплачені на банківський рахунок колишнього представника першого заявника, пана Ігоря Карамана;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
12. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КАРПИЛЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF KARPYLENKO V. UKRAINE**

(Заява № 15509/12)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 лютого 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

11/05/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Карпиленко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ханлар Хаджієв (*Khanlar Hajiyev*),

Ерік Мьосе (*Erik Møse*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 19 січня 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

634. Справу було розпочато за заявою (№ 15509/12), яку 8 березня 2012 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Зоя Миколаївна Карпиленко (далі – заявниця).

635. Інтереси заявниці представляв пан О.В. Заруцький, адвокат, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

636. Заявниця стверджувала, що її син під час тримання під вартою зазнав жорстокого поводження, та що у зв'язку з цим на національному рівні не було проведено ефективного розслідування. Вона також скаржилась, що під час тримання його під вартою йому не було надано належного лікування та обвинувачувала в його смерті органи влади. Насамкінець, заявниця скаржилась на відсутність у її розпорядженні ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку із зазначеними вище скаргами.

637. 6 січня 2014 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

638. Заявниця народилася у 1957 році і проживає у м. Київ.

А. Стверджуване жорстоке поводження із сином заявниці під час його тримання під вартою, відповідне розслідування та пов'язані з цим події

639. 26 грудня 2009 року двадцятип'ятирічного сина заявниці К., було затримано працівниками Шевченківського РУ ГУ МВС України у м. Києві за підозрою у вчиненні грабежу.

640. 27 грудня 2009 року К. пройшов медичний огляд, в результаті якого у нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень.

641. 29 грудня 2009 року Шевченківський районний суд м. Києва (далі – Шевченківський суд) обрав йому запобіжний захід у вигляді взяття під варту.

642. 30 грудня 2009 року К. було поміщено до Київського слідчого ізолятора (далі – СІЗО).

643. 22 березня 2010 року він звернувся до суду зі скаргою на те, що слідчий застосував до нього фізичне насильство та психологічний тиск з метою змусити його зізнатися у вчиненні злочину, якого він не вчиняв. Його скаргу було направлено до прокуратури Шевченківського району м. Києва (далі – Шевченківська прокуратура).

644. О 9 год 30 хв 10 квітня 2010 року К. було госпіталізовано до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги, в якій йому було діагностовано закриту травму живота, розрив селезінки, позачеревну гематому, закриту травму грудної клітки, розрив тканин правої легені, лівосторонню пневмонію, посттравматичну анемію, геморагічний шок IV ступеня (найбільш тяжкий за шкалою від одного до чотирьох, наслідком якого є крововтрата більше 40%).

645. 10 та 12 квітня 2010 року у зв'язку з вищезазначеними ушкодженнями К. двічі оперували, йому було видалено селезінку.

646. У невизначену дату заявниця подала скаргу до органів прокуратури на те, що 8 квітня 2010 року у СІЗО її сину було заподіяно тілесні ушкодження.

647. 23 квітня 2010 року Шевченківська прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції у зв'язку з жорстоким поводженням з К. у зв'язку з відсутністю в їх діях складу злочину.

648. 28 квітня 2010 року К. був виписаний з лікарні та поміщений до медичної частини СІЗО, в якій перебував до 18 червня 2010 року.

649. 3 червня 2010 року ГУ МВС України у м. Києві завершило службове розслідування у зв'язку зі скаргою заявниці щодо стверджуваного жорстокого поводження з її сином, за результатами якої її скарги були визнані необґрунтованими.

650. 8 червня 2010 року у газеті «Сьогодні», яка виходить у Київській області, було опубліковано статтю під назвою «Нехороший участок», в якій розповідалося про стверджуване жорстоке поводження з сином заявниці у Шевченківському районному управлінні міліції навесні 2010 року. Автор посилався, зокрема, на твердження одного з сусідів К. по камері. Схожу за змістом статтю під назвою «Новое ЧП в Шевченковском РУВД» було опубліковано в Інтернет-виданні «Левый берег».

651. 10 червня 2010 року Шевченківська прокуратура скасувала свою постанову від 23 квітня 2010 року та визнала необхідність продовження подальшого розслідування справи. Якщо докладніше, то К. мав бути допитаний щодо того, хто саме піддав його жорсткому поводженню у СІЗО у квітні 2010 року.

652. 10 червня 2010 слідчий також допитав сина заявниці К. стверджував, що 26 грудня 2009 року при затриманні працівники міліції били його у живіт. Він також стверджував, що слідчий, у провадженні якого перебувала справа, у березні 2010 року одного разу також вдарив його у живіт. Згідно з твердженнями К. внаслідок цих двох випадків побиття 10 квітня 2010 року виникла необхідність у його терміновому лікуванні. К. стверджував, що не може зрозуміти, чому його матір заявила, що його було піддано жорсткому поводженню 8 квітня 2010 року (див. пункт 13).

653. 21 червня 2010 року був також допитаний слідчий, у провадженні якого перебувала кримінальна справа щодо К. Він заперечив, що коли-небудь бачив К. у березні 2010, не кажучи вже про заподіяння йому тілесних ушкоджень.

654. 8 липня 2010 року Шевченківська прокуратура знову винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо зазначених працівників міліції у зв'язку з відсутністю в їх діях складу злочину. У постанові про відмову в порушенні кримінальної справи зазначалося, що К. впродовж тримання його під вартою не подавав скарг на будь-яке жорстоке поводження, а в ході його медичного огляду 27 грудня 2009 року не було виявлено жодних тілесних ушкоджень (див. пункт 7). Під час госпіталізації 10 квітня 2010 року К. повідомив лікарю, що приблизно за три дні до того йому було заподіяно тілесні ушкодження, а лікар потім заявив слідчому, що тілесні ушкодження К. було спричинено не більше ніж за два дні до його госпіталізації. Згідно з медичною картою стаціонарного хворого тілесні ушкодження у К. було спричинено ударами тупим предметом від однієї до дванадцяти

годин до моменту доставлення до лікарні (тобто впродовж ночі з 9 до 10 квітня 2010 року). На підставі зазначеної інформації Шевченківська прокуратура дійшла висновку про необґрунтованість тверджень К. про жорстоке поводження.

655. 3 серпня 2010 посадова особа прокуратури м. Києва, до якої тим часом з невідомих причин було передано матеріали перевірки, також допитала К. Цього разу він стверджував, що зазнав жорстокого поводження лише 26 грудня 2009 року, а після цього жорстоке поводження до нього не застосовувалося.

656. 25 серпня 2010 року було також допитано одинадцять осіб, що перебували у СІЗО в одній камері з К. Вони показали, що вночі з 9 на 10 квітня 2010 року він погано почувався та вранці 10 квітня 2010 року йому було викликано карету швидкої медичної допомоги. Вони також повідомили, що ніхто не застосовував до нього насильства та не чинив на нього психологічний тиск.

657. 9 вересня 2010 року в рамках перевірки був допитаний фельдшер СІЗО, який на час подій чергував у медичній частині. Він показав, що о 8 год 45 хв 10 квітня 2010 року його було викликано до камери № 36, в якій перебував К. К. скаржився на слабкість, запаморочення та затьмарений зір. На жодне жорстоке поводження він не скаржився, а в результаті візуального огляду жодних тілесних ушкоджень виявлено не було. У нього був низький кров'яний тиск. Фельдшер показав, що він надав К. необхідну медичну допомогу та повідомив чергового лікаря про те, що трапилося. Лікар, який чергував на час подій, надав схожі покази.

658. 22 жовтня 2010 року посадова особа з прокуратури м. Києва допитала лікарів швидкої медичної допомоги, які виїжджали на виклик і надавали допомогу К. Вони не пам'ятали обставин.

659. 4 листопада 2010 року К. знову був допитаний у прокуратурі м. Києва. Він показав, що працівники Шевченківського районного управління міліції після його затримання 26 грудня 2009 року застосували до нього фізичне насильство. Він вважав, що раптове погіршення стану його здоров'я 10 квітня 2010 року було наслідком зазначеного жорстокого поводження.

660. 3 8 листопада 2010 року до 28 січня 2011 року проводилася судово-медична експертиза медичної картки К. з метою точного з'ясування обставин та часу завдання йому тілесних ушкоджень та ступеню їхньої тяжкості. Експерт дійшов висновку, що К. зазнав незначної травми селезінки приблизно за місяць до моменту проведення хірургічної операції – приблизно 10 березня 2010 року. Більш конкретно, він зазнав розриву паренхіматозних тканин селезінки, що не становило серйозної небезпеки та саме загоюється. Проте за дванадцять годин до хірургічного втручання (близько 4 год ранку 10 квітня 2010 року) К. зазнав тяжкої закритої травми живота, спричиненої внаслідок удару тупим предметом. У результаті цього у нього виник гемоперитонеум, він зазнав неповного розриву діафрагми та травми селезінки.

661. 29 грудня 2010 року син заявниці підписав довіреність, якою доручав панові Заруцькому (адвокату, який представляв заявника у Суді – див. пункт 2) представляти його інтереси у провадженні в Суді. Проте того разу він не подав до Суду заяви. Згідно з твердженнями заявниці, її син мав намір подати заяву як щодо жорстокого з ним поводження, так і щодо розслідування його тверджень про зазначене поводження.

662. У лютому 2011 року адвокат К. оскаржив постанову про відмову в порушенні кримінальної справи від 8 липня 2010 року (див. пункт 21) до прокуратури м. Києва та до Шевченківського суду. Він доводив, зокрема, що походження тілесних ушкоджень у К. під час його перебування під контролем органів влади не було пояснено.

663. 10 березня 2011 року прокуратура м. Києва, посилаючись на висновки акту судово-медичної експертизи від 28 січня 2011 року (див. пункт 26), порушила кримінальну справу за фактом спричинення К. тяжких тілесних ушкоджень невідомими особами. Розслідування було доручено Шевченківському районному управлінню міліції.

664. 7 липня 2011 року Шевченківський суд скасував постанову Шевченківської прокуратури від 8 липня 2010 року та повернув матеріали справи на додаткову перевірку.

665. 3 31 травня до 25 серпня 2011 року було проведено ще одну судово-медичну експертизу. Ця експертиза підтвердила висновки попередньої експертизи від 28 січня 2011 року (див. пункт 27), але в її висновку додатково зазначалося, що серед можливих причин тілесних ушкоджень неможна виключати падіння.

666. 26 серпня 2011 року Шевченківська прокуратура винесла ще одну постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції у зв'язку з відсутністю в їх діях складу злочину.

667. 30 вересня 2011 року К. було визнано потерпілим у кримінальній справі, порушеній 10 березня 2011 року. У ту ж дату слідчий Шевченківського районного управління міліції допитав його. К. наполягав на своїй попередній версії подій, а саме на тому, що жорстоке з ним поводження складалося з двох епізодів: працівники Шевченківського районного управління міліції застосували до нього фізичне насильство після його затримання 26 грудня 2009 року, а наприкінці березня слідчий, у провадженні якого перебувала його справа, один раз вдарив його у живіт.

668. 30 вересня 2011 року адміністрація СІЗО надіслала слідчому список персоналу, який чергував у ніч з 9 на 10 квітня 2010 року. Щодо списку осіб, які на той час перебували в одній камері з К., адміністрація повідомила слідчого, що ці відомості не збереглися.

669. 7 листопада 2011 року К., якого перевели з СІЗО до закладу охорони здоров'я МОЗ України, та який хворів на ВІЛ-інфекцію, туберкульоз та низку інших супутніх захворювань, помер (див. пункти 43–51).

670. У невідому дату у листопаді 2011 року заявницю було визнано правонаступницею К. у кримінальній справі за фактом жорстокого з ним поводження. Її інтереси представляв той самий адвокат, який до цього представляв інтереси К.

671. 9 грудня 2011 року начальник Шевченківського районного управління міліції повідомив адвоката заявниці про хід кримінальної справи, порушеної 10 березня 2011 року (див. пункт 30).

672. 30 березня 2012 року заявниця звернулася до Шевченківського районного управління міліції із запитом про хід розслідування.

673. 31 липня 2012 року слідче управління ГУМВС України у м. Києві повідомило їй, що слідчого, у провадженні якого перебувала справа, було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за ненадання відповіді на зазначений вище запит.

674. Залишається нез'ясованим, чи проводилися у період з 2012 року до 2014 року будь-які слідчі дії.

675. 7 березня 2014 року слідчий Шевченківського районного управління міліції вніс до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про застосування до К. фізичного насильства, яким йому було спричинено тяжкі тілесні ушкодження. Це був новий порядок порушення кримінальної справи згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України від 19 листопада 2012 року.

В. Інші питання, що стосуються стану здоров'я сина заявниці та лікування, що надавалося йому під час тримання під вартою

676. З 14 до 17 травня, а також з 18 до 23 червня 2010 року під час перебування у СІЗО заявник, на його прохання, проходив обстеження у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом. Обидва рази у нього було встановлено позитивний результат на ВІЛ-інфекцію.

677. Згідно з інформацією, наданою Урядом, з 24 червня 2010 року до 20 квітня 2011 року стан здоров'я К. був стабільним та він не просив про надання йому медичної допомоги.

678. 20 квітня 2011 року К. було зроблено рентгенографію легень та вперше діагностовано туберкульоз правої легені. Залишається нез'ясованим, на якій стадії розвитку був туберкульоз. Згідно з відомостями, наданими Урядом, йому було призначено профілактичне лікування строком від двох до трьох місяців.

679. 23 травня 2011 року захисник К. звернувся до керівництва СІЗО із запитом про стан здоров'я його клієнта. Він просив, зокрема, роз'яснити, чи було К. діагностовано туберкульоз під час тримання його під вартою, та надати йому копії відповідних документів.

680. 8 червня 2011 року заступник начальника СІЗО та начальник медичної частини СІЗО надіслали відповідь, зазначивши, що в результаті проведення запланованої у той день рентгенографії, К. було діагностовано інфільтративний туберкульоз правої легені та переведено на лікування до медичної частини СІЗО. У ще одному листі (від 28 листопада 2011 року) керівництва СІЗО адвокату заявниці (див. також пункт 52) зазначалося, що 8 червня 2011 року К. також було діагностовано ВІЛ-інфекцію, хронічний гастрит, гепатит у стадії ремісії та наркотичну залежність. На додаток було вказано, що він у стані відновлення після видалення селезінки.

681. Згідно з витягом з медичної картки К. у період з червня до жовтня 2011 року його неодноразово оглядали лікарі СІЗО. Кожен запис починається із твердження, що скарги К. залишаються незмінними, але на що він скаржиться, не зазначається. У записах від 28 липня та 9 вересня 2011 року також зазначено, що К. скаржився на слабкість. Крім того, у картці було задокументовано, що на оглядах 7 липня та 15 жовтня 2011 року К. скаржився на відхаркування гнійного мокротиння. З 18 жовтня 2011 почало спостерігатися погіршення стану здоров'я К. 20 жовтня 2011 року йому було викликано карету швидкої медичної допомоги.

682. Як зазначалося у листі, надісланому керівництвом СІЗО 28 листопада 2011 року у відповідь на запит адвоката заявниці від 13 жовтня 2011 року, К. пройшов рентгенографію, яка показала, що лікування його туберкульозу проходить успішно. Було прийнято рішення продовжити курс лікування.

683. 20 жовтня 2011 року К. було доправлено до Київської міської клінічної лікарні № 5, де йому було поставлено такі діагнози: інфільтративний туберкульоз правої легені, ВІЛ-інфекцію у невідновленій стадії, спричинений ВІЛ менінгіт, хронічний гепатит та гастрит у стадії ремісії. Було також вказано, що К. у стані відновлення після видалення селезінки.

684. 7 листопада 2011 року К. помер у лікарні.

685. У листі від 28 листопада 2011 року на адресу адвоката заявниці керівництво СІЗО зазначило, що воно раніше просило Апеляційний суд м. Києва, який розглядав кримінальну справу щодо К., або прискорити розгляд цієї справи, або звільнити К. з-під варти за станом здоров'я. Проте керівництво СІЗО відповіді на це не отримало.

С. Розслідування смерті сина заявниці

686. 8 листопада 2011 року слідчий Святошинського районного управління ГУ МВС України у м. Києві оглянув у лікарні труп К. Згідно з протоколом «огляду місця події» слідів насильницької смерті виявлено не було.

687. Тієї ж дати заявниця попросила міліцію перевезти труп до моргу з метою встановлення причин смерті.

688. Згідно зі свідцтвом про смерть К., виданим 10 листопада 2011 року, його смерть настала внаслідок гострої серцевої недостатності, ВІЛ та численних супутніх захворювань.

689. В акті розтину, який також було складено 10 листопада 2011 року, зазначалося, що безпосередніми причинами смерті були набряк-набувнявння головного мозку, легенево-серцева недостатність, як наслідок «явно вираженої автоінтоксикації, внаслідок криптококового менінгоенцефаліту, крупновогнищевої зливної субтотальної двобічної пневмонії та вогнищевого туберкульозу легень хворого, що страждав на ВІЛ-інфекцію та ін'єкційну наркоманію». В протоколі також зазначалося, що у К. були «шокові нирки», хахексія, орофарингеальний кандидоз, зерниста дистрофія тканин нирок, серцевого м'яза та печінки.

690. Заявниця подала скаргу до органів прокуратури з приводу передчасної смерті її сина та просила розслідувати її.

691. 16 листопада 2011 року Святошинське РУ ГУ МВС України у м. Києві відмовило в порушенні кримінальної справи за зазначеною скаргою, дійшовши висновку про відсутність події злочину.

692. 23 грудня 2011 року прокуратура Святошинського району м. Києва скасувала зазначену постанову на тій підставі, що вона ґрунтувалася на поверховому розслідуванні.

693. 31 грудня 2011 року слідчий знову виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за фактом смерті К. Посилаючись на протокол огляду місця події від 8 листопада 2011 року та на лікарське свідоцтво про смерть від 10 листопада 2011 року (див. пункти 53 та 55), він вважав, що причетність третьої сторони до смерті К. відсутня.

694. 16 липня 2012 року заявниця подала до Генеральної прокуратури України скаргу на неефективність розслідування. Вона доводила, зокрема, що оцінки належності та доцільності медичної допомоги, що надавалася її синові проведено не було. Вона зазначила, що не велося спостереження за перебігом у К. ВІЛ-інфекції. Більше того, хоча діагностована ВІЛ-інфекція припускала наявність високого ризику захворювання на туберкульоз, К. не призначалась рентгенографія ще впродовж майже року після того, як результати тестування на ВІЛ виявилися позитивними. Заявниця також скаржилася, що проміжки часу між проведенням рентгенографії були надмірно довгими. Таким чином, після проведення рентгенографії 6 червня 2011 року К. згодом не проходив рентгенографію до 13 жовтня 2011 року, хоча рентгенографію слід було робити кожні два місяці. Більше того, лікування туберкульозу у К. успішним не було, воно було тривалим, а стійкість організму К. до призначених медичних препаратів ніхто не перевіряв. Насамкінець, заявниця скаржилась, що органи влади не надали їй усієї інформації щодо стану здоров'я її сина, коли він ще був живий, незважаючи на численні запити, подані її адвокатом. Зокрема, вона дізналася про ВІЛ-інфекцію у свого сина лише після його смерті.

695. 20 липня 2012 року Генеральна прокуратура України передала згадану скаргу до прокуратури м. Києва.

696. 15 серпня 2012 року прокуратура Святошинського району надіслала заявниці листа, в якому зазначалося, що її скарга щодо смерті її сина та неадекватної, як стверджувалося, медичної допомоги, яка йому надавалася, вже перевірялася. Внаслідок цього 31 грудня 2011 року було вирішено, що підстави для порушення кримінальної справи відсутні (див. пункт 60). Залишається нез'ясованим, чи оскаржила це рішення заявниця.

697. У матеріалах справи відсутні відомості щодо подальшого перебігу подій.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

698. Відповідні положення національного законодавства та численні міжнародні та внутрішньодержавні документи наведено у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява № 40512/13, пп. 40-53 і 55-56, від 22 жовтня 2015 року).

699. Більше того, відповідно до Клінічних протоколів лікування захворювань на ВІЛ-інфекцію/СНІД та догляд за хворими Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), затверджених у 2007 році, первинне обстеження пацієнта повинно включати: підтвердження ВІЛ-інфекції із встановленням, якщо можливо, ймовірного часу інфікування; докладний особистий, та сімейний анамнези, історію захворювання, фізичний огляд, лабораторні та інші дослідження; спеціальні обстеження, необхідності якщо доцільно; стадії та встановлення стадії захворювання та стану імунної системи. Встановлення клінічної стадії захворювання (III або IV стадія) та аналіз крові на кількість клітин CD4 (імунологічне обстеження) є найкращими первинними маркерами при вирішенні питання, чи потрібно розпочинати АРТ (антиретровірусну терапію). Проведення АРТ вважається головним компонентом лікування ВІЛ-інфікованих осіб.

700. У 2010 році ВООЗ видала переглянуту та оновлену версію настанов з «Антиретровірусної терапії ВІЛ-інфекції у дорослих та підлітків: Методологічні рекомендації у сфері охорони здоров'я». Переглянутий документ передбачає, що усі ВІЛ-інфіковані підлітки та дорослі, у яких кількість клітин CD4 становить 350 клітин/мм³ або менше, мають розпочинати АРТ незалежно від наявності або відсутності клінічних симптомів. Особи з тяжким перебігом захворювання або на його пізній клінічній стадії (клінічна стадія ВООЗ III або IV) мають розпочинати АРТ незалежно від кількості у них клітин CD4. Для оптимізації догляду на стадії перед АРТ та контролю за перебігом курсу АРТ усім пацієнтам повинен бути доступний аналіз крові на кількість клітин CD4. Для підтвердження підозри про те, що курс лікування виявився невдалим, рекомендується дослідження концентрації вірусу у крові. Незалежно від кількості клітин CD4, пацієнти які мають як ВІЛ-інфекцію, так і туберкульоз, мають розпочинати АРТ якомога швидше після початку лікування туберкульозу.

701. У червні 2013 року ВООЗ також оприлюднила «Консолідовані настанови з використання антиретровірусних препаратів для лікування та профілактики ВІЛ-інфекції». У цих настановах також зазначалося, зокрема, що туберкульоз був «найбільш поширеною небезпечною для життя опортуністичною інфекцією та головною причиною смертності серед ВІЛ-інфікованих осіб».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

702. Заявниця скаржилась на те, що органи влади не надали її синові належної медичної допомоги під час його тримання під вартою, а отже несуть відповідальність за його смерть. Вона також скаржилась на те, що розслідування обставин його смерті не було ані адекватним, ані ефективним.

703. Суд вважає, що зазначені скарги слід розглядати за статтею 2 Конвенції, відповідна частина якої передбачає таке:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. ...»

A. Прийнятність

704. Уряд зазначив, що заявниця не оскаржила постанову слідчого про відмову в порушенні кримінальної справи з цього питання від 31 грудня 2011 року (див. пункти 60 та 63). Отже, Уряд стверджував, що вона не вичерпала ефективних національних засобів юридичного захисту перед поданням заяви до Суду, що суперечить пункту 1 статті 35 Конвенції. Альтернативно, Уряд стверджував, що ці скарги є очевидно необґрунтованими.

705. Заявниця наполягала на своїй скарзі, згідно з якою проведено на національному рівні розслідування обставин смерті її сина не може вважатися ефективним, і таким чином це звільняє її від обов'язку скористатися запропонованим Урядом засобом юридичного захисту.

706. Суд попередньо зазначає, що у разі, коли висувається твердження про порушення права на життя, конвенційні установи приймають заяви від родичів померлих (див. рішення у справі «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява № 29971/04, п. 94, від 18 грудня 2008 року, з подальшими посиланнями). Отже, заявниця, яка є матір'ю померлого, має право на отримання статусу потерпілої від стверджуваних порушень статті 2 Конвенції.

707. Суд повторює, що правило вичерпання національних засобів юридичного захисту, яке міститься в пункті 1 статті 35 Конвенції, зобов'язує заявників спочатку використати засоби юридичного захисту, які зазвичай доступні й достатні у національному законодавстві, щоб мати змогу на отримання відшкодування за стверджувані порушення. Існування таких засобів юридичного захисту має бути достатньо певним як в теорії, так і на практиці, оскільки без цього їм бракуватиме належної доступності та ефективності. Пункт 1 статті 35 Конвенції також вимагає, щоб скарга, призначена для подання до Суду, була подана – принаймні по суті – до відповідного національного органу та з дотриманням формальних вимог та строків, встановлених національним законодавством, але не зобов'язує користатися засобами юридичного захисту, які є неадекватними або неефективними (див. рішення у справі «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*), від 16 вересня 1996 року, пп. 65–67, *Reports of Judgments and Decisions* 1996IV).

708. Що стосується заперечення Уряду, Суд зауважує, що воно порушує питання щодо ефективності кримінального розслідування при встановленні фактів щодо подій, на які подала скаргу заявниця, а також відповідальності за ці події. Отже, це заперечення безпосередньо пов'язане із суттю її скарги за процесуальним аспектом статті 2 Конвенції. За цих обставин Суд долучає заперечення Уряду до суті скарги заявниці.

709. Суд також зазначає, що ця частина скарги не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Стверджувана нездатність органів влади України забезпечити захист права К. на життя

710. Заявниця стверджувала, що її син під час тримання його під вартою, помер у зв'язку з тим, що не отримувач вчасної та належної медичної допомоги. Конкретніше, вона доводила, що у зв'язку з його ВІЛ-інфекцією, за ним не велося жодного медичного спостереження та йому не надавалося лікування. Заявниця також скаржилась, що після того, як результати тестування К. на ВІЛ-інфекцію виявилися позитивними, майже впродовж року йому не було проведено рентгенографію легень, а така затримка була надмірною. Зважаючи на те, що туберкульоз часто провокується ВІЛ-інфекцією, на її думку, цілком ймовірно, що до моменту, коли її синові було поставлено діагноз, він вже довгий час хворів на туберкульоз. Заявниця також піддала критиці курс лікування туберкульозу, який згодом було призначено К. Деталі цієї її скарги викладені у пункті 61. Як впливає з відомостей, зазначених у згаданому пункті, ця скарга вже подавалася нею на національному рівні.

711. Уряд вважав, що стану здоров'я К. приділялася належна увага. Уряд зауважив, що його неодноразово оглядали лікарі та що йому призначалися відповідні курси лікування, які він отримувач.

712. Стосовно затриманих осіб Суд неодноразово наголошував, що вони перебувають у вразливому становищі, та, що державні органи влади зобов'язані захищати їхні здоров'я та благополуччя (див. рішення у справах «Науменко проти України» (*Naumenko v. Ukraine*), заява № 42023/98, п. 112, від 10 лютого 2004 року, та «Дзецяк проти Польщі» (*Dzieciak v. Poland*), заява № 77766/01, п. 91, від 9 грудня 2008 року). Це означає, що на органи влади покладено обов'язок надавати ув'язненим особам усю необхідну допомогу для захисту їхнього життя (див. рішення у справах «Таїс проти Франції» (*Tais v. France*), заява № 39922/03, п. 98, від 1 червня 2006 року, та «Гуйлу проти Туреччини» (*Huyulu v. Turkey*), заява № 52955/99, п. 58, від 16 листопада 2006 року).

713. Крім того, органи влади повинні звітувати про лікування людей, позбавлених ними свободи. У разі, якщо ув'язнена особа помере внаслідок хвороби, держава повинна надати як розумне пояснення причини смерті, так й докладні відомості щодо наданого зазначеній особі лікування перед тим, як вона померла (див. згадане рішення у справі «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), п. 104).

714. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що син заявниці помер 7 листопада 2011 року від низки супутніх ВІЛ-інфекції захворювань, перебуваючи під вартою та під контролем органів влади з 26 грудня 2009 року. Для того, щоб встановити, чи дотрималась держава-відповідач свого обов'язку захищати життя особи за статтею 2 Конвенції, чи ні, Суд повинен розглянути питання, чи зробили відповідні національні органи влади усе достатньою мірою можливе, добросовісно та вчасно, для того, щоб запобігти результату смерті особи. Те, чи могли б зусилля органів влади у принципі запобігти цим фатальним наслідкам, чи ні, не є вирішальним для розгляду питання дотримання державою позитивного обов'язку захистити здоров'я та життя сина заявниці (див. рішення у справі «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява № 28005/08, п. 180, від 14 березня 2013 року).

715. Суд зауважує, що К. впродовж перебування під вартою мав кілька проблем зі здоров'ям. У квітні 2010 року йому двічі робились хірургічні операції у зв'язку з травмами, яких він зазнав за нез'ясованих обставин (див. пункти 11 та 12), та йому було видалено селезінку. До 18 червня 2010 року він перебував на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я МОЗ, а потім – у медичній частині СІЗО. Немає свідчень того, що лікування було невідповідним або що тілесні ушкодження врешті-решт призвели до погіршення стану здоров'я К.

716. Проте Суд зазначає, що 17 травня 2010 року результати тестування сина заявниці на ВІЛ-інфекцію виявилися позитивними, та цей діагноз був підтверджений 23 червня 2010 року. Безспірно, органи влади знали про те, що він є ВІЛ-інфікованим. З огляду на рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я, наведені у пункті 68, та на стандарти, ухвалені на національному рівні, в наявних у Суду матеріалах справи немає свідчень того, що коли-небудь проводилося імунологічне дослідження захворювання К. за допомогою аналізу крові на кількість клітин CD4, або що він у зв'язку з цим захворюванням отримав яке-небудь лікування.

717. Більше того, як підтвердив Уряд, після того, як результати тестування К. на ВІЛ виявилися позитивними, його фактично залишили без жодного медичного спостереження на строк близько десяти місяців, доки 20 квітня 2011 року він не пройшов рентгенографію (див. пункти 43-45). Навіть якщо К., як доводив Уряд, на це не скаржився, забезпечити належне спостереження за станом його здоров'я було обов'язком органів влади, зважаючи на серйозність його діагнозу та властивий йому ризик виникнення супутніх захворювань.

718. Суд зазначає, що рентгенографія (яку згодом було проведено 20 квітня 2011 року) також виявила, що К. хворий на туберкульоз легень, та у нього також було діагностовано хронічний гастрит та гепатит у стадії ремісії.

719. Як було визнано органами влади України у звіті в рамках Об'єднаної Програми Організації Об'єднаних Націй з питань ВІЛ/СНІД за звітний період з січня 2010 року до грудня 2011 року, «найбільш поширеним СНІД-індикаторним захворюванням в Україні, як і раніше, залишається туберкульоз, який виявлено в 5 745 (62,5%) випадках з 9 189 нових випадків СНІД.» (див. згадане рішення у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov*), п. 51).

720. Саме у період, який охоплювався згаданим звітом, результати тестування К., який тримався під вартою, на ВІЛ виявилися позитивними, та його було залишено без усякого лікарського догляду на строк близько десяти місяців, після чого у нього було діагностовано туберкульоз, та зрештою – через шість з половиною місяців – він помер від пов'язаних з ВІЛ-інфекцією захворювань.

721. У зв'язку з цим Суд зазначає, що ВООЗ також рекомендував розпочинати антиретровірусну терапію пацієнтам, інфікованим ВІЛ та туберкульозом, якомога скоріше після початку лікування туберкульозу (див. рішення у справі «Е.А. проти Росії» (*E.A. v. Russia*), заява № 44187/04, п. 35, від 23 травня 2013 року). У цій справі питання застосування до К. антиретровірусної терапії ніколи не розглядалося, не говорячи вже про призначення йому зазначеного курсу лікування.

722. Щодо лікування К. від туберкульозу Суд має лише дуже обмежену інформацію. Залишається нез'ясованим, які ліки йому надавалися та чи перевірялася коли-небудь стійкість його організму до них. Хоча керівництво СІЗО повідомило адвоката заявниці про те, що проведена К. 13 жовтня 2011 року рентгенографія показала, що лікування його від туберкульозу протікає успішно, подальші події явно суперечили точності цієї заяви, оскільки менше ніж через тиждень, 18 жовтня 2011 року, стан здоров'я К. погіршився такою мірою, що необхідно стала його термінова госпіталізація. Він помер 7 листопада 2011 року – менше ніж через місяць.

90. Суд у низці справ вже звертався до питання неналежної медичної допомоги ВІЛ-інфікованим особам, які перебувають в установах тримання під вартою та виконання покарань України (див., наприклад, згадане рішення у справі «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*); рішення у справі «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, від 20 травня 2010 року, і згадане рішення у справі «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*).

91. Так само Суд встановлював порушення статті 3 Конвенції внаслідок неефективної медичної допомоги та неналежного захисту від туберкульозу в установах тримання під вартою та виконання покарань (див., наприклад, рішення у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 97-102, від 25 жовтня 2007 року; згадане рішення у справі «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*, пп. 63-68; рішення у справах «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), заява № 5203/09, п. 72, від 15 грудня 2011 року; та «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява № 42184/09, пп. 142-150, від 11 грудня 2014 року).

92. У цій справі, зважаючи на затримки та серйозні недоліки при встановленні діагнозу та лікуванні сина заявниці від ВІЛ-інфекції, туберкульозу та супутніх захворювань, Суд не вважає, що органи влади належним чином виконали свій позитивний обов'язок щодо захисту здоров'я та життя сина заявниці. Як Суд вже встановив у пункті 81, питання того, чи могли їхні зусилля у принципі запобігти цим фатальним наслідкам чи ні, для цього висновку не є вирішальним.

93. Отже, Суд доходить висновку, що було порушення матеріально-правового аспекту статті 2 Конвенції.

2. Стверджуване непроведення належного розслідування обставин смерті К.

94. Уряд доводив, що розслідування обставин смерті сина заявниці було оперативним та ретельним. У зв'язку з цим він зауважив, що огляд місця події було проведено наступного дня після смерті, а невдовзі після цього було складено акт розтину. На думку Уряду, невстановлення причетності до смерті К. третіх осіб не може вважатися свідченням неефективності розслідування.

95. Заявниця наполягала на своїй скарзі.

96. Суд неодноразово встановлював, що якщо було втрачено життя за обставин, що потенційно зачіпають відповідальність держави, стаття 2 Конвенції передбачає обов'язок держави забезпечувати усіма наявними способами адекватне слідче або судове, або інше реагування. Головною метою такого розслідування має бути встановлення фактів, забезпечення чіткого дотримання національного законодавства, яке захищає право на життя, та – у випадках, які стосуються представників держави або державних органів, – встановлення будь-яких винних осіб для притягнення їх до відповідальності (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Пірсон проти Сполученого Королівства» (*Pearson v. the United Kingdom*), заява № 40957/07, п. 67, від 13 грудня 2011 року, з подальшими посиланнями). Це стосується зокрема тих випадків, коли особа, яка перебуває під вартою, помирає за підозрілих обставин (навіть якщо явною причиною смерті є захворювання), за яких виникає питання того, чи дотрималась держава свого позитивного обов'язку щодо захисту права зазначеної особи на життя (див. рішення у справі «Слімані проти Франції» (*Slimani v. France*), заява № 57671/00, пп. 30 та 34, ЕЧПР 2004-IX (витяги); згадане рішення у справі «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), п. 115; рішення у справі «Геппа проти Росії» (*Geppa v. Russia*), заява № 8532/06, п. 71, від 3 лютого 2011 року; та рішення у справі «Махарадзе та Сіхарулідзе проти Грузії» (*Makharadze and Sikharulidze v. Georgia*), заява № 35254/07, п. 87, від 22 листопада 2011 року). У цьому контексті швидкість та розумна оперативність є тим, що само собою зрозуміло. Будь-який недолік слідства, який ставить під загрозу його здатність відтворити обставини справи або встановити винну особу, найімовірніше, суперечитиме вимозі ефективності (див., наприклад, рішення у справі «Дзеціак проти Польщі» (*Dzieciak v. Poland*), заява № 77766/01, п. 105, від 9 грудня 2008 року, з подальшими посиланнями).

97. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд вважає, що за статтею 2 Конвенції виник процесуальний обов'язок розслідувати обставини смерті сина заявниці (див. згадані рішення у справах «Слімані проти Франції» (*Slimani v. France*), пп. 29-34, та «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), п. 117).

98. Суд зазначає, що міліція дійсно оперативно виконала певні слідчі дії. 8 листопада 2011 року, наприклад, міліцією було оглянуто труп К. та зроблено висновок про відсутність ознак насильницької смерті. Проте будь-якої підозри щодо насильницької смерті ніколи не виникло. В дослідження акті розтину від 10 листопада 2011 року зазначалося, що К. помер від низки захворювань, пов'язаних з ВІЛ. Відповідно, ефективне розслідування обставин його смерті мало означати оцінку якості наданого лікування. Саме це питання й було ключовою скаргою заявниці, на підтвердження якої вона надала доволі докладні твердження, які перевірки заслуговували на ретельну перевірку (див. пункт 61). Проте питання лікування К. було залишено без розгляду. З матеріалів справи не випливає, що після його смерті медичні документи докладно розглядалися або що були допитані медичні працівники цивільного закладу охорони здоров'я МОЗ, які лікували його, або персонал СІЗО. Не беручи до уваги факти та скарги заявниці, органи влади трималися своєї лінії аргументації стосовно того, що ніхто не вбивав К. у лікарні, де він проходив курс лікування і помер.

99. З огляду на наведені вище міркування Суд доходить висновку, що органи влади не провели ретельного та ефективного розслідування тверджень про те, що смерть сина заявниці була спричинена неналежним лікуванням після майже двох років, проведених під вартою.

100. Таким чином, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, які він попередньо долучив до суті скарги (див. пункт 75), оскільки Суд вважає, що навіть якщо заявницю було належним чином і вчасно повідомлено про постанову від 31 грудня 2011 року, їй неможна дорікати у тому, що вона не добивалася повторюваного відновлення розслідування, яке, як було встановлено, було неефективним, та встановлює, що було також порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

101. Заявниця скаржилася, що її син зазнав жорстокого поведження, перебуваючи під вартою, та що у зв'язку з цим на національному рівні не було проведено ефективного розслідування. Вона посилалася на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1. *Locus standi*

102. Хоча держава-відповідач не подала жодних заперечень з приводу юрисдикції Суду щодо критерію *ratione personae*, Суд за власною ініціативою вирішує, що це питання вимагає розгляду (див. рішення у справі «Сейдіч та Фінци проти Боснії і Герцеговини» (*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*) [ВП], заяви №№ 27996/06 та 34836/06, п. 27, ECHR 2009).

(a) Загальні принципи практики Суду

103. За статтею 34 Конвенції заявник має право вважатися «потерпілим від... порушення прав, викладених у Конвенції...». Для того, щоб бути визнаною потерпілим, особа повинна безпосередньо постраждати від оскаржуваного заходу (див. рішення у справі «Бурден проти Сполученого Королівства» (*Burden v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 13378/05, п. 33, ECHR 2008). Суд тлумачить концепцію «потерпілого» самостійно та незалежно від таких національних концепцій, як ті, що стосуються зацікавленості та дієздатності (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Санлес Санлес проти Іспанії» (*Sanles Sanles v. Spain*), no. 48335/99, ECHR 2000XI).

104. Цей критерій не може застосовуватися у жорсткий, механічний та негнучкий спосіб (див. рішення у справі «Карнер проти Австрії» (*Karner v. Austria*), заява № 40016/98, п. 25, ECHR 2003IX). Суд визнає, що справи з прав людини, які він розглядає, загалом також мають ще і моральний вимір, а близькі заявникові особи, таким чином, мають законну зацікавленість у тому, щоб подбати про те, щоб правосуддя здійснилося навіть після смерті заявника (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Мальхоус проти Чеської Республіки» (*Malhous v. the Czech Republic*) [ВП], заява № 33071/96, ECHR 2000XII). Відповідно, Суд зазвичай дозволяє близьким родичам підтримати заяву у випадку, коли заявник помер після подання до Суду заяви. Проте порушені питання відрізняються від тих випадків, коли безпосередній потерпілий помирає ще до того, як його скаргу подано до Суду (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Ферфілд проти Сполученого Королівства» (*Fairfield v. the United Kingdom*), заява № 24790/04, ECHR 2005-VI). Хоча *locus standi* потерпілого щодо близьких родичів визнається у разі, коли потерпілий помер або зник за обставин, які, як стверджувалося, породжували відповідальність держави (див. пункт 73 з подальшими посиланнями), підхід Суду у справах, в яких стверджуване порушення Конвенції не було тісно пов'язане зі зникненнями або смертями, які порушують питання за статтею 2 Конвенції, є більш обмежувальним.

105. Що стосується скарг про жорстоке поведження з померлими родичами за статтею 3 Конвенції, Суд приймав *locus standi* заявників лише у справах, коли жорстоке поведження було тісно пов'язане зі смертю або зникненням (див. рішення у справі «Де Дондер та Де Кліппель проти Бельгії» (*De Donder and De Clippel v. Belgium*), заява № 8595/06, пп. 53–62, від 6 грудня 2011 року, та ухвалу щодо прийнятності у справі «Кабуров проти Болгарії» (*Kaburov v. Bulgaria*), заява № 9035/06, від 19 червня 2012 року).

106. Суд підкреслив суворо особистий характер захищеного статтею 3 Конвенції права, яке опинилося під загрозою, у справі «Кабуров проти Болгарії» (*Kaburov v. Bulgaria*), але не виключив можливості визнання *locus standi* у контексті за статтею 3 Конвенції для заявників, які подали виключно скарги на жорстоке поведження з їхнім покійним родичем, у разі, коли такі заявники «окрім явної матеріальної зацікавленості, демонструють або сильну моральну зацікавленість у результаті національного провадження, або мають інші вагомні причини, такі як важливий загальний інтерес, який вимагає розгляду їхньої справи» (пункт 56). Крім того, Суд надавав ваги тому фактові, що заявник подав заяву через багато років після закінчення розслідування, «ефективність якого була б найбільш важливим, якщо й не єдиним, питанням загального інтересу у [тій] справі» (пункт 57).

(b) Застосування наведених вище принципів у цій справі

107. Суд зазначає, що стверджуване жорстоке поведження з сином заявниці відбулося щонайпізніше 10 квітня 2010 року (див., зокрема, пункти 11 та 27). Більше ніж через вісім місяців, 29 грудня 2010 року, К. підписав довіреність, якою він надавав право адвокату представляти його інтереси у Суді. К. помер 7 листопада 2011 року приблизно через одинадцять місяців. На той момент він так і не подав до Суду заяву. Саме заявниця від власного імені подала скаргу до Суду через чотири місяці після смерті її сина.

108. Ані з матеріалів справи, ані з доводів заявниці чітко не впливає, що між стверджуваним жорстоким поведінням з її сином до 10 квітня 2010 року та його смертю через один рік та сім місяців існував причинно-наслідковий зв'язок. Отже, залишається з'ясувати, чи продемонструвала заявниця сильну моральну зацікавленість або показала, що існують інші вагомні причини, такі як важливий загальний інтерес, для того, щоб Суд розглянув її скарги за статтею 3 Конвенції.

109. Суд надає ваги тому фактові, що на відміну від згаданої справи «Кабуров проти Болгарії» (*Kaburov v. Bulgaria*), в якій заявник вимагав лише матеріальне відшкодування за смерть родича, у цій справі заявниця впродовж кількох років добивається проведення на національному рівні ефективного розслідування обставин жорстокого поведіння з її сином (див. пункт 13). Негайно після його смерті у листопаді 2011 року їй було визнано правонаступницею К. у кримінальній справі щодо цього питання, яка тривала після березня 2014 року (див. пункти 35–40).

110. Крім того, Суд не залишає поза увагою такі обставини. Як було чітко зафіксовано у медичних документах, син заявниці зазнав тяжких ушкоджень, які вимагали хірургічного втручання вранці 10 квітня 2010 року, та ці тілесні ушкодження було спричинено приблизно за дванадцять годин до хірургічного втручання (див. пункти 27 та 32). Сам К. під час розслідування на національному рівні неодноразово заперечував факт жорстокого поведіння (див. пункти 19, 22, 26 та 34). Без сумніву, цих тілесних ушкоджень було завдано під час його перебування у СІЗО та після виписки з лікарні він повернувся до того ж слідчого ізолятора, де його оточували ті ж люди, що й раніше, а осіб що піддали його жорсткому поведінню, встановлено не було. Треба також зазначити, що на той час він вже був серйозно хворий та що зрештою він помер від низки захворювань, залишений без належної медичної допомоги.

111. Суд зазначає, що у своїй практиці він продемонстрував особливу увагу до вразливості потерпілих, особливо з огляду на такі чинники, як вік, стать або інвалідність, які могли не дати їм змоги подати скаргу до Суду, належним чином також враховуючи зв'язок між особою, яка подає заяву, і потерпілим (див., наприклад, рішення у справах «Е.Ф. проти Туреччини» (*Y.F. v. Turkey*), заява № 24209/94, п. 31, ECHR 2003-IX, та «Центр правових ресурсів від імені Валентина Кемпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [ВП], заява № 47848/08, п. 103, ECHR 2014). Обставини цієї справи вказують на те, що син заявниці впродовж перебування під вартою був особливо вразливим якщо не з самого моменту поміщення до СІЗО, то, напевно, з моменту, коли він зазнав серйозних тілесних ушкоджень у квітні 2010 року та одужував від них.

112. Як тільки заявницю було повідомлено про тілесні ушкодження сина, вона подала скаргу на фізичне насильство у СІЗО до органів прокуратури, після смерті її сина їй було надано статус потерпілої як його правонаступниці у кримінальній справі за твердженнями про жорстоке поведіння, а також вона оперативно подала заяву до Суду.

113. Більше того, на додаток до вже наведених підстав Суд також наголошує не тому, що ефективно розслідування стверджуваного жорстокого поведіння із засудженими з боку персоналу слідчих ізоляторів або його потурання такому поведінню персоналом слідчих ізоляторів є питанням загального інтересу, яке вимагає розгляду цієї справи.

114. У світлі наведених вище міркувань та за конкретних обставин цієї справи Суд приймає *locus standi* заявниці у зв'язку з її скаргами за статтею 3 Конвенції.

2. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

115. Уряд зауважив, що заявниця не оскаржила постанову Шевченківської прокуратури від 26 серпня 2011 року (див. пункт 33). Отже, Уряд стверджував, що вона не вичерпала національних засобів юридичного захисту та просив Суд визнати заяву неприйнятною на цій підставі.

116. Заявниця заперечила зазначені вище доводи.

117. Суд зазначає, що заперечення Уряду частково пов'язане із суттю скарги заявниці щодо ефективності розслідування на національному рівні тверджень про жорстоке поведіння з її сином. Проте Суд зауважує, що у заявниці не було необхідності оскаржувати постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи від 26 серпня 2011 року незалежно від того, чи був ефективним цей засіб юридичного захисту, чи ні, оскільки у паралельному провадженні здійснювалося кримінальне розслідування жорстокого поведіння з її сином. Відповідно, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту.

3. Інші питання, пов'язані з прийнятністю

118. Суд також зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони також не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, Суд оголошує їх прийнятними.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поведіння з сином заявниці під час перебування під вартою

119. Заявниця скаржилась на те, що її син під час перебування під вартою у СІЗО зазнав тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до госпіталізації та хірургічного втручання. Вона наголошувала на тому, що органи влади не доклали серйозних зусиль для того, щоб пояснити походження цих тілесних ушкоджень.

120. Уряд заперечив факт жорстокого поводження з К. Він вказував на невідповідності між його твердженнями та твердженнями заявниці у зв'язку з цим (див. пункт 19). Уряд також зауважив, що час завдання К. тілесних ушкоджень, зафіксований у медичних документах, не відповідає ані твердженням заявниці, ані твердженням самого К. (див. пункти 13, 19, 27 та 32 вище).

121. Суд зазначає, що у разі, якщо особі завдано тілесні ушкодження під час перебування її під вартою або під контролем міліції, будь-які такі ушкодження є підставою для виникнення обгрунтованої презумпції застосування до особи жорстокого поводження (див. рішення у справі «Бурсук проти Румунії» (*Bursuc v. Romania*), заява №42066/98, п. 80, від 12 жовтня 2004 року). На державу за обставин, коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади, покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, і якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява №25803/94, п. 87, ECHR 1999V).

122. Факт завдання синові заявниці тяжких тілесних ушкоджень під час перебування його під вартою є встановленим у цій справі. Відсутність будь-якого пояснення Уряду щодо цих ушкоджень дає Суду достатні підстави для висновку, що вони виникли внаслідок жорстокого поводження, якого заявник зазнав під час перебування під вартою (див. рішення у справі «Доросєва проти Республіки Молдова» (*Doroseva v. the Republic of Moldova*), заява №39553/12, п. 30, від 28 квітня 2015 року).

123. Відповідно, було порушення матеріально-правового аспекту статті 3 Конвенції.

2. Стверджувана неефективність розслідування на національному рівні

124. Заявниця наполягала на своїй скарзі, що розслідування зазначеного питання на національному рівні відбувалося з порушенням вимог статті 3 Конвенції.

125. Уряд доводив, що національні органи влади зробили усе від них залежне для встановлення істини щодо тілесних ушкоджень К. та притягнення до відповідальності винних осіб.

126. Суд повторює, що коли особа подає небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження працівників поліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні з загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції» за своєю суттю вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Так само, як при розслідуванні за статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути спроможним призвести до встановлення та покарання винних. У протилежному випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див., серед інших джерел, рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява №26772/95, пп. 131, ECHR 2000-IV).

127. Суд зазначає, що розслідування на національному рівні, незважаючи на наявність встановленого факту, що син заявниці зазнав серйозних ушкоджень у слідчому ізоляторі, не встановило, що насправді трапилося з ним, та навіть наявність такого факту не стала перешкодою для відхилення твердження заявниці про жорстоке поводження як необгрунтованого (див. для порівняння рішення у справі «Лотарєв проти України» (*Lotarev v. Ukraine*), заява №29447/04, п. 91, від 8 квітня 2010 року).

128. Хоча К. незадовго до своєї госпіталізації заперечував, що був підданий жорстокому поводженню, правдивість цього твердження була поставлена під сумнів висновками кількох судово-медичних експертиз (див., зокрема, пункти 27 та 32). Органи влади жодним чином не намагались вжити заходів для того, щоб на К. не чинився тиск, в будь-якому іншому випадку – хоча б захистити його. Вони також не встановили, з ким він мав контакти на час завдання йому тілесних ушкоджень, зважаючи на те, що записи щодо осіб, які перебували з ним в одній камері, не збереглися (див. пункт 35). Натомість вони обмежилися порушенням кримінальної справи за фактом завдання тілесних ушкоджень К. невідомими особами.

129. Суд зауважує, що, як видається, у період з 2012 року до 2014 року розслідування зупинилося, оскільки Уряд не посилався на будь-які слідчі дії, проведені протягом зазначеного періоду, а також не надав жодних пояснень щодо такої бездіяльності (див. пункти 41 та 42). Більше того, хоча у березні 2014 року справу було офіційно відновлено, відсутня жодна інформація щодо того, які слідчі дії було проведено після цього, якщо такі проводилися, та щодо того, які висновки було зроблено.

130. Суд доходить висновку, що національні органи влади не забезпечили ефективного та незалежного розслідування обставин, за яких син заявниці, перебуваючи під вартою, зазнав тяжких тілесних ушкоджень. Суд доходить висновку, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

131. Заявниця також скаржилась на те, що у зв'язку із зазначеними вище скаргами вона не мала ефективного національного засобу юридичного захисту. Вона посилалась на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

132. Суд зазначає, що ця скарга тісно пов'язана зі скаргами, які розглядалися вище, а отже, вона має бути визнана прийнятною.

133. Проте з огляду на свої висновки за статтями 2 та 3 Конвенції стосовно обставин смерті К. та неможливості органів влади провести ефективне розслідування цих обставин, а також стверджуваного з ним жорстокого поведіння під час перебування під вартою (див. пункти 100 та 130), Суд не вважає за необхідне також розглядати це питання у контексті статті 13 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

134. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

135. Заявниця вимагала 40 000 євро відшкодування моральної шкоди.

136. Уряд заперечив цю вимогу як необґрунтовану і надмірну.

137. Суд вважає, що заявниця зазнала моральної шкоди, яку не може бути компенсовано самою лише констатацією порушення конвенційних прав. Зважаючи на обставини справи та постановляючи рішення на засадах справедливості, як це вимагається статтею 41 Конвенції, Суд присуджує заявниці 8 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись на цю суму.

B. Судові та інші витрати

138. Заявниця також вимагала 2 000 євро компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які мали бути сплачені безпосередньо її представнику, панові Заруцькому.

139. Уряд зауважив, що заявниця не надала жодних документів на підтвердження своєї вимоги. Тому Уряд просив Суд відхилити її.

140. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявні в нього документи та зазначені вище критерії, вважає за належне задовольнити вимогу заявниці щодо компенсації судових та інших витрат і присудити їй суму у розмірі 2 000 євро, які мають бути сплачені безпосередньо її представникові.

C. Пеня

141. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами заявниці за статтею 2 Конвенції щодо смерті її сина під час його тримання під вартою, до суті цієї скарги та відхиляє їх після розгляду скарги по суті;
2. *Оголошує* заяву прийнятною;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 2 Конвенції у зв'язку з тим, що органи влади не захистили право К. на життя;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 2 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування обставин смерті К.;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поведінням з К. під час його тримання під вартою;
6. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування тверджень про жорстоке поведіння з К.;
7. *Постановляє*, що немає потреби розглядати скаргу заявниці за статтею 13 Конвенції;
8. *Постановляє*, що:

(а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 8 000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково будь-який податок, що може нараховуватись; та

(ii) 2 000 (дві тисячі) євро компенсації судових та інших витрат та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявниці; цю суму має бути сплачено безпосередньо представникові заявниці, пану Заруцькому;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

9. Відхиляє решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 лютого 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

**СПРАВА «КОНДРАТЬЄВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KONDRATYEV V. UKRAINE)**

(Заява № 5203/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ
15 грудня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ
15/03/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), *Голова*,

Елізабет Фура (Elisabet Fura),

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Боштян М. Жупанчич (Bostjan M. Zupancic),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),

Ангеліка Нуссбергер (Angelika Nußberger), *судді*,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *секретар секції*,

після обговорення в закритому судовому засіданні 15 листопада 2011 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 5203/09) проти України, поданою 15 січня 2009 року до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі - Конвенція) громадянином України паном Сергієм Васильовичем Кондратьєвим (надалі - заявник).

2. Уряд України (надалі - Уряд) представляли його уповноважені - пані Валерія Лутковська та пан Юрій Зайцев.

3. Заявник стверджував, зокрема, про ненадання йому належної медичної допомоги у зв'язку з отриманою ним травмою коліна та захворюванням на туберкульоз, про незаконність тримання його під вартою та про надмірну тривалість тримання його під вартою та кримінального провадження у його справі.

4. 1 березня 2010 року Голова п'ятої секції вирішив довести заяву до відома Уряду. Також було прийнято рішення розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1962 році і в даний час відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

6. 27 липня 2007 року з 16:25 до 17:30 працівники міліції у присутності заявника провели обшук у його будинку і знайшли наркотичні засоби, які нібито належали йому. Після обшуку заявника було затримано і доставлено до Ленінського районного відділу міліції м. Севастополя, де його опитали стосовно вищезазначених подій. Залишити

відділ міліції йому не дозволили. Уряду стверджує, що в невизначений час того самого дня заявника було затримано за статтею 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення; проте Суду не було надано жодного документа, який би це підтверджував.

7. 28 липня 2007 року о 7:00 слідчий, керуючись статтею 115 Кримінально-процесуального кодексу (надалі – КПК), склав протокол затримання заявника, підозрюваного у вчиненні 27 липня 2007 року злочину в сфері обігу наркотичних засобів. Того ж дня заявника було поміщено до Севастопольського міського ізолятора тимчасового тримання (надалі – ІТТ).

8. За словами заявника, працівники міліції чинили на нього психологічний тиск, внаслідок чого він зізнався у зберіганні та збуті наркотичних засобів.

9. 30 липня 2007 року йому було пред'явлено обвинувачення у збуті наркотичних засобів. Пізніше заявнику було пред'явлено нові обвинувачення, які було долучено до матеріалів справи. Зокрема, його було обвинувачено в незаконному зберіганні наркотичних засобів у травні-липні 2007 року та під час перебування заявника під вартою в Сімферопольському слідчому ізоляторі № 15 (надалі – СІЗО).

10. Рішенням від 31 липня 2007 року Ленінський районний суд м. Севастополя (надалі – районний суд) виніс постанову про необхідність проведення додаткових слідчих дій стосовно заявника і обрав щодо нього запобіжний захід у вигляді взяття під варту строком на десять днів. Того самого дня адвокату, який був обраний заявником, було надано дозвіл на участь у цьому провадженні.

11. 1 серпня 2007 року Севастопольський протитуберкульозний диспансер (надалі – протитуберкульозний диспансер) видав довідку, в якій зазначив, що з 2000 року заявник перебуває на обліку в цьому диспансері і що він страждає на «хронічний інфільтративний туберкульоз» (надалі – ТБ) лівої легени у фазі розкладання з наявністю МБТ+, що він проходив стаціонарне лікування з 2 по 13 березня 2007 року та «з 16 квітня по 28 липня 2007 року, коли [його було] виписано [з протитуберкульозного диспансеру] за порушення режиму лікування», та що рекомендується його тримання в камерах з хворими на активну форму ТБ.

12. За рішенням районного суду від 6 серпня 2007 року заявника залишено під вартою в ІТТ на час до його переведення в СІЗО без уточнення строків його перебування там. Суд лише констатував, що заявник кілька разів притягався до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що його підозрювали у вчиненні тяжкого злочину і що він продовжував займатися подібною злочинною діяльністю після того, як він відбув покарання в жовтні 2006 року. Суд також взяв до уваги інформацію про стан здоров'я заявника, надану протитуберкульозним диспансером.

13. За словами заявника, 9 серпня 2007 року він оскаржив постанову про взяття його під варту, зазначивши, зокрема, що стан його здоров'я не дозволяв йому перебувати під вартою через те, що він був хворий на туберкульоз. 29 вересня 2007 року він подав скаргу до прокуратури Ленінського району м. Севастополя, стверджуючи про незаконність тримання його під вартою в період з 27 по 28 липня 2007 року. Інформації щодо результатів оскарження та розгляду скарги або відомостей про те, що скарга надійшла до органів влади, немає.

14. Після завершення розслідувань справу заявника було направлено на розгляд до районного суду, який, за словами заявника, провів перше засідання у справі 4 листопада 2007 року. Уряд стверджував, що це засідання відбулося 1 листопада 2007 року.

15. 15 травня 2008 року заявника було переведено до СІЗО, але періодично його утримували в ІТТ.

16. За словами заявника, 17 червня 2008 року він подав скаргу до прокуратури Ленінського району м. Севастополя та районного суду, знову стверджуючи про незаконність його тримання під вартою з 27 по 28 липня 2007 року. Європейському Суду не було надано жодного документа стосовно цього.

17. Рішенням від 24 жовтня 2008 року суд визнав заявника винуватим у незаконному зберіганні та збуті наркотичних засобів і засудив його до позбавлення волі на строк два роки і шість місяців із конфіскацією всього майна, що належало йому.

18. 23 грудня 2008 року Апеляційний суд м. Севастополя (надалі – апеляційний суд) скасував цей вирок, зазначивши, що суд першої інстанції не допитав заявника щодо кожного з пунктів пред'явленого йому обвинувачення, та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Крім того, апеляційний суд постановив залишити заявника під вартою, не навівши жодних підстав і не визначивши строк продовження тримання заявника під вартою.

19. У 2009 році захисник заявника безуспішно намагався розпочати адміністративне провадження проти суду першої інстанції переважно на тій підставі, що останній не здійснив своєчасний розгляд справи заявника.

20. 29 березня 2010 року районний суд вказав прокуратурі Ленінського району м. Севастополя на необхідність проведення розслідування скарг заявника щодо психологічного і фізичного тиску, що застосовувався до нього не-встановленими працівниками міліції. 31 березня 2010 року прокурор після допиту працівників міліції, які брали участь в арешті заявника, та вивчення документів, на підставі яких заявника було взято під варту, встановив, що зазначені скарги були необґрунтованими.

21. Вироком від 6 квітня 2010 року районний суд визнав заявника винуватим у чотирьох епізодах збуту наркотичних засобів та організації підпільного цеху з виготовлення та вживання заборонених наркотичних засобів,

виключивши з обвинувачення один епізод у зв'язку з відсутністю доказів вчинення злочину. Заявника було засуджено до п'яти років позбавлення волі з конфіскацією усього належного йому майна.

22. Відповідно до останніх доводів сторін 16 листопада 2010 року апеляційний суд залишив в силі рішення суду першої інстанції. 25 січня 2011 року заявник отримав копію цього рішення. Інформація про те, чи оскаржував заявник це рішення в касаційному порядку, відсутня.

23. Уряд стверджував, що під час кримінального провадження суди і працівники міліції допитали п'ятнадцятьох свідків та сім інших підозрюваних. Було проведено п'ять судово-медичних експертиз.

24. З двадцяти семи призначених у цій справі судових засідань було проведено тринадцять, чотири було відкладено з невідомих причин, дві було відкладено у зв'язку з неявкою свідків та через те, що конвой не здійснив доставку заявника в судове засідання, два було відкладено у зв'язку з хворобою головуючого судді, по одному засіданню було відкладено у зв'язку з перебуванням прокурора у відпустці або за його процесуальним клопотанням, у зв'язку з ознайомленням заявника з матеріалами справи, через хворобу головуючого судді та через те, що конвой не доставив заявника в судове засідання.

25. Під час провадження суд першої інстанції доручив працівникам міліції забезпечити привід свідків в судові засідання 14 листопада 2007 року, 30 вересня і 9 листопада 2009 року. В останню із зазначених дат суд виніс окрему постанову, в якій зазначив, що працівники ІТТ неодноразово не доставили заявника на судові засідання. Суд також доручив працівникам міліції і прокуратури забезпечити доставку заявника в судові засідання. Одну зі своїх апеляційних скарг заявник подав неналежним чином; проте не уточнюється, яким чином це призвело до затримки провадження в його справі.

В. Лікування та медична допомога, надані заявникові під час перебування під вартою

26. 28 липня 2007 року заявник повідомив ІТТ, що був хворий на активну форму ТБ і його було переведено в спеціальну камеру. Інформація про наявність штатного лікаря в ІТТ відсутня.

27. 8 лютого 2008 року протитуберкульозний диспансер підтвердив діагноз заявника, зазначивши, що заявнику необхідно пройти тривалий курс хіміотерапії.

28. 15 травня 2008 року заявник потрапив до відділення СІЗО для хворих на ТБ; йому було призначено лікування протитуберкульозними препаратами «Н, R, Z, E» (див. пункт 57 нижче), а також рекомендовано вживання деяких «вітамінів і гепатопротекторів».

29. 9 березня 2009 року заявник внаслідок падіння травмував ліве коліно під час перевезення його до ІТТ. Він поскаржився на це адміністрації ІТТ. Лікар підтвердив наявність травми у заявника і рекомендував звернутися заявникові до фізіотерапевта, не уточнивши, наскільки терміново потрібно це зробити.

30. Після того, як 12 березня 2009 року заявник прибув з ІТТ до СІЗО, його оглянув лікар СІЗО, однак заявник не висловив жодних скарг на стан свого здоров'я. Відповідно до медичної довідки лікаря СІЗО від 7 квітня 2010 року «під час огляду жодних скарг від заявника не надійшло, оскільки він хотів швидше повернутися до своєї камери».

31. 18 березня 2009 року він поскаржився лікарю СІЗО на сильний біль у лівому коліні. 20 березня 2009 року лікар провів рентгенологічне обстеження, за результатами якого дійшов висновку про наявність перелому та зміщення колінної чашечки (надколінка). За словами заявника в СІЗО жодного лікування у зв'язку з цієї травмою він не отримав.

32. 24 березня 2009 року його оглянув лікар травматологічного пункту Сімферопольської міської лікарні № 6 (надалі – лікарня) і наклав гіпсову пов'язку на його коліно.

33. 2 квітня 2009 року заявник поскаржився адміністрації ІТТ на травму свого лівого коліна; пізніше його оглянув лікар швидкої допомоги.

34. Заявник стверджував, що 3 квітня 2009 року працівники ІТТ проігнорували рекомендації лікаря швидкої допомоги щодо направлення заявника на медичне обстеження його коліна і натомість відправили його до СІЗО. Інформація про наявність наданих у той час рекомендацій щодо медичного обстеження заявника відсутня.

35. 3 червня 2009 року при рентгенологічному обстеженні лівого коліна заявника було виявлено закритий перелом лівої колінної чашечки (надколінка) з деякими позитивними симптомами.

36. 3 липня 2009 року лікарем-фізіотерапевтом протитуберкульозного диспансеру було надано висновок, в якому зазначено, що заявник хворів на «інфільтративний ТБ верхньої долі лівої легені (4-ї категорії)»; заявнику було рекомендовано продовжувати лікування препаратами «Н, R, Z, E» протягом півтора місяця.

37. 7 липня 2009 року лікар-травматолог провів рентгенологічне обстеження коліна заявника, в результаті якого виявив загоєння перелому лівої колінної чашечки (надколінка) і контрактуру коліна. За його словами, заявник не потребував хірургічного втручання. Заявнику було призначено «курс лікувальної фізкультури, «Фастум-гель» і масаж». 9 липня 2009 року заявника знову оглянув лікар-травматолог, який відзначив, що йому вже було призначено належне лікування у зв'язку з його травмою.

38. 15 липня 2009 року лікар-фізіотерапевт виявив у заявника «інфільтративний [ТБ] легень (4-ї категорії)» і рекомендував йому продовжувати лікування препаратами «Н, R, Z, E та Левофлоксацином». Лікар визначив належне дозування, кратність і тривалість прийому препаратів, а також рекомендував вживати деякі «вітаміни і гепатопротектори».

39. 28 вересня 2009 року лікар оглянув ліве коліно заявника і не знайшов підстав для амбулаторного лікування чи госпіталізації заявника.

40. 4 листопада 2009 року лікар-травматолог оглянув заявника і діагностував у нього консолидований перелом лівої колінної чашечки (надколінка) і помірну контрактуру лівого колінного суглоба. Заявнику було призначено медикаментозну терапію і лікувальну фізкультуру.

41. 2 червня і 20 серпня 2010 року лікар-фізизіатр протитуберкульозного диспансеру оглянув заявника і виявив у нього «залишкові посттуберкульозні зміни та фіброз верхньої долі легень» (група 5.1)». Заявнику без жодних уточнень було рекомендовано пройти повторний курс протирецидивної антимікобактеріальної терапії. Заявник стверджував, що висновки лікаря від 2 червня 2010 року були ненадійними, без уточнення причин.

42. 20 серпня 2010 року заявника було виписано з відділення для хворих на туберкульоз, що, за словами заявника, було незаконним, зважаючи на те, що він ще не одужав.

43. 1 та 21 жовтня 2010 року заявник розпочав курс протирецидивної антимікобактеріальної терапії. Він погодився вживати ліки, проте поставив під сумнів ефективність цього лікування.

44. 2 листопада 2010 року експертна комісія Республіканського бюро судово-медичної експертизи АРК, вивчивши історію хвороби заявника, включаючи висновок лікаря-травматолога від 26 жовтня 2010 року, встановила, що перелом лівого наколінника загоївся, що триваючі залишкові явища від перенесеної травми відсутні, і дійшла висновку, що лікування коліна, яке було надано Сімферопольською міською лікарнею, було своєчасним і ретельним.

45. Перебуваючи під вартою в ІТТ, заявник звертався за медичною допомогою 30 липня, 14 і 23 серпня та 5 вересня 2007 року, 9 березня, 31 березня та 28 вересня 2009 року, а також 1 квітня 2010 року. Адміністрація ІТТ щоразу викликала швидку допомогу, лікар якої приїздив оглянути заявника. Рентгенологічне обстеження його грудної клітини проводилося 8 лютого і 15 травня 2008 року, 23 січня, 3 червня і 10 липня 2009 року, а також 3 і 18 лютого, 2 червня і 20 серпня 2010 року. Дослідження мазків харкотиння заявника проводилися 16, 17 і 19 травня, 1 липня, 28 листопада, а також 1 та 2 грудня 2008 року, 23 і 24 січня, 24, 25, 26 березня, 4 червня, 26 та 27 серпня і 22 вересня 2009 року, а також 17 лютого та 20 серпня 2010 року; результати всіх досліджень були негативні. 4 червня 2009 року заявник здав аналізи сечі та крові. Уряд стверджував, що під час тримання заявника під вартою в СІЗО заявник отримував висококалорійне харчування і деякі додаткові харчові продукти. Заявник стверджував про погане харчування і про відсутність доказів того, що він отримував ліки і спеціальні продукти харчування.

46. Під час його тримання під вартою заявник і його захисники подавали низку скарг до міліції, прокуратури та судів, стверджуючи, між іншим, що заявник не отримував належного лікування. 9 жовтня 2009 року прокуратурою м. Севастополя було винесено постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо чергового ІТТ у зв'язку з цим. Заявник не оскаржував цієї постанови. Уряд стверджував, що з червня 2010 року заявник більше не скаржився на стан свого здоров'я. За словами заявника, він скаржився, але його скарги не розглядалися.

47. Після проведення низки слідчих дій 4 листопада 2010 року прокуратурою Залізничного району м. Сімферополя було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо начальника та лікаря медичної частини СІЗО, начальника СІЗО та головного травматолога Сімферопольської міської лікарні. Очевидно, що заявник не оскаржував цієї постанови.

48. У 2010 році за заявою матері заявника було порушено судове провадження щодо прокурорів за ознаками допущеної ними службової недбалості у зв'язку з захворюванням її сина на ТБ. На даний час справа перебуває на розгляді в апеляційному суді.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

А. Кримінально-процесуальний кодекс

49. Стаття 155 передбачає таке:

«Місцями попереднього ув'язнення для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, є слідчі ізолятори. В окремих випадках ці особи можуть перебувати в місцях тримання затриманих ... не більше як три доби. Якщо доставка ув'язнених у слідчий ізолятор у цей строк неможлива через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть перебувати в місцях тримання затриманих до десяти діб».

В. Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 5 липня 2001 року

50. Статтею 17 цього Закону передбачено, що хворі на туберкульоз, виявлені в слідчих ізоляторах, отримують лікувально-профілактичну допомогу в медичних частинах слідчих ізоляторів.

С. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 червня 2006 року № 384 «Про затвердження Протоколу надання медичної допомоги хворим на туберкульоз»

51. Відповідно до цього наказу існує п'ять основних категорій обліку хворих на туберкульоз і п'ять груп обліку осіб, хворих або віднесених до групи ризику захворювання на туберкульоз. Наприклад, хворі з хронічним туберкульозом різної локалізації з бактеріовиділенням та без бактеріовиділення відносяться до 4-ї категорії. Особи із залишковими змінами після вилікування туберкульозу різної локалізації відносяться до групи 5.1.

52. Відповідно до пункту 6.1 лікування туберкульозу проводиться в спеціалізованих протитуберкульозних закладах і складається з 2 етапів: основний курс хіміотерапії та реабілітація. Основний курс хіміотерапії, тривале безперервне лікування включає в себе інтенсивну та підтримуючу фазу лікування із використанням протитуберкульозних препаратів I ряду (ізоніазиду, рифампіцину, стрептоміцину, піразинаміду, етамбутолу або «Н, R, S, Z, E»).

53. Відповідно до пункту 6.6.1 медикаментозне або хірургічне лікування хворого на туберкульоз легень для досягнення найбільшого терапевтичного ефекту повинно застосовуватись на фоні раціонального, індивідуалізованого для кожного хворого режиму гігієни та руху (повного (абсолютного) спокою – ліжковий режим; відносного спокою – щадний режим; тренувального режиму). Лікування має супроводжуватись фізичною реабілітацією, у тому числі ЛФК, масажем та фізіотерапією.

54. Відповідно до пункту 6.6.2 харчовий раціон хворим на туберкульоз складають з урахуванням побуту, умов праці, особливостей загального стану організму, його реактивності, характеру ураження органу, ускладнень з боку інших органів. Харчування має бути збалансованим, однак включати підвищену кількість білка, мінералів та вітамінів, особливо вітамінів груп С, Е та В. Кількість вуглеводів рекомендується в межах фізіологічної норми. У випадку хворих з надмірною масою тіла рекомендується обмежити вживання вуглеводів.

55. Відповідно до пункту 6.7 лікування всіх категорій хворих на туберкульоз підлягає регулярному моніторингу. Наприклад, моніторинг лікування хворих 4-ї категорії проводять шляхом дослідження мазка кожний місяць протягом шести місяців, потім – кожні 2 місяці; тесту на чутливість до ТБ препаратів та рентгенологічного дослідження – на початку лікування, наприкінці 6, 12, 18, 25 місяця. Для хворих категорії 5.1 проводять рентгенографію не менше 1 разу на 6 місяців у перший рік моніторингу.

56. У процесі лікування хворих на туберкульоз проводять регулярні обов'язкові обстеження з метою контролю ефективності лікування туберкульозу, своєчасної реєстрації побічних реакцій та їх усунення. Перелік обстежень наведено у таблиці 15 Протоколу.

57. Відповідно до таблиці 15 у випадку прийому таких ТБ препаратів, як ізоніазид, рифампіцин, піразинамід та етамбутол («Н, R, Z, E»), проводяться огляд і опитування хворого, біохімічне дослідження крові, загальний аналіз крові. Хворого також має оглянути невропатолог і окуліст.

D. Рекомендація Rec (2006)2 Комітету Міністрів державам-членам щодо Європейських в'язничих (пенітенціарних) правил (прийнята Комітетом міністрів 11 січня 2006 року на 952-му засіданні заступників міністрів)

58. Відповідні положення Правил передбачають таке:

«... Сфера дії та застосування

10.1 Європейські в'язничі (пенітенціарні) правила застосовуються щодо всіх осіб, взятих під варту судовою владою, чи засуджених до позбавлення волі.

Медичне обслуговування

39. Адміністрація пенітенціарних установ повинна забезпечувати охорону здоров'я всіх ув'язнених цих установ ...

Організація медичного обслуговування в пенітенціарних установах

40.4 Медичні послуги в пенітенціарних установах повинні бути спрямовані на виявлення та лікування фізичних ... хвороб або дефектів, на які можуть страждати ув'язнені.

40.5 Для цього ув'язненим мають бути надані всі необхідні медичні, хірургічні та психіатричні послуги, у тому числі ті, що наявні в цивільних установах.

Медичний та санітарний персонал

41.1 Кожна пенітенціарна установа повинна мати не менше одного лікаря, який має відповідну кваліфікацію лікаря-терапевта.

41.2 Мають бути вжиті заходи для забезпечення при потребі термінової невідкладної допомоги кваліфікованого лікаря необхідної спеціалізації.

41.3 Якщо пенітенціарні установи не мають штатного лікаря, ці установи повинен регулярно відвідувати лікар, який працює за сумісництвом ...

Обов'язки лікаря

42.1 Лікар або кваліфікована медична сестра, підлегла такому лікареві, повинні оглянути кожного ув'язненого відразу після його прибуття в устанovu, за винятком випадків, коли в цьому немає явної необхідності ...

42.3 При огляді ув'язненого лікар або підлегла такому лікареві медична сестра повинні приділяти особливу увагу наступному: ...

b. діагностиці фізичних ... хвороб та вжиттю всіх необхідних заходів для їх лікування та для продовження курсу лікування; ...

f. ізоляції ув'язнених, щодо яких є підозри на наявність у них інфекційних та інших заразних захворювань, на інкубаційний період та забезпеченню їхнього належного лікування;

43.1 Лікар має піклуватися про фізичне . здоров'я ув'язнених та обстежує, в умовах та із регулярністю, яка відповідає стандартам охорони здоров'я в суспільстві, всіх хворих ув'язнених, усіх, хто звернувся з ознаками хвороби або травми, і будь-якого ув'язненого, якому приділяється особлива увага. ...

Медичний догляд

46.1 Якщо в пенітенціарній установі неможливо надати спеціалізоване лікування хворим ув'язненим, яким воно потрібне, такі хворі мають бути переведені до спеціалізованої установи або цивільної лікарні.

46.2 Якщо пенітенціарна установа має власну лікарню, вона повинна бути достатньо укомплектована персоналом та устаткуванням для належного догляду та лікування ув'язнених, які надходять до цієї лікарні.

Е. Доповідь Світового банку щодо позики Україні для реалізації проекту «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» (28 грудня 2009 року)

59. У відповідних положеннях Доповіді зазначено таке:

«... В пенітенціарних установах спостерігається деякий прогрес в частині зменшення кількості хворих на туберкульоз, зниження рівня захворюваності та смертності від нього (хоча відповідно до спільних даних [Міністерства охорони здоров'я/Програми розвитку галузі] рівень смертності збільшився на 13% порівняно з 2003 роком). Це стало можливим завдяки досягнутому за останні п'ять років прогресу, пов'язаному з поліпшенням харчування ув'язнених, збільшенням обсягів постачання лікарських засобів і лабораторних реагентів, а також створенню в цілому кращих умов утримання у пенітенціарних установах (внаслідок зменшення кількості ув'язнених, що перебувають в одній камері). Крім того, кілька хворих ув'язнених було переведено з пенітенціарних установ ... Проте в пенітенціарних установах спостерігається надзвичайно високий показник захворюваності [на туберкульоз з множинною медикаментозною стійкістю, який становить близько 20%] ... Очевидно, що, починаючи з ... 1999 року, кількість випадків захворювання на ... туберкульоз ... постійно збільшувалася до 2006 року, після чого почалося поступове зменшення цього показника внаслідок вжитих Урядом заходів, у тому числі таких, як збільшення бюджетного фінансування в два/чотири рази у 2006/2007/2008 роках порівняно з 2003/2004/2005 роками. Втім, слід зазначити, що показники захворюваності на туберкульоз в Україні залишаються одними з найвищих у Європі і Центральній Азії і в п'ять разів перевищують середні показники, зафіксовані в країнах ЄС ... Цей проект допоміг збільшити кількість лабораторій в цивільних і тюремних лікарнях, що і далі збільшуватиметься за додаткової підтримки міжнародних і місцевих донорів та партнерів, а також завдяки реалізації відповідних заходів Урядом».

Ф. Інші відповідні матеріали

60. Резюме національного законодавства, що регулює питання законності тримання заявника під вартою міститься в рішеннях у справах «*Невмержицький проти України*» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), № 54825/00, пп. 53–54, ЕСЧР 2005-II (витяги); «*Слоєв проти України*» (*Yeloyev v. Ukraine*), № 17283/02, п. 35, рішення від 6 листопада 2008 року; та «*Гаважук проти України*» (*Gavazhuk v. Ukraine*), № 17650/02, п. 46, рішення від 18 лютого 2010 року).

61. Інші національні та міжнародні матеріали, що стосуються умов тримання під вартою та лікування туберкульозу в пенітенціарних установах, можна знайти в рішеннях у справах «*Мельник проти України*» (*Melnik v. Ukraine*) № 72286/01, пп. 47–51, рішення від 28 березня 2006 року, та «*Яковенко проти України*» (*Yakovenko v. Ukraine*), № 15825/06, пп. 53–54, рішення від 25 жовтня 2007 року.

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

62. У своїй відповіді на зауваження Уряду 11 вересня 2010 року заявник подав нові скарги за статтею 3 Конвенції, стверджуючи, зокрема, що 26 вересня 2007 року співробітники ІТТ побили його він не надав жодних фактів ефективного розслідування обставин побиття та що умови його перебування під вартою та транспортування між СІЗО та ІТТ були жахливими. Він також скаржився на неефективне розслідування його скарг щодо ненадання належної медичної допомоги. Крім того, 7 лютого і 24 травня 2011 року він поскаржився на ненадання йому належної медичної допомоги у зв'язку з поганим станом його здоров'я на той час. Суд зазначає, що ці нові скарги не є уточненням первісних скарг заявника, стосовно яких сторони вже надали свої зауваження. Тому Суд вважає недоречним розглядати зараз ці питання окремо (див. рішення у справі «*Вітрук проти України*» (*Vitruk v. Ukraine*), № 26127/03, п. 49, рішення від 16 вересня 2010 року). Ці нові скарги розглядатимуться за заявою № 52233/11.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

63. Заявник скаржився, що тримання його під вартою суперечило положенням статті 3 Конвенції з огляду на поганий стан його здоров'я. Він також скаржився за тією самою статтею на те, що органи влади не надали йому належної медичної допомоги під час тримання його під вартою.

Стаття 3 Конвенції передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

А. Прийнятність

64. Уряд заявив, що заявник не оскаржив рішення про відмову в порушенні кримінальної справи щодо посадових осіб ІТТ та що розслідування відносно персоналу СІЗО та головного травматолога Сімферопольської міської

лікарні ще триває. Відповідно, він не міг вимагати визнання його потерпілим від порушення його прав, гарантованих статтею 3 Конвенції.

65. Заявник зазначив, що насправді він оскаржував рішення стосовно посадових осіб СІЗО і Сімферопольської міської лікарні.

66. Суд зазначає, що він вже вивчав подібні заперечення Уряду в низці інших справ і визнавав, що ненадання належної медичної допомоги у місцях тримання під вартою є проблемою структурного характеру в Україні (див. рішення у справах «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), № 32362/02, п. 64, рішення від 20 травня 2010 року та «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), № 43374/02, п. 74-78, рішення від 21 жовтня 2010 року). У цій справі Суд не бачить жодних підстав відступати від своїх попередніх висновків, а отже, вважає, що ця скарга не може бути відхилена у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Тому Суд постановляє, що заявник дотримався вимоги щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту.

67. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні підпункту (а) пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зауважує, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона повинна бути визнана прийнятною. В. Суть

1. Загальні принципи

68. Суд неодноразово наголошував, що здоров'я ув'язнених має належним чином охоронятись (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [Велика Палата], № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI). Відсутність належної медичної допомоги може порівнюватися до поводження, що протирічить статті 3 (див. рішення у справах «Ілхан проти Туреччини» (*ilhan v. Turkey*) [Велика Палата], № 22277/93, п. 87, ECHR 2000-VII, та «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), № 3456/05, п. 90, рішення від 4 жовтня 2005 року). У випадку повернення з лікарні засудженого з відомою історією хвороби органи влади зобов'язані забезпечити належне реабілітаційне лікування незалежно від ініціативи самого увязненого (див. рішення у справі «Тарарієва проти Росії» (*Tarariyeva v. Russia*), № 4353/03, п. 80, ECHR 2006-XV (витяги)).

69. При оцінці того, чи виконали органи влади свої зобов'язання щодо охорони здоров'я особи, яка тримається під вартою і знаходиться на утриманні держави, Суд також має проаналізувати, наскільки погіршився стан здоров'я цієї особи під час її перебування під вартою. Незважаючи на те, що таке погіршення саме по собі не означає порушення статті 3, втім, воно може розглядатись як характерна ознака загальних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справах «Валасинас проти Литви» (*Valasinas v. Lithuania*), № 44558/98, п. 54, ECHR 2001-VIII, та «Фарбтухс проти Латвії» (*Farbtuhs v. Latvia*), № 4672/02, п. 57, рішення від 2 грудня 2004 року).

70. Суд також встановлював, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що гарантує кожній особі, яка перебуває під вартою, медичну допомогу на рівні «найкращих цивільних медичних закладів» (див. рішення у справі «Мірілашвілі проти Росії» (*Mirilashvili v. Russia*), (dec.), № 6293/04, рішення стосовно прийнятності від 10 липня 2007 року). Суд також постановляв, що «готовий визнати, що в принципі ресурси медичних закладів пенітенціарної системи обмежені порівняно з ресурсами цивільних медичних закладів» (див. рішення у справі «Гришин проти Росії» (*Grishin v. Russia*), № 30983/02, п. 76, рішення від 15 листопада 2007 року). Загалом Суд залишає за собою достатню свободу розсуду при визначенні того, який саме вимагався рівень охорони здоров'я в контексті конкретних обставин справи. Такий рівень має бути «сумісним з людською гідністю» особи, що перебуває під вартою, але також має враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення у справі «Александрян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), № 46468/06, п. 140, рішення від 22 грудня 2008 року).

71. Інші відповідні принципи, встановлені Судом у його практиці в частині статті 3 Конвенції щодо лікування під час тримання під вартою, резюмовані у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), № 30628/02, п. 74, рішення 18 грудня 2008 року.

72. Суд вважає особливо важливим той факт, що заявник страждав на туберкульоз, беручи до уваги поганий рівень медичної допомоги та захисту від цієї хвороби в пенітенціарних установах України, що підтверджується висновками Суду у подібних справах проти України (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), пп. 97-102, та рішення у справі «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), № 35581/06, пп. 63-68, рішення від 20 травня 2010 року), а також відповідними міжнародними доповідями і матеріалами стосовно лікування туберкульозу в Україні (див. згадані вище рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 47-53, та «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), пп. 5355, 62 та 63). Навіть незважаючи на деяке поліпшення ситуації, що останнім чином спостерігається в лікуванні туберкульозу в пенітенціарних установах України, Суд повинен зазначити, що він стурбований поширенням в пенітенціарних установах туберкульозу з множинною медикаментозною стійкістю, а також тим, що в Україні спостерігаються одні з найвищих показників захворюваності на туберкульоз в Європі (див. пункт 59 вище).

73. Тому в таких випадках завдання Суду полягає в тому, щоб оцінити якість медичних послуг, доступних заявникам, та, якщо їх було позбавлено належної медичної допомоги, з'ясувати, чи порівнювалося це до нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, що протирічить статті 3 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), п. 78, та рішення у справі «Євгеній Олексієнко проти Росії» (*Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*), № 41833/04, п. 104, рішення від 27 січня 2011 року).

74. Суд вивчатиме окремо питання надання медичної допомоги заявнику в зв'язку з травмою коліна та питання щодо його захворювання на ТБ під час його тримання під вартою. Останнє питання також розглядатиметься у світлі двох окремих періодів – до 15 травня 2008 року, коли заявник перебував в ІТТ, та з 15 травня 2008 року по 21 жовтня 2010 року останньої відомої дати надання заявникові медичного лікування.

2. Медична допомога у зв'язку з травмою коліна

(а) Доводи сторін

75. Уряд стверджував, що після отримання першої скарги заявника органи влади швидко на неї відреагували і надали йому належну допомогу. Крім того, заявник проходив регулярні медичні огляди і отримував належне лікування. Загалом Уряд вважав, що заявнику була надана належна медична допомога.

76. Заявник поставив під сумнів діагноз і рекомендації лікаря швидкої допомоги, який оглядав його 9 березня 2009 року. Він поскаржився на ненадання йому лікування в період з 9 по 24 березня 2009 року у зв'язку з травмою його коліна та на недостатність лікування, наданого йому 24 березня 2009 року, оскільки гіпсову пов'язку необхідно було накласти на всю ногу. 3 квітня 2009 року працівники ІТТ проігнорували рекомендації лікаря швидкої допомоги щодо направлення заявника на медичне обстеження. Це призвело до деформації і контрактури лівого колінного суглоба, який взагалі не було прооперовано. До того ж заявник під час перебування під вартою не мав можливості пройти курс лікувальної фізкультури і масажу. Насамкінець висновки експертизи від 2 листопада 2010 року були ненадійними, оскільки вони не відповідали вимогам кримінального процесу, а сама експертиза проводилася за відсутності заявника.

(б) Оцінка Суду

77. По-перше, Суд зазначає, що заявник не заперечував того, що його скарги щодо стану здоров'я фіксувалися і що адміністрація ІТТ та СІЗО реагувала на них. Усі його скарги доводилися до відома медичних працівників СІЗО та/або до лікарів швидкої допомоги, які самі реагували на скарги заявника або ж направляли його до компетентної спеціалізованої установи чи лікаря відповідного профілю.

78. Щодо скарг заявника на те, що його не було прооперовано та на неналежну якість лікування, яке було йому надано 9 і 24 березня 2009 року, Суд не вправі вирішувати, чи відповідав обраний курс лікування потребам заявника та чи міг заявник отримати краще лікування в інших медичних закладах. Що стосується якості діагнозу, який було поставлено 9 березня 2009 року, Суд зазначає, що діагноз і справді не був точним. Проте лікар, що поставив діагноз, направив заявника до іншого лікаря. Через кілька днів заявника оглянув лікар СІЗО, проте заявник не просив його уточнити діагноз і не поскаржився на травму. Коли 18 березня 2009 року заявник поскаржився на свою травму, впродовж двох днів було проведено рентгенологічне обстеження і діагностовано перелом. Таким чином, за відсутності явних ознак службової недбалості та несвочасного реагування органам влади не можна докорити за неточний діагноз, зважаючи на те, що заявник не порушив це питання, коли його було переведено назад до СІЗО.

79. Щодо стверджуваного ненадання заявникові лікування в період з 9 по 24 березня 2009 року у зв'язку з травмою його коліна та ненаправленням заявника на медичне обстеження 3 квітня 2009 року Суд дійшов висновку, що лікарями не було надано рекомендацій щодо такого лікування чи направлення. Незважаючи на те, що заявник стверджував про поступове погіршення стану його здоров'я, у висновках лікарів від 2 листопада 2010 року зазначено протилежне. Суд не бачить жодних підстав ставити під сумнів ці висновки, оскільки в рекомендаціях інших лікарів не містилося протилежних вказівок, і заявник не надав жодних доказів того, що існували підстави сумніватися в компетентності чи кваліфікації лікарів. Загалом Суд не бачить невинуватих затримок чи інших недоліків в наданні заявникові належних медичних порад та лікуванні у зв'язку зі станом його здоров'я. Ніщо не свідчить про те, що травма його коліна в принципі була несумісною з триманням його під вартою.

80. Суд вважає, що органи влади вжили достатніх заходів у зв'язку з травмою коліна заявника, а отже, дотрималися вимог статті 3 Конвенції. Таким чином, порушення статті 3 Конвенції допущено не було.

3. Медична допомога у зв'язку з захворюванням на ТБ

(а) Доводи сторін

81. Уряд стверджував, що заявник утримувався в ІТТ з дотриманням рекомендацій лікаря. Пізніше, в СІЗО, заявника було переведено до палати для хворих на туберкульоз в медичній частині СІЗО і поставлено на диспансерний облік. Заявника періодично оглядали лікарі СІЗО. Він проходив необхідні контрольні обстеження і отримував належне медичне лікування та висококалорійне харчування. Висновки лікаря-фтизіатра від 2 червня 2010 року підтвердили ефективність лікування, яке заявник отримував в медичній частині СІЗО. В цілому не існувало медичних висновків, які б вказували на те, що лікування заявника у зв'язку з його захворюванням на ТБ було можливим лише в стаціонарних умовах в спеціалізованому медичному закладі. Тому Уряд наполягав, що порушення права заявника на належне медичне лікування у зв'язку з його захворюванням на туберкульоз допущено не було.

82. Заявник стверджував, що не мав можливості отримувати лікування, відповідне його стану здоров'я. Зокрема, лікування його захворювання на ТБ здійснювалося неналежним чином, що завдавало йому страждань і тривоги. Ознаками погіршення стану його здоров'я було те, що у 2009 році він почав харкати кров'ю. Висновки лікарів від 2 червня 2010 року були ненадійними з невизначених причин, а його подальше переведення до камери,

призначеної для утримання здорових ув'язнених, було незаконним. Уряд не надав Суду жодного документа з підписом заявника, який би засвідчував отримання заявником належного медичного лікування і спеціального харчування.

83. У цілому, навіть незважаючи на те, що адміністрації ІТТ і СІЗО фіксували скарги заявника на стан його здоров'я, йому не було надано ефективної допомоги чи лікування, оскільки лікарі, які його консультували, давали йому лише знеболювальні препарати.

(b) Оцінка Суду

(i) Медична допомога в період з 28 липня 2007 року по 15 травня 2008 року

84. Суд зазначає, що до того, як заявника було взято під варту, він проходив курс протитуберкульозного лікування в спеціалізованому медичному закладі, який було перервано після його затримання. Отже, слідчі органи, які перервали його лікування, повинні були особливо ретельно стежити за станом його здоров'я з 28 липня 2007 року, коли їм стало відомо про те, що заявник був хворий на ТБ, а не з 1 серпня 2007 року, коли було надано підтвердження його захворювання (див. пункти 11 та 26 вище).

85. Перш ніж повернутися до питання про надання медичної допомоги Суд зауважує, що адміністрація ІТТ виконала рекомендації лікаря і утримувала заявника в камері для хворих на туберкульоз. Проте навіть незважаючи на те, що працівники ІТТ викликали швидку допомогу заявникові, коли виникала така потреба, той факт, що в ІТТ не було штатного лікаря, є важливим та значущим. Наприклад, відповідно до національного законодавства (див. пункт 49 вище) заявника продовж десяти днів з моменту його взяття під варту і поміщення до ІТТ мали перевести до СІЗО. Таким чином, якби органи влади виконали ці приписи законодавства, заявника було б переведено до СІЗО не пізніше 16 серпня 2007 року, де він міг очікувати на отримання лікування в медичній частині СІЗО (див. пункт 50 вище). Проте його переведення відбулося лише 15 травня 2008 року, тобто на дев'ять місяців пізніше. У зв'язку з відсутністю обґрунтування чи пояснення цієї ситуації Суд доходить висновку, що національну процедуру надання медичної допомоги заявникові, який хворів на ТБ під час перебування під вартою, дотримано не було.

86. Що стосується конкретної медичної допомоги, яка була надана заявникові в ІТТ, Суд зазначає, що, незважаючи на низку консультацій, наданих лікарями швидкої допомоги, лише 8 лютого 2008 року, тобто приблизно через шість місяців тримання заявника під вартою, було проведено рентгенологічне обстеження та огляд заявника лікарем. До того ж, під час перебування заявника в ІТТ не було проведено жодного медичного огляду, що суперечило відповідним нормативним актам (див. пункт 55 вище).

87. Що стосується протитуберкульозного лікування, яке мало бути надано заявникові (див. пункт 51 вище), ніщо не свідчить про те, що хоч якесь лікування, якщо воно надавалося заявникові до 8 лютого 2008 року. Більш того, після цієї дати, коли протитуберкульозний диспансер прямо зазначив, що заявникові необхідно було пройти тривалий курс хіміотерапії, ніщо не свідчить про те, що заявникові було надано лікування або що він перебував під наглядом лікаря.

88. Крім того, якщо було б взято до уваги вищезазначений обов'язок, існуючий на національному рівні щодо лікування туберкульозу в спеціалізованих закладах, а також враховуючи Європейські Пенітенціарні Правила в частині, що стосується ситуації заявника (див. пункт 58 вище), та зважаючи на те, що заявник утримувався в пенітенціарній установі без належного устаткування та без протитуберкульозного лікування, Суд також доходить висновку, що такі умови тримання заявника під вартою були несумісні зі станом його здоров'я в цей період.

(ii) Медична допомога в період з 15 травня 2008 року по 21 жовтня 2010 року

89. Суд зауважує, що, з огляду на матеріали справи починаючи з 15 травня 2008 року органи влади з'ясовували стан здоров'я заявника і призначали йому необхідне лікування. Наприклад, коли заявника було поміщено в СІЗО, його було розміщено в палаті для хворих на туберкульоз, було проведено рентгенологічне обстеження і призначено медикаментозне лікування. До того ж заявника чотири рази оглядав лікар-фтизіатр, і заявник здавав різні аналізи для моніторингу його стану. Заявникові також надавалася певні ліки. 21 жовтня 2010 року він проходив курс протирецидивної антимікобактеріальної терапії.

90. Заявник стверджує, що все його лікування зводилося до надання консультацій і знеболювальних препаратів та що харчування було поганим. Він не уточнив, коли саме у 2009 році він почав харкати кров'ю, як і не надав детального викладу чи документів, які б це підтверджували. Водночас Суд не бачить жодних підстав ставити під сумнів висновок лікаря від 2 червня 2010 року, оскільки інші медичні рекомендації не містили протилежних вказівок, і заявник не надав жодних доказів того, що існували підстави сумніватися в компетентності чи кваліфікації лікарів. Тому очевидно, що подальші дії органів влади не суперечили жодним медичним рекомендаціям чи приписам законодавства.

91. Однак для тверджень заявника про неналежну медичну допомогу, які він зробив у цьому Суді, а також у національних судах, існували вагомні підстави. Зокрема, заявнику спочатку було діагностовано захворювання на ТБ лівої легені, а починаючи з 15 липня 2009 року його стан погіршився, і хвороба уразила обидві легені. Крім того, Суд зауважує, що до 3 липня 2009 року ніде не була зафіксована категорія захворювання заявника на ТБ, враховувати яку було важливо для визначення необхідної медичної допомоги (див. пункт 55 вище). Вже цього достатньо для того, щоб зробити висновок, що медична допомога, яка надавалася заявникові до 3 липня 2009 року,

була неповною. До того ж лікар іноді забував зазначити назви, дозування та кратність прийому всіх призначених лікарських засобів або не зазначав схему медикаментозного лікування (див. пункти 28, 38 та 41 вище). До того ж, в період з 3 липня 2009 року по 21 жовтня 2010 року (див. пункти 36–49) не всі необхідні тести, аналізи та обстеження проводилися регулярно, якщо взагалі проводилися, що суперечило національним процедурам (див. пункти 55 і 57 вище).

92. Суд зазначає, що впродовж всього періоду, що розглядається, не було надано жодної медичної консультації з деталізацією індивідуалізованого режиму гігієни, якого повинен був дотримуватися заявник, що знову таки суперечить правовим вимогам (див. пункт 53 вище). Органи влади також не довели, який режим було забезпечено заявнику за відсутності належних медичних консультацій. Так само в матеріалах справи відсутні документи, які б містили рекомендації лікаря стосовно харчового раціону заявника, за винятком прописаних вітамінів, щодо яких також немає жодних уточнень. До того ж заявник стверджував, що немає доказів, які б свідчили про те, що він отримував спеціальне харчування. Суд зазначає, що Уряд дійсно не надав таких доказів, як і не зазначив, яке харчування отримував заявник і коли. Той факт, що заявник отримував висококалорійне харчування за відсутності належних медичних рекомендацій, говорить про те, що було порушено положення відповідного протоколу (див. пункт 54 вище).

93. Щодо твердження заявника про те, що він не повинен був утримуватися під вартою з огляду на стан його здоров'я, Суд зауважує, що до 20 серпня 2010 року заявник отримував лікування в палаті для хворих на туберкульоз і завдяки цьому протитуберкульозному лікуванню стан здоров'я заявника зрештою дещо поліпшився (див. пункти 28 і 41-43 вище). Тому Суд не може зробити висновок, що стан здоров'я заявника був несумісним із його триманням під вартою в цей період часу.

94. Проте, навіть незважаючи на деякі позитивні наслідки, пов'язані із лікуванням заявника, Суд вважає, що погіршення стану його здоров'я, яке було зафіксовано 15 липня 2009 року, незабезпечення фіксації повної інформації про стан його здоров'я та курс лікування, який він проходив, а також незабезпечення регулярного і систематичного медичного нагляду, який би включав комплексну програму лікування, спрямовану на те, щоб вилікувати його хвороби або хоча б запобігти погіршенню стану його здоров'я, нестворення необхідних умов для фактичного проходження призначеного курсу лікування – все це було несумісним із зобов'язаннями органів влади за статтею 3 Конвенції в цей період тримання заявника під вартою.

(с) Висновок Суду

95. Суд дійшов висновку, що ненадання заявникові належної медичної допомоги у зв'язку з його захворюванням на ТБ в період з 28 липня 2007 року по 21 жовтня 2010 року прирівнюється до поведіння, яке заборонено статтею 3 Конвенції.

Таким чином, було допущено порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

A. Законність тримання заявника під вартою (підпункт (с) пункту 1 статті 5 Конвенції)

96. Заявник скаржився за підпунктом (с) пункту 1 статті 5 Конвенції, що тримання його під вартою було незаконним. Відповідне положення статті 5 Конвенції передбачає таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

1. Прийнятність

97. Уряд заявив, що ця скарга стосовно тримання заявника під вартою в період з 27 по 28 липня 2007 року була неприйнятною у зв'язку з тим, що не було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, або ж через те, що її було подано з пропуском шестимісячного строку.

98. Заявник аргументував, що він скаржився на цей період тримання його під вартою до національних органів влади, але вони не відреагували на його скаргу.

99. Сторони не надали жодних зауважень щодо прийнятності скарги стосовно інших періодів тримання заявника під вартою.

100. Суд нагадує, що вимога щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту має на меті надати національним органам влади можливість виправити порушення, стверджені заявником (див. між іншими [посиланнями] рішення у справах «Лопез Остра проти Іспанії» (*Lopez Ostra v. Spain*), серія А № 303-С, с. 52, п. 38, рішення від 9 грудня 1994 року; «Томе Мота проти Португалії» (*Tome Mota v. Portugal*), № 32082/96, ЕCHR 1999-IX, рішення стосовно прийнятності). Визнаючи той принцип, що заявник звільняється від обов'язку щодо використання неефективних національних засобів юридичного захисту, Суд, тим не менше, робить висновок, що у таких випадках заявник повинен довести, надавши рішення відповідного суду або інші прийнятні докази, що доступний

йому засіб юридичного захисту насправді виявився неефективним. Суд також зауважує, що існування самого сумніву в можливій неефективності національного засобу юридичного захисту не звільняє заявника від обов'язку вичерпати його (див. між іншими [посиланнями], рішення у справі «*Allaoui та інші проти Німеччини*» (*Allaoui and Others v. Germany*), (dec.), № 44911/98, рішення стосовно прийнятності від 19 січня 1999 року або згадане вище рішення у справі «*Томе Мота проти Португалії*» (*Tome Mota v. Portugal*)).

101. Суд повторює, що особа, засуджена судом першої інстанції, не може вважатися затриманою «для цілей допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення», адже її статус визначається підпунктом (а) пункту 1 статті 5 Конвенції, який допускає позбавлення особи свободи «після засудження її компетентним судом» (див. згадане вище рішення у справі «*Кудла проти Польщі*» (*Kudla v. Poland*)) [Велика Палата], п. 104).

102. Суд зазначає, що, за словами заявника, він скаржився до національних органів влади на незаконність тримання його під вартою з 27 по 28 липня 2007 року (див. пункти 13 та 16 вище). Проте докази того, що органи влади отримали ці скарги, відсутні. Так само ніщо не свідчить про те, що заявник скористався національними засобами юридичного захисту в інших випадках. Він також не довів, що був звільнений від обов'язку вичерпати національні засоби юридичного захисту. Відповідно, немає підстав вважати, що він вичерпав національні засоби юридичного захисту у зв'язку з цим.

103. До того ж у періоди з 24 жовтня по 23 грудня 2008 року та з 6 квітня 2010 року заявник перебував під вартою після того, як його було засуджено судом першої інстанції, що заявник не оскаржує. Отже, його тримання під вартою в цей період не було несумісним з положеннями Конвенції.

104. Таким чином, цю частину заяви слід відхилити відповідно до пункту 1 та підпункту (а) пункту 3, а також пункту 4 статті 35 Конвенції.

105. Щодо тримання заявника під вартою в періоди з 6 жовтня 2007 року по 24 жовтня 2008 року та з 23 грудня 2008 року по 6 квітня 2010 року Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту (а) пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона повинна бути визнана прийнятною.

2. Суть

106. Уряд не уточнив, яким рішенням було санкціоновано тримання заявника під вартою в період з 6 жовтня 2007 року по 24 жовтня 2008 року, стверджуючи, що в цей період та в період з 23 грудня по 6 квітня 2010 року заявник перебував під вартою на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального злочину.

107. Заявник стверджував, що тримання його під вартою в періоди з 6 жовтня 2007 року по 24 жовтня 2008 року та з 23 грудня 2008 року по 6 квітня 2010 року було незаконним.

108. Суд зазначає, що в рішенні районного суду від 6 серпня 2007 року нічого не сказано про санкціонований період тримання заявника під вартою, і це рішення було оскаржене заявником. Керуючись статтею 115 КПК та з огляду на відсутність продовження строку тримання під вартою, заявник мав перебувати під вартою впродовж менше ніж двох місяців, тобто не довше, ніж до 6 жовтня 2007 року. Навіть якщо припустити, що максимальний строк тримання під вартою було санкціоновано 6 серпня 2007 року, не існувало жодного рішення, яке б будь-яким чином санкціонувало позбавлення заявника свободи з 6 жовтня 2007 року до дати першого судового засідання у його справі. До того ж незалежно від точної дати першого судового засідання у цій справі Суд не знайшов жодної судової постанови, яку б було видано в той час чи в будь-який час пізніше по 24 жовтня 2008 року включно, коли заявника було засуджено.

109. Також Суд зауважує, що 23 грудня 2008 року апеляційний суд скасував винесений щодо заявника вирок і направив справу на новий розгляд, водночас залишивши заявника під вартою. При цьому суд жодним чином не мотивував своє рішення і не визначив граничний строк тримання заявника під вартою.

110. Суд раніше розглядав подібні ситуації в інших справах проти України і визнав їх несумісними з вимогами щодо законності, встановленими пунктом 1 статті 5 Конвенції. Зокрема, були випадки, коли продовження строку тримання під вартою до або під час судового розгляду не охоплювалося жодним судовим рішенням (див., наприклад, рішення у згаданій вище справі «*Слоєв проти України*» (*Yeloyev v. Ukraine*), пп. 48–51; рішення у справах «*Соловей і Зозуля проти України*» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), №№ 40774/02 та 4048/03, пп. 70–73, рішення від 27 листопада 2008 року; «*Микола Кучеренко проти України*» (*Nikolay Kucherenko v. Ukraine*), № 16447/04, пп. 37–38, рішення від 19 лютого 2009 року; та «*Доронін проти України*» (*Doronin v. Ukraine*), № 16505/02, п. 58, рішення від 19 лютого 2009 року). Також були випадки, коли судові органи жодним чином не мотивували свої рішення, якими санкціонували тримання під вартою, або не визначали граничний строк такого тримання під вартою (див. рішення у згаданих вище справах «*Слоєв проти України*» (*Yeloyev v. Ukraine*), пп. 52–55, та «*Доронін проти України*» (*Doronin v. Ukraine*), п. 59). До того ж в рішенні у справі «*Харченко проти України*» (*Kharchenko v. Ukraine*), № 40107/02, пп. 98 та 101, рішення від 10 лютого 2011 року), Суд дійшов висновку, що в ситуації, коли існують періоди тримання під вартою, які не охоплюються жодним судовим рішенням, або коли судові рішення, прийняті на стадії судового розгляду, не визначають граничний строк подальшого тримання під вартою, є повторюваною проблемою структурного характеру в Україні. У цій справі не було наведено жодного доводу, здатного переконати Суд дійти іншого висновку.

111. Зважаючи на всі зазначені вище обставини, Суд доходить висновку, що тримання заявника під вартою в періоди з 6 жовтня 2007 року по 24 жовтня 2008 року та з 23 грудня 2008 року по 6 квітня 2010 року було незаконним.

112. Таким чином, у цьому відношенні було допущено порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

В. Скарга за пунктом 3 статті 5 Конвенції

Заявник також скаржився, що загальна тривалість тримання його під вартою не була виправданою. Він посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції, що передбачає таке:

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту (с) пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

1. Прийнятність

113. Уряд не надав жодних зауважень щодо прийнятності цієї скарги.

114. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у значенні підпункту (а) пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зауважує, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона повинна бути визнана прийнятною.

2. Суть

115. Уряд повторював, що існували достатні підстави для тримання заявника під вартою і що органи влади діяли з належною ретельністю, розглядаючи цю справу.

116. Заявник стверджував, що тримання його під вартою було надмірно тривалим.

117. Суд повторює, що розумність строку тримання під вартою не може оцінюватися абстрактно. Вона має оцінюватися у кожному окремому випадку залежно від особливостей конкретної справи, підстав, про які йдеться у рішеннях національних судів, а також рівня переконливості аргументів заявника, викладених у його клопотанні про звільнення з-під варти. Продовження строку тримання під вартою може бути виправданим в конкретній справі лише за наявності характерних ознак справжніх вимог публічного інтересу, який, незважаючи на існування презумпції невинуватості, превалює над принципом поваги до свободи особистості. При визначенні тривалості досудового тримання під вартою згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції слід взяти до уваги період, який розпочинається з дня взяття обвинуваченого під варту і закінчується в день визначення кримінального обвинувачення, навіть якщо його ухвалено судом першої інстанції (див. серед інших джерел рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [Велика Палата], №26772/95, пп. 145, 147 і 153, ECHR 2000-IV). Питання про те, чи може Суд, чи не може розглядати скарги щодо певного періоду, якщо такий період, взятий окремо, не відповідає вимозі шести-місячного строку, залежить від характеру цих скарг та виду стверджуваного порушення. Враховуючи те, що досудове тримання під вартою стосується триваючої ситуації, Суд неодноразово постановляв, що у тих випадках, коли обвинувачений перебуває під вартою впродовж двох або більше окремих періодів на час судового розгляду, гарантії пункту 3 статті 5 щодо розумного строку вимагають оцінки цього строку в цілому (див. згадане вище рішення у справі «*Соловей і Зозуля проти України*» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), п. 56, з подальшими посиланнями).

118. Суд зазначає, що сторони не оскаржують той факт, що заявника було заарештовано 27 липня 2007 року. 6 квітня 2010 року суд першої інстанції виніс другий обвинувальний вирок щодо заявника, який залишався в силі. Таким чином, період, який має бути взятий до уваги, розпочався 27 липня 2007 року і закінчився 6 квітня 2010 року; до нього не входить період тримання заявника під вартою з 24 жовтня по 23 грудня 2008 року, коли щодо заявника було винесено перший обвинувальний вирок. Відповідно період, що розглядається, тривав близько двох з половиною років.

119. Суд зауважує, що тяжкість висунутих заявникові обвинувачень та беззастережний ризик вчинення ним нових злочинів згадувалися у первинній постанові про взяття заявника під варту. В подальшому суди взагалі жодним чином не мотивували продовження строку тримання заявника під вартою, навіть якщо відсутні докази того, що клопотання заявника про звільнення з-під варти за станом його здоров'я дійсно подавалося. Проте пункт 3 статті 5 вимагає, що після спливу певного часу саме тільки існування обгрунтованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи зобов'язані навести інші підстави для продовження строку тримання під вартою. Такі підстави до того ж мають бути чітко зазначені національними судами (див. згадане вище рішення у справі «*Єловєв проти України*» (*Yeloyev v. Ukraine*), п. 60). Однак у справі, що розглядається, таких підстав суди не навели. Крім того, національні суди жодного разу не розглядали можливість обрання іншого запобіжного заходу, альтернативного триманню під вартою.

120. У цьому контексті Суд зазначає, що він неодноразово визнавав порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у справах, що піднімали питання, аналогічні предмету розгляду у цій справі (див., наприклад, рішення у справі «*Ткачов проти України*» (*Tkachev v. Ukraine*), №39458/02, пп. 47–53, рішення від 13 грудня 2007 року; згадані вище рішення у справах «*Єловєв проти України*» (*Yeloyev v. Ukraine*), пп. 60 і 61; та «*Доронін проти України*» (*Doronin v.*

Ukraine), пп. 63-64; а також рішення у справах «Сергій Волосюк проти України» (*Sergey Volosyuk v. Ukraine*), №1291/03, пп. 40-42, рішення від 12 березня 2009 року; та «Молодорич проти України» (*Molodorych v. Ukraine*), №2161/02, пп. 81-83, рішення від 28 жовтня 2010 року). До того ж у згаданому вище рішенні у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*) (пункти 99 і 101) Суд встановив, що суди України мають тенденцію до повторюваного посилання на той самий перелік підстав для тримання під вартою впродовж тривалого строку, що є повторюваною проблемою структурного характеру. У цій справі не було наведено жодного доводу, здатного переконати Суд дійти іншого висновку.

121. Таким чином, Суд доходить висновку, що було допущено порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

IV. СКАРГА НА ТРИВАЛІСТЬ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЗАЯВНИКА

122. Заявник також скаржився, що провадження щодо нього було необґрунтовано тривалим та що він не мав ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргою на надмірну тривалість провадження. Він посилався на пункт 1 статті 6 та статтю 13 Конвенції, відповідні положення яких передбачають таке:

Пункт 1 статті 6

«Кожен має право на ...розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

123. Уряд заперечив ці аргументи, стверджуючи, що провадження здійснювалося без необґрунтованих зволікань з боку органів влади.

124. Заявник наполягав на своїй скарзі.

125. Період, який має бути взятий до уваги, розпочався 27 липня 2007 року, коли заявника було взято під варту, тобто коли його було суттєво уражено діями органів влади, вжитими на підставі підозри щодо нього. Цей період закінчився 25 січня 2011 року, коли заявник отримав копію остаточного рішення у його справі. Таким чином, він тривав три з половиною роки і охоплював розгляд справи в судах двох інстанцій.

126. Суд повторно зазначає, що, оцінюючи розумність тривалості провадження, що розглядається, необхідно враховувати обставини конкретної справи та критерії, вироблені (судовою) практикою Суду, такі як складність справи, поведінка заявників та відповідних органів влади, а також важливість предмета розгляду для заявників (див., наприклад, рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [Велика Плата], №30210/96, п. 124, ECHR 2000-XI).

127. Суд зазначає, що заявник перебував під вартою під час усього провадження, яке не можна вважати особливо складним (див. пункт 23 вище). Він не знаходить значних періодів бездіяльності з вини заявника (див. пункти 24 і 25 вище).

128. З огляду на поведінку органів влади Суд зазначає, що чотири судових засідання було відкладено з невідомих причин, що неприпустимо, зважаючи на обов'язок органів влади вести належний облік проваджень. Також неприпустимо те, що п'ять судових засідань було відкладено у зв'язку з тим, що органи влади не змогли транспортувати заявника з установи тримання під вартою до суду, що розглядав справу. З іншого боку, Суд бере до уваги спроби суду першої інстанції пришвидшити провадження, коли суд тричі видавав постанови про привід свідків у судові засідання, а також звернув увагу правоохоронців на необхідність забезпечити присутність заявника в судових засіданнях.

129. Зважаючи на всі ці обставини, Суд доходить висновку, що в цій справі загальна тривалість провадження не була надмірною і її не можна вважати нерозумною (див., наприклад, рішення у справах «Шавров проти України» (*Shavrov v. Ukraine*), (dec.), №11098/03, рішення стосовно прийнятності від 11 березня 2008 року, та згадане вище рішення у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), пп. 93-95).

130. Отже, ця скарга за пунктом 1 статті 6 є явно необґрунтованою. З огляду на відсутність аргументованої скарги за пунктом 6 Конвенції Суд не вбачає потреби розглядати питання щодо наявності ефективних національних засобів юридичного захисту, як того вимагає стаття 13, стосовно зазначених вище скарг. Таким чином, що частину заяви слід відхилити відповідно до підпункту (а) пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

131. Насамкінець, заявник стверджував за статтею 3 Конвенції, що працівники міліції чинили на нього психологічний тиск, щоб домогтися від нього зізнання. Заявник скаржився за статтею 5 Конвенції на незаконність тримання його під вартою в період з 28 липня по 6 жовтня 2007 року. Він також скаржився за пунктом 1 та підпунктами (а), (б) і (с) пункту 3 статті 6 Конвенції на несправедливість провадження, стверджуючи, зокрема, що органи влади порушили його право на захист. Крім того, заявник скаржився на порушення статті 14 Конвенції, зазначивши, що під час кримінального провадження у його справі він зазнав дискримінації з боку органів влади.

132. Уважно дослідивши доводи заявника у світлі всіх наявних в його розпорядженні матеріалів та настільки, наскільки оскаржувані питання належать до його компетенції, Суд доходить висновку, що ці доводи не мають жодних ознак порушення прав та свобод, передбачених Конвенцією. Таким чином, цю частину заяви слід визнати неприйнятною як таку, що є явно необґрунтованою відповідно до підпункту (а) пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

VI. ЗАСТОСОВУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

133. Стаття 41 Конвенції передбачає таке:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода, судові витрати

134. Заявник неодноразово просив Суд потурбуватися про те, щоб йому було надане належне лікування у зв'язку з його захворюванням на ТБ. Він також повідомляв про свій намір заявити вимогу про відшкодування матеріальної шкоди у зв'язку з втратою виплат щодо інвалідності в окремій заяві. Він вимагав 250 000 євро на відшкодування моральної шкоди. Заявник не заявив жодних вимог щодо компенсації судових витрат.

135. Уряд не погодився з цими вимогами.

136. З огляду на те, що Суд в рамках цього провадження не розглядав питання про те, чи було належним надане заявникові лікування, оскільки це питання виходить за межі цієї заяви (див. пункт 62 вище), він не може задовольнити пов'язані вимоги за статтею 41 Конвенції. З іншого боку, він вважає, що заявник зазнав страждань у зв'язку з визнаними порушеннями. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості та з огляду на особливі обставини цієї справи, Суд присуджує заявникові 10 000 євро на відшкодування моральної шкоди.

137. Оскільки заявник не заявив жодних вимог щодо відшкодування матеріальної шкоди чи компенсації судових витрат, Суд не присуджує йому жодної компенсації у зв'язку з цим.

В. Пеня

138. Суд вважає за доцільне нараховувати пеню, виходячи з розміру граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД:

1. *Визнає* одноголосно скарги за статтею 3, підпунктом (с) пункту 1 статті 5 (щодо незаконності тримання під вартою в періоді з 6 жовтня 2007 року по 24 жовтня 2008 року та з 23 грудня 2008 року по 6 квітня 2010 року) та пунктом 3 статті 5 (щодо тривалості тримання під вартою в періоді з 27 липня 2007 року по 24 жовтня 2008 року та з 23 грудня 2008 року по 6 квітня 2010 року) Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними.
2. *Постановляє* п'ятьома голосами проти двох, що не було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням під час тримання під вартою належної медичної допомоги щодо травми коліна.
3. *Постановляє* одноголосно, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням під час тримання під вартою належної медичної допомоги щодо захворювання на туберкульоз.
4. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції.
5. *Постановляє* одноголосно, що мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.
6. *Постановляє* одноголосно
  - (а) що впродовж трьох місяців від дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 10 000 євро (десять тисяч євро) на відшкодування моральної шкоди, разом із будь-якими податками, що можуть нараховуватись на цю суму; ця сума має бути конвертована в національну валюту України за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) що зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* одноголосно решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 15 грудня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін Шпільманн
(*Dean Spielmann*)
Голова

Згідно з пунктом 2 статті 45 Конвенції та пунктом 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються окремі думки суддів, а саме:

(а) окрема думка згоди судді Ангеліки Нуссбергер (Angelika Nußberger);

(б) окрема думка часткової незгоди судді Ганни Юдківської (Ganna Yudkivska), до якої приєднався суддя Дін Шпільманн (Dean Spielmann).

Д. Шпільманн

К. Вестердік

**ОКРЕМА ДУМКА
ЗГОДИ СУДДІ АНГЕЛІКИ НУССБЕРГЕР
(ANGELIKA NUBBERGER)**

Я погоджуюся з більшістю в тому, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням під час тримання заявника під вартою належної медичної допомоги щодо його захворювання на туберкульоз. Абсолютно неприпустимо тримати затриманого з активною формою ТБ в спеціальній камері, але при цьому не надавати йому будь-якого лікування. Саме це відбувалося з заявником в період з 28 липня 2007 року по 15 травня 2008 року, тобто впродовж більше ніж дев'яти місяців. Незважаючи на те, що протитуберкульозний диспансер підтвердив діагноз заявника і зазначив, що йому необхідно пройти тривалий курс хіміотерапії, нічого такого зроблено не було. Проте 15 травня 2008 року ситуація змінилася. Заявника було переведено до палати для хворих на туберкульоз, де він отримував тривале лікування і йому надавалися необхідні ліки. Беззаперечно те, що стан його здоров'я покращився. Необхідно визнати, що навіть в цей період лікування, яке отримував заявник, не було ідеальним. Не було вказано категорію захворювання на ТБ, не було призначено розробленого конкретно для заявника режиму гігієни та руху, тюремне харчування не було пристосоване до особливих потреб заявника, а медична допомога була неповною (див. пункт 91). Тим не менш слід визнати, що між періодами до 15 травня 2008 року і після була велика різниця. Навіть незважаючи на те, що лікування в цей другий період було далеко не ідеальним, я вважаю, що воно не досягло такого рівня поводження, що може становити порушенням статті 3 Конвенції. Тому я хотіла б, щоб палата застосувала більш диференційований підхід.

**ОКРЕМА ДУМКА ЧАСТКОВОЇ НЕЗГОДИ
СУДДІ ГАННИ ЮДКІВСЬКОЇ (GANNA YUDKIVSKA),
ДО ЯКОЇ ПРИЄДНАВСЯ СУДДЯ ДІН ШПІЛЬМАНН (DEAN SPIELMANN)**

На жаль, я не поділяю думку більшості стосовно того, що не було допущено порушення статті 3 у зв'язку з травмою коліна заявника.

Я зауважую, що на момент арешту в 2007 році заявник міг нормально рухатися, але відповідно до медичного висновку, наданого в листопаді 2009 року, він мав «консолідований перелом лівої колінної чашечки (підколінка) і помірну контрактуру лівого колінного суглоба» (див. пункт 40). Це означає обмеження рухливості коліна, внаслідок чого заявник не міг нормально рухатися.

Відповідно до практики Суду погіршення стану здоров'я особи під час тримання її під вартою неминуче викликає певні сумніви стосовно адекватності наданого там лікування (див. рішення у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), № 59696/00, п. 84, ECHR 2006-XII (витяги)). Таким чином, на органи влади покладається обов'язок надати правдоподібне і переконливе пояснення причин виникнення проблеми з втратою заявником можливості нормально рухатися.

У цій справі я зауважую, що заявник травмував коліно внаслідок падіння під час перевезення його до ІТТ. Він одразу ж поскаржився на цю травму лікарю ІТТ (див. пункт 29), який підтвердив наявність травми у заявника і рекомендував йому звернутися до фтизіатра – спеціаліста з лікування туберкульозу – хоча було зрозуміло, що заявник потребував консультації травматолога, який міг оцінити стан його коліна і полікувати його. Незважаючи на всю важливість надання медичної допомоги в перші дні після перелому, заявник не отримав жодної допомоги і був через три дні, 12 березня, переведений назад до СІЗО зі зламаною колінною чашечкою, щодо якої не було призначено жодного лікування.

Більшість критикує заявника за те, що він не поскаржився на цю травму після прибуття до СІЗО чи не наполіг на уточненні його діагнозу (див. пункт 78). Проте я помітила, що відповідно до медичної довідки, виданої лікарем СІЗО, заявник не висував жодних скарг, оскільки «хотів швидше повернутися до своєї камери» (див. пункт 30). Важливо зазначити, що переведення з ІТТ до СІЗО може займати до двох днів і здійснюватися в досить жаклих умовах (див. у цьому відношенні висновки Суду у справах «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), № 15825/06, пп. 105–113, рішення від 25 жовтня 2007 року, та «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*),

№ 43707/07, пп. 107–108, рішення від 10 грудня 2009 року, стосовно умов перевезення з ІТТ до СІЗО і назад, як у справі, що розглядається); а для людини з переломом коліна, що завдає нестерпного болю, такий переїзд є дуже виснажливим. Тому я не вважаю, що йому слід докоряти за бажання негайно повернутися до його камери і відпочити після виснажливої поїздки.

Фактом залишається те, що станом на 9 березня органам влади було відомо про проблеми з коліном, що виникли у заявника, і я не бачу нічого такого, що могло реально завадити органам влади призначити негайне лікування цієї травми для уникнення негативних наслідків. Натомість, органи влади почали вирішувати цю проблему лише 24 березня, тобто приблизно через два тижні після отримання заявником цієї травми. Незважаючи на те, що перелом коліна зажив сам по собі, проте з наданих документів випливає, що коліно залишилося деформованим.

З огляду на відсутність оцінки причин цієї деформації найбільш правдоподібним поясненням буде те, що заявнику не було надане належне лікування контрактури. Тому я доходжу висновку, що органи влади не вжили достатніх заходів для забезпечення, щоб заявник не був підданий поводженню, що протирічило б статті 3 Конвенції.

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КОРНЕЙКОВА ТА КОРНЕЙКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KORNEYKOVA AND KORNEYKOV V. UKRAINE)**

(Заява № 56660/12)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

24 березня 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

24/06/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Корнейкова та Корнейков проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Сіюфра О'Лірі (*Siofra O'Leary*),

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції;

після обговорення за зачиненими дверима 1 березня 2016 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

723. Справу було розпочато за заявою (№ 56660/12), яку 31 серпня 2012 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) двоє громадян України, пані Вікторія Юрїївна Корнейкова (далі – заявниця) та її син, пан Денис Юрїйович Корнейков (далі – заявник).

724. Заявників представляли пані Я. Заїкіна та пан Г. Токарев, адвокати, які практикують у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Урядовий уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції.

725. Заявниця стверджувала, що під час її перебування у пологовому будинку її приковували до ліжка. Вона також скаржилась на те, що під час судових засідань її тримали у клітці з металевими ґратами. Насамкінець, вона скаржилась від свого імені та від імені заявника на те, що побутові умови тримання їх під вартою та медична допомога, що надавалася заявникові у Харківському слідчому ізоляторі (далі – Харківський СІЗО), були неналежними.

726. 12 жовтня 2012 року Голова П'ятої секції вирішив застосувати Правило 39 Регламенту Суду, вказавши Урядові, що заявники мають бути поміщені в умови, придатні для маленької дитини та матері, що годує. Суд, зокрема, звернув увагу, що на час провадження у Суді заявникові мають бути забезпечені належні медичні нагляд та догляд.

727. Тієї ж дати заяві було надано пріоритет відповідно до Правила 41 Регламенту Суду та про неї було повідомлено Уряд.

728. 22 лютого 2013 року з клопотанням Уряду застосування Правил 39 та 41 Регламенту Суду було припинено, оскільки на той час заявницю було звільнено з-під варти (див. пункт 75).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

729. Заявниками є матір та дитина 1990 та 2012 років народження відповідно.

A. Факти, що лежать в основі справи

730. 16 січня 2012 року заявницю, яка перебувала на п'ятому місяці вагітності, було затримано міліцією за підозрою у вчиненні розбою.

731. 26 січня 2012 року Дзержинський районний суд м. Харкова (далі – Дзержинський суд) обрав заявниці запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

732. Того ж дня її було поміщено до Харківського СІЗО.

B. Умови перебування заявниці у пологовому будинку

733. 22 травня 2012 року заявницю було доставлено до Харківського міського клінічного пологового будинку № 7 (далі – пологовий будинок).

734. Того ж дня вона народила заявника. Його зріст був 49 см, а вага – 2,9 кг.

735. Три жінки вартові конвою охороняли заявницю у лікарні. За її словами, вони перебували у палаті увесь час. Уряд доводив, що під час пологів вони залишили палату.

736. Заявниця стверджувала, що вона весь час була прикута наручниками до лікарняного ліжка або до гінекологічного крісла, єдиним винятком, коли наручники було знято, були пологи. З її письмових заяв точно не ясно, як саме до неї застосовували наручники: одного разу вона стверджувала, що після пологів її прикували до ліжка за ногу. У той же час вона стверджувала, що вартові знімали з неї наручники лише для годування грудьми.

737. За твердженням Уряду, у пологовому будинку до заявниці ніколи не застосовувалися наручники і її не приковували до ліжка.

738. 25 травня 2012 року заявників було виписано.

739. 12 листопада 2012 року заявниця написала у заяві на адресу керівництва СІЗО (див. пункти 41 та 76), що персонал пологового будинку добре ставився до неї, що до неї не застосовувалися наручники і її не приковували, а також, що дві охоронниці, які перебували у її палаті, допомагали їй доглядати за дитиною.

740. У грудні 2012 року та січні 2013 року з метою перевірки тверджень заявниці, зокрема, щодо застосування до неї наручників органи прокуратури допитали деякого з персоналу пологового будинку та вартових, які охороняли її (див. пункти 76–82).

741. 21 грудня 2012 року головний лікар пологового будинку у відповідь на запит начальника Харківського СІЗО написав останньому листа, в якому зазначалося, що впродовж перебування заявниці у пологовому будинку, вона перебувала під постійною охороною вартових СІЗО, що зазначені працівниці не були у пологовій залі, і під час пологів заявниця не була ані в наручниках, ані прикута ними до будь-чого.

742. 24 грудня 2012 року головний акушер, пані Ти., надала органам прокуратури письмове пояснення. Вона зазначила, що під час оглядів заявниці як у приймальному відділенні, так і згодом – в акушерському відділенні, вона була прикута наручниками до гінекологічного крісла, а також, що застосування наручників та охорона трьох вартових були звичайною практикою для осіб, які перебувають під вартою.

743. Два інших акушери, пані Ф. та пані С., а також медична сестра, пані То., надали схожі пояснення. Пані Ф. зазначила, що вона не може пригадати жодних деталей народження заявника. Пані То. уточнила, що під час пологів, та згодом під час грудного вигодовування заявницю не приковували наручниками.

744. Головний лікар відділення новонароджених, пані Вл., також засвідчила, що заявниця була прикута наручниками до гінекологічного крісла. Крім того, вона вказала на те, що дві вартові конвою залишалися у палаті із заявниками, а третя знаходилась біля дверей.

745. Вартові, які охороняли заявницю, заперечили, що у лікарні заявницю приковували чи застосовували до неї наручники.

746. Захисник заявниці звернувся до колишньої медичної сестри, пані П., із запитом щодо умов тримання, в яких перебували ув'язнені жінки під час пологів, посилаючись на її подібний досвід роботи. 7 лютого 2013 року

пані П. написала йому, що вона дійсно працювала медичною сестрою у Донецькому регіональному Центрі охорони материнства та дитинства з 1996 року до 2005 року та, що у 2004 або у 2005 році у тій установі ув'язнена жінка під час пологів була прикута наручниками до свого ліжка.

С. Умови тримання під вартою у Харківському СІЗО

1. Матеріальні умови тримання під вартою

747. Хоча заявниця перебувала у кількох різних камерах у СІЗО, скарги в її заяві стосувались лише умов її тримання з дитиною у камері № 408, в якій вона перебувала з 14 березня до 8 листопада 2012 року. Отже, стислий виклад фактів стосується лише цієї камери.

(а) Версія заявниці

748. Камера, розташована у напівпідвальному приміщенні, була холодною та вогкою. У ній не було гарячої води, а подача холодної води була нерегулярною. Отже, заявниця рідко мала можливість приймати душ та купати свою новонароджену дитину. Вона також була змушена зберігати холодну воду для власних потреб у пластикових пляшках. Вона кип'ятила воду на поламаній електричній плитці у чайнику, який вона була змушена позичати у адміністрації установи, який кожного разу надавався їй не більше ніж на п'ятнадцять хвилин. Туалет та духова були розташовані у ніші, не відокремленій від житлової зони. Унітаз часто був забитий. У камері не було пеленального столу чи дитячого ліжка.

749. Заявницю не забезпечували жодними засобами дитячої гігієни. Вона також не отримувала харчування, яке б відповідало її потребам. У дні судових засідань її єдиною їжею був сніданок, який складався з хлібу та чаю. Харчові пайки їй не видавались.

750. Заявникам дозволялись прогулянки на свіжому повітрі у загальній прогулянковій зоні тривалістю близько десяти хвилин на день, але не кожного дня.

751. Насамкінець, одна з її співкамерниць була ВІЛ-інфікованою.

(b) Версія Уряду

752. Камера № 408 була камерою підвищеного комфорту, призначеною для тримання вагітних жінок та жінок з дітьми. Вона була розташована на першому поверсі, її площа становила п'ятдесят два кв. м та була розрахованій на шість осіб. Заявниця перебувала у ній разом з двома або іноді трьома іншими особами.

753. У камері було три вікна, загальною площею більше восьми кв. м. У ній була гаряча та холодна вода, а також питний бачок для кип'яченої води об'ємом десять літрів.

754. Крім того, у камері були всі необхідні меблі та обладнання, такі як система вентиляції, холодильник, електрична плита, дитяче ліжко та дитяча коляска. Надавались також підгузки та засоби гігієни. Туалет та духова були відокремлені від житлової зони.

755. Заявниці надавалось належне харчування відповідно до чинних норм (загальна енергетична цінність її щоденного харчування становила 3 284 кілокалорій). Вона отримувала щоденне триразове гаряче харчування за винятком днів судових засідань, коли пропускала обід. Вона годувала свого сина грудним молоком та відмовлялася від дитячого харчування, яке надавалося СІЗО. Обмежень на харчові або інші передачі, які вона отримувала від родичів, не було.

756. Заявники мали право на щоденну двогодинну прогулянку на спеціально облаштованому для цього майданчику.

757. ВІЛ-інфіковані разом з ними у камері ніколи не утримувались.

758. Уряд надав чотири кольорові фотографії камери № 408, на яких зображено просторе та світле приміщення у візуально хорошому стані ремонту. У камері було три великих вікна, декоровані тюлем. У камері був умивальник. Також у наявності був туалет з біде та духова кабінка, які були відокремлені від житлової зони дверима з матовим склом. Крім того, на фотографіях були зображені шафа, два ліжка з приліжковими тумбами, дитяче ліжко, стіл з двома табуретами, дитячий стілець, полиця з посудом, мікрохвильова пічка, телевізор та пеленальний стіл.

759. Ще на одній фотографії був зображений майданчик для прогулянок ув'язнених матерів з дітьми з клумбою та настінним розписом із зображенням природного ландшафту. На фотографії було зображення заявниці з дитиною, а також іншої жінки з коляскою.

(c) Пояснення інших осіб, які трималися під вартою, та відповідна інформація

760. 1 та 2 лютого 2012 року місцева санітарно-епідеміологічна служба (далі – СЕС) проводила у СІЗО інспекцію в рамках невказаного розслідування. СЕС зауважила про наявність спеціальної камери для жінок з дітьми, облаштованої необхідними зручностями. В акті зазначалося, що на час проведення інспекції у СІЗО не було вагітних жінок або матерів з дітьми.

761. 24 травня 2012 року СЕС також перевірила питну воду у СІЗО на відповідність встановленим стандартам. Порушень виявлено не було.

762. 22 жовтня 2012 року прокуратура Харківської області повідомила Урядового Уповноваженого про те, що від заявниці не надходило скарг щодо умов тримання під вартою або медичної допомоги заявникові.

763. 12 листопада 2012 року заявниця написала заяву, в якій надала повний опис її камери у СІЗО, схожий з тим, що було надано Урядом (див. пункти 30-37). Останній абзац також стосувався її перебування у пологовому будинку (див. пункт 17).

764. 13 листопада 2012 року один з працівників СІЗО написав до Державної пенітенціарної служби України пояснення, що свою заяву заявниця написала добровільно.

765. Під час свого перебування у Харківському СІЗО заявниця отримала близько тридцяти харчових передач від своєї матері, часто з основними продуктами харчування, такими як хліб, масло, чай, цукор та молоко.

766. Заявниця подавала до суду першої інстанції, який розглядав її кримінальну справу, численні клопотання про звільнення її з-під варти під підписку про невиїзд (6 липня, 6, 26 та 31 серпня, 3 вересня та 9 жовтня 2012 року). Вона стверджувала, зокрема, що умови тримання у СІЗО були неналежними для її дитини. Суд першої інстанції відмовив у задоволенні цих клопотань.

767. Справу заявниці висвітлили деякі ЗМІ. Наприклад, у листопаді 2012 року Харківська правозахисна група на своєму веб-сайті оприлюднила статтю «Немовля – жертва нелюдяного поводження». У грудні 2012 року транслювалась телевізійна програма, в якій заявниця та представники державних органів розповідали, зокрема, про умови тримання заявників під вартою у СІЗО. Сторони не надали Суду копії відповідної статті або відеозапису, чи стенограми телевізійної передачі.

768. 12 грудня 2012 року одна з ув'язнених жінок, пані Б., написала на ім'я голови місцевого управління Державної пенітенціарної служби України пояснення. Вона повідомила, що у листопаді 2012 року вона разом із заявницею трималася в одній камері та була задоволена її умовами. У листі зазначалось, що в камері були великі вікна, душова кабіна з гарячою та холодною водою, а також всі необхідні меблі та обладнання, зокрема, холодильник і телевізор.

769. 19 грудня 2012 року управління Державної пенітенціарної служби України в Харківській області надало довідку, в якій зазначалося, що протягом часу тримання у Харківському СІЗО заявниця не зверталася до управління з жодними скаргами.

770. У матеріалах справи містяться три заяви ув'язненої пані М. щодо умов тримання в СІЗО. Дві з них вона написала, перебуваючи під вартою (у невказану дату та 25 грудня 2012 року), а третю – 30 січня 2013 року, вже після того, як вона почала відбувати покарання в іншому місці. У перших двох заявах пані М. описала умови тримання її під вартою в камері № 408 як цілком задовільні та комфортні. Її опис був подібний наданому Урядом (див. пункти 30-32). Перші дві заяви містили також критичні зауваження щодо заявниці, зокрема, що її ставлення до дитини було недбалим, та що, подаючи заяву до Суду, вона діяла недобросовісно. У своєму третьому листі пані М. зазначала, що харчування у СІЗО було незадовільним. А конкретніше: хліб був черствий, а м'ясо мало синє забарвлення. Вона також стверджувала, що у камері № 408 не було гарячої води. Насамкінець вона доводила, що двічі вона була свідком того, як заявниця зверталася за медичною допомогою для своєї дитини, коли у нього болів живіт, але її прохання ігнорувались.

771. 28 грудня 2012 року колишня ув'язнена, пані Са., написала заяву адвокату заявниці, яку завірила у нотаріуса. Вона стверджувала, що перебувала у камері № 408 разом із заявницею з невказаної дати у березні до 19 квітня 2012 року. На той час пані Са. була вагітною. Вона надала такий опис умов тримання їх у камері. Камера була розташована у напівпідвальному приміщенні, ув'язнені практично не бачили денного світла. Вікна були розташовані настільки високо, що без допомоги охорони їх відчинити було неможливо. У камері було близько семи ув'язнених, деякі з яких були ВІЛ-інфікованими, а деякі страждали від інших хвороб. Туалет був відокремлений від житлової зони перегородкою заввишки до пояса та протікав. Внаслідок цього, у камері завжди відчувався поганий запах. Душова кабіна також протікала, а її двері були зламані. У камері була настільки висока вологість, що зі стелі обвалилася штукатурка, а стіни покрилися цвілью. Камера кишіла мишами та вошами. Побутових приладів, таких як чайник або мікрохвильова піч, не було. Не було також ані ліжок, ані приліжкових тумб, як транслювалось по телебаченню Державною пенітенціарною службою України (див. пункт 45). Пані Са. зазначила, що фактично жодна з ув'язнених ніколи не перебувала у камері, яку органи влади транслювали по телебаченню. Гарячої води не було, а тиск у крані холодної води був настільки низьким, що ув'язнені жінки були змушені зберігати воду для власного використання. Крім того, адміністрація СІЗО не забезпечувала їх посудом. Їхня щоденна прогулянка тривала лише двадцять хвилин та відбувалась на маленькому загатованому прогулянковому майданчику. Більше того, згідно з твердженнями пані Са., продукти харчування у СІЗО не були свіжими та смачними. Насамкінець вона зазначила, що під час її вагітності, коли вона проходила лікування у пологовому будинку у м. Харків, її приковували наручниками до ліжка.

772. У невказану дату пані Ве., яка також перебувала разом із заявницею у камері № 408 (точний проміжок часу невідомий), надала письмові пояснення щодо умов тримання у цій камері. Її опис туалету, що протікав, високого рівня вологості та перебоїв у постачанні холодної води, а також тривалості та умов щоденних прогулянок і поганого харчування був схожий з описом, наданим пані Са.

2. Медична допомога заявникові

773. 25 травня 2012 року заявників виписали з пологового будинку. Заявника було визнано здоровим.

774. Згідно з листом головного лікаря від 12 грудня 2012 року адресованого адвокату заявниці, 25 травня 2012 року заявника було переведено до Харківської міської дитячої клінічної лікарні № 19 (далі – дитяча лікарня). Усі інші відповідні документи у матеріалах справи свідчать про те, що 25 травня 2012 року заявників було доправлено до Харківського СІЗО.

775. Як повідомлялося заявницею та зазначено у листі головного лікаря дитячої лікарні адвокату заявниці від 6 вересня 2012 року, педіатр з цієї лікарні оглянув заявника 28 травня 2012 року. Дитина була визнана здоровою, але у нього був виявлений фімоз (патологія пенісу, коли крайня плоть не дає повністю оголити голівку).

776. Проте відповідно до медичної картки заявниці, яка велася у СІЗО, педіатр дитячої лікарні вперше оглянув його 31 травня 2012 року. Було встановлено, що дитина перебуває у періоді адаптації, а заявниця отримала поради щодо догляду за дитиною.

777. Згідно з медичною картою заявника 12 червня 2012 року його оглянув педіатр, який діагностував у нього кишкові коліки та рекомендував «Еспумізан», масаж, годування за вимогою дитини та прогулянки на свіжому повітрі. Лікар також запідозрив наявність у хлопчика відкритого овального вікна (ФОВ; за допомогою овального вікна здійснюється кровопостачання в серце плоду та при народженні у більшості дітей воно закривається).

778. Наступний медичний огляд заявника відбувся 20 липня 2012 року. У медичній картці було зазначено, що педіатр надав заявниці рекомендації щодо годування та догляду за дитиною.

779. Заявниця заперечила проведення будь-яких медичних оглядів після медичного огляду 28 травня 2012 року. Вона стверджувала, що до 10 вересня 2012 року педіатр її дитину не оглядав. Вона доводила, що записи про попередні медичні огляди її сина у медичній картці були підроблені. Згідно з її твердженнями, на першій сторінці цієї картки був запис про огляд, проведений 10 вересня 2012 року, у той час як записи про попередні огляди було написано на окремих сторінках, які потім були вклеєні у картку. Матеріали справи наявні у Суду містять окремі копії кожної сторінки медичної картки, що унеможливує перевірку тверджень заявниці.

780. 28 серпня 2012 року адвокат заявниці подав до адміністрації Харківського СІЗО запит з проханням надати йому детальну інформацію про те, коли заявника було оглянуто педіатром, та чи були умови тримання під вартою для такої малої дитини належними. Він також клопотав про надання йому копій відповідних документів.

781. 4 вересня 2012 року адміністрація СІЗО відповіла, що надання вичерпної інформації про стан здоров'я заявника буде можливим після проведення запланованого повного медичного обстеження у дитячій лікарні.

782. 31 серпня 2012 року заявниця подала до судді, у провадженні якого перебувала її справа, клопотання про проведення медичного обстеження її сина «у зв'язку з тим, що адміністрація СІЗО на [її] звернення не реагує». Як видається, її клопотання було залишено без розгляду.

783. 6 вересня 2012 року головний лікар дитячої лікарні надіслав письмову відповідь на запит адвоката заявниці від 5 вересня 2012 року. Він зазначив, що за відсутності педіатра у Харківському СІЗО, народжені там діти, перебували під наглядом педіатра цієї лікарні. Він також зазначив, що заявника було оглянуто педіатром лікарні 28 травня 2012 року (див. також пункт 53). Оскільки захисник заявника звернувся із запитом про стан здоров'я заявника на той час, головний лікар зазначив, що надати таку інформацію неможливо, оскільки заявниця досі не зверталась з проханням про надання йому медичної допомоги.

784. 10 вересня 2012 року лікарі: дерматолог, кардіолог, отоларинголог, невролог та педіатр, оглянули заявника. У нього було виявлено алергічний дерматит, диспластичну кардіопатію та фімоз. Крім того, існувала підозра щодо наявності відкритого овального вікна. Лікарі дійшли висновку, що заявник не потребує лікування, але рекомендували матері дотримуватися гіпоалергенної дієти.

785. Згідно з твердженнями заявниці, обстеження проводилося в рамках ініційованого вітчизном заявника провадження про зміну запобіжного заходу. Вона зазначила, що це було зроблено за її згоди для того, щоб заявника можна було забрати з СІЗО, де він не отримував належного догляду.

786. 14 вересня 2012 року працівники СІЗО надіслали копію медичної картки заявника представнику заявників у відповідь на запит, який він подав 28 серпня 2012 року (див. пункт 58).

787. 18 жовтня 2012 року головний лікар дитячої лікарні листом надав відповідь на запит адвоката заявниці від 10 жовтня 2012 року, зазначивши, що у разі подання адміністрацією СІЗО відповідної заяви, лікарня, за необхідності, відповідальна за медичний нагляд за дітьми у Харківському СІЗО. У цьому листі також було зазначено, що заявник підлягав обов'язковому обстеженню в обласному кардіологічному центрі та що дитяча лікарня у зв'язку з цим вже звернулася до адміністрації СІЗО з проханням про співпрацю.

788. 19 жовтня 2012 року педіатр і кардіолог знову оглянули заявника. Йому діагностували відкрите овальне вікно (серцева патологія – докладніше див. пункт 55) та рекомендували провести додаткове обстеження.

789. Того ж дня заявник пройшов ехокардіограму та був визнаний здоровим.

790. 14 листопада 2012 року заявниця відмовила у дозволі на проведення запропонованого для неї педіатричного огляду її сина.

791. Наступного дня заявницю звільнили з-під варти (див. також пункт 75).

792. 30 листопада 2012 року адвокат заявниці надіслав до дитячої лікарні запит про надання інформації щодо того, чи зберігається там медична картка заявника, та чи робили йому щеплення під час його перебування із заявницею у СІЗО.

793. 4 грудня 2012 року головний лікар відповіла, що дитяча лікарня надає медичну допомогу дітям, які мають постійне місце проживання на території, яку вона обслуговує. Щодо дітей, які тимчасово проживають у ній, необхідна заява від одного з батьків. Заявниця таку заяву не подавала. Відповідно, у лікарні медична картка заявника оформлена не була. Водночас лікарі цієї лікарні оглядали його, коли про це клопотала адміністрація СІЗО. Результати кожного огляду заносилися до медичної картки, яку надавало СІЗО. Щодо вакцинації заявника зазначалось, що на огляд його приносили без супроводу матері, а без її згоди вакцинація не проводилася.

Д. Поміщення заявниці до металеві клітки під час судових засідань

794. 12 квітня, 17 травня, 15 червня, 2 та 31 серпня та 15 листопада 2012 року заявниця брала участь у судових засіданнях, під час яких її тримали у клітці з металевими ґратами. У задоволенні її клопотань про те, щоб її не поміщали до металеві клітки, було відмовлено.

795. 14 березня 2013 року суддя Держинського районного суду міста Харкова, у провадженні якого знаходилася справа заявниці, написав відповідь на запит Урядового Уповноваженого, в якому зазначив, що дійсно під час судових засідань заявницю тримали у клітці з металевими ґратами. Суддя звернув увагу, що поміщення підсудних у кримінальних справах до клітки з металевими ґратами відповідає вимогам законодавства та винятків з цього правила немає. Крім того, він вказав на те, що надання заявниці дозволу на перебування за межами клітки було б рівнозначним її тимчасовому звільненню з-під варти, що суперечило б обраному їй запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

796. 15 березня 2013 року Міністерство внутрішніх справ України ще раз надало Урядовому Уповноваженому підтвердження, що під час судових засідань заявницю тримали у клітці з металевими ґратами. У листі Міністерства також зазначалося, що заявник залишався з медичним працівником СІЗО за ґратами, та за вимогою передавався заявниці для годування.

Е. Скарги заявниці після її звільнення з-під варти та їхнє розслідування.

797. 15 листопада 2012 року заявницю було звільнено з-під варти під підписку про невіїзд.

798. 25 грудня 2012 року вона подала скаргу до прокуратури Харківської області, що під час її перебування у пологовому будинку вона весь час була прикута наручниками до ліжка, навіть під час пологів. Вона також скаржилася, що умови тримання під вартою та харчування у СІЗО були неналежними. Насамкінець, заявниця стверджувала, що заява від 12 листопада 2012 року, в якій вона висловлювала своє задоволення умовами тримання під вартою, була написана під психологічним тиском (див. пункти 17 та 41).

799. 27 грудня 2012 року Державна пенітенціарна служба України завершила розпочату службову перевірку, після того, як справу заявників було висвітлено засобами масової інформації (див. пункт 45). Твердження заявниці були відхилені як необґрунтовані.

800. 2 січня 2013 року заявниця подала скаргу до прокуратури Жовтневого району м. Харкова (далі – районна прокуратура), що під час вагітності і пологів їй не надавалась належна медична допомога; що у пологовому будинку її завжди, у тому числі під час пологів, приковували наручниками за зап'ястки та ноги до гінекологічного крісла або до ліжка; що умови тримання її під вартою у Харківському СІЗО були погані; що ані вона, ані її дитина там не отримували належної медичної допомоги. Того ж дня її скаргу було внесено до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та розпочато розслідування.

801. 18 січня 2013 року прокуратура Жовтневого району м. Харкова призначила судово-медичну експертизу медичної документації з метою встановлення: (i) чи є у заявниці будь-які тілесні ушкодження, та якщо так, то який був механізм їх утворення; (ii) чи є будь-які судово-медичні дані, що у період з 26 січня до 15 листопада 2012 року до заявниці застосовувалися спеціальні засоби; (iii) чи є судово-експертні дані про те, що медична допомога заявникам у період перебування їх у Харківському СІЗО надавалася неналежним чином або у неповному обсязі; (iv) чи є судово-експертні дані про те, що у пологовому будинку медична допомога заявникам надавалася неналежним чином або у неповному обсязі; та (v) чи спричинило неналежне надання або надання у неповному обсязі заявникам медичної допомоги будь-які негативні наслідки для їхнього здоров'я.

802. Зазначена експертиза проводилася з 18 січня до 26 березня 2013 року. У висновку експертизи відповіді на усі запитання були негативними.

803. 1 квітня 2013 року прокуратура Жовтневого району закрила кримінальне провадження у зв'язку з відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення.

804. Також у квітні 2013 року Державна пенітенціарна служба України на підставі запиту Урядового Уповноваженого провела перевірку законності тримання заявника у СІЗО. 22 квітня 2013 року перевірку було закінчено та згідно з її висновками порушень виявлено не було. У висновку зазначалося, що хоча у серпні 2012 року заявниця в усній формі висловила бажання передати сина під опіку своєї матері, згодом вона змінила думку, оскільки вона годувала грудьми.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

805. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року, взяті під варту жінки вправі мати при собі дітей віком до трьох років. Як також було передбачено цим положенням, усі особи, взяті під варту, мають право на щоденну прогулянку тривалістю одна година, а вагітним жінкам і жінкам, які мають при собі дітей, тривалість такої прогулянки подовжувалась до двох годин.

806. У Правилах тримання осіб, узятих під варту, і засуджених у слідчих ізоляторах Державного департаменту України з питань виконання покарань (Правила 2.1.5 та 4.1.3) зазначені положення повторюються. Згідно з Правилом 8.1.2, вагітні жінки з вагітністю понад 5 місяців і жінки, які мають при собі дітей, повинні забезпечуватися житловою площею, яка становить на одну особу не менше 4,5 кв. метрів. Ліжка для таких категорій взятих під варту осіб повинні бути одноярусними. Також повинні надаватися дитячі ліжка. У Додатках до Правил вимагається, щоб у дворах для прогулянки жінок з дітьми і вагітних жінок засівалася трава або висаджувалися квіти, а для дітей влаштовувалися пісочниці.

807. Клінічний протокол медичного догляду за здоровою дитиною віком до 3 років, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України № 149 у 2008 році, передбачає уніфіковану систему стандартів у цій області. Пункт 2.1 передбачає проведення обов'язкових оглядів дітей віком до трьох років. Детальніше, вони мають складатися з: оцінки стану здоров'я; оцінки фізичного та психомоторного розвитку; оцінки вигодовування та харчування; своєчасного виявлення захворювань та патологічних станів; проведення вакцинації; консультування батьків з питань догляду за дитиною, раціонального харчування, розвитку дитини, профілактики нещасних випадків та травм тощо; а також визначення тактики подальшого медичного спостереження та догляду за дитиною.

808. Клінічний протокол також встановлює такий порядок проведення обов'язкових медичних профілактичних оглядів (у тій частині, що стосується цієї справи): на першому місяці життя 1 раз на тиждень, після цього впродовж першого року життя дитини – 1 раз на місяць (пункт 2.2.9).

809. За статтею 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» 1994 року (у редакції на час подій) профілактичні щеплення з метою запобігання захворюванням на туберкульоз, поліомієліт, дифтерію, кашлюк, правець та кір в Україні є обов'язковими.

810. У календарі профілактичних щеплень в Україні, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України у 2011 році (у редакції на час подій), міститься перелік щеплень і вік, у який вони повинні проводитися. Новонароджена дитина до віку шести місяців мала отримати до дванадцяти щеплень, у тому числі, повторні щеплення.

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

А. Документи Організації об'єднаних націй

811. Відповідні положення Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 року) передбачають таке:

Стаття 12

«... держави-учасниці забезпечують жінкам відповідне обслуговування в період вагітності, родів і післяродовий період, надаючи, коли це потрібно, безплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності і годування.»

812. Відповідні частини Конвенції ООН про права дитини передбачають таке:

Преамбула

«...Беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей,

Беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, «дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»,

...»

Стаття 3

«1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергово увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя...».

813. Відповідні частини Правил ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та мір покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі (Бангкокські правила) (2011 року) передбачають таке:

«Генеральна Асамблея,

...

Нагадуючи про свою резолюцію 58/183 від 22 грудня 2003 року, в якій вона запросила уряди, відповідні міжнародні та регіональні органи, національні правозахисні установи та неурядові організації приділити більшу увагу питанню ув'язнених жінок, включаючи дітей ув'язнених жінок, з метою встановлення ключових проблем та шляхів їхнього вирішення...»

Правило 33

«...»

3. У випадках, коли дітям дозволяється залишатися зі своїми матерями в установі тримання під вартою, з персоналом установи повинна також проводитися інформаційно-роз'яснювальна робота з питань розвитку дитини та базова медична підготовка по догляду за дитиною для того, щоб вони могли належним чином діяти у разі потреби та за надзвичайної ситуації.

...»

Правило 48

«1. Вагітні жінки або жінки, які годують грудьми, повинні отримувати консультації з приводу свого здоров'я та дієти за програмою, яка складається кваліфікованим медичним працівником, який здійснює її моніторинг. Вагітні жінки, немовлята, діти та жінки, які годують груддю, забезпечуються належним та вчасним харчуванням, здоровим оточуючим середовищем та можливістю регулярних прогулянок.

2. Ув'язнених жінок не слід відмовляти від грудного вигодовування їхніх дітей, якщо тільки для цього не існує особливих причин, пов'язаних із здоров'ям.

3. Медичні та харчові потреби ув'язнених жінок, які нещодавно народили, але чий діти не перебувають разом з ними в установах тримання під вартою, включаються у програми лікування.»

Правило 49

«Рішення, якими дітям дозволяється перебувати в установах тримання під вартою разом з матерями, ґрунтуються на найкращих інтересах дитини. З дітьми, які перебувають в установах тримання під вартою разом з матерями, ніколи не повинні поводитися як з особами, що перебувають під вартою або відбувають покарання.»

Правило 50

«Ув'язнені жінки, чий діти знаходяться разом з ними в установі тримання під вартою, мають бути забезпечені максимальними можливостями проводити час зі своїми дітьми.»

Правило 51

«1. Діти, які живуть разом зі своїми матерями в установі тримання під вартою, повинні бути забезпечені послугами з охорони здоров'я на постійній основі, а спеціалісти у співпраці з місцевими громадськими установами охорони здоров'я повинні здійснювати моніторинг їхнього розвитку.

2. Середовище, в якому виховуються діти, повинно бути якомога ближчим до середовища, в якому виховуються діти за межами установи тримання під вартою.»

814. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ), ухваленими на Спільній міжрегіональній конференції з питань належної технології пологів (м. Форталеза, Бразилія, 22-26 квітня 1985 р.), здорова новонароджена дитина повинна залишатися з матір'ю, якщо стан здоров'я обох це дозволяє. Рекомендації ВООЗ 2013 року щодо догляду за дитиною та матір'ю у післяродовий період також зазначають, що матір та дитину не повинні розлучати і вони мають перебувати в одному приміщенні усі 24 години на добу.

В. Документи Ради Європи

815. Стандарти Європейського Комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню та покаранню (далі – КЗК) (документ № CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2015, с. 45) містять такі відповідні положення:

Медичні служби у в'язницях

Витяг з Третьої Загальної доповіді [CPT/Inf (93) 12]

«64. Можна визначити декілька окремих категорій ув'язнених осіб, які є особливо уразливими. Медичні служби місць позбавлення волі повинні звертати особливу увагу на їхні потреби.

і) матери й дитина

65. Загальновизнаним принципом є те, що діти не повинні народжуватись у в'язниці, і досвід Комітету свідчить, що цього принципу дотримуються.

66. Матері слід дозволяти бути разом з дитиною, у крайньому разі, протягом певного часу. Якщо матери і дитина перебувають разом у в'язниці, то вони повинні знаходитись в умовах, які б забезпечували їм рівноцінну заміну дитячих ясел і допомогу персоналу, який спеціалізується на післяпологовому догляді і догляді за немовлятами. ...»

VII. Позбавлені волі жінки

Витяги з Десятої Загальної доповіді [СРТ/Іnf (2000) 13]

Передпологовий і післяпологовий догляд

«26. Необхідно докладати усіх зусиль для задоволення потреб позбавлених волі вагітних жінок в особливому харчуванні; їм треба пропонувати багату білками дієту та достатньо свіжих фруктів і овочів.

27. Є аксіомою те, що діти не мають народжуватись у тюрмах; схоже, що в державах Ради Європи існує практика переведення вагітних жінок, у певний момент, із ув'язнення до лікарень.

Утім, час від часу Комітету стає відомо про випадки, коли вагітних жінок наручниками або в інший спосіб фіксують до ліжок або інших меблів під час гінекологічних обстежень та/або пологів. Такий підхід є абсолютно неприпустимим і безумовно класифікується як нелюдське і принизливе поводження. Потреби безпеки можна задовольняти і слід задовольняти зовсім іншими методами.

28. Багато ув'язнених жінок мають на піклуванні дітей або інших осіб, чиє благополуччя може потерпати внаслідок ув'язнення піклувальниці.

У цьому контексті особливо проблемним питанням є те, чи немовлятам та малим дітям можна перебувати у в'язниці разом із матір'ю, і якщо можна, то як довго. На це питання важко знайти відповідь, бо, з одного боку, в'язниця безумовно не може бути належним середовищем для немовляти чи малої дитини, а, з іншого боку, примусове розлучення матерів і малолітніх дітей є край небажаним.

29. На погляд Комітету, основним міркуванням в усіх випадках має бути благополуччя дитини. Це, зокрема, означає, що будь-який передпологовий і післяпологовий догляд у місці позбавлення волі має дорівнювати догляду, який надається поза межами пенітенціарної системи. Якщо немовлята чи малі діти перебувають у тюрмному середовищі, поводження з ними має бути під наглядом спеціалістів у сферах соціальної роботи і дитячого розвитку. Основною метою має стати створення сприятливого для дитини середовища, вільного від видимих ознак перебування за ґратами, без брязкоту ключів і охоронців у формах.

Також необхідно подбати, щоби у діточок, які зростають у в'язницях, нормально розвивались моторні та когнітивні навички. Зокрема, їм треба виділити достатньо місця для ігор і фізичних вправ, а також, коли це можливо, дозволяти залишати заклад і дізнаватись про звичайне життя за його стінами.

Сприяння участі в догляді за дитиною інших членів родини (наприклад, батька дитини), поза межами закладу, також допоможе зменшити тягар, який лежить на ув'язненій піклувальниці. Якщо таке не є неможливим, варто обміркувати варіант влаштування дитини в заклад ясельного типу. Завдяки цьому ув'язнені жінки зможуть брати участь у роботі чи інших видах передбаченої для тюрми діяльності в більшій мірі, ніж це було би можливим за інших обставин.»

816. У Доповіді за результатами візиту до України КЗК в період з 29 листопада до 6 грудня 2011 року (СРТ/Іnf (2012) 30) зазначено таке:

«43. Делегація загалом отримала позитивне враження щодо побутових умов у блоках для тримання неповнолітніх у [СІЗО] у... Харкові.

Проте у багатьох інших блоках [СІЗО] умови тримання були просто шокуючі. Велика кількість камер були у поганому стані та доступ денного світла до них був дуже обмеженим. На додаток, КЗК занепокоєний надзвичайним переповненням, яке спостерігалось у багатьох блоках [установи]. Під час візиту у... Харківському СІЗО перебувало під вартою 3 415 осіб (офіційна місткість 2 808 місць).»

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ

817. У своїх зауваженнях від 10 лютого 2013 року у відповідь на зауваження Уряду, заявниця вперше поскаржилась на умови її тримання у камері № 409, в якій вона перебувала з 27 січня до 2 березня 2012 року. Конкретніше, вона стверджувала, що не зважаючи на те, що вона була вагітною, вона була змушена спати на верхньому ярусі двоярусного ліжка.

818. Суд вважає, що ця скарга не є уточненням первісної скарги заявниці на умови тримання її під вартою разом з дитиною з 14 березня до 8 листопада 2012 року у камері № 408. Відповідно, Суд не вважає за належне розглядати це нове питання у рамках цієї заяви (див., наприклад, рішення у справі «Іраклій Міндадзе проти Грузії» (*Irakli Mindadze v. Georgia*), заява № 17012/09, п. 25, від 11 грудня 2012 року, з подальшими посиланнями).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВЕРДЖУВАНИМ ЗАСТОСУВАННЯМ ДО ЗАЯВНИЦІ НАРУЧНИКІВ У ПОЛОГОВОМУ БУДИНКУ

819. Заявниця скаржилась, що всупереч статті 3 Конвенції у пологовому будинку її було прикуто наручниками до ліжка. Це положення передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

820. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

821. Заявниця наполягала на своїй скарзі, посилаючись на свою версію подій, стисло наведену у пункті 14. Вона наголошувала, що зважаючи на її фізичний та психологічний стан її приковування було явно невиправданим, болісним та принизливим.

822. Уряд стверджував, що заявниця не надала жодних доказів своїх тверджень. Уряд вважав свідчення колишньої медичної сестри пані П., на які посилалась заявниця, недоречними, оскільки вони стосувалися подій, які ймовірно відбувалися приблизно на сім років раніше в іншій області (див. пункт 24).

823. Крім того, Уряд доводив, що твердження заявниці були спростовані свідченнями працівниць охорони та низки працівників пологового будинку.

824. Уряд також зауважив, що заявниця не уточнила, як саме її приковували, та що її твердження у зв'язку з цим були суперечливими.

825. Насамкінець Уряд стверджував, що заявниця подала свою скаргу у зв'язку з цим на національному рівні із значною затримкою.

826. У відповідь на зауваження Уряду заявниця доводила, що з огляду на її стан на той час, від неї не можна було очікувати того, що вона запам'ятає усі подробиці застосування до неї наручників у пологовому будинку.

827. Вона також заперечила виклад Урядом свідчень медичних працівників пологового будинку. На її думку, вони скоріше підтверджували точність її тверджень.

2. Оцінка Суду

828. Суд з самого початку зауважує, що сторони не погоджуються щодо питання, чи взагалі застосовувався оскаржуваний засіб до заявниці.

829. Єдиний наявний у матеріалах справи доказ, на який посилаються обидві сторони, складається зі свідчень працівників пологового будинку та працівниць охорони.

830. Суд погоджується з Урядом у тому, що він також вважає свідчення колишньої медичної сестри пані П. такими, що не відповідають обставинам цієї справи.

831. Проте Суд не поділяє думку Уряду щодо того, що покази інших свідків спростовують твердження заявниці. У зв'язку з цим Суд зауважує, що жоден з працівників пологового будинку, допитаний національними органами влади у зв'язку із зазначеним твердженням заявниці, не показав, що її не приковували наручниками у пологовому будинку – навпаки, більшість з них бачили її прикутою до гінекологічного крісла або до ліжка (див. пункти 20-22). Правдою є те, що згідно зі свідченнями кількох з цих свідків, заявниця не була прикутою наручниками під час пологів; проте вона ніколи не заперечувала цього у своїх зверненнях до Суду (див. пункт 14). Насамкінець Суд зауважує, що застосування до заявниці будь-яких спеціальних засобів було прямим обов'язком охоронниць. Відповідно, Суд не готовий беззастережно прийняти твердження Уряду щодо спростування факту застосування до неї наручників (див. пункт 23).

832. Загалом, на основі наявних доказів Суд вважає достатньо встановленим той факт, що з 22 до 25 травня 2012 року у пологовому будинку до заявниці постійно застосовували наручники.

833. Суд зазначає, що застосування наручників, як правило, не порушує питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід вживається у зв'язку із законним позбавленням свободи і не має на меті застосування сили або публічну демонстрацію, які б перевищували межі, що обґрунтовано вважаються необхідними. У зв'язку з цим важливо розглянути, наприклад, ризик втечі особи або заподіяння тілесних ушкоджень чи матеріальної шкоди (див. рішення у справах «Ранінен проти Фінляндії» (*Raninen v. Finland*), від 16 грудня 1997 року, п. 56, *Reports of Judgments and Decisions* 1997VIII та «Енаф проти Франції» (*Hénaf v. France*), заява № 65436/01, пп. 50-53, ECHR 2003XI). Суд неодноразово постановляв, що застосування до хворої або слабкої особи наручників або приковування її, не відповідає вимогам безпеки та означає невиправдане приниження незалежно від того, чи є воно умисним, чи ні (див., наприклад, рішення у справах «Охріменко проти України» (*Okhrimenko v. Ukraine*), заява № 53896/07, п. 98, від 15 жовтня 2009 року, та «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява № 28005/08, пп. 155 та 156, від 14 березня 2013 року).

834. У цій справі заявницю вже було прикуто наручниками до гінекологічного крісла у приймальному відділенні пологового будинку, до якого її привезли у день її пологів (див. пункт 20). З огляду на її стан, будь-який ризик агресивної поведінки або спроби втечі було важко собі уявити. Фактично ніколи не стверджувалося, що вона агресивно поводи́ла себе з працівниками пологового будинку або з правоохоронцями, або що вона робила спроби втекти, або становила загрозу своїй власній безпеці.

835. Суд зазначає, що невиправдане застосування до заявниці наручників продовжувалося після пологів, коли вона була особливо чутливою.

836. Суд також надає ваги тому факту, що її весь час охороняли три працівниці конвою. Цей захід, як видається, був достатньо серйозним для запобігання будь-яким потенційним ризикам.

837. Відповідно, Суд вважає, що за обставин цієї справи, у випадку, коли оскаржуваний засіб було застосовано до жінки під час перейм та одразу після пологів, він становив нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження.

838. Отже, у зв'язку з цим було порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИЦІ ПІД ВАРТОЮ

839. Заявники також скаржилися за статтею 3 Конвенції на те, що умови тримання їх під вартою у Харківському СІЗО були поганими (див. також пункти 25, 95 та 96) та, що заявника не було забезпечено належною медичною допомогою.

А. Прийнятність

840. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Побутові умови тримання під вартою

841. Сторони наполягали на своїх доводах щодо побутових умов тримання заявниці під вартою у СІЗО (див. пункти 26-37).

842. Уряд посилався на кілька свідчень ув'язнених осіб, які перебували із заявниками в одній камері та були задоволені умовами свого ув'язнення (див. пункт 46 та стислий виклад перших двох свідчень пані М. у пункті 48).

843. Заявниця доводила, що зазначені ув'язнені особи цілком залежали від адміністрації СІЗО, а тому на їхні свідчення неможна було покладатися. У зв'язку з цим вона зауважила, що пані М. змінила свої покази щодо умов тримання у СІЗО, як тільки її було переведено до виправної колонії (див. пункт 48). Заявниця, у свою чергу, посилалася на свідчення інших співкамерниць, які критикували умови тримання під вартою (див. пункти 49 та 50).

844. Заявниця також доводила, що камера №408 не була обладнана для тримання вагітних жінок та жінок з дітьми. Вона вважала, що адміністрація оснащувала цю камеру перед кожною перевіркою. Детальніше, вона зазначала, що холодильник та інше обладнання встановлювалися у камері лише для перевірок. На підтвердження своєї підозри заявниця доводила, зокрема, що перевірка 1 лютого 2012 року не підтвердила наявності на той час у СІЗО вагітних жінок, тимчасом як її перебування в установі свідчило про протилежне (див. пункт 38). Вона також зауважила, що на фотографіях, наданих Урядом, не видно жодних слідів безладу або будь-яких інших ознак того, що ув'язнені жінки трималися під вартою з дітьми (див. пункт 36).

845. Щодо її фотографії у спеціальній прогулянковій зоні (див. пункт 37), заявниця доводила, що їй було дозволено гуляти там «лише кілька разів».

846. Вона не заперечила твердження Уряду щодо значної кількості харчових посилок від її матері, проте, на її думку, це скоріш свідчило про те, що адміністрація СІЗО не забезпечувала її належним харчуванням.

847. Насамкінець заявниця посилалась на доповідь КЗК за результатами візиту його делегації до Харківського СІЗО з 29 листопада до 6 грудня 2011 року (див. пункт 94), який, на її думку, підтверджував її твердження про погані умови тримання під вартою.

(б) Медична допомога заявникові

848. Заявниця доводила, що її новонароджений син, заявник, не був забезпечений регулярним та належним медичним наглядом та доглядом. Конкретніше, вона стверджувала, що педіатр не оглядав його з 28 травня до 10 вересня 2012 року. Вона зазначила, що у зв'язку з відсутністю педіатра у медичній частині СІЗО вона повністю залежала від адміністрації СІЗО, яка ігнорувала її клопотання про проведення оглядів її сина або надання йому медичної допомоги, зокрема, коли у нього болів живіт. Вона також скаржилась, що проблеми її дитини зі здоров'ям, фімоз та відкрите овальне вікно (див. пункт 55) не отримали належної уваги з боку лікарів-спеціалістів. Вона також зазначала, що всупереч чинним нормам заявникові не було зроблено жодного щеплення. Насамкінець вона доводила, що його фізичний, розумовий розвиток та стан здоров'я належним чином не фіксувались та що відповідну медичну картку у СІЗО було підроблено (див. пункт 57).

849. Уряд стверджував, що заявник перебував під постійним наглядом лікарів та його було забезпечено своєчасною та достатньою медичною допомогою. Уряд також стверджував, що якщо виникали невеликі проблеми зі здоров'ям дитини, їх можна більшою мірою охарактеризувати як нормальний стан здоров'я для новонародженого, який не вимагає будь-якого лікування. Насамкінець, Уряд зауважив, що на національному рівні заявниця не подала у зв'язку з цим жодних скарг.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні міркування

850. Суд нагадує, що згідно зі статтею 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання заходу не повинні завдавати їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення охорона здоров'я такої особи та її благополуччя забезпечувалися належним чином (див. рішення у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява №47095/99, п. 95, ECHR 2002VI).

851. Як визнається у застосовних міжнародних документах, зокрема, у стандартах КЗК, особливо проблематичним питанням є можливість для немовлят та малих дітей залишатися у в'язницях разом зі своїми матерями. КЗК у зв'язку з цим зазначив, що «на це питання важко знайти відповідь, бо, з одного боку, в'язниця безумовно не може бути належним середовищем для немовляти чи малої дитини, а, з іншого боку, примусове розлучення матерів і малолітніх дітей є вкрай небажаним. ... На думку Комітету, основним міркуванням в усіх випадках має бути благополуччя дитини» (див. пункт 93). Схожим чином Правил ООН, що стосуються поводження з жінками-ув'язненими заходів покарання для жінок-правопорушників, не пов'язаних з позбавленням волі передбачають, що «рішення, якими дітям дозволяється перебувати в установах тримання під вартою разом з матерями, ґрунтуються на найкращих інтересах дитини» (див. пункт 91).

852. Принцип захисту найкращих інтересів дитини також закріплено у практиці Суду у справах, які зачіпали дітей (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Клейвер проти Норвегії» (*Kleuver v. Norway*), заява №45837/99, від 30 квітня 2002 року), та «Х проти Латвії» (*X v. Latvia*) [ВП], заява №27853/09, п. 95, ECHR 2013).

853. Крім того, Суд бере до уваги рекомендації ВООЗ, відповідно до яких «здорова новонароджена дитина повинна завжди залишатися з матір'ю» (див. пункт 92). Це покладає на органи влади обов'язок створити належні умови з метою практичного виконання цих вимог, у тому числі в установах попереднього ув'язнення.

854. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зауважує, що, власне кажучи, під вартою перебувала лише заявниця у той час, як її синові, заявнику, було дозволено залишатися разом з нею у СІЗО. Проте, з огляду на його особливо юний вік, його неможна було розлучати з матір'ю. Відповідно, він перебував під контролем органів влади та належна охорона його здоров'я та благополуччя була їхнім обов'язком.

(б) Побутові умови тримання під вартою

855. Суд неодноразово постановляв, що справи за скаргами на неналежні умови тримання під вартою не зводяться до неухильного застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження), оскільки у таких випадках лише Уряд держави-відповідача має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні твердження. Відповідно, заявники можуть мати певні труднощі в отриманні доказів на підтвердження своїх скарг з цього приводу. Однак у таких справах розумно очікувати від заявників подання принаймні детального викладу оскаржуваних фактів та надання, максимально можливою мірою, певних доказів на підтвердження своїх скарг (див. рішення у справі «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява №32362/02, п. 45, від 20 травня 2010 року). Проте після того, як Суд повідомив Уряд про скаргу заявниці, тягар доведення перекладається саме на Уряд, та Уряд повинен зібрати та надати відповідні документи. Ненадання Урядом переконливих доказів щодо побутових умов тримання під вартою може призвести до висновку про обґрунтованість твердження заявниці (див. рішення у справах «Губін проти Росії» (*Gubin v. Russia*), заява №8217/04, п. 56, від 17 червня 2010 року, та «Худойоров проти Росії» (*Khudoyorov v. Russia*), заява №6847/02, п. 113, ECHR 2005X (витяги)).

856. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що сторони не погоджуються щодо багатьох аспектів, що стосуються умов тримання заявників під вартою. Крім того, обидві сторони посилалися на свідчення співкамерниць заявниці, які іноді суперечили одне одному. У зв'язку з цим, необхідно з'ясувати, які з фактів у матеріалах справи можуть вважатися такими, що є достатньо встановленими.

857. Суд з самого початку зазначає, що заява заявниці від 12 листопада 2012 року, подана через місяць після застосування Судом Правила 39, в якій вона заявляла, що цілком задоволена умовами тримання у СІЗО (див. пункт 41), не може бути прийнята беззастережно. Як Суд вже зазначав у подібних справах, становище заявника може бути особливо вразливим, коли його або її тримають під вартою, а його або її контакти з родиною або із зовнішнім світом обмежені (див. рішення у справі «Енаке проти Румунії» (*Enache v. Romania*), заява №10662/06, п. 68, від 1 квітня 2014 року).

858. Суд звертає увагу на фотографії, які в якості доказів надав Уряд. Суд також зазначає, що заявниця, навіть якщо вона й доводила, що деякі з предметів меблювання та пристроїв встановлювалися у камері лише для звітності, вона не заперечувала, що на фотографіях було зображено камеру, в якій вона насправді перебувала. Вона також не стверджувала про те, що у будь-який час впродовж її тримання під вартою там проводився ремонт. Отже, Суд не бере до уваги опис камери, зроблений колись ув'язненою пані Са., який явно суперечить тому, що можна побачити на фотографіях (див. пункти 36 та 49).

859. Відповідно, Суд вважає достатньо встановленим той факт, що заявники перебували у світлій камері з хоршим ремонтом. На фотографіях також видно, що всупереч твердженням заявниці туалет був належним чином відокремлений від житлової зони (див. пункти 26 та 36).

860. Суд також зазначає, що заявниця не надала жодних фактичних подробиць для обґрунтування своїх тверджень про неналежне опалення або будь-які ризики для здоров'я, пов'язані з її перебуванням в одній камері з іншими особами.

861. Що стосується її твердження про відсутність гарячої води та нерегулярне постачання холодної води, Суд зазначає, що її виклад є досить докладним та підтверджується свідченнями кількох інших її співкамерниць (див. пункти 26, 48 та 50). Суд не вважає, що сформульовані у загальних фразах заперечення Уряду, спростовують це твердження.

862. Суд вже піддавав критиці установу тримання під вартою у зв'язку з недостатнім водопостачанням, наслідком чого є забруднене середовище, яке викликає у особи відчуття страждання (див., наприклад, рішення у справі «Вітковський проти України» (*Vitkovskiy v. Ukraine*), заява №24938/06, пп. 120 та 121, від 26 вересня 2013 року). У цій справі Суд не може не наголосити на тому, що належні санітарно-гігієнічні умови є життєво необхідними для новонародженої дитини та годуючої матері.

863. Суд також зауважує, що твердження заявниці про недостатність та погану якість харчування у СІЗО підтверджується свідченнями її співкамерниці (див. пункт 48). Той факт, що її матір надіслала їй близько тридцяти передач, в яких часто містилися основні продукти харчування, є ще одним свідченням того, що такі харчі не надавалися заявниці адміністрацією СІЗО (див. пункт 43). Суд вже постановляв, що у разі, коли харчування, яким забезпечується заявник, є явно недостатнім, це само по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справах «Кадікіс проти Латвії (№2)» (*Kadiķis v. Latvia* (no. 2)), заява №62393/00, п. 55, від 4 травня 2006 року, та «Степуляк проти Молдови» (*Stepuleac v. Moldova*), заява №8207/06, п. 55, від 6 листопада 2007 року). Це питання набуває вирішального значення у випадку годуючої матері.

864. Крім того, поза увагою Суду не залишається те, що, як було визнано Урядом держави-відповідача, у дні судових засідань заявниця була змушена пропускати щонайменше один прийом їжі, а замість цього їй не надавався харчовий пайок (див. пункт 33).

865. Суд наголошує на тому, що відсутність жодних обмежень щодо кількості продуктових передач від родичів заявниці та, можливо, дозвіл харчуватися власною їжею у дні судових засідань не були заміною належній організації харчування, оскільки саме держава перш за все відповідає за благополуччя позбавлених свободи осіб (див. рішення у справі «Власов проти Росії» (*Vlasov v. Russia*), заява №78146/01, п. 96, від 12 червня 2008 року).

866. Отже, Суд доходить висновку, що заявниця не була забезпечена достатнім та корисним харчуванням, яке б відповідало її потребам як годуючої матері під час тримання під вартою.

867. Суд також зазначає, що Уряд не надав переконливих доказів, які б спростували скаргу заявниці щодо тривалості та місця її щоденних прогулянок з дитиною. Більше того, положеннями чинного законодавства чітко не встановлювалася тривалість прогулянок для ув'язнених жінок з дітьми (див. пункт 83). У порівнянні зі звичайними ув'язненими, які мають право на щоденну прогулянку тривалістю одну годину, тривалість прогулянок жінок з дітьми може бути подовжена «до двох годин». Іншими словами, ненадання такого подовження або незначне подовження, як видається, не суперечитимуть згаданій вимозі.

868. Необхідно наголосити на тому, що при оцінці умов тримання під вартою, слід враховувати сукупний вплив цих умов, а також конкретні твердження заявника (див. рішення у справах «Дугоз проти Греції» (*Dougoz v. Greece*), заява №40907/98, п. 46, ECHR 2001-II, та «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) [ВП], заява №5826/03, п. 94, від 22 травня 2012 року).

869. Суд вважає, що за обставин цієї справи сукупний вплив недостатнього харчування заявниці, неналежної організації санітарно-гігієнічних умов тримання її та її новонародженого сина, а також недостатньої тривалості прогулянок вочевидь набули такої інтенсивності, що спричинили їй фізичні та психічні страждання, які становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження з нею та її дитиною.

870. Відповідно, у зв'язку з побутовими умовами тримання заявників у СІЗО було порушення статті 3 Конвенції.

(с) Медична допомога заявникові

871. Суд вважає, що «належність» медичної допомоги під час тримання під вартою залишається найбільш важким елементом для визначення. Лише той факт, що ув'язненого оглянув лікар та призначив певний вид лікування, автоматично не може привести до висновку, що медична допомога була належною (див. рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №9852/03 та №13413/04, п. 116, від 29 листопада 2007 року). Органи влади мають забезпечити повну фіксацію стану здоров'я особи, яка тримається під вартою, та лікування, яке ця особа отримувала під час перебування під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява №59696/00, п. 83, ECHR 2006-XII), оперативність і точність постановки діагнозу і надання допомоги (див. згадане рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v.*

Azerbaijan), п. 115, та рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 104-106, від 28 березня 2006 року), а за умови, коли це викликано медичним станом, – регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (див. там само, пп. 109 та 114; а також рішення у справах «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 79, від 4 жовтня 2005 року; та «Попов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява № 26853/04, п. 211, від 13 липня 2006 року). Державні органи влади також повинні довести, що було створено умови, необхідні для фактичної реалізації призначеного лікування (див. згадане рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 116, та рішення у справі «Голомийов проти Молдови» (*Holomiov v. Moldova*), заява № 30649/05, п. 117, від 7 листопада 2006 року).

872. Загалом, Суд залишає за собою достатню гнучкість при визначенні того, який саме рівень охорони здоров'я вимагався у контексті конкретних обставин справи. Зазначений стандарт має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненої особи та повинен враховувати «практичні потреби ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

873. Як Суд вже постановив (див. пункт 132), у цій справі забезпечення належного медичного нагляду та догляду за заявником, як новонародженим, який залишався разом з матір'ю у слідчому ізоляторі, було обов'язком органів влади.

874. Суд зазначає, що заявник перебував у СІЗО майже шість місяців, починаючи з четвертого дня свого життя. Як новонароджений він був особливо вразливий та вимагав ретельного медичного спостереження спеціалістом; згідно з чинними нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я України педіатр мав оглядати його впродовж першого місяця життя кожного тижня, та після цього – кожного місяця (див. пункт 86). Проте у дійсності відбувалося інше.

875. Суд вважає правдоподібним твердження заявниці, що деякі із записів у медичній картці її сина, яку вели у СІЗО, були неточними.

876. У зв'язку з цим Суд зауважує, що одна з таких неточностей стосується дати первинного огляду дитини після його виписки з пологового будинку. Як стверджувалося заявницею та підтверджено головним лікарем дитячої лікарні, згаданий огляд відбувся 28 травня 2012 року у той час, як наявна дата огляду у відповідному записі – 31 травня 2012 року (див. пункти 53 та 54).

877. Суд також вважає, що матеріали справи дають достатні підстави для того, щоб на основі фактів зробити висновок, що, як стверджувала заявниця, її син у період з 28 червня до 10 вересня 2012 року не проходив медичних оглядів. Суд зауважує, зокрема, що ані адміністрація СІЗО, ані головний лікар місцевої дитячої лікарні не змогли надати відповідь на запити адвоката заявниці про стан здоров'я дитини, надіслані 29 серпня та 6 вересня 2012 року відповідно. Лише після повного медичного обстеження (проведеного за непов'язаних з цим обставин – див. пункти 62 та 63) адміністрація СІЗО надіслала адвокату медичну картку дитини. Крім того, якби дитину дійсно оглядали 12 червня та 20 липня 2012 року, як було зафіксовано у згаданій медичній картці, не зрозуміло, чому у своєму листі від 6 вересня 2012 року головний лікар дитячої лікарні посилався лише на медичний огляд від 28 травня 2012 року. Лікар також зазначив, що на той час надати будь-яку інформацію про стан здоров'я дитини було неможливим у зв'язку з відсутністю будь-яких звернень про надання медичної допомоги (див. пункт 61).

878. Поза увагою Суду не залишається ще одна суперечність у наявних документах. Відповідно до тверджень головного лікаря дитячої лікарні, кожного разу, коли заявник проходив огляд педіатра, він відбувався за відсутності заявниці у той час, як у медичній картці дитини адміністрацією СІЗО фіксувалося, що педіатр надавав їй поради щодо догляду за дитиною (див. пункти 54, 56 та 71).

879. Відповідно, Суд вважає встановленим, що заявник у період з 28 травня до 10 вересня 2012 року не перебував під наглядом педіатра. Зважаючи на юний вік дитини, Суд вважає лише одну цю обставину достатньою для того, щоб дійти висновку, що у цій справі належних норм охорони здоров'я дотримано не було, а тому не вважає за доцільне аналізувати усі інші фактологічні деталі (такі, як проблеми заявника зі здоров'ям та відсутність щеплень).

880. Отже, Суд доходить висновку, що у зв'язку з цим також було порушення статті 3 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОМІЩЕННЯМ ЗАЯВНИЦІ ДО МЕТАЛЕВОЇ КЛІТКИ ПІД ЧАС СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ

881. Заявниця також скаржилася за статтею 3 Конвенції, що під час судових засідань її поміщали до металевої клітки.

А. Прийнятність

882. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

883. Заявниця доводила, що хоча вона була підозрюваною у вчиненні насильницького злочину, поміщення її до металевої клітки під час судових засідань було абсолютно невинуватим та принизливим.

884. Уряд стверджував, що заявниця трималась за металевими ґратами у залі судових засідань згідно з відповідними нормами чинного законодавства. Уряд пояснив, що ґрати встановлені для відокремлення підсудних, до яких застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, від колегії суддів та осіб, що присутні у залі судових засідань, з метою надійної охорони цих осіб під час судових засідань.

885. Уряд доводив, що державні органи влади не мали на меті принизити честь та гідність заявниці. Вона трималась за металевими ґратами в інтересах громадської безпеки. Крім того, захід, в рамках якого заявницю тримали за металевим ґратами, жодним чином не міг спричинити їй психологічний стрес або відчуття приниження такої інтенсивності, яка б перевищувала невідворотний рівень страждань та приниження, притаманний триманню під вартою. Уряд також зауважив, що під час засідань суду дитина заявниці перебувала з медичним працівником СІЗО за межами загородження та, що його передавали їй кожного разу, коли вона про це просила.

886. У своєму нещодавньому рішенні «Свинаренко та Сляднєв проти Росії» (*Svinarenko and Slyadnev v. Russia*) Суд постановив, що тримання особи у металевій клітці під час суду само по собі (з огляду на його об'єктивно принизливий характер, несумісний з нормами цивілізованої поведінки, яка є характерною ознакою демократичного суспільства) становило публічне приниження людської гідності у порушення статті 3 Конвенції ([ВП], заяви №№ 32541/08 та 43441/08, п. 138, ECHR 2014 (витяги)).

887. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заявниця перебувала у металевій клітці впродовж усіх судових засідань у її справі, які відбулися 12 квітня, 17 травня, 15 червня, 2 та 31 серпня та 15 листопада 2012 року. Під час перших двох засідань вона перебувала на найпізніших стадіях вагітності, а впродовж решти чотирьох судових засідань вона була годуючою матір'ю, відокремленою від своєї дитини металевими ґратами у судовій залі. Фактично обґрунтування застосування такого запобіжного заходу ніколи не розглядалось, зважаючи на позицію судді, що надання заявниці дозволу на перебування за межами клітки було б рівнозначним її тимчасовому звільненню з-під варти, що суперечило б обраному їй запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (див. пункт 73).

888. Отже, у зв'язку з цим Суд встановлює порушення статті 3 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

889. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

890. Заявники вимагали 150 000 євро відшкодування моральної шкоди, з яких 50 000 євро призначались заявниці, а 100 000 – заявнику.

891. Уряд заперечив зазначену вимогу як необґрунтовану і надмірну.

892. Суд вважає, що заявники зазнали моральної шкоди внаслідок порушення їхніх прав за статтею 3 Конвенції, яку не може бути компенсовано самою лише констатацією порушення їхніх конвенційних прав. Зважаючи на обставини справи та постановляючи рішення на засадах справедливості, як це вимагається статтею 41 Конвенції, Суд присуджує заявниці 12 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись на цю суму. Суд також присуджує заявникові 7 000 євро за цим пунктом та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись на цю суму.

B. Судові та інші витрати

893. Заявники також вимагали 13 059 євро компенсації витрат за представництво їхніх інтересів, яке включало близько 124 годин роботи адвоката у національному провадженні та у провадженні у Суді.

894. Уряд заперечив зазначені вимоги.

895. Суд має встановити, по-перше, чи було фактично зазнано судові та інші витрати, вказані заявницею, а, по-друге, чи були вони неминучими (див. рішення у справі «Макканн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), від 27 вересня 1995 року, п. 220, Series A № 324).

896. У цій справі, беручи до уваги наявні в нього документи та зазначені вище критерії, Суд вважає за належне присудити заявниці суму у розмірі 3 000 євро компенсації витрат за усіма пунктами.

C. Пеня

897. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням до заявниці у пологовому будинку наручників;

3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявників у Харківському СІЗО;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з медичною допомогою, яка надавалася заявникові впродовж його перебування із заявницею у Харківському СІЗО;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з поміщенням заявниці до металевої клітки під час судових засідань;
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) заявниці:
      - (α) 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись;
      - (β) 3 000 (три тисячі) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись; та
    - (ii) заявнику: 7 000 (сім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково будь-який податок, що має нараховуватись;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 24 березня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nussberger*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КОРОЛЬ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF KOROL AND OTHERS V. UKRAINE**

*(Заява № 54503/08 та 7 інших заяв –
див. перелік у додатку)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

07 березня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Король та інші проти України»,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Сіофра О'Лірі (*Siofra O'Leary*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 14 лютого 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявами, поданими у різні дати, зазначені у таблиці в додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Про заяви було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Перелік заявників та відповідні деталі заяв наведені у таблиці в додатку.
4. Заявники скаржились на ненадання належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Деякі заявники також висували інші скарги за положеннями Конвенції.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

5. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявники скаржились здебільшого на ненадання їм належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Вони посилались на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

7. Суд зазначає, що заявники страждали на серйозні захворювання, як зазначено у таблиці в додатку, що впливало на їхню повсякденну діяльність.

8. Суд повторює, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення (див. рішення у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява №47152/06, пункт 137, ЄСПЛ 2016). У цьому контексті зрозуміло, що державні органи повинні забезпечити оперативність і точність постановки діагнозу та лікування (див. рішення у справах «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява №35581/06, пункт 62, від 20 травня 2010 року та «Горбуля проти Росії» (*Gorbulya v. Russia*), заява №31535/09, пункт 62, від 06 березня 2014 року, з подальшими посиланнями), а у випадку, коли це викликано медичним станом, – регулярність і систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою ефективного лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню (див., *inter alia*, рішення у справах «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява №30628/02, пункт 74, від 18 грудня 2008 року та «Колесникович проти Росії» (*Kolesnikovich v. Russia*), заява №44694/13, пункт 70, від 22 березня 2016 року, з подальшими посиланнями). Суд підкреслює, що медична допомога, яка надається в установах виконання покарань, має бути відповідною рівню допомоги, яку державні органи зобов'язалися надавати для всього населення. Проте це не означає, що кожному затриманому має гарантуватись медичне лікування на тому самому рівні, що й у найкращих медичних закладах поза межами установ виконання покарань (див. рішення у справах «Садретдінов проти Росії» (*Sadretdinov v. Russia*), заява №17564/06, пункт 67, від 24 травня 2016 року та «Коновальчук проти України» (*Konovvalchuk v. Ukraine*), заява №31928/15, пункт 52, від 13 жовтня 2016 року, з подальшими посиланнями).

9. Розглянувши всі надані матеріали, Суд визначив недоліки у лікуванні заявників, наведені у таблиці в додатку. Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі (див. рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява №54825/00, пункти 103–105, ЄСПЛ 2005ПІ (витаги); «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява №72286/01, пункти 104–106, від 28 березня 2006 року; «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява №13448/07, пункти 68–78, від 14 жовтня 2010 року; «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), заява №40512/13, пункти 76–90, від 22 жовтня 2015 року та «Пивоварник проти України» (*Pivovarnik v. Ukraine*), заява №29070/15, пункти 37–46, від 06 жовтня 2016 року). Беручи до уваги свою практику з цього питання, Суд вважає, що у цій справі заявники не отримали вичерпної та належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

10. Отже, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

11. Заявники у заявах №54503/08 та №38721/10 також скаржились на відсутність у їхньому розпорядженні ефективних національних засобів юридичного захисту щодо скарг на якість медичної допомоги під час тримання під вартою. Їхні скарги мають розглядатись за статтею 13 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

12. Суд неодноразово встановлював відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на якість медичної допомоги під час тримання під вартою (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 113 – 116; рішення у справах «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява №65550/01, пункти 93 – 98, від 19 жовтня 2006 року та «Савінов проти України» (*Savinov v. Ukraine*), заява №5212/13, пункт 58, від 22 жовтня 2015 року). У згаданих справах Суд встановив, що жоден із запропонованих Урядом засобів не становив ефективний засіб юридичного захисту для запобігання стверджуваним порушенням, їх припиненню або надання заявникам адекватного і достатнього відшкодування у зв'язку з їхніми скаргами за статтею 3 Конвенції.

13. Суд не вбачає причин, які могли б виправдати відступ від його усталеної практики з цього питання. Він доходить висновку, що заявники у заявах №54503/08 та №38721/10 не мали у своєму розпорядженні ефективного національного засобу юридичного захисту щодо їхніх скарг, що є порушенням статті 13 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ СУДУ

14. Заявники у заявах №65987/09, №29273/10 та №38721/10 висували інші скарги, які також порушували питання за Конвенцією, з огляду на відповідну усталену практику Суду (див. таблицю у додатку). Ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними. Розглянувши всі наявні у нього матеріали, Суд доходить висновку, що вони також свідчать про порушення Конвенції у світлі його висновків у згаданому рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) та рішеннях у справах «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*) (заява №40107/02, від 10 лютого 2011 року), «Ігнатів проти України» (*Ignatov v. Ukraine*) (заява №40583/15, від 15 грудня 2016 року) та «Василь Івашченко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*) (заява №760/03, пункти 103–110, від 26 липня 2012 року).

V. ІНШІ СКАРГИ

15. У заявах № 25725/09, № 51967/09, № 65987/09, № 29273/10 та № 38721/10 заявники також подали інші скарги за різними статтями Конвенції.

16. Суд розглянув інші скарги у цих заявах та вважає, що з огляду на всі наявні в нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, ці скарги не відповідають критеріям прийнятності, викладеним у статтях 34 і 35 Конвенції, та не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

Отже, ця частина зазначених заяв має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

17. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

18. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, згадане рішення у справі «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), пункти 89–95, від 14 жовтня 2010 року), Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені у таблиці в додатку. Суд відхиляє будь-які додаткові вимоги заявників щодо справедливої сатисфакції та не присуджує нічого заявнику у заяві № 157/18, який не вимагав грошової компенсації.

19. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* прийнятними скарги на незабезпечення державними органами заявників належною медичною допомогою під час тримання під вартою та інші скарги за усталеною практикою Суду, зазначені у таблиці в додатку, а решту скарг у заявах № 25725/09, № 51967/09, № 65987/09, № 29273/10 та № 38721/10 – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежною медичною допомогою під час тримання під вартою;
4. *Постановляє*, що скарги у заявах № 54503/08 та № 38721/10 свідчать про порушення статті 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо скарг на якість медичної допомоги під час тримання під вартою;
5. *Постановляє*, що було порушено Конвенцію у заявах № 65987/09, № 29273/10 та № 38721/10 щодо інших скарг за усталеною практикою Суду (див. таблицю у додатку);
6. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявникам суми, зазначені у таблиці в додатку; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 07 березня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Сіофра О'Лірі
(*Siofra O'Leary*)
Голова

ДОДАТОК

Перелік заяв зі скаргами за статтею 3 Конвенції
(не належна медична допомога під час тримання під вартою)

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	П. І. Б. представника та місце знаходження	Основне захворю- вання	Недоліки у лікуванні Дати	Інші скарги за усталеною практикою Суду	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
54503/08 07.11.2008	Віктор Вікторович Король 04.11.1966	Людмила Олександрівна Шарая м. Черкаси	Туберкульоз	недостатність/затримка медикаментозного лікування, рецидив захворювання (18.08.2009) з 29.01.2008 до 18.07.2008 5 місяців та 20 днів	Стаття 13 – відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту щодо скарг на якість медичної допомоги в установах виконання покарань	7 500
25725/09 30.03.2009	Едуард Львович Соловейчик 20.10.1981	Ольга Вікторівна Беляєва м. Дніпро	ВІЛ/СНІД, Туберкульоз, гепатит	Затримка у наданні лікування ВІЛ, загострення ВІЛ інфекції до III стадії. Відсутність систематичного та комплексного лікування привела до рецидиву туберкульозу, а форма гепатиту перетворилась на хронічну з 21.08.2006 до 20.03.2009 2 роки та 7 місяців		7 500
51967/09 05.07.2009	Андрій Володимирович Дубров 15.08.1975	Тарас Олександрович Калмиків м. Харків	ВІЛ/СНІД	недостатність/затримка медикаментозного лікування, загострення ВІЛ інфекції з III до IV стадії з 21.05.2012 до 01.10.2013 1 рік, 4 місяці та 11 днів		7 500
65987/09 16.11.2009	Олексій Іванович Кравченко 20.01.1956		виразкова хвороба шлунку	Надання симптоматичного лікування, відсутність комплексного підходу до лікування, ненадання Урядом документальних доказів, які підтверджували б надання призначеного лікування	Стаття 34 – перешкоджання ефективному здійсненню права на подання індивідуальної заяви – національні суди відмовили заявнику у наданні копій документів з матеріалів його справи після закінчення провадження щодо нього (рішення	7 500

¹ Та додатково будь-який податок, що може бути стягнутий із заявників.

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	П. І. Б. представника та місце знаходження	Основне захворю- вання	Недоліки у лікуванні Дати	Інші скарги за усталеною практикою Суду	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
29273/10 28.05.2010	Євгеній Анатолійович Левченко 11.03.1974	Олег Ігорович Веремієнко м. Київ	ВІЛ/СНІД, Туберкульоз	з 18.01.2008 до 26.12.2013 5 років, 11 місяців та 9 днів	у справі «Василь Івашенко проти України» (<i>Vasily Ivashchenko v. Ukraine</i>), заява № 760/03, пункти 103–110, від 26 липня 2012)	9 750
38721/10 02.07.2010	Руслан Петрович Дригін 27.12.1981	Андрій Анатолійович Крістенко м. Харків	консолідований перелом гомі- лковостопного суглобу	недостатність/затримка медикаментозного лікування хронічного туберкульозу, який посилився і переріс у мультирезистентну форму; недостатність/затримка медикаментозного лікування ВІЛ III стадії з 16.03.2010 до 26.11.2011 1 рік, 8 місяців та 11 днів	Стаття 3 – неналежні умови тримання під вартою: Маріупольський СІЗО, з 17.08.2009 до 22.01.2011 1 рік, 5 місяців та 6 днів переповненість камери (2 м ²), недостатня кількість або низька якість їжі	9 750
54570/16 19.09.2016	Іван Сергійович Жуков 30.01.1984	Василь Іванович Мельничук м. Київ	Захворювання нирок	Затримка у проведенні операції з 05.09.2013 до 27.09.2016 3 роки та 23 дні	Пункт 3 статті 5 – надмірна тривалість досудового тримання під вартою: з 29.01.2009 до 17.01.2011 1 рік, 11 місяців та 18 днів Стаття 13 – відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту щодо скарг на якість медичної допомоги в установах виконання покарань	7 500
157/18 26.12.2017	Станіслав Федорович Денесюк 14.01.1958	Антон Миколайович Башловка м. Київ	Серцева патологія, бронхіт	відсутність/затримка консультації зі спеціалістом, відсутність/ затримка медичного огляду, відсутність/затримка медичного обстеження, недостатність/ затримка медикаментозного лікування з 08.06.2017 до 22.05.2018 11 місяців та 15 днів		0

**СПРАВА «КУШНІР ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF KUSHNIR V. UKRAINE)**

(Заява № 42184/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 грудня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

11/03/2014

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням

У справі «Кушнір проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 18 листопада 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

898. Справу було розпочато за заявою (№ 42184/09), яку 2 серпня 2009 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Дмитро Валентинович Кушнір (далі – заявник).

899. Інтереси заявника представляла пані С. Мнушкіна, юрист, яка практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Назар Кульчицький.

900. Заявник, зокрема, стверджував, що 3 липня 2009 року його було незаконно позбавлено свободи. Він також скаржився на неналежні умови тримання його під вартою та відсутність відповідного медичного обслуговування.

901. 21 травня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

902. Заявник народився у 1983 році. Його теперішнє місце проживання невідоме.

А. Кримінальне провадження щодо заявника, яке передувало або відбувалося паралельно з провадженням, що розглядається у цій справі

903. 5 жовтня 2005 року заявника було визнано винним у вчиненні шахрайства і призначено йому покарання у вигляді обмеження волі строком на два роки.

904. У березні 2007 року щодо нього було порушено кримінальну справу за підозрою у грабежі, крадіжці та незаконному обігу наркотичних засобів, вчинених у 2005 та 2007 роках. У рамках цього провадження заявник перебував під вартою як підозрюваний з 8 до 23 березня 2007 року та з 10 вересня 2007 року до 21 жовтня 2008 року. Протягом решти періоду досудового розслідування він знаходився під підпискою про невіїзд.

905. 21 жовтня 2009 року Шевченківський районний суд м. Києва (далі – Шевченківський суд) визнав заявника винним за пред'явленими йому обвинуваченнями та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотири роки, яким поглиналася невідбута частина покарання за вироком від 5 жовтня 2005 року (див. пункт 6).

906. 9 квітня 2010 року апеляційний суд міста Києва залишив цей вирок без змін.

907. У матеріалах справи немає додаткової інформації щодо вищезазначеного провадження.

В. Кримінальне провадження щодо заявника, розпочате у липні 2009 року

908. 3 липня 2009 року пан Б. звернувся до відділу міліції зі скаргою на те, що 22 червня 2009 року заявник пограбував його і забрав мобільний телефон (на той час заявник перебував на волі під підпискою про невіїзд – див. пункт 7).

909. 3 липня 2009 року близько 19 год телефоном заявника було викликано до ТВМ-2 Шевченківського РУ ГУМВС у м. Києві. За його твердженнями, він не міг відмовитися, оскільки перебував під підпискою про невіїзд, що також означало обов'язок з'являтися в органи міліції на будь-який виклик. Як заявник також стверджував, після прибуття до відділу його без жодних пояснень було затримано. Згідно з рапортом відповідного працівника міліції, останній запросив [заявника] «за підозрою у вчиненні злочину, про який йшлося у скарзі [пана Б.] ... до 2 територіального відділу міліції ...».

910. Видається, що заявник перебував у відділі міліції протягом ночі (див., зокрема, пункт 27). У матеріалах справи міститься його письмове пояснення від 3 липня 2009 року щодо подій 22 червня 2009 року. Заявник визнав, що він зустрічався з паном Б., але заперечував свою причетність до грабежу.

911. 4 липня 2009 року щодо заявника було порушено кримінальну справу за підозрою у пограбуванні пана Б.

912. Того ж дня о 14 год 15 хв працівник міліції склав протокол затримання, згідно з яким заявника було затримано о 14 год 4 липня 2009 року у приміщенні відділу міліції за підозрою у вчиненні злочину. Заявник підписав протокол із приміткою, що він не має заяв. Він також підписав витяги з Конституції України та законодавства про попереднє ув'язнення щодо його процесуальних прав, а також відмову від свого права на правову допомогу.

913. 4 липня 2009 року заявника було допитано в якості підозрюваного і він відмовився визнати свою вину.

914. 7 липня 2009 року слідчий звернулася до Шевченківського суду із поданням про взяття заявника під варту до закінчення судового розгляду, навівши в якості підстав попередню судимість заявника та тяжкість інкримінованого йому злочину, покаранням за який було позбавлення волі строком до шести років. Слідчий вважала, що якщо заявник залишатиметься на волі, існуватиме ризик, що він переховуватиметься від слідства або перешкоджатиме йому.

915. Того ж дня Шевченківський суд, задовольнивши подання слідчого, обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на два місяці.

916. 31 серпня 2009 року суд продовжив строк тримання заявника під вартою до трьох місяців, зважаючи на «необхідність проведення низки слідчих дій».

917. З 25 серпня до 22 вересня 2009 року заявник перебував у Київському міському центрі судово-психіатричної експертизи з метою встановлення, чи може він постати перед слідством і судом.

918. 19 жовтня 2009 року Шевченківський суд провів попередній розгляд справи заявника. Суд відхилив клопотання заявника про зміну запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підписку про невіїзд.

919. 26 липня 2010 року суд повернув справу на додаткове розслідування.

920. 14 лютого 2011 року Шевченківський суд провів попередній розгляд справи. Суд залишив обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою без змін.

921. 6 березня 2012 року суд визнав заявника винним за пред'явленими йому обвинуваченнями та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на шість років.

922. Суд не було повідомлено про подальший хід цього провадження.

С. Стверджуване жорстоке поводження працівників міліції із заявником 3 липня 2009 року та його розслідування

923. Заявник стверджував, що після затримання 3 липня 2009 року його «сильно побили» працівники міліції. Заявник не навів жодних деталей щодо фактів стверджуваного жорстокого поводження або будь-яких завданих йому ушкоджень.

924. За твердженнями заявника, вранці 4 липня 2009 року його матері зателефонувала особа, яка перебувала під вартою у тому ж відділі міліції і яку того ранку було звільнено. Заявник просив передати повідомлення його матері і сказати, що він перебуває під вартою у відділенні міліції, а працівники міліції його допитують та жорстоко поводяться з ним.

925. Заявник також стверджував, що його мати звернулася до відділу міліції, щоб перевірити цю інформацію, але їй сказали, що її сина там немає. Тому вона подала до органів міліції та прокуратури заяву про зникнення свого сина.

926. За твердженнями Уряду, 4 липня 2009 року працівники міліції повідомили матір заявника про його затримання та запропонували їй прийти і забрати його речі, що вона і зробила. Вона також підписала з цього приводу розписку.

927. 8 липня 2009 року заявника було доправлено до Київського слідчого ізолятора (далі – СІЗО). Проведений того ж дня медичний огляд заявника не виявив жодних тілесних ушкоджень, а заявник не скаржився лікарям на жорстоке поводження. Єдина його скарга стосувалася болю в епігастральній ділянці (див. також пункт 51).

928. 13 липня 2009 року мати заявника звернулася до органів міліції та прокуратури із заявою про стверджуване жорстоке поводження з її сином під час тримання його під вартою у відділі міліції. Вона також стверджувала, що він хворіє на низку інфекційних захворювань, а отже, його не можна тримати під вартою.

929. 25 липня 2009 року у зв'язку з гострим апендицитом та перитонітом заявника було прооперовано.

930. 28 липня та 2 серпня 2009 року мати заявника зверталася до органів прокуратури із заявами про те, що необхідна її синові хірургічна операція була прямим наслідком стверджуваного жорстокого поводження з ним 3 липня 2009 року.

931. 5 серпня 2009 року слідче управління ГУМВС України в місті Києві завершило службове розслідування з цього питання. Як зазначалося у висновку службового розслідування, 4 липня 2009 року мати заявника підписала розписку, якою підтверджувалося, що вона забрала з відділу міліції речі свого сина. Отже, вона знала про його затримання. Більше того, не було жодних доказів застосування до заявника будь-яких засобів впливу. Відповідно, твердження заявника про жорстоке поводження було визнано безпідставними.

932. 16 серпня 2009 року за вказівкою органів прокуратури лікарі СІЗО провели обстеження заявника на предмет наявності будь-яких слідів стверджуваного жорстокого поводження. Жодних слідів виявлено не було.

933. 21 серпня 2009 року прокуратура Шевченківського району відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргами заявника на жорстоке поводження, вважаючи їх безпідставними, оскільки доказів будь-яких злочинних дій працівників міліції щодо нього не було.

934. 27 серпня, 5 і 21 жовтня та 2 листопада 2009 року прокуратура надсилала матері заявника листи з повідомленням про вищезазначену постанову. За твердженнями заявника, жодного з листів його матір не отримала.

D. Побутові умови тримання заявника у СІЗО

935. Заявник знаходився у СІЗО з 8 липня 2009 року до 2 липня 2012 року.

936. Не зазначаючи, у яких саме камерах він перебував та протягом якого періоду часу, заявник описував ці камери як надзвичайно переповнені, погано вентилязовані та вогкі.

937. Згідно з наданою Урядом інформацією, заявника тримали у таких камерах:

- камера № 341 площею 13,2 кв. м (у ній було розміщено 6 осіб);
- камера № 14 площею 31,6 кв. м (у ній було розміщено 24 осіб);
- камера № 101 площею 60,9 кв. м (у ній було розміщено 38 осіб);
- камера № 260 площею 21 кв. м (у ній було розміщено 2 особи);
- камера № 277 площею 29,9 кв. м (у ній було розміщено 5 осіб);
- камера № 270 площею 27,6 кв. м (у ній було розміщено 4 особи);
- камера № 273 площею 24,6 кв. м (у ній було розміщено 4 особи);
- камера № 33 площею 51,8 кв. м (у ній було розміщено 8 осіб);
- камера № 85 площею 20,8 кв. м (у ній було розміщено 10 осіб);
- камера № 331 площею 12,7 кв. м (у ній було розміщено 6 осіб);
- камера № 18 площею 9,1 кв. м (у ній було розміщено 4 особи);
- камера № 142 площею 9,4 кв. м (у ній було розміщено 3 особи);
- камера № 74 площею 9,5 кв. м (у ній було розміщено 4 особи) та
- камера № 274 площею 20,0 кв. м (у ній було розміщено 4 особи).

938. За твердженнями Уряду, умови у цих камерах були адекватними і у них були необхідні меблювання та зручності. Вікна та система вентиляції забезпечували циркуляцію свіжого повітря, а рівень природного та штучного освітлення був задовільним.

939. 23 травня 2011 року начальник СІЗО повідомив прокурора відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах прокуратури м. Києва, що впродовж періоду з 1 лютого до 1 квітня 2011 року заявник змінював камери п'ять разів. Зокрема, 1 лютого 2011 року його було поміщено до ка-

мери №33, 23 лютого 2011 року – до камери №101, 5 березня 2011 року – знову до камери №101 (вочевидь, після перебування у медичній частині), 11 березня 2011 року – до камери №260, а 1 квітня 2011 року – до камери №33. Начальник СІЗО пояснив ці переведення тим, що заявник часто знаходився у медичній частині СІЗО у зв'язку з поганим станом його здоров'я.

Е. Заходи впливу, які застосовувалися до заявника у СІЗО

940. Чотири рази заявник поміщався до карцера за зберігання заборонених предметів (тричі це був мобільний телефон, а одного разу – готівка): 14 липня 2010 року, 22 жовтня 2011 року, 12 грудня 2011 року та 29 лютого 2012 року. Кожного разу він знаходився у карцері протягом доби, за винятком випадку 14 липня 2010 року, коли його було поміщено туди на дві доби. Кожного разу медичний працівник СІЗО підтверджував, що відповідний захід є сумісним зі станом здоров'я заявника.

941. 14 липня 2011 року мати заявника звернулася до Генеральної прокуратури України зі скаргою на те, що 8 липня 2011 року адміністрація СІЗО давала заявнику блювотні засоби, щоб виявити наявність у його організмі наркотичних засобів. Вона стверджувала, що цей захід був невинуватим, таким, що принижує гідність, та небезпечним.

942. 17 серпня 2011 року Управління Державного департаменту України з питань виконання покарань в м. Києві та Київській області у відповідь на скарги матері заявника повідомило органи прокуратури, що у зв'язку з низкою захворювань заявник знаходиться під ретельним наглядом медичних працівників і що його численні медичні обстеження не виявили жодних тілесних ушкоджень. Більше того, заявник ніколи не скаржився органам влади або лікарям на жорстоке поводження під час тримання його під вартою. Заявник також письмово відмовився надавати будь-які пояснення щодо скарг його матері.

943. 25 жовтня 2011 року захисник заявника подала начальнику СІЗО скаргу на те, що її клієнта безпідставно помістили до карцера та що 13 і 19 жовтня 2011 року його побили особи у масках.

944. 9 листопада 2011 року начальник медичної частини СІЗО відповів, що твердження заявника були безпідставними і сам він жодних скарг не подавав.

Ф. Стан здоров'я заявника та медичне обслуговування під час тримання його під вартою

945. У 2004 році у заявника вперше діагностували туберкульоз.

946. У травні 2007 року у нього виявлено ВІЛ-інфекцію. У листопаді 2007 року його стан оцінювався як III клінічна стадія ВІЛ/СНІД. Заявника було взято на облік у Київському міському центрі СНІДу за місцем його проживання.

947. Заявник також страждає на хронічний вірусний гепатит В і С.

948. 8 липня 2009 року після його прибуття до СІЗО заявник пройшов медичний огляд та флюорографічне обстеження, яке виявило залишкові зміни у легенях від перенесеного туберкульозу. Його зріст та вагу було зафіксовано на рівні 180 см та 74 кг відповідно. Заявник скаржився на біль в епігастральній ділянці. Він також повідомив лікарів про те, що хворів на вірусний гепатит В і С, та що він – ВІЛ позитивний (також див. пункт 30).

949. 15 липня 2009 року заявника оглянули двоє лікарів-фтизіатрів, які підтвердили діагноз залишкових змін перенесеного туберкульозу у правій легені та рекомендували подальше медичне обстеження.

950. 25 липня 2009 року заявника із СІЗО було доправлено до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги, де його прооперовано у зв'язку з гострим апендицитом та перитонітом. У матеріалах справи немає жодних відомостей про те, чи була така крайня необхідність зумовлена якими-небудь підставами. Заявник також не надав жодних деталей щодо цього, окрім своєї загальної скарги, сформульованої у відповідь на зауваження Уряду, про те, що надзвичайний випадок стався внаслідок жорстокого з ним поводження (див. пункт 99).

951. Згідно з наданою Урядом інформацією з 30 липня до 6 листопада 2009 року у медичній частині СІЗО заявник проходив стаціонарне післяопераційне лікування. Заявник заперечив цю інформацію як неправдиву, посилаючись на те, що з 25 серпня до 22 вересня 2009 року він проходив стаціонарну судово-психіатричну експертизу у Київській міській психіатричній клінічній лікарні №1 (також див. пункт 20). У матеріалах справи міститься витяг з медичної картки, що зберігалася у СІЗО, згідно з яким заявник проходив стаціонарне лікування у медичній частині СІЗО з 30 липня до 25 серпня 2009 року.

952. 9 жовтня 2009 року заявнику зробили рентгенологічне обстеження. Після виявлення у нього вогнищевих тіней на правій легені йому було рекомендовано проконсультуватися з лікарем-фтизіатром.

953. 16 жовтня 2009 року заявника оглянув лікар-фтизіатр і виявив у нього вогнищевий туберкульоз верхньої частини правої легені у фазі неясної активності. Лікар призначив пробну хіміотерапію, що складалась з приймання ізомазиту, рефоампіцину, стамбутолу і піразенаміту.

954. 13 листопада 2009 року заявнику знову було проведено флюорографічне дослідження грудної клітини, яке виявило вогнищевий туберкульоз верхньої частини правої легені у фазі ущільнення. Лікар-рентгенолог рекомендував заявнику проконсультуватися з лікарем-фтизіатром.

955. 17 листопада 2009 року заявнику було запропоновано пройти ще одне рентгенологічне обстеження, але він відмовився.

956. 23 та 25 листопада, а також 9 грудня 2009 року за клопотанням заявника його оглянув стоматолог. У нього було діагностовано хронічний множинний ускладнений карієс, пов'язаний з поганою гігієною ротової порожнини, а також кандидоз язика. Заявнику надали ліки, мазь і вітаміни та видалили корені зубів, зруйнованих карієсом.
957. 9 грудня 2009 року заявник також був оглянутий лікарем-інфекціоністом та пройшов імунологічне дослідження крові (тест CD4)¹. За результатами проведеного дослідження виявлено 618 клітин/мкл.
958. 1 квітня 2010 року заявник пройшов флюорографічне обстеження, результати якого були аналогічними результатам від 13 листопада 2009 року.
959. 6 червня 2010 року заявник повторно пройшов флюорографічне обстеження, яке не виявило ознак патології.
960. 29 листопада 2010 року заявник мав пройти планове рентгенологічне обстеження грудної клітини, але не зміг цього зробити, оскільки почувався погано.
961. 23 грудня 2010 року лікар-рентгенолог порекомендував заявникові (невідомо за яких обставин) проконсультуватися з лікарем-фтизіатром.
962. 18 березня 2011 року заявник пройшов ще одне рентгеноскопичне обстеження. У нього діагностовано пневмонію, спровоковану туберкульозом, залишкові зміни після перенесеного туберкульозу у вигляді щільних вогнищ у нижній частині лівої легені, а також бронхіт. Лікар-рентгенолог порекомендував заявникові проконсультуватися з лікарем-фтизіатром.
963. Хоча медична картка заявника свідчить, що з 11 до 30 березня 2011 року він проходив стаціонарне лікування від пневмонії у медичній частині СІЗО, 15 серпня 2012 року Державна пенітенціарна служба України повідомила Урядового уповноваженого, який здійснював підготовку зауважень до Суду, що ця інформація «не підтверджується».
964. 24 березня 2011 року заявник знову пройшов тест CD4. Його результати виявили 898 клітин/мкл.
965. 11 квітня 2011 року було проведено ще один такий тест, його результати показали 836 клітин CD4/мкл.
966. 21 квітня 2011 року заявник пройшов чергове флюорографічне обстеження, яке виявило щільні вогнища у нижній частині правої легені. Заявнику було рекомендовано проконсультуватися з лікарем-фтизіатром.
967. У відповідь на скаргу матері заявника щодо непроведення її сину антиретровірусної терапії адміністрація СІЗО 26 квітня 2011 року повідомила її, що заявник проходить лікування від туберкульозу і що для вирішення питання стосовно антиретровірусної терапії необхідно проконсультуватися з лікарем-інфекціоністом.
968. 29 квітня 2011 року заявника оглянув лікар-фтизіатр, який встановив, що у нього немає активної фази туберкульозу і що загальний стан його здоров'я є задовільним.
969. 16 серпня 2011 року флюорографічне обстеження грудної клітини заявника показало, що у нього інфільтративний туберкульоз верхньої частки лівої легені у стані розпаду.
970. 21 серпня 2011 року заявника оглянув лікар-фтизіатр, який призначив йому сезонний курс хіміопрофілактики двома антибактеріальними препаратами (етамбутол та рифампіцин) впродовж дев'яноста днів, починаючи з 10 жовтня 2011 року, а також особливе дієтичне харчування. За твердженнями заявника, припис лікаря на практиці реалізовано не було.
971. 8 листопада 2011 року заявник скаржився на помірну загальну слабкість та важкість у правому підребер'ї, і його знову повторно оглянув лікар-фтизіатр. У результаті його дев'яностоденний сезонний курс профілактичної терапії було дещо змінено.
972. 22 листопада 2011 року лікар-фтизіатр повторно оглянув заявника, не виявивши жодної динаміки. Лікар рекомендував продовжити лікування і повторити аналіз CD4. Невідомо, чи було цей аналіз проведено.
973. 6 січня 2012 року заявнику було зроблено флюорографічне обстеження грудної клітини, яке показало у нього інфільтративний туберкульоз верхньої частки лівої легені у фазі розпаду.
974. Того ж дня заявника оглянули два лікаря-фтизіатра, які діагностували у нього рецидивуючий туберкульоз. Вони рекомендували провести перевірку на чутливість до ліків та призначили ізоніазид, рефампіцин та етамбутол.
975. 14 травня 2012 року заявнику було проведено флюорографічне обстеження органів грудної клітини. За його результатами було виявлено обмежений фіброз у правій легені та підозру на кільцеподібну тінь на лівій легені. У заявника було діагностовано інфільтративний туберкульоз верхніх часток легень.
976. 25 травня 2012 року заявника оглянув лікар-фтизіатр, який продовжив курс лікування, призначений 6 січня 2012 року.
977. 5 липня 2012 року для відбування покарання заявника було переведено до Жовтневської виправної колонії № 17 у Харківській області, де знаходиться спеціалізована протитуберкульозна лікарня.
978. За твердженнями заявника, за час перебування у СІЗО його вага зменшилася з 87 кг до 52 кг. Його зріст до цього становив 188 см. Запис у його медичній картці, зроблений після прибуття до Жовтневської виправної

¹ Тест CD4 – тест визначення кількості клітин, який є оцінкою імунної системи, що визначає початок антиретровірусної терапії (АРТ). Згідно з рекомендаціями ВООЗ 2006 року, антиретровірусна терапія має призначатися, коли кількість клітин CD4 становить ≤ 200 клітин/мкл. Наступна редакція рекомендацій 2010 року збільшила цей показник до ≤ 350 клітин/мкл (АРТ має розпочинатися незалежно від наявності або відсутності клінічних симптомів). Інформацію взято з: http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241599764_eng.pdf

колонії, свідчив, що зріст заявника становив 180 см, а вага – 74 кг (також див. пункт 51).

979. У незазначену дату після переведення заявника до Жовтневської виправної колонії (до 28 вересня 2012 року – див. пункт 84) було проведено перевірку його чутливості до ліків. Її результати виявили, що заявник інфікований штамми туберкульозу, стійкими до двох препаратів першої лінії, якими його лікували раніше.

980. 7 вересня 2012 року заявника оглянув лікар-інфекціоніст і діагностував у нього хронічний персистуючий гепатит у стадії ремісії.

981. 28 вересня 2012 року заявника оглянув завідувач кафедри фтизіатрії та пульмонології Харківської медичної академії післядипломної освіти, який з урахуванням резистентності заявника до певних препаратів призначив йому індивідуальну схему хіміотерапії.

982. 30 вересня 2012 року заявник пройшов тест CD4. За його результатами було встановлено 469 клітин /мкл.

983. 5 жовтня 2012 року лікар-інфекціоніст Харківського обласного центру з питань профілактики та боротьби зі СНІДом оглянув заявника та діагностував у нього туберкульоз, орофарингіальний кандидоз та хронічний вірусний гепатит.

984. Також 5 жовтня 2012 року заявника оглянув лікар-фтизіатр Харківської медичної академії післядипломної освіти, який вказав на позитивну динаміку за результатами лікування та рекомендував його продовжити.

985. Відповідно до витягу з медичної картки заявника, наданим адміністрацією Жовтневської виправної колонії, 26 жовтня 2012 року заявника було звільнено з-під варти у зв'язку з поганим станом його здоров'я. Йому було рекомендовано стати на диспансерний облік у місцевому СНІД-центрі й продовжувати курс лікування від туберкульозу за місцем проживання.

986. Жодна зі сторін не надала Суду детальної інформації щодо обставин та причин звільнення заявника. Заявник стисло зазначив, що його «в результаті невдалого лікування [у місці відбуття покарання] ... було направлено на лікування за [його] місцем проживання...»

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

987. Відповідні положення щодо лікування хворих на туберкульоз та ВІЛ-інфікованих осіб, які перебувають під вартою, наведено у рішенні від 14 жовтня 2010 року у справі «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*) (заява № 13448/07, пп. 38–48).

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

988. У Доповіді Уряду України за підсумками візиту до України Європейського Комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) 9–21 вересня 2009 року (СРТ/Inf (2011) 29) зазначено:

«С. Заклади, що знаходяться в підпорядкуванні Державного департаменту України з питань виконання покарань

1. Попередні зауваження

74. Делегація мала можливість переконатися, що питання переповненості особливо гостро постає для Київського СІЗО, де у деяких камерах на одну особу припадає приблизно 1 кв. м площі, а співкамерники сплять на одному ліжку або на підлозі.

2. Катування та інші форми жорстокого поводження

77. [...] у Київському СІЗО були ознаки того, що у кількох випадках застосування «спецзасобів» могло бути непропорційним та використовуватися неналежним чином в якості покарання. Також у вищезазначеній установі до делегації надійшла скарга про побиття ув'язнених під час проведення обшуків у камерах.

КЗК рекомендує керівництву Київського СІЗО [...] продовжувати доводити до відома персоналу пенітенціарного закладу чітке повідомлення про неприпустимість жорстокого поводження з ув'язненими і суворе покарання за нього.

5. Умови тримання ув'язнених

а. слідчі ізолятори (СІЗО)

і) Київський СІЗО

100. Київський СІЗО розташований у комплексі споруд в одному з центральних районів м. Києва. Деякі з корпусів для тримання під вартою було побудовано близько 140 років тому.

Станом на 8 вересня 2009 року в установі, розрахованій на 2950 місць, знаходилося 3440 осіб. Переважна більшість осіб у СІЗО перебувала під вартою.

101. Переважна більшість камер, у яких розміщувались чоловіки, були дуже переповнені (наприклад, 52 особи у камері площею близько 50 м² на 40 ліжок; 32 особи у камері площею 33 м² на 20 ліжок). У деяких камерах кількість ув'язнених перевищувала кількість наявних ліжок, і співкамерникам доводилося спати на ліжках по черзі або спати на підлозі. Камери було оснащено двоярусними ліжками, що залишали зовсім мало місця для будь-яких інших меблів. У деяких камерах були телевізори, що належали поміщенням до камер особам.

Через переповненість вентиляція була майже відсутня і у камерах було дуже спекотне та задушливе повітря. Рівень гігієни також був дуже незадовільним: у деяких камерах члени делегації бачили тарганів, а ув'язнені також вказували на наявність мишей та пацюків. Санвузли у камерах (відгороджені туалет та раковина) загалом були застарілими і явно недостатніми для численних співкамерників, яких тримали у більших камерах.

Негативні наслідки вищезазначених жалюгідних побутових умов посилюються тим фактом, що деякі з ув'язнених провели у СІЗО тривалий час. На думку КЗК, поєднання негативних чинників, впливу яких зазнала у Київському СІЗО

велика кількість осіб (переповненість, жахливі побутові умови та рівень гігієни, а також фактична відсутність дозвілля) легко можна охарактеризувати як жорстоке та таке, що принижує гідність, поводження.

б. персонал, приміщення та ліки

125. Штат служби охорони здоров'я Київського СІЗО передбачає 31,5 посад (усі з них заповнені). До персоналу з повним робочим днем входить: головний лікар, три лікарі-терапевти, лікар-пульмонолог, психіатр, рентгенолог, венеролог-дерматолог, два стоматолога, сім [працівників молодшого медичного персоналу] та п'ять медсестер/братів. Також десять запрошених лікарів проводили регулярні хірургічні операції (по три години на тиждень). [Молодший медичний персонал] перебуває на робочому місці 24 години на добу. За повідомленням головного лікаря, існує потреба у збільшенні кількості лікарів-інфекціоністів з огляду на велику кількість осіб, які страждають на такі захворювання.

У зв'язку із збільшенням кількості осіб, що тримаються у Київському СІЗО, ресурсів вищезазначеного медичного персоналу явно недостатньо для забезпечення належного обслуговування близько 3400 осіб. Незважаючи на зусилля персоналу та його добру волю, ця нестача персоналу негативно впливає на якість обслуговування. Не дивно, що члени делегації почули багато скарг на значні затримки у доступі до лікарів.

Щодо приміщень медичної частини, деякі з камер було переобладнано та забезпечено належні умови. Проте інші камери ще не відремонтовано.

КЗК рекомендує органам влади України вжити невідкладних заходів у Київському СІЗО для:

- істотного поповнення штату медичного персоналу додатковими фельдшерами та/або медсестрами/медбратами;
- введення у штат додаткових лікарів, зокрема лікарів-інфекціоністів;
- переобладнання решти камер у медичній частині.»

989. Відповідні витяги з рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) щодо лікування туберкульозу (1997 р.) наведено у рішенні від 5 квітня 2011 року у справі «Васюков проти Росії» (*Vasyukov v. Russia*) (заява № 2974/05, п. 50).

990. Відповідні документи ВООЗ щодо оцінки рівня імунітету пацієнтів та застосування антиретровірусної терапії наведено у рішенні від 23 травня 2013 року у справі «С. А. проти Росії» (*E. A. v. Russia*), заява № 44187/04, пп. 30–35).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

991. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що після його затримання 3 липня 2009 року його побили працівники міліції. Посилаючись на статтю 13 Конвенції, він також скаржився, що за цією скаргою не було проведено жодного належного розслідування на національному рівні. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції, що побутові умови тримання його у СІЗО були жахливими, що його кілька разів необгрунтовано поміщали до карцера і до нього застосовували інші примусові заходи. Посилаючись на статтю 2 Конвенції, він також скаржився, що упродовж тримання його під вартою йому не забезпечували адекватне медичне обслуговування.

992. Суд вважає за належне розглядати усі вищезазначені скарги за статтею 3 Конвенції, у якій зазначено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1. Стверджуване жорстоке поводження із заявником 3 липня 2009 року та ефективність подальшого розслідування

993. Уряд стверджував, що ця скарга є явно необгрунтованою. Уряд звертав увагу Суду на нечіткість скарги та відсутність будь-яких документальних або інших доказів її підтвердження.

994. Уряд також зазначав, що після прибуття до СІЗО 8 липня 2009 року заявник пройшов комплексний медичний огляд, який не виявив жодних тілесних ушкоджень. Уряд стверджував, що, оскільки з часу стверджуваного побиття заявника пройшло лише чотири дні, його сліди не могли зникнути до того часу. Уряд також зауважив, що лікарям СІЗО або будь-яким іншим лікарям, які проводили його огляд, заявник не скаржився на жорстоке з ним поводження.

995. Насамкінець, Уряд зауважував, що заявник не оскаржував рішення органів прокуратури, якими було відмовлено у задоволенні його скарг.

996. Заявник заперечив проти цих аргументів, не надавши проте жодних деталей щодо фактів, пов'язаних зі стверджуваним жорстоким з ним поводженням. За його твердженнями, лише те, що 25 липня 2009 року він потребував негайної хірургічної операції у зв'язку з гострим апендицитом та перитонітом, вже було достатнім доказом жорстокого з ним поводження працівників міліції.

997. На його думку, для розслідування його скарги органи влади не доклали жодних істотних зусиль.

998. Щодо постанови прокуратури Шевченківського району від 21 серпня 2009 року про відмову в порушенні кримінальної справи з цього питання, заявник стверджував, що він не знав про неї.

999. Суд повторює, що від заявників розумно очікувати принаймні надання детального викладу оскаржуваних фактів та, наскільки це можливо, певних доказів на підтвердження своїх скарг (див. рішення у справах «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, п. 45, від 20 травня 2010 року, та «Гавула проти України» (*Gavula v. Ukraine*), заява № 52652/07, п. 58, від 16 травня 2013 року).

1000. Суд зазначає, що у цій справі скарга заявника на жорстоке поводження обмежувалася загальною заявою про те, що його було побито. Він не надав жодної інформації щодо фактів про обставини або методи стверджувального побиття. Більше того, він не тільки не деталізував яких тілесних ушкоджень, як стверджувалось, йому було завдано, але й не згадав про них.

1001. Суд також зазначає, що хоча відповідно до стандартного порядку при поміщенні заявника до СІЗО, а також пізніше у зв'язку з його захворюваннями заявника оглядали різні лікарі, він ніколи не згадував про те, що під час перебування під вартою в міліції отримав які-небудь ушкодження.

1002. Більше того, всупереч доводу заявника, за відсутності відповідних медичних доказів Суд не може встановити жодного зв'язку між стверджуваним жорстоким поводженням 3 липня 2009 року та його гострим апендицитом і перитонітом, діагностованими 25 липня 2009 року (див. пункти 32 та 53).

1003. За таких умов вбачається, що заявник не обґрунтував свою скаргу на жорстоке поводження з ним представників держави 3 липня 2009 року (див. ухвалу щодо прийнятності від 7 листопада 2000 року у справі «Бірутис та інші проти Литви» (*Birutis and Others v. Lithuania*), заяви № 47698/99 та № 48115/99).

1004. Суд зауважує, що скарги заявника на національному рівні були такими ж загальними та нечіткими. Тому їх не можна вважати небезпідставними скаргами на серйозне жорстоке поводження, які породжують процесуальний обов'язок держави за статтею 3 Конвенції провести за цими скаргами ефективне розслідування (див. вищенаведене рішення у справі «Гавула проти України» (*Gavula v. Ukraine*), п. 61, та ухвалу щодо прийнятності від 5 лютого 2013 року у справі «Ігарс проти Латвії» (*Igars v. Latvia*), заява № 11682/03, п. 72).

1005. Отже, Суд відхиляє скарги заявника на жорстоке поводження працівників міліції та стверджуване неефективне розслідування як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

2. Заходи стягнення, які, як стверджувалося, застосовувалися до заявника під час його тримання у СІЗО

1006. Суд зазначає, що скарга заявника стосується таких питань: стверджуваного неправомірного та необґрунтованого поміщення до карцера; твердження про те, що йому примусово давали блювотні засоби; а також його побиття невідомими особами в масках.

1007. Щодо першого питання Уряд стверджував, що з огляду на встановлені факти порушення заявником пенітенціарних правил його поміщення до карцера було правомірним заходом. Стосовно двох останніх питань Уряд стверджував, що скарга заявника з цього приводу є надто нечіткою та не містить ані деталей щодо фактів, ані доказів.

1008. Заявник не надав жодних зауважень у відповідь на зауваження Уряду.

1009. Суд зазначає, що заявник не заперечував, що він порушив пенітенціарні правила. Суд також вважає важливим висновок медичних працівників щодо можливості поміщення його до карцера (див. пункт 43). До того ж, Суд пам'ятає про недовгу тривалість перебування заявника у карцері (тричі протягом однієї доби та одного разу протягом двох діб – там само).

1010. Щодо скарги заявника на примусове застосування блювотних засобів і побиття невідомими особами в масках, за відсутності будь-яких додаткових відомостей від заявника або інформації чи документів у матеріалах справи, які могли б пролити світло на ці питання, Суд вважає ці скарги надто нечіткими, щоб становити небезпідставність скарг за статтею 3 Конвенції. Суд також зазначає, що хоча заявник залишався під постійним медичним наглядом, зокрема і під наглядом цивільних лікарів, він ніколи їм не повідомляв про ці скарги.

1011. Підбиваючи підсумок, Суд вважає всі три питання, порушені у скарзі, явно необґрунтованими та відхиляє їх згідно з підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

3. Побутові умови тримання під вартою та медичне обслуговування в СІЗО

1012. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Побутові умови тримання заявника у СІЗО

1013. У своїй заяві заявник описав камери, у яких його утримували, як надмірно переповнені, з поганою вентиляцією та вогкі (див. пункт 39).

1014. Уряд стверджував, що скарга заявника була неконкретною. Уряд стверджував, що умови тримання заявника під вартою були належними (див. пункт 41).

1015. Заявник не надав жодних подальших зауважень у відповідь на зазначені зауваження Уряду.

1016. Суд повторює, що згідно зі статтею 3 Конвенції на державу покладається обов'язок піклуватися про те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципу поваги до людської гідності, щоб характер і спосіб

застосування такого заходу не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємною складовою тримання під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI).

1017. У цій справі Суд погоджується з аргументом Уряду, що заявник не надав детального опису умов тримання його під вартою. Дійсно, він не описав ані камер, у яких його тримали під вартою, ані строків його перебування у цих камерах, ані житлової площі, що припадала у них на одну особу.

1018. Проте Суд вважає, що за цих обставин справи головну скаргу заявника – надмірну переповненість Київського СІЗО – можна вважати такою, що має достатні підстави.

1019. Згідно з даними, наданими Урядом, заявника утримували у чотирнадцяти різних камерах, у яких житлова площа на одну особу становила від 1 до 10 кв. м. Більш детально, вона становила трохи більше 1 кв. м у двох камерах, близько 5 кв. м – у п'яти камерах, близько 6 кв. м – у трьох камерах, майже 7 кв. м – в одній камері, а також близько 10 кв. м – в іншій камері (див. пункт 40). Уряд не вказав тривалість перебування заявника у камерах із більшою житловою площею на одну особу. З іншого боку, видається, що часом на заявника припадало лише близько 1 кв. м житлової площі, що є абсолютно неприпустимим навіть для здорових осіб під вартою, не кажучи про осіб, які страждають на туберкульоз та низку інших серйозних захворювань, як у випадку із заявником.

1020. Суд також зауважує, що скарга заявника на побутові умови тримання його під вартою у Київському СІЗО стосується періоду з липня 2009 року до липня 2012 року. Суд зазначає, що він вже встановлював порушення статті 3 Конвенції у вищенаведеному рішенні у справі «Гавула проти України» (*Gavula v. Ukraine*), пп. 69–75), в якій заявник подав аналогічні скарги на переповненість приміщень під час його перебування у Київському СІЗО, зокрема з липня 2009 року до серпня 2010 року.

1021. Суд також зазначає, що переповненість та погану вентиляцію у СІЗО в 2009 році було констатовано в доповіді КЗК (див. пункт 91).

1022. Суд вважає це достатнім для висновку, що побутові умови тримання заявника у СІЗО становили нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження, всупереч вимогам статті 3 Конвенції. Відповідно, було порушення цієї статті.

2. Медичне обслуговування, що надавалося заявнику у СІЗО

(а) Доводи заявника

1023. Заявник стверджував, що під час тримання у СІЗО йому не було забезпечено належне медичне обслуговування.

1024. Він, зокрема, скаржився, що після операції 25 липня 2009 року його виписали з лікарні надто рано і що у медичній частині СІЗО йому не надали жодного післяопераційного лікування.

1025. Заявник також обвинувачував органи влади у рецидиві його захворювання на туберкульоз та його безуспішному лікуванні. Він стверджував, що його захворюванню не було приділено регулярної та належної уваги і що йому насправді не було забезпечено сезонний (осінь та весна) курс хіміопрофілактики, незважаючи на формальне його призначення. Заявник стверджував, що його звільнили із невилікуваним туберкульозом.

1026. Заявник також скаржився, що йому не було здійснено антиретровірусну терапію від ВІЛ-інфекції.

1027. Насамкінець, заявник стверджував, що він не отримував жодного стоматологічного лікування і що на час його звільнення він втратив деякі зуби.

1028. У цій справі Уряд звертав увагу Суду на те, що заявник захворів на туберкульоз та ВІЛ-інфекцію до періоду тримання його під вартою, що розглядається у цій справі. Уряд зазначив, що усі можливі негативні наслідки захворювання, зважаючи на його доволі довгу тривалість, цілком могли бути його природним результатом. Уряд стверджував, що у будь-якому разі упродовж тримання заявника у СІЗО серйозного погіршення стану його здоров'я не було.

1029. Щодо непроведення антиретровірусної терапії Уряд стверджував, що у випадку заявника не було жодних ознак на користь її проведення. Уряд зазначив, що лікування заявника від туберкульозу з медичної точки зору було пріоритетним і що стан його імунної системи регулярно контролювався.

1030. Уряд також стверджував, що заявнику було забезпечено адекватне стоматологічне лікування, а також необхідне післяопераційне лікування після проведення 25 липня 2009 року операції.

(б) Оцінка Суду

1031. Суд неодноразово наголошував на тому, що здоров'я осіб, які тримаються під вартою, має належним чином охоронятися (див. вищенаведене рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*), п. 94). Ненадання належного медичного обслуговування може становити поведження, несумісне з гарантіями статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Ілхан проти Туреччини» (*Ilhan v. Turkey*) [ВП], заява № 22277/93, п. 87, ECHR 2000-VII, та «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 90, від 4 жовтня 2005 року).

1032. Суд у своїй практиці також встановлював, що лише той факт, що особу під вартою оглянув лікар та призначив певний вид лікування, автоматично не може призвести до висновку, що медична допомога була достатньою (див. рішення від 29 листопада 2007 року у справі «Гумматов проти Азербайджана» (*Hummatov v. Azerbaijan*), за-

яви №9852/03 та №13413/04, п. 116). Державні органи повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та його або її лікування протягом ув'язнення (див., наприклад, рішення від 26 жовтня 2006 року у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява №59696/00, п. 83); оперативність та точність діагнозу і лікування (див. вищенаведене рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 115, та рішення від 28 березня 2006 року у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява №72286/01, пп. 104–106); а за умови, коли це викликано медичним станом, – регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (див. вищенаведені рішення у справах «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 109 та п. 114; «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), п. 79; та рішення від 13 липня 2006 року у справі «Попов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява №26853/04, п. 211). Державні органи влади також повинні довести, що було створено умови, необхідні для фактичної реалізації призначеного лікування (див. вищенаведене рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 116, та рішення від 7 листопада 2006 року у справі «Голомійов проти Молдови» (*Holomiov v. Moldova*), заява №30649/05, п. 117). При цьому Суд зазначає, що при оцінюванні належності лікування слід керуватися критерієм належної старанності, оскільки обов'язок держави лікувати тяжко хворих осіб під вартою є обов'язком засобів, а не обов'язком результату (див. рішення від 4 жовтня 2011 року у справі «Гогінашвілі проти Грузії» (*Goginashvili v. Georgia*), заява №47729/08, п. 71).

1033. Загалом, Суд залишає за собою достатню свободу розсуду при визначенні того, який саме рівень охорони здоров'я був необхідним за конкретних обставин справи. Такий рівень має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненого, але також має враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення від 22 грудня 2008 року у справі «Алексянн проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява №46468/06, п. 140).

1034. Повертаючись до цієї справи, Суд перш за все зазначає, що скарга заявника обмежується періодом тримання його у СІЗО. Що стосується медичного обслуговування у Жовтневській виправній колонії, куди заявника було переведено 5 липня 2012 року та звідки його було звільнено 26 жовтня 2012 року через поганий стан здоров'я, Суд зауважує, що заявник не навіз жодних доводів з цього приводу, окрім загального твердження, що його лікування було безуспішним (див. пункт 89).

1035. Сторонами не оспорується, що у заявника протягом тривалого часу була низка тяжких захворювань, таких як ВІЛ-інфекція та туберкульоз і вірусний гепатит, а також що він повідомив про них органи влади з самого початку тримання його під вартою (див. пункт 51). Відповідно, його захворювання було підставою для особливого медичного нагляду.

1036. Щодо непроведення заявникові антиретровірусної терапії, Суд вважає, що національні органи влади вжили достатніх заходів для визначення ступеню імунодефіциту у заявника шляхом проведення регулярного дослідження крові на кількість клітин CD4 (див. пункти 60, 67, 68 та 85). Зважаючи на результати зазначених тестів CD4, медичні працівники у випадку заявника не вважали за необхідне проводити антиретровірусну терапію. Зважаючи на те, що їхній підхід відповідав керівним принципам ВООЗ (див. посилання у п. 93), Суд не має підстав ставити під сумнів їхні висновки (див. в якості протилежного прикладу, рішення від 23 травня 2013 року у справі «Є. А. проти Росії» (*E. A. v. Russia*), заява №44187/04, п. 63).

1037. Аналогічним чином Суд не вбачає жодних серйозних недоліків у лікуванні заявника після операції 25 липня 2009 року або наданому йому стоматологічному лікуванні.

1038. Проте цей висновок не можна поширювати на лікування заявника від туберкульозу.

1039. У низці справ проти України Суд звертав увагу на докази неналежних медичної допомоги та захисту від туберкульозу в установах виконання покарань України (див., наприклад, рішення у справах «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява №15825/06, пп. 97–102, від 25 жовтня 2007 року; «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява №35581/06, пп. 63–68, від 20 травня 2010 року; та «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), заява №5203/09, п. 72, від 15 грудня 2011 року). У вищенаведеному рішенні у справі «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), п. 72) Суд також зазначав, що хоча останнім часом повідомлялося про низку покращень з лікуванням туберкульозу в установах виконання покарань України, Суд має висловити занепокоєння у зв'язку з наявним в установах виконання покарань мультирезистентним туберкульозом, а також тим фактом, що в Україні досі зберігається один з найвищих в Європі рівнів захворюваності на туберкульоз.

1040. У цій справі Суд не залишив поза увагою і те, що заявник захворів на туберкульоз до періоду тримання його під вартою, який розглядається. Проте Суд зазначає, що під час перебування під вартою заявник страждав від рецидиву захворювання. Як раніше Суд постановляв у своїй практиці, відсутність або неадекватність лікування туберкульозу, особливо набутого або «відновленого» під час тримання під вартою, поза будь-яким сумнівом є предметом для занепокоєння. Тому у цій справі Суд зобов'язаний дати оцінку якості наданого заявнику медичного обслуговування (див. рішення від 30 вересня 2010 року у справі «Пахомов проти Росії» (*Pakhomov v. Russia*), заява №44917/08, п. 65).

1041. Щодо перебігу захворювання заявника Суд не впевнений, що діагнози йому було поставлено правильно та своєчасно. Так, Суд зауважує, що спочатку у заявника був лише вогнищевий туберкульоз правої легені. Згодом

було зроблено висновок, що заявник одужав від цього захворювання. Через деякий час було встановлено, що його ліва легена також уражена. Пізніше діагноз знову стосувався лише змін у правій легені після перенесеного туберкульозу. Потім заявника визнали здоровим. Проте всього через кілька місяців у нього діагностували інфільтративний туберкульоз лівої легені. Насамкінець, його визнали таким, що страждає на рецидив туберкульозу обох легень (див., зокрема, пункти 56, 62, 65, 69, 71, 72 та 78).

1042. Суд також зазначає, що хоча лікарі-фтизіатри багаторазово оглядали заявника та призначали лікування, немає доказів фактичного проведення призначеного лікування. Також немає жодних доказів того, що заявникові забезпечили спеціальне дієтичне харчування, необхідне для покращення стану його здоров'я (див. в якості протилежного прикладу, рішення від 5 квітня 2011 року у справі «Васюков проти Росії» (*Vasyukov v. Russia*), заява №2974/05, пп. 70-71). Також видається, що принаймні чотири рази рекомендації лікаря-рентгенолога щодо огляду заявника лікарем-фтизіатром залишалися поза увагою (див. пункти 57, 61, 64 та 65).

1043. Суд також зауважує, що відповідно до інформації з матеріалів справи заявнику не призначали аналіз на чутливість до ліків до 6 січня 2012 року, а фактично його провели через певний час після 5 липня 2012 року, тоді як заявник знаходився під вартою з липня 2009 року, а рецидив туберкульозу у нього проявився вже у жовтні 2009 року (див. пункти 55, 77 та 82). Аналіз виявив стійкість захворювання заявника до двох лікувальних препаратів, якими його раніше лікували (якщо його дійсно лікували). Якби аналіз провели на початкових стадіях діагностування згідно з рекомендаціями ВООЗ (див. пункт 92), він визначив би вибір належного режиму лікування, який міг би бути ефективним у конкретному випадку заявника (див. для порівняння вищенаведене рішення у справі «Пахомов проти Росії» (*Pakhomov v. Russia*), п. 67, та рішення від 8 січня 2013 року у справі «Решетняк проти Росії» (*Reshetnyak v. Russia*), заява №56027/10, п. 86).

1044. Суд також зазначає, що хоча органи влади України визнали неточність інформації у медичній картці заявника щодо отриманого ним лікування від пневмонії, спровокованої туберкульозом, вони не надали жодних деталей стосовно лікування, яке заявник дійсно отримав (див. пункт 66).

1045. У рішенні у справі «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*) (наведеному у пункті 74) Суд зазначив, що, як передбачено в застосовних рекомендаціях в Україні, особливо важливим у лікуванні туберкульозу є дотримання спеціального режиму гігієни та вправ. Як і в тій справі (там само), немає жодних підстав вважати, що у цій справі для заявника було розроблено який-небудь спеціальний режим гігієни або вправ. Вищезазначений висновок Суду про те, що заявник провів три роки у СІЗО в умовах надзвичайної переповненості та поганій санітарії (див. пункти 123–125), є явним свідченням протилежного.

1046. З огляду на усе вищенаведене Суд вважає, що впродовж тримання у СІЗО заявник не отримав адекватного лікування від туберкульозу.

1047. Відповідно, у зв'язку з цим було порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

1048. Заявник скаржився за статтею 5 Конвенції на стверджувану незаконність його затримання та тривалість досудового тримання його під вартою, а також відсутність у нього можливості домогтися належного судового перегляду. Він посилався на пункти 1, 3 та 4 статті 5 Конвенції, у відповідних частинах якої зазначено:

Стаття 5

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання ...

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.»

А. Прийнятність

1. Законність затримання заявника (пункт 1 статті 5 Конвенції)

1049. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Тривалість досудового тримання під вартою та судовий перегляд його законності (пункти 3 та 4 статті 5 Конвенції)

1050. Суд зазначає, що заявник перебував під вартою у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції з 3 липня 2009 року до 6 березня 2012 року (див. пункти 12 та 24).

1051. Проте Суд пам'ятає про паралельне провадження щодо заявника, у результаті якого 21 жовтня 2009 року його було визнано винним та призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотири роки (див. пункти 6-9). З огляду на те, що досудове тримання заявника під вартою у рамках вищезазначеного провадження тривало менше року (див. пункт 7), йому залишалось відбутися покарання у вигляді позбавлення волі строком близько трьох років, які обчислювалися з дати винесення вироку. Відповідно, строк мав закінчитися у жовтні 2012 року.

1052. За відсутності жодних доводів заявника Суд вважає встановленим те, що вирок від 21 жовтня 2009 року набрав законної сили.

1053. Із цього випливає, що тримання заявника під вартою після цієї дати здійснювалося як на підставі підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції (у рамках вищезазначеного провадження), так і підпункту «с» цього положення (у рамках провадження, порушеного 3 липня 2009 року). Зважаючи на те, що заявник не подавав жодних скарг щодо тримання його під вартою на підставі вироку від 21 жовтня 2009 року, Суд вважає, що воно відповідає вимогам підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції.

1054. Як Суд постановив у рішеннях у справах «Борисенко проти України» (*Borisenko v. Ukraine*) (заява № 25725/02, п. 44, від 12 січня 2012 року) та «Устьянцев проти України» (*Ustyantsev v. Ukraine*), заява № 3299/05, п. 82, від 12 січня 2012 року), пункт 3 статті 5 Конвенції не застосовується до випадків, що становлять «законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом» у розумінні підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд вважає, що складно знайти будь-яку практичну мету вимоги щодо обґрунтування органами влади тримання заявника під вартою за підпунктом «с» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції, коли таке тримання під вартою було обґрунтовано за підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд також постановив, що таким чином усі клопотання про звільнення у таких випадках обмежуватимуться суто гіпотетичним питанням, чи може особа бути звільнена, якщо вона вже не відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. Тому, навіть якщо продовжуване тримання заявника під вартою у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції перестало бути обґрунтованим, воно автоматично не припиняє бути законним та обґрунтованим згідно з підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції.

1055. Відповідно, період, що у цій справі має братися до уваги за пунктом 3 статті 5 Конвенції, – це проміжок часу з 3 липня до 29 жовтня 2009 року, який не можна вважати надмірним.

1056. З огляду на вищенаведені міркування Суд також вважає пункт 4 статті 5 Конвенції незастосовним у ситуації заявника після його «законного ув'язнення після засудження його компетентним судом» у рамках іншого провадження, оскільки після цього не існувало жодних перспектив його звільнення.

1057. Скарга заявника про неможливість домогтися належного судового перегляду питання щодо законності досудового тримання заявника під вартою у рамках кримінальної справи, порушеної щодо нього 4 липня 2009 року втратила своє значення, коли 29 жовтня 2009 року щодо нього було винесено вирок у паралельному провадженні. Щодо більш раннього періоду тримання його під вартою Суд не вбачає жодних серйозних недоліків у судовому перегляді питання щодо його законності.

1058. Тому Суд відхиляє скарги заявника за пунктами 3 та 4 статті 5 Конвенції як явно необґрунтовані за підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

В. Суть

1059. Заявник стверджував, що його затримання 3 липня 2009 року було незаконним та здійснене у свавільний спосіб.

1060. Уряд стверджував, що заявника фактично було затримано 4 липня 2009 року з метою допровадження його до судді за підозрою у вчиненні злочину.

1061. Суд повторює, що перелік винятків із права на свободу і недоторканість, закріпленого у пункті 1 статті 5 Конвенції, є вичерпним і лише вузьке тлумачення цих винятків відповідає цілям вказаного положення, а саме – гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Джулія Манзоні проти Італії» (*Giulia Manzoni v. Italy*), від 1 липня 1997 року, п. 25, *Reports of Judgments and Decisions* 1997IV; та «Остін та інші проти Сполученого Королівства» (*Austin and Others v. the United Kingdom*) [ВІ], заяви №№ 39692/09, 40713/09 та 41008/09, п. 60, ECHR 2012).

1062. У зв'язку з цим Суд зазначає, що сама лише відсутність протоколу затримання має вважатися серйозним недоліком, оскільки усталена позиція Суду полягає у тому, що невизнане тримання особи під вартою є повним запереченням фундаментально важливих гарантій, що містяться у статті 5 Конвенції, та являє собою найбільш серйозне порушення зазначеного положення. Відсутність фіксації такої інформації, як дата, час та місце затримання, ім'я затриманого, підстави для затримання та ім'я особи, яка здійснила затримання, повинні розглядатися як недотримання вимоги щодо законності та невідповідність самій меті статті 5 Конвенції (див. рішення від 25 жовтня 2005 року у справі «Федотов проти Росії» (*Fedotov v. Russia*), заява № 5140/02, п. 78).

1063. У цій справі із наявних доказів випливає, що заявника було затримано невдовзі після 19 год 3 липня 2009 року (див. пункт 12). Того ж дня пізно ввечері у нього також було відібрано пояснення працівниками міліції (див. пункт 13). Проте його затримання було зафіксовано документально лише о 14 год 4 липня 2009 року після порушення у цей день щодо нього кримінальної справи (див. пункти 14 та 15).

1064. Тому Суд доходить висновку, що заявника було затримано 3 липня 2009 року без будь-яких рішень з цього приводу і він без відповідного процесуального документування перебував під вартою до наступного дня (див. для порівняння вищенаведене рішення у справі «Гавула проти України» (*Gavula v. Ukraine*), пп. 79-90).

1065. Тому Суд вважає, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

III. ІНШІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

1066. Заявник також скаржився за статтею 6 Конвенції на те, що кримінальну справу, порушену щодо нього 4 липня 2009 року, було сфабриковано і на початкових етапах розслідування у нього не було доступу до адвоката.

1067. За відсутності будь-якої інформації щодо ходу відповідного провадження після того, як 6 березня 2012 року суд першої інстанції визнав заявника винним (див. пункти 24 та 25), Суд відхиляє цю скаргу у зв'язку з невичерпанням заявником національних засобів юридичного захисту відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1068. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

1069. Захисник заявника, не зважаючи на отримання листа від Суду, у якому їй пропонувалося надати усі вимоги щодо справедливої сатисфакції від імені заявника, а також детально роз'яснювався порядок їхнього формулювання та подання, не подала жодних вимог щодо справедливої сатисфакції. Тому Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

ЗА ЦИХ ОБСТАВИН СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги заявника за статтею 3 Конвенції на побутові умови тримання його під вартою та відсутність адекватного медичного обслуговування у Київському СІЗО, а також його скаргу за пунктом 1 статті 5 щодо його затримання 3 липня 2009 року та тримання під вартою до 4 липня 2009 року прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника під вартою у Київському СІЗО;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю належного медичного обслуговування заявника у Київському СІЗО;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку із затриманням заявника 3 липня 2009 року та триманням його під вартою до 4 липня 2009 року.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 грудня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ЛАДА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF LADA V. UKRAINE)**

(Заява № 32392/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

06 лютого 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Лада проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*), Голова,

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 16 січня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1070. Справу було розпочато за заявою (№ 32392/07), яку 17 липня 2007 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Леонід Андрійович Лада (далі – заявник).

1071. Заявника представляв пан Кушніренко, адвокат, який практикує у м. Каланчак. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції України.

1072. Заявник стверджував, зокрема, що його позбавлення волі було незаконним, умови тримання його під вартою були неналежними та, що було порушено його право на презумпцію невинуватості.

1073. 02 січня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд. Уряд заперечував проти розгляду заяви Комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє їх.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1074. Заявник народився у 1963 році та проживає у с. Хорли.

A. Кримінальне провадження щодо заявника та його досудове тримання під вартою

1075. На час подій заявник обіймав посаду голови Хорлівської сільської ради.

1076. 08 травня 2007 року він підписав дозвіл на розміщення у селі павільйону з гральними автоматами підприємцем Я. На цьому дозволі не було офіційної печатки. За твердженнями заявника, на ньому не було печатки, оскільки бухгалтер сільської ради була відсутня у зв'язку з відрядженням та мала її при собі. Однак, згідно з висновками суду по кримінальній справі заявника (див. нижче), заявник сказав Я., що печатку буде проставлено на дозволі після отримання ним 20 000 українських гривень (приблизно 3 800 євро).

1077. 14 травня 2007 року Я. звернувся із заявою до відділу міліції. Того ж дня йому було надано технічні аудіо та відео-засоби фіксації, а також помічені грошові банкноти. Коли він увійшов у кабінет заявника, останній показав йому шматочок паперу, на якому було щось написано, вказав на автобусну зупинку за вікном і сказав: «Там стоїть чоловік». Я. пішов до автобусної зупинки та віддав гроші В., який стояв там. Пізніше, міліціонери вилучили у В. помічені грошові банкноти у присутності І. та Л.

1078. Того ж дня щодо заявника було порушено кримінальну справу у зв'язку з вимаганням хабара.

1079. 14 травня 2007 року о 19:00 заявника було затримано.

1080. 16 травня 2007 року заявнику було пред'явлено обвинувачення в отриманні хабара.

1081. Постановою Комсомольського районного суду (далі – районний суд) від 17 травня 2007 року заявнику було продовжено строк затримання до 24 травня 2007 року. Суд встановив, що не було даних про наявність або відсутність попередніх судимостей заявника, або щодо його сімейного стану, стану його здоров'я тощо; відповідно суд дійшов висновку, що «обрати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою неможна». Постановою оскарженню не підлягала.

1082. Постановою від 22 травня 2007 року районним судом заявнику було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, оскільки він обвинувачувався у скоєнні тяжкого злочину та міг ухилятися від слідства або суду, перешкодити встановленню істини у справі або продовжити свою злочинну діяльність.

1083. Заявник подав апеляційну скаргу. Його адвокат зазначив, що слідчий прокуратури, звернувшись з поданням про обрання заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, не дотримався постанови суду від 17 травня 2007 року (див. пункт 156), а тільки надав матеріали щодо відсутності судимостей та довідку про задовільний стан здоров'я заявника. Адвокат також стверджував, що заявник не вчинив жодного злочину, що не було ознак того, що він ухилятиметься чи перешкоджатиме слідству, що його стан здоров'я не був задовільним, та що члени сільської ради і жителі села підписали клопотання щодо звільнення заявника.

1084. 01 червня 2007 року Апеляційний суд Херсонської області залишив без змін постанову від 22 травня 2007 року (див. пункт 157). Суд зазначив, що у матеріалах справи наявні відомості про бажання заявника «виїхати до Росії до свого брата». Суд також зазначив, що він може перешкоджати встановленню істини, використовуючи своє службове становище.

1085. Відповідно до постанови районного суду від 27 липня 2007 року заявника було звільнено під заставу.

1086. За клопотанням прокурора постановою районного суду від 16 січня 2008 року запобіжний захід щодо заявника знову змінено на взяття під варту. У відповідній постанові суду зазначається:

«16 січня 2008 року Комсомольський районний суд м. Херсона ... встановив:

В провадженні Комсомольського районного суду м. Херсона знаходиться кримінальна справа про обвинувачення [заявника] за ст. 368 ч.2 КК України.

Прокурором було заявлено клопотання про зміну запобіжного заходу щодо [заявника] з посиланням на те, що [заявник] шляхом використання публікацій в газеті ..., здійснює тиск на свідків по справі (К. та А.), які ще не були допитані в судовому засіданні, що може вплинути на правдивість їх показів та їхню явку в судове засідання. ... в судовому засіданні прокурор надав додаткові дані в підтвердження застосування тиску на свідка І. та потерпілого Я. з боку [заявника].

Заслухавши пояснення прокурора, [заявника] та його захисників, суд вважає, що клопотання підлягає задоволенню з наступних підстав.

[Заявник] обвинувачується у вчиненні злочину передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України. За даний злочин передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до дев'яти років. 27.07.2007 року [заявнику] було обрано запобіжний захід у вигляді застави ...

Відповідно до ст. 148 КПК України, запобіжні заходи застосовуються до підсудного з метою запобігти спробам ... перешкодити встановленню істини у кримінальній справі ... Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підсудний буде намагатися ухилитися від суду або перешкоджати встановленню істини у справі.

[Заявник] раніше не судимий, вчинив тяжкий злочин, пов'язаний з його діяльністю, перебуваючи на посаді голови Хорлівської сільської ради Херсонської області, на даний час відсторонений від виконання посадових обов'язків, відповідно не має можливості продовжити злочинну діяльність, за місцем проживання та роботи характеризується позитивно. Але суд вважає, що в процесі розгляду справи в суді [заявник], через невстановлених осіб, здійснив дії, направлені на перешкоджання встановлення істини по справі.

Так, відповідно до пояснень від 28.12.2007 року потерпілого Я. та свідка І., невідомі особи, діючи від імені [заявника], шляхом морального тиску, намагалися перешкодити їм в явці до суду в судове засідання на 29.12.2007 року.

Даний факт свідчить про порушення [заявником] взятих на себе зобов'язань.

Зважаючи на те, що судове слідство по кримінальній справі не закінчено, не допитані свідки К. та А., може виникнути необхідність повторного допиту свідка І. та потерпілого Я., суд вважає, що для запобігання можливого тиску на свідків та потерпілого в подальшому та для запобігання здійсненню, таким чином, перешкод встановленню істини по справі ..., клопотання прокурора є обґрунтованим та таким, що підлягає задоволенню.

На підставі викладеного, ... суд постановив: змінити [заявнику] запобіжний захід ...»

1087. Того ж дня голова районного суду залишила без задоволення заяву адвоката заявника про відвід головуючого по справі судді у зв'язку з його упередженістю. Він встановив, що використаний судом вираз «вчинив тяжкий злочин» стосувався «характеристики вчиненого діяння, за яким звинувачується [заявник]», і не може свідчити про упередженість суду.

1088. 23 січня 2008 року Апеляційний суд Херсонської області відмовив заявнику у прийнятті до судового розгляду апеляційної скарги на постанову від 16 січня 2008 року, якою заявнику було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під вартою (див. пункт 1086), оскільки ця постанова оскарженню не підлягала.

1089. 15 та 22 лютого 2008 року заявник подавав до суду клопотання про зміну запобіжного заходу на інший, не пов'язаний з триманням під вартою, але безрезультатно.

1090. 29 лютого 2008 року районний суд звільнив заявника під заставу. Суд встановив, що 28 грудня 2007 року Я. та І. звернулися до міліції зі скаргами на те, що їм погрожували невідомі особи. Проте, до 29 лютого 2008 року працівники міліції не проводили подальшої перевірки цих скарг, таким чином було вирішено звільнити заявника.

1091. Вироком районного суду від 16 квітня 2008 року заявника було засуджено до п'яти років позбавлення волі за одержання хабара. Заявник подав апеляційну скаргу, стверджуючи, *inter alia*, що в його справі було порушено принцип презумпції невинуватості.

1092. Ухвалою від 24 червня 2008 року Апеляційний суд Херсонської області залишив без змін вирок районного суду.

1093. Ухвалою від 26 лютого 2009 року Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника.

В. Умови тримання заявника під вартою

1094. З 16 липня 2008 року до 14 березня 2011 року заявник відбував покарання у Дар'ївській виправній колонії № 10 (далі – виправна колонія). Згідно з твердженнями заявника, у житловому приміщенні утримувалось до дев'яноста засуджених. Вентиляція була відсутня. Ванна кімната розташовувалась у підвальному приміщенні, який постійно був затоплений підземними водами. Для 300 засуджених було п'ять ванн та три крани. Вночі не було освітлення або електропостачання. Харчування було дуже неякісним, а вода непридатною для споживання.

1095. Згідно з твердженнями Уряду, заявник утримувався у камері площею 271.7 кв.м, яка була призначена для утримання до дев'яноста засуджених, отже на кожного ув'язненого припадало не менше 3 кв.м особистого простору. Щодо решти скарг заявника Уряд не надав жодних фактичних відомостей або коментарів.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1096. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу 1960 року (у редакції, чинній на час подій) передбачали:

Стаття 147

Відсторонення обвинуваченого від посади

«В разі притягнення посадової особи до кримінальної відповідальності за посадовий злочин, а так само, якщо ця особа притягається до відповідальності за інший злочин і може негативно впливати на хід досудового чи судового слідства, слідчий зобов'язаний відсторонити її від посади, про що виносить мотивовану постанову. ...»

Стаття 148

Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджаючи встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність. ...»

Стаття 150

Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу

«При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу крім обставин, зазначених у статті 148 цього Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1097. Заявник скаржився, що умови тримання його під вартою у виправній колонії не відповідали вимогам статті 3 Конвенції. Зазначене положення передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

1098. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту щодо зазначеної скарги. Зокрема, він міг би подати свої скарги до *адміністрації виправної колонії*, прокурора або адміністративного суду.

1099. Заявник стверджував, що його було позбавлено можливості подати будь-яку скаргу, оскільки його «попередили», що його сину підкинуть наркотики і посадять до в'язниці, якщо він подасть скаргу. Він також був свідком поведження, якого зазнали ув'язнені, які подавали скарги.

1100. Суд зазначає, що він відхилив аргументи Уряду щодо невичерпання засобів юридичного захисту, подібні до аргументів, наведених у цій справі, у низці інших справ, в яких скарги стосувались системних проблем національної пенітенціарної системи (див, наприклад, рішення у справах «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), заява № 43707/07, пункт 86, від 10 грудня 2009 року, та «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пункт 57, від 14 жовтня 2010 року). Уряд не надав жодної інформації, яка б у цій справі могла дозволити Суду відійти від своїх висновків, а тому він вважає, що ця скарга не може бути визнана неприйнятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Вона не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції або неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

1101. Уряд посилався на свої доводи щодо фактів (див. пункт 1095) та стверджував, що у справі заявника було дотримано національну норму в 3 кв.м особистого простору на кожного ув'язненого, і таким чином страждання заявника у таких умовах тримання не перевищили неминучий рівень страждань, пов'язаних із позбавленням волі.

1102. Заявник підтримав свою скаргу та вказав на те, що Уряд не надав коментарів стосовно інших аспектів щодо умов його тримання під вартою, зазначених у його скарзі.

2. Оцінка Суду

1103. Стаття 3 Конвенції вимагає від держави забезпечити тримання особи під вартою в таких умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, при цьому щоб спосіб і метод виконання покарання не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманням під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudla v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пункт 94, ЄСПЛ 2000-XI).

1104. Суд нагадує, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками. Зокрема, у справах, в яких йдеться про в'язничну камеру, площею від 3 до 4 кв.м особистого простору на кожного ув'язненого, вирішальним фактором при оцінці Судом адекватності умов тримання буде фактор простору. Порушення статті 3 Конвенції буде встановлено, якщо фактор простору поєднаний з іншими неналежними фізичними умовами тримання під вартою, пов'язаними, зокрема, з доступом до прогулянок на свіжому повітрі, природного освітлення або повітря, наявністю системи вентиляції, адекватністю температури у камері, можливістю приватного використання туалету, а також дотриманням базових санітарно-гігієнічних вимог (рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 106 та 139, ЄСПЛ 2016).

1105. Суд зазначає, що з інформації, наданої сторонами, незрозуміло, скільки ув'язнених утримувалось у камері із заявником протягом періоду його ув'язнення. Крім того, жодна із сторін не зазначила, скільки часу заявник кожного дня проводив зачиненим у своїй камері. У той же час Суд зазначає, що Уряд не надав коментарів щодо інших детальних та конкретних елементів, які є суттєвими для оцінки умов тримання заявника під вартою (див. доводи заявника, наведені у пункті 1094). Отже, Суд бере до уваги виклад фактів заявника.

1106. За таких обставин та у світлі критерію, встановленого у згаданому рішенні у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) (див. пункт 1104), Суд доходить висновку, що навіть припустивши, що заявник мав у своєму розпорядженні 3 кв.м особистого простору, як це стверджувалось Урядом (див. пункти 1095 та 1101), були й інші обтяжуючі елементи його ув'язнення, які зробили умови його тримання під вартою неналежними.

1107. Відповідно було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з цим.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

1108. У своїх зауваженнях до Суду від 30 січня 2008 року заявник скаржився на незаконність його затримання та взяття його під варту відповідно до постанови суду від 22 травня 2007 року (див. пункт 157). У період червень – липень 2009 року заявник надав додаткові аргументи щодо незаконності тримання його під вартою, у тому числі щодо його тримання під вартою відповідно до постанови суду від 16 січня 2008 року (див. пункт 1086). Він посилався на пункт 1 статті 5 Конвенції, відповідні положення якої передбачають:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення.»

1109. Уряд стверджував, що скарга заявника щодо його затримання та взяття під варту на підставі протоколу про затримання від 14 травня 2007 року (див. пункт 1079) та постанови суду від 22 травня 2007 року була подана з порушенням правила шестимісячного строку. Уряд стверджував, що скарга заявника стосувалась окремих дій, а не триваючої ситуації, а тому відлік шестимісячного строку почався з дня винесення ухвали Апеляційного суду Херсонської області від 01 червня 2007 року, якою постанову про взяття заявника під варту було залишено без змін останньою інстанцією (див. пункт 159).

1110. Суд повторює, що правило шестимісячного строку, відображаючи бажання Договірних Сторін запобігти тому, щоб зі спливом невизначеного періоду часу прийняті у минулому рішення ставились під сумнів, слугує інтересам правової визначеності. Воно окреслює строки нагляду, що здійснюється конвенційними органами, та вказує приватним особам і державним органам строк, зі спливом якого такий нагляд вже є неможливим (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Уокер проти Сполученого Королівства» (*Walker v. the United Kingdom*, заява № 34979/97, ЄСПЛ 2000-I). Зокрема, коли строк попереднього ув'язнення обвинуваченого складається з кількох розділених у часі періодів, та у випадках, коли заявники можуть подати скарги на попереднє ув'язнення, перебуваючи на свободі, Суд вважає, що ці розділені у часі періоди повинні розглядатися не як одне ціле, а окремо. На думку Суду це більш відповідає цілям згаданого шестимісячного правила. Тому, перебуваючи на свободі, заявник зобов'язаний подати будь-яку скаргу, яку він або вона можуть мати щодо попереднього ув'язнення, протягом шести місяців з дня фактичного звільнення. З цього випливає, що періоди тримання під вартою, які закінчились більш ніж шість місяців до того, як заявник подає скаргу до Суду, не можуть бути розглянуті з огляду на положення пункту 1 статті 35 Конвенції (див., з посиланням на скаргу щодо тривалості попереднього ув'язнення за пунктом 3 статті 5 Конвенції, рішення у справі «Ідалов проти Росії» [ВП] (*Idalov v. Russia*) [GC], заява № 5826/03, пункти 129–130, від 22 травня 2012 року).

1111. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зауважує, що заявника було затримано 14 травня 2007 року (див. пункт 1079) і в подальшому він тримався під вартою до 27 липня 2007 року, коли його було звільнено під заставу (див. пункт 1085). 16 січня 2008 року його знову було взято під варту (див. пункт 1086) та звільнено 29 лютого 2008 року (див. пункт 1090). У період з 27 липня 2007 року до 16 січня 2008 року заявник перебував на свободі. Отже, тримання заявника під вартою складалось з двох окремих періодів, що переривались його звільненням.

1112. У матеріалах справи зазначається, що скарга заявника щодо його затримання та первинного взяття під вартою була вперше подана до Суду 30 січня 2008 року (див. пункт 1108). Навіть якщо припустити, що скарга стосувалась триваючого тримання заявника під вартою протягом першого періоду, а не окремих дій чи подій, як стверджував Уряд, Суд зауважує, що ця скарга була подана більше ніж через шість місяців після закінчення відповідного періоду тримання під вартою, а саме 27 липня 2007 року. Відповідно, ця скарга подана з порушенням строку.

1113. Так само, Суд зауважує, що скарга заявника щодо його взяття під варту згідно з постановою суду від 16 січня 2008 року була подана до Суду на початку червня 2009 року (див. пункт 1108), тобто більше ніж через шість місяців після його звільнення з-під варту 29 лютого 2008 року.

1114. З огляду на зазначене, Суд доходить висновку, що скарга заявника за пунктом 1 статті 5 має бути відхилена як така, що подана з порушенням строку, відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 2 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

1115. Заявник скаржився, що використавши вираз «вчинив тяжкий злочин» при ухваленні постанови про взяття його під варту 16 січня 2008 року (див. пункт 1086), суддя проголосив його винним перш ніж його вину було доведено відповідно до закону. Він посилався на пункт 2 статті 6 Конвенції, який передбачає:

«Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.»

А. Доводи сторін

1116. Уряд заявив, що вираз «вчинив тяжкий злочин» був радше технічною помилкою судді, а не визнанням заявника винним. У зв'язку з цим Уряд зазначив, що аналіз повного тексту постанови від 16 січня 2008 року не свідчить про те, що суддя вважав заявника винним у вчиненні злочину, в якому він обвинувачувався Уряд також посилався на пояснення голови районного суду у постанові, якою скаргу заявника щодо судді було залишено без задоволення (див. пункт 1087).

1117. Заявник підтримав свою скаргу та зазначив, що суддя не повинен був робити таку помилку.

В. Оцінка Суду

1118. Суд повторює, що пункт 2 статті 6 забороняє передчасне вираження судом думки про те, що той «кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення», є винним або винною, до того, як це буде доведено

відповідно до закону (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах «Мінеллі проти Швейцарії» (*Minelli v. Switzerland*), від 25 березня 1983 року, пункт 37, Серії А № 62, та «Пеша проти Хорватії» (*Peša v. Croatia*), заява № 40523/08, пункт 138, від 08 квітня 2010 року). Послідовний підхід Суду полягає у тому, що право на презумпцію невинуватості буде порушено, якщо судові рішення або заява державного посадовця щодо особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, відображає думку про її вину до того, як її буде доведено відповідно до закону. Навіть за відсутності будь-якого формального висновку достатньо того, що існують певні міркування, які дозволяють припустити, що суд або посадова особа вважають особу, яка обвинувачується, винною. Необхідно встановити принципову відмінність між твердженням про те, що хтось тільки підозрюється у вчиненні злочину та чіткою заявою, що особа вчинила злочин, за відсутності остаточного вироку. Суд неодноразово наголошував на важливості вибору державними посадовцями слів у своїх заявах до судового розгляду та визнання особи винною у вчиненні конкретних кримінальних правопорушень (див. рішення у справах «Бюмер проти Німеччини» (*Böhmer v. Germany*), заява № 37568/97, пункти 54 та 56, від 03 жовтня 2002 року, та «Нештяк проти Словаччини» (*Nešťák v. Slovakia*), заява № 65559/01, пункти 88 та 89, від 27 лютого 2007 року). Питання про те, чи порушує заява державного посадовця принцип презумпції невинуватості, повинно визначатись у контексті конкретних обставин, за яких оскаржувана заява була зроблена (див. згадане рішення у справі «Пеша проти Хорватії» (*Peša v. Croatia*), пункт 141).

1119. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд перш за все зауважує, що постанова, на яку посилається заявник, була ухвалена районним судом при обранні запобіжного заходу. Питання щодо вини заявника у вчиненні кримінального правопорушення, таким чином, явно виходило за межі розгляду справи (див. рішення у справі «Хаушільдт проти Данії» (*Hauschildt v. Denmark*), від 24 травня 1989 року, пункт 50, Серії А № 154).

1120. З огляду на повний текст постанови від 16 січня 2008 року, Суд також зауважує, що абзац, в якому міститься вираз, на який вказує заявник, сприймається як посилання на обставини, які відповідно до національного законодавства мають враховуватись при прийнятті рішення про обрання запобіжного заходу. У цьому контексті оскаржуваний вираз дійсно стосується характеристики злочину, у вчиненні якого обвинувачувався заявник, як зазначив голова районного суду. Крім того, на початку постанови районний суд прямо зазначив, що заявник обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. У заключній частині постанови також було зазначено, що судові слідство у справі ще не закінчено, то що ще не було проведено низки слідчих дій для встановлення істини у справі (див. пункт 1086).

1121. У світлі зазначеного, Суд вважає, що з огляду на фактичний зміст та контекст, оскаржуваний вираз був справді технічною помилкою судді. Суд вважає, що суддя повинен приділяти особливу увагу точності формулювань у своїх рішеннях (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Пеша проти Хорватії» (*Peša v. Croatia*), пункт 150). Тим не менш, на думку Суду, обставини справи та уважне читання тексту постанови від 16 січня 2008 року не дозволяють дійти висновку, що заявника було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, перш ніж його було засуджено компетентним судом. У цілому оскаржувана постанова обмежується тим, що враховує підозри та обвинувачення проти заявника (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Марціано проти Італії» (*Marziano v. Italy*), заява № 45313/99, пункти 28–32, від 28 листопада 2002 року).

1122. З огляду на викладене, Суд не вбачає жодних ознак порушення права заявника на презумпцію невинуватості відповідно до пункту 2 статті 6 Конвенції. Відповідно, ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

1123. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції, що його було затримано незважаючи на поганий стан його здоров'я, за пунктом 1 та підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, що судом не були допитані свідки та за статтею 13 Конвенції у зв'язку з ненаданням органами влади відповідей на його скарги.

1124. З огляду на всі наявні в нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих положеннями, на які посилася заявник.

1125. Відповідно, ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1126. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливий сатисфакцію.»

A. Шкода

1127. Заявник вимагав приблизно 21 000 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди в цілому. Ця сума пов'язана з втратою ним заробітної плати з огляду на його засудження, витратами на бензин, яких зазнала його

сім'я під час поїздок на судові засідання та до виправної колонії, а також витратами на їжу та воду, які йому передавала сім'я у виправну колонію.

1128. Він також вимагав 147 100 євро в якості відшкодування за страждання та погіршення стану здоров'я, яких він нібито зазнав внаслідок стверджуваного незаконного затримання, несправедливого засудження та неналежних умов тримання під вартою.

1129. Уряд стверджував, що у цій справі не було порушень Конвенції, і що у будь-якому випадку не було причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваними порушеннями та вимогами заявника щодо матеріальної шкоди. Крім того, Уряд зазначив, що заявлена сума щодо моральної шкоди була необґрунтованою та надмірною.

1130. Суд зауважує, що він встановив порушення статті 3 Конвенції у цій справі. У зв'язку з цим, єдиним до речним елементом вимог заявника щодо матеріальної шкоди є той, що пов'язаний з витратами на їжу та воду, які передавались йому до виправної колонії. Однак Суд зауважує, що заявник не надав жодних доказів в обґрунтування своєї заяви, тому він відхиляє цю вимогу.

1131. Суд визнає, що внаслідок встановленого порушення заявник зазнав моральної шкоди. Постановляючи рішення на засадах справедливості та з огляду на всі обставини справи, Суд присуджує заявнику 5 500 євро за цим пунктом.

В. Судові та інші витрати

1132. Заявник вимагав 3 185 євро в якості компенсації судових та інших витрат, яких він зазнав під час провадження у національних судах.

1133. Уряд заперечував проти цієї вимоги.

1134. З огляду на встановлене у цій справі порушення Конвенції, Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між цим порушенням та вимогою заявника щодо судових та інших витрат. Отже, Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

С. Пеня

1135. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на неналежні умови тримання у виправній колонії, а решту скарг у заяві неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 5 500 (п'ять тисяч п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 06 лютого 2018 року, відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
В.о. заступника Секретаря

Фаріс Вегабовіч
(*Faris Vehabović*)
Голова

**СПРАВА «ЛАВРИНЮК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF LAVRINYUK V. UKRAINE)**

(Заява № 1858/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

04 грудня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Лавринюк проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*), Голова,

Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 13 листопада 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1136. Справу було розпочато за заявою (№ 1858/08), яку 11 жовтня 2007 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Володимир Андрійович Лавринюк (далі – заявник).

1137. Заявника, якому була надана правова допомога, представляв пан М. О. Тарахкало, юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

1138. 11 січня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд. На цій стадії провадження Уряду не пропонувалося надати зауваження по справі. 09 жовтня 2013 року Уряду було запропоновано надати зауваження щодо скарг на неналежні умови тримання заявника під вартою та етапування, несправедливість кримінального провадження щодо нього, стверджуване перешкоджання здійсненню його прав на подання індивідуальної заяви та на повагу до його кореспонденції, а також стверджувану відсутність ефективного засобу юридичного захисту. Решта скарг у заяві були визнані неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

1139. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1140. Заявник народився у 1949 році та проживає у м. Зміїв.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

1141. 07 квітня 2005 року Київський районний суд м. Харкова визнав заявника винним у вчиненні крадіжки та двох епізодів умисного спричинення тілесних ушкоджень своїй дружині та Г., та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк один рік за вчинення крадіжки, позбавлення волі на строк один рік за умисне спричи-

нення тілесних ушкоджень Г. та позбавлення волі на строк сім років за умисне спричинення тілесних ушкоджень своїй дружині. Використовуючи правило поглинання більш м'якого покарання більш суворим заявнику було призначено остаточне покарання у виді семи років позбавлення волі.

1142. 29 листопада 2005 року Апеляційний суд Харківської області (далі – апеляційний суд) частково змінив рішення суду першої інстанції. Дійшовши висновку, що крадіжка більше не кваліфікувалася як злочин, апеляційний суд закриття провадження щодо вчинення крадіжки. Крім того, оскільки заявник продовжував наполягати на своїй невинуватості щодо епізоду з Г. та заперечував проти закриття провадження у зв'язку з цим, а також з огляду на закінчення тим часом строку давності для притягнення до кримінальної відповідальності апеляційний суд звільнив заявника від відбування покарання щодо епізоду з Г. Решту покарання, зокрема, семирічний строк позбавлення волі за умисне спричинення тілесних ушкоджень дружині заявника апеляційний суд залишив без змін.

1143. 08 травня 2007 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявника у зв'язку з необґрунтованістю та залишив без змін висновки апеляційного суду.

1144. У період з 04 квітня 2006 року до 16 липня 2010 року заявник відбував своє покарання у Роменській виправній колонії (далі – виправна колонія).

В. Умови тримання заявника під вартою у виправній колонії

1. Виклад подій заявника

1145. Згідно з твердженнями заявника він утримувався у переповнених камерах з неналежними санітарними та гігієнічними умовами. Відділення № 8, в якому він відбував своє покарання, складалося з трьох кімнат загальною житловою площею 75,5 кв. м, ідальні, душової кімнати та туалету. У період з квітня до грудня 2006 року заявник утримувався у своїй кімнаті з п'ятдесятьма іншими ув'язненими. З грудня 2006 року та надалі він утримувався в іншій кімнаті того самого відділення площею 48 кв. м разом з двадцятьма шістьма ув'язненими. Належного доступу до санітарних вузлів забезпечено не було: кожні десять ув'язнених мали ділити умивальник та туалет. Один раз на тиждень ув'язненим дозволялося відвідувати душові.

1146. Дванадцять разів заявника з медичних причин направляли з виправної колонії до міжобласної лікарні та чотири рази переводили до Темнівської виправної колонії № 100 у Харківській області. Автозаки, які використовувалися для етапування, склалися з двох камер близько 2 на 3 кв. м кожна, не мали вікон, а у кожній камері утримувалося дванадцять ув'язнених. Аналогічно залізничні вагони, які використовувалися для етапування ув'язнених, склалися з декількох камер площею 2 на 3 кв. м кожна, не мали вентиляції, а у кожній камері утримувалося дванадцять ув'язнених. Тривалість поїздок становила більше дванадцяти годин в один бік. У зв'язку з цим заявник посилався на відповідні доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) за результатами їхніх візитів в Україну.

2. Виклад подій Уряду

1147. Згідно з твердженнями Уряду заявник утримувався у відділенні № 8, у якому відбували покарання хворі на туберкульоз ув'язнені. Йому було надано індивідуальне спальне місце і постільну білизну. Посилаючись на довідки адміністрації установи виконання покарань від березня 2014 року, які підтверджували умови тримання під вартою у відділенні на той час, Уряд доводив, що у відділенні утримувалися сорок два ув'язнені. Площа спального приміщення відділення становила 75,5 кв. м і воно складалося з трьох спальних кімнат площею 10,1 кв. м, 34,8 кв. м та 27,6 кв. м, відповідно, які були обладнані необхідними меблями. Зазначені довідки також підтверджували, що окрім спальних кімнат там також була душова кімната, туалет і кімната для прийому їжі. Уряд стверджував, що у відділенні також були інші приміщення, такі як кімната для навчання, кімната для зберігання продуктів харчування та особистих речей ув'язнених, а також сушильна, якими заявник міг вільно користуватися з 06 год. 00 хв. до 22 год. 00 хв. кожного дня, компенсуючи значний брак особистого простору у спальній кімнаті. У зв'язку з цим Уряд посилався на копії зроблених у 2014 році фотографій, які, як стверджувалося, демонстрували деякі із зазначених приміщень відділення. Згідно з твердженнями Уряду всі приміщення були у задовільному стані, обладнані меблями, інвентарем та предметами господарчого призначення. У душовій кімнаті був один умивальник на десять ув'язнених та один туалет на дванадцять ув'язнених. Згідно з розпорядком дня виправної колонії, ув'язнені відділення, в якому тримався заявник, відвідували душові раз на тиждень, натільна та постільна білизна також змінювалися. Таким чином Уряд дійшов висновку, що заявник утримувався у належних умовах, за яких на нього припадало не менше 3 кв. м особистого простору відповідно до мінімальних відповідних стандартів, встановлених національним законодавством.

1148. Уряд визнав, що заявник неодноразово етапувався з виправної колонії до різних медичних закладів. До залізничного вокзалу у м. Ромни він перевозився у автозаку, а потім продовжував свою поїздку у спеціально обладнаному для етапування ув'язнених залізничному вагоні. Однак Уряд не зміг надати жодної інформації щодо умов етапування заявника у зв'язку із закінченням строку зберігання відповідних документів та подальшим знищенням відомостей. Тому Уряд посилався на положення національного законодавства, які регулювали етапування ув'язнених.

С. Заява до Суду

1. Спроби заявника отримати деякі документи для своєї заяви до Суду

1149. 26 серпня 2008 року Суд запропонував заявнику надати копії документів, які стосувались його скарг, у тому числі його апеляційну та касаційну скарги.

1150. У своєму листі до Суду від 27 листопада 2008 року заявник зазначив, що його клопотання від 26 вересня 2008 року про надання копій необхідних документів залишилося без відповіді, незважаючи на наявність доказів отримання клопотання Київським районним судом м. Харкова.

1151. Згідно з твердженнями Уряду у 2004 та 2005 роках за клопотаннями заявника він детально ознайомлювався з матеріалами справи та отримував копії процесуальних документів у його справі, окрім копії його касаційної скарги, якої не було у матеріалах справи на той час. Уряд не надав жодної фактичної інформації щодо поданих у 2008 році клопотань заявника про надання документів.

1152. 16 липня 2010 року строк відбування покарання заявником закінчився і він був звільнений з виправної колонії (див. пункт 9). Згідно з національним законодавством його доступ до матеріалів справи після звільнення не обмежувався. Жодних доказів подання заявником після його звільнення до відповідних органів влади клопотання про доступ до матеріалів його справи або надання копій документів немає.

2. Стверджуване втручання у кореспонденцію заявника із Судом.

1153. Заявник стверджував, що адміністрація виправної колонії умисно надсилала деякі з його листів до Суду із затримкою, переглядала його кореспонденцію та вилучала документи, долучені до деяких скарг, які він просив адміністрацію надіслати до Суду. Згідно з твердженнями заявника він також переслідувався адміністрацією виправної колонії у зв'язку із поданням заяви до Суду. Зокрема, у незазначену дату у 2009 році він був поміщений до карцеру на п'ятнадцять діб.

1154. Прокуратура розглянула скарги заявника та визнала їх необґрунтованими.

1155. Суд отримав всі надіслані йому заявником листи з усіма додатками.

II. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

1156. Відповідні витяги із доповідей КЗК щодо умов етапування ув'язнених в Україні наведені в рішенні у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*, заява № 15825/06, пункти 59–61, від 25 жовтня 2007 року).

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

1157. Суд зазначає, що у своїй відповіді на зауваження Уряду від 20 червня 2014 року заявник висунув нову скаргу за статтею 3 Конвенції на ненадання йому належної медичної допомоги під час тримання його під вартою.

1158. На думку Суду, ця нова скарга не є уточненням його первинних скарг до Суду, щодо яких сторони надали зауваження. Отже, Суд вважає недоцільним розгляд зазначеної скарги у контексті цієї справи (див. рішення у справі «Пиряник проти України» (*Piryaniuk v. Ukraine*), заява № 75788/01, пункт 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1159. Заявник скаржився, що у виправній колонії він тримався в умовах, які суперечили вимогам статті 3 Конвенції, здебільшого у зв'язку з переповненням на додаток до поганих санітарних та гігієнічних умов. Він також скаржився на умови його етапування до та з виправної колонії.

Стаття 3 Конвенції передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

1160. Уряд стверджував, що ця частина скарги заявника була непринятною у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту. Він доводив, що заявник міг звернутися зі своєю скаргою до прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань. Будь-яка винесена прокурором постанова могла бути згодом оскаржена у національних судах.

1161. Заявник стверджував, що засоби юридичного захисту, на які посилався Уряд були неефективними, і тому він звільнявся від обов'язку вичерпати їх.

1162. Суд зазначає, що він відхилив аргументи щодо невичерпання засобів юридичного захисту, подібні до аргументів Уряду, наведених у цій справі, у низці інших справ, у яких скарги стосувались системних проблем національної пенітенціарної системи (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, ЄСПЛ 2001-XI; рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункти 69–71, від 28 березня 2006 року; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v.*

Ukraine), заява № 15825/06, пункти 75 та 76, від 25 жовтня 2007 року; «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), заява № 43707/07, пункт 86, від 10 грудня 2009 року, та «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пункт 57, від 14 жовтня 2010 року). Суд не вбачає жодної підстави відступати у цій справі від свого попереднього підходу, а тому відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання.

1163. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1164. Відповідні положення доводів сторін викладені у пунктах 10–13.

1165. Суд нагадує, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у тюремній камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 96–101 та 136–141, ЄСПЛ 2016).

1166. У цій справі Суд зазначає, що Уряд не надав жодної інформації щодо конкретних умов тримання заявника під вартою у виправній колонії, у тому числі щодо кількості ув'язнених, які утримувалися із заявником у камерах протягом відповідного періоду. Наданий Урядом опис загальних умов тримання під вартою у відділенні виправної колонії ґрунтувався на наданій у березні 2014 року адміністрацією установи виконання покарань інформації, яка підтверджувала умови тримання під вартою у відділенні на той момент (див. пункт 12), тоді як заявник відбував своє покарання у виправній колонії з квітня 2006 року до липня 2010 року (див. пункт 9). При цьому Уряд не заперечив тримання заявника під вартою в умовах переповнення, як стверджувалося заявником, проте вважав можливість використання у відведений час додаткових приміщень відділення належною компенсацією браку простору у житловому приміщенні (див. пункт 12).

1167. За цих обставин Суд не може не приділити уваги доводам заявника та не дійти висновку, що більшу частину строку тримання його під вартою у виправній колонії, він утримувався у приміщенні, в якому йому відводилося менше 2 кв. м особистого простору (див. пункт 10), що значно менше за мінімальний стандарт у 3 кв. м у густозаселеній тюремній камері (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункт 110).

1168. Отже, виникає обґрунтована презумпція порушення статті 3 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункт 137). Твердження Уряду, що можливість використання додаткового простору, такого як духова кімната, кімната для прийому їжі та кімната для зберігання речей, була належною компенсацією такого значного браку простору у житловій зоні, є надто нечітким для спростування цієї презумпції. Крім того, Уряд не продемонстрував існування інших факторів, здатних належним чином компенсувати значний брак особистого простору.

1169. Отже, було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з цим.

1170. Наведений висновок виключає необхідність окремого розгляду Судом інших тверджень заявника щодо поганих умов тримання його під вартою, у тому числі щодо його етапування з виправної колонії до медичних закладів (див., наприклад, рішення у справі «Кіяшко проти України» [Комітет] (*Kiyashko v. Ukraine*) [Committee], заява № 37240/07, пункт 92, від 23 лютого 2017 року).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 3 КОНВЕНЦІЇ

1171. Заявник скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з його скаргою за статтею 3 Конвенції на умови тримання його під вартою.

Стаття 13 Конвенції передбачає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

1172. Уряд доводив, що заявник мав у своєму розпорядженні ефективні засоби юридичного захисту, як це вимагається статтею 13 Конвенції, та посилався на свої доводи щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами заявника за статтею 3 Конвенції (див. пункт 25).

1173. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою або неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

1174. Посилаючись на свою попередню практику (див., серед інших джерел, згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 113–116, та рішення у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, пункт 77, від 12 січня 2012 року), та з огляду на свої висновки щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту (див. пункт 27) Суд вважає, що Уряд не довів наявності у розпорядженні заявника ефективних засобів юридичного захисту щодо його скарг за статтею 3 Конвенції, тобто засобів юридичного за-

хисту, які могли б запобігти виникненню чи продовженню порушень або могли б надати йому відповідне відшкодування.

1175. Отже, Суд доходить висновку, що було порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг заявника на умови тримання його під вартою у виправній колонії.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

1176. Заявник скаржився на відсутність реакції органів влади на його клопотання щодо надання йому копій документів, які Суд просив його надати. Він також скаржився, що адміністрація виправної колонії переглядала його листи до та від Суду у його присутності, не надсилала або надсилала із запізненням деякі його листи до Суду та вилучала документи, які в них містилися, що поставило його під реальну загрозу зазнати психологічного тиску та жорстокого поводження працівників виправної колонії та перешкоджало його листуванню із Судом. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

1177. Уряд стверджував, що адміністрація виправної колонії жодним чином не перешкоджала листуванню заявника із Судом і не переглядала кореспонденцію та що твердження заявника були ретельно перевірені та відхилені прокурором у зв'язку з необґрунтованістю.

1178. Уряд також стверджував, що заявник мав можливість отримати копії необхідних йому документів після свого звільнення з виправної колонії, проте він ніколи не звертався із таким клопотанням до відповідного органу влади. Уряд також стверджував, що раніше заявник вже отримував копії низки основних рішень у справі (за винятком його касаційної скарги, яка була відсутня у матеріалах справи) і міг зробити копії інших необхідних документів під час ознайомлення з матеріалами справи – тобто перед закінченням кримінального провадження у його справі.

1179. У своїх зауваженнях у відповідь на зауваження Уряду заявник не підтримав свої первинні твердження про затримки у відправленні кореспонденції та вилучення документів з його листів до Суду. Тому Суд не коментуватиме їх.

1180. Висунута спочатку скарга заявника на перегляд його кореспонденції із Судом була обумовлена зазначеними у попередньому пункті скаргами, від яких, як вбачається, заявник відмовився. У своїх зауваженнях у відповідь на зауваження Уряду заявник підтримав загальне твердження про перегляд принаймні частини його кореспонденції із Судом. Він не зазначив зміст листів, які переглядалися, та не надав жодної інформації щодо обставин, за яких відбувався стверджуваний перегляд. Сам Суд не вбачає у наявних у нього матеріалах справи будь-яких доказів перегляду листування заявника із Судом. Листи заявника до Суду не мали печаток установи виконання покарань (див., *a contrario*, рішення у справі «Тросін проти України» (*Trosin v. Ukraine*), заява №39758/05, пункт 55, від 23 лютого 2012 року). Аналогічно, супровідні листи з установи виконання покарань не містили посилок на зміст відправленої кореспонденції (там само). Усі листи заявника з додатками були отримані Судом.

1181. Також не можна не зазначити, що під час перевірки прокурором тверджень заявника не було виявлено жодних доказів на підтвердження заяв заявника (див. пункт 19). Суд не вбачає жодних підстав для сумніву у висновках прокурора.

1182. За цих обставин немає жодних доказів обґрунтованості побоювань заявника щодо переслідування його через листування із Судом. Застосоване до нього у виправній колонії дисциплінарне стягнення (див. пункт 18), як вбачається, не мало жодного відношення до його заяви до Суду, як такої, проте, як впливає з матеріалів справи, було наслідком образи ним працівника виправної колонії під час спору, пов'язаного із надсиланням його кореспонденції до Суду.

1183. Щодо решти скарги заявника Уряд не оспорував, що органи влади не задовольнили клопотання заявника від 26 вересня 2008 року про надання копій документів (див. пункт 15).

1184. Суд уже розглядав подібні ситуації у низці справ проти України (див., серед інших джерел, рішення у справах «Василь Іващенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), заява №760/03, пункти 103–110, від 26 липня 2012 року, з подальшими посиланнями; «Савицький проти України» (*Savitskiy v. Ukraine*), заява №38773/05, пункти 157–159, від 26 липня 2012 року; «Коростильов проти України» (*Korostylyov v. Ukraine*), заява №33643/03, пункти 48–50, від 13 червня 2013 року; та «Андрій Захаров проти України» (*Andrey Zakharov v. Ukraine*), заява №26581/06, пункти 68–70, від 07 січня 2016 року). Зокрема, у рішенні у справі «Василь Іващенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*) (пункт 123) Суд встановив, що правова система України для ув'язнених не передбачала чіткої та конкретної процедури, яка давала б їм можливість отримувати копії документів з матеріалів справи після закінчення кримінального провадження.

1185. У цій справі Уряд не навів жодних підстав для того, щоб Суд відступив від своїх висновків за статтею 34 Конвенції, яких він дійшов у справі «Василь Іващенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*) або у будь-

якій іншій згаданій справі у тій частині, в якій стверджуване перешкоджання ефективному здійсненню заявником свого права на індивідуальну заяву стосувалося часу, коли він відбував своє покарання. Відповідно, Суд доходить висновку, що держава-відповідач не дотрималася свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції забезпечити заявника всіма необхідними умовами, щоб не перешкоджати належному та ефективному розгляду його заяви Судом під час тримання його під вартою.

1186. Заявником не було продемонстровано або доведено, що він не мав практичної можливості отримати копії необхідних йому документів після звільнення з виправної колонії. Отже, Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції щодо зазначеного періоду.

V. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

1187. Заявник також висунув різні інші скарги за пунктом 1 та підпунктами «b», «c» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, а також за статтями 8 та 13 Конвенції.

1188. Суд розглянув зазначені скарги та вважає, що у світлі всіх наявних у нього документів та з огляду на належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції ці скарги ані відповідають критеріям прийнятності, встановленим у статтях 34 та 35 Конвенції, ані виявляють ознаки порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

1189. З цього випливає, що ці скарги мають бути відхилені відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1190. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

1191. Заявник вимагав 70 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

1192. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

1193. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 11 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

1194. Заявник також вимагав 2 660 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді, а також 212,80 євро та 106,40 євро в якості компенсації адміністративних та поштових витрат, відповідно.

1195. Уряд стверджував, що сума компенсації витрат на правову допомогу, яку вимагав заявник, була надмірно високою.

1196. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні у нього документи та зазначені критерії Суд вважає за розумне присудити 1 810 євро (що відповідає 2 660 євро з вирахуванням 850 євро – суми, сплаченої в рамках правової допомоги, – див. пункт 2) компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді. Присуджена сума має бути сплачена на банківський рахунок захисника заявника, пана Тарахкала, як зазначено заявником (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288 та підпункт «а» пункту 12 резолютивної частини, ЄСПЛ 2016 (витяги). Суд відхиляє решту вимог заявника щодо компенсації судових та інших витрат.

C. Пеня

1197. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги за статтями 3 та 13 Конвенції на умови тримання заявника під вартою у виправній колонії, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що держава-відповідач не дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції під час відбування заявником його покарання у виправній колонії;

5. Постановляє, що держава-відповідач дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції після звільнення заявника з виправної колонії;
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 11 500 (одинадцять тисяч п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 1 810 (одна тисяча вісімсот десять) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені на банківський рахунок його представника, пана Михайла Тарахкала;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 04 грудня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Фаріс Вегабовіч
(*Faris Vehabović*)
Голова

**СПРАВА «ЛОГВИНЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF LOGVINENKO V. UKRAINE**

(Заява № 41203/16)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

16 травня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Логвиненко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Сіюфра О'Лірі (*Siofra O'Leary*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції
після обговорення за зачиненими дверима 25 квітня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою, поданою 12 липня 2016 року до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Заявника представляли пан М. О. Тарахало, пані А. Л. Ющенко, пані О. О. Проценко, пані О. Р. Чилутян та пан Д. І. Мазурок, юристи, які практикують у м. Київ.
3. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

4. Деталі заяви та відповідна інформація про заявника наведені у таблиці в додатку.
5. **Заявник стверджував, що не отримував належної медичної допомоги під час тримання під вартою.** Заявник також висунув інші скарги за положеннями Конвенції.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявник скаржився здебільшого на ненадання йому належної медичної допомоги під час тримання під вартою. **Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:**

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

7. Суд зазначає, що заявник страждав на серйозні захворювання, які зазначені у таблиці в додатку, що впливало на його повсякденну діяльність.

8. Суд повторює, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення (див. рішення у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява №47152/06, пункт 137, ЄСПЛ 2016). У цьому контексті зрозуміло, що органи влади повинні забезпечити оперативність і точність постановки діагнозу та лікування (див. рішення у справах «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява №35581/06, пункт 62, від 20 травня 2010 року та «Горбуля проти Росії» (*Gorbulya v. Russia*), заява №31535/09, пункт 62, від 06 березня 2014 року з подальшими посиланнями), а у випадку, коли це викликано медичним станом, – регулярність і систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою ефективного лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню (див., *inter alia*, рішення у справах «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява №30628/02, пункт 74, від 18 грудня 2008 року та «Колесникович проти Росії» (*Kolesnikovich v. Russia*), заява №44694/13, пункт 70, від 22 березня 2016 року з подальшими посиланнями). Суд підкреслює, що медична допомога, яка надається в установах виконання покарань, має бути належною та відповідати тому рівню допомоги, яку державні органи зобов'язалися надавати для всього населення. Проте це не означає, що кожному затриманому має гарантуватись лікування на тому самому рівні, що й у найкращих медичних закладах поза межами установ виконання покарань (див. рішення у справах «Садретдінов проти Росії» (*Sadretdinov v. Russia*), заява №17564/06, пункт 67, від 24 травня 2016 року та «Коновальчук проти України» (*Konovalchuk v. Ukraine*), заява №31928/15, пункт 52, від 13 жовтня 2016 року з подальшими посиланнями).

9. Розглянувши всі надані матеріали, Суд виявив недоліки у лікуванні заявника, наведені у таблиці в додатку. Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі (див. рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява №54825/00, пункти 103–105, ЄСПЛ 2005II (витяги) та «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), заява №40512/13, пункти 76–90, від 22 жовтня 2015 року). Беручи до уваги свою практику з цього питання, Суд вважає, що у цій справі заявник не отримав вичерпної та належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

10. Отже, ця скарга є прийнятною та свідчить про порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

11. Заявник також скаржився на відсутність у його розпорядженні ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку з його скаргою на якість медичної допомоги під час тримання під вартою. Його скарга має розглядатись за статтею 13 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

12. Суд неодноразово встановлював відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на якість медичної допомоги під час тримання під вартою (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 113–116 та рішення у справах «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява №65550/01, пункти 93–98, від 19 жовтня 2006 року і «Савінов проти України» (*Savinov v. Ukraine*), заява №5212/13, пункт 58, від 22 жовтня 2015 року). У згаданих справах Суд встановив, що жоден із запропонованих Урядом правових механізмів не становив ефективний засіб юридичного захисту для запобігання чи припинення стверджуваним порушенням або надання заявникам адекватного та достатнього відшкодування у зв'язку з їхніми скаргами за статтею 3 Конвенції.

13. Суд не вбачає причин, які могли б виправдати відступ від його усталеної практики з цього питання. Він доходить висновку, що заявник не мав у своєму розпорядженні ефективного національного засобу юридичного захисту щодо його скарги, у порушення статті 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ЗА УСТАЛЕНОЮ ПРАКТИКОЮ СУДУ

14. Заявник також висував іншу скаргу за статтею 3 Конвенції щодо умов тримання його під вартою, яка також порушує питання з огляду на усталену практику Суду (див. таблицю у додатку). Він також стверджував, що не мав жодного ефективного засобу юридичного захисту у розумінні статті 13 Конвенції щодо умов, в яких він тримався під вартою.

15. Ці скарги не є явно необгрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними. Розглянувши всі наявні у нього матеріали, Суд доходить висновку, що вони також свідчать про порушення Конвенції у світлі його висновків у згаданому рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

16. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

17. З огляду на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), пункти 89–95, від 14 жовтня 2010 року) Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену в таблиці у додатку, та відхилиє будь-які додаткові вимоги заявника щодо справедливої сатисфакції.

18. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з наданням неналежної медичної допомоги під час тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного національного засобу юридичного захисту щодо скарг на якість медичної допомоги під час тримання під вартою;
4. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою та відсутністю ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим (див. таблицю у додатку);
6. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену у таблиці в додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 16 травня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Сіюфра О'Лірі
(*Stofra O'Leary*)
Голова

ДОДАТОК

*Заява зі скаргами за статтею 3 Конвенції
(неналежна медична допомога під час тримання під вартою)*

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Основне захворю- вання	Недоліки у лікуванні	Інші скарги за усталеною практикою Суду	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
41203/16 12.07.2016	Олександр Володимирович Логвиненко 23.07.1976	Гепатит	відсутність/ затримка медичного обстеження 24.04.2015 триває більше 3 років, 10 місяців та 26 днів	Стаття 3 Конвенції – неналежні умови тримання під вартою: Дніпропетровська виправна колонія № 89; дати: 17.03.2014 та триває; конкретні скарги: неналежна температура, відсутність свіжого повітря, відсутність доступу або обмежений доступ до душу, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі, відсутність належної медичної допомоги, Стаття 13 Конвенції – відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з неналежною медичною допомогою під час тримання під вартою та неналежними умовами тримання під вартою	13 500

¹ Та додатково будь-які податки, які можуть бути стягнуті з заявників.
Та додатково будь-які податки, які можуть бути стягнуті з заявника.
Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявнику.

**СПРАВА «ЛУНЬОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF LUNEV V. UKRAINE)**

(Заява № 4725/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

22 жовтня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

22/01/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням

У справі «Луньов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жузеп Касадеваль (*Josep Casadevall*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*),

Сюффра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 29 вересня 2015 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1198. Справу було розпочато за заявою (№ 4725/13), яку 17 січня 2013 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Андрій Володимирович Луньов (далі – заявник).

1199. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляли пані О. Г. Семенюк, юрист, що практикує у м. Брянка, та пані Я. В. Заїкіна, юрист, що практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

1200. Заявник стверджував, що під час перебування під вартою він не отримував належної медичної допомоги, що він зазнав жорстокого поводження з метою знеохотити його від подання заяви до Суду, та що органи влади не провели ефективного розслідування його скарги на жорстоке поводження.

1201. 3 червня 2013 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1202. Заявник народився у 1977 році. Згідно з останньою наявною інформацією у червні 2013 року заявника за рішенням суду було поміщено під домашній арешт у м. Брянка. Заявник не повідомив Суд про своє теперішнє місцезнаходження.

A. Медична допомога, що надавалась в установі тримання під вартою

1203. У січні 2012 року заявника було затримано за підозрою в участі у незаконному обігу наркотичних засобів.

1204. 30 січня 2012 року заявника було поміщено до Старобільського слідчого ізолятора (далі – СІЗО). По прибутті до СІЗО заявника було оглянуто терапевтом, психіатром, стоматологом, фтизіатром та дерматологом. Згідно з твердженнями Уряду у заявника було діагностовано III клінічну стадію вірусу імунодефіциту людини (далі – ВІЛ-інфекція), хронічний бронхіт, токсичну енцефалопатію та невropатію, спричинену тривалим вживанням наркотичних речовин, а також залишкові зміни після перенесеного туберкульозу. На той час вага заявника становила 55 кг. Зріст заявника був 1 м 78 см.

1205. Згідно з твердженнями Уряду 1 листопада 2012 року заявникові було запропоновано здати кров на аналіз CD4+ клітин, від чого він відмовився. У матеріалах справи міститься довідка від 7 лютого 2012 року, в якій зазначено, що заявник відмовився від «аналізу крові». Її підписано працівником медичної частини СІЗО.

1206. Згідно з твердженнями Уряду у період з 30 січня 2012 року до 8 січня 2013 року заявник не просив про надання йому медичної допомоги у СІЗО. Проте з медичної картки заявника випливає, що у вересні 2012 року його оглянув фтизіатр і він пройшов рентгенографію. Згідно з медичними документами, наданими Урядом, у листопаді 2012 року, коли заявник протягом короткого проміжку часу перебував в іншій установі, у нього був бронхіт і він скаржився на біль у нирках.

1207. 8 січня 2013 року після скарг заявника на кашель та жар у нього було діагностовано хронічний бронхіт та призначено курс лікування.

1208. 9 січня 2013 року заявника було знайдено непритомним у його камері.

1209. Того ж дня начальник СІЗО подав до Брянківського міського суду Луганської області (далі – Брянківський суд) клопотання про прискорення провадження у справі заявника або звільнення його під підписку про невиїзд, оскільки заявник потребував термінового лікування у спеціалізованій лікарні.

1210. 10 січня 2013 року зазначений суд вирішив залишити заявника під вартою, але надав вказівку про поміщення його до спеціалізованої лікарні при установі тримання під вартою або до медичного закладу МОЗ.

1211. Згідно з медичною довідкою у період з 9 до 11 січня 2013 року заявник перебував у лікарні. У нього було діагностовано гострий серозний менінгоенцефаліт. У довідці зазначалось, що заявник перебуває «у сопорозному стані».

1212. 11 січня 2013 року заявник повернувся до СІЗО, де він до 15 лютого 2013 року перебував у медичній частині. Крім того, впродовж цього періоду часу заявник принаймні один раз перебував під вартою в Алчевському ізоляторі тимчасового тримання (далі – Алчевський ІТТ).

1213. 17 січня 2013 року заявник подав клопотання за Правилем 39 Регламенту Суду про те, щоб Урядові було вказано на необхідність поміщення його до лікарні. У клопотанні зазначалось, що заявникові потрібні додаткові обстеження, зокрема у психіатра, для вирішення питання про призначення антиретровірусної терапії (далі – АРТ), визначення стадії туберкульозу та призначення відповідного лікування, а також призначення належного лікування у зв'язку з його захворюванням на епілепсію, на яку заявник, як стверджувалося, хворів.

1214. За твердженнями адвоката заявника, пані Семенюк, наприкінці січня 2013 року їй зателефонував незнайомий чоловік, який представився працівником прокуратури. Ця особа хотіла дізнатися, чи насправді пані Семенюк представляє інтереси заявника, і чи подав заявник заяву до Європейського суду з прав людини. Пані Семенюк на обидва запитання дала ствердну відповідь.

1215. 4 лютого 2013 року Брянківське територіальне медичне об'єднання повідомило адвоката заявника, що з 11 жовтня 2010 року заявник перебуває на диспансерному обліку у лікаря в кабінеті «Довіра» Брянківської центральної міської поліклініки. У нього було діагностовано II клінічну стадію ВІЛ-інфекції, хронічний бронхіт та токсичну енцефалопатію. 27 жовтня 2010 року результат аналізу крові на клітини CD4+ становив 374 (18,7%). Заявник відмовився від лікування, незважаючи на погіршення стану здоров'я. У 2011 році у нього було діагностовано III клінічну стадію ВІЛ-інфекції. Заявник не погодився на АРТ та відмовився від відповідного обстеження. 8 лютого 2013 року таку ж інформацію було надіслано до СІЗО.

1216. Уряд повідомив, що у період з 11 січня до 15 лютого 2013 року заявник лікувався від гострого серозного менінгоенцефаліту. Більше того, 5 лютого 2013 року він пройшов рентгенографію та огляд у фтизіатра. За результатами цих обстежень у заявника було діагностовано залишкові зміни у правій легені внаслідок перенесеного туберкульозу. У протитуберкульозному лікуванні потреби не було.

1217. 6 лютого 2013 року заявника оглянув невропатолог. У нього було діагностовано III клінічну стадію ВІЛ-інфекції та токсичну енцефалопатію.

1218. 19 лютого 2013 року Брянківський суд призначив заявникові покарання у вигляді позбавлення волі строком на шість з половиною років за незаконний обіг наркотичних засобів.

1219. 26 лютого 2013 року результат аналізу крові заявника на клітини CD4+ становив 119 клітин (13,1%).

1220. Листом від 7 березня 2013 року Уряд повідомив Суд про відсутність необхідності у госпіталізації заявника.

1221. 12 березня 2013 року заявника оглянув лікар-інфекціоніст і діагностував у нього III клінічну стадію ВІЛ-інфекції, хронічний бронхіт, залишкові зміни внаслідок перенесеного туберкульозу та токсичну енцефалопатію. Було рекомендовано АРТ. 14 березня 2013 року Управління Державної пенітенціарної служби України в Луганській області надало дозвіл на прийом заявника до лікарні при Луганському слідчому ізоляторі № 17.

1222. Заявник перебував у цій лікарні з 20 до 25 березня 2013 року. На додаток до зазначеного вище діагнозу у заявника було діагностовано втрату ваги більш ніж на 10% та хронічний гепатит С. Заявник пройшов повний клінічний аналіз крові, біохімічний аналіз крові, аналіз мокротиння та сечі, рентгенографію та УЗД. Заявникові було надано ліки. При виписці було, зокрема, рекомендовано здати кров на аналіз клітин CD4+.

1223. 22 березня 2013 року Суд відмовив у задоволенні клопотання заявника за Правилем 39 Регламенту Суду.

1224. У період з 29 березня до 5 квітня та з 12 квітня до 12 травня 2013 року заявник також перебував на стаціонарному лікуванні в лікарні при Луганському СІЗО. 3 квітня 2013 року він пройшов аналіз крові на клітини CD4+, який дав результат 13,5% або 519 клітин. 16 квітня 2013 року заявнику було призначено АРТ.

1225. 24 травня 2013 року апеляційний суд Луганської області скасував вирок від 19 лютого 2013 року у кримінальній справі щодо заявника та направив справу на новий судовий розгляд.

1226. У невизначену дату захисник заявника подала до місцевого суду клопотання про звільнення заявника, стверджуючи, що з 20 січня 2012 року до 9 січня 2013 року заявник не отримував жодного лікування. Після 9 січня 2013 року заявник деякий час перебував у лікарні, але наразі стаціонарного лікування не отримував.

1227. 19 червня 2013 року Брянківським міським судом було змінено обраний заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на домашній арешт. Суд зазначив, що у матеріалах справи міститься достатньо доказів для задоволення клопотання захисника заявника. Суд також зазначив, що заявникові необхідне лікування, якого він в умовах тримання під вартою отримати не може.

В. Стверджуване жорстоке поводження та його розслідування

1228. 25 січня 2013 року заявника на час розгляду справи судом було поміщено до Алчевського ІТТ.

1229. О 9 год ранку 30 січня 2013 року заявнику було викликано швидку медичну допомогу у зв'язку з різким болем в області печінки. Заявника було оглянуто і йому було рекомендовано огляд у гастроентеролога. Після цього заявника було доправлено до Брянківської центральної міської лікарні, і до ІТТ він повернувся близько 16 год.

1230. Згідно з твердженнями заявника близько 17 год 25 хв в ІТТ його побили двоє працівників міліції – як стверджувалося, з обласного управління МВС. Вони наказали йому написати заяву про те, що СІЗО надавав йому належне лікування. Один з працівників міліції шість або сім разів вдарив заявника по печінці, а другий – чотири рази по нирках. Після цього заявник написав заяву, що вимагалася.

1231. 31 січня 2013 року захисник заявника С. заявила про це скаргу на судовому засіданні. Заявникові було викликано карету швидкої медичної допомоги, працівники якої діагностували у нього «можливу тупу травму живота». Заявника було доправлено до лікарні, де його оглянув хірург. Останній зазначив, що заявник скаржився на біль в епігастральній області та слабкість, але при огляді живіт заявника був «м'який та безболісний». Лікар дійшов висновку про відсутність «гострої хірургічної патології» та що заявника можна тримати в умовах ІТТ.

1232. Того ж дня заявник та його захисник подали до прокуратури скаргу про побиття. Заявник стверджував, що о 17 год 25 хв 30 січня 2013 року до нього в ІТТ прийшли невідомі працівники міліції. Його піддавали фізичному і психологічному тиску та змушували відмовитися від заяви про ненадання належної медичної допомоги. Вони також примушували його визнати свою вину у злочині, що йому інкримінувався.

1233. Під час розслідування заявник також стверджував, що 30 січня 2013 року близько 17 год 20 хв двоє незнайомих працівників міліції допитували його в ІТТ. Коли він відмовився написати заяву про відсутність скарг на лікування в СІЗО, працівники міліції кілька разів вдарили його у живіт та по нирках. Після цього заявник написав, що у СІЗО йому надавалась належна медична допомога, що він не має скарг та що до нього не застосовувався психологічний або фізичний тиск. Працівники міліції взяли у нього письмову заяву, його відвели у душ, а потім – до його камери.

1234. 14 лютого 2013 року судово-медичний експерт, вивчивши висновки хірурга від 31 січня 2013 року та свідчення того ж хірурга, надані під час розслідування, дійшов висновку, що «при огляді хірургом 31 січня 2013 року [у заявника] будь-яких тілесних ушкоджень не виявлено».

1235. 25 лютого 2013 року прокуратурою м. Алчевська кримінальну справу було закрито у зв'язку з відсутністю події злочину. Працівники міліції та інші особи, які були присутні в ІТТ 30 січня 2013 року, надали докладний опис подій в установі того дня та стверджували, що ніхто заявника не бив. Зокрема, близько 16 год заявник поскаржився на те, що його не влаштовує подушка і він хоче її замінити. Заявника у супроводі відвели до кімнати для зберігання постільної білизни. Заявник провів там 15–20 хвилин, але подушки собі не вибрав. Після цього його

відвели до кімнати для зберігання особистих речей, оскільки він хотів взяти зі своєї сумки деякі речі. Після цього заявник попросився прийняти душ, але йому пояснили, що у душі немає гарячої води. Оскільки заявник сам захотів це перевірити, працівник ІТТ відвів його у душову. Згодом заявника було поміщено до камери. Хірург, який оглядав заявника 31 січня 2013 року, пояснив, що заявника було привезено до нього, щоб встановити, чи може він перебувати під вартою в ІТТ. У заявника тілесних ушкоджень не було. Слідчий прокуратури також посилався на висновок судово-медичного експерта про відсутність у заявника тілесних ушкоджень.

1236. Заявник оскаржив цю постанову до суду. 26 березня 2013 року Алчевський міський суд Луганської області скасував її. Суд допитав заявника та його співкамерника К., і дійшов висновку, що розслідування не було ретельним, оскільки не було допитано осіб, що перебували у камері разом із заявником.

1237. 24 квітня 2013 року станція швидкої медичної допомоги повідомила прокуратуру м. Бранки, що 31 січня 2013 року заявника було оглянуто і у нього діагностовано «можливу тупу травму живота». Він скаржився на те, що його було побито в ізоляторі. Для уточнення діагнозу заявника було доправлено до лікарні.

1238. 25 квітня 2013 року кримінальну справу було закрито за відсутністю події злочину. До показів допитаних раніше осіб було додано нові докази.

1239. Зокрема, під час розслідування сусід заявника по камері К. пояснив, що 30 січня 2013 року заявника вивели з камери. Він був відсутній приблизно 40-60 хвилин. Повернувшись до камери, заявник сказав, що двоє невідомих працівників міліції примушували його написати відмову від лікування у СІЗО. А коли заявник відмовився, його почали бити. Після цього він погодився написати заяву про те, що не потребує медичної допомоги. Згідно з твердженнями К. у заявника були червоні шока і вилиця, а також розпухла печінка. Черговий ІТТ, який привів заявника до камери, як стверджувалося, сказав, що одним із чоловіків, які приходили до заявника, був дехто Со. з Перевальської виправної колонії № 15.

1240. Ще один сусід заявника по камері пояснив, що коли він прибув до ІТТ, він побачив заявника у ліжку. Заявник сказав йому, що його побити працівники міліції з метою примусити його дати визнавальні покази. Сусід заявника по камері П. пояснив, що він спав і нічого не чув і не бачив, а ще один сусід заявника по камері Б. відмовився давати покази. Працівник міліції Со. під час допиту пояснив, що 30 січня 2013 року він перебував на своєму робочому місці. У постанові також зазначалося, що система відеоспостереження в ІТТ у період з 26 січня до 4 лютого 2013 року не працювала.

1241. 3 червня 2013 року постанову від 25 квітня 2013 року було скасовано прокурором м. Алчевськ. У постанові прокурора без надання докладних відомостей зазначалося, що «рішення про закриття кримінального провадження прийнято передчасно та необґрунтовано, не виконано низку процесуальних дій».

1242. 27 червня 2013 року кримінальну справу знову було закрито за відсутністю події злочину.

1243. 4 листопада 2013 року Алчевський міський суд скасував постанову від 27 червня 2013 року. Судом було встановлено, що після 3 червня 2013 року слідчий неналежним чином перевіряв факти, вказані у скарзі захисника заявника. Не було також наведено обґрунтування неможливості проведення очної ставки заявника з працівником міліції Со.

1244. Сторони не надали жодних подальших відомостей щодо цього провадження.

II. ВІДНОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ДОКУМЕНТИ

1245. Відповідні положення національного законодавства, міжнародні та внутрішньодержавні документи наведено у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява № 40512/13, пп. 40–53 і 55–56, від 22 жовтня 2015 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1246. Заявник скаржився на те, що у СІЗО йому не було надано належної медичної допомоги та що стан його здоров'я був несумісним з умовами тримання під вартою.

1247. Заявник також скаржився на те, що 30 січня 2013 року його було піддано жорстокому поводженню та що не було проведено ефективного розслідування цієї події.

1248. У зв'язку із зазначеними вище скаргами він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Стверджувана відсутність належної медичної допомоги у СІЗО

1. Прийнятність

1249. Уряд доводив, що заявник у зв'язку зі своїми скаргами про відсутність належної медичної допомоги не вичерпав доступні йому засоби юридичного захисту. Зокрема, заявник повинен був подати скарги до прокуратури, і він не довів, що застосування зазначеного засобу юридичного захисту було б неефективним.

1250. Заявник стверджував, що згідно з практикою Суду такі скарги не можуть вважатися ефективним та доступним засобом юридичного захисту у розумінні пункту 1 статті 35 Конвенції (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01, від 30 березня 2004 року, та рішення у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 74-78, від 25 жовтня 2007 року), а отже скарга заявника на відсутність належної медичної допомоги має вважатися прийнятною.

1251. Суд зазначає, що він вже відхилив подібні заперечення, що ґрунтувалися на невичерпанні засобів юридичного захисту, та встановлював, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, був неефективним у зв'язку з недоведеністю того, що використання відповідного провадження змогло забезпечити покращення умов тримання заявників (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69, від 28 березня 2006 року, і нещодавнє рішення у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*), заява № 28825/02, п. 74, від 10 липня 2014 року) і не вбачає підстав відходити у цій справі від згаданого висновку. Отже, Суд вважає, що цю скаргу не може бути відхилено на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

1252. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

(i) Заявник

1253. Заявник стверджував, що не відмовлявся від аналізу крові на клітини CD4+. Згідно з твердженнями заявника медичний персонал СІЗО намагався взяти зразок його крові на аналіз клітин CD4+. Проте ця спроба виявилася невдалою, оскільки вени у заявника як колишнього наркомана були деформовані. Заявник не підписував жодної відмови від лікування його ВІЛ-інфекції.

1254. Заявник також стверджував, що страждав від інших захворювань, які також вимагали лікування, але впродовж близько року у СІЗО він не проходив жодних медичних обстежень. Заявник вважав, що різке погіршення стану його здоров'я 9 січня 2013 року було спричинено тривалою відсутністю медичної допомоги в установах тримання під вартою. Отже, на думку заявника, обставини його лікування до затримання не мали стосунку до цієї справи.

1255. Заявник також доводив, що незважаючи на той факт, що у нього був епілептичний напад, психіатр його не оглянув.

1256. Заявник також зазначав, що у нього не було можливості подати клопотання про звільнення з-під варти. Заявник та його захисник безуспішно клопотали про звільнення заявника з-під варти до тих пір, поки зрештою їхнє клопотання не було задоволено 19 червня 2013 року. При цьому стан здоров'я заявника у січні-листопаді 2013 року був набагато гіршим, ніж у червні 2013 року.

1257. Зважаючи на зазначене вище, заявник стверджував, що у його справі було порушення статті 3 Конвенції.

(ii) Уряд

1258. Уряд доводив, що з 2010 року заявник страждав від низки захворювань. У жовтні 2010 року у нього було діагностовано ВІЛ-інфекцію, проте він відмовився від будь-якого лікування, незважаючи на погіршення стану його здоров'я, зафіксоване у липні 2011 року.

1259. Що стосується медичної допомоги, яку заявник отримував під час тримання під вартою, Уряд зазначив, що коли заявник прибув до СІЗО у 2012 році, він був оглянутий низкою лікарів-спеціалістів, які поставили йому діагнози.

1260. 7 лютого 2012 року заявник відмовився здавати аналіз крові на клітини CD4+ і не скаржився на стан свого здоров'я з 31 січня 2012 року до 8 січня 2013 року.

1261. 9 січня 2013 року, коли стан здоров'я заявника погіршився, його було госпіталізовано, і йому було надано необхідне лікування. До 15 лютого 2013 року, а потім ще три рази (з 20 до 25 березня, з 29 березня до 5 квітня та з 12 квітня до 12 травня 2013 року) заявник перебував на стаціонарному лікуванні у медичній частині СІЗО або у лікарні при Луганському СІЗО, де він отримував належну медичну допомогу.

1262. Що стосується скарги заявника на відсутність лікування наявної у нього ВІЛ-інфекції, Уряд зауважив, що заявник відмовився від проходження аналізу на CD4+ клітини, а призначити заявникові АРТ без проведення вказаного аналізу було неможливо.

1263. Уряд також зазначив, що як тільки стан здоров'я заявника погіршився, його було направлено на лікування до закладу охорони здоров'я МОЗ. Внаслідок лікування стан здоров'я заявника покращився.

1264. Що стосується епілептичного нападу у заявника, то Уряд зазначив, що як тільки він стався, заявника одразу ж було госпіталізовано до закладу охорони здоров'я МОЗ. Щодо туберкульозу у заявника, то лікарі діагностували у нього залишкові зміни після перенесеного туберкульозу. У нього ніколи не діагностували активну форму туберкульозу.

1265. Таким чином, Уряд дійшов висновку, що погіршення здоров'я заявника було спричинено його поведінкою, оскільки заявник відмовився здавати аналіз крові, який був необхідним для призначення відповідного лікування. Більше того, до поміщення у СІЗО заявник не проходив відповідного лікування, що також могло негативно вплинути на стан його здоров'я.

1266. Уряд також зазначав, що стан здоров'я заявника був сумісний з умовами тримання його під вартою. Він отримував необхідне лікування та перебував під наглядом лікарів. Більше того, як тільки національний суд дійшов висновку про недоцільність подальшого тримання заявника під вартою, його було звільнено.

1267. Отже, Уряд дійшов висновку про те, що у цій справі права заявника за статтею 3 Конвенції порушені не були.

(b) Оцінка Суду

1268. Суд неодноразово наголошував на тому, що держава повинна забезпечити тримання ув'язненої особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а також належним чином забезпечити її здоров'я та добробут з огляду на практичні потреби ув'язнення (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 92-94, ECHR 2000-XI). Отже, відсутність належної медичної допомоги може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№ 9852/03 і 13413/04, від 29 листопада 2007 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, від 18 грудня 2008 року, і «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, від 21 жовтня 2010 року).

1269. Інші відповідні принципи, встановлені практикою Суду за статтею 3 Конвенції щодо лікування під час тримання під вартою, викладено у рішенні у згаданій справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (пп. 70-75).

1270. Суд зазначає, що у цій справі у заявника по прибутті до установи тримання під вартою було діагностовано низку серйозних захворювань. Зокрема, у заявника було діагностовано III клінічну стадію ВІЛ-інфекції, хронічний бронхіт, токсичну енцефалопатію та невропатію, спричинену тривалим вживанням наркотичних речовин, та залишкові зміни після перенесеного туберкульозу.

1271. Суд також зазначає, що незважаючи на діагностування у заявника низки серйозних захворювань та ВІЛ-інфекції, протягом більш ніж року йому не надавалося жодного лікування.

1272. Уряд доводив, що невдовзі після поміщення заявника до установи тримання під вартою йому було запропоновано здати кров на аналіз клітин CD4+, від чого він відмовився, а без цього аналізу неможливо було призначити йому відповідне лікування. Заявник заперечив цю заяву, стверджуючи, що медичний персонал СІЗО просто не зміг зробити такий аналіз.

1273. Суд зазначає, що у матеріалах справи міститься довідка від 7 лютого 2012 року, в якій зазначено, що заявник відмовився від «аналізу крові». Немає доказів того, що цей аналіз крові дійсно стосувався аналізу на клітини CD4+. Суд не може погодитися з доводом Уряду про те, що заявник під час тримання під вартою сам унеможливив своє лікування, відмовившись здати відповідний аналіз. Суд також зауважує, що коли у квітні 2013 року заявник пройшов аналіз на CD4+ клітини, протягом кількох тижнів йому було призначено АРТ. Таким чином, навіть якщо заявник спочатку відмовився від аналізу, Уряд не надав пояснення, чому цей аналіз не проводився протягом більш ніж одного року, зважаючи на те, що наявність ВІЛ-інфекції у заявника було підтверджено, та з огляду на важливість аналізу для призначення лікування.

1274. Заявник також страждав від низки інших захворювань, деякі з яких спричинені опортуністичними інфекціями при ВІЛ. Ці захворювання також не діагностувались і не лікувались до тих пір, поки стан здоров'я заявника не став критичним і він не подав до Суду заяву у зв'язку з цим.

1275. Суд зазначає, що питання неналежної медичної допомоги ВІЛ-інфікованим особам, які перебувають в установах тримання під вартою та виконання покарань України, вже розглядалось Судом у низці справ (див. рішення у справах «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява № 29971/04, від 18 грудня 2008 року, та «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява № 28005/08, від 14 березня 2013 року). Загальна ситуація з лікуванням ВІЛ-інфікованих осіб в Україні у зазначених установах також розглядається у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява № 40512/13, від 22 жовтня 2015 року).

1276. З огляду на зазначене вище, Суд вважає, що тривале ненадання заявникові належної медичної допомоги у зв'язку з його ВІЛ-інфекцією та іншими захворюваннями під час тримання його під вартою становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження у порушення статті 3 Конвенції.

В. Стверджуване жорстоке поведження та відсутність ефективного розслідування за скаргами заявника

1. Прийнятність

1277. Уряд стверджував, що заявник не надав достатніх доказів на підтвердження своїх скарг про жорстоке поведження працівників міліції. Зокрема, під час розслідування на національному рівні заявник надавав суперечливі покази. Так, одного разу заявник зазначив, що двоє працівників міліції, які його побили, були з обласної міліції,

а іншого разу він стверджував, що один з правоохоронців сказав, що пам'ятає заявника з колонії № 15. Крім того, покази сусідів заявника по камері також були суперечливими, і незважаючи на твердження заявника про те, що його вдарили кілька разів, наступного дня у нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень. Отже, єдиний доказ, а саме діагноз, поставлений фельдшерами швидкої медичної допомоги, не міг слугувати доказом жорстокого поводження із заявником, оскільки це був попередній діагноз, який згодом не підтвердився. Уряд дійшов висновку, що скарги заявника на жорстоке поводження були цілком необгрунтовані.

1278. Уряд не надав зауважень щодо прийнятності скарги заявника на неефективність розслідування його тверджень про жорстоке поводження.

1279. Заявник не погодився з Урядом та доводив, що його твердження про жорстоке поводження були докладними. Він вказав кількість нападників, кількість ударів, яких він зазнав; вказав на те, що удари завдавалися ребром долоні; вказав точну дату та час подій, а також подробиці своєї бесіди з працівниками міліції. Заявник вважав, що саме національні органи влади повинні були встановити істину, оскільки заявник і свідки у справі надали їм усю інформацію, якою володіли. Зокрема, сусіди заявника по камері підтвердили, що його було побито 30 січня 2013 року, і їхні покази доповнювали покази заявника.

1280. Що стосується медичного огляду заявника 31 січня 2013 року, заявник доводив, що лікар проводив його огляд у присутності двох охоронців, а тому він боявся скаржитися на жорстоке поводження. З іншого боку, перебуваючи у суді, він розповів про побиття бригаді швидкої медичної допомоги. Більше того, медичний огляд у лікарні був поверховим, оскільки мав на меті вирішення питання про те, чи сумісний стан здоров'я заявника з умовами тримання під вартою, та був обмежений лише зовнішнім оглядом заявника (не було проведено УЗД або інших досліджень з метою перевірки діагнозу, поставленого бригадою швидкої медичної допомоги). Проведена після цього судово-медична експертиза також не була надійною, оскільки ґрунтувалась на висновках поверхового медичного огляду.

1281. Заявник дійшов висновку, що зазначені вище відомості були достатнім доказом того, що в Алчевському ІТТ він зазнав жорстокого поводження працівників міліції.

1282. Суд зазначає, що скарга заявника була достатньо докладною та підтвердженою доказами (діагноз бригади швидкої медичної допомоги, покази сусідів заявника по камері), щоб вважати, що вона не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також вважає, що скарги заявника на стверджуване жорстоке поводження та відсутність ефективного розслідування не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Ефективність розслідування

1283. Заявник повторив, що органи влади не провели ретельного та ефективного розслідування тверджень про жорстоке поводження як за скаргами заявника, так і за скаргами його захисника. Розслідування зазначеної події проводилося три рази, оскільки постанови про закриття кримінальної справи двічі скасовувались судом та прокуратурою у зв'язку з виявленими недоліками. Незважаючи на вказівки, надані згаданими органами, певні слідчі дії так і не було проведено. Зокрема, не було зроблено справжньої спроби провести очну ставку між заявником та працівником міліції Со. Заявникові можна було показати фотографію Со., щоб встановити, чи був він серед тих, хто, як стверджувалося, жорстоко поводився із заявником, але цього зроблено не було. Покази Со. про те, що 30 січня 2013 року він перебував на своєму робочому місці, також перевірені не були.

1284. Заявник також, не надаючи конкретних фактів, стверджував, що медичний огляд у його випадку не відповідав вимогам Посібника ООН з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (Стамбульський протокол).

1285. Насамкінець, заявник стверджував, що у його справі було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

1286. Уряд стверджував, що прокуратурою було проведено ефективне розслідування скарг заявника на жорстоке поводження. Зокрема, розслідування було розпочато невідкладно після подання скарг захисником заявника, було допитано низку важливих свідків та проведено судово-медичну експертизу. Пізніше було допитано інших свідків (сусідів заявника по камері) та перевірено додаткову інформацію. Скарги заявника на жорстоке поводження були ретельно перевірені та зрештою відхилені 27 червня 2013 року як необгрунтовані. Розслідування було повним і швидким, а усі вказівки суду та прокурора було виконано. Отже, порушення права заявника на ефективне розслідування за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції не було.

1287. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке з нею поводження представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має бути спроможним призвести до встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження та покарання, незважаючи на свою фундаментальну важливість, була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем

(див. рішення у справах «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 102, *Reports of Judgments and Decisions* 1998VIII, і «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява №26772/95, п. 131, ECHR 2000-IV).

1288. Розслідування небезпідставних тверджень про жорстоке поводження також має бути ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні або необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. згадане рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103 et seq.). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для отримання доказів, що стосуються події, включаючи, зокрема, покази свідків та висновки судових експертів (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява №23763/94, пп. 104 et seq., ECHR 1999-IV, та «Гюль проти Туреччини» (*Gül v. Turkey*), заява №22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року).

1289. У цій справі заявник скаржився на побиття та залякування з метою примусити його відмовитися від заяви до Суду та зізнатися у вчиненні злочину, який йому інкримінувався. Наступного дня у заявника було діагностовано можливу тупу травму живота. Суд за таких обставин вважає, що скарги заявника необхідно було розслідувати.

1290. Суд зазначає, що розслідування скарг заявника було розпочато швидко. Проте через місяць справу було закрито за відсутністю події злочину. Ця та дві наступні постанови про закриття кримінальної справи, порушеної за скаргою заявника, були скасовані судом та прокуратурою у зв'язку з виявленими недоліками розслідування. Сторони не повідомили Суд про остаточні результати провадження.

1291. Суд зауважує, що окрім недоліків, вказаних національними органами влади – таких як непроведення певних процесуальних дій, – слід зазначити, що первинне медичне обстеження, яке згодом стало підставою для численних висновків про відсутність у заявника тілесних ушкоджень, було поверховим. Воно, вочевидь, мало на меті встановити, чи були у заявника проблеми зі здоров'ям, які вимагали хірургічного втручання, та чи міг він перебувати під вартою, а не встановити наявність у заявника тілесних ушкоджень (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Кобець проти України» (*Kobets v. Ukraine*), заява №16437/04, п. 47, від 14 лютого 2008 року).

1292. З огляду на відсутність остаточного рішення, встановлені національними органами влади недоліки та незабезпечення доказової бази через те, що не було проведено належного медичного обстеження заявника, Суд доходить висновку, що у цій справі було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

(b) Стверджуване жорстоке поводження

1293. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті цієї скарги.

1294. Заявник повторив свої доводи щодо прийнятності цієї скарги (див. пункти 82-83).

1295. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з найбільш основоположних цінностей демократичного суспільства. Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від обставин чи поведінки потерпілого (див. серед інших джерел згадане рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], п.119).

1296. Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Маккерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява №28883/95, від 4 квітня 2000 року). Тим не менш, коли висуюються твердження за статтею 3 Конвенції, Суд повинен здійснити особливо ретельний аналіз навіть тоді, коли провадження і розслідування на національному рівні вже відбулись (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 32, Series A №336).

1297. Суд також нагадує, що при оцінюванні доказів він, як правило, застосовує критерій доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A №25). Проте така доведеність може випливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою.

1298. У цій справі заявник довів, що працівники міліції били його по печінці та нирках, аби знеохотити його від подання заяви до Суду та змусити його зізнатися у вчиненні злочину. Суд зазначає, що Уряд заперечив наявність у заявника будь-яких тілесних ушкоджень. Проте надані у зв'язку з цим докази було отримано у ході неповноцінного розслідування. Як вже зазначалося вище, наступного дня у заявника було діагностовано можливу тупу травму живота. Припускаючи, що ці ушкодження були достатньо серйозними, щоб становити жорстоке поводження у розумінні статті 3 Конвенції, залишається встановити, чи можуть державні органи влади нести відповідальність за статтею 3 Конвенції за завдання цих ушкоджень.

1299. Суд зазначає, що за відсутності ефективного розслідування скарг заявника ключові питання справи залишаються нез'ясованими, а за відсутності будь-яких переконливих свідчень щодо характеру зазначених ушкоджень та можливої причини їх виникнення Суд не може встановити «поза розумним сумнівом», що їх було завдано саме працівниками міліції.

1300. За таких обставин Суд не може встановити, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ПРАВУ НА ІНДИВІДУАЛЬНУ ЗАЯВУ ЗА СТАТТЕЮ 34 КОНВЕНЦІЇ

1301. Заявник також скаржився на те, що його було піддано тиску з метою знеохотити його підтримувати його заяву до Суду. Він посилався на статтю 34 Конвенції, відповідна частина якої передбачає таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи... Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

1302. Уряд наполягав на тому, що скарги заявника на жорстоке поводження були необґрунтовані. Його твердження були розслідувані та відхилені. Отже, заявник не довів порушення його права на подання заяви до Європейського суду з прав людини.

1303. Заявник наполягав на своїй скарзі. Він також посилався на заяву, яку зробила його захисник, пані Семенюк (див. пункт 17), та зазначив, що вона підтверджувала наявність у державних органів влади підвищеного інтересу до його заяви до Суду.

1304. Суд перш за все зазначає, що скарга за статтею 34 Конвенції носить процесуальний характер, а отже не порушує жодного питання щодо прийнятності в рамках Конвенції (див. рішення у справі «Юліан Попеску проти Румунії» (*Julian Popescu v. Romania*), заява № 24999/04, п. 29, від 4 червня 2013 року).

1305. Суд також нагадує, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування механізму подання індивідуальних заяв, запровадженого статтею 34 Конвенції, є забезпечення заявникам або потенційним заявникам можливості вільно спілкуватися з Судом без жодного тиску з боку державних органів з метою примусити заявників відкликати чи змінити свої скарги (див. серед інших джерел рішення у справі «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*) від 16 вересня 1996 року, п. 105, *Reports of Judgments and Decisions* 1996IV).

1306. Суд зазначає, що у цій справі відсутні узгоджені докази на підтвердження скарг заявника. Зокрема, належне розслідування скарги заявника про жорстоке поводження унеможливило встановлення того, що насправді його залякували з метою знеохотити його від подання заяви до Суду.

1307. Посилаючись на зазначені вище висновки щодо скарги заявника за матеріальним аспектом статті 3 Конвенції, Суд не може дійти висновку, що держава не виконала свого обов'язку за статтею 34 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1308. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

1309. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

1310. Уряд повторив, що порушення прав заявника у цій справі не було, а отже вимоги заявника щодо відшкодування моральної шкоди мають бути відхилені.

1311. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

1312. Заявник, якому було надано правову допомогу, не вимагав компенсації судових та інших витрат.

С. Пеня

1313. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявникові належної медичної допомоги під час тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з непроведнням ефективного розслідування скарги заявника на жорстоке поводження;

4. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з твердженнями заявника про жорстоке поводження;
5. *Постановляє*, що держава виконала свій обов'язок за статтею 34 Конвенції;
6. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 22 жовтня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Жузеп Касадеваль
(*Josep Casadevall*)
Голова

**СПРАВА «ЛУЦЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ (№ 2)»
(CASE OF LUTSENKO V. UKRAINE (NO. 2))**

(Заява № 29334/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 червня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

11/09/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Луценко проти України (№ 2)»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Боштьян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 12 травня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1314. Справу було розпочато за заявою (№ 29334/11), яку 6 травня 2011 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Юрій Віталійович Луценко (далі – заявник).

1315. Інтереси заявника представляли пані Валентина Теличенко, пан Ігор Фомін та пан Аркадій Бущенко, адвокати, які практикують у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Назар Кульчицький, з Міністерства юстиції України.

1316. Заявник скаржився, зокрема, за статтею 3 Конвенції на побутові умови тримання його у Київському слідчому ізоляторі та з приводу неналежного рівня медичної допомоги, що йому надавалась. Заявник також стверджував, що в очікуванні судових засідань його тримали у маленькому та погано вентильованому приміщенні, а під час судових засідань – у металевій клітці.

1317. 14 лютого 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1318. Заявник, пан Юрій Віталійович Луценко, є громадянином України, який народився у 1964 році.

A. Події, що передували справі

1319. Заявник був Міністром внутрішніх справ України. Він обіймав цю посаду з 2005 до 2006 року та з 18 грудня 2007 року до 11 березня 2010 року. Починаючи з 27 серпня 2014 року він був Головою політичної партії «Блок Петра Порошенка».

1320. 2 листопада 2010 року Генеральна прокуратура України (далі – ГПУ) порушила кримінальну справу щодо заявника та іншої особи, пана П., за частиною 3 статті 191 Кримінального кодексу України за підозрою у заволодінні ними чужим майном шляхом зловживання своїм службовим становищем. 5 листопада 2010 року заявнику було офіційно пред'явлено обвинувачення. Того ж дня від нього відібрано підписку про невиїзд.

1321. 11 грудня 2010 року ГПУ порушила щодо заявника іншу кримінальну справу за частиною 3 статті 365 Кримінального кодексу України за фактом перевищення ним службових повноважень на тій підставі, що він спирав надання своєму водію, пану П., однокімнатної квартири.

1322. Дві кримінальні справи було об'єднано в одне провадження.

1323. 13 грудня 2010 року ГПУ закінчила досудове слідство у справі та офіційно пред'явила заявнику обвинувачення у вчиненні обох злочинів, перекваліфікувавши його дії за першим обвинуваченням на частину 5 статті 191 Кримінального кодексу України (привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем).

1324. 26 грудня 2010 року заявника було затримано та поміщено під варту до слідчого ізолятора Служби безпеки України.

1325. 27 грудня 2010 року Печерський районний суд м. Києва (далі – Печерський суд) змінив обраний заявникові запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд на взяття під варту.

1326. 28 грудня 2010 року заявника було переведено до Київського слідчого ізолятора № 13 (далі – СІЗО).

1327. 17 травня 2011 року ГПУ передала кримінальну справу щодо заявника до Печерського суду, який 27 лютого 2012 року ухвалив вирок, відповідно до якого заявнику було призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотири роки. Справа стала предметом пильної уваги як національних, так і міжнародних засобів масової інформації, *представники яких були присутні на судових засіданнях. Невдовзі після закінчення судових засідань було опубліковано фотографії, на яких заявник зображений за металевими ґратами.*

1328. 7 березня 2012 року заявник подав апеляційну скаргу, вимагаючи скасування вироку суду першої інстанції у зв'язку з відсутністю його вини у вчиненні злочину.

1329. 16 травня 2012 року апеляційний суд м. Києва залишив вирок Печерського суду без змін.

1330. 31 серпня 2012 року заявника було переведено до Менської виправної колонії Чернігівської області для відбуття покарання у вигляді позбавлення волі.

1331. Ухвалою від 3 квітня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив призначене заявникові покарання у вигляді позбавлення волі без змін і дещо зменшив суму відшкодування матеріальної шкоди, яку він мав сплатити.

1332. 7 квітня 2013 року колишній Президент України видав Указ про помилування низки осіб, включаючи заявника, і їх було звільнено того ж дня.

B. Стан здоров'я заявника та надана йому медична допомога

1333. До затримання у заявника було діагностовано цукровий діабет II типу, хронічні гастрит та панкреатит.

1334. Після поміщення заявника до СІЗО 28 грудня 2010 року його оглянули начальник медичної частини та черговий лікар. Було проведено клінічне, лабораторне та рентгенологічне обстеження заявника. За результатами цих обстежень та з даних анамнезу у заявника було діагностовано симптоматичну артеріальну гіпертензію та рекомендовано регулярний контроль артеріального тиску. Як стверджує заявник, лікарі пенітенціарної установи не звертали увагу на його хронічні захворювання, про які було зазначено у наданій Печерському суду виписці з амбулаторної картки та про які він неодноразово усно заявляв.

1335. За твердженнями Уряду, протягом періоду з грудня 2010 року до квітня 2011 року заявник перебував під постійним наглядом лікарів медичної частини СІЗО, які відвідували його 29, 30 та 31 грудня 2010 року, з 1 до 9, 17 та 24 січня, 10, 18 та 25 лютого, 1, 10 та 20 березня і 1 квітня 2011 року. Упродовж цього періоду заявник не звертався зі скаргами, а стан його здоров'я залишався задовільним. Лікарі регулярно вимірювали його артеріальний тиск, пульс та проводили загальне обстеження. Заявник заперечував, що він не звертався зі скаргами на проблеми, пов'язані зі станом його здоров'я. Як він стверджує, за перших три місяці тримання під вартою він втратив понад 20 кілограмів ваги, у нього постійно були слабкі прояви лихоманки та спазматичний біль у животі.

1336. Після надходження скарг заявника на погіршення стану його здоров'я 24 лютого 2011 року приватна медична лабораторія відібрала для аналізу зразки його крові. За результатами аналізу у заявника було виявлено

наявність запального процесу. Лікар, яка дійшла такого висновку, вважала, що це наслідок ускладнення вірусної інфекції бактеріальною. Також попередньо було діагностовано реактивний артрит. Для встановлення більш точного діагнозу необхідними були додаткові обстеження у спеціалістів.

1337. 9 березня 2011 року лікарі СІЗО виявили у заявника артрит.

1338. 15 березня 2011 року новий аналіз крові заявника виявив певні негативні зміни його імунної системи. Клопотання заявника про обстеження у кардіолога-ревматолога, яка надала вищезазначений висновок, були без-успішними.

1339. За твердженнями Уряду, 6 та 13 квітня 2011 року заявника було оглянуто начальником медичної частини СІЗО. Заявник скаржився на біль у суглобах. У нього було діагностовано симптоматичну (ситуативну) артеріальну гіпертензію, генералізований остеоартроз і йому було рекомендовано здійснення контролю артеріального тиску.

1340. 21 квітня 2011 року на знак протесту проти подальшого тримання його під вартою заявник оголосив голодування.

1341. За твердженнями Уряду, з 22 квітня до 10 травня 2011 року заявник перебував під щоденним наглядом лікарів медичної частини СІЗО. Іноді він скаржився на запаморочення та загальну слабкість. Протягом цього періоду стан здоров'я заявника залишався задовільним.

1342. 29 квітня 2011 року адміністрація СІЗО помістила заявника до одиночної камери і йому було продемонстровано обладнання для примусового годування осіб, які відмовляються вживати їжу (такі як наручники, рото-розширювач та зонд). Ці засоби очевидно ніколи не застосовувались до заявника.

1343. За твердженнями Уряду, того ж дня заявника було оглянуто начальником медичної частини СІЗО. Заявник скаржився на біль в області серця, що за його словами посилювався при поворотах. У заявника було діагностовано симптоматичну (ситуативну) артеріальну гіпертензію, генералізований остеоартроз та міозит великого грудного м'яза зліва. При цьому заявник повідомив лікаря, що протягом кількох днів він не приймав їжу та пив лише чай без цукру і каву з цукром. Заявнику було зроблено аналіз сечі, рівень ацетону у якій становив один +. Було рекомендовано контроль за загальним станом здоров'я заявника, рівнем ацетону в його сечі та його артеріальним тиском.

1 травня 2011 року заявника оглянула комісія лікарів Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС України). Йому призначено прийом «поживної суміші» (крупа манна або вівсяна, масло тваринне, цукор, молоко, яйця, м'ясо для бульйону, сіль, аскорбінова кислота загальною калорійністю 1638,5 ккал) та наступні медикаменти: розчин NaCl, вітаміни B1 та B6 і розчин Рибоксину. Того ж дня було проведено загальний аналіз крові заявника, а також аналіз вмісту цукру в крові та ацетону в сечі (було отримано результат «+++»). Того дня заявник вжив 500 мл «поживної суміші».

2 травня 2011 року комісія лікарів ДПтС України визнала загальний стан здоров'я заявника стабільним та констатувала позитивну динаміку зменшення запаморочень та загальної слабкості. Було також проведено аналіз сечі заявника на наявність у ній ацетону (отримано результат «+++»).

3 травня 2011 року, після ще одного огляду комісією лікарів ДПтС України, у заявника було відібрано зразок сечі для аналізу на вміст ацетону. Результат аналізу виявив вміст ацетону «+++». Того ж дня заявник вжив 400 мл «поживної суміші». Було рекомендовано проведення повторного біохімічного та загального аналізу крові заявника, загального аналізу сечі, аналізу крові на вміст цукру та аналізу сечі на наявність ацетону, а також УЗД органів черевної порожнини та нирок. Заявнику було проведено інфузію Реосорбілакту та глюкози.

4 травня 2011 року заявника знову було оглянуто комісією лікарів ДПтС України. У нього було виявлено помірні дифузні зміни печінки, хронічний холецистит та хронічний панкреатит. Того ж дня заявник вжив 500 мл «поживної суміші». Заявнику було проведено інфузію Реосорбілакту та глюкози.

1344. 5 травня 2011 року дружина заявника звернулася до адміністрації СІЗО з проханням проводити медичні огляди її чоловіка у її присутності. На той час заявник втратив близько чотирнадцяти кілограмів ваги. Того ж дня, за твердженнями Уряду, заявника було оглянуто комісією лікарів ДПтС України. У лабораторії «Діла» здійснено загальний аналіз крові заявника, аналіз крові на вміст цукру та аналіз сечі на наявність ацетону. Результати аналізів були слабопозитивними. У заявника було діагностовано хронічний холецистит та хронічний панкреатит. Також встановлено, що стан здоров'я заявника був наслідком його голодування. Того ж дня заявник відмовився від прийому їжі та проведення інфузійної терапії для відновлення в організмі водного, протеїнового та електролітного балансу.

1345. 6 травня 2011 року заявника було переведено до медичної частини СІЗО. За твердженнями Уряду, його оглянула комісія лікарів-фахівців лікувальних закладів Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) м. Києва. У нього було діагностовано гіпертонічну хворобу I ступеня, серцеву недостатність, цукровий діабет II типу легкої форми (стадія компенсації), хронічний холецистит у стадії нестійкої ремісії, хронічний панкреатит у стадії нестійкої ремісії, остеоартроз поза загостренням, поширений остеохондроз хребта та грудний кіфоз. Заявнику було рекомендовано: (1) пройти електрокардіограму (далі – ЕКГ) та ультразвукове дослідження серця (далі – УЗД) для виключення ішемічної хвороби серця; (2) прийом гіпотензивних препаратів (Престаріум комбі) при підвищенні артеріального тиску більше 140/90 мм рт. ст.; (3) прийом Метопрололу при тахікардії, що виникає при пульсі більше 100 ударів на хвилину. Заявник повністю пройшов цей курс лікування.

1346. Як стверджує Уряд, 7 травня 2011 року заявника знову оглянула комісія лікарів ДПтС України. Також йому було проведено контрольний аналіз сечі на наявність ацетону (отримано результат «++») та загальний аналіз сечі. Комісія лікарів підтвердила попередній діагноз. Заявник відмовився від прийому будь-якої «поживної суміші» та проведення інфузійної терапії.

8 травня 2011 року заявника було оглянуто комісією лікарів-фахівців лікувальних закладів МОЗ України м. Києва. Комісія підтвердила попередній діагноз заявникові та додатково встановила у нього хронічний гастрит в стадії нестійкої ремісії. Комісія зазначила, що на загальний стан заявника суттєво впливає голодування. Заявнику було проведено ЕКГ та ехокардіографічне дослідження. Вміст ацетону в сечі становив «+». Заявник відмовився приймати «поживну суміш». Йому було проведено інфузійну терапію з Аміновеном. Заявнику також було рекомендовано розширення раціону харчування з обмеженням вживання вуглеводів, що легко засвоюються (цукор, мед та солодоші); дотримання дозованих фізичних навантажень; прийом Дуфалаку або Гуталаксу (для нормалізації роботи кишківника) та пробіотиків (Лаціума або Симбітера).

9 та 10 травня 2011 року заявника було оглянуто комісією лікарів ДПтС України. Вміст ацетону в сечі був слабопозитивним. Він відмовився від прийому «поживної суміші». Йому було проведено інфузійну терапію з фізіологічним розчином, вітамінами В1, В6, С, Рибоксином та Реосорбілактом.

1347. Як стверджує заявник, до 10 травня 2011 року медичний нагляд щодо нього було обмежено вимірюванням його артеріального тиску та зважуванням, а також поверховим оглядом лікарем СІЗО.

1348. 10 травня 2011 року заявника було поміщено до Київської міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги (далі – лікарня швидкої допомоги). Наступного дня адміністрація лікарні повідомила слідчого, що у заявника хронічний панкреатит у стані загострення, хронічний гастродуоденіт, нейроциркуляторна дистонія за кардіальним типом та цукровий діабет II типу. Стан його здоров'я було визначено як середнього ступеня важкості.

1349. 18 травня 2011 року заступник головного лікаря лікарні швидкої допомоги повідомив дружині заявника додаткову інформацію щодо стану його здоров'я. На додаток до вищезазначених діагнозів заступник головного лікаря зазначив такі захворювання: хронічний холецистит, папілома жовчного міхура, аутоімунний тиреоїдит, еутиреоз, себорейний дерматит, близорукість, остеохондроз, хронічний гайморит, глухота на праве вухо, виразкова хвороба дванадцятипалої кишки, ерозія шлунку та дуоденогастральний рефлюкс.

1350. 23 травня 2011 року заявник припинив голодування.

1351. За твердженнями Уряду, 24 травня 2011 року заявника оглянули лікарі медичної частини СІЗО. Того ж дня заявник з'їв кашу. Йому також було проведено інфузійну терапію із застосуванням Аміновену та Парієту. Загалом, хоча заявник продовжував скаржитися на загальну слабкість, з моменту припинення голодування стан його здоров'я значно покращився.

Наступного дня лікарі СІЗО знову оглянули заявника. Вони дійшли висновку, що заявник страждає на такі захворювання: хронічний панкреатит у стані загострення, хронічний холецистит, папілома жовчного міхура, хронічний дуоденіт, аутоімунний тиреоїдит, еутиреоз, цукровий діабет II типу, нейроциркуляторну дистонію за кардіальним типом середнього ступеню важкості, себорейний дерматит, остеохондроз шийного відділу хребта, токсико-дисциркуляторну енцефалопатію ендогенного генезу (I-II ступеню), виразкову хворобу дванадцятипалої кишки, папіломатозну гастропатію та ерозію шлунку. Того ж дня заявник їв кашу та пив воду і морквяний сік. Заявнику було проведено інфузійну та противиразкову терапію.

26 та 27 травня 2011 року лікарі медичної частини СІЗО підтвердили попередній діагноз. Заявнику було проведено інфузійну та противиразкову терапію, йому було зроблено аналіз сечі (що не виявив ацетону), аналіз крові на вміст цукру та біохімічний аналіз крові. Заявнику також було призначено консультацію у гастроентеролога.

28 травня 2011 року заявника оглянула комісія лікарів МОЗ України. За результатами огляду комісія визнала загальний стан здоров'я заявника задовільним. У нього було діагностовано *пептичну виразку дванадцятипалої кишки, стан після шлунково-кишкової кровотечі, ерозивний гастрит, легку постгеморагічну анемію*. Заявнику було рекомендовано противиразкове лікування в умовах гастроентерологічного стаціонару. *За відсутності можливості стаціонарного лікування заявнику необхідно було продовжити прийом Парієту; повторно провести фіброгастроскопію шлунку з біопсією, загальний аналіз крові (калію, фосфору), електролітів, калу на приховану кров, а також забезпечити п'ять невеликих прийомів їжі в день із дотриманням білкової дієти.*

1352. Як стверджує заявник, 28 травня 2011 року його було оглянуто в СІЗО і діагностовано виразкову хворобу дванадцятипалої кишки у фазі вираженої активності, шлунково-кишкову кровотечу, ерозивний гастрит та токсично-метаболічну енцефалопатію. Більше того, усі раніше виявлені у нього захворювання було підтверджено.

1353. За твердженнями Уряду, 29 травня 2011 року заявника оглянули лікарі СІЗО, які підтвердили попередні діагнози. Заявник продовжував проходити противиразкову терапію та багаторазово приймати їжу невеликими порціями.

1354. 30 травня 2011 року заявнику проведено аналіз сечі, який не виявив вмісту ацетону, аналіз крові на вміст цукру та загальний аналіз крові. За результатами аналізів було підтверджено попередні діагнози.

1355. 31 травня та 1 червня 2011 року заявника оглянули лікарі СІЗО та підтвердили попередні діагнози. Було проведено аналізи крові та сечі заявника. Заявник продовжував проходити противиразкову терапію та отримувати відповідне харчування.

1356. 8 червня 2011 року начальник СІЗО повідомив голову Печерського суду про додаткові діагнози, поставлені заявнику під час його огляду 28 травня 2011 року, та звернувся з клопотанням про надання дозволу на його обстеження у лікарні швидкої допомоги. За твердженнями Уряду лист було надіслано до суду лише 9 червня 2011 року.

1357. У своїй відповіді від 14 червня 2011 року суддя Печерського суду зазначив, що суд не заперечує проти обстеження заявника у лікарні. Копію цього листа було надіслано до конвойної служби міліції Міністерства внутрішніх справ України з дорученням про конвоювання заявника.

1358. 23 червня 2011 року конвойна служба міліції у відповідь повідомила, що відповідальність за надання медичної допомоги заявнику покладено на адміністрацію СІЗО.

1359. 24 червня 2011 року дружина заявника та його захисник звернулися до суду з новим клопотанням про госпіталізацію заявника. Вони стверджували, що у заявника був постійний біль у животі і він втратив ще більше ваги, загалом 24 кг. 29 червня 2011 року суддя відповів, що суд проти цього не заперечує.

1360. За твердженнями Уряду, з 2 червня до 2 липня 2011 року заявника щоденно оглядали лікарі СІЗО. Відповідно до вказівок, наданих за результатами попереднього комісійного обстеження, заявнику регулярно проводили клінічний, біохімічний і загальний аналізи крові та аналізи сечі (7, 8, 15, 18, 19 та 30 червня 2011 року). Заявник проходив противиразкову терапію, отримував рекомендоване харчування та призначене амбулаторне лікування. Впродовж цього періоду вищезазначені діагнози залишалися актуальними. Крім того, 24 червня 2011 року лікарі встановили, що пептична виразка дванадцятипалої кишки заявника почала загоюватися, що свідчило про поступове покращення стану його здоров'я.

1361. Як стверджує Уряд, 14 липня 2011 року суд надав дозвіл на проведення обстеження заявника у лікарні швидкої допомоги.

1362. 15 липня 2011 року заявника було обстежено у лікарні швидкої допомоги. Йому було проведено фіброгастроскопію та УЗД. За результатами обстеження у заявника виявлено варикозне розширення вен стравоходу I ступеню, портальну гіпертензивну гастропатію помірного ступеню, хронічний холецистит, папілому жовчного міхура, хронічний панкреатит та сечокам'яний діатез. Було рекомендовано проведення біохімічного та загального аналізів крові заявника, визначення титру антитіл до вірусних гепатитів В, С та D, УЗД органів черевної порожнини з доплерографією. Як стверджує заявник, він не отримав призначеного йому лікування.

1363. 21 липня 2011 року у заявника в присутності його захисника було відібрано зразки крові на комплекс печінкових проб, маркери гепатитів В, С та D. За клопотанням заявника для забезпечення об'єктивності дослідження зразки було надіслано до двох лабораторій: «Eurolab» та «Сінево».

1364. 22 липня 2011 року заявнику у лікарні швидкої допомоги було проведено УЗД органів черевної порожнини з доплерографією. За результатами обстеження у нього було діагностовано УЗ ознаки дифузного ураження печінки по типу хронічного гепатозу, портальну гіпертензію I ступеню, спленомегалію I ступеню та хронічний холецистит. Згідно з рекомендаціями заявника було обстежено на маркери вірусних гепатитів В, С і D та взято у нього печінкові проби.

1365. 23 липня 2011 року заявнику було призначено такі медичні препарати: Урсофальк, Ессенціале форте, Праймер, Хофітол та Дуспаталін.

1366. За твердженнями Уряду, з 2 до 30 серпня 2011 року заявник перебував під щоденним наглядом лікарів СІЗО. Стан його здоров'я залишався без змін. Він продовжував скаржитися на дискомфорт у верхній частині живота. Заявник отримав лікування, призначене йому раніше.

1367. 30 серпня 2011 року два провідні лікарі закладів охорони здоров'я МОЗ України оглянули заявника у СІЗО. Вони встановили, що у нього цироз печінки, ймовірно спричинений попереднім голодуванням. Крім того, вони зазначили про два випадки внутрішньої кровотечі. Заявнику було рекомендовано пройти більш ретельне обстеження в умовах спеціалізованого гастроентерологічного стаціонару. Також йому було необхідне повноцінне харчування.

1368. За твердженнями Уряду, 2 вересня 2011 року на підставі рішення суду до СІЗО прибула комісія лікарів (гастроентерологи, лікар-ендоскопіст та лікар ультразвукової діагностики). Заявник відмовився від медичного огляду, надання зразків крові або проходження рекомендованих комісією лікарів УЗД та фіброгастродуоденоскопії.

1369. 6 вересня 2011 року у СІЗО заявника було оглянуто комісією лікарів МОЗ України. Для уточнення діагнозу заявнику було рекомендовано пройти додаткові обстеження із застосуванням спеціального обладнання.

1370. 7 та 8 вересня 2011 року для проведення лабораторних досліджень у заявника було відібрано зразки крові та калу.

1371. 13 вересня 2011 року дружина заявника знову звернулася до Печерського суду з клопотанням про надання дозволу на госпіталізацію її чоловіка та надання йому належного лікування.

1372. 15 вересня 2011 року заявника було госпіталізовано до Київського міського діагностичного центру і там обстежено, у результаті чого виявлено початкові ознаки портальної гіпертензії, а також ознаки хронічного холециститу, ангіоміоліптоми правої нирки та паренхіматозної кісти лівої нирки. Того ж дня заявник пройшов УЗД органів черевної порожнини, яке виявило ознаки папіломи жовчного міхура та зміни в підшлунковій залозі і підтвердило попередні вищезгадані патології нирок.

1373. 20 вересня 2011 року заявнику було проведено колоноскопію, що виявила дивертикулярну хворобу сигмовидної кишки. Того ж дня заявника було оглянуто новоствореною комісією лікарів МОЗ України і встановлено жирову хворобу печінки. Заявнику було призначено дієту, вітамінно-мінеральний комплекс, блокатори протонної помпи та гепатопротектори.

1374. За твердженнями Уряду, 22 вересня 2011 року заявника проконсультував лікар-гематолог. У зв'язку зі зниженням числа лейкоцитів та тромбоцитів у його крові заявнику було рекомендовано повторне проведення загального аналізу крові у двох незалежних лабораторіях, які визначить МОЗ України. Після отримання результатів зазначених аналізів було рекомендовано провести повторне обстеження заявника у лікаря-гематолога.

1375. 23 вересня 2011 року зразки крові заявника було надіслано до лабораторії для проведення її загального аналізу. 26 вересня 2011 року згідно з рекомендацією лікаря-гематолога зразок крові заявника було надіслано до лабораторії «Сінево» для проведення коагулограми.

1376. 28 вересня 2011 року заявника знову оглянув лікар-гематолог, який за результатами попередніх обстежень дійшов висновку про відсутність у заявника захворювань системи крові.

1377. 24 жовтня 2011 року заявник завершив курс лікування, призначений комісією лікарів МОЗ України 20 вересня 2011 року.

1378. 29 вересня 2011 року заявникові було запропоновано біопсію печінки, від чого він відмовився.

Як він стверджує, біопсія є хірургічним втручанням, після якого пацієнт має залишатися у медичному закладі під медичним наглядом протягом строку, який лікар вважає необхідним для спостереження за будь-якими післяопераційними ускладненнями. Проте заявнику не було гарантовано, що йому буде надано відповідне медичне обслуговування та що він залишиться у лікарні після проведення біопсії. Він вважав, що його негайне переміщення до СІЗО завдасть шкоди стану його здоров'я. Крім того, заявник побоювався, що у випадку виникнення ускладнень після біопсії йому не буде забезпечено належну медичну допомогу у СІЗО. У зв'язку з цим він посилався на свій попередній досвід.

1379. 4 жовтня 2011 року родичі заявника передали йому блокатори протонної помпи і гепатопротектори, призначені комісією лікарів МОЗ України ще 20 вересня 2011 року.

1380. За твердженнями Уряду, 2 листопада 2011 року заявника оглянули лікарі СІЗО. Під час огляду заявник скаржився на загальну слабкість, ниючий біль у правому підребер'ї, дискомфорт у верхній частині живота та в області кишківника. У заявника було діагностовано жирову хворобу печінки, наявність початкових ознак портальної гіпертензії, ерозивний хелікобактер-асоційований гастрит та дивертикулярну хворобу сигмовидної кишки. Оскільки заявник завершив призначений йому курс амбулаторного лікування, йому було запропоновано пройти лабораторне та інструментальне обстеження. Заявник у письмовій формі відмовився від проведення фіброгастроуденоскопії та ректороманоскопії.

1381. 3 листопада 2011 року у заявника було відібрано зразки крові для лабораторного дослідження в Київському міському діагностичному центрі. Зокрема, було проведено клінічний, загальний та біохімічний аналізи крові та коагулограму.

1382. 5 листопада 2011 року згідно з рішенням суду заявника було оглянуто комісією лікарів МОЗ України. У нього було виявлено такі захворювання: жирову хворобу печінки, наявність початкових ознак портальної гіпертензії, хронічний хелікобактер-асоційований гастрит та дивертикулярну хворобу сигмовидної кишки. Заявнику було рекомендовано пройти УЗД органів черевної порожнини, дослідження калу на приховану кров та на наявність яєць глистів та найпростіших, консультацію уролога, дієтотерапію, вітамінно-мінеральний комплекс та продовжити прийом блокаторів протонної помпи.

1383. 8 листопада 2011 року заявник пройшов УЗД органів черевної порожнини у Київському міському діагностичному центрі. У нього було діагностовано ознаки папіломи жовчного міхура, помірно виражені зміни у підшлунковій залозі, ангіоміоліптоми правої нирки та кісти малих розмірів синусу лівої нирки. Проте заявник відмовився від консультації уролога.

1384. 9 листопада 2011 року заявник отримав передачу з необхідними ліками.

1385. За твердженнями Уряду, впродовж листопада 2011 року стан здоров'я заявника залишався задовільним. Заявник періодично скаржився на загальну слабкість, дискомфорт в області товстої кишки та біль в правому підребер'ї. Упродовж цього періоду його щодня оглядали лікарі медичної частини СІЗО і він регулярно отримував призначене лікування. Діагнози залишалися незмінними.

Проте заявник продовжував скаржитися на періодичний дискомфорт в області товстої кишки. Йому було забезпечено курс лікування, призначений комісією лікарів лікувальних закладів МОЗ України 5 листопада 2011 року.

1386. 14 грудня 2011 року заявника оглянула комісія лікарів лікувальних закладів МОЗ України. За результатами попередніх обстежень лікарі дійшли висновку, що у заявника такий діагноз: жирова хвороба печінки, початкові ознаки портальної гіпертензії, хронічний хелікобактер-асоційований гастрит, синдром подразненого кишківника та дивертикулярна хвороба сигмовидної кишки, проте не виявлено жодних ознак захворювання крові. Лікарі рекомендували заявнику пройти додаткові обстеження: електрокардіограму, іригоскопію та аналіз калу на дисбактеріоз, визначення панкреатичної (фекальної) еластази та на приховану кров. Також заявнику було призначено

таке лікування: дієта; Спазмомен або Метеоспазміл; супозиторії Постеризан; Креон; Валідол для припинення болю у животі; Хофітол, прийом якого продовжити з 19 грудня 2011 року. Проте 19 грудня заявник за власною ініціативою відмовився розпочати призначене лікування.

1387. На початку січня 2012 року заявник поскаржився адміністрації СІЗО на болі у шлунку та кишечнику.

1388. 5 та 14 січня 2012 року заявнику було проведено різні лабораторні аналізи у зв'язку з його хронічними шлунково-кишковими захворюваннями, а 11 січня 2012 року – УЗД органів черевної порожнини.

1389. 19 січня 2012 року під час судового засідання заявник поскаржився на погане самопочуття. У зв'язку з цим було викликано швидку допомогу. Лікар встановив загострення хронічного панкреатиту та призначив заявнику певні ліки. Загальний стан здоров'я заявника було визнано задовільним.

1390. 20 січня 2012 року заявника було оглянуто комісією лікарів МОЗ України, яка діагностувала у нього жирову хворобу печінки (стеатоз), наявність початкових ознак портальної гіпертензії, хронічний хелікобактер-асоційований гастрит, синдром подразненого кишківника та дивертикулярну хворобу сигмовидної кишки. Хоча комісія визнала погіршення стану здоров'я заявника внаслідок «порушення режиму харчування та психоемоційного перевантаження», стан його здоров'я було визнано загалом задовільним і таким, що не вимагає стаціонарного лікування в спеціалізованому медичному закладі. Лікарі рекомендували заявнику нормалізувати режим харчування та зменшити психоемоційне навантаження. Вони також призначили певні медичні препарати.

1391. 23 січня 2012 року МОЗ України для обстеження заявника у СІЗО призначило нову комісію, до складу якої увійшли три лікаря-гастроентеролога. Лікарі визнали стан його здоров'я загалом задовільним та дійшли висновку, що заявник не потребує госпіталізації. Вони також призначили заявнику ліки та повторили раніше надані рекомендації щодо його харчування.

1392. 24 лютого 2012 року заявника було оглянуто комісією лікарів МОЗ України. Лікарі зазначили, що стан його здоров'я покращився. У заявника було діагностовано жирову хворобу печінки (стеатоз), наявність початкових ознак портальної гіпертензії, хронічний хелікобактер-асоційований гастрит, синдром подразненого кишківника та дивертикулярну хворобу сигмовидної кишки. Заявнику рекомендували раціональне харчування, продовження прийому Дуспаталіну та Креону, Екстракт валеріани, ректальні свічки з беладонною. Заявнику було проведено зазначене лікування у повному обсязі.

1393. 6 квітня 2012 року заявника було переведено з СІЗО до лікарні швидкої допомоги для подальшого обстеження.

1394. Як стверджує заявник, незважаючи на численні огляди, йому не було надано належного медичного обслуговування та ліків у СІЗО. 10 травня 2011 року та 6 квітня 2012 року у лікарні швидкої допомоги заявник отримав належну медичну допомогу, але 23 травня 2011 року та 20 квітня 2012 року його виписували з лікарні на підставі свавільного рішення керівництва ДПтС України, а не за рішенням лікарів цього медичного закладу, які його лікували. Йому давали ліки, що не відповідали загальному стану його здоров'я і, хоч і полегшували ситуативне самопочуття заявника, проте сприяли погіршенню загального стану його здоров'я.

С. Побутові умови тримання заявника у СІЗО

1395. Після прибуття заявника до СІЗО його було поміщено до камери № 158 площею 8,58 кв. м. У камері він перебував разом з однією або двома особами. За його твердженнями у камері була погана вентиляція і були відсутні засоби особистої гігієни. На її стінах була пліснява. Більше того, у камері не було доступу до питної води. Окрім періоду з 28 квітня до 8 травня 2011 року (див. пункт 110), разом з ним у камері перебували ще дві особи.

1396. За твердженнями Уряду, у камері була належна система вентиляції та природне освітлення. Заявникові надавались щоденні прогулянки на відкритому повітрі, окрім тих днів, коли проводилися тривалі судові засідання. Йому було дозволено отримувати питну воду від родичів. Йому було дозволено приймати душ один або два рази на тиждень.

1397. З 8 до 10 травня 2011 року заявник перебував у камері № 257 медичної частини СІЗО площею 23,21 кв. м.

1398. З 10 до 23 травня 2011 року він перебував на лікуванні у лікарні швидкої допомоги.

1399. 23 травня 2011 року заявника перевели до камери № 260 медичної частини СІЗО площею 22,32 кв. м, у якій він перебував разом з іншою особою. Там він перебував до 1 липня 2011 року.

1400. 1 липня 2011 року його було переведено до камери № 158, у якій він перебував разом зі ще однією особою.

1401. 27 березня 2012 року його було переведено до камери № 136.

1402. 6 квітня 2012 року заявника було доправлено до лікарні швидкої допомоги. 20 квітня 2012 року він повернувся до камери № 136.

Д. Умови тримання заявника під вартою під час судових засідань

1403. Відповідно до наданих Урядом документів, зокрема протоколів судових засідань Печерського суду (див. додаток), видається, що з 23 травня 2011 року до 16 лютого 2012 року у суді було проведено сімдесят дев'ять судових засідань за участю заявника. Під час судового засідання 27 лютого 2012 року суд оголосив обвинувальний вирок щодо заявника. На тридцяти п'яти судових засіданнях суд не виходив до нарадчої кімнати для обговорення

проміжних процесуальних питань, але оголосив принаймні одну перерву; на дванадцяти судових засіданнях суд і виходив до нарадчої кімнати для обговорення, і оголосив принаймні одну перерву; одинадцять судових засідань було перервано видаленнями суду до нарадчої кімнати для обговорення процесуальних питань, але зрештою їх проведено без належних перерв. 14 та 19 липня, 22 серпня та 29 вересня 2011 року, 17, 27 та 31 січня, 1, 2, 6, 7, 9, 14 і 15 лютого 2012 року суд оголошував перерви на обід. Проте 14 липня 2011 року до оголошення перерви на обід заявника видалили із зали суду до закінчення судового засідання через його неналежну поведінку.

Більше того, вісімнадцять судових засідань було проведено без видалення суду до нарадчої кімнати для обговорення і без оголошення будь-якої перерви. Зокрема, 12 жовтня 2011 року судові засідання тривало дві години та 51 хвилину, 18 жовтня 2011 року воно тривало три години і 36 хвилин та 16 і 21 листопада 2011 судові засідання тривали приблизно три години.

1404. Заявник продовжував голодування до 23 травня 2011 року. Його заздалегідь було повідомлено про проведення попереднього розгляду справи у цей день. Як стверджує заявник, його розбудили о 4 год 30 хв для того, щоб доставити до приміщення суду для участі у судовому засіданні, що розпочалося приблизно об 11 год. Він мав чекати у маленькому приміщенні для тримання підсудних (засуджених) площею близько 1,5 кв. м. Загалом, як стверджується, він перебував без їжі та питної води у погано вентильованому приміщенні протягом близько дванадцяти – чотирнадцяти годин. Того ж дня він припинив голодування, що тривало майже місяць.

1405. За твердженнями Уряду, ця інформація є невірною. Заявник відбув з лікарні о 7 год і прибув до будівлі суду о 7 хв 20 хв. О 10 год 30 хв його було доправлено до зали суду.

1406. Як стверджує заявник, його було доставлено на судові засідання з відкритою виразкою шлунку з кровотечею, хоча такий стан вимагав невідкладної госпіталізації. Після восьмигодинного судового засідання його було доправлено до СІЗО. Його доставили до медичної частини СІЗО лише після того, як він втратив свідомість. Незважаючи на це, йому не було призначено жодного лікування. Пізно ввечері стан здоров'я заявника несподівано погіршився.

1407. За твердженнями Уряду, поки заявник перебував у лікарні, за станом його здоров'я постійно наглядали лікарі. У випадку, якщо б стан здоров'я заявника не дозволяв йому брати участь у судовому засіданні, медичний персонал повідомив би про це, і тоді заявника не було б доправлено у судові засідання.

1408. За твердженнями заявника, він також страждав через відсутність питної води та їжі, а також недостатність відпочинку, в тому числі і під час наступних судових засідань, коли його тримали у металевій клітці у залі суду.

1409. 20 січня 2012 року заявник у своєму клопотанні на підставі Правил 39 Регламенту Суду, що згодом було залишено без задоволення, стверджував, що 17 та 18 січня 2012 року Печерський суд проводив судові засідання кожного дня, незважаючи на його скарги на погіршення стану здоров'я та гострий біль у животі. За його словами, судові засідання тривали з 9 год до 18 год 30 хв, зазвичай із однією тридцятихвилинною перервою. 19 січня 2012 року судові засідання тривало з 9 год до 23 год 30 хв. Заявник стверджував, що після того, як він залишав СІЗО, його не забезпечували ні їжею, ні водою до його повернення. Більше того, 19 січня 2012 року суд чотири рази викликав заявникові швидку допомогу.

1410. Згідно з інформацією, наданою Урядом, у дні проведення судових засідань особи, які перебувають під вартою, отримують від адміністрації пенітенціарної установи сухі пайки: 1 грудня 2011 року та 11, 19 і 20 січня 2012 року заявник у письмовій формі відмовився від них, зазначивши, що він забезпечений власними продуктами харчування.

1411. Уряд надав таблиці з розкладом днів, коли проводилися судові засідання (див. додаток), що містять інформацію про час, коли заявника було поміщено до автомобіля і коли він прибував до зали суду, коли починалися та закінчувалися судові засідання, а також час, коли заявника було поміщено до автомобіля та повернуто до СІЗО. Уряд також надав протоколи судових засідань Печерського суду.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

1412. Кримінальний кодекс України 2001 року

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

«1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, –

карається ...

2. Перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування, –

карається ...

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, –

караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.»

Стаття 148. Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкодити встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність ...»

Стаття 165². Порядок обрання запобіжного заходу

«На стадії досудового розслідування справи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, обирає орган дізнання, слідчий [або] прокурор.

Якщо орган дізнання [або] слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, – не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт.

Після одержання подання суддя, який визначається в порядку, встановленому частиною третьою статті 16² цього Кодексу, вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора [та] захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову:

- (1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав;
- (2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Суд приймає рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту за відсутності особи лише у разі оголошення її в міжнародний розшук. У таких випадках після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу доставки до місця провадження у справі суд за її участю розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну та виносить постанову.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого – до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова. У разі, коли така необхідність виникне при вирішенні цього питання щодо особи, яка не затримувалася, суддя вправі відкласти його розгляд на строк до десяти діб і вжити заходів, спроможних забезпечити на цей період її належну поведінку або своєю постановою затримати підозрюваного, обвинуваченого на цей строк.»

Стаття 274. Обрання, скасування або зміна запобіжного заходу в суді

«Під час розгляду справи суд, при наявності до того підстав, може своєю ухвалою змінити, скасувати або обрати запобіжний захід щодо підсудного.

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою суд повинен керуватися відповідними статтями глави 13 цього Кодексу.»

Стаття 6. Право на охорону здоров'я

«Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає:

- (а) життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я людини;
- (б) кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій ...
- (є) достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і мож-

ліві фактори ризику та їх ступінь; ...

(і) відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди;

(й) можливість проведення незалежної медичної експертизи у разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи, застосування до нього заходів примусового лікування та в інших випадках, коли діями працівників охорони здоров'я можуть бути ущемлені загально визнані права людини і громадянина...»

1415. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

Стаття 7. Режим у місяцях попереднього ув'язнення

«[... Речі, які є при них [ув'язнених], а також передачі і посилки, що надходять на їх ім'я, підлягають огляду, ...»

Стаття 11. Матеріально-побутове забезпечення і медичне обслуговування осіб, взятих під варту

«Особам, взятим під варту, забезпечуються побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни.

Норма площі в камері для однієї взятої під варту особи не може бути менше 2,5 квадратного метра...

Особам, взятим під варту, надаються безплатно за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів України, харчування, індивідуальне спальне місце, постільні речі та інші види матеріально-побутового забезпечення. В необхідних випадках їм видається одяг і взуття ....

Медичне обслуговування, а також лікувально-профілактична [робота], ... організуються і проводяться відповідно до законодавства про охорону здоров'я.

Порядок надання ув'язненим медичної допомоги, використання лікувальних закладів органів охорони здоров'я, залучення з цією метою їх медичного персоналу та проведення медичних експертиз визначається центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань, Міністерством оборони України і Міністерством охорони здоров'я України.»

1416. Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Верховного Суду України та Служби безпеки України від 16 жовтня 1996 року № 705/37/5/17-398 1-3/503/239 «Про затвердження Інструкції про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (засуджених) за вимогою судових органів»

«Відповідно до Закону України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» ... – НАКАЗУЄМО:

1. Затвердити Інструкцію про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (засуджених) за вимогою судових органів (додається) ...

ЗАТВЕРДЖЕНО: ІНСТРУКЦІЯ про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (засуджених) за вимогою судових органів ...

У залі судового засідання місце для тримання підсудних обладнується лавою та дерев'яним бар'єром висотою 1 м, які скріплені з підлогою ... В кожному судовому органі до 50% залів судових засідань, в яких розглядаються кримінальні справи, обладнуються стаціонарними металевими загородами, які відокремлюють підсудних від складу суду і присутніх громадян...

На вікнах цих залів незалежно від поверховості встановлюються ґрати.»

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

1417. Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил, затверджена 11 січня 2006 року на 952-му засіданні Заступників міністрів (далі – Європейські пенітенціарні правила) і яка передбачає систему керівних принципів стосовно умов тримання під вартою та надання послуг з охорони здоров'я. У відповідних витягах з Правил зазначено таке:

«Розподіл та розміщення ...

18.1 Розміщення ув'язнених, і зокрема, надання місць для сну, повинне проводитися з повагою до людської гідності та, по можливості, із забезпеченням можливості усамітнення, а також відповідно до санітарно-гігієнічних вимог з належним урахуванням кліматичних умов, і зокрема, площі, кубатури приміщення, освітлення, опалення та вентиляції.

18.2 У всіх будівлях, де ув'язнені повинні мешкати, працювати або збиратися:

a. вікна мають бути достатньо великими, аби ув'язнені могли читати чи працювати при природному освітленні у нормальних умовах, та забезпечувалося надходження свіжого повітря, крім тих випадків, коли є відповідна система кондиціонування повітря;

b. штучне освітлення має відповідати загальноприйнятим технічним нормам; ...

18.4 Національне законодавство має містити механізми, які не допускають порушення цих мінімальних вимог внаслідок переповненості в'язниць.

18.5 Ув'язнених зазвичай треба розміщати на ніч в окремих камерах, за винятком тих випадків, коли їм зручніше розташовуватися разом з іншими ув'язненими ...

Гігієна

19.1 Всі частини кожного пенітенціарного закладу повинні постійно утримуватися в порядку та чистоті.

19.2 При поміщенні ув'язнених до пенітенціарної установи камери або інші приміщення, в яких вони розміщуються, мусять бути чистими.

19.3 Ув'язнені повинні мати безперешкодний доступ до санітарно-технічних приміщень, які відповідають вимогам гігієни та дозволяють усамітнення.

19.4 Ванних і душових має бути достатньо, щоб кожен ув'язнений міг користуватися ними при температурі, яка відповідає клімату, по можливості щодня, але не менш двох разів на тиждень або частіше, якщо це необхідно для підтримки гігієни.

19.5 Ув'язнені мають утримувати себе, свій одяг і спальні місця в чистому та охайному вигляді.

19.6 Для цього адміністрація пенітенціарної установи має забезпечувати їх відповідними засобами, включаючи туалетні засоби, а також засоби та матеріали для підтримки чистоти.

19.7 Слід передбачити необхідні заходи для задоволення санітарних потреб жінок.

Одяг та постільні речі

20.1 Ув'язнені, які не мають власного прийняттого одягу, мають забезпечуватися одягом, який відповідає клімату.

20.2 Цей одяг не повинен бути ганебним або принизливим.

20.3 Весь одяг має підтримуватися в гарному стані та при необхідності замінюватися.

20.4 Ув'язнених, які отримали дозвіл на вихід за межі пенітенціарної установи, не можна змушувати вдягати одяг, який видає в них ув'язнених.

21. Кожен ув'язнений забезпечується окремим ліжком та індивідуальними постільними засобами, які утримуються в належному порядку та у гарному стані, та оновлюються з частотою, необхідною для підтримки їхньої чистоти ...

Медичне обслуговування

39. Адміністрація пенітенціарних установ має забезпечувати охорону здоров'я всіх ув'язнених цих установ.

Організація медичного обслуговування в пенітенціарних закладах

40.1 Медичні послуги в пенітенціарних установах мають організовуватися в тісній співпраці із цивільними органами охорони здоров'я громади чи країни.

40.2 Політика охорони здоров'я в пенітенціарних установах має бути невід'ємною частиною національної системи охорони здоров'я та сумісною з нею.

40.3 Ув'язнені повинні мати доступ до медичних послуг, які існують у країні, без дискримінації за ознакою їхнього правового становища.

40.4 Медичні послуги в пенітенціарних установах мають бути спрямовані на виявлення та лікування фізичних та психічних хвороб або вад, на які можуть страждати ув'язнені.

40.5 Для цього ув'язненим мають надаватися всі необхідні медичні, хірургічні та психіатричні послуги, у тому числі наявні в комунальних установах.

Медичний та санітарний персонал

41.1 Кожен пенітенціарний заклад повинен мати не менше одного лікаря, який має відповідну кваліфікацію лікаря-терапевта.

41.2 Мають вживатися заходи для забезпечення у будь-який час оперативного доступу до послуг кваліфікованого лікаря у випадку необхідності невідкладної допомоги...

41.4 Кожна пенітенціарна установа повинна мати персонал, який має належну медичну підготовку.

Обов'язки лікаря

42.1 Лікар або кваліфікована медична сестра, яка підпорядковується такому лікареві, повинні оглянути кожного ув'язненого одразу при поміщенні, за винятком випадків, коли в цьому явно немає необхідності ...

42.3 При огляді ув'язненого лікар або медична сестра, яка підпорядковується такому лікареві, особливу увагу приділяють такому: ...

b. діагностиці фізичних або психічних хвороб та життю всіх необхідних заходів для їх лікування та для продовження курсу лікування ...

f. ізоляції ув'язнених, щодо яких є підозри інфекційних та інших заразних хвороб, на строк збереження безпеки зараження та забезпеченню їхнього належного лікування ...

43.1 Лікар має піклуватися про фізичне та психічне здоров'я ув'язнених та обстежує, в умовах та з частотою, яка відповідає стандартам охорони здоров'я в суспільстві, всіх хворих ув'язнених, усіх, хто звернувся зі скаргами на захворювання або тілесні ушкодження, і будь-якого ув'язненого, якому приділяється особлива увага,...

Медичний догляд

46.1 Якщо в пенітенціарній установі неможливо надати спеціалізоване лікування хворим ув'язненим, яким воно потрібне, такі хворі мають бути переведені до спеціалізованої установи або цивільної лікарні.

46.2 Якщо пенітенціарна установа має власну лікарню, вона має бути належним чином укомплектована персоналом та устаткуванням для належного догляду та лікування ув'язнених, направлених до цієї лікарні.»

1418. У відповідних витягах з Доповіді Уряду України за результатами візиту до України Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) в період з 9 до 21 вересня 2009 року (опублікованої 23 листопада 2011 року) зазначено таке:

«5. Умови тримання під вартою ув'язнених осіб

а. слідчі ізолятори (СІЗО)

і) Київський СІЗО

100. Київський СІЗО об'єднує комплекс будівель в одному з центральних районів м. Києва. Деякі з будівель ізолятора були побудовані близько 140 років тому. У трьох менших за розмірами та новіших корпусах розміщувалися працюючі засуджені, жінки та неповнолітні. Новий корпус для жінок знаходився у процесі будівництва, яке практично зупинилось через брак ресурсів.

При офіційній місткості у 2950 місць станом на 8 вересня 2009 року в установі перебувало 3440 засуджених, включаючи 217 жінок та 69 неповнолітніх. Переважна більшість ув'язнених знаходилася під вартою. В установі також перебувало 297 ув'язнених, які очікували на результати розгляду їх апеляційних скарг (включаючи 41 засудженого до довічного позбавлення волі), 93 транзитних засуджених та 100 засуджених, яких було залишено для роботи з господарського обслуговування слідчого ізолятора. Також в СІЗО перебувало 11 ув'язнених, які пройшли судово-психіатричну експертизу і очікували на остаточне рішення щодо їх кримінальної відповідальності. Загальна кількість ув'язнених включала 210 іноземців (з яких 170 були з країн СНД).

З 2001 року, після внесення змін до Кримінального кодексу України, сектор, що називався «арештний дім», призначався для осіб, які вчинили злочин вперше і відбувають покарання строком до 6 місяців...

103. Побутові умови у секції для жінок були дещо кращими [ніж у секції для чоловіків]. Зокрема, камери були менш переповненими (наприклад, 6 осіб у камері площею 8 кв. м; 16 осіб – у камері площею 27 кв. м). У камерах був належний доступ до природного освітлення, але вентиляція не була відповідною і ув'язнені скаржилися на те, що влітку в камерах ставало дуже спекотно. Санвузли у камерах були повністю відокремлені, в них було постачання як холодної, так і гарячої води. Деякі камери були прикрашені самими засудженими і виглядали затишно ...

104. У секції для засуджених, яких було залишено для роботи з господарського обслуговування слідчого ізолятора, було забезпечено найкращі умови тримання під вартою порівняно з іншими секторами. Спальні приміщення були належним чином освітлені, добре вентильовані та чисті. Вони були відповідним чином мебльовані (ліжка, столи, стільці або табуретки, кілька полиць та шафок) та засуджені могли користуватися своїми власними радіоприймачами і телевізорами. Крім того, в секції був спортзал, просторий «клуб», в якому засуджені могли переглядати фільми та грати у настільний теніс, а також каплиця.

105. В ізоляторі ув'язнені не забезпечувалися предметами особистої гігієни, окрім мила. Як зазначалося у пункті 88, доступ до душ обмежувався одним разом на тиждень.

Що стосується харчування, ув'язнені забезпечувалися триразовим харчуванням щоденно. Кількість продуктів харчування здавалася достатньою, але багато ув'язнених скаржилися на їх погану якість та відсутність різноманітності. Зокрема, не було свіжих фруктів, яєць або молока (навіть для неповнолітніх). Для урізноманітнення свого раціону ув'язнені великою мірою розраховували на продуктивні передачі від їх родин та придбання цих продуктів в магазині ізолятора...

У СІЗО була бібліотека, яка налічувала 27 000 книжок. Делегація була здивована, дізнавшись, що особам, які перебувають під вартою, не дозволялося отримувати книжки (окрім Біблії) або газет з-за меж ізолятора. КЗК хотів би отримати коментарі органів влади України щодо такої заборони.

Єдиним регулярним заходом, що проводився за межами камери, були прогулянки на відкритому повітрі протягом однієї години на день, що відбувалися на кількох прогулянкових майданчиках, розміщених на даху житлових корпусів. З огляду на їх розміри та конфігурацію ці відкриті території з високими стінами (площею від 16 до 60 кв. м) не дозволяли засудженим займатися фізичними вправами.

КЗК рекомендує, щоб органи влади України вжили активних заходів для забезпечення ув'язненим організованих видів діяльності за межами камери (робота, відпочинок/зібрання, освіта, спорт) у Київському СІЗО. Також Комітет рекомендує вжити заходів для будівництва більш підходящих майданчиків, щоб ув'язнені могли займатися спортивними вправами, а також забезпечити внутрішнє та зовнішнє спортивне обладнання ...

6. Охорона здоров'я

а. Вступ

123. У ході візиту у 2009 році делегації було повідомлено про пропозицію щодо створення робочої групи для вивчення можливості передачі питань охорони здоров'я засуджених під час їх етапування Міністерству охорони здоров'я України. КЗК може лише привітати цю ініціативу, що відповідає зауваженням, зробленим у пункті 142 доповіді за результатами його візиту у 1998 році, а саме про те, що більш активне залучення Міністерства охорони здоров'я України до надання послуг з охорони здоров'я у в'язницях допоможе забезпечити оптимальну охорону здоров'я ув'язнених, а також загальний принцип рівності цивільної системи охорони здоров'я з тією, що існує у пенітенціарних установах. Комітет бажає бути поінформованим про заходи, вжиті за вищезазначеною пропозицією.

У цьому контексті КЗК також бажає наголосити на потребі безперервного професійного навчання медичних працівників пенітенціарних установ з метою забезпечення їм можливості задовільно виконувати свої обов'язки. Комітет хотів би бути поінформованим щодо національної політики з цього питання.

124. Доповіді за результатами попередніх візитів КЗК до України містять низку рекомендацій, коментарів та запитів щодо надання інформації у сфері забезпечення охорони здоров'я ув'язнених. Незважаючи на зусилля органів влади України протягом останніх років та добру волю і готовність до співпраці медичних працівників відвіданих пенітенціарних установ, забезпечення охорони здоров'я ув'язнених залишається проблематичним через нестачу персоналу, обладнання та ресурсів. Під час візиту делегація вислухала низку скарг ув'язнених, які перебували у відвідуваних установах, щодо затримок у доступі до лікаря, браку лікарських препаратів та неадекватної якості послуг.»

1419. У відповідних витягах з Доповіді Уряду України за результатами візиту до України Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню в період з 29 листопада до 6 грудня 2011 року [СРТ/Inf (2012) 30] зазначено таке:

«... 48. З нагоди цього візиту та з огляду на нещодавно отримані КЗК доповіді делегація також детально вивчала медичне обслуговування щодо певних осіб, які утримуються у Київському СІЗО, та, зокрема, пана Валерія ІВАЩЕНКА, пана Юрія ЛУЦЕНКА та пані Юлії ТИМОШЕНКО.

У зв'язку з цим КЗК хотів би наголосити на тому, що члени делегації, які є медиками, не виступають в ролі лікуючих лікарів; їх завдання полягає в оцінюванні якості охорони здоров'я та, зокрема, доступу до лікування осіб, які перебувають під вартою. Комітет також хотів би нагадати, що органи і установи пенітенціарної служби відповідають за охорону здоров'я усіх ув'язнених. Слід вжити усіх можливих заходів для гарантування встановлення точного діагнозу та забезпечення усім ув'язненим належного лікування, як того потребує стан їх здоров'я.

КЗК не може не висловити свого занепокоєння стосовно того, що у випадку кожної із трьох вищезазначених осіб з різних причин в організації спеціалізованих медичних оглядів за межами СІЗО мали місце значні затримки. Проблеми такого типу неодноразово спостерігалися КЗК під час усіх попередніх візитів до Київського СІЗО, а також до інших пенітенціарних установ України. Комітет закликає органи влади України вжити усіх необхідних заходів, щоб у майбутньому всі ув'язнені, які потребують спеціалізованого лікування/обстежень, без зайвих затримок доправлялися до лікарень за межами пенітенціарних установ.»

IV. ІНШІ ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

1420. 9 червня 2011 року Європейський Парламент ухвалив резолюцію щодо України. У відповідній частині резолюції зазначалося таке:

«Європейський Парламент,

... Г. оскільки дванадцятьох колишніх високопосадовців з уряду Тимошенко було взято під варту, включаючи колишнього Міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, одного з лідерів партії Народна самооборона, якого звинувачують у зловживанні владою та розтраті коштів і якого було заарештовано 26 грудня 2010 року за нібито небажання співпрацювати зі слідством, ...

Н. оскільки Луценка не було звільнено з-під арешту після початку судового процесу над ним 23 травня 2011 року, не зважаючи на те, що арешт на підставі нібито небажання співпрацювати зі слідством у його справі є надзвичайно непропорційним заходом,

І. оскільки у попередній доповіді Датського Гельсінського комітету з прав людини щодо справ Луценка ... наводить велику кількість порушень Європейської конвенції з прав людини...

1. Наголошує на важливості забезпечення максимальної прозорості розслідувань, кримінального переслідування та суду, а також застерігає проти можливого застосування кримінального правосуддя як засобу досягнення політичних цілей;

2. Занепокоєний зростанням вибіркового переслідування діячів політичної опозиції в Україні, а також непропорційністю застосовуваних заходів ...;

3. Нагадує українській владі, що принцип колективної відповідальності за рішення уряду не дозволяє переслідування окремих членів уряду за рішення, прийняті колегіально...»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

1421. Заявник скаржився на побутові умови тримання його під вартою у СІЗО. Він посилався на статтю 3 Конвенції, у якій зазначено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1422. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

1423. Уряд стверджував, що після прибуття до СІЗО 28 грудня 2010 року і до 8 травня 2011 року заявник разом з двома іншими особами перебував у камері № 158 площею 8,58 кв. м, маючи таким чином у своєму розпорядженні 2,86 кв. м. Проте у зв'язку із голодуванням у період з 28 квітня до 8 травня 2011 року заявник перебував у цій камері сам. З 8 до 10 травня 2011 року він перебував у камері № 257 медичної частини СІЗО площею 23,21 кв. м. З 10 до 23 травня 2011 року заявник знаходився у лікарні. Після повернення в останню дату до СІЗО його було поміщено до медичної частини СІЗО у камеру № 260 площею 22,32 кв. м. Оскільки у цій камері з ним перебувала ще одна особа, у розпорядженні заявника було 11,16 кв. м. площі. Насамкінець, з 1 липня 2011 року до 6 квітня 2012 року заявник знову перебував у камері № 158, в якій впродовж цього періоду часу знаходилася ще одна особа, а отже у особистому розпорядженні заявника було 4,29 кв. м. площі. Уряд надав світліни цих трьох камер.

1424. Уряд також зазначив, що у заявника була можливість отримувати питну воду та постільні речі від своїх родичів, але СІЗО також належним чином було забезпечено постільними речами. У будь-якому разі заявник не подавав з цього приводу скарг до адміністрації СІЗО. Більше того, з моменту поміщення його до СІЗО та до 23 травня 2011 року, коли його справу було передано до Печерського суду, заявник мав право на щоденну прогулянку на свіжому повітрі. Після цієї дати він мав прогулянки, за винятком тих днів, коли проводилися тривалі засідання суду.

Уряд дійшов висновку, що умови тримання заявника під вартою відповідали вимогам статті 3 Конвенції.

1425. Заявник стверджував, що після поміщення до СІЗО він перебував у камері № 158 площею 8,58 кв. м, що раніше використовувалася для тримання засуджених до смертної кари. У камері була тільки холодна вода. Замість належного санвузла там був лише отвір у підлозі, не відокремлений від решти камери, що до того ж мала погану вентиляцію, а отже в ній стояв сильний сморід людських екскрементів. Камера була холодною та вожною, температура у ній ніколи не була вище 16° С. Заявникові дозволялось приймати душ один або два рази на тиждень. Він не тримався у цій камері з 8 до 10 травня 2011 року, коли його було переведено до камери № 257 у медичній частині СІЗО, з 10 до 23 травня 2011 року, коли він знаходився у лікарні швидкої допомоги, та з 23 травня до 1 липня 2011 року, коли він знову був поміщений до камери № 260 медичної частини СІЗО. Отже, загалом він перебував у камері № 158 протягом 408 діб. У цій камері разом з ним перебували одна або дві особи.

1426. Заявник додав, що 27 березня 2012 року, до візиту представників Моніторингового комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи, його перевели до камери № 136, що була обладнана належним унітазом та телевізором із рідкокристалічним екраном. До цієї ж камери його також було поміщено 20 квітня 2012 року після випуски з лікарні швидкої допомоги.

2. Оцінка Суду

1427. Суд перш за все зазначає, що зауваження сторін охоплюють період з 28 грудня 2010 року до 20 квітня 2012 року (див. пункти 110, 112 та 113). Отже, Суд обмежить дослідження умов тримання заявника під вартою цим проміжком часу.

1428. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичного суспільства. Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незважаючи на обставини чи поведінку потерпілого (див., наприклад, рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV).

1429. Якщо особу взято під варту, держава повинна забезпечити тримання її в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання заходу не повинні завдавати їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню, і щоб здоров'я та добробут особи були належним чином забезпечені з огляду на практичні потреби ув'язнення шляхом, серед іншого, надання їй необхідної медичної допомоги (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudła v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI). Більше того, при оцінці умов тримання під вартою необхідно враховувати сукупний вплив цих умов, а також тривалість тримання під вартою у вказаних умовах (див. рішення у справі «Островар проти Молдови» (*Ostrovar v. Moldova*), заява № 35207/03, п. 80, від 13 вересня 2005 року).

(а) Період з 28 грудня 2010 року до 8 травня 2011 року

1430. Суд зауважує, що заявника було доправлено до СІЗО 28 грудня 2010 року та поміщено до камери № 158 площею 8,58 кв. м, де він перебував до 8 травня 2011 року (див. пункти 82, 110 та 112). За винятком періоду з 28 квітня до 8 травня 2011 року (див. пункт 110), разом із заявником у цій камері перебували ще двоє осіб, а тому у його особистому розпорядженні було 2,86 кв. м. Більше того, враховуючи, що в камері також знаходилися санвузол, меблі та приладдя, доступна заявникові площа була ще меншою.

1431. З огляду на свою практику (див., наприклад, рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, п. 103, від 28 березня 2006 року; «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, пп. 5152, від 12 січня 2012 року; та «Зінченко проти України» (*Zinchenko v. Ukraine*), заява № 63763/11, п. 66, від 13 березня 2014 року) Суд доходить висновку, що недостатність особистого простору, доступного заяв-

никові під час тримання під вартою впродовж відповідного періоду, сама по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції.

1432. З огляду на зазначені вище обставини Суд вважає, що умови тримання заявника під вартою у камері № 158 у Київському СІЗО впродовж періоду з 28 грудня 2010 року до 28 квітня 2011 року були такими, що принижують гідність.

1433. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою у СІЗО з 28 грудня 2010 року до 8 травня 2011 року.

(b) Періоди з 28 квітня до 10 травня 2011 року, з 23 травня 2011 року до 6 квітня 2012 року та 20 квітня 2012 року

1434. Суд зазначає, що впродовж решти строку перебування у Київському СІЗО в особистому розпорядженні заявника було більше чотирьох кв. м особистого простору (див. пункти 86, 110, 112 та 113) та що на той час нестачі спальних місць у зазначених камерах не було. Суд не має будь-якої інформації щодо площі камери № 136, але заявник не подав жодної скарги у зв'язку з цим. Оскільки впродовж відповідного періоду розмір камер сам по собі не порушує питання за Конвенцією, Суд має встановити, чи був сукупний вплив інших аспектів побутових умов тримання заявника під вартою таким, що становить нелюдське та/або таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

1435. У зв'язку з цим Суд погоджується, що у заявника могли бути певні проблеми щодо побутових умов тримання його під вартою у зазначених камерах. У той же час Суд не може встановити, чи мали подібні недоліки значний вплив на заявника. Відсутні також докази того, що штучне освітлення або системи вентиляції були недостатніми. Більше того, заявникові щоденно надавалась прогулянка на одну годину. Вікна у камерах не були облаштовані металевими чи іншими перекриттями, які б перешкождали доступу до камер природного світла, а заявник не скаржився, що камери не були додатково облаштовані штучним освітленням.

1436. Що стосується санітарно-гігієнічних умов, Суд, оцінивши надані сторонами речові докази, зокрема і надані Урядом світлини (див. пункт 110), зазначив, що стіл, унітаз, холодильник та ліжко були розташовані всередині камер, у яких перебував заявник, іноді дуже близько один до одного. Проте, виходячи з наявних документів, Суд не може встановити ні стан санвузла, за винятком камери № 260, ні те, чи було його відокремлено від решти камери. У камерах зазвичай була холодна проточна вода і особам, які перебували під вартою, включаючи заявника, дозволялося приймати душ щонайменше один раз на сім днів. Суд додає, що заявник визнав умови в камері № 136 належними.

1437. Суд вважає, що, враховуючи сукупний вплив цих умов, вони не досягають мінімального рівня жорстокості, який вимагається для кваліфікації поводження як нелюдського або такого, що принижує гідність у розумінні статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Фетісов та інші проти Росії» (*Fetisov and Others v. Russia*), заяви №№ 43710/07, 11248/08, 27668/08, 31242/08, 52133/08 та 6023/08, пп. 137–138, від 17 січня 2012 року).

1438. Отже, Суд доходить висновку, що порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою у СІЗО з 28 квітня до 10 травня 2011 року, з 23 травня 2011 року до 6 квітня 2012 року та 20 квітня 2012 року не було.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З НАДАНИМ ЗАЯВНИКОВІ ЛІКУВАННЯМ

1439. Заявник також скаржився, що надане йому медичне обслуговування було неналежним і що це було порушенням статей 2 і 3 Конвенції.

1440. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, вважає, що скарга заявника має розглядатися за статтею 3 Конвенції.

A. Прийнятність

1441. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

1442. Уряд стверджував, що при поміщенні до СІЗО заявника було оглянуто начальником медичної частини та черговим лікарем. Заявник пройшов клінічне, лабораторне та рентгенологічне обстеження і у нього було виявлено симптоматичну артеріальну гіпертензію. Більше того, з виписки з його амбулаторної картки випливає, що у 2010 році заявник часто страждав на гастрит, жировий гепатоз, дискенезію жовчного міхура, хронічний панкреатит в стадії неповної ремісії, цукровий діабет, а також на недостатність підшлункової залози.

1443. Посилаючись на хронологію лікування заявника, Уряд зазначив, що впродовж періоду до початку голодування заявник не подавав жодних скарг з приводу його лікування. Стан його здоров'я погіршився внаслідок

голодування, коли стався рецидив усіх наявних у нього до цього часу захворювань. З'явилися також нові захворювання, такі як виразка. Згідно з твердженнями Уряду національні органи влади вжили усіх необхідних заходів для зменшення можливих наслідків захворювань та їх впливу на організм заявника. Так, під час голодування заявника щоденно обстежували лікарі, проводилися необхідні лабораторні дослідження, метою яких було контролювати наслідки голодування, вживалися заходи, спрямовані на зменшення наслідків голодування. Більше того, заявнику постійно пропонували харчову суміш.

1444. Уряд також зазначив, що однією з причин, яка значною мірою сприяла виникненню нових захворювань, було психо-емоційне навантаження, якого заявник ймовірно зазнав внаслідок перебування під вартою, та порушення щодо нього кримінального провадження. Таким чином, відповідальність за появу цих захворювань не можна покласти на національні органи влади, оскільки це не було пов'язано з наданням медичної допомоги у СІЗО або побутовими умовами тримання під вартою у СІЗО. Уряд підкреслив, що заявник постійно отримувал належну медичну допомогу у зв'язку із виявленими у нього новими хворобами. Заявника оглядали лікарі СІЗО, він проходив регулярні обстеження медичними комісіями, до яких входили кращі спеціалісти з лікарень МОЗ України, отримувал призначене ними лікування в повному обсязі та проходив вказані ними обстеження; коли це було необхідно, заявника переводили до лікарні. Уряд вважав, що надане заявникові лікування відповідало статті 3 Конвенції.

1445. Заявник доводив, що незабезпечення його належним медичним обслуговуванням, таким як належні огляди і лікування його захворювань, приховування справжнього стану його здоров'я, а також свавільна виписка його з лікарні та примусове допровадження на судові засідання, незважаючи на поганий стан його здоров'я, – у сукупності це доводило порушення позитивного обов'язку Уряду запобігати стражданням ув'язнених осіб, які перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню. Ненадання Урядом належного медичного обслуговування доводило нелюдське із ним поведіння, а Уряд мав намір викликати у нього відчуття відчаю та неповноцінності, образити та принизити його, а також довести його уразливість. Таке поведіння із заявником порушує статтю 3 Конвенції.

2. Оцінка Суду

1446. Суд нагадує, що при оцінці належності медичної допомоги в пенітенціарній установі він загалом має зберігати достатню гнучкість при визначенні необхідного стандарту охорони здоров'я, який має задовольняти законні вимоги ув'язнення, але залишатися таким, що відповідає людській гідності та належному виконанню державою своїх обов'язків. У зв'язку з цим відповідні національні органи влади зобов'язані забезпечити, зокрема, щоб встановлення діагнозу та надання медичної допомоги були швидкими і точними (див. рішення у справах «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№ 9852/03 та 13413/04, п. 115, від 29 листопада 2007 року; «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 104-106, від 28 березня 2006 року; «Євгеній Алексєєнко проти Росії» (*Yevgeniy Alekseyenko v. Russia*), заява № 74266/01, п. 100, від 8 січня 2009 року; «Гладкій проти Росії» (*Gladkiy v. Russia*), заява № 3242/03, п. 84, від 21 грудня 2010 року; «Хатаєв проти Росії» (*Khatayev v. Russia*), заява № 56994/09, п. 85, від 11 жовтня 2011 року, та рішення зі змінами у справі «Голомійов проти Молдови» (*Holomiov v. Moldova*), заява № 30649/05, п. 121, від 7 листопада 2006 року) та щоб у разі, коли цього вимагає характер захворювання, нагляд компетентного медичного персоналу був регулярним та систематичним і включав комплексну лікувальну стратегію, метою якої є успішне лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їх ускладненню (див. вищезазначене рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), пп. 109 та 114; рішення у справі «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 79, від 4 жовтня 2005 року). Самого факту погіршення стану здоров'я заявника, хоча і здатного на початковому етапі викликати певні сумніви щодо належності його лікування у пенітенціарній установі, все ж недостатньо для встановлення порушення позитивного обов'язку держави за статтею 3 Конвенції, якщо, з іншого боку, може бути встановлено, що відповідні національні органи влади своєчасно надали усю достатньою мірою доступну медичну допомогу, сумлінно намагаючись перешкодити розвитку зазначеного захворювання (див., серед багатьох інших, рішення у справі «Джаши проти Грузії» (*Jashi v. Georgia*), заява № 10799/06, п. 61, від 8 січня 2013 року).

1447. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що з великої кількості томів матеріалів справи та доводів сторін випливає, що здоров'ю заявника було приділено значну увагу національних органів влади. При розміщенні до СІЗО заявника негайно оглянули лікарі. Він пройшов клінічне, лабораторне та рентгенологічне обстеження. За результатами зазначених обстежень йому було діагностовано симптоматичну артеріальну гіпертензію. Більше того, не можна не взяти до уваги те, що згідно з амбулаторною карткою заявника він ще до взяття під варту страждав на гастрит, гепатоз, дискенезію сечового міхура, хронічний панкреатит в стадії неповної ремісії, цукровий діабет, а також на недостатність підшлункової залози (див. пункти 20 та 129).

1448. Суд зауважує, що під час тримання під вартою у СІЗО заявник перебував під постійним наглядом лікарів медичної частини СІЗО та комісії лікарів ДПТС України. Більше того, заявника було оглянуто лікарями з медичних закладів МОЗ України і він, будучи двічі госпіталізованим, отримав належне лікування у лікарні швидкої допомоги.

1449. Суд також зауважує, що заявник голодував впродовж 33 днів (див. пункти 27 та 37) та значно втратив вагу. 8 травня 2011 року комісія лікарів зазначила, що голодування істотно впливає на загальний стан здоров'я за-

явника (див. пункт 33). Впродовж періоду, коли заявник відмовлявся приймати їжу, його щодня оглядали лікарі. Пізніше проводилися лабораторні аналізи, метою яких було контролювати наслідки голодування, та вживалися заходи, спрямовані на зменшення зазначених наслідків. Заявнику постійно пропонували харчову суміш. Що стосується нових захворювань, які могли бути спричинені голодуванням, заявник постійно отримував належне лікування.

1450. Ці міркування дозволяють Суду дійти висновку, що національні органи влади надали заявнику комплексну, ефективну та очевидну медичну допомогу.

1451. Проте Суд не залишає поза увагою той факт, що, незважаючи на свою обізнаність про важкий стан здоров'я заявника, національні органи влади не забезпечили його швидке переведення до лікарні для проведення додаткових медичних обстежень, які 28 травня 2011 року рекомендували лікарі (див. пункт 38 та 43). У зв'язку з цим Суд зауважує, що хоча суддя дозволив переведення заявника 14 червня 2011 року (див. пункт 44), його було доправлено до лікарні тільки 15 липня 2011 року (див. пункт 49). Проте, враховуючи характер медичного обстеження, Суд не вважає, що бездіяльність національних органів влади досягла мінімального для статті 3 Конвенції рівня жорстокості (див. в якості протилежного прикладу рішення у справі «Купчак проти Польщі» (*Kupczak v. Poland*), заява № 2627/09, пп. 58–68, від 25 січня 2011 року).

1452. Отже, не було порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ У ДНІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ З ОГЛЯДУ НА СТАН ЙОГО ЗДОРОВ'Я

1453. Заявник також скаржився на умови тримання його під вартою під час судових засідань, зокрема що в очікуванні судових засідань він перебував у маленькій та погано вентильованій кімнаті та що його не забезпечували питною водою або їжею і що у нього не було можливості відпочити.

A. Прийнятність

1454. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

1455. Уряд стверджував, що перерви оголошувалися у переважній більшості з вісімдесяти судових засідань у кримінальній справі заявника. Серед тридцяти чотирьох засідань, під час яких не було оголошено жодної перерви, тільки сім закінчилися після 13 год, і жодне з таких засідань не тривало до кінця робочого дня. Серед решти сорока шести засідань у двадцяти п'яти з них було оголошено одну перерву, у десяти з них – дві перерви, у шести – три перерви, а під час засідання 30 червня 2011 року – п'ять перерв. Тривалість зазначених перерв коливалась від 10 хвилин до однієї або двох годин.

1456. Уряд також стверджував, що у дні, коли проводилися засідання Печерського суду, заявника вивозили з СІЗО у період часу з 7 до 8 год, найчастіше після 7 год 30 хв, оскільки судові засідання зазвичай розпочинались о 9 год. Уряд наголошував на тому, що заявник завжди міг поспіяти. Більше того, судові засідання зазвичай закінчувалися не пізніше 18 год 20 хв, але якщо заявник прибував до СІЗО до 15 год, він міг отримати годинну прогулянку на свіжому повітрі. Крім цього, оскільки заявник споживав лише власні продукти харчування, він не був обмежений часом прийому їжі у СІЗО. Тому він завжди мав можливість належно харчуватися після повернення до СІЗО.

1457. Уряд також стверджував, що заявник мав достатньо часу для сну, хоча визнав, що одного разу, коли засідання Печерського суду завершилося о 23 год 16 хв, заявник повернувся до СІЗО лише о 23 год 30 хв. Проте оскільки протягом наступних трьох днів судових засідання не проводились, він мав достатньо часу для того, щоб відпочити.

1458. Уряд також пояснив, що, перебуваючи під вартою, заявник відмовився приймати їжу, приготувану у СІЗО, та отримувати сухі пайки у зв'язку з тим, що його родичі забезпечували його власними продуктами харчування. Відповідно, він мав можливість отримувати та вживати продукти харчування у дні судових засідань. Зазначений факт підтверджується листом голови Печерського районного суду міста Києва, який вказав, що заявникові було дозволено вживати продукти харчування під час перерв у судовому засіданні. Уряд додав, що навіть якщо б заявник не отримував продукти харчування від родичів, національним законодавством було передбачено порядок харчування осіб, яких перевозять до судів для участі у судових засіданнях. Зокрема, 13 та 19 жовтня 2011 року та 19 січня 2012 року, незважаючи на відмову заявника, обід йому було доставлено до суду відповідно до вимог національного законодавства. Більше того, суд за клопотанням заявника, інших підсудних чи їх захисників оголошував перерви на обід 14 липня 2011 року, 19 січня 2012 року, 1, 2, 6, 7, 9, 14 та 15 лютого 2012 року. Уряд також зазначив,

що 19 липня 2011 року та 6 лютого 2012 року суд надав заявникові одногодинну перерву в судовому засіданні для прийому їжі, оскільки за призначенням лікарів йому було необхідно харчуватися тричі на день.

1459. Що стосується судового засідання 23 травня 2011 року, Уряд визнав, що заявник ймовірно був ослабленим через голодування, а тому за будь-яких обставин судові засідання та перевезення не були б для нього легкими. Проте медичні працівники не вказували, що стан здоров'я заявника не дозволяє йому взяти участь у судовому засіданні. Уряд також стверджував, що засідання суду розпочалося об 11 год і тривало близько 4 годин, що є відносно невеликим періодом часу. Протягом засідання судом було оголошено дві перерви тривалістю годину і півгодини відповідно. Уряд зазначив, що заявник тоді міг вживати їжу та пити воду. Більше того, заявник не подавав жодних клопотань щодо перенесення судового засідання для надання йому медичної допомоги чи надання часу для відпочинку або прийому їжі. Судове засідання закінчилося о 15 год 09 хв, і заявника відвезли до СІЗО, де його помістили до медичної частини. Крім того, впродовж наступних шести днів судові засідання не проводилися, а тому заявник мав достатньо часу на відпочинок.

1460. У рамках процедури за Правилем 39 Регламенту Суду (див. пункт 96) Уряд повідомив, серед іншого, що на судовому засіданні 17 січня 2012 року, яке розпочалося о 9 год 09 хв та закінчилось о 17 год 55 хв, суд оголосив дві технічні перерви та перерву на обід, яка тривала з 13 год 11 хв до 13 год 55 хв. Більше того, суд перебував у нарадчій кімнаті з 9 год 39 хв до 10 год 25 хв. 18 січня 2012 року судові засідання розпочалося о 9 год 12 хв та закінчилося о 14 год 15 хв, під час якого суд оголосив перерву на відпочинок та обід з 12 год 19 хв до 12 год 39 хв. Крім того, 19 січня 2012 року засідання розпочалося о 9 год 09 хв та закінчилося о 23 год 16 хв. Під час цього засідання суд оголосив шість перерв, які тривали з 13 год 20 хв до 14 год 05 хв, з 14 год 14 хв до 15 год 56 хв, з 16 год 30 хв до 16 год 37 хв, з 16 год 40 хв до 17 год 26 хв, з 17 год 27 хв до 17 год 40 хв та з 20 год 32 хв до 20 год 49 хв. Крім того, суд перебував у нарадчій кімнаті з 17 год 50 хв до 18 год 04 хв. Уряд також зазначив, що засідання суду 20 січня 2012 року тривало п'ять хвилин.

За твердженнями Уряду, під час судових засідань 17, 18 та 19 січня 2012 року заявникові дозволялося приймати їжу, відпочивати та задовольняти інші потреби. Він мав таку можливість не тільки під час перерв, спеціально відведених для відпочинку та прийому їжі, але й також під час технічних перерв і судових нарад.

1461. Заявник доводив, що до 21 січня 2012 року у дні проведення засідань йому не надавалося харчових продуктів або води. Він заперечив аргумент Уряду про те, що він відмовився споживати їжу, яка забезпечувалася у СІЗО, оскільки отримував продуктові передачі з дому. У зв'язку з цим він зазначив, що згідно з пунктом 18 «Інструкції про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (засуджених) за вимогою судових органів» (далі – Інструкція) до суду підсудному (засудженому) дозволяється брати з собою тільки документи, пов'язані з судовим засіданням. Брати з собою передачі, приладдя, продукти харчування, пляшки з водою тощо заборонялося. Крім того, згідно з пунктом 28 Інструкції забезпечення підсудних (засуджених) харчуванням і напоями покладається лише на місце позбавлення волі, в якому вони тримаються. Проте у зв'язку з серйозними гастроентерологічними захворюваннями, порушенням роботи печінки та за відсутності у СІЗО спеціального дієтичного харчування заявник зазвичай під час перебування у СІЗО вживав харчові продукти, які передавала його родина. Пункт 23 Інструкції суворо забороняв приймати будь-які посилки та інші передачі у суді. Більше того, згідно зі статтею 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення» будь-які передачі для осіб, які тримаються під вартою, повинні були передаватися до пенітенціарної установи лише у встановлений для цього час та підлягали огляду. Відповідно, заявник не міг вживати власні харчові продукти після судових засідань.

1462. Заявник додав, що йому не було забезпечено конкретного місця або часу для споживання харчових продуктів у суді. Впродовж усіх судових засідань його тримали у металевій клітці, яку він міг залишати тільки коли відвідував туалет. Для нього було б принизливим споживати їжу, навіть якщо вона у нього була б, у залі суду, повній журналістів, кореспондентів та фотографів, сидячи у металевій клітці без будь-яких приборів та столу. Внаслідок цього впродовж усіх судових засідань (одне з яких, що відбулося 19 січня 2012 року, тривало чотирнадцять годин) він залишався без будь-якої їжі або напоїв. Він стверджував, що це порушення належного режиму харчування погіршило стан його здоров'я, про що також зазначалось у медичній довідці від 20 січня 2012 року, наданій Урядом.

1463. Що стосується зауважень Уряду стосовно перерв у судових засіданнях 17, 18 та 19 січня 2012 року (див. пункт 147), заявник зазначив, що 17 січня 2012 року було оголошено дві перерви, які тривали одинадцять та шістнадцять хвилин відповідно, коли учасникам провадження дозволялося скористатися туалетом, потім була оголошена перерва на сорок хвилин на обід, якого він був позбавлений, тому що перебував у металевій клітці. Він додав, що коли судді видалялись до нарадчої кімнати, учасники відповідно до національного законодавства залишалися на своїх місцях, і їм не дозволялось залишити залу суду.

Що стосується судового засідання 19 січня 2012 року, заявник стверджував, що усі перерви, на які посилався Уряд, оголошувалися у зв'язку із погіршенням стану його здоров'я та неможливістю взяти участь у судовому засіданні, а також у зв'язку з наданням йому медичної допомоги бригадами швидкої допомоги, які прибували на виклик чотири рази.

1464. Щодо першого судового засідання 23 травня 2011 року заявник стверджував, що його було доправлено до суду безпосередньо з лікарні, з якої його виписали того ж ранку з діагнозами: хронічний панкреатит, цукровий діабет, хронічний холецистит та виразка дванадцятипалої кишки. Його розбудили о 4 год 30 хв для того, щоб при-

бути до суду до 6 год 30 хв. По прибутті його тримали у кімнаті для тримання підсудних (засуджених), площа якої становила близько 1, 5 кв. м. О 10 год 30 хв його перевели до зали суду, що була маленькою, спекотною та не мала кондиціонеру. У залі суду він пробув до 15 год, після чого близько 18 год його відвезли до СІЗО. Згідно з твердженнями заявника, йому не давали ані води, ані їжі впродовж усього дня, хоча адміністрація СІЗО і суд знали про погіршення стану його здоров'я, який у лікарні не покращився. Будучи виснаженим, заявник припинив голодування, щоб бути в змозі взяти участь у наступних судових засіданнях.

1465. Заявник також стверджував, що стан його здоров'я погіршився пізніше того вечора. Він зомлів наступного дня і йому викликали лікарів СІЗО. Проте заявник відмовився від огляду ними, а лікарів медичних закладів МОЗ України до нього не допускали. Він стверджував, що у його медичній картці не було зроблено жодного запису та що йому не надали відповідних ліків. Лікарям, визначеним Міністерством охорони здоров'я України, було дозволено оглянути заявника лише 28 травня 2011 року; вони виявили у нього пептичну виразку дванадцятипалої кишки у стадії загострення, стан після шлунково-кишкової кровотечі та ерозивний гастрит і рекомендували негайне лікування у спеціалізованій гастроентерологічній лікарні. Згідно з висновком лікарів, оскільки заявника було виписано з лікарні швидкої допомоги без внутрішньої кровотечі, ця кровотеча вочевидь виникла у період з 23 до 28 травня 2011 року внаслідок передчасного закінчення спеціалізованого стаціонарного лікування.

1466. Відповідно, дії адміністрації СІЗО, яка свавільно перевезла заявника з лікарні швидкої допомоги та примусила його взяти участь у тривалому судовому засіданні 23 травня 2011 року, при цьому не надавши жодних ліків або води, спричинила йому неспіврозмірні страждання та сприяла подальшому погіршенню стану його здоров'я.

2. Оцінка Суду

1467. Суд перш за все зазначає, що заявник у своїй первинній заяві стверджував про судові засідання 23 травня 2011 року. Більше того, в межах процедури за Правилем 39 Регламенту Суду він подав додаткові скарги щодо судових засідань, які проводились з 17 до 19 січня 2012 року і під час яких йому не було надано належної допомоги у зв'язку з його захворюваннями (див. пункт 96). Проте Суд не залишає поза увагою те, що загалом заявник взяв участь у сімдесяти дев'яти засіданнях Печерського суду (див. пункт 90), що стан здоров'я заявника погіршився після голодування, чого Уряд не заперечує (див. пункт 130), та що з дати проведення першого засідання 23 травня 2011 року до січня 2012 року, коли було проведено три судових засідання, минуло майже вісім місяців, впродовж яких заявник страждав на різні хвороби, що потребували тривалого лікування (див. пункти 38-76). На додаток, у матеріалах справи відсутні свідчення того, що умови тримання заявника під вартою під час судових засідань було відповідним чином змінено.

1468. Як вже зазначалося вище, держава повинна забезпечити тримання особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання заходу не повинні завдавати їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний ув'язненню, і щоб здоров'я і самопочуття особи були належним чином забезпечені з огляду на практичні потреби ув'язнення (див. пункт 116). Суд вважає, що ці принципи також стосуються умов перевезення осіб, які перебувають під вартою, з пенітенціарної установи до суду і назад, а також їх тримання у будівлі суду, включаючи забезпечення належним харчуванням (див. рішення у справах «Євгеній Богданов проти Росії» (*Yevgeniy Bogdanov v. Russia*), заява № 22405/04, пп. 101-105, від 26 лютого 2015; «Романова проти Росії» (*Romanova v. Russia*), заява № 23215/02, пп. 8892, від 11 жовтня 2011 року; «Ковальова проти Росії» (*Kovaleva v. Russia*), заява № 7782/04, пп. 62-65, від 2 грудня 2010 року; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 103-113, від 25 жовтня 2007 року).

1469. У цій справі Суд зауважує, що у дні проведення судових засідань заявника, як правило, вивозили з СІЗО з 7 до 8 год, зазвичай доставляючи його до суду за 20-30 хвилин. Хоча Уряд не надав інформації щодо часу, коли заявника переводили з автомобіля до кімнати для тримання підсудних (засуджених), у розпорядженні Суду знаходиться інформація стосовно часу його прибуття до будівлі суду і часу початку засідань. Отже, Суд виходитиме з припущення, що заявник очікував початку засідання або в автомобілі, або у кімнаті для тримання підсудних (засуджених). Як впливає з документів, наданих Урядом, та свідчень заявника, видається, що кімната для тримання підсудних (засуджених) була маленькою камерою з ґратами та лавою.

1470. Аналізуючи все провадження загалом (див. пункт 154), Суд доходить висновку, що 23 травня 2011 року, а також 17, 18 та 19 січня 2012 року заявник перебував у найбільш тяжкому становищі. Суд у зв'язку з цим зауважує, що 23 травня 2011 року заявник провів у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) три години та сорок чотири хвилини в очікуванні початку засідання, яке тривало чотири години і чотири хвилини без оголошення будь-яких перерв, хоча було відомо, що він голодує і це голодування суттєво впливало на стан його здоров'я (див. пункти 33 та 136).

Врешті-решт заявника, який до цього взяв участь у п'ятдесяти дев'яти засіданнях, останнє з яких мало місце 16 січня 2012 року, було перевезено для участі у наступному засіданні, яке проводилося 17 січня 2012 року і тривало вісім годин і сорок шість хвилин з двома перервами на 11 та 16 хвилин відповідно, а також перервою на обід. До початку засідання заявник мав перебувати у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) впродовж тридцяти дев'яти хвилин.

Наступного дня він провів у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) до початку засідання, яке тривало п'ять годин та три хвилини, одну годину та дві хвилини. Суд зазначає, що всупереч інформації Уряду (див. пункт 147) з протоколу засідання випливає, що суд оголосив десятихвилинну технічну перерву, але не оголошував перерви на відпочинок і обід.

Насамкінець, Суд зауважує, що 19 січня 2012 року заявник провів у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) п'ятдесят чотири хвилини і взяв участь у засіданні, яке, розпочавшись о 9 год 19 хв, тривало тринадцять годин та п'ятдесят сім хвилин. Під час засідання чотири рази викликали лікарів для надання заявникові медичної допомоги. На початку другої половини дня Печерський суд оголосив перерву для відпочинку. Проте, як видається, впродовж усієї перерви заявник перебував у металевій клітці (див. пункт 149). Більше того, пізніше того дня суд не задовольнив клопотання захисників заявника про перенесення засідання та оголошення перерви для прийому їжі і продовжив засідання до 23 год 16 хв, призначивши наступне засідання на 8 год 05 хв наступного дня.

1471. Також вбачається, що у чотири зазначені дні, коли його доправляли до суду, заявник не отримував повноцінного харчування, яке б відповідало стану його здоров'я. Враховуючи наявні у нього документи, Суд не переконаний доводами Уряду про те, що заявник міг брати з собою харчові продукти, які йому передавала родина. У будь-якому разі Суд вважає, що дозвіл брати з собою їжу не може замінити відповідні заходи із забезпечення харчування, оскільки саме держава перш за все несе відповідальність за самопочуття осіб, позбавлених свободи. До того ж Суд взагалі не вважає реалістичними припущення про те, що заявник міг вживати їжу під час перебування у кімнаті для тримання підсудних (засуджених) або у металевій клітці перед засіданнями або впродовж них.

1472. Суд раніше встановлював порушення статті 3 Конвенції у багатьох справах, що стосувалися тримання заявників в умовах обмеженого простору у приміщеннях для тримання під вартою у будівлях суду та відсутності належного харчування у дні судових засідань (див., наприклад, рішення у справах «Власов проти Росії» (*Vlasov v. Russia*), заява № 78146/01, п. 96, від 12 червня 2008 року; «Салманов проти Росії» (*Salmanov v. Russia*), заява № 3522/04, п. 64, від 31 липня 2008 року, та «Старокадомський проти Росії» (*Starokadomskiy v. Russia*), заява № 42239/02, п. 58, від 31 липня 2008 року).

1473. Зважаючи на вищезазначене, Суд вважає, що за обставин цієї справи сукупний вплив неналежного харчування та стану здоров'я заявника під час судових засідань, які проводилися 23 травня 2011 року та 17, 18 і 19 січня 2012 року, був достатнім для посилення фізичних страждань та психічного виснаження заявника. Це ще більше обтяжувалося тим, що зазначене вище поведження мало місце під час судового розгляду справи заявника – у той час, коли йому найбільше були потрібні концентрація та розумова активність. Тому Суд доходить висновку, що заявника було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поведженню всупереч положенням статті 3 Конвенції (див. подібне мотивування у рішенні у зазначеній вище справі «Стрелець проти Росії» (*Strelets v. Russia*), п. 62).

1474. Отже, було порушення статті 3 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОМІЩЕННЯМ ЗАЯВНИКА ДО МЕТАЛЕВОЇ КЛІТКИ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

1475. Насамкінець заявник, посилаючись на статті 2 та 3 Конвенції, скаржився на поміщення його до металевої клітки у залі суду під час судових засідань Печерського суду.

1476. Суд вважає за належне розглядати скаргу заявника на підставі статті 3 Конвенції.

A. Прийнятність

1477. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

1478. Уряд стверджував, що тримання заявника за металевими ґратами у залі судового засідання здійснювалося згідно з відповідним національним законодавством. Уряд пояснив, що ґрати були призначені для відокремлення підсудних, щодо яких було застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, від суду та присутніх у залі осіб з метою забезпечення надійності охорони цих осіб під час судових засідань.

1479. Уряд доводив, що державні органи влади не мали на меті образити чи принизити заявника. Тримання його за металевими ґратами було обумовлене інтересами захисту громадської безпеки. Крім того, тримання заявника за металевими ґратами жодним чином не могло спричинити страждань і приниження такого рівня, який би перевищував рівень страждання та приниження, характерний для тримання під вартою.

1480. Заявник доводив, що національне законодавство не вимагало поміщення підсудного до металевої клітки під час відкритих засідань суду. За його словами, ніщо у його поведінці або особистості не могло виправдати такого заходу безпеки, оскільки у нього не було попередніх судимостей, не було доказів, які б свідчили про його схильність до насильства, і, крім того, він обвинувачувався у вчиненні ненасильницького злочину. Незважаючи на це,

впродовж судового розгляду його тримали у клітці на очах громадськості, що принижувало його та породжувало у нього відчуття неповноцінності.

2. Оцінка Суду

1481. Суд нагадує, що застосування засобів стримування, як правило, не порушує питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід вживається у зв'язку із законним позбавленням свободи без застосування сили та без його публічної демонстрації, які б перевищували межі, що обґрунтовано вважаються необхідними. У зв'язку з цим важливо враховувати, наприклад, чи існує небезпека того, що зазначена особа може втекти або завдати тілесних ушкоджень чи будь-яку іншу шкоду (див., наприклад, рішення у справі «Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) [ВП], п. 182, ЕСНР 2005-IV).

1482. У низці справ Суд вже розглядав питання тримання особи у металевій «клітці» під час судового розгляду (див. останнє рішення у справі «Свінаренко і Сляднєв проти Росії» (*Svinarenko and Slyadnev v. Russia*) [ВП], заяви №№ 32541/06 та 43441/08, пп. 113-139, від 17 липня 2014), що до цих пір має місце у кількох державах-учасниках Конвенції, включаючи Україну (наведено вище, п. 75). У зазначених справах, у яких Суд встановив порушення статті 3 Конвенції, заявники обвинувачувалися у вчиненні ненасильницьких злочинів, не мали судимостей та не було доказів, які б свідчили про їх схильність до насильства, а «загрози безпеці» не підтверджувалися жодними конкретними фактами. Крім того, судові розгляди справ зазначених заявників привертало до себе значну увагу засобів масової інформації. Отже, розумний баланс між різними інтересами було порушено.

1483. У зазначеній справі, як впливає з документів, наданих сторонами провадження, заявника тримали за металевими ґратами впродовж усіх вісімдесяти засідань, які відбулися у період з 23 травня 2011 року до 27 лютого 2012 року (див. пункт 14). Суд не розглядатиме цю практику абстрактно, але оцінить, чи був цей захід виправданим у справі заявника з огляду на вищезазначені критерії.

1484. У зв'язку з цим Суд зазначає, що немає інформації про те, що заявник був раніше судимий. Він також не підозрювався у вчиненні насильницького злочину. Отже, Суд не переконаний доводами Уряду, що заявника було поміщено до металевий клітки з метою забезпечення захисту громадської безпеки. Видається, що лава з металевими ґратами для підсудних була у залі суду постійною конструкцією та що заявника, широко відомого політика (див. також зазначене вище рішення у справі «Ашот Арутюнян проти Вірменії» (*Ashot Harutyunian v. Armenia*), п. 126 та наступні пункти, та рішення у справі «Ходорковський проти Росії» (*Khodorkovskiy v. Russia*), заява № 5829/04, пп. 120 та наступні пункти, від 31 травня 2011 року), тримали на ній впродовж усіх засідань Печерського суду у період з травня 2010 року до лютого 2012 року. Суд також зазначає, що за провадженням у кримінальній справі пильно спостерігали журналісти, а на світлинах, які публікувалися невдовзі після судових засідань, заявник був зображений за металевими ґратами (див. пункт 14). Суд також враховує, що провадження щодо заявника широко висвітлювалося засобами масової інформації. Таким чином, заявника за ґратами бачили не тільки присутні на судових засіданнях, але й набагато ширша аудиторія, яка спостерігала за провадженням як через національні, так і міжнародні засоби масової інформації.

1485. Хоча на відміну від згаданих вище справ заявник не був у наручниках, Суд вважає, що заходи безпеки у залі суду у їх сукупності були за даних обставин надмірними та могли безсумнівно сприйматися заявником і громадськістю як такі, що принижують гідність.

1486. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з таким, що принижує гідність, поведженням у розумінні цього положення.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1487. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

1488. Заявник не подав вимоги щодо справедливої сатисфакції. Отже, Суд вважає, що відсутні підстави для присудження йому будь-якої компенсації з цього приводу.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД,

1. *Оголошує* одноголосно заяву прийнятною;
2. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою в установі попереднього ув'язнення з 28 грудня 2010 до 28 квітня 2011 року;
3. *Постановляє* одноголосно, що не було порушення у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою в установі попереднього ув'язнення з 28 квітня до 10 травня 2011 року, з 23 травня 2011 року до 6 квітня 2012 року та 20 квітня 2012 року;

4. *Постановляє* одногосно, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з медичним забезпеченням в установі попереднього ув'язнення;
5. *Постановляє* одногосно, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою у дні проведення судових засідань;
6. *Постановляє* одногосно, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з розміщенням заявника до металевої клітки під час судового розгляду.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 червня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді Пейхала.

М. В.
К. В.

ЧАСТКОВО ВІДМІННА ДУМКА СУДДІ ПЕЙХАЛА

Я цілковито згоден з висновком моїх колег щодо визнання заяви прийнятною. Я також повністю погоджуюсь з їхнім висновком про відсутність порушення у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою в установі попереднього ув'язнення з 28 квітня до 10 травня 2011 року, з 23 травня 2011 року до 6 квітня 2012 року та 20 квітня 2012 року; що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із медичним забезпеченням в установі попереднього ув'язнення; що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою у дні проведення судових засідань; та що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з його розміщенням до металевої клітки під час судового розгляду.

Проте, на жаль, я маю не погодитися з висновком про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою в установі попереднього ув'язнення з 28 грудня 2010 року до 28 квітня 2011 року.

У коментарі до Правила 18 Рекомендації Rec(2006)2 Комітету міністрів (Європейські пенітенціарні правила) зазначено таке:

«Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, коментуючи умови тримання та простір, доступний в установах виконання покарань у різних країнах, почав визначати деякі мінімальні стандарти. Такими вважається площа розміром 4 м² для осіб, які перебувають під вартою у спільних приміщеннях, та 6 м² для площі камери. Проте ці мінімальні показники пов'язані із ширшим аналізом окремих систем установ попереднього ув'язнення та виконання покарань, включаючи дослідження питання про те, скільки часу особи, які перебувають під вартою, насправді проводять у камерах. Ці мінімальні показники не мають вважатися нормою.»

У пункті 83 рішення зазначено:

«За твердженнями Уряду, у камері була належна система вентиляції та природне освітлення. Заявникові надавались щоденні прогулянки на відкритому повітрі, окрім тих днів, коли проводилися тривалі судові

Оцінка Суду, наведена у пунктах 117-120, не містить більш ретельного аналізу конкретних умов тримання під вартою саме у цій установі попереднього ув'язнення і також не розглядає позицію Уряду. У пункті 117 Суд лише зазначає, що в «особистому розпорядженні заявника було 2,86 кв м».

Практика, наведена у пункті 118, як видається, не відповідає цій справі. Умови тримання заявників, наведені у рішеннях у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року), «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*) (заява № 39908/05, пп. 51-52, від 12 січня 2012 року) та «Зінченко проти України» (*Zinchenko v. Ukraine*) (заява № 63763/11, від 13 березня 2014 року), були набагато гіршими, ніж умови тримання під вартою заявника у цій справі у період з 28 грудня 2010 року до 28 квітня 2011 року.

Кожен міжнародний договір має тлумачитися у межах міжнародного права. Кожне міркування Суду також обмежується міжнародним правом. Загальне правило щодо тлумачення міжнародних договорів наведено у пункті 1 статті 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, у якому зазначено таке:

«Договір повинен тлумачитися добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору.»

Надто широкий підхід Суду та його некритичне тлумачення статті 3 Конвенції (що, на мою думку, суперечить Віденській конвенції про право міжнародних договорів) може становити небезпеку для застосування практики Суду на національному рівні.

Більше того, такий широкий підхід у прийнятті рішень Судом не зовсім відповідає його субсидіарній ролі.

З огляду на відсутність детального розгляду того, що насправді мало місце на національному рівні, та з урахуванням фактів, які можна встановити з рішення, я не можу погодитися з тим, що було порушення статті 3 Конвенції.

ДОДАТОК

	Дата судового засідання	Час, коли заявника було поміщено до автомобіля	Час прибуття до будівлі суду	Час початку судових засідань	Час закінчення судових засідань	Час, коли автомобіль із заявником залишав приміщення суду	Час прибуття до СІЗО
1	2	3	4	5	6	7	8
1	23.05.2011	–	7 год 20 хв	11 год 04 хв	15 год 08 хв	15 год 30 хв	16 год 10 хв
2	27.05.2011	7 год 30 хв	7 год 50 хв	11 год 00 хв	13 год 49 хв	15 год 00 хв	15 год 15 хв
3	09.06.2011	7 год 00 хв	7 год 20 хв	10 год 04 хв	16 год 19 хв	17 год 00 хв	17 год 30 хв
4	20.06.2011	7 год 10 хв	7 год 35 хв	10 год 05 хв	16 год 33 хв	16 год 40 хв	17 год 25 хв
5	21.06.2011	11 год 10 хв	11 год 30 хв	11 год 38 хв	12 год 32 хв	13 год 00 хв	13 год 50 хв
6	30.06.2011	7 год 40 хв	8 год 20 хв	10 год 02 хв	18 год 15 хв	18 год 50 хв	19 год 15 хв
7	05.07.2011	9 год 05 хв	9 год 25 хв	11 год 12 хв	12 год 51 хв	13 год 35 хв	14 год 10 хв
8	11.07.2011	6 год 40 хв	7 год 30 хв	10 год 03 хв	15 год 17 хв	15 год 50 хв	16 год 07 хв
9	14.07.2011	8 год 00 хв	8 год 45 хв	10 год 06 хв	15 год 20 хв	18 год 35 хв	19 год 00 хв
10	19.07.2011	7 год 55 хв	8 год 40 хв	12 год 15 хв	18 год 05 хв	18 год 00 хв	19 год 57 хв
11	27.07.2011	7 год 50 хв	8 год 10 хв	10 год 06 хв	18 год 21 хв	19 год 25 хв	19 год 48 хв
12	08.08.2011	6 год 25 хв	7 год 00 хв	9 год 34 хв	16 год 14 хв	16 год 45 хв	19 год 25 хв
13	11.08.2011	7 год 45 хв	8 год 35 хв	9 год 45 хв	11 год 40 хв	12 год 05 хв	12 год 40 хв
14	18.08.2011	7 год 30 хв	8 год 05 хв	9 год 20 хв	16 год 36 хв	16 год 50 хв	17 год 20 хв
15	22.08.2011	7 год 38 хв	8 год 10 хв	9 год 56 хв	13 год 29 хв	14 год 30 хв	15 год 15 хв
16	29.08.2011	7 год 55 хв	8 год 35 хв	9 год 19 хв	13 год 19 хв	18 год 50 хв	19 год 20 хв
17	19.09.2011	7 год 40 хв	8 год 30 хв	9 год 18 хв	13 год 32 хв	14 год 00 хв	14 год 32 хв
18	21.09.2011	7 год 20 хв	8 год 00 хв	9 год 18 хв	11 год 10 хв	11 год 25 хв	12 год 00 хв
19	27.09.2011	7 год 00 хв	8 год 00 хв	9 год 17 хв	14 год 54 хв	17 год 45 хв	18 год 12 хв
20	29.09.2011	7 год 45 хв	8 год 05 хв	9 год 16 хв	16 год 49 хв	17 год 15 хв	17 год 45 хв
21	03.10.2011	7 год 20 хв	7 год 45 хв	9 год 15 хв	12 год 12 хв	12 год 50 хв	13 год 10 хв
22	07.10.2011	7 год 00 хв	7 год 40 хв	8 год 11 хв	14 год 24 хв	15 год 00 хв	15 год 40 хв
23	10.10.2011	7 год 20 хв	7 год 50 хв	9 год 17 хв	12 год 47 хв	13 год 00 хв	13 год 45 хв
24	11.10.2011	7 год 50 хв	8 год 15 хв	9 год 21 хв	10 год 51 хв	11 год 30 хв	12 год 20 хв
25	12.10.2011	7 год 30 хв	8 год 00 хв	9 год 19 хв	12 год 10 хв	12 год 50 хв	13 год 25 хв
26	13.10.2011	7 год 30 хв	8 год 00 хв	9 год 19 хв	10 год 13 хв	10 год 25 хв	11 год 00 хв
27	14.10.2011	7 год 00 хв	8 год 00 хв	8 год 29 хв	14 год 05 хв	16 год 10 хв	16 год 45 хв
28	17.10.2011	7 год 30 хв	8 год 15 хв	9 год 15 хв	15 год 41 хв	16 год 15 хв	17 год 00 хв
29	18.10.2011	7 год 30 хв	8 год 00 хв	9 год 15 хв	12 год 51 хв	13 год 20 хв	14 год 05 хв
30	19.10.2011	9 год 20 хв	10 год 15 хв	11 год 00 хв	14 год 29 хв	15 год 10 хв	15 год 50 хв
31	21.10.2011	7 год 00 хв	7 год 45 хв	8 год 19 хв	9 год 46 хв	15 год 55 хв	16 год 45 хв
32	24.10.2011	7 год 55 хв	8 год 15 хв	9 год 17 хв	9 год 32 хв	9 год 55 хв	10 год 35 хв
33	25.10.2011	7 год 30 хв	8 год 00 хв	9 год 18 хв	9 год 27 хв	10 год 10 хв	10 год 40 хв
34	26.10.2011	7 год 40 хв	8 год 00 хв	9 год 12 хв	9 год 28 хв	9 год 50 хв	10 год 20 хв
35	27.10.2011	8 год 00 хв	8 год 45 хв	9 год 12 хв	13 год 00 хв	13 год 10 хв	13 год 50 хв
36	28.10.2011	7 год 10 хв	7 год 50 хв	8 год 14 хв	11 год 55 хв	12 год 20 хв	12 год 50 хв

1	2	3	4	5	6	7	8
37	31.10.2011	7 год 20 хв	8 год 00 хв	9 год 12 хв	12 год 08 хв	13 год 20 хв	14 год 05 хв
38	02.11.2011	7 год 30 хв	8 год 00 хв	9 год 15 хв	12 год 12 хв	12 год 25 хв	13 год 03 хв
39	03.11.2011	7 год 35 хв	8 год 00 хв	9 год 13 хв	10 год 13 хв	10 год 35 хв	11 год 15 хв
40	04.11.2011	7 год 30 хв	7 год 50 хв	8 год 21 хв	10 год 06 хв	10 год 50 хв	11 год 20 хв
41	07.11.2011	7 год 50 хв	8 год 10 хв	9 год 12 хв	12 год 36 хв	12 год 50 хв	13 год 10 хв
42	09.11.2011	7 год 50 хв	8 год 10 хв	9 год 12 хв	12 год 13 хв	12 год 45 хв	13 год 10 хв
43	10.11.2011	8 год 15 хв	9 год 00 хв	10 год 32 хв	10 год 59 хв	13 год 20 хв	14 год 00 хв
44	14.11.2011	8 год 00 хв	8 год 40 хв	10 год 45 хв	13 год 47 хв	14 год 15 хв	15 год 15 хв
45	16.11.2011	9 год 00 хв	9 год 20 хв	11 год 01 хв	14 год 00 хв	14 год 30 хв	15 год 00 хв
46	21.11.2011	7 год 50 хв	8 год 25 хв	9 год 13 хв	12 год 12 хв	12 год 50 хв	13 год 15 хв
47	23.11.2011	7 год 45 хв	8 год 00 хв	9 год 14 хв	12 год 45 хв	13 год 10 хв	13 год 40 хв
48	24.11.2011	8 год 20 хв	8 год 50 хв	9 год 16 хв	11 год 50 хв	12 год 30 хв	13 год 20 хв
49	28.11.2011	8 год 00 хв	8 год 30 хв	9 год 12 хв	10 год 22 хв	11 год 00 хв	11 год 26 хв
50	30.11.2011	7 год 55 хв	8 год 20 хв	9 год 11 хв	9 год 16 хв	10 год 30 хв	11 год 00 хв
51	05.12.2011	8 год 00 хв	8 год 20 хв	9 год 14 хв	9 год 24 хв	10 год 00 хв	10 год 35 хв
52	12.12.2011	8 год 00 хв	8 год 15 хв	9 год 14 хв	10 год 04 хв	10 год 30 хв	11 год 00 хв
53	13.12.2011	9 год 08 хв	9 год 40 хв	11 год 09 хв	12 год 41 хв	13 год 00 хв	13 год 48 хв
54	19.12.2011	19 год 40 хв	8 год 20 хв	9 год 16 хв	11 год 29 хв	13 год 30 хв	14 год 05 хв
55	21.12.2011	7 год 50 хв	8 год 40 хв	10 год 26 хв	13 год 46 хв	13 год 55 хв	14 год 38 хв
56	27.12.2011	8 год 30 хв	9 год 00 хв	11 год 08 хв	14 год 04 хв	14 год 50 хв	15 год 25 хв
57	11.01.2012	8 год 00 хв	8 год 15 хв	9 год 14 хв	13 год 07 хв	13 год 40 хв	14 год 10 хв
58	12.01.2012	8 год 00 хв	8 год 25 хв	9 год 10 хв	9 год 55 хв	10 год 25 хв	10 год 50 хв
59	13.01.2012	7 год 50 хв	8 год 10 хв	9 год 09 хв	17 год 18 хв	17 год 40 хв	18 год 00 хв
60	16.01.2012	8 год 00 хв	20 год 35 год	9 год 14 хв	10 год 30 хв	10 год 45 хв	11 год 10 хв
61	17.01.2012	8 год 00 хв	8 год 30 хв	9 год 09 хв	17 год 55 хв	18 год 20 хв	18 год 45 хв
62	18.01.2011	7 год 50 хв	8 год 10 хв	9 год 12 хв	14 год 15 хв	14 год 35 хв	15 год 05 хв
63	19.01.2012	7 год 55 хв	8 год 25 хв	9 год 19 хв	23 год 16 хв	23 год 25 хв	23 год 45 хв
64	24.01.2012	7 год 45 хв	8 год 10 хв	9 год 12 хв	17 год 59 хв	18 год 30 хв	19 год 10 хв
65	26.01.2012	7 год 40 хв	8 год 15 хв	9 год 13 хв	17 год 52 хв	18 год 15 хв	18 год 30 хв
66	27.01.2012	7 год 50 хв	8 год 15 хв	9 год 17 хв	16 год 04 хв	17 год 05 хв	17 год 35 хв
67	30.01.2012	7 год 40 хв	8 год 10 хв	9 год 12 хв	16 год 51 хв	18 год 55 хв	19 год 40 хв
68	31.01.2012	7 год 50 хв	8 год 20 хв	9 год 12 хв	17 год 46 хв	18 год 45 хв	19 год 30 хв
69	01.02.2012	7 год 50 хв	8 год 10 хв	9 год 12 хв	15 год 04 хв	17 год 25 хв	17 год 50 хв
70	02.02.2012	7 год 55 хв	8 год 30 хв	9 год 11 хв	15 год 00 хв	15 год 25 хв	16 год 00 хв
71	06.02.2012	8 год 50 хв	9 год 10 хв	10 год 03 хв	18 год 06 хв	19 год 15 хв	20 год 00 хв
72	07.02.2012	7 год 50 хв	8 год 25 хв	9 год 13 хв	15 год 25 хв	16 год 30 хв	17 год 20 хв
73	08.02.2012	9 год 05 хв	9 год 40 хв	10 год 06 хв	14 год 23 хв	14 год 35 хв	15 год 00 хв
74	09.02.2012	8 год 45 хв	9 год 20 хв	10 год 05 хв	17 год 51 хв	18 год 05 хв	18 год 50 хв
75	10.02.2012	7 год 00 хв	7 год 20 хв	8 год 01 хв	13 год 41 хв	14 год 10 хв	14 год 40 хв
76	14.02.2012	8 год 15 хв	8 год 50 хв	9 год 38 хв	18 год 08 хв	19 год 35 хв	20 год 10 хв
77	15.02.2012	8 год 20 хв	8 год 45 хв	9 год 33 хв	17 год 40 хв	18 год 00 хв	18 год 50 хв
78	16.02.2012	8 год 00 хв	8 год 30 хв	9 год 35 хв	13 год 13 хв	13 год 35 хв	14 год 10 хв
79	27.02.2012	7 год 40 хв	8 год 00 хв	–	–	16 год 20 хв	16 год 55 хв

**РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАЛЬЧЕНКО ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MALCHENKO AND OTHERS V. UKRAINE)**

*(Заява № 3001/06 та 6 інших заяв –
див. перелік у додатку)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

06 квітня 2017 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Мальченко та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Вінсент Е. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*), Голова,

Егідіюс Кюріс (*Egidijus Kūris*),

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*), судді,

а також Карен Рейд (*Karen Reid*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 16 березня 2017 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявами, поданими у різні дати, зазначені у переліку в додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Про заяви було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Перелік заявників та відповідні деталі заяв наведені у переліку в додатку.
4. Заявники скаржилися на неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту. Деякі заявники скаржилися також за іншими положеннями Конвенції.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

5. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх одночасно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявники скаржилися, головним чином, на неналежні умови тримання під вартою та на відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Вони посилались на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі...»

7. Суд зазначає, що заявники тримались під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявників наведені у переліку в додатку. Суд посилається на принципи, встановлені його усталеною практикою, щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], заява № 7334/13, пп. 96-101, ЕCHR 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić*), пп. 122-141, та «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 та 60800/08, пп. 149-159, від 10 січня 2012 року).

8. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*, заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі наявні матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявників під вартою були неналежними.

10. Суд також зазначає, що заявники не мали ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

11. Таким чином, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ СУДУ

12. Деякі заявники скаржилися також за іншими положеннями Конвенції відповідно до усталеної практики Суду (див. перелік у додатку). Ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, вони також не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними. Розглянувши всі наявні матеріали, та з огляду на його висновки в рішеннях у справах «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*, заява № 40107/02, від 10 лютого 2011 року) та «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*, заява № 66561/01, від 30 березня) Суд вирішує, що вони також вказують на порушення Конвенції.

IV. ІНШІ СКАРГИ

13. Деякі заявники також скаржилися за різними статтями Конвенції.

14. Суд розглянув заяви, наведені у переліку в додатку, та вважає, що з огляду на всі наявні в нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, ці скарги не відповідають критеріям прийнятності, викладеним у статтях 34 і 35 Конвенції, та не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

Отже, ця частина заяв має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

15. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

16. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику, Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені у переліку в додатку.

17. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* прийнятними скарги щодо неналежних умов тримання під вартою та відсутності у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту, а також інші скарги відповідно до усталеної практики Суду, як вказано у переліку в додатку, а решту скарг у заявах №№ 3001/06, 59537/11 та 71757/11 – неприйнятними;

3. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
4. *Постановляє*, що було порушення щодо інших скарг відповідно до усталеної практики Суду (див. перелік у додатку);
5. *Постановляє*, що
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявникам суми, зазначені в додатку; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 06 квітня 2017 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Карен Рейд
(*Karen Reid*)
Заступник Секретаря

Вінсент Е. Де Гаetano
(*Vincent A. De Gaetano*)
Голова

ДОДАТОК

**Перелік заяв зі скаргами за статтями 3 та 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність
у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту)**

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа виконання покарань, дата початку та кінця строку, тривалість	Площа (м ²) на одного ув'язненого	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
1	2	3	4	5	6	7
3001/06 05/12/2005	Віталій Дмитрович МАЛЬЧЕНКО 22/07/1952	Харківське СІЗО №27 з 19/11/2002 до 12/02/2007 4 роки, 2 місяці та 25 днів	2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність або недостатня кількість їжі, відсутність або неналежність гігієнічних засобів	пункт 3 статті 5 Конвенції – надмірна тривалість досудового тримання під вартою	27 500
		Виправна колонія №12 з 12/02/2007 до 10/12/2013 6 років, 9 місяців та 29 днів	2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність або недостатня кількість їжі, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність свіжого повітря, відсутність або неналежність гігієнічних засобів		

¹ Та додатково будь-який податок, який може бути стягнутий із заявників.

1	2	3	4	5	6	7
40005/10 02/12/2010	Ігор Валерійович МІГАСВ 12/09/1969	Харківське СІЗО №27 з 10/03/2010 до 27/03/2013 3 роки та 18 днів	2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність свіжого повітря, погане електричне освітлення 24/7, відсутність спальних місць для всіх ув'язнених в камері, сон по черзі		6 800
47703/10 08/08/2010	Геннадій Сергійович СТЕПАНОВ 24/03/1973	Полтавське СІЗО з 04/08/2006 до 14/05/2010 3 роки, 9 місяців та 11 днів Полтавське СІЗО з 16/07/2010 до 28/08/2010 1 місяць та 13 днів Полтавське СІЗО з 25/11/2010 до 28/12/2010 1 місяць та 5 днів Полтавське СІЗО з 09/11/2011 до 16/11/2011 8 днів	2.5 м ²	Щодо всіх періодів: відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: щоденна прогулянка тривалістю лише одну годину, погане електричне освітлення 24/7, обмежений доступ у душ	пункт 1 статті 6 Конвенції – надмірна тривалість кримінального провадження	11 100
59537/11 12/09/2011	Сергій Йосипович ПІДГАЙНИЙ 29/05/1975	Івано- Франківське СІЗО №12 з 21/05/2011 до 19/01/2013 1 рік, 7 місяців та 30 днів	2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність спальних місць для всіх ув'язнених в камері		4 200
71757/11 08/11/2011	Андрій Станіславович КРИЖА- НОВСЬКИЙ 05/10/1973	Київське СІЗО з 30/12/2010 до 14/12/2013 2 роки, 11 місяців та 15 днів	1 м ² – 2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: кількаразове ненадання їжі; відсутність спальних місць для всіх ув'язнених в камері		6 600
61852/13 28/07/2013	Осана Грантівна ЛИТВИНА 29/06/1961	Одеське СІЗО №21 з 17/01/2011 по теперішній час більше 6 років		Наявність паразитів, погані гігієнічні стандарти, відсутність свіжого повітря та вентиляції	пункт 3 статті 5 Конвенції – надмірна тривалість досудового тримання під вартою	15 400

1	2	3	4	5	6	7
7073/14 23/12/2013	Віталій Анатолійович КУЛАКОВ 13/03/1954	Київське СІЗО № 13 з 16/10/2013 до 10/03/2014 4 місяці та 23 дні	2.5 м ²	Відсутність особистого простору, ускладнена іншими факторами: відсутність або погана якість постільного приладдя та постільної білизни, відсутність гарячої води, погане електричне освітлення 24/7, відсутність приватності для туалету		1 500

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МАТУШЕВСЬКИЙ І МАТУШЕВСЬКА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MATUSHEVSKYY AND MATUSHEVSKA V. UKRAINE)**

(Заява № 59461/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

23 червня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

23/09/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Матушевський і Матушевська проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Бошт'ян М. Зупанчич (*Bostjan M. Zupancic*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), судді,

а також Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 31 травня 2011 року

постановляє таке рішення, яке було ухвалено в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 59461/08), яку 21 листопада 2008 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) двоє громадян України – Петро Миколайович Матушевський і Марія Петрівна Матушевська (далі – заявники).

2. Заявників представляла Л. Тополевська – юрист, яка практикує у м. Львові. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений – Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. Заявники скаржилися, зокрема, на те, що національні органи не несуть відповідальності за смерть їхнього сина внаслідок стверджуваного жорстокого поводження під час тримання під вартою та на непроведення ними ефективного розслідування обставин його смерті.

4. 24 листопада 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Було також вирішено розглянути питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники народилися у 1952 та 1956 роках відповідно і проживають у м. Львові.

6. 4 лютого 2008 року тридцятирічного сина заявників, Ігора Матушевського (далі – І. М.), помістили у Львівський слідчий ізолятор № 19 (далі – СІЗО) після того, як його затримали за підозрою у зберіганні наркотичних засобів.

7. У той самий день І. М. оглянула медична комісія та констатувала добрий стан його здоров'я.

8. 7 лютого 2008 року лікар-нарколог діагностував у нього нестійку ремісію від наркотичної залежності.

9. 24 квітня 2008 року І. М. було поміщено у камеру № 153, в якій перебувало дев'ять осіб. Це було його шосте переведення в іншу камеру за час перебування у СІЗО.

10. 22 травня 2008 року о 18 год. 10 хв. затримані у камері № 153 постукали у двері та повідомили чергового інспектора про те, що І. М. впав з верхніх нар та втратив свідомість. Через декілька хвилин у камеру прибули медсестра та черговий лікар. Згідно із записом, який вони зробили в історії хвороби, І. М. було введено: кордіамін, кортизол, мезатон, кофеїн та атропін. Потім його, все ще живого, доправили до медичної частини. О 18 год. 50 хв. прибула швидка допомога, яку викликала адміністрація СІЗО, а о 19 год. 02 хв. було констатовано факт смерті І. М. Згідно з актом про смерть, складеним адміністрацією СІЗО та лікарями, що зафіксували смерть І. М., причиною смерті була зазначена закрыта черепно-мозкова травма.

11. Того ж дня троє затриманих з тієї камери, а також працівники СІЗО, які чергували під час події, надали на ім'я начальника СІЗО письмові пояснення з приводу події. Затримані пояснили, що в камері не відбулося жодних інцидентів, що І. М. випадково впав зі свого ліжка та що вони безуспішно намагалися привести його до тями, поклавши на лоба вологого рушника. Згідно з їхніми заявами, вони швидко викликали лікаря, який, у свою чергу, прибув до камери без затримок. Затримані також стверджували, що за декілька годин перед смертю І. М. скаржився на головний біль. Один з ув'язнених зауважив, що І. М. якось скаржився на біль у грудях.

12. Увечері того ж дня, 22 травня 2008 року, адміністрація СІЗО провела огляд місця події та повідомила про смерть І. М. у Львівське міське управління УМВС у Львівській області та у прокуратуру Львівської області (далі – обласна прокуратура).

13. 23 травня 2008 року приблизно о 16 год. 30 хв. адміністрація СІЗО надіслала заявникам телеграму, в якій повідомила їх про смерть сина та про те, що вони можуть забрати його тіло у міському морзі.

14. Як стверджують заявники, приблизно о 10 год. ранку 23 травня 2008 року – до того, як вони отримали телеграму (24 травня 2008 року) – їм подзвонила невідома особа, яка представилася як затриманий із СІЗО. Ця людина нібито стверджувала, що І. М. був убитий працівниками СІЗО.

15. Заявники негайно зв'язалися з місцевим моргом, у якому підтвердили, що тіло І. М. знаходиться у них. Однак, як стверджують заявники, працівники моргу відмовилися показати їм тіло.

16. Заявник також повідомив обласну прокуратуру про відомості, отримані від невідомої особи телефоном, і вимагав порушення кримінальної справи за цим фактом.

17. Того ж дня, 23 травня 2008 року, Управління Державного департаменту з питань виконання покарань у Львівській області встановило відсутність ознак насильницької смерті та припинило розслідування.

18. 24 травня 2008 року з 9 год. ранку до 12 год. заявник очікував поблизу моргу закінчення розтину тіла І. М. Там він побачив кількох людей (які, як він дізнався згодом, були працівниками СІЗО) та, як стверджувалося, почув, як один з них говорив по телефону: «Усе нормально, гематоми забрали, синяки за вухами розтерли, там щось із серцем та легенями». У заявника було таке враження, що ця розмова стосувалася його сина.

19. Після закінчення розтину заявникові було дозволено забрати тіло І. М. Згідно з його твердженнями, на ньому він виявив такі ушкодження: груди І. М., його плечі, руки та ноги, а також область паху були вкриті синцями; кінчики його пальців були синього кольору, перша фаланга мізинця лівої руки була зламана, обличчя було розпухлим, а перенісся – викривленим, волосся на скронях було відсутнє, ніби вирване, на вушних раковинах були сліди крові. Заявник запитав лікаря про ушкодження та отримав відповідь, що це трупні плями.

20. Морг видав заявникові довідку про смерть, де в графі «причина смерті» вказувалося «попередньо не уточнена».

21. Пізніше, 24 травня 2008 року, заявники виявили у своїй поштовій скриньці лист від анонімного «арештанта», у якому стверджувалося, що І. М. був побитий одним із своїх співкамерників, Т., за вказівкою міліції з метою отримання від нього визнавальних показань і помер від завданих йому тілесних ушкоджень. У листі зазначалося, що адміністрація СІЗО погрожувала свідкам з метою приховати справжню причину смерті. Проте свідки нададуть правдиві показання, якщо працівники прокуратури допитають їх за відсутності працівників СІЗО.

22. 26 травня 2008 року заявник знову подав скаргу до обласної прокуратури, в якій стверджував, що його сина вбили в СІЗО. У невизначену дату незабаром після цього слідчий прокуратури допитав його щодо того, що саме змусило його вважати, що смерть І. М. була насильницькою. Заявник послався на інформацію анонімної особи, отриману телефоном, і її лист. Він також зазначив, що його син не скаржився на здоров'я. Крім того 19 травня

2008 року, останнього разу, коли заявниця приносила продуктову передачу для І. М., вона запитала у медичній частині СІЗО, чи потрібні їй синові будь-які ліки, але їй відповіли, що йому ліків не потрібно.

23. Того ж дня, 26 травня 2008 року, помічник начальника СІЗО, який чергував, коли І. М. помер, надав обласній прокуратурі письмове пояснення, згідно з яким протягом 22 травня жодних порушень режиму в камері № 153 не було, до затриманих не застосовувалося жодних спеціальних засобів впливу і він не бачив на тілі І. М. тілесних ушкоджень. Старший черговий працівник надав схожі пояснення.

24. 28 травня 2008 року Т. та семеро інших співкамерників повторили обласній прокуратурі свій попередній виклад подій (див. вище пункт 11), не уточнивши, яку саме допомогу вони надали І. М. перед тим, як прибув працівник медичної частини – приблизно через дві – три хвилини після падіння І. М. Затримані із сусідніх камер № 152 та № 154 стверджували, що 22 травня 2008 року вони не чули з камери № 153 будь-якого шуму. Прокурор також допитав затриманого В., з яким І. М. перебував у камері № 140 до свого переведення до камери № 153 та який, згідно з твердженнями заявників, міг мати додаткову інформацію про обставини його смерті. В. розповів, що І. М. не хотів зустрічатись з Т. і тому не хотів, щоб його переводили до камери № 153. В., як стверджувалося, попередив адміністрацію про можливість конфлікту між Т. та І. М., оскільки, за його словами, вони були «протилежностями у кримінальному світі».

25. 29 травня 2008 року прокурор допитав начальника СІЗО, зокрема, стосовно частих переведень І. М. з однієї камери до іншої. Начальник СІЗО зазначив, що І. М. мав негативний вплив на затриманих, не повідомивши додаткових подробиць. Він стверджував, що І. М. не опирався переведенню до камери № 153 та пізніше не клопотав про переведення його до іншої камери. Т. та І. М. до цього ніколи не перебували в одній камері. Начальник СІЗО також стверджував, що не отримував жодних відомостей про існування конфлікту між ними та про будь-які порушення з боку Т. За його словами, атмосфера у камері № 153 була спокійною.

26. 29 травня 2008 року Т. засвідчив, що знав І. М. з 1998 року, оскільки вони жили в одному місті. За його словами, вони ніколи не були ані друзями, ані ворогами – скоріше знайомими. Він також додав до своїх попередніх свідчень, що співкамерники намагалися привести І. М. до тями, ллючи на нього воду, розтираючи його руки, ноги та вуха.

27. 29 травня 2008 року токсиколог обласного бюро судово-медичної експертизи склав акт, згідно з яким у крові І. М. не було виявлено алкоголю.

28. 30 травня 2008 року гістолог склав акт судово-медичного дослідження тканин тіла І. М. Експерт дійшов висновку, що померлий мав набряк і крововиливи в легенях, страждав на вогнищеву серозну бронхопневмонію, хронічний лептоменінгіт, жировий гепатоз, хронічний персистуючий гепатит і мав ознаки хронічного нефриту та атероматоз аорти.

29. Того ж дня Галицький районний відділ Львівського МУ УМВС України відмовив у порушенні кримінальної справи за фактом смерті І. М. у зв'язку з відсутністю події злочину.

30. 2 червня 2008 року заступник прокурора Галицького району м. Львова скасував вищезазначену постанову як таку, що була винесена передчасно.

31. 3 червня 2008 року судово-медичний експерт, який проводив розтин, надав обласній прокуратурі письмове пояснення. Він зазначив, що на обличчі, на вушних раковинах і внутрішньому боці обох стегон І. М. були рани та синці, але переламів кісток або черепно-мозкових травм виявлено не було. Експерт висловив думку, що можливою причиною смерті І. М. могла бути серцева або легенева недостатність.

32. Того ж дня затриманий В. надав додаткові свідчення про те, що він хотів залишитися в одній камері з І. М., оскільки останній часто отримував передачі та ділився ними зі своїми співкамерниками.

33. 3 червня 2008 року обласна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників СІЗО у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину.

34. 6 червня 2008 року Франківський районний суд м. Львова закрити кримінальну справу щодо І. М. у зв'язку з його смертю. Він також виніс окрему постанову, в якій зазначив, що обставини смерті І. М. дають підстави для порушення кримінальної справи (адміністрація СІЗО повідомила суд, що причиною смерті І. М. була закрита черепно-мозкова травма).

35. 11 червня 2008 року обласна прокуратура скасувала постанову від 3 червня 2008 року та відновила слідство. Зокрема, було зазначено, що необхідно було допитати лікарів швидкої допомоги, провести експертизу анонімного листа, отриманого заявниками, з метою встановлення його автора, допитати Т. з метою встановлення, чи зазнав він будь-яких тілесних ушкоджень, і вжити заходів для встановлення особи, яка зателефонувала заявникам 23 травня 2008 року.

36. 12 червня 2008 року заявники звернулися до обласної прокуратури із заявою, в якій стверджували, що причина смерті їхнього сина так і не була встановлена. Вони зазначили, що відповіді начальника СІЗО у цьому відношенні були непослідовними. Так, згідно з їхніми твердженнями, начальник спершу пояснив, що причиною смерті І. М. було падіння з нар, згодом – що йому стало зле і він помер і насамкінець – що він впав у душі.

37. 17 червня 2008 року було складено акт судово-медичного огляду, згідно з яким хімічний аналіз виявив у І. М. наявність хімічної речовини, яка можливо належала до групи амфетамінів (наркотики-психостимулятори). Точно встановити речовину було неможливо. Водночас, в акті зазначалося, що аналіз не встановив слідів наявності кофеїну або атропіну серед інших речовин.

38. 18 червня 2008 року було закінчено ще одне судово-медичне дослідження (розпочате 24 травня). Дослідженням були встановлені такі тілесні ушкодження: два садна на кожній стороні носа, три садна під лівою бровою, коричнево-червоне садно в нижній частині правої вушної раковини, а на верхній її частині синюшно-фіолетовий синець; синюшно-фіолетовий синець розміром 2 x 1 см за лівою вушною раковиною і такий же синець розміром 2,5 x 3 см за правою вушною раковиною; садно у формі трикутника на шиї за правим вухом; синюшно-фіолетовий синець розміром 24 x 24 см на внутрішній частині правого стегна і такий самий синець розміром 15 x 14 см на внутрішній частині лівого стегна, а також синці на передній поверхні лівого стегна на ділянці розміром 10 x 20 см. Дослідження внутрішніх органів І. М. виявило крововиливи в правій скроневій ділянці розміром 7 x 9 товщиною 0,4 см, а в лівій скроневій ділянці – розміром 6 x 7 см і товщиною до 0,3 см. Експерт дійшов висновку, що І. М. зазнав вищезазначених ушкоджень, коли ще був живим. Він кваліфікував їх як легкі і такі, що не мають стосунку до його смерті. Переламів кісток виявлено не було. Акт судово-медичного дослідження в якості причини смерті назвав кардіоміопатію, ймовірно, спричинену наркоманією. В акті також зазначалося, що І. М. перебував під дією психостимулянта з групи амфетамінів, який спровокував серцевий напад і смерть. Крім того дослідження виявило морфологічні ознаки таких захворювань: вогнищового серозного запалення легень і хронічного лептоменінгіту, жирового переродження печінки, хронічного запалення печінки та нирок, атеросклеротичної хвороби серця, гіперплазії щитоподібної залози та кардіомегалії, які також сприяли настанню смерті І. М.

39. 26 червня 2008 року Т. був оглянутий судово-медичним експертом, який не встановив у нього будь-яких тілесних ушкоджень.

40. Листом від 27 червня 2008 року начальник СІЗО повідомив обласну прокуратуру, що службова перевірка не виявила будь-яких ознак торгівлі наркотичними засобами в СІЗО. Він зазначив, що психостимулюючий засіб, сліди якого були виявлені у І. М., ймовірно, було передано ззовні разом із продуктовою передачею, враховуючи те, що він ні з ким не ділився своїми передачами.

41. 3 липня 2008 року обласна прокуратура допитала лікаря швидкої допомоги, який зафіксував факт смерті І. М. Лікар засвідчив, що не бачив на тілі І. М. жодних тілесних ушкоджень, а тільки сліди кровотечі з носа та лівого вуха. Він пояснив, що на підставі первісного зовнішнього огляду поставив діагноз «закрита черепно-мозкова травма», не надавши конкретних пояснень.

42. Того ж дня обласна прокуратура дійшла висновку, що за результатами перевірки в діях працівників СІЗО або співкамерників І. М. не було виявлено ознак злочину, та відмовила у порушенні кримінальної справи щодо них.

43. 8 липня 2008 року прокурор відділу нагляду обласної прокуратури скасував вищезазначену постанову як неповну та призначив проведення додаткової перевірки з метою встановлення механізму утворення тілесних ушкоджень на тілі І. М. і з'ясування, яким чином до СІЗО могли потрапити наркотичні або психотропні засоби.

44. Того ж дня обласна прокуратура повідомила заявників про перебіг перевірки та запросила їх ознайомитися з матеріалами справи, якщо вони цього бажають.

45. 14 липня 2008 року четверо затриманих з камери № 153 надали додаткові свідчення щодо події 22 травня 2008 року. Вони повідомили, що того дня І. М. виконував фізичні вправи, після чого затриманих відвели до лазні. Після повернення до камери І. М. поскаржився на головний біль. Вони також зазначили, що після його падіння вони робили масаж, розтирали І. М. та били його долонями по обличчю, щоб привести до тями.

46. 28 липня 2008 року обласна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо адміністрації СІЗО або співкамерників І. М. у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину. У той же час перевірка за фактом смерті І. М. тривала, але не стосувалася жодної конкретної особи.

47. 8 серпня 2008 року обласна прокуратура призначила ще одну судово-медичну експертизу – цього разу комісійну – з метою отримання відповідей на такі запитання:

- яка причина смерті І. М. і час її настання;
- чи є на тілі І. М. тілесні ушкодження, якщо так, то які, механізм їх утворення, давність спричинення, локалізація, ступінь тяжкості;
- чи могли виникнути виявлені у І. М. тілесні ушкодження внаслідок нанесення йому ударів тупими предметами (кулаки, ноги, палиця тощо), якщо так, то якими саме;
- чи могли виникнути виявлені у І. М. тілесні ушкодження внаслідок надання йому першої медичної допомоги (розтирання вух, очей, брів, рук), якщо так, то яких саме дій;
- чи існує причинний зв'язок між виявленими тілесними ушкодженнями та настанням смерті;
- чи страждав при житті І. М. на захворювання чи фізичні вади, якщо так, то які, і чи перебувають вони у причинному зв'язку з настанням смерті; та
- чи вживав незадовго до смерті І. М. алкогольні напої, наркотичні засоби, якщо так, то яким був їх вплив.

48. 18 вересня 2008 року перегляд мікроскопічних препаратів зрізів внутрішніх органів І. М. виявив субаракноїдальний крововилив у м'які оболонки мозку (більш чітко локалізувати крововиливи було неможливо); крапкові крововиливи в тканини мозку та крововиливи в нирки.

49. 27 жовтня 2008 року комісія судово-медичних експертів складала акт, висновок якого підтверджував, що І. М. помер від серцевого нападу приблизно о 19 год. 22 травня 2008 року. Завдані йому тілесні ушкодження були оці-

нені як легкі, за винятком субарахноїдального виливу, який було віднесено до ушкодження середньої тяжкості. Крововиливи утворилися незадовго до настання смерті внаслідок неодноразової «ударно-струсової дії» на тіло тупими предметами. Комісія не виключала, що вони могли бути завдані кулаками, ногами чи іншими предметами, визначити які неможливо. З огляду на розташування ушкоджень на різних частинах тіла одномоментність їх утворення виключалася. Деякі з них – такі, як садна на носі та під правою бровою, – могли утворитися внаслідок падіння на тупі предмети. Зазначені тілесні ушкодження не були характерними для надання першої медичної допомоги. Прямого зв'язку між тілесними ушкодженнями, завданими І. М., і його смертю встановлено не було. Експерти також дійшли висновку, що до своєї смерті І. М. страждав на низку захворювань легень, серця, нирок і печінки, що ускладнювалися серцевою недостатністю та призвели до його смерті. Вони також підтвердили наявність у тілі І. М. психостимулюючої речовини, але не прокоментували її зв'язку з настанням його смерті.

50. 3 листопада 2008 року прокурор відділу нагляду слідчого управління обласної прокуратури скасував постанову від 28 липня 2008 року як необґрунтовану та призначив проведення додаткової перевірки.

51. 5 листопада 2008 року обласна прокуратура додатково опитала токсиколога, який склав акт від 17 червня (див. вище пункт 37). Експерт уточнив, що речовина, виявлена в тілі І. М., не містилась у ліках, які надавалися йому лікарями до його смерті. Вона могла залишатися в тілі до п'яти днів.

52. 7 листопада 2008 року прокурор повторно оглянув камеру № 153 разом із судово-медичним експертом (членом комісії, яка склала акт судово-медичного дослідження від 27 жовтня 2008 року (див. вище пункт 49)) у присутності одного із затриманих і двох понятих. Було складено докладний опис приміщення та меблів із зазначенням їхніх розмірів і відстаней між ними.

53. 10 листопада 2008 року обласною прокуратурою було опитано експерта, який брав участь в огляді камери 7 листопада 2008 року (див. вище пункти 49 та 52). Посилаючись на огляд місця події, експерт зазначив, що І. М. при падінні з верхніх нар міг вдаритися об край столу, потім – об лавку поруч зі столом і, зрештою, – об підлогу. Більшість його синців і саден, а також крововиливи у мозок могли утворитися внаслідок такого падіння. Що стосується синців за обома вухами, то вони могли з'явитися внаслідок інтенсивного розтирання за вухами, до якого вдалися співкамерники, які не мали навичок надання першої допомоги. Насамкінець експерт зазначив, що субарахноїдальний крововилив можна віднести як до легкого ушкодження, так і до ушкодження середньої тяжкості, оскільки головним критерієм класифікації такого ушкодження може бути лише тривалість спостереження такої травми, але за обставин огляду зробити це було неможливо.

54. 11 листопада 2008 року прокурор опитав ще одного експерта, який був членом комісії, що склала акт судово-медичного огляду від 27 жовтня 2008 року. Він повідомив, що внутрішня кровотеча могла утворитися внаслідок загального струсу тіла. Такий струс міг бути наслідком як ударів, так і падіння на тверду поверхню.

55. 12 листопада 2008 року обласна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи щодо адміністрації СІЗО та затриманих через відсутність в їхніх діях ознак складу злочину. Того ж дня вона повідомила заявників про цю постанову та пояснила їм, що вони можуть ознайомитись з матеріалами справи у приміщенні обласної прокуратури.

56. 17 листопада 2009 року юрист, який представляв заявників, подав до обласної прокуратури запит з проханням надати копію постанови від 12 листопада 2008 року. 17 грудня 2009 року обласна прокуратура задовольнила його запит.

57. 8 лютого 2010 року прокурор відділу нагляду обласної прокуратури скасував постанову від 12 листопада 2008 року у зв'язку з неповнотою проведеної перевірки та направив справу на додаткову перевірку.

58. 9 квітня 2010 року обласна прокуратура призначила комплексне судово-медичне дослідження з метою отримання відповідей на ті ж запитання, що були поставлені 8 серпня 2008 року (див. вище пункт 47). Слідчий, зокрема, зазначив, що на тілі І. М. були ушкодження, а можливою причиною настання смерті первісно була названа закрыта черепно-мозкова травма. Проте залишалось нез'ясованим, чи дійсно І. М. зазнав вищезазначених тілесних ушкоджень та якою була причина його смерті.

59. У розпорядженні Суду немає відомостей про перебіг і результати перевірки.

60. Заявники надали Суду десять кольорових фотографій трупа їхнього сина, одягнутого і поміщеного до труни. Єдиними видимими частинами його тіла є обличчя та руки. Його перенісся видається опухлим. Видно садна на верхній частині перенісся та під обома бровами і синець під лівою бровою. Обидві вушні раковини вкриті чимось, що видається плямами крові та синцями. На обох скронях також синці та ділянки з вирваним волоссям. Кінчики його пальців синюшного кольору.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

61. Відповідні положення Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України наведені у рішенні від 4 квітня 2006 року у справі «Сергій Шевченко проти України» (Sergey Shevchenko v. Ukraine), заява № 32478/02, пункти 36 та 38.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявники скаржилися за статтею 2 Конвенції з приводу того, що державні органи повинні нести відповідальність за смерть їхнього сина, І. М., яка настала під час його попереднього ув'язнення. Вони також скаржилися за статтею 13 Конвенції на те, що розслідування за цим фактом не було ефективним і їх належним чином не повідомляли про його перебіг і не залучали до нього.

63. Суд вважає за належне розглянути обидві скарги виключно з точки зору статті 2 Конвенції (див., наприклад, рішення від 13 жовтня 2009 року у справі «Гасьяк та інші проти Туреччини» (*Gasyak and Others v. Turkey*), заява № 27872/03, п. 53), відповідні частини якої передбачають:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання».

A. Прийнятність

64. Уряд стверджував, що заявники не оскаржили жодну з постанов державних органів про відмову в порушенні кримінальної справи щодо адміністрації СІЗО або співкамерників І. М. у зв'язку з його смертю. Уряд зазначив, що розслідування було відновлено 8 лютого 2010 року і воно все ще триває. Відповідно заявники не можуть вважатися такими, що вичерпали національні засоби юридичного захисту.

65. Заявники стверджували, що їх вчасно не повідомили про відповідні постанови. Вони також зазначали, що заперечення Уряду тісно пов'язане з суттю їхньої скарги стосовно стверджуваної неефективності розслідування за фактом смерті І. М.

66. Суд зазначає, що це заперечення Уряду насправді порушує питання, тісно пов'язані з питанням ефективності розслідування. Отже, він вирішує долучити це заперечення до суті скарги заявників, яка розглядатиметься з точки зору процесуального аспекту статті 2 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «Трапезнікова проти Росії» (*Trapeznikova v. Russia*), заява № 21539/02, п. 78, від 11 грудня 2008 року, та «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява № 29971/04, п. 99, від 18 грудня 2008 року).

67. Суд далі зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

68. Заявники стверджували, що їхній син помер, перебуваючи під повним контролем державних органів, які не надали з цього приводу правдоподібного пояснення. Вони також стверджували, що розслідування на національному рівні було поверховим і неефективним, а також що їх не повідомляли про проведені слідчі дії.

69. Уряд заперечував будь-яку відповідальність держави за смерть сина заявників. Уряд стверджував, що І. М. помер від уже існуючої у нього серцевої недостатності, ускладненої наркоманією та низкою хронічних захворювань, а ушкодження, виявлені на його тілі, його життя не загрожували. Уряд наполягав на тому, що державні органи здійснили оперативну та ретельну перевірку обставин смерті І. М. і надали чітке пояснення її причин. Уряд також стверджував, що заявники повідомлялися про всі здійснені слідчі дії та мали доступ до матеріалів справи.

70. У відповідь на зауваження Уряду заявники стверджували, що державні органи не надали І. М. належної медичної допомоги, а отже, несуть відповідальність за його смерть. Вони також стверджували, що він тримався у поганих умовах, які також сприяли погіршенню стану його здоров'я та згодом – настанню смерті.

71. Уряд зауважив, що питання надання І. М. медичної допомоги або умов його тримання ніколи не згадувалися у будь-яких попередніх листах заявників до Суду.

2. Оцінка Суду

72. Суд наголошує на тому, що стаття 2 Конвенції є однією з основоположних цінностей демократичних суспільств, з яких складається Рада Європи, та є одним з найбільш фундаментальних положень Конвенції (див. рішення від 27 вересня 1995 року у справі «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), п. 147, Series A, № 324). У світлі важливості захисту, гарантованого статтею 2, Суд повинен надавати випадки позбавлення життя найретельнішому аналізу, беручи до уваги не тільки дії представників держави, а й супутні обставини (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 99, ECHR 2000-VII). Так, Суд надає ваги особливій вразливості осіб, що перебувають під вартою (див. там само). Суд вважає, що, коли міліція затримує здорову особу, яку згодом знаходять мертвою, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин настання смерті, а якщо цього зроблено не буде, державні органи нести будуть відповідальність за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*), заява № 41488/98, п. 70, ECHR 2000-VI). Насправді, вся чи значна частина інформації про події у пенітенціарних або інших державних установах відома виключно органам влади, тому вони мають обов'язок

надати пояснення щодо них (див. рішення у справах «Ертак проти Туреччини» (Ertak v. Turkey), заява № 20764/92, п. 132, ECHR 2000-V, і «Хью Джордан проти Сполученого Королівства» (Hugh Jordan v. the United Kingdom), заява № 24746/94, п. 103, ECHR 2001-III (витяги)). У випадку смерті це зобов'язання стає ще більш суворим (див. вищенаведене рішення у справі «Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey), п. 99).

73. Вищезазначене зобов'язання держави за матеріальним аспектом статті 2 Конвенції має тісний зв'язок з її процесуальним зобов'язанням здійснити ефективне розслідування за фактом смерті за підозрілих обставин. Так, висновки слідства повинні ґрунтуватися на ретельному, об'єктивному та безсторонньому аналізі всіх відповідних елементів. Хоча зобов'язання щодо розслідування стосується тільки засобів і не надає абсолютного права домогтися обвинувачення або засудження, будь-який недолік слідства, який ставить під загрозу його здатність відтворити обставини справи або встановити винну особу, найімовірніше, суперечитиме вимозі ефективності (див. рішення у справі «Макарацис проти Греції» (Makaratzis v. Greece) [ВП], заява № 50385/99, п. 74, ECHR 2004-XI). У той же час, ненадання державою задовільного та переконливого пояснення настання смерті особи, яка перебувала під контролем державних органів, – це результат, який є неможливим, якщо розслідування відповідає мінімальним стандартам, що задовольняють вимогу ефективності.

74. З огляду на те, що у цій справі син заявників помер в установі тримання під вартою, до якої його було прийнято, – як було засвідчено лікарями СІЗО – у доброму стані здоров'я (див. вище пункт 7), Суд тепер розгляне пояснення щодо його смерті, надане державними органами України, та пов'язані з цим дії органів слідства.

75. Згідно з висновками державних органів І. М. помер унаслідок серцевого нападу, спричиненого невстановленим медикаментом і загостреного деякими хронічними хворобами (див. вище пункти 37 та 38). Залишається нез'ясованим, який саме медикамент було виявлено в тілі І. М. і яким чином він потрапив до СІЗО. Суд також зауважує, що приблизно за три місяці до смерті І. М. визнали здоровим і у стані нестійкої ремісії від наркотичної залежності та що стан його здоров'я ніколи не привертав до себе уваги лікарів СІЗО. Також слід узяти до уваги запізниле твердження заявників про погане здоров'я їхнього сина, хоча воно і не підтверджується будь-якими документами та суперечить відомостям, які вони надавали державним органам (див. вище пункт 22). Отже, хоча про справжній стан здоров'я І. М. не можна стверджувати напевно, Суд переконаний у тому, що при поміщенні до СІЗО він не мав будь-яких видимих тілесних ушкоджень.

76. Варто зауважити, що вищезазначена причина смерті І. М. не була єдиною з тих, що розглядалися. Згідно з попередніми висновками, яких дійшли лікарі швидкої допомоги та СІЗО відразу після настання смерті І. М., вона могла бути спричинена закритою черепно-мозковою травмою. Хоча висновки більш пізніх судово-медичних досліджень можуть спростувати цей первісний і попередній висновок, це не є очевидним у цій справі з огляду на те, що приблизно через два роки після смерті І. М. слідчі призначили ще одне судово-медичне дослідження з метою перевірити, чи дійсно перед смертю І. М. зазнав черепно-мозкової травми (див. вище пункт 58).

77. Суд також зазначає, що судово-медичні дослідження виявили на тілі І. М. певні тілесні ушкодження, а саме: синці та садна на його обличчі, шиї, за обома вухами, а також на внутрішніх боках обох його стегон і на передньому боці лівого стегна. Синці на його стегнах були особливо великими (24 x 24 см, 15 x 14 см та 10 x 20 см відповідно). У мозку, в обох скронях та у нирках І. М. були також виявлені внутрішні крововиливи (див. вище пункти 38 і 48). Крім того, як стверджувалося заявниками та підтверджено наданими ними фотографіями, на скронях І. М. були синці та зони вирваного волосся (див. вище пункти 19 і 60). З огляду на те, що він явно зазнав цих ушкоджень незадовго до смерті (див. вище пункти 38 та 49), з'ясування їх походження було необхідним для встановлення обставин смерті І. М.

78. Суд не переконаний поясненнями щодо походження цих ушкоджень, наданими національними органами. Суд також вважає сумнівним спосіб, у який було отримано ці висновки.

79. Суд, зокрема, зазначає, що синці за вухами І. М. пояснювалися активним розтиранням, до якого помилково вдалися його співкамерники при спробі привести його до тями. Перш за все, за словами співкамерників, їхня спроба надати І. М. першу допомогу до прибуття лікарів тривала буквально кілька хвилин (див. вище пункти 11 та 24). Суд також зауважує, що їхній опис того, що саме вони робили з І. М., зі спливом часу суттєво змінився і став більш докладним. Отже, спочатку вони стверджували, що на голову І. М. був покладений вологий рушник і не згадували про будь-яке розтирання (див. там само). Тільки через тиждень після смерті І. М. Т., якого заявники підозрювали у смерті І. М., зазначив (як вбачається з матеріалів справи, вперше), що співкамерники розтирали руки, ноги та вуха І. М. Цю версію згодом підтримали інші співкамерники, і вона була визнана судово-медичним експертом правдоподібною (див. вище пункти 26, 45 та 53).

80. Суд не вважає, що будь-яка спроба протягом кількох хвилин привести особу до тями, якою б некваліфікованою вона не була, може мати наслідком синці за обома вухами, а також крововиливи та вирване на обох скронях волосся.

81. Що стосується пояснень щодо інших синців і саден на тілі І. М., наданих державними органами, то їх спочатку пояснювали як наслідок ударів тупими предметами – кулаками, ногами або іншими предметами (див. вище пункт 49). Проте, згідно з більш пізнім поясненням, І. М. міг зазнати цих ушкоджень під час свого раптового падіння з ліжка, вдарившись спочатку об край столу, потім об лавку поруч і, насамкінець, об підлогу (див. вище пункт 53).

82. Суд зауважує, що ці ушкодження включають великі синці на внутрішніх боках стегон І. М. і багато злитих синців на передній частині його лівого стегна (див. вище пункт 38). Якщо слідувати логіці офіційного пояснення, то для того, щоб їх отримати, І. М. при падінні повинен був вдаритися об три предмети – стіл, лавку та підлогу – трьома вищезазначеними частинами свого тіла. На думку Суду, послідовне та широке (з огляду на розміри синців) розкриття внутрішньої частини його стегон і переднього боку лівого стегна під час такого падіння надзвичайно мало ймовірне.

83. Що стосується внутрішньої кровотечі, виявленої в тілі І. М., то, за висновком експерта, вона могла утворитися внаслідок загального струсу тіла (див. вище пункт 54). Суд вважає такий висновок незрозумілим з огляду на те, що, як встановлено національними органами та підтверджується відомими фактами, І. М. помер у медично-санітарній частині СІЗО у присутності лікарів, які намагалися реанімувати його, і немає жодних підстав вважати, що його мертвому тілу були завдані будь-які струси або травми (див. вище пункт 10).

84. Суд також зазначає, що відповідно до історії хвороби І. М., яка велась медичною частиною СІЗО, незадовго до його смерті йому були зроблені ін'єкції кофеїну та атропіну (див. вище пункт 10). В акті пізнішого судово-медичного дослідження чітко зазначалося, що цих двох речовин або їхніх слідів у його тілі виявлено не було (див. вище пункт 37). Ці суперечливі медичні дані не були ані узгоджені, ані пояснені.

85. Насамкінець, виходячи з наявних матеріалів, Суд не може дійти висновку, що слідчі органи доклали цілеспрямованих зусиль для встановлення особи, яка написала анонімного листа та здійснила анонімний телефонний дзвінок заявникам, стверджуючи, що смерть їхнього сина була насильницькою.

86. Суд пам'ятає про той факт, що розслідування на національному рівні ще триває, проте він зазначає, що на теперішній час минуло вже приблизно три роки з часу смерті І. М., протягом яких, як можна дійти висновку, державні органи не здійснили ефективного розслідування його смерті та не надали правдоподібної версії щодо обставин її настання.

87. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду стосовно прийнятності цієї скарги через невичерпання національних засобів юридичного захисту, яке попередньо було долучено до суті скарги (див. вище пункт 66).

88. Відповідно було порушення як матеріального, так і процесуального аспектів статті 2 Конвенції.

89. З огляду на ці висновки та за цих обставин Суд не вважає за необхідне додатково розглядати питання незалучення заявників до слідчих дій, на що вони також скаржилися.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

90. Заявники скаржилися на те, що перед смертю їхній син зазнав жорстокого поводження та що національні органи не здійснили належної перевірки за цим фактом. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

91. Уряд висунув заперечення щодо невичерпання заявниками національних засобів юридичного захисту, подібне до заперечення щодо їхньої скарги за статтею 2 Конвенції (див. вище пункт 64).

92. Заявники не погодились.

93. Суд нагадує, що долучив вищезазначене заперечення щодо неприйнятності до суті скарги заявників за процесуальним аспектом статті 2 Конвенції та згодом відхилив його, дійшовши висновку, що розслідування обставин смерті їхнього сина не відповідало вимозі ефективності (див. вище пункти 66 і 87).

94. З огляду на те, що зазначене розслідування тією ж мірою стосувалось стверджуваного жорстокого поводження з І. М. перед його смертю, Суд також долучає це заперечення Уряду до суті скарги заявників за статтею 3 Конвенції в тих межах, у яких воно стосується зазначеного розслідування.

95. Суд зазначає, що ця скарга відповідає іншим критеріям прийнятності, передбаченим статтею 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

96. Як стверджували заявники, вони мали серйозні підстави вважати, що перед смертю І. М. був побитий одним зі своїх співкамерників за вказівками адміністрації СІЗО. У цьому зв'язку вони посилались, з одного боку, на отриманий ними анонімний лист, з іншого боку – на численні тілесні ушкодження, виявлені на тілі їхнього сина, щодо походження яких, як стверджувалося, не було надано будь-якого розумного пояснення.

97. Уряд заперечив ці твердження як безпідставні.

98. Суд вже констатував, що Уряд не надав будь-якого правдоподібного пояснення щодо тілесних ушкоджень на тілі І. М. (див. вище пункти 78–83 та 86).

99. Суд вважає, що ці тілесні ушкодження були достатньо серйозними, щоб вказувати на жорстоке поводження, що виходить за межі максимального рівня жорстокості, встановленого статтею 3 Конвенції.

100. Отже, було порушення цього положення.

101. Суд не вважає за необхідне робити окремий висновок за статтею 3 Конвенції щодо недоліків розслідування, розглянувши це питання за статтею 2 Конвенції (див. вище пункти 73–88 та судову практику, наведену в рішенні у справі «Махмут Кайя проти Туреччини» (Mahmut Kaaya v. Turkey), заява № 22535/93, п. 120, ECHR 2000-III). У той же час Суд відхиляє заперечення Уряду щодо прийнятності скарги за статтею 3 Конвенції, попередньо долучене до суті скарги (див. вище пункт 94).

III. РЕШТА ЗАЯВИ

102. Заявники також скаржились за статтею 3 Конвенції, що їх страждання у зв'язку зі смертю сина, які ще більше посилюються внаслідок небажання державних органів встановити істину у справі, становили нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження. Посилаючись на статтю 6 Конвенції, вони також скаржились на те, що тримання їхнього сина під вартою було незаконним і що судові рішення про подальше його тримання було необґрунтованим.

103. Суд розглянув решту поданих скарг заявників. Проте у світлі всіх наявних матеріалів і тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють будь-яких ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

104. Отже, Суд відхиляє цю частину заяви згідно з підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтовану.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

105. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

106. Заявники вимагали 12 000 євро відшкодування моральної шкоди.

107. Уряд вважав цю вимогу необґрунтованою та надмірною.

108. Суд не має сумніву, що заявники зазнали страждань і зневіри у зв'язку з підозрілою смертю їхнього сина, який перебував під контролем держави, та ненаданням державними органами переконливого пояснення обставин його смерті. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд повністю задовольняє вимогу заявників і присуджує їм 12 000 євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, який може нараховуватись.

В. Судові та інші витрати

109. Заявники також вимагали 1000 євро компенсації судових витрат. На підтвердження своїх вимог вони надали договір про надання юридичної допомоги, укладений з пані Тополевською 10 червня 2008 року, згідно з яким вона повинна була підготувати заяву та представляти її у провадженні в Суді. Заявники, у свою чергу, повинні були при першій нагоді сплатити їй передбачену договором суму у 8500 грн, якій на час укладення договору відповідає сума у 1000 євро.

110. Уряд вважав, що заявники не довели, що витрати, компенсація яких вимагається, були обґрунтованими та були фактично понесені.

111. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір – обґрунтованим. Суд зазначає, що, хоча заявники ще не здійснили оплату за надання юридичної допомоги, вони повинні здійснити її відповідно до договірних зобов'язань. Як вбачається з матеріалів справи, пані Тополевська представляла інтереси заявників протягом провадження у Суді, а отже, має право на отримання гонорару згідно з договором, який за курсом обміну валют на червень 2008 року становить приблизно 1000 євро. Відповідно Суд вважає, що ці витрати «були фактичними» (див. рішення у справі «Тєбієті Мюхафізе Джемієтті та Ісрафілов проти Азербайджана» (Tebieti Muhafize Cemiyetleri and Israfilov v. Azerbaijan), заява № 37083/03, п. 106, ECHR 2009-...). Проте Суд вважає, що ця вимога є надмірною, та задовольняє її частково, присуджуючи 700 євро.

С. Пеня

112. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту стосовно скарг заявників за статтями 2 і 3 Конвенції до суті їхніх скарг і відхиляє його.

2. *Оголошує* прийнятними скарги заявників за статтями 2 і 3 Конвенції стосовно смерті їхнього сина під час його перебування під вартою в міліції внаслідок стверджуваного жорстокого поводження, а решту скарг у заяві – неприйнятними.
3. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.
4. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поводженням, якого зазнав син заявників.
6. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати окремо скаргу за статтею 3 Конвенції щодо ефективності національного розслідування.
7. *Постановляє*, що:
  - а) протягом трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникам разом наведені нижче суми, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:
    - i) 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, який може нараховуватись;
    - ii) 700 (сімсот) євро компенсації судових витрат разом з будь-яким податком, який може нараховуватись;
  - б) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 23 червня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова

**СПРАВА «МАЙСТРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MAYSTRENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 45811/16)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

28 червня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Майстренко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 07 червня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою, поданою у дату, зазначену у переліку в додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Відповідні деталі заяви наведені у переліку в додатку
4. Заявник скаржився на неналежні умови тримання його під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту. Він також висував інші скарги за пунктом 1 статті 6 та статтею 13 Конвенції щодо надмірної тривалості кримінального провадження.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

5. Заявник скаржився здебільшого на неналежні умови тримання його під вартою та на відсутність у нього ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Він посилався на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

6. Суд зазначає, що заявник тримався під вартою у неналежних умовах. Деталі щодо тримання заявника під вартою наведені у переліку в додатку. Суд посилається на принципи, встановлені у його практиці, щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 96–101, ЄСПЛ 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункти 122–141, та рішення у справі «Ананьев та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пункти 149–159, від 10 січня 2012 року).

7. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд уже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

8. Розглянувши всі подані матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявника під вартою були неналежними.

9. Суд також зазначає, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

10. Таким чином, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 ТА СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

11. Заявник також висував інші скарги за пунктом 1 статті 6 та статтею 13 Конвенції щодо надмірної тривалості кримінального провадження, які також порушували питання за відповідною ustalеною практикою Суду (див. перелік у додатку). Ці скарги не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Відповідно вони мають бути визнані прийнятними. Розглянувши всі наявні у нього матеріали, Суд доходить висновку, що вони також свідчать про порушення Конвенції у світлі його висновків у рішенні у справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*) (заява № 66561/01, від 30 березня 2004 року).

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

12. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

13. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року), Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену у переліку в додатку.

14. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що ця скарга свідчить про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції у зв'язку з надмірною тривалістю кримінального провадження;
4. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену у переліку в додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 28 червня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Протоколу 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

*Заява зі скаргами за статтею 3 та статтею 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві
ефективного засобу юридичного захисту)*

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа, дата початку та закінчення строку, тривалість	Площа (кв. м) на кожного ув'язненого	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
45811/16 27/07/2016	Роман Анатолійович Майстренко 14/08/1979	Дніпропет- ровський СІЗО з 05/01/2012 до 18/02/2016 4 роки, 1 місяць та 14 днів	2,5–2,8 кв. м	відсутність свіжого повітря, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або недостатня кількість їжі, переповненість	Пункт 1 статті 6 – надмірна тривалість кримінального провадження: 6 років та 4 місяці 3 інстанції	11 300

¹ Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявнику.

**СПРАВА «МЕДЯНІКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MEDYANIKOV V. UKRAINE)**

(Заява № 31694/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 лютого 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Медяніков проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,

Марко Бошняк (*Marko Bošnjak*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 29 січня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1489. Справу було розпочато за заявою (№ 31694/06), яку 19 вересня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Едуард Валерійович Медяніков (далі – заявник).

1490. Заявника представляв пан Т. О. Калмиков, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

1491. 11 січня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд. 30 листопада 2017 року Уряд було повідомлено про скарги за статтями 3 та 34 Конвенції щодо стверджуваної відсутності доступу до належної медичної допомоги під час тримання під вартою та стверджуваного перешкоджання праву на подання індивідуальної заяви. Решту скарг у заяві, у тому числі скарги щодо справедливості кримінального провадження проти заявника, були визнані неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

1492. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1493. Заявник народився у 1972 році та наразі відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у Ладжинській виправній колонії № 39 (далі – колонія).

A. Події, що передували справі

1494. 25 листопада 2004 року Апеляційний суд Донецької області визнав заявника винним у вчиненні кількох злочинів та обрав йому покарання у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією усього належного йому майна. 23 лютого 2006 року Верховний Суд України залишив у силі цей вирок, частково змінивши його.

1495. З 26 серпня 2003 року заявник тримався у різних установах виконання покарань, спочатку під час слідства і розгляду його справи та згодом після його засудження.

В. Лікування туберкульозу заявника

1496. 26 серпня 2003 року на період проведення досудового слідства заявника помістили до слідчого ізолятора у м. Донецьк (СІЗО № 5). 25 січня 2007 року йому діагностували туберкульоз. У матеріалах справи є інший доказ, з якого вбачається, що діагноз туберкульоз йому встановили 01 лютого 2007 року.

1497. 16 березня 2007 року після закінчення досудового слідства провадження заявника перевели до Ладизинської колонії.

1498. 20 березня 2007 року було проведено попереднє обстеження заявника разом із лабораторними аналізами та флюорографією. У зв'язку з наявністю в нього залишкових змін після туберкульозу заявнику встановили медичний нагляд.

1499. Згідно з твердженнями Уряду заявник перебував під медичним наглядом та отримував належну медичну допомогу у зв'язку з туберкульозом. Зокрема, у період з 20 березня 2007 року до 26 лютого 2018 року його регулярно оглядали лікарі колонії та він отримував призначене лікування. У результаті кожного курсу лікування стан його здоров'я покращувався. Уряд не уточнив частоту регулярних оглядів та лікування заявника протягом цього періоду.

С. Лікування Гепатиту С заявника

1500. У грудні 2011 року аналіз крові показав, що заявник заразився гепатитом С. Згідно з твердженнями заявника йому відмовили у доступі до копій результатів аналізу.

1501. Згідно з твердженнями Уряду 28 лютого 2012 року заявника оглянув лікар колонії, який діагностував йому хронічний персистуючий гепатит у стадії ремісії. Заявнику призначили лікування.

1502. 16 травня 2012 року лікарі з Вінницького обласного Центру з профілактики та боротьби зі СНІДом діагностували в заявника гепатит С у стадії ремісії без ураження печінки. Згідно з твердженнями Уряду заявнику призначили симптоматичне лікування та у результаті цього лікування стан його здоров'я покращився. Уряд не уточнив характер лікування.

1503. Згідно з твердженнями Уряду заявник оглядався лікарями колонії, йому призначалися усі необхідні ліки та спеціальна дієта. Уряд не уточнив частоту лікування або характер дієти, призначених заявнику.

1504. Уряд також зазначив, що з 23 лютого до 20 березня 2015 року заявник лікувався у багатопрофільній лікарні при Стрижавській виправній колонії № 81. У результаті цього лікування стан його здоров'я покращився. Характер лікування не уточнювався.

1505. Уряд також зауважив, що станом на 26 лютого 2018 року заявник залишався під постійним наглядом лікарів колонії та стан його здоров'я був задовільним.

Д. Подання заяви до Суду

1506. Згідно з твердженнями заявника під час тримання його під вартою від неодноразово звертався до національних органів влади, у тому числі до Апеляційного суду Донецької області (далі – Апеляційний суд), намагаючись отримати копії різних документів для подання їх до Суду з метою обґрунтування своєї заяви.

1507. Він додав, що у період з серпня до листопада 2006 року він клопотав до апеляційного суду про надання йому копії його вироку. 08 серпня та 06 вересня 2006 року у задоволенні його клопотань було відмовлено, оскільки йому вже було надано копію цього документа під час кримінального провадження щодо нього, а законних підстав для задоволення його клопотань не було. Згодом, 21 липня 2008 року, копія цього документа була надіслана заявнику.

1508. У період з квітня до серпня 2009 року заявник клопотав до апеляційного суду про надання йому копій декількох протоколів судових засідань з матеріалів його кримінальної справи та справи його спілняка. Спочатку у задоволенні цих клопотань було відмовлено у зв'язку з відсутністю законних підстав їх задоволення. Згідно з твердженнями Уряду 10 вересня 2009 року заявник подав ще одну заяву до апеляційного суду, в якій просив надати копії протоколів судових засідань, касаційної скарги та інші документи з матеріалів його кримінальної справи. 02 жовтня 2009 року апеляційний суд надіслав заявнику запитовані копії, проте виключив копії протоколів судових засідань, оскільки чинне на час подій законодавство не передбачало їх надання. 21 квітня 2011 року Секретаріат Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини надіслав заявнику копії протоколів судових засідань.

1509. Листами від 12 та 17 січня 2017 року апеляційний суд відмовив у задоволенні клопотань заявника про надання копії його заяви про поновлення строку на апеляційне оскарження його вироку від 25 листопада 2004 року та копії постанови суду від 26 жовтня 2016 року, якою було відмовлено у задоволенні цієї заяви. Апеляційний суд зазначив, що матеріали кримінальної справи заявника були направлені до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за запитом останнього. Заявник не отримав копії запитованих документів.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ І МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

1510. Відповідне національне законодавство, а також національні і міжнародні документи щодо лікування гепатиту наведені в рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява №40512/13, пункти 40–56, 22 жовтня 2015 року).

1511. Відповідні національні та міжнародні документи щодо лікування туберкульозу наведені в рішенні у справі «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*) (заява №13448/07, пункти 38, 41, 49, 50, від 14 жовтня 2010 року).

1512. Відповідні витяги з рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) щодо лікування туберкульозу (1997 рік) наведені в рішенні у справі «Васюков проти Росії» (*Vasyukov v. Russia*) (заява №2974/05, пункт 50, від 05 квітня 2011 року).

1513. Відповідні положення національного законодавства та відповідні положення Рекомендації Rec(2006)2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил узагальнені та наведені в рішенні у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*) (заява №16474/03, пункти 35–38 і 41, 42, від 14 жовтня 2010 року), яке головним чином стосувалося нездатності державних органів забезпечити заявнику можливість отримати копії документів, необхідних для його заяви до Суду.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1514. Заявник скаржився на зараження туберкульозом і гепатитом С під час тримання під вартою та на ненадання належної медичної допомоги у зв'язку з цими захворюваннями. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1515. Суд вважає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

1516. Заявник стверджував, що під час тримання під вартою він не отримував необхідну медичну допомогу та лікування від туберкульозу та гепатиту С. Він також заперечував правдивість доводів Уряду щодо наданого йому лікування. Він наголошував, що усі доводи Уряду стосовно його скарг на стан здоров'я супроводжувалися висновками про «поліпшення» та «одужання». Щодо лікування гепатиту у Стрижавській виправній колонії №81 (див. пункт 16) заявник зазначив, що насправді лікування складалося з підтримуючої терапії, а деякі лікарські засоби, які він міг приймати, надавалися його родичами. Насамкінець, він зазначив, що у 2007–2008 роках він не отримував жодного лікування від туберкульозу.

1517. Уряд стверджував, що протягом усього періоду тримання під вартою заявник перебував під постійним медичним наглядом та отримував медичну допомогу і лікування. Уряд також наголосив, що лікування було належним, оскільки заявник відчував полегшення наприкінці кожного курсу.

2. Оцінка Суду

1518. Суд неодноразово наголошував, що відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою може становити поводження, що суперечить статті 3 Конвенції (див., серед багатьох джерел, рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummатов v. Azerbaijan*), заява №9852/03 та №13413/04, пункти 112–122, від 29 листопада 2007 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пункти 77–83 та «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява №43374/02, пункти 91–98, від 21 жовтня 2010 року).

1519. Інші відповідні принципи, встановлені Судом у його практиці щодо статті 3 Конвенції та надання медичної допомоги під час тримання під вартою, наведені в рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява №40512/13, пункти 70–75, від 22 жовтня 2015 року).

1520. Суд також зазначає, що у низці справ він вирішував питання належної медичної допомоги та захисту від туберкульозу і гепатиту в установах виконання покарань України (див., наприклад, рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява №72286/01, пункти 104–106, від 28 березня 2006 року; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява №15825/06, пункти 97–102, від 25 жовтня 2007 року; «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява №35581/06, пункти 63–68, від 20 травня 2010 року; «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), заява №5203/09, пункт 72, від 15 грудня 2011 року; «Кушнір проти України» (*Kushnir*

v. Ukraine), заява №42184/09, пункти 142–149, від 11 грудня 2014 року та «Пивоварник проти України» (*Pivovarnik v. Ukraine*), заява №29070/15, пункти 37–46, від 06 жовтня 2016 року)

1521. Головними підставами для висновку Суду у цих справах про ненадання заявникам належної медичної допомоги були відсутність оперативності та необґрунтовані затримки у проведенні медичних обстежень, діагностуванні або початку лікування (див., усі згадані рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 104 і 105; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), пункти 92, 93 та 98–100; «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), пункти 144 і 145; «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), пункт 87 та «Пивоварник проти України» (*Pivovarnik v. Ukraine*), пункти 37–46), а також відсутність кваліфікованих працівників або обладнання (див. згадане рішення у справі «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), пункти 96 і 97, та рішення у справі «Темченко проти України» (*Temchenko v. Ukraine*), заява №30579/10, пункт 89, від 16 липня 2015 року).

1522. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд, перш за все, зазначає, що хвороби, на які страждав заявник (див. пункт 8 та 13), були достатньо серйозними, щоб вплинути на його повсякденну діяльність. Отже, він міг зазнати значного занепокоєння щодо того, чи була належною надана йому медична допомога.

1523. Суду не була надана повна медична документація заявника. Однак заявник в обґрунтування своєї скарги за статтею 3 Конвенції надав інформацію щодо лікування, яке він отримував під час тримання під вартою, та підтвердив її, *inter alia*, витягами з його медичної картки. Уряд не надав медичних доказів на підтримку своїх тверджень про належність наданої заявнику медичної допомоги.

1524. Крім того, надана Урядом інформація про лікування заявника має дуже загальний характер, що унеможливило оцінку Судом її відповідності та ефективності.

1525. У зв'язку з цим Суд нагадує, що саме Уряд має надати правдоподібні та переконливі докази того, що під час тримання під вартою заявник отримав комплексну та належну медичну допомогу (див., серед іншого, рішення у справі «Савінов проти України» (*Savinov v. Ukraine*), заява №5212/13, пункт 50, від 22 жовтня 2015 року).

1526. Суд також зазначає, що лікування заявника, як вбачається, триває, і протягом одинадцяти (див. пункт 11) та шести років (див. пункти 13 та 17) він лікувався від туберкульозу та гепатиту С відповідно. На думку Суду той факт, що лікування заявника тривало протягом такого значного періоду часу свідчить, що воно не супроводжувалося комплексною терапевтичною стратегією відповідно до вимог статті 3 Конвенції.

1527. Таким чином, наявна у справі інформація не дозволяє Суду вважати, що заявник отримував належне лікування від туберкульозу та гепатиту С.

1528. У світлі викладеного Суд доходить висновку, що надана заявнику медична допомога була неналежною. У результаті неналежності наданої йому медичної допомоги заявник зазнав страждань або труднощів, які перевищують невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, а його гідність була принижена.

1529. Отже, було порушено статтю 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

1530. Заявник скаржився, що національні органи влади перешкождали йому у доступі до його кримінальної справи, яка була необхідна йому для обґрунтування заяви до Суду. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкождати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

1531. Уряд заперечив.

1532. Перш за все, Суд зазначає, що не просив у заявника документи, на які він посилався (див. рішення у справі «Чайковський проти України» (*Chaykovskiy v. Ukraine*), заява №2295/06, пункт 94, від 15 жовтня 2009 року, та для порівняння рішення у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), заява №16474/03, пункти 24–26, від 14 жовтня 2010 року).

1533. Щодо скарги заявника на ненадання копій документів з матеріалів його кримінальної справи, яка розглядалась на національному рівні, то Суд не потребував жодних додаткових документів для висновку про неприйнятність його скарг, пов'язаних із цим провадженням (див. пункт 3), оскільки його скарги щодо цього: (а) були подані явно поза межами шестимісячного строку (див., для порівняння, наприклад, рішення у справі «Найден проти України» (*Naydyon v. Ukraine*), пункти 17 та 18); та (б) були частково несумісні з положеннями статті 6 Конвенції за критерієм *ratione materiae*. Тому будь-які труднощі в отриманні документів з цих матеріалів справи, навіть якби вони були доведені, не мали жодних наслідків для заяви заявника до Суду (див. згадане рішення у справі «Чайковський проти України» (*Chaykovskiy v. Ukraine*), пункт 95).

1534. З огляду на викладене Суд не вбачає жодних ознак перешкодження заявнику в ефективному здійсненні права на подання індивідуальної заяви.

1535. Отже, Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималася своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1536. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

1537. Заявник вимагав 3 000 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди, якої він зазнав у зв'язку з придбанням лікарських засобів. Він також вимагав 10 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

1538. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими та надмірними.

1539. Суд вважає вимогу заявника стосовно моральної шкоди необґрунтованою та непідтвердженою жодними документами; отже, він відхиляє цю вимогу. З іншого боку, він присуджує заявнику 3 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись.

B. Судові та інші витрати

1540. Заявник також вимагав 1 500 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді, 50 євро в якості компенсації адміністративних витрат та 250 євро в якості компенсації поштових витрат.

1541. Уряд вважав вимоги щодо компенсації витрат на правову допомогу необґрунтованими та непідтвердженими жодними доказами.

1542. Згідно з практикою Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії присуджує 300 євро в якості компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді, та 50 євро в якості компенсації поштових витрат та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику.

C. Пеня

1543. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції у зв'язку з відмовою державних органів надати заявнику копії документів для його заяви до Суду;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 3 000 (три тисячі) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 350 (триста п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 лютого 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «МИХАЛКОВА ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 10919/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ
13 січня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ
13/04/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до умов, визначених пунктом 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним правкам.

У справі «Михалкова та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,

Рената Ягер (*Renate Jaeger*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Миряна Лазарова-Трайковська (*Mirjana Lazarova Trajkovska*),

Здравка Калайджиєва (*Zdravka Kalaydjieva*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*), судді,

а також Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після наради за зачиненими дверима 7 грудня 2010 року,

постановляє таке рішення, винесене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 10919/05), поданою проти України до Суду 16 березня 2005 року на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) трьома громадянами України: Ольгою Кузьмівною Михалковою (далі – перша заявниця), Сергієм Петровичем Михалковим (далі – заявник) і Наталією Станіславівною Бікбулатовою (Бесбулатовою) (далі – друга заявниця).

2. Заявників представляв І. Погасій, адвокат з м. Кіровограда. Уряд України (далі – Уряд) був представлений його Уповноваженим – паном Ю. Зайцевим.

3. Заявники стверджували, зокрема, що їхній син і брат Василь Михалков, перебуваючи в умовах позбавлення свободи, помер в результаті поганого поводження з боку працівників міліції, і що ефективного розслідування обставин поганого поводження з ним та його смерті проведено не було.

4. 12 листопада 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 1 статті 29).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники, 1938, 1968 і 1978 років народження відповідно, живуть у с. Мар'ївка.

6. 29 квітня 2003 року перша заявниця звернулася до Компаніївського районного відділу міліції з проханням забрати її сина, Василя Михалкова, 1963 року народження, який був братом заявника і другої заявниці, до устано-

ви для витверезування, оскільки той перебував у стані гострої алкогольної інтоксикації. На її виклик прибули двоє працівників міліції, С. і П. За твердженням першої заявниці, вони глузували з Василя Михалкова і били його, незважаючи на її протести, заволокли його в службову машину та відвезли до відділу міліції.

7. 30 квітня 2003 року перша заявниця приїхала до відділу міліції і дізналась, що Василь Михалков помер.

8. В результаті розтину 14 травня 2003 року було встановлено, що Василь Михалков помер 29 квітня 2003 року від гострої крововтрати та розриву тонкого кишечника, спричинених травмою живота, яку було заподіяно того самого дня.

9. У той же час, 10 травня 2003 року прокуратура Компаніївського району винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за цим фактом. 2 червня 2003 року це рішення було скасовано, а справу повернуто для додаткової перевірки.

10. 9 червня 2003 року посмертна судово-медична експертиза тіла Василя Михалкова підтвердила попередній висновок про причину його смерті. Було також встановлено, що травму живота могло спричинити падіння на тупий предмет, яким міг бути бордюр або бетонний стовп. Інші ушкодження, виявлені на верхніх і нижніх кінцівках та сідницях, могли виникнути в результаті волочіння тіла.

11. 10 червня 2003 року за результатами цієї експертизи прокуратура Компаніївського району знову винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи.

12. 20 червня 2003 року прокуратура Компаніївського району скасувала зазначену постанову і порушила кримінальну справу за фактом смерті Василя Михалкова. Розслідування в цій справі досі триває.

13. Заявники не надали документів щодо перебігу розслідування, стверджуючи, що їм було відмовлено в доступі до матеріалів справи і позбавлено дієвої можливості брати участь у провадженні, незважаючи на їхні неодноразові скарги до різних органів, включно з Генеральною прокуратурою. У відповідь Генеральна прокуратура постійно передавала їхні скарги до прокуратури Кіровоградської області, яка без пояснень запевняла заявників, що провадження у кримінальній справі ще триває. Перша заявниця неодноразово вимагала зустрічі з працівниками прокуратури, щоб обговорити перебіг провадження у справі, однак її заяви задоволені не були.

14. 16 грудня 2003 року перша заявниця звернулася зі скаргою до Печерського районного суду м. Києва, вимагаючи зобов'язати Генеральну прокуратуру забезпечити дієвий контроль за провадженням у справі та реагувати на недоліки в діяльності місцевих органів прокуратури. Вона стверджувала, зокрема, що існує достатньо доказів для обвинувачення двох вказаних працівників міліції за зловживання службовим становищем та вчинення насильства над її сином.

15. 23 квітня 2004 року суд відмовив у задоволенні цієї скарги. Він, зокрема, встановив, що розслідування ще тривало, здійснювалися необхідні слідчі дії, осіб, винних у заподіянні тілесних ушкоджень її синові, встановлено не було, прокуратура області контролювала перебіг провадження у справі, а Генеральна прокуратура передавала скарги заявників до місцевих органів прокуратури для реагування. 13 серпня 2004 року апеляційний суд м. Києва та 10 жовтня 2007 року Вищий адміністративний суд залишили скарги першої заявниці без задоволення.

16. Уряд також не надав документів стосовно розслідування обставин смерті Василя Михалкова, посилаючись на конфіденційність документів, які стосуються незавершеного слідства. Водночас Уряд повідомив, що під час розслідування кримінальної справи було допитано вісімнадцятьох свідків, двічі проведено відтворення обстановки та обставин події, а також здійснено шість експертиз. Уряд також надав стислий виклад відповідних експертних висновків.

17. За наданою Урядом інформацією у висновку експерта від 23 жовтня 2003 року було вказано, що смерть Василя Михалкова була безпосередньо спричинена закритою травмою живота і гострою крововтратою. Ці ушкодження могли виникнути внаслідок падіння.

18. 12 грудня 2003 року додаткова експертиза підтвердила результати попередньої експертизи.

19. 12 травня 2004 року ще однією експертизою було встановлено, що ушкодження живота виникло від удару значної сили, завданого під гострим кутом тупим предметом з обмеженою контактуючою поверхнею, ймовірно взутою ногою. Таке ушкодження не могло виникнути в результаті простого падіння на рівну чи випуклу поверхню.

20. 23 січня 2006 року додатковою експертизою було встановлено, що тілесне ушкодження могло виникнути за обставин, викладених першою заявницею.

21. Згідно з висновком наступної експертизи, проведеної 11 лютого 2008 року, зазначене ушкодження могло виникнути внаслідок впливу сукупності ударів за обставин, на які вказала перша заявниця.

22. 6 квітня 2009 року було призначено додаткову експертизу з метою детального дослідження, яким чином у Василя Михалкова виникли ушкодження на нижніх і верхніх кінцівках. Після цієї експертизи 8 червня 2010 року було призначено ще одну експертизу, проведення якої на сьогодні ще не закінчено.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

23. Відповідні положення Конституції та Кримінально-процесуального кодексу викладені в рішенні Суду у справі «Сергій Шевченко проти України» ((*Sergey Shevchenko v. Ukraine*), заява № 32478/02, пункти 36–39, від 4 квітня 2006 року).

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СМЕРТЮ ВАСИЛЯ МИХАЛКОВА ТА НЕПРОВЕДЕННЯМ РОЗСЛІДУВАННЯ ЇЇ ОБСТАВИН

24. Заявники стверджували, що Василь Михалков помер внаслідок поганого з ним поводження працівників міліції. Вони також скаржилися, що ефективного розслідування обставин його смерті проведено не було. У зв'язку з цим вони посилались на статтю 2, пункт 1 статті 6 і статтю 13 Конвенції.

25. Суд, що є головний у наданні юридичної кваліфікації фактам справи (див., як один із нещодавніх прецедентів, рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozdz v. Ukraine*), заява № 12174/03, пункт 49, від 30 липня 2009 року), вважає, що відповідним положенням, в контексті якого слід розглядати зазначені скарги, є стаття 2 Конвенції, яка передбачає:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.»

А. Щодо прийнятності

26. Уряд стверджував, що ця частина заяви є непринятною з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту. Зокрема, заявники повинні були оскаржити стверджувану бездіяльність слідчих органів до національних судів. Згідно з застосовним законодавством суди могли визнати таку бездіяльність незаконною і присудити заявникам відшкодування шкоди, заподіяної порушенням їхніх прав.

27. Заявники не погодились. Вони стверджували, що скаржилися на бездіяльність слідчих органів до Генеральної прокуратури, але вона відмовила у розгляді їхніх скарг по суті. Національні суди, у свою чергу, відмовили у задоволенні скарг заявників щодо недоліків з боку Генеральної прокуратури. Оскільки невстановлення слідчими органами обставин смерті Василя Михалкова було навмисним і мало на меті приховати злочин, вчинений працівниками міліції, будь-яке подальше провадження в національних судах було б марним.

28. Суд зазначає, що згідно зі статтею 35 Конвенції скарги, які подані до Суду, мають спочатку заявлятися у відповідному національному органі, принаймні по суті, з дотриманням формальних вимог та строків, встановлених національним законодавством, а також мають бути використані будь-які процесуальні засоби, здатні запобігти порушенню Конвенції (див. рішення у справі «Кардо проти Франції» (*Cardot v. France*), від 19 березня 1991 року, пункт 34, Series A, № 200). Як правило, заявникові слід використовувати засоби юридичного захисту, які є доступними і належними для цілей виправлення стверджуваних порушень. Існування таких засобів має бути достатньо визначеним не лише в теорії, а й на практиці, інакше вони не будуть доступними та ефективними (див., наприклад, рішення у справі «Владімір Федоров проти Росії» (*Vladimir Fedorov v. Russia*), № 19223/04, пункт 38, від 30 липня 2009 року).

29. Уряд, який заявляє про невичерпання таких засобів, повинен переконати Суд у тому, що на час подій у справі відповідний засіб юридичного захисту був ефективним та існував як у теорії, так і на практиці; тобто, що він був доступним, здатним забезпечити заявникові відшкодування у зв'язку з його скаргами і надавав достатні шанси на успіх. У разі якщо умову тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що вказаний Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або він з якихось причин був неадекватним і неефективним за конкретних обставин справи, або існували особливі обставини, які виправдовували недотримання ним або нею цієї вимоги (див. там само, пункт 39).

30. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що Уряд без будь-якого додаткового пояснення послався на те, що звернення зі скаргою щодо бездіяльності слідчих органів та з позовом про відшкодування шкоди могло б бути ефективним засобом юридичного захисту в справі заявників щодо їх скарг на те, що смерть їхнього родича мала місце внаслідок поганого поводження з ним під час тримання у міліції. Проте Уряд не пояснив, яким чином використання цього засобу у випадку успішного результату сприяло б встановленню обставин смерті Василя Михалкова, встановленню та покаранню осіб, винних у поганому поводженні з ним (якщо такі були). Так само Уряд не надав будь-яких доказів існування відповідної національної практики з вирішення таких питань.

31. Крім того, Суд нагадує свою позицію у низці справ, що у ситуації, коли смерть мала місце внаслідок умисного поганого поводження, порушення Конвенції неможливо виправити лише шляхом надання компенсації потерпілій особі. Якби органи влади реагували на такі інциденти, що мали місце з вини представників держави, лише виплатою компенсації, не вживаючи при цьому достатніх заходів для кримінального переслідування і покарання винних осіб, тоді в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати

права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах «Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*), № 41488/98, пункт 89, *ECHR* 2000-VI, і «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [GC], № 21986/93, пункт 83, *ECHR* 2000-VII). Беручи до уваги вищезазначене, а також доводи заявників, Суд вважає, що заявники не були зобов'язані використовувати засіб юридичного захисту, про який зазначав Уряд.

32. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою в розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. Щодо суті

1. Сторони

33. Заявники стверджували, що Василь Михалков помер внаслідок поганого поведіння з ним працівників міліції. Вони також зазначили, що розслідування обставин його смерті було повільним, упередженим і спрямованим на те, щоб не притягувати працівників міліції до відповідальності за смерть Василя Михалкова. Саме для того, щоб приховати недоліки слідства, заявників було позбавлено доступу до документів і можливості дієво брати участь у кримінальному провадженні.

34. Уряд стверджував, що оскільки досудове слідство у справі ще триває, було неможливо дійти будь-яких висновків щодо відповідальності держави за смерть Василя Михалкова. Уряд також зауважив, що органи влади робили все від них залежне для того, щоб встановити причину та обставини його смерті.

2. Оцінка Суду

а) Відповідальність держави за смерть Василя Михалкова

35. Суд зазначає, що стаття 2 Конвенції, яка захищає право на життя, є одним з найважливіших основоположних положень Конвенції. Разом зі статтею 3 Конвенції вона втілює одну з основних цінностей демократичних суспільств, які входять до складу Ради Європи. Предмет і мета Конвенції як інструмента захисту осіб також вимагають, щоб стаття 2 Конвенції тлумачилась і застосовувалась таким чином, аби забезпечувати реальність і ефективність її гарантій (див., наприклад, рішення у справі «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), від 27 вересня 1995 року, пункти 146–147, Series A, № 324, та згадане вище рішення у справі «Салман проти Туреччини», пункт 97).

36. У світлі важливості захисту, якого надає стаття 2 Конвенції, Суд повинен досліджувати скарги про позбавлення життя якомога ретельніше, особливо коли йдеться про умисне застосування летальної сили, і взяти при цьому до уваги не лише дії представників держави, які фактично застосували таку силу, а й усі супутні обставини, включаючи такі питання, як планування і контроль дій, що розглядаються (див. рішення у справі «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), від 27 вересня 1995 року, пункт 150, Series A, № 324, № 45661/99).

37. Суд також повторює, що у випадку, коли – як це має місце у справі, що розглядається, – заявник звертається зі справою *prima facie*, а Суд не може дійти висновку щодо фактичних обставин справи через ненадання Урядом документів для ознайомлення (див. пункт 16 вище), саме Уряд повинен обґрунтовано довести, чому ці документи не можуть використовуватись для підтвердження тверджень заявника, або надати належне і переконливе пояснення того, як саме відбувалися відповідні події. Таким чином, тягар доведення переходить до Уряду і, якщо він не в змоззі аргументувати свою позицію, виникають питання за статтею 2 та/або статтею 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Пухігова проти Росії» (*Pukhigova v. Russia*), № 15440/05, пункт 84, від 2 липня 2009 року).

38. Досліджуючи обставини справи, що розглядається, у світлі згаданих вище принципів, Суд зазначає передусім, що Василь Михалков помер 29 квітня 2003 року в державній установі для витверезування. Сторони не заперечують того факту, що його смерть настала внаслідок травми живота, якої він зазнав у зазначений день.

39. Згідно з версією подій, яку висунули заявники, цю травму заподіяли йому двоє працівників міліції, які перед тим, як відвезти Василя Михалкова до вказаної установи, побили його ногами, тоді як він перебував у стані гострої алкогольної інтоксикації і був безпорадний. Ця версія є послідовною і після події заявники постійно її додержувались, а перша заявниця стверджувала, що була свідком побиття. Версія заявників узгоджується з висновками судових експертиз, які стисло виклав Уряд. Зокрема, 12 травня 2004 року було встановлено, що Василь Михалков зазнав ушкодження тонкого кишечника внаслідок значної сили удару, завданого під гострим кутом тупим предметом з обмеженою контактуючою поверхнею, можливо взутою ногою. Таке ушкодження не могло виникнути внаслідок випадкового одиничного падіння. Крім того, експертизи від 23 січня 2006 року та 11 лютого 2008 року підтвердили, що версія заявників щодо події була правдоподібною і що травма живота могла виникнути внаслідок сукупної дії низки ударів.

40. Уряд не надав жодного правдоподібного альтернативного пояснення тілесних ушкоджень Василя Михалкова або доказів того, що при його затриманні міліція уникала застосування сили або що силу було застосовано виключно тією мірою, яка була необхідна в контексті супутніх обставин. Уряд також не надав деталізованої інформації щодо медичної допомоги і догляду, якими Василя Михалкова забезпечували у вказаній установі, щоб не допустити летального наслідку отриманих ним травм.

41. З огляду на все вищезазначене Суд визнає версію заявників правдоподібною і вважає, що держава є відповідальною за смерть Василя Михалкова в порушення статті 2 Конвенції.

в) Щодо ефективності розслідування

42. Суд повторює, що обов'язок захищати право на життя за статтею 2 Конвенції, розтлумаченою у поєднанні з загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, яка зобов'язує «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції», також опосередковано вимагає наявності будь-якої форми ефективного розслідування, коли особу вбито в результаті застосування сили. Розслідування має бути, *inter alia*, ретельним, безстороннім і сумлінним (див. згадане вище рішення у справі «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства», пункти 161–163, рішення у справі «Кая проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*), від 19 лютого 1998 року, пункт 105, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, та у справі «Чакічі проти Туреччини» (*Çakıcı v. Turkey*) [GC], заява № 23657/94, пункт 86, *ECtHR* 1999-IV). За загальним правилом вважається необхідним, щоб особи, які відповідальні за розслідування і здійснюють його, були незалежними від тих, хто причетний до відповідних подій (див., наприклад, рішення у справах «Гулеч проти Туреччини» (*Gulec v. Turkey*), пункти 81–82, *Reports* 1998-IV, та «Огур проти Туреччини» (*Ogur v. Turkey*) [ВП], заява № 21594/93, пункти 91–92, *ECtHR* 1999-III). Розслідування повинне забезпечити встановлення винних осіб та їх покарання. Органи державної влади повинні були вжити всіх заходів для отримання всіх наявних доказів, які мають відношення до події, *inter alia*, показань очевидців, доказів експертиз і, в разі потреби, висновків розтину тіла, які надають повну і точну інформацію про тілесні ушкодження, а також результати об'єктивного аналізу медичних висновків, включно з висновками про причину смерті (див., наприклад, рішення у справі «Карабуля проти Румунії» (*Carabulea v. Romania*), № 45661/99, пункт 130, від 13 липня 2010 року). Будь-які недоліки у розслідуванні, які підривають його здатність встановити причину смерті або відповідальну особу, створюють ризик недодержання такого стандарту.

43. Насамкінець, аби розслідування було ефективним, має бути суттєвий елемент громадського контролю для забезпечення підзвітності як на практиці, так і в теорії, для підтримки громадської впевненості у дотриманні органами державної влади принципу верховенства права та для попередження будь-яких ознак пособництва незаконним діям або толерантного відношення до них. Ступінь такого громадського контролю може бути різним в залежності від обставин кожної окремої справи. Однак у всіх справах близький родич потерпілого має бути залучений до відповідного провадження тією мірою, якою це необхідно для забезпечення його легітимних інтересів (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Карабуля проти Румунії», пункт 131).

44. Суд зазначає, що Василь Михалков помер 29 квітня 2003 року. Розпочате у зв'язку з цим розслідування триває вже понад сім років і досі немає будь-якого висновку щодо обставин, за яких він зазнав смертельних ушкоджень, і не встановлено осіб, винних в їх заподіянні.

45. Наскільки це вбачається із зауважень Уряду, заходи, проведені слідчими органами, включають вісімнадцять допитів невизначених свідків, два відтворення обстановки та обставин подій та шість судово-медичних експертиз. У зв'язку з відмовою Уряду надати підтверджувальні документи Суд не має доказів, які дали б йому змогу переконатися, що для вжиття цих заходів було потрібно сім років, і немає нічого, що призводить до встановлення правдоподібною версії щодо обставин, за яких у державній установі настала смерть. Суд особливо зважає на той факт, що протягом цього часу слідчі органи виявилися неспроможними сформулювати позицію щодо правдоподібною версії, запропонованою очевидцем подій (перша заявниця), який вказав на двох можливих винуватців, які також є представниками держави.

46. Суд зазначає, що, як свідчать матеріали, протягом значних проміжків часу слідство не проводилось через очікування результатів численних і тривалих судових експертиз, висновки яких здебільшого повторювали висновки попередніх експертиз. У тій мірі, в якій додаткові висновки отримувались в ході подальших експертиз, Суду не було надано пояснення, чому слідчі органи не поставили відповідні запитання раніше.

47. Виходячи з наявних матеріалів, Суд не може дійти висновку, чи зробили слідчі органи все від них залежне для того, щоб своєчасно та належним чином встановити обставини смерті Василя Михалкова.

48. Суд також зазначає, що заявникам неодноразово було відмовлено в доступі до матеріалів справи (див. пункти 13 і 33 вище) і позбавлено можливості дієво брати участь у провадженні щодо встановлення обставин смерті їхнього родича. Суд вважає, що така поведінка органів влади стосовно заявників не могла не зашкодити ефективності розслідування і суперечила положенням Конвенції.

49. У світлі вищезазначеного Суд доходить висновку, що розслідування обставин смерті Василя Михалкова не відповідало мінімальним стандартам ефективності. Отже, в цій справі мало місце порушення статті 2 Конвенції щодо ефективності розслідування.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

50. Заявники також скаржилися, що перед смертю Василя Михалкова було піддано жорсткому поводженню, а саме, що його побили працівники міліції, а органи влади не провели ефективного розслідування за цією скаргою. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, яка проголошує:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

51. Заявники доводили, що тілесні ушкодження, виявлені на тілі Василя Михалкова, виникли внаслідок побиття його двома працівниками міліції та волочіння його тіла, очевидцем чого була перша заявниця. Посилаючись на свої аргументи щодо розслідування в контексті статті 2 Конвенції, заявники стверджували, що в цій справі також мало місце порушення органами влади свого обов'язку провести ефективне розслідування за скаргою про погане поводження з Василем Михалковим.

52. Уряд посилався на свої аргументи щодо прийнятності заяви і стверджуваних порушень статті 2 Конвенції.

53. Суд вважає, що ця скарга пов'язана зі скаргою, розглянутою вище за статтею 2 Конвенції. Вона не є явно необгрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції і не є непринятною з інших підстав. Отже, Суд оголошує її прийнятною.

54. Суд вже встановив, що Уряд не надав правдоподібного пояснення виникненню смертельної травми живота та інших ушкоджень, виявлених на тілі Василя Михалкова, або принаймні будь-яких документів, які спростовували б версію подій, викладену заявниками (див. пункти 40–41 вище).

55. Згідно з цією версією такі ушкодження свідчили про нелюдське поводження, яке за рівнем жорстокості виходило за межі допустимого за статтею 3 Конвенції.

56. Отже, мало місце порушення цього положення.

57. Суд не вважає за необхідне формулювати окремий висновок за статтею 3 Конвенції стосовно недоліків розслідування, оскільки це питання уже було розглянуто з точки зору положень статті 2 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Огнянова і Чобан проти Болгарії» (*Ognyanova and Choban v. Bulgaria*), заява № 46317/99, п. 124, від 23 лютого 2006 року).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

58. Посилаючись на пункт 1 статті 5 Конвенції, заявники також скаржилися на те, що поміщення Василя Михалкова до установи для витверезування та тримання його там не було здійснено відповідно до вимог закону.

59. Розглянувши скарги заявників з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та настільки, наскільки вони охоплювалися його компетенцією, Суд визнає, що вони не свідчать про наявність будь-яких ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією.

60. Тому відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції ця частина заяви має бути визнана непринятною як явно необгрунтована.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

61. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

62. Заявники вимагали 130 000 євро відшкодування матеріальної шкоди, яка за їхнім твердженням включала орієнтовну суму матеріальних збитків, понесених сім'єю, що проживає в сільській місцевості, у зв'язку зі смертю працездатного члена сім'ї. Вони стверджували, що ця сума включає 914 880 гривень – орієнтовний розмір його втраченого заробітку, обчислений з урахуванням середньої зарплатні в Україні, помноженої на середню тривалість життя (80 років). Вони також вимагали 280 000 євро відшкодування моральної шкоди.

63. Уряд зазначив, що ці вимоги були надмірними та необгрунтованими.

64. Суд зазначає, що заявники не надали переконливих доказів на обгрунтування своєї вимоги щодо відшкодування заподіяної їм матеріальної шкоди. Тому Суд відхиляє цю вимогу. Водночас Суд вважає, що у зв'язку зі смертю свого родича та непроведенням органами влади розслідування їхніх скарг про погане поводження та обставин його смерті заявники зазнали страждань і відчаю. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд призначає першій заявниці (Ользі Кузьмівні Михалковій) 50 000 євро, заявникові (Сергію Петровичу Михалкову) 20 000 євро, другій заявниці (Наталії Станіславівні Бікбулатовій (Бесбулатовій)) 20 000 євро в зв'язку із зазначеними порушеннями Конвенції.

В. Судові витрати

65. Заявники також вимагали 11 250 українських гривень (грн) компенсації витрат, понесених ними під час провадження в національних судах, і 25 000 гривень компенсації витрат, понесених під час провадження у Суді. На підтвердження своїх вимог заявники подали детальний перелік консультацій і процесуальних документів, підготовлених їхнім адвокатом, та копії договорів із зазначенням вартості кожного підготовленого документа чи наданої послуги. Вони також вимагали 25, 20 грн компенсації поштових витрат.

66. Уряд не заперечував проти присудження компенсації поштових витрат. Уряд також стверджував, що вимоги щодо компенсації витрат на юридичні послуги є необгрунтованими і недостатньо підтвердженими доказами.

67. Суд повторює, що судові та інші витрати підлягатимуть компенсації за статтею 41, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір – обгрунтованим (див., наприклад, рішення у справах «Нільсен

і Йонсен проти Норвегії» (*Nilsen and Johnsen v. Norway*) [ВП], заява № 23118/93, пункт 62, *ECHR* 1999-VIII, та «Бойченко проти Молдови» (*Boicenco v. Moldova*), заява № 41088/05, пункт 176, від 11 липня 2006 року). Згідно з пунктом 2 правила 60 Регламенту Суду має бути поданий детальний перелік усіх компенсаційних вимог, а в разі його неподання Суд може відхилити таку вимогу повністю або частково.

68. У справі, що розглядається, беручи до уваги зазначені вище критерії, поданий заявниками детальний перелік, а також кількість та складність питань факту і права, що розглядалися, Суд визнає вимогу заявників обґрунтованою і відповідно присуджує їм солідарно 3300 євро компенсації судових та інших витрат з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто з цієї суми.

С. Пеня

69. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги щодо відповідальності держави за погане поводження і смерть Василя Михалкова та неефективності розслідування відповідних тверджень, а решту скарг у заяві – неприйнятними.
2. *Постановляє*, що в цій справі мало місце порушення статті 2 Конвенції у зв'язку зі смертю Василя Михалкова.
3. *Постановляє*, що в цій справі мало місце порушення статті 2 Конвенції у зв'язку з непроведенням державними органами ефективного розслідування обставин смерті Василя Михалкова.
4. *Постановляє*, що в цій справі мало місце порушення статті 3 Конвенції з огляду на нелюдське поводження з Василем Михалковим.
5. *Постановляє*, що немає потреби розглядати за статтею 3 Конвенції скаргу про непроведення державними органами ефективного розслідування обставин поганого поводження з Василем Михалковим.
6. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявникам наступні суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - i) Ользі Кузьмівні Михалковій – 50 000 (п'ятдесят тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та по 20 000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди Сергію Петровичу Михалкову і Наталії Станіславівні Бікбулатовій (Бесбулатовій);
    - ii) 3300 (три тисячі триста) євро компенсації судових витрат всім заявникам спільно з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто з присуджених заявникам сум;
  - b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 13 січня 2011 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова

ДРУГА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «НЕВМЕРЖИЦЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF NEVMERZHITSKY V. UKRAINE)**

(Заява № 54825/00)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

5 квітня 2005 року

ОСТАТОЧНЕ

12/10/2005

У справі «Невмержицький проти України»

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ж.-П. Коста (J.-P. Costa), *Голова*,

А.Б. Бака (A.B. Baka),

І. Кабрал Барreto (I. Cabral Barreto),

К. Юнгвірт (K. Jungwiert),

В. Буткевич (V. Butkevych),

А. Мулароні (A. Mularoni),

Д. Йочене (D. Jociene), *судді*,

та С. Долле (S. Dolle), *секретар секції*,

після обговорення в закритому судовому засіданні 15 березня 2005 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 54825/00) проти України, поданою 21 червня 1999 року до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) громадянином України паном Євгеном Івановичем Невмержицьким (надалі – заявник).

2. Уряд України (надалі – Уряд) представляли уповноважені – пані Валерія Лутковська, а пізніше – її наступниця пані Зоряна Бортновська.

3. Заявник скаржився, зокрема, на те, що строк його тримання під вартою не був розумним, та на те, що його досудове тримання під вартою було незаконним (підпункт (с) пункту 1 та пункт 3 статті 5 Конвенції). Він також скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що його було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

4. Заяву було передано до другої секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). В цій секції було створено палату для розгляду даної справи (пункт 1 статті 27 Конвенції), як передбачено пунктом 1 правила 26 Регламенту Суду.

5. Рішенням від 25 листопада 2003 року Суд визнав заяву частково прийнятною.

6. Заявник та Уряд подали свої письмові зауваження щодо суті (пункт 1 правила 59). Палата вирішила, взявши до уваги позицію сторін, що немає потреби проводити слухання щодо суті справи (пункт 3 правила 59, з посиланням на висновки). Сторони дали письмові відповіді на зауваження одна одній.

7. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад своїх секцій (пункт 1 правила 25). Цю справу було передано до другої секції нового складу (пункт 1 правила 52).

ФАКТИ

8. Заявник, п. Євген Невмержицький, є громадянином України, який народився в 1970 році в м. Києві, де й мешкає на цей час. Заявник був керуючим Київським відділенням «Полтава-банк». Заявника представляв пан Портяник, адвокат, що практикує в м. Києві.

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

9. Фактичні обставини справи, подані сторонами, стисло описані нижче.

A. Кримінальне провадження розпочате проти заявника

10. 28 вересня 1995 року співробітники міліції вилучили у заявника 184 761 долар США, які зберігалися ним у приміщенні «Полтава-банк» з метою їх збуту покупцеві Й.Г.Л. (Y.G.L.).

11. 18 жовтня 1995 року Головне слідче управління Міністерства внутрішніх справ України в м. Києві (надалі – слідчий відділ) розпочав кримінальне розслідування за ознаками здійснення заявником незаконних валютних операцій.

12. 8 квітня 1997 року слідчий відділ порушив кримінальну справу щодо участі заявника та інших підозрюваних у справі. Того самого дня слідчий відділ вирішив затримати заявника в якості підозрюваного до винесення постанови про обрання запобіжного заходу. Відповідно того ж дня заявника було взято під варту.

13. 14 квітня 1997 року слідчим слідчого відділу заявнику було пред'явлено обвинувачення, між іншим, в здійсненні незаконних валютних операцій (за ч. 2 ст. 80 Кримінального кодексу України в редакції 1960 року – надалі ККУ), розкраданні майна в особливо великих розмірах (за ст. 86-1 ККУ) та ухиленні від сплати податків (за ч. 2 ст. 148⁵ ККУ).

14. 8 грудня 1997 року та 2 березня 1998 року заявнику було пред'явлено додаткові обвинувачення у зловживанні владою або посадовим становищем (за ч. 2 ст. 165 та ч. 3 ст. 166 ККУ), підробці документів та посадовому підлогу (за ч. 2 ст. 172 та ч. 1 і ч. 3 ст. 194 ККУ).

15. У період з 15 січня по 14 квітня 1998 року заявник подавав до слідчого відділу заяви про проведення медичного огляду та оскаржував призначення слідчого. 7 квітня 1998 року Генеральна прокуратура України призначила медичну експертизу стану здоров'я заявника. Лікарі, які обстежували заявника, рекомендували йому пройти курс лікування у закладі Міністерства охорони здоров'я через різноманітні хвороби, які було виявлено в нього, в т.ч. інфекції шкіри, такі як короста та мікробна екзема.

16. 13 березня 1998 року заявнику було пред'явлено обвинувачення за ч. 2. ст. 80, ст. 86-1, ч. 2 ст. 148⁵, ч. 3 ст. 166, ч. 1 ст. 170, ч. 2 ст. 172, ч. 3 ст. 194 ККУ.

17. 8 вересня 1998 року досудове слідство в кримінальній справі заявника було закінчено і обвинуваченим, включаючи заявника, було пред'явлено матеріали кримінальної справи для ознайомлення. 9 серпня 1999 року заявник та інші обвинувачені у справі завершили ознайомлення.

18. 9 серпня 1999 року матеріали кримінальної справи було направлено до прокуратури м. Києва для затвердження обвинувального висновку.

19. 13 серпня 1999 року прокуратура м. Києва направила справу до Київського міського суду (надалі – міський суд).

20. 27 серпня 1999 року Московський районний суд м. Києва відхилив у зв'язку з необґрунтованістю скаргу заявника на слідчого слідчого відділу, в якій він заявив про незаконність дій слідчого і просив суд порушити кримінальне провадження проти нього за фактом зловживання посадовим становищем.

21. 1 листопада 1999 року міський суд направив справу до прокуратури на додаткове розслідування. 5 листопада 1999 року прокуратурою було внесено окреме подання про скасування ухвали міського суду. 16 грудня 1999 року Верховний Суд України своєю ухвалою частково задовольнив це подання. Незважаючи на те, що він постановив направити справу на додаткове розслідування, він зазначив, що деякі питання не потребують додаткового розслідування, оскільки раніше отримана інформація була достатньою.

22. 5 січня 2000 року прокуратура закінчила додаткове розслідування по справі, і заявнику було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

23. 7 лютого 2000 року досудове слідство було завершено, і заявнику було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

24. 22 лютого 2000 року досудове слідство у справі заявника було поновлено у зв'язку з необхідністю провадження додаткових слідчих дій.

25. 30 жовтня 2000 року міський суд ухвалив рішення про припинення слідства за обвинуваченнями у вчиненні незаконних валютних операцій, оскільки кримінальну відповідальність за незаконні валютні операції було скасовано, а стаття 80 ККУ визнана нечинною.

26. 19 лютого 2001 року міський суд визнав вину заявника у шахрайстві з фінансовими ресурсами, вчиненому повторно; готуванні до вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами; посадовому підлогу; підробці документів, вчиненій за обтяжуючих обставин; зловживанні владою. Суд призначив покарання у вигляді п'яти з половиною

років позбавлення волі та призначив конфіскацію всього особистого майна. Суд виправдав його щодо вчинення таких злочинів: пособництво у приховуванні валютної виручки; ухилення від сплати податків; фіктивне підприємництво за обтяжуючих обставин. На підставі Закону «Про амністію» від 11 травня 2000 року та у зв'язку з тим, що заявник перебував під вартою вже два роки десять місяців і п'ятнадцять днів, міський суд вирішив звільнити його від відбування покарання. Жодна зі сторін не оскаржила це рішення до Верховного Суду України.

В. Затримання заявника

27. 8 квітня 1997 року слідчий слідчого відділу прийняв рішення про тимчасове затримання заявника в якості підозрюваного за статтею 115 Кримінально-процесуального кодексу (надалі – КПК). Відповідно того ж дня заявника було взято під варту.

28. 11 квітня 1997 року прокурор м. Києва видав санкцію на арешт заявника як запобіжний захід на час судового провадження (ст. 155 КПК).

29. 12 травня 1997 року заявник звернувся до Московського районного суду м. Києва з клопотанням про скасування санкції на арешт та звільнення його з-під варті. 28 травня 1997 року районний суд відмовив у задоволенні вимог заявника у зв'язку з їх необґрунтованістю. Суд також постановив, що тримання заявника під вартою є законним.

30. У період з 8 квітня 1997 року по 22 лютого 2000 року заявник перебував у слідчому ізоляторі Київської області (СІЗО № 1 Київської області).

31. Тривалість розслідування у справі та тримання заявника під вартою було подовжено у такій послідовності: до 6 місяців прокурором м. Києва від 29 травня 1997 року, до 9 місяців заступником Генерального прокурора України від 1 жовтня 1997 року, до 12 місяців заступником Генерального прокурора України від 18 грудня 1997 року, до 15 місяців постановою виконуючого обов'язки Генерального прокурора України від 28 березня 1998 року.

32. 12 квітня 1998 року слідчий повідомив заявника, що запобіжний захід тримання під вартою може бути змінено на звільнення під заставу. Прокурор м. Києва повідомив заявника листом від 20 липня 1998 року, що розмір застави був визначений у сумі 232 716 грн.

33. 22 липня 1998 року ця сума була переведена на рахунок Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в м. Києві «Укрінбанком» (поручителем і колишнім роботодавцем заявника). 19 серпня 1998 року Головне управління повернуло зазначену суму і відмовилося звільнити заявника під заставу.

34. 30 червня 1998 року виконуючий обов'язки Генерального прокурора України подовжив строк розслідування і тримання заявника під вартою ще на три місяці (до 30 вересня 1998 року), збільшивши тим самим загальний строк тримання під вартою до 18 місяців.

35. 1 листопада 1999 року міський суд відмовив у зміні запобіжного заходу і постановив залишити заявника під вартою. 16 грудня 1999 року Верховний Суд України залишив це рішення без змін.

36. Заявник перебував під вартою і під час подальшого розслідування справи прокуратурою, починаючи з 1 листопада 1999 року.

37. 22 лютого 2000 року в зв'язку із закінченням граничного строку тримання під вартою прокурор Київської області прийняв рішення про звільнення заявника з-під варті із заміною на підписку про невиїзд. Заявника було звільнено 23 лютого 2000 року.

С. Голодування, примусове годування та лікування заявника

38. Заявник розпочав голодування з 13 квітня 1998 року, вживаючи лише воду. 17 квітня 1998 року заявника було обстежено і після проведення 20 квітня 1998 року аналізу на вміст ацетону в сечі заявника до нього було застосовано примусове годування, починаючи з 23 квітня 1998 року. 14 липня 1998 року заявник припинив голодування, але у жовтні 1998 року розпочав його знову.

39. 1 грудня 1999 року лікар СІЗО надав довідку, що заявник отримує лікування, а також, що його піддано примусовому годуванню через продовження голодування.

40. Уряд зазначив, що в період з 27 травня 1997 року по 7 лютого 2000 року заявник обстежувався лікарями 61 раз. Однак Уряд нічого не зазначив про медичне обстеження заявника в період з 5 серпня 1998 року по 10 січня 2000 року (див. пункт 50 нижче).

41. 5 лютого 1998 року лікар СІЗО поставив заявнику діагноз: алергійний дерматит.

42. 8 квітня 1998 року після обстеження заявника лікар СІЗО виявив у нього стрептодермію та хронічний холецистит.

43. 8 травня 1998 року у висновку судово-медичної експертизи № 58 комісія Київського міського бюро судово-медичної експертизи зазначила, що заявник хворіє на мікробну екзему, хронічний холецистит і нейроциркуляторну дистонію. Заявнику було рекомендовано пройти спеціалізоване стаціонарне лікування екземи.

44. 2 червня 1998 року лікар Глухенький з Центральної міської клінічної лікарні м. Києва виявив у заявника розповсюджену мікробну екзему. Він також рекомендував заявнику пройти стаціонарне лікування.

45. 13 липня 1998 року заступник начальника слідчого відділу направив запит до Київського міського шкірно-венерологічного диспансеру щодо прийняття заявника для подальшого лікування його захворювань шкіри, починаючи з 14 липня 1998 року.

46. 14 липня 1998 року заявника доправили до лікарні і після проведення попереднього медичного обстеження у нього діагностували коросту та підодерматит. Лікарі рекомендували повернути заявника до СІЗО № 1 для подальшого лікування корости.

47. 20 липня 1998 року комісія Київського міського бюро судово-медичної експертизи склала висновок судово-медичної експертизи № 88, в якому зазначила, що заявник хворіє на розповсюджену мікробну екзему з 8 травня по 2 червня 1998 року. Також було встановлено, що заявник хворіє на коросту і що цю хворобу можна лікувати в СІЗО № 1 у разі відсутності належних умов для стаціонарного лікування заявника. Того самого дня слідчий слідчого відділу відмовив у задоволенні клопотання заявника про стаціонарне лікування у зв'язку з його необґрунтованістю.

48. 31 липня 1998 року заявник пройшов курс лікування від корости в медичній частині СІЗО.

49. З 10 січня по 7 лютого 2000 року заявник продовжив голодування. В цей період він був обстежений лікарем 18 разів.

50. За словами заявника, він продовжив голодування з 5 жовтня 1998 року по 23 лютого 2000 року. Відповідно до графіка медичних обстежень, що був наданий Урядом, в період з 5 серпня 1998 року по 10 січня 2000 року жодного медичного обстеження заявника не проводилося (див. пункт 40 вище).

51. Після того, як 23 лютого 2000 року заявника було звільнено з-під варти, його було направлено до Центральної міської клінічної лікарні м. Києва, де він знаходився з 24 лютого до 17 березня 2000 року. Після цього він продовжив лікування під наглядом лікаря-психіатра.

Д. Скарги, подані до Конституційного Суду України

52. 2 лютого 2000 року сестра заявника від його імені подала скарги до Конституційного Суду України з метою встановлення незаконності тримання заявника під вартою після закінчення встановленого законом граничного строку тримання під вартою. Вона також звернулася до Конституційного Суду з клопотанням про визнання неконституційною статті 156 КПК України, яка дозволяє тримання підозрюваного під вартою на час проведення розслідування справи. 25 лютого 2000 року Секретаріат Конституційного Суду відмовив у прийнятті її скарг, стверджуючи, що їх розгляд не належить до юрисдикції цього суду.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція від 26 червня 1996 року

53. У відповідних положеннях Конституції зазначено таке:

Стаття 29

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

Стаття 55

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

... Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Розділ XV

Перехідні положення

13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

В. Кримінально-процесуальний кодекс в редакції 1960 року

54. У відповідних положеннях КПК зазначено таке:

Стаття 148 (зі змінами від 21 червня 2001 року)

Мета і підстави застосування запобіжних заходів

Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується.

Стаття 149 (зі змінами від 21 червня 2001 року)

Запобіжні заходи

Запобіжними заходами є:

- 1) підписка про невиїзд;
- 2) особиста порука;
- 3) порука громадської організації або трудового колективу;
- 3¹) застава;
- 4) взяття під варту;
- 5) нагляд командування військової частини.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165² цього Кодексу».

Стаття 150 (зі змінами від 21 червня 2001 року)

Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу

При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім обставин, зазначених у статті 148 цього Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.

Стаття 156 (в редакції, чинній на час розгляду справи)

Строки тримання під вартою

Тримання під вартою при розслідуванні злочинів у кримінальних справах не може тривати більше двох місяців. Цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування та при відсутності підстав для зміни запобіжного заходу – до трьох місяців. Дальше продовження строку може бути здійснене лише через особливу складність справи прокурором Республіки Крим, області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором – до шести місяців з дня взяття під варту.

Строк тримання під вартою понад шість місяців може бути продовжений заступником Генерального прокурора України – до одного року, Генеральним прокурором України – до півтора року.

Дальше продовження строку не допускається, обвинувачений, якого тримають під вартою, підлягає негайному звільненню.

У разі неможливості закінчити розслідування в повному обсязі у наданий законом строк тримання під вартою і при відсутності підстав для зміни запобіжного заходу Генеральний прокурор України або його заступник дають згоду про направлення справи до суду в частині доказаного обвинувачення. Відносно нерозслідуваних злочинів справа виділяється в окреме провадження і закінчується загальним порядком.

Матеріали закінченої розслідування кримінальної справи повинні бути пред'явлені для ознайомлення обвинуваченому та його захиснику не пізніше як за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою, встановленого частиною 2 цієї статті.

Час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується.

При поверненні судом на нове розслідування справи, по якій строк тримання обвинуваченого під вартою скінчився, а за обставинами справи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою змінено бути не може, продовження строку тримання під вартою провадиться прокурором, який здійснює нагляд за слідством, у межах одного місяця з моменту надходження до нього справи. Дальше продовження зазначеного строку провадиться з урахуванням часу перебування обвинуваченого під вартою до направлення справи до суду в порядку і в межах, встановлених частинами 1, 2 і 6 цієї статті.

Стаття 156 (зі змінами від 21 червня 2001 року)

Строки тримання під вартою під час досудового розслідування

Тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців. У випадках, коли у строк, передбачений частиною першою цієї статті, розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути продовжений:

1) до чотирьох місяців – за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу;

2) до дев'яти місяців – за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду;

3) до вісімнадцяти місяців – за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ;

У кожному випадку, коли розслідування справи у повному обсязі у строки, зазначені у частинах першій чи другій цієї статті, закінчити неможливо і за відсутності підстав для зміни запобіжного заходу, прокурор, який здійснює нагляд за виконанням законів при провадженні розслідування у даній справі, має право дати згоду про направлення справи до суду в частині доведеного обвинувачення. У цьому випадку справа в частині нерозслідуваних злочинів чи епізодів злочинної діяльності з додержанням вимог статті 26 цього Кодексу виділяється в окреме провадження і закінчується у загальному порядку.

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, – з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи на стаціонарному експертному дослідженні у психіатричній медичній установі будь-якого типу. У разі повторного взяття під варту особи у тій самій справі, а також по приєднаній до неї або виділеній з неї справі або пред'явлення нового обвинувачення строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше.

Строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду; проте час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується.

У разі відкликання справи із суду прокурором на підставі статті 232 цього Кодексу перебіг цих строків поновлюється з дня надходження справи до прокурора.

При поверненні судом справи прокуророві на додаткове розслідування строк тримання обвинуваченого під вартою обчислюється з моменту надходження справи прокурору і не може перевищувати двох місяців. Подальше продовження зазначеного строку проводиться з урахуванням часу перебування обвинуваченого під вартою до направлення справи до суду в порядку і в межах, встановлених частиною другою цієї статті.

У разі закінчення строку тримання під вартою як запобіжного заходу, передбаченого частинами першою і другою цієї статті, якщо цей строк не продовжено у встановленому цим Кодексом порядку, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варті.

Начальник місця попереднього ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варті обвинуваченого, щодо якого постанова судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою, передбачених частинами першою, другою і шостою цієї статті, не надійшла. При цьому він направляє повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває справа, та відповідному прокурору, який здійснює нагляд за розслідуванням (Стаття 156 в редакції Закону № 1960-12 від 10.12.1991 р., із змінами, внесеними згідно із Законами № 2857-12 від 15.12.1992 р., № 3351-12 від 30.06.1993 р.; в редакції Закону № 2533-14 від 21.06.2001 р. – набула чинності з 29.06.2001 р.

Стаття 218 (в редакції, чинній на час розгляду справи)

Оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи

Визнавши зібрані докази достатніми для складання обвинувального висновку і виконавши вимоги статті 217 цього Кодексу, слідчий зобов'язаний оголосити обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і з допомогою захисника, а також може заявити клопотання про доповнення досудового слідства. Слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд його справи у суді першої інстанції одноособово суддею чи колегіально судом у складі трьох осіб у випадках, передбачених законом.

Якщо обвинувачений не виявив бажання ознайомитися з матеріалами справи з участю захисника, йому пред'являються для ознайомлення всі матеріали справи. При ознайомленні з матеріалами справи обвинувачений вправі робити виписки з матеріалів справи і порушувати клопотання. Якщо в справі притягнуто декількох обвинувачених, слідчий повинен пред'явити кожному з них усі матеріали слідства.

Про те, що обвинуваченому оголошено про закінчення слідства і що йому пред'явлено матеріали справи для ознайомлення, зазначається в протоколі про оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи.

Обвинуваченого і його захисника не можна обмежувати в часі, потрібному їм, щоб ознайомитися з усіма матеріалами справи в розумні строки. Однак, якщо обвинувачений і його захисник явно зволікають з ознайомленням зі справою, слідчий вправі своєю мотивованою постановою визначити певний строк для ознайомлення з матеріалами справи. Така постанова підлягає затвердженню прокурором.

Стаття 236³ (зі змінами від 21 червня 2001 року)

Оскарження до суду санкції прокурора на арешт

Санкція прокурора на арешт може бути оскаржена заарештованим, його захисником, законним представником до районного (міського) суду.

Скарга подається до суду безпосередньо або через адміністрацію місць попереднього ув'язнення, яка зобов'язана протягом доби надіслати скаргу до відповідного суду.

(Статтю 236³ виключено з КПК на підставі Закону «Про внесення змін та поправок до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 року.)

С. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30. 09. 1994 р. «Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт»

55. У відповідних положеннях постанови Пленуму Верховного Суду України зазначено таке:

...«Відповідно до статті 236³ Кримінально-процесуального кодексу України до суду може бути оскаржена лише санкція прокурора на арешт підозрюваного або обвинуваченого, а не рішення слідчого, органу дізнання про застосування як запобіжного заходу взяття під варту, продовження строку тримання під вартою, а так само не рішення суду (судді) про обрання такого запобіжного заходу щодо підсудного».

(Постанова втратила чинність на підставі постанови Пленуму Верховного Суду від 25. 04. 2003 р. «Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства»)

D. Застереження, що міститься в ратифікаційній грамоті, переданій на зберігання 11 вересня 1997 року (що охоплює період з 11 вересня 1997 року по 28 червня 2001 року)

56. У відповідних витягах із застереження по Україні зазначено таке:

«...2. Положення пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статтям 106 і 157 Кримінально-процесуального кодексу України щодо затримання особи та дачі прокурором санкцій на арешт.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року ...

Положення пункту 3 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що не суперечить статтям 48, 49, 50 та 51 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України щодо накладення арешту як дисциплінарного стягнення».

E. Додаток до застереження, який було передано до Генерального секретаря під час здачі на зберігання ратифікаційної грамоти від 11 вересня 1997 року

57. У відповідних витягах з «Перехідних положень» Конституції України зазначено таке:

«13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи».

58. У відповідних витягах зі статті 106 КПК щодо затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину зазначено таке:

«Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

- 1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;
- 2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
- 3) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного.

Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному в порядку, передбаченому частиною другою статті 21 цього Кодексу, права мати побачення із захисником до першого допиту і протягом 24 годин зробити письмове повідомлення прокурору, а також на вимогу прокурора подати матеріали, що стали підставою для затримання. Протокол затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Протягом 48 годин з моменту одержання повідомлення про здійснене затримання прокурор зобов'язаний дати санкцію на взяття під варту або звільнити затриманого.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання сповіщає її сім'ю, якщо місце її проживання відоме».

59. У відповідних витягах зі статті 157 КПК щодо спеціальних обов'язків прокурора при дачі санкції на арешт зазначено таке:

«Прокурор дає санкцію на арешт підозрюваного або обвинуваченого при наявності підстав, передбачених законом. При вирішенні питання про санкцію на арешт прокурор зобов'язаний ретельно ознайомитися з усіма матеріалами, що містять підстави для взяття під варту, і в необхідних випадках особисто допитати підозрюваного або обвинуваченого, а неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого – у всіх випадках.

Право дачі санкції на арешт особи належить Генеральному прокуророві України, прокурорам Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, прирівняним до них прокурорам та їх заступникам, міським, районним, іншим, прирівняним до них прокурорам. Таке право надається також заступникам прокурорів міст і районів з населенням понад 150 тисяч, якщо це обумовлено спеціальним наказом Генерального прокурора України».

F. Стан дотримання прав людини в місцях попереднього ув'язнення. Витяги з доповідей 2001 року (перша щорічна доповідь) та 2002 року (друга щорічна доповідь) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

60. У відповідних витягах з розділів 4.4-4.5 першої щорічної доповіді зазначено таке:

«... Особливо важка ситуація склалася в слідчих ізоляторах, де хронічне переповнення створює ненормальні умови утримання людей. Кількість підслідних у камерах у більшості слідчих ізоляторів набагато перевищує санітарні норми.

За наявності у слідчих ізоляторах України за станом на кінець грудня 1999 р. 32,8 тис. місць там перебувало 44,7 тис. осіб.

Найбільш складне становище – в Автономній Республіці Крим, де щоденно без належних місць утримувалося 1439 заарештованих; у Донецьку, Харкові – відповідно по 1300 осіб, у Кривому Розі – 1135, у Луганську – 1000, у Києві, Одесі – по 714. Тисячі осіб не мають особистих спальних місць і сплять у кілька змін. На цьому ґрунті між заарештованими виникають конфлікти, які супроводжуються тілесними ушкодженнями, фізичними розправами, насильством та іншими протиправними діями.

... Антисанітарні умови в СІЗО сприяють поширенню паразитичних та інфекційних захворювань, таких як туберкульоз, педикульоз, дизентерія. Саме ці причини призвели у 1999 р. до смерті у слідчих ізоляторах 326 осіб, або більше ніж удвічі проти 1998 р. Враховуючи незадовільне забезпечення СІЗО продовольством, спостерігаються різкі загострення хронічних шлункових захворювань та явища дистрофії.

Режим утримання підслідних, чия вина ще не доведена, у СІЗО суворіший, ніж в інших пенітенціарних установах. Підслідні здебільшого позбавлені можливості зустрічатися з родичами,

працювати й надавати допомогу сім'ям, вони фактично відірвані від зовнішнього світу, від щоденної преси та інших засобів інформації.

... Як свідчать перевірки Уповноваженого, у слідчих ізоляторах люди перебувають тривалий час – у середньому 6 місяців, хоча виявлено сотні випадків, коли суди без достатніх підстав не розглядають справи місяцями. Щороку ними допускаються порушення термінів розгляду кримінальних справ стосовно 10 тис. громадян. Сьогодні серед осіб, які утримуються під вартою, 46% (або 21 тис.) рахуються за судами; в деяких СІЗО частка цієї категорії осіб перевищує 90%, хоча 10 років тому таких осіб було лише 18–20%.

Передусім це пов'язано з не виправдано широким застосуванням попереднього ув'язнення за формальними підставами. У 1998 р. з 112,6 тис. заарештованих осіб із СІЗО звільнено 15 тис. (13%), у тому числі кожний сьомий заарештований, яким суди призначили міру покарання, не пов'язану з позбавленням волі. Згідно з «Перехідними положеннями» Конституції в Україні все ще зберігається порядок арешту та взяття під варту за санкцією прокурора. Запровадження судового контролю за арештом та продовження термінів тримання під вартою поки що суттєво не вплинуло на практичний стан справ...

Законодавчими актами, які вже не відповідають положенням Конституції України та міжнародним стандартам щодо прав людини, дозволено не виправдано тривалі терміни попереднього тримання під вартою. Останніми роками, виходячи з відомчих інтересів, ці терміни було збільшено до півтора року, а час на ознайомлення обвинувачених та адвокатів з матеріалами справи при підрахуванні цих термінів виключається. Внаслідок неорганізованості досудового слідства терміни тримання під вартою порушуються стосовно десятків тисяч осіб.

Після передачі справ до суду в законодавстві взагалі не встановлено ніяких обмежень термінів тримання під вартою. Саме з цих причин обвинувачені та підсудні тривалий час, а деколи – роками очікують суду чи закінчення судового розгляду».

61. У другій щорічній доповіді 2002 року підтверджувалися висновки першої щорічної доповіді стосовно грубих порушень прав осіб, що тримаються під вартою, у зв'язку з умовами такого тримання, надзвичайною переповненістю камер, неадекватною медичною допомогою і лікуванням, незадовільним харчуванням і недостатнім фінансуванням потреб установ попереднього ув'язнення. Неналежні гігієнічні та санітарні умови тримання під вартою призвели до поширення інфекційних хвороб, зокрема шкірних захворювань. У доповіді зазначається, зокрема, що в 1999 році харчування засуджених і ув'язнених було профінансоване з державного бюджету лише на 19,7 % (у 2000 році – на 12,7 %), а придбання медикаментів для їх лікування – на 6,7 % (у 2000 році – на 12,7 %). Середній обсяг коштів, витрачених на потреби медичного обслуговування однієї особи на місяць, становив у 2000 році 18,7 грн. (тоді як на такі потреби необхідно було виділяти 220 грн.) і 20,7 грн. у 2001 році (тоді як на такі потреби необхідно було виділяти 245,2 грн.).

Г. Витяги з наказу Міністерства внутрішніх справ України від 4 березня 1992 року № 122 «Про затвердження Інструкції про умови тримання і порядок примусового годування в установах кримінально-виконавчої системи осіб, які відмовляються від уживання їжі»

62. У відповідних пунктах наказу від 4 березня 1992 року зазначено таке:

«1.2. Начальник установи або особа, що виконує його обов'язки, після встановлення факту відмови від уживання їжі особи, яка тримається в установі, повинен протягом доби особисто провести з нею бесіду з метою з'ясування причин такого вчинку, доповісти про це органу, за яким вона рахується, та прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, і в разі обґрунтованості цих причин ужити негайних заходів щодо задоволення законних вимог.

1.3. Протягом доби після фактичної відмови особи вживати їжу на підставі мотивованого рішення начальника установи або особи, що виконує його обов'язки, вона переводиться в окреме приміщення, де тримається на загальних підставах, ізолювано від інших, і знаходиться під посиленним наглядом.

1.4. У передбачений розкладом дня час голодуючому доставляється сніданок, обід та вечеря за встановленою нормою. У випадку відмови через дві години їжа забирається, про що робиться відмітка в картці обліку доставки їжі голодуючому.

1.5. У строк, визначений адміністрацією установи з урахуванням конкретних обставин, але не більше трьох діб з моменту фактичної відмови від уживання їжі, особа підлягає обов'язковому лікарському огляду, під час якого лікар пояснює шкоду голодування для організму. Амбулаторне лікування та невідкладна медична допомога такій особі надається у приміщенні, де вона тримається, якщо немає потреби в стаціонарному лікуванні.

1.7. У випадках, коли відмова від уживання їжі не є наслідком захворювання, представники адміністрації установи з метою схилення голодуючого до відмови від цих дій систематично проводять роз'яснювальну роботу про згубність голодування для організму.

1.9. Примусове годування голодуючого є крайнім заходом для збереження його життя і застосовується тільки у випадках, коли роз'яснювальна робота та інші заходи впливу на нього залишаються безрезультатними, а подальше голодування загрожує життю.

Рішення про початок примусового годування приймає начальник установи або особа, що виконує його обов'язки, на підставі письмового висновку комісії лікарів про значне погіршення стану здоров'я голодуючого та виникнення загрози його смерті...

Про прийняте рішення повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах.

Періодичність примусового годування визначається лікарем в залежності від загального стану здоров'я особи, яка відмовляється від уживання їжі.

Поживна суміш готується за раціоном, складеним лікарем з набору продуктів.

Про кожне примусове годування лікар робить запис у медичній картці голодуючого із зазначенням дати, складу і кількості введеної у стравохід поживної суміші, а також прізвища та посади особи, яка здійснила годування...

2. Порядок примусового годування осіб, які відмовляються від вживання їжі

2.1. Примусове годування такої особи здійснюється у присутності одного з керівників установи, лікаря, фельдшера та необхідної кількості молодших інспекторів.

Перед початком примусового годування лікар пояснює голодуючому про зміни, які загрожують організму, та про необхідність приймання їжі.

Якщо особа буде чинити опір під час примусового годування, то до неї застосовують наручники, а молодші інспектори вживають заходів, щоб утримати її в позиції, яка необхідна для проведення цієї процедури.

Примусове годування здійснює фельдшер під наглядом лікаря, вживаючи всіх заходів, щоб уникнути можливих ушкоджень та нещасних випадків. Під час цієї процедури рот голодуючого розкривається та утримується роторозширювачем.

Зонд з лійкою на вільному кінці, охолоджений після кип'ятіння, але вогкий, обережно вводиться через рот у стравохід. При цьому лікар стежить, щоб зонд не потрапив у трахею. При правильному положенні зонда фельдшер вливає в лійку спочатку невелику кількість перевареної води, а потім – поживну суміш.

2.2. Для своєчасного надання допомоги при нещасних випадках, які можуть виникнути під час примусового годування, медичні працівники повинні обов'язково мати при собі необхідні засоби та медичні препарати для надання невідкладної медичної допомоги.

2.3. При поліпшенні стану здоров'я особи, що відмовляється від їжі, годування можна тимчасово припинити, про що в медичній картці робиться мотивований висновок».

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОПОВІДІ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ГОДУВАННЯ

А. Рекомендація Комітету міністрів № R (87)3 стосовно Європейських пенітенціарних (в'язничих) правил (прийнята Комітетом міністрів 12 лютого 1987 року на 404-му засіданні заступників міністрів)

63. У відповідних витягах з Європейських пенітенціарних (в'язничих) правил зазначено таке:

«... Дисципліна та покарання

Засоби приборкання

39. Використання ланцюгів і кайданів не допускається. Наручники, гамівні сорочки та інші тілесні засоби приборкання не можна застосовувати як засіб покарання. Їх можна використовувати тільки у таких випадках:

...b. за наявності медичної необхідності за приписом та під наглядом лікаря;

c. за наказом начальника, якщо інші методи контролю не спрацьовують, для запобігання нанесенню ув'язненим травм самому собі...

40. Передбачені у попередньому пункті види засобів приборкання та порядок їхнього застосування визначаються законом або нормативними актами. Такі засоби не повинні застосовуватися довше, ніж це необхідно».

В. Рекомендація № R (98)7 Комітету міністрів державам-членам щодо етичних та організаційних аспектів охорони здоров'я у пенітенціарних установах (прийнята Комітетом міністрів 8 квітня 1998 року на 627-му засіданні заступників міністрів)

64. У відповідних витягах з Рекомендації Комітету міністрів зазначено таке:

«... Посилаючись на спеціальні декларації Всесвітньої медичної асоціації (ВМА) стосовно медичної етики, зокрема Токійську декларацію (1975 року), Мальтійську декларацію щодо осіб, що оголосили голодування (1991 року), а також Заяву про особистий огляд в'язнів (1993 року); ...

С. Згода пацієнта і конфіденційність ...

14. ... Призначення будь-якого медикаментозного лікування має бути пояснене ув'язненим разом із будь-якими можливими побічними ефектами.

15. Необхідно отримати інформовану згоду в ... ситуаціях, коли обов'язки лікаря і вимоги безпеки не співпадають, наприклад у випадках відмови від лікування або від їжі.

16. Будь-яке відхилення від принципу вільної згоди має ґрунтуватися на законі і керуватися такими самими принципами, які застосовуються до всього населення. ...

24. Має також передбачатися консультування [лікарем] тюремної адміністрації з питань харчування або умов утримання ув'язнених, таких як санітарно-гігієнічні.

Е. Відмова від лікування, голодування

60. У разі відмови від лікування лікар має отримати письмову заяву, підписану пацієнтом у присутності свідка. Лікар повинен надавати пацієнту повну інформацію про можливі переваги медикаментозної терапії, можливі варіанти лікування та попередити його про ризики відмови від лікування. Необхідно пересвідчитися, що пацієнт повністю усвідомлює свою ситуацію.

61. Клінічна оцінка стану особи, яка оголосила голодування, має проводитися тільки з однозначного дозволу пацієнта, окрім випадків, коли він чи вона страждають від серйозних психічних розладів, які вимагають переведення пацієнта до психіатричної лікарні.

62. Особам, які оголосили голодування, має надаватися об'єктивна інформація щодо згубного впливу цих дій на їхнє здоров'я для усвідомлення ними загрози тривалого голодування.

63. Якщо, на думку лікаря, стан особи, яка оголосила голодування, значно погіршився, необхідно, щоб лікар доповів про цей факт компетентному органу влади і вжив передбачених національним законодавством заходів (включаючи професійні стандарти).

С. Доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (надалі – КЗК)

65. У відповідних витягах з розділу III Стандартів КЗК «Медичні служби у в'язницях» (СРТ/Inf/E (2002)1 в редакції 2004 року) та витягах з Третьої загальної доповіді (СРТ/Inf (93)12) зазначено таке:

«46. Пацієнтам повинна бути надана вся відповідна інформація (якщо необхідно, у формі медичного висновку) відносно їхнього стану здоров'я, курсу їхнього лікування та медичних лікувальних препаратів, які їм прописані. Бажано, щоб у пацієнтів було право ознайомлюватись зі змістом своїх медичних карток, якщо тільки проти цього немає заперечень з терапевтичної точки зору.

Вони повинні мати можливість звертатись із проханням передавати цю інформацію до їхніх родин та адвокатів або ж до лікаря поза межами закладу.

47. Кожен пацієнт, здатний розважливо міркувати, має право відмовитися від лікування або будь-якого іншого медичного втручання. Будь-яке відхилення від цього основоположного принципу має ґрунтуватися на законодавстві і застосовуватись лише за чітко визначених виняткових обставин, що застосовуються до всього населення в цілому.

Типова складна ситуація виникає, коли рішення пацієнта суперечить покладеному на лікаря загальному обов'язку піклуватись про здоров'я пацієнта. Це може статись у випадку, коли пацієнт перебуває під впливом власних переконань (наприклад, відмовляється від переливання крові) або коли він має намір використати своє тіло або навіть завдати собі каліцтва, щоб відстояти свої вимоги, висловити протест проти влади чи продемонструвати свою підтримку якихось дій.

У разі оголошення голодування органи державної влади або професійні організації в деяких країнах вимагають втручання лікаря, щоб запобігти смерті, щойно стан свідомості пацієнта серйозно погіршується. В інших країнах існує правило, що клінічне рішення має бути прийняте відповідальним лікарем, яке він приймає після відповідних консультацій та зважування всіх фактів, що стосуються справи».

66. У відповідних витягах з Доповіді КЗК за результатами візиту до України 24 листопада-6 грудня 2002 року зазначено таке:

«...110. У Житомирській в'язниці № 8 найкращі матеріальні умови спостерігалися в корпусі для жінок і неповнолітніх (№ 2). Камери чисті й у гарному стані, досить обладнані, забезпечені гарним природним і штучним освітленням, туалети ізольовані. У багатьох камерах житловий простір, хоча й далекий від ідеалу, був більшим, ніж в інших відділеннях. Наприклад, у камері площею 29,7 м² утримувалися сім жінок. У камері площею 29 м² перебували всього троє неповнолітніх; однак призначена ця камера для вісьмох, а це занадто багато. Загалом делегація помітила, що рівень заповнення камер у цьому корпусі надавав кожному ув'язненому тільки 2,5–2,8 м² житлового простору.

111. КЗК схвалює той факт, що в частині корпусу № 1, призначеній для попередньо ув'язнених, ув'язнених, підданих адміністративному арешту та ув'язнених, засуджених до тюремного режиму, був достатній доступ до денного світла та свіжого повітря, крім деяких камер, де на вікнах, як і раніше, стояли обмежуючі пристрої (наприклад дротяна сітка). В інших відношеннях матеріальні умови були різними. Багато які з оглянутих камер, хоч і скромно обладнані, були чистими і в належному стані. Проте інші були покриті пліснявою і були бруднішими, з відносно поганим станом туалетів, іржавими ліжками і дуже вбогими постільними принадлежностями, зараженими тарганами та іншими паразитами.

При кількості ув'язнених, розміщених на час візиту, житловий простір у деяких камерах можна було вважати терпимим або навіть прийнятним. Наприклад, у попередньому ув'язненні в камері площею 42 м² утримувалися 12 ув'язнених, у камері площею 46 м² – 13 ув'язнених, у камері площею 19 м² – 4, а в камері площею 13 м² – 3. Але й тут простір був повністю зайнятий зайвими ліжками. Зрештою опалення загалом становило проблему, оскільки температура ледь перевищувала 18°.

112. Тюремна адміністрація доклала реальних зусиль для забезпечення ув'язнених предметами першої необхідності (гігієнічними і миючими засобами, а якщо потрібно, додатковим одягом і взуттям). Проте деякі жінки скаржилися, що вони не можуть отримати необхідні їм спеціальні гігієнічні принадлежности (гігієнічні прокладки/тампони). Делегація обговорила це питання з начальником тюрми, який запевнив, що ситуацію буде виправлено. **КЗК хотів би отримати підтвердження того, що цю проблему вже вирішено.**

113. У СІЗО № 21 в м. Одеса перепоповненість, погіршену загалом жахливими матеріальними умовами, можна законно розглядати як нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження.

Ув'язнені тіснилися на надзвичайно малій площі. Наприклад, до шести осіб перебували в камерах площею 8 м², до 15 чоловік – у камерах площею 18 м² і до 37 осіб (з 40 ліжками) – у камерах площею 78 м². За інформацією, зібраною делегацією, деякі частини СІЗО в середині листопада 2002 року були вочевидь навіть більше переповнені. Наприклад, у камерах розміром 18 м² у прийомному відділенні розміщували до 32 ув'язнених, які були змушені ділити десять ліжок.

Багато камер були занедбані, з покритими пліснявою стінами і стелями. Приміщення були у жахливому стані, постільні принадлежності – брудні і в недостатній кількості (ув'язнені змушені просити простирадла і ковдри у родичів), туалети – недостатньо ізолювані, якщо взагалі ізолювані. До того ж у багатьох камерах туалети взагалі не мали змиву, що призводило до погіршення санітарних умов. І що найгірше, камери кишіли тарганами.

У деяких камерах ув'язнені були змушені завішувати вікна ковдрами, щоб уберегтися від протягів, оскільки у вікнах не було шибок. Крім того, у багатьох камерах опалення залишало бажати кращого, адже температура там не перевищувала 17°.

Фактично єдиним позитивним моментом було те, що камери мали достатній доступ до денного світла та належний рівень штучного освітлення.

114. Делегація отримала численні скарги щодо нестачі основних гігієнічних принадлежностей і засобів для миття, включаючи туалетний папір. Крім того, ув'язнені були змушені прати свої речі, а також простирадла і ковдри у своїх камерах за допомогою наявних у них засобів у вкрай сумнівних санітарних умовах.

Далі: через малу кількість душевих на кожну секцію установи (наприклад 2 душевих на понад 170 ув'язнених) та їх занедбаний стан ув'язнені мали значні проблеми з підтриманням особистої гігієни.

115. У листі від 15 квітня 2003 року українська влада зазначила, що для зменшення переповненості планується побудувати нову будівлю на 250 місць і перевести частину ув'язнених до інших подібних установ області.

Вони також згадали про інші заходи, вжиті для вирішення виявлених санітарних проблем (забезпечення дезінфікуючими засобами, прання постільної білизни в пральні СІЗО), і зазначили, що ув'язнені тепер забезпечуються необхідними гігієнічними засобами.

116. Хоча метою візиту до колонії № 14 було кілька конкретних аспектів..., делегація відзначила, що у двох відвіданих нею секціях (4 і 7) камери були добре освітлені і належно провітрювалися та були обладнані ліжками з повним комплектом постільної білизни, тумбочками і місцем для зберігання речей. Санітарні вузли були чистими і підтримувалися у відносно гарному стані.

Камери були переповнені. У секції 4, наприклад, у камерах площею близько 61 м² перебувало до 35 осіб; однак це поміжувалося тим, що протягом дня ув'язнені могли вільно пересуватися в межах своєї секції і мали доступ до прогулянкового дворику.

У цій установі делегація отримала численні скарги на нестачу теплого зимового одягу (пальт і шапок). Питання було обговорено з начальником тюрми, який запевнив делегацію, що було достатньо запасів для задоволення потреб ув'язнених. **КЗК хоче отримати підтвердження того, що ув'язнені в колонії № 14 забезпечені одягом, що відповідає погодним умовам.**

У світлі вищезазначеного КЗК рекомендує:

у тюрмі № 8:

- провести необхідний ремонт у корпусі № 1;
- забезпечити належний рівень опалення;

У СІЗО № 21:

- усунути виявлені матеріальні недоліки, забезпечивши, щоб:
- кожний ув'язнений мав власне ліжко з повним комплектом чистої постільної білизни;
- туалети в камерах були достатньо ізолювані і мали справний змив;
- вікна у всіх камерах були заклені;
- камери належним чином опалювалися;
- душеві підтримувалися в справному стані, і їхня кількість була якомога швидше збільшена;
- було завершено заплановане будівництво нової будівлі на 250 місць;
- було зменшено наповненість камер цих трьох установ, з кінцевою метою доведення розміру житлового простору на одну особу до 4 м²».

67. У відповідних витягах з Доповіді КЗК за результатами візиту до Туреччини [СРТ/Іnf (2001) 31] зазначено таке:

«1. Ведення осіб, які оголосили голодування

... Делегацію було попередньо поінформовано, що ці директиви передбачають, що ведення осіб, які оголосили голодування, має здійснюватися, виходячи з відносин лікар-пацієнт. Фактично директиви чітко говорять про те, що «обов'язок працівників медичної служби полягає в тому, щоб сприяти продовженню життя. Право на життя, яке є основоположним правом серед інших прав та свобод людини, не можна обмежувати жодною нормою чи критерієм». Зокрема, директива передбачає, що «з моменту виявлення погіршення стану організму має бути забезпечене парентеральне (внутрішньо-венне) годування».

Під час візиту в грудні 2000 року – січні 2001 року стан здоров'я жодного з ув'язнених не погіршився настільки, щоб було необхідно приймати рішення про штучне годування проти волі голодуючого. Проте випадки штучного годування пізніше були зафіксовані. Під час візиту в квітні 2001 року представники Міністерства охорони здоров'я повідомили делегацію КЗК про те, що їм не відомо про жоден випадок примусового годування ув'язнених, які були при свідомості, але до непритомних, дійсно, застосовувалося штучне годування.

33. Як було відмічено у попередніх зауваженнях від 29 січня 2001 року, питання штучного годування голодуючих проти їх волі є делікатним питанням, щодо якого існують різні погляди як у Туреччині, так і в інших країнах світу. КЗК розуміє, що Всесвітня медична асоціація на даний час переглядає свою політику щодо цього питання.

На даний час КЗК утримався від висловлення своєї позиції з цього приводу. Однак у КЗК твердо вірять у те, що ведення осіб, які оголосили голодування, має ґрунтуватися на відносинах лікар-пацієнт. Відтак, Комітет має серйозні сумніви в доцільності втручання в ці відносини шляхом пропонування лікарям, які здійснюють нагляд за голодуючими, якогось конкретного методу лікування».

D. Токійська декларація Всесвітньої медичної асоціації 1975 року (Настанови для лікарів щодо катувань та інших видів жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання щодо затриманих або ув'язнених)

68. У відповідних витягах з Декларації 1975 року зазначено таке:

«...5. Якщо ув'язнений відмовляється від вживання їжі, і лікар вважає, що ув'язнений спроможний формувати неупереджене раціональне судження щодо наслідків такої відмови, то такого ув'язненого не слід годувати штучним шляхом. Рішення щодо спроможності ув'язненого формувати таке судження має бути засвідчене хоча б одним незалежним лікарем. Лікар повинен пояснити ув'язненому наслідки відмови від вживання їжі».

Декларація Всесвітньої медичної асоціації щодо осіб, що оголосили голодування (прийнята 43-ю Всесвітньою медичною асамблеєю, Мальта, листопад 1991 року, з поправками, внесеними на 44-ій Всесвітній медичній асамблеї, Марбелла, Іспанія, вересень 1992 року)

69. У Декларації Всесвітньої медичної асоціації щодо осіб, які оголосили голодування, зазначено таке:

«ПРЕАМБУЛА

1. Лікар, який лікує осіб, що оголосили голодування, стикається з таким конфліктом цінностей:

1.1. Кожна людина має моральний обов'язок поважати святість життя. Це особливо очевидно щодо лікаря, який застосовує свої вміння для рятування життя, а також діє на благо пацієнта (принцип благодіяння).

1.2. Лікар зобов'язаний поважати незалежність особистості кожного пацієнта. Перш ніж застосовувати свої вміння і надавати допомогу лікар повинен отримати інформовану згоду від свого пацієнта, окрім випадків настання надзвичайних обставин, у разі яких лікар має діяти, виходячи зі свого розуміння того, що є благом для пацієнта.

2. Цей конфлікт цінностей стає очевидним, коли особа, яка оголосила голодування, дала чіткі вказівки не рятувати її життя, впадає в кому і перебуває на межі життя і смерті. Моральний обов'язок вимагає від лікаря рятувати пацієнта від смерті, навіть якщо це суперечить бажанню самого пацієнта. З іншого боку, обов'язок зобов'язує лікаря поважати незалежність пацієнта.

2.1. Рішення про втручання може порушити право пацієнта розпоряджатися своїм життям.

2.2. Рішення про невтручання може призвести до того, що лікар стане свідком смерті особи, якій можна було запобігти.

3. Загальноприйнято, що відносини лікаря і пацієнта виникають щоразу, коли лікар в силу своїх обов'язків зобов'язаний застосовувати свої вміння для надання допомоги будь-якій особі, будь-то у формі рекомендації чи лікування. Такі відносини можуть існувати усупереч тому факту, що пацієнт, можливо, не погодився на певні види лікування чи втручання. Як тільки лікар погоджується здійснювати нагляд за особою, яка оголосила голодування, ця особа стає його пацієнтом. Все це тягне наслідки та обов'язки, що притаманні відносинам лікаря і пацієнта, включаючи згоду та конфіденційність.

4. Остаточне рішення щодо втручання чи невтручання лікар приймає без втручання третіх осіб, для яких благополуччя пацієнта не є пріоритетом. Однак лікар має чітко заявити пацієнту, чи може він погодитися з рішенням пацієнта про відмову від лікування, а у випадку коми – від штучного харчування, якщо існує ризик, що внаслідок цього пацієнт може померти. Якщо ж лікар не може погодитися з рішенням пацієнта про відмову від такої допомоги, тоді пацієнт має право звернутися до іншого лікаря.

НАСТАНОВИ ЩОДО ВЕДЕННЯ ОСІБ, ЩО ОГОЛОСИЛИ ГОЛОДУВАННЯ

Оскільки медики вважають святість життя основоположним принципом своєї діяльності, то для лікарів, що надають допомогу особам, які оголосили голодування, рекомендуються наступні практичні настанови:

1. ВИЗНАЧЕННЯ

Особа, яка оголосила голодування, є психічно нормальною людиною, яка заявляє про те, що вона вирішила розпочати голодування і відмовляється від вживання їжі та/або рідини протягом тривалого періоду часу.

2. ЕТИЧНА ПОВЕДІНКА

2.1. Якщо це можливо, лікар повинен отримати детальну медичну картку пацієнта.

2.2. Лікар має провести ретельний огляд пацієнта на початку голодування.

2.3. Лікарі та інші медичні працівники не повинні чинити на особу, яка оголосила голодування, надмірний тиск будь-якого роду, щоб призупинити голодування. Лікування або догляд за особою, яка оголосила голодування, не повинні бути обумовлені припиненням голодування.

2.4. Особа, яка оголосила голодування, має бути професійно поінформована лікарем про клінічні наслідки голодування, а також про будь-яку особливу небезпеку, що існує в конкретному випадку. Інформоване рішення може бути прийняте тільки при чіткому взаєморозумінні. У разі потреби необхідно користуватися послугами перекладача.

2.5. Якщо особа, яка оголосила голодування, бажає дізнатися думку іншого лікаря, її бажання має бути задоволене. Якщо особа, яка оголосила голодування, бажає продовжувати лікування у іншого лікаря, це повинно бути дозволено. У випадку, якщо особа, яка оголосила голодування, є ув'язненим, це має бути дозволено після узгодження та консультації з тюремним лікарем.

2.6. Лікування інфекцій або надання пацієнту поради щодо збільшення орального прийому рідини (або внутрішньовенного введення фізіологічного розчину) часто є допустимим для особи, яка оголосила голодування. Відмова прийняти таке втручання не повинна завдавати шкоди будь-яким іншим аспектам медичної допомоги пацієнту. Будь-яке лікування пацієнта має відбуватися за його згоди.

3. ЧІТКІ ІНСТРУКЦІЇ

Лікар повинен щоденно пересвідчуватися в тому, чи бажає пацієнт продовжувати голодування. Лікар також повинен щоденно з'ясовувати бажання пацієнта щодо лікування в разі, якщо він в змозі приймати інформовані рішення. Встановлені факти повинні заноситися до медичної документації лікаря і зберігатися в режимі конфіденційності.

4. ШТУЧНЕ ГОДУВАННЯ

Якщо у особи, яка оголосила голодування, спостерігається помутніння свідомості і внаслідок цього вона не може приймати логічні рішення або якщо така особа впала в кому, лікар має бути вільним у прийнятті рішення замість пацієнта стосовно подальшого його лікування, яке він вважає таким, що буде на благо пацієнту, але лікар завжди повинен враховувати рішення, прийняте ним в процесі голодування пацієнта на попередній стадії його лікування, та дотримуватися статті 4 преамбули цієї Декларації.

5. ПРИМУС

Особа, яка оголосила голодування, має бути захищена від примусової участі в голодуванні. Це може вимагати відселення такої особи від інших осіб, які голодують.

6. РОДИНА

Лікар зобов'язаний поінформувати родину пацієнта про те, що він оголосив голодування, якщо тільки це спеціально не заборонено самим пацієнтом».

ПРАВО

I. ОЦІНЮВАННЯ СУДОМ ДОКАЗІВ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ

A. Доводи сторін

1. Заявник

70. Заявник стверджував, що він довів, що його було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню під час примусового його годування та що умови його тримання під вартою, зокрема, в період з 28 жовтня 1998 року по 23 лютого 2000 року (дата його звільнення з-під варти) суперечили статті 3 Конвенції. Він просив Суд визнати державу відповідальною за статтею 3. Заявник далі зазначив, що в період з 16 жовтня 1998 року по 13 серпня 1999 року його тримали під вартою без жодної належної санкції. Тому він стверджував, що було порушено підпункт (с) пункту 1 та пункт 3 статті 5 Конвенції.

2. Уряд

71. Уряд заперечив, що заявника примусово годував некваліфікований персонал і що він був прикутий наручниками до батареї центрального опалення у присутності службового собаки. Крім того, він заперечив, що в період з 10 січня по 7 лютого 2000 року заявника було поміщено в карцер у СІЗО № 1 Київської області. Уряд не надав жодної інформації щодо періоду, коли заявника утримували в карцері. Уряд також ухилився від питання щодо умов тримання заявника в карцері і щодо наявності санкцій на продовження тримання заявника під вартою в період з 7 по 23 лютого 2000 року.

B. Загальні принципи

72. Суд повторює, що при оцінці доказів Суд приймає стандарт доказування «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «*Орхан проти Туреччини*» (*Orhan v. Turkey*), № 25656/94, п. 264, ECHR 2002 р.). Такий стандарт доказування може впливати з існування одночасно достатньо сильних, однозначних і безсумнівних висновків або схожих неспростовних припущень щодо фактів. При цьому до уваги береться поведінка сторін під час збирання доказів (див. рішення у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*» (*Ireland v. the United Kingdom*), серія А № 25, с. 65, п. 161, рішення від 18 січня 1978 року).

73. Суд з розумінням ставиться до природи своєї субсидіарної ролі і має бути обережним, беручи на себе роль суду першої інстанції щодо встановлення фактів у випадках, коли цього не можна уникнути, виходячи з обставин конкретної справи (див., наприклад, рішення у справі «*МакКерр проти Сполученого Королівства*» (*McKerr v. the United Kingdom*) (dec.), № 28883/95, рішення стосовно прийнятності від 4 квітня 2000 року). В тих випадках, коли відбулося провадження в національних судах, то до завдань Суду не входить заміна оцінки фактів національних судів своєю власною оцінкою, оскільки за загальним правилом оцінювання наданих доказів належить до повноважень саме цих судів (див. рішення у справі «*Клаас проти Німеччини*» (*Klaas v. Germany*), серія А № 269, с. 17, п. 29, рішення від 22 вересня 1993 року). Незважаючи на те, що Суд не обмежується висновками національних судів, за звичайних обставин потрібна наявність переконливих доводів для того, щоб Суд міг відійти від встанов-

лених національними судами висновків щодо фактів (див. згадане вище рішення у справі «*Клаас проти Німеччини*» (*Klaas v. Germany*) с. 18, п. 30).

С. Міркування Суду згідно з підпунктом (а) пункту 1 статті 38

74. Підпункт (а) пункту 1 статті 38 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд оголошує заяву прийнятною, він

(а) розглядає справу разом з представниками сторін і у разі необхідності проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані держави створюють усі необхідні умови...».

75. Суд повторює, що для ефективного функціонування системи індивідуального звернення, запровадженої статтею 34 Конвенції, найважливішим є те, що держава повинна створити передумови для того, щоб уможливити належний та ефективний розгляд заяв (див. серед останніх джерел згадану вище справу «*Орхан проти Туреччини*» (*Orhan v. Turkey*), п. 266, а також справу «*Танрікулу проти Туреччини*» (*Tanrikulu v. Turkey*) [Велика Палата], № 23763/94, п. 70, ECHR 1999-IV; справу «*Велікова проти Болгарії*» (*Velikova v. Bulgaria*), № 41488/98, п. 77, ECHR 2000-VI). Розгляду таких категорій справ, де окремих заявник звинувачує представників держави у порушенні його прав, передбачених Конвенцією, властиво те, що у певних інстанціях лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, яка може або підтвердити, або спростувати ці звинувачення. Ненадання Урядом наявної у нього інформації без задовільних пояснень може не тільки дати підстави для висновку про обґрунтованість тверджень заявника, а й мати негативні наслідки щодо рівня дотримання Урядом-відповідачем своїх зобов'язань за підпунктом (а) пункту 1 статті 38 Конвенції (див. рішення у справі «*Тімурташ проти Туреччини*» (*Timurtaş v. Turkey*), № 23531/94, пп. 66 та 70, ECHR 2000-VI). Те саме стосується випадків затримок з боку держави в наданні інформації, що перешкоджає встановленню фактичних обставин у справі (див. згадану вище справу «*Орхан проти Туреччини*» (*Orhan v. Turkey*), п. 266).

76. У світлі наведених вище принципів і виходячи із зобов'язань Уряду за підпунктом (а) пункту 1 статті 38 Конвенції, Суд дослідив поведінку Уряду в цій справі щодо встановлення її фактів, зокрема в частині таких питань:

- ненадання Урядом письмового медичного висновку та рішення начальника СІЗО, на підставі яких до заявника було застосовано примусове годування;
- ненадання Урядом ґрунтовної і детальної інформації щодо юридичних підстав тримання заявника під вартою впродовж усього періоду його тримання під вартою;
- ненадання Урядом детальної інформації та коментарів щодо умов тримання заявника в карцері та загальних умов його тримання під вартою, його лікування та наданої йому медичної допомоги.

77. Суд робить висновок, що Уряд не надав жодних переконливих пояснень щодо відмови Уряду прокоментувати конкретні питання, порушені як на стадії доведення заяви до відома Уряду, так і пізніше на стадії розгляду прийнятності заяви, а також не надав належних документів, рішень і медичних висновків у справі заявника. Тому Суд вважає, що, виходячи з поведінки Уряду, можна дійти відповідних висновків у цій справі (див. посилання вище «*Велікова проти Болгарії*» (*Velikova v. Bulgaria*) та «*Орхан проти Туреччини*» (*Orhan v. Turkey*), пп. 77 та 274 відповідно). Беручи до уваги труднощі, які виникли при встановленні фактів як у цій справі, так і в інших схожих на цю справах, та з огляду на важливість співпраці Уряду-відповідача під час провадження згідно з Конвенцією Суд доходить висновку, що Уряд не створив усіх необхідних передумов Суду в його завданні зі встановлення фактів в розумінні підпункту (а) пункту 1 статті 38 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

78. Заявник скаржився, що його тримали під вартою, зокрема, в одиночній камері слідчого ізолятора Київської області (СІЗО № 1 Київської області), незважаючи на те, що він хворів на ряд хронічних хвороб. Заявник також вважав, що його було позбавлено належної медичної допомоги під час перебування під вартою, а також що умови тримання під вартою (гігієнічні умови, постіль та інші умови) були незадовільними. Заявник стверджував, що без жодної медичної необхідності, яка була б визначена національними органами влади, його примусово годували під час його голодування, що завдало йому значних моральних і фізичних страждань. Зокрема, він стверджував, що його було прикуто наручниками до батареї центрального опалення в присутності охоронців і службового собаки (у його подальших скаргах він не згадував про службового собаку) і що його тримали охоронці в той час, як використовували спеціальну медичну трубку для його годування. У зв'язку із цим він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. Загальні принципи, закріплені в судовій практиці

79. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції закріплює одну з основоположних цінностей демократичного суспільства. У формі абсолютного твердження вона забороняє катування чи нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див. рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [Велика Палата], № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV).

80. Відповідно до практики Суду погане поводження має досягати певного мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня жорстокості є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість такого поводження, його фізичний і психологічний вплив, а в деяких випадках – від статі, віку і стану здоров'я потерпілого (див. серед інших джерел рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), серія А № 25, с. 65, п. 162, рішення від 18 січня 1978 року). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність у розумінні статті 3, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу і чи його наслідки вплинули несприятливо на її або його особистість у спосіб, несумісний зі статтею 3. Однак відсутність такої мети не може переконливо виключити визнання порушення цього положення (див. рішення у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*) № 28524/95, пп. 67–68 та 74, ECHR 2001-III, та рішення у справі «Валашинас проти Литви» (*Valasinas v. Lithuania*) № 44558/98, п. 101, ECHR 2001-VIII).

81. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження мають у будь-якому випадку перевищувати межу неминучого елементу страждання і приниження, пов'язаного з законним позбавленням волі. Однак відповідно до статті 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували неминучий рівень страждання, властивого триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і самопочуття були належним чином забезпечені (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [Велика Палата], № 30210/96, пп. 92-94, ECHR 2000-XI) наданням необхідної медичної допомоги та лікування (див. з відповідними відмінностями рішення у справі «Аертс проти Бельгії» (*Aerts v. Belgium*), *Доповіді* 1998-V, с. 1966, п. 64 і далі, рішення від 30 липня 1998 року). Оцінюючи умови тримання під вартою, слід взяти до уваги сукупний ефект цих умов, а також конкретні твердження заявника (див. рішення у справі «Дугоз проти Греції» (*Dougoz v. Greece*) № 40907/98, п. 46, ECHR 2001-II).

В. Обсяг питань, що підлягають розгляду

82. Суд зазначає, що скарги заявника за статтею 3 Конвенції в основному стосуються трьох питань:

- *по-перше*, чи умови тримання заявника під вартою були сумісними з цим положенням;
- *по-друге*, чи примусове годування заявника під час його голодування є нелюдським та таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням чи катуванням; та
- *по-третє*, чи заявнику було надано необхідну медичну допомогу та лікування в період його перебування під вартою та під час його голодування.

1. Умови тримання заявника під вартою

а. Доводи сторін

83. У своїх первісних заявах до Суду від 7 лютого 2000 року заявник стверджував, що його було поміщено в камеру площею 7 м², де вже перебувало 12 інших затриманих. У камері не було ані питної води, ані жодної можливості прийняти душ чи вмитися. Камера кишіла клопами і вошами, що врешті призвело до гострого дерматологічного захворювання заявника (мікробна екзема та короста).

84. Далі заявник зазначив, що 1 квітня 1999 року його було поміщено в карцер у слідчому ізоляторі на 10 днів, протягом яких він все ще голодував. Заявник вважав, що тамтешні умови призвели до повної його ізоляції в семи-метровій камері, яка знаходилася в підвальному приміщенні старої будівлі, зведеної у дев'ятнадцятому столітті. Це було вологе приміщення з мокрими бетонними нештукатуреними стінами. Температура в камері була всього 15°C. Підлога теж була бетонною. Ліжко надавалося о 23 годині, а о 7 годині ранку прикріплювалося назад до стіни. Маленький стіл та стілець були прикуті до підлоги. Камера взагалі не провітрювалася, і заявникові не дозволяли ходити на прогулянки на свіжому повітрі. У камері не було туалету, а воду до рукомийника подавали лише кілька разів на день і тільки на вимогу. Заявник стверджував, що він не міг витримати таких умов, і тому порізав собі вени для того, щоб його перевели назад у камеру для голодуючих.

85. Уряд не надав жодного коментарю щодо умов тримання заявника під вартою в СІЗО № 1 Київської області. Так само він не прокоментував умови тримання заявника в карцері.

в. Оцінка Суду

86. Що стосується умов перебування під вартою, надмірної кількості людей в камері та відсутності необхідних гігієнічних засобів, вентиляції, сонячного світла, щоденних прогулянок, достатньо чистої постільної білизни та одягу, то Суд дослідив їх в цілому на підставі доводів заявника та зважаючи на відсутність відповідних коментарів Уряду. Суд зазначає, що він не може встановити напевно умови тримання заявника під вартою, які мали місце певний час тому. Проте, беручи до уваги, що доводи заявника є послідовними, ґрунтовними та відповідають перевіркам місць попереднього ув'язнення, проведеним Комітетом проти катувань (див. пункт 66 вище) та Уповноваженим з прав людини Верховної Ради України (див. пункти 60-61 вище), і враховуючи те, що Уряд не надав жодного коментарю щодо цих доводів, Суд доходить висновку, що заявника тримали в неприпустимих умовах і що таке тримання під вартою можна розглядати як таке, що принижує гідність, поводження, що є порушенням статті 3

Конвенції. Суд далі постановляє, що ситуація заявника була погіршена фактом застосування до нього дисциплінарного покарання у вигляді поміщення в карцер слідчого ізолятора, де умови були повністю неприпустимими відповідно до статті 3 Конвенції (див. п. 84 вище).

87. Крім того, Суд зазначає, що медичні висновки, надані сторонами, доводять, що під час тримання заявника під вартою він захворів на різні хвороби шкіри (зокрема коросту та екзему). Судячи з медичних обстежень заявника, проведених 8 травня 1998 року, 2 червня та 20 липня 1998 року, та з того, що після звільнення з-під варті 23 лютого 2000 року заявника одразу ж було поміщено до лікарні, стає очевидним, що стан здоров'я заявника значно погіршився. Хоча заявник справді отримував деяке медичне лікування цих хвороб, проте саме їх виникнення, повторення, загострення та подальше лікування заявника після звільнення з-під варті доводять, що його утримували в антисанітарній обстановці, без дотримання елементарної гігієни. Ці умови мали такий згубний вплив на його стан здоров'я та задовільність самопочуття, що Суд вважає, що вони становили поводження, яке принижує гідність (див. рішення у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), № 47095/99, п. 98, ЕСЧР 2002-VI).

88. З огляду на вищезазначене Суд доходить висновку, що мало місце порушення статті 3 Конвенції.

2. Примусове годування заявника

а. Доводи сторін

89. Заявник стверджував, що спосіб, у який його примусово годували, становив катування. Крім того, він стверджував, що тюремна адміністрація не дотримувалася процедури, встановленої внутрішніми тюремними інструкціями. Він далі зазначав, що жодна медична комісія не проводила аналізу стану його здоров'я з метою визначення необхідності його примусового годування з медичної точки зору. Заявник стверджував, що сила застосовувалася під час його годування. Він також згадував, що 1 квітня 1999 року його було поміщено в карцер з метою покарання за продовження ним голодування.

90. Далі заявник зазначив, що його примусово годували інші заарештовані, які вже були засуджені, а не медичні працівники. Під час примусового годування, яке проводилося п'ять разів на тиждень, його зазвичай приковували наручниками до стільця чи батареї центрального опалення, змушували ковтати гумовий зонд, через який з відра подавалася спеціальна поживна суміш.

91. Уряд доводив, що примусове годування проводилося чітко у відповідності з медичною необхідністю для збереження життя заявника. Уряд далі зазначав, що стан здоров'я заявника був задовільним, що дозволяло тримати його під вартою та залучати до проведення слідчих дій. Крім того, Уряд стверджував, що заявник перебував під постійним медичним наглядом, заявника оглядали практично кожних два-три дні один або кілька лікарів, а також двічі його доставляли до лікарні для проведення ретельного обстеження. Крім того, примусове годування та лікування здійснювалися за приписом та під наглядом медичного персоналу. Уряд заявляв, що не було доведено, що примусове годування та медичне лікування погіршили стан здоров'я заявника. На підтвердження своїх доказів Уряд надав датовані 2004 роком висновки, підписані медичним персоналом та адміністрацією СІЗО № 1 Київської області Державного департаменту з питань виконання покарань, де заявник утримувався під вартою, які нібито здійснювали примусове годування заявника.

92. Заявник стверджував, що письмові висновки медичного персоналу СІЗО № 1 були написані під тиском та за вказівкою Державного департаменту з питань виконання покарань і не відповідають дійсності. Додатково заявник надав копію свого щоденника та письмову заяву його співкамерника, п. Ковалья¹, який наполягав, зокрема, на тому що заявника годували інші заарештовані, хоча й під наглядом медичного персоналу, і що поживна суміш подавалася заявникові через гумовий зонд з 12-літрового відра. П. Коваль стверджував, що на заявника одягали наручники під час примусового годування.

б. Оцінка Суду

93. Суд зазначає, що в попередній прецедентній практиці Комісія встановила, що «примусове годування особи включає такі, що принижують гідність, елементи, які за певних обставин можуть розглядатися як заборонені статтею 3 Конвенції». Проте в ситуації, подібній до цієї справи, коли особа, що утримується під вартою, оголошує голодування, це неминуче призводить до конфлікту між правом особи на фізичну недоторканність та позитивним зобов'язанням держави за статтею 2 Конвенції, цей конфлікт не вирішений самою Конвенцією (див. рішення у справі «Х проти Німеччини» (*X v. Germany*) (1984 р.) 7 ЕННР 152). Комісія повторювала, що «згідно з законодавством Німеччини цей конфлікт вирішено; законодавством дозволено примусове годування особи, що утримується під вартою, якщо через голодування ця особа зазнаватиме шкоди постійного характеру, і примусове годування є навіть обов'язковим у разі наявності очевидної небезпеки для життя особи. Оцінювання вищезазначених умов повинно проводитися відповідальним лікарем, але остаточне рішення щодо примусового годування може бути прийняте тільки після отримання судового дозволу» (див. там само). Комісія також встановила, що твердження

¹ Справа пана Ковалья на даний момент розглядається Судом (див. рішення у справі *Коваль проти України* (*Koval v. Ukraine*) (dec.), № 65550/01, рішення стосовно прийнятності від 30 березня 2004 року).

заявника щодо неналежного з ним поводження у зв'язку з примусовим годуванням під час голодування були необґрунтованими, оскільки заявник не довів, що спосіб, у який його примусово годували, є катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням (див. рішення у справі «Петар Лійков проти Болгарії» (*Petar Pijkov v. Bulgaria*), № 33977/96, п. 1, рішення від 20 жовтня 1997 року). Що стосується примусового годування особи, яка утримується під вартою, то Комісія далі звернулася до рекомендацій Комітету міністрів, доповідей КЗК та Всесвітньої медичної асоціації стосовно примусового годування затриманих осіб (див. пункти 64-65 та 68-69 вище).

94. Суд повторює, що захід, продиктований з точки зору встановлених принципів медицини терапевтичною необхідністю, не може в принципі розглядатися як нелюдський і такий, що принижує гідність. Те ж саме можна сказати і про примусове годування, метою якого є рятування життя конкретної особи, що утримується під вартою, яка свідомо відмовляється від вживання їжі. Проте органи Конвенції все ж мають переконатися в тому, що існування такої медичної необхідності переконливо доведено (див. рішення у справі «Херцегфалві проти Австрії» (*Herczegfalvy v. Austria*) серія А № 244, с. 26, п. 83, рішення від 24 вересня 1992 року). Крім того, Суд повинен пересвідчитися, що при прийнятті рішення про примусове годування було дотримано процесуальних гарантій. До того ж спосіб, у який заявника було піддано примусовому годуванню під час голодування, не повинен виходити за межі мінімального рівня жорстокості, встановленого практикою Суду згідно зі статтею 3 Конвенції. Суд дослідить ці аспекти почергово.

95. Із самого початку Суд зазначає, що заявник не заявляв про те, що його слід залишити без їжі чи медикаментів, незважаючи на те, що це може призвести до смерті. Він навпаки заявляв, що не було жодної медичної необхідності примусово його годувати, оскільки не було жодного медичного обстеження, відповідних аналізів чи інших документів, які б переконливо підтверджували таку необхідність. Він заявив, що рішення про примусове його годування було обґрунтоване результатами аналізу на вміст ацетону в його сечі. Він далі наполягав на тому, що примусове годування здійснювалося з метою його приниження та покарання, оскільки мало на меті зупинити його голодування, а у разі його відмови – завдати йому тяжких фізичних страждань.

96. Суд бере до уваги твердження Уряду щодо задовільного стану здоров'я заявника під час тримання під вартою (див. пункт 91 вище). Проте, зважаючи на ненадання Урядом «письмового висновку комісії лікарів про значне погіршення стану заявника та виникнення загрози його смерті» та «рішення начальника [кримінально-виконавчої] установи», що було обов'язковим згідно з наказом від 4 березня 1992 року (див. пункт 62 вище), Суд робить висновок, що Уряд не продемонстрував, що для примусового годування заявника існувала «медична необхідність», встановлена національними органами. Тому можна припустити, що примусове годування було свавіллям. При застосуванні примусового годування заявника проти його волі, незважаючи на його свідому відмову вживати їжу, не було дотримано процесуальних гарантій. Відповідно, не можна сказати, що органи влади діяли в накрайших інтересах заявника, піддаючи його примусовому годуванню.

97. Щодо способу, в який заявника годували, Суд припускає, що з огляду на доводи сторін органи влади дотримувалися порядку примусового годування, передбаченого наказом (див. пункт 62 вище). Проте самі по собі засоби примусу, що використовувалися, а саме – наручники, роторозширювач, спеціальна гумова трубка, вставлена в рот, а у випадку опору – застосування сили, можна вважати катуванням у розумінні статті 3 Конвенції у випадку відсутності медичної необхідності (див. пункт 63 вище – засоби приборкання відповідно до Європейських пенітенціарних правил).

98. У цій справі Суд доходить висновку, що примусове годування заявника без жодних медичних підстав, доведених Урядом, з використанням засобів, що передбачені в наказі, але яким заявник вчиняв спротив, вважається поводженням такого жорстокого характеру, що відповідає характеристиці катування.

99. З огляду на вищезазначене Суд вважає, що мало місце порушення статті 3 Конвенції.

3. Медична допомога та лікування, надані заявникові

100. Заявник стверджував, що йому не надали необхідної медичної допомоги та лікування під час його перебування під вартою. Він також заявляв, що в СІЗО № 1 Київської області не було медикаментів, необхідних для лікування та вирішення проблем, що виникли з огляду на його стан здоров'я, зокрема хронічних хвороб, на які він страждав, та хвороб, якими він заразився під час перебування під вартою. Медикаменти, яких він потребував, в основному надавалися йому родичами, зокрема сестрою, але інколи адміністрація установи не приймала їх через те, що заявник відмовлявся припинити голодування.

101. Уряд наполягав, що в період перебування заявника під вартою він отримував усе необхідне лікування та допомогу.

102. Суд звертає увагу на свої висновки щодо примусового годування, яке застосовувалося до заявника, що само по собі доводить, що національні органи влади не надали належного медичного лікування та допомоги заявнику під час його перебування під вартою. Навпаки, не було доведено, що примусове годування було пов'язане з певним станом здоров'я заявника або з чіткою медичною необхідністю порятунку життя заявника.

103. Суд також зазначає, що перший раз заявника було оглянуто лікарем тільки через півтора місяця після взяття його під варту. До взяття його під варту заявник не страждав на жодне захворювання шкіри і мав нормальний

стан здоров'я, доки він не захворів на алергійний дерматит, знаходячись під вартою (відповідно до висновку медичного обстеження заявника від 5 лютого 1998 року, пункт 41 вище), який пізніше виявився мікробною екземою та коростою. З часу початку примусового годування заявника оглядали регулярно.

104. Згідно з висновком незалежної медичної експертизи № 58 від 8 травня 1998 року заявнику було рекомендовано лікування мікробної екземи в умовах спеціалізованої лікарні (див. пункти 43–44 вище). Проте ця рекомендація не була виконана через те, що згідно з висновком цієї лікарні заявник міг би проходити лікування від корости і в умовах тримання під вартою (за результатами обстеження в Київському міському шкірно-венерологічному диспансері від 14 липня 1998 року, пункт 46 вище), що підтверджено висновком № 88 від 20 липня 1998 року (пункт 47 вище).

105. Крім того, заявник припинив своє голодування 14 липня 1998 року, поновивши його в жовтні 1998 року. Проте з документів, наданих Урядом, зрозуміло, що в період з 5 серпня 1998 року по 10 січня 2000 року заявник не обстежувався лікарем і не отримував медичної допомоги лікаря (пункт 50 вище). На думку Суду, це не може розглядатися як належна та обгрунтована увага медичного персоналу, враховуючи голодування та ті хвороби, на які страждав заявник. Крім того, Уряд не надав жодних письмових документів щодо примусового годування під час голодування, виду харчування, яке використовувалося, чи медичної допомоги, наданої заявнику в зв'язку з цим.

106. За цих обставин Суд вважає, що було допущено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з недостатністю належного медичного лікування та допомоги, наданих заявнику під час перебування під вартою, що становить таке, що принижує гідність, поведження.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПІДПУНКТУ (С) ПУНКТУ 1 ТА ПУНКТУ 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

А. Законність тримання заявника під вартою (підпункт (с) пункту 1 статті 5 Конвенції)

1. Доводи сторін

107. Заявник скаржився, що його тримання під вартою було незаконним, оскільки було перевищено встановлений законом граничний строк тримання під вартою. Він посилався на підпункт (с) пункту 1 статті 5 Конвенції, що передбачає таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обгрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обгрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення ...».

108. Уряд стверджував, що тримання заявника під вартою в період з 30 вересня 1998 року по 22 лютого 2000 року було законним. Він зазначав, що заявника також законно тримали під вартою в період з 9 вересня 1998 року до 9 серпня 1999 року та з 5 січня до 7 лютого 2000 року, оскільки впродовж цих двох періодів відповідно до статті 218 КПК заявник знайомився з матеріалами справи, та, крім того, проводилося додаткове розслідування кримінальної справи згідно з п. 7 статті 156 КПК.

2. Загальні принципи, закріплені в судовій практиці

109. Суд зазначає, що застосування виразів у пункті 1 статті 5 «законний» та «відповідно до процедури, встановленої законом» по суті відсилають до національного законодавства і покладають обов'язок дотримуватися матеріальних і процесуальних норм цього законодавства. Незважаючи на те, що питання тлумачення і застосування національного законодавства належить до компетенції національних органів, зокрема судів, Суд має право переглянути, чи було дотримано норми національного законодавства з метою відповідності цьому положенню Конвенції (див. серед інших джерел рішення у справі «Дуйєб проти Нідерландів» (*Douiyeb v. the Netherlands*) [Велика Палата], № 31464/96, пп. 44–45).

110. Суд повторює, що «законність» тримання під вартою відповідно до національного законодавства є основоположним, але не завжди вирішальним елементом. Суд повинен додатково впевнитися, що тримання під вартою впродовж періоду, який розглядається, було сумісним з метою пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає у запобіганні свавільному позбавленню свободи особи. Крім того, Суд повинен з'ясувати, чи національне законодавство само по собі сумісне з Конвенцією, включаючи і загальні принципи, які виражені чи передбачені в ній (див. рішення у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), серія А № 33, с. 19–20, п. 45, рішення від 24 жовтня 1979 року).

111. Суд наголошує, що там, де йдеться про позбавлення свободи, має бути дотримано загального принципу правової визначеності. Тому суттєво, щоб умови позбавлення свободи відповідно до національного законодавства були чітко визначені і щоб закон сам по собі був настільки чіткий, щоб надати особі можливість (у разі необхідності – після отримання відповідної консультації) передбачити в межах розумного, виходячи з обставин справи, наслідки, які ця дія може мати (див. рішення у справі «С.В. проти Сполученого Королівства» (*S.W. v. the United Kingdom*), серія А № 335-В, сс. 41–42, пп. 35–36, рішення від 22 листопада 1995 року).

3. Застереження, зроблене Україною за пунктом 1 статті 5 Конвенції

112. Суд зауважує, що в застереженні міститься посилання, зокрема, на статті 106 та 157 КПК (див. пункти 56-59 вище), відповідно до яких особа може бути заарештована або взята під варту за рішенням прокурора без жодних вимог щодо судового нагляду за взяттям під варту (див. рішення у справі «Салов проти України» (dec.) (*Salov v. Ukraine*), № 65518/01, рішення стосовно прийнятності від 27 квітня 2004 року). Беручи до уваги строк дії застереження, на Україну не поширювалось зобов'язання згідно з Конвенцією гарантувати, щоб перший арешт чи тримання під вартою осіб таких, як заявник, здійснювалося за рішенням судді (див. рішення у справі «Фалькович проти України» (*Falkovych v. Ukraine*) (dec.), № 64200/00, рішення стосовно прийнятності від 29 червня 2004 року).

113. Суд зазначає, що питання продовження строку тримання заявника під вартою вирішується на підставі статті 156 КПК (див. пункт 54 вище). Проте це положення не було включене до застереження України за пунктом 1 статті 5 Конвенції.

114. Беручи до уваги умови застереження і той факт, що в застереженні не містилося посилання на статтю 156 цього Кодексу, Суд вважає, що питання продовження строку тримання під вартою не покривається цим застереженням.

4. Законність продовження строку тримання заявника під вартою

115. Щодо фактів у цій справі Суд зазначає, що спочатку взяття заявника під варту 8 квітня 1997 року було ініційовано слідчим Міністерства внутрішніх справ. 11 квітня 1997 року прокурором м. Києва була видана санкція на арешт заявника. Ця санкція була переглянута судом 28 травня 1997 року. Строк тримання заявника під вартою продовжувався відповідними прокурорами п'ять разів, і зрештою з шести місяців був продовжений до вісімнадцяти місяців. Останнє рішення про продовження строку тримання під вартою було прийнято 30 червня 1998 року виконуючим обов'язки Генерального прокурора (див. пункти 27 і 31-34 вище). 1 листопада та 16 грудня 1999 року Київський міський суд та Верховний Суд України відхилили клопотання заявника про звільнення з-під варті, незважаючи на те, що встановлений граничний строк дозволеного тримання під вартою закінчився.

116. Суд зазначає, що в принципі строк тримання під вартою є «законним», якщо він ґрунтується на рішенні суду (див. рішення у справі «Єчюс проти Литви» (*Jecius v. Lithuania*), № 34578/97, п. 68, ECHR 2000-IX). Проте у цій ситуації не було жодного рішення суду щодо продовження тримання заявника під вартою з 29 травня 1997 року до 1 листопада 1999 року. Рішення про продовження тримання заявника під вартою приймалося прокурорами, які були стороною провадження і які в принципі не можуть вважатися «незалежними посадовими особами, яким закон надає право здійснювати судову владу» (див. рішення у справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), № 66561/01, п. 63, рішення від 30 вересня 2004 року). Виходячи з їхньої ролі та статусу, вони не могли здійснювати належний перегляд законності рішення про продовження строку тримання заявника під вартою, яке є предметом розгляду згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції.

117. Суди перевіряли законність тільки тих рішень прокурора про продовження строку тримання заявника під вартою, які були датовані 1 листопада та 16 грудня 1999 року, коли заявнику було відмовлено в задоволенні його клопотання про звільнення з-під варті без зазначення жодних конкретних причин та без визначення строку подальшого тримання заявника під вартою, незважаючи на те, що граничний строк тримання заявника під вартою закінчився ще 30 вересня 1998 року. Заявник закінчив знайомитися з матеріалами справи 9 серпня 1999 року, але відповідно до статті 156 КПК цей період не було взято до уваги при обчисленні загального строку тримання під вартою. 1 листопада 1999 року Київський міський суд та 16 грудня 1999 року Верховний Суд України направляли справу на додаткове розслідування.

118. За цих обставин Суд робить висновок, що тримання заявника під вартою з 1 жовтня 1997 року (з дати другого продовження строку тримання під вартою, що підпадає під юрисдикцію суду *ratione temporis*) до 1 листопада 1999 року (перший період) було незаконним в розумінні підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції.

119. Крім того, при поверненні судом справи на додаткове розслідування граничний строк тримання під вартою не може перевищувати два місяці. Цей строк закінчився 16 лютого 2000 року. Проте заявника звільнили з-під варті лише через сім днів, а саме – 23 лютого 2000 року, за рішенням першого заступника прокурора Київської області про звільнення заявника з-під варті, яке було прийнято за день до цього. За цих обставин Суд дійшов висновку, що продовження тримання заявника під вартою з 16 до 22 лютого 2000 року (другий період) також було незаконним відповідно до підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції.

120. Крім того, заявника було звільнено з-під варті 23 лютого 2000 року, через день після того, як було прийнято рішення про його звільнення (третій період), незважаючи на те, що його повинні були звільнити з-під варті негайно з огляду на закінчення передбаченого законодавством граничного строку тримання під вартою (див. пункт 54 вище).

121. Таким чином, Суд дійшов висновку, що було допущено порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції через те, що заявник з 1 жовтня 1997 року до 1 листопада 1999 року та з 16 до 22 лютого 2000 року і з 22 до 23 лютого 2000 року утримувався під вартою без законних підстав.

В. Скарги за пунктом 3 статті 5 Конвенції

122. Заявник також скаржився, що загальна тривалість його тримання під вартою була ані «виправданою», ані «розумною». Він посилався на пункт 3 статті 5 Конвенції, що передбачає таке:

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту (с) пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання».

1. *Чи постав заявник негайно перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, щоб розглянути питання щодо продовження його тримання під вартою*

а. Доводи сторін

123. Заявник скаржився за пунктом 3 статті 5 Конвенції, що він утримувався під вартою впродовж двох років, десяти місяців і п'ятнадцяти днів без того, щоб постати негайно перед суддею або іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, щоб розглянути питання продовження його тримання під вартою.

124. Уряд стверджував, що тривалість тримання заявника під вартою відповідає чинному на той час законодавству, і просив Суд не брати до уваги твердження заявника як такі, що є безпідставними. Далі Уряд наполягав, що прокурор був тією посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, а отже, продовження строку тримання заявника під вартою відповідало вимогам пункту 3 статті 5 Конвенції.

б. Статус прокурора відповідно до законодавства України / чи може прокурор розглядатися як «посадова особа, якій закон надає право здійснювати судову владу»

125. Суд вивчав це питання у справі «*Меріт проти України*» (*Merit v. Ukraine*) (згаданій вище в пунктах 62-64), де був зазначений статус прокурора згідно з законодавством України як сторони кримінального процесу та його підпорядкування органам виконавчої влади України. Виходячи з цього, Суд постановив, що прокурор не може розглядатися як посадова особа, яка здійснює «судову владу», що наділена ознаками «незалежності» та «неупередженості», як того вимагає пункт 3 статті 5 Конвенції (див. також рішення у справі «*Шіссер проти Швейцарії*» (*Schiesser v. Switzerland*), серія А № 34, пп. 27-41, рішення від 4 грудня 1979 року), та яка може забезпечити гарантії проти свавільного чи безпідставного позбавлення свободи (див. рішення у справі «*Недбала проти Польщі*» (*Niedbala v. Poland*), № 27915/95, пп. 48-57, рішення від 4 липня 2000 року). Немає жодної підстави для іншого висновку у цій справі. Таким чином, Суд, відхиляє доводи Уряду стосовно незалежності та неупередженості прокурора.

с. **Чи постав заявник перед судом негайно, щоб розглянути питання щодо продовження строку його тримання під вартою**

126. Судовий контроль згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції є негайним, це питання має оцінюватися у кожній справі окремо з урахуванням її специфічних обставин (див. рішення у справі «*Де Йонг, Балже та Ван ден Брінк проти Нідерландів*» (*De Jong, Baljet and Van den Brink v. the Netherlands*), серія А № 77, с. 24-25, пп. 51-52, рішення від 22 травня 1984 року). Однак межі відхилення під час тлумачення та використання поняття «негайності» є дуже обмеженими (див. рішення у справі «*Броган та інші проти Сполученого Королівства*» (*Brogan and Others v. the United Kingdom*), серія А № 145-В, с. 33-34, п. 62, рішення від 29 листопада 1988 року). Суд нагадує, що у справі «*Броган та інші проти Сполученого Королівства*» (*Brogan and Others v. the United Kingdom*) (с. 33, п. 62) він постановив, що хоча тримання під вартою в поліції без судового контролю, яке тривало чотири дні і шість годин, було виправданим, воно порушувало вимогу негайності.

127. Суд зауважує, що заявник утримувався під вартою під час досудового слідства загалом впродовж двох років, десяти місяців і п'ятнадцяти днів, починаючи з 8 квітня 1997 року до 23 лютого 2000 року. Перше затримання заявника як підозрюваного було санкціоновано прокурором 11 квітня 1997 року і оскаржено заявником 12 травня 1997 року. Проте Московський районний суд м. Києва розглядав це питання впродовж більш ніж двох тижнів і нарешті 28 травня 1997 року підтвердив законність санкції прокурора. Усі подальші рішення стосовно продовження тримання заявника під вартою приймалися прокурорами. І тільки 1 листопада та 16 грудня 1999 року питання тримання заявника під вартою розглядалося Київським міським судом та Верховним Судом України відповідно.

128. Незважаючи на специфічні проблеми, що виникають під час розслідування економічних злочинів, Суд не може визнати, що тримання заявника під вартою під час досудового слідства впродовж такого тривалого часу без негайного чи регулярного судового нагляду було необхідним.

129. Таким чином, Суд доходить висновку, що в цьому відношенні було допущено порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

2. *Тривалість тримання заявника під вартою*

а. Практика Суду

130. Суд вважає, що питання розумності строку тримання заявника під вартою під час досудового слідства не можна оцінювати абстрактно. Кожна справа має бути вивчена з урахуванням її специфічних обставин. Тривале

тримання під вартою може бути виправдано за наявності реальних ознак справжньої потреби з погляду суспільного інтересу, який, незважаючи на презумпцію невинуватості, переважає над принципом поваги до особистої свободи, передбаченим статтею 5 Конвенції (див. серед інших джерел рішення у справі «*Kudla проти Польщі*» (*Kudla v. Poland*) [Велика Палата], № 30210/96, п. 110, ECHR 2000-XI).

131. У першу чергу національні судові органи мають перевірити, чи не виходить за межі розумного строку тривалість тримання обвинуваченого під вартою під час досудового слідства у відповідній справі. З цією метою суди, приділяючи належну увагу принципу презумпції невинуватості, мають дослідити всі факти, що вказують на наявність або відсутність суспільного інтересу, який виправдовує відхилення від правила, передбаченого статтею 5 Конвенції, і викласти їх у своїх рішеннях щодо заяв про звільнення з-під варті. Вкрай суттєво, що на підставі доводів, наведених у цих рішеннях, та задокументованих фактів, наданих заявником у його скаргах, Суд має вирішити, чи мало місце порушення пункту 3 статті 5 (див. рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [Велика Палата], № 26772/95, п. 152, ECHR 2000-IV).

132. Існування розумної підозри, що заарештована особа вчинила злочин, є умовою *sine qua non* [передумовою] законності продовження тримання під вартою, але з перебігом певного часу вона перестає бути достатньою. Суд має також встановити, чи інші зазначені судовими органами підстави виправдовували подальше позбавлення свободи. Якщо ці підстави були «доцільними» і «достатніми», Суд має також з'ясувати, чи виявили національні органи «особливу ретельність» у провадженні по справі. При цьому такі фактори, як складність та особливість розслідування повинні теж бути взяті до уваги (див. рішення у справі «*Скотт проти Іспанії*» (*Scott v. Spain*), *Доповіді* 1996-VI, с. 2399–2400, п. 74, рішення від 18 грудня 1996 року, та «*I.A. проти Франції*» (*I.A. v. France*), *Доповіді* 1998-VII, с. 2978, п. 102, рішення від 23 вересня 1998 року).

133. При цьому Суд повторює, що поняття правової визначеності, яке ґрунтується на верховенстві права, поширюється і на статтю 5 Конвенції, зокрема на пункт 3 цієї статті. У зв'язку з цим Суд зауважує, що стаття 156 КПК (див. пункт 54 вище) по суті суперечить практиці Суду, тому що час ознайомлення заявника з матеріалами справи не врегульований національним законодавством з достатньою чіткістю і не був взятий до уваги при обчисленні загального строку тримання заявника під вартою під час досудового слідства. До того ж заявник залишався під вартою впродовж невизначеного строку без будь-якої санкції суду на подовження строку його тримання під вартою, як того вимагає пункт 3 статті 5, поки він та/або інші підозрювані ознайомлювалися з матеріалами справи. Тому Суд вважає, що ця прогалина у законодавстві, що існувала в КПК, сама по собі суперечить принципу «правової визначеності» (див. рішення у справі «*Єчюс проти Литви*» (*Jecius v. Lithuania*), № 34578/97, п. 57, ECHR 2000-IX). Суд також зазначає, що внесення змін та доповнень до КПК 3 квітня 2003 року частково виправило цю ситуацію. Однак ці зміни не вплинули на становище заявника на час розгляду справи.

в. Період, що має бути взятий до уваги

134. Суд зазначає, що при визначенні тривалості тримання заявника під вартою під час провадження згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції слід брати до уваги період, який починається з дати взяття обвинуваченого під варту і закінчується датою пред'явлення йому обвинувачення навіть судом першої інстанції (див. серед інших джерел рішення у справі «*Вемхофф проти Німеччини*» (*Wemhoff v. Germany*), серія А № 7, с. 23, п. 9, рішення від 27 червня 1968 року, та рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [Велика Палата], № 26772/95, пп. 145 та 147, ECHR 2000-IV). Таким чином, Суд робить висновок, що заявник утримувався під вартою з 8 квітня 1997 року до 23 лютого 2000 року, що разом становить 2 роки, десять місяців і п'ятнадцять днів. Однак з цього строку тільки 2 роки, п'ять місяців і дванадцять днів підпадають під компетенцію Суду *ratione temporis*, що починає свій відлік з 11 вересня 1997 року – дати набуття чинності Конвенції для України.

135. Суд зазначає стандартні причини винесення прокурором початкового рішення про залишення заявника під вартою: ризики ускладнень, залякування свідків та підробка доказів. При прийнятті рішення також враховувалася тяжкість обвинувачення, висунутого проти заявника. Суд ще раз зауважує, що наявність серйозної підозри щодо вчинення особою тяжкого злочину, хоча і є фактором, що має значення для справи, але не може бути єдиним виправданням тривалого тримання під вартою під час досудового слідства (див. рішення у згаданій вище справі «*Скотт проти Іспанії*» (*Scott v. Spain*), с. 2401, п. 78). У цьому контексті Суд зазначає, що жодне з рішень, винесених прокурором чи судом у справі заявника, не спиралося на фактичні обставини, які б підтверджували зроблені прокурором чи судом висновки щодо необхідності застосування запобіжного заходу. У цих рішеннях немає жодного посилання на будь-який фактор, що міг би довести, що впродовж часу, що має значення для справи, дійсно існували ризики, на які спиралося відповідне рішення. До того ж немає жодних посилань на підстави, передбачені статтями 148 та 150 КПК (див. пункт 54 вище).

136. Суд вважає, що первісних підстав, наведених прокурором, таких як можливе втручання у розслідування та підозра, що заявник вчинив злочини, в яких його обвинувачено, могло бути достатньо для того, щоб взяти заявника під варту. Але по мірі провадження та з наближенням до закінчення збирання доказів (ознайомлення заявника з матеріалами кримінальної справи, розслідуваної прокурором) ця підстава неминуче стала б все менш значущою для справи. При цьому Суд зазначає, що дехто з підозрюваних не утримувався під вартою під час досудового слідства у зв'язку з сімейними обставинами. З огляду на висновки Суду (див. пункти 83–88) стосовно

стану здоров'я та умов тримання заявника під вартою Суд вважає, що заявника не слід було тримати під вартою протягом такого тривалого часу. У зв'язку з тим, що Урядом не було надано жодного конкретного доказу протилежного, Суд робить висновок, що продовження тримання заявника під вартою не було ані необхідним, ані виправданим особливими обставинами.

137. Крім того, Суд зауважує, що жоден з альтернативних заходів із забезпечення явки заявника до суду не був в достатній мірі розглянутий національними органами влади (порівняно з рішенням у справі «*Ноймайстер проти Австрії*» (*Neumeister v. Austria*), серія А № 8, с. 3, п. 3, рішення від 27 червня 1968 року, та рішенням у справі «*Яблонський проти Польщі*» (*Jablonski v. Poland*), № 33492/96, п. 83, рішення від 21 грудня 2000 року). Була внесена застава, яка не мала жодного результату (див. пункти 32-33 вище). Органи влади не розглянули інші можливі запобіжні заходи, прямо передбачені статтею 149 КПК (пункт 54 вище), доки не закінчився граничний строк тримання заявника під вартою, коли його 23 лютого 2000 року було звільнено з-під варті під підписку про невиїзд (пункт 37 вище).

138. Отже, Суд вважає, що підстави, на які посилалися органи влади, щоб виправдати продовження тримання заявника під вартою впродовж більше ніж двох років і п'яти місяців, хоча ймовірно доцільні та достатні на початку, втратили ці якості з плином часу. Таким чином, було допущено порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

III. ЗАСТОСОВУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

139. Стаття 41 Конвенції передбачає таке:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Матеріальна шкода

140. Заявник вимагав відшкодування матеріальної шкоди у розмірі 60 700 доларів США (дол. США), що становить приблизно 45 828,60 євро. До цієї суми він включив втрату заробітної плати впродовж 34 місяців (15 300 дол. США) у зв'язку з його затриманням; заставу, сплачену Міністерству внутрішніх справ (40 000 дол. США); вартість медикаментів, що були придбані його родичами; та інші витрати на медичне обслуговування (5 400 дол. США), надане йому під час його перебування під вартою. Для обґрунтування своїх вимог заявник надав докази про рівень заробітної плати, яку він отримував, працюючи в «Укрінбанку», інформацію про нарахування застави та квитанції про здійснення операцій обміну валюти, кошти від яких за його словами були витрачені на його медичне лікування.

141. Уряд вважав, що немає жодного причинно-наслідкового зв'язку між тривалістю тримання заявника під вартою та матеріальною шкодою, яку він вимагав відшкодувати. Уряд зазначив, що строк тримання заявника під вартою було вираховано зі строку відбування покарання, який заявник не оскаржував. Також Уряд вважав, що вимога заявника про відшкодування суми застави не може розглядатися Судом з огляду на те, що ця частина справи заявника було оголошено неприйнятною. Щодо вимог заявника про компенсацію медичних витрат, то Уряд вважав їх не підтвердженими квитанціями, а також сфабрикованими і, відповідно, просив Суд не задовольняти цих вимог.

142. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між стверджуваною матеріальною шкодою та встановленим порушенням статті 5 Конвенції. Проте Суд погоджується з тим, що заявник і його родина зазнали певних витрат на медикаменти, намагаючись зменшити вплив неприпустимих умов тримання заявника під вартою та їх шкідливих наслідків для здоров'я, щодо яких Суд визнав порушення статті 3 Конвенції. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 1 000 євро на відшкодування цих витрат.

В. Моральна шкода

143. Заявник вимагав 150 000 дол. США (112 530 євро) компенсації моральної шкоди. Він стверджував, що впродовж тримання під вартою він зазнав моральних і фізичних страждань, стресів і хвилювання, був підданий катуванням під час примусового годування, його гідність була принижена, воля пригнічена, а здоров'я підірване. Він також заявив, що було порушено його звичний спосіб життя і його було позбавлено нормальних стосунків з іншими людьми. Тримання під вартою вплинуло на його репутацію і розвиток кар'єри, і він не міг дбати про своїх пристарілих батьків.

144. Уряд зазначив, що сума, яку вимагає заявник, є надмірною і не має жодного відношення до цієї справи. Уряд заявив, що соціальні труднощі є природним наслідком будь-якого затримання. Тому Уряд просив Суд присудити відшкодування на засадах справедливості і з урахуванням прецедентної практики Суду з цього питання, а також врахувати принцип, відповідно до якого звернення до Суду не може слугувати підставою невиправданого збагачення.

145. Суд звертає увагу на свої висновки в цій справі щодо грубих порушень статей 3 та 5 Конвенції. Беручи до уваги аналогічні справи у своїй прецедентній практиці і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику суму в розмірі 20 000 євро як компенсацію моральної шкоди (для порівняння див. рішення

у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), № 28524/95, п. 88, ЕCHR 2001-III, та рішення у справі «Хохліч проти України» (*Khokhlich v. Ukraine*), № 41707/98, п. 228, рішення від 29 квітня 2003 року).

С. Судові витрати

146. Заявник звернувся з вимогою про відшкодування судових витрат на адвокатів в Україні та на представництво в Суді у розмірі 59 200 дол. США (44 410 євро). Для підтвердження цих витрат він надав такі документи:

(а) рахунок від пана Вронського (адвоката, який займався справою заявника з серпня 1997 року до лютого 2000 року), виставлений для оплати його послуг за лютий на суму 1 200 грн. Заявник стверджував, що загальна сума за весь період представництва його інтересів за ставкою 1 200 грн. на місяць становить 16 200 дол. США (12 150 євро);

(б) рахунок від пана Портяника (адвоката, який займався справою заявника з травня 1997 року по лютий 2001 року) на суму 90 610 грн. (13 014 євро), який нібито залишається неоплаченим;

(с) заявник стверджував, що заплатив пану Діденку (його адвокату з червня 1997 року по лютий 2001 року) 9 000 дол. США (6 751,69 євро);

(д) заявник стверджував, що 10 грудня 1998 року заплатив аудиторській фірмі «Аналітик» 2 400 грн. (437,92 євро) за фінансову та бухгалтерську перевірку, яку необхідно було провести у його кримінальній справі. Він надав договірну документацію, що підтверджує надання цих послуг;

(е) заявник надав підтвердження і вимагав відшкодування його витрат на кореспонденцію, телефонні розмови, телеграми тощо на загальну суму 500 дол. США (375 євро);

(ф) заявник стверджував, що уклав договір з паном Портяником на загальну суму 60 000 грн. (9 307,70 євро) за представництво його інтересів у Суді (з травня 1999 року по січень 2004 року), яку він ще не оплатив);

(г) заявник також вимагав відшкодування інших витрат, понесених ним під час провадження у Суді, – витрати на друк документів, телефонні розмови, факси, переклад документів на офіційні мови – на загальну суму 5 000 дол. США (3 750 євро).

147. Уряд стверджував, що ці вимоги заявника є необґрунтованими, тому що вони не підтверджені жодними розписками, квитанціями чи іншими документами. Тому Уряд просив Суд відхилити ці вимоги.

148. Суд повторює, що для включення судових витрат до присудженої суми відповідно до статті 41 має бути встановлено, що вони були фактично понесені та необхідні для запобігання порушенню Конвенції чи отримання відшкодування за встановлене порушення Конвенції та що розмір таких витрат є обґрунтованим (див. рішення у справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), № 66561/01, п. 88, рішення від 30 березня 2004 року). Суд вважає, що у цій справі не було повністю дотримано цих вимог. Не було доведено, що всі витрати, які, як стверджується, становлять 44 410 євро, були обґрунтованими і були дійсно понесені у зв'язку зі скаргами, поданими до Суду. Тільки 1 200 грн., що були сплачені пану Вронському, та 2 400 грн., що були сплачені сестрою заявника аудиторській фірмі «Аналітик», були дійсно достатньо підтверджені заявником. Проте перша з цих сум (1 200 грн.) була сплачена не безпосередньо або особисто заявником, а «Укрінбанком» (див. для порівняння публікації витягів рішення у справі «Гусинський проти Росії» (*Gusinskiy v. Russia*), заява № 70276/01, п. 88, ЕCHR 2004). Що ж стосується договорів, укладених заявником з паном Портяником на загальну суму 150 610,00 грн. (21 632,30 євро), Суд вважає, що вони викладені в досить загальному вигляді. З їх тексту неможливо визначити точний розмір фінансових зобов'язань заявника перед його адвокатом, а також умови, за яких ці суми підлягають сплаті. Тим не менш, очевидно, що заявник поніс певні витрати на провадження у національних судах та на провадження в Суді, враховуючи доводи заявника та зауваження його адвокатів, що були надані у процесі провадження в Суді.

149. Беручи до уваги надану Суду інформацію та вищезазначені критерії, Суд вважає розумним присудити заявнику 5 000 євро на відшкодування судових витрат.

Д. Пеня

150. Суд вважає за доцільне нараховувати пеню, виходячи з розміру граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД:

1. *Постановляє* одноголосно, що було допущено порушення статті 3 Конвенції стосовно умов тримання заявника під вартою та позбавлення належної медичної допомоги та лікування, що становило поведіння, яке припинювало гідність.
2. *Постановляє* одноголосно, що було допущено порушення статті 3 Конвенції стосовно примусового годування заявника, що становило катування.
3. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що було допущено порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції щодо законності тримання заявника під вартою з 1 жовтня 1997 року до 1 листопада 1999 року та з 16 до 22 лютого 2000 року, а також з 22 до 23 лютого 2000 року.

4. *Постановляє* одногосно, що було допущено порушення пункту 3 статті 5 Конвенції через непроведення негайного судового розгляду питання щодо законності продовження тримання заявника під вартою під час судового слідства.
5. *Постановляє* одногосно, що було допущено порушення пункту 3 статті 5 Конвенції щодо загальної тривалості тримання заявника під вартою.
6. *Постановляє* одногосно, що Уряд не виконав свої зобов'язання за підпунктом (а) пункту 1 статті 38 Конвенції.
7. *Постановляє* одногосно:
  - (а) що протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявнику перелічені нижче суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача на дату їх сплати:
    - (i) 000 євро (одну тисячу євро) на відшкодування матеріальної шкоди;
    - (ii) 20 000 євро (двадцять тисяч євро) на відшкодування моральної шкоди;
    - (iii) 5 000 євро (п'ять тисяч євро) на відшкодування судових витрат;
    - (iv) будь-які податки, що можуть бути нараховані на зазначені вище суми;
  - (б) що після закінчення зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.
8. *Відхиляє* одногосно решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено в письмовій формі 5 квітня 2005 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

С. Долле (S. Dolte)
Секретар

Ж.-П. Коста (J.-P. Costa)
Голова

Згідно з пунктом 2 статті 45 Конвенції та пунктом 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка часткової незгоди судді Мулароні.

Ж.-П. Коста

С. Долле

ОКРЕМА ДУМКА ЧАСТКОВОЇ НЕЗГОДИ СУДДІ МУЛАРОНІ (MULARONI)

Я голосувала проти визнання порушення пункту 1 статті 5 Конвенції з двох різних причин.

1. На відміну від більшості я вважаю, що питання продовження строку тримання особи під вартою визначено в застереженні України за пунктом 1 статті 5 Конвенції.

Вказане застереження передбачає таке (див. пункти 56 і 57 рішення):

«... 2. Положення пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року застосовуються в частині, що **не суперечить пункту 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статтям 106 і 157 Кримінально-процесуального кодексу України щодо затримання особи та дачі прокурором санкцій на арешт.**

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, **але не довше ніж до 28 червня 2001 року».**

Пункт 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України від 26 червня 1996 року передбачає таке:

«... 13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи».

Більшість нагадала, що в своїх попередніх рішеннях Суд постановив, що, беручи до уваги строк дії застереження за пунктом 1 статті 5, на Україну не поширювалось зобов'язання згідно з Конвенцією гарантувати, щоб перший арешт чи тримання осіб під вартою було здійснене за рішенням судді (див. пункт 112 рішення). Я цілком поділяю цю думку. Проте в цьому рішенні Суд дійшов висновку, що питання подовження строку тримання особи під вартою не підпадає під це застереження, оскільки в ньому не міститься посилання на статтю 156 Кримінально-процесуального кодексу (див. пункт 114 рішення).

По-перше, я звертаю увагу на те, що в застереженні, зробленому Україною за пунктом 1 статті 5 Конвенції, міститься посилання не тільки на статті 106 та 157 Кримінально-процесуального кодексу, а й на статтю 13 розділу XV «Перехідні положення» Конституції, якою передбачено, серед іншого, що «протягом п'яти років після на-

буття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину...».

По-друге, стаття 156 Кримінально-процесуального кодексу, чинна на час розгляду справи, стосувалася «строків тримання під вартою». Проте причина, через яку більшість визнає порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції щодо першого періоду (з 1 жовтня 1997 року до 1 листопада 1999 року), не має нічого спільного з тривалістю тримання заявника під вартою; причина полягає в тому, що тримання заявника під вартою продовжувалося п'ять разів не судом, а відповідними прокурорами на періоди від шести до вісімнадцяти місяців, тобто в межах встановленого законодавством граничного строку тримання під вартою.

Тому я не можу зробити висновок, що Україна порушила підпункт (с) пункту 1 статті 5 Конвенції, адже питання продовження строку тримання під вартою не було врегульоване застереженням, зробленим стороною-відповідачем за пунктом 1 статті 5. Мені здається, що більшість вважає, що проблема полягала у відсутності судового контролю за триманням заявника під вартою протягом встановленого законом строку. Однак я вважаю, що це питання необхідно вивчати саме в розрізі пункту 3 статті 5 Конвенції. Суд розглянув це питання окремо та одногосло визнав порушення пункту 3 статті 5 в частині непроведення негайного судового розгляду питання законності продовження тримання заявника під вартою під час досудового слідства (див. пункти 123–129 рішення).

Тому я роблю висновок, що тримання заявника під вартою в період з 1 жовтня 1997 року до 1 листопада 1999 року було законним, а отже, не було допущено порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції, оскільки органи влади України не порушили встановлений законодавством строк тримання заявника під вартою, передбачений статтею 156 Кримінально-процесуального кодексу.

2. Більшість також визнала, що було допущено порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 Конвенції через те, що заявник з 16 до 22 лютого 2000 року і з 22 до 23 лютого 2000 року утримувався під вартою без законних підстав, оскільки було перевищено встановлений законом граничний строк тримання заявника під вартою.

Проте з огляду на фактичні обставини справи та на зміст статей 156 та 218 Кримінально-процесуального кодексу в редакції, чинній на час розгляду справи, я не можу зробити висновок, що строк тримання заявника під вартою в період з 16 до 22 лютого 2000 року виходив за межі встановленого законом граничного строку. Зокрема, я зазначаю, що стаття 156 передбачала, що час, наданий заявнику для ознайомлення з матеріалами справи, не враховувався при обчисленні загального строку тримання заявника під вартою під час досудового слідства, з іншого боку – строк тримання під вартою міг бути продовжений у випадку проведення нового розслідування (див. пункт 54 рішення).

Я також не вважаю порушення підпункту (с) пункту 1 статті 5 щодо періоду тримання заявника під вартою з 22 до 23 лютого 2000 року через те, що органи влади «повинні були негайно звільнити його [заявника] з-під варти з огляду на закінчення передбаченого законодавством граничного строку тримання під вартою» (див. пункт 120 рішення). По-перше, як я зазначила вище, я не вважаю, що тримання заявника під вартою в період з 16 до 22 лютого 2000 року порушувало встановлений законодавством граничний строк. По-друге, я вважаю, що Суд продемонстрував би більш суворе ставлення до України, ніж до інших держав-відповідачів, якби він визнав одноденну затримку в звільненні затриманого з-під варти неприпустимою.

З цих причин я роблю висновок, що підпункт (с) пункту 1 статті 5 Конвенції не було порушено в частині тримання заявника під вартою в період з 16 до 22 лютого 2000 року та з 22 до 23 лютого 2000 року.

Безперечно, надмірна тривалість тримання заявника під вартою є питанням окремого розгляду. Цей аспект було розглянуто за пунктом 3 статті 5 Конвенції, і Суд одногосло визнав порушення цієї статті (див. пункти 130–138 рішення).

**СПРАВА «ОСИПЕНКОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF OSIPENKOV V. UKRAINE)**

(Заява № 31283/17)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Осипенков проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), Голова,

Марко Бошняк (*Marko Bošnjak*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Андреа Там'єтті (*Andrea Tamietti*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 08 січня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1544. Справу було розпочато за заявою (№ 31283/17), яку 27 квітня 2017 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олександр Михайлович Осипенков (далі – заявник).

1545. Заявника, якому була надана правова допомога, представляла пані Н. Г. Охотнікова, юрист, яка практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

1546. 23 травня та 10 липня 2017 року Суд застосовував тимчасовий захід відповідно до Правил 39 Регламенту Суду. Справа була розглянута у першочерговому порядку відповідно до Правил 41 Регламенту Суду. 19 липня 2017 року про заяву було повідомлено Уряд.

1547. Уряд заперечив проти розгляду заяви комітетом. Розглянувши заперечення Уряду, Суд відхиляє його.

ФАКТИ

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1548. Заявник народився у 1963 році.

1549. З 22 липня 2016 року заявник тримався у Чернігівському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО) як підозрюваний у вчиненні злочину.

1550. 08 вересня 2016 року, перебуваючи у СІЗО, заявник переніс гострий інфаркт міокарда. З 08 до 19 вересня 2016 року він проходив лікування у Козелецькій центральній районній лікарні.

1551. 27 вересня та 06 жовтня 2016 року заявник пройшов обстеження у Чернігівському обласному кардіологічному диспансері. Йому було діагностовано ішемічну хворобу серця, гострий інфаркт міокарда, гіпертонічну

хворобу третього ступеня, гіпертензивне серце та серцеву недостатність другого ступеня. Заявнику було призначено амбулаторне лікування та подальше обстеження серця. В останню із зазначених дат йому було рекомендовано пройти коронарентрикулографію серця.

1552. 07 лютого 2017 року у відповідь на інформаційний запит Чернігівської обласної прокуратури Чернігівська міська лікарня (далі – лікарня) повідомила, що стан здоров'я заявника становив високий ризик для його життя.

1553. 15 березня 2017 року лікарня повідомила адміністрацію СІЗО, що вартість коронарентрикулографії серця становила 4 000 грн (приблизно 140 євро). Інформації щодо того, чи була проведена ця процедура, немає.

1554. 23 травня 2017 року внаслідок погіршення стану здоров'я заявника Суд відповідно до Правила 39 Регламенту Суду вказав Уряду, що він має негайно забезпечити доступність і надання заявнику рекомендованого лікування та поміщення заявника на лікування, у тому числі за необхідності хірургічного, до спеціалізованого медичного закладу.

1555. 23 травня 2017 року заявник був доставлений до лікарні, де були підтверджені попередні діагнози (див. пункт 8). Того самого дня він повернувся до СІЗО і йому надали амбулаторне лікування.

1556. 25 травня 2017 року лікарня поінформувала СІЗО, що для надання заявнику кваліфікованої медичної рекомендації, він мав пройти коронарентрикулографію серця. З огляду на важкий стан здоров'я заявника лікарня просила, щоб до проходження коронарентрикулографії серця заявник отримав додаткову консультацію у Національному інституті серцево-судинної хірургії імені М. М. Амосова.

1557. Згідно з твердженнями Уряду адміністрація СІЗО запропонувала заявникові перевезення до Київського СІЗО у автомобілі спеціального призначення для проходження додаткового медичного обстеження у Національному інституті серцево-судинної хірургії імені М. М. Амосова. 16 червня 2017 року заявник відмовився від цієї пропозиції, стверджуючи, що з огляду на стан його здоров'я він не міг перевозитись у автомобілі спеціального призначення. У матеріалах справи наявні надані начальнику СІЗО пояснення заявника від 16 червня 2017 року, згідно з якими він не відмовлявся від перевезення, але наполягав, щоб воно здійснювалось в умовах, сумісних зі станом його здоров'я.

1558. 22 червня 2017 року внаслідок подальшого погіршення стану здоров'я заявника він був доставлений каретою швидкою допомоги до лікарні, де було підтверджено його попередні діагнози (див. пункт 8), рекомендовано проходження електрокардіограми та коронарентрикулографії серця і призначено деякі лікарські препарати.

1559. У матеріалах справи наявний недатований витяг з медичної картки заявника, підписаний начальником медичної частини СІЗО; згідно з цією випискою у штаті СІЗО кардіолога не було і надання якісного лікування у СІЗО було неможливим. Через брак коштів заявник не отримував призначеного лікування у повному обсязі. У виписці також було зазначено, що він знаходився під наглядом працівників медичного відділення СІЗО та не потребував стаціонарного лікування.

1560. 10 липня 2017 року Суд повторив своє попереднє рішення (див. пункт 11), зазначивши, що державні органи повинні були забезпечити негайне транспортування заявника у відповідних стану його здоров'я умовах до спеціалізованого медичного закладу для проходження необхідних медичних обстежень, таких як коронарентрикулографію серця, з метою встановлення правильного діагнозу та отримання заявником лікування, у разі необхідності. 08 серпня 2017 року Уряд повідомив, що заявник не був перевезений до спеціалізованого медичного закладу, як було вказано Судом, оскільки 16 червня 2017 року він від цього відмовився (див. пункт 14).

1561. Згідно з наявною інформацією з серпня 2016 року до вересня 2017 року заявник пройшов більш ніж п'ятнадцять обстежень як у СІЗО, так і у закладах охорони здоров'я Міністерства охорони здоров'я України, а для надання йому термінового лікування дванадцять разів викликала швидка допомога.

1562. У незазначену дату заявника звільнили з-під варти. 07 листопада 2017 року він пройшов обстеження у Національному інституті серцево-судинної хірургії імені М. М. Амосова. Згідно з результатами обстеження йому було діагностовано ішемічну хворобу серця, стенокардію напруги (III клас), постінфарктний кардіосклероз і атеросклероз аорти та коронарних артерій. Йому була рекомендована операція у зв'язку з ішемічною хворобою серця, а також подальше стаціонарне лікування. Інформації щодо того, чи була зроблена заявнику рекомендована операція та надано лікування немає.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

1563. Заявник скаржився на незабезпечення йому доступу до належної медичної допомоги під час тримання під вартою та на відсутність ефективного засобу юридичного захисту щодо зазначеної скарги. Він посилався на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

А. Прийнятність

1564. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони також не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Стаття 3

1565. Заявник скаржився на неотримання належного лікування у зв'язку з хворобою серця.

1566. Уряд заперечив.

1567. Застосовні загальні принципи щодо лікування під час тримання під вартою наведені в рішеннях у справах «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*) (заяви №9852/03 та №13413/04, пункти 112–122, від 29 листопада 2007 року); «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*) (заява №30628/02, пункти 77–83, від 18 грудня 2008 року); «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*) (заява №43374/02, пункти 91–98, від 21 жовтня 2010 року) та «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява №40512/13, пункти 70–75, від 22 жовтня 2015 року).

1568. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд, насамперед, зазначає, що суть скарги заявника у цій справі стосується проведення із запізненням обстеження його хвороби серця у закладі охорони здоров'я МОЗ. Він також зазначає, що хвороба, на яку страждав заявник (див. пункт 8), була достатньо серйозною, щоб вплинути на його повсякденну діяльність. Отже, він міг зазнати значного занепокоєння щодо того, чи була належною надана йому медична допомога.

1569. Суд зазначає, що під час тримання під вартою заявник не повністю залишився без медичної допомоги. Він отримував певні лікарські засоби та пройшов низку обстежень. Проте Суд не може погодитись із аргументом Уряду, що рівень наданої заявнику медичної допомоги був достатнім.

1570. У зв'язку з цим Суд зазначає, що державні органи визнали недостатнім оснащення та забезпечення працівниками медичної частини СІЗО для лікування хвороби серця заявника (див. пункт 16). Це доводить, що у зв'язку з подальшим погіршенням стану здоров'я заявник отримував лише симптоматичне лікування (див. пункти 15 та 18).

1571. Також з наявних документальних доказів вбачається, що визначення стратегії щодо подальшого лікування заявника було можливим лише після проведення коронарорентрокулографії серця (див. пункти 13 та 15). Хоча вперше це обстеження було рекомендоване у жовтні 2016 року (див. пункт 8), воно так і не було проведене.

1572. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що держава не дотрималась своїх зобов'язань за статтею 3 Конвенції. Отже, було порушено це положення.

2. Стаття 13

1573. Уряд заперечував проти доводів заявника та стверджував про відсутність порушення статті 13 Конвенції.

1574. Суд нагадує, що він уже встановлював порушення статті 13 Конвенції у справах щодо України через відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на ненадання медичної допомоги (див., серед інших джерел, згадане рішення у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), пункт 96 з подальшими посиланнями). Він не вбачає підстав для іншого висновку у цій справі.

1575. Отже, Суд доходить висновку, що було порушено статтю 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту щодо скарги заявника за статтею 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

1576. Заявник скаржився на порушення його права на подання індивідуальної заяви у зв'язку з неспроможністю Уряду оперативно забезпечити його медичне обстеження після надання Судом вказівки щодо вжиття тимчасового заходу відповідно до Правил 39 Регламенту Суду. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

1577. Відповідні частини Правил 39 Регламенту Суду передбачають таке:

«1. Палата або, коли це доцільно, її голова може – на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи – вказати сторонам, який тимчасовий захід, на її думку, слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі.

...

3. Палата може вимагати від сторін надання інформації стосовно будь-якого питання, пов'язаного із здійсненням будь-якого тимчасового заходу, визначеного нею.»

1578. Застосовні загальні принципи викладені в рішенні у справі «Паладі проти Молдови» [ВП] (*Paladi v. Moldova*) [GC] (заява №39806/05, пункти 84–92, від 10 березня 2009 року).

1579. Насамперед, Суд зазначає, що 23 травня 2017 року він вирішив застосувати тимчасовий захід відповідно до Правил 39 Регламенту Суду (див. пункт 11). У зв'язку з погіршенням стану здоров'я заявника 10 липня 2017 року Суд повторив своє попереднє рішення (див. пункт 17).

1580. Стверджуючи про виконання тимчасового заходу, на який було вказано 23 травня 2017 року, Уряд посилається на те, що 16 червня 2017 року заявник відмовився від запропонованого транспортування до м. Київ для отримання медичної консультації (див. пункт 14). Уряд не надав інформації, яка б доводила, що він намагався виконати рішення Суду від 10 липня 2017 року.

1581. У зв'язку з цим Суд не може погодитись з думкою Уряду, що лише з огляду на відмову заявника Уряд був звільнений від свого зобов'язання, визначеного вказівкою Суду від 10 липня 2017 року відповідно до Правила 39 Регламенту Суду, а саме, що державні органи повинні були забезпечити оперативне транспортування заявника в умовах, які відповідали стану його здоров'я, до спеціалізованого медичного закладу з метою проходження ним необхідних медичних обстежень, таких як коронарентрикулографія серця, для встановлення правильного діагнозу та отримання заявником лікування у разі необхідності. З огляду на стан здоров'я заявника на момент події його прохання щодо транспортування у спеціальній кареті швидкої допомоги було обґрунтованим та навіть необхідним. Проте Уряд не довів, що вжив переконливих засобів для забезпечення транспортування заявника до Київського СІЗО в умовах, які відповідали стану його здоров'я.

1582. Мета тимчасового заходу, вказаного Судом 10 липня 2017 року, як вбачається з його формулювання, полягала у забезпеченні отримання заявником належної медичної допомоги під час тримання під вартою протягом розгляду його справи Судом. Проте ця мета не могла бути досягнута, оскільки адміністрація СІЗО лише посилалась на попередню відмову заявника від транспортування, не обґрунтувавши свою бездіяльність.

1583. У світлі наведеного Суд вважає, що держава порушила мету тимчасового заходу, яка полягала в уникненні можливого подальшого фізичного та психологічного страждання заявника та захисті його здоров'я і життя. Відповідно, Суд доходить висновку, що держава не дотрималася свого зобов'язання щодо виконання тимчасового заходу, вказаного Судом відповідно до Правила 39, і за обставин цієї справи не було нічого, що звільняло її від цього зобов'язання. Отже, було порушено статтю 34 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1584. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

1585. Заявник вимагав 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Він також вимагав 5 000 євро, які, як він стверджував, витратить на операцію на серці, та 2 000 євро для подальшої реабілітації.

1586. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими та надмірними.

1587. Суд не може робити припущень щодо шкоди, яку може зазнати заявник у майбутньому; отже, він відхиляє цю частину вимоги. З іншого боку, з огляду на ситуацію заявника, він присуджує йому 4 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

1588. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

IV. ПРАВИЛО 39 РЕГЛАМЕНТУ СУДУ

1589. З огляду на зміну фактичних обставин, які призвели до застосування у цій справі Правила 39 Регламенту Суду, зокрема у зв'язку зі звільненням заявника з-під варти (див. пункт 19), Суд вважає за належне скасувати тимчасовий захід, про який було вказано Урядом.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 13 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушено статтю 34 Конвенції;
5. *Вирішує* скасувати тимчасовий захід, про який було вказано Урядом відповідно до Правила 39 Регламенту Суду;
6. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 4 000 (чотири тисячі) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Андреа Там'єтті
(*Andrea Tamietti*)
Заступник Секретаря

Жорж Раварані
(*Georges Ravarani*)
Голова

**СПРАВА «ПЕТРОВ І КОРОСТИЛЬОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF PETROV AND KOROSTYLYOV V. UKRAINE)**

(Заява № 19591/18 та № 19596/18)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 липня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Петров і Коростильов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 20 червня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявами, поданими у різні дати, зазначені в таблиці у додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Заявників представляв пан О. А. Ігнатов, юрист, який практикує у м. Дніпро, Україна.
3. Про заяви було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

4. Перелік заявників та відповідні деталі заяв наведені в таблиці у додатку.
5. Заявники скаржилися на неналежні умови тримання їх під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

6. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

7. Заявники скаржилися на неналежні умови тримання їх під вартою та відсутність у них ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Вони посилалися на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

8. Суд зазначає, що заявники трималися під вартою у неналежних умовах. Деталі щодо тримання заявників під вартою наведені у таблиці в додатку. Суд посилається на встановлені у його практиці принципи щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 96–101, ЄСПЛ 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункти 122–141 та рішення у справі «Ананьев та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пункти 149–159, від 10 січня 2012 року).

9. У керівному рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року, з нещодавньої практики див. рішення у справі «Бекетов проти України» (*Beketov v. Ukraine*), заява № 44436/09, від 19 лютого 2019 року) Суд уже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

10. Розглянувши всі надані матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявників під вартою були неналежними.

11. Суд також зазначає, що заявники не мали у своєму розпорядженні ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

12. Отже, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

13. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

14. З огляду на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*)) Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені у таблиці в додатку.

15. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* заяви прийнятними;
3. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявникам суми, зазначені у таблиці в додатку; ці суми мають бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 липня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

Перелік заяв зі скаргами за статтею 3 та статтею 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві
ефективного засобу юридичного захисту)

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа, дата початку та закінчення строку, тривалість	Площа (кв. м) на кожного ув'язненого	Конкретні скарги	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
19591/18 18.04.2018	Олег Павлович Петров 14.03.1975	Дніпропетровська установа виконання покарань №4 (колишнє СІЗО №3) З 20.03.2014 до 26.09.2018 4 роки, 6 місяців та 7 днів	2,6–3,3 кв. м	відсутність свіжого повітря, відсутність або погана якість постільної білизни, камера заражена паразитами/гризунами, відсутність приватності для туалету, відсутність туалетних засобів, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або недостатня дезінфекція інструментів для гоління та стрижки, відсутність або обмежений доступ до душу, переповненість, погана якість харчування	9 500
19596/18 18.04.2018	Віталій Володимирович Коростильов 25.01.1954	Дніпропетровська установа виконання покарань №4 З 30.10.2013 триває Більше 5 років, 6 місяців та 11 днів	3,3 кв. м	камера заражена паразитами/ гризунами, відсутність свіжого повітря, відсутність або неналежна якість засобів гігієни, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність приватності для туалету, відсутність туалетних засобів, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, цвіль або бруд у камері, відсутність або обмежений доступ до душу, переповненість, пасивне куріння, відсутність або обмежений доступ до теплої води	11 300

¹ Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявникам.

**СПРАВА «ПЕТУХОВ ПРОТИ УКРАЇНИ (№ 2)»
(CASE OF PETUKHOV V. UKRAINE (NO. 2))**

(Заява № 41216/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

12 березня 2019 року

ОСТАТОЧНЕ

09.09.2019

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Петухов проти України (№ 2)»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),

Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*),

Марко Бошняк (*Marko Bošnjak*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Маріалена Цирлі (*Maridalena Tsirli*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 22 січня 2019 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1590. Справу було розпочато за заявою (№ 41216/13), яку 11 червня 2013 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Володимир Сергійович Петухов (далі – заявник).

1591. Заявника представляли пан А.П. Бущенко, пан М.О. Тарахкало, пан І.В. Караман і пані І.А. Бойкова, юристи, які на момент подій практикували у м. Київ. У травні та грудні 2017 року пан Караман і пан Бущенко відповідно поінформували Суд, що їхня робота над цією справою завершена та у зв'язку зі зміною місця роботи вони більше не можуть представляти заявника. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан Іван Ліщина.

1592. Заявник стверджував, зокрема, що тримався під вартою у неналежних умовах і без надання належної медичної допомоги всупереч стандартам, закріпленим статтею 3 Конвенції. За цим самим положенням він також скаржився, що його покарання у виді довічного позбавлення волі було *de jure* і *de facto* таким, яке неможливо скоротити. Насамкінець, заявник скаржився за статтею 8 Конвенції на обмеження його права на побачення з родичами у виправній колонії.

1593. 16 листопада 2015 року Уряд було повідомлено про скарги, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правил 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1594. Заявник народився у 1973 році та відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у Київському слідчому ізоляторі № 13 (далі – Київське СІЗО).

A. Попереднє провадження у Суді (заява № 43374/02)

1595. Заявник уже подавав до Суду заяву № 43374/02 від 12 листопада 2002 року, скаржачись, зокрема, на неналежність медичної допомоги під час тримання під вартою. Він також висував декілька скарг щодо досудового тримання його під вартою та тривалості кримінального провадження щодо нього.

1596. 21 жовтня 2010 року Суд ухвалив рішення за зазначеною заявою, в якому встановив порушення статей 3, 5, 6 і 13 Конвенції (див. рішення у справі «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, від 21 жовтня 2010 року).

B. Кримінальне провадження щодо заявника, у результаті якого йому було обрано покарання у виді довічного позбавлення волі

1597. 03 грудня 2004 року Апеляційний суд міста Києва, діючи як суд першої інстанції, визнав заявника винним у вчиненні низки тяжких злочинів у складі організованої злочинної групи, а саме: декількох епізодів умисного вбивства при обтяжуючих обставинах, розбоїв, незаконного володіння зброєю і незаконного заволодіння транспортним засобом, а також замаху на вбивство працівників правоохоронних органів. Заявнику було обрано покарання у виді довічного позбавлення волі.

1598. 24 травня 2005 року Верховний Суд України залишив цей вирок без змін.

C. Умови тримання заявника під вартою

1. Побутові умови тримання під вартою

(а) У Херсонській виправній колонії № 61

1599. Заявник тримався у Херсонській виправній колонії № 61, яка мала статус спеціалізованої туберкульозної (далі – ТБ) лікарні, упродовж таких періодів: з 03 липня 2010 року до 22 січня 2014 року, з 24 березня до 19 жовтня 2014 року та з 02 грудня 2014 року до 19 січня 2015 року.

(і) Виклад подій заявника

1600. У всіх камерах, в яких тримався заявник (він вказував, зокрема, камери № 3, № 4 і № 5), не вистачало денного освітлення та свіжого повітря. Вікна були вкриті непрозорою плівкою, яка перешкоджала доступу природного світла, та відчинялися лише частково. Штучна система вентиляції затягувала повітря лише з коридору колонії.

1601. В обґрунтування наведених тверджень заявник послався на надісланий йому 16 жовтня 2013 року лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Як було вказано у листі, за скаргами заявника на неналежні умови тримання його під вартою представник цього органу влади відвідав колонію. У листі було зазначено:

«... з метою виправлення виявлених недоліків керівництву управління Державної пенітенціарної служби України в Херсонській області було рекомендовано забезпечити належне природне освітлення та штучну вентиляцію у приміщеннях, в яких Ви тримаєтеся, тривалість прогулянок у відповідності до вимог законодавства, медичну допомогу та харчування, а також вибір продуктів харчування і предметів першої необхідності [доступних] у магазині колонії.»

1602. У 2010–2014 роках у колонії було проведено капітальний ремонт, який спричинив незручності ув'язненим, такі як шум, пил та запах фарби.

1603. Розташовані на даху подвір'я для прогулянок площею від 16 до 60 кв. м були брудними, заставленими будівельними матеріалами та не мали захисту від сонця або дощу. Хоча теоретично хворі на ТБ ув'язнені мали право на двогодинні щоденні прогулянки, на практиці можливі були лише одногодинні прогулянки.

1604. Камера заявника знаходилася під постійним відеоспостереженням, у тому числі й туалет. В обґрунтування цього твердження заявник надав два зображення, роздруковані з відеозаписів, наданих адміністрацією колонії за його запитом. Як пояснив заявник, ці зображення були зроблені, коли він користувався туалетом у положенні сидячи та стоячи. На першому зображенні заявника неможливо було роздивитися, на другому зображенні було видно його голову. Захисник заявника зверталася до адміністрації колонії зі скаргами на постійне відеоспостереження. У травні та липні 2014 року управління Державного департаменту України з питань виконання покарань (далі – департамент з питань виконання покарань) у Херсонській області (далі – обласне управління) відповіло їй,

що це був встановлений законодавством захід безпеки, про який засудженим до довічного позбавлення волі було відомо, а приватність заявника не було порушено, оскільки відеокamera, яка дійсно була встановлена над туалетом, не охоплювала саме його.

1605. Приміщення колонії не дезінфікувалися належним чином, а часте переведення засуджених до довічного позбавлення волі з однієї камери до іншої було небезпечним для їхнього здоров'я.

1606. При вимкненій системі центрального опалення температура у камерах була надзвичайно низькою. Наприклад, 30 квітня 2014 року заявник поскаржився адміністрації колонії, що в його камері було занадто холодно (систему центрального опалення вимкнули 31 березня 2014 року), а у задоволенні його клопотань про надання дозволу на придбання портативного обігрівача за власний кошт було свавільно відмовлено. 19 травня 2014 року виконавчач обов'язків начальника колонії відповів йому, що використання ув'язненими портативних обігрівачів не було передбачено законодавством.

1607. Питна вода була надзвичайно низької якості, що, на думку заявника, частково було наслідком поганого стану трубопроводу.

1608. Харчування, яке надавалося ув'язненим, було неналежним і недостатнім та не відповідало потребам осіб, які страждали на ТБ. М'ясо, молочні продукти, фрукти та овочі можна було отримати лише від родичів або придбати у магазині колонії.

(ii) Виклад подій Уряду

1609. Умови тримання заявника під вартою були задовільними. Вони були додатково покращені за рахунок ремонту будівлі. У кожній камері були вікна розміром 130 см на 110 см з квартирною. Вікна були вкриті непрозорою плівкою («типу мороз»), яка пропускала світло.

1610. Незважаючи на відсутність достатнього фінансування для модернізації вентиляційної системи з метою покращення роботи штучної вентиляції на внутрішніх стінах було встановлено повітропроводи.

1611. Камери ділилися на призначені для ув'язнених з активним мікобактеріальним ТБ (далі – МБТ+) і неактивним МБТ (далі – МБТ-). Переміщення відбувалось або між камерами МБТ+, або між камерами МБТ-, але не з камер однієї категорії до іншої. Камери щоденно дезінфікувалися спеціальними рідкими дезінфікуючими засобами. Додатково проводилася щоденна дезінфекція портативними ультрафіолетовими бактерицидними лампами, застосування яких фіксувалося у спеціальному журналі реєстрації. Матраци, подушки та ковдри регулярно дезінфікувалися.

1612. Херсонська виправна колонія № 61 мала статус туберкульозної лікарні, її ув'язнені отримували п'ятиразове харчування. Зокрема, щодня ув'язнені забезпечувалися: 450 г хліба, 85 г крупи, 540 г картоплі, 550 г овочів, 300 г фруктів, 21 г олії, 200 г фруктового соку, 50 г масла, 500 г молока, 100 г кисломолочного сиру, 15 г твердого сиру, 1 яйцем, 30 г сметани, 310 г курячого м'яса, 110 г риби, 60 г цукру, 5 г меду, 40 г кондитерських виробів, 4 г цикорію, 3 г кави та 1 г чаю. Перший сніданок зазвичай складався з каші або макаронів, смаженого або тушкованого м'яса із соусом, кави, молока, хліба та масла. Другий сніданок складався з какао з молоком або компоту, горіхів, пряника, кисломолочного сиру та сметани. На обід ув'язненим давали борщ або суп з крупою чи макаронами, або розсольник на м'ясному бульйоні, кашу або тушковану капусту, смажене або тушковане м'ясо із соусом, овочевий салат і хліб. Після обіду їм давали фруктовий сік і фрукти. На вечерю ув'язнені отримували овочева рагу або картопляне пюре, смажену або тушковану рибу, чай і хліб з маслом. Загальна енергетична цінність добового раціону харчування становила 3 198 калорій.

1613. Усі продукти харчування, які постачали до колонії, мали сертифікати якості, а також висновки санітарно-епідемічної експертизи, ветеринарне свідоцтво та інші сертифікати. М'ясо та риба зберігалися у холодильних камерах. У колонії була власна пекарня, яка випікала хліб із борошна першого ґатунку.

1614. Якість води, що постачалася до колонії, регулярно перевіряли. Тринадцять висновків санітарно-мікробіологічних досліджень водопровідної води, проведених у різні дати з 2010 до 2014 років, доводили, що вода була цілком придатною для пиття.

(b) У Херсонському слідчому ізоляторі (далі – Херсонське СІЗО)

1615. Заявник тримався у камерах № 392 і № 394 Херсонського СІЗО з 22 січня до 24 березня 2014 року.

(i) Виклад подій заявника

1616. Херсонське СІЗО розміщувалось у старій будівлі в аварійному технічному стані. Камери були холодними та вогкими, стіни камер були вкриті цвілью та грибок. Шибки були розбиті та частково відсутні.

1617. В обґрунтування своїх тверджень заявник надав вісім кольорових фотографій деяких приміщень, які, за його словами, були його камерами у Херсонському СІЗО. На фотографіях було видно, зокрема, великі темні плями на стелі та стінах, а вікно з металевою решіткою було частково закрито пластиком або тканиною.

1618. Заявник зазначив, що 03 березня 2014 року його захисник поскаржилася до прокуратури Херсонської області на жахливі умови тримання його під вартою. У своїй скарзі вона зазначила, що камеру № 394, до якої заявника помістили 22 січня 2014 року, адміністрація СІЗО визнала непридатною для використання через протікання стелі, високу вологість та низьку температуру. Хоча на короткий період заявника перевели до камери № 392,

згодом його знову помістили до камери № 394, умови в якій були явно несумісні зі станом його здоров'я. Прокурор відповів, що умови тримання заявника під вартою були задовільними.

(ii) Виклад подій Уряду

1619. Обидві камери, щодо яких скаржився заявник, були у задовільному стані. Камера № 392 площею 22,8 квадратні метри була обладнана десятьма ліжками. У камері № 394 площею 10,7 квадратних метрів було чотири ліжка.

1620. У кожній камері було по одному вікну. Станом на 20 березня 2014 року температура у камері № 392 становила +21°C, а у камері № 394 – +22°C.

1621. У камерах було цілодобове водопостачання, а санітарні вузли функціонували належним чином.

1622. Адміністрація СІЗО визнала, що камера № 394 потребувала ремонту, та відремонтувала її за кошти СІЗО. На період проведення ремонтних робіт заявника перевели до камери № 392. Після цього стіни камери № 394 були сухими та побіленими, а стеля більше не протікала.

2. Стан здоров'я заявника та медична допомога

1623. Заявник страждав від залишкових змін множинного перелому лівої стегнової кістки внаслідок кульового поранення у 1999 році. З 2002 року заявник також хворів на ТБ легень. Факти щодо стану його здоров'я та лікування до його поміщення до Херсонської колонії № 61 були проаналізовані Судом у його рішенні за попередньою заявою заявника до Суду (див. згадане рішення у справі «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), пункти 33–66 і 73–101) та не згадуються у цьому рішенні.

1624. Після діагностування рецидиву ТБ 02 лютого 2010 року, коли заявник тримався під вартою у Сокальській виправній колонії № 47, 03 липня 2010 року його перевели до Херсонської виправної колонії № 61, яка мала статус туберкульозної лікарні.

1625. 13 липня 2010 року лікарі колонії повідомили про невдачу лікування ТБ заявника. Дослідження посівів мокротиння та дослідження на чутливість до бактерій показали, що у нього розвинулась резистентність не лише до протитуберкульозних медичних препаратів першої лінії (ізоніазид, стрептоміцин і етамбутол), а й другої (канаміцин, етіонамід і парааміносаліцилова кислота). У правій легені проявилися ознаки погіршення у зв'язку з виникненням обмеженої емпієми плеври з бронхопальмональною норицею. Він також страждав на порушення дихання.

1626. Згідно із записами в медичній картці заявника з липня 2010 року до грудня 2014 року він пройшов сорок чотири дослідження посівів мокротиння; здав тридцять загальних аналізів крові (чотирнадцять разів він нібито відмовлявся здавати аналізи); п'ятдесят шість загальних аналізів сечі (повідомлялося про дві відмови); а також проходив рентгенологічне обстеження приблизно раз на три місяці. Він також проходив планові медичні огляди.

1627. 23 листопада 2010 року заявника було офіційно встановлено третю групу інвалідності (найлегшу) у зв'язку з його туберкульозом і травмою стегна.

1628. Згідно з наданою адміністрацією Херсонської виправної колонії № 61 інформацією заявник відмовлявся приймати протитуберкульозні препарати упродовж таких періодів: з 30 грудня 2010 року до 09 лютого 2011 року, з 01 до 18 липня 2011 року та з 03 до 15 листопада 2011 року. Згідно з твердженнями заявника ця інформація була недостовірною. Заявник стверджував, що часто у випадку відсутності певних медичних препаратів у його медичну картку записували, що він відмовлявся їх приймати.

1629. 01 грудня 2010 року обласне управління департаменту з питань виконання покарань письмово повідомило захисника заявника, що постачання протитуберкульозних медичних препаратів другої лінії до Херсонської виправної колонії № 61 було «вкрай недостатнім». Зазначалося, що станом на 26 листопада 2010 року були наявні лише три медичні препарати другої лінії (амікацин, канаміцин і ципрофлоксацин). Стандартна практика полягала у тому, що у кінці кожного року колонія замовляла у відділу ресурсного забезпечення департаменту з питань виконання покарань необхідні медичні препарати першої та другої лінії на весь наступний рік. Інколи цієї кількості виявлялося недостатньо, проте поповнити запас було неможливо. Наприклад, станом на кінець березня 2010 року лікарня колонії використала вже 700 пляшок отриманого на рік капреоміцину.

1630. 10 травня 2011 року заявнику вперше діагностували ТБ сечостатевої системи та призначили протибактеріальне лікування. Як зазначено в його медичній картці, він проходив призначене лікування «короткими циклами залежно від наявності в аптеці колонії призначених медичних препаратів».

1631. 01 вересня 2011 року у своїй довідці Херсонська міська протитуберкульозна клінічна лікарня зазначила, що у розпорядженні Херсонської виправної колонії № 61 не було протитуберкульозних медичних препаратів другої лінії чи їхніх замінників. Вона також зазначила, що заявник потребував подальшого стаціонарного лікування такими протитуберкульозними медичними препаратами: рифампіцин, піразинамід, капреоміцин, левофлоксацин, клофазимін і циклосерин.

1632. 12 вересня 2011 року прокурор відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах прокуратури міста Херсона, якому заявник скаржився на неналежну медичну допомогу, письмово повідомив його про відсутність підстав для втручання прокуратури.

1633. 02 листопада 2011 року обласне управління департаменту з питань виконання покарань написало захиснику заявника, що постачання протитуберкульозних медичних препаратів другої лінії до Херсонської виправної колонії № 61 було «вкрай недостатнім». Станом на 24 жовтня 2011 року наявні були лише два медичні препарати першої лінії, ізоніазид і піразинамід, тоді як етамбутол, стрептоміцин і рифампіцин були відсутні. З протитуберкульозних медичних препаратів другої лінії у достатній кількості були лише канаміцин, офлоксацин і протіонамід. У колонії в незначній кількості також були гатіфлоксацин, рифапентин, парааміносаліцилова кислота та парааміносаліцилат натрію. У листі було зазначено, що стан здоров'я заявника був задовільним. Йому було призначено такі медичні препарати: рифампіцин, піразинамід, етамбутол, офлоксацин і капреоміцин. У листі було зазначено, що *de facto* заявник отримував лише рифампіцин (придбаний за власний кошт) і піразинамід. Насамкінець, посадова особа зазначила, що заявник відмовився від лікування офлоксацином у зв'язку з поганим станом його кровоносних судин.

1634. 25 листопада 2011 року медико-соціальна експертна комісія повторно оцінила стан здоров'я заявника та визнала його інвалідом другої групи (середній рівень).

1635. 20 січня 2012 року обласне управління департаменту з питань виконання покарань написало захиснику заявника, що заявник отримував лікування відповідно до призначеного режиму у повному обсязі, проте він демонстрував негативне ставлення до свого лікування та часто відмовлявся його притримуватися. Обласне управління також зазначило, що заявнику надавалося належне харчування, а умови тримання його під вартою були задовільними.

1636. 06 липня 2012 року у відповідь на надіслане захисником заявника клопотання заступник начальника Херсонської виправної колонії № 61 зазначив, що заявника лікували протитуберкульозними медичними препаратами за програмою КЛПН (короткострокове лікування під прямим наглядом). З огляду на недостатню кількість теризидону в аптеці колонії заявник не отримував його з 06 березня 2012 року. Усі інші призначені йому медичні препарати були доступні йому «у відносно достатній кількості».

1637. 30 серпня 2012 року заявник надіслав письмову заяву завідувачу медичною частиною Херсонської виправної колонії № 61, стверджуючи, що той повинен був зупинити його лікування у зв'язку з постійним браком медичних препаратів. Він вважав безглуздим продовжувати лікування, оскільки в наявності було лише два зі щонайменше чотирьох медичних препаратів із необхідного переліку.

1638. 30 листопада 2012 року заявника оглянув торакальний хірург та дійшов висновку про неможливість оперативного лікування ТБ.

1639. Згідно з наданою адміністрацією колонії 11 квітня 2013 року довідкою усі призначені заявнику медичні препарати були наявні. До 21 лютого 2013 року єдиним відсутнім в аптеці колонії медичним препаратом був циклосерин.

1640. 02 липня 2013 року заявника оглянула медична комісія, яка встановила невдачу лікування його ТБ і відсутність перспектив успіху. Експерти також підтвердили другу групу інвалідності заявника (див. пункт 45). Йому призначили паліативне лікування у зв'язку з невиліковною стадією ТБ.

1641. 23 липня 2013 року адміністрація колонії написала захиснику заявника, що рішення про надання заявнику паліативного лікування ґрунтувалося на наказі Міністерства охорони здоров'я України № 1091 (див. пункт 72). Паліативне лікування складатиметься з регулярного застосування ізоніазиду та симптоматичного лікування. На момент складання листа ізоніазид в аптеці колонії був у наявності. Крім того, заявник отримував «дезінтоксикаційну та укріплюючу терапію».

1642. 25 жовтня 2013 року обласне управління департаменту з питань виконання покарань склало висновок за результатами внутрішньої перевірки скарг заявника на неналежне лікування ТБ. Воно зазначило, що заявник отримував призначене паліативне лікування у повному обсязі, а необхідних медичних препаратів не бракувало. Стан його здоров'я був стабільним, і він перебував під постійним медичним наглядом. Також було зазначено, що діагностована заявнику хвороба не входила до переліку захворювань, які становили підставу для звільнення від покарання за станом здоров'я.

1643. 21 березня 2014 року захисник заявника написала директору Національного інституту фтизіатрії та пульмонології ім. Ф.Г. Яновського АМН України. Вона зазначила, що призначене заявнику паліативне лікування включало постійне застосування ізоніазиду, а також симптоматичне лікування. Проте у заявника розвинулась резистентність до ізоніазиду, а тому його лікування необхідно було відкоригувати. Захисник заявника просила надати рекомендації щодо можливого коригування.

1644. 02 квітня 2014 року зазначений інститут відповів, що за обставин справи застосування паліативного лікування було дійсно виправданим. Він зазначив, що лікування заявника не могло зупинити бактеріовиділення упродовж майже двох років, у заявника сформувалась резистентність до більшості протитуберкульозних медичних препаратів, і для подальшого коригування його лікування не залишилось варіантів. Крім того, хірургічне втручання в його випадку було неможливим. У листі було зазначено, що паліативне лікування складалося з надання медичних препаратів, які покращували роботу серця (залежно від наявних симптомів), вітамінів, жарознижуючої та знеболювальної терапії, а також повноцінного харчування. Заявник також потребував регулярної торакотомії (дренування) правої плевральної порожнини та її промивання антисептичними засобами. Протитуберкульозні

медичні препарати з огляду на його резистентність до них і їхню неефективність, а також токсичну дію на всі органи людини не повинні були надаватися заявнику.

1645. Після проходження рентгенологічного обстеження 15 липня 2014 року було повідомлено про «стабілізацію ТБ процесу». Подальші регулярні рентгенологічні обстеження жодних змін у легенях заявника не виявляли.

1646. 09 грудня 2014 року заявника оглянула комісія лікарів, і він пройшов ще одне рентгенологічне обстеження. Йому діагностували такі залишкові симптоми туберкульозу: щільні вогнища пневмоцирозу та масивне плевронашарування з правого боку. Комісія дійшла висновку, що нагляд за заявником міг здійснюватися у колонії для здорових ув'язнених. Лікарі призначили йому лікування на основі вітамінів, імунологічну профілактику та рекомендували уникати переохолодження.

1647. 07 серпня 2015 року заявника перевели до Київського СІЗО для продовження відбування ним покарання у виді довічного позбавлення волі.

1648. 11 серпня 2015 заявник пройшов рентгенологічне обстеження, яке підтвердило попередні діагнози.

1649. 23 лютого 2016 року заявник пройшов ще одне рентгенологічне обстеження, яке виявило значні залишкові зміни після туберкульозу у вигляді множинних кальцинатів у правій легені з вапнаною костальною плеврою справа та зменшення об'єму правої легені.

1650. 24 лютого 2016 року Київське СІЗО видало довідку, зазначивши, зокрема, що хвороба заявника не входила до переліку захворювань, які вимагали його звільнення за хворобою. Стан його здоров'я не перешкоджає відбуванню покарання.

1651. Після повідомлення Уряду про заяву за зверненням Урядового Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини 15 березня 2016 року заявника оглянув завідувач диспансерного відділення Територіального медичного об'єднання «Фтизіатрія» в м. Київ. Діагноз був таким: залишкові зміни після перенесеного туберкульозу у вигляді фіброзу легень, щільних вогнищ пневмоцирозу з вапнаною костальною плеврою. Було зазначено про відсутність ознак реактивації ТБ. Заявник не вважався таким, що потребував спеціалізованого лікування. Насамкінець, було зазначено, що умови тримання заявника під вартою та медична допомога, яка йому надавалася, відповідали чинним положенням законодавства.

Д. Клопотання заявника про звільнення за хворобою

1652. 23 грудня 2013 року заявник подав клопотання про звільнення за хворобою відповідно до статті 84 Кримінального кодексу України (див. пункт 73). Він доводив, що його ТБ став невиліковним через помилки органів влади. Заявник також стверджував, що його покарання у виді довічного позбавлення волі, яке було таким, що не можливо було скоротити, суперечило статті 3 Конвенції.

1653. 17 червня 2014 року Суворовський районний суд міста Херсона відмовив у задоволенні клопотання заявника, оскільки його захворювання не входило до переліку захворювань, які вимагали дострокового звільнення (див. пункт 74). Суд вважав, що з 2010 року стан здоров'я заявника покращився. Зокрема, розвиток його ТБ стабілізувався, а бактеріовиділення зупинилося. Насамкінець, суд зазначив, що заявника було визнано винним у вчиненні низки особливо тяжких злочинів, а під час тримання його під вартою до нього двадцять вісім разів застосовувалися дисциплінарні стягнення, оскільки він ніколи не відрізнявся гарною поведінкою.

1654. 21 серпня 2014 року своєю остаточною ухвалою Апеляційний суд Херсонської області залишив цю ухвалу без змін. Як і суд першої інстанції, він дійшов висновку, що передумов для звільнення за хворобою не було, а захворювання заявника не перешкоджало йому відбувати покарання.

Е. Побачення з родичами під час тримання під вартою

1655. У 2009 року заявник одружився зі своїм захисником, пані Бойковою (див. пункт 2). У зв'язку з цим їм було дозволено позачергове короткострокове побачення, під час якого їх відділяла скляна перегородка, та вони спілкувалися по телефону.

1656. Під час тримання заявника під вартою після його засудження до 16 лютого 2010 року йому дозволялося бачити свою дружину (жодних інших родичів в Україні у нього не було) під час короткострокових побачень, які тривали до чотирьох годин один раз на шість місяців. Згодом йому надали право на короткострокові побачення кожні три місяці (див. пункти 95–97).

1657. 06 травня 2014 року після набрання чинності змінами до законодавства, якими засудженим до довічного позбавлення волі було надано право на тривалі побачення з родичами (на три дні) кожні три місяці (див. пункт 98), дружина заявника поскаржилася до **департаменту з питань виконання покарань**, що у задоволенні поданих заявником клопотання щодо цього було відмовлено.

1658. 25 червня 2014 року управління Державної кримінально-виконавчої служби України в Херсонській області (раніше було названо – Департаментом з питань виконання покарань) відповіло їй, що, дійсно, засуджені до довічного позбавлення волі мали право на тривалі побачення з родичами кожні три місяці. Адміністрація колонії проводила необхідні роботи для створення належних приміщень.

1659. Згідно з наданою адміністрацією колонії інформацією упродовж періоду з квітня 2014 до січня 2015 року у заявника було шістнадцять короткострокових побачень з дружиною (без урахування його побачень з нею як зі

своїм захисником). 01 серпня і 31 грудня 2014 року у нього також були тривалі побачення з нею, кожне з яких тривало три дні.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Лікування ТБ і паліативне лікування

1660. Принципи паліативного лікування після невдачі лікування у випадках мультирезистентного туберкульозу встановлені у наказі Міністерства охорони здоров'я України № 620 від 04 вересня 2014 року. Як у ньому зазначено, паліативне лікування повинно складатися зі знеболювання; лікування дихальної недостатності (оксигенотерапії); частого харчування маленькими порціями; симптоматичного лікування нудоти; регулярних медичних обстежень; прийомів патогенетичних препаратів; госпіталізації, догляду в умовах хоспісу чи вдома; профілактики пролежнів і м'язових контрактур; санітарно-гігієнічних заходів; а також інфекційного контролю (пацієнти залишаються контагіозними протягом усього життя).

1661. Зазначений наказ було скасовано з прийняттям наказу від 21 грудня 2012 року № 1091, який передбачав аналогічні заходи паліативного лікування, але також передбачав застосування ізоніазиду, незалежно від резистентності пацієнта до нього.

B. Звільнення засуджених до довічного позбавлення волі від покарання за хворобою

1662. Відповідні положення Кримінального кодексу України 2001 року передбачають:

Стаття 84. Звільнення від покарання за хворобою

«...»

2. Особа, яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на іншу [тяжку] хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, може бути звільнена від покарання або від подальшого його відбування. При вирішенні цього питання суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.

...

4. У разі одужання осіб ... вони повинні бути направлені для відбування [свого] покарання...»

1663. Державний департамент України з питань виконання покарань і Міністерство охорони здоров'я України ухвалили спільний наказ № 3/6 від 18 січня 2000 року, в якому наведено перелік захворювань, які могли стати підставою для подання клопотання про звільнення за статтею 84 Кримінального кодексу України. 15 серпня 2014 року Міністерство юстиції України та Міністерство охорони здоров'я України ухвалили спільний наказ № 1348/5/572, яким було скасовано згаданий наказ і який містив новий перелік. У частині щодо ТБ він не змінився. Ув'язнений міг звернутися з клопотанням про звільнення за хворобою, якщо він страждав на: (1) прогресуючий двосторонній фіброзно-кавернозний ТБ обох легенів або хронічну тотальну емпієму плеври з бронхіальним свищем і явищами легенево-серцевої недостатності другого або третього ступенів (середній або найтяжчий); (2) прогресуючий інфільтративний ТБ легенів (казеозна пневмонія) з проявами легенево-серцевої недостатності третього ступеня; або (3) прогресуючий деструктивний ТБ хребта або кісток, ускладнений амілоїдозом внутрішніх органів, двосторонній кавернозний ТБ обох нирок, ускладнений специфічним процесом сечовивідних шляхів і розвитком хронічної ниркової недостатності у термінальній стадії, що супроводжується цілковитою і стійкою втратою працездатності.

C. Довічне позбавлення волі

1664. Рішенням від 29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав існуюче до того часу покарання у виді смертної кари несумісним з Конституцією України. На виконання цього Рішення 22 лютого 2000 року Верховна Рада України (далі – ВРУ) ухвалила зміни до Кримінального кодексу України 1960 року, запровадивши покарання у виді довічного позбавлення волі. Зміни набули чинності 29 березня 2000 року.

1665. 05 квітня 2001 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний кодекс України, який набув чинності 01 вересня 2001 року. Його відповідні положення, у редакції після внесення подальших змін, передбачають:

Стаття 12. Класифікація злочинів

«1. Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

...

4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 25 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

5. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 25 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. ...»

Стаття 63. Позбавлення волі на певний строк

«1. Покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу.

2. Позбавлення волі встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років, за винятком випадків, передбачених Загальною частиною цього Кодексу.»

Стаття 64. Довічне позбавлення волі

«Довічне позбавлення волі встановлюється [як покарання] за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк

Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, а також у випадку, передбаченому частиною четвертою статті 68 цього Кодексу.»

Стаття 68. Призначення покарання за незакінчений злочин та за злочин, вчинений у співучасті

«...»

4. Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується [як покарання], крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України..., проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку ....»

Стаття 81. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання

«1. До осіб, що відбувають покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі [на певний строк], може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання ...»

1666. Відповідно до Кримінального кодексу України 2001 року покарання у виді довічного позбавлення волі ніколи не розглядалося як єдиний можливий вид покарання, а завжди як альтернативний позбавленню волі на певний строк, і саме суди мали обрати найбільш доречне покарання у кожній конкретній справі.

D. Помилування Президентом

1. Нормативно-правова база

(а) Конституція України 1996 року

1667. Пункт 27 частини першої статті 106 Конституції України передбачає, що Президент України має повноваження здійснювати помилування.

(б) Кримінальний кодекс України 2001 року

1668. Відповідне положення передбачає:

Стаття 87. Помилування

«1. Помилування здійснюється Президентом України стосовно індивідуально визначеної особи.
2. Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років. ...»

1669. З моменту набрання чинності Кримінальним кодексом України у 2001 році зазначене положення сформульовано так само.

(с) Кримінально-виконавчий кодекс України 2003 року

1670. До внесення змін від 16 березня 2006 року у положеннях Кодексу щодо умов тримання під вартою передбачалася можливість заміни покарання у виді довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк, проте не містилося більш детальної інформації щодо цього.

1671. 16 березня 2006 року стаття 151 Кодексу була доповнена новою сьомою частиною, яка передбачає:

Стаття 151. Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі

«...»

7. Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання...»

1672. Згодом, 21 січня 2010 року, доповнили таким положенням:

Стаття 151¹. Зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі

«...»

2. Засуджені до довічного позбавлення волі чоловіки можуть бути переведені:
– з приміщень камерного типу, в яких тримаються дві особи, до багатомісних приміщень камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки з наданням дозволу на участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру в порядку ... – після фактичного відбуття у таких приміщеннях [до внесення подальших змін 08 квітня 2014 року цей період повинен був становити «не менш як п'ятнадцять років»] покарання;

– з багатомісних приміщень камерного типу до звичайних жилих приміщень виправної колонії максимального рівня безпеки – після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менш як п’яти років строку покарання.

3. Засуджені до довічного позбавлення волі, які злісно порушують установлений порядок відбування покарання, можуть бути переведені із звичайних жилих приміщень до приміщень камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки.

4. [Зазначена] зміна ... не застосовується до засуджених до довічного позбавлення волі, які хворіють на венеричні захворювання, активну форму туберкульозу, та з психічними розладами.»

1673. Видання «Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар» (2-ге вид., перероблене та доповнене/За заг. ред. А.Х. Степанюка. – ТОВ «Одіссей», 2008) містило розрахунок мінімальної тривалості строку позбавлення волі у випадку задоволення Президентом клопотання засудженого до довічного позбавлення волі про помилування. На думку автора, цей період становив тридцять вісім років і дев’ять місяців (двадцять років були мінімальним встановленим законодавством строком «очікування», коли засуджений до довічного позбавлення волі міг подати клопотання про помилування, та додатково вісімнадцять років і дев’ять місяців, що становило дві третини від двадцяти п’яти років подальшого позбавлення волі на певний строк, після якого було б можливим умовно-дострокове звільнення).

(d) Указ Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування»

1674. Затвердженим Указом Президента України «Положенням про порядок здійснення помилування» встановлено порядок, якого має дотримуватися Президент України для здійснення своїх повноважень щодо помилування. Після проголошення незалежності України у 1991 році було прийнято декілька версій положення, кожна з яких замінювала попередню версію, хоча суттєво вони не відрізнялися.

1675. Чинне наразі Положення було затверджено Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015 (та в подальшому 14 травня 2016 року до нього було внесено зміни). Відповідна частина передбачає:

«1. Це Положення визначає порядок здійснення Президентом України помилування відповідно до пункту 27 частини першої статті 106 Конституції України.

2. Помилування засуджених здійснюється у виді:

– заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п’яти років; ...

3. Право клопотати про помилування має особа, яка:

– засуджена судом України і відбуває покарання в Україні;

– ...

– є [її] захисником, одним із батьків, дружиною (чоловіком), дитиною, іншим членом сім’ї.

У виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин клопотання про помилування також може бути подано головою або іншим членом Комісії при Президентові України у питаннях помилування (далі – Комісія у питаннях помилування), Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженим Президента України з прав дитини, Уповноваженим Президента України з прав людей з інвалідністю, Уповноваженим Президента України у справах кримськотатарського народу.

4. ...

У випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання.

5. Особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів ... можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин. ...

6. Клопотання про помилування особою... подається через адміністрацію установи виконання покарань [в якій вона відбуває покарання]. Адміністрація в установленому порядку невідкладно реєструє клопотання і протягом п’ятнадцяти днів з дня подання направляє його до Адміністрації Президента України разом із копіями вироку, [та іншими судовими рішеннями], характеристикою про поведінку особи із викладеною письмово думкою адміністрації [установи виконання покарань] ... про доцільність помилування, а також іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування.

Засуджена особа до особистого клопотання про помилування може долучити інші документи, які, на її погляд, мають значення для застосування помилування.

7. Підготовку матеріалів до розгляду клопотання про помилування та повідомлення заявника про результати такого розгляду здійснює Департамент з питань помилування Адміністрації Президента України (далі – Департамент). Департамент для виконання покладених на нього завдань має право в установленому порядку запитувати та одержувати від державних органів, органів місцевого самоврядування, установ виконання покарань необхідні для розгляду клопотання про помилування документи, матеріали та інформацію.

8. Клопотання про помилування і підготовлені Департаментом матеріали попередньо розглядаються Комісією ...

Комісія утворюється Президентом України у складі голови, двох заступників голови і членів Комісії. Одним із заступників голови Комісії є за посадою Керівник Департаменту. Обов’язки секретаря Комісії виконує один із членів Комісії.

До складу Комісії призначаються висококваліфіковані юристи, громадські діячі, політики та представники творчої інтелігенції.

Організаційною формою роботи Комісії є засідання, які скликаються і проводяться головою Комісії, а за його відсутності – одним із заступників голови Комісії.

Засідання Комісії є правомочним, якщо на ньому присутня більшість її складу.

Рішення Комісії ухвалюються шляхом голосування більшістю присутніх на засіданні членів Комісії. У разі рівного розподілу голосів голосуючого на засіданні є вирішальним.

9. Під час розгляду клопотання про помилування враховуються:

– ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особа засудженого, його поведінка, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини;

– думка адміністрації [установи виконання покарань] або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах дітей, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських об'єднань та інших суб'єктів про доцільність помилування.

10. Про клопотання, які не підлягають задоволенню за обставин, передбачених цим Положенням, Департамент доповідає Комісії.

11. Пропозиції Комісії за результатами попереднього розгляду клопотань про помилування оформляються протоколом, який підписують голова та секретар Комісії.

12. За результатами попереднього розгляду [цих клопотань] про помилування і матеріалів, підготовлених Департаментом, Комісія вносить Президентові України пропозиції про застосування помилування.

Про клопотання, підстав для задоволення яких не знайдено, Комісія доповідає Президентові України.

13. Про помилування засудженого Президент України видає указ.

14. У разі відхилення Комісією клопотання про помилування засудженої особи повторне клопотання щодо неї за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії не раніш як через рік із часу відхилення попереднього клопотання. ...»

1676. До 16 вересня 2010 року (Указ Президента України № 902/2010) Положення не передбачало порядку подання клопотання про помилування через адміністрацію установи виконання покарань. Чинне до того часу Положення передбачало, що таке клопотання разом з іншими відповідними документами та матеріалами мали надсилатися до Секретаріату Президента України. Чинна після цього редакція передбачала, що адміністрація установи виконання покарань була зобов'язана зареєструвати таке клопотання та надіслати його до Адміністрації Президента у п'ятнадцятиденний строк.

1677. Крім того, з 21 квітня 2015 року (Указ Президента України № 223/2015) засуджені отримали право разом зі своїм клопотанням про помилування надсилати будь-які додаткові документи, які, на їхню думку, мали значення. До цього така можливість була лише в адміністрації установи виконання покарань.

1678. У зазначеному Указі Президента України від 21 квітня 2015 року вперше було викладено критерії щодо складу Комісії, відповідно до яких її членами могли бути «висококваліфіковані юристи, громадські діячі, політики та представники творчої інтелігенції».

1679. Насамкінець, законодавчі зміни від 14 травня 2016 року надали право у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин подавати клопотання про помилування Комісії у питаннях помилування, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Уповноваженому Президента України з прав дитини, Уповноваженому Президента України з прав людей з інвалідністю, Уповноваженому Президента України у справах кримськотатарського народу.

2. Загальнодоступна інформація щодо національної практики

1680. 06 липня 2016 року голова Департаменту з питань помилування пан Букалов поінформував засоби масової інформації про роботу його Департаменту упродовж першої половини 2016 року. Надане ним узагальнення було опубліковано на вебсайті Адміністрації Президента України. У ньому було зазначено, що упродовж першої половини 2016 року Департамент з питань помилування отримав 669 клопотань про помилування, з яких 276 було розглянуто. Сорок один засуджений отримав помилування Президентом України: двадцять два з них були звільнені від відбування решти частини їхнього строку, тоді як дев'ятнадцятьом засудженим було зменшено строк невідбутого ними покарання. Крім того, пан Букалов навів таку статистику: у період з 2011 року до 2014 року кожен 100-тий заявник отримав помилування; у 2015 році – кожен дев'ятий, а у 2016 році було задоволено кожне сьоме клопотання про помилування.

1681. Щодо засуджених до довічного позбавлення волі пан Букалов зазначив:

«Засуджені до довічного позбавлення волі є важливою категорією потенційних заявників. Ці особи не можуть розраховувати на амністію та не мають права на умовно-дострокове звільнення. Для них помилування є єдиним шансом знову вийти на свободу. Для отримання права на подання клопотання про помилування вони мають відбутися щонайменше двадцять років покарання. Станом на червень 2016 року з 70+ [засуджених до довічного позбавлення волі], які вже відбули цей строк, приблизно 40 скористалися своїм правом подати клопотання про [президентське] помилування. Проте на даний момент жоден засуджений до довічного позбавлення волі не був помилуваний.

Комісія розглядає клопотання від таких засуджених з особливою ретельністю. Двічі її члени відвідували установи виконання покарань для особистої розмови із засудженими до довічного позбавлення волі, які клопотали про помилування.»

1682. У квітні 2018 року низка засобів масової інформації повідомила, що вперше в Україні президентське помилування отримала засуджена до довічного позбавлення волі. Стало відомо, що відповідно до Указу Президента України № 49/2018 від 28 лютого 2018 року пані К., яка у 2005 році була засуджена до довічного позбавлення волі за вчинення подвійного умисного вбивства при обтяжуючих обставинах, та яка фактично відбула двадцять років і два місяці зі свого покарання, 10 квітня 2018 року було звільнено. Зазначений Указ не є загальнодоступним. Сторони не подали Суду жодних доводів щодо зазначеної події.

Е. Побачення з родичами для засуджених до довічного позбавлення волі

1683. Відповідні положення Кримінально-виконавчого кодексу України 2003 року можна узагальнити таким чином.

1684. Відповідно до статті 110 короткострокові побачення в установах виконання покарань тривають до чотирьох годин, а тривалі – до трьох діб.

1685. Відповідно до статті 151 у редакції, чинній до 16 лютого 2010 року, засуджені до довічного позбавлення волі мали право на одне короткострокове побачення кожні шість місяців.

1686. Після набрання чинності змінами від 16 лютого 2010 року, засуджені цієї категорії отримали право на одне короткострокове побачення кожні три місяці.

1687. У подальшому до статті 151 було внесено зміни, які набрали чинності 06 травня 2014 року, після чого засуджені до довічного позбавлення волі отримали право на одне короткострокове побачення щомісяця та одне тривале побачення кожні три місяці.

1688. Після внесення нових змін, прийнятих 07 вересня 2016 року, засуджені до довічного позбавлення волі тепер мають право на одне тривале побачення з родичами кожні два місяці.

1689. Стаття 151 передбачає, що такі побаченнями передбачаються для побачення з близькими родичами (по-дружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба та онуки).

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

А. Лікування ТБ

1690. Відповідні витяги з публікації «Лікування Туберкульозу: рекомендації» Всесвітньої організації охорони здоров'я (четверте видання, 2009 рік) наведені в рішенні Суду у справі «Макшаков проти Росії» (*Makshakov v. Russia*) (заява № 52526/07, пункт 50, від 24 травня 2016 року).

1691. У відповідному уривку з Доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – КЗК) для Уряду України за результатами візиту до України з 21 до 30 листопада 2016 року (СРТ/Inf (2017) 15) зазначено (примітки опущені):

«41. Медичне обслуговування в установах виконання покарань є ще одним аспектом багаторічної стурбованості КЗК – стурбованості, яку поділили співрозмовники делегації у Міністерстві юстиції. Як вони визнали, і делегація знов відмітила це у відвіданих установах виконання покарань, кількість медичних працівників залишається недостатньою (крім того, багато медичних працівників наближаються до пенсійного віку, молодші працівники або залишають систему, або не бажають працювати в ній через непривабливі умови), приміщення та обладнання перебувають у поганому стані, є застарілими (деякі – ще радянських часів) і недоукомплектованими, існують проблеми з постачанням ліків (незважаючи на допомогу Міжнародного комітету Червоного Хреста, Глобального фонду і Всесвітньої організації охорони здоров'я, завдяки яким останнім часом ситуація дещо покращилася), а якість лікування (у тому числі професійні стандарти) залишає бажати кращого.»

1692. Європейське регіональне бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Європейський центр профілактики та контролю захворювань у спільній доповіді «Контроль і моніторинг туберкульозу в Європі 2016–2018 років» зазначили:

ТБ в установах виконання покарань

«У 2015 році з усіх клінічно діагностованих і бактеріологічно підтверджених нових випадків захворювання на ТБ та його рецидивів у цілому в 17 403 (8.0%) випадках було зафіксовано смерть, у 4.6% – вибуття з-під нагляду, а в 4.2% – проходження лікування, яке виявилось невдалим. [...] В Україні (8.2%) та Росії (7,0%) було повідомлено про найбільшу кількість випадків невдач лікування.

Європейський регіон ВООЗ найбільше з усього світу постраждав від МЛС-ТБ. З 30 країн світу з найбільшим рівнем МЛС-ТБ дев'ять знаходяться у цьому регіоні (Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Україна та Туркменістан).»

1693. Крім того, у 2016 році Європейське регіональне бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я опублікувало звіт під назвою «Резистентність до протитуберкульозних медичних препаратів серед туберкульозних пацієнтів в Україні та фактори ризику для МЛС-ТБ: Результати першого національного дослідження, 2013-2014 роки», в якому було зазначено:

Основні висновки

«Це перше національне дослідження резистентності до протитуберкульозних препаратів в Україні виявило небезпечно велику кількість випадків ТБ з МЛС-ТБ: 24.1% серед нових випадків і 58.1% серед тих, в яких було проведено лікування. ...

Хоча з моменту здобуття країною незалежності та пов'язаного із ним розриву з колишньою системою лікування ТБ минуло майже двадцять років, в Україні продовжує поширюватися резистентність до протитуберкульозних медичних препаратів. Причини цієї триваючої епідемії МЛС-ТБ у країні є численними, зокрема, це постійна нестача препаратів першої лінії як на периферії, так і на центральному рівні, що призводить до субоптимального лікування; відсутність доступу до повних схем лікування медичними препаратами другої лінії, особливо в установах виконання покарань ...»

В. Довічне позбавлення волі

1694. Відповідні документи Ради Європи та інші міжнародно-правові документи щодо застосування та перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі, а також важливість, яку слід надавати реабілітації, наведені в рішеннях у справах «Кафкаріс проти Кіпру» [ВП] (*Kafkaris v. Cyprus*) [GC], заява № 21906/04, пункти 68–76, ЄСПЛ 2008), «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Vinter and Others v. the United Kingdom*) [GC], заява № 66069/09 та 2 інші, пункти 60–67, ЄСПЛ 2013 (витяги) та «Мюррей проти Нідерландів» [ВП] (*Murray v. the Netherlands*) [GC], заява № 10511/10, пункти 70–76, від 26 квітня 2016 року).

1695. Узагальнення з 25-ї Загальної доповіді КЗК «Ситуація із засудженими до довічного позбавлення волі» (СРТ/Inf(2016)10-частина) та відповідні витяги з неї наведені в рішенні Суду у справі «Матіошайтіс та інші проти Литви» (*Matišaitis and Others v. Lithuania*) (заява № 22662/13 та 7 інших, пункти 114 і 115, від 23 травня 2017 року).

1696. У відповідному уривку з Доповіді КЗК Уряду України за результатами візиту до України з 08 до 21 грудня 2017 року (СРТ/Inf (2018) 41) зазначено (оригінальне виділення тексту, примітки опущені):

«5. Засуджені до довічного позбавлення волі

78. Щодо режиму для засуджених до довічного позбавлення волі, то ситуація залишилася практично незмінною, оскільки, незважаючи на постійні рекомендації КЗК, зміни до відповідного законодавства внесено не було. Засуджених до довічного позбавлення волі продовжують тримати окремо від інших засуджених і до 23 годин на добу вони проводять у своїх камерах, (звичай) розрахованих на двох або трьох осіб, практично без організованої діяльності та спілкування (за винятком періодичної роботи та обмеженого доступу до спортзали, настільного тенісу та мережі Інтернет – до години щодня – у Львові та Івано-Франківську). Особливо складною ситуація була для тих засуджених, які трималися у камерах самі (за власним клопотанням або з міркувань безпеки, оскільки вважалися такими, що становили загрозу для інших засуджених), та режим яких *de facto* упродовж багатьох років становив одиночне ув'язнення.

79. КЗК продовжує вважати, що режим для засуджених до довічного позбавлення волі в Україні має бути ґрунтовно переглянутий з метою включення структурованої програми конструктивної та бажаної діяльності поза межами камери; соціальні працівники та психологи повинні активно працювати із засудженими до довічного позбавлення волі, щоб заохочувати їх брати участь у цій програмі та намагатися безпечно залучити їх до спілкування з іншими засудженими упродовж принаймні частини кожного дня. Немає жодного виправдання систематичному відокремленню засуджених до довічного позбавлення волі від інших засуджених.

Отже, КЗК знову закликає органи влади України вдосконалити режим для засуджених до довічного позбавлення волі, зокрема шляхом забезпечення більшою кількістю спільної активності (у тому числі доступом до роботи та освіти). У Київському СІЗО засудженим до довічного позбавлення волі має бути забезпечений доступ до мережі Інтернет.

Комітет також повторно закликає органи влади України якомога швидше інтегрувати засуджених до довічного позбавлення волі до загального контингенту установ одразу після їхнього засудження (беручи до уваги Європейські пенітенціарні правила та Рекомендацію Комітету міністрів Res (2003) 23 про здійснення виконання покарання у виді довічного позбавлення волі та інших тривалих строків ув'язнення адміністраціями установ виконання покарань).

80. Крім того, в усіх установах, в яких тримаються засуджені до довічного позбавлення волі (крім Івано-Франківського СІЗО), у секторах для засуджених до довічного позбавлення волі охоронці продовжували використовувати службових собак без намордників під час супроводу засуджених поза камерами, у тому числі під час прогулянок. КЗК знову закликає органи влади України негайно припинити цю небезпечну та залякуючу практику.

81. Крім того, Комітет повинен нагадати основний принцип, що для зменшення шкідливого впливу ув'язнення та сприяння реінтеграції засуджених за умов, які мають гарантувати безпеку зовнішній спільноті, законодавство має пропонувати реалістичну перспективу умовного звільнення всім засудженим, у тому числі засудженим до довічного позбавлення волі. Наразі це досі не так.

КЗК знову закликає органи влади України внести зміни до законодавства з метою забезпечення доступу до умовного (дострокового) звільнення для всіх засуджених до довічного позбавлення волі після аналізу загрози, яку вони становлять для суспільства, на підставі індивідуальної оцінки ризику. У зв'язку з цим також слід згадати 25-ту Загальну Доповідь КЗК.»

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

А. Відмінність скарги заявника на неналежну медичну допомогу від скарги, розглянутої в рішенні Суду за його попередньою заявою (див. рішення у справі «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, від 21 жовтня 2010 року)

1697. Заявник стверджував, що подав цю заяву в частині скарги на неналежну медичну допомогу для того, щоб Суд розглянув недоліки його лікування під час тримання під вартою з серпня 2002 року, а не лише з дати його переведення до Херсонської виправної колонії № 61 у липні 2010 року.

1698. Уряд обмежив свої зауваження щодо цього періодом тримання заявника під вартою з липня 2010 року.

1699. Суд зазначає, що повідомивши 16 листопада 2015 року Уряд держави-відповідача про цю заяву, у «Викладі фактів» він зазначив:

«У рішенні від 21 жовтня 2010 року за попередньою заявою заявника № 43374/02 Суд встановив, що держава не дотрималася своїх зобов'язань щодо забезпечення охорони здоров'я заявника під час тримання його під вартою з серпня 2001 року до серпня 2002 року.»

1700. Суд також зазначає, що про заяву № 43374/02 Уряд було повідомлено 06 листопада 2008 року (див. згадане рішення у справі «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), пункт 4). Після цього, у першій половині 2009 року, сторони обмінялися своїми зауваженнями щодо прийнятності та суті справи. Обидві сторони могли посилатися на будь-які факти щодо медичної допомоги, наданої заявнику під час тримання його під вартою до дати подання своїх зауважень. Навіть згодом нічого не перешкоджало їм надати Суду оновлену фактологічну інформацію щодо цього питання.

1701. У своєму рішенні від 21 жовтня 2010 року Суд вказав на відсутність будь-яких медичних документів щодо періоду з дня поміщення заявника до СІЗО у серпні 2001 року до дати діагностування в нього ТБ у серпні 2002 року (там само, пункт 94). Суд зазначив, що він «[мав] сумніви щодо доступності заявнику адекватної медичної допомоги до серпня 2002 року» (там само, пункт 96). Крім того, Суд вказав на відсутність будь-яких доказів того, що до 2006 року заявник отримував спеціальне лікування у зв'язку з його травмою стегна (там само, пункт 97).

1702. Іншими словами, Суд ґрунтував аналіз цієї скарги на документах, які на той момент були наявні у матеріалах справи, і своєчасно доповнити які заявник мав достатньо можливостей. Часові межі попередньої заяви охоплювали період із серпня 2001 року, коли заявника взяли під варту, до 21 жовтня 2010 року, дати ухвалення Судом рішення. Оскільки сторони не надали Суду жодної інформації щодо медичної допомоги, наданої заявнику після його переведення 03 липня 2010 року до Херсонської виправної колонії № 61, період з 03 липня до 21 жовтня 2010 року у згаданому рішенні у справі «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*) не розглядався.

1703. Тому Суд вважає, що у цій справі межі розгляду скарги заявника щодо стверджуваного недотримання державою свого зобов'язання охороняти здоров'я заявника під час тримання під вартою мають обмежуватися періодом тримання його під вартою з 03 липня 2010 року, тобто дати його переведення до Херсонської виправної колонії № 61, який не був предметом розгляду в рішенні Суду за заявою № 43374/02.

В. Уперше висунуті скарги після повідомлення Уряду про справу

1704. У своїх доводах від 04 червня 2016 року у відповідь на зауваження Уряду заявник вперше висунув скаргу на умови тримання його під вартою у Новгород-Сіверському СІЗО, де він тримався з 29 травня до 07 серпня 2015 року, та у Київському СІЗО, де він тримався з 19 жовтня до 02 грудня 2014 року, з 19 січня до 29 травня 2015 року та після 07 серпня 2015 року.

1705. Суд зазначає, що ці нові, пізніше подані скарги не є уточненням або роз'ясненням первинних скарг заявника, щодо яких сторони надали коментарі. Отже, Суд вважає, що зараз недоцільно розглядати ці питання у контексті цієї справи (див. рішення у справі «Корнейкова та Корнейков проти України» (*Korneykova and Korneykov v. Ukraine*), заява № 56660/12, пункти 95 і 96, від 24 березня 2016 року та для порівняння рішення у справі «Радомилья та інші проти Хорватії» [ВП] (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], заяви № 37685/10 та № 22768/12, пункти 122 і 129, від 20 березня 2018 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ

1706. Заявник скаржився на неналежні умови тримання його під вартою у Херсонській виправній колонії № 61 і Херсонському СІЗО та ненадання належної медичної допомоги. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1. Побутові умови тримання заявника під вартою

1707. Суд повторює, що під час оцінки умов тримання під вартою має враховуватися сукупний вплив цих умов, а також конкретні твердження, висунуті заявником. Також має враховуватися тривалість періоду, упродовж якого особа трималася під вартою у конкретних умовах (див. рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява №7334/13, пункт 101, від 20 жовтня 2016 року з подальшими посиланнями).

(а) У Херсонській виправній колонії № 61

1708. Перш за все, Суд зазначає, що критика заявника щодо умов тримання його під вартою не включала в себе аргумент стосовно переповненості як такий.

1709. Суд також зазначає, що у своєму рішенні у справі «Яровенко проти України» [Комітет] (*Yarovenko v. Ukraine*) [Committee], заява № 24710/06, пункти 113 – 120, від 06 жовтня 2016 року) він розглянув аналогічні скарги на умови тримання під вартою у Херсонській виправній колонії № 61 ув'язненого, який тримався під вартою в зазначеній установі у той самий час, що й заявник у цій справі. Зокрема, висунуті у згаданій справі скарги, так само як і висунуті в цій заяві, стосувалися стверджуваної неналежної дезінфекції камер, неналежних умов на подвір'ях для прогулянок та обмежених можливостей для здійснення прогулянок, поганої вентиляції та вогкості у камерах, а також незручностей, спричинених ремонтом у приміщеннях виправної колонії. У справі «Яровенко проти України» (*Yarovenko v. Ukraine*) не було встановлено порушення статті 3 Конвенції (див. пункт 120). Заявник у цій справі не надав жодних вагомих доказів, які б дозволили Суду дійти іншого висновку. Тоді як із матеріалів справи вбачається, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини дійсно виявила певні недоліки в умовах тримання заявника під вартою у Херсонській виправній колонії № 61 (див. пункт 12), нічого не вказує на те, що вони були достатньо серйозними, щоб порушити питання за статтею 3 Конвенції.

1710. Суд зазначає, що у цій справі заявник також скаржився на постійне відеоспостереження в його камері, а також погану якість питної води та їжі.

1711. У своїй практиці Суд встановив, що спостереження за поведінкою засудженого, хоча безперечно є втручанням, не є *per se* несумісним зі статтею 3 Конвенції. Цей захід вживається з метою як забезпечення безпеки виправної колонії, так і захисту засуджених від ризику тиску або навіть фізичного нападу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Клібіш проти Польщі» (*Klibisz v. Poland*), заява № 2235/02, пункт 320, від 04 жовтня 2016 року). У цій справі відсутні докази того, що відеоспостереження у камері заявника охоплювало сам туалет, як він стверджував. Навпаки, з наданих ним роздрукованих із записів відеокамери зображень скоріше вбачається, що це було не так (див. пункт 15).

1712. Щодо викладеної у загальних формулюваннях скарги заявника на погану якість питної води та їжі Суд зазначає, що Уряд надав детальну інформацію, яка спростовує його твердження (див. пункти 23 – 25). Заявник не оскаржив правдивість цієї інформації. Отже, нічого не вказує Суду на те, що їжа та питна вода у Херсонській виправній колонії № 61 були настільки низької якості, щоб у зв'язку з цим могло постати питання за статтею 3 Конвенції.

1713. У світлі зазначеного Суд доходить висновку, що заявник не обґрунтував цю скаргу належним чином.

(b) У Херсонському СІЗО

1714. Суд зазначає, що у Херсонському СІЗО заявник тримався приблизно два місяці у камерах № 392 і № 394. Він критикував умови тримання його під вартою в цій установі, головним чином, посилаючись на загальний аварійний технічний стан будівлі, низьку температуру, високу вологість, розбиті віконні шибки та протікання стелі (див. пункти 27 – 29).

1715. Надані заявником фотографії загалом підтверджують його твердження (див. пункт 28). Проте слід зазначити, що адміністрація СІЗО визнала, що камера № 394 потребувала термінового ремонту та здійснила такий ремонт, під час якого заявника перевели до камери № 392 (див. пункт 33).

1716. За відсутності будь-яких коментарів від заявника щодо цих подій і будь-яких деталей стосовно періодів тримання його під вартою у кожній камері Суд також вважає цю скаргу необґрунтованою.

(c) Висновок

1717. З огляду на наведені міркування Суд доходить висновку, що скарга заявника на погані умови тримання його під вартою у Херсонській виправній колонії та в Херсонському СІЗО має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до пункту 1, підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

2. Медична допомога під час тримання під вартою

1718. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявник

1719. Заявник стверджував, що органи державної влади несли відповідальність за непоправну шкоду стану його здоров'я.

1720. Хоча заявник отримувал лікування ТБ у Херсонській виправній колонії № 61, періодична нестача медичних препаратів звела нанівець це лікування. У результаті в нього сформувалась резистентність до всіх можливих протитуберкульозних медичних препаратів, а його хвороба стала невиліковною.

1721. Заявник закликав Суд не довіряти записам у його медичній картці, в якій було зазначено, що він декілька разів відмовлявся від лікування (див. пункт 39), і стверджував, що вони були або недостовірними, або пов'язаними з його протестом проти очевидних недоліків його лікування.

1722. Заявник стверджував, що хоча від самого початку він страждав на ТБ легень, у травні 2011 року йому також діагностували ТБ сечостатевої системи (див. пункт 41). Це було ще однією ознакою неналежності та неефективності наданої йому під час тримання під вартою медичної допомоги.

1723. Заявник також висловив думку, що рішення про його паліативне лікування було передчасним і завдало йому надзвичайних страждань. Застосування ізоніазиду, до якого у нього була резистентність, було частиною заходів його паліативного лікування. З моменту його переведення до Київського СІЗО як до «колонії для здорових ув'язнених» єдиним доступним йому медичним обслуговуванням було рентгенологічне обстеження двічі на рік. Тобто, у його випадку паліативне лікування означало не більше, ніж відсутність будь-якого медичного нагляду чи лікування. Заявник стверджував, що надання паліативного лікування відповідно до необхідних стандартів було неможливим з огляду на усі притаманні обмеження, такі як обмеження доступу до свіжого повітря та світла, харчування тощо.

(b) Уряд

1724. Уряд стверджував, що українські органи державної влади вжили всіх належних заходів для охорони здоров'я заявника під час тримання його під вартою. Він перебував під постійним медичним наглядом, який включав регулярні медичні обстеження, рентгенологічні обстеження, клінічні аналізи тощо.

1725. Коли в заявника було зафіксовано рецидив ТБ, його перевели до Херсонської виправної колонії № 61, яка мала статус спеціалізованої ТБ лікарні. Стан здоров'я заявника залишався задовільним.

1726. Уряд також стверджував, що заявник неодноразово відмовлявся від медичних обстежень або лікування (див. пункти 37, 39 і 46).

1727. Насамкінець, Уряд доводив, що медична частина Київського СІЗО, куди заявника перевели у серпні 2015 року, була належним чином обладнана та мала достатню кількість персоналу. На момент своїх зауважень (15 квітня 2016 року) Уряд зазначив, що заявник не потребував лікування.

2. Оцінка Суду

1728. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції покладає на державу обов'язок захищати фізичне благополуччя осіб, позбавлених свободи, наприклад, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги. Відповідні принципи практики щодо належності наданої ув'язненим медичної допомоги узагальнені в рішенні Суду у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява № 47152/06, пункти 136–138, від 23 березня 2016 року).

1729. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що протягом розглянутого періоду заявник страждав на рецидив ТБ легень, що стало підставою для його переведення 03 липня 2010 року до Херсонської виправної колонії № 61, яка спеціалізувалася на лікуванні ТБ. Невдовзі після його прибуття до цієї колонії було зафіксовано невдачу його попереднього лікування ТБ (див. пункти 35 і 36). З цього випливає, що на цій стадії стан здоров'я заявника викликав серйозне занепокоєння та вимагав спеціального лікування.

1730. Суд також зазначає, що тоді як 23 листопада 2010 року заявнику було встановлено інвалідність найлегшої (третьої) групи, через рік, 25 листопада 2011 року, стан його здоров'я оцінили повторно та його було визнано інвалідом важчої групи – другої (див. пункти 38 і 45). Тим часом його ТБ поширився на інші органи і 10 травня 2011 року йому діагностували ТБ сечостатевої системи (див. пункт 41). Лікування його ТБ не дало позитивних результатів, оскільки в нього розвинулася резистентність до більшості протитуберкульозних препаратів, і 02 липня 2013 року його подальше лікування визнали безперспективним (див. пункт 51). Отже, Суд не може погодитися з твердженням Уряду, що стан здоров'я заявника залишився задовільним. Навпаки, він вважає, що довід заявника про його страждання через непоправне погіршення стану його здоров'я має достатнє фактологічне підґрунтя.

1731. Суд повторює, що сам факт погіршення стану здоров'я заявника на початковій стадії може викликати певні сумніви у належності його лікування в установі виконання покарань. Проте одного цього факту не може бути достатньо для встановлення порушення державою її позитивних зобов'язань за статтею 3 Конвенції, якщо, з іншого боку, може бути встановлено, що відповідні національні органи державної влади своєчасно надали усю розумно можливу медичну допомогу, сумлінно намагаючись попередити розвиток відповідного захворювання (див., наприклад, рішення у справі «Г. проти Росії» (*G. v. Russia*), заява № 42526/07, пункт 82, від 21 червня 2016 року).

1732. У цій справі не оскаржується, що заявника регулярно оглядали різні лікарі, і він проходив різноманітні обстеження та здавав аналізи. Тому не можна сказати, що держава-відповідач залишила його без нагляду. Проте залишається питання, чи було реагування держави на захворювання заявника ефективним.

1733. Національні органи влади неодноразово визнавали, а саме: у грудні 2010 року, вересні та листопаді 2011 року, а також у липні 2012 року, що у Херсонській виправній колонії бракувало протитуберкульозних медичних препаратів (див. пункти 40, 42, 44 і 47). Крім того, з огляду на очевидні недоліки процедури закупівель, які критикували самі органи пенітенціарної системи (див. пункт 40), така плачевна ситуація, як вбачається, не була винятковою.

1734. У зв'язку з цим Суд повторює, що неспроможність органів влади гарантувати постійне, неперервне забезпечення основними протитуберкульозними медичними препаратами пацієнтів є ключовою причиною невдачі лікуванні ТБ (див. рішення у справі «Решетняк проти Росії» (*Reshetnyak v. Russia*), заява № 56027/10, пункт 87, від 08 січня 2013 року). Крім того, у випадку відсутності необхідних медичних препаратів викликає сумнів якість

медичної допомоги у цілому (див. рішення у справі «Махарадзе та Сіхарулідзе проти Грузії» (*Makharadze and Sikharulidze v. Georgia*), заява № 35254/07, пункт 80, від 22 листопада 2011 року).

1735. У зв'язку із зазначеним Суд вважає, що окремі відмови заявника від лікування становили законні спроби привернути увагу органів влади до неналежної якості доступної йому медичної допомоги (див. для порівняння рішення у справі «Макшаков проти Росії» (*Makshakov v. Russia*), заява № 52526/07, пункт 100, від 24 травня 2016 року).

1736. У низці справ проти України Суд вказував на докази неналежної медичної допомоги та захисту від туберкульозу в установах виконання покарань України (див. наприклад, рішення у справі «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява № 42184/09, пункт 142, від 11 грудня 2014 року з подальшими посиланнями). У рішенні у справі «Кондратьєв проти України» (*Kondratyev v. Ukraine*), заява № 5203/09, пункт 72, від 15 грудня 2011 року) Суд висловив занепокоєння у зв'язку з наявністю мультирезистентного туберкульозу в установах виконання покарань і тим фактом, що Україна досі мала один із найвищих показників захворюваності на туберкульоз в Європі.

1737. Аналогічне занепокоєння нещодавно висловило Європейське регіональне бюро ВООЗ. Згідно з його даними за 2016 рік Україна була серед країн, в яких було зафіксовано найбільшу кількість випадків невдач лікування туберкульозу. Воно також зазначало, що в Україні продовжував поширюватися мультирезистентний туберкульоз і причинами цього були тривала нестача медичних препаратів першої лінії та відсутність доступу до повної схеми лікування медичними препаратами другої лінії, особливо в установах виконання покарань (див. пункти 103 і 104).

1738. Обставини цієї справи свідчать про ще один приклад зазначених проблем.

1739. Насамкінець, Суд бере до уваги аргументи заявника щодо ненадання йому належного паліативного лікування під час тримання під вартою. Ці аргументи також є небезпідставними.

1740. Суд зауважує, що, як вказав заявник, застосування ізоніазиду незалежно від наявності резистентності до нього у пацієнта було частиною стандартних заходів паліативного лікування до внесення у вересні 2014 року змін до застосованих законодавчих стандартів (див. пункти 52, 72 і 134). Хоча резистентність у заявника до цього медичного препарату було зафіксовано ще у липні 2010 року (див. пункт 36), коли йому було призначено паліативне лікування, у липні 2013 року він йому регулярно вводився. Згодом, у квітні 2014 року він отримав підтвердження від незалежного фтизіатра, що «йому не повинні надаватися протитуберкульозні медичні препарати з огляду на його резистентність до них та їхню неефективність, а також їхню токсичну дію на усі внутрішні органи» (див. пункт 55).

1741. У більш широкому контексті Суд вказує на відсутність в Україні будь-яких законодавчих норм щодо забезпечення паліативного лікування в установах виконання покарань (див. пункти 71 і 72). Крім того, Уряд не довів, що у Київському СІЗО заявнику забезпечили спеціальне медичне обслуговування, окрім існуючого для здорових ув'язнених. Тому Суд вважає правдоподібним твердження заявника, що на практиці призначене паліативне лікування йому не надавалося.

1742. Враховуючи зазначене та не вважаючи за необхідне аналізувати заходи медичної допомоги, наданої заявнику в інших установах виконання покарань, або його інші скарги на проблеми зі здоров'ям, Суд вважає, що має достатньо підстав для встановлення порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неспроможністю органів влади забезпечити охорону здоров'я заявника під час тримання під вартою з 03 липня 2010 року та надалі.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ПОКАРАННЯ ЗАЯВНИКА У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ Є ТАКИМ, ЯКЕ НЕМОЖЛИВО СКОРОТИТИ

1743. Заявник скаржився на несумісність його покарання у виді довічного позбавлення волі зі статтею 3 Конвенції.

A. Прийнятність

1744. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, скарга має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявник

1745. Заявник стверджував, що його покарання у виді довічного позбавлення волі було *de jure* і *de facto* таким, яке неможливо скоротити, а тому порушувало статтю 3 Конвенції. Оскільки законодавство України не передбачало умовно-дострокового звільнення засуджених до довічного позбавлення волі, єдиною можливістю засуджених цієї категорії отримати свободу було президентське помилування.

1746. Заявник стверджував, що порядок здійснення президентського помилування був нечітким і непередбачуваним. Із чинних положень законодавства було незрозумілим, у випадку помилування двадцятип'ятирічний строк позбавлення волі мав обчислюватися з моменту засудження чи з моменту подання клопотання про помилування.

У першому випадку загальний строк тримання під вартою становитиме двадцять п'ять років, тоді як у другому – сорок п'ять. Крім того, якщо за указом про помилування покарання у виді довічного позбавлення волі замінювалося на покарання у виді позбавлення волі на певний строк, було незрозумілим, чи могло до такого покарання у виді позбавлення волі на певний строк застосовуватись умовно-дострокове звільнення. Якщо так, то у першому випадку загальний двадцятип'ятирічний строк позбавлення волі міг зменшитися до двадцяти трьох років і дев'яти місяців, а в другому – сорокап'ятирічний строк позбавлення волі на практиці міг бути зменшений до тридцяти восьми років і дев'яти місяців.

1747. Заявник звернув увагу Суду на пункт Положення про порядок здійснення помилування, який передбачав, що засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або особи, які мали дві та більше судимостей за вчинення умисних злочинів, могли бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин. З огляду на те, що у таких випадках зазвичай застосовувалося покарання у виді довічного позбавлення волі, на практиці у засуджених до довічного позбавлення волі не було навіть теоретичних перспектив отримати помилування. Крім того, не було жодних посилань на які-небудь пенологічні міркування, які мали б врахуватися.

1748. Заявник також стверджував, що Комісія у питаннях помилування, яка, крім юристів, складалася з «громадських діячів, політиків і представників творчої інтелігенції», навряд чи могла професійно розглянути клопотання про помилування. Вона розглядала ці клопотання за відсутності засуджених, проте на підставі наданих адміністрацією установи виконання покарань матеріалів, зміст яких залишався засудженому невідомим і не міг бути оскарженим.

1749. Заявник також стверджував про нечіткість перелічених у застосовному положенні критеріїв. Ані Комісія у питаннях помилування, ані Президент України не були зобов'язані обґрунтовувати свої рішення за клопотаннями про помилування; крім того, не було жодного зобов'язання оприлюднювати ці рішення. Насамкінець, рішення не підлягали перегляду у судовому порядку. Отже, засуджені до довічного позбавлення волі, чий клопотання було залишено без задоволення, залишались у стані невизначеності та відчаю. Якщо так і за відсутності будь-якого конкретного плану щодо звільнення, принаймні у певний момент у майбутньому, засуджені до довічного позбавлення волі в Україні не мали жодної мети реабілітуватися.

1750. Заявник стверджував, що хоча покарання у виді довічного позбавлення волі було впроваджено в Україні у 2000 році, це не означало, що мінімальний період у двадцять років позбавлення волі, необхідний для отримання права клопотати про помилування, мав обчислюватися з того моменту. Так, у 2000 році покарання у виді смертної кари замінили покаранням у виді довічного позбавлення волі для низки засуджених, які наразі відбули двадцять або більше років в установі виконання покарань. Відсутність будь-якої статистичної інформації щодо кількості засуджених до довічного позбавлення волі, які клопотали про помилування, і прийнятих за цим рішень, доводить неоднозначність і неефективність цього механізму.

1751. Заявник стверджував, що було задоволено лише незначну кількість клопотань про помилування, поданих засудженими до певного строку позбавлення волі. Згідно з його інформацією у 2015 році Президент України помилував шістдесят сім засуджених до позбавлення волі на певний строк з 1 320 осіб, які клопотали про таке помилування (тобто, близько 5%). На думку заявника, перспективи помилування засуджених до довічного позбавлення волі були ще меншими.

1752. Зрештою, заявник стверджував, що навіть якщо прогрес засудженого у реабілітації був одним із ключових аспектів для вирішення питання про помилування, він *de facto* був позбавлений такої можливості у зв'язку з жахливими умовами тримання його під вартою, поганим станом його здоров'я та відсутністю належної медичної допомоги.

(b) Уряд

1753. Уряд одразу наголосив, що в Україні покарання у виді довічного позбавлення волі застосовувалося у виняткових випадках і йому завжди існувало альтернативне покарання у виді позбавлення волі на певний строк (див. пункт 77). Відповідно до застосовних положень законодавства суд міг обрати покарання у виді довічного позбавлення волі, тільки якщо вважав неможливим обрання покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

1754. Уряд визнав, що в Україні дійсно не існувало можливості умовно-дострокового звільнення засуджених до довічного позбавлення волі. Проте Україна не єдина країна Європи, яка обрала такий підхід. Правове регулювання цього питання було аналогічним в Ісландії, Литві, Мальті та Нідерландах.

1755. Уряд вказав на неможливість надати яку-небудь статистичну інформацію щодо президентського помилування, оскільки на момент подання зауважень (15 квітня 2016 року) в Україні не було засуджених до довічного позбавлення волі, які б могли подати таке клопотання. Так, на думку Уряду, мінімальний період у двадцять років, який засуджені мали відбути, щоб отримати право клопотати про помилування, мав обчислюватися з 2000 року, коли в Україні було введено покарання у виді довічного позбавлення волі. Отже, така можливість стала б доступною не раніше 2020 року.

1756. Насамкінець, Уряд стверджував, що порядок здійснення президентського помилування був чітким і передбачуваним, а тому національне законодавство не позбавляло заявника надії, що його покарання у виді довічного позбавлення волі може бути скорочено.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи, сформульовані у практиці Суду

1757. Загальні принципи, встановлені у практиці Суду щодо покарання у виді довічного позбавлення волі, узагальнено у нещодавньому рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Hutchinson v. the United Kingdom*) [GC], заява № 57592/08, пункти 42 – 45, від 17 січня 2017 року) і вони передбачають:

«42. Відповідні принципи та висновки, які потрібно з них зробити, детально наведені у згаданому рішенні у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter And Others v The United Kingdom*), пункти 103 – 122, нещодавно узагальнені в рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» [ВП] (*Murray v. Netherlands*) [GC], заява № 10511/10, пункти 99 – 100, ЄСПЛ 2016). Конвенція не забороняє застосування покарання у виді довічного позбавлення волі до осіб, яких було визнано винними у вчиненні особливо тяжких злочинів, наприклад, умисному вбивстві. Однак, для того, щоб таке покарання відповідало вимогам статті 3 Конвенції, воно має бути *de jure* та *de facto* скоротним таким, яке може бути скороченим, що означає як наявність у засудженого перспективи звільнення, так і можливість перегляду. Основа такого перегляду повинна охоплювати оцінку наявності законних підстав пенологічного характеру для подальшого тримання засудженого під вартою. До цих підстав належить покарання, стримування, захист суспільства та реабілітація. Співвідношення між ними необов'язково є сталим і може змінюватися упродовж відбування покарання, тому підстави, які спочатку виправдовували тримання під вартою, можуть не виправдовувати його після тривалого строку відбування покарання. Наголошується на важливості реабілітації, оскільки саме в цьому наразі полягає акцент у політиці країн Європи щодо обрання покарань, як це відображено у практиці Договірних держав, відповідних стандартах, прийнятих Радою Європи, та відповідних міжнародних документах (див. згадане рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter And Others v The United Kingdom*), пункти 59 – 81).

43. Як Суд нещодавно зазначив у контексті статті 8 Конвенції, «акцент на реабілітації та реінтеграції став обов'язковим фактором, який держави-учасниці повинні враховувати під час розробки своєї політики у сфері обрання покарань» (див. рішення у справі «Хорошенко проти Росії» [ВП] (*Khoroshenko v. Russia*) [GC], заява № 41418/04, пункт 121, ЄСПЛ 2015; див. також справи, на які зроблено посилання у згаданому рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. Netherlands*), пункт 102). Аналогічні міркування застосовуються і за статтею 3 Конвенції з огляду на те, що повага до людської гідності вимагає від адміністрації установ виконання покарань прагнення реабілітувати засуджених до довічного позбавлення волі (див. згадане рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. Netherlands*), пункти 103 і 104). З цього випливає, що такий необхідний перегляд повинен враховувати прогрес засудженого у реабілітації із урахуванням оцінки, чи був такий прогрес настільки значним, що триваюче тримання під вартою більше не може виправдовуватися законними пенологічними підставами (див. згадане рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter And Others v The United Kingdom*), пункти 113 – 116). Отже, перегляд, що обмежується тільки підставами гуманності, є неповним (див. там само, пункт 127).

44. Закріплені у національному законодавстві критерії та умови перегляду повинні бути достатньо чіткими та визначеними, а також відображати відповідну практику Суду. Визначеність у цьому питанні є не тільки загальною вимогою принципу верховенства права, а й лежить в основі процесу реабілітації, який може ускладнитися, якщо порядок перегляду покарання та перспективи звільнення є неясними або невизначеними. Отже, засуджені, яким було обрано покарання у виді довічного позбавлення волі, мають право від самого початку знати, що вони повинні зробити для того, щоб питання про їхнє дострокове звільнення було розглянуто та за яких умов. Сюди відноситься і те, коли відбуватиметься перегляд покарання або коли про такий перегляд можна буде клопотати (див. згадане рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter And Others v The United Kingdom*), пункт 122). У зв'язку з цим Суд зазначив, що відповідні порівняльні та міжнародні документи чітко передбачають, що перегляд має відбуватися не пізніше ніж через двадцять п'ять років після обрання покарання, з періодичними переглядами після цього (див. там само, пункти 68, 118, 119 і 120). Разом з тим Суд також зазначив, що це питання охоплюється свободою розсуду, яка має надаватися Договірним державам у питаннях здійснення правосуддя та обрання покарання (див. там само, пункти 104, 105 і 120).

45. Щодо характеру перегляду Суд наголосив, що з огляду на свободу розсуду, яка має надаватися Договірним державам, його завдання не полягає у визначенні того, чи повинен цей перегляд здійснюватися органами судової або виконавчої влади (див. згадане рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter And Others v The United Kingdom*), пункт 120). Отже, кожна держава самостійно визначає, здійснюється такий перегляд органами виконавчої або судової влади.»

(б) Застосування зазначених принципів у цій справі

1758. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що в Україні засуджені до довічного позбавлення волі можуть розраховувати на звільнення лише у двох випадках: якщо вони страждають на серйозне захворювання, несумісне з подальшим триманням під вартою, або якщо помилувані Президентом (див. пункти 73, 74, 79, 82 і 86). Проте у першому випадку подальше одужання, якщо таке можливо, означатиме кінець свободи цієї особи та її повернення до установи виконання покарань (див. пункт 73).

1759. Суд неодноразово встановлював, що зміна покарання у виді довічного позбавлення волі у зв'язку зі смертельним захворюванням, що означає лише те, що засудженому дозволяється померти вдома або у хоспісі, а не у стінах установи виконання покарань, не може вважатися «перспективою звільнення» у розумінні, яке надає цьому поняттю Суд (див. рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Vinter And Others v The United Kingdom*) [GC], заява № 66069/09 та 2 інші, пункт 127, ЄСПЛ 2013 (витяги) та «*Mamiošaitis ma inii promu Liumbi*» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*), заява № 22662/13 та 7 інших, пункт 162, від 23 травня 2017 року з посиланнями на вказану у ньому практику).

1760. Отже, законодавство та практика здійснення президентського помилування, що є єдиною можливістю пом'якшити покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні, потребує більш ретельного аналізу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ласло Магьяр проти Угорщини» (*László Magyar v. Hungary*), заява № 73593/10, пункт 56, від 20 травня 2014 року).

1761. Суд зазначає, що порядок розгляду клопотань про помилування закріплено у Положенні про порядок здійснення помилування, затвердженому Указом Президента України для цього. Щодо міркувань, які мають враховуватися під час розгляду клопотання про помилування, положення посилається на «ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особу засудженого, його поведінку, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини» (див. пункт 86).

1762. На думку Суду, зазначені міркування містять певні вказівки щодо критеріїв та умов перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі та можуть вважатися такими, що посилаються на законні пенологічні підстави для подальшого тримання засуджених під вартою (див. для порівняння рішення у справах «Боден проти Франції» (*Bodein v. France*), заява № 40014/10, пункт 60, від 13 листопада 2014 року, «Мюррей проти Нідерландів» [ВП] (*Murray v. the Netherlands*) [GC], заява № 10511/10, пункт 100, від 26 квітня 2016 року, а також «Харакчієв і Толумов проти Болгарії» (*Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria*), заяви № 15018/11 і № 61199/12, пункт 258, ЄСПЛ 2014 (витяги) та подальший аналіз Суду в згаданому рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), пункт 61). Проте варто зазначити, що ці міркування застосовні у контексті більш широких обмежень. Зокрема, Положення про порядок здійснення помилування передбачає, що «особи, які засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини або мають дві і більше судимостей за вчинення умисних злочинів, ... можуть бути помилувані у виняткових випадках за наявності надзвичайних обставин» (див. пункт 86). До цієї категорії явно відносяться всі засуджені до довічного позбавлення волі (див. пункт 76). Невідомо, що розуміється під «винятковими випадками» і «надзвичайними обставинами», і ніщо не вказує на те, що відповідно до національного законодавства, яке наразі діє в Україні, пенологічні підстави для тримання особи під вартою мають значення для тлумачення цих понять.

1763. Іншими словами, засуджені, яким було обрано покарання у виді довічного позбавлення волі, від самого початку не знають, що вони повинні зробити для того, щоб питання про їхнє дострокове звільнення було розглянуто та за яких умов (див. згадані рішення у справах «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter And Others v The United Kingdom*), пункт 121 та «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), пункт 44).

1764. Суд також бере до уваги твердження Уряду, що станом на квітень 2016 року в Україні не було засуджених до довічного позбавлення волі, які б мали право на президентське помилування, оскільки двадцятирічний період «очікування» мав обчислюватися з 2000 року, коли в Україні було введено покарання у виді довічного позбавлення волі, а тому мав би закінчитися не раніше 2020 року (див. пункт 166). Проте згідно з інформацією, наданою головою Департаменту з питань помилування під час брифінгу 06 липня 2016 року, станом на червень 2016 року більше сімдесяти засуджених до довічного позбавлення волі відбули необхідний мінімальний двадцятирічний строк в установі виконання покарань, і сорок із них подали клопотання про президентське помилування, проте у задоволенні їхніх клопотань було відмовлено (див. пункт 91). Така радикальна відмінність у тлумаченні органами влади двадцятирічного періоду «очікування» є, на думку Суду, ще однією ознакою відсутності достатньої чіткості та визначеності застосовних критеріїв і умов перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі у порядку президентського помилування.

1765. З огляду на зазначене Суд схильний погодитись з аргументом заявника, що обчислення двадцятип'ятирічного строку позбавлення волі, що замінює довічне позбавлення волі у випадку президентського помилування, може також тлумачитися по-різному. Заявник навів чотири можливі сценарії (див. пункт 157). Один із них, який полягає в тому, що у випадку задоволення клопотання про президентське помилування мінімальний період позбавлення волі становитиме тридцять вісім років і дев'ять місяців, узгоджується з тлумаченням зазначеного законодавчого положення авторами видання «Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар» (див. пункт 84). Як відомо з відкритих джерел, єдина засуджена до довічного позбавлення волі, чиє клопотання про помилування було задоволено, відбула двадцять років і два місяці (див. пункт 93). Підстави для застосованого обчислення невідомі.

1766. Суд також зазначає, що порядок помилування в Україні не зобов'язує ні Комісію у питаннях помилування, ні Президента України обґрунтовувати свої рішення, прийняті за клопотаннями про помилування. У своїй практиці Суд встановив, що прозорість перегляду покарання у виді довічного позбавлення волі можна також забезпечити іншими способами, такими як, наприклад, зобов'язання Комісії у питаннях помилування враховувати відповідну практику міжнародних судів та інших органів щодо тлумачення і застосування міжнародних стандартів у сфері прав людини, чинних для відповідної держави, та регулярно публікувати звіти про свою діяльність з детальним описом процесу розгляду клопотань про помилування (див. згадане рішення у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), пункт 61). В Україні така інформація не оприлюднюється, за винятком загального переліку критеріїв, що стосуються розгляду клопотань про помилування (див. пункт 86), щоб продемонструвати, яким чином ці критерії застосовуються Президентом України на практиці, якщо

взагалі застосовуються. Єдиним випадком, коли органи влади з питань помилування поінформували громадськість про свою діяльність, був проведений 06 липня 2016 року головою Департаменту з питань помилування брифінг для засобів масової інформації. Проте це був окремих випадок, присвячений оприлюдненню певної статистики (див. пункти 91 і 92).

1767. Суд визнає, що з огляду на свободу розсуду, яка має надаватися Договірним державам у питаннях відправлення кримінального правосуддя та обрання покарання, його завдання не полягає у визначенні форми, як має здійснюватися такий перегляд (виконавчою або судовою гілками влади) (див. пункт 168). Однак Суд вважає, що для забезпечення належного розгляду змін і прогресу в реабілітації засудженого до довічного позбавлення волі, якими б значними вони не були, перегляд повинен передбачати або надання обґрунтування органами виконавчої влади, або судовий перегляд, аби уникнути навіть ознаки свавілля (див. згадане рішення у справі «*Matioušaitis and Others v. Lithuania*»), пункт 181 з подальшими посилання на практику).

1768. У цій справі відсутність у Президента України та підконтрольних йому органів державної влади зобов'язання обґрунтовувати свої рішення за клопотаннями про помилування ще більш обтяжується відсутністю будь-якого судового перегляду цих рішень. За таких обставин здійснення засудженими до довічного позбавлення волі свого права на перегляд їхнього покарання у виді довічного позбавлення волі через президентське помилування не може вважатися захищеним достатніми процесуальними гарантіями (див. згадане рішення у справі «*Мюррей проти Нідерландів*» (*Murray v. the Netherlands*), пункт 100).

1769. Отже, у світлі зазначених міркувань Суд вважає, що в Україні президентські повноваження щодо здійснення помилування є сучасним еквівалентом королівської прерогативи помилування, яка ґрунтується на принципі гуманності, а не порядку, заснованому на пенологічних підставах і з належними процесуальними гарантіями, щодо перегляду ситуації засудженого для можливої зміни його покарання у виді довічного позбавлення волі (див. для порівняння згадане рішення у справі «*Matioušaitis and Others v. Lithuania*»), пункт 173).

1770. Суд також повторює, що політика європейських країн щодо обрання покарань наразі акцентує увагу на реабілітаційній меті позбавлення волі, навіть у випадку засуджених до довічного позбавлення волі (див., наприклад, згадане рішення у справі «*Matioušaitis and Others v. Lithuania*»), пункт 163). Засудженим до довічного позбавлення волі має надаватися можливість реабілітуватися. Щодо обсягу покладених у зв'язку з цим на державу зобов'язань Суд вважає, що хоча держави не несуть відповідальності за реабілітацію засуджених до довічного позбавлення волі, тим не менше, вони зобов'язані забезпечити таким засудженим можливість реабілітуватися. В іншому випадку, засуджений до довічного позбавлення волі може бути позбавлений можливості реабілітуватися, внаслідок чого необхідний для зменшення строку довічного позбавлення волі перегляд, під час якого оцінюється прогрес у реабілітації, не буде здатний призвести до пом'якшення, зменшення або звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі або до умовно-дострокового звільнення засудженого. Зобов'язання забезпечувати можливість реабілітації має розглядатися як зобов'язання вжиття заходів, а не досягнення результатів. Проте воно призводить до позитивного зобов'язання забезпечити в установі виконання покарань для засуджених до довічного позбавлення волі такий режим, який є сумісним з метою реабілітації та дозволяє таким засудженим досягнути у ній прогресу. У цьому контексті Суд уже встановив, що таке зобов'язання існує тоді, коли режим установи виконання покарань або умови тримання під вартою перешкоджають реабілітації (див. згадане рішення у справі «*Мюррей проти Нідерландів*» (*Murray v. the Netherlands*), пункт 104 з подальшими посиланнями).

1771. Суд зазначає, що в Україні засуджені до довічного позбавлення волі відокремлені від інших засуджених і щодня проводять до двадцяти трьох годин у своїх камерах, які зазвичай розраховані на двох чи трьох засуджених, з мінімально організованою діяльністю та спілкуванням (див. пункти 83 і 107). Уряд не пояснив, яким чином у таких умовах засуджені можуть досягти прогресу у реабілітації.

1772. Суд також зазначає, що у зауваженнях Уряду в цій справі питання соціальної реабілітації засуджених до довічного позбавлення волі навіть не згадувалося.

1773. Отже, Суд не може не дійти висновку, що існуючий в Україні режим для засуджених до довічного позбавлення волі є несумісним з метою реабілітації.

1774. Зрештою, у своїй практиці Суд встановив, що оцінюючи те, чи є покарання у виді довічного позбавлення волі *de facto* скоротним, важливим може бути врахування статистичної інформації щодо попереднього застосування зазначеного порядку перегляду, у тому числі щодо кількості помилуваних осіб (див. згадане рішення у справі «*Мюррей проти Нідерландів*» (*Murray v. The Netherlands*), пункт 100 з подальшими посиланнями).

1775. З відкритих джерел відомо, що наразі в Україні було задоволено лише одне клопотання про помилування засудженої до довічного позбавлення волі (див. пункт 93). Зі статистичної точки зору це вказує, що на практиці засуджені до довічного позбавлення волі не мають перспектив на задоволення їхніх клопотань про помилування.

1776. Усі зазначені міркування підводять Суд до висновку, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі неможливо скоротити.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

1777. Заявник також скаржився за статтею 8 Конвенції на обмеження його права на побачення з родичами.

1778. З огляду на факти справи, доводи сторін і свої висновки за статтею 3 Конвенції (див. пункти 153 і 187) Суд вважає, що він розглянув основні юридичні питання, порушені у цій заяві, та немає необхідності у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначеної скарги (див., наприклад, рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява № 47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014).

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНВЕНЦІЇ

1779. Стаття 46 Конвенції передбачає:

- «1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.
2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.»

1780. Суд повторює, що відповідно до статті 46 Конвенції Високі Договірні Сторони взяли на себе зобов'язання виконувати остаточні рішення Суду в усіх справах, в яких вони є сторонами, а Комітет міністрів Ради Європи здійснює нагляд за їхнім виконанням. З цього випливає, що рішення, в якому Суд встановив порушення, юридично зобов'язує державу-відповідача не просто виплатити відповідним особам суми справедливої сатисфакції, присутні за статтею 41 Конвенції, але й вжити заходи загального та/або індивідуального характеру під наглядом Комітету міністрів (див. рішення у справах «Ассанідзе проти Грузії» [ВП] (*Assanidze v. Georgia*) [GC], заява № 71503/01, пункт 198, ЄСПЛ 2004II та «Грінз та М. Т. проти Сполученого Королівства» (*Greens and M. T. v. the United Kingdom*), заяви № 60041/08 і № 60054/08, пункт 106, ЄСПЛ 2010 (витяги). Держава зобов'язана вживати такі заходи також щодо інших осіб, ситуація яких аналогічна ситуації заявника, зокрема, шляхом усунення проблем, які призвели до таких висновків Суду (див. рішення у справі «Алішич та інші проти Боснії і Герцеговини, Хорватії, Сербії, Словенії та колишньої Югославської Республіки Македонія» [ВП] (*Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [GC], заява № 60642/08, пункт 142, ЄСПЛ 2014).

1781. Порушення статті 3 Конвенції, яке Суд встановив у цій справі у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі було таким, яке не можливо було скоротити, впливає на багатьох людей. На розгляді Суду перебувають більше шістдесяті аналогічних заяв і можливо буде подано багато інших. Тому перед розглядом індивідуальних вимог заявника щодо справедливої сатисфакції за статтею 41 Конвенції Суд бажає розглянути, якими можуть бути наслідки для держави-відповідача відповідно до статті 46 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Спахіч та інші проти Боснії і Герцеговини» (*Spahić and Others v. Bosnia and Herzegovina*), заява № 20514/15 і 15 інших, пункт 33, від 14 листопада 2017 року).

1782. Суд повторює, що Договірні держави користуються широкою свободою розсуду, вирішуючи питання щодо належної тривалості покарання у виді позбавлення волі за конкретні злочини. Сам факт того, що зрештою покарання у виді довічного позбавлення волі може бути відбутим у повному обсязі не суперечить статті 3 Конвенції. Отже, перегляд покарання у виді довічного позбавлення волі необов'язково має призвести до звільнення відповідного засудженого (див. згадане рішення у справі «Ласло Магяр проти Угорщини» (*László Magyar v. Hungary*), пункт 72, від 20 травня 2014 року).

1783. Тим не менш, Суд зазначає, що оскільки ця справа стосується питання, що покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити, вона свідчить про наявність системної проблеми, для вирішення якої вимагається вжиття заходів загального характеру. Характер встановленого за статтею 3 Конвенції порушення свідчить, що для належного виконання цього рішення від держави-відповідача вимагатиметься впровадження реформи системи перегляду покарань у виді довічного позбавлення волі. Механізм такого перегляду повинен гарантувати перевірку у кожному конкретному випадку, чи обґрунтовано триваюче тримання під вартою законними пенологічними підставами, та має надаватиме засудженим до довічного позбавлення волі можливість передбачити з певним ступенем точності, що їм треба зробити, аби було розглянуто питання щодо їх звільнення та за яких умов це можливо, відповідно до стандартів, розроблених практикою Суду.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1784. Стаття 41 Конвенції передбачає:

- «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

1785. Заявник вимагав 49 423,71 українських гривень (далі – грн) в якості відшкодування матеріальної шкоди, у тому числі 28 215 грн, витрачених на харчування та воду під час тримання під вартою у Херсонській виправній колонії № 61, і 21 217 грн, витрачених на медичні препарати та поштові послуги. Він також вимагав 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

1786. Уряд оскаржив ці вимоги як необґрунтовані та надмірні.

1787. Суд встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неспроможністю адміністрації виправної колонії забезпечити заявника належною медичною допомогою з 03 липня 2010 року (див. пункт 153). Він вважає, що існує прямий причинно-наслідковий зв'язок між понесеними заявником витратами на медичні препарати та порушенням статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Мірзашвілі проти Грузії» (*Mirzashvili v. Georgia*), заява №26657/07, пункт 84, від 07 вересня 2017 року). Щодо інших витрат, на які посилався заявник, Суд не вбачає жодного прямого причинно-наслідкового зв'язку між встановленими порушеннями та стверджуваною матеріальною шкодою. Питання щодо витрат заявника на поштові послуги буде розглянуто у підрозділі «Судові та інші витрати».

1788. Беручи до уваги надані заявником квитанції Суд присуджує йому 750 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди.

1789. Суд також вважає, що заявник мав зазнати болю та страждань у зв'язку з відсутністю належної медичної допомоги, що призвело до непоправного погіршення стану його здоров'я, для відновлення якого недостатньо встановлення у цьому рішенні порушення Конвенції. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 10 000 євро за цим пунктом.

1790. Щодо встановлення порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі неможливо скоротити, Суд вважає, що встановлення порушення становить достатню справедливу сатисфакцію (див., наприклад, згадані рішення у справах «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter and Others v. the United Kingdom*), пункт 136 та «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), пункт 131).

В. Судові та інші витрати

1791. Заявник також вимагав 17 400 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які мають бути сплачені безпосередньо на банківський рахунок пана Тарахкала. Для обґрунтування своєї вимоги заявник надав договір про надання правової допомоги, підписаний ним та паном Тарахкалом 20 квітня 2016 року, за яким розмір погодинної ставки становив 150 євро. Відповідно до договору оплата мала бути здійснена після закінчення провадження у м. Страсбург і в межах присудженої Судом суми компенсації судових та інших витрат. Заявник також надав акт про виконану роботу від 04 червня 2016 року за зазначеним договором. У ньому було зазначено, що пан Тарахкало працював над справою 116 годин (17 400 євро).

1792. Уряд заперечив проти цієї вимоги як надмірної.

1793. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні у нього документи та зазначені критерії Суд вважає за розумне задовольнити вимогу заявника частково та присудити йому 10 000 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику. Ця сума має бути сплачена на банківський рахунок пана Тарахкала, як зазначено заявником (див., наприклад, рішення у праві «Белюсов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява №4494/07, пункти 116 і 117, від 07 листопада 2013 року).

1794. Крім того, з урахуванням наданих заявником квитанцій про оплату поштових послуг (див. пункти 196 і 198) Суд присуджує йому 20 євро в якості відшкодування поштових витрат.

С. Пеня

1795. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно прийнятними скарги заявника за статтею 3 Конвенції на відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою та те, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити;
2. *Оголошує* одноголосно неприйнятною скаргу заявника за статтею 3 Конвенції щодо побутових умов тримання його під вартою у Херсонській виправній колонії №61 і Херсонському СІЗО;
3. *Постановляє* одноголосно, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю належної медичної допомоги, доступної заявнику, під час тримання його під вартою з 03 липня 2010 року;
4. *Постановляє* одноголосно, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити;
5. *Постановляє* п'ятьма голосами проти двох, що немає необхідності розглядати питання прийнятності та суть скарги заявника за статтею 8 Конвенції;
6. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що встановлення порушення становить достатню справедливу сатисфакцію моральної шкоди, якої зазнав заявник у зв'язку з його скаргою на те, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити;

7. *Постановляє* одногослосно, що:

(a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 750 (сімсот п'ятдесят) євро в якості відшкодування матеріальної шкоди;

(ii) 10 000 (десять тисяч) євро в якості відшкодування моральної шкоди, якої заявник зазнав у зв'язку з відсутністю належної медичної допомоги з 03 липня 2010 року;

(iii) 10 000 (десять тисяч) євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді (чиста присуджена сума має бути сплачена на банківський рахунок захисника заявника, пана Тарахкала);

(iv) 20 (двадцять) євро в якості компенсації поштових та інших витрат;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

8. Відхиляє шістьма голосами проти одного решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 березня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цирлі
(*Marialena Tsirli*)
Секретар

Пауло Пінто де Альбукерке
(*Paulo Pinto de Albuquerque*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються окремі думки суддів П. Пінто де Альбукерке, Е. Куріс і М. Бошняк.

П. П. А.
М. Ц.

ЧАСТКОВО ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ПІНТО ДЕ АЛЬБУКЕРКЕ, ЯКА ЧАСТКОВО СПІВПАДАЄ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

1. Я погоджуюся з висновками у цій справі, за винятком рішення за статтею 41 Конвенції. З підстав, уже зазначених у моїй думці у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*)¹, я не можу погодитися з позицією більшості у цій справі, що «встановлення порушення становить достатню справедливую сатисфакцію моральної шкоди, якої зазнав заявник у зв'язку з його скаргою на те, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити»². На додаток до аргументів, наведених у рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), я хотів би підкреслити, що важливо відрізнити обов'язок визнати порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) з одного боку, та обов'язок, який з цього випливає, забезпечити повне відшкодування – з іншого³. У цій справі більшість не забезпечила такого відшкодування, хоча визнала порушення.

2. Тоді як я цілком погоджуюся з висновком палати про порушення статті 3 Конвенції у цій справі у зв'язку з відсутністю доступної медичної допомоги та тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі було таким, яке неможливо скоротити, я не погоджуюсь з обґрунтуванням палати у пункті 178, що «з огляду на свободу розсуду, яка має надаватися Договірним державам у питаннях відправлення кримінального правосуддя та обрання покарання, його завдання не полягає у визначенні форми, як має здійснюватися такий перегляд (виконавчою або судовою гілками влади)», а тому «перегляд повинен передбачати або надання обґрунтування органами виконавчої влади, або судовий перегляд, аби уникнути навіть ознаки свавілля».

На мою думку, ймовірна перспектива, зокрема те, що обов'язок обґрунтовувати рішення та обов'язок забезпечити судовий перегляд є альтернативними, а не кумулятивними варіантами, не відповідає рішенню Великої палати

¹ З цього питання див. спільну окрему думку суддів Шпільман, Саджо, Каракаш і Пінто де Альбукерке, яка частково не співпадає з позицією більшості, у рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (ВП) (*Murray v. the Netherlands*) (GC), заява № 10511/10, від 26 квітня 2016 року.

² Пункт 6 резолютивної частини цього рішення. Або див. пункт 201 цього рішення.

³ Див. окрему думку судді Зіемеле, яка співпадає з думкою більшості, в рішенні у справі «Вінтер проти Сполученого Королівства» (ВП) (*Vinter v. United Kingdom*) (GC), заяви № 66069/09, № 130/10 і № 3896/10, від 09 липня 2013 року, пункт 2: «Використане Судом формулювання, на мою думку, змішує встановлення Судом відповідальності держави у зв'язку з порушенням державою обов'язків за Конвенцією і питання щодо думки Суду про можливі правові наслідки після встановлення такої відповідальності».

у згаданій справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*). Отже, це рішення посилює відсутність ясності та послідовності у власній практиці Суду.

3. Було зазначено, що Суд не встановлює форму механізму перегляду¹. Проте в рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*) Велика палата пішла на крок далі, зазначивши:

«... Право засудженого на перегляд передбачає безпосередню оцінку відповідної інформації, а перегляд також має супроводжуватися достатніми процесуальними гарантіями. Засуджений необхідною мірою повинен знати, що він має зробити для того, щоб його кандидатуру було розглянуто для звільнення було розглянуто та за яких умов це може вигадати надання обґрунтування, ці умови повинні захищатися доступом до судового перегляду»².

Після двох попередніх справ, «Ласло Мадьяр проти Угорщини» (*László Magyar v. Hungary*) та «Харакчієв і Толумов проти Болгарії» (*Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria*)³, у 2016 році з винесенням рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*) розвиток практики досягнув того, що здавалося точкою неповернення, коли Велика палата окреслила позитивне зобов'язання держави забезпечити існування ефективного та незалежного механізму перегляду покарання. Щоб бути сумісним з Конвенцією порядок перегляду має відповідати таким п'ятьом обов'язковим «відповідним принципам»:

«(1) принципу законності («норми, які мають достатній ступінь ясності та визначеності», «умови, встановлені національним законодавством»);

(2) принципу оцінки пеналогічних підстав для подальшого тримання під вартою на підставі «об'єктивних, попередньо встановлених критеріїв», які включають ресоціалізацію (спеціальні превентивні заходи), запобігання (загальні превентивні заходи) і покарання;

(3) принципу оцінки в рамках попередньо встановлених часових меж, а у випадку із засудженими до довічного позбавлення волі – «не пізніше, аніж через 25 років після винесення вироку з подальшим періодичним переглядом»;

(4) принципу справедливих процесуальних гарантій, які передбачають щонайменше обов'язок обґрунтувати рішення про відмову у звільненні чи про повернення засудженого;

(5) принципу судового перегляду»⁴.

З огляду на останній принцип було очевидно, що порядок перегляду «має [або] контролюватися судом або принаймні підлягати повному судовому перегляду як фактологічних, так і правових елементів рішення про помилування, як це також передбачено універсальним стандартом, встановленим у пункті 2 статті 110 Римського Статуту»⁵. Використане Великою палатою імперативне формулювання у пункті 110 рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*) («повинні захищатися доступом до судового перегляду») було спрямовано на уникнення сумнівів у його намірах.

На жаль, рішення у справі «Хатчінсон проти Сполученого вивернуло повідомлення в рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*). У принципі, в рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*) Велика палата послалася на «відповідні принципи», наведені у пунктах 99 і 100 рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*)⁶, проте суттєво викривила їх під час застосування. У зв'язку з цим рішення у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*) становило «під зростаючої тенденції до зниження ролі Суду у порівнянні з певними національними судовими органами, із серйозним ризиком застосування Конвенції за подвійними стандартами»⁷. Через шість місяців після ухвалення рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), яке відображало практичний підхід Суду до питання механізму перегляду, було важко пояснити його невтручання в рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*)⁸. Підозра про застосування у практиці Суду подвійних стандартів посилювалася рішенням у справі «Матіошаїтіс та інші проти

¹ Див. згадане рішення у справі «Вінтер проти Сполученого Королівства» (ВІ) (*Winter v. United Kingdom*) (GC), пункт 120, рішення у справах «Ласло Мадьяр проти Угорщини» (*László Magyar v. Hungary*), заява № 73593/10, пункт 50, від 20 травня 2014 року; «Харакчієв і Толумов проти Болгарії» (*Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria*), заяви № 15018/11 і № 61199/12, пункт 246, від 08 липня 2014 року; «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), заява № 10511/10, пункт 99, від 26 квітня 2016 року; «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), заява № 57592/08, пункт 45, від 17 січня 2017 року та «Матіошаїтіс та інші проти Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*), заяви № 22662/13, № 51059/13, № 58823/13, № 59692/13, № 59700/13, № 60115/13, № 69425/13 і № 72824/13, пункт 181, від 23 травня 2017 року.

² Див. згадане рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (ВІ) (*Murray v. the Netherlands*), (GC), пункт 100.

³ Див. згадані рішення у справах «Ласло Мадьяр проти Угорщини» (*László Magyar v. Hungary*), «Харакчієв і Толумов проти Болгарії» (*Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria*).

⁴ Див. мою думку у згаданому рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), пункти 13 і 16. Див. також мою думку у згаданому рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), пункт 10.

⁵ Див. мою думку у згаданому рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), пункти 13 і 16.

⁶ Див. мою думку у згаданому рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), пункт 42.

⁷ Див. мою думку у згаданому рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*), пункт 38.

⁸ Див. думку судді Саджо у згаданому рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*).

Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*), в якому Суд здійснив більш ретельну оцінку литовського механізму перегляду, порівняно з оцінкою британського механізму перегляду в рішенні у справі «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*)¹.

У рішенні у справі «Матіошаїтіс та інші проти Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*) палата зазначила:

«Для забезпечення належного розгляду змін і прогресу в реабілітації засудженого до довічного позбавлення волі, якими б значними вони не були, перегляд повинен передбачати або надання обґрунтування органами виконавчої влади, або судовий перегляд, щоб уникнути навіть ознаки свавілля. Суд також зазначив, що засуджений необхідною мірою повинен знати, що він має зробити для того, щоб його кандидатуру для звільнення було розглянуто та за яких умов це може вимагати надання обґрунтування, ці умови повинні бути гарантовані доступом до судового перегляду»².

Іншими словами, у литовській справі палата неправильно тлумачила обов'язок судового перегляду, який був головним елементом доданим в рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*). Тоді як у рішенні у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*) цей обов'язок був логічно пов'язаний з обов'язком надавати обґрунтування, в якості додаткової гарантії проти свавілля, у справі «Матіошаїтіс та інші проти Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*) він був перетворений в альтернативну гарантію останньому. Ця альтернатива не може бути логічно обґрунтована. Вимога надати обґрунтування має сенс лише у випадку, якщо воно може бути перевірено незалежним органом. Вимога до державних або адміністративних органів навести обґрунтовані пенологічні підстави стосовно необхідності подальшого тримання під вартою, але позбавляючи засудженого права на судовий перегляд цих підстав, має невелике, якщо взагалі яке-небудь значення, з точки зору захорони свавілля Уряду та органів державної влади.

Тому рекомендується, щоб Велика палата виконала свій обов'язок та раз і назавжди пояснила, що означає вимога у пункті 100 рішення у справі «Мюррей проти Нідерландів» (*Murray v. the Netherlands*), що механізм перегляду «повинен захищатися доступом до судового перегляду». Зобов'язання держави розробити механізм перегляду пенологічної необхідності подальшого тримання під вартою не може сприйматися серйозно, якщо не визнається судовий перегляд.

ЧАСТКОВО ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ КУРІС

1. Я проголосував проти пункту 5 резолютивної частини рішення, тобто висновку більшості про те, що скарга заявника за статтею 8 Конвенції не потребувала окремого розгляду. На мою думку, насправді вона потребувала. Цей висновок ґрунтується на застосуванні так званої формули Кимпеану, міркуванні, викладеному в одному реченні, що з огляду на те, що Суд «розглянув основні юридичні питання, порушені у цій заяві», він звільняється від «необхідності у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті [решти] скарги». Це стисле міркування наведено у пункті 189 цього рішення, в якому робиться посилання на рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява № 47848/08, від 17 липня 2014 року), та в якому було дослівно скопійовано шаблон із пункту 156 згаданого рішення.

Щоправда, справа «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) не була першою, в якій було застосовано формулу Кимпеану. Вона була використана у декількох попередніх справах. Але саме ця справа дала ім'я зазначеній формулі у внутрішньому слензі Суду, оскільки саме в цьому рішенні формула була закріплена як шаблон, який мав застосовуватися у подальших справах, що і відбувається з того часу (див. пункт 52).

2. У цій справі перед розглядом скарги заявника за статтею 8 Конвенції Суд уже розглянув дві його скарги за статтею 3 Конвенції та встановив порушення цієї статті в обох випадках. Отже, скаргу за статтею 8 Конвенції було залишено без розгляду як по суті так і, навіть, у питанні прийнятності.

I

3. Під словосполученням «основні юридичні питання» більшість мала на увазі питання, порушені заявником у двох скаргах за статтею 3 Конвенції. Одна з них стосувалася умов тримання заявника під вартою (одну частину цієї скарги, яка стосувалася побутових умов тримання під вартою, було відхилено як явно необґрунтовану, проте іншу, щодо відсутності належної медичної допомоги, було визнано прийнятною та розглянуто по суті); інша того, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити. Я не мав заперечень

¹ У зв'язку з цим, див. статті М. Петтігрю, «Політики, влада та помилування у Страсбурзі: диссоціативні рішення та різне ставлення у Європейському суді з прав людини», 2018 4(1) Міжнародне порівняльне право, с. 16-26; та Л. Грехема, «Від справи «Вінтер проти Сполученого Королівства» (*Vinter v. United Kingdom*) до «Хатчінсон проти Сполученого Королівства» (*Hutchinson v. the United Kingdom*) і назад? Історія справ засуджених до довічного позбавлення волі у Європейському суді з прав людини», 2018 (3) Огляд європейського законодавства з питань прав людини, с. 258–277.

² Згадане рішення у справі «Матіошаїтіс та інші проти Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*), пункт 181.

проти встановлення порушення статті 3 Конвенції щодо обох скарг за статтею 3 Конвенції, які було визнано прийнятними.

4. Щодо другої із зазначених скарг, то заявника було засуджено до довічного позбавлення волі ще до епохи Вінтера (див. рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter and Others v. the United Kingdom*), заяви № 66069/09, № 130/10 і № 3896/10, від 09 липня 2013 року). Свою заяву він подав 11 червня 2013 року, тобто майже за місяць до винесення цього ключового рішення. На той момент ключовою справою щодо питання (не)скоротності покарання у виді довічного позбавлення волі була справа «Кафкаріс проти Кіпру» [ВП] (*Kafkaris v. Cyprus*) [GC], заява № 21906/04, від 12 лютого 2008 року). Відповідно до принципів Кафкаріс покарання заявника у виді довічного позбавлення волі швидше за все було б визнано скоротним, а порушення статті 3 Конвенції не було б встановлено. Проте з рішенням у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter and Others v. the United Kingdom*) підхід Суду докорінно змінився, і ця зміна була підтверджена низкою подальших рішень.

Тим не менш, навіть зараз залишається питання стосовно того, коли та яким національним органом влади було вчинено конкретне порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити. Важливість цього питання випливає з тривіального факту, що кожне порушення закону (і Конвенції зокрема), як таке, завжди вчиняється не тільки у конкретному місці, але й у конкретний час, і, зрештою, але не в останню чергу, конкретним «правопорушником». Проте Суд ніколи не розглядав це питання – ані в контексті будь-якої конкретної ситуації засудженого до довічного позбавлення волі до ухвалення рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» (*Vinter and Others v. the United Kingdom*), ані як загальне всебічне питання. Наскільки відомо, воно може ніколи не стати предметом розгляду. Навіть якщо на цьому етапі розвитку практики Суду щодо довічного позбавлення волі це незручне питання (або скоріше декілька пов'язаних питань) може вважатися переважно теоретичним або надмірно аналітичним, його у жодному випадку не можна відкидати, принаймні не цілком.

Проте я не буду заглиблюватися тут у ці тонкощі. У зв'язку з цим я посилаюся на дві мої окремі думки (одна окрема, а інша співпадає із думкою більшості) в рішеннях у справах «Т.П. та А.Т. проти Угорщини» (*T.P. and A.T. v. Hungary*), заяви № 37871/14 і № 73986/14, від 04 жовтня 2016 року) та «Матіошаїтіс та інші проти Литви» (*Matiošaitis and Others v. Lithuania*), заяви № 22662/13, № 51059/13, № 58823/13, № 59692/13, № 59700/13, № 60115/13, № 69428/13 і № 72824/13, від 23 травня 2017 року).

5. У будь-якому випадку, добре усталена практика Суду (але наскільки «добре?»), яка існує наразі, переконливо не дає можливості для іншого висновку щодо обговореного питання. Те саме стосується встановлення порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою (широка концепція, яка у цій конкретній справі була обмежена питанням відсутності належної медичної допомоги). Тому я погодився зі своїми колегами у палаті щодо цих висновків.

6. Водночас я не зміг підтримати рішення більшості залишити без розгляду скаргу заявника за статтею 8 Конвенції.

Основна складність пов'язана не стільки із залишеною без розгляду скаргою цього конкретного заявника, хоча сам факт того, що його скаргу стосовно побачень під час тримання під вартою не було розглянуто належним чином, викликає занепокоєння. Основна проблема полягає в інструменті, застосованому у цій справі для відмови у розгляді скарги заявника за статтею 8 Конвенції, який при частому та безрозбірливому використанні (навіть якщо він сам собою не є неприйнятним) може у більш широкому масштабі підірвати захист і просування різних конвенційних прав.

Ця основна проблема – формула Кимпеану.

II

7. Зазвичай заявники скаржаться до Страсбурзького Суду не заради того, щоб відчуті сумнівне задоволення від судового процесу, під час якого (як додатковий продукт розгляду) можуть розглядатися (і часто розглядаються) певні юридичні питання більш важливого значення: вони скаржаться на неприйнятну для них конкретну ситуацію, яку вони хочуть змінити. Напевно, лівова частка всіх поданих заяв містить не одну, а декілька скарг (або, як інколи буває, перша заява згодом супроводжується додатковими заявами від того самого заявника), які, на думку заявників, пов'язані з різними фактичними ситуаціями (або різними аспектами однієї фактичної ситуації) або мають юридично розглядатись не за одним, а декількома положеннями Конвенції. Такі скарги формулюються як окремі. Проте насправді вони можуть перетинатися, оскільки або мають одне і те саме фактологічне підґрунтя або стосуються взаємопов'язаних положень Конвенції. Таке перетинання або взаємопов'язаність скарг одного і того самого заявника може дозволити (а інколи навіть вимагати) Суду розглядати їх як такі, що порушують одне й те саме юридичне питання, а оскільки це питання вже було розглянуто (принаймні по суті, якщо не детально) з одного боку, фактологічного або правового, дійти висновку про відсутність необхідності у його повторному розгляді за іншим положенням.

8. Взаємопов'язаність скарг є як перевагою, так і недоліком для Суду, який, як відомо, завантажений справами, що перебувають на розгляді (один із моїх колег жартома, але вдало назвав Страсбурзький Суд «найбільшою юри-

дичною фабрикою у світі»). Вона є перевагою, оскільки дозволяє залишати без розгляду певні скарги, при цьому не зашкодивши нікому, навіть заявникам. Вирішуючи не розглядати окремо кожну зі скарг, що перетинаються, Суд фактично економить час та інші ресурси, але все ще виконує своє завдання. Проте взаємопов'язаність скарг є або, безумовно, може стати також і недоліком, оскільки спокуса залишити певні скарги без розгляду лише на підставі єдиної передумови, що вони є взаємопов'язаними – і, таким чином, зменшити кількість справ для розгляду Судом, – може бути занадто сильною, щоб ефективно їй опиратися. Якщо така спокуса захопить судовий розум, то те, що я щойно назвав «передумовою», насправді може бути приводом або виправданням.

9. Для того, щоб розумно та правомірно сприймати та розглядати скарги одного і того самого заявника, які, як стверджується стосуються різних фактологічних ситуацій (або різних аспектів одних і тих самих фактів) або подані за різними статтями Конвенції, як дві сторони однієї й тієї самої монети, потрібен певний поєднувальний елемент, який би об'єднав їх разом як дві сторони єдиного цілого.

Обґрунтування підстав, відповідно до яких скарги одного заявника можуть правомірно вважатися взаємопов'язаними, може походити з однієї з двох сфер (або обох). Цими сферами є: (i) реальне життя, тобто конкретні фактологічні обставини, в яких виникла спірна ситуація, представлена на розгляд Суду; та (ii) сфера права *per se*, тобто положення самої Конвенції. *Tertium non datur*. Якщо необхідний поєднувальний елемент не можна знайти у сфері фактів, єдиною іншою сферою, де його можна було б шукати – і, можливо, знайти, – є самі правові норми.

Ця важлива відмінність ніколи не повинна залишатися поза увагою, коли Суд стикається з двома або більше скаргами одного і того самого заявника, незалежно від того викладені вони в одній, двох або декількох окремих заявах: Суд повинен розглянути питання, чи потребують вони окремого розгляду або чи є вони взаємопов'язаними та чи можуть деякі з них бути залишені без розгляду. Якби у цій справі не було проігноровано цю відмінність, ця думка не була б написана. Далі я послідовно розгляну ці дві сфери та їхній вплив на фактичний або стверджуваний взаємозв'язок скарг.

10. При вирішенні питання про те, чи можуть певні скарги одного і того самого заявника бути правомірно залишені без розгляду як взаємопов'язані з уже розглянутими Судом, необхідною передумовою є їхня фактологічна взаємопов'язаність, *sine qua non*. Якщо фактологічні передумови однієї скарги перетинаються з іншою, то може бути правомірним (але не обов'язково переважним) не розглядати повторно те, що по суті є тією самою скаргою, оскільки такий розгляд був би зайвим (до речі, такий вибір відповідатиме додатковому, прагматичному міркуванню про прискорення розгляду та економії ресурсів Суду). Стикнувшись з таким вибором, Суд може скористатися своєю свободою розсуду та вирішити, що окремий розгляд іншої скарги, яка лише номінально є окремою від уже розглянутої, не є необхідним. Проте таке рішення само собою не означає, що одна і та сама фактологічна ситуація не може або не повинна розглядатися з точки зору двох або більше статей: для визначення цього аспекту має застосовуватися інший критерій, який стосується сфери правових норм (див. пункти 11–13).

Однак, якщо дві або більше скарг стосуються непов'язаних фактологічних ситуацій, тобто якщо вони не мають спільного фактологічного підґрунтя, вони мають розглядатися як окремі, навіть якщо вони обидві (усі) посилаються на одну і ту саму статтю. Не може існувати жодних правомірних підстав для того, щоб залишити без розгляду скарги, які є прийнятними за всіма іншими критеріями. І їх немає. Єдиною явною підставою для такого рішення могло би бути прискорення розгляду справи. Такий розгляд був би похвальним як прагматичний і в цьому сенсі обґрунтованим, проте прагматичний необов'язково означає правомірний. Нерідко як раз навпаки.

11. Тепер щодо юридичного або формального взаємозв'язку між скаргами. Він витікає із положень самої Конвенції. Юридичний або формальний взаємозв'язок скарг може бути вирішальним фактором у справах, в яких Суд має розглянути одну і ту саму фактологічну ситуацію, яка оскаржується не з одного, а декількох аспектів, іншими словами з точки зору двох або більше статей.

Трапляється, у багатьох заявах одна і та сама фактологічна ситуація виступає підставою для грандіозного посилення на велику кількість статей (що доволі обґрунтовано може викликати сумніви щодо обґрунтованості деяких скарг). Частіше за все розгляд деяких із численних викладених скарг дійсно виявляється зайвим. Тим не менш, оскарження одного і того самого фактологічного питання за декількома статтями само собою не є надмірним. Конвенція не має бути подроблена у тому сенсі, що її статті (принаймні багато з них), які закріпили індивідуальні права та свободи, повинні застосовуватися лише до однієї сфери, до якої не можуть застосовуватися інші. І, навпаки, не передбачалося, щоб її статті (або багато з них) були незастосовними до тих сфер, до яких були застосовні інші статті. Положення Конвенції перетинаються і не аби якою мірою; предмет певних статей повністю або частково співпадає з предметом інших статей. Деякі статті повністю або частково поглинаються (об'єднуються, підпорядковуються тощо – у своїй практиці Суд використовував різні терміни для опису збіжності предмету різних статей) іншими статтями та у цьому сенсі є *lex specialis* щодо останніх, а ті інші статті – *lex generalis*. Наприклад, зокрема (але не виключно) коли йдеться про права цивільного характеру, пункт 1 статті 6 Конвенції у практиці Суду вважається *lex specialis* щодо статті 13 Конвенції, яка є *lex generalis*; аналогічно стаття 11 Конвенції вважається *lex specialis* щодо статті 10 Конвенції, яка є *lex generalis*.

Якщо скарга щодо однієї і тієї самої фактологічної ситуації стосується як *lex specialis*, так і *lex generalis*, то у випадку встановлення порушення Конвенції на підставі *lex specialis* повторний розгляд того самого питання за

lex generalis може бути зайвим. У такому випадку Суд має право вирішити, що окремий розгляд тієї самої скарги за *lex generalis* не є необхідним.

12. Слід повторно підкреслити, що так може бути лише у випадку однієї і тієї самої скарги. Проте, якщо у двох поданих одним і тим самим заявником скаргах немає жодного спільного фактологічного підґрунтя, то факт залишення без розгляду однієї з них на підставі того, що статті, на які посилається заявник, є *lex generalis* і *lex specialis* однієї стосовно іншої, буде надуманим.

13. І на завершення, тоді як критерій щодо фактологічного підґрунтя дозволяє Суду дійти висновку, що деякі фактологічно взаємопов'язані скарги можна правомірно залишити без розгляду на підставі оцінки того, що порушена у них більшість фактологічних питань є суто номінальною, критерій щодо зв'язку між правовими положеннями може застосовуватися тільки до одного фактологічного питання, у зв'язку з яким було зроблено посилання більше ніж на одну статтю, і дозволяє не розглядати це питання за певними статтями, якщо їхні положення значною мірою перетинаються з положеннями статей, за якими цю скаргу вже було розглянуто.

Отже, коли Суд розглядає множинність фактологічних питань і має встановити, чи є ця множинність реальною чи лише номінальною, критерій щодо фактологічного підґрунтя є необхідним елементом, а спільне фактологічне підґрунтя є необхідною умовою для прийняття рішення, що певні скарги мають бути залишені без розгляду; критерій щодо зв'язку між положеннями Конвенції застосовується лише тоді, коли було встановлено, що множинність фактологічних ситуацій, що оскаржуються, є лише номінальною. Тому критерій правового зв'язку є допоміжним.

III

14. Наведені міркування щодо юридичного (формального) взаємозв'язку скарг стосуються скарг за статтями 3 і 8 Конвенції, коли вони подаються одним і тим самим заявником. У практиці Суду ці дві статті не розглядаються як такі, що перетинаються, не кажучи вже про *lex generalis* і *lex specialis* одна стосовно іншої. Отже, скарга за статтею 8 Конвенції *a priori* не може розглядатися як така, що охоплюється скаргою за статтею 3 Конвенції (як, наприклад, зі скаргами за статтями 11 і 10 Конвенції).

15. Проте це не виключає повністю можливості того, що за конкретних обставин окремої справи скарга за статтею 8 Конвенції може повністю або принаймні частково охоплюватися скаргою за статтею 3 Конвенції. Таке трапляється, оскільки будь-яке жорстоке поводження, заборонене статтею 3 Конвенції (катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання) за своєю суттю також передбачає певне посягання на приватне життя особи або її сімейне життя, повага до якого захищена статтею 8 Конвенції; з іншого боку, втручання у приватне життя особи (або навіть її сімейне життя) може приймати форми, які важко буде назвати жорстоким поводженням у конкретному розумінні статті 3 Конвенції. Але можна стверджувати про існування аналогічного зв'язку між статтями 8 і 2, 8 і 4, 8 і 5 Конвенції тощо.

16. Таким чином, зв'язок між предметом регулювання статей 3 і 8 Конвенції *per se* не дозволяє трактувати ці дві статей, як такі, що перетинаються у прямому розумінні цього слова, не кажучи вже про зв'язок *lex generalis* і *lex specialis* одна стосовно іншої. Статті 3 і 8 Конвенції залишаються окремими правовими сферами – проте, як такі, вони не є повністю ізольованими одна від одної, та залежно від конкретних обставин між ними може бути встановлено зв'язок.

17. Наприклад, у рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункт 62, від 28 березня 2006 року) Суд визнав, що стаття 8 Конвенції може поширюватися на ситуації позбавлення свободи та розглядатися як така, що забезпечує захист у ситуаціях стосовно умов тримання під вартою, в яких не досягається рівень суворості, передбачений статтею 3 Конвенції. Можливість розширення дії меж статті пояснюється, зокрема, тим, що поняття «приватне життя» є широким і не підлягає вичерпному визначенню, проте охоплює моральну та фізичну недоторканість особи і, таким чином, охоплює багато аспектів фізичної та соціальної ідентичності особи (див., як одне з нещодавніх джерел, рішення у справі «Денісов проти України» [ВП] (*Denisov v. Ukraine*) [GC], заява № 76639/11, пункти 95 і 96, від 25 вересня 2018 року; але також зверніть увагу на рішення у справах «Абу Зубайдах проти Литви» (*Abu Zubaydah v. Lithuania*), заява № 464454/11, пункт 664, від 31 травня 2018 року та «Аль Нашірі проти Румунії» (*Al Nashiri v. Romania*), заява № 33234/12, пункт 697, від 31 травня 2018 року, які, хоча і були ухвалені раніше, набули статусу остаточних після рішення у справі «Денісов проти України» (*Denisov v. Ukraine*) (08 жовтня 2018 року) та в яких тлумачення поняття «приватного життя» як таке, що охоплює моральну та фізичну недоторканість особи, супроводжується застереженням «залежно від обставин»). У рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) Суд встановив порушення статей 3 і 13 Конвенції, проте, пославшись на рішення у справі «Нурай Шен проти Туреччини (№ 2)» (*Nuray Şen v. Turkey*) (no. 2), заява № 25354/94, від 30 березня 2004 року та ухвалу щодо прийнятності у справі «Скубенко проти України» (*Skubenko v. Ukraine*), заява № 41152/98, від 06 квітня 2004 року), постановив ще у своїх попередніх висновках, що «на цій стадії не [було] доречним окремо розглядати [також питання стверджуваного втручання держави у право заявника на повагу до його кореспонденції у виправній колонії]», не дивлячись на те, що ця скарга за статтею 8 Конвенції не була «уточненням» скарги за статтею 3 Конвенції (див. пункт 63). Не менш важливим для такого висновку був той факт, що скарга заявника за статтею 8 Конвенції була подана після повідомлення Уряду держави-відповідача про декілька його первинних скарг і згодом про його додаткові скарги за статтями 3 і 13 Конвенції. За цих конкрет-

них обставин тієї справи будь-яке твердження про те, що скаргу за статтею 8 Конвенції було залишено без розгляду безпосередньо у зв'язку з її правовим зв'язком зі статтею 3 Конвенції, було б сумнівним. Крім того, розглядаючи питання про те, що стаття 8 Конвенції може поширюватися на ситуації з позбавленням свободи та надавати захист щодо умов тримання під вартою (що є «природною» сферою дії статті 3 Конвенції) Суд посилався на рішення у справі «Ранінен проти Фінляндії» (*Raninen v. Finland*), від 16 грудня 1997 року, пункт 63, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1997VIII); досить цікаво, що в останній справі Суд, незважаючи на загальне визнання можливості юридичної взаємопов'язаності скарг за статтями 3 і 8 Конвенції, не встановив порушення статті 3 Конвенції (проте встановив порушення пунктів 1 і 2 статті 5 Конвенції) і потім постановив, що не виникало окремого питання за статтею 8 Конвенції, оскільки «заявник ґрунтував [цю] скаргу ... на тих самих фактах, що і скаргу за статтею 3 Конвенції» і не довів існування «достатніх елементів, які б дозволили йому дійти висновку, що оскаржуване поведіння спричинило такі негативні наслідки для фізичної або моральної недоторканості [заявника], щоб становити втручання у [його] право на повагу до приватного життя, гарантоване статтею 8 Конвенції» (див. пункт 64).

18. Загалом межа між скаргами за статтями 3 і 8 Конвенції є доволі простою, проте не абсолютно чіткою. Скарги за статтею 3 Конвенції та статтею 8 Конвенції можуть бути взаємопов'язаними, проте, як правило, не можуть перетинатися лише на підставі правового зв'язку між предметами статей 3 і 8 Конвенції. Навіть якщо винятки теоретично є можливими, то остаточний критерій, який дозволяє дійти висновку, що скарги за статтями 3 і 8 Конвенції є взаємопов'язаними, цілком або частково, полягає в тому, про що вже було зазначено у пункті 15 – у конкретних обставинах справи. У першу чергу цей критерій вказує на спільне фактологічне підґрунтя скарг, які перетинаються. Лише коли скарги за статтями 3 і 8 Конвенції дійсно мають певне спільне фактологічне підґрунтя, можна посилатися на допоміжний критерій правового зв'язку між двома статтями, щоб встановити, що неізолюваності положень цих статей може бути достатньо для того, щоб Суд вирішив, що скарга підпадає під такі вимоги Конвенції, які з огляду на конкретні обставини справи можуть вважатися такими, що співпадають значною мірою, і це звільняє Суд від розгляду тієї самої фактологічної ситуації з точки зору усіх статей, на які робиться посилання.

IV

19. Викладене міркування цілком застосовується до скарг за статтею 8 Конвенції щодо побачень з родичами під час тримання під вартою (а також до інших аспектів приватного та сімейного життя засуджених), а також до скарг на умови тримання під вартою, які є предметом розгляду у цій справі. У практиці Суду такі скарги завжди вважалися такими, що не співпадають, та розглядалися окремо (за умови, що вони були прийнятними відповідно до встановлених Конвенцією умов). Той факт, що Суд вже розглядав скарги за статтею 3 Конвенції не перешкоджав йому розглянути їх за статтею 8 Конвенції, не кажучи вже про те, щоб зазначити, що з огляду на той розгляд він звільнявся від розгляду за іншою статтею, про що належним чином просила особа, яка скористалась своїм правом за статтею 34 Конвенції. Далі наведено декілька прикладів.

20. У рішенні у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, ЄСПЛ 2001III) Суд встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з так званими «об'єктивно неприйнятними умовами тримання заявника під вартою» (див. пункт 75) та статті 8 Конвенції у зв'язку з переглядом кореспонденції заявника, *inter alia*, з конвенційними органами. У рішенні у справі «Полторацький проти України» (*Poltoratskiy v. Ukraine*), заява № 38812/97, ЄСПЛ 2003V), Суд також вважав, що йому нічого не перешкоджало розглянути скаргу заявника щодо обмеження побачень з родичами у виправній колонії та встановити порушення статті 8 Конвенції, хоча він уже встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання під вартою (а також інші порушення статті 3 Конвенції); пішовши ще далі, Суд також розглянув скаргу за статтею 9 Конвенції (та встановив порушення цієї статті). У рішенні у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, від 22 грудня 2008 року) Суд встановив, *inter alia*, як порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю належної медичної допомоги у слідчому ізоляторі, так і статті 8 Конвенції у зв'язку з обшуками у камері заявника. У рішенні «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, від 20 травня 2010 року) Суд встановив порушення статті 3 Конвенції як у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника під вартою, так і відсутністю належної медичної допомоги у заявника під час тримання його під вартою, а також порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з вилученням та утриманням адміністрацією виправної колонії листів від Суду. У рішенні у справі «Іштван Габор Ковач проти Угорщини» (*István Gábor Kovács v. Hungary*), заява № 15707/10, від 17 січня 2012 року) Суд, встановивши порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою в умовах переповненості камер, розглянув його скаргу щодо обмежень «частоти та тривалості побачень з родичами» і встановив порушення статті 8 Конвенції. У рішенні у справі «Ідалов проти Росії» [ВП] (*Idalov v. Russia*) [GC], заява № 5826/03, від 22 травня 2012 року) було встановлено два порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою, а також порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з відкриттям працівниками виправної колонії адресованих заявнику листів Суду (разом із низкою порушень інших статей), див. також рішення у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*), заява № 28825/02, від 10 липня 2014 року).

21. У низці справ висновки щодо стверджуваних порушень статей 3 і 8 Конвенції були, так би мовити, комбінованими. У рішенні у справі «Валашінас проти Литви» (*Valašinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, ЄСПЛ 2001VIII)

Суд встановив порушення статті 8 Конвенції у зв'язку контролюванням листування заявника, який був засудженим, із Судом, порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з особистим обшуком заявника, який становив таке, що принижує гідність, поведження, проте не встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням до нього дисциплінарних стягнень. У рішеннях у справах «Назаренко проти України» (*Nazarenko v. Ukraine*), заява № 39483/98, від 29 квітня 2003 року) та «Данкевич проти України» (*Dankevich v. Ukraine*), заява № 40679/98, від 29 квітня 2003 року) було встановлено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою та порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з втручанням у право заявника на повагу до його кореспонденції протягом одного періоду тримання під вартою, проте не встановлено порушення цієї статті щодо іншого періоду. Ще більш комбінованими були висновки в рішенні у справі «Хохліч проти України» (*Khokhlich v. Ukraine*), заява № 41707/98, від 29 квітня 2003 року): порушення та відсутність порушення статті 3 і порушення та відсутність порушення статті 8 Конвенції. Приблизно аналогічними, проте ще більш комбінованими, були висновки в рішенні у справі «Войкін та інші проти України» (*Voykin and Others v. Ukraine*), заява № 47889/08, від 27 березня 2018 року), в якому Суд розглянув заяву, подану чотирма заявниками. У рішенні у справі «Родзевілло проти України» (*Rodzevillo v. Ukraine*), заява № 38771/05, від 14 січня 2016 року) Суд встановив порушення статті 8 Конвенції (обмежена можливість у батьків заявника відвідувати його у виправній колонії) та порушення статті 3 Конвенції (умови тримання під вартою), проте одна скарга за статтею 3 Конвенції була відхилена як явно необгрунтована. І так далі.

У жодному з цих рішень не було навіть найменшого натяку на те, що будь-які юридичні питання, незалежно від того, було встановлено порушення Конвенції чи ні, повинні були вважатися «основними» (як у цій скарзі), тоді як інші, відповідно, «неосновними», що б це не означало (див. пункти 54, 68 і 73).

22. Були також справи, в яких Суд, встановивши порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання під вартою, потім встановлював порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, а після цього залишав без розгляду скаргу виключно за статтею 8 Конвенції. Наприклад, у рішенні у справі «Варнас проти Литви» (*Varnas v. Lithuania*), заява № 42615/06, від 09 липня 2013 року) заявник скаржився на неможливість отримати побачення з дружиною під час його досудового тримання під вартою (стверджуючи, *inter alia*, що його право щодо цього було більш обмежено, ніж у засуджених осіб, які відбували покарання у виправній колонії); у рішенні у справі «Костел Гачі проти Румунії» (*Costel Gaciu v. Romania*), заява № 39633/10, пункт 50, від 23 червня 2015 року) заявник скаржився на відмову у задоволенні його клопотань про подружні побачення лише на підставі того, що він не був засудженим (відповідно до національного законодавства особа під час досудового тримання під вартою не мала права на подружні побачення, на відміну від уже засуджених осіб, наділених таким правом). Суд вважав, що оскільки він встановив порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, не було необхідності окремо розглядати, чи було порушено статтю 8 Конвенції. Проте таке залишення без розгляду скарги за статтею 8 Конвенції представляло зовсім інший підхід на відміну від застосованого у цій справі, коли таку скаргу не було розглянуто з жодної точки зору. Цікаво, що самі заявники у згаданих справах не посилалися на статті 8 і 14 Конвенції: пан Варнас посилався на статтю 3 Конвенції, а пан Гачі – на статті 3 і 7 Конвенції. Саме Суд *proprio motu* перекваліфікував їхні скарги як такі, що підпадають під дію статей 8 і 14 Конвенції, виходячи з того, що суть їхніх скарг полягала у «стверджуваному необгрунтовано різному ставленні у питанні подружніх побачень до нього, як до особи, що трималась під вартою під час проведення досудового слідства, та засуджених, які відбували покарання у виправній колонії» (див. рішення у справі «Варнас проти Литви» (*Varnas v. Lithuania*), пункт 92 та «Костел Гачі проти Румунії» (*Costel Gaciu v. Romania*), пункт 43). З цієї точки зору є настільки очевидним те, що Суд взагалі повинен був оголосити окремі скарги за статтею 8 Конвенції відхиленими, оскільки такі скарги конкретно не були визначені ні заявниками, ні Судом.

23. Для повноти картини слід зазначити, що у низці інших справ Суд, уже розглянувши скарги на умови тримання під вартою (а іноді також інші твердження), утримувався від ухвалення рішень по суті скарг щодо обмеження побачень з родичами, проте не на підставі того, що розгляд певних «основних юридичних питань» нібито звільнив його від необхідності розглядати деякі інші питання.

Наприклад, у рішенні у справі «Савенковас проти Литви» (*Savenkovas v. Lithuania*), заява № 871/02, від 18 листопада 2008 року) Суд, встановивши порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з надмірним контролем за його кореспонденцією (і розглянувши також скарги за статтями 5 і 6 Конвенції), також розглянув питання прийнятності скарги за статтею 8 Конвенції щодо побачень із родичами, проте відхилив її як явно необгрунтовану, оскільки заявник «не довів, що йому було відмовлено у будь-яких побаченнях із родичами» (див. пункт 100). У рішенні у справі «Пехович проти Польщі» (*Piechowicz v. Poland*), заява № 20071/07, від 17 квітня 2012 року) Суд відхилив скаргу заявника на умови тримання його під вартою у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту, проте потім розглянув скаргу за статтею 8 Конвенції та встановив порушення у зв'язку з обмеженням контактів заявника з його родиною під час тримання його під вартою.

24. У практиці Суду звичайний порядок розгляду справ, в яких було висунуто скарги як за статтею 3 Конвенції, так і статтею 8 Конвенції, полягає в тому, що першими розглядаються скарги за статтею 3 Конвенції. Проте були винятки. Наприклад, у рішенні у справі «Варнас проти Литви» (*Varnas v. Lithuania*), обговореному у пункті 22, Суд спочатку встановив порушення статті 8 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції (після того, як відхилив як

явно необґрунтовані скарги заявника за статтею 5 Конвенції на тривалість тримання його під вартою), а потім розглянув скаргу за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваних неналежних умов тримання під вартою, проте відхилив її, оскільки заявник «не порушив це питання у [національних] адміністративних судах, ... що було ефективним засобом юридичного захисту у зв'язку з [такими] скаргами» (див. пункт 124). Незважаючи на різницю у порядку розгляду, структура залишалася попередньою: скарги за статтею 8 Конвенції розглядалися як окремі та незалежні від скарг за статтею 3 Конвенції.

25. Це стосується зв'язку між правовими питаннями, що виникають за скаргами за статтею 3 Конвенції на умови тримання під вартою (у тому числі відсутність медичної допомоги) та тими, що виникають за статтею 8 Конвенції. Структурний підхід Суду до скарг стосовно того, що покарання заявника у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити (стаття 3 Конвенції), та обмежень побачень із родичами під час тримання під вартою (стаття 8 Конвенції) взагалі не відрізнявся: ці скарги розглядалися окремо. Наприклад, у рішенні у справі «Окалан проти Туреччини (№ 2)» (*Ocalan v. Turkey (no. 2)*), заява № 24069/03 і 3 інші, від 18 березня 2014 року) не було встановлено порушення статті 8 Конвенції у зв'язку зі стверджуваними обмеженнями на побачення та листуванням заявника з родичами, проте було встановлено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю можливості умовно-дострокового звільнення заявника, засудженого до довічного позбавлення волі. Загалом, встановлення порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з нескоротністю покарання у виді довічного позбавлення волі не було виправданням для залишення без розгляду інших скарг за статтею 8 Конвенції. Останні не були залишені без розгляду; див., наприклад, рішення у справі «Харакчиев і Толумов проти Болгарії» (*Harakchiev and Tolumov v. Bulgaria*), заяви № 15018/11 і № 61199/12, ЄСПЛ 2014 (витяги), в якій один із заявників скаржився, що адміністрація установи виконання покарань постійно відкривала та читала його кореспонденцію зі своїм захисником, а деякі його листи захиснику не надсилала. Ця скарга була розглянута, проте відхилена як «частково подана з порушенням строку та частково явно необґрунтована» (див. пункт 277).

26. Аналогічний структурний підхід також застосовувався у справах, в яких заявники не були ув'язненими, а втім перебували під контролем органів вдали. Наприклад, у рішенні у справі «В.С. проти Словаччини» (*V.C. v. Slovakia*), заява № 18968/07, ЄСПЛ 2011 (витяги) Суд встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі стерилізацією заявниці, на яку вона не давала свідомої згоди, та порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з «відсутністю ... гарантій, які б звернули особливу увагу на репродуктивне здоров'я заявниці, як представниці ромів, [що] призвело до неспроможності ... забезпечити її достатнім засобом захисту, який дозволив б їй ефективно здійснювати своє право на повагу до її приватного та сімейного життя» (див. пункт 154). Насправді обидва порушення стосувалися однієї і тієї самої дії, проте це не завадило Суду оцінити цю дію з точки зору обох статей, і статті 3 Конвенції, і статті 8 Конвенції (хоча Суд постановив, що встановлення порушення статті 8 Конвенції звільнило його від розгляду цієї дії окремо за статтею 12 Конвенції, тобто, розгляду питання, чи призвела ця дія до порушення права заявниці на шлюб і створення сім'ї). Порушення обох статей 3 і 8 Конвенції було встановлено в рішенні у справі «Р.Р. проти Польщі» (*R.R. v. Poland*), заява № 27617/04, ЄСПЛ 2011 (витяги); а в рішенні у справі «Тисьанц проти Польщі» (*Tysięc v. Poland*), заява № 5410/03, ЄСПЛ 2007I) не було встановлено порушення статті 3 Конвенції, проте було встановлено порушення статті 8 Конвенції.

27. У кожній із цих справ були розглянуті як скарги за статтею 3 Конвенції, так і за статтею 8 Конвенції, якщо тільки відповідно до Конвенції не було вагомих підстав не робити цього. Тим не менш, у певних справах, які скоріше є винятками, Суд, встановивши порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання під вартою, відмовляв у розгляді скарги за статтею 8 Конвенції щодо побачень з родичами під час тримання під вартою. Ключовим та вирішальним критерієм у таких справах було те, чи мали скарги спільне фактологічне підґрунтя. У рішенні у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» [ВП] (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) [GC], заява № 48787/99, ЄСПЛ 2004VII) Суд встановив порушення статті 3 Конвенції, проте повернувшись до скарг заявників за статтею 8 Конвенції вирішив, що не було необхідності розглядати їх окремо за цією статтею, вказавши, що скарга за статтею 8 Конвенції «обмежувалась тим фактом, що заявники не мали можливості вільно надсилати листи своїм родичам ... з установи виконання покарань і труднощами, з якими вони зіткнулися під час отримання побачень зі своїми сім'ями», проте ці твердження вже «були ... враховані в контексті статті 3 Конвенції»; Суд послався на чотири пункти цього рішення, в яких були розглянуті ті самі факти (див. пункти 469 і 470). За конкретних обставин цієї справи це було поясненням (яке деякі, тим не менш, можуть вважати спірним), а не різким твердженням, що скаргу за статтею 8 Конвенції не буде розглянуто, оскільки в цьому просто «не було необхідності». Для порівняння в останній справі щодо того самого міжнародного конфлікту «Мозер проти республіки Молдова та Росії» [ВП] (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*) [GC], заява № 11138/10, від 23 лютого 2016 року) Суд, встановивши порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання заявника під вартою, потім розглянув його скаргу за статтею 8 Конвенції щодо відсутності явних причин, які упродовж значного періоду часу перешкоджали йому зустрітись зі своїми батьками, та встановив порушення статті 8 Конвенції, оскільки «обмеження на побачення з батьками» не відповідали вимогам Конвенції (див. пункт 196).

28. Принциповий підхід, що скарги за статтями 3 і 8 Конвенції порушують окремі юридичні питання вкоренився (і сподіваюся, все ще залишається, не дивлячись на прикре відхилення у цій справі) у практиці Суду настіль-

ки, що з плином років справи з такими скаргами все частіше розглядаються не палатами, а комітетами, що свідчить про те, що від справ цієї категорії не варто обгрунтовано очікувати нічого нового.

Ось лише декілька нещодавніх прикладів: у рішенні у справі «Оскірко проти Литви» [Комітет] (*Oskirko v. Lithuania*) [Committee], заява № 14411/16, від 25 вересня 2018 року) Суд встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою (які, крім того, включали низку пов'язаних із приватністю елементів), а потім розглянув його скаргу за статтею 8 Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 14 Конвенції) щодо стверджуваної відсутності тривалих подружніх побачень, проте відхилив її як таку, що не відповідає положенням Конвенції за критерієм *ratione personae*, оскільки, як з'ясувалося, заявник ніколи не клопотав про такі побачення; в рішенні у справі «Мішно проти Литви» [Комітет] (*Michno v. Lithuania*) [Committee], заява № 29826/15, від 04 грудня 2018 року) Суд, встановивши порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника під вартою, також розглянув його скаргу за статтею 8 Конвенції та встановив порушення цієї статті, оскільки упродовж тривалого досудового тримання під вартою заявнику не було дозволено мати тривалі побачення з його партнером та сестрою. Такий самий підхід був типовим у справах проти України. Наприклад, у рішенні у справі «Гук проти України» [Комітет] (*Guk v. Ukraine*) [Committee], заява № 16995/05, від 08 грудня 2016 року) було встановлено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника під вартою, а також порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з частотою та тривалістю побачень із родичами під час тримання під вартою після засудження, кількістю осіб, з якими дозволялося бачитися протягом одного побачення, і характером проведення цих побачень; у пов'язаній справі «Ткачов проти України» [Комітет] (*Tkachev v. Ukraine*) [Committee], заява № 11773/08, від 19 квітня 2018 року) Суд, посилаючись на своє рішення у справі «Гук проти України» (*Guk v. Ukraine*), встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з «аналогічними обставинами», що і у згаданій справі, і постановив, що не було необхідності розглядати інші твердження заявника щодо умов тримання його під вартою (див. пункти 32 і 33), а потім розглянув скаргу за статтею 8 Конвенції, яку відхилив як явно необгрунтовану.

29. З огляду на таку практику скарги за статтею 8 Конвенції щодо побачень із родичами під час тримання під вартою (або, де це застосовно, подружніх побачень, – у контексті умови, що Суд поки ще не тлумачив Конвенцію як таку, що вимагає окремого положення для таких побачень, – в якості, мабуть, найбільш нещодавнього підтвердження цієї, безперечно, давньої тези 1990-х років див. рішення у справах «Варнас проти Литви» (*Varnas v. Lithuania*) та «Костел Гачі проти Румунії» (*Costel Gaciu v. Romania*), обговорені у пункті 22) або щодо умов тримання під вартою у жодному разі не можна розглядати, у будь-якому юридично значущому сенсі, та тлумачити як такі, що охоплюються статтею 3 Конвенції з точки зору зв'язку між цими двома статтями.

V

30. Це було багато (хтось скаже забагато) для чистої теорії та практики Суду щодо скарг за статтями 3 і 8 Конвенції, які збігаються. Тепер я повертаюся до скарг заявника у цій справі.

31. Нагадаю, скарга за статтею 8 Конвенції стосувалася стверджуваного порушення права заявника на побачення з родичами під час тримання під вартою, тоді як скарги за статтею 3 Конвенції стосувались умов тримання заявника під вартою (відсутність належної медичної допомоги) та того, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити.

Так, скарга за статтею 8 Конвенції була відокремлена від скарг за статтею 3 Конвенції та не мала з ними спільного фактологічного підґрунтя. Між ними була значна відмінність. Вони ані трохи не перетиналися одна з одною.

Єдиною спільною фактологічною обставиною у них було те, що заявник був ув'язненим. Не було жодних інших помітних рис, які могли б їх об'єднати, а те, що заявник був ув'язненим не було вирішальним, наскільки б важливим це не було для нього. Як би це було не так, то скарги, подані одним і тим самим ув'язненим, мали б завжди розглядатися як (фактологічно) взаємопов'язані, незважаючи на те, наскільки б вони були відокремлені у житті, а в праві тим паче.

32. Побачення з родичами (або подружні побачення) – це одне питання; умови тримання під вартою та те, що покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити – інше. Цілком допустимо, що побачення з родичами (подружні побачення) можуть бути заборонені для засуджених до довічного позбавлення волі, які тримаються в належних умовах і, навпаки, дозволятися засудженим до довічного позбавлення волі, які тримаються в умовах, які не відповідають вимогам статті 3 Конвенції шоразу, як вони про них клопотатимуть. До цього часу Суд у своїй практиці дотримувався цієї основної відмінності: наскільки мені відомо, Суд ніколи не встановлював порушення статті 3 Конвенції виключно через обмеження побачень із родичами (або подружніх побачень) в установах виконання покарань і також ніколи не встановлював порушення статті 8 Конвенції виключно через неналежні умови тримання під вартою, у тому числі у зв'язку з неналежною медичною допомогою (навіть погоджуючись з тим, що стаття 8 Конвенції може поширюватися на ситуації позбавлення свободи – див. пункт 17).

33. З огляду на відсутність спільного фактологічного підґрунтя у скаргах заявника за статтею 3 і 8 Конвенції, то немає необхідності перевіряти їх за допоміжним критерієм, тобто з точки зору правового зв'язку між цими статтями. Немає жодних конкретних обставин, які б виправдовували застосування такої перевірки, а тим більше дозволяли залишити без розгляду його скаргу за статтею 8 Конвенції.

34. Давайте на мить уявимо, що заявник подав не одну, а дві окремі заяви щодо одних і тих самих стверджуваних порушень: одну за статтею 3 Конвенції (щодо умов тримання під вартою та того, що покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити), а другу за статтею 8 Конвенції (щодо побачень з родичами); та що Суд (якою б не була причина) не об'єднав їх, а розглянув по черзі. Чи міг би Суд у другій справі (щодо побачень із родичами) постановити, що скарга за статтею 8 Конвенції не потребує окремого розгляду, оскільки «основні» юридичні питання (за статтею 3 Конвенції) було розглянуто у першій справі? Я так не думаю. Це було б занадто непереконливо та необгрунтовано. Занадто байдужо та самовпевнено.

35. Отже, скарга за статтею 8 Конвенції потребувала окремого розгляду, оскільки порушувала окреме юридичне питання. Проте не тільки через це. Вона не могла бути правомірно залишена без розгляду, оскільки це суперечило ustalеній практиці Суду, в якій, як було продемонстровано, скарги за статтями 3 і 8 Конвенції завжди розглядалася по суті окремо (за умови, якщо вони були прийнятними відповідно до встановлених Конвенцією критеріїв).

36. Принаймні так було до появи формули Кимпеану. А точніше до її безрозбірливого застосування як шаблону у справах, в яких вона не підходила. Як і в цій справі.

VI

37. Якщо застосування у цій справі формули Кимпеану для того, щоб залишити без розгляду скаргу заявника за статтею 8 Конвенції, було спробою створити враження, що ця скарга якимось чином (фактологічно чи принаймні юридично) була взаємопов'язана з його скаргами за статтею 3 Конвенції, то таке враження було б оманливим. Якби ці скарги дійсно були взаємопов'язаними, то не було б необхідності застосовувати формулу Кимпеану. Взагалі не потрібно. Тому що, коли Суд мав прийняти рішення, що одну із взаємопов'язаних скарг можна залишити без розгляду, він фактично використовував інші інструменти, залежно від того, чи визначався взаємозв'язок скарг, які збігалися, тим, що вони мали хоч якесь спільне фактологічне підґрунтя або чи виходили вони зі збігу положень Конвенції, на які робилося посилання.

Проте я не маю на меті наводити у цьому викладі фактів щось на зразок вичерпного переліку інструментів, які є в арсеналі Суду; декількох типових прикладів, кожен з яких стосується одного з двох видів взаємозв'язку скарг, які збігаються, має бути достатньо, щоб продемонструвати, що такі інструменти доступні та широко використовуються.

38. Інструментом, який особливо часто (проте не виключно) використовувався для визначення фактологічно взаємопов'язаних скарг, було шаблонне міркування, що залишені без розгляду скарги не порушували окремих питань, окрім тих, які вже були розглянуті за іншими статтями.

Наприклад, у рішенні у справі «Яллох проти Німеччини» [ВП] (*Jalloh v. Germany*) [GC], заява № 54810/00, ЄСПЛ 2006ІХ) Суд встановив, що заявник, якому органи влади примусово вводили медичні препарати, «бу[в] ... підданий нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню всупереч статті 3 Конвенції» (та встановив порушення цієї статті Конвенції), а потім постановив, що скарга заявника за статтею 8 Конвенції, яка стосувалась того самого факту, не порушувала жодного окремого питання (див. пункти 82, 83 і 86).

Чому ж тоді у цій справі було застосовано відносно новий інструмент, а саме формулу Кимпеану, якщо вже існував перевірений та випробуваний інструмент, який, так би мовити, був підтверджений протягом десятиліть практики Суду? Невже єдиною причиною було те, що ця нова формула була модною? Але чому вона стала модною? Та найважливіше, куди слідування цій (на мою думку, дуже сумнівній) моді може привести практику Суду?

39. Звичайно, практика Суду, у тому числі її формулювання, постійно змінюються. Було би неправильно посылатися на формулу, застосовану в рішенні у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) (та у багатьох справах щодо статей 3 і 8 Конвенції, рішення в яких були ухвалені до справи «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*), та у величезній кількості справ щодо інших статей Конвенції), ніколи її не змінюючи (не дивлячись на те, що вона знов і знов дослівно застосовується у великій кількості рішень). Крім того, рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) було ухвалено за вісім років до рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*). Можна припустити, що у 2006 році, коли було ухвалено рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*), ще не було запроваджено формулу Кимпеану або принаймні вона не вбачалася корисною для цілей справ, які стосувалися скарг за статтями 3 і 8 Конвенції. Але насправді це не так; як зазначалося, ця формула, хоча і періодично, застосовувалася навіть до ухвалення рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) (для додаткових деталей див. пункти 41 і 50). Отже, краще пізно, ніж ніколи? Ця справа розпочала нову епоху: відтепер ця формула повинна дозволити Суду, якщо він забажає, залишати без розгляду скарги за статтею 8 Конвенції (а також за іншими статтями), обгрунтувавши це шаблоном з одного речення.

40. У рішенні у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) Суд, встановивши порушення статті 2 Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 13 Конвенції), зазначив, що «він розглянув основні юридичні питання, порушені в цій заяві, а [тому] немає потреби виносити окреме рішення щодо решти скарг», тобто щодо скарг за статтями

5, 8 і 14 Конвенції (див. пункт 156). Як вбачається, у цій справі посилалися не лише на статтю 8 Конвенції, хоча її і було залишено без розгляду, але й на статтю 3 Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 13 Конвенції). Проте щодо скарги за статтею 3 Конвенції Суд зазначив, що вона не порушувала питання, яке було б відокремлено від тих, що були порушені в інших скаргах та вже розглянуті Судом, тобто скаргах за статтею 2 Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 13 Конвенції), яку Суд визнав порушеною (див. пункти 144, 147, 153 і 154). Таке залишення без розгляду скарги за статтею 3 Конвенції дуже відрізнялося від підходу до скарги за статтею 8 Конвенції у тому самому рішенні, практично на тій самій сторінці – настільки, що його варто розглянути більш детально (див. пункти 48–50).

41. Проте спочатку давайте розглянемо, чи застосовувалася формула Кимпеану (яка, звичайно, на той момент не мала такої назви у слензі Суду) у справах за статтями 3 і 8 Конвенції до її консолідації в рішенні у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*). Як уже неодноразово зазначалось, ця формула не була вперше застосована у справі, яка дала назву цьому шаблону. Навіть до неї у практиці Суду інколи застосовувалося пояснення, що розгляд «основних юридичних питань» звільняв Суд від необхідності розглядати деякі інші питання. Декілька джерел, в яких було реалізовано цю ідею, згадані у збірному переліку рішень, наведеному в пункті 156 рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), а саме: «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*), заява № 37410, від 10 травня 2007 року); «Асоціація «Вімен он Вейвс» та інші проти Португалії» (*Women On Waves and Others v. Portugal*), заява № 31276/05, від 03 лютого 2009 року); «Велчеа та Мазере проти Румунії» (*Velcea and Mazăre v. Romania*), заява № 64301/01, від 01 грудня 2009 року); «Вілла проти Італії» (*Villa v. Italy*), заява № 19675/060, від 20 квітня 2010 року) та «Коледж юридичних радників «Арджеш» проти Румунії» (*The Argeş College of Legal Advisers v. Romania*), заява № 2162/05, від 08 березня 2011 року). Це були палатні рішення, ухвалені до рішення у справі «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) (див. пункт 42), проте також було наведено декілька рішень, ухвалених після справи «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*), а саме: «Ахмет Йлдірим проти Туреччини» (*Ahmet Yıldırım v. Turkey*), заява № 3111/10, ЄСПЛ 2012) та «Мехмет Хатіп Діцле проти Туреччини» (*Mehmet Hatip Dicle v. Turkey*), заява № 9858/04, від 15 жовтня 2013 року). Проте Велика палата також застосувала формулу «основних юридичних питань» у рішенні у справі «Варнава та інші проти Туреччини» [ВП] (*Varnava and Others v. Turkey*) [GC], заява № 16064/90 і 8 інших, ЄСПЛ 2009), яку також було включено до цього переліку (і відділено від справ палат поміткою «див. також»).

42. Так, зазначена формула входила до арсеналу Суду ще з 2012 року, коли було ухвалено рішення у справі «Станев проти Болгарії» [ВП] (*Stanev v. Bulgaria*) [GC], заява № 36760/06, ЄСПЛ 2012), яке стосувалося скарг за статтями 3 і 8 Конвенції (та деяких інших), що збігалися. Тим не менш, у справі «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) цю формулу використано не було. Щоб виправдати те, що скаргу за статтею 8 Конвенції (і деякими іншими) було залишено без розгляду, Суд застосував зазначений перевірений та випробуваний інструмент – формулу «відсутності окремого питання», яку він, вочевидь, вважав більш належною, ніж формулу «основних юридичних питань», яка була б пустою заявою про те, що Суд не розглядатиме певні скарги, оскільки в цьому просто немає потреби. І це правильно. У згаданій справі порушення статті 3 Конвенції було встановлено на підставі того, що умови проживання заявника в домі соціальної допомоги становили таке, що принижує гідність, поведження. Проте Суд постановив, що ні ці умови, ні режим охорони, який супроводжувався серйозними обмеженнями, які фактично перешкоджали заявнику брати участь у житті суспільства та розвивати стосунки з особами за власним вибором, не порушували питання за статтею 8 Конвенції, яке було б відокремленим від уже розглянутих за статтею 3 Конвенції, а також статтями 5, 6 і 13 Конвенції (див. пункти 212, 213 і 252). Це було так, оскільки, на думку Суду, скарги за статтями 3 і 8 Конвенції були взаємопов'язані з огляду на їхнє фактологічне підґрунтя.

43. Можна стверджувати, що ні справа «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*), ні справа «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) безпосередньо не стосувалися відсутності належної медичної допомоги. Ось інший приклад – цього разу справа, в якій це питання було предметом спору – рішення у справі «Д. проти Сполученого Королівства» (*D. v. the United Kingdom*) (заява № 30240/96, від 02 травня 1997 року). Заявник був іноземцем, який відбував покарання у виді позбавлення волі та підлягав депортації зі Сполученого Королівства, оскільки не мав права знаходитися на його території. Перебуваючи в установі виконання покарання, він отримував медичну, соціальну або інші види допомоги, що надавалися державною. Суд встановив, що депортація заявника (до Сент-Кіттсу) суперечитиме статті 3 Конвенції, а потім постановив, що скарги за статтею 8 Конвенції (які, вочевидь, стосувалися тієї самої фактологічної ситуації) не порушували окремого питання (див. пункти 54 і 64).

44. У справах «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) або «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*) скарги заявників за статтями 3 і 8 Конвенції, принаймні частково, мали спільне фактологічне підґрунтя, проте формула «основних юридичних питань» застосована не була. Вона не вважалася універсальною. Формули «відсутності окремого питання» було достатньо, щоб виправдати залишення без розгляду скарг за статтею 8 Конвенції.

Для свого затвердження як розробленого та готового до широкого використання шаблону формула «основних юридичних питань» мала чекати на рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*).

45. Ось один з інструментів, який Суд використовував у справах, де скарги за статтями 3 і 8 Конвенції мали спільне фактологічне підґрунтя. У справах, в яких спільного фактологічного підтексту не було, Суд завжди мав у своєму розпорядженні інший інструмент, який дозволяв йому залишити без розгляду ту чи іншу скаргу. Скарги за статтею 8 Конвенції, що випливали з інших фактів, аніж ті, на які скаржилися за статтею 3 Конвенції, відхилилися не як такі, що не порушували окремого питання, а як такі, що взагалі не порушували жодного питання. Існує безліч прикладів такої практики. Типовим прикладом може бути рішення у справі «Юстін Робертіно Міку проти Румунії» (*Iustin Robertino Micu v. Romania*), заява № 41040/11, від 13 січня 2015 року). Заявник хворів. Коли він перебував під контролем працівників поліції, яких поінформував про стан свого здоров'я, йому все одно було відмовлено у медичній допомозі (а також їжі та води). У зв'язку з цим Суд встановив порушення статті 3 Конвенції (а також порушення пункту 1 статті 5 і статті 13 Конвенції). Інші скарги заявника, у тому числі за статтею 8 Конвенції, було відхилено як явно необґрунтовані з використанням звичайної формули, що ці скарги «не виявляли жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї».

46. Як я вже роз'яснив, я не прагну надати всеохоплюючий аналіз (або перелік) інструментів, які Суд може (та міг навіть у 2014 році, коли було ухвалено рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) застосовувати, щоб виправдати залишення без розгляду скарги за статтею 8 Конвенції після розгляду ним скарги за статтею 3 Конвенції (і встановлення її порушення). Суть наведених прикладів (які можна доповнити багатьма іншими) полягає в тому, що навіть до поступового введення та консолідації формули «основних юридичних питань» існувала низка інструментів, які дозволяли Суду, встановивши порушення статті 3 Конвенції, на правомірних підставах залишати без розгляду скарги за статтею 8 Конвенції. Вибір належного інструменту, головним чином, залежав від фактологічного підґрунтя. Якщо скарги мали спільне фактологічне підґрунтя, то скарга за статтею 8 Конвенції могла вважатися такою, що не порушувала окремого питання. Якщо вони були непов'язаними, оскільки мали різне фактологічне підґрунтя, то скарга за статтею 8 Конвенції залишалася нерозглянутою у випадку її неприйнятності за одним зі встановлених Конвенцією критеріїв, наприклад, вона була явно необґрунтованою.

47. Така проста базова схема: у кожному випадку залишення без розгляду скарги за статтею 8 Конвенції мало належні правомірні підстави. Не було місця для свавільного залишення без розгляду скарг за статтею 8 Конвенції. Іншими словами, не було місця для нормування правосуддя (яке, по суті, було б різновидом відмови у правосудді), відповідно до якого заявник мав би право лише на певну (невизначену) квоту стверджуваних порушень Конвенції, які б підлягали розгляду та встановленню, а якщо цю квоту було б перевищено, то інші його скарги, незалежно від їхньої суб'єктивної та об'єктивної важливості, вважалися б такими, що не потребували окремого розгляду. Що фактично означає повну відсутність розгляду.

48. У зв'язку з цим рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) було нововведенням. І доволі інтригуючим, оскільки у цій справі було використано не один, а два інструменти для розгляду аналогічних ситуацій: перевірена та випробувана формула Яллоха та (вже консолідована) формула Кимпеану. Я розгляну ці дві ситуації по черзі.

49. Суд встановив, що не виникало окремого питання за статтею 3 Конвенції, окремо та у поєднанні зі статтею 13 Конвенції, з огляду на встановлення ним порушення статті 2 Конвенції, як за матеріальним, так і процесуальним аспектами. Обґрунтування Суду з цього питання вимагає більш ретельного аналізу. Він обмежується посиланням на два рішення, а саме «Ніколова та Велічкова проти Болгарії» (*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*), заява № 7888/03, від 20 грудня 2007 року) та «Тімус і Тарус проти Республіки Молдова» (*Timus and Tarus v. the Republic of Moldova*), заява № 70077/11, від 15 жовтня 2013 року). У рішенні у справі «Ніколова та Велічкова проти Болгарії» (*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*) зазначено: «беручи до уваги підстави, з яких [Суд] встановив подвійне порушення статті 2 Конвенції ... [він] вважає, що не виникає окремого питання за статтею 3 Конвенції» (пункт 78). Проте досить цікаво, що пункт 58 рішення у справі «Тімус і Тарус проти Республіки Молдова» (*Timus and Tarus v. the Republic of Moldova*), на який робиться посилання у пункті 156 рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), не містить формули «відсутності окремого питання»: у ньому зазначено, що з огляду на свої висновки (тобто встановлення порушення статті 2 Конвенції за матеріальним і процесуальним аспектами) Суд «не вважає за необхідне також розглядати справу за статтею 3 Конвенції». Можливо, це має пояснити наявність застереження «*mutatis mutandis*», яке міститься у посиланні (хоча «*mutatis mutandis*» передувало посиланню на рішення у справі «Ніколова та Велічкова проти Болгарії» (*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*), а не «Тімус і Тарус проти Республіки Молдова» (*Timus and Tarus v. the Republic of Moldova*). Незважаючи на це застереження (або можливо навіть завдяки йому), посилання на рішення у справах «Ніколова та Велічкова проти Болгарії» (*Nikolova and Velichkova v. Bulgaria*) та «Тімус і Тарус проти Республіки Молдова» (*Timus and Tarus v. the Republic of Moldova*), а також висновок про «відсутність окремого питання» в рішенні у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) означають, що навіть в останній справі формула «відсутності окремого питання» тлумачилася як синонім формули «немає необхідності розглядати». Вони обидві вказували на те, що (і) питання, порушені у скарзі заявника за статтею 3 Конвенції, окремо

або у поєднанні зі статтею 13 Конвенції, але відхиленій Судом, дійсно повністю або частково вже були розглянуті ним за статтею 2 Конвенції, (ii) міркування про те, що скарги, вже розглянуті за статтею 2 Конвенції, по суті були аналогічними скаргам за статтею 3 Конвенції, оскільки мали, принаймні частково, таке саме фактологічне підґрунтя, (iii) отже, окремий розгляд тих самих фактів з іншої точки зору був зайвим.

50. На протипагу залишенню без розгляду скарги заявника за статтею 3 Конвенції на підставі формули «відсутності окремого питання», Суд скористався формулюванням «основні юридичні питання», щоб виправдати відмову від окремого розгляду скарги за статтею 8 Конвенції, а також скарг за статтями 5 і 14 Конвенції. Це пояснення також обмежалося лише посиланнями на попередні рішення Суду (вже перераховані у пункті 41). Більш ретельний аналіз згаданих справ демонструє їх широке розмаїття.

Наприклад, у рішенні у справі «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*) Суд залишив без розгляду скарги за статтями 6, 8, 13 і 14 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на підставі того, що він уже розглянув скаргу за статтею 3 Конвенції (і встановив порушення цієї статті Конвенції), яка, як вбачалося, порушувала «основне юридичне питання». У рішенні у справі «Асоціація «Вімен он Вейвс» та інші проти Португалії» (*Women On Waves and Others v. Portugal*) Суд встановив порушення статті 10 Конвенції, яку вважав «основним юридичним питанням»; коли це питання було розглянуто, розглядати скарги за статтями 2 і 6 Конвенції та статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції не було необхідності. У рішенні у справі «Велчеа і Мазере проти Румунії» (*Velcea and Mazăre v. Romania*) Суд встановив порушення статей 2 і 8 Конвенції, посилаючись на висновок про порушення статті 2 Конвенції (а не статті 8 Конвенції), він залишив без розгляду скаргу за статтею 5 Конвенції. У справі «Вілла проти Італії» (*Villa v. Italy*) Суд залишив без розгляду скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції, встановивши порушення статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (і встановивши, що пункт 1 статті 5 Конвенції, на який заявник також посилався, не був застосовним у його ситуації), яка, на його думку, порушувала «основне юридичне питання». У рішенні у справі «Коледж юридичних радників «Арджеш» проти Румунії» (*The Argeş College of Legal Advisers v. Romania*) Суд залишив без розгляду скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції з огляду на встановлення ним порушення статті 11 Конвенції. У рішенні у справі «Ахмет Йлдірим проти Туреччини» (*Ahmet Yildirim v. Turkey*) Суд залишив без розгляду аж чотири скарги, а саме за статтями 6, 7 і 13 Конвенції та статтею 2 Першого протоколу до Конвенції, у зв'язку зі встановленням порушення статті 10 Конвенції. У рішенні у справі «Мехмет Хатіп Діцле проти Туреччини» (*Mehmet Hatip Dicle v. Turkey*) Суд встановив порушення статті 10 Конвенції, яка, на його думку, порушувала «основне юридичне питання», і потім оголосив, що не розглядатиме скарги за статтями 7, 14 і 18 Конвенції. Насамкінець, у рішенні у справі «Варнава та інші проти Туреччини» Велика палата (*Varnava and Others v. Turkey*), встановивши триваючі порушення статей 2, 3 і 5 Конвенції (стосовно останньої не за всіма пунктами, на які посилався заявник), вирішила не розглядати скарги за статтями 4, 6, 8, 10, 12, 13 і 14 Конвенції.

Як виявляється, більшість із цих справ не стосувалися, як і справа «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), зв'язку між статтею 2 Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 13 Конвенції), як такої, що порушує «основне юридичне питання», та статтями 5, 8 і 14 Конвенції як такими, що нібито можуть бути залишені без розгляду у зв'язку з висновками Суду за статтею 2 Конвенції. Це питання точно не порушувалося в рішенні у справі «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*), в якій «основним юридичним питанням» було питання за статтею 3 Конвенції; ані у справах «Асоціація «Вімен он Вейвс» та інші проти Португалії» (*Women On Waves and Others v. Portugal*), «Ахмет Йлдірим проти Туреччини» (*Ahmet Yildirim v. Turkey*) та «Мехмет Хатіп Діцле проти Туреччини» (*Mehmet Hatip Dicle v. Turkey*), де воно порушувалося за статтею 10 Конвенції; та не у справі «Коледж юридичних радників «Арджеш» проти Румунії» (*The Argeş College of Legal Advisers v. Romania*) (стаття 11 Конвенції), як і не у справі «Вілла проти Італії» (*Villa v. Italy*) (стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції). У більшості справ, згаданих у пункті 156 рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), тобто, в усіх із них, окрім справи «Велчеа і Мазере проти Румунії» (*Velcea and Mazăre v. Romania*), Суд вважав, що скарги за статтею 2 Конвенції не порушували «основних юридичних питань». Дійсно, в рішеннях у справах «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*), «Вілла проти Італії» (*Villa v. Italy*), «Коледж юридичних радників «Арджеш» проти Румунії» (*The Argeş College of Legal Advisers v. Romania*), «Ахмет Йлдірим проти Туреччини» (*Ahmet Yildirim v. Turkey*) та «Мехмет Хатіп Діцле проти Туреччини» (*Mehmet Hatip Dicle v. Turkey*) заявники не посилалися на статтю 2 Конвенції. У рішенні у справі «Асоціація «Вімен он Вейвс» та інші проти Португалії» (*Women On Waves and Others v. Portugal*) скаргу за статтею 2 Конвенції Суд залишив без розгляду на підставі того, що «основне юридичне питання» було порушено у скаргі за статтею 10 Конвенції. Як вже було зазначено, стаття 2 Конвенції зачіпалася лише у двох згаданих справах: «Велчаа і Мазере проти Румунії» (*Velcea and Mazăre v. Romania*) та «Варнава та інші проти Туреччини» (*Varnava and Others v. Turkey*), проте навіть ці дві справи суттєво відрізнялися від рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*). У рішенні у справі «Велчеа і Мазере проти Румунії» (*Velcea and Mazăre v. Romania*) юридичне питання, яке Суд оцінив як «основне», дійсно було питанням, розглянутим за статтею 2 Конвенції, проте юридичне питання, яке було залишено без розгляду, стосувалося лише статті 5 Конвенції, а не статей 8 чи 14 Конвенції. Ця відмінність ще більше вражає в рішенні у справі «Варнава та інші проти Туреччини» (*Varnava and Others v. Turkey*),

в якій юридичне питання, порушене у скарзі за статтею 2 Конвенції, було серед питань, розглянутих Судом як «основні», проте скарга за статтею 3 Конвенції була також розглянута окремо від скарги за статтею 2 Конвенції, тобто встановлення порушення статті 2 Конвенції не вбачалося достатнім для прийняття рішення, що скарга за статтею 3 Конвенції (або, якщо на те пішло, за статтею 5 Конвенції) могла бути залишена без розгляду як така, що не порушувала юридичного питання, яке було в якомусь сенсі не таким «основним», або не порушувала «окремого питання» взагалі (див. пункт 46). Не вдаючись до подальшого аналізу, очевидно, що перелік рішень у пункті 156 рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) скоріше ускладнює, а не роз'яснює право, яке впливає з прецедентів, на які робиться посилання та на які нібито покладаються.

Також варто зазначити, що у пунктах рішень, на які робиться посилання у пункті 156 рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), у свою чергу, містяться посилання на попередні рішення, в яких було застосовано формулу «основних юридичних питань». Незалежно від розглянутих або залишених без розгляду питань у цих справах, в них усіх, за винятком справи «Варнава та інші проти Туреччини» (*Varnava and Others v. Turkey*), посилалися на справу «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*). Можливо, це може пояснити, чому до закріплення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) формула «основних юридичних питань» у слензі Суду мала назву «формула Узун». Лише у справах «Велчеа і Мазере проти Румунії» (*Velcea and Mazăre v. Romania*) та «Ахмет Йлдрім проти Туреччини» (*Ahmet Yıldırım v. Turkey*) міститься посилання на інші справи, а не на справу «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*), і вони не завжди стосувалися тих самих статей, що й у справах, в яких також робилося посилання на ці рішення. Крім того, ці рішення, у свою чергу, посилалися на рішення у справі «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*), а іноді і на деякі інші, які, теж у свою чергу, найчастіше посилалися на справу «Каміль Узун проти Туреччини» (*Kamil Uzun v. Turkey*), проте інколи в них застосовувалася формула «основних юридичних питань» без будь-яких посилань на попередні рішення. Ще більш глибоке дослідження показало б, що у деяких випадках застосування формули «основних юридичних питань» обґрунтовувалося посиланнями на рішення, в яких ця формула не застосовувалася. Можливо, найбільш раннім рішенням (або принаймні одним із найранніших), яке призвело до виникнення того, що тепер є формулою Кимпеану, було рішення у справі «Садак та інші проти Туреччини (№ 1)» (*Sadak and Others v. Turkey (no. 1)*), заява № 29900/96 і 3 інші, ЄСПЛ 2001VIII), в якому Суд залишив без розгляду скарги за статтями 10, 11 і 14 Конвенції (а також деякі скарги за статтею 6 Конвенції) на підставі того, що він уже розглянув більшість скарг за статтею 6 Конвенції; у зазначеному рішенні Суд погодився з Європейською Комісією з прав людини, яка раніше постановила, що «основні юридичні питання» були порушені за статтею 6 Конвенції.

51. Хай там що, мішанина з посиланнями, наведеними у пункті 156 рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), навряд чи може розглядатися як сприятлива для застосування зазначеної формули як універсальної, тобто, застосовної до різних ситуацій. Від самого початку вона такою не була – як вбачається зі справи «Станев проти Болгарії» (*Stanev v. Bulgaria*). Упродовж певного часу.

52. Але згодом ситуація змінилася. Короткий та простий пошук у базі даних Суду вказує, що більшість рішень палат і комітетів, в яких використовується фраза «основні юридичні питання», стосуються періоду після ухвалення рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*). З 2014 року, тобто з моменту закріплення формули «основних юридичних питань» у рішенні «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), застосування формули «немає необхідності розглядати» стало практично обов'язковим у постійно зростаючій кількості справ, в яких Суд («найбільша юридична фабрика у світі») вважав, що вже розглянув певні «основні» юридичні питання, як у цій справі.

І дійсно: оскільки ця формула була закріплена Великою палатою на підставі посилань на справи, які дуже відрізнялися в юридичних питаннях, чому б не скористатися цим шаблоном для залишення без розгляду скарг у будь-яких інших типах справ, в яких Суд з якихось причин не бажав здійснювати повномасштабний розгляд інших прийнятних скарг? Існування правомірних підстав для різкого збільшення безрозбірливого застосування цієї формули, здається, не викликати занепокоєння.

53. Усе ще залишається питання: чому ж Суд у рішенні у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) обґрунтував залишення без розгляду скарг за статтями 5, 8 і 14 Конвенції фразою «основні юридичні питання», а не скористався будь-якою з двох звичних формул (які вбачаються синонімічними)?

54. Можливі дві відповіді. Перша полягає в тому, що формула Кимпеану була всього лише ще одним синонімічним формулюванням розроблених раніше інструментів Суду щодо «відсутності окремого питання» та «відсутності необхідності розглядати». Це можна зрозуміти з огляду на те, що вже розглянуті юридичні питання та залишені без розгляду були взаємопов'язаними їхнім спільним фактологічним підґрунтям. Поняття «основних

юридичних питань», яке є центральним у зазначеній формулі, однозначно передбачає, що решта юридичних питань так чи інакше поглинається вже розглянутими юридичними питаннями. Тому що юридичне питання, безсумнівно, може бути «основним» відносно того, що з ним можна порівняти, і це щось не може бути нічим іншим аніж самим юридичним питанням, яке, у свою чергу, є «другорядним» («додатковим», «допоміжним» тощо); і воно може бути «другорядним» лише тому, що є «похідним» або поглинутим (повністю або частково) «основним» питанням. Як тільки встановлено, що скарги, які перетинаються, мають спільне фактологічне підґрунтя, вони (чи насправді скоріше одна і та сама скарга) все ще можуть оцінюватися з різних юридичних точок зору, проте перетинання положень Конвенції може зробити новий окремих розгляд непотрібним.

55. Друга відповідь полягає в тому, що формула Кимпеану застосовувалася для вирішення різних ситуацій, зокрема ситуацій, в яких не було спільного фактологічного підґрунтя. У такому випадку це, по суті, має бути звичайне перефразування формул, які застосовуються коли залишені без розгляду скарги не пов'язані з вже розглянутими, та робиться посилання на положення Конвенції, яке дозволяє (або навіть вимагає), визнані ти їх неприйнятними (наприклад, такі формулювання як «явно необґрунтовані» у пункті 3 статті 35 Конвенції).

56. Чому ж тоді формула «основних юридичних питань» (яка поодинокі застосовувалася у практиці до ухвалення рішення «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), була закріплена у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) як особлива конструкція юридичної мови Суду?

57. Спроба відповісти на це доволі загальне питання у цій (вже досить довгій) думці вийде далеко за межі її мети, яка є більш помірною. Основна мета та зміст, а також межі правомірного застосування формули Кимпеану все ще чекають на розкриття.

На мою думку, ця формула зовсім не є універсальною і, зокрема, вона не є застосовною до цієї справи. Її неуніверсальність передбачає, що слід бути обережним у кожному випадку, коли Суд відчуває спокусу застосувати її як інструмент для обґрунтування звуження обсягу розгляду скарг заявника.

58. Хай там що, ті, хто стверджують, що Суд не має наміру свавільно вирішувати питання, хотіли би вірити (або принаймні сподіватися), що формула Кимпеану, як відносно новий інструмент, не була всього лише винахідливим маскуванням простої вказівки – прямого бажання Суду уникнути розгляду певних питань, якою б не була їхня суб'єктивна важливість для заявників або загалом їхня об'єктивна важливість для правової системи держави-відповідача (а в подальшому інших держав-членів). Іншими словами, ця формула мала або (i) доповнити вже існуючий набір звичних інструментів, що застосовуються як обґрунтування для залишення без розгляду певних скарг (не тільки за статтею 8 Конвенції) або (ii) надати нове синонімічне формулювання одному з вже існуючих інструментів. Знову ж таки, *tertium non datur*. Це, можливо, було б найкращим тлумаченням із усіх можливих.

59. Однак, якщо насправді існує *tertium*, тобто, якщо ні перший, ні другий варіанти не підходять, тоді правомірність формули Кимпеану навряд чи може бути підтверджена. У прикрому випадку існування *tertium* цей шаблон перетворюється в маскування вказівки. Димова завіса втікача від відповідальності (якою б не була причина для такої втечі).

І треба визнати, що це дуже зручно. Оскільки коли скарги залишаються без розгляду на тій підставі, що вони поглинаються іншими вже розглянутими у тій самій справі скаргами, або коли вони визнаються неприйнятними відповідно до встановлених Конвенцією критеріїв, усе ще присутнє певне, хоча й стисле, обґрунтування (або, якщо обґрунтування не є чітким, відповідні правомірні підстави можуть впливати з усього тексту рішення, у тому числі й посилань на практику Суду, навіть якщо вони не супроводжуються ширшими поясненнями або, в якості альтернативи, в цілому впливати з практики Суду щодо аналогічних питань). Проте непрозоре і примітивне посилання на вже розглянуті Судом «основні юридичні питання» може залишити читачів з питанням: чому певні питання є «основними», а інші – «неосновними»? Якщо зазначена формула не є лазівкою для втечі від важких або незручних запитань, а її застосування не є нормуванням правосуддя, тоді чим? Сам факт того, що очевидне виникнення таких питань, викликає занепокоєння.

60. «Прошу, не зрозумійте мене неправильно», як співається у популярній пісні. Проблема надмірного використання фільтру Кимпеану з'явилася не у цій справі та не обмежується нею. Наведені тут висновки є лише одним із прикладів більш загальної, виникаючої моделі обходу основної вимоги статті 45 Конвенції, відповідно до якої «рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані». Ця дедалі популярніша (не у кращому сенсі цього слова) модель все частіше застосовується в рішеннях Суду після ухвалення рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*).

Колись ймення їм буде Легіон.

VII

61. Якою б не була суть цієї захисної формули поза контекстом цього спору (я сподіваюся, що вона існує, і ми не можемо виключити її існування), вона була (як я вже казав) незастосовною у цій справі. На жаль, у цій справі Суд разом зі скаргою заявника за статтею 8 Конвенції залишив поза увагою й обережність, яку повинен проявляти, коли має намір застосувати формулу Кимпеану (див. пункт 57).

62. Кожен суд, у тому числі і Страсбурзький Суд, у наступних справах посилається на свою попередню практику, у тому числі використовуючи свої дослівні цитати. Таке цитування є бажаним, необхідним і часто неминучим. Воно само собою є однією з передумов постійності практики відповідного суду. І часто це передбачає використання шаблонів. Але механічне, некритичне, безрозбірливе цитування, зокрема копіювання шаблонів, може бути протилежним бажаному та необхідному. Цього слід уникати.

63. Формула Кимпеану, як структурний інструмент (якщо припустити, що її було правильно застосовано в рішенні у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), може не підходити до кожної справи. Вона, безумовно, не підходить, якщо існують суттєві відмінності у фактологічному підґрунті двох або декількох скарг, висунутих одним і тим самим заявником в одній заяві. Оскільки більшість вирішила не розглядати скаргу за статтею 8 Конвенції (що вони і зробили), цей вибір мав би бути якимось чином обґрунтованим, хоч і стисло, як, наприклад, у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*), (див. пункт 27), ухваленому до рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*). Просте копіювання шаблону є поганою заміною обґрунтуванню. Або, скоріше, взагалі не є нею.

64. «Вмотивованість», про яку авторитетно заявляється у статті 45 Конвенції (див. пункт 60), є не будь-якою «вмотивованістю». У статті 45 Конвенції йдеться не (тільки) про структурні елементи рішень і ухвал Суду. Її *raison d'être* полягає в тому, щоб наскільки це можливо, запобігти відмові у правосудді Судом, яка може виникнути, як через помилку з добрих намірів (хто з нас не помиляється?), так і через надмірну обережність або відверту примху. Фраза «мають бути вмотивовані» означає, що причини повинні бути зрозумілими, вони мають бути чітко викладеними або принаймні помітними у тексті рішення чи ухвали (наприклад, за допомогою відповідних посилань, як у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*) (див. пункт 27), або – хоча це і не буде «найкращим» варіантом з точки зору заявників, проте все одно не можна цього виключати – у більш широкій практиці Суду. Стаття 45 Конвенції не допускає заміни підстав їхньою подобою. Подоба обґрунтування може (справедливо чи ні, але тим не менш) цілком природно викликати підозру у маскуванні певних незазначених мотивів (які, у свою чергу, можуть бути правомірними або ні).

65. Однак те, що можна прочитати у пункті 189 цього рішення, в якому було скопійовано формулу Кимпеану, є подобою, заміною обґрунтуванню. Що у цій конкретній справі означає поняття «основні юридичні питання»? За якою таємничою ознакою певні питання вважалися «основними», тоді як інші, не менш «юридичні» – ні? «Основні» в якому сенсі? «Основні» для кого? Точно не для заявника, для якого питання побачень з його родичами є відмінним від питань щодо умов тримання під вартою, які, будемо сподіватися, рано чи пізно будуть покращені, та можливість бути коли-небудь звільненим із виправної колонії, яка, сподіваємось, теж буде колись гарантована відповідними інструментами національного законодавства. Навіть якщо (гіпотетично) законодавство, згідно з яким заявник не мав права на побачення з родичами, наразі було б вдосконалено, це все одно не гарантувало б відхилення його скарги за статтею 8 Конвенції як несуттєвої на момент подій.

Аналогічні питання стосуються формулювання «немає потреби виносити окреме рішення». У кого «немає потреби»? У заявника? Мало хто буде здивований, якщо заявник з цим не погодиться. Тоді у Суду? Ніби Суд працює заради себе.

66. Варто зазначити *en passant*, що, як правило, кількість встановлених у справі порушень Конвенції також впливає на розмір справедливої сатисфакції, яка присуджується заявнику відповідно до статті 41 Конвенції. Це, я повторюю, лише між іншим.

67. Різко визначивши вже розглянуті у цій справі юридичні питання «основними», більшість, по суті, охарактеризувала *a contrario* питання, які впливали зі скарги за статтею 8 Конвенції, як «неосновні» (зрозуміло, вона не мала на увазі «неюридичні»).

68. Це викликає ще одне питання – на перший погляд суто лінгвістичне, проте з юридичними та доктринальними наслідками.

Слова мають значення (принаймні ті, що використовуються в рішеннях судів, повинні його мати), навіть ті слова, які є спробою маскування. Антоніми слова «основний» включають «допоміжний», «несуттєвий», «нижчий», «незначний», «менший», «необов'язковий», «другорядний», «підлеглий», «тривіальний», «неважливий», «непотрібний» і декілька інших, усі з яких відносяться до слів, які у царстві слів є менш вживаними. Жоден із цих антонімів не можна переконливо – у фактичному або правовому сенсі – застосовувати до скарги цього заявника за статтею 8 Конвенції. Прирівнювання цієї скарги до чогось «меншого», «тривіального», «незначного» або «другорядного» тощо буде, м'яко кажучи, неприйнятним. Те саме можна сказати про слова на кшталт «допоміжний».

VIII

69. Практика Суду, зокрема деякі рішення, ухвалені у справах проти України, може дозволити нам передбачити з достатньою (але не абсолютною) точністю результат розгляду скарги заявника за статтею 8 Конвенції, якби більшість не застосувала прийом «не потребує розгляду». Наприклад, у справі «Тросін проти України» (*Trosin v. Ukraine*), заява № 39758/05, від 23 лютого 2012 року) було встановлено порушення статті 8 Конвенції у зв'язку

з обмеженням побачень з родичами під час тримання заявника під вартою після засудження. Я б не заходив так далеко, щоб припускати, що в Україні існувала (не кажучи вже про все ще її існування) структурна (системна) проблема щодо побачень із родичами в установах виконання покарань, але національне законодавство, як його було описано та розглянуто в рішенні у справі «Тросін проти України» (*Trosin v. Ukraine*) (хоча до неї було внесено певні зміни, наведені, *inter alia*, у пункті 99 цього рішення), не вбачається, принаймні на перший погляд, таким, що відповідає загальним принципам щодо прав ув'язнених на побачення та підходу Суду у відповідних справах, як узагальнено, наприклад, у рішенні у справі «Хорошенко проти Росії» [ВП] (*Khoroshenko v. Russia*) [GC], заява «№ 41418/04, ЄСПЛ 2015) (або принаймні не відповідала на момент подій). Постановивши, що ця скарга заявника не потребувала окремого розгляду, більшість втратила можливість прояснити це питання.

70. Чи буде використано іншу можливість в осяжному майбутньому? Хто знає. У 2016 році той самий Уряд відповідач був повідомлений про аналогічну скаргу у справі «Бігун проти України» (*Bigun v. Ukraine*), заява № 30315/10). Наразі ця справа перебуває на розгляді Суду. Два заявники, подружня пара, один із яких є засудженим до довічного позбавлення волі, поскаржилися на відсутність у них можливості отримувати тривалі побачення в установі виконання покарань. Вони скаржилися за статтями 8, 12 і 13 Конвенції, але фактологічна суть їхніх скарг, в принципі, була однаковою: відмова у задоволенні їхніх клопотань про надання дозволу на тривалі побачення. Варто зазначити, що заявник, який тримається під вартою, не скаржився на умови тримання під вартою або те, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити. Юридичне питання, порушене у скарзі подружжя Бігунів, не може бути відхилено на правомірних підставах, як щось «менш важливе», «тривіальне», «незначне» або «другорядне» тощо, не кажучи вже про щось «похідне» або «допоміжне», оскільки на відміну від скарги за статтею 8 Конвенції у цій справі, вона є ізольованою та не має «основного» двійника. Крім того, в рішенні у справі «Тросін проти України» (*Trosin v. Ukraine*) окрема скарга за статтею 8 Конвенції не вважалася такою, що не потребувала розгляду.

71. Однак, пан Бігун повинен чітко усвідомлювати тривожне повідомлення, яке транслює це рішення – не в останню чергу – йому. Якщо до винесення рішення у його справі щодо побачень з родичами він знову звернеться до Суду зі скаргою на те, що його покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке неможливо скоротити, за статтею 3 Конвенції (що не буде нерозумним, коли це рішення набуде статусу остаточного), він ризикує стикнутися із сумнівною прецедентною силою зазначеної частини цього рішення, в якому скаргу заявника за статтею 8 Конвенції було залишено без розгляду. Тобто його (гіпотетично) нову заяву може бути (як це зазвичай робиться) об'єднано із вже поданою за статтею 8 Конвенції; тоді, у випадку встановлення порушення статті 3 Конвенції (багато хто скаже, що це може бути передбачуваним результатом в епоху після рішення у справі «Вінтер та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Vinter and Others v. the United Kingdom*)) і з огляду на те, що «основне юридичне питання», зокрема за статтею 3 Конвенції, вже було розглянуто, скарга заявника (та його дружини) за статтею 8 Конвенції щодо побачень з родичами може бути визнана Судом такою, що не заслуговує на розгляд, тобто «менш важливою», «тривіальною», «незначною», «другорядною», як би ви це не назвали. Подумайте двічі перед тим, як звертатися з новою заявою. Остерігайтеся прецеденту.

Те саме також стосуватиметься (сподіватимемося, тільки гіпотетично) скарг на умови тримання цього заявника під вартою (які, ймовірно, *prima facie* є задовільними якщо я зробив правильний висновок зі звіту про повідомлення), якщо вони погіршаться у майбутньому.

72. Ризик полягає в тому, що при безрозбірливому частому застосуванні (я знову посилаюся на базу даних практики Суду – див. пункт 47) формула Кимпеану може стати інструментом для зрівняння тих заяв, що містять більшу кількість тверджень, з тими, в яких їх менше. Це виглядатиме, як система квот, чи не так?

73. Якщо взагалі необхідно будь-яка класифікація поданих до Суду заяв на «основні» і «другорядні», «менш важливі» тощо (крім випадків, коли слово «основний» є простим синонімом слів «поглинання», «підпорядкування», «включення» тощо – див. пункти 11 і 68), то я пропоную просту, навіть банальну перевірку. Давайте назвемо «основними» ті юридичні питання, під час розгляду яких Суд також вирішує конкретні проблеми, пов'язані з правами людини. Бажано, щоб розгляд такого питання Судом був важливим для загального просування прав людини шляхом сприяння вирішенню відповідної проблеми (якщо дійсно існує проблема, як стверджується) – як мінімум, для зацікавленої(их) особи(осіб), і залежно від обставин також на національному або загальноєвропейському рівні. І давайте назвемо «другорядними», «менш важливими» тощо юридичні питання, залишення яких без розгляду прирівнюється, просто кажучи, до ігнорування проблеми Судом.

74. Як виглядатиме це рішення після такої перевірки?

Не особливо надихаючим. Рахунок – два-один:

Проблема А – Умови тримання під вартою (відсутність медичної допомоги)

Вирішена.

Проблема В – Покарання у виді довічного позбавлення волі не може бути скороченим

Вирішена.

Проблема С – Побачення з родичами під час тримання під вартою

Проігнорована.

У футболі рахунок два-один вважатиметься перемогою. Але ця перемога було б затьмарена, якби команда-переможець забила гол у свої ворота.

Продовжуючи цю аналогію, я з великим сумом заявляю, що у цій справі формула Кимпеану стала засобом дискваліфікації воротаря.

75. Я більше не буду робити припущення про майбутні справи, в яких Суд може виявити бажання зайняти аналогічну цій справі позицію та розділити непов'язані між собою заяви на «основні» та «неосновні». Проте якщо майбутню окрему заяву подружжя Бігунів за статтею 8 Конвенцію (як, наприклад, заяву пана Тросіна) буде розглянуто по суті (що, на мою думку, буде справедливим, оскільки скарга не є неприйнятною відповідно до встановлених Конвенцією критеріїв), можна буде обґрунтовано та на правомірних підставах запитати, чому існує дискримінація заявників, які скаржаться на множинні порушення невзаємопов'язаних прав, у порівнянні з тими, які стверджують тільки про одне порушення? Це питання постає ще більш гостро у таких справах як ця, коли заявник, як вбачається, дійсно зазнав порушень щонайменше деяких із прав, від розгляду яких Суд не утримався.

Адже що це, як не дискримінація, з точки зору Конвенції?

Post scriptum. Лише після того, як цю думку було написано та подано для долучення до рішення, я дізнався про нещодавнє рішення палати Третьої секції у справі «Попов та інші проти Росії» (*Popov and Others v. Russia*), заява № 44560/11, від 27 листопада 2018 року). Через три місяці після ухвалення цього рішення воно все ще не набуло статусу остаточного, оскільки уповноваженою колегією розглядається клопотання про передання справи на розгляд Великої палати. Яким би не був результат розгляду цієї справи, я маю нагальний моральний обов'язок послатися та віддати належне найбільш витонченій частковій окремій думці мого почесного колеги Пастора Віланова, чії аргументи я вважаю стійкими до всього. Його підхід багато в чому нагадує мій або, якщо висловитися коректніше, мій підхід багато в чому нагадує його. Мабуть, я йду шляхом принаймні одного судді-одномумця. У зв'язку з цим я також вважаю доречним згадати суддю Бошняка, який у цій справі не погодився з тим самим, що і я. Якби більше суддів поділяли наш підхід, це могло б дати нам надію, що формула Кимпеану не залишиться у практиці назавжди. Можливо, всі суди світу (у тому числі цей Суд, адже, я повторюся – хто не помиляється?) часом застосовували практику, яка згодом виявлялася юридично непринятною. В інтересах Правосуддя з великої літери П необхідно, щоб ці суди (у тому числі і цей Суд) якомога скоріше визнали свої помилки та відступили від них.

ЧАСТКОВО ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ БОШНЯК

1. На жаль, я не можу погодитися з більшістю, що немає необхідності розглядати скаргу заявника за статтею 8 Конвенції. У зв'язку з цим я поділяю усі ключові аргументи, наведені суддею Куріс у його окремій думці. Перш за все, я вважаю, що питання обмеження подружніх побачень фактологічно та юридично відокремлено від питань щодо (а) належності медичної допомоги у виправній колонії та того, що (б) покарання у виді довічного позбавлення волі є таким, яке не може бути скороченим. Крім того, я вважаю, що неможливо охарактеризувати питання стосовно таких обмежень, як питання «другорядного юридичного значення» у порівнянні з «основними юридичними питаннями» за статтею 3 Конвенції. Окремий розгляд скарги заявника щодо обмеження права на подружні побачення особливо необхідний у світлі існуючої практики, яка була детально викладена в окремій думці судді Куріса. Він переконливо цитує низку справ, у тому числі нещодавні справи Великої палати, в яких Суд, поряд з питаннями про жорстоке поводження із заявниками під час відбуття ними покарання, розглянув питання щодо обмеження права на побачення.

2. У цій окремій думці я хотів би також послатися на частково окрему думку судді Пастора Віланова в рішенні у справі «Попов та інші проти Росії» (*Popov and Others v. Russia*) (заява № 44560/11, від 27 листопада 2018 року). Хоча рішення у цій справі все ще не набуло статусу остаточного, в окремій думці мого колеги переконливо стверджується, що для залишення без розгляду скарг заявників, висунутих заявниками під приводом того, що вони розглядаються як другорядні, немає жодних підстав у Конвенції та її тлумачення, і може вважатися рівноцінним відмові у правосудді. У цій справі можна обґрунтовано припустити, що заявник дійсно є зацікавленим у розгляді його скарги за статтею 8 Конвенції, що може мати для нього надважливе значення. Саме тому я проголосував проти рішення не розглядати скаргу заявника за статтею 8 Конвенції.

**СПРАВА «ПИВОВАРНИК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF PIVOVARNIK V. UKRAINE)**

(Заява № 29070/15)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

06 жовтня 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

06.01.2017

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням

У справі «Пивоварник проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ханлар Гаджієв (*Khanlar Hajiyev*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 13 вересня 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1796. Справу було розпочато за заявою (№ 29070/15), яку 16 червня 2015 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Юрій Степанович Пивоварник (далі – заявник).

1797. Заявника представляла пані І. Моніна, адвокат, яка практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

1798. Заявник стверджував, зокрема, про ненадання йому належної медичної допомоги у зв'язку з гепатитом під час тримання його під вартою.

1799. 14 жовтня 2015 року про зазначену скаргу було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правил 54 Регламенту Суду.

1800. Письмові зауваження були отримані від Всеукраїнської мережі людей, які живуть з ВІЛ/СНІД (далі – Всеукраїнська мережа), якій Голова секції надав дозвіл вступити у провадження в якості третьої сторони (пункт 2 статті 36 Конвенції та пункт 2 Правил 44 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1801. Заявник народився в 1977 році та до затримання адреса його постійного місця проживання була у м. Світловодськ Кіровоградської області.

1802. У незазначену дату до його затримання заявнику був діагностований гепатит С (далі – ВГС).

A. Кримінальне провадження проти заявника

1803. 26 червня 2014 року заявника затримали за підозрою у вчиненні злочину, пов'язаного із незаконним збутом наркотичних речовин, а 07 липня 2014 року його помістили до Кіровоградського слідчого ізолятора № 14 (далі – СІЗО).

1804. 27 червня 2014 року Світловодський міськрайонний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Заявник подав апеляційну скаргу, стверджуючи, зокрема, що він страждає на ВГС. 14 липня 2014 року Апеляційний суд Кіровоградської області залишив ухвалу про взяття під варту без змін.

1805. У подальшому строк тримання заявника під вартою продовжувався до його засудження.

1806. 24 березня 2015 року Світловодський міськрайонний суд засудив заявника за незаконне придбання, зберігання та перевезення наркотичних засобів та обрав йому покарання у виді позбавлення волі на строк три роки.

1807. 13 жовтня 2015 року Апеляційний суд Кіровоградської області змінив вирок заявника та призначив умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.

B. Медична допомога під час тримання під вартою

1808. 08 липня 2014 року начальник СІЗО направив лист до Світловодської центральної районної лікарні. Згідно з цим листом заявник поінформував адміністрацію СІЗО, що у 2013 році у м. Світловодськ йому діагностували ВГС, але не надав більш детальної інформації. Начальник СІЗО просив лікарню підтвердити, чи дійсно заявник проходив обстеження на ВГС, і якщо так, то якими були результати обстеження. Відповіді адміністрація СІЗО не отримала.

1809. 06 серпня, 27 листопада і 03 грудня 2014 року та 09 січня і 04 червня 2015 року заявник звертався до лікаря СІЗО зі скаргами, зокрема, на дискомфорт у підребер'ї (нижче ребер) з правого боку. Згідно з медичними записами заявника він стверджував, що страждає на ВГС, проте лікар зазначив, що документів, які б підтверджували цей діагноз, не було. Заявник просив надати медичну довідку, щоб подати її до суду, який розглядав його кримінальну справу. Згідно з трьома окремими актами, підписаними трьома працівниками СІЗО, під час трьох таких консультацій – 06 серпня і 27 листопада 2014 року та 04 червня 2015 року – заявнику пропонували здати «аналіз крові» (не вказано, який вид) з метою перевірки наявності в нього ВГС, але він відмовлявся, не наводячи жодних причин. Заявник заперечив проти цього твердження.

1810. 13 серпня 2014 року медична частина СІЗО видала довідку, що заявник, за його словами, страждає на ВГС і що під час перебування у СІЗО він декілька разів консультивався з лікарем СІЗО та отримував симптоматичне лікування.

1811. 03 грудня 2014 року начальник СІЗО поінформував захисника заявника, що 06 серпня та 27 листопада 2014 року заявник консультивався з лікарем СІЗО щодо його ВГС, і йому було призначено симптоматичне лікування. Начальник також повідомив, що було заплановано проведення консультації з лікарем-інфекціоністом, який зможе призначити заявнику необхідні обстеження та лікування.

1812. 03 березня 2015 року аналіз крові, вочевидь тест на наявність антитіл до ВГС, виявився позитивним. Того дня ультразвукове дослідження показало наявність дифузних змін печінки заявника.

1813. 08 червня 2015 року начальник медичної частини СІЗО видав довідку, в якій зазначалося про погіршення стану здоров'я заявника за останні два місяці, та що він страждає на загальну слабкість, нудоту і втрату ваги. У довідці також зазначалося, що для з'ясування стану здоров'я заявника його мав оглянути лікар-інфекціоніст Центральної міської лікарні м. Кіровограда (далі – міська лікарня).

1814. 19 червня 2015 року виконувач обов'язків Голови секції за клопотанням заявника за Правилем 39 Регламенту Суду вирішив вказати Уряду, що він повинен був терміново забезпечити проведення медичного огляду заявника лікарем-спеціалістом міської лікарні; негайно забезпечити заявнику належне лікування у зв'язку зі станом його здоров'я; та до 17 липня 2015 року поінформувати Суд про стан здоров'я заявника та вжиті заходи.

1815. З 06 до 09 липня 2015 року заявник пройшов стаціонарне обстеження в міській лікарні, під час якого було проведено ряд аналізів крові та ультразвукове дослідження, а заявника оглянула низка спеціалістів.

1816. 09 липня 2015 року міська лікарня зробила виписку, згідно з якою заявник страждає на хронічний ВГС «у неактивній фазі» та печінкову недостатність. Йому призначали гепатопротектори (Карсил і Урсохол). Було рекомендовано провести додаткові аналізи крові, зокрема, тест на полімеразну ланцюгову реакцію (ПЛР) на ВГС, а також протягом десяти днів зробити ще один загальний аналіз крові та біохімічний аналіз крові. Заявник мав залишатися під наглядом гастроентеролога та інфекціоніста.

1817. 14 липня 2015 року Уряд поінформував Суд про обстеження заявника у міській лікарні.

1818. 19 серпня 2015 року заявник поскаржився до Суду на невиконання рекомендацій лікарів міської лікарні. 26 серпня 2015 року Суд закликав Уряд прокоментувати ці твердження.

1819. 01 вересня 2015 року заявник почав лікування гепатопротекторами. 03 вересня 2015 року він пройшов загальний і біохімічний аналізи крові, які згідно з твердженнями Уряду не виявили жодних аномалій. 15 вересня 2015 року його оглянули гастроентеролог та лікар-інфекціоніст, які підтвердили діагноз хронічного гепатиту у неактивній фазі.

1820. 15 вересня 2015 року Уряд поінформував Суд про заходи, вжиті з 01 до 15 вересня 2015 року.

II. ВІДНОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

1821. У відповідній частині Доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню Уряду України за результатами візиту до України з 09 по 21 жовтня 2013 року, зазначено:

«161. КЗК стурбований відсутністю систематичної перевірки і лікування гемоконтактного вірусного гепатиту в українській пенітенціарній системі. Делегація була поінформована про те, що наразі немає жодної Національної програми для виявлення і лікування гепатиту в Україні (також немає жодного національного стандарту для лікування), і що пенітенціарні установи не були забезпечені жодними ліками проти гепатиту. Комітет рекомендує вжити заходів для виправлення цього прикрого стану справ.»

1822. У 2013 році Уповноважений Верховної Ради України з прав людини опублікував спеціальну доповідь, присвячену моніторингу дотримання права на медичну допомогу в місцях позбавлення волі, підпорядкованих Державній кримінально-виконавчій службі України. Доповідь містила такі зауваження щодо прав хворих на гепатит (стор. 35).

Діагностика та лікування гепатиту в пацієнтів не були пріоритетним напрямком для медичних частин установ виконання покарань. Діагностика була лише добровільною та могла проводитися лише за бажанням відповідного засудженого. На практиці було важко діагностувати та лікувати гепатит. Якщо це відбувалося, то лікування здійснювалося переважно за рахунок родичів та друзів, які передавали засудженим ліки. Лише засуджені з ВІЛ/СНІД могли отримувати лікування від гепатиту за державні кошти.

Медичні частини установ виконання покарань не мали можливості забезпечити лікування гострих гепатитів В і С, а могли забезпечити лише тривалу протівірусну та стабілізуючу протизапальну амбулаторну терапію.

1823. 29 квітня 2013 року Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову соціальну програму профілактики, діагностики та лікування вірусних гепатитів на період до 2016 року. Програма передбачає низку цілей, які мають бути досягнуті за цей період, у тому числі розширення доступу до засобів лікування гепатиту для 30% усіх пацієнтів.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1824. Заявник скаржився на ненадання належної медичної допомоги під час тримання його під вартою. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1825. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

1826. Заявник стверджував, що протягом року після його затримання він не отримував належної медичної допомоги. Пройдені ним обстеження завершені не були, а лікування було лише симптоматичним. На його думку, це вказувало на системний недолік пенітенціарної системи.

1827. Уряд стверджував, що заявник неодноразово звертався до лікаря СІЗО і кожного разу просив надати довідки, щоб представити їх суду, який розглядав його кримінальну справу. З 06 до 09 липня 2015 року заявник проходив обстеження у міській лікарні, після чого отримав відповідні рекомендації щодо його ВГС, зокрема, йому було призначено відповідні гепатопротектори. Він почав отримувати їх з 01 вересня 2015 року. Потім заявник здав аналізи крові та його обстежили фахівці. Заявник не скаржився до прокуратури на неналежність отримуваної ним медичної допомоги. Тому Уряд стверджував, що заявнику було надано необхідне медичне обстеження та лікування, яке відповідало стану його здоров'я.

1828. Всеукраїнська мережа стверджувала, що гепатит був серйозною причиною смертності. Його поширення в Україні перевищувало середні показники в регіоні. Використовуючи сучасні методи лікування, хронічний ВГС можна вилікувати протягом 12–48 тижневого курсу лікування комбінацією лікарських засобів (пегільований інтерферон з рибавірином та/або інгібіторами вірусних протеаз). Проте вартість цього лікування, яка становила приблизно 16 000 доларів США за курс, зробила його недоступним для більшості українців. Держава прийняла цілу низку програм та вжила низку заходів, спрямованих на боротьбу з гепатитом та розширення доступу до лікування, проте брак фінансування означав, що на практиці доступ до лікування був надзвичайно обмеженим: на цей час держава надала фінансування лікування лише для 2 000 з 44 000 пацієнтів із загальної кількості людей, які його потребували. За даними Всеукраїнської мережі в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України протягом 2013 – 2015 років лікування проти ВГС не надавалося.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

1829. Суд неодноразово підкреслював, що охорона здоров'я ув'язнених повинна забезпечуватись належним чином (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudla v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пункт 94, ЄСПЛ 2000-XI). Відсутність належної медичної допомоги може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Ільхан проти Туреччини» [ВП] (*İlhan v. Turkey*) [GC], заява № 22277/93, пункт 87, ЄСПЛ 2000-VII та «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, пункт 90, від 04 жовтня 2005 року).

1830. У зв'язку з цим «належність» медичної допомоги залишається найважчим елементом для визначення. Суд повторює, що сам факт того, що ув'язненого оглядав лікар і призначав йому певний вид лікування, не може автоматично привести до висновку, що медична допомога була належною. Органи влади повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненого та його лікування під час тримання під вартою, оперативність та точність постановки діагнозу і лікування, а за умови, коли це викликано медичним станом, – регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненого або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів. Органи влади також повинні довести, що було створено умови, необхідні для фактичного надання призначеного лікування. Крім того, медична допомога, що надається в установах виконання покарань має бути належною, тобто на тому рівні, на якому державні органи зобов'язалися надавати її населенню у цілому. Проте це не означає, що кожному ув'язненому має гарантуватись медичне лікування на тому самому рівні, що й у найкращих медичних закладах поза межами установ виконання покарань (див. рішення у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява № 47152/06, пункт 137, ЄСПЛ 2016 з подальшими посиланнями).

1831. У цілому Суд застосовує гнучкий підхід при визначенні того, який рівень охорони здоров'я вимагався за обставин конкретної справи. Такий рівень має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненого, а також враховувати «практичні потреби ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, пункт 140, від 22 грудня 2008 року та згадане рішення у справі «Блохін проти Росії» (*Blokhin v. Russia*), пункт 138).

(б) Застосування зазначених принципів у цій справі

1832. Суд зазначає, що 03 грудня 2014 року адміністрація СІЗО визнала, що у зв'язку з ВГС заявника повинен був обстежити лікар-інфекціоніст. Проте щодо зазначених рекомендацій жодні заходи не вживались до 06 липня 2015 року, коли Суд вказав тимчасовий захід у цій справі.

1833. Суд готовий погодитись, що до 03 березня 2015 року така бездіяльність обумовлювалася небажанням заявника співпрацювати, здавши аналіз крові, та, таким чином, отримавши підтвердження діагнозу ВГС, на якому він наполягав (див. пункт 14).

1834. Однак 03 березня 2015 року аналіз крові дав результати, які вказували на діагноз ВГС, який, зрештою, був остаточно підтверджений. Цей факт у поєднанні з підтвердженням 03 грудня 2014 року, що заявник потребував консультації лікаря-інфекціоніста, чітко вказував, що принаймні з 03 березня 2015 року адміністрація СІЗО явно знала про потребу заявника у медичній допомозі у зв'язку з гепатитом.

1835. Тим не менш, подальші заходи не вживались більше чотирьох місяців, до 06 липня 2015 року. Суд не може оцінювати конкретний вплив цієї бездіяльності на стан здоров'я заявника.

1836. Однак Суд не може ігнорувати той факт, що 08 червня 2015 року медична частина СІЗО визнала, що за останні два місяці стан здоров'я заявника погіршився, і 09 липня 2015 року після комплексного медичного обстеження лікарі встановили, що заявник страждав на печінкову недостатність. Не можна виключати, що це було результатом ненадання лікування у зв'язку з гепатитом заявника.

1837. Суд усвідомлює, що захворювання заявника було хронічним і згідно з певними медичними висновками у неактивній фазі. Однак Уряд не стверджував, що в світлі цих характеристик він не потребував конкретного огляду та лікування. Фактично, як було зазначено, адміністрація виявила ознаки погіршення стану здоров'я заявника, зокрема, що він страждав на печінкову недостатність (див. пункти 18 і 21), і зрештою рекомендувала відповід-

не лікування. Для Суду це свідчить про те, що стан здоров'я заявника дійсно потребував лікарського догляду та лікування, у наданні якого йому відмовлялося протягом тривалого періоду часу.

1838. До того ж, як зазначено далі щодо статті 34 Конвенції, навіть після проходження заявником медичного обстеження у зв'язку з його гепатитом і призначення йому гепатопротекторів, він отримав це лікування лише після істотної затримки (див. пункт 58).

1839. Розглядаючи конкретну ситуацію заявника, Суд також усвідомлює загальний стан відсутності достатньої медичної допомоги пацієнтам з гепатитом в установах виконання покарань України (див. пункти 26, 27 та 33).

1840. Суд доходить висновку, що адміністрація СІЗО не забезпечила регулярного та систематичного медичного нагляду за станом здоров'я заявника та не розробила план терапевтичних заходів з метою лікування його гепатиту.

1841. Цих міркувань достатньо для Суду, щоб встановити, що було порушено статтю 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

1842. Заявник скаржився, що невиконання Урядом тимчасового заходу, на який вказав Суд відповідно до Правил 39 Регламенту Суду, порушило його право на індивідуальну заяву. Він посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

1843. Правило 39 Регламенту Суду у відповідній частині передбачає:

«1. Палата або, коли це доцільно, її голова може – на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи – вказати сторонам, який тимчасовий захід, на її думку, слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі.

...

3. Палата може вимагати від сторін надання інформації стосовно будь-якого питання, пов'язаного із здійсненням будь-якого тимчасового заходу, визначеного нею.»

A. Доводи сторін

1844. Уряд стверджував, що статтю 34 Конвенції порушено не було. Зокрема, після вказівки на тимчасовий захід заявника перевели у міську лікарню, і з 06 по 09 липня 2015 року він проходив обстеження. 14 липня 2015 року Уряд повідомив про вжиті заходи. У відповідь на лист Суду від 26 серпня 2015 року заявник був направлений на здачу додаткових аналізів та проходження обстеження.

1845. Заявник стверджував, що його обстеження 06 – 09 липня 2015 року було неповним, а рекомендовані 09 липня 2015 року аналізи крові проведені не були. Отримувати лікування з призначеними препаратами (також 09 липня 2015 року) він почав лише у вересні 2015 року. Він стверджував, що було порушено статтю 34 Конвенції.

B. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

1846. Відповідно до усталеної практики Суду невиконання державою-відповідачем тимчасового заходу призводить до порушення права на індивідуальну заяву (див. рішення у справах «Маматкулов та Аскарров проти Туреччини» [ВП] (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*) [GC], заяви № 46827/99 та 46951/99, пункт 125, ЄСПЛ 2005-I та «Аульмі проти Франції» (*Aoulmi v. France*), заява № 50278/99, пункт 108, ЄСПЛ 2006-I (витяги).

1847. Скарга за статтею 34 Конвенції носить процесуальний характер і тому не порушує жодного питання щодо прийнятності за Конвенцією (див. рішення у справі «Ергі проти Туреччини» (*Ergi v. Turkey*), від 28 липня 1998 року, пункт 105, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1998-IV). Статтю 34 Конвенції буде порушено, якщо органи влади Договірної Держави не вживатимуть усіх заходів, які обґрунтовано можуть бути вжитими для виконання тимчасового заходу, вказаного Судом (див. рішення у справі «Паладі проти Молдови» [ВП] (*Paladi v. Moldova*) [GC], заява № 39806/05, пункт 88, від 10 березня 2009 року). Саме Уряд держави-відповідача повинен довести Суду, що тимчасовий захід був виконаний, або за виняткових обставин, що існує об'єктивна перешкода, яка унеможливує його виконання, і що Уряд вжив усіх розумних заходів для усунення перешкоди та інформування Суду про ситуацію (див. там само у згаданій справі, пункт 92, та рішення у справі «Грогі проти Албанії» (*Groni v. Albania*), заява № 25336/04, пункт 184, від 07 липня 2009 року).

1848. Тоді як формулювання тимчасового заходу є одним з елементів, який має враховуватись в аналізі Суду щодо того, чи дотрималась держава своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції, Суд має враховувати не лише зміст, але й сенс визначеного тимчасового заходу (див. згадане рішення у справі «Паладі проти Молдови» (*Paladi v. Moldova*), пункт 91) та, власне, його мету (див. рішення у справі «Патранін проти Росії» (*Patranin v. Russia*), заява № 12983/14, пункт 52, від 23 липня 2015 року).

1849. Тимчасові заходи повинні виконуватись у терміновому порядку (див. згадані рішення у справах «Паладі проти Молдови» (*Paladi v. Moldova*), пункт 98 та «Грогі проти Албанії» (*Groni v. Albania*), пункт 190). Затримка

у виконанні вимог призводила до встановлення Судом порушення статті 34 Конвенції навіть тоді, коли зрештою тимчасовий захід був виконаний (див., наприклад, згадане рішення у справі «Грорі проти Албанії» (*Grori v. Albania*), пункти 64, 70 і 190–195 та рішення у справі «Д. В. проти Туреччини» (*D. V. v. Turkey*), заява №33526/08, пункт 67, від 13 липня 2010 року).

2. Застосування зазначених принципів у цій справі

1850. Суд зазначає, що 19 червня 2015 року згідно з Правилем 39 Регламенту Суду він вказав Уряду державі-відповідача, що той повинен: (i) терміново направити заявника в міську лікарню для проходження медичного обстеження; (ii) негайно забезпечити заявника відповідним лікуванням; та (iii) до 17 липня 2015 року поінформувати Суд про стан здоров'я заявника та вжиті заходи.

1851. Суд зазначає, що у відповідь на цей захід Уряд забезпечив проходження заявником обстеження у міській лікарні 06 липня 2015 року і належним чином поінформував Суд про результати цього обстеження. Після виписки заявника з лікарні 09 липня 2015 року було зроблено низку рекомендацій. Зокрема, заявнику було призначено епаптопротектори і рекомендовано здати низку аналізів крові.

1852. Проте адміністрація СІЗО не вживала жодних заходів для виконання цих рекомендацій до 01 вересня 2015 року, тобто до того, як Суд направив Уряду скаргу заявника про невиконання цих рекомендацій. Вбачається, що навіть тоді дотримання вказівки не було всебічним, зокрема очевидно, що ПЛР аналіз крові проведено не було (див. пункт 21).

1853. Отже, Суд має дійти висновку, що з 09 липня до 01 вересня 2015 року адміністрація СІЗО тимчасовий захід не виконувала. Уряд не вказав жодних об'єктивних перешкод для виконання тимчасового заходу у цей період (див. для порівняння загадане рішення у справі «Грорі проти Албанії» (*Grori v. Albania*), пункти 190–195).

1854. Незалежно від того, чи призвела така затримка до незворотних негативних наслідків, які тимчасовий захід мав попередити, вона сама по собі не стосується оцінки Суду (див. згадане рішення у справі «Паладі проти Молдови» (*Paladi v. Moldova*), пункт 89 та рішення у справі «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява №28005/08, пункт 223, від 14 березня 2013 року).

1855. Метою тимчасового заходу, вказаного Судом, як вбачається з самого його формулювання, було забезпечити отримання заявником належної медичної допомоги під час тримання під вартою, поки його справа розглядалася Судом. Проте ця мета не могла бути досягнута, оскільки адміністрація СІЗО забезпечила лише початкове обстеження заявника, а потім, прозвітувавши Секретаріату Уповноваженого (а через нього – Суду), вочевидь, знехтувала дотриманням будь-яких медичних рекомендацій, зроблених після цього обстеження, не вказавши причин такої бездіяльності.

1856. Така поведінка адміністрації СІЗО підірвала ефективну дію тимчасового заходу, вказаного Судом, оскільки він вимагав від Суду подальшого втручання, щоб переконатись, що держава-відповідач продовжувала виконувати цей захід навіть після повідомлення Суду про його виконання.

1857. Отже, Суд доходить до висновку, що держава-відповідач не дотрималась свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1858. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

1859. Заявник вимагав 16 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

1860. Уряд вважав цю вимогу надмірною.

1861. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 4 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

1862. Заявник також вимагав 3 673 українських гривень в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді.

1863. Уряд залишив вирішення цього питання на розсуд Суду.

1864. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії, Суд вважає за розумне присудити за цим пунктом суму в розмірі 121 євро.

С. Пеня

1865. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

IV. ПРАВИЛО 39 РЕГЛАМЕНТУ СУДУ

1866. Оскільки фактичні обставини, що призвели до застосування Правила 39 Регламенту Суду у цій справі, змінилися, Суд вважає за доцільне скасувати тимчасовий захід, вказаний Урядом.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що держава-відповідач не виконала свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику, такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 4 000 (чотири тисячі) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 121 (сто двадцять один) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.
6. *Вирішує* припинити застосування Правила 39 Регламенту Суду.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 06 жовтня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «РАДЮКІН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF RADYUKIN V. UKRAINE)**

(Заява № 27805/18)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 липня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Радюкін проти України»,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 20 липня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою, поданою 05 червня 2018 року до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Заявника представляла пані О. О. Річко, юрист, яка практикує у м. Харків, Україна.
3. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

4. Відомості щодо заявника та відповідна інформація про заяву наведені у таблиці в додатку.
5. Заявник скаржився на неналежні умови тримання його під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявник скаржився на неналежні умови тримання його під вартою та відсутність у нього ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Він посилався на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

7. Суд зазначає, що заявник тримався під вартою у неналежних умовах. Деталі щодо тримання заявника під вартою наведені у таблиці в додатку. Суд посилається на встановлені у його практиці принципи щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [GC] (*Muršić v. Croatia*), заява № 7334/13, пункти 96–101, ЄСПЛ 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункти 122–141 та рішення у справі «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пункти 149–159, від 10 січня 2012 року).

8. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року, з останньої практики див. рішення у справі «Бекетов проти України» (*Beketov v. Ukraine*), № 44436/09, від 19 лютого 2019 року) Суд уже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі надані матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявника під вартою були неналежними.

10. Суд також зазначає, що заявник не мав у своєму розпорядженні ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

11. Отже, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

12. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

13. З огляду на наявні в нього документи та свою практику (див. згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*)) Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену у таблиці в додатку.

14. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену у таблиці в додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 липня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозєв
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

*Заява зі скаргами за статтею 3 та статтею 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві
ефективного засобу юридичного захисту)*

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа, дата початку та закінчення строку, тривалість	Площа (кв. м) на кожного ув'язненого	Конкретні скарги	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшко- дування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
27805/18 05.06.2018	В'ячеслав Володимирович Радюкін 04.01.1975	Дніпропетровська установа виконання покарань №2 з 24.04.2015 до 05.06.2018 3 роки, 1 місяць та 13 днів	2,3–2,5 кв. м	переповненість камери, відсутність свіжого повітря, відсутність або недостатнє електричне освітлення, цвіль або бруд у камері, низька якість продуктів харчування, неналежна температура	6 900

¹ Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявнику.

**СПРАВА «РОДЗЕВІЛЛО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF RODZEVILLO V. UKRAINE)**

(Заява № 38771/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

14 січня 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

14/04/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням

У справі «Родзевілло проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ерік Мьосе (*Erik Møse*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*),

Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*),

Мартінш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 8 грудня 2015 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1867. Справу було розпочато за заявою (№ 38771/05), яку 18 жовтня 2005 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олег Леонідович Родзевілло (далі – заявник).

1868. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв пан А. Крістенко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляли його Уповноважені, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

1869. Заявник скаржився, зокрема, на умови тримання його під вартою, на побиття вартовими охорони 24 серпня 2006 року, на те, що він не мав доступу до ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з вищенаведеними скаргами, та на відмову у задоволенні його клопотань про переведення до установи виконання покарань, розташованої ближче до місця проживання його батьків.

1870. 25 листопада 2009 року Голова П'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд.

1871. 2 лютого 2015 року Голова П'ятої секції вирішив поставити сторонам додаткове запитання за статтею 8 Конвенції.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1872. Заявник народився у 1967 році. Наразі він відбуває покарання у Ладжинській виправній колонії № 39 (далі – Ладжинська ВК) у с. Губник Вінницької області.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

1873. 14 жовтня 2003 року заявника разом з кількома іншими особами було затримано за підозрою у створенні організованої злочинної групи та вчиненні кількох вбивств, пограбувань та інших злочинів.

1874. 6 січня 2005 року апеляційний суд Дніпропетровської області, діючи в якості суду першої інстанції, визнав заявника винним за усіма пунктами обвинувачення і призначив йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

1875. 4 жовтня 2005 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні апеляційної скарги заявника.

B. Умови ув'язнення заявника

1. СІЗО № 3 (жовтень 2003 року – квітень 2007 року)

(a) Версія заявника

1876. У жовтні 2003 року заявника було взято під варту на час кримінального провадження щодо нього та поміщено до Дніпропетровського слідчого ізолятора № 3 (далі – СІЗО № 3), де він перебував до квітня 2007 року.

1877. Згідно з твердженнями заявника умови тримання його у СІЗО № 3 були несумісними з людською гідністю. Зокрема, впродовж певного періоду часу він перебував у камері на десять ліжок разом з дев'ятнадцятьма іншими ув'язненими. Проте більшість часу у СІЗО № 3 він провів у двомісній камері ще з одним ув'язненим. Більшу частину дня заявник проводив у камері розмірами 1,9 на 3,7 м. Камера знаходилась у підвальному приміщенні, а тому до неї ледве проникало денне світло або свіже повітря, при цьому електричне освітлення було тьмяним, а штучна вентиляція – відсутня. У камері були відсутні найнеобхідніші предмети меблювання чи обладнання, такі як шафи, дзеркало або відро для сміття. Санвузол був розташований на відстані приблизно 1,2 м від обіднього столу та не був відокремлений від житлового приміщення. Від нього пахло екскрементами і він часто забивався. Приміщення кишіло щурами, а дезінфекція ніколи не проводилась. Ув'язнені мали дуже обмежений доступ до новин та інформації з навколишнього світу, їх єдиним джерелом було радіо, яке вартіві охорони вмикали на обмежений час в робочі дні, а у вихідні дні зовсім не вмикали. Харчування було недостатнім і здебільшого складалося з хліба та пшеничної каші. Неодноразові клопотання заявника про лікування наслідків травми голови, якої він зазнав у 2001 році, а також підвищеного кров'яного тиску ігнорувалися або у їх задоволенні відмовлялося. Так само у задоволенні клопотання заявника про поміщення його до одиночної камери у зв'язку з його нестабільним психологічним станом було відмовлено.

1878. Заявник надав Судові копії об'ємної кореспонденції заявника та його матері з органами прокуратури та іншими органами влади з багатьох питань щодо умов тримання його під вартою впродовж перебування у СІЗО № 3. У своїх відповідях органи влади стверджували, що стосовно заявника порушень вимог законодавства не було. Згідно з твердженнями заявника відповідей органів влади на низку його листів взагалі отримано не було.

(b) Версія Уряду

1879. Уряд заявляв, що умови тримання заявника під вартою у СІЗО № 3 були належними. Уряд надав довідку від адміністрації СІЗО № 3, датовану лютим 2010 року, яка засвідчувала, що проведеною в ту дату перевіркою було встановлено, що в кожній камері у СІЗО № 3 на одного ув'язненого припадало щонайменше по 3,5 кв. м. Розміри ліжок, які використовувалися у СІЗО № 3, становили 1,85 м на 0,70 м. Камери, розташовані у підвальному приміщенні, в яких перебували засуджені до довічного позбавлення волі, мали вікна розмірами 1,10 м на 1 м, що забезпечувало достатній доступ до них денного світла. Увечері камери освітлювалися лампочками на 100 Вт, які надавали ув'язненим змогу читати і писати, не завдаючи шкоди їх очам. У кожному вікні були спеціальні кватирки, які могли відкриватися для провітрювання камер. Крім того, розташований у коридорі електричний вентилятор забезпечував провітрювання камер. Камери були обладнані радіаторами опалення, що забезпечували стабільну температуру від 18 до 20 градусів Цельсія. Кожна камера була обладнана двома металевими ліжками, стільцем, полицею для особистих речей, столом та двома тумбами, які також могли використовуватися для сидіння, вішалкою для одягу, раковиною з краном, дзеркалом та санвузлом. Санвузли були обладнані «колінами», що забезпечувало відсутність неприємних запахів, і були відокремлені від житлової зони перегородками.

1880. Що стосується санітарно-гігієнічних заходів у СІЗО № 3, Уряд також, не надавши жодних документів, доводив, що ув'язнені щотижня мали можливість митися у душі, де їх також забезпечували бритвами та ножицями. У камерах та інших приміщеннях прибирання та дезінфекція проводилися регулярно; двічі на рік (навесні та восени) по всьому СІЗО № 3 вживалися ретельні заходи з дератизації та дезінфекції. Харчування у СІЗО № 3 було триразовим, їжа готувалася персоналом харчоблоку СІЗО № 3 тричі на добу. Харчування було урізноманітнене та відповідало чинному нормативно-правовому регулюванню.

1881. Заявник, за необхідності, міг проходити огляди у різних лікарів та перебував під постійним наглядом у зв'язку з астеноневротичним синдромом, від якого страждав.

2. Ладижинська виправна колонія № 39 (травень 2007 року – червень 2010 року)

1882. У травні 2007 року заявника перевели до Ладижинської виправної колонії № 39 (далі – Ладижинська ВК) для відбування покарання, де, згідно з матеріалами справи, він перебуває донині. Ця заява охоплює період відбування заявником покарання у Ладижинській ВК з травня 2007 року до червня 2010 року.

1883. Ще до того, як про справу було повідомлено Уряд держави-відповідача, заявник повідомив, що у Ладижинській ВК його було фактично позбавлено будь-якої медичної допомоги. Оскільки згідно з правилами колонії засудженим дозволялося лежати у своїх ліжках лише з 22 год до 6 год, заявник був змушений лежати на підлозі у дні, коли він погано себе почував. Внаслідок цього він отримав захворювання нирок, яке у нього не лікували.

1884. У своїх листах до Суду після повідомлення Уряду про заяву 25 листопада 2009 року заявник надав Суду додаткові відомості з інших питань, які стосувались його перебування у Ладижинській ВК, які, на його думку, становили порушення його прав. Ці питання включали стверджуване невиконання адміністрацією робіт з ремонту та очищення душових приміщень, а також дератизації; невиконання адміністрацією робіт з ремонту камери заявника та непереведення його на другий поверх, незважаючи на той факт, що його батьки пожертвували кошти для проведення ремонтних робіт в колонії; стверджувані випадки побиття засуджених вартовими охорони та свавільні накази адміністрації, якими від засуджених вимагалось носити влітку шерстяні шапки та приймати неприродні пози при пересуванні колонією або при відчиненні вартовими охорони дверей до камер. Про всі твердження заявника було повідомлено Уряд держави-відповідача.

1885. Згідно з твердженнями Уряду умови відбування заявником покарання у Ладижинській ВК були належними і, за необхідності, йому оперативно надавалась необхідна медична допомога. По прибутті заявника його було оглянуто лікарями Ладижинської ВК, які не виявили жодних захворювань в активній фазі. Згодом його часто оглядали лікарі, і він лікувався від різних хронічних захворювань та набутих хвороб, включаючи гіпертонію, невроастенічний синдром, дискінезію кишечника, інфекції сечового міхура, хронічний геморой тощо. Уряд надав докладний витяг з медичної картки заявника, який містив відомості щодо більш ніж сорока оглядів заявника лікарями з літа 2007 року до зими 2010 року. Уряд також зазначив про відсутність доказів на підтвердження скарг заявника про жорстоке поводження з боку охоронців або працівників адміністрації Ладижинської ВК.

С. Побиття 24 серпня 2006 року

1886. Згідно з твердженнями заявника 24 серпня 2006 року його було жорстоко побито вісьмома вартовими охорони СІЗО № 3 за те, що він попросив увімкнути радіо. Він також стверджував, що у задоволенні його клопотання про обстеження у лікаря і фіксацію його тілесних ушкоджень було відмовлено та що йому замість лікування було надано лише знеболювальне. Згодом (16 лютого 2007 року) під час тимчасового перебування заявника у СІЗО № 15 у м. Сімферополь під час проведення рентгенографії з метою попередження туберкульозу лікар повідомив його, що на рентгенограмі помітні сліди нещодавнього перелому ребра. Проте заявник не зміг отримати письмове підтвердження цієї розмови.

1887. Заявник надав свідчення двох ув'язнених, М. та Ч., які стверджували, що 24 серпня 2006 року вони чули крики заявника. Крім того, Ч. стверджував, що він перебував із заявником в одній камері і бачив його синці та був свідком його страждань від болю. Згідно з твердженнями заявника вони з Ч. подали до начальника СІЗО № 3 та до прокуратури скарги щодо вказаної події, але ці скарги залишилися без відповіді. Він надав Судові копії кількох написаних від руки листів, в яких йшлося про вищевказану подію, але не надав жодних документів на підтвердження того, що ці листи дійсно було надіслано.

1888. Згідно з твердженнями Уряду прокуратура ніколи не отримувала скарг на стверджуване побиття заявника 24 серпня 2006 року.

1889. У 2008 році заявник подав адміністративний позов до начальника СІЗО № 3, вимагаючи відшкодування «моральної шкоди», завданої його «честі і гідності» внаслідок стверджуваної бездіяльності начальника СІЗО, включаючи непроведення розслідування його скарги щодо стверджуваного побиття 24 серпня 2006 року. 14 серпня 2008 року Київський окружний адміністративний суд надав заявникові час до 14 жовтня 2008 року для виправлення процесуальних недоліків (зокрема, несплати ним судового збору). Згідно з матеріалами справи заявник не сплатив судовий збір та не оскаржив зазначене рішення суду.

1890. 9 вересня 2010 року головний лікар медичної частини СІЗО № 15 видав довідку про те, що 16 лютого, 13 та 23 березня 2007 року заявник проходив рентгенографію, і у нього не виявлено жодних патологій, а на рентгенограмі не видно жодних слідів перелому ребра.

Д. Клопотання про переведення до виправної колонії, розташованої ближче до місця проживання заявника

1891. 3 осені 2005 року (а саме: 3 та 11 листопада 2005 року, 28 лютого, 14 березня, 6 та 26 липня, 5 жовтня, 27 листопада, а також 11, 21 та 25 грудня 2006 року та 10 січня 2007 року) заявник подавав до Державного депар-

таменту України з питань виконання покарань (далі – ДДУПВП) та інших органів влади численні клопотання про переведення його до виправної колонії, розташованої ближче до його рідного міста Сімферополь (Автономна Республіка Крим) для того, щоб забезпечити можливість мати побачення з його батьками та неповнолітнім сином. Він зазначив, зокрема, що його батьки – пенсіонери (його матір 1940 року народження, а його вітччм – 1925 року народження), і не можуть подорожувати на далекі відстані у зв'язку з їх фінансовим становищем і за станом здоров'я (його вітччм є інвалідом, його матір страждає від гіпертонії та інших хвороб і є головним піклувальником його вітччма). Його матір неодноразово подавала подібні клопотання до ДДУПВП та інших органів влади.

1892. Кілька разів (а саме: 28 жовтня 2005 року, 28 липня та 18 жовтня 2006 року, а також 7 лютого, 13 березня та 12 квітня 2007 року) ДДУПВП відповідав заявникові та його матері, обіцяючи врахувати їхні клопотання, якщо у відповідній установі виконання покарань з'являться вільні місця.

1893. В інших випадках (зокрема, 13 грудня 2005 року та 31 січня, 19 серпня та 6 грудня 2006 року) ДДУПВП повідомляв їх про неможливість задовольнити їхні клопотання у зв'язку з відсутністю в Автономній Республіці Крим установ виконання покарань для тримання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

1894. 25 липня 2007 року (після переведення його у травні 2007 року до Ладижинської ВК) заявник подав скаргу до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про те, що ДДУПВП перевів його до установи виконання покарань, жодним чином не врахувавши його бажання зберегти зв'язки зі своєю сім'єю. Заявник зазначив, зокрема, що Ладижинська ВК розташована у с. Губник, де немає залізниці і яке розташоване приблизно за 1000 км від рідного міста його батьків – Сімферополя. Для того, щоб доїхати з будинку його батьків до с. Губник, потрібно спочатку їхати двома потягами з пересадкою, після чого замовляти або приватне таксі, яке дорого коштує, або очікувати на автобус, який ходить нерегулярно. Подорож в одну сторону займала близько двадцяти чотирьох годин, а тому вона була абсолютно неможливою для його вітччма-інваліда та важкою для його хворобливої матері, і, до того ж, обтяжливою з фінансової точки зору. Заявник також зазначав, що, наскільки він знає, виправна колонія № 55 у м. Вільнянськ Запорізької області, куди можна було дістатись прямим потягом з Сімферополя, була облаштована для тримання засуджених до довічного позбавлення волі, і звернувся до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з проханням розглянути можливість його переведення до цієї установи.

1895. 29 серпня 2007 року ДДУПВП, куди Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини переадресував скаргу заявника, у своїй відповіді зазначив про неможливість задовольнити його клопотання, оскільки згідно з чинним законодавством засуджений, як правило, має весь строк свого покарання відбувати в одній установі, за винятком виняткових обставин, які перешкоджають подальшому його перебуванню у такій установі.

1896. У період з 2007 року до 2015 року заявник та його матір неодноразово звертались до ДДУПВП з проханням переглянути рішення щодо установи відбування заявником покарання з урахуванням їхнього особистого становища та їхнього спільного бажання підтримувати зв'язки шляхом регулярних побачень. У задоволенні усіх цих клопотань було відмовлено – або з посиланням на зазначену вище норму та відсутність «виняткових обставин», які б перешкоджали перебуванню заявника у Ладижинській ВК (зокрема, 5 жовтня та 8 листопада 2007 року, 23 січня, 14 лютого, 30 жовтня 2008 року, 23 червня 2009 року та 6 квітня 2010 року), або на відсутність вільних місць в інших установах (а саме: 29 березня, 3 червня та 14 липня 2010 року).

1897. У березні 2011 року заявник звернувся до Вінницького окружного адміністративного суду з позовом, вимагаючи зобов'язати Державну пенітенціарну службу України (далі – пенітенціарна служба), правонаступника Державного департаменту України з питань виконання покарань, перевести його до установи, розташованої ближче до місця проживання його батьків – зокрема, до Вільнянської ВК, повторивши свої попередні аргументи стосовно труднощів для його батьків у подорожуванні до Ладижинської ВК. Він також зазначав, що за час його перебування у Ладижинській ВК його матір змогла приїхати на побачення з ним лише тричі (18 вересня 2007 року, 25 червня 2008 року та 18 червня 2009 року), незважаючи навіть на те, що згідно з нормативно-правовим регулюванням заявник на час подій мав право на два чотиригодинних побачення на рік (до січня 2010 року), а на даний час (з січня 2010 року) має право на чотири таких побачення. Одне зі згаданих побачень тривало лише дві години замість чотирьох, оскільки матері заявника потрібно було встигнути на автобус.

1898. 20 травня 2011 року суд відмовив у задоволенні позову заявника. Суд зазначив, зокрема, що згідно з чинним законодавством, якщо засуджений не отримав права на переведення до установи з менш суворим режимом (що у випадку заявника не було застосовним), переведення до установи з еквівалентним режимом було можливим лише за наявності «виняткових обставин», які перешкоджають його подальшому перебуванню в установі, в якій він відбуває покарання. Віддаленість установи виконання покарань від місця проживання батьків засудженого не була такою «винятковою обставиною».

1899. 27 вересня 2011 року Вінницький апеляційний адміністративний суд відмовив у задоволенні апеляційної скарги заявника на зазначене вище рішення та погодився з обґрунтуванням суду першої інстанції.

1900. 16 квітня 2014 року вітччм заявника помер. Згідно з твердженнями заявника його матір, вік якої становить 75 років, може ходити лише за допомогою палиці і не в змозі здійснювати 1000-кілометрову подорож громадським транспортом для побачень з ним.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І МАТЕРІАЛИ

1901. Відповідні матеріали Ради Європи та інших організацій, якими передбачено стандарти щодо умов ув'язнення, разом з міжнародними звітами щодо умов ув'язнення в Україні наведено у рішеннях Суду у справах «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*) (№№ 17674/02 та 39081/02, пп. 101–108, від 1 липня 2010 року) та «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*) (заява № 25209/06, пп. 97–98, від 28 листопада 2013 року).

1902. Відповідні положення законодавства України щодо розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, та інші відповідні матеріали Ради Європи наведено у рішенні у справі «Вінтман проти України» (*Vintman v. Ukraine*) (заява № 28403/05, пп. 42–44 та 56–59, від 23 жовтня 2014 року).

1903. Відповідні положення національного законодавства щодо прав засуджених на побачення з родичами стисло наведені у рішенні Суду у справі «Тросін проти України» (*Trosin v. Ukraine*) (заява № 39758/05, п. 26, від 23 лютого 2012 року).

ПРАВО

I. СТВЕРЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ

1904. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на умови тримання під вартою у СІЗО № 3 та у Ладизинській ВК. У статті 3 Конвенції зазначається таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

1. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

1905. Уряд доводив, що заявник у зв'язку з його скаргами на умови тримання не вичерпав національні засоби юридичного захисту. Зокрема, він міг звернутися зі скаргами до національних судів трьох інстанцій (у зв'язку з цим Уряд посилався на статтю 55 Конституції, статтю 248¹ Цивільного процесуального кодексу України та на статтю 2 Кодексу адміністративного судочинства України) або подати скарги до органів прокуратури.

1906. Заявник стверджував, що засоби юридичного захисту, на які посилався Уряд, були неефективними, а отже він не був зобов'язаний вичерпувати їх.

1907. Суд зазначає, що він відхилив аргументи Уряду про невичерпання засобів юридичного захисту, подібні до аргументів, наведених у цій справі, у низці інших справ, в яких скарги заявників стосувалися системних проблем національної пенітенціарної системи (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Калашніков проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, від 18 вересня 2001 року; рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69-71, від 28 березня 2006 року; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 75-76, від 25 жовтня 2007 року; «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), заява № 43707/07, п. 86, від 10 грудня 2009 року; та «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, п. 57, від 14 жовтня 2010 року). Суд не вбачає жодних підстав для відходу у цій справі від своїх попередніх висновків.

1908. З огляду на зазначене вище, Суд відхилив заперечення Уряду про невичерпання засобів правового захисту.

2. Обґрунтування скарг за статтею 3 Конвенції щодо Ладизинської ВК

1909. Уряд також стверджував, що у тій мірі у якій умови тримання у Ладизинській ВК викликали серйозне занепокоєння, доводи заявника були нечіткими та загальними і не такими, що могли продемонструвати, що він зазнав жорстокого поведження працівників адміністрації колонії у розумінні статті 3 Конвенції. Уряд також надав витяги з медичної картки заявника, які доводили, що нагляд за станом його здоров'я здійснювався регулярно (див. пункт 19).

1910. У своїх зауваженнях у відповідь на зауваження Уряду заявник, не наводячи жодних докладних відомостей, доводив, що медична допомога, доступна йому у Ладизинській ВК, була неналежною та не відповідає його потребам. Він не надав жодних докладних відомостей, пов'язаних з будь-якими іншими питаннями щодо його ув'язнення у Ладизинській ВК.

1911. Суд, як і Уряд, зазначає, що твердження заявника стосовно побутових умов його тримання та якості медичної допомоги, доступної йому у Ладизинській ВК у період з травня 2007 року до червня 2010 року, обмежувалися стислими та загальними твердженнями, на противагу його скаргам щодо СІЗО № 3, які були докладними та конкретними. До того, як про заяву було повідомлено Уряд, заявник надавав мінімальні фактологічні відомості та не надав жодних доказів, які б дали Судові змогу встановити відповідні факти. Суд визнає, що у справах, що стосуються умов ув'язнення, Суд не завжди вимагає від заявників підтвердження всіх та кожного твердження

конкретними документами, погоджуючись, що відповідна інформація і можливості перевірки фактів у таких випадках перш за все знаходяться в руках органів влади. У той же час Суд зазначає, що заявник мусить надати детальний і послідовний опис умов його ув'язнення, навівши конкретні факти, які дали б Судові змогу визнати, що скарга не є явно необґрунтованою або неприйнятною з будь-яких інших підстав. Лише правдоподібний та доволі детальний опис стверджуваних нелюдських або таких, що принижують гідність, умов ув'язнення є достатньо серйозною підставою для розгляду питання про жорстоке поводження та служить підґрунтям для повідомлення про скаргу Уряду держави-відповідача (див. рішення у справах «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 та 60800/08, п. 122, від 10 січня 2012 року, та «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, п. 64, від 18 грудня 2008 року).

1912. На думку Суду, у цій справі вказаної вимоги дотримано не було в частині опису умов ув'язнення у Ладизинській ВК, оскільки первинні скарги заявника були обмежені нечіткими та загальними твердженнями. Він також не скористався нагодою надати більш докладні відомості щодо цього аспекту заяви у зауваженнях, які він надав у відповідь на зауваження Уряду. Загалом Суд доходить висновку, що заявник не надав викладу подій, який був би достатньо узгодженим, докладним, повним та розумною мірою підтвердженим, щоб викликати обґрунтовану підозру в тому, що ступінь його страждань внаслідок побутових умов ув'язнення у Ладизинській ВК досягнув рівня, який підпадає під дію статті 3 Конвенції, або що він будь-яким іншим чином зазнав жорстокого поводження персоналу ВК у розумінні зазначеного положення.

1913. Отже, Суд доходить висновку, що заявник не обґрунтував достатньою мірою свої твердження про жорстоке поводження у Ладизинській ВК у період з травня 2007 року до червня 2010 року у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції.

3. Висновки щодо прийнятності

1914. Суд доходить висновку, що скарга заявника на умови тримання його під вартою у СІЗО № 3 не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, а також що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, ця скарга має бути визнана прийнятною.

1915. Що стосується скарги в частині Ладизинської ВК, вона має бути відхилена як явно необґрунтована у розумінні підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

В. Суть

1916. Заявник стверджував, що умови тримання його під вартою у СІЗО № 3 були несумісні з людською гідністю. Він заперечив виклад подій Уряду, стверджуючи, що Уряд посилався лише на стан речей у СІЗО № 3 у 2010 році, хоча період, щодо якого він скаржився, фактично закінчився у квітні 2007 року. Він також доводив, що виклад Уряду був надто загальним і не торкався конкретних деталей його ситуації. Заявник також посилався на міжнародні та національні звіти різних органів, згідно з якими умови тримання в установах попереднього ув'язнення України загалом були дуже поганими.

1917. Уряд заперечив ці твердження. Уряд стверджував, що умови тримання заявника під вартою у СІЗО № 3 були належними та відповідними.

1918. Суд зазначає, що жодна зі сторін не заперечує той факт, що більшу частину строку, проведеного заявником у СІЗО № 3 (близько трьох з половиною років), він разом зі ще однією особою перебував у камері у підвальному приміщенні, площа якої становила близько семи квадратних метрів. Отже, на кожного ув'язненого припадало приблизно по 3,5 кв. м особистого простору, включаючи площу, яку займали меблі та інше устаткування, що є меншим за мінімальну норму, рекомендовану Україні Європейським комітетом з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (див. згадане рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others*), п. 107). Враховуючи свою практику (див., наприклад, рішення у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, п. 52, від 12 січня 2012 року, та згадане рішення у справі «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*), п. 139), Суд доходить висновку, що брак особистого простору, що був у розпорядженні заявника, який здебільшого впродовж дня перебував у своїй камері, сам по собі порушує питання за статтею 3 Конвенції.

1919. Суд також зазначає, що запевнення Уряду у тому, що вентиляція, освітлення, харчування, санітарно-гігієнічні заходи та медична допомога були належними, відображають висновки перевірки, проведеної у 2010 році, у той час як оскаржуваний період закінчився у 2007 році. У будь-якому випадку, твердження Уряду не підтверджуються достатніми доказами та є загальними. Вони не містять прямих відповідей на конкретні та послідовні твердження заявника про протилежне.

1920. Суд також зазначає, що він розглядав подібні твердження щодо умов тримання під вартою у СІЗО № 3 за статтею 3 Конвенції і встановив її порушення у згаданих справах «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*) та «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*) (див. пп. 51-56 та 139-143 відповідно), у яких заявники перебували там приблизно у той самий час, що й заявник у цій справі. Суд зазначає, що висновки, яких він дійшов у згаданих справах, рівною мірою доречні і у цій справі. Суд доходить висновку, що умови тримання заявника під вартою у СІЗО № 3 були нелюдськими та такими, що принижують гідність.

1921. Отже, було порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗГАДАНИМ ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ 24 СЕРПНЯ 2006 РОКУ

1922. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що його було побито 24 серпня 2006 року та що за його скаргою не було проведено розслідування.

1923. Уряд доводив, що не було жодних медичних документів на підтвердження скарги заявника про застосування до нього будь-якої фізичної сили у зазначену дату. Уряд посилався на медичну довідку головного лікаря СІЗО № 15, згідно з якою, всупереч твердженням заявника, за результатами рентгенографії, яку він пройшов у 2007 році, не було виявлено жодних слідів перелому ребра. Уряд також надав витяг з медичної картки заявника, відповідно до якої жодних медичних оглядів у СІЗО № 3 у серпні та вересні 2006 року заявник не проходив, а також довідку начальника СІЗО № 3, в якій засвідчувалося, що під час тримання заявника під вартою у зазначеній установі фізична сила та спеціальні засоби до нього не застосовувались.

1924. Уряд також зазначив, що у будь-якому разі національні засоби *юридичного* захисту щодо цього аспекту заяви вичерпано не було. Зокрема, заявник не подав жодних скарг щодо стверджуваного інциденту до прокуратури, яка була органом, компетентним провести розслідування відповідних тверджень. Заявник повинен був знати про існування цього засобу *юридичного* захисту, оскільки він подавав до прокуратури інші скарги.

1925. Заявник стверджував, що він вжив належних заходів для того, щоб довести свої скарги до відома компетентних національних органів влади. Зокрема, він подав відповідні скарги начальнику СІЗО № 3, до прокуратури та до адміністративного суду. Проте ці органи влади проігнорували його скарги.

1926. Суд відзначає відсутність будь-яких медичних доказів на підтвердження скарг заявника про те, що він зазнав жорстокого поводження 24 серпня 2006 року. Що стосується його твердження про те, що на рентгенограмі, яку він пройшов у СІЗО № 15, було виявлено сліди ушкодження, наявні у Суду медичні документи чітко ілюструють, що таких слідів виявлено не було (див. пункт 24).

1927. Також відсутні докази того, що заявник належним чином довів свої скарги до відома національних органів влади, до компетенції яких входило їх розслідування. Що стосується твердження заявника про те, що він неодноразово скаржився начальнику СІЗО № 3, який ігнорував його вимоги провести розслідування, Суд повторює, що подання скарги в рамках ієрархічної структури у принципі не є ефективним засобом *юридичного* захисту для цілей пункту 1 статті 35 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Знайкін проти України» (*Znaykin v. Ukraine*), заява № 37538/05, п. 68, від 7 жовтня 2010 року).

1928. Що стосується твердження заявника про те, що скаргу також було доведено до відома прокуратури, яка так само не вжила за нею жодних заходів, Суд зазначає, що Уряд заперечив сам факт подання такої скарги. На думку Суду, з огляду на позицію Уряду, саме заявник був зобов'язаний довести, що його скарги було належним чином подано, або що він щонайменше вжив розумних заходів для їх подання та для отримання відповідей на ці скарги. З огляду на те, що, виходячи з наявних матеріалів справи, заявник та його матір часто листувались з прокуратурою з багатьох питань стосовно умов його ув'язнення, як видається, у них було достатньо можливостей подати скаргу, та, за необхідності, привернути увагу до питання, яке, на їхню думку, адресат проігнорував або вирішив у неправильний спосіб. За цих обставин Суд вважає, що загальні твердження заявника про те, що його листи ігнорувалися прокуратурою, не надають достатніх підстав для відхилення твердження Уряду про те, що він не повідомив прокуратуру про жорстоке поводження, якого він, як стверджувалося, зазнав 24 серпня 2006 року (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), заява № 39884/05, п. 62, від 19 січня 2012 року).

1929. Насамкінець, що стосується спроби заявника звернутися до суду з позовом до начальника СІЗО № 3 про відшкодування шкоди, Суд зазначає, що заявник подав цей позов лише через два роки після дати стверджуваного жорстокого поводження та відмовився від позову ще до того, як його було прийнятно до розгляду. Зокрема, він не дотримався процесуальної вимоги щодо сплати судового збору і не оскаржив його застосовність у його ситуації (див. пункт 23). З огляду на процесуальну поведінку заявника, Суд вважає, що він не зобов'язаний далі розглядати питання про те, чи міг позов заявника про відшкодування шкоди у принципі бути ефективним засобом *юридичного* захисту щодо його скарги про жорстоке поводження.

1930. З огляду на зазначене вище, Суд доходить висновку, що заявник не довів, що його скаргу про жорстоке з ним поводження було належним чином доведено до відома будь-якого незалежного органу влади, та, відповідно – навіть якщо припустити, що скарга була небезпідставною, – що держава-відповідач мала процесуальний обов'язок провести розслідування відповідних фактів.

1931. Крім того, за відсутності будь-яких доказів подання скарг про жорстоке поводження та відповідей національних органів влади по суті відповідних скарг заявника, Суд, пам'ятаючи про свою субсидіарну роль згідно з Конвенцією, не може перебрати на себе роль суду першої інстанції та дійти будь-якого висновку щодо достовірності тверджень заявника про стверджуване жорстоке поводження (див., наприклад, рішення у справі «Андрій Яковенко проти України» (*Andrey Yakovenko v. Ukraine*), заява № 63727/11, п. 85, від 13 березня 2014 року).

1932. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 3 КОНВЕНЦІЇ

1933. Заявник також скаржився за статтею 13 Конвенції, що у зв'язку з його скаргою за статтею 3 Конвенції на умови тримання під вартою у СІЗО № 3 та стверджуване побиття вартовими охорони 24 серпня 2006 року у нього не було ефективних засобів юридичного захисту. Відповідне положення передбачає таке:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

1934. Уряд заперечив це твердження.

А. Стверджувана відсутність засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргою на умови тримання під вартою у СІЗО № 3

1935. Суд доходить висновку, що ця скарга не є явно необґрунтованою або, більш того, неприйнятною з будь-яких підстав, зазначених у статті 35 Конвенції. Тому вона має бути визнана прийнятною.

1936. З посиланням на свою попередню практику (див., серед інших джерел, згадані рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 113-116, «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*, пп. 91-92, та «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), п. 77), а також зважаючи на обставини цієї справи, Суд доходить висновку, що Уряд не довів, що у заявника на практиці була можливість скористатись у зв'язку зі своєю скаргою будь-якими ефективними засобами *юридичного* захисту, тобто засобами, які могли б запобігти виникненню або продовженню порушень або могли б забезпечити заявникові належне відшкодування.

1937. Отже, Суд доходить висновку, що було порушення статті 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу *юридичного* захисту щодо скарги заявника на умови тримання його під вартою у СІЗО № 3.

В. Стверджувана відсутність засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами щодо Ладижинської ВК та стверджуваного побиття заявника 24 серпня 2006 року

1938. Суд нагадує, що ним було встановлено, що заявник не подав небезпідставної скарги за статтею 3 Конвенції щодо того, що у Ладижинській ВК він перебував у нелюдських та таких, що принижують гідність, умовах або зазнав будь-якого іншого жорстокого поводження, або що його було побито 24 серпня 2006 року. Отже, гарантії, передбачені статтею 13 Конвенції, не є застосовними до цих скарг (див. рішення у справі «Вергельський проти України» (*Vergelskyu v. Ukraine*), заява № 19312/06, п. 124, від 12 березня 2009 року).

1939. Отже, ця частина заяви є неприйнятною та має бити відхилена відповідно до вимог підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

1940. Заявник скаржився, що, відмовивши у задоволенні його клопотань про переведення до установи виконання покарань, розташованої ближче до місця проживання його батьків, національні органи влади свавільно і несправедливо проігнорували його особисте становище.

1941. Суд вважає, що цю скаргу слід розглядати за статтею 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

1942. Уряд не надав жодних заперечень щодо прийнятності цієї скарги.

1943. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, ця скарга має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1944. Заявник доводив, що поміщення його до колонії, розташованої у с. Губник Вінницької області, становило свавільне і непропорційне втручання у здійснення його права на збереження зв'язків з родиною, та, зокрема з його батьками похилого віку зі слабким здоров'ям. Він зазначив, що ця установа відбування покарання розташована приблизно за 1000 км від м. Сімферополь, де проживають його батьки. Подорож громадським транспортом від м. Сімферополь до с. Губник складалась з проїзду двома потягами з пересадкою, а потім – проїзду автобусом, який ходив за нестабільним розкладом, або недешевим таксі. Загалом, подорож займала близько двадцяти чотирьох годин в одну сторону, що унеможливило її для вітчима заявника (який народився у 1925 році та був інвалідом). Його матір, 1949 року народження, також страждала від різних захворювань. Для неї дводенна подорож з багатьма

пересадками для побачення з сином тривалістю кілька годин була виснажливою. Вона також потребувала серйозних фінансових витрат та необхідності подбати про спеціальний догляд за її чоловіком-інвалідом на час її відсутності. Відповідно, незважаючи на сильне бажання матері заявника підтримувати з ним тісні стосунки, вона не могла дозволити собі відвідувати його чотири рази на рік, як дозволялось законодавством (до 2010 року – два рази на рік). У період з 2007 року до 2015 року він мав лише кілька побачень зі своєю матір'ю і жодного побачення з іншими членами сім'ї.

1945. Заявник також стверджував, що посилання органів влади на положення національного законодавства, згідно з якими засуджені повинні відбувати увесь строк свого покарання в одній установі виконання покарань, за винятком «виняткових обставин», які «перешкоджають» його подальшому перебуванню в ній, фактично позбавило його можливості бути переведеним у зв'язку з його сімейним становищем. Хоча у своїх відповідях на клопотання заявника про переведення ДДУПВП іноді посилався на відсутність вільних місць, у цих відповідях ніщо не свідчить про те, що він насправді робив спроби знайти для заявника альтернативну установу для відбування покарання. Навіть якщо припустити, що у жодній з установ виконання покарань в Автономній Республіці Крим або у Вільнянській ВК, яка мала з Сімферополем пряме залізничне сполучення, не було вільних місць, дев'ять інших областей були розташовані ближче до місця проживання батьків заявника, ніж Вінницька, і сполучення з ними було кращим. Загалом, на думку заявника, національні органи влади взагалі не взяли до уваги його аргументи або аргументи його матері, а також їхнє особисте становище, та, відмовляючи у задоволенні їхніх клопотань про переведення, діяли свавільно і несправедливо.

1946. Уряд не погодився. Уряд доводив, що компетентні національні органи влади розглядали вимоги заявника та його матері законно і справедливо. Перевести заявника до Вільнянської ВК було об'єктивно неможливо, оскільки на час, коли заявник подавав свої клопотання, в ній не було вільних місць для засуджених до довічного позбавлення волі. Отже, відмови органів влади у задоволенні його клопотань про переведення до зазначеної установи були зумовлені законним інтересом запобігти переповненню.

1947. Крім того, згідно із передбаченою законодавством загальною нормою засуджені направлялися до однієї установи на увесь строк відбування покарання. Ця норма була зумовлена необхідністю застосовування індивідуальної програми виховного впливу, розробленої на основі постійного спостереження за кожним засудженим, для створення належних умов його подальшого виправлення. За особливих обставин чинне законодавство дозволяло винятки з цього правила. Проте такі особливі обставини у випадку заявника не вбачалися.

1948. Поміщення заявника до Ладизинської ВК не перешкодило його матері приїхати на побачення з ним сім разів. Крім того, він регулярно спілкувався зі своєю сім'єю по телефону та листувався з нею. Зокрема, згідно з журналом обліку, який вівся адміністрацією Ладизинської ВК, під час перебування у зазначеній установі заявник надіслав та отримав сотні листів та мав більше 360 телефонних розмов з його родичами. Загалом, на думку Уряду, з огляду на обмеження, притаманні ув'язненню, відповідним органам не можна дорікати за створення невинуватих або непереборних перепон підтриманню заявником стосунків з його сім'єю.

1949. Суд нагадує, що Конвенція не надає засудженим права обирати місце відбування покарання, а той факт, що засуджені можуть бути відокремлені від своїх сімей та відбувати покарання на певній відстані від них, є неминучим наслідком позбавлення їх волі (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Оспіна Варгас проти Італії» (*Ospina Vargas v. Italy*), заява № 40750/98, від 6 квітня 2000 року). Проте абсолютно неприйнятним є позбавлення засудженого усіх прав за статтею 8 Конвенції лише на підставі його статусу як особи, що відбуває покарання за вироком суду (див., наприклад, рішення у справі «Ходорковський та Лебедев проти Росії» (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*), заяви №№ 11082/06 та 13772/05, п. 836, від 25 липня 2013 року). Важливим елементом права ув'язненого на повагу до його сімейного життя є надання йому пенітенціарними органами допомоги у підтриманні зв'язків з його близькими (див., наприклад, рішення у справі «Мессіна проти Італії» (№2) (*Messina v. Italy* (no. 2)), заява № 25498/94, п. 61, ЕЧПР 2000-Х). Тримання особи в установі виконання покарань, яка розташована настільки далеко від сім'ї засудженої особи, що робить побачення з членами сім'ї дуже важкою або навіть неможливою справою, за певних обставин може становити непропорційне втручання у сімейне життя (див., наприклад, згадане рішення у справі «Вінтман проти України» (*Vintman v. Ukraine*), пп. 78 та 103–104). Хоча Суд погодився з тим, що національні органи влади повинні мати широкі дискреційні повноваження щодо питань, які стосуються виконання покарань, розподіл засуджених по установах виконання покарань не повинен залишатися цілком на розсуд адміністративних органів влади. Інтереси засуджених щодо підтримання принаймні якихось сімейних та соціальних зв'язків повинні братись до уваги (див., наприклад, згадане рішення у справі «Ходорковський та Лебедев проти Росії» (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*), пп. 836–838 та 850).

1950. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає в частині аргументів Уряду про те, що обґрунтуванням поміщення заявника до Ладизинської ВК та неодноразових відмов у його переведенні до іншої установи є запобігання переповненню та необхідність застосування індивідуальної і послідовної програми виховного впливу, що він готовий погодитися з тим, що ці цілі за пунктом 2 статті 8 Конвенції були «законними». Зокрема, вони сприяли запобіганню «заворушенням чи злочинам» та захисту «прав і свобод» інших осіб. У світлі нещодавніх висновків Суду у згаданій справі «Вінтман проти України» (*Vintman v. Ukraine*) (див. пп. 88–93), Суд також готовий виходити з припущення, що зазначене втручання було законним.

1951. У той же час, розглядаючи питання про те, чи було втручання також «необхідним в демократичному суспільстві» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції, Суд зазначає, що з наявних матеріалів справи випливає, що відповідні органи влади вдалися до формалістичного та обмежувального підходу для тлумачення і застосування відповідного законодавства. Не видається, що вони здійснили будь-яку серйозну спробу розглянути доводи заявника та його матері щодо їхнього особистого становища, включаючи серйозні фінансові та пов'язані зі здоров'ям обмеження можливості батьків заявника приїжджати до Ладижинської ВК для побачень з ним. Суд зауважує, що зазначені обставини, які послуговували підставою для подання заявником скарги за статтею 8 Конвенції у цій справі, дуже схожі на ті, що стали підставою для встановлення порушення зазначеного положення у згаданій справі «Вінтман проти України» (*Vintman v. Ukraine*) (див. пп. 100-104). Суд доходить висновку, що правова оцінка відповідних фактів у справі «Вінтман проти України» (*Vintman v. Ukraine*) так само стосується і цієї справи.

1952. Відповідно, Суд встановлює, що втручання у сімейне життя заявника у цій справі згідно із законодавством у його тлумаченні та застосуванні національними органами влади не було «необхідним у демократичному суспільстві» у розумінні пункту 2 статті 8 Конвенції.

1953. Отже, було порушення статті 8 Конвенції.

V. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

1954. Суд зазначає, що у різні дати заявник також подав низку інших скарг щодо стверджуваної несправедливості кримінального провадження щодо нього та щодо інших питань і подій. Він посилався на статті 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 14, та 17 Конвенції, статтю 1 Першого протоколу та статтю 1 Протоколу № 12.

1955. Розглянувши ці скарги з урахуванням усіх наявних у нього матеріалів та належності оскаржуваних питань до сфери його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

1956. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

1957. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

1958. Заявник вимагав 20 000 євро відшкодування моральної шкоди.

1959. Уряд стверджував, що ця вимога є необґрунтованою.

1960. Суд доходить висновку, що заявник вочевидь зазнав моральної шкоди внаслідок встановлених порушень. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявнику 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

1961. Заявник, якому також було надано правову допомогу (кошти в сумі 850 євро), вимагав 1 300 доларів США та 14 450 грн витрат на правову допомогу за представництво його інтересів у Суді, які мали бути переказані безпосередньо на рахунок його захисника, пана А. Крістенка.

1962. На підтвердження своєї вимоги заявник надав копію договору з паном А. Крістенком від 30 грудня 2009 року та рахунки-фактури від 31 травня 2010 року та 24 лютого 2015 року. Згідно із зазначеним договором заявник повинен був оплатити послуги пана Крістенка за погодинною ставкою, яка становила 100 доларів США у гривневому еквіваленті у разі, якщо Суд (і) встановить у його справі порушення положень Конвенції або (ii) заявник отримає відшкодування згідно з дружнім врегулюванням або на підставі односторонньої декларації Уряду. 31 травня 2010 року пан Крістенко надав заявникові рахунок-фактуру на суму 1 300 доларів США за тринадцять годин, які він витратив на підготовку зауважень у відповідь на зауваження Уряду. 24 лютого 2015 року пан Крістенко надав заявникові додатковий рахунок-фактуру на суму 500 доларів США (ця сума, згідно з рахунком-фактурою, дорівнювала 14 450 грн) за ще п'ять годин, витрачені на підготовку зауважень з додаткового питання, поставленого Судом за статтею 8 Конвенції.

1963. Уряд зазначив, що погодинна ставка у розмірі 100 доларів США була надмірною.

1964. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим.

1965. Суд зазначає, що хоча заявник ще не оплатив надану йому правову допомогу, з документів вбачається, що він зобов'язаний сплатити за неї згідно з договором. Як випливає з матеріалів справи, пан А. Крістенко готував зауваження від імені заявника, а тому має право вимагати винагороду згідно з договором. Відповідно, Суд вважає, що зазначені витрати було «фактично зазнано» (див., наприклад, рішення у справі «Белоусов проти України»

(Belousov v. Ukraine), заява № 4494/07, пп. 115, від 7 листопада 2013 року). Суд також зазначає, що заявникові вже було надано правову допомогу у розмірі 850 євро для того, щоб допомогти йому покрити зазначені вище витрати.

1966. З огляду на наявні документи Суд вважає за доцільне присудити заявникові 800 євро відшкодування правової допомоги та додаткову суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись на цю суму, яку має бути переказано безпосередньо на рахунок представника заявника (див. там само, пп. 116-117).

С. Пеня

1967. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на умови тримання у СІЗО (стаття 3 Конвенції) та на відсутність ефективних засобів юридичного захисту за цими скаргами (стаття 13 Конвенції), а також у зв'язку із неврахуванням органами влади сімейного становища заявника та їхньою відмовою перевести його до установи виконання покарань, розташованої ближче до місця проживання його батьків (стаття 8 Конвенції), а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції (у поєднанні зі статтею 3 Конвенції);
4. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково будь-який податок, що має нараховуватись;
    - (ii) 800 (вісімсот) євро компенсації судових та інших витрат та додатково будь-який податок, що має нараховуватись; цю суму має бути сплачено на рахунок адвоката заявника, пана А. Крістенка;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 14 січня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

**СПРАВА «САВІНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SAVINOV V. UKRAINE)**

(Заява № 5212/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

22 жовтня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

22/01/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Савінов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жозеп Касадеваль (*Josep Casadevall*), Голова,

Ганна Юджівська (*Ganna Yudkivska*),

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*),

Сіюфра О'Лірі (*Siofra O'Leary*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 29 вересня 2015 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1968. Справу було розпочато за заявою (№ 5212/13), яку 21 січня 2013 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Едуард Володимирович Савінов (далі – заявник).

1969. Інтереси заявника представляла пані О. Є. Сапожнікова, юрист, яка практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Борис Бабін з Міністерства юстиції України.

1970. Заявник стверджував, що йому не було надано належної медичної допомоги під час тримання його під вартою та відбування покарання у період з 30 грудня 2006 року до 18 березня 2013 року, та що він не мав ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі своєю скаргою.

1971. 18 березня 2013 року Суд згідно з Правилем 39 Регламенту Суду вирішив надати Уряду вказівку про те, що він повинен «негайно, за допомогою відповідних засобів, забезпечити належне лікування заявника з огляду на його ВІЛ-інфекцію».

1972. 8 липня 2013 року про зазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві визнано неприйнятними. Того ж дня Суд припинив дію тимчасового заходу, щодо якого Уряду було надано вказівку відповідно до Правил 39 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

1973. Заявник народився у 1970 році. Згідно з останньою наявною інформацією після звільнення з-під варті у червні 2013 року заявник переїхав до м. Іллічівськ. Про своє теперішнє місцезнаходження він Суд не повідомив.

A. Кримінальне провадження щодо заявника

1974. Згідно з інформацією, наданою Урядом, 21 серпня 2006 року Іллічівський міський суд Одеської області призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на два роки за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, звільнивши його від відбування покарання з випробуванням. Того ж дня той самий суд в якості запобіжного заходу обрав заявнику тримання під вартою, оскільки заявник також підозрювався у вчиненні крадіжки.

1975. 29 травня 2007 року Іллічівський міський суд призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік за вчинення крадіжки.

1976. 25 червня 2008 року той самий суд визнав заявника винним у завданні тяжких тілесних ушкоджень та призначив йому покарання у вигляді восьми з половиною років позбавлення волі. Оскільки заявник мав попередні невідбуті судимості, сукупний строк відбуття покарання склав дев'ять років.

B. Тримання заявника під вартою та його лікування

1977. Згідно з твердженнями Уряду позитивні результати аналізу на наявність вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ) заявник отримав ще у 1996 році. Відповідно до наявної інформації, перебуваючи на волі, заявник один раз (18–22 вересня 2003 року) перебував на лікуванні в інфекційному відділенні лікарні (діагноз вказано не було).

1978. 30 грудня 2006 року заявника було затримано та поміщено до Ізолятора тимчасового тримання Іллічівського міського відділу Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області (далі – Іллічівський ІТТ). Уряд повідомив, що встановити точний строк перебування заявника у згаданій установі неможливо у зв'язку зі знищенням відповідних документів.

1979. У період з 15 січня 2007 року до 25 грудня 2008 року заявника тримали в Ізмаїльському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО). Він також перебував там з 10 березня до 4 травня 2009 року.

1980. Згідно з твердженнями Уряду 15 січня 2007 року заявника було оглянуто і встановлено, що він «практично здоровий». Впродовж його перебування у СІЗО заявник проходив такі огляди та курси лікування: щонайменше тричі у 2007 і 2008 роках заявник проходив рентгенографію (легень та серця – жодної патології виявлено не було) та одного разу здавав аналіз крові (реакція Вассермана, результат негативний). У липні і листопаді 2008 року його також оглянув фельдшер та діагностував у нього простатит. Заявнику було призначено ліки.

1981. У період з 26 грудня 2008 року до 10 березня 2009 року заявник відбував покарання в Одеській виправній колонії № 14. Він також перебував там з 5 травня 2009 року до 5 вересня 2012 року.

1982. В Одеській виправній колонії № 14 у березні 2009 року заявник пройшов медичний огляд, за результатами якого було встановлено, що він «практично здоровий». У грудні 2009 року заявник хворів на вірусну респіраторну інфекцію. У січні та вересні 2011 року заявника оглядав лікар-терапевт. Згодом у заявника було діагностовано тромбофлебіт і йому призначено курс лікування. Двічі – у 2011 і 2012 роках – заявник проходив рентгенографію, жодної патології при цьому виявлено не було.

1983. У період з 23 листопада до 3 грудня 2011 року заявник перебував у медичній частині з діагнозом тромбофлебіт. У листопаді 2011 року керівництво Одеської виправної колонії подало до Головного управління санітарно-епідеміологічної служби в Одеській області запит про ВІЛ-статус заявника. 23 листопада 2011 року було отримано відповідь про те, що ВІЛ-інфекцію у заявника діагностовано у 1996 році.

1984. 4 травня 2012 року ВІЛ-інфекцію у заявника було діагностовано терапевтом.

1985. У липні-серпні 2012 року заявник неодноразово здавав кров на аналізи, зокрема і аналіз на CD4+ клітини, результат якого становив 74 клітини. 12 серпня 2012 року заявнику було поставлено діагноз: IV клінічна стадія ВІЛ-інфекції, туберкульоз лімфатичних вузлів та орофарингеальний кандидоз. Було зазначено, що стан здоров'я заявника – критичний. 30 серпня 2012 року заявнику було призначено протитуберкульозне лікування.

1986. У період з 7 вересня до 12 жовтня 2012 року заявник лікувався в інфекційному відділенні міжобласної багатопрофільної лікарні при Даріївській виправній колонії № 10 Херсонської області. Заявник неодноразово здавав аналізи крові і сечі, проходив рентгенографію та інші дослідження, необхідні для підтвердження діагнозу туберкульозу та його лікування. Він також здав аналіз крові на CD4+ клітини, результат якого становив 98 клітин. Заявника оглянули лікарі і йому було призначено курс лікування. При виписці з відділення у заявника було діа-

гностовано IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції, туберкульоз лімфатичних вузлів, орофарингеальний кандидоз, лейкопенію, дефіцит маси тіла на 8%, хронічний гепатит та хронічний панкреатит. Йому було рекомендовано пройти огляд у лікаря-інфекціоніста з метою призначення курсу антиретровірусної терапії (далі – АРВ-терапія).

1987. 12 жовтня 2012 року заявник прибув до міжобласної спеціалізованої туберкульозної лікарні при Голопристанській виправній колонії №7. У нього було діагностовано туберкульоз периферичних лімфовузлів, втрату маси тіла на 8%, анемію, лейкопенію, хронічний гепатит у стадії нестійкої ремісії та хронічний панкреатит у фазі ремісії. Тут заявник пройшов низку досліджень і йому було призначено лікування, зокрема від туберкульозу.

1988. 26 жовтня 2012 року заявника було оглянуто лікарем-інфекціоністом і у нього діагностовано IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції та туберкульоз периферичних лімфатичних вузлів. У листопаді-грудні 2012 року заявника оглядав хірург, який діагностував у нього післятромбофлебітичний синдром обох нижніх кінцівок (набряково-виразкова форма), та призначив курс лікування. У період з листопада 2012 року до січня 2013 року заявник проходив подальші дослідження та здавав аналізи. Зокрема, 21 листопада 2012 року заявнику було зроблено аналіз крові на CD4+ (результат якого становив 44 клітини або 18,4%).

1989. Згідно з твердженнями Уряду 17 грудня 2012 року заявника оглянув лікар-інфекціоніст, і під час огляду заявник просив призначити АРВ-терапію, проте АРВ-терапію не було призначено у зв'язку з відсутністю ліків. Начальник Голопристанської виправної колонії звернувся до Одеського обласного центру з профілактики і боротьби зі СНІД з проханням надати ліки, необхідні для проведення АРВ-терапії. Листом від 15 січня 2013 року у задоволенні запиту було відмовлено на тій підставі, що такі ліки засудженим повинна надавати сама пенітенціарна установа. Було також зазначено, що як тільки заявника буде звільнено, йому буде забезпечено відповідну медичну допомогу.

1990. З наявних матеріалів справи випливає, що ліки для АРВ-терапії заявника було згодом надано неурядовою організацією у кількості, яка дозволяла продовжувати лікування до лютого 2013 року. У подальшому заявник продовжував отримувати необхідні ліки.

1991. 4 і 25 лютого 2013 року начальник Голопристанської колонії подавав до Голопристанського районного суду Херсонської області (далі – Голопристанський районний суд) подання про звільнення заявника згідно зі статтею 84 Кримінального кодексу України, в яких зазначалось, що заявник хворіє на СНІД та має інші серйозні проблеми зі здоров'ям. Подання ґрунтувались на висновках медичної комісії, згідно з якими частина захворювань заявника входили у перелік захворювань, які дають пенітенціарній установі підстави для клопотання про звільнення.

1992. 11 лютого і 11 березня 2013 року відповідно зазначений суд відмовляв у задоволенні подань головним чином на тій підставі, що заявник неодноразово засуджувався за вчинення тяжких злочинів (останнього разу – за вчинення злочину проти життя і здоров'я його матері, внаслідок чого вона померла), а під час відбування покарання до нього дванадцять разів застосовувалися заходи стягнення, що свідчило про його постійну асоціальну поведінку та небажання стати на шлях виправлення. Згідно з висновками суду заявник продовжував становити небезпеку для суспільства. У своїй ухвалі від 11 лютого 2013 року суд також зазначив, що з матеріалів подання начальника виправної колонії не випливало, що СНІД у заявника було діагностовано лікарем відповідної спеціалізації. Більше того, не було жодної інформації щодо наявності у заявника родичів або близьких, які б могли доглядати за ним після його звільнення.

1993. 15 березня 2013 результат аналізу вмісту у крові клітин CD4+ становив 129 клітин.

1994. 25 березня 2013 року Уряд надав медичну інформацію, згідно з якою важкість стану здоров'я заявника оцінювалася як середня. Діагностовані у нього ВІЛ і туберкульоз було підтверджено, а також зазначено, що заявник, крім того, страждає на гіпертермію, хронічний гепатит, хронічний панкреатит, післятромбофлебітичний синдром, анемію, серйозне пригнічення імунітету, втрату ваги та діарею. Заявник перебував у Голопристанській виправній колонії під постійним наглядом лікарів-фтізіатрів та інфекціоністів та отримував АРВ-терапію і протитуберкульозне лікування, а також симптоматичне лікування і вітаміни.

1995. 22 квітня 2013 року Голопристанський районний суд відмовив у задоволенні ще одного подання начальника виправної колонії про звільнення заявника у зв'язку зі станом його здоров'я. Суд зазначив, що заявник хворий на СНІД та низку інших серйозних захворювань. Проте суд дійшов висновку, що заявник мав численні судимості за вчинення, зокрема, тяжких злочинів. Під час відбування покарання до нього неодноразово застосовувалися заходи стягнення. Суд вже двічі відмовляв у задоволенні подібних подань про звільнення, і не було жодних доказів того, що стан здоров'я заявника погіршився порівняно з часом, коли було відмовлено у задоволенні останнього подання.

1996. 20 червня 2013 року апеляційний суд Херсонської області скасував зазначену ухвалу та постановив звільнити заявника у зв'язку з тяжким захворюванням.

1997. 26 червня 2013 року заявника було звільнено.

II. ВІДНОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ДОКУМЕНТИ

1998. Стаття 84 Кримінального кодексу України передбачає, зокрема, що особа, яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання, може бути звіль-

нена від подальшого відбування покарання. При вирішенні цього питання суд має враховувати тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.

1999. Інші відповідні положення національного законодавства, міжнародного права та документи наведено у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява №40512/13, пп. 40-53 і 55-56, від 22 жовтня 2015 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

2000. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що був підданий катуванню, оскільки органи влади у період з грудня 2006 року до березня 2013 року не забезпечували його належною медичною допомогою. Стаття, на яку він посилався, передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

2001. Уряд доводив, що заявник не вичерпав ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку зі своїми скаргами. Зокрема, заявник повинен був подати скарги до прокуратури, повноваження якої полягають у здійсненні нагляду за дотриманням і належним застосуванням законів у пенітенціарних установах. Рішення прокурора з цих питань є обов'язковими та повинні виконуватися негайно. Заявник не скаржився прокурору про відсутність належної медичної допомоги.

2002. Заявник стверджував, що медичний персонал був обізнаний про його захворювання, але він потребував лікування у спеціалізованій установі.

2003. Суд зазначає, що він вже відхилив подібні заперечення, що ґрунтувалися на невичерпанні засобів юридичного захисту, і встановлював, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, був неефективним, оскільки не було доведено, що його застосування могло забезпечити покращення умов тримання заявників (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69, від 28 березня 2006 року, і нещодавнє рішення у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*), заява № 28825/02, п. 74, від 10 липня 2014 року) і не вбачає підстав відходити у цій справі від згаданого висновку. Отже, Суд вважає, що цю скаргу не може бути відхилено на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

2004. Тим не менш, Суд вважає, що скарга заявника стосовно періоду з грудня 2006 року до листопада 2011 року є неприйнятною з наступних причин.

2005. Суд зазначає, що у цій справі заявник є ВІЛ-інфікованим впродовж близько двадцяти років. Заявник стверджував, що він повідомив адміністрацію установи тримання під вартою про те, що він ВІЛ-інфікований, коли його було взято під варту у грудні 2006 року, але сторони не надали доказів на підтвердження або спростування цього твердження. Навіть якщо припустити, що керівництво Іллічівського ізолятора тимчасового тримання знало про те, що заявник ВІЛ-інфікований, Суд зауважує, що до переведення до СІЗО, а згодом – до Одеської виправної колонії № 14, заявник перебував в Іллічівському ІТТ щонайбільше два тижні.

2006. Щодо медичної допомоги, яку заявник отримував у період з січня 2007 року до листопада 2011 року, Суд зазначає, що заявник не надав жодних доказів того, що до його взяття під варту він проходив будь-яке лікування, яке потребувало продовження, що у СІЗО та в Одеській виправній колонії № 14 він повідомив про свої проблеми зі здоров'ям лікарів або що будь-які з його скарг стосовно стану його здоров'я не було належним чином розглянуто.

2007. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

2008. Суд також зазначає, що скарга заявника стосовно періоду з листопада 2011 року до березня 2013 року не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

2009. Уряд наполягав на тому, що під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі заявник отримував належну медичну допомогу. Уряд зауважив відсутність доказів того, що до серпня 2013 року заявник повідомляв адміністрації установ виконання покарань про те, що є ВІЛ-інфікованим. Проте заявник був ВІЛ-інфікованим впродовж значного проміжку часу, і, перебуваючи на свободі, не проходив жодного лікування. Як тільки стан здоров'я заявника погіршився, він пройшов низку оглядів та був поміщений до спеціалізованої лікарні. Там за ним наглядали лікарі, і йому у повному обсязі надавалися необхідні ліки. Зокрема, у заявника у 2012 році було діагностовано туберкульоз та надано необхідне лікування. Отже, порушення статті 3 Конвенції у справі заявника не було.

2010. Заявник наполягав на тому, що йому не надавалось жодного лікування до тих пір, поки стан його здоров'я значно не погіршився. Заявник стверджував, що керівництво пенітенціарних установ намагалося приховати реальну ситуацію. Зокрема, в середині березня 2013 року у нього вимагали підписати довідку, в якій зазначалося, що

результат його аналізу CD4+ становив 120 клітин, що було неправдою. Заявник також стверджував, що призначені йому ліки він фактично ніколи не отримував. Зокрема, Уряд не надав жодних доказів на підтвердження свого твердження про те, що заявник отримував призначені ліки.

2011. Суд неодноразово наголошував на тому, що держава повинна забезпечити тримання ув'язненої особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а також належним чином забезпечити її здоров'я та добробут з огляду на практичні потреби ув'язнення, зокрема, через надання їй необхідної медичної допомоги (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 92–94, ECHR 2000–XI). Отже, відсутність належної медичної допомоги може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№ 9852/03 і 13413/04, від 29 листопада 2007 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, від 18 грудня 2008 року, і «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, від 21 жовтня 2010 року).

2012. Інші відповідні принципи, встановлені Судом у його практиці щодо статті 3 Конвенції стосовно лікування під час ув'язнення, викладено в рішенні у згаданій вище справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (пп. 70–75).

2013. Суд зазначає, що з листопада 2011 року стан здоров'я заявника вочевидь погіршився і його було поміщено до медичної частини. У той час адміністрація Одеської виправної колонії за власною ініціативою подала запит про ВІЛ-статус заявника і отримала підтвердження, що заявник був ВІЛ-інфікований.

2014. Суд зауважує, що, незважаючи на отриману інформацію, вперше аналіз крові заявника для встановлення кількості CD4+ клітини було зроблено лише через сім місяців, і, не дивлячись на низький рівень цих клітин і на діагностовану IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції, курс АРВ-терапії заявнику було розпочато лише наприкінці грудня 2012 року, як видається, за допомоги спеціалізованої НУО. Ця бездіяльність сама по собі становить нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження, яке суперечить статті 3 Конвенції.

2015. Що стосується тверджень заявника про те, що він не отримував призначені ліки, Суд нагадує, що необгрунтованого твердження про відсутність, затримку або іншим чином неналежну медичну допомогу зазвичай недостатньо, щоб порушити питання за статтею 3 Конвенції. Правдоподібна скарга зазвичай повинна включати, зокрема, достатні посилання на захворювання, про яке йдеться, лікування, яке заявник просив надати, яке було призначено або у наданні якого було відмовлено, та певні докази – наприклад, висновки експертів, здатні виявити серйозні недоліки у наданні заявнику медичної допомоги (див. рішення у справі «Валерій Самойлов проти Росії» (*Valeriy Samoylov v. Russia*), заява № 57541/09, п. 80, від 24 січня 2012 року).

2016. Суд також зазначає, що він вже розглянув велику кількість справ проти України за скаргами на неналежне медичне обслуговування, яке надавалось ув'язненим (див. в якості нещодавніх прикладів рішення у справах «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, від 16 травня 2013 року, і «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява № 42184/09, від 11 грудня 2014 року). За відсутності в Україні ефективного засобу юридичного захисту щодо відповідних скарг (див. пункти 58–59) Суд перед тим, як встановити, чи було дотримано гарантій статті 3 Конвенції, повинен був сам здійснити безпосередню оцінку доказів.

2017. У зв'язку з цим Суд нагадує, що у випадках, коли подаються скарги за статтею 3 Конвенції, Суд повинен здійснити «особливо ретельну перевірку» (див. рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, п. 148, від 21 квітня 2011 року). Проте це завдання особливо ускладнюється необхідністю оцінювати докази, які вимагають спеціальних знань у різних галузях медицини. У зв'язку з цим Суд наголошує, що він уважно ставиться до субсидіарного характеру свого завдання та визнає, що має бути обережним, виконуючи роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Маккєрр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява № 28883/95, від 4 квітня 2000 року). Суд також нагадує, що до його завдань не належить вирішення питань, які є виключною компетенцією лікарів, та встановлення того, чи насправді заявник вимагав такого лікування впродовж відповідного періоду (див. рішення у справі «Є. А. проти Росії» (*E. A. v. Russia*), заява № 44187/04, п. 57, від 23 травня 2013 року), а також чи належним чином обраний курс лікування відображав потреби заявника (див. згадане рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), п. 76, і рішення у справі «Охріменко проти України» (*Okhrimenko v. Ukraine*), заява № 53896/07, п. 71, від 15 жовтня 2009 року). Зважаючи на зазначене вище, а також беручи до уваги вразливість заявників з огляду на їх ув'язнення, Суд вважає, що саме Уряд має надати правдоподібні та переконливі докази на підтвердження того, що зазначений заявник отримував під час ув'язнення комплексну та належну медичну допомогу.

2018. Відповідно до наведених вище принципів Суд зазначає, що докази, надані Урядом на підтвердження свого твердження про те, що медична допомога заявнику була належною та що він отримував призначені ліки у повному обсязі, є незадовільними. Копія медичної картки заявника дуже низької якості, дуже часто нечитабельна, а відомості, що у ній містяться, – дуже загальні та уривчасті. Зокрема, неможливо дійти висновку, які скарги заявника були розглянуті, та встановити, якою мірою забезпечувалося призначене лікування.

2019. Суд нагадує, що питання неналежної медичної допомоги ВІЛ-інфікованим особам, які перебувають в установах тимчасового тримання та виконання покарань України, вже розглядалось Судом у низці справ (див.

рішення у справах «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява № 29971/04, від 18 грудня 2008 року; «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, від 20 травня 2010 року, та «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява № 28005/08, від 14 березня 2013 року). Загальну ситуацію з поведженням з ВЛІ-інфікованими особами у зазначених установах також було розглянуто у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява № 40512/13, від 22 жовтня 2015 року).

2020. Зважаючи на зазначене та, зокрема, з огляду на ненадання адміністрацією СІЗО оперативного та належного лікування заявнику у зв'язку з його ВЛІ-інфекцією, Суд доходить висновку, що у період з листопада 2011 року до березня 2013 року заявнику під час ув'язнення належної медичної допомоги не надавалося, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поведження в порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

2021. Заявник скаржився на те, що у зв'язку зі своєю скаргою за статтею 3 Конвенції він не мав ефективного національного засобу юридичного захисту. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

2022. Уряд не надав жодних зауважень з приводу прийнятності цієї скарги.

2023. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

2024. Сторони не надали жодних зауважень щодо суті цієї скарги.

2025. Суд вказує на те, що стаття 13 Конвенції гарантує доступність на національному рівні засобу юридичного захисту, здатного забезпечити втілення у життя суті конвенційних прав і свобод незалежно від того, у якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. З посиланням на свою попередню практику (див. серед інших джерел згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 113-16, та рішення у справі «Двойних проти України» (*Dvoynykh v. Ukraine*), заява № 72277/01, п. 72, від 12 жовтня 2006 року), на свої нещодавні висновки (див. згадане рішення у справі «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), пп. 104-105) та на обставини цієї справи Суд доходить висновку, що Уряд не довів, що у заявника була практична можливість отримати у зв'язку зі своєю скаргою будь-які ефективні засоби юридичного захисту, тобто засоби, які могли б запобігти виникненню або продовженню порушень, або могли забезпечити заявнику належне відшкодування.

2026. Отже, Суд доходить висновку, що було порушення статті 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту щодо скарги заявника на відсутність належної медичної допомоги.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2027. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

2028. Заявник вимагав 20 000 євро відшкодування моральної шкоди.

2029. Уряд наполягав на тому, що у цій справі порушення прав заявника не було, а тому його вимоги є безпідставними. У будь-якому разі, Уряд вважав вимоги заявника надмірними.

2030. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявнику 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

2031. Заявник також вимагав 910 євро компенсації судових та інших витрат.

2032. Уряд доводив, що зазначена сума є надмірною та що послуги, вказані у договорі про надання правової допомоги заявнику, не відповідають фактично наданим послугам.

2033. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі адвокат заявника, який представляв його інтереси впродовж провадження у Суді, надав копію договору із заявником про надання правової допомоги, згідно з яким адвокат повинен був представляти інтереси заявника на національ-

ному рівні та підготувати заяву до Суду. З огляду на наявні у нього документи та зазначені вище критерії, Суд вважає за належне присудити суму, що вимагалась.

С. Пеня

2034. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* неприйнятною скаргу заявника за статтею 3 Конвенції про неналежну медичну допомогу у період з грудня 2006 року до листопада 2011 року, а решту скарг у заяві – прийнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявнику належної медичної допомоги у період з листопада 2011 року до березня 2013 року;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективних засобів юридичного захисту стосовно скарг на ненадання медичної допомоги;
4. *Постановляє*, що
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись;
    - (ii) 910 (дев'ятсот десять) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись заявнику;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 22 жовтня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Жозеп Касадеваль
(*Josep Casadevall*)
Голова

**СПРАВА «СЕРГІЙ АНТОНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SERGEY ANTONOV V. UKRAINE)**

(Заява № 40512/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

22 жовтня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

22/01/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Сергій Антонов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жузеп Касадеваль (*Josep Casadevall*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 29 вересня 2015 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

2035. Справу було розпочато за заявою (№ 40512/13), яку 21 червня 2013 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Васильович Антонов (далі – заявник).

2036. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв пан Ю. В. Овсієнко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, що йому не було надано належної медичної допомоги під час тримання його під вартою та що він не мав ефективного засобу правового захисту у зв'язку зі своєю скаргою. Він також стверджував, що органи державної влади чинили на нього тиск у зв'язку з його заявою до Суду.

2037. 24 червня 2013 року Суд, розглянувши клопотання заявника за Правилком 39 Регламенту Суду, вирішив надати Уряду вказівку щодо необхідності забезпечення доступу заявника до відповідного спеціалізованого лікування, якого він потребував, та фактичного надання такого лікування, включаючи переведення його за необхідності до спеціалізованої медичної установи. Того ж дня про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2038. Заявник народився у 1975 році. Згідно з останньою наявною інформацією у вересні 2013 року заявник прибув до Бучанської виправної колонії № 85 для відбування покарання. Про своє теперішнє місцезнаходження він Суд не повідомив.

A. Лікування в установах виконання покарань

2039. Впродовж кількох років заявник страждає на низку захворювань. Зокрема, у липні 2009 року заявника, який, як видається, відбував покарання в Бучанській виправній колонії № 85, було госпіталізовано, а згодом переведено до туберкульозної лікарні при Слов'яносербській виправній колонії № 61. 3 листопада 2009 року заявник перебуває на обліку у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом. Як видається, у грудні 2011 року заявник пройшов аналіз крові на клітини CD4, який показав результат 23 клітини. Більш докладна інформація щодо точного діагнозу або подальших подій у період з 2009 року до вересня 2012 року відсутня.

2040. Згідно з твердженнями заявника 7 вересня 2012 року його було затримано за підозрою у вчиненні крадіжки. У листі до Суду від 21 червня 2013 року заявник стверджував, що на момент його затримання він мав такі захворювання: IV клінічна стадія вірусу імунодефіциту людини (далі – ВІЛ-інфекція), залишкові зміни після перенесеного туберкульозу, орофарингіальний кандидоз та хронічний гепатит С.

2041. Постанову про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту судом було ухвалено 10 вересня 2012 року. У період з 27 вересня 2012 року до 29 вересня 2013 року заявник перебував у Київському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО).

2042. По прибутті до СІЗО заявник пройшов первинний медичний огляд. Уряд надав копію картки первинного медичного огляду, в якій було зазначено такі відомості: зріст 1,77 м; вага 63 кг; кров'яний тиск 125/80; група крові (нерозбірливий почерк); тілесні ушкодження відсутні; інфекційні захворювання: туберкульоз легень – 2008 р.; хвороба Боткіна – «-» та венеричні хвороби – «-». Було зазначено, що заявник скарж на здоров'я «не має». Під час огляду заявник також повідомив, що перебуває на обліку у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом.

2043. Згідно з твердженнями заявника внаслідок погіршення стану його здоров'я у листопаді 2012 року він пройшов обстеження у зазначеному вище Центрі. Єдиним документом, наданим на підтвердження цього твердження, є консультативний висновок Центру від 8 листопада 2012 року «за вимогою». У висновку без зазначення точної дати обстеження вказувалося, що заявника було обстежено і у нього діагностовано IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції, залишкові зміни після туберкульозу легень, орофарингеальний кандидоз та хронічний вірусний гепатит С. У висновку також наводився результат аналізу заявника на CD4+ клітини, проведеного 13 грудня 2011 року. Було рекомендовано пожиттєве лікування антиретровірусними препаратами (далі – АРТ). У своїх зауваженнях від 5 липня 2013 року після клопотання заявника за Правилем 39 Регламенту Суду (див. пункт 4) Уряд зазначив, що 8 листопада 2012 року заявникові було поставлено зазначені вище діагнози.

2044. 10 грудня 2012 року після «добровільного звернення до МСЧ СІЗО м. Київ» заявник погодився пройти тест на ВІЛ-інфекцію. Результати цього тесту, проведеного 12 грудня 2012 року, показали наявність в крові заявника антитіл ВІЛ.

2045. 9 січня 2013 року заявник пройшов біохімічний аналіз крові та аналіз на CD4+ клітини (результат аналізу був 3 клітини або 0,5 % (частка від загальної кількості лімфоцитів)). У заявника було діагностовано тяжку імуносупресію та призначено протитуберкульозне лікування.

2046. 14 лютого 2013 року заявника було поміщено до інфекційного ізолятора медичної частини СІЗО. Було зазначено, що стан здоров'я заявника – «середньої тяжкості». Він пройшов рентгенографію та інші обстеження, і у нього було діагностовано рецидив туберкульозу, позалегеновий туберкульоз, IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції, хронічний гепатит змішаного генезу (токсичний + вірусний С) та інші захворювання. Заявникові було призначено курс протитуберкульозного лікування, дезінтоксикаційне та симптоматичне лікування. Уряд доводив, що заявник отримав лікування у повному обсязі.

2047. Згідно з наявними медичними документами за період з 14 лютого до 12 червня 2013 року вага заявника зменшилась з 63 кг до 58 кг.

2048. 19 лютого 2013 року заявника було обстежено у Київському міському центральному протитуберкульозному диспансері.

2049. Згідно з медичною картою, наданою Урядом, у період з 21 лютого до 2 липня 2013 року лікарі СІЗО оглядали заявника у такі дати: 21 і 28 лютого 2013 року; 7, 14, 21 і 28 березня 2013 року; 4, 11, 18 і 29 квітня 2013 року; 6, 8 і 16 травня 2013 року; 4, 19, 21 і 26 червня 2013 року; а також 2 липня 2013 року.

Зазначалося, що у деякі із вищезазначених дат заявник скаржився на загальну слабкість, однак стан його здоров'я був стабільним. Заявник «лікування переносив задовільно» і після того, як було розпочато курс АРТ (див. пункт 18), надавалися неодмінні рекомендації щодо її продовження. У кількох випадках заявникові призначались додаткові ліки.

2050. 26 лютого 2013 року заявникові було призначено курс профілактичного лікування. Було рекомендовано продовжити протитуберкульозне лікування, щоб підготувати заявника до АРТ.
2051. У своєму листі від 23 липня 2013 року заявник повідомив, що АРТ йому було призначено у лютому 2013 року. У своїх подальших зауваженнях заявник зазначав, що АРТ йому було призначено лише 30 березня 2013 року. Точна дата початку проходження заявником АРТ залишається нез'ясованою.
2052. Кілька разів у березні і квітні 2013 року заявник відмовлявся від прийому АРТ-препаратів. Згідно з твердженнями заявника призначені ліки йому не підходили.
2053. 26 квітня 2013 року заявникові було призначено АРТ «за схемою TDF/FTC (Тенофовір/Емтрицитабін +ztv)».
2054. 16 травня 2013 року заявник консультувався з лікарем-інфекціоністом з Київської міської клінічної лікарні № 5, і йому було призначено дієту та прийом певних ліків. Було зазначено, що заявник знову припинив прийом АРТ.
2055. 14 червня 2013 року адміністрація СІЗО у відповідь на запит органів внутрішніх справ відповіла, що стан здоров'я заявника розцінюється як «середнього ступеню тяжкості з тенденцією до погіршення, що може призвести до летального кінця». Адміністрація СІЗО підтвердила, що, окрім зазначених захворювань, заявник страждає на запалення лімфатичних вузлів, дерматит, дисбактеріоз кишечника та інші захворювання. Заявник отримує протитуберкульозне, антиретровірусне та симптоматичне лікування. Було зазначено, що заявник потребує тривалого лікування у спеціалізованому лікувальному закладі. Відповідно, адміністрація просила прискорити розгляд кримінальної справи та розглянути можливість заміни запобіжного заходу на інший, не пов'язаний з триманням під вартою. Документ було підписано начальником СІЗО та начальником медичної частини СІЗО.
2056. Того ж дня кримінальну справу щодо заявника було передано до суду для розгляду по суті.
2057. 18 червня 2013 року захисник заявника подав до суду клопотання про звільнення заявника з-під варти.
2058. У період з 26 червня до 5 липня 2013 року заявник пройшов низку аналізів і досліджень (аналіз крові, сечі і рентгенографію). Зокрема, 3 липня 2013 року заявник пройшов біохімічний аналіз крові і аналіз на CD4+ клітини. Було встановлено збільшення кількості CD4+ клітин з 3 до 69 (з 0,5% до 4,5%). 5 липня 2013 року було проведено аналіз мокротиння заявника за методикою МТВ-RIF для встановлення наявності мікобактерій туберкульозу. Тест показав негативний результат.
2059. У своїй заяві до Суду від 8 липня 2013 року заявник стверджував, що страждав на загальну слабкість, болі у кишечнику, сильний головний біль, збільшення кількості і розмірів грибкових язв на тілі і обличчі, біль у печінці і грудній клітці, геморої, діарею, біль у лімфатичних вузлах, сильну задишку. Він також відчував сильний біль у лівій нозі, втратив близько 20 кг ваги та не міг спати. Проте кількість клітин CD4+ у нього збільшилася. Гепатит С, язви та ліва нога взагалі ніколи не лікувались.
2060. 11 липня 2013 року адміністрація СІЗО повідомила захисника заявника, що він перебуває у медичній частині СІЗО. Він отримував протитуберкульозне, антиретровірусне та симптоматичне лікування. Заявник пройшов рентгенографію, здав різні аналізи (загальний та біохімічний аналізи крові, аналіз крові на вміст цукру, аналіз кількості клітин CD4+, аналізи сечі і мокротиння), і також його оглянули лікар-інфекціоніст та фтизіатр. Було зазначено, що стан здоров'я заявника стабільний та що спостерігається позитивна динаміка. Госпіталізації він не потребував, але йому був необхідний нагляд лікаря-інфекціоніста та фтизіатра.
2061. У ту ж дату Кагарлицький районний суд Київської області продовжив тримання заявника під вартою на два місяці. Клопотання захисника заявника про звільнення заявника з-під варти за станом здоров'я було залишене судом без задоволення як непідтвержене відповідними документами. Суд також залишив без задоволення клопотання захисника заявника про проведення медичного обстеження заявника.
2062. Заявник стверджував, що 13 липня 2013 року йому було викликано швидку медичну допомогу. Того разу йому дали беззаспокійливі засоби.
2063. У листі до Суду від 23 липня 2013 року заявник стверджував, що у період з 14 червня до 23 липня 2013 року у його лікуванні жодних змін не відбулося. Згідно з його твердженнями поточне лікування не покращувало стан його здоров'я.
2064. 5 та 14 серпня 2013 року заявника було оглянуто фтизіатром, який дійшов висновку, що стан заявника є стабільним.
2065. 29 вересня 2013 року заявника було переведено до Бучанської виправної колонії № 85 для відбування покарання (сторони не надали Суду деталей щодо вироку заявникові). Його було забезпечено ліками для двохмісячного курсу АРТ. По прибутті до колонії заявника оглянув лікар, який діагностував у нього IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції, гепатит у стадії ремісії та залишкові зміни після перенесеного туберкульозу (категорія 5.1).
2066. 10 жовтня 2013 року заявник поскаржився на жар, кашель та біль у животі. У нього було діагностовано ускладнення гепатиту, гастродуоденіт та бронхіт, і його було переведено до медичної частини.

В. Стверджуваний тиск на заявника

2067. Згідно з твердженнями заявника 25 червня і 3 липня 2013 року він зазнав психологічного тиску з боку адміністрації СІЗО і медичних працівників установи, які кричали на заявника, ображали його та вимагали від

нього підписати заяву, в якій зазначалося, що він добровільно відмовляється від АРТ та що у нього немає жодних скарг. У матеріалах справи наявна копія написаного від руки пояснення, датованого 3 липня 2013 року і підписаного заявником. У поясненні зазначається таке:

«Незалежно від того, що стан мого здоров'я погіршується, працівники медичного закладу СІЗО № 13 роблять все можливе, і до них в мене претензій немає.»

2068. 4 липня 2013 року заявник зустрівся із захисником. У ту ж дату заявник подав до прокуратури скаргу про стверджуваний тиск, що чинився на нього. Він стверджував, що лікарі СІЗО та незнайомий працівник міліції змусили його підписати документ про те, що він «відмовляється приймати АРТ» та що він не має претензій. Згідно з твердженнями заявника йому погрожували побиттям, випискою з медичної частини та поміщенням до ізолятора, а також що через нього постраждають інші ув'язнені особи. Заявник зазначив, що він підписав документ, в якому вказувалося, що він не має жодних скарг щодо лікарів СІЗО.

2069. Листом від 8 липня 2013 року прокуратура Шевченківського району м. Києва направила скаргу захисника заявника до Управління Державної пенітенціарної служби у м. Києві та Київській області «для розгляду».

2070. У невстановлену дату посадова особа Державної пенітенціарної служби України повідомила Управління Державної пенітенціарної служби України у м. Києві та Київській області про те, що «порушень чинного законодавства в діях співробітників [медичної частини або керівництва] Київського слідчого ізолятора не встановлено». 5 серпня 2013 року цю інформацію було надіслано заступнику прокурора і заявникові.

2071. 14 жовтня 2013 року начальник медичної частини СІЗО повідомив начальника СІЗО про відсутність будь-яких випадків вчинення тиску на заявника впродовж його перебування у медичній частині.

2072. Того ж дня сусіди заявника по камері Б. і Ф. дали на ім'я начальника СІЗО покази про те, що жодних випадків здійснення тиску на заявника не було, і він завжди отримував медичну допомогу, коли просив про неї.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-ХІІ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» (Закон про протидію ВІЛ і соціальний захист ВІЛ-інфікованих)

2073. Цей закон визначає порядок правового регулювання діяльності у сфері профілактики, лікування, догляду і підтримки та відповідні заходи щодо правового і соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ. За статтею 6 Закону, тестування осіб віком від 14 років і старше проводиться добровільно, за наявності усвідомленої інформованої згоди особи, отриманої після надання їй попередньої консультації щодо особливостей тестування, його результатів і можливих наслідків. Тестування проводиться з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи.

В. Порядок медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань, затверджений наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2000 року № 3/6

2074. Порядок передбачає, що надання медичної допомоги ВІЛ-інфікованим має здійснюватися на загальних засадах (пункт 4.3.4). У Порядку також містяться рекомендації, в яких зазначається, що доступне, інформативне і доброзичливе консультування повинне бути забезпечене як до тестування на ВІЛ, так і після нього (додаток 28 до пункту 4.3.4).

2075. Згідно з пунктом 6.1.3 Порядку усі особи, які прибули до слідчого ізолятора, проходять первинний медичний огляд. Дані огляду заносяться до Журналу медичних оглядів у СІЗО. Під час огляду лікар повинен проінформувати ув'язнену особу про можливість проведення тестування на ВІЛ. Протягом трьох діб від часу прибуття ув'язнених осіб у СІЗО вони мають пройти лікарський огляд (пункт 6.1.5).

С. Інструкція з організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД» №120 від 25 травня 2000 р.

2076. Згідно з пунктом 14 Інструкції залежно від стадії захворювання, ВІЛ-позитивні особи повинні проходити тестування на клітини CD4+ один раз на строк від одного до шести місяців.

Д. Інструкція про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 року № 186/607 (чинна до 10 грудня 2013 року)

2077. Згідно з пунктами 2.1 і 2.3 Інструкції медична допомога хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД включає проведення обов'язкового диспансерного нагляду, лікування опортуністичних захворювань і забезпечення доступу до

антиретровірусної терапії. Лікування ВІЛ-інфікованих осіб з III–IV клінічними стадіями повинне здійснюватися у багатопрофільних лікарнях кримінально-виконавчої служби, а осіб з активними формами туберкульозу – у туберкульозних лікарнях.

2078. Антиретровірусну терапію призначають лікарі-інфекціоністи закладів охорони здоров'я кримінально-виконавчої служби, які пройшли навчання з питань проведення АРТ, або фахівці обласних (міських) центрів профілактики та боротьби зі СНІДом. Моніторинг АРТ у слідчих ізоляторах здійснюють фахівці обласних (міських) центрів профілактики та боротьби зі СНІДом (пункти 3.1 і 3.2.1 Інструкції).

2079. Лабораторний моніторинг ВІЛ-інфекції і АРТ включає серологічне обстеження на ВІЛ-інфекцію, загальний аналіз крові (гемоглобін, еритроцити, тромбоцити, загальна кількість лейкоцитів і лейкоцитарна формула), біохімічний аналіз крові та визначення рівня СД-4 методом проточної цитофлюорометрії (по можливості) (пункт 3.2.2).

Е. Порядок взаємодії закладів охорони здоров'я, територіальних органів внутрішніх справ, установ виконання покарань і слідчих ізоляторів у частині забезпечення наступності диспансерного спостереження за ВІЛ-позитивними особами, здійснення клініко-лабораторного моніторингу за перебігом хвороби та проведення антиретровірусної терапії, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України від 05 вересня 2012 року № 692/775/1311/5 (чинний з 12 жовтня 2012 року)

2080. Згідно із зазначеним вище документом (пункти 3.6-3.8 і 3.10) адміністрація слідчого ізолятора подає до Центрів СНІДу інформацію про осіб, узятих під варту, у яких виявлено ВІЛ-інфекцію. Крім того, вона запитує Центри СНІДу про результати лікування ВІЛ-інфікованих в лікарнях. Вона також забезпечує організацію диспансерного нагляду та надання медичної допомоги узятим під варту, хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, згідно з відповідними документами Міністерства охорони здоров'я.

III. ВІДНОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

A. Охорона здоров'я ув'язнених /Інфекційні захворювання

1. *Рекомендація Rec(2006)2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил (ухвалена Комітетом міністрів 11 січня 2006 року на 952-му засіданні заступників Міністрів)*

2081. Відповідні положення Європейських пенітенціарних правил передбачають таке:

«Охорона здоров'я

39. Адміністрація пенітенціарних установ забезпечує охорону здоров'я всіх ув'язнених, які перебувають у цих установах.

Організація медичного обслуговування в пенітенціарних установах

40.1 Медичні послуги в пенітенціарних установах організуються у тісній співпраці з органами охорони здоров'я місцевого чи загальнодержавного рівня.

40.2 Політика охорони здоров'я в пенітенціарних установах є невід'ємною частиною національної системи охорони здоров'я та повинна бути сумісна з нею.

40.3 Ув'язнені повинні мати доступ до медичних послуг, які існують у країні, без дискримінації за ознакою їхнього правового становища.

40.4 Медичні послуги в пенітенціарних установах спрямовані на виявлення та лікування фізичних та психічних хвороб або патологій, на які можуть страждати ув'язнені.

40.5 Для цього ув'язненим надаються усі необхідні медичні, хірургічні та психіатричні послуги, у тому числі наявні в закладах охорони здоров'я.

Медичний та санітарний персонал

41.1 Кожен пенітенціарний заклад повинен мати не менше одного лікаря, який має відповідну кваліфікацію лікаря-терапевта.

41.2 Повинні вживатися заходи з метою невідмінного забезпечення у випадку необхідності термінової невідкладної допомоги кваліфікованого лікаря.

41.3 Якщо у пенітенціарних установах немає штатного лікаря-терапевта, ці заклади повинен регулярно відвідувати терапевт, який працює за сумісництвом.

...

Обов'язки лікаря

42.1 Лікар або кваліфікована медична сестра, підлегла такому лікареві, оглядають кожного ув'язненого одразу при прибутті, за винятком випадків, коли в цьому явно немає необхідності.

42.2 Лікар або кваліфікована медична сестра, підлегла такому лікареві, за вимогою обстежують ув'язненого при звільненні, а також обстежують ув'язнених в усіх необхідних випадках.

42.3 При огляді ув'язненого лікар або підлегла такому лікареві медична сестра особливу увагу приділяють такому:

...

b. діагностиці фізичних або психічних хвороб та вжиттю всіх необхідних заходів для їх лікування та для продовження курсу лікування;

c. реєстрації та доведенню до відома відповідних органів влади наявності будь-яких ознак або свідчень можливого жорстокого поводження з ув'язненими;

...

f. ізоляції ув'язнених, щодо яких є підозра наявності у них інфекційних та інших заразних хвороб, на строк перебігу інфекції та забезпечення їх належного лікування;

g. гарантуванню того, щоб ВІЛ-інфіковані ув'язнені не були ізольовані винятково з цієї причини;

...

j. досягненню домовленостей із закладами охорони здоров'я щодо продовження будь-якого необхідного соматичного або психіатричного лікування після звільнення, якщо ув'язнені дають згоду на такі домовленості.

43.1 Лікар піклується про фізичне та психічне здоров'я ув'язнених та обстежує, в умовах та з частотою, які відповідають стандартам охорони здоров'я в суспільстві, всіх хворих ув'язнених, усіх ув'язнених, які скаржаться на хворобу або травму, і будь-якого ув'язненого, якому приділяється особлива увага.

...

44. Лікар або інший компетентний орган влади регулярно здійснює нагляд, за необхідності збирає інформацію в інший спосіб та консультує начальника установи про:

a. кількість, якість, приготування та видачу продуктів харчування і води;

b. санітарно-гігієнічний стан установи та ув'язнених;

c. стан каналізації, опалення, освітлення та вентиляції в установі; та

d. придатності та чистоти одягу і постільних принадлежностей ув'язнених.

45.1 Начальник пенітенціарної установи розглядає доповіді та висновки, надані лікарем або іншим уповноваженим органом відповідно до Правил 43 та 44 і, у випадку згоди з наданими рекомендаціями, вживає негайних заходів на їх виконання.

45.2 Якщо виконання рекомендацій лікаря не входять до сфери повноважень начальника, або якщо начальник не згодний з ними, то він негайно направляє висновок лікаря та свій особистий рапорт до вищестоячого органу.

Медичний догляд

46.1 Якщо в пенітенціарній установі неможливо надати спеціалізоване лікування хворим ув'язненим, які його потребують, такі хворі переводяться до спеціалізованої установи або закладу охорони здоров'я.

46.2 Якщо пенітенціарна установа має власну лікарню, вона повинна бути належним чином укомплектована персоналом та устаткуванням для належного догляду і лікування ув'язнених, яких направляють до цієї лікарні.»

2. Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК), II Загальна доповідь, 2000 р.

2082. У відповідній частині доповіді зазначено таке:

«Поширення інфекційних хвороб та, зокрема, туберкульозу, гепатиту і ВІЛ/СНІДу стало головною проблемою у сфері охорони здоров'я у низці європейських країн. Хоча ці хвороби впливають на населення цілому, у певних пенітенціарних системах вони перетворилися на критичну проблему. У зв'язку з цим КЗК неодноразово був змушений висловити серйозне занепокоєння з приводу неадекватності заходів, що вживаються для вирішення цієї проблеми. Крім того, побутові умови, в яких тримаються ув'язнені, часто виявляються такими, що лише сприяють поширенню цих хвороб.

КЗК розуміє, що у періоди економічних труднощів, які наразі мають місце у багатьох з тих країн, які КЗК відвідує, слід від чогось відмовлятися, в тому числі в пенітенціарних установах. Проте, незважаючи на труднощі, які в будь-який час можуть виникнути, позбавлення особи свободи завжди втілює в собі обов'язок дбати про неї, що передбачає ефективні заходи з профілактики, скринінгу та лікування захворювань. Виконання органами влади цього обов'язку стає ще більш важливим, коли мова йде про лікування хвороб, що загрожують життю.

Використання сучасних методів скринінгу, регулярне забезпечення ліків та пов'язаних матеріалів, наявність персоналу, що забезпечує прийом ув'язненими призначених ліків у правильних дозах та через правильні проміжки часу, а також забезпечення у необхідних випадках відповідних спеціальних дієт є ключовими елементами ефективної стратегії боротьби із зазначеними вище захворюваннями та забезпечить належний догляд за ув'язненими. Схожим чином побутові умови тримання ув'язнених, які хворіють на інфекційні захворювання, повинні сприяти покращенню стану їхнього здоров'я; на додаток до природного освітлення та належної вентиляції наявною повинна бути задовільна гігієна та відсутність переповненості.

Також ув'язнені, про яких йдеться, не повинні бути відокремлені від решти ув'язнених, якщо це суворо не вимагається на підставі медичних або інших міркувань. У зв'язку з цим КЗК бажає наголосити, зокрема, що не існує жодних медичних виправдань для відокремлення ув'язнених виключно на підставі того, що вони ВІЛ-інфіковані.

Для того, щоб розвіяти помилкові уявлення з цих питань, національним органам влади належить забезпечити всебічну освітню програму з питань інфекційних захворювань як для ув'язнених, так і для медичного персоналу. Така про-

грама має висвітлювати способи передачі та засоби захисту, а також застосування належних заходів із запобігання. Так, особливу увагу має бути приділено ризикам інфікування ВІЛ або гепатитом В або С через статеві контакти або внутрішньовенне введення наркотиків, та пояснено роль рідин організму як носіїв ВІЛ-інфекції і гепатиту.

Також має бути наголошено на тому, що перед тестуванням повинні надаватися відповідна інформація і консультації, а у разі позитивного результату – і після проведення тестування. Також аксіомою є те, що інформація, яка стосується пацієнта, має бути захищена лікарською таємницею. Принциповим питанням є те, що будь-які втручання у цій сфері повинні ґрунтуватися на інформованій згоді зазначеної особи.

Більше того, для того, щоб боротьба із захворюванням була ефективною, усі міністерства та державні органи, які працюють у цій сфері, повинні забезпечити якомога кращу координацію своїх зусиль. У зв'язку з цим КЗК бажає наголосити на тому, що слід гарантувати продовження лікування після відбуття строку покарання.»

V. ВІЛ/СНІД в Україні /Умови тримання під вартою

1. Гармонізовані звіти України про досягнутий прогрес

2083. З метою моніторингу прогресу, досягнутого на виконання завдань, закріплених у Політичній декларації, ухваленій на засіданні високого рівня Генеральної Асамблеї ООН щодо ВІЛ/СНІДу у 2011 році, Україна надала Секретаріату Об'єднаної програми Організації Об'єднаних Націй з ВІЛ/СНІД кілька офіційних звітів.

2084. Гармонізований звіт України про досягнутий прогрес у здійсненні національних заходів у відповідь на епідемію СНІД за січень 2010 року – грудень 2011 року містив таку інформацію:

«Епідемія ВІЛ-інфекції в Україні є однією з найтяжчих серед країн Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав.

...

За період 1987–2011 рр. в Україні офіційно зареєстровано 202 787 випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України, у тому числі 46 300 випадків захворювання на СНІД та 24 626 випадків смерті від захворювань, зумовлених СНІД. Масштаби епідемії ВІЛ-інфекції поступово зростають – починаючи з 1999 р., кількість вперше зареєстрованих випадків ВІЛ-інфекції щороку постійно збільшується. У 2011 р. в країні офіційно зареєстровано 21 177 нових випадків ВІЛ-інфекції (46,2 на 100 тис. населення) – це найвищий показник за весь період спостереження за ВІЛ-інфекцією в Україні з 1987 р.

...

Показник охоплення диспансеризацією ВІЛ-позитивних осіб за період 2009–2011 рр. в Україні має тенденцію до збільшення – 54,5%, 60,6%, 62,7%, відповідно, але його рівень залишається недостатнім, нижче 70%. Отже, третина осіб, виявлених за даними сероепідмоніторингу, не перебуває під диспансерним наглядом у закладах охорони здоров'я з різних причин (не звернулися за результатами тестування, не бажають пройти медичне обстеження тощо) та є джерелом збудника інфекції, що призводить до подальшого поширення ВІЛ.

...

Найбільш поширеним СНІД-індикаторним захворюванням в Україні, як і раніше, залишається туберкульоз, який виявлено в 5745 (62,5%) випадках з 9189 нових випадків СНІД.

Аналіз епідемічної ситуації з ВІЛ-інфекції в Україні свідчить про те, що ця інфекція кинула виклик системі охорони здоров'я: темпи розвитку епідемії ВІЛ-інфекції/СНІД випереджають темпи розгортання діяльності щодо її запобігання та лікування, зокрема надання антиретровірусної терапії всім, хто її потребує.

...

Станом на 01.01.2012 р. під диспансерним наглядом у закладах охорони здоров'я перебувало 120148 громадян України (264,3 на 100 000 населення), у тому числі у закладах Державної пенітенціарної служби України, з них 18 751 – з діагнозом СНІД (41,2 на 100 000 населення).

...

У 2009 р. в Україні вперше в рамках ДЕН вивчали поширеність ВІЛ серед засуджених. За даними дослідження 2009 р., показник інфікованості ВІЛ становив 15% (д.і. 13%–17%).

У 2011 р. дослідження поширеності ВІЛ серед засуджених було проведено вдруге у тих самих установах, з використанням методології та розміру вибірки попереднього дослідження. Показник інфікованості ВІЛ за цей період часу практично не змінився – 13,7% (д.і. 11,8% – 15,6%).»

2085. Згідно з Гармонізованим звітом України про досягнутий прогрес у здійсненні національних заходів у відповідь на епідемію СНІД (звітний період: січень 2012 р. – грудень 2013 р.):

«Наразі Україна посідає серед європейських країн одне з перших місць за кількістю ВІЛ-інфікованих осіб. Згідно з оцінками на початку 2013 р. у країні проживало 238 тис. ВІЛ-інфікованих осіб віком від 15 років і старше.

...

...групи, які протягом останніх років стали дедалі більш уразливими до ВІЛ, включають:..., ув'язнених та засуджених.

...

Впродовж 2012-2013 рр. було протестовано... 98 000 осіб, що перебувають в установах Державної пенітенціарної служби України, що забезпечило можливість збільшення доступу до добровільних консультацій і тестування у кілька

разів – з 18,2 % у 2011 р. до 77,2 % у 2013 р. Досягнення таких результатів стало можливим завдяки співпраці між неурядовими організаціями і урядовими установами.»

2. *Лікування хворих на ВІЛ/СНІД та догляд за ними в Україні, звіт Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), квітень 2013 року, частина загального аналізу виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД, проведеного у вересні 2012 року.*

2086. У витягах зі звіту зазначено про таке:

«Серед ув'язнених поширеність ВІЛ доволі велика: у 2011 році у 10% (2 463 з 23 779 осіб, що пройшли тестування) було виявлено ВІЛ-інфекцію. Оскільки тестування на ВІЛ у пенітенціарній системі ґрунтується на згоді пацієнта, робити аналіз на основі ВІЛ-тестування за ініціативою медичних установ неможливо.

Лікування ВІЛ у пенітенціарних установах фінансується цілком за кошт грантів Глобального фонду боротьби з ВІЛ/СНІД, а тому не є стабільним.

...

5.2. Права людини

Україна запровадила цілий комплекс міжнародних інструментів і стандартів у сфері прав людини з метою сприяння основоположним правам людини та їх захисту, включаючи право на охорону здоров'я. Україна ухвалила національні закони, стратегії, програми у сфері охорони здоров'я, включаючи Закон України «Про протидію поширенню хвороби, зумовленої вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» (2010 р.) і спрямовану на досягнення загальнодоступної медичної допомоги Загальнодержавну програму забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки, у багатьох з яких знайшли своє відображення міжнародні інструменти захисту прав людини. Незважаючи на позитивні кроки у напрямку до посилення законодавчих положень щодо рівного доступу до лікування ВІЛ та догляду за хворими на ВІЛ/СНІД, при їх імplementації переважають серйозні недоліки. Найбільш помітні вони у зв'язку з відсутністю доступу до ліків АРТ та супутнього лабораторного спостереження за тими, хто цього потребує, що суперечить основоположному праву людини на охорону здоров'я, конституційному праву українців на безкоштовну медичну допомогу (стаття 49 Конституції України 1996 року) та праву на безоплатне забезпечення антиретровірусними препаратами та лікарськими засобами для лікування опортуністичних інфекцій (стаття 15 Закону України «Про протидію поширенню хвороби, зумовленої вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»). Наслідком обмеженості охоплення належним тестуванням, консультацій з лікарями та довідкових служб, а також періодичної нестачі ліків та засобів для АРТ є відсутність гарантованого доступу до АРТ та продовження такого лікування для усіх, хто його потребує. На додаток, відсутність доступу до тестування CD4 і VL ставить перешкоди на шляху до своєчасної постановки на облік осіб, яким було діагностовано ВІЛ. Внаслідок цього багато людей починають АРТ на пізньому етапі захворювання, а отже позбавлені оптимальних клінічних переваг АРТ. Триваючий поганий стан запровадження послуг для груп ризику ВІЛ та опортуністичних інфекцій, зокрема наркозалежних осіб, які не тільки становлять групу найбільшого ризику ВІЛ в Україні, але й також найбільш уразливі до туберкульозу та гепатиту В і С, також робить свій внесок у нерівний доступ до послуг з порятунку тих, хто найбільш цього потребує.»

3. *Доповідь КЗК Уряду України за підсумками візиту до України у період 9–21 жовтня 2013 року*

2087. У відповідних частинах доповіді зазначається таке:

«142. ...Справді, надання медичної допомоги ув'язненим в Україні залишається проблематичним, здебільшого за рахунок нестачі персоналу, засобів і ресурсів. У ході візиту делегація КЗК знову почула у всіх відвіданих установах численні скарги від ув'язнених, які стосуються затримки в доступі до лікарів (зокрема, фахівців), відсутності ліків, а також неналежної якості медичної допомоги.

...

143. Служба охорони здоров'я в Київському СІЗО має складатися з 42 штатних постів (18 посад службового персоналу і 24 цивільних); проте 12,5 з тих посад були офіційно вакантними (у тому числі чотири посади службового персоналу і 8,5 для цивільного персоналу). На практиці завдання з догляду за медико-санітарними потребами 2618 ув'язнених (у тому числі кількох десятків пацієнтів медичної частини), яких утримувала установа під час візиту делегації, лягла на плечі 12 лікарів (які, однак, спільно обіймали 8,6 посад з повним робочим часом) та 11 фельдшерів, робочий час яких дорівнював чотирьом посадам з повним робочим часом. У штаті була також медсестра, спеціаліст з обслуговування рентгенологічного обладнання, лаборант, фармацевт і два «дезінфектори».

...

144. У підсумку, кадрові ресурси медико-санітарної допомоги у відвідуваних пенітенціарних установах, як правило, були недостатніми, щоб належним чином задовольняти потреби тієї кількості ув'язнених, що трималися у відповідних установах. Особливо це стосується кількості фельдшерів і медсестер. Ця ситуація дуже сильно сприяє затримці у доступі до медичної допомоги та численним скаргам від ув'язнених стосовно її якості. Крім того, певні вакансії (зокрема вакансії медичних фахівців) додатково обмежували доступ ув'язнених до певного виду лікування.

...

151. В усіх відвіданих установах делегація відзначила, що медичні записи та інші медичні документи, як правило, погано велися, відомості вказувалися дуже стисло, були відсутні та/або неузгоджені...

159. Як процедури скринінгу туберкульозу (у тому числі систематичне застосування рентгенографії, яка здійснювалася до або після прийому і повторювалося згодом через регулярні проміжки часу, а також лабораторні аналізи мокротиння при необхідності), так і лікування, як вбачалося, були в цілому адекватними, відповідно до протоколів DOTS і DOTS+. Зокрема, делегація КЗК відзначила поліпшення у Київському СІЗО, де протитуберкульозні ліки другої лінії були тепер доступні.

... Що стосується побутових умов у туберкульозних відділеннях, таке відділення у Київському СІЗО викликає особливе занепокоєння КЗК: воно було у занедбаному стані, темне і погано вентиляване, а стіни в деяких камерах були брудними і пошкодженими від цвілі. Устаткування камер залишало бажати кращого: зношені ліжка, брудні постільні принадлежності, туалети в камерах лише частково відгороджені від решти приміщень. Умови у душовій відділення були також поганими...

160. Кожна з відвіданих установ також утримувала низку ВІЛ-інфікованих ув'язнених, які не були ізолювані у зв'язку з їх станом здоров'я. Тести на ВІЛ пропонувалися на конфіденційній і добровільній основі, і була доступна антиретровірусна терапія (яка також частково фінансується за рахунок пожертвувань від Глобального фонду).»

С. Матеріали ВООЗ, пов'язані з ВІЛ/СНІД

2088. У відповідних положеннях настанов ВООЗ «Перелік клінічних критеріїв ВООЗ для спостереження та переглянутої класифікації клінічних стадій і імунологічної класифікації ВІЛ-захворювань у дорослих і дітей» 2006 року передбачено таке:

«Патогенез ВІЛ-інфекції здебільшого пов'язаний зі зменшенням кількості Т-лімфоцитів (різновид лімфоцитів), які мають CD4 рецептор (CD4+). Стан імунітету дитини або дорослого, які живуть з ВІЛ-інфекцією, може бути оцінено при підрахунку абсолютної кількості (на кубічний міліметр) або відсоткової частки клітин CD4+, і цей спосіб вважається стандартним для оцінки і класифікації тяжкості пов'язаного з ВІЛ імунодефіциту. Поступове зменшення Т-лімфоцитів з CD4+ пов'язується з розвитком ВІЛ-захворювання та підвищенням ймовірності виникнення опортуністичних інфекцій та інших медичних явищ, пов'язаних з ВІЛ, включаючи кахексію та смерть.

...

Звичайна абсолютна кількість клітин CD4 у підлітків та дорослих коливається з 500 до 1500 клітин на кубічний міліметр крові.»

2089. Інші відповідні матеріали ВООЗ щодо імунологічного аналізу пацієнтів і АРТ наведено у рішенні у справі «С.А. проти Росії» (*Е.А. v. Russia*) (заява № 44187/04, пп. 31–35, від 23 травня 2013 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

2090. У своїй заяві від 8 липня 2013 року заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що під час відбування покарання він не отримувал належної медичної допомоги. Зокрема, після затримання він не отримувал АРТ, що, згідно з його твердженнями, спричинило погіршення стану його здоров'я та виникнення нових проблем зі здоров'ям, таких як задишка, діарея, оніміння лівої ноги, сильні головні болі, втрату ваги та слабкість. Систематичні нагляд і діагностування його захворювання, ускладненого наявністю ВІЛ, туберкульозом легень, позалегеновим туберкульозом і гепатитом С, були відсутні. Згідно з твердженнями заявника його туберкульоз та гепатит С належним чином не лікувались, а значить відсутнім було спеціалізоване лікування та постійне спостереження. Зокрема, стандартне протитуберкульозне лікування не дало позитивних результатів. Насамкінець заявник скаржився, що стан його здоров'я в ув'язненні погіршився; більше того, він не отримувал спеціальної дієти, а камера давала недостатній доступ до свіжого повітря та природного освітлення.

2091. Стаття 3 Конвенції, на яку посилався заявник, передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

2092. Уряд не надав жодних зауважень з приводу прийнятності цієї скарги.

2093. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи заявника

2094. У своїх зауваженнях, наданих 20 грудня 2013 року, заявник стверджував, що його скарги охоплюють лише період з вересня 2012 року до серпня 2013 року. Зокрема, він не скаржився на неотримання АРТ після червня 2013 року або на лікування у Бучанській виправній колонії № 85.

2095. Заявник не погодився з твердженнями Уряду про те, що йому надавалася належна медична допомога. Зокрема, заявник доводив, що його було поміщено до СІЗО 27 вересня 2012 року, але наявність у нього різних захворювань було вперше діагностовано лише 8 листопада 2012 року. Відповідно, впродовж більше сорока днів йому не ставились діагнози та не надавалося лікування. Аналіз на клітини CD4+ заявник вперше пройшов лише 9 січня 2013 року, а АРТ йому було призначено лише 30 березня 2013 року – приблизно через шість місяців після прибуття заявника до СІЗО. Заявник також стверджував, що ані його гепатит С, ані кандидоз не лікувалися, незважаючи на його скарги на слабкість та болі у печінці.

2096. Заявник зазначив, що серйозність його захворювань вимагала постійного та систематичного нагляду за станом його здоров'я і лікування. Проте, як випливає з медичних документів, наданих Урядом, у січні 2013 року заявника оглянули лише двічі (9 і 22 січня 2013 року), у лютому його не оглядали до 14 лютого 2013 року (отже, він перебував без лікарського нагляду впродовж двадцяти одного дня). Було зазначено, що 14 лютого 2013 року заявник поскаржився на різке погіршення загального самопочуття і збільшення лімфатичних вузлів. Після цього, згідно з медичними документами, заявника оглядали 21 і 28 лютого, а також 7, 14, 21 і 28 березня 2013 року. Пізніше заявника оглядали кожні п'ять, сім, а іноді – кожні одинадцять днів. Проте іноді на скарги заявника (такі, як скарга 14 лютого 2013 року про погіршення стану його здоров'я та збільшення лімфатичних вузлів) належного реагування не було. Заявник стверджував, що ці факти підтверджують те, що медичний персонал СІЗО не здійснював належного нагляду за станом його здоров'я та не докладав зусиль для моніторингу ефективності його лікування та його наслідків для здоров'я заявника. Більше того, іноді його скарги навіть не фіксувалися.

2097. Заявник погодився з тим, що його туберкульоз у СІЗО лікували. Проте інші його захворювання не лікувалися, а вони були настільки серйозними, що могли загрожувати його життю.

2098. Заявник також вказав на те, що згідно з документом, виданим адміністрацією СІЗО, стан його здоров'я погіршувався. Більше того, той факт, що стан здоров'я заявника покращився у липні 2013 року після його скарги до Європейського суду з прав людини (кількість клітин CD4+ збільшилася, а його туберкульоз було «стабілізовано»), є додатковим доказом відсутності належного лікування до липня 2013 року.

2099. Заявник також зазначив, що 13 липня 2013 року йому було викликано карету швидкої медичної допомоги, але йому дали лише безпечні засоби, щоб зняти симптоми.

2100. Заявник також стверджував, що по прибутті до Бучанської виправної колонії у вересні 2013 року його було терміново госпіталізовано, що, за його словами, було підтвердженням того, що у СІЗО він не отримував належного лікування.

2101. Насамкінець заявник доводив, що припинив АРТ внаслідок болісної реакції на це лікування. Проте спроби встановити причину такої реакції та розглянути можливість призначення іншого курсу лікування здійснено не було.

2. Доводи Уряду

2102. Уряд доводив, що заявник отримував медичну допомогу, яка була йому необхідна у зв'язку з усіма захворюваннями, впродовж усього періоду позбавлення свободи. У СІЗО заявник щоденно отримував АРТ та одужав від рецидиву туберкульозу. Працівники медичної частини СІЗО систематично його оглядали та належним чином реагували на усі його скарги. Отже, Уряд стверджував, що права заявника за статтею 3 Конвенції порушено не було.

3. Оцінка Суду

2103. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичного суспільства. Конвенція категорично забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незважаючи на обставини чи поведінку потерпілого (див., наприклад, рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 119, ECHR 2000-IV). Жорстоке поводження, проте, має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка такого рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 162, Series A № 25).

2104. Жорстоке поводження, яке досягає такого мінімального рівня жорстокості, зазвичай включає у себе фактичне завдання тілесних ушкоджень або сильне фізичне або душевне страждання. Проте навіть за їх відсутності у випадку, коли поводження принижує або ганьбить особу, демонструючи відсутність поваги до її людської гідності або нехтування її людською гідністю, або викликає відчуття страху, тривоги або неповноцінності, здатне зламати моральний або фізичний опір особи, його можна характеризувати як таке, що принижує людську гідність, і воно також підпадає під заборону статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Прітті проти Сполученого Королівства» (*Pretty v. the United Kingdom*), заява № 2346/02, п. 52, ECHR 2002III з подальшими посиланнями).

2105. Суд неодноразово наголошував, що держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод позбавлення свободи не завдають їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триман-

ню під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, пп. 92-94, ECHR 2000-XI). Отже, відсутність належної медичної допомоги може становити поводження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. серед інших джерел рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№ 9852/03 і 13413/04, від 29 листопада 2007 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, від 18 грудня 2008 року, і «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, від 21 жовтня 2010 року).

2106. Суд вважає, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення. При його оцінці Суд встановлював, що сам факт огляду ув'язненого лікарем та призначення йому певного виду лікування автоматично не може призвести до висновку, що медична допомога була належною (див. знадане рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 116). Органи влади повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та його або її лікування протягом ув'язнення (див. рішення у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява № 59696/00, п. 83, ECHR 2006XII (витяги)), оперативність та точність діагнозу і лікування (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 104–106, від 28 березня 2006 року, та згадане рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 115), а за умови, коли це викликано медичним станом, – регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою лікування хвороб ув'язненого або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (див. рішення у справі «Попов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява № 26853/04, п. 211, від 13 липня 2006 року, та згадане рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), пп. 109 та 114). Державні органи влади також повинні довести, що було створено умови, необхідні для фактичного надання призначеного лікування (див. рішення у справі «Голомийов проти Молдови» (*Holomiov v. Moldova*), заява № 30649/05, п. 117, від 7 листопада 2006 року, та згадане рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 116). У той же час обов'язок держави вилікувати тяжко хворого ув'язненого є обов'язком вжиття засобів, а не досягнення результату (критерій належної старанності) (див. рішення у справі «Гогінашвілі проти Грузії» *Goginashvili v. Georgia*), заява № 47729/08, п. 71, від 4 жовтня 2011 року).

2107. Суд також встановлював, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що гарантує кожному ув'язненому медичну допомогу на рівні «найкращих закладів охорони здоров'я» (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Мірілашвілі проти Росії» (*Mirilashvili v. Russia*), заява № 6293/04, від 10 липня 2007 року). Суд також зазначив, що «готовий прийняти аргумент про те, що загалом ресурси медичних установ пенітенціарної системи обмежені порівняно з ресурсами закладів охорони здоров'я» (див. рішення у справі «Грішин проти Росії» (*Grishin v. Russia*), заява № 30983/02, п. 76, від 15 листопада 2007 року).

2108. Загалом Суд залишає за собою достатню гнучкість при визначенні того, який саме рівень охорони здоров'я вимагався у контексті конкретних обставин справи. Зазначений стандарт має бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненого та повинен враховувати «практичні потреби ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексанян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

2109. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що згідно з твердженнями заявника, на момент його затримання у вересні 2012 року він був хворий на низку захворювань, включаючи IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції. Хоча заявник не надав доказів щодо стану його здоров'я та лікування, якщо таке було, незадовго до його затримання, вбачається, що до вересня 2012 року заявник вже був ВІЛ-інфікованим впродовж щонайменше трьох років. Згідно з наявними матеріалами справи у грудні 2011 року кількість клітин CD4+ у заявника вже була низькою і вже на той час він вочевидь потребував АРТ. Проте інформація щодо того, чи отримував заявник будь-коли АРТ до свого затримання та, якщо так, чи повідомив він адміністрацію СІЗО про необхідність відновити/не переривати АРТ, відсутня. Тим не менш, сторони погодилися з тим, що по прибутті заявника до СІЗО він повідомив адміністрацію СІЗО про те, що перебуває на обліку як ВІЛ-інфікована особа у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом.

2110. Що стосується інших захворювань, на які посилався заявник, Суд зауважує, що згідно з медичними документами, наданими Урядом, по прибутті до СІЗО заявник пройшов первинне медичне обстеження. Було зазначено, що заявник «скарг(и) на здоров'я не має». Жодне із захворювань, які, за твердженнями заявника, у нього були на момент його затримання (див. пункт 7) та які йому було діагностовано під час наступних медичних обстежень, не вказується в акті первинного медичного огляду.

2111. Суд зазначає, що залишається нез'ясованим, якою саме інформацією стосовно своєї ВІЛ-інфекції та інших захворювань заявник володів по прибутті до СІЗО, та яку інформацію щодо своїх захворювань він надав лікарям СІЗО. Проте, навіть якщо припустити, що заявник лише зазначив, що перебуває на обліку у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом, Суд зазначає, що медичним персоналом СІЗО не було докладено жодних зусиль з метою з'ясувати у заявника точні відомості щодо стану його здоров'я, чи були у нього також будь-які захворювання, пов'язані з ВІЛ, та який курс лікування у зв'язку з цим він проходив та/або потребував на той час.

2112. Суд також зазначає, що у матеріалах справи міститься консультативний висновок місцевого центру профілактики та боротьби зі СНІДом від 8 листопада 2012 року, виданий «на вимогу». Проте залишається нез'ясованим,

хто саме подав запит на отримання цього висновку, чи насправді заявника оглядали у цю дату в центрі, та якщо цю інформацію було запитано не адміністрацією СІЗО, а захисником, то коли адміністрація СІЗО про неї дізналась. У будь-якому разі, від часу затримання заявника у вересні 2012 року лікарі СІЗО знали, що він перебуває на обліку у Центрі профілактики та боротьби зі СНІДом, але першу спробу дізнатися, яке саме лікування необхідно заявникові, було зроблено на початку січня 2013 року – через чотири місяці після його прибуття до СІЗО. Зокрема, до часу, коли було проведено відповідний аналіз, кількість клітин CD4+ різко впала. На додаток, у нього стався рецидив туберкульозу, і у лютому 2013 року його нарешті перевели до медичної частини СІЗО.

2113. Суд зауважує, що з середини лютого 2013 року заявника оглядали лікарі, йому ставилися діагнози та призначалося лікування. До липня 2013 року кількість клітин CD4+ у нього збільшилась, і він вилікувався від рецидиву туберкульозу.

2114. Суд зазначає, що питання неналежної медичної допомоги ВІЛ-інфікованим особам, які перебувають в установах тримання під вартою та виконання покарань України, вже розглядалось Судом у низці справ (див. рішення у справах «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява №29971/04, від 18 грудня 2008 року; «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява №35581/06, від 20 травня 2010 року, і «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява №28005/08, від 14 березня 2013 року). Зокрема, у справі «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), незважаючи на те, що органам влади було відомо про ВІЛ-інфекцію у доньки/матері заявників, відповідного лікування їй не надавалося взагалі, і це призвело до смерті особи. У справі «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*) лікування заявника від пов'язаної з ВІЛ інфекції було спорадичним і нерегулярним. Більше того, на нездатність української системи охорони здоров'я впоратися з епідемією ВІЛ було вказано у нещодавніх доповідях, наведених вище (див. пункти 50-53), в яких ув'язнені особи зазначаються як одна з найбільш уражених груп.

2115. Суд зазначає, що у цій справі у певний момент часу у 2013 році заявник почав отримувати лікування, яке призвело до покращення стану його здоров'я. Проте це лікування почалося лише тоді, коли стан заявника був вже критичним.

2116. Зокрема, Суд зазначає, що первинний медичний огляд заявника у вересні 2012 року, як видається, був дуже поверховим, і незважаючи на те, що адміністрації СІЗО було відомо про його ВІЛ-інфекцію, не було зроблено жодних спроб отримати більше інформації стосовно його захворювань, пов'язаних з ВІЛ, а перший аналіз на клітини CD4+ було проведено лише через чотири місяці після прибуття заявника до СІЗО. Результати цього аналізу, а також інші докази підтверджують, що захворювання заявника було дуже серйозним ще задовго до аналізу.

2117. Що стосується тверджень заявника про те, що не усі його скарги фіксувалися або розглядалися та що не всі його захворювання лікувалися, зокрема після лютого 2013 року, Суд повторює, що необгрунтованого твердження про відсутність, затримку або навіть неналежність медичної допомоги зазвичай недостатньо для порушення питання за статтею 3 Конвенції. Правдоподібна скарга зазвичай повинна включати, серед іншого, достатні посилення на захворювання, про яке йдеться, медичні призначення, які особа вимагала, які було їй прописано або у наданні яких було відмовлено, та певні докази – наприклад, висновки експертів, здатні виявити серйозні недоліки у наданні заявнику медичної допомоги (див. рішення у справі «Валерій Самойлов проти Росії» (*Valeriy Samoylov v. Russia*), заява №57541/09, п. 80, від 24 січня 2012 року).

2118. Суд також зазначає, що вже розглянув цілу низку справ проти України, в яких порушувались питання неналежного медичного обслуговування, яке надавалось ув'язненим (див. в якості нещодавніх прикладів рішення у справах «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява №9607/06, від 16 травня 2013 року, і «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява №42184/09, від 11 грудня 2014 року). За відсутності в Україні ефективного засобу правового захисту для подання цих скарг (див. пункти 96-97) Суд змушений був сам провести безпосередню оцінку доказів перед тим, як встановлювати, чи було дотримано гарантій статті 3 Конвенції.

2119. У зв'язку з цим Суд нагадує, що у випадках, коли висуваються скарги за статтею 3 Конвенції, Суд повинен провести «особливо ретельний аналіз» (див. рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява №42310/04, п. 148, від 21 квітня 2011 року). Проте це завдання особливо ускладнюється необхідністю оцінювати докази, які вимагають спеціальних знань у різних сферах медицини. У зв'язку з цим Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини справи (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Маккерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява №28883/95, від 4 квітня 2000 року). Суд також нагадує, що до його компетенції не належить вирішення питань, що належать виключно до компетенції лікарів, та робити висновки щодо того, чи насправді заявник вимагав такого лікування впродовж відповідного проміжку часу (див. згадане рішення у справі «Є. А. проти Росії» (*E. A. v. Russia*), п. 57), та чи обраний метод лікування належним чином відповідає потребам заявника (див. вищезазначене рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), п. 76, та «Охріменко проти України» (*Okhrimenko v. Ukraine*), заява №53896/07, п. 71, рішення від 15 жовтня 2009 року). Зважаючи на зазначене вище та приділяючи особливу увагу вразливості заявників з огляду на позбавлення їх свободи, Суд вважає, що саме Уряд має надати правдоподібні та переконливі докази на підтвердження того, що зазначений заявник отримував комплексну та належну медичну допомогу в ув'язненні.

2120. Відповідно до наведених вище принципів Суд зазначає, що на підставі доказів, наданих сторонами, та за відсутності будь-якої незалежної медичної експертизи медичної картки заявника, він не може дійти висновку щодо того, чи скарги заявника стосувались симптомів конкретної хвороби, від якої його лікували, чи вони стосувались різних хвороб та вимагали окремої уваги.

2121. Проте Суд зазначає, що докази, надані Урядом на підтвердження своїх аргументів про те, що надана заявникові медична допомога була належною, є незадовільними. Копія медичної картки заявника – дуже низької якості, дуже часто нечитабельна, а відомості, що у ній містяться – дуже загальні та уривчасті. Зокрема, неможливо дійти висновку, які скарги заявника було розглянуто, та встановити, якою мірою надавалося призначене йому лікування. З огляду на те, що численні і серйозні проблеми зі здоров'ям заявника було відображено у його діагнозі, Суд, виходячи з наявних документів, вважає, що Уряд не надав переконливих доказів того, що реакція на медичні потреби заявника, окрім тих, що були пов'язані з його туберкульозом та ВІЛ-інфекцією, була відповідною (див. згадане рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пп. 79-80, і, *mutatis mutandis*, рішення у справі «Вітковський проти України» (*Vitkovskiy v. Ukraine*), заява № 24938/06, п. 129, від 26 вересня 2013 року).

2122. Насамкінець Суд зазначає, що дійти будь-яких висновків стосовно побутових умов тримання заявника у слідчому ізоляторі неможливо з огляду на відсутність конкретних тверджень заявника у зв'язку з цим (див. пункт 57). Зокрема, заявник не надав будь-яких зауважень з приводу своєї первинної скарги та не уточнив, у якій саме камері він перебував під час тримання під вартою у Київському СІЗО.

2123. Насамкінець Суд доходить висновку, що несвоєчасне діагностування працівниками СІЗО захворювань заявника та ненадання йому під час тримання його під вартою швидкої і комплексної медичної допомоги становить нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

2124. Заявник скаржився, що у зв'язку зі своєю скаргою за статтю 3 Конвенції він не мав ефективного національного засобу правового захисту. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

2125. Уряд не надав жодних зауважень з приводу прийнятності цієї скарги.

2126. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

2127. Заявник стверджував, що національне законодавство не передбачає ефективних засобів правового захисту щодо відсутності належної медичної допомоги під вартою. Зокрема, його захисник скаржився до адміністрації СІЗО та до суду про поганий стан здоров'я заявника та клопотав про його звільнення, щоб він отримав можливість лікуватися у спеціалізованому медичному закладі, але у задоволенні цих клопотань було відмовлено. Національний суд також не відреагував на клопотання адміністрації СІЗО щодо прискорення провадження у зв'язку з поганим станом здоров'я заявника. Також, на думку заявника, як скарги до прокуратури, так і до суду у порядку адміністративного судочинства є неефективними, оскільки жодна з них не могла б змінити ситуацію у той момент, коли медична допомога є необхідною.

2128. Уряд доводив, що заявник скаржився на порушення його прав 4 липня 2013 року. Його скаргу було передано Державній пенітенціарній службі України. За результатами перевірки було зроблено висновок про те, що адміністрація СІЗО та її медичний персонал закону не порушували. Отже, заявник у зв'язку зі своїми скаргами мав ефективний засіб правового захисту.

2129. Суд вказує на те, що стаття 13 Конвенції гарантує доступність на національному рівні засобу правового захисту, здатного забезпечити втілення у життя змісту конвенційних прав і свобод незалежно від того, у якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. З огляду на свою попередню практику (див., серед інших джерел, згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пп. 113–116, та рішення у справі «Двойних проти України» (*Dvoynukh v. Ukraine*), заява № 72277/01, п. 72, від 12 жовтня 2006 року), на свої нещодавні висновки (див. згадане рішення у справі «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), пп. 104–105) та на обставини цієї справи, Суд доходить висновку, що Уряд не довів, що у заявника на практиці була можливість скористатись у зв'язку зі своєю скаргою будь-якими ефективними засобами правового захисту, тобто засобами, які могли б запобігти виникненню або продовженню порушень або могли б забезпечити заявникові належне відшкодування.

2130. Отже, Суд доходить висновку, що було порушення статті 13 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу правового захисту щодо скарги заявника на відсутність належної медичної допомоги.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ПРАВУ НА ІНДИВІДУАЛЬНУ ЗАЯВУ ЗА СТАТТЕЮ 34 КОНВЕНЦІЇ

2131. Заявник також скаржився на те, що зазнав психологічного тиску у зв'язку з його заявою до Суду. Він посилався на статтю 34 Конвенції, у відповідних частинах якої передбачено таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи... Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

А. Доводи сторін

2132. Уряд стверджував, що перешкоджання здійсненню заявником права на індивідуальну заяву не було. Посилаючись на практику Суду, Уряд стверджував, що для встановлення недотримання державою вимог статті 34 Конвенції твердження заявника мають підтверджуватися фактами, і, зокрема, слід довести намір держави перешкодити здійсненню заявником свого права на подання індивідуальної заяви (див., серед інших джерел, рішення у справі «Константин Маркін проти Росії» (*Konstantin Markin v. Russia*) [ВП], заява № 30078/06, ECHR 2012 (випити)).

2133. Уряд доводив, що скарги заявника у зв'язку з цим було розглянуто Державною пенітенціарною службою та було встановлено, що адміністрація СІЗО і його медичні працівники закону не порушували. Ці висновки було підтверджено рапортом начальника медичної частини СІЗО та поясненнями, наданими сусідами заявника по камері.

2134. Уряд доводив, що доказів на підтвердження тверджень заявника не було. Більше того, усі його заяви і зауваження дійшли до Суду, і заявник безперешкодно надіслав свої скарги.

2135. Заявник стверджував, що доводи Уряду є непереконаливими. Зокрема, перевірка скарг заявника, на яку посилався Уряд, не може вважатися належною, оскільки адміністрація СІЗО та його медичні працівники були працівниками пенітенціарної системи. Більше того, висновок про відсутність будь-яких порушень закону не ґрунтувався на жодних доказах. Зокрема, пояснення сусідів заявника по камері не можуть вважатися надійними доказами, оскільки вони також були ув'язненими, а відтак – перебували під повним контролем адміністрації СІЗО.

2136. У зв'язку зі скаргами на працівників пенітенціарних установ заявник також посилався на Доповідь КЗК Українському Уряду за результатами візиту у період з 1 до 10 грудня 2012 року:

«КЗК не може зробити висновок, що вимог «ефективного» розслідування було дотримано у зазначених випадках. З одного боку, видається, що прокурори у своїх постановках про відмову в порушенні кримінальної справи безоглядно ґрунтувались на матеріалах, що надавались Державною пенітенціарною службою. З іншого боку, слід взяти до уваги відсутність довіри з боку багатьох опитаних ув'язнених щодо здатності та бажання органів прокуратури проводити розслідування, гідні цієї назви, у випадках стверджуваного жорстокого поведіння з боку працівників пенітенціарних установ (або сусідів по камері за підбурюванням з боку персоналу). Наприкінці візиту у 2012 році делегація порушила це конкретне питання перед Генеральним прокурором.

На думку Комітету, якщо орган, що відповідає за розслідування цього типу, бажає користуватися громадською довірою, він повинен бути не лише незалежним, але й також демонструвати цю незалежність від пенітенціарних та інших правоохоронних органів.

Комітет рекомендує без зволікань вжити заходів для створення національного спеціалізованого підрозділу, роль якого полягатиме у проведенні розслідувань по всій території країни у справах, пов'язаних зі стверджуваним жорстоким поведінням працівників пенітенціарних установ (чи з підбурюванням з їхнього боку) або будь-яких інших службових осіб (наприклад, працівників міліції), і забезпечити його власним персоналом для оперативного проведення розслідувань. Крім того, Комітет рекомендує в середньостроковій перспективі вивчити питання про доцільність повного відокремлення такого підрозділу від прокуратури з метою створення дійсно незалежного спеціалізованого органу для розслідувань цього типу.»

2137. Насамкінець, заявник доводив, що тиск, що чинився на нього, був доволі сильним, а стан його здоров'я не давав йому змоги проаналізувати ситуацію. Якби не його захисник, заявник, мабуть, відмовився би від своєї заяви.

В. Оцінка Суду

2138. Суд перш за все зазначає, що скарга за статтею 34 Конвенції носить процесуальний характер, а отже не порушує жодного питання щодо прийнятності в рамках Конвенції (див. рішення у справі «Юліан Попеску проти Румунії» (*Julian Popescu v. Romania*), заява № 24999/04, п. 29, від 4 червня 2013 року).

2139. Суд також нагадує, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування механізму подання індивідуальних заяв, запровадженого статтею 34 Конвенції, є забезпечення заявникам або потенційним заявникам можливості вільно спілкуватися з Судом, не зазнаючи жодного тиску з боку державних органів з метою примусити їх відкликати чи змінити скарги (див., серед інших джерел, рішення у справі «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*) від 16 вересня 1996 року, п. 105, *Reports of Judgments and Decisions* 1996IV). У цьому контексті термін «тиск» означає не лише прямий примус та відверте залякування, а й інші неналежні опосередковані дії чи контакти з наміром відрадити заявників або знеохотити їх використовувати засіб захисту, передбачений

Конвенцією (див. рішення у справі «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*), від 25 травня 1998 року, п. 159, *Reports of Judgments and Decisions* 1998III).

2140. Більше того, питання щодо того, чи становлять стосунки між органами влади та заявником неприйнятну практику з точки зору статті 34 Конвенції, повинно визначатись у світлі конкретних обставин справи. У зв'язку з цим має враховуватися вразливість скажника та його чутливість щодо впливу з боку органів влади (див. згадані рішення у справах «Акдивар та інші проти Туреччини» (*Akdivar and Others v. Turkey*), п. 105, і «Курт проти Туреччини» (*Kurt v. Turkey*), п. 160). Становище заявника може бути особливо вразливим, коли його тримають під вартою, і його контакти з родиною та зовнішнім світом обмежені (див. рішення у справі «Котлец проти Румунії» (*Cotlet v. Romania*), заява № 38565/97, п. 71, від 3 червня 2003 року).

2141. У цій справі заявник стверджував, що його залякували з метою примусити його заявити, що медична допомога, яку він отримував, була належною, та що за можливі недоліки, такі як відсутність АРТ, відповідальність несе він сам. Уряд дійсно надав копію написаного від руки пояснення, підписаного заявником, в якому зазначалося, що заявник не має претензій до медичних працівників СІЗО (див. пункт 34), що суперечить його скаргам до Суду, датованим як до дати пояснення, так і після неї. Уряд не уточнив обставин, за яких було отримано цю заяву. Проте Суд стурбований тим фактом, що заяву було отримано через десять днів після того, як Суд за Правилем 39 Регламенту Суду надав Уряду вказівку щодо необхідності забезпечення заявника належною медичною допомогою.

2142. Уряд також доводив, що твердження заявника про психологічний тиск, що на нього чинився, були належним чином перевірені та не знайшли свого підтвердження. Проте Суд зазначає, що скаргу заявника стосовно залякування прокуратура передала пенітенціарній службі, чий підлеглі у першу чергу підозрювалися у залякуванні заявника. Більше того, усі докази, надані Урядом, походили або від працівників слідчого ізолятору, або від сусідів заявника по камері, які перебували під контролем адміністрації СІЗО. Тому Суд не переконаний доводами Уряду.

2143. Враховуючи послідовні доводи заявника та відсутність іншого правдоподібного пояснення походження зазначеної заяви, Суд вважає, що органи влади насправді намагались вплинути на заявника з метою примусити його зробити заяви, які б негативно вплинули на його заяву до Суду. За цих обставин держава не виконала свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції не перешкоджати ефективному здійсненню права на індивідуальну заяву.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2144. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

2145. Заявник вимагав 7 000 євро відшкодування моральної шкоди.

2146. Уряд наполягав на тому, що у цій справі порушення прав заявника не було та що сума відшкодування, яка вимагалася, була надмірною.

2147. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, вважає за належне присудити суму, що вимагалася заявником, у повному розмірі.

B. Судові та інші витрати

2148. Заявник не подав жодних вимог щодо компенсації судових та інших витрат.

C. Пеня

2149. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

V. ПРАВИЛО 39 РЕГЛАМЕНТУ СУДУ

2150. Суд нагадує, що відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції це рішення не набуде статусу остаточного до тих пір, поки: а) сторони не заявлять, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; або б) не сплинуть три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або с) якщо колегія Великої палати відхилить клопотання про передання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43 Конвенції.

2151. Однак, з огляду на те, що фактологічні обставини, які призвели до застосування Правилу 39 Регламенту Суду у цій справі, змінилися, Суд вважає за належне припинити дію заходу, вказівку щодо якого було надано згідно з Правилем 39 Регламенту Суду (див. пункт 4).

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції;
4. *Постановляє*, що держава не виконала свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції не перешкоджати ефективному здійсненню права на індивідуальну заяву;
5. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 7 000 (сім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Вирішує* припинити застосування Правила 39 Регламенту Суду.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 22 жовтня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*ClaudiaWesterdiek*)
Секретар

Жузеп Касадеваль
(*Josep Casadevall*)
Голова

**СПРАВА «СЕРЖАНТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SERZHANTOV V. UKRAINE)**

(Заява № 57240/14)

РІШЕННЯ

У текст рішення 30 липня 2019 року було внесено зміни
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду

СТРАСБУРГ

11 липня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Сержантов проти України»,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 20 червня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою, поданою 15 серпня 2014 року до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Заявника представляли пані О. М. Скалько, юрист, яка практикує у м. Миколаїв, Україна та пан Г. В. Токарев, юрист, який практикує у м. Харків, Україна¹.
3. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).
4. 19 серпня 2014 року Суд застосовував тимчасовий захід відповідно до Правила 39 Регламенту Суду і справі було надано статус пріоритетної відповідно до Правила 41 Регламенту Суду. 10 листопада 2016 року тимчасовий захід було скасовано.

ФАКТИ

5. Відомості про заявника та відповідна інформація щодо заяви наведені у таблиці в додатку.
6. Заявник стверджував, що не отримував належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

¹ Виправлено 30 липня 2019 року: цей пункт у попередній версії був: «Заявника представляла пані О. М. Скалько, юрист, яка практикує у м. Миколаїв, Україна».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

7. Заявник скаржився на ненадання йому належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

8. Суд зазначає, що заявник страждав на серйозні захворювання, зазначені у таблиці в додатку, що впливало на його повсякденну діяльність.

9. Суд повторює, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення (див. рішення у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява №47152/06, пункт 137, ЄСПЛ 2016). У цьому контексті зрозуміло, що органи влади повинні забезпечити оперативність і точність постановки діагнозу та лікування (див. рішення у справах «Похлебін проти України» (*Pokhlebnin v. Ukraine*), заява №35581/06, пункт 62, від 20 травня 2010 року та «Горбуля проти Росії» (*Gorbulya v. Russia*), заява №31535/09, пункт 62, від 06 березня 2014 року з подальшими посиланнями), а у випадку, коли це викликано медичним станом, – регулярність і систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою ефективного лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню (див., *inter alia*, рішення у справах «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява №30628/02, пункт 74, від 18 грудня 2008 року та «Колесникович проти Росії» (*Kolesnikovich v. Russia*), заява №44694/13, пункт 70, від 22 березня 2016 року з подальшими посиланнями). Суд підкреслює, що медична допомога, яка надається в установах виконання покарань, має бути належною та відповідати тому рівню допомоги, яку державні органи зобов'язалися надавати для всього населення. Проте це не означає, що кожному затриманому має гарантуватись лікування на тому самому рівні, що й у найкращих медичних закладах поза межами установ виконання покарань (див. рішення у справах «Коновальчук проти України» (*Konovychuk v. Ukraine*), заява №31928/15, пункт 52, від 13 жовтня 2016 року та «Садретдінов проти Росії» (*Sadretdinov v. Russia*), заява №17564/06, пункт 67, від 24 травня 2016 року з подальшими посиланнями).

10. Розглянувши всі надані матеріали, Суд виявив недоліки у лікуванні заявника, перераховані у таблиці в додатку. Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі (див. рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява №54825/00, пункти 103–105, ЄСПЛ 2005II (витяги); «Веннер проти Германії» (*Wenner v. Germany*), заява №62303/13, пункти 54–81, від 01 вересня 2016 року; та, *mutatis mutandis*, «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), №9607/06, пункти 66–73, від 16 травня 2013 року). З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі заявник не отримав вичерпної та належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

11. Отже, ця скарга є прийнятною та свідчить про порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

12. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

13. З огляду на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, згадане рішення у справі «Логвіненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява №13448/07, пункти 89–95, від 14 жовтня 2010 року) Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену в таблиці у додатку та відхилиє будь-які додаткові вимоги заявника щодо справедливої сатисфакції.

14. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що ця скарга свідчить про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежною медичною допомогою під час тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену у таблиці в додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 липня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

*Заява зі скаргами за статтею 3 Конвенції
(неналежна медична допомога під час тримання під вартою)*

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Основне захворювання	Недоліки у лікуванні	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
57240/14 15.08.2014	Володимир Валерійович Сержантов 26.08.1973	Синдром залежності від опіоїдів, замісна підтримувальна терапія метадоном	різке зниження метадону (з 280 мг до 215 мг протягом десяти днів) з 08.08.2014 до 20.08.2014 13 днів	7 500

¹ Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявнику.

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «СОКІЛ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SOKIL V. UKRAINE)**

(Заява № 9414/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

22 жовтня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

22/01/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Сокіл проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жузеп Касадеваль (*Josep Casadevall*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 29 вересня 2015 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

2152. Справу було розпочато за заявою (№ 9414/13), яку 5 лютого 2013 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Максим Вікторович Сокіл (далі – заявник).

2153. Інтереси заявника, якому було надано правову допомогу, представляла пані Н. Г. Охотнікова, юрист, яка практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Борис Бабін з Міністерства юстиції України.

2154. Заявник стверджував, що під час тримання його під вартою йому не було забезпечено належну медичну допомогу.

2155. 21 лютого 2014 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2156. Заявник народився у 1981 році. Згідно з останньою наявною інформацією у січні 2014 року заявника було звільнено у зв'язку з відбуттям строку покарання. Про своє теперішнє місцезнаходження він Суд не повідомив.

2157. Згідно з наявними медичними документами заявник є наркозалежним з 1996 року. У 1997 році у заявника було діагностовано гепатит С та цироз печінки. Заявник є ВІЛ-інфікованим з 2008 року. У 2008 році у нього також було виявлено туберкульоз.

2158. У березні 2010 року заявника було взято під варту і поміщено до Київського слідчого ізолятора (далі – СІЗО). 13 липня 2010 року Оболонським районним судом м. Києва заявникові за вчинення крадіжки та збут наркотичних засобів було призначено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі. 4 вересня 2010 року заявника було переведено до Білоцерківської виправної колонії №35 для відбування покарання. У травні 2011 року у заявника було діагностовано IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції. 24 травня 2011 року результат аналізу крові заявника на визначення кількості CD4+ клітин становив 687 (16,3%). 7 липня 2011 року Ірпінський міський суд Київської області звільнив його від відбування невідбутої частини строку покарання у зв'язку з поганим станом його здоров'я.

2159. 25 липня 2011 року заявника було взято на облік у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом для проходження регулярних медичних оглядів.

2160. 1 лютого 2012 року Дніпровським районним судом м. Києва заявникові за вчинення крадіжки було призначено покарання у вигляді чотирьох років позбавлення волі.

2161. 2 лютого 2012 року заявника було поміщено до Київського СІЗО. По прибутті заявник був оглянутий медичними працівниками та пройшов дві рентгенографії грудної клітини. Заявникові було рекомендовано проконсультуватися з фізіатром.

2162. 8 лютого 2012 року заявника оглянув фізіатр та діагностував у нього залишкові зміни у правій легені після перенесеного туберкульозу.

2163. 16 або 20 березня 2012 року (у відповідних документах зазначені обидві дати) заявника було поміщено до медичної частини СІЗО. Там він перебував до 18 лютого 2013 року з такими діагнозами: гостра гемороїдальна кровотеча, геморої, хронічна полінаркоманія, III клінічна стадія ВІЛ-інфекції, орофарингіальний кандидоз, хронічний вторинний кандидоз, ентероколіт в стадії загострення, хронічний гепатит, залишкові явища перенесеного туберкульозу легенів, печінково-клітинна недостатність та інші захворювання. Заявникові були призначені різні медичні препарати.

2164. Згідно з твердженнями Уряду лікарі медичної частини СІЗО неодноразово оглядали заявника. Зокрема, 22 березня 2012 року заявника оглянув хірург, а терапевт його оглядав у такі дати: 11, 16, 21 та 25 травня 2012 року – у зв'язку зі скаргами на підвищену температуру і слабкість; 18 та 22 червня 2012 року – у зв'язку зі скаргами на підвищену температуру і слабкість; 16 липня 2012 року – у зв'язку зі скаргами на кашель з виділенням мокротиння, пітливість, загальну слабкість та підвищення температури; 1, 3, 10, 15, 23 та 28 серпня 2012 року; 4 і 10 вересня 2012 року, 4, 10, 15, 22 та 29 жовтня 2012 року; 5, 9, 16, 23 та 29 листопада 2012 року; а також 5, 11, 18, 24 та 27 грудня 2012 року.

У більшості з цих випадків було вирішено продовжити призначений курс лікування.

2165. На додаток до зазначених консультацій, у період з березня 2012 року до 18 лютого 2013 року заявнику було надано таку медичну допомогу: 10 квітня 2012 року він пройшов флюорографічне обстеження грудної клітини і йому було рекомендовано звернутися до фізіатра. Згодом заявника було оглянуто і у нього діагностовано залишкові зміни у правій легені після перенесеного туберкульозу. 13 липня 2012 року він ще раз проконсультувався з фізіатром, а 24 жовтня 2012 року заявника оглянув лікар-інфекціоніст та діагностував у нього, зокрема, IV клінічну стадію ВІЛ-інфекції. Крім того, виникла підозра на рецидив туберкульозу у заявника, а тому йому було рекомендовано пройти додаткову рентгенографію, яку заявник пройшов 7 листопада 2012 року. 14 листопада 2012 року фізіатр оглянув заявника та дійшов висновку про відсутність у нього будь-яких ознак активної форми туберкульозу.

2166. У період з 18 квітня до 20 грудня 2012 року, згідно з результатами аналізу, кількість CD4+ клітин у заявника знизилась з 762 (18,4%) до 467 (14,3%).

2167. У той же час, 23 липня 2012 року апеляційний суд м. Києва скасував вирок від 1 лютого 2012 року у кримінальній справі щодо заявника та повернув справу на новий судовий розгляд. 3 вересня 2012 року Дніпровський районний суд м. Києва визнав заявника винним у незаконному обігу наркотичних засобів та вчиненні крадіжки та призначив йому покарання у вигляді двох років позбавлення волі.

2168. 14 січня 2013 року заявника було обстежено у Київському міському консультативно-діагностичному центрі. Через два дні заявника було оглянуто фізіатром, і у нього діагностовано туберкульоз. Заявнику було призначено протитуберкульозне лікування.

2169. 23 січня 2013 року кількість CD4+ клітин у крові заявника становила 314.

2170. 25 та 30 січня, а також 4 лютого 2013 року заявника оглядав терапевт. Призначений курс лікування було продовжено.

2171. 5 лютого 2013 року заявник подав клопотання за Правилем 39 Регламенту Суду з проханням надати Уряду держави-відповідача вказівку щодо забезпечення його відповідним медичним обстеженням та лікуванням, які, за словами заявника, в умовах Київського СІЗО були неможливими. 7 лютого 2013 року Суд відмовив у задоволенні клопотання заявника.

2172. 11 лютого 2013 року фтизіатр рекомендував перевести заявника до спеціалізованої туберкульозної лікарні.

2173. 18 лютого 2013 року заявника було переведено до Жовтневської виправної колонії № 17. До колонії він прибув 21 лютого 2013 року і був поміщений до спеціалізованої туберкульозної лікарні. По прибутті заявник скаржився на кашель з виділенням мокротиння, біль у грудях та під пахвами, головний біль і біль у животі та здуття. Було зроблено висновок, що стан здоров'я заявника – середньої тяжкості. Він здавав різні аналізи крові, сечі та мокротиння, пройшов рентгенографію та ультразвукове дослідження. 21 і 22 лютого 2013 року заявника оглянули отоларинголог, психіатр і терапевт. У заявника було діагностовано туберкульоз, ВІЛ-інфекцію, енцефалопатію, хронічний гепатит та інші захворювання. Заявнику було призначено протитуберкульозне лікування.

2174. Уряд надав детальний опис оглядів заявника, призначених йому препаратів та лікування, яке заявник отримав у лікарні у період з лютого до жовтня 2013 року. Воно включало неодноразові рентгенографічні дослідження, ультразвукові дослідження, аналізи крові, сечі і мокротиння, обстеження лікарями лікарні та спеціалістами з інших закладів охорони здоров'я: фтизіатром (28 лютого і 15 серпня 2013 року), отоларингологом (26 березня 2013 року: у заявника було діагностовано отит), психіатром (22 лютого 2013 року: у заявника було діагностовано опійну наркоманію у стадії ремісії), стоматологом (3 квітня 2013 року), терапевтом (13, 14, 19, 25 та 30 березня 2013 року; 1, 2, 3, 10, 12, 22, 26, 28 і 29 квітня 2013 року; 7, 12 і 16 травня 2013 року; 1, 4, 15, 21 і 26 червня 2013 року; і 5, 8 та 17 липня 2013 року); хірургом (24 квітня 2013 року); дерматологом (24 квітня 2013 року); лікарем-інфекціоністом з Харківського обласного центру профілактики і боротьби зі СНІДом, який призначив заявникові антиретровірусну терапію (далі – АРТ) (22 липня 2013 року); та невропатологом (13 серпня 2013 року).

2175. 3 травня 2013 року результат аналізу крові заявника на визначення кількості CD4+ клітин становив 477 (15,7%).

2176. 21 серпня 2013 року заявник розпочав курс АРТ.

2177. 4 вересня 2013 року результати аналізу крові заявника на визначення кількості CD4+ клітин становив 297 клітин (12,1%).

2178. 20 вересня 2013 року фтизіатр з Харківської медичної академії післядипломної освіти дійшов висновку, що протитуберкульозне лікування заявника було ефективним.

2179. 3 жовтня 2013 року заявника було виписано з лікарні з такими діагнозами, зокрема: залишкові зміни після перенесеного туберкульозу, IV клінічна стадія ВІЛ-інфекції, хронічний гепатит у стадії нестійкої ремісії та хронічний тромбоемболіт. Заявника було переведено до Бучанської виправної колонії № 85, оскільки стан його здоров'я покращився. Його було забезпечено антиретровірусними препаратами на два місяці.

2180. За твердженнями сторін, під час перебування у лікарні заявник також отримував різні медикаменти від родичів.

2181. Більшість часу у період з 1 листопада до 30 грудня 2013 року заявник провів у лікарні Бучанської виправної колонії. 23 грудня 2013 року результати аналізу крові заявника на визначення кількості CD4+ клітин становили 314 клітин (14,8%).

2182. 31 січня 2014 року заявника було звільнено у зв'язку з відбуттям строку покарання.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ДОКУМЕНТИ

2183. Відповідні положення національного законодавства, міжнародні та внутрішньодержавні документи наведено у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява № 40512/13, пп. 40–56, від 22 жовтня 2015 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

2184. Заявник скаржився на те, що під час відбування покарання він не отримував належної медичної допомоги у порушення статті 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

2185. Уряд доводив, що заявник не вичерпав на національному рівні ефективні засоби юридичного захисту у зв'язку із своєю скаргою. Зокрема, заявник повинен був подати скаргу до прокуратури, до повноважень якої належить здійснення нагляду за дотриманням законодавства у пенітенціарних установах. Рішення прокурора з цих

питань є обов'язковими та підлягають негайному виконанню. Заявник не звертався зі скаргами щодо відсутності належної медичної допомоги до прокурора.

2186. Уряд також доводив, що як тільки 1 лютого 2012 року заявника було поміщено до СІЗО, він одразу ж отримав лікування у повному обсязі. До поміщення під варту заявник страждав від низки серйозних захворювань. Він також вживав наркотичні засоби. У 1997 році у нього було діагностовано гепатит С, а у 2008 році – туберкульоз легень і ВІЛ. Проте, перебуваючи під вартою, заявник знаходився під постійним наглядом лікарів. У січні 2013 року у заявника було діагностовано рецидив туберкульозу, його було обстежено (включаючи обстеження у Київському міському консультативно-діагностичному центрі), і він отримав відповідне лікування. Згодом заявника було переведено до спеціалізованої туберкульозної лікарні при Жовтневській виправній колонії. Що стосується ВІЛ-інфекції заявника, Уряд доводив, що оскільки у заявника був туберкульоз, саме його слід було лікувати в першу чергу.

2187. Уряд підсумував, що заявника було поміщено до спеціалізованої лікарні, він перебував під постійним наглядом лікарів та при необхідності отримував відповідну медичну допомогу. Заявник не надав доказів того, що коли-небудь його скарги залишились без відповіді або що його лікування призвело до погіршення стану його здоров'я. Більше того, саме тільки погіршення стану здоров'я особи не означає неналежного лікування (див. рішення у справі «Руденко проти України» (*Rudenko v. Ukraine*) [Комітет], заява № 5797/05, п. 94, від 25 листопада 2010 року). Загалом, у зв'язку з його захворюваннями заявник отримував спеціалізоване лікування, а також відповідне симптоматичне лікування, що підтверджується його регулярними оглядами у лікарів та призначенням ліків. Більше того, заявник ніколи не скаржився державним органам влади на неналежне лікування. Отже, Уряд вважав скаргу заявника необґрунтованою.

2188. Заявник, посилаючись на відповідну практику Суду (див. рішення у справі «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01, пп. 92-98, від 19 жовтня 2006 року), доводив, що у зв'язку з його скаргою не було ефективних засобів юридичного захисту. Зокрема, скарга до прокуратури не можна вважати таким засобом (див. рішення у справах «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), заява № 66561/01, п. 63, від 30 березня 2004 року; *mutatis mutandis*, «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 116, ECHR 2005II (витяги); і «Салов проти України» (*Salov v. Ukraine*), заява № 65518/01, п. 58, ECHR 2005VIII (витяги)). Так, Уряд не довів, яким чином скарга до прокуратури могла б забезпечити заявникові відшкодування за стверджувану відсутність медичної допомоги.

2189. Суд зазначає, що він вже відхилив подібні заперечення, що ґрунтувалися на невичерпанні засобів правового захисту, та встановлював, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, був неефективним у зв'язку з недоведеністю того, що використання такого провадження могло забезпечити покращення умов тримання заявників (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 69, від 28 березня 2006 року, і нещодавнє рішення у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*), заява № 28825/02, п. 74, від 10 липня 2014 року) і не вбачає підстав відходити у цій справі від згаданого висновку. Отже, Суд вважає, що цю скаргу не може бути відхилено на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

42190. Суд зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

2191. Уряд не надав зауважень щодо суті.

2192. Заявник наполягав на тому, що зазнав жорстокого поводження внаслідок ненадання йому швидкої та належної медичної допомоги. Він заперечив твердження Уряду про надання йому належного та своєчасного лікування. Зокрема, стан здоров'я заявника погіршився, а не покращився. Певні відомості, надані Урядом, були неправдивими або в них навмисно замовчувались факти. Зменшення кількості CD клітин у заявника доводить це твердження; так, ВІЛ-інфекція у заявника розвинулась з III клінічної стадії до IV клінічної стадії.

2193. Заявник стверджував, що є ВІЛ-інфікованим з 2008 року, та перебуває на обліку у Київському міському центрі профілактики та боротьби зі СНІДом з 2011 року. Проте заявник почав отримувати АРТ лише у серпні 2013 року.

2194. Що стосується інших захворювань заявника, то він зазначив, що призначене йому лікування здебільшого було симптоматичним, і що не було наявних свідчень існування комплексної стратегії, спрямованої на лікування його захворювань.

2195. Заявник стверджував, що його родичів просили надсилати медикаменти, які потім використовувалися не ним особисто, а медичною частиною. Зокрема, одного разу родичів заявника попросили надіслати йому чотири термометри.

2196. Заявник також зазначив, що його представник декілька разів зверталась до адміністрації колонії з проханням надати їй інформацію про стан здоров'я заявника, але кожного разу отримувала відмову. Заявник стверджував, що медичні документи, надані Урядом, були суперечливими та не доводили факту прийому ним ліків, які надсилалися його сім'єю або призначалися йому в ув'язненні.

2197. З огляду на зазначене вище заявник наполягав на тому, що він не отримував належної медичної допомоги в ув'язненні у порушення статті 3 Конвенції.

2198. Суд неодноразово наголошував на тому, що держава повинна забезпечити тримання ув'язненої особи в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а також належним чином забезпечити її здоров'я та добробут з огляду на практичні потреби ув'язнення (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява №30210/96, пп. 92-94, ECHR 2000-XI). Відсутність належної медичної допомоги може, таким чином, становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. серед інших джерел рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№9852/03 і 13413/04, від 29 листопада 2007 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява №30628/02, від 18 грудня 2008 року, і «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява №43374/02, від 21 жовтня 2010 року).

2199. Інші відповідні принципи щодо лікування під час тримання під вартою, встановлені Судом у його практиці за статтею 3 Конвенції, викладено в рішенні у згаданій вище справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (пп. 70-75).

2200. Суд зауважує, що у цій справі заявник перед ув'язненням впродовж періоду, про який йдеться (лютий 2012 року – січень 2014 року), страждав від низки серйозних захворювань. Зокрема, у нього було діагностовано ВІЛ-інфекцію ще у 2008 році, і органи влади вочевидь були обізнані про це та про пізню стадію захворювання (див. пункт 7). Не дивлячись на те, що більшу частину строку свого ув'язнення заявник перебував на лікуванні у різних медичних закладах, немає жодних доказів того, що він отримував будь-яке лікування ВІЛ-інфекції протягом значного періоду часу. Незважаючи на поінформованість органів влади про ВІЛ-інфекцію у заявника, АРТ йому було призначено лише у липні 2013 року – майже через півтора року з початку ув'язнення.

2201. Уряд доводив, що у певний момент часу заявникові неможливо було призначити АРТ, оскільки спочатку він мав пройти протитуберкульозне лікування. Суд нагадує, що до його повноважень не належить вирішення питань, які є виключною компетенцією лікарів, або робити висновки щодо того, чи насправді заявник вимагав такого лікування впродовж відповідного проміжку часу (див. рішення у справі «Є. А. проти Росії» (*E. A. v. Russia*), заява №44187/04, п. 57, від 23 травня 2013 року), та чи обраний курс лікування належним чином відображав потреби заявника (див. згадане рішення у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), п. 76, і рішення у справі «Охріменко проти України» (*Okhrimenko v. Ukraine*), заява №53896/07, п. 71, від 15 жовтня 2009 року). Проте навіть до того, як у січні 2013 року заявникові було діагностовано туберкульоз, він не отримував АРТ впродовж десяти місяців.

2202. Суд нагадує, що питання неналежної медичної допомоги ВІЛ-інфікованим особам, які перебувають в установах тримання під вартою та виконання покарань України, вже розглядалось Судом у низці справ (див. рішення у справах «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява №29971/04, від 18 грудня 2008 року; «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява №35581/06, від 20 травня 2010 року, та «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), заява №28005/08, від 14 березня 2013 року). Зокрема, у згаданій справі «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), незважаючи на те, що органам влади було відомо про ВІЛ-інфекцію у доньки/матері заявників, відповідного лікування не надавалося взагалі, і це призвело до смерті особи. У справі «Салахов та Іслямова проти України» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*) лікування заявника від інфекції, пов'язаної з ВІЛ, було нерегулярним і неналежним. Загальна ситуація з лікуванням ВІЛ-інфікованих ув'язнених в Україні також розглядається у рішенні у справі «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*) (заява №40512/13, від 22 жовтня 2015 року).

2203. Що стосується тверджень заявника про відсутність комплексної стратегії, спрямованої на лікування інших його захворювань, Суд повторює, що необґрунтованого твердження про відсутність, затримку або навіть незадовільне надання медичної допомоги зазвичай недостатньо для порушення питання за статтею 3 Конвенції. Правдоподібна скарга зазвичай включає, серед іншого, достатні посилання на захворювання, про яке йдеться, лікування, надання якого особа вимагала, яке було надано чи у наданні якого було відмовлено, та певні докази, наприклад висновки експертів, здатні виявити серйозні недоліки медичної допомоги заявнику (див. рішення у справі «Валерій Самойлов проти Росії» (*Valeriy Samoylov v. Russia*), заява №57541/09, п. 80, від 24 січня 2012 року).

2204. Суд також повторює, що вже розглядав велику кількість справ проти України, в яких порушувались питання неналежного медичного обслуговування, що надавалось ув'язненим (див. в якості нещодавніх прикладів рішення у справах «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява №9607/06, від 16 травня 2013 року, і «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява №42184/09, від 11 грудня 2014 року). За відсутності в Україні ефективного засобу юридичного захисту щодо відповідних скарг Суд перед тим, як встановити, чи було дотримано гарантій статті 3 Конвенції, зобов'язаний сам здійснити безпосередню оцінку доказів.

2205. Це завдання особливо ускладнюється необхідністю оцінювати докази, які вимагають спеціальних знань у різних сферах медицини. У зв'язку з цим Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обачним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це не є неминучим з огляду на обставини справи (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Маккєрр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява №28883/95, від 4 квітня 2000 року). Тим не менш, у випадках, коли висувуються скарги за статтею 3 Конвенції, Суд повинен здійснити «особливо ретельний аналіз» (див. рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява №42310/04, п. 148, від 21 квітня 2011 року). У такій ролі, звертаючи особливу увагу на вразливість заявників з огляду на три-

мання їх під вартою, Суд вважає, що саме Уряд має надати правдоподібні та переконливі докази на підтвердження того, що зазначений заявник під час тримання під вартою отримував комплексну та належну медичну допомогу.

2206. Відповідно до наведених вище принципів Суд зазначає, що докази, надані Урядом на підтвердження свого доводу про те, що медична допомога заявнику була належною та що він отримував призначені ліки у повному обсязі, є незадовільними. Копія медичної картки заявника – дуже низької якості та у багатьох місцях є непридатною для читання. Дуже часто неможливо дійти висновку про те, які скарги заявника було розглянуто, та встановити, якою мірою виконувалися призначення.

2207. Проте Суд зазначає, що заявник не заперечує, що він повністю одужав від туберкульозу.

2208. Тим не менш, зважаючи, зокрема, на ненадання адміністрацією СІЗО своєчасного та відповідного лікування від ВІЛ-інфекції, Суд доходить висновку, що під час тримання під вартою заявникові не було надано належної медичної допомоги, що становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження у порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2209. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

2210. Заявник вимагав 100 000 євро відшкодування моральної шкоди.

2211. Уряд наполягав на тому, що у цій справі порушення прав заявника не було та що сума відшкодування, яка вимагалася, була надмірною.

2212. Суд, постановляючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявникові 7 500 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

2213. Заявник також вимагав 850 євро компенсації судових та інших витрат, яких він зазнав під час провадження у Суді.

2214. Уряд не надав жодних зауважень з приводу цієї вимоги.

2215. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі, з огляду на наявні документи та зазначені критерії, а також враховуючи, що заявникові вже було надано 850 євро на правову допомогу, Суд відхиляє вимогу щодо відшкодування судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді.

C. Пеня

2216. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 22 жовтня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Прравила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Жузеп Касадеваль
(*Josep Casadevall*)
Голова

**СПРАВА «СОКОЛОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SOKOLOVSKYY V. UKRAINE)**

(Заява № 6433/18)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

04 липня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 11 червня 2019 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 6433/18), яку 30 січня 2018 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Василь Миколайович Соколовський (далі – заявник).

2. Заявника представляла пані О. В. Шаповал, юрист, яка практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

3. Заявник скаржився на ненадання належної медичної допомоги під час тримання під вартою та відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з цією скаргою. Він також скаржився на ненадання органами влади відповідних та достатніх підстав для обґрунтування досудового тримання його під вартою, відсутність ефективної процедури оскарження законності тримання його під вартою, а також на відсутність у нього забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування за стверджуване свавільне тримання під вартою.

4. 02 лютого 2018 року заявник звернувся до Суду з клопотанням про застосування тимчасового заходу відповідного до Правила 39 Регламенту Суду, щоб його могли перевести до спеціалізованого медичного закладу для подальшого неврологічного лікування. 20 лютого 2018 року Суд відхилив це клопотання. Заяві було надано статус пріоритетної відповідно до Правила 41 Регламенту Суду.

5. 19 квітня 2018 року про зазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1976 році та тримається під вартою у м. Київ.

А. Кримінальне провадження щодо заявника

7. 01 грудня 2016 року працівники поліції затримали заявника за підозрою у торгівлі людьми.

8. 02 грудня 2016 року Бабушкінський районний суд міста Дніпро (далі – районний суд) обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. У відповідній ухвалі було зазначено, що в іншому випадку він міг переховуватися чи перешкоджати розслідуванню. Суд також зазначив, що перебуваючи на свободі, заявник міг вплинути на свідків та спілкуватися з іншими особами через мережу Інтернет. Жодних додаткових деталей щодо цього суд не зазначив. Суд також визначив як альтернативний запобіжний захід заставу у розмірі 2 000 000 українських гривень (далі – грн). 05 грудня 2016 року заявника звільнили після внесення застави.

9. Згідно з твердженнями заявника після його звільнення працівники поліції відразу ж затримали його за аналогічними обвинуваченнями (нові епізоди торгівлі людьми) в рамках іншої кримінальної справи.

10. 06 грудня 2016 року районний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. У відповідній ухвалі було зазначено, що в іншому випадку він міг переховуватися чи перешкоджати розслідуванню. Жодних додаткових деталей щодо цього суд не зазначив. Суд також визначив як альтернативний запобіжний захід заставу у розмірі 3 000 000 грн. 23 грудня 2016 року цю ухвалу було залишено без змін апеляційною інстанцією.

11. 26 січня та 22 березня 2017 року районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 26 березня та 20 травня 2017 року відповідно, залишивши йому можливість звільнення під заставу. Районний суд навіть аналогічні підстави для продовження строку тримання його під вартою, що й в ухвалі від 06 грудня 2016 року.

12. 04 травня 2017 року кримінальну справу щодо заявника було направлено на розгляд до районного суду.

13. 13 травня 2017 року під час підготовчого засідання районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 10 липня 2017 року. В ухвалі було зазначено, що він не мав постійного місця проживання, обвинувачувався у вчиненні тяжкого злочину, в іншому випадку міг переховуватися чи перешкоджати розслідуванню шляхом впливу на свідків або знищення чи приховування доказів або продовжити свою злочинну діяльність. Жодних додаткових деталей щодо цього суд не зазначив.

14. 01 червня 2017 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ змінив суд, компетентний розглядати справу заявника, на Солом'янський районний суд міста Києва (далі – суд першої інстанції).

15. 26 червня 2017 року суд першої інстанції відновив підготовче засідання та продовжив строк тримання заявника під вартою до 24 серпня 2017 року. Не зазначивши жодних додаткових деталей, Суд навів підстави для продовження строку тримання заявника під вартою аналогічні, наведеним районним судом в його ухвалі від 13 травня 2017 року.

16. 07 серпня, 03 жовтня та 30 листопада 2017 року, а також 24 січня 2018 року суд першої інстанції продовжував строк тримання заявника під вартою на відповідні періоди, останній встановлений період мав закінчитися 24 березня 2018 року. Суд першої інстанції повторив попередньо наведені підстави для продовження строку тримання заявника під вартою, не навівши додаткових деталей. Ухвалою від 24 січня 2018 року він відмовив у задоволенні поданого заявником того дня клопотання про звільнення з-під варти. Жодних підстав для такого рішення наведено не було.

17. Згідно з наявною інформацією заявник перебуває під вартою, а його справа досі перебуває на розгляді у суді першої інстанції.

В. Надана заявнику медична допомога

1. Стан здоров'я заявника до його затримання

18. Згідно з твердженнями заявника він довгий час страждає на хворобу серця після інфаркту міокарда у 2011 році. У 2011 і 2016 роках він проходив стентування.

19. 30 листопада 2016 року каретою швидкої допомоги заявника доставили до лікарні з гострим боєм у грудях. Йому діагностували ішемічну хворобу серця та нестабільну стенокардію.

20. 01 грудня 2016 року його виписали з лікарні внаслідок покращення стану його здоров'я.

2. Медична допомога, надана заявнику під час тримання під вартою.

21. У період з 01 грудня 2016 року до 24 червня 2017 року заявник тримався під вартою у Дніпровському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО). Жодної інформації щодо отриманої у цей період медичної допомоги він не надав.

22. 24 червня 2017 року заявника перевели до Київського СІЗО.

23. Згідно з проведенням того дня медичним оглядом заявнику діагностували ішемічну хворобу серця, атеросклеротичний і постінфарктний кардіосклероз, атеросклероз аорти (трансмуральний інфаркт міокарда у 2011 році), стенокардію напруги III (функціонального) класу та серцеву недостатність. Йому надали рекомендації щодо подальшого лікування. Сторони не надали Суду інформації щодо рекомендованого лікування.

24. 26 червня 2017 року управління з питань виконання кримінальних покарань поінформувало захисника заявника про відсутність лікаря-кардіолога серед персоналу СІЗО.

25. 04 вересня 2017 року заявника проконсультував хірург СІЗО.

26. З 27 до 30 вересня 2017 року заявник проходив лікування в Інституті кардіології імені академіка М. Д. Стражеска НАМН України. Згідно з відповідними медичними записами заявнику діагностували ішемічну хворобу серця, стенокардію напруги III (функціонального) класу та гіпертонічну хворобу 3 стадії. Йому призначили медичні препарати та поінформували, що йому необхідно знаходитися під наглядом кардіолога. Згідно з твердженнями Уряду рекомендоване лікування могло бути надано заявнику у СІЗО.

27. 19 січня 2018 року у СІЗО заявника проконсультував лікар-кардіолог та порекомендував йому стаціонарне лікування у спеціалізованому кардіологічному закладі. Його загальний стан був описаний як «середньої тяжкості». Згідно з твердженнями Уряду призначене йому лікування могло бути надано у СІЗО.

28. 22 січня 2018 року за клопотанням захисника заявника судово-медичний експерт Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи склав висновок, зазначивши, що у заявника, *inter alia*, були такі хронічні захворювання: гіпертонічна хвороба 3 стадії, серцева недостатність, стенокардія напруги III (функціонального) класу, ішемічна хвороба серця, постінфарктний кардіосклероз і стан після стентування коронарних артерій. Судово-медичний експерт рекомендував, *inter alia*, надання йому постійного лікування під нагляд лікаря та стентування коронарних артерій. Він дійшов висновку, що у випадку ненадання заявнику належного стаціонарного лікування поза межами СІЗО його здоров'я буде поставлено під серйозний і потенційно смертельний ризик.

29. 07 лютого 2018 року адміністрація СІЗО відповіла на клопотання захисника заявника, зазначивши, *inter alia*, що серед персоналу СІЗО лікаря-кардіолога не було.

30. 11, 18, 19, 20 і 25 лютого 2018 року заявник скаржився адміністрації СІЗО на погіршення стану його здоров'я та клопотав про надання йому медичної допомоги за межами СІЗО. Зокрема, він стверджував, що страждає від болю у грудях та запаморочення, а також неодноразово втрачав свідомість. Вбачається, що жодної відповіді на свої клопотання він не отримав.

31. Згідно з виданою адміністрацією СІЗО довідкою від 12 лютого 2018 року заявник перебував під наглядом працівників медичної частини СІЗО та не потребував стаціонарного лікування. У довідці було зазначено, що серед працівників СІЗО лікаря-кардіолога не було.

32. 22 лютого 2018 року СІЗО поінформувало органи прокуратури та суд першої інстанції про стан здоров'я заявника. Адміністрація СІЗО стверджувала, що рекомендації стосовно перебування заявника під наглядом лікаря-кардіолога та його подальшого лікування у спеціалізованому кардіологічному закладі не могли бути виконані через відсутність серед працівників СІЗО лікаря-кардіолога.

33. 27 лютого 2018 року начальник СІЗО поінформував захисника заявника, що заявник отримував симптоматичне лікування. Зазначалося, що надання допомоги фахівця та високоякісної медичної допомоги у СІЗО було неможливим, а питання про подальше тримання заявника під вартою мало вирішуватися судом першої інстанції.

34. 28 лютого 2018 року державний заклад «Інститут Серця» надав консультативний висновок, рекомендувавши заявнику проходження стаціонарного кардіологічного лікування.

35. 01 березня 2018 року адміністрація СІЗО знову поінформувала захисника заявника, пославшись на попередні медичні висновки, що заявник потребував постійного нагляду лікаря-кардіолога, що було неможливим у СІЗО через відсутність серед його працівників лікаря-кардіолога.

36. 06 березня 2018 року за клопотанням захисника заявника судово-медичний експерт Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи склав висновок, повторивши висновки, раніше надані 22 січня 2018 року (див. пункт 28).

37. 11 червня 2018 року СІЗО поінформувало захисника заявника про стан здоров'я її клієнта, повторивши ту саму інформацію, що була надана 01 березня 2018 року (див. пункт 35).

38. Сторони не поінформували Суд про лікування, надане заявнику після червня 2018 року.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 І 13 КОНВЕНЦІЇ

39. Заявник скаржився на ненадання йому належного лікування та медичної допомоги під час тримання під вартою у СІЗО та відсутність у його розпорядженні ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку із зазначеною скаргою. Він посилався на статті 3 і 13 Конвенції, які передбачають:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в [цій] Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

А. Прийнятність

40. Уряд стверджував, що заявник не вичерпав ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку з його скаргою на неналежну медичну допомогу. Він вважав, що зі своїми скаргами щодо стану здоров'я заявник мав звернутися до прокуратури або у національні суди.

41. Заявник стверджував, що регулярно скаржився на проблеми зі здоров'ям адміністрації СІЗО та до суду першої інстанції, проте безрезультатно.

42. Суд вважає, що цей аргумент тісно пов'язаний із суттю скарг заявника щодо відсутності національних засобів юридичного захисту у зв'язку з його скаргою на неналежну медичну допомогу. Тому він має бути долучений до розгляду по суті.

43. Суд також зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Вичерпання національних засобів юридичного захисту та стверджуване порушення статті 13 Конвенції

44. Суд нагадує, що правило вичерпання національних засобів юридичного захисту, закріплене у статті 35 Конвенції, зобов'язує тих, хто подає до Суду скаргу проти держави, спочатку використати засоби юридичного захисту, передбачені національною правовою системою. Отже, держави звільняються від необхідності відповідати за свої дії перед міжнародним органом до тих пір, поки вони не використають можливість виправити ситуацію за допомогою своєї власної правової системи. Правило ґрунтується на припущенні, відображеному у статті 13 Конвенції, з яким воно тісно пов'язано, що існує ефективний засіб юридичного захисту, здатний по суті вирішити «небезпідставну скаргу» за Конвенцією та забезпечити належне відшкодування. До того ж важливим аспектом принципу є субсидіарність встановленого Конвенцією механізму захисту щодо національних систем, які забезпечують захист прав людини (див. рішення у справах «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudlav. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пункт 152, ЄСПЛ 2000XI та «Хендісайд проти Сполученого Королівства» (*Handyside v. the United Kingdom*), від 07 грудня 1976 року, пункт 48, Серія А № 24).

45. Суд нагадує, що вже встановлював порушення статті 13 Конвенції у справах проти України у зв'язку з відсутністю ефективних національних засобів юридичного захисту щодо скарг на умови тримання під вартою та ненадання медичної допомоги (див. серед інших джерел, рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункти 113–116, від 28 березня 2006 року; «Двойних проти України» (*Dvoynykh v. Ukraine*), заява № 72277/01, пункт 72, від 12 жовтня 2006 року; «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, пункти 91 і 92, від 18 грудня 2008 року; «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), заява № 39908/05, пункт 77, від 12 січня 2012 року та «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, пункти 104 і 105, від 16 травня 2013 року). З огляду на зазначену практику та обставини цієї справи Суд вважає, що Уряд не довів наявність у заявника практичної можливості скористатися ефективними засобами юридичного захисту у зв'язку з його скаргою, тобто засобами юридичного захисту, які могли б запобігти виникненню чи продовженню порушень або могли б надати заявнику відповідне відшкодування.

46. Отже, Суд доходить висновку, що було порушено статтю 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту щодо скарги заявника за статтею 3 Конвенції, а тому відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту.

2. Стверджуване порушення статті 3 Конвенції

47. Заявник скаржився на ненадання йому належного лікування у зв'язку з його хворобою серця. Зокрема, він стверджував, що відповідно до медичних рекомендацій він потребував спеціалізованої медичної допомоги, проте у медичній частині СІЗО йому надавалося лише симптоматичне лікування з огляду на відсутність серед працівників лікаря-кардіолога.

48. Уряд заперечив, зазначивши, що надана заявнику медична допомога повністю відповідає вимогам статті 3 Конвенції.

49. Застосовні загальні принципи щодо надання медичної допомоги під час тримання під вартою наведені в рішенні у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви № 9852/03 та № 13413/04, пункти 112–122, від 29 листопада 2007 року), згаданому рішенні у справі «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), пункти 77–83) та в рішеннях у справах «Петухов проти України» (*Petukhov v. Ukraine*), заява № 43374/02, пункти 91–98, від 21 жовтня 2010 року) і «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), заява № 40512/13, пункти 70–75, від 22 жовтня 2015 року).

50. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд, перш за все, зазначає, що хвороба, на яку страждав заявник (див. пункти 23, 26 і 28), була достатньо серйозною, щоб впливати на його повсякденну діяльність та навіть загрожувати його життю. Отже, він міг відчувати значне занепокоєння щодо того, чи була належною надана йому медична допомога.

51. Суд також зазначає, що заявнику неодноразово рекомендувалося стаціонарне лікування у спеціалізованому кардіологічному закладі (див. пункти 27, 28, 34 і 36). Вбачається, що цю рекомендацію виконано не було.

52. У зв'язку з цим Суд зазначає, що органи влади визнали, що медична частина СІЗО не була належним чином обладнана та укомплектована працівниками для лікування хвороби серця заявника (див. пункти 24, 29, 31–33, 35 і 37). Це вказує на те, що заявник отримував лише симптоматичне лікування у зв'язку з його проблемами зі здоров'ям. Суд також зазначає, що вже встановлював у справах проти України факт відсутності кваліфікованих працівників та/або обладнання, здатних належним чином вирішити проблеми зі здоров'ям заявників під час тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справах «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пункти 96 і 97, від 25 жовтня 2007 року; «Темченко проти України» (*Temchenko v. Ukraine*), заява № 30579/10, пункт 89, від 16 липня 2015 року та «Осипенков проти України» [Комітет] (*Osipenkov v. Ukraine*) [Committee], заява № 31283/17, пункт 27, від 29 січня 2019 року).

53. Визнаючи, що заявник отримував певне лікування під час тримання під вартою, Суд не може погодитися з аргументом Уряду про достатній рівень наданої йому медичної допомоги. Надана Урядом задокументована інформація на підтримання його зауважень стосується хвороб заявника та рекомендацій лікарів щодо лікування. Проте вона не спростовує скарги заявника щодо якості отриманої ним медичної допомоги під час тримання під вартою (див. пункт 47).

54. Наведених міркувань достатньо для висновку Суду, що держава не дотрималася своїх зобов'язань за статтею 3 Конвенції. Отже, було порушено це положення.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

55. Заявник скаржився, що рішення національних судів щодо тримання його під вартою були свавільними та необґрунтованими. Він також скаржився, що суд першої інстанції не розглянув належним чином його клопотання про звільнення з-під варті, подане 24 січня 2018 року. Насамкінець, він скаржився на відсутність у нього забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування за стверджуване свавільне тримання під вартою. Він посилався на підпункт «с» пункту 1, пункти 3, 4 і 5 статті 5 Конвенції.

56. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи (див. рішення у справі «Радомілья та інші проти Хорватії» [ВП] (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], заяви № 37685/10 та № 22768/12, пункти 114 і 126, від 20 березня 2018 року), з огляду на суть скарг заявника за пунктами 1 і 3 статті 5 Конвенції щодо свавільності та обґрунтованості рішень національних судів стосовно тримання його під вартою вирішує розглянути їх за пунктом 3 статті 5 Конвенції.

Відповідні положення пунктів 3, 4 і 5 статті 5 Конвенції передбачають:

«3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.»

А. Прийнятність

57. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Пункт 3 статті 5 Конвенції

58. Заявник доводив, що тримання його під вартою було незаконним та необґрунтованим, оскільки суди постійно посилалися на ті самі підстави для тримання його під вартою, не навівши жодних деталей щодо цього. Він також стверджував, що незважаючи на те, що тривале тримання його під вартою загалом відповідало національному законодавству, воно не було необхідним за цих обставин. Насамкінець, він наголосив, що суди не розглянули альтернативні запобіжні заходи після передання його справи до суду першої інстанції.

59. Уряд доводив, що національні суди ретельно вивчили обставини справи при вирішенні питання про тримання заявника під вартою та постановили обґрунтовані ухвали, які відповідали як національному законодавству, так і Конвенції.

60. Застосовні загальні принципи наведені в рішенні у справі «Бузаджі проти Республіки Молдова» [ВП] (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [GC], заява № 23755/07, пункти 84–91 і 102, від 05 липня 2016 року).

61. Суд зазначає, що сторонами не оскаржується, що заявник безперервно перебував під вартою з моменту його затримання 01 грудня 2016 року (див. пункт 7).

62. Суд також зазначає, що всупереч твердженню Уряду ухвали районного суду від 02 та 06 грудня 2016 року не містили чітких та конкретних підстав для тримання заявника під вартою, крім простого посилання на доводи

слідчого, без будь-якого розгляду правдоподібності підстав, на які посилався останній (див. пункти 8 і 10). Щодо посилання суду на ризик можливого впливу заявника на свідків та спілкування з іншими особами через мережу Інтернет у випадку його перебування на свободі Суд цікавиться, як наявність такого ризику співвідносилася з можливістю звільнення заявника під заставу (див. там само).

63. Суд також зазначає, що обґрунтування судів не змінилося з плином часу. У своїх подальших ухвалах щодо продовження строку тримання заявника під вартою, зокрема від 26 січня, 22 березня, 13 травня, 26 червня, 07 серпня, 03 жовтня та 30 листопада 2017 року, а також від 24 січня 2018 року суди повторювали ті самі підстави, а саме: тяжкість інкримінованих заявнику обвинувачень, ризик його переховування чи перешкоджання розслідуванню шляхом впливу на свідків або знищення чи приховування доказів, або продовження ним злочинної діяльності. Суд зазначає, що ухвали про продовження строку тримання заявника під вартою були викладені у загальних формулюваннях та містили повторювані фрази. З них не вбачається, що суди належним чином проаналізували факти щодо того, чи був необхідний такий запобіжний захід за цих обставин на відповідній стадії провадження.

64. Крім того, за винятком ухвал від 26 січня та 22 березня 2017 року (див. пункт 11), національні органи влади не розглядали можливість застосування інших запобіжних заходів, альтернативних триманню під вартою (див. рішення у справі «Осіпенко проти України» (*Osypenko v. Ukraine*), заява №4634/04, пункти 77 і 79, від 09 листопада 2010 року).

65. Суд часто встановлював порушення пункту 3 статті 5 Конвенції у справах проти України у зв'язку з тим, що національні суди посилалися на однакові підстави, якщо вони були, упродовж усього періоду тримання заявника під вартою (див., наприклад, рішення у справах «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява №40107/02, пункти 80, 81 і 99, від 10 лютого 2011 року та «Ігнатів проти України» (*Ignatov v. Ukraine*), заява №40583/15, пункт 41, від 15 грудня 2016 року).

66. З огляду на зазначене Суд вважає, що не розглянувши конкретні факти ситуації заявника та по суті постійно посилаючись на тяжкість інкримінованих йому обвинувачень, органи влади продовжували строк тримання заявника під вартою до розгляду його справи судом на підставах, які не можуть вважатися «достатніми» та «відповідними».

67. Отже, було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції.

2. Пункт 4 статті 5 Конвенції

68. Заявник скаржився, що суд першої інстанції не розглянув належним чином його клопотання про звільнення з-під варти, подане 24 січня 2018 року.

69. Уряд стверджував, що заявник міг скористатися ефективною процедурою оскарження законності тримання його під вартою.

70. Суд зазначає, що скарги заявника стосувалися ненаведення судом першої інстанції відповідних підстав у його ухвалі від 24 січня 2018 року при розгляді в рамках того самого провадження клопотання прокурора про продовження строку тримання його під вартою та клопотання заявника про звільнення з-під варти. У зв'язку з цим Суд зазначає, що вже розглянув це питання за пунктом 3 статті 5 Конвенції (див. пункти 62–67). Суд не вбачає необхідності розглядати те саме питання і за пунктом 4 статті 5 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Ігнатенко проти Молдови» (*Ignatenco v. Moldova*), заява №36988/07, пункт 91, від 08 лютого 2011 року та «Ходорковський та Лебедєв проти Росії» (*Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*), заяви №11082/06 та №13772/05, пункт 525, від 25 липня 2013 року). Отже, окремого розгляду скарги заявника за пунктом 4 статті 5 Конвенції не вимагається.

3. Пункт 5 статті 5 Конвенції

71. Суд зазначає, що скарга заявника за цим пунктом є аналогічною скаргам, розглянутим Судом у низці інших справ проти України (див., в якості нещодавнього прикладу, рішення у справі «Сінькова проти України» (*Sinkova v. Ukraine*), заява №39496/11, пункти 79–84, від 27 лютого 2018 року). Суд доходить висновку, що заявник не мав забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з незаконним триманням його під вартою, як це вимагається пунктом 5 статті 5 Конвенції. Отже, було порушено це положення.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

72. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

73. Заявник вимагав 2 000 000 українських гривень (далі – грн) (65 150 євро), що дорівнювало сумі внесеної ним застави, та 11 972,87 грн (390 євро) в якості відшкодування витрат на його медичні препарати. Він також вимагав 10 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

74. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими та надмірними.

75. Суд не вбачає причинно-наслідкового зв'язку між внесенням застави та стверджуваним порушенням і тому відхиляє цю вимогу. Вимогу заявника щодо відшкодування медичних витрат Суд вважає необґрунтованою. З іншого боку, він присуджує заявнику 10 000 євро – повний розмір суми, що вимагалася в якості відшкодування моральної шкоди, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись.

В. Судові та інші витрати

76. Заявник також вимагав 8 000 євро в якості компенсації витрат на правову допомогу, понесених під час провадження у Суді. Він просив, щоб вони були сплачені безпосередньо на банківський рахунок його представника. Він також вимагав 50 євро в якості компенсації адміністративних витрат.

77. Уряд вважав суму, яка вимагалася, необґрунтованою.

78. З огляду на наявні у нього документи та свою практику Суд присуджує 1 000 євро за цим пунктом. Ця сума має бути сплачена безпосередньо на банківський рахунок представника заявника, пані О. В. Шаповал, як зазначено заявником (див., наприклад, рішення у справі «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 288, від 15 грудня 2016 року).

С. Пеня

79. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Долучає* до суті справи заперечення Уряду про невичерпання національних засобів юридичного захисту щодо скарги заявника на відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою та відхиляє його після розгляду по суті;
2. *Оголошує* прийнятими скарги за статтями 3 і 13 Конвенції на відсутність належної медичної допомоги під час тримання під вартою та відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту у зв'язку з цією скаргою, а також його скарги за пунктами 3, 4 та 5 статті 5 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушено статтю 13 Конвенції;
5. *Постановляє*, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції;
6. *Постановляє*, що було порушено пункт 5 статті 5 Конвенції;
7. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати скаргу за пунктом 4 статті 5 Конвенції;
8. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 10 000 (десять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 1 000 (одна тисяча) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, ця сума має бути сплачена на банківський рахунок його представника, пані О. В. Шаповал;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
9. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 04 липня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

**СПРАВА «СОЛОПОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SOLOPOVA V. UKRAINE)**

(Заява № 17278/18)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

27 червня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Солопова проти України»,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 06 червня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою, поданою 12 квітня 2018 року до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Заявницю, якій було надано правову допомогу, представляв пан Г. В. Токарев, юрист, який практикує у м. Харків.
3. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).
4. 23 квітня 2018 року Суд застосовував тимчасовий захід відповідно до Правил 39 Регламенту Суду, вказавши органам влади негайно надати заявниці лікування відповідно до встановленого діагнозу та згідно зі встановленим протоколом лікування. Того дня справі було надано статус пріоритетної відповідно до Правил 41 Регламенту Суду.

ФАКТИ

5. Відомості про заявницю та відповідна інформація щодо заяви наведені у таблиці в додатку.
6. Заявниця стверджувала, що не отримувала належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

7. Заявниця скаржилась на ненадання їй належної медичної допомоги під час тримання під вартою. Вона посилалась на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

8. Уряд вважав заяву передчасною, оскільки кримінальна справа щодо злочинної недбалості лікарів ще розглядалась.

9. Суд вважає, що зазначене Урядом провадження не можна вважати ефективним засобом юридичного захисту у розумінні Конвенції (див. рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункти 69 і 70, від 28 березня 2006 року), а тому заява не може бути відхилена як передчасна.

10. Суд зазначає, що заявниця страждала на серйозне онкологічне захворювання, як зазначено у таблиці в додатку, що впливало на її повсякденну діяльність.

11. Суд повторює, що «належність» медичної допомоги залишається найбільш важким елементом для визначення (див. рішення у справі «Блохін проти Росії» [ВП] (*Blokhin v. Russia*) [GC], заява № 47152/06, пункт 137, ЄСПЛ 2016). У цьому контексті зрозуміло, що органи влади повинні забезпечити оперативність і точність постановки діагнозу та лікування (див. рішення у справах «Похлебін проти України» (*Pokhlebin v. Ukraine*), заява № 35581/06, пункт 62, від 20 травня 2010 року та «Горбуля проти Росії» (*Gorbulya v. Russia*), заява № 31535/09, пункт 62, від 06 березня 2014 року з подальшими посиланнями), а у випадку, коли це викликано медичним станом, – регулярність і систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів з метою ефективного лікування захворювань ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню (див., *inter alia*, рішення у справах «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, пункт 74, від 18 грудня 2008 року та «Колесникович проти Росії» (*Kolesnikovich v. Russia*), заява № 44694/13, пункт 70, від 22 березня 2016 року з подальшими посиланнями). Суд підкреслює, що медична допомога, яка надається в установах виконання покарань, має бути належною та відповідати тому рівню допомоги, яку державні органи зобов'язалися надавати для всього населення. Проте це не означає, що кожному затриманому має гарантуватись лікування на тому самому рівні, що й у найкращих медичних закладах поза межами установ виконання покарань (див. рішення у справах «Коновальчук проти України» (*Konovychuk v. Ukraine*), заява № 31928/15, пункт 52, від 13 жовтня 2016 року та «Садретдінов проти Росії» (*Sadretdinov v. Russia*), заява № 17564/06, пункт 67, від 24 травня 2016 року з подальшими посиланнями).

12. Суд зазначає, що під час тримання під вартою заявниця не залишилася повністю без медичної допомоги. Вона отримала певні лікарські засоби та пройшла низку обстежень. Однак, Суд не може погодитися з аргументом Уряду, що надана заявниці медична допомога була своєчасною та достатньою. Він також зазначає, що лікування заявниці розпочалося із затримкою, надавалося лише частково та, як вбачається, не відповідало національним керівним принципам щодо лікування. Таким чином, розглянувши всі надані матеріали, Суд виявив недоліки у лікуванні заявниці, вже наведені та перераховані у таблиці в додатку. Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі (див. рішення у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, пункти 103–105, ЄСПЛ 2005II (витяги); згадане рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), пункти 104–106; «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява 13448/07, пункти 68–78, від 14 жовтня 2010 року; «Сергій Антонов проти України» (*Sergey Antonov v. Ukraine*), заява № 40512/13, пункти 76–90, від 22 жовтня 2015 року; та «Півторак проти України» (*Pivovarnik v. Ukraine*), заява № 29070/15, пункти 37–46, від 06 жовтня 2016 року). З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі заявниця не отримала вичерпної та належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

13. Отже, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

14. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

15. З огляду на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, згадане рішення у справі «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), пункти 89–95) Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену в таблиці у додатку. Суд відхиляє будь-які додаткові вимоги заявниці щодо справедливої сатисфакції.

16. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує заяву прийнятною;
2. Постановляє, що ця скарга свідчить про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежною медичною допомогою під час тримання під вартою;

3. *Постановляє*, що:
- (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці суму, зазначену у таблиці в додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 27 червня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

*Заява зі скаргами за статтею 3 Конвенції
(неналежна медична допомога під час тримання під вартою)*

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Основне захворювання	Недоліки у лікуванні	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
17278/18 12.04.2018	Анна Олегівна Солопова 17.01.1997	Рак (Хвороба Ходжкіна)	відсутність/затримка медичного огляду, недостатність/затримка медикаментозного лікування у лікарні при «Дніпровській установі виконання покарань (№4)» та «Клінічному онкологічному диспансері» Дніпропетровської обласної ради 05.07.2017 триває Більше 1 року та 9 місяців	7 500

¹. Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявнику.

**СПРАВА «СОСНОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SOSNOVSKIY V. UKRAINE)**

(Заява № 9450/06)

*У текст рішення 25 квітня 2017 року було внесено зміни
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду.*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

08 грудня 2016 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Сосновський проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), судді,

та Анна-Марія Дуге (*Anne-Marie Dougin*), в.о. заступника Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 15 листопада 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

2217. Справу було розпочато за заявою (№ 9450/06), яку 24 лютого 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Владислав Осипович Сосновський (далі – заявник).

2218. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв пан А. А. Крістенко, адвокат, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції України.

2219. Заявник стверджував, що умови тримання його під вартою були неналежними, він не мав ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з цим, його досудове тримання під вартою було незаконним, а його право на доступ до суду було порушено.

2220. 19 лютого 2013 року про зазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2221. Заявник народився у 1972 році та проживає у м. Керч.

А. Кримінальне провадження щодо заявника

2222. На час подій заявник обіймав посаду слідчого у природоохоронній прокуратурі.

2223. 04 жовтня 2005 року С. звернувся зі скаргою до прокуратури Автономної Республіки Крим (далі – АРК), що заявник та помічник прокурора У. вимагали у нього 5 000 доларів США за дозвіл на ведення риболовного бізнесу. Пізніше К. та Р. подали аналогічні скарги.

2224. 07 жовтня 2005 року приблизно о 15 год. 00 хв. заявника затримали на його робочому місці після отримання 2 000 доларів США від С. та 200 доларів США і 500 українських гривень (далі – грн) від Р. Кабінет заявника обшукали та виявили 2 000 доларів в одній з книг на його столі. Зустрічі заявника з Р. та С. були записані. Того дня щодо заявника та У. було порушено кримінальну справу за фактом хабарництва.

2225. 10 жовтня 2005 року Центральний районний суд м. Сімферополя (далі – районний суд) обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Суд постановив, що заявник обвинувачувався у вчиненні тяжкого злочину та міг переховуватися, перешкоджати слідству або продовжити свою злочинну діяльність. Заявник подав апеляційну скаргу.

2226. 18 жовтня 2005 року заявник звернувся до Керченського міського суду зі скаргою на незаконність його затримання 07 жовтня 2005 року, оскільки підстав для його затримання не було. Суд направив цю скаргу до прокуратури м. Керч, зазначивши, що суд не був компетентним розглядати такі скарги, коли тривало слідство у справі. Прокуратура м. Керч направила скаргу заявника до прокуратури АРК.

2227. 01 грудня 2005 року прокуратура АРК поінформувала заявника, що його затримання було обґрунтованим та законним.

2228. Того дня Апеляційний суд АРК залишив без змін постанову від 10 жовтня 2005 року.

2229. 05 грудня 2005 року Центральний районний суд на тих самих підставах, що і раніше продовжив обраний заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до 07 лютого 2006 року. Заявник подав апеляційну скаргу.

2230. 20 грудня 2005 року Апеляційний суд АРК залишив без змін постанову від 05 грудня 2005 року. Він постановив, що було достатньо доказів вчинення заявником тяжкого злочину. Перебуваючи на волі, заявник міг продовжити свою злочинну діяльність, або перешкоджати слідству, або переховуватися.

2231. 18 січня 2006 року Феодосійський міський суд (далі – Феодосійський суд) прийняв справу заявника до розгляду.

2232. 06 лютого 2006 року у попередньому судовому засіданні Феодосійський суд продовжив тримання заявника під вартою, не навівши підстав та не зазначивши строку.

2233. 21 лютого 2006 року Феодосійський суд відхилив клопотання заявника про зміну запобіжного заходу на підписку про невиїзд, зазначивши, що заявник обвинувачувався у вчиненні тяжкого злочину і міг переховуватися або перешкоджати слідству. Заявник подав апеляційну скаргу.

2234. 23 травня 2006 року Феодосійський суд визнав заявника та У. винними у кількох епізодах одержання хабара та обрав їм покарання у виді позбавлення волі на строк шість і п'ять років відповідно з конфіскацією половини належного їм майна.

2235. 14 вересня 2006 року Апеляційний суд АРК закритим кримінальне провадження щодо одного епізоду одержання заявником хабара, а решту вироку залишив без змін.

2236. 24 липня 2007 року Верховний Суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника.

В. Умови тримання під вартою

2237. З 10 жовтня 2005 року до 04 лютого 2006 року та з 05 лютого до 05 вересня 2006 року заявник тримався в ізоляторі тимчасового тримання № 15 м. Сімферополя (далі – Сімферопольське СІЗО) та ізоляторі тимчасового тримання м. Феодосія (далі – Феодосійський ІТТ) відповідно.

1. Виклад подій заявника

2238. У Сімферопольському СІЗО заявник тримався у камері № 29 площею 10 квадратних метрів з чотирма іншими ув'язненими. У камері не було стільців, і вона потребувала серйозного ремонту. Там були таргани та інші комахи. Зона туалету була дуже вузькою, близько 45 – 50 сантиметрів шириною, що завдавало значні труднощі заявнику, зріст якого був 1,94 метри і вага 160 кілограмів. Ув'язнені могли приймати душ лише раз на сім – десять днів.

2239. У Феодосійському ІТТ заявник утримувався у камері № 27 площею 4,7 квадратних метри разом із чотирма чи більше ув'язненими. У камері не було вікон та меблів. Зона туалету була дуже вузькою, шириною близько 30 сантиметрів. Заявник не мав можливості прийняти душ, а ув'язнені були змушені спати по черзі. 30-ти хвилинні прогулянки були можливі раз на десять – п'ятнадцять днів на невеликому подвір'ї площею 4,5 квадратних метри. Заявник надав недатовані фотографії камери, на яких видно, що туалет (дірка у підлозі, яка закривалася пластиковою пляшкою) був відокремлений від житлової площі перегородкою висотою приблизно в один метр. Біля туалету знаходилося спальне місце (як стверджується, це був матрац на дерев'яній лаві або на підлозі).

2. Виклад подій Уряду

2240. Згідно з твердженнями Уряду камера №29 у Сімферопольському СІЗО призначалась для розміщення трьох ув'язнених, а розмір її житлової площі становив 9,3 квадратних метри житлової площі, що дозволяло виділити 3,1 квадратні метри на кожного ув'язненого та відповідало національних стандартам. Згідно з відповідними нормами у камері щоденно проводилася дезінфекція, а ув'язнені мали щотижневий доступ до банних приміщень. Законодавчі норми не передбачали забезпечення цієї камери стільцями.

2241. Щодо Феодосійського ІТТ, то площа камери заявника становила 5,7 квадратних метри житлової площі та **призначалась для розміщення** двох ув'язнених. Камера освітлювалась електричним освітленням, була оснащена вентиляційною системою, яка забезпечувала циркуляцію повітря та обладнана дерев'яним ліжком, а також відокремленим туалетом та вмивальником. Ув'язнені були забезпечені подушками та матрацами. В установі тримання під вартою була душова кімната з гарячою і холодною водою та невелике заднє подвір'я для щоденних прогулянок.

С. Скарги на умови тримання під вартою

1. Перше провадження

2242. 06 березня 2006 року заявник звернувся до Феодосійського суду зі скаргою на умови його тримання в ІТТ (перенаселеність, відсутність вікон у камері, відсутність можливості прийняти душ, відсутність позакамерної діяльності). Він просив суд визнати незаконною бездіяльність адміністрації Феодосійського ІТТ у зв'язку з цим та зобов'язати її виправити ситуацію.

2243. 14 березня 2006 року суд направив скаргу до прокуратури м. Феодосія як до відповідного органу, який може приймати рішення.

2244. 20 березня 2006 року прокуратура м. Феодосія поінформувала заявника, що в діях адміністрації Феодосійського ІТТ було встановлено певні порушення законодавства та надано відповідні вказівки для виправлення ситуації, але детальнішої інформації надано не було.

2245. 23 червня 2006 року заявник знову звернувся до Феодосійського суду зі скаргою, зазначивши, що ні його скарга до адміністрації Феодосійського ІТТ, ні до прокуратури не виправили його ситуацію. Він просив визнати незаконною бездіяльність адміністрації Феодосійського ІТТ. Суд знову направив цю скаргу до прокуратури м. Феодосія.

2246. 23 та 28 липня 2006 року прокуратура м. Феодосія направила заявнику відповідь, аналогічну листу від 20 березня 2006 року. Згідно з твердженнями заявника, він не отримував ці листи.

2247. 01 липня 2006 року заявник звернувся до Апеляційного суду АРК (далі – «Апеляційний суд») зі скаргою на те, що Феодосійський суд не розглянув його скаргу по суті. Він просив апеляційний суд зобов'язати Феодосійський суд розглянути по суті його скаргу до Феодосійського ІТТ і притягнути відповідних суддів Феодосійського суду до дисциплінарної відповідальності.

2248. 01 серпня 2006 року апеляційний суд направив скаргу заявника до Ленінського районного суду АРК (далі – Ленінський районний суд).

2249. 02 серпня 2006 року заявник звернувся до прокуратури АРК зі скаргою на стверджувану нездатність прокуратури м. Феодосія розглянути його скарги на умови тримання під вартою.

2250. 31 серпня 2006 року Ленінський районний суд відмовив у порушенні адміністративної справи за скаргою заявника, оскільки процесуальні рішення судді у такій справі не підлягали оскарженню відповідно до норм адміністративного судочинства. Будь-яке протилежне рішення, на думку суду, становило б незаконне втручання у здійснення правосуддя. Суд відхилив у зв'язку з необґрунтованістю твердження заявника, що відмова Феодосійського суду розглянути його скаргу становила відмову у доступі до суду. У зв'язку з цим він зазначив, що відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України та Закону України «Про прокуратуру» саме прокуратура мала здійснювати контроль за дотриманням законодавства в установах виконання покарань. Заявник міг звернутися до суду зі скаргою на бездіяльність прокурора, якщо це було необхідно, але він цього не зробив.

2251. Заявник подав апеляційну скаргу.

2252. 12 жовтня 2006 року заявник отримав лист від прокуратури АРК, в якому вона посилалася на відповіді, надані раніше заявнику прокуратурою м. Феодосія.

2253. 12 грудня 2006 року Апеляційний суд АРК залишив ухвалу від 31 серпня 2006 року без змін. Зокрема, він зазначив, що заявник звернувся до Феодосійського суду зі скаргою на неналежні умови тримання під вартою, а не подав адміністративний позов до Феодосійського ІТТ для захисту своїх прав, як того вимагав Кодекс адміністративного судочинства України. Отже, його скарга була направлена компетентним державним органам, як того вимагало відповідне національне законодавство.

2254. 21 квітня 2009 року Вищий адміністративний суд України залишив без задоволення касаційну скаргу заявника.

2. Друге провадження

2255. 17 вересня 2007 року заявник звернувся до Менського районного суду Чернігівської області (далі – Менський районний суд) з адміністративним позовом до адміністрації Феодосійського ІТТ, вимагаючи, *inter alia*, відшкодування шкоди, заподіяної йому нелюдськими і такими, що принижують гідність, умовами тримання його під вартою.

2256. 15 жовтня 2007 року Менський районний суд прийняв до розгляду позов заявника.

2257. 23 листопада 2007 року Менський районний суд відхилив позов як поданий поза межами однорічного встановленого законодавством строку, оскільки заявник був переведений з Феодосійського ІТТ 05 вересня 2006 року.

2258. Апеляційний суд і Вищий адміністративний суд України залишили зазначені рішення без змін 01 квітня 2008 року та 21 грудня 2010 року відповідно.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

2259. Положення щодо застосування запобіжних заходів та їхніх видів, строків досудового тримання під вартою, а також підстав та порядку затримання органом дізнання наведені в рішенні у справі «Молодорич проти України» (*Molodorych v. Ukraine*) (заява № 2161/02, пункти 56–58, від 28 жовтня 2010 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

2260. Заявник скаржився на принижуючі його гідність умови тримання під вартою у Сімферопольському СІЗО та Феодосійському ІТТ. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

2261. Уряд не надав коментарів щодо прийнятності цієї скарги.

2262. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

2263. Заявник, посилаючись на свій виклад фактів, наполягав, що побутові умови тримання його під вартою у Сімферопольському СІЗО та Феодосійському ІТТ були незадовільними.

2264. Уряд стверджував, що побутові умови тримання заявника під вартою в цих установах були належними. Він посилався на свій виклад фактів (див. пункти 24 та 25).

2265. Стаття 3 Конвенції вимагає від держави забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, при цьому щоб спосіб і метод виконання покарання не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudla v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пункт 94, ЄСПЛ 2000-XI).

2266. Суд нагадує, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у тюремній камері вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками. Коли особистий простір ув'язненого складає менше 3 кв. м житлової площі у густозаселеній тюремній камері, відсутність особистого простору вважається настільки гострою, що виникає обґрунтована презумпція порушення статті 3 Конвенції (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах «Каралевічус проти Литви» (*Karalevičius v. Lithuania*), заява № 53254/99, пункти 39 і 40, від 07 квітня 2005 року, «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), заяви № 42525/07 та 60800/08, пункти 145–147 і 149, від 10 січня 2012 року та «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 136–139, від 20 жовтня 2016 року).

2267. Серед інших елементів, які мають значення для оцінки умов тримання під вартою, особлива увага має приділятися наявності та тривалості прогулянок та умовам, за яких ув'язнені можуть їх здійснювати. Суд встановлював порушення статті 3 Конвенції, оскільки відсутність або короткотривалість прогулянки були факторами, які в подальшому погіршували становище заявника, який перебував у камері весь або решту часу (див. згадане рішення у справі «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), пункти 149–151 та наведену у них практику).

2268. Суд зазначає, що у цій справі заявник надав детальний опис щодо розміру відповідних камер, в яких він тримався в установах виконання покарань, кількості ув'язнених, які трималися в них, та іншого облаштування камер. Уряд стверджував, що страждання заявника не досягли мінімального рівня суворості. Він надав опис умов,

в яких тримався заявник, у тому числі щодо розміру камер, проте не зазначив кількості ув'язнених, які трималися в цих камерах.

2269. На підставі наявних доказів та з огляду на те, що Уряд не оскаржив твердження заявника щодо кількості ув'язнених, з якими він тримався у камерах, Суд доходить висновку, що під час його тримання у Феодосійському ІТТ та Сімферопольському СІЗО заявнику бракувало особистого простору.

2270. З огляду на матеріали справи Суд також зауважує, що в обох установах заявник не користувався свободою пересування та був замкнений у своїй камері більшу частину дня. Він також зазначає, що питання відсутності доступу до природного світла та свіжого повітря у Феодосійському ІТТ ускладнювалися тим, що в камері цієї установи не було вікон, як це зазначалось Урядом.

2271. Зрештою, Суд зазначає, що в низці справ проти України він вже визнавав умови тримання під вартою у Феодосійському ІТТ та Сімферопольському СІЗО у різні періоди часу між 1999 та 2006 роками такими, що понижують гідність (див. рішення у справах «Двоїних проти України» (*Dvoynykh v. Ukraine*), заява № 72277/01, від 12 жовтня 2006 року; «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), заява № 32362/02, від 20 травня 2010 року; «Знайкін проти України» (*Znaykin v. Ukraine*), заява № 37538/05, від 07 жовтня 2010 року; «Іззетов проти України» (*Izzetov v. Ukraine*), заява № 23136/04, від 15 вересня 2011 року; «Мустафасєв проти України» (*Mustafayev v. Ukraine*), заява № 36433/05, від 13 жовтня 2011 року та «Веніосов проти України» (*Veniosov v. Ukraine*), заява № 30634/05, від 15 грудня 2011 року).

2272. З огляду на наведені фактори та у світлі своєї практики Суд доходить висновку, що умови тримання заявника під вартою в Сімферопольському СІЗО, яке тривало близько чотирьох місяців, і в Феодосійському ІТТ протягом семи місяців були такими, що понижують гідність. Отже, було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з цим.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 У ПОСДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 3 КОНВЕНЦІЇ

2273. Заявник також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку з його скаргами за статтею 3 Конвенції. Відповідне положення передбачає:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

2274. Суд зазначає, що ця частина скарги не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

2275. Заявник стверджував, що він подав низку скарг до різних державних органів, вимагаючи забезпечити належні умови тримання під вартою у Феодосійському ІТТ, однак безрезультатно. Він також посилався на системний характер відповідних проблем.

2276. Уряд стверджував, що заявник мав у своєму розпорядженні два ефективні національні засоби юридичного захисту у зв'язку з його скаргами на умови тримання під вартою – звернення до прокуратури або до суду – і він скористався обома.

2277. Щодо скарг заявника до прокуратури Уряд зазначив, що прокуратура м. Феодосія здійснила відповідне слідство та дала адміністрації Феодосійського ІТТ вказівку виправити ситуацію. Однак він не надав детальної інформації щодо цього у зв'язку із закінченням строку зберігання відповідних документів та їхнім знищенням.

2278. Стосовно скарг заявника до національного суду Уряд стверджував, що те, що зрештою адміністративний суд відхилив його скаргу, сталося з його власної вини. У зв'язку з цим він зазначив, що, якби заявник не пропустив строк для подання скарги, то відбувся би розгляд по суті, в рамках якого адміністративний суд мав би всі необхідні повноваження для виправлення ситуації заявника, або шляхом ухвалення рішення щодо вжиття конкретних заходів, або шляхом надання відповідного відшкодування.

2. Оцінка Суду

2279. Суд зазначає, що стаття 13 Конвенції гарантує наявність на національному рівні засобу юридичного захисту, здатного забезпечити втілення суті конвенційних прав і свобод незалежно від того, у якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. Отже, дія статті 13 Конвенції полягає у вимозі надання національного засобу юридичного захисту, який забезпечуватиме вирішення по суті поданої за Конвенцією «небезпідставної скарги» та відповідне відшкодування (див., серед багатьох інших джерел, згадане рішення у справі «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudla v. Poland*) [GC], пункт 157). Обсяг зобов'язань за статтею 13 Конвенції залежить від харак-

теру скарги заявника за Конвенцією. Тим не менш засіб юридичного захисту, який вимагається статтею 13 Конвенції, має бути ефективним як на практиці, так і в теорії.

2280. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що Уряд не довів наявність у заявника практичної можливості скористатися ефективними засобами юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на умови його тримання у Феодосійському ІТТ, тобто засобами юридичного захисту, які могли б запобігти виникненню або продовженню порушення чи могли б надати заявнику відповідне відшкодування.

2281. Суд також зазначає, що вже встановлював порушення статті 13 Конвенції у низці справ проти України через неефективність запропонованих Урядом засобів юридичного захисту, також відмітивши системний характер таких проблем у національній пенітенціарній системі (див., наприклад, рішення у справах «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункти 69 – 71, від 28 березня 2006 року; «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пункти 75 і 76, від 25 жовтня 2007 року, «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), заява № 43707/07, пункт 86, від 10 грудня 2009 року та «Логвиненко проти України» (*Logvinenko v. Ukraine*), заява № 13448/07, пункт 57, від 14 жовтня 2010 року). З огляду на обставини цієї справи Суд не вбачає підстав відходити у цій справі від своєї попередньої позиції. Уряд не навів прикладів з національної судової практики, в яких заявники в аналогічних ситуаціях успішно оскаржували в адміністративних судах умови тримання їх під вартою та отримували належне відшкодування.

2282. Отже, було порушено статтю 13 Конвенції через відсутність ефективних національних засобів юридичного захисту у зв'язку зі скаргами заявника на неналежні умови тримання його під вартою у Феодосійському ІТТ та Сімферопольському СІЗО.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

2283. Заявник скаржився на незаконність тримання його під вартою з 07 лютого 2006 року до дати його засудження судом першої інстанції. Він посилався на пункт 1 статті 5 Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: ...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; ...»

А. Прийнятність

2284. Уряд не надав зауважень щодо прийнятності цієї скарги.

2285. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

2286. Заявник стверджував, що тримання його під вартою протягом зазначеного періоду було незаконним.

2287. Уряд стверджував, що тримання заявника під вартою відповідає чинному національному законодавству. У зв'язку з цим він зазначив, що тримання заявника під вартою протягом зазначеного періоду ґрунтувалося на законних судових рішеннях.

2288. Суд зазначає, що відповідно до постанови Центрального суду від 05 грудня 2005 року строк тримання заявника під вартою був продовжений до 07 лютого 2006 року.

2289. 06 лютого 2006 року Феодосійський суд під час розгляду справи заявника залишив обраний йому запобіжний захід без змін. Водночас він не встановив строку подальшого тримання його під вартою і не навів жодного обґрунтування свого рішення, залишивши, таким чином, заявника у стані невизначеності щодо підстав тримання його під вартою. Згідно з цією постановою заявник тримався під вартою до 21 лютого 2006 року, коли Феодосійський суд відмовив у задоволенні його клопотання про заміну запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на підписку про невиїзд. При цьому суд знову не встановив строк подальшого тримання заявника під вартою. До винесення вироку 23 травня 2006 року тримання заявника під вартою обґрунтовувалося зазначеною постановою.

2290. Суд вже розглядав подібні ситуації у низці інших справ проти України та визнав їх несумісними з вимогами законності за пунктом 1 статті 5 Конвенції, з огляду на те, що чинне на момент подій українське законодавство жодним чином не зобов'язувало національні суди, навіть при переданні особи до суду, вказувати підстави для зміни запобіжного заходу, продовження тримання обвинуваченого під вартою або встановлення будь-якого строку при продовженні строку тримання під вартою (див., серед інших, згадане рішення у справі «Соловей і Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви № 40774/02 та № 4048/03, пункти 74–76 та «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, пункт 74, від 10 лютого 2011 року). У цій справі немає жодних аргументів, здатних переконати Суд дійти до іншого висновку. Отже, він вважає, що постанови Феодосійського суду від 06 і 21 лютого 2006 року не надали заявнику достатнього захисту від свавілля, що є невід'ємним елементом «законності» тримання під вартою у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції.

2291. Отже, було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції щодо періоду з 07 лютого 2006 року до 23 травня 2006 року.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

2292. Заявник також скаржився на відсутність доступу до суду в провадженні проти Феодосійського ІТТ (перше провадження).

2293. Навіть припустивши, що ця скарга є прийнятною, Суд з огляду на наведений висновок щодо статті 13 Конвенції вважає, що немає необхідності з'ясовувати, чи було порушено статтю 6 Конвенції у справі заявника, оскільки суть його скарги за цим положенням полягала у відсутності в нього можливості виправити через суд свою ситуацію щодо неналежних умов тримання його під вартою.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2294. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

2295. Заявник вимагав 30 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

2296. Уряд оскаржив цю вимогу.

2297. Суд вважає, що заявник мав зазнати болю та страждань у зв'язку зі встановленим порушенням. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, як це вимагається статтею 41 Конвенції, він присуджує заявнику 9 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

2298. Заявник також вимагав 59 701,40 гривень компенсації за послуги пана Крістенка під час провадження у Суді, які мали бути перераховані безпосередньо на рахунок адвоката. В обґрунтування цієї вимоги він надав договір про надання правової допомоги від 29 березня 2013 року, в якому було зазначено погодинну ставку оплати роботи пана Крістенка у розмірі 2 420 грн (приблизно 230 євро на час подій). Заявник також надав копію рахунку від адвоката від 04 листопада 2013 року, згідно з яким заявник мав сплатити йому загалом 59 701,40 грн (приблизно 5 334 євро на час подій) за майже тридцять чотири години роботи.

2299. Крім того, заявник вимагав 42,40 грн компенсації поштових витрат у зв'язку з його листуванням із Судом (приблизно 4 євро на час подій). В обґрунтування цієї вимоги він надав копії відповідних квитанцій.

2300. Уряд оскаржив вимогу заявника щодо компенсації витрат за юридичне представництво як надмірну. Вирішення питання щодо вимоги про компенсацію поштових витрат він залишив на розсуд Суду.

2301. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії Суд вважає розумним присудити заявнику 1 050 євро (еквівалент 1 900 євро мінус 850 євро – сума, отримана в порядку надання правової допомоги) в якості компенсації витрат за юридичне представництво, які мають бути перераховані безпосередньо на рахунок захисника заявника, а також 4 євро компенсації поштових витрат¹.

C. Пеня

2302. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на умови тримання під вартою у Сімферопольському СІЗО та Феодосійському ІТТ, відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим та незаконність досудового тримання його під вартою з 07 лютого 2006 року до 23 травня 2006 року;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з умовами тримання заявника під вартою у Сімферопольському СІЗО та Феодосійському ІТТ;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції;

¹ Виправлено 25 квітня 2017 року: у попередній редакції текст речення був таким: «... в якості компенсації витрат за юридичне представництво, а також 4 євро компенсації поштових витрат, які мають бути перераховані безпосередньо на рахунок захисника заявника.»

4. Постановляє, що було порушено пункт 1 статті 5 Конвенції щодо досудового тримання заявника під вартою з 07 лютого 2006 року до 23 травня 2006 року;
5. Постановляє, що немає необхідності розглядати скаргу за статтею 6 Конвенції;
6. Постановляє, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 9 000 (дев'ять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
    - (ii) 1 050 (одна тисяча п'ятдесят) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації витрат на правову допомогу, які мають бути перераховані безпосередньо на рахунок захисника заявника, та 4 (чотири) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості компенсації судових та інших витрат¹;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 08 грудня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

---

¹ Виправлено 25 квітня 2017 року: у попередній редакції текст пункту був таким: (ii) 1 054 (одна тисяча п'ятдесят чотири) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат.

**РІШЕННЯ У СПРАВІ «СТАРЕНЬКИЙ ТА РУДИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF STARENKIY AND RUDOY V. UKRAINE)**

(Заяви № 44807/10 та № 15752/14)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 січня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Старенький та Рудий проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Сіюфра О'Лірі (*Siofra O'Leary*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 07 грудня 2017 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявами, поданими у різні дати, зазначеними в переліку у додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).
2. Про заяви було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Перелік заявників та відповідні деталі заяв наведені в таблиці у додатку.
4. Заявники скаржились на неналежні умови тримання їх під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту. Заявники також скаржилися за іншими положеннями Конвенції.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

5. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявники скаржилися, головним чином, на неналежні умови тримання їх під вартою та на відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Вони посилалися на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі...»

7. Суд зазначає, що заявники тримались під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявників під вартою наведені в таблиці у додатку. Суд посилається на принципи, встановлені його усталеною практикою щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], заява № 7334/13, пп. 96-101, ECHR 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić*), пп. 122-141, та рішення у справі «Ананьев та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пп. 149-159, від 10 січня 2012 року).

8. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) заява № 72286/01, рішення від 28 березня 2006 року) Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі наявні матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявників під вартою були неналежними.

10. Суд також зазначає, що заявники не мали ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

11. Таким чином, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ СУДУ

12. Заявник у заяві № 15752/14 також подав іншу скаргу щодо порушення положень Конвенції відповідно до усталеної практики Суду (див. таблицю у додатку). Ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною. Розглянувши всі наявні матеріали, та з огляду на його висновки в рішенні у справі «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*, № 40107/02, від 10 лютого 2011 року) Суд вирішує, що вони також вказують на порушення Конвенції.

IV. ІНШІ СКАРГИ

13. Заявники також скаржилися за різними статтями Конвенції.

14. Суд розглянув заяви, наведені у переліку в додатку, та вважає, що з огляду на всі наявні у нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, ці скарги не відповідають критеріям прийнятності, викладеним у статтях 34 і 35 Конвенції, та не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією чи протоколами до неї.

Отже, ця частина заяв має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

15. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

16. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, рішення від 28 березня 2006 року), Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені в таблиці у додатку.

17. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Оголошує* прийнятними скарги щодо неналежних умов тримання під вартою, відсутності ефективного засобу юридичного захисту в національному законодавстві та іншу скаргу відповідно до усталеної практики Суду, зазначену в таблиці у додатку, а решту скарг у заявах – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
4. *Постановляє*, що було порушення Конвенції щодо іншої скарги, поданої відповідно до усталеної практики Суду (див. таблицю у додатку);

5. Постановляє, що

(а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявникам суми, зазначені в таблиці у додатку; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 січня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

ДОДАТОК

Перелік заяв зі скаргами за статтями 3 та 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту)

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	П. І. Б. представника та місце проживання	Установа виконання покарань, дата початку та кінця строку, тривалість	Площа (м ²) на одного ув'язненого	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
44807/10 20/05/2008	Дем'ян Іванович Старенький 23/11/1968		Сокальська виправна колонія №47 з 21/06/2006 до 27/03/2012 5 років, 9 місяців та 7 днів	3 м ²	Доступ до душу лише раз на тиждень, відсутній окремий туалет, погане харчування, відсутність вентиляції в камері, висока температура в камері влітку з відсутністю свіжого повітря.		11 700
15752/14 27/01/2014	Ігор Васильович Рудий 26/05/1969	Вячеслав Юрійович Маляр м. Одеса	Київське СІЗО №13 з 10/11/2010 до 25/01/2014 3 роки, 2 місяці та 16 днів	2 м ²	Переповнення (20 ув'язнених в камері на 30.2 м ²); відсутність опалення в камері; відсутність гарячої води в камері; відсутність вентиляції; інші ув'язнені палили в камері; відсутність питної води в камері; відсутність денного світла в камері; висока вологість, пліснява на стінах камери; освітлення в камері увімкнено протягом 24 годин; душ лише раз на тиждень; погане харчування.	Пункт 3 статті 5 – надмірна тривалість досудового тримання під вартою: заявник був заарештований 11 листопада 2010 року. 16 грудня 2013 року Святошинський районний суд м. Києва визнав заявника винним у вчиненні злочину та засудив його до позбавлення волі. Таким чином, термін досудового тримання під вартою становив 3 роки та 1 місяць	9 200

¹ Та додатково будь-який податок, який може бути стягнутий із заявників.

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ТКАЧОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF TKACHEV V. UKRAINE)**

(Заява № 11773/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 квітня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Ткачов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 27 березня 2018 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

2303. Справу було розпочато за заявою (№ 11773/08), яку 21 березня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Кирило Олександрович Ткачов (далі – заявник).

2304. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв пан А. Бущенко, адвокат, який практикує у м. Київ. У грудні 2017 року пан Бущенко повідомив Суд, що його роботу над цією справою завершено, та, що у зв'язку зі зміною посади він більше не міг представляти заявника. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

2305. 19 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2306. Заявник народився у 1977 році. Наразі він відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у м. Дніпро.

A. Засудження заявника

2307. Остаточним вироком національного суду від 16 липня 2002 року заявника було засуджено до довічного позбавлення волі за вчинення ним вбивства та інших злочинів.

В. Тримання заявника під вартою у Черкаському СІЗО

2308. До вересня 2004 року заявник перебував під вартою у Черкаському слідчому ізоляторі (далі – Черкаський СІЗО), де, як він стверджував, камери були переповнені та у яких бракувало основних зручностей.

С. Тримання заявника під вартою у Сокальській колонії

2309. У жовтні 2004 року заявника було етаповано до Сокальської виправної колонії №47 у смт. Жвирка (далі – Сокальська колонія), де він перебував до 15 листопада 2007 року.

2310. Заявник стверджував, що під час його тримання під вартою у зазначеній колонії одним із його співкамерників був пан В. М. Гук, колишній заявник до Суду, з яким він перебував в одній камері протягом трьох років. Заяву пана Гука вже було розглянуто Судом, який, зокрема, встановив порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами його тримання під вартою у згаданій колонії (див. рішення у справі «Гук проти України» [Комітет] (*Guk v. Ukraine*) [Committee], заява № 16995/05, пункти 83–86, від 08 грудня 2016 року).

1. Умови тримання заявника під вартою у Сокальській колонії

(а) Доводи заявника

2311. Як стверджує заявник, впродовж його перебування у колонії він утримувався в камері, житлова площа якої була «дуже обмеженою». На підтвердження цього, він послався на письмову заяву, підписану паном Гуком, яку він подав до Суду. Відповідно до цієї заяви розміри камери становили 3,7 м на 3,4 м (12,58 кв. м), включаючи санвузол, розміри якого становили 1,35 м на 1,5 м (1,76 кв. м).

2312. Камера не була облаштована елементарними зручностями: не було меблів для зберігання особистих речей та продуктів харчування; дуже маленький стіл; не було контейнеру для сміття; не було миючих засобів для туалету. Проточна вода була низької якості, а фільтри для води не надавалися. Опалювання камер було неналежним; повітря було вогким і холодним; стіни були вкриті грибком.

(б) Доводи Уряду

2313. За твердженням Уряду облаштування камери заявника відповідало національним стандартам. Ув'язнені були забезпечені всіма необхідними зручностями. Якість проточної води відповідала стандартам. Температура у камері становила не менше 18 градусів Цельсія, та повітря у камері не було ані вогким, ані холодним.

2. Різні аспекти режиму у Сокальській колонії

(а) Доводи заявника

2314. За твердженням заявника у бані не було роздягальні, тому ув'язнені мали спочатку роздягтись у своїх камерах. Охоронець спостерігав за ними та квапив їх. Ув'язнені мали голитися станками низької якості. Ув'язнені, які страждали на туберкульоз, милися у тих самих приміщеннях, що й здорові ув'язнені; не вживалося жодних заходів з дезінфекції. Здорові та хворі ув'язнені мали щоденні прогулянки на тих самих прогулянкових майданчиках, які також були маленькими, вогкими та темними.

2315. Коли охоронці відчиняли камеру, ув'язнені мали відійти у її дальній кут, присісти та закласти руки за голову. Коли заявника виводили з камери, до нього завжди застосовували наручники; йому наказували йти навприсядки чи в іншій неприродній позі; на голову йому одягали темний мішок; дезінфекція наручників не проводилася.

2316. До квітня 2015 року ув'язненим наказували згортати свої матраци вранці. У денний час їм заборонялося лежати на ліжках.

2317. На підтвердження зазначених доводів заявник послався на письмову заяву пана Гука, якою підтверджувався порядок дій, які мали виконувати ув'язнені, коли охоронці відчиняли камеру. У ній також було зазначено, що коли ув'язнених виводили з камери, до них застосовувалися наручники та конвоювали у зігнутому положенні; на голову ув'язненому часто надягали мішок. Хворі та здорові ув'язнені милися в одному приміщенні та мали прогулянку на одному прогулянковому майданчику. У денний час матраци на ліжках мали бути згорнутими.

2318. Заявник також стверджував, що адміністрацією проводилися обшуки особистих речей, після чого їх залишали розкиданими та часто пошкодженими; його годинник було вкрадено невстановленим охоронцем. Ув'язненим не надавалася належна медична допомога; вони постійно піддавалися жорстокому поводженню з боку адміністрації. У 2004 – 2005 роках заявника регулярно били охоронці. У 2004–2006 роках побачення із сім'єю не організовувались належним чином. Кореспонденція заявника з родичами переглядалася, та декілька його листів зникли.

(б) Доводи Уряду

2319. Уряд стверджував, що баня була обладнана роздягальнею. Заходи з дезінфекції в колонії у повній мірі відповідали національним стандартам. Ув'язнені, які страждали на туберкульоз, утримувалися в окремих камерах; вони милися після інших ув'язнених, і після цього у бані проводилася дезінфекція.

2320. Щоразу, як відчинялася камера, ув'язнені мали відійти у її дальній кут, але не мали присідати. Під час конвоювання з камери до них застосовувалися наручники, але вони не повинні були йти навприсядки чи з мішком на голові; наручники були в належному стані та їх дезінфекція не вимагалася.

2321. Обшуки здійснювались на підставі відповідних нормативних актів, а ситуацій, про які стверджував заявник, не було. Ув'язненим не заборонялося користуватися матрацами у денний час.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

2322. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (затверджені наказом Державного Департаменту України з питань виконання покарань №275 від 25 грудня 2003 року, який втратив чинність 23 січня 2015 року, у редакції, чинній на час подій) регулювали, *inter alia*, тримання під вартою засуджених до довічного позбавлення волі. Ними накладались спеціальні обмеження на таких ув'язнених. Зокрема, вони передбачали, що при виведенні ув'язнених чоловічої статі з камер до них кожного разу застосовуються наручники у положенні руки за спиною (пункт 25).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

2323. Заявник скаржився на умови його тримання під вартою у Сокальській колонії та щодо різних аспектів режиму у ній: порядку дій при кожному відкриванні камери та при конвоюванні його з камери, організації банних процедур, обшуків, заборони користування матрацами та постільними речами у денний час та відсутності заходів з дезінфекції. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

2324. Уряд заперечив проти тверджень заявника.

A. Прийнятність

1. Скарги щодо режиму у Сокальській колонії

2325. Щодо скарг заявника на різні аспекти режиму в колонії Суд зазначає таке.

2326. Щодо скарги на застосування наручників Суд вважає, що цей захід не завдав заявнику душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою. Хоча вбачається, що Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань дозволялося застосування оскаржуваного заходу до всіх ув'язнених чоловічої статі, засуджених до довічного позбавлення волі, незважаючи на їх особисту ситуацію та індивідуальну загрозу, яку цей захід може собою являти, заявник не зазначив характеру та ступеню страждання та приниження, завданого йому оскаржуваним обмеженням, та не обґрунтував, чи перевищували ці страждання рівень, притаманний його законному триманню під вартою (див., аналогічно, згадане рішення у справі «Гук проти України» (*Guk v. Ukraine*), пункт 74).

2327. Щодо скарг заявника, що він був зобов'язаний присідати кожного разу, коли відкривали камеру або під час виведення з камери, та носити мішок на голові під час такого конвоювання, Суд зазначає, що ці твердження опосередковано підтверджуються заявою пана Гука та оспорується Урядом. Суд також зазначає, що у справі «Гук проти України» (*Guk v. Ukraine*) він встановив, що твердження пана Гука щодо одягання мішка на голову ув'язненому не було підтверджено жодними доказами (там само, пункт 73). Крім того, Суд зауважує, що немає доказу того, що заявник коли-небудь звертався із зазначеними скаргами до національних органів влади. За відсутності будь-яких доказів того, що ці скарги подавалися до національних органів влади, та не маючи змоги скористатися висновками перевірок щодо них, Суд, пам'ятаючи про свою субсидіарну роль згідно з Конвенцією, не може визначити достовірність тверджень заявника. Аналогічні висновки стосуються тверджень щодо заборони користуватись матрацами та постільними речами у денний час. Отже, ці аспекти справи є явно необґрунтованими (див., аналогічно, рішення у справі «Андрій Яковенко проти України» (*Andrey Yakovenkov. Ukraine*), заява №63727/11, пункти 85–86, від 13 березня 2014 року).

2328. Щодо тверджень заявника, які стосуються банних процедур та обшуків, вони не підтверджені жодними доказами. Письмова заява пана Гука не підтверджує ці конкретні твердження.

2329. Насамкінець, скарга щодо ризику зараження туберкульозом та непроведення дезінфекції є недостатньо обґрунтованою. Заявником не було наведено жодного випадку зараження здорових ув'язнених від хворих ув'язнених (див., аналогічно, ухвалу щодо прийнятності у справі «Соловей проти України» (*Solovyev v. Russia*), заява №76114/01, від 27 вересня 2007 року), або в цілому, або у зв'язку зі стверджуваним невжиттям заходів з дезінфекції.

2330. У світлі зазначеного, Суд доходить висновку, що скарги заявника у цій частині є явно необґрунтованими та мають бути відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

2. Скарги щодо умов тримання під вартою

2331. Уряд стверджував, що скарги заявника щодо умов тримання під вартою у Сокальській колонії не відповідали дійсності.

2332. Суд зазначає, що ці скарги є достатньо докладними, а отже не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

2333. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції вимагає від держави забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, при цьому щоб спосіб і метод виконання покарання не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudła v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пункт 94, ЄСПЛ 2000-XI). При встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 136–139, від 20 жовтня 2016 року).

2334. У цій справі Суд бере до уваги твердження заявника, що протягом трьох років тримання його під вартою у Сокальській колонії він перебував в одній камері з трьома або чотирма іншими ув'язненими, у тому числі з паном Гуком. Суд також зазначає, що у справі пана Гука ним було встановлено порушення статті 3 у зв'язку з тим, що він та його співкамерник явно мали менше, ніж 3 кв.м. площі, та що вони знаходилися у своїх камерах більшу частину дня у той самий період часу, що й у цій справі (див. згадане рішення у справі «Гук проти України» (*Guk v. Ukraine*), пункти 83–86). Суд не вбачає жодних підстав для того, щоб дійти іншого висновку у цій справі. Отже, він доходить висновку, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з аналогічними обставинами.

2335. З огляду на зазначений висновок, Суд не вважає за необхідне розглядати інші твердження заявника щодо умов його тримання під вартою, у тому числі його твердження щодо відсутності меблів та інших зручностей у його камері, низької якості води та недостатнього опалення.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

2336. Зрештою, заявник скаржився на умови тримання у Черкаському СІЗО та на регулярне побиття, неналежну організацію побачень із сім'єю, неналежну медичну допомогу та втручання у його право на повагу до кореспонденції у Сокальській колонії. Він посилався на статтю 3 та по суті на статтю 8 Конвенції.

2337. Суд розглянув ці скарги та вважає, що з огляду на всі наявні в нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Таким чином, Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2338. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

2339. Заявник вимагав 50 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

2340. Уряд вважав, що у цій справі не було порушення. У якості альтернативи він вважав зазначену суму надмірною та закликав Суд відхилити її.

2341. Постановляючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 7 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

2342. Заявник не подав жодних вимог за цим пунктом; тому Суд не присуджує нічого.

С. Пеня

2343. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника за статтею 3 Конвенції щодо умов тримання його під вартою у Сокальській колонії, а решту скарг у заяві – неприйнятними;

2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач має сплатити заявнику 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 квітня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретар

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

**РІШЕННЯ «УРЖАНОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF URZHANOV V. UKRAINE)**

(Заява № 24392/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

14 грудня 2017 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Уржанов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Сіофра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Лів Тігерштедт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 23 листопада 2017 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) від 02 червня 2006 року.
2. Заявника представляв пан А. А. Крістенко, адвокат, який практикує у м. Харків.
3. Про заяву було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

4. Відповідні деталі заяви наведені у таблиці в додатку.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

5. Заявник скаржився на неналежні умови тримання під вартою. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

6. Уряд вважає, що заявник не вичерпав усіх національних засобів юридичного захисту, доступних йому згідно з національним законодавством, перед тим як подати заяву до Суду, оскільки він не скаржився на умови три-

мання під вартою прокурору, до повноважень якого входить здійснення контролю за пенітенціарними установами. Далі Уряд стверджував, що заявник не звернувся до національних судів зі скаргами на неналежні умови тримання під вартою.

7. Суд вважає, що у світлі своїх висновків у подібних справах, скарга заявника на підставі статті 3 Конвенції щодо неналежних умов тримання його під вартою не може бути відхилена на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту (див. «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*), заява № 15825/06, пп. 75–76, від 25 жовтня 2007 року).

8. Суд зазначає, що заявник тримався під вартою в неналежних умовах. Деталі щодо умов тримання заявника наведені у таблиці в додатку. Суд посилається на принципи, встановлені його усталеною практикою щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], заява № 7334/13, пп. 96–101, ECHR 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у в'язничних камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і у сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić*), пп. 122–141, та «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 та 60800/08, пп. 149–159, від 10 січня 2012 року).

9. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*, заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд вже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

10. Розглянувши всі наявні матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявника під вартою були неналежними.

11. Таким чином, ця скарга є прийнятною та свідчить про порушення статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

12. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

13. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*, заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року), Суд вважає за доцільне присудити суму, зазначену в таблиці у додатку.

14. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу прийнятною;
2. *Постановляє*, що ця скарга свідчить про порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
3. *Постановляє*, що
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику суму, зазначену в таблиці у додатку; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 14 грудня 2017 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігерштедт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

ДОДАТОК

Заява зі скаргами за статтями 3 та 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві
ефективного засобу юридичного захисту)

№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа виконання покарань, дати початку та кінця строку, тривалість	Площа (м ²) на одного ув'язненого	Конкретні скарги	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
24392/06 02/06/2006	Максим Владиславович Уржанов 18/09/1968	Одеський слідчий ізолятор (СІЗО) з 29/04/2002 до 13/06/2008 6 років, 1 місяць та 16 днів	3 ув'язнених 2.5 м ²	неналежна температура, бруд та пліснява в камері, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність свіжого повітря, постійне електричне освітлення, відсутність або недостатня кількість їжі, перебування в камері разом з ув'язненими, хворими на інфекційну хворобу, неналежна якість їжі, відсутність або неналежні гігієнічні умови приміщення, відсутність або неналежна якість місця для сну та постільної білизни, немає або обмежений доступ до душу	11 450

¹ Та додатково будь-які податки, які можуть бути стягнуті з заявника.

П'ята секція

СПРАВА «ВІСЛОГУЗОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 32362/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 травня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

20/08/2010

Текст рішення може підлягати редакційним правкам.

У справі «Віслогузов проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,

Рената Ягер (*Renate Jaeger*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Райт Маруст (*Rait Maruste*),

Мириана Лазарова-Трайковська (*Mirjana Lazarova Trajkovska*),

Здравка Калайджієва (*Zdravka Kalaydjieva*),

Михайло Буроменський (*Mukhaylo Buromenskiy*), суддя *ad hoc*,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після наради за зачиненими дверима 27 квітня 2010 року,

постановляє таке рішення, винесене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 32362/02), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянином України Сергієм Миколайовичем Віслогузовим (далі – заявник) 31 липня 2002 року.

2. Уряд України (далі – Уряд) був представлений його Уповноваженим – п. Ю. Зайцевим.

3. 6 березня 2007 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і вирішив надіслати на комунікацію Уряду скарги заявника щодо умов тримання під вартою та відсутності ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з цим (статті 3 і 13 Конвенції), щодо втручання в кореспонденцію заявника та у право на подання індивідуальних заяв до Суду (статті 8 і 34 Конвенції). Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник, 1965 року народження, проживає у м. Фрунзе Херсонської області.

5. 13 лютого 2001 року заявника перевели до Північної виправної колонії № 90 (далі – колонія № 90) для відбукання покарання. Заявник тримався в колонії № 90 протягом призначеного строку позбавлення волі, за винятком

кількох періодів його стаціонарного лікування в лікарнях кримінально-виконавчої служби та перебування в Сімферопольському слідчому ізоляторі (далі – Сімферопольський СІЗО), які наведено нижче.

6. 7 грудня 2005 року заявника було звільнено.

А. Медична допомога заявникові під час відбування покарання

7. На момент прибуття до колонії № 90 заявник страждав на туберкульоз, втрату ваги і хронічний гепатит.

8. За результатами медичного обстеження в колонії № 90 лікарі призначили заявникові спеціальну дієту у зв'язку з втратою ним ваги. За твердженням заявника, призначене харчування було незадовільним.

9. У травні й серпні 2001 року і лютому 2002 року заявник пройшов медичний огляд і рентгенівське обстеження, і йому було поставлено діагноз латентної форми туберкульозу.

10. 11 травня 2002 року у відповідь на скарги заявника його перевели до лікарні при виправній колонії № 10, де протягом місяця він проходив лікування у зв'язку з гепатитом.

11. У жовтні 2002 року, а також у лютому і березні 2003 року заявник пройшов рентгенівське обстеження, але, напевно, без будь-якого подальшого лікування.

12. За інформацією Уряду, у зв'язку зі скаргами, які заявник подавав 2 і 19 січня та 17 вересня 2003 року, в медичній частині колонії № 90 йому поставили діагноз неврологічного розладу і забезпечували амбулаторним лікуванням. За твердженням заявника, протягом зазначеного періоду йому кілька разів примусово вводили психотропний препарат, шкідливий для його здоров'я. Заявник не скаржився з цього приводу до національних органів.

13. 2–23 квітня 2003 року заявник перебував на стаціонарному лікуванні в лікарні колонії № 10 у зв'язку із втратою ваги.

14. У жовтні 2003 року і травні 2004 року заявнику було зроблено рентгенографію без призначення у подальшому будь-якого спеціального лікування.

15. У період з вересня до листопада 2004 року заявник проходив курс лікування в лікарні колонії № 7 у зв'язку з туберкульозом.

16. За твердженням заявника, лікування, яким його забезпечували протягом відбування ним покарання, жодним чином не покращило його здоров'я.

В. Побутові умови тримання заявника під вартою після засудження судом

1. Тримання під вартою в колонії № 90

17. За інформацією Уряду, в колонії № 90 заявника тримали в камері площею 60,1 м², у якій перебувало ще 15 засуджених. Камера була обладнана необхідною кількістю ліжок та іншими меблями. Заявник мав достатній доступ до денного світла, свіжого повітря та санвузла. Харчування було належним і відповідало вимогам національного законодавства.

18. За словами заявника, в колонії № 90 його здебільшого тримали в камері площею 150 м², у якій загалом перебувало 200 засуджених. Згодом його перевели в камеру площею 50 м², у якій перебувало ще 15 в'язнів. Він мусив спати на зношених матраці й подушці; водопостачання і харчування були неналежними. Загалом санітарно-гігієнічні умови були незадовільними.

2. Тримання під вартою в Сімферопольському СІЗО

19. У період з 4 листопада 2003 року до 26 лютого 2004 року заявник тримався у Сімферопольському СІЗО.

20. За інформацією Уряду, в зазначеній установі заявника тримали в камерах різної площі:

– 28,5 м², кількість в'язнів змінювалася від 10 до 14;

– 27,5 м², кількість в'язнів змінювалася від 10 до 13;

– 20,1 м², кількість в'язнів змінювалася від 3 до 5;

– 15 м², кількість в'язнів змінювалася від 2 до 3;

– 26,8 м², кількість в'язнів змінювалася від 8 до 14;

– 26,5 м², кількість в'язнів змінювалася від 10 до 13;

– 30 м², кількість в'язнів змінювалася від 11 до 14.

Усі камери були обладнані достатньою кількістю ліжок. Працювала система вентиляції, яка була у гарному робочому стані.

21. За твердженням заявника, у Сімферопольському СІЗО його тримали в камері площею 30 м², кількість в'язнів у якій становила не менше ніж 40. Через брак ліжок вони були вимушені спати по черзі. Оскільки камера була переповнена, в ній завжди не вистачало свіжого повітря.

С. Кореспонденція заявника

1. Скарги до національних органів

22. За твердженнями заявника, під час відбування покарання він звертався зі скаргами до органів державної влади з різних приводів.

Деякі з таких листів він не відправляв через адміністрацію виправної установи, як цього вимагає національне законодавство, а передавав своїй дружині, яка потім надсилала їх поштою до адресатів. Заявник робив так нібито для того, щоб не допустити перехоплення листів працівниками колонії.

23. Як стверджується, 25 лютого 2003 року до нього було застосовано покарання за порушення порядку відправлення кореспонденції у вигляді поміщення в карцер на п'ятнадцять днів.

2. Листування із Судом

24. 31 липня 2002 року дружина заявника відправила до Суду листа, в якому повідомила про свій намір подати офіційну заяву до Суду від імені заявника. Вона зазначила тільки свою домашню адресу.

25. 4 вересня 2002 року канцелярія Суду надала їй копію тексту Конвенції, формуляр заяви, форму довіреності та пояснювальні нотатки.

26. 21 жовтня 2002 року під час побачення дружина заявника передала йому лист, який надійшов із Суду. Недовзі після цього працівники колонії вилучили лист у заявника, мотивуючи це тим, що його було отримано в незаконний спосіб.

27. За інформацією Уряду, того самого дня, коли було вилучено лист, працівники колонії перевірили всі документи, які містилися в ньому, і запропонували заявникові забрати все вилучене, але він відмовився. На підтвердження цього факту Уряд надав протокол, складений працівниками колонії, в якому було зафіксовано відмову заявника забрати вилучені предмети. Протокол був підписаний заявником, який дописав у ньому, що наведені в протоколі факти було перекручено.

28. За твердженням заявника, працівники колонії ніколи не намагалися повернути лист, незважаючи на те, що він звертався з такими проханнями.

29. Листом від 22 листопада 2002 року дружина заявника поскаржилася до Суду про вилучення листа і попросила допомоги. Суд надіслав новий пакет документів, необхідних для подання заяви.

30. 15 жовтня 2003 року заявник подав заповнений формуляр заяви разом з листом від 7 жовтня 2003 року, яким уповноважував свою дружину діяти від його імені, та підтверджувальними матеріалами.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Виправно-трудоий кодекс від 23 грудня 1970 року (у редакції, чинній на час подій у справі)

31. Згідно зі статтями 28 і 44 цього Кодексу кореспонденція засуджених підлягає перегляду працівниками виправно-трудоих установ. Не дозволяється лише перегляд листів, які адресовані засудженими прокурору або Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

B. Закон України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» від 5 липня 2001 року

32. Стаття 17 Закону передбачає, що хворі на туберкульоз, виявлені в установах виконання покарань, забезпечуються лікуванням у спеціалізованих закладах Державної кримінально-виконавчої служби України.

C. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затвержені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 5 червня 2000 року (у редакції, чинній на час подій у справі)

33. Згідно з пунктом 31.2 Правил засудженим дозволяється відправляти листи тільки через адміністрацію установи виконання покарань.

34. Пункт 35.7 Правил забороняє засудженим отримувати від відвідувачів будь-які документи, записи, креслення і таке інше.

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

35. Відповідні міжнародні доповіді та інші матеріали стосовно лікування туберкульозу в Україні викладено в рішенні у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пункти 47–53, рішення від 28 березня 2006 року).

ЩОДО ПРАВА

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

36. Заявник скаржився, що: а) під час відбування покарання йому кілька разів примусово вводили психотропний препарат; б) у колонії № 90 камери були переповненими, харчування було недостатнім, а санітарно-гігієнічні умови – незадовільними; в) побутові умови тримання під вартою в Сімферопольському СІЗО були незадовільними з огляду на переповненість камер і відсутність вентиляції; г) протягом усього часу відбування покарання він був позбавлений належної медичної допомоги.

Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. Примусове лікування психотропними препаратами

Щодо прийнятності

37. Уряд доводив, що стосовно цієї скарги заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, оскільки повинен був звернутися з нею до прокуратури і судів.

38. Заявник не погодився з Урядом.

39. Суд зазначає, що заявник не оспорував доводів Уряду про те, що у відповідний час йому поставили діагноз неврологічного розладу і забезпечували відповідне лікування і що медичну допомогу йому надавали у зв'язку з його особистими зверненнями з такими скаргами. Суд також вважає, що заявник, як потерпілий від стверджуваного фізичного і медичного зловживання з боку медичних працівників, повинен був передусім звернутися з такою скаргою до національних органів, вимагаючи розслідування та відшкодування шкоди. Ніщо в матеріалах справи не свідчить про те, що він був позбавлений такої можливості. Отже, оскільки заявник не порушив такого питання на національному рівні, ця частина заяви має бути відхилена з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

В. Переповненість камер, недостатність харчування, незадовільність санітарно-гігієнічних умов у колонії № 90

Щодо прийнятності

40. Уряд стверджував, що ця частина заяви є непринятною з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту. Уряд зазначив, що заявник повинен був поскаржитися до прокуратури і суду.

41. Заявник наполягав, що ця скарга є прийнятною.

42. Суд зауважує, що він неодноразово відхилив подібні заперечення урядів-відповідачів щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту стосовно скарг на умови тримання під вартою, коли встановлював, що такі скарги вказували на існування в національній пенітенціарній системі відповідної держави проблем системного характеру (див., наприклад, ухвалу у справі «Калашиников проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, ухвала від 18 вересня 2001 року; згадане вище рішення у справі «Мельник проти України», пункти 69–71, і рішення у справі «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), заява № 43707/07, пункт 86, рішення від 10 грудня 2009 року).

43. У справі, що розглядається, Суд вважає, що питання, порушені заявником щодо цього, також мають системний характер. Тому Суд не може поставити заявникові за провину те, що він не скористався національними засобами юридичного захисту, на які посилався Уряд, і відхилив це заперечення Уряду.

44. Однак Суд повторює, що скарги на погане поводження, які підпадають під дію статті 3 Конвенції, мають підкріплюватися відповідними доказами. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом», але додає, що таке доведення може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. рішення у справі «Енеа проти Італії» (*Enea v. Italy*) [ВП], заява № 74912/01, пункт 55, *ECHR* 2009-...). Розподіл тягаря доведення безпосередньо залежить від специфіки фактів, характеру заявленої скарги та відповідного права за Конвенцією (див. рішення у справі «Начова та інші проти Болгарії» (*Nachova and Others v. Bulgaria*) [ВП], заяви №№ 43577/98 і 43579/98, пункт 147, *ECHR* 2005-VII).

45. Суд зазначає, що інформація про побутові умови перебуває у віданні національних органів. Відповідно заявники можуть стикнутися з певними труднощами у здобутті доказів на обґрунтування своїх скарг з цього приводу. Однак у таких справах розумно очікувати від заявників подання принаймні детального викладу оскаржуваних фактів та надання – максимально можливою мірою – певних доказів на підтвердження своїх скарг. Розглядаючи подібні ситуації, Суд враховував, наприклад, письмові показання співкамерників, подані заявниками на підтвердження своїх скарг (див. рішення у справах «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява № 59696/00, пункт 87, *ECHR* 2006-... (витяги), «Селезньов проти Росії» (*Seleznev v. Russia*), заява № 15591/03, пункти 14 і 42, рішення від 26 червня 2008 року, та «Полуфакін і Чернишов проти Росії» (*Polufakin and Chernyshev v. Russia*), заява № 30997/02, пункт 152, рішення від 25 вересня 2008 року).

46. Суд також зауважує, що скарги на переповненість камер слід розглядати з урахуванням того, що існують різні види установ тримання під вартою, та встановлених у них внутрішніх режимів. Зокрема, такі скарги, що стосувалися деяких виправних колоній, Суд розглядав у контексті широкої свободи пересування, якою ув'язнені користувалися в денний час і завдяки цьому мали безперешкодний доступ до природного світла і повітря (див. рішення у справі «Валасинас проти Литви» (*Valasinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, пункти 103 і 107, *ECHR* 2001-VIII; ухвали у справах «Нурмагомедов проти Росії» (*Nurmagomedov v. Russia*), заява № 30138/02, від 16 вересня 2004 року, і «Соловійов проти Росії» (*Solovyev v. Russia*), заява № 76114/01, від 27 вересня 2007 року; а також рішення у справі «Питальов проти Росії» (*Pitalev v. Russia*), заява № 34393/03, пункти 38 і 39, рішення від 30 липня 2009 року). Отже, при розгляді скарги про переповненість у виправній колонії важливо врахувати наявність не лише особистого про-

сторю в спальній частині приміщення, а й простору, який може надаватися ув'язненим протягом дня в місцях загального користування в колонії.

47. У справі, що розглядається, Суд зазначає, що сторони подали суперечливу і недостатню інформацію про те, скільки простору фактично припадає на одного засудженого в колонії № 90. Зокрема, Уряд не уточнив, яку саме площу включають наведені ним дані: спальної частини приміщення і місця загального користування чи лише площу спальної частини. Заявник, надавши свій власний підрахунок, також не вніс чіткості в це питання. За таких обставин Суд не в змозі сформулювати якісь висновки з цього приводу.

48. Щодо решти питань стосовно стверджуваного неналежного харчування та санітарно-гігієнічних умов, – заявник не надав жодних доказів на підтвердження своїх слів. Крім того, він навіть не надав докладного викладу цих питань.

49. З огляду на зазначене вище, Суд вважає, що цю частину заяви заявник належним чином не обґрунтував і не конкретизував (див. ухвали у справах «Голубєв проти Росії» (*Golubev v. Russia*), заява № 26260/02, від 9 листопада 2006 року, і «Шкурєнко проти Росії» (*Shkurenko v. Russia*), заява № 15010/07, від 10 вересня 2009 року).

Тому відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції вона має бути відхилена як явно необґрунтована.

С. Переповненість і відсутність вентиляції в Сімферопольському СІЗО

1. Щодо прийнятності

50. Уряд наполягав, що заявник повинен був звернутися з такою скаргою до прокуратури і суду.

51. Заявник стверджував, що ця скарга є прийнятною.

52. Суд, спираючись на свої висновки, яких він дійшов вище (див. пункти 42 і 43), визнає, що ця скарга вказує на існування проблеми системного характеру. Відповідно це звільняло заявника від обов'язку вичерпання національних засобів юридичного захисту, на які посилається Уряд. Отже, відповідне заперечення Уряду має бути відхилене.

53. Суд також вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною на якихось інших підставах. Отже, вона оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

54. Уряд стверджував, що умови тримання заявника під вартою в Сімферопольському СІЗО були належними.

55. Заявник наполягав, що умови тримання його в Сімферопольському СІЗО були неналежними з огляду на надзвичайну переповненість і недостатню вентиляцію.

56. Суд зауважує, що відповідно до його практики погане поводження підпадає під дію статті 3 Конвенції, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психологічні наслідки, а в деяких випадках враховуються стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 162, серія А, № 25). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що «принижує» гідність у розумінні статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи було його метою принизити і образити відповідну особу і чи позначилися його наслідки несприятливо на її особистості такою мірою, що є несумісною з вимогами статті 3. Однак відсутність такої мети не може неминуче приводити до висновку про те, що порушення статті 3 не було (див. рішення у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пункти 67–68 і 74, *ECHR* 2001-III, та у згаданій вище справі «Валашинас проти Литви» (*Valasinas v. Lithuania*), пункт 101).

57. Суд постійно наголошував, що коли йдеться про страждання і приниження, їх рівень повинен у будь-якому разі перевищувати той рівень страждань і приниження, який є невід'ємною складовою цієї форми законного поводження чи покарання. Заходи, які позбавляють особу свободи, часто можуть містити таку складову. Зазначене положення покладає на державу обов'язок піклуватися про те, щоб умови тримання особи під вартою відповідали принципу поваги до людської гідності, щоб характер і спосіб застосування такого заходу не завдавали їй душевного страждання чи труднощів, інтенсивність яких перевищує той неминучий рівень страждань, що завжди є невід'ємною складовою тримання під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її добробут (див. рішення у справі «Калашиников проти Росії» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, пункт 95, *ECHR* 2002-VI).

58. У справі, що розглядається, сторони подали різні цифри щодо житлової площі, яка припадала на одного ув'язненого в камері під час тримання заявника під вартою в Сімферопольському СІЗО. Інформація, наведена Урядом, говорить про те, що в більшості камер, у яких тримали заявника, на кожного ув'язненого припадало в середньому від 2,35 до 5,36 м² житлової площі. Лише в одній камері – на певний момент часу – на одного ув'язненого припадало 7,5 м² житлової площі. Однак Уряд не уточнив, якою була тривалість тримання заявника в цій конкретній камері. З іншого боку, за даними заявника, в тій установі на нього припадало лише 0,75 м² житлової площі.

59. Суд зазначає, що Уряд не надав доказів на підтвердження свого підрахунку житлової площі на одного ув'язненого в Сімферопольському СІЗО, незважаючи на те, що відповідна інформація і докази були в його розпо-

рядженні. У будь-якому разі, з точки зору усталеної практики Суду з цього питання та відповідних стандартів Європейського комітету з питань запобігання катуванням і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню (вони наведені, наприклад, у згаданих вище рішеннях у справах «Калашиков проти Росії», пункт 97, та «Мельник проти України», пункт 47), навіть ті цифри, які надав Уряд, свідчать про те, що здебільшого заявника тримали в переповнених камерах.

60. Суд також зазначає, що Уряд жодним чином не обґрунтував своєї позиції стосовно достатності кількості ліжок та належного функціонування вентиляційної системи. За цих обставин Суд схильний віддати перевагу версії заявника з цього питання (див. «Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» (*Ahmet Ozkan and Others v. Turkey*), заява № 21689/93, пункт 426, рішення від 6 квітня 2004 року). Отже, Суд визнає, що на додаток до того, що заявника тримали під вартою в переповнених камерах протягом трьох місяців і двадцяти двох днів, у цих камерах також не було й достатньої вентиляції і не вистачало ліжок, у зв'язку з чим він та інші ув'язнені були змушені спати по черзі. Зазначене також підтверджується загальними висновками Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини стосовно побутових умов тримання під вартою в пенітенціарних установах Автономної Республіки Крим (на ці висновки Суд посилається в згаданому вище рішенні у справі «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*), пункти 41 і 42).

61. Наведені міркування Суд вважає достатніми для висновку про те, що побутові умови тримання заявника під вартою в Сімферопольському СІЗО становили таке, що принижує гідність, поводження, на порушення статті 3 Конвенції.

D. Ненадання заявникові медичної допомоги

1. Щодо прийнятності

62. Уряд стверджував, що ця скарга є непринятною з огляду на невичерпання національних засобів юридичного захисту, оскільки заявник повинен був звернутися з нею до прокуратури і суду.

63. Заявник не погодився.

64. Беручи до уваги свої висновки, наведені вище (див. пункти 42 і 43), Суд вважає, що ця скарга також вказує на проблему системного характеру (див., наприклад, рішення у справі «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01, пункти 96 і 97, рішення від 19 жовтня 2006 року), і що засоби юридичного захисту, про які йдеться, заявникові не допомогли б. Тому Суд визнає, що заявник дотримав вимоги вичерпання національних засобів юридичного захисту.

65. Суд також вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

66. Уряд стверджував, що під час відбування покарання заявника забезпечували належною медичною допомогою. Зокрема, заявника на певний час направляли на лікування до лікарень кримінально-виконавчої служби у зв'язку із втратою ним ваги, хронічним гепатитом і туберкульозом. Кілька разів заявник проходив огляд і рентгенівське обстеження з приводу туберкульозу.

67. Заявник стверджував, що така медична допомога зводилася лише до оглядів і рентгенівського обстеження і що фактично не надавалося ніякого подальшого лікування. Він визнав той факт, що його кілька разів лікували в лікарнях кримінально-виконавчої служби, але доводив, що ці госпіталізації були лише формальними заходами і на практиці не сприяли покращенню його здоров'я.

68. Суд зазначає, що стаття 3 покладає на державу обов'язок дбати про фізичний добробут осіб, яких позбавлено свободи. Суд погоджується з тим, що якість медичної допомоги в лікарнях кримінально-виконавчої служби, можливо, не завжди тієї якості, порівняно з тією, яка надається в найкращих медичних закладах для широкого загалу. Однак держава повинна дбати про належне забезпечення охорони здоров'я та добробуту осіб, узятих під варту, зокрема шляхом надання їм необхідної медичної допомоги (див. «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, пункт 94, *ECHR* 2000XI; «Гуртадо проти Швейцарії» (*Hurtado v. Switzerland*) від 28 січня 1994 року, серія А, № 280А). Коли органи влади вирішують помістити та тримати під вартою серйозно хвору особу, вони мають виявити особливу ретельність, гарантуючи такі умови, які відповідають її спеціальним потребам, що зумовлені інвалідністю (див. рішення у справах «Прайс проти Сполученого Королівства» (*Price v. the United Kingdom*), заява № 33394/96, пункт 30, *ECHR* 2001VII, і «Фарбтух проти Латвії» (*Farbtuhs v. Latvia*), заява № 4672/02, пункт 56, рішення від 2 грудня 2004 року).

69. Лише той факт, що ув'язненого оглянув лікар та призначив певний вид лікування, автоматично не може привести до висновку, що медична допомога була достатньою (див. «Гумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви №№ 9852/03 і 13413/04, пункт 116, рішення від 29 листопада 2007 року). Органи влади мають забезпечити повну фіксацію стану здоров'я особи, яка тримається під вартою, та лікування, яке ця особа отримувала під час перебування під вартою чи позбавлення свободи (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Худобін проти Росії», пункт 83), оперативність і точність постановки діагнозу і надання допомоги (див. згадані вище рішення у справах «Гумматов проти Азербайджану», пункт 115, і «Мельник проти України», пункти 104–106),

а також, у разі необхідності та залежно від характеру захворювання, забезпечити регулярний та систематичний нагляд, який включає в себе всебічний план лікування, що має бути направлений на лікування захворювань ув'язненого та попередження їх погіршення, а не на усунення симптомів (див. згадане вище рішення у справі «Гумматов проти Азербайджану», пункти 109, 114; рішення у справах «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, пункт 79, рішення від 4 жовтня 2005 року, і «Попов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява № 26853/04, пункт 211, рішення від 13 липня 2006 року). Органи державної влади також повинні довести, що були створені умови, необхідні для призначеного лікування, щоб це лікування було дійсно отримано (див. згадані вище рішення у справах «Гумматов проти Азербайджану», пункт 116, та «Голомійов проти Молдови», пункт 117).

70. У справі, що розглядається, Суд вважає, що у зв'язку з проблемами зі здоров'ям, пов'язаними, зокрема, з туберкульозом, втратою ваги і хронічним гепатитом, заявник потребував спеціального медичного догляду на регулярній, систематичній і комплексній основі.

71. Щодо лікування туберкульозу Суд зазначає, що заявник чимало разів проходив медичний огляд і рентгенівське обстеження і що за результатами обстежень лікарі підтверджували поставлений заявникові діагноз. Проте, як видається, після таких обстежень заявника не забезпечували подальшим істотним лікуванням. Лише у вересні – листопаді 2004 року він проходив спеціалізований курс лікування в лікарні кримінально-виконавчої служби у зв'язку з туберкульозом. Стосовно втрати ваги і хронічного гепатиту Суд зазначає, що у зв'язку з цими хворобами заявника двічі госпіталізували до лікарні кримінально-виконавчої служби. Проте, беручи до уваги серйозність хвороб заявника, а також положення національного законодавства, які вимагають забезпечувати засуджених, хворих на туберкульоз, лікуванням у спеціалізованих закладах кримінально-виконавчої служби (див. вище пункт 32), Суд вважає, що заходи, вжиті національними органами влади, не були достатніми.

72. У світлі наведених міркувань Суд визнає, що медична допомога, яка надавалася заявникові під час відбування ним покарання, була недостатньою, у зв'язку з чим мало місце порушення статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

73. Заявник скаржився, що не мав ефективних засобів юридичного захисту щодо своїх скарг на умови тримання під вартою. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

A. Щодо прийнятності

74. Оскільки у скарзі заявника за статтею 13 Конвенції йдеться про відсутність ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку з незадовільними побутовими умовами тримання під вартою в Сімферопольському СІЗО та неналежною медичною допомогою, Суд вважає, що ця частина скарги не є явно необгрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

75. Щодо відсутності ефективних засобів юридичного захисту стосовно інших порушених заявником питань про умови тримання під вартою Суд, оголосивши відповідні питання за статтею 3 Конвенції непринятними, доходить висновку, що заявник не має спірної скарги для цілей статті 13 Конвенції (див. рішення у справі «Родич та інші проти Боснії і Герцеговини» (*Rodic and Others v. Bosnia and Herzegovina*), заява № 22893/05, п. 82, від 27 травня 2008 року). Отже, ця частина скарги заявника за статтею 13 Конвенції має бути відхилена як явно необгрунтована відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

B. Щодо суті

76. Уряд стверджував, що в розпорядженні заявника були ефективні засоби юридичного захисту, як цього вимагає стаття 13 Конвенції, і посилався на свої доводи щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту стосовно скарг заявника за статтею 3 Конвенції.

77. Заявник не погодився з Урядом.

78. Беручи до уваги свої висновки стосовно вичерпання національних засобів юридичного захисту (див. пункти 52 і 64 вище), Суд вважає, що заявник не мав ефективного засобу юридичного захисту щодо своїх скарг на незадовільні побутові умови тримання під вартою в Сімферопольському СІЗО та неналежну медичну допомогу під час відбування ним покарання. Отже, мало місце порушення статті 13 Конвенції.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

79. Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився, що працівники колонії № 90 переглядали його листи. Він також скаржився, що зазначені особи вилучили й утримували лист Суду, який містив документи, необхідні для подання офіційної скарги до Суду.

80. Суд вважає, що ці питання підпадають під дію статті 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. Перегляд кореспонденції

Щодо прийнятності

81. Уряд доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту стосовно цієї скарги, оскільки не звертався ані до прокуратури, ані до суду, стверджуючи про наявність порушення. Уряд також стверджував, що цю частину заяви було подано після спливу шестимісячного строку.

82. Заявник не подав жодних конкретних доводів з цього приводу.

83. Суд зауважує, що заявник не надав достатніх конкретних даних стосовно скарги на перегляд листів працівниками виправної установи. Зокрема, він не уточнив, коли саме він відправляв відповідні листи, кому вони були адресовані або коли працівники виправної установи нібито переглядали ці листи. За відсутності такої інформації Суд не в змозі дійти якихось висновків щодо дотримання заявником критеріїв прийнятності, викладених у пункті 1 статті 35 Конвенції. Отже, Суд визнає, що цю скаргу достатнім чином не конкретизовано, і вона, як явно необґрунтована, відхиляється відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

В. Вилучення і утримування листа Суду

1. Щодо прийнятності

84. Уряд стверджував, що заявник повинен був звернутися з такою скаргою до прокуратури і суду. Уряд також стверджував, що заяви, з якими до Суду зверталася дружина заявника до 7 жовтня 2003 року, не можуть бути взяті до уваги, оскільки до зазначеної дати вона не була належним чином уповноважена діяти від імені заявника, адже відповідне доручення підписано не було. Таким чином, Уряд наполягав, що заявник пропустив шестимісячний строк для подання заяви.

85. Заявник стверджував, що він дотримав вимог прийнятності. Він зазначив, зокрема, що не зміг надіслати перше доручення, оскільки форма доручення разом з іншими документами була вилучена посадовими особами виправної установи. Одразу після того, як Суд надіслав йому нову форму, він підписав її і відправив до Суду.

86. Щодо посилання на невичерпання засобів юридичного захисту, то Суд зауважує, що дружина заявника, вирішивши листуватися із Судом через свою домашню адресу, вирішила також – з певної причини – передати лист Суду заявникові в колонії. Вона передала цей лист заявникові на побаченні з ним, навіть незважаючи на те, що це було заборонено національним законодавством (див. пункт 34 вище). Передання цього листа заявникові було б законним, якби його було передано через існуючі в колонії офіційні канали відправлення кореспонденції. Однак заявник не скористався такою можливістю і отримав лист, порушивши встановлений внутрішній порядок. Отже, видається, що подальші вилучення і утримування листа були передбачені національним законодавством.

87. За цих обставин є сумніви в тому, що такий захід можна було успішно оскаржити. Зокрема, незрозуміло, яким чином за допомогою засобів юридичного захисту, на які посилався Уряд, можна було домогтися визнання незаконності вилучення та утримування документів і надання відповідного відшкодування шкоди. Уряд не пояснив це питання і не надав практичних прикладів з цього приводу. Отже, заперечення Уряду відхиляється.

88. Стосовно питання про дотримання шестимісячного строку Суд зауважує, що ніщо не свідчить про те, що подання, з якими із самого початку зверталася до Суду дружина заявника, не відображають волю заявника стосовно фактичних і юридичних питань його справи, тобто його позицію, представлену на більш пізньому етапі провадження в Суді. Беручи до уваги обставини справи, Суд визнає, що перші листи дружини заявника слід вважати поданими від імені заявника на законних підставах. Отже, заперечення, яке Уряд висунув з посиланням на недотримання заявником шестимісячного строку, має бути відхилене.

89. Далі Суд зауважує, що ця скарга заявника не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

а. Доводи сторін

90. Уряд визнав, що вилучення й утримування листа Суду становило втручання у передбачене статтею 8 Конвенції право заявника на повагу до своєї кореспонденції. Водночас Уряд наполягав, що це втручання було виправданим.

91. Заявник не погодився з Урядом.

б. Оцінка Суду

і. Наявність втручання

92. Сторони не заперечували того, що вилучення й утримування листа Суду становило втручання в гарантоване статтею 8 Конвенції право заявника на повагу до своєї кореспонденції.

ii. Чи здійснювалося втручання згідно із законом і з законною метою

93. Суд посилається на свої висновки у пункті 86 вище і визнає, що оскаржуваний захід здійснювався згідно із законом. Суд також визнає, що захід здійснювався із законною метою запобігання порушенням громадського порядку та злочинам.

iii. Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві

94. Суд зазначає, що він уже визнавав наявність порушення статті 8 Конвенції у справах, у яких працівники кримінально-виконавчих установ розкривали листи, надіслані ув'язненим конвенційними органами (див., наприклад, згадане вище рішення у справі «Пірс проти Греції», пункт 84, і «Матвейчук проти Польщі» (*Matwiejczuk v. Poland*), заява № 37641/97, пункт 102, рішення від 2 грудня 2003 року).

95. У справі, що розглядається, лист із Суду не надходив до заявника поштою – його передала йому дружина, яка листувалась із Судом. Як було зазначено вище, заявник одержав листа через свою дружину, чим порушив встановлений національним законодавством порядок, незважаючи на існування законного способу його одержання. Сама по собі передбачена нормативно-правовими документами заборона обміну предметами під час побачень в'язнів із відвідувачами не видається нерозумною, якщо зважати на необхідність підтримання внутрішнього порядку в колонії. Реакція органів влади, викликана зазначеним вище порушенням, також була належною, оскільки вони повинні були перевірити вміст переданих предметів.

96. Втім, Суд зазначає, що, імовірно, після перевірки вилученого листа працівники колонії переконалися, що документи, які містилися в ньому, не викликають підозри і не становлять небезпеки для в'язничного режиму. Цілком очевидно, що після такої перевірки вже не було потреби утримувати вилучені предмети. У цьому зв'язку позиції сторін стосовно того, чи міг заявник забрати листа назад, розходяться. Заявник стверджував, що його звернення з вимогою повернути йому документи ігнорувалися і що саме через це він звернувся до Суду з проханням надіслати новий пакет документів. Уряд, зі свого боку, стверджував, що після перевірки вилучених документів працівники колонії намагалися повернути їх йому і що заявник сам відмовився забрати їх назад. На підтвердження своєї позиції Уряд надав протокол, у якому працівники колонії зафіксували відмову заявника забрати вилучені предмети. Водночас Суд бере до уваги те, що, підписуючи протокол, заявник зробив запис у ньому про те, що наведені в протоколі факти перекручено. Отже, цей доказ є суперечливим і не може переконати Суд погодитися з версією Уряду. Таким чином, оцінюючи матеріали справи, Суд доходить висновку, що не було причин, які змушували б національні органи влади утримувати адресований заявникові лист після його перевірки.

97. З огляду на зазначене вище, Суд вважає, що органи влади вийшли за межі наданої їм свободи розсуду в цій справі і що таке втручання не було пропорційним і необхідним у демократичному суспільстві. Таким чином, мало місце порушення статті 8 Конвенції.

IV. ДИСЦИПЛІНАРНЕ ПОКАРАННЯ ЗА ВІДПРАВЛЕННЯ ЛИСТІВ

98. У своєму першому зверненні до Суду заявник, як видається, поскаржився з посиланням на статтю 8 Конвенції, що його покарали за відправлення листів в обхід існуючого офіційного порядку відправлення кореспонденції із в'язниці.

99. Водночас Суд зазначає, що в подальших своїх зверненнях заявник більше не порушував цього питання. Зокрема, він не подав ніяких доводів з цього приводу на етапі комунікації заяви Уряду. Видається, що це питання не є для заявника проблемним.

100. За цих обставин Суд вважає, що не можна вважати заявника таким, що має намір далі підтримувати скаргу за статтею 8 Конвенції у значенні пункту 1(a) статті 37 Конвенції. Крім того, відповідно до пункту 1 статті 37 *in fine* Суд не бачить особливих обставин, які, як це зазначено в Конвенції та протоколах до неї, вимагали б в інтересах забезпечення поваги до прав людини продовжувати розгляд цієї скарги. З огляду на зазначене вище, Суд вважає за доцільне припинити розгляд цієї частини заяви.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

101. Заявник скаржився, що вилучення та утримання працівниками колонії документів, необхідних для подання офіційної заяви до Суду також перешкодило здійсненню ним свого права на звернення до Суду.

102. Ця скарга підпадає під дію статті 34 Конвенції, яка передбачає таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

103. Суд повторює, що скарга за статтею 34 Конвенції має процесуальний характер і не порушує жодного питання прийнятності за Конвенцією (див. рішення у справах «Кук проти Австрії» (*Cooke v. Austria*), заява № 25878/94, пункт 46, рішення від 8 лютого 2000 року, і «Ерґі проти Туреччини» (*Ergi v. Turkey*) від 28 липня 1998 року, *Reports* 1998IV, пункт 105).

104. Суд нагадує, що стаття 34 Конвенції покладає на Договірні Сторони обов'язок не перешкоджати здійсненню права на подання індивідуальних заяв. Хоча зазначений обов'язок має процесуальний характер і відрізняється від матеріально-правових норм, викладених у Конвенції та протоколах до неї, із самої суті відповідного процесуального права випливає, що особи можуть скаржитися на такі порушення до конвенційних органів (див. ухвалу у справі «*Мануссос проти Чеської Республіки та Німеччини*» (*Manoussos v. the Czech Republic and Germany*), заява № 46468/99, рішення від 9 липня 2002 року). Суд також наголошує, що зобов'язання не перешкоджати ефективно здійсненню права на індивідуальну заяву вимагає не допускати втручання у право особи ефективно подавати і підтримувати свою скаргу в Суді (див., серед інших джерел, і *mutatis mutandis*, рішення у справах «*Акдівар та інші проти Туреччини*» (*Akdivar and Others v. Turkey*) від 16 вересня 1996 року, *Reports* 1996IV, пункт 105, «*Курт проти Туреччини*» (*Kurt v. Turkey*) від 25 травня 1998 року, *Reports* 1998III, пункт 159, «*Танрікулу проти Туреччини*» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, *ECHR* 1999IV, «*Шарлі проти Туреччини*» (*Sarli v. Turkey*), заява № 24490/94, пункти 85–86, рішення від 22 травня 2001 року, та «*Орхан проти Туреччини*» (*Orhan v. Turkey*), заява № 25656/94, рішення від 18 червня 2002 року).

105. Суд повторює, що надзвичайно важливою умовою ефективного функціонування механізму подання індивідуальних заяв, передбаченого статтею 34 Конвенції, є забезпечення для заявників чи потенційних заявників можливості вільно спілкуватися із Судом, не зазнаючи тиску в будь-якій формі з боку органів влади, спрямованого на те, щоб змусити їх відкликати або змінити свої скарги (див. згадані вище пункти рішень у справах «*Акдівар та інші проти Туреччини*» та «*Курт проти Туреччини*»). У цьому контексті термін «тиск» означає не лише акти прямого примусу та відвертого залякування, а й будьякі інші неправомірні опосередковані дії чи контакти, спрямовані на позбавлення заявників наміру чи бажання звертатися зі скаргами на підставі Конвенції (див. згадані вище рішення у справах «*Курт проти Туреччини*» (пункти 160 і 164) і «*Шарлі проти Туреччини*» (пункти 85–86)).

106. Питанню ефективного здійснення ув'язненими свого права на подання заяви Суд приділяв особливу увагу. Він зазначав, що ув'язнені перебувають в особливо вразливому становищі, оскільки їх листування із Судом і з рештою зовнішнього світу залежить від адміністрації установ виконання покарань (див., наприклад, рішення у справі «*Котлец проти Румунії*» (*Cotlet v. Romania*), заява № 38565/97, пункт 71, рішення від 3 червня 2003 року). Саме по собі вилучення додатків із кореспонденції, яка надійшла затриманим із Суду, може бути ознакою порушення статті 34 Конвенції (див., рішення у справі «*Понушков проти Росії*» (*Ponushkov v. Russia*), заява № 30209/04, рішення від 6 листопада 2008 року).

107. Повертаючись до справи, що розглядається, Суд зазначає, що посадові особи виправної установи вилучили лист Суду від 4 вересня 2002 року, в якому містилися формуляр заяви та інші документи, необхідні заявникові для належної підготовки заяви до Суду. Через це вилучення заявник був змушений звернутися із запитом про надання нового пакета документів і, лише отримавши його, успішно подав заяву до Суду. Затримка з поданням заяви була спричинена посадовими особами колонії і становила приблизно один рік. Суд вважає, що така поведінка державних органів влади несумісна з гарантіями статті 34 Конвенції.

108. Зважаючи на ці обставини, Суд доходить висновку, що Україна не дотримала своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

109. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

110. Заявник вимагав відшкодування шкоди в розмірі 10 000 євро.

111. Уряд стверджував, що ці вимоги слід відхилити, оскільки заявник не обчислив розмір шкоди належним чином.

112. Суд зазначає, що заявник не обґрунтував суму відшкодування понесеної матеріальної шкоди. Тому Суд не присуджує жодного відшкодування. Щодо моральної шкоди Суд вважає, що у зв'язку з порушеннями, виявленими в цій справі, заявник напевне зазнав страждань і неспокою. Суд, здійснюючи свою оцінку на засадах справедливості, відповідно до статті 41 Конвенції, присуджує заявнику 8000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

113. Заявник не подав окремих вимог щодо відшкодування судових витрат. Відповідно Суд вирішує не присуджувати йому жодних виплат.

С. Пеня

114. Суд вважає належним призначити пенню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* припинити розгляд скарги заявника щодо стверджуваного порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з дисциплінарним покаранням, яке йому призначили посадкові особи колонії.
2. *Оголошує* прийнятними скарги за статтями 3 і 13 Конвенції (стосовно побутових умов тримання під вартою в Сімферопольському СІЗО, ненадання належної медичної допомоги під час тримання під вартою та відсутності ефективних засобів юридичного захисту щодо цих скарг) та статтею 8 Конвенції (стосовно вилучення й утримування листа Суду), а решту скарг у заяві – неприйнятними.
3. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з побутовими умовами тримання заявника в Сімферопольському СІЗО.
4. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з ненаданням заявникові належної медичної допомоги під час відбування ним покарання.
5. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з вилученням і утримуванням листа Суду посадковими особами виправної установи.
6. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення статті 13 Конвенції.
7. *Постановляє*, що Україна не дотримала своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.
8. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 8000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткові пункти.
9. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 8 квітня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ВІТКОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VITKOVSKIY V. UKRAINE)**

(Заява № 24938/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

26 вересня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

20/01/2014

Рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням

У справі «Вітковський проти України»,

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),

Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),

Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Хелена Єдерблом (*Helena Jäderblom*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 3 вересня 2013 року

постановляє таке рішення, яке було ухвалено у цей день:

ПРОЦЕДУРА

2344. Справа була розпочата за заявою (№ 24938/06), яку 15 червня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Вікентій Броніславович Вітковський (далі – заявник).

2345. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Назар Кульчицький.

2346. Заявник, зокрема, стверджував, що з ним жорстоко поводитися працівники міліції та що на національному рівні не було проведено адекватного розслідування щодо цього питання. Заявник також скаржився на неналежні умови тримання під вартою та на відсутність належної медичної допомоги.

2347. 14 лютого 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2348. Заявник народився у 1980 році і на цей час відбуває у м. Кривий Ріг покарання у вигляді позбавлення волі за вироком суду у кримінальній справі, порушеній після та не пов'язаній зі справою, що розглядається.

A. Стверджуване жорстоке поводження із заявником та розслідування цього факту

2349. 28 червня 2004 року близько 08:00 год. заявника було допитано працівником міліції у Новомосковському міському відділі УМВС України в Дніпропетровській області у зв'язку з підозрою у вчиненні замаху на крадіжку (див. пункт 20 нижче). Як стверджувалося, працівники міліції піддавали його жорстокому поводженню, з метою отримання зізнання. Зокрема, як стверджує заявник, вони били його руками та ногами, душили його рушником, вдягали на нього протигаз, утруднюючи цим дихання, а також піддавали дії електричного струму статеві органи та пальці заявника. Заявник, як стверджувалося, також мав травму підборіддя, що спричинило сильну кровотечу. Проте він не зізнався.

2350. 29 червня 2004 року заявник поскаржився своїй матері на жорстоке з ним поводження: вона, в свою чергу, звернулася зі скаргою до органів прокуратури та вимагала проведення медичного огляду заявника.

2351. 2 липня 2004 року судово-медичний експерт оглянув заявника та задокументував численні синці на обох повіках, лівій скроні, обох вušних раковинах, грудній клітині, колінах, лівому плечі та лівій сідниці, а також забої на підборідді, променево-зап'ясткових суглобах та колінах. Експерт описав ушкодження як легкі та дійшов висновку, що вони могли бути завдані заявнику за вказаних ним обставин. Ушкодження, про які йдеться, походили від принаймні дев'яти ударів тупим твердим предметом. У заявника не було виявлено жодних ушкоджень пальців та статевих органів.

2352. Постановами від 14 липня 2004 року, 23 вересня та 1 грудня 2005 року прокуратура м. Новомосковська відмовила в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за фактом стверджуваного жорстокого поводження із заявником. Усі ці постанови були скасовані або органами прокуратури вищих інстанцій, або судом. У матеріалах справи немає копій жодної з цих постанов.

2353. 17 лютого 2006 року прокуратура м. Новомосковська винесла іншу постанову щодо відмови у відкритті кримінальної справи з цього питання. У постанові зазначалося, Новомосковський міський відділ міліції провів службове розслідування. Згідно з його висновками від 7 липня 2004 року твердження заявника були визнані безпідставними. Прокуратура також посилалася на вирок від 12 квітня 2005 року, яким заявника було визнано винним у незаконному проникненні та замаху на крадіжку (див. пункт 24 нижче). Більше того, слідчий допитав співкамерників заявника, з якими останній ділив камеру в ізоляторі тимчасового тримання Новомосковського міського відділу (ІТТ) з 28 червня до 6 липня 2004 року, які показали, що заявник поводився пихато та агресивно.

2354. 25 вересня 2006 року Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області (далі – Новомосковський суд) скасував вищезазначені постанови та дав вказівку прокуратурі м. Новомосковська провести додаткове розслідування цього питання. Суд зазначав, що походження ушкоджень заявника, наявність яких не оскаржувалася, не було встановлено. Суд у зв'язку з цим піддав критиці органи прокуратури за непроведення відтворення обстановки і обставин події за участю заявника та судово-медичного експерта. Крім того, суд зазначив, що хоча прокуратура посилалася на конфліктне середовище у ІТТ, не було зрозуміло, що за конфлікти відбувалися за участю заявника та чи могли вони призвести до завдання заявникові ушкоджень.

2355. Новомосковська міська прокуратура оскаржила це рішення. Окрім повторення доводів, наведених у постанові від 17 лютого 2006 року, прокуратура стверджувала, що на пальцях та статевих органах заявника не було виявлено жодних ушкоджень. Щодо ушкоджень, задокументованих 2 липня 2004 року, на думку прокуратури, вони «могли бути нанесені в результаті обґрунтованого застосування до заявника гумового кийка та прийомів рукопашного бою під час його затримання».

2356. Заявник подав заперечення на вищезазначену скаргу. Зокрема, він зазначив, що працівники міліції, які затримали його 27 червня 2004 року, неодноразово стверджували, в тому числі на судових засіданнях в межах кримінального провадження щодо заявника, що вони не застосовували силу до заявника. Більше того, вони визнали, що під час затримання заявника не мали з собою гумових кийків, бо залишили їх у машині. Заявник також стверджував, що прокуратура м. Новомосковська не могла забезпечити незалежне розслідування його скарги через зв'язок прокуратури з місцевою міліцією, працівники якої нібито жорстоко поводитися з ним.

2357. 8 грудня 2006 року апеляційний суд Дніпропетровської області залишив рішення від 25 вересня 2006 року без змін.

2358. Заявник оскаржив до Верховного Суду України рішення від 25 вересня та 8 грудня 2006 року у частині проведення додаткової перевірки прокуратурою м. Новомосковська. Він наполягав на тому, що така перевірка не могла бути незалежною.

2359. Проте 2 квітня 2007 року Верховний Суд України постановив, що це судове рішення не є предметом розгляду суду касаційної інстанції.

2360. 5 березня 2007 року прокуратура м. Новомосковська знову відмовила у відкритті кримінальної справи щодо працівників міліції, не виявивши в їхніх діях складу злочину. Зокрема, вона посилалася на висновки служ-

бового розслідування, проведеного органами внутрішніх справ, згідно з яким твердження заявника були визнані необґрунтованими. Щодо ушкоджень заявника, задокументованих 2 липня 2004 року, прокуратура дійшла висновку, що вони «могли бути нанесені в результаті обґрунтованого застосування до заявника гумового кийка та прийомів рукопашного бою під час затримання». Також у постанові було зазначено, що не було свідчень на підтримку тверджень заявника про застосування до нього електричного струму.

2361. 6 березня 2007 року прокуратура Дніпропетровської області залишила вищезазначені висновки без змін.

2362. 14 січня 2010 року прокуратура м. Новомосковська знищила матеріали розслідування після закінчення строку їхнього зберігання. У зв'язку з цим вона посилалася на певні вказівки Генеральної прокуратури України 2003 року.

В. Кримінальне провадження щодо заявника

1. Перше провадження

2363. 27 червня 2004 року пані Р. викликала міліцію, поскаржившись на те, що хтось вліз на її балкон та зайшов до її квартири. Вона залишила порушника у своїй квартирі та зателефонувала з квартири сусіда. Прибувши на місце, працівники міліції виявили, що у квартирі пані Р. був безлад, а всередині перебував заявник, який при собі мав дві пари рукавичок та ліхтарик. Хоча заявник заперечував будь-який злочинний намір та стверджував, що увійшов до квартири, про яку йдеться, помилково, його затримали та забрали до відділу міліції. Під час його подальшого допиту вранці 28 червня 2004 року (після того, як заявник провів ніч у камері у відділі міліції), він не зізнався у вчиненні замаху на крадіжку (див. пункт 6 вище).

2364. З матеріалів справи випливає, що 28 червня 2004 року заявника обвинуватили у вчиненні адміністративного (незначного) правопорушення – дрібного хуліганства. Немає жодних документів або коментарів з боку сторін з цього приводу.

2365. Як підтверджують документи матеріалів справи, заявника відпустили 11 липня 2004 року. Підстави для його тримання під вартою з 27 червня до 11 липня 2004 року, а також обставини його звільнення невідомі.

2366. 21 березня 2005 року заявника заарештували знову, будь-яких інших деталей щодо цієї події немає.

2367. 12 квітня 2005 року Новомосковський суд визнав заявника винним у незаконному проникненні до житла пані Р. та вчиненні замаху на крадіжку і призначив йому покарання у вигляді трьох років та восьми місяців позбавлення волі. Суд посилався на свідчення потерпілої, яка ідентифікувала заявника як особу, що намагалася вилізти на її балкон. Докази також включали в себе показання сусіда пані Р., які він дав під час досудового слідства, та працівників міліції, які проводили затримання, а також протокол огляду місця події та речові докази, а саме: рукавички та ліхтарик. Насамкінець Новомосковський суд зазначив, що органами прокуратури було проведено перевірку законності дій працівників міліції, за результатами якої не було виявлено жодних порушень.

2368. У матеріалах справи є копія скарги, поданої матір'ю заявника в якості його представника. Невідомо, чи подавали заявник або його захисник додаткові скарги. Мати заявника стверджувала, що заявник бачив незнайому особу, яка поспішно залишала квартиру, про яку йдеться. Це змусило його (заявника) подумати, що у квартирі щось трапилось і могла знадобитися його допомога. Тому він увійшов всередину, а кількома хвилинами пізніше його затримали працівники міліції. Іншим аргументом у скарзі була відсутність достатніх доказів на підтвердження того, що заявник намагався вчинити крадіжку. Якщо слідувати цій логіці, заявника такою ж мірою можна було обвинуватити в намірі скоїти вбивство або звалтування. У скарзі не зазначалося про стверджуване жорстоке поводження із заявником з боку працівників міліції.

2369. 23 вересня 2005 року апеляційний суд Дніпропетровської області (далі – апеляційний суд) залишив рішення від 12 квітня 2005 року без змін. Суду не було надано копію ухвали апеляційного суду.

2370. Заявник оскаржив цю ухвалу як таку, що не відповідає вимогам процесуального права. У матеріалах справи немає копії цієї скарги.

2371. 15 грудня 2005 року Верховний Суд України прийняв ухвалу про залишення касаційної скарги заявника без задоволення.

2. Друге провадження

2372. 30 червня 2006 року Новомосковський суд визнав заявника разом з кількома іншими особами винним за приблизно десятьма епізодами крадіжки (вісім з яких були вчинені з серпня до грудня 2004 року) та у втягненні у злочинну діяльність неповнолітніх, засудивши його до покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі.

2373. 16 жовтня 2007 року апеляційний суд скасував це рішення в частині обвинувачення заявника через деякі процесуальні порушення та повернув справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

2374. 27 листопада 2008 року Новомосковський суд постановив нове рішення у справі, висновки якого були аналогічні тим, що й у рішенні від 30 червня 2006 року. Проте покарання заявника було зменшено до трьох років та десяти місяців позбавлення волі.

2375. 12 грудня 2008 року вищенаведене рішення набрало законної сили (судячи з усього, воно не оскаржувалося).

2376. 3 січня 2009 року заявника звільнили після закінчення строку відбування ним покарання.

С. Перегляд справи заявника (перше провадження) після декриміналізації дрібної крадіжки

2377. У вересні 2006 року заявник вимагав звільнення від кримінальної відповідальності, до якої його було притягнуто рішенням від 12 квітня 2005 року, посилаючись на зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення від 30 червня 2005 року, якими декриміналізувалися дрібні крадіжки.

2378. 13 березня 2008 року Новомосковський суд відмовив у задоволенні його клопотання. Він зазначав, що на додаток до замаху на крадіжку 27 червня 2004 року заявника також обвинувачували у вчиненні багатьох інших епізодів крадіжки. Відповідно не було підстав вважати, що 27 червня 2004 року заявник намагався вчинити лише дрібну крадіжку.

2379. 13 червня 2008 року апеляційний суд залишив вищезазначене рішення без змін. Він також посилався на той факт, що 27 червня 2004 року міліція виявила заявника, який при собі мав дві пари рукавичок та ліхтарик, у квартирі пані Р., а в квартирі був безлад, що свідчило про намір заявника вкрати значну кількість майна.

2380. 30 квітня 2009 року Верховний Суд України скасував ці рішення та повернув справу до суду першої інстанції на новий розгляд. Він піддав критиці суди нижчих інстанцій за вихід ними за межі висновків рішення від 12 квітня 2005 року. Так, Верховний Суд України зазначав, що суд першої інстанції помилково посилався на деякі додаткові обвинувачення щодо заявника у вчиненні крадіжки, що не охоплювалися рішенням, про яке йдеться. Він також зауважив, що цим рішенням не було здійснено оцінки вартості майна, яке намагався вкрати заявник, а тому апеляційний суд не мав жодних підстав робити висновок про те, що заявник насправді мав умисел вчинити крадіжку у значних розмірах.

2381. 2 вересня 2009 року Новомосковський суд задовольнив клопотання заявника. Суд зазначив, що оскаржуване рішення від 12 квітня 2005 року не встановило вартості майна, яке заявник намагався вкрати. Тому було неможливо однозначно встановити, чи можна цю крадіжку вважати дрібною. Посилаючись на принцип презумпції невинуватості, суд зазначив, що будь-які сумніви мали тлумачитися на користь заявника. У результаті суд звільнив заявника від відбування покарання, призначеного рішенням від 12 квітня 2005 року. Щодо клопотання заявника про зняття з нього судимості, Новомосковський суд постановив, що у будь-якому разі заявник вважався таким, що не має кримінальної судимості за цією справою.

Д. Умови тримання заявника та пов'язані з цим факти

1. Періоди тримання заявника під вартою у різних місцях позбавлення волі

2382. З 28 червня до його звільнення 11 липня 2004 року заявника тримали під вартою у Новомосковському ІТТ.

2383. Як стверджує заявник, його також тримали у ІТТ протягом кількох невизначених періодів часу пізніше, у 2005-2008 роках, після його повторного арешту 21 березня 2005 року, коли його забрали до Новомосковська для участі в судових засіданнях.

2384. Єдиним документом у матеріалах справи щодо тримання заявника у ІТТ після березня 2005 року є повідомлення, надане місцевим відділом міліції 17 серпня 2006 року про три виклики швидкої допомоги для заявника 5, 22 та 27 червня 2006 року (див. пункт 63 нижче).

2385. Згідно з архівними витягами та іншими документами матеріалів справи з 28 березня 2005 року до 21 квітня 2007 року та з 12 вересня 2007 року до 3 січня 2009 року заявника тримали під вартою у Дніпропетровському слідчому ізоляторі (СІЗО), розташованому за тридцять кілометрів від Новомосковська. Хоча заявника затримали 21 березня 2005 року, немає жодної інформації про те, де його тримали під вартою до 28 березня 2005 року.

2386. З 21 квітня до 12 вересня 2007 року заявника тримали у Жовтоводській виправній колонії № 26.

2. Побутові умови тримання у ІТТ

2387. Як стверджує заявник, у червні та липні 2004 року його тримали під вартою у переповнених камерах, повних комах.

2388. Заявник також загалом стверджував, що умови його тримання у ІТТ у 2005-2008 роках були неприйнятними.

2389. За версією Уряду умови у ІТТ були доволі адекватними.

3. Побутові умови тримання заявника у СІЗО та пов'язані з цим події

2390. Заявник стверджував, що його тримали у камері, повній комах, і що його постільна білизна була брудною і з клопами.

2391. Як стверджує Уряд, заявника забезпечили постільною білизною згідно з відповідними нормами.

2392. 27 березня та 3 квітня 2007 року у камері заявника проводилися обшуки, в результаті яких були виявлені та вилучені такі предмети, що належали заявнику: чотири катушки ниток, клейка стрічка, гіпсова статуетка трьох мавп та чотки.

2393. Як стверджує заявник, працівники СІЗО залишили по собі безлад та зіпсували деякі з його харчових продуктів.

2394. У своїй заяві до Суду заявник також стверджував, що під час цих обшуків адміністрацією було вилучено його екземпляр Кримінально-процесуального кодексу України та записну книжку із важливою контактною інформацією та записами.

2395. Уряд заперечував правдивість останнього твердження.

4. Матеріальні умови та стверджувані події під час тримання заявника у виправній колонії

2396. Заявник описав умови свого тримання у виправній колонії таким чином. Виправна колонія знаходилася на території копалень, де видобувають уранову руду, що саме по собі становило серйозний ризик для його здоров'я. Більше того, засуджені мали працювати у важких та небезпечних умовах без належної оплати праці. Часто припинялося постачання електроенергії та води. А точніше, електроенергія та вода були доступні лише приблизно дві з половиною години на добу і для забезпечення потреб приблизно 140 засуджених було лише дванадцять водопровідних кранів. Прийняти душ можна було лише один раз на тиждень.

2397. Заявник також стверджував, що у виправній колонії відбулися наступні події. 9 травня 2007 року троє охоронців підійшли до нього, викрутили йому руки та вдягли на нього наручники, «вимагаючи якихось невизначених пояснень». Також 5 червня 2007 року адміністрацією виправної колонії у грубий спосіб та із застосуванням фізичної сили було вилучено скарги заявника до різних установ.

2398. Уряд заперечував, що якась із цих подій мала місце.

2399. Більше того, як стверджував Уряд, постачання електроенергії та води у виправній колонії було централізованим і забезпечувалося цілодобово. У камері заявника були вікно та лампа, що забезпечували достатнє освітлення у камері вдень та вночі. Банно-пральні послуги надавалися заявнику раз на сім днів, що включало обов'язкову зміну білизни, а також дезінфекцію та дезінсекцію його особистого одягу та постільної білизни у спеціально призначеній для цього камері для дезінфекції.

5. Скарги заявника до національних органів на умови його тримання під вартою та події у СІЗО та виправній колонії

2400. 7 квітня 2007 року заявник поскаржився до прокуратури Дніпропетровської області на умови його тримання у СІЗО та на вищезазначені обшуки. Він зазначив, серед іншого (*inter alia*), що його записна книжка зникла після обшуку 3 квітня 2007 року. Як стверджує заявник, охоронці не надали йому достатнього часу для підготовки (не вказувалося, якої саме підготовки), в результаті чого він залишив (не зрозуміло де) свій екземпляр Кримінально-процесуального кодексу України. Він також скаржився, що у нього не було достатнього доступу до питної води і у його камері був запах фарби, що спричиняло у нього головний біль.

2401. Після його переведення до виправної колонії 21 квітня 2007 року заявник додатково поскаржився до органів прокуратури на умови його тримання у виправній колонії. Він також скаржився, що його часто поміщали до карцеру як у СІЗО, так і у виправній колонії, що, за його словами, робилося безпідставно.

2402. 6 червня 2007 року заявник подав до Жовтоводського міського суду Дніпропетровської області цивільний позов щодо умов його тримання. 14 червня 2007 року суд ухвалив повернути заяву як таку, що не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

2403. 20 червня 2007 року обласна прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника, не виявивши у діях посадовців Дніпропетровського СІЗО та виправної колонії складу злочину. Зазначалося, що після обшуку в камері заявника адміністрація СІЗО справедливо вилучила недозволені речі. При тому, що до заявника дійсно неодноразово застосовували заходи стягнення (три догани, позачергове чергування та п'ять днів карцеру в СІЗО, а також п'ятнадцять днів у карцері виправної колонії), ці заходи застосовувалися після численних порушень ним правил внутрішнього розпорядку місць позбавлення волі. До заявника не застосовувалася сила. Насамкінець, прокуратура зазначила, що заявник подав чотири скарги до адміністрації для відправлення поштою; ці скарги були відправлені без перешкод або затримок.

2404. 30 січня 2008 року Державний департамент з питань виконання покарань ймовірно на скаргу заявника надіслав йому відповідь про те, що він порушив правила листування затриманих, надіславши скаргу без повідомлення про це адміністрацію колонії. Його попередили, що у разі повторення цього будуть вжиті дисциплінарні заходи.

6. Стан здоров'я заявника та медичне обслуговування, доступне для нього під час тримання під вартою

(а) Фактична інформація

2405. З 2000 року заявник страждав на виразкову хворобу, а також на пролапс мітрального клапана серця.

2406. Згідно з повідомленням, наданим місцевим відділом міліції, 17 серпня 2006 року у відповідь на клопотання заявника, він звертався по медичну допомогу в ІТТ 5, 22 та 27 червня 2006 року через біль у животі. У результаті йому викликали швидку допомогу та надали медичну допомогу щодо язви дванадцятипалої кишки та шлунку.

2407. 27 лютого 2012 року адміністрація виправної колонії знищила медичну картку заявника, посилаючись на закінчення строку її зберігання.

(b) Версії сторін провадження

2408. Як стверджує заявник, за період тримання його під вартою стан його здоров'я суттєво погіршився, зокрема через відсутність будь-якого медичного обслуговування та належного харчування. Він стверджував, що він страждав від постійного болю у шлунку, печінці та підшлунковій залозі.

2409. Заявник також стверджував, що під час його тримання під вартою з 12 березня 2005 року до 4 січня 2009 року він втратив шістнадцять кілограмів ваги.

2410. Заявник також стверджував, що адміністрація виправної колонії отримувала передачі з ліками від його матері, але ніколи не передавала їх йому.

2411. Уряд в основному посилався на той факт, що медична картка заявника була знищена (див. пункт 64 вище).

2412. У той же час Уряд зазначав, що після переведення заявника із СІЗО до виправної колонії протягом п'яти днів його оглядав медичний персонал. Як наслідок, йому було поставлено діагноз: виразкова хвороба.

2413. У відповідь на вищезазначене заявник стверджував, що беручи до уваги його проблеми зі шлунком, у виправній колонії не було устаткування для проведення відповідного огляду.

2414. Більше того, як стверджує Уряд, під час тримання заявника під вартою він лише один раз звертався по медичну допомогу. А саме, 13 червня 2007 року він звернувся до психіатра, який встановив йому діагноз: психопатія.

2415. Заявник заперечував, що він коли-небудь звертався до психіатра.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

2416. Згідно зі статтею 88 Кримінального кодексу України особи, звільнені від покарання чи такі, що відбули покарання за діяння, злочинність і караність якого усунута законом, визнаються такими, що не мають судимості.

2417. На час подій за крадіжку, поєднану з проникненням у приміщення частина 3 статті 185 Кримінального кодексу України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до шести років.

2418. Після внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення України, які набрали чинності 30 червня 2005 року, дрібна крадіжка стала адміністративним правопорушенням.

2419. Статтею 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та статтею 115 Кримінально-виконавчого кодексу України житлово-побутові умови як в ізоляторах тимчасового тримання, так і у місцях позбавлення волі мають відповідати санітарно-гігієнічним правилам.

2420. У Правилах поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту і засуджених, затверджених наказом Державного департаменту з питань виконання покарань України від 20 вересня 2000 року № 192 (скасований 18 березня 2013 року), містився детальний перелік предметів, дозволених до зберігання при собі в камерах особам, взятим під варту, і ув'язненим. До переліку входять, зокрема, документи і записи, що стосуються кримінальної справи. З 18 березня 2013 року і надалі підхід змінився, і замість списку дозволених предметів Правилами визначалися заборонені предмети.

2421. У відповідних витягах з «Інструкції Державного департаменту України з питань виконання покарань про організацію охорони і нагляду за особами, які тримаються у слідчих ізоляторах і тюрмах Державного департаменту України з питань виконання покарань», затвердженої наказом № 6 від 20 вересня 2000 року (документ для службового користування, наведені витяги з якого були надані Урядом разом зі своїми зауваженнями), зазначається таке:

«8.7. Порядок технічних перевірок та обшуків.

8.7.1 .... Технічна перевірка кожної камери проводиться щодня, коли ув'язнені відсутні у камері ....

Перевірка включає в себе ретельний огляд віконних ґрат, вікон, стін, підлоги, стелі, ліжка, столів, лавок, арматури раковини, водопроводу та водопровідних труб.

8.7.2 Принаймні один раз на тиждень камери підлягають контрольній технічній перевірці ...

8.7.3 З метою виявлення заборонених предметів, адміністрація проводить планові обшуки камер у денний час ... Камери обшукуються за відсутності засуджених.

Кожна камера та ті, хто у ній тримається, підлягають обшуку принаймні двічі на місяць або поза планом, у разі виникнення потреби у такому обшуку.»

2422. Згідно з наказом Державного департаменту з питань виконання покарань України «Про затвердження Положення про банно-пральне обслуговування осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах» від 11 жовтня 2006 року № 193 миття та прання забезпечуються особам, які перебувають під вартою, раз на сім днів із обов'язковою зміною білизни, дезінфекцією (дезінсекцією) їхнього особистого одягу та постільних речей у дезінфекційній камері, призначеній спеціально для цих цілей.

2423. Законодавство про таємницю листування та винятки з нього, що стосуються ув'язнених, наведені у рішенні від 15 жовтня 2009 року у справі «Чайковський проти України» (*Chaykovskiy v. Ukraine*), (заява № 2295/06, пп. 37–40).

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ ІЗ ЗАЯВНИКОМ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ З ЦЬОГО ПРИВОДУ

2424. Заявник скаржився, що працівники міліції поводитися з ним жорстоко і на національному рівні не було проведено ефективного розслідування з цих скарг. Він посилався на статтю 3 Конвенції, у якій зазначається таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

2425. Суд зазначає, що ця заява не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

B. Суть*1. Доводи сторін провадження*

2426. Заявник стверджував, що хоча завдання йому тілесних ушкоджень працівниками міліції було встановленим фактом, органи влади не робили спроб належним чином пояснити походження цих ушкоджень.

2427. Він також стверджував, що розслідування на національному рівні було поверхневим та не було незалежним. Заявник, зокрема, зазначав, що його ніколи не допитували як потерпілого від стверджуваного жорстокого поведження. Він також вказав, що попри його численні клопотання про передачу справи для розслідування іншими органами прокуратури, справа й надалі перебувала в провадженні прокуратури м. Новомосковська, що заявником вважалася тісно пов'язаною з місцевим відділом міліції, який він звинувачував у жорстокому з ним поведженні.

2428. Уряд заперечував проти цих аргументів. Зазначаючи, що матеріали справи були знищені, Уряд зробив загальну заяву про вжиття національними органами влади усіх необхідних заходів для розгляду тверджень заявника, і не було підстав для сумнівів щодо їхніх висновків про необгрунтованість скарг заявника.

*2. Оцінка Суду***(а) Жорстоке поведження з заявником**

2429. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції закріплює одну з головних цінностей демократичного суспільства (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Селмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999V). Якщо подаються скарги за цією статтею, Суд повинен розглянути їх з особливою ретельністю і зробити це на основі усіх наданих йому сторонами провадження документів (див. рішення у справах «Мат'яр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, від 21 лютого 2002 року та «Улькю Екінді проти Туреччини» (*Ülkü Ekinci v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136, від 16 липня 2002 року).

2430. При оцінці доказів Суд керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Така доведеність може впливати із сукупності висновків чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. в якості класичного прецеденту вищезгадане рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 161). Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – це породжує обгрунтовані фактичні презумпції щодо тілесних ушкоджень таких осіб. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000VII).

2431. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що через п'ять днів після арешту заявника, 2 липня 2004 року, судово-медична експертиза виявила численні синці фактично на усіх частинах його тіла: обох повіках, лівій скроні, обох вушних раковинах, грудній клітині, колінах, лівому плечі та лівій сідниці. Забої також були виявлені на його підборідді, променевоzap'ясткових суглобах та колінах. Хоча експерт кваліфікував ці ушкодження як «легкі», він вказав, що вони спричинені принаймні дев'ятьма ударами тупим твердим предметами. Він також підтвердив, що вони могли бути завдані за умов, описаних заявником (див. пункт 8 вище).

2432. Зважаючи на ушкодження заявника, задокументовані експертом, Суд не має сумнівів, що заявник зазнав жорстокого поведження, забороненого статтею 3 Конвенції, навіть за відсутності будь-яких доказів на підтримку його твердження про застосування до його пальців та статевих органів електричного струму.

2433. Суд враховує твердження заявника, що ушкодження, про які йдеться, були завдані працівниками міліції під час його допиту в Новомосковському відділі міліції вранці 28 червня 2004 року (див. пункт 6 вище). Суд також зважає на відсутність будь-яких пояснень з боку Уряду щодо походження ушкоджень заявника (див. пункт 85 вище). Проте з огляду на загальне посилення Уряду на висновки національних слідчих органів можна припустити, що

Уряд вважав правдоподібною версію про те, що ці ушкодження були спричинені «обґрунтованим застосуванням до заявника гумового кийка та прийомів рукопашного бою під час його затримання [27 червня 2004 року]» (див. пункти 17 та 85 вище).

2434. Суд не вважає версію органів влади правдоподібною. Суд зазначає, що їхня версія була відхилена рішеннями національних судів від 25 вересня та 8 грудня 2006 року, зокрема через непроведення слідством відтворення обстановки і обставин подій за участю заявника та судово-медичного експерта (див. пункти 11 та 14 вище).

2435. У будь-якому випадку, навіть припускаючи, що ці ушкодження дійсно були завдані заявнику під час його затримання, не було наведено жодного обґрунтування застосування до заявника такого насилля.

2436. У зв'язку з цим Суд повторює, що будь-яке застосування фізичної сили під час затримання особи, якщо воно не було виключно необхідним через його або її поведінку, принижує людську гідність та в принципі є порушенням права, закріпленого статтею 3 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 38, Series A № 336 та, в якості нещодавнього джерела, рішення у справі «Сочичіу проти Молдови» (*Sochichiu v. Moldova*), заява № 28698/09, п. 33, від 15 травня 2012 року).

2437. З огляду на те, що органи державної влади не надали пояснень щодо ушкоджень заявника у цій справі, Суд доходить висновку, що держава несе відповідальність за жорстоке поводження.

2438. Відповідно, було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

(b) Ефективність розслідування

2439. Суд підкреслює, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на погане поводження з нею в порушення статті 3 Конвенції, це положення за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, що може забезпечити встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, незважаючи на її фундаментальну цінність, була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див. рішення у справах «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 102, *Reports* 1998VIII, та «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000IV). Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають вимоги про те, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом уваги з боку громадськості, і при цьому компетентні органи повинні діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю (див., наприклад, рішення у справі «Менешева проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява № 59261/00, п. 67, ECHR 2006III).

2440. У цій справі Суд встановив, що держава-відповідач несе відповідальність за жорстоке поводження із заявником за статтею 3 Конвенції (див. пункти 94–95 вище). Тому органи влади були зобов'язані провести розслідування відповідно до вищезазначених стандартів ефективності.

2441. Суд зазначає, що 29 червня 2004 року заявник поскаржився до органів прокуратури на жорстоке поводження. Його скарги були підтверджені судово-медичною експертизою від 2 липня 2004 року.

2442. Проте міська прокуратура п'ять разів відмовляла у порушенні кримінальної справи з цього питання, встановивши, що у діях працівників міліції не було злочинних дій. Хоча кожна з вищезазначених постанов була скасована як така, що не ґрунтувалася на належному розслідуванні, з'являлись нові подібні постанови (див. пункти 9–18 вище).

2443. Суд також зауважує, що заявника не визнали потерпілим та що його не допитали у такому статусі.

2444. Більше того, Суд зазначає, що проведене на національному рівні розслідування викликає питання щодо його незалежності. Так, незважаючи на численні клопотання заявника про передачу справи для розслідування іншим органом, розслідування цієї справи продовжувала здійснювати прокуратура, що знаходиться у тому ж місті, що й відділ міліції, працівників якого заявник звинувачував у жорстокому з ним поводженні. Крім того, прокуратура, яка проводила розслідування, явно посилалася на висновки «внутрішнього розслідування», проведеного міліцією, згідно з яким скарга заявника була безпідставною (див. пункти 10 та 17 вище).

2445. З огляду на вищенаведені міркування Суд доходить висновку, що заявнику відмовили у ретельному, ефективному та незалежному розслідуванні його небезпідставної скарги про жорстоке поводження з ним працівників міліції. Як постановив Суд у своєму рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), ця ситуація обумовлена системними проблемами на національному рівні, що дозволяють посадовим особам держави, які є відповідальними за таке жорстоке поводження, уникнути покарання (заява № 23893/03, від 15 травня 2012 року, пп. 169-182).

2446. Тому також було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА

2447. Заявник також скаржився за статтею 3 Конвенції на матеріальні умови його тримання та відсутність адекватного медичного обслуговування та харчування у Новомосковському ІТТ, Дніпропетровському СІЗО та Жовтководській виправній колонії № 26.

А. Прийнятність

1. Матеріальні умови тримання у Новомосковському ІТТ

(а) 3 27 червня до 11 липня 2004 року

2448. Суд зазначає, що заявника звільнили 11 липня 2004 року після його тримання у Новомосковському ІТТ з 28 червня 2004 року, тоді як свою заяву до Суду він подав 15 червня 2006 року (див. пункти 1 та 39 вище), тобто пізніше, ніж через шість місяців.

2449. Із цього випливає, що його заява у цій частині має бути відхилена через порушення шестимісячного строку, відведеного для подання заяви, за пунктами 1 та 4 статті 35 Конвенції, навіть якщо Уряд і не наводив у своїх зауваженнях жодних заперечень з цього приводу (див., наприклад, ухвали про прийнятність у справах «Уокер проти Сполученого Королівства» (*Walker v. the United Kingdom*), заява № 34979/97, ЕЧПР 2000І, та «Коваль проти України» (*Koval v. Ukraine*), заява № 65550/01, від 30 березня 2004 року).

(б) У невстановлені періоди після 21 березня 2005 року

2450. Суд зазначає, що заявник не вказав періоди свого тримання у ІТТ після його повторного арешту 21 березня 2005 року; він лише стверджував, що це відбувалося тоді, коли він був присутнім на засіданнях Новомосковського міськрайонного суду (див. пункти 40 та 45 вище).

2451. Суд також зауважує, що відповідно до документів з матеріалів справи з 28 березня 2005 року заявника тримали у СІЗО та у виправній колонії. Точніше, під час розгляду справи заявника Новомосковським міськрайонним судом його тримали у СІЗО приблизно за тридцять кілометрів від суду (див. пункти 24, 29 та 42 вище).

2452. З огляду на нечіткість скарги заявника щодо умов його тримання у ІТТ, а також відсутність будь-якої фактологічної інформації з цього приводу, Суд відхиляє цю скаргу як явно необґрунтовану за підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

2. Матеріальні умови у Дніпропетровському СІЗО та Жовтоводській виправній колонії № 26 та медичне обслуговування під час тримання заявника під вартою

2453. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін провадження

2454. Сторони провадження підтримували свої твердження, стисло викладені у пунктах 44–48, 53, 56 та 65–72 вище.

2455. Що стосується скарги заявника щодо умов його тримання у СІЗО, Уряд додатково зазначив, що його аналогічна скарга до національних органів стосувалася дещо інших аспектів. А саме, Уряд вказував на те, що заявник скаржився до органів прокуратури на відсутність належного доступу до питної води і на запах фарби, проте у своїй заяві до Суду він стверджував, що у його камері було повно комах, а постільна білизна була брудною.

2. Оцінка Суду

(а) Матеріальні умови тримання у СІЗО

2456. Суд неодноразово постановляв, що справи, пов'язані з твердженнями про неадекватні умови тримання під вартою, не зводяться до неухильного застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто щось стверджує, повинен довести це твердження), оскільки у таких випадках лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, здатної надійно підтвердити або спростувати такі твердження. Із цього випливає, що після повідомлення Судом Уряду про скаргу заявника тягар збирання та надання відповідних документів лежить на останньому. Ненадання Урядом переконливих доказів щодо матеріальних умов тримання може спонукати до висновків про обґрунтованість тверджень заявника (див. рішення у справах «Губін проти Росії» (*Gubin v. Russia*), заява № 8217/04, п. 56, від 17 червня 2010 року та «Худойоров проти Росії» (*Khudoyorov v. Russia*), заява № 6847/02, § 113, ЕЧПР 2005Х (вистяги)).

2457. Суд зазначає, що у цій справі Уряд стверджував, що заявника забезпечили постільною білизною відповідно до застосовних правових норм (див. пункт 48 вище). Проте Суд не переконаний, що такого загального зауваження достатньо для спростування твердження заявника щодо незадовільних санітарних умов його тримання.

2458. Суд також вважає, що той факт, що заявник подавав інші скарги до національних органів, не впливає на правдоподібність його скарг до Суду, як це стверджував Уряд (див. пункт 112 вище).

2459. Більше того, Суд зазначає, що твердження заявника відповідають численним аналогічним справам проти України, пов'язаним з умовами тримання у слідчих ізоляторах (див., наприклад, рішення від 16 лютого 2012 року у справі «Беляєв та Дігтяр проти України» (*Belyaev and Digtyar v. Ukraine*), №№ 16984/04 та 9947/05, пп. 33–39, з подальшими посиланнями).

2460. Суд також вважає, що умови тримання, щодо яких подавалися скарги, а саме: незадовільний гігієнічний стан постільної білизни та зараження паразитами, виходять за рамки, що допускаються за статтею 3 Конвенції.

2461. Отже, було порушення цього положення.

(b) Матеріальні умови тримання у виправній колонії

2462. Суд зазначає, що Уряд не зміг обґрунтовано спростувати твердження заявника щодо доступу до душу та водопостачання. Уряд також не довів наявність у виправній колонії безперервного водо- та електропостачання.

2463. Суд вже піддавав критиці недостатнє водопостачання у місцях позбавлення волі, що призводить до не належних санітарних умов та породжує в особи відчуття страждання (див., наприклад, рішення від 14 березня 2013 року у справі «Інсанов проти Азербайджану» (*Insanov v. Azerbaijan*), заява № 16133/08, § 126).

2464. У цій справі були виявлені аналогічні проблеми. Суд вважає, що цього достатньо для висновку про невідповідність матеріальних умов тримання заявника у виправній колонії, та не вважає за потрібне розглядати інші його скарги з цього приводу, наприклад, ризик радіоактивного отруєння урановою рудою.

2465. Тому у цьому аспекті було порушення статті 3 Конвенції.

(c) Медичне обслуговування під час тримання під вартою

2466. Ще з самого початку Суд зазначав, що приблизно через два тижні після того, як Уряд було повідомлено про заяву разом з одним із запитань щодо умов тримання заявника під вартою, адміністрацією виправної колонії було знищено його медичні документи (див. пункти 4 та 64 вище).

2467. Не маючи підстав стверджувати про недобросовісність органів влади у цьому аспекті, Суд вважає це особливо прикритим, оскільки він очікує від Уряду-відповідача вжиття усіх необхідних заходів для збереження доказів у справі, як тільки йому повідомляють про заяву.

2468. Суд наголошує на тому, що стаття 3 Конвенції встановлює обов'язок держави гарантувати, з урахуванням практичних вимог режиму позбавлення волі, належний захист стану здоров'я та добробуту засудженого, серед іншого, шляхом забезпечення його необхідною медичною допомогою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, пп. 93-94, ECHR 2000XI).

2469. Повертаючись до цієї справи, Суд пам'ятає про нечіткість доводів заявника, який не описав медичне обслуговування та харчування, яких він потребував, але не отримав (див. пункт 65 вище). У той же час сторони провадження не оскаржують того, що заявник тривалий час страждає від проблем з виразковою хворобою, а також від хвороби серця.

2470. Суд, таким чином, вважає, що заявник мав особливі медичні потреби та потреби у харчуванні, які мали враховуватися під час його тримання під вартою.

2471. Видається, що у червні 2006 року йому неодноразово викликали швидку (див. пункт 63 вище) у зв'язку з болем у шлунку. Проте така спорадична та симптоматична реакція на очевидне погіршення його стану здоров'я не може вважатися необхідною медичною допомогою.

2472. Більше того, Уряд не довів, що під час тримання заявника у СІЗО та виправній колонії стану його здоров'я приділялася якась увага. Уряд також не надав жодної інформації щодо врахування особливих потреб заявника у харчуванні, обумовлених проблемами зі шлунком. Той факт, що медичні документи були знищені, жодним чином не звільняє державу від обов'язку звітувати про медичне обслуговування заявника під час тримання під вартою. Більше того, це дає підстави Суду зробити фактологічні висновки на користь тверджень заявника.

2473. Таким чином, Суд вважає, що заявник не отримав адекватного медичного обслуговування під час його тримання під вартою.

2474. Тому у зв'язку з цим також було порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

2475. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на обшуки у його камері в СІЗО 27 березня та 3 квітня 2007 року, оскільки вони, як стверджувалося, призвели до вилучення особистих речей заявника, а саме: його екземпляра Кримінально-процесуального кодексу України з коментарями та його записної книжки з деякими телефонними номерами та іншою важливою інформацією, а також до псування деяких із його продуктів харчування.

2476. Він також скаржився, посилаючись на статтю 3 Конвенції, на те, що адміністрація виправної колонії порушила його право на повагу до листування, затримавши 5 червня 2007 року листи заявника зі скаргами до різних органів.

2477. Суд зазначає, що скарга характеризується стверджуваними порушеннями, а не лише юридичними підставами або аргументами, на які така заява посилається (див. рішення від 2 листопада 2010 року у справі «Шеріфе Їджіт проти Туреччини» (*Şerife Yiğit v. Turkey*) [ВП], заява № 3976/05, п. 52). Зважаючи на суть скарг заявника у цій справі, Суд вважає за належне розглянути обидві скарги за статтею 8 Конвенції, у відповідній частині якої зазначається таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя ... та кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської

безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Доводи сторін провадження

2478. Уряд стверджував, що заявник не може вважатися таким, що вичерпав національні засоби юридичного захисту у зв'язку з цією частиною заяви, оскільки він не оскаржив рішення обласної прокуратури від 20 червня 2007 року ані до органів прокуратури вищої інстанції, ані до суду (див. пункт 60 вище).

2479. В якості альтернативи Уряд стверджував, що скарги заявника мали бути відхилені як явно необґрунтовані.

2480. Уряд заперечував правдивість тверджень заявника про вилучення його записної книжки та екземпляра Кримінально-процесуального кодексу України. Уряд стверджував, що вилучення катушок із нитками, клейкої стрічки, гіпсової статуетки трьох мавп та чоток відповідало гарантіям, закріпленим у статті 8 Конвенції.

2481. Щодо стверджуваного втручання адміністрації виправної колонії у листування заявника, Уряд стверджував, що заявник не надав достатніх деталей на підтвердження своєї скарги. Він провів аналогію між цією справою та рішенням у справі «Віслогузов проти України» (*Visloguzov v. Ukraine*), у якій Суд відхилив аналогічну скаргу на такій підставі (заява № 32362/02, п. 83, від 20 травня 2010 року).

2482. Заявник заперечував проти аргументу Уряду.

2483. Він стверджував, що вжив усіх заходів для того, щоб довести свої скарги до відома органів влади, та що з огляду на їхню байдужість та цинізм він вважав безцільним і надалі оскаржувати рішення прокуратури від 20 червня 2007 року.

2484. У своїй відповіді на зауваження Уряду заявник стверджував, що керівництво виправної колонії вилучило екземпляр Кримінально-процесуального кодексу України та його записну книжку в порушення національного законодавства та статті 8 Конвенції. Він також стверджував, що статуетка трьох мавп та чотки були предметами релігійного культу, пов'язаними із буддизмом, і що їх вилучення було незаконним.

2485. Для обґрунтування своєї скарги на затримання його кореспонденції 5 червня 2007 року заявник посилався на лист Державного департаменту України з питань виконання покарань від 30 січня 2008 року, у якому зазначалося, що заявник порушив правила щодо листування засуджених, надіславши скаргу без інформування про це адміністрації виправної колонії (див. пункт 61 вище).

В. Оцінка Суду

2486. Суд не вважає за потрібне розглядати заперечення Уряду щодо ймовірного невичерпання національних засобів юридичного захисту, оскільки вважає, що ця частина заяви у будь-якому випадку має бути визнана неприйнятною з інших підстав.

1. Обшуки у камері

2487. Суд зазначає, що початкова скарга заявника щодо обшуків його камери 27 березня та 3 квітня 2007 року обмежувалася ствердженням вилученням його екземпляра Кримінально-процесуального кодексу України та записної книжки, а також псуванням його харчів та не містила згадувань про вилучення чоток та статуетки з мавпами (див. пункт 132 вище).

2488. Відповідно, остання згадана скарга, подана заявником вперше лише у 2012 році у відповідь на зауваження Уряду (див. пункти 4 та 141 вище), має бути відхилена як така, що була подана з порушенням шестимісячного строку для її подання.

2489. Що стосується тверджень заявника про вилучення його екземпляра Кримінально-процесуального кодексу України та записної книжки, із зауважень заявника, поданих до органів влади, випливає, що він сам десь загубив або забув ці речі (див. пункт 57 вище). Що стосується скарг заявника на псування деяких з його продуктів харчування внаслідок проведених обшуків, він не надав щодо цього жодної детальної інформації.

2490. Тому Суд відхиляє цю скаргу як явно необґрунтовану згідно з підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції.

2. Стверджуване затримання кореспонденції

2491. Суд зауважує, що заявник не вказав, яку саме кореспонденцію було вилучено в нього 5 червня 2007 року, окрім зазначення того, що в ній містилися скарги до різних державних органів влади (див. пункт 133 вище).

2492. Суд також зазначає, що законодавством України передбачено автоматичний моніторинг та перегляд адміністрацією виправної колонії усієї кореспонденції засуджених, окрім скарг до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до Суду, інших відповідних міжнародних організацій, членом яких є Україна та органів прокуратури (див. посилання у пункті 80 вище).

2493. Слід наголосити, що у справах за індивідуальними заявами завдання Суду не полягає в абстрактному перегляді законодавства або певної практики. Натомість Суд повинен, наскільки це можливо, обмежитися без втрати бачення загального контексту вивченням питань, порушених перед ним у справі. Таким чином, до завдань Суду належить не перегляд *in abstracto* відповідності вищенаведених правових норм положенням Конвенції, а ви-

значення *in concreto* наслідків порушення права заявника на повагу до його листування (див, як останнє джерело, рішення у справі «Недждет Сахін та Періхан Сахін проти Туреччини» (*Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey*) [ВП], заява № 13279/05, пп. 68-70, від 20 жовтня 2011 року).

2494. Більше того, у своїй практиці Суд визнав, що певна міра контролю за листуванням засуджених потрібна та не є сама по собі такою, що не відповідає Конвенції (див. рішення у справах «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*), від 25 березня 1983 року, п. 98, Series A № 61, та «Борис Попов проти Росії» (*Boris Popov v. Russia*), заява № 23284/04, п. 106, від 28 жовтня 2010 року).

2495. За відсутності будь-яких детальної інформації з боку заявника щодо ймовірно вилученої у нього кореспонденції, Суд не може не дійти висновку, що цю скаргу не було викладено належним чином і вона має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ІНШІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

2496. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на те, що вирок від 12 квітня 2005 року був несправедливим. А саме, він стверджував, що суди були формальними та визнали його винним без жодних серйозних доказів проти нього. Більше того, заявник скаржився, що він не міг брати активну участь у засіданнях суду першої інстанції через погане самопочуття.

2497. Заявник також скаржився, що позбавлення його волі відповідно до вищезазначеного вироку було незаконним та призвело на нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження. Він також скаржився на те, що його робота у виправній колонії була надмірно важкою, небезпечною та малооплачуваною.

2498. Заявник також скаржився за пунктом 1 статті 6, що ініційоване ним провадження після декриміналізації дрібної крадіжки тривало надто довго та було несправедливим. Він, посилаючись на статтю 3 Протоколу № 7, також скаржився на призначення йому кримінального покарання за діяння, що вже перестало бути злочином.

2499. Насамкінець, заявник скаржився за статтею 13 на те, що його скарги до різних національних органів державної влади були безуспішними.

2500. З огляду на усі наявні у нього документи та тією мірою, якою вони охоплюються його компетенцією, Суд постановляє, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї. Із цього випливає, що ця частина заяви повинна бути відхилена як явно необґрунтована у розумінні підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2501. Статтею 41 Конвенції передбачається:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

2502. Заявник вимагав 2 170 000 євро відшкодування моральної шкоди.

2503. Уряд заперечував проти такої вимоги як надмірної та необґрунтованої.

2504. Беручи до уваги характер встановлених порушень та здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 9 000 євро відшкодування моральної шкоди, плюс будь-який податок, що може нараховуватися на цю суму.

B. Судові та інші витрати

2505. Заявник також вимагав компенсації судових та інших витрат, не вказавши її суму. Залишаючи це питання на розсуд Суду, він зазначив, що компенсація має покривати різні витрати, які він поніс протягом шести років листування із Судом (копіювання, листування, канцелярські товари, переклад листів Суду на російську мову, витрати на його представництво під час провадження у національних судах тощо).

2506. Уряд зазначив, що заявник не надав жодних документів на підтвердження того, що зазначені витрати були фактичними і необхідними. Тому Уряд запропонував Суду відхилити цю вимогу.

2507. Враховуючи наявні у нього інформацію та документи, Суд відхиляє цю вимогу.

C. Пеня

2508. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятими скарги заявника за статтею 3 Конвенції на жорстоке поводження з ним з боку працівників міліції та їх розслідування на національному рівні, матеріальні умови його тримання під вартою у Дні-

пропетровському СІЗО та у Жовтоводській виправній колонії №26, а також на доступне для нього під час тримання під вартою медичне обслуговування, а решту скарг у заяві – неприйнятною.

2. *Постановляє*, що заявник зазнав жорстокого поводження під час перебування у відділі міліції в порушення статті 3 Конвенції.
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування твердження заявника про жорстоке поводження з боку працівників міліції.
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з матеріальними умовами тримання заявника у Дніпропетровському СІЗО.
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з матеріальними умовами тримання заявника у Жовтоводській виправній колонії №26.
6. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю адекватного медичного обслуговування заявника протягом його тримання під вартою.
7. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 9 000 (дев'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди, плюс будь-який податок, що може нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом станом на день здійснення платежу;
  - (б) зі спливом зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
8. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції. Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 26 вересня 2013 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

**СПРАВА «ЯРОШОВЕЦЬ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF YAROSHOVETS AND OTHERS V. UKRAINE)**

(Заяви №№ 74820/10, 71/11, 76/11, 83/11, та 332/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

3 грудня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

03/03/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Ярошовець та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),
Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*),
Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*),
Мартінш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 10 листопада 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

2509. Справу було розпочато за п'ятьма заявами (№№ 74820/10, 71/11, 76/11, 83/11, та 332/11), які 12 грудня 2010 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) п'ятеро громадян України: пан Данило Миколайович Ярошовець (далі – перший заявник), пан В'ячеслав Миколайович Ворона (далі – другий заявник), пан Олег Валерійович Балтян (далі – третій заявник), пан Віктор Миколайович Пилипчук (далі – четвертий заявник) та пан Андрій Васильович Романчук (далі – п'ятий заявник).

2510. Інтереси заявників представляли юристи, які практикують у м. Київ. Зокрема, першого заявника представляв пан В. Махінчук, другого і п'ятого заявників – пан Р. Розметов, третього заявника – пан Г. Алієв, а четвертого заявника – пан М. Дмитрук. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

2511. Заявники скаржились за підпунктом «с» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції на незаконність та тривалість тримання їх під вартою та за пунктом 1 статті 6 Конвенції – на надмірну тривалість провадження. Четверо із заявників також скаржились за статтею 3 Конвенції на умови тримання їх під вартою, неналежне лікування

та обмеження побачень з членами сім'ї під час перебування під вартою. Вони також доводили, що у порушення пункту 5 статті 5 Конвенції їм не було забезпечено юридично закріплене право на відшкодування шкоди за порушення їх права на свободу. Один із заявників скаржився за статтею 3 Конвенції на те, що після затримання він зазнав жорстокого поводження працівників міліції.

2512. 12 вересня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2513. Перший заявник народився у 1978 році; другий, третій і четвертий – у 1981 році; а п'ятий – у 1982 році. За винятком другого заявника, який помер 9 березня 2014 року, заявники наразі проживають у м. Київ. Пані О.П. Ворона, матір другого заявника, повідомила Суд про своє бажання підтримати заяву від його імені.

A. Кримінальне провадження щодо заявників

2514. Заявники разом з іншими двома особами були обвинуваченими у кримінальній справі, порушеній щодо них у жовтні 2005 року. Висунуті проти них обвинувачення включали низку епізодів жорстокого поводження, крадіжки, вимагання та зловживання владою або службовим становищем, які заявники, як стверджувалося, вчинили під час їх служби в міліції.

2515. Близько 9 год ранку 14 жовтня 2005 року заявників, на той час – працівників міліції, було затримано підрозділом міліції особливого призначення та доправлено до ГУМВС у м. Києві для допиту прокурорами, у провадженні яких перебувала справа. Пізніше того дня прокурори постановили затримати заявників на підставі статті 115 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року. Вночі з 14 на 15 жовтня 2005 року їх було доправлено до Шевченківського та Подільського районних відділів міліції у м. Київ.

2516. 15 жовтня 2005 року заявників було знову доправлено до ГУМВС України у м. Києві для допиту.

2517. До кінця жовтня 2005 року заявників тримали у різних установах МВС України, поки їх не було поміщено до Київського слідчого ізолятора (далі – СІЗО).

2518. З 17 жовтня 2005 року і до закінчення досудового слідства та передачі справи на розгляд Деснянського районного суду м. Києва (далі – районний суд) 12 грудня 2006 року суди трьох інстанцій продовжували застосовувати запобіжний захід у вигляді взяття заявників під варту. Суди обґрунтовували свої рішення здебільшого складністю справи та незавершеністю розслідування, тим, що заявники обвинувачувалися у вчиненні тяжких злочинів, що вони можуть ухилитися від слідства та суду та перешкодити встановленню істини у справі, а також що вони можуть продовжувати злочинну діяльність. Жодних інших деталей суди не наводили. У деяких з цих рішень також стверджувалося, що стан здоров'я та сімейне становище заявників були належним чином враховані. З 14 до 23 січня 2007 року заявники продовжували перебувати під вартою в очікуванні розгляду справи судом. Тримання заявників під вартою протягом зазначеного періоду не охоплювалося жодним рішенням суду.

2519. Під час судового розгляду справи, який розпочався з попереднього розгляду справи 23 січня 2007 року, суди відмовляли у задоволенні неодноразових клопотань заявників та їхніх захисників про звільнення з-під варти. У деяких з цих рішень були посилення на тяжкість злочинів, у вчиненні яких заявники обвинувачувалися, а також зазначалося про відсутність підстав для зміни обраного запобіжного заходу, у той час як в інших рішеннях не наводилося жодного обґрунтування відмови у звільненні заявників з-під варти.

2520. 25 травня 2007 року районний суд звільнив другого заявника з-під варти під підписку про невиїзд.

2521. 28 жовтня 2008 року районний суд визнав заявників винними та призначив їм покарання у вигляді позбавлення волі на строк п'ять років з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах строком три роки, а також з конфіскацією належного їм майна. Виконання вироку щодо другого заявника було відстрочено на три роки. Суд постановив тримання решти заявників під вартою в очікуванні набрання вироком законної сили.

2522. 14 травня 2009 року апеляційний суд скасував вирок суду першої інстанції та постановив новий вирок, яким заявники визнавалися винними і їм було призначено довші строки позбавлення волі. Суд також обрав другому заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

2523. З листопада 2009 року Верховний Суд України скасував вирок апеляційного суду, здебільшого у зв'язку з неповним розглядом ним фактів справи та недотриманням кримінально-процесуального законодавства, та повернув апеляційну скаргу на вирок від 28 жовтня 2009 року на новий розгляд судом апеляційної інстанції. Верховний Суд України не розглядав клопотань заявників та їхніх захисників про звільнення з-під варти.

2524. 24 грудня 2009 року апеляційний суд скасував вирок від 28 жовтня 2008 року, встановивши, що суд першої інстанції не дослідив належним чином доводи та докази заявників та що кваліфікація дій заявників була неправильною. Справу було повернуто до районного суду на новий розгляд. Суд залишив заявників під вартою.

2525. Під час нового розгляду справи судом першої інстанції заявники подали до районного суду клопотання про звільнення з-під варти, стверджуючи, що не було жодних підстав для їх подальшого тримання під вартою і що стан їхнього здоров'я погіршувався. 15 лютого 2010 року районний суд відмовив у задоволенні цих клопотань як необґрунтованих.

2526. 13 серпня 2010 року районний суд постановив новий вирок, яким заявників було визнано винними у низці епізодів катування, вимагання, проведенні завідомо незаконних обшуків та зловживанні владою або службовим становищем. За винятком четвертого заявника, їх також було визнано винними у крадіжках та підробці документів. Заявникам було призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах строком на три роки. Суд також постановив конфіскувати майно деяких заявників. Другого заявника було звільнено від відбування покарання та звільнено з-під варти. Решту заявників суд постановив залишити під вартою до набрання вироком законної сили. Початок строку відбування ними покарання у вигляді позбавлення волі обчислювався з 14 жовтня 2005 року.

2527. Третій та четвертий заявники, а також прокурор оскаржили вирок. Прокурор оскаржив, зокрема, відмову суду першої інстанції встановити факт вчинення заявниками злочинів у складі організованої групи, наслідком чого стала неправильна кваліфікація їхніх дій. Прокурор також стверджував, що призначене покарання було надто м'яким.

2528. 14 вересня 2010 року справу було передано на розгляд апеляційного суду. 21 жовтня 2010 року апеляційний суд частково задовольнив клопотання прокурора та вирішив повторно дослідити ту частину доказів, правильність оцінки яких була оскаржена прокурором.

2529. Перший, третій, четвертий та п'ятий заявники подали до апеляційного суду клопотання про звільнення їх з-під варти, доводячи, що до 14 жовтня 2010 року вони відбули строки свого покарання та що не було жодних підстав вважати, що вони уникатимуть подальшого провадження у справі. Перший та п'ятий заявники також доводили, що під час тримання їх у СІЗО стан їхнього здоров'я погіршився.

2530. 8 листопада 2010 року апеляційний суд відмовив у задоволенні клопотань заявників про звільнення з-під варти, постановивши, що вони обвинувачуються у вчиненні тяжких злочинів і їм було призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років, що вирок від 13 серпня 2010 року не набрав законної сили та що він був оскаржений прокурором та двома заявниками. 17 січня 2011 року апеляційний суд відмовив у задоволенні повторних клопотань заявників про звільнення з-під варти в основному з тих самих підстав, додатково зазначивши, що вирок було оскаржено, зокрема, у зв'язку з м'якістю призначеного покарання та тим, що він переглядається судом.

2531. Під час провадження в апеляційному суді відбулося близько тридцяти судових засідань. 20 вересня 2011 року апеляційний суд задовольнив апеляційну скаргу прокурора та скасував вирок від 13 серпня 2010 року. У задоволенні апеляційних скарг третього та четвертого заявників було відмовлено у зв'язку з їхньою необґрунтованістю. Апеляційний суд постановив новий вирок, яким заявників було визнано винними, і їм призначено довші строки позбавлення волі. Зокрема, першому заявникові було призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк вісім років, другому заявникові – шість років, третьому та п'ятому заявникам – сім з половиною років, а четвертому заявникові – сім років. Суд постановив взяти під варту другого заявника. Суд також постановив продовжити тримання решти заявників під вартою. Строк відбування покарання у вигляді позбавлення волі першим, третім, четвертим та п'ятим заявниками обчислювався з 14 жовтня 2005 року. Апеляційний суд також зарахував строк тримання другого заявника під вартою з 14 жовтня 2005 року до 25 травня 2009 року та з 14 травня 2009 року до 13 серпня 2010 року у строк відбування ним покарання, який мав починати обчислюватися з дати вступу вироку від 20 вересня 2011 року в законну силу.

2532. 8 травня 2012 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував вирок від 20 вересня 2011 року у зв'язку з різними процесуальними порушеннями, зокрема тим, що апеляційний суд не допитав заявників щодо інкримінованих їм обвинувачень, необґрунтованою відмовою розглянути матеріали справи стосовно стверджуваного жорстокого поведіння працівників міліції (див. пункти 28-36) та у зв'язку з недотриманням судом вказівок, зазначених у рішенні Верховного Суду України від 3 листопада 2009 року. Справу було повернуто до апеляційного суду на новий розгляд. Заявників було звільнено з-під варти під підписку про невиїзд.

2533. 16 вересня 2014 року апеляційний суд скасував більшу частину вироку від 13 серпня 2010 року. Суд визнав заявників винними у сімох епізодах жорстокого поведіння, вимагання та зловживання владою або службовим становищем. Заявникам, окрім другого заявника, було призначено покарання у вигляді позбавлення волі на строк чотири з половиною роки. Вирок щодо другого заявника винесено не було, оскільки він до того часу помер.

2534. У своєму вирокі від 16 вересня 2014 року апеляційний суд з огляду на матеріали справи, на яких ґрунтувалася постанова прокуратури від 16 травня 2007 року, дійшов висновку, що на початковому етапі розслідування прав заявників порушено не було. Хоча на тілі першого заявника у жовтні 2005 року було виявлено тілесні ушкодження (див. пункт 30), «можливе застосування сили при його затриманні не вплинуло на [його] позицію по справі», оскільки він не зізнався у вчиненні злочинів, у яких підозрювався на стадії досудового слідства. Апеляційний суд також встановив, що стверджуваний психологічний тиск – згідно з твердженнями заявників, висунутими під час судового розгляду справи та не підтвердженими жодними доказами – «не вплинув на позицію самих [заявників]».

2535. Згідно з твердженнями четвертого заявника 16 червня 2015 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував вирок апеляційного суду від 16 вересня 2014 року і постановив новий вирок. Копії цього вироку сторонами надано не було.

В. Ствержуване жорстоке поведження з першим заявником

2536. Згідно з твердженнями першого заявника з 17 год 14 жовтня до 2 год 15 жовтня 2005 року працівник міліції Б. бив його та погрожував йому насильством за відмову відповідати на запитання щодо злочинів, у вчиненні яких він підозрювався. Зокрема, працівник міліції Б. бив першого заявника по обличчю, тулубу та ногах, а також затягував наручники на його зап'ястках, завдаючи йому сильний біль. У той же час інші працівники міліції ображали першого заявника та погрожували йому та його близьким родичам, намагаючись примусити його зізнатися у вчиненні злочинів, у яких його згодом було обвинувачено. У результаті жорстокого поведження перший заявник відмовився давати свідчення під час допиту 14 жовтня 2005 року. Його відмову було задокументовано у матеріалах справи.

2537. 17 жовтня 2005 року заявника було доправлено до ізолятора тимчасового тримання (далі – ІТТ), де його оглянув фельдшер і зафіксував синці на його обличчі та ногах.

2538. За вказівками прокуратури 19 і 26 жовтня 2005 року першого заявника було оглянуто лікарями, які зафіксували низку синців на його обличчі та ногах. Лікарі зазначили, що тілесні ушкодження могли бути спричинені «тупими предметами» у період, вказаний заявником (див. пункт 28).

2539. У незазначену дату було розпочато офіційну перевірку тверджень першого заявника про жорстоке поведження. Під час перевірки перший заявник та його близькі родичі надали докладні показання, назвавши імена деяких з ймовірних злочинців та вказавши період часу та місце проведення відповідних подій.

2540. Результатом перевірки спочатку стала постанова від 14 листопада 2005 року, якою прокурори відхилили скарги заявника як необґрунтовані. Після скарги, поданої першим заявником, у вересні 2006 року районний суд скасував цю постанову, встановивши, що перевірка не була повною. Зокрема, суд зазначив, що працівники прокуратури не допитали першого заявника та іншого обвинуваченого, що не було допитано всіх причетних до подій працівників міліції, та що не було встановлено походження тілесних ушкоджень першого заявника. У березні 2007 року суди встановили, що подальша перевірка також була неповною, зокрема тому, що працівники прокуратури не встановили походження тілесних ушкоджень першого заявника. Матеріали перевірки було знову повернено до прокуратури.

2541. 16 травня 2007 року працівники прокуратури відхилили скарги як необґрунтовані, дійшовши висновку про відсутність доказів того, що тілесних ушкоджень заявникові було завдано працівниками міліції. Постанова прокуратури здебільшого ґрунтувалась на поясненнях працівників міліції, які брали участь у затриманні першого заявника, та тих, хто мав з ним справу після цього. Згадані працівники міліції показали, що перший заявник не піддавався «фізичному або психологічному тиску» та що 14 та 15 жовтня 2005 року він не подавав жодних відповідних скарг. Вони також доводили, що з моменту його затримання 14 жовтня 2005 року та до поміщення його до камери у Шевченківському районному відділенні міліції 15 жовтня 2005 року перший заявник перебував під постійним наглядом кількох працівників міліції. У відділі міліції він перебував у камері сам та «без постійного нагляду» міліції. У своїх поясненнях працівник міліції Б. також припустив, що перший заявник скаржився на нього, тому що був незадоволений тим, що працівник міліції Б. заніс у протокол усі предмети, знайдені в автомобілі, який він та інші підозрювані використовували. Під час обшуку цього автомобіля перший заявник образив працівника міліції Б. Кілька осіб були свідками цього інциденту.

2542. У своїй постанові працівники прокуратури також посилались на отримані під час перевірки показання лікаря, який оглядав першого заявника 26 жовтня 2005 року. Зокрема, лікар зазначив, що з огляду на розташування ушкоджень у заявника, не можна виключити, що їх могло бути завдано самим заявником або шляхом «травматичного удару тупим предметом».

2543. Постанову прокуратури згодом було залишено в силі судами першої та апеляційної інстанцій 29 серпня та 21 листопада 2007 року відповідно.

2544. Ґрунтуючись на висновках прокуратури, районний і апеляційний суди, які розглядали кримінальну справу щодо заявників, також відмовили у задоволенні ідентичних скарг першого заявника, встановивши, що «можливе застосування сили при його затриманні не вплинуло на [його] позицію у справі», оскільки перший заявник не зізнався у вчиненні злочинів, в яких підозрювався на стадії досудового слідства (див., зокрема, пункт 26).

С. Стверджувана неналежна медична допомога четвертому заявнику у СІЗО

2545. У квітні 2006 року четвертого заявника було оглянуто лікарем медичної частини СІЗО, і у нього діагностовано хронічний простатит. У вересні 2006 року він також був оглянутий терапевтом та урологом медичної частини СІЗО, який призначив йому спеціальні ліки для лікування хронічного простатиту. Згодом, у жовтні і грудні 2006 року, червні 2007 року, у квітні і травні 2008 року, у травні 2009 року та у червні 2010 року четвертий заявник пройшов низку медичних оглядів у лікарів СІЗО, під час яких було підтверджено наявність у нього серйозного урологічного захворювання, яке часто діагностується як хронічний простатит. Йому було призначено спеціальне лікування.

2546. Впродовж цього періоду четвертий заявник, його захисник та члени його родини подавали до органів влади клопотання про надання дозволу на обстеження четвертого заявника у спеціалізованій клініці, але безрезультатно. У задоволенні клопотань про звільнення четвертого заявника з-під варті з огляду на стан його здоров'я

також було відмовлено. Листом від 21 квітня 2008 року начальник СІЗО повідомив захисника четвертого заявника про те, що медична частина СІЗО не має необхідного медичного обладнання для точної діагностики захворювання четвертого заявника.

2547. 2 лютого 2011 року під час судового засідання у кримінальній справі щодо заявників для четвертого заявника було викликано карету швидкої медичної допомоги у зв'язку з гострим болем у сечовому міхурі. Лікарі зазначили, що він потребував термінової катетеризації сечового міхура. Суддя апеляційного суду, який розглядав кримінальну справу щодо заявників, звернувся до начальника СІЗО з проханням надати четвертому заявникові належну медичну допомогу та, за необхідності, перевести його до лікарні МОЗ. Того ж дня у приміщенні СІЗО четвертого заявника було оглянуто лікарем одного із закладів охорони здоров'я МОЗ. Лікар діагностував у нього хронічний простатит у стадії загострення та хронічний цистит, призначив йому спазмолітичні препарати та рекомендував здати аналіз сечі. Підстав для термінової госпіталізації він не знайшов. Наступного дня четвертий заявник здав аналіз сечі, який не виявив патології.

2548. 3 лютого 2011 року у відповідь на скаргу матері четвертого заявника про те, що він не отримав необхідного лікування, суддя апеляційного суду надіслав начальнику СІЗО листа, вдруге вимагаючи від нього надати четвертому заявнику належну медичну допомогу шляхом переведення його, за необхідності, до медичної установи МОЗ.

2549. 4 лютого 2011 року четвертого заявника було доправлено до лікарні МОЗ, де його оглянув уролог і діагностував у нього хронічний простатит та хронічний цистит без розладу сечовипускання. Уролог дійшов висновку, що четвертий заявник не потребує катетеризації сечового міхура або стаціонарного лікування. Йому було призначено спеціальні ліки.

2550. Згодом, у лютому та у березні 2011 року четвертий заявник проходив подальші обстеження і медикаментозне лікування у дерматолога з медичної частини СІЗО, який в підсумку вказав на певне покращення у перебігу його урологічних захворювань.

2551. 31 березня 2011 року на підставі клопотання четвертого заявника про застосування тимчасового заходу за Правилем 39 Регламенту Суду Суд попросив Уряд надати інформацію щодо стану здоров'я четвертого заявника.

2552. 5 квітня 2011 року четвертого заявника було обстежено комісією лікарів СІЗО та діагностовано хронічний простатит у стадії ремісії.

2553. 8 квітня 2011 року уролог з закладу охорони здоров'я МОЗ оглянув четвертого заявника. У нього було діагностовано уретропростатит у стадії загострення. Було рекомендовано здати аналізи сечі та секрету простати. За результатами аналізів уролог призначив спеціальне лікування.

2554. 4 травня 2011 року, отримавши від Уряду та від самого четвертого заявника оновлену інформацію про стан заявника, Суд вирішив відмовити у задоволенні його клопотання за Правилем 39 Регламенту Суду.

2555. У вересні та жовтні 2011 року урологи провели наступні медичні обстеження. Вони зазначили, що четвертий заявник страждає від гострого хронічного простатиту та хронічного циститу, та призначили йому ліки, які він отримав поштою від родичів у жовтні 2011 року.

2556. Листом від 17 жовтня 2011 року заступник головного лікаря закладу охорони здоров'я МОЗ, в якому проходив обстеження четвертий заявник, повідомив захисника заявника, що лікування, призначене йому спочатку, було неефективним, та що четвертий заявник потребує «застосування фізіотерапевтичних методів паралельно з етіопатогенетичним медикаментозним курсом лікування, що є також неможливим в умовах СІЗО».

2557. 10 листопада 2011 року Суд за Правилем 39 Регламенту Суду вказав Уряду на необхідність терміново забезпечити лікування захворювань заявника відповідно до рекомендацій лікарів, включаючи рекомендації, зазначені у згаданому листі від 17 жовтня 2011 року. Згодом, 5 лютого 2013 року, застосування тимчасового заходу було скасовано.

2558. 16 листопада 2011 року четвертого заявника у закладі охорони здоров'я МОЗ оглянув уролог. У нього було діагностовано хронічний простатит у стадії ремісії та було зроблено висновок про те, що він не потребує стаціонарного лікування. Інформація щодо ситуації з його лікуванням під час перебування під вартою після цієї дати відсутня.

2559. Після звільнення з-під варти 8 травня 2012 року четвертий заявник надалі проходив обстеження у різних лікарів. Зокрема, 22 травня 2012 року його було оглянуто у приватній урологічній клініці; лікар виявив у заявника «застійні запальні процеси» у передміхуровій залозі, хронічний калькульозний простатит, двосторонній везикуліт (запалення та інфікування сім'яних пухирців) та інтрапелвікальну конгестію. У червні 2012 року уретру четвертого заявника було прооперовано. У червні 2014 року він переніс подібну операцію.

D. Умови перевезення першого, третього, четвертого та п'ятого заявників, та умови тримання в камерах під час їх перевезення

2560. Згідно з твердженнями заявників, за винятком другого заявника, під час перевезення їх до суду і назад їх протягом декількох годин тримали у переповнених спеціальних автомобілях, не обладнаних системами опалення та належною вентиляцією. Таким чином, влітку вони страждали від спеки, а взимку – від морозу. Проїзд до Деснянського районного суду м. Києва у спеціальних автомобілях займав кілька годин, а у деяких випадках після

повернення до СІЗО заявники мали очікувати у цих автомобілях по кілька годин, поки проводилися перевірки щодо забезпечення безпеки.

2561. Зазначені заявники стверджували, що у таких умовах їх перевозили більше ніж 200 разів.

2562. Вони також доводили, що у дні судових засідань перед поміщенням до спеціального автомобіля їх зазвичай виводили з камер о 8 год ранку, поміщували до спеціальних не обладнаних вентиляцією транзитних камер площею 3,75 кв. м, в яких тримали від тридцяти хвилин до кількох годин. Після повернення з судових засідань, часто близько 20 год, заявники до їх поміщення до їхніх камер також повинні були очікувати по кілька годин у тих самих транзитних камерах.

2563. Згідно з твердженнями Уряду кузов спеціального автомобіля має площу 8 кв. м та розрахований на перевезення двадцяти двох осіб у трьох відсіках (два більші за розмірами площею по 2,5 кв. м, розраховані на десять осіб кожен, та один менший відсік, розрахований на перевезення двох осіб). У кузові спеціального автомобіля не було вікон, але вони обладнані заготовленими вентиляційними люками та лавицями для сидіння. Уряд також доводив, що у середньому перевезення підсудних з СІЗО до апеляційного суду займало до сорока хвилин.

Е. Побачення з сім'єю під час перебування під вартою

2564. Під час тримання під вартою заявники, за винятком другого заявника, мали певну кількість одногодинних побачень з близькими родичами, під час яких заявники, про яких йде мова, та їхні відвідувачі повинні були спілкуватись через скляну перегородку. Дат цих побачень вказано не було. Згадані заявники також не стверджували, що вони або їхні родичі клопотали про будь-які інші побачення. Згадані заявники стверджували, що їхні родичі повинні були дати згоду на допит їх в якості свідків для того, щоб отримати можливість побачення із заявниками, які перебували під вартою.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року, який втратив чинність 19 листопада 2012 року

2565. У відповідних витягах з Глави 13 («Запобіжні заходи») у редакції Кодексу на час подій зазначалось:

Стаття 148: Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджаючи встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

...»

Стаття 149. Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:

- (1) підписка про невиїзд;
- (2) особиста порука;
- (3) порука громадської організації або трудового колективу;
- (3-1) застава;
- (4) взяття під варту;
- (5) нагляд командування військової частини.

...»

Стаття 155. Взяття під варту

«Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше трьох років.

...»

Стаття 162. Побачення з заарештованим

«Побачення родичів або інших осіб з заарештованим може дозволити особа або орган, які провадять справу. Тривалість побачення встановлюється від однієї до чотирьох годин. Побачення може бути дозволено, як правило, не більше одного разу на місяць.»

Стаття 165. Загальні положення щодо порядку застосування, скасування і зміни запобіжного заходу

«Запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду...

...
... Звільнення з-під варту у кримінальних справах, що знаходяться в судовому провадженні, здійснюється лише за рішенням судді або суду.
Запобіжний захід скасовується або змінюється, коли відпаде необхідність у запобіжному заході або в раніше обраному запобіжному заході.
...»

2566. Інші відповідні положення Кодексу передбачали таке:

Стаття 324. Питання, що вирішуються судом при постановленні вироку

«Постановляючи вирок, суд повинен вирішити такі питання:

...
(11) який запобіжний захід слід обрати щодо підсудного;
...»

Стаття 338. Обчислення строку відбуття покарання

«Початок строку відбуття покарання у вигляді позбавлення волі..., коли підсудний до винесення вироку не перебував під вартою, обчислюється з моменту приведення вироку у виконання.

Коли підсудний до винесення вироку тримався під вартою в цій справі, в строк відбуття покарання зараховується строк перебування під вартою.

...»

Стаття 342. Звільнення підсудного з-під варту за вироком суду

«При виправданні підсудного чи звільненні його від відбуття покарання або при засудженні його до покарання, не зв'язаного з позбавленням волі, суд, якщо підсудний перебуває під вартою, негайно звільняє його з-під варту в залі судового засідання.»

Стаття 343. Застосування запобіжного заходу до набрання вироком законної сили

«Постановляючи вирок, за яким до підсудного застосовується та чи інша міра покарання, суд повинен обміркувати питання про запобіжний захід до набрання вироком законної сили і має право обрати запобіжний захід або ж скасувати, змінити чи підтвердити раніш обраний.

Взяття під варту як запобіжний захід допускається лише при наявності підстав, зазначених у відповідних статтях глави 13 цього Кодексу.

Стаття 345. Надання родичам дозволу на побачення з засудженим

«До набрання вироком законної сили головуючий або голова відповідного суду зобов'язані дати дозвіл близьким родичам засудженого за їх проханням на побачення з засудженим, який перебуває під вартою.»

Стаття 357. Попередній розгляд справи апеляційним судом

«Апеляційний суд у разі необхідності може провести попередній розгляд справи.

...»

Стаття 358. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою справи до апеляційного розгляду

«При попередньому розгляді справи апеляційний суд може розглянути такі питання, пов'язані з підготовкою справи до апеляційного розгляду:

...
(5) про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу;
...»

Стаття 401. Набрання вироком законної сили та його виконання

«Вирок місцевого суду набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляцій, а вирок апеляційного суду – після закінчення строку на подання касаційної скарги, ... якщо його не було оскаржено... В разі подачі апеляцій, касаційної скарги чи внесення касаційного подання вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи відповідно апеляційною чи касаційною інстанцією, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

...

Обвинувальний вирок виконується після набрання ним законної сили.

...»

В. Кримінальний кодекс України 2001 року

2567. Відповідні положення частини 5 статті 72 Кримінального кодексу передбачають таке:

«Попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день...»

С. Цивільний кодекс України 2003 року

2568. Стаття 1176 Цивільного кодексу України передбачає право на відшкодування шкоди, завданої фізичній особі внаслідок незаконних дій, вчинених щодо неї органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Стаття також передбачає, що порядок відшкодування шкоди, завданої цими органами, «встановлюється законом».

D. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

2569. Відповідні положення Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року у формулюванні на час події передбачали таке:

Стаття 1

«Попереднє ув'язнення... є запобіжним заходом щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

...»

Стаття 12

«Побачення з родичами або іншими особами може надавати взятим під варту адміністрація місця попереднього ув'язнення лише з письмового дозволу слідчого, органу дізнання або суду, в провадженні яких знаходиться справа, як правило, один раз на місяць. Тривалість побачення встановлюється від однієї до чотирьох годин.

...»

E. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» 1994 року

2570. Відповідні положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року (далі – Закон України про відшкодування шкоди) передбачали:

Стаття 1

«Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

(1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

...»

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

- (1) постановлення виправдувального вироку суду;
- (2) закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;
- (3) відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;
- (4) закриття справи про адміністративне правопорушення.

...»

2571. Після внесення змін до статті 2 Закону України про відшкодування шкоди 1 грудня 2005 року перелік випадків було доповнено таким підпунктом:

«встановлення в обвинувальному вирокі суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування...) факту... незаконного взяття і тримання під вартою...»

III. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ДОПОВІДІ

2572. Відповідні міжнародні та національні документи щодо умов тримання під вартою та перевезення осіб наведено у рішеннях у справах «Яковенко проти України» (*Yakovenko v. Ukraine*) (заява № 15825/06, пп. 56-61, від 25 жовтня 2007 року), «Коктиш проти України» (*Koktysh v. Ukraine*) (заява № 43707/07, пп. 39-42, від 10 грудня 2009 року), та «Андрій Яковенко проти України» (*Andrey Yakovenko v. Ukraine*) (заява № 63727/11, пп. 71-73, від 13 березня 2014 року).

2573. У своїй Доповіді Уряду України (оприлюдненій 23 листопада 2011 року) за наслідками візиту в Україну з 9 до 21 вересня 2009 року Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, зазначив про таке (оригінальне виділення):

«44. Делегація отримала певну кількість скарг від ув'язнених осіб щодо умов перевезення між різними установами МВС України. У Бориспільському міському відділі УМВС України в Київській області делегація мала можливість оглянути один з фургонів, що використовуються для транспортування ув'язнених осіб. Умови у ньому були неприйнятні. Кузов було розділено на чотири секції, кожна площею 0,5 кв. м. **Такий обмежений простір є неприйнятним для перевезення особи, незалежно від того, на яку відстань її перевозять ...»**

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

2574. Суд вважає, що відповідно до пункту 1 правила 42 Регламенту Суду заяви мають бути об'єднані з огляду на їх спільне фактичне та юридичне підґрунтя.

II. ЩОДО LOCUS STANDI ПАНІ О.П. ВОРОНИ

2575. Суд перш за все зазначає, що другий заявник помер під час розгляду справи у Суді. Його матір, пані О.П. Ворона, повідомила Суд про своє бажання підтримати його заяву. У низці справ, в яких заявник помирав під час провадження, Суд враховував заяви спадкоємців заявника або членів родини, які висловлювали бажання підтримати заяву (див. в якості нещодавнього прикладу рішення у справі «Дімітар Крастев проти Болгарії» (*Dimitar Krastev v. Bulgaria*), заява № 26524/04, п. 42, від 12 лютого 2013 року, з подальшими посиланнями). У цій справі Суд не вбачає підстав для іншого висновку, а отже погоджується, що пані О.П. Ворона може підтримати заяву, подану другим заявником.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

A. Ствержуване жорстоке поводження з першим заявником

2576. Перший заявник спочатку скаржився на те, що після його затримання 14 жовтня 2005 року він зазнав побиття та тиску працівників міліції. У своїх зауваженнях у березні 2012 року він також скаржився, що з 14 до 15 жовтня 2005 року йому не надавали їжі та теплий одяг та що наручники з нього зняли лише після 2 год 15 жовтня 2005 року. Він також скаржився, що за його скаргами на жорстоке поводження працівників міліції не було проведено ефективного розслідування. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

1. Прийнятність

2577. Суд перш за все зазначає, що твердження першого заявника про погрози та психологічний тиск з боку працівників міліції та позбавлення його їжі, які він висував на національному рівні, не були достатньо докладні та не підтверджувалися жодними доказами. Не було також доказів того, що він був змушений перебувати у наручниках впродовж надмірно тривалого часу. Отже, Суд вважає, що скарги заявника у зв'язку з цим не були «небезпідставними» у розумінні статті 3 Конвенції, аби вимагати від національних органів влади проведення ефективного розслідування. Скарги, подані до цього Суду, також, як видається, є необґрунтованими. Відповідно, Суд доходить висновку, що ця частина скарг першого заявника на жорстоке поводження працівників міліції, як за матеріальним, так і за процесуальним аспектами статті 3 Конвенції, повинна бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

2578. І навпаки, Суд зазначає, що твердження першого заявника про те, що, перебуваючи під контролем міліції після затримання 14 жовтня 2005 року, він зазнав тілесних ушкоджень, підтверджуються медичними документами та його докладним описом подій (див. пункти 28-30). Відповідно, його скарга була *prima facie* небезпідставною та, з огляду на усталену практику Суду з цього питання, органи влади були зобов'язані провести ефективне офіційне розслідування (див., наприклад, рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 106, від 15 травня 2012 року).

2579. Враховуючи вищевикладене, Суд доходить висновку, що скарги першого заявника за статтею 3 Конвенції про його побиття працівниками міліції та не проведення органами влади ефективного розслідування у зв'язку з цим не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Доводи сторін

2580. Перший заявник скаржився, що його побив працівник міліції Б. та що у зв'язку з цією подією не було проведено ефективного розслідування.

2581. Уряд стверджував, що перший заявник не довів, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що його скарги спростовувалися рапортами та поясненнями працівників міліції. Уряд також доводив, що у висновках судово-медичних експертиз від 19 та 26 жовтня 2005 року зазначалось, що перший заявник сам міг завдати собі тілесних ушкоджень та що у час, коли їх було завдано, перший заявник не перебував «під контролем працівників міліції». Згідно з твердженнями Уряду скарги заявника до національних органів влади про стверджуване жорстоке поводження були недостатньо чіткими та зрозумілими, тому вони були відхилені органами прокуратури та судами як необґрунтовані. На думку Уряду, ситуація у випадку першого заявника була схожою на ситуацію у справі «Олександр Смірнов проти України» (*Aleksandr Smirnov v. Ukraine*) (заява № 38683/06, рішення від 15 липня 2010 року). Посилаючись на висновок Суду про відсутність порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції у згаданій вище справі (див. згадане рішення у справі «Олександр Смірнов проти України» (*Aleksandr Smirnov v. Ukraine*, пп. 54-55), Уряд доводив, що у цій справі походження тілесних ушкоджень у заявника встановити було неможливо.

2582. Уряд також стверджував, що скарги заявника було належним чином розглянуто на національному рівні – зокрема, було відібрано пояснення низки працівників міліції, а також було проведено дві судово-медичні експертизи, а тому існували достатні підстави для винесення постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. На думку Уряду, порушення статті 3 Конвенції щодо скарг першого заявника не було.

2583. Перший заявник заперечив твердження Уряду. Зокрема, він зазначив, що висновки експертиз від 19 та 26 жовтня 2005 року не свідчили про те, що він сам міг завдати собі тілесних ушкоджень та що було достатньо доказів того, що під час завдання тілесних ушкоджень він перебував під контролем міліції. Він також доводив, що його скарги на жорстоке поводження були чіткими, послідовними та достатньо точними, у той час як органи влади не встановили точний час завдання йому тілесних ушкоджень та їхнє походження.

(b) Оцінка Суду

2584. Суд зауважує, що скарги першого заявника, які розглядаються, стосуються як матеріального, так і процесуального аспектів статті 3 Конвенції. Що стосується матеріального аспекту, Суд зазначає, що сторони погоджуються, що перший заявник зазнав тілесних ушкоджень, перебуваючи під вартою в міліції. Це також було підтверджено висновками експертиз (див. пункти 29-30). Проте сторони не погодилися у питанні щодо того, чи було ці ушкодження завдані працівниками міліції.

77. Суд чітко усвідомлює субсидіарний характер свого завдання та визнає, що має бути обережним, перебираючи на себе роль суду першої інстанції щодо вирішення питань факту, коли це неминуче не вимагається з огляду на обставини конкретної справи. Отже, Суд вважає за належне спершу розглянути питання про те, чи було скаргу першого заявника належним чином перевірено органами влади (див., наприклад, рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, пп. 155 та 181, ЕСЧР 2012; згадане рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), п. 107; рішення у справах «Бакланов проти України» (*Baklanov v. Ukraine*), заява № 44425/08, пп. 70, 71 та 91, від 24 жовтня 2013 року; «Джулай проти України» (*Dzhulay v. Ukraine*), заява № 24439/06, п. 69, від 3 квітня 2014 року; та «Кінез проти Румунії» (*Chinez v. Romania*), заява № 2040/12, п. 57, від 17 березня 2015 року). Після цього Суд, враховуючи висновки національних органів влади, розгляне питання про те, чи мало місце стверджуване жорстоке поводження.

(i) Стверджуване непроведення розслідування скарги першого заявника на жорстоке поводження працівників міліції.

78. Суд повторює, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взятє у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в... Конвенції» за своєю суттю вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Так само, як і розслідування за статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути спроможним призвести до встановлення та покарання винних. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поводження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їхнім контролем (див., серед інших джерел, рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 131, ЕСЧР 2000-IV).

79. Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути ретельним. Це означає, що державні органи завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, і не покладатися на поспішні та необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див., наприклад, вищезазначене рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), п. 183). Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події, включаючи, серед іншого, покази свідків та висновки судово-медичних експертиз (див. рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104 et seq., ЕСЧР 1999IV, та «Гюль проти Туреччини» (*Gül v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року). Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді встановленню походження тілесних ушкоджень та винних осіб, є загрозою недотримання цього стандарту.

80. Повертаючись до справи першого заявника, Суд зазначає, що його скарга на жорстоке поводження головним чином розслідувалась шляхом прокурорської перевірки, яку було розпочато через кілька днів після події. Під час перевірки працівники прокуратури допитали усіх, хто міг бути свідком стверджуваних подій, та зібрали медичні докази. Перший заявник також був допитаний, і йому було надано можливість викласти власну версію стверджуваних подій. Результатом перевірки стала постанова, в якій зазначалось, що працівники міліції не завдали тілесних ушкоджень першому заявникові, а отже його версію перебігу подій було відхилено. Проте у постанові не надавалося жодного пояснення або інформації щодо того, як заявникові було завдано тілесних ушкоджень. Хоча правдою є те, що лікар, допитаний під час перевірки, зазначив, що не можна відкидати гіпотезу, що перший заявник сам завдав собі ушкодження, працівники прокуратури не здійснили подальшої перевірки такого сценарію

або будь-яких інших версій походження тілесних ушкоджень заявника. Більше того, вони не стверджували, що за вказаних обставин встановити походження тілесних ушкоджень було неможливо. Доводи Уряду у зв'язку з цим не підтверджуються жодними доказами або докладними поясненнями (див. пункт 73). Суд також зазначає, що не-встановлення походження тілесних ушкоджень було однією з головних підстав для рішень національних судів у вересні 2006 року та у березні 2007 року про повернення справи на додаткову перевірку до прокуратури (див. пункт 32). Залишається нез'ясованим, чому суди зрештою залишили в силі постанову прокуратури від 16 травня 2007 року, незважаючи на той факт, що зазначений аспект перевірки належним чином досліджено не було (див. пункт 35). Також його не було досліджено в ході судового розгляду скарги першого заявника на жорстоке з ним поводження.

81. У світлі вищенаведеного Суд доходить висновку, що розслідування скарги першого заявника на жорстоке поводження не було ретельним, оскільки за його результатами не було встановлено походження тілесних ушкоджень заявника. Отже, у зв'язку з цим було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

(ii) Стверджуване жорстоке поводження працівників міліції

82. Повертаючись до матеріального аспекту скарги заявника, Суд зазначає, що при оцінці доказів за скаргою про порушення статті 3 Конвенції має застосовуватися стандарт доведення «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A № 25, та «Авшар проти Туреччини» (*Avşar v. Turkey*), заява № 25657/94, п. 282, ECHR 2001 VII (витяги)). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. згадане рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*), п. 121). Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади, – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, серія A № 336, і «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

83. Як Суд вже зазначив вище, сторони не оспорюють той факт, що заявник зазнав тілесних ушкоджень під час перебування під вартою у міліції (див. пункт 76). У зв'язку з цим Суд повторює, що коли особа зазнає тілесних ушкоджень під час перебування під вартою в міліції, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, і якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Томасі проти Франції» (*Tomasi v. France*), від 27 серпня 1992 року, пп. 108-11, Series A № 241A). У цій справі Суд не може погодитися з аргументом Уряду, що у відповідний час перший заявник не перебував «під контролем працівників міліції». На час подій перший заявник перебував під вартою в міліції, і ніщо не свідчить про те, що він не знаходився під контролем працівників міліції.

84. Ситуація у цій справі в частині скарг першого заявника на жорстоке поводження працівників міліції значно відрізняється від ситуації у згаданій справі «Олександр Смірнов проти України» (*Aleksandr Smirnov v. Ukraine*), на яку у своїх зауваженнях посилався Уряд. У згаданій справі заявник скаржився на жорстоке поводження зі значною затримкою, а саме приблизно через десять місяців після стверджуваних подій, перебуваючи у той період на свободі. Більше того, він надав суперечливу інформацію щодо часу та походження своїх ушкоджень (див. згадане рішення у справі «Олександр Смірнов проти України» (*Aleksandr Smirnov v. Ukraine*), пп. 8–13 та 15).

85. У цій справі перший заявник подав до національних органів влади скарги на жорстоке поводження одразу після стверджуваних подій, а його твердження у зв'язку з цим були послідовними та містили докладний опис подій (див. пункти 28 та 31). Органи влади та Уряд, заперечивши версію заявника щодо перебігу подій, не спростували її обґрунтованими аргументами. За таких обставин та з огляду на обов'язок держави надати правдоподібні пояснення тілесних ушкоджень особи, яка перебуває під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд належним чином не довів, що тілесних ушкоджень першому заявникові було загалом завдано за обставин, що виключають жорстоке поводження під час тримання під вартою в міліції (див. рішення у справі «Аднаралов проти України» (*Adnaralov v. Ukraine*), заява № 10493/12, п. 45, від 27 листопада 2014 року). Відповідно, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що першого заявника було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню.

В. Стверджувана відсутність медичної допомоги

86. Заявники, за винятком другого заявника, скаржилися за статтею 3 Конвенції на те, що медична допомога, яка надавалася їм під час перебування під вартою, була неналежною.

1. Прийнятність

87. Суд зазначає, що троє із зазначених заявників, за винятком четвертого заявника, не надали жодних деталей щодо цієї частини заяви. Відповідно, їхні скарги на неналежну медичну допомогу мають бути відхилені як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

88. Згідно з медичними документами, наданими четвертим заявником та Урядом, перебуваючи під вартою, він страждав від серйозних урологічних дисфункцій. Суд вважає, що його скарга за статтею 3 Конвенції у зв'язку з цим не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

89. Четвертий заявник скаржився, що впродовж перебування його під вартою він страждав від серйозної урологічної дисфункції, яка завдавала йому сильного болю. Хоча у СІЗО йому надавалося певне лікування, воно не було ефективним. Зокрема, медична частина СІЗО не мала обладнання, необхідного для встановлення правильного діагнозу для призначення відповідного лікування. Впродовж тривалого періоду часу четвертому заявникові не дозволялося пройти обстеження у спеціалізованому медичному закладі.

90. Четвертий заявник також стверджував, що неналежність медичної допомоги, яка надавалась йому під час перебування під вартою, підтверджувалась тим фактом, що стан його здоров'я погіршився з часу, коли у нього у квітні 2006 року вперше було виявлено наявність урологічного захворювання; що у нього також було діагностовано нове захворювання – хронічний цистит, та що відсутність належних засобів для лікування його урологічного захворювання було підтверджено начальником СІЗО та лікарями закладів охорони здоров'я МОЗ (див. пункти 38 та 48), та що лікування йому надавалось з необгрунтованими затримками. Зокрема, він посилався на затримку з часу виявлення його урологічного захворювання у квітні 2006 року та призначенням лікування у зв'язку з цим у вересні 2006 року, та на дводенну затримку у лютому 2011 року, коли він потребував термінового лікування.

91. Уряд стверджував, що четвертий заявник отримав належну медичну допомогу у зв'язку з його захворюваннями, та що під час тримання під вартою стан його здоров'я не погіршився.

(б) Оцінка Суду

92. Суд неодноразово наголошував на тому, що охорона здоров'я ув'язнених осіб повинна забезпечуватися належним чином (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ECHR 2000XI). Відсутність належної медичної допомоги може становити поведження, що суперечить статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Ільхан проти Туреччини» (*İlhan v. Turkey*) [ВП], заява № 22277/93, п. 87, ECHR 2000-VII, і «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), заява № 3456/05, п. 90, від 4 жовтня 2005 року).

93. У своїй практиці Суд також встановлював, що лише факт огляду ув'язненого лікарем та призначення йому певного виду лікування не може автоматично призвести до висновку, що надана медична допомога була достатньою (див. рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), заяви № 9852/03 та № 13413/04, п. 116, від 29 листопада 2007 року). Органи влади повинні також забезпечити докладне документування стану здоров'я ув'язненої особи та його або її лікування протягом ув'язнення (див. рішення у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), заява № 59696/00, п. 83, від 26 жовтня 2006 року), оперативність та точність діагнозу і лікування (див. вищезазначене рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 115) та рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, пп. 104–106, від 28 березня 2006 року); а за умови, коли це викликано медичним станом, – регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів, максимальною метою якого є лікування хвороб ув'язненої особи або запобігання їхньому ускладненню, а не усунення симптомів (див. згадані рішення у справах «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), пп. 109 та 114; «Сарбан проти Молдови» (*Sarban v. Moldova*), п. 79; і рішення у справі «Попов проти Росії» (*Popov v. Russia*), заява № 26853/04, п. 211, від 13 липня 2006 року). Державні органи влади також повинні довести, що було створено умови, необхідні для фактичного надання призначеного лікування (див. згадане рішення у справі «Хумматов проти Азербайджану» (*Hummatov v. Azerbaijan*), п. 116, та рішення у справі «Голомійов проти Молдови» (*Holomiov v. Moldova*), заява № 30649/05, п. 117, від 7 листопада 2006 року). При цьому Суд зазначає, що при оцінюванні належності лікування слід керуватися критерієм належної старанності, оскільки обов'язок держави лікувати тяжко хворих ув'язнених є обов'язком вжиття засобів, а не обов'язком досягнення результату (див. рішення «Гогінашвілі проти Грузії» (*Goginashvili v. Georgia*), заява № 47729/08, п. 71, від 4 жовтня 2011 року).

94. Загалом, Суд залишає за собою достатню гнучкість при визначенні необхідного стандарту охорони здоров'я у контексті конкретних обставин справи. Зазначений стандарт повинен бути «сумісним з людською гідністю» ув'язненої особи, але і враховувати «практичні потреби ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексянян проти Росії» (*Aleksanyan v. Russia*), заява № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

95. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що скарги четвертого заявника на конкретні проблеми зі здоров'ям розглядалися органами влади. У цілому неможна стверджувати, що вони вирішували їх неналежним чином. Заявника було обстежено низкою лікарів, включаючи урологів із закладів охорони здоров'я МОЗ, і він неодноразово давав аналізи. Впродовж усього строку перебування під вартою він залишався під їхнім наглядом. Саме лікарі могли призначити четвертому заявникові найкраще лікування, і хоча існували певні розбіжності щодо лікування, яке мало бути йому надано, ці розбіжності згодом було належним чином вирішено та усунуто (див.

пункти 39, 41 та 50). Не було жодних доказів або переконливих тверджень щодо того, що лікарі діяли недобросовісно або що надане лікування було неефективним. Також не було доведено, що факт відсутності певного медичного обладнання у медичній частині СІЗО або затримки лікування (див. пункти 37, 38, 39 та 48) негативно вплинув на перебіг його захворювання (див. рішення у справі «Івахненко проти Росії») (*Ivakhnenko v. Russia*), заява № 12622/04, п. 51, від 4 квітня 2013 року). Заявник не стверджував, що під час перебування його під вартою призначене лікування йому не надавалося.

96. Четвертий заявник не надав жодних доказів того, що стверджуване погіршення стану його здоров'я, а саме діагностування у нього нового захворювання – хронічного циститу, – було наслідком стверджуваного надання йому неналежної медичної допомоги під час тримання під вартою, а не наслідком природного перебігу його захворювання (див. рішення у справі «Руденко проти України») (*Rudenko v. Ukraine*), заява №. 5797/05, п. 94, від 25 листопада 2010 року).

97. У світлі наведеного вище Суд доходить висновку, що четвертому заявникові надавалася належна медична допомога. Відповідно, у зв'язку з цим не було порушення статті 3 Конвенції.

С. Стверджені неналежні умови перевезення першого, третього, четвертого та п'ятого заявників та тримання їх у транзитних камерах

98. Перший, третій, четвертий та п'ятий заявники скаржились за статтею 3 Конвенції на неналежні умови, в яких їх перевозили до суду і назад, та на умови, в яких їх тримали у транзитних камерах у СІЗО.

1. Прийнятність

99. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

100. Уряд стверджував, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами, в яких до суду та з нього перевозилися зазначені заявники.

101. Суд нагадує, що згідно з його практикою жорстоке поводження має досягти мінімального рівня жорстокості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка такого рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. серед інших джерел згадане рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства») (*Ireland v. the United Kingdom*), п. 162). Крім того, вирішуючи питання про те, чи є поводження таким, що «принижує гідність», у розумінні статті 3 Конвенції, Суд враховуватиме, чи було його метою принизити і зневажити відповідну особу та чи його наслідки вплинули несприятливо на її особистість у спосіб, несумісний із гарантіями статті 3 Конвенції. Навіть відсутність такої мети не може повністю виключити встановлення порушення цього положення (див. рішення у справах «Пірс проти Греції») (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пп. 67–68 та 74, ЕЧПР 2001-III, та «Валашинас проти Литви») (*Valašinas v. Lithuania*), заява № 44558/98, п. 101, ЕЧПР 2001VIII).

102. Суд неодноразово наголошував на тому, що зазначені страждання і приниження у будь-якому випадку мають перевищити той рівень страждань і приниження, який є невід'ємним елементом певної форми законного поводження чи покарання. Заходи позбавлення особи свободи часто можуть містити такий елемент. Згідно із зазначеним положенням держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до її людської гідності, а спосіб і метод виконання покарання не завдають їй душевного страждання чи труднощів, які б перевищували невідворотний рівень страждання, притаманний триманню під вартою, і щоб з урахуванням практичних вимог ув'язнення належним чином забезпечувалися охорона здоров'я такої особи та її благополуччя (див. рішення у справі «Калашніков проти Росії») (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, п. 95, ЕЧПР 2002VI).

103. Суд також повторює, що твердження про жорстоке поводження повинні бути підкріплені належними доказами. При оцінці доказів Суд зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи схожих неспростованих презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (див. згадане рішення у справі «Салман проти Туреччини») (*Salman v. Turkey*)).

104. Повертаючись до цієї справи, Суд доходить висновку, що скарги заявників щодо умов тримання їх у транзитних камерах у СІЗО та їхнього перевезення у спеціальних автомобілях до суду для участі у засіданнях та з нього є докладними та послідовними (див. пункти 52–54). З огляду на розміри відділень для тримання ув'язнених осіб у спеціальних автомобілях та транзитних камерах (див. пункти 54 та 55), велику кількість здійснених заявниками поїздок, а також час, проведений ними або у спеціальних автомобілях, або у транзитних камерах СІЗО, ці скарги викликають серйозне занепокоєння відповідно до статті 3 Конвенції. Крім того, їх не було спростовано Урядом, і вони підтверджуються міжнародними та національними доповідями, які розглядалися Судом у згаданих вище справах «Яковенко проти України») (*Yakovenko v. Ukraine*) і «Коктиш проти України») (*Koktysh v. Ukraine*), а також висновками Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує

гідність, поводженню чи покаранню за наслідками його візиту в Україну у вересні 2009 року (див. пункти 64–65). Подібні умови перевезення ув'язнених і умови тримання під час перевезення призвели до встановлення порушення статті 3 Конвенції у рішенні Суду у згаданій справі «Андрій Яковенко проти України» (*Andrey Yakovenko v. Ukraine*) (пп. 98–103). Суд не вбачає жодних підстав для іншого підходу у цій справі, та вважає, що умови, в яких перебували перший, третій, четвертий та п'ятий заявники, порушували статтю 3 Конвенції.

D. Стверджуване жорстоке поводження з третім заявником з 14 до 16 жовтня 2005 року

105. У своїх заявах у березні 2012 року третій заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на катування працівників міліції, якого він зазнав після його затримання 14 жовтня 2005 року, та що під час перебування під вартою з 14 до 16 жовтня 2005 року він постійно перебував у наручниках і був позбавлений їжі та теплої одягу. Він також скаржився, що органи влади не провели розслідування цих фактів. Третій заявник також доводив, що впродовж тримання його у СІЗО йому не було забезпечено належну медичну допомогу.

106. Суд зазначає, що ці скарги не підтверджуються жодними доказами або докладними аргументами. Більше того, заявник не надав жодного документу, який би доводив, що він подавав такі скарги з їх обґрунтуванням до національних органів влади. Відповідно, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

107. Заявники скаржились на незаконність та тривалість тримання їх під вартою впродовж слідства та суду. Зокрема, вони стверджували, що рішення про тримання їх під вартою були безпідставні та невмотивовані та що їх було ухвалено з порушенням національного законодавства.

108. Заявники, за винятком другого заявника, також скаржилися, що їхнє тривале тримання під вартою після 14 жовтня 2010 року було свавільним, оскільки до того часу вони вже перебували під вартою впродовж строку, який дорівнював строку призначеного їм покарання згідно з вироком районного суду від 13 серпня 2010 року. Зазначені заявники також скаржились на те, що були позбавлені юридично забезпеченого права на відшкодування шкоди за порушення їхнього права на свободу.

109. Заявники посилалися на статтю 5 Конвенції, у відповідних частинах якої передбачено таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

3. [Кожному], кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, ... має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

...

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.»

110. Суд зазначає, що зазначені скарги заявників стосуються тримання їх під вартою впродовж різних етапів кримінального провадження. Відповідно до багаторічної усталеної практики Суду підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції застосовується, коли особу затримано «з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення». З огляду на суттєвий зв'язок між пунктом 3 статті 5 і підпунктом «с» пункту 1 цієї статті Конвенції, особу, засуджену судом першої інстанції, не можна вважати особою, яка перебуває під вартою «з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення», як це зазначено у підпункті «с» пункту 1, адже її статус визначається підпунктом «а» пункту 1 статті 5, який дозволяє позбавлення особи свободи «після засудження її компетентним судом» (див. серед інших джерел рішення у справі «Вемгофф проти Німеччини» (*Wemhoff v. Germany*), від 27 червня 1968 року, п. 9, Series A № 7; та згадане рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*), пп. 145 та 147). Відповідно, питання тримання заявників під вартою до засудження та після засудження мають розглядатися окремо.

111. Зокрема, тримання першого, третього, четвертого та п'ятого заявників під вартою до постановлення вироку складалося з двох послідовних періодів: (i) з дати їхнього затримання 14 жовтня 2005 року до дати їхнього засудження 28 жовтня 2008 року, та (ii) з дати скасування цього вироку апеляційним судом 24 грудня 2009 року до дати ухвалення нового вироку 13 серпня 2010 року. Ці заявники відповідно перебували під вартою після ухвалення їм вироку з 28 жовтня 2008 року до 24 грудня 2009 року (з 28 жовтня 2008 року до 14 травня 2009 року та

з 3 листопада до 24 грудня 2009 року вони перебували під вартою на підставі вироку від 28 жовтня 2008 року, а з 14 травня до 3 листопада 2009 року вони перебували під вартою згідно з вироком від 14 травня 2009 року) та з 13 серпня 2010 року до 8 травня 2012 року – дати, коли їх звільнили з-під варти.

112. Тримання другого заявника під вартою до постановлення вироку тривало з 14 жовтня 2005 року до його звільнення з-під варти 25 травня 2007 року та з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року, а з 14 травня 2009 року до 24 грудня 2009 року та з 20 вересня 2011 року до 8 травня 2012 року він перебував під вартою на підставі вироку суду.

А. Стверджувані незаконність та необґрунтована тривалість тримання заявників під вартою до постановлення вироку

1. Прийнятність

113. Уряд стверджував, що скарга другого заявника на незаконність тримання його під вартою до постановлення вироку з 14 жовтня 2005 року до 25 травня 2007 року має бути відхилена як подана з порушенням строку.

114. Другий заявник не погодився.

115. Суд зазначає, що тримання заявників під вартою до постановлення вироку складалося з окремих періодів, деякі з яких закінчилися більше ніж за шість місяців до подання заявниками заяв до Суду 12 грудня 2010 року. Незважаючи на те, що Уряд подав заперечення, яке ґрунтувалось на недотриманні шестимісячного строку лише другим заявником, Суд, тим не менш, повинен розглянути питання про те, чи є неприйнятними на підставі цієї норми скарги усіх заявників на законність та тривалість тримання їх під вартою впродовж вказаних періодів (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Сабрі Гюнеш проти Туреччини» *Sabri Güneş v. Turkey*) [ВП], заява № 27396/06, п. 29, від 29 червня 2012 року). У зв'язку з цим Суд нагадує, що за обставин, коли строк попереднього ув'язнення обвинуваченого складається з кількох розділених у часі періодів, та у випадках, коли заявники можуть подати скарги на попереднє ув'язнення, перебуваючи на свободі, Суд вважає, що ці розділені у часі періоди повинні розглядатися не як одне ціле, а окремо (див. рішення у справі «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) [ВП], заява № 5826/03, п. 129, від 22 травня 2012 року, з подальшими посиланнями).

116. З огляду на те, що перший, третій, четвертий та п'ятий заявники перебували під вартою у рамках одного кримінального провадження з 14 жовтня 2005 року до 8 травня 2012 року, два періоди їх попереднього ув'язнення (див. пункт 111), які становили частину зазначеного загального строку, повинні вважатися послідовними, а тому розглядатися як одне ціле, при цьому початковою датою для відліку шестимісячного строку щодо цієї частини справи є 13 серпня 2010 року (дата ухвалення вироку заявникам) (див. рішення у справах «Соловей та Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 та 4048/03, п. 56, від 27 листопада 2008 року; «Буров проти України» (*Burov v. Ukraine*) [Комітет], заява № 14704/03, пп. 42–43, від 17 березня 2011 року; «Самойлович проти України» (*Samoylovich v. Ukraine*), заява № 28969/04, п. 71, від 16 травня 2013 року; та «Чупріков проти Росії» (*Chuprikov v. Russia*), заява № 17504/07, пп. 60 та 62, від 12 червня 2014 року).

117. Проте ситуація з другим заявником була іншою. Перший період його попереднього ув'язнення закінчився звільненням його з-під варти 25 травня 2007 року, і він перебував на свободі близько двох років перед взяттям його під варту 14 травня 2009 року (див. пункти 12, 14 та 112). Другий період попереднього ув'язнення, який розпочався з тієї дати, тривав до 13 серпня 2010 року. З огляду на свою практику, застосовну у схожих ситуаціях, Суд доходить висновку, що ці два періоди тримання другого заявника під вартою до постановлення вироку не були послідовними, а тому повинні розглядатися окремо (див. згадані рішення у справі «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*), пп. 129–130; «Чупріков проти Росії» (*Chuprikov v. Russia*), пп. 61–63; та рішення у справі «Осаковський проти України» (*Osakovskiy v. Ukraine*), заява № 13406/06, п. 78, від 17 липня 2014 року). Суд зазначає, що перший період тримання його під вартою до постановлення вироку закінчився більш ніж за шість місяців до подання ним заяви (12 грудня 2010 року), у той час як другий період тримання його під вартою до постановлення вироку закінчився менш ніж за шість місяців до зазначеної дати. Відповідно, скарги другого заявника на незаконність та необґрунтовану тривалість першого періоду тримання його під вартою до постановлення вироку з 14 жовтня 2005 року до 25 травня 2007 року було подано з порушенням встановленого строку, а тому вони мають бути відхилені відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*), пп. 129–130; та рішення у справі «Осаковський проти України» (*Osakovskiy v. Ukraine*), заява № 13406/06, п. 78, від 17 липня 2014 року).

118. Суд також зазначає, що скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за підпунктом «с» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції у частині незаконності та тривалості тримання їх під вартою з 14 жовтня 2005 року до 28 жовтня 2008 року та з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року, а також подібні скарги другого заявника щодо тримання його під вартою з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

119. Заявники скаржились за підпунктом «с» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції на те, що впродовж зазначених вище періодів не було підстав тримати їх під вартою до постановлення вироку (див. пункт 118).

120. Уряд доводив, що тримання заявників під вартою здійснювалося на підставі судових рішень, ухвалених відповідно до національного законодавства. Уряд також доводив, що, беручи до уваги обставини справи і особливо тяжкість висунутих заявникам обвинувачень, тримання їх під вартою було виправданим.

121. Згідно з практикою Суду обґрунтування будь-якого періоду тримання під вартою, незалежно від того, наскільки воно коротке, має бути переконливо продемонстроване органами влади (див. рішення у справах «Белчев проти Болгарії» (*Belchev v. Bulgaria*), заява № 39270/98, п. 82, від 8 квітня 2004 року, та «Кастравет проти Молдови» (*Castravet v. Moldova*), заява № 23393/05, п. 33, від 13 березня 2007 року). Суд вже встановлював, що ще однією функцією вмотивованого рішення є демонстрація сторонам провадження того, що вони були почуті. Хоча стаття 5 Конвенції не накладає на суддю, який розглядає скаргу щодо взяття під варту, обов'язку розглядати кожен зазначений у скарзі аргумент, її гарантії були б позбавлені свого змісту, якби суддя, посилаючись на національне законодавство та практику, вважав би неважливими або ігнорував конкретні факти, вказані ув'язненим, які б могли поставити під сумнів «законність» позбавлення свободи (див. рішення у справі «Ігнатенко проти Молдови» (*Ignatenco v. Moldova*), заява № 36988/07, пп. 77-78, від 8 лютого 2011 року, з подальшими посиланнями).

122. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що його розгляд обмежується двома конкретними періодами тримання заявників під вартою до постановлення вироку. Так, Суд розгляне період з 14 жовтня 2005 року до 28 жовтня 2008 року в контексті скарг першого, третього, четвертого та п'ятого заявників; а також період з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року в контексті скарг всіх заявників (див. пункти 111-112). Проте при оцінці законності та обґрунтованості тримання другого заявника під вартою впродовж цього періоду Суд також враховуватиме той факт, що до цього він також провів певний час під вартою (див. згадані рішення у справах «Ідалов проти Росії» (*Idalov v. Russia*) та «Осаковський проти України» (*Osakovskiy v. Ukraine*)).

123. Впродовж першого вказаного періоду, який тривав близько трьох років, зазначені заявники перебували під вартою на підставі рішень, які здебільшого посилались на тяжкість обвинувачень та використовували шаблонні формулювання, не розглядаючи при цьому конкретних фактів та альтернативних запобіжних заходів (див. пункти 10 та 11). Частина цього періоду, а саме проміжок часу з 14 до 23 січня 2007 року, взагалі не охоплювалась жодним рішенням (див. пункт 10).

124. Впродовж другого із зазначених періодів, який тривав близько восьми місяців, заявники перебували під вартою головним чином на підставі рішення апеляційного суду від 24 грудня 2009 року, який не встановлював строк тримання їх під вартою та не наводив підстав для застосування цього запобіжного заходу (див. пункт 16). Більше того, згідно з цим рішенням другий заявник повинен був залишатися під вартою в очікуванні повторного розгляду справи судом, незважаючи на факт відсутності будь-яких свідчень того, що він порушив свої процесуальні обов'язки під час перебування на свободі впродовж більше ніж двох років, поки справу розглядали суди трьох інстанцій, тобто з 25 травня 2007 року до 24 грудня 2009 року (див. пункти 12–16). У рішенні районного суду від 15 лютого 2010 року, яким було відмовлено у задоволенні клопотань заявників про звільнення з-під варту, також не наводилося жодних підстав для продовження тримання їх під вартою (див. пункт 17).

125. Загалом рішення, які Суд розглянув у контексті цієї частини справи, залишали заявників у стані невизначеності щодо підстав тривалого тримання їх під вартою та не забезпечували заявникам належний захист від свавілля. Тримання чотирьох заявників, за винятком другого заявника, під вартою з 14 до 23 січня 2007 року без санкції суду також не відповідає принципам правової визначеності та захисту від свавілля.

126. Суд часто встановлював порушення підпункту «с» пункту 1 та пункту 3 статті 5 Конвенції у подібних ситуаціях (див., наприклад, рішення у справах «Харченко проти України» (*Kharchenko v. Ukraine*), заява № 40107/02, пп. 70–76 та 80–81, від 10 лютого 2011 року; та «Третьяков проти України» (*Tretyakov v. Ukraine*), заява № 16698/05, пп. 51–52 та 59–60, від 29 вересня 2011 року).

127. Оцінюючи становище заявників у цій справі із врахуванням принципів, встановлених практикою Суду, Суд не вбачає будь-якої причини відступати від свого попереднього підходу. Суд встановлює, що органи влади не надали достатнього обґрунтування тримання заявників під вартою з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року та тримання під вартою першого, третього, четвертого і п'ятого заявників з 14 жовтня 2005 року до 28 жовтня 2008 року. За цих обставин Суд не вважає за необхідне розглядати інші доводи заявників стосовно незаконності та свавільності тримання їх під вартою впродовж цих періодів.

128. Отже, Суд доходить висновку, що у зв'язку з цим було порушення пунктів 1 і 3 статті 5 Конвенції.

В. Стверджувана незаконність тривалого тримання під вартою першого, третього, четвертого та п'ятого заявників після 14 жовтня 2010 року

1. Прийнятність

129. Суд вважає, що скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за пунктом 1 статті 5 Конвенції на незаконність тривалого тримання їх під вартою після 14 жовтня 2010 року не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

130. Зазначені заявники стверджували, що до 14 жовтня 2010 року вони вже перебували під вартою впродовж п'яти років, що дорівнювало строку позбавлення волі, який їм було призначено вироком районного суду від 13 серпня 2010 року. Таким чином, вони скаржилися, що тримання їх під вартою після 14 жовтня 2010 року було свавільним. Вони також стверджували, що апеляційний суд, який переглядав справу в апеляційній інстанції (див. пункт 23), збільшив строки позбавлення їх волі для того, щоб виправдати тримання їх під вартою під час апеляційного провадження.

131. Уряд стверджував, що тримання заявників під вартою після 14 жовтня 2010 року здійснювалось на підставі вироку районного суду від 13 серпня 2010 року та було виправданим згідно з підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Посилаючись на рішення у справі «Монелл та Морріс проти Сполученого Королівства» (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*) (від 2 березня 1987 року, п. 47, Series A № 115), Уряд доводив, що Договірні Сторони користуються свободою в розробці «правового механізму», відповідно до якого на законних підставах може застосовуватися тримання під вартою «після засудження». Отже, згідно з Урядом, існування «правового механізму», який передбачає можливість продовження тримання особи під вартою до набрання вироком законної сили, не суперечить підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Уряд також стверджував, що вирок щодо заявників від 13 серпня 2010 року не набрав законної сили і строк покарання міг бути збільшений апеляційним судом, що зрештою і трапилося. Проте, якби вирок від 13 серпня 2010 року в апеляційній інстанції було залишено без змін, заявники могли б вимагати компенсацію за тримання їх під вартою після 14 жовтня 2010 року відповідно до Закону про відшкодування шкоди 1994 року (див. пункти 62-63).

132. Суд нагадує, що ця частина справи стосується тримання першого, третього, четвертого та п'ятого заявників під вартою після засудження, і відповідний проміжок часу складається з двох послідовних періодів. Перший період тривав з 13 серпня 2010 року, тобто з постановлення районним судом вироку, яким їх було визнано винними у вчиненні різних злочинів і призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на п'ять років, до 20 вересня 2011 року, дати, у яку вирок було скасовано апеляційним судом. Другий період тривав з 20 вересня 2011 року, дати, в яку апеляційний суд постановив новий вирок, яким призначив зазначеним заявникам на довший строк позбавлення волі, до 8 травня 2012 року, коли Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував вирок від 20 вересня 2011 року та повернув матеріали справи до апеляційного суду на новий розгляд, звільнивши заявників з-під варти.

133. Оскільки ані вирок від 13 серпня 2010 року, ані вирок від 20 вересня 2011 року не набрали законної сили, впродовж зазначених періодів заявники, про яких йдеться, не відбували строки свого покарання у вигляді позбавлення волі у розумінні національного законодавства (див. пункти 58 та 61). Вони трималися під вартою на підставі рішень районного та апеляційного судів відповідно (див. пункти 18, 22 та 23). Згідно з чинним законодавством суд, що постановив вирок, мав повноваження продовжити тримання засудженого під вартою до набрання вироком законної сили та впродовж провадження у суді апеляційної інстанції, якщо вирок буде в кінцевому рахунку оскаржено (див. пункт 58).

134. Суд нагадує, що важливі гарантії статті 5 Конвенції не залежать від національного законодавства (див. рішення у справі «Сольмаз проти Туреччини» (*Solmaz v. Turkey*), заява № 27561/02, п. 26, від 16 січня 2007 року). Навіть якщо національне законодавство держави-члена передбачатиме, що вирок набирає законної сили лише по завершенню усіх апеляційних процедур, строк попереднього ув'язнення закінчується у момент визнання особи винною та призначення їй покарання судом першої інстанції. Наприклад, у справі «Грубіч проти Хорватії» (*Grubić v. Croatia*) заявник, якого судом першої інстанції було визнано винним у вчиненні злочину та засуджено до тридцяти років позбавлення волі, подав скаргу на незаконність його ув'язнення впродовж кількох місяців після оголошення судом першої інстанції вироку, що згідно з національним законодавством все ще вважалось «попереднім ув'язненням». Суд розглянув зазначену скаргу за підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Грубіч проти Хорватії» (*Grubić v. Croatia*), заява № 5384/11, п. 35, від 30 жовтня 2012 року). Так само у справі «Руслан Яковенко проти України» (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*) Суд встановив, що тримання заявника під вартою після засудження підпадало під виняток, передбаченого зазначеним положенням, навіть якщо згідно з національним законодавством воно вважалось «попереднім ув'язненням» (див. рішення у справі «Руслан Яковенко проти України» (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*), заява № 5425/11, пп. 52-56, від 4 червня 2015 року).

135. Суд не вбачає жодних підстав для застосування іншого підходу у цій справі, а тому розгляне питання про те, чи тримання зазначених заявників під вартою з 14 жовтня 2010 року до 8 травня 2012 року було виправданим за підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції та не було свавільним. Суд також зазначає, що Уряд посилався на зазначене положення у своїх доводах про те, що тримання зазначених заявників під вартою було виправданим (див. пункт 131).

(а) Загальні принципи практики Суду

136. Суд повторює, що підпункт «а» пункту 1 статті 5 Конвенції дозволяє «законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом». Слово «засудження» (французькою “*condamnation*”) у розумінні підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції слід розуміти як висновок про винуватість особи після встановлення згідно із законо-

давством факту вчинення правопорушення (див. рішення у справах «Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*), від 6 листопада 1980 року, п. 100, Series A № 39), так і призначення покарання або іншого заходу, пов'язаного з позбавленням свободи (див. рішення у справі «Ван Дроогенбрук проти Бельгії» (*Van Droogenbroeck v. Belgium*), від 24 червня 1982 року, п. 35, Series A № 50; та, у якості більш нової практики – рішення у справі «Дель Ріо Прада проти Іспанії» (*Del Rio Prada v. Spain*) [ВП], заява № 42750/09, п. 123, ECHR 2013).

137. Більше того, слово «після» у підпункті «а» пункту 1 статті 5 Конвенції не просто означає, що ув'язнення має хронологічно відбуватися після «засудження»: «ув'язнення» також має бути наслідком, «випливати із засудження та залежати від нього» або відбуватися «на підставі» «засудження». Між ними має існувати достатній причинно-наслідковий зв'язок (див. рішення у справах «Уїкс проти Сполученого Королівства» (*Weeks v. the United Kingdom*), від 2 березня 1987 року, п. 42, Series A № 114, п. 42; «Стаффорд проти Сполученого Королівства» (*Stafford v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 46295/99, п. 64, ECHR 2002IV; «Кафкаріс проти Кіпру» (*Kafkaris v. Cyprus*) [ВП], заява № 21906/04, п. 117, ECHR 2008; та «М. проти Німеччини» (*M. v. Germany*), заява № 19359/04, п. 88, ECHR 2009). Метою тримання під вартою повинно бути виконання призначеного судом покарання у вигляді позбавлення волі (див. рішення у справі «Барборський проти Болгарії» (*Barborski v. Bulgaria*), заява № 12811/07, п. 39, від 26 березня 2013 року).

138. Окрім відповідності одному з винятків, наведених у підпунктах «а»-«б» пункту 1 статті 5 Конвенції, будь-яке позбавлення свободи має також бути «законним». Якщо «законність» взяття під варту і, зокрема, дотримання «порядку, встановленого законом», знаходяться під питанням, Конвенція, по суті, посилається на національне законодавство і встановлює обов'язок забезпечувати дотримання його матеріальних та процесуальних норм (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Еркало проти Нідерландів» (*Erkalo v. the Netherlands*), від 2 вересня 1998 року, п. 52, *Reports of Judgments and Decisions* 1998VI; та «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), заява № 28358/95, п. 50, ECHR 2000III).

139. При оцінці законності тримання під вартою Суд також має з'ясувати, чи сам національний закон відповідає Конвенції і, зокрема, загальним принципам, сформульованим у ній чи тим, що з неї випливають. «Якість закону» означає, що коли національне законодавство дозволяє позбавлення свободи, воно має бути достатньо доступним, чітким та передбачуваним при його застосуванні для уникнення будь-якого ризику свавілля. Встановлений Конвенцією стандарт «законності» вимагає, щоб все законодавство було сформульовано з достатньою чіткістю, аби дозволити особі – за необхідності шляхом надання відповідної поради – розумною за відповідних обставин мірою передбачити наслідки, до яких може призвести певна дія. Коли йдеться про позбавлення свободи, важливо, щоб національне законодавство чітко визначало умови взяття під варту і тримання під вартою (див. згадане рішення у справі «Дель Ріо Прада проти Іспанії» (*Del Rio Prada v. Spain*), п. 125, з подальшими посиланнями).

140. Більше того, жодне свавільне тримання під вартою не може відповідати пункту 1 статті 5 Конвенції, у цьому контексті поняття «свавілья» виходить за рамки невідповідності національному законодавству. Як наслідок, позбавлення свободи, що є законним за національним законодавством, все-одно може бути свавільним, а отже таким, що суперечить положенням Конвенції (див. рішення у справі «Моорен проти Німеччини» (*Mooren v. Germany*) [ВП], заява № 11364/03, п. 77, від 9 липня 2009 року).

141. Суд раніше не наводив загального визначення того, які саме види дій органів влади можуть становити «свавілья» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції. Проте ключові принципи, встановлені у кожному конкретному випадку, доводять, що поняття свавілля у контексті статті 5 Конвенції певною мірою залежить від відповідного виду тримання під вартою (див. рішення у справах «Сааді проти Сполученого Королівства» (*Saadi v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 13229/03, п. 68, ECHR 2008, та «Плешо проти Угорщини» (*Plesó v. Hungary*), заява 41242/08, п. 57, від 2 жовтня 2012 року). Один із встановлених практикою Суду загальних принципів полягає у тому, що тримання під вартою вважатиметься «свавільним», коли, незважаючи на дотримання букви національного закону, матиме місце недобросовісність або введення в оману органами влади, або коли органи влади нехтують спробами правильного застосування відповідного законодавства (див. вищенаведене рішення у справі «Моорен проти Німеччини» (*Mooren v. Germany*, п. 78).

142. Більше того, вимога щодо того, щоб тримання під вартою не було свавільним, означає необхідність дотримання пропорційності між вказаною підставою тримання під вартою та власне триманням під вартою (див. рішення у справі «Джеймс, Уеллс та Лі проти Сполученого Королівства» (*James, Wells and Lee v. the United Kingdom*), заяви №№ 25119/09, 57715/09 та 57877/09, п. 195, від 18 вересня 2012 року). Межі перевірки на пропорційність, що має застосовуватися у кожній справі, залежать від виду тримання під вартою, про який йдеться. У контексті тримання під вартою на підставі підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції Суд загалом доходив висновку, що рішення про призначення покарання у вигляді позбавлення волі та тривалість цього покарання є радше питаннями національних органів влади, ніж Суду (див. рішення у справі «Т. проти Сполученого Королівства» (*T. v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 24724/94, п. 103, ECHR 2000-I; та згадане рішення у справі «Сааді проти Сполученого Королівства» (*Saadi v. the United Kingdom*, п. 71). При цьому, оцінюючи питання про наявність ознак свавілля при застосуванні попереднього ув'язнення, яке не було частиною призначеного заявникам покарання, але яке все ж підпадало під дію підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції, Суд вважав за необхідне встановити мету тримання заявників під вартою відповідно до підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції та здійснити перевірку пропорцій-

ності застосування такого заходу (див. вишенаведене рішення у справі «Джеймс, Уеллс та Лі проти Сполученого Королівства») (*James, Wells and Lee v. the United Kingdom*), п. 205).

(b) Застосування наведених вище принципів у цій справі

143. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що один з головних аргументів, які висунули зазначені заявники у зв'язку зі своїми скаргами за підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції, полягає у тому, що їхнє ув'язнення після засудження 13 серпня 2010 року не повинно було перевищувати призначені їм строки позбавлення волі. Відповідно, Суд розпочне свою оцінку з першого періоду їхнього ув'язнення після постановлення вироку, який тривав з 13 серпня 2010 року до 20 вересня 2011 року (див. пункт 132).

144. Аргумент заявників може розумітися як такий, що впливає з положень національного законодавства, зокрема статті 338 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року та статті 72 Кримінального кодексу України 2001 року, які у поєднанні зі статтею 1 Закону України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року передбачають, що строк попереднього ув'язнення, у тому числі період між постановленням вироку та набрання ним законної сили, зараховується до строку відбуття покарання (див. пункти 58, 59 та 61). Таким чином, п'ятирічні строки позбавлення волі, призначені заявникам вироком від 13 серпня 2010 року, повинні були обчислюватися з 14 жовтня 2005 року – дати їхнього затримання (див. пункти 7 та 18). Оскільки вони перебували під вартою впродовж усього періоду з 14 жовтня 2005 року до 13 серпня 2010 року, вони ще мали б відбутися приблизно два місяці позбавлення волі, якби вирок від 13 серпня 2010 року набрав законної сили. Проте вирок було оскаржено і зазначені заявники під час апеляційного провадження залишались під вартою більше тринадцяти місяців, що на одинадцять місяців перевищило строк невідбутого покарання, призначеного вироком від 13 серпня 2010 року.

145. Для Суду той факт, що строк тримання під вартою з часу постановлення вироку до набрання ним законної сили не враховується при обчисленні строку позбавлення волі або що наслідком такого тримання під вартою фактично є збільшення загального строку позбавлення волі, сам по собі не є несумісним з положеннями підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Можуть існувати особливі міркування, які, незалежно від тривалості строку позбавлення волі, обґрунтовують позбавлення засудженого свободи під час апеляційного оскарження вироку (див. згадане рішення у справі «Руслан Яковенко проти України») (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*), п. 65). Більше того, поки ув'язнення витікає із законного засудження та має з ним достатній причинно-наслідковий зв'язок, рішення про призначення покарання у вигляді позбавлення волі та тривалість цього покарання є радше питаннями національних органів влади, ніж Суду (див., наприклад, згадані рішення у справах «Монелл та Морріс проти Сполученого Королівства») (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*), п. 47; «Сааді проти Сполученого Королівства») (*Saadi v. the United Kingdom*), п. 71; та «Руслан Яковенко проти України») (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*), п. 61). Проте підпункт «а» пункту 1 статті 5 Конвенції не може тлумачитися у спосіб, який відчинить двері свавільному і непропорційному триманню під вартою (див. згадане рішення у справі «Джеймс, Уеллс та Лі проти Сполученого Королівства») (*James, Wells and Lee v. the United Kingdom*, п. 218). Тривале тримання під вартою після засудження повинне не лише посправжньому відповідати меті обмеження, дозволеного зазначеним положенням, яка полягає у виконанні вироку суду, але й також бути розумним з точки зору цієї мети (див. згадане рішення у справі «Джеймс, Уеллс та Лі проти Сполученого Королівства») (*James, Wells and Lee v. the United Kingdom*), пп. 193 та 195).

146. У цій справі, що стосується тримання зазначених заявників під вартою з 13 серпня 2010 року до 20 вересня 2011 року, не було продемонстровано, що тривале тримання їх під вартою поза межами двомісячного строку невідбутої частини покарання слугувало меті виконання їхніх покарань. З огляду на рішення, якими було відмовлено у задоволенні клопотань заявників про звільнення з-під варти під час апеляційного провадження (див. пункти 21–22), цей аспект справи проаналізовано не було. Апеляційний суд посилався на серйозність обвинувачень та можливість скасування апеляційним судом вироку щодо заявників. Проте ці елементи самі по собі, за відсутності серйозної оцінки конкретної ситуації заявників, не вказують на те, що тривале тримання заявників під вартою впродовж часу, що перевищував строк невідбутої частини покарання на одинадцять місяців, було виправдане.

147. У наведеній вище справі «Монелл та Морріс проти Сполученого Королівства») (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*) Суд встановив наявність достатнього та законного зв'язку між засудженням заявників та додатковим строком позбавлення волі, який вони відбули внаслідок рішення апеляційного суду про незарахування витраченого на апеляцію часу у строк покарання. Суд погодився з тим, що повноваження апеляційного суду щодо рішення про незарахування витраченого на апеляцію часу у строк покарання, яке суд власне реалізував, були складовою частиною існуючого в англійському законодавстві механізму, покликаного забезпечити розгляд апеляцій у кримінальних провадженнях впродовж розумного часу та, зокрема, скоротити час перебування під вартою осіб, що мають обґрунтовані підстави для розгляду їхніх апеляційних скарг. Застосування судом при здійсненні своїх повноважень рішення про незарахування витраченого на апеляцію часу у строк покарання вважалось частиною загального порядку призначення покарання після визнання особи винною. Особливо наголошувалося на тому, що «за англійським законодавством, покарання у вигляді позбавлення волі, призначене судом Корони, [мало] бути відбуте з урахуванням будь-якого рішення, яке [міг] ухвалити апеляційний суд щодо втрати часу у разі безуспішного подання апеляційної скарги» (див. згадане рішення у справі «Монелл та Морріс проти Сполученого Королівства») (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*), п. 46).

148. Всупереч доводам Уряду (див. пункт 131), ця справа відрізняється від згаданої справи «Монелл та Морріс проти Сполученого Королівства» (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*) у багатьох аспектах, головним з яких є те, що у цій справі збільшення строків позбавлення зазначених заявників волі, яке зрештою мало місце, не залежало від результату апеляційного провадження або від їхньої поведінки під час цього провадження. Не стверджувалось, що зазначені заявники були відповідальними за тривалість апеляційного провадження, про яке йдеться, або спричинили серйозні затримки під час провадження. Перший і п'ятий заявники навіть не оскаржували вирок від 13 серпня 2010 року в апеляційному порядку.

149. На відміну від ситуації у справі «Монелл та Морріс проти Сполученого Королівства» (*Monnell and Morris v. the United Kingdom*), у цій справі зазначені заявники ймовірно перебували у стані невизначеності щодо тривалості свого ув'язнення під час апеляційного провадження. Національне законодавство не передбачало максимально допустимої тривалості такого ув'язнення (див. для порівняння в якості протилежного випадку згадане рішення у справі «Грубіч проти Хорватії» (*Grubić v. Croatia*), п. 39). Воно також не вимагало від суду, який постановив вирок, періодично переглядати законність продовжуваного тримання під вартою під час апеляційного провадження. У цілому, згідно з чинним законодавством під час апеляційного провадження засуджений міг перебувати під вартою впродовж необмеженого та невизначеного періоду часу, незалежно від невідбутого строку покарання та його або її конкретної ситуації, як, наприклад, безпеки, яку міг засуджений становити для оточення. Тривалість такого тримання під вартою могла бути значною, у цій справі вона становила одинадцять місяців.

150. З огляду на зазначені міркування, Суд доходить висновку, що тримання зазначених заявників під вартою з 14 жовтня 2010 року до 20 вересня 2011 року, тобто впродовж часу, який перевищував невідбутий двомісячний строк позбавлення волі відповідно до вироку від 13 серпня 2010 року, було не виправданим.

151. Зазначена ситуація змінилась 20 вересня 2011 року, коли апеляційний суд скасував вирок від 13 серпня 2010 року та постановив новий вирок, яким призначив зазначеним заявникам покарання у вигляді позбавлення волі на строк, який вочевидь перевищували увесь строк тримання їх під вартою впродовж провадження у цій справі (див. пункт 23). Суд не вбачає жодних доказів того, що переглянутий вирок не був справжнім, або що апеляційний суд мав намір таким чином ретроспективно виправдати тримання зазначених заявників під вартою впродовж апеляційного провадження, як вони стверджували у своїх скаргах до Суду. Таким чином, тримання зазначених заявників під вартою з 20 вересня 2011 року до їхнього звільнення 8 травня 2012 року повинно вважатися таким, що має достатній причинно-наслідковий зв'язок з новим вироком щодо заявників.

152. За таких обставин немає необхідності розглядати гіпотетичний сценарій, згідно з яким у випадку залишення апеляційним судом вироку від 13 серпня 2010 року без змін, заявники мали б право вимагати відшкодування шкоди, як стверджував Уряд (див. пункт 131).

153. Відповідно, Суд постановляє, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням першого, третього, четвертого та п'ятого заявників під вартою з 14 жовтня 2010 року до 20 вересня 2011 року.

154. Суд також встановлює, що не було порушення цього положення щодо тримання їх під вартою з 20 вересня 2011 року до 8 травня 2012 року.

С. Стверджуване порушення пункту 5 статті 5 Конвенції

1. Прийнятність

155. Суд вважає, що скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за пунктом 5 статті 5 Конвенції на те, що їм не було забезпечено юридично закріплене право на відшкодування за порушення їхнього права на свободу, не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Ці скарги не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

156. Уряд доводив, що порушення пункту 5 статті 5 Конвенції не було. Уряд зазначав, що за стверджуване порушення їхніх прав за пунктами 1 та 3 статті 5 Конвенції зазначені заявники могли вимагати відшкодування за статтею 1176 Цивільного кодексу України та згідно із Законом про відшкодування шкоди 1994 року.

157. Суд повторює, що пункт 5 статті 5 гарантує юридично закріплене право на відшкодування особам, яких було заарештовано чи взято під варту всупереч іншим положенням статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Steel and Others v. the United Kingdom*), від 23 вересня 1998 року, п. 81, *Reports* 1998VII).

158. У цій справі Суд встановив порушення пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції, у поєднанні з якими мають розглядатися ці скарги. Відповідно, пункт 5 статті 5 Конвенції є застосовним. Отже, Суд має встановити, чи забезпечувало законодавство України зазначеним заявникам юридично закріплене право на відшкодування за порушення у їх справі пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції.

159. Суд вже розглядав це питання у низці справ проти України (див., наприклад, рішення у справах «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, пп. 229–234, від 21 квітня 2011 року; «Клішин проти України» (*Klishyn v. Ukraine*), заява № 30671/04, від 23 лютого 2012 року; та «Таран

проти України» (*Taran v. Ukraine*), заява № 31898/06, пп. 88–90, від 17 жовтня 2013 року) та встановлював, що права заявників на відшкодування шкоди за схожих обставин було порушено.

160. Отже, раніше, як і у цій справі, вже встановлювалося, що ані Закон про відшкодування шкоди, ані Цивільний кодекс України на час подій не забезпечували юридично закріпленого права на відшкодування шкоди. Крім того, не вбачається, що таке право передбачалось або передбачається будь-яким іншим положенням законодавства України, враховуючи відсутність будь-якої передбаченої законом процедури ініціювання провадження з метою відшкодування шкоди, завданої у зв'язку з позбавленням свободи, що згідно з висновками Суду відбувалось у порушення одного з інших пунктів статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Квашко проти України» (*Kvashko v. Ukraine*), заява № 40939/05, п. 77, від 26 вересня 2013 року).

161. Суд доходить висновку, що зазначені заявники не мали юридично закріпленого права на відшкодування шкоди у зв'язку з порушенням пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції, як це вимагається пунктом 5 статті 5 Конвенції. Отже, було порушення зазначеного положення.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

162. Заявники скаржились на те, що тривалість провадження у кримінальній справі щодо них була нерозумною. Вони посилались на пункт 1 статті 6 Конвенції, відповідні частини якого передбачають таке:

«Кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, ... який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...»

163. Уряд заперечив твердження заявників, зазначаючи, що їхня справа була складною як з юридичної, так і фактологічної точки зору. Зокрема, їх було обвинувачено у вчиненні низки тяжких злочинів. Під час слідства та суду було допитано близько двадцяти потерпілих та більше 100 свідків, а також проведено більше двадцяти обшуків та експертиз. За твердженнями Уряду, заявники сприяли тривалості провадження тим, що вони затягували ознайомлення з матеріалами справами на етапі досудового слідства, подавали численні клопотання про звільнення з-під варти, процесуальні клопотання та скарги, оскаржували рішення судів та не визнали себе винними. Уряд також доводив, що значні затримки було спричинено неявкою певних свідків, а суди при цьому розглядали справу з належною старанністю.

164. Заявники стверджували, що органи влади є відповідальними за надмірну тривалість провадження у їхній справі та що загальна тривалість провадження не була виправданою.

A. Прийнятність

165. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

166. Суд повторює, що розумність тривалості провадження має визначатися з огляду на обставини справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи і поведінка заявника та відповідних органів (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» (*Pélissier and Sassi v. France*) [ВП], заява № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II).

167. Суд зауважує, що період, що має враховуватися, почався у жовтні 2005 року та закінчився у червні 2015 року. Таким чином, він тривав більше дев'яти років.

168. Суд визнає, що зазначене кримінальне провадження, яке охоплювало сім епізодів тяжких злочинів та низку потерпілих і свідків, було певною мірою складним. Суд також не забуває про те, що певною мірою заявники могли вплинути на тривалість провадження тим, що подавали різні скарги, апеляційні скарги та процесуальні клопотання.

169. Проте справа неодноразово поверталась на новий судовий розгляд у зв'язку з тим, що оцінка відповідних доказів та аргументів сторін була поганою та неповною, а також у зв'язку з процесуальними порушеннями, відповідальність за які несли суди (див. пункти 15, 16 та 24). Як видається, саме це було головною причиною затримок у провадженні.

170. Суд часто встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у справах, в яких порушувалися питання, подібні до питань у цій справі (див. згадане рішення у справі «Пелісьє та Сассі проти Франції» (*Pélissier and Sassi v. France*), та рішення у справі «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*), заява № 25209/06, пп. 152-56, від 28 листопада 2013 року).

171. Вивчивши усі надані йому документи, Суд вважає, що Уряд не навів жодного факту або аргументу, здатних переконати його дійти у цій справі іншого висновку. До того ж аргумент Уряду про те, що заявники вплинули на тривалість провадження, оскільки, зокрема, не визнавали себе винними у вчиненні інкримінованих їм злочинів, за своєю природою суперечить такому важливому елементу концепції справедливого судового розгляду як право не свідчити проти себе та презумпція невинуватості, а тому за жодних обставин не може бути прийнятий (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*), заява № 6492/11, п. 72, від 3 лип-

ня 2012 року). У цілому, з огляду на свою практику з цього питання, Суд вважає, що у цій справі тривалість провадження була надмірною та не відповідає вимозі «розумного строку».

172. Відповідно, було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

VI. СТВЕРДЖУВАНІ ОБМЕЖЕННЯ ПОБАЧЕНЬ З ЧЛЕНАМИ СІМ'Ї

173. Насамкінець заявники, за винятком другого заявника, скаржились, що впродовж перебування під вартою у СІЗО кількість побачень з близькими родичами та їхня тривалість були обмежені. Це, а також тривалість їхнього перебування під вартою створювало перешкоди їхньому спілкуванню з близькими родичами, що негативно вплинуло на їхнє сімейне життя. Зазначені заявники також стверджували, що для того, щоб отримати дозвіл на побачення, їхні родичі повинні були погодитися на допит в якості свідків у справі заявників. Хоча спершу зазначені заявники посилалися на статтю 3 Конвенції, згодом вони та Уряд надіслали зауваження щодо цієї частини справи за статтею 8 Конвенції, у якій зазначається таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

174. Суд повторює, що тримання під вартою або будь-який інший захід, що позбавляє особу свободи, тягне за собою невід'ємні обмеження приватного та сімейного життя такої особи. Проте сприяння органів влади у підтриманні зв'язків ув'язненої особи зі своїми близькими родичами, а за необхідності – допомога у підтриманні таких зв'язків, є важливою частиною права особи на повагу до сімейного життя (див. рішення у справах «Хорошенко проти Росії» (*Khoroshenko v. Russia*) [ВП], заява №41418/04, п. 106, ЕЧПР 2015, та «Тросін проти України» (*Trosin v. Ukraine*), заява №39758/05, п. 39, від 23 лютого 2012 року). У той же час, Договірні держави користуються широкими межами свободи розсуду у визначенні заходів, необхідних для забезпечення виконання обов'язків за Конвенцією із належним врахуванням потреб та ресурсів суспільства і осіб (див., наприклад, рішення у справі «Діксон проти Сполученого Королівства» (*Dickson v. the United Kingdom*) [ВП], заява №44362/04, п. 81, ЕЧПР 2007V). Суд встановив, що стаття 8 Конвенції не передбачає обов'язок щодо організації побачень для спільного проживання осіб, які перебувають під вартою, та їхніх дружин/чоловіків (див. рішення у справі «Алієв проти України» (*Aliiev v. Ukraine*), no. 41220/98, § 188, від 29 квітня 2003 року; згадане рішення у справі «Діксон проти Сполученого Королівства» (*Dickson v. the United Kingdom*) та рішення у справі «Епнерс-Гефнерс проти Латвії» (*EpnernsGefners v. Latvia*), заява №37862/02, п. 62, від 29 травня 2012 року). Він також не виявляв втручання з боку держави у права взятих під варту осіб за статтею 8 Конвенції у випадках, коли вони не надавали достатніх доказів того, що вони наполегливо клопотали про побачення з членами сім'ї, в чому, як стверджується, їм було відмовлено (див. рішення у справах «Чістіяков проти Латвії» (*Čistiakov v. Latvia*), заява №67275/01, п. 86, від 8 лютого 2007 року; «Савенковас проти Литви» (*Savenkovas v. Lithuania*), заява №871/02, п. 101, від 18 листопада 2008 року; та згадане рішення у справі «Епнерс-Гефнерс проти Латвії» (*Epnerns-Gefners v. Latvia*), п. 65).

175. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що на час подій національне законодавство передбачало певні обмеження кількості та тривалості побачень з членами сім'ї, про які могли клопотати зазначені заявники (див. пункти 57, 58 та 61). З матеріалів справи, наданих сторонами, випливає, що зазначені заявники під час свого перебування під вартою мали низку побачень зі своїми близькими родичами. Вони не довели, що передбачені законодавством обмеження побачень з членами сім'ї негативно вплинули на їх здатність бачитися зі своїми близькими родичами так часто, як вони бажали (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Зінченко проти України» (*Zinchenko v. Ukraine*), заява №63763/11, пп. 100–101, від 13 березня 2014 року, та в якості протилежного прикладу рішення у справі «Шалімов проти України» (*Shalimov v. Ukraine*), заява №20808/02, п. 88, від 4 березня 2010 року). Суд зазначає, що згадані заявники не вказали жодного конкретного випадку відмови у задоволенні їхнього клопотання про надання дозволу на побачення з членами сім'ї або ненадання відповіді на нього. Ані зазначені заявники, ані їхні близькі родичі не скаржилися на те, що їх позбавляли права на побачення. Їхнє твердження про те, що для отримання дозволу на побачення з ними їх близькі родичі повинні були давати згоду на допит їх в якості свідків у справі заявників, не підтверджується жодними доказами. За цих обставин Суд не вважає за необхідне абстрактно розглядати питання про те, чи застосовне у справі заявників національне законодавство, яке обмежувало кількість побачень з членами сім'ї, відповідало вимогам статті 8 Конвенції. Відповідно, Суд встановлює, що ця частина справи має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

VII. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

176. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

177. Перший заявник вимагав 13 000 євро відшкодування моральної шкоди, пов'язаної з жорстоким поведінням, якого він зазнав від працівників міліції, та відсутності ефективного розслідування цієї події. Додатково він вимагав 3 000 євро відшкодування шкоди за погані умови його перевезення, 25 000 євро – за незаконність та тривалість тримання його під вартою та 25 000 євро – за стверджені порушення пункту 1 статті 6 та статті 8 Конвенції.

178. Другий заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди у зв'язку з порушенням у його справі статей 5 та 6 Конвенції.

179. Третій заявник вимагав 13 000 євро відшкодування моральної шкоди у зв'язку з жорстоким поведінням, якого він зазнав від працівників міліції, та відсутністю ефективного розслідування цієї події. Додатково він вимагав 20 000 євро відшкодування шкоди за погані умови його перевезення, 25 000 євро – за незаконність та тривалість тримання його під вартою та 25 000 євро – за стверджені порушення пункту 1 статті 6 та статті 8 Конвенції.

180. Четвертий заявник вимагав близько 66 000 євро відшкодування матеріальної і моральної шкоди, характеру та деталей яких він не зазначив. Він також вимагав компенсації витрат на лікування у розмірі близько 3 500 євро, яких він зазнав після звільнення його з-під варту у зв'язку зі стверджуваним ненаданням йому органами влади належної медичної допомоги під час тримання під вартою.

181. П'ятий заявник вимагав 3 000 євро відшкодування шкоди за погані умови його перевезення, 25 000 євро – за незаконність та тривалість тримання його під вартою та 25 000 євро – за стверджені порушення пункту 1 статті 6 та статті 8 Конвенції.

182. Уряд заперечив ці вимоги.

183. Суд нагадує, що може присудити справедливую сатисфакцію лише якщо встановить наявність порушення Конвенції. Відповідно, Суд відхиляє вимоги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників у частині скарг за статтею 8 Конвенції, вимоги третього заявника щодо стверджуваних жорстоких поведіння міліції та вимоги третього та четвертого заявників щодо стверджуваної неналежної медичної допомоги під час тримання під вартою.

184. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленими у справі заявників порушеннями та заявленою деякими з них матеріальною шкодою, а тому відхиляє вимоги щодо відшкодування матеріальної шкоди.

185. З іншого боку, Суд зазначає, що заявники вочевидь зазнали моральних страждань та хвилювань внаслідок порушень, встановлених у їхній справі. Постановляючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує першому заявникові 20 000 євро, другому заявникові – 10 000 євро, які мають бути сплачені його спадкоємцям, а третьому, четвертому і п'ятому заявникам – по 15 000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

186. Заявники також вимагали різні суми компенсації судових та інших витрат, які, за їхніми твердженнями, вони зазнали у провадженні на національному рівні та у Суді. Заявники, за винятком третього заявника, надали копії договорів зі своїми адвокатами. Деякі із заявників також надали копії рахунків-фактур.

187. Уряд заперечив ці вимоги.

188. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі заявники не надали достатньо докладних та конкретних відомостей, щоб Суді мав можливість розглянути питання про те, чи відповідають ці вимоги наведеним вище критеріям (див. для порівняння і в якості протилежного прикладу рішення у справах «Рудніченко проти України» (*Rudnichenko v. Ukraine*), заява № 2775/07, пп. 132 та 135, від 11 липня 2013 року, та «Вінтман проти України» (*Vintman v. Ukraine*), заява № 28403/05, пп. 163 та 166, від 23 жовтня 2014 року). Відповідно, Суд відхиляє вимоги заявників щодо компенсації судових та інших витрат.

С. Пеня

189. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* об'єднати заяви;
2. *Постановляє*, що пані Ворона О. П. має право брати участь у провадженні від імені другого заявника;
3. *Оголошує* прийнятними такі заяви:
  - (i) скарги першого заявника за статтею 3 Конвенції на жорстоке з ним поведіння працівників міліції та на відсутність ефективного розслідування цієї події;
  - (ii) скаргу четвертого заявника за статтею 3 Конвенції про неналежну медичну допомогу під час тримання його під вартою;

- (iii) скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за статтею 3 Конвенції про умови, в яких їх перевозили до суду та з нього під час тримання їх під вартою;
- (iv) скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за підпунктом «с» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції на незаконність та тривалість тримання їх під вартою з 14 жовтня 2005 року до 28 жовтня 2008 року;
- (v) скарги заявників за підпунктом «с» пункту 1 та пунктом 3 статті 5 Конвенції на незаконність та тривалість тримання їх під вартою з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року;
- (vi) скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за пунктом 1 статті 5 Конвенції на незаконність та тривалість тривалого тримання їх під вартою після 14 жовтня 2010 року;
- (vii) скарги першого, третього, четвертого та п'ятого заявників за пунктом 5 статті 5 Конвенції на відсутність ефективного і юридично закріпленого права на відшкодування шкоди за тримання їх під вартою, яке, за їхніми твердженнями, суперечило пунктам 1 та 3 статті 5 Конвенції;
- (viii) скарги заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість кримінального провадження щодо них; а решту скарг у заявах – неприйнятними;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку тим, що перший заявник зазнав жорстокого поводження працівників міліції, та не було проведено ефективного розслідування його скарг у зв'язку з цим;
5. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі скаргою четвертого заявника на неналежну медичну допомогу під час тримання його під вартою;
6. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку зі скаргами першого, третього, четвертого та п'ятого заявників на умови, в яких їх перевозили до суду для участі у засіданнях та з нього під час тримання їх під вартою;
7. *Постановляє*, що було порушення пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції у зв'язку з незаконністю та тривалістю тримання першого, третього, четвертого та п'ятого заявників під вартою з 14 жовтня 2005 року до 28 жовтня 2008 року;
8. *Постановляє*, що було порушення пунктів 1 та 3 статті 5 Конвенції у зв'язку з незаконністю та тривалістю тримання заявників під вартою з 24 грудня 2009 року до 13 серпня 2010 року;
9. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням першого, третього, четвертого та п'ятого заявників під вартою з 14 жовтня 2010 року до 20 вересня 2011 року;
10. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням першого, третього, четвертого та п'ятого заявників під вартою з 20 вересня 2011 року до 8 травня 2012 року;
11. *Постановляє*, що було порушення пункту 5 статті 5 Конвенції у зв'язку з тим, що перший, третій, четвертий та п'ятий заявники не мали ефективного і юридично закріпленого права на відшкодування шкоди за тримання їх під вартою всупереч пунктам 1 та 3 статті 5 Конвенції;
12. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тривалістю кримінального провадження щодо заявників;
13. *Постановляє*, що:
- (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми відшкодування моральної шкоди, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
- (i) 20 000 (двадцять тисяч) євро – першому заявникові та додатково суму будь-якого податку, що може йому нараховуватись;
- (ii) 10 000 (десять тисяч) євро – спадкоємцям другого заявника та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись його спадкоємцям;
- (iii) по 15 000 (п'ятнадцять тисяч) євро – третьому, четвертому та п'ятому заявникам та додатково суму будь-якого податку, що може їм нараховуватись;
- (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
14. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 3 грудня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЄРЕМЕНКО ТА КОЧЕТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF YEREMENKO AND KOCHETOV V. UKRAINE)**

(Заяви № 68183/10 та № 62963/13)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

14 червня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням

У справі «Єременко та Кочетов проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*), Голова,

Габріеле Куцско-Штадльмайер (*Gabriele Kucsko-Stadlmayer*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyunov*), судді,

та Лів Тігершtedт (*Liv Tigerstedt*), в.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 24 травня 2018 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявами, поданими у різні дати, зазначені у переліку в додатку, до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

2. Про заяви було повідомлено Уряд України (далі – Уряд).

ФАКТИ

3. Перелік заявників та відповідні деталі заяв наведені у переліку в додатку.

4. Заявники скаржилися на неналежні умови тримання їх під вартою та відсутність у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту. Вони також висували інші скарги за положеннями Конвенції.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

5. Беручи до уваги схожість предмету заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

6. Заявники скаржилися здебільшого на неналежні умови тримання їх під вартою та на відсутність у них ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цим. Вони посилалися на статті 3 та 13 Конвенції, які передбачають:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 13

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі ...»

7. Суд зазначає, що заявники тримались під вартою у неналежних умовах. Деталі щодо тримання заявників під вартою наведені у переліку в додатку. Суд посилається на принципи, встановлені у його практиці щодо неналежних умов тримання під вартою (див., наприклад, рішення у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC], заява № 7334/13, пункти 96–101, ЄСПЛ 2016). Суд нагадує, зокрема, що при встановленні того, чи є умови тримання такими, «що принижують гідність» у розумінні статті 3 Конвенції, серйозний брак простору у камерах вважається дуже впливовим чинником та може становити порушення як сам по собі, так і в сукупності з іншими недоліками (див. згадане рішення у справі «Муршич проти Хорватії» (*Muršić v. Croatia*), пункти 122–141, та рішення у справі «Ананьев та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пункти 149–159, від 10 січня 2012 року).

8. У справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*) (заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року) Суд уже встановлював порушення щодо питань, аналогічних тим, що розглядаються у цій справі.

9. Розглянувши всі подані матеріали, Суд не вбачає жодних фактів або аргументів, здатних переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг. З огляду на свою практику з цього питання Суд вважає, що у цій справі умови тримання заявників були неналежними.

10. Суд також зазначає, що заявники не мали ефективного засобу юридичного захисту щодо цих скарг.

11. Таким чином, ці скарги є прийнятними та свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО УСТАЛЕНОЇ ПРАКТИКИ

12. У заяві № 68183/10 заявник висував іншу скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо надмірної тривалості кримінального провадження, яка також порушувала питання за відповідною усталеною практикою Суду (див. перелік у додатку). Ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною. Розглянувши всі наявні у нього матеріали, та зазначаючи, що не було надано доказів на підтвердження заперечення Уряду, згідно з яким провадження було зупинено у зв'язку з поганим станом здоров'я заявника, Суд доходить висновку, що вона також свідчить про порушення Конвенції у світлі його висновків у рішенні у справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*) (заява № 66561/01, від 30 березня 2004 року).

IV. ІНШІ СКАРГИ

13. У заяві № 62963/13 заявник висував іншу скаргу за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваної неналежної медичної допомоги у Сімферопольському слідчому ізоляторі (СІЗО).

14. Суд розглянув заяву та вважає, що з огляду на всі наявні у нього матеріали та належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції, ця скарга не відповідає критеріям прийнятності, встановленим у статтях 34 та 35 Конвенції, та не виявляє жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

Отже, ця частина заяви має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

15. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

16. Зважаючи на наявні в нього документи та свою практику (див., зокрема, рішення у справі «Мельник проти України» (*Melnik v. Ukraine*), заява № 72286/01, від 28 березня 2006 року), Суд вважає за доцільне присудити суми, зазначені у переліку в додатку.

17. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Вирішує об'єднати заяви;
2. Оголошує прийнятними скарги щодо неналежних умов тримання під вартою, відсутності ефективного засобу юридичного захисту в національному законодавстві та іншу скаргу відповідно до усталеної практики Суду, як зазначено у переліку в додатку, а решту скарг у заяві № 62963/13 неприйнятними;
3. Постановляє, що ці скарги свідчать про порушення статей 3 та 13 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою;
4. Постановляє, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо іншої скарги, висунутої відповідно до усталеної практики Суду (див. перелік у додатку);
5. Постановляє, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявникам суми, зазначені у переліку в додатку; ці суми мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 14 червня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Лів Тігершtedт
(*Liv Tigerstedt*)
В.о. заступника Секретаря

Йонко Грозев
(*Yonko Grozev*)
Голова

ДОДАТОК

Перелік заяв зі скаргами за статтею 3 та статтею 13 Конвенції
(неналежні умови тримання під вартою та відсутність у національному законодавстві
ефективного засобу юридичного захисту)

№	№ заяви, дата подання	П. І. Б. заявника, дата народження	Установа, дата початку та закінчення строку, тривалість	Площа (кв. м) на кожного ув'язне- ного	Конкретні скарги	Інші скарги відповідно до усталеної практики	Сума, присуджена кожному заявнику в якості відшкодування моральної та матеріальної шкоди і судових та інших витрат (в євро) ¹
	68183/10 15/11/2010	Юрій Петрович Єременко 15/08/1956	Львівський слідчий ізолятор (СІЗО), з 10/12/2009 до 18/06/2010, 6 місяців та 9 днів	26 ув'язнених 1,2 кв. м	відсутність свіжого повітря, неналежна температура, відсутність або недостатнє природне освітлення, відсутність доступу або обмежений доступ до душу, неможливість усамітнення у туалеті, переповненість камери, пасивне куріння, низька якість їжі, наявність комах/ гризунів у камері, відсутність або недостатня кількість фізичних вправ на свіжому повітрі	Пункт 1 статті 6 – надмірна тривалість кримінального провадження: з 31/03/2005 до 07/08/2009 та з 10/12/2009 до 07/06/2012 6 років та 10 місяців 3 інстанції	2 500
	62963/13 20/09/2013	В'ячеслав Геннадійович Кочетов 14/10/1966	Сімферо- польський СІЗО з 05/11/2010 до 14/02/2014, 3 роки, 3 місяці та 10 днів		Камера № 189. Переповненість камери, недостатня кількість ліжок для всіх ув'язнених у камері, сон по черзі, туалет не відділений від житлової площі, відсутність місця для зберігання особистих речей, прання та сушіння одягу в камері, висока вологість у камері, пліснява на стінах, комахи в камері, відсутність свіжого повітря, антисанітарні умови у камері		7 200

¹ Та додатково будь-який податок, що може нараховуватись заявникам.

**СПРАВА «ЮРІЙ ІЛЛАРІОНОВИЧ ЩОКІН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(AFFAIRE YURIY ILLARIONOVICH SHCHOKIN C. UKRAINE)**

(Заява № 4299/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

3 жовтня 2013 року

ОСТАТОЧНЕ

03/01/2014

Рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Юрій Ілларіонович Щокін проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),

Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Пол Лемменс (*Paul Lemmens*),

Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 10 вересня 2013 року

постановляє таке рішення, яке було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

2585. Справу було розпочато за заявою (№ 4299/03), яку 22 січня 2003 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, Юрій Ілларіонович Щокін (далі – заявник).

2586. На останніх етапах провадження Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, Н. Кульчицький, з Міністерства юстиції України.

2587. Посилаючись на статті 2, 3 та 6 Конвенції заявник скаржився, що його син помер в результаті катувань, яких він зазнав під час тримання у виправній колонії, та що всі винні не були знайдені та засуджені і не було проведено жодних серйозних розслідувань щодо цих фактів. Він скаржився також на те, що не зміг притягнути до відповідальності колонію та державу Україна, які не забезпечили захист його сина.

2588. 13 березня 2006 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

2589. Заявник народився в 1940 році та проживає в місті Токмак.

2590. Вироком Токмацького районного суду Запорізької області від 8 жовтня 1998 року, частково залишеним без змін рішенням Запорізького обласного суду від 11 листопада 1998 року, сина заявника, Щокіна Олега (далі – Щ. О.), було визнано винним у вчиненні вимагательства, поєданого з насильством, та призначено покарання у вигляді конфіскації четвертої частини його майна, а також позбавлення волі строком на три роки.

2591. Для відбування покарання Щ. О. було переведено до Вільнянської виправної колонії середнього рівня безпеки №20 (далі – колонія).

2592. 3 жовтня 2000 року він вчинив втечу з колонії.

2593. 17 жовтня 2000 року працівниками обласного управління з питань виконання покарань його було знайдено та затримано.

2594. З опису фактів національними судами випливає, що 18 жовтня 2000 року Щ. О. було доставлено до колонії, ізольовано від решти засуджених та поміщено в кімнату під наглядом інспектора Ш. А., який прикував його наручниками до радіатора.

2595. Після цього інспектор Ш. А. та семеро засуджених протягом тривалого часу наносили Щ. О. численні удари, які призвели до множинних травм, переломів та внутрішніх кровотеч. Двоє інших засуджених згвалтували його.

2596. 18 та 19 жовтня 2000 року засуджені та працівники установи виконання покарань надавали пояснення щодо фактів. Засуджені С. Д., С. С., П. Н., М. А. та Б. В. зізналися у побитті Щ. О. в присутності інспектора Ш. А. та нападі сексуального характеру на Щ. О. після того, як вони відвели його до туалету.

2597. Інспектор Ш. А. стверджував, що Щ. О. було побито за його відсутності. Він стверджував, що він двічі завадив побиттю засудженими Щ. О., який знаходився з ним в черговій частині. Крім того, він пояснив, що дозволив засудженим М. М., Б. В., С. С. і М. А. супроводжувати Щ. О. до туалету, зауваживши, що вони залишалися там близько двадцяти хвилин і що він не знав, що вони там робили.

2598. 19 жовтня 2000 року в Обласному центрі екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Щ. О. помер від отриманих тілесних ушкоджень.

2599. 20 жовтня 2000 року Запорізька прокуратура порушила кримінальну справу за фактом завдання Щ. О. тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть.

2600. У жовтні та листопаді 2000 року було проведено допит засуджених. Вони стверджували, що інспектор Ш. А. брав участь у завданні Щ. О. тяжких тілесних ушкоджень.

2601. 15 грудня 2000 року заявник подав цивільний позов проти адміністрації колонії, яку він звинувачував у недбалості та залишенні його сина під час катування.

2602. 27 лютого 2001 року прокуратура порушила другу кримінальну справу проти інспектора Ш. А., а також засуджених Б. В., Б. А., П. Н. і С. Д. за фактом «злісного хуліганства». Вона була приєднана до першої кримінальної справи.

2603. За невизначених дати та обставин інспектор Ш. А. втік.

2604. 22 березня 2001 року прокуратура вирішила притягнути інспектора Ш. А. в якості обвинуваченого у скоєнні злочину. 23 березня 2001 року його було оголошено в розшук. За твердженнями Уряду, було допитано його родичів, а на його кореспонденцію було накладено арешт.

2605. 13 квітня 2001 року слідчий виніс постанову про призупинення кримінальної справи щодо інспектора Ш. А. до встановлення місця його перебування. За результатами розслідування останній брав участь у завданні тяжких тілесних ушкоджень Щ. О. та активно допомагав засудженим С. Д. і М. А. здійснювати над Щ. О. сексуальну наругу.

2606. Рішенням від 6 червня 2001 року, встановивши, що поведження, якого зазнав син заявника, було катуванням, Вільнянський районний суд визнав сімох засуджених винними у завданні тяжких тілесних ушкоджень та хуліганстві та двох з них винними у згвалтуванні. Було призначено покарання у вигляді позбавлення волі: С. Д. строком на 11 років, Б. В. – на 10 років, Б. А., П. Н., К. В. – на 9 років, М. А. – на 4 років та С. С. – на 3 років та 6 місяців. Крім того, за результатами розгляду цивільного позову суд зобов'язав їх виплатити заявнику відшкодування моральної шкоди у сумі 30 000 грн (близько 4 900 євро). У Суду відсутня інформація щодо виплати цих коштів. Крім того, суд залишив без розгляду цивільний позов заявника проти колонії з огляду на те, що стосовно інспектора колонії вже було порушено окрему кримінальну справу і заявник міг знову подати цивільний позов в рамках цієї другої кримінальної справи.

2607. Заявник звернувся до Запорізької прокуратури зі скаргою проти колонії від свого імені. Листом від 13 грудня 2001 року прокуратура надала відповідь, що у поданні прокуратурою позову проти колонії необхідність відсутня.

2608. 29 листопада 2001 року Ленінський районний суд м. Запоріжжя зобов'язав взяти під варту інспектора Ш. А.

2609. Вироком від 6 листопада 2002 року апеляційний суд Запорізької області залишив рішення від 6 червня 2001 року переважно без змін. У своєму рішенні суд зазначив, що засуджені та інспектор колонії, якого суд вказав як «особу, кримінальна справа щодо якої виділена в окреме провадження», бажали «покарати» Щ. О. за те, що останній намагався втекти. Ці особи завдали численні удари Щ. О., які суд кваліфікував як катування та поводження з особливою жорстокістю. Вони завдали Щ. О. безліч ударів всередині чергової частини, будучи, зокрема, озброєними кийком. Суд підкреслив, що Щ. О. зазнав численних тілесних ушкоджень: травм, переломів, внутрішніх та зовнішніх ушкоджень, що спричинило кілька серйозних внутрішніх кровотеч. Також апеляційний суд Запорізької області зазначив, що насильство тривало протягом певного часу після того, як інспектор у супроводі одного із засуджених привів Щ. О. до умивального приміщення гуртожитку та замкнув його з трьома засудженими на прохання останніх. Суд зазначив, що потім один із засуджених згвалтував Щ. О., в той час як інші тримали його в наручниках. Суд додав, що інспектор привів Щ. О. до туалету гуртожитку, де він був прив'язаний та згвалтований засудженими вдруге. Суд дійшов висновку, що смерть Щ. О. настала 19 жовтня 2000 року внаслідок завданих тілесних ушкоджень.

2610. 24 грудня 2002 року прокуратура Запорізької області поштою повідомила заявника, що розшук інспектора Щ. О. ще триває і що закінчити розслідування в його кримінальній справі неможливо. Було уточнено, що для прискорення розшуку прокурором начальникові колонії були надані вказівки.

2611. 27 жовтня 2003 року начальник колонії повідомив заявнику, що інспектор Ш. А. розшукується працівниками колонії, а справа знаходиться на контролі прокуратури Запорізької області. Він додав, що спільно з обласним управлінням Міністерства внутрішніх справ України вирішується питання проведення міжрегіонального розшуку. Начальник колонії відмовився надати інформацію про працівників, уповноважених знайти Ш. А., на тій підставі, що це порушувало законодавство.

2612. У Суду відсутня інша інформація щодо розвитку провадження у кримінальній справі щодо інспектора Ш. А.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

2613. Заявник стверджував про порушення статей 2 та 6 Конвенції у зв'язку зі смертю сина, яка сталася під час тримання його під вартою, і відсутність в подальшому ефективного розслідування. Однак Суд, якому належить провідна роль у здійсненні правової оцінки фактів справи, вважає, що вона має розглядатися тільки за статтею 2 Конвенції, положення якої передбачають таке:

Стаття 2

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання (...)».

А. Прийнятність

2614. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у сенсі підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Крім того, Суд зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

2615. Заявник стверджує, що його сина закатували до смерті, незважаючи на те, що він перебував у виправній колонії під наглядом інспектора Ш. А., який також брав участь в катуваннях. Він скаржить на те, що останнього не було ні знайдено, ні піддано суду. Заявник вважає, що насильницькі дії, жертвою яких став його син, було вчинено за згодою адміністрації колонії як помста за його втечу. Він вважає, що в будь-якому випадку факт, що смерть його сина сталася під час його перебування під вартою, покладає відповідальність на адміністрацію установи виконання покарань та державу. Він зазначає, що захист життя та здоров'я його сина покладається на останню. Він додав, що в цій справі жодну посадову особу не було ані притягнуто до відповідальності, ані покарано за факти, за які звинувачено лише засуджених.

2616. Уряд нагадує, що його позитивний обов'язок щодо розслідування обставин смерті особи, яка знаходиться під його контролем, є обов'язком не результату, а заходів. За обставин цієї справи Уряд вважає, що він вжив необхідних заходів для встановлення фактів, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, винних у смерті сина заявника.

2617. Уряд зазначає, що прокуратура Запорізької області порушила кримінальну справу щодо інспектора колонії Ш. А. та інших осіб за фактом вчинення насильницьких дій, внаслідок яких настала смерть. Уряд підкреслює,

що було допитано загалом сорок осіб, в тому числі працівників колонії та медичний персонал; крім того, було призначено чотири судово-медичні та судово-криміналістичні експертизи. Крім того, було проведено близько тридцяти трьох очних ставок за участю обвинувачених та працівників виправної колонії. Уряд вважає, що особи, винні у смерті сина заявника, були знайдені та засуджені Вільнянським районним судом.

2618. Уряд стверджує, що було вжито необхідних заходів для розшуку та переслідування інспектора Ш. А. Уряд зазначає, що останній перебував у розшуку з 23 березня 2001 року. Його родичів було допитано та на його кореспонденцію було накладено арешт. З 22 березня 2001 року інспектор Ш. А. був об'єктом кримінального переслідування. 29 листопада 2001 року Ленінський районний суд м. Запоріжжя ухвалив рішення про взяття його під варту. 23 вересня 2002 року слідчі прокуратури після проведення всіх можливих слідчих дій прийняли рішення про зупинення кримінальної справи на підставі пункту 1 частини першої статті 206 та статті 207 Кримінально-процесуального кодексу до встановлення місцезнаходження обвинуваченого. Уряд вважає, що державні органи провели ефективне розслідування, яке відповідає вимогам статей 2 і 3 Конвенції.

2. Оцінка Суду

а) Щодо статті 2 Конвенції в її матеріальному аспекті

2619. Суд повторює, що перше речення статті 2 Конвенції зобов'язує Договірні держави не тільки утримуватись від «умисного» позбавлення життя або позбавлення життя через «застосування сили», непропорційної до законних цілей, про які йдеться в підпунктах «а» і «с» другого пункту цього положення, але й вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто знаходиться під їх юрисдикцією (див., зокрема, рішення у справах «*L. C. B. проти Сполученого Королівства*» (*L. C. B. c. Royaume-Uni*), від 9 червня 1998 року, пункт 36, *Recueil des arrêts et décisions* 1998-III, та «*Кінан проти Сполученого Королівства*» (*Keenan v. the United Kingdom*), від 3 квітня 2002 року, заява №27229/95, пункт 89, ЄСПЛ 2001-III).

2620. Зобов'язання Договірних держав набувають особливого значення щодо осіб, які перебувають під вартою, оскільки останні повністю перебувають під контролем державних органів: з огляду на їх вразливе становище державні органи мають обов'язок їх захищати. На підставі статей 2 та 3 Конвенції Суд дійшов висновку, що на державу покладено обов'язок надавати переконливі пояснення щодо походження тілесних ушкоджень, завданих під час позбавлення свободи, і цей обов'язок є особливо суворим, коли особа помирає (див., наприклад, рішення у справах «*Селмуні проти Франції*» (*Selmouni c. France*) [ВП], №25803/94, пункт 87, ЄСПЛ 1999V, «*Салман проти Туреччини*» (*Salman c. Turquie*) [ВП], №21986/93, пункт 99, ЄСПЛ 2000-VII, «*Алборео проти Франції*» (*Alboreo c. France*), №51019/08, пункт 90, від 20 жовтня 2011 року, та «*Кетреб проти Франції*» (*Ketreb c. France*), №38447/09, пункт 73, від 19 липня 2012 року).

2621. За загальним правилом лише той факт, що особа померла за підозрілих обставин під час тримання її під вартою, має служити підставою для з'ясування, чи виконала держава свій обов'язок із забезпечення захисту права цієї особи на життя (див. рішення у справах «*Слімані проти Франції*» (*Slimani v. France*), №57671/00, пункт 27, ЄСПЛ 2004-IX (витяги), та «*Таї проти Франції*» (*Tais c. France*), №39922/03, пункт 83, від 1 червня 2006 року).

2622. У справі, яка розглядається, Суд дійшов висновку, що син заявника помер під час перебування під вартою та контролем держави. Суд вважає, що обставини його смерті порушують важливі питання щодо забезпечення безпеки осіб, які тримаються під вартою. Суд повторює, що він виходить з фактів, встановлених національними судами (вищезазначені пункти 22 та 25), які не оскаржені Урядом, що сина заявника було піддано катуванню за втечу з колонії. Це «покарання» мало місце в пенітенціарній установі середнього рівня безпеки та прийняло форму дій особливо жорстокого характеру, включаючи дії сексуального насильства, які спричинили смерть Ш. О. Суд зазначає, зокрема, що ці дії були вчинені в черговій частині, а також в умивальному приміщенні та туалеті, тобто в місцях загального користування та коридорі пенітенціарної установи. Вони також вчинялись безперервно протягом кількох годин. Крім того, розслідуванням було встановлено ймовірну участь представника державних органів, який міг відіграти важливу роль в розвитку подій. Суд вважає, що державні органи явно не дотримались свого обов'язку щодо захисту життя Ш. О., якого було поміщено під їх контроль та який знаходився в особливо вразливому становищі з огляду на його перебування під вартою та з урахуванням ризику його катування внаслідок його попередньої втечі. З огляду на всі обставини справи Суд дійшов висновку, що держава несе відповідальність за смерть Ш. О.

Відповідно Суд вважає, що було порушення статті 2 Конвенції в її матеріальному аспекті у зв'язку зі смертю Ш. О. під час перебування під вартою.

б) Щодо статті 2 в її процесуальному аспекті

2623. Обов'язок захищати право на життя, який покладається статтею 2 Конвенції, у поєднанні з загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції» містить в собі та однаковою мірою вимагає проведення будь-якої форми офіційного та ефективного розслідування обставин, за яких сталася смерть (див., *mutatis mutandis*, вищезгадане рішення у справі «*Салман проти Туреччини*» (*Salman c. Turquie*), пункт 105 та рішення у справі «*Кая проти Туреччини*» (*Kaya c. Turquie*) від 19 лютого 1998 року, пункт 86, Збірник рішень та ухвал (*Recueil*) 1998I). Здебільшого мова йде

про те, щоб в ході такого розслідування забезпечувалось ефективне застосування національного законодавства, яке захищає право на життя, та у справах, в яких є причетними представники держави або державні органи, гарантувався обов'язок щодо понесення останніми відповідальності за смерть, яка сталась з їх вини (див. рішення у справі «Улуфер проти Туреччини» (*Ülüfer c. Turquie*), №23038/07, пункт 72, від 5 червня 2012 року).

2624. Державні органи мають вживати усіх заходів, які було б розумно від них очікувати, для зібрання доказів щодо ходу подій. Якщо розслідування містить недоліки, які не дозволяють встановити причину смерті або визначити винних осіб, які є безпосередніми виконавцями злочину або особами, які його фінансували чи організували, то таке розслідування може не відповідати вимозі ефективності (див. вищезгадані рішення у справах «Начова та інші проти Болгарії» (*Natchova et autres c. Bulgarie*), пункт 113, та «Рамсахай та інші проти Нідерландів» (*Ramsahai et autres c. Pays-Bas*), пункт 324).

2625. З цього контексту випливає вимога негайності та належної сумлінності (див. рішення у справах «Яса проти Туреччини» (*Yasa v. Turkey*), від 2 вересня 1998 року, пункти 102–104, Збірник рішень та ухвал (*Recueil*) 1998-VI, та «Сакічі проти Туреччини» (*Cakici v. Turkey*) [ВП], заява №23657/94, пункти 80, 87 та 106, від 8 липня 1999 року), навіть якщо можуть існувати перепони або складнощі, що перешкоджають успіхові розслідування за певних обставин (див., наприклад, рішення у справах «МакКерр проти Об'єднаного Королівства» (*McKerr c. Royaume-Uni*), №28883/95, пункти 108–115, ЄСПЛ 2001III, та «Авсар проти Туреччини» (*Avşar c. Turquie*), №25657/94, пункти 390–395, ЄСПЛ 2001VII).

2626. У справі, яка розглядається, Суд зазначає, що державні органи України порушили кримінальну справу одразу після настання подій. Розслідування цієї справи дозволило визначити певне коло осіб, причетних до подій. Деякі з них були, зокрема, піддані суду, визнані винними та засуджені до суворих покарань у вигляді позбавлення волі, а також виплат коштів в якості відшкодування моральної шкоди, якої зазнав заявник (див. вищезазначений пункт 22). Однак, Суд дійшов висновку, що розслідування цієї справи не дозволило встановити вину відповідної пенітенціарної установи, зокрема, її представників, які за своїми обов'язками відповідають за нагляд та безпеку засуджених. Суд зазначає, що у цій справі державними органами України не було проведено жодного серйозного розслідування з метою пояснення, як декілька осіб могли катувати та гвалтувати Ш. О., зокрема, протягом такого тривалого проміжку часу та в місцях загального користування у виправній колонії. Таке серйозне порушення обов'язку забезпечення безпеки не призвело до жодного визнання відповідальності адміністрації колонії та держави України в цілому. У цьому зв'язку Суд зазначає, що заявник вказував на цю відповідальність судовим органам (див. вищезазначені пункти 17 та 23), але за його скаргами не було проведено жодної перевірки. Суд також дійшов висновку, що державні органи обмежили своє розслідування лише особистою відповідальністю осіб, винних у вчиненні насильницьких дій, не вдаючись ні до розгляду, ані навіть до згадування питання відповідальності держави.

2627. Крім того, один з працівників адміністрації пенітенціарної установи, інспектор Ш. А., на ймовірній причетності якого було наголошено з самого початку розслідування, вчинив втечу та не був знайдений. Суд вважає, що Уряд не продемонстрував, що після винесення судом постанови було вжито розумних та належних заходів для встановлення місцезнаходження останнього для розслідування. Також Суд вважає, що Уряд жодним чином не продемонстрував існування у державних органів бажання здійснити ефективний розшук Ш. А. або, принаймні, докласти всіх зусиль для цього. Постанову про затримання Ш. А. було винесено приблизно через п'ять місяців після початку розслідування та встановлення його ймовірної участі у подіях (див. вищезазначені пункти 12 та 20). Крім того, видається, що розшук останнього було проведено лише на регіональному рівні (див. вищезазначений пункт 27).

2628. З огляду на вищевказане Суд дійшов висновку, що розслідування обставин, які призвели до смерті сина заявника, не було проведено державними органами з належною ретельністю. Таким чином, було також порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

2629. Заявник також скаржиться на порушення статті 3 Конвенції в її матеріальному та процесуальному аспектах. Ця стаття передбачає таке:

« Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. »

А. Прийнятність

2630. Суд доходить висновку, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 1 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони повинні бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Зауваження сторін

2631. Заявник також скаржиться на те, що його син зазнав численних особливо жорстоких тортур під час перебування під вартою, і жодного представника державних органів у зв'язку з цим не було притягнуто до відповідальності.

2632. Зауваження Уряду за статтею 2 також стосуються цієї частини.

2. Оцінка Суду

2633. Діючи на підставі чинних принципів, Суд посилається на нагадування, які були зроблені в рамках розгляду скарги за статтею 2 стосовно матеріальних та процесуальних зобов'язань Договірних держав стосовно осіб, які тримаються під вартою та перебувають під їх контролем (пункти 35-37; 39-41).

2634. Суд також посилається на свої попередні висновки щодо фактів. Суд зазначає, зокрема, що згідно з висновками національних судів (див. вищезазначені пункти 22 та 25) Щ. О. зазнав численних побоїв руками та ногами, а також кийком по багатьох частинах тіла. Вони викликали серйозні травми та внутрішні кровотечі, а також численні забої, синці та переломи ребер, що призвело до його смерті. Крім того, вони наносилися протягом тривалого часу та набули характеру катування. Також було встановлено, що Щ. О. було двічі згвалтовано.

2635. Суд вважає, що таке поводження має бути кваліфіковано як катування в сенсі статті 3 Конвенції. Суд повторює, що згвалтування саме по собі є «катуванням» відповідно до цієї статті (див. рішення у справі «Айдін проти Туреччини» (*Aydin c. Turquie*), від 25 вересня 1997 року, пункт 86, Збірник рішень та ухвал (*Recueil des arrêts et décisions*) 1997VI).

2636. Разом із міркуваннями, які згадувались в рамках розгляду скарги за статтею 2, Суд зазначає, що окрім лише ходу подій, питання щодо ймовірної участі представника держави в обставинах, які дозволили таким подіям статись в пенітенціарній установі, не становили предмет ефективного розслідування. Таким чином, висновки Суду щодо обґрунтування статті 2 стосуються також скарги на порушення статті 3 Конвенції і Суд не бачить жодної підстави відступати від них.

2637. Відповідно Суд вважає, що було порушення статті 3 Конвенції в її матеріальному аспекті у зв'язку з катуванням, якого зазнав Щ. О. під час перебування під вартою.

2638. Суд також дійшов висновку, що держава не провела повного та ефективного розслідування всіх обставин справи. Відповідно було порушення статті 3 Конвенції в її процесуальному аспекті.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

2639. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

2640. Заявник вимагав 2 000 000 гривень (187 909 євро) в якості відшкодування моральної шкоди, якої він зазнав.

2641. Уряд вважає цю суму явно надмірною.

2642. Керуючись принципом справедливості, Суд присуджує заявнику 30 000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

2643. Заявник не надав жодних вимог у зв'язку з цим. Відповідно Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

2644. Суд вважає за належне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що було порушення статті 2 Конвенції в її матеріальному аспекті у зв'язку зі смертю Щ. О. під час його перебування під вартою.
3. *Постановляє*, що було порушення статті 2 Конвенції в її процесуальному аспекті.
4. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції в її матеріальному аспекті з огляду на катування, яких зазнав Щ. О. під час його перебування під вартою.
5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції в її процесуальному аспекті.
6. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава має сплатити заявнику 30 000 (тридцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може нараховуватись; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

7. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено французькою мовою та повідомлено письмово 3 жовтня 2013 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

РОЗДІЛ III
ІНШІ ВИДИ ПОРУШЕНЬ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ПРО
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ
СВОБОД

ПАРАГРАФ 1
ЗАПОДІЯННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАЖДАНЬ
ЯК ВИД ПОВОДЖЕННЯ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «БУРЛЯ ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BURLYA AND OTHERS V. UKRAINE)

(Заява № 3289/10)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ
06 листопада 2018 року

ОСТАТОЧНЕ

06/02/2019

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Бурля та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),

Юлія Антоанелла Моток (*Iulia Antoanella Motoc*),

Марко Бошняк (*Marko Bošnjak*),

Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,

та Маріалена Цирлі (*Maridalena Tsirli*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 02 жовтня 2018 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 3289/10), яку 11 січня 2010 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) дев'ятнадцять громадян України, особисті дані яких наведені у Додатку (далі – заявники).

2. Заявників представляв Європейський центр захисту прав ромів, неурядова організація (далі – НУО), розташована у м. Будапешт. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

3. Заявники стверджували про порушення статей 3, 8, 13, 14 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції у зв'язку із нападом на їхні будинки під час антиромського «погрому», до якого, як стверджувалося, державні органи були причетні чи, принаймні, не змогли запобігти йому та провести ефективне розслідування, а також неналежними умовами їхнього проживання після переселення у результаті цього нападу.

4. 11 лютого 2016 року про заяву було повідомлено Уряд.

5. Сімнадцятий та вісімнадцятий заявники померли 16 жовтня 2017 року та 24 квітня 2013 року відповідно, і певні особи висловили своє бажання підтримати заяву від їхнього імені (див. пункти 64–78).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявники є громадянами України ромської етнічної групи. До 10 вересня 2002 року заявники проживали у смт. Петрівка Іванівського району Одеської області (далі – селище). Наразі вони проживають у Березівському районі Одеської області.

A. Події, які відбувались у період з 07 до 10 вересня 2002 року

7. 07 вересня 2002 року у селищі був убитий 17-річний етнічний українець, як стверджувалося, ромом, який, вочевидь, згодом був засуджений за вчинення вбивства. Вбачається, що це сталося під час сутички у місцевому барі чи на дискотеці між чоловіками-ромами та іншими молодими людьми з селища.

8. 08 вересня 2002 року відбулись збори жителів селища, на яких вони вимагали виселення ромів із селища. Згідно з показаннями селищного голови, пана М.С., наданими під час подальшого розслідування у кримінальній справі, місцеві представники влади намагалися владнати ситуацію та закликали жителів селища не робити нічого протизаконного.

9. У той самий день відбулася сесія селищної ради. Серед присутніх були представник Іванівської районної державної адміністрації (далі – районна адміністрація) та начальник Іванівського районного відділу міліції (далі – райвідділ міліції). Згідно з наданим заявниками порядком денним сесії у своєму вступному слові селищний голова зазначив, *inter alia*:

«... сьогодні [у селищі] був скоєний групою жителів циганської національності жорстокий злочин ... був вбитий учень [селищної загальноосвітньої школи] та постраждали і знаходяться у тяжкому стані в районній лікарні ще троє осіб. Цей злочин став можливим у зв'язку з тим, що до них не приймаються належні дії по покаранню в випадках [вчинення ними злочинів]. Всім відомо, що вони винні в розгулі наркоманії, що має місце в нашому селищі. Сьогодні відбулась сходка жителів [селища], на якій була дана негативна оцінка бандитських проявів і інших [видів злочинів] цієї категорії людей ... Я прошу, щоб ... депутати виважено висловити свої думки і дали оцінку скоєного злочину і пропозиції сходки. Бажаю, щоб ми не перетворювали цей розгляд в ситуацію загострення міжнаціональних відносин.»

10. Зокрема, наприкінці сесії рада вирішила «підтримати рішення сходки жителів селища щодо виселення з селища осіб циганської національності».

11. 09 вересня 2002 року відбулась ще одна сесія селищної ради. Присутніми були голова районної адміністрації та начальник райвідділу міліції, а також голова та члени Іванівської районної ради. Селищна рада розглянула питання про «приведення до юридичних норм рішення селищної ради [від 08 вересня] щодо виселення з селища осіб циганської національності». Голова районної адміністрації закликав депутатів селищної ради уважно розглянути доцільність їхнього рішення, провівши чітку межу між проблемами, пов'язаними зі злочином, та міжетнічними відносинами. Член ради Д. заявив, що незалежно від формулювання рішення, воно не матиме юридичних наслідків, а правомірні дії проти наркоторгівців також будуть неефективними. Фактично, тримати ситуацію під контролем було неможливо. Крім того, Д. зазначив, що сусіди ромів говорили про необхідність припинення постачання їм газу та спалення їхніх будинків. Під час закриття сесії селищна рада вирішила звернутися до правоохоронних органів, щоб «забезпечити виселення соціально-небезпечних осіб, незалежно від національності з території селища».

12. Увечері того самого дня селищний голова та працівники місцевої міліції порадили заявникам покинути селище, оскільки мав початися «погром». Електропостачання та газопостачання їхніх будинків було відключено. Пізніше уночі з 09 на 10 вересня 2002 року натовп з кількох сотень людей, очолюваних, як стверджувалося, паном О.М., вчинив розкрадання будинків ромів, знищивши їхнє майно. Декілька працівників міліції були присутніми, проте не втручались для припинення розкрадання, вочевидь, зосередившись лише на запобіганні людським

жертвам. Будинок, у якому проживав перший заявник, згорів. Згідно з твердженнями Уряду результати експертного аналізу причин пожежі були непереконливими (див. пункт 118).

В. Пояснення заявників щодо їхньої конкретної ситуації

13. Заявники надали низку своїх письмових звернень, адресованих голові товариства ромської культури пані Дудучаві та пану Стоянову, захиснику, який представляв низку заявників під час кримінального провадження на національному рівні (див. далі). Звернення за різні дати 2004–2007 років містять описи подій 07–10 вересня 2002 року та прохання про допомогу у взаємодії з державними органами. Згідно із загальною суттю звернень працівники міліції перед погромом порекомендували заявникам поїхати, і за їхньої відсутності їхні будинки були розкрадені натовпом, зокрема, двері та вікна були вибиті, а меблі та майно – знищені або вкрадені.

14. Згідно з поясненням п'ятої заявниці від 17 листопада 2007 року її та четвертого заявника (її чоловік) на час подій у селищі не було та вони дізналися про них, лише повернувшись 20 вересня. Вона була змушена продати свій будинок «за півціни», як й інші потерпілі від погрому роми. Пояснення сьомого, восьмого, тринадцятого та шістнадцятого заявників, як і пояснення деяких інших ромів, які раніше проживали у смт Петрівка, були аналогічними за змістом стосовно того, що будинки були продані за ціною, меншою за їхню звичайну (наприклад, пані М. Бурля, дружина другого заявника, назвала ціну, за яку був проданий її будинок, «дуже низькою»).

15. Заявники надали вісім недатованих фотографій, на яких були руїни одного чи декількох будинків, на деяких фотографіях було видно сліди від вогню. Походження цих фотографій невідоме. У 2004 році у своєму зверненні до пані Дудучави шоста заявниця посилалася на деякі фотографії, на яких було видно завдану їй будинку та будинкам її родичів шкоду.

16. Сьома і восьмий заявники зазначили, що всі роми покинули селище до нападу.

17. У ході подальшого розслідування у кримінальній справі зазначені у Додатку заявники у своїх зверненнях до пані Дудучави, пана Стоянова або міліції стверджували, що на час подій 07–10 вересня 2002 року та нападу їх у селищі не було, а дізналися вони про них лише згодом.

18. У своєму зверненні до пана Стоянова від 18 листопада 2007 року дев'ята заявниця зазначила, що коли почався напад вона була вдома з двома своїми онучками (віком десять та п'ятнадцять років на час подій). У вікна летіло каміння, чотири нападники виламали двері та почали кричати, а старша онучка просила нападників не вбивати їх. Нападники нічого не зробили заявниці чи її онучкам; потім заявниця втекла.

Проте у своєму поясненні міліції від 26 вересня 2002 року ця заявниця зазначила, що вона втекла із селища до нападу та повернулася наступного дня, виявивши свій дім розкраденим. У своєму зверненні (адресованому пані Дудучаві) від 13 червня 2004 року ця заявниця скаржилася на виселення її зі свого будинку, але не зазначала, що вона особисто була свідком якого-небудь нападу.

С. Наслідки подій

19. Згідно зі статтею, опублікованою 20 вересня 2002 року в обласній газеті «Порто-Франко», та інформацією, наданою Державним секретарем Міністерства внутрішніх справ України та начальником Одеського обласного управління міліції (далі – обласне управління міліції) на прес-конференції 12 вересня 2002 року, працівники міліції були присутніми під час подій та спостерігали за нападом. Проте вони не намагалися запобігти або зупинити його, зосередившись, вочевидь, лише на запобіганні людським жертвам.

20. Про події було повідомлено у низці обласних та національних газет.

21. Заявники стверджували, що після нападу їм довелося переселитися в інше місто та проживати з родинами і друзями в умовах переповненості та неналежних умовах.

Д. Розслідування у кримінальній справі

22. 10 вересня 2002 року Іванівський райвідділ міліції порушив кримінальну справу щодо невстановлених осіб за підозрою у хуліганстві, вчиненому групою осіб.

23. 10 вересня 2002 року слідчі міліції Іванівського, Березівського та декількох інших районів провели огляди пошкоджених будинків у смт Петрівка (у тому числі зняття відбитків пальців). У грудні 2002 року та січні 2003 року слідчий обласного управління міліції провів додаткові огляди місця подій.

24. 12 вересня 2002 року було вирішено створити слідчу групу у складі старшого слідчого обласного управління міліції та слідчих й інших працівників міліції Іванівського та трьох інших районів.

25. З 12 вересня до 09 жовтня 2002 року слідчий обласного управління міліції отримав низку висновків експертів щодо матеріалів, виявлених на місці подій (зокрема, оцінку завданих збитків).

26. 20 вересня 2002 року працівник Іванівського райвідділу міліції допитав сусідів деяких заявників. Ці сусіди зазначили, що у ніч нападу вони бачили близько 150–300 осіб біля будинків заявників.

27. З 23 вересня 2002 року до 27 січня 2003 року працівниками міліції були допитані щонайменше шістдесят жителів селища, у тому числі О.М. та П.М. (які пізніше були обвинувачені представником заявників пані Дудучавою у причетності до погрому, – див. пункт 36). Четверо з них були допитані працівниками Іванівського райвідділу міліції, а решта – слідчим обласного управління міліції. Загалом жителі стверджували про давнє існування напруги між жителями-ромами і не ромами (багато хто стверджував, що це було пов'язано зі стверджуваною

причетністю жителів-ромів до торгівлі наркотичними засобами) та про пограбування декількома сотнями осіб будинків жителів-ромів у ніч на 09 вересня 2002 року. Це було зроблено для забезпечення виселення ромів із селища. Деякі жителі висловили схвалення дій нападників (як ніби вони були викликані бездіяльністю державних органів щодо боротьби із торгівлею наркотичними засобами), проте заперечили свою участь у нападі.

28. Працівники міліції також допитали низку заявників, пояснення яких значною мірою співпадали з викладом подій, наведеним у пунктах 7–17.

29. 14 листопада 2002 року був допитаний певний пан Б., вочевидь, ром та на час подій житель смт Петрівка. Він зазначив, що 09 вересня його викликали до Іванівського райвідділу міліції та повідомили, що жителі смт Петрівка нападуть на будинки ромів. Дізнавшись про це, він повернувся до селища та допоміг своїй родині та іншим жителям-ромам евакуюватися до іншого селища.

30. Міліція визнала зазначених у Додатку заявників такими, що мали офіційний статус потерпілих або цивільних позивачів (див. пункти 53 та 54).

31. У січні 2003 року (вбачається, що у наданій Урядом узагальненій інформації були зазначені невірні дати як січень 2002 року та січень 2007 року) слідчий обласного управління міліції допитав трьох працівників спеціального підрозділу міліції «Беркут». Вони зазначили, що у погромі брали участь близько 2 000 осіб. Вони просили працівників спеціального підрозділу міліції не втручатися у їхні дії. Вони заходили до будинків, просили осіб, які знаходилися там, не чинити опір та покинути приміщення.

32. У лютому 2003 року міліція отримала висновок експерта, намагаючись ідентифікувати голоси на відеокasetі. Вбачається, що на відеокasetі був запис зборів жителів селища, який відбувся до погрому. Експерт дійшов висновку, що через низьку якість запису жоден голос не міг бути ідентифікований.

33. 04 лютого 2003 року міліція зупинила слідство у зв'язку з невстановленням винних осіб. 17 лютого 2003 року обласна прокуратура постановила відновити розслідування.

34. 20 лютого 2003 року прокуратура Іванівського району (далі – районна прокуратура) відмовила у порушенні кримінальної справи щодо посадових осіб селищної ради за відсутністю у їхніх діях складу злочину.

35. 01 квітня 2003 року слідчий обласного управління міліції знову зупинив слідство.

36. 27 лютого 2005 року голова НУО «Романі Збора» пані Дудучава звернулася до прокуратури Одеської області з проханням порушити кримінальну справу щодо осіб, які брали участь у погромі, та посадових осіб, які дозволили йому відбутись. Зокрема, вона назвала пана О.М., пана П.М. та пана І.Д., кожен з яких, як вона стверджувала, підбурював до нападу; вона вказала на голову селищної ради М.С. та начальника райвідділу міліції О.В., як на тих, хто був серед посадових осіб, що дозволили погром. Вона назвала перших п'ятнадцять та сімнадцятого – дев'ятнадцятого заявників особами, чиєму майну була завдана шкода, узагальнивши зміст адресованих їй їхніх звернень (див., зокрема, пункт 13).

37. 28 березня 2005 року прокуратура Одеської області поінформувала пані Дудучаву, що слідство у кримінальній справі за фактом хуліганських дій було розпочато, а 01 квітня 2003 року зупинено, проте вжиття оперативно-розшукових заходів з метою встановлення винних осіб продовжувалось (див. пункт 58 з узагальненим описом законодавчих положень щодо таких заходів). Двадцять три особи, у тому числі ті, чий звернення були долучені до скарги пані Дудучави, були визнані потерпілими або цивільними позивачами. У зв'язку з неспроможністю міліції попередити зазначені хуліганські дії начальник обласного управління міліції притягнув до дисциплінарної відповідальності винних працівників міліції.

38. 21 листопада 2005 року пан І. Стоянов, захисник, який представляв декількох заявників, звернувся до Президента України та Генерального прокурора України зі скаргою на неправильну кваліфікацію вчиненого злочину як звичайних хуліганських дій, хоча він міг бути кваліфікований як акт дискримінації та масові заворушення. Особи винних були добре відомі.

39. 31 грудня 2005 року начальник обласного управління міліції поінформував пана Стоянова про зупинення 01 квітня 2003 року слідства і розгляд справи обласною прокуратурою, яка залишила постанову про зупинення без змін.

40. 25 січня 2006 року районна прокуратура поінформувала пана Стоянова про постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо посадових осіб селища (див. пункт 34) та зазначила, що пан Стоянов міг отримати інформацію про хід справи за фактом хуліганства в обласному управлінні міліції, у провадженні якого вона знаходилась.

41. 27 січня 2006 року Іванівський райвідділ міліції прийняв до свого провадження справу за фактом хуліганства та виніс постанову про відновлення слідства у ній. 05 квітня 2006 року райвідділ міліції знову зупинив слідство.

42. 22 серпня 2008 року пан Стоянов звернувся до Генеральної прокуратури України з проханням поінформувати його про хід оперативно-розшукових заходів, направлених на встановлення винних осіб, та надати йому дозвіл на ознайомлення з матеріалами справи.

43. 25 вересня 2008 року районна прокуратура поінформувала пана Стоянова про зупинення слідства на законних підставах та можливість потерпілих сторін ознайомлюватися з матеріалами справи лише після закінчення слідства.

44. Заявники надали копію адресованого пану Стоянову листа райвідділу міліції від 13 липня 2009 року. Цим листом пан Стоянов у відповідь на його запит був поінформований, що 10 лютого 2009 року слідство було відновлене, а 02 березня 2009 року знову зупинене у зв'язку з невстановленням винних осіб. Жодних підстав для стверджуваного відновлення зазначено не було. Уряд стверджував, що лист був підробленим (див. пункти 88–91).

Е. Судове провадження

1. Скасування рішення селищної ради

45. 21 березня 2003 року Іванівський районний суд (далі – районний суд), розглянувши заяву районної прокуратури, скасував рішення селищної ради від 09 вересня 2002 року у зв'язку з його невідповідністю Конституції України та прийняттям під тиском натовпу розлючених жителів селища, щоб заспокоїти їх та запобігти самосуду над ромами.

2. Цивільний позов про відшкодування шкоди

46. 23 грудня 2005 року заявники (за винятком четвертого та шістнадцятого заявників) подали до районного суду цивільний позов про відшкодування шкоди проти районної адміністрації та селищної ради.

47. 23 листопада 2007 року районний суд повернув позов заявників, встановивши, що він охоплювався юрисдикцією Одеського окружного адміністративного суду. Апеляційну скаргу подано не було.

3. Адміністративне провадження щодо визнання бездіяльності слідчих органів незаконною

48. 03 травня 2007 року перші три заявники та п'ята – дев'ятнадцятий заявники подали позов, вимагаючи визнати незаконним непроведення районною прокуратурою та райвідділом міліції розслідування події.

49. 09 лютого 2008 року Одеський окружний адміністративний суд без розгляду позову по суті відмовив у його задоволенні, ухваливши, що він не охоплювався юрисдикцією адміністративних судів. 17 березня 2008 року Одеський апеляційний адміністративний суд залишив цю ухвалу без змін.

4. Скарги до судів у порядку кримінального судочинства

50. 05 червня 2008 року районний суд порушив провадження за скаргою перших трьох та п'ятої – дев'ятнадцятого заявників, поданою відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, якою вони оскаржували постанову про зупинення слідства. 19 серпня 2008 року та 08 квітня 2009 року пан Стоянов подав додаткові скарги від імені перших трьох, шостої – п'ятнадцятого та сімнадцятого – дев'ятнадцятого заявників у цьому провадженні. У цих скаргах вони стверджували, що їх ніколи не допитували та не визнавали потерпілими. Вони просили суд зобов'язати міліцію визнати їх такими. Згідно з твердженнями заявників на момент подання заяви до Європейського суду з прав людини справа ще розглядалась районним судом і жодного рішення ухвалено не було.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

51. Стаття 24 Конституції України передбачає:

«... Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, ... [чи] етнічного та соціального походження ...»

В. Кримінальний Кодекс України 2001 року у редакції, чинній на час подій

52. Статті 67, 161, 294, 296, 365 та 367 Кодексу передбачають:

Стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання

«1. При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються: ...

(3) вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату; ...»

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії

«1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, – караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, – караються виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на строк до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.»

Стаття 294. Масові заворушення

- «1. Організація масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або споруд, [чи] насильницьким виселенням громадян ... караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.
2. Ті самі дії, якщо вони призвели до загибелі людей або до інших тяжких наслідків, – караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.»

Стаття 296. Хуліганство

- «1. Хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом ...
2. ... вчинені групою осіб, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до чотирьох років.»

Стаття 365. Перевищення влади або службових повноважень

- «1. Перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення службовою особою дій, які явно виходять за межі наданих їй прав чи повноважень, якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, – карається [обов'язком виконувати] виправні роботи на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.
- ...
3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі на строк від семи до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.»

Стаття 367. Службова недбалість

- «1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, – карається штрафом від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти [неоподатковуваних мінімумів місячних] доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.
2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти [неоподатковуваних мінімумів місячних] доходів громадян або без такого.»

С. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (чинний на час подій)

53. Стаття 28 Кодексу передбачала, що особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, могла пред'явити до обвинуваченого або осіб, які несли відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов. Стаття 50 вимагала від слідчого або суду винесення офіційного рішення про визнання особи цивільним позивачем чи про відмову в такому визнанні.
54. Стаття 49 передбачала, що особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, могла бути визнана потерпілою. Це вимагало від слідчого або суду винесення офіційного рішення про визнання особи потерпілим або про відмову в такому визнанні.
55. Стаття 206 Кодексу передбачала, що досудове слідство у кримінальній справі могло бути зупинене, зокрема, якщо слідство не встановило особу, яка вчинила злочин.
56. Стаття 121 передбачала, що дані досудового слідства могли бути оголошені лише з дозволу слідчого, у провадженні якого знаходилася справа, або прокурора.
57. Відповідно до статей 234 – 236 Кодексу дії слідчого могли бути оскаржені прокурором. Дії слідчого та рішення прокурора щодо скарг також могли бути оскаржені до суду, але останній мав розглядати їх лише при попередньому розгляді конкретної справи, тобто після закінчення відповідного слідства та направлення справи до суду з обвинувальним висновком.

Д. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року

58. Стаття 2 Закону описує оперативно-розшукову діяльність як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів. Стаття 8 передбачає, що при здійсненні оперативно-розшукової діяльності відповідні оперативні підрозділи можуть опитувати осіб, проводити контрольну закупівлю, вивчати документи, проникати та обстежувати приміщення (у тому числі негласно), проникати у злочинні групи, знімати інформацію з каналів зв'язку та здійснювати візуальне спостереження, використовувати інформаторів, створювати з метою конспірації підприємства та організації тощо.

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

59. Відповідні частини другої доповіді Європейської Комісії проти расизму та нетерпимості (СКРН) по Україні, прийнятої 14 грудня 2001 року, передбачають:

«56. Так само як і в деяких європейських країнах, ромське/циганське населення України зазнає жорстоких соціально-економічних утисків, а також стикається з проявами упередженого ставлення, дискримінації та насильства з боку більшості населення, а інколи й державних органів, зокрема, посадових осіб правоохоронних органів. ЄКРН висловлює своє занепокоєння з приводу цієї ситуації та вважає, що необхідно терміново визначити політичний курс для розгляду позиції ромських/циганських спільнот в Україні з метою забезпечення представників таких спільнот на практиці тими самими правами, що і решту населення України. ЄКРН переконана, що першим необхідним кроком на шляху для розвитку належної відповіді для розв'язання проблем, які постали перед ромським/циганським населенням України, є визнання державними органами існування таких проблем та необхідності їхнього усунення ...

58. Іншою пріоритетною сферою дій, визначеною ЄКРН, є поведінка працівників правоохоронних органів *vis-à-vis* представників ромських/циганських спільнот. У зв'язку з цим ЄКРН із занепокоєнням зазначає про часті заяви про надмірне застосування сили, жорстоке поводження, словесні образи та пошкодження майна працівниками правоохоронних органів. Дискримінаційна практика, як нам повідомляють, є дуже поширеною і включає в себе довільні перевірки, несанкціоновані обшуки, конфіскацію документів і, як зазначалось у першій доповіді ЄКРН, дискримінаційне впровадження заходів з попередження злочинів, спрямовані на осіб з кримінальним минулим. ЄКРН закликає до вжиття заходів для подолання проявів протиправної поведінки працівників правоохоронних органів загалом, у тому числі шляхом більш дієвої реакції держави на такі прояви, а також шляхом навчання та підвищення обізнаності. Крім того, звертаючи увагу на повідомлення про часто неналежну реакцію міліції на злочини, що вчиняються представниками основного населення проти ром/циган, ЄКРН рекомендує державним органам України вжити заходів для гарантування швидкого та ефективного реагування міліції на всі злочини, у тому числі вчинені проти ром/циган, а також відповідно до наведених вище рекомендацій забезпечити належне врахування расистської складової таких злочинів.»

60. Відповідні частини третьої доповіді ЄКРН по Україні, прийнятої 29 червня 2007 року, передбачають:

«76. Як було зазначено, роми стикаються з численними проблемами у відносинах із міліцією та іншими правоохоронними органами. ЄКРН отримала повідомлення про неправомірне затримання та переслідування деякими працівниками міліції представників ромської громади... Намагаючись досягти порозуміння між ромськими неурядовими організаціями і Міністерством внутрішніх справ України, прокуратура та правоохоронні органи погодилися доповісти про незначні результати. Отже, ЄКРН отримала повідомлення, згідно з якими роми не отримують належної реакції міліції, якщо вони стають жертвами злочинів.»

61. 27 листопада 2002 року Консультативний комітет Ради Європи Рамкової конвенції про захист національних меншин (далі – Консультативний комітет) опублікував свій перший висновок щодо дотримання Україною цієї Конвенції. Він стосувався першого циклу моніторингу та ґрунтувався на візиті Консультативного комітету до України у грудні 2001 року. Відповідні частини висновку передбачають:

«30. Консультативний комітет вважає, що Україна не змогла забезпечити повну та ефективну рівність між більшістю населення і ромами та що положення ромів залишається складним у таких сферах, як зайнятість населення та надання житла... Ці проблеми ускладнюються незадовільним положенням ромів у системі освіти... Консультативний комітет вважає, що ці питання заслуговують на підвищену увагу.

...

36. Консультативний комітет зазначає із занепокоєнням, що ставлення суспільства до ромів залишається негативним, а соціологічні дослідження говорять про більш поширене упереджене ставлення до ромів, ніж до осіб, які належать до інших національних меншин. Консультативний Комітет вважає корисним розробити подальші ініціативи, спрямовані на налагодження культурного діалогу між ромами та іншим населенням.

37. Консультативний Комітет відзначає із занепокоєнням випадки дискримінації та жорстокого поводження з ромами, у тому числі з боку працівників правоохоронних органів, про що *inter alia* доповів Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Він також стурбований достовірними повідомленнями щодо випадків дискримінації та ворожого ставлення до біженців та інших осіб, які порівняно недавно прибули до України, у тому числі з боку працівників правоохоронних органів... Консультативний Комітет глибоко шкодує, що у правоохоронних органах, схоже, існує певне небажання щодо визнання та розгляду цих проблем, і він вимагає від державних органів з більшим зусиллям розслідувати та розглядати ці випадки у судовому порядку.»

62. Другий висновок Консультативного комітету щодо України, ухвалений 30 травня 2008 року, у відповідній частині передбачав:

«79. Деякі доповідачі поінформували Консультативний Комітет, що особи, які належать до національних меншин піддаються необґрунтованим та/або незаконним зупинкам і обшукам працівниками правоохоронних органів. Вбачається, що ця практика, яка, як стверджується, у деяких випадках супроводжується вимогами хабара, часто спрямована на ромів і осіб, які належать до видимих меншин та проживають у різних областях України. Як повідомляється рейди та обшуки будинків у ромських поселеннях, які інколи супроводжуються надмірним застосуванням сили, не припинились. Як і раніше надходять повідомлення про випадки жорстокого поводження працівників міліції, а подані проти посадових осіб скарги, часто розслідуються неналежним чином.

Більше того, існують повідомлення про обвинувачення ромів у вчиненні злочинів та їхнє подальше ув'язнення без суттєвих доказів вини. На противагу повідомляється, що працівники правоохоронних органів з меншими зусиллями розслідують злочини проти ромів. Поширений негативний стереотип про ромське населення, як вбачається, має місце у правоохоронних органах так само, як і в судовій системі... та без сумніву сприяє ризику неоднакового ставлення цих установ.»

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНЯ ІНФОРМАЦІЯ

A. Смерть двох заявників

63. Сімнадцятий та вісімнадцятий заявники померли після подання цієї заяви (див. пункт 5).

1. Доводи сторін

64. Уперше представники заявників поінформували Суд про цей факт у своєму листі від 23 лютого 2018 року. Вони зазначили, що дружина та син сімнадцятого заявника, а також дружина та онучки вісімнадцятого заявника бажали підтримати заяву від їхнього імені. Крім того, вони зазначали, що дев'ятнадцятий заявник також помер і назвали деяких осіб, які бажали підтримати заяву від його імені.

65. У відповідь на прохання Суду надати докази представники заявників зазначили, що насправді дев'ятнадцятий заявник не помер. При цьому вони також стверджували, що пані Раїса Микитівна Циня та пані Любов Леонтіївна Циня, дружини сімнадцятого та вісімнадцятого заявників відповідно, а також онучки вісімнадцятого заявника пані Раміна Миколаївна Циня, Любов Миколаївна Циня та Євгенія Циня висловили своє бажання підтримати заяву від імені відповідних заявників. Вони надали підписані цими особами довіреності та свідоцтва про смерть.

66. Уряд стверджував, що особи, які мали намір підтримати заяву від імені померлих, «не надали жодних підтверджуючих документів щодо їхніх відносин чи кровної спорідненості з померлими, як наприклад, свідоцтво про народження, свідоцтво про шлюб та найважливіше свідоцтво про право на спадщину». Уряд закликав Суд відхилити клопотання цих осіб про надання їм дозволу підтримати заяву від імені померлих.

67. У відповідь представники заявників надіслали копію свідоцтва про шлюб, яке доводило, що Любов Циня була дружиною вісімнадцятого заявника. Стосовно Раїси Цині вони стверджували, що вона була лише співмешканкою сімнадцятого заявника (тобто вони не були одружені), а тому вона не могла надати свідоцтво про шлюб. Представники зазначили, що в ухвалі щодо прийнятності у справі «Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*) (заява № 41488/98, ЄСПЛ 1999-V (витяги) Суд дозволив неодруженому партнеру підтримати скаргу після смерті заявника. Представники заявників доводили, що зазначені особи були вразливими і бідними та від них не можна було очікувати надання свідоцтв про право на спадщину.

2. Оцінка Суду

68. Насамперед Суд зазначає, що заявники померли після подання ними заяви. Згідно з практикою Суду така ситуація розглядається інакше, ніж коли заявник помер до подання заяви. У випадку коли заявник помер після подання заяви Суд визнав, що близькі родичі чи спадкоємці фактично могли підтримати заяву, за умов наявності в них достатнього інтересу у справі (див. рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява № 47848/08, пункт 97, ЄСПЛ 2014, з подальшими посиланнями). У таких справах вирішальним є не те, чи передаються спадкоємцям, які бажають підтримати розгляд справи, відповідні права чи ні, а те, чи можуть вони в принципі претендувати на наявність у них законного інтересу, звертаючись до Суду з проханням розглянути справу на підставі бажання заявника здійснити своє індивідуальне та особисте право подати заяву до Суду (див. рішення у справі «Сінгх та інші проти Греції» (*Singh and Others v. Greece*), заява № 60041/13, пункт 26, від 19 січня 2017 року).

69. Відсутність в осіб, які мали намір підтримати заяву від імені померлих заявників, офіційного статусу їхніх спадкоємців не оскаржувалась. Проте це саме по собі не є вирішальним, оскільки вони могли претендувати на статус їхніх близьких родичів (див. для порівняння ухвалу щодо прийнятності у справі «Мальхоус проти Чеської Республіки» [ВП] (*Malhous v. the Czech Republic*) [GC], заява № 33071/96, ЄСПЛ 2000 XII, в якій Суд визнав, що родич, який незважаючи на незавершення оформлення свого статусу спадкоємця, все одно мав такий статус, та ухвалу щодо прийнятності у справі «Тевенон проти Франції» (*Thévenon v. France*), заява № 2476/02, ЄСПЛ 2006-III, в якій Суд не визнав *locus standi* особи, яка не була родичем заявника, хоча він був його другом та єдиним спадкоємцем).

70. Щодо сімнадцятого заявника у розпорядженні Суду немає жодного доказу, який би доводив, що особи, які бажали підтримати заяву від його імені, були його близькими родичами, а зазначені особи не пояснили чому не могли надати такі докази.

71. Хоча спочатку представники заявника зазначали, що син сімнадцятого заявника бажав підтримати заяву, жодних подальших дій вжито не було, а після прохання Суду надати докази представники заявника більше не згадували про нього (див. пункти 64 та 65).

72. Щодо співмешканиці сімнадцятого заявника, з якою він не був одружений, то вона не брала участі від його імені у жодному провадженні на національному рівні та не була визнана такою ані національними органами влади, ані Урядом (див. для порівняння, наприклад, згадану ухвалу щодо прийнятності у справі «Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*), ухвалу щодо прийнятності у справі «Вогрінчіч та інші проти Словенії» (*Vogrinčič and Others v. Slovenia*), заяви № 15829/05 та № 18618/06, від 28 червня 2011 року, та рішення у справі «Івко проти Росії» (*Ivko v. Russia*), заява № 30575/08, пункт 66, від 15 грудня 2015 року). Навіть після з'ясування її статусу як спів-

мешканки, яка не перебувала у шлюбі, вона не надала жодних деталей щодо її стосунків із заявником, такі як період їхнього спільного проживання, спільні діти тощо (див. для порівняння, наприклад, згадану ухвалу щодо прийнятності у справі «Велікова проти Болгарії» (*Velikova v. Bulgaria*), та рішення у справі «Писаркевич проти Польщі» (*Pisarkiewicz v. Poland*), заява № 18967/02, пункт 29, від 22 січня 2008 року).

73. З огляду на ці обставини Суд доходить висновку про недоведеність наявності в осіб, які бажали підтримати заяву від імені сімнадцятого заявника, законного інтересу щодо цього. Отже, вони не мають права брати участь у провадженні.

74. З огляду на те, що Суд продовжуватиме розгляд скарг інших заявників, які цілком ґрунтуються на тих самих фактах, жодна конкретна обставина, яка стосується поваги прав, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї, не вимагає від Суду продовжувати розгляд заяви стосовно сімнадцятого заявника (див., наприклад, рішення у справі «Григорян та Сергієва проти України» (*Grigoryan and Sergeeva v. Ukraine*), заява № 63409/11, пункт 45, від 28 березня 2017 року).

75. Отже, Суд вважає, що стосовно цього заявника умови, за яких справа може бути вилучена з його реєстру, як передбачено пунктом 1 статті 37 Конвенції, дотримані та вирішує вилучити зі свого реєстру заяву в частині щодо сімнадцятого заявника.

76. Заява вісімнадцятого заявника була підтримана його дружиною. Суд не має підстав сумніватися в тому, що вона може підтримати заяву від його імені. На противагу, особи, які стверджували, що є онучками цього заявника, не надали жодних доказів в обґрунтування цього твердження, і тому не довели, що мають необхідне право для підтримання заяви від його імені.

77. Отже, Суд постановляє, що дружина вісімнадцятого заявника має право брати участь у цьому провадженні від його імені.

78. Проте у подальшому тексті посилання робитиметься на «вісімнадцятого заявника».

В. Статус потерпілих деяких заявників

1. Доводи сторін

79. Уряд стверджував, що другий, четвертий, восьмий, чотирнадцята, шістнадцята та дев'ятнадцятий заявники не були визнані потерпілими у рамках кримінального провадження на національному рівні (див. Додаток) та не надали жодних доказів того, що вони постраждали від згаданих у справі подій. Більше того, під час розслідування на національному рівні працівники міліції не оглядали будинки п'ятої, тринадцятого, чотирнадцятої та дев'ятнадцятого заявників. Уряд вважав це доказом того, що їхнім будинкам не було заподіяно шкоди під час нападу. Отже, вони не могли вважатися потерпілими від стверджуваних порушень Конвенції.

80. Заявники відповіли, що у цьому контексті важливим було саме неефективне розслідування на національному рівні, а не офіційний статус заявників у цьому провадженні. Більше того, вони зазначили, що скаржилися на ненадання державними органами офіційного статусу потерпілих у провадженні на національному рівні деяким з них (див. пункт 50). Крім того, заявники стверджували, що непроведення працівниками міліції огляду будинків п'ятої, тринадцятого, чотирнадцятої та дев'ятнадцятого заявників та оцінки заподіяної їм шкоди обумовлені скоріше неефективним розслідуванням, а не якими-небудь помилками заявників.

2. Оцінка Суду

81. Суд зазначає, що у своїй заяві до обласної прокуратури від 27 лютого 2005 року (див. пункт 36) голова НУО «Романі Збора», діючи від імені всіх заявників крім шістнадцятої (пані Циколан), назвала їх потерпілими від нападу, додавши їхні заяви щодо цього. У своїй відповіді обласна прокуратура не заперечила проти їхнього статусу потерпілих; навпаки, вона вочевидь мала на увазі, що в ході слідства всі вони були визнані потерпілими (див. пункт 37). З огляду на зауваження Уряду зазначена оцінка прокуратури вбачається невірною, оскільки жодного офіційного рішення про надання статусу потерпілих другому, четвертому, восьмому, чотирнадцятій, шістнадцятій та дев'ятнадцятому заявникам ухвалено не було. Проте не вбачається, що ухвалювалося будь-яке офіційне рішення про відмову у наданні їм такого статусу, навіть якщо національне законодавство вимагало такого офіційного рішення (див. пункти 53 та 54). Фактично, немає жодних ознак прийняття рішень чи проведення національними органами влади оцінки фактів щодо цих заявників.

82. У зв'язку з цим Суд повторює, що згідно з його усталеною практикою концепція «потерпілого» має тлумачитися самостійно та незалежно від національних концепцій, як ті, що стосуються зацікавленості чи дієздатності (див., наприклад, рішення у справі «Валліанатос та інші проти Греції» [ВП] (*Vallianatos and Others v. Greece*) [GC], заяви № 29381/09 та № 32684/09, пункт 47, ЄСПЛ 2013 (витяги). Отже, невизнання заявників потерпілими на національному рівні саме по собі не заважає тому, щоб вони вважалися «потерпілими» у розумінні статті 34 Конвенції, яка визначає особу чи осіб, як прямо чи опосередковано постраждалих від відповідного стверджуваного порушення (там само).

83. Стосовно аргументу Уряду, що будинки п'ятої, тринадцятого, чотирнадцятої та дев'ятнадцятого заявників не оглядалися працівниками міліції – на думку Уряду це значило, що цим будинкам не було заподіяно шкоди, – з огляду на надані йому матеріали розслідування на національному рівні Суд не вбачає конкретних підстав для

такого висновку. Більш того, щодо п'ятої та тринадцятого заявників цей аргумент вбачається таким, що суперечить офіційному рішення національних органів влади про надання їм статусу потерпілих.

84. З огляду на ненадання Урядом конкретних доказів, зокрема, будь-якого обґрунтованого ухваленого на національному рівні рішення для спростування викладу подій заявників про те, що вони були виселені зі своїх будинків, а під час подій 07–10 вересня 2002 року їхнім будинкам була заподіяна шкода, Суд вважає, що всі заявники, крім шістнадцятої, можуть претендувати на статус потерпілих від стверджуваних порушень Конвенції.

85. Стосовно шістнадцятої заявниці Суд зазначає про ненадання нею жодних доказів (за винятком власних тверджень заявників), які б доводили, що вона постраждала від зазначених у цій заяві подій. Вона не отримала жодного офіційного статусу на національному рівні, а її ім'я не зазначалось ані у скарзі НУО «Романі Збора» від 27 лютого 2005 року (див. пункт 36), ані у скаргах захисника щодо невизнання деяких інших заявників потерпілими (див. пункт 50). Отже, шістнадцята заявниця не висунула небезпідставну скаргу, що вона є потерпілою від стверджуваних порушень Конвенції.

86. Тому Суд, підтримавши заперечення Уряду, вважає, що заява в частині щодо шістнадцятої заявниці має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

87. Отже, при подальшому обговоренні, якщо не вказано інакше, перший – п'ятнадцятий, вісімнадцятий та дев'ятнадцятий заявники спільно зазначатимуться як «заявники».

С. Питання зловживання правом на подання індивідуальної заяви

88. Уряд вважав несправжнім наданий заявниками лист від 13 липня 2009 року, адресований пану Стоянову, у якому зазначалось про відновлення слідства на короткий період у 2009 році (див. пункт 44). Зокрема, на ньому не було відповідних реквізитів бланку міліції та печатки, він був складений російською мовою (хоча зазвичай він мав бути складений українською мовою), а в журналі реєстрації вихідної кореспонденції райвідділу міліції жодних записів щодо його відправлення не було. Тому вбачалося, що лист був підробленим. Отже, Уряд закликав Суд вважати надання цього листа зловживанням правом на подання заяви та відхилити заяву на цій підставі.

89. Заявники наполягали на достовірності листа від 13 липня 2009 року. Те, що він був складений російською мовою не було чимось незвичайним, оскільки ця мова широко використовувалася в області. На ньому були реквізити бланку та печатка. Вони надали письмові пояснення свого представника пана Стоянова, який підтвердив достовірність листа. Згідно з його твердженнями 07 листопада 2016 року він також відвідав Іванівський райвідділ міліції та працівник відділу реєстрації документів підтвердив, що лист від 2009 року дійсно був відправлений. Заявники також надали новий лист від 21 жовтня 2016 року, підписаний заступником начальника слідчого відділення Іванівського райвідділу міліції, яким, по суті, підтверджувалась достовірність листа 2009 року.

90. Стосовно листа від 21 жовтня 2016 року Уряд стверджував, що міліцією проводилось розслідування обставин його підготовки. Більше того, підстави складання цього листа були сумнівними, оскільки журнал вихідної кореспонденції зберігався п'ять років і в 2014 році був знищений, тому підтвердити надсилання листа від 13 липня 2009 року було неможливо.

91. На підставі наявних у нього документів Суд не може дійти висновку, що лист від 13 липня 2009 року був підроблений, а заявники зловживали своїм правом. Фактично, головне заперечення Уряду щодо його достовірності, а саме його відсутність у журналі вихідної кореспонденції відділу міліції, вбачається суперечливим власному твердженню Уряду про знищення цього журналу у 2014 році до повідомлення про цю заяву (див. для порівняння пункти 88 та 90). До того ж відправка листа 2009 року була підтверджена міліцією 21 жовтня 2016 року після подання Урядом своїх зауважень. Отже, це заперечення має бути відхилене.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ОКРЕМО ТА У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 14 КОНВЕНЦІЇ

92. Заявники скаржились за статтею 3 Конвенції, що напад на їхні будинки та їхнє знищення становили не-людське та таке, що принижує гідність, поводження, відповідальність за яке несла держава, оскільки державні органи були причетні до нападу, не захистили їх від нього та не провели ефективного розслідування у зв'язку з цим. Вони також стверджували, що держава була відповідальна за погіршення їхніх житлових умов у зв'язку з переселенням. Крім того, вони скаржилися, що з огляду на зазначене вони зазнали дискримінації через їхню ромську етнічну приналежність у порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції.

93. Зазначені положення передбачають:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

Стаття 14

«Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою.»

А. Дві групи заявників

94. При розгляді зазначених скарг Суд вважає за доцільне провести відмінність між двома групами заявників:

Заявники I групи – заявники, які були присутні у селищі напередодні нападу вночі з 09 на 10 вересня 2002 року та мусили тікати зі своїх будинків у селищі під загрозою цього нападу, а саме: другий, третій, шоста – дев'ятий, одинадцятий, тринадцятий – п'ятнадцятий, вісімнадцятий та дев'ятнадцятий заявники;

Заявники II групи – заявники, які за їхніми твердженнями, перебували поза межами своїх будинків під час зазначених подій (див. Додаток із посиланнями на відповідні пояснення), а тому не знали про неминучий напад, і лише згодом дізнались про заповідяну їм шкоду, а саме: перший, четвертий, п'ята, десятий та дванадцятий заявники.

В. Заявники I групи

1. Прийнятність

(а) Вичерпання національних засобів юридичного захисту

(i) Доводи сторін

95. На думку Уряду заявники мали усвідомлювати нездатність слідства встановити з достатньою чіткістю конкретну особу, яка понесла б кримінальну відповідальність за насильство, вчинене натовпом. Натомість подання позову про відшкодування шкоди проти місцевої ради чи відділу міліції було єдиним доступним їм ефективним засобом юридичного захисту. Фактично 23 грудня 2005 року заявники подали позов про відшкодування шкоди проти ради, вимагаючи відшкодування шкоди у зв'язку з їхнім виселенням (див. пункт 46). Скориставшись цим засобом юридичного захисту, вони втратили право стверджувати про його неефективність. Проте вони не оскаржили ухвалу суду першої інстанції про відмову у задоволенні їхнього позову (див. пункт 47). Вони також не подали адміністративний позов про відшкодування шкоди проти працівників міліції. Уряд навіть приклади з практики національних судів, згідно з якими такі позови про відшкодування шкоди могли вважатися ефективними.

96. Уряд також зазначив, що заявники не оскаржили постанову про зупинення кримінального провадження вищестоящому прокуророві.

97. Заявники зазначили, що Суд встановлював порушення Конвенції, коли держави не проводили ефективне розслідування випадків масового насилля (див. рішення у справах «Ураніо Токсо та інші проти Греції» (*Ouranio Toxo and Others v. Greece*), заява № 74989/01, пункт 43, ЄСПЛ 2005-X (витяги); «Члени Глданської конгрегації Свідків Іегови та інших проти Грузії» (*Members of the Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses and Others v. Georgia*), заява № 71156/01, пункт 124, від 03 травня 2007 року, та «Ідентоба та інші проти Грузії» (*Identoba and Others v. Georgia*), заява № 73235/12, пункти 75–78, від 12 травня 2015 року). Для них це було чіткою ознакою того, що вони могли очікувати ефективного розслідування нападу. Вони намагалися ініціювати таке кримінальне провадження і, таким чином, дотрималися вимоги вичерпання національних засобів юридичного захисту. Лише після того, як стало зрозуміло, що розслідування було неефективним, вони звернулися до Суду.

(ii) Оцінка Суду

98. Відповідні принципи практики Суду щодо правила вичерпання національних засобів юридичного захисту викладені в рішенні у справі «Мокану та інші проти Румунії» [ВП] (*Mocanu and Others v. Romania*) [GC], заяви №10865/09 та 2 інших, пункти 120–127, ЄСПЛ 2014 (витяги).

99. У відповідь на довід Уряду, що заявники мали подати цивільні позови про відшкодування шкоди Суд зазначає, що фактично кримінальну справу було порушено у зв'язку з нападом на будинки заявників і заявники брали активну участь у ній (див. пункти 30–44 та 109). Відповідно, заявники скористалися національним засобом юридичного захисту, який згідно з практикою Суду був ефективним національним засобом юридичного захисту для таких скарг (див., наприклад, рішення у справі «М.С. та А.С. проти Румунії» (*M.C. and A.C. v. Romania*), заява № 12060/12, пункт 61, від 12 квітня 2016 року). Оскільки розслідування стосувалося нападу в цілому, його результат був важливим для всіх заявників, незалежно від того, був їм наданий офіційний статус у провадженні на національному рівні, чи ні (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Д.Х. та інші проти Чеської Республіки» [ВП] (*D.H. and Others v. the Czech Republic*) [GC], заява № 57325/00, пункти 120–122, ЄСПЛ 2007-IV).

100. Стосовно аргументу Уряду про можливість заявників оскаржити постанову про зупинення слідства вищестоящому прокуророві Суд зазначає, що фактично представники заявників при зверненні до Генерального прокурора України висунули аргументи, якими ставили під сумнів правомірність зупинення слідства, зокрема, щодо невстановлення винних осіб; а обласна прокуратура, розглянувши цю скаргу по суті, залишила без змін рішення про зупинення розслідування (див. пункти 38 та 39). З огляду на відсутність у заявників доступу до матеріалів справи (див. пункт 43) Суд не переконаний, що вони могли надати більш детальні аргументи щодо цього (див. для порівняння рішення у справі «Бетаєв та Бетаєва проти Росії» (*Betayev and Betayeva v. Russia*), заява № 37315/03, пункт 89, від 29 травня 2008 року).

101. У світлі зазначеного Суд вважає, що заява не може бути відхилена через невичерпання національних засобів юридичного захисту. Тому заперечення Уряду має бути відхилене.

(b) Дотримання правила шестимісячного строку

(i) Доводи сторін

102. Уряд доводив, що скарги заявників були подані поза межами шестимісячного строку. Він навів два аргументи щодо цього.

103. По-перше, Уряд стверджував, що порушене у зв'язку з нападом кримінальне провадження було остаточно зупинене 05 квітня 2006 року; заявники були поінформовані про це рішення не пізніше 25 вересня 2008 року і з того часу жодні слідчі дії не вживалися. Уряд вважав підробленим адресований пану Стоянову лист від 13 липня 2009 року, в якому зазначалося про відновлення слідства на короткий період у 2009 році (див. пункти 44 та 91). Більше того, у поданому в 2007 році до адміністративного суду позові заявники стверджували, що вже вважали слідство неефективним. Отже, не пізніше 25 вересня 2008 року заявники мали зрозуміти, що слідство у кримінальній справі було неефективним і тоді звернутися до Суду. Проте фактично заявники звернулися до Суду більше ніж через шість місяців після цієї дати.

104. По-друге, Уряд також стверджував, що рішення селищної ради щодо виселення ромів із селища було скасовано 21 квітня 2003 року, коли рішення національного суду від 21 березня 2003 року (див. пункт 45) набрало законної сили та стало обов'язковим. Отже, рішення ради «не могли бути підставою для будь-яких дій» після першої зазначеної дати. Заявники подали свою заяву більш ніж через шість років після цієї дати.

105. Посилаючись на рішення Суду у справі «Чірагов та інші проти Вірменії» [ВП] (*Chiragov and Others v. Armenia* [GC] (заява № 13216/05, пункт 137, ЄСПЛ 2015)), заявники доводили, що вимога продемонструвати належну старанність у підтриманні своїх скарг була менш нагальною у справах щодо втрати майна, ніж у справах щодо насильницької втрати життя, оскільки у першому випадку докази з меншою вірогідністю могли бути втрачені із часом. Вони посилалися на свої аргументи щодо листа від 13 липня 2009 року, в якому зазначалося про відновлення слідства у 2009 році (див. пункти 44 та 89).

(ii) Оцінка Суду

106. Відповідні принципи практики Суду щодо правила шестимісячного строку викладені у згаданому рішенні у справі «Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*) (див. пункти 259–266). Відповідно до цих принципів у справах щодо розслідування жорстокого поведіння від заявників очікується вжиття заходів з метою відслідковування прогресу у розслідуванні або його відсутності та подання їхніх заяв з належною оперативністю одразу після того, як вони дізналися чи повинні були дізнатися про неефективність кримінального розслідування (див. там само, пункт 263). Покладене на заявників зобов'язання проявляти старанність містить два різні, але тісно пов'язані аспекти: з одного боку, заявники мають оперативно контактувати з національними органами влади щодо прогресу відповідного розслідування, що передбачає необхідність старанно повідомляти про скарги, оскільки будь-яка затримка може поставити під загрозу ефективність розслідування; з іншого боку, вони повинні невідкладно подати свою заяву до Суду, як тільки дізналися чи мали дізнатися про неефективність розслідування (там само, пункт 264).

107. Суд погоджується з Урядом, що якби заявники скаржились на рішення селищної ради від 09 вересня 2002 року, Суд мав би дійти висновку, що така скарга була подана поза межами шестимісячного строку. Проте Суд вважає, що заявники посилалися на рішення селищної ради лише як на доказ причетності державних органів до нападу на їхні будинки, який став предметом подальшого розслідування у кримінальній справі.

108. Стосовно розслідування у кримінальній справі та дотримання заявниками обов'язку проявляти старанність у зв'язку з цим Суд зазначає, що дотримання заявниками першого аспекту цього обов'язку не оскаржується (див. пункт 95).

109. Стосовно другого аспекту Суд зазначає (див. пункт 106 *in fine*), що протягом усього розслідування заявники підтримували постійний контакт з державними органами, проявляючи активний інтерес до провадження (див. для порівняння згадане рішення у справі «М.С. та А.С. проти Румунії» (*M.C. and A.C. v. Romania*), пункт 78; а також як протилежний приклад рішення у справі «Нарін проти Туреччини» (*Narin v. Turkey*), заява № 18907/02, пункт 46, від 15 грудня 2009 року та ухвалу щодо прийнятності у справі «Франдеш проти Румунії» (*Frandeş v. Romania*), заява № 35802/05, пункт 21, від 17 травня 2011 року). Зупинення провадження не було ініційоване, ані будь-яким іншим чином спричинене діями або бездіяльністю заявників (див. згадане рішення у справі «М.С. та А.С. проти Румунії» (*M.C. and A.C. v. Romania*), пункт 75).

110. Після першого зупинення у 2003 році слідство у кримінальній справі відновлювалось на короткий період часу у 2006 році (див. пункти 35 та 41). До того ж заявники були впевнені, що заходи для встановлення винних осіб вживались навіть у період, коли формально слідство було зупинене (див. пункт 37). З огляду на характерну цій стадії провадження секретність, заявники обґрунтовано вірили у такі гарантії (там само, пункт 77; див. також пункт 56). Зрештою 13 липня 2009 року, тобто менше ніж за шість місяців до подання цієї заяви до Суду, заявники були поінформовані про відновлення слідства (див. пункт 44). Як Суд вже зазначив, він не має достатніх підстав сумніватися у достовірності відповідного листа (див. пункт 91).

111. За таких обставин Суд не може звинуватити заявників у довірі до системи (там само, пункт 77), наданні державним органам презумпції довіри та очікуванні подальшого прогресу, перш ніж подати заяву до Суду, оскільки

ки з огляду на отриману заявниками від державних органів інформацію існувала реалістична можливість того, що слідчі дії могли і далі вживатися (див. для порівняння згадане рішення у справі «Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*), пункт 280).

112. У світлі зазначеного Суд вважає, що заява не була подана поза встановленим строком. Тому заперечення Уряду має бути відхилене.

(с) Висновок щодо прийнятності

113. Отже, Суд доходить висновку, що скарги заявників I групи за статтею 3 Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 14 Конвенції) не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Жодних інших підстав для визнання їх неприйнятними встановлено не було. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Доводи сторін

114. Заявники доводили, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з допущенням державними органами вчинення нападу (перш за все, селищною радою та міліцією), їхньою неспроможністю запобігти та ефективно розслідувати його, а також погіршенням житлових умов заявників після переселення.

115. Заявники стверджували, що рішення селищної ради становило підбурювання до насильства. У зв'язку з цим вони посилались на згадане рішення у справі «Ураніо Токсо та інші проти Греції» (*Ouranio Toxo and Others v. Greece*) (пункт 42). Заявники могли не боятися за своє життя при поверненні для огляду свого майна, але було б нерозумно очікувати, що вони далі проживатимуть у місці, де єдиним захистом, на який вони могли розраховувати, було завчасне попередження рятуватися втечею. Те, що більшість заявників не була свідком нападу на їхні будинки, не виключає застосовності статті 3 Конвенції, оскільки згідно з рішенням Суду у справі «М.С.С. проти Бельгії та Греції» [ВП] (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [GC] (заява № 30696/09, пункти 249 – 264, ЄСПЛ 2011) стаття 3 Конвенції могла застосовуватися у випадку, якщо члени особливо вразливої групи втратили житло за обтяжуючих обставин.

116. Уряд стверджував, що необхідний для застосування статті 3 Конвенції поріг жорстокості досягнутий не був. Зокрема, посилаючись на рішення Суду у справах «Сельчук та Аскер проти Туреччини» (*Selçuk and Asker v. Turkey*) (від 24 квітня 1998 року, пункт 77, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1998-II) і «Айдер та інші проти Туреччини» (*Ayder and Others v. Turkey*) (заява № 23656/94, пункт 109, від 08 січня 2004 року), Уряд стверджував, що відповідно до практики Суду вирішальними для застосування статті 3 Конвенції у зв'язку зі знищенням будинку були два фактори, а саме: (i) фактор несподіванки та (ii) спостереження заявником особисто за знищенням його будинку. Жоден з них не був присутнім у цій справі, оскільки роми (i) були попереджені селищним головою та працівниками міліції про можливість вчинення погрому та (ii) втекли; крім того, ніхто з них не спостерігав за нападом. Це також стосувалося і дев'ятої заявниці, яка у своїх первинних поясненнях не зазначила, що особисто спостерігала за нападом (див. пункт 18).

117. Як принаймні стверджувалося, жодних доказів того, що державні органи спровокували знищення майна заявників не було. Навпаки, селищний голова та працівники міліції попередили заявників про можливий погром та попросили їх покинути їхні будинки. Вочевидь деякі працівники міліції були присутні під час «погрому», проте жодних доказів підбурювання ними до насильства, не кажучи вже про участь у ньому, не було. Вбачається, що спочатку працівники міліції стримували натовп, а потім, коли це стало можливим, розігнали його. Рішення місцевої ради щодо виселення було швидко скасоване. Коротко кажучи, жодних доказів того, що виселення заявників було частиною державної політики, не було (див. також пункт 154).

118. Також не було доказів спалення будинків заявників, що стало фактором для встановлення порушення у згаданих рішеннях у справах «Сельчук та Аскер проти Туреччини» (*Selçuk and Asker v. Turkey*) і «Айдер та інші проти Туреччини» (*Ayder and Others v. Turkey*) та в рішенні у справі «Молдован та інші проти Румунії» (№ 2) (*Moldovan and Others v. Romania (no. 2)*) (заяви № 41138/98 та № 64320/01, ЄСПЛ 2005-VII (витяги)). Згорів лише будинок першого заявника, проте переконливих доказів того, що це було наслідком підпалу, а не нещасного випадку, не було (див. пункт 12). Іншим будинкам була заподіяна шкода, але вони не були знищені, що підтверджується можливістю заявників та інших жителів-ромів оглянути свої будинки та згодом продати їх. Заявники не надали доказів щодо розміру завданої їхнім будинкам шкоди або стверджуваних важких житлових умов, у яких вони жили внаслідок переселення.

(b) Оцінка Суду

(i) Відповідні загальні принципи

(а) Встановлення відповідальності

119. Договірна Держава нестиме відповідальність за Конвенцією за порушення прав людини, спричинені діями її представників при виконанні ними своїх службових обов'язків (див. рішення у справі «В.К. проти Росії»

(*V.K. v. Russia*), заява № 68059/13, пункт 174, від 07 березня 2017 року). Проте держава також може нести відповідальність, якщо її представники перевищують межі своїх повноважень або діють всупереч інструкціям (див. згадане рішення у справі «Молдован та інші проти Румунії (№ 2)» (*Moldovan and Others v. Romania (no. 2)*), пункт 94). Мовчазна згода або потурання органами влади Договірної Держави діям приватних осіб, які порушують конвенційні права інших осіб у межах її юрисдикції, можуть також покладати на цю державу відповідальність за Конвенцією (див. рішення у справі «Кіпр проти Туреччини» [ВП] (*Cyprus v. Turkey*) [GC], заява № 25781/94, пункт 81, ЄСПЛ 2001-IV).

(β) Мінімальний рівень суворості

120. Жорстоке поводження має досягти мінімального рівня суворості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка такого мінімального рівня залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а у деяких випадках від статі, віку та стану здоров'я потерпілого. Крім того, фактори включають в себе мету жорстокого поводження, разом із його наміром або мотивом, хоча відсутність будь-якого наміру принизити або зневажити потерпілого не може цілком виключити встановлення порушення статті 3 Конвенції. Слід також враховувати контекст жорстокого поводження, наприклад, атмосфера підвищеної напруженості та емоцій. Жорстоке поводження, яке досягає такого мінімального рівня суворості, зазвичай включає у себе фактичне заподіяння тілесних ушкоджень або сильне фізичне чи душевне страждання. Проте навіть за відсутності цих аспектів, коли поводження принижує чи ганьбить особу, демонструючи відсутність поваги до її людської гідності чи нехтування нею, або викликає відчуття страху, тривоги чи неповноцінності, здатне зламати моральний та фізичний опір особи, його можна характеризувати як таке, що принижує людську гідність і підпадає під встановлену статтею 3 Конвенції заборону (див. рішення у справі «Буїд проти Бельгії» [ВП] (*Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункти 86 та 87, ЄСПЛ 2015, з подальшими посиланнями у ньому).

121. Слід також підкреслити, що стаття 3 Конвенції не може обмежуватися лише фізичним жорстоким поводженням; вона також стосується і заподіяння психологічних страждань (див. рішення у справі «Р. Б. проти Угорщини» (*R.B. v. Hungary*), заява № 64602/12, пункт 45, від 12 квітня 2016 року). Так, Суд встановив, що саме залякування застосуванням катувань може становити нелюдське поводження (див. рішення у справі «Гефген проти Німеччини» [ВП] (*Gäfgen v. Germany*) [GC], заява № 22978/05, пункт 108, ЄСПЛ 2010). Суд дійшов такого самого висновку щодо побоювання майбутніх нападів, коли вже траплялись випадки домашнього насильства (див. рішення у справі «Єремія проти Республіки Молдова» (*Eremia v. the Republic of Moldova*), заява № 3564/11, пункт 54, від 28 травня 2013 року). Суд також визнав застосовність статті 3 Конвенції у справі, в якій озброєні працівники міліції у масках увірвалися в будинок заявників (де були присутні неповнолітні діти), направили зброю на заявників та погрожували вбивством (див. рішення у справі «Хрїстови проти Болгарії» (*Hristovi v. Bulgaria*), заява № 42697/05, пункт 80, від 11 жовтня 2011 року).

У рішенні у справі «Східно-африканські азіати проти Сполученого Королівства» (*East African Asians v. United Kingdom*) (доповідь Комісії від 14 грудня 1973 року, Рішення і доповіді 78-А, с. 62, пункт 207) Європейська комісія з прав людини розглянула поняття поводження, що принижує гідність, за статтею 3 Конвенції та зазначила, що «поводження з особою може вважатись таким, що «принижує гідність» у розумінні статті 3 Конвенції «якщо воно грубо принижує її перед іншими або змушує його діяти проти своєї волі чи совісті» (пункт 195 висновку Комісії). Комісія також зазначила, що «...за певних обставин дискримінація за ознакою раси може сама по собі становити поводження, що принижує гідність, у розумінні статті 3 Конвенції. ... Публічне виділення групи осіб для диференційованого поводження за ознакою раси за певних обставин може становити особливу форму приниження людської гідності ...» (там само, пункт 207).

122. Однак не кожна форма залякування, навіть якщо вона стосується великої групи осіб, призведе до застосування статті 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Караахмед проти Болгарії» (*Karahmed v. Bulgaria*), заява № 30587/13, пункти 74–77, від 24 лютого 2015 року, яка стосувалася здебільшого словесного залякування віруючих мусульман натовпом протестувальників), якщо загроза досягнула певного рівня серйозності та була спрямована на потерпілих, як на членів конкретної етнічної чи расової групи, вона може призвести до застосування статті 8 Конвенції (див. рішення у справі «Кірай та Дьомьотьор проти Угорщини» (*Király and Dömötör v. Hungary*), заява № 10851/13, пункт 43, від 17 січня 2017 року, в якій заявники, жителі-роми селища, знаходилися у своїх будинках та спостерігали загрозову демонстрацію, під час якої викрикували антиромські промови та кидали предмети у їхні будинки та яку працівники поліції контролювали і стримували, проте не розганяли).

123. Суд також встановив, що у випадку загрозових дій третьої сторони, присутність значної кількості працівників поліції, які захищають заявників, відіграє роль у пом'якшенні наслідків таких дій, що призведе до незастосовності статті 3 Конвенції, тоді як стаття 8 Конвенції застосовуватиметься (див. згадане рішення у справі «Р. Б. проти Угорщини» (*R.B. v. Hungary*), пункти 51 та 52). Для порівняння, у згаданому рішенні у справі «Ідентоба та інші проти Грузії» (*Identoba and Others v. Georgia*) (див. пункт 70) Суд при класифікації поводження, якого зазнали заявники від приватних осіб протестувальників, як такого, що підпадає під дію статті 3 Конвенції, встановив, що неналежний захист заявників працівниками поліції мав важливе значення для справи. В іншому контексті Суд, встановлюючи, що поводження, якого зазнали заявники, порушувало статтю 3 Конвенції та навіть становило

катування, визнав таким, що стосується справи утримання їх у місці, де панувало беззаконня («*zone de non-droit*»), а/і дія найосновніших гарантій прав була зупинена, і тому вони не мали жодного захисту від зловживань (див. рішення у справі «Аццоліна та інші проти Італії» (*Azzolina and Others v. Italy*), заяви № 28923/09 та № 67599/10, пункти 134 та 137, від 26 жовтня 2017 року).

(γ) Позитивні зобов'язання

124. Зобов'язання Високих Договірних Сторін за статтею 1 Конвенції гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права та свободи, визначені в Конвенції, у поєднанні зі статтею 3 Конвенції вимагає від держав вжиття заходів для забезпечення, аби особи, які перебувають під їхньою юрисдикцією, не піддавалися катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню, у тому числі такому жорстокому поводженню приватних осіб. Це позитивне зобов'язання захищати має тлумачитися таким чином, щоб не покладати надмірний тягар на державні органи, зважаючи, зокрема, на непередбачуваність людської поведінки та оперативний вибір, який повинен робитись з урахуванням пріоритетів та ресурсів. Отже, не кожен ризик жорстокого поводження може породжувати конвенційну вимогу щодо вжиття державними органами заходів з метою запобігання цьому ризику. Проте необхідні заходи повинні принаймні забезпечувати ефективний захист, зокрема, для дітей та інших вразливих осіб, і включати розумні кроки щодо запобігання жорстокому поводженню, про яке державні органи знали або повинні були знати (див. рішення у справі «О'Кіфф проти Ірландії» [ВП] (*O'Keefe v. Ireland*) [GC], заява № 35810/09, пункт 144, ЄСПЛ 2014 (витяги).

125. Крім того, стаття 3 Конвенції вимагає від державних органів проведення офіційного ефективного розслідування стверджуваного жорстокого поводження, навіть якщо таке поводження було здійснене приватними особами (див. рішення у справі «Т.М. та С.М. проти Республіки Молдова» (*T.M. and C.M. v. the Republic of Moldova*), заява № 26608/11, пункт 38, від 28 січня 2014 року).

126. Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження повинно бути як оперативним, так і ретельним. Це означає, що державні органи повинні завжди докладати значних зусиль для з'ясування того, що сталося, і не покладатися на поспішні або необгрунтовані висновки для закінчення свого розслідування або використання їх для обгрунтування своїх рішень. Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, які стосуються події, *inter alia*, показання свідків та висновки судово-медичних експертиз (див. рішення у справі «Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонії» [ВП] (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [GC], заява № 39630/09, пункти 183 та 184, ЄСПЛ 2012, з подальшими посиланнями у ньому).

127. Загалом, для того, щоб розслідування було ефективним, відповідальні за його проведення установи та особи повинні бути незалежними від тих, кого воно стосується. Це означає не лише відсутність будь-якого ієрархічного або інституційного зв'язку, а й існування незалежності на практиці. Однак, незалежно від того, яка форма розслідування застосовується, державні органи повинні діяти за власною ініціативою. Крім того, щоб бути ефективним розслідування має бути здатним призвести до встановлення та покарання винних осіб. Воно також має бути достатньо широким, щоб дозволити слідчим органам взяти до уваги не лише дії представників держави, які безпосередньо застосовували силу, але й усі супутні обставини. Хоча це є не зобов'язанням досягнення результатів, а зобов'язанням вжиття заходів, будь-який недолік у розслідуванні, який перешкоджає встановленню походження тілесних ушкоджень або винних осіб, може призвести до порушення необхідного стандарту ефективності (див. зазначене рішення у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*), пункти 118–120).

128. При розслідуванні насильницьких злочинів, таких як акти жорстокого поводження, державні органи влади зобов'язані вжити всі розумні заходи для викриття будь-якого расистського мотиву та встановити, чи відігравали будь-яку роль у події етнічна ворожнеча або упередження. Часто на практиці доведення расистського мотиву є важким. Обов'язком держави-відповідача розслідувати можливі расистські підтексти насильницького злочину є обов'язком докласти всіх можливих зусиль і не є абсолютним. Державні органи повинні вжити всіх розумних заходів за відповідних обставин для збирання та захисту доказів, дослідити всі практичні засоби виявлення правди та винести цілком обгрунтоване, безсторонне та об'єктивне рішення, не упускаючи підозрілі факти, які можуть свідчити про злочин на расовому підґрунті (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі «Начова та інші проти Болгарії» [ВП] (*Nachova and Others v. Bulgaria*) [GC], заяви № 43577/98 та №43579/98, пункт 160, ЄСПЛ 2005-VII). Однакове ставлення до випадків насильства та жорстокості, що мають дискримінаційне підґрунтя, та випадків, що такого підґрунтя не мають, означатиме потурання специфічному характеру вчинків, які є особливо руйнівними для основоположних прав. Неспроможність провести відмінність між способами розв'язання ситуацій, що суттєво відрізняються, може становити неправомірне поводження несумісне з вимогами статті 14 Конвенції (див. зазначене рішення у справі «Ідентоба та інші проти Грузії» (*Identoba and Others v. Georgia*), пункт 67).

(ii) Застосування зазначених принципів у цій справі

(α) Матеріальний аспект статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції

129. На цьому етапі Суд вважає за необхідне (і) прокоментувати мотиви нападу на будинки заявників та (ii) оцінити роль державних органів у переселенні заявників.

130. Щодо першого питання Суду достатньо зазначати, що ні на національному рівні, ні у цьому Суді не оскаржувалося по суті те, що напад на будинки заявників був обумовлений антиромськими настроями серед жителів селища. Слід зазначити, що натовп, як вбачалося, частково був вмотивований бажанням помститися родинам, члени яких були причетні до вбивства, яке призвело до подій (див. для порівняння рішення у справі «Федорченко та Лозенко проти України» (*Fedorchenko and Lozenkov. Ukraine*), заява № 387/03, пункт 68, від 20 вересня 2012 року, у якій будинки ромів були спалені під час нападу, який, як стверджувалося, був спрямований на будинки торговців наркотичними засобами).

131. Щодо ролі держаних органів у нападі, вбачається, що не тільки працівники місцевої міліції селища, але й працівники міліції районного рівня знали про приготування погрому досить завчасно, щоб викликати жителів-ромів на зустріч та попередити, щоб вони поїхали (див. пункт 29). Отже, інформації про те, чому вони не втрутилися, щоб захистити будинки заявників немає. Зокрема, у жодному з рішень національних судів не стверджувалося, що напад відбувся настільки раптово або настільки перенавантажив ресурси міліції, чим виправдовувалося рішення про обмеження втручання міліції та просте намагання мінімізувати шкоду порадою заявникам рятуватися втечею (див. згадане рішення у справі «Кірай та Дьомьотьор проти Угорщини» (*Király and Dömötör v. Hungary*), пункти 63–69 та ухвалу щодо прийнятності у справі «П.Ф. та Е.Ф. проти Сполученого Королівства» (*P.F. and E.F. v. the United Kingdom*), заява № 28326/09, пункти 40–47, від 23 листопада 2010 року).

132. З матеріалів справи вбачається, що представники держави прямо закликали заявників покинути селище, оскільки вони або не бажали або вважали себе нездатними захистити їх від нападу натовпу. Суд також вважає встановленим, що працівники міліції були присутніми під час розкрадання будинків заявників, але не вжили жодних помітних спроб втрутитися. Ця присутність у поєднанні з рішенням селищної ради від 09 вересня 2002 року, яким, як вбачається, було підтримано виселення із селища «соціально небезпечних осіб» (див. пункт 11), становила прояв офіційного схвалення дій нападників.

133. Хоча скасування рішення ради через декілька місяців є позитивним фактом (див. пункт 45), це є несуттєвим для оцінки тяжкості нападу, його впливу на заявників на той момент, коли він стався, та його безпосередніх наслідків. Крім того, хоча у рішенні ради від 09 вересня 2002 року не містилось посилань на етнічну приналежність осіб, які мали бути виселені, з огляду на контекст та попереднє рішення ради від 08 вересня 2002 року немає сумнівів, що воно стосувалося жителів-ромів.

134. Отже, попереджені про напад заявники знаходились у ситуації, в якій мали дійти висновку, що через їхні сімейні стосунки та етнічну приналежність вони не могли розраховувати на захист законом у місці, де вони постійно проживали протягом значного періоду часу (див. Додаток). Таким чином, рішення покинути свої будинки перед нападом було не результатом здійснення їхнього власного бажання, а способом захистити свою фізичну недоторканість. Їхні почуття страху, страждань, безпорадності та неповноцінності посилювались усвідомленням того, що їхні будинки, ймовірно, будуть розкрадені, і вони не зможуть їх захистити, не ризикуючи своїм життям. Зрештою це дуже принизило їхню гідність. Суд доходить висновку, що роль працівників міліції, які вирішили не захищати заявників, а лише порадили їм поїхати перед «погромом» (див. пункт 12), і те, що ці події включали в себе проникнення та розкрадання будинків заявників великим натовпом, налаштованим проти них як ромів (тобто членів вразливої групи), становили достатньо серйозну образу гідності заявників, щоб характеризуватися як таке, що «принижує гідність», поводження. Ця оцінка виключає необхідність вирішення Судом спору між сторонами щодо того, чи була дев'ять заявниць присутня вдома під час нападу та мала протистояти нападникам (див. пункт 18).

135. Отже, Суд не погоджується з оцінкою Уряду (див. пункт 118), що для визнання статті 3 Конвенції застосовною у контексті завдання шкоди майну, заявники обов'язково мають спостерігати за руйнуванням своїх будинків. Обґрунтованість наявності чи відсутності будь-якої відповідної обставини мала розглядатися не окремо, а в контексті всіх обставин справи (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Гефген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*), пункт 88). З огляду на наведені висновки Суд не вважає цей фактор вирішальним у цій справі.

136. Як випливає з викладеного, Суд вважає встановленим, що:

- (i) напад на будинки заявників був умотивований антиромськими настроями;
- (ii) працівники міліції не вжили жодних заходів для захисту будинків заявників від нападу і жодної об'єктивної причини їхньої бездіяльності наведено не було;
- (iii) рішення селищної ради та, зокрема, присутність та пасивність працівників міліції на місці нападу виглядали, як офіційне схвалення нападу; та
- (iv) напад становив таке, що принижує гідність поводження, зокрема, з огляду на ставлення державних органів.

137. Отже, щодо заявників I групи було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

(β) Процесуальний аспект статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції

138. Суд зазначає, що розслідування цього нападу на національному рівні характеризувалося низкою серйозних недоліків.

139. Передусім Суд відмічає наявність у слідчих органів численних доказів того, що місцеві органи влади, у тому числі працівники місцевої міліції, знали про підготовку нападу, не вжили жодних заходів для його запобігання та стояли осторонь, коли він відбувся, вочевидь обмежившись запобіганням людським жертвам (див., наприклад, показання працівників міліції у пункті 31). Проте вбачається, що жодних заходів для розслідування цього аспекту справи вжито не було. Одним з прикладів можна навести, що розслідування злочину, хуліганства (тобто невмотивоване насилля), як вбачається, не охоплювало жодної участі представників держави у подіях, хоча існували інші, більш відповідні, положення Кримінального кодексу України, які могли б бути підґрунтям для порушення кримінальної справи за фактом цих подій (див., наприклад, статті 365 та 367 Кримінального кодексу України, пункт 52, та для порівняння згадане рішення у справі «Ідентоба та інші проти Грузії» (*Identoba and Others v. Georgia*), пункт 76).

140. Більш того, незважаючи на наявність великої кількості інформації, яка вказувала на обізнаність працівників місцевої міліції та селищного голови про підготовку нападу (див., наприклад, пункти 13 та 29), не було вжито жодних заходів для уточнення її обсягу та коли вони її отримали, джерела їхньої інформації, чи знали вони когось з організаторів нападу, чи мали вони контакт із ними та чому вони обмежили свою участь лише попередженням заявників, щоб вони рятувались втечею, а не вжиттям будь-яких кроків для запобігання нападу.

141. Суд також зазначає, що працівники місцевої міліції, які явно відіграли роль у розслідуваних подіях, брали активну участь у самому розслідуванні. Отже, працівники районної міліції брали активну участь при огляді пошкоджених будинків та відбиранні показань на початковій стадії слідства (див. пункти 23 та 26), а згодом, після закінчення активної фази слідства та його зупинення, мали офіційний контроль над ним (див. пункт 41). Дійсно, відповідальним за ключову та активну участь у слідстві був старший слідчий обласної міліції. Проте цьому слідчому допомагала команда, до складу якої входили працівники місцевої міліції (див. пункт 24).

142. Обмеження розслідування у такий спосіб та нездатність розглянути такий явно важливий напрям слідства, вочевидь без достатнього обґрунтування, вказує не лише на неналежність та відсутність ретельності у розслідуванні (див. для порівняння згадане рішення у справі «Ідентоба та інші проти Грузії» (*Identoba and Others v. Georgia*), пункт 75), але і на відсутність незалежності (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Мустафа Тунч і Фечіре Тунч проти Туреччини» [ВП] (*Mustafa Tunç and Fecire Tunç v. Turkey*) [GC], заява № 24014/05, пункт 222, від 14 квітня 2015 року).

143. Навіть якщо не брати до уваги роль державних органів у подіях, заходи, вжиті для встановлення правопорушників, які були приватними особами, також були недостатніми. З трьох осіб, чітко встановлених як підбурювачі погрому – О.М., П.М. та І.Д. (див. пункт 36), – вочевидь, лише двоє, О.М. та П.М., були допитані. Згідно з наданим Урядом стислим викладом їхніх показань вони заперечували будь-яку особисту причетність до нападів на будинки ромів. Проте немає жодних відомостей, чи допитували їх щодо стверджуваної участі у підбурюванні до нападів. Більше того, вбачається, що тоді як свідки одногосно заперечували свою особисту участь у нападі на будинки ромів, жоден свідок – навіть О.М. та П.М., – не був допитаний щодо того, чи знали вони кого-небудь з нападників. Це особливо дивно у ситуації працівників міліції, які були присутніми на місці події та особисто спостерігали за нападом і нападниками (див. пункт 31).

144. Зрештою, незважаючи на наявність чітких доказів спрямованості нападу на членів конкретної етнічної групи, він розслідувався як звичайне порушення громадського порядку, а відповідне положення Кримінального кодексу України, конкретно спрямоване на придушення насильства на ґрунті расового та іншого упередження (стаття 161 Кодексу, пункт 52), застосоване не було. Навіть при розгляді такого злочину, як хуліганство, єдине на яке посилалися державні органи, вочевидь, жодної уваги антиромським упередженням як можливим обтяжуючим обставинам, приділено не було (див. статтю 67 Кримінального кодексу України, у пункті 52). Коротко кажучи, немає жодних доказів проведення державними органами будь-якого розслідування за фактом антиромського упередження як імовірного мотиву злочину (див. для порівняння зазначене рішення у справі «Федорченко та Лозенко проти України» (*Fedorchenko and Lozenkov. Ukraine*), пункт 69).

145. Наведені висновки у цій конкретній справі також мають розглядатися з урахуванням міжнародних доповідей, які описують закономірне постійне упереджене ставлення до ромів в Україні, у тому числі з боку певних працівників правоохоронних органів (див. пункти 59 – 62; див. також згадане рішення у справі «Федорченко та Лозенко проти України» (*Fedorchenko and Lozenkov. Ukraine*), зокрема, пункти 33 та 68).

146. Зазначених міркувань достатньо для висновку Суду, що розслідування цих подій не можна вважати ефективним.

147. Отже, щодо заявників І групи було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

(γ) Інші скарги

148. З огляду на наведені висновки Суд вважає, що немає необхідності розглядати інші аспекти скарг заявників І групи за статтею 3 Конвенції, як окремо, так і у поєднанні зі статтею 14 Конвенції, оскільки ці аспекти входять до вже розглянутих скарг за цими положеннями.

С. Заявники II групи

Прийнятність

149. Заявники II групи (див. пункт 94 та Додаток) згідно з їхніми власними показаннями на момент відповідних подій знаходились далеко від своїх будинків, тому не знали про неминучий напад і не були змушені покинути свої будинки, а про заповідяну їм шкоду дізналися лише згодом (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Коляденко та інші проти Росії» (*Kolyadenko and Others v. Russia*), заява № 17423/05 та 5 інших заяв, пункт 152, від 28 лютого 2012 року). З огляду на свій аналіз та висновки щодо заявників I групи Суд вважає, що ситуація заявників II групи не підпадає під дію статті 3 Конвенції та може бути достатньо розглянута за статтею 8 Конвенції (див. далі).

150. З цього випливає, що скарги першого, четвертого, п'ятого, десятого та дванадцятого заявників за статтею 3 Конвенції окремо або у поєднанні зі статтею 14 Конвенції несумісні з Конвенцією за критерієм *ratione materiae* та мають бути відхилені відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ ОКРЕМО ТА У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 14 КОНВЕНЦІЇ

151. За статтею 8 Конвенції заявники (I та II групи) скаржилися на неспроможність відповідальної за напад на їхні будинки держави-відповідача захистити їх від нього та провести його ефективне розслідування, а також, що держава несла відповідальність за неналежні житлові умови, в яких вони жили після переселення. Вони також скаржилися, що з огляду на зазначене вони зазнали дискримінації через їхнє ромське походження у порушення статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції.

152. Стаття 8 Конвенції передбачає:

- «1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Доводи сторін

1. Уряд

153. На підставі тих самих аргументів, наведених щодо скарг за статтею 3 Конвенції, Уряд стверджував про невичерпання заявниками доступних їм національних засобів юридичного захисту та недотримання правила шестимісячного строку (див. пункти 95, 96, 103 та 104). Заявники не погодилися.

154. Уряд також стверджував про відсутність будь-яких доказів того, що виселення ромів із селища було частиною державної політики. Зокрема, рішення селищної ради було прийняте під тиском натовпу, потім було негайно оскаржене прокурором і скасоване, а тому воно жодним чином не відображало політику держави. Немає жодних доказів якої-небудь загрози для ромів у селищі після 09 вересня 2002 року, хоча певне негативне ставлення до них могло зберегтися. Багато з них могли безпечно повернутися та проживати у своїх будинках до їхнього продажу. Вони не надали достатніх доказів того, що їх примусили продати свої будинки за ціною, нижчою за ринкову, та що плата за них була недостатньою для купівлі нових у іншому місці. Уряд вважав цей фактор у поєднанні з можливістю заявників продати будинки та переїхати вирішальним для оцінки скарги заявників за статтею 8 Конвенції. У зв'язку з цим Уряд порівняв висновки Суду в рішеннях у справах (i) «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*) (заява № 55723/00, пункт 121, ЄСПЛ 2005-IV) (у якій заявник не міг переїхати і це було підставою для встановлення порушення) та (ii) «Хаттон та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [GC] (заява № 36022/97, пункт 127, ЄСПЛ 2003-VIII) (у якій на вартість житла у місці проживання заявників та, відповідно, на їхню можливість переїхати не впливав шум літаків). На думку Уряду ця практика Суду була доречною, оскільки заявники у цій справі фактично скористалися своїм правом переселитися із середовища (у селищі), яке вони вважали пригнічуючим. Крім того, не було жодних доказів погіршення житлових умов заявників після їхнього переселення із селища та звернення заявників за будь-якою допомогою для їхнього поліпшення.

155. Відповідно, Уряд вважав, що скарга заявників була явно необґрунтованою та, навпаки, не було порушено положення, на які посилалися заявники.

2. Заявники

156. Заявники стверджували, що факт прийняття рішення селищної ради під тиском натовпу не виключав відповідальності держави. У зв'язку з цим вони посилалися на рішення у справі «Сампаніс та інші проти Греції» (*Sampanis and Others v. Greece*) (заява № 32526/05, пункти 82 та 83, від 05 червня 2008 року), у якій насильницький спротив батьків не ромського походження щодо зарахування до школи дітей ромів не звільняв державу від відповідальності забезпечити для цих дітей рівні умови навчання.

157. Те, що деякі заявники були змушені жити у своїх зруйнованих будинках, поки вирішували, що робити, жодним чином не зменшує той факт, що від них не можна було очікувати подальшого проживання у своїх будин-

ках у таких умовах. Наведене Урядом порівняння ситуації заявників із простим зменшенням вартості будинку свідчить про незмінну нездатність усвідомити серйозність зазаної ними травми.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

158. Суд уже розглянув та відхилив заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту та дотримання правила шестимісячного строку. Суд вважає, що ці заперечення аналогічно мають бути відхилені в частині щодо скарг заявників за статтею 8 Конвенції окремо та у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

159. Більше того, всупереч доводам Уряду, зазначені скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Відповідні загальні принципи

160. Суд нагадує, що хоча мета статті 8 Конвенції головним чином полягає у захисті особи від свавільного втручання державних органів, вона не лише зобов'язує державу утримуватися від такого втручання. Окрім цього, на додаток до цього, у першу чергу, негативного зобов'язання можуть існувати позитивні зобов'язання, притаманні ефективній повазі до приватного та сімейного життя. Ці зобов'язання можуть включати в себе вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері взаємовідносин окремих осіб (див. рішення у справі «X та Y проти Нідерландів» (*X and Y v. the Netherlands*), від 26 березня 1985 року, пункт 23, Серія А № 91).

161. Крім того, Суд не виключив можливості, що позитивне зобов'язання держави за статтею 8 Конвенції захищати фізичну недоторканість особи може поширюватися на питання, пов'язані з ефективністю розслідування у кримінальній справі (див. згадане рішення у справі «Молдован та інші проти Румунії (№ 2)» (*Moldovan and Others v. Romania (no. 2)*), пункт 96, яке посилається на рішення у справі «Осман проти Сполученого Королівства» (*Osman v. the United Kingdom*), від 28 жовтня 1998 року, пункт 128, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1998-VIII).

162. Як при розгляді справи у контексті (і) позитивного зобов'язання держави вживати розумні та належні заходи для забезпечення прав заявників за пунктом 1 статті 8 Конвенції, так і в контексті (ii) «втручання органів державної влади», виправданого відповідно до пункту 2, застосовні принципи загалом є подібними. В обох випадках слід враховувати справедливий баланс між конкуруючими інтересами особи та суспільства в цілому; в обох контекстах держава користується певною свободою розсуду при визначенні кроків, які мають бути вжиті для забезпечення дотримання Конвенції. Крім того, навіть для позитивних зобов'язань, які випливають з першого абзацу статті 8 Конвенції, цілі, перераховані у другому абзаці, можуть відігравати певну роль для досягнення необхідного балансу (див. рішення у справі «Пауелл та Рейнер проти Сполученого Королівства» (*Powell and Rayner v. the United Kingdom*), від 21 лютого 1990 року, пункт 41, Серія А № 172).

163. Суд вже розглядав справи щодо вмотивованого расизмом переслідування без застосування фізичного насилля. Він встановив, що спосіб застосування норм кримінального законодавства був важливим фактором при оцінці того, чи були права заявників захищені настільки неефективно, щоб становити порушення державою-відповідачем позитивних зобов'язань за статтею 8 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Кірай та Дьомьотьор проти Угорщини» (*Király and Dömötör v. Hungary*), пункт 72).

(б) Застосування зазначених принципів у цій справі

164. Суд визнав встановленою наявність серйозних недоліків у діях національних органів влади щодо захисту заявників I групи від нападу на їхні будинки, що призвело до встановлення порушення статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції.

165. Аналогічні висновки також діють і щодо заявників II групи, оскільки єдиною відмінністю між ними та першою групою було те, що на момент подій 07 – 10 вересня 2002 року вони були відсутні у селищі та виявили свої будинки пошкодженими лише після повернення до селища згодом. Цей фактор був вирішальним для висновку Суду, що стосовно цих заявників необхідний для застосування статті 3 Конвенції рівень суворості досягнутий не був. Проте це не перешкоджає застосуванню статті 8 Конвенції (див. рішення у справі «Уейнрайт проти Сполученого Королівства» (*Wainwright v. the United Kingdom*), заява № 12350/04, пункт 43, ЄСПЛ 2006-X).

166. Суд вважає встановленим, що напад був спрямований на будинки всіх заявників, крім шістнадцятої заявниці (див. пункт 84), та в результаті вони мусили переселитися зі своїх будинків.

167. Суд не переконаний аргументом Уряду, що напад призвів лише до короткострокового переселення заявників, оскільки після нього вони могли повернутися до селища та потім вільно вирішили продати свої будинки і переселитися. Суд визнає, що у цій справі, на відміну від згаданої справи «Молдован та інші проти Румунії (№ 2)» (*Moldovan and Others v. Romania (no. 2)*) (пункти 22, 25 та 26), немає конкретних фактів, які б доводили, що заявникам активно перешкоджали у поверненні до селища. Дійсно здається, що заявники неявно визнали можливість деяких

з них повернутися та проживати у своїх будинках до їхнього продажу. При цьому Суд вважає, що було б нерозумно очікувати, що заявники постійно проживатимуть у пошкоджених будинках у місці, де державні органи чітко повідомили їм, що вони не матимуть захисту від нападів натовпу, особливо в умовах непроведення розслідування та непритягнення до відповідальності за напад жодної особи.

168. Отже, не може бути сумнівів, що заподіяна будинкам заявників шкода становила серйозне та необґрунтоване втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного і сімейного життя та житла.

169. Суд повторює свої висновки щодо:

- (i) відсутності будь-якої об'єктивної підстави нездатності державних органів захистити заявників;
- (ii) ролі державних органів у нападі;
- (iii) непроведення ефективного розслідування на національному рівні; та
- (iv) загальної інформації про упереджене ставлення до ромів в Україні на час подій, особливо проявлене певними працівниками правоохоронних органів (див. пункти 59–62).

170. Цих міркувань достатньо для висновку Суду, що було порушено статтю 8 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції з огляду на роль державних органів до і під час нападу на будинки заявників, а також непроведення ними ефективного розслідування нападу.

171. З огляду на наведені висновки Суд вважає, що немає необхідності розглядати інші аспекти скарги заявників за зазначеними положеннями Конвенції, оскільки ці аспекти входять до вже розглянутих скарг за цими положеннями.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ ОКРЕМО ТА У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 14 КОНВЕНЦІЇ

172. Заявники (I та II групи) скаржилися на порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції окремо та у поєднанні зі статтею 14 Конвенції у зв'язку із заподіяною їхнім будинкам шкодою та знищенням їхніх предметів побуту. Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції передбачає:

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.»

A. Доводи сторін

173. На підставі тих самих аргументів, наведених щодо скарг за статтями 3 та 8 Конвенції, Уряд стверджував, що заявники не вичерпали доступні їм національні засоби юридичного захисту та не дотрималися правила шести-місячного строку (див. пункти 95, 96, 103, 104 та 153). Заявники не погодилися.

174. Уряд також доводив, що заявники не обґрунтували свої аргументи. У зв'язку з цим він посилався на ухвалу Суду щодо прийнятності у справі «Лісний та інші проти України та Росії» (*Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia*) (заяви № 5355/15, № 44913/15 та № 50853/15, від 05 липня 2016 року). Уряд стверджував про непереконливість пояснень заявників про те, що вони нібито втратили свої документи про право власності через напад на їхні будинки, оскільки (i) заявники були завчасно попереджені про напад, (ii) деякі будинки були продані (з чого випливає, що власники мали відповідні документи про право власності), (iii) копії документів про право власності могли бути отримані з державних реєстрів та архівів та (iv) у своєму цивільному позові, поданому у рамках кримінальної справи, деякі заявники вимагали дуже конкретну суму (що дозволяє припустити наявність у них певних документів, на яких ґрунтувалися ці вимоги). Отже, Уряд вважав скаргу заявників за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції явно необґрунтованою.

175. Заявники не погодились із Урядом щодо розміру заподіяної їхнім будинкам шкоди, посилаючись на надані ними фотографії (див. пункт 15) та їхні власні показання. Вони вважали невірним порівняння зі справою «Лісний та інші проти України та Росії» (*Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia*), оскільки на відміну від цієї справи, сам факт завдання шкоди їхнім будинкам не оскаржувався; оскаржувався лише розмір цієї шкоди. Більше того, вони належали до особливо вразливої групи через їхню етнічну приналежність до ромів та перебували у ситуації, рівнозначній ситуації внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, посилаючись на пояснення тринадцятого та шістнадцятого заявників (див. пункт 14), вони стверджували, що лише «деякі» з них продали свої будинки за «невелику суму грошей». Вони вважали, що саме Уряд повинен був шукати у реєстрах та архівах докази прав власності заявників. Крім того, вони вважали, що висновок Уряду (про необґрунтованість їхньої скарги через відсутність доказів) ґрунтувався на расових стереотипах про відсутність у ромів коріння.

B. Оцінка Суду

176. Суд зазначає, що Уряд також висунув заперечення щодо невичерпання заявниками національних засобів юридичного захисту та недотримання ними правила шестимісячного строку. Проте він не вважає за необ-

хідне розглядати ці заперечення з огляду на те, що ця частина заяви у будь-якому разі є неприйнятною з таких причин.

177. Суд зазначає, що заявники не надали жодних доказів в обґрунтування своїх вимог (див. згадану ухвалу щодо прийнятності у справі «Лісний та інші проти України та Росії» (*Lisnyy and Others v. Ukraine and Russia*), пункти 28–32 та для порівняння рішення у справі «Керімова та інші проти Росії» (*Kerimova and Others v. Russia*), заява № 17170/04 та 5 інших заяв, пункти 292 та 293, від 03 травня 2011 року). Заявники не спростували довід Уряду, підтверджений наданими під час провадження на національному рівні поясненнями деяких заявників (див. пункт 14) про те, що колишні жителі-роми смт Петрівка змогли продати свої будинки у цьому селищі після нападу, чим переконливо доводилась наявність у них доказів права власності.

178. Проте заявники не надали жодної інформації щодо цих угод або будь-якої відповідної документації. Вони також не надали детального опису втраченого майна, у тому числі описів будинків та предметів побуту, не вказали, хто із заявників був власниками. Вони не посилалися на які-небудь конкретні спроби свої чи своїх представників отримати докази з державних реєстрів, які були доступні їм, навіть якщо Суд був готовий прийняти їхні твердження про втрату документів внаслідок переселення. Останнє також стосувалося першого заявника. Дійсно не оскаржувалося, що будинок, в якому він жив, був серйозно пошкоджений внаслідок пожежі (див. пункт 118) і тому, ймовірно, не міг бути проданий. Проте залишається фактом те, що він не надав жодних доказів свого права власності чи будь-яких спроб отримати такі докази з державних реєстрів або навіть детального опису свого майна.

179. За таких обставин Суд вважає, що заявники не виклали належним чином і не обґрунтували свою скаргу та не надали обґрунтованого пояснення своєї неспроможності зробити це. Отже, їхня скарга за статтею 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Першого протоколу до Конвенції також є необґрунтованою.

180. Суд доходить висновку, що ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

181. Заявники скаржились на відсутність ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з їхніми скаргами. Вони посилалися на статтю 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

182. Уряд заперечив проти цього аргументу.

183. Суд, визнавши неприйнятними деякі скарги за статтею 3 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції (окремо та у поєднанні зі статтею 14 Конвенції, див. пункти 150 та 180), доходить висновку, що не було подано небезпідставну скаргу для цілей статті 13 Конвенції у зв'язку з цими скаргами (див., наприклад, рішення у справі «Валерій Фуклев проти України» (*Valeriy Fuklev v. Ukraine*), заява № 6318/03, пункт 98, від 16 січня 2014 року); отже, ця частина скарги за статтею 13 Конвенції має бути відхилена як несумісна з положеннями Конвенції за критерієм *ratione materiae* відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

184. Інша частина скарги за статтею 13 не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

185. Проте з огляду на наведені висновки Суд не вважає за необхідне розглядати її окремо, оскільки вона входить до вже розглянутих скарг за статтями 3 та 8 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Сергій Савенко проти України» (*Sergey Savenko v. Ukraine*), заява № 59731/09, пункт 48, від 24 жовтня 2013 року).

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

186. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

187. Перші три, п'ята – п'ятнадцятий, вісімнадцятий та дев'ятнадцятий заявники кожний вимагали 85 984,52 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Їхні вимоги щодо відшкодування матеріальної шкоди наведені у Додатку. Четвертий заявник вимагав 36 684 євро в якості відшкодування моральної шкоди, проте не подав вимоги щодо відшкодування матеріальної шкоди.

188. Уряд вважав, що не було причинно-наслідкового зв'язку між шкодою, яку вимагали заявники, та встановленими порушеннями. У будь-якому разі він вважав їхні вимоги надмірними.

189. З огляду на свої висновки щодо скарги заявників за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, Суд відхиляє вимогу заявників щодо відшкодування матеріальної шкоди. З іншого боку, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд вважає розумним присудити такі суми в якості відшкодування моральної шкоди:

(i) по 11 000 євро другому, третьому, шостій – дев'ятій, одинадцятому, тринадцятому – п'ятнадцятому, вісімнадцятому та дев'ятнадцятому заявникам та додаткового суму будь-якого податку, що може нараховуватись на ці суми; та

(ii) по 9 000 євро першому, четвертому, п'ятій, десятому та дванадцятому заявникам та додаткового суму будь-якого податку, що може нараховуватись на ці суми.

В. Судові та інші витрати

190. Заявники не подали вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Отже, Суд нічого не присуджує за цим пунктом.

С. Пеня

191. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* вилучити зі свого реєстру заяву у частині щодо сімнадцятого заявника;
2. *Постановляє*, що дружина вісімнадцятого заявника, пані Любов Леонтівна Циня, має право брати участь у цьому провадженні від його імені;
3. *Оголошує* неприйнятною заяву у частині щодо шістнадцятої заявниці;
4. *Оголошує*:
прийнятними
(а) скарги за статтею 3 Конвенції окремо та у поєднанні зі статтями 13 та 14 Конвенції, подані другим, третім, шостою – дев'ятою, одинадцятим, тринадцятим – п'ятнадцятим, вісімнадцятим та дев'ятнадцятим заявниками; та
(б) скарги за статтею 8 Конвенції окремо та у поєднанні зі статтями 13 та 14 Конвенції;
5. *Оголошує* решту скарг у заяві неприйнятними;
6. *Постановляє*, що було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції щодо другого, третього, шостої – дев'ятої, одинадцятого, тринадцятого – п'ятнадцятого, вісімнадцятого та дев'ятнадцятого заявників;
7. *Постановляє*, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції щодо другого, третього, шостої – дев'ятої, одинадцятого, тринадцятого – п'ятнадцятого, вісімнадцятого та дев'ятнадцятого заявників;
8. *Постановляє*, що було порушено статтю 8 Конвенції у поєднанні зі статтею 14 Конвенції з огляду на роль, яку відіграли державні органи, перед початком та під час нападу на будинки заявників, а також непроведенням ними ефективного розслідування нападу;
9. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати інші аспекти скарг заявників;
10. *Постановляє*, що:
(а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
(i) по 11 000 (одинадцять тисяч) євро другому, третьому, шостій – дев'ятій, одинадцятому, тринадцятому – п'ятнадцятому, вісімнадцятому та дев'ятнадцятому заявникам та додаткового суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
(ii) по 9 000 (дев'ять тисяч) євро першому, четвертому, п'ятій, десятому – дванадцятому заявникам та додаткового суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;
(б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
11. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 06 листопада 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цирлі
(*Marialena Tsirli*)
Секретар

Пауло Пінто де Альбукерке
(*Paulo Pinto de Albuquerque*)
Голова

СПРАВА «ГОНГАДЗЕ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 34056/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

8 листопада 2005 року

Це рішення стає остаточним відповідно до умов, зазначених у п. 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Гонгадзе проти України»

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

- п. Ж.-П. Коста, Голова,
- п. А. Б. Бака,
- п. І. Кабрал Баррето,
- п. К. Юнгвірт,
- п. В. Буткевич,
- пані А. Мулароні,
- пані Д. Йочене, судді,
- та пані С. Долле, Секретар секції,

після обговорення в нарадчій кімнаті 22 березня та 11 жовтня 2005 року, вносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена проти України за заявою № 34056/02, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі – Конвенція) громадянкою України Мирославою Гонгадзе (далі – заявниця) 16 вересня 2002 року.
2. Заявницю представляла пані С. Пресс-Лоссінот, юрист, що практикує у м. Парижі, Франція. Уряд України (далі – Уряд) був представлений його Уповноваженими – пані Валерією Лутковською та пані Зоряною Бортновською.
3. Заявниця стверджувала, що державні органи не змогли захистити життя її чоловіка та провести розслідування його зникнення та смерті, що спричинило їй серйозні моральні страждання.
4. Заява була передана до другої секції Суду (п. 1 Правила 52 Регламенту Суду). Зі складу секції була створена палата в порядку, встановленому п. 1 Правила 26 Регламенту, яка розглядала справу (п. 1 статті 27 Конвенції).
5. Ухвалою від 22 березня 2005 року Суд оголосив заяву прийнятною.
6. І заявниця, і Уряд подали свої зауваження щодо суті (п. 1 Правила 59).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявниця народилась у 1972 році та проживає у м. Арлінгтоні, Сполучені Штати Америки (далі – США).

А. Факти справи, викладені сторонами

8. Георгій Гонгадзе, чоловік заявниці, був журналістом, який зник 16 вересня 2000 року за обставин, які державні органи України досі не встановили в повному обсязі, незважаючи на ряд звернень та вимог заявниці. Однак нещодавно декілька співробітників міліції були обвинувачені у викраденні та вбивстві п. Гонгадзе.

(а) Події, які передували зникненню чоловіка заявниці

9. П. Гонгадзе був політичним журналістом та головним редактором інтернет - видання «Українська правда». Він був відомий своїм критичним ставленням до осіб, які були при владі, та активною участю у розвитку інформаційної акції в Україні та за кордоном, розпочатої з приводу проблем свободи слова у його країні. У своїх репортажах він висвітлював такі теми, як стверджувана антидемократична діяльність українських органів влади та корупція серед державних службовців вищого рівня.

10. За декілька місяців до свого зникнення п. Гонгадзе у розмові із своїми родичами та колегами декілька раз зауважував, що він став об'єктом погроз та переслідувань.

11. 14 липня 2000 року пан Гонгадзе написав відкритого листа до Генерального прокурора, в якому скаржився про таке:

– співробітники правоохоронних органів допитали його родичів та друзів у м. Львові, а також його колег у м. Києві з приводу його особи. Ці допити були проведені під приводом розслідування злочину у м. Одесі, до якого, як стверджувалось, пан Гонгадзе був причетний. (Заявниця зауважує, що пан Гонгадзе нічого не знав ні про той злочин, ні про осіб, які були причетні до нього. Сам він з цього приводу ніколи не допитувався);

– деякий час невідомі особи у автомобілі з номерним знаком 07309 КВ переслідували пана Гонгадзе на шляху з його дому до офісу і з офісу до дому.

У своєму відкритому листі п. Гонгадзе просив Генерального прокурора здійснити заходи для захисту його від того, що він назвав «моральним терором», а також знайти та покарати осіб, які були причетні до цього.

12. У відповідь Генеральний прокурор надіслав листа до Обласної прокуратури м. Львова, де п. Гонгадзе мав офіційну реєстрацію місця проживання (прописку). Прокурор м. Львова відповів, що місця та вулиці (м. Києва), зазначені у листі пана Гонгадзе, у м. Львові не існують.

13. Пізніше Міністр внутрішніх справ, який на той час займав цю посаду, повідомив представників неурядової організації «Репортери без кордонів» (як було викладено у пізнішому звіті від 22 січня 2001 року), що автомобільний номерний знак був викрадений з автомобіля міліції у лютому 2000 року.

14. 1 вересня 2000 року Генеральна прокуратура повідомила п. Гонгадзе про відсутність підстав для прийняття за його листом рішення відповідно до статті 52¹ Кримінально-процесуального кодексу (заходи захисту в межах кримінального провадження).

15. 16 вересня 2000 року п. Гонгадзе зник.

(б) Розслідування фактів зникнення та вбивства чоловіка заявниці

16. 17 вересня 2000 року заявниця звернулась до Московського РУ ГУ МВС України у м. Києві з заявою про зникнення її чоловіка.

17. 18 вересня 2000 року (19 вересня, як зазначив Уряд) прокуратура Печерського району розпочала розслідування за фактом умисного вбивства (справа Гонгадзе). Розслідування включало обшук тих місць, де востаннє бачили п. Гонгадзе, та допит осіб, які в той час були там. Заявниця зазначає, що здавалось, що слідчий прокуратури, який розслідував справу, п. Х, здійснював серйозне розслідування. Проте на початку листопада його замінили іншим слідчим, п. В.

18. 2 листопада 2000 року поблизу м. Таращі у Київській області було знайдене тіло невідомої особи без голови.

19. 3 листопада 2000 року прокуратура м. Києва порушила справу за фактом умисного вбивства невідомої особи (Таращанська справа).

20. Перший розтин тіла був зроблений місцевим експертом, і 8 листопада 2000 року був складений висновок. Згідно з цим висновком час смерті невідомої особи приблизно збігався з часом зникнення п. Гонгадзе.

21. 10 листопада 2000 року з короткої статті в газеті родичі дізнались про знайдене поблизу м. Києва тіло невідомої особи. 15 листопада 2000 року при впізнанні тіла вони впізнали коштовності, які належали п. Гонгадзе, а також сліди старої рани на тілі, що відповідали тим, які мав зниклий журналіст. Вміст шлунка відповідав тій їжі, яку п. Гонгадзе споживав у день свого зникнення. Родичі взяли фрагмент шкіри з тіла для того, щоб його дослідити незалежні експерти.

22. З цієї дати слідчі, як стверджувалось, змінили своє ставлення та почали перешкоджати розслідуванню. 15 листопада 2000 року тіло було перевезене з місцевого моргу м. Таращі. Через три дні прокуратура Київської області зазначила, що тіло було перевезене до м. Києва. Усі документи, які стосувались проведення першої судово-медичної експертизи у м. Таращі, були вилучені. Місцевому експерту було заборонено обговорювати результати розтину тіла, і пізніше проти нього було порушено кримінальну справу. 16 листопада 2000 року заступник Міністра внутрішніх справ оголосив висновки, протилежні попереднім. Зокрема, було повідомлено, що знайдене тіло знаходилось у ґрунті приблизно два роки.

23. 21 листопада 2000 року заявниця звернулась до слідчого прокуратури Печерського району м. Києва з клопотанням про:

- визнання її потерпілою у Таращанській справі;
- ідентифікацію тіла невідомого та коштовностей, знайдених біля тіла;
- призначення судово-медичної експертизи для встановлення факту належності тіла, знайденого поблизу м. Таращі, її чоловіку.

24. 23 листопада 2000 року слідчий відмовив заявниці у задоволенні її клопотання.

25. Того ж дня заявниця звернулась також до прокурора Київської області з клопотанням не призначати кремацію тіла, знайденого поблизу міста Таращі, і дозволити їй поховати тіло, якщо буде встановлено, що воно належало її чоловіку.

26. 29 листопада 2000 року прокуратура Печерського району м. Києва визнала заявницю потерпілою у справі Гонгадзе.

27. 4 грудня 2000 року начальник слідчого відділу прокуратури м. Києва повідомив заявницю про те, що за фактом вбивства невідомої особи було порушено кримінальну справу та призначено судово-медичну експертизу; проте немає підстав для визнання її потерпілою у Таращанській справі. Також було обіцяно інформувати заявницю щодо її можливої участі у впізнанні речей, знайдених поблизу тіла. Відповідно, заявниці не було дозволено брати участь у впізнанні тіла на цій стадії.

28. 6 грудня 2000 року заявниця звернулась до Генеральної прокуратури за дозволом на участь у впізнанні тіла та об'єднання двох проваджень.

29. 8 грудня 2000 року Генеральний прокурор оголосив, що дослідження ДНК деякий час неможливе з огляду на хворобу пані Лесі Гонгадзе, матері загиблого. Пізніше остання спростувала це твердження. Генеральний прокурор заявив, що його невірно зрозуміли.

30. 10 грудня 2000 року, більш ніж через місяць після того як знайшли тіло, заявниці було дозволено брати участь у його впізнанні. Перебуваючи у шоківому стані, заявниця не змогла ідентифікувати тіло загиблого як таке, що дійсно належало її чоловікові.

31. 11 грудня 2000 року у матері загиблого було відібрано зразки крові для проведення дослідження ДНК.

32. 14 грудня 2000 року заявниця звернулась до Генерального прокурора з клопотанням про залучення у розслідування іноземних експертів відповідно до Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 1959 року.

33. 15 грудня 2000 року Генеральний прокурор зробив заяву про те, що тіло, знайдене поблизу міста Таращі, не належало пану Гонгадзе.

34. 18 грудня 2000 року Генеральна прокуратура відмовила заявниці у задоволенні її клопотання про залучення іноземних експертів у проведення експертизи ДНК. Прокуратура також повідомила заявницю, що проведення всіх необхідних експертиз було доручено українським установам.

35. Пізніше у справі було проведено декілька досліджень ДНК, включаючи дослідження, зроблені іноземними експертами. Судово-медичні експертизи, проведені російськими та американськими спеціалістами, підтвердили існування великої ймовірності того, що тіло, знайдене поблизу міста Таращі, належить п. Гонгадзе. Проте розслідування, здійснене *ad hoc* парламентським комітетом, та експертиза, здійснена німецькими спеціалістами, не підтвердили цього висновку.

36. Заявниця зауважувала, що слідчі органи ніколи не повідомляли її про результати цих експертиз. Вона дізнавалась про них з засобів масової інформації.

37. 10 січня 2001 року Генеральний прокурор оголосив у парламенті попередні висновки судово-медичної експертизи, здійсненої російськими експертами, відповідно до яких тіло, знайдене поблизу м. Таращі, належало пану Гонгадзе (ймовірність складала 99,64%). Незважаючи на це, ідентифікація тіла не могла бути офіційно прийнята, оскільки були свідки, які стверджували, що після зникнення п. Гонгадзе бачили живим у м. Львові у листопаді та грудні 2000 року. Ця інформація була перевірена, але також не знайшла свого об'єктивного підтвердження.

38. 12 січня 2001 року заявниця та мати загиблого звернулись до Генеральної прокуратури з клопотанням про визнання їх потерпілими у Таращанській справі та проведення додаткової експертизи тіла. Того ж дня Генеральний прокурор повідомив заявницю про скасування постанови прокуратури Печерського району м. Києва від 29 листопада 2000 року про визнання її потерпілою. Заявниця звернулась зі скаргою до прокуратури Печерського району м. Києва.

39. 13 січня 2001 року Генеральна прокуратура відмовила заявниці у задоволенні клопотання про визнання її потерпілою, стверджуючи, що ні факт смерті п. Гонгадзе, ні факт належності тіла, знайденого поблизу м. Таращі, п. Гонгадзе однозначно встановлені не були.

40. 15 січня 2001 року суд Печерського району м. Києва визнав право заявниці та матері загиблого бути потерпілими та зобов'язав Генеральну прокуратуру надати їм цей статус. Проте 17 січня 2001 року всупереч рішенню суду Генеральна прокуратура знову відмовила у наданні цього статусу. Як виняток, Генеральна прокуратура погодилась видати їм для поховання тіло невідомої особи, знайдене поблизу м. Таращі. Одночасно було роз'яснено, що в компетенцію Генеральної прокуратури не входить питання видачі свідоцтва про смерть.

41. Також 15 січня 2001 року головний редактор газети «Грані» назвав імена тих міліціонерів, які, як стверджувалось, брали участь у переслідуванні п. Гонгадзе.

42. Заявниця та мати загиблого оскаржили відмову у визнанні їх потерпілими до Печерського районного суду м. Києва. 9 лютого 2001 року Печерський районний суд визнав відмову Генеральної прокуратури у наданні статусу потерпілих неправомірною. Генеральна прокуратура оскаржила це рішення.

43. 24 січня 2001 року слідчі виділяють із справи Гонгадзе в окреме провадження справу за фактом наклепу, до якої був причетний пан Мельниченко¹.

44. Незважаючи на апеляцію, 26 січня 2001 року з огляду на докази подальших судово-медичних експертиз Генеральна прокуратура визнала заявницю та матір загиблого потерпілими. (Заявниця зазначала, що це було зроблено під впливом Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1239 (2001), відповідно до якої вимагалось «проведення швидкого, повного та відкритого розслідування факту зникнення або смерті пана Гонгадзе; публічне повідомлення результатів розслідування так швидко, як це можливо;... повага прав родичів жертви, включаючи їх право на визнання потерпілими у випадку смерті п. Гонгадзе»).

45. 27 лютого 2001 року Генеральна прокуратура повідомила заявницю, що додаткові докази у справі підтвердили, що тіло, знайдене поблизу міста Тараші, належало п. Гонгадзе. Було порушено справу за фактом вбивства п. Гонгадзе. При цьому заявницю та матір загиблого було визнано потерпілими.

46. 16 березня 2001 року заявниця звернулась до Генерального прокурора з клопотанням про ознайомлення з матеріалами справи, які стосувались судово-медичних експертиз знайденого тіла. 19 березня 2001 року слідчий відмовив заявниці у задоволенні клопотання, стверджуючи, що матеріали становлять частину попереднього розслідування і що заявниця матиме можливість з ними ознайомитись тільки після закінчення цього розслідування. Представник заявниці оскаржила цю відмову до Печерського районного суду м. Києва, але суд цю скаргу не задовольнив.

47. 30 березня 2001 року заявниця звернулась до Печерського районного суду м. Києва зі скаргною на бездіяльність слідчих.

48. 26 квітня 2001 року слідчий у присутності матері загиблого, заявниці та їх представників провів огляд тіла, знайденого поблизу м. Тараші. Було проведено додаткову судово-медичну та судово-генотипоскопічну експертизу за участю американських спеціалістів. Результати експертизи, проведеної українськими експертами спільно з американськими, підтвердили, що тіло, знайдене поблизу м. Тараші, належало п. Гонгадзе.

49. 8 травня 2001 року заявниця звернулась з клопотанням про ознайомлення з усіма матеріалами справи. 17 травня 2001 року заявниці було відмовлено у задоволенні клопотання у зв'язку з продовженням досудового слідства.

50. 15 травня 2001 року Міністр внутрішніх справ зробив заяву, відповідно до якої двоє підозрюваних у вбивстві п. Гонгадзе, як було визначено, – це особи, які вживали наркотичні засоби, померли, і, відповідно, справу було вирішено. Міністр також зазначив, що вбивство було не спланованим, без попереднього умислу і без будь-якого політичного мотиву. 17 травня 2001 року Генеральна прокуратура спростувала цю заяву і рекомендувала Міністру в подальшому утримуватись від оприлюднення будь-якої інформації, яка стосується кримінального розслідування.

51. 18 травня 2001 року заявниця звернулась до Генеральної прокуратури з клопотанням повідомити їй, чи відповідає дійсності заява Міністра і коли потерпілим у справі буде надана можливість ознайомитись з матеріалами справи. Того ж дня Генеральна прокуратура повідомила заявницю, що додатково було одержано важливу інформацію і необхідно провести подальше розслідування, таким чином, твердження про закінчення попереднього слідства є передчасним.

52. 22 травня 2001 року заявниця звернулась до Генеральної прокуратури з клопотанням про залучення спеціалістів з Федерального бюро розслідувань США у розслідування справи. 25 травня 2001 року у задоволенні клопотання було відмовлено.

53. Листом від 30 травня 2001 року Генеральна прокуратура уповноважила Київське бюро судово-медичних експертиз видати залишки тіла п. Гонгадзе для поховання його родичам. Копія цього листа була вручена представнику матері загиблого та відправлена електронною поштою представнику заявниці. 6 липня 2001 року Київське бюро судово-медичних експертиз повідомило матір загиблого, що вона може забрати тіло для поховання. Однак відповідно до зауважень Уряду тіло досі знаходиться у Київському бюро судово-медичних експертиз, оскільки вирішення питання про поховання залежить виключно від матері загиблого та заявниці.

54. 6 вересня 2001 року представник заявниці звернулась з клопотанням про ознайомлення з матеріалами судово-медичних експертиз у справі. Також представник просила надати інформацію щодо закінчення попереднього розслідування. У відповідь 7 вересня 2001 року Генеральна прокуратура зазначила, що немає можливості прогнозувати, коли воно буде закінчене.

55. 10 вересня 2001 року Генеральна прокуратура зазначила, що представник потерпілих має право ознайомитись з матеріалами судово-медичних експертиз тільки після завершення досудового слідства. Відповідно до

¹ Див. рішення у справі «Мельниченко проти України» від 19 жовтня 2004 року, № 17707/02, п. 15.

зауважень Уряду Генеральна прокуратура зазначала, що представник ознайомлювався з результатами судово-медичних та судово-генотипоскопічної експертиз у межах, допустимих таємницею слідства.

56. 10 жовтня 2001 року Київське міське управління юстиції повідомило заявницю, що її скарга на бездіяльність слідчих, яка 30 березня 2001 року була подана до Печерського районного суду м. Києва, не була зареєстрована та немає можливості відшукати її. Управління юстиції рекомендувало заявниці знову звернутися до суду.

57. 30 жовтня 2001 року заявниця звернулася до Генеральної прокуратури з клопотанням про надання їй інформації щодо судово-медичної експертизи, яка проводилась за участі спеціалістів Федерального бюро розслідувань США, та причин суперечливості висновків судово-медичних експертиз, які проводились німецькими та російськими експертами. Вона також просила проведення додаткової судово-медичної експертизи для вирішення цих питань.

58. Того ж дня Генеральна прокуратура повідомила заявницю, що інформація з матеріалів справи не може бути розголошена до закінчення попереднього розслідування, а воно буде закінчене, коли винну у скоєнні злочину особу буде знайдено.

59. 31 жовтня 2001 року Генеральна прокуратура повідомила, що за результатами судово-медичної експертизи тіло, знайдене поблизу м. Таращі, належало п. Гонгадзе. Далі прокуратура повідомляла заявницю, що результати судово-медичної експертизи, проведеної німецькими експертами, не можуть бути приєднані до матеріалів справи, оскільки зразок тканини для проведення експертизи було відібрано не уповноваженою особою в порушення встановленої процедури.

60. 13 листопада 2001 року Київське міське управління юстиції знову повідомило заявницю, що її скарга на бездіяльність слідчих, яка була подана до Печерського районного суду м. Києва, не була зареєстрована та немає можливості відшукати її. Управління юстиції рекомендувало заявниці знову звернутися до суду.

61. 3 грудня 2001 року заявниця звернулася до Печерського районного суду м. Києва з позовом до Генеральної прокуратури стосовно відмови надати їй матеріали справи, зокрема матеріали судово-медичних експертиз тіла, для ознайомлення.

62. 11 лютого 2002 року Печерський районний суд м. Києва вирішив, що позов заявниці відносно відмови Генеральної прокуратури надати матеріали справи для ознайомлення не може бути розглянутий, доки справа не надійде до суду. Суд вирішив долучити позов заявниці до матеріалів справи для пізнішого розгляду. Суд зазначив, що Кримінально-процесуальний кодекс не передбачає окремої процедури оскарження відмови слідчих у наданні матеріалів справи, зокрема матеріалів судово-медичних експертиз.

63. 20 лютого 2002 року державний орган реєстрації актів цивільного стану м. Львова відмовив у видачі свідоцтва про смерть п. Гонгадзе у зв'язку з відсутністю будь-яких документів, які б підтверджували його смерть.

64. 28 березня 2002 року заявниця звернулася до п. Робера Менара, Генерального Секретаря організації «Репортери без кордонів», з проханням бути її представником у справі.

65. 22 травня 2002 року, в той час коли оформлялась довіреність на представництво інтересів заявниці, п. Менар звернувся до Генеральної прокуратури від імені матері загиблого, яка також була потерпілою у справі, з клопотанням про проведення допиту чотирьох міліціонерів, які були названі у засобах масової інформації і які, як стверджувалось, переслідували п. Гонгадзе. Він також клопотав про ознайомлення з матеріалами справи, які стосувались судово-медичних експертиз, та проведення іншої судово-медичної експертизи іноземними експертами. На його клопотання відповіді надано не було.

66. 18 червня 2002 року Генеральна прокуратура відмовила у задоволенні іншого клопотання п. Менара, яке було подане 10 червня 2002 року, оскільки останній не міг вважатись представником потерпілої сторони у справі. 19 червня 2002 року п. Менар звернувся до Генеральної прокуратури з вимогою скасувати це рішення.

67. 6 липня 2002 року був призначений новий Генеральний прокурор, який 3 вересня 2002 року визнав, що попереднє розслідування було проведене з допущенням певних порушень законодавства.

68. 10 вересня 2002 року Генеральний прокурор зробив заяву про початок розслідування стверджуваної підробки процесуальних документів прокурором та слідчим з м. Таращі.

69. 16 вересня 2002 року організація «Репортери без кордонів» звернулася з клопотаннями про надання можливості ознайомитись з результатами судово-медичних експертиз у справі та їх дослідження незалежними спеціалістами. Організація також просила надати інформацію щодо встановлення чотирьох осіб, які переслідували п. Гонгадзе до його зникнення.

70. У жовтні 2002 року у Швеції було проведено нову судово-медичну експертизу. 11 березня 2003 року організація «Репортери без кордонів» зробила заяву, відповідно до якої останнє дослідження ДНК встановило, що знайдене тіло поза будь-яким сумнівом належало п. Гонгадзе.

71. У листопаді 2002 року прокурор з прокуратури м. Таращі був заарештований. Його було обвинувачено у бездіяльності під час розслідування справи. 6 березня 2003 року прокурора було засуджено до двох з половиною років позбавлення волі, але Шевченківський районний суд м. Києва звільнив його від відбування покарання у зв'язку з амністією.

72. 15 січня 2003 року голова *ad hoc* парламентського комітету у справі Гонгадзе зробив заяву, відповідно до якої особи, відповідальні за смерть п. Гонгадзе, працювали у правоохоронних органах.

73. 17 лютого 2003 року парламент звернувся до Генеральної прокуратури з клопотанням провести слідство на предмет можливої участі п. Кравченка, який був Міністром внутрішніх справ в період зникнення п. Гонгадзе, у організації вбивства журналіста. Це клопотання було підтримане 120 депутатами парламенту.

74. 24 лютого 2003 року Генеральний прокурор зробив заяву, згідно з якою вони перевіряли інформацію про можливу участь службовців вищого рівня Міністерства внутрішніх справ у організації вбивства п. Гонгадзе.

75. 28 лютого 2003 року Генеральний прокурор, п. Піскун, відкрито критикував діяльність свого попередника, п. Потебенька, за перешкоджання у здійсненні попереднього розслідування у справі за фактом смерті п. Гонгадзе.

76. У травні 2003 року колишній міліціонер, п. Г. , був заарештований та обвинувачений у організації злочинного угруповання за участю працівників міліції. Він помер у в'язниці 1 серпня 2003 року за невстановлених обставин. Його захисники зазначали, що п. Г. було побито та піддано катуванню. Тіло п. Г. було кремовано 3 серпня без проведення розтину.

77. 5 серпня 2003 року листи п. Г. були оприлюднені у засобах масової інформації. У цих листах п. Г. звинувачував співробітників міліції та посадовців вищого рівня у викраденні та вбивстві пана Гонгадзе. Ці листи, а також преднані до них документи були передані до Генеральної прокуратури.

78. 9 вересня 2003 року Генеральна прокуратура підтвердила, що почерк, яким написані листи, належав п. Г.

79. 22 жовтня 2003 року генерал-лейтенант Пукач, посадова особа Міністерства внутрішніх справ, був заарештований за підозрою в участі організації зникнення п. Гонгадзе. Також його було обвинувачено у знищенні важливих документів у справі.

80. 29 жовтня 2003 року Президент України відправив у відставку Генерального прокурора, п. Піскуна.

81. 6 листопада 2003 року Київський міський суд звільнив п. Пукача, замінивши запобіжний захід на підписку про невиїзд.

82. 15 серпня 2005 року заявниці було дозволено ознайомитись з матеріалами кримінальної справи.

(в) Політичний аспект

83. Заявниця зазначала, що з 1991 року в Україні було вбито 18 журналістів.

84. Заявниця зазначала, що після зникнення її чоловіка політична ситуація яскраво демонструвала відношення української влади до свободи ЗМІ.

85. Незабаром після зникнення п. Гонгадзе Президент України пообіцяв здійснити усі можливі заходи для його розшуку. Після рішення, прийнятого парламентом, Президент доручив трьом правоохоронним органам – Генеральній прокуратурі, міліції та Службі безпеки – працювати над цією справою.

86. 18 вересня 2000 року невстановлена особа зателефонувала до посольства Грузії у м. Києві та повідомила, що відповідальність за зникнення журналіста лежить на панові К., загальновідомому лідеру злочинної організації, та на Міністрові внутрішніх справ і депутаті парламенту, п. Волкову. Через декілька тижнів посол Грузії, який оприлюднив зміст телефонної розмови, був відкликаний до Грузії. Представники українських державних органів влади заперечували існування зв'язку між цими двома подіями.

87. Наприкінці вересня 2000 року парламент створив *ad hoc* комітет з розслідування факту зникнення п. Гонгадзе. Генеральний прокурор відмовився співпрацювати з комітетом, оскільки їх вимога допитувати експертів та посадових осіб була визнана неконституційною.

88. 28 листопада 2000 року голова Соціалістичної партії п. Мороз оприлюднив інформацію щодо існування аудіо записів, які були таємно зроблені в кабінеті Президента України і зміст яких свідчив про участь Президента України та державних посадових осіб вищого рівня у організації зникнення пана Гонгадзе. У одній з записаних розмов, як стверджувалось, між Президентом та Міністром внутрішніх справ, Президент просив залякати п. Гонгадзе. Після чого Міністр запропонував послуги певних осіб, яких він назвав «справжніми орлами», здатних виконати цю роботу.

89. Заявниця зазначала, що у зв'язку з сумнівами щодо якості цього запису було неможливо встановити їх автентичність, хоча лабораторія США (ВЕК ТЕК) підтвердила, що вони є справжніми. Вона посилалась на повідомлення від 22 січня 2001 року, зроблене організацією «Репортери без кордонів», в якому стверджувався факт існування в органах міліції спеціальних підрозділів і груп зі звільнених у зв'язку з досягненням пенсійного віку посадових осіб правоохоронних органів, які були завербовані мафією і мають скоювати акти насилля по відношенню до політичних осіб та журналістів.

90. Після зникнення п. Гонгадзе багато засобів масової інформації зазнавали тиску та цензури щодо висвітлення обставин цієї справи.

91. 15 вересня 2001 року декілька тисяч прихильників опозиції взяли участь у демонстрації, яка була присвячена пам'яті п. Гонгадзе.

(г) Міжнародний аспект

92. Справа про зникнення п. Гонгадзе привернула увагу багатьох міжнародних організацій. Вона розглядалась у контексті свободи засобів масової інформації в Україні, стан якої вже протягом декількох років критикувався на міжнародному рівні.

93. 25 січня 2001 року Парламентська Асамблея Ради Європи (далі – ПАРЄ) ухвалила резолюцію № 1239 (2001), в якій висловила своє занепокоєння щодо «заяктування, повсякчасного агресивного відношення та вбивств журналістів в Україні і систематичного зловживання владою компетентними органами України по відношенню до свободи вираження поглядів». Далі зазначалось, що розслідування факту зникнення п. Гонгадзе «має розглядатись як тест для свободи вираження поглядів та існування парламентської демократії в Україні».

94. Заклик до швидкого та прозорого розслідування в усіх справах, які стосуються смерті та насильства над журналістами, зокрема у справі Гонгадзе, був повторений у рекомендації ПАРЄ 1497 (2001) від 27 січня 2001 року, резолюції 1244 (2001), рекомендації 1513 (2001) від 26 квітня 2001 року та резолюції 1262 (2001) від 27 вересня 2001 року.

95. Схожі заклики 5 лютого 2001 року зробив у своїй заяві Європейський Союз (далі – ЄС) та Парламентська Асамблея Організації Безпеки та Співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ) у своїй резолюції (липень 2001 року). Асамблея ОБСЄ також посмертно нагородила п. Гонгадзе нагородою за журналістику та демократію.

96. Справу про зникнення пана Гонгадзе було викладено у документах певних органів Організації Об'єднаних Націй: Робочої групи з примусових або недобровільних зникнень та Комітету з прав людини.

97. Організація «Репортери без кордонів» здійснила своє власне розслідування за фактом зникнення п. Гонгадзе. Його результати були опубліковані у вищевказаному спеціальному звіті від 22 січня 2001 року. Організація дійшла висновку, що слідчі органи здебільшого були зайняті доведенням невинуватості посадових осіб вищого рівня.

98. 2 липня 2003 року ПАРЄ була представлена доповідь пана Х. С. Крюгера, заступника Генерального Секретаря Ради Європи. Документи, додані до звіту, підтверджували, що до призначення нового Генерального прокурора 6 липня 2002 року розслідування проводилось неефективно, хоча подальші події дали підстави для надій на більшу ефективність. Відповідно до зауважень заявниці подальші події у розслідуванні справи показали, що виражені надії були передчасними.

99. 16 вересня 2003 року Європейський Союз висловив своє занепокоєння з приводу відсутності прогресу у розслідуванні.

100. Це ж питання щодо ефективності розслідування у справі було порушене Конгресом США та НАТО.

101. 13 вересня 2005 року декілька міжнародних неурядових організацій опублікували описово-інформативний звіт щодо розвитку розслідування у справі Гонгадзе. Вони зазначали, що Генеральна прокуратура за підтримки Президента намагалась обмежити розслідування і не робила необхідних спроб для розшуку та обвинувачення замовників викрадення та вбивства п. Гонгадзе. Далі вони критикували органи державної влади за серйозні невдачі у розслідуванні, зокрема:

«– Зникнення генерал-лейтенанта Пукача; витік інформації, який спричинив перешкоди у роботі українських та ізраїльських органів, які готували його затримання; відсутність будь-якого громадського контролю за цією потенційно кримінальною дією; відсутність будь-якого розслідування обставин, за яких генерал-лейтенант Пукач був попередньо звільнений, а його справу закрито у грудні 2003 року;

– смерть колишнього Міністра внутрішніх справ п. Кравченка, який ймовірно міг надати важливу інформацію про зв'язок між записаними п. Мельниченком розмовами та скоєним вбивством, а також відсутність будь-якого громадського контролю за можливою бездіяльністю Генеральної прокуратури щодо розслідування справи п. Кравченка та його захисту як свідка;

– не проведення допитів певної кількості свідків у Міністерстві внутрішніх справ для з'ясування системи стеження та заяктувань, яка там функціонує; не проведення ретельного розслідування для з'ясування можливих зв'язків між «перевертнями», справи п. Гончарова та справи Гонгадзе;

– неспроможність вирішити проблеми щодо плівок п. Мельниченка, з огляду на намір використати їх як головний доказ у суді, була спричинена здебільшого помилками та бездіяльністю Генеральної прокуратури; ...»

Б. Додаткові факти, надані Урядом

(а) Розслідування зникнення та вбивства чоловіка заявниці

102. 19 вересня 2000 року прокуратурою Печерського району м. Києва відповідно до статті 94 Кримінального кодексу України була порушена кримінальна справа за фактом умисного вбивства. Для встановлення обставин зникнення була створена оперативно-слідча група. До групи були включені співробітники карного розшуку та Генеральної прокуратури.

Відпрацьовувались три версії слідства:

– зникнення пов'язане з проблемами, які виникли на ґрунті сімейно-побутових відносин;

– п. Гонгадзе міг стати жертвою злочину, який не пов'язаний з його професійною діяльністю;

– зникнення пов'язане з критичними публікаціями його статей в інтернет - виданні «Українська правда».

103. З 19 вересня 2000 року до 10 жовтня 2000 року були виконані певні оперативно-розшукові дії для виявлення свідків, перевірки контактів пана Гонгадзе та обстеження місцевостей тощо.

104. 2 листопада 2000 року у лісі Таращанського району було знайдено труп невідомого чоловіка. Про це було повідомлено співробітників правоохоронних органів, які негайно виїхали на місце події. З листопада 2000 року оперативно-слідча група провела огляд місця події та склала відповідні процесуальні документи. Труп був на-

правлений в морг Таращанського району для проведення судово-медичної експертизи. Слідчим прокуратури Таращанського району була порушена кримінальна справа за фактом умисного убивства невідомого чоловіка за статтею 94 Кримінального кодексу України. У той же день судово-медичним експертом на трупі були знайдені коштовності. Наступного дня експерт знайшов коштовності у ґрунті біля трупа.

105. Прокуратурою Печерського району м. Києва проводились оперативно-розшукові заходи для встановлення можливої приналежності тіла п. Гонгадзе. З цією метою до прокуратури було запрошено заявницю. Співробітники прокуратури просили заявницю описати коштовності, які міг носити п. Гонгадзе у день зникнення.

106. 15 листопада 2000 року, дізнавшись про виявлення трупа невідомого чоловіка з газетної статті, група журналістів з числа близьких друзів п. Гонгадзе прибула до м. Таращі. Вони зустрілись з судово-медичним експертом, який повідомив їх про коштовності та показав труп. На прохання журналістів він зробив рентгенівський знімок руки трупа. Відповідно до рентгенівського знімка в руці було виявлено металеві інеродні тіла, що могло відповідати старому ушкодженню п. Гонгадзе. Того ж дня прокурор Таращанського району дав вказівку доставити труп до Київського міського моргу для проведення судово-медичної експертизи.

107. 7 грудня 2000 року Генеральна прокуратура об'єднала справи за фактом зникнення п. Гонгадзе та за фактом вбивства невідомого чоловіка, тіло якого знайшли поблизу м. Таращі, а також справу за фактом наклепу на посадових осіб вищого рівня (справа Мельниченка) для забезпечення повного та швидкого розслідування.

108. 13 грудня 2000 року заявниця була допитана в якості потерпілої. Вона погодилась надати зразки своєї крові та крові її дітей для проведення судово-медичної експертизи. Заявниця наполягала на її участі у проведенні впізнання тіла, знайденого поблизу м. Таращі, і сказала, що може впізнати коштовності свого чоловіка.

109. 14 грудня 2000 року заявниця відмовилась надати зразки крові, пояснюючи це сімейним конфліктом. Того ж дня заявниця звернулась до Генеральної прокуратури з клопотанням про проведення судово-медичних експертиз у одній із західних держав. 18 грудня 2000 року Генеральна прокуратура відмовила заявниці у задоволенні її клопотання.

110. 15 грудня 2000 року слідчий звітував заступнику Генерального прокурора про відмову матері загиблого брати участь у впізнанні тіла, знайденого поблизу м. Таращі, проведення якого було призначене на 18 грудня 2000 року, мотивуючи це тим, що вона погано себе почуває і хотіла б відкласти свою участь у впізнанні тіла до завершення судово-генотипоскопічної експертизи.

111. 18 грудня 2000 року заявницю було запрошено до Генеральної прокуратури для участі у впізнанні Таращанського тіла та коштовностей. Заявниця стверджувала, що є велика вірогідність того, що тіло належало її чоловікові. Того ж дня заявниця звернулась з клопотанням про надання документів, які стосувались огляду місця події та тіла, для ознайомлення. Її клопотання було задоволене, про що був зроблений відповідний запис.

112. 20 грудня 2000 року Генеральна прокуратура отримала лист матері загиблого, в якому вона вказувала, що знаходиться в стресовому стані і не може прибути до м. Києва для того, щоб взяти участь у впізнанні. Вона також вказувала, що візьме участь у впізнанні тільки після проведення незалежної судово-медичної експертизи тіла.

113. 12 січня 2001 року заявниця та мати загиблого звернулись до Генеральної прокуратури з клопотанням про проведення додаткової судово-медичної експертизи за участю експертів США. Вони також вимагали розшуку голови тіла, знайденого поблизу м. Таращі. Клопотання про проведення судово-медичної експертизи було задоволене, і 22 лютого 2001 року були проведені додаткові судово-медична та судово-генотипоскопічна експертизи тіла за участю спеціалістів ФБР та Міністерства оборони США. Проте голову знайти не змогли.

114. 27 лютого 2001 року Генеральна прокуратура звернулась до компетентних органів Федеративної Республіки Німеччини з клопотанням про надання правової допомоги з метою отримання офіційних висновків генотипоскопічної експертизи, яка була проведена в цій країні на прохання народного депутата України п. Головатого. За інформацією п. Головатого, експерти ФРН дійшли висновку, що тіло, знайдене поблизу м. Таращі, не належало п. Гонгадзе. Проте відповідно до зауважень, наданих Урядом України, ця експертиза не має юридичного значення, оскільки як сама експертиза, так і відбір для неї дослідних зразків були проведені всупереч українському законодавству.

115. 6 вересня 2001 року представник заявниці звернулась до Генеральної прокуратури з заявою, в якій вона стверджувала, що відповідно до повідомлень у засобах масової інформації 15 жовтня 2000 року група журналістів прибула до м. Таращі. Там журналісти оглянули тіло, яке знаходилось у Таращанському морзі, і сфотографували його. У зв'язку з цим представник просила допитати цих журналістів та приєднати фотографії тіла до матеріалів кримінальної справи. 7 вересня 2001 року представника заявниці повідомили про те, що в ході розслідування справи особи журналістів були встановлені та допитані у якості свідків. Їм також було запропоновано надати зроблені фотознімки для приєднання до матеріалів справи.

116. 30 жовтня 2001 року представник звернулась до Генеральної прокуратури з клопотанням про визначення термінів, які встановлено для закінчення досудового слідства у кримінальній справі за фактом вбивства п. Гонгадзе. Генеральна прокуратура відповіла, що вона не може визначити терміни проведення досудового слідства, доки не буде встановлено особу, винну у вбивстві п. Гонгадзе.

117. Того ж дня представник заявниці заявила клопотання про проведення додаткової судово-медичної експертизи, *inter alia*, з таких питань:

– чи відповідає рентгенологічне дослідження руки трупа, зробленого в м. Таращі і переданого журналістам, рентгенам, зробленим за життя п. Гонгадзе, і рентгенам, зробленим ФБР 27 квітня 2001 року;

– чи довели експертизи, зроблені ФБР, наявність слідів від куль, які відповідають тим ранам, що, як відомо, були у журналіста;

– чи підтвердили результати дослідження волосся та ДНК ідентифікацію трупа.

118. 31 жовтня 2001 року Генеральна прокуратура відмовила у задоволенні клопотання про призначення додаткової експертизи тіла, оскільки проведеними до того часу експертизами безсумнівно ідентифіковано вищевказане тіло як таке, що належало п. Гонгадзе. Крім того, результати експертиз, проведених за участі українських та американських спеціалістів, вже дали відповіді на запитання заявниці.

119. 11 червня 2002 року представник заявниці звернулася з клопотанням про ознайомлення з постановою, якою було призначено нову судово-медичну експертизу, яка, як стверджувалось, буде проводитись за участі німецьких спеціалістів. Далі вона просила дозволу для поставлення запитань цим експертам. У своєму клопотанні представник посилалась на заяви щодо цієї нової експертизи, які слідчі у справі розповсюджували в засобах масової інформації.

120. 21 червня 2002 року Генеральною прокуратурою було відмовлено у задоволенні цього клопотання. Представнику було роз'яснено, що вона може ознайомитись з матеріалами справи після закінчення досудового слідства. Крім того, було роз'яснено, що заступник Генерального прокурора не робив ніяких заяв в засобах масової інформації про призначення нової експертизи, яка мала проводитись за участі німецьких спеціалістів.

121. 17 липня 2002 року за вказівкою новопризначеного Генерального прокурора було створено нову слідчо-оперативну групу з розслідування справи Гонгадзе.

122. 26 та 30 липня 2002 нова слідчо-оперативна група провела додатковий огляд місця, де було знайдене тіло, із залученням судово-медичних експертів. Було проведено детальний огляд, під час якого було відібрано зразки ґрунту, а також вилучено ряд об'єктів для дослідження.

123. 9 серпня 2002 року було проведено додаткову судово-медичну експертизу тіла, знайденого поблизу м. Таращі, та відібрано зразки для подальших експертиз. Додаткові судово-медичні експертизи мали більш точно встановити приблизний час смерті п. Гонгадзе.

124. 3 вересня 2002 року матері загиблого були надані всі необхідні документи для поховання тіла п. Гонгадзе.

125. 24 вересня 2002 року Генеральна прокуратура звернулася до директора ФБР США з проханням залучити їх спеціалістів для допомоги українським спеціалістам у розслідуванні справи.

126. У вересні та жовтні 2002 року до м. Києва двічі приїздив Робер Менар, Генеральний Секретар організації «Репортери без кордонів», як представник матері загиблого у кримінальній справі. Він зустрічався з Генеральним прокурором, а також був ознайомлений з матеріалами судово-медичних експертиз, проведених у справі. Крім того, було відібрано зразки для додаткової судово-медичної експертизи, яка проводилась у м. Лозанні (Швейцарія) 20–25 січня 2003 року.

127. 14 січня 2005 року Генеральною прокуратурою було порушено кримінальну справу за фактом зловживання генерал-лейтенантом Пукачем службовими повноваженнями. Його справа була приєднана до справи Гонгадзе.

128. 24 січня 2005 року Печерський районний суд м. Києва виніс ухвалу, якою зобов'язав органи державної влади затримати п. Пукача. Його розшук був доручений Службі безпеки та Міністерству внутрішніх справ. Але він досі не знайдений.

129. Під час розслідування було встановлено, що певні службові особи з Департаменту розслідування кримінальних справ, який раніше очолював п. Пукач, здійснювали спостереження за п. Гонгадзе у липні – вересні 2000 року до дня його зникнення. Було також встановлено, що у 2003 році всі документи, які мали відношення до стверджуваного нагляду за п. Гонгадзе, були знищені.

130. 28 лютого 2005 року Генеральною прокуратурою була порушена кримінальна справа за обвинуваченням посадових осіб правоохоронних органів п. К. та п. Пр., а також п. Пукача в умисному вбивстві п. Гонгадзе. Того ж дня п. К. та п. Пр. були заарештовані.

131. 3 березня 2005 року Печерський районний суд м. Києва постановив тримати п. К. та п. Пр. під вартою.

132. 5 березня 2005 року п. К. та п. Пр. було офіційно пред'явлено обвинувачення в умисному вбивстві. Вищевказані особи визнали свою участь. Того ж дня п. К. було звільнено з його посади начальника Департаменту розвідки Міністерства внутрішніх справ.

133. 5 березня 2005 року було також прийнято рішення про пред'явлення обвинувачення п. Пукачу, але він знаходився в розшуку.

134. 17 березня 2005 року в ході розслідування було встановлено, що четверта особа, п. П., також брав участь у зникненні та вбивстві п. Гонгадзе. Пан П. був допитаний, та було з'ясовано його роль у цьому злочині. Того ж дня п. П. було звільнено з його посади старшого офіцера Департаменту розвідки Міністерства внутрішніх справ.

135. Усі троє обвинувачених приймали участь у встановленні подій злочину. Було допитано інших посадових осіб правоохоронних органів, які здійснювали спостереження за п. Гонгадзе до його зникнення.

136. Було знайдено певні речі, які належали журналісту. Їх було передано родичам для впізнання.

137. У ході розслідування були проведені додаткові судово-медичні експертизи тіла та аудіоплівки п. Мельниченка, а також для з'ясування інших питань.

(б) Політичний контекст

138. 11 грудня 2000 року Генеральна прокуратура отримала відеоплівку з записом заяви п. Мельниченка, яку було зроблено в присутності декількох народних депутатів України. Ця заява стосувалась причетності Президента України та ряду інших державних посадових осіб вищого рівня до віддання незаконних наказів. При цьому п. Мельниченко стверджував про те, що за допомогою цифрового диктофона, який був розміщений під диваном у робочому кабінеті Президента України, йому вдалося зробити аудіозаписи розмов кримінального характеру.

139. 13 грудня 2000 року п. Мороз, народний депутат України, подав до Генеральної прокуратури заяву з додатком копії заяви п. Мельниченка від 16 листопада 2000 року та відеоплівки з її записом, в якій він звинувачував державних посадових осіб вищого рівня у причетності до зникнення п. Гонгадзе. Було проведено експертизу аудіоплівки, яка не змогла встановити їх достовірність (автентичність). (Заявниця стверджувала, що лабораторія США підтвердила достовірність (автентичність) плівок).

140. 15 грудня 2000 року Генеральна прокуратура звернулась до Інтерполу з проханням встановити місцезнаходження п. Мельниченка.

141. 16 вересня 2002 року Генеральна прокуратура звернулась до Департаменту юстиції США з клопотанням про їх допомогу у проведенні допиту пана Мельниченка у якості свідка у справі за фактом вбивства п. Гонгадзе.

142. Пан Мельниченко відмовився надати Генеральній прокуратурі свої записи та записуюче обладнання, але погодився дати письмові відповіді на запитання, поставлені Генеральною прокуратурою, що на час надання зауважень Урядом України зроблено не було. Заявниця стверджувала, що відсутність співпраці з боку п. Мельниченка пояснювалась його небезпідставним побоюванням перед переслідуванням українською владою.

(в) Останні події

143. Після того, як 26 грудня 2004 року п. Віктор Ющенко був обраний Президентом України, він публічно обіцяв знову відновити розслідування за фактом вбивства п. Гонгадзе. 2 березня 2005 року в засобах масової інформації було розповсюджено заяву Генерального прокурора про арешт трьох офіцерів розвідки, які були причетні до вищевказаної справи, а саме – одного генерала та двох полковників. 4 березня 2005 року було знову оголошено про вищевказане, а також про смерть, що, як передбачалось, настала внаслідок суїциду, п. Юрія Кравченка, який у той час обіймав посаду Міністра внутрішніх справ. Того ранку Генеральна прокуратура мала провести його допит.

144. Нещодавно Генеральна прокуратура зробила заяву, в якій стверджувала, що розслідування було завершене, а справу будуть передавати до суду. Потерпілим було надано матеріали справи для ознайомлення. Вони стверджували, що остання судово-медична експертиза, проведена у вересні 2005 року за участю німецьких експертів, підтвердила, що тіло, знайдене поблизу м. Таращі, належало п. Гонгадзе.

145. 15 вересня 2005 року п. Турчинов, якого було звільнено з посади голови Служби безпеки України, повідомив журналістам, що Служба безпеки проводила підготовчі дії для затримання та екстрадиції п. генерал-лейтенанта Пукача з Ізраїлю, але цю операцію було зірвано у зв'язку з витоком інформації з Генеральної прокуратури. Він також стверджував, що відповідно до проміжних результатів лабораторної експертизи плівок п. Мельниченка будь-яких ознак фальсифікації встановлено не було, а також було ідентифіковано осіб, чий голоси були записані на цих плівках.

146. 20 вересня 2005 року Парламентом України було заслухано доповідь голови *ad hoc* комітету з розслідування факту вбивства п. Гонгадзе. Відповідно до цієї доповіді був зроблений висновок, що викрадення та вбивство п. Гонгадзе були організовані колишнім Президентом України, паном Кучмою, та останнім Міністром внутрішніх справ, п. Кравченком. Також відповідно до звіту оголошувалось про участь у цьому злочині тодішнього голови Адміністрації Президента, діючого голови парламенту, п. В. Литвина, тодішнього голови Служби безпеки та діючого народного депутата парламенту, п. Л. Деркача. Насамкінець було сказано, що, будучи обізнаною про злочин та про імена підозрюваних, Генеральна прокуратура не вжила жодних дій або жодним чином не відреагувала на висновки, зроблені *ad hoc* комітетом.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

147. Відповідні положення Конституції України передбачають таке:

Стаття 3

«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. (...)»

Стаття 27

«Кожна людина має невід'ємне право на життя.
Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. (...)»

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.
Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. (...)»

148. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу передбачають таке:

Стаття 28. Цивільний позов у кримінальній справі

«Особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого (...) цивільний позов, який розглядається судом разом з кримінальною справою. (...)»

Стаття 49. Потерпілий

«Потерпілим визнається особа, якій злочиним заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. (...)»

Громадянин, визнаний потерпілим від злочину, вправі давати показання у справі. Потерпілий і його представник мають право: (...) заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, (...) подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, (...).

У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені цією статтею, мають його близькі родичі».

Стаття 94. Приводи і підстави до порушення кримінальної справи

«Приводами до порушення кримінальної справи є:

1) заяви або повідомлення (...) окремих громадян; (...)

5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину.

149. Відповідні положення Закону «Про прокуратуру» у редакції 1995 року передбачали:

Стаття 5. Основні функції прокуратури

«Основними функціями прокуратури є: (...)

2) нагляд за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу із злочинністю та іншими правопорушеннями і розслідують діяння, що містять ознаки злочину;

3) розслідування діянь, що містять ознаки злочину; (...). »

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНІ ЗАПЕРЕЧЕННЯ УРЯДУ

150. Уряд зазначив, що скарги заявниці за статтями 2 та 3 Конвенції щодо стверджуваної неспроможності держави захистити життя її чоловіка та щодо її стану душевного розладу і непевності були подані до Суду з недотриманням шестимісячного строку, передбаченого п. 1 статті 35 Конвенції.

151. Уряд стверджував, що відмова Генеральної прокуратури взяти до уваги скаргу чоловіка заявниці щодо погроз його життю була надіслана пані Гонгадзе 1 вересня 2000 року, тобто більш ніж за шість місяців до подачі цієї заяви до Суду.

152. Уряд зауважував, що кримінальне провадження за фактом вбивства чоловіка заявниці було розпочате 27 лютого 2001 року. Заявницю було визнано потерпілою у межах цього провадження. Уряд стверджував, що заявниця повинна була подати свою скаргу за статтею 2 Конвенції протягом шести місяців, починаючи з цієї дати. Але вона цього не зробила.

153. Уряд стверджував, що скарга заявниці за статтею 3 Конвенції щодо стверджуваної атмосфери страху та непевності також повинна бути відхилена як така, що подана з порушенням шестимісячного строку. Також заявниця не може скаржитись на стан непевності з часу, коли її було визнано потерпілою у кримінальному провадженні, оскільки тіло, знайдене поблизу м. Тараші, було з високим рівнем певності ідентифіковане як таке, що належало її чоловікові, крім того, було розпочато кримінальне провадження за фактом вбивства.

154. Заявниця стверджувала, що вона робила спроби використати доступні національні засоби захисту, але безрезультатно. Вона зазначала, що порушення питання щодо правила шестимісячного строку за обставин цієї справи є недоречним.

155. Суд повторює, що там, де немає доступних національних засобів захисту щодо стверджуваного порушення Конвенції, шестимісячний строк, передбачений п. 1 статті 35 Конвенції, в принципі, починається з дати, коли стверджуване порушення, на яке скаржаться, мало місце, або з дати, коли заявник, якого безпосередньо це стосується, дізнався або міг би дізнатись про таке порушення. Проте у виняткових випадках можуть бути застосовані особливі міркування, за яких заявники спершу використовують засоби національного захисту і тільки пізніше

дізнаються або могли б дізнатися, що такі засоби є неефективними. У такій ситуації шестимісячний строк може відраховуватись з часу, коли заявник дізнався або повинен був дізнатись про такі обставини (див. ухвалу у справі «Aydin v. Turkey», заяви №№ 28293/95, 29494/95 та 30219/96, ЄСПЛ 2000-III (витяги)).

156. Суд зазначає, що доступність та ефективність засобів захисту у кримінальному провадженні у справі за фактом зникнення або вбивства обґрунтовувались Урядом стосовно скарги заявниці за статтею 13 Конвенції. Заявниця використовувала цей засіб, але через затримки та прогалини у кримінальному провадженні вона подала заяву до Суду через два роки після зникнення її чоловіка в той час, коли провадження ще тривало.

157. Суд відмічає, що заявниця могла скаржитись на відсутність довіри до інформації, що надавалась під час розслідування. Твердження, які містила ця інформація, були суперечливими, що, як стверджується, створювало стан непевності, на який скаржиться заявниця. Ця непевність також підтверджувалась тим фактом, що останню експертизу тіла було проведено у вересні 2005 року.

158. Відповідно, Суд доходить висновку, що з огляду на виняткові обставини справи заяву було подано в належний час і, таким чином, попередні заперечення Уряду відхиляються.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

A. Стверджувана неспроможність захистити право на життя

1. Зауваження, подані сторонами

159. Заявниця скаржиться за статтею 2 Конвенції на те, що смерть її чоловіка була результатом насильницького зникнення і що державні органи влади не змогли захистити його життя. Стаття 2 Конвенції у відповідній частині передбачає таке:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачене таке покарання».

160. Уряд спершу зауважував, що єдиним, що пов'язує вбивство п. Гонгадзе з органами державної влади, були аудіозаписи, зроблені п. Мельниченком. Уряд стверджував, що «поза розумних сумнівів» не було жодних доказів того, що держава відповідальна за порушення права чоловіка заявниці на життя. Проте пізніше Уряд повідомляв Суд про арешт декількох посадових осіб правоохоронних органів, які зізнались в участі у переслідуванні, викраденні та вбивстві п. Гонгадзе.

161. Заявниця зауважувала, що в той час, коли вона подавала заяву до Суду, вона не була впевнена у долі свого чоловіка або у ідентифікації тіла, знайденого поблизу м. Тараці. Таким чином, у своїй заяві вона ґрунтувалась на зникненні свого чоловіка. У той час, коли вона вже не скаржилась на зникнення свого чоловіка, вона стверджувала, що його було вбито, що становить порушення статті 2 Конвенції.

162. Заявниця зазначала, що записи, зроблені п. Мельниченком та достовірність (автентичність) яких була підтверджена експертами ФБР, не були єдиним елементом, який зв'язував органи державної влади та вбивство п. Гонгадзе. Злочинна недбалість посадових осіб правоохоронних органів щодо розслідування, на думку заявниці, також може вважатися зв'язковим елементом.

163. Заявниця спершу дійшла висновку, що факти справи ясно демонструють, що органи державної влади брали участь у вбивстві її чоловіка або, принаймні, існувала обґрунтована підозра у їх участі. Нещодавно вона зазначила, що остання інформація, надана Урядом, підтвердила пряму участь державних органів у вбивстві її чоловіка, але розслідування, здається, обмежує справу засудженням безпосередніх виконавців злочину, а не тих, хто замовив та організував його.

2. Оцінка Суду

164. Суд повторює, що перше речення п. 1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утримуватись від умисного або незаконного позбавлення життя, але також вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією. Це включає основне завдання держави щодо забезпечення права на життя шляхом прийняття ефективних норм кримінальних законів для попередження злочинів проти особи, що забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання порушень таких норм. За відповідних обставин це також поширюється на позитивний обов'язок органів державної влади вживати заходів попередження для захисту особи або осіб, чиє життя знаходиться під загрозою здійснення кримінальних дій іншими особами.

165. Беручи до уваги труднощі у діяльності правоохоронних органів у сучасному суспільстві, неможливість передбачити поведінку осіб та оперативний вибір, який повинен бути зроблений з розрахунку першочерговості та засобів, позитивний обов'язок має розумітись як такий, який не накладає неможливий або неспіврозмірний тягар на органи державної влади. Відповідно, не кожна скарга про загрозу життю зобов'язує державні органи за вимогою Конвенції вживати оперативних заходів щодо попередження такої загрози від її реалізації. Для виникнення позитивного обов'язку повинно бути встановлено, що органи державної влади знали або повинні були знати про існування наявної загрози життю визначеної особи або осіб від кримінальних дій третіх осіб і що вони не вжили

заходів в рамках своїх повноважень, які обґрунтовано вважаються такими, що мали запобігти такому ризикові (див. рішення у справі «*Kilic v. Turkey*», № 22492/93, пп. 62–63, ЄСПЛ 2000-III).

166. Останні події у справі показують високий ступінь вірогідності того, що посадові особи правоохоронних органів приймали участь у зникненні та вбивстві п. Гонгадзе. З'ясуванню підлягає питання, чи дійсно державні органи влади не виконали свій позитивний обов'язок щодо захисту п. Гонгадзе від загрози його життю, про існування якої вони були проінформовані.

167. По-перше, Суд зауважує, що у цій справі чоловік заявниці виклав у своєму відкритому листі від 14 липня 2000 року, направленого до Генерального прокурора, декілька фактів щодо допиту його родичів та колег співробітниками правоохоронних органів та спостереження, здійснюваного невідомими особами. Він просив розслідувати ці факти, а також вжити заходів для його захисту.

168. По-друге, державні органи влади, особливо прокурори, повинні були знати про особливості ситуації, в яку ставить себе журналіст, який (яка) висвітлює політичні проблемні теми, по відношенню (*vis-à-vis*) до тих осіб, які на той час були при владі (з 1991 року в Україні загинуло 18 журналістів, див. п. 83).

169. По-третє, Суд зазначає, що за допомогою влади, наданої національним законодавством, Генеральна прокуратура уповноважена та зобов'язана здійснювати нагляд за діяльністю органів міліції (правоохоронних органів) та розслідувати вчинені ними незаконні дії. Незважаючи на те, що у листі пана Гонгадзе було ясно вказано про незрозумілий інтерес, який до нього проявляли співробітники правоохоронних органів, відповідь Генеральної прокуратури була не тільки формальною, але і, вочевидь, мала ознаки недбалості (див. п. 12). Через чотири доби чоловік заявниці зник.

170. Суд вважає, що ці скарги п. Гонгадзе з огляду на подальші події, які вказували на можливу участь державних посадових осіб у зникненні та смерті, були знехтувані або просто заперечувались без належного розслідування протягом значного періоду. Не було ніякої реакції на стверджувану участь співробітників правоохоронних органів у зникненні в той час, коли інформація про таку вірогідність була широко розповсюджена у засобах масової інформації (див. п. 41). Той факт, що вірогідні злочинці, два з яких на той час займали посади у правоохоронних органах, були встановлені і обвинувачені у викраденні та вбивстві журналіста через декілька днів після зміни керівника держави, створює серйозні сумніви щодо реального бажання державних органів попереднього Уряду здійснювати належне розслідування справи.

171. З огляду на ці міркування Суд вважає, що у цій справі статтю 2 Конвенції було порушено.

Б. Неспроможність розслідувати справи

1. Зауваження, надані сторонами

172. Далі заявниця скаржитись, що держава не змогла провести ефективне розслідування, що є порушенням процедурних вимог статті 2 Конвенції.

173. Уряд зазначав, що існували об'єктивні причини для затримок у розслідуванні справи. Генеральна прокуратура здійснила багато слідчих дій під час розслідування справи, відповідно, Уряд вважав, що розслідування було достатньо ефективним.

174. Заявниця не погодилась. Вона зауважила, що сама кількість слідчих дій не може бути виправдовуючим фактором. Пред'явлення обвинувачення двом посадовим особам правоохоронних органів у недбалості щодо розслідування справи явно демонструє неефективність. Більше того, після деякого прогресу у розслідуванні справи у 2003 році цей прогрес після звільнення пана Піскуна з посади Генерального прокурора знову зупинився. Ці факти, на думку заявниці, демонструють, що держава не виконала свого обов'язку щодо проведення ефективного розслідування факту смерті її чоловіка.

2. Оцінка Суду

175. Суд повторює, що обов'язок захищати право на життя за статтею 2 Конвенції визначається у поєднанні з загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, яка зобов'язує «гарантування кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції», також опосередковано вимагає наявності будь-якої форми ефективного розслідування, коли особу вбито в результаті використання сили (див. *mutatis mutandis* рішення від 19 лютого 1998 року у справі «*Kaya v. Turkey*», 1998-I, п. 105). Головна мета такого розслідування полягає у забезпеченні ефективного виконання національних законів, які захищають право на життя, а у випадках, коли беруть участь представники держави або органи, у забезпеченні їх відповідальності за смерті, в яких вони винні. Форма розслідування, яка досягне такої мети, може бути різною в залежності від обставин. Проте, який би з методів не брався за основу, державні органи влади повинні діяти за своєю власною ініціативою у випадку, коли вже якимось питанням звернуло їх увагу. Вони не можуть перекласти це на ініціативу родичів чи чекати подання формальної скарги або взяття кимось на себе відповідальності за проведення слідчої процедури (див. *mutatis mutandis* рішення у справі «*Ilhan v. Turkey*», заява № 22277/93, п. 63, ЄСПЛ 2000-VII).

176. Для того, щоб розслідування стверджуваного незаконного вбивства за участі представників держави було ефективним, здебільшого незалежність осіб, які здійснюють розслідування, від тих, хто приймав участь у злочині, повинна вважатись як необхідність (див. рішення від 27 липня 1998 року у справі «*Guelec v. Turkey*», 1998-IV,

пп. 81–82, та рішення у справі «*Ogur v. Turkey*», заява № 21594/93, пп. 91–92 ЄСПЛ 1999-III). Розслідування повинно також бути ефективним у тому розумінні, що воно має бути здатне привести до визначення питання, чи використана сила у таких справах була або не була виправдана за тих обставин (див. вищевказане рішення у справі «*Kaya v. Turkey*», п. 87), та встановлення і покарання відповідальних осіб (див. вищевказане рішення у справі «*Ogur v. Turkey*», п. 88). Результат при цьому є необов'язковим, але обов'язковим є здійснення заходів. Органи державної влади повинні були б вжити всіх заходів для збереження доказів, які мають відношення до події. Прогалини у розслідуванні, які підривають його здатність встановити причину смерті або відповідальних осіб, чи то прямих виконавців, чи то тих, хто замовив або організував злочин, створюють ризик недодержання такого стандарту.

177. Також у цьому контексті опосередковано існує вимога розумної швидкості (див. рішення від 2 вересня 1998 року у справі «*Yasa v. Turkey*», 1998-VI, пп. 102–104; рішення у справі «*Cakici v. Turkey*», заява № 23657/94, пп. 80, 87, 106, ЄСПЛ 1999-IV). Має бути визнано, що у розслідуванні можуть виникнути складнощі та перепони, які перешкоджають його прогресу за певних обставин. Проте швидка реакція органів державної влади у дослідженні використання смертельної сили або зникненні повинна розумітись як основа у забезпеченні громадської довіри у їх виконанні норм права та у попередженні будь-яких ознак змови або поблажливості до незаконних дій (див. рішення у справі «*McKerr v. United Kingdom*», заява № 28883/95, пп. 108–115, ЄСПЛ 2001-III; рішення у справі «*Avsar v. Turkey*», заява № 25657/94, пп. 390–395, ЄСПЛ 2001-VII (витяги)).

178. Суд зазначає, що заявниця зауважувала, що розслідування факту зникнення її чоловіка проводилось із значними затримками та містило прогалини. Деякі з цих прогалин декілька раз були визнані державними органами.

179. Суд вважає, що факти цієї справи демонструють, що під час розслідування до грудня 2004 року органи державної влади були здебільшого зайняті доведенням того, що державні посадові особи вищого рівня не брали участі у цій справі, а не у встановленні істини щодо обставин зникнення та смерті чоловіка заявниці.

180. У світлі цих висновків, Суд доходить висновку, що у цій справі статтю 2 Конвенції було порушено.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

1. Зауваження, надані сторонами

181. Заявниця зауважувала, що атмосфера страху та непевності, а також неповна та суперечлива інформація, яка надавалась під час розслідування, примусили її залишити країну та завдали страждань, що є порушенням статті 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

182. Заявниця зазначила, що суперечливі твердження щодо приналежності тіла, знайденого поблизу міста Тараші, та ставлення слідчих органів до неї та матері загиблого створили атмосферу страху та непевності. Заявниця зазначила, що тільки у березні 2003 року вона упевнилась у тому, що тіло, знайдене поблизу м. Тараші, належить її чоловіку (див. п. 70). Вона стверджувала, що подальші події у розслідуванні, зокрема, смерть п. Г., колишнього співробітника міліції і можливого свідка у справі п. Гонгадзе, а також звільнення генерал-лейтенанта Пукача, якого підозрювали у організації спостереження за її чоловіком, призвели до її відчаю щодо отримання будь-якого ефективного результату у розслідуванні.

183. Уряд погодився, що заявниця зазнала певних страждань від смерті її чоловіка, але не погодився, що порушення статті 3 Конвенції було спричинене поведінкою будь-якого державного органу.

2. Оцінка Суду

184. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції до цього розглядалась у численних схожих справах проти Туреччини, у яких заявники скаржились, що вони зазнали нелюдського та такого, що принижує гідність, поведження у зв'язку зі смертю або зникненням їх близьких родичів. Чи є член сім'ї «зниклої особи» жертвою поведження всупереч статті 3 Конвенції, залежатиме від існування спеціальних факторів, які спричиняють страждання родичам, розміру та характеру, що відрізняються від емоційного стресу, який може розглядатись як неминуче спричинений родичам жертви, серйозне порушення людських прав. Основні елементи повинні включати близькість родинних зв'язків, особливі обставини відносин, ступінь участі члена сім'ї у подіях, які розглядаються, участь членів сім'ї у спробах отримати інформацію про зниклу особу та яким чином державні органи відповідають на такі запити (див. рішення від 18 червня 2002 року у справі «*Orhan v. Turkey*», заява № 25656/94, п. 358).

185. Суд зазначає, що у цій справі чоловік заявниці зник у вересні 2000 року та відповідно до зауважень, наданих заявницею, тільки у березні 2003 року вона дійсно отримала переконливу інформацію, що тіло, знайдене без голови поблизу м. Тараші у листопаді 2000 року, належало її чоловікові. У той же час заявниця отримувала від органів державної влади ряд суперечливих тверджень про долю свого чоловіка. Зокрема, у грудні 2000 року Генеральний прокурор зробив заяву про те, що тіло, знайдене поблизу м. Тараші, не належало п. Гонгадзе. 10 січня 2001 року Генеральний прокурор зробив публічну заяву, відповідно до якої існувала велика вірогідність того, що

тіло належало п. Гонгадзе, і в той же час було оголошено, що були свідки, які бачили п. Гонгадзе живим після його зникнення. Через три дні Генеральна прокуратура поінформувала заявницю, що не було жодного доказу того, що тіло належало пану Гонгадзе. Через чотири дні заявницю було визнано потерпілою тому, що було достатньо доказів того, що тіло належало її чоловікові. Така непевна ситуація тривала таким чином, що, зародивши сумніви щодо встановлення належності тіла, знайденого поблизу м. Тарасі, а отже, у долі чоловіка заявниці, державні органи, в той же час, категорично відмовлялись надати заявниці повний доступ до важливих матеріалів справи. Тільки у серпні 2005 року заявниця отримала доступ до матеріалів справи. У вересні 2005 року Генеральна прокуратура зробила заяву, відповідно до якої останнє дослідження ДНК, яке проводилось у Німеччині, підтвердило, що тіло, знайдене поблизу м. Тарасі, належало чоловікові заявниці.

186. Суд вважає, що ставлення слідчих органів до заявниці та її сім'ї дійсно завдало серйозних страждань, які прирівнюються до принижуючого гідність поведіння всупереч статті 3. Суд доходить висновку, що у цій справі положення статті 3 Конвенції було порушено.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

187. Заявниця скаржиться на відсутність ефективних національних засобів захисту та посилається на статтю 13 Конвенції, яка передбачає таке:

«Кожен, чії права і свободи, викладені в цій Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, що діяли як офіційні особи».

1. Зауваження, надані сторонами

188. Уряд стверджував, що Кримінально-процесуальний Кодекс передбачає можливість для потерпілої сторони подати скаргу про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, спричиненої злочином. Але заявниця не скористалась цією можливістю. Більш того, Уряд наголошував, що розслідування факту смерті п. Гонгадзе було достатньо ефективним. Уряд зазначав, що Кримінально-процесуальний кодекс України передбачає право потерпілої сторони приєднатись до кримінального провадження, чим і скористалась заявниця. Оскільки ця скарга ґрунтується на відмові у повному доступі до матеріалів кримінальної справи, то таке обмеження було виправдане в інтересах конфіденційності та ефективності розслідування.

189. Заявниця не погодилась з цими твердженнями. Вона зауважувала, що не існувало ефективних засобів національного захисту за її скаргами відповідно до статей 2 та 3 Конвенції.

2. Оцінка Суду

190. Суд повторює, що стаття 13 Конвенції гарантує доступність засобів захисту на національному рівні для реалізації прав та свобод, викладених у Конвенції, які можуть бути забезпечені у будь-якій формі у національному правовому порядку. Дія статті 3 полягає у вимозі, відповідно до якої національні засоби захисту повинні реагувати на спірне порушення Конвенції та надавати відповідну допомогу, незважаючи на те, що Договірні Сторони мають певну свободу щодо методів пристосування до своїх конвенційних обов'язків відповідно до цього положення. Межі обов'язків за статтею 13 різняться залежно від виду скарги заявника відповідно до Конвенції. Незважаючи на це, засоби захисту, які вимагаються за статтею 13, повинні бути ефективними як на практиці, так і в теорії. Зокрема, органи державної влади держави-відповідача не повинні невинувато та необґрунтовано унеможлилювати використання засобів захисту своїми діями або порушеннями.

191. Надавши фундаментальну важливість праву на захист життя, стаття 13 вимагає додатково до виплати компенсації проведення ретельного та ефективного розслідування, яке здатне встановити та покарати відповідальних за втрату життя, включаючи ефективний доступ скаржника до процедури розслідування (див. вищевказане рішення у справі «*Kilic v. Turkey*», п. 91).

192. У цій справі питання про те, що державні органи були зобов'язані провести ефективне розслідування обставин вбивства чоловіка заявниці, є безспірним. З огляду на вищевказане (див. пп. 166–170, 178–179 та 185), більш ніж чотири роки не було проведено ефективного розслідування відповідно до статті 13, вимоги якої є ширшими, ніж обов'язок проводити розслідування, вказаний у статті 2 Конвенції. Таким чином, Суд вирішує, що заявниця була позбавлена ефективних засобів захисту щодо смерті її чоловіка.

193. Більше того, щодо засобу компенсації, на який посилався Уряд, Суд зазначає, що позов про відшкодування шкоди за кримінальне порушення має подаватись за Кримінально-процесуальним кодексом. Проте такий позов повинен подаватись із зазначенням відповідної (винної) особи або осіб. Засіб стає марним, якщо особу злочинця не встановлено та обвинувачення не пред'явлено. Таким чином, відсутність результату кримінального провадження також перешкоджало заявниці ефективно використати цей засіб, оскільки на практиці цивільний позов про відшкодування компенсації не буде розглядатись до остаточного встановлення фактів у триваючому кримінальному провадженні.

194. Відповідно, у цій справі було також порушено статтю 13 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

195. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

196. Заявниця вимагала загальну суму 100 000 ЄВРО на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також судових витрат.

197. Уряд зауважив, що сума відшкодування документально підтверджена не була, але залишив вирішення питання щодо розміру компенсації на розсуд Суду.

198. Суд вже вирішив, що нездатність державних органів захистити життя чоловіка заявниці та провести ефективне розслідування факту його смерті порушує статті 2, 3 та 13 Конвенції. Суд вважає, що розмір присудженої компенсації повинен відповідати ступеню тяжкості порушення, яке розглядається. Відповідно, Суд присуджує всю суму, яку просила заявниця.

B. Пеня

199. Суд вважає за доцільне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої мають бути додані три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Відхиляє* попередні заперечення Уряду;
2. *Вирішує*, що у цій справі було порушення статті 2 Конвенції як у процедурному, так і в матеріальному аспектах;
3. *Вирішує*, що у цій справі було порушення статті 3 Конвенції;
4. *Вирішує*, що у цій справі було порушення статті 13 Конвенції;
5. *Вирішує*, що
  - (а) протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявниці 100 000 ЄВРО (сто тисяч ЄВРО) як компенсацію матеріальної і моральної шкоди, а також судових витрат; ця сума має бути конвертована у долари США на день здійснення платежу плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з заявниці;
  - (б) у випадку невиплати чи несвоєчасної виплати державою-відповідачем належної заявниці суми на неї нараховуватиметься пеня, яка дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку, плюс три відсотки з часу, коли закінчиться вищезгаданий тримісячний строк, і до моменту повного розрахунку.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 8 листопада 2005 року відповідно до пп. 2 і 3 Правил 77 Регламенту Суду.

С. Долле
Секретар

Ж.-П. Коста
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МАЛИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MALYY V. UKRAINE)**

(Заява № 14486/07)

*У текст рішення 14 травня 2019 року було внесено зміни
відповідно до Правил 81 Регламенту Суду*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 квітня 2019 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Малий проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Мартіньш Мітс (*Mārtiņš Mits*),

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 19 березня 2019 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 14486/07), яку 14 березня 2007 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олексій Олексійович Малий (далі – заявник).

2. Заявника представляли пані Г.В. Овдієнко та пані Н.Г. Охотнікова, юристи, які практикують у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан Іван Ліщина.

3. Заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження під час тримання його під вартою у відділі міліції, а ефективного розслідування на національному рівні у зв'язку з цим проведено не було. Він також скаржився на умови тримання його під вартою у Дніпропетровському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО) та тримання його у металевій клітці у залі суду під час судових засідань у Верховному Суді України. Заявник також висунув низку скарг за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Насамкінець, він скаржився за статтею 34 Конвенції на ненадсилання адміністрацією СІЗО його листів до Суду та ненадання йому дозволу на доступ до документів з матеріалів його справи для належної підготовки заяви до Суду.

4. 02 січня 2017 року про зазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правил 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник, пан Олексій Олексійович Малий, є громадянином України, який народився у 1972 році та наразі відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі.

A. Події, що передували справі, пов'язані з вбивством пана та пані С.

6. Увечері 12 жовтня 2004 року подружжя, пана та пані С. (віком 62 та 55 років відповідно), пограбували та вбили у їхньому будинку в Дніпропетровській області. П'ятнадцятирічний син потерпілих А. повідомив своїх сусідів, родину К. (знайомого заявника), про цю трагічну подію. Згідно з твердженнями А., нападником був чоловік у масці з ножем та молотком.

7. Того дня працівники міліції затримали А. за підозрою у вчиненні вбивства. Його тримали під вартою понад три місяці та він зізнався у вбивстві своїх батьків. Проте зрештою він відмовився від цих зізнавальних показань, як зроблених під тиском.

B. Кримінальне провадження щодо заявника

8. 15 січня 2005 року працівники міліції затримали заявника та його знайомого К. (див. пункт 6) за підозрою у вчиненні разом зі ще декількома особами низки розбійних нападів на ювелірні магазини та банки у м. Дніпропетровськ у різні дати в 2004 році.

9. Того дня заявник підписав відмову від надання правової допомоги та зізнався у вчиненні декількох епізодів розбійних нападів.

10. Наступного дня заявник знову відмовився від свого права на захисника та повторив свої зізнавальні показання, додавши деякі нові деталі.

11. 17 січня 2005 року було проведено очну ставку між заявником та К., під час якої вони обидва зізналися у вчиненні розбійних нападів та надали детальні пояснення.

12. Пізніше того дня заявник висловив бажання, щоб його представляв захисник З. Слідчий задовольнив це клопотання та допустив захисника З. до участі у провадженні.

13. 18 січня 2005 року незадовго до пред'явлення осіб для впізнання, під час якого охоронець однієї з ювелірних крамниць мав впізнати нападників, заявник змінив свою думку та заявив, що не потребував правової допомоги. Отже, під час цієї слідчої дії йому не надавалась допомога захисника.

14. Пізніше того дня заявник знову змінив свою думку та заявив клопотання, щоб його представляв захисник З. Його клопотання задовольнили.

15. Уряд надав Суду копію протоколу допиту заявника як обвинуваченого, проведеного пізніше 18 січня 2005 року у присутності його захисника З. Заявник підтримав свої зізнавальні показання.

16. Заявник не надав коментарів щодо зазначеного протоколу. Згідно з інформацією, наданою ним Суду у його заяві, вперше він побачився зі своїм захисником 25 січня 2005 року у присутності слідчого. З матеріалів справи вбачається, що жодних слідчих дій того дня не здійснювалося.

17. 18 січня 2005 року Кіровський районний суд міста Дніпропетровська обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до розгляду справи судом. Того дня його перевели до Дніпропетровського ізолятора тимчасового тримання (далі – Дніпропетровське ІТТ).

18. Заявник продовжував зізнаватися у вчиненні розбійних нападів, в яких він обвинувачувався, зокрема, під час відтворення обстановки та обставин подій 27 січня 2005 року. Перед початком цієї слідчої дії заявник заявив, що не потребував правової допомоги, оскільки підтримував свої зізнавальні показання та бажав продемонструвати своє каяття.

19. У матеріалах справи міститься копія протоколу обшуку від 28 січня 2005 року, згідно з яким працівники міліції проводили обшук житла заявника з 07 год. 30 хв. до 08 год. 00 хв. того дня. Як зазначалось у протоколі деякі зі светрів та футболок заявника різних кольорів та з різної тканини (загалом приблизно десять) були вилучені з метою «приєднання до матеріалів наявної кримінальної справи».

20. Пізніше 28 січня 2005 року заявник написав «явку з повинною», зізнавшись у вчиненні розбійного нападу та вбивства пана та пані С. (див. пункт 6). Як зазначалося в явці, він дізнався від К., що сусіди останнього, пан та пані С., продали деяку нерухомість і мали значну суму грошей. Заявник та К. домовилися, що заявник пограбує подружжя, проте, заявник порушив цю домовленість та вбив їх.

21. Згідно з твердженнями заявника зазначена «явка з повинною» була результатом тривалого жорстокого поводження працівників міліції того дня у приміщенні управління карного розшуку УМВСУ в Дніпропетровській області (див. пункт 38).

22. Пізніше того дня К. також написав «явку з повинною» щодо розбійного нападу та вбивства пана і пані С., в якій підтвердив тому самому слідчому виклад подій, наданий у пов'язаних зізнавальних показаннях заявника (див. пункт 20). К. стверджував, що 12 жовтня 2004 року провів заявника до будинку пана та пані С., заявник увійшов у будинок приблизно на двадцять хвилин та, повернувшись, дав К. 1 000 доларів США. Згодом під час

судового розгляду К. заявить, що слідчий змусив його надати викривальні показання щодо заявника (див. пункти 31 і 35).

23. У матеріалах справи міститься копія постанови слідчого від 28 січня 2005 року про допущення захисника Г. до участі у провадженні «за клопотанням обвинуваченого» для представництва інтересів заявника у провадженні. Як вбачається із зазначеного номеру справи, це провадження стосувалося розслідування вбивства. Незрозуміло, чому на цій стадії провадження заявник мав процесуальний статус «обвинуваченого» (див. також пункти 24 і 25). Інформації та документів про те, коли захисник насправді почав представляти заявника, немає.

24. 01 лютого 2005 року заявник підписав протокол, яким підтверджувалося роз'яснення йому прав на захист як підозрюваного. Він написав, що «в [той] момент послуг захисника не потребу[вав]». Того дня під час допиту як підозрюваного він повторив свої зізнавальні показання у вчиненні подвійного вбивства. Він написав, що до нього не застосовували «фізичного чи психологічного впливу». Згідно з доводами заявника, наданими Суду, його змусили підписати відмову від права на правову допомогу та згодом дати зізнавальні показання під психологічним тиском працівників міліції.

25. Згідно з наданою Урядом інформацією 04 лютого 2005 року щодо заявника було порушено кримінальне провадження за підозрою у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах.

26. 10 лютого 2005 року слідчий почав очну ставку між заявником та К. у присутності їхніх захисників в рамках кримінальної справи щодо вбивства. Проте заявник відмовився взяти участь у цій слідчій дії, посилаючись на ворожі стосунки з К.

27. 11 лютого 2005 року слідчий пред'явив К. чотири різні светри, вилучені з житла заявника 28 січня 2005 року (див. пункт 19). К. впізнав серед них той, у який заявник був одягнений на момент вчинення вбивства 12 жовтня 2004 року. Негайно після цього светри були пред'явлені А., який також впізнав той самий светр.

28. 09 березня 2005 року було складено висновок судово-медичної імунологічної експертизи светра заявника, на який вказали К. та А., зазначивши, що він був у ньому під час вчинення злочину (див. пункти 19 і 27). На лівому рукаві було виявлено коричневу пляму розміром один квадратний сантиметр. Експерти встановили, що це була людська кров і не можна було виключати, що вона могла належати особі чи особам з тією самою групою крові, що й у потерпілих.

29. 12 травня 2005 року було проведено пред'явлення осіб для впізнання за відсутності захисника заявника. А. впізнав заявника «за статуєю та голосом» як людину, що вбила його батьків. Як стверджував заявник він був єдиною людиною, одягненою у зимовий одяг, який до того ж був брудним. Крім того, замість масок у трьох учасників пред'явлення осіб для впізнання на голові були одягнуті чорні поліетиленові пакети. Наявна в матеріалах справи копія протоколу пред'явлення осіб для впізнання від 12 травня 2005 року нерозбірлива. Можна лише побачити, що його текст обмежувався одним коротким абзацом.

30. 14 липня 2005 року справу передали на розгляд до Апеляційного суду Дніпропетровської області (далі – Дніпропетровський суд).

31. 19 січня 2006 року Дніпропетровський суд, засідаючи як суд першої інстанції, визнав заявника винним у вчиненні подвійного вбивства з особливою жорстокістю (на очах дитини потерпілих) та з корисливих мотивів, декількох епізодів розбійних нападів, незаконному поводженні зі зброєю та організації озброєної банди. Найсуворіше покарання у виді довічного позбавлення волі було обрано за вчинення вбивства при обтяжуючих обставинах, і воно поглинуло покарання за рештою обвинувачень. Як під час досудового слідства, так і судового розгляду заявник постійно давав зізнавальні показання щодо майже всіх епізодів розбійних нападів (окрім одного). Проте на певній стадії судового розгляду він відмовився від своїх зізнавальних показань щодо вчинення вбивства при обтяжуючих обставинах, як від відібраних під тиском та без надання правової допомоги. К. також відмовився від своїх попередніх показань щодо цього обвинувачення, які викривали заявника, як від отриманих під тиском.

32. Дійшовши висновку про вину заявника, суд першої інстанції посилався на його та К. «явки з повинною», надані під час досудового слідства (див. пункти 20 і 22). Він зазначив, що їхні скарги на жорстоке поводження були належним чином перевірені та залишені без задоволення органами прокуратури (див. пункт 43). Отже, суд дійшов висновку, що їхні первинні зізнавальні показання були надані добровільно та зазначив, що вони співпадали в усіх деталях. Водночас з огляду на те, що обвинувачені відмовилися від них під час судового розгляду, суд при винесенні вироку не розглянув їх як пом'якшуючу обставину. Суд також посилався на результати пред'явлення осіб для впізнання від 12 травня 2005 року, під час якого А. впізнав заявника як нападника (див. пункт 29). Насамкінець, суд першої інстанції зазначив, що светр заявника був одним із доказів, які підтверджували його вину (див. пункти 19, 27 і 28).

33. Як заявник, так і його захисник (заявника досі представляв захисник З. – див. пункт 12) подали касаційні скарги на цей вирок. У наявних в Суду матеріалах справи міститься лише копія касаційної скарги захисника, але не скарги, поданої заявником (див. також пункти 56–60).

34. У своїй касаційній скарзі захисник заявника стверджував, що його клієнт підтримував свої зізнавальні показання у вчиненні розбійних нападів, проте заперечував свою причетність до організації озброєної банди. Він також наполягав, що заявник не був причетний до вбивства при обтяжуючих обставинах пана та пані С. Захисник вважав підозрілим, що 28 січня 2005 року заявник зробив «явку з повинною» щодо вчинення вбивства в управлін-

ні карного розшуку УМВС в Дніпропетровській області, тоді як розслідуванням, яке тривало на той момент, займався Кіровський відділ міліції. На думку захисника, це вказувало на те, що зізнавальні показання заявника були надані не добровільно. Він також зазначив, що його клієнт не отримував правової допомоги при наданні цих зізнавальних показань. Захисник стверджував, що навіть тоді, коли заявник мав захисника, більшість слідчих дій здійснювалися за його відсутності. Зокрема, це стосувалося пред'явлення осіб для впізнання 12 травня 2005 року, про яке захисник не був вчасно поінформований. Захисник заявника вважав, що ще одним недоліком слідчої дії була суттєва різниця між зовнішнім виглядом його клієнта та інших учасників, а також те, що А., який сам був підозрюваним, діяв у власних інтересах. Насамкінець, захисник зазначив, що суд першої інстанції посилався на показання К., в яких він викривав заявника, хоча К. заявив, що надав їх під тиском.

35. К. також подав касаційну скаргу, оскаржуючи, зокрема, своє засудження за підбурювання до вчинення розбійного нападу на родину С. Він стверджував, що його примусили обмовити заявника.

36. 03 жовтня 2006 року Верховний Суд України залишив без змін вирок в частині щодо заявника, так само як і щодо інших обвинувачених (загалом у вчиненні розбійних нападів обвинувачувалося шестеро осіб), встановивши, що суд першої інстанції належним чином розглянув його аргументи та скарги. Під час засідань Верховного Суду України заявника разом з іншими обвинуваченими тримали у металевій клітці та в наручниках.

С. Стверджуване жорстоке поводження із заявником та розслідування у зв'язку з цим

37. Згідно з твердженнями заявника у період з 15 до 18 січня 2005 року, коли після затримання він перебував у Кіровському відділі міліції (див. пункт 8), його піддавали різним формам жорстокого поводження, зокрема, тримали у туго затягнутих наручниках, били по вухах, позбавляли сну та словесно ображали.

38. Заявник також стверджував, що 28 січня 2005 року його перевели до управління карного розшуку УМВС в Дніпропетровській області, де працівники міліції піддавали його жорстокому поводженню з метою отримання його зізнавальних показань у вчиненні вбивства пана та пані С. при обтяжуючих обставинах. Заявник надав такий виклад подій. Працівники міліції одягнули йому на голову чорну шапку, закривши йому очі, та багато разів били по голові стосом книг. Він залишався у наручниках із заведеними за спину руками. Також декілька разів вони били його гумовим кийком по нирках та ногах. Він також стверджував, що працівники міліції погрожували йому згвалтуванням. Стверджуване жорстоке поводження тривало приблизно з 10 год. 00 хв. до 18 год. 00 хв., після чого він піддався тиску (див. пункт 20).

39. У матеріалах справи міститься суперечлива інформація щодо того, чи переводився заявник до управління карного розшуку УМВС в Дніпропетровській області 28 січня 2005 року. У книзі реєстрації ІТТ вказано, що того дня приміщення ІТТ він не залишав. Проте, як зазначено начальником управління карного розшуку УМВС в Дніпропетровській області у його листі від 14 травня 2007 року, надісланого у відповідь на запит заявника, 28 січня 2005 року заявник дійсно перебував у приміщенні зазначеного управління, проте жодні слідчі дії того дня не проводилися. Відповідь посадової особи на клопотання заявника про надання додаткової інформації полягала у тому, що інформації стосовно точного часу, проведеного заявником у будівлі управління 28 січня 2005 року, або хто з працівників клопотав про його переведення туди, не було.

40. Згідно з твердженнями заявника вранці 29 січня 2005 року він сказав лікарю ІТТ, що його побили та в нього боліла голова, проте його скарги були залишені поза увагою.

41. 31 січня 2005 року заявника перевели з Дніпропетровського ІТТ до Дніпропетровського слідчого ізолятора (далі – Дніпропетровське СІЗО). Згідно з твердженнями Уряду під час медичного огляду заявника в нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень, і він не висунув жодних скарг. Згідно з твердженнями заявника огляд був поверховим, а його скарги на головний біль були залишені поза увагою.

42. 08 листопада 2005 року Дніпропетровський суд зобов'язав органи прокуратури перевірити твердження заявника про жорстоке поводження разом з аналогічними твердженнями інших обвинувачених (див. пункти 31 і 32).

43. 18 листопада 2005 року прокуратура Дніпропетровської області винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо зазначених тверджень, визнавши їх необґрунтованими. Ця постанова ґрунтувалася на показаннях причетних працівників міліції, які заперечили жорстоке поводження із заявником та іншими обвинуваченими. Як пояснив слідчий, всі обвинувачені добровільно надали зізнавальні показання щодо інкримінованих їм злочинів та постійно повторювали ці зізнавальні показання. Крім того, жоден з них не висунув скаргу на жорстоке поводження. Загалом, їхні твердження були відхилені як безпідставні.

44. Після ухвалення вироку заявник скаржився до різних органів влади на жорстоке поводження працівників міліції під час досудового слідства та несправедливість його засудження.

45. 19 квітня 2007 року після направлення численних клопотань заявник отримав копію постанови прокурора від 18 листопада 2005 року (див. пункт 43). Його наступна скарга до суду на цю постанову була повернута без розгляду, як подана поза межами встановленого строку: звернувшись спочатку зі скаргами не до того суду, заявник пропустив семиденний строк, відлік його обраховувався з 19 квітня 2007 року.

46. У лютому 2008 року мати заявника звернулася до Генеральної прокуратури України зі скаргою на непроведення ефективного розслідування його тверджень про жорстоке поводження. Її скаргу відхилили у зв'язку з необґрунтованістю.

47. 23 березня 2017 року прокурор прокуратури міста Дніпропетровська у відповідь на запит Уповноваженого поінформував останнього, що всі матеріали слідства були знищені у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку їхнього зберігання.

Д. Умови тримання заявника під вартою у Дніпропетровському СІЗО

48. З 31 січня 2005 року до 26 липня 2007 року заявник тримався у Дніпропетровському СІЗО: у загальній камері до винесення вироку 19 січня 2006 року, а після цього у секторі максимального рівня безпеки, який знаходився у напівпідвальному приміщенні.

49. Згідно з твердженнями заявника упродовж усього періоду умови тримання його під вартою у СІЗО були неприйнятними. На вікнах були щільні металеві решітки, які перешкоджали доступу до природного світла. Штучне освітлення було також слабким. Санвузол не був відокремлений від житлової зони та розташовувався так, що потрапляв в поле зору камери відеоспостереження. Санітарні умови були дуже поганими, каналізаційна система не працювала належним чином, періодично відбувалися затоплення та постійно пахло екскрементами. Більшість часу його тримали разом з іншим ув'язненим у камері в підвалі площею 1,9 м на 3,7 м. У камері не вистачало основних меблів та таких речей, як шафа, дзеркало та кошик для сміття. Приміщення було заражене щурами та ніколи не дезінфікувалося. Ув'язнені мали дуже обмежений доступ до новин та інформації про навколишній світ, єдиним джерелом було радіо, яке вмикалося лише на обмежений проміжок часу щодня, крім вихідних. Їжі було недостатньо та переважно вона складалася з хліба та пшеничної каші.

50. Згідно з наданою Урядом інформацією заявника тримали у таких камерах: № 1003, № 1021 та № 1024 (розраховані на шість ув'язнених), № 717, № 724, № 725, № 728, № 732, № 733, № 739, № 743 і № 786 (розраховані на чотирих ув'язнених), а після його засудження судом першої інстанції у камерах сектору максимального рівня безпеки № 01, № 1к, № 02, № 03, № 04, № 4к, № 05, № 06 і № 6к (розраховані на двох ув'язнених). Як зазначила адміністрація СІЗО, заявника забезпечили спальним місцем та «всім необхідним речовим майном».

51. 12 січня 2007 року заявник поскаржився на умови тримання його під вартою до Державного департаменту України з питань виконання покарань (далі – департамент з питань виконання покарань), який відповів, що умови відповідали чинним положенням законодавства.

Е. Листування заявника із Судом

52. Згідно з твердженнями заявника 11 грудня 2006 року він надав адміністрації СІЗО свій перший лист для надсилання до Суду, в якому виклав свої скарги та просив відкрити провадження. Через відсутність відповіді 23 лютого 2007 року заявник надав адміністрації ще один аналогічний лист. У своїх подальших листах до Суду він зазначав посилання на номери, присвоєні адміністрацією цим першим двом листам. Суд їх ніколи не отримував. Перший отриманий Судом лист від заявника був датований 11 грудня 2006 року; 14 березня 2007 року (дата, вказана на поштовій марці) його до Суду надіслала мати заявника.

53. Як зазначено у листі, надісланому заявнику посадовою особою департаменту з питань виконання покарань 11 жовтня 2007 року, адміністрація Дніпропетровського СІЗО належним чином зареєструвала та надіслала його листи до Суду.

54. У листопаді 2007 року мати заявника звернулася до начальника Єнакієвської виправної колонії (в якій заявник відбував покарання на той момент) з проханням надати їй документальне підтвердження того, що лист її сина від 11 грудня 2006 року дійсно був надісланий до Суду. Посадова особа виправної колонії відповіла, що це могло бути доведено наявністю в матеріалах справи копії супровідного листа адміністрації СІЗО, разом з яким надсилався зазначений лист заявника.

55. У березні 2017 року адміністрація виправної колонії міста Дніпра (яке було перейменоване з м. Дніпропетровськ) поінформувала Уповноваженого у відповідь на запит останнього, що журнал реєстрації Дніпропетровського СІЗО щодо зазначеного періоду був знищений у зв'язку із закінченням строку для зберігання таких документів.

Г. Доступ заявника до матеріалів його кримінальної справи у зв'язку з його заявою до Суду

56. Починаючи з жовтня 2006 року заявник направляв до суду першої інстанції численні клопотання з проханням надати йому доступ до матеріалів його справи та копії деяких документів, які він мав намір надати для обґрунтування своєї заяви до Суду.

57. 27 липня та 23 серпня 2007 року Суд просив заявника надати копію його касаційної скарги на вирок Дніпропетровського суду від 19 січня 2006 року.

58. Листом від 19 жовтня 2007 року заявник, посилаючись на зазначені листи Суду, попросив Дніпропетровський суд надіслати йому копію його касаційної скарги.

59. У своїй відповіді від 24 жовтня 2007 року суд зазначив, що правових підстав для надання заявнику копій документів з матеріалів його справи після набрання вироком у його справі законної сили не було.

60. Заявник та його мати від його імені надіслали загалом близько десяти клопотань про надання копій документів з матеріалів його справи. Усі вони були відхилені у зв'язку з тією самою зазначеною раніше причиною.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

61. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року (втратив чинність 19 листопада 2012 року) щодо вимог обов'язкової участі захисника та надання явок з повинною органам влади наведені в рішенні у справі «Собко проти України» (*Sobko v. Ukraine*) (заява № 15102/10, пункти 39 і 40, від 17 грудня 2015 року), а щодо максимального строку тримання під вартою у слідчих ізоляторах в рішенні у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*) (заява № 42310/04, пункт 135, від 21 квітня 2011 року).

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

62. Європейський Комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність поведженню чи покаранню (далі – КЗК) відвідав Дніпропетровське СІЗО під час свого візиту до України з 09 до 21 вересня 2009 року. Відповідні частини його звіту (СРТ/Inf (2011) 29) наведені в рішенні у справі «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*) (заява № 25209/06, пункт 98, від 28 листопада 2013 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТВЕРДЖУВАНИМ ЖОРСТОКИМ ПОВОДЖЕННЯМ ІЗ ЗАЯВНИКОМ ПІД ЧАС ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ У ВІДДІЛІ МІЛІЦІЇ ТА НЕПРОВЕДЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

63. Заявник скаржився на жорстоке поведження працівників міліції та непроведення ефективного розслідування на національному рівні у зв'язку з цим. Він посилався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Доводи сторін

64. Уряд доводив, що твердження заявника про жорстоке поведження не підтверджувалися жодними доказами. Він зазначив, що заявник не висував жодних скарг у зв'язку з цим під час усього періоду проведення досудового слідства, хоча у певні моменти за його бажанням йому надавалася правова допомога. Уряд також зазначив, що за результатами медичного огляду заявника після прибуття до Дніпропетровського СІЗО 31 січня 2005 року в нього не було виявлено жодних тілесних ушкоджень. Насамкінець, Уряд стверджував, що це питання було належним чином розслідуване на національному рівні та закликав Суд визнати ці скарги неприйнятними як явно необґрунтовані.

65. Заявник заперечив проти аргументів Уряду. Підтримавши свій виклад подій (див. пункти 37 і 38), він стверджував, що працівники міліції піддавали його жорстокому поведженню перед кожною слідчою дією упродовж тримання його під вартою у відділі міліції з 15 до 18 січня 2005 року, а також 28 січня 2005 року в управлінні карного розшуку УМВС в Дніпропетровській області.

66. Заявник стверджував, що не мав можливості надати жодних доказів в обґрунтування своїх тверджень, оскільки органи влади докладали зусиль для приховування таких доказів. Він звернув увагу Суду на своє тривале тримання під вартою, спочатку у відділі міліції та пізніше у Дніпропетровському ІТТ (шістнадцять днів замість встановленого законодавством строку у три дні – див. пункти 41 і 61). Згідно з його твердженнями цей час був потрібен, щоб зникли сліди жорстокого поведження.

67. Насамкінець, заявник стверджував, що розслідування на національному рівні було неефективним та поверховим.

B. Оцінка Суду

68. Суд нагадує, що твердження про жорстоке поведження мають підтверджуватися відповідними доказами (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» [ВП] (*Labita v. Italy*) [GC], заява № 26772/95, пункт 121, ЄСПЛ 2000IV). При оцінці доказів Суд зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, пункт 161, Серія А № 25). Проте така доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту. У випадках, коли інформація щодо відповідних подій повністю або значною мірою відома виключно органам влади, як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, і коли в таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. За такої умови тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 04 грудня 1995 року, пункт 34, Серія А № 336 та «Салман проти Туреччини» [ВП] (*Salman v. Turkey*) [GC], заява № 21986/93, пункт 100, ЄСПЛ 2000-VII).

69. Водночас від заявників розумно очікувати принаймні надання детального викладу оскаржуваних фактів та, наскільки це можливо, певних доказів на підтвердження своїх скарг (див., наприклад, рішення у справі «Кушнір проти України» (*Kushnir v. Ukraine*), заява № 42184/09, пункт 102, від 11 грудня 2014 року з подальшими посиланнями). До таких доказів можуть належати показання свідків або документи, які б доводили, що заявник потрапив до приміщення міліції здоровим, а звільнився з тілесними ушкодженнями (див., наприклад, рішення у справі «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*), заява № 25209/06, пункт 120, від 28 листопада 2013 року).

70. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заявник скаржився на такі два епізоди стверджуваного жорстокого поводження працівників міліції: уперше, з 15 до 18 січня 2005 року, а вдруге – 28 січня 2005 року (див. пункти 37, 38 і 65).

71. Стосовно першого епізоду заявник стверджував, що жорстоке поводження з ним полягало в тому, що він перебував у туго затягнутих наручниках, його били по вухах, позбавляли сну та словесно ображали (див. пункт 37). Він не зазначив скільки часу перебував у наручниках, та чи призвело це до будь-яких тілесних ушкоджень. Заявник також не надав жодних фактичних деталей стосовно того, що його нібито били по вухах, та наслідків цих дій, якщо такі були. Він також не вказав, як довго його позбавляли можливості поспати, та в чому саме полягали стверджувані словесні образи.

72. Загалом, хоча заявник стверджував, що єдиною метою його тривалого тримання під вартою у Дніпропетровському ІТТ було надання достатнього часу для загоєння його тілесних ушкоджень, він, навіть у загальних формулюваннях, не зазначив типу тілесних ушкоджень, яких нібито зазнав.

73. Суд також зазначає, що заявник постійно давав зізнавальні показання щодо обвинувачень у вчиненні розбійних нападів, як під час досудового слідства, так і під час судового розгляду, та ніколи не стверджував, що ці зізнавальні показання були отримані в результаті тиску (див., наприклад, пункт 34).

74. Щодо другого епізоду стверджуваного жорстокого поводження із заявником, то згідно з твердженнями заявника воно відбулося 28 січня 2005 року та полягало у нанесенні повторюваних ударів по голові стосом книг, а також ударів кийком по нирках та ногах (див. пункт 38). З огляду на доводи заявника, що йому закрили очі до стверджуваного жорстокого поводження, Суд зазначає, що незрозуміло, як він міг точно знати, чим його били.

75. Суд також зазначає, що згідно з твердженнями заявника 29 січня 2005 року він поскаржився лікарю ІТТ на головний біль внаслідок жорстокого поводження. Проте 31 січня 2005 року під час проходження медичного огляду, який є складовою частиною стандартної процедури прийняття до СІЗО, заявник, як він сам зазначив (див. пункт 41), поскаржився лише на головний біль.

76. Суд не забуває про той факт, що, як було зазначено заявником, спочатку він три дні тримався під вартою у відділі міліції, а пізніше тринадцять днів у Дніпропетровському ІТТ, тоді як чинне законодавство вимагало його переведення до СІЗО упродовж трьох днів після затримання (див. пункти 41 і 61). Проте самого цього факту не достатньо для висновку, що упродовж цього періоду часу з ним жорстко поводитися (див. для порівняння рішення у справі «Савченко проти України» [Комітет] (*Savchenko v. Ukraine*) [Committee], заява № 1574/06, пункт 99, від 22 вересня 2016 року).

77. Суд також зазначає, що принаймні періодично під час досудового слідства та судового розгляду заявника представляв захисник З. (див. пункти 15, 26 і 34). Заявник не стверджував про недовіру своєму захиснику або що йому перешкоджали повідомити йому свої твердження про жорстоке поводження. Отже, пояснення, чому заявник та його захисник не клопотали про проведення медичного обстеження та не повідомляли про тілесні ушкодження, якщо такі були, немає (див. рішення у справі «Юрій Волков проти України» (*Yuriy Volkov v. Ukraine*), заява № 45872/06, пункт 51, від 19 грудня 2013 року). Крім того, з огляду на використане захисником заявника формулювання у його касаційній скарзі Суд вважає, що насправді він не мав детального опису жорстокого поводження із заявником, щоб заявити про нього від імені свого клієнта. Таким чином, захисник стверджував у загальних формулюваннях, що заявник надав зізнавальні показання у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах під тиском, посиляючись лише на той факт, що останній написав «явку з повинною» у приміщенні управління карного розшуку УМВС в Дніпропетровській області (див. пункт 34).

78. У світлі всіх зазначених висновків Суд вважає, що заявник не надав обґрунтування небезпідставної скарги щодо стверджуваного жорстокого поводження. Крім того, він не може оскаржувати ефективність розслідування на національному рівні, оскільки він не надав органам влади жодної серйозної та достатньо достовірної інформації про стверджуване жорстоке поводження з ним (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Кравченко проти України» (*Kravchenko v. Ukraine*), заява № 23275/06, пункт 51, від 24 червня 2014 року).

79. Отже, Суд відхиляє скаргу заявника як за матеріальним, так і процесуальним аспектами статті 3 Конвенції як явно необґрунтовану відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З УМОВАМИ ТРИМАННЯ ЗАЯВНИКА ПІД ВАРТОЮ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКОМУ СІЗО

80. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції на тримання його під вартою у Дніпропетровському СІЗО в надзвичайно поганих умовах.

А. Прийнятність

81. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

82. Посилаючись на свій опис умов тримання його під вартою у Дніпропетровському СІЗО (див. пункт 49), заявник стверджував, що вони не відповідали стандартам Конвенції. Він також посилався на рішення Суду у справі «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*) (заява № 39908/05, від 12 січня 2012 року), згадане рішення у справі «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*) та рішення у справі «Родзевілло проти України» (*Rodzevillo v. Ukraine*) (заява № 38771/05, від 14 січня 2016 року), в яких було встановлено порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання під вартою у тій самій установі виконання покарань та щодо того самого періоду часу. Згідно з твердженнями заявника висновки Суду в цих справах є актуальними і для його справи.

83. Уряд стверджував, що умови тримання заявника під вартою відповідали вимогам законодавства. Він зазначив, що скарга заявника щодо цього була належним чином перевірена на національному рівні та відхилена у зв'язку з необґрунтованістю.

84. Суд зазначає, що відповідні принципи його практики були нещодавно викладені в рішенні у справі «Муршич проти Хорватії» [ВП] (*Muršić v. Croatia*) [GC] (заява №7334/13, пункти 137–141, від 20 жовтня 2016 року). Зокрема, коли особистий простір ув'язненого складає менше 3 кв. м житлової площі у густозаселеній тюремній камері, відсутність особистого простору вважається настільки гострою, що виникає обґрунтована презумпція порушення статті 3 Конвенції (пункт 137). Коли площа тюремної камери становить від 3 до 4 кв. м особистого простору на кожного ув'язненого, вирішальним фактором при оцінці Судом адекватності умов тримання буде фактор простору. У таких випадках порушення статті 3 Конвенції буде встановлено, якщо фактор простору поєднаний з іншими неналежними побутовими умовами тримання під вартою (пункт 139). Коли ув'язнений має у своєму розпорядженні більше ніж 4 кв. м особистого простору у густозаселеній тюремній камері та коли не виникає жодних питань щодо особистого простору, інші аспекти побутових умов тримання під вартою залишаються важливими для оцінки Судом належності умов тримання заявника під вартою за статтею 3 Конвенції (пункт 140).

85. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заявник тримався під вартою у Дніпропетровському СІЗО майже два з половиною роки. Згідно з його доводами, що не спростовувались Урядом, заявник мав у своєму розпорядженні 3,5 кв. м особистого простору (див. пункти 49 і 50). Як зазначено заявником Суд вже встановлював порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю особистого простору у розпорядженні заявників та іншими аспектами неналежних побутових умов тримання під вартою у Дніпропетровському СІЗО щодо того періоду часу, коли там тримався заявник у цій справі (див. згадані рішення у справах «Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), пункти 49–56, «Горбатенко проти України» (*Gorbatenko v. Ukraine*), пункти 138–143 та «Родзевілло проти України» (*Rodzevillo v. Ukraine*), пункти 50–55).

86. У цій справі Суд не вбачає підстав відходити від наведених висновків і тому вважає, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання заявника під вартою у Дніпропетровському СІЗО.

ІІІ. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ТРИМАННЯМ ЗАЯВНИКА У МЕТАЛЕВІЙ КЛІТЦІ ПІД ЧАС СУДОВИХ ЗАСІДАнь У ВЕРХОВНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

87. Заявник скаржився, що поміщення його до металевій клітці під час судових засідань у Верховному Суді України порушувало статтю 3 Конвенції.

А. Прийнятність

88. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

89. Заявник стверджував, що тримання його у металевій клітці під час судових засідань у Верховному Суді України було непотрібним та принизливим заходом.

90. Уряд доводив, що тримання заявника у металевій клітці та в наручниках під час судових засідань виправдовувалося заходами безпеки, оскільки він обвинувачувався у вчиненні насильницьких злочинів.

91. Суд вже встановлював, що тримання особи у металевій клітці під час судового засідання само по собі – з огляду на його об'єктивно принизливий характер, несумісний з нормами цивілізованої поведінки, які є характерною ознакою демократичного суспільства – становить публічне приниження людської гідності у порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Свинаренко та Сляднєв проти Росії» [ВП] (*Svinarenko and Slyadnev v. Russia*) [GC], заява № 32541/08 та № 43441/08, пункт 138, ЄСПЛ 2014 (витяги)).

92. Суд зауважує, що тримання підсудних, навіть тих, щодо яких не було ухвалено обвинувальний вирок, у металевих клітках під час судових засідань вбачається стандартною процедурою в Україні (див. для порівняння

рішення у справі «Титаренко проти України» (*Titarenko v. Ukraine*), заява № 31720/02, пункти 41 і 63–64, від 20 вересня 2012 року). Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що Уряд не надав доказів наявності у залі судового засідання реальної та конкретної загрози безпеці, яка б вимагала тримання заявника у металевій клітці під час судових засідань у його справі.

93. Отже, у зв'язку з цим було порушено статтю 3 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

94. Заявник також скаржився на відсутність справедливого судового розгляду, передбаченого пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, відповідні частини якої передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

A. Відсутність доступу до захисника 28 січня 2005 року

1. Прийнятність

95. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

96. Заявник скаржився, що його засудження за вчинення вбивства при обтяжуючих обставинах головним чином ґрунтувалося на його зізнавальних показаннях, наданих 28 січня 2005 року за відсутності захисника та під тиском. Тому він стверджував, що судовий розгляд його справи не міг вважатися справедливим.

97. Уряд стверджував, що жодного порушення прав заявника за статтею 6 Конвенції не було. Зокрема, він зазначив, що зізнавальні показання заявника не були єдиним доказом, на який посилалися національні суди, обґрунтовуючи його вирок.

(b) Оцінка Суду

(i) Загальні принципи практики

98. Загальні принципи щодо доступу до захисника, права зберігати мовчання, права не свідчити проти себе, а також взаємозв'язку цих прав із загальною справедливістю провадження за кримінальним аспектом статті 6 Конвенції наведені у нещодавньому рішенні у справі «Бюз проти Бельгії» [ВП] (*Beuze v. Belgium*) [GC] (заява № 71409/10, пункти 119–150, від 09 листопада 2018 року).

(ii) Застосування загальних принципів до фактів цієї справи

(a) Наявність та обсяг обмежень

99. Суд бере до уваги такі неузгодженості у матеріалах справи щодо відправної точки у кримінальному провадженні проти заявника за підозрою у вчиненні вбивства пана та пані С. та його процесуальним статусом на початкових стадіях провадження. 28 січня 2005 року після надання заявником зізнавальних показань у вчиненні вбивства було складено протокол про допущення захисника до провадження «за клопотанням обвинуваченого» (див. пункт 23). Згодом, 01 лютого 2005 року, було складено інший протокол щодо роз'яснення заявнику його процесуальних прав, в якому він згадувався як «підозрюваний» (див. пункт 24). Насамкінець, згідно з інформацією, наданою Урядом без додаткових деталей чи пояснень, кримінальне провадження щодо заявника за обвинуваченням у вчиненні вбивства було порушено 04 лютого 2005 року (див. пункт 25).

100. Суду незрозуміло, коли та на якій підставі працівники міліції почали підозрювати заявника у вчиненні вбивства. Отже, слід звернути увагу на такі факти, що не оскаржувалися сторонами. До середини січня 2005 року головним підозрюваним був син потерпілих, А. (див. пункт 7). 15 січня 2005 року заявника затримали за підозрою у вчиненні непов'язаних злочинів, але жодних ознак того, що у будь-який момент до 28 січня 2005 року працівники міліції підозрювали його у зв'язку з розслідуванням вбивства, не було. Щодо проведених того дня слідчих дій подальші події вказують на існування певних підстав для підозри заявника навіть до його явки з повинною. Так, незадовго до надання заявником зізнавальних показань працівники міліції провели обшук його житла та вилучили деякі предмети його одягу з метою «приседнання до матеріалів наявної кримінальної справи» (див. пункт 19). З фактів справи зрозуміло, що малося на увазі розслідування вбивства.

101. З цього випливає, що на момент, коли заявник почав робити «явку з повинною» у самостійному конвенційному розумінні вже існували «кримінальні обвинувачення», які вимагали застосування гарантій статті 6 Конвенції. Отже, на підставі зазначених принципів практики Суду заявник мав право на доступ до захисника під час його першого допиту (див. пункт 98).

102. Проте встановленим є те, що при наданні заявником 28 січня 2005 року зізнавальних показань у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах правова допомога йому не надавалася.

103. У наявних у Суду матеріалах справи немає жодних доказів, що під час допиту заявника того дня, коли йому вперше пред'явили обвинувачення у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах, він відмовився від свого права на правову допомогу. Хоча наявних документів небагато та вони є суперечливими, вони скоріше свідчать про протилежне. Зокрема, Суд бере до уваги постанову слідчого про допущення до провадження захисника заявника 28 січня 2005 року за клопотанням останнього (див. пункт 23). З невідомих причин того дня правова допомога заявнику не надавалася.

104. Вбачається, що 01 лютого 2005 року заявник підписав відмову від свого права на правову допомогу щодо обвинувачень у вчиненні вбивства, зазначивши, що йому були роз'яснені його процесуальні права та жодні заходи фізичного або психологічного тиску до нього не застосовувалися (див. пункт 24). Він повторив свої зізнавальні показання у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах. У Суду недостатньо документів щодо того, чи була відмова заявника добровільною. Проте він зазначає, що, оскільки кримінальне провадження щодо заявника за цим обвинуваченням офіційно було розпочато 04 лютого 2005 року, незрозуміло, які фактично процесуальні права були у нього на той момент. Отже, неможливо стверджувати, що перед підписанням відмови заявнику роз'яснили його право на правову допомогу.

105. Отже, Суд вважає, що до допиту 28 січня 2005 року заявник не відмовлявся від свого права на правову допомогу. Щодо такої відмови перед наданням повторних зізнавальних показань 01 лютого 2005 року¹, то за цих обставин її неможливо вважати свідомою та розумною відмовою від цього права.

106. З цього випливає, що право заявника на правову допомогу було обмежено.

(β) Чи існували вагомі підстави для обмеження

107. Суд зазначає, що ані національні органи влади під час судового розгляду справи заявника, ані Уряд у своїх наданих Суду доводах не посилалися на існування будь-яких виняткових обставин, які могли виправдати оскаржуване обмеження права заявника на правову допомогу. Суд не зобов'язаний самостійно оцінювати, чи існували вони у цій справі.

108. Також слід зазначити, що обмеження суперечило законодавчим нормам, які вимагали обов'язкового надання правової допомоги у випадках, коли можливим покаранням було довічне позбавлення волі (див. посилання у пункті 61).

109. Отже, Суд доходить висновку, що ненадання заявнику правової допомоги на початкових стадіях досудового слідства за обвинуваченням у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах не виправдовувалося жодними вагомими причинами.

(γ) Загальна справедливість провадження

110. Відсутність таких підстав має дуже важливе значення при оцінці загальної справедливості кримінального провадження та може стати підставою для встановлення порушення. Тягар доведення покладається на Уряд, який зобов'язаний переконливо довести, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість кримінального провадження не було непоправно порушено обмеженням доступу до захисника (див. посилання у пункті 98).

111. У цьому контексті Суд, тією мірою, якою це стосується справи, розгляне різні фактори, які впливають з його практики, викладеної в рішеннях у справах «Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Ibrahim and Others v. the United Kingdom*) [GC] (заяви № 50541/08 та 3 інші, пункт 274, від 13 вересня 2016 року), «Сімеонови проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC] (заява № 21980/04, пункт 120, від 12 травня 2017 року) та згаданому рішенні у справі «Бюз проти Бельгії» (*Beuze v. Belgium*), пункт 150).

112. Немає жодних ознак того, що заявник був особливо уразливим з огляду на вік, розумові здібності чи які-небудь інші обставини. Проте необхідно зауважити, що на момент подій він вже перебував під контролем працівників міліції як підозрюваний у непов'язаному розслідуванні щодо декількох епізодів розбійних нападів. На думку Суду, ці обставини певною мірою зробили його ситуацію уразливою.

113. Суд посилається на свої висновки, що заявник не висунув скарги, що надав свої первинні зізнавальні показання у результаті жорстокого поведіння (див. пункт 78). Неприйнятність його пов'язаної скарги за статтею 3 Конвенції не перешкоджає Суду розглянути його твердження про надання зізнавальних показань під тиском з точки зору гарантій статті 6 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Юрій Волков проти України» (*Yuriy Volkov v. Ukraine*), пункт 68). Суд не може не зазначити, що хоча обставини, за яких заявник надав свої первинні зізнавальні

¹ Виправлено 14 травня 2019 року: у попередній редакції текст був: «(...) такої відмови перед наданням повторних зізнавальних показань 01 лютого 2015 року (...)».

показання, ставили під сумнів їхню достовірність (див. зокрема, пункт 39), національні суди їх не розглянули (див. згадане рішення у справі «Юрій Волков проти України» (*Yuriy Volkov v. Ukraine*), пункт 69).

114. Суд пам'ятає, що 01 лютого 2005 року заявник потворив свої зізнавальні показання, попередньо підписавши протокол, яким підтверджувалося роз'яснення йому прав як підозрюваного, та відмовившись від свого права на правову допомогу (див. пункт 24). Проте Суд вже дійшов висновку, що ця відмова не могла вважатися наданою свідомо та розумно (див. пункт 104). Крім того, за відсутності будь-якої інформації про те, що у період між наданням ним «явки з повинною» 28 січня 2005 року та потворних зізнавальних показань 01 лютого 2005 року він отримував яку-небудь правову допомогу, на яку міг покладатися, Суд вважає, що на той момент на процесуальну поведінку заявника та стратегію захисту продовжували значно впливати початкові обмеження його прав на захист.

115. З наявних у Суду матеріалів справи вбачається, що заявник почав отримувати правову допомогу в справі, пов'язаній з вчиненням вбивства, 10 лютого 2005 року (див. пункт 26). Документів, які б доводили, що він підтримав свої зізнавальні показання, коли йому вже надавалась допомога захисника, немає. Проте жодних чітких документальних доказів, коли саме він відмовився від цих зізнавальних показань, немає. Вбачається, що він зробив це на початкових стадіях судового розгляду його справи (див. пункт 31).

116. Суд погоджується із заявником, що його первинні зізнавальні показання, отримані за відсутності правової допомоги, становили важливий, якщо не ключовий, елемент доказів обвинувачення проти нього. Так, іншими доказами, на які суди посилалися, обґрунтовуючи вирок заявника, були: по-перше, показання його співобвинуваченого К., який стверджував про надання викривальних показань щодо заявника під тиском (див. пункти 22, 31 і 35); по-друге, показання неповнолітнього сина потерпілих А., якого тримали під вартою упродовж трьох місяців та який спочатку зізнався у вбивстві своїх батьків (див. пункт 7); та, зрештою, свєтр заявника, як речовий доказ, вочевидь з обмеженою доказовою силою (див. пункти 19, 27 і 28).

117. Насамкінець, Суд не може не відзначити відсутність інших відповідних процесуальних гарантій, передбачених національним законодавством та практикою, які можна було б вважати такими, що врівноважили обмеження права заявника на правову допомогу на початковому етапі провадження щодо вбивства. Зокрема, Суд зазначає, що заявник не мав захисника під час пред'явлення осіб для впізнання 12 травня 2005 року, коли син потерпілих А. впізнав у ньому нападника (див. пункт 29). Аргумент захисника заявника, що його належним чином не поінформували про слідчу дію, вочевидь залишився без відповіді. Національні суди також не прокоментували довід заявника, що під час зазначеного пред'явлення осіб для впізнання його зовнішній вигляд значно відрізнявся від інших учасників. Суд також бере до уваги відсутність всебічної оцінки національними судами твердження К., що його примусили дати викривальні показання щодо заявника.

118. Зрештою, повторно наголошуючи на особливо ретельній оцінці, яка має застосовуватися у разі відсутності вагомих підстав, які б виправдовували обмеження на доступ до захисника, Суд вважає, що у порушеному щодо заявника кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні вбивства при обтяжуючих обставинах, розглянутому загалом, не було виправлено процесуальних недоліків, які виникли на стадії досудового слідства.

119. Отже, у зв'язку з цим було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

В. Інші скарги щодо справедливості судового розгляду у справі заявника

120. Додатково до проаналізованої скарги, заявник скаржився, що пред'явлення осіб для впізнання 12 травня 2005 року було здійснене за відсутності його захисника. Він також стверджував, що слідча дія здійснювалася з порушеннями у зв'язку з різницею у його вигляді та вигляді інших учасників (див. пункт 29). Заявник також скаржився, що національні суди посилалися на показання його співобвинуваченого К., які згідно з твердженнями останнього були надані в результаті жорсткого поводження.

121. Крім того, заявник скаржився на несправедливість судового розгляду у його справі в частині щодо обвинувачень у вчиненні розбійних нападів. У своїй заяві він скаржився, – хоча він не надав уточнення щодо цієї скарги після повідомлення про неї Уряду, – що його перше побачення із захисником відбулося 25 січня 2005 року у присутності слідчого. Заявник також стверджував, що його примусили дати зізнавальні показання та відмовитися від права на правову допомогу. Насамкінець, він доводив, що навіть після того, як він чітко висловив своє бажання, щоб його представляв захисник, більшість слідчих дій здійснювалася за його відсутності.

122. У світлі своїх висновків у пункті 119, Суд не вважає за необхідне окремо розглядати питання щодо прийнятності та суті решти скарг заявника за статтею 6 Конвенції (див. рішення у справі «Боець проти України» (*Boyetz v. Ukraine*), заява №20963/08, пункт 97, від 30 січня 2018 року).

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ПОДАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗАЯВИ ЗА СТАТТЕЮ 34 КОНВЕНЦІЇ

123. Заявник скаржився на перешкоджання органами влади його доступу до матеріалів кримінальної справи та відмову надати йому копії документів, про надання яких він клопотав для обґрунтування своєї заяви до Суду. Він також скаржився на перешкоджання адміністрації СІЗО його листуванню із Судом. Висуваючи зазначені скарги, заявник посилався на статтю 34 Конвенції, яка передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

А. Доступ заявника до матеріалів його справи

124. Уряд зазначив, що жодного перешкоджання ефективному здійсненню заявником його права на подання індивідуальної заяви не було. Він стверджував, що заявник отримав копії низки головних рішень у його справі та міг зробити копії інших необхідних документів під час ознайомлення з матеріалами справи, тобто до закінчення кримінального провадження у його справі. Уряд також стверджував, що мати заявника, яка знаходилась на волі, могла допомогти йому отримати необхідні копії.

125. Суд зазначає, що він уже розглядав подібні ситуації у низці справ проти України (див., серед інших, рішення у справах «Василь Івашенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), заява № 760/03, пункти 103–110, від 26 липня 2012 року з подальшими посиланнями, «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, пункти 152, 157–159, від 26 липня 2012 року; «Коростильов проти України» (*Korostylyov v. Ukraine*), заява № 33643/03, пункти 46–50, від 13 червня 2013 року; «Андрій Захаров проти України» (*Andrey Zakharov v. Ukraine*), заява № 26581/06, пункти 66–70, від 07 січня 2016 року та «Артур Пархоменко проти України» (*Artur Parkhomenko v. Ukraine*), заява № 40464/05, пункт 95, від 16 лютого 2017 року). Зокрема, у згаданій справі «Василь Івашенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), пункт 123) Суд встановив, що правова система України не передбачала для ув'язнених чіткої та конкретної процедури, яка давала б їм можливість отримувати копії документів з матеріалів справи після закінчення кримінального провадження, чи роблячи такі копії самостійно (переписуючи їх власноруч або за допомогою відповідного обладнання), або шляхом покладання на органи влади обов'язку робити такі копії.

126. У цій справі Уряд не навів жодної підстави, яка надала б Суду змогу відступити від своїх висновків за статтею 34 Конвенції у справі «Василь Івашенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*) або в інших згаданих справах. Отже, Суд доходить висновку, що держава-відповідач не дотрималась свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції щодо забезпечення заявника усіма необхідними засобами, щоб зробити можливим належний та ефективний розгляд його заяви Судом.

В. Стверджуване перешкоджання листуванню заявника із Судом

127. Заявник скаржився, що адміністрація Дніпропетровського СІЗО не відправила його листи до Суду від 11 грудня 2006 року та 23 лютого 2007 року (див. пункти 52–55).

128. Уряд стверджував, що адміністрація установи виконання покарань жодним чином не перешкоджала листуванню заявника із Судом, надсилаючи його листи та передаючи йому листи від Суду без будь-яких затримок.

129. Суд повторює, що зобов'язання не перешкоджати ефективному здійсненню права на подання індивідуальної заяви не допускає жодного втручання у право особи ефективно подавати та підтримувати свою скаргу в Суді (див., наприклад, рішення у справі «Герашенко проти України» (*Gerashchenko v. Ukraine*), заява № 20602/05, пункт 150, від 07 листопада 2013 року з подальшими посиланнями).

130. Повертаючись до суті скарги заявника, Суд зазначає, що два листи, які заявник надіслав до Суду, отримані не були (див. пункт 52). Можливо, вони були втрачені через технічну помилку на певному етапі відправки або доставки. Проте тільки на цій підставі Суд не може дійти висновку, що українські органи влади умисно не відправили лист заявника або не забезпечили його належну доставку (див. згадане рішення у справі «Василь Івашенко проти України» (*Vasiliy Ivashchenko v. Ukraine*), пункт 115).

131. Отже, на підставі наявних у нього доказів Суд доходить висновку, що держава-відповідач дотрималась свого зобов'язання за статтею 34 Конвенції щодо надсилання адресованих Суду листів заявника.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

132. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

133. Заявник вимагав 20 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та вимагав нового розгляду справи відповідно до статті 6 Конвенції.

134. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

135. Суд вважає, що заявник зазнав моральної шкоди, яку не можна компенсувати самим лише встановленням порушення його конвенційних прав. З огляду на обставини справи та ухвалюючи рішення на засадах справедливості відповідно до вимоги статті 41 Конвенції, Суд присуджує заявнику 8 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися на цю суму.

В. Судові та інші витрати

136. Заявник також вимагав 850 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді. Жодний копій відповідних договорів про надання правової допомоги, квитанцій або будь-яких інших підтверджуючих фінансових документів надано не було.

137. Уряд оскаржив цю вимоги як необґрунтовану.

138. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим (див. рішення у справі «Бузаджі проти Республіки Молдова» [ВП] (*Buzadji v. the Republic of Moldova*) [GC], заява № 23755/07, пункт 130, від 05 липня 2016 року). Оплата послуг представника вважається фактично понесеною, якщо заявник сплатив її або зобов'язаний сплатити. Протилежним є випадок оплати послуг представника, коли він, не відмовившись від неї, просто не вжив жодних заходів для отримання своєї оплати або відклав отримання такої оплати. Сума, яка має бути сплачена представнику за договором про умовний гонорар, вважається фактично понесеною, лише якщо договір підлягає виконанню у відповідній державі (див. рішення у справі «Мерабішвілі проти Грузії» [ВП] (*Merabishvili v. Georgia*) [GC], заява № 72508/13, пункт 371, від 28 листопада 2017 року з подальшими посиленнями).

139. У цій справі заявник не надав документів, які б доводили, що він сплатив чи мав юридичне зобов'язання сплатити своєму представнику кошти. За відсутності таких документів Суд не може оцінювати зазначені у попередньому пункті умови. Отже, він не вбачає підстав, за яких би він міг погодитись, що судові та інші витрати, компенсацію яких вимагав заявник, були фактично ним понесені (див. для порівняння рішення у справі «Габлішвілі та інші проти Грузії» (*Gablishvili and Others v. Georgia*), заява № 7088/11, пункти 75–79, від 21 лютого 2019 року).

140. З цього випливає, що ця вимога має бути відхилена.

С. Пеня

141. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* неприйнятними скарги за статтю 3 Конвенції на стверджуване жорстоке поведіння із заявником під час тримання під вартою у відділі міліції та непроведення ефективного розслідування на національному рівні;
2. *Оголошує* прийнятними решту скарг заявника за статтю 3 Конвенції, а також його скаргу за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції на відсутність доступу до захисника 28 січня 2005 року;
3. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з неналежними умовами тримання заявника під вартою у Дніпропетровському СІЗО;
4. *Постановляє*, що було порушено статтю 3 Конвенції у зв'язку з триманням заявника у металевій клітці під час судових засідань у Верховному Суді України;
5. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 та підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції у зв'язку з відсутністю у заявника доступу до захисника 28 січня 2005 року;
6. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати питання прийнятності та суті решти скарг заявника за статтю 6 Конвенції;
7. *Постановляє*, що Україна не дотрималася своїх зобов'язань за статтю 34 Конвенції у зв'язку з відмовою органів влади надати заявнику копії документів для його заяви до Суду;
8. *Постановляє*, що Україна дотрималася своїх зобов'язань за статтю 34 Конвенції щодо надсилання адресованих Суду листів заявника;
9. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику 8 000 (вісім тисяч) євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
10. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 квітня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МАСНЕВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MASNEVA V. UKRAINE)**

(Заява № 5952/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

20 грудня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

20/03/2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Маснева проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*Andre Potocki*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 29 листопада 2011 року
постановляє таке рішення, яке було ухвалено того ж дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 5952/07), яку 20 січня 2007 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України Леся Улянівна Маснева (далі – заявниця).

2. Заявницю представляв В. Слов – юрист, який практикує у м. Луцьку. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений – Юрій Зайцев.

3. Заявниця стверджувала, що не було ефективного розслідування обставин смерті її сина і ця ситуація була принизливою та завдавала їй психологічних страждань.

4. 5 жовтня 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглянути питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця народилася у 1943 році і живе в м. Луцьку.

A. Обставини смерті сина заявниці

6. У жовтні 2003 року єдиний син заявниці, Олег Маснев (далі – пан Маснев), який працював в Управлінні Міністерства внутрішніх справ України у Волинській області (далі – управління внутрішніх справ), був тимчасово відряджений до Ковельського міськрайонного відділу УМВС України у Волинській області (далі – відділ внутрішніх справ), що підпорядковувався управлінню внутрішніх справ. На той час він обіймав посаду старшого оперуповноваженого та мав звання майора. Як стверджує заявниця, йому було доручено розслідувати корупційні діяння працівників міліції м. Ковеля. Як стверджує Уряд, до обов'язків пана Маснева входило встановлення пристроїв для прослуховування телефонних розмов.

7. 9 жовтня 2003 року він прибув у м. Ковель і приступив до виконання обов'язків у кабінеті з обмеженим доступом № 505 у приміщенні відділу міліції. Спочатку він займав кабінет разом із працівником міліції Б. Існувала домовленість, що один із працівників, який чергує в кабінеті, щоденно о 9 год. ранку телефонуватиме до Ковельського МРВ Управління по боротьбі з організованою злочинністю УМВС України у Волинській області (далі – підрозділ). 15 жовтня 2003 року Б. отримав інше завдання та поїхав з м. Ковеля.

8. У погоджений час 17 жовтня 2003 року пан Маснев не зателефонував до підрозділу; востаннє його бачив один із працівників підрозділу 16 жовтня 2003 року приблизно о 13 год. 30 хв. Оскільки двері кабінету № 505 були замкнені, а зсередини ніхто не відповідав, начальник відділу внутрішніх справ наказав виламати їх. Близько 14 год. 45 хв. двері було виламано та виявлено труп пана Маснева. Того самого дня місце події оглянув слідчий Ковельської міжрайонної прокуратури, описавши у протоколі тіло та його розташування і наявні в кабінеті предмети, зокрема ніж, вкритий речовиною коричневатого кольору, три чашки, дві порожні пляшки з-під алкогольних напоїв і сигаретні недопалки. Слідчий також сфотографував місце події, зібрав відбитки пальців, зразки речовини коричневатого кольору та вилучив кілька предметів з кабінету, включаючи ніж. Згідно з протоколом сліди речовини коричневатого кольору знаходились у різних частинах кабінету, двері та замок не були пошкоджені, у кабінеті не було пошкоджених меблів чи обладнання. Слідчий також призначив судово-медичну експертизу трупа.

9. Наступного дня судово-медичний експерт провів розтин тіла пана Маснева і виявив, *inter alia*, поріз на його лівому передпліччі та кілька синців на лобі. Експерт дійшов висновку, що смерть пана Маснева настала від кровотечі, спричиненої раною на передпліччі; рана могла бути нанесена ним самим; після поранення він зберігав здатність рухатися протягом певного періоду часу; синці на лобі не були тяжкими ушкодженнями та були заподіяні за життя пана Маснева; встановити, чи були синці на лобі нанесені перед пораненням передпліччя, було неможливо.

10. 23 жовтня 2003 року експерт відділу внутрішніх справ провів експертизу виявлених у кабінеті відбитків пальців і дійшов висновку, що деякі з них належали пану Масневу, деякі не можна було ідентифікувати, а два – не належали пану Масневу.

11. Дві експертизи зразків крові пана Маснева у листопаді 2003 року не виявили наявності алкоголю чи наркотиків.

12. Додаткова судово-медична експертиза його тіла, призначена 23 січня 2004 року і завершена 11 лютого 2004 року, не виключила можливості, що він міг сам нанести собі поріз.

13. Експертиза ножа, призначена 8 серпня 2008 року та завершена 10 жовтня 2008 року, встановила, що кров на ньому могла належати пану Масневу.

14. Висновок посмертної судової психолого-психіатричної експертизи, призначеної 29 вересня 2008 року та завершеної 20 березня 2009 року, зазначав, що в 2000 році П., колега пана Маснева, поранив його ножом у ногу і пан Маснев був змушений викликати швидку допомогу, але розслідування розпочато не було. У червні 2001 року керівництво пана Маснева направило його до психіатра, який встановив діагноз «акцентуація особистості» – діагноз, подібний до того, що був встановлений у 1999 році, але не призначив наступного лікування. Після цього сам пан Маснев не просив про психологічну або психіатричну допомогу. Крім того 24 червня 2008 року експерт, який проводив першу посмертну експертизу, виявив сліди алкоголю в шлунку пана Маснева. Було вирішено, що пан Маснев пережив тимчасовий психічний розлад, підсилений пов'язаним із роботою стресом і частково напруженими сімейними стосунками, та що перед смертю він міг впасти в гострий афективний стан і вважати свою ситуацію безнадійною.

15. Згідно з висновком судово-медичної експертизи, призначеної 24 березня 2009 року та завершеної 23 квітня 2009 року, рана на передпліччі пана Маснева становила тяжке тілесне ушкодження і могла бути нанесена ножом ним самим, тоді як інші ушкодження були незначними та були заподіяні тупими предметами, не виключаючи падіння у результаті конвульсій від болю перед смертю. Висновок також зазначав, що всі ушкодження було нанесено приблизно 17 жовтня 2003 року.

16. Згідно з висновком іншої судово-медичної експертизи, призначеної 30 червня 2009 року та закінченої 24 липня 2009 року, встановити точний час смерті пана Маснева було неможливо.

17. Комплексною дактилоскопічною та трасологічною експертизою, призначеною 10 липня 2009 року та здійсненою експертом управління внутрішніх справ 1 жовтня 2009 року, було встановлено, що відбитки пальців на пляшках, ножі та інших предметах і поверхнях у кабінеті або належали пану Масневу, або не могли бути ідентифіковані та що два відбитки пальців з дверної коробки були придатні для ідентифікації, але не належали пану Масневу.

18. Експертиза, призначена 27 липня 2009 року та завершена 16 грудня 2009 року, під час якої було досліджено вилучені з кабінету чашки, вилку, ложку та взуття, не виключила, що сліди на них залишив пан Маснев.

19. Висновком судової медико-криміналістичної експертизи, призначеної 8 лютого 2010 року та закінченої у незазначену дату, було встановлено, що після отримання ушкоджень пан Маснев пересувався без сторонньої допомоги і рана на його лівому передпліччі могла бути нанесена самостійно.

20. Додаткова комісійна судово-медична експертиза, призначена 3 березня 2010 року та закінчена у незазначену дату, дійшла висновку, що на тілі пана Маснева не було ушкоджень, яких він міг би зазнати у результаті боротьби, та не виявила доказів того, що рану на лівому передпліччі йому могла нанести будь-яка інша особа.

21. Цитологічна експертиза, призначена 29 березня 2010 року, не виключила, що органічні речовини, знайдені на пальцях пана Маснева, належали йому. Імунологічна експертиза, призначена 31 березня 2010 року, дійшла висновку, що кров на шпалерах у кабінеті могла належати пану Масневу.

В. Внутрішнє розслідування смерті сина заявниці

22. Невдовзі після події двом працівникам управління внутрішніх справ було доручено провести внутрішнє розслідування за фактом смерті пана Маснева.

21 жовтня 2003 року вони до отримання результатів розслідування прокуратури дійшли висновку, що пан Маснев вчинив самогубство.

С. Дослідча перевірка та розслідування смерті сина заявниці

23. 27 жовтня 2003 року слідчий Ковельської міжрайонної прокуратури не знайшов ознак складу злочину в смерті пана Маснева, вважаючи, що останній вчинив самогубство, і відмовив у порушенні кримінальної справи. Від того дня і до липня 2008 року слідчі Ковельської міжрайонної прокуратури, прокуратури м. Луцька та прокуратури Горохівського району Волинської області ухвалили двадцять одну подібну постанову, у дванадцяти з яких, серед іншого, містилося посилання на результати внутрішнього розслідування.

24. Після скарг заявниці ці постанови були скасовані прокурорами вищого рівня або судами, які доходили висновку, що дослідча перевірка не відповідала вимогам повного, об'єктивного та всебічного розгляду справи. Вони зазначали, *inter alia*, що слідчі обмежилися перевіркою лише однієї версії події, не встановили, чи були перед смертю пана Маснева в кабінеті інші особи, не ідентифікували особу або осіб, яким належали відбитки пальців у кабінеті, не встановили походження певних предметів, виявлених у кабінеті, не з'ясували характер завдання пана Маснева та дійшли висновку, що пан Маснев вчинив самогубство через проблеми у сім'ї, не маючи для того підтверджуючих доказів у справі.

25. Матеріали перевірки обставин смерті пана Маснева були засекречені та залишалися таємними до 18 серпня 2005 року. У цей день експертна комісія з питань державної таємниці прокуратури Волинської області (далі – обласна прокуратура) вилучила з матеріалів звіт, складений після огляду спеціального обладнання в кабінеті, і розсекретила решту матеріалів. Вона зазначила, що матеріали було засекречено, оскільки вони містили звіт, про який ідеться.

26. 4 липня 2008 року обласна прокуратура порушила кримінальну справу, дійшовши висновку про наявність підстав для обґрунтованої підозри, що пана Маснева довели до самогубства.

27. 20 жовтня 2009 року після кількох відмов заявницю визнали потерпілою у кримінальному провадженні.

28. 28 травня 2010 року прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи за фактом стверджуваного умисного вбивства пана Маснева, дійшовши висновку, що він вчинив самогубство. 31 травня 2010 року вона також закрила кримінальну справу, дійшовши висновку про відсутність доказів доведення пана Маснева до самогубства. Ці постанови ґрунтувалися на інформації, отриманій під час майже тридцяти допитів, включаючи допити експертів і родичів пана Маснева, двох оглядах місця події, одному відтворенні обстановки і обставин події та матеріалах тринадцяти експертиз, включаючи експертизи, здійснені експертами відділу внутрішніх справ та управління внутрішніх справ.

29. З показань чергового працівника міліції та слюсаря, які виламали двері до кабінету, було встановлено, що на момент відкриття двері були замкнені зсередини. З допиту двох безпосередніх керівників пана Маснева прокурори з'ясували, що станом на 15 жовтня 2003 року ніхто, включаючи колег, не погрожував пану Масневу. Інший працівник дав подібні показання та уточнив, що ніхто не міг зайти до кабінету без дозволу пана Маснева, а вхід до відділу внутрішніх справ увесь час знаходився під охороною. Навіть якби пан Маснев мав будь-яку важливу інформацію, він не повинен був її зберігати, радше він передав би її особі, яка прийняла рішення про спостереження, тому не було підстав вбивати його.

30. Інші два безпосередні керівники заявили, що Б. перевели з м. Ковеля для участі в операціях в іншому місті. Під час допиту Б. стверджував, що перед тим, як поїхати з м. Ковеля, він не помітив нічого незвичного у зв'язку

з паном Масневим. Один із керівників додав, що в кабінет № 505 могли заходити лише чергові працівники та ті, хто віддав наказ про спостереження. Коли дослідили обладнання у кабінеті та інформацію, отриману паном Масневим, жодних відомостей, які б становили загрозу для життя останнього, виявлено не було.

31. У результаті додаткового огляду місця події, проведеного у невизначену дату, не було знайдено жодних підозрілих пошкоджень вікна кабінету. Два придатні для ідентифікації відбитки пальців, які не належали пану Масневу та були виявлені на внутрішній частині дверної коробки, було перевірено в обласній базі даних, але це не дало позитивного результату.

32. Дванадцять працівників міліції, які займали кабінети поруч з кабінетом № 505, показали, що 17 жовтня 2003 року або близько цієї дати вони не чули жодних підозрілих звуків з кабінету. П'ять працівників міліції, які знали пана Маснева, пояснили, що їм не було відомо про будь-які конфлікти, які б його стосувалися, або погрози його життю. Дехто з керівників і колег пана Маснева зазначили, що він мав напружені стосунки з дружиною, проте прокуратура дійшла висновку, що ці стосунки не були причиною самогубства. Постанови не зазначали, чи був пан Маснев тверезим перед смертю, та не пояснювали походження двох пляшок з-під алкогольних напоїв і сигаретних недопалків у кабінеті, а також не посилалися на інцидент між П. та паном Масневим у 2000 році. Вони не зазначали висновків щодо того, чи був перед смертю пана Маснева у кабінеті ще хтось, та відомостей про те, кого стосувалося його завдання.

33. Як стверджує Уряд, пан Маснев ніколи не повідомляв, що його життя було у небезпеці.

34. Згідно з останніми поясненнями заявниці від 7 липня 2010 року вона не оскаржила в національних органах постанови прокурорів від 28 та 31 травня 2010 року.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Кримінальний кодекс України

35. Стаття 345 передбачає, що погроза вбивством або насильством щодо працівника правоохоронного органу чи умисне заподіяння йому тілесних ушкоджень карається позбавленням волі на строк до чотирнадцяти років. Стаття 348 передбачає, що замах на вбивство або вбивство працівника правоохоронного органу карається позбавленням волі на строк до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі.

Кримінально-процесуальний кодекс України

36. Стаття 28 передбачає право кожного, хто зазнав матеріальної шкоди від злочину, пред'явити до обвинуваченого або осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом із кримінальною справою.

Стаття 49 визначає потерпілого як особу, якій злочином заподіяно шкоду. Вона також встановлює, що потерпілий вправі давати показання, подавати докази, заявляти клопотання, знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, подавати скарги на дії дізнавача, слідчого та прокурора. У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права потерпілого мають його близькі родичі.

37. Відповідно до статті 190 огляд місця події може бути проведено до порушення кримінальної справи, але, за наявності для того підстав, остання порушується негайно після огляду.

Захист працівників правоохоронних органів

38. На час подій стаття 21 Закону України від 20 грудня 1990 року «Про міліцію» передбачала, що особиста безпека працівників міліції забезпечується державою. На час подій Закон України від 2 березня 1994 року «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлював, що працівники суду та правоохоронних органів, включаючи міліцію, мали право застосовувати заходи фізичного впливу та зброю з метою захисту особистої безпеки або вимагати та одержувати допомогу чи захист, який передбачав низку спеціальних заходів. Спеціальні заходи включали надання особистих охоронців, видачу зброї або засобів індивідуального захисту, негласне спостереження, тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку, переведення на іншу роботу або переселення в інше місце проживання. Ці заходи могли бути застосовані на вимогу відповідної особи або її родичів. Орган, який отримував вимогу, повинен був розглянути її у триденний строк і прийняти умотивоване рішення.

Закон України від 18 лютого 1992 року «Про оперативно розшукову діяльність» зі змінами та доповненнями

39. Відповідно до статті 1 завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

40. Стаття 5 передбачає, що оперативні підрозділи міліції здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

41. Стаття 10 зазначає, що матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть використовуватися як приводи та підстави для порушення кримінальної справи.

42. Стаття 12 передбачає, що за наявності даних про загрозу життю працівника у зв'язку зі здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення його безпеки, таких як зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання тощо.

43. Інше відповідне національне законодавство наведено та узагальнено в рішеннях у справах «Гонгадзе проти України» (*Gongadze v. Ukraine*, заява № 34056/02, пункти 147–149, ECHR 2005-XI) та «Сергій Шевченко проти України» (*Sergey Shevchenko v. Ukraine*, заява № 32478/02, пункти 36–39, від 4 квітня 2006 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

44. Заявниця стверджувала, що державні органи не захистили життя її сина та не провели ефективного розслідування обставин його смерті, як це передбачено у статті 2 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає:

«1. Право кожного на життя охороняється законом...»

A. Щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції

1. Прийнятність

45. Уряд доводив, що заявниця не оскаржила постанову прокурора від 31 травня 2010 року (див. вище пункт 34).

46. Суд вважає, що заперечення Уряду порушує питання стосовно ефективності розслідування, які тісно пов'язані з суттю скаргу заявниці. Отже, він вирішує приєднати це заперечення до суті справи та вважає, що це питання підлягає розгляду нижче.

2. Суть

47. Заявниця стверджувала, що розслідування обставин смерті її сина, проведене міліцією та прокуратурою, було одностороннім і поверхневим. Зокрема, державні органи не розслідували можливості, що він загинув насильницькою смертю, та не забезпечили збереження неназваних доказів, які було втрачено. Слідство, припинене 31 травня 2010 року, не пояснило той факт, що її син перед смертю був тверезим. Вона доводила, що неодноразове відновлення слідства було ще однією ознакою його неефективності та неоперативності.

48. Уряд заявляв, що внаслідок проведення повторних дослідчих перевірок було ухвалено рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, оскільки було встановлено, що пан Маснев вчинив самогубство. Як він стверджував, виявилось неможливим встановити всі обставини самогубства, і прокуратура порушила кримінальну справу в липні 2008 року та закрила її в травні 2010 року. З метою встановлення обставин самогубства пана Маснева протягом слідства було проведено значну кількість заходів. Уряд дійшов висновку, що державні органи вжили всіх необхідних заходів, щоб встановити обставини смерті.

49. Суд повторює, що у справі, де мала місце загибель людей за обставин, які потенційно можуть призвести до відповідальності держави, стаття 2 передбачає обов'язок держави всіма наявними засобами забезпечити належну реакцію судових або інших органів таким чином, щоб належно реалізувати законодавчі та адміністративні механізми, створені для захисту права на життя, та припинити і покарати будь-яке порушення цього права (див. зазначені вище рішення у справі «Онер'їлдіз проти Туреччини» (*Önerüldiz v. Turkey*), п. 91, та «Сергій Шевченко проти України» (*Sergey Shevchenko v. Ukraine*), п. 63). Процесуальний обов'язок, накладений статтею 2 Конвенції, – це обов'язок засобів, а не результату (див. рішення у справі «МакКерр проти Сполученого Королівства» (*McKerr v. the United Kingdom*), заява № 28883/95, п. 113, ECHR 2001-III). Слідство не буде ефективним доти, доки всі докази не будуть досліджені належним чином, а висновки не будуть послідовними та вмотивованими (див. рішення у справі «Начова та інші проти Болгарії» (*Nachova and Others v. Bulgaria*), заяви № 43577/98 і № 43579/98, п. 131, від 26 лютого 2004 року).

50. Інші принципи, які стосуються справи, визначені Судом у його практиці щодо процесуального аспекту статті 2 Конвенції, узагальнено в зазначеному вище рішенні у справі «Сергій Шевченко проти України» (*Sergey Shevchenko v. Ukraine*, пункти 64–65) та рішеннях у справах «Михалкова та інші проти України» (*Mikhalkova and Others v. Ukraine*, заява № 10919/05, пункти 42–43, від 13 січня 2011 року) та «Меркулова проти України» (*Merkulova v. Ukraine*, заява № 21454/04, п. 51, від 3 березня 2011 року).

51. Суд також підкреслює, що намагання встановити фактичні обставини цієї справи самостійно, дублюючи зусилля національних органів, які мають кращі можливості для цього, було б недоречним і суперечило б його субсидіарній ролі згідно з Конвенцією (див. рішення у справі «МакШейн проти Сполученого Королівства» (*McShane v. the United Kingdom*), заява № 43290/98, п. 103, від 28 травня 2002 року). Дотримуючись своєї усталеної практики, він обмежить розгляд цієї заяви оцінкою національного розслідування справи з точки зору загального дотримання вищезазначених стандартів (див. рішення у справі «Федіна проти України» (*Fedina v. Ukraine*), заява № 17185/02, п. 63, від 2 вересня 2010 року).

52. Суд вважає, що у цій справі державні органи мали процесуальний обов'язок розслідувати обставини смерті пана Маснева, зокрема встановити: сталося самогубство чи вбивство.

53. Він зауважує, що дослідча перевірка обставин смерті пана Маснева розпочалася 17 жовтня 2003 року та була проведена оперативно. Проте згодом двадцять два рази її поновлювали та остаточно закрили кримінальну справу

31 травня 2010 року (див. вище пункти 23, 24, та 28). Стільки ж разів державні органи визнавали, що перевірка не відповідала вимогам повного, об'єктивного та всебічного розгляду всіх обставин справи (див. вище пункт 24). Таким чином, весь період розслідування, за результатами якого не було встановлено причину смерті сина заявниці, тривав близько шести років і семи місяців без належного обґрунтування. Отже, Суд вважає, що перевірки в цілому бракували ініціативи і вона не була «ефективним розслідуванням» у розумінні його практики.

54. Крім того кримінальну справу порушили 4 липня 2008 року, тобто майже через чотири роки та вісім місяців після смерті пана Маснева. Беручи до уваги відповідне національне законодавство, Суд вважає, що протягом достатньо тривалого часу прокуратура не звертала уваги на суперечливі обставини смерті та вимогу національного законодавства невідкладно порушити кримінальну справу в такій ситуації (див. вище пункт 37). Більше того, маючи у розпорядженні різноманітні слідчі засоби, вона обмежилася оглядом місця події (див. вище пункт 37).

55. Беручи до уваги постанови прокуратури від 28 та 31 травня 2010 року, з висновками яких заявниця не погодилася, Суд зауважує, що прокуратура спробувала виправити певні прогалини, які були допущені до цього, розглянувши інші можливі версії смерті пана Маснева та дослідивши різноманітні докази, які (за відсутності будь-якої конкретної інформації від заявниці) не свідчать про втрату будь-яких доказів. Однак навіть під час слідства у кримінальній справі та останньої частини дослідчої перевірки знову було проігноровано такі питання, як: чи були перед смертю пана Маснева в кабінеті інші особи, яким було походження пляшок з-під алкогольних напоїв і сигаретних недопалків, а також характер завдання пана Маснева (див. вище пункт 32). Крім того, останні постанови прокуратури взагалі не згадували про інцидент між П. та паном Масневим у 2000 році (див. вище пункт 32). Ці питання, які навряд чи не мали значення для сприйняття заявницею ґрунтовності реакції державних органів на смерть пана Маснева, неодноразово порушувалися нею, але залишилися без відповіді.

56. Суд далі зазначає, що матеріали перевірки були засекречені протягом майже двадцяти двох місяців, а заявницю визнали потерпілою у кримінальній справі через майже шість років після смерті пана Маснева (див. вище пункти 26 і 28). Вона не заперечує, що протягом цього періоду їй надавали постанови слідчого про відмову в порушенні кримінальної справи, які вона оскаржувала в установленому порядку. Однак відповідно до національного законодавства вона не мала права знайомитися з матеріалами слідства (див. вище пункт 36) до моменту закриття кримінальної справи 31 травня 2010 року. Суд уже доходив висновку, що така ситуація погіршує можливості ефективної участі у провадженні (див. рішення у справі «Олексій Михайлович Захаркін проти України» (Oleksiy Mukhaylovych Zakharkin v. Ukraine), заява № 1727/04, пункти 71–73, від 24 червня 2010 року). Таким чином, затримка визнання процесуального статусу заявниці та відсутність у національному законодавстві процедури доступу потерпілого до матеріалів кримінальної справи на досудових стадіях провадження обмежило громадський контроль за слідством і дізнанням.

57. Щодо доказів, зібраних прокуратурою, Суд відзначає, що було призначено та проведено щонайменше чотирнадцять експертиз, які за інших обставин могли б вказати на намагання державних органів провести ретельне розслідування. Проте дев'ять з цих експертиз були призначені та проведені через п'ять або шість років після події (див. вище пункти 14–21), тоді як дослідження ножа, ймовірного знаряддя, яким пану Масневу було заподіяно смерть, було призначено через приблизно п'ять років (див. вище пункт 13). За відсутності будь-якого пояснення, чому ці заходи були вжиті через такий проміжок часу, Суд не може не відзначити недостатню оперативність у цьому зв'язку. Крім того дві експертизи (див. вище пункти 10 і 17) проводили експерти або відділу внутрішніх справ, або управління внутрішніх справ, яких не можна вважати незалежними у їхніх висновках. Однак прокуратура спиралася на висновки цих експертиз у своїх остаточних рішеннях (див. вище пункт 28), підірвавши таким чином правомірність результатів розслідування та дізнання. Суд вважає подібну проблему і стосовно дослідчої перевірки, яка, хоча й була здійснена незалежним органом, у дванадцяти випадках частково покладалася на висновки внутрішнього розслідування (див. вище пункт 24). Ще раз цим необхідну незалежність зведено нанівець.

58. З огляду на все вищезазначене держава не виконала свій обов'язок провести ефективне розслідування смерті сина заявниці.

59. Таким чином, у цій справі було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

В. Щодо матеріального аспекту статті 2 Конвенції

1. Прийнятність

60. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зауважує, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона повинна бути визнана прийнятною.

2. Суть

61. Заявниця стверджувала, що її син був працівником міліції, якому доручали особливо таємні завдання, і він втратив життя через неспроможність Уряду забезпечити його безпеку під час виконання службових обов'язків. За її словами, перед смертю він розслідував корупційні діяння в міліції. Тому його життя повинні були захищати відповідні закони та механізми, включаючи охорону кабінету, де його знайшли мертвим. Не погоджуючись із висновками перевірки та слідства, заявниця вважала, що причиною його насильницької смерті були присутність невідомих

осіб у кабінеті в момент смерті (оскільки це випливає з того факту, що хтось приніс речі ззовні) та ушкодження, які йому заподіяли ці особи.

62. Уряд стверджував, що пан Маснев виконував обов'язки технічного характеру і його завдання не наразили б його на загрозу життю з боку третіх осіб. Крім того він ніколи не повідомляв, що його життя може бути в небезпеці. Хоча у 2001 році було встановлено, що він мав проблеми з психічним здоров'ям, вони зникли протягом наступних років. Тому Уряд був переконаний, що керівництво pana Маснева не могло передбачити, що в контексті специфічного характеру його роботи його особистісні риси підсилять мотиви вчинити самогубство. Так само вони не могли передбачити вплив, який напружені сімейні стосунки могли чинити на його поведінку, оскільки вони дізналися про ці стосунки лише після його смерті. У підсумку, державні органи не могли вжити жодних заходів для відвернення загрози життю pana Маснева, і у справі, яка розглядається, прямий обов'язок держави захистити життя pana Маснева не виникав.

63. Суд повторює, що перше речення пункту 1 статті 2 Конвенції містить припис для держав не лише утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя, а й вживати належних заходів з метою охорони життя тих, хто знаходиться під їх юрисдикцією (див. рішення у справі «*L.C.B. проти Сполученого Королівства*» (*L.C.B. v. the United Kingdom*), від 9 червня 1998 року, п. 36, Reports 1998-III).

64. Для цілей статті 2 прямий обов'язок вжити всіх належних заходів для охорони життя передбачає, насамперед, головний обов'язок держави створити законодавчий та адміністративний механізм, спроможний забезпечити ефективне стримування загроз праву на життя. Цей обов'язок безперечно виникає в контексті небезпечних видів діяльності, де додатково необхідно надавати особливого значення положенням, які враховують особливості відповідного виду діяльності, зокрема рівень потенційної загрози життю людей (див. рішення у справі «*Онер'їлдіз проти Туреччини*» (*Öneryıldız v. Turkey*) [ВП], заява № 48939/99, пункти 89–90, ECHR 2004-XII). Крім того, прямий обов'язок державних органів за відповідних обставин включає вжиття превентивних оперативних заходів з метою охорони особи або осіб, чийм життям загрожує небезпека здійснення кримінальних дій іншою особою (див. рішення у справі «*Гонгадзе проти України*» (*Gongadze v. Ukraine*), зазначене вище, п. 164).

65. Проте обсяг прямого обов'язку має тлумачитися таким чином, щоб не покладати непосильний або непропорційний тягар на державні органи. Відповідно не кожна стверджувана загроза життю може потягти обов'язок державних органів вжити оперативних заходів для запобігання втіленню цієї загрози. Для виникнення прямого обов'язку має бути встановлено, що на той час державні органи знали або повинні були знати про існування реальної та безпосередньої загрози життю встановленої особи через кримінальні дії третьої особи та що для уникнення цієї загрози вони не вжили заходів, які, враховуючи обставини, можна було б від них очікувати (див. рішення у справах «*Кінан проти Сполученого Королівства*» (*Keenan v. the United Kingdom*), заява № 27229/95, п. 90, ECHR 2001-III, та «*Осман проти Сполученого Королівства*» (*Osman v. the United Kingdom*), від 28 жовтня 1998 року, п. 116, Reports 1998-VIII).

66. Стандарт доведення, який вимагається для цілей Конвенції, – це доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій щодо фактів (див. рішення у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A, № 25). Якщо у справі на національному рівні було здійснено провадження, Суд не може підмінити оцінку фактів, зроблену національними судами, своєю власною, і, за загальним правилом, саме ці суди повинні здійснювати оцінку поданих їм доказів (див. рішення у справі «*Клаас проти Німеччини*» (*Klaas v. Germany*), від 22 вересня 1993 року, п. 29, Series A, № 269).

67. Насамперед Суд зазначає, що, хоча заявниця і не оскаржила останні постанови прокуратури, протягом провадження в Суді вона послідовно не погоджувалася з висновками всіх розслідувань, проведених національними органами.

68. Щодо завдань, які пан Маснев виконував перед смертю, Уряд не повідомив про жодні такі завдання, які б навіть у найзагальніших рисах давали підстави для легітимного припущення, що вони могли бути спрямовані проти осіб, які займалися кримінальною діяльністю (див. вище пункт 39), включаючи працівників відділу внутрішніх справ. Проте той факт, що він виконував секретні оперативні завдання (див. вище пункти 6, 40 і 41), що могли бути спрямовані проти працівників міліції, які знаходились у безпосередній близькості до нього, міг би підтвердити припущення, що він займався небезпечною діяльністю.

69. Що стосується захисту pana Маснева у випадку загрози його життю, то Уряд не уточнив, чи існували будь-які норми, які б імплементували обов'язок державних органів за статтею 2 Конвенції та були пов'язані з особливостями секретної оперативної діяльності, до якої він був залучений. Проте, беручи до уваги наявні на час подій юридичні механізми (див. вище пункти 35, 38 і 42), Суд переконаний, що існували юридичні норми та адміністративні механізми, які передбачали ефективні засоби стримування загроз життю pana Маснева та дозволили б йому просити про захист у зв'язку із загрозою, пов'язаною з його діяльністю.

70. Щодо можливого самогубства pana Маснева Суд не має доказів, які вказували б на те, що державні органи повинні були очікувати такої загрози (див., для порівняння, рішення у справах «*Ясінська проти Польщі*» (*Jasinska v. Poland*), заява № 28326/05, пункти 77–78, від 1 червня 2010 року, та «*Лютфі Демірчі та інші проти Туреччини*»

(*Lutfi Demirci and Others v. Turkey*), заява № 28809/05, п. 35, від 2 березня 2010 року). Таким чином, не встановивши сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій щодо фактів на підтвердження того, що держава не захистила життя пана Маснева, Суд, за відсутності будь-якого національного рішення, яке б переконливо встановлювало причину та обставини його смерті (див. вище пункти 53–58), не може дійти висновку поза розумним сумнівом, що відповідальність за смерть пана Маснева відповідно до цього положення Конвенції несуть державні органи.

71. Відповідно Суд вважає, що статтю 2 Конвенції в її матеріальному аспекті порушено не було.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

72. Заявниця скаржилася, що, не розслідувавши належним чином обставини смерті її сина та не забезпечивши її процесуальні права, міліція та прокуратура завдали їй страждання всупереч статті 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню».

А. Прийнятність

73. Суд відзначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також відзначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, її має бути визнано прийнятною.

В. Суть

74. Заявниця наполягала, що у зв'язку з одностороннім і поверхневим характером розслідування реакція слідчих органів на смерть її сина становила таке, що принижує гідність, поведження. Зокрема, небажання державних органів розпочати кримінальне провадження було безпідставним, про що вказано в рішеннях судів і прокуратури. Крім того вона була вражена необґрунтованим висновком, що її син вчинив самогубство через сімейні проблеми, який дискредитував заявницю та її родину. Також, позбавивши її будь-якої можливості захищати свої права, прокуратура незаконно засекретила матеріали дослідчої перевірки. Отже, заявниця втратила надію, що будь-коли дізнається про обставини смерті свого сина, і страждала від нелюдського поведження, маючи статус потерпілої у провадженні.

75. Уряд наполягав, що справа, яка розглядається, відрізнялася по суті від справ «*Курт проти Туреччини*» (*Kurt v. Turkey*), рішення від 25 травня 1998 року, Reports 1998-III; «*Орхан проти Туреччини*» (*Orhan v. Turkey*), заява № 25656/94, рішення від 18 червня 2002 року; «*Гонгадзе проти України*» (*Gongadze v. Ukraine*), зазначене вище, та «*Імакаєва проти Росії*» (*Imakayeva v. Russia*), заява № 7615/02, ECHR 2006-XIII (витяги). Зокрема, на відміну від ситуацій у справах «Імакаєва проти Росії» та «Гонгадзе проти України», син заявниці не зник. Крім того слідчі жодним чином не приховували результати своєї роботи, швидко реагували на клопотання і скарги заявниці та надавали їй чітку інформацію про розслідування обставин смерті її сина.

76. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції визначає одну з основоположних цінностей демократичного суспільства. Вона в абсолютних висловлюваннях забороняє катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведження або покарання незважаючи на обставини та поведінку потерпілого (див. рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 119, ECHR 2000-IV). Щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, погане поведження повинно досягти певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поведження, його фізичний і психологічний вплив і, в деяких випадках, статі, віку і стану здоров'я потерпілого (див. зазначене вище рішення у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*», п. 162). Відповідні страждання та приниження повинні у будь-якому разі бути сильнішими за страждання та приниження, які неминуче супроводжують певний вид легітимного поведження або покарання (див. рішення у справі «*Калашніков проти Росії*» (*Kalashnikov v. Russia*), заява № 47095/99, п. 95, ECHR 2002-VI).

77. Суд погоджується, що тривалість слідства та ставлення слідчих органів до заявниці разом із оприлюдненням висновку про самогубство, коли, беручи до уваги неналежність слідства, такий висновок був невідповідним, могли завдати заявниці болю і значних страждань. Проте він не може дійти висновку, що вони досягли рівня «такого, що принижує гідність, поведження» у розумінні статті 3 Конвенції. Отже, порушення цього положення не було.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

78. Заявниця скаржилася за статтею 13 Конвенції на відсутність ефективного засобу юридичного захисту щодо її скарги за статтею 2 Конвенції. Стаття 13 Конвенції передбачає:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

А. Доводи сторін

79. Уряд зауважив, що слідство та кримінальне провадження становили ефективний засіб юридичного захисту на національному рівні щодо скарг заявниці за статтею 2 Конвенції. Якщо вона вважала їх неефективними, то вона мала можливість подавати відповідні скарги до прокуратури та національних судів, і скористалася нею. Після таких неодноразових скарг прокуратура та суди скасовували оскаржувані рішення. Отже, Уряд доводив, що заявниця мала у своєму розпорядженні доступні та ефективні національні засоби юридичного захисту щодо своїх скарг за статтею 2 Конвенції у її матеріальному та процесуальному аспектах і що вона успішно скористалася такими засобами.

80. Заявниця стверджувала, що кожного разу, коли вона вказувала на недоліки розслідування, відповідь державних органів була неадекватною. Замість того, щоб порушити кримінальну справу з метою проведення ретельного розслідування, державні органи обмежилися неодноразовим проведенням дослідчої перевірки. Крім того протягом майже двох років її незаконно позбавляли можливості знайомитися з матеріалами розслідування. Вона також стверджувала, що нездатність державних органів виявити винну особу або осіб перешкодила їй на національному рівні подати позов про відшкодування шкоди, завданої їй насильницькою смертю сина.

В. Прийнятність

81. Сторони не надали своїх коментарів щодо прийнятності цієї скарги.

82. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

С. Суть

83. Суд вже констатував за статтею 2 Конвенції, що державні органи не дотримались свого обов'язку провести ефективне розслідування обставин смерті сина заявниці. З огляду на цей висновок і за обставин, коли заявниця не може подати успішний позов про відшкодування шкоди, Суд вважає, що у справі не виникає окреме питання за статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 2 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

84. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода, судові та інші витрати

85. Заявниця вимагала 100 000 євро відшкодування моральної шкоди та 9193 грн відшкодування матеріальної шкоди. Вона пояснила, що моральну шкоду заподіяла їй втрата єдиного сина, а також бездіяльність представників держави та їх незаконні дії під час розслідування, тоді як національні засоби захисту виявилися неефективними та недоступними. Матеріальна шкода полягала у витратах на надмогильний пам'ятник сина. Вона не подала вимог щодо компенсації судових та інших витрат.

86. Уряд вважав, що вимога про відшкодування моральної шкоди не підлягає задоволенню, є у будь-якому випадку надмірною та може бути імовірною основою для невиправданого збагачення. Стосовно вимоги про відшкодування матеріальної шкоди він не вбачав причинно-наслідкового зв'язку між нею та стверджуваними порушеннями. Уряд також не вбачав ознак того, що ці витрати були фактично понесені.

87. Суд не вбачає причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і стверджуваною матеріальною шкодою; отже, він відмовляє у задоволенні цієї вимоги. Оскільки заявниця не подала вимог щодо компенсації судових та інших витрат, Суд у цій частині нічого не присуджує. З іншого боку, він вважає, що заявниця страждала від болю та горя внаслідок подій, які призвели до констатації порушення у цій справі. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, він присуджує заявниці відшкодування моральної шкоди у сумі 20 000 євро.

В. Пеня

88. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

3. *Постановляє*, що не було порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.
4. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції.
5. *Постановляє*, що не постає окремого питання за статтею 13 Конвенції щодо стверджуваного порушення статті 2.
6. *Постановляє*, що:
  - a) протягом трьох місяців з дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявниці 20 000 (двадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись на цю суму; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 20 грудня 2011 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова

ПАРАГРАФ 2 МЕДИЧНЕ ВТРУЧАННЯ ЩОДО ОСОБИ ПРОТИ ЇЇ ВОЛІ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «АКОПЯН ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF AKOPYAN V. UKRAINE)

(Заява № 12317/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

5 червня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

05/09/2014

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Акопян проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Енн Пауер-Форд (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 6 травня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 12317/06), яку 14 березня 2006 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Зенфіра Амбарцумівна Акопян (далі – заявниця).

2. Заявницю представляв пан Г.А. Мар'яновський, юрист, що практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н. Кульчицький.

3. 9 липня 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Стаціонарне лікування заявниці у період з 1994 до 1997 року та пов'язані з цим питанням.

4. Заявниця народилась у 1953 році та проживає у м. Харків.
5. У 1985 році вона вийшла заміж та народила першу доньку. У 1987 році вона народила другу доньку.
6. Стосунки заявниці з її чоловіком погіршились, і у серпні 1994 року вона з доньками переїхала до будинку, орендованого її чоловіком у селі Пісочин. Її чоловік час від часу відвідував своїх доньок.
7. Наприкінці листопада або на початку грудня 1994 року чоловік заявниці забрав доньок до Харкова. Заявниця залишилася сама.
8. 17 грудня 1994 року заявницю було госпіталізовано до Харківської обласної психіатричної лікарні (далі – психіатрична лікарня), що є державною установою. Згідно з історією хвороби, заявницю туди було доправлено каретою швидкої допомоги, оскільки вона перебувала у реактивному стані та виявляла ознаки психічного розладу.
9. Незабаром після госпіталізації до психіатричної лікарні заявниці було діагностовано галюцинаторно-параноїдну форму шизофренії та призначено курс лікування.
10. У період з січня 1995 року до листопада 1997 року заявниця неодноразово клопотала про виписку із психіатричної лікарні та подавала скарги на примусове тримання у психіатричному закладі, але безуспішно. Впродовж зазначеного періоду заявниця отримувала лікування нейролептичними засобами.
11. 7 листопада 1997 року заявниця втекла з психіатричної лікарні та знайшла притулок у своїх знайомих. До того часу вона вже була розлученою.
12. 23 грудня 1997 року за клопотанням заявниці її було госпіталізовано до Харківської міської клінічної психіатричної лікарні для стаціонарного психіатричного обстеження. Згідно з історією хвороби, упродовж перебування заявниці у міській лікарні вона не отримувала жодних ліків, а єдиною формою лікування були розмови з лікарями.
13. 4 лютого 1998 року заявницю було виписано з лікарні з висновком, що вона є психічного здоровою.
14. Згодом заявниця відновила зв'язки зі своїми дітьми та стала жити разом з ними.

B. Кримінальне розслідування психіатричної госпіталізації заявниці

15. За скаргою заявниці 17 лютого 1998 року прокуратурою Харківської області було порушено кримінальну справу щодо П., лікаря заявниці, за підозрою у незаконному поміщенні заявниці до психіатричної лікарні – злочині, передбаченому статтею 123² Кримінального кодексу України 1960 року.
16. 21 липня 1998 року комісія експертів провела судово-психіатричну експертизу заявниці та дійшла висновку, що вона не страждає на жодне психічне захворювання. Також, згідно з висновком комісії, госпіталізація заявниці до психіатричної лікарні 17 грудня 1994 року могла бути зумовлена станом її здоров'я, проте під час перебування у психіатричній лікарні їй був поставлений неправильний діагноз, обстеження заявниці не було всебічним, та з самого початку, тобто з грудня 1994 року, їй не надавалося правильне лікування.
17. 9 жовтня 1998 року експертна комісія склала додатковий висновок, згідно з яким заявницю можна було виписати з психіатричної лікарні 17 січня 1995 року на підставі її клопотання про виписку, оскільки з огляду на стан її психічного здоров'я не вбачалось, що вона становила загрозу для себе або для оточуючих.
18. 24 лютого 1999 року заявницю було визнано цивільним позивачем у кримінальному провадженні.
19. 25 лютого 1999 року діяння, у вчиненні якого П. обвинувачувався, було кваліфіковано як неналежне виконання службових обов'язків (халатність), що спричинило тяжкі наслідки для заявниці.
20. 9 квітня 1999 року П. постав перед Харківським районним судом Харківської області (далі – Харківський районний суд).
21. 20 червня 2000 року матеріали справи були знищені внаслідок пожежі у будівлі суду.
22. 24 листопада 2000 року суд повернув справу до прокуратури на додаткове розслідування.
23. 8 червня 2001 року справу знову було передано до суду.
24. У період з червня 2001 року до червня 2002 року було призначено кілька засідань, але жодне з них не відбулося з різних причин.
25. 26 червня 2002 року у відповідь на скаргу заявниці Головне управління юстиції у Харківській області звернулося до голови Харківського районного суду з клопотанням про прискорення розгляду справи, вважаючи його необґрунтовано тривалим.
26. 24 лютого 2003 року Харківський районний суд призначив проведення слідчими органами ще однієї психіатричної експертизи заявниці.
27. 14 квітня 2004 року слідчі органи призначили проведення психіатричної експертизи заявниці.
28. 12 січня 2005 року справу було знову передано до суду, хоча призначену експертизу не було проведено.
29. 27 квітня 2005 року заявниця, з огляду на те, що матеріали справи були знищені пожежею у 2000 році, подала до Харківського районного суду ще один цивільний позов, вимагаючи від П. та психіатричної лікарні відшкодування шкоди за її необґрунтовану психіатричну госпіталізацію.

30. 3 червня 2005 року за клопотанням П. Харківський районний суд закриття кримінальну справу у зв'язку із закінченням строку давності.

31. Заявниця оскаржила це рішення, стверджуючи, зокрема, що воно було незаконним, а розгляд справи необгрунтовано затягувався органами влади. Вона також скаржилася, що суд першої інстанції не розглянув її цивільний позов.

32. 22 грудня 2005 року апеляційний суд Харківської області залишив постанову суду від 3 червня 2005 року без змін.

33. Того ж дня апеляційний суд Харківської області постановив окрему ухвалу, звернувши увагу обласної ради суддів на недоліки у роботі Харківського районного суду, наслідком яких став тривалий розгляд справи заявниці. Апеляційним судом зазначалося, зокрема, що у період з 8 червня 2001 року до 3 червня 2005 року була не виправдано велика кількість відкладених судових засідань і що мав місце період тривалістю два роки, протягом якого у справі безпідставно не проводилось жодних дій в очікуванні результатів судово-психіатричної експертизи, яку так і не було проведено.

34. Заявниця оскаржила у касаційному порядку постанову про закриття кримінальної справи, висунувши ті ж аргументи, що й у своїй апеляційній скарзі. Вона стверджувала, що суди не ухвалили рішення за її цивільним позовом.

35. 13 травня 2008 року Верховний Суд України відмовив у задоволенні касаційної скарги заявниці.

С. Цивільний позов до лікаря заявниці та психіатричної лікарні щодо відшкодування шкоди

36. У березні 2006 року заявниця подала цивільний позов до П. та психіатричної лікарні, вимагаючи від П. 10 000 грн, а від психіатричної лікарні – 90 000 грн відшкодування шкоди, завданої внаслідок необгрунтованої госпіталізації. Вона стверджувала, зокрема, що її трирічне перебування у психіатричній лікарні завдало їй тяжких моральних та фізичних страждань. Вона доводила, що постійно відчувала приниження та вважала, що з нею поведуться як з неповноцінною особою, чия думка не має значення. На додаток, вона зазнавала примусового медичного втручання. Крім того, приватне та сімейне життя заявниці було зруйновано.

37. 31 січня 2007 року Червонозаводський районний суд м. Харкова дійшов висновку, що 17 грудня 1994 року заявницю було госпіталізовано на законних підставах з огляду на психіатричне захворювання. Суд також постановив, що під час перебування заявниці у лікарні її лікар П. порушував численні законодавчі положення щодо надання психіатричної допомоги. Суд встановив, що не було дотримано обов'язкового порядку примусової госпіталізації; в іншому випадку, якщо б заявницю було госпіталізовано добровільно, її б мали виписати з лікарні на підставі її заяви (див. пункти 48-50). Суд також зазначив, що заявниця неодноразово клопотала про виписку, та дійшов висновку, що її мали виписати ще 17 січня 1995 року на підставі такого клопотання. Суд дійшов висновку, що внаслідок цих порушень національного законодавства заявниці був поставлений неправильний діагноз і її помилково лікували в психіатричній лікарні протягом тривалого періоду часу.

38. Суд також зазначив, що впродовж неправомірного тримання заявниці у психіатричній лікарні вона була не в змозі вільно користуватися своїми правами та керувати своїм життям. Отже, суд дійшов висновку, що заявниця зазнала моральної шкоди, яка має бути відшкодована психіатричною лікарнею, в якій працював П. Констатуючи це, суд також посилався на кримінальну справу щодо П. та докази, зібрані слідчими органами у цій кримінальній справі.

39. Суд присудив заявниці 7 000 грн відшкодування моральної шкоди, зазначивши, що при визначенні цієї суми він врахував тривалість необгрунтованого тримання заявниці у психіатричній лікарні, характер та ступінь фізичних і моральних страждань, вимушені зміни способу її життя та обмеження її громадянських прав на вільну організацію свого життя і на те, щоб дбати про власне здоров'я.

40. Заявниця оскаржила вищезазначене рішення, вимагаючи більшої суми відшкодування від обох відповідачів.

41. 19 квітня 2007 року апеляційний суд Харківської області залишив рішення від 31 січня 2007 року без змін.

42. Заявниця не оскаржувала це рішення до Верховного Суду України.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

43. Відповідні положення Конституції передбачають таке:

Стаття 55

«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. ...

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.»

В. Кримінальний кодекс України 1960 року (чинний на час подій)

44. Стаття 123² Кодексу за незаконне поміщення в психіатричну лікарню завідомо психічно здорової особи передбачала покарання у вигляді позбавлення волі на строк до двох років або виправних робіт на той же строк. Позбавлення волі також могло супроводжуватися позбавленням права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю на строк від одного року до трьох років.

45. Статтею 167 Кодексу встановлювалась кримінальна відповідальність за халатність при виконанні службових обов'язків. Згідно з частиною 2 статті 167 Кодексу невиконання або неналежне виконання посадовою особою своїх службових обов'язків через недбале чи несумлінне ставлення до них, яке спричинило тяжкі наслідки, каралося позбавленням волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до п'яти років і штрафом від п'ятнадцяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого.

С. Цивільний процесуальний кодекс України 1963 року (чинний на час подій)

46. Стаття 248¹ цього Кодексу передбачала право будь-якої особи, яка вважала, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу влади, юридичної особи, їхніх посадових осіб було порушено її права, свободи чи законні інтереси, звернутись до суду.

Д. Законодавство про надання психіатричної допомоги

1. Положення про умови та порядок надання психіатричної допомоги, затвердженні Указом Президії Верховної Ради СРСР від 5 січня 1988 року (чинне на час подій)

47. За цим Положенням особа підлягала поміщенню до психіатричної установи, якщо вона страждала на психіатричне захворювання, що вимагало стаціонарного огляду або стаціонарного лікування; поміщення в психіатричну установу відбувалось лише за рішенням лікаря-психіатра за згодою пацієнта (стаття 15). Пацієнти, які через їхній психічний стан становили небезпеку для себе або оточуючих, підлягали поміщенню в психіатричну установу без їхньої згоди за рішенням лікаря-психіатра. Про примусову госпіталізацію пацієнта необхідно було повідомити його родичів чи законних представників, а також вищестоящі органи охорони здоров'я, які у разі потреби могли перевірити законність та обґрунтованість рішення про госпіталізацію (стаття 16).

48. Примусово госпіталізований пацієнт мав бути оглянутий комісією лікарів-психіатрів впродовж двадцяти чотирьох годин (крім вихідних днів). Якщо комісія доходила висновку, що необхідним є подальше примусове лікування, адміністрація психіатричної установи впродовж двадцяти чотирьох годин повинна була надати головному психіатру місцевого органу охорони здоров'я вмотивований висновок до відома та для контролю. Про рішення комісії повідомлялися родичі або законні представники пацієнта. Рішення комісії могло бути оскаржене до головного психіатра самим пацієнтом або його родичами чи законними представниками. Якщо рішення було винесено головним психіатром, то оскаржити його можна було до головного психіатра вищестоящої установи охорони здоров'я (стаття 18).

49. Пацієнт, якого було госпіталізовано добровільно, міг бути виписаний із психіатричної установи, якщо він одужав, або якщо його психічний стан покращився настільки, що подальше стаціонарне лікування було недоцільним. Такий пацієнт також підлягав виписці за його власним клопотанням або за клопотанням його родичів або законних представників. У виписці такого пацієнта могло бути відмовлено, якщо до часу подання клопотання було встановлено, що внаслідок свого психічного стану пацієнт становить небезпеку для себе або для оточуючих. Питання щодо його подальшого примусового лікування повинно було вирішуватися комісією лікарів-психіатрів, а складні та суперечливі випадки розглядалися комісією, очолюваною головним психіатром місцевого органу охорони здоров'я (стаття 20).

50. Пацієнти, госпіталізовані примусово, підлягали обстеженню комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на місяць для вирішення питання про продовження чи припинення примусового лікування. У випадках тривалого перебування в установі рішення про продовження примусового стаціонарного лікування повинно було прийматися кожні шість місяців головним лікарем-психіатром місцевого органу охорони здоров'я на підставі висновку психіатричної комісії щодо необхідності продовження примусового стаціонарного лікування. Органи охорони здоров'я були зобов'язані перевіряти обґрунтованість поміщення хворих для стаціонарного лікування, контролювати його тривалість та обґрунтованість рішень про його продовження (стаття 21).

51. Головні лікарі-психіатри органів охорони здоров'я в межах своїх повноважень були зобов'язані здійснювати нагляд за діяльністю психіатричних установ, вживати заходів для захисту прав та інтересів осіб, які страждають на психіатричні захворювання, та розглядати заяви і скарги громадян (стаття 24).

2. Положення про психіатричну лікарню, затверджене наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР від 21 березня 1988 року (чинне на час подій)

52. Відповідно до пункту 40 Положення кожен пацієнт психіатричних лікарень мав бути забезпечений вичерпним дослідженням психічного, неврологічного та соматичного стану та, залежно від характеру захворювання, такі пацієнти мали забезпечуватись усіма сучасними методами лікування та соціально-трудовою реабілітації.

53. Пунктом 54 передбачалося, що доступ до лікувальних відділень лікарні, за винятком приміщень для побачень, дозволявся тільки персоналу лікарні. Решта осіб допускалися тільки з дозволу головного лікаря лікарні (або заступника головного лікаря) та завідуючого відділенням, а за їхньої відсутності – з дозволу чергового лікаря.

III. МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

54. У відповідних витягах із Доповіді Уряду України Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК), за результатами візиту з 8 до 24 лютого 1998 року (СРТ/Inf (2002) 19) зазначено таке:

«D. Психіатричні заклади

... 6. Гарантії в контексті примусової госпіталізації

... 227. Жодний із психіатричних закладів, який відвідала делегація, не мав чітко визначеного внутрішнього розпорядку прийняття скарг. Комітет вважає, що існування конкретного порядку подавання пацієнтами офіційних скарг до чітко вказаного органу та конфіденційного спілкування з відповідним органом поза установою, є важливою гарантією. Комітет відповідно рекомендує українським органам вжити необхідні заходи для запровадження таких механізмів, які б включали надання інформації пацієнтам щодо можливості подання скарг.

Загалом Комітет рекомендує скласти брошуру про режим в лікарні та права пацієнтів та видавати кожному пацієнту, а також їхнім сім'ям. Всім пацієнтам, які не можуть зрозуміти цю брошуру, повинна надаватися відповідна допомога.

228. Підтримання контакту пацієнтів із зовнішнім світом є важливим не тільки для попередження жорстокого поводження, але також з точки зору терапії. Пацієнти повинні мати право надсилати та отримувати кореспонденцію, право на доступ до телефонних розмов та право на відвідини сім'єю та друзями. Також має бути гарантовано право конфіденційного спілкування з адвокатом .

229. Пацієнтам Дніпропетровської психіатричної лікарні посиленого режиму дозволялося мати необмежену кількість візитів та посилок, та без обмежень посилати та отримувати листи. Проте делегацію поінформували, що всі листи переглядалися лікуючим лікарем. Комітет хотів би мати інформацію, чи це правило застосовується також і до листування пацієнта з його адвокатом. ...

230. Що стосується Київського міського Центру судово-психіатричної експертизи, Комітет хотів би отримати інформацію щодо діючого порядку відвідування пацієнтів, (включаючи побачення з адвокатом) та листування.

231. Комітет також надає велике значення тому, щоб психіатричні заклади регулярно відвідувалися незалежним органом, відповідальним за перевірку догляду за пацієнтами. ...»

55. У відповідних витягах із Доповіді Уряду України Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (КЗК), за результатами візиту з 24 листопада до 6 грудня 2002 року (СРТ/Inf (2002) 19) зазначено таке:

«D. Психіатричні медичні установи

...

2. Чернівецька обласна клінічна психіатрична лікарня

f. Гарантії для пацієнтів психіатричних лікарень

... 166. Кількох пацієнтів було примусово госпіталізовано до психіатричної лікарні цивільної відповідно до процедури поміщення до психіатричного закладу, встановленої цивільним законодавством.

Проте, як було зазначено раніше (див. пункт 146), велика кількість з 510 дорослих пацієнтів у закритих відділеннях були не згодні зі своїм поміщенням до лікарні та не могли залишити її за власним бажанням. На практиці вони не мали жодної можливості скористатися гарантіями, передбаченими Законом України «Про психіатричну допомогу» 2000 року, зокрема, можливістю оскаржити своє поміщення до лікарні. У багатьох випадках особисті справи пацієнтів містили тільки заяву про лікування, подану родичами.

Більш того, перевірка особистих справ пацієнтів довела, що деякі з них були поміщені до лікарні без їхньої згоди - лише на підставі листа від прокурора або заяви від міліції, без подачі до компетентного суду заяви про примусове поміщення до психіатричної лікарні. ...»

56. Інші відповідні міжнародні документи наведено у рішенні від 19 квітня 2012 року у справі «М. проти України» (*M. v. Ukraine*), заява №2452/04, пп. 37–39).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3, 5 ТА 8 КОНВЕНЦІЇ

57. Заявниця скаржилася, що тривале тримання її у психіатричній лікарні було свавільним, та впродовж цього періоду не було проведено ефективного перегляду стану її психічного здоров'я. Вона скаржилася, що її тримання супроводжувалося примусовим лікуванням, завдало їй тяжких страждань та шкоди її приватному та сімейному життю.

58. Відповідні положення Конвенції передбачають таке:

Стаття 3 (Заборона катування)

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

Стаття 5 (Право на свободу та особисту недоторканність)

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

(е) законне затримання психічнохворих ...; ...»

Стаття 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя)

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

1. Доводи сторін

59. Уряд стверджував, що скарги є неприйнятними на тій підставі, що заявниця не може вважатися потерпілою від стверджуваних порушень. Зокрема, національні суди встановили, що заявниці був поставлений неправильний діагноз і її неправильно лікували, та присудили їй відшкодування моральної шкоди, якої вона зазнала у зв'язку з цим. Уряд наголошував на тому, що при визначенні суми відшкодування суди взяли до уваги питання, порушені заявницею перед Судом.

60. Уряд також доводив, що заявниця не вичерпала національні засоби юридичного захисту, оскільки не оскаржила судові рішення, ухвалені в її цивільній справі.

61. Заявниця не погодилась та стверджувала, що вона є потерпілою від стверджуваних порушень. Вона також скаржилась, що кримінальне провадження було неефективним, а сума компенсації, присуджена за цивільним позовом, – недостатньою. Вона також доводила, що оскарження судових рішень за її цивільним позовом не було ефективним засобом юридичного захисту.

2. Оцінка Суду

62. Ці скарги стосуються тримання заявниці у психіатричній лікарні у період з 17 грудня 1994 року до 7 листопада 1997 року. Проте Конвенція набрала чинності для України 11 вересня 1997 року. Відтак період часу, протягом якого заявниця перебувала у лікарні до цієї дати, знаходиться поза межами юрисдикції Суду за критерієм *ratione temporis*, а отже, відповідна частина заяви має бути визнана неприйнятною згідно з підпунктом «а» пункту 3 і пунктом 4 статті 35 Конвенції. Тим не менш, для того, аби в цілому оцінити оскаржувані контекст і ситуацію, Суд врахує відповідні факти, що передували даті набрання чинності Конвенцією в Україні (див., *mutatis mutandis*, рішення від 14 грудня 2010 року у справі «Мілановіч проти Сербії» (*Milanović v. Serbia*, заява №44614/07, п. 78).

63. Що стосується проміжку часу з 11 вересня 1997 року до 7 листопада 1997 року, який за критерієм *ratione temporis* підпадає під юрисдикцію Суду, Суд вважає, що заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту тісно пов'язані із суттю справи. Відтак Суд долучає ці питання до розгляду справи по суті.

64. Суд також зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

65. Уряд наполягав на своїй позиції, відповідно до якої заявниця більше не була потерпілою від стверджуваних порушень. Він наголошував, що заявниця мала у своєму розпорядженні кримінально-правові та цивільно-правові засоби юридичного захисту та що відшкодування за ствержувані порушення було достатнім. Уряд також стверджував, що матеріали кримінальної справи щодо П. були знищені, оскільки період їхнього зберігання закінчився. Тому Уряд не міг надати свої зауваження щодо розумності тривалості кримінального провадження.

66. Заявниця наполягала на тому, що для цілей Конвенції вона є жертвою та що її права за статтями 3, 5 і 8 Конвенції було порушено.

2. Оцінка Суду

(а) Пункт 1 статті 5 Конвенції

(і) Застосовність пункту 1 статті 5 Конвенції

67. Для того, аби встановити, чи мало місце «позбавлення свободи», треба врахувати цілу низку чинників, які постають у конкретній справі. Поняття позбавлення свободи поєднує у собі як об'єктивний елемент, а саме три-

мання особи в обмеженому просторі протягом значного періоду часу, так і суб'єктивний елемент, тобто відсутність достовірної згоди особи на таке тримання (див. рішення від 16 червня 2005 року у справі «Шторк проти Німеччини» (*Storck v. Germany*), заява № 61603/00, пп. 71 і 74, ЄСПЛ 2005V).

68. У цій справі сторони не оскаржували той факт, що тримання заявниці у психіатричній лікарні становило «позбавлення свободи» у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд не вбачає підстав вважати інакше. Зокрема, що стосується об'єктивного елементу, то заявницю тримали в лікарні впродовж значного проміжку часу, вона не могла вільно залишити її, а її зв'язок із зовнішнім світом був серйозно обмежений. Щодо суб'єктивного елементу, ніщо не свідчить про те, що тримання заявниці у лікарні було добровільним. Насамкінець вона втекла з лікарні після численних марних клопотань про виписку.

69. Суд також зазначає, що психіатрична лікарня була державною установою, та вважає, що оскаржувана ситуація порушує питання відповідальності держави-відповідача за Конвенцією (див. рішення у справах «Гласс проти Сполученого Королівства» (*Glass v. the United Kingdom*), заява № 61827/00, п. 71, ЄСПЛ 2004II, та «Штукатуров проти Росії» (*Shtukaturov v. Russia*), заява № 44009/05, п. 110, ЄСПЛ 2008).

(ii) Правомірність позбавлення свободи

70. Для того, щоб відповідати пункту 1 статті 5 Конвенції, тримання під вартою, про яке йдеться, повинне, перш за все, бути «законним», зокрема відповідати передбаченій законом процедурі; у зв'язку з цим Конвенція по суті посилається на національне законодавство та передбачає обов'язок дотримання його матеріально-правових та процесуальних норм (див. рішення від 24 вересня 1992 року у справі «Херцегфальві проти Австрії» (*Herczegfalvy v. Austria*), п. 63, Series A № 244). Крім того, вимога щодо затримання відповідно до «процедури, встановленої законом», вимагає наявності в національному законодавстві «справедливих та належних процедур» і відповідного правового захисту від свавільного позбавлення свободи (див. рішення від 24 жовтня 1979 року у справах «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), п. 45, Series A № 33; «Амуур проти Франції» (*Amuur v. France*), від 25 червня 1996 року, п. 53, *Reports of Judgments and Decisions* 1996III та «Н. Л. проти Сполученого Королівства» (*H. L. v. the United Kingdom*), заява № 45508/99, п. 115, ECHR 2004 IX).

71. На додаток, підпункти з «а» до «f» пункту 1 статті 5 Конвенції містять вичерпний перелік дозволених підстав позбавлення свободи; такий захід не буде законним, якщо він не відповідає одній з цих підстав (див. рішення у справах «Вітольд Літва проти Польщі» (*Witold Litwa v. Poland*), заява № 26629/95, п. 49, ЄСПЛ 2000-III, та «Єндровяк проти Німеччини» (*Jendrowiak v. Germany*), заява № 30060/04, п. 31, від 14 квітня 2011 року).

72. У цій справі заявницю помістили до психіатричної лікарні та тримали там, тому що лікарі вважали, що вона потребує лікування психіатричного захворювання. Отже, випадок заявниці має розглядатися за підпунктом «е» пункту 1 статті 5 Конвенції, який в якості винятку передбачає затримання «психічнохворих».

73. Згідно з практикою Суду особа не може бути позбавлена волі як «психічнохвора», якщо не дотримано трьох нижченаведених мінімальних умов: по-перше, має бути достовірно доведено, що особа є психічно хворою; по-друге, психічний розлад повинен бути такого виду або ступеня, що слугує підставою для примусового тримання у психіатричній лікарні; по-третє, обґрунтованість тривалого тримання у психіатричній лікарні залежить від стійкості такого захворювання (див. вищезазначене рішення у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), п. 39; рішення у справі «Варбанов проти Болгарії» (*Varbanov v. Bulgaria*), заява № 31365/96, п. 45, ЄСПЛ 2000X, та вищезазначене рішення у справі «Штукатуров проти Росії» (*Shtukaturov v. Russia*), п. 114).

74. Національні органи дійшли висновку, що власне госпіталізація заявниці до лікарні була виправданою. Проте не було зроблено подібного висновку стосовно продовжуваного тримання заявниці в лікарні, яке тривало з 11 вересня до 7 листопада 1997 року. Навпаки, під час провадження на національному рівні експертна комісія дійшла висновку, що заявниця могла бути виписана із психіатричної лікарні незабаром після її госпіталізації за її клопотанням про виписку, оскільки її психічний стан не свідчив про те, що вона становить небезпеку для себе та оточуючих (див. пункт 17). Отже, не вбачається, що заявниця страждала на психіатричне захворювання, яке вимагало тримання її у лікарні впродовж строку, що розглядається. Цього достатньо, аби дійти висновку, що тримання заявниці у лікарні впродовж проміжку часу, який розглядається, не відповідало вимогам підпункту «е» пункту 1 статті 5 Конвенції. Проте Суд вважає за належне додати наступні міркування стосовно законності позбавлення заявниці свободи.

(iii) «Справедливий та належний порядок»

75. Суд зазначає, що невинуватене позбавлення заявниці свободи на той час стало можливим внаслідок відсутності справедливих та належних засобів, які могли б забезпечити адекватний юридичний захист від свавілля. У цій справі довготривале становище припинилося не внаслідок застосування законної гарантії або засобу юридичного захисту, а внаслідок успішної втечі заявниці з лікарні. Зокрема, клопотання заявниці про виписку та її скарги не дали жодного результату. Так, клопотання заявниці про виписку з лікарні та її скарги виявилися безуспішними, жодне з її клопотань не було належним чином розглянуто ані самою лікарнею, ані іншим органом за результатами незалежного розгляду; інші процесуальні гарантії, які мають бути притаманні такій процедурі, взагалі були відсутні.

76. Насправді не було дотримано навіть існуючих гарантій захисту від свавільної госпіталізації. У зв'язку з цим національні суди дійшли висновку, що, з одного боку, госпіталізацію заявниці було здійснено з порушенням національного законодавства, тому що не було дотримано порядку примусової госпіталізації, а з іншого боку, – якщо заявниця мала вважатися госпіталізованою на добровільних засадах, то її треба було виписати на підставі клопотань, які вона подала незабаром після своєї госпіталізації (див. пункт 37).

77. З огляду на фактологічні висновки КЗК щодо подібних психіатричних установ в Україні та його загальні зауваження з питань відсутності належного порядку розгляду скарг пацієнтів, гарантування конфіденційності їхнього листування та спілкування, доступу до адвоката та незалежного органу (див. пункти 54 і 55), Суд зазначає, що факти цієї справи не свідчать про існування таких гарантій у лікарні, в якій трималась заявниця.

78. Отже, Суд повторює свої висновки, наведені у вищезазначеному рішенні у справі «М. проти України» ((*M. v. Ukraine*), п. 87) та вважає, що з практичної точки зору впродовж свого перебування у психіатричній лікарні у період з 11 вересня до 7 листопада 1997 року заявниця не мала доступу до «справедливої та належної процедури», включаючи запобіжні заходи юридичного захисту, здатні покласти край триваючій ситуації, щодо якої подано скарги.

79. З огляду на вищевикладене Суд тепер має розглянути, чи може заявниця вважатися потерпілою у зв'язку з її скаргою за пунктом 1 статті 5 Конвенції та чи вичерпала вона у зв'язку з цим національні засоби юридичного захисту.

(iv) Статус потерпілої та вичерпання національних засобів юридичного захисту

80. Уряд стверджував, що з огляду на висновки національного суду у рішенні від 31 січня 2007 року та присуджену суму відшкодування, заявниця більше не може вважатися потерпілою від порушення її права на свободу.

81. Суд нагадує, що обов'язок відшкодувати збитки у зв'язку з порушеннями Конвенції покладено, в першу чергу, на національні органи влади (див., серед іншого, рішення у справі «Сільядін проти Франції» (*Siliadin v. France*), заява № 73316/01, п. 61, ЄСПЛ 2005-VII). Прийняття рішення або вжиття заходів на користь заявника в принципі недостатньо для того, щоб позбавити його статусу потерпілого, якщо державні органи не визнали, явно або по суті, порушення Конвенції та зрештою не надали відшкодування за таке порушення (див., серед іншого, рішення у справі «Далбан проти Румунії» (*Dalban v. Romania*) [ВП], заява № 28114/95, п. 44, ЄСПЛ 1999-VI, та вищезазначене рішення у справі «Сільядін проти Франції» (*Siliadin v. France*), п. 62).

82. Відшкодування має бути належним та достатнім у цілях виправлення порушення конвенційного права на національному рівні. Суд загалом вважає, що це залежить від обставин справи, і також має враховуватися, зокрема, характер порушення Конвенції, про яке йдеться (див. рішення у справі «Куріч та інші проти Словенії» (*Kuric and Others v. Slovenia*) [ВП], заява № 26828/06, п. 260, ЄСПЛ 2012 (витяги)).

83. Крім того, відшкодування за порушення Конвенції має надаватися за допомогою застосування засобу юридичного захисту, який сам по собі є доступним та ефективним. Зокрема, надмірні затримки у провадженні за позовом про відшкодування зроблять такий засіб неефективним, наслідком чого буде збереження заявником статусу потерпілого (див. рішення у справах «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*) [ВП], заява № 36813/97, п. 195, ЄСПЛ 2006-V, стосовно компенсації за недотримання вимоги статті 6 Конвенції щодо «розумного строку» та «Гєфген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, п. 127, ЄСПЛ 2010, стосовно засобу відшкодування за порушення статті 3 Конвенції).

(α) Характеристики відшкодування

84. Суд вважає, що якщо стверджується про порушення, яке продовжується протягом тривалого періоду, розгляд питання щодо адекватності наявного відшкодування має включати у себе аналіз засобів юридичного захисту, які можуть забезпечити і превентивне, і ретроспективне відшкодування. Так, Суд зазначав, що ретроспективні засоби юридичного захисту можуть бути належним і достатнім відшкодуванням стосовно певних скарг щодо позбавлення свободи (див. вищезазначене рішення у справі «М. проти України» (*M. v. Ukraine*), п. 84). Проте у випадку, коли скарга стосується продовжуваного та свавільного позбавлення свободи у зв'язку з відсутністю справедливого та належного порядку поміщення особи до психіатричної установи, адекватним засобом юридичного захисту буде перш за все той, що здатен негайно припинити порушення шляхом звільнення особи, а ретроспективний засіб відшкодування може бути при цьому додатковим до вищезазначеного засобу (там само).

85. Аналогічним чином, у разі якщо продовжувана ситуація становить порушення права на належні умови тримання у значенні статті 3 Конвенції, Суд зауважував, що «найціннішим» буде засіб юридичного захисту, який покладе край триваючому порушенню. Проте після звільнення з установи з неналежними умовами тримання заявник повинен мати здійсненне право на відшкодування за порушення, яке вже відбулось (див. рішення від 10 січня 2012 року у справі «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 і 60800/08, п. 97).

86. Також слід зазначити, що ефективним засобом юридичного захисту стосовно надмірної тривалості провадження є той, що може забезпечити попередження відповідного порушення або відшкодування за нього (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 159, ЄСПЛ 2000XI). Проте

було визнано, що превентивний засіб юридичного захисту має безперечну перевагу перед компенсаційним, оскільки він запобігає порушенням стосовно того ж провадження надалі та, на відміну від компенсаційного засобу юридичного захисту, не просто виправляє порушення *a posteriori* (див., наприклад, вищезазначене рішення у справі «Скордіно проти Італії (№ 1)» (*Scordino v. Italy (no. 1)*), п. 183, та рішення від 10 травня 2011 року у справі «Фінгер проти Болгарії» (*Finger v. Bulgaria*), заява №37346/05, п. 83).

87. З огляду на вищезазначені принципи щодо взаємодоповнюваності превентивних та ретроспективних засобів захисту у справах, в яких перший вид засобів захисту все-таки має перевагу, Суд навіть в частині двомісячного періоду, який підпадає під юрисдикцію Суду за критерієм *ratione temporis*, вважає, що заявниця перш за все мала бути забезпечена ефективним засобом юридичного захисту, який би запобіг виникненню або продовженню порушення у цей період. Згодом мав би бути наданий ефективний ретроспективний засіб юридичного захисту для відшкодування за порушення, яке мало місце протягом зазначеного періоду. Наявність обох засобів юридичного захисту дала би Судові змогу вважати, що заявниця мала доступ до адекватного відшкодування за порушення її права на свободу.

(β) Щодо превентивних засобів юридичного захисту

88. Суд встановив (див. пункти 75-78), що впродовж перебування у психіатричній лікарні у період з 11 вересня до 7 листопада 1997 року заявниця не мала доступу до засобів юридичного захисту, здатних покласти край ситуації, щодо якої вона скаржилася. Отже, превентивні засоби юридичного захисту у цій справі були відсутні.

(γ) Щодо ретроспективних засобів юридичного захисту

– *Необхідність у кримінально-правових засобах юридичного захисту*

89. У цій справі заявниця вимагала кримінального переслідування та покарання лікаря, який її лікував. Суд не виключає, що ефективний захист права на свободу за Конвенцією може вимагати застосування кримінально-правових засобів юридичного захисту, які у певних випадках можуть породжувати позитивний обов'язок держави гарантувати ефективну дію положень кримінального законодавства. Проте це залежить від обставин кожної справи. У справах, пов'язаних з недбалістю лікарів, межі відшкодування та позитивний обов'язок держави у цій сфері розглядалися Судом передусім у контексті стверджуваних порушень права на життя. У зв'язку з цим Суд зазначав, що у конкретній сфері злочинної недбалості лікарів, що не включає умисного порушення права на життя або фізичну недоторканність, немає потреби у порушенні кримінального провадження у кожній справі; достатньо буде, щоб національне законодавство надавало потерпілій особі засіб юридичного захисту в межах цивільного провадження, який забезпечив би можливість притягнути до відповідальності причетних лікарів та надати відповідне цивільно-правове відшкодування – таке як відшкодування шкоди та оприлюднення рішення; також можуть застосовуватися дисциплінарні стягнення (див., наприклад, рішення у справі «Во проти Франції» (*Vo v. France*) [ВП], заява №53924/00, п. 90, ЄСПЛ 2004VIII з подальшими посиланнями).

90. Суд вважає, що стосовно питання лікарської недбалості в частині, що охоплюється пунктом 1 статті 5 Конвенції, стандарти відшкодування та відповідних позитивних обов'язків держави не повинні бути вищими за стандарти, розроблені за статтею 2 Конвенції.

91. Враховуючи вищенаведене, Суд зауважує, що питання вини лікаря заявниці розглядалося органами влади під час провадження на національному рівні. Зокрема, в остаточному обвинувальному висновку діяння лікаря було кваліфіковано як недбалість. З огляду на те, що питання такого характеру передусім мають оцінюватися на національному рівні, Суд зазначає, що заявниця не порушувала питання щодо вини лікаря перед слідчими чи судовими органами. Крім того, наявні докази не дають Судові підстав піддавати сумніву висновки органів влади щодо цього питання.

92. Отже, Суд вважає, що кримінально-правові засоби юридичного захисту не були обов'язковими для надання адекватного ретроспективного відшкодування за порушення права заявниці на свободу. Відтак той факт, що кримінальне провадження щодо лікаря заявниці було припинено без винесення рішення по суті справи, сам по собі не дає підстав для констатації порушення.

– *Щодо цивільно-правових засобів юридичного захисту*

93. Суд зазначає, що на національному рівні заявниці було присуджено відшкодування у зв'язку з її незаконною госпіталізацією до психіатричної установи. Заявниця на національному рівні не оскаржила рішення від 31 січня та 19 квітня 2007 року, а отже, не може оскаржувати достатність суми відшкодування на міжнародному рівні (див. рішення від 9 листопада 2010 року у справі «Криво́ва проти України» (*Krivova v. Ukraine*), заява №25732/05, п. 51).

94. Проте, навіть якщо припустити, що сума відшкодування була достатньою, потрібно встановити, чи було цивільно-правовий засіб юридичного захисту надано заявниці в ефективний спосіб (див. пункт 83).

95. Перш за все Суд нагадує, що від заявника, який вичерпав очевидно ефективні і достатні засоби юридичного захисту, не можна вимагати спроб застосувати інші заходи, які є доступними, але ймовірно не більш успішними (див. рішення від 29 квітня 1999 року у справі «Т. В. проти Мальти» (*T. W. v. Malta*) [ВП], заява №25644/94, п. 34).

У цій справі заявниця із самого початку подала цивільний позов у кримінальному провадженні щодо її лікаря. З огляду на факти справи та положення національного кримінального законодавства (див. пункти 44 і 45), ініціювання заявницею кримінального провадження, яке також могло забезпечити ухвалення рішення за її цивільним позовом, не видається необґрунтованим. Національні органи влади, які розглядали кримінальну справу до моменту, коли її було закрито у зв'язку із закінченням строку давності, теж не вважали його таким.

96. Отже, заявниці не можна дорікати з приводу того, що вона надала перевагу такому провадженню, а не поданню окремого цивільного позову. Цей варіант можливо міг насправді бути більш вигідним (див. рішення у справах «Арская проти України» (*Arskaya v. Ukraine*), заява № 45076/05, п. 78, від 5 грудня 2013 року, та «Валерій Фуклев проти України» (*Valeriy Fuklev v. Ukraine*), заява № 6318/03, п. 80, від 16 січня 2014 року). Проте через більш ніж сім років і три місяці після порушення справи суд першої інстанції закрити кримінальну справу, не ухваливши рішення по суті цивільного позову. Суд з огляду на наявні документи вважає, що така тривалість провадження не була виправдана обставинами справи. У задоволенні наступних апеляційних скарг заявниці щодо кримінального провадження, в яких вона скаржилась на невирішення судом питання щодо її цивільного позову, було відмовлено за безпідставністю. Відтак потенційно ефективний цивільно-правовий засіб юридичного захисту у кримінальному провадженні, якого послідовно домогалася заявниця, виявився неефективним.

97. Що стосується окремого цивільного позову, який заявниця подала у 2006 році, то суди дійсно розглянули його за короткий проміжок часу. Проте така оперативність стала можливою здебільшого тому, що більшість доказів було зібрано слідчими органами під час кримінального провадження. Отже, ефективність цього засобу юридичного захисту не може розглядатися окремо. Навпаки, оцінюючи загальну тривалість обох проваджень у сукупності, Суд вважає, що національні органи влади не розглянули цивільний позов заявниці оперативно. Загалом, національні провадження, які могли забезпечити заявниці цивільно-правове відшкодування, тривали надмірно довго, а отже були неефективними у цій справі.

98. Що стосується твердження Уряду, що заявниця не оскаржила рішення судів в окремому цивільному провадженні, Суд зазначає, що заявниця підтримувала свій цивільний позов у кримінальному провадженні до тих пір, доки справу не було закрито. Суд вважає, що за цих обставин заявниця з цією ж метою могла скористатися іншим цивільно-правовим засобом юридичного захисту, але не була зобов'язана робити це. Відповідно, той факт, що заявниця не подала касаційну скаргу в наступному цивільному провадженні, не є вирішальним для правила щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту.

(v) Висновки

99. У світлі цих міркувань та з огляду на те, що в рішенні від 31 січня 2007 року не було належним чином відображено всі вищепроаналізовані обставини, Суд констатує, що заявниця все ще може вважатися потерпілою від порушення її права на свободу. Крім того, підтримуючи свій цивільний позов у кримінальному провадженні до моменту його закриття, заявниця довела свій цивільний позов до відома національних органів влади достатньою мірою, щоб виконати обов'язок щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту, передбачений пунктом 1 статті 35 Конвенції. Отже, відповідні зауваження Уряду відхиляються.

100. Суд також констатує, що позбавлення заявниці свободи не відповідало підпункту «е» пункту 1 статті 5 Конвенції. Воно також не відповідало будь-якому іншому підпункту пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже, було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

(b) Статті 3 і 8 Конвенції

101. Щодо заперечень Уряду стосовно того, що заявниця не може вважатися потерпілою у зв'язку зі стверджуваними порушеннями статей 3 і 8 Конвенції і що вона не вичерпала національні засоби юридичного захисту, Суд посилається на свої вищезазначені висновки за статтею 5 Конвенції та відхиляє ці заперечення з таких самих причин.

(i) Щодо стверджуваного жорстокого поводження

102. Медичне втручання, якому піддають особу проти її волі, включаючи втручання з метою надання психіатричної допомоги, може вважатися поводженням, забороненим статтею 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «Горобет проти Молдови» (*Gorobet v. Moldova*), заява № 30951/10, пп. 47–53, від 11 жовтня 2011 року, та «V. C. проти Словаччини» (*V. C. v. Slovakia*), заява № 18968/07, пп. 100–120, ЄСПЛ 2011 (витяги) з подальшими посиланнями у тексті).

103. Для цілей статті 3 Конвенції жорстоке поводження має досягнути певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 119–20, ЄСПЛ 2000-IV). Суд при оцінці доказів загалом керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомим, чітким і узгодженим між собою (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Єрохіна проти України» (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 52).

104. У цій справі заявниця була піддана лікуванню нейрореплетичними засобами у психіатричній лікарні. Її неодноразові клопотання про виписку та надалі втеча з лікарні свідчать про те, що її лікували примусово.

105. Проте заявниця не конкретизувала ступінь жорсткості медичного втручання, спосіб, у який воно здійснювалося, його конкретні наслідки та потенційні побічні ефекти, умови її лікування або інші обставини, суттєві для оцінювання ступеня її страждань. Відповідно, у Суду немає достатнього підґрунтя, щоб дійти висновку, що заявниця зазнала впливу, достатньо серйозного, аби досягти мінімального рівня жорстокості, який вимагається статтею 3 Конвенції.

106. Отже, Суд доходить висновку, що не було порушення статті 3 Конвенції.

(ii) Щодо стверджуваного втручання у приватне та сімейне життя

(α) Наявність втручання

107. Згідно із практикою Суду медичне втручання, здійснене проти волі заявника, становить втручання у його право на приватне життя, зокрема у право на фізичну недоторканість (див. рішення у вищезазначеній справі «Гласс проти Сполученого Королівства» (*Glass v. the United Kingdom*), п. 70, та «Х. проти Фінляндії» (*X v. Finland*), заява № 34806/04, п. 212, ЄСПЛ 2012 (витяги)). На відміну від вищенаведених висновків за статтею 3 Конвенції, Суд вважає, що фактів стосовно примусової госпіталізації та лікування заявниці у період, що розглядається, достатньо для висновку, що ці заходи становили втручання у її фізичну недоторканість, а відтак – у її приватне життя.

108. Суд також зазначає, що спільне перебування батьків з дитиною становить основоположний елемент сімейного життя, навіть коли стосунки між батьками розірвані (див. рішення 26 травня 1994 року у справі «Кіган проти Ірландії» (*Keegan v. Ireland*), п. 50, Series A № 290). Тримання заявниці у лікарні у період, який розглядається, значною мірою ускладнило її спілкування з неповнолітніми доньками та не давало їй змогу отримати доступ до них. Відповідно, було також втручання у сімейне життя заявниці.

(β) Законність втручання

109. Словосполучення «згідно із законом» пункту 2 статті 8 Конвенції по суті робить посилання на національне законодавство та передбачає обов'язок дотримуватися його матеріально-правових та процесуальних норм (див. рішення від 30 вересня 2010 року у справі «Володимир Поліщук та Світлана Поліщук проти України» (*Vladimir Polishchuk and Svetlana Polishchuk v. Ukraine*), заява № 12451/04, п. 44).

110. У цій справі національні суди дійшли висновку, що внаслідок порушень національних нормативно-правових актів заявниці було поставлено неправильний діагноз і її впродовж тривалого часу неправильно лікували у психіатричній лікарні, незважаючи на те, що її можна було виписати невдовзі після госпіталізації. Суд доходить висновку, що оскільки втручання, про яке йдеться, суперечило національному законодавству, воно не відповідає вимозі законності, передбаченій статтею 8 Конвенції.

111. Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

112. Заявниця скаржилась, що тривалість національного провадження була несумісною з вимогою «розумного строку», передбаченою пунктом 1 статті 6 Конвенції, в якому зазначено таке:

«Кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

113. Суд зазначає, що ця скарга тісно пов'язана з вищерозглянутими скаргами за статтями 3, 5 і 8 Конвенції і теж має бути визнана прийнятною. Проте, з огляду на підстави констатації Судом порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, включаючи аналіз наявності у заявниці статусу потерпілої, Суд вважає, що за статтею 6 Конвенції окремого питання не виникає. Отже, Суд постановляє, що немає потреби окремо розглядати цю скаргу.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

114. Заявниця скаржилась, що вона не мала можливості ефективно оскаржити своє примусове лікування. У зв'язку з цим вона посилалась на статтю 5 Конвенції.

115. З огляду на доводи заявниці, Суд вирішив розглянути це питання за статтею 13 Конвенції, яка передбачає:

Стаття 13 (Право на ефективний засіб юридичного захисту)

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

116. Суд зазначає, що ця скарга тісно пов'язана з вищерозглянутими скаргами за статтями 3, 5 і 8 Конвенції, а отже теж має бути визнана прийнятною. Проте з огляду на підстави констатації Судом порушення пункту 1 статті 5 Конвенції, включаючи аналіз наявності у заявниці статусу потерпілої, Суд вважає, що за статтею 13 Конвенції окремого питання не виникає. Відтак Суд постановляє, що немає потреби окремо розглядати цю скаргу.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

117. Заявниця скаржилась на інші порушення її прав за Конвенцією.

118. Суд розглянув ці скарги та вважає, що з огляду на наявні у нього документи та тією мірою, якою вони охоплюються його компетенцією, вони не виявляють жодних ознак порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї. Тому Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

119. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

120. Заявниця вимагала 100 000 євро відшкодування моральної шкоди.

121. Уряд вважав ці вимоги необґрунтованими.

122. Суд вважає, що внаслідок подій, які призвели до встановлення порушення у цій справі, заявниця зазнала болю та страждань, які не можуть бути виправлені самою лише констатацією порушення. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості та враховуючи, що за критерієм *ratione temporis* в межах юрисдикції Суду знаходиться тільки період з 11 вересня до 7 листопада 1997 року, Суд присуджує заявниці 12 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

123. Заявниця не подала жодних вимог за цим пунктом, відтак Суд не присуджує їй нічого.

C. Пеня

124. Суд вважає за доцільне призначити пеню, виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якого має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Долучає до суті* справи заперечення Уряду щодо наявності у заявниці статусу потерпілої та щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту і відхиляє ці заперечення після розгляду по суті;
2. *Оголошує* скарги за статтями 3, 5, 6, 8, 13 Конвенції, що стосуються періоду з 11 вересня до 7 листопада 1997 року, прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції;
4. *Постановляє*, що не було порушення статті 3 Конвенції;
5. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції;
6. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати скаргу за статтею 6 Конвенції;
7. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції;
8. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявниці 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, які можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
9. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 5 червня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

ПАРАГРАФ 3
ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З БОКУ ПРЕДСТАВНИКІВ
ІНШИХ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, КРІМ ПРАВООХОРОННИХ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «БАСЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BASENKO V. UKRAINE)

(Заява № 24213/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

26 листопада 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

26/02/2016

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Басенко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Жузеппе Касадеваль (*Josep Casadevall*), Голова,
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*),
Сіюфра О'Лірі (*Stofra O'Leary*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 20 жовтня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 24213/08), яку 5 травня 2008 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олександр Анатолійович Басенко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника представляв пан А.А. Крістенко, юрист, який практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. 26 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1958 році і проживає у м. Київ.

5. 24 лютого 2002 року у трамваї до заявника підійшли контролери комунального підприємства «Київпаstrанс» (далі – КП «Київпаstrанс») пан Г. і пан С. Як згодом було встановлено національними органами влади в обвинувальному акті та у вирокі щодо С. (див. пункти 31 і 34), між заявником та контролерами виникла суперечка з приводу дійсності його квитка. Вони наполягали на тому, щоб заявник сплатив штраф за проїзд без квитка, а він наполягав на тому, що правил проїзду не порушував. Заявника запросили зійти з трамвая. Учасники конфлікту дійшли згоди, що заявник в супроводі контролерів піде до депо владнати суперечку. На шляху до депо С. вдарив заявника ногою. Заявник у відповідь обприскав контролерів сльозогінним газом з балончика, який він мав при собі. Тоді С. вдарив заявника ногою у ліве коліно, спричинивши перелом. Розпочалася сутичка між заявником і С. Потім Г. та С. пішли з місця інциденту. Заявник не міг підвестися або йти у зв'язку з переломом коліна, до найближчої трамвайної зупинки йому допомогли дійти перехожі, які викликали йому швидку медичну допомогу. Згідно з твердженнями заявника він лікував свої ушкодження до початку 2005 року.

A. Кримінальне провадження

6. 26 лютого 2002 року заявник звернувся до органів внутрішніх справ із заявою, у якій виклав обставини інциденту. Зокрема, він стверджував, що в день інциденту до нього підійшли двоє контролерів, які поставили під сумнів достовірність його проїзного квитка, стверджуючи, що він виглядав надто старим для використання студентського квитка. У той час як контролери наполягали, щоб заявник сплатив штраф, він наполягав на тому, що квиток є дійсним. Заявник погодився піти з ними до відділу міліції для вирішення конфлікту. Вони натомість запропонували піти до трамвайного депо, і він погодився. На шляху до депо він зазнав удару ногою ззаду. Заявник розвернувся і обприскав контролерів сльозогінним газом та отримав удар по коліну. Він зазначив, що імен контролерів не знає, але зможе впізнати їх в обличчя.

7. 4 березня 2002 року слідчий Святошинського РУ ГУ МВС України у м. Києві виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за фактом події. Слідчий зазначив, що особу чергового контролера на відповідній трамвайній лінії у вказаний період часу було встановлено як С. Він також зазначив, що викликати С. на допит було неможливо, оскільки, за повідомленою інформацією, він перебував на лікарняному, а за домашньою адресою його знайдено не було. Слідчий також вказав, що ступінь тяжкості тілесних ушкоджень заявника може бути встановлено після закінчення лікування останнього.

8. 5 березня 2002 року судово-медичний експерт встановив у заявника перелом коліна та класифікував його як ушкодження середнього ступеню тяжкості.

9. 18 грудня 2002 року прокуратура Святошинського району м. Києва (далі – районна прокуратура) скасувала постанову від 4 березня 2002 року та порушила кримінальну справу за підозрою у завданні умисного тілесного ушкодження середньої тяжкості. Того ж дня районна прокуратура повідомила заявника про це рішення та про те, що стосовно слідчого, який виніс постанову від 4 березня 2002 року, порушено дисциплінарне провадження. Згідно з твердженнями заявника він вперше дізнався про постанову від 4 березня 2002 року із зазначеного вище листа районної прокуратури.

10. 24 грудня 2002 року справу прийняв до свого провадження інший слідчий Святошинського РУ ГУ МВС України у м. Києві.

11. 28 грудня 2002 року слідчий визнав заявника потерпілим у кримінальній справі. Того ж дня заявника було допитано як потерпілого.

12. 4 квітня 2003 року слідчий надіслав листа до КП «Київпаstrанс» із запитом про те, чи працював С. контролером у відповідний час, а також з проханням до підприємства встановити, з ким у день інциденту він працював. У квітні 2003 року підприємство відповіло, що на час подій С. дійсно працював контролером, що у день інциденту його супроводжував Г., та що С. 16 червня 2002 року було звільнено за прогули.

13. 9 квітня 2003 року заявник під час пред'явлення фотографій для впізнання вказав на С. як на особу, яка напала на нього.

14. Згідно з твердженнями Уряду 18 квітня 2003 року досудове слідство було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

15. 18 вересня 2003 року слідство було відновлено.

16. 9 жовтня 2003 року під час пред'явлення фотографій для впізнання заявник вказав на Г. як на особу, яка разом з С. брала участь в інциденті.

17. 14 жовтня 2003 року слідство було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

18. 31 серпня 2004 року Святошинське РУ ГУ МВС України у м. Києві повідомило заявника, що розслідування у його справі триває.

19. 2 лютого 2005 року районна прокуратура скасувала постанову від 14 жовтня 2003 року про зупинення слідства, встановивши, що особи ймовірних злочинців фактично були встановлені.

20. 20 лютого 2005 року слідство було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

21. 5 квітня 2005 року слідчий відновив слідство, порушив кримінальні справи щодо С. і Г. та об'єднав ці справи з існуючою.

22. 14 квітня 2005 року слідчий виніс постанову про притягнення С як обвинуваченого в завданні тілесних ушкоджень середньої тяжкості за попередньою змовою з Г. Слідчий оголосив С. і Г. у розшук та зупинив слідство у зв'язку з неможливістю встановити місцезнаходження обвинувачених.

23. 20 лютого та 4 травня 2006 року слідчий відновлював слідство, а 22 лютого і 4 травня 2006 року відповідно знову зупиняв його.

24. 10 червня 2006 року слідство було відновлено.

25. 12 червня 2006 року між Г. і заявником було проведено очну ставку та окремо допитано заявника. Заявник зазначив, що по коліну його вдарив С. Хоча він не був певен, що Г. нападав на нього, заявник вважав, що саме Г. вдарив його у спину 24 лютого 2002 року.

26. 14 червня 2006 року слідчий закрити кримінальну справу щодо Г. за відсутністю у його діях складу злочину (*corpus delicti*). Він посилався на показання Г., який заперечив напад на заявника, а також на свідчення заявника, в яких той стверджував, що саме С., а не Г. напав на нього. Того ж дня слідство у справі було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

27. Згідно з твердженнями Уряду 24 вересня 2007 року С. було затримано. Того ж дня слідство було відновлено, а С. пред'явлено обвинувачення.

28. 25 вересня 2007 року було проведено очну ставку між С. як обвинуваченим та заявником як потерпілим.

29. 20 жовтня 2007 року слідчим було притягнуто С. як обвинуваченого у завданні тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

30. Згідно з твердженнями Уряду у невказану дату після завершення досудового слідства у справі щодо С. заявникові було запропоновано ознайомитися з матеріалами справи, але він відмовився. Згідно з твердженнями заявника його не було повідомлено про завершення досудового слідства або про будь-які подальші дії у кримінальному провадженні.

31. 29 жовтня 2007 року районна прокуратура затвердила обвинувальний висновок, яким С. обвинувачувався у завданні тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

32. 9 листопада 2007 року Святошинський районний суд м. Києва (далі – суд першої інстанції) провів попередній розгляд справи С. за участю С., його захисника та прокурора. У протоколі судового засідання зазначається, що заявник на засіданні суду був відсутній.

33. 20 листопада 2007 року суд першої інстанції розглянув справу по суті у присутності С., його захисника, прокурора, але за відсутності заявника. Суд першої інстанції, заслухавши думку сторін та встановивши відсутність у них заперечень, постановив розпочати засідання за відсутності заявника та свідка Г., які, як стверджував суд, «про дату та місце розгляду справи повідомлялись належним способом». Суд також постановив, що у разі виникнення необхідності у присутності заявника та Г., буде вжито заходів для забезпечення їхньої явки. На засіданні суд заслухав свідчення С. С. не заперечив висунуті проти нього обвинувачення та визнав свою вину. Суд постановив, що з огляду на визнання С. своєї вини, немає потреби розглядати інші докази.

34. Того ж дня суд першої інстанції визнав С. винним за усіма пунктами обвинувачення, призначив йому покарання у виді двох років позбавлення волі та звільнив від відбування покарання з випробуванням строком на два роки. При постановленні вироку щодо С. суд врахував той факт, що С. визнав свою вину та висловив каяття, що він не мав попередніх судимостей, був працевлаштований та мав позитивні характеристики зі свого місця роботи на той час.

35. Згідно з інформацією, наданою Урядом, у матеріалах справи щодо С. відсутні будь-які копії повісток або повідомлень заявникові під час розгляду справи судом, або будь-які документи, які б підтвердили надсилання таких повісток або повідомлень.

В. Цивільне провадження

36. 7 лютого 2005 року заявник звернувся до Голосіївського районного суду м. Києва з позовом до КП «Київпастрас» про відшкодування шкоди, завданої йому незаконними діями працівників підприємства.

37. 15 листопада 2005 року судом було відмовлено в задоволенні позову заявника у зв'язку з тим, що заявник не довів, що зазнав тілесних ушкоджень від працівників підприємства-відповідача при виконанні ними своїх професійних обов'язків. Суд зазначив, що заявник не пояснив, чому упізнані ним особи ще не притягнуті до кримінальної відповідальності і не засуджені, та чому кримінальна справа за фактом інциденту ще перебуває на стадії досудового слідства.

38. 24 січня 2006 року апеляційний суд м. Києва залишив рішення суду першої інстанції без змін.

39. 30 листопада 2007 року апеляційний суд Донецької області, діючи як суд касаційної інстанції, залишив рішення від 15 листопада 2005 року і ухвалу від 24 січня 2006 року без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 року

40. Згідно зі статтею 135 Кодексу безквитковий проїзд пасажира у міському транспорті тягне за собою накладення штрафу в двадцятикратному розмірі від вартості проїзду.

41. Згідно зі статтею 189⁹ Кодексу злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника транспорту, який здійснює контроль за перевезенням пасажирів, пов'язана з фізичним опором або образою, а так само з іншими протиправними діями, тягне за собою накладення штрафу або виправні роботи.

42. Згідно зі статтею 229 Кодексу розглядати справи про адміністративні правопорушення у зв'язку з порушенням правил користування електротранспортом (тролейбус, трамвай) мають право начальники трамвайно-тролейбусних депо та контролери.

В. Кримінальний кодекс України (2001 року)

43. Відповідні положення Кодексу, що стосуються умисного завдання тілесних ушкоджень середньої тяжкості, наведено у рішенні Суду у справі «Сизарев проти України» (*Sizarev v. Ukraine*) (заява № 17116/04, п. 82, від 17 січня 2013 року). Положення Кодексу щодо зловживання владою або службовим становищем та перевищення влади або службових повноважень наведено у рішенні Суду у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*) (заява № 6492/11, п. 41, від 3 липня 2012 року).

С. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (втратив чинність 20 листопада 2012 року)

44. Згідно зі статтею 28 Кодексу особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов.

45. Відповідні частини статей 49 та 206 Кодексу передбачали:

Стаття 49. Потерпілий

«Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. ...»

Громадянин, визнаний потерпілим від злочину, вправі давати показання у справі. Потерпілий і його представник мають право: ... заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства; ... подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду ...»

Стаття 206. Підстави та порядок зупинення слідства

«Досудове слідство в кримінальній справі зупиняється у випадках:

- 1) Коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме;
- 2) коли психічне або інше тяжке захворювання обвинуваченого перешкоджає закінченню провадження в справі;
- 3) коли не встановлено особу, яка вчинила злочин.

У випадках, зазначених у пунктах 1 і 2 цієї статті, досудове слідство може бути зупинене тільки після того, як слідчий винесе постанову про притягнення певної особи як обвинуваченого і виконає всі слідчі дії, проведення яких можливе у відсутності обвинуваченого, а також вживе заходів до збереження документів та інших можливих доказів у справі.

У випадках, зазначених у пункті 3 цієї статті, досудове слідство може бути зупинене лише після проведення всіх необхідних і можливих слідчих дій для встановлення особи, яка вчинила злочин. ...»

46. Стаття 217 Кодексу вимагала від слідчого повідомити потерпілого про закінчення досудового слідства у справі, що передається до суду, а також роз'яснити потерпілому його право ознайомитися з матеріалами справи. Від слідчого також вимагалось скласти протокол про таке повідомлення, та додати його копію до матеріалів справи.

Статтями 348 і 349 Кодексу передбачалося, що потерпілий має право подати апеляцію на рішення суду першої інстанції впродовж п'ятнадцяти діб з моменту його проголошення та що доводи, наведені у такій скарзі, мають бути обмежені обсягом вимог, висунутих потерпілим під час розгляду по суті судом першої інстанції.

Д. Цивільні кодекси України 1963 і 2003 років

47. Цивільний кодекс України 1963 року (далі – ЦК 1963 року) діяв до 31 грудня 2003 року. З 1 січня 2004 року він втратив чинність з набранням чинності Цивільним кодексом України 2003 року (далі – ЦК 2003 року).

48. Відповідні частини статті 441 ЦК 1963 року і статті 1172 ЦК 2003 року передбачали відшкодування юридичною особою шкоди, завданої їй працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків.

Е. Закон України «Про підприємства в Україні» 1991 року (втратив чинність 1 січня 2004 року)

49. Відповідною статтею Закону передбачалось:

Стаття 2. Види підприємств

«В Україні можуть діяти підприємства таких видів:...

комунальне підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади ...»

Г. Правила роботи міського транспорту та повноваження контролерів

50. Постановою № 386 Кабінету Міністрів України від 22 квітня 1997 року було затверджено Правила надання населенню послуг з перевезень міським електротранспортом. Пунктами 31 і 32 Правил передбачалося, що пасажир за безквитковий проїзд притягується до адміністративної відповідальності, а їхні справи можуть розглядатися, зокрема, начальниками трамвайно-тролейбусних депо та контролерами.

51. Своїм Наказом № 22 від 18 листопада 1997 року Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України затвердив Правила користування трамваєм і тролейбусом у містах України. Згідно з пунктом 4.3 Правил штрафи за порушення правил користування транспортом накладаються, зокрема, начальниками трамвайних чи тролейбусних депо та контролерами і стягуються на місці. Згідно з пунктом 4.4 Правил, у разі відмови пасажира сплатити штраф він може бути висаджений на найближчій зупинці. У разі злісної непокори пасажира його може бути доставлено до найближчого органу внутрішніх справ.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

52. Посилаючись на статтю 5 Конвенції, заявник скаржився, що його право на «особисту недоторканість» було порушено, внаслідок чого він зазнав серйозних ушкоджень. За статтею 6 Конвенції заявник скаржився, що кримінальне провадження щодо С. і Г. було надмірно тривалим та що його не повідомляли про хід справи, а отже позбавили можливості оскаржити неодноразові постанови про зупинення досудового слідства. За статтею 6 Конвенції заявник також скаржився, що був позбавлений доступу до суду для отримання рішення за своїм цивільним позовом, оскільки національні суди відмовили у задоволенні його позову до КП «Київпастрас» на тій підставі, що кримінальне провадження щодо С. ще тривало. Він також посилався на пункт 2 статті 7 Конвенції, доводячи, що його право на доступ до суду було порушено.

53. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, з огляду на суть скарг заявника вирішує розглянути їх за статтею 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Дембеле проти Швейцарії» (*Dembele v. Switzerland*), заява № 74010/11, п. 33, від 24 вересня 2013 року).

54. У статті 3 Конвенції зазначено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Щодо процесуального аспекту статті 3 Конвенції

1. Прийнятність

55. Уряд не висунув жодних заперечень з приводу прийнятності цієї скарги. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(а) Доводи сторін

56. Заявник доводив, що розслідування було неефективним. Він стверджував, що воно було надто тривалим, що під час розслідування мали місце періоди бездіяльності слідчих органів та що, зокрема, його первинна заява до міліції та результати впізнання С. та Г. протягом тривалого часу ігнорувалися. Згідно з його твердженнями його не повідомляли про хід та закінчення слідства, а також про суд над С. Заявник доводив, що внаслідок цього його було позбавлено можливості оскаржити вирок, згідно з яким С. було засуджено і йому призначено покарання, що, на думку заявника, було несправедливим і фактично призвело до уникнення С. відповідальності.

57. Уряд доводив, що розслідування, проведене національними органами, відповідало вимогам статті 3 Конвенції. Зокрема, органами влади було проведено низку слідчих дій, допитано С., Г. та заявника, проведено пред'явлення фотографій для впізнання, очні ставки, призначено судово-медичні експертизи та отримано інформацію від КП «Київпастрас». Заявника було визнано потерпілим і він повідомлявся про хід справи.

(б) Оцінка Суду

(i) Відповідні принципи

58. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади розслідування тверджень про жорстоке поводження у разі, коли вони є «небезпідставними» та «викликають обґрунтовану підозру». Згідно з мінімальними критеріями ефективності, які Суд визначив у своїй практиці, розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю. Безсумнівно, швидкість та розумна оперативність є беззастережними у цьому контексті. Негайна реакція органів влади при розслідуванні тверджень про жорстоке поводження загалом є суттєвою для забезпечення громадської впевненості у їхній відданості принципу верховенства права, а також у поперед-

женні виникнення будь-яких ознак співучасті або толерантності щодо незаконних дій. Коли офіційне розслідування призводить до передачі справи на розгляд національних судів, провадження у цілому, включаючи стадію судового розгляду, повинно відповідати вимозі заборони жорстокого поводження. Хоча не існує безумовної вимоги щодо того, щоб усі кримінальні провадження завершувалися визнанням особи винною або призначенням їй певного покарання, національні суди за жодних обставин не повинні дозволяти випадки, за яких серйозні посягання на фізичну та духовну цілісність особи залишатимуться безкарними (див., наприклад, рішення у справі «Месут Деніз проти Туреччини» (*Mesut Deniz v. Turkey*), заява № 36716/07, п. 52, від 5 листопада 2013 року, з подальшими посиланнями).

59. Згідно з практикою Суду слідство має забезпечувати суттєвий громадський контроль для того, щоб гарантувати підзвітність. Хоч рівень громадського контролю, що вимагається, може варіюватись, позивачу в усіх випадках має надаватися ефективний доступ до процедури розслідування (див. рішення у справах «Баті та інші проти Туреччини» (*Bati and Others v. Turkey*), заяви №№ 33097/96 і 57834/00, п. 137, ЕCHR 2004-IV, та «Олексій Михайлович Захаркін проти України» (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine*), заява № 1727/04, п. 67, від 24 червня 2010 року).

(ii) Застосування наведених вище принципів у цій справі

60. Суд перш за все зазначає, що Уряд не заперечив, що поводження, якого зазнав заявник, охоплюється сферою застосування статті 3 Конвенції. Суд зауважує, що напад на заявника стався привселюдно, внаслідок нападу він не міг підвестися або йти та змушений був скористатися допомогою перехожих. Це неминуче мало спричинити виникнення в нього відчуття приниження та безпорадності, ображаючи його гідність. Суд також не забуває про той факт, що наслідком нападу став перелом коліна, - тілесне ушкодження, для лікування якого потрібно більше тридцяти днів. Більше того, згідно з неспростованою інформацією від заявника, його перелом коліна потребував тривалого лікування протягом близько трьох років. З огляду на ці обставини, Суд доходить висновку, що насильницьке поводження, якого заявник зазнав 24 лютого 2002 року, становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження всупереч статті 3 Конвенції (див. для порівняння рішення у справах «Олександр Ніконенко проти України» (*Aleksandr Nikonenko v. Ukraine*), заява № 54755/08, пп. 7 і 40, від 14 листопада 2013 року, та «Ібрагім Демірташ проти Туреччини» (*Ibrahim Demirtaş v. Turkey*), заява № 25018/10, п. 31, від 28 жовтня 2014 року).

61. Заявник швидко довів інформацію про напад, якого він зазнав, до уваги органів влади. Відповідно, органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування за фактом нападу.

(а) Стосовно оперативного провадження на національному рівні

62. Суд зазначає, що органи влади у цій справі не були цілком пасивними. Початкові слідчі дії було проведено оперативно: скаргу заявника було прийнято 26 лютого 2002 року – лише через два дні після інциденту, а С. було визначено як можливого підозрюваного у справі. Згодом було порушено кримінальну справу, а С. було пред'явлено обвинувачення та визнано винним. Проте слідство характеризувалося певними недоліками.

63. По-перше, кримінальну справу за фактом нападу на заявника було порушено із затримкою. 4 березня 2002 року слідчий виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи на підставі неможливості встановити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень заявника, незважаючи на те, що вже наступного дня судово-медичний експерт встановив ступінь тяжкості ушкоджень, класифікувавши їх як тілесні ушкодження середньої тяжкості. Незважаючи на це, прокуратура скасувала постанову від 4 березня 2002 року та порушила кримінальну справу лише 18 грудня 2002 року. Таким чином, у перші місяці після нападу органи влади поводитися здебільшого пасивно.

64. По-друге, впродовж значного періоду часу органи влади не вживали активних дій для встановлення місцезнаходження С. та забезпечення його явки для допиту (див. для порівняння щодо статті 2 Конвенції рішення у справах «Юрій Іларіонович Щокін проти України» (*Yuri Illarionovitch Shchokin v. Ukraine*), заява № 4299/03, п. 43, від 3 жовтня 2013 року, і «Трапезнікова проти Росії» (*Trapeznikova v. Russia*), заява № 21539/02, п. 85, від 11 грудня 2008 року). Варто зазначити, що особу С. як потенційного підозрюваного у справі було встановлено міліцією ще 4 березня 2002 року (див. пункт 7). Проте у матеріалах справи немає жодних свідчень про те, що органи влади вживали активних заходів для встановлення місцезнаходження С. та його допиту аж до 14 квітня 2005 року, коли, через більше ніж три роки, С. було оголошено у розшук.

65. По-третє, досудове слідство неодноразово зупинялося (див. для порівняння рішення у справі «Дудник проти України» (*Dudnyk v. Ukraine*), заява № 17985/04, п. 36, від 10 грудня 2009 року, та «Коваль та інші проти України» (*Koval and Others v. Ukraine*), заява № 22429/05, п. 82, від 15 листопада 2012 року). Матеріали справи свідчать про те, що С. було встановлено як ймовірного зловмисника ще 9 квітня 2003 року, коли заявник впізнав його по фотографії під час пред'явлення для впізнання. Незважаючи на це, лише через кілька днів потому, 18 квітня 2003 року, слідство було з незрозумілих причин зупинено у зв'язку зі стверджуваною неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин, а згодом, 14 жовтня 2003 року, слідство знову було зупинено на тій самій підставі. Суд зазначає, що 2 лютого 2005 року вищестояща прокуратура скасувала постанову від 14 жовтня 2003 року про зупинення слідства, вказавши, що особи ймовірних злочинців фактично було встановлено. Незважаючи на цю

постанову, 20 лютого 2005 року провадження знову було зупинено на тій самій підставі – у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

66. З огляду на ці факти, Суд доходить висновку, що впродовж значного проміжку часу слідчі органи не зробили справжніх або серйозних спроб провести ретельне розслідування нападу на заявника.

(б) Стосовно доступу заявника до слідства

67. Повертаючись до питання про доступ заявника до слідства, Суд бере до уваги аргумент Уряду про те, що заявника було офіційно визнано потерпілим у кримінальній справі, і це надавало йому певні процесуальні права, зокрема право на ознайомлення з матеріалами справи по завершенню досудового слідства (див. пункт 45).

68. Проте Суд доходить висновку, що на практиці заявник не міг повною мірою користуватися тими правами, які мав згідно із законодавством. Таким чином, згідно з неспростованими доводами заявника, до 18 грудня 2002 року його не було повідомлено про першу постанову про відмову в порушенні кримінальної справи від 4 березня 2002 року. Суд також зазначає, що 31 серпня 2004 року органи слідства повідомили заявника про те, що слідство у його справі триває. Ця інформація, як видається, вводить в оману, оскільки 14 жовтня 2003 року слідство фактично було зупинено, і воно не відновлювалося до 2 лютого 2005 року, поки не втрутилася прокуратура.

69. Заявник також стверджував, що органи влади не повідомили його про закінчення досудового слідства у справі щодо С., а також про судовий розгляд і вирок. Оцінюючи це твердження, Суд зазначає, що з первинних скарг заявника до Суду випливало, що при поданні своєї заяви 5 травня 2008 року він не знав про закінчення слідства у справі щодо С., її судовий розгляд та вирок. У своїх зауваженнях у відповідь Уряд навпаки наполягав на тому, що заявника було повідомлено про закінчення слідства, та що він відмовився ознайомлюватися з матеріалами справи, коли йому було запропоновано це зробити.

70. Суд зауважує, що Уряд не вказав дати стверджуваного повідомлення заявникові про можливість ознайомитися з матеріалами справи та відмови заявника, і не надав жодних документів на підтвердження своїх доводів у зв'язку з цим. Більше того, Уряд стверджував, що у матеріалах справи щодо С. відсутні будь-які копії повісток або повідомлень, які могли бути надіслані заявникові під час розгляду судом першої інстанції справи щодо С. У протоколі судового засідання від 20 листопада 2007 року, на якому було постановлено вирок щодо С., дійсно міститься загальне твердження, без посилення на конкретні факти, про те, що заявника було належним чином повідомлено про час та місце судового розгляду. Проте у кількох справах за пунктом 1 статті 6 Конвенції, у яких виникав спір про факт повідомлення заявника, Суд за обставин, подібних до обставин цієї справи, доходив висновку, що зазвичай такі записи у протоколах судових засідань не можуть вважатися достатнім доказом повідомлення (див., наприклад, рішення у справах «Піралі Оруджов проти Азербайджану» (*Pirali Orujov v. Azerbaijan*), заява № 8460/07, пп. 19 і 41, від 3 лютого 2011 року; «Федоров та Федорова проти України» (*Fyodorov and Fyodorova v. Ukraine*), заява № 39229/03, п. 100, від 7 липня 2011 року; та «Колегови проти Росії» (*Kolegov v. Russia*), заява № 15226/05, п. 41, від 1 березня 2012 року). З огляду на зазначені вище доводи Уряду стосовно відсутності відповідних документів у матеріалах справи Суд вважає за належне застосувати у цій справі такий же підхід.

71. З огляду на зазначене вище, Суд вважає встановленим той факт, що заявника не було повідомлено про закінчення досудового слідства у справі щодо С., а також про судовий розгляд його справи та постановлений йому вирок. Отже, заявник був позбавлений можливості брати участь у національному провадженні на стадії судового розгляду та постановлення вироку і, таким чином, був позбавлений можливості оскаржити вирок С., який він вважав невідповідним.

(γ) Висновки

72. Вищенаведених міркувань достатньо для того, щоб дати Суду змогу дійти висновку, що органи влади не провели ефективного розслідування жорстокого поведіння, якого зазнав заявник, у зв'язку з тим, що не забезпечили необхідної швидкості провадження та ефективного доступу заявника до процедури розслідування.

73. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

В. Стосовно матеріального аспекту статті 3 Конвенції

1. Прийнятність

(а) Доводи сторін

74. Уряд стверджував, що держава не несе відповідальності за дії С. Уряд доводив, що юрисдикція Суду охоплює лише випадки жорстокого поведіння представників держави. Уряд не заперечив, що комунальні підприємства можуть вважатися такими, що перебувають під державним контролем у межах здійснення ними обов'язків, покладених на них державою. Проте Уряд доводив, що держава може нести відповідальність за дії працівників таких підприємств лише за умови виконання ними своїх службових обов'язків на час подій. Тлумачення меж відповідальності держави іншим чином поклало б на державу непропорційний тягар. Уряд наголосив на тому, що дії пана С. жодним чином не могли бути направлені на виконання службових обов'язків. С. був визнаний винним у вчиненні злочину проти особи, а саме в умисному завданні тілесних ушкоджень, як фізична особа, а не у зловживанні або перевищенні службових обов'язків, що мало б місце, якби він вчинив службовий злочин при вико-

нанні своїх обов'язків. Відповідно, Уряд доводив, що скарга заявника не відповідала Конвенції на підставі принципу *ratione materiae*.

75. Уряд також доводив, що у зв'язку зі своєю скаргою за статтею 3 Конвенції заявник не вичерпав національні засоби правового захисту, оскільки він не подав цивільний позов до С. після того, як національний суд визнав того винним.

76. Заявник доводив, що С. завдав йому тілесних ушкоджень під час виконання службових обов'язків як працівник комунального підприємства, що перебуває під контролем держави. На посаді контролера С. мав певні повноваження, які йому було надано державою, а саме: накладати штраф, висаджувати з трамваїв пасажирів, які подорожують без квитка, та супроводжувати осіб, які порушують порядок, до відділу міліції. На думку заявника, це означало, що С. мав повноваження, які зазвичай надаються правоохоронцям. Заявник доводив, що держава несе відповідальність за поведінку С. щодо заявника.

77. Заявник також не погодився з аргументом Уряду з приводу того, що він не вичерпав національні засоби правового захисту. Він доводив, що подав цивільний позов про відшкодування шкоди до КП «Київпаstrанс» у 2005 році у зв'язку з неефективністю кримінального розслідування щодо С. та побоюючись, що строк позовної давності скоро закінчиться. Проте, оскільки кримінальну справу до того часу ще закінчено не було, подання його цивільного позову було безрезультатним. Як кримінальне провадження, так і цивільний позов виявились неефективними. Він стверджував, що не був повідомлений про закінчення досудового слідства у справі щодо С. та про судовий розгляд його справи, а також що вперше дізнався про вирок щодо С. із зауважень Уряду. На його думку, оскільки С. було засуджено ще у 2007 році, будь-яка спроба подати цивільний позов була б тепер безуспішною.

(b) Оцінка Суду

(i) Чи можна покласти відповідальність за оскаржувані дії на державу-відповідача

(α) Відповідні принципи

78. Держава-відповідач нестиме відповідальність за Конвенцією за порушення прав людини, спричинені діями її представників при виконанні ними своїх службових обов'язків (див., наприклад, рішення у справі «Крастанов проти Болгарії» (*Krastanov v. Bulgaria*), заява № 50222/99, п. 53, від 30 вересня 2004 року). Проте держава також нестиме відповідальність, якщо її представники перевищують межі своїх повноважень або діють всупереч інструкціям (див. рішення у справах «Молдован та інші проти Румунії (№ 2)» (*Moldovan and Others v. Romania* (no. 2), заяви №№ 41138/98 і 64320/01, п. 94, ECHR 2005VII (витяги), та «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 159, Series A № 25). Для того, щоб встановити, чи можна покласти на державу відповідальність за незаконні дії її представників, вчинені поза межами виконання ними службових обов'язків, Суду необхідно дослідити всю сукупність обставин та розглянути характер та контекст поведінки, про яке йдеться (див. стосовно статті 2 Конвенції рішення у справі «Сашо Горгієв проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*Sašo Gorgiev v. "the former Yugoslav Republic of Macedonia"*), заява № 49382/06, п. 48, ECHR 2012 (витяги)).

79. Згідно з практикою Суду факт вибору державою форми делегування своїх повноважень, відповідно до якої деякі з її повноважень здійснюються іншим органом, не може бути вирішальним у питанні щодо відповідальності держави за принципом *ratione personae*. На думку Суду, здійснення державних повноважень, яке впливає на конвенційні права та свободи, порушує питання відповідальності держави незалежно від можливої форми здійснення цих повноважень, навіть якщо це орган, чия діяльність регулюється приватним правом (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Вош проти Польщі» (*Woś v. Poland*), заява № 22860/02, п. 72, від 1 березня 2005 року).

(β) Застосування наведених вище принципів у цій справі

80. Суд зазначає, що Уряд не заперечив, що поведінка, якою зазнав заявник, було достатньо серйозним, щоб охоплюватися сферою застосування статті 3 Конвенції. Проте Уряд доводив, що стаття 3 Конвенції є незастосовною, оскільки заявник зазнав жорстокого поведінки від С., коли той вийшов за межі своїх службових обов'язків.

81. Отже, Суд має встановити, чи можна вважати С. представником держави, та якщо так, то чи може його поведінка, яку на національному рівні було визнано незаконною, призвести до відповідальності держави за матеріальним аспектом статті 3 Конвенції.

82. У зв'язку з цим Суд, по-перше, зауважує, що С. працював у КП «Київпаstrанс» контролером. Заявник доводив, а Уряд не заперечив, що згідно з національним законодавством С. мав певні повноваження. На посаді контролера С. мав право накладати адміністративні штрафи. Він також мав повноваження застосовувати певною мірою примус, а саме наказувати пасажирів, які відмовляються сплатити штраф, зійти з трамвая або супроводжувати їх до відділу міліції у певних випадках непокорності (див. пункт 51). Ці повноваження надавались С. національним законодавством та підкріплювались законними санкціями, а Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачав адміністративні санкції за непокору законним вимогам контролерів (див. пункт 41). Це дозволяє дійти висновку, що під час виконання обов'язків контролера С. здійснював певні, надані державою, повноваження.

83. У цьому контексті Суд нагадує, що відповідно до його практики здійснення державних повноважень, яке впливає на конвенційні права та свободи, порушує питання відповідальності держави незалежно від можливої форми здійснення цих повноважень (див. згадану ухвалу щодо прийнятності у справі «Вош проти Польщі» (*Woś v. Poland*), п. 72).

84. Відповідно, Суд доходить висновку, що за обставин цієї справи С. може вважатися представником держави, оскільки він, будучи контролером, здійснював зазначені вище повноваження, надані йому національним законодавством.

85. Встановивши, що С. повинен вважатися представником держави, Суд тепер має встановити, чи можна покласти на державу-відповідача відповідальність за жорстоке поводження, яке С. застосував до заявника, з огляду на незаконний характер його поведінки.

86. Спір між сторонами у зв'язку з цим стосується питання про те, чи напав С. на заявника під час виконання своїх службових обов'язків. Згідно з твердженнями Уряду поведінка С. під час нападу на заявника виходила за межі виконання ним службових обов'язків, а тому держава не може нести відповідальність за неї. Згідно з твердженнями заявника С. напав на нього під час виконання своїх службових обов'язків контролера та здійснення повноважень, наданих йому національним законодавством, а отже відповідальність за це несе держава.

87. Суд повинен спочатку розглянути аргумент Уряду про те, що С. було визнано національним судом винним у злочині проти особи, який він вчинив як фізична особа, а не у злочині, який кваліфікується як службовий. На думку Уряду, це означало, що дії С. розглядалися судом як дії фізичної особи, які не тягнули за собою відповідальність підприємства, а отже і держави. У цьому контексті Суд нагадує, що його функція полягає не у встановленні вини у вчиненні злочину або цивільної відповідальності, а у встановленні відповідальності Договірної держави за Конвенцією (див., наприклад, рішення у справі «Хассан проти Сполученого Королівства» (*Hassan v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 29750/09, п. 48, ECHR 2014). Відтак, навіть якщо прийняти тлумачення Урядом вироку національного суду, кваліфікація дії С. на національному рівні сама по собі не може бути вирішальною для вирішення цього питання Судом.

88. Суд зауважує, що взаємодія заявника з С. виникла у зв'язку з виконанням останнім своїх обов'язків на посаді контролера. Усі згадані події цієї справи мали місце в робочі години С. при виконанні ним своїх обов'язків на робочому місці. Більше того, спір між С. та заявником, який призвів до нападу на заявника, виник у зв'язку з питанням про те, чи мав заявник дійсний проїзний квиток, і це питання було безпосередньо пов'язане з виконанням С. обов'язків контролера. Саме внаслідок цього спору контролери скористалися наданим їм законодавством правом висадити заявника з трамвая. Якби було встановлено, що проїзний квиток заявника недейсний, то на заявника могли накласти адміністративний штраф. С. напав на заявника по дорозі до депо, у свій робочий час та у процесі розв'язання спору, безпосередньо пов'язаного з виконанням С. своїх обов'язків і здійсненням повноважень в якості контролера.

89. Хоча напад С. на заявника відбувся у порушення національного кримінального законодавства та був не санкціонованим, Суд доходить висновку, що С. вчинив його при виконанні обов'язків контролера, а не як приватна особа. Поведінка С. не була настільки відокремленою від статусу особи, що вчинила злочин, щоб не тягнути за собою матеріально-правову відповідальність держави (див. для порівняння ухвалу щодо прийнятності у справі «Рейллі проти Ірландії» (*Reilly v. Ireland*), заява № 51083/09, п. 54, від 23 вересня 2014 року; рішення у справі «Горовенки та Бугара проти України» (*Gorovenky and Bugara v. Ukraine*), заяви №№ 36146/05 і 42418/05, п. 31, від 12 січня 2012 року; «Енуکیدзе та Гіргвліані проти Грузії» (*Enukidze and Girgvliani v. Georgia*), заява № 25091/07, пп. 289 і 290, від 26 квітня 2011 року).

90. Отже, Суд доходить висновку, що відповідальність за оскаржувані дії С. можна покласти на державу.

(ii) Питання вичерпання національних засобів правового захисту

91. Відповідно до практики Суду оцінка питання про вичерпання національних засобів правового захисту зазвичай проводиться Судом з посиланням на дату подання до нього заяви (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Демопулос та інші проти Туреччини» (*Demopoulos and Others v. Turkey*) [ВП], заяви №№ 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04 і 21819/04, п. 87, ECHR 2010).

92. Уряд доводив, що заявник міг подати до С. цивільний позов після його засудження. Проте в дату подання до Суду заяви заявник не знав про засудження С. (див. пункт 71), а отже від нього не можна було вимагати подати окремий цивільний позов на підставі цього вироку.

93. У будь-якому випадку Суд зазначає, що заявник брав участь у кримінальній справі протягом п'яти років та восьми місяців, а потім про хід провадження його не повідомляли. Суд нагадує, що саме затримка кримінального провадження і усунення заявника від участі в завершальному етапі розслідування призвели до встановлення Судом порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції (див. пункт 72). Відповідно, Суд вважає, що було б надто важко і навіть нерозумно очікувати від заявника ініціювання окремого цивільного провадження після того, як він нарешті дізнався про закінчення кримінального провадження щодо С. (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Валерій Фуклев проти України» (*Valeriy Fuklev v. Ukraine*), заява № 6318/03, п. 82, від 16 січня 2014 року, та «Арская проти України» (*Arskaya v. Ukraine*), заява № 45076/05, п. 80, від 5 грудня 2013 року). Більше того, Суд зауважує, що вказаний Урядом засіб юридичного захисту стосувався особистої відповідальності С., тоді як питан-

ня, що порушується у скарзі заявника до Суду, стосується відповідальності держави за жорстоке поводження із заявником.

94. Відповідно, заявникові не можна дорікнути за те, що він не скористався засобом юридичного захисту, запропонованим Урядом.

(iii) *Інші питання, пов'язані з прийнятністю*

95. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

2. *Суть*

(а) **Доводи сторін**

96. Заявник доводив, що засудження С. підтвердило факт нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження з ним з боку С., працівника КП «Київпастранс». Він стверджував, що неповідомлення його про судовий розгляд справи щодо С. позбавило його можливості отримання від С. та підприємства, в якому той працював, відшкодування шкоди. Він вважав, що С. не поніс справжнього покарання за завдані йому тілесні ушкодження.

97. Уряд не надав зауважень щодо суті цієї скарги.

(б) **Оцінка Суду**

98. Суд зазначає, що відповідно до висновків національних органів влади напад на заявника було вчинено С. 24 лютого 2002 року. Суд повторює свої висновки про те, що С. зазнав від С. нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, та що відповідальність за дії С. несе держава-відповідач (див. пункти 60 і 90 відповідно).

99. Відповідно, було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

100. Заявник скаржився, що у нього не було ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі стверджуваним жорстоким поводженням з ним. Він посилався на статтю 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Доводи сторін

101. Заявник посилався на свої аргументи стосовно неефективності розслідування за статтею 3 Конвенції та доводив, що затримки у розслідуванні кримінальної справи призвели до того, що його цивільний позов також став неефективним засобом юридичного захисту.

102. Уряд доводив, що органи влади провели розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження, і він, відповідно, мав у своєму розпорядженні ефективні засоби юридичного захисту.

B. Оцінка Суду

103. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

104. Суд посилається на свій висновок про те, що через затримку кримінального провадження щодо С. та усунення заявника від участі в заключних етапах розслідування від заявника не можна було очікувати звернення до С. із позовом про відшкодування шкоди після закінчення кримінального провадження щодо останнього (див. пункт 93). Що стосується можливості подати до С. цивільний позов про відшкодування шкоди до закінчення кримінального провадження, Суд зауважує, що він раніше встановлював, що цивільний позов про відшкодування шкоди, поданий до завершення кримінального провадження, може становити належний засіб відшкодування у контексті статті 3 Конвенції у разі, коли конкретного правопорушника було встановлено та притягнуто до відповідальності (див., наприклад, рішення у справі «Афанасьєв проти України» (*Afanasyev v. Ukraine*), заява № 38722/02, п. 77, від 5 квітня 2005 року). Проте Суд зазначає, що внаслідок невинуватеної затримки кримінального провадження з моменту нападу на заявника до часу, коли заявник дізнався про засудження С., а отже, ймовірно, міг подати позов до нього про відшкодування шкоди, тобто до 25 вересня 2007 року (див. пункти 28 та 44), минуло п'ять років і сім місяців. Отже, цей позов не може вважатися таким, що здатен за конкретних обставин цієї справи надати належне та достатнє відшкодування за порушення статті 3 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Сизарєв проти України» (*Sizarev v. Ukraine*), заява № 17116/04, п. 97, від 17 січня 2013 року).

105. З огляду на згадані висновки Суд доходить висновку, що недоліки зазначеного кримінального провадження не дали заявникові змоги своєчасно отримати відшкодування шкоди. Це означало, що теоретично доступні заявнику згідно з національним законодавством компенсаторні засоби юридичного захисту на практиці за конкретних обставин цієї справи були неефективними.

106. Отже, було порушення статті 13 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

107. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

108. Заявник вимагав 6 955,37 грн відшкодування матеріальної шкоди і 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

109. Уряд доводив, що ці вимоги є надмірними та необґрунтованими. Уряд також вважав, що між заявленою матеріальною шкодою та встановленими порушеннями Конвенції не існує причинно-наслідкового зв'язку.

110. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою, а тому відхиляє цю вимогу. З іншого боку, постановляючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 8 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

111. Заявник також вимагав 74 173 грн компенсації витрат на правову допомогу, яких він зазнав під час провадження у Суді, та 70,4 грн витрат на поштові відправлення; ці суми мали бути переказані на банківський рахунок юридичної фірми, яка представляла його інтереси.

112. Уряд заперечив вимоги заявника щодо компенсації витрат на правову допомогу як надмірні. Що стосується витрат на поштові відправлення, Уряд залишив їх на розсуд Суду.

113. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні документи та зазначені вище критерії, Суд вважає за належне присудити йому 3 684 євро компенсації судових та інших витрат, а також додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись заявникові. Присуджену суму має бути переказано на банківський рахунок юридичної фірми, що представляла заявника, як це було ним вказано.

C. Пеня

114. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) 8 000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись;
    - (ii) 3 684 (три тисячі шістсот вісімдесят чотири) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути переказана безпосередньо на банківський рахунок юридичної фірми, що представляла заявника;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 26 листопада 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Жузеп Касадеваль
(*Josep Casadevall*)
Голова

ПАРАГРАФ 4
ЗАБОРОНА ЕКСТРАДИЦІЇ ОСОБИ У ВИПАДКУ ЗАГРОЗИ
ПРОТИПРАВНОГО ПОВОДЖЕННЯ З НЕЮ З БОКУ ДЕРЖАВНИХ
ОРГАНІВ ПРИЙМАЮЧОЇ КРАЇНИ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «КАБУЛОВ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(“KABOULOV V. UKRAINE”)

(Заява № 41015/04)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 листопада 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У рішенні, ухваленому 19 листопада 2009 року у справі «Кабулов проти України», Суд постановив, що:

- не було порушено ст. 2 Конвенції (право на життя);
- було порушено ст. 3 Конвенції (нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведження);
- мало місце порушення ч. 1, 2, 4 і 5 ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність);
- мало місце порушення ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб юридичного захисту);
- було порушено ст. 34 Конвенції (індивідуальні заяви).

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 5 000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявник – Амір Кабулов, 1979 р. н., є громадянином Казахстану і на час розгляду справи знаходився під вартою в установі попереднього ув'язнення в Україні.

У червні 2003 року в Казахстані заявник у порядку заочного судового розгляду був обвинувачений у вчиненні вбивства. Державні органи Казахстану видали ордер на міжнародний розшук п. Кабулова. У Казахстані за вбивство, вчинене за обтяжуючих обставин, призначається смертна кара.

23 серпня 2003 року о 9 год. 20 хв. п. Кабулов був заарештований державними органами України і від того часу знаходиться під вартою в Україні. У протоколі про затримання було зазначено, що п. Кабулов заарештований за підозрою у вчиненні вбивства. Також було вказано, що він ознайомлений із підставою арешту, але при цьому не зазначалось про конкретний час такого ознайомлення. Спочатку п. Кабулов утримувався у витверезнику, а згодом був доставлений до відділу міліції, де перебував до 13 вересня 2004 року (день винесення ухвали суду про застосування до нього як запобіжного заходу взяття під варту). Підставою для взяття під варту був ордер на міжнародний розшук п. Кабулова, а також потреба у подальшій його екстрадиції до Казахстану.

У вересні 2004 року державні органи Казахстану із запевненням, що п. Кабулов не підлягатиме смертній карі в їхній країні і що його права та законні інтереси будуть захищені, звернулися до Генерального прокурора України з проханням видати п. Кабулова їхній державі. Державні органи України погодились на екстрадицію.

У період із жовтня до грудня 2004 року адвокат і матір заявника декілька разів оскаржували його взяття під варту та рішення про екстрадицію, проте результати цих оскаржень і досі залишаються невідомими.

Зміст рішення Суду

Заявник скаржився на незаконність свого арешту, а також на те, що він не мав можливості оскаржити його і отримати компенсацію за його незаконність. Пан Кабулов стверджував, що екстрадиція до Казахстану загрожувала його життю, добробуту і перешкоджала праву на справедливий судовий розгляд. Крім цього, він скаржився на те, що державні органи України чинили на нього тиск з метою відкликання поданої ним до Суду заяви. При цьому він посилався на ст. 2, ст. 3, ч. 1, 2, 3 і 4 ст. 5, а також на ст. 6, 13 і 34 Конвенції.

Пан Кабулов, зазначаючи, що у разі екстрадиції йому загрожувала би смертна кара, скаржився на порушення ст. 2 Конвенції. Суд вказав, що у період із 2007 до 2008 року в Казахстані не було застосовано жодної смертної карі і всі призначені смертні вироки були замінені довічним ув'язненням. Більше того, у Казахстані був введений мораторій на смертну кару, котрий був продовжений національним законом у 2004 році. До того ж, державні органи Казахстану запевнили Україну в тому, що заявник не підлягатиме смертній карі. Отож, Суд вирішив, що не було порушення ст. 2 Конвенції, оскільки насправді не існувало реальної загрози застосування покарання у вигляді смертної карі у випадку, якби п. Кабулов був усе-таки виданий Казахстану.

Також заявник скаржився на порушення ст. 3 Конвенції, зокрема на те, що у разі екстрадиції існувала загроза протиправного поведіння з ним державними органами Казахстану. Суд проаналізував доповіді різноманітних міжнародних і національних організацій про стан дотримання Казахстаном прав людини, в яких описані численні випадки катування, протиправного поведіння з особами, які утримуються під вартою, щоденних побоїв і застосування сили правоохоронними органами цієї держави до осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів. Автори згаданих доповідей звертали увагу на неналежний рівень умов тримання під вартою, зокрема на: переповненість в'язниць, погане харчування, наявність захворювань, які не лікуються. Беручи до уваги те, що державні органи Казахстану не подали ніяких доказів, достовірних джерел чи звітів, котрі би спростовували вищезазначені твердження, Суд дійшов висновку, що п. Кабулов міг би піддатися ризику протиправного поведіння з ним. Суд вказав, що вищезгадані доповіді свідчать про те, що схожа ситуація стосується кожного, хто утримується під вартою в Казахстані. Тому Суд вирішив, що якби державними органами України п. Кабулов був виданий Казахстану, це призвело би до порушення ст. 3 Конвенції.

Також заявник стверджував про порушення ст. 13 Конвенції, яке, на його думку, полягало у відсутності ефективного засобу судового захисту для оскарження його екстрадиції. Суд дослідив, що від імені п. Кабулова було подано декілька позовів із оскарженням такої екстрадиції. Всі вони виявилися безрезультатними, оскільки суди відмовлялися їх розглядати з огляду на непідсудність. Крім того, Суд взяв до уваги національне законодавство і практику, включаючи Постанову Пленуму Верховного Суду України від жовтня 2004 року, в яких встановлювались обмеження щодо перегляду законності запитів державних органів інших країн про тримання під вартою до моменту екстрадиції. Суд дійшов висновку, що заявник не мав можливості використати своє право на ефективний засіб судового захисту в національних органах, за допомогою котрого він міг би оскаржити екстрадицію з огляду на існування загрози протиправного поведіння з ним після повернення до Казахстану. Тому, Суд вирішив, що з цих підстав було порушено ст. 13 Конвенції.

Далі п. Кабулов заявляв, що було порушено ст. 6 Конвенції: у випадку його екстрадиції у нього не було би можливості здійснити право на справедливий судовий розгляд. Суд не має сумнівів у тому, що державні органи України виконують рішення Суду, тому дійшов висновку, що немає потреби досліджувати гіпотетичне питання стосовно того, що якби п. Кабулов був все-таки виданий Казахстану, то мало би місце порушення ст. 6 Конвенції.

Заявник скаржився на порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції, зокрема на незаконність свого арешту. Суд проаналізував два окремі періоди, коли п. Кабулов утримувався під вартою: перший – від 23 серпня 2004 року до 13 вересня 2004 року (тобто до дати прийняття судового рішення про санкціонування тримання під вартою заявника з огляду на його подальшу екстрадицію) і другий – після винесення судом такого рішення.

Стосовно першого періоду тримання під вартою п. Кабулова Суд зазначив, що національні органи влади вказали на низку причин, через які його було заарештовано: по-перше, він знаходився у громадському місці в стані алкогольного сп'яніння, внаслідок чого виникла необхідність направити його у витверезник; а, по-друге, він підозрювався у вчиненні злочину і був доставлений у відділ міліції задля встановлення його особи. Проте державні органи України не вказали на жодну конкретну підставу для продовження строку тримання під вартою п. Кабулова. Більше того, навіть припускаючи, що справжньою причиною тримання його під вартою протягом першого періоду була подальша екстрадиція, Суд нагадав, що законодавство України не передбачає відкритої та чіткої процедури екстрадиції. Отож, тримання під вартою заявника протягом першого періоду було несумісним із вимогами ч. 1 ст. 5 Конвенції.

Стосовно другого періоду тримання під вартою (зокрема після прийняття 13 вересня 2004 року судового рішення про санкціонування тримання під вартою) Суд дійшов висновку, що тут також мало місце порушення ч. 1 ст. 5 Конвенції. Суд обґрунтував це тим, що законодавство України не передбачає відкритої й чіткої процедури екстрадиції, наявність якої дозволяє запобігати свавільному триманню під вартою до моменту екстрадиції.

Заявник скаржився на порушення ч. 2 ст. 5 Конвенції, зокрема на те, що його не було повідомлено про причини арешту. Суд зазначив, що єдиний документ, на який посилалися державні органи України з метою довести те, що п. Кабулова було повідомлено про причини арешту, – це протокол про його (перше) затримання. Однак цей документ не містить конкретного часу чи дати, коли заявника було повідомлено про причини арешту. Суд визнав, що не було жодної достовірної вказівки на те, чи у період від 23 серпня до 13 вересня 2004 року п. Кабулова взагалі повідомляли про причини його арешту. Тому Суд дійшов висновку про порушення ч. 2 ст. 5 Конвенції.

Пан Кабулов також скаржився на порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції. Воно полягало, на його думку, полягало в тому, він не мав можливості оскаржити рішення про продовження строку тримання під вартою. Суд зауважив, що з жовтня 2004 року п. Кабулов подав декілька безуспішних заяв про перегляд законності продовження строку тримання під вартою. Однак ці його заяви про звільнення з-під варти не розглядалися. Суд нагадав, що він вже виявив відсутність у законодавстві України ефективної та відкритої процедури оскарження законності тримання особи під вартою до моменту екстрадиції. Отож, Суд вирішив, що мало місце порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції.

Крім того, заявник посилався на ч. 5 ст. 5 Конвенції і вважав, що її було порушено через те, що йому не було виплачено компенсацію за незаконне тримання під вартою. Суд відзначив, що п. Кабулов утримувався під вартою у відповідності до національного законодавства і згідно із законодавством України не мав права на компенсацію.

Також заявник стверджував про порушення ст. 34 Конвенції, пояснюючи це тим, що існували наступні перешкоди для реалізації його права на індивідуальне звернення: 3 вересня 2008 року Суд отримав від п. Кабулова листа, в якому вказувалося про те, що він хоче відкликати свою заяву, що була раніше подана до Суду; при цьому адвокат заявника зазначив, що лист про відкликання цієї заяви був написаний п. Кабуловим у зв'язку із тиском на нього державних органів України. Разом із цим листом до Суду також надійшов лист від начальника в'язниці (де утримувався заявник), в якому зазначалося, що державним органам України відомий зміст листа п. Кабулова, який хоче відкликати свою заяву. Суд наголосив на тому, що коментування державними органами України листа заявника до Суду є неприпустимим. Тому Суд дійшов висновку, що це суперечило ст. 34 Конвенції.

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КОКТИШ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(«KOKTYSH V. UKRAINE»)**

(Заява № 43707/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 грудня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

Ключовий висновок: екстрадиція заявника до Білорусі буде порушенням Конвенції.

У рішенні, ухваленому 10 грудня 2009 року у справі «Коктиш проти України», Суд, постановив, що:

- мало місце порушення ст. 3 Конвенції;
- було порушено ч. 1, 4, 5 ст. 5 Конвенції;
- було порушено ст. 13 Конвенції у поєднанні зі ст. 3.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив заявникам сплатити 7 000 євро як компенсацію моральної шкоди.

Обставини справи

Заявник п. Ігор Коктиш є громадянином Білорусі, народився у 1980 році. Зараз він знаходиться в ув'язненні в ізоляторі тимчасового утримання (далі – ІТТ) № 15 у м. Сімферополі.

У грудні 2001 року білоруський суд виправдав заявника від звинувачень у вбивстві та грабежі. Суд, зокрема, визнав, що зізнання заявника було отримано недозволеними методами із застосуванням у процесі допитів сили. У травні 2002 року виправдувальний вирок суду було скасовано внаслідок перегляду справи у порядку нагляду за скаргою прокурора. Відтак провадження у справі було відновлено.

У червні 2002 року заявник переїхав до України. Тоді ж стосовно нього у Білорусі було видано постанову про міжнародний розшук та арешт. У червні 2007 року його було затримано в Україні (у м. Севастополі). Заявника було взято під варту до часу його екстрадиції. У липні 2007 року Генеральний прокурор Білорусі звернувся із клопотанням про екстрадицію, надавши запевнення, що заявник не буде засуджений до смертної кари. Через три місяці ці запевнення були ще раз підтверджені. До того ж, були подані нові гарантії того, що заявника не буде піддано катуванням, іншому неналежному поводженню чи дискримінації. Стверджувалося про забезпечення заявнику справедливого судового розгляду та надання, у разі необхідності, медичної допомоги.

Відповідно до правила 30 Регламенту Суду у жовтні 2007 року Суд застеріг Україну від екстрадиції п. Коктиша до Білорусі. У травні 2008 року суд у м. Севастополі повідомив заявника, що у зв'язку з відсутністю відповідних юридичних підстав його клопотання про звільнення з-під варті до часу екстрадиції не може бути розглянуто.

Після спливу 20 днів перебування в ІТТ заявника було перевезено до слідчого ізолятора (далі – СІЗО) № 15 м. Сімферополя. Заявник стверджував про неналежність умов його ув'язнення у цих установах та умов перевезення із одного ізолятора до іншого. Уряд України оспарював більшість скарг заявника.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 3 Конвенції, п. Коктиш скаржився на те, що у разі його видворення до Білорусі йому загрожує засудження до смертної кари, катування та несправедливе судочинство. Зазначаючи про порушення ст. 3 Конвенції, заявник стверджував про неналежні умови його затримання, перевезення та про ненадання достатньої медичної допомоги. Посилаючись на ст. 5 та ст. 13 Конвенції, він скаржився на незаконність його затримання та відсутність можливості оскаржити це затримання у суді.

Суд передусім зауважив, що він не може досліджувати можливі результати розгляду справи заявника у Білорусі. Проте міжнародні організації доповідали про численні порушення прав людини у цій країні, зокрема про катування чи інші форми неналежного поводження, а також про істотні проблеми у співпраці національних органів з міжнародними структурами по правах людини. Самі білоруські суди визнавали, що п. Коктиш зазнав неналежного поводження, перебуваючи у попередньому ув'язненні у Білорусі. Зазначені обставини доводять недостатність офіційних запевнень з боку Білорусі стосовно того, що до заявника не буде застосована смертна кара і що він не зазнає неналежного поводження. Тому Суд одностайно постановив, що Україна порушить свої зобов'язання згідно зі ст. 3 Конвенції, якщо передасть заявника компетентним органам Білорусі.

Суд відзначив, що він вже визнавав у попередніх справах порушення стосовно умов тримання затриманих у Севастопольському ІТТ. Стосовно умов перебування заявника у СІЗО Суд зауважив, що Уряд не надав жодних доказів на підтвердження своєї оцінки цих умов. У визначенні достовірності показів заявника щодо умов його утримання у зазначеній установі та умов перевезення до неї Суд покладався на висновки Уповноваженого України з прав людини та доповіді Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. З огляду на це Суд дійшов висновку про порушення ст. 3 Конвенції. Суд не визнав порушень у частині скарги заявника щодо неналежності достатньої медичної допомоги.

Розглядаючи скарги на порушення ч. 1, 4 та 5 ст. 5 Конвенції, Суд не знайшов підстав дійти іншого висновку, аніж того, якого він досягав щодо відповідних питань у попередніх справах. Тому Суд одностайно постановив про порушення згаданих приписів Конвенції.

Суд також визнав порушення ст. 13 Конвенції, відзначивши, що у заявника не було ані ефективних, ані доступних засобів захисту його скарг на умови його попереднього ув'язнення.

ПАРАГРАФ 5
РІШЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО НЕНАЛЕЖНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ДЕРЖАВОЮ ВИПАДКІВ КАТУВАННЯ АБО НЕЛЮДСЬКОГО
ЧИ ТАКОГО, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ.
ПОВОДЖЕННЯ АБО ПОКАРАННЯ
(ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПОРУШЕНЬ
СТ. 3 КОНВЕНЦІЇ)

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ГОРКОВЛЮК ТА КАГАНОВСЬКИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF GORKOVLYUK AND KAGANOVSKIY V. UKRAINE)

(Заява № 49785/06)

РІШЕННЯ

*У текст рішення 19 листопада 2018 року було внесено зміни
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду*

СТРАСБУРГ

04 жовтня 2018 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Горковлюк та Кагановський проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), Голова,

Лятіф Гусейнов (*Latif Hüseyinov*),

Ладо Чантурія (*Lado Chanturia*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 11 вересня 2018 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 49785/06), яку 01 грудня 2006 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадяни України, пані Ірина Валеріївна Горковлюк (далі – перша заявниця) та пан Станіслав Юлійович Кагановський (далі – другий заявник).

2. Заявників представляв пан Ефтехар Ахмад Хатак, юрист, який практикує у м. Одеса. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції.

3. Перша заявниця скаржилася, зокрема, за статтею 3 Конвенції на непроведення на національному рівні ефективного розслідування її твердження про жорстоке поведіння працівників міліції. Вона також скаржилася

за пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість кримінального та цивільного провадження щодо неї. Крім того, перша заявниця скаржилася за статтею 2 Протоколу №4 до Конвенції на тривалість застосування до неї запобіжного заходу у вигляді підписки про невийзд. Обидва заявники також скаржилися за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на вилучення працівниками міліції майна другого заявника та невдалі спроби другого заявника його повернути.

4. 06 вересня 2010 року про зазначені скарги першої заявниці за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 2 Протоколу №4 до Конвенції було повідомлено Уряд.

5. 14 березня 2017 року заступник Голови секції вирішив відповідно до підпункту «с» пункту 2 Правила 54 Регламенту Суду, що слід запропонувати сторонам надати додаткові письмові зауваження щодо прийнятності та суті скарги першої заявниці за статтею 3 Конвенції, а також скарги заявників за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявники народилися у 1973 та 1970 роках відповідно та проживають у м. Одеса. Вони є подружжям.

7. На час подій перша заявниця працювала бухгалтером у приватній компанії з виробництва харчових продуктів (далі – фірма «Ю.»). Її мати, Н., була директором та власником фірми. Другий заявник був приватним підприємець, який постачав фірмі «Ю.» сировину в обмін на перероблену харчову продукцію.

A. Події 24 липня 2001 року та пов'язані факти

8. 23 липня 2001 року Приморська районна прокуратура м. Одеси (далі – Приморська прокуратура) порушила кримінальну справу щодо посадових осіб фірми «Ю.» за підозрою у підробці сертифікатів якості на продукцію фірми.

9. Наступного дня працівники міліції здійснили обшук приміщення фірми, в результаті якого вони вилучили значну кількість харчової продукції, яка належала другому заявнику.

10. Між першою заявницею та працівниками міліції сталася сутичка: вона намагалася піти, але декілька працівників міліції зупинили її, коли вона була вже у своєму автомобілі, витягли її та застосували до неї наручники (див. пункти 16, 31, 35 та 38 для додаткових фактичних обставин). Оскільки перша заявниця втратила контроль над своїм транспортним засобом, він зіткнувся з припаркованим поруч автомобілем, який належав приватній особі Г.

11. 24 травня 2002 року Приморський районний суд м. Одеси (далі – Приморський суд) скасував постанову прокурора від 23 липня 2001 року (див. пункт 8) як незаконну.

B. Скарги на стверджуване жорстоке поведіння з першою заявницею, подані на національному рівні

12. 24 липня 2001 року Н. (мати першої заявниці та директор фірми «Ю.» – див. пункт 7) звернулась до Приморської прокуратури зі скаргою на події 24 липня 2001 року. Зокрема, вона стверджувала, що перша заявниця була побита працівниками міліції.

13. Наступного дня Н. направила аналогічну скаргу до міських та районних органів прокуратури, а також до Генеральної прокуратури України.

14. 30 липня 2001 року перша заявниця звернулась до Приморського суду зі скаргою на стверджуване жорстоке поведіння з нею під час її затримання 24 липня 2001 року. Вона просила суд визнати дії працівників міліції незаконними та зобов'язати їх публічно попросити у неї вибачення.

15. 06 грудня 2001 року Приморський суд направив цю скаргу до прокуратури Суворовського району м. Одеси (далі – прокуратура Суворовського району) для проведення перевірки.

16. 20 грудня 2001 року прокуратура Суворовського району відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину. Прокурор навів такі підстави винесення цієї постанови. Перша заявниця прибула до фірми «Ю.» під час здійснення працівниками міліції обшуку та намагалася залишити приміщення до закінчення обшуку. Вона «навмисно нанесла легкі тілесні ушкодження [двом працівникам міліції], які намагалися припинити її протиправні дії». Крім того, в результаті проведеного 25 липня 2001 року медичного обстеження першої заявниці були задокументовані, зокрема, садно під її правим оком, крововилив на грудях та крововилив на лівому стегні. Проте «вона зазнала цих тілесних ушкоджень за обставин, які [вона] приховала». У першої заявниці також були крововиливи на зап'ястях та руках. Вони утворились внаслідок того, що її насильно витягли з автомобіля та у подальшому застосували до неї наручники, обидва ці заходи вважалася законними засобами стримування. Прокурор зазначив, що затримання першої заявниці працівниками міліції та подальші події були зафіксовані відеозйомкою та що цей відеозапис підтвердив виклад подій працівників міліції.

17. 26 грудня 2001 року перша заявниця отримала копію зазначеної постанови.

18. Вона оскаржила цю постанову до Суворовського районного суду м. Одеси (далі – Суворовський суд). Як підтверджено поштовою квитанцією, перша заявниця відправила зазначену скаргу 03 січня 2002 року, а суд отримав її 04 січня 2002 року.

19. 10 січня 2002 року Суворовський суд повернув скаргу першій заявниці, залишивши її без розгляду на підставі того, що вона було подана поза встановленим строком. Згідно з постановою суду вона подала її 09 січня 2002¹ року, тоді як мала зробити це протягом семи днів з 26 грудня 2001 року.

20. 21 січня 2002 року перша заявниця оскаржила цю постанову до Апеляційного суду Одеської області. Вона зазначила, що правильною датою, коли вона подала свою скаргу, було 03 січня 2002² року і вона не пропустила семиденного строку, враховуючи державні свята, під час яких не працювали ані пошта, ані суд.

21. 27 лютого 2004 року перша заявниця звернулася до Суворовського суду за інформацією про хід розгляду її апеляційної скарги. Згідно з відповідною процедурою вона подала апеляційну скаргу через канцелярію суду першої інстанції, яка була відповідальна за передачу скарги до апеляційного суду.

22. 01 квітня 2004 року голова Суворовського суду відповів першій заявниці, що її апеляційна скарга дійсно була отримана 21 січня 2002 року. Проте секретар, який зареєстрував її, був звільнений у лютому 2003 року. На момент надання відповіді в інформаційній системі суду не було жодного запису про апеляційну скаргу першої заявниці.

23. 07 липня 2004 року перша заявниця звернулася до Суворовського суду із заявою про відновлення провадження за її апеляційною скаргою від 21 січня 2002 року, яка вочевидь була загублена. Вона отримала відповідь про неможливість відновлення провадження, оскільки апеляційна скарга у суді відсутня.

24. 26 квітня 2005 року перша заявниця знову оскаржила постанову прокурора від 20 грудня 2001 року до Суворовського суду.

25. У матеріалах справи немає жодної додаткової інформації щодо цього.

С. Кримінальне провадження щодо першої заявниці

26. 19 вересня 2001 року щодо першої заявниці була порушена кримінальна справа за підозрою у заподіянні працівникам міліції легких тілесних ушкоджень.

27. 03 грудня 2001 року до першої заявниці був застосований запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд до розгляду її справи судом.

28. 07 березня 2002 року слідчий залишив без задоволення клопотання першої заявниці щодо проведення судово-медичної експертизи для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, яких вона зазнала 24 липня 2001 року. Підставою для відмови у задоволенні клопотання було те, що 20 грудня 2001 року прокурор відмовив у порушенні кримінальної справи щодо цього питання (див. пункт 16).

29. 11 березня 2002 року досудове слідство було закінчене і матеріали справи були направлені для розгляду до суду.

30. Суворовський суд неодноразово відкладав засідання через неявку першої заявниці, а також неявку потерпілих і свідків. За клопотанням заявниці одне із засідань було відкладене майже на вісім місяців через її вагітність.

31. 17 вересня 2004 Суворовський суд визнав першу заявницю винною в умисному заподіянні працівникам правоохоронних органів легких тілесних ушкоджень та засудив її до одного року позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з іспитивним строком на один рік. Суд посилався, зокрема, на відеозапис подій 24 липня 2001 року, а також на акти судово-медичного обстеження працівників міліції від 25 липня 2001 року, в яких задокументовані тілесні ушкодження, які вони можливо отримали днем раніше. В одного з них були кусана рана на правій кисті, яка можливо утворилась від укусу людини, та садно на правій руці, яке могло виникнути від подряпин наручниками. У іншого працівника міліції були садна на обличчі та правій руці, які можливо утворились від подряпин нігтями. Обраний першій заявниці запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд був залишений без змін.

32. Перша заявниця подала апеляційну скаргу. Зокрема, вона стверджувала, що суд першої інстанції не розглянув її твердження про жорстоке поводження працівників міліції. У зв'язку з цим вона зазначила, що, як вбачається з відеозапису, о 14 год. 30 хв. у неї не було жодних видимих тілесних ушкоджень, тоді як о 16 год. 10 хв. того дня у неї з'явився синець під оком.

33. 23 вересня 2004 року голова Апеляційного суду Одеської області визнав надмірну тривалість кримінального провадження щодо першої заявниці у листі, надісланому їй у відповідь на її скарги. У листі зазначалося, що суддя суду першої інстанції, який розглядав її справу, у зв'язку з цим був притягнутий до дисциплінарної відповідальності.

34. 25 листопада 2004 року Апеляційний суд Одеської області скасував вирок від 17 вересня 2004 року (див. пункт 31) та повернув справу до суду першої інстанції на новий розгляд.

35. 28 липня 2005 року Суворовський суд виправдав першу заявницю. Суд дійшов висновку, що, як зазначено у матеріалах справи, проведений 24 липня 2001 року у приміщенні фірми «Ю.» обшук був незаконним (див.

¹ Виправлено 19 листопада 2018 року: у попередній редакції дата була: «09 січня 2001 року».

² Виправлено 19 листопада 2018 року: у попередній редакції дата була: «03 січня 2001 року».

пункт 11). Крім того, причетні працівники міліції були у цивільному одязі. Відповідно, дії першої заявниці були законними та спрямованими на захист свого майна та репутації. Суд також скасував обраний першої заявниці запобіжний захід.

36. 13 грудня 2005 року Апеляційний суд Одеської області задовольнив апеляційну скаргу прокурора та скасував вирок від 28 липня 2005 року, передавши справу до суду першої інстанції на новий розгляд.

37. 18 січня 2006 року Суворовський суд розпочав новий розгляд справи.

38. 10 жовтня 2008 року Суворовський суд знову виправдав першу заявницю та скасував застосовану до неї підписку про невиїзд. Обґрунтування Суворовського суду було аналогічним, наведеному в його вирокі від 28 липня 2005 року. Суд також зазначив, що працівникам міліції не віддавався наказ, не дозволяти нікому залишати приміщення фірми, та що застосування ними сили до першої заявниці було незаконним і свавільним.

39. Того ж дня Суворовський суд виніс окрему постанову, в якій було зазначено, що у кримінальному провадженні щодо першої заявниці було порушено низку положень національного законодавства та Конвенції. Наявні в Суду матеріали справи не містять копії цієї постанови.

40. 10 лютого 2009 року Апеляційний суд Одеської області залишив без змін вирок від 10 жовтня 2008 року та окрему постанову.

41. 19 січня 2010 року Верховний Суд України залишив без змін рішення судів нижчих інстанцій, ухвалених під час нового розгляду справи.

Д. Цивільне провадження щодо першої заявниці

42. 04 вересня 2001 року Г., з автомобілем якої 24 липня 2001 року зіткнувся автомобіль першої заявниці (див. пункт 10), подала проти першої заявниці цивільний позов про відшкодування шкоди.

43. Апеляційний суд тричі направляв справу до суду першої інстанції на новий розгляд. 02 грудня 2008 року вчетверте розглядаючи справу, Суворовський суд частково задовольнив позов Г., присудивши їй у якості відшкодування матеріальної шкоди суму, еквівалентну 420 євро, та приблизно 50 євро в якості відшкодування моральної шкоди, які мали бути стягнуті з першої заявниці.

44. 24 лютого та 07 травня 2009 року Апеляційний суд Одеської області та Верховний Суд України відповідно залишили це рішення без змін.

Е. Господарське провадження, ініційоване другим заявником

45. 24 липня 2001 року після вилучення харчової продукції органи прокуратури передали її приватній фірмі «Д.» (далі – фірма «Д.») на зберігання.

46. Після декількох невдалих скарг до органів прокуратури щодо обшуку та вїмки у незазначену дату другий заявник подав господарський позов до фірми «Д.», вимагаючи повернення його власності, а також компенсації втраченого прибутку.

47. 18 січня 2002 року Господарський суд Одеської області частково задовольнив його позов та зобов'язав фірму «Д.», яка не заперечувала отримання харчової продукції, повернути другому заявнику його власність. Проте, оскільки державний виконавець не зміг виявити таке майно у приміщенні фірми «Д.», 14 лютого 2002 року той самий суд змінив спосіб та порядок виконання свого рішення та зобов'язав фірму сплатити другому заявнику 102 535 українських гривень (далі – грн; приблизно 22 000 євро на час подій).

48. 15 квітня 2002 року Одеський апеляційний господарський суд частково задовольнив апеляційну скаргу відповідача та виключив певну харчову продукцію з переліку, наведеному в рішенні від 18 січня 2002 року. Вочевидь, апеляційному суду не було відомо про ухвалу від 14 лютого 2002 року.

49. 29 травня 2002 року Вищий господарський суд України скасував рішення судів нижчих інстанцій та відмовив у задоволенні позову другого заявника.

50. 18 червня 2002 року другий заявник звернувся до Вищого господарського суду України із заявою про перегляд його постанови від 29 травня 2002 року у зв'язку з нововиявленими обставинами, а саме рішенням Приморського районного суду від 24 травня 2002 року, яким порушення кримінальної справи щодо посадових осіб фірми «Ю.» було визнане незаконним (див. пункт 11). Вищий господарський суд України направив цю заяву до Одеського апеляційного господарського суду для розгляду.

51. 25 листопада 2002 року Одеський апеляційний господарський суд скасував постанову Вищого господарського суду України від 29 травня 2002 року. Він постановив, що оскаржувана вїмка була здійснена в рамках кримінального провадження, порушення якого було визнане незаконним. Крім того, у працівників міліції не було процесуальних документів, які дозволяли їм вилучення відповідних товарів. Також було встановлено, що вилучене майно ніколи не використовувалося в якості речового доказу у кримінальному провадженні, а активи не були заморожені або передані фірмі «Д.» для забезпечення цивільного позову. Зрештою, суд зазначив, що фірма «Д.» не мала юридичних підстав для продажу цих товарів.

52. 03 квітня 2003 року державна виконавча служба перерахувала другому заявнику 4 404 грн, які вона стягнула з фірми «Д.» на виконання ухвали від 14 лютого 2002 року.

53. 23 березня 2004 року державна виконавча служба повернула до суду виконавчий лист у зв'язку з неможливістю його виконання через відсутність у фірми «Д.» будь-яких коштів або майна.

54. 02 квітня 2002 року другий заявник звернувся до Господарського суду Одеської області зі скаргою на бездіяльність державної виконавчої служби щодо виконання ухвали від 14 лютого 2002 року (див. пункт 47).

55. 09 червня 2003 року Господарський суд Одеської області встановив, що державна виконавча служба дійсно допустила незаконну бездіяльність зі свого боку: служба не вжила жодних заходів для забезпечення виконання рішення.

Ф. Провадження щодо державної виконавчої служби, ініційоване заявниками

56. 13 грудня 2004 року заявники подали позов до державної виконавчої служби, вимагаючи відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

57. 26 грудня 2005 року Київський районний суд м. Одеси зобов'язав державну виконавчу службу сплатити другому заявникові 98 131 грн відшкодування матеріальної шкоди (невиконана частина ухвали від 14 лютого 2002 року – див. пункти 47 та 52). Суд також зобов'язав відповідача сплатити заявникам спільно 30 000 грн (приблизно 5 000 євро) відшкодування моральної шкоди та залишив без задоволення вимогу першої заявниці щодо відшкодування матеріальної шкоди.

58. 21 червня 2006 року Апеляційний суд Одеської області скасував постанову Київського районного суду м. Одеси від 26 грудня 2005 року. Він залишив без задоволення позов першої заявниці та закритий порушене другим заявником провадження, встановивши, що його позов мав розглядатися господарськими судами.

59. Заявники подали касаційну скаргу до Вищого адміністративного суду України, який 24 березня 2008 року відкрив провадження.

60. Відповідно до зауважень заявників від 07 вересня 2017 року вони не отримали жодної інформації від Вищого адміністративного суду України щодо подальшого прогресу у цьому провадженні.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

А. Застосовне законодавство

61. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України (1960 року) у редакції, чинній на час подій, наведені в рішенні Суду у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пункт 45, від 15 травня 2012 року).

62. Відповідні положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не-законними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 01 грудня 1994 року (далі – Закон України «Про відшкодування шкоди») у редакції, чинній на час подій, передбачають:

Стаття 1

«Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного притягнення як обвинуваченого...

У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду.»

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках: постановлення виправдувального вироку суду; ...»

Стаття 3

«У наведених в статті 1 цього Закону випадках громадянину відшкодовуються:

1) заробіток та інші грошові доходи, які він втратив внаслідок незаконних дій; ... та

5) моральна шкода.»

В. Національна практика, наведена Урядом

63. Уряд надав Суду такі рішення національних судів, які він вважав такими, що стосуються справи.

64. 18 липня 2006 року Краснолиманський міський суд задовольнив цивільний позов особи до Державної казначейської служби України та місцевого відділу міліції у зв'язку з його незаконним кримінальним переслідуванням. Суд зазначив, що під час кримінального провадження щодо позивача, яке тривало майже чотири роки та шість місяців і було закрито через відсутність доказів його вини, він перебував під підпискою про невиїзд. Суд присудив йому 20 062 грн, що становило приблизно 3 000 євро, відшкодування моральної шкоди. 16 жовтня 2006 року Апеляційний суд Донецької області залишив це рішення без змін.

65. 01 листопада 2007 року Тельманівський районний суд задовольнив аналогічний позов особи про відшкодування шкоди у зв'язку з кримінальним провадженням щодо нього та застосованим до нього в рамках цього провадження запобіжним заходом у вигляді підписки про невиїзд тривалістю у один рік та два місяці. Як і у згаданій справі кримінальне провадження було закрито на стадії досудового слідства через відсутність доказів вини особи. Сума, присуджена судом в якості відшкодування моральної шкоди, становила 14 000 грн (приблизно 1 900 євро на той час).

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ПЕРШОЇ ЗАЯВНИЦІ

66. Перша заявниця скаржилася на непроведення ефективного розслідування на національному рівні її твердження про жорстоке поводження працівників міліції 24 липня 2001 року. Хоча вона посилалася на статтю 13 Конвенції, Суд вважає, що ця скарга має розглядатися за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

67. Уряд стверджував, що згідно з наданою прокуратурою Суворовського району інформацією у 2001 році жодних скарг першої заявниці щодо стверджуваного жорстокого поводження з нею 24 липня 2001 року не реєструвалось. Тому Уряд стверджував, що перша заявниця не вичерпала доступні національні засоби юридичного захисту.

68. Перша заявниця доводила, що вона неодноразово скаржилася до різних органів влади.

69. У своїх додаткових зауваженнях Уряд також стверджував, що перша заявниця не дотрималася правила шестимісячного строку, встановленого пунктом 1 статті 35 Конвенції. Згідно з його твердженнями, якщо перша заявниця вважала, що у неї не було ефективних національних засобів юридичного захисту, які б вона могла вичерпати, вона мала подати скаргу до Суду протягом шести місяців від дати події 24 липня 2001 року.

70. Перша заявниця не дала коментарів з цього приводу.

71. З огляду на матеріали справи (див., зокрема, пункти 12–14), Суд приймає аргумент першої заявниці, що вона зверталася зі скаргами на подію до різних органів влади, та зазначає, що можна стверджувати, що вона вжила достатніх заходів на національному рівні перед поданням своєї скарги до цього Суду.

72. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду, яке ґрунтувалося на правилі вичерпання національних засобів юридичного захисту.

73. Щодо заперечення Уряду про недотримання першою заявницею правила шестимісячного строку Суд зазначає, що у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява №23893/03, пункт 97, від 15 травня 2012 року) він встановив, що процедури оскарження до вищестоящих прокурорів та судів не виявилися спроможними забезпечити адекватне виправлення ситуації у зв'язку зі скаргами на жорстоке поводження працівників міліції та неефективне розслідування. При цьому Суд визнав доцільним, що заявник у цій справі чекав закінчення судового розгляду, під час якого національні суди розглядали по суті скаргу на жорстоке поводження, перш ніж подати її до Суду (там само, пункт 99).

74. У цій справі перша заявниця висунула твердження про жорстоке поводження з нею під час судового розгляду її справи. Хоча зрештою ця скарга не була розглянута по суті, вона була настільки тісно пов'язана з висунутими проти неї обвинуваченнями, що їй навряд чи можна докоряти тим, що вона скористалася цим засобом юридичного захисту, перш ніж подати скаргу до Суду. У будь-якому разі перша заявниця не чекала закінчення судового розгляду у її справі (яке відбулося 19 січня 2010 року) та подала свою заяву 01 грудня 2006 року, коли їй стало зрозуміло, що в рамках цього провадження проведення ефективного розслідування на національному рівні її твердження про жорстоке поводження не може бути забезпечено. Отже, Суд не вбачає жодних вагомих підстав вважати цю скаргу такою, що була подана із запізненням, і також відхиляє заперечення Уряду з цього приводу.

75. Суд також зазначає, що ця скарга не є ані явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, ані непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

76. Перша заявниця зазначила, що застосування до неї працівниками міліції сили не розглядалось та вони не понесли покарання. Вона вважала особливо несправедливим те, що замість забезпечення проведення ефективного розслідування її небезпідставної скарги на жорстоке поводження, органи влади зосередили свої зусилля на кримінальному переслідуванні її самої у зв'язку з тими самими подіями.

77. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті цієї скарги.

78. Суд підкреслює, що у випадках, коли особа висуває небезпідставну скаргу на серйозне жорстоке поводження з нею працівників міліції, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, здатного призвести до встановлення та покарання винних осіб (див. рішення у справах «Асенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, пункт 102, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1998-VIII та «Лабіта проти Італії» [ВП] (*Labita v. Italy*) [GC], заява №26772/95, пункт 31, ЄСПЛ 2000-IV). Мінімальні критерії ефективності, визначені практикою Суду, включають в себе вимоги, що розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні органи влади повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (див., наприклад, рішення у справі «Менешова проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява №59261/00, пункт 67, ЄСПЛ 2006-III).

79. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що наступного дня після події перша заявниця пройшла медичне обстеження, яким на її обличчі та тілі були встановлені численні крововиливи. Незабаром після цього вона поскаржилася на жорстоке поводження з нею працівників міліції до різних органів влади. Крім того, органи влади мали у своєму розпорядженні відеозапис подій 24 липня 2001 року, з якого було зрозуміло, що до інциденту в першій заявниці не було жодних тілесних ушкоджень, а після нього у неї на обличчі був крововилив (див. пункти 16 та 32).

80. Наведені міркування надали достатнє підґрунтя для того, щоб органи влади вважали скаргу першої заявниці «небезпідставною» для цілей статті 3 Конвенції та, відповідно, такою, що вимагала від них проведення ефективного розслідування.

81. Не оспорювалося, що між першою заявницею та працівниками міліції виникла сутичка та під час цієї сутички і вона, і двоє працівників міліції зазнали певних тілесних ушкоджень. Проте вбачається, що потерпілими у зв'язку з цією подією вважалися лише працівники міліції, але не перша заявниця. Так, Суд зауважує, що 20 грудня 2001 року прокуратура Суворовського району відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за скаргою першої заявниці на жорстоке поводження на підставі того, що застосування засобів стримування до першої заявниці було виправдане її незаконною та агресивною поведінкою (див. пункт 16). Щодо тілесних ушкоджень першої заявниці, які не могли бути пояснені тим, що її насильно витягли з автомобіля та застосували наручники, прокурор лише зазначив, що вона приховала обставини, за яких їх зазнала.

82. Вбачається, що у згаданій постанові прокурора немає жодних ознак вжиття яких-небудь слідчих дій для встановлення істини та притягнення до відповідальності винних осіб. Хоча під час події працівники міліції були у цивільному одязі та не мали жодного дозволу на затримання першої заявниці, законність застосування ними сили до неї ніколи не ставилася під сумнів.

83. Суд також звертає увагу на різні процесуальні перешкоди та упущення державних органів, які не давали першій заявниці можливості оскаржити до судів постанову прокурора про відмову у порушенні кримінальної справи (див. пункти 17–24).

84. Слід зазначити, що державні органи зрештою дійшли висновку, що перша заявниця просто захищала своє майно та репутацію від незаконних дій працівників міліції (див. пункти 35 та 38). Проте, незважаючи на такий висновок, перша заявниця виступала в ролі обвинуваченої у цьому провадженні. Більше того, органам влади знадобилося дев'ять з половиною років, щоб дійти цього висновку, і він жодним чином не вплинув на відповідальність працівників міліції у зв'язку з небезпідставною скаргою першої заявниці на жорстоке поводження.

85. У світлі зазначеного, Суд доходить висновку, що на національному рівні не було проведено ефективного розслідування скарги першої заявниці на жорстоке поводження працівників міліції.

86. Отже, було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції щодо першої заявниці.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ТРИВАЛІСТЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ПЕРШОЇ ЗАЯВНИЦІ

87. Перша заявниця скаржилася, що тривалість кримінального провадження щодо неї була несумісною з вимогою «розумного строку», закріпленою у пункті 1 статті 6 Конвенції, відповідна частина якої передбачає:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висуного проти нього кримінального обвинувачення».

A. Прийнятність

88. Уряд доводив, що перша заявниця не вичерпала доступні їй національні засоби юридичного захисту, оскільки вона не зверталась з позовом про відшкодування шкоди відповідно до Закону України «Про відшкодування шкоди» (див. пункт 62). Він стверджував, що такий захід був ефективним як в теорії, так і на практиці, та надав копії декількох рішень, якими національні суди присудили приватним особам відшкодування за незаконне порушення кримінальної справи щодо них та застосування підписки про невиїзд (див. пункти 63–65).

89. Перша заявниця стверджувала, що вона не мала жодного ефективного національного засобу юридичного захисту, який могла б вичерпати.

90. Суд нагадує, що вирішальним при оцінці ефективності засобу юридичного захисту щодо скарги на тривалість провадження є те, чи може заявник подати таку скаргу до національних судів, вимагаючи конкретного відшкодування; інакше кажучи, чи існує засіб юридичного захисту, здатний задовольнити його скарги, надаючи пряме та швидке відшкодування (див. рішення у справі «Лошенко проти України» (*Loshenko v. Ukraine*), заява № 11447/04, пункт 28, від 11 грудня 2008 року). Суд також встановив, що засіб юридичного захисту є «ефективним», якщо його можна використати або для прискорення вирішення справи судами, які її розглядають, або для забезпечення скаржника адекватним відшкодуванням у зв'язку із затримками, які вже сталися (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» [ВП] (*Kudla v. Poland*) [GC], заява № 30210/96, пункти 157–159, ЄСПЛ 2000-XI).

91. Застосовуючи наведені принципи до цієї справи, Суд зазначає, що процедура відшкодування шкоди на національному рівні, на яку посилався Уряд, не може забезпечити прискорення судового розгляду. Вона також не передбачала конкретного відшкодування моральної шкоди, завданої необґрунтованою тривалістю провадження.

Зрештою, надані Урядом рішення національних судів не стосувались чітких скарг на тривалість провадження (див. для порівняння рішення у справі «Наконеchnий проти України» [Комітет] (*Nakonechnyy v. Ukraine*) [Committee], заява № 17262/07, пункт 18, від 26 січня 2012 року).

92. Крім того, Суд посилається на свої попередні висновки в інших справах проти України щодо відсутності у національному законодавстві ефективного та доступного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на тривалість кримінального провадження (див. рішення у справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*), заява № 66561/01, пункти 78, 79, від 30 березня 2004 року).

93. За цих обставин Суд вважає, що не було достатньою мірою встановлено, що звернення до запропонованого Урядом засобу юридичного захисту могло забезпечити першій заявниці відшкодування шкоди у зв'язку з її скаргою на тривалість провадження у її справі. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду.

94. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

95. Перша заявниця стверджувала, що тривалість провадження, яке характеризувалося двома поверненнями справи на новий розгляд, була нерозумною. Вона також зазначила, що, хоча зрештою її виправдали, протягом восьми років органи влади тримали її у стані невизначеності щодо її долі та протягом майже всього цього періоду вона перебувала під підпискою про невиїзд.

96. Уряд доводив, що тривалість кримінального провадження щодо першої заявниці була розумною. Він зазначив, що декілька перенесень засідань у цьому провадженні були пов'язані з вагітністю першої заявниці.

97. Відповідно до ustalених принципів практики Суду розумність тривалості судового розгляду повинна оцінюватись у світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади (див. серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Пелісьє і Сассі проти Франції» [ВП] (*Pélissier and Sassi v. France*) [GC], заява № 25444/94, пункт 67, ЄСПЛ 1999-II).

98. Суд зазначає, що у згаданій справі «Меріт проти України» (*Merit v. Ukraine*) (пункт 76) він встановив порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з необгрунтованою тривалістю кримінального провадження. Вбачається, що немає підстав для того, щоб Суд дійшов іншого висновку за обставин цієї справи. Отже, основна затримка у провадженні – понад сім років – була спричинена дворазовим поверненням справи на новий розгляд (див., зокрема, пункти 31 та 34–38).

99. З цього випливає, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції стосовно першої заявниці у зв'язку з необгрунтованою тривалістю кримінального провадження щодо неї.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ДРУГОГО ЗАЯВНИКА

100. Другий заявник скаржився на порушення його прав за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, яка передбачає:

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

А. Прийнятність

101. Уряд зауважив, що він не міг сформувавати свою позицію щодо прийнятності цієї частини заяви, оскільки усі відповідні офіційні записи були знищені у зв'язку із закінченням встановленого законом строку їхнього зберігання.

102. Другий заявник стверджував, що втручання у його майнові права було достатньо встановленим вже наявними у матеріалах справи документами.

103. Суд вважає, що скарга другого заявника порушує серйозні питання фактів і права за Конвенцією, вирішення яких вимагає розгляду по суті.

104. Суд також зазначає, що ця частина скарги не є ані явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, ані непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

105. Другий заявник стверджував, що держава несла відповідальність за низку незаконних дій та бездіяльність, які порушили його майнові права. У зв'язку з цим він посилався на вилучення 24 липня 2001 року харчової продукції, яка йому належала, її передання приватній фірмі, невиконання ухваленого на його користь рішення проти

цієї фірми внаслідок незаконної бездіяльності державної виконавчої служби та неспроможність національних судів вирішити справу за його позовом до державної виконавчої служби про відшкодування шкоди.

106. Уряд не надав жодних зауважень щодо суті цієї скарги, посилаючись на відсутність у його розпорядженні відповідних документів (див. також пункт 101).

107. Суд повторює, що перша та найважливіша вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання органу влади у мирне володіння майном має бути законним: друге речення першого пункту надає право на позбавлення майна лише «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держава має право здійснювати контроль за користуванням майном шляхом введення в дію «законів» (див. рішення у справі «Броньовський проти Польщі» [ВП] (*Broniowski v. Poland*) [GC], заява №31443/96, пункт 147, ЄСПЛ 2004-V).

108. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що національними судами достатньою мірою було встановлено, що вилучення працівниками міліції майна другого заявника та його передача приватній фірмі були незаконними (див. пункт 51). Аналогічно, національними судами було визнано, що відповідальність за те, що другий заявник не міг повернути свої товари чи отримати відшкодування їхньої вартості несли державні органи, а саме державна виконавча служба (див., зокрема, пункт 55).

109. Суд пам'ятає про відсутність у матеріалах справи будь-яких документів щодо результатів провадження за позовом про відшкодування шкоди, поданим другим заявником до державної виконавчої служби. Згідно з твердженнями другого заявника станом на 07 вересня 2017 року, дату подання його доводів до Суду, він не отримувал інформації від Вищого адміністративного суду України з 24 березня 2008 року (див. пункт 60). Суд також із жалем зазначає, що Уряду не вдалося з'ясувати, чи був подальший прогрес у цьому провадженні.

110. Проте незалежно від кінцевого результату розгляду відповідного провадження Суд бере до уваги докладені другим заявником активні зусилля при зверненні до різних державних органів за приблизно шість з половиною років (розраховано з посиланням на останню відому подію, а саме: відкриття провадження у Вищому адміністративному суді України 24 березня 2008 року), а можливо й більше. До того ж, як справедливо зазначив другий заявник, втручання держави у його майнові права не обмежувалося незаконним вилученням його товарів, але й свавільною передачею товарів приватній фірмі та невжиттям державною виконавчою службою жодних заходів для стягнення з цієї компанії відшкодування вартості його майна.

111. Зазначені міркування є достатніми для висновку Суду, що було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції щодо другого заявника.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ

112. Перша заявниця також скаржилася за пунктом 1 статті 6 Конвенції на нерозумність тривалості цивільного провадження щодо неї. Крім того, вона скаржилася за статтею 2 Протоколу №4 до Конвенції на тривалість застосування до неї запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд у кримінальному провадженні. Зрештою, вона скаржилася, що стверджуване втручання у майнові права її чоловіка порушило її власні права за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції з огляду на те, що вони були подружжям. Суд повідомив про ці скарги Уряд держави-відповідача.

113. З огляду на факти справи, доводи сторін та свої висновки за статтею 3 та пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо першої заявниці, а також статтею 1 Першого протоколу до Конвенції щодо другого заявника (див. пункти 86, 99 та 111) Суд вважає, що він розглянув основні юридичні питання, порушені у цій заяві, та немає необхідності у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначених скарг (див., наприклад, рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява №47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014).

114. Перша заявниця додатково скаржилась за пунктом 1 статті 6 Конвенції на несправедливість кримінального та цивільного проваджень щодо неї. Крім того, вона скаржилась за статтею 5 Протоколу №7 до Конвенції, що незадоволення судами її позовів у ініційованому їй чоловіком провадженні суперечило принципу рівності подружжя. Другий заявник додатково скаржився, що застосована до його дружини підписка про невиїзд негативно вплинула на його свободу пересування і, таким чином, порушила його права за статтею 2 Протоколу №4 до Конвенції.

115. У світлі всіх наявних в нього документів та з огляду на належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції Суд доходить висновку, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї. Отже, ця частина заяви є явно необгрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

116. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

117. Перша заявниця вимагала 101 105 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Другий заявник вимагав 80 284 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди. Ця сума складалась з 20 923 євро (еквівалент 98 131 грн у 2002 році – див. пункт 57) та 59 361 євро (приблизний втрачений прибуток). Другий заявник також вимагав 60 658 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

118. Уряд заперечив проти зазначених вимог як надмірних та необґрунтованих.

119. За відсутності будь-яких документів щодо результатів провадження про відшкодування шкоди, ініційованого другим заявником проти державної виконавчої служби (див. пункти 59, 60), Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та стверджуваною матеріальною шкодою.

120. При цьому Суд вважає, що заявники мали зазнати болю та страждань у зв'язку зі встановленими порушеннями. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, як передбачено статтею 41 Конвенції, Суд присуджує в якості відшкодування моральної шкоди 10 000 євро першій заявниці та 5 000 євро другому заявнику.

В. Судові та інші витрати

121. Не вказавши конкретної суми, заявники також вимагали компенсацію судових та інших витрат, понесених в національних судах. Крім того, вони вимагали суму в розмірі 3% від зазначених вимог щодо справедливої сатисфакції в якості компенсації за представництво їхніх інтересів в провадженні у Суді. В обґрунтування цієї вимоги вони надали копію договору про надання юридичних послуг, укладеного з паном Хатаком 05 жовтня 2010 року, згідно з яким вони взяли на себе зобов'язання сплатити йому 3% від суми справедливої сатисфакції, присудженої Судом у цій справі.

122. Уряд заперечив проти цих вимог як необґрунтованих.

123. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим (див., наприклад, рішення у справі «Боттацці проти Італії» [ВП] (*Bottazzi v. Italy*) [GC], заява № 34884/97, пункт 30, ЄСПЛ 1999-V).

124. Суд зазначає, що заявники уклали зі своїм представником договір щодо його гонорару, який можна порівняти з угодою про умовний адвокатський гонорар. Такий договір, за яким клієнт погоджується сплатити представнику в якості гонорару певний відсоток від суми, у разі її присудження позивачу судом, – за яким зобов'язання виникають виключно між захисником та його клієнтом – не може бути обов'язковим для Суду, який повинен оцінити рівень судових та інших витрат, які слід присудити, з урахуванням не лише того, чи були такі витрати понесені фактично, але також і, чи були вони обґрунтованими (див. рішення щодо справедливої сатисфакції у справі «Іатридідіс проти Греції» [ВП] (*Iatrididis v. Greece*) [GC], заява № 31107/96, пункт 55, ЄСПЛ 2000XI).

125. У світлі зазначених принципів та з огляду на матеріали справи Суд вважає за належне присудити заявникам спільно 300 євро за представництво їхніх інтересів у Суді та додатково будь-який податок, що може їм нараховуватися на цю суму.

С. Пеня

126. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* прийнятними скаргу першої заявниці за статтею 3 Конвенції на непроведення ефективного розслідування на національному рівні її тверджень про жорстоке поводження працівників міліції, її скаргу за пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість кримінального провадження щодо неї та скаргу другого заявника за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на порушення його майнових прав;
2. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати прийнятність та суть скарг першої заявниці за: пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість цивільного провадження щодо неї; статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції на застосування до неї запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд; та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на вилучення працівниками міліції майна її чоловіка;
3. *Оголошує* решту скарг у заяві неприйнятними;
4. *Постановляє*, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції щодо першої заявниці;
5. *Постановляє*, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо першої заявниці у зв'язку з тривалістю кримінального провадження щодо неї;
6. *Постановляє*, що було порушено статтю 1 Першого протоколу до Конвенції щодо другого заявника;
7. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

- (i) 10 000 (десять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, першій заявниці, пані Ірині Валеріївні Горковлюк, в якості відшкодування моральної шкоди;
  - (ii) 5 000 (п'ять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, другому заявнику, пану Станіславу Юлійовичу Кагановському, в якості відшкодування моральної шкоди;
  - (iii) 300 (триста) євро спільно та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявникам, в якості відшкодування судових витрат, понесених у Суді;
- (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
8. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 04 жовтня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Сіюфра О'Лірі
(*Siofra O'Leary*)
Голова

**СПРАВА «ЧОРНА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF CHERNAYA V. UKRAINE)**

(Заява № 1661/08)

РІШЕННЯ

*У текст рішення 25 січня 2017 року було внесено зміни
відповідно до Правила 81 Регламенту Суду*

СТРАСБУРГ

15 грудня 2016 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Чорна проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Ерік Мьосе (*Erik Møse*), Голова

Йонко Грозев (*Yonko Grozev*),

Мартінш Мітс (*Mārtiņš Mits*), судді,

та Анна-Марія Дуге (*Anne-Marie Dougin*), в.о. заступника Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 22 листопада 2016 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 1661/08), яку 26 грудня 2007 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Раїса Степанівна Чорна (далі – заявниця).

2. 07 листопада 2009 року заявниця померла та її син, пан Євген Вадимович Чорний, висловив бажання підтримати заяву. Його інтереси в Суді представляли пан М. Тарахкало та пан А. Бущенко, юристи, які практикують у м. Харків¹. З практичних підстав у цьому рішенні пані Раїса Степанівна Чорна іменуватиметься як «заявниця».

3. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан Іван Ліщина з Міністерства юстиції.

4. 14 січня 2010 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. 09 червня 2004 року заявниця, якій на той час було 69 років, прогулювалась у центрі м. Харків та отримала поранення обличчя металевою кулею з пневматичної зброї.

¹ Виправлено 25 січня 2017 року: у тексті було «Його інтереси в Суді представляв пан М. Тарахкало, юрист, який практикує у м. Харків.»

6. У той же день заявниця була доставлена до лікарні, а куля була видалена з її обличчя. Згодом вона була вилучена міліцією в якості доказу. У медичній картці заявниці лікарі зазначили, що вона отримала вогнепальне поранення інфраорбітальної зони обличчя.

7. Пізніше того ж дня вона звернулася зі скаргою до міліції. Заявниця стверджувала, що постріл був зроблений з конкретної квартири будинку у центрі м. Харків.

8. З 10 до 26 червня 2006 року заявниця пройшла амбулаторне медичне лікування цієї травми.

9. 02 липня 2004 року за вказівкою міліції вона була оглянута експертом, який дійшов висновку, що тілесне ушкодження заявниці було легким та могло бути спричинене пострілом зі зброї. 31 жовтня 2005 року заявниця пройшла додаткове медичне обстеження, яке підтвердило попередній висновок.

10. Постановами від 22 березня та 08 грудня 2005 року, а також 09 серпня 2006 року міліція відмовляла у порушенні кримінальної справи, зазначаючи, що неможливо було встановити особи правопорушників, і що твердження заявниці, що постріли були зроблені з конкретного місця, були необґрунтованими. У них також було встановлено, що у справі заявниці не було серйозного порушення громадського порядку та зазначено, що заявниця могла подати скаргу безпосередньо до суду у формі приватного обвинувачення. Незважаючи на її неодноразові клопотання, заявниці не був наданий доступ до матеріалів розслідування міліції, пов'язаного з подією 09 червня 2004 року.

11. За скаргою заявниці ці постанови були скасовані різними прокурорами та судами, головним чином, на підставі того, що розслідування міліції не відповідало вимогам повної та об'єктивної перевірки обставин справи. Зазначалось, що міліція не перевірила відповідні докази, у тому числі кулю, і що у справі містились елементи складу злочину, визначені статтею 296 Кримінального кодексу України (хуліганство). Зокрема, 21 серпня 2007 року Держинський районний суд постановив, що справу слід повернути до прокуратури для додаткового розслідування.

12. З цієї дати подальше розслідування не проводилось.

13. Листом від 21 серпня 2009 року заступник прокурора Держинського району м. Харків поінформував заявницю, що матеріали розслідування зникли. Інформації про будь-які подальші події з цього приводу немає.

14. 07 листопада 2009 року заявниця померла. Її смерть не була пов'язана з подією 09 червня 2004 року.

ПРАВО

I. ЩОДО *LOCUS STANDI* ПАНА Є. В. ЧОРНОГО

15. Перш за все Суд зазначає, що заявниця померла під час розгляду справи Судом. Її син, Є. В. Чорний, поінформував Суд про своє бажання підтримати її заяву. Уряд стверджував, що пан Є. В. Чорний не мав права підтримувати заяву, оскільки він не продемонстрував, що внаслідок події 09 червня 2004 року зазнав яких-небудь збитків або шкоди.

16. Суд зазначає, що у низці справ, у яких заявник помирав під час розгляду справи, Суд брав до уваги заяви спадкоємців заявника або близьких членів сім'ї, які виявили бажання підтримати розгляд справи (див., серед іншого, рішення у справі «Тотева проти Болгарії» (*Toteva v. Bulgaria*), заява №42027/98, пункт 45, від 19 травня 2004 року). У цій справі Суд не вбачає підстави для іншого висновку і, отже, погоджується, що пан Є. В. Чорний може підтримувати заяву, яка спочатку була подана заявницею.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ НЕЕФЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОДІЇ 09 ЧЕРВНЯ 2004 РОКУ

17. Заявниця скаржилась на непроведення органами влади ефективного розслідування події 09 червня 2004 року. Вона посилалась на статті 2 та 3 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 2

«1. Право кожного на життя охороняється законом ...»

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

18. Уряд стверджував, що заявниця не вичерпала національні засоби юридичного захисту відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції, оскільки у своїх зверненнях до національних органів влади про подію 09 червня 2004 року вона скаржилась на хуліганство (стаття 296 Кримінального кодексу України), а не на злочин, пов'язаний із втручанням у право на життя або право не бути підданою жорсткому поводженню.

19. Уряд також стверджував, що ця частина заяви була подана з пропусшенням шестимісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 35 Конвенції, зазначаючи, що його відлік почався 22 березня 2005 року, коли міліція відмовила у порушенні кримінального провадження у її справі. Згідно з твердженнями Уряду на момент події заявниця мала знати, що вона скористалась процедурою, яка була недоречною в її справі.

20. Суд зазначає, що заявниця скаржилась до міліції на отримання нею тілесного ушкодження від невідомої особи. Її скарга підтверджувалась відповідними медичними доказами та в цілому була небезпідставною. Аргумент Уряду, що вона скористалась невідповідною процедурою суперечить висновкам прокурорів та судів, які скасували постанову міліції від 22 березня 2005 року та дві аналогічні подальші постанови. Зрештою, у серпні 2007 року було постановлено провести подальше розслідування, але вбачається що не були вжиті жодні заходи, оскільки матеріали справи були загублені (див. пункти 11–13). Заявниця подала свою заяву до Суду через чотири місяці, у грудні 2007 року, у той час, коли органи влади все ще були зобов'язані провести розслідування за її скаргою, як було вказано у постанові Держинського районного суду м. Харків (див. пункт 11). У світлі зазначеного заявниця дотрималась вимоги вичерпання національних засобів юридичного захисту та правила шестимісячного строку, передбачених пунктом 1 статті 35 Конвенції. Отже, заперечення Уряду з цього приводу мають бути відхилені.

21. Суд також доходить висновку, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

22. Заявниця скаржилася, що було порушення статей 2 та 3 Конвенції, зазначаючи, що органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування небезпечного для її життя нападу 09 червня 2004 року.

23. Уряд доводив, що ні стаття 2, ні стаття 3 не були застосовними до цієї справи, оскільки тілесні ушкодження заявниці були легкими.

24. Перш за все Суд зазначає, що немає доказів або переконливих аргументів, що через подію 09 червня 2004 року життя заявниці було піддано такому ризику, що її скарга мала розглядатись за статтею 2 Конвенції (див., для порівняння, рішення у справі «Ілхан проти Туреччини» [ВП] (*İlhan v. Turkey*) [GC], заява №22277/93, пункти 75–77, ЄСПЛ 2000–VII). Проте з огляду на той факт, що заявниця отримала вогнепальне поранення обличчя, тобто вона перенесла хірургічне втручання та більше двох тижнів проходила амбулаторне лікування (див. пункти 5, 6), Суд зазначає, що тілесне ушкодження заявниці було достатньо серйозним, щоб становити жорстоке поведіння, яке підпадає під дію статті 3 Конвенції (див. рішення у справі «Денис Васильєв проти Росії» (*Denis Vasilyev v. Russia*), заява №32704/04, пункт 95, від 17 грудня 2009 року). Отже, Суд розгляне скаргу заявниці за цим положенням.

25. Суд повторює, що стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення офіційного ефективного розслідування стверджуваного жорстокого поведіння, навіть якщо таке поведіння було здійснене приватними особами (див. рішення у справі «М. С. проти Болгарії» (*M. C. v. Bulgaria*), заява №39272/98, пункт 151, ЄСПЛ 2003–XII, та згадане рішення у справі «Денис Васильєв проти Росії» (*Denis Vasilyev v. Russia*), пункт 99). Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, вимагають, щоб розслідування було незалежним, безстороннім і підлягало громадському контролю, а компетентні національні органи влади діяли зі зразковою ретельністю та оперативністю (див., наприклад, рішення у справі «Мута проти України» (*Muta v. Ukraine*), заява №37246/06, пункт 61, від 31 липня 2012 року).

26. Процесуальні вимоги статті 3 виходять за межі стадії досудового слідства, коли слідство призводить до вчинення юридичних дій у національних судах: провадження в цілому, у тому числі стадія судового розгляду, має відповідати вимогам статті 3. Це означає, що національні суди за жодних обставин не повинні допускати випадків, за яких завдані тілесні та моральні страждання залишатимуться безкарними. Це важливо для забезпечення громадської впевненості у принципі верховенства права і його підтримки, а також у попередженні будь-якої ознаки толерантності органів влади до незаконних дій або співучасті у них (див. згадане рішення у справі «Мута проти України» (*Muta v. Ukraine*), пункт 62).

27. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що згідно з висновками прокурорів та судів повного та об'єктивного розслідування обставин справи проведено не було (див. пункт 11). Більше того, зрештою органи влади втратили матеріали справи, що розглядалась на національному рівні, та не зробили жодної спроби розслідувати подію 09 червня 2004 року (див. пункти 12, 13).

28. Наведених міркувань достатньо, щоб Суд міг дійти висновку про невідповідність розслідування скарги заявниці на жорстоке поведіння вимогам процесуального аспекту статті 3 Конвенції. Отже, було порушено це положення.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

29. Заявниця скаржилась, що у цій справі вона не мала ефективних національних засобів юридичного захисту. Вона посилалась на статтю 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

30. Уряд заперечив проти цього аргументу.

31. Суд зазначає, що ця скарга пов'язана з розглянутою скаргою за статтею 3 Конвенції і, отже, також має бути визнана прийнятною.

32. З огляду на висновки, пов'язані зі статтею 3 (див. пункт 28), Суд вважає, що немає необхідності розглядати, чи було у цій справі порушення статті 13 Конвенції (див., серед інших джерел, рішення у справі «Олександр Ніконенко проти України» (*Aleksandr Nikonenko v. Ukraine*), заява № 54755/08, пункт 51, від 14 листопада 2013 року).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

33. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

34. Заявниця вимагала 20 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

35. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

36. Суд, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявниці 7 500 євро, які мають бути виплачені сину заявниці в якості відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

37. Заявниця також вимагала 2 000 євро в якості компенсації судових та інших витрат.

38. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

39. З огляду на те, що в обґрунтування цієї вимоги не були надані жодні деталі або документи, Суд відхиляє її.

С. Пеня

40. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Вирішує*, що син заявниці, пан Є. В. Чорний, має право брати участь у цій справі замість заявниці;
2. *Оголошує* заяву прийнятною;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати скаргу за статтею 13 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити сину заявниці 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу,
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 15 грудня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Прравила 77 Регламенту Суду.

Анна-Марія Дуге
(*Anne-Marie Dougin*)
В.о. заступника Секретаря

Ерік Мьосе
(*Erik Møse*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ІГНАТКІНА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF IGNATKINA V. UKRAINE)**

(Заява № 70758/12)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

21 травня 2015 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Ігнаткіна проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blasko*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 21 квітня 2015 року,

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 70758/12), яку 21 жовтня 2012 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Людмила Устимівна Ігнаткіна (далі – заявниця).

2. Інтереси заявниці представляла пані Н. Малюк, юрист, яка практикує у м. Дніпропетровськ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пані Ольга Давидчук.

3. 10 серпня 2013 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

4. 17 грудня 1999 року заявниця подала до Жовтневого районного відділу Дніпропетровського міського управління ГУМВС України в Дніпропетровській області (далі – райвідділ міліції) заяву про вчинення щодо неї злочину, в якій стверджувала, що 16 грудня 1999 року З. побив її на вулиці біля свого офісу та у приміщенні офісу.

5. Працівники райвідділу міліції після допиту З., який заперечив факт побиття, 22 грудня 1999 року винесли постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою заявниці щодо вчинення злочину.

6. 18 січня і 1 лютого 2000 року заявниця повторно зверталась із заявами про вчинення щодо неї злочину.

7. 22 березня 2000 року працівниками райвідділу міліції було призначено судово-медичне освідчування заявниці. За результатами освідчування у неї було виявлено черепно-мозкову травму, струс мозку, синець в області правої вилиці, посттравматичний правосторонній кохлеїт, крововиливи на зовнішній поверхні лівого та правого

стегон і на правій гомілці. Судово-медичний експерт дійшов висновку, що ці тілесні ушкодження заявниці могли бути завдані З. 16 грудня 1999 року.

8. 5 квітня 2000 року слідчий райвідділу міліції порушив кримінальну справу за фактом заподіяння заявниці тілесних ушкоджень.

9. 20, 24 і 29 квітня, 5 і 10 травня 2000 року відповідно слідчий допитав: і) Зуб., Киб. та Нос., які 16 грудня 1999 року перебували в приміщенні офісу З.; ii) Ст. та Крав., які того дня перебували поблизу офісу. Ст. зазначив, що бачив, як З. бив заявницю, а Крав. зазначила, що 16 грудня 1999 року бачила, як заявницю бив невідомий чоловік.

10. 9 серпня 2000 року за результатами другої судово-медичної експертизи заявниці було підтверджено висновки попереднього освідування.

11. 14 лютого 2001 року прокуратура м. Дніпропетровська звернула увагу райвідділу міліції на неефективність розслідування за фактом побиття заявниці та запропонувала прискорити його проведення.

12. З 2001 до 2003 року працівники райвідділу міліції неодноразово допитували заявницю та осіб, яких вже було допитано раніше. Протягом цього ж періоду райвідділом міліції було винесено кілька постанов про зупинення досудового слідства, які були скасовані як передчасні вищестоящим органом міліції, органами прокуратури або судом.

13. 24 червня 2003 року за результатами судово-медичної експертизи, призначеної за постановою слідчих райвідділу міліції, у заявниці виявлено закриту черепно-мозкову травму, струс мозку, посттравматичну енцефалопатію, погіршення слуху та кохлеовестибулярні розлади. Згідно з висновком експерта ці проблеми зі здоров'ям могли бути спричинені побиттям 16 грудня 1999 року.

14. 17 серпня 2003 року райвідділ міліції завершив досудове слідство та передав матеріали справи на розгляд до Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська (далі – районний суд). Матеріали досудового слідства включали протоколи допитів тринадцяти свідків, чотирьох очних ставок між причетними до справи особами, одного огляду місця події та чотирьох відтворень обстановки і обставин події.

15. 6 жовтня 2003 року заявниця в рамках кримінального провадження подала цивільний позов, вимагаючи стягнення із З. на її користь 5000 грн (787 євро) відшкодування моральної шкоди та 5346,7 грн (842 євро) відшкодування матеріальної шкоди.

16. 10 листопада 2003 року районний суд дійшов висновку, що на підставі матеріалів справи встановити вину З. неможливо, та направив справу до прокуратури для проведення додаткового розслідування. Прокуратура надіслала матеріали справи до райвідділу міліції, надавши вказівки щодо проведення конкретних слідчих дій.

17. 11 грудня 2003 року заявниця подала до райвідділу міліції клопотання про призначення судово-медичної експертизи стану її здоров'я. 16 грудня 2003 року її клопотання було задоволено.

18. 26 грудня 2003 року УМВС України в Дніпропетровській області повідомило заявницю, що за численні процесуальні порушення, допущені при проведенні розслідування у її справі, на працівника райвідділу міліції А. було накладено дисциплінарне стягнення.

19. 10 січня 2004 року за результатами судово-медичної експертизи заявниці висновки попередніх експертиз було підтверджено.

20. 19 січня 2004 року заявниця подала клопотання про проведення ще однієї судово-медичної експертизи, але у задоволенні цього клопотання їй було відмовлено.

21. 10 березня 2004 року органи державної влади видали З. закордонний паспорт.

22. 9 квітня 2004 року досудове слідство райвідділом міліції було завершено, а матеріали справи передано на розгляд до районного суду.

23. 13 квітня 2004 року заявниця звернулася до міліції з клопотанням про проведення додаткових слідчих дій, але у задоволенні цього клопотання їй було відмовлено на тій підставі, що зазначені дії вже було проведено раніше.

24. 11 травня 2004 року районний суд отримав матеріали кримінальної справи. 17 травня 2004 року суд постановив провести додаткове розслідування та повернув справу до райвідділу міліції.

25. 1 червня 2004 року З. виїхав з країни на постійне місце проживання до Німеччини.

26. 10 серпня 2004 року слідчий райвідділу міліції А. встановив, що З. ухиляється від слідства і суду та оголосив його у розшук. Слідство було зупинено до встановлення місцезнаходження З.

27. 29 грудня 2004 року УМВС України в Дніпропетровській області повідомило заявницю, що З. зміг виїхати з України, оскільки райвідділ міліції не поінформував органи міграційної служби, що З. є обвинуваченим у кримінальній справі. 3 лютого 2005 року прокуратурою було порушено кримінальну справу щодо державних службовців, які незаконно видали З. закордонний паспорт.

28. У 2005 році органи влади України звернулися до органів влади Німеччини із запитом, у якому повідомили, що З. виїхав з країни на постійне місце проживання до Німеччини, та попросили встановити його місцезнаходження.

29. 15 травня 2005 року УМВС у Дніпропетровській області звернулося до райвідділу міліції з листом, у якому зазначило, що розслідування за фактом побиття заявниці було неефективним. Райвідділу міліції було надано вказівку провести низку додаткових слідчих дій.

30. У 2005-2008 роках працівники райвідділу міліції допитали заявницю, Ст., Зуб., Киб., Нос. і Крав., та призначили судово-медичну експертизу, за результатами якої встановлено, що тілесні ушкодження, завдані 16 грудня 1999 року, призвели до втрати нею слуху.
31. 17 січня 2008 року УМВС України в Дніпропетровській області повідомило заявницю, що про місцезнаходження З. міліції було відомо ще з 2006 року, але запит про його екстрадицію направлено не було внаслідок службової недбалості працівників райвідділу міліції.
32. 26 травня 2008 року райвідділом міліції винесено постанову про закриття кримінальної справи щодо З.
33. 24 червня 2008 року прокурор скасував вищезазначену постанову як безпідставну і повернув справу до міліції.
34. 21 серпня 2008 року райвідділ міліції зупинив провадження у справі щодо З. до «встановлення його місцезнаходження».
35. 29 жовтня 2008 року прокуратура Дніпропетровської області скасувала зазначену постанову, вказавши, що працівникам райвідділу міліції було відомо місце проживання З., але запит про його видачу вони не направили з невідомих причин.
36. У невизначену дату та ж прокуратура повідомила заявницю, що районний суд обрав щодо З. запобіжний захід у вигляді взяття під варту, та що запит про його видачу (екстрадицію) ще не було надіслано, оскільки працівники райвідділу міліції Ш. і В. не підготували необхідні для екстрадиції документи.
37. 27 жовтня 2009 року Генеральна прокуратура України надіслала до органів влади Німеччини запит про видачу (екстрадицію) З.
38. 25 грудня 2009 року судово-медичні експерти оглянули заявницю та встановили, що внаслідок побиття вона втратила 50% працездатності. У певні періоди з грудня 1999 року вона була тимчасово непрацездатною, а з 2004 року є постійно непрацездатною.
39. 22 червня 2010 року З. було екстрадовано до України. 2 липня 2010 року йому обрано запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд.
40. 21 січня 2011 року досудове слідство у справі за фактом побиття заявниці 16 грудня 1999 року було завершено, і справу направлено на розгляд до районного суду.
41. 31 січня 2011 року заявниця змінила позовні вимоги, вимагаючи 400 000 грн (36 226 євро) відшкодування моральної шкоди.
42. 16 лютого 2011 року судовий розгляд справи було відкладено до 4 березня 2011 року у зв'язку з клопотанням заявниці щодо фіксування засідань технічними засобами.
43. 27 січня, 6, 14, 23 лютого і 6 березня 2012 року суд переносив судові засідання у зв'язку з неявкою заявниці.
44. 4 квітня 2012 року заявниця знову змінила позовні вимоги, вимагаючи 550 000 євро (50 686 євро) відшкодування моральної шкоди.
45. Вироком районного суду від 14 травня 2012 року З. було визнано винним у заподіянні заявниці тяжких тілесних ушкоджень та призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки. Суд також постановив стягнути з З. на користь заявниці 50 000 грн (4 745 євро) і 5 346,7 грн (5 346 євро) в якості відшкодування моральної і матеріальної шкоди відповідно .
46. 19 липня 2012 року апеляційний суд Дніпропетровської області скасував вирок суду першої інстанції та повернув справу на додаткове розслідування до прокуратури. Зокрема, суд зазначив, що райвідділ міліції не оцінив усі відповідні факти справи та що тривалість досудового слідства була надмірною.
47. 7 листопада 2012 року прокуратура зазначила, що при розслідуванні побиття заявниці райвідділ міліції допустив серйозні порушення процесуального законодавства. Прокурор наказав начальнику райвідділу міліції провести службове розслідування цього питання та притягнути винних осіб до дисциплінарної відповідальності.
48. 8 листопада 2012 року начальник райвідділу міліції за надмірну тривалість розслідування та численні процесуальні порушення наклав дисциплінарні стягнення на слідчих Ш. і Т.
49. 14 листопада 2012 року досудове слідство знову було закінчено.
50. 19 листопада 2012 року районний суд отримав матеріали кримінальної справи щодо З. для розгляду по суті.
51. 12 грудня 2012 року суд заклав кримінальну справу щодо З. у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. 31 січня 2013 року апеляційний суд Дніпропетровської області залишив цю постанову без змін.
52. 5 вересня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував рішення нижчестоящих судів та повернув справу до районного суду на новий розгляд. Суд зазначив, що строки давності притягнення до кримінальної відповідальності не закінчились, і справу слід розглянути по суті.
53. 17 вересня 2013 року районний суд отримав матеріали кримінальної справи.
54. 17 жовтня 2013 року суд встановив, що З. ухиляється від суду, оголосив його у розшук та зупинив провадження у справі до встановлення його місцезнаходження.
55. Провадження у справі залишається зупиненим.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

56. Заявниця скаржилася, що розслідування за фактом її побиття було тривалим та неефективним. У зв'язку з цим вона посилалась на статті 3 і 13 Конвенції. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, вважає, що цю скаргу слід розглядати виключно у процесуальному аспекті статті 3 Конвенції, яка передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

57. Уряд зазначив, що заявниця не вичерпала національні засоби юридичного захисту, оскільки вона не звернулася до суду з цивільним позовом про відшкодування шкоди органами державної влади, відповідальними за надмірну тривалість та неефективність розслідування.

58. Заявниця підтримала свою скаргу.

59. Суд зазначає, що відповідно до статті 35 Конвенції подані до Суду скарги (принаймні їх суть) спочатку мають бути доведені до відома відповідних органів влади з дотриманням формальних вимог та строків, встановлених національним законодавством, та що будь-які процесуальні методи, які можуть запобігти порушенню Конвенції, повинні бути застосовані. Зазвичай заявнику слід використовувати засоби юридичного захисту, які є доступними і належними для цілей виправлення стверджуваних порушень. Існування таких засобів має бути абсолютно реальним не лише в теорії, а й на практиці, інакше вони не будуть достатньо доступними та ефективними.

60. Уряд, який заявляє про невичерпання таких засобів, повинен переконати Суд у тому, що на час подій у справі відповідний засіб юридичного захисту був ефективним та існував як у теорії, так і на практиці, тобто що він був доступним, здатним забезпечити заявникові відшкодування у зв'язку з його скаргами і надавав достатні шанси на успіх. Проте, коли цю умову щодо тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що вказаний Урядом засіб правового захисту було фактично вичерпано або що він за конкретних обставин з якихось причин виявився неадекватним і неефективним, або існували особливі обставини, які виправдовували недотримання ним або нею цієї вимоги (див. рішення у справі «Михалкова та інші проти України» (*Mikhalkova and Others v. Ukraine*), заява № 10919/05, пп. 2829, від 13 січня 2011 року).

61. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зауважує, що хоча Уряд стверджував, що цивільний позов у зв'язку з неефективністю розслідування у справі заявниці був ефективним засобом юридичного захисту, він, однак, не пояснив, яким чином, у разі успіху, застосування цього засобу юридичного захисту могло посприяти: і) встановленню фактів щодо заподіяння заявниці тілесних ушкоджень; та ii) покаранню злочинця. Крім того, Уряд не надав жодних доказів існування відповідної національної судової практики. Беручи до уваги вищезазначене, Суд вважає, що заявниця не була зобов'язана використовувати засіб юридичного захисту, про який зазначав Уряд (див. вищенаведене рішення у справі «Михалкова та інші проти України» (*Mikhalkova and Others v. Ukraine*), п. 30).

62. Суд зазначає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, її має бути визнано прийнятною.

B. Суть

63. Сторони не надали своїх зауважень щодо суті цієї справи.

64. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення ефективного розслідування стверджуваного жорстокого поведження, навіть якщо таке поведження мало місце з боку приватних осіб (див. рішення у справі «Коваль та інші проти України» (*Koval and Others v. Ukraine*), заява № 22429/05, п. 59, від 15 листопада 2012 року, з подальшими посиланнями).

65. Сторони не заперечували, що розслідування за фактом побиття заявниці було неефективним та надто тривалим. Це також було визнано національними органами влади (див. пункти 11, 29, 31, 46–48). Суд зазначає, що хоча заявниця подала скаргу про її побиття до міліції наступного дня після події, кримінальну справу за фактом побиття було порушено лише приблизно через три місяці. Суд також зазначає, що у 2001-2003 роках райвідділом міліції винесено кілька постанов про зупинення розслідування, що були скасовані як безпідставні. Внаслідок службової недбалості працівників райвідділу міліції З. виїхав до Німеччини та перебував там впродовж п'яти років та восьми місяців (2004-2010 рр.), внаслідок чого провадження у кримінальній справі було надмірно тривалим. Більше того, суди тричі повертали справу на додаткове розслідування і одного разу – на новий розгляд до суду нижчої інстанції. Суд нагадує, що повторювані повернення справи на новий розгляд у межах одного провадження вказують на наявність серйозних недоліків судової системи (див. рішення у справі «Верцишевська проти Польщі» (*Wierciszewska v. Poland*), заява № 41431/98, пп. 46, від 25 листопада 2003 року). Зважаючи на вищезазначене, Суд вважає, що розслідування було неефективним, а його тривалість – невинуватою довгою.

66. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

67. Заявниця скаржилася, що кримінальне провадження щодо З. було надто тривалим. Вона посилалась на пункт 1 статті 6 Конвенції, у якому зазначено таке:

«Кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

A. Прийнятність

68. Суд нагадує, що право на порушення кримінальної справи і забезпечення притягнення до відповідальності третіх осіб не є правом, що належить до прав і свобод, гарантованих Конвенцією (див., наприклад, рішення у справі «Перес проти Франції» (*Perez v. France*) [ВП], заява № 47287/99, п. 70, ECHR 2004-I). Втім, пункт 1 статті 6 Конвенції може застосовуватися у справі, цивільно-правовий аспект якої настільки тісно пов'язаний з її кримінально-правовим аспектом, що результат провадження у кримінальній справі може мати вирішальне значення для розгляду відповідного цивільного позову (див., наприклад, рішення у справі «Кальвеллі і Чільйо проти Італії» (*Calvelli and Ciglio v. Italy*), заява № 32967/96, п. 62, від 17 січня 2002 року).

69. Суд зазначає, що заявниця подала свій цивільний позов до З. під час судового розгляду кримінальної справи щодо нього та вимагала відшкодування шкоди за тілесні ушкодження, що були предметом зазначеного судового розгляду. Суд переконаний, що кримінальне провадження було вирішальним для права заявниці отримати відшкодування у порядку цивільного судочинства, а тому воно, відповідно, охоплюється сферою застосування статті 6 Конвенції.

70. Суд доходить висновку, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції та що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

71. Заявниця підтримала свої скарги.

72. Уряд зазначив, що затримки у провадженні, відповідальність за які несуть органи влади, були виправдані інтересами правосуддя. Зокрема, було необхідно допитати тринадцять свідків та провести низку судово-медичних експертиз і відтворень обстановки і обставин події. Уряд також зазначив, що провадження було зупинено впродовж п'яти років та восьми місяців у зв'язку з тим, що З. ухилився від суду. Більше того, заявниця також сприяла збільшенню тривалості провадження шляхом подання численних клопотань та неявки на судові засідання 27 січня, 6, 14, 23 лютого та 6 березня 2012 року.

73. Суд зазначає, що строк, який має братися до уваги, розпочався 6 жовтня 2003 року, коли заявниця подала свій цивільний позов, і ще не закінчився. Отже, він триває більше одинадцяти років.

74. Суд нагадує, що «розумність» тривалості провадження має оцінюватися з огляду на обставини справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та відповідних органів влади, а також важливість предмету спору для заявника (див., серед інших джерел, рішення у справі «Фрідлендер проти Франції» (*Frydlender v. France*) [ВП], заява № 30979/96, п. 43, ECHR 2000 -VII).

75. У справах, що стосуються відповідальності за дії, які завдали серйозної шкоди здоров'ю, органи влади зобов'язані діяти зі зразковою ретельністю та здійснювати провадження з особливою швидкістю (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Сілва Понтеш проти Португалії» (*Silva Pontes v. Portugal*), від 23 березня 1994 року, п. 39, Series A № 286A, та «Додов проти Болгарії» (*Dodov v. Bulgaria*), заява № 59548/00, п. 109, від 17 січня 2008 року). Таким чином, важливість предмету спору для заявниці вимагала особливої швидкості прийняття рішення за її позовом.

76. Суд зазначає, що кримінальне провадження у цій справі стосувалось одного епізоду побиття, яке сталося у присутності двох очевидців (див. пункт 9). Хоча розслідування дійсно вимагало проведення судово-медичних експертиз, допиту свідків та кількох відтворень обстановки і обставин події, Суд не вважає, що справа була особливо складною.

77. Суд зауважує, що заявниця шляхом подання низки клопотань та неявки на кілька судових засідань дійсно сприяла збільшенню тривалості провадження (див. пункти 15, 17, 20, 23, 41–44). Проте основна відповідальність за надмірну тривалість провадження лежить на органах влади (див. пункт 65).

78. Суд доходить висновку, що зважаючи на обставини цієї справи, при проведенні розслідування у кримінальній справі щодо З. допущено невинуватого затримку, з приводу чого Уряд не надав жодного прийнятного пояснення.

79. Відповідно, було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СКАРГИ

80. Заявниця скаржилася за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, що вона не отримала відшкодування за своє побиття. Навіть якщо допустити можливість порушення питання за Конвенцією або протоколами до неї,

Суд зазначає, що провадження щодо відшкодування шкоди все ще триває у національному суді. Отже, ця частина заяви є передчасною і має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

81. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

82. Заявниця вимагала 1 000 000 євро відшкодування моральної шкоди.

83. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

84. Суд вважає, що заявниця вочевидь зазнала моральної шкоди внаслідок порушень її конвенційних прав у цій справі. Зважаючи на конкретні обставини справи та приймаючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 16 000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

85. Заявниця не подала вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Тому Суд не вбачає підстав для присудження будь-якої компенсації.

C. Пеня

86. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скарги за статтею 3 та пунктом 1 статті 6 Конвенції прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що було порушення вимоги «розумного строку», закріпленої пунктом 1 статті 6 Конвенції;
4. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці 16 000 (шістнадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 21 травня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Вінсент А. Де Гаetano
(*Vincent A. De Gaetano*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ІРИНА СМІРНОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF IRINA SMIRNOVA V. UKRAINE)**

(Заява № 1870/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

13 жовтня 2016 року

ОСТАТОЧНЕ

06/03/2017

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Ірина Смірнова проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ханлар Гаджієв (*Khanlar Hajiyev*),

Андре Потоцький (*André Potocki*),

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Йонко Грозєв (*Yonko Grozev*),

Карло Ранзоні (*Carlo Ranzoni*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 20 вересня 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 1870/05), яку 28 грудня 2004 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Ірина Трохимівна Смірнова (далі – заявниця).

2. Заявницю, якій було надано правову допомогу, представляли пані Н. Куснер та пан О. Тарахало, юристи, які практикують у м. Донецьк та м. Київ відповідно. Уряд України (далі – Уряд) представляли його Уповноважені, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. Заявниця стверджувала, зокрема, що органи державної влади не захистили її фізичну та психологічну недоторканність, житло та приватне життя від серйозних втручань фізичних осіб, які були співвласниками квартири, де вона проживала, та їхніх гостей і наймачів.

4. 14 грудня 2011 року Голова П'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд та запросив його надати коментар, чи було порушення статті 8 Конвенції у справі заявниці.

5. 19 вересня 2013 року Голова П'ятої секції вирішив запросити сторони надати коментарі, чи було порушення статті 3 Конвенції у справі заявниці.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявниця народилась у 1940 році та проживає у м. Донецьк.

A. Попередня інформація щодо конфлікту зі співвласниками її квартири

7. Наприкінці листопада 2001 року до заявниці прийшли двоє невідомих чоловіків, В.Ш. та А.Н., які запропонували придбати половину квартири, в якій вона проживала, за 700 доларів США (далі – дол. США). Це була двокімнатна квартира площею 43,3 кв. м, нещодавно приватизована в рівних частинах заявницею та її повнолітнім сином, Ю. Заявниця відмовилася продати свою половину квартири. За її твердженням запропонована ціна була значно нижчою за ринкову вартість. За будь-яких обставин вона не мала підстав продавати квартиру, яка протягом декількох десятиліть була її довготривалим житлом. У відповідь В.Ш. та А.Н. попередили заявницю, що вона пошкодує про своє рішення, оскільки Ю. (який був одружений і проживав окремо), запропонував подарувати іншу половину квартири В.Ш. Якщо заявниця відмовиться продати свою половину за запропонованою ціною, В.Ш. вселиться у квартиру та створить для неї неприйнятні умови проживання.

8. Після цього заявниці стало відомо, що 18 грудня 2001 року Ю. підписав завірений нотаріусом договір дарування, за яким він передав В.Ш. своє право власності на половину квартири (в якій не було виділено часток).

9. З листопада 2002 року А.Н., В.Ш. та їхні знайомі почали регулярно приходити до квартири заявниці, вимагаючи її продати. За твердженням заявниці вони неодноразово ламали замки, ображали її, знущалися з неї та завдавали шкоди її майну. Після цього А.Н. набув право на частину, а потім усю частку В.Ш. у квартирі, отриманої у подарунок, вартість якого відповідно до договору дарування становила 5 602 українські гривні (далі – грн). Проте, незважаючи на це передання, А.Н. та В.С. продовжили діяти спільно, вимагаючи, щоб заявниця виїхала і продала свою частку.

10. Наприклад, 23 листопада 2002 року А.Н. і В.Ш. зламали замки на вхідних дверях, коли заявниця була відсутня, увійшли у квартиру та після повернення заявниці повторили свої вимоги щодо продажу нею своєї частки. Оскільки заявниця обурилася їхньою присутністю у квартирі та взагалі їхньою поведінкою, виник конфлікт, під час якого А.Н. ударив заявницю в груди, завдавши синець і набряк м'яких тканин.

11. 26 листопада 2002 року А.Н., В.Ш. і декілька невідомих осіб знову проникли до квартири заявниці. Оскільки гавкіт собаки заявниці роздратував їх, В.Ш. став бити його ногами та вигнав. Згодом заявниця знайшла труп свого собаки у контейнері для сміття.

12. Крім того, у невстановлений день у листопаді 2002 року В.Ш. з'явився у квартирі після 23 год. 00 хв. (коли заявниця вже спала), відкрив балкон і тримав його відкритим близько чотирьох годин, незважаючи на мінусову температуру на вулиці. У відповідь на подальші зауваження заявниці він пояснив, що хотів, щоб вона застудилася, оскільки вона була впертою.

13. 15 грудня 2002 року, коли заявницю провідувала її дочка, до квартири знову прийшов В.Ш. Виник конфлікт, під час якого В.Ш. вдарив заявницю по голові та у животі, завдавши струс мозку та травму черевної стінки від удару тупим предметом. Він також ударив по голові та інших частинах тіла дочку заявниці, завдавши їй струс головного мозку та синці ніг і рук. Внаслідок конфлікту заявниця та її дочка змушені були звернутися за медичною допомогою у зв'язку зі своїми тілесними ушкодженнями, і заявниця пройшла стаціонарне лікування.

14. Після цього В.Ш. та А.Н. без згоди заявниці почали заселяти в квартирі від двох до шести невідомих осіб. Ці наймачі, переважно молоді чоловіки, поводитися неналежним чином. Зокрема, вони влаштовували гучні вечірки; неналежно користувалися речами заявниці, шкодили та крали їх; створили антисанітарні умови; недбало користувалися електроенергією, газом і побутовою технікою, часто залишали відчиненими вхідні двері та ігнорували прохання вносити оплату за комунальні платежі за квартиру.

15. Заявниця неодноразово намагалася виселити наймачів або закликати їх до порядку. Її намагання призвели до конфліктів, під час яких її принижували та залякували. Її спроби замінити замки на вхідних дверях із метою запобігання входу без дозволу призвели до того, що замки були зламані, а наймачі, які часто змінювалися, знову вселилися, незважаючи на її невдоволення. Оскільки вона не могла терпіти такі умови проживання і боялася за своє життя та здоров'я, заявниця фактично виїхала з квартири, виступаючи проти неналежних умов проживання. Проте вона регулярно ненадовго відвідувала квартиру, щоб контролювати ситуацію.

16. На початку червня 2003 року В.Ш. проїхав автомобілем по тротуару, де стояла заявниця, чекаючи на автобус, налякавши та мало не збивши її.

17. 11 липня 2003 року близько 09 год. 20 хв. В.Ш. прийшов до квартири, коли в ній була заявниця та вимагав, щоб вона уступила свою частку. Виник конфлікт, під час якого В.Ш. вдарив заявницю кулаком у живіт, завдавши їй фізичного болю.

18. Ще три рази (30 липня 2004 року, 05 серпня та 01 грудня 2005 року) В.Ш. сильно побив заявницю, двічі – разом із його знайомим О.Л. Заявниці було завдано фізичного болю та синців. Крім того, 30 липня 2005 року їй також було завдано другого струсу головного мозку, який вимагав лікування в умовах стаціонару.

19. У різні дні заявниці стало відомо, що А.Н. і В.Ш. також набули право власності на частки в інших численних квартирах у м. Донецьк і що вони поводитися зі співвласниками цих квартир аналогічним чином, змушуючи їх продати свої частки за несприятливих умов.

В. Позов заявниці про визнання договору дарування недійсним (перше цивільне провадження)

20. 16 жовтня 2003 року прокурор Ворошилівського району ініціював цивільне провадження в інтересах заявниці, вимагаючи визнати договір дарування між Ю. та В.Ш. недійсним і виселити останнього на тій підставі, що договір дарування був укладений без згоди заявниці.

21. 12 листопада 2003 року Ворошилівський районний суд м. Донецька (далі – Ворошилівський суд) задовольнив цей позов, встановивши, зокрема, що стаття 113 Цивільного кодексу України 1963 року не дозволяла передання права власності на майно, що належить на праві спільної власності, та в якому не були виділені частки, та зобов'язувала співвласників майна, яке належало на праві сумісної власності, отримати згоду їхніх співвласників до укладання угод щодо неї.

22. 05 лютого 2004 року Апеляційний суд Донецької області (далі – обласний суд) скасував це рішення за апеляційною скаргою опонентів заявниці та відмовив у задоволенні позову прокурора, встановивши, що на відміну від випадку продажу частки у спільному майні її дарування третій особі не вимагало згоди співвласників.

23. 10 серпня 2004 року Верховний Суд України відмовив у відкритті касаційного провадження за скаргами заявниці та прокурора на рішення апеляційного суду. Рішення набрало законної сили.

С. Позов заявниці з метою припинення права В.Ш. і А.Н. на майно та виселення їх із квартири (друге цивільне провадження)

24. 05 жовтня 2004 року заявниця ініціювала цивільне провадження, вимагаючи припинити право В.Ш. (до цього провадження було залучено А.Н., коли він набув частину частки В.Ш., та замінено В.Ш. на В.Н., коли останній набув усю частку) на його частку у квартирі, враховуючи його незаконні дії щодо неї, неможливість спільного користування квартирою та його відмову сплачувати свою частину комунальних платежів. Вона також просила суд виселити їх з квартири та зобов'язати їх відшкодувати витрати на квартиру за рахунок їхніх часток. Відповідачі подали зустрічний позов, стверджуючи, зокрема, що заявниця втручалась у їхнє особисте життя та заважала користуватися речами, провокуючи конфлікти, принижуючи їх і створюючи неприпустимі умови проживання, які унеможливили здійснення їхнього бажання вселитися у квартиру. Вони просили стягнути з заявниці відшкодування шкоди, завданої їй діями та вимагали розділити квартиру на дві частини.

25. 21 червня 2005 року районний суд задовольнив позов заявниці частково та відмовив у задоволенні зустрічного позову її опонентів. Зокрема, посилаючись на статтю 365 нового Цивільного кодексу України 2003 року, він вирішив припинити право А.Н. (на той час власника половини квартири) на його частку за умови виплати заявницею компенсації у розмірі 5 602 грн. Суд зазначив, зокрема, що існували численні докази того, що відповідачі дозволили проживати у квартирі великій кількості невідомих осіб; що заявниця зазнала знущання; що побутові прилади, які знаходились у квартирі, та особисті речі заявниці використовувалися неналежним чином і зазнали пошкоджень. Він також дійшов висновку, що враховуючи розмір і планування квартири, спільне узгоджене володіння нею співвласниками чи розумний поділ її на дві незалежні половини для кожного з них з метою окремого використання є неможливим. При цьому припинення права А.Н. за умови справедливого відшкодування не поставить його в надзвичайно не вигідне становище, оскільки він мав інше зареєстроване місце проживання та використовував спірну квартиру здебільшого для передання її в оренду іншим особам. Суд також дійшов висновку, що оскільки А.Н. отримав квартиру в подарунок, справедливою компенсацією буде виплата орієнтовної ціни (5 602 грн), зазначеної сторонами в якості вартості частки в останніх договорах дарування. Зрештою, суд дійшов висновку, що А.Н. і В.Ш. більше не мали права проживати у квартирі та присудив стягнути часткове відшкодування витрат на комунальні платежі за квартиру, понесених заявницею.

26. 20 жовтня 2005 року апеляційний суд, переглянувши справу за апеляційною скаргою опонентів заявниці, залишив рішення без змін у частині відшкодування витрат, понесених заявницею на утримання квартири, та виселення з неї В.Ш., оскільки він більше не володів будь-якою часткою у квартирі. Він також скасував рішення в частині припинення права А.Н., зазначивши, що відповідно до експертної оцінки ринкова вартість спірної квартири становила 147 756 грн, тобто вартість половини квартири становила 73 878 грн. Суд також зазначив, що позов заявниці про припинення права А.Н. і його виселення не ґрунтувалися на будь-якому положенні законодавства. У відповідній частині рішення було зазначено:

«Ані положення Житлового кодексу України, ані положення Цивільного кодексу України 2003 року, які позивачка наводить в обґрунтування своїх вимог, а також Закону України «Про власність» не передбачають припинення права власника на його майно та його виселення з квартири, що перебуває у його власності на підставах наведених заявницею».

27. Заявниця подала касаційну скаргу. Вона зазначила, зокрема, що А.Н. і В.Ш. набули частки у кількох квартирах у м. Донецьк та умисно створили для своїх співвласників неприйнятні умови проживання з метою набуття права власності на цілі квартири на умовах, надзвичайно не вигідних для інших співвласників. Вона також стверджувала, що оскільки вона не мала іншого місця проживання та зазнавала постійного знущання, вона виїхала з квартири та шукала притулку в різних знайомих.

28. 02 грудня 2005 року прокурор району також подав касаційну скаргу в інтересах заявниці, в якій він підтвердив її доводи, що відповідачі знущалися з неї, користувалися квартирою неналежним чином і змусили заявницю, літню жінку, виїхати з житла, в якому вона проживала багато років. Він також стверджував, що сума, запропонована в якості відшкодування частки відповідачів, була справедливою, оскільки вона дорівнювала вартості квартири, зазначеній у договорі дарування, на підставі якого А.Н. набув спірну частку.

29. 11 січня 2006 року Верховний Суд України відмовив у відкритті провадження за касаційною скаргою заявниці.

30. 22 січня 2006 року він аналогічно відмовив у відкритті провадження за касаційною скаргою прокурора, і рішення апеляційного суду набрало законної сили.

Д. Скарги заявниці до правоохоронних органів і кримінальне провадження проти А.Н., В.Ш. та О.Л.

31. З 2002 року до 2007 року заявниця неодноразово зверталася до Ворошилівського районного відділу міліції у м. Донецьк (далі – райвідділ міліції) зі скаргами щодо численних випадків словесного та фізичного знущання, пошкодження та заволодіння її майном і спроби вимагання в неї її частки у квартирі з боку В.Ш. та А.Н.

32. У різні дні працівники міліції виїжджали до квартири заявниці за її викликами про допомогу. Вони вивчили ситуацію, опитали заявницю та її опонентів і після цього відмовили у порушенні кримінальної справи (зокрема, 22 січня, 07 лютого та 24 грудня 2002 року; 22 та 24 січня, 22 лютого, 05 та 22 березня, 15 липня, 30 серпня, 18 вересня, 12, 16 та 24 жовтня, 04, 15 та 19 листопада та 05 грудня 2003 року; 01 червня, 03 та 09 серпня та 15 листопада 2004 року, 20 січня, 23 липня, 06 серпня, 19 листопада, 13 і 28 грудня 2005 року; та 04 і 31 березня та 16 і 27 липня 2006 року). У своїх постановках про відмову працівники міліції зазначили, що не було підстав для притягнення А.Н. і В.Ш. до кримінальної відповідальності, оскільки відповідні факти виявляли існування тривалого побутового конфлікту між особами, які законно проживали у квартирі та намагалися залучити міліцію до вирішення своїх особистих спорів. Конфлікт виник всередині господарства та не порушив громадський порядок. Обидві сторони звинувачували одна одну у провокуванні конфлікту, і не було очевидно, яка зі сторін фактично здійснила напад на іншу сторону, а яка з них діяла з метою самозахисту. За будь-яких обставин під час цих конфліктів не було завдано тяжких ушкоджень стану здоров'я заявниці та не були надані будь-які докази, що особи, яких вона звинувачує, дійсно заволоділи її речами або пошкодили їх. Не можна було виключати, що вона сфальсифікувала зникнення своїх речей з метою компрометування небажаних наймачів. Працівники міліції також порекомендували заявниці вирішити спір щодо користування квартирою в рамках цивільного провадження та запевнили її, що зі стверджуваними правопорушниками були проведені «профілактичні бесіди» з метою сприяння ввічливому поведінню з їхнього боку. Кілька разів міліція офіційно попереджала їх, повідомляючи про неприпустимість антисоціальної поведінки.

33. 30 січня 2003 року прокуратура скасувала постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за фактом завдання заявниці тілесних ушкоджень 15 грудня 2002 року. Заявниця неодноразово зверталась із запитом щодо статусу цього провадження та не отримала жодної відповіді. У 2006 році заявницю було повідомлено, що розслідування було зупинене.

34. 19 жовтня 2005 року начальник райвідділу міліції надав своїм працівникам вказівку внести квартиру заявниці до реєстру частих виїздів з метою попередження будь-яких правопорушень і порушень чинного законодавства. Він зазначив, зокрема, що під час розслідування підтвердились скарги заявниці щодо неналежної поведінки А.Н. і В.Ш. Зокрема, було встановлено, що вони дозволяли проживати у квартирі, що була об'єктом спільної власності, численним наймачам, які призвели до її непридатного та антисанітарного стану. Особи, які проживали у квартирі, також заволоділи особистими речами заявниці без її дозволу та недбало користувалися її меблями, технікою та побутовими приладами, внаслідок чого були пошкоджені ці предмети. Крім того, ці особи перешкоджали доступу заявниці до квартири шляхом заміни замків, а отже фактично перешкоджаючи її проживанню там. Він також визнав, що численні профілактичні бесіди та попередження міліції не призвели до будь-яких позитивних змін.

35. Ще декілька разів (зокрема, 28 лютого 2006 року, 04 вересня 2006 року, 19 лютого 2007 року та 06 березня 2007 року) Міністерство внутрішніх справ у м. Донецьк у відповідь на подальші скарги заявниці визнало, що її твердження щодо втручання А.Н. і його знайомих у її житло були певним чином обґрунтовані. Воно також запевнило заявницю, що її адресу було внесено до реєстру частих виїздів міліції.

36. 18 липня 2006 року заявниця звернулася до Ворошилівського суду зі скаргою щодо В.Ш., А.Н. та О.Л. у формі приватного обвинувачення. Посилаючись на статті 125 і 126 Кримінального кодексу України, вона стверджувала, що відповідачі систематично били та словесно принижували її. У зв'язку з цим заявниця посилалася на події 23 листопада та 15 грудня 2002 року, 30 липня 2004 року та 05 серпня 2005 року (див. пункти 10, 13 та 18).

Вона також зазначила, що на її думку, ці події слід розглядати не як окремі випадки жорстокого поводження, а як епізоди систематичних та умисних злочинних дій організованою групою осіб, яка діяла з метою вимагання квартир у мешканців м. Донецьк. Вона зазначила, що ті ж особи діяли таким же чином щодо кількох інших співвласників об'єктів майна у місті. Відповідно, вона просила допомоги районного суду у передачі її скарг до правоохоронних органів з метою порушення кримінальної справи за фактом вимагання та примусу.

37. У різні дні п'ятеро інших мешканців м. Донецьк долучилися до провадження, стверджуючи, що ті ж обвинувачені набули частки у їхніх квартирах, чинили на них тиск та залякували їх з метою вимагання решти часток.

38. 19 грудня 2006 року суддя М. Ворошилівського суду постановив, що скарги заявниці та інших скаржників виявляли ознаки вчинення тяжких злочинів, які вимагали порушення кримінальної справи. Відповідно, суддя порушив кримінальну справу за підозрою у вчиненні шахрайства, вимагання, мордування, обходу закону та декількох інших злочинів і направив справу на розслідування до прокуратури Донецької області.

39. 24 січня 2007 року прокуратура оскаржила цю постанову, стверджуючи, що чинне законодавство не надавало суддям право порушувати кримінальну справу за зазначених обставин.

40. 27 березня 2007 року апеляційний суд задовольнив апеляційну скаргу прокуратури та повернув справу до Ворошилівського суду на розгляд іншим суддею в частині скарг, які могли розглядатися у формі приватного обвинувачення.

41. Після цього (23 серпня 2007 року) суддя П. Ворошилівського суду залишила скаргу заявниці та скарги інших скаржників без розгляду. Вона дійшла висновку, що потерпілі не дотрималися норм щодо територіальної юрисдикції та інших нествановлених процесуальних вимог.

42. 26 липня 2007 року Головне управління міліції у Донецькій області порушило кримінальну справу за скаргою щодо вимагання, поданою деякою А.Ч., яку змусили, як стверджується, виїхати зі своєї квартири у зв'язку з неприпустимими умовами проживання, створеними співвласниками її квартири.

43. 15 серпня 2007 року міліція приєднала скарги заявниці щодо вимагання до зазначеної кримінальної справи.

44. Того ж дня А.Н., В.Ш. та О.Л. були затримані та взяті під варту.

45. Надалі у різні дні скарги одинадцятьох інших осіб щодо незаконних дій тих же осіб були приєднані до справи.

46. 29 грудня 2007 року заступник керівника прокуратури області підписав обвинувальний акт щодо А.Н., В.Ш. та О.Л., інкримінуючи їм, зокрема, за частиною четвертою статті 189 Кримінального кодексу України вчинення вимагання майна організованою групою, та передав справу до Київського районного суду м. Донецька (далі – Київський суд) на розгляд.

47. У різні дні у 2008 році обвинувачені були звільнені з-під варти до судового розгляду.

48. 24 травня 2011 року Київський суд виправдав усіх обвинувачених за статтею 189 Кримінального кодексу України. Він зазначив, зокрема:

«... Суд доходить висновку, що підставою цього кримінального провадження є існування приватноправового спору між обвинуваченими та потерпілими щодо користування спільним майном, який потерпілі вимагають вирішити в рамках кримінального провадження у зв'язку з надзвичайно ворожими відносинами з обвинуваченими.»

49. 27 лютого 2012 року апеляційний суд, розглянувши апеляційну скаргу сторони обвинувачення, скасував цей вирок і направив справу на новий розгляд.

50. 17 квітня 2012 року обвинувачені були знову затримані та взяті під варту.

51. 12 жовтня 2012 року Київський суд визнав усіх обвинувачених винними у вчиненні вимагання за частиною четвертою статті 189 і засудив їх до позбавлення волі на строк одинадцять, десять і вісім років відповідно. Він також зобов'язав конфіскувати все належне їм майно. Суд дійшов висновку, зокрема, що у матеріалах справи було достатньо доказів того, що дійсно мали місце всі епізоди знущання над заявницею (наведені у пунктах 10, 12–13 та 16–18). Він також присудив заявниці 35 273,47 грн у якості відшкодування матеріальної шкоди та 30 000 грн у якості відшкодування моральної шкоди, які слід було стягнути з обвинувачених солідарно та окремо.

52. 06 березня 2013 року за апеляційною скаргою обвинувачених апеляційний суд залишив вирок без змін повністю, окрім одного епізоду, який не стосувався справи заявниці.

53. 18 вересня 2014 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив без задоволення касаційні скарги, подані А.Н. і В.Ш.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

54. Відповідні положення Конституції України (1996 року) передбачають:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню ...»

Стаття 30

«Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. ...»

Стаття 32

«Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.»

Стаття 41

«Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю ...»

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом ...

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.»

В. Цивільний кодекс України 1963 року (втратив чинність з 01 січня 2004 року)

55. Відповідні положення Цивільного кодексу України, чинного на час ініціювання заявницею першого провадження, передбачали:

Стаття 113. Право спільної часткової власності

«Володіння, користування і розпорядження майном при спільній частковій власності провадиться за згодою всіх учасників, а при відсутності згоди – спір вирішується судом.

...
Кожний учасник спільної часткової власності відповідно до своєї частки [у праві спільної власності] має право на доходи від спільного майна, відповідає перед третіми особами по зобов'язаннях, пов'язаних з спільним майном, і повинен брати участь у сплаті всякого роду податків і платежів, а також у витратах по утриманню і зберіганню спільного майна.

Кожний учасник спільної часткової власності має право на оплатне або безоплатне відчуження іншій особі своєї частки в спільному майні.»

Стаття 114. Право привілеєвої купівлі частки в спільній власності

«При продажу частки в спільній [частковій] власності сторонній особі решта учасників спільної часткової власності має право привілеєвої купівлі частки, що продається по ціні, за якою вона продається ...

Продавець частки в спільній власності зобов'язаний повідомити в письмовій формі решту учасників спільної часткової власності про намір продати свою частку сторонній особі з зазначенням ціни та інших умов, на яких продає її ...

При продажу частки з порушенням права привілеєвої купівлі інший учасник спільної власності ... може звернутися до суду з позовом про перевід на нього прав і обов'язків покупця.»

С. Цивільний кодекс України 2003 року

56. Відповідні положення нового Цивільного кодексу України 2003 року передбачають:

Стаття 358. Здійснення права спільної часткової власності

«1. Право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою.

2. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю.

3. Кожен із співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації.»

Стаття 362. Переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності

«1. У разі продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за ціною, оголошеною для продажу, та на інших рівних умовах, крім випадку продажу з публічних торгів ...»

Стаття 365. Припинення права на частку у спільному майні за вимогою інших співвласників

«1. Право особи на частку у спільному майні може бути припинене за рішенням суду на підставі позову інших співвласників, якщо:

1) частка є незначною і не може бути виділена в натурі;

2) річ є неподільною;

3) спільне володіння і користування майном є неможливим;

4) таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

2. Суд постановляє рішення про припинення права особи на частку у спільному майні за умови попереднього ввезення позивачем вартості цієї частки на депозитний рахунок суду.»

Стаття 386. Засади захисту права власності

- «1. Держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності.
2. Власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню.
Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди.»

Стаття 391. Захист права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння

- «1. Власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном.»

D. Кримінальний кодекс України

57. Відповідні положення Кримінального кодексу України (2003 року) у редакції, чинній на час подій, передбачають:

Стаття 125. Умисне легке тілесне ушкодження

- «1. Умисне легке тілесне ушкодження – карається штрафом ...;
2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, – карається громадськими роботами ...»

Стаття 126. Побой і мордування

- «1. Умисне завдання удару, побойів або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, – карається штрафом ...
2. Ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, – караються обмеженням волі ...»

Стаття 189. Вимагання

- «1. Вимога передачі чужого майна ... з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод ... цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна, ... – караються обмеженням волі ...;
4. Вимагання, що завдало майнової шкоди в особливо великих розмірах, або вчинене організованою групою, або поєднане із заподіянням тяжкого тілесного ушкодження, – карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна.»

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

58. У своїй Рекомендації Rec(2002)5 від 30 квітня 2002 року про захист жінок від насилля Комітет міністрів Ради Європи зазначив, *inter alia*, що держави-члени мають запровадити, розробити та/або за необхідності покращити національну політику проти насилля, що ґрунтується на максимальній безпеці жертв і їхньому захисті, підтримці та допомозі, приведенні у відповідність кримінального та цивільного законодавства, приверненні уваги громадськості, спеціальній підготовці представників різних професій, які стикаються з насиллям над жінками, та проведенні попереджувальних заходів.

59. У Рекомендації також було зазначено, що держави-члени мають забезпечити всім жертвам насилля можливість ініціювати провадження, розробляти положення з метою забезпечення можливості ініціювання провадження прокурором, закликати прокурорів розглядати насилля над жінками як обтяжуючі чи вирішальні обставини при вирішенні питання про притягнення до відповідальності в інтересах суспільства та за потреби забезпечити вжиття заходів з метою ефективного захисту потерпілих від погрози і можливих актів помсти.

ПРАВО

I. ОБСЯГ СПРАВИ

60. Суд зазначає, що заявниця висунула декілька нових скарг у своїй відповіді на зауваження Уряду від 10 квітня 2012 року щодо прийнятності та суті цієї справи. Зокрема, вона додатково скаржилася за статтею 6 Конвенції, що тривалість провадження у її справі була необґрунтованою, та посилалася на статтю 13 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу до Конвенції у зв'язку з фактами цієї справи.

61. На думку Суду, нові скарги заявниці не є уточненням її первісних скарг до Суду, щодо яких сторони надали зауваження до їх подання. Таким чином, Суд не вважає за належне розглядати ці питання окремо (див., зокрема, рішення у цій справі «Пірянник проти України» (*Piryanyk v. Ukraine*), заява № 75788/01, пункт 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявниця скаржилася, що впродовж тривалого періоду часу державні органи не захистили її від систематичного нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, тобто насилля та словесного

приниження з боку співвласників її квартири та їхніх гостей і наймачів. Вона посилалася на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

63. Уряд стверджував, що наявні національні засоби юридичного захисту щодо зазначеної скарги не були вичерпані на момент подання його зауважень (23 грудня 2013 року). Перш за все у відповідний час все ще тривало кримінальне провадження, відкрите у 2007 році щодо співвласників квартири заявниці; отже, ухвалення рішення до його результату було передчасним. По-друге, якщо заявниця була незадоволена проведенням цього провадження правоохоронними органами або загалом реагуванням на її скаргу, вона мала право подати скаргу на їхні дії чи бездіяльність і вимагати відшкодування шкоди, завданої тривалим та неефективним розслідуванням. Зрештою, заявниця завжди могла ініціювати кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення з метою покарання стверджуваних правопорушників у зв'язку з епізодами жорстокого поводження, зокрема, за статтями 125 та 126 Кримінального кодексу України. Вона не зробила цього до липня 2006 року, та навіть тоді вона не підтримала свою вимогу.

64. Заявниця не погодилась. Вона стверджувала, зокрема, що ініційоване державою кримінальне провадження щодо стверджуваних правопорушників було відкрите з неналежним запізненням і необґрунтовано затягувалось, а отже було неефективним. Щодо інших засобів юридичного захисту, наведених Урядом, вони були *prima facie* неефективні у її справі. Зокрема, притягнення до кримінальної відповідальності у формі приватного обвинувачення не могло виправити ситуацію тривалого та систематичного знущання. У найкращому випадку за його результатами могли бути призначені незначні покарання за окремі епізоди фізичного насилля. У будь-якому випадку заявниця намагалася застосувати цей засіб юридичного захисту у 2006 році та її скаргу було відхилено на формальній процесуальній підставі більше ніж через рік після прийняття її до розгляду. До того часу було відкрите кримінальне провадження щодо основних правопорушників, ініційоване державою. На думку заявниці, це провадження могло призвести до формулювання та належної кваліфікації всіх її скарг. У цій ситуації для заявниці не було змісту підтримувати позов, поданий у формі приватного обвинувачення. Зрештою, щодо цивільного позову до правоохоронних органів Уряд не довів, яким чином цей засіб юридичного захисту був би застосований на практиці, та яким чином він був би здатний прискорити вирішення системної проблеми заявниці.

65. Суд зазначає щодо першого заперечення, висунутого Урядом, що 18 вересня 2014 року було ухвалено остаточне рішення у кримінальному провадженні проти А.Н., В.Ш. та О.Л. Відповідно, він вважає, заперечення Уряду щодо передчасності скарги заявниці більше не є обґрунтованим (див. рішення у справі «Кирпиченко проти України» (*Kirpichenko v. Ukraine*), заява № 38833/03, пункт 63, від 02 квітня 2015 року).

66. Що стосується інших заперечень, вони тісно пов'язані з суттю скарги заявниці за статтею 3 Конвенції, а отже мають бути приєднані до суті.

67. Суд зазначає, що іншим чином ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною на будь-яких інших підставах. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

68. Заявниця зазначила, що впродовж кількох років починаючи з листопада 2001 року вона жила у тривалій ситуації знущання з боку співвласників її квартири, їхніх гостей і наймачів. При цьому протягом дуже тривалого періоду часу органи влади «поділяли» цю повторювану ситуацію на окремі незначні конфлікти та відмовлялися бачити основну системну проблему. Хоча зрештою було відкрите кримінальне провадження, та доводи заявниці були належним чином приєднані до доказової бази проти основних правопорушників, затримка при відкритті цього провадження та його подальша тривалість спричинили його неефективність.

69. Уряд визнав, що заявниця, одинока пенсіонерка, була вразливою особою та що держава мала позитивний обов'язок захистити її від жорстокого поводження співвласників її квартири, їхніх гостей і наймачів. Крім того, він стверджував, що цей обов'язок був належним чином виконаний у справі заявниці. Зокрема, первісне небажання міліції порушувати кримінальну справу проти стверджуваних правопорушників було зрозумілим і виправданим: було нелегко відрізнити справу заявниці від незначного побутового конфлікту. Співвласники квартири заявниці, їхні гості та наймачі мали законне право перебувати у квартирі. Обидві сторони звинувачували одна одну у провокуванні конфліктів і створенні неприпустимих умов проживання. З часом стало очевидним, що ситуація була складнішою. Відповідно, була порушена кримінальна справа, та особи, які порушили права заявниці були засуджені до позбавлення волі на значні строки. Заявниця також завжди мала право оскаржити постанови про відмову у порушенні кримінальної справи проти правопорушників до суду, а також притягти їх до кримінальної відповідальності за окремі епізоди жорстокого поводження у формі приватного обвинувачення. Не можна дорікати державі через те, що вона не скористалася цими засобами.

70. Суд нагадує, що обов'язок Високих Договірних Сторін за статтею 1 Конвенції гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені у Конвенції, у поєднанні зі статтею 3 вимагає від

держав прийняття ефективних кримінально-провових норм для попередження вчинення злочинів проти особистої недоторканності, що забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання порушень таких норм. Ця вимога поширюється на жорстоке поведження фізичних осіб (див., серед інших джерел, рішення у справах «Д.Ф. проти Латвії» (*D.F. v. Latvia*), заява № 11160/07, пункт 83, від 29 жовтня 2013 року та «Валюлене проти Литви» (*Valiulienė v. Lithuania*), заява № 33234/07, пункт 75, від 26 березня 2013 року). Для виникнення такого позитивного обов'язку необхідно встановити, що оскаржуване жорстоке поведження досягло рівня, визначеного статтею 3 (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Б.В. та інші проти Хорватії» (*B.V. and Others v. Croatia*) (dec.), заява № 38435/13, пункти 152, 153, від 15 грудня 2015 року), або що органи влади знали чи повинні були знати у відповідний час про існування реального та безпосереднього ризику такого жорстокого поведження (див. рішення у справі «Джорджевіч проти Хорватії» (*Dorđević v. Croatia*), заява № 41526/10, пункт 139, ЄСПЛ 2012).

71. Не можна очікувати від державних органів застосування кримінально-правового механізму у кожній справі, в якій сусіди, члени сім'ї чи інші особи беруть участь у незначних конфліктах і намагаються врегулювати поточний конфлікт шляхом звернення до органів кримінальної юстиції (див. згадане рішення у справі «Б.В. та інші проти Хорватії» (*B.V. and Others v. Croatia*), пункти 153, 155–158). З іншого боку важливо запровадити заходи ефективного захисту щодо побутового насилля та інших видів знуцання, зокрема, обґрунтовані заходи з метою попередження вірогідного жорстокого поведження (див. рішення у справі Джорджевіч проти Хорватії» (*Dorđević v. Croatia*), заява № 52442/09, пункт 102, ЄСПЛ 2011 (витяги)). Якщо особа висуває небезпідставну скаргу щодо повторюваних актів домашнього насилля над нею чи інших видів знуцання, якими б незначними не були окремі епізоди, національні органи влади зобов'язані оцінити ситуацію загалом, у тому числі й загрозу продовження аналогічних подій. При такій оцінці необхідно в першу чергу врахувати психологічний ефект, який може мати загроза повторного знуцання, залякування та насилля на повсякденне життя потерпілого (див. згадані рішення у справах «Валюлене проти Литви» (*Valiulienė v. Lithuania*), пункти 68, 69; «Джорджевіч проти Хорватії» (*Dorđević v. Croatia*), пункти 90–93; рішення у справі «М. і М. проти Хорватії» (*M. and M. v. Croatia*), заява № 10161/13, пункти 141, 142, ЄСПЛ 2015 (витяги)). Якщо встановлено, що конкретна особа була постійним об'єктом знуцань, і є вірогідність продовження жорстокого поведження, окрім реагування на конкретні події органи влади повинні вжити належні заходи загального характеру з метою протидії основній проблемі (див. згадане рішення у справі «Джорджевіч проти Хорватії» (*Dorđević v. Croatia*), пункти 174–149).

72. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд звертає увагу на повторюваний та умисний характер словесного та фізичного насилля, якого заявниця, одинока пенсіонерка, зазнавала з боку групи молодших і сильніших чоловіків упродовж кількох років. Хоча деякі епізоди при окремому розгляді можна кваліфікувати як незначні побутові конфлікти між особами, які законно проживали у квартирі, інші епізоди насильства, внаслідок яких утворилися тілесні ушкодження (див. пункти 10, 13 та 18), були дуже серйозні самі по собі. Оскільки події регулярно повторювалися протягом періоду часу, вони мають розглядатися в якості ситуації, яка триває, що є обтяжуючою обставиною (див. згадане рішення у справі «Валюлене проти Литви» (*Valiulienė v. Lithuania*), пункт 68). З матеріалів справи також вбачається, що повторювані фізичні та словесні атаки спричинили глибокі душевні страждання, тривогу та постійні побоювання за своє життя та фізичну недоторканність. Це страждання було обтяжене тим, що насилля та знуцання відбувалися у межах житла заявниці, що унеможливило будь-яку допомогу ззовні.

73. Враховуючи повторюваний та умисний характер словесних атак, поєднаних із епізодами фізичного насилля групи чоловіків над одинокою пенсіонеркою, Суд вважає, що поведження, якого зазнала заявниця, досягло рівня жорстокості, який підпадає під дію статті 3 Конвенції. Він також доходить висновку, що це поведження зумовило позитивний обов'язок держави за статтею 3 Конвенції застосувати захисний законодавчий та адміністративний механізм.

74. З матеріалів справи вбачається, що основні порушники прав заявниці були притягнуті до кримінальної відповідальності та засуджені до позбавлення волі на значні строки. Крім того, суди постановили конфіскувати належне їм майно. Слід зазначити, що злочин, інкримінований нападникам заявниці, був кваліфікований як вимагання, а не жорстоке поведження чи інший аналогічний злочин. Проте з рішень національних судів вбачається, що жорстоке поведження із заявницею було взяте до уваги під час судового розгляду та що вжиті заходи ефективно захистили її від ризику поділу її квартири з колишніми нападниками або їхніми знайомими у майбутньому. Водночас, зважаючи на пред'явлені особам, які жорстоко поведились із заявницею, належним чином усунули її скарги щодо їхнього жорстокого поведження та систематичного приниження, Суд зазначає, що органам державної влади знадобилося більше дванадцяти років для вирішення цієї справи.

75. Враховуючи це, Суд нагадує, що для цілей статті 3 заходи захисту мають дозволяти органам влади реагувати в надзвичайних випадках пропорційно до передбачуваної загрози, якої зазнає відповідна особа (див. згадане рішення у справі «Д.Ф. проти Латвії» (*D.F. v. Latvia*), пункти 91 та 95). Якщо ситуація вимагає відкриття кримінального провадження, це провадження загалом, зокрема стадія судового розгляду, має відповідати вимогам статті 3 Конвенції та дозволити розгляд справи по суті протягом розумного строку (див., наприклад, згадане рішення у справі «М. і М. проти Хорватії» (*M. and M. v. Croatia*), пункти 147–152).

76. Суд визнає, що на початкових стадіях конфлікту між заявницею та співвласниками її квартири національні органи влади могли зазнати певних труднощів під час юридичної кваліфікації ситуації. Проте не було надано достовірних пояснень, які могли виправдати всю затримку тривалістю більше ніж дванадцять років.

77. Щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності у формі приватного обвинувачення за статтями 125 та 126 Кримінального кодексу (наведеними у пункті 57) або ініціювання цивільного провадження проти правоохоронних органів у зв'язку з їхньою бездіяльністю Суд нагадує, що основа скарги заявниці полягала в систематичному знущанні над нею. При цьому національні органи влади, незважаючи на те, що їм було відомо про цю ситуацію, не вжили належних заходів для покарання правопорушників і попередження подальших нападів і знущань. Таким чином, ситуація потребувала оперативного втручання посадових осіб органів влади. Уряд не довів, що будь-який із зазначених засобів юридичного захисту міг призвести до такого втручання чи ефективного вирішення основної системної проблеми.

78. За цих обставин Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання засобів національного захисту, раніше приєднане до суті, та доходить висновку, що держава-відповідач не виконала свого позитивного обов'язку за статтею 3 Конвенції щодо захисту заявниці від повторюваного словесного приниження та фізичного насилля двох співвласників її квартири та їхніх знайомих у зв'язку з надзвичайними затримками під час порушення та проведення публічного розслідування в кримінальному провадженні, ініційованому державою проти співвласників квартири заявниці.

79. Отже, було порушення статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

80. Заявниця також скаржилася, що органи державної влади не захистили її житло та приватне життя від небажаного втручання незнайомих осіб. Вона посилалася на статтю 8 Конвенції у зв'язку з цим. Відповідне положення у відповідній частині передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. ...»

A. Прийнятність

81. Уряд стверджував, що не були вичерпані наявні національні засоби юридичного захисту щодо зазначеної скарги. Тією мірою, якою скарга заявниці могла стосуватися епізодів жорстокого поведіння та знущання співвласників її квартири, їхніх гостей і наймачів, Уряд надав аргументи, аналогічні тим, що були розглянуті у зв'язку зі статтею 3.

82. Щодо більш незначної сторони конфлікту (тобто спору щодо порядку використання приміщень і побутових приладів) на думку Уряду, заявниця ніколи не намагалася використати численні доступні цивільно-правові засоби юридичного захисту з метою вирішення цих спорів. До таких засобів юридичного захисту належали: позов про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, вимога про заборону вчинення дій, які можуть порушити право заявниці на користування її майном, або позов про визначення порядку користування спільним майном (дивіться відповідні положення національного законодавства у пункті 56).

83. На думку Уряду, заявниця не скористалася будь-яким із цих засобів юридичного захисту, оскільки вона не була дійсно зацікавлена у вирішенні спору та досягненні згоди у відносинах зі співвласниками її квартири. Її єдиним бажанням було набуття у свою власність всієї квартири. Це також було можливо за національним законодавством відповідно до статті 365 Цивільного кодексу (див. пункт 56). Проте з цієї точки зору обов'язок держави полягав не у захисті житла заявниці від небажаних втручань, а у забезпеченні захисту пересічних майнових інтересів двох сторін, які були фізичними особами. Заявниця намагалася скористатися цим засобом юридичного захисту, проте оскільки вона бажала сплатити символічну, незначну суму в якості відшкодування частки її співвласників, судовим органам не можна дорікати за відхилення цієї пропозиції. Заявниця завжди мала можливість заново узгодити припинення права власності співвласників її квартири на більш обґрунтованих умовах.

84. Заявниця не погодилась. Вона стверджувала, що двокімнатна квартира, в якій вона проживала, була розрахована на проживання однієї родини. Було неможливо поділити її на два окремих житла або в інших спосіб утворити у ній два помешкання, що дало б змогу літній жінці проживати разом із молодими чоловіками належно та узгоджено. За будь-яких обставин А.Н. та В.Ш. не мали наміру проживати разом із заявницею. Вони набули частку в її квартирі з очевидним злочинним наміром: змусити передати іншу частку за надзвичайно несприятливих умов, погрожуючи заявниці та створюючи неприйнятні умови проживання. У цій ситуації не могло бути будь-яких справедливих переговорів і врівноваження приватних інтересів; належним був лише кримінально-правовий засіб захисту. Заявниця зробила добросовісну спробу викупити частку її співвласників у квартирі під час цивільного судового провадження. Вона погодилась, що запропонована нею ціна була нижчою ніж та, яку можна було б отримати за неї, якби квартира продавалася повністю за відсутності будь-яких мешканців та інших обтяжень. Проте на її погляд, гіпотетична частка у неподільній двокімнатній квартирі, зайнятій мешканцями, не мала б ринкової ціни. За будь-яких обставин опоненти заявниці відповідно до документів набули свою частку в її квартирі безоплатно за винятком податку на доходи, сума якого обчислюється відповідно до номінальної вартості, зазначеної

у договорі дарування. За цих обставин виплата більшої суми відшкодування – обтяжливою для пенсіонерки – становила б безпідставне збагачення її опонентів.

85. Суд вважає, що заперечення Уряду тісно пов'язане із суттю скарг заявниці за статтею 8 Конвенції, а отже воно має бути приєднане до суті.

86. Він зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною за будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

87. Заявниця стверджувала, що прибуття непроханих невідомих осіб до її квартири становило грубе втручання у її житло та приватне життя. Тим більше, що нові особи, разом з якими вона проживала, відмовилися належним чином користуватися квартирою, знущалися з заявниці та залякували її. Упродовж років усі її спроби вирішити питання або шляхом переговорів, у цивільному провадженні, або шляхом звернення до правоохоронних органів були марними, та не маючи змоги терпіти осіб, разом із якими вона проживала, вона мала шукати притулку в іншому місці та фактично була позбавлена місця проживання.

88. Уряд зазначив, що держава-відповідач належним чином виконала свої позитивні обов'язки за статтею 8 щодо заявниці, оскільки з метою захисту її житла та приватного життя від небажаних втручань існував належний правовий та адміністративний механізм. Серед усіх інших інструментів, стаття 365 Цивільного кодексу надавала заявниці можливість припинити право її співвласників на їхню частку у квартирі у зв'язку з неможливістю спільного користування нею. Проте у цьому контексті важливим було те, що В.Ш. і потім А.Н. набули частки у спірній квартирі законно. Відповідно, вони мали право володіти, користуватися та розпоряджатися ними на рівних правах із заявницею. За цих обставин для того, щоб припинити їхні права, заявниця мала сплатити відшкодування в розмірі ринкової вартості, а вона не хотіла цього робити. Вона не могла очікувати, що національне законодавство надасть їй можливість набуття виключного права проживати у квартирі одноосібно без виплати справедливого відшкодування іншим співвласникам. Також не можна було вважати державні органи відповідальними за невикористання заявницею інших, більш гнучких юридичних засобів, згаданих у пункті 82, які могли допомогти їй узгодити справедливі умови спільного проживання у квартирі з її співвласниками.

2. Оцінка Суду

89. Суд зазначає, що тією мірою, якою скарга заявниці за статтею 8 може стосуватися приниження та насильницьких дій, вона підпадає під дію статті 8 (див., наприклад, рішення у справі «Хайдуова проти Словаччини» (*Hajduová v. Slovakia*), пункт 46, від 30 листопада 2010 року; згадані рішення у справах «Сандра Янковіч проти Хорватії» (*Sandra Janković v. Croatia*), пункт 45; «Реметін проти Хорватії» (*Remetin v. Croatia*), пункт 90; та «Б. В. та інші проти Хорватії» (*B. V. and Others v. Croatia*), пункти 149–154). Проте оскільки Суд уже розглядав відповідні доводи заявниці за статтею 3, немає необхідності розглядати їх також за статтею 8 Конвенції (див., наприклад, згадані рішення у справах «Джорджевіч проти Хорватії» (*Dorđević v. Croatia*), пункт 93, та «М. і М. проти Хорватії» (*M. and M. v. Croatia*), пункт 143).

90. При цьому Суд зазначає, що існують інші аспекти скарги заявниці за статтею 8, які ще не були розглянуті ним. Зокрема, з доводів заявниці вбачається, що окрім її скарг щодо насилля та знущання вона також скаржить (а) щодо самого факту, що вона була зобов'язана терпіти присутність в її житлі осіб, які не були її родичами; (б) щодо їхніх неналежних, але не злочинних дій (зокрема, неналежного користування квартирою та речами заявниці, пошкодження побутових зручностей, шуму та іншого порушення спокою тощо).

91. Суд вважає, що у кримінальному провадженні, під час якого В. Ш. та А. Н. було інкриміноване вимагання, зрештою, ці аспекти скарги заявниці були розглянуті повторно. Зокрема, як вбачається з вироку Київського суду від 12 жовтня 2012 року, А. Н. і В. Ш. були зобов'язані виплатити відшкодування матеріальної та моральної шкоди на користь заявниці. Крім того, внаслідок рішення про конфіскацію майна було припинене право на їхню частку. Проте враховуючи надзвичайні затримки при відкритті та здійсненні кримінального провадження, які вже були розглянуті у пунктах 76 та 78, їхня ефективність у справі заявниці була значно підірвана. Відповідно, права заявниці за статтею 8 Конвенції порушувалися впродовж дуже значного періоду часу (див. згадані рішення у справах «Суругіу проти Румунії» (*Surugiu v. Romania*), пункти 60–67, та «Удовічіч проти Хорватії» (*Udovičić v. Croatia*), пункти 158, 159).

92. При цьому Суд нагадує, що Конвенція не гарантує жодне абсолютне право на досягнення притягнення до кримінальної відповідальності чи засудження будь-якої конкретної особи (див. рішення у справі «Зьодерман проти Швеції» [ВП] (*Söderman v. Sweden*) [GC], заява № 5786/08, пункт 83, ЄСПЛ 2013). Хоча кримінально-правовий засіб юридичного захисту може бути необхідним у справах, які стосуються особливо тяжких посягань на фізичну чи психологічну недоторканність особи, щодо менш тяжких втручань у сферу, охоронявану статтею 8, відповідний обов'язок держави-учасниці може бути виконаний шляхом запровадження, зокрема, цивільно-правових засобів, які за потреби мають включати в себе такі процесуальні засоби юридичного захисту як постановлення ухвали

про заборону вчиняти дії (там само, пункт 85). У контексті цих міркувань Суд має розглянути, чи мала держава-відповідач за конкретних обставин цієї справи юридичний механізм, окрім кримінально-правового, який надавав заявниці прийнятний рівень захисту від втручань у її приватне життя та здійснення її права на житло (див., *mutatis mutandis*, так само, пункт 91).

93. Суд нагадує, що гарантії, надані статтею 8 та, зокрема право на повагу до житла, мають першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві (див., зокрема, згадане рішення у справі «Коннорс проти Сполученого Королівства» (*Connors v. The United Kingdom*), пункт 82, та рішення у справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» (*Kryvitska and Kryvitskyu v. Ukraine*), заява №30856/03, пункт 44, від 02 грудня 2010 року). Житло зазвичай є місцем, де особа має почуватися у безпеці (див. згадане рішення у справі «Зьодерман проти Швеції» (*Söderman v. Sweden*), пункт 117) та захищеною від небажаної уваги та втручань. Це стосується не лише фізичних втручань, зокрема, проникнення без дозволу, а різних порушень, таких як шум або запахи та інші форми втручання, які перешкоджають спокійному, вільному користуванню зручностями їхнього житла (див. згадане рішення у справі «Удовічіч проти Хорватії» (*Udovičić v. Croatia*), пункт 136).

94. У контексті цих міркувань Суд доходить висновку, що спільне проживання у своєму житлі з непроханими невідомими особами, незважаючи на те, якою належною є їхня поведінка, створює дуже важливі потенційні наслідки для приватного життя особи та інших інтересів, охоронюваних статтею 8. Відповідно, якщо держава-учасниця з тієї чи іншої причини застосовує юридичний механізм, який зобов'язує фізичну особу з тих чи інших причин проживати спільно з особами, які не є її родичами, держава має прийняти чіткі нормативні акти та необхідні процесуальні гарантії з метою надання відповідним сторонам можливості захистити свої інтереси, охоронювані Конвенцією.

95. У цій справі вбачається, що чинне законодавство не передбачало судових органів, у яких заявниця могла заперечити проти спільного проживання з А. Н., В. Ш. та їхніми знайомими у зв'язку з тим, що таке спільне проживання створило непропорційні наслідки для її прав, гарантованих статтею 8 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «МакКанн проти Сполученого Королівства» (*McCann v. the United Kingdom*), заява №19009/04, пункти 49, 50 та 55, ЄСПЛ 2008; «Чосіч проти Хорватії» (*Čosić v. Croatia*), заява №28261/06, пункти 21–23, від 15 січня 2009 року; та «Б. проти Республіки Молдова» (*B. v. the Republic of Moldova*), заява №61382/09, пункт 74, від 16 липня 2013 року) та отримати належний та оперативний захист від небажаних втручань у її особистий простір і житло, зокрема, за потреби, шляхом постановлення ухвали про заборону вчинення дій (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Зьодерман проти Швеції» (*Söderman v. Sweden*), пункт 85).

96. Зокрема, слід зазначити, що квартира була розрахована на проживання однієї сім'ї (сім'ї заявниці), яка в ній проживала, потім заявниця проживала там сама. Договір, за яким В. Ш., особа, яка не була родичем заявниці, отримала право вселитися у квартиру, був укладений без отримання згоди заявниці. Цей договір, визнаний законним національними судами (див. пункти 22, 23), також автоматично надав В. Ш. право запросити інших осіб проживати там і передати свою частку у квартирі третім особам без згоди заявниці. Відповідно, заявниця втратила будь-який контроль над кількістю осіб, які отримають право проживання в її квартирі, або над вибором цих осіб. Отже, її двокімнатна квартира була практично перетворена на гуртожиток, при цьому у розпорядженні заявниці не було засобів для заперечення проти такої зміни.

97. Так само після укладення зазначеного договору заявниця не мала засобу юридичного захисту, який надав би їй можливість стверджувати, що спільне проживання з А. Н., В. Ш. та їхніми знайомими поклало непропорційний тягар на її здатність користуватися правом, гарантованим статтею 8. Суд готовий визнати, що цивільно-правові засоби юридичного захисту, зазначені Урядом у пункті 82, зокрема, позов про відшкодування шкоди, вимога щодо заборони вчинення дій, які можуть порушити право іншої особи на користування майном, або позов про визначення порядку користування спільним майном могли бути доцільними у ситуації, коли законним співвласникам необхідно вирішити конкретні спори щодо користування спільною квартирою. Проте з матеріалів справи вбачається, що ситуація у цій справі була значно складнішою. Зокрема, скарга заявниці полягала в тому, що користування її квартирою більшою кількістю осіб, ніж одна родина, було неможливим, та що В. Ш. і А. Н. проникли в квартиру шляхом злому та заволоділи нею проти її волі. Уряд не довів, яким чином зазначені засоби юридичного захисту могли усунути першопричину згаданих скарг і надати відшкодування.

98. Суд зазначає, що Уряд у своїх запереченнях також посилався на статтю 365 Цивільного кодексу України як на юридичний засіб, на підставі якого компетентний суд міг припинити спільну власність у справі заявниці. Ця стаття (див. текст у пункті 56) встановлювала можливість припинення права співвласника на його частку у неподільному об'єкті власності, якщо інші співвласники вважали, що спільне користування цим об'єктом було неможливим. Проте з тексту цього положення вбачається, що воно могло використовуватися лише проти співвласників, чії частки були «незначними». Навіть більше, Уряд не довів, що цей засіб юридичного захисту, очевидно, призначений для вирішення спорів щодо права власності, міг оперативно усунути скаргу щодо проникнення зі зломом у її квартиру, що була її встановленим «житлом», яке раніше належало її сім'ї багато років, проти волі заявниці та незважаючи на те, що вона не була розрахована на проживання лише однієї сім'ї. У контексті

зазначеного Суд не вбачає, яким чином ця процедура могла надати оперативний та належний засіб юридичного захисту у зв'язку зі скаргою заявниці щодо втручання невідомих осіб у її житло та особистий простір. Відповідно, Суд не переконаний, що стаття 365 Цивільного кодексу могла надати заявниці будь-яке відшкодування, незважаючи на які-небудь аргументи щодо ціни та інші аргументи.

99. Отже, ані з матеріалів справи, ані із заперечень Уряду не вбачається, що у розпорядженні заявниці був будь-який дієвий судовий орган для висунення аргументу, що обов'язок спільно володіти своїм житлом разом із В. Ш. і А. Н. та їхніми знайомими непропорційно вплинув на її приватне життя та користування своїм житлом. Відповідно, Суд вважає, що національна нормативно-правова база не надала заявниці необхідних процесуальних гарантій для захисту її права на повагу до житла і приватного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції.

100. Відповідно, Суд відхиляє заперечення Уряду щодо невичерпання, висунуте у пунктах 82, 83.

101. Враховуючи міркування, наведені у пунктах 91 та 99, Суд констатує, що було порушення статті 8 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

102. Насамкінець, заявниця також скаржилася за статтею 6 Конвенції щодо результату двох її цивільних проваджень і посилалася на статті 9, 14 та 17 Конвенції та статтю 2 Протоколу №4 до Конвенції у зв'язку з фактами цієї справи.

103. Розглянувши ці скарги з огляду на всі наявні у нього матеріали, Суд доходить висновку, що з огляду на належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї.

104. Отже, ця частина заяви має бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

105. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливий сатисфакцію.»

A. Шкода

106. Заявниця спочатку вимагала 100 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди у зв'язку зі стверджуваним порушенням статті 8 (у її відповіді на зауваження Уряду від 10 квітня 2012 року) та додатково 200 000 євро в якості відшкодування шкоди у зв'язку зі стверджуваним порушенням статті 3 Конвенції (у її відповіді на додаткові зауваження Уряду від 25 грудня 2013 року). Крім того, у своїй відповіді на заперечення Уряду від 10 квітня 2012 року вона також просила зобов'язати державу-відповідача викупити її частку у спірній квартирі за справедливою ціною, яка відповідає ринковій ціні половини квартири, для того, щоб надати заявниці можливість купити іншу квартиру, яка належатиме виключно їй.

107. Уряд стверджував, що ця вимога була надмірною та необґрунтованою.

108. Суд нагадує, що справа, яка розглядається, стосувалася порушення статей 3 та 8 Конвенції. Він не вбачає будь-якого причинно-наслідкового зв'язку між порушеннями цих положень та вимогою надання коштів з метою придбання нової квартири для заявниці. Отже, він відхиляє цю вимогу. З іншого боку Суд вважає, що заявниця, очевидно, зазнала страждань і тривоги у зв'язку з фактами, що призвели до встановлення порушень статей 3 та 8 Конвенції. Суд, ухвалюючи рішення на засадах справедливості, присуджує заявниці 4 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

109. У своїй відповіді на зауваження Уряду від 10 квітня 2012 року заявниця також вимагала компенсації судових витрат, понесених у зв'язку представництвом у Суді, невстановлених судових витрат і витрат на переклад невстановлених документів англійською мовою. Вона надала деякі документи, зокрема, копію її договору з фірмою «Дімекс» про надання юридичних послуг; проте вона не зазначила конкретну суму своєї вимоги щодо компенсації судових чи будь-яких інших витрат. У відповіді на додаткові зауваження Уряду від 25 грудня 2013 року заявниця не повторила свої попередні вимоги та не подала будь-яких інших вимог за цим пунктом.

110. Уряд зазначив, що заявниці була надана правова допомога з метою компенсації витрат, понесених під час представництва її інтересів у Суді, та що за будь-яких обставин вона не обґрунтувала свої вимоги щодо компенсації судових та інших витрат належними письмовими доказами.

111. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд нагадує, що заявниці було надано правову допомогу та вважає з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії, що вимога заявниці щодо компенсації судових та інших витрат має бути відхилена у зв'язку з необґрунтованістю.

С. Пеня

112. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити заперечення Уряду стосовно невичерпання національних засобів юридичного захисту щодо скарги заявниці за статтями 3 та 8 Конвенції до розгляду по суті та відхиляє їх;
2. *Оголошує* прийнятними скарги за статтями 3 та 8 Конвенції, а решту скарг – неприйнятними;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці 4 000 (чотири тисячі) євро в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 жовтня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Ангеліка Нуссбергер
(*Angelika Nußberger*)
Голова

**СПРАВА «КОБЕЦЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»
("KOBETS V. UKRAINE")**

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

14 лютого 2008 року

ОСТАТОЧНЕ

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У рішенні, ухваленому 14 лютого 2008 року у справі «Кобець проти України», Суд постановив, що:

- не було порушено ст. 3 Конвенції (заборона нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження) стосовно скарги заявника про погане поводження з ним працівників міліції;
- мало місце порушення ст. 3 Конвенції стосовно незабезпечення ефективного розслідування скарг заявника. Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити заявнику 2 000 євро як компенсацію моральної.

Обставини справи

Заявник Олексій Вікторович Кобець, 1977 р. н., є громадянином України і проживає у м. Києві.

7 липня 2002 року о 23 годині заявник та п. К. розпочали бійку із таксистом Б., в яку втрутились два інші таксисти. Після прибуття міліції п. Кобець і п. К були заарештовані та відвезені до наркологічного диспансера м. Києва. Лікар, оглянувши заявника вранці 8 липня 2002 року, засвідчив те, що п. Кобець був у стані алкогольного сп'яніння, мав синці під очима та подряпини на чолі. Після цього його відвезли до відділу внутрішніх справ Солом'янського району м. Києва (далі – райвідділ), де, за свідченнями п. Кобця, працівник міліції побив його міліцейським кийком за відмову підписувати зізнання. О 6 годині того ж дня через скарги заявника на сильний головний біль та нудоту до відділку міліції була викликана машина швидкої медичної допомоги. При медичному огляді черговий лікар зафіксував численні травми голови п. Кобця та виявив у нього струс головного мозку. Цей лікар також відзначив численні синці на тілі заявника, особливо на спині, та записав пояснення п. Кобця про те, що ці травми були йому заподіяні під час бійки з водіями таксі. О 9 годині вечора того ж дня заявника випустили із райвідділу та негайно відвезли до лікарні, де він поскаржився на те, що зазначені травми були заподіяні йому не під час бійки з водіями таксі, а під час арешту працівниками міліції. 9 липня 2002 року міліцію поінформували про госпіталізацію п. Кобця та про його скаргу на дії працівників міліції. При медичному огляді заявника в лікарні 9 липня 2002 року у нього було зафіксовано численні подряпини і синці на тілі та струс головного мозку. При цьому заявник пояснив лікарям, що це сталось під час арешту внаслідок його побиття кийками міліцією та кількома невідомими особами. 15 липня 2002 року п. Кобця виписали з лікарні.

Після розслідування інциденту 18 лютого 2003 року прокуратура Солом'янського району міста Києва відмовилась порушувати кримінальну справу проти працівників міліції, мотивуючи це тим, що п. Кобець зазнав вищезгаданих травм під час бійки з таксистами. Проте це рішення було скасоване, а 31 жовтня 2003 року була порушена кримінальна справа проти працівників міліції за перевищення ними службових повноважень. Справа кілька разів відкладалась для подальшого розслідування, а 30 липня 2005 року була зупинена у зв'язку з відсутністю достатніх доказів. Однак 31 травня 2006 року останнє рішення було скасоване, а справа була повернена для

додаткового розслідування на тій підставі, що, по-перше, п. Б. і п. К. не були належним чином допитані по справі, а інші водії таксі, які брали участь у бійці, взагалі не були допитані; по-друге, не було призначено і проведено очної ставки між п. Кобцем та звинувачуваним працівником міліції; і, по-третє, висновки останнього розслідування ґрунтувалися майже винятково на інформації, яка вже містилася у матеріалах справи. Розслідування по справі триває досі.

У серпні 2003 року провадження у кримінальній справі, порушеної проти заявника за звинуваченням у хуліганстві, було зупинено.

Зміст рішення Суду

Заявник, посилаючись на ст. 3 та ст. 13 Конвенції, скаржився на погане поводження з ним працівників міліції, а також на те, що владні органи не змогли провести ефективне розслідування його скарг.

Суд зазначив, що не було очевидним, який був стан здоров'я заявника в той час, коли його привезли до відділку міліції. Також було незрозумілим чи бійка між заявником та водіями таксі призвела до означеного травмування п. Кобця. Перший медичний огляд містив лише відомості про незначні ушкодження заявника, а це наводить на думку, що більш серйозні травми були йому завдані під час тримання під вартою. Проте є невідомим, чи 8 липня 2002 року лікар зафіксував всі травми заявника, оскільки завданням цього медичного огляду було лише виявити наявність в організмі п. Кобця алкогольних чи наркотичних речовин.

Важливим, на думку Суду, є те, що заявник дав три різні пояснення того, яким чином він зазнав тілесних ушкоджень, а поки він перебував у відділку міліції, то жодного разу не поскаржився на те, що був побитий працівниками міліції. Навіть після того як п. Кобець був звільнений з-під варти і міг без побоювань розповісти правдоподібну версію подій, він сказав лікарям, що був побитий не у відділку, а під час його затримання.

З огляду на це, Суд не може «без жодних сумнівів» зробити висновок про те, що тілесні ушкодження заявнику були завдані саме працівниками міліції. Тому Суд постановив, що порушення ст. 3 Конвенції не було.

Суд також зазначив, що уповноважені органи дізналися про скарги заявника 9 липня 2003 року, тобто тоді, коли черговий лікар швидкої медичної допомоги повідомив про них. Однак перше рішення по цих скаргах було прийняте сімома місяцями пізніше – у лютому 2004 року, а для того, щоб порушити кримінальну справу, було витрачено більше року. Розслідування у цій справі тривали близько чотирьох років та кілька разів відкладались. В останньому рішенні, прийнятому у травні 2006 року, вказувалось на невідповідності у розслідуваннях та визначалося перелік заходів, які потрібно додатково вжити. Проте жодної із рекомендацій цього рішення не було виконано, а слідство по справі триває й досі. Відтак Суд вирішив, що мало місце порушення ст. 3 Конвенції стосовно незабезпечення ефективного розслідування скарг заявника стосовно поганого поводження із з ним працівників міліції.

Суд, дійшовши висновку про порушення ст. 3 Конвенції, постановив, що немає потреби окремо визначати, чи мало місце порушення ст. 13 Конвенції.

**СПРАВА «МУТА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF MUTA V. UKRAINE)**

(Заява № 37246/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

31 липня 2012 року

ОСТАТОЧНЕ

31.10.2012

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням

У справі «Мута проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,
Марк Віллігер (*Mark Villiger*),
Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),
Боштян М. Зупанчич (*Boštjan M. Zupančič*),
Анн Пауер-Форде (*Ann Power-Forde*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Андре Потоцький (*André Potocki*), судді,

та Стівен Філіпс (*Stephen Phillips*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 10 липня 2012 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 37246/06), яку 30 серпня 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Іван Вікторович Мута (далі – заявник).

2. Заявника, якому було надано правову допомогу, представляла пані Н. О. Бордунова, юрист, яка практикує у м. Київ, Україна. Уряд України (далі – Уряд) представляла його Уповноважений, пані В. Лутковська з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що розслідування його скарг на жорстоке поводження приватної особи пана К. було неефективним.

4. 17 січня 2011 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1988 році та проживає у селі Олександрівка, Україна.

A. Події 14 червня 2000 року

6. 14 червня 2000 року заявник, якому було 11 років, грав у футбол зі своїми друзями. Двоє 15-річних хлопців забрали їхній м'яч. Заявник намагався повернути м'яч, і він та його друзі почали кидати каштани в інших хлопців. Один з хлопців, К., у відповідь кинув камінь, який потрапив у ліве око заявника. У результаті заявнику було діагностовано струс мозку. Внаслідок цього він осліп на ліве око.

B. Кримінальне впровадження щодо К.

7. 20 червня 2000 року Свердловська районна лікарня, куди заявник звернувся після події, поінформувала Свердловський МВ УМВС України в Луганській області про заподіяння заявнику тілесних ушкоджень третьою особою.

8. Уряд зазначив, що того дня батько заявника звернувся до міліції зі скаргою щодо заподіяних його сину тілесних ушкоджень. Однак згідно з твердженнями Уряду того дня батько заявника просив припинити усі слідчі дії, оскільки він «не мав жодних скарг і відмовився давати будь-які письмові пояснення чи проходити судово-медичну експертизу». Уряд надав копію письмової заяви, нібито підписаної батьком заявника. Заявник стверджував, що його батько ніколи не писав подібної заяви.

9. 24 червня 2000 року міліція відмовила у порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину.

10. 10 липня 2000 року батько заявника клопотав до міліції про порушення кримінальної справи щодо К.

11. 13 липня 2000 року міліція відмовила у задоволенні клопотання у зв'язку з відсутністю складу злочину.

12. 21 серпня 2000 року прокурор м. Свердловськ скасував постанову від 24 червня 2000 року та направив справу до міліції для проведення додаткової перевірки.

13. 29 серпня 2000 року Свердловське відділення судмедекспертизи дійшло висновку, що заявнику були заподіяні тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості, але остаточно встановити серйозність ушкоджень буде можливо тільки через шість місяців.

14. 30 жовтня 2000 року щодо К. було порушено кримінальну справу у зв'язку з умисним заподіянням тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

15. 31 жовтня 2000 року батька заявника визнали потерпілим і цивільним позивачем у справі, оскільки на той момент заявник був неповнолітнім.

16. У період з 09 листопада 2000 року до 05 червня 2001 року кримінальне провадження було зупинено «у зв'язку з неможливістю встановити особу нападника».

17. 18 січня 2001 року Луганське обласне бюро судово-медичної експертизи дійшло висновку, що заявнику були заподіяні тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості.

18. 05 червня 2001 року кримінальне провадження було відновлено.

19. 20 червня 2001 року дії К. були перекваліфіковані як «заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з необережності». Відповідно до кримінального законодавства цей злочин не підлягав покаранню, якщо нападник не досяг віку кримінальної відповідальності (16 років).

20. 25 червня 2001 року досудове слідство у кримінальній справі щодо К. було закінчено, а справу передано до суду для обрання К. примусових заходів виховного характеру.

21. 14 серпня 2001 року Свердловський міський суд призначив судово-медичну експертизу заявника.

22. 13 грудня 2001 року Луганське обласне бюро судово-медичної експертизи класифікувало ушкодження як тяжкі.

23. 27 лютого 2002 року Свердловський міський суд постановив провести відтворення обстановки та обставин події за участю всіх причетних осіб, їхніх представників і судово-медичного експерта. Відтворення обстановки та обставин події було проведено у березні 2002 року.

24. 29 липня 2002 року прокурор міста Свердловськ поінформував батька заявника, що стосовно слідчого було порушено дисциплінарне провадження у зв'язку із затягуванням розслідування.

25. 18 листопада 2002 року Свердловський міський суд направив справу на додаткове розслідування. Заявник оскаржив цю постанову та клопотав, щоб дії К. були перекваліфіковані на умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень.

26. 28 січня 2003 року Апеляційний суд Луганської області залишив постанову від 18 листопада 2002 року без змін.

27. 20 березня 2003 року дії К. знову були кваліфіковані як заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з необережності, а справу передано до Свердловського міського суду для обрання К. примусових заходів виховного характеру.

28. 30 січня 2004 року суд направив справу на додаткове розслідування, оскільки К. вже не був неповнолітнім, а тому суд не міг обрати щодо нього примусові заходи виховного характеру.
29. 30 березня 2004 року Апеляційний суд Луганської області направив справу на новий розгляд.
30. 13 липня 2004 року Свердловський міський суд знову направив справу на додаткове розслідування. Він зазначив, що було незрозуміло, яких тілесних ушкоджень зазнав заявник, середньої тяжкості або тяжких, та чи заподіяв К. такі тілесні ушкодження умисно.
31. 21 вересня 2004 року Апеляційний суд Луганської області залишив цю постанову без змін.
32. 25 жовтня 2004 року слідчий Свердловського МВ УМВС України в Луганській області відмовив у порушенні кримінальної справи щодо К. за фактом умисного заподіяння заявнику тяжких тілесних ушкоджень. Наступного дня справу щодо К. стосовно заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з необережності слідчий направив до суду для прийняття рішення щодо її закриття, оскільки строк для притягнення до кримінальної відповідальності вже закінчився.
33. 03 листопада 2004 року Свердловський міський суд скасував постанову від 25 жовтня 2004 року.
34. 07 грудня 2004 року Апеляційний суд Луганської області змінив постанову від 03 листопада 2004 року та направив справу на додаткове розслідування.
35. У січні 2005 року справу було передано для розслідування до слідчого відділу Краснодонського МВ УМВС України в Луганській області.
36. 11 квітня 2005 року К. було пред'явлено обвинувачення в умисному заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, а справу було передано до Краснодонського міськрайонного суду.
37. 14 жовтня 2005 року за клопотанням К. суд постановив провести додаткову судово-медичну експертизу.
38. 19 грудня 2005 року Донецьке обласне бюро судово-медичної експертизи дійшло висновку, що заявнику були заподіяні тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості.
39. 03 квітня 2006 року суд відмовив у задоволенні клопотання батька заявника щодо проведення третьої судово-медичної експертизи для узгодження суперечливих висновків попередніх експертиз 2001 і 2005 років.
40. 26 травня 2006 року суд відмовив у задоволенні аналогічного клопотання прокурора.
41. 03 липня 2006 року суд, зрештою, вирішив задовольнити клопотання батька заявника та постановив провести додаткову судово-медичну експертизу в м. Києві.
42. 08 серпня 2006 року Головне бюро судово-медичної експертизи поінформувало суд, що проведення такої експертизи неможливе до 2008 року.
43. 27 листопада 2006 року заявник отримав третю групу інвалідності (найменший ступінь).
44. 04 липня 2008 року комісія з чотирьох експертів дійшла висновку, що заявник зазнав тяжких тілесних ушкоджень: травма лівого ока та струс головного мозку.
45. 09 жовтня 2008 року Краснодонський міськрайонний суд обрав К. покарання за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у виді позбавлення волі на строк три роки умовно з випробувальним строком один рік. У судовому засіданні К. визнав себе винним.
46. 23 грудня 2008 року Апеляційний суд Луганської області закриття провадження у справі у зв'язку із закінченням строку для притягнення до кримінальної відповідальності.
47. Того дня суд постановив окрему ухвалу, поінформувавши Раду суддів Луганської області, що провадження у справі тривало занадто довго.

С. Цивільне провадження

48. У вересні 2009 року заявник і його батько ініціювали провадження щодо відшкодування шкоди. Вони вимагали 23 399 українських гривень (далі – грн) в якості відшкодування матеріальної шкоди та 700 000 грн в якості відшкодування моральної шкоди.
49. 26 квітня 2011 року Свердловський міський суд Луганської області присудив заявнику 15 000 грн в якості відшкодування матеріальної шкоди (на той момент приблизно 1 270,65 євро), що мали бути стягнуті з К. Суд також присудив батьку заявника 15 067,16 грн в якості відшкодування матеріальної та моральної шкоди.
50. 19 вересня і 20 жовтня 2011 року Апеляційний суд Луганської області та Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ відповідно залишили це рішення без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кримінальний кодекс України (чинний до 01 вересня 2001 року)

«Стаття 10. Відповідальність неповнолітніх

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло шістнадцять років.
2. Особи, які вчинили злочин у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за ... умисне заподіяння тілесних ушкоджень ...

Стаття 101. Умисне тяжке тілесне ушкодження

1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, або таке, що спричинило втрату будь-якого органу або втрату його функцій, душевну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний з стійкою втратою працездатності не менше ніж на одну третину, або перервання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, карається позбавленням волі на строк від двох до восьми років.

...

Стаття 102. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, що не є небезпечним для життя, але таке, що спричинило тривале порушення функцій будь-якого органу або інший тривалий розлад здоров'я без наслідків, зазначених у статті 101 цього Кодексу, карається позбавленням волі на строк до чотирьох років або виправними роботами на строк до двох років ...

Стаття 105. Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження

Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, – карається позбавленням волі на строк до одного року або виправними роботами на той же строк.

В. Кримінальний кодекс України (чинний з 01 вересня 2001 року)

«Стаття 22. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.
2. Особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за ... умисне тяжке тілесне ушкодження ... [і] умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження...

Стаття 105. Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру

1. Неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання.

2. У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру:

- (1) застереження;
- (2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
- (3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
- (4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

(5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом.

3. До неповнолітнього може бути застосовано кілька примусових заходів виховного характеру, що передбачені у частині другій цієї статті. Тривалість заходів виховного характеру, передбачених у пунктах (2) та (3) частини другої цієї статті, встановлюється судом, який їх призначає.

4. Суд може також визнати за необхідне призначити неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом.

Стаття 106. Звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності

1. Звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності до осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років, застосовується відповідно до статей 49 та 80 цього Кодексу з урахуванням положень, передбачених цією статтею.

2. Щодо осіб, зазначених у частині першій цієї статті, встановлюються такі строки давності:

...

(3) сім років – у разі вчинення тяжкого злочину....»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

51. Заявник скаржиться на неефективність розслідування у його справі та надмірну тривалість провадження. Він посилається на статті 3, 6 і 13 Конвенції.

Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, вважає, що ці скарги мають розглядатись виключно за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, яка передбачає:

Стаття 3

«Нікого не може піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покарання.»

A. Прийнятність

52. Уряд не надав зауважень щодо прийнятності цієї скарги.

53. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту (а) пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

Б. Суть

54. Уряд стверджував, що слідство у цій справі включало допит вісімнадцяти свідків, чотири допити потерпілого та сім допитів К. Було проведено чотири судово-медичні експертизи та одна судово-балістична експертиза. Оскільки всі причетні особи були неповнолітніми слідство вимагало особливої ретельності та обережності.

55. Також Уряд повторив, що спочатку батько заявника не хотів притягнення К. до кримінальної відповідальності та згодом йому була надана можливість повною мірою брати участь у слідстві.

56. Таким чином, Уряд зазначив, що органи влади вжили всіх можливих заходів для забезпечення доказів у справі, що вимагало особливої ретельності, та забезпечили право заявника на участь у слідстві. У результаті було встановлено винну особу та його дії були правильно кваліфіковані. Отже, у цій справі держава виконала свої зобов'язання за статтею 3 Конвенції.

57. У відповідь заявник стверджував, що за обставин цієї справи допит свідків і судово-медичні експертизи не повинні були тривати більш ніж півроку. Натомість провадження у справі тривало вісім років. Заявник вважав, що державні органи навмисно затягували провадження, щоб дозволити К. уникнути відповідальності.

58. Перш за все, Суд зазначає, що в результаті насильницьких дій приватної особи К., заявник зазнав тяжких тілесних ушкоджень, втратив зір на ліве око та став інвалідом. Отже, поведження, якого він зазнав, досягло необхідного ступеню суворості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції (див., *a contrario*, рішення у справі «Тончев проти Болгарії» (*Tonchev v. Bulgaria*), заява №18527/02, пункти 38–40, від 19 листопада 2009 року).

59. Суд також нагадує, що його усталена практика є послідовною та чіткою з точки зору того, що стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення ефективного офіційного розслідування стверджуваного жорстокого поведження, навіть якщо таке поведження було вчинене приватними особами (див. рішення у справах «Ай проти Туреччини» (*Ay v. Turkey*), заява №30951/96, пункт 60, від 22 березня 2005 року та «М. С. проти Болгарії» (*M. S. v. Bulgaria*), заява №39272/98, пункт 151, ЄСПЛ 2003XII, а також нещодавнє рішення у справі «Бісер Костов проти Болгарії» (*Biser Kostov v. Bulgaria*), заява №32662/06, від 10 січня 2012 року).

60. Зокрема, стаття 3 Конвенції вимагає від держави прийняття ефективних кримінально-правових норм для попередження вчинення злочинів проти особистої недоторканності, що забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання за порушення таких норм. З іншого боку, зрозуміло, що зобов'язання держави за статтею 1 Конвенції не може тлумачитися як таке, що вимагає від держави забезпечити через свою правову систему відсутність випадків нелюдського або такого, що принижує, гідність поведження однієї особи до іншої або, якщо таке трапиться, кримінальне провадження обов'язково має привести до застосування певного покарання. Щоб держава понесла відповідальність, на думку Суду, має бути доведено, що національне законодавство та, зокрема, кримінальне законодавство, застосовне до обставин справи, не передбачає практичного та ефективного захисту прав, гарантованих статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Беганович проти Хорватії» (*Beganović v. Croatia*), заява №46423/06, пункт 71, від 25 червня 2009 року з подальшими посиланнями).

61. Мінімальні стандарти ефективності, визначені практикою Суду, включають в себе вимоги, що розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні органи влади повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Менешова проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява №59261/00, пункт 67, ЄСПЛ 2006-III).

62. Процесуальні вимоги статті 3 Конвенції виходять за межі стадії досудового слідства, коли слідство призводить до вчинення юридичних дій у національних судах: провадження в цілому, у тому числі стадія судового розгляду, має відповідати вимогам статті 3 Конвенції. Це означає, що національні суди за жодних обставин не повинні допускати випадків, за яких завдані тілесні та моральні страждання залишатимуться безкарними. Це важливо для забезпечення громадської впевненості у принципі верховенства права і його підтримки, а також у попередженні будь-якої ознаки толерантності органів влади до незаконних дій або співучасті у них (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Оккалі проти Туреччини» (*Okkali v. Turkey*), заява №52067/99, пункт 65, ЄСПЛ 2006 XII (витяги)).

63. У цій справі Суд зазначає, що кримінальне провадження у справі щодо нападника на заявника тривало вісім з половиною років – з 20 червня 2000 року, коли міліцію було поінформовано про подію, до 23 грудня 2008 року, коли суд заклав провадження у справі у зв'язку із закінченням строку притягнення до кримінальної відповідальності.

64. Суд зазначає, що справа, яку розглядали національні органи влади, не вбачається складною. Обставини справи були зрозумілими, а подія обмежувалась лише одним епізодом з невеликою кількістю свідків. Проте національним органам влади знадобилося більше восьми років для розслідування справи. Справу кілька разів повертали на додаткове розслідування, зокрема, у зв'язку з невстановленням основних аспектів справи (ступінь тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень і намір К. щодо їхнього заподіяння) після чотирьох років слідства та

судового розгляду (див. пункт 30). До моменту ухвалення у справі заявника остаточного рішення строк для притягнення К. до кримінальної відповідальності закінчився.

65. Суд також зазначає, що у провадженні були значні періоди бездіяльності. Зокрема, з невідомих підстав провадження було припинено на пів року (див. пункт 16), а національним органам влади знадобилося більше двох років для проведення остаточної судово-медичної експертизи у справі заявника (див. пункти 42 і 44). Тривалий характер слідства та судового розгляду було визнано самими національними органами влади (див. пункти 24 і 47).

66. У світлі викладеного Суд доходить висновку, що у цій справі органи влади не провели ефективного розслідування тверджень заявника про жорстоке поводження, що призвело до закінчення відповідного строку і неможливості подальшого притягнення до кримінальної відповідальності. Отже, було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

67. Заявник також скаржився на несправедливість провадження у кримінальній справі щодо К. Він посилався на статті 6 і 14 Конвенції.

68. Уважно розглянувши доводи заявника у світлі всіх наявних матеріалів та з огляду на належність оскаржуваних питань до сфери його компетенції Суд вважає, що вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією.

69. Отже, ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необгрунтована відповідно до підпункту (а) пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

70. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

71. Заявник вимагав 75 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

72. Уряд заявив, що вимоги заявника були необгрунтованими.

73. Ухвалюючи рішення на основі засадах справедливості, Суд присуджує заявнику 7 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

74. Заявник не вимагав компенсації судових та інших витрат.

C. Пеня

75. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* скаргу за статтею 3 Конвенції щодо неефективного розслідування прийнятною, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику 7 500 (сім тисяч п'ятсот євро) та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди; ця сума має бути конвертована в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;
  - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 липня 2012 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Стівен Філіпс
(*Stephen Phillips*)
Заступник Секретаря

Дін Шпільман
(*Dean Spielmann*)
Голова

**СПРАВА «ОРЛИК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ORLIK V. UKRAINE)**

(Заява № 27454/11)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

11 лютого 2016 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Орлик проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 19 січня 2016 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 27454/11), яку 15 квітня 2011 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Ольга Миколаївна Орлик (далі – заявниця).

2. Заявницю представляв пан І. П. Погасій, юрист, який практикує у м. Кіровоград. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження – пан Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. 1 грудня 2014 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

4. Заявниця народилася у 1960 році і проживає у смт Олександрівка Кіровоградської області.

5. 3 лютого 2007 року на заявницю було вчинено напад. Згідно зі складеними в подальшому висновками судово-медичних експертів у неї були синці на щелепній ділянці, плечі та стегні, садна в підочній ділянці справа, струс мозку та перелом ребра зі зміщенням. Заявниця стверджувала, що особами, які напали на неї, були пан та пані К., колишні свекор та свекруха її доньки, хоча національними органами влади було встановлено, що на заявницю напала тільки пані К. Інцидент стався на очах дворічної онуки заявниці.

6. 4 лютого 2007 року заявниця подала до міліції заяву.

7. 5 лютого 2007 року заявницю обстежив судово-медичний експерт. Він виявив у неї синці, які було класифіковано як «легкі тілесні ушкодження».

8. 14 лютого 2007 року Олександрівський РВ УМВС України в Кіровоградській області (далі – Олександрівський райвідділ) відмовив у порушенні кримінальної справи за фактом події.

9. 22 лютого 2007 року було проведено судово-медичне обстеження заявниці. Додатково до попередньо виявлених синців судово-медичний експерт встановив наявність у заявниці струсу мозку та перелому ребра зі зміщенням. Експерт класифікував ці ушкодження як «тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості».

10. 20 березня 2007 року прокуратура Олександрівського району скасувала постанову від 14 лютого 2007 року як передчасну та 21 березня 2007 року порушила кримінальну справу за фактом умисного завдання заявниці тілесних ушкоджень середньої тяжкості.

11. 20 травня 2007 року слідство було зупинено слідчим у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

12. 29 серпня та 3 жовтня 2007 року прокуратура Олександрівського району винесла дві постанови про скасування постанови слідчого від 20 травня 2007 року як передчасної.

13. 6 жовтня 2007 року слідчий допитав пана та пані К.

14. 1 грудня 2007 року слідство було знову зупинено слідчим у зв'язку з неможливістю встановити особу, яка вчинила злочин.

15. 10 грудня 2007 року прокуратура Олександрівського району, реагуючи на скаргу заявниці щодо ходу слідства, надала УМВС України в Кіровоградській області вказівку накласти дисциплінарні стягнення на працівників міліції, у провадженні яких перебувала кримінальна справа.

16. 21 січня 2008 року УМВС України в Кіровоградській області надало вказівки Олександрівському райвідділу міліції негайно відновити слідство.

17. 7 квітня 2008 року слідчий доручив судово-медичному експерту встановити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень заявниці. 22 вересня 2008 року судово-медичний експерт склав висновок, яким було підтверджено висновки експертизи від 22 лютого 2007 року.

18. 15 травня 2008 року УМВС України в Кіровоградській області повідомило заявницю, що на працівників міліції, у провадженні яких перебувала кримінальна справа, було накладено дисциплінарні стягнення.

19. 23 жовтня 2008 року районний суд закрити кримінальну справу щодо пані К. на підставі Закону України «Про амністію», мотивуючи це тим, що вона має на утриманні літню матір. 24 лютого 2009 року апеляційний суд Кіровоградської області (далі – апеляційний суд) скасував зазначений вирок, не виявивши доказів того, що матір пані К. знаходилася на її утриманні.

20. 1 липня 2009 року слідчий виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К.

21. 7 липня 2009 року прокуратура Новомиргородського району склала обвинувальний висновок щодо пані К.

22. 24 липня 2009 року районний суд повернув справу щодо пані К. на додаткове розслідування, постановивши, що заявницю не повідомляли про закінчення досудового слідства до 3 липня 2009 року, а отже, їй не було надано достатньо часу на ознайомлення з матеріалами справи. Суд також постановив, що постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К було винесено у порушення вимог законодавства.

23. 13 листопада 2009 року прокуратура Новомиргородського району скасувала постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К. від 1 липня 2009 року. Згодом слідчий знову виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К.

24. 21 грудня 2009 року було закінчено ще один раунд досудового слідства у справі щодо пані К., і прокуратура Новомиргородського району винесла ще один обвинувальний висновок.

25. 29 березня 2010 року Олександрівський районний суд Кіровоградської області повернув справу щодо К. на додаткове розслідування, постановивши, зокрема, що постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К. була передчасною, оскільки його роль в інциденті не була достатньою мірою з'ясована.

26. 13 липня 2010 року прокуратура Новомиргородського району скасувала постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К. 26 травня 2011 року слідчий знову виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К.

27. 20 грудня 2011 року Знаменський міський районний суд Кіровоградської області визнав пані К. винною у завданні заявниці тілесних ушкоджень середньої тяжкості та призначив їй покарання у виді обмеження волі строком на два роки, звільнивши засуджену від відбування покарання з випробувальним строком один рік. Суд встановив, що постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К. за фактом тієї ж події була законною. Пані К, прокурор та заявниця оскаржили вирок.

28. 6 березня 2012 року апеляційний суд скасував вирок та закрити кримінальну справу щодо пані К. у зв'язку із закінченням строків давності.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

29. Заявниця скаржилась, що слідство у її справі було неефективним, а тривалість провадження – надмірною. Вона спочатку посилалася на статті 6 і 13 Конвенції.

30. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, доходить висновку, що зазначені скарги слід розглядати за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції (див. рішення у справах «Мута проти України» (*Muta v. Ukraine*), заява № 37246/06, п. 51, від 31 липня 2012 року, та «Ібрагім Демірташ

проти Туреччини» (*Ibrahim Demirtaş v. Turkey*), заява №25018/10, пп. 19 і 20, від 28 жовтня 2014 року). У статті 3 Конвенції зазначено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

431. Суд зазначає, що заява не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

32. У своїй відповіді на зауваження Уряду заявниці доводила, що слідством були порушені процесуальні вимоги статті 3 Конвенції. Вона доводила, що мала місце затримка в порушенні кримінальної справи: слідчий спочатку відмовив в порушенні кримінальної справи, а згодом слідство неодноразово зупинялося. Внаслідок затримки пані К. було засуджено із запізненням. Згідно з доводами заявниці підтвердженням неефективності слідства також були випадки скасування вищестоящими органами прокуратури різних процесуальних рішень.

33. Уряд наполягав на тому, що порушення статті 3 Конвенції не було. Національні органи влади ретельно перевірили твердження заявниці про те, що на неї вчинив напад пан К., але, на підставі усіх доказів у матеріалах справи було встановлено, що на заявницю напала і їй завдала тілесних ушкоджень пані К. Уряд доводив, що факти скасування постанов про відмову в порушенні кримінальної справи та той факт, що справа поверталась для проведення додаткового розслідування, свідчили про бажання органів влади ефективно розслідувати подію. Органи влади активно реагували на скарги заявниці, зокрема, кілька працівників міліції було притягнуто до дисциплінарної відповідальності.

2. Оцінка Суду

34. Суд перш за все зазначає, що насильницьке поводження, якого заявниці зазнала 3 лютого 2007 року, охоплювалося сферою застосування статті 3 Конвенції (див. для порівняння рішення у справах «Олександр Ніконенко проти України» (*Aleksandr Nikonenko v. Ukraine*), заява №54755/08, пп. 7 і 40, від 14 листопада 2013 року, та «Ібрагім Демірташ проти Туреччини» (*Ibrahim Demirtaş v. Turkey*), заява №25018/10, п. 31, від 28 жовтня 2014 року).

35. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції вимагає від органів влади проведення ефективного розслідування стверджуваного жорстокого поводження, навіть якщо таке поводження мало місце з боку приватних осіб (див. рішення у справі «М. Ц. проти Болгарії» (*M. C. v. Bulgaria*), заява №39272/98, п. 151, ЕЧПР 2003XII, та «Денис Васильєв проти Росії» (*Denis Vasilyev v. Russia*), заява №32704/04, п. 99, від 17 грудня 2009 року). Згідно з мінімальними критеріями ефективності, які Суд визначив у своїй практиці, таке розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (див., наприклад, згадане рішення у справі «Мута проти України» (*Muta v. Ukraine*), п. 61).

36. Коли слідство призводить до вчинення процесуальних дій в національних судах, процесуальні вимоги статті 3 Конвенції виходять за рамки стадії досудового слідства – вимогам статті 3 Конвенції має відповідати все провадження в цілому, включаючи судовий розгляд по суті. Це означає, що національні суди за жодних обставин не повинні дозволяти випадків, за яких завдання тілесних і моральних страждань залишатиметься безкарним. Це важливо для забезпечення громадської впевненості у принципі верховенства права і його підтримки, а також у попередженні будь-яких ознак толерантності органів влади до незаконних дій або співучасті у них (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Оккалі проти Туреччини» (*Okkali v. Turkey*), заява №52067/99, п. 65, ЕЧПР 2006 XII (витяги)).

37. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що хоча заявниці подала до міліції скаргу про напад наступного дня після події, справу за фактом нападу було порушено з певною затримкою – через півтора місяці.

38. Досудове слідство зупинялось 20 травня і 1 грудня 2007 року у зв'язку з неможливістю встановити особу, що вчинила злочин. Ці постанови згодом скасовувалися як передчасні, але вони, тим не менш, затягували розслідування (див. для порівняння рішення у справах «Дудник проти України» (*Dudnyk v. Ukraine*), заява №17985/04, п. 36, від 10 грудня 2009 року, і «Коваль та інші проти України» (*Koval and Others v. Ukraine*), заява №22429/05, п. 82, від 15 листопада 2012 року).

39. Суди двічі повертали кримінальну справу щодо пані К. на додаткове розслідування. Слід особливо зазначити, що одного разу – 24 липня 2009 року – справу було повернуто на додаткове розслідування внаслідок порушення права заявниці на ознайомлення з матеріалами справи по завершенню досудового слідства. Більше того, у період з 1 липня 2009 року до 27 травня 2011 року слідчі органи тричі виносили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо пана К., дві з цих постанов згодом було скасовано. Суд повторює, що неодноразові випадки такого повернення справ та винесення постанов про відмову в порушенні кримінальної справи свідчать про наявність серйозних недоліків (див. рішення у справі «Козинець проти України» (*Kozinets v. Ukraine*), заява №75520/01, п. 61, від 6 грудня 2007 року).

40. З огляду на наведене вище Суд доходить висновку, що у цій справі органи влади не провели оперативного розслідування тверджень заявниці про жорстоке поводження, що призвело до закінчення відповідного строку давності

і унеможливило подальше кримінальне переслідування одного з ймовірних правопорушників (див. для порівняння рішення у справах «Бегановіч проти Хорватії» (*Beganović v. Croatia*), заява №46423/06, п. 85, від 25 червня 2009 року; «Валолієне проти Литви» (*Valiulienė v. Lithuania*), заява №33234/07, п. 85, від 26 березня 2013 року; та згадане рішення у справі «Олександр Ніконенко проти України» (*Aleksandr Nikonenko v. Ukraine*), п. 45).

41. Вищенаведених міркувань для Суду достатньо, аби дати йому змогу дійти висновку, що розслідування тверджень заявниці про жорстоке поводження не відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

42. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

43. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

44. Заявниця вимагала 12 768 євро і 1 111,04 грн відшкодування матеріальної шкоди, а також 28 000 євро відшкодування моральної шкоди.

45. Уряд вважав, що ці вимоги є надмірними та що між ними і стверджуваними порушеннями Конвенції немає причинно-наслідкового зв'язку.

46. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою, а тому відхиляє цю вимогу.

47. Суд вважає, що заявниця вочевидь зазнала болю та страждань внаслідок встановленого ним порушення. Постановляючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 1 500 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

48. Заявниця вимагала 7 100 грн компенсації витрат на правову допомогу у національних судах та 22 000 грн компенсації витрат на правову допомогу у Суді. Вона також вимагала 282,88 грн компенсації витрат на поштові відправлення.

49. Уряд вважав, що ця вимога є необґрунтованою.

50. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за належне присудити заявниці суму у розмірі 510 євро компенсації витрат за усіма пунктами.

С. Пеня

51. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
    - (i) 1 500 (одну тисячу п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись;
    - (ii) 510 (п'ятсот десять) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суми будь-яких податків, що можуть нараховуватись;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 11 лютого 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
заступник Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

**СПРАВА «ПЕЛЕШОК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF PELESHOK V. UKRAINE)**

(Заява № 10025/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

08 грудня 2016 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Пелешок проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (*André Potocki*), Голова,

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Сіюфра О'Лірі (*Síofra O'Leary*), судді,

та Анна-Марія Дуге (*Anne-Marie Dougin*), В.о. заступника Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 15 листопада 2016 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10025/06), яку 15 лютого 2006 року подала до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянка України, пані Марія Кузьмівна Пелешок (далі – заявниця).

2. Заявницю, якій було надано правову допомогу, представляв пан О. В. Левицький, юрист, який практикує у м. Київ. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина з Міністерства юстиції України.

3. Заявниця стверджувала, що розслідування її тверджень про жорстоке поводження з нею приватних осіб було неефективним.

4. 20 серпня 2013 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявниця народилась у 1935 році та проживає у м. Тернопіль, Україна.

A. Заподіяння заявниці тілесних ушкоджень

6. Заявниця стверджувала, що у 1999 році вона позичила пані Ш. 21 500 доларів США. Вона також зазначила, що борг був частково погашений і станом на червень 2002 року несплаченим залишався борг у розмірі 13 400 доларів США.

7. Згідно з твердженнями заявниці вранці 30 липня 2002 року пані Ш. і чоловік пані Ш. після того, як заявниця попросила їх віддати решту боргу, побили її на підвір'ї їхнього будинку. Вона також стверджувала, що це сталося прилюдно «перед перехожими, які стали свідками цього».

8. У показаннях, наданих міліції після відкриття кримінальної справи (див. пункт 15), заявниця зазначила, що під час конфлікту пані Ш. вдарила її по голові мокрим рушником, потім вдарила кулаком по голові та у груди, а пан Ш. також вдарив її по голові.

9. Згідно з показаннями пана і пані Ш. та декількох інших свідків, які були допитані міліцією (див. пункти 16 і 23), сварка між заявницею та пані Ш. сталася 29 липня 2002 року. Під час цієї сварки заявниці не було нанесено жодних тілесних ушкоджень.

10. 30 липня 2002 року заявниця була доставлена каретою швидкої допомоги до відділення невідкладної медичної допомоги Тернопільської міської лікарні, де о 17 год. 30 хв. була госпіталізована. Згідно з медичною картою при госпіталізації в заявниці крім черепно-мозкової травми інших травм діагностовано не було. 31 липня 2002 року лікарі діагностували в заявниці забої на грудях.

11. Заявниця перебувала в лікарні з 30 липня до 23 серпня 2002 року.

В. Розслідування події

12. 30 липня 2002 року чоловік заявниці звернувся зі скаргою до Тернопільського міського відділу міліції. Він стверджував, що пані Ш. та її чоловік на подвір'ї їхнього будинку нанесли заявниці удари руками по голові та в груди.

13. 09 серпня 2002 року міліція відмовила в порушенні кримінального провадження щодо пана та пані Ш. у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину.

14. 04 вересня 2002 року Тернопільське обласне бюро судово-медичної експертизи провело судово-медичне обстеження. Експерти зазначили, що 30 липня 2002 року заявниця була госпіталізована до лікарні. Одразу після госпіталізації заявниця заявила, що цього ранку об 11 год. 00 хв. вона була побита «знайомими». Експерти також встановили, що заявниця отримала черепно-мозкову травму та мала гематому на правій стороні грудної клітки. Оскільки вона страждала від черепно-мозкової травми більше трьох тижнів, ця травма була кваліфікована як тілесне ушкодження середньої тяжкості. Гематома була кваліфікована як легке тілесне ушкодження.

15. 29 жовтня 2002 року заступник прокурора м. Тернопіль скасував постанову від 09 серпня 2002 року та порушив кримінальну справу щодо пана та пані Ш.

16. 30 жовтня 2002 року міліція відібрала пояснення в пані Ш. Уряд надав копії її пояснень, які, однак, були неповними. Вбачається, що пані Ш. зазначила, що вона позичила у заявниці 8 100 доларів США без підписання будь-яких офіційних документів, а згодом повернула цю суму. Вона також пояснила, що 29 липня 2002 року заявниця і чоловік заявниці прийшли до її будинку та вимагали сплатити відсотки на зазначену суму. Пані Ш. відмовилася сплатити відсотки та в неї виникла суперечка із заявницею, після чого остання пішла.

17. 19 листопада 2002 року міліція допитала чоловіка заявниці як свідка.

18. 02 та 04 січня 2003 року міліція допитала трьох осіб, пані П., пана Пух. і пана Па., які були свідками події.

19. 03 січня 2003 року заступник начальника СВ ТМВ УВСУ в Тернопільській області призначив додаткове судово-медичне обстеження.

20. 13 січня 2003 року комісія експертів Тернопільського обласного бюро судово-медичних експертиз підтвердила висновки судово-медичного обстеження від 04 вересня 2002 року. Крім того, експерти зазначили, що черепно-мозкова травма заявниці та гематома були спричинені тупим предметом і не могли бути отримані в результаті падіння. Експерти також зазначили, що динаміка розвитку клінічної картини узгоджується з твердженням заявниці, що тілесні ушкодження були нанесені їй 30 липня 2002 року. Зрештою, вони дійшли висновку, що черепно-мозкова травма була спричинена серією ударів по голові.

21. 14 січня 2003 року працівники міліції допитали пана Ш. як підозрюваного. Він дав такі самі пояснення, що і його дружина (див. пункт 16).

22. У період з 15 січня до 27 січня 2003 року були проведені численні очні ставки із заявницею, підозрюваними та різними свідками, які були допитані раніше, у тому числі з паном Т., паном Па., пані П. та паном Пух.

23. 25 лютого 2003 року заступник начальника слідчого відділу Тернопільського міського відділу міліції заклав кримінальну справу щодо пана та пані Ш. за відсутністю доказів вчинення злочину. У цій постанові було вказано дві версії подій, одна наводилася заявницею, а інша була отримана на підставі показань пана і пані Ш. та двох свідків, Т. і Б. Згідно з другою версією подій 29 липня 2002 року на подвір'ї будинку пані Ш. між нею та заявницею сталася словесна сварка, в ході якої жодних тілесних ушкоджень заявниці нанесено не було. У постанові зазначалося, що були допитані численні свідки, проведені очні ставки та судово-медичні обстеження. Було зроблено висновок, що з огляду на суперечливі показання свідків неможливо було встановити, коли відбулася подія – 29 чи 30 липня 2002 року, а міліція не мала достатніх доказів для притягнення до відповідальності пана та пані Ш.

24. 04 березня 2003 року прокурор м. Тернопіль скасував згадану постанову та постановив провести додаткове розслідування.

25. 04 квітня 2003 року міліція знову відкрила кримінальне провадження щодо пана та пані Ш. У постанові зазначалося, що пан і пані Ш. показали, що позичили у заявниці 8 100 доларів США та згодом повернули цю суму.

Пан та пані Ш. стверджували, що 29 липня 2002 року заявниця прийшла до їхнього будинку разом із чоловіком і вимагала сплати відсотки на зазначену суму. Згідно з їхніми твердженнями заявниця мала з собою невелику банку з невідомою рідиною, яка, за її словами, була кислотою. Вона погрожувала вилити кислоту в очі дитині Ш. Пан Ш. викликав міліцію, але до їхнього прибуття заявниця та її чоловік пішли. Міліція дійшла висновку, що зібраних в результаті слідчих дій доказів було недостатньо для притягнення пана та пані Ш. до відповідальності, а особу нападника заявниці встановлено не було.

26. У період з березня 2003 року до вересня 2006 року кримінальне провадження у справі заявниці закривалося вісім разів (04 квітня 2003 року, 05 червня 2003 року, 05 серпня 2003 року, 14 вересня 2003 року, 28 грудня 2003 року, 17 травня 2004 року, 27 серпня 2004 року та 16 лютого 2005 року). Усі ці постанови були скасовані вищестоящим прокурором, який постановляв провести додаткове розслідування, неодноразово встановлюючи, що слідство у справі було «неповним».

27. Зокрема, у постанові від 05 травня 2003 року заступник начальника слідчого відділу Тернопільського міського відділу міліції постановив провести відтворення обстановки і обставин події з метою встановлення фактів справи та для підтвердження чи спростування суперечливих показань свідків. Він постановив встановити під час відтворення, чи могли свідки (у тому числі Т. і Б.) справді побачити інцидент з вулиці за межами подвір'я, як вони стверджували. У наступній постанові від 08 грудня 2004 року старший прокурор Тернопільської обласної прокуратури також зазначив, *inter alia*, про необхідність допитати працівників швидкої допомоги, які 30 липня 2002 року доставили заявницю у відділення невідкладної допомоги.

28. 06 травня 2003 року працівники міліції допитали таксиста пана К. Він показав, що 30 липня 2002 року він їхав на своєму таксі та підвіз заявницю та її чоловіка на вулицю, де знаходився будинок пана і пані Ш. Він додав, що заявниця була знервована і трималася рукою за голову.

29. 17 січня 2004 року перший заступник прокурора міста Тернополя зазначив, що слідчі не виконали інструкцій та не провели слідчі дії, які вимагались постановою від 05 травня 2003 року (див. пункт 27).

30. У 2004 році щодо слідчого З. було порушено дисциплінарне провадження у зв'язку з певними процесуальними порушеннями, внаслідок яких слідство затягувалось. Результат цього провадження невідомий.

31. 23 вересня 2006 року міліція ухвалила два процесуальні рішення у справі. Першою постановою міліція закрила кримінальну справу щодо пана та пані Ш., зазначивши ті самі підстави, що й у постанові від 04 квітня 2003 року. Другою постановою досудове слідство у справі було зупинено до встановлення особи, яка нанесла заявниці тілесні ушкодження.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Кримінальний кодекс України 2001 року

Стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження

«1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину, – карається ...»

В. Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року

32. Відповідні частини статей 4, 25, 97 та 100 цього Кодексу у редакції, чинній на час подій, передбачають:

Стаття 4. Обов'язок порушити кримінальну справу і розкрити злочин

«Суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання.»

Стаття 25. Прокурорський нагляд в кримінальному судочинстві

«Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорам.

Постанови прокурора, винесені відповідно до закону, є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами.»

Стаття 97. Обов'язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду

«Прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень:

- 1) порушити кримінальну справу;
- 2) відмовити в порушенні кримінальної справи;
- 3) направити заяву або повідомлення за належністю...»

Стаття 100. Нагляд прокурора за законністю порушення кримінальної справи

«... Якщо справу порушено без законних підстав, прокурор закриває її, а у випадках, коли в цій справі ще не провадилося слідчих дій, скасовує постанову про порушення справи.

У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує справу».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

33. Заявниця скаржилася на тривалість та неефективність розслідування її скарг на жорстоке поводження. Вона посилалася на статті 6 та 13 Конвенції.

34. Перш за все, Суд зазначає, що заявниця, якій на час подій було 67 років, була піддана поводженню, яке призвело до отримання нею тілесних ушкоджень, які були класифіковані національними органами влади як ушкодження «середньої тяжкості». Суд вважає, що таке поводження досягнуло мінімального рівня суворості, який вимагається, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Буїд проти Бельгії» [ВП] (*Bouyid v. Belgium*) [GC], заява № 23380/09, пункт 87, ЄСПЛ 2015). Отже, Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи (див., наприклад, рішення у справі «Маргаретіч проти Хорватії» (*Margaretić v. Croatia*), заява № 16115/13, пункт 75, від 05 червня 2014 року), вирішує, що скарга заявниці має розглядатися за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, яка передбачає:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

35. Уряд стверджував, що заявниця втратила статус потерпілої. Зокрема, він стверджував, що заявниця не оскаржила постанову прокурора від 23 вересня 2006 року про закриття кримінальної справи і протягом подальшого періоду до зазначеної дати не подала клопотання про відновлення слідства. Він стверджував, що після зазначеної дати заявниця не зверталася до прокуратури з новими скаргами, оскільки втратила зацікавленість підтримувати свої скарги.

36. Заявниця зазначила, що слідство у справі було зупинено 23 вересня 2006 року через невстановлення винних осіб, хоча відповідальні за напад особи були відомі заявниці та слідчим органам. Заявниця також стверджувала, що через чотири роки після події, коли інформація про винних осіб та обставини події були доведені до відома державних органів, її спроби оскаржити постанову про закриття кримінальної справи виявилися неефективними.

37. Суд нагадує, що заявник буде позбавлений статусу потерпілого, якщо національні органи влади прямо або по суті визнали порушення Конвенції та надали йому відповідне відшкодування у зв'язку з цим (див. рішення у справі «Далбан проти Румунії» [ВП] (*Dalban v. Romania*) [GC], заява № 28114/95, пункт 44, ЄСПЛ 1999-VI). Суд зазначає, що заявниця, по суті, скаржилася на невиконання Урядом передбаченого статтею 3 Конвенції позитивного зобов'язання провести ефективне розслідування її скарг на жорстоке поводження. Оскільки питання про те, чи виконали національні органи влади свої зобов'язання провести ефективне розслідування нерозривно пов'язане із суттю скарги заявниці, Суд долучить заперечення Уряду щодо статусу потерпілої заявниці до розгляду по суті.

38. Суд вважає, що інше заперечення Уряду щодо неподання заявницею скарги на постанову міліції від 23 вересня 2006 року також тісно пов'язане із суттю скарг заявниці за статтею 3 Конвенції. Тому Суд вирішує долучити обидва заперечення Уряду до розгляду по суті.

39. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є непринятною з будь-яких інших підстав, тому вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

40. Заявниця стверджувала, що слідство не відповідало вимогам оперативності, ретельності та безсторонності. Зокрема, вона посилалася на те, що підозрювана у справі пані Ш. вперше була допитана 30 жовтня 2002 року, тобто через три місяці після події. Вона також стверджувала, що з огляду на те, що справа не була складною, загальна тривалість слідства була надмірною. Зрештою, заявниця стверджувала, що через нездатність державних органів встановити особу, відповідальну за нанесені їй тілесні ушкодження, в неї не було можливості відновити свої права, у тому числі шляхом подання цивільного позову до її нападника(ів).

41. Уряд стверджував, що держава не може нести безпосередню відповідальність за дії приватних осіб. Він також зазначив, що органами прокуратури було вжито низку слідчих заходів, зокрема, допитано численних свідків,

у тому числі кілька очних ставок між цими свідками, та призначено декілька судово-медичних обстежень. Розглянувши всю сукупність доказів у їх розпорядженні, вони не знайшли підстав для притягнення пана та пані Ш. до відповідальності. Уряд стверджував, що за таких обставин вжиті органами прокуратури заходи були достатніми, а спосіб здійснення слідства був задовільним у світлі критеріїв, встановлених у практиці Суду.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

42. Суд нагадує, що відповідно до його ustalеної практики стаття 3 Конвенції породжує процесуальне зобов'язання провести ефективне офіційне розслідування стверджуваних жорстоких поведінь, навіть якщо таке поведіння було вчинене приватними особами (див. рішення у справах «М. С. проти Болгарії» (*M. C. v. Bulgaria*), заява № 39272/98, пункт 151, ЄСПЛ 2003-ХІІ; «Бізер Костов проти Болгарії» (*Biser Kostov v. Bulgaria*), заява № 32662/06, пункт 78, від 10 січня 2012 року та «Мута проти України» (*Muta v. Ukraine*), заява № 37246/06, пункт 59, від 31 липня 2012 року).

43. Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Суду, включають в себе вимоги, що розслідування має бути незалежним, безстороннім і підлягати громадському контролю, а компетентні державні органи повинні діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Менешова проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява № 59261/00, пункт 67, ЄСПЛ 2006-ІІІ).

44. Розслідування, яке досягне зазначені цілі, може відрізнитися залежно від обставин. Однак, незалежно від обраного способу розслідування, державні органи повинні діяти одразу ж після подання офіційної скарги (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Бати та інші проти Туреччини» (*Bati and Others v. Turkey*), заяви № 33097/96 та № 57834/00, пункт 133, ЄСПЛ 2004-ІV (витяги). Хоча в конкретній ситуації можуть існувати перешкоди чи труднощі, які заважають прогресу в розслідуванні, оперативна реакція державних органів при розслідуванні тверджень про жорстоке поведіння може загалом вважатися необхідною для підтримки громадської довіри у їхню відданість принципу верховенства права та попередження виникнення будь-яких ознак змови або терпимості до незаконних дій (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*), пункт 121, ЄСПЛ 2015).

45. Також у справах за статтями 2 та 3 Конвенції, в яких розглядалося питання ефективності офіційного розслідування, Суд часто розглядав питання затримок у початку розслідувань та прийнятті заяв (див. рішення у справах «Тимурташ проти Туреччини» (*Timurtaş v. Turkey*), заява № 23531/94, пункт 89, ЄСПЛ 2000-VI та «Текін проти Туреччини» (*Tekin v. Turkey*), від 09 червня 1998 року, пункт 67, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1998-ІV), а також тривалості досудового слідства (див. рішення у справі «Інделікато проти Італії» (*Indelicato v. Italy*), заява № 31143/96, пункт 37, від 18 жовтня 2001 року).

46. Зрештою, не кожне розслідування обов'язково має бути успішним або дійти висновку, який збігається з версією подій заявника; проте воно, у принципі, повинно бути здатним призвести до встановлення фактів справи, а якщо твердження виявляться правдивими, до встановлення та покарання винних осіб (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Міхєєв проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, пункт 107, від 26 січня 2006 року).

(б) Застосування загальних принципів у цій справі

47. Суд зазначає, що 30 липня 2002 року чоловік заявниці звернувся до місцевого відділу міліції зі скаргою на побиття його дружини вказаними у його скарзі особами. Отже, питання було належним чином порушено у компетентних органах влади тоді, коли від них можна було розумно очікувати проведення розслідування тверджень про жорстоке поведіння.

48. Згодом скарга була обґрунтована результатами судово-медичного обстеження (див. пункт 14), яке свідчило про наявність у заявниці черепно-мозкової травми та крововиливів на тілі. Отже, скарга заявниці була «небезпідставною», а національні органи влади були зобов'язані провести ефективне розслідування, яке мало відповідати зазначеним вимогам статті 3 Конвенції.

49. Суд зазначає, що постанова від 09 серпня 2002 року, якою було відмовлено у порушенні кримінальної справи за скаргами заявниці, 29 жовтня 2002 року була скасована прокурором. В останню із зазначених дат було відкрито кримінальну справу. Суд також зазначає, що протягом періоду, який тривав майже чотири роки, з 29 жовтня 2002 року до 23 вересня 2006 року, коли було винесено останню постанову про зупинення кримінальної справи, національні органи влади дев'ять разів виносили постанови про відмову у порушенні кримінальної справи щодо пана та пані Ш. у зв'язку з відсутністю *corpus delicti* або про закриття такого провадження. Згодом усі ці постанови були скасовані вищестоящим органом влади у зв'язку з необґрунтованістю і було постановлено провести додаткове розслідування.

50. Суд зазначає, що 23 вересня 2006 року слідчий Тернопільського міського відділу міліції виніс два окремі процесуальні рішення. Перша постанова стосувалася закриття кримінальної справи щодо пана та пані Ш. у зв'язку з недостатністю зібраних у справі доказів для притягнення їх до відповідальності. Друга постанова зупинила до-

судове слідство у справі до встановлення особи, відповідальної за напад на заявницю. Вбачається, що розслідування справи заявниці триває до теперішнього часу, проте з 23 вересня 2006 року, коли розслідування було зупинене, у справі не було винесено жодних процесуальних рішень та встановлено інших обставин. Суд зауважує, що після чотирнадцятирічного розслідування державні органи не змогли встановити факти справи та обставини, за яких заявниця отримала тілесні ушкодження. Оскільки різні свідки давали суперечливі показання, дата, коли було нанесено тілесні ушкодження, та особа нападника(ів) залишаються невстановленими.

51. Суд вважає, що багаторазове повернення справи на додаткове розслідування може свідчити про недоліки у слідстві. Зокрема, він зазначає, що обґрунтування постанови від 23 вересня 2006 року про відмову у притягненні пана та пані Ш. до відповідальності було аналогічним наведеному в постанові від 04 квітня 2003 року, винесеною на три роки раніше. Незважаючи на конкретні вказівки, надані 05 травня 2003 року заступником начальника слідчого відділу Тернопільського міського відділу міліції (див. пункт 27), не були вжиті заходи з метою з'ясування фактів справи або перевірки двох різних версій подій, викладених міліцією, ані наведені інші підстави для закриття кримінального провадження. Ці недоліки, принаймні частково, були визнані національними органами влади (див. пункт 29).

52. Повертаючись до заперечень Уряду, необхідно з'ясувати, чи зобов'язана була заявниця відповідно до правила вичерпання національних засобів юридичного захисту оскаржити постанову від 23 вересня 2006 року про закриття кримінальної справи щодо пана та пані Ш.

53. Суд зазначає, що твердження заявниці про жорстоке поводження спочатку розглядалися прокурором, який встановив, що справа заявниці є *prima facie* та вирішив порушити кримінальну справу. Подальші постанови про закриття провадження неодноразово скасовувалися вищестоящими прокурорами, а розслідування відновлювалося.

54. Суд посилається на свої висновки у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, від 15 травня 2012 року), в яких зазначено, що в кримінальному законодавстві України порядок оскарження до вищестоящих прокурорів та судів не здатен забезпечити адекватне виправлення ситуації (див. згадане рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), пункт 97). Суд також зазначає, що незважаючи на небажання заявниці оскаржити постанову про закриття кримінальної справи щодо пана та пані Ш., розслідування справи не було остаточно зупинене (див. пункт 50). Проте з вересня 2006 року до теперішнього часу жодного прогресу у справі не було.

55. У світлі цих висновків Суд вважає, що заявниці не можна дорікати за невикористання засобу юридичного захисту, який виявився неспроможним забезпечити відшкодування у зв'язку з її скаргами на неефективне розслідування.

56. У світлі викладеного Суд відхиляє заперечення Уряду та з огляду на спосіб, в який здійснювалося слідство, багаторазове винесення постанов про закриття і відновлення слідства та загальну тривалість розслідування, яке тривало й через чотирнадцять років після оскаржуваних подій і не змогло в результаті встановити факти справи, вважає, що державні органи не виконали свого зобов'язання провести у цій справі ефективне розслідування та тверджень про жорстоке поводження.

57. Отже, було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

58. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

59. Заявниця вимагала 15 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

60. Уряд стверджував, що сума, яку вимагала заявниця, була надмірною.

61. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 7 500 євро в якості відшкодування моральної шкоди

B. Судові та інші витрати

62. Заявниця не вимагала компенсації судових та інших витрат.

C. Пеня

63. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує заяву прийнятою;
2. Постановляє, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції;

3. *Постановляє, що:*

(а) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявниці 7 500 (сім тисяч п'ятсот) євро, які мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;

(б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

4. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 08 грудня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Анна-Марія Дуге
(*Anne-Marie Dougin*)
В.о. заступника Секретаря

Андре Потоцький
(*André Potocki*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «СИЛЕНОК І «ТЕХНОСЕРВІС-ПЛЮС» ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SYLENOK AND TEKHNOSERVIS-PLUS V. UKRAINE)**

(Заява № 20988/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

9 грудня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

09/03/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Силенок і «Техносервіс-Плюс» проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,

Рената Ягер (*Renate Jaeger*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Мір'яна Лазарова Трайковська (*Mirjana Lazarova Trajkovska*),

Здравка Калайджиєва (*Zdravka Kalaydjieva*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,

після обговорення за зачиненими дверима 16 листопада 2010 року

постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 20988/02), яку 5 листопада 2001 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Олександр Миколайович Силенок та українське підприємство «Техносервіс-Плюс» (підприємство-заявник).

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, пан Ю. Зайцев, з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що він зазнав жорстокого поводження працівників міліції та що розслідування з цього приводу було неефективним. Підприємство-заявник стверджувало, зокрема, що рішення, винесене на його користь, не виконувалося впродовж значного періоду часу та що у нього не було ефективного засобу правового захисту у зв'язку з цим.

4. 7 липня 2009 року Суд визнав заяву частково неприйнятною та вирішив повідомити Уряд про зазначені вище скарги.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Перший заявник (далі - заявник) народився у 1963 році та проживає у м. Чернігів. Другий заявник (далі - підприємство-заявник) є товариством з обмеженою відповідальністю, власником якого є заявник, що зареєстровано та розташовано у м. Чернігів.

A. Факти щодо заявника

6. 8 січня 2001 року працівники міліції у цивільному одязі, пан С., пан К., пан А. та пан Г., затримали заявника на вулиці. Заявник чинив опір при затриманні, оскільки не знав тоді, що ці особи були працівниками міліції. Як стверджує заявник, працівники міліції побили його під час затримання та пізніше у відділі міліції.

7. 11 січня 2001 року заявника було госпіталізовано з переломом ребра, пневмотораксом, струсом головного мозку та численними синцями на тілі. Судово-медичною експертизою, проведеною з 11 січня до 1 лютого 2001 року, на різних частинах тіла заявника було виявлено численні синці та струс головного мозку. Проте, експертиза не підтвердила наявності перелому ребра.

8. 18 січня 2001 року заявник звернувся до прокуратури м. Чернігова (далі - міська прокуратура) зі скаргою на побиття.

9. 26 січня 2001 року міська прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника. Прокуратурою було зазначено, що відповідно до пояснень працівників міліції заявник чинив сильний опір затриманню, а тому працівниками міліції було застосовано фізичну силу та наручники. Крім того, слідчий міліції, пан З., пояснив, що у відділі міліції він та інші працівники міліції не вчиняли стосовно заявника жодних незаконних дій. Отже, міська прокуратура дійшла висновку, що застосування фізичної сили до заявника було законним.

10. 12 березня 2001 року прокуратурою Чернігівської області (далі - прокуратура області) було скасовано постанову від 26 січня 2001 року у зв'язку з неповнотою проведеної перевірки, міській прокуратурі було надано вказівки щодо проведення додаткових слідчих дій, включаючи допит заявника та детальний допит кожного з працівників міліції, які мали відношення до події, про обставини затримання заявника та особисті дії кожного з причетних до цього працівників міліції.

11. У висновку додаткової судово-медичної експертизи від 16 березня 2001 року було зазначено, що у заявника були численні синці, які виникли внаслідок застосування фізичної сили від 45 до 50 разів, перелом ребра, травма грудної клітини, пневмоторакс та струс мозку.

12. 5 квітня 2001 року міська прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи на тій підставі, що, як впливало з показань працівників міліції, які мали відношення до події, вони застосовували силу під час затримання законно та не вживали до заявника під час тримання його під вартою жодних незаконних заходів.

13. 17 квітня 2001 року Деснянський районний суд м. Чернігова (далі - районний суд) скасував постанову від 5 квітня 2001 року на тій підставі, що заявника та очевидців події не було допитано та що у постанові міської прокуратури не було встановлено обставини, за яких заявникові було завдано велику кількість тілесних ушкоджень. Районний суд постановив порушити кримінальну справу.

14. 17 травня 2001 року міською прокуратурою було порушено кримінальну справу. У період з 28 травня до 5 липня 2001 року було допитано сім свідків.

15. 3 20 травня до 6 грудня 2001 року заявника викликали до слідчого п'ять разів, але він не з'явився.

16. 27 червня 2001 року заявника було визнано винним у завданні середньої тяжкості тілесних ушкоджень одному із працівників міліції, які здійснювали його затримання, пану Г. Цей вирок було залишено без змін судом апеляційної інстанції, але 7 вересня 2004 року скасовано судом касаційної інстанції.

17. 24 липня 2001 року досудове слідство у кримінальній справі за фактом завдання тілесних ушкоджень заявникові було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити осіб, які вчинили злочин.

18. 11 грудня 2001 року прокуратура області скасувала постанову про зупинення досудового слідства у кримінальній справі, а слідство було відновлено.

19. 20 грудня 2001 року заявника було викликано до слідчого, але він не з'явився.

20. 26 грудня 2001 року було допитано трьох свідків.

21. 23 січня 2002 року заявника було визнано потерпілим у справі.

22. 28 січня 2002 року заявника було допитано в якості потерпілого.

23. 3 29 січня до 18 березня 2002 року було допитано дев'ять свідків.

24. 4 лютого 2002 року заявник не з'явився на допит. У цей день, а також 8 та 14 лютого 2002 року слідчий доручав міліції здійснити примусовий привід заявника до нього.

25. 14, 15 та 19 березня 2002 року було проведено очну ставку між заявником, паном Т. та працівниками міліції Г., В., Гр., К. і Л.

26. 20 травня 2002 року досудове слідство у кримінальній справі було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити осіб, які вчинили злочин.

27. 12 травня 2003 року прокуратура області скасувала постанову від 20 травня 2002 року про зупинення досудового слідства у кримінальній справі. Досудове слідство у справі було відновлено.
28. 16 травня 2003 року слідчий звернувся до заявника з проханням надати йому медичні довідки щодо події для проведення додаткової судово-медичної експертизи. Як стверджує Уряд, заявник не надав запитувані документи.
29. 25 травня 2003 року досудове слідство у кримінальній справі було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити осіб, які вчинили злочин.
30. 1 липня 2005 року прокуратура області скасувала постанову від 25 травня 2003 року про зупинення досудового слідства у кримінальній справі. Досудове слідство у справі було відновлено.
31. 12 липня 2005 року слідчий доручив здійснити примусовий привід заявника до нього. У цей час заявник перебував під вартою у Чернігівському СІЗО у зв'язку з іншим провадженням.
32. 14 липня 2005 року досудове слідство у кримінальній справі було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити осіб, які вчинили злочин.
33. 5 серпня 2005 року прокуратура області скасувала постанову від 14 липня 2005 року про зупинення досудового слідства у кримінальній справі. Досудове слідство у справі було відновлено.
34. 16 та 24 серпня 2005 року заявника було викликано до слідчого, але він не з'явився.
35. 14 вересня 2005 року було допитано одного свідка.
36. 15 вересня 2005 року у зв'язку із неможливістю встановити осіб, які вчинили злочин, досудове слідство у кримінальній справі було зупинено.
37. 7 грудня 2006 року прокуратура області скасувала постанову від 15 вересня 2005 року про зупинення досудового слідства у кримінальній справі. Досудове слідство у справі було відновлено.
38. З 25 грудня 2006 року до 24 травня 2007 року було допитано десять свідків.
39. 12 червня 2007 року прокуратура області закрила кримінальну справу через відсутність складу злочину у діях працівників міліції. Прокуратурою області було зазначено, що у зв'язку зі спливом значного періоду часу більшість свідків вже не можуть пригадати подробиці події, що первинні покази працівників міліції були правильними та що ці працівники міліції діяли відповідно до закону.
40. 11 грудня 2007 року Генеральна прокуратура України (далі - ГПУ) скасувала постанову від 12 червня 2007 року та повернула справу на додаткове розслідування.
41. 11 лютого, 4 та 14 березня 2008 року заявника викликали до слідчого, але він не з'явився.
42. 14 березня 2008 року досудове слідство у кримінальній справі було зупинено у зв'язку з неможливістю встановити осіб, які вчинили злочин.
43. 19 січня, 12 лютого та 26 серпня 2009 року заявника викликали до слідчого, але він не з'являвся.
44. 3 вересня 2009 року, коли заявника було оголошено у розшук у зв'язку з іншою кримінальною справою, в якій він був обвинуваченим, заявник не з'являвся на виклики слідчого.
45. 5 березня 2010 року прокуратура області отримала медичні довідки від заявника та 9 березня 2010 року було призначено проведення судово-медичної експертизи.

В. Факти, що стосуються підприємства-заявника

46. 9 червня 2004 року господарський суд Чернігівської області (далі – господарський суд) стягнув на користь підприємства-заявника (з Державного бюджету України) 14 240,69 грн відшкодування шкоди, 142,41 грн державного мита та 118,00 грн витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу¹. 1 вересня 2004 року рішення набуло законної сили та 17 вересня 2004 року господарський суд видав наказ про примусове виконання постанови (далі – наказ).
47. 17 грудня 2004 року до Деснянського відділу державної виконавчої служби Чернігівського обласного управління юстиції від підприємства-заявника надійшов наказ господарського суду.
48. 20 грудня 2004 року державний виконавець відмовив у відкритті виконавчого провадження з примусового виконання рішення господарського суду від 9 червня 2004 року на підставі невідповідності наказу процесуальним вимогам.
49. 16 лютого 2005 року наказ господарського суду було подано підприємством-заявником до державної виконавчої служби Чернігівського обласного управління юстиції, що наступного дня відмовила у відкритті виконавчого провадження у зв'язку із відсутністю відповідних повноважень.
50. 1 вересня 2006 року підприємство-заявник подало наказ господарського суду до Державної виконавчої служби України, що того ж дня відмовила у відкритті виконавчого провадження на тій підставі, що у наказі не було визначено боржника та його місцезнаходження.
51. 7 листопада 2006 року підприємство-заявник звернулося до господарського суду щодо внесення до наказу уточнення щодо розрахункових рахунків, з яких має здійснюватися стягнення коштів.

¹ Загальна сума на момент винесення рішення становила 14 501,10 грн, що було еквівалентом 2 246, 43 євро.

52. 23 листопада 2006 року господарський суд залишив без задоволення заяву підприємства-заявника на тій підставі, що представник Державного казначейства України у Чернігівській області не з'явився на засідання суду, а інші сторони провадження не знали про розрахункові рахунки, що не були також зазначені у матеріалах справи.

53. 1 червня 2007 року підприємство-заявник знову звернулося до господарського суду щодо приведення у відповідність до процесуальних вимог наказу господарського суду. 26 червня 2007 року цю заяву було залишено без розгляду.

54. 5 лютого 2008 року підприємство-заявник знову звернулося до господарського суду з цією ж заявою.

55. Як стверджує Уряд, суддя господарського суду запрошував представника підприємства-заявника до суду для надання пояснень, але представник не з'явився.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

56. Відповідне національне законодавство щодо справи заявника наведено у рішенні у справі «Козинець проти України» (*Kozinets v. Ukraine*), заява № 75520/01, пп. 39-42, від 6 грудня 2007 року). Відповідне національне законодавство стосовно скарг підприємства-заявника стисло наведено у рішенні у справі «Войтенко проти України» (*Voytenko v. Ukraine*), заява № 18966/02, пп. 20-22, від 29 червня 2004 року).

ПРАВО

I. МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

57. У відповідь на зауваження Уряду заявники надали численні пояснення щодо скарг, які ухвалою про часткову прийнятність від 7 липня 2009 року було визнано неприйнятними, та нових подій, які відбулися після згаданої дати. Тому, Суд вважає, що розглядати ці питання окремо недоцільно (див., з відповідними змінами, рішення у справі «Пиряник проти України» (*Piryaniuk v. Ukraine*), заява № 75788/01, п. 20, від 19 квітня 2005 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ЗАЯВНИКОМ

58. Заявник скаржився, що його було побито працівниками міліції та що, незважаючи на медичні докази його тілесних ушкоджень, національні органи влади не провели незалежного та ефективного розслідування жорстокого з ним поведження. Він посилався на статті 3 та 13 Конвенції. Суд, якому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів справи, вирішив розглянути питання, що порушуються заявником, за статтею 3 Конвенції, що є належним положенням та передбачає таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

A. Прийнятність

59. Уряд стверджував, що ці скарги заявника є передчасними з огляду на те, що розслідування стверджуваного жорстокого з ним поведження ще триває.

60. З іншого боку Уряд стверджував, що заявник сприяв тривалості розслідування та перешкоджав його ефективності тим, що не з'являвся на виклики слідчого та не пройшов додаткового медичного обстеження. Уряд вважав, що заявник не може скаржитися на затримки, які він сам спричинив, а тому, його скарги мають бути відхилені у зв'язку зі зловживанням правом на звернення до Суду.

61. Заявник не погодився.

62. Суд зазначає, що заперечення Уряду тісно пов'язані із суттю скарги заявника за статтею 3 Конвенції. Отже, Суд долучає їх до суті.

63. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

B. Суть

1. Щодо стверджуваного жорстокого поведження

64. Заявник стверджував, що він зазнав жорстокого поведження працівників міліції під час його затримання та під час перебування під вартою у відділі міліції 8 січня 2001 року.

65. Уряд зазначив, що досудове розслідування у кримінальній справі за скаргами заявника на жорстоке поведження триває, а тому Уряд не може підтвердити або заперечити незаконність дій працівників міліції щодо нього.

66. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичного суспільства. Навіть за найважчих обставин, таких як боротьба з тероризмом та організованою злочинністю, Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, пово-

дження або покарання. На відміну від більшості матеріально-правових положень Конвенції та протоколів № 1 і № 4 до неї, стаття 3 не передбачає винятків та жодного відступу від зобов'язань на підставі пункту 2 статті 15 Конвенції, навіть у разі наявності суспільної небезпеки, що загрожує життю нації (див. рішення у справах «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ECHR 1999V, і «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 93, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

67. Суд нагадує, що будь-яке застосування фізичної сили щодо особи, позбавленої свободи, якщо воно не було обумовлено суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки, принижує людську гідність, фактично є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 38, Series A № 336). Крім того, застосування фізичної сили під час затримання, навіть якщо наслідком цього є завдання тілесних ушкоджень, не охоплюється сферою застосування статті 3 Конвенції, зокрема у ситуаціях, які виникають внаслідок власної поведінки заявника (див. рішення у справі «Берлінський проти Польщі» (*Berliński v. Poland*), заяви №№ 27715/95 і 30209/96, п. 64, від 20 червня 2002 року).

68. При оцінюванні доказів Суд, як правило, застосовує критерій доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 161, серія А, № 25). Проте така доведеність може впливати із сукупності ознак чи схожих неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади, – як це має місце у випадку щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. Дійсно, тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*), від 4 грудня 1995 року, п. 34, Series A № 336, і «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ЄСПЛ 2000-VII).

69. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що сторонами не оспорується той факт, що 8 січня 2001 року під час затримання заявника працівниками міліції було застосовано до нього фізичну силу. Будь-які припущення з приводу того, що до затримання у заявника був конфлікт або ним було продемонстровано жорстоку поведінку, відсутні. Крім того, незважаючи на застосування міліцією до заявника фізичної сили, жодного негайного медичного обстеження після його прибуття до відділу міліції не було проведено. Суд також зауважує, що державними органами влади на жодній стадії провадження не було запропоновано правдоподібної альтернативної версії походження тілесних ушкоджень заявника. Отже, можна вважати, що тілесні ушкодження заявника було завдано працівниками міліції. Заявник стверджував, що його було побито під час затримання та потім у відділі міліції. Уряд не прокоментував ці твердження, хоча національні органи влади заперечували жорстоке поводження із заявником після його затримання. Навіть якщо припустити, що усі тілесні ушкодження було спричинено заявником під час затримання, Суд зазначає, що національні органи влади не встановили точні обставини, за яких заявникові було завдано зазначених у медичних документах «численних синців, спричинених застосуванням фізичної сили від 45 до 50 разів, перелом ребра, травму грудної клітини, пневмотораксу та струсу головного мозку» (див. пункт 11) під час перебування його під контролем міліції.

70. За таких обставин та з огляду на те, що держава зобов'язана надати правдоподібні пояснення походження тілесних ушкоджень у особи, яка перебуває під контролем міліції, Суд доходить висновку, що Уряд належним чином не встановив, що застосування до заявника фізичної сили було законним та безумовно необхідним, та що тілесні ушкодження було повністю завдано заявникові за обставин, що виключають жорстоке поводження під час тримання під вартою в міліції. Отже, було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з тим, що заявника було піддано нелюдському та такому, що принижує гідність, поводженню.

2. Щодо стверджуваної невідповідності розслідування

71. Заявник стверджував, що органи державної влади імітували розслідування та підробили матеріали справи. Він вважав, що їх єдиною метою було забезпечення того, щоб працівники міліції, винні у жорстокому з ним поводженні, не були притягнуті до кримінальної відповідальності.

72. Уряд стверджував, що органи державної влади вжили усіх заходів для проведення всебічного розслідування у справі. Уряд неодноразово підкреслював, що поведінка заявника, а саме те, що він не з'явився до слідчого сімнадцять разів та не надав медичні документи, спричинило значні затримки у проведенні розслідування та вплинуло на його ефективність. Як вважає Уряд, розслідування у цій справі не може вважатися таким, що суперечить статті 3 Конвенції.

73. Суд повторює, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке з нею поводження працівників міліції або інших представників держави, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції» за своєю суттю вимагають проведення ефективного офіційного розслідування. Так само, як при розслідуванні за статтею 2 Конвенції, таке розслідування має бути спро-

можним призвести до встановлення та покарання винних осіб. В іншому випадку загальна юридична заборона катування та нелюдського і такого, що принижує людську гідність, поведження та покарання була б неефективною на практиці, і в деяких випадках представники держави могли б фактично безкарно порушувати права тих, хто перебуває під їх контролем (див., серед інших джерел, рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 131, ЄСПЛ 2000-IV).

74. Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поведження має бути ретельним. Це означає, що органи влади завжди мають здійснювати серйозні спроби з'ясувати, що відбулось, та не мають покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для завершення розслідування або використовувати їх як підставу для своїх рішень (див. зазначене рішення у справі «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), пп. 103). Органи влади мають вживати усіх обгрунтованих та доступних їм заходів для забезпечення збору доказів, що стосуються події, включаючи, зокрема, покази свідків та висновки судових експертів (див. рішення у справах «Танрікулу проти Туреччини» (*Tanrikulu v. Turkey*) [ВП], заява № 23763/94, пп. 104, ЄСПЛ 1999-IV, та «Гюль проти Туреччини» (*Gül v. Turkey*), заява № 22676/93, п. 89, від 14 грудня 2000 року). Будь-який недолік у розслідуванні, який підриває його здатність встановити причину тілесних ушкоджень або винних осіб, може поставити під загрозу дотримання цього стандарту.

75. Суд зазначає, що у цій конкретній справі, незважаючи на завдання тілесних ушкоджень заявникові працівниками міліції, органами державної влади за власною ініціативою не було порушено кримінальну справу. Державні органи влади провели дослідчу перевірку лише після того, як заявник подав скаргу на працівників міліції. Крім того, першу постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції було винесено на підставі їх пояснень, у той час як заявника навіть не було допитано. Більше того, як зазначалося вище, Суд не вважає, що органи досудового слідства здійснили серйозну спробу знайти відповідь на питання суду від 17 квітня 2001 року (див. пункт 13) щодо походження великої кількості тілесних ушкоджень у заявника після застосування фізичної сили працівниками міліції.

76. Щодо заперечень Уряду, то Суд вважає, що вони мають бути відхилені, оскільки заявник вжив достатньо заходів на національному рівні для того, щоб привернути увагу національних органів влади до його скарг. Крім того, навіть припускаючи, що поведінка заявника сприяла затримці у кримінальному провадженні, відповідно до фактів справи не можна вважати, що його неможливо було допитати. Більше того, щонайменше одну повістку слідчого було вручено заявнику під час перебування під вартою (див. пункт 31). Очевидно, що заявника неодноразово допитували, він брав участь у проведенні очної ставки з особами, які нібито вчинили злочин, та проходив медичні обстеження.

77. З огляду на серйозні недоліки, зазначені вище, Суд вважає, що національні органи влади не виконали свого обов'язку щодо розслідування скарги заявника на жорстоке поведження. Отже, також було порушення статті 3 Конвенції за цим пунктом.

III. НЕВИКОНАННЯ РІШЕННЯ, ВИНЕСЕНОГО НА КОРИСТЬ ПІДПРИЄМСТВА-ЗАЯВНИКА

78. Підприємство-заявник скаржилось на невиконання рішення від 9 червня 2004 року, винесеного на його користь, та на відсутність ефективних засобів правового захисту у зв'язку з цим. Підприємство-заявник посилалось на статтю 13 Конвенції (наведено вище) у поєднанні з пунктом 1 статті 6 Конвенції, а також на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, відповідні положення яких передбачають таке:

Пункт 1 статті 6 Конвенції

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...

Стаття 13

Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів ... »

А. Прийнятність

79. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необгрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

80. Підприємство-заявник вважало, що рішення не виконувалось внаслідок того, що державою не було виділено кошти для його виконання. Воно зазначило, що у місцевого управління Державного казначейства України навіть не було рахунку для такого виду платежів. Підприємство-заявник також зазначило, що виданий йому наказ господарського суду Чернігівської області про примусове виконання постанови вже недійсний та що воно не може отримати у національних судах новий наказ.

81. Уряд наполягав, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Уряд стверджував, що право підприємства-заявника на отримання присудженої суми не було предметом спору та що затримку у виконанні рішення було спричинено підприємством-заявником, яке мало наказ господарського суду Чернігівської області про примусове виконання постанови п'ять років та один місяць з п'яти років та шести місяців невиконання цього наказу.

82. Суд зауважує, що рішення суду, постановлене на користь підприємства-заявника, залишається невиконаним.

83. Щодо тверджень Уряду про те, що підприємство-заявник тривалий час мало наказ господарського суду Чернігівської області про примусове виконання постанови, Суд зазначає, що у цій справі підприємство-заявник отримало остаточне рішення суду проти держави, що підлягало виконанню. Суд повторює, що недоцільно вимагати від особи, яка в результаті судового провадження отримала рішення проти держави, також ініціювати виконавче провадження для отримання присуджених коштів (див. рішення у справі «Лізанець проти України» (*Lizanets v. Ukraine*), заява № 6725/03, п. 43, від 31 травня 2007 року та наведену у ньому практику Суду).

84. Суд неодноразово встановлював порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у справах, в яких порушувалися питання, подібні до питань у цій справі (див. згадані рішення у справах «Ромашов проти України» (*Romashov v. Ukraine*), п. 46, і рішення у справі «Войтенко проти України» (*Voytenko v. Ukraine*), пп. 43 і 55).

85. Суд, розглянувши усі надані йому матеріали справи, вважає, що Урядом не було наведено жодних фактів або тверджень, які могли б переконати Суд дійти іншого висновку у цій справі.

86. Отже, Суд з огляду на свою практику з цього питання вважає, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у цій справі.

2. Стверджуване порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції

87. Суд нагадує, що відповідно до його практики відсутність у заявника можливості домогтися виконання судового рішення, винесеного на його користь, становить втручання у право на мирне володіння майном, як це передбачено у першому реченні першого пункту статті 1 Першого протоколу до Конвенції (див. серед інших джерел рішення у справі «Бурдов проти Росії» (*Burdov v. Russia*), заява № 59498/00, п. 40, ЄСПЛ 2002-III; «Ясіуніне проти Литви» (*Jasiūnienė v. Lithuania*), заява № 41510/98, п. 45, від 6 березня 2003 року, і «Войтенко проти України» (*Voytenko v. Ukraine*), заява № 18966/02, пп. 53–55, від 29 червня 2004 року). Суд не знаходить підстав відступати від своєї практики у цій справі.

88. Отже, було порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

3. Стверджуване порушення статті 13 Конвенції

89. Суд доходить висновку, що у підприємства-заявника не було ефективних національних засобів правового захисту, як це вимагає стаття 13 Конвенції, для отримання рішення на підтвердження його права на задоволення своїх вимог впродовж розумного строку, як це гарантує пункт 1 статті 6 Конвенції (див., наприклад, згадані рішення у справах «Войтенко проти України» (*Voytenko v. Ukraine*), пп. 46–48, від 29 червня 2004 року, та «Васильєв проти України» (*Vasylyev v. Ukraine*), п. 41). Тому, було порушення цього положення

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

90. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

1. Перший заявник

91. Перший заявник вимагав 10 000 євро відшкодування матеріальної шкоди та 94 000 євро відшкодування моральної шкоди.

92. Уряд стверджував, що ці вимоги були надмірними та необґрунтованими.

93. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та заявленою матеріальною шкодою; тому Суд відхиляє цю вимогу. З іншого боку, Суд присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

2. Підприємство-заявник

94. Підприємство-заявник вимагало 20 000 євро відшкодування матеріальної шкоди та 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

95. Уряд стверджував, що ці вимоги були надмірними та необґрунтованими.

96. Суд зазначає, що виплата підприємству-заявнику боргу за невиконаним рішенням суду, буде належним способом відшкодування матеріальної шкоди. Суд також присуджує підприємству-заявнику 4 800 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

97. Перший заявник також вимагав 3 000 євро компенсації судових та інших витрат, понесених під час проваджень у національних судах та у Суді. Підприємство-заявник вимагало 2 000 євро компенсації судових та інших витрат, понесених під час проваджень у національних судах та у Суді.

98. Уряд стверджував, що ці вимоги не підтверджено документами.

99. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі Суд, зважаючи на наявні у його розпорядженні документи та зазначені критерії, відхиляє вимогу щодо компенсації судових та інших витрат.

С. Пеня

100. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Приєднує* розгляд заперечень Уряду до розгляду заяви по суті та відхиляє їх після розгляду по суті;
2. *Оголошує* решту скарг у заяві прийнятними;
3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з поведінням, застосованим до заявника;
4. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із непроведенням органами державної влади ефективного розслідування за скаргами заявника на жорстоке поведіння працівників міліції;
5. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо підприємства заявника;
6. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 13 Конвенції стосовно підприємства заявника;
7. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції щодо підприємства заявника;
8. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач першому має виплатити заявникові 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач сплатити має виплатити підприємству-заявнику борг за рішенням суду, який досі підлягає виплаті, та 4 800 (чотири тисячі вісімсот) євро відшкодування моральної шкоди, та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватись підприємству-заявнику з останньої суми; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (c) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
9. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 9 грудня 2010 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Пеер Лоренцен
(Peer Lorenzen)
Голова

**СПРАВА «ТИМЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF TYMCHENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 47351/06)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

13 жовтня 2016 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Тимченко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Ханлар Гаджієв (*Khanlar Hajiyev*), Голова

Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),

Карло Ранцоні (*Carlo Ranzoni*), судді,

та Мілан Блашко (*Milan Blaško*), заступник Секретаря секції,
після обговорення за зачиненими дверима 20 вересня 2016 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 47351/06), яку 03 листопада 2006 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Євген Олександрович Тимченко (далі – заявник). Заявника, якому було надано правову допомогу, представляв пан М. Тарахало, адвокат, який практикує у м. Харків.

2. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан Іван Ліщина з Міністерства юстиції.

3. Заявник стверджував, зокрема, що він зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції, та що на національному рівні не було проведено належного розслідування у зв'язку з цим. Крім того, він скаржився, що розгляд його справи судом був несправедливим, а умови його тримання у Ладижинській виправній колонії № 39 були неналежними. Насамкінець, заявник скаржився на порушення його права на індивідуальну заяву.

4. 09 жовтня 2013 року про вищезазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними відповідно до пункту 3 Правила 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1977 році і наразі відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у Ладижинській виправній колонії № 39.

A. Кримінальне провадження щодо заявника та стверджуване жорстоке із ним поводження

6. Увечері 17 серпня 2005 року заявник прибув із м. Суми, де він проживав, до м. Київ. Невдовзі після цього, о 21 год. 20 хв., ще під час перебування на залізничному вокзалі, його було затримано за підозрою у вчиненні того ж місяця у м. Суми двох вбивств та грабежу. У його багажі були знайдені деякі речі, що належали потерпілим.

7. У своїй заяві заявник стверджував, що під час та після його затримання 17 серпня 2005 року засоби фізичного впливу до нього не застосовувалися. Також він зазначив, що одразу після затримання його було доставлено до відділу міліції, де черговим відділу його було оглянуто та складено акт тілесних ушкоджень у присутності двох понятих. У акті зазначалося, що у заявника були виявлені садна на спині та животі.

8. Заявник провів ніч у відділі міліції, ніякі слідчі дії у цей час не проводилися.

9. 18 серпня 2005 року троє працівників міліції, які прибули з м. Суми, доставили заявника до цього міста (340 км від м. Київ) на службовому автомобілі.

10. Заявник виклав подальші події наступним чином. До нього були застосовані наручники, ще одна пара наручників була вдягнута на шиколотку та туго затягнута. Коли заявник поскаржився з цього приводу, один з працівників міліції вдарив його кілька разів у живіт. Працівники міліції зупинили автомобіль біля лісосмуги, витягли його з машини та піддали його жорсткому поводженню з метою отримання зізнання у вчиненні розслідуваних злочинів. Заявник стверджував, що він був лише свідком зазначених злочинів, тоді як скоїли їх його знайомі О. та С. Працівники міліції нанесли йому сильні удари по всьому тілу. Після цього вони роздягли заявника, запхали йому до рота землю з травою та згвалтували дерев'яною палицею. У заявника сталося неконтрольоване сечовиділення. Він погодився на всі їхні вимоги. Після перерви, протягом якої працівники міліції розпивали спиртні напої, а заявник перебував в автомобілі з водієм, вони змусили його «тренуватися» у дачі показань. Вони наполягали, щоб він визнав себе винним, не згадуючи при цьому причетності інших осіб.

11. Службовий автомобіль прибув до Ковпаківського районного відділу м. Суми 18 серпня 2005 року приблизно о 18 год. 00 хв.

12. Згідно з матеріалами справи 18 серпня 2005 року о 18 год. 20 хв. було складено протокол про затримання заявника та йому були роз'яснені його права як підозрюваного.

13. Того ж дня, о 19 год. 00 хв., заявника, який був оголений, було оглянуто судово-медичним експертом (жінкою), яка діяла за розпорядженням слідчого. 16 вересня 2005 року вона завершила складання акту судово-медичного дослідження, в якому зафіксувала наступні тілесні ушкодження: крововилив розміром 2 x 1 см на лівій скроневій ділянці заявника, ще один крововилив приблизно того ж розміру на правій тім'яно-скроневій ділянці, у внутрішньому куті правого ока садно під коричневою корочкою розміром 6 x 0,2 см, у ділянці правого краю реберної дуги горизонтально розташоване садно розміром 3 x 0,6 см, крововилив розміром 2 x 1 см та вертикально розташоване садно розміром 18 x 3 см у ділянці лівого стегна. Також на зап'ястях заявника були кругові смуги до 1 см завширшки. Заявник пояснив походження тілесних ушкоджень наступним чином: по прибутті до м. Київ, близько 21 год. 00 хв., на залізничному вокзалі його було побито невідомими особами. Експерт зазначила, що зазначені тілесні ушкодження утворились від дії «твердих тупих предметів», і що заявник міг отримати їх у зазначений ним час.

14. Заявник стверджував, що експерт зазначила в акті не всі його тілесні ушкодження, і що він не наважився поскаржитися їй на жорстоке із ним поводження, по-перше, через присутність під час огляду працівників міліції, які з ним жорстоко поводитись, та по-друге, через те, що йому було соромно перед жінкою.

15. Як зазначено заявником у його заяві та підтверджено матеріалами справи, 18 серпня 2005 року з 19 год. 20 хв. до 22 год. 50 хв. у присутності захисника, пана М., призначеного заявнику слідчим, його було допитано щодо одного вбивства (пані Ч.) у вчиненні якого він зазнався. Зокрема, від зазначив, що пані Ч. була його знайомою, він випадково зустрів її біля лісу, між ними відбулась сварка, і він убив її ножем, який випав з її сумки. Заявник також зізнався, що забрав ювелірні прикраси і мобільний телефон потерпілої та продав їх.

16. Крім того, згідно викладу подій заявником у його заяві, його допит розпочався до і продовжувався під час проведення судово-медичного обстеження, у присутності великої кількості працівників міліції, у тому числі тих, з боку яких він зазнав жорстокого поводження. Він також стверджував, що у нього не було можливості поспілкуватись наодинці з захисником, який, в будь-якому випадку, не виявляв жодної зацікавленості справою та залишався пасивним.

17. У своїй відповіді на зауваження Уряду щодо прийнятності та суті заяви заявник виклав іншу версію подій, згідно з якою вперше його фактично було допитано 19 серпня 2005 року, а протокол допиту був помилково датований 18 серпня 2005 року.

18. Заявника було поміщено до Ізолятора тимчасового тримання в Сумській області (далі – Сумський ІТТ, частина, що підпорядковується Міністерству внутрішніх справ), де він тримався до його переведення до Сумського слідчого ізолятору (далі – Сумське СІЗО) 07 жовтня 2005 року.

19. У невстановлену дату адміністрація Сумського ІТТ видала довідку щодо відвідування заявника працівниками міліції. З неї вбачається, що двоє працівників міліції, які конвоювали його з м. Київ до м. Суми, і яких заявник звинувачував у жорсткому із ним поводженні, сім разів відвідували його в ІТТ у період з 18 серпня до 07 жовтня 2005 року.

20. 19 серпня 2005 року під час відтворення обстановки та обставин події заявник підтвердив свої зізнавальні показання щодо вчинення вбивства пані Ч. та крадіжки її особистих речей.

21. У той самий день заявника у присутності його захисника, пана М., було допитано щодо вбивства пані С. (деякі побутові прилади з її квартири та військовий квиток її чоловіка були знайдені серед речей заявника після його затримання 17 серпня 2005 року – див. п. 6).

22. 27 та 30 серпня 2005 року заявник підтвердив свої зізнавальні показання. Проте, під час його допиту в останню з зазначених дат він змінив виклад подій щодо вбивства пані Ч. Він стверджував, що насправді він використав власний ніж типу «метелик», який він придбав на ринку у липні того року.

23. 01 вересня 2005 року було проведено відтворення обстановки та обставин події, під час якої заявник підтвердив свої зізнавальні показання у присутності свого захисника.

24. Згідно тверджень заявника, 28 вересня 2005 року його захисник та слідчий провели з ним неофіційну розмову. Вони попросили його розказати правду щодо його участі у розслідуваних злочинах. На той час заявник написав сім «явок з повинною», але, як нібито заявили його співрозмовники, жодна з них не була підтверджена. Заявник поскаржився на жорстоке поводження та повідомив про постійний тиск на нього з боку працівників міліції. Слідчий пообіцяв заявнику вжити заходів для його захисту.

25. Під час допиту 30 вересня 2005 року заявник відмовився від своїх попередніх зізнавальних показань як від таких, що були отримані під тиском. Він стверджував, що був лише свідком злочинів, і що вбивство скоїли інші особи, О. та С., які потім змусили його продати речі потерпілих. Заявник повідомив імена цих осіб та описав їх зовнішність.

26. Двоє працівників міліції, причетних до стверджуваного жорстокого поводження із заявником, відвідували його у СІЗО (куди його було переведено з ІТТ 07 жовтня 2005 року) 18, 22 та 30 листопада 2005 року. Вони, як стверджувалося, продовжували чинити тиск на нього, на що слідчий не реагував.

27. 31 січня 2006 року кримінальну справу заявника було передано у провадження іншому слідчому.

28. У невстановлену дату в січні 2006 року пан М. у розмові з матір'ю заявника нібито зізнався, що на нього чинився тиск, і, отже, він не міг належним чином здійснювати захист заявника.

29. 06 лютого 2006 року заявника почала представляти пані С., адвокат, яку найняла його матір замість призначеного захисника пана М.

30. 13 лютого 2006 року заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні двох умисних убивств і розбійному нападі. Того ж дня під час допиту заявник вкотре повідомив, що його первинні зізнавальні показання були отримані внаслідок жорстокого поводження працівників міліції, які конвоювали його з м. Київ до м. Суми 18 серпня 2005 року (див. пп. 9 та 10).

31. 15 лютого 2006 року начальником слідчого відділу прокуратури Сумської області було винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргою заявника на жорстоке поводження працівників міліції у зв'язку з відсутністю в їх діях складу злочину. У постанові зазначалося, що вперше заявник подав таку скаргу під час його допиту 13 лютого 2006 року. Зазначені працівники міліції заперечували правдивість його тверджень. Один із них повідомив, що заявник добровільно вирішив зізнатися у скоєнні зазначених злочинів під час його конвоювання з м. Київ до м. Суми. Хоча у заявника були тілесні ушкодження, він сам пояснив, що отримав їх під час бійки з невідомими особами до його затримання.

32. 21 березня 2006 року зазначену постанову було надіслано заявнику з повідомленням, що він може оскаржити її в суді протягом семи днів з дня її отримання. Проте, заявник не оскаржив цю постанову. Згідно тверджень заявника, він збирався подати скаргу на жорстоке із ним поводження в судовому засіданні, як йому порадив його захисник.

33. 12 травня 2006 року апеляційний суд Сумської області (далі – Сумський суд), діючи в якості суду першої інстанції, визнав заявника винним у вчиненні інкримінованих йому злочинів і обрав йому покарання у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна. Суд послався на зізнавальні показання заявника, надані ним під час досудового слідства і у подальшому змінені ним (див. п. 22). Суд звернув увагу на певні фактичні протиріччя у показаннях заявника, але вважав їх незначними. Суд також взяв до уваги результати медично-судових експертиз та речові докази у справі. Зокрема, не можна було виключати той факт, що залишки крові, знайдені під нігтями пані Ч., могли належати заявнику. Також не можна було не звернути увагу на те, що заявник курив цигарки, знайдені на місці вчинення злочину у квартирі пані С. Крім того, деякі речі, що належали потерпілим, були одягнуті на заявника або були продані ним іншим особам, чого він не заперечував.

34. Заявник звертався до суду з клопотанням про виклик декількох свідків, які могли бачити його у місцевому барі разом із О. та С. або які могли ідентифікувати цих осіб. Суд викликав кількох свідків, зазначених заявником, але не всіх. Свідки, заслухані судом, не змогли ідентифікувати осіб, описаних заявником.

35. Суд першої інстанції розглянув і відхилив твердження заявника щодо жорстокого поводження працівників міліції. Суд зазначив, що, хоча після затримання у заявника були виявлені певні тілесні ушкодження, він сам пояснив, що вони виникли внаслідок побиття його невідомими особами. Крім того, він у письмовій формі підтвердив, що претензій до працівників міліції не має. Насамкінець, суд зауважив, що вперше заявник поскаржився на жорстоке із ним поводження лише 13 лютого 2006 року. Суд послався на постанову прокурора від 15 листопада 2006 року про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, яку заявник міг оскаржити, але не скористався цим правом.

36. Того ж дня Сумський суд постановив окрему ухвалу, в якій критикувалось невчасне переведення заявника з Сумського ІТТ до СІЗО (див. п. 18). Суд зазначив, що замість встановленого законом трьохденного строку, заявник утримувався в ІТТ протягом трьох тижнів.

37. Заявник і захисник, яка діяла від його імені, оскаржили вирок, стверджуючи, головним чином, що вина заявника не була доведена (не було достатньо речових доказів, а показання заявника та свідків були непослідовними), та що вирок ґрунтувався на показаннях заявника, отриманих під тиском. Вони також стверджували, що суд не задовольнив клопотань заявника про виклик свідка, який був знайомий з імовірними вбивцями, та що суд не приділив достатньої уваги показанням декількох свідків, які, як стверджується, бачили зазначених осіб.

38. 17 серпня 2006 року Верховний Суд України частково змінив мотивувальну частину вироку, залишивши без змін, в цілому, висновки суду першої інстанції та вирок щодо заявника. Верховний Суд зазначив, що скарги заявника на жорстоке поводження були безпідставними, та що вони були відхилені постановою прокурора, яку заявник не оскаржив. Верховний Суд також зауважив, що твердження заявника щодо відповідальності інших осіб у злочинах були належним чином розглянуті на стадії досудового слідства та під час судового розгляду, та що вони були безпідставними.

39. 09 квітня 2007 року заявника було переведено з СІЗО до Ладизинської виправної колонії № 39 для відбування покарання.

В. Інші факти, що стосуються справи

40. 31 січня 2007 року Секретаріат Суду підтвердив отримання належним чином оформленої заяви заявника. У тому ж листі Суд попросив заявника повідомити, чи оскаржував він постанову прокурора від 15 лютого 2006 року, а також надати копію його касаційної скарги та будь-яких інших документів на підтвердження його скарг за підпунктами «с» та «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

41. 31 травня 2007 року заявник повідомив Суд, що він не оскаржував зазначену постанову. Він також надіслав копії касаційних скарг на вирок щодо нього, поданих ним та його захисником.

42. 06 липня 2007 року Секретаріат повідомив заявника, що його справа була готова до розгляду Судом, і що у належний час він буде поінформований про подальший перебіг провадження.

43. Заявник додав до своєї заяви численні додатки. Зокрема, він надав докладний опис умов його тримання в установах попереднього ув'язнення у м. Суми (ІТТ та СІЗО). Згодом Суд визнав ці скарги неприйнятними (див. п. 4). Щодо умов тримання заявника у Ладизинській виправній колонії № 39, то зауваження до Суду обмежуються лише наступними двома листами його матері.

44. 24 листопада 2009 року до Секретаріату надійшов лист матері заявника (яка представляла його на той час), написаний у невстановлену дату, в якому вона скаржилася на те, що її син знаходився у безвихідному становищі у виправній колонії, зазнаючи постійних побоїв та знущань. Вона зазначила, що його «посадили в кімнату без світла й тримали 7 днів», а також, що «він у тридцятиградусну спеку сидів у зимовій шапці».

45. 10 жовтня 2011 року надійшов ще один лист матері заявника, в якому вона стверджувала, що його тримання під вартою становить «постійні тортури». У підтвердження вона додала неповну фотокопію листа заявника від 09 серпня 2011 року. Заявник скаржився матері на погані умови тримання у виправній колонії, на його приниження з боку працівників установи та на необхідність перебувати в одній камері з ув'язненим, з яким у нього був конфлікт. Він також писав, що на знак протесту перерізав зап'ястя лівої руки, та що йому не було надано належної медичної допомоги у зв'язку з цим.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

46. Відповідні положення Конституції України, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України наведені, зокрема, у рішенні Суду у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява № 42310/04, пп. 121–123, 131, 134 та 138, з подальшими посиланнями, від 21 квітня 2011 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

47. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що він зазнавав фізичного жорстокого поводження та психологічного тиску з боку працівників міліції 18 серпня 2005 року і в подальшому, а також, що органи державної влади не провели ефективне розслідування у зв'язку з цим. Він також скаржився за цим же положенням на умови його тримання у Ладизинській виправній колонії № 39. Стаття 3 Конвенції, на яку посилався заявник, передбачає таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Прийнятність

1. Стверджуване жорстоке поводження із заявником та ефективність розслідування

48. Уряд стверджував, що заявник на вичерпав доступних національних засобів юридичного захисту, оскільки він не оскаржив постанову прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи від 15 лютого 2006 року до вищестоящої прокуратури або до суду.

49. Уряд стверджував, що ця справа відрізняється від справи «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пп. 173–180, від 15 травня 2012 року), в якій Суд встановив, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів на жорстоке поводження становить системну проблему в Україні. На думку Уряду той факт, що прокурор виніс постанову через два дні після подання заявником скарги свідчить про готовність органів влади розслідувати це питання, на відміну від вищезгаданої справи «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*).

50. Заявник не погодився. Посилаючись на різноманітну практику Суду, він стверджував, що засоби юридичного захисту, на які посилався Уряд, не можуть вважатися ефективними у його випадку. Він також стверджував, що сам факт відхилення його скарги протягом двох днів не свідчив про ефективність розслідування на національному рівні, а демонстрував поспішну спробу органів влади закрити це питання.

51. Суд зазначає, що він вже відхилив подібні заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів юридичного захисту в контексті тверджень про жорстоке поводження, наприклад у вищезгаданій справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), пп. 84–89). Суд не погоджується з аргументом Уряду, що згадана справа відрізняється від даної. У згаданій справі за схожих фактичних обставин справи Суд дійшов висновку, що заявник вжив достатніх заходів на національному рівні для того, щоб довести свої скарги на жорстоке поводження працівників міліції до відома національних органів влади, зазначивши, що той факт, що скарги були відхилені прокуратурою не завадив їхньому розгляду по суті національними судами під час судового провадження у справі заявника.

52. Таким чином, Суд вважає, що ця скарга не може бути відхилена у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту.

53. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції або неприйнятною з будь-яких інших підстав Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Умови тримання заявника у Ладжинській виправній колонії № 39

54. Уряд надав докладну інформацію про умови тримання заявника у виправній колонії та стверджував про відсутність порушень прав заявника за статтею 3 Конвенції.

55. Заявник у відповідь стверджував, що ці умови були неприйнятними.

56. Суд не вважає за потрібне аналізувати обмін зауваженнями сторін по суті цієї скарги, оскільки у будь-якому випадку вважає її неприйнятною.

57. Суд зазначає, що заявник належним чином не подав цю скаргу до Суду. На відміну від його інших численних скарг, лише ця скарга не була подана ним особисто, а його матір'ю в якості його представника (див пп. 43–45). З матеріалів справи чітко вбачається, що заявник скаржився на умови тримання під вартою у виправній колонії своїй матері. При цьому, не є очевидним те, що він мав на меті подати цю скаргу до Суду.

58. Проте, навіть якщо припустити, що цю скаргу подав заявник, а не його мати, Суд зазначає, що твердження щодо побутових умов його тримання у Ладжинській виправній колонії № 39 обмежувалися короткими, загальними та фрагментарними заявами, на відміну від його докладних і конкретних скарг щодо Сумського ІТТ й СІЗО (які, тим не менше, були визнані неприйнятними з інших підстав – див. п. 4).

59. Суд визнає, що у справах щодо скарг на умови тримання під вартою він не завжди вимагає від заявника підтвердження всіх та кожного твердження конкретними документами, погоджуючись, що відповідна інформація і можливості перевірки фактів у таких випадках перш за все знаходяться в руках органів влади. При цьому, суд зазначає, що заявник повинен надати детальний і послідовний опис умов його або її тримання під вартою, навівши конкретні факти, які дали б Суду змогу визнати, що скарга не є явно необґрунтованою або неприйнятною з будь-яких інших підстав. Лише правдоподібний та детальний опис стверджуваних нелюдських або таких, що принижують гідність, умов тримання під вартою є достатнім доказом жорстокого поводження та достатньою підставою для повідомлення про скаргу Уряду держави-відповідача (див. рішення у справах «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви №№ 42525/07 і 60800/08, п. 122, від 10 січня 2012 року, та «Ухань проти України» (*Ukhan v. Ukraine*), заява № 30628/02, п. 64, від 18 грудня 2008 року).

60. На думку Суду, у цій справі вказаної вимоги дотримано не було. Заявник не надав достатньо узгодженого, докладного, повного та розумною мірою підтверженого доказами опису подій, щоб викликати обґрунтовану підозру, що ступінь його страждань внаслідок побутових умов тримання під вартою у Ладжинській виправній колонії № 39 досягнув рівня, який підпадає під дію статті 3 Конвенції, або що він будь-яким іншим чином зазнав жорстокого поводження з боку працівників виправної колонії у розумінні зазначеного положення (див., для порівняння, рішення у справі «Родзевілло проти України» (*Rodzevillo v. Ukraine*), заява № 38771/05, пп. 4547, від 14 січня 2016 року).

61. Отже, Суд відхиляє цю частину заяви як явно необґрунтовану відповідно до підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження з заявником

(а) Доводи сторін

62. Заявник наполягав на своєму описі подій (див. п. 10). Він зауважив, що, як встановлено медичними документами, зазнав ряд тілесних ушкоджень, перебуваючи під контролем працівників міліції з 17 по 18 серпня

2005 року. Органи влади, однак, не пояснили походження цих тілесних ушкоджень. Заявник також стверджував, що зазначені працівники міліції продовжували чинити на нього психологічний тиск під час його попереднього ув'язнення.

63. Уряд доводив, що твердження заявника не підтверджувались переконливими доказами. Уряд зазначив, що перший допит заявника відбувся у присутності його захисника, і що заявник за власним рішенням зізнався у скоєнні інкримінованих йому злочинів. Уряд також зазначив, що заявник подав свою скаргу на жорстоке поводження з незрозумілою затримкою, яка підриває її правдоподібність.

(b) Оцінка Суду

64. Як неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичних суспільств (див., серед багатьох інших посилань, рішення у справі «Селмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*), [ВП], заява № 25803/94, п. 95, ЄСПЛ 1999V). У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усієї доказової бази, наданої сторонами (див. рішення у справах «Матьяр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, від 21 лютого 2002 року, та «Улькю Екінджи проти Туреччини» (*Ülkü Ekinci v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136, від 16 липня 2002 року).

65. При оцінці доказів Суд зазвичай керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Відповідно до усталеної практики Суду, така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи схожих неспростовних презумпцій. Більше того, слід нагадати, що під час провадження на підставі Конвенції не у всіх справах неухильно застосовується принцип *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження). У випадках, коли інформація щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади, як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обгрунтовані презумпції щодо фактів. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Ель-Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), [ВП], заява № 39630/09, пп. 151 і 152, ЄСПЛ 2012, з подальшими посиланнями на практику Суду).

66. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що згідно медичної документації, що міститься у матеріалах справи, на момент затримання 17 серпня 2005 року заявник мав певні тілесні ушкодження. А саме, у нього було декілька саден на спині та животі (див. п. 7). Незважаючи на те, що у своїх скаргах заявник не пояснив походження цих тілесних ушкоджень, він ніколи не звинувачував у них органи влади. Крім того, Суд звертає увагу на те, що наступного дня заявник пройшов судово-медичну експертизу, за результатами якої було задокументовано значно більше тілесних ушкоджень. Так, під час судово-медичної експертизи він мав численні крововиливи та садна на голові, грудній клітині та лівому стегні. Крім того, у нього були горизонтально розташовані садна на обох зап'ястях. Походження цих додаткових тілесних ушкоджень, отриманих заявником під час перебування під контролем органів влади, ніколи не пояснювалось.

67. Враховуючи це, Суд вважає достатньо встановленим факт, що заявник зазнав тілесних ушкоджень внаслідок жорстокого поводження, за яке Уряд має нести відповідальність відповідно до Конвенції, та яке слід кваліфікувати як нелюдське та таке, що принижує гідність.

68. Суд бере до уваги особливу жорстокість поводження, якого зазнав заявник відповідно до його версії подій (див. п. 10). Безсумнівно, якщо б це було достатньо встановлено, то воно кваліфікувалося б як тортури. Проте, в розпорядженні Суду немає доказів, які б дозволили йому встановити згідно з критерієм «поза розумним сумнівом», що поводження, якого зазнав заявник, досягло рівня «катування».

69. Відповідно, було порушення статті 3 Конвенції.

2. Ефективність розслідування на національному рівні

70. Заявник стверджував, що не було докладено справжніх зусиль щодо розслідування його скарги на жорстоке поводження. Заявник стверджував, що намагався подати цю скаргу якомога раніше, але він боявся, оскільки зазначені працівники міліції мали безперешкодний доступ до нього під час його тримання в ІТТ та навіть пізніше. Крім того, він зазначив, що не довіряв призначеному йому захиснику та не зміг покласти на нього. У будь-якому випадку заявник зазначив, що 30 вересня 2005 року він повідомив органам влади про цю скаргу, але безрезультатно. Щодо його скарги, поданої 13 лютого 2006 року, заявник визнав, що органи влади оперативно на неї відреагували. Проте, на думку заявника, постанова прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи з цього приводу, винесена всього лише через два дні, свідчить скоріше про неефективність розслідування.

71. Уряд зазначив, що заявник вперше подав скаргу лише 13 лютого 2006 року, тобто із затримкою близько шести місяців. Уряд зазначив, що розслідування було невідкладно розпочате, і що для перевірки тверджень заявника були вжиті всі необхідні слідчі дії. Той факт, що зазначені твердження виявилися необгрунтованими, не можна трактувати проти органів влади. Уряд також зазначив, що заявник не оскаржив винесену за результатами розслідування постанову.

72. Проте, Суд звертає увагу, що у своїх зауваженнях щодо скарги заявника про порушення його права на правову допомогу (див. п. 82) Уряд визнав, що заявник скаржився слідчому на жорстоке поводження та подальший психологічний тиск з боку працівників міліції ще 30 вересня 2005 року

73. Суд нагадує, що будь-яке розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження має бути як оперативним, так і ретельним. Це означає, що органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати, що трапилось, та не покладатися на поспішні або необґрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати їх як підставу для своїх рішень. Вони повинні вживати всіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, що стосуються події. Будь-який недолік розслідування, що стає на заваді з'ясуванню причин тілесних ушкоджень або встановленню винних осіб, ставитиме під загрозу дотримання цього стандарту (див., наприклад, рішення у справі «Серіков проти України» (*Serikov v. Ukraine*), заява № 42164/09, п. 78, від 23 липня 2015 року)

74. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд вважає достатньо встановленим той факт, що вперше заявник поскаржився органам влади на стверджуване жорстоке поводження 30 вересня 2005 року Жодного розслідування у зв'язку з цим проведено не було. Більше того, вбачається, що заявник не був належним чином захищений від подальшого психологічного тиску з боку працівників міліції, яких він звинувачував у жорстокому поводженні. Так, згідно матеріалів справи, вони продовжували відвідувати його в ІТТ, а потім – у СІЗО, незважаючи на протилежні твердження слідчого (див. пп. 19, 24 і 26).

75. Відповідно, Суд вважає, що відповідальність за затримку у початку розслідування мають нести органи влади, а не заявник, в чому Уряд намагався переконати Суд.

76. Далі Суд зазначає, що, коли зрештою було розпочато розслідування, воно переважно обмежувалося допитами працівників міліції, які заперечували достовірність тверджень заявника. Крім того, хоча існував беззаперечний медичний доказ того, що заявник отримав деякі з його тілесних ушкоджень, перебуваючи під контролем працівників міліції, прокурор вирішив не аналізувати це питання та обмежився загальним зауваженням, що на момент затримання заявник вже мав тілесні ушкодження.

77. Загалом, із матеріалів справи не вбачається жодних вагомих зусиль, спрямованих на підтвердження або спростування версії подій заявника, в тому числі шляхом його ретельного допиту, проведення очної ставки або постановки конкретних запитань працівнику лінійного відділу станції Київ-Пасажирський і судово-медичному експерту, які проводили огляд заявника 17 та 18 серпня 2005 року відповідно (див. рішення у справі «Данілов проти України» (*Danilov v. Ukraine*), заява № 2585/06, п. 70, від 13 березня 2014 року).

78. Суд зазначає, що у низці інших справ проти України він вже засуджував методи розслідування, схожі на методи, що застосовувались у цій справі (див., серед інших, рішення у справі «Дрозд проти України» (*Drozd v. Ukraine*), заява № 12174/03, пп. 68-71, від 30 липня 2009 року; «Савицький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява № 38773/05, пп. 121-122, від 26 липня 2012 року; та «Гриненко проти України» (*Grinenko v. Ukraine*), заява № 33627/06, п. 62, від 15 листопада 2012 року). У рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), пп. 173-180) Суд встановив, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні кримінальних злочинів на жорстоке поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З огляду на обставини цієї справи та свою попередню практику, Суд доходить висновку, що у цій справі також не було здійснено серйозної спроби розслідування тверджень заявника щодо жорстокого поводження.

79. Відповідно було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

80. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції на порушення його права не свідчити проти себе. Він також скаржився за підпунктом «с» пункту 3 статті 6, що його було позбавлено доступу до захисника протягом двох днів після його затримання, та що його захисник не захищав його права належним чином. Зрештою, він скаржився за підпунктом «d» пункту 3 статті 6, що він не мав можливості вимагати виклику та допитувати всіх важливих свідків захисту. Відповідні положення статті 6 Конвенції передбачають таке:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

... (с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; ...»

А. Прийнятність

1. Свідчення проти себе під тиском

81. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

2. Право на захист правову допомогу

82. Уряд зауважив, що заявник не висував цієї скарги у своїй касаційній скарзі. Тому Уряд стверджував, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, як того вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції. В якості альтернативи Уряд стверджував, що ця скарга є явно необґрунтованою, зокрема, тому, що з моменту першого допиту заявника в якості підозрюваного його представляв захисник. З цього приводу Уряд зауважив, що 30 серпня 2005 року, якого все ще представляв призначений йому захисник, відмовився від своїх попередніх зізнавальних показань як від таких, що були отримані під тиском. На думку Уряду цей факт можна було розглядати як доказ довіри заявника до цього захисника, а також належного виконання останнім своїх обов'язків.

83. Заявник стверджував, що скаржився до Верховного Суду, серед іншого, «на несправедливість судового розгляду». Відповідно, він закликав Суд відхилити аргумент Уряду.

84. Суд нагадує, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції він може розглядати заяву лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту. Мета статті 35 полягає у наданні Договірним Сторонам можливості запобігти порушенню, у зв'язку з яким проти них подано скарги, чи виправити такі порушення ще до того, як скарги буде подано до Суду (див., наприклад, рішення у справі «Сіве проти Франції» (*Civet v. France*) [ВП], заява № 29340/95, п. 41, ЄСПЛ 1999VI). Отже, скарги подані до Суду, мають спочатку подаватися до національних судів, принаймні по суті та відповідно до формальних вимог і строків, встановлених національним законодавством (див., серед інших джерел, рішення у справах «Кардо проти Франції» (*Cardot v. France*), від 19 березня 1991 року, п. 34, Серія А, № 200 та «Ельчі та інші проти Туреччини» (*Elçi and Others v. Turkey*), заяви №№ 23145/93 і 25091/94, пп. 604 та 605, від 13 листопада 2003 року). Проте обов'язок вичерпання національних засобів юридичного захисту вимагає, щоб у зв'язку зі своїми конвенційними скаргами заявник належним чином користувався засобами юридичного захисту, які є ефективними, достатніми та доступними (див. рішення у справі «Балог проти Угорщини» (*Balogh v. Hungary*), заява № 47940/99, п. 30, від 20 липня 2004 року).

85. Суд вже констатував, що касаційна скарга до Верховного Суду України вважається ефективним засобом юридичного захисту щодо скарг, пов'язаних з різними аспектами справедливого судового розгляду кримінальної справи, гарантованого пунктами 1 і 3 статті 6 Конвенції (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Архіпов проти України» (*Arhipov v. Ukraine*), заява № 25660/02, від 18 травня 2004 року; рішення у справах «Олег Колесник проти України» (*Oleg Kolesnik v. Ukraine*), заява № 17551/02, п. 28, від 19 листопада 2009 року та «Жи-зіцький проти України» (*Zhyzitskyu v. Ukraine*), заява № 57980/11, пп. 58–60, від 19 лютого 2015 року).

86. Суд також зазначає, що у своєму рішенні у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*) він встановив, що заявник не вичерпав національні засоби юридичного захисту щодо своєї скарги на обмеження його права на доступ до захисника на початковому етапі провадження, оскільки його скарги до національних судів щодо порушення його права на захист ґрунтувалися на доводах, відмінних від доводів, наведених у його заяві до Суду (заява № 28825/02, п. 110, від 10 липня 2014 року).

87. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що у свої касаційній скарзі заявник не підіймав питання щодо стверджуваного обмеження на початковому етапі провадження його права на правову допомогу або щодо виконання призначеного йому слідчим захисником своїх обов'язків. Таким чином, Суд вважає, що ця частина заяви має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням заявником національних засобів юридичного захисту.

3. Право на виклик свідків

88. Згідно з доводами заявника, при визнанні його винним та призначенні йому покарання у вигляді позбавлення волі національні суди відмовилися заслухати свідків, які могли б довести його невинуватість. Під час провадження у національних судах заявник стверджував, що інкриміновані йому злочини були насправді вчинені А. та С. та клопотав до суду першої інстанції про виклик свідків, які могли знати тих осіб або які могли бачити заявника разом із ними у місцевому барі. Крім того, заявник стверджував, що суд першої інстанції не викликав всіх свідків, допитаних під час досудового слідства.

89. Уряд стверджував, що заявник не довів, що показання свідків, яких суд першої інстанції відмовився викликати, були необхідні для доведення його невинуватості або для встановлення істини у справі. Уряд також повідомив, що заявник, якого представляв захисник, обраний на його власний розсуд, міг брати участь у змагальному процесі, в ході якого він міг висунути всі свої аргументи та мав можливість спростувати докази проти нього.

90. Суд нагадує, що право на виклик свідків не є абсолютним і може бути обмежене в інтересах належного відправлення правосуддя. Підпункт «d» пункту 3 статті 6 не вимагає участі у процесі та розгляду кожного свідчення на користь обвинуваченого; його основною метою, як це зазначається у словосполученні «на тих самих умовах», є повна рівність сторін відповідного провадження. Завдання Суду полягає у тому, щоб упевнитися, що зазначене провадження в цілому було справедливим (див. рішення у справі «Відаль проти Бельгії» (*Vidal v. Belgium*), від 22 квітня 1992 року, п. 33, Серія А, № 235В). Заявник, який скаржиться на порушення свого права вимагати присутності та допиту свідка захисту, має довести, що допит цієї особи є необхідним для встановлення істини, а відмова у виклику цього свідка порушувала його право на захист (див. рішення у справі «Гійюрі проти Франції» (*Guilloury v. France*), заява № 62236/00, п. 55, від 22 червня 2006 року). Хоча для національних судів є звичайною

практика щодо оцінки отриманих ними доказів у тій самій мірі, що й доказів, які підсудні прагнуть долучити до справи, у будь-якому випадку мають існувати виключні обставини, які б могли переконати Суд, що відмова заслухати особу як свідка не відповідає статті 6 (див. рішення у справах «Брікмон проти Бельгії» (*Bricmont v. Belgium*), від 7 липня 1989 року, п. 89, Серія А № 158 та «Дестрем проти Франції» (*Destrehem v. France*), заява № 56651/00, п. 41, від 18 травня 2004 року).

91. Суд також зазначає, що використання в якості доказів свідчень, на стадіях розслідування правоохоронними органами та судового слідства саме по собі не є несумісним з підпунктом «d» пункту 3 та пункту 1 статті 6 за умови, що дотримано право на захист. Як правило, ці права передбачають надання обвинуваченому належної та відповідної можливості поставити під сумнів показання свідка та допитати його, як під час надання свідчень, так і на більш пізній стадії провадження (див. рішення у справі «Люді проти Швейцарії» (*Lüdi v. Switzerland*), від 15 червня 1992 року, п. 49, Серія А № 238 та вищезгадане рішення у справі «Буглов проти України» (*Buglov v. Ukraine*), п. 115).

92. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд зазначає, що суд першої інстанції заслухав показання багатьох свідків які, за твердженням заявника, могли б встановити особу О. та С. (див. п. 34). У той же час, деякі свідки не були заслухані судом, і заявник не мав можливості очної ставки з ними. Проте, так чи інакше, з обставин справи не вбачається, що зазначені свідки могли б довести невинуватість заявника: він очікував від них лише підтвердження факту існування О. та С., та, що заявника бачили з ними у місцях і в час, що не мають ніякого відношення до інкримінованих йому злочинів. Отже Суд не переконаний, що факт відмови національних судів заслухати свідків, на яких посилався заявник, був достатньо істотним для того, щоб поставити під сумнів результат кримінального провадження (див. для порівняння рішення у справі «Балицький проти України» (*Balitskiy v. Ukraine*), заява № 12793/03, п. 45, від 3 листопада 2011 року). Заявник також не довів, що він не мав змоги належним чином поставити під сумнів показання деяких свідків, дані в ході досудового слідства, або, що цей доказ був єдиним або вирішальним для йому засудження.

93. Отже, ця скарга є явно необгрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

В. Суть

94. Заявник стверджував, що його зізнання, отримані під примусом, зіграли вирішальну роль у його засудженні. Він зазначив, що, хоча на початку першого допиту в якості підозрюваного його не було піддано фізичному жорстокому поводженню, його психологічні та фізіологічні наслідки тривали довго після цього, особливо з урахуванням того, що він перебував під постійною загрозою знову зазнати жорстокого поводження, якщо він діятиме всупереч інтересам працівників міліції. Він вважав, що наслідки жорстокого поводження та погрози подальшого жорстокого поводження повинні бути прийняті до уваги при оцінці характеру та ступеня насилля, застосованого з метою отримання зізнань. Заявник також зазначив, що у нього не було належної можливості оскаржити допустимість доказів, отриманих під примусом, а його скарги на жорстоке поводження та отримання від нього зізнань під примусом не розглядалися належним чином.

95. Уряд зауважив, що кримінальне провадження щодо заявника було справедливим. Він зазначив, що заявника допитували тільки у присутності адвоката, і що йому було роз'яснено його право не свідчити проти себе. Щодо тверджень заявника про жорстоке поводження, то вони були необгрунтованими.

96. Уряд також зазначив, що зізнання заявника не було єдиним доказом, який став підставою для його засудження.

97. Щодо використання доказів, отриманих із порушенням права зберігати мовчання та права не свідчити проти себе, Суд нагадує, що вони є загально визнаними міжнародними стандартами, що лежать в основі поняття справедливого судового розгляду за статтею 6. Встановлення таких стандартів пояснюється, зокрема, необхідністю захисту особи, яка переслідується за кримінальним законом, від неналежного тиску з боку органів влади, щоб завдяки цьому уникнути помилок правосуддя та сприяти реалізації цілей статті 6 Конвенції. Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що у кримінальній справі сторона обвинувачення, намагаючись довести вину обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів примусу чи тиску (див. рішення у справі «Шабельник проти України» (*Shabelnik v. Ukraine*), заява № 16404/03, п. 55, від 19 лютого 2009 року, з подальшими посиланнями).

98. Більше того, допустимість свідчень, отриманих за допомогою катування або жорсткого поводження з порушенням статті 3 Конвенції, як доказів з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до несправедливості провадження в цілому. Цей висновок застосовується незалежно від доказової сили показань, а також від того, чи було їх використання вирішальним для засудження обвинуваченого судом (див. рішення у справах «Гєфген проти Німеччини» (*Gäfgen v. Germany*) [ВП], заява № 22978/05, п. 166, ЄСПЛ 2010, з подальшими посиланнями та «Зякун проти України» (*Zyakun v. Ukraine*), заява № 34006/06, пп. 62–64, від 25 лютого 2016 року).

99. У цій справі Суд встановив, що органи влади несуть відповідальність за тілесні ушкодження, яких заявник зазнав за невідновлених обставин під час його перебування під контролем працівників міліції незадовго до його

першого допиту (див. пп. 66-69). Заявник порушив це питання у суді першої інстанції та просив не враховувати ці зізнання. У судовому засіданні він також скаржився на постійний психологічний тиск на нього з боку зазначених працівників міліції. Проте, суд першої інстанції не здійснив жодної спроби перевірити твердження заявника та відхилив його скаргу лише на тій підставі, що розслідування цього питання вже проводилося органами прокуратури. Такий формальний підхід видається ще більш дивним з огляду на те, що суд першої інстанції все-таки встановив порушення у зв'язку з надмірною тривалістю тримання заявника в ІТТ (місце тримання під вартою при органах внутрішніх справ), де він зазнавав різного виду тиску з боку працівників міліції, причетних до стверджуваного жорстокого поводження із заявником.

100. Крім того, за обставин цієї справи Суд вважає, що свідчення заявника проти себе зіграли важливу роль у його засудженні, незважаючи на те, що в подальшому відмовився від них як від таких, що були отримані під тиском.

101. Вищенаведених міркувань достатньо для Суду, щоб дійти висновку, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з порушенням права заявника не свідчити проти себе.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ІНДИВІДУАЛЬНУ ЗАЯВУ

102. Заявник скаржився, що національні органи влади перешкоджали ефективному здійсненню права на звернення до Суду, оскільки вони відмовляли йому в доступі до документів, необхідних йому для підтвердження його скарги у Суді. Він посилався на статтю 34 Конвенції, відповідні положення якої передбачають таке:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, ... які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.»

103. Уряд заперечував цей аргумент і стверджував, що Україна дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

104. Суд вже встановлював, що стаття 34 Конвенції може покласти на державні органи обов'язок надавати копії документів заявникам, які перебувають в особливо вразливому становищі та є залежними і не можуть отримати необхідні документи на підтримку своїх заяв без допомоги держави (див. в якості нещодавнього прикладу рішення у справі «Найдьон проти України» (*Naydion v. Ukraine*), заява № 16474/03, п. 63, від 14 жовтня 2010 року). При цьому, обов'язок держави не перешкоджати здійсненню права на індивідуальну заяву не означає автоматично, що вона зобов'язана надавати заявникам копії всіх чи будь-яких запитуваних документів або забезпечувати їм технічні можливості на їхній вибір для того, аби вони виготовили копії самостійно (див. рішення у справі «Корнаковс проти Латвії» (*Kornakovs v. Latvia*), заява № 61005/00, пп. 171–174, від 15 червня 2006 року).

105. Повертаючись до цієї справи, Суд зауважує, що у заявника не виникло жодних складнощів у підготовці копій запитуваних у нього Судом документів (див. пп. 40 і 41). Навіть припускаючи, що деякі з його клопотань про надання копій невизначених документів, які він вважав необхідними для обґрунтування своєї заяви, не були задоволені, з огляду на всю інформацію, наявну в Суду, сам цей факт не порушує жодного питання за статтею 34 Конвенції.

106. В цілому, Суд вважає, що в цій справі держава дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

107. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

108. Заявник вимагав перегляду справи та 100 000 євро відшкодування моральної шкоди.

109. Уряд заперечив проти цієї вимоги як необґрунтованої та у будь-якому випадку надмірної.

110. Розглянувши всі обставини цієї справи, Суд визнає, що заявник зазнав моральної шкоди, яку не можна компенсувати лише шляхом встановлення порушення. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд вважає за належне присудити заявнику 9 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може йому нараховуватись.

111. Суд увагу також зазначає, що у випадку, коли особу, як це мало місце у цій справі, було засуджено судом за результатами провадження у справі, що не відповідало вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення за загальним принципом є новий розгляд, перегляд або відновлення провадження за вимогою заявника (див., наприклад, рішення у справі «Леонід Лазаренко проти України» (*Leonid Lazarenko v. Ukraine*), заява № 22313/04, п. 65, від 28 жовтня 2010 року).

В. Судові та інші витрати

112. Заявник також вимагав відшкодування 2 975 євро судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді, які слід перерахувати безпосередньо на рахунок його захисника. В обґрунтування своєї вимоги заявник надав договір про надання правової допомоги, укладений між ним і паном Тарахкалом 22 жовтня 2013 року. Цим контрактом встановлювалась погодинна ставка у розмірі 95 євро. Згідно з цим договором розрахунок мав здійснюватися після закінчення провадження у Страсбурзі та в межах присудженої Судом суми компенсації судових та інших витрат. Заявник також надав акт виконаних робіт від 18 червня 2014 року за зазначеним договором. У ньому вказувалось, що пан Тарахкало працював над справою двадцять вісім годин (2 660 євро) та поніс адміністративні та поштові витрати у розмірі 213 євро та 106 євро відповідно.

113. Уряд заперечив проти цієї вимоги як надмірної та необґрунтованої.

114. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. Суд зазначає, що лише заявник зобов'язаний за договором сплатити гонорар пану Тарахкалу. Беручи до уваги надані документи, Суд приходять до висновку, що ці витрати були «фактичними» (див. рішення у справі «Тіб'еті Мюхафізе Джем'еті та Ісрафілов проти Азербайджану» (*Tebieti Mühafize Cemiyyeti and Israfilov v. Azerbaijan*), заява № 37083/03, п. 106, ЄСПЛ 2009).

115. Проте, Суд зазначає, що заявник не надав жодних документів на підтвердження адміністративних та поштових витрат. Відповідно, з огляду на всі наявні в нього матеріали, Суд присуджує заявнику 1 810 євро (що дорівнює 2 660 євро за вирахуванням 850 євро, – суми, отриманої в порядку надання правової допомоги) та додатково будь-який податок на додану вартість, що може нараховуватись заявнику. Належна до сплати сума компенсації має бути перерахована на банківський рахунок захисника заявника, пана Тарахкала, як було вказано заявником (див. наприклад, рішення у справі «Білоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пп. 116–117, від 07 листопада 2013 року).

С. Пеня

116. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги за статтею 3 Конвенції (щодо стверджуваного жорстокого поведіння з заявником та ефективності відповідного розслідування на національному рівні) та за пунктом 1 статті 6 Конвенції (щодо права не свідчити проти себе), а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поведінням із заявником з боку працівників міліції;
3. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з неефективністю розслідування на національному рівні за скаргою заявника на жорстоке поведіння;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з порушенням права заявника не свідчити проти себе.
5. *Постановляє*, що держава-відповідач дотрималась своїх зобов'язань за статтею 34 Конвенції.
6. *Постановляє*, що
  - (a) упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 9 000 (дев'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись;
    - (ii) 1 810 (одна тисяча вісімсот десять) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
7. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 жовтня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(*Milan Blaško*)
Заступник Секретаря

Ханлар Гаджієв
(*Khanlar Hajiyev*)
Голова

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «УШАКОВ ТА УШАКОВА ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF USHAKOV AND USHAKOVA V. UKRAINE)**

(Заява № 10705/12)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

18 червня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

18/09/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Ушаков та Ушакова проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*),
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Хелена Єдерблум (*Helena Jäderblom*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 26 травня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 10705/12), яку 2 лютого 2012 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадяни України, пан Сергій Вікторович Ушаков (далі – заявник) та пані Ганна Михайлівна Ушакова (далі – заявниця).

2. Інтереси заявників представляли пан Токарев Г.В. та пані Моторигіна М.Г., юристи, які практикують у м. Харків.

3. Заявники стверджували, зокрема, що зазнали жорстокого поведіння працівників міліції та що на національному рівні з цього приводу не було проведено ефективного розслідування. Заявник також скаржився, що було порушено його право на правову допомогу та право не свідчити проти себе.

4. 3 лютого 2014 року про вищезазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві визнано неприйнятними.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники є подружжям. Вони народилися у 1976 та 1988 роках відповідно. Заявник відбуває покарання у вигляді позбавлення волі у Холодногірській виправній колонії № 18. Заявниця проживає у м. Харків.

A. Факти, що передували подіям

6. На час подій заявники проживали у двокімнатній квартирі разом з пані С., матір'ю заявниці.

7. Пані С. та пан Л. були сторонами у судовому провадженні щодо спадщини на будинок. Заявники, будучи зацікавленими у покращенні своїх житлових умов, надавали пані С. різноманітну допомогу у цьому провадженні.

8. У квітні 2008 року заявник зустрівся з паном Л., щоб відмовити його від участі у згаданій справі.

B. Події, що відбувалися з 27 червня до 2 липня 2008 року

9. 27 червня 2008 року пана Л. було знайдено мертвим у його будинку. У нього було перерізане горло, а на його тілі були численні колоті та різані рани. Одне з вікон було розбито та поблизу на підлозі лежала сапка.

10. Того ж дня було порушено кримінальну справу за фактом вбивства.

11. Приблизно о 22 год того ж дня заявники повернулися додому, де на них чекали кілька працівників міліції. Заявників доправили до Фрунзенського районного відділу Харківського міського управління Головного управління МВС України в Харківській області. Як стверджують заявники, це було зроблено під приводом того, що їх мали допитати у зв'язку з боргом заявника перед третіми особами. За твердженнями Уряду, працівники міліції затримали заявників за підозрою у вчиненні вбивства пана Л.

12. Заявників було допитано щодо їхнього місцезнаходження і дій 26 та 27 червня 2008 року. Заявники стверджували, що вони разом ходили по магазинах, в кінотеатр, їли тощо.

13. У ніч з 27 на 28 червня 2008 року заявник та заявниця перебували у відділі міліції. У своїх заявах до Суду вони стверджували, що на цій стадії жорстокого поводження з ними не було.

14. 28 червня 2008 року було проведено судово-медичне освідування заявника. Відповідно до акту експерта, складеного 1 липня 2008 року, освідування виявило численні синці та садна практично на всьому тілі заявника. До їх числа входило близько тридцяти різноспрямованих саден на його спині та приблизно така ж кількість саден на його стегнах, сідницях та колінах. Експерт навіть такі можливі дати завдання тілесних ушкоджень: синець на лівому плечі та садно на тулубі – у період з 22 до 24 червня 2008 року; синці на правій поверхні тулуба – у період з 25 до 27 червня 2008 року; садна на тулубі, спині та нижніх кінцівках – у період з 25 до 27 червня 2008 року. Як було встановлено, ці садна могли утворитися в результаті дії тупо загострених предметів, таких як уламки скла.

15. Як стверджував заявник, він отримав тілесні ушкодження, виявлені 28 червня 2008 року, коли випадково впав днем раніше.

16. Заявник виклав свою версію щодо перебігу подій. Після вищезазначеного освідування його доправили до сектору карного розшуку, де один з працівників міліції запропонував йому зізнатися у вчиненні вбивства пана Л. Оскільки заявник відмовився зробити це, хтось із працівників міліції приніс брудний матрац та протигаз. Вони намотали вологі ганчірки на його зап'ястя та вдягли на нього наручники. Один з працівників міліції вдарив його кулаком у сонячне сплетіння та штовхнув на матрац. Інші працівники міліції викручували йому руки за спину та силою розводили його ноги у різні боки, завдаючи ударів по тулубу та геніталіям. Потім на заявника одягнули протигаз із закритим вхідним отвором. Декілька разів заявник непритомнів і за допомогою холодної води його приводили до тями. Неодноразово на нього одягали протигаз і змушували вдихати цигарковий дим. При цьому йому викручували геніталії. Таке жорстоке поводження із заявником продовжувалося декілька разів. Працівники міліції погрожували йому, що вони приведуть його дружину і зроблять з нею те саме на його очах. Тоді він письмово зізнався у вчиненні вбивства пана Л. Проте він неодноразово пристосовував своє зізнання відповідно до вимог працівників міліції. Заявника примусили запам'ятати його визнавальні покази.

17. Уряд стверджував, що заявник не зазнав жодного жорстокого поводження.

18. Відповідно до журналу реєстрації та обліку утримуваних осіб заявника було затримано о 20 год 15 хв 28 червня 2008 року за підозрою у вчиненні злочину.

19. Того ж дня, 28 червня 2008 року, слідчий призначив заявнику захисника, пана М. Під час допиту у присутності захисника заявник підтвердив свої початкові визнавальні покази. Як стверджує заявник, він зробив так, побоюючись подальшого жорстокого поводження і не маючи можливості поговорити із захисником наодинці перед допитом.

20. Що стосується заявниці, то вранці 28 червня 2008 року її доправили з відділення міліції додому, де було проведено обшук. Працівники міліції, як стверджується, погрожували їй, що якщо вона не свідчитиме проти свого чоловіка, вони, попередньо підкинувши наркотичні засоби у її квартиру, пред'являть їй обвинувачення у вчиненні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів.

21. Після цього заявниця відвезли до відділу міліції, де вона, як стверджується, під примусом надала покази про те, що її чоловік зізнався їй у вчиненні вбивства пана Л. Заявниця детальніше пояснила, що працівники міліції декілька разів вдарили її по голові та тягали її за волосся.

22. 30 червня 2008 року у присутності захисника заявника було проведено відтворення обстановки та обставин події, під час якого заявник знову зізнався у вчиненні інкримінованого йому злочину. Проте приблизно через сорок хвилин він відмовився від своїх визнавальних показів як таких, що були надані під примусом, і поскаржився на жорстоке з ним поводження працівників міліції. Як стверджує заявник, він вчинив так після першої конфіденційної розмови зі своїм захисником, що відбулася тільки після вищезазначеної слідчої дії. Пізніше його захисник заявив, що його перша конфіденційна зустріч із заявником відбулась перед допитом останнього 28 червня 2008 року (див. пункт 65).

23. 1 липня 2008 року слідчий надіслав до прокуратури Фрунзенського району м. Харкова для погодження подання про обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту до закінчення судового розгляду. Перед тим, як прийняти рішення, прокурор вирішив особисто допитати заявника. Він помітив, що у заявника є численні тілесні ушкодження, та дійшов висновку, що його визнавальні покази було отримано із застосуванням до нього насильства. Більше того, прокурор зазначив низку невідповідностей між визнавальними показами заявника та висновком судово-медичної експертизи трупа потерпілого. Також було допитано заявницю. Вона стверджувала, що надала свідчення проти свого чоловіка під примусом.

24. У результаті прокурор відмовив у погодженні подання слідчого, скасував постанову слідчого про притягнення заявника як обвинуваченого та звільнив його з-під варту. Прокурор також доручив своїм підлеглим провести допит заявника та заявниці щодо жорсткого з ними поводження під час тримання під вартою у міліції та належним чином доповісти про їх пояснення.

25. Коли заявники надавали письмові пояснення у кабінеті заступника прокурора, приблизно о 22 год 30 хв туди увірвалися чотири працівники Фрунзенського районного відділу міліції м. Харкова, а саме перший заступник начальника райвідділу пан К. (див. також пункти 68 та 83 щодо додаткової інформації про цього працівника міліції), начальник сектору карного розшуку пан Пап., заступник начальника сектору карного розшуку пан Пар. та начальник слідчого відділу пан М. Незважаючи на заперечення заступника прокурора, вони силоміць його тримали і вивели заявників. У коридорі на них чекали інші працівники міліції.

26. До заявників застосували наручники та доправили їх до Фрунзенського районного відділу міліції м. Харкова, розташованого недалеко від прокуратури. По дорозі один з працівників міліції, як стверджується, вдарив заявника у праве стегно.

27. Заявника доставили до кабінету на першому поверсі і змусили його сидіти тихо у присутності працівника міліції. Кабінет було замкнено зсередини і вимкнено світло. Приблизно через годину його відвели до іншого кабінету з відігнутими ґратами на вікнах. Його примусили написати розписку, що він залишив відділ міліції о 22 год 30 хв. Потім заявника витягли через вікно, яке виходило на задній двір відділу міліції. Працівники міліції посадили його в автомобіль, припаркували цей автомобіль у сусідньому дворі та чекали там до 3 або 4 год. Невідомо, що відбулося після того. Очевидно, що заявника було ув'язнено (див., зокрема, пункт 31).

28. Після того, як працівники міліції забрали заявників з прокуратури, о 23 год 15 хв заступник прокурора прибув до Фрунзенського районного відділу міліції м. Харкова. Згідно з журналом обліку відвідувачів заявники зайшли до приміщення о 22 год 30 хв і залишалися там. Обшукавши приміщення, у одному з кабінетів працівники прокуратури виявили заплакану заявницю. Заявника знайти не вдалося. Працівник міліції К. надав прокурору розписку заявника, але без його підпису, про те, що він залишив приміщення відділення міліції о 22 год 30 хв. Працівники прокуратури пішли до помешкання заявників, але заявника там не було.

С. Розслідування скарг заявника на жорстоке поводження та пов'язані з цим події

29. 30 червня 2008 року заявник подав до органів прокуратури скаргу на жорстоке з ним поводження працівників міліції (див. також пункт 22). Очевидно, що заявниця також подала подібну скаргу.

30. 2 липня 2008 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова на підставі частини 2 статті 365 Кримінального кодексу України (перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або діями, що ображають особисту гідність потерпілого) порушила кримінальну справу щодо працівників міліції К., Пап. та Пар. у зв'язку з подіями, що відбулися ввечері 1 липня та у ніч з 1 на 2 липня 2008 року.

31. Того ж дня заявників було визнано потерпілими у справі та допитано. Також того ж дня було проведено судово-медичне обстеження заявника, після чого його було звільнено з-під варту.

32. 4 липня 2008 року було складено акт судово-медичного обстеження заявника. У ньому зафіксовано численні синці на його плечах, тулубі, спині, грудній клітині, руках, стегнах та ногах. Вони були різного кольору, від жовтуватого до фіолетового та пурпурового. У заявника також були садна, покриті кіркою, та синці на обох зап'ястках. Експерт дійшов висновку, що більшість тілесних ушкоджень утворились від дії тупих предметів у період з 23 до 27 червня 2008 року. Встановлено, що один синець на спині заявника під лівою лопаткою виник між 30 червня та 1 липня 2008 року. Насамкінець, згідно з актом деякі садна, виявлені на правому передпліччі, лівому лікті та правій щиколотці, утворились 1 липня 2008 року.

33. 2 липня 2008 року було також проведено судово-медичну експертизу щодо заявниці, за результатами якої жодних тілесних ушкоджень виявлено не було. Як стверджує заявниця, вона скаржилася експерту на головний біль, і їй було рекомендовано звернутися по допомогу до лікарні.

34. 5 липня 2008 року у місцевій лікарні заявницю оглянув нейрохірург, який повідомив, що у неї є синці на м'яких тканинах голови.

35. 8 та 9 липня 2008 року заявників було допитано щодо стверджуваного жорстокого з ними поводження працівників міліції. На пред'явлених їм фотографіях вони впізнали працівників міліції К., Пап. та Пар.

36. 11 та 14 липня 2008 року за участю заявників було проведено відтворення обстановки та обставин подій 28 червня та 1-2 липня 2008 року.

37. У невизначену дату прокуратура Фрунзенського району м. Харкова доручила керівництву відділу міліції встановити місцезнаходження працівників міліції К., Пап. та Пар., які не з'явилися за викликом до прокурора.

38. 18 липня 2008 року начальник Фрунзенського відділу міліції м. Харкова повідомив прокурора, що усі троє працівників міліції перебувають на лікарняному та їх місцезнаходження встановлюється.

39. 21 серпня 2008 працівників міліції К., Пап. та Пар. було допитано щодо стверджуваного жорстокого поводження із заявниками. К. та Пап. відмовилися надати будь-які пояснення. Невідомо, чи Пар. також відмовився надавати пояснення.

40. 2 вересня 2008 року прокуратура Харківської області закрила кримінальну справу щодо вищезгаданих працівників міліції, дійшовши висновку, що правопорушення, у вчиненні яких їх обвинувачували, слід кваліфікувати як втручання у діяльність працівника правоохоронного органу (прокурора Фрунзенського району м. Харкова), а не як перевищення влади або службових повноважень, що супроводжувалося насильством або діями, що ображають особисту гідність потерпілого. Відповідно, було порушено іншу кримінальну справу за новим обвинуваченням.

41. У невизначену дату у жовтні 2008 року К., Пап. та Пар. знову були допитані. Вони заперечували будь-яке жорстоке поводження із заявниками. Стосовно їх поводження 1 липня 2008 року вони зазначили, що вважали заявників небезпечними для заступника прокурора.

42. 21 жовтня 2008 року прокурор, що був учасником подій 1 липня 2008 року, надав детальні стосовно них пояснення під час його допиту в якості свідка у кримінальній справі щодо працівників міліції.

43. З 19 до 23 грудня 2008 року проводилась судово-медична експертиза для встановлення походження виявлених у заявника раніше тілесних ушкоджень.

44. 23 грудня 2008 року було складено висновок експерта. У ньому повторювалися висновки судово-медичного обстеження заявника 28 червня та 2 липня 2008 року (див. пункти 14, 31 та 32). Більше того, у ньому було зазначено, що садна на зап'ястях заявника могли бути спричинені застосуванням до нього наручників. У висновку експерта було зазначено, що висновки попередніх судово-медичних експертиз не суперечать іншим матеріалам кримінальної справи.

45. 30 грудня 2008 року прокуратура Харківської області закрила кримінальну справу за скаргами заявників на жорстоке поводження у зв'язку з відсутністю у діях працівників міліції складу злочину. Прокуратура звернула увагу на протиріччя між твердженнями заявника про те, що станом на 28 червня 2008 року його єдиним тілесним ушкодженням був синець на правому стегні від випадкового падіння за день до того, та актом судово-медичного освідування від 28 червня 2008 року, що встановив наявність багатьох інших тілесних ушкоджень. Експерт, який проводив огляд заявника 2 липня та 23 грудня 2008 року, під час допиту слідчим прокуратури стверджував, що тілесні ушкодження, завдані заявнику після 28 червня 2008 року, були розміщені на тілі заявника таким чином, що він міг завдати їх собі сам, окрім синця під лівою лопаткою. Очевидно, походження цього синця неможливо було встановити. Експерт також зазначив, що жодних ушкоджень на геніталіях заявника виявлено не було. Загалом слідчий прокуратури дійшов висновку, що незначна кількість тілесних ушкоджень, завданих після 28 червня 2008 року, «могла бути завдана [заявникові] за обставин, не пов'язаних із застосуванням до нього фізичного насильства працівниками міліції». У постанові також зазначалось, що заявник ніколи не звертався зі скаргами до медичного персоналу ІТТ. Насамкінець, стосовно скарг заявниці на жорстоке з нею поводження працівників міліції слідчий прокуратури зазначив, що судово-медична експертиза щодо неї від 2 липня 2008 року не виявила жодних тілесних ушкоджень. У підсумку, скарги заявника та заявниці на жорстоке поводження було визнано безпідставними.

46. 9 жовтня 2009 року Червонозаводський районний суд м. Харкова (далі – Червонозаводський суд) скасував вищезазначену постанову та доручив прокуратурі провести додаткове розслідування. Суд, зокрема, зазначив, що слід з'ясувати протиріччя між твердженнями заявника щодо відсутності у нього тілесних ушкоджень 28 червня 2008 року та даними акту судово-медичного освідування від того ж дня, згідно з якими у нього були численні тілесні ушкодження.

47. 27 травня 2010 року за участю заявника було проведено відтворення обстановки та обставин подій 28 червня та 12 липня 2008 року. Він продовжував стверджувати, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції.

48. 27 та 28 травня 2010 року судово-медичний експерт дослідив наявні документи щодо заявника для з'ясування походження його тілесних ушкоджень. У матеріалах справи відсутня копія відповідного висновку експерта. Як у ньому було зазначено, лише деякі тілесні ушкодження заявника могли виникнути за вказаних ним обставин.

49. 31 травня 2010 року прокуратура Харківської області повторно закрила справу, порушену 2 липня 2008 року, у зв'язку із відсутністю у діях зазначених працівників міліції складу злочину. Слідчий прокуратури зазначив, що

навіть хоча заявнику під час тримання під вартою було завдано тілесних ушкоджень, точний час та обставини їх завдання залишаються невідомими. Більше того, розташування деяких тілесних ушкоджень дозволяло припустити, що заявник міг їх завдати собі сам. Слідчий прокуратури також зазначив, що заявник не «персоніфікував» свої тілесні ушкодження: іншими словами, він не вказав, які саме працівники міліції завдавали йому кожне з виявлених у нього тілесних ушкоджень. Слідчий також допитав судово-медичного експерта, яка проводила експертизу заявника 28 червня 2008 року, і вона підтвердила свої висновки.

50. Того ж дня, 31 травня 2010 року, прокуратура Харківської області винесла ще дві постанови про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника та заявниці на жорстоке поводження.

51. 29 листопада 2010 року апеляційний суд Харківської області, розглянувши справу заявника у якості суду першої інстанції, доручив прокуратурі Харківської області провести перевірку тверджень заявника про жорстоке поводження працівників міліції. Апеляційний суд зазначив, що, за твердженнями заявника, наявність відбитків його пальців на сапці, вилученій з місця події, пояснювалась тим, що працівники міліції силоміць вклали сапку йому в руки під час жорстокого з ним поводження.

52. 28 грудня 2010 року, 25 квітня та 5 травня 2011 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова, якій було доручено проведення перевірки тверджень заявника, виносила постанови про відмову в порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, здебільшого ґрунтуючись на відповідних постановках від 31 травня 2010 року (див. пункти 49 та 50). Проте усі ці постанови були скасовані як передчасні.

53. 18 травня 2012 року прокуратура Фрунзенського району м. Харкова знову відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції, які, як стверджувалося, жорстоко поводитись із заявниками.

54. 11 червня 2012 року прокуратура Харківської області призначила проведення комісійної судово-медичної експертизи заявника з метою деталізації його тілесних ушкоджень та ймовірних обставин їх виникнення. Слідчий зазначив, що висновки подібних експертиз, проведених раніше, були суперечливими.

55. 12 липня 2012 року за результатами судово-медичної експертизи комісія експертів склала висновок, у якому зазначила, зокрема, що усі тілесні ушкодження (за винятком двох синців та одного садна) могли бути завдані заявнику у час та за обставин, вказаних ним, а саме під час відтворення обстановки та обставин подій 27 травня 2010 року (див. пункт 47).

56. 6 серпня 2012 року прокуратура Харківської області, яка очевидно проводила аналогічну перевірку з цього питання, також відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Того ж дня прокуратура Харківської області закрила кримінальну справу, порушену 2 липня 2008 року, з тих самих підстав, що і раніше. 5 вересня 2012 року Червонозаводський суд скасував обидві вищезгадані постанови як такі, що винесені за результатами неповного та однобічного розслідування.

57. 8 жовтня 2012 року апеляційний суд Харківської області залишив це рішення без змін.

58. 22 жовтня 2012 року прокуратура Харківської області відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції за скаргами заявниці на жорстоке поводження. Того ж дня прокуратура закрила кримінальну справу щодо працівників міліції за скаргами заявника на жорстоке поводження, що була порушена 2 липня 2008 року (див. пункт 30).

59. Заявник безуспішно оскаржував вищезазначену постанову до національних судів.

D. Судовий розгляд справи щодо заявника

60. 11 листопада 2008 року було розпочато судовий розгляд справи щодо заявника.

61. 18 травня 2009 року апеляційний суд Харківської області, діючи як суд першої інстанції, повернув справу на додаткове розслідування. Апеляційний суд, зокрема, зазначив, що на первинні визнавальні покази заявника покладатися не можна, оскільки пізніше він відмовився від них як таких, що були отримані під примусом, а також зважаючи на те, що за його скаргою на жорстоке поводження не було проведено належного розслідування. Апеляційний суд також вказав на низку протиріч між визнавальними показами заявника та матеріалами справи.

62. У невизначену дату додаткове розслідування було закінчено і справу було повторно направлено до суду першої інстанції.

63. 26 січня 2011 року апеляційний суд Харківської області визнав заявника винним у вчиненні вбивства з корисливих мотивів та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років із конфіскацією усього належного йому майна. Апеляційний суд посилався, зокрема, на початкові визнавальні покази заявника, від яких він пізніше відмовився. Крім того, суд посилався на певні речові докази, що доводили вину заявника (такі як виявлена на місці злочину сапка з відбитками його пальців та його шорти зі слідами крові, що ймовірно належала потерпілому). Твердження заявника про те, що він зазнав жорстокого поводження і що докази проти нього сфальсифіковані, було відхилено як безпідставні.

64. 20 вересня 2011 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував вищезазначений вирок, в основному на тій підставі, що стаття 3 Конвенції та практика Суду вимагають проведення належного розслідування скарг заявника на жорстоке поводження, чого зроблено не було. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ повернув справу до суду першої інстанції на новий розгляд.

65. 4 липня 2012 року апеляційний суд Харківської області повторно визнав заявника винним у вчиненні вбивства з корисливих мотивів та призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років з конфіскацією усього належного йому майна. Суд, серед іншого, посилався на визнавальні покази заявника, надані у присутності його захисника 28 червня 2008 року, а потім і 30 червня 2008 року (див. пункти 19 та 22). У вирокі було зазначено, що захисника заявника, який представляв його інтереси у вищезазначені дати, було допитано і він зазначив, що мав конфіденційну розмову із заявником перед першим допитом та що жодних порушень кримінально-процесуальних норм не було.

66. Щодо твердження заявника про те, що 28 червня 2008 року він зазнав жорстокого поводження, апеляційний суд зазначив, що органами прокуратури було проведено ретельне розслідування цього питання та винесено постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо зазначених працівників міліції. У зв'язку з цим апеляційний суд Харківської області посилався на постанову прокуратури від 18 травня 2012 року (див. пункт 53). При цьому, беручи до уваги скаргу заявниці на жорстоке поводження, за якою ще тривала перевірка, апеляційний суд Харківської області вирішив не посилатися на надані нею під час досудового слідства пояснення, що викривали заявника.

67. Оскільки заявник скаржився на викрадення його працівниками міліції з прокуратури 1 липня 2008 року, суд першої інстанції зазначив, що слідство триває і для проголошення вироку відсутня необхідність чекати на його результати.

68. Заявник оскаржив вирок з питань норм права. Він, зокрема, стверджував, що відсутні переконливі докази, що доводять його вину, і що суд першої інстанції неправильно посилався на його визнавальні покази, надані під примусом, не провівши належного розслідування його скарги на жорстоке поводження. У зв'язку з цим заявник посилався на рішення Суду у справі «Савін проти України» (*Savin v. Ukraine*) (заява №34725/08, від 16 лютого 2012 року), що стосувалося катування заявника паном К., тим самим працівником міліції, який був причетним до жорстокого поводження із заявниками у цій справі.

69. 22 січня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ залишив вирок суду першої інстанції та його обґрунтування без змін.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

70. Частиною 2 статті 365 Кримінального кодексу України передбачено, що перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявники скаржилися, що вони зазнали жорстокого поводження працівників міліції і що за відсутності ефективного розслідування причетні до цього працівники міліції уникли відповідальності. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, у якій зазначено:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Прийнятність

72. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

B. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження із заявниками

(а) Доводи сторін

73. Заявник стверджував, що він зазнав жорстокого поводження, що спричинило йому сильний біль та страждання, хоча і не призвело до істотних тілесних ушкоджень. Він, зокрема, посилався на висновки експертиз від 23 грудня 2008 року та 12 липня 2012 року (див. пункти 44 та 55) як на докази, що підтверджують його твердження.

74. Заявниця також підтримала свою скаргу. Вона стверджувала, що після жорстокого з нею поводження працівників міліції вона погано себе почувала та була змушена звернутися по медичну допомогу. Заявниця також посилалася на беззаперечний факт, що у ніч на 2 липня 2008 року працівники прокуратури знайшли її у сльозах, замкнену в одному з кабінетів відділення міліції (див. пункт 28).

75. Уряд доводив, що на підтвердження тверджень заявника відсутні переконливі докази. Уряд зазначив, що заявник підтвердив свої визнавальні покази навіть під час його допитів у присутності захисника 28 та 30 червня 2008 року.

76. Уряд також ставив під сумнів правдивість тверджень заявниці. На думку Уряду, якби вона дійсно зазнала жорстокого поводження, як вона про це стверджувала, то існували б принаймні якісь тілесні ушкодження. Проте Уряд наголошував, що заявниця сама визнала, що не зазнала жодних тілесних ушкоджень. Уряд також зауважив, що вона ніколи не оскаржувала жодну постанову прокуратури про відмову в порушенні кримінальної справи за її скарги на жорстоке з нею поводження.

(b) Оцінка Суду

77. Як вже неодноразово зазначав Суд, стаття 3 Конвенції є втіленням однієї з основоположних цінностей демократичних суспільств (див. серед багатьох інших джерел рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [ВП], заява № 25803/94, § 95, ECHR 1999V). У разі подання скарг за цією статтею Суд повинен провести особливо ретельний аналіз, і він робитиме це з урахуванням усієї доказової бази, наданої сторонами (див. рішення у справах «Мат'яр проти Туреччини» (*Matyar v. Turkey*), заява № 23423/94, п. 109, від 21 лютого 2002 року, та «Улькю Екінді проти Туреччини» (*Ülkü Ekinci v. Turkey*), заява № 27602/95, п. 136, від 16 липня 2002 року).

78. Суд при оцінці доказів керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Згідно з його ustalenoю практикою доведеність може випливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій стосовно фактів, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою. Більше того, слід нагадати, що під час провадження на підставі Конвенції не у всіх справах неухильно застосовується принцип *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести це твердження). Коли вся чи значна частина інформації щодо подій, про які йдеться, відома виключно органам влади, – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їх ув'язнення з'являються тілесні ушкодження або якщо вони помирають, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції щодо фактів. У такому випадку тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Ель Масрі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [ВП], заява № 39630/09, пп. 151 та 152, ECHR 2012, з подальшими посиланнями на практику Суду).

79. Повертаючись до цієї справи, Суд бере до уваги медичні документи, які доводять, що заявнику було завдано синців та саден під час перебування під вартою у міліції. Детальніше, цими документами є три висновки судово-медичних експертиз (від 4 липня та 23 грудня 2008 року, а також від 12 липня 2012 року – див. пункти 32, 44 та 55). Більше того, у складеному комісією експертів висновку від 12 липня 2012 року було зазначено, що тілесні ушкодження могли бути завдані заявнику у час та за обставин, вказаних ним. Ці висновки так і не було спростовано. Крім того, Суд зазначає, що органи влади не висунули жодного альтернативного пояснення щодо походження тілесних ушкоджень у заявника, окрім загальної інформації, що деякі з них знаходилися на частині тіла, на якій він сам міг завдати собі ушкоджень (див. пункти 45 та 49). Тому Суд вважає, що держава є відповідальною за ці тілесні ушкодження.

80. Щодо заявниці Суд зазначає, що судово-медична експертиза щодо неї від 2 липня 2008 року дійсно не виявила жодних тілесних ушкоджень. Проте Суд не вважає, що цей факт підриває правдоподібність її скарги на жорстоке поводження. Так, Суду відомо, що існують методи застосування сили, які не залишають на тілі потерпілого жодних слідів (див. рішення у справі «Бойченко проти Молдови» (*Boicenco v. Moldova*), заява № 41088/05, п. 109, від 11 липня 2006 року). І, звичайно, наслідки будь-яких погроз або навіть будь-яка інша форма протиправного поводження, не пов'язаного із застосуванням фізичного насильства, не залишили б жодних видимих слідів у будь-якому разі (див. рішення у справі «Гайнал проти Сербії» (*Hajnal v. Serbia*), заява № 36937/06, п. 80, від 19 червня 2012 року).

81. Суд також зауважує, що подальший огляд заявниці 5 липня 2008 року виявив синці на м'яких тканинах її голови. Цей висновок, як видається, відповідає версії заявниці щодо перебігу подій (див. пункти 21 та 34).

82. Суд також вважає важливим встановлений факт, що ввечері 1 липня 2008 року заявників насильно забрали з кабінету прокурора, незважаючи на незгоду останнього. Прокуратура не змогла захистити їх від фактичного викрадення. Суд вважає, що навіть якщо заявники і не зазнали жорстокого поводження із застосуванням сили як такого під час зазначених вище подій, вони вочевидь зазнали тривоги та страху, а також відчували їхню суцільну безпорадність та уразливість.

83. Насамкінець, поза увагою Суду не залишилося те, на що вказували заявники, що один з працівників міліції, К., залучений до участі у жорстокому поводженні з ними, згадувався Судом у рішенні у справі «Савін проти України» (наведено вище (*Savin v. Ukraine*)). Дійсно, національні суди встановили, що у цій справі К. надзвичайно жорстоко поводився із заявником у 1999 році, але його було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Суд кваліфікував це жорстоке поводження як катування, оскільки воно призвело до довічної інвалідності заявника. Суд також зазначив, що, тим не менш, К. побудував успішну кар'єру в органах міліції від березня 2010 року (див., зокрема, пп. 59–73 наведеного вище рішення). У цій справі дії К. та його колег, як їх описали заявники, лише можна розцінювати як прояв повної безкарності та свавілля.

84. З огляду на вищезазначене Суд вважає належним чином встановлено, що заявник та заявниця зазнали жорстокого поводження працівників міліції, що становить порушення статті 3 Конвенції.

85. Отже, було порушення матеріального аспекту положень зазначеної статті щодо заявника та заявниці.

2. Ефективність розслідування

86. Заявники стверджували, що розслідування за їхніми скаргами на жорстоке поводження було поверхневим і недостатньо незалежним.

87. Уряд заперечив цей аргумент. Уряд стверджував, що розслідування було розпочато без зволікання і що були проведені усі необхідні слідчі дії для перевірки тверджень заявників. Те, що ці твердження виявилися безпідставними, не означає, що було проведено неефективне розслідування на національному рівні.

88. Суд наголошує на тому, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке з нею поводження, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування (див. серед інших джерел рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, п. 131, ECHR 2000IV). Отже, органи влади завжди повинні добросовісно намагатись з'ясувати те, що трапилось, та не покладатися на поспішні та необгрунтовані висновки для закриття кримінальної справи або використовувати такі висновки як підставу для своїх рішень (див. рішення у справі «Асеннов та інші проти Болгарії» (*Asenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, п. 103 та наступні, *Reports of Judgments and Decisions* 1998VIII).

89. У цій справі Суд встановив, що на державу-відповідача було покладено відповідальність за статтею 3 Конвенції щодо жорстокого поводження із заявниками (див. пункти 84 та 85). Отже, органи влади були зобов'язані провести розслідування відповідно до вищезазначених стандартів ефективності.

90. Суд зазначає, що органи влади без зволікання розпочали розслідування у кримінальній справі. Так, заявник вперше поскаржився на жорстоке з ним поводження 30 червня 2008 року. Потім 1 липня 2008 року до відома органів прокуратури було доведено інформацію про жорстоке поводження із заявником та заявницею. Наступного дня було порушено кримінальну справу, обох заявників було визнано потерпілими та допитано у такій якості (див. пункти 23-24 та 29-31). Проте перший допит причетних до подій працівників міліції відбувся більше ніж через місяць після того. У відділі міліції пояснили цю затримку тим, що усі три працівники міліції перебували на лікарняному та їхнє місцезнаходження неможливо було встановити (див. пункти 37-39). Суд вважає непереконливими вищенаведені причини.

91. Суд зауважує, що розслідування на національному рівні тривало понад чотири роки (з липня 2008 року до жовтня 2012 року) і закінчилося відмовою органів прокуратури у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції. Слід зазначити, що до винесення вищезазначеної постанови розслідування закривалося та повторно проводилося приблизно вісім разів, кожного разу у зв'язку з невдоволенням органів влади внаслідок його неповноти та поверхневості (див., зокрема, пункти 52 та 56).

92. Суд також зазначає, що у різні дати у 2008 та 2010 роках було проведено чотири судово-медичні експертизи щодо заявника або його медичної картки (див. пункти 14, 31, 43 та 48). Проте 11 червня 2012 року органи прокуратури вирішили призначити проведення ще однієї судово-медичної експертизи, цього разу комісійної, дійшовши висновку, що раніше проведені експертизи були суперечливими у своїх висновках. Хоча наступна судово-медична експертиза підтвердила твердження заявника про походження його тілесних ушкоджень, цей висновок у подальшому явно не було враховано (див. пункти 54 та 55).

93. Щодо заявниці Суд зауважує, що за результатами судово-медичної експертизи щодо неї від 2 липня 2008 року фактично не було досліджено скарги заявниці на головний біль, що були тісно пов'язані зі скаргами на жорстоке поводження. Під час розслідування також не було досліджено висновок лікаря від 5 липня 2008 року, згідно з яким на голові заявниці були синці (див. пункти 33 та 34).

94. Суд зазначає, що в рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пп. 173-180, від 15 травня 2012 року) він встановив, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування за скаргами на жорстоке поводження підозрюваних у вчиненні злочинів становить проблему системного характеру у розумінні статті 46 Конвенції. Суд доходить висновку, що з огляду на обставини справи та відповідно до попередньої практики національні органи влади не виконали свій процесуальний обов'язок провести ефективне розслідування за скаргами на жорстоке поводження також у цій справі.

95. Отже, щодо заявника та заявниці також було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ЗАЯВНИКА

96. Заявник скаржився за пунктом 1 та підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що його визнавальні покази, отримані під примусом та за відсутності захисника, були використані для його засудження. У відповідній частині положень, на які посилався заявник, зазначено таке:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обгрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. ...

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

... (с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.»

А. Прийнятність

97. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необгрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

98. Заявник стверджував, що його первинні визнавальні покази від 28 червня 2008 року були отримані внаслідок дуже жорстокого поводження з ним працівників міліції у той час, коли у нього не було доступу до захисника. Заявник зазначив, що пізніше він підтвердив свої визнавальні покази у присутності призначеного йому захисника під час наступних слідчих дій 28 і 30 червня 2008 року, все ще перебуваючи під впливом жорстокого поводження з ним та побоюючись його повторення. Він зауважив, що національні суди покладалися лише на ці визнавальні покази, навіть якщо й не вирішальною мірою, для забезпечення його засудження, належним чином не перевіривши його тверджень про жорстоке поводження.

99. Уряд доводив, що, по-перше, національні суди покладалися лише на визнавальні покази заявника, надані ним у присутності його захисника, та, по-друге, вказані покази не були вирішальним або єдиним доказом, на основі якого було засуджено заявника. Уряд також наголошував, що судовий розгляд справи заявника було проведено на засадах змагальності, що надавало йому можливість наводити будь-які доводи, які він вважав важливими, а також оспорювати будь-які докази.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

100. Суд повторює, що вимоги пункту 3 статті 6 Конвенції слід розглядати як особливі аспекти права на справедливий суд, гарантованого пунктом 1 цієї статті, а тому вони мають розглядатися спільно (див. рішення у справі «Ван Гейсегем проти Бельгії» (*Van Geyselghem v. Belgium*) [ВП], заява № 26103/95, п. 27, ЕЧПР 1999). Суд має розглянути, чи було провадження загалом справедливим (див. рішення від 16 червня 2005 року у справі «Балліу проти Албанії» (*Balliu v. Albania*), заява № 74727/01, п. 25).

101. Суд наголошує, що, хоча право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективну юридичну допомогу захисника, який, у разі необхідності, призначається офіційно, не є абсолютним, воно є однією з основоположних ознак справедливого судового розгляду (див. рішення у справі «Кромбах проти Франції» (*Krombach v. France*), заява № 29731/96, п. 89, ЕЧПР 2001-II). Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою засудження особи (див. там само).

102. Суд послідовно розглядав забезпечення доступу до захисника на ранніх етапах як процесуальну гарантію права не свідчити проти себе та як основоположну гарантію недопущення жорстокого поводження, відмічаючи особливу уразливість обвинуваченого на початкових етапах провадження, коли він стикається зі стресовою ситуацією та з положеннями кримінального законодавства, що ускладнюються. Будь-який виняток щодо реалізації цього права має бути чітко визначено, а його застосування має бути строго обмежено в часі. Ці принципи є особливо актуальними у справах з обвинуваченнями у вчиненні тяжких злочинів, бо саме у випадку, коли особі загрожує найсуворіше покарання, демократичні суспільства мають максимально можливою мірою забезпечувати її право на справедливий судовий розгляд (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 54).

103. Вищезазначені принципи права на захист і права не свідчити проти себе відповідають загально визнаним міжнародним стандартам прав людини, які є основними складовими поняття справедливого судового розгляду та раціональна суть яких пов'язана, зокрема, із захистом обвинуваченого від свавільного тиску органів влади. Вони також сприяють попередженню помилок при здійсненні правосуддя та досягненню цілей статті 6 Конвенції, особливо дотриманню принципу рівності між органами слідства чи прокуратури та обвинуваченим (див. згадане вище рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (*Salduz v. Turkey*), п. 53, рішення у справах «Биков проти Росії» (*Bukov v. Russia*) [ВП], заява № 4378/02, п. 92, від 10 березня 2009 року, з подальшими посиланнями, і «Піщальников проти Росії» (*Pishchalnikov v. Russia*), заява № 7025/04, п. 68, від 24 вересня 2009 року). Право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що у кримінальній справі сторона обвинувачення, намагаючись довести вину обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів

примусу чи пригнічення (див. рішення у справі «Яллох проти Німеччини» (*Jalloh v. Germany*) [ВП], заява № 54810/00, п. 100, ECHR 2006IX).

(b) Застосування зазначених вище принципів до цієї справи

104. Суд зазначає, що заявника фактично було затримано та допитано в якості підозрюваного у вчиненні вбивства пана Л. з 22 год 27 червня до 20 год 15 хв 28 червня 2008 року. Хоча під час допиту 27 червня 2008 року він не надав будь-яких визнавальних показів, наступного дня він зізнався у вчиненні вбивства. Відповідно до принципів практики Суду заявник мав право на правову допомогу захисника з самого першого допиту в міліції в якості підозрюваного. Проте, йому не було надано правову допомогу захисника до повторного допиту пізно ввечері 28 червня 2008 року. Тому, Суд вважає, що у зв'язку з цим право заявника на правову допомогу було обмежено.

105. Суд також посилається на свій висновок про порушення статті 3 Конвенції щодо скарги заявника на жорстоке поводження (див. пункти 84 і 85). Отже, Суд вважає встановленим той факт, що заявник зазнав жорстокого поводження під час допиту 28 червня 2008 року, внаслідок чого надав визнавальні покази.

106. Поза увагою Суду не залишається той факт, що заявник підтримував його визнавальні покази у присутності призначеного йому захисника під час його повторного допиту, проведеного пізніше 28 червня 2008 року (вперше у якості підозрюваного у вчиненні злочину), та під час відтворення обстановки і обставин події 30 червня 2008 року. Проте слід зазначити, що його первинні визнавальні покази були частиною матеріалів справи. Таким чином, вони впливали на стратегію слідства та ними було встановлено межі, у яких мав будуватися подальший захист заявника.

107. Крім того, зважаючи на те, що заявника вперше було допитано у присутності захисника лише через кілька годин після жорстокого поводження з ним, Суд не вважає малоймовірним той факт, що заявник все ще знаходився під впливом цього жорстокого поводження. Таким же чином, події 1 липня 2008 року (а саме безперешкодне викрадення заявника працівниками міліції, які перед цим жорстоко поводитися з ним, безпосередньо з прокуратури) є для Суду свідченням того, що заявник залишався уразливим та мав підстави побоюватися подальшого жорстокого поводження. Це може пояснити той факт, що він продовжував підтримувати його визнавальні покази 3 липня 2008 року.

108. Ще одним важливим питанням є можлива затримка конфіденційного спілкування заявника зі своїм захисником. Залишається нез'ясованим, коли воно відбулося. Той факт, що лише через сорок хвилин після завершення відтворення обстановки і обставин події, що відбулося 30 червня 2008 року, заявник відмовився від своїх визнавальних показів та вирішив подати скаргу на жорстоке з ним поводження, свідчить про те, що саме тоді він отримав можливість поговорити зі своїм захисником наодинці. У той же час сам захисник стверджував, що така розмова відбулася перед допитом заявника 28 червня 2008 року (див. пункт 22). Проте Суд не схиляється до того, щоб беззастережно прийняти це твердження, зважаючи на те, що кардинальна зміна позиції заявника 30 червня 2008 року залишається незрозумілою.

109. Суд також зазначає, що для засудження заявника національні суди поклалися на його визнавальні покази та на деякі інші докази. Проте суди не встановили переконливо, що ці визнавальні покази було надано абсолютно добровільно. Так, у своєму вирокі від 4 липня 2012 року суд першої інстанції відхилив скаргу заявника на жорстоке поводження, пославшись на постанову прокуратури про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників міліції від 18 травня 2012 року. Якби суд намагався хоча б відстежити фактичні зміни з цього питання, він помітив би, що тим часом 11 червня 2012 року вищестоящою прокуратурою було зазначено, що походження тілесних ушкоджень заявника не було встановлено, а тому було призначено повторну судово-медичну експертизу щодо цього питання (див. пункти 53–55 і 65–66). Незважаючи на те, що Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ одного разу скасував вирок суду першої інстанції внаслідок неналежного розгляду скарги заявника на жорстоке поводження, у наступному вирокі відсутні жодні ознаки того, що у зв'язку з цим було вжито будь-яких подальших заходів.

110. З огляду на викладене вище, Суд вважає, що право заявника не свідчити проти себе та його право на правову допомогу були неналежним чином обмежені під час його первинних допитів в міліції, та що ці обмеження не були виправлені під час судового розгляду його справи.

111. Цього достатньо, щоб Суд дійшов висновку, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо заявника.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

112. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

A. Шкода

113. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди. Заявниця вимагала 8 000 євро за цим пунктом.

114. Уряд заперечив ці вимоги як необґрунтовані та надмірні.

115. Суд вважає, що заявники зазнали моральної шкоди у зв'язку з порушеннями їхніх прав за статтею 3 Конвенції, що неможливо відшкодувати самим лише встановленням порушення їхніх конвенційних прав. Зважаючи на обставини справи та ухвалюючи рішення на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 9 000 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися. Суд також присуджує заявниці 4 500 євро за цим пунктом та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися.

116. Суд також зазначає, що у випадку, коли особу, як це мало місце у цій справі, було засуджено судом за результатами провадження у справі, що не відповідало вимогам Конвенції щодо справедливості, належним способом виправлення такого порушення за загальним принципом може бути новий розгляд, перегляд або відновлення провадження за вимогою заявника (див. наприклад, рішення у справі «Леонід Лазаренко проти України» (*Leonid Lazarenko v. Ukraine*), заява № 22313/04, п. 65, від 28 жовтня 2010 року).

В. Судові та інші витрати

117. Заявник вимагав 14 970 євро компенсації витрат, понесених під час представництва його інтересів, які становили приблизно 95 годин надання правової допомоги під час провадження на національному рівні за ставкою 60 євро за годину, та приблизно 93 години роботи під час провадження у Суді за ставкою 100 євро за годину.

118. Крім цього, заявник вимагав 1047,9 євро компенсації адміністративних витрат. Цю суму було обчислено як таку, що становить 7% вищезазначених витрат на правову допомогу.

119. На підтвердження цієї вимоги заявник надав договір про надання правової допомоги, укладений з паном Токаревим 22 грудня 2008 року, у якому зазначалося, що договір залишатиметься чинним до закінчення провадження у Страсбурзі та що оплата компенсації судових та інших витрат здійснюватиметься після його закінчення та у межах присудженої Судом або національним судом суми. Заявник також надав п'ять актів виконаних робіт, заповнених паном Токаревим щодо виконаних робіт протягом періоду з вересня 2009 року до вересня 2014 року.

120. Уряд заперечив зазначені вимоги.

121. Суд має встановити, по-перше, чи були вказані заявником судові та інші витрати фактичними, а по-друге, чи були вони неминучими (див. рішення у справі «Маккенн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*), від 27 вересня 1995 року, п. 220, Series A № 324).

122. У цій справі Суд, зважаючи на наявні у нього документи та вищезазначені критерії, вважає за належне присудити заявнику 5 000 євро компенсації усіх витрат.

С. Пеня

123. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції щодо обох заявників;
3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції щодо обох заявників;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції щодо заявника;
5. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити нижченаведені суми, які мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) заявникові:
      - (α) 9 000 (дев'ять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
      - (β) 5 000 (п'ять тисяч) євро компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; та
    - (ii) заявниці: 4 500 (чотири тисячі п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 18 червня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Вільлігер
(*Mark Villiger*)
Голова

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ВОЙКІН ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF VOYKIN AND OTHERS V. UKRAINE)**

(Заява № 47889/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

27 березня 2018 року

ОСТАТОЧНЕ

27/06/2018

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Войкін та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*), Голова,
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*),
Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),
Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),
Юлія Моток (*Iulia Motoc*),
Жорж Раварані (*Georges Ravarani*), судді

та Маріалена Цирлі (*Maridalena Tsirli*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 06 березня 2018 року,
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 47889/08), яку подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) четверо громадян України, пан Валерій Сергійович Войкін (далі – перший заявник), пані Марина Олександрівна Войкіна (далі – друга заявниця), пані Елеонора Миколаївна Шупняк (далі – третя заявниця) та пані Валентина Борисівна Войкіна (далі – четверта заявниця). Перший заявник і друга заявниця подали свої заяви 11 листопада 2008 року. Третя та четверта заявниці приєдналися до них 26 листопада 2008 року.

Четверта заявниця померла після подання своєї заяви. Перший заявник, її син, висловив бажання підтримати її скарги від її імені.

2. Заявників представляв пан Едуард Марков, юрист, який практикує у м. Одеса. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан Іван Ліщина з Міністерства юстиції.

3. Заявники висували низку скарг, зокрема, за статтями 3, 5, 8 та 13 Конвенції.

4. 06 січня 2014 року про заяву було повідомлено Уряд.

5. 10 липня 2017 року заступник Голови секції відповідно до підпункту «с» пункту 2 Правила 54 Регламенту Суду вирішив, що сторонам слід запропонувати подати додаткові письмові зауваження щодо прийнятності та суті заяви.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Перший заявник народився у 1978 році. На час подій він був дільничним інспектором міліції Калінінського району у м. Горлівка. Станом на лютий 2014 року він відбував покарання у виді позбавлення волі у Менській виправній колонії № 91. Друга заявниця, яка є його дружиною, народилась у 1984 році. Вона проживає у м. Горлівка зі своєю матір'ю, третьою заявницею, яка народилась у 1951 році. Четверта заявниця, мати першого заявника, народилась у 1948 році та померла 05 грудня 2010 року. Перший заявник висловив бажання підтримати скарги матері від її імені.

A. Подія за участю другої заявниці та його розслідування

7. У ніч з 18 на 19 червня 2008 року, незабаром після опівночі, у другої заявниці стався конфлікт з працівником міліції, М., який був колегою її чоловіка.

8. Виклад подій другою заявницею був таким. Ідучи вулицею разом із подругою Б., вона почула, що хтось біжить за ними. Ця особа вдарила її по плечу. Обернувшись, вона побачила М., якого вона знала. Він був одягненим у цивільний одяг та, очевидно, дуже п'яним. Коли вона спитала його, в чому справа, М. без пояснень закричав, що проведе її особистий обшук. Він вирвав у неї з рук її пакет. Оглянувши його вміст, він кинув його на землю. Потім М. схопив другу заявницю за шию та почав душити її. У відповідь на її протести він зауважив, що місцевий прокурор знаходився поруч із ним, і що скаржитися не було сенсу. Він двічі вдарив другу заявницю по голові чимось важким, що, на її думку, могло бути мобільним телефоном. У той момент перший заявник зателефонував подрузі його дружини, Б., яка була з нею, щоб дізнатися, чи все добре (оскільки його дружина не повернулася додому в очікуваний час і не відповідала на його телефонні дзвінки). Дізнавшись про інцидент, перший заявник попрямував туди. М. у грубій формі погрожував йому звільненням. Він відпустив другу заявницю лише після того, як до них підійшли двоє інших працівників міліції, одягнених у цивільний одяг, які випадково там опинились.

9. Б., подруга другої заявниці, підтвердила викладену версію подій. Проте зрештою вона зазначила, що М. не душив другу заявницю, а просто тримав її та не давав їй піти.

10. Версія подій М. була такою. Він ішов вулицею зі знайомим П., підприємцем, після святкування професійного свята дільничного інспектора міліції. Вони зустріли двох колег М. і зупинилися поговорити з ними. Поруч пройшли дві жінки. М. подумав, що одна з них була якоюсь Т., яка перебувала під адміністративним наглядом та не повинна була бути поза межами своєї домівки так пізно. Він пішов спитати, що вона там робила. Проте, підійшовши до неї, він зрозумів, що помилився. Він упізнав другу заявницю та вибачився за свою помилку. Друга заявниця, яка очевидно була дуже п'яною, почала ображати та штовхати його. М. стверджував, що він не торкався її. Щодо можливого походження її тілесних ушкоджень він зазначив, що в минулому у неї були серйозні конфлікти з її чоловіком, і що ці тілесні ушкодження могли бути завдані ним. Щодо того факту, що пластиковий пакет, який вона тримала в руках, був розірваний, він пояснив це її інтенсивною жестикуляцією.

11. Версія М. підтверджувалася поясненнями його друга П. та двох працівників міліції, які були там.

12. Прийшовши додому, друга заявниця викликала швидку допомогу. У неї були діагностовані декілька гематом на шиї та ситуаційний невроз. Вона пояснила, що її душив працівник міліції. У присутності лікаря швидкої допомоги друга заявниця викликала міліцію. За твердженням Уряду вона не зазначила, що М. був правоохоронцем. Друга заявниця заперечила проти цього доводу.

13. Уранці 19 червня 2008 року другу заявницю було оглянуто невропатологом, який діагностував їй струс головного мозку і крововиливи на шиї та призначив амбулаторне медикаментозне лікування.

14. 28 червня 2008 року Калінінський відділ міліції виніс постанову, відмовивши у порушенні кримінальної справи за скаргою другої заявниці. У постанові було зазначено, що 19 червня 2008 року о 01 год. 05 хв. вона звернулася до міліції зі скаргою на побиття знайомим. Як зазначено далі у постанові, не вбачалось можливим опитати її, оскільки під час візитів працівників міліції її ніколи не було вдома.

15. 09 липня 2008 року друга заявниця звернулася до прокуратури м. Горлівки (далі – Горлівська прокуратура) зі скаргою щодо інциденту. Вона просила не доручати проведення перевірки прокуратурі Калінінського району (далі – Калінінська прокуратура), з огляду на те, що один з її працівників, як стверджується, був разом із М. під час інциденту, та що М. посилався на цей факт як на гарантію своєї безкарності (див. пункт 8). Друга заявниця стверджувала, що органи влади не робили спроб зв'язатися з ними, щоб почути їхню версію подій.

16. 15 липня 2008 року Горлівська прокуратура передала її скаргу прокурору Калінінського району.

17. 25 липня 2008 року друга заявниця надала Калінінській прокуратурі письмові пояснення щодо інциденту. Того ж дня цей орган влади скасував постанову про відмову у порушенні кримінальної справи від 28 червня

2008 року. Він зазначив, що проведення перевірки було незаконно доручено Калінінському відділу міліції, незважаючи на те, що скарга другої заявниці стосувалася стверджуваного жорстокого поводження з нею одного з його працівників.

18. 28 липня 2008 року працівник міліції, який був на чергуванні у ніч з 18 на 19 червня 2008 року, був притягнутий до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з нежиттям заходів за повідомленням другої заявниці (див. пункт 12).

19. 01 серпня 2008 року Калінінська прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи щодо М. за частиною другою статті 365 Кримінального кодексу (перевищення влади або службових повноважень, якщо воно супроводжувалося насильством або діями, що ображають особисту гідність потерпілого), встановивши відсутність у його діях складу злочину. Прокурор зазначив, що твердження другої заявниці підтверджувалося поясненнями її чоловіка та подруги. Проте також були пояснення М. і свідків з його боку, які заперечували будь-яке жорстоке поводження з другою заявницею. Отже, прокурор дійшов висновку, що її твердження було необґрунтованим. У постанові також було зазначено, що на момент подій М. був одягнений у цивільний одяг та не діяв як працівник правоохоронних органів. Зрештою, було зазначено, що друга заявниця ігнорувала численні виклики на допити.

20. 04 серпня 2008 року Калінінська прокуратура скасувала свою постанову про відмову у порушенні кримінальної справи від 01 серпня 2008 року як винесену передчасно. У ній було зазначено, зокрема, що не всі відповідні факти були встановлені. Крім того, не було проведено судово-медичне обстеження другої заявниці.

21. 14 серпня 2008 року друга заявниця пройшла зазначене обстеження, під час якого не було виявлено видимих тілесних ушкоджень. Ознайомившись з її амбулаторною картою, експерт дійшов висновку, що вона отримала крововилив на шиї та черепно-мозкову травму, яка призвела до струсу мозку. Ці тілесні ушкодження, оцінені як легкі, утворилися внаслідок «дії тупих предметів» у зазначений другою заявницею період.

22. Того ж дня Калінінська прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи щодо М. у зв'язку з відсутністю в його діях складу злочину. Вона посилалася, зокрема, на пояснення свідків, згідно з якими М. не поводився жорстоко з другою заявницею. Крім того, прокурор зазначив, що М. не був при виконанні своїх службових обов'язків, та що тілесні ушкодження, отримані другою заявницею, відносилися до легких.

23. 05 вересня 2008 року вищестоящий прокурор тієї ж прокуратури скасував згадану постанову як винесену передчасно. Він зазначив, зокрема, що необхідно провести додаткове судово-медичне дослідження з метою перевірки твердження другої заявниці щодо її побиття по голові мобільним телефоном.

24. 15 вересня 2008 року прокурор надав вказівку провести таке дослідження другої заявниці з метою надання відповідей на такі питання: (1) як саме могли бути завдані їй тілесні ушкодження; (2) чи були на її голові сліди, які могли утворитися від ударів мобільним телефоном; (3) чи могла вона отримати відповідні тілесні ушкодження за стверджуваних нею обставин; та (4) коли саме вона могла отримати відповідні тілесні ушкодження.

25. 09 жовтня 2008 року було складено акт судово-медичного дослідження. У ньому на зазначені питання було надано такі відповіді: (1) черепно-мозкова травма та крововилив на шиї утворилися внаслідок контакту з тупими предметами; (2) ні освідуванням другої заявниці, ні вивченням медичних документів тілесних ушкоджень в області голови виявлено не було (очевидно, маються на увазі видимі тілесні ушкодження); (3) тілесні ушкодження другої заявниці могли бути завдані їй за описаних обставин; та (4) відповідно до медичних документів друга заявниця могла отримати тілесні ушкодження 19 червня 2008 року.

26. Однак 19 листопада 2008 року Калінінська прокуратура винесла ще одну постанову про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргою другої заявниці. Пославшись на акти судово-медичних досліджень та пояснення свідків, прокурор зазначив, що її твердження не було достатньо обґрунтовано.

27. 20 квітня 2009 року прокуратура Донецької області (далі – прокуратура області) скасувала зазначену постанову як прийнятту передчасно та таку, що ґрунтувалась на неповній перевірці.

28. 05 травня 2009 року Калінінська прокуратура знов відмовила у порушенні кримінальної справи щодо М. У постанові було зазначено, що судово-медичні дослідження від 14 серпня та 09 жовтня 2008 року спростували твердження другої заявниці. Крім того, прокурор зазначив, що під час додаткової перевірки заявниця відмовилася давати пояснення.

29. Друга заявниця як мінімум тричі (20 липня, 08 жовтня 2009 року та 04 січня 2010 року) оскаржувала до Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ) згадані постанови про відмову у порушенні кримінальної справи. Її скарги направлялися до прокуратури області.

30. 21 лютого 2010 року прокуратура області повідомила їй листом, що погодилась з рішенням прокуратури нижчого рівня. Також у листі зазначалось, вона мала право за бажанням оскаржити цю постанову до суду.

В. Кримінальне провадження щодо першого заявника

31. У травні 2008 року першому заявнику було проведено операцію на коліні. З 08 серпня до 02 вересня 2008 року він проходив амбулаторний курс реабілітації у Горлівській лікарні.

32. У невстановлену дату (нерозбірливо у наявній копії) Калінінська прокуратура направила першому заявнику за місцем його реєстрації (помешкання його матері) повістку з вказівкою з'явитися до прокуратури 05 верес-

ня 2008 року. Незрозуміло, чи було її надіслано у зв'язку з перевіркою скарг дружини першого заявника (див. вище), або вона переважно стосувалася подальшого кримінального провадження щодо нього.

33. 10 вересня 2008 року Калінінська прокуратура порушила кримінальну справу щодо першого заявника за підозрою у зловживанні владою та службовому підробленні, вчинених при виконанні ним обов'язків працівника правоохоронних органів у січні 2008 року. Зокрема, 14 березня 2008 місцевий суд повідомив прокурора про деякі фактологічні неточності у протоколі про адміністративне (незначне) правопорушення, складеному першим заявником. Останній підозрювався у підробленні цього протоколу.

34. Того ж дня Калінінська прокуратура повідомила першому заявнику про згадану постанову листом, направленим за адресою його фактичного проживання разом з дружиною (окремо від їхніх батьків). У листі також було зазначено, що він мав з'явитися до прокуратури для отримання копії постанови та на допит.

35. Того ж дня, 10 вересня 2008 року, прокурор постановив працівникам Калінінського відділу міліції забезпечити присутність першого заявника для проведення слідчих дій. 12 вересня 2008 року міліція повідомила слідчому про неможливість виконати зазначену постанову, оскільки ні за адресою його звичайного місця проживання, ні у квартирі його матері першого заявника виявлено не було. Також коли вони пішли опитати його тестя та тещу про його місцеперебування, третя заявниця «здійснила істеричні напади на [них]», що надало працівникам міліції підставу вважати, що перший заявник міг переховуватися там.

36. 13 вересня 2008 року суддя Калінінського районного суду постановив затримати першого заявника з метою доставлення його до суду для вирішення питання про обрання йому запобіжного заходу.

37. 19 вересня 2008 року перший заявник був оголошений у розшук міліцією.

38. Того ж дня він звернувся до обласної прокуратури з письмовою заявою, зазначивши, що після інциденту з його дружиною працівники Калінінського відділу міліції погрожували йому та його родині його звільненням, кримінальним переслідуванням або навіть нещасним випадком зі смертельними наслідками. Тому він заявив про відвід прокурору Калінінського району від провадження у справі. Він також стверджував, що боявся навіть вийти до лікарні, оскільки біля його будинку чекали якісь підозрілі особи. Перший заявник в якості своєї адреси зазначив адресу його матері.

39. 22 вересня 2008 року слідчий прийшов додому до матері заявника (четвертої заявниці) та запитав, чи відомо їй місцезнаходження першого заявника. Вона повідомила, що майже два роки він проживає окремо від неї і їй не відоме його місцезнаходження.

40. 24 вересня 2008 року вона надіслала слідчому заяву першого заявника від 23 вересня 2008 року про допущення її до провадження в якості його представника та вручення їй копії постанови про порушення кримінальної справи щодо нього від 10 вересня 2008 року. В обґрунтування цієї заяви перший заявник зазначив, що він був обмежений у пересуванні внаслідок операції на коліні.

41. 29 вересня 2008 року начальник Горлівської лікарні повідомив слідчому, у відповідь на його запит, що востаннє перший заявник відвідував лікарню 15 вересня 2008 року та що адміністрації лікарні невідомо, як з ним можна зв'язатися.

42. 01 жовтня 2008 року відділ внутрішньої безпеки Калінінського відділу міліції письмово повідомив прокурора, що він мав інформацію про таємне відвідування першим заявником квартири своїх батьків і його тещі та тестя.

43. 03 жовтня 2008 року прокурор Калінінського району повідомив першому заявнику листом, надісланим на адресу його матері, що остання не можна бути допущена до участі у провадженні у якості його представника на такій ранній стадії. Прокурор зазначив, що першого заявника оголошено у розшук, і що він мав з'явитися для отримання копії постанови про порушення щодо нього кримінальної справи та допиту.

44. 31 жовтня 2008 року прокурор Калінінського району надіслав першому заявнику ще одного листа, яким повідомив його про порушення щодо нього ще однієї кримінальної справи за підозрою у зловживанні владою працівником правоохоронного органу та службовому підробленні, та що він мав з'явитися до прокуратури для отримання копії цієї постанови та допиту.

45. У період з жовтня 2008 року до січня 2010 року щодо першого заявника були порушені вісім інших кримінальних справ за новими епізодами зловживання владою, а також за підозрою в одержанні хабара. Він підозрювався у вчиненні цих злочинів з метою звітування його керівництву про кращі результати роботи, щоб, таким чином, мати право на додаткові винагороди та просування по службі. Про кожну таку постанову перший заявник повідомлявся листом, надісланим на адресу його матері.

46. 25 березня 2009 року перший заявник звернувся до ГПУ зі скаргою щодо залишення без уваги його численних клопотань про відвід прокурора Калінінського району. Він також стверджував, що потребував заходів безпеки «як особа, яка повідомила про злочин». Зрештою, перший заявник просив прокурора скасувати постанову про оголошення його у розшук, «щоб [він] міг захищатися від пред'явлених кримінальних обвинувачень та продовжити [своє] лікування».

47. 13 травня та 26 червня 2009 року прокуратура області письмово повідомила першому заявнику, що його скарги були відхилені у зв'язку з необґрунтованістю.

48. 29 червня 2009 року перший заявник був затриманий за адресою, де він проживав з дружиною. Слідчий послався на статті 106 та 115 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК, див. пункт 78) та обґрунтував його затримання таким чином: перший заявник знаходився у розшуку з 19 вересня 2008 року, перешкоджав встановленню істини та вчинив тяжкі злочини. У протоколі затримання також було зазначено, що перший заявник підозрювався у вчиненні злочинів, передбачених частиною третьою статті 364 (зловживання владою або службовим становищем працівником правоохоронного органу), частиною першою статті 366 (службове підроблення) та частиною другою статті 368 (одержання хабара) Кримінального кодексу. Слідчий склав протокол роз'яснення першому заявнику його процесуальних прав. Перший заявник відмовився підписати його. Він також відмовився робити будь-які зауваження щодо висунутих проти нього обвинувачень.

49. 30 червня 2009 року Калінінський районний суд продовжив строк затримання першого заявника до десяти діб на підставі відсутності у матеріалах справи даних про його особу. Ця постанова оскарженню не підлягала.

50. 03 липня 2009 року той самий суд обрав першому заявнику запобіжний захід у вигляді взяття під варту «з урахуванням тяжкості та обставин вчинених злочинів [та] особи [першого заявника]» без надання додаткових пояснень.

51. 06 липня 2009 року заявник подав апеляційну скаргу. Він стверджував, що взяття його під варту не ґрунтувалося на достатніх і відповідних підставах. Він зазначив, що його затримали у його помешканні, де він проживав більше двох років, та що він не переховувався від слідства. Він зазначив, що обґрунтування взяття його під варту було надто формалістичним. Так, хоча суд послався на його особу, він не зазначив, які саме дані щодо його особи виправдовували його взяття під варту як найбільш належний запобіжний захід.

52. 21 липня 2009 року Апеляційний суд Донецької області (далі – апеляційний суд) скасував постанову від 03 липня 2009 року та звільнив першого заявника під підписку про невиїзд. Апеляційний суд встановив, що суд першої інстанції не навів підстав необхідності обрання найбільш суворого запобіжного заходу.

53. 17 листопада 2011 року Калінінський районний суд визнав заявника винним у вчиненні шахрайства, зловживанні владою на посаді працівника правоохоронного органу, у вчиненні службового підроблення, яке спричинило тяжкі наслідки, та одержанні хабара, і призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк сім років з позбавленням права обіймати посади у правоохоронних органах з конфіскацією всього його майна.

54. 06 березня 2012 року апеляційний суд скасував вирок у частині обвинувачення у вчиненні службового підроблення та направив справу до суду першої інстанції на новий розгляд. Апеляційний суд залишив без змін решту вироку, перекваліфікувавши певним чином деякі обвинувачення та зменшивши строк позбавлення першого заявника волі до шести років.

55. 09 жовтня 2012 року Калінінський районний суд знов визнав заявника винним у вчиненні службового підроблення, яке спричинило тяжкі наслідки, та призначив йому покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки. Остаточним покаранням було позбавлення волі на строк шість років, оскільки найбільш суворе покарання, призначене заявнику, поглинуло більш м'яке. Не будучи оскарженим, вирок набрав законної сили.

56. 01 серпня 2013 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував ухвалу апеляційного суду від 06 березня 2012 року в частині засудження першого заявника (у частині направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції ухвала була залишена без змін) та направив справу на новий апеляційний розгляд.

57. 03 грудня 2013 року апеляційний суд залишив без змін вирок від 17 листопада 2011 року в частині засудження першого заявника у зв'язку зі зловживанням владою на посаді працівника правоохоронного органу та призначення йому покарання у виді позбавлення волі на строк шість років. Інші обвинувачення (за винятком тих, що були розглянуті у вирокі від 09 жовтня 2012 року – див. пункт 55) були дещо перекваліфіковані та перший заявник був звільнений від покарання, призначеного у цій частині.

58. У матеріалах справи не міститься додаткова інформація про кримінальне провадження щодо першого заявника.

С. Обшуки міліцією квартир третьої та четвертої заявниць та пов'язані з цим події

59. 10 вересня 2008 року слідчий звернувся до Калінінського районного суду з поданням про проведення обшуку за місцем реєстрації першого заявника (квартира четвертої заявниці). У поданні зазначалось, що 27 січня 2008 року перший заявник склав протокол про адміністративне (незначне) правопорушення у зв'язку з несанкціонованою вуличною торгівлею приватною особою. Як було встановлено у подальшому, дані у цьому протоколі були не точними, що призвело до порушення кримінальної справи проти першого заявника за підозрою у зловживанні владою та вчиненні службового підроблення. Слідчий вважав, що «[деякі] предмети та документи, які мають значення для встановлення істини» у справі можуть бути виявлені за місцем проживання першого заявника.

60. 11 вересня 2008 року Калінінський районний суд остаточною постановою задовольнив зазначене подання, повторивши мотивування слідчого та визначення обсягу обшуку. Суд послався на статтю 177 КПК (див. посилання у пункті 78).

61. 12 вересня 2008 року слідчий звернувся до Калінінського районного суду з поданням про проведення обшуку за місцем реєстрації другої заявниці (квартира третьої заявниці). Текст подання був аналогічним поданому 10 вересня 2008 року (див. пункт 59).

62. Того ж дня працівники міліції постукали у двері помешкання третьої заявниці. Вона та її чоловік були вдома, але не впустили працівників міліції.

63. Виклад подій 12 вересня 2008 року третьої заявниці був таким. Група з дев'яти – десяти осіб, у тому числі працівників міліції та деяких підозрілих осіб прийшла до її квартири. Вони несамовито стукали у двері, вимагаючи впустити їх. Чоловік третьої заявниці вийшов та попросив їх пред'явити постанову про дозвіл на проведення обшуку або інший документ, яким санкціоновані їхні дії, але такого документа пред'явлено не було. Працівники міліції погрожували третій заявниці та її чоловіку, що проникнуть у житло та знайдуть привід для кримінального переслідування усієї сім'ї. Вони залишались на сходах і на подвір'ї та кричали близько трьох годин.

64. Відповідно до версії Уряду до помешкання третьої заявниці приходили троє працівників міліції. Вони повідомили їй про кримінальне провадження щодо першого заявника та запитали про його місцеперебування. Оскільки вона та її чоловік відмовилися співпрацювати, вони пішли.

65. 13 вересня 2008 року Калінінський районний суд задовольнив подання слідчого від 12 вересня 2008 року (див. пункт 61). Постанова суду була аналогічною винесеній 11 вересня 2008 року (див. пункт 60).

66. Того ж дня міліція провела обшук у квартирі третьої заявниці. За її твердженням вони зламали вхідні двері за допомогою електричної пили. Третя заявниця також стверджувала, що працівники міліції не пред'явили їй постанову про дозвіл на проведення обшуку. Були присутні двоє понятих. Згідно з твердженнями третьої заявниці вони були знайомими працівників міліції.

67. Як зазначено у протоколі обшуку, він тривав із 17 год. 20 хв. до 19 год. 04 хв. Працівники міліції вилучили низку документів, пов'язаних з роботою першого заявника. Крім того, вони вилучили мобільний телефон без SIM-карти разом із коробкою від нього. Зрештою, вони виявили та вилучили пакет, у якому, як вбачалося, містився каннабіс. Згідно з твердженнями третьої заявниці, його підкинули працівники міліції.

68. 16 вересня 2008 року працівники міліції провели обшук квартири четвертої заявниці. Вони виявили та вилучили деякі документи, які вважались пов'язаними з розслідуванням у кримінальній справі щодо першого заявника. За твердженнями першого заявника та четвертої заявниці, ці документи принесли туди на день раніше самі працівники міліції. Четверта заявниця стверджувала, що працівники міліції, відомі їй як колеги її сина, пояснили їй, що після нападу на їхній відділ вони не мали безпечного місця для зберігання документів, які все одно мали бути передані першому заявнику.

69. 23 вересня 2008 року експерт встановив, що у пакеті, виявленому у квартирі третьої заявниці 13 вересня 2008 року, містився каннабіс. 02 жовтня 2008 року Калінінський відділ міліції відмовив у порушенні кримінального провадження за цим фактом, дійшовши висновку про неможливість встановлення особи, якій міг належати каннабіс.

70. 07 жовтня 2008 року Калінінський районний суд задовольнив ще одне подання про проведення обшуку за місцем реєстрації першого заявника (квартира четвертої заявниці) з огляду на те, що слідчий володів інформацією про можливе переховування там першого заявника.

71. 11 лютого 2009 року міліція провела обшук квартири четвертої заявниці на підставі постанови суду від 07 жовтня 2008 року. Як зазначено у протоколі обшуку, працівники міліції шукали «предмети, цінності та документи, пов'язані з кримінальною діяльністю [першого заявника]». За результатами обшуку не було виявлено нічого, щоб цікавило слідство.

72. Третя та четверта заявниці неодноразово клопотали до Калінінського районного суду про надання їм копій постанов, якими було надано дозвіл на проведення обшуків їхніх квартир. Голова суду відповів, що обшуки були проведені відповідно до КПК, а направлення копій відповідних постанов суду не було передбачено законодавством.

73. Третя та четверта заявниці також неодноразово звертались до органів прокуратури зі скаргами на незаконність обшуків. Вони стверджували, зокрема, що працівники міліції поводитися грубо та настирливо, поняті не були незалежними і було незрозуміло, що саме шукали працівники міліції.

74. 23 грудня 2008 року Горлівська прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи проти працівників міліції, задіяних у спецоперації 12 вересня та обшуках 13 і 16 вересня 2008 року, із загально сформульованим мотивуванням про відсутність порушень законодавства. Убачається, що заявницям не було відомо про цю постанову.

75. 17 червня 2009 року, розглянувши скарги третьої та четвертої заявниць, Калінінська прокуратура відмовила у порушенні кримінального провадження щодо судді Калінінського районного суду у зв'язку з постановами, якими було надано дозвіл на проведення обшуків їхніх квартир.

76. 20 листопада 2009 року третя заявниця ознайомилась з постановою Калінінського районного суду від 13 вересня 2008 року (див. пункт 65). Невідомо, чи отримала доступ до відповідних постанов від 11 вересня та 07 жовтня 2008 року четверта заявниця, і якщо так, то коли саме (див. пункти 60 та 70).

Д. Інші факти

77. 05 червня 2006 року місцеве підприємство-постачальник теплової енергії ініціювала цивільне провадження щодо першого заявника та четвертої заявниці, які були зареєстровані за однією адресою, з метою стягнення заборгованості. Національні суди ухвалили рішення не на користь заявників. 19 травня 2008 року Верховний Суд України відмовив у розгляді касаційної скарги першого заявника та четвертої заявниці у зв'язку з несплатою ними судових витрат.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

78. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу (1960 року) у редакції, чинній на час подій, містяться: щодо обов'язку розслідувати злочин – у рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пункт 45, від 15 травня 2012 року); щодо затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину – у рішенні у справі «Строган проти України» (*Strogan v. Ukraine*) (заява № 30198/11, пункт 45, від 06 жовтня 2016 року); та щодо проведення обшуку житла чи іншого володіння – у рішеннях у справах «Васильчук проти України» (*Vasylchuk v. Ukraine*) (заява № 24402/07, пункти 28–30, від 13 червня 2013 року) та «Багієва проти України» (*Bagiyeva v. Ukraine*) (заява № 41085/05, пункти 39 та 40, від 28 квітня 2016 року).

79. Відповідні положення Цивільного кодексу України (2003 року) та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (1994 року) у редакції, чинній на час подій, наведено у рішенні у справі «Ярошовець та інші проти України» (*Yaroshovets and Others v. Ukraine*) (заява № 74820/10 та 4 інші заяви, пункти 60 та 62, від 03 грудня 2015 року).

ПРАВО

I. LOCUS STANDI ПЕРШОГО ЗАЯВНИКА ПІДТРИМУВАТИ СКАРГИ ЧЕТВЕРТОЇ ЗАЯВНИЦІ ПІСЛЯ ЇЇ СМЕРТІ

80. Четверта заявниця скаржилася за статтями 8 та 13 Конвенції у зв'язку з обшуками її квартири.

81. Після смерті четвертої заявниці у грудні 2010 року її син, перший заявник, виявив бажання підтримати зазначені скарги від її імені.

82. Уряд погодився з *locus standi* першого заявника.

83. Суд не вбачає жодних підстав для іншого висновку (див. рішення у справі «Місан проти Росії» (*Misan v. Russia*), заява № 4261/04, пункти 29–31, від 02 жовтня 2014 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ДРУГОЇ ЗАЯВНИЦІ

84. Друга заявниця скаржилася на жорстоке поведження працівників міліції та непроведення ефективного розслідування за цим фактом на національному рівні. Хоча друга заявниця посилалась на статті 3 та 13 Конвенції, Суд вважає за належне розглядати її скарги виключно за статтею 3, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню або покаранню.»

А. Прийнятність

1. Відповідність критерію *ratione personae*

85. Уряд стверджував, що хоча М. був працівником міліції, на час подій він не був при виконанні службових обов'язків і був одягнений у цивільний одяг. Відповідно, на думку Уряду, він діяв як звичайна приватна особа, не наділена жодними офіційними повноваженнями, і держава не несла відповідальності за його дії. Таким чином Уряд закликав Суд визнати цю скаргу такою, що не відповідає Конвенції за критерієм *ratione personae*.

86. Друга заявниця заперечила проти доводу Уряду. Вона стверджувала, що М. посилався на свій статус працівника міліції, щоб зупинити її та провести її особистий обшук.

87. Усталеним принципом практики Суду є те, що Договірна Держава нестиме відповідальність за Конвенцією за порушення прав людини, спричинені діями її представників при виконанні ними своїх службових обов'язків (див. рішення у справі «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), заява № 68059/13, пункт 174, від 07 березня 2017 року). Проте держава також може нести відповідальність, якщо її представники перевищують межі своїх повноважень або діють всупереч інструкціям (див. рішення у справі «Молдован та інші проти Румунії (№ 2)» (*Moldovan and Others v. Romania (no. 2)*), заяви № 41138/98 та № 64320/01, пункт 94, ЄСПЛ 2005VII (витяги)). З метою встановлення, чи можна покласти на державу відповідальність за незаконні дії її представників, вчинені поза межами виконання ними службових обов'язків, Суд має дослідити всю сукупність обставин і розглянути характер та контекст відповідного поведження (див., наприклад, рішення у справі «Басенко проти України» (*Basenko v. Ukraine*), заява № 24213/08, пункт 78, від 26 листопада 2015 року).

88. Крім того, у своїй практиці Суд доходив висновку, що від держав очікується встановлення високих професійних стандартів у рамках їх правоохоронних систем і забезпечення того, щоб особи, які перебувають на службі в таких системах, відповідали необхідним критеріям (див. рішення у справі «Сашо Горгієв проти Колишньої Югославської Республіки Македонії» (*Sašo Gorgiev v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), заява № 49382/06, пункт 51, ЄСПЛ 2012 (витяги).

89. Суд зазначає, що у цій справі, незважаючи на те, що друга заявниця не погодилась із запереченням Уряду, її версія подій узгоджувалась з його фактичним зауваженням, що під час інциденту М. був одягнутий у цивільний одяг та не був при виконанні службових обов'язків. Проте, на думку Суду, лише цієї обставини недостатньо для виключення відповідальності держави за його дії.

90. Згідно з твердженням другої заявниці М., відомий їй як співробітник міліції, який працював разом з її чоловіком, намагався провести її особистий обшук у жорсткій формі. Не здійснюючи оцінку достовірності цього твердження, Суд зазначає, що з цього вбачається, що М. зробив спробу виконати функцію, пов'язану з його службою. Щодо версії М., він стверджував, що прийняв другу заявницю за особу, яка перебувала під адміністративним наглядом, що він збирався поговорити з нею, а подальший конфлікт між ними, як тільки він зрозумів свою помилку, обмежився словесною суперечкою (див. пункти 8 та 10). Іншими словами він стверджував, що діяв як працівник правоохоронних органів.

91. З цього випливає, що хоча другий заявник та М. виклали різні версії інциденту, вони обидва пов'язали його поведінку з його професійною діяльністю працівника міліції. Таким чином, Суд не може погодитися з аргументом Уряду, що він діяв виключно як приватна особа. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду, згідно з яким ця скарга є неприйнятною у зв'язку з невідповідністю положенням Конвенції за критерієм *ratione personae*.

2. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

92. Уряд також стверджував, що друга заявниця не вичерпала національні засоби юридичного захисту щодо цієї скарги, оскільки вона не оскаржила до вищестоящого органу прокуратури або суду постанову прокуратури від 05 травня 2009 року про відмову у порушенні кримінального провадження щодо відповідного працівника міліції (див. пункт 28).

93. Уряд стверджував, що обставини цієї справи відрізнялися від обставин справи «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), у якій Суд дійшов висновку, що процедури оскарження до вищестоящих прокурорів та судів не виявилися спроможними забезпечити адекватне виправлення ситуації у зв'язку зі скаргами на жорстоке поведіння працівників міліції та неефективне розслідування (див. рішення у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, пункт 97, від 15 травня 2012 року). Зокрема, Уряд зазначив, що у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) Суд критикував небажання працівників прокуратури швидко та оперативно вжити всі належні заходи для встановлення фактів та обставин за скаргами на жорстоке поведіння та забезпечення відповідних доказів (пункт 175). На думку Уряду, ця справа відрізнялась, оскільки органи прокуратури без затримок провели розслідування у кримінальній справі за скаргою другої заявниці, створивши, таким чином, належне підґрунтя для проведення всіх необхідних слідчих дій.

94. Друга заявниця не погодилась. Вона зазначила, що неодноразово зверталася до національних органів влади зі скаргами на жорстоке поведіння М. Проте кожного разу приймалось рішення не порушувати кримінальну справу щодо нього. На її думку, її справа нічим не відрізнялась від справи «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (там само).

95. Друга заявниця також стверджувала, що їй та її сім'ї погрожували з метою змусити її відмовитися від скарги щодо М. У зв'язку з цим вона повідомила, що порушення численних кримінальних справ проти її чоловіка фактично мало на меті змусити її не підтримувати свою скаргу щодо інциденту з М. Аналогічно вона тлумачила обшуки, проведені у помешканні її батьків, як приховану погрозу їхній сім'ї, пов'язану з її скаргами щодо М.

96. Суд зазначає, що друга заявниця неодноразово скаржилася до різних національних органів влади щодо інциденту, а отже можна стверджувати, що вона вжила всіх достатніх заходів на національному рівні до подання своєї скарги до Суду на відмову порушити кримінальну справу у зв'язку з її твердженнями про жорстоке поведіння. Органам влади було надано належні можливості вирішити на національному рівні питання щодо стверджуваного жорстокого поведіння.

97. Стосовно доводу Уряду, що невідкладним порушенням кримінальної справи органи прокуратури продемонстрували намір провести розслідування цього питання, Суд зазначає, що така кримінальна справа не порушувалась. Натомість, було п'ять постанов про відмову у порушенні кримінальної справи за скаргою другої заявниці, чотири з яких були скасовані як такі, що були винесені передчасно та не ґрунтувалися на достатньому розслідуванні. Крім того, всупереч доводам Уряду, друга заявниця принаймні тричі намагалася оскаржити до вищестоящих органів прокуратури п'яту зі згаданих постанов про відмову у порушенні кримінальної справи, від 05 травня 2009 року, але безрезультатно (див. пункти 29 та 30).

98. Відповідно, Суд не переконаний аргументами Уряду та відхиляє його заперечення, яке ґрунтувалося на правилі вичерпання національних засобів юридичного захисту.

3. Інше щодо прийнятності

99. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Стверджуване жорстоке поводження з другою заявницею

100. Друга заявниця підтримала свою скаргу на жорстоке поводження з нею працівника міліції, чії жорстокі та неправомірні дії згодом приховувалися правоохоронними органами та органами прокуратури.

101. Уряд не надав заперечень по суті цієї скарги.

102. Суд нагадує, що твердження про жорстоке поводження мають підтримуватись відповідними доказами. При оцінці доказів Суд за загальним правилом керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом». Така доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» [ВП] («*Salman v. Turkey*») [GC], заява № 21986/93, пункт 100, ЄСПЛ 2000VII, та згадане рішення у справі «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), пункт 170).

103. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що між сторонами існує спір щодо відповідних фактів. При цьому Суд вважає достатньою мірою встановленим фактом, що 19 червня 2008 року після опівночі стався конфлікт між другою заявницею та М. Крім суперечливих тверджень сторін немає доказів щодо причин і масштабу інциденту. Проте слід зазначити, що М. визнав, що саме він підійшов до другої заявниці (див. пункт 10). Також медичними документами підтверджується, що невдовзі після інциденту другій заявниці були діагностовані крововиливи на шиї, струс головного мозку та ситуаційний невроз. Крім того, судово-медичні експерти зазначили, що ці тілесні ушкодження могли бути завдані їй у період і за обставин, про які вона стверджувала (див. пункти 21 та 25). Отже, Суд вважає, що обставини цієї справи свідчать про достатньо вагомий, чіткий та узгоджений між собою висновок на підтримку твердження другої заявниці щодо жорстокого поводження з нею працівника міліції М. (див. пункт 102).

104. Цього висновку достатньо для Суду, щоб встановити порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

2. Ефективність розслідування

(а) Доводи сторін

105. Друга заявниця стверджувала, що національні органи влади не доклали жодних значних зусиль для встановлення істини у її справі, а розслідування її небезпідставного твердження про жорстоке поводження було скомп'юроване численними недоліками.

106. Вона звернула увагу Суду на документи, які вказують на те, що стосовно її скарги, яка була своєчасно подана до міліції з цього приводу, не було вжито жодних подальших заходів (див. пункти 12 та 18).

107. Далі друга заявниця стверджувала, що розслідування не могло вважатися незалежним і безстороннім з огляду на тісні зв'язки між місцевими органами прокуратури та місцевою міліцією, працівника якої вона звинувачувала у жорстокому поводженні з нею.

108. Зрештою, вона зазначила, що не було проведено повноцінного розслідування та що за її скаргою було проведено лише «дослідчу» перевірку. У рамках цієї процедури слідчий міг лише відбирати «пояснення» у відповідних осіб, за достовірність яких останні не несли жодної відповідальності за кримінальним законодавством.

109. Уряд стверджував, що розслідування на національному рівні було оперативним і ретельним. Він зазначив, що за скаргою заявниці, поданою до міліції 19 червня 2008 року, були вжиті негайні заходи з метою перевірки її тверджень. Працівники міліції здійснили виїзд за місцем її проживання, але їм ніхто не відчинив двері. Уряд підкреслив, що на цій стадії друга заявниця не вказала, що М. був працівником міліції.

110. Уряд зазначив, що деякі працівники міліції були притягнуті до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з тим, що вони «неадекватно відреагували» на скарги другої заявниці, що згодом унеможливило встановлення деяких важливих фактів.

111. Уряд також зазначив, що вперше друга заявниця звернулася до органів прокуратури зі скаргою на інцидент лише 25 липня 2008 року, та що вона не співпрацювала зі слідством.

(б) Оцінка Суду

112. Відповідні принципи практики узагальнені, зокрема, у рішенні Суду у справі «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*) (заява № 38773/05, пункти 99–101, від 26 липня 2012 року).

113. Суд зазначає, що у цій справі друга заявниця невідкладно звернулася зі скаргою на жорстоке поводження до міліції, як було визнано національними органами влади, яка не вжила жодних подальших заходів (див. пункти 12 та 18). Крім того, одразу після інциденту вона звернулася за медичною допомогою.

114. Хоча Уряд посилався на 25 липня 2008 року як на дату подання її першої скарги до органів прокуратури, Суд зазначає, що відповідно до матеріалів справи друга заявниця звернулася з такою скаргою 09 липня 2008 року

(див. пункт 15). Проте органам прокуратури знадобилося більше місяця для призначення судово-медичного обстеження. Після його проведення 14 серпня 2008 року це обстеження, зрештою, було визнано неповним і 09 жовтня 2008 року було проведено ще одне (див. пункти 21, 24 та 25).

115. Суд зазначає, що висновки обох згаданих актів судово-медичних обстежень загалом узгоджувалися з твердженнями другої заявниці щодо періоду і походження її тілесних ушкоджень. Проте слідчий прийняв протилежне рішення, що ці висновки спростовували її твердження, без надання додаткових пояснень. На думку Суду, цей висновок суперечив матеріалам справи та був необґрунтованим.

116. Суд також зазначає, що, відхиляючи скаргу другої заявниці, слідчий також посилався на твердження працівника міліції, якого вона звинувачувала у жорстокому поводженні, які підтверджувалися версією подій його знайомого. Хоча друга заявниця та її знайома виклали іншу версію подій, не було здійснено жодних спроб для з'ясування розбіжностей, наприклад, шляхом проведення очної ставки між працівниками міліції та другою заявницею, а також відтворення обстановки та обставин події. У будь-якому разі, вжиття такого заходу було неможливим без порушення кримінального провадження.

117. У зв'язку з цим Суд зазначає, що, як стверджувала друга заявниця, прокуратура розглянула її скарги на жорстоке поводження шляхом проведення неодноразових дослідчих перевірок; повноцінного розслідування у кримінальній справі ініційовано не було. Раніше Суд у різних контекстах встановлював, що ця слідча процедура не відповідає принципам ефективного засобу юридичного захисту зокрема тому, що слідчий, у провадженні якого знаходиться справа, може здійснювати лише обмежений перелік процесуальних дій у рамках такої процедури, а процесуальний статус потерпілого не визначений належним чином (див., наприклад, рішення у справі «Серіков проти України» (*Serikov v. Ukraine*), заява № 42164/09, пункт 82, від 23 липня 2015 року, з численними подальшими посиланнями).

118. Наведені міркування змушують Суд дійти висновку, що на національному рівні не було проведено ефективного розслідування за твердженням другої заявниці про жорстоке поводження. Таким чином, Суд не вважає за необхідне з'ясувати далі, чи відповідало розслідування вимогам щодо незалежності та контролю громадськості.

119. Отже, було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ ЩОДО ПЕРШОГО ЗАЯВНИКА

120. Перший заявник скаржився на незаконність його затримання 29 червня 2009 року та подальшого тримання його під вартою. Хоча він посилався на пункти 1 та 3 статті 5 Конвенції, Суд вважає, що його скаргу слід розглядати виключно за пунктом 1 статті 5, яка у відповідній частині передбачає:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; ...»

A. Прийнятність

1. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

(а) Доводи сторін

121. Уряд стверджував, що на національному рівні перший заявник міг вимагати відшкодування шкоди у зв'язку з позбавленням його свободи. Уряд зауважив, що своєю ухвалою від 21 липня 2009 року апеляційний суд змінив обраний першому заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на менш суворий, а саме – підписку про невиїзд. У відповідній ухвалі було прямо зазначено, що тримання першого заявника під вартою було необґрунтованим. На думку Уряду, це надало першому заявнику достатні підстави, щоб вимагати відшкодування шкоди відповідно до статті 1176 Цивільного кодексу України або статті 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (див. пункт 79), чого він не зробив. Відповідно, Уряд стверджував, що заявник не дотримався вимоги щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту до подання заяви до Суду.

122. Перший заявник не погодився. Він стверджував, що за відсутності чіткого висновку суду щодо незаконності тримання його під вартою у нього не було юридичних підстав для того, щоб вимагати відшкодування шкоди у зв'язку з цим на національному рівні. Він також зазначив, що хоча апеляційний суд піддав критиці обґрунтування постанови суду першої інстанції, відповідно до якої його було взято під варту починаючи з 03 липня 2009 року, апеляційний суд не розглянув тримання його під вартою з 29 червня до зазначеної дати. Зрештою, перший заявник зазначив, що Уряд не навів жодної практики національних судів на підтримку своїх доводів. Відповідно, він стверджував, що не мав ефективних національних засобів юридичного захисту, які б він міг вичерпати.

(b) Оцінка Суду

123. Суд зазначає, що правило вичерпання національних засобів юридичного захисту ґрунтується на припущенні, відображеному у статті 13 Конвенції, з яким воно тісно пов'язано, що національна правова система забезпечує ефективний засіб юридичного захисту, який може по суті врегулювати небезпідставну скаргу за Конвенцією та забезпечити належне відшкодування. Таким чином, важливим аспектом принципу є субсидіарність механізму захисту, встановленого Конвенцією, щодо національних систем, які забезпечують захист прав людини (див. рішення у справі «Ананьєв та інші проти Росії» (*Ananyev and Others v. Russia*), заяви № 42525/07 та № 60800/08, пункт 93, від 10 січня 2012 року, з подальшими посиланнями).

124. Коли розглядається порушення пункту 1 статті 5, то пункти 4 та 5 статті 5 Конвенції становлять спеціальні норми (*leges speciales*) по відношенню до більш загальних вимог статті 13. Відповідно, щоб вирішити, чи мав заявник скористатись конкретним національним засобом юридичного захисту у зв'язку зі своєю скаргою за пунктом 1 статті 5 Конвенції, Суд має визначити ефективність цього засобу юридичного захисту з точки зору згаданих положень (див. рішення у справі «Руслан Яковенко проти України» (*Ruslan Yakovenko v. Ukraine*), заява № 5425/11, пункт 30, ЄСПЛ 2015).

125. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що заперечення Уряду стосується виключно невикористання заявником засобу юридичного захисту, пов'язаного з відшкодуванням шкоди. Відповідно, слід розглянути існування такого засобу юридичного захисту відповідно до пункту 5 статті 5 Конвенції.

126. Суд нагадує, що пункт 5 статті 5 дотримано, коли існує можливість звернутися за відшкодуванням шкоди, завданої позбавленням свободи, здійсненим з порушенням пунктів 1, 2, 3 та 4 (див. рішення у справі «Станев проти Болгарії» [ВП] (*Stanev v. Bulgaria*) [GC], заява № 36760/06, пункт 182, ЄСПЛ 2012, з подальшими посиланнями). Отже, право на відшкодування шкоди, гарантоване пунктом 5, виникає лише при встановленні порушення одного з інших чотирьох пунктів, прямо або по суті, Судом або національними судами (див. наприклад, рішення у справі «Светослав Дімітров проти Болгарії» (*Svetoslav Dimitrov v. Bulgaria*), заява № 55861/00, пункт 76, від 07 лютого 2008 року). Крім того, ефективне здійснення права на відшкодування шкоди, гарантованого пунктом 5 статті 5, має забезпечуватися з достатнім рівнем визначеності (див. рішення у справі «Лобанов проти Росії» (*Lobanov v. Russia*), заява № 16159/03, пункт 54, від 16 жовтня 2008 року, з подальшими посиланнями).

127. Суд не переконаний аргументом Уряду, що критика апеляційного суду стосовно обґрунтування, наведеного у виправданні тримання першого заявника під вартою, могла у подальшому розглядатися національними судами як однозначне визнання його незаконності у розумінні статті 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (див. посилання, наведене у пункті 79). За будь-яких обставин, Уряд не навів жодної практики національних судів з цього приводу.

128. Щодо посилання Уряду, в якості альтернативи, на статтю 1176 Цивільного кодексу України як можливу юридичну підставу для звернення за відшкодуванням шкоди, Суд уже встановлював в інших справах проти України, що це положення викладено у доволі загальних формулюваннях, які не встановлюють правових підстав для вимагання відшкодування шкоди та не передбачають конкретних механізмів або порядків (див., наприклад, згадане рішення у справі «Руслан Яковенко проти України» (*Ruslan Yakovenkov. Ukraine*), пункт 37).

129. За таких обставин Суд не може погодитись з аргументом Уряду, що зазначені ним засоби юридичного захисту були ефективними, та що заявник мав ними скористатись. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду, яке ґрунтувалося на невичерпанні національних засобів юридичного захисту.

2. Інше щодо прийнятності

130. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона також не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

131. Перший заявник стверджував, що він був затриманий без умотивованого рішення суду з порушенням відповідного національного законодавства. Він також стверджував, що він не переховувався від слідства та проживав за його постійною адресою, яка була відома органам влади. Він зазначив, що він регулярно вів листування зі слідчим. При цьому він визнав, що він «не з'являвся до слідчих органів через побоювання за своє життя та фізичну недоторканність».

132. Щодо його тримання під вартою з 30 червня до 03 липня 2009 року перший заявник стверджував, що підстави, на які посилалися органи влади з метою його виправдання, були повністю надуманими, оскільки у слідства було достатньо даних про його особу.

133. Зрештою він зазначив, що відсутність будь-яких обґрунтованих підстав для його подальшого тримання під вартою з 03 до 21 липня 2009 року була визнана ухвалою апеляційного суду, винесеною в останній із зазначених днів.

134. Відповідно, перший заявник стверджував, що весь період тримання його під вартою з 29 червня до 21 липня 2009 року суперечив вимозі законності, закріпленій у пункті 1 статті 5 Конвенції.

135. Уряд не надав заперечень щодо суті цієї скарги.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи практики

136. Суд нагадує, що з метою дотримання пункту 1 статті 5, тримання від вартою, яке розглядається, в першу чергу має бути «законним», у тому числі з дотриманням встановленого законом порядку; у зв'язку з цим Конвенція, по суті, відсилає до національного законодавства та встановлює обов'язок забезпечувати дотримання його матеріальних і процесуальних норм. Проте, вона також вимагає, щоб будь-яке позбавлення свободи відповідало меті статті 5, а саме захисту осіб від свавілля. Крім того, тримання особи під вартою є таким серйозним заходом, що воно може бути виправдане лише тоді, коли були розглянуті інші, менш суворі заходи, і вони були визнані недостатніми для гарантування інтересів особи або суспільства, які можуть вимагати тримання відповідної особи під вартою. Це означає, що відповідності позбавлення свободи вимогам національного законодавства недостатньо; воно також має бути необхідним за конкретних обставин (див. рішення у справі «Гаджімейліч та інші проти Боснії і Герцеговини» (*Hadžimejlić and Others v. Bosnia and Herzegovina*), заява № 3427/13 та 2 інші заяви, пункт 52, від 03 листопада 2015 року, з подальшими посиланнями).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

(i) Затримання 29 червня 2009 року

137. Суд зазначає, що однією з основних підстав для затримання заявника було оголошення його у розшук міліцією.

138. У своїй практиці Суд встановлював, що сам факт «оголошення у розшук» не означає, що особа переховується від слідства. Важливим фактором при оцінці ризику ухилення від слідства є реальна поведінка підозрюваного, а не його формальний статус «особи, оголошеної у розшук» (див. рішення у справі «Євгеній Гусєв проти Росії» (*Yevgeniy Gusev v. Russia*), заява № 28020/05, пункт 85, від 05 грудня 2013 року).

139. Суд не може погодитись з аргументом першого заявника, що він не переховувався від слідства, та що постанова про оголошення його у розшук була необґрунтованою. Встановлено, що йому було відомо і про кримінальне провадження щодо нього, і про намір слідчого допитати його. Проте, як вбачається з фактів справи та було зазначено самим першим заявником (див., зокрема, пункти 34–37), він намагався уникати слідчих органів, як стверджувалось, побоюючись за свою безпеку. Хоча у нього дійсно були певні конфлікти з колегами, його побоювання виявилися не достатньо обґрунтованими. Так, він не висунув жодної скарги з цього приводу після його затримання, жодних інцидентів за його участю не було, та, зрештою, його звільнили під підписку про невиїзд (див., зокрема, пункти 51, 52). У цілому, до його затримання першому заявнику вдавалося «не з'являтися до слідчого» з 10 вересня 2008 року до 29 червня 2009 року, тобто більше ніж дев'ять місяців. На думку Суду, слідчі органи мали обґрунтовані підстави вважати таку поведінку переховуванням від слідства.

140. Суд також не погоджується з доводом першого заявника, що його затриманням бракувало попереднього судового контролю; 13 вересня 2008 року Калінінський районний суд ухвалив постанову про його затримання з метою доставлення його до суду (див. пункт 36).

141. Відповідно, розглянувши всі обставини цієї справи, Суд не вбачає жодних ознак незаконності або свавілля щодо затримання заявника 29 червня 2009 року.

142. Отже, не було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з цим.

(ii) Тримання під вартою з 30 червня до 03 липня 2009 року

143. Суд зазначає, що як тільки перший заявник був доставлений до суду 30 червня 2009 року, суд встановив, що він не міг ухвалити рішення щодо запобіжного заходу у зв'язку з відсутністю даних про його особу. Внаслідок цього тримання заявника під вартою було продовжено до десяти днів. Тримання його під вартою відповідно до цієї постанови *de facto* тривало до 03 липня 2009 року.

144. Суд зазначає, що єдиною підставою для продовження тримання першого заявника під вартою була відсутність даних про його особу (див., для порівняння, рішення у справі «Баріло проти України» (*Barilo v. Ukraine*), заява № 9607/06, пункти 88–98, від 16 травня 2013 року). З огляду на той факт, що перший заявник був працівником міліції, та що міліція на той момент розслідувала його справу вже близько десяти місяців, Суд вважає, що слідство мало достатньо можливостей зібрати дані про його особу. Отже, Суд погоджується з аргументом першого заявника, що тримання його під вартою протягом цього періоду ґрунтувалося на вигаданій підставі.

145. Відповідно було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням першого заявника під вартою з 30 червня до 03 липня 2009 року.

(iii) Тримання під вартою з 03 до 21 липня 2009 року

146. Суд зазначає, що обґрунтування досудового ув'язнення першого заявника, застосованого з 03 липня 2009 року, було формалістичним і не містило жодних фактичних деталей. Це також критикував апеляційний суд у своїй ухвалі від 21 липня 2009 року, якою перший заявник був звільнений.

147. Отже, Суд вважає, що за обставин цієї справи національні органи не надали всебічного обґрунтування з метою виправдання позбавлення першого заявника свободи впродовж відповідного періоду, тому його можна вважати свавільним (див. рішення у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» (*Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine*), заява №42310/04, пункти 198 та 199, від 21 квітня 2011 року).

148. Відповідно, Суд доходить висновку, що у зв'язку з цим також було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ З ОБШУКАМИ МІЛІЦІЇ У ПОМЕШКАННЯХ ТРЕТЬОЇ ТА ЧЕТВЕРТОЇ ЗАЯВНИЦЬ 13 ТА 16 ВЕРЕСНЯ 2008 РОКУ

149. Третя та четверта заявниці скаржилися на порушення їхнього права на повагу до їхнього житла у зв'язку з обшуками їхніх квартир 13 та 16 вересня 2008 року. Вони посилалися на статтю 8 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного ... життя, до свого житла ...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

150. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованим у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Доводи сторін

151. Третя та четверта заявниці стверджували, що постанови про дозвіл на проведення обшуків були сформульовані у надто загальних термінах, та що їм не було надано доступ до них у належний час. Вони також стверджували, що працівники міліції поводитися грубо та свавільно, та що поняті не були незалежними. Третя заявниця також скаржилася, що працівники міліції зламали входні двері та підкинули наркотичні засоби в її квартиру.

152. Уряд визнав, що оскаржувані обшуки становили втручання у право третьої та четвертої заявниць на повагу до їхнього житла. Проте він стверджував, що це втручання було законним та виправданим, оскільки воно ґрунтувалося на статті 177 КПК та було санкціоновано судом. Уряд також стверджував, що обшуки переслідували законну мету встановлення місцезнаходження першого заявника та виявлення доказів, пов'язаних з кримінальним провадженням щодо нього.

2. Оцінка Суду

153. Сторони погоджуються, що оскаржувані обшуки становили втручання у право третьої та четвертої заявниць на повагу до їхнього житла, та Суд не знаходить підстави дійти іншого висновку.

154. Суд зазначає, що обшуки мали юридичне підґрунтя, оскільки здійснювались відповідно до статті 177 КПК (див. пункти 60 та 78).

155. Суд також зазначає, що вказівка провести відповідні обшуки була надана в рамках розслідування у кримінальній справі за підозрою у зловживанні владою та підробленні, вчиненими працівником правоохоронних органів. Отже, вони переслідували законну мету, а саме запобігання злочину. Залишається з'ясувати, чи було втручання «необхідним у демократичному суспільстві».

156. Суд нагадує, що коли держави вважають за необхідне вдаватися до таких заходів, як обшуки житлових приміщень з метою отримання доказів вчинення правопорушень, Суд оцінюватиме, чи були підстави, наведені для виправдання таких заходів, відповідними та достатніми, та чи було дотримано принцип пропорційності. Суд також вивчить наявність у національному законодавстві ефективних гарантій проти зловживань і свавілля, та перевірить, як ці гарантії застосовувались у конкретній справі, що розглядається. Критерії, які враховуватимуться в цьому контексті, перелік яких не є вичерпним, це спосіб та обставини, за яких була надана вказівка, зокрема інші наявні на той час докази, а також зміст і обсяг вказівки, враховуючи при цьому гарантії, застосовані з метою обмеження цього заходу розумними рамками (див. рішення у справі «Бук проти Німеччини» (*Buck v. Germany*), заява №41604/98, пункти 44, 45, ЄСПЛ 2005-IV).

157. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що обшуки помешкань третьої та четвертої заявниць проходилися на підставі постанов Калінінського районного суду, а отже були предметом судового контролю. Проте сам цей факт не обов'язково становитиме достатню гарантію проти зловживань (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Кронін проти Сполученого Королівства» (*Cronin v. the United Kingdom*), заява №15848/03, від 06 січня 2004 року). При оцінці пропорційності втручання держави Суд має розглянути конкретні обставини кожної спра-

ви (див., наприклад, рішення у справі «Каменцинд проти Швейцарії» (*Camenzind v. Switzerland*), від 16 грудня 1997 року, пункт 45, Збірник рішень Європейського суду з прав людини 1997-VIII).

158. Суд зазначає, що при встановленні обсягу запропонованого обшуку помешкання третьої та четвертої заявниць, національний суд посилався на незазначені «предмети та документи, які можуть мати значення для встановлення істини» у розслідуванні кримінальної справи щодо третьої особи (першого заявника). Слід підкреслити, що обидві відповідні постанови від 11 та 13 вересня 2008 року мали ідентичне обґрунтування. У них зазначалося, що відповідна кримінальна справа була пов'язана з підозрою у вчиненні першим заявником у січні 2008 року (тобто за вісім місяців до того) підробки протоколу щодо епізоду несанкціонованої вуличної торгівлі приватною особою (див. пункти 59, 60 та 65). Суд не навів жодних деталей щодо предметів або документів, які необхідно було шукати, хоча він міг це зробити з огляду на обмежений обсяг кримінальної справи (див., для порівняння, рішення у справі «Багієва проти України» (*Bagiyeva v. Ukraine*), заява №41085/05, пункт 52, від 28 квітня 2016 року).

159. Суд раніше вже неодноразово піддавав критиці розпливчастість та надмірну узагальненість формулювань у постановах про дозвіл на проведення обшуку, які надавали органу влади, що його проводив, необґрунтовану свободу розсуду при встановленні необхідного обсягу обшуку (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справах «Ілля Стефанов проти Болгарії» (*Iliya Stefanov v. Bulgaria*), заява №65755/01, пункт 41, від 22 травня 2008 року, та «Колесніченко проти Росії» (*Kolesnichenko v. Russia*), заява №19856/04, пункт 33, від 09 квітня 2009 року). Аналогічно з огляду на загальні формулювання двох постанов про дозвіл на проведення обшуків у цій справі, Суд не вважає, що попередній судовий дозвіл на обшуки був належною гарантією проти можливих зловживань владою під час їх проведення.

160. У світлі зазначеного Суд доходить висновку, що було порушення статті 8 Конвенції щодо третьої та четвертої заявниць, не вважаючи за необхідне розглядати всі інші аргументи, висунуті ними на підтримку їхньої скарги за цим пунктом.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 8 ЩОДО ТРЕТЬОЇ ТА ЧЕТВЕРТОЇ ЗАЯВНИЦЬ

161. Третя та четверта заявниці також скаржилися, що у їх розпорядженні не було ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку із зазначеними скаргами за статтею 8. Стаття 13 Конвенції, на яку вони посилалися, передбачає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

A. Прийнятність

162. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

B. Суть

163. Третя та четверта заявниці стверджували, що національні органи влади не надали жодної відповіді по суті їхніх численних скарг щодо оскаржуваних обшуків від 13 та 16 вересня 2008 року.

164. Уряд заперечив проти цих аргументів. На його думку, національні органи влади ретельно розглянули скарги заявниць, і сам факт, що вони були відхилені у зв'язку з необґрунтованістю не може тлумачитись як ознака відсутності в розпорядженні заявниць ефективного засобу юридичного захисту.

165. Суд нагадує, що стаття 13 Конвенції вимагає наявності у національному законодавстві ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами, які у розумінні Конвенції можуть вважатися «небезпідставними» (див., наприклад, рішення у справі «Кіган проти Сполученого Королівства» (*Keegan v. the United Kingdom*), заява №28867/03, пункт 40, ЄСПЛ 2006X).

166. У світлі встановленого порушення статті 8 Конвенції (див. пункт 160), Суд вважає, що скарги третьої та четвертої заявниць були небезпідставними. Відповідно, слід встановити, чи передбачала правова система України для них «ефективний» засіб юридичного захисту, який дозволяв компетентному національному органу розглянути скарги та надати відповідне відшкодування (див. наприклад, згадане рішення у справі «Каменцинд проти Швейцарії» (*Camenzind v. Switzerland*), пункт 53).

167. Із самого початку слід зазначити, що постанови суду про дозвіл на проведення обшуків не підлягали оскарженню. Щодо можливості ініціювати цивільне провадження проти працівників міліції Суд встановив порушення статті 13 Конвенції у справі «Володимир Полішук та Світлана Полішук проти України» (*Vladimir Polishchuk and Svetlana Polishchuk v. Ukraine*) (заява №12451/04, пункти 54 та 55, від 30 вересня 2010 року), в якій цивільний позов щодо незаконного обшуку не був розглянутий національними судами, зокрема через те, що позивачка не була безпосередньо залучена до відповідного кримінального провадження.

168. У цій справі третя та четверта заявниці так само не були сторонами кримінального провадження, в рамках якого було винесено постанови про проведення обшуків. Уряд не навів прикладів з національної судової практики, які б дозволили припустити, що вони мали можливість подати окремий цивільний позов. Отже, Суд доходить висновку, що на практиці звернення з окремим цивільним позовом не було достатньо визначеним та, відповідно, не могло вважатись ефективним засобом юридичного захисту.

169. Суд також зазначає, що Уряд не вказав жодного іншого засобу захисту, яким би могли скористатись на національному рівні третя та четверта заявниці, щоб порушити питання про незаконні обшуки та отримати належне відшкодування.

170. Щодо спроб третьої та четвертої заявниць притягнути працівників правоохоронних органів до кримінальної відповідальності Суд не вважає, що за обставин цієї справи застосування кримінально-правових санкцій було необхідним для належного захисту прав заявниць від незаконних обшуків (див. рішення у справі «Головань проти України» (*Golovan v. Ukraine*), заява №41716/06, пункт 72, від 05 липня 2012 року). За будь-яких обставин, не вбачається, що за заявами заявниць про порушення кримінальної справи були вжиті які-небудь ефективні заходи.

171. Отже, Суд доходить висновку, що у розпорядженні третьої та четвертої заявниць не було ефективного засобу юридичного захисту щодо їхніх зазначених скарг за статтею 8 Конвенції. Отже, було порушення статті 13 Конвенції.

VI. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

172. Перший заявник також скаржився за пунктом 2 статті 5, що його не було поінформовано про підстави його затримання та висунуті проти нього обвинувачення. Друга заявниця скаржилася за статтею 5, що дії М. становили незаконне позбавлення її свободи. Третя заявниця скаржилася, що спецоперація міліції від 12 вересня 2008 року порушила її права за статтею 8 Конвенції. І четверта заявниця скаржилася за статтею 8 на обшук її квартири 11 лютого 2009 року.

173. З огляду на фактичні обставини справи, доводи сторін і свої висновки за статтею 5 щодо першого заявника (див. пункти 142, 145 та 148), за статтею 3 щодо другої заявниці (див. пункти 104 та 119) та за статтями 8 і 13 щодо третьої та четвертої заявниць (див. пункти 160 та 171), Суд вважає, що він розглянув основні юридичні питання, порушені у цій заяві, та що немає потреби у винесенні окремого рішення щодо прийнятності та суті зазначених додаткових скарг (див., наприклад, рішення у справі «Центр юридичних ресурсів в інтересах Валентина Кимпеану проти Румунії» [ВП] (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*) [GC], заява №47848/08, пункт 156, ЄСПЛ 2014).

174. Проте Суд зазначає, що перший заявник додатково скаржився за статтею 3 Конвенції, що працівниками міліції його було піддано «психологічному катуванню». Суд зазначає, що перший заявник не висував жодних конкретних тверджень з яких вбачалося, що він зазнав поведження, забороненого статтею 3 Конвенції, та що сам факт порушення кримінального провадження проти особи та тримання її під вартою не вимагав застосування цього положення. Відповідно, ця скарга має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтована.

175. Крім того, посилаючись на статті 6 та 7 Конвенції, перший заявник висував низку скарг про стверджувану несправедливість кримінальних проваджень проти нього. Він також скаржився за статтею 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, що в рамках цих проваджень були вилучені його медичні документи, системний блок його комп'ютера та номерний знак його автомобіля. Суд зазначає, що перший заявник не надав жодної інформації про рух відповідних проваджень та їх закінчення. Із матеріалів справи вбачається (див., зокрема, пункти 6 та 55), що вирок у його справі був ухвалений судом першої інстанції та набрав законної сили, оскільки не був оскаржений. Перший заявник також не надав жодної інформації щодо того, чи оскаржив він оспорюване вилучення та чи вжив він заходи для повернення вилучених предметів. З цього випливає, що ця частина заяви має бути відхилена у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту відповідно до пунктів 1 та 4 статті 35 Конвенції.

176. Крім того, перший заявник і четверта заявниця скаржилися, що інше цивільне провадження щодо них, ініційоване підприємством-постачальником теплової енергії (див. пункт 77), було несправедливим та тривалим, і що вони не мали доступу до Верховного Суду України. Ураховуючи, що заявники не оскаржили рішення судів нижчих інстанцій до Верховного Суду України відповідно до чинних вимог, їхня скарга щодо стверджуваної несправедливості провадження має бути відхилена у зв'язку з невичерпанням національних засобів юридичного захисту за пунктами 1 та 4 статті 35 Конвенції. Щодо їхньої скарги на відсутність доступу до Верховного Суду України вони не продемонстрували, що вимога сплатити судові витрати була необґрунтованою або покладала на них тяжкий фінансовий тягар. Відповідно ця скарга має бути оголошена неприйнятною як явно необґрунтована. На цій же підставі Суд відхиляє скаргу першого заявника та четвертої заявниці щодо тривалості відповідного провадження. Зокрема, національним судам знадобилося менше двох років для розгляду справи по суті судами двох інстанцій та розгляду процесуальних питань Верховним Судом України.

177. Зрештою, третя заявниця скаржилася за статтею 8 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на ствердження вилучення міліцією мобільного телефону, який належав її повнолітній онуці. Суд зазначає, що третя заявниця не заявляла, що була жертвою стверджуваних порушень, при цьому її повнолітня онука не подавала скаргу до Суду. Таким чином ці скарги мають бути оголошені неприйнятними відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції як такі, що не відповідають положенням Конвенції за критерієм *ratione personae*.

VII. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

178. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

179. Посилаючись на приблизну оцінку витрат на медичні обстеження та лікування другої заявниці після інциденту 19 червня 2008 року, а також ремонт входних дверей квартири третьою заявниці, пошкоджених, як стверджується, міліцією 13 вересня 2008 року, заявники вимагали спільно 1 000 (євро) в якості відшкодування матеріальної шкоди.

180. Заявники також вимагали спільно 40 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

181. Уряд заперечив проти цих вимог як надмірних і необґрунтованих.

182. Суд не вбачає жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленими порушеннями та стверджуваною матеріальною шкодою; отже, він відхиляє цю вимогу.

183. Щодо моральної шкоди, з огляду на характер встановлених щодо кожного заявника порушень, Суд присуджує такі суми в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись: 4 000 євро першому заявнику, 5 000 євро другій заявниці, 2 000 євро третій заявниці та 2 000 євро у зв'язку з порушенням прав четвертої заявниці.

B. Судові та інші витрати

1. Судові витрати, понесені під час провадження у Суді

184. Заявники вимагали 5 900 євро в якості відшкодування витрат на правову допомогу під час провадження у Суді, які мають бути сплачені на банківський рахунок пана Едуарда Маркова. В обґрунтування цієї вимоги вони надали договори про надання правової допомоги, укладені першим заявником, другою та третьою заявницями з їхнім захисником у різні дати з січня до червня 2014 року, а також акт виконаних робіт, складений паном Марковим 15 липня 2014 року. У ньому зазначалась погодинна ставка в розмірі 100 євро та уточнювалось, що загалом він працював над справою п'ятдесят вісім годин. Також в акті зазначалось, що пан Марков поніс різні адміністративні витрати на загальну суму 100 євро.

185. Уряд вважав суми, що вимагались, надмірними та необґрунтованими.

186. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії Суд вважає за належне задовольнити вимогу заявників у повному обсязі та присудити їм спільно 5 900 євро за цим пунктом та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявникам. Присуджена сума має бути сплачена на банківський рахунок пана Маркова як зазначено заявниками (див., наприклад, рішення у справі «Белюсов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява №4494/07, пункти 116, 117, від 07 листопада 2013 року).

2. Інші витрати

187. Заявники також вимагали 1 000 євро в якості відшкодування різних витрат, понесених на національному рівні.

188. Уряд зазначив, що вимога заявників підтверджувалася документами лише щодо приблизної суми у розмірі 50 євро та залишив питання в частині вимоги, яка обмежувалася зазначеною сумою, на розсуд Суду. Щодо решти вимоги заявників, а саме 950 євро, Уряд закликав Суд відхилити її як необґрунтовану.

189. Розглянувши всі наявні в нього матеріали, Суд присуджує заявникам спільно 50 євро за цим пунктом та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись.

C. Пеня

190. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє*, що перший заявник має право підтримати скарги, висунуті його померлою матір'ю, четвертою заявницею, від її імені;
2. *Оголошує* прийнятною скаргу першого заявника на стверджувану незаконність його затримання 29 червня 2009 року та подальшого тримання його під вартою до 21 липня 2009 року, скаргу другої заявниці на стверджуване жорстке поводження з нею працівника міліції та неефективність розслідування цього інциденту на національному рівні, та скарги третьої і четвертої заявниць за статтями 8 та 13 Конвенції на обшуки міліцією їхніх помешкань 13 та 16 вересня 2008 року;
3. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати прийнятність і суть скарги першого заявника за пунктом 2 статті 5, скарги другої заявниці за пунктом 1 статті 5, скарги третьої заявниці за статтями 8 та 13 Конвенції на спецоперацію міліції від 12 вересня 2008 року, а також скарг четвертої заявниці за цими ж положеннями на обшук її помешкання 11 лютого 2009 року;
4. *Оголошує* решту скарг у заяві неприйнятними;
5. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції у зв'язку зі стверджуваним жорстким поводженням працівника міліції з другою заявницею;
6. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування на національному рівні тверджень другої заявниці про жорстке поводження з нею працівника міліції;
7. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку із затриманням першого заявника 29 червня 2009 року;
8. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням першого заявника під вартою з 30 червня до 03 липня 2009 року;
9. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням першого заявника під вартою з 03 до 21 липня 2009 року;
10. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з проведенням міліцією обшуку помешкання третьої заявниці 13 вересня 2008 року;
11. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з проведенням міліцією обшуку помешкання четвертої заявниці 16 вересня 2008 року;
12. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції у зв'язку зі скаргами третьої та четвертої заявниць за статтею 8 на обшуки їхніх помешкань 13 та 16 вересня 2008 року;
13. *Постановляє*, що:
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити такі суми в якості відшкодування моральної шкоди, що мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись:
    - (i) 4 000 (чотири тисячі) євро першому заявнику, пану Валерію Сергійовичу Войкіну;
    - (ii) 5 000 (п'ять тисяч) євро другій заявниці, пані Марині Олександрівні Войкіній;
    - (iii) 2 000 (дві тисячі) євро третій заявниці, пані Елеонорі Миколаївні Шупняк; та
    - (iv) 2 000 (дві тисячі) євро спадкоємцю померлої четвертої заявниці, пані Валентина Борисівна Войкіна;
  - (б) 5 900 (п'ять тисяч дев'ятесот) євро спільно та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявникам та спадкоємцю четвертої заявниці, в якості компенсації судових витрат, понесених під час провадження у Суді (загальна присуджена сума має бути сплачена на банківський рахунок захисника заявників, пана Маркова); та
  - (в) 50 (п'ятдесят) євро спільно та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись заявникам та спадкоємцю четвертої заявниці, в якості компенсації інших витрат;
  - (г) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
14. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 27 березня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цирлі
(*Marialena Tsirlı*)
Секретар

Вінсент А. Де Гаetano
(*Vincent A. De Gaetano*)
Голова

**СПРАВА «ЄВГЕН ПЕТРЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF YEVGENIY PETRENKO V. UKRAINE)**

(Заява № 55749/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 січня 2015 року

ОСТАТОЧНЕ

29/04/2015

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Євген Петренко проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (*Mark Villiger*), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*),
Бошт'ян М. Зупанчіч (*Boštjan M. Zupančič*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),
Вінсент А. Де Гаetano (*Vincent A. De Gaetano*)
Андре Потоцький (*André Potocki*),
Алеш Пейхал (*Aleš Pejchal*), судді,

та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 16 грудня 2014 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 55749/08), яку 3 листопада 2008 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Євген Віталійович Петренко (далі – заявник).

2. Інтереси заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляла пані Я. Заїкіна, юрист, що практикує у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на той час – пан Н. Кульчицький.

3. Посилаючись на статтю 3 Конвенції, заявник стверджував, зокрема, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції, метою якого було примусити його зізнатися у вчиненні вбивства, а також що у зв'язку з цим не було проведено ефективного розслідування. Він також скаржився за пунктом 1 і підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, що на початковому етапі кримінального провадження йому не було забезпечено доступ до захисника, що було порушено його право не свідчити проти себе і що це призвело до його несправедливого засудження.

4. 13 листопада 2012 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1988 році та наразі відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

6. 28 лютого 2004 року зник Р., підліток 1987 року народження. 18 березня 2004 року його тіло було знайдено у парковій зоні м. Черкаси. На тілі були численні ножові рани, у тому числі – на шиї і грудях.

A. Події у період з 18 до 20 березня 2004 року

7. 18 березня 2004 року за фактом вбивства прокуратурою Соснівського району м. Черкаси (далі – районна прокуратура) було порушено кримінальну справу.

8. Увечері того ж дня міліцією було проведено обшук у помешканні заявника і вилучено сім ножів, одяг та інші предмети. Як стверджувалось, того ж вечора працівники міліції доправили заявника до відділу міліції.

9. У проміжок часу з 11 год до 13 год 40 хв 19 березня 2004 року заявника допитували в якості свідка у справі, порушеній за фактом вбивства. Під час допиту, на якому не був присутній адвокат, заявник розповів, що раніше, у лютому 2004 року, вони з Р. вчинили шахрайство з метою викрадення мобільного телефону в одного зі знайомих заявника. Заявник стверджував, що не знає, хто вбив Р.

10. Того ж дня Соснівський РВ УМВС України в Черкаській області порушив іншу кримінальну справу за фактом заволодіння мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства), а заявника було допитано в якості свідка у зазначеній справі. Заявник розповів міліції, як вони з Р. викрали мобільний телефон. Допит проводився за відсутності адвоката, але батько заявника був присутнім.

11. О 18 год 20 хв слідчий міліції виніс постанову про взяття заявника під варту за підозрою у заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства). Також за клопотанням заявника слідчий допустив адвоката Г. до участі у справі в якості захисника заявника у цій кримінальній справі. Захисник підписав протокол затримання. Потім у присутності адвоката заявник відмовився надавати подальші покази, заявивши, що він дуже втомився, та попросив працівників міліції відкласти допит до наступного дня.

12. З 18 год 40 хв до 19 год 50 хв заявника за відсутності адвоката допитали в якості свідка у справі про вбивство. Під час допиту заявник надав додаткові свідчення щодо крадіжки мобільного телефону; він також сказав, що 28 лютого 2004 року бачив Р. тільки у школі.

13. У період часу з 21 год до 23 год міліція провела обшук помешкання Д., ще одного знайомого заявника. Було вилучено ножі, одяг та інші предмети.

14. О 23 год 15 хв слідчий міліції затримав Д. за підозрою у вчиненні вбивства, зазначивши у протоколі, що на куртці Д. були коричневі плями.

15. Пізніше того ж вечора Д. зізнався, що був присутній на місці вчинення злочину. Він пояснив, що 28 лютого 2004 року заявник попросив його піти того дня разом з ним на зустріч з Р. та приховати з собою ножа. Під час зустрічі між заявником і Р. розпочалася бійка; Д. допоміг заявникові збити з ніг Р., який у певний момент спробував втекти. Тоді заявник вдарив Р. ножем та перерізав йому горло; Д. допоміг заявникові сховати тіло.

16. Того ж вечора заявник зізнався у вчиненні вбивства. Адвокат заявника не був присутній під час надання ним визнавальних показів. Заявник стверджував, що 28 лютого 2004 року він зустрівся з Р. з приводу викраденого мобільного телефону, який Р., як стверджувалося, продав; заявник попросив Д. піти на зустріч з ним та взяти з собою ножа, а коли Р. розпочав бійку, заявник взяв ножа, перерізав Р. горло та завдав йому інших ушкоджень.

17. За твердженнями заявника, він надав ці визнавальні покази внаслідок психологічного тиску та фізичного жорстокого поводження, застосованих до нього з моменту його прибуття до відділу міліції.

18. З 10 год до 10 год 40 хв 20 березня 2004 року заявника у присутності його захисника Г. допитували з приводу крадіжки мобільного телефону. Заявник повторив свої попередні покази щодо цього епізоду.

19. З 11 год 28 хв до 11 год 53 хв того дня заявника у присутності того ж адвоката допитували з приводу вбивства. На початку зазначеного допиту слідчий заявив про те, що заявник написав явку з повинною та запропонував йому надати більше подробиць щодо обставин, викладених заявником у його визнавальних показах. Заявник надав більш докладний опис вбивства.

20. У другій половині дня 20 березня 2004 року заявник взяв участь у відтворенні обстановки і обставин події, під час якого продемонстрував, як він вбив Р. Після повернення з місця події заявник знову був допитаний та повторив свої визнавальні покази. Адвокат Г. брав участь у проведенні цих слідчих дій.

21. О 18 год 20 хв того ж дня заявника було переведено до ізолятора тимчасового тримання Придніпровського РВ УМВС України в Черкаській області (далі – ІТТ).

B. Подальші події

22. 21 березня 2004 року заявника оглянув судово-медичний експерт, який склав висновок про відсутність у нього тілесних ушкоджень. Судово-медичний експерт зазначив, що медичний огляд проводився у Черкаському слідчому ізоляторі (далі – СІЗО).

23. 22 березня 2004 року слідчий об'єднав кримінальні справи щодо заволодіння мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства) та щодо вбивства в одне кримінальне провадження. Того ж дня суд обрав заявникові запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.
24. Того ж дня заявник відмовився від послуг адвоката Г. та дав згоду на представлення його інтересів адвокатами К. і Др. Під час допиту у присутності цих адвокатів він повторив свої попередні визнавальні покази.
25. 26 березня 2004 року заявника було переведено з ІТТ до СІЗО.
26. У травні 2004 року під час ще одного допиту заявник вказав, що ніж йому був потрібен для самозахисту при зустрічі з Р.
27. 8 червня 2004 року судово-медичний експерт склав висновок, в якому зазначалось, що під час тримання під вартою заявник не зазнав жодних тілесних ушкоджень. Висновок експерта ґрунтувався на результатах медичного обстеження, проведеного 21 березня 2004 року.
28. 9 червня 2004 року до участі у справі, окрім адвокатів К і Др., було допущено ще одного адвоката, П.
29. 16 червня 2004 року заявника допитали у присутності цих трьох адвокатів. Він змінив свої попередні покази та стверджував, що саме Д. кілька разів вдарив ножем Р. і вбив його.
30. Того ж дня було проведено очну ставку між заявником і Д. З'ясувалося, що на місці вбивства був також присутній Т., знайомий заявника і Д.
31. 17 червня 2004 року заявник відмовився від послуг адвокатів К. і Др., залишивши представляти його інтереси адвоката П.
32. 19 червня 2004 року слідчий допитав Т., який зазначив, що саме заявник вдарив ножем Р. Того ж дня Т. взяв участь у відтворенні обставин і обстановки події, протягом якої він підтвердив свої покази.
33. 21 червня 2004 року було проведено очні ставки між Т. і заявником, а також між Т. і Д., під час яких Т. повторив свої попередні покази.
34. 17 липня 2004 року під час ще одного допиту заявник продовжував стверджувати, що саме Д. вбив Р.
35. 22 липня 2004 року слідство було завершено. Заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні умисного вбивства за обтяжуючих обставин і у заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства); Д. було пред'явлено обвинувачення у співучасті у вчиненні вбивства. Заявнику та його захиснику було надано матеріали справи для ознайомлення.
36. 27 липня 2004 року захисник заявника після ознайомлення з матеріалами справи подав клопотання про притягнення Д. в якості головного обвинуваченого, доводячи, що всі докази в матеріалах справи вказують на нього. Він стверджував, що визнавальні покази заявника були отримані внаслідок тиску працівників міліції та таємної угоди, яку він уклав з Д. Слідчий відмовив у задоволенні клопотання у зв'язку з його необґрунтованістю.
37. 10 серпня 2004 року справу щодо заявника і Д. було передано до апеляційного суду Черкаської області (далі – апеляційний суд) для розгляду по суті.
38. 21 вересня 2004 року апеляційний суд повернув справу на додаткове розслідування, зазначивши, серед іншого, що дії та роль кожного з підсудних не було належним чином кваліфіковано згідно з кримінальним законодавством.
39. 14 грудня 2004 року Верховний Суд України скасував рішення від 21 вересня 2004 року як безпідставне та повернув справу до апеляційного суду на новий розгляд.
40. 26 серпня 2005 року заявника оглянув лікар-нефролог, який склав медичну довідку, в якій зазначалося, серед іншого, що три ребра заявника на правому боці мають ознаки зрощених переломів, та рекомендовано обстеження у травматолога.
41. 7 листопада 2005 року апеляційний суд визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства та заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства) і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Суд також визнав Д. винним у приховуванні вбивства та призначив йому строк покарання з випробуванням.
42. Прокурор та родичі потерпілого оскаржили вирок, зазначаючи, серед іншого, що вирок були занадто м'якими. Заявник також оскаржив вирок, стверджуючи, що його визнавальні покази було отримано шляхом застосування жорстокого поводження та за відсутності захисника. Він доводив, що увечері 19 березня 2004 року під час його перебування у відділі міліції працівники міліції побили його так, що він знепритомнів, а коли прийшов до тями, вони продовжили бити його. Оскільки Д. йому і раніше погрожував., заявник зрештою здався і погодився свідчити проти себе.
43. 8 листопада 2005 року у відповідь на скаргу заявника на жорстоке поводження та порушення його процесуальних прав обласна прокуратура повідомила його, що ці питання розглядалися під час досудового слідства і судового розгляду та були залишені без задоволення як безпідставні. 25 листопада 2005 року обласна прокуратура додатково повідомила заявника, що його скарги буде розглянуто Верховним Судом України під час перегляду його кримінальної справи.
44. 17 листопада 2005 року заявник запросив адвоката Б. в якості його захисника.
45. У листі від 21 листопада 2005 року начальник ІТТ повідомив захисникові заявника перелік слідчих дій, проведених щодо заявника під час його тримання в ІТТ у період з 20 до 26 березня 2004 року. Згідно із зазначеним

переліком, 21 березня 2004 року (див. пункт 22) заявник нікуди з ІТТ не вивозився та у той день не брав участі у жодних слідчих діях.

46. 14 лютого 2006 року прокуратура Черкаської області дала районній прокуратурі вказівку провести дослідчу перевірку за скаргами заявника на жорстоке поводження.

47. 5 березня 2006 року помічник прокурора районної прокуратури виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження, зазначивши про відсутність у діях працівників міліції складу злочину. Постанова містила посилання на пояснення працівників міліції та висновок експерта від 21 березня 2004 року. Заявник оскаржив постанову до Придніпровського районного суду м. Черкаси (далі – районний суд).

48. 16 травня 2006 року Верховний Суд України скасував вирок від 7 листопада 2005 року у частині визнання заявника винним у вчиненні вбивства та визнання Д. винним у приховуванні вбивства та повернув справу до апеляційного суду на новий розгляд у цій частині. Суд зазначив, що апеляційний суд не розглянув справу належним чином у частині, що стосувалася ролі Д. у події. Суд також надав вказівку ретельно розглянути твердження заявника про порушення його прав. Частину вироку щодо визнання заявника винним у заволодінні мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства) Верховний Суд України залишив без змін.

49. 2 серпня 2006 року районний суд скасував постанову помічника прокурора від 5 березня 2006 року та призначив додаткову дослідчу перевірку. Суд зазначив, що висновок судово-медичного експерта від 21 березня 2004 року не був достовірним, оскільки інші докази свідчили, що того дня заявника не перевозили до СІЗО для медичного обстеження. Більше того, прокуратура не перевірила належним чином, чи дійсно у заявника були переломи ребер, вказані у медичній довідці нефролога від 26 серпня 2005 року.

50. 13 серпня, 25 грудня 2006 року, 28 лютого та 25 червня 2007 року помічники прокурора виносили постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника на жорстоке поводження на тій підставі, що додатковими перевірками складу злочину у діях працівників міліції виявлено не було. Усі ці постанови скасовувалися вищестоящими органами як безпідставні, та призначалися додатковій перевірці.

51. Під час судового розгляду заявник подав клопотання про призначення його медичного обстеження з метою оцінки стану його здоров'я та встановлення, чи страждає він на будь-яке захворювання. 18 жовтня 2006 року комісія судово-медичних експертів виявила у заявника хронічний пієлонефрит, хронічну виразкову хворобу дванадцятипалої кишки, хронічний холецистит та доброякісну гіпербілірубінемію.

52. 10 серпня 2007 року помічник прокурора районної прокуратури знову виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи у зв'язку зі скаргами заявника на жорстоке поводження, вважаючи, що у діях працівників міліції не було складу злочину.

53. 19 листопада 2007 року районний суд скасував постанову помічника прокурора від 10 серпня 2007 року як безпідставну та призначив додаткову дослідчу перевірку. Суд зазначив, що районна прокуратура не усунула суперечності між висновком судово-медичного експерта від 21 березня 2004 року та медичною довідкою від 26 серпня 2005 року, незважаючи навіть на те, що вищестоящі органи вказували на це, скасовуючи подібні постанови. Районна прокуратура оскаржила це рішення суду.

54. 28 листопада 2007 року апеляційний суд визнав заявника винним у вчиненні умисного вбивства та обрав йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на чотирнадцять років. Суд також визнав Д. співучасником вбивства та обрав йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на шість років. Суд зазначив, що незважаючи на те, що заявник обвинувачував у вбивстві Д., доказів у матеріалах справи було достатньо, щоб встановити, що саме заявник вбив Р. Суд ґрунтувався на свідченнях Т. та інших усних, документальних та речових доказах. Суд також наводив визнавальні покази заявника, надані під час досудового слідства у присутності захисників.

55. Апеляційний суд залишив скарги заявника на жорстоке поводження без задоволення, зазначивши, що під час судового розгляду працівники міліції заперечили стверджувані факти; більше того, висновки судово-медичних експертів від 21 березня і 8 червня 2004 року спростовували ці твердження.

56. Заявник оскаржив вирок, стверджуючи, серед іншого, що на початковому етапі слідства не було дотримано його право на захист, йому не було надано доступ до адвоката одразу після затримання, а його визнавальні покази було отримано в результаті жорстокого поводження.

57. 18 грудня 2007 року апеляційний суд частково задовольнив апеляційну скаргу прокуратури на рішення районного суду від 19 листопада 2007 року. Суд зазначив, що скарги заявника на жорстоке поводження стосувались допустимості і достовірності доказів у кримінальній справі щодо нього. Отже, ці питання мали бути розглянуті апеляційним судом під час судового розгляду справи заявника, а не в окремому провадженні. Суд також дійшов висновку, що у винесеному у справі заявника вирок відповідні питання було розглянуто. Відповідно, провадження з цього питання має бути закрито. Заявник оскаржив це рішення у касаційному порядку.

58. 6 травня 2008 року Верховний Суд України залишив вирок від 28 листопада 2007 року без змін, зазначивши, що вина заявника була достовірно встановлена на основі різних доказів у матеріалах справи, включаючи визнавальні покази, які він надав під час досудового слідства. Суд відмовив у задоволенні скарг заявника на жорстоке поводження та порушення його процесуальних прав як безпідставних.

59. 10 червня 2008 року Верховний Суд України залишив ухвалу апеляційного суду від 18 грудня 2007 року без змін, зазначивши, що відповідні питання не можуть розглядатися одночасно із судовим розглядом кримінальної справи заявника.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

60. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу України від 28 грудня 1960 року (чинного на час подій) наведено у рішенні від 15 травня 2012 року у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*), заява № 23893/03, п. 45).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився, що працівники міліції жорстоко поводитися з ним з метою змусити його зізнатися у вчиненні вбивства. Він також скаржився, що національні органи не провели ефективного розслідування за його скаргами. Заявник посилався на статтю 3 Конвенції, якою передбачено таке:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

A. Процесуальний обов'язок за статтею 3 Конвенції

1. Прийнятність

62. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

63. Уряд стверджував, що національні органи влади вжили усіх розумних заходів для виконання свого процесуального обов'язку за статтею 3 Конвенції. Уряд вказав, що розгляд скарги заявника здійснювався з необхідною швидкістю і ретельністю. У той же час ефективність розслідування на національному рівні зазнала суттєвої шкоди у зв'язку з тим, що заявник поскаржився на жорстоке поводження із запізненням.

64. Заявник не погодився з цим і доводив, що держава не провела ефективного розслідування його скарг на жорстоке поводження.

65. Суд нагадує, що коли особа висуває небезпідставну скаргу на жорстоке поводження з нею, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції, за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Для того, щоб розслідування могло вважатися «ефективним», воно має в принципі призвести до встановлення фактів у справі та встановлення і покарання винних осіб. Це не є обов'язком досягнення результату, але обов'язком вжиття заходів. Державні органи повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для збереження доказів, що стосуються події, включаючи показання свідків, висновки судових експертиз тощо. Будь-які недоліки розслідування, які підривають його здатність до встановлення причин заподіяння ушкоджень або винних осіб, ставлять під сумнів дотримання цього стандарту та вимог оперативності й розумної швидкості, які також передбачаються у цьому контексті (див. серед багатьох інших джерел рішення у справах «Міхеев проти Росії» (*Mikheyev v. Russia*), заява № 77617/01, п. 107 et seq., від 26 січня 2006 року, і «Ассенов та інші проти Болгарії» (*Assenov and Others v. Bulgaria*), від 28 жовтня 1998 року, пп. 102 et seq., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VIII).

66. Щодо цієї справи Суд зазначає, що заявник та його захисники почали подавати скарги про жорстоке поводження не одразу, що могло зменшити шанси отримання переконливих результатів щодо стверджуваного жорстокого поводження. Проте ця скарга стосується процесуального аспекту статті 3 Конвенції, яким, як зазначено у попередньому пункті, передбачено обов'язок засобів, а не обов'язок досягнення результату. Суд вважає, що заявник подав до національних органів влади небезпідставну скаргу про жорстоке поводження і, відповідно, вони були зобов'язані вжити усіх необхідних заходів для проведення ефективного розслідування відповідно до статті 3 Конвенції.

67. Суд зазначає, що районна прокуратура розглядала твердження заявника у рамках неодноразових дослідчих перевірок, не проводячи повномасштабне розслідування. Проте раніше Суд в різних контекстах вже встановлював, що ця процедура не відповідає принципам ефективного засобу юридичного захисту з таких причин: слідчий у рамках дослідчої перевірки може вдаватися лише до обмеженої кількості процесуальних дій, потерпілі не отримують офіційного статусу, внаслідок чого їх ефективна участь у процесі унеможливується, а будь-який інший засіб юридичного захисту потерпілих, включаючи вимогу відшкодування шкоди, має обмежені шанси на успіх, а тому може вважатися теоретичним та ілюзорним (див. наведене вище рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others*), пп. 310-12; рішення у справах «Головань проти України» (*Golovan v. Ukraine*), заява

№41716/06, п. 75, від 5 липня 2012 року; і «Савіцький проти України» (*Savitskyu v. Ukraine*), заява №38773/05, п. 105, від 26 липня 2012 року).

68. Численні вказівки вищестоящих органів вимагали від слідчих органів усунути суперечності у медичних доказах, а саме – між висновком судово-медичного експерта від 21 березня 2004 року, в якому зазначалося, що заявник не зазнав жодних тілесних ушкоджень (див. пункт 22), та довідкою нефролога від 26 серпня 2005 року, в якій було вказано, що у заявника були зрощені переломи ребер (див. пункт 40). У зв'язку з цим вищестоящі органи ставили під сумнів сам факт проведення медичного огляду, враховуючи існування доказів того, що упродовж всього дня 21 березня 2004 року заявник перебував в ІТТ та з ним не проводилося жодних процесуальних дій (див. пункти 45, 49, 50 і 53). Проте національні органи влади не вжили заходів з метою усунення цієї суперечності. Вони не встановили з достатньою чіткістю, чи були у заявника переломи ребер, та якщо так, то коли і за яких обставин він зазнав цих тілесних ушкоджень. Судове провадження щодо перегляду цих неналежних дослідчих перевірок зрештою було закрито, оскільки суди вважали, що ці питання розглядалися під час судового провадження у кримінальній справі щодо заявника.

69. Варто зазначити, що суд першої інстанції під час судового розгляду питання про прийнятність відповідних доказів (визнавальних показів заявника) дійсно вжив певних заходів для розгляду скарг на жорстоке поводження. Проте ці заходи були обмеженими і не забезпечили ефективності розгляду на національному рівні. Слід зазначити, що суд першої інстанції ґрунтувався на висновках медичного огляду від 21 березня 2004 року, хоча обставини огляду заявника у цей день, а саме, питання про те, чи проводився такий огляд взагалі, залишалися нез'ясованими.

70. Суд зазначає, що у рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*, заява №23893/03, пп. 173–180, від 15 травня 2012 року) він дійшов висновку, що небажання органів влади забезпечити проведення оперативного та ретельного розслідування скарг підозрюваних у вчиненні злочинів на жорстоке з ними поводження становить системну проблему у розумінні статті 46 Конвенції. З урахуванням обставин справи та згідно зі своєю попередньою практикою Суд доходив висновку, що і у цій справі національні органи влади не дотрималися свого процесуального обов'язку щодо ефективного розслідування за скаргами на жорстоке поводження.

71. Отже, було процесуальне порушення статті 3 Конвенції.

В. Матеріальний аспект статті 3 Конвенції

1. Прийнятність

72. Уряд доводив, що скарга на жорстоке поводження із заявником працівниками міліції була явно необґрунтованою. Уряд зазначив, що згідно з висновками судово-медичного експерта від 21 березня і 8 червня 2004 року, складеними після стверджуваного жорстокого поводження, у заявника не було тілесних ушкоджень. Що стосується довідки від 26 серпня 2005 року, то нефролог тільки зазначив, що ребра заявника мають ознаки зрощеного перелому, що було недостатнім доказом на підтвердження скарг заявника.

73. Заявник не погодився з цим.

74. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Суть

75. Уряд наполягав на своїй позиції, що скарга є явно необґрунтованою.

76. Заявник доводив, що медичних документів достатньо для висновку про те, що він зазнав жорстокого поводження працівників міліції.

77. Суд нагадує, що стаття 3 Конвенції категорично забороняє будь-яке катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження. Жорстоке поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише у разі досягнення певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках мають враховуватися також стать, вік і стан здоров'я потерпілого. Що стосується позбавленої свободи особи, застосування фізичної сили, необхідність якої не була суворо зумовлена її власною поведінкою, принижує людську гідність та по суті є порушенням права, гарантованого статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Лабіта проти Італії» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява №26772/95, пп. 119-20, ECHR 2000-IV).

78. Суд при оцінці доказів, як правило, керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» (див. рішення у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*), від 18 січня 1978 року, п. 161, Series A №25). Проте така доведеність може впливати із сукупності достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою ознак чи подібних неспростованих презумпцій факту. Коли вся чи значна частина інформації про події, про які йдеться, відома виключно органам влади – як це має місце у справі щодо ув'язнених осіб, які перебувають під контролем органів влади, – і коли у таких осіб під час їхнього ув'язнення з'являються тілесні ушкодження, це породжує відповідні обґрунтовані презумпції факту. При цьому тягар доведення можна вважати покладеним на органи влади, адже саме вони мають надати задовільні та переконливі пояснення (див. рішення у справі «Рібіч

проти Австрії» (Ribitsch v. Austria), від 4 грудня 1995, п. 34, Series A № 336, і «*Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey)* [ВП], заява № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

79. Що стосується цієї справи, первинний медичний огляд 21 березня 2004 року не виявив у заявника тілесних ушкоджень після стверджуваного жорстокого поводження. Цей висновок також було наведено у висновку судово-медичного експерта від 8 червня 2004 року. Проте достовірність висновку від 21 березня 2004 року була поставлена під сумнів на національному рівні з огляду на докази того, що заявника не було доправлено до місця, де, як стверджувалося, проводився медичний огляд.

80. Згодом, 26 серпня 2005 року, нефрологом було видано довідку, в якій зазначалось, що три ребра заявника з правого боку мали ознаки зрощеного перелому (див. пункт 40). Було рекомендовано додаткове обстеження заявника травматологом, але, як видається, це додаткове спеціалізоване обстеження проведено не було. Проте ніщо не свідчить, що впродовж тримання заявника під вартою доступ його до лікарів було обмежено; також не видається, що він будь-коли скаржився медичному персоналу на біль у ребрах.

81. Оцінюючи наявні медичні докази, Суд доходить висновку, що вони є суперечливими і недостатніми для підтвердження скарг заявника на жорстоке поводження. Суд зазначає, що медичну довідку від 26 серпня 2005 року, яка є єдиним доказом на підтвердження скарги заявника, було видано більш ніж через рік і п'ять місяців після стверджуваного жорстокого поводження. Довідку було складено нефрологом, чия основна сфера спеціалізації не охоплює переломи кісток. Цей лікар не зробив жодних остаточних висновків щодо переломів ребер і рекомендував додаткове обстеження у травматолога. Він також не висловив будь-якої думки щодо того, коли або яким чином цих ушкоджень ймовірно могло бути завдано. У зв'язку з тим, що ці питання залишилися невирішеним внаслідок бездіяльності національних органів влади, їх було розглянуто за процесуальним аспектом статті 3 Конвенції, і Суд встановив процесуальне порушення зазначеного положення. Щодо матеріального аспекту статті 3 Конвенції Суд вважає, що наявні матеріали справи не дозволяють остаточно встановити, що заявник зазнав переломів ребер або будь-яких інших тілесних ушкоджень, коли він перебував під контролем органів влади.

82. За цих обставин Суд не встановлює порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 ТА ПІДПУНКТУ «С» ПУНКТУ 3 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

83. Заявник скаржився, що на початковому етапі кримінального провадження йому не було забезпечено доступ до захисника. Заявник посилався на пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції, у відповідних частинах яких передбачено таке:

«1. Кожен має право на справедливий... розгляд його справи... судом..., який... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...

«3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; ...»

А. Прийнятність

84. Уряд доводив, що з 19 березня 2004 року заявник користувався послугами адвоката Г. та що він мав належний доступ до юридичної допомоги упродовж усього кримінального провадження. Національні суди визнали заявника винним, не ґрунтуючись на його первинних визнавальних показах або на показах, які він надав під час його допиту в якості свідка. Навпаки, суди ґрунтувались на визнавальних показах заявника, наданих у присутності захисників, а також на інших доказах, включаючи свідчення Д. і Т., які прямо вказали на заявника як на винного у вчиненні вбивства. З цих підстав Уряд стверджував, що скарга є явно необґрунтованою.

85. Заявник не погодився і наполягав на прийнятності заяви.

86. Суд вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

87. Заявник стверджував, що на початковому етапі провадження у нього не було необхідного доступу до захисника. Більше того, не було дотримано його права не свідчити проти себе.

88. Уряд наполягав, що ця скарга є явно необґрунтованою.

2. Оцінка Суду

89. Суд нагадує, що пункт 1 статті 6 Конвенції вимагає, щоб, як правило, доступ до захисника надавався з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомні підстави для обмеження такого права. Та навіть коли вагомні

підстави можуть у виняткових випадках виправдовувати відмову у доступі до захисника, таке обмеження, незважаючи на його підстави, не повинно порушувати права обвинуваченого за статтею 6 Конвенції. Право на захист як таке буде непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані від особи під час допиту правоохоронними органами за відсутності захисника, використовуватимуться з метою її засудження (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини») (*Salduz v. Turkey*) [ВП], заява № 36391/02, п. 55, від 27 листопада 2008 року).

(а) Чи було обмежено право заявника на доступ до захисника

90. Суд зазначає, що 19 березня 2004 року поведження правоохоронних органів із заявником змінювалося залежно від його процесуального статусу: свідка у справі про вбивство; свідка у справі щодо заволодіння мобільного телефону шляхом обману (шахрайства); та в якості підозрюваного в останній справі. Тим не менш, за день до того працівники міліції провели обшук помешкання заявника та вилучили, серед іншого, сім ножів і одяг. Цей факт вказує на те, що вже з 18 березня 2004 року органи влади припускали, що заявник причетний до вбивства. Відповідно, абстрагуючись від зовнішніх ознак та офіційних кваліфікацій процесуальних статусів заявника на національному рівні, Суд вважає, що принаймні з 18 березня 2004 року заявник *de facto* мав статус підозрюваного у вчиненні вбивства (див. рішення у справі «Сергій Афанасьєв проти України») (*Sergey Afanasyev v. Ukraine*), заява № 48057/06, п. 58, від 15 листопада 2012 року, і в якості протилежного прикладу – рішення у справі «Смолик проти України») (*Smolik v. Ukraine*), заява № 11778/05, п. 54, від 19 січня 2012 року).

91. Суд також зауважує, що вранці, у другій половині дня та увечері 19 березня 2004 року заявник давав органам влади покази щодо вбивства (див. пункти 9, 12 і 16). Зокрема, пізно увечері 19 березня 2004 року заявник зізнався у вчиненні вбивства (див. пункт 16).

92. Відповідно, згідно з вищенаведеними принципами практики Суду, заявник мав право на доступ до захисника з моменту першого допиту 19 березня 2004 року стосовно вбивства. Варто зазначити, що згідно з національним законодавством неповнолітній підозрюваний мав право на обов'язкову участь захисника при провадженні дізнання (див. вищенаведене рішення у справі «Смолик проти України») (*Smolik v. Ukraine*), пп. 32 і 56). Як видається, у певний час 19 березня 2004 року адвокат Г. мала зустріч із заявником щодо справи про заволодіння мобільним телефоном шляхом обману (шахрайства). Проте ніщо не свідчить про те, що її офіційно було допущено до участі у справі щодо вбивства або що вона надавала заявникові будь-яку юридичну допомогу у зв'язку із зазначеною справою. Також немає свідчень, що до заявника того дня було допущено будь-якого іншого адвоката. Факти зокрема демонструють, що заявник, який на той час був неповнолітнім, дав визнавальні покази 19 березня 2004 року за відсутності будь-якого захисника.

(б) Обґрунтування обмеження

93. Отже, питання полягає у тому, чи була відсутність захисника виправданою. Виходячи з фактів, Суд не бачає жодної вагомій підстави для обмеження на той час права заявника на захисника.

94. Більше того, Суд вважає, що зазначене обмеження порушило права заявника на захист. При обґрунтуванні вини заявника у вбивстві національні суди дійсно, як стверджував Уряд, не робили прямого посилання не тільки на визнавальні покази заявника від 19 березня 2004 року, але й на інші покази, надані того ж дня, які не мали жодного відношення до питання, про яке йдеться. Проте національні суди ані явно не вилучили визнавальні покази від 19 березня 2004 року з матеріалів справи, ані постановили жодну ухвалу щодо ролі цих показів у визнанні заявника винним (див. рішення від 15 листопада 2012 року у справі «Хайров проти України») (*Khayrov v. Ukraine*), заява № 19157/06, п. 78). Навпаки, вони посилались на визнавальні покази заявника, які той дав 20 березня 2004 року у присутності захисника. У зв'язку з цим слід зазначити, що допит заявника вранці 20 березня 2004 року розпочався з пропозиції слідчого докладніше пояснити те, про що заявник не повідомив у своїх визнавальних показах 19 березня 2004 року. Отже, видається, що зазначений допит був прямим продовженням визнавальних показів заявника, наданих 19 березня 2004 року. За цих обставин відсутність будь-якого посилання на визнавальні покази заявника, наданих 19 березня 2004 року не виключає їх впливу на визнання заявника винним.

95. З огляду на вищезазначені міркування Суд доходить висновку, що було порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

96. Заявник також скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що його право на справедливий судовий розгляд було порушено, тому що суди визнали його винним на підставі визнавальних показів, отриманих шляхом застосування жорстокого поведження.

97. Суд вже відхилив твердження заявника про жорстоке поведження за статтею 3 Конвенції. Відповідно, у зв'язку зі скаргою заявника на його засудження на підставі доказів, отриманих внаслідок жорстокого поведження, питання за статтею 6 Конвенції не виникає (див. рішення у справах «Срохіна проти України») (*Yerokhina v. Ukraine*), заява № 12167/04, п. 77, від 15 листопада 2012 року, і «Ніколаєнко проти України») (*Nikolayenko v. Ukraine*), заява № 39994/06, п. 71, від 15 листопада 2012 року).

98. Отже, ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена як неприйнятна відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

99. Заявник скаржився на інші порушення його конвенційних прав.

100. Суд розглянув ці скарги і вважає, що, враховуючи всі наявні у нього матеріали та тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, вони не виявляють жодних ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією або протоколами до неї. Відповідно, Суд відхиляє їх як явно необґрунтовані відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

101. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

102. Заявник вимагав 60 000 євро відшкодування моральної шкоди.

103. Уряд заперечив проти цих вимог і зазначив, що вони є необґрунтованими.

104. Суд вважає, що заявник вочевидь зазнав страждань і тривоги у зв'язку з фактами, що призвели до встановлення порушення у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявникові 8000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

105. Заявник за цим пунктом не подав жодних вимог. Отже, Суд не присуджує нічого.

C. Пеня

106. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на жорстоке поведіння та ефективність їх розслідування (стаття 3 Конвенції), а також скаргу щодо доступу до захисника (пункт 1 і підпункт «с» пункту 3 статті 6 Конвенції), а решту скарг у заяві – неприйнятними;
2. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції;
3. *Постановляє*, що не було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції;
4. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції;
5. *Постановляє*, що:
  - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникові 8000 (вісім тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
  - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 29 січня 2015 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правил 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Марк Віллігер
(*Mark Villiger*)
Голова

Науково-практичне видання

ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО УКРАЇНИ

Том 1

ЗБІРНИК РІШЕНЬ

**у справах про заборону катувань чи нелюдського
або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання
(стаття 3 Конвенції про захист прав людини
і основоположних свобод)**

Упорядники:

Батиргарєєва Владислава Станіславівна,
Соколенко Микита Олександрович,
Хань Олександр Олександрович та ін.

Комп'ютерна верстка *О. А. Федосєєвої*

Підписано до друку з оригінал-макета 17.01.2020.
Формат 60×84 1/8. Папір газетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 114,2. Обл.-вид. арк. 108,7. Вид. № 2387.
Тираж 100 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено в друкарні ФОП Дуюнова Т. В.
Тел. (057) 717-28-80